

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

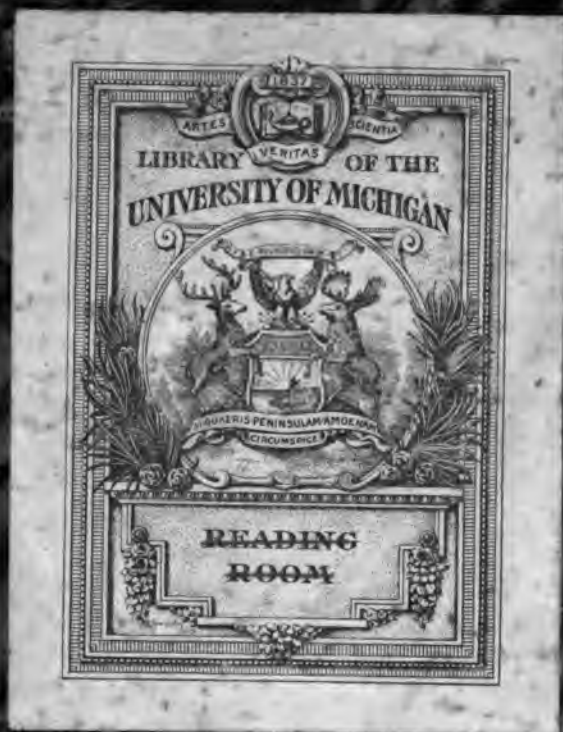
About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

BUHR B

a39015 000 758 7

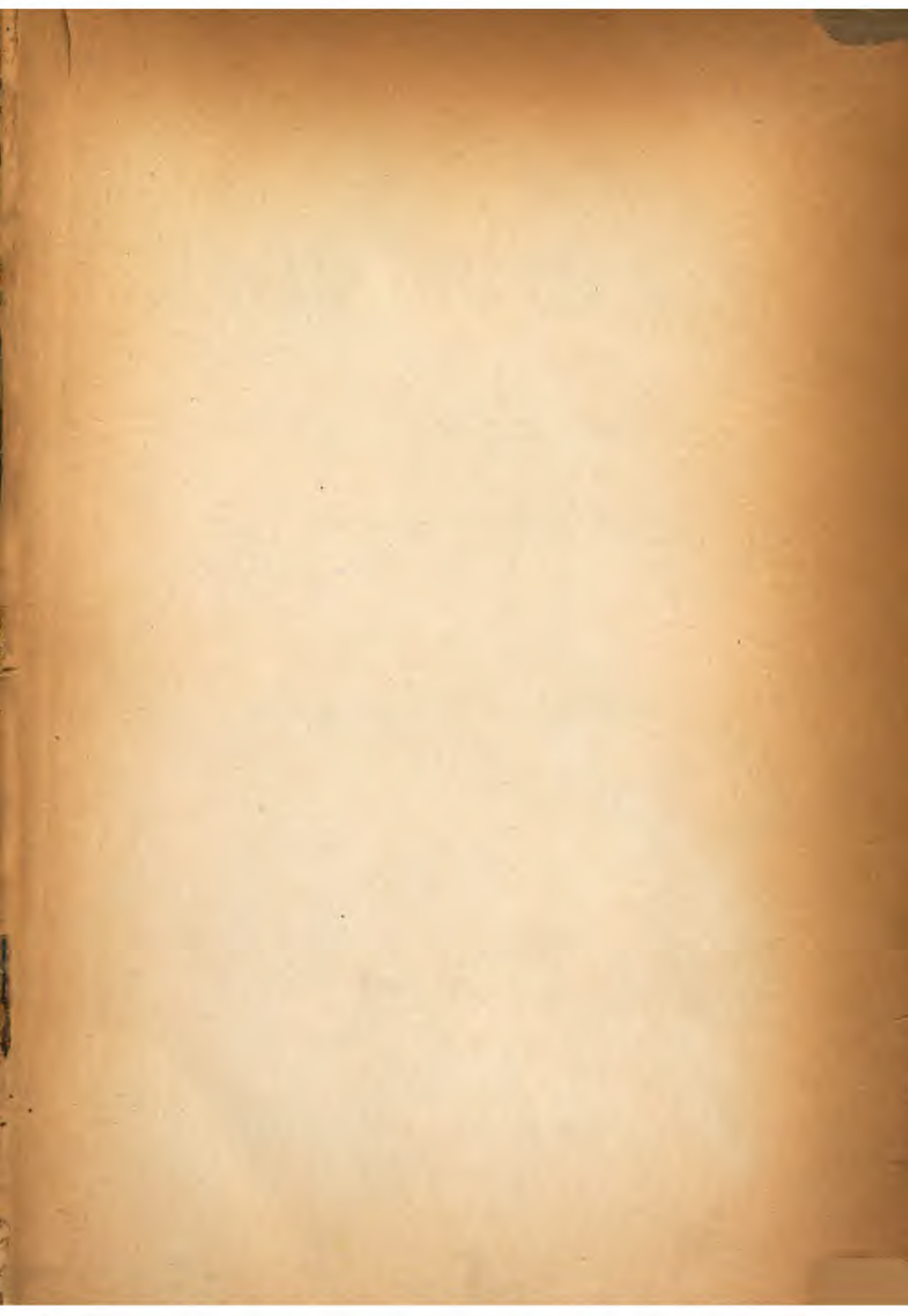

91

↓

5

2 mts
1.5
1.5

DICTIONARIULU LIMBEI ROMANE

DUPO INSARCINAREA DATA DE SOCIETATEA ACADEMICA ROMANA

ELABORATU CA PROIECTU

DE

A. T. LAURIANU si J. C. MASSIMU.

BUCURESCI.

NOUA TYPOGRAPHIA A LABORATORILORU ROMANI

19. STRATA ACADEMIEI 19

1871.

PC
775
.L4
v.1

20

© 1942 S.S.

MEMORIEI
FERICITULUI EVANGELIU ZAPPA,
D'IN ALLU CUI FONDU
SE LUCREDIA SI SE TIPARESCHE,
SE DEDICA ACESTU OPU.

1-13-31 T.I.E.M.

1000
1000
1000
1000
1000

PREFATIONE.

1. Presentandu nationei una carte de insemnatatea acestei-a, una carte care coprende tesaurulu cellu mai pretiosu allu totoru Româniloru, se semte imperiosa necessitate de a spune in câteva vorbe, ce *coprensu* s'a aflu co s'ar cadé se aiba cartea preste totu, cu *ce planu si economía* se se lucredie fiacare articlu in parte, in *ce forma ortografica* se se investimente fiacare cuventu, ce face obiectulu unui articlu.

I. COPRENSULU DICTIONARIULUI SI ALLU GLOSSARIULUI.

2. *Glossariu, Vocabulariu, Dictionariu*, suntu numirile romanice celle mai usitate, cari s'au applegatu si se applega la collectioni coprenditorie de materi'a unei limbe. Glossariele inse nu coprendu decâtu vorbe mai multu sau mai pucinu essite d'in usulu limbei. Vocabulariele nu dau decâtu cuventele celle mai usitate cu insemnarile celle mai communi. Numai dictionariele cauta a imbraciosiá *tota* materi'a unei limbe. Cei vechi nu ne au lassatu decâtu glossarie, si acestea mai multu sau mai pucinu necomplete; nu avemu neci una proba, co ide'a macariu de unu vocabulariu, si cu atátu mai pucinu de unu dictionariu, se fia germinatu in mentea celloru antici : dictionariele limbелoru classice essira mai tardú d'in laboriosele lucrari alle invetiatiiloru d'in tempurele mai noue. Déro si in capulu acestoru-a ide'a despre coprensulu unui dictionariu fu la inceputu, si chiaru peno mai deunadi, forte marginita : preocupati numai de dorenti'a de a facilitá intellegerea minunateloru capete de opera alle litteratureloru antice, imbraciosiara, in dictionariele limbелoru greca si latina, numai limb'a autoriloru asiá numiti classici. Dupo acésta norma apoi se lucrara si dictionariele limbелoru noue, alle caroru litterature adjunsesse la una desvoltare mai insemnata. Abiá de currendu, multiamita lumineloru ce in annii d'in urma addussera insemnatele progresse in filologia, invetiatii se convinsera, co, limb'a unui poporu fiendu productulu acellui poporu, luat in totulu desvoltarei selle in tempu, a marginí dictionariulu la una sengura epoca a limbei, si, ce e mai reu, la una sengura forma ce a luat limb'a sub penn'a unui micu numeru de scriptori, ar fi, pre de una parte, a condemná limb'a la amortire si deperire, éro pre de alt'a a face d'in limba una enigma anevoia de intellesu. Aceste principie condussera

neapperatu la ide'a, co dictionariulu, ca tesauru allu limbei, canta, sub pedepsa de a fi de pucinu folosu, se coprenda limb'a in totulu seu, se imbraciosiedie nu numai form'a asiá numita classica, ci tote cuventele si constructionile de cuvente, nu numai câte se afla scrise in verce epoca a limbei, ci si câte se potu cullege d'in viulu graiu allu poporului, destullu numai ca acelle cuvente si combinationi de cuvente se fia correcte si conforme cu geniulu limbei. Numai asiá se da addeverat'a fisio-nomia a limbei; numai asiá lucrarea lessicografului este ce se cade se fia, adeca unu opu artisticu plenu de viétia. D'in contra, precumu morta si fora intellessu este imaginea unui omu, in care pictoriulu n'a sciutu dá caracteriulu acellei persone; totu asiá de pucinu intellessu va avé limb'a intr'unu dictionariu, in care nu se voru produce tote caracteriele essentiali alle limbei.

3. Pre aceste large basi s'au lucratu dictionariele celle mai noue alle limbeloru antice, cumu si alle unoru-a d'in limbele moderne culte. In urm'a acestoru excellenti modelle, dictionariulu limbei române cauta se se essecute pre acea-asi scara, cu atátu mai multu co limb'a româna la neci una epoca a sa, in neci una parte locuita de Români, n'a attensu inca acea efflorescentia numita classica, la allu carui coprensu si forma se ne potemu marginí. Asiá déro unu dictionariu românu, demnu de acestu nume, cauta se coprenda tote cuventele, tote formele si constructionile de cuvente *curatu romanice*, câte vre una data s'au scrissu si câte mai allessu se audu in gur'a poporului românu d'in tote partile, pre unde sortea a arruncatu pre Români: verce vorba, verce forma curatu romanica, aflése ea in verce ânghiu, in gur'a unui câtu de margenitu numeru de Români, are dreptulu necontestatu de a trece in gur'a totoru Româniloru, si prin urmare dreptulu de assemenea necontestatu de a capetá unu locu in dictionariulu limbei române. Sengurulu criteriu, care cauta se conduca pre lessicografulu românu, este si nu pote fi de câtu romanitatea cuventeloru in forma ca sí in materia; abbaterea de la acestu criteriu duce de neapperatu la neintellegere, si prin acésta-a la periclu, la scissione intre fratii de acellu-asi sange, peno astadi asiá de strinsu uniti prin legamentele limbei.

4. D'in contra vorbele de origine neromanica, ca *slava, cinste, iubire, ibornicu, vreme, vremelnicu, stapenire, slujba, slujbasiu, etc.*, nu potu si nu se cade se aiba locu intr'unu dictionariu romanescu. Cu atátu mai pucinu potu figurá bene in acestu monumentu allu romanitatei nostre, vorbe, cari, romanesci de origine, au inse forma straina, ca *acarnitia, guraritia, amarnicu, etc.*, cari de neapperatu cauta se dé loculu celloru ce se audu cu forma romanescă: *acariu, gurare, amaru*. La curati'a formei cauta se tienemu si mai multu inca de câtu la a materiei, pentru co form'a determina si mai bene de câtu materi'a addeveratulu carecteriu allu unei limbe. Limb'a nostra ar poté avé de diece ori mai multe vorbe straine, si totusi ar remané romanica, pre câtu tempu si ar pastrá, cumu si a pastratu, form'a sa romanica. Câtu de mare este superioritatea formei asupr'a materiei, se pote intellegé forte bene si d'in alte ordini de lucruri, cari cadu mai dereptu sub semtirile nóstre: frumosele pannure ce se tiessu d'in lan'a oiloru nostre, elegantile mobili ce se facu d'in lemnulu superbiloru nuci ai Romaniei, lussosele metassarie ce se tragu d'in gogosiele vermiloru crescuti de Români, suntu verce, numai romanesci nu, pentru eo, desí fabricate d'in materi'a romanescă, form'a inse, snb care ne revinu, le

este intiparita de mân'a artistului strainu. Asiá déro pentru vorbele de origine romana, inse de forma straina, cauta se fimu, de se pote, mai rigurosi de câtu pentru celle ce si de origine si de forma suntu straine limbei nostre. Scimu co pentru apperarea acestoru parasite, cari nu potu de câtu suffocá arborele românu si impedecá regulat'a si perfect'a lui desvoltare, producu unii argumentele celle mai speciose. "Care limba, dicu ei, nu a admissu vorbe straine? A scote apoi d'in limba assemeni vorbe, cari coprendu atâtea trassure viue d'in viéti'a poporului ce vorbesce acea limba, este ca sí unu sacrilegiu. Ce este in fine limb'a, déco nu medioculu de intellegere si communicare a ideelor? Prin urmare déco vorbele straine suntu *bene intellesse* de poporu, pentru ce se punemu in loculu loru altele neintellesse numai pentru cuventulu de puritate a limbei?, — Aceste si alte assemeni vorbe nu ar meritá neci unu respunsu, déco amu prepune macariu, co vinu d'in una rea credentia. Suntemu inse deplenu convinsi, co cei ce le dicu, nu si au datu tota luarea amente la una cestiune asiá de importante, si co, déco adjungu la conclusioni atâtu de pucinu fundate, caus'a este numai si numai co nu au consideratu lucrulu destullu de affundu si pre tote faciele lui. Si mai antâiu ar cautá se ne intrebâmu, cari anume si de ce natura suntu vorbele straine ce au capetatu unu dreptu de cetate in alte limbe culte alle Europei? Numai unu respunsu categoricu si precisu la acesta intrebare pote dá una deslegare satisfactoria cestiunei vorbeloru straine d'in 'imb'a nostra. Nu este aci loculu de a intrá in ammenuntele ce s'ar cere spre a pune in deplena lumina tote datele, câte aru fi necesarie la deslegarea unei probleme asiá de delicata. Cauta déro se ne margenimu a trage luarea a mente numai, co in domeniulu vietiei intime : in religione, in politica, in administratione, in legislatione, in occupationile de tota din'a si de tota or'a, in totu ce attinge mai de aproape pre omu, verce limba culta cu greu si forte raru a lassatu se petrunda si se prenda radecina vorbele straine. Unu fericitu instinctu de conservare, assemenea cellui ce are fiacare fientia viua, inspira fiacarei limbe orrore de verce strainismi. Acésta-a se pote vedé in limbele culte celle mai bene formate, si lucrulu nu potea si nu pote merge almentrele cu limb'a romanesca. Au reu a facutu limb'a romanesca, de a cautatu se se scape de *zapcii, ispravnici, polcovnici, praporcici*, etc.? Cene ar fi acellu Românu, care, vercâta affectione ar portá, d'in errore credemu, vorbeloru straine, ar vré se se numesca astadi *slujbasiu, sluga a stapanirei*, etc., mai bene de câtu *functionariu, ministru*, etc.? Cene ar avé coragiulu se sustiena, co *stapanitoriulu* si *hospodariulu* mai potu figurá lónge *domnitoriu* sau *domnu*, la care Românu a tienutu cu atât'a cerbicía, pentru co nemica n'a potutu se lu faca se uite, co asiá se intituló insusi divulu Traianu, care l'a addussu pre acestu territoriu? Câti apoi d'in Români au sciutu, si mai vertosu câti sciui astadi ce erau *podorojnele, otmosieniele, pisaniele, aterdisirile, artorisirile*, etc.? Câti d'in Români intellegu ce suntu *vos cresnele, bogorodicele, polonoscitiele*, etc.? Pote cineva sustiené macariu, co assemeni vorbe straine suntu mai intellesse Românului de câtu celle curatu romanesce, cari au luat si au se iea loculu acelloru-a? Este addeveratu, co unele vorbe straine suntu mai conosciute unei parti de Români, dero acelleasi suntu cu totulu neconosciute altei parti de Români : *vreme, dudu* sau *agudu, plugu, poruscire*, etc. nu su de locu conosciute unui mare numeru de Români, cari in locule au vorbele

curatu romanesci : *tempu, muru, aratru, demandare*. Cene déro pote sustiené, co romanescule : *tempu* si *demandare* nu au dreptulu de a inlaturá cu totulu parasitele : *vreme* si *poruncire*? Romanesculu *demandare* cauta se allunge pre strainulu *poruncire*, cu atátu mai multu cu câtu acestu-a sterpu pre pamentulu romanescu nu a datu si nu mai pote dá decâtu *porunca*, pre candu acellu-a se presenta incongiuratu de una numerosa familia : *mandare, mandatu, mandatariu, comandare, commanda, recommandare, recommandatione, recommandabile*, etc. Propuneti déro, câtu veti vré, fora locu si fora temeiu, essemplele altoru limbe la imitarea Românilui; spariati-lu de asemenea, câtu veti vré, cu pretensulu attentatu ce prin espulsionea vorbeloru straine ar committe asupr'a vietiei selle istorice : cu nemica, déro cu nemica nu lu veti adduce se respecte strainismulu nerationale, care i suge si séca cea mai buna vena a vietiei selle. Religionea, de care Românilu addeveratu a avutu si are unu sentimentu asiá de viu, religionea potut'a ore se lu faca a adoptá *s fetu* sau *precist'a* in locu de *santu* si *precurat'a*? Facia cu acésta repulsione ce Români, casí vercare alta natione, semtu pentru totu ce este strainu limbei lor, barbatii luminati, cari cu argumente speciose cauta a apperá strainismii d'in limb'a româna, convinsi co instinctulu mai neci una data nu insélla, ar fi détori se demonstre, co in acestu puntu instinctulu poporului este ratecitu. Acésta-a inse, in starea de astadi a scientiei limbistice, le ar fi preste potentia : coci scieati'a reconosce, cumu si instinctulu poporului semte, co limb'a, casi sufletulu poporului ce se manifesta intr'ens'a, este unu ce viu si organicu, care se desvolta d'in unu micu numeru de radecini, intogmai precumu unu mundru si tufosu arbore cresce d'in una mica sementia aruncata in pamentu. Marirea si inavutirea prin adausse de d'in afora este déro totu atátu de contraria naturei limbei, câtu si naturei unei plante sau unei animale. Consecenti'a neinlaturata a acestui principiu este, co cu câtu una limba se desvolta mai conformu naturei selle, d'in propriulu seu fundu, cu atátu acea limba este mai usiora de preceptu, cu atátu devine instrumentu mai commodu de comunicare a ideelor, de inaintare pre callea culturei, de intellegere si de infratire intre toti membrii ce ua vorbescu. D'in contra limb'a ce are nefericirea de a fi petrunsa, si mai multu sau mai pucinu inundata de vorbe straine, casí plant'a infasiurata de parasite, e impedecata in desvoltarea sa regulata si condemnata a langedí, si prin acésta a oprí sborulu cugetarei insasi. Asiá mersulu mai rapedu sau mai lentu allu unui poporu pre callea civilisationei, marirea, poterea si prosperitatea lui, in fine sortea si posetionea lui in senulu marei familie a genului omenescu, depende forte multu de la curati'a limbei, ce si a datu de organu cugetarei selle. Asiá déro puritatea limbei este una cerentia imperiosa nu numai a instinctului populariu, ci si a mentei sanetosa si luminata prin esperientia si reflexione. Co prin curatirea limbei române de strainismi s'aru sterge pretiose urme d'in viéti'a multu incercatei nostre natione, o! de acésta-a se nu ne tememu prea multu : coci plagele ce s'au addussu limbei nostre, suntu asiá de profunde ; loviturile ce i s'au datu, suntu asiá de gravi, in câtu, vercâtu de mari aru fi adoperationile nostre spre a le vendecá, totusi voru remané ici si collo órecari cicatrici, órecari venetari pre formos'a facia a acestei nobile si gratiosa vergine a Italiei. In addeveru, afora de categori'a vorbeloru straine attensa

mai susu, in loculu caroru-a au reintratu vorbe curatu romanice, si au reintratu in modu nerevocabile, pentru co s'au popularisatu mai multu sau mai pucinu, se afla inca unu numeru de cuvante, parte de origine inca neconoscuta, parte de origine neindoiosu straina, cari, fiendu co se afla in gur'a Româniloru d'in mai multe provincie, fiendu co prin intrarea loru in locutioni popularie si prin derivatele ce au datu, au presu radecine mai multu sau mai pucinu affunde in limba; fiendu co in fine neci in form'a loru grammaticale, neci in structur'a loru fonetica, nu presenta nemica strainu urechiei romanesci, se potu admite la dreptulu de cetatiania româna, si prin urmare introduce in dictionariulu limbei române. Atari vorbe, cumu su, de essemplu, *baba, bobu, bellanu, bellauru, platice, peticu, plosca*, etc., potu satisfacere pre deplenu dorenti'a celloru ce aru vré se afle si in limba urme d'in trecutul nostru istoricu, fora se altere puritatea limbei : elle voru fi ca pucin'a arama ce intra intr'una formosa moneta de auru. In fine cei ce d'in punctu de vedere istoricu tienu cu sinceritate la strainismii ce au petrundu dupo tempuri in limb'a nostra, se potu pre deplenu linisci : coci la tote vorbele straine escluse d'in dictionariu stau deschise portile glossariului, in care voru intrá impreuna cu cuvantele române de origine, déro straine de forma, cumu si cu vorbele, cari ca *deranjamentu, attasiamentu, avangarda, guerra*, etc., de si imprumutate d'in limbe sorori cu a nostra, nu suntu inse de origine romanica. Pentru acesti d'in urma strainismi lessicografulu românu cauta se fia cu atâtu mai inessorabile, cu câtu in favorea loru nu se pote adduce neci macariu scus'a ce se invoca pentru cei alti, scus'a co se afla mai demultu conosciu cellu pucinu unei parti de Români. Totu in glossariu se voru arruncá de una camu data si acelle vorbe, cari, de si de origine conosciu romanica, ceru inse desvoltari mai large spre a se poté invederá modulu loru de formatione, sau cari, de si prin structur'a fonetica si alte caracterie nu presenta nemica contrariu legiloru limbei, nu se potu inse legá cu deplena certitudine de una anumita radecina romanica, si au prin urmare lipsa de a trece prin purgatoriulu unoru mai-lunge si minutiose discussioni.

5. Materi'a glossariului astufelu definita, nu mai lassa, credemu, neci una indoienia asupr'a coprensului dictionariului. Totusi pentru mai multa lamurire nu va fi de prisosu a adauge si urmatoriele esplecari. Si mai antaniu se intellege de sene, co termenii grecesci de arti si scientie, admissi in tote limbele romanice, nu se potu considerá ca straini limbei române, precumu neci vorbe ca *crufia, tegaisa, téca, pirostii*, etc., cari de si de origine greca, porta inse sigillulu unei inalte vechime, se afla in gur'a mai totoru Româniloru, si nu se potu neci decumu confunde cu celle de importatione mai noua, cumu *syntrofia*, etc. Apoi asupr'a materiei curatu romanica, asupr'a vorbeloru formate d'in radecine curatu latine, este necessariu ca in interessea istoriei limbei se se stabileasca, co cuvantele d'in acesta vasta fontana se impartu, dupo epoc'a de formatione, in doue categorie bene destincte, si a nume : 1° vorbele ce s'au aflu in usu inainte de 1830; 2° vorbele de atunci si peno astadi intrate in usulu limbei. Celle de antani'a categoria se afla tote, cu pucine esceptioni, in gur'a Româniloru din tote partile; celle de a dou'a categoria, de si unele mai vulgarisate de câtu altele, totusi d'in natur'a lucrului insusi nu s'au potutu iuca respandí intre toti Români. De acea, in interessea istoriei limbei, cumu s'a dissu, se voru destinge cu accuratetia de celle alte prin semnulu (*).

6. Dupo essemplulu celloru mai noue modelle de dictionarie, si pentru cuventulu necontestatu si necontestabile, co dictionariulu cauta se coprenda limb'a in totulu seu, dandu nu numai materi'a, ci si form'a limbei, precumu s'a admissu a se tractá in articli speciali particellele neseperabili, ca *ab, ob, re, trans, etc.*, cari nu occurru neci una data in limb'a nostra ca vorbe de sene statorie; asiá a cautatu se se admitta a se tractá separatu si suffissele de derivatione, cumu *osu, tate, ticu, etc.*, cari de asemenea nu au in limba una individualitate nedependente, déro cari in vederea atátu a sensului delicatu si variatu ce dau vorbeloru, cu cari se incorpora, câtu si a legiloru bene determinate, dupo cari se affigu in capetulu cuventeloru, merita de certu fiacare una tractare particularia. Spre a preveni inse de la inceputu, co este verb'a de una particula, sau de unu suffissu fora essistentia individuale in limba, si onoru-a si altoru-a se prepune semnulu (+). In fine studiulu superficiale allu limbei nostre si allu limbei latine pre de una parte, influenti'a esclusiva a limbei francesca pre de alt'a, au facutu co, in contr'a geniului limbei nostre, s'au introdussu de unu tempu incoce in usulu limbei numai certe derivate d'in una radecina romana, lassanduse la una parte atátu radecin'a, câtu si celle alte derivate alle ei. Unu asemenea processu ar avé de resultatu scoterea limbei d'in mersulu ei regulatu in devoltarea organica, care este, cumu s'a arretatu, un'a d'in conditionile fundamentali spre a facilitá intellegerea limbei. Ca se se puna una stavila acestei tendentie contraria si chiaru funesta limbei nostre; ca se se dé fiacarui Românu mediloculu de a petrunde in fundulu limbei selle si de a ua imbraciá cu facilitate in totulu ei; ca se se inlature periculu ce ne ammenintia de a perde, prin aventulu pré inainte a unei parti a nationei si remanerea pré inderetu a massei poporului in callea culturei, de a perde marele privilegiu de care peno astadi ne amu bucuratu, vorbindu cu totii acea-asi limba : a cautatu se se introduca in dictionariulu românu si radecinele, d'in cari, inainte de 1830, si mai vertosu de la acésta epoca in coce, s'au luat in usulu limbei numai unele derivate. Déco ponderosele cuvente ce espusemu, milita cu putere in favorea acestei imbunetature, essemple, cari se ua autorise, inca nu lipsescu. In dictionariile limbeloru classice, mai allessu alle limbei ellenice, se dau de ordinariu si acelle vorbe sau forme de vorbe, despre cari nu su probe, co aru fi avutu cursu in usulu limbei, déro cari, ca radecine, espleca alte vorbe derivate; si nu amu intellege, dece in dictionariulu românu nu ne amu folosi de acestu processu, care ar dá fiacarui Românu mediloculu de a studiá, peno la unu puntu, limb'a sa cu acellu-asi folosu ce d'in studiulu limbeloru classice trage una parte de Români mai favoriti de impregiurari. Assemeni radecine, cari au datu derivate in limba, fora se intre si elle incesi in usu, se insemna, pentru destingere, cu (††). Nu mai remane acumu de câtu una sengura si ultima observatione de facutu asupr'a coprensului dictionariului românu : in respectulu vorbeloru de arti, maiestrie sau scientie, de cari amu avé semtita lipsa, si cari nu s'aru poté aflá in limb'a latina sau formá d'in una radecina romana, déro aru existe in alte limbe romanice noue, s'a adoptatu ca regula a nu admitte in dictionariulu românu de câtu pre a-cellea, cari s'aru aflá adoptate cellu pucinu in doue d'in acelle limbe romanice, in cea italiana si francesca.

II. ECONOMI'A FIACARUI ARTICLU SPECIALE.

7. Pre câtu conceptulu despre coprensulu unui dictionariu s'a largitu in cesti d'in urma anni, pre atâtu s'au ingreuniatu si conditionile ce se ceru pentru una buna tractare a fiacarui cuventu, in articolulu speciale, ce la locul determinatu prin ordinea alfabetica se consacra cuventului in dictionariu. Fiacare vorba se considera ca unu individ, ca una persona destinsa si insemnata, a carei biograffa conscientiosa si câtu se pote de completa se cere de la lessicografu; si precumu doue suntu partile essentiali alle unui omu, doue suntu si momentele principali, asupr'a caroru-a istoriculu unui cuventu e detoriu a si attintá luarea a mente, si a nume : 1° elementulu esternu sau foneticu, care este órecumu corpulu vorbei, si 2° elementulu internu sau intellessulu, care este ca sí suffletulu cuventului.

8. Partea esterna sau fonetica a cuventului presenta si ea doue elemente insemnate : elementulu etimologicu si cellu grammaticale in intellessu strinsu. Etimologi'a are de obiectu a urmari originea cea mai departata a cuventului si a descoperi astufelu insemnarea lui asiá numita *propria*, *originaria* sau *etimologica*. Acésta parte a istoriei cuventului este asiá de importante, in câtu merita cu totu dreptulu a i consecrá aci câteva vorbe, fora cari ne amu vedé nevoiti, candu amu veni la partea interna sau intellessulu cuventului, a intrá in pré multe si menunte detalie. Nu este in limba cuventu ceva mai usitatu, ba neci chiaru forma de cuventu, care se nu presente una multime de insemnari asiá de diverse unele de altele, in câtu ar fi ceneva tentatu a crede, co nu unulu si acellu-asi cuventu are aceste insemnari, cari adesea suntu in apparentia chiaru contrarie un'a alteia. Intre aceste multe si diverse insemnari alle unui si acellui-asi cuventu numai un'a este *propria* sau *originaria*, pre candu tote celle alte nascu d'in acésta-a dupo legi impuse de insusi Domnedieu mentei omenesci, si se numescu *metaforice* sau *figurate*. Candu unu poetu sau oratoriu dice : "*Ministrii suntu columnele statului*," fiacare d'in noi intellege usioru, prin ce processu allu mentei cuventulu *columna*, care in insemnare propria se dice de una parte a unui edificiu, s'a applicatu si la ministrii statului. Hei bene, poporulu, prin unu instinctu neconscientiosu, déro in mersulu seu suppusu la legi certe, poporulu mai poetu ca toti poetii lumei, a creatu metafore asiá de cutedia-torie, cumu n'ar poté créa astadi poetulu dotatu cu cellu mai mare geniu si cu cea mai viua si capritiosa fantasía. Verce assemenare, câtu de mica, verce relatione, câtu de delicata si departata, intre unu obiectu cu altulu sau intre conceptele acestoru-a, adjuje poporulu, pentru cá unu cuventu destinatu in origine la espressionea unui anumitu conceptu se l'applece si la espressionea multoru altoru concepte sau idee, cari se attengu mai de aproape sau mai de departe cu conceptulu sau ide'a, la care s'a applecatu mai antaniu cuventulu. Se luminàmu mai bene lucrulu cu unu cuventu sau doue, allesse ca essemple d'in celle mai communi in gur'a poporului nostru. Vorb'a *lume* are unu intellessu differitu in fiacare d'in frasile urmatorie :

1. *Dumnedieu a facutu lumea d'in nemica* ;
2. *lumea solare este numai unu puntu in senulu universului* ;
3. *Columbu a descoperitu lumea noua* ;
4. *multa lume mai este si pre pamentu* ;
5. *cu placere vedemu asta lume noua, asta mundra ju-*

nime, inaltiandu-se impregiurulu nostru; 6. ni vine se iéu lumea in capu; 7. tota lumea erá la baserica; 8. nu potu sufferi cantecele de lume, etc. — De asemenea vorb'a *limba* are insemnari cu totul diferite in fiacare d'in frasila urmatorie : 1. *limb'a boului e mai mare ca limb'a omului; 2. am unu cutitellu cu una sengura limba; 3. una angusta limba se intende peno in mediloculu lacului; 4. multu e dulce si frumoasa limb'a ce grainu; 5. limb'a lui Tacitu differe de a lui Liviu; 6. limb'a picturei vorbesce ochiloru; 7. in limb'a floriloru potemu espreme delicatele affecte alle suffletului; 8. multe limbe spurcate au cutreieratu si devastatu terr'a Románului, etc.* — Amu poté immulti essemplele; amu fi potutu, mai allesu, produce si alte multe insemnari alle celloru doue vorbe luate ca essemple : déro si câte s'au addusu, suntu, credemu, indestulle spre a face se se védia limpede si luminatu, cu cáta libertate s'a servitu si se pote servi poporulu de metafora, spre a da unui-a si acellui-asi cuventu insemnari immultite si variate; si cumu, in mediloculu acestui labirintu de semnificatiuni alle acellei-asi vorbe, fora unu firu allu Ariadnei, este cineva forte espusu a se confunde si a rateci. D'in una suta de dispute si neintellegeri ce se nascu pre tota diu'a, amu poté dice, fora tema de a ne insellá, co noue dieci si noue provinu numai si numai d'in impregiurarea, co cei ce se certa, fora a se intellege, ieu fiacare acellu-asi cuventu in intellesu diferitu. De acea-a cu dreptu cuventu s'a dissu, co antaniulu passu in filosofía, in conoscenti'a luminata a lucrurilor, este studiulu intellesului cuventelor. Este addeveratu, co multi cugetatori, considerandu ca cellu mai mare defectu allu limbei, acestu processu de a espreme cu acellu-asi cuventu concepte adesea forte diverse, au visatu la una limba mai perfecta, care se devina instrumentu universale de comunicarea ideelor pentru tote poporele globului, si n'au lipsitu de a incercá se creedie una asemenea limba; déro esperienti'a n'a intardiatu a probá, co combinationile loru erau cu multu mai relle si mai ametitorie de cátu limbele essite d'in instinctulu poporeloru, si astufelu astadi este bene stabilitu, co, precumu in alte processe de formarea limbei, asiá si in applecarea metaforei, acestu instinctu a fostu forte bene inspiratu. Si in addeveru se potea intellege si *a priori*, co vene cu multu mai usioru marginitei mente a omului se applece unu senguru cuventu la una multime de idee, cari se attengu macariu intr'unu puntu órecare, decátu se se incarce cu una multime de cuvente speciali pentru fiacare d'in aceste idee. Asiá déro d'in acea-asi necessitate, care impune menti omenesci a reduce multimea confusa de sensationi la unitatea luminata a unui conceptu generale, provine si processulu de a espreme multime de concepte, intre cari mentea afla una analogía, vercátu de departata ar fi ea, prin unulu si acellu-asi cuventu. Care este inse firulu ce ne pote conduce cu securitate in labirintulu multelor si diverselor insemnari alle fiacarui cuventu? — Intellesulu propriu sau originariu allu cuventului, care este datu de insasi etimologi'a lui, si care mai multu sau mai pucinu se reproduce in tote celle alte semnificatiuni metaforice. Asiá, reluandu, pentru mai buna respicare a lucrului, celle doue essemple mai susu addusse, forte cu greu amu poté, fora etimologi'a loru, se ne esplecámu si se tinemu bene in mente, nu tote insemnarile câte au luat si potu luá, déro cellu pucinu celle ce noi ne amu marginitu a dá : fiacare insemnare a cuventelor este una enigma, si tote insemnarile loru impreuna unu chaosu pentru men-

tea nostra. Cercetandu inse etimologi'a celloru doue cuvente, si prin ea descoperindu intellessulu loru propriu sau originariu, totulu se luminedia si se espleca. Cuventulu romanescu *limba* fiendu acellu-asi cu latinesculu *lingua*, care si a pastratu mai bene form'a sa originaria, ne duce prin acésta d'in urma forma la vorb'a *lingere*; si de aci conchidemu co intellessulu primitivu allu vorbei *limba* este : *unu ce cu care linge unu animale*. D'in acestu intellessu usioru se deducu acumu tote celle alte insemnari alle cuventului. Si mai antaniu, prin una metafora fundata pre assemnarea de forma, cuventulu s'a appecatatu si se appleca la multe si diverse obiecte de forma analoga cu a limbei de carne : *limba de pamentu*, *limba de cutitellu*, etc.; apoi, prin alta metafora trassa d'in relationea de organu cotra ce se face cu organulu, cuventulu a luat insemnarea de *vorbire* : *limb'a romana*, *limb'a latina*, etc. Acésta d'in urma metafora a datu nascere la mai multe altele. Asiá limb'a, in insemnare de *vorbire*, fiendu unu medilocu de comunicare a ideeloru, acellu-asi cuventu, prin generalizare sau estensione, s'a appecatatu sau la verce altu medilocu de espressiona a ideeloru si sentimenteloru : *limb'a mutiloru*, *limb'a floriloru*, *limb'a picturei*, etc., sau la modulu particulariu, cu care se espremu unii in limb'a unui poporu, la stilulu ori allu unui individu : *limb'a lui Tacitu*, ori allu mai multoru individi, cari vorbescu sau scriu asupr'a unei materia de acea-asinatura : *limb'a filosofiloru greci*. In fine totu d'in intellessulu de *vorbire* allu cuventului *limba* vene si insemnarea de *gente*, *natione*, limb'a, ca *vorbire*, fiendu caracteriulu cellu mai essenziale allu nationalitatei. — De assemenea cuventulu romanescu *lume*, allaturatu cu latinesculu *lumen* ne duce la *lucere*, adeca allu nostru *lucire*; si prin urmarea ne dà ca insemnare etimologica : *unu ce care luminedia sau este luminatu*; si de aci : *totulu luminatu de sore*, adeca universulu, dupo ideele celloru antici, cari conoscea numai unu sore, cumu conosce si peno astadi marea maioritata a poporului nostru, sau sistem'a solare a nostra, dupo ideele moderne asupr'a lunei. D'in acestu intellessu usioru se potu trage tote celle alte insemnari alle vorbei *lume*, si de acea-a credemu de prisosu a intrá in mai multe amenunte asupr'a acestoru semnificazioni. Unu lucru inse de mare importantia amu dorí se nu se scape d'in vedere : d'in desvoltarile, in cari amu intratu, spre a scote intellessulu propriu allu cuventului *limba*, si a arretá, cumu apoi d'in acestu-a essu tote celle alte, resulta, co nu numai d'in uniculu intellessu propriu allu unui cuventu se tragu directu mai multe intellessuri metaforice, déro si d'in aceste d'in urma essu elte intellessuri metaforice, cari mai departe dau si elle altele, si asiá mai in collo, incátu avemu nu numai metafore essite directu d'in intiellessulu propriu si pre cari le amu poté numí *directe* sau *principali*, ci sí metafore nascute d'in metafore, si pre cari le amu poté numí *indirecte* sau *secundarie*. Facia cu acésta impregiurare chiamarea lessicografului este câtu se pote de delicata si grea : ellu e detoriu nu numai se caute cu multa bataia de capu intellessulu primitivu allu unui cuventu, dero inco se copennda si se destinga bene câte si cari suntu intellessurele metaforice principali, câte si cari suntu intellessurile metaforice secundarie nascute d'in fiacare intellessu metaforicu principale, si apoi tote se le ordinedie asiá, incátu se proceda de la insemnarile metaforice principale celle mai appropriate de intellessulu propriu cotra elle mai departate, de la celle essite d'in intellessulu propriu prin una metafora

trassa d'in una relatione mai materiale cotra celle essite prin una metafora scossa d'in relationi mai ideali, si totu de una data se inclave in fiacare metafora principale metaforele secundarie, la cari ea a datu nascere. Numai sub aceste conditioni se pote face lumina in intunereculu chaoticu allu multeloru si diverseloru semnificationi alle fiacarui cuventu.

9. In celle spuse peno aci despre elementulu etimologicu allu cuventeloru amu avutu in vedere numai intellessulu acestoru-a, fora neci unu respectu la partea esterna sau fonetica; si chiaru pentru intellessu amu produsu ca essemple vorbe, cari espremu concepte mai multu sau mai pucinu appropriate de sensuri. Se intellege inse de sene, co difficultatile de a se orientá in semnificationile cuventeloru, cari, ca *de, a, in, precepere, mente, ratione, etc.*, espremu sau relationi, sau concepte mai multu sau mai pucinu curatu ideali, cauta se fia si mai mari, si prin urmare adjutoriulu etimologiei si mai necessariu. Ce s'atenge acumu de partea esterna a cuventeloru, nemesurat'a multime de vorbe, ce s'au formatu si se pote formá intr'una limba, se trage, prin derivatione si compositione, d'in unu numeru de vorbe numite radecine, numeru asiá de micu, incátu in celle mai avute limbe nu trece preste câte-va sute.

Etimologi'a déro, suindu-se de la una vorba derivata la cea d'in care a essitu immediatu, si de la acesta-a, deco si dens'a e derivata, la alt'a mai primitiva, si continuandu asiá peno la radecina, reduce tota materi'a limbei la unu micu numeru de cuvente, usioru de invetiatu si pentru memori'a cea mai nefericita. Reducerea, ca se dicemu asiá, la cea mai simpla espressione a limbei, atátu in partea ei interna, cátu si in cea esterna, cercetarea si aflarea principioloru limbei, lege impusa mentei nostre pentru verce ramura de conoscentie; écca, in resumtu, titlulu de recomandare a etimologiei la cea mai seriosa luare a mente a lessicografului. Ce s'atenge, in parte, de etimologi'a cuventeloru d'in dictionariulu limbei romane, avemu pucine de spusu. Cuventele curatu romanice se impartu, in respectulu etimologicu, in doue categorii: unele, si aceste suntu celle mai multe, au, cu pucine modificari, acelleasi sunete cu vorbele latine correspondenti in intellessu; altele, in numeru forte micu, de si totu latine, nu correspundu in partea fonetica cu vorbele latine de acellu-asi sensu. Fienduco s'a adoptatu in principiu de a se da si in limb'a latina insemnarea generale a fiacarui cuventu romanescu; si fienduco, de regula, vorbele de acea-asi compositione fonetica au, in amendoue limbele, mai multu sau mai pucinu si acellu-asi intellessu; de acea pentru cuventele de antani'a categoria, cumu *arare, capra, ducere, facere, etc.*, ar fi fostu de prisosu a mai dá una data in parentese cuventulu latinu, d'in care vene cellu romanescu: numai la cuventele de a dou'a categoria, ca *batere, focu, etc.*, cari se esplica in limb'a latina cu cuvente differite: *verberare, ignis*, erá de lipsa se se puna in parentese si vorbele latine: *batuere, focus*, d'in cari provinu alle nostre: *batere, focu*. Verbele de origine grecesca inca se presenta in doue aspecte principali: unele, cari directu d'in limb'a greca au trecutu in cea latina si prin acésta-a in celle alte limbe romanice; altele, cari nu se afla neci chiaru in limb'a greca, si cu atátu mai pucinu in cea latina, ci au fostu mai tardfu formate d'in radecine grecesci si introdusse, ca termeni de scientie si arti, in limbele moderne. Pentru celle d'antaniu, pre longa form'a latina,

se dà in parentese si cea greca cu scurte explicari despre insemnarea lor propria ; pentru celle de allu douile se dau in parentese numai elementele grecesci, d'in cari s'a formatu cuventulu, insocite de scurte explicationi asupr'a intellessului lor originariu. In fine pentru vorbele de origine grecesca, proprie numai limbei nostre, ca : *teca, trufia, etc.*, se dà de asemenea in parentese numai verb'a grecesca correspondentia, insocita si in acestu casu de scurte explicationi asupr'a intellessului primitivu, pentru cá d'in acestea se se lamuresca intellessurile metaforice, ce s'au potutu desveltá in romanesce. Suntu inse vorbe, cari formate d'in radecine curatu latine, se afla numai in limb'a nostra, fora a esiste neci in latin'a, neci in alta limba romanica : pentru assemeni vorbe, cumu : *coptoriu, terranu, etc.*, se dà in parentese form'a mai simpla a cuventului romanesce, d'in care sunt derivate. La cuventele române, pentru cari nu se afla radecina in limb'a latina, déro cari occuru in alte limbe romanice, se voru produce formele d'in aceste d'in urma limbe. De assemene se voru allaturá la cuventele, cari nu su de origine romanica, vorbele correspondenti d'in un'a sau mai multe limbe, in cari se afla acelle cuvente. Acestu d'in urma casu, dupo câte s'au spusu asupr'a coprensului dictionariului si glossariului, se va intemplá desu in glossariu, dero raru si esceptionale in dictionariu. D'in cause usiore de intellessu, nepotenduse face usu decátu de littere latine si grecesci, se dau cu ortograff'a lor numai vorbele limbei grecesci sau alle acelloru limbe straine prin origine de a nostra, cari se scriu cu littere latine ; pentru vorbele, cari vinu d'in alte limbe, se spune numai in câteva cuvente, fora se se scria elle in form'a ce au in acelle limbe, de ce origine suntu. Se afla inse vorbe in limb'a romana, a caroru origine, in starea de astadi a filologiei nationale, nu este inca conosciuta : la acestea se spune curatu si lamuritu, co nu se scie d'in ce fontane provinu, sau, cumu se intempla mai allessu in glossariu, se facu incercari critice de a li se descoperi originea. In fine, fienduco intellessulu primitivu allu addeveratelor radecine este, cumu s'a arretatu mai susu, de una asiá de mare insemnatate pentru una luminata si affunda precepere a limbei ; de acea-a, candu radecin'a latina si are correspondentea sa in limbele de acea-asi familia cu dens'a, mai allessu in cea greca, se dà si form'a radecinei d'in aceste limbe, pentru co numai prin compararea intellessurilor ce are acea-asi radecina in mai multe limbe, se pote supprende semnificationea ei primitiva, fora se mai adangemu, co prin acestu processu se va desceptá in junimea nostra gustulu studiului comparativu allu limbeloru, a carui lipsa a adjunsu se se semta astadi asiá de tare. Cu acellu-asi scopu, si ca se se dé acelleiasu junime unu medilocu de a studiá, pre lóngea limb'a latina, si celle alte limbe romanice, ce possu litterature asiá de avute si frumose, la vorbele celle mai usuali si popularie, se dau, pre longa cuventulu latinu, si cuventele italiene, ispane si francese correspondenti atátu in forma, cátu si in intellessu. Prin acésta d'in urma imbunetatire Dictionariulu limbei române va fi utile si acelloru-a d'entre straini, cari nu aru conosce limb'a latina, si ar dorí a studiá limb'a romána.

10. Prin elementulu grammaticale, in insemnarea restrinsa ce dâmu aicea vorbe, intellegemu numai acelle puncte de vedere, d'in cari se considera si se cercedia unu cuventu in partea grammaticaei asiá numita etimologica sau analitica, cu esclusionu prin urmare de verce punctu de vedere, sub care cuventulu se consi-

dera in partea grammaticeii sintactica sau sintetica. In data ce cuventulu intra in relatione cu alte cuvente, ellu pote luá multe si diverse intellesuri, cari attengu fienti'a interna a cuventului, despre care ne vomu occupá mai la valle. In acestu intellessu restrinsu elementulu grammaticeale, intru cátu pote intrá in dictionariu, comprende trei parti principali : 1° speci'a sau natur'a cuventului, 2° neregularitatile de pronuntia, 3° neregularitatile de flessione. Speci'a cere se se arrette de care d'in acelle categorii, in cari grammatice'a a classatu cuventele dupo intellessulu loru, se tiene cuventulu, ce se descrie; se se spuna, cu alte vorbe, deco cuventulu e substantivu, adiectivu, pronume, verbu, participiu, preposetione, conjunctiune. Abbreviationile, de cari, pentru mai multa deslucire, ne amu feritu, pre cátu amu potutu, s'au admissu numai pentru acestu scopu, cumu si spre a arretá genulu la substantive, sau la verbe, asiá in cátu :

<i>s.</i> ==substantivu,	<i>conj.</i> ==conjunctiune,
<i>adj.</i> ==adiectivu,	<i>interj.</i> ==interiectione,
<i>v.</i> ==verbu,	<i>m.</i> ==masculinu,
<i>part.</i> ==participiu,	<i>f.</i> ==femininu,
<i>pr.</i> ==preposetione,	<i>et.</i> ==eterogeniu,
<i>a.</i> ==activu,	<i>intr.</i> ==intransitivu.
<i>pas.</i> ==passivu,	<i>tr.</i> ==transitivu,
<i>recip.</i> ==reciprocu.	<i>t. s.</i> ==tote sensurile sau semnificarile.

Pronunti'a cuventeloru este determinata de legile fonetice alle limbei, cari pentru fiacare sunetu se desvolta si in dictionariu la litter'a, ce representa acellu sunetu; si prin urmare in articlii speciali consecrati fiacarui cuventu in dictionariu nu e de dissu nemica, afora de rarele casuri, in cari pronunti'a unuia sau mai multoru-a d'in sunetele verunui cuventu s'aru abbate de la legile generali alle foneticeii. In ce s'attenge de flessione, care imbracia declinationea sustantiveloru sau pronumeloru si conjugationea verbeloru, fiendco si dens'a este de assemenea suppusa unoru legi generali si simple, cari se dau in verce tractatu elementariu de grammaticea, detori'a lessicografului este a notá, la cuventele particulare, numai acelle forme de flessione, cari mai multu sau mai pucinu essu d'in analogie generale alle conjugationei sau declinationei, sau cari, desí se audu raru si numai in gúr'a unui micu numeru de Románi, déro suntu de cea mai curata romanitate si de cellu mai mare pretiu in ochii unei critice sanetosa.

Celle mai insemnate casuri, in cari lessicografulu românú este detoriu a notá si esplecá cu accuratetia neregularitatile flessionei, suntu : 1. substantivele terminate in *u*, cari nu espremu fientie insufficiente sau plante, si cari potu formá plurariu sau cu *i*, sau cu *a*, sau cu *e*, sau cu *re* (*ri*), cumu : *flocu, floci; poporu, popora; vasu, vase; portu, porture sau porturi*. Ca se despara déro verce fluctuatione in acestu respectu, se voru notá formele de plurariu prin abbreviationile : —*i*, —*a*, —*e*, —*re* sau —*ri*. Multe d'in aceste substantive potu luá doue d'in celle patru forme de plurariu, sau in un'a si acea-asi insemnare, differindu numai dupo provincie, dero amendoue bune si prin urmare meritandu a fi notate in dictionariu, cumu : *braciu, bracia si bracie*; sau in doue differite insemnari si meritandu cu atátu mai multu una notare si esplecare accurata d'in partea lessicografului, cumu : *ochiu, ochi si*

ochiuri.— 2. La verbe : a. d'in celle terminate la infinitivu cu *are*, parte au in presente formele personali simple : *laudare, laudu, laudi*, etc.; parte inse au la acelluasi tempu formele personali incarcate cu *edi; lucrare, lucredu*, etc.; si de aceea-a, ca se se inlature verce fluctuatiune, se voru destinge celle de categori'a d'in urma prin abbreviatiunea — *ediu*, precumu se voru notá si celle ce se dicu bene in amendoue formele prip—*u* si—*ediu*, cumu : *lucru* si *lucredu*. — b. D'in verbele cu infinitivulu terminatu in *ire*, pucine au in presente formele personali simple : *fugire, fugú*; éro celle mai multe au acelle-asi forme incarcate cu *esc* : *in florire, inflorescu*; si de aceea-a ceste d'in urma se voru destinge cu abbreviatiunea—*escu*, precumu se voru notá celle ce se audu bene cu amendoue formele prin—*u* si—*escu* : *ordu* si *ordescu*. — c. D'in verbele cu infinitivulu in *ere*, cea mai mare parte, ca *facere, ducere*, etc., au e d'in aintea lui *re*, neintonatu, si nu mai forte pucine l'au intonatu, ca *vedere, cadere*; spre a evitá si aci verce fluctuatiune, la celle d'in urma se va pune pre e semnulu (-) : *tacere, tienere*. — d. D'in verbele cu infinitivu in *ere*, unele au perfectu in *ui* si supinu in *utu*, altele au acelluasi tempu in *si (sei)* si supinu iu *su* sau *tu*; si de aceea-a la aceste d'in urma cauta se se dé in dictionariu perfectulu si supinulu, spre a se sci ço acelle, la cari nu se dau aceste forme le facu in *ui* si *utu*. — e. In fine parte d'in verbele cu infinitivu in *ire*, cari nu admittu la presente formele incarcate cu *esc*, cumu si parte d'in celle in *ere*, se dicu si cu unu *i* si fora ellu, la antani'a persona sengularia d'in indicativu, cumu si la antani'a sengularia si la a treia persona sengularia si pluraria d'in subjunctivu, cumu : *audire, audiu* si *audu, se audiu* si *se audu, se audia* si *se auda*; amendoue formele suntu plausibili, si prin urmare se voru notá in dictionariu cu abbreviatiunea—*iu* si—*u*. — Afora de aceste categorie, se afla si alte vorbe isolate cu forme de flessioni neregulate, cumu : *carne, carnuri; capu, capete; eu, mi, me, noi; sum, fui, eram, fire*, etc. Se intellege, co pentru acestea nepotendu-se defige, ca pentru celle peno aci descrisse, unu semnu prin care se se arrete neregularitatile loru de flessione, acestea cauta se se dé in tota depletateea loru in articlii consecrati unoru assemeni cuvente. Totusi, pentru mai multa facilitate, formele celle mai extraordinarie prin neregularitateea loru se voru dá fiacare la loculu cuventu loru in dictionariu dupo ordenea alfabetica, inse fora esplecari detaliate, pentru cari se va tramette la form'a fundamentale a cuventului. Ca atare, ca forma fundamentale, pentru verbe, s'a adoptatu, dupo essemplele de dictionarie alle limbiloru noue, infinitivulu lungitu, consecrandu-se fiacarui infinitivu doue articule speciale, tractandu-se adeca si ca verbu si ca substantivu, mai allessu candu ca substantivu a luat insemnari, ce nu le are ca verbu. Pentru substantive, adiective si pronumeni, form'a fundamentale, dupo essemplulu totoru dictionarielor, este nominativulu d'in sengulariulu masculinu. Celle alte specie de vorbe, ca unele ce nu su flessibili, raru se intempla se presente mai multe forme; de câte ori inse este casulu, de la formele mai complesse se tramette la formele mai simple si mai originarie. Inca una observare, si trecemu la partea interna a cuventelor. In vorbele, cari de secle au cursu in gur'a poporului, critic'a cea mai severa forte raru si cu greu pote aflá ceva reprecensibile in respectulu formelor grammaticali; nu se pote inse dice totu atátu si despre cuventele de formatiune mai noua. Lessicografulu déro ar lipsí

cellei mai sante detorie a insarcinarii, ce a luatú asupra-si, deco nu ar censurá si desapprobá cu tota severitatea acelle forme, cari lovescu in frunte legile celle mai bene stabilite alle limbei nationale. Nu e neci vorba de tote scalciaturele, ce s'au potutu produce in intervallulu de tempu, la care facemu allusione; acestea, déco li s'ar face onore de a se considerá in dictionariu, aru face d'in acestu-a una addeverata caricatura. Numai peccatele ce se committu de cei ce trecu ca mai buni maniatori ai limbei, merita peno la unu puntu luarea a mente a lessicografului.

11. Precumu suffletulu, prin superioritatea sa asupr'a corpului si prin greutatile de a se poté conosce, merita d'in partea filosofului cea mai incordata luare a mente; asiá si intellessulu cuventului, prin superioritatea sa asupr'a corpului seu foneticu si prin difficultatile de a lu poté coprende in tota depletetatea lui, cere de la lessicografu investigationile celle mai minutiose si conscientiose. Dupo ce a urmaritu cu mare obstinatione, patientia si incordare a totoru poteriloru mentei, tote metamorfosile, tote faciele, ce fienti'a intima a cuventului a potutu luá in sutele si miele de anni ai vietiei selle, lessicografulu, ca se respandesca lumiu'a cuvenita preste acea indelunga vietia, este detoriu, cumu s'a dissu si mai susu, se stabileasca punctulu de plecure sau inceputulu vietiei cuventului, intellessulu originariu, si apoi se arrete cumu d'in acestu unicu intellessu, intogmai ca si d'in uniculu trunchiu allu unui tufosu arbore inmultite ramure si ramurelle, au essitu tote celle alte insemnari alle cuventului, sistematisandu si ordinandu lucrulu asiá, in câtu se proceda gradatu de la insemnarile celle mai appropriate de intellessulu propriu cotra celle mai departate de densulu, si se allipesca de fiacare insemnare metaforica principale insemnarile metaforice secundarie nemediatu nascute d'in ea, fora se i scape neci un'a : coci fiacare insemnare, in lantiulu unicu formatu de tote semnificationile cuventului, este unulu d'in anellele, care medilocesce legatur'a intre celle ce precedu si celle ce urmédia, asiá incâtu lips'a d'in tota seri'a a unei sengure insemnari compromette totulu, rupendu firulu de transitione de la unele insemnari la celle alte. D'in acestea urmedia, co chiaru candu intellessulu originariu sau verce altu intellessu, d'in care nascu altele ar lipsí d'in usulu limbei, lessicografulu este detoriu se le restabileasca, sub pedepsa de a lassá intunereculu se planedie prestra insemnarile derivate d'in celle ce aru lipsí d'in usulu limbei. La vorbele mai de currendu introdusse in usulu limbei se semte ca mai multu lips'a, de care este vorba : d'in vastulu complessu allu semnificationiloru ce a luatú vorb'a in alte limbe romanice si pote inca luá prin applecarea larga a metaforei, s'au neglessu nu numai sensulu primitivu, déro si tote celle alte sensuri mai multu sau mai pucinu directu essite d'in acellu-a, si nu s'au luatú de câtu unu senguru intellessu, care, ca si una ramura taiata si despartita de tulpina, nu numai nu a datu si nu pote da alte intellessuri, déro inca trage a se uscá si a morí. Acestu processu asiá déro nu duce la nemica mai pucinu de câtu la petrificarea cuventului; si interesse vitali alle limbei ceru de la lessicografulu románu se combata d'in tote poterile acésta tendentia, dându la fiacare cuventu de formatione mai noua nu numai insemnarea, cu care a intratu in limb'a nostra, ci si acelléa ce a luatú in alte limbe romanice si pote inca, cumu amu dissu, luá prin applecarea processului metaforicu. Spré a facilitá apoi si mai multu conspectulu intellessului unui cuventu, spre a da unu me-

dilocu usioru de a se poté imbraciosiá cu una sengura cautatura de ochiu variatele si immultitele insemnari alle unei vorbe, dupo ce se dá intellessulu originariu, celle alte urnedia insemnate cu numere. Articlii in cari se tractedia cuvente, cari au unu coprensu de semnificatiuni forte desvoltatu, se impartu in mari divisiuni desemnate prin numere latine, acestea in altele desemnate prin littere maiuscule; subdivisionile acestoru d'in urma divisiuni se arreata prin numere arabice, si celle subordinate acestoru-a prin littere romane minuscule, desemnandu-se in fine ultimele subdivisioni prin minuscule grecesci. Vomu terminá celle ce avemu de dissu asupr'a coordinarei insemnariloru unui cuventu cu dote scurte observatiuni. La vorbele derivate, cari au acelleasi insemnari cu primitivele, d'in cari se nascu nemediatu, este de prisosu a se da d'in nou tote acelle insemnari : candu se dau, de essemplu, tote insemnarile adiectivului *abile*, la substantivulu *abilitate* este destullu a se spune : *calitatea cellui abile*. Suntu vorbe, si mai allestu d'in alle glossariului, la cari, in locu de a incepe cu intellessulu originariu, lessicografulu cauta se dé mai antáiu semnificatiunile celle mai de communu usitate, pentru ca d'in acestea se traga in celle d'in urma intellessulu originariu, peritu d'in conscienti'a poporului. Treceму acumu la interpretarea intellessului cuventelor.

12. E greu a coprende tote partile fientiei intime a cuventului si a le dá una coordinatiune naturale si luminosa; si mai greu este inse a interpretá, a espune cu precisione fiacare d'in semnificatiunile unui cuventu. Ecco in câteva vorbe, prin ce mediloce s'a cautatu a se invinge, pre cátu s'a potutu, greutatile ce presenta acesta parte a istoriei cuventelor. Dupo essemplulu unor'a d'in dictionariile chiaru alle limbei germane, si pentru rationile mai susu espuse, la fiacare cuventu románú, se dá insemnarea generale prin unulu sau mai multe cuvente latine; si prin acést'a cáti au conoseentia de limb'a latina, capeta una idea mai multu sau mai pucinu clara despre intellessulu cuventului romanescu. Se intellege de sene, co la cuventele de origine grecesca, cari s'a formatu mai de currendu si nu au trecutu prin limb'a latina, érá de prisosu si nu se potea dá cuventulu latinu correspondentu. Dupo esplecarea latina, pentru acelle cuvente romanesci usuali, cari au correspondenti si in limbele sorori : *italica, ispanica si francesca*, se dau si cuventele d'in aceste limbe; si astufelu cáti au conoscentia de vreun'a d'in aceste limbe inea ieu una idea despre coprensulu generale allu cuventului romanescu. Fienduco pentru tiparirea testului ordinariu allu dictionariului si glossariului, pentru esplecările facute de autori, s'au adoptatu litterele asiá numite *garmont*, ero pentru essemplele addusse intru elucidarea insemnariloru s'au consecratu acelleasi caracterie in form'a lorú cursiva; de acea-a cuventele date d'in alte limbe romanice ca esplecare a cuventului romanescu se tiparescu cu littere compacte, si acestu-a este sengurulu semnu de destinctione pentru celle latine, éro pentru celle d'in alte limbe romanice se adangu si abbreviationile : *ital.* == *italicu*, *isp.* == *ispanicu*, *franc.* == *francesu*.

13. Dero se lassámu, co neci esplecarea latina, neci cea facuta in alte limbe romanice nu este si nu pote fi suficiente spre a da intellessulu cuventului romanescu in tote insemnarile selle particularie; apoi aceste esplecari nu ajuta intru nemica marea maioritare a Romániloru, pentru cari este destinatu in parte dictionariulu limbei române. Interpretarea déro a cuventului romanescu prin alte espressioni

curatu romanesci, este de una necessitate absoluta. Pentru acestu scopu accumularea de sinonime, adeco de vorbe mai multu sau mai pucinu appropriate prin intellessu de cuventulu de interpretatu, nu numai nu e de neci unu folosu, déro inco in locu de lumina adduce si mai multa confusione. Numai esPLICATIONI si DEFINITIONI, câtu se pote de large si precise, potu pune in addeverat'a lumina delicatele insemnari ce are unu cuventu in variatele si inmultitele forme de constructioni, de cari este susceptibile cuventulu. Apoi vagulu, ce si dupo aceste definitioni pote inca remane asupr'a intellessului cuventului, se resipesc prin producerea de essemple de frasi, in cari figuredia cuventulu de interpretatu in tote constructionile, ce au luat si pote luá in usulu limbei. D'in natur'a lucrului, la cuventele, cari au avutu una lunga vietia in limb'a poporului románu, aceste essemple voru fi mai copiose; éro la cuventele de formatione mai noua assemeni essemple nu potu fi decâtu forte marginite. Intr'amendoue casurele inse, in lipsa de una litteratura nationale variata, care se coprenda scripture classice asupr'a totoru ramureloru de conoscentie omenesti, sarcin'a lessicografului románu este cu atátu mai grea si delicata, co nu pote callege assemeni essemple d'in una simpla lectura a cartiloru, neci chiaru d'in dictionarielle romanesci peno astadi essite la lumina, forte defectose in acestu respectu, ci se vede nevoitu a le trage cu mari greutate sau d'in gur'a poporului, sau d'in propriulu seu sentimentu de limb'a nationale, sau, pentru cuventele mai de currendu intrate in usulu limbei nostre, din dictionarielle altoru limbe romanice. Unu altu medilocu de interpretare a insemnariloru unui cuventu suntu si contrarielle sau oppusele acelloru insemnari. De acestu medilocu de espressione se servescu cu folosu toti artistii: pictori, poeti, oratori; si cu atátu mai multu lessicografulu este nevoitu a face desu usu de contrarie sau oppuse, mai allesu candu este vorb'a de interpretarea cuventelor *sinonime*, cari in intellessulu seu generale sau in unulu ori mai multe d'in insemnarile selle particularie paru a se confunde. La assemeni cuvente lessicografulu cauta se insiste cu potere si se se adopere in totu modulu, se se servescu cu tote medilocelle de interpretare, cari i stau la desposetione, ca se puna in deplena lumina delicatele nuantie de intellessu, prin cari aceste cuvente se destingu unele de altele. Sinonimic'a, parte asiá de insemnata a lessicografiei in genere, neglessa inse cu totulu in incercarile de dictionarie románe date peno astadi la lumina, se impune lessicografului románu cu atátu mai imperiosu, co multe d'in cuventele de currendu introdusse paru marei maioritade de acellu-asi intellessu cu altele vechie, asiá incátu, prin dorenti'a unor'a de a innová fora locu si fora tempu, se punu unele in loculu altor'a; si astu-felu se lipsesc limb'a de espressioni necesarie pentru delicatele nuantie alle acellei-asi idea, si se adduce de neapperatu la una paupertate, in contr'a carei-a este detoriu lessicografulu a se luptá d'in tote poterile.

14. Intre elementele, cari formedia obiectulu biografiei unui cuventu, se numera si alte trei punte de vedere, d'in cari se considera unu cuventu, adeco punctulu de vedere retoricu, punctulu de vedere chronologicu si punctulu de vedere statisticu. De partea retorice lessicografii se credu obligati a arretá, déco cuventulu, a carui istoria scriu, este poeticu sau prosaicu, déco se tiene de prosa inalta si oratorica sau numai de stilulu simplu si familiaru, déco in fine este nobile sau ignobile. Déro poporulu románu, precumu in ordinea sociale n'a conoscuta alta aristocratia afora

de a meritului, asiá si in limb'a sa nu are vorbe nobili si ignobili : tote vorbele, destullu se fia curatu romanice, au unu titlu de nobilitate necontestatu, pentru co fiacare, pusa la loculu seu, are meritulu si valoarea sa necontestata. Chronologi'a cuventeloru cere se se precisedie epoc'a in care elle au intratu in usulu limbei, precumu statistic'a acelloru-asi spune, déco elle au fostu usitate in tote epocele limbei si de toti scriptorii, sau numai in unele epoce si de unii scriptori ; déco au fostu si suntu in gur'a poporului intregu, sau numai in gur'a unei parti a poporului. Asupr'a acestoru done puncte de vedere, afora de destinctionile, ce s'a dissu mai susu co se voru stabili între vorbele intrate in usulu limbei inainte de 1830, si cari suntu, cu forte rare esceptioni, respandite la toti Români d'in tote partile, si între vorbele introdusse de la acea epoca, se va indicá, unde va fi casulu, co cutare sau cutare vorba sau forma de vorba se afla usitata in cutare parte locuita de Români, sau in cartile tiparite mai d'in vechiu. Numai insistemu déro asupr'a acestoru puncte, ci properâmu a trece le celle ce avemu a dice despre ortografia.

III. ORTOGRAFIA CUVENTELORU

15. A scrie unu cuventu, in intellessulu ce se dà vorbei *scriere* in limbele, cari nu reproducu la ochi, ca limb'a chinea, fiacare cuventu cu un semnu particulariu, a scrie unu cuventu va se dica a traduce prin semne vizibili sunetele elementarie, d'in cari se compune cuventulu. Sunetele elementarie, d'in cari se face nemesurat'a multime de cuvente a limbeloru celloru mai avute, se reducu la unu numeru forte micu : limbele classice, de esemplu, au formatu infinit'a loru avutia de cuvente, d'in 20—21 de sunete. Limb'a româna este mai avuta, in acestu respectu, si cu tote acestea nu are mai multu de 30—32 de sunete elementarie.

A descoperi déro prin una analise usiora de factu acestu micu numeru de sunete elementarie alle limbei ; a defige pentru fiacare sunetu unu semnu anumitu ; a face cunoscute aceste semne cellui ce invetia a scrie limb'a ; a da acestui-a, ca se scria bine, sengur'a regula de a insemná fiacare sunetu ce aude in cuventu cu semnulu defiptu pentru acestu sunetu : écco suprem'a perfectione, paradisulu ortograficu, dupo care au oftatu si oftedia si astadi unii d'in invetiati Români. Nu vomu fi noi, cari se negâmu, co principiulu formulatu asiá in tóta generalitatea sa este addeveratu si intru tote conformu rationei. Déro acestu paradisulu l'au posedutu Români in scrierea cu litterele cyrillice. De ce se fia cautatu déro a scapá de fericirile lui, si inca cu lupte cumplite, sufferintie si persecutioni d'in celle mai inversiunate? Acea-asi ignorantia de benele ce possedea, care facu pre antaniulu parente allu genului omenescu se perda paradisulu pamentescu, se fia fostu ore caus'a, care facu pre Români se se desfaca cu verce pretiu de litterele parentelui Cyrillu? Fapt'a e, co de unu seculu aprope Români se lupta a essi d'in acestu pretensu paradisulu ; si astadi toti câti sciu scrie, scriu cu littere romane dupo unu principiu oppusu cellui care presiedea la scrierea cu littere cyrillice, dupo principiulu etimologicu ; desí unii essecuta principiulu cu mai multa, alti cu mai pucina conscientia si rigore, si de aci parut'a confusione ortografica, care domnesce astadi la noi si de care interesse nationali ceru se ne scapâmu câtu mai currendu. Cându societatea acade-

mica suppose la probele unoru noue si seriose debateri oestionea ortografiei, ea a-junse a se convinge, co, sub pedepsa de a intunerecá cu totulu grammatíc'a limbei, de a ua lipsf de verce lumina a filosofiei, de a rupe celle mai pretiose relationi cu limbele sorori, de a scinde limb'a romána, si prin acest'a nationea, in atâtea limbe câte pronuntie variate se audu, nu se potea departá in scrierea romána de principiulu etimologicu; co principiulu contrariu, bunu pote si rationale pentru una limba primitiva, nu pote adduce de câtu confusione si intunerecu intr'una limba derivata, cumu este a nostra; co etimologi'a, cu unu cuventu, precumu pentru intellessulu cuventeloru, asiá si pentru sunetele ce compunu cuventele, si traducerea acestoru-a prin semne, pote sengura produce cuvenit'a lumina si ordine in limba. Principiulu etimologicu una data pre deplenu stabilitu ca senguru dreptariu bunu pentru limb'a nostra, ca se ajungemu la dorit'a unitate de scriere, nu se cerea de câtu a formulá acestu principiu cu claritate si precisione. In addeveru urmandu acestu principiu in tota rigorea sa, s'ar cere, ca vorbele románe, cari si au originea loru in alte limbe, se se reproduca, pre câtu se pote, cu ortografi'a acelloru limbe; s'ar cere, de essemplu, ca vorb'a *téca*, ca venita din grecesculu *θήκη*, se se scria *theca*; ca vorbele *einci*, *cocere*, *torcere*, *cerere*, etc., ca provenite d'in latinescele *quinque*, *torquere*, *querere*, etc., se se scria si in limb'a nostra: *quinqi*, *coquere*, *torquere*, *querere*. A impinge principiulu peno la aceste limite, cari de altu-mentrelea cu greu s'aru poté fipsá, ar fi fostu a stabili pentru limba, care este proprietatea cea mai legitima a poporului intregu, una scriere, pre care se nu ua pota essecutá decátu unu micu numeru de privilegiati: spiritulu tempului in genere, cumu si interessile celle mai vitali alle nationei in parte, se oppunea cu potere la adoptarea acestei extremitate. Ca se ne bucurámu de folosele unei scriere dupo principiulu etimologicu, si pentru ca totu de una data fiacare Románu, ce si a facutu macariu scol'a sa primaria, se pota scrie cu deplena correctione in ortografi'a fundata pre acesta norma, Societatea academica formulá si adoptá cu unanimitatea membriloru sei mai pucinu unulu, principiulu ortograficu urmatoriu: *Pentru scrierea limbei románe se va urmá principiulu etimologicu, intru câtu regulele, pentru essecutarea lui, se potu trage d'in limb'a romána insasi si completá prin analogia, inlaturanduse semnele de prisosu cari impedecea desvoltarea rationale si regularea limbei in grammatíc'a ei.*

16. D'in principiulu asiá precisatu mentea sanetosa cea mai commune pote trage consecentiele coprense in ellu. Ecco acelle consecentie:

I. Se scriu asiá cumu se audu, afora de esceptionile ce se enumera la No. III, urmatoriele 19 sunete, reprezentate fiacare prin litter'a initiale d'in celle 19 essemple de vorbe, ce aci se asternu:

1. *are*, 2. *bate*, 3. *cade*, 4. *dare*, 5. *este*, 6. *fagu*, 7. *grase*, 8. *intri*, 9. *jure*, 10. *lacu*, 11. *mare*, 12. *nare*, 13. *orbu*, 14. *parte*, 15. *rade*, 16. *sare*, 17. *tare*, 18. *ursu*, 19. *vulpe*.

II. Celle alte sunete, câte se mai audu in limb'a nostra, ca *derivate* d'in celle de susu 19 *originarie*, se scriu fiacare cu acea-asi littera ca si sunetulu originariu d'in care se nasce. Acésta-a este sengur'a si unic'a regula ortografica a limbei nostre, cumu se vede d'in applecarea ei in speciele urmatorie:

1. *duci*, *duce* (d'in *ducu*), si prin urmare: *cercetare*, *incingu*, etc.

2. *frigi, frige* (d'in *frigu*), si prin urmare : *geru, gingia*, etc.

3. *edi, verdi* (d'in *edu, verde*), si prin urmare : *dicu, diua*, etc.

4. *cosi, arsi* (d'in *cosu, arsu*), si prin urmare : *siuerare, sioreci*, etc.

5. *bureti, lati* (d'in *burete, latu*), si prin urmare : *tinere, tinta*, etc.

6. *calli, molli* (d'in *callu, molle*), *porcella* (d'in *porcellu*), si prin urmare : *filii, palii, telii, liertare, margella, floricella*, etc.

7. *remaniu, puniu* (d'in *remanere, punere*), si prin urmare : *calcaniu, petroniu, cuniu*, etc.

8. *arandu, jurandu* (d'in *arare, jurare*); — *cerendu, avendu* (d'in *cerere, avere*); — inse : *frigundu, tacundu, placundu, torcundu* (desi d'in *frigere, tacere, placere, torcere*, déro ca se nu se siuere c si g scriendu ; *tacendu, frigendu*, etc.); — *omorire* (d'in *morire*), si prin urmare : *riu, ridu, rima*, etc.

9. *calcare, batutu, rasura* (d'in *calcu, batu, rasu*); — *versu, appesu* (*versi, appesi*); — *preceptoriu, batutoriu* (d'in *preceputu, batutu*); — *puccine : locuire* (d'in *locu*); *rotundu, locusta*, apoi *co* spre destinctione de *ca*, si prin urmare compusele : *coci, déco, pentruco*, etc.; cumu si : *lungo, peno, dupo*.

10. *domna, domne* (d'in *domnu*); *dorme, dorma* (d'in *dormu*), si prin urmare : *forte, morte, torta, costa*, etc.

11. *cresca, omenesca* (d'in *crescu, omenescu*), si prin urmare : *cresta, ferestra*, etc.

Consonantile *d, s, t*, au sunetu siueratu nu numai cu *i*, ca in esemplele de susu, ci si cu *e* dupo densele, candu dupo acestu *e* vine *sc, st, ll, rr*, sau *r* urmatu de alta consonante : *putredescu, passesci, catellu, intellegu, terrina, termu, testu, serpi, desertare*.

Semnele pre vocalile sau sub consonantile derivate suntu de prisosu, intru câtu pronuntia loru este determinata prin legea fonetica. Numai la casurele cari essu d'in lege, suntu necesarie urmatoriele semne :

1. gravulu (˘) in *arà, cantà*, spre destingere de *ara, canta*; *laudàmu, aràmù*, spre destingere de *laudamu, aramu*; *patì, faciù*, spre destingere de *patis, facu*. —

2. Acutul (˘) : a. in *arà, laudà*, spre a le destinge si de *arà, laudà*, si de *ara lauda*; — b. in *a patì, a tacé*, spre a le destinge si de *patis, tace*, si de *patis, tacea*. —

3. Circumflessulu pre *a* forte obscuru fora *n* dupo densulu : *câtu, atâtu, mâiu*. —

4. Apostrofu (') in *capr'a, lun'a, bun'a*, spre a le destinge de *capra, luna, buna*.

III. Sunetele derivate *spurie*, cari se amesteca pentru audiu cu alte sunete originarie sau derivate, cauta se urmedie acea-asi lege generale, cumu se vede d'in speciele urmatorie :

1. *stricatione, stricatiосу* (d'in *stricatu*).

2. *facia, judeciu* (d'in *facere, judecare*).

3. *coctu* (d'in *cocu*), si prin urmare : *lacte, lucta, octu, derectu*, etc.

4. *putrediune, vescedire* (d'in *putredu, vescedu*).

5. *pisci, pasce* (d'in *pascu*), si prin urmare : *sciu, scientia*.

6. *inglitire, vegliare, ocliu, vecliu, pareclia, ureclia*, etc., cumu si pronuntia parte d'in Români.

7. *mesa, feta, pena*, etc., cumu si pronuntia unii Români si cumu se si aude mai la toti in mese, penne, fete.

8. *taliandu, molliandu, vegliandu*, etc., (d'in *taliare, molliare, vegliare*).

9. *rogare, portare*, (d'in *rogu, portu*); — *covenire, collegere, carbone, monte, natione, ratione*, etc. (*nationale, rationare*).

10. *sene, tene* (d'in *se-ne, te-ne*) si prin urmare : *dente, tendere, parente*, etc.; — *pedeca, scuteacu*, etc., cumu se si pronuntia de mare parte a Româniloru.

11. *lucratoria, vorbitoria* (d'in *lucratoriu, vorbitoriu*); *se scia, se fia* (d'in *scire, fire*).

17. Atari sunt consecentiele neinlaturate alle principiului formulatu si adoptatu de Societatea academica romana; elle inse s'au applecatu la transcrierea fiacarui cuventu in tota rigorea numai candu se produce cuventulu la loculu d'in dictionariu, unde se tractedia de ellu in speciale; éro in testulu generale allu cartei s'a urmatu principiulu cu restrictionile, ce societatea a aflatu de cuvientia a i face, inlaturandu de una camu data unele d'in consecentiele, ce essu de neapperatu d'in principiulu adoptatu de dens'a. Totusi, ce s'a facutu pentru formele de flessione neregulate alle unuia si acellui-asi cuventu, s'a urmatu si in ce s'attinge de ortografi'a fiacarui cuventu de tractatu in speciale, danduse la loculu seu si form'a lui de scriere, cu care sunt mai deprensi peno acumu una parte de lectori, si tramettenduse la form'a ortografica mai correcta, de la *coptu*, de essemplu, la *coctu*. Cătu pentru duplecacione, de sí, dupo principiulu formulatu si adoptatu de Societate, n'ar poté fi vorba de geminare a consonantiloru decătu la vorbele compuse cu particelle : *adducere, oppunere*, etc.; cu tote acestea, ca se se presente cuventele intr'una forma cătu mai apropiata de originea sa, Societatea a adoptatu se se mantina duplecacionea si la celle alte vorbe, in cari consonantile vinu geminate in limb'a latina, in poterea unoru legi, cari nu se potu trage d'in limb'a romana : *calle, jurassem, terra, summittere*, etc. In fine, dupo analogi'a cuventului romanescu *vertute*, in care e urmatu de *r*, intogmai casí urmatu de nasale in *cerendu*, etc., se aude forte intunerecatu, s'a adoptatu de regula ca in tote cuventele straine, intrate mai de multu in usulu limbei la una parte de Români, si in cari inainte de *r* se aude sunetulu forte intunerecatu, acestu sunetu se se scria cu *e* : *verire, perlire, sverlire, sfercu*, etc., afora de casurele, in cari acellu sunetu se aude dupo *c* sau *g*, si cari, spre a se inlaturá siuerarea acestoru sunete, cauta se se scria cu *a* : *carmuire, garliciu*, etc.

D'in pucinele peno aci spuse asupr'a ortografiei se vede lamuritu, co celle 19 semne alle alfabetului romanu, cu cari se representa celle 19 sunete originarie alle limbei nostre, ajungu spre a scrie tote cuventele limbei nostre, nu numai celle de origine curatu romanica, ci chiaru si celle de origine straina, cari au intratu mai de multu in usulu limbei la una sau alta parte de Romani. Prin urmare celle alte semne d'in alfabetulu latinu : *k, q, x, z, y, ch*, etc., se voru applecá numai la acelle vorbe de origine neromanica, cari n'au luatú inca form'a definitiva ce s'ar cadé se aiba in limb'a romanescă, si n'au capetatu inca pre deplenu, prin vulgarisare, dreptulu de cetate româna.

Inchiaiandu celle ce avea de spusu in acesta prefatione, susemnatii, membri ai Societatei academice române, onorati de iusasi Societate si insarcinati cu spinos'a elaborare si redactione a primei probe de dictionariu allu limbei române, se semtu

datori a declará, co pentru tote defectele si rellele lucrarei suntú senguri responsabili inaintea publicului, si prin urmare loru in parte, éro nu Societatei, se cuvine se se adresedie critic'a pentru totu ce s'ar afliá reu in dictionariu sau glossariu. Societatea academica, prin acea-asi decisione, prin care a afliatu de cuvientia a pune lucrarea unei prime probe de dictionariu románu in sarcin'a unor'a d'in membrii sei, a regulatu se iea acesta proba ca unu proiectu, pre care se lu desbata si se lu cerna, se allega ce va afliá bunu, se elimine ce va afliá reu, se l' amende si se lu complete, si asiá, cátu se va poté mai currendu, se scota in numele Academiei insesi antani'a editione de dictionariu románu. Déco si intru cátu acumu susemnatii au respunsu, prin lucrarea loru, la increderea Societatei academice, cumu si la asteptarea publicului, altoru-a remane se judece. Unu lucru cellu pucinu nu se indoiescu co li se va reconosce, buna voientia de a urmari progressele, ce a facutu lessicografi'a in acesti d'in urma anni, si de a calcá lucrarea loru dupo celle mai buné modelle de dictionariu, cari s'au elaboratu dupo principiile stabilite in urm'a acelloru progresse. Déro conceptionea, formarea prin cugetare a unui planu, este, fiacare ua scie, mai usiora decátu essecutionea perfecta a conceptionei; si déco acést'a este addeveratu pentru verce lucru, este addeveratu cu atátu mai multu pentru lucrarea unui dictionariu in genere, si a unui dictionariu románu in parte, pentru care, pre lungu tote cele alte mari greutati, se semte si lips'a de materiali indestullatorie: coci mai multe appelluri ce Societatea a facutu pentru acést'a la toti filologii románi au fostu cu totulu nefructose; si fora celle ce se potu trage d'in dictionariile peno acumu essite la lumina, fora concursulu celloru alti membri ai societatei, cari mai toti s'au insarcinatu a da insemnate parti de materiali, si acesta greutate appesa, in mare parte, cu pondulu seu strivitoriu totu pre membrii insarcinati cu elaborarea primei probe de dictionariu románu. Susemnatii reconoscu déro ei mai antaniu, co ať potutu remané in multe parti mai prejosu de perfectionea, ce se cere de la una lucrare de natur'a cellei, cu care au fostu insarcinati: vecari aru fi inse neperfectionile lucrului, totusi ei se linguescu a crede, co effecte d'in celle mai salutarie pentru benele nationei nostre au se resulte d'in publicarea cátu mai neintardiata a lucrarei loru. Si mai antaniu acesta proba de dictionariu va fi, pentru toti Románii versati in conoscenti'a limbei nationale, si preceptu in alle lessicografie, casí una tema data, pre care se si pota essercitá critic'a, condemnandu rellele, si arretandu si supplebindu lipsele. Acésta desceptare a unei missicari critice pre campulu filologiei nationale aru fi, pentru susemnatii, una dulce consolatione si recompensa indestullatoria pentru laborile si veghiarile ce i a costatu una lucrare asiá de ingrata ca a dictionariului; éro Societatea academica, pentru editionea mai perfecta ce are in cugetu a scote cátu mai currendu la lumina, va trage nemesurate folose d'in luminele critice si materialile, ce va capeté, fora indoientia, de la toti invetiatiu nationei. Apoi si toti cei alti Románi, cari, fora a fi filologi, sciu mai multu sau mai pucinu carte, d'in acesta antania proba a dictionariului voru cullege, de nu mai multu, déro cellu pucinu una idea, fia cátu de strimta, despre ce a fostu, ce este si ce pote fi limb'a loru; si prin acést'a se voru pune mai bone in stare, ca prin acellu minunatu instinctu allu poporului, a carui potere este decisiva in formarea limbelor, se deschida noue si large perspective pentru largirea si inavutirea limbei, si, prin

acést'a, pentru progressulu nationale, asiá încátu editionile ulteriori alle dictionariului se pota presentá d'in ce in ce mai perfecta imaginea fíei Romei eterne assediata de mam'a pre ripele betranului Danubiu, ca se appere si se propage in resaritu luminele civilisationei. La redicarea nemoritoriului monumentu a neperitoriei nostre nationalitate se cere ca toti cu totii se punemu man'a si umerii. Aceste considerationi, pre lungu multe altele, au facutu se se incepa publicarea unui dictionariu câtu mai currendu, si inainte de a avé la desposetione tote câte s'aru fi cerutu pentru una mai perfecta elaborare a opului. Susemnatii suntu déro pre deplenu convinsi, co una lucrare de natur'a celei ce densii presenta, vercari aru fi lipsele ei, va fi bene venita pentru toti Români : natione june si plena de nobili aspirationi pentru vietia, Români nu potu fi indifferenti pentru una parte a scientiei, care atenge câtu mai de aproape fienti'a loru nationale, astadi mai allessu candu evenemente asiá de mari au probatu, co scienti'a este poterea, si co afora de scientia nu este mantuire si sperantia de vietia pentru neci una natione.

Membrii commissiunei insarcinate de Societatea academica româna cu elaborarea unui proiectu de dictionariu românu :

A. Treb. Laurianu.

J. C. Massimu.

A.

1° A, prim'a littera d'in alfabetulu romanu si prim'a d'in celle cinci vocali clare alle limbei române. Atâtu cá semnu, câtu si cá sunetu, candu se iea absolutu, este de genu masculinu : *unu a micu, doi a mici*; candu inse se pune cu un'a d'in vorbele *littera, semnu, sunetu*, etc., atunci se respecta genulu acestoru vorbe: *litter'a a e tonica sau netonica*. — Ca sunetu a este de trei specie, si a nume : 1. a claru, totu de a un'a candu e tonicu, afora de doue casuri, in cari a, de si tonicu, se aude obscuru, si a nume : a. la a trei'a persona singularia in tempulu perfectu allu verbeloru de conjugationea I, cumu : *jurà, furà, arà*, etc. — b. la antâi'a persona pluraria a verbeloru de acea-asi conjugatione : *jurâmu, arâhu, furâmu*, etc. — In penultim'a substantiveloru feminine terminate in i inca se aude a tonicu obscuru : *luminari, cetati, portari, frigari*, etc.; acêsta pronuntia inse nu se justifica neci prin usulu constante d'in tote epoccele limbei, neci prin usulu generale de astadi, neci in fine prin una ratione logica ore-care. Alte particularitati, ce vorbe singuratece potu presentâ in acestu respectu, se voru notâ cu accuratetia, fia-care la loculu seu. — 2. a obscuru, totu de a un'a candu e netonicu, afora de urmatoriele casuri, in cari a, de si netonicu, suna claru : a. la inceputulu cuventeloru : *ajutare, aruncare, abbatere*, etc.; — b. la finitulu cuventeloru cá articlu femininu : *cas'a, capr'a, oll'a, vulpea, marea*, etc. — c. in vorbele române de formatione mai noua : *preparatoriu, curatoriu, cassatione*, etc. — d. in vorbe straine : *baltacu*, etc. Lasandu la una parte cêsta d'in urma categoria, pentru vorbele de antâi'a si a

dou'a classe usulu este constante, éro pentru celle de a trei'a categoria unii se tinu de legile fonetice, bene stabilite, alle limbei popularie, altii se abbatu de la densele; si societatea academica nu s'a pronuntiatu asupr'a acestei cestione. De notatu este si co a obscuru, candu are inainte unu i, se aude in pronuntia mai multu cá e : *fratia, domnia, urechia, parechia, lucratoria*, etc. — 3. a forte obscuru si nasale, totu de a un'a candu dupo densulu vine n sau mp, mb : *arandu, cantandu, campu, strambu*, etc. Essu inse d'in regula : a. celle mai multe vorbe cu suffissulu an : *capitanu, collanu, campeanu, ollanu, lunganu*, etc. — b. celle cu suffissulu andr : *copilandru, puian-dru, catellandru*, etc. — c. celle cu suffissulu ant : *elegante, importante, adu-nantia*, etc. — d. celle straine : *blana, stana, stanca*, etc. — e. celle mai de cur-rendu introdusse in usulu limbei ; *sanc-tione, espansione*, etc. Pentru acêsta d'in urma categoria de vorbe unii, cá si pen-tru a obscuru, urmedia legile fonetice alle limbei popularie. — E de notatu inca assemilarea lui a obscuru cu i de inain-tea lui : asiâ *taiandu, veghiandu, mo-iandu*, etc., se pronuntia prin transfor-marea lui a in i si contractarea acestoru doi i intr'unulu, cá si cumu ar fi scrisse : *taindu, veghindu, moindu*, etc. Alte particularitati ce, in acestu respectu, potu cadé pre vorbe singuratece, se voru ob-servâ la loculu loru. — Sunetulu a cu i sau u de inainte sau dupo densulu se unescé in diftongu, si in assemeni com-binationi a este claru sau obscuru sub acelle-asi conditioni, ce s'au descriissu si pentru a simplu. Totusi asupr'a ace-storu combinationi merita a se notâ :

pulu, in pucine espressioni, ca urmatoriele: a. singura; a *desu*, sau a *dese*, sau a *dese ori*, a *rare ori*, a *pururea*. — b. In unire cu *de*: *de a pururea*, *de a una*, *totu de a una*. — C. Déro usulu cellu mai intensu allu prep. *a* este in espressioni de relationi si mai ideali cá celle precedentă, si a nume se pune inaintea infinitivului scurtatu, cá se arrete: 1. Obiectulu completivu: — a. cellu indirectu la verbe sau adiective ce insemna *indemnare*, *deprendere*, *aptitudine*, *adoperatione*, etc., cari in alte limbe romanice se construiescu de asemenea cu infinitivulu precessu de prep. *a*, éro in latin'a cu gerundiulu precessu de prep. *ad*, sau cu conjunctivulu: *angerulu tutelariu indemnă pre omu a face bene*; *diavolulu impinge pre omeni a lucră reu*; *capitanulu provoca pre inamicu a incepe lupt'a*; *Romanii constringu pre Galli a se trage in apoi*; *nu su depresu a scrie iute si bene*; *nevouiti-ve d'in totu suffletulu a invetiă*; *copillulu acestu-a e nascutu a deveni omu mare*; *toti erau parati a intră in lupta*; *nu esci opplecatu a fi amicu cu mene*: *fora voi'a mea me adduci a ti spune vorbe neplacute*; *sunt'a nostra religione ne indetoredia a face bene si celloru ce ne face reu*. — b. Obiectulu directu sau reale: — a. la verbele ce insemna *voientia* sau *dorentia*, cari in alte limbe romanice se construiescu sau numai cu infinitivu sau cu infinitivu precessu de *a ori de*, éro in latin'a cu infinitivu ori conjutivulu: *dorescu tare a te vedé*; *de acea te rogu a trece astadi pre la noi*; *cugetam a trece in sumi pre la voi*; *déro d'in causa marei melle nepotentie am decisu a stă inca in casa*; *nu vreu a ti face reu*, *déro si tu nu caută in totu modulu a me supperă*. — b. La locutioni verbali formate cu substantive derivate d'in verbe de aceea-si insemnare sau de insemnare analoga cu celle de susu, si unite cu verbulu *fire* sau *avere*: *mare doru avemu a te vedé*; *nu avemu in cugetu a essi astadi d'in casa*; *căta sete aveti a versă sanzele nostru!* *mare dorentia ai a mi face reu!* *mi e gretia si a spune ce ai facutu*. — De aci prin ellipsea substantivu-

lui: *γ*. la verbulu *avere*, cá se esprema ide'a de fitoriu unita cu ide'a de resolutione sau si necesitate: *am a plecă la munte*; *avemu a ne luptă cu multe greutate*; *aveam a scrie si a respunde la scrisorile mai multoru amici*; *ce are a face un'a cu alt'a?* — *δ*. La verbulu *fire* sau *venire*, ca se esprema dorenti'a: *mi e a mancă*; *ti e a dormi*; *nu mi e a bee*, *ci mai multu a me culcă*; *de bucuria mi vine a te luă in bracie si a te sarută*; *de uritu ne vine a ne spendiură si a ne scapă de tote amarurele vietiei*; *mi vine a luă lumea in capu*. — 2. Subiectu la verbele unipersonali: *nu se cade a luă panea fililoru si a ua aruncă caniloru*; *nu se cuvine a vorbi si verdi si uscate*; *cauta a ne plecă capulu inaintea necesitatei*; *greu ti vene a te vedé calumniatu de cei ce i credeai buni amici*; *mare nedereptate e a rapí de la unii*, *ca se dai altoru-a*; *nu siede bene unui june a se arretă presumtiosu*. — Mai in tote casurele peno aci enumerate, in locu de infinitivu precessu de *a*, se pote pune si conjunctivu: *ne indemnă se facemu reu*; *dorescu se te vediu*; *am se plecu la munte*; *mi e gretia se ti spunu ce ai facutu*; *nu siede bene unui june se se arrete presumtiosu*. — Constructionea cu conjunctivu in aceste casuri, casí in celle mai josu enumerate, se aude aproape exclusivu in gur'a poporului, care forte raru face usu de infinitivu; si este de preferitu, cumu se vede d'in essemple, de câte ori ta subiectu la infinitivu nu se pote dá subiectulu sau obiectulu verbului de care spendiura infinitivulu, si mai allessu candu d'in constructionea cu infinitivu ar nasce indoientia asupr'a subiectului acestuia. — 3. Predicatu, la verbulu *fire* si *parere*, cumu si la altele de insemnare analoga: *pentru unu omu addeveratu a trai este a cugetă*; *a mori nu e a perí*; *a vorbi nu va se dica a spune vorbe desierte de intellessu*; *a scrie insemnediu a traduce prin semne sunetele vorbirei*; *sorele pare a se miscă de la resaritu spre appus*; *pareti a nu intellege ce vi se spune*. — Verbulu *parere* se construe in aceea-si insemnare si cu una propositiune, allu carei verbu stă

la modu finitu si se lega de propos. principale prin conjunctionea *co* : *pare co nu intellegeti ce se spune*. — D, Pusa totu inaintea infinitiveloru trunchiate, in unire cu prepositionile *spre*, *pentru*, *fora*, *de*, prep. *a* espreme : 1. Cu *spre*, (si mai raru si totu de una data pote mai pucinu bene cu *pentru*), scopulu : *am veniru in adensu spre a te vedé*; *câte relle facemu spre a capetá unu bene imaginariu!* *anevoia se unescu omenii spre a face bene, dero forte usioru se intellegu spre a face reu*; *pentru a ne inaltea se cade a ne umilá*. — In acea-asi insemnare se pune inse si conjunctivulu cu *se*, *cá se*, *pentru cá se* : *am venitu se te vedu, cá se te vedu, pentru cá se te vedu*. — 2. Cu *fora*, despartire sau negatione : *nu vorbi fora a cugetá mai antáiu ce ai a spune*; *a mancá pesce fora a bee vinu nu e sanetosu*; *fi modestu fora a te nemici*. — In acea-asi insemnare sta si conjunctivulu : *fi modestu fora se te nimicesci*. — 3. Cu *de* : a. *Attributu dupo substantive* : *dorenti'a de a invetiá este de lauda*; *tempulu de a semená a trecutu*; *fri'a de a ve bate ve faci a luá fug'a*; *omulu are de la natura poterea de a vorbi si de a cugetá*. — b. *Obiectulu dupo verbe ce insemna despartire, departare, incetare, etc.* : *desvetia-te de a vorbi fora a cugetá*; *feriti-ve de a calumniá*; *incetati de a mi impuiá urechile cu flecariele vostre*; *abstineti-ve de a mancá fientie insufletite*. — *Relationea atributiva a unui substantivu cu altu sustantivu se espreme cu prep. a* singura forte raru, si a nume numai candu substantivulu atributu este precessu de una vorba ce espreme numeru sau cantitate, cumu : *vitele a patru sate, averea a cinci familie*, *spus'a a cátiva betrani*, *domnu a multe turme de oi*, *domnu a tota terr'a romanesca*. — *Afora de assemeni casuri prep. a* nu espreme si nu pote espreme relationea atributiva, a carei espressione generale si regulata este sau prep. *de*, cá in celle alte limbe romanice, sau casulu genitivu, cá in latin'a; si prin urmare reu si fora calle considera unii grammatici prep. *a* ca totu de un'a necesaria inaintea genitivului atributivu.

De una parte mentea sanetosa ne spune a priori co doue espressioni, adeco si preposetionea si terminationea genitivului, pentru una sengura relatione, sunt de prisosu; de alta parte limb'a insasi, cumu se vorbese si se scrie, ne arreta co nu se dice : *callulu a vecinului*, *boii a fratiloru*, *furc'a a soru-mei*, *vacele a metusiei*, etc., ci curatu si simplu : *callulu vecinului*, *boii fratiloru*, *furc'a soru-mei*, *vacele metusiei*. Errorea a provenitu parte d'in celle câteva casuri, in cari s'a arretatu co prep. *a* espreme relationea atributiva, parte si mai allessu d'in impregiurarea, co de câte ori substantivulu in genitivu, ca atributu, nu vine nemediatu dupo substantivulu ce determina, se repetesce inaintea substantivului atributu articlulu, care in forma feminina este *a*, cumu : *frondi'a verde a prunului*, *faci'a cea albastría a cerului*, *fruntea lata a boulu*. Co in assemeni locutioni a este in addeveru articlu sau pronume, éro nu prep. *a*, se vede atátu d'in usulu correctu allu limbei proprie, care face se variedie verb'a in numeru si genu dupo substantivulu, la care se refere, cumu : *boulu fratelui si allu vecinului*, *cod'a vulpei si a lupului*, *boii vecinloru si ai fratiloru*, *codele vulpiloru si alle lupiloru*; cátu si d'in analogi'a altoru limbe romanice, cumu cea francesca : *le bœuf du frère et celui du voisin*. Parte inse d'in Macedoromani espremu de ordinariu prin prep. *a* pusa inaintea unui substantivu, carui dau si flessionea genitivului, nu numai relationea atributiva, ci si cea obiectiva personale, care la cei alti Români se espreme parte prin dativu, cá in latin'a, parte, dero mai raru, prin prep. *la*, cá si in alte limbe romanice, cumu : *leulu disse a asimului*; *vulpea assi sbori a gallineloru*. — Dero si acésta constructione nu se pote justificá neci prin ratione, neci prin usulu generale allu limbei, cumu se justifica usulu preposetionei *a* inaintea infinitivului trunchiatu pusu in discursu cá subiectu, obiectu directu, predicatu, relationi cari tote se espremu atátu in latin'a, cátu si in alte limbe romanice, mai multu prin infinitivu neprecessu de neci una prepo-

setione. In limb'a româna d'in contra infinitivulu trunchiatu ca subiectu si predicatu nu sta neci una data fora prep. *a*, éro cá obiectu directu sta fora acesta particula numai dupo verbele: — 1. *potere* si *scire*, cumu: *potu amblá, poti siedé, nu poteti face nemica, pote veni*; — 2. *voire* cá aussiliaria pentru formarea fiitorului, cumu: *voiu amblá, vei siedé, veti face, voru veni*; inse candu *voire* nu se iea ca vorba formale, ci espreme conceptulu de a voi, atunci cere si ellu dupo sene infinitivulu precessu de *a*, cumu: *voiu a amblá*; — 3. dupo *avere*: a. luatu cá verbu formale pentru formarea optativului sau conditionariului, cumu: *am face, ai amblá*; — b. candu dupo *avere* vine un'a d'in vorbele interrogative: *nu avemu ce mancá, nu am de unde scote atáti bani, avemu ce bee si mancá, nu ai unde te duce*. De asemenea, de si preposetionile *de, spre*, sau *pentru, fora*, espremu sengure relationile de attributu, de scopu, de despartire, totusi infinitivulu trunchiatu nu sta in discursu numai cu aceste preposetioni, fora a fi totu de una data precessu si de prep. *a*, pre candu, pentru acelle-asi relationi, in alte limbe romane, stau inaintea infinitivului numai preposetionile corresponsitorie cu alle nostre *de, fora, pentru*, de essemplu in cea gallica: *spre a face* sau *pentru a face* = *pour faire*, *fora a face* = *sans faire*, *dorenti'a de a te vedé* = *le désir de te voir*. Deci de si d'in compararea cu alte limbe romanice ar paré co prep. *a* d'inaiutea infinitivului trunchiatu pusu in relatione de subiectu, obiectu reale, predicatu, scopu, attributu, separatione, n'ar espreme prin ea insasi aceste relationi, si co prin urmare ar fi de prisosu, usulu inse generale allu limbei proprie cere acesta particula; si fenomenulu si afla esplecare sa rationale in impregiurarea, co form'a infinitivului trunchiatu s'ar confunde usioru cu forme de alle modului finitu: asiá *cantá, jocá, purtá*, etc., sunt nu numai infinitive, ci si neperfecte alle indicativului; *audi, pati, sufferi*, etc. sunt nu numai infinitive, ci si perfecte alle indicativului: *face, duce, merge*, etc. sunt nu numai infinitive, ci si presenti

de la indicativu. De acea-a chiaru candu citámu infinitivele trunchiate absolute si fora a le pune in neci una relatione cu alte vorbe, cauta se le prepunemu *a*: *a cautá, a tacé, a face, a perí*, etc., precumu si in limb'a anglica infinitivulu de ordinariu e precessu de prep. *to*. Totu pentru acestu cuventu si infinitivulu netrunchiatu, care in regula este substantivulu, inca sta in discursu de asemenea precessu de prep. *a*. cumu se vede d'in cartile mai vechie: *marea dorentia a Domnului de a facere venatore; strabunii nostri vreau mai bene a facere de cátu a scriere sapie laudate*. — II. Prep. *a* are unu usu forte intensu si in compositiunea vorbeloru. Dupo decisiunea Societatei academice române de a urmá, in respectulu ortografiei compuselor, norm'a limbei latine, prep. *a* in compositiunea, pentru form'a ei, este suppusa la urmatoriele regule: 1. la vorbele ce incepu cu vocale pastredia form'a originaria *ad* in deplena intregime: *adunare, adumbrare, adapare, adaptare*, etc. — 2) la vorbele ce incepu cu un'a d'in consoanele *c, g, t, d, s, p, f, l, r, n*, litter'a finale *d* a preposetionei se asemila cu consonantea initiala a vorbeii ce intra in compunere: *accumulare, agglomerare, attragere, adducere, assemenare, apropiare, affundare, allunecare, arrogare, annotare*, etc. — 3. la vorbele ce incepu cu un'a din consoanele *b, j, m, v*, conson'a finale *d* a preposetionei sau se pastredia ca in vorbele mai de currendu intrate in usulu limbei: *administrare, adjudecare, advenire, admonire* etc., sau se elide, ca in vorbele mai vechie: *ajutare, aventare, amanare, ajungere, amortire*, etc.; sau cu *m* se si asemila: *ammertire*. — Un'a d'in formele antice alle preposetionei *ad* este si *ar*, care inca se afla la câteva compuse, cumu: *armesariu, arbitru*. — Insemnarile, ce preposetionea *ad* adauga vorbeloru, cu cari intra in compositiune sunt forte variate si adesea delicate si grele de espicatu. In intellessulu ei originariu si cellu mai desu, acesta particea espreme directiunea unei miscari cotra unu obiectu, apropiarea de a-

cellu obiectu : *satelitti addusera pre inculpatu inaintea judecatorului*; *accessulu la cetate era anevoiosu*;—si de acf 2. starea de apropiare, proximitatea : *assistere, assidere, assiduu*. — D'in fiacare d'in aceste doue insemnari generali decurru multime de alte mai speciale si a nume d'in antai'a : a. directionea determinata in susu : *ascendere, ascensione*, contrarie prin intellesu vorbeloru *descendere, descensione*; a se *aventá*, in un'a d'in insemnarile selle, va se dica a si face ventu, a si luá sboru in susu; — b. directione determinata inderetu, spre caus'a sau subiectulu miscariei : *magnetulu attrage ferrulu*; *pentru addeverulu spuseloru nostre attestamu pre toti diei*; *in lipsa de fili ai nostri adoptamu pre ai altoru-a*; *d'in doue allegeti-ve un'a*; *nu ti arrogá ce nu ti se cuvine*; — c. inceputu de actione : *addormire*; d. pornire, mare dorentia, passione : *aspirare, affectare, appetitu*; e. scopu : *asemenare, adjudecare*; f. favore : *acclamare*, sau defavore : *assaltu, accusare, attentare, adversariu*. — D'in a dou'a insemnare generale decurru insemnarile speciale de : — a. adaugere : *accessione, accumulare, annumerare, ascriere, aggregatu*; b. intetire a actionei : *accuratu, affluire, affirmare*; — c. transformarea actionei d'in ne-transitiva in transitiva : *asemenare, addormire*; — d. transformare a unui sustantivu sau a unui adiectivu in verbu : *affenare, assecurare, ammadire, ammortire, allungare, allaturare*; — e. conformitate sau unire : *accordare, accomodare, adoptare, assonare, assensu*; — f. occasione sau causa : *arridemu celloru ce ridu*. — In unele vorbe compuse particul'a *ad* este de prisosu, cumu la Macedoromani in celle mai multe vorbe ce incepu, cá simple, cu unu *l* sau *r*, cumu : *allepire, allaudare, arrapire, arrupere*, si chiaru *arromanu* in locu de simplele : *lepire, laudare, rapire, rupere, romanu*. — Intellessulu in parte a fiacarei vorbe compusa cu *ad*, cá si cu vericare alta particula, este cu atátu mai delicatu si mai greu de coprensu, cu cátu un'a si acea-asi vorba compusa pote avé doue sau mai

multe, ba chiaru si tote semnificationile mai susu descriesse, si inca in unele casuri un'a si acea-asi vorba are de una data mai multe d'in aceste insemnari : asia *addormire* insemna nu numai a incepe a dormi, ci si a face pre altulu a dormi; asiá *assiduu* insemna de una data nu numai acellu-a care siede lónga cineva sau ceva, ci si care siede lónga cineva sau ceva cu unu scopu annumitu, si care da tota luarea a mente, si pune tote poterile la acellu cineva sau ceva.

† AB, prep. care, in limb'a nostra nu mai este in usu, separata, déro in compuse are una parte forte insemnata. In respectulu formei : 1. la vorbele ce incepu cu vocale se pune asiá cumu s'a scrissu mai susu : *aberrare, abolire*; — 2. totu asiá si la vorbele ce incepu cu consonantile *b, d, g, l, r, n, s, j*, cumu : *abbatere, abdicare, abrogare, abnormu, abjurare, absorbire*; — 3. la vorbele ce incepu cu *t* si *c*, prep. *ab* admite unu *s* si devine *abs* : *abstragere, abstinere, abscedere*; — 4. inaintea vorbeloru ce incepu cu unu *p*, *abs* perde *b* si devine *as* : *asportare*; asiá se intempla si la vorbele mai vechie ce incepu cu unu *c* : *ascundere*; si unii chiaru si in vorbele mai noue scotu pre *b* d'in *ab* pretotendenea, unde vine inainte de unu *s* : *astragere, asorbire*; — 5. inaintea vorbeloru ce incepu cu *v, m*, particul'a *ab* perde *b* : *aversione*. — Insemnarea originaria a acestei particule este peno la unu puntu acea-asi cu a prepositiunei *de* sau *de la*, insemnare oppusa cellei espresse prin *ad*; si de acea-a si in compositiune, in intellesu primitivu si cellu mai desu, particul'a *ab* espresse : 1. departarea de la unu obiectu : *abbatere; abducere*, oppusu la *adducere; asportare*, oppusu la *asportare; abscedere*, oppusu la *accedere*. — Din acesta insemnare originaria si generale essu multe altele derivate si speciale : 1. a. departare cu directiune determinata de susu in diosu : *abictare*, si de acf figuratu. — b. avilire, prostire : *abictu, abictiune*; — 2. departare de lini'a derepta, in intellesu materiale, cumu si in intellesu morale : *aberrare*,

abusare; — 3. negatione: *abnormu*; — 4. stricare, derimare, nemicire: *abradere, abruptere, abrogare, absorbire*.

* **ABACU**, s. m., plur. *abacc*, f., *abacus* (ἄβαξ), tabla: 1. de scrissu, — 2. de facutu figure, gaphrice, — 3. de facutu calculu, — 4. de numere, — 5. de jocatu (rege, domna, cube), — 6. de pusa vase sau de alle mancarii (*buffet*), — 7. in architectura, — a. placa cadrata de brondiu, cristallu sau alte materie, ce se pune in muri sau in usie; — b. tablitia de pe capetellulu unei colonne.

ABBA, s. m. *abba*, (in scriptura cu form'a grecesca: *avva*), vorba syriaca, care insemna *parente, tata*, si d'in care deriva urmatori'a vorba.

* **ABBATE**, s. m., *abbas-tis*, mai marele unei communitate religiöse de barbati in baseric'a romano-catolica.

ABBATERE, *abbatu, abbatui, abbatutu*, v. tr. si intr., (ab-batunere), *deflectere*. — 1. Ca activu: *a abbate unu riu d'in albi'a sa; a abbate unu carru d'in drumu*; — de aci in intellesu morale: *a abbate unu omu d'in callea benelui si a addeverului*; — cu ellipsea obiectului reale: *abbateti d'in drumu, co noi nu abbatemu*. — Ca reflexivu: *nu ne vomu abbate neci una data de la detori'a nostra; nu te abbate de la addeveru; v'ati abbatutu d'in callea benelui*; — mai multe vorbe se *abbatu de la regul'a pusa*; — *abbateti ve, deca poteti, pre la mene; betivulu se abbate pre la tote ospetariele d'in calle; candu vorbesci, nu te abbate de la subiectulu asupr'a carui curre vorb'a; spune mi una data ce vrei, fora a te totu abbate in drept'a si in stang'a*. — 2. Ca ne-transitivu se dice de dorentie, cugete si resolutioni subitane si capritiose: *Ce ti a abbatutu se pleci? ti a abbatutu se te insori si mai multe nu; multu te tine, candu ti abbate?* — D'in esemplele citate se vede co insemnarea preposetioinei *ab* este asiá de predominantia in acestu verbu, in câtu insemnarea propria a aostui-a s'a intunecatu cu totulu si a adjunsu se esprema numai actionea in genere, se traduca numai intellesulu de *departare* allu particulei in verbu.

ABBATERE, s. f. *deflexio*, are mai

tote insemnarile verbului de susu: *abbaterea unui riu d'in albi'a sa; abbaterea de la addeveru, d'in callea benelui; mai multe abbateri de la regul'a generale; abbaterile de la legea lui Dumnedieu sunt peccate; abbaterile unui deregutori de lu detoriele selle tragu dupo sene destituirea; abbaterile unui cetatianu de la legile terrei selle se punescu cu amende sau inchisore*.

* **ABBATESSA**, s. f., *abbatissa*, mai marea unei communitate religiöse de femine in baseric'a romano-catolica.

* **ABBATIA**, s. f., *abbatia*, 1. demnitatea de abbate sau de abbatesa; 2. cenobiu, monasteriu, communitate religiosa de monachi sau monache in baseric'a romano-catolica.

* **ABBATIALE**, adj. *abbatialis*, 1. care se tine sau se atenge de unu abbate sau abbatesa, — 2. care se tine sau se atenge de abbatia.

ABBATUTORE, s. f., *deversorium*, vorba pucinu usitata in locu de *ospetaria, popina, vadu*. (Vedi aceste vorbe).

ABBATUTU, part. pass. d'in *abbatere, deflectere*, are celle mai multe d'in insemnarile acestui verbu: *riuri abbatute d'in firesc'a loru albia; deregutori abbatuti d'in alle loru detorie*.

* **ABBREVIARE**, *abbreviediu*, v. a., *abbreviare*, a prescurtá opere scrise.

* **ABBREVIATIONE**, s. t., *abbreviatio*, prescurtare de opere scrise.

* **ABBREVIATORIU-tória**, adj. s., *abbreviator*, cellu ce prescurtedia opere scrise mai lunge.

* **ABBREVIATU**, part. *abbreviatus*, prescurtatu, fiendu vorb'a mai allessu si in speciale de opere scrise mai lunge.

* **ABBREVIATURA**, s. f., *abbreviatio*, 1. unu opu scrissu prescurtatu, 2. vorba scrissa pre scurtu, adeco nu cu tote literele.

* **ABDICARE**, v., *abdicare*, se dice in speciale despre regi, domni, etc., a declará solemne si formale co se lapeda de deregutori'a loru, co renuntia la derepturile si prerogativele ce le da posetioinea loru: *Domnulu a abdicatu domni'a sau d'in domnia*, sau absolutu: *a abdicatu*. — Vorb'a inse compusa d'in *ab* si

dicare, alta formă a lui *dicere*, cu însemnare mai potente, adecă a dice tare, a dice în gur'a mare, a declară lamuritu, dupo tote formele, pote espreme în genere : a dice nu în gur'a mare, a se la pedă formale, a respinge d'in tote poteriile, a arruncă : *cumplitulu tiranu abdicasse verce sentimentu de omenia*. — Reu apoi si fora calle se întóna penultim'a acestui cuventu la formele de trei syllabe : *abdicu, abđici, abđica*, etc., în locu de a se întónă la antepenultima : *abđicu, abđici, abđica*, etc., cumu cere, pre de una parte, analogi'a cu limb'a latina, éro pre de alt'a, necessitatea de a destinge aceste forme de celle cu acelluasi sunetu d'in *abdicere*.

* **ABDICATIONE**, s. f., *abdicatio*, actionea de a abdică.

* **ABDICERE** *abđissi* si *abđissei, abđissu* si *abđictu*, v. *abdicere*, a dice contra de ce dice, vré sau cere altulu, a negă sau recusă.

* **ABDOMINALE**, adj., *abdominalis*, care se tine sau se attinge de abdomine.

* **ABDOMINE**, s. m., *abdomen*, partea de giósu a pantecelui.

* **ABDUCERE**, *abđussi* si *abđissei, abđussu* si *abductu*, v. tr., *abducere*; a duce departe, a departă prin violentia sau ammagiri de acollo, unde ceneva sau ceva este de regula sau se cade se fia : *Democritu si scosse ochii, pentru ca vederea lucrurilor externe se nu lu pota abduce de la cugetare si meditare*.

* **ABDUCTIONE**, s. f., *abductio*; A. în genere : 1. actionea de a abduce, 2. cu însemnare concreta : locu de retragere, infundatura, senguritate. B. De aci în speciale : 1. ca terminu de anatomia : a. essirea unei parte a corpului d'in planulu sau lini'a perpendiculara ce se imagina co este trassa de susu în giosu si în directionea de înainte în apoi prin mediloculu corpului întregu sau allu unuia d'in membrele lui. — b. fractura transversala a unui osu cu smentirea lui d'in locu. — 2. Ca terminu de filosofia : a. specia de syllogismu, în care terminulu maiore se coprende în cellu mediu, éro acestu-a nu este strinsu legatu de cellu minore. — b. eliminarea d'in unu

rationamentu a propoșioniloru, cari devinu superflue pentru demonstrare. —

3. Ca terminu de tactica militaria : a. punerea în urma a certoru serie de militari, spre a strimță fruntea armatei, candu acésta-a d'in caus'a obstacoloru nu pote înainte sau operă în plenulu seu. — b. poșetionea partei de armata comandata a remané în urma.

* **ABDUCTORIU**, *toria*, s. adj., care abduce; si de aci, în speciale, ca terminu de anatomia : *muschi abductori*, cei cari au functionea de a departă partile corpului, ce ei punu în miscare, de planulu verticale ce se imagina ca trassu de susu în giosu si de înainte în apoi prin mediloculu corpului întregu sau a unuia d'in membrele lui.

ABECE, vorba formata d'in numele celloru d'antăiu trei littere alle alfabetului, spre a numi alfabetulu întregu : *nu ai invetiatu inca abece*.

* **ABECEDARIU**, s. m., pl. e, (*abecedarius*), — 1. totulu littereloru sau alfabetulu; — 2. carte, care coprende alfabetulu si antăiele elemente alle lecturiei.

* **ABERRARE**, v. intr., *aberrare*, a se departă de callea sau lini'a de urmatu, a rateci, în intellesu atātu materiale, câtu si intelectuale.

* **ABERRATIONE**, s. f., *aberratio*, actionea de a aberră : *aberrationile mentei*, — *aberrationile planetei*.

ABIA, (*a-vix-a*), adv., *vix*, *egre* : *abiă potu stă pre petiore; abiă se misca; abiă s'a culcatu si a addormitu; abiă se pote crede ce spuni tu; abiă intrassem la densulu, candu lu vedini sarindu asupra'mi; abiă resarisse sorele candu plecà la campu*. — În unire cu *de* : *de abiă se misca; de abiă mai sufflă; de abiă m'am culcatu, si vreti se me scollu; de abiă am mancatu, si mi impuni se m'apuculu de lucru; dupo multe rogationi de abiă a vrutu a mi imprumută unu leu, care de abiă mi va adjunge pentru pane; de abiă, de abiă se scollă*.

†† **ABIECERE**, v., *abiecere*, compusu din *ab*, care în acésta vorba, pre lónga însemnarea de *departare*, unesce si ide'a de directione de susu în giosu, si d'in *jacere*, = arruncare, însemnarea proprie :

a arruncá giosu cu despretiu, si da nascere la urmatoriele.

* **ABIECTARE**, v. freq. *abjicere*, a arruncá de la sene, a lapedá; si de aci : a avilí, a ingiosí.

* **ABIECTIONE**, s. f., *abjectio*, actiunea de a arruncá giosu, de a face abiectu; si de aci : 2. starea unei persoane sau unui lucru abiectu.

* **ABIECTU**, a, adj. *abjectus*, proprie participiu passivu de la *abiecere*, insemna : arruncatu giosu cu despretiu, si de aci : 1. vile, bassu de caracteriu, despretiuitu, fora demnitate; 2. cadiutu, umilitu, desperatu.

* **ABIETE**, s. m., *abies-tis*, arbore de famili'a coniferelor. care are multa asemenare cu pinulu, bradu.

* **ABIETINU**, a, adj., *abietinus*, de bradu.

* **ABILE**, adj. *habilis*, d'in *habere* = avere, insemnédia proprie : usioru de avutu, de tinutu, de maniatu; si de aci : 1. commodu; 2. bunu pentru ceva, aptu; 3. indemanaticu.

* **ABILITARE**, v. tr., *habilitare*, a face abile.

* **ABILITATE**, s. f., *habilitas*, calitatea unui lucru sau unei persoane, care este abile.

* **ABILITATIONE**, s. f., *habilitatio*, actiunea de a abilitá.

* **ABISSU**, vedi *abyssu*.

* **ABITABILE**, adj., *habitabilis*, care se pote locuí, de locuitu.

* **ABITACLU**, s. m., pl. -e, *habitaculum*, 1. locuentia in genere. 2. in parte : camera, cabinetu, cuibu, culcusiu.

* **ABITARE**, v. tr. si intr., *habitare*, a ocupá unu locu, a siedé intr'unu locu, a locuí.

* **ABITATIONE**, s. f., *habitatio*, — 1. actiunea de a locuí, 2. locuenti'a ir-sasi.

* **ABITATORIU**, s. m., *habitor*, cellu ce locuesce, locutoriu.

ABITATU, a, part. din *abitare*, *habitus*, locuitu, ocupatu.

* **ABITU**, s. m., pl. -e, *habitus*, vorba formata d'in *habere* = avere, insemna proprie *tinutulú, statulu, modulu de a se tiné; de a stá, de a fi*; si de aci : — 1. sta-

tulu sau constitutionea corpului; — 2. portulu, vestimentulu; — 3. *apparentia* : — 4. stare a sufletului, fire, natura, despositione, appucatura, invetia.

* **ABITUALE**, adj., ce se tine de abita.

* **ABITUARE**, v. tr., a face pre cineva se iee unu abitu, unu invetin, una despositione.

* **ABITUATU**, a, part. d'in *abituare*, cui s'a datu unu abitu : invetiatu, deprensu, dedatu, despusu.

* **ABITUDINE**, s. f., *habitus*, statu allu sufletului, invetiu, desposetione, fire, natura.

* **ABITUIRE**, vedi *abituare*.

* **ABITURIENTE**, s. m. si f. (*abituriens*), cellu ce doresece a tréece de la unu locu, si in speciale : de la unu institutu la altulu; cellu ce a terminatu cursurile unui gymnasium, lyceu, sau alta scola de acellua-si gradu, a depusu essaminele generale de tote studiele acelei scole, si a capetatu una diploma pentru acésta-a.

* **ABJUDECARE**, v., *abjudicare*, a luá prin judecata, a pronuntiá cu unu ce nu este allu cuiva, si de aci in genere : a luá, a rapí; — a respinge ori-cumu.

* **ABJUNCTIONE**, s. f., *abjunctio*, actiunea de a abjunge.

* **ABJUNCTU**, a, adj., *abjunctus*; a dou'a forma de participiu d'in abjungere : starea sau calitatea unui ce despartitu, despresu, dejugatu, deslegatu.

* **ABJUNGERE**, *abjungu, abjungi* si *abjuncti*, *abjuncti*, v. tr., *abjungere*, a despartí, a desprende, a dejugá.

* **ABJURARE**, v. tr., *abjurare*, a jurá contra celloru jurate mai inainte; — a negá cu juramentu, — a jurá strambu, — a se lapedá cu juramentu; — a respinge cu putere, a se lapedá d'in tota anim'a.

* **ABJURATIONE**, s. f., *abjuratio*, actiunea de a abjura.

* **ABJURATORIU**, *-tória*, adj., s. *abjurans*, *abjurator*, care abjura.

* **ABJURATU**, a, *abjuratus*, participiu d'in abjurare : *vechiele credentie abjurate*.

* **ABLACTARE**, v., *ablactare*, a nu mai dá lacte, a intercá.

* **ABLACTATIONE**, s. f., *ablactatio*, actiunea de a ablactá.

* **ABLACTIONE**, *s. f.*, **ablactatus**, participiu d'in **ablactare**,—opritu de la lacte, intereatu.

* **ABLATIONE**, *s. f.*, **ablatio**, actionea de a luá, despartí, scadá; — in particulariu, cá terminu de medicina: 1. taiarea unui membru sau organu ore-care allu corpului; 2. scaderea portionei de mancare a unui morbosu.

* **ABLATIVU**, *adj.*, **ablativus**, care pote lua, care pote scadá; — si de aci in speciale, ca terminu de grammatice: *casu ablativi, casus ablativus*, un'a d'in flectionile, ce latinii dau numeniloru, spre a espreme relationile acestoru-a in discursu, care lipsesce cu totulu d'in limb'a romana; si de acea-a relationile espreme prin acestu casu se arréta, in limb'a nostra, cu preposetioni cá: *de, de la, d'in, cu, prin*, etc. — *Ablativu absolutu*, constructione a limbei latine, formata d'in unu substantivu si unu participiu sau adjectivu puse amendoue in casulu ablativu, prin care se espreme tempulu, modulu, caus'a si alte cercustantie intr'una propesetione. In limb'a romána, fiendu co lipsesce ablativulu, fiendu co lipsescu de assemenea celle mai multe forme participiali; constructionea ablativului absolutu se da sau prin propesetionile secundarie legate de cea principale cu conjunctioni cá: *fiendu co, candu, cumu*, etc.; sau prin gerundiu absolutu, care are ore-care analogia cu participiulu absolutu allu limbei latine; sau in fine prin substantive construite cu preposetioni cá: *de la, dupo, prin*, etc.

* **ABLEGARE**, *v. tr.*, **ablegare**; in genere, a tramitte de la unu locu la altulu, a departá; si de aci in speciale: a tramitje in numele seu pre cinevá, spre a tractá una facenda; a insarciná, a comitte, a mandá.

* **ABLEGATIONE**, *s. f.*, **ablegatio**; actionea de a ablegá.

* **ABLEGATU**, *a*, **ablegatus**, participiu d'in **ablegare**: tramissu, espeditu, departatu; si de aci, cá substantivu: representante, deputatu, mandatariu, commissariu.

* **ABLUIRE**, *v. tr.*, **ablucere**, a curatiá prin spellare.

* **ABLUTIONE**, *s. f.* **ablutio**, actionea de a abluí, de a curatiá prin spellare; — mai allesu in intellesu religiosu: spellare si curatire cu apa, curatire de peccate.

* **ABNEGARE**, *v.*, **abnegare**, a dice nu, a negá cu potere si obstinatione; a nemicí cu totulu.

* **ABNEGATIONE**, *s. f.* **abnegatio**, actionea de a abnegá; si in particulariu: 1. virtute morale, sociale, prin care cinevá, pentru pace si buna armonia, sacrifica drepturi, prerogative, pareri sau credentie alle selle, se néga pre sene cu totulu, se nemicesco orecumu: *fora abnegatione d'in partea celloru chiamati a lucrá pentru benele commune nu se pote adunje la una invoice*—2. virtute religiosa, prin care cinevá se despolia de natur'a rea, se desbraca, cumu se dice, de omulu cellu vechiu, cauta se nemicésca in sene tote impulsele carnei si chiaru aspirationile sufletului, cari nu au in vedere divinulu: *abnegationea este antani'a virtute a ascetului*.

* **ABNORMU**, *a*, *adj.*, **abnormalis**, departatu de norma sau regula; fora systema, fora principie.

* **ABOLIRE**, *abolescu*, *v. tr.*, **abolere**; compusu d'in **oleo** = (ole) sau **alo**, nutrescu sau crescu, si d'in **ab** cu insemnare de negatione, acestu verbu espreme in origine si proprie: a impededá crescerea, a opprí desvoltarea unui lucru, si prin urmare a pune pre calle de descrescere, scadere, perire; si de aci: 1. a desfientiá, a nemicí, in genere; 2. in parte: a desfientiá legi, usantie, datine, institutioni, etc.

* **ABOLITIONE**, *s. f.*, **abolitio**; actionea de a abolí.

* **ABOLITIONISMU**, *s. m.*, fora plurariu: systema, doctrina, principie alle abolitionistiloru.

* **ABOLITIONISTU**, *s. m.*, amicu, partisanu allu ideei de abolitionea sclaviei.

* **ABOLITORIU**, *-tória*, *adj. s.*, **abolens**, **abolitor**, care abolesce.

* **ABOLITU**, *a*, **abolitus**, participiu d'in abolire.

* **ABOMASU**, *s. m.*, (**abomasum**), allu treilea stomacu allu rumeatoriiloru.

* **ABOMINABILE**, adj., *abominabilis*; demnu de abominatu.

* **ABOMINANDU**, *a*, adj., *abominandus*; ce suntemu detori a abominá.

* **ABOMINARE**, v. tr. *abominari*; compusu d'in *ab* cu insemnarea de departare, si d'in *ominari* cu insemnarea de presagire, augurare, acésta vorba vá se dica proprie: a respinge cá unu semnu reu, a si face, cum se dice, cruce cá de draculu; si de aci: a urí cá cevá care revolta in noi sentimentulu divinului, justului, benelei sau formosului; a incarcá de anatheme, a detestá, a essecrá.

* **ABOMINATIONE**, s. f., *abominatio*, — 1. actionea de a abominá; — 2. fapta abominabile: *abominationile paganismului*.

* **ABOMINATU**, *a*, *abominatus*, part. passivu d'in abominare.

* **ABONAMENTU**, s. m., plur. *-e.*, 1. actionea de a aboná sau de a se aboná; 2. pretiulu abonarei.

* **ABONARE**, v. tr., gallice *abonner*, formatu d'in *bonus* = bunu, cu insemnarea ce are acésta vorba in ispaniculu *abonar*, cumu si in espressionea românesca: *a stá bunu pentru cineva*, vá se dica proprie: a face bunu sau respunditoriu, a respunde, a assecurá, a incredentiá; si de aci: a oblegá pre cinevá a respunde pretiulu unui lucru. Reflexivu: a se aboná, a se oblegá a respunde pretiulu defiptu, sau a respunde d'inainte acestu pretiu. Vedi *arbonare*.

* **ABONATU**, *a*, 1. participiu d'in abonare, 2. substantivu: cellu ce a fostu abonatu sau s'a abonatu la cevá.

* **ABORE**, *aborire*, *aborosu*, vedi *abure*, *aburare*, *aburosu*.

* **ABORIGINI**, s. m. pl., *aborigines*; in speciale, celli mai vechi locuitori ai Latiiului: si de aci in genere, locuitorii primitivi ai ver-carei terre, in opposetione cu veneticii sau coloniile venite mai tardiu.

* **ABORIGINU**, *a*, adj., se dice de omeni, animali si plante ce se credu originarie d'in térr'a unde se afla.

†† **ABORIRE**, v., *aboriri*, compusu d'in *ab* cu insemnare de destructione prematura, si d'in *oriri* cu intellesu de

essire, resarire, nascere, insemna: a nasce inainte de tempu, a lapedá; sau intransitivu: a se nasce inainte de tempu; si de aci: a incetá de a trái, a mori, a perf.

* **ABORRIRE**, *aborru*, v. tr. si intr., *abhorreo*, compusu d'in *ab* cu insemnare de departare unita cu cea de augmentare, si d'in *horre* cu intellesulu de a se redecá, a se sberlí, a se incretí (vorbindu de pelle si de peri), cea-a ce e effectu allu fricei sau spaimei, acestu verbu insemna: a urí forte, a fugí cu spaima, a avé mare aversione si grétia, a detestá, a essecrá: *aborru tirani'a, mi e frica de anarchia*.

* **ABORTARE**, *abortediu*, v., *abortare*, si

* **ABORTIRE**, *abortescu*, v., *abortire*, a nasce sau a se nasce inainte de tempu; a lapedá, a se sterpí.

* **ABORTIU**, s. m., (*abortium*), vedi *abortu*.

* **ABORTIVU**, *a*, adj. *abortivus*, 1. care pote casioná abortu; 2. care abortesce, se sterpesce, lapeda; 3. sterpitu, lapedatu.

* **ABORTU**, s. m., *abortus*, a dou'a forma de supinu d'in *aborire*, insemna: 1. actionea de a abortí sau aborí; 2. unu nascutu inainte de tempu, sterpitura, lapedatura.

* **ABRADERE**, *abrađu*, *abradi* si *abrasei*, *abrasu*, v. tr., *abradere*; a rade parti d'in cevá; a face se scada, se se impucine, prin radere; a sterge, a suppreme, a taliá.

* **ABRASIONE**, s. f., actionea de a abrade; si de aci in speciale: morbu, in care membranele se cosiescu si bellescu in mice fragmente.

* **ABRASU**, *a*, *abrasus*, participiu d'in *abradere*.

* **ABRODERE**, *abrođu*, *abrosi* si *abrosei*, *abrosu*, *abrodere*; a perde, a stricá prin rodere.

* **ABROGARE**, v. tr., *abrogare*; fiendu co *ab* insemna *contra* in acésta vorba compusa, de acea *abrogare* este contrariulu simplului *rogare* = cerere, si prin urmare va se dica: a cere contrariulu de ce s'a cerutu mai inainte; si de aci,

fiendu co *rogare*, intr'una d'in insemnările speciale, vá se dica : a cere consentimentulu poporului pentru stabilirea unei lege, a propune si infientiá una lege : *abrogare* insemna : 1. in speciale : a desfientiá una lege; 2. in genere : a desfientiá, a nemici. — *Abrogare* inse differe de *abolire* : 1. pentru co *abrogare* se apleca numai la legi, éro *abolire* si la usantie, datine, etc.; 2. pentru co *abrogarea* nu se pote face de cátu formale si dupo regule, si processe a nume prescriste prin legi, si numai de cotra celli cari sunt investiti cu puterea suprema a republicei; éro abolirea se pote face oricum, si chiaru numai prin caderea in desuetudene a unei institutiune.

* **ABROGATIONE**, s. f., *abrogatio*, actiunea de a abrogá.

* **ABROGATORIU**, *-tória*, s. adj., *abrogans*, *abrogator*, care abroga.

ABROGATU, *a*, *abrogatus*, participiu passivu d'in abrogare : *legea vechia abrogata de una noua*.

* **ABROSU**, *a*, *abrosus*, participiu passivu d'in abrodere.

* **ABROTONITU**, adj., *abrotonites*, facutu sau amestecat cu abrotonu, se dice mai allessu de vinu.

* **ABROTONOIDE**, adj., care sémena cu abrotonulu.

* **ABROTONU**, s. m., *abrotonum* (ἀβροτόνον), specia de planta cu odore forte tare si multu usitata in medicina.

* **ABRUPERE**, *abrupu*, *abrupsi* si *abrupsei*, *abruptu*, v. tr., *abrupere*; a rupe cu mare violentia unu ce de totulu d'in care firesce face parte; a rupe, a interrupe (vorb'a sau tacerea) de una data, cu violentia si pre neasteptate.

* **ABRUPTIONE**, s. f., *abruptio*, actiunea de a abrupe, — si in particulariu, de a vorbí fora transitionile cerute, de a vorbí cu focu si tonu animatu; — modu de fractura a unui ossu.

* **ABRUPTU**, *a*, *abruptus*, participiu passivu d'in abrupere : ruptu de una data, fora asteptare, si cu violentia; si de aci cá adiectivu : 1. vorbindu de rupi, valli, munti, precipitie : rapedu, dereptu in susu sau in giosu; 2. de vorbe, gesturi : iute, violentu, bruscu, furiosu.

* **ABRUPTURA**, s. f., *abruptum*, lucrulu abruptu, abyssu.

* **ABRUTIRE**, *abrutescu*, v. tr. si intr., gallice *abrutir* (d'in latinesculu *brutus* = brutu, greoniu, forte greu) : a ingreoniá, a ingreuná, a face forte greu si ammortitu, in respectulu miscarei mai allessu; si de aci : 1. in respectulu mentei : a tempí, a reduce pre unu omu la starea animaliloru celloru mai degradate in intellegere, asiá incátu se si perda cu totulu puterea de cugetare; — 2. in respectulu morale : a degradá pre omu pëno la starea bruteloru, a nemici in ellu verce sentimentu de demnitate omenesca.

* **ABRUTITU**, *a*, gallice *abrutí*, participiu d'in abrutire.

† **ABS**, vedi *ab*.

* **ABSCEDERE**, *abscedu*, *abscessi* si *abscessei*, *abscessu*, v. intr., *abscedere*; a se departá de la unu locu, a se retrage, a incetá, a se duce d'in unu locu in altulu, a desaparé; — a se ífundá intr'unu locu; — si de aci in speciale, cá terminu de medecina, vorbindu de umori stricate : a se separá (de sange) si a se stringe la unu locu in forma de buba puroiosa.

* **ABSCESIONE**, s. f., *abscessio*, actiunea de a abscede.

* 1. **ABCESSU**, *a*, participiu passivu, cu intellessu activu intransitivu, cá si *porcessu*, d'in abscedere.

* 2. **ABCESSU**, s. m., *abscessus*, substantivu verbale d'in supinulu lui abscedere : 1. departare, 2. in intellessu concretu : buba, buboiu, inflatura formata prin umorile stricate strinse in acea-asi parte a corpului.

* **ABSCINDERE**, *abscindu*, *abscinsi*, si *abscinsei*, *abscinsu* si *abscissu*, v. tr., *abscindere*; a despartí cu violentia, a rupe, a despica, a crepá, a spantecá, a talia.

* **ABSCINSU**, *abscissus*, part., d'in abscindere.

* **ABCISSA**, s. f., proprie participiu femininu passivu d'in abscindere, luatú cá substantivu prin lassarea pre d'in afora a vorbei *limia*, cá terminu de geometria : parte a assei sau diametrului in cercu, ellipse, parabola, etc.

* **ABCISSIONE**, s. f., *abscissio*, 1. in

genere : actionea de a absconde; 2. in specia, in medecina : taliarea : a. mai allessu a partiloru molli alle corpului, b. taliarea sau stingerea subitana a vocei.

* **ABSCISSU**, *a*, *absclusus*, participiu luatu cá adiectivu d'in abscondere.

* **ABSENTARE**, *-ediu*, *absentare*, *v.* intr., formatu d'in *absente* : a fi departe, a nu fi facia, a lipsi.

* **ABSENTE**, *adj.* *absens-tis*, proprie participiu d'in *absum*, = *sum* departe : care nu e de facia, care lipsesce; si de aci : care nu e de locu, care nu essiste.

* **ABSENTIA**, *s. f.*, *absentia*, neafiare de facia la unu locu, lipsa de la acellu locu.

* **ABSIDE** si *apside*, *s. f.*, *absis-dis* ($\alpha\psi\iota\varsigma$), proprie : ceva care lega; si de aci : 1. puntu de conjuctione intre orbitele astreloru; 2. cercu sau arcu de edificiu; 3. partea arcata a basericei unde stau cantatorii; 4. bolta.

* **ABSINTHATU**, *s. m.*, (gallice *absinthate*), sare in care intra acidu absinthicu.

* **ABSINTHIARE**, *v. a.*, a amestecá cu absinthiu.

* **ABSINTHIATU**, *a*, *absinthiatus*, part. d'in absinthiare.

* **ABSINTHICU**, *adj.*, (gallice *absinthique*), care provine d'in absinthiu.

* **ABSINTHINA**, *s. f.*, galice *absinthine*, substanti'a amara a absinthiului.

* **ABSINTHITE**, *s. m.*, *absinthites*, proprie adiectivu, pre lónga care se subintellege *vinu* : vinu amestecat cu absinthiu.

* **ABSINTHIU** si *apsinthiu*, *s. m.*, *absinthium* ($\alpha\psi\iota\theta\rho\nu$), planta amara, pel-linu.

* **ABSOLBERE**. vedi *absolvere*.

* **ABSOLTU**, *a*, *absolutus*, antani'a forma de participiu passivu d'in *absolvere*, (vedi *absolvere*).

* **ABSOLUTIONE**, *s. f.*, *absolutio*, actione de a *absolve*.

* **ABSOLUTISMU**, *s. m.*, *fora pl.*, (gallice *absolutisme*), *systema* de guvernii, in care monarchulu se crede co are puterea suprema de la D-dieu, si prin acésta-a ellu senguru despune, *fora nici* una marginire, de republica, legiferandu, cumu

i place si essecutandu totu de una data legile; *systema* oppusa *constitutionalismului*, in care monarchulu are numai puterea de a essecutá legile, si acésta-a cu preveghierea natiunei prin reprezentantii sei, éro puterea de a legiferá ua imparte cu natiunea prin acelli-asi reprezentanti.

* **ABSOLUTISTU**, *s. m.*, (gallice *absolutiste*), amicu allu *systemei* de guvernii numita *absolutismu*.

* **ABSOLUTORIU**, *-tória s. adj.*, *absolvens*, *absolutor*, care *absolve* sau pote *absolve*. — Subs. attestatu de *absolverea* *cursuriloru* prescriste.

* **ABSOLUTU**, *absolutus*, proprie a dou'a forma de participiu passivu d'in *absolvere*, luatu cá adiectivu, are nu numai differitele insemnari alle acestui verbu, ci si altele multe derivate d'in acelle-a, si a nume : 1. in intellesu materiale si originariu : pre deplenu defacutu de ceva, deslegatu, pre deplenu scapatu si liberatu; — 2. in intellesu ideale si morale : a. scapatu pre deplenu de detorie sau obligatiuni; — b. cá terminu juridicu : scapatu de accusatiuni si inculpari; — c. cá terminu de domeniulu religionei : scapatu si iertatu de peccate, deslegatu de anathemate sau juramente; — d. cá terminu de politica : nemarginitu prin neci una lege, fiendu vorb'a de monarchu care domnesce dupo *system'a absolutismului*; — 3. si de aci in genere : nedependente, nemarginitu, fiendu vorb'a sau de persone sau de lucruri; — de unde apoi : neconditionatu, completu, totale, perfectu; si anumitu se dice : a. in filosofia, in *oppositiune* cu *relativu*, despre Dumnedieu, care senguru este *absolutu*, pre candu celle-alte fientie sunt *tóte* relative; sau despre veritati addeverate in totu tempulu si loculu, cum si despre certe idee, asupr'a caroru-a toti filosoffi nu se invoiescu, celli mai mai multi inse califica cá *absolute* ideele de *causa*, *bene* si *formosu*, luate in sene; — b. in grammatica se dicu *absolúte* sau vorbele ce nu stau si nu ceru a se pune in relatione cu altele; sau *propositionile*, cari nu spendura de altele, ci stau si dau de sene unu intellesu completu; sau *participiele*,

despre cari vedi verb'a *ablativ*. — Aceasi vorba se iea, cá si alte adiective, si in intellesu de substantiv abstractu : *absolutulu si relativulu sunt contrarie intre sene*. Cá atare verb'a are una parte forte mare in unele systemate de filosofia, fiendu destinata a espreme addeverulu cellu mai inaltu, punctulu de plecure, principiulu fundamentale, fontan'a d'in care intelligenti'a ar poté scote celle alte veritati, basea pre care rationea ar poté rededá edificulu lumei intelectuali. Asupr'a acestui principiu, filosofi sunt departe de a se intelege; há inca celli ce vedu in tote ideele omului numai simple sensationi mai multu sau mai pucinu transformate prin actionea cugetarei, neci admittu ide'a de addeveru absolutu, ci reducu tote la fenomene de cercustantia variabili si individuali.

* **ABSOLVERE**, *absolvu, absolvi, absolvi*, *absolvi* si *absolvi*, *absolvi* si *absolvi*, *absolvi*. — Unii dupo analogi'a vorbeloru *corbu, cerbu, ferbu*, etc., in cari, comparate cu latinele *corvus, cervus, ferreo*, etc., sunetulu *v* dupo *l* s'a transformatu in *b*, admittu si in verbulu *absolvere* formele cu *b* : *absolbu, absolbeam, absolbere*, etc., cari se potu fora indouentia justificá prin legile fonetice alle limbei; inse nu se potu justificá forme date verbulu *absolvere* dupo a patr'a conjugatione : *absolvire, absolvitu*, etc., de óre ce limb'a nostra presenta forte pucine essemple pentru acésta-a; si cu atátu mai pucinu forme de antani'a conjugatione : *absolvare, absolvatu*, etc., pentru co nu aflámu in limba neci unu essemplu de asemenea scambare de conjugatione. — Cátu pentru intellesu, compusu d'in *ab*, care, in acésta vorba, la ide'a de departare unesco si cea de completare, si d'in *solvere* = deslegare, verbulu *absolvere* insemna : a deslegá cu totul, a desface pre deplenu; si de aci in speciale : 1. a desface detorie in bani, 2. a implení detorie si oblegationi morali, 3. a scapá de inculpari, 4. a deslegá de pecate sau juramente, 5. a completá, deplení, perfectoná, lucrari sau studie.

* **ABSONU**, *a*, adj., *absonus*, care suna

departe sau in neunire cu altu sunetu : 1. despre voce: mentionosu, falsu, descordante; 2. in genere: desunitu, descordu.

ABSORBERE, *absorpsi*, si *absorpsi*, *absorpsi*, *absorpsi*, si *absorbire, absorbitu*, *v. a.*, *absorbere*, a sorbi cu totul, a inghití, a nemecí, a perde.

ABSORBERE, si *absorbire*, *s. f.*, *absorptio*, sorbire completa a unui ce, inghitire, perdere.

ABSORBITORIU, *-tória*, *s. adj.*, *absorbens*, care absorbe.

ABSORBITU, *a*, *absorptus*, antani'a forma de participiu din absorbire. — Pre longa insemnarile date la verbulu absorbire, participiulu acestuia, *absorbitu* se dice si de unu omu cufundatu si perdutu in cugetari, tare preocupatu de certe idee.

ABSORPTIONE, *s. f.*, *absorptio*, actionea de a absorbi.

ABSORPTU, *a*, *absorptus* a dou'a forma de participiu d'in absorbire, luaçu cá ajectiv.

* **ABSTEMIU**, *s. adj.* *abstemius*, 1. care se abstine de a bee vinu, 2. care n'a beutu vinu, nebeutu, sobriu.

* **ABSTENTIONE**, *s. f.*, (*abstentio*), actionea de a se abstiné.

* **ABSTINENTE**, *adj.*, *abstinens-tis*, care se abstine; infrenatu, cumpetatu.

* **ABSTINENTIA**, *s. f.*, *abstinentia* calitatea sau vertutea de a se abstiné.

* **ABSTINERE**, *abstinu* si *abstinu* si *abstinu*, (*p. 2. abstini* si *abstinu*), *abstinu*, *abstinu* si *abstinu*, *abstinere*; a tiné departe, a departá, a infrená; — mai allesu reflexiv : *a se abstiné*, a se departá, a nu face, a fugí, a se infrená, a se ferí de ver-ce, si in particulariu de mancare si beutura multa.

* **ABSTINUTU**, *a*, *abstinens*, part. d'in abstinere.

* **ABSTRACTIONE**, *s. f.*, *abstractio*; actionea de a abstrage; si de aci in particulariu, cá terminu filosoficu : 1. actionea mentei, prin care acésta-a desparte calitatile sau modurile de substantiile lor, si face d'in aceste moduri alle substantiei atâtea fientie nedependenti de a lor substantia : asiá d'in *rotundu* si *rosiu*, moduri, de essemplu, alle substantiei *ceresia*, mentea face, prin ab-

stractione, *rosietia, rotundime*, noue fientie sau substantie, cari au essistentia numai in mente insasi; — 2. facultatea mentei de a abstrage, de a face abstractioni. — In plur.: *abstractioni*, se dice de ideele abstracte, adeco de modurile sau calitatile substantieloru despartite de substantie si redicate elle insesi la gradulu de substantie.

* **ABSTRACTU**, *a, abstractus*, a dou'a forma de participiu d'in abstragere, luata cá adiectivu, 1. in intellessu origináriu si generale: despartitu cu violentia de cea cu ce erá firesce unitu; departatu cu poterea, smulsu, ruptu: — 2. in intellessu particulariu: a. smulsu de la studie si occupationile ordinarie; b. concentratu in sene, absorbitu in cugetarile selle asiá incátu nu mai vede si nu mai aude ce se petrece in giurulu seu; — c. cá terminu filosoficu si grammaticale in opposetione cu *concretu*, se dice de ideele de calitati despartite prin cugetare de substantiele loru si considerate cá fientie in mentea nostra: asiá vorbele *rosietia, dulcetia, negretia, taria, marime*, etc., se dicu abstracte cá si ideele ce aceste vorbe espremu; — d. in matematica, de assemenea in opposetione cu *concretu*, se dice de numere curate si neinsocite de speci'a obiecteloru numerate: in *cinci omeni*, de essemplu, numerulu este concretu, éro *cinci* senguru este numeru abstractu; *cantitatile descemnate prin littere sunt si nu potu fi de cátu abstracte*.

* **ABSTRAGERE**, *abstragu, abstrassi* si *abstrassei, abstrassu* si *abstractu*, v. tr.; *abstrahere*, a despartí cu violentia unu ce de altu ce, cu care e firesce si strinsu unitu; a deslipí; a smulge, a rupe, terí; — de aci in parte: a. a departá de occupationi si studie favorite; — b. a despartí prin mente, modulu sau calitatea de substantia; a despartí mai multe calitati unite in acea-asi substantia si a le considerá separatu, a analysá; a despartí modurile de substanti'a loru si a face si d'in elle substantie ideali, (vedi *abstractu* si *abstractione*).

* **ABSTRASSU**, *a, abstractus*, antani'a forma de part. d'in abstragere.

* **ABSURDITATE**, s. f., *absurditas*; calitate de *absurdu*.

* **ABSTRUDERE**, *abstrusi* si *abstrusei, abstrusu*, v. tr., *abstrudere*, a bagá a fundu, a ascunde intr'unu locu anevoia de aflatu.

* **ABSTRUSU**, *a, abstrusus*, part. pas. d'in *abstrudere*; ascunsu bene, anevoia de aflatu, si de aci: anevoia de intellessu.

* **ABSURDU**, *a, adj., absurdus*; proprie: respinsu si de urechi'a unui surdu, si de aci forte neplacutu la urechia; — de unde: 1. contrariu mentei sanetose; 2. fora tempu si fora locu; — 3. tontu, fora judecata, fora precepere, cu mente sucita.

* **ABUNDANTE**, *adj., abundans-tis*; care abunda.

* **ABUNDANTIA**, s. f., *abundantia*; calitate sau stare de *abundante*.

* **ABUNDARE**, *abundu* si *abundedi*, v. intr., *abundare*, proprie: a essi in unde, a se versá, a se reversá; si de aci: a fi in mare cantitate, a avé multu si chiaru cu prisosu, a fi cu indestullare si chiaru a prisosí, a fi forte avutu.

* **ABUNDATIONE**, s. f., *abundatio*, actionea de a abundá, de a se versá.

ABURARE, *aburediu*, vedi *aburire*.

ABURE si *aburu*, *abore* si *aboru*, s. m., *vapor*, acea-asi vorba cá si latinulu *vapor, vapóre*, prin caderea lui *v* initiale si transformarea sunetului tenne *p* in medi'a *b*: *aburi essu d'in ap'a ce incepe a dá in fertu; caldur'a sorelui scote aburi din lacuri, riuri, mare; cét'i'a si negur'a nu sunt de cátu desi aburi; norii inca se formedia d'in aburii scossi prin caldur'a sorelui din apele pamentului; plou'i'a si rou'a se nascu totu d'in aburii scossi d'in senulu pamentului, care reciti se facu érosi apa; prin caldura mare nu nunai ap'a, cí si celle mai solide corpuri, cumu metallele, de essemplu, se potu preface in aburi. Vedi *vapóre*.*

ABURIRE sau *aborire, aburescu*, sau *aborescu*, si *aburare* sau *aborare, aburediu*, sau *aborediu*, v. tr. si intr., *vaporare*; formatu d'in *abure*: 1. cá transitivu, a espune ceva sau pre cinevá la aburi, a lu trece prin aburi: *multi omeni, pentru*

multe nepotentie, se aburescu: parti veterate de alle corpului, înainte de a se trage, se aburescu bene. — 2. cá intransitivu, a scote aburi: *callii de multa fuga aburiiu infricosiatu; demaneti'a, dupo dille si nocti caldurose, riurle aburescu;* — de aci 3. a sufflá incetisioru, vorbindu de venturi: *unu dulce ventu aburesce despre medía-di.*

ABURITU, sau *aboritu*, si *aburatu* sau *aboratu*, *vaporatus*, part. d'in aburire si aburare: espusu la aburi, incalditu sau moiatu prin aburi.

ABUROSU si *aborosu*, *vaporosus*, 1. plinu de aburi; 2. raru si affenatu cá aburii; 3. intunerecosu, pucinu luminatu.

* **ABUSARE** (*ab-usare*), *abusediu*, v. intr., *abuti*; a face cu ceva usu departata de usulu ordinariu sau cuvenitu san legitimu; a face usu reu sau contrariu; a trage folosu de unde nu se cade a se folosi.

ABUSATORIU, *-tória*, adj. s., care abusédia.

* **ABUSIVU** (*abustus*), adj., gallice *abusif*; facutu prin abusu.

* **ABUSU**, pl. *uri*, *abusus*, 1. actionea de a abusa, 2. fapta abusiva.

* **ABYSSU**, pl. e, f., *abyssus*, (*ἄβυσσος*), proprie: unu ce fora fundu; si de aci: aduncime forte mare; si in particulariu: a. adunculu marei sau oceanului, b. adunculu infernului.

* **ACACIA**, f., (*acacia*), (*ἀκασία*), arbore spinosu de famili'a leguminaceoloru, subordinea mimoseoloru; cu foliele simple, compuse sau decompose; cu flori forte varie, sessili, bractiolate, galbine, albe, rosie, verdie. Numera mai bine de trei cente de specie, d'entre cari celle mai insemnate sunt: *acaci'a* cu fructe scharose, d'in insul'a Santu-Dominicu; *acaci'a* mierosa, d'in Arabia; *acaci'a* cutéca mare, d'in America; *acaci'a* feroce, d'in China; *acaci'a* pennata, *acaci'a* saponaria d'in Cochinchina; *acaci'a* balsamica d'in Chili; *acaci'a* de Egyptu sau gummariu rosiiu; *acaci'a* de Senegallia sau gummariu albu, care da substanti'a conosciuta sub numele de *gumma arabica*; *acaci'a* porcului, d'in India; *acaci'a* pudica, care la cea mai mica attingere,

si pléca foliele. La noi e mai conosciuta *acaci'a falsa*, unu arbore mare si formosu addussu d'in Americ'a septentrionale, si in genere cultivatu mai in tota Europa, cu una forma forte elegante, cu flori albe cá néuea, si cu unu mirosu forte placutu care se respandesce departe. In Daci'a superioare arborele e conosciutu sub numele de *acaciariu*, in Daci'a inferioare sub numele de *salcánu*.

ACACIARIU, s. m., *acacia*, vedi *Acacia*.

ACADEMIA, s. f., *academia*, (*ἀκαδημία*), I. una gradina lónga Athene, numita asiá dupo numele proprietariului, *Academu*, care ua donà patriei selle cu conditionea de a infientiá intr'ins'a unu gymnasium. Platone deschise intr'ins'a una scóla de filosofia, care luà numele de *Academia*. Scól'a fundata de Platone, *Academia*, durà pëno la stingerea spiritului filosoficu intre greci, si trecú prin diverse fasi, d'in care cauza se imparte in: *Academí'a vechia*, inceputa de Platone, ea representa idealismulu; *Academí'a media*, inceputa de Arcesilau, ea representa scepticismulu; *Academí'a noua*, inceputa de Carneade, ea representa probabilismulu. Filone nu admise distincionea intre *Academí'a vechia*, *media* si *noua*, ci ua considerà de una erróre, pretendindu co *Academí'a* n'a fostu neci una data dogmatica, cí totu de a una sceptica. Antiochu inse se adoperà a impacá cert'a intre academici si stoici, dieundu co differenti'a intre invetiatur'a celloru doue scóle e mai multu in vorbe de cátu in essentia. Dupo densulu remase in *Academia* metodulu eclecticu-dogmaticu. II. *Academia* se numesce si sect'a academica in comparatione cu celle alte secte contemporane, adeço cu cea Peripatetica, cea Stoica si cea Epicurée. III. 1. *Academia* in tempurile moderne se numesce una scóla superioare in care se propune filosofí'a; apoi scole in cari se propunu celle patru facultàti: filosofí'a, teologi'a, jurisprudenti'a si medicin'a, cari astadi de commune se dicu *universitàti*; 2. Scole speciali, precumu *Academia militare*, *Academia de artile formose*, etc. IV. *Academie* se numesçu societàtile de inve-

tlati pentru propagarea scientieloru, litereloru si artiloru : *Academ'ia de la Crusca, Academia de Inscriptioni, Academia de scientie essacte*, etc.

ACADEMICU, adj. *academicus*, (*ἀκαδημικός*), ralativu la Academia, *corpm academicu, discursu academicu, scripte academice, societate academica*.—Subst. membru allu Academiei.

* **ACAGIU**, sau *acajú*, vedi *amacardu*.

* **ACANTHACEE**, sau *acantacee*, pl. f. Bot. Familia de plante dicotyledonie, cari au de typu genulu *acanthu*. *Acanthacee* se impartu in trei mari triburi numite *thunbergie, nelsonie, amatacanthee*.

* **ACANTHINU** sau *acanthinu*, a, adj. *acanthinus*, (*ἀκάνθινος*), de *acanthu*, assemine *acanthului*, in form'a *acanthului*.

* **ACANTHU** sau *acantu*, s. m. *acanthus* (*ἄκανθος*), una planta erbacea, vivace, insemnata pentru formoseti'a sea. Se connoscu dóuesprediece specie de *acantu*, proprie regioniloru tropice; cu esceptionea *acantului mólle* si a *acantului spinosu* cari crescú naturale in terriere meridionali alle Europei. Aceste doue specie d'in urma-se numescu si *branca de ursu*. Folie de *acantu* se numescu ornamentele capitellului corinthianu, sculpite dupo assemenarea folieloru naturali alle acelei plante.

ACARIU, s. m., *acuarius*, 1. cellu ce face ace; 2. instrumentu in care se tinu acele.

* **ACCANTARE**, v., *accantare*, a cantá impreuna cu altulu, a cantá pre lónga altulu, a insoci cu cantarea, a acompaniá cu vocea sau cu unu instrumentu musical.

ACCATIARE, v., *suspendere, appendere, affigere*, a spendurá, a atárná, a affige; la Románii d'in Macedonia, a prinde. Verb'a acésta-a se pare a fi curatu romana, inse radecin'a póte se fia dubia. Cea mai probabile compositione se pare a fi d'in prep. *ad*, si subst. *catus*, ital. *gatto, gatta*, isp. *gato, gata*, fr. *chat, chatte*; mai pucinu probabile se pare cea d'in *ad*, si fartiaturu verbu *captiare*, precumu si dirivarea de la arborele *acacia*. Usulu e forte desu, atátu in sensu naturale cátu si figuratu : *cellu ce e pre calle*

de a se innecá se accatia de veri ce i vine înainte; neavându ce se mi impute se accatia de form'a vestimenteloru melle. Románii d'in Macedonia dieu : *catus'ia accatia sórecei, miti'a sau pissic'a prinde sórecei*.

ACCATIATORIU, *-tória*, adj. s. *suspendens, appendens, affligens*, care accatia, spendura, affige, — la MR. care prinde.

ACCATIATURA, s. f., *suspensio, appendix*, spenduratura, adaussu.

* **ACCEDERE**, *accedu, accessi*, si *accessi, accessu*, v., *accedere*, a se apropiá, a vení, a adjuge, a se uní, a appucá, a atacá.

* **ACCELERARE**, v. a., *accelerare*, a face unu lucru se curra, se mérga iute, a pressurá, a mená rapide.

* **ACCELERARE**, s. verbale, *acceleratio*, in t. s. verbului.

* **ACCELERATIONE**, f., *acceleratio*, lucrare prin care se accelera.

* **ACCELERATIVU**, *-a*, adj. modale, *accelerans*, mediu *accelerativu*.

* **ACCELERATORIU**, *-tória*, adj. s., *accelerans, accelerator*; care accelera, da unu cursu rapidu unei lucrári.

* **ACCELERATU**, *-a*, part. *acceleratus, miscare accelerata*, in oppositione cu *miscarea retardata*.

* **ACCENDERE**, *accendu, accensi*, si *accensei, accensu*, v., *accendere*, a aprinde, a inflamná, a attitiá.

* **ACCENSIBILE**, adj., *accensibilis*, cellu ce se accende, se aprinde cu facilitate.

* **ACCENSIONE**, subst. f., *accensus*, aprinderé, inflammare.

* **ACCENTARE**, si *accentuare, accentediú* si *accentuediu*, v., *syllabam elevare*, a pune accentulu pre una syllaba, a intoná, a appesá tare pre una vorba, a espreme cu energiá si claritate.

* **ACCENTARE**, si *accentuare*, s. verbale, *vocis elevatio*, in t. s. verbului.

* **ACCENTATIONE**, si *accentuatione*, s. f., *accentuum lex*, modulu de a pune accentulu, intonatione.

* **ACCENTATORIU**, si *accentuatoriu, -tória*, adj., care pune accentulu, intona, inaltia vocea.

* **ACCENTU**, pl. *-e*, *accentus*, tonu, in-

tonatione, semnul tonului: *accentu acutu, accentu grave, accentu circumflessu.*

* **ACCENTUARE**, vedi *accentare*, si derivatele lui.

* **ACCEPERE**, *accepu, accepui, accepupu*, si *acceptu*, v., *accipere*, a luá, a primí; a audí, a intellege.

* **ACCEPTARE**, v., *acceptare*, a luá, a primí, a admite, a adoptá, a aprobá.

* **ACCEPTARE**, s. verbale, *acceptio*, in t. s. verbului.

* **ACCEPTIONE**, s. f., *acceptio*, adoptare, admissione, aprobatione.

* **ACCEPTATORIU**, *-tória*, adj., *acceptans, acceptator*, care accepta, adópta, admite, aprobá.

* **ACCEPTIONE**, s. f., *acceptio*, luare, primire; *acceptione unai vorbe*, sensulu intellesulu unei vorbe; *acceptione de persone*, respectu pentru calitatea personelor, preferirea sau reiectarea personelor d'in respectulu cõtra calitãtile lor.

* **ACCEPTORIU**, *-tória*, adj., s. *accipiens, acceptor, acceptorius*, care accepe, adópta, aprobá.

* **ACCEPTU**, *-a*, part. adj., *acceptus*, primitu, placutu, gratu.

* **ACCEPTU**, s. m., *acceptum*, actu de primire in commerciu, declaratione co primesce una obligatiune.

* **ACCERERE**, *acceru, accerui, accerutu*, si *accersitu*, v., *acquirere*, a castigá, a stringe, a cumperá.

* **ACCERSIRE**, *accersescu*, v., *acquirere*, a castigá.

* **ACCESSIONE**, sau *accisitione*, s. f., *acquisitio*, castigare, castigu.

* **ACCESSIBILE**, adj., *accessibilis, locu accessibile, lucru accessibile, personu accessibile*, adeco de care te poti apropiá.

* **ACCESSIBILITATE**, s. f. *accessibilitas*, calitate de a se poté omulu apropiá de ceva.

* **ACCESSIONE**, v. f., *accessio*, ad-aussu, lucrare prin care se adange ceva.

* **ACCESSIVU**, *-a*, adj. modale, ce se face prin accessiune.

* **ACCESSORIU**, *-sória*, adj., *accessorius*, (schol.), dependente de altulu. *Lucru accessoriu*, care se adange la cellu principale.

* **ACCESSU**, s. m., *accessus*, appueare,

accessu de friguri; intrare, *accessulu la principu e liberu.*

* **ACCESSURA**, s. f. *accessus*, ad-aussu prin accessiune.

* **ACCIDENTALE**, adj., *accidentalis, accidens*, d'in intemplare.

* **ACCIDENTE**, m., *accidens*, intemplare, evenimentu neasteptatu.

* **ACCIDENTIA**, s. f., *accidentia*, (pl. n.) intemplare; modu de manifestare allu unei substantie: *substanti'a si accidentiele ei.*

†† **ACCIDERE**, v. *accidere* (de la *ad* si *cadere*), radacin'a vorbeloru *accidente, accidentia, accidentale.*

†† **ACCIDERE**, v. *accidere*, (de la *ad* si *cadere*), radecin'a participiului *accisu* si a subst. *accisa.*

* **ACCINGERE**, *accingu, accinsi*, si *accinsei, accinsu*, v., *accingere*, recipr. *a se accinge*, a se prepará la una lucrare.

* **ACCIPITRE**, s. m., *accipiter*, passere predatória, passere care prinde alte passeri; fig. predatoriu, furu.

* **ACCIPITRINA**, s. f., *accipitrina*, lactuca selbatica.

* **ACCISA**, s. f. (*accisa*), taiatura, crestatura; una specia de tasse, de contributioni pre article.

* **ACCLAMARE**, v., *acclamare*, a strigá la ceva, a aprobá prin strigare, a numí pre cineva la una functione prin strigare.

* **ACCLAMARE**, s. verbale, *acclamatio*, in t. s. verbului.

* **ACCLAMATIONE**, s. f., *acclamatio*, strigare de bucuria, de aprobatione, nominatione prin strigarea poporului.

* **ACCLAMATIVU**, *-a*, adj. modale, per acclamationem.

* **ACCLAMATORIU**, *-tória*, adj., *acclamans*, cellu ce acclama, striga, aprobá prin strigare.

* **ACCLIMARE**, vedi *acclimatisare.*

* **ACCLIMATARE**, vedi *acclimatisare.*

* **ACCLIMATISARE**, v., *cellu natura assuefacere*, a deprinde verunu animale sau veruna planta cu clim'a: *a se acclimatisá*, a se deprinde cu clim'a.

* **ACCLINARE**, v., *acclinare*, a plecá, a se plecá spre ceva, a favorí ceva.

* **ACCLINARE**, s. verb., *acclinatio*, in t. s. verbului.

* **ACCLINATIONE**, s. f., *acclinatio*, plecare spre ceva.

* **ACCLINATORIU**, *-tória*, adj., *acclinans*, cellu ce acclina, se plăca spre ceva.

* **ACCLINATU**-a, part., *acclinatus*, plecatu, applectatu.

* **ACCLINU**, -a, adj. *acclinis*, plecatu, redimatu, allaturatu.

* **ACCLIVITATE**, s. f., *acclivitas*, redicatura sub unu ânghiu acutu la base, redicatur'a unui terrenu.

* **ACCLIVU**, -a, adj., *acclivus* si *acclivis*, redicatu sub unu ânghiu acutu la base.

* **ACCLUDERE**, *accludu*, *acclusi*, si *accluseri*, *acclusu*, v. *accludere*, a adauge la celle inchise; a inchide una epistola sau alte scripte lónga epistol'a principale.

* **ACCOMMODABILE**, adj., *accommodus*, care se pôte accommodá, se pôte aplicá, se pôte invoi.

* **ACCOMMODAMENTU**, m., *accommodatio*, invoire.

* **ACCOMMODARE**, v., *accommodare*, a aplicá, a adaptá, a ajustá; a invoi; recipr., a se accommodá, a se invoi, a se impacá.

* **ACCOMMODARE**, s. verb., *accommodatio*, in t. s. verbului.

* **ACCOMMODATIONE**, s. f., *accommodatio*, applicatione, adaptatione, adjustatione, invoire, impacare, concordatu.

* **ACCOMMODATIVU**, -a, adj. modale, *accommodans*, care se accommoda.

* **ACCOMMODATORIU**, *-tória*, adj. s. *accommodans*, *accommodator*, care accomoda, aplica, adapta, ajusta, impaca, face a se invoi.

* **ACCOMMODATU**, -a, part., *accommodatus*, aplicatu, adaptatu, adjustatu, invoitu, impacatu.

* **ACCOMPANIAMENTU**, pl. e, *comitatus*, *assecutio*, *concentus*, *insociatura*, insocire cu unu instrumentu de musica la cantărea cu vocea.

* **ACCOMPANIARE**, v., *comitari*, *assectari*, *conclnere*, a insoci in genere, apoi a insoci cantărea cu unu instrumentu de musica. Vorb'a acésta-a e luata di-reptu d'in limb'a italiana, *accompagnare*,

cu tóte derivatele ei, si a trecut in tóte limbele romanice, ba chiaru si in celle ne-romanice. Radecin'a ei e ital. *compagno*, formata cu tóta probabilitatea d'in lat. med. *companus*, compusu d'in com si *panis*, sociu de pane.

* **ACCOMPANIARE**, s. verbale, *concentus*, in t. s. verbului.

ACCOPERIMENTU, pl. -e. *cooperimentum*, *coopertorium*, *cooperculum*, *tegumentum*, obiectu, actu sau modu de accoperire in t. s. verbului.

ACCOPERIRE, *accoperiu*, *accoperii*, *accoperitu* v., *coopertre*, *tegere*, *protegere*, *velare*, a *accoperi una casa*, *unu lucru*, *una persóna*, a *apperá*, a ascunde, a pune ceva pre unu lucru ca se nu se védia.

ACCOPERIRE, s. verb. *coopertendi*, *tegendu actio*, *protectio*, in t. s. verbului.

ACCOPERISIU, pl. -e, *tectum*, *tegmen*.

ACCOPERITORIU, *-tória*, adj. s. *coopertens*, *tegens*, *protegens*, *tector*, *protector*, care accopere, protege, appera, ascunde.

ACCOPERITU, -a, part., *coopertus*, *tectus*, *protectus*, *velatus*.

ACCOPERITURA, s. f. *tegmen*, *velamen*.

* **ACCORDARE**, v., *componere*, *conciliare*, *conducere*, *concedere*; *contendere fides*, a uní, a impacá, a se invoi asupr'a unui pretiu, asupr'a unui servitiu; a concede, a permite; a intende cordele unui instrumentu de musica cá se sune bene.

* **ACCORDARE**, s. verbale, in t. s. verbului.

* **ACCORDATORIU**, *-tória*, adj. s., care accórda, unesce, impaca, se invoiesce, convine : care intende cordele unui instrumentu de musica.

* **ACCORDU**, pl. -uri, *compositio*, *pactio*, *pactum*, *conventum*, *consensus*, *concordia*; *concentus*, invoire, unire, *concordia*; *unu accordu in musica*, una *consonantia* de voci; chiaue cu care se accórda instrumentele de musica. In verb'a acésta-a, precumu si in derivatele ei, sunt dóue radecine in jocu : corde, *cor*, *cordis*, si *córda*, *chorda*, d'in cari se esplica si diversele sensuri.

* **ACCORPORARE**, v., *accorporare*, a uni in unu corpu, a incorporá.

* **ACCOSTARE**, v. (ital. *accostare*), a

pune c^osta l^onga c^osta, a allaturá, a combiná, a apropiá; recipr. *a se accostá*, a se apropiá.

* ACCOSTATURA, s. f. (ital. *accostatura*), combinatura.

* ACCREDERE, *accedu, accredui, accreditu*, v., *accredere*, a dá credimentu la ceva, a face se créda.

* ACCREDITARE, v. *fidem rei addere*, a face se se créda unu lucru, a dá autoritate unui lucru.

* ACCREDITATU, -a, part. auctoritate pollens, cellu ce are creditu; *parere accreditata*, parere care se crede de multi.

* ACCRESCERE, v. *acrescere*, a adaugé prin crescere.

†† ACCUMBERE, v., *acumbere*, a se pune, a se intende, a se culcá l^onga cineva, a sedé la mésa, (la vechii Romani cari mancá culcati).

* ACCUMULARE, v., *accumulare*, a pune unulu preste altulu spre a formá unu cumulu, a adauge, a multiplicá, a immultí.

* ACCUMULARE, s. verbale, *accumulatio*, in t. s. verbului.

* ACCUMULATIONE, s. f., *accumulatio*, adansu de lucruri spre a formá unu cumulu; immultire.

* ACCUMULATORIU, -t^oria, adj. s. *accumulans*, *accumulator*, care acumula, pune unulu preste altulu, adange, immultesce.

* ACCUMULATU, -a, part., *accumulatus*, adansu, immultitu, pusu unulu preste altulu.

†† ACCURARE, v., *accurare*, a curá, a se ocupá cu multa diligentia de ceva, a provedé, a luá mesure spre a se face ceva.

* ACCURATETIA, s. f., *cura exacta*, *essactitudine*, *precisione*, *punctualitate*.

* ACCURATIONE, s. f., *accuratio*, *solicitudine*, *essactitudine*, *diligentia*, *provisione* cá se se faca una lucrare.

* ACCURATORIU, -t^oria, adj. s. *accurans*, care *accura*, se ocupa cu diligentia, provede cá se se faca una lucrare.

* ACCURATU, -a, part. adj., *accuratus*, facutu cu multa diligentia, *essactu*, *precisu*.

* ACCURERE, *accurru, accursi*, si *ac-*

cursei, accursu, v., *accurrere*, a *allergá* la unu locu, sau spre verunu locu.

* ACCURSU, m., *accursus*, *allergare*, *allergatura* spre verunu locu.

* ACCUSABILE, adj., *accusabilis*, care se póte *accusá*, care merita a fi *accusatu*.

* ACCUSARE, v., *accusare*, a *declará* co cineva a *facutu* una *facta*, in genere una *facta rea*, unu *peccatu*, una *errore*, unu *delictu*, una *crime*; a *imputá*, a *criticá*, a *mustrá*, a *inculpá*.

* ACCUSARE, s. verbale, *accusatio*, in t. s. verbului.

* ACCUSATIONE, s. f., *accusatio*, lucrare prin care se *accusa*, se *critica*, se *mustra*, se *cérta*, se *inculpa* cineva, i se *imputa* ceva.

* ACCUSATIVU, -a, adj. modale, *accusativus*, *casulu accusativu*. *Casulu accusativu* (numitu de *grammaticii moderni* *complementu directu*, *obiectiu reale*, sau *passivu*), nu se *distinge* prin forma in limb'a romána de *casulu nominativu*, afora de *pronominele personali*. *Nominativu*: *eu, tu, ellu, ea, noi, voi, ei, elle*. *Acusativu*: *me, te, se, lu, ua, ne, ve, se, i, le*, in *conjunctione* cu *verbulu*; sau *pre mene, pre tene, pre sene, pre ellu, pre ea, pre noi, pre voi, pre sene, pre ei, pre elle*, candu aceste-a stau *singure*, sau candu se punu *pleonastice* pre l^onga *celle conjuncte*. La *numinele* de *persone*, *fia proprie* sau *communi*, spre *distinctione* de *nominativu* se pune *pre* inaintea *accusativului*, precumu si la *numinele* de *animali* candu ar *poté cadé* *indouentia* *asup'ra* *obiectului reale*, cumu: *leulu invinse pre ursu*; candu inse nu incapo *indouentia*, *prepositionea pre* este *superflua* p. e. *junghiati vitellulu cellu grassu*. Chiaru si inaintea *numinilor* de *persone* candu nu e locu de *indouentia*, *prepositionea pre* e *superflua*: *fia-care parente si ama copiii*. Nu se pune *prep. pre* inaintea *numinilor* de *persone* candu aceste-a *figura numai* cá *insemnare generale*, p. e. *connoscemu multi ómeni cari nu sciu scrie*. — Románii d'in *Macedonia* inse nu facu *neci* una *data* *usu* de *prepositionea pre*, cá se *distinga* *accusativulu* de *nominativu*, *ci* *dicu* *semplu*:

eu vreu tene; tu nu vrei mene; ausiulu vrea nepotii sei; turculu uccise crestinulu; mâna mâna spëlla, etc.; in locu de incarcatele daco-romane: *eu te dorescu pre tene, tu nu me dorescu pre mene; mosiulu doresce pre nepotii sei; mâna pre mâna spëlla.*

— Tôte prepositionile addeverate regu accusativulu in limb'a româna, precumu se pôte vedé d'in constructionea loru cu prouniminile personali: *in mene, in tene, in sene, de mene, de tene, de sene, d'in mene, d'in tene, d'in sene, la mene, la tene, la sene, de la mene, de la tene, de la sene, cu mene, cu tene, cu sene, fôra mene, fôra tene, fôra sene, pre mene, pre tene, pre sene, prin mene, prin tene, prin sene, sub mene, sub tene, sub sene, etc.*; afôra de acelle prepositioni cari au luat form'a de substantive, precumu se pôte vedé d'in subjungerea articlului, si cari ceru genetivulu, p. e.: *inaintea casei, asupr'a prândiului, in contr'a legiloru, inderetulu carreloru, de desuptulu mesei*, cu cari prepositioni concôrda prouniminile possessive chiaru cá cu nesce substantive in genere si numeru, p. e.: *inaintea mea, asupr'a nôstra, in contr'a vôstra, d'inderetulu teu, de desuptulu seu*, cá si cu substantivele: *in faci'a mea, in dosulu teu, in partea nôstra, in coprinsulu seu, in medi-loculu vostru, in urm'a mea.*

* **ACCUSATORIU**, -*tória*, adj. s., *accusans, accusatorius, accusator*, care accusa.

* **ACCUSATRICE**, f., *accusatrix*, femina care accusa, femin'a accusatoriului.

* **ACCUSATU**, -*a*, part. adj., *accusatus*, care se accusa, inculpatu, datu inaintea judecâtei prin declarare co a commissu una facta contraria legiloru.

ACELLU, *acella (acca)*; genit. *acellui, acellei*; pl. *acelli (acei), acelle*; genit. *acelloru*, pron. dem. *ille, illa, illud*, compus d'in *ellu, ella (ea), elli (ei), elle*, mai antâiu in *cellu, cella (cea), celli, (cei), celle*, apoi in *acellu, acella (acea), ucelli (acei), acelle*. Partea anteriore se pare a proveni d'in *hic, hæc, hoc*, care la latini e posteriore *illuc, illæc, illoc*, (adeco *illuc, illæc, illoc*), prin transpositione *hic-ille, hæc-illa, hoc-illud*. Candu proumele e substantivulu, i se ad-

auge suffissulu *a* in tôte casurile, *acellu-a, acella-a (acea-a), acellui-a, acellei-a, acelli-a (acei-a), acelle-a, acelloru-a*; assemine candu e pusu dupo substantivulu, *omulu acellu-a, muierea acella-a (acea-a)*, etc. — *Acellu-asi, acella-asi (acea-asi), acellui-asi, acellei-asi, acelli-asi (acei-asi), acelle-asi, acelloru-asi*, insémna identitate, *idem, eadem, idem*.

* **ACEPHALU**, sau *acefalu*, s. m. *acephalus (ἀκεφαλος)*, fôra capu; 1. animale fôra capu aparente, p. e. molluscele; 2. clericu care nu reconosce pre episcopu de capu allu seu, una specia de eretici; 3. *versu acefalu*, versu fôra inceputu.

* **ACEPHALIA**, sau *acefalia*, s. f. lipsa totale de capu.

* **ACERA**, s. f., *aquila*, passere rapace d'in famili'a falconiloru, pentru taria si ageritatea sea, numita regin'a passeriloru. Acer'a figurédia cá emblema a statului romanu, apoi cá insemnu allu legioniloru romane. Acera se numesce si constellationea de asupr'a caprului.

* **ACERBARE**, v., *acerbare*, a amari, a inasprî, a inveniná prin vorbe, a supperá preste mesura.

* **ACERBARE**, s. verbale, *acerbandi actio*, in t. s. verbului.

* **ACERBATORIU**, -*tória*, adj. s., *acerbans*, care acerba, amaresce, inaspresce, invenina.

* **ACERBATIONE**, s. f., *acerbandi actio*, lucrare prin care se acerba, se amaresce, se inaspresce. se invenina.

* **ACERBATU**, -*a*, part. adj., *acerbatus*, amaritu, inaspritu, afflictu, inveninatu.

* **ACERBITATE**, s. f., *acerbitas*, amarime, amarétia, amaritione, crudelitate, afflictione.

* **ACERBU**, -*a*, adj., *acerbus*, amaru, cruu, necoctu, nematuru, acru; severu, inimicu, ostile.

* **ACERIFERU**, s., *aquifer*, legionariu care duce acer'a cá insemnu allu legionei.

* **ACERINU**, sau *acilinu, -a*, adj., *aquilinus*, de acera; *nasu accerinu*, nasu curbu ca nasulu acerei.

* **ACERU**, m., *acer, aceris*, n., unu arbore allu carui nume a degeneratu fôrte

in limba romana, in câtu a devenitu *arciariu*.

* ACERVALE, adj., *acervallis*, in forma de *acervu*, cumulu, gramada; *sylogismu acervale*, adeco sorite.

* ACERVARE, v., *acervare*, a formá unu *acervu*, sau una gramada, mai vertosu de grânu.

* ACERVATIONE, f., *acervatio*, lucrare prin care se *acerva*, se cumula, se formédia una gramada.

* ACERVATORIU, *-tória*, adj., s. *acervans*, *acervator*, care aduna multe lucruri si le arrunca unulu preste altulu.

* ACERVATU, *-a*, part., *acervatus*, cumulatu, incarcatu.

* ACERVU, s. m. *acervus*, gramada, mai vertosu de grânu.

ACESTU, *acésta*; genit. *acestui*, *acestei*; pl. *acesti*, *aceste*; genit. *acestoru*; pron. dem. *iste*, *ista*, *istud*, compusu d'in *estu*, *ésta*, *esti*, *este*, mai antâiu in *cestu*, *césta*, *cesti*, *ceste*, apoi in *acestu*, *acésta*, *acesti*, *aceste*. Partea anterióre se pare a proveni d'in *hic*, *hæc*, *hoc*, care la latini e posterióre *isthe*, *istæc*, *istoe*, (adeco *isthic*, *isthæc*, *isthoe*) prin transpositione *hic-iste*, *hæc-ista*, *hoc-istud*. Candu pronumele e substantivu, i se adauge suffixulu *a* in tôte casurile, *acestu-a*, *acésta-a*, *acestui-a*, *acestei-a*, *acesti-a*, *aceste-a*, *acestoru-a*; assemine candu e pusu dupo substantivu, *omulu acestu-a*, *mulierea acésta-a*, etc. — *Acestu-asi*, *acestu-asi*, însémna identitate.

* ACETABLU, *acetabulum*, vasu de acietu, acietariu; in anatomia cavitatea in care intra capulu unui osu, inclavatura.

ACETU, s. m. *acetum*, vedi *acietu* cu tôte derivatele lui.

* ACHROMATICU, *a*, adj. (*ἀχρωματικός*), fôra colore, *prisma*, *lente* sau *vitru achromaticu*, care destruge colorile.

* ACHROMATISARE, v. (*ἀχρωματίζειν*), a destruge, a absorbe colorile d'in imaginea unui obiectu vedutu prin vitru.

* ACHROMATISMU, s. m. (*ἀχρωματισμός*), destructione coloriloru in instrumentele optice.

ACI, adv. locale, *ibi*, compuse: *acia*, *plane ibi*, *acilleu ibidem*. *Ací*, in acellu locu unde esci; unde vedi, unde arreți

tu; *acia*, chiaru *ací*; *acillea* in acellu-si locu. *Pre ací*, *de ací*, *canu ací*; *pre acillea*, *de acillea*.

ACIA, s. f. *acia*, *filam*, *fibra*, *firu*, *fibra*; *acia de limu*, *acia de cânepa*, *acia tórta*, *acia resucita*, *acia de cosutu*, *acia suptire*, *acia gróssa*. In unele parti d'in Daci'a superioare se dice si in locu de funicella, cordella, si chiaru in locu de fune: *léga cu aci'a cornele boului*, *a mesurá loculu cu aci'a*, adeco cu funea. — *Ací'a cutitului*, firulu de aciariu care se desface de pre ascutitulu cutitului prin continu'a ascutire.

ACIARIOSU, *a*, adj. (deriv. d'in *aciariu*), *chalybe refertus*, plinu de aciariu.

ACIARIRE, *escu*, v. (deriv. d'in *aciariu*), *chalybe inducere*, *indurare*, a preface in aciariu, a intarí; fig. a interritá, a inveniná.

ACIARITU, *a*, part. (d'in *aciariu*), *chalybe inductus*, *induratus*, intaritu; fig. interritatu, inveninatu.

ACIARIU, s. m. (de la *acia*), cellu ce face sau vende acie, fire. In unele parti d'in Daci'a superioare cellu ce face sau vende funi, funariu, restio, *cestiarius*.

ACIARIU, pl. *ie*, *aces*, *chalybs*, combinatione de ferru cu carbone spre a lu face mai duru sau mai rigidu. Pronuntia vorbei *acestei-a* s'a alteratu fôrte in gur'a poporului: *a* netonicu a trecutu in *ã*, care fiendu greu de pronuntiatu la inceputulu orbiloru s'a prefacutu in *o*; terminationea *ariu* a trecutu in forma diminutiva *ellu*, *aciellu*. Acea-asi pronuntia alterata s'a intensu si assupr'a derivateloru *aciarire*, *aciaritu*, *aciariosu*.

* ACIDIFERU, *a*, adj. (*acidifer*). In chymica se dice despre materiale cari coprindu in sene unu acidu.

* ACIDIFICARE, v. (*acidificare*). In chymica, a face acidu, a preface in acidu unu corpu, a i comunicá proprietatea de acidu.

* ACIDITATE, s. f. *aciditas*, calitate de acidu, acrime.

* ACIDU, *a*, adj. *acidus*, acru; *ape acide*; *corpuri acide* in chymica.

* ACIDULARE, v. a preface in acidulu, a comunicá unui corpu proprietatea de acidulu.

* **ACIDULU**, adj. *acidulus*, acrisioru subacidu, sarbedu, unu gradu inferiore de aciditate in chymica.

ACIELLIRE, v. vedi *aciarire*.

ACIELLITU, a, part: vedi *aciaritu*.

ACIELLOSU, a, adj. vedi *aciariosu*.

ACIELLU, p. e, vedi 2. *aciaru*, pl. ie. Intre altele, in pl. *acielle la pusca*, însémna amnarie la pusca.

ACIETARESSA, s. f. *uxor confectoris vel venditoris aceti*, femin'a acietariului.

1. **ACIETARIU**, s. m. *confector vel venditor aceti*, care face sau vende acietu.

2. **ACIETARIU**, s. m., *acetabulum*, vasu sau butelia de acietu.

ACIETIRE, *escu*, v. a peface in acietu; recipr. a se *acieti*, acescere, a se peface in acietu.

ACIETOSU, a, adj. (*acetosus*), trecutu in stare de acietu, plinu de acietu, imbetatu cu acietu.

ACIETU, s. m. *acetum*, vinu trecutu in stare acida sau acra, mustu de mere sau de alte póme trecutu in stare acida sau acra. Pronunti'a vorbei acestei-a s'a alteratu fórte in gur'a poporului: a netonicu a trecutu in *á*, care fiendu greu de pronuntyatu la inceputulu cuventeloru s'a pefacutu in *o*; intre *c* si *e* s'a veritu unu i scurtu, si asiá *c* a trecutu in siueratóri'a suptire, cá in *acia*, *acie*, *sócia*, *sócie*, *facia*, *licu*, *licie*, *braciu*, *bracie*. Asupr'a acestoru modificári de pronuntya se pare a fi avutu locu si greculu *ἄξος*, *ἄξιδιον*. Derivatele *acietariu*, *acietosu*, *acietire*, au dussu cu sene pronuntya alterata a radecinei loru. — Vedi discussionea in Glossariu.

* **ACILINU**, a, adj. vedi *acrinu*.

ACILLEA, adv. *ibidem*, in acellu-asi locu unde esci, vedi, arreti, sau dici tu; *pre acillea*, de *acillea*.

* **ACLONE**, s. m. *aquillo*, ventu care bate despre média-nópte.

* **ACLONARIU**, ia, adj. *aquilonarius*, despre média-nópte.

ACIOSU, a, adj. *fibris refertus*, plinu de fibre, fibrosu.

ACIRARE, v. *aspirare*, a aspirá, a as-teptá sau a cautá, a ámblá se capete de la altulu: *cându omulu arc alhu seu, nu*

acira la mân'a altui-a. Vorb'a acésta-a e, fóra indouentia, alterata d'in *aspirare*, precumu arréta tóte sensurile ei. Deci vedi insusi *aspirare*.

ACISIORA, s. f. *filum subtile*, acia sau firu suptire. Diminutivulu de la *acia* d'in care cauza pastrédia si siueratóri'a suptire *aciisióra*.

ACOLLEA, adv. *ibi*, determinarea mai de apprópe a lui *acollo*; *pre acollea*, de *acollea*, *intr'acollea*.

ACOLLO, adv. *ibi*, in acellu locu, unde nu sum neci eu neci tu; *pre acollo*, de *acollo*, *intr'acollo*.

* **ACOTYLEDONIU**, ia, adj. (*ἀκοτυληδών*), fóra lobi sau cotyledoni (*κοτυληδών*); terminu de istori'a naturale, se dice despre plantele cari sunt lipsite de lobi, precumu sunt buretii, muschii, algele, ferigele, etc. Plantele acotyledonie se numescu si *inembryonie*, pentru co in addeveru celle ce n'au cotyledoni n'au neci embryone.

* **ÁCORE**, s. f. *acor*, acrime, calitate de 'a acrí.

* **ACRIFOLIU**, s. m. *acrifolium*, unu arbore.

ACRIME, s. f. *acor*, *acritudo*, gustu acru. La Români d'in Macedonia, mus-tariu.

* **ACRIMONIA**, s. f. *acrimonia*, sa-póre acra, muscatória si piscatoria; *acrimonia stomachale*, desvoltare de a-crime in stomachu; fig. vivacitate, ar-dóre, severitate, veementia; *acrimoni'a in caracteriu*, *in vorbe*.

ACRIRE, *escu*, v. a *acidum reddere*; recipr. a se *acri*, acere, acescere, a se face acru; *se acresce vérdi'a*, *se acrescu leguminile*, *se acrescu pomele*, *se acrescu laptele*, etc.

ACRIRE, s. v., *acor*, in t. s. verbului.

ACRISIORU, a, adj. *subacidus*, dimi-nutivulu lui acru, adeco pncinu acru.

ACRITATE, s. f. *aciditas*, aciditate, stare acra a unui lucru; fig. *acritatea vor-beloru*, *gesturiloru*.

* **ACRITUDINE**, s. f. *acritudo*, form'a antica care a trecutu in *acrimie*, gustu acru, stare acra.

ACRITURA, s. f. *res acida*, lucru acru, sucu acru, supa acra; pl. *acrituri*, legu-

mini, páme acra, adeco trecute prin fermentatione in stare acida.

* **ACROBATICU**, *a*, adj. acrobaticus, (ἀκροβατικός), relativu la artea acrobatica.

* **ACROBATU**, *s. m.* acrobates, (ἀκροβάτης), care jóca, salta pre fune.

* **ACROCHORDU**, sau *acrocordu*, *s. m.* acrochorden, (ἀκροχορδών), negu sau negellu.

* **ACROLITHU** sau *acrolitu*, *s. m.* acrolithus, (ἀκρόλιθος), casa de pétra sau de marmure, sau a carei parte superioare e de pétra sau de marmure. Archit.

* **ACROPODIU**, *pl. ie*, acropodium, (ἀκροπόδιον), base, pedestallu, in architectura.

* **ACROPOLE**, *s. f.* acropolis, (ἀκρόπολις), castellu pre unu locu inaltu.

* **ACROSTICHU**, *s. m.* (ἀκροστιχίς), versuri alle caroru littere initiali dau unu cuventu sau unu nume. In baseric'a orientale mai tóte stichirele sunt acrostiche cari presenta numele autoriului.

* **ACROTIERIE**, *s. pl* acrotieria (ἀκροτιρία), extremitáti (in architectura), pedestalle la extremitátile unui fróntispiciu; (in anatomia) estrimitátile corpului, capulu, mânile, petiórele.

ACRU, *a*, adj. (acor, acris, acra), acidus, care are calitate de a piscá la gustu, de a produce in organele gurei, guturelui, stomachului sensulu de acrimonia.

* **ACTIONARE**, *ediu*, *v.* (fr. actionner); a intentá processu (actione), a trage inaintea justitiei; *am actionatu pre toti debitorii mei cari n'au voitu se respunda datoriele.*

* **ACTIONARIU**, *s. m.* (fr. actionnaire), possessoriu de actione sau de actioni, adeco de una parte a capitalelui pusu in commerciu. *Actionarii bancei Romaniei, actionarii canalelui de Suez, actionarii cáillorru ferrate române. A intruni pre actionari in una societate generale.*

* **ACTIONE**, *s. f.* actio, (de la verbulu agere), I. lucrare, miscare I. in oppositione cu *passione* sau *passivitate* si cu *reactione*: *mentea este in necontentu actione; actionea propria mentii se chiama cugetare; actionea suffletului asupr'a cor-*

pului, cá si actionea corpului, asupr'a suffletului, nu se póte negá; actionea sórelui asupr'a pamentului, cá si asupr'a cellorru alte planete, consiste in attractiunea ce exercita acellu-a asupr'a acestorru-a, precumu si in lumin'a si caldur'a ce sórele transmite planetelorru; fá-carei actione respunde una reactione; actionei de attractiunea sórelui respunde actionea de repulsiunea pamentului si a cellorru alte planete. In scientiele physice : a. in chymica, *actione chymica*, prin care mai multe corpuri puse in presentia unele cu alte lucraria unele asupr'a altorru-a, se descompunu si intra in combinationi nóue; — b. in physiologia: *actione animale, actione vitale, actione muscularia, actione nervosa, actione organica*, etc., in locu de lucrare a principiului de viétia, a muschiloru, a nerviloru, etc.; — c. in mechanica, miscarea comunicata de unu corpu altui corpu : *actionea massima, actionea minima, cantitatea actionei*, productulu datu de mass'a unui corpu multiplicata cu celeritatea corpului; *ecalitatea actionei si a reactionei.* — 2. principulu de lucrare, potere, facultate, functione, medilocu : *caracteriulu principale allu substantiei spirituale este actionea; cui lipsesce cugetarea, lipsesce si actionea.* — 3. productu sau resultatu allu lucrării, *facta* : *in tóte actionile acestui mare barbatu se vede stralucindu virtutea in tóta formoset'a ei.* — II. De la insemnarea generale vorb'a actione a trecutu la multe alte specialii, in care inse se reproduce insemnarea generale de lucrare, miscare, potere, functione, *facta*, sau resultatu allu lucrării; si a nume: I. in spher'a juridica : a. traducere sau tragere in judicata, dreptulu de a trage in judicata, de a intentá processu, de a reclamá ce e allu nostru : *a avé actione pentru ceva in contr'a cuiva*; — *actione civile*, care are de obiectu interesea unui cetatianu (cive), in oppositione cu *actionea criminale* sau *publica*, care are de obiectu una *facta* criminale, ce attinge ordinea publica si póte vetemá societatea intróga; in dreptulu romanu *actionea civile*, care decurre d'in dreptulu civile, in oppositione cu *actionea pretoriana*, care decurre d'in

dreptulu pretorianu; — *actione personale*, care e indereptata incontr'a unei persoane ce credem obligata cõtra noi; — *actione reale*, care are de obiectu revendicarea unui lucru ce se afla in mân'a cuiva, fõra cá acestu-a sa fia personale obligatu; — *actione hypothecaria*, care se da unui creditoru *hypothecariu* incontr'a unui tertiu ce tine lucrulu immobile *hypothecat*; — *actione mobiliaria*, care are de obiectu cererea unui lucru mobile, in oppositiune cu *actionea immobiliaria*, prim care se reclama unu lucru immobile; — *actione possessoria*, prin care cineva cererecuperarea possessionei unui dreptu, sau mantinerea, in acea possessione; — *actione negatoria*, prin care unu proprietariu néga co proprietatea sea ar fi suppusa verunei servituti; — *actione directa*, care se da incontr'a auctoriului unei fapte, in oppositiune cu *actionea indirecta*, data in contra cellui suppusu auctoriului unei fapte sau obligatiune; — *actione mista*, care fiendu personale in principiu, duce la acellu-asi resultatu cá si cea reale; — *actione principale*, care are in vedere obiectulu principale allu reclamatiunei, in oppositiune cu *actionea incidente*; — in dreptulu romanu *actione arbitraria*, prin care giudicele póte determiná cá ce satisfacere se dea cellu trassu in iudicata cellui ce lu trage, fõra se mai condamne pre acellu-a, déco ellu da acea satisfacere; — *actione de bona credentia*, prin care giudicele póte estimá dupo ecitate la ce summa se condemne pre cineva, in oppositiune cu *actionea de dreptu strictu*, in care giudicele nu póte condamná pre cineva a respunde una summa mai mare sau mai mica de câtu cea prescrissa de lege; — b. forma sau formula legale dupo care se cadea la Romani, a se cere dreptulu seu : *Flaviu divulgá actionile connoscute péno uci numai patriciiloru si tinute secrete de densii*; *actionile flaviane*, *actionile aelianae*; — c. orationea sau cuvântulu patronului (actoriului) pronuntiatu sau scrisu in una cauza iudiciaria (fr. *plaidoierie*): *admirabile e actionea lui Cicerone in contr'a lui Verre*. — 2. cá terminu de retorica : a. miscãrile faciei, alle mâni-

loru si corpului intregu, precumu si flexiunile vocii, cari in pronuntierea unei orationi, sau in representarea unei drame, cauta se se faca commessuratu cu ideele si sentimentele esprese prin vorbe : *actionea este limba corpului*; *actione pathetica si plina de focu*; *Demosthene intrebatu de trei ori, care e calitatea principale a unui aratoriu, respunse continuu : actionea*; — b. evenimentulu principale allu unei compositioni poetice, allu unei epopee, unei drame, unei fictioni romantice : *Aristotele cere dela epopee si dramate tripla unitate de actione, de tempu si de locu, modernii respecta in dramate numai unitatea de actione*; *actionea dramatica, de si un'a, se compune d'in mai multe pãrti de actioni numite acte*; — c. insemnãrile de sub a. si b. se aplica si la pictura, sculptura, etc. : *in acestu tabellu tôte sunt placute, actionea répresentata cá si admirabilea dispositione a figuriloru in parte, cari de si in mare numeru, nu se impedeça inse un'a pre alt'a in actionea loru*. — De aci : d. vivacitate, ardõre, focu in lucrare sau vorbire : *cãtu actione in tôte câte dice si face acestu omu ! oelle mai multe scene d'in acésta drama sunt fõra actione*. — 3. in artea militare, batalia pre uscatu sau pre apa. — 4. in commerciu : a. partea de spese si de folõse ce are cineva d'intr'unu capitale pusu de una societate pentru essecutarea certoru lucrari; — b. cartea sau documentulu care representa acea parte si care se póte negociá cá ver-ce alte valori : *a vende sau a comperá actioni, actionile cadu sau se urca, am luat treu actioni de alle cüllei ferrate romane*. — 5. *actione sau actioni de gratie*, manifestare de reconoscentia, multiamire : *pentru acésta insemnata victoria urmat'a si poporulu addussera lui Domnedieu actioni de gratie*.

* ACTIONISTU, s. m. (fr. *actioniste*), care face commerciu cu actioni, compera si vende actioni, jóca la bursa cu actioni.

* ACTITUDINE, sau *attitudine*, s. f. *habitus ad agendum paratus*, (ital. *attitudine*, fr. *attitude*), positione parata spre una lucrare; abilitate, dispositione; la

pictori positione, positura, statura: *actitudine sau atitudine pictoresca, actitudine gratiosă, actitudine fortia; ellu luă una actitudine ammonitiatoriă; l'am aflatu intr' una actitudine pucinu curvitiōsa.*

* **ACTIVARE**, *ediu*, v. *urgere*, *excitare*, (fr. *activer*), a pune in activitate; a face că lucrarea se mērga mai iute, a pressă, a pressură, a animă; in medicina: *a activă circulationea sangelui; activati lucrările.*

* **ACTIVITATE**, s. f. *activitas*, lucrare diligente, energică, seriōsa; facultate de a lucră, potere, tară energia; stare activa: *activitatea omului, activitatea sufletului, activitatea focului; ellu are multa activitate, ellu e omu fora activitate; acestu officiaru nu mai e in activitate*, adeco in functione, in servitiu.

* **ACTIVU**, *a*, adj. modale, *activus*, lucratoriu, diligente, energicu. In grammatica, *verbu activu*, care arrēta unalucrare a subiectului, in oppositione cu *verbu passivu*.

* **ACTORIU**, s. m. *actor*, lucratoriu, factoriu; in specie in teatru jucatoriu, esecutoriu alu unei drame; in foru cellu ce intenta processu, cellu ce trage in judicat; la Romani accusatoriu inaintea judeciului.

* **ACTRICE**, s. f. *actrix*, lucratoriă; in specie in teatru jucatoriă, esecutoriă a unei drame.

* **ACTU**, pl. *e*, *actus*, lucrare, faptu, fapta; in teatru parte de drama, *in genere se impartu dramatele in cinci acte, dero potu se aiba si mai pucine*; in affairile juridice sau politice documentu, scriptu officiale; in cancellaria *acte*, legature de mai multe scripte relative la una cestione; in filosofia *in actu*, opp. *in potentia*, ce essiste in actualitate sau in realitate; in baserica *actele apostoloru*, lucrările, faptele apostoloru; in adunările officiale *actu de presentia*.

* **ACTUALE**, adj. *actualis*, ce e in lucrare, ce se manifesta prin lucrare, ce se face *acumu*, presente.

* **ACTUALITATE**, s. f. *status actualis*, res presentes, stare presente, stare manifestata prin lucrare; calitatea unui

lucru care presenta una interesse actuala, una utilitate.

* **ACTUARIU**, s. m. *actuarius*, care scrie, conserva actele, (adeco lucrările scrise), notariu insarcinatu cu compunerea actelor publice.

* **ACTUOSITATE**, s. f. *status actuosus*, lucrare cu multa fatiga.

* **ACTUOSU**, *a*, adj. *actuosus*, plinu de lucrare, plinu de actione, plinu de fatiga.

ACU, pl. *ace*, *acus*, instrumentu de ferru suptire ascutitu cu care se cose, se impunge sau se infige. — *Acu magneticu, aculu bussolei*, pertica fina de ferru ascutita la amēdoue capetele, sustinuta in ecilibriu, care se indereptedia regulatu cu unulu d'in polii sei spre mediănopte.

ACU, adv. vedi *acumu*.

ACUARIU, s. m. *acuarius*, care face ace. Vedi *acariu*.

†† **ACUERE**, v. *acuere*, radacin'a vorbeloru: *acume, acutu, acutire, ascutire*, etc.

* **ACULIU**, s. m. *aculeus*, acu suptire, acusioru, aculu albinei, totu lucrulu prin care se pōte impunge că prin unu acu.

* **ACUME**, m. pl. *acumini*, *acumen*, vertice suptire, punsetura, petrunsetura, penetratiōne, spiritu petrunditoriu, subtilitate, ingeniu acutu.

* **ACUMINARE**, v. *acuminare*, a ascuti verticele, a face unu vertice suptire ca se pōta impunge.

* **ACUMINARIU**, m. *acuminarius*, care ascute.

* **ACUMINOSU**, -a adj. *acuminatus*, plinu de acume, fōrte ascutitu, fōrte penetratoriu, fōrte petrunditoriu.

ACUMU, *acū*, adv. *nunc, modo*, in acestu punctu, in acestu momentu, anuci. *De acumu*, din acestu mementu; *pēno acumu*, pēno in acestu momentu, contras: *acmū, amū*, compuse: *acusi, acumu-a*.

ACUSIORIU, m. *acus parva*, acu micu.

* **ACUSTICA**, f. *acustica*, (*ἀκουστική*), scientia care se occupa cu teoria audiului.

* **ACUSTICU**, adj. *acusticus* (*ἀκουστικός*) relativu la audiū.

ACUTIRE, v. *acuere*, vedi *ascutire*.

ACUTITU, s., *acies*, vedi *ascutitu*.

ACUTITU, m. culter, vedi *cutitu*.
 ACUTIU, s. acus parva, acu micu,
 * ACUTU, part. adj. acutus, ascutitu,
tonu acutu in musica, *accentu accutu*
 in grammatica (p. e. *ará*).
 † AD, ad, propositione latina care oc-
 curre in limb'a romána numai in com-
 positioni, vedi a.
 * ADACTIONE, s. adactio, constrin-
 gere, constrictione, obligatione de a face
 ceva, p. e. de a prestá juramentu.
 * ADACTU, -a, part. adj. adactus, con-
 strinsu, impinsu, bagatu.
 * ADAGIU, pl. *adagie*, s. *adagium*,
 sententia morale, proverbii; *copillii in-
 vétia adagie in scóla*.
 * ADAMANTE, m. adamas, (*ἀδάμας*),
 ferru tare, ferru massivu in anticitate,
 acumu insómna una pétra pretiósá dia-
 mante.
 * ADAMATINU, -a, adj. adamantinus,
 de ferru tare, sau de diamante, duru ca
 diamantele.
 ADAPARE, v. *adaquare*, a dá apa de
 beutu; *a adapá vitele, callii, boii*; se dice
 si *a adapá pre umulu cu veninu*.
 ADAPARE, s. verbale, aquatio, in
 t. s. verbulni.
 ADAPATORE, s. f., loculu unde se
 adapa vitele.
 ADAPATU, -a part. potus, cellu ce a
 beutu, imbutus, *adapatu cu principie sa-
 netbse*.
 ADAPATU, s. m. aquatio, potio, po-
 tatio, lucrare prin care se adapa; *ada-
 patulu viteloru; ména vitele la adapatu*.
 ADAPATURA, f., aquatio, potatio,
 starea de a fi adaptatu.
 ADAPPOSTARE, *adapostediū*, v., de-
 rivatu de la *adapostu*, tutum reddere,
 a pune, a assediá pre cineva sau ceva la
 locu securu, apperatu de pericle sau de
 influentie stricatióse.
 ADAPPOSTIRE, *escu*, vedi *adappo-
 stare*.
 ADAPPOSTU, pl. -uri s., (ad-apposi-
 tus), tutamentum, refugium, perfugium,
 receptus, locu securu, apperatu de pericle
 sau de influentie stricatióse.
 * ADAPTARE, *adaptu si adaptediū*, v.
 adaptare, a accommodá, a formá unu lucru
 asiá cá se correspunda destinationii selle.

* ADAPTARE, s. verbale, adaptandi
 actio, in t. s. verbului.
 * ADAPTATIONE, f., adaptandi actio,
 lucrare prin care se adapta.
 * ADAPTATU, -a, part., adaptus, ac-
 commodatu, formatu asiá cá se corres-
 punda scopului sau destinationei selle.
 ADASTARE, v., (ad-ab-stare), exspec-
 tare, a asteptá.
 ADAUGERE, *adaugu, adaussi*, si *ad-
 aussci, adaussu*, si *adauctu*, v. *adaugere*,
 addere, adjungere, adjicere, a mai pune
 ceva lónga celle alte : *nu mai potu adau-
 ge nimica; ellu mai adausse la celle disse
 de mene; la fapt'a rea adausse crudeli-
 tatea*. Formele *adaugere* si *adaugire* nu
 se potu aprobá, de si unii credu co prin
 trecerea la alte conjugationi s'ar modifi-
 cá intellessulu verbului. De assemine
 este anormalescambarea lui *win o, adao-
 gere, adaussu*.
 ADAUGERE, s. verbale, adactus,
 additio, adjunctio, adjectio, eppendix, in
 t. s. verbului.
 ADAUSSU, part., additus, adjectus,
 adjunctus.
 ADAUSSU, pl. -uri, s., additamentum,
 eppendix, appendice.
 †† ADDERE, addere, radacin'a deri-
 vatoru *additamentu, additione, addi-
 tionale, additionare*.
 ADDEVERARE, *addeverediū* si *adde-
 verire; addeverescu*, v., demonstrare, pro-
 bare, attestari, confirmare, a arretá ad-
 verulu, a demonstrá, a attestá, a confirmá.
 ADDEVERATU, -a, adj. (ad-de-verus),
 verus, certus; *tóte câte ve am spusu sunt
 addeverate; addeverat'a causa a acestei
 fapte nu se póte connosce. Addeveratu
 usiá este. Addeveratu co a inmatu*.
 ADDEVERENTIA, f. testimonium, a-
 pocha, cortificatu.
 ADDEVERITATE, s. f. veritas, in car-
 tile vechie in locu de *veritate*.
 ADDEVERIRE, v. vedi *addeverare*.
 ADDEVERITORIU, -tória, adj. testans
 confirmans, unu actu *addeveritoriu*, adeco
 actu prin care se confirma addeverulu.
 ADDEVERU, s. m. (ad-de-verus), ve-
 ritas, veritate; *addeverulu e neconnos-
 cutu; in addeveru asiá este; gur'a nebu-
 nului addeverulu vorbesce*.

†† **ADDICERE**, *addicu, addissi*, si *ad-disci*, *addissu*, si *addictu*, v., *addicere*, a aprobá, a adjudecá, a consecrá, a sup-pune.

* **ADDICTIONE**, s. f., *addictio*, ap-probatione, adjudecatione, consecratione.

* **ADDICTU**, -a, part., *addictus*, adju-decatu, condemnatu, consecratu, suppusu.

* **ADDITAMENTU**, pl. -e, *additamen-tum*, adaussu, appendice, augmentu, sup-plementu.

* **ADDITARE**, v., *additare*, a adange mai de multe ori.

* **ADDITIONALE**, adj., *additivus*, parte care figura între celle adausse; *ter-mini additionali*; *articli additionali*.

* **ADDITIONARE**, -*ediu*, v., *addero*, a connumerá, a aduná, a face additióne în aritmetica.

* **ADDITIONE**, s. f., *additio*, opera-tiune prin care se connumera, se cöllegu, se aduna numerii.

* **ADDITIVU**, -a, adj., *additivus*, ce se adange; *numeri additivi*, *párti additive*.

ADDORMIRE, v., *addormire*, obdor-mire, a incepe a dormi, a cadé în somnu, a perde conscientia de sene : *nu vorbiti co desceptati pre amicu care abia a ad-dormitu*; — cá transitivu, sopire, a face se dorma : *nu poti addormi copillulu?* — fig. a repausá, a mori : *amiculu no-stru a addormitu intru Domnulu*.

ADDORMIRE, s. v. *obdormiendi actio*, în t. s. verbului. — fig. *Addormirea nas-cătoarei de Dumnedieu*, Santa-Maria mare. la 15 Augustu.

ADDORMITARE, v., *obdormitare*, a addormi câte pucinu, a repeti addormirea.

ADDORMITIONE, s. f. *status obdor-mientis*, starea addormitului.

ADDORMITORIU, -*tória*, adj.; s., *ob-dormiens*, care addormae, care adduce somnu.

ADDORMITU, -a, part. *somno sopitus*, appucata de somnu; fig. repausatu, mortu; *ce omu addormitu*, adeco flora vivacitate.

* **ADDRESSA**, s. f., (*ad-dressu*, d'in *dregere* sau *deregere*), *directio*, *inscriptio*, îndreptare pusa pre epistola, scrissóre officiale : *pune adress'a pre scrissóre sau pre epistola*; *da-mi adress'a tea*; *ecco*

adress'a ministrului de justitia cõtra procuratur'a generale.

* **ADDRESSANTE**, part. adj. s., care *addressadia* sau se *addressadia* cõtra cineva; contrariu *addressatului*.

* **ADDRESSARE**, -*ediu*, v., *inscribere*, *superscribere*, *mittere*, a îndreptá, a scrie *adress'a* pre una epistola : *a se addressat la poporu*, *la adunare*, *alloqui*.

* **ADDRESSATORIU**, -*tória*, adj. s., care *addressadia*, sau se *addressadia* la cineva.

* **ADDRESSATU**, -a, part. adj. s. care e îndreptatu la cineva; caru-a epistol'a e *addressata* sau *îndereptata*.

ADDUCERE, *adducu, addussi*, si *ad-dusset*, *addussu*, si *adductu*, imperat. *addu*, v., *adducere*, *adferre*; cá si simplulu *ducere*, compusulu *adducere* póte avé de obiectu passivu atátu persone câtu si lucruri, fientie animate si inanimate : *addu opa*, *adduceti callii de la câmpu*, *militarii addussera mai multi prinsii*. În multe casuri *adducere* pare a si confunde intellessulu cu simplulu *ducere*, inse în faptu acellu-a differe de a-cestu-a prin semnificationile particulare alle prepositionii *ad*; asiá p. e. în frasilu: *addu opa tatalui*, *addussera pre Jesu de la Caiasa în pretoriu*, etc. compusulu *adducere* are intellessu differinte de allu simplului *ducere* în frasilu : *du opa tatalui*, *dussera pre Jesu de la Caiasa în pretoriu*. În celle d'antaniu frasi prep. *ad* da a intellege co vorbitoriulu se afla în facta sau se pune prin engetare în loculu sau longa obiectulu la care se face *adducerea*; éro în celle d'in urma frasi lipsea prepositionii *ad* da a intellege co vorbitoriulu nu este în loculu sau longa obiectulu la care adunje actionea, ci în loculu sau longa obiectulu de unde pléca actionea de a duce. — În poterea déro a particulei *ad* compusulu *adducere* în-sémna : a duce cõtra unu obiectu determinatu espressu sau subintellessu care póte fi : 1. obiectu personale espressu prin dativu : *adduceti-mi lucrurile ce vi s'au cerutu*; *se cade se adducemu lui Dumnedieu inchnatione*; — si în particulariu cu obiectu directu ce în-sémna folosu sau damnu, bene sau réu, a produce,

a dá, a face, a casioná : *mostele adducu astadi pucinu venitú; ce adduce ór'a nu adduce anmúlu; a adduce bucuria parentiloru, a adduce multiamire celloru ce ne indetorédia, a adduce onóre sau desonóre; audaci'a multoru-a adduce perire; mari greutáti ni ati addussu pre capu; mari incurcaturí addussera Romániloru vecinii loru crestini; intemperantia adduce derapenare sanitáti. — 2. obiectu locale, in care se amesteca de regula si relationea mai susu attensa, co adeco obiectulu locale e, in fapta sau si numai in cugetare, apropiatu de vorbitoriu : a. cu prepositionea *la*, *addussera pre inculpatu la inchisóre; addussera pre Christu la Pilatu*; in speciale cu *a* in locutionea : *a adduce a mente*, care are dóne semnificatiuni beno distincte, adeco actionea subiectului se reflecte spre densulu si nu trece spre altu obiectu de persona: a si repunesiesi in mente, *recordari*, (fr. *se souvenir, se rappeler*), si in acestu casu subiectulu cá obiectu allu actionei soale se espreme prin dativulu pronumelui: *mi adducu a mente, ti adduci a mente, si adduce a mente, ne adducemu a mente; v aduceti a mente, si adducu a mente*; sau actionea subiectului are altu obiectu personale differinte de subiectu: a pune in mente cuiva, a face mentione, a mentioná; *admonere*, sau *mentionem facere*, (fr. *rappeler* sau *mentionner*), si in acestu casu obiectulu personale se espreme totu prin dativú : *eu ti voiu adduce a mente, aduceti tatalui a mente*; éro obiectulu passivu sau reale se espreme cu *de*, si numai cu vorbe generali cá *ceva, lucru, multe, etc.* se espreme si prin *accusativu* : *addu-ti a mente Dómne si de noi intru imperati'a tea; nu mi adducu acumu a mente de tóte celle spuse atunci, sau tóte celle spuse atunci nu mi adducu a mente acumu; addu a mente domnului si de me-ne; addussei parentelui a mente ceva*; — b. cu prepositionea *in* : *addussera pre inculpati in carcere*; — c. cu prep. *inainte* : *militarii addussera pre inimicii prinsu inaintea capitánului*. — Afara de aceste trei prepositioni, se potu pune, mai raru inse, si altele, cari espremu aceea-asi relatione de obiectu in direc-*

tionea in cotrau, cumu : *spre, cotra, etc.*, éro obiectulu ce arréta punctulu de plecare se espreme de regula cu *de la* sau *d'in*, si mai raru cu alte prepositioni de aceea-asi insemnare; cumu : *d'intru, despre, etc.*: *addussera pre inculpati de la carcere la judecatoria*. — De assemine se póte construi *adducere* si cu adverbio locali : *aici, acolo, afara, in intru, etc.*; — 3. obiectu de scopu sau de resultatu espremu : a. cu acelle-asi prepositioni *la, in, intru* : *Domnedieu addusse lumca d'intru nefentia in fientia; n'ai addussu la indeplinire cáte ti am comandatu; m'ai addussu in sapa de lemnu*; — b. in speciale cu una prepositione conjunctiva, a reduce, a constringe, a induplecá: *n'am potutu adduce pre tata teu se ti dea voi'a ceruta*; — 4. construitu cu prep. *cu*, *adducere* insemna a semená intru cátu va, a avé óre-care asemenare : *acestu coppillu si adduce cu tata seu*. — In fine d'in insemnarea particularia a prepositionii *ad* de a. espreme întórcerea actionei spre subiectulu ei, *adducere* va se dica a trage inderetu, a incurbá inderetu : *addusse mân'a se mi traga una palma; córnelé unoru boi sunt tare addusse spre spate*.

ADDUCERE, s. verbale, *adlatio*, in t. s. verbului.

ADDUCTIONE, s. f., *adlatio*, *adducere*.

ADDUCTIVU, -a, adj. modale, *adducens*, cellu ce are calitatea de a adduce.

ADDUCTORIU, -tória, adj. s., *adducens*, *adductor*, cellu ce adduce.

ADDUCTORIU, -tória, adj. s., *vedi adductoriu*.

ADDUSSU, part., *adductus*, in t. s. provenitórie d'in verbu, in speciale insemna si recurbatu.

ADECA, adv. *vedi adeco*.

†† **ADECARE**, v., *radecin'a vorbeloru adecatu; adecatione, adecatoriu, adequare*, a face ecale, a ecalá, a compará, a adunje prin lucrare in aceea-asi stare.

* **ADECATIONE**, s. f., *adequatío*, lucrare prin care se ecala, se compara; se adunje ceva.

* **ADECATORIU**, -tória, adj. s. *adequator*, cellu ce ecala, compara.

* **ADECATU**, -a, part. *adequatus*, e-

calatu, conforme cu obiectulu; *idee adecate si inadecate.*

ADECO, adj. nempe, scilicet, videlicet, *id est*, hoc est, 1. terminu explicativu : *mentea', adeco poterea de a cugetá*; 2. terminu specificativu : *in acellu locu erau pomi, adeco : unu meru, unu prunu si unu peru*. Radecin'a acestei vorbe curatu române e ascunsa sau sub adœqua, sau sub adde quod, sau sub id est quod.

†† **ADEGERE**, radecin'a vorbeloru *adactu, adactione, adactoriu, adigere, a constringe, a adduce, a reduce.*

†† **ADEMBERE**, v. radecin'a vorbeloru *ademptione, ademptoriu, ademptu, adimere, a luá, a rapí, a redicá.*

* **ADEMPȚIUNE**, s. f., *ademptio, actione de a luá, de a rapí, de a redicá, ademptionea vietiei, luarea vietiei, rapirea vietiei.*

* **ADEMPȚORIU**, *-tória*, adj. s. *ademptor, luatoriu, rapitoriu.*

* **ADEMPȚU**, *-a*, part. *ademptus, luatu, rapitu, redicatu, — mortu.*

* **ADEPTU**, *-a*, part. *adeptus, initiatu in secretis, p. e. initiatu in secretele unei scientie occulte; initiatu in secretele san mysteriele unei secte; disciplu initiatu in tóte secretele maistrului.*

* **ADERENTE**, adj. s. *adherens, 1. ce se lipese, se tine de altu ceva : materie aderenti; 2. care se unese, se invoiesce, consente; acestu omu n'are aderenti; ellu a venitu incongiuratu de toti aderentii sei.*

* **ADERENTIA**, s. f. *adhesio, stare de aderente, in t. s. acestui cuventu.*

* **ADERERE**, si *aderire, v. adherere, a se lipí, a se uní, a se învoi, a consentí, a convení; aderu sau aderescu la celle disse de densulu; nu potu aderé sau aderi la tóte celle disse de tene; aderimu cu totulu celloru disse de vot.*

* **ADESCARE**, v. *adescare, a adescá pescii, a i atrage si a i prende prin insolatione; se dice figuratu despre ver-ce lucrare seductiva.*

* **ADESCATIONE**, s. f. *adescatio, allectatio, atragere prin insolatione, seductione, allectatione.*

* **ADESCATORIU**, *-tória*, adj. s. *adescans, cellu ce adescá, atrage prin insolatione, allecta, seduce.*

* **ADESIONE**, s. f. *adhesio, lipire, unire, invoire, consentire, convenire; mi dau adesionea la celle disse de voi; n'amu potutu avé adesionea lui; — adesionea apeii de paretii unui vasu.*

ADI, adv. *hodie*, (formatu directu d'in latin'a vulgaria *hadie*), *ésta-di; de adi péno mane. Adi demanétia, demanéti'a* ce pertine la diu'a de adi; *adi nópte*, nóptea ce pertine la dina de adi. Compara : *eri demanétia, eri nópte. — A séra insémna sér'a trecuta; ésta séra, séra* de asta-di; *ésta nópte*, nóptea in care petrecemu. — Se observa ca vorb'a *adi* se estrude pre dí ce mergemu prin compositiunea moderna *ésta-di* sau *astadi*.

†† **ADIECERE**, v. radecin'a vorbeloru *adiectare, adiectione, adiectivu, v. adjectere, a adauge, a pune unnu longa altulu.*

* **ADIECTARE**, v. *adjectare, a aruneá, mai allessu a arruncá cu violentia: a se adiectá, a se arruncá cu rapedione.*

* **ADIECTATORIU**, *-tória*, adj. s. *adjectans, cellu ce adiecta, arrunca cu violentia.*

* **ADIECTATURA**, s. f. *impetus, arruncatura cu violentia.*

* **ADIECTIONE**, s. f. *adjectio, adaugere, inmultire prin adaugere.*

* **ADIECTIVU**, *-a*, adj. *adjectivus, de adausu, ce se adauge; — in speciale in grammatica se numescu adjective (adjectiva), vorbele cari espremu calitáti : verde, albastru, bunu, reu, etc. — In respectulu formeii limb'a romána are doue specie de adiective : 1. celle terminate la masculinu singulariu in *u*, care la femininu se scamba in *a* : *albastru albastra; rosiiu, rosia, etc.*; 2. celle terminate la masculinu singulariu in *e*, care române nescambatu la femininu : *mare, tare, dulce, suptire, ferbente, etc.* Dupo analogia : *prudente, generale, speciale, etc.*; nu inse *prudentu, generalu*, cumu se applica de cõtra unii noui scriitori fóra critica. Diversele terminatiuni alle adiectiveloru derivate se voru desvoltá la loculu lor. — In respectulu sensului adiectivele sunt cá si verbele, sau absolute, cumu : *rosiiu, verde, etc.*, cari nu ceru unu obiectu completivu necessariu pentru intellessulu lor; sau relative, cumu : *plinu,**

demnu, deprișu, doritoriu, etc. cari ceru de neaperratu unu obiectu completivu. *plinu de apa, demnu de lauda, doritoriu de invetiatura.* Dêrò precumu vorbele, asiã si adiectivele mai tôte potu avé si intellesu absolutu si intelesu relativu, sau in genere sau in unele casuri particulare, si de acea-a numai la fie-care adiectivu in parte se pôte determiná cu accuratetia, déco este absolutu sau relativu, si in acestu d'in urma casu, cari sunt constructionile ce adiectivulu pôte admite dupo intellesulu seu. — In respectulu locului ce adiectivele ocupa in constructione, se observa ca adiectivulu vine regulatu dupo substantivulu ce califica; cumu: *omu mare, muiere frumôsa, etc.*, si numai emphatice se pune inainte: *mare omu, frumôsa muiere.* — Intre adiective se numera si possessivele: *meu, teu, seu, nostru, vostru,* si demonstrativele: *acestu, acellu, etc.*; si numeralile *unu, multu, pucinu, etc.* Fia-care d'in aceste vorbe sunt tractate la loculu cuvenitu loru in dictionariu, precumu generalitãtãle asupr'a fie-carei-a d'in aceste specie de cuvinte se potu vedé la vorbele: *demonstrativu, possessivu, numeralc, etc.*

* ADJACENTE, adj. s. *adjacens*, cellu ce jace lînga altulu; *locurile adjacenti*, adeco confine, vecine.

* ADJACENTIA, s. f. *adjacentia loca*, starea locuriloru d'in pregiuru.

†† ADJACERE, *adjacu, adjacui, adjacutu*, v. *adjacere*, a jacé lînga altulu, a fi vecinu, a confiná.

* ADJUDECARE, v. *adjudicare*, a pronuntiá cá judecatoriu, co unu lucru se cuvine cutarui-a.

* ADJUDECARE, s. v. *adjudicatio*, in insemnarea verbului.

* ADJUDECATIONE, s. f. *adjudicatio*, sententia prin care se pronuntia co unu lucru se cuvine cutarui-a.

* ADJUDECATORIU, *-tória*, adj. *adjudicans*, cellu ce adjudecã.

* ADJUDECATU, *-a*, part. *adjudicatus*; *lucurile adjudecate; adjudecatu mortii*, condemnãtu la mórte.

* ADJUNCTIONE, s. f., *adjunctio*, adaugere, unire, combinare, legatura.

* ADJUNCTIVU, *-a*, adj. *adjunctivus*,

cellu ce se adaugé, se unesce, se combina, se léga cu altulu; *parti adjunctive.*

* ADJUNCTORIU, *-tória*, adj. s. *adjungens*, *adjunctor*, cellu ce adaugé, unesce, combina, léga cu totulu.

* ADJUNCTU, *-a*, part. *adjunctus*, adausu, unitu la altulu.

* ADJUNCTU, s. m. *adjunctus*, sociu, ajutoriu in una functione, subalternu.

ADJUNGERE, sau *ajungere, adjungu, adjunsi* si *adjunsei, adjunsi* si *adjunctu*, v. *adjungere*, attingere, assequi, pervenire, sufficere. Essemplele potu mai bine luminá diversele intellessuri alle verbului acestui-a: *vulpea nu adjunga strugurii*, nu attinge; *ellu adjunge pèno la ceru*, se inaltia, se intende; *me adjungi cu lucrarea*, urmédi pèno la punctaltu in care su eu cu lucrarea; *l'a adjunsi in processu*, l'a invinsu, a castigatu processulu; *relle tempuri amu adjunsi*, amu traitu cá se vedemu; *ellu a adjunsi omu mare*, a devenitu; *noi amu adjunsi la sapa de lemnu*, amu devenitu cu totulu lipsitu; *pèno de sèra nu potemu adjunge la Bucuresci*, nu potemu perveni; *ellu nu se adjunge cu venitulul ce are*, nu si pôta accoperi tôte lipsele; *adjunge câte ai dișsu*, fia destullu cu câte ai vorbitu; *nu adjunge*, nu e destullu; *nu ne amu potutu adjunge d'in pretiu*, nu ne amu potutu invoi asupr'a pretiului.

ADJUNGERE, sau *ajungere*, s. verbale in t. s. verbului.

ADJUNSU, sau *ajunsi*, s. pl. *nurj*, *perventus*; *la adjunsulu nostru toti ni au essitu inainte.*

ADJUNSU, sau *ajunsi, de adjunsi*, adv. *satis așatim*, destullu.

* ADJURARE, v. *adjurare*, a confirmá prin juramentu, a adaugé la juramentulu ordinariu, a protestá pria juramentu.

* ADJUSTARE, v. (ital. *aggiustare*, compusu d'in *ad* si *justus*), *accommodare*, a *accommodá*, a face cá unu lucru se vina sau se séda justu, precisu.

* ADJUSTATIONE, s. f. *accommodatio*, *accommodatione*.

* ADJUSTATORIU, *-toria*, adj. s. *accommodans*, *acomodator*, cellu ce *ajusta*, *accommoda*.

* **ADJUTABILE**, adj. *adjutabilis*, cellu ce se pôte adjutá.

* **ADJUTAMENTU**, s. pl.-e, *adjumentum, auxilium*, modulu de a adjutá, sau de a se adjutá.

* **ADJUTANTE**, adj. s. (*adjutans*), la militia viator, unu militariu ordinaru a fi pururé la indemána unui officiaru superiore.

* **ADJUTANTIA**, s. f., *officium viatoris*, officulu adjutantelui.

ADJUTARE sau *ajutare*, v. *adjutare, adjuvare, juvare*, a dá adjutoriu, a veni in adjutoriu: *adjuta pre vecinulu teu; adjuta-te, si dieu te va adjutá; adjutati-ve unii pre alții; me adjutu cumu potu; nu se pôte adjutá; dómne adjuta! nu e facta de dómne adjuta.*

ADJUTARE sau *ajutare*, s. verbale, *adjuvandi actio*, in t. s. verbului.

ADJUTATIONE sau *ajutazione*, s. f., *adjutorium, auxilium*, lucrare prin care se adjuta, se da adjutoriu.

* **ADJUTATIVU**, -a, adj. modale, *auxillaris*, prin care se pôte adjutá; *medie adjutative.*

ADJUTATORIU sau *ajutatoriu, -tória*, adj. s., *adjutor*, cellu ce adjuta, cellu ce da adjutoriu.

ADJUTORARE sau *ajutorare, -ediu*, v. *adjutare, adjuvare*, a dá adjutoriu.

ADJUTORENTIA sau *ajutorintia*, s. f., *allevatio, sublevatio*, usiorare de sarcine.

ADJUTORIU sau *ajutoriu*, pl.-ie, *adjutorium, auxilium; adjutoriulu nostru in domnulu; n'am neci unu adjutoriu.*

* **ADMINISTRABILE**, adj. cellu ce se pôte administrá.

* **ADMINISTRANTE**, adj. s. *administrans*, cellu ce administra, *administru, administratoriu.*

* **ADMINISTRANTIA**, s. f. *officium administrantis*, officulu administrantelui.

* **ADMINISTRARE**, *administru* si *administrediu*, v. *administrare*, a servi, a procurá, a conduce, a guverná; *amú fostu insarcinatu a administrá celle necessarie; ecco unu omu care scie administrá; am administratu trei anni districtulu.*

* **ADMINISTRARE**, s. verbale, *administratio*, in t. s. verbului.

* **ADMINISTRATIONE**, s. f., *administratio*, directiune data affaceriloru publice, guvern, prefectura.

* **ADMINISTRATIVU**, -a, adj. *administrativus*, relativu la administratiune; *potestate administrativa; medie administrative.*

* **ADMINISTRATORIU**, -tória, adj. s., *administrans, administrator*, care administra, guverna, conduce affacerile publice; capulu unui districtu.

* **ADMINISTRATRICE**, s. f., *administrans f. administra*, cea ce administra, guverna, conduce affacerile publice; consórtea administratoriului.

* **ADMINISTRATU**, -a, part. *administratus*, guvernatu, condussu; in oppositiune cu administratoriulu: *administratori cauta mai multu interessile loru de cõtu alle administratiloru.*

* **ADMINISTRU**, s. *minister*, servitoriu, adjutoriu sau adjutatoriu, functionariu.

* **ADMIRABILE**, adj. *admirabilis*, demnu de mirare, minunatu, estraordinariu.

* **ADMIRABILITATE**, s. f., *admirabilitas*, calitate care descépta mirarea: *admirabilitatea lucruriloru ceresci.*

* **ADMIRARE**, v. *admirari*, a se mirá de ceva, a venerá ceva; *admirãmu faptele vóstre; amú admiratu fõrte ânim'a lui; admirãmu planurile provedentiei.*

* **ADMIRARE**, s. verbale, *admiratio*, in t. s. verbului.

* **ADMIRATIONE**, s. *admiratio*, *admirare*: *e mare admirationea ce ellu a desceptatu in noi prin vorbele selle; ne a pusu in admiratione.*

* **ADMIRATIVU**, -a, adj. modale, *admirativus*, cellu ce inspira admiratiune.

* **ADMIRATORIU**, -tória, adj. s. *admirans, admirator*, cellu ce admira, cellu ce se mira: *admiratoriã lui au remasu attoniti, marmuriti.*

* **ADMIRATRICE**, s. f., *admiratrix*, cea ce admira, *admiratõria.*

* **ADMIRATU**, -a, part. (*admiratus*), lucrulu admiratu, fapte admirate.

* **ADMISSIBILE**, adj. (*admissibilis*),

admittendus, recipiendus, cellu ce se pôte admite, se pôte lassá se intre, cellu ce se pôte primí, acceptá, approbá : *acésta idea nu e admissibile.*

* **ADMISSIBILITATE**, s. f., **admittendi facultas**, calitate de a fi admissu; *admissibilitatea acestoru idee nu se pôte contestá; admissibilitatea la functioni judecatoresci.*

* **ADMISSIONALE**, adj. **admissionalis**, cellu ce e insarcinatu cu admissionea.

* **ADMISSIONARIU**, -ria, adj. s. vedi *admissionale.*

* **ADMISSIONE**, s. f., **admissio**, lucrare prin care se admite, se lasa a intrá, se primesce, se accéptá, se adóptá; *admissione la scóla, la militia, la functioni pnblice; admissionea unei cereri unei escuse.*

* **ADMISSIVU**, -a, adj. modale, **admissivus**, cellu ce admite.

* **ADMITTERE**, *admittu, admisi*, si *admisci, admissu*, v. **admittere**, a lassá se intre, a primí, a acceptá, a adóptá; a admite in functioni, a admite la scóla, la militia; *se admite una cerere, se admite una escusa; n'amu admissu pre cei rei in societatea nóstra; nu potemu admite argumentele vóstre.*

* **ADMITTERE**, s. verbale, **admissio**, in t. s. verbului.

* **ADMONERE**, si *admonire*, v. **admonere**, a aduce a mente, a desceptá attentiuenea, a consiliá, a advertí, a es-sortá, a mustrá, a repreme prin vorbe.

* **ADMONITIONE**, s. f., **admonitio**, adducere a mente, desceptare de attentione, consiliu, advertimentu, essortatione, mustratione, reprimenda.

* **ADMONITIVU**, -a, adj. modale, **admonens**, cellu ce pôte admoní, in tóte s. verbului; *modu admonitivu, forma admonitiva.*

* **ADMONITORIU**, -tória, adj. s. **admonens**, **admonitor**, cellu ce admone, aduce a mente, adverte, essórta, mustra.

* **ADMONITRICE**, s. f. **admonitrix**, cea ce dmone.

* **ADMONITU**, -a, part. **admonitus**, advertitu, essortatu, mustratu.

* **ADOLESCENTE**, adj. s. **adolescens**, june, ténuru.

* **ADOLESCENTIA**, s. f. **adolescencia**, junétia, tinerétia.

* **ADOPERARE**, v. r., **operam dare**, conari, niti, refl. *a se adoperá*, a pune in lucrare poterile selle, a si incordá poterile, a tende spre ceva, a se fatigá, a nu pregetá.

* **ADOPERARE**, s. verbale, **conatio**, **conatus**, **conamen**, **nisus**, in t. s. verbului.

* **ADOPERATIONE**, s. f., **conatio**, **conatus**, **nisus**, tendentia prin care punemu in lucrare poterile nóstre; *tóta adoperatiunea nóstra a fostu desérta. Adoperatiunea e tendenti a spre operatione, inse nu tóta adoperatiunea este si operatione, pentru co nu tóta adoperatiunea produce opere, fapte, actioni.*

* **ADOPERATIVU**, -a, adj. modale, *potere sau facultate adoperativa*, vis sive **facultas appetendi, conandi.**

* **ADOPERATORIU**, -tória, adj. s. **operam** dans, **conans**, **nitens**, cellu ce se adopera, cellu ce si incórdá, pune in lucrare poterile selle.

* **ADOPTABILE**, adj. **adoptabilis**, cellu ce se pôte adóptá, cellu ce merita a se adóptá, a se primí.

* **ADOPTARE**, v., **adoptare**, a allege, a primí, a luá intru alle selle, a luá pre cineva in locu de fiu : *adoptámu unu patronu, unu apperatoriu allu causei nóstre, amu adoptatu principiile stoiciloru, Augustu a adoptatu pre nepotii sei Caiu si Luciu.*

* **ADOPTARE**, s. verbale, **adoptio**, in t. s. verbului.

* **ADOPTATIONE**, s. f., **adoptatio**, **adoptio**, lucrare prin care se adóptá.

* **ADOPTATORIU**, -tória, adj. s., **adoptans**, **adoptator**, cellu ce adóptá.

* **ADOPTATU**, -a, **adoptatus**, cellu ce s'a ad optatu, s'a allestu, s'a primitu, s'a luat intru alle selle.

* **ADOPTIONE**, s. f., **adoptio**, primire, luare in locu de fiu.

* **ADOPTIVU**, -a, adj., **adoptivus**, cellu ce adóptá, *patre adoptivu*; cellu ce se adóptá, *fiu adoptivu*, fiu de suffletu; *fructe adoptive*, capetate prin altuire.

* **ADORABILE** adj., **adorabilis**, cellu ce merita a fi adorat.

* **ADORARE**, v., **adorare**, a venerá,

a onorá cá pre dieu, a rogá, a se inchiná cui-va; *adorámu pre dieu, adorámu bu-nătatea divína; nu numai rogându-ne, ci si lucrându, adorámu pre dieu.*

* ADORARE, s. verbale, adoratio, in t. s. verbului.

* ADORATIONE, s. f., adoratio, rogatione, inclinatione, cultu divinu, ceremoniá religiósá.

* ADORATIVU, -a, adj. modale, adorans; *vorbe adorative, lucrare adorativa.*

* ADORATORIU, -tória, adj. s., adorans, adorator, cellu ce adóra, se inchina, aducee cultu divinu.

* ADORATRICE, s. f.; femina adorans, cea ce adóra, se inchina.

* ADORATU, -a, adoratus, veneratu, onoratu prin cultu divinú.

* ADORNABILE, adj., adornandus, cellu ce merita a fi adornatu.

* ADORNARE, v., adornare, a prepará, a informosetiá, a adauge la formosetiá.

* ADORNARE, s. verbale, ornatio, in t. s. verbului.

* ADORNATIONE, s. f., ornatio, lucrare prin care se adorna.

* ADORNATIVU, -a, adj. modale, adornans, prin care se adorna.

* ADORNATORIU, -tória, adj. s., adornans, cellu ce adorna.

* ADORNATU, -a, part., adornatus, preparatu, informosetiatu.

* ADORNATURA, s. f., ornatura, ornatus, rezultatulu adornării.

* ADORTAMENTU, pl. -e, hortamentum, indemnare, consiliu, admonitione.

* ADORTARE, v., adhortari, a indemná, a consiliá, a admoní.

* ADORTATIONE, s. f., adhortatio, lucrare prin care se adórta. se indemná, se consilia, se admonesce.

* ADORTATIVU, -a, adj. modale, adhortans, *vorbe adortative, tonu adortativu.*

* ADORTATORIU, -tória, adj. s., adhortans, adhortator, cellu ce adórta, consilia, admonesce.

* ADORTATU, -a, part., (adhortatus), indemnatu, consiliatu.

* ADULARE, v., adulari, a lingusi, a voi a placé, a dá cuiva mai multe laude de cátu merita, a accumulá laude.

* ADULARE, s. verbale, adulatio, in t. s. verbului.

* ADULATIONE, s. f., adulatio, lingusire, voientia pe a placé, lauda preste mesura, bassétiá.

* ADULATIVU, -a, adj. modale, adulaterius.

* ADULATORIU, -tória, adj. s., adularans, adulaterius, adulator, cellu ce adula, lingusesce, voiesce a placé.

* ADULATRICE, s. f., adulatrix, cea ce adula, lingusesce, voiesce a placé.

* ADULATU, part., (adulatus), lingusitu.

ADULMARE, vedi *adurmare*, cu tóte derivatele.

ADULMECARE, vedi *adurmecare*, cu tóte derivatele.

* ADULTERA, s. f., adultera, femina care calca credenti'a conjugale. Vedi *adulteru*.

* ADULTERARE, v., adulterare, adulterari, a calcá credenti'a conjugale, a falsificá, a mestecá, a spurcá.

* ADULTERARE, s. verbale, adulteratio, in t. s. verbului.

* ADULTERATIONE, s. f., adulteratio, mestecatura, falsificatione, spurcatione, spurcatura.

* ADULTERATIVU, -a, adj. modale, adulterans, prin care se adultera.

* ADULTERATU, -a, part., adulteratus, mestecatú, corruptú, falsificatú, spurcatú.

* ADULTERINU, -a, adj., adulterius, nascutu d'in adulteriu, nascutu d'in mestecatura crucita, crucitu.

* ADULTERIU, pl. -ie, adulterium, unire prin calcarea legii conjugale.

* ADULTERU, s. m., (ad-alter), adulter, cellu ce calca credenti'a conjugale.

* ADULTU, -a, adj. s., adultus, crescutu mare, adjunsu in etatea pëno in care crescú ómenii de ordinariu, maturu, mare.

ADUMBRARE, -ediu, v., adumbrare, a pune in umbra, a umbrí, a trage celle d'ântëiu linie pentru representarea unui obiectu, a proiectá, a representá, a imitá, a inventá.

ADUMBRARE, s. verbale, adumbratio, in t. s. verbului.

ADUMBRATIONE, s. f., adumbratio, representatione imperfecta, proiectatione cruda, adeco numai prin celle d'ântâiu linie.

ADUMBRATIVU, -a, adj. modale, adumbrans.

ADUMBRATORIU, -tória, adj. s., adumbrans, cellu ce adumbrédia, proiecta, representa in modu crudu sau imperfectu.

ADUMBRATU, -a, part., adumbratus, proiectatu, representatu in modu imperfectu.

ADUMBRIRE, vedi *adumbrare*, cu tóte derivatele.

ADUNANTIA, s. f., concio, concillium, congregatio, conventus.

ADUNARE, v., adunare, conciere, congregare, a stringe la unu locu, a college, a uní, a intruní; — a se aduná, convenire, congregari.

ADUNARE, s. verbale, congregatio, concillium, comitia; *adunarea poporului, adunare generale, adunare nationale, adunare reprezentativa*; — *adunare* in aritmetica se pune in locu de *additione*.

ADUNATIONE, s. f., adunatio, lucrare prin care se aduna.

ADUNATORIU, -tória, adj. s., adunans, congregans, cellu ce aduna. stringe, college.

ADUNATU, -a, adunatus, congregatus, strinsu la unu locu, intrunitu, collesu.

ADUNATURA, s. f., colluvies, totu genulu de lucruri adunate la unu locu, mestecatura de lucruri sau de ómeni.

ADUNCATURA, s. f., abyssus, cascatura de paméntu fórté profunda.

ADUNCIME, s. f., profunditas, profunditate.

ADUNCU, -a, adj., (aduncus), profundus, profundu.

ADUNCU, pl. -uri, s., profundum, profunditas, *adunculu mării*.

†ADURERE, v., adurere, a arde. Radecin'a verbeloru *adustu* si *adustione*.

ADURMARE, -ediu si *adulmare* v., *vestigia sequi*, a merge pre urm'a cuiiva.

ADURMECARE si *adulmecare*, v., *vestigare, sagire*, a cautá unu animale cu ajutoriulu mirosului câniloru.

ADURMECATORIU, -tória, adj. s.,

vestigans, sagiens, cellu ce *adurmece*, merge pre urm'a cuiiva cautându.

ADURMECATU, -a, part., *vestigatus, investigatus*.

* ADUSTIONE, s. f. *adustio, arsura, pirlitura*.

* ADUSTU, -a, part., *adustus, arsu, pirlitu*.

* ADVENIMENTU si *avenimentu*, pl. -e, *adventus*, momentulu venirei la unu locu; *advenimentu la tronul regni principium*, inaltiare la domnia, la demnitatea suprema.

* ADVENIRE si *avenire, advinu, adviniu, adviu, advenii, advenitu* si *adventu*, v., *advenire*, a vení, a adjunge.

* ADVENIRE, s. verbale, *adventus*, in t. s. verbului.

* ADVENTU, s. m. *adventus*, venire, adjungere, (tempulu de 40 dille inainte de serbarea nascerii lui Christu in biserica romano-catolica).

* ADVENTU si *aventu*, *impetus*, impetu, sboru.

* ADVENTURA si *aventura*, s. f.; *fortuna, casus, eventus, eventum*, intemplanare rara, neasteptata, mirifica.

* ADVENTURARIU si *aventurariu*, s. m., *erro, erraticus homo*, omu fóra capetâniu, fóra stare, omu care ámbia dupo secature.

* ADVENTUROSU si *aventurosus, -a*, adj., *audax*, proiectus ad audendum, *temerarius*, cellu ce se arrunca in casuri dubie, in pericle; *spiritu plinu de audacia, temerariu, plinu de fantasie, fantasticu*.

* ADVERBIALE, adj., *adverbialis*, relativu la adverbium.

* ADVERBIU, pl. -ie, *adverbium*, parte de cuvéntu invariabile, care servesece a determiná mai de aprópe verbulu; sunt inse si adverbie de tempu si de locu.

* ADVERSARE, -ediu, v., *adversari*, a se oppune, a resiste, a contrariá, a fi contrariu.

* ADVERSARE, s. verbale, *adversatio*, in t. s. verbului.

* ADVERSARIU, -ia, adj., *adversarius*, contrariu, oppusu, inimicu.

* ADVERSATIONE, s. f., *adversatio*, oppositione, resistentia, contrarietate.

* **ADVERSATIVU**, -a, adj. modale, *adversativus*, *conjunctioni adversative*.

* **ADVERSATORIU**, -tória, adj. s., *adversans*, *adversator*, cellu ce se oppune, reziste, contrariédia, contradice.

* **ADVERSITATE**, s. f., *adversitas*, casu contrariu, nefericire, calamitate, fortuna adversa.

* **ADVERSU**, -a, adj., *adversus*, intorsu spre noi, in faci'a nóstra, contrariu, oppusu, inimicu.

* **ADVERTIMENTU**, pl.-e, *adversio*, *animadversio*, *monitum*, *admonitio*, desceptáre de attentione, admonitione, mustraré, remustrare.

* **ADVERTERE** si *advertire*, -escu, v., *advertere*, *monere*, a desceptá, attentionea, a face attentívu, a admoní, a spune, a luá a mente.

* **ADVOCARE**, v. *advocare*, a chiamá, a invitá, a chiamá intr'adjutoriu.

* **ADVOCATIONE**, s. f., *advocatio*, chiamarea, venirea intr'adjutoriu cá advocatu, adjutoriuulu datu de advocatu, starea de advocatu.

* **ADVOCATIVU**, -a, adj. modale, *advocans*, prin care se chiama intr'adjutoriu.

* **ADVOCATORIU**, -tória, adj. s., *advocans*, *advocator*, cellu ce advoca, chiama intr'adjutoriu.

* **ADVOCATU**, s. m., *advocatus*, cellu ce appera una causa, oratoriu, patronu, protectoriu, juriconsultu cu dreptulu de a apperá cauzele inaintea tribunarielor.

* **ADVOCATURA**, s. f., *conditio advocati*, starea, conditionea, officiuulu advocatului.

* **ADVOLBERE**, vedi *advolvere*.

* **ADVOLVERE**, *advolvere*, *advolsi*, si *advolsei*, *advoltu* si *advolutu*, v. *advolvere*, a arruncá, a resturná spre unu locu sau spre una persona, a se *advolve* la *genunchii cuiva*.

* **AERARE**, -ediu, v. *perflare*; vedi *aerire*.

* **AERIANU**, -a, adj. *aerius*, de aeru, in aeru.

* **AERIFORMU**, -a, si *aeriforme*, adj. (*aeriformis*), in forma de aeru, vapidu.

AERIRE, -escu, v. *perflare*, a cureté aerulu stricatu prin immitterea altuia cu-

ratu; a scóte vestimentele, plantele, animalile la aeru curatu.

* **AEROGENIU**, s. m. elementulu principale d'in care e nascutu aerulu, nitrogeniu, azotu.

* **AEROGRAPHIA**, sau *aerografia*, s. m., artea sau scienti'a de a descrie aerulu.

* **AEROGRAPHU**, sau *aerografu*, s. m. care descrie aerulu.

* **AEROLOGIA**, s. f., scienti'a despre aeru.

* **AEROLOGU**, s. m., care se ocupa cu scienti'a despre aeru.

* **AEROLITHU**, sau *aerolitu*, s. m., *lapis caelo delatus*, pétra caduta din aeru.

* **AEROMANTIA**; s. f. *aeromantia*, (*ἀσπομαντία*), divinarea d'in starea aerului sau a cerului.

* **AEROMANTICU**, -a, adj. *aeromanticus*, relativu la aeromantia.

* **AEROMETRIA**, s. f., artea sau scienti'a de a mesurá aerulu.

* **AEROMETRU**, s. m. cellu ce mesura aerulu.

* **AERONAUTICA**, s. f., artea sau scienti'a de a navigá in aeru.

* **AERONAUTU**, s. m. cellu ce naviga in aeru.

* **AEROPHAGIA**, sau *aerofagia*, s. f. *aerophagia*, (*ἀσποφαγία*), mancare de aeru; buocate de passeri cari sbóra in aeru.

* **AEROPHAGU**, sau *aerofagu*, s. m., *aerophagus*, (*ἀσποφάγος*), mancatoriu de aeru, de passeri cari sbóra in aeru.

* **AEROPHOBIA**, sau *aerofobia*, s. f., *aerophobia*, (*ἀσποφοβία*), fric'a de aeru.

* **AEROPHOBU**, sau *aerofobu*, s. m., *aerophobus*, (*ἀσποφόβος*), cellu ce se teme de aeru, cui e frica de aeru.

* **AEROSTATICA**, s. f., scienti'a despre ecilibriulu aerului.

* **AEROSTATU**, s. m., besica sau balone care sta in aeru.

AEROSU, -a, adj. *aere plenus*, plinu de aeru.

AERU, s. m., *aer*, (*ἀήρ*), corpulu cellu vapidu care incongiura pamentulu, compusu d'in azotu si oxygeniu; *aeru respirabile*; *aerulu in miscare se numesce ventu*; *corpurile mai usiore de cátu aerulu innóta in aeru*, *passerile sbóra in*

aeris; aerulu este transparente; aeru curatu, aeru stricatu.

AFARA, vedi *afora*.

* **AFFABILE**, adj. *affabilis*, facile la vorba, cu care se pôte vorbí, care sta la vorba; *feminele sunt affabili; unchiu meu erá unu omu pucinu affabile.*

* **AFFABILITATE**, s. f., *affabilitas*, calitate de a stá la vorba, de a primí pre ómeni cá se ti vorbésca; *affabilitatea nu e una d'in calitatile lui principali.*

* **AFFACERE**, s. f., (*ad-facere*), *negotium*, lucru ce debe omulu se facea, occupatione necessaria, interesi fia publice fia private; *affacerile statului, affacerile interne, affacerile esterne, avemu multe affaceri cu ómenii acesti-a.*

†† **AFFECERE**, v. *afficere*, compusu d'in ad si *facere*, va se dica proprie : a face spre. a face vântu unui lucru intr'una directione, a porní spre ceva cu mare potere, a pune sau a se pune in mare miscare, mai allessu de suffletu. Radecin'a vorbeloru : *affectu, affectare, etc.*

* **AFFECTARE**, *-ediu, v.*, *affectare*, cá intensivu d'in *affecere* (*afficere*), verbulu *affectare* insémna : 1. d'in caus'a particulei ad cu insemnarea de directione a lucrarii spre subiectulu activu : a. a si pune tóte poterile spre a si face ceva allu seu, spre a si apropiá ceva, a aspirá, a dorí cu focu, a amblá dupo ceva, a ambitioná : *gigantii affectáu domnia cerului; multi affecta glori'a, fóra se fia demni de dens'a; — b. in speciale de calitáti de sentimente, de portu sau portare, de stilu, etc., cari nu le are cineva si vá cu tóte acestea se se arrete co le are : a imitá cu éssageratione, mai allessu a simulá, a se preface : *multi affecta in scrierile loru una simplicitate sau una pompa fóra locu; fiti naturali si nu affectavi nemica in miscarile vóstre, déco voiti se fiti placuti. — 2. d'in cansa particulei ad cu insemnarea de directione a lucrarii spre unu obiectu determinatu : a. a miscá cu energiá ceva, mai allessu suffletulu, a attinge tare anim'a, a impresioná fórté : *ce audimu ne affecta mai pucinu de cátu ce vedemu; scirea despre mórtea parentelui seu a affectatu profundu anim'a amicului nostru; — b. de aci : a turburá,***

a vetemá : *perdere a acestui filiu a affectatu sanetatea tatalui; — c. a applicá, a destiná, a allocá ceva la unu scopu : *pentru aceste lucrári de mare utilitate se si affectara summe insemnate.**

* **AFFECTATIONE**, s. f., *affectatio*, cautare, pretensione, dorentia, ambitione, passione, mania, imitatione, simulatione.

* **AFFECTATIVU**, *-a*, adj. modale, *affectans*, prin care se affectédia, se face impressione, se simulédia.

* **AFFECTATORIU**, *-tória*, adj. s., *affectans*, *affectator*, care affectédia, doresce tare, care face impressione, care pretende unu lucru, care simulédia unu caracteriu.

* **AFFECTATRICE**, s. f., *affectatrix*, cea ce affectédia, doresce tare, cea ce aspira la unu lucru, pretende unu lucru, cea ce simulédia unu caracteriu.

* **AFFECTATU**, *-a*, part., *affectatus*, cautatu, simulatu, assemnatu : *summe affectate lucráriloru proiectate.*

* **AFFECTIONARE**, *-ediu, v.*, *diligere*, amare, carum habere, a avé mare affectione, a dorí, a amá cu affectione,

* **AFFECTIONATU**, *a*, part., *dilectus*, carus, doritu, amatu, urmatu cu affectione.

* **AFFECTIONE**, s. f., *affectio*, dispositione, compassione, amore, sentimentu. desideriu.

* **AFFECTIOSU**, *-a*, adj., *affectiosus*, vedi *affectuosu*.

* **AFFECTIVU**, *-a*, ad. modale, *affectivus*, care espreme unu affectu, unu desideriu, desiderativu : *verbe affective, in grammatica.*

* **AFFECTU**, pl. *-e*, *affectus*, miscare a suffletului, care tinédu multu, trece in passione, sentimentu, impressione; *affecte lené; affecte violente; a desceptá affectele, a repreme affectele. Toti ómenii sunt supusi affecteloru, pucini potu se si domine affectele; ómenii sangenii si cholericici sunt mai espusi affecteloru de cátu cei flegmaticici, cei melancholicici sunt mai espusi passioniloru.*

* **AFFECTUOSITATE**, s. f., *affectuositas*, starea de affectuosu.

* **AFFECTUOSU**, *-a*, adj., *affectuosus*, plinu de affectione.

AFFENARE, v. (d'in ad si *fenu*), rarefacere, rarum sive minus compactum reddere, a rari, a face mai pucinu compactu.

AFFENATU, a, part. rarus, minus compactus, raru si de pucina consistentia, forte pucinu compactu; neindesatu.

* **AFFERENTE**, part. adj. afferens; in jurispr. *parte afferente*, parte care se cuvine fia-carui d'in compartitori in unu obiectu indivisu; in medicina *vase afferenti*, vase lymphatice cari conducu in ganglie licorile absorbite spre a le supune actionei acestoru organe, — in oppositione cu vase *effendenti*.

* **AFFERENTIA**, s. f., afferentia, adducere, in sensulu participiului afferente, si allu radecinei *afferire*.

†† **AFFERIRE**, v. afferre, radecin'a vorbeloru: *afferente*, *afferentia*, d'in famili'a compuseloru cu *ferire*, *sufferire*, *offerire*, *preferire*, *differire*, etc.

* **AFFICTIONE**, s. f., affixio, accatiare, spendurare.

* **AFFICTIVU**, -a, adj., modale, prin care se affige.

* **AFFICTU**, -a, part., affixus, accatiatu, spenduratu, allipitu.

AFFIGERE, affigu, affissi, si affissei, affissu si affictu, v., affigere, a accatiá, a spendurá, a allipi, a legá, a fissá, a affissíá.

* **AFFILIARE**, -ediu, sociare, cooperare, allegere, a asociá, a uní intr'una societate; a se *affiliá*, consociari, a se uní cu altii intr'una societate.

* **AFFILIATIONE**, s. f., cooptatio, asociare, unire intr'una societate.

* **AFFILIATU**, -a, part., consociatus, cooptatus, asociatu, unitu cu altii intr'una so ietate.

* **AFFINARE**, v. (fr. *affiner*), a face finu, a cureté, in specie metalle, a *afiná aurulu*, *argentulu*.

* **AFFINATU**, a, part. de la affinare, suptiatu, curetitu, *auru*, *argentu affinatu*.

* **AFFINE**, adj. s. affinis, vecinu, cumnatu, consangenu; se dice despre ómeni, despre animalí, despre lucruri si despre idee cari stau in una legatura de origine; in chymica *materie affini*, cari

se potu uní si formá unu nouu corpu. In Moldavia *affinii mei* insémna consangeneii mei de aprópe.

* **AFFINGERE**, affingu, affinsi, si affinsei, affinsu, v., affingere, a attribuí cuiva unu lucru, a fictioná pre computulu altui-a.

* **AFFINITATE**, s. f., affinitas, vecinetate, cumnatiune, consanginitate, legatura, relatione, asseminare, analogia; in chymica *affinitate de allegere* intre mai multe materie cari fiendu puse impreuna, se separa de acelle-a cu cari au mai pucina affinitate (attractione reciproca) si se unescu cu acelle-a cu cari au mai multa affinitate.

AFFIPTIONE, s. f., vedi *affictione*.

AFFIPTU, a, vedi *affictu*.

* **AFFIRMABILE**, adj. affirmabile, cellu ce se póte affirmá.

* **AFFIRMARE**, v. affirmare, a intari, a assecurá, certificá, a addeverá, a dice asiá este; se *affirma co*, se dice positivu co; *spunu multe fóra de a affirmá nemica*, fóra de a certificá sau addeverá. Oppusu *negare*.

* **AFFIRMARE**, s. verbale, affirmatio, in t. s. verbuluí.

* **AFFIRMATIONE**, s. f., affirmatio, intarire, assecurare, certificare, addeverare.

* **AFFIRMATIVU**, -a, adj. modale. affirmativus, prin care se afirma. se dice asiá este; *modu affirmativu*, *modu negativu*; *judeciu affirmativu*, *judeciu negativu*; *particea affirmativa*, *particea negativa*.

* **AFFIRMATORIU**, -tória, adj. s., affirmans, affirmator, care afirma, intaresce, assecura, addeverá.

* **AFFIRMATU**, -a, part. affirmatus, intaritu, assecuratu, certificatu, datu cá positivu.

* **AFFISSIARE**, -ediu, v. affigere, a affige, a accatiá, a spendura, a allipi.

* **AFFISSIU**, -e, tabula suspensa, folia afficta pre parete prin care se publica ceva.

* **AFFLICTARE**, v. afflictare, a agitá, a tormentá, a supperá, a incarcá de relle morali.

* **AFFLICTATIONE**, s. afflictatio,

supperatione, tormentatione, sufferentia de rellé morali.

* AFFLICTATORIU, *-tória*, adj. s. afflictans, afflictator, care afflige, suppera, tormenta.

* AFFLICTATU, *-a*, part. afflictatus, supperatu, tormentatu.

* AFFLICTIONE, s. f., afflictio, supperare, tormentu, dorere, sufferentia, tristetia, meróre profunda.

* AFFLICTIVU, *-a*, adj. *affligens, *pe-dépsa affectiva*, punitione care attinge directu corpulu condemnatului, punitione corporale.

* AFFLICTU, *-a*, part. afflictus, supperatu, tormentatu, tare intristatu petrunsu de mari doreri morali.

* AFFLIGERE, *affligu*, *afflissi* si *afflissei*, *afflissu* si *afflictu*, v. affligere; a supperá, a tormentá, a încarcá de rellé morali.

* AFFLUENTE, adj. part. affluens, abundante; subst. unu riu mai micu care se vérsa in altulu mai mare : *Dunari'a are multi affluenti*; *Prutulu e unu affluente allu Dunarii*.

* AFFLUENTIA, s. f., affluentia, abundantia.

* AFFLUERE, sau *affluire*, v. affluere, a curre de tóte pãrtile spre verunu punctu sau locu, a abundá, a avé in abundantia.

* AFFLUSSU, s. m., affluxus, concursu la verunu locu; in specie concursulu umoriloru spre veruna parte, (in medicina).

AFFRECAZIONE, v. affricare, a aplicá prin frecare.

AFFRECAZIONE, v. affricatio, aplicacione prin frecare.

AFFRECTORIU, *-tória*, adj. s. affricans, cellu ce affreca.

AFFRECATU, part. affricatus, frecatu de ceva.

AFFRENARE, *ediu*, v. frenare, la Români d'in Macedonia, a pune frênu lu a frená.

* AFFRONTARE, *ediu*, v. (ital. affrontare), aggredi, a atacá cu intrepiditate; a *affrontá periclele*, a *affrontá mórtea*.

AFFUMARE, v. infumare, suffire, a dá fumu, a espune lucruri la fumu; adurere, a stricá prin fumu; a *affumá*

bucatele la focu, a stricá buccatele prin infumare.

AFFUMARE, s. verbale, suffitio, in t. s. verbului.

AFFUMATIONE, s. f., suffitio, starea de affumatu sau lucrarea prin care se affuma, espunerea la fumu, implerea de fumu,

AFFUMATORIU, *-tória*, adj. s. cellule affuma.

AFFUMATU, *-a*, part. infumatus, *carne affumata*, *pesci affumati*.

AFFUNDARE, v. immergere, a bagá a fundu; a se *affundá*, a mergespre fundu, a intrá, a penetrá a fundu; a se *affundá in detorie*, in *placeri*, in *vitie*.

AFFUNDARE, s. verbale, immersio, in t. s. verbului.

AFFUNDATIONE, s. f., immersio, bagare sau intrare a fundu.

AFFUNDATORIU, *-tória*, adj. s. immergens, cellu ce baga sau intra a fundu.

AFFUNDATU, part. immersus, bagatu sau intratu a fundu.

†† AFFUNDERE, *affundu*, *affunsi*, si *affunsei*, *affunsi*, v. affundere, a versá preste ceva. Radecin'a vorbeloru *affusu*, *affusione*.

AFFUNDIME, s. f., profundum, aduncime, abyssu.

AFFUNDITATE, s. f., profunditas, profunditate.

AFFUNDU, *-a*, profundus, aduncu, profundu.

AFFUNDU, sau a *fundu*, profunde.

* AFFUNSU sau *affusu*, part. affusus, versatu, spellatu, scaldatu, udatu.

* AFFUSIONE, s. f., affusio, versare pre de asupra, udare.

AFLARE, v. (ἀλαρεν), invenire, reperire, detegere, a veni la connoscinti'a sau in possessionea unui lucru sau numai d'in intemplanare, sau dupo multa cautare; a veni in possessionea unui lucru perdutu; a descoperi, a audí, a face esperientia : *ducundu-me la cancellaria am aflatu pre frate teu acollo*; *Petru nu aflat neci una usiu deschisa*; *n'amu aflatu nemica despre celle ce ni a spusu ellu*; *ce ai mai aflatu nouu? Eu nu astu bunu vinulu acestu-a*; *ei au aflatu cu calle a scrie collegiloru sei se nu se misce d'in*

locu; nu aflăm de cувientia a mai sedē aici; Unde se afla ei? Cumu ve aflati? Se afla bene; ne aflăm a casa; ne aflăm intr'una grea situatione; ne aflăm sanetosi, morbosi, tristi supperati.

AFLARE, s. verbale, inventio, repertio, detectio, habitus, in t. s. verbului.

AFLATORIU, -*tória*, adj. s., inventor, repertor, detector, cellu ce afla; cellu ce se afla in cutare locu sau in cutare stare, adeco este.

AFLATU-a, part., inventus, repertus.

AFLATURA, s. f., repertum, inventum, lucrulu aflatu.

AFÓRA sau *afara* sau *affara*, adv. foras, foris, extra, pæter, contrariu in intru : *ellu e afóra, eu su in casa; ellu e afóra d'in casa, eu su in intru in casa; de afóra, in afóra, d'in afóra, pre d'in afóra; a essí afóra, a scóte pre cineva afóra; a fi afóra; afóra d'in marginile prescisse, afóra d'in lege; nemine nu póte indereptá acésta stare de lucruri afóra de Dieu. Toti au votatu cu noi, afóra de trei patru.*

***AGATA**, s. f. (achates, ἀχάτης, nu de la ἀγάθος), una pétra pretiósá, varietate de quartiu, semitransparente, cu coloru viu.

***AGENDA**, s. f., agenda, -orum, negotia, affacere, lucru de facutu, facenda; mai vertosu in plurariu : *agende, affaceri, facende.*

***AGENTE**, s. m., agens, curator, procurator, care lucrédia, care e insarcinatu cu una lucrare, cu una missione; *agente energicu, care lucrédia tare, agente politicu, agente diplomaticu, agente secretu, agente chymicu.*

***AGENTIA**, s. f., procuratio, officiu agentelui, missionea, sarcin'a de agente.

†† **AGERE**. v., agere, radecin'a derivatelor : *actu, actione, activu, actuale, etc., agitare, cugetare*, si a compuselor : *adegere, cogere, essegere, redegere, transgeregere.*

AGERIME, s. f., (derivatu d'in ageru), acumen, sagacitas; *agerime de mente, agerime de spiritu*, mente agera, spiritu ageru, acume de spiritu, sagacitate.

AGERIRE, -*escu*, v., acuere, acuminare, a ascuti unu lucru, a ascuti mentea.

AGERU, -a, acer, agilis, habilis, acutus, ingeniosus, sagax. Sub form'a cuvântului acestui-a se vedu ascunse mai multe radecini, cari tóte au contribuitu la diversele lui sensuri; cea mai naturale se pare a fi *agile*, si de acea-a tragemu pre lectori la dens'a.

* **AGGERARE**, -*ediu*, v., aggerare, a pune mai multe lucruri unulu preste altulu, a acumulá, a formá unulu cumulu, una redicatura, a implé unu locu.

* **AGGERATA**, s. f., cumulus, acervus, cumulu, redicatura.

* **AGGERATIONE**, s. f., aggeratio, cumulare, redicatura, impletura.

* **AGGERATORIU**, -*tória*, adj. s., aggerans, cellu ce aggerodia, cumula.

* **AGGERATU**, part., aggeratus, cumulatu, implutu.

* **AGGERE**, s. m., agger, impletura, redicatura de pamentu sau de pétra spre a assecurá unu locu in contr'a apelor sau altoru lucruri stricatióse. Vedi *argine*.

* **AGGLOMERARE**, v., agglomerare, a aduná si a uní intr'unu glomu (ghemu), in unu corpu compactu; *a se agglomerá*, a se stringe multi la unu locu. Vedi radecin'a *glomu*, (ghemu).

* **AGGLOMERATIONE**, s. f., agglomeratio, adunare sau stringere de multe persóne sau lucruri la unu locu.

* **AGGLOMERATORIU**, -*tória*, adj. s., agglomerans, cellu ce agglomera, aduna, stringe multe persóne sau lucruri la unu locu.

* **AGGLOMERATU**, -a, agglomeratus, adunatu, strinsu la unu locu. Subst. adunatura, composetura.

* **AGGLUTINARE**, v., agglutinare, a collá, a combiná sau a legá cu glutine dóue sau mai multe lucruri.

* **AGGLUTINATIONE**, s. f., agglutinatio, collatione, combinatione, legatura cu glutine.

* **AGGLUTINATORIU**, -*tória*, adj. s., agglutinans, cellu ce agglutina, colla combina, lega cu glutine.

* **AGGLUTINATU**, -a, agglutinus, collatu, combinatu, legatu cu glutine.

* **AGGRATIARE**, -*ediu*, v. penam re-

mittere, a liertá una pedépsa. Vedi *gratiare*.

* **AGGRAVANTE**, part. p., *aggravans*, cellu ce *aggravédia*: *circumstantie aggravanti si circumstantie attenuanti*, in jurispr.

* **AGGRAVARE**, -*ediu*, v., *aggravare*, a adauge la greutate, a ingreuiá mai tare, a incarcá mai multu; a *aggravá unu morbu*, a *aggravá culp'a*, a *aggravá pre accusatu*, a *aggravá sortea curva*; *lucru lu se aggravédia*.

* **AGGRAVATIONE**, s. f., *aggravatio*, adaugere la greutate.

* **AGGRAVATORIU**, -*tória*, adj. s., *aggravatus*, cellu ce *aggravédia*, adauge la greutate.

* **AGGRAVATU**, -*a*, part. *aggravatus*, ingreuiatu.

* **AGGREDERE**, *aggredu*, *aggressi*, si *aggressi*, *aggressu*, v., *aggrede*, a apucá, a atacá, a incepe vorb'a.

* **AGGREGARE**, v., *aggregare*, a aduná, a uní intr'una turma (*grege*), a asociá, a numerá intre.

* **AGGREGATIONE**, s. f., *aggregatio*, *cooptatio*, adunare, unire intr'una turma sau societate, asociatione; adunatura.

* **AGGREGATORIU**, -*tória*, adj. s., *aggregatus*, cellu ce *aggrega*, aduna, unesc intr'una turma sau societate, cellu ce asociédia.

* **AGGREGATU**, -*a*, part. *aggregatus*, adunatu, unitu, asociatu, numeratu intr'una societate: *professori aggregati*, asociati celloru alti professori fóra a avé drepturile loru intru tóte; aspiranti la professur'a definitiva.

* **AGGREGATU**, pl.-e, *congeries rerum*, adunatura de lucruri; *unu aggregatu de atomi*, *aggregatu de diverse materie*.

* **AGGRESSARE**, v., *aggredi*, a apucá, a atacá, a passá la ceva. Vedi *aggrede*.

* **AGGRESSIONE**, s. f., *aggressio*, *appucare*, *atacare*, *supperare*.

* **AGGRESSIVU**, -*a*, adj. modale, *aggrede*, prin care se *ataca*; *vorbe aggressive*, *actitudine aggressiva*.

* **AGGRESSORIU**, -*sória*, adj. s., *ag-*

grede, *aggressor*, *attacatoriu*, *latrone*.

* **AGGRESSURA**, s. f., *aggressura*, *atacu*, *cursa*.

* **AGGRESSU**, -*a*, part., (*aggressus*), *atacatu*.

* **AGGRESSU**, s. m., *aggressus*, *atacu*, *actu de atacare*.

* **AGIASMA**, s. f., (*ἀγίασμα*), *aqua benedicta*, *aqua lustralis*, *apa benedicta*, *apa sanctita*.

* **AGILE**, adj., *agilis*, *habilis*, *acer*, *acutus*, *ingeniosus*, *sagax*, care se *misca usioru*, *intellege cu facilitate*, *petrunde iute*, *descopere asseminarile si differentiele* celle mai mici, se *precepe la verce intreprindere*.

* **AGILITATE**, s. f., *agilitas*, *abilitate*, *dexteritate*, *celeritate*, *rapiditate*.

* **AGITABILE**, adj., *agilabilis*, cellu ce se *póte agita* sau *miscá cu facilitate*.

* **AGITARE**, v., *agitare*, a face de multe ori, a *essercitá*, a *persecutá*, a *mená*, a *indemná*, a *stimulá*, a *miscá*, a *cugetá*, a *turburá*, a *disbate*.

* **AGITARE**, s. verbale, *agitatio*, in t. s. *verbului*.

* **AGITATIONE**, s. f., *agitatio*, *lucrare repetita de multe ori*, *miscare*, *cugetare*, *stimulare*, *turburare*.

* **AGITATIVU**, -*a*, adj. modale, *agitans*, prin care se *agita*, se *misca*, se *turbura*.

* **AGITATORIU**, -*tória*, adj. s., *agitans*, *agitor*, *agita* *rius*, cellu ce *agita*, *mena*, *misca*, *turbura*.

* **AGITATRICE**, s. f., *agitatrix*, cea ce *agita*.

* **AGITATU**, -*a*, part., *agitatus*, *miscatu*, *essercitatu*, *turburatu*.

* **AGITATURA**, s. f., *agitatus*, *agitatio*, *stare agitata*.

* **AGNATIONE**, vedi *agnatione*.

* **AGNATU**, vedi *agnatu*.

* **AGNOME**, sau *agnome*, pl. *agnomini*, *agnomen*, *supranume* *luatu de la fapte mari*, de la *merite* sau *calitati personali*. Romanii *aveau de ordinariu trei numini*, *une ori si patru*, a *rare ori numai doue*. *Publiu Corneliu Scipione Africanu*, *aci Publiu e prenume*, *Corne-*

lin, nume, *Scipione* cognume, *Africanu* agnume.

* **AGNOMINATIONE**, s. f., agnominatio, figura de retorica, prin care se reproduce una vorba cu una mica scambare, inse cu altu sensu, (*παρωνομασία*), a *inceputu cantandu si a finitu cautandu*.

AGNU, vedi *amnu*.

* **AGONALE**, adj., agonalis, *circulu agonale*, in care s' faceau *jocurile agonali*.

* **AGONALIA**, pl., agonalia, serbatore in onorea lui Janu.

* **AGONE**, s. m. agōn (*ἀγών*), jocu de lupta, lupta, ceremonia, serbatore, solenitate.

* **AGONIA**, s. f., agonía, (*ἀγωνία*), lupta cu mortea, anxietate, turburare estrema.

AGONIRE, -escu, v., agonizare, a se luptá.

AGONISSIRE, -escu, v., acquirere, a castigá prin lucru, prin fatiga, prin lupta cu nevoiele.

* **AGRARIU**, -ia, agrarius, relativu la agru sau la locu de aratu; *legi agrarie*, legi relative la agri, in urmarea carora a fia-care omu avea dreptu a possede una cantitate de agru; *starea agraria*, starea lucrurilor de la terra.

* **AGRATICU**, s. m., agraticum, numitu si *terraticu*, impositu pre pamentu (pre agru).

* **AGRESTINU**, -a, adj., agrestinus, terranescu, campanescu, satescu. Derivatu de la urmatoriulu.

* **AGRESTE**, adj., agrestis, de la agru, de la campu, de la terra, terranescu: *vinetia agreste*, *casa agreste*, *vestimente agresti*.

* **AGRICOLU**, -a, adj. s., agricola, agricolaris, relativu la agricultura, sau la lucrarea pamentului; *lucruri agricole*, *instrumente*, *macine agricole*; *poporulu agricolu*.

* **AGRICULTORIU**, -toria, adj. s., agricola, agricultor, lucratoriu, cultivatoriu de agru, aratoriu, cellu ce se ocupa cu lucrarea pamentului, cu aratura, etc. *Agricultorii sunt fundamentulu unui statu. Românii au fostu multu tempu unu poporu pastoriu si agricultorii*.

* **AGRICULTURA**, s. f., agricultura, artea de a lucrá pamentulu, artea de a ará, semená, secerá, etc.

* **AGRIMENSORIU**, adj. s., agrimensor, agrimensorius, mesuratoriu de agru, de campu, de pamentu; relativu la artea de a mesurá agrulu, etc.

* **AGRIMENSURA**, s. f., agrimensura, mesurarea sau mesuratori'a agrului, campului, pamentului; artea sau scienti'a de a mesurá agrii

* **AGRIMONIA**, s. f., agrimonia, una planta de famili'a rosaceelor.

* **AGRONOMIA**, s. f., scienti'a care se ocupa cu cultur'a pamentului, agricultura.

* **AGRONOMICU**, -a, adj., relativu la agronomia; *scientiele agronomice*, cari se rapporta la cultur'a pamentului.

* **AGRONOMU**, s. m., cellu ce possede scienti'a agronomica, cellu ce esercita artea agronomica, agricultoriu.

AGRU, s. m., ager, locu de aratu, pamentu arabile.

* **AGRYPNIA**, s. f., agrypnia (*ἀγρυπνία*), insomnia, lipsa de somnu, starea de a nu poté dormí.

AIARE, -ediu, v., vedi *alliare*.

AICI, adv. hic, compusu *aicia*, hiece, in acestu locu unde tu vedi.

AIEPTARE, v., 1. abdicere, a arruncá de la sene, a arruncá cu violentia; 2. adficere, a arruncá spre ceva; 3. leviter indicare, a indicá pre scurtu; 4. alludere, a attinge pueinu prin vorbe sau prin alte semne.

AIRE, -escu, v. vedi *allire*.

AITU, pl. e, cibi *alio conditi*, bucate facute cu alliu; vedi *alliate*.

AITURA, s. f., res *alio condita*, lucruri facute cu alliu; vedi *alliatura*.

AIU, s. m. *allium*, vedi *alliu*.

AIURARE, -ediu, v. delirare, vedi *aliurare*.

AIURÉ, adv., *alibi*, intr'altu locu; vedi *aliuré*.

AIURIRE, -escu, v. delirare, vedi *aliurire*.

AJUNARE, v., jejunare, a nu manca nimio'a, a se abstiné de la mancarea de buccate; la Românii din Macedonia a sentí fómie, a fi flaménu.

AJUNATORIU, *-tória*, adj. s., jejunans, jejunator, cellu ce ajuna.

AJUNU, *a*, adj. jejunus, care n'a mancatu inco, flamându la Români d'in Macedonia.

AJUNU, s. m., jejunium, abstinentia de la mancarea de buccate. Asiá se numesce diu'a inainte de una mare serbatreó, d'in cauza ca se ajuná in acea dí; apoi in genere din'a inainte de unu evenimentu insemnatu, *prediua*, *pridie*.

* **ALABASTRITE**, s. m., alabastrites, pétra de alabastru.

* **ALABASTRU**, s. m., alabastrum (*ἀλάβαστρον*), specia de marmure; vasu de alabastru.

ALBA, s. f., alba, margélla.

ALBA, s. f., linteá, vestimentu albu de linu sau de cânepa, camésia, etc. De ordinariu in plurariu *albe*, apoi si *albelle*.

ALBA, s. f., de ordinariu cu articlu *alb'a*, épa alba.

ALBASTRU, *-a*, subalbus, subalbidus, subalbicans, albidus, candicans, ceruleus, de colore veneta care bate tare in albu, de coloreá cerului.

ALBELLA pl., *albelle*, s. f., linteá, vestimente albe de linu sau de cânepa; vestimente spellate.

ALBETIA, s. f., album, albedo, albitudo, colóre alba; cataracta care se face in ochiu, *albugo*. La Români d'in Macedonia albulu ochiului.

ALBIA, s. f., alveus, 1. *albi'a unui riu*, escavatur'a de paméntu prin care curre riulu, partea cea mai profunda a unui rfu prin care curre firulu apei; 2. canale, bassinu; 3. vasu pentru spellare in forma de barca, *muiéile spélla rufele in albia*, 4. luntre, barca, navicella, vasellu.

ALBICARE, v., albicare, a bate in albu.

ALBIDU, *-a*, adj., albidus, albastru, care bate in albu.

ALBIME, s. f., albitudo.

ALBINA, s. f., apis, apicula, musca care face miere, (*μέλισσα*).

ALBINARIU, pl. *rie*, 1. alvear, alveare, alvearium, casuti'a in care locuescu si lucrédia albinele; 2. apiarium, loculu unde se afla casutiile de albine.

ALBINARIU, pl. *-i*, apiarius, posesoriu sau proprietariu de albine sau de albinarie.

ALBINETIU, *-a*, adj., subalbus, care bate in albu. Se dice despre unu omu de colore alba.

ALBIRE, *-escu*, v., albare, albescere, insolare, 1. a face albu, a colorá cu albu; 2. a se face albu, a inalbí; 3. a spellá pandi'a si a ua espune la sóre spre a devení alba.

ALBISIORU, *-a*, adj. subalbidus, diminutivu de la albu, pucinu albu.—Subst. f. *albisióra*, unu pesce micu de rfu cu scamele si aripiórele albe.

ALBITIONE, s. f., albitudo, starea de a fi albu.

ALBITOSU, *-a*, adj., albidulus, pucinu albu.

ALBITORIU, *-tória*, adj. s., f. albans, albescens, insolans, cellu ce albesce in tóte s. verbului.

ALBITURA, s. f. vedi *albelle*.

ALBÓRE, s. f., albor, colore alba.

ALBU, *-a*, adj., albus, de colore alba, candidu, fóra macula.

ALBU, s. m. albumen; *albulu ochiului*, *albulu ouului*.

ALBUME, s. m., albumen, albulu sau albusiulu ouului.

* **ALBUMINA**, s. f., in chymica materia vegetale viscósá, care in specie constitue albulu ouului, se afla apoi in substantiele seróse, in materi'a cerebrale si nervósa, in umórea vitrea a ochiului, in ap'a hidropiciloru, si in celle mai multe sucuri de plante. Albumina se considera de chymici cá una compositiune de azotu, de hydrogeniu si de carboniu.

* **ALBURNU**, s. m., alburum, lemnu albu, partea cea frageta d'entre scórtia si médiulu arborelui. Nume propriu allu unui oppidu d'in Dacia, Auraria.

ALBUSIU, s. m., albumen, albulu ouului. Vedi *albume*.

* **ALCALI**, sau *alcaliu*, s. m. (arabicu) in chymica materie salificabili, numite *basi salificabili*, pentru co au proprietatea de a absórbe acidele si de a le preface in sári. Chymicii reconnoscu acumu cinci specie de alcalie : bariulu,

potassiulu, sodiulu, strontiulu si amoniulu.

* **ALCALINU**, -a, adj. chym. relativu la alcalie : *caracteriu alcalinu, reactiune alcalina*.

* **ALCALISARE**, v. a dá unei substantie proprietăți alcaline.

* **ALCALOIDU**, pl. e, alcalie organice sau vegetali, numite asiá spre distincțiune de alcaliele minerali.

* **ALCHYMIA**, s. f. (hibridu), scientia pretensa prin care s'aru poté transmútá metalle; secretulu de a face auru, sau de a compune unu remediu universale prin care s'ar poté prelungí viéti'a omului in indefinitu. Acésta scientia chimica prin experimentele celle multe a datu naseere addeveratei scientie chymice, precumu astrología a datu nascere astronomiei.

* **ALCHYMICU**, -a, adj. relativu la alchymia.

* **ALCHYmistu**, s. m. care se ocupa cu alchymi'a.

* **ALCOHOLICU**, -a, care coprinde in sene alcoholu.

* **ALCOHOLISARE**, v. a pface in alcoholu.

* **ALCOHOLOMETRU**, s. m. instrumentu prin care se mesura intensitatea alcoholului in unu licidu.

* **ALCOHOLU**, s. m. (arabicu), spiritu de vinu bine destillatu.

* **ALCE**, s. f., *alces*, si *aleis*, unu animale d'in terrire sptentrionali.

* **ALCORANU**, s. m., (arabicu), vedi *coranu*.

† **ALE**, *ile, are, ariu*, suffisse corresponditorie cu latinescele : *alis-e, illis-e, aris-e, arius*. — Celle d'antaniu trei forme : *ale, ile, are*, nu su de câtu unulu si acellu-asi suffissu; éro cea de a patr'a forma : *ariu*, este compusa d'in *are* si *iu*, si fiendu co prin acésta compunere suffissulu *ariu* iea insemnari, ce nu are suffissulu *ale*, de acea-a vomu tractá mai antaniu pre acestu-a si apoi pre acellu-a. — I. Suffissulu *ale* se pune la una tema de substantiv, ca se forme die adiective : *natur-ale, reg-ale, fat-ale, mort-ale, vergin-ale, numer-ale*, etc., d'in *natur-a, reg-e, fat-u, mort-e, vergin-e, numer-u*.

D'in *manu* (mâna, vedi acésta vorba), *mense, usu, intellectu, spiritu*, etc., se face : *manu-ale, mensu-ale, usu-ale, intellectu-ale, spiritu-ale*; d'in *annu, ann-ale* si *annu-ale*. — Déco in tema se afla unu *l*, atunci *ale* se transforma in *are* : *palmare, vulgare, populare*, etc., d'in *palma, vulgu, populu*; inse acésta regula nu se observa cu rigóre, co-ci se dice : *fluviale, pluviale*, etc., d'in *fluviu, pluvia*. — La pucine, *ale* se transforma in *ile* : *ostile, juvenile, umile*, etc., d'in *oste, juvene* sau *june, uma*. — In aceste din urma, suffissulu *ile*, care se vede co este numai una modificatiune d'in *ale*, atátu pentru co *ile* este intonatu ca si *ale*, câtu si pentru co *ile* ca si *ale* se affige la substantive, se nu se amestece cu suffissulu *ile* sau *bile* (vedi aceste suffisse), care are i neintonatu si se affige la verbe : *facile, docile, mirabile*, etc., d'in *facere, mirare, docere*. — Applecatu la *fide*, suffissullu *ale* se transforma nu in *ile*, ci in *ele* : *fidèle*. — La pucine adiective se applea suffissulu *ale* sau transformatu *ile* : *liberale* d'in *liberu*; *bissestile* d'in *bissestu*; *crudele* d'in *crudu*. — In fine precumu d'in latinele : *sole, sale, salire*, etc., prin transformarea lui *l* in *r* (vedi litter'a *l*), s'au facutu la noi : *sore, sare, sarire*; asiá a urmatu ca si suffissulu *ale* sau *ile* se se transforme in *are* sau *ire* : *suptire* = *suptile, luminare* = *luminale*. Vorbele romanesci cu suffissulu *ale* sau *ile* transformatu in *are* si *ire* suntu, afora de pucine esceptioni, nu adiective, ci substantive : *frigare, braciare, stemurare, luminare, ostire*, etc. Déro și in latin'a cælle mai multe vorbe cu acellu-asi suffissu se iea sub form'a neutra, ca substantive : *brachiale* = *braciare*, *laminale* = *luminare*, apoi : *ovile, boville*, sau cu lapedarea lui : *animal, calcar*, etc. Chiaru acesta stramutare a lui *ale* in *are* a fostu caus'a, co acéstu suffissu, cu intellessulu seu de adiectiv mai allessu, a adjunsu se se perda aprobe d'in usulu limbei popularé : *generale* transformatu in *generare* a adjunsu se se confunda cu verbulu *generare*; si asiá se sí dispara d'in limba. Fiendu co relationile espresse de acestu suffissu, atátu de insemnatu si

atâtu de estensu in latin'a si celle alte limbe romanice, nu se potu esprome cuvenitu cu neci unu altu suffissu; bine este, co s'a restabilitu si se restabileste in limb'a nostra, numai se i se dé form'a ceruta de geniulu limbei insasi : co-ci *general, moral, oral, etc.*, sau si mai reu : *generalu, moralu, oralu*, (d'in cari apoi femininele : *generalu, moralu, orala*), sunt imitatiuni facute dupo limb'a franceze fora respectu cotra natur'a limbei nostre, care, precumu d'in *dulcis-e, mollis-e, talis-e, etc.*, a formatu : *dulce, molle, atare*; asiá si d'in *generalis-e, oralis-e etc.*, cere de neaperratu : *generale, orale, numerale, etc.* — Câtu pentru intellesu, suffissulu *ale* esprome una relatione a substantivulu calificatu cotra substantivulu d'in care se formedia adiectivulu in *ale*. Care e natur'a acestei relatione? — 1°. In intellesu originariu si cellu mai desu, suffissulu *ale* esprome una relatione locale : *regionile occidentali, apele fluviali, statu orientale, etc.*; si de aci : 2°. una relatione temporale : *annale, biennale, triennale, mensuale, trimestrale, etc.*, — uneori acellu-asi adiectivulu in *ale* pote esprome, sub acea-asi forma, amendoue relationile si cea de spatiu si cea de tempu : *diu'a natale, terr'a natale*. — 3°. De la espressionea relationei de posetione in spatiu sau in tempu, adiectivele in *ale* au trecutu usioru la espressionea relationei de posetione mai abstracta, de posetione in ordinea sociale, de demnitate, de gradu : *regale, imperiale, principale, pastorale, pontificale, augurale, consulare, etc.* — 4°. Scopulu sau destinationea inco se cugeta ca unu locu, la care tendemu a adjuge; si de acea-a adiectivele in *ale* potu esprome si relationea de cauza finale sau scopu, de resultat : *pedepsa capitale, pedepsa care adduce perderea capului; erbe medicinali, cari servescu la medicina; apa lustrale, apa pentru purificare; consiliu salutare, etc.* — 5°. Precumu *ale* esprome finitulu, asiá póte esprome si inceputulu sau originea : *fatale* in espressionea : *discordie fatali unui poporu*, insemna, conformu intellossulu esplicatu sub precedentele numeru 4° : care adduce

perdiare; éro in espressionea : *legile fatali alle naturei*, acellu-asi adiectivulu insemna : care e pusu sau stabilitu *de fatu*, care vine *de la fatu*. — 6°. Fiendu eo d'in celle pëno aci espuse resulta, co suffissulu *ale* esprome calitati estrinsece; de acea-a ellu pote arretá si una relatione de forma, adeco pote esprome cu form'a carui lucru sau genu de lucruri are analogia obiectulu calificatu prin adiectivulu terminatu in *ale*; si acësta-a : a. in intellesu concretu sau materiale : *rorale, in forma de roua; formosetia virginale, formosetia ca a unei vergine*; — b. si mai desu inco in intellesu abstractu sau ideale, caracterisandu form'a sau modulu de portare, de lucrare sau vorbire : *licentia teatrale, licentia assemene cellei de teatru; espressioni vulgari, assemeni cu alle vulgului; educatione liberale, educatione cuvenita unui omu liberu*. — Scurtu suffissulu *ale* esprome una relatione mai multu sau mai pucinu departata, una relatione care se tine nu de partea interna, ci de cea esterna, nu de fundu, ci de forma, nu de essentia, ci de modu. De câte ori vinu inainte adiective cu suffissulu *ale* in concurrentia cu adiective formate prin affigerea de alte suffisse la acellu-asi substantivulu, cumu *filosofale* si *filosoficu*, amendoue formate d'in *filosofu*, se espunu, la loculu cuvenitu, differentie ce le caracteriza. Totusi spre a luminá cu unu essemplu, cumu suffissulu *ale*, in concurrentia cu alte suffisse, esprome relationi mai multu sau mai pucinu departate si formali, se luàm adiectivele *regale* si *regescu* sau *regiu*, formate d'in *rege*. *Regescu* sau *regiu*, in poterea suffisseloru *escu* si *iu* (vedi aceste suffisse tractate la loculu lor), se dice de cea ce se tine de a-prope de person'a sau demnitatea regelui; pre candu *regale* esprome una relatione mai departata cu person'a sau demnitatea regelui : *casa regesca, avere regesca, etc.*, se dice de insasi *cas'a* sau *averea regelui*; *avere regale, casa regale*, va se dica numai una avere sau casa demna de unu rege, casa sau avere ca acelle-a ce possede unu rege; *sentimente*le *regesci* sunt sentimentele rege-

lui, sau alle unui rege, sau cuvenite unui rege; *sentimente regali* sunt sentimente înalte și nobile ca alle unui rege; *drepturile regesci* sunt drepturi esențiale legate de demnitatea unui rege, *drepturile regali* sunt drepturi, cari decurg d'in demnitatea de rege așa cum se înțelege această demnitate în cutare sau cutare terra, și în cutare sau cutare tempu; foră ca aelle drepturi se se tina de esenția demnității regesci. — În limb'a populare relationile esprese prin suffissulu *ale* se arréta prin prepoșitioni, și mai allessu prin prepoșitionea *de*: *avere regale* = *avere de rege*, *lovitura mortale* = *lovitura de morte*, *venitu annuale* = *venitu de unu annu* sau *de pre fa-care annu*, etc.; sau prin flessionea casului genitivu (vedi această vorba): *facultatile spirituali* = *facultatile spiritului*, *poterile mentali* = *poterile minții*, etc. — Cu tôte acestea între espressionile prin adiective terminate în *ale* și între celle prin substantive insocite de prepoșitioni sau de flessioni differenti'a, în celle mai multe casuri, nusta numai în popularitatea unora mai mare de câtu a altora, ci și în intellessu: *unu omu spirituale*, de esemplu, nu va se dica *unu omu de spiritu*, precumu neci unu *omu geniale*, *unu omu de genu*. În poterea intellessului prepoșitionei *de* (vedi articulu speciale asupr'a acestei prepoșitione), *omu de spiritu*, va se dica unu omu, în care spiritulu este una calitate esențială, care possede această calitate în tota plenitatea, care este facutu și fermentatu orecumu d'in spiritu; pre candu omulu spirituale are numai *ceva* d'in acesta calitate. Adiectivulu se dice de totu ce manifesta cellu mai micu semnu de spiritu, și în particulariu despre lucruri, așa în câtu se pote dice: *lumea spirituale*, *administratiune spirituale*, etc., nu inse și *administratiune de spiritu*. Ce e *spirituale* se tine de spiritu numai prin una legatura usiora și superficială, așa în câtu *omulu spirituale* nu arréta spiritu de câtu în jocuri de vorbe, precandu *omulu de spiritu* produce opere seriose și solide; așa în câtu într'unu *opu spirituale* se afla numai d'in candu în candu și în forte

pucina dosa cea ce formedia unu addeveratu opu de spiritu. — De asemenea differu, prin intellesu: *lucru de mana*, *lucru manuale*. *Lucrulu de mana* e unu lucru facutu de mana ori cu man'a, sau destinatu a se face în addeveru cu man'a; precandu *lucrulu manuale* este unu lucru ca celle ce se facu sau suntu destinate a se face cu man'a, foră inse se dé a se înțelege co s'a facutu sau are se se faca în addeveru cu man'a. — De alta parte flessionea casului genitivu (vedi acestu cuventu) espreme una relatione și mai intensa de câtu prepoșitionea, în câtu *lucrulu manei*, differindu de *lucrulu de mana*, differe cu atâtu mai multu de *lucrulu manuale*. — În fine e de observatu, co suffissulu *atile* = *atilis* se tine de suffissulu *ale* sau *ile* ca speci'a de genu, așa în câtu *atile* espreme numai relationea locală, și a nume cea de locuire sau sedere a subiectului în loculu arretatu de tem'a adiectivului: *apatile*, *fluviatiale*, *umbratile*, care locuesce sau siede în apa sau pre apa, în riu sau pre riu, la umbra: *passeri apatili*, *pesci fluviatili*, etc. Adiectivele de această forma suntu pucinu numeroșe: co-ci nu intra între densele celle ce cu aceeași forma deriva d'in verbe: *versatile*, *volatile*, etc. (vedi suffissu *tile*). — II. Ca și *ale*, suffissulu *ariu* applectatu de regula la una tema de substantiv, da adiective: *originariu*, *agr-ariu*, *judeci-ariu*, *frument-ariu* etc. d'in *origin-e*, *agr-u*, *judeci-u*, *frument-u*. Unu micu numeru de adiective în *ariu* deriva: 1°. d'in numerali ordinali: *primariu*, *secundariu*, *tertiariu*, d'in *primu*, *secundu*, *tertiu*; — 2°. d'in numerali distributive: *binariu*, *ternariu*, *octogenariu*, etc., d'in *bini*, *terni*, *octogeni*; — 3°. d'in adverbie: *contrariu*, *necessariu*, d'in *contra*, *necesse*. — Câtu pentru însemnare, suffissulu *ariu* fiendu compusu d'in *are* = *ale* și d'in *iu* = *icu* sau *escu* (vedi aceste suffisse), urmedia co, pre candu *ale* sau *are* espreme, cumu vedumu, mai multu relationi de forma, d'in contra *ariu* arréta relationi esențiale sau de fundu, arréta, cu alte cuvente, co fienti'a calificata prin adiectivulu în *ariu* se tine de genulu sau speci'a fiend

tiei desemnata prin substantivulu, d'in care s'a formatu adiectivulu. Differentia de intellesu intre *ale* sau *are* de una parte, si *ariu* de alta parte, fiendu forte delicata si adesea aproape neperceptibile, se intempla casuri, in cari insemnarea celloru doue suffisse pote fi aproape identica; totusi diferentia de intellesu intre *ale* sau *are* si *ariu* este bene sentita si carecterisata mai allessu la vorbele, in cari amendoue suffissele vinu in concurrentia, cumu la *litterale* si *litterariu*, amendoue formate d'in *littera*; la *originale* si *originariu*, amendoue venite d'in *origine*; la *judeciale* si *judeciariu*, amendoue d'in *judiciu*, etc. *Litterale*, de essemplu, nu espreme de câtu una relatione superficiale cu litter'a, pre candu *litterariu* arrêta una relatione essentiala: una *scriere litterale* ar fi una scriere cu littere, in opposetione cu una scriere cu cifre sau alte semne; pre candu una *scriere litteraria* presenta calitatile de fundu si essentiali alle unei compositiune estetice. — Déro vorbele terminate in *ariu*, cari se iea cu insemnare de adiective, sunt forte pucine in limb'a nostra, cu neasemenare mai pucine de câtu in limb'a latina: precumu in acesta d'in urma limba mare parte d'in vorbele cu suffissulu *arius* au luatu insemnare de substantive, asiá in limb'a româna mai tote vorbele cu suffissulu *corresponditoriu ariu* suntu in regula substantive eu doue insemnari bene carecterisate, si anume: 1°. substantive personali, arretandu: a. person'a care se ocupa cu cea ce espreme tem'a substantivului, d'in care suntu formate: *argentariu*, *ferrariu*, *carturariu*, *portariu*, *vacariu*, *carbunariu*, *prunariu*, *merariu*, *pescariu*, *morariu*, etc. — b. person'a, cui se increde ceva, in opposetione cu cea care increde sau da una insarcinare: *depositorariu*, cui se increde unu depositu, in opposetione cu *depositoriulu*, care increde depositulu; asiá si *legatariu*, *mandatariu*, *commissariu*, etc. in opposetione cu *committente*, *mandante* sau *mandatori*, etc. — 2° substantive reali, arretandu loculu, in care se afla in mare cantitate lucrulu espressu prin tema: *porumbariu*,

granariu, *ordiaru*, *furnicariu*, *erariu*, *erbariu*, *armariu*, *seminariu*, *vestiaru*, etc. — Inse in acêsta insemnare occurre mai multu form'a feminina in *ia*: *ordiaría*, *fenaría*, *erbaria*, *floraria*, *ferriaria*, etc. (vedi suffissu *ia*), prin care se evita confusionea de intellesu cu celle personali: *fenariu*, *florariu*, *ferrariu*, etc.

* ALGA, s. f., alga, érba marina.

* ALGEBRA, s. f. (arabicu), scientia matematica care se occupa cu operationile fundamentali, numita si Aritmetica generale si Analytica, de altii tradussa prin Calculu cu littere, éra de altii restrinsa la artea de a deslegá ecationi.

* ALGEBRAICU sau *algebraicu*, -a, adj., relativu la algebra; *calculu algebraicu*, *cantitati algebraice*.

* ALGIDU, -a, *algidus*, rece, inglaciatu.

* ALGOBE, s. f., *algor*, frigu tare, geru.

* ALGOSU, -a, adj., *algius*, copëritu de alga, plinu de alga.

* ALICA, s. f., *alica*, una specia de grânu.

* ALICARIU, s. m., *alcarius*, cellu ce macina si destilla alica, cellu ce face bere de alica.

* ALIENARE, -ediu, v., *alienare*, abalienare, a instrainá, a departá, a cede, a stramutá, a scambá, a vende, a turburá.

* ALIENATIONE, s. f., *alienatio*, abalienatio, instrainare, departare, stramutare, scambare, turburare.

* ALIENATORIU, -tória, adj. s., *alienans*, alienator, cellu ce alienédia, instrainédia, cede, vende.

* ALIENATU, -a, part., *alienatus*, instrainatu, departatu, stramutatu, scambatu, vendutu, turburatu, essitu d'in mente.

* ALIENIGENU, -a, adj., *alienigenus*, de altu genu, de genu strainu, eterogenu, compusu de elemente diverse.

* ALIENU, -a, adj., *alienus*, strainu, contrariu, oppusu, inimicu.

* ALIMENTARE, -ediu, v., *alere*, a nutri, a dá cuiva celle necessarie spre a se intertiné. Figuratu se dice *a alimenta foculu*, a pune materia combusti-

bile pre focu; *a alimentá unu canale*, a dá apa canalelui.

* **ALIMENTARIU**, *-ia*, adj. s., alimentarius, ce póte servi spre alimentu; cellu ce da alimentu si cellu ce primisce alimentu.

* **ALIMENTATIONE**, s. f., lucrare prin care se alimenta, se nutresce, modulu de alimentare.

* **ALIMENTU**, pl. *-e*, alimentum, nutrimentu, nutretiu, nutritura.

ALIURARE, *-ediu*, v., delirare, a vorbí intr'aiurá, a delirá, a visá desceptu, a nu si poté dominá fantasi'a.

ALIURÉ, adv. alibi, intr'altu locu.

ALIURIRE, *-escu*, v., vedi *aliurare*.

ALLACTARE, sau *allaptare*, v., allactare, a dá lapte copillului.

* **ALLARMA**, s. f., tumultus, strigare la arme, turburare, incurcuratura.

* **ALLARMARE**, *-ediu*, v., ad arma vocare, ad arma conclamare, bellieum canere, terrorem incutere, a strigá la arme, a speria, a turburá, a bagá frica in ómeni.

ALLATRARE, v., allatrare, a latrá la cineva,

ALLATURARE, v., adjungere, addere, adiecere, adnectere, a pune unu lucru lón-ga altulu, a insocia lucrulu principale cu altele secundarie; a confrontá, a compará.

ALLATURE sau *a lature*, adv., juxta, secundum, contra, e regione.

* **ALLECTARE**, *-ediu*, allicere, allectare, a indemná, a invitá, a atrage, a ammagi.

* **ALLECTATIONE**, s. f., allectatio, lucrare prin care se allectedia.

* **ALLECTATORIU**, *-tória*, adj. s., allectans, allectator, cellu ce allectedia, atrage, ammagesco.

* **ALLECTATU**, *-g*, part., allectus, atrassu, ammagitu.

* **ALLECTIONE**, s. f., allectio, allegere intre cei alti, aggregare, asociare prin allegere.

* **ALLECTU** *-a*, part. adj., allectus, allessu, asociatu, aggregatu.

* **ALLEGARE**, v., allegare, a adduce rationi, essemple, a citá vorbele cuiva.

* **ALLEGATIONE**, s. f., allegatio, citatione, adducere de rationi, escusa.

* **ALLEGATORIU**, *-tória*, adj. s., allegans, allegator, cellu ce alléga, citédia.

* **ALLEGATU**, *-a*, allegatus, addussu inainte.

ALLEGERE, *allegu*, *allessi* si *allessu* *allessu* si *allectu*, v. allegere eligere, creare, seligere, deligere. Verbulu acestu-a are fórté multe insemnari, essemplele potu facilitá intellessulu diverseloru acceptioni: *Allegemu intre senatori*, *allegemu in numerulu senatoriloru*, *allegemu la senatu*, *allegemu d'intre senatori*. *Din dóue relle amu allessu cellu mai micu*. *Nu m'am allessu cu nemica*. *Nu se allego nemica de densulu*. *Urm'a va allego*. *Nemine nu scie ce se va allego d'in acésta incurcuratura*.

ALLEGERE, s. verbale, allectio, e-lectio, selectio, delectus, in t. s. verbului.

* **ALLEGORÍA**, s. f., allegoria (ἀλληγορία), figura retorica, prin care se espune unu addeveru generale sub una forma sensuala, metafora continua.

* **ALLEGORICU**, *-a*, adj., allegoricus, (ἀλληγορικός), in figura retorica.

* **ALLEGORISARE**, v., allegorizare, a vorbí in figure, in allegorie.

ALLEGUTORIU, *-tória*, adj. s., allegans, eligens, seligens deligens, elector, cellu ce allego in tóte sensurile verbului.

ALLENARE, sau *allinare*, v. alleviare, lenire, sedare, a face lenu, a usiorá, a usiorá dorerea, a stemperá, a imblandí; *a se allená*, a se stemperá, a incetá; *s'a allenatu ventulu*, s'a assediatu, a incetatu. D'in caus'a pronuntiei verbulu acestu-a se confundé in unele locuri alle Daciei superiore cu *anninare*.

ALLENARE, s. verbale, lenimen, in t. s. verbului.

ALLENATIONE, s. f., lenimen, allenimentum, lucrare prin care se allena.

ALLENATORIU, *-tória*, adj. s., leniens, cellu ce allena.

ALLENATU, *-a*, part., lenitus, usioratu, stemperatu, imblanditu.

ALLENIMENTU, pl. *-e*, allenimentum, stemperamentu, modu de allenare.

ALLENTARE, v., allicere, a seduce prin vorbe, prin promissioni.

ALLERGARE, v. currere, verbu formatu d'in *ad si largu*, cá si *allungare* d'in *ad si lungu*.

ALLERGARE, s. verbale, cursio, cursus, ámbiare multa si iute.

ALLERGATORIU, -*tória*; adj. s., *currrens*, cursor, cellu ce *allerga*, ámbia multa si iute.

ALLERGATU, s. m., *cursus*, ámbiatu.

ALLERGATURA, s. f., *cursio*, *curriculum*, *ámbiatura*, *fatiga*.

* **ALLEVARE**, v., *allevare*, a *redicá*, a *scollá*.

* **ALLEVIARE**, v., *alleviare*, a *usiorá* a *allená*.

ALLIARE, -*ediu*, v., *allio* *condire*, a pune *alliu* in *buccate*, a dá *buccatelu* gustu si *odóre* de *alliu*.

ALLIATU, -*a*, part., *allio* *conditus*, *factu* cu *alliu*; pl. *alliate*, *alliata*, *buccate* *facte* cu *alliu*.

ALLIATURA, s. f., *alliatum*, *conditura* cu *alliu*.

* **ALLIDERE**, *allidu*, *allisi* si *allisei*, *allissu*, v., *allidere*, a *freca* de *ceva*, a *lovi* de *ceva*, a *strivi*. *Radecin'a* *vorbeloru* *allisu* si *allisione*.

* **ALLIGANTIA**, s. f. (ital. *alleanza*, fr. *alliance*), *afinitas*, *fœdus*, *legamêntu*, *unire* prin *casatoria*, prin *diverse* *interessi*, in *specie* prin *interessi* *politice*, *federatione*; *alligantia* *offensiva* si *defensiva*.

* **ALLIGARE**, v., *alligare*, a *legá* unu *lucru* de *altulu*, a *legá* *côtra* *altulu*, a *obligá*; refl. a se *alligá*, a se *uní* prin *diverse* *interessi*.

* **ALLIGATORIU**, -*tória*, adj. s., *alligans*, *alligator*, *care* *léga*, *legatoriu*.—Subst., unu *sérpe* *mare* *care* *léga* *animale* de *arbori* prin *incollociturile* *selle*.

ALLIIRE, -*escu*, v., *allio* *condire*, vedi *alliare*.

ALLIITU, -*a*, part., *allio* *conditus*, vedi *alliatu*.

ALLIITURA, s. f., *alliatum*, vedi *alliatura*.

ALLINARE, v., vedi *allenare* cu *tóte* *derivatele* *lui*.

* **ALLINIAMENTU**, pl. e. (fr. *alignement*), *punere* in *linia*, *effectulu* *allinarii*.

* **ALLINIARE**, -*ediu*, v. (de la *ad si* *linea*), a *pune* in *linia*.

* **ALLINIATU**, -*a*, part., *pusu* in *linia*. Subst., (a *linea*) *inceputulu* *unei* *párti* d'in unu *articlu*, *partea* *unui* *articlu* *care* *incepe* d'in *noú*.

ALLIORU, s. m., *allium* *silvestre*, una *pianta* *selbatica*.

ALLIOSU, -*a*, adj., *allio* *plenus*, *plinu* de *alliu*.

ALLIPIRE, -*escu*, (d'in *a* si *λίπος*, *ἀλείφω*, *ἀλείφω*), v., *allinere*, *agglutinare*, a *lipí* de *ceva*; recipr. a se *allipi* *adhærere*.

* **ALLISIONE**, s. f. *allisto*, *frecare*, *lovire*, *strivire*.

ALLISIORU, s. m., *asphodelus* *ramosus*, una *planta* *care* *crește* in *prate* *fôra* *cultura* si *sémena* cu *alliu*.

* **ALLISU**, -*a*, part. *allisus*, *frecatu* de *ceva*, *lovitu* de *ceva*, *strivitu*.

* **ALLITERATIONE**, s. f. (*allitteratio*), *paromœon*, *figura* de *retorica* *care* *consiste* in *repetitionea* *acelloru*-*asi* *littere* sau a *acelloru*-*asi* *syllabe*.

ALLIU, s. m., *allium*, *usturoiu*. *Românii* *desémna* *diverse* *plante* cu *acestu* *nume*: *alliu* de *gradina*, *alliu* *domesticu*, *alliu* de *padure*, *alliu* *selbaticu*, *alliu* *grecescu*, *alliu* *serbescu*, *alliu* *turcescu*. In *pronuntia* *vulgare* *li* sau *immoliatu* *inainte* de *i*, *dupo* *regula* *generale*, *atátu* in *radecina*, *cátu* si in *derivatele* *ei*.

* **ALLOCARE**, v. *attribuere*, *decernere*, a *destiná* una *summa* *pentru* *nnu* *servitiu*.

* **ALLOCATIONE**, s. f. *attributum* (*aes*), *lucrare* prin *care* se *allóca*, se *destina* una *summa*.

* **ALLOCATU**, -*a*, part. *decretus*, *destinatu* *pentru* unu *servitiu*.

* **ALLOCUTIONE**, s. f., *allocutio*, *vorbire* *addressata* *côtra* *cinerva*; *insasi* *address'a* *vorbirei*.

* **ALLOCUTORIU**, -*tória*, adj. s., *alloquens*, *allocutor*, *cellu* ce *addressa* *vorbirea* *côtra* *cinerva*.

* **ALLOCUTIVU**, -*a*, adj. *modale*, *alloquens*.

* **ALLODIALE**, adj. *relativu* *la*-*aliodiu*.

* ALLODIATURA, s. f., vorba d'in legile feudali : proprietate de pamentu antica si nesuppusa sarcineloru cõtra statu, si d'in care proprietariulu nu distribuiá coloniloru; in oppositione cu *colonicatura*.

* ALLODIU, pl.-e, terminu feudale : pamentu ereditatu de la strabuni, dupo ideele feudali, de la impartirea primitiva intre primii ocupanti.

ALLU, (*alla*) a, pl. (*alli*) ai, *alle*, demonstrativu si articlu. — 1. Cá demonstrativu, compusu d'in a si *ellu*, casi astu d'in a si *estu*, se dice cu multu mai raru decâtu simplulu *ellu*, sau compusele acestuia *cellu* si *acellu*, si are tóte formele de casuri : *allu*, *allui*, (*alli*) ai, *alloru*; f. (*alla*) a, *allei*, *alle*, *alloru*: *impaca allu copillu, dà allui copillu apa, dati alloru cersitori câte una buccata de pane, spuneti alloru muieri ce qeti de spusu*. — Casi tóte celle alte demonstrative, *allu*, candu sta senguru, fora substantivu, sau in urm'a unui substantivu, iea particul'a determinativa a (vedi 5. A) : *allu-a*, *omulu allu-a*, *omului allui-a*, *alloru-a*, etc. In acestu casu femininulu sengulariu, in nominativu si accusativu, prin introducerea unui i eufonic, adjunge a se confunde cu acelle-asi forme ale masculinulu plurariu : *muierca a-i-a*, *omenii ai-a*. — 2. Cá articlu, *allu* se pune : a. in constructionile inverse : *allu omului suffletu = suffletu-lu omului, ai muntiloru arbori = arbori-i muntiloru, alle Carpatiloru crescete = crescete-le Carpatiloru*. — b. in constructionile, in cari substantivulu, determinatu prin altu substantivu in genitivu, este totu de una data insocitu de unu adiectivu, care precede substantivulu si este articulatu : *mundre-le crescete alle Carpatiloru, inalti-i pini ai muntiloru*. — c. in genere, inaintea vercarui atributu in genitivu, candu substantivulu determinatu prin acestu atributu nu este articulatu : *omu allu peccatului, fi ai intunerccului, copille alle Romaniei*. — d. inaintea possessiveloru luat absolute, fora substantivu, sau puse inaintea substantivulu : *allu meu, allu teu, ai nostri, ai vostri, alle nostre, allu teu parente*, etc. — Cá articlu, *allu* se dice astadi numai cu formele de nomi-

nativu si accusativu ; la cei mai vechi inse se afla si formele de dativu si genitivu : *Jesu disse bunei soru ai lui Lazaru*. — 3. *Allu* tine mediloculu intre intellesulu de demonstrativu si cellu de articlu in tóte constructionile, in cari la acellu-asi substantivu stau mai multe genitive atributive : *spusele parentiloru si alle invetiatoriloru; crescetulu Parnasului si allu Eliconelui*.

ALLUATU, s. m., *elevatum*, fermentum, substantiv'a care descépta fermentationea.

* ALLUCINARE, v., *hallucinari*, a errá, a errateci, a divagá, a visá, a fantasiá, a se insellá in fantasiele selle.

* ALLUCINATIONE, s. f., *hallucinatione*, erróre, erratecire, divagatione, visu, fantasia desérta, nebunía.

* ALLUCINATORIU, -tória; adj. s., *hallucinator*, cellu ce allucina, divaga, fantasiédia, face nebuníe.

* ALLUDERE, *alludu*, *allusi* si *allusei*, *allusu*, v., *alludere*, a face allusione la ceva, a surride, a favori.

ALLUNA, s. f., *avellana nux*, fructulu arborelui allunu.

ALLUNARIU, s. m., *coryletum*, *alunetu*.

ALLUNECARE, v., *labi*, *hallucinari*, *lubricari*, in *lubrico esse*, *coppii alluneca pre ghiacia, allunecatu pre unu terrenu nesecuru, amu allunecatu ou mentea; omulu usioru se alluneca*.

ALLUNELLA, pl. *allunelle*, s. dim. de la *alluna*, *lenticulae*, semne pre pelle, mai allessu pre facia.

ALLUNELLE, pl. una planta tuberculosa.

ALLUNETU, s. m., *coryletum*, multime de alluni, gradina, selba, padure de alluni.

ALLUNGARE, v., *fugare*, *propellere*, *repellere*, *amovere*, *amolliri*, verbu formatu d'in *ad* si *lungu*, cá si *allergare* d'in *ad* si *largu*.

ALLUNGARE, s. verbale, *fugatio*, *propulsio*, *depulsio*, *amotio*, *amollitio*, departare de la sene, respingere, reieptare, scoteré d'in locu, d'in terra.

ALLUNGATU, -a, part., *fugatus*, *propulsus*, *depulsus*, *amotus*, *ejectus*, *dé-*

partatu, fugatu, respinsu, reieptatu, scossu afora d'in terra.

ALLUNISIU, vedi *allunetu*.

ALLUNU, s. m., avellana arbor, corylus. De allunu, colurnus.

* ALLUSIONE, s. f., allusto, attingere, numire prin vorbe improprie, inse cu intentionea de a se intellege lucrulu fora difficultate.

* ALLUVIONALE, adj., de alluvione sau prin alluvione; *pamēntu alluvionale*, formatu prin alluvione.

* ALLUVIONE, s. f., alluvio, lucrarea apeî prin care rōde pamēntulu, si lu duce intr'altu locu.

* ALLUVIU, s. m., alluvium, pamēntu formatu sau addussu prin lucrarea apeî, prin alluvione.

ALMENTRELEA, adv., aliter, vedi *altramente*.

ALMU, -a, adj., almus, nutritoriu, sanctu, venerabile.

ALNU, *alinu, arinu, aninu*, s. m., alnus. Vedi *arinu* si *aninu*.

* ALOE, s. f., (ἀλόη), una planta amara; fig. amarime.

* ALOGIA, s. f., alogia (ἀλογία), lucrare sau vorba fōra ratione; ospetiu fōra vorbire.

* ALOGU, -a, adj. s., alogus, (ἄλογος), fōra ratione, estravagante.

* ALOPECIA, s. f., alopecia, (ἀλωπεξία), morbu in urmarea carui-a cade perulu de pre capu si de pre barba.

* ALOPECIOSU, -a, adj., alopectosus, cellu ce are alopecia, cellu ce perde pērule.

* ALOPECURU, s. m., alopecurus, (ἀλωπέκουρος), una planta, cōda vulpei.

* ALPESTRE, adj., (alpestris), d'in alpi.

* ALPHA sau *alfa*, s. f., alpha, (ἄλφα), antāni'a littera d'in alfabetulu grecu,

* ALPHABETA, sau *alfabeta*, s. f. Vedi *alfabetu*.

* ALPHABETICU, sau *alfabeticu, -a*, adj., relativu la alfabetu; *ordine alfabetica*; cā substantivu : Abecedariu.

* ALPHABETU, sau *alfabetu*, s. m., *alphabetum* (ἀλφάβητος), litterele grece in ordinea loru, precumu se dicu celle latine Abece,

* ALPI, m. pl. alpes, munti inalti, munti accoperiti cu néue; in specie muntii d'intre Italia si Gallia.

* ALPINU, -a, adj. s., alpinus, locuitoriu d'in alpi.

* ALSINA, s. f., alsine, (ἄλσος), una planta care cresce in paduri.

* ALSIOSU, -a, adj., alsiosus, frigidu, sensibilu la frigu, cellu ce se teme de frigu.

ALTAMENTERÉ, adv., aliter, vedi *altramente*.

ALTAMENTRE, adv., vedi *altramente*.

* ALTANU, s. m., altanus, vēntu care suffla de la mare, vēntu care suffla de la uscatu, vēntu care suffla d'intre média-di si appussu.

* ALTANU, s. m., podium, mēntanum, projectum, folisioru de asupr'a casei.

ALTARJU, pl. -ie, altar, altare, altarium, locu inaltu destinatu pentru sacrificiu, mēsa destinata pentru sacrificiu; loculu unde se face sacrificiu, identicu cu sanctuariu.

* ALTERARE, -*ediu*, v., mutare, imutare, turbare, vitlare, corumpere, a scambá, a preface, a turburá, a stricóá; *tōte lucrurile se potu alterá*.

* ALTERATIONE, s. f., mutatio, adalteratio, scambare, preface, turburare, stricatione, falsificatione.

* ALTERATORIU, -*tória*, adj. s., mutans, adulterans, cellu ce scamba, preface, turbura, falsifica, strica.

* ALTERATU, -a, part., mutatus, adalteratus, vitiatu, scambatu, preface, turburatu, stricatu.

* ALTERCARE, v., altercari, a scambá vorbe, a disputá, a discute, a debate, a se certá.

* ALTERCATIONE, s. f., altercatio, scambare de vorbe, disputa, discussione, debatare, certa.

* ALTERCATORIU, -*tória*, adj. s., altercans, altercator, cellu ce scamba vorbe, disputa, discute, debatare, se certa.

* ALTERCATU, -a, part. disputatu, discussu, debatutu, certatu.

* ALTERNARE, -*ediu*, v., alternare, a face unulu dupo altulu, a face acumu

unulu, acumu altulu, a scambá lucrare. *A alterná agrii*, a despartí agrii in trei párti, a lassá un'a se repause, a ará si a seminá un'a cu gránu si alt'a cu porumbu, si a scambá cultur'a in annulu venitoriu, si a continuá in cellu altu. *A alterná veghiale*, a scambá pre veghiatori unulu dupo altulu.

* **ALTERNATIONE**, s. f., *alternatio*, lucrare alternativa, prin care se scámba obiectulu unulu dupo altulu, scambatióne alternativa.

* **ALTERNATIVU**, -a, adj. modale, *alternus*, *alternans*, prin care se alterna, se scámba unulu dupo altulu.

* **ALTERNATORIU**, -tória, adj. s., *alternans*, cellu ce alterna, scámba, face acumu un'a, acumu alt'a.

* **ALTERNATU**, -a, part., *alternatus*, scámbatu, facutu unulu dupo altulu.

* **ALTERNU**, -a, adj., *alternus*, de una parte si de alt'a, unulu dupo altulu, *alternativu*.

* **ALTETIA**, s. f., *altitudo*, altitudine, inaltime; cá titlu *celstido*, *serenitas*, *serenitate*, inaltime.

ALTIARE, v. vedi *inaltiare*.

ALTIME, s. f., *altitudo*, vedi *inaltime*.

* **ALTISONU**, -a, adj., *altisonus*, cellu ce suna inaltu, resuna in aeru, sublime.

ALTITIA, pl. -ie, figuræ *tunicarum humeris appictæ*, figure cosute pre umerii cameiei femineloru române.

* **ALTITONU**, -a, adj., *altitonus*, *altitonans*, cellu ce tuna d'in inaltime.

* **ALTITRONU**, -a, adj., *altithronus*, cellu ce siéde pre unu tronu inaltu.

* **ALTITUDINE**, s. f., *altitudo*, altime, inaltime.

ALTRAMENTE, *altamentre*, *altamentere*, *almentrelea*, adv., *aliter*, *secus*, in altu modu. Vorb'a acésta-a ne presenta dóue terminatióne adverbiele a própe perdute, un'a in *mente*, si alt'a *eré* sau *teré*, de cari s'ar cuveni se facemu usu cu prudentia, co-ci adverbiele nóstre se confundu fórté adese ori cu adiectivele.

ALTBU, -a, adj., *alter*, *alius*. Vedi *altu*.

ALTU, -a, adj., *alter*, *alius*, Vorb'a acésta conserva inca multe urne d'in declinatióne latiná, asiá: N. sing. *altu*,

alta, G. *altui*, *altei*, pl. N. *alti*, *alte*, G. *altoru*. In nominativi admitte si artícululu candu sta singura: *altulu*, *alt'a*, *altii*, *altele*, éro in genetivi si dativi suffissulu *a*, *altui-a*, *altei-a*, *altoru-a*. Spre insemnarea lui *alter* latinu, se pune *cellu altu*, *cea alta*, *cellui altu*, *cellei alte*, *cei alti*, *celle alte*, *celloru alti*, unde pentru impedecarea hiatului se aude *laltu*, *cellulaltu*, etc. *Altu omu alius homo*; *altulu*, *alius quidam*, *cellu altu*, *alter*; *cine altulu póte sci mai bene acésta-a de catu voi? quis alter?* — *Unu altulu* e gallicismu. *Nu potu primí monet'a acésta-a, da-mi alt'a*. *Alta lume te astépta pre tene, sufflete*. *Unulu merge înainte, altulu vine dupo mene*. *Spuneti acéste-a altoru-a, nu mie*.

ALTUIRE, -escu, v., *inserere*, *inoculare*, a inoculá in genere atátu plantele cátu si materi'a morbósa, si fig. doctrin'a. Vorb'a acésta-a s'a formatu in gur'a poporului, cu insemnarea de *alterare*, *adulterare*, a peface in altulu.

ALTUITU, -a, adj. s., *insitivus*; cá subst. *insitio*.

* **ALUME**, pl., *alumi*, *alumen*, pétra acra.

* **ALUMINA**, s. f., combinatióne chymica d'in doui atomi de aluminu si d'in trei atomi de oxyeniu.

* **ALUMINARIU**, s. m., *aluminarius*, care face sau vende alume.

* **ALUMINATU**, s. m. combinatióne salina formata d'in alumina in combinatióne cu certe basi, si solubile in acide.

* **ALUMINIU**, s. m., (*aluminium*), corpu chymicu d'in care se compune alumele (pétra acra).

* **ALUMINOSU**, -a, adj., *aluminosus*, mestecatu cu alume, care are gustu de alume.

* **ALUMNA**, s. f., *alumna*, eleva, nutrita, educata, scolaria.

* **ALUMNATU**, pl. -e, *convictus*, casa de educatióne, pensionatu, seminariu.

* **ALUMNU**, s. m., *alumnus*, elevu, nutritu, educatu, scolariu.

* **ALUTA**, s. f., *aluta*, pelle mólle, calciamente de atare pelle.

AM, ai, are, avemu, aveti, au, vedi *avere*.

* **AMABILE**, adj., *amabilis*, demnu de amatu, care merita a fi amatu.

* **AMABILITATE**, s. f., *amabilitas*, calitate de a fi amabile.

* **AMALGAMA**, s. f., *mixtura*, mestecatura de diverse lucruri, *amalgama de salse, amalgama de metalle*.

* **AMALGAMARE**, -*ediu*, v., *miscere*, *confundere*, a mesteca si uni lucruri diverse.

* **AMANTE**, part. adj. s., *amans*, cellu ce ama, *unu amante*; cea ce ama, *una amante*; *amantii sunt amenti*, *amantes sunt amentes*.

* **AMABACINU**, -*a*, adj., *amaracius*, de amaracu.

* **AMARACU**, s. m., *amaracus*, (*ἀμαράκω*), una planta odorifera.

* **AMARANTU**, s. m., *amarantus*, (*ἀμαράντος*), una flore, merisioru.

* **AMARE**, v., *amare*, a senti amore, a senti placere, a ave gustu pentru ceva; contrariu verbului *urire*: *amamu binele si urimu reulu*.

AMAREA, vedi *amarella*.

AMARELLA, s. f., *carduus Mariae*, una planta.

AMARELLUTIA, s. f., diminutivu d'in *amarella*, alta planta care are assemenare cu amaréll'a.

AMARÉTIA, s. f., *amarities*, calitate amara, gustu amar.

AMARIME, s. f., *amaritudo*, calitate de a fi amar.

AMARIRE, -*escu*, v., *amaricare*, a face amar, a supperá, a interritá, a meniá, a afflige; reciproc *a se amari*, a se face amar, a se supperá, a se interritá, a se meniá, a se afflige.

AMARITIONE, s. f., *amaritudo*, *mœror*, stare amarita in tóte insemnãrile verbului *amarire*.

AMARITIOSU, -*a*, adj., plinu de amaritione.

AMARITORIU, -*tória*, adj. s., *amaricans*, cellu ce amaresce.

AMARITU, -*a*, *amarus*, *mœstus*, *exacerbatus*, *iratus*, *miser*, amar, *supperatu*, *inristatu*, *interritatu*, *meniatu*, *meseru*, *ticallosu*.

* **AMARITUDINE**, s. f., *amaritudo*, *amarime*.

AMARU, -*a*, adj., *amarus*, *acerbus*; *amaru la gustu*, *lucruri amare*.

AMARU, interj., *væ*; *amaru de mene!* *amaru voue!* *amaru peccatosiloru!*

* **AMARULENTU**, -*a*, adj., *amarulentus*, fórte amar, *amaritosu*, fig., *muscatiosu*, *sarcasticu*.

* **AMATORIU**, -*tória*, adj. s., *amans*, *amator*, *amatorius*, cellu ce ama, *doresce*, *desidera*, *afia placere*, *acellu-a de la care procede amórea*; *amatoriu de ómeni*, *amatoriu de dreptate*, *amatoriu de scientia*, *amatoriu de artile formóse*, *amatoriu de calli*, *amatoriu de venatu*, etc.

* **AMATRICE**, s. f., *amatrix*, cea ce ama, *doresce*, *afia placere*.

* **AMATU** -*a*, part., *amatu*, *doritu*, *desideratu*, *placutu*, *acellu-a asupr'a carui-a e indereptata amórea nóstra*.

* **AMAZONE** sau *amazona*, s. f., *amazon*, (*ἀμαζών*), femina bellicosa.

* **AMBAGI**, s. f. pl., *ambages*, *intorseture*, *sinuositài*, *incurcature*, *circunlocutioni*, *ambiguitàti*, *obscuritàti*, *enigmatu*.

* **AMBAGIOSU**, -*a*, adj., *ambagiosus*, plinu de ambagi, de obscuritàti.

AMBARIU, pl. -*ie*, *cumeru*, *cumerus*, *granarium*, *cosiu*, *cosiariu*, *granariu*. Vorba de origine incérta, inse familiarisata la Români.

* **AMBASSATA**, s. f., *legatio*. Vorba de origine incérta, inse tare usitata in limba diplomatica.

* **AMBASSATORIU**, s. m., *legatus*, *orator*, *tramissu* in causele statului la unu guvern straniu; *insarcinatu* cu *ambassat'a*.

* **AMBASSATRICE**, s. f., *legata*, *tramissa* in causele statului la unu guvern straniu, *femin'a ambassatoriului*.

AMBI, *ambe*, pl., *ambo*, *ambæ*, *amendoui*, *amendoue*; *ambi filii mei*, *ambe fiiele melle*; *ambe partile*.

* **AMBIGUITATE**, s. f., *ambiguitas*, stare ambigua, cu dóue intellessuri, *obscura*, *incerta*.

* **AMBIGUU**, -*a*, adj., *ambiguus*, *ecivocu*, cu dóue intellessuri, *indouiosu*, *incertu*, *obscuru*, *variabile*, *vacillatoriu*, *insellatoriu*, *periculosu*, *contrariu*.

* **AMBITIONARE**, -*ediu*, v., *ambire*,

a dorí, a aspirá, a amblá dupo unu lucru, dupo unu postu sau demnitate, a sollicitá, a intricá.

* **AMBITIONE**, s. f., ambitio, doren-tia, cupiditate, amóre, manía, sollicitatione, aspiratione la demnitàti, ostentatione,

* **AMBITIOSU**, -a, adj., ambitiosus, plinu de ambitione, cellu ce aspira la demnitàti, cellu ce ambla dupo demnitàti, inflatu, ampullatu, arrogante, fastuosu.

* **AMBITU**, s. m., ambitus, circuitu, circumferentia, circumlocutione, periodu; estensione, sphaera.

AMBLARE, v. intr., ambulare. Vorba fórte usitata in limb'a romána, care dupo diversele ei transitioni prin mici differentie de intellessuri, da occasione la summa de frasi: *âmbli in susu si in giosu, âmbli in carru, âmbra pre diosu, âmbli callarie, âmbli cu ide'a, âmbra dupo draculu, âmblamu dupo averi, âmbli cu latronii, âmbra ascunsi, âmbra cu mici'a in saccu, âmbli in locuri relle, âmbli in affacerile statului, ce âmbli? nu âmblá! cumu ti âmbra? ni âmbra bene, reu; cumu ai âmblatu? am âmblatu câtu se pôte de reu. Imperativulu: blâmu sau blemu, blati sau bleti; blâmu la mésa, blati a casa!*

AMBLARE, s. verbale, ambulatio, in tôte s. verbului.

AMBLATÓRE, s. f., secessus, latrina, cacastóre.

AMBLATORIU, -tória, adj. s., ambulans, ambulator, ambulatorius, cellu ce âmbra, in tôte s. verbului.

AMBLATU, -a, part., versatus, cellu ce a âmblatu prin multe si a trecutu prin tôte.

AMBLATU pl.-e, ambulatus, iter, fatigium, cursulu facutu in ambulare, incercare, sollicitare, fatiga.

AMBLATURA, s. f., ambulatura, modulu de ambulare.

AMBLETU, pl.-e, iter, varatio, eundi vel ambulandi modus, mersu, cursu, al-lergatura; noi lu connóscemu pre ambletu, dupo atâte amblete abiá am potutu adjuge la acestu micu resultatu.

* **AMBONE** sau *ambonu*, s. m., sug-

gestus, cathedra, ambon (*ἀμβων*), cate-dra in baserica de pre care se predica.

* **AMBRA**, s. f., suetium, substantia resinósa solida si transparente, d'in care se facu diverse obiecte mai vertosu buccine de pipe; *ambra galbina, ambra négra*. In Románi'a se afla multa ambra in regionea Budiului.

* **AMBRONE**, s. m., ambro, resspitatoriu, dissipatoriu.

* **AMBROSIA**, s. f., ambrosia, (*ἀμβροσία*), nutritur'a dieiloru.

* **AMBROSIACU**, -a, adj., ambrosiacus, dulce cá ambrosi'a, *vinu ambrosiacu*.

* **AMBROSIU**, -a, adj. s., ambrosius, divinu.

* **AMBULANTE**, part., ambulans, care âmbra d'in locu in locu.

* **AMBULANTIA**, s. f., ospitariu mobile.

†† **AMBURERE**, v., amburere, a arde impregiuru, a perli. Radecin'a vorbeloru *ambustu* si *ambustione*.

* **AMBUSTIONE**, s. f., ambustio, ardere impregiuru, arsura, perlitura.

* **AMBUSTU**, -a, ambustus, arsu, impregiuru, perlitu.

* **AMENDA**, s. f., (emenda), muleta, pedépsa pecuniaria, puitione care se rescumpera cu moneta sau cu vite. Vorb'a acésta-a e de currendu introdussa, si ar fi fostu de preferitu form'a *emenda*, cu tôte derivatele ei.

* **AMENDABILE**, adj., emendabilis, care se pôte indereptá, se pôte correge.

* **AMENDAMENTU**, pl.-e, emendatio, scambare in mai bene, indereptare, corregere; modificare facuta unei legi, derogatio, dupo limb'a classicitáti.

* **AMENDARE**, -ediu, v., emendare, a indereptá, a correge, a ammeliorá; a correge unu proiectu de lege, rogationem corrigere; a amendá una lege, de lege aliquid derogare.

* **AMENDATORIU**, -tória, adj. s., emendans, emendator, emandatorius, cellu ce amenda, inderepta, correge.

* **AMENDATU**, -a, part., emendatus, indereptatu, reformatu, corressu.

AMENDOU, **AMENDÓUE**, adj. num. ambo, ambœ, forma vulgare, contrassa d'in *ambidou*, *ambédoue*, si popularisata

in locu de *ambi*, *ambe*: *amendoui ómenii*, *amendóue muierile*. In genitivulu *amendouoru* se aude syllab'a *or* duplicata in gur'a poporului, *amendororu*, cá si in *totororu*, in locu de *totoru*.

* AMENITATE, s. f., *aménitas*, piacere, stare placuta, imperssione placuta, formosétia, incantare, desfetare.

* AMENTE, adj. v, *amens*, fóra mente, alienatu de mente, smentitu.

* AMENTIA, s. f., *amentia*, stare fóra mente, dementia, alienatione de mente, perdere de mente.

* AMENU,-a, ad., *aménus*, placutu vederei, formosu, care attrage amórea nóstra, gratu, gratiosu, plinu de gratie. Vorb'a acésta-a derivata d'iu *amare*, confina cu *amabile*, inse insémna mai pucinu, si se distinge cá placerea de amore.

* AMETHYSTU sau *ametustu*, s. m., *amethystus* (*ἀμέθυστος*), una pétra pretiósa.

* AMICA, s. f., *amica*, femina care-ni voiesce benele si pre care ua amàmu; amante, concubina.

* AMICABILE, adj., *amicabilis*, demnu de amicitia, amicale.

* AMICABILITATE, s. f., calitatea de amicabile.

* AMICALE, adj., *amicus*, amicu, de amicu, benevoitoriu, cumu se cuvine unui amicu: *vorbe amicali*, *relationi amicali*, *portare amicale*, *cu facia amicale*.

* AMICÉTTIA, s. f., *amicittia*, (forma vulgare).

AMICÍA, s. f. *amicittia*, (dupo analogia vorbeloru *domnia*, *fratia*, *socia*.)

* AMICITTIA, s. f. *amicittia*, (forma latina).

* AMICOSU,-a, adj., *amicosus*, care are multi amici sau amice.

* AMICU, s. m., *amicus*, omu care ni voiesce benele si pre care lu amàmu; *intre amici tóte su commune*; *amicii se connoscu in nefericire*; *nu toti cei ce ni se dicu amici, sunt in realitate*.

* AMIRALE, s. m., *classis praefectus*, commandantele unei flote. Vorba de origine straina, inse adoptata in tóte limbele europeane. Form'a *admirale* este affectata, si duce la una etymologia care nu póte avé acésta vorba.

* AMIRALÍTATE, s. f., *classis regimén*, officulu amiralelu.

* AMISSIÓNE, s. f., *amissio*, perdere.

* AMISSU,-a, part., *amissus*, perduu, ce amu lassatu d'in mani se cada, ce nu mai avemu.

* AMITTERE, *amittu*, *amisi* si *amisei*, *amissu*, v., *amittere*, a lassá d'in mani se cada sau se se duca, a perde.

AMMAGIRE,-escu, v., *fallere*, *seducere*, *decipere*, *fraudare*, a insellá, a seduce, a induce in erróre. Derivationea cu probabilitate este de la *magu*, *magus* (*μάγος*), care insémna si fermecatoriu, si insellatoriu, si ammagitoriu.

AMMAGIRE, s. verbale, *seductio*, *deceptio*, *fraudatio*, *circumventio*, in tóte s. verbului.

AMMAGITORIU,-tória, adj. s., *dolosus*, *fraudulentus*, *fallax*, *seductorius*, *seductor*, *deceptorius*, *deceptor*, cellu ce ammagisce, insélla, seduce, induce in erróre.

AMMAGITU,-a, part., *seductus*, *deceptus*, *defraudatus*, *insellatu*, *sedussu*, *iudussu* in erróre.

AMMAGITURA, s. f., *seductio*, *deceptio*, *defraudatio*, *insellatione*, *seductione*, *deceptione*.

AMMANARE, v., *procrastinare*, *prorogare*, *proferre*, *difere*, a lassá ceva pre mâne, a lassá se se faca intr'alta dí, a prorogá, a differi una lucrare.

AMMANARE, s. verbale, *procrastinatio*, *prolatio*, *prorogatio*, *dilatatio*, in tóte s. verbului.

AMMANATORIU,-tória, adj. s., *prorogans*, *prorogator*, *dilator*, *dilatatorius*, cellu ce ammana.

AMMANATU,-a, part., *procrastinatus*, *prolatus*, *prorogatus*, *dilatus*, *prorogatu*, *differitu*.

* AMMELIORARE,-ediu, v., *mellus* facere sau reddere, in mellus matare, a face mai bunu, a derege, a indereptá.

* AMMELIORATIONE, s. f., *mutatio* in mellus, scambare sau immutare in mai bene, deregere, indereptare.

* AMMELIORATU,-a, part., *jam melior*, facutu mai bene, indereptatu.

AMMENTIARE, v., *minari*, *minitari*, *comminari*, *minas* *jaclare*. In pro-

nunti'a vulgare se aude *ammenintiare*, si *ammerintiare*, inse interpolarea litterei π e una anomalia in acésta vorba, fiendu co syllab'a penultima in *ammenitia* e totu de a una scurta neintonata. Treceera lui n in r provine assemine numai d'in unu invétiu reu.

AMMENITIARE, s. verbale minæ, minatio, comminatio, in t. s. verbului.

AMMENITIATORIU, -tória, adj. s., minax, minator, minitabundus, cellu ce ammenitia.

AMMENITIATU, -a, part., minis expositus.

AMMENITIATURA, s. f., minae, minatio, comminatio, actulu de ammenitiare.

AMMENUTU, pl.-e, (ad-minutum), cu de ammenutulu, minutatim, carptim, singillatim, particulatim; ammenutele, singula, singule res, minutæ. Nu conosciu tôte ammenutele acestei affaceri. In pronunti'a vulgare se aude *ammenunţu* si *ammerunţu*, inse interpolarea litterei π e una affectatione cõpillaresca. Treceera lui π in r provine assemine numai d'in unu invétiu reu. Vedi *menutu*, *merunţu*.

AMMERENDARE, -ediu, v., comœatum procurare, a provisioná; recipr. a se *ammerendá*, comœatum sibi comparare, a se provisioná cu celle necesarie pentru calletoria.

AMMESTECARE, v., admiscere, immiscere; recipr. a se *ammestecá*, admisceri, immisceri. *Ellu ammisteca tôte lucrurile, se ammisteca unde nu i ferbe ólla, nu me ammistecu in affacerile altui-a, ce te ammisteci unde nu esti chiamatu?*

AMMESTECARE, s. verbale, mixtio, admixtio, immixtio, in t. s. verbului.

AMMESTECATORIU, -tória, adj. s., admiscens, immiscens, cellu ce ammisteca si cellu ce se ammisteca.

AMMESTECATU, -a, part., admixtus, immixtus, cellu ce e ammistecatu sau s'a ammistecatu.

AMMESTECATURA, s. f., mixtura, confusio, resultatu allu ammistecarii, lucruri ammistecate, incurcatura.

AMMESTECU, pl.-e, admixtio, participatio, ingerentia, participare: fóra

ammesteculu meu; n'am neci unu ammistecu cu acei ómeni.

AMMETIRE, -escu, v., (μεθόρασι) vertigine afficere, intr. vertigine affici, a turburá mentea, a imbetá, a lessiná: *vinulu cellu tare ni a ammetitu pre toti; ellu i ammetesce cu vorbele selle; ellu e ammetitu cá unu pesce afóra d'in apa.*

AMMETIRE, s. verbale, vertigo, deliquium, in t. s. verbului.

AMMETITORIU, -tória, adj. s., vertigine afficiens, cellu ce ammetesce, imbetá, turbura mentea.

AMMETITU, -a, part. vertigine correptus, turburatu, beetu, imbetatu, smentitu; *nu potiu stá pre petióre de ammetitu ce sum.*

AMMETITURA, s. f., vertigo, starea de ammetitu.

* **AMMONIACU**, adj. s., ammoniacus, (ἀμμωνιακός), si ammoniacum, substantia chymica; *sare de ammoniacu, gummi de ammoniacu.*

* **AMMONITRU**, s. m., ammonitrum, (ἀμμόνιτρον), mestecatura de arena si de nitru d'in care se face vitrulu.

AMMORTIRE, -escu, v., torpere, rigere; *amu ammortitu de frigu; mi a ammortitu petiorulu.*

AMMORTIRE, s, verbale, rigor, torpor, in t. s. verbului.

* **AMMORTISAMENTU**, pl.-e, extinctio, stingerea unei detorie prin respunderea successiva a partiloru ei. Terminu finantiariu modernu, cá si celle dóue urmatórie.

* **AMMORTISARE**, v., extinguere, a stinge una detoria prin respunderea successiva a partiloru.

* **AMMORTISATU**, -a, extinctus, stinsu, defacutu cu totulu.

AMMORTITU, -a, part., torpidus, rigidus; *nu se póte miscá de ammortitu ce este; tôte membrele mi sunt ammortite.*

AMMOTIARE, vedi *ammutiare*.

AMMUTIARE, v., irritare, incitare, concitare, (forma corrupta este *asmutiare*); se dice mai allesu a *ammutiá canii*.

AMMUTIARE, s. verbale, irritatio, incitatio, concitatio.

AMMUTIATORIU, -tória, adj. s., ir-

ritans, incitans, concitans, irritator, cellu ce aminutia.

AMMUTIATU, -a, part, irritatus, incitatus, concitatus.

AMMUTIATURA, s. f., irritatio, provocatio.

AMNA, s. f., agna, vedi *amnella*.

AMNARIU, pl.-ie, igniarium, scapatoriu, instrumentu de aciariu cu care se bate focu d'in cremine, cu care se scăpera.

*AMNATIONE, s. f., agnatio, consanguinitate de partea patrelui.

*AMNATU, s. m., agnatus, consanguenu de partea patrelui; mai restrinsu de câtu *comnatu*, cognatus, consanguenu in genere.

AMNELLA, s. f., agnella. In Macedoni'a se pronuntia *amnêa*, in Daci'a lui Traianu cu stramutarea accentului pre syllab'a penultima a cadutu a de la inceputu, si cuventulu a trecut in *mnêa*, apoi in *miêa*, inse plurariulu conserva *ll*, *mnelle*, *mielle*. Vedi *miêa*.

AMNELLU, s. m., agnellus. In Macedoni'a se pronuntia *amnellu*, in Daci'a lui Traianu cu stramutarea accentului pre syllab'a penultima a cadutu a de la inceputu, si cuventulu a trecut in *mnellu*, apoi in *miellu*, plurariulu *mnei*, *miei*. Vedi *miellu*.

*AMNESTIA, s. f., amnestia, (ἀμνηστία), uitare de celle ce s'au intemplat, iertare de celle comisse, se dice mai allessu despre criminile politice.

*AMNESTIARE, -ediu, v., a dá uitării celle comisse, a iertá pre cei preeniti pentru crimini politice.

*AMNESTIATU, -a, iertatu, redintegratu.

*AMNINU, -a, adj., agninus, de amnellu; carne *amnina*, carne de amnellu.

AMNIORA, s. f., agna vetulu, amnella mare. D'in caus'a stramutării accentului pre penultim'a, a cadutu a de la inceputu. in gur'a poporului, si cuventulu a trecut in *mióra*, precumu si cellu urmatoriu, in *mioru*. Vedi *mióra*.

AMNIORU, s. m., agnus vetulus, amnellu mare. Vedi *mioru*.

AMNU, s. m., agnus (ἀγνός), vedi *amnellu*.

*AMORATU, -a, adj., amore captus, vedi *inamoratu*.

*AMÔRE, s. f., amôre, affectu sau passione cu care imbraciâmu obiectele sau personele ce ni sunt placute, caritate, bunavoientia, sympathia viua; contrariu: ura, antipathia viua. *Amore de sene*, *amorea appropeliu*, *amorea cõtra parinti*, *amorea parentiloru cõtra filii*, *amôre fraternă*, *amôre filiale*, *amôre platonica*, *amôre sensuală*; *arde de amôre*; *amôre de lauda*, *de domnia*, *de gloria*, *de argentu*, *de omeni*.

*AMOROSU, -a, adj., amore captus, amore saucius, plinu de amore, coprinsu de amore, nebunu de amore, inamoratu.

*AMOTIONE, s. f., amotio, departare, scõtere, degradare.

†† AMOVERE, v., amovere, radecin'a vorbeloru *amotione*, *amovibile*, *amovibilitate*.

*AMOVIBILE, adj., (fr. *amovible*), care se poté departá d'in locu, d'in unu postu.

*AMOVIBILITATE, s. f., (fr. *amovibilité*), proprietatea de a se poté departá d'in locu.

*AMPHIBIU, sau *anfibi*, pl.-e, (ἀμφίβιος), animali cari traiescu in apa si pre uscatu.

*AMPHIBOLIA sau *anfibia*, s. f., *amphibolla* (ἀμφιβολία), ambiguitate.

*AMPHIBOLICU, sau *anfibolicu*, -a, adj., cu dõue intellessuri, ambiguu.

*AMPHIBOLOGIA sau *anfibia*, s. f., *amphibologia* (ἀμφιλογία), vorbire in doue sensuri.

*AMPHIBOLOGICU sau *anfibiologicu*, -a, adj., relativu la *amphibologia*.

*AMPHIBALU sau *anfiba*, -a, adj., *amphibalus* (ἀμφίβαλος), ambiguu.

*AMPHIBRACHU sau *anfibracu*, s. m., *amphibrachus*, (ἀμφίβραχος), petioru metricu compusu d'in una syllaba lunga intre dõue scurte. In limb'a româna sunt summa de atari vorbe, inse nu facu unu petioru: *marire*.

*AMPHIMACRU sau *anfima*, s. m., *amphimaerus*, (ἀμφίμακρος), petioru metricu compusu d'in una syllaba scurta intre dõue lunge.

* **AMPHITEATRALE** sau *anfitea-
trale*, adj., amphiteatralis, relativu la
anfiteatru.

* **AMPHITHEATRU** sau *anfiteatru*,
pl. e, amphitheatrum, (ἀμφιθέατρον), edi-
ficiu ellipticu (că sî compus d'in două
teatre) in care se representáu diverse
lupte, mai alleşu de gladiatori.

* **AMPHORA** sau *anfora*, s. f., am-
phora (ἀμφορεύς), vasu cu două anse in
care se punea vinu, sau si alte lucruri;
mesura de capacitate identica cu patran-
tariulu, quadrantal, care coprendea optu-
dieci de libre (sau litre moderne).

* **AMPHORALE** sau *anforale*, adj.,
amphoralls, de una anfora.

* **AMPHORARIU** sau *anforariu*, adj.
s., amphorarius, coprinu in una anfora;
cellu ce face sau vende anfore.

* **AMPLIARE**, -*ediu*, v., ampliare, a
marî, a immultî, a ilustra, a inaltî.

* **AMPLIARE**, s. verbale, ampliatio,
in tôte s. verbului.

* **AMPLIATIONE**, s. f., ampliatio,
marire, immultire, ilustra, inaltiare.

* **AMPLIATORIU**, -*tória*, amplians,
ampliator, cellu ce amplieá.

* **AMPLIATU**, -*a*, part., ampliatu,
maritu, immultitu, ilustratu, inaltiatu.

* **AMPLIFICARE**, v., amplificare, a
marî, a implé, a desvoltá.

* **AMPLIFICARE**, s. v., amplificatio,
in tôte s. verbului.

* **AMPLIFICATIONE**, s., amplifica-
tio, marire, implere, desvoltare.

* **AMPLIFICATORIU**, -*tória*, adj. s.,
amplificans, amplifactor, cellu ce am-
plifica.

* **AMPLIFICATU**, -*a*, part., amplifi-
catus, maritu, desvoltatu.

* **AMPLIFICU**, -*a*, adj., amplificus,
mare, magnificu.

* **AMPLITUDINE**, s. f., amplitudo, ma-
rime, largime, circumferentia, dimen-
sione, estensione; demnitate, distinctiune

* **AMPLU**, -*a*, adj., amplius, mare, mag-
nificu, largu, spatiosu, pomposu, copiosu,
illustru, importante, considerabile.

* **AMPULLA**, s. f., ampulla, butelia,
cu fólle largu, butelia inflata; de aci fi-
guratu: vorbe inflata, styly inflatu, em-
phaticu.

* **AMPULLARE**, -*ediu*, v., ampullari,
a se espreme cu emphase.

* **AMPULLARIU**, s. m., ampullarius,
cellu ce face sau vende ampulle.

* **AMPULLATU**, -*a*, part., ampulla-
tus, inflatu, emphaticu, *styly ampullatu*,
frasi ampullate.

* **AMPUTARE**, v., amputare, a taliá,
a scurtá, a deminuí, a curetiá; se dice
mai alleşu despre taliarea ramuriloru,
si in medicina despre taliarea membre-
loru morbóse.

* **AMPUTATIONE**, s. f., amputatio,
taliatura, scurtatura, deminutiune.

* **AMPUTATOTIU**, -*tória*, adj. s., am-
putatorius, cellu ce talia, curetia.

* **AMPUTATU**, -*a*, part., amputatus,
taliatu, suppressu.

* **AMULETU**, pl. -*e*, amuletum, pre-
servativu de morbi.

* **AMURCA**, s. f., amurca, (ἀμόργη),
spuma de olive, partea cea necurata la
stórcerea oliveloru, care se separa de oliu
si se lapeda, lapedatura.

* **AMURCARIU**, -*a*, adj., amurcarius,
relativu la amurca; *vase amurcarie*, in
care se pune amurca.

AMUTIRE, -*escu*, v., obmutescere, a
deveni mutu, a perde facultatea de a
vorbi, a perde vocea, a tacé.

AMUTIRE, s. verbale, perderea vocii,
perderea facultatii de a vorbi.

AMUTITU, -*a*, part., devenitu mutu.

* **AMYGDALA**, s. f., amygdala, (ἀ-
μυγδάλη). Vedi *migdala*.

* **AMYGDALU**, s. m., amygdalus, (ἀ-
μυγδαλος). Vedi *migdalu*.

* **AMYLARE**, -*ediu*, v., amylare, a
mestecá cu amylu.

* **AMYLU**, s. m., amyllum (ἄμυλον),
flore de farina estrassa d'in grânu. In
limb'a italiana a trecut in amido, in
cea fancesa in amidon, in cea ispanica
n almidon. S'ar poté intreabá, óre vorb'a
româna *lamura*, prin care se înséma flo-
rea de farina, nu provine d'in acésta ra-
decina?

* **ANABAPTISMU**, s. m., anabaptis-
mus (ἀναβαπτισμός), baptesmu repetitu,
ceremonia religiósá a unei secte de cre-
stini (anabaptisti) in primele secle, re-
innouita in Germania in seclulu XVI.

* **ANABAPTISTU**, s. m., (*anabaptista*, ἀναβαπτιστής), care repete baptesmulu, care se rebapteza, care a adoptatu dogm'a anabaptesmului.

* **ANABASE**, s. f., (*anabasis*, ἀνάβασις), proprie : ascensione, suire; si de aci : 1. titlulu cartei in care Xenophonté narra espeditionea lui Cyru Juniore, pentru co acestu-a plecà de la mare, d'in partea de diosu, spre a merge in partile interiori alle Asiei, in susu; — 2. in medicina : antaniulu periodu allu unui morbu, periodu in care morbulu cresce, și se suie ôre-cumu pëno la cellu mai inaltu gradu de potere; — 3. in musica la antici : parte a melodiei ce merge crescendu.

* **ANACARDIU** si *anacardu*, s. m., (ital. *anacardo* si *anacardo*, d'in greclu *ανά* = dupo sau assémine cu, si *καρδία* = corde, ânima), *anacardium longifolium*, arbore d'in India, numitu asià d'in caus'a fructelorù selle care au form'a unei corde sau ânime uscate, si care au unu sembure bunu de mancatu, éro pericarpulu loru coprinde unu sucu acru si corrosivu; arborele acagiù sau acajú.

* **ANACHORETU** sau *anacoretu*, s. m., *anachoreta* (ἀναχωρητής), solitariu, care locuesce in solitudine; una specia de asceti sau calligari.

* **ANACHRONISMU** sau *anacronismu*, s. m., (*ἀναχρονισμός*), errore cu scientia sau fôra scientia prin care una fapta se pune intr'unu tempu in care nu s'a petrecutu; si de aci, prin estensione : ver-ce fapta sau vorba fora tempu si fora locu.

* **ANACOLUTHU** sau *anacolutu*, pl.-e (*ἀνακλουθος*), proprie fora successione, interruptu, se dice in grammatica sau retorica, de una constructione elliptica, asià in câtu pare co diversele pârti alle frasei nu se lega intre densele, si cu tôte aceste-a assémine constructioni occuru fôrte desu in tôte limbele; asià, spre esemplu, in frasea : *nu sciu cumu intrai in casa, eram atâtu de ametitu*, avemu unu anacolutu, si frasea intrega, neinterrupta, ar sunà : *atâtu eram de ametitu, in câtu nu sciu cumu intrai in casa*.

* **ANADIPOSE**, s. f. (*ἀναδιπλωσις*), *conduplicatio*, *reduplicatio*, l. in gram-

matica sau retorica : *repetitionea* unei sau mai multoru vorbe d'in una frase la inceputulu cellei urmatórie : *mari sunt mysteriele naturei, mari si necoprinse in totulu loru legile ei*.

ANAFORA, s. f., vedi *anaphora*.

* **ANAGALLIDE**, s. f. (*anagallis*, ἀναγάλλις), genu de planta d'in famili'a primulaceoloru sau d'in pentandria monogynia lui Linneu.

* **ANAGLYPTARIU** sau *anaglyptariu*, s. m., *anaglyptarius*, sculptoriu in relevu.

* **ANAGLYPTICU** sau *anaglypticu*, -a, adj., *anaglypticus*, (ἀναγλυπτικός), sculptitu in relevu.

* **ANAGLYPTU** sau *anaglyptu*, pl.-e, *anaglypta*, -orum, (ἀνάγλυπτα), sculptura in relevu.

* **ANAGNOSTU**, sau *anagnoste*, s. m., *anagnostes*, (ἀγνωστής), lectoriu, la antici servulu insarcinatu cu lectur'a in tempulu cinei; la crestini lectoriulu unei basérice, apoi copillulu care insociesce pre archiereu in basérica cu luminàri si cantàri.

* **ANAGOGE**, s. f., *anagoge* (ἀναγωγή), inaltiare : 1. in basérica inaltiarea mentii la Domnedieu; interpretarea cârtiloru sacre in intellesu spirituale; 2. in medicina versare sau scuirea de sange.

* **ANAGOGÍA**, s. f., *anagogia* (ἀναγωγή), inaltiare.

* **ANAGOGICU**, -a, adj., *anagogicus* (ἀναγωγικός), relativu la anagoge sau la anagogia.

* **ANAGRAMMA**, pl.-mate, *anagramma* (ἀνάγραμμα), transpositionea litterelorù unui cuvëntu asià cá se éssa altulu, p. e. *Roma, amor; armo*.

* **ANAGRAMMATICU**, -a, adj., *anagrammaticus*, (ἀναγραμματικός), relativu la anagramma.

* **ANAGRAMMATISARE**, v., (ἀναγραμματίζειν), a face anagrammate.

* **ANAGRAMMATISMU**, s. m., (ἀναγραμματισμός), compositione de anagramma.

* **ANAGRAMMATISTU**, s. m., care face anagrammate.

* **ANAGYRIDE** sau *anaguride*, s. f., (ἀνάγορις) *anagris*: fœtida, una planta

d'in famili'a leguminoselor si d'in de-
candria monogynia.

* ANALECTARIU, s. m., *analectarius*,
cellu ce college remasitiile de la unu
ospetiu; collectoriu de analecte.

* ANALECTU, pl.-e, *analecta*,-orum,
(ἀνάλεκτα), proprie recollesu, pl.-e, de
aci: 1. la antici: remasitiile unui ospetiu;
2. la cei noi: fragmente allesse si col-
lesse d'in unulu sau mai multi scriptori.

* ANALEMMA, pl.-mate, *analemma*
(ἀνάλημμα), redicatura, base sau con-
structione destinata a supportá unu o-
rlogiu solariu; substructione.

* ANALEMMATICU,-a, adj., relativu
la *analemma*.

* ANALOGÍA, s. f., *analogia* (ἀνά-
λογία), relatione, proportione, symme-
tria, similitudine; modu de argumentare
in logica, unde de la asseminarea douoru
lucruri in multe partí, se conclude la
asseminarea in tóte.

* ANALOGICU,-a, adj., *analogicus*,
(ἀναλογικός), relativu la *analogía*.

* ANALOGU,-a, adj., *analogus* (ἀνά-
λογος), proportionatu, symmetricu, as-
sémine, conforme.

* ANALPHABETU, sau *analfabetu*-a,
adj., *analphabeticus* (ἀναφάβητος), care
nu connósce neci alfabetulu.

* ANALYSARE sau *anabusare*,-ediu,
v., *dissolvere*, a desface unu totu in par-
tíle selle, a dissolve, a descompune, a
desvoltá, a esplicá, a essaminá; a face
analyse,

* ANALYSE sau *analuse*, s. f., (*ana-
lysis* ἀνάλυσις) desfacere sau descom-
punere, in opp. cu *synthese* compunere.
In scienti'a moderna vorb'a *analyse* a
luatu una mare estensione: 1. *analyse*
chymica, descompunerea unui corpu in
elementele selle, p. e., *analysea apeí*, *a-
nalusea aerului*, *analysea sangelui*; 2. *a-
nalusea mathematica*; deslegarea proble-
matelor mathematice cu adjuutoriulu cal-
culului algebricu; 3. *analyse gramati-
cale*, desfacerea unei propositiune in vor-
bele d'in cari e compusa si cercetarea
variationiloru fia-carei vorbe; 4. *analyse*
logica desfacerea unei propositiuni in
partíle selle principali: subiectu, predi-
catu, attributu, obiectu; 5. *analyse filo-*

sofica desfacerea unui conceptu in partíle
selle constitutive; 6. *analyse estetica*
sau *litteraria*, arretarea formosetieloru
unei compositiuni litterarie; arretarea
ideelor principalí alle unei compositiuni
litterarie; 7. *analyse* cá methodu in-
sémna processulu mentii de la compusu
la simplu, de la particulariu la generale,
de la consecentie la principiu, de la ef-
fectu la cause.

* ANALYTICU,-a, sau *analuticu*, adj.,
analyticus (ἀναλυτικός), relativu la ana-
lyse, care se ocupá cu descompunerea si
essaminarea partíloru.

* ANAPESTICU,-a, adj., *anapesticus*
(ἀνάπαιστος), versu compusu d'in ana-
pesti.

* ANAPESTU, s. m., *anapestus* (ἀ-
νάπαιστος), petioru metrica compusu
d'in dóne syllabe scurte si d'in una lunga,
p. e. *secerá*.

* ANAPHORA, sau *anafora*, s. f., *a-
naphora* (ἀναφορά), relatione, repeti-
tiune; 1. in seclulu trecutu se numiá asiá
rapportulu facutu de ministru la domnu;
2. in basérica se numesce *anafora* sau
scurtu *nafora* panae binedissa care se im-
parte poporului la finitulu liturgiei.

* ANAPHORICU, sau *anaforicu*,-a,
adj., (*αναφορικός*), relativu.

* ANARCHIA, s. f., (*αναρχία*) re-
rum perturbatio, steara unui poporu
care nu mai are guvernú neci legi, in-
curcuratura, perturbatiune, confusiune, dis-
ordine.

* ANARCHICU,-a, adj., (*αναρχος*),
seditiosus, turbulentus, relativu la anar-
chia; *spiritu anarchicu*, *portare anar-
chica*.

* ANARCHISTU, s. m., turbator
valgi, care face anarchia, care turbura
poporulu; cui place anarchi'a.

* ANATARIU, s. m., *anatarus*, ra-
tiariu, care custodesce, nutresce ratiele.

* ANATE, s. f., *anas*, *anatis*, ratia.

* ANATHEMA, sau *anatema*, pl.-mate,
anathema (ἀνάθημα), 1. in anticitate:
offerenda, donu addussu dieiloru; 2. a-
cumu: escommunicatione, si condemna-
tiune; 3. escommunicationu, condemnatu:
se fia anatema, adeco condemnatu.

* ANATHEMATISARE, sau *anate-*

matisare, sau *anatematizare*, v. *anatematizare*, a escommunicá, a condemná, a essecrá.

* ANATHEMATISATU, sau *anatematisatu*, sau *anatematizatu*, -a, part., escommunicatu, condemnatu, essecratu.

* ANATINU, -a, adj., *anatinus*, de ratia.

* ANATOCISARE, v., a pface interresile in capitale.

* ANATOCISMU, s. m., *anatoeismus* (*ἀνατοκισμός*), pfaceerea interresiloru in capitale, interresi compuse.

* ANATOCISTU, s. m., care pface interresile in capitale; usurariu.

* ANATOLICU, -a, ad., (*ἀνατολικός*), orientalis; orientale, resaritanu, de la resaritu.

* ANATOMÍA, s. f., *anatomia* (*ἀνατομία*), dissectionea corpului, artea sau scientia care se ocupa cu dissectionea corporurilor organice.

* ANATOMICU, -a, adj., *anatomicus*, cellu ce invétia sau practica anatomia; ce se tine de anatomia.

* ANCIPIŢE, adj. *anceps* (am si caput), cu dóue capete, duplu, ambiguu, ecivocu, indoiosu, criticu, periculosu.

* ANCILLA, s. f., *ancilla*, serva, servitória.

* ANCILLARE, v. *ancillare* et *ancillari*, a servi, a ascultá de altulu.

* ANCILLARIU, -ia, adj., *ancillaris*, servile, bassu.

* ANCILLATU, -a, part., *ancillatus*, suppusu.

* ANCILLATU, s. m., *ancillatus*, servitute, starea de ancilla.

* ANCORA, s. f., *ancora*, (*ἄγκυρα*), instrumentu curbatu de dóue párti pentru stabilirea naviloru in apa; — mediu de salute: *la tene allergu, cá la sengur'a ancora de scapare.*

* ANCORARIU, -ia, adj. *ancorarius*, de ancora, relativu la ancora, *funca ancoraria*, funea de care spendura ancor'a.

* ANCORARIU, s., *ancorarius*, cellu ce face ancore, cellu ce lucredia cu ancorele.

* ANDROGYNU, s. m., (*ἀνδρόγυνος*), barbatu si femina, de amendóue sexele.

† ANDU, *endu*, suffisse de adieective verbali cari indica una necessitate sau

cuvientia: *armandu*, de armatu, necesariu a fi armatu, *venerandu*, care merita a fi veneratu, *reverendu*, care merita a fi reveritu, etc. Unele adieective de speci'a acestoru-a au luat semnificatiunea de substantiv: *locanda*, *agenda*, *legenda*, *facenda*, *offerenda*, *prebenda*, *memorandu*, *considerandu*, etc. Vedi vorbele la loculu loru.

* ANECDOTARIU, s. m., *fabulator*, cellu ce narra anecdote.

* ANECDOTU, pl.-e, (*ἀνέκδοτον*), narrazione particularia, in genere pucinu conosciuta, sau nepublicata, d'in care cauza póte se fia si fabulá.

ANELLARIU. Vedi *annellariu* si *inellariu*.

ANELLU, pl.-e. Vedi *annellu*, si *inellu*.

* ANEMOMETRU, s. m. (d'in *ἄνεμος* si *μετρέω*), mesuratoriu de vântu.

* ANEMONA, s. f. *anemona* (*ἀνεμώνη*), una planta.

* ANETHATU, -a, si *anetatu* part., *anethatus*, conditu cu anethu.

* ANETHINU, -a, adj., *anethinus*, de anethu.

* ANETHU, si *anetu* s. m., *anethum*, una planta odorifera de famili'a ombelifereloru d'in *pentandria digynia* dupo Linneu; — *merariu*?

ANEVOLIA. Vedi a *nevolia*, sau a *nevoia*, la *nevolia* si *nevoia*.

ANEVOLIRE, -escu, niti, conari, a se *anevoli*. Verbu pucinu usitatu.

* ANGARIA, s. f., *angaria*, (*ἄγγαρεῖα*), detorfa de a dá mediele de transportu pentru domnu si pentru cei alti functionari publici.

* ANGARIALE, adj., *angarialis*, relativu la angaria.

* ANGARIARE, -iediu, v. *angariare*, a indetorá pre ómeni la transporturi pentru statu.

* ANGELICU, -a, si *angerescu*, -a, adj., *angelicus* (*ἄγγελικός*), de angeru, relativu la angeru.

ANGELU, si *angeru*, s. m., *angelus* (*ἄγγελος*), nuntiu, fientia imaginaria, spiritu cu intellegintia si volientia, inse fõra corpu, cu care se servece divinitate cá cu unu nuntiu. — Metaforicu: *angeru de omu*, *angeru de copillu*, etc.

* ANGHIU, vedi *anglu*, si *unghiu*.

* ANGINA, s. f., *angina*, inflammatione de gâtту.

* ANGINARIA, s. f., *cinara*, *carduus*, una planta care se manca (ital. *articiocco*, franc. *artichaut*).

ANGLU, *ânghiu* sau *unghiu*, pl.-uri, *angulus* (ἀγκύλος), apertur'a douăru linie cari se talia in unu punctu; *ânghiu de-reptu*, *ânghiu oblicu*, *ânghiu acutu*, *ânghiu obtusu*. *Două linie cari se intertalia formédia patru ânghiuri*.

ANGLARIU, *ânghiariu*, *angulariu*, -a, adj., cu ânghiuri, care se pune in ânghiu. Vedi *anglu* si *ânghiu*.

* ANGÔRE, s. f., *angor*, supperare, turburare, afflictione, dorere de suffletu, tormentare.

* ANGUILLA, s. f., *anguilla*, nnu pesce suptire si lungu care sémna cu serpele (*anguis*), tipariu.

* ANGUILLARIU, -ia, adj., *anguillarius*, de anguille, plinu de anguille; subst. cellu ce prenda anguille.

ANGUSTARE, -ediu, v., *agustare*, a face *angustu*, a strîmtá, a stringe, a restringe.

ANGUSTATIONE, s. f., *angustandi actio*, lucrare prin care se *angusta*, se strîmtedia, se stringe, se restringe.

ANGUSTATORIU, -tória, adj. s. *angustans*, cellu ce *angusta*, strîmtédia.

ANGUSTATU, -a, part., *angustatus*, strîmtatu.

ANGUSTATURA, s. f., *angustum*, stare *angustata*.

* ANGSTIA, s. f., *angustia*, *angóre*, ansietate, afflictione, extremitate molesta, penuria, paupertate, miseria.

* ANGSTIARE, v., *angustiare*, a afflige, a tormentá, a turburá, a supperá tare.

* ANGSTIATU, -a, part., *angustiatus*, tormentatu, turburatu, afflictu, tare supperatu.

ANGUSTU, -a, adj., *angustus*, contrariu lui *latu*. Românii facu distincioni fôrte precise intre *largu*, contrariu *strîmtu*, si *latu*, contrariu *angustu*; deci de si am pusu la esplicarea derivatelu acestei vorbe synonymele *stringere*, *strîmtu*, *strîmtare*, cauta se observámu co elle

numai se apropia de *angustu*, *angustare*, déra nu dau ide'a in tóta essactitatea ei.

* ANICETU, s. m., *anicetum*, una planta care se dice si *anisu*. Vedi *anisu*.

ANIMA, s. f., *anima* (ἀνεμος = sufflâre). In pronuntia *a* înainte de *n* a trecutu mai antaniu in nasale, apoi in *i*, asiá in câtu cuventulu se aude cá *inima*. Câtu pentru intellessu, cá mai originariu se afla in grecesculu ἀνεμος = sufflare in miscare, ventu; cu acésta insemnare se afla latinesculu *anima* forte rar si numai in scriptorii mai vechi, cumu in Lucretiu: *aurarum animæ* = sufflarile venturiloru; éro in scriptorii cellei mai bunelatinitati cuventulu *anima* occurre numai cu insemnarea de *principiu de vietia* sau de *miscare* in fientiele organice viue, pre cându cuventulu *animus* (de acea-asi radecina cu *anima*), are acea-asi insemnare cu allu nostru *suffletu*, asiá in câtu *ánima*, cá si espressiunea romanesca *sufflare de vietia*, se applega la tóte *animalile*, éro *animus*, cá si *suffletu*, se applega numai la omu. Cuventulu a trecutu d'in latin'a si in limbele romanice noue, sau cu amendoue forme si cu intellessuri diferite, cumu: in cea italica si sub form'a *anima* cu intellessulu de *principiu de vietia* si de *sentire* in omu, si sub form'a *animo* cu intellessulu de *principiu de voire*; in cea franceza numai sub form'a *âme*, femininu, cu intellessulu de *principiu de vietia* si de *sentire* in omu; éro in cea româna érosi numai sub form'a *ánima*, sub care a pastratu parte d'in intellessulu celloru doue forme latine: *anima* si *animus*, applecandu-se si la intellessulu de *corde* = *cor*, considerandu-se cordea cá scaunu allu principalu de vietia si de *sentire*, precumu si in latin'a classica aflâmu, d'in contra, cuventulu *cor* applegatu la intellessuri cuvenite cuventulu *animus*: vec *rs* = *fora mente*, etc. Apoi d'in insemnarea de *corde*, ce a luat vorb'a *ánima* in romanesce, s'au nascutu alte insemnari, ce se voru descrie precumu urmédia: I. Si mai antaniu in intellessulu cellu mai ordinariu prin cuventulu *ánima*, in romanesce, se desemna *cordea* sau

organulu internu, d'in care sangele se raspandese in totu corpulu: *ânim'a mi bate de frica*; de frica mi s'a facutu *anim'a numai câtu unu purece*; *anim'a animaliloru este buna de mancatu*.— De aci: 1. partea cea mai d'in intru a unui obiectu ore care: *anim'a arboriloru*;— 2. gradulu cellu mai mare de intensitate: *in anim'a iernei*;— 3. pantecele, stomaculu: *sentu mari taiaturi la anima*.— II. D'in intellesulu latinescului *anima* si *animus*, cuventulu romanescu *ânim'a* a pastratu insemnari, cari se referu la celle trei mari facultati alle sufletului, si a nume: 1. in opposetione cu *capu*, consideratu ca scaunu allu intellegerei si precoperii, *anima* espreme poterea de sentire, sensibilitatea; partea afectuosa a sufletului; *omu cu capu, déro fora anima*; *me dore anim'a de voi ca si de mene*; *multe ne cere anim'a, déro cauta se ne infrenâmu*; *nu ti mai face anima rea*; *fiti cu anima buna*; *mi se rupe anim'a, candu te vedu sufferindu*. — *Anima rea*, ca si *anima buna*, suntu espressioni cu doue intellesuri, insemnandu cea d'antâniu atâtu sentimentulu de adunca intristare câtu si applecarea de a face reu, éro cea de a dou'a atâtu sentimentulu de bucuria câtu si applecarea de a face bene. Ca espressioni de applecari, *anima rea* si *anima buna* tiuu si de: *voire* sau *volentia*, care inco se espreme prin cuventulu *anima*: *lucrati cu anima*; *nu ne mai trage anim'a se lucrâmu*; *te voiu adjutâ d'in tota anim'a*; *cu tota anim'a v'amu impromutâ, déco amu despune de nescariva bani*; *lucrati fora neci una tragere de anima*. — 3. In fine *anima* espreme si poterea de a cugetâ, si mai allesu celle cugetate: *Domnediu senguru pote petrunde si connoce ânim'ele omeniloru*. — III. Ca termenulu de resfeciare, cuventulu *anima* espreme obiectulu unei afectuose amori: *Nu face asiâ, anim'a mea*.— D'in celle espuse se pote intellege, co afora de celle citate, multe alte locutioni, in cari intra cuventulu *anima*, potu avé doue intellesuri cu totulu differite: asiâ e, de essemplu, si locutionea: *dorere de anima*, care are atâtu intellesulu materiale de

taiature la stomachu, câtu si cellu morale de adunca intristare.

* ANIMALE, s. m., animal, fientia organica cu potere de a sentî, si de a se miscâ d'in locu cu spontaneitate.

* ANIMALE, adj. animalis, relativu la anima si la animale cá substantivu. *Substantia animale, vietia animale*, spre distinctiune de *substantia vegetale*, si de *vietia vegetale*. *Corpurile organice sunt sau animali sau vegetali*.

* ANIMALITATE, s. f., starea de animale, natur'a animale, calitatea animale.

* ANIMALUTIU, s. m., micu animale, deminutivulu de la animale.

ANIMARE, -ediu, v. animare, a dá anima, a pune principiulu de vietia in unu corpu organicu, a insuffletî; a desceptâ, a aprinde, a incuragiâ.

ANIMATIONE, s. f. animatio, lucrare prin care se anima, se inspira, se descepta, se insuffletesce.

ANIMATORIU, -tória, adj. animans, animator, cellu ce anima, inspira, descepta, insuffletesce.

ANIMATU, -a, part. animatus, pe-trunsi de vietia, inspiratu, insuffletitu.

ANIMIÓRA s. f. animula, corculum, deminutivulu de la ânim'a.

ANIMOSITATE, s. f. animositas, starea de animosu, ardóre, taria, energia, affectu, menia.

ANIMOSU, -a, adj. animosus, plinn de anima, cu anima, ardente, coragiosu, audace.

* ANIMU, s. m., animus, (ánimos), sufletu, spiritu, mente, ratione, sentimentu.

ANINU, a. m., alnus, una specia de arbore selbaticu. Pronunti'a a trecutu d'in *alnu*, in *alinu*, *arinu*, si *aninu*. In Dacia superioare se aude mai multu *arinu*, in cea inferioare mai multu *aninu*.

* ANISU, s. m., anisum (ánisov), una planta.

* ANNALE, adj. s., annalis, de unu annu. In pl. *annali*, *annales*, lucrârile sau faptele insemnate d'in annu in annu. *Annalile societatii academice*, lucrârile societatii de preste annu.

* ANNARIU, -a, adj. s., annarius, relativu la annu..

† **ANNECTERE**, *annectu, annessi* si *annessei, annessu*, v., annectere si adnectere, a adauge, a uní, a legá. Radecin'a vorbeloru *annessu, annessare, annessione*.

ANNELLARIU, s. m., *annellarius*, cellu ce face sau vende annelle. Degetulu *annellariu*, in care se pórtá annellulu. Vedi annellu cu pronunti'a lui vulgare.

ANNELLU, pl.-e, *annellus*, cercu, cecellu, cercu micu care se pórtá in degete. In pronunti'a vulgare *a* inainte de *n* a trecutú antániu in nasale, apoi in *i* curatu, si cuventulu se aude *inellu*.

* **ANNESSARE**, -*ediu*, v., annectere, a adauge, a allaturá, a uní, a legá, a pune lónga altele.

* **ANNESSIONE**, s. f., *annexio*, adaugere, allaturare, legatura.

* **ANNESSU**, -*a*, part., *annexus*, adausu, unitu, legatu.

* **ANNESSU**, pl.-e, *annexum*, lucruri, acte adausse, allaturate, sau unite cu celle principali.

ANNINARE, v., 1. adpendere, adfigere, a accatiá, a intiná, 2. palpave, a attinge lenu.

ANNINATU, -*a*, part., 1. adpensus, adfixus, accatiatu, intinatu, 2. palpatus, attinsu lenu.

* **ANNIVERSARIU**, -*ia* adj., *anniversarius*, ce se face sau revine pre fia-care annu, serbatori care se tinu pre fia-care annu la dille fissate.

* **ANNONA**, s. f., *annona*, cantitate de buccate necessaria unui omu de a traf cu dens'a unu annu, de aci buccate in genere, provizione de buccate.

* **ANNONARIU**, -*ia*, adj. *annonarius*, relativu la buccate, sau la provizionea de buccate.

* **ANNONARIU**, s. m., *annonarius*, commissariu de buccate, insarcinatu cu aprovizionarea.

* **ANNOSITATE**, s. f., *annositas*, stare betrána, betránetie.

* **ANNOSU**, -*a*, adj., *annosus*, incarcatu de anni, betránu.

* **ANNOTAMENTU**, pl.-e, *annotamentum*, nota, annotare, insemnare.

* **ANNOTARE**, v., annotare s. adnotare, a insemná, a pune una nota, a luá nota.

* **ANNOTATIONE**, s. f., *annotatio*, insemnare, nota, observatiune.

* **ANNOTATORIU**, -*tória*, adj. s., *annotans*, annotator, cellu ce observa, insemna, tine nota.

* **ANNOTATU**, -*a*, part., *annotatus*, observatu, insemnatu, notatu, trecutú in lista.

ANNOTINU, -*a*, adj., *annotinus*, de unu annu. *Nótinu, nótina*, callu sau óue de unu annu.

ANNU, s. m., *annus*, cerculu ce face paméntulu in giurulu sórelui, durat'a acestei revolutioni. *Annu lunariu, annu solariu, annu siderale, annu tropicu, annu ordinariu, annu bissestile*.

* **ANNUALE**, adj., *annuus*, care dura unu annu : *revolutionea annuale a paméntului; unu officiu annuale; sarcina annuale*.

* **ANNUARIU**, pl.-e, *annarius liber*, carte care coprinde evenimentele sau lucrările d'intr'unu annu; calendariu.

* **ANNULLARE**, -*ediu*, v., abrogare, rescindere, irritum facere, a nemici, a stricá, a desfientiá, a abrogá.

* **ANNULLATIONE**, s. f., *abrogatio*, rescissio, antiquatio, nemicioire, stricare, desfientiare, abrogatiune.

* **ANNULLATORIU**, -*tória*, adj. s., *abrogans*, abrogator, cellu ce annulledia, desfientiédie,

* **ANNULLATU**, -*a*, part., *abrogatus*, rescissus, nemicitu, desfientiatu.

ANNUMERARE, v., *annumerare* sau *adnumerare*, a numerá intre, a pune in numerulu, a adauge la numerulu celloru alte.

ANNUMERATIONE, s. f., *annumeratio*, numeratiune intre celle alte, supputatiune.

ANNUMERATORIU, -*tória*, adj. s., *annumerans*, cellu ce annumera, pune in numerulu celloru alte.

ANNUMERATU, -*a*, part., *annumeratus*, numeratu intre cei alti.

* **ANNUNTIARE**, v., *annuntiare*, sau *adnuntiare*, a spune, a inscientiá, a inconnoscentiá, a aduce la connoscentia.

* **ANNUNTIARE**, s. verbale. *annuntiatio*, in tóte s. verbului.

* **ANNUNTIATIONE**, s. f., *annuntiatio*, inscientiare, inconnoscentiare.

* ANNUNTIATORIU, *-tória*, adj. s., *annuntiator*, cellu ce *annuntia*, *inscientiédia*, *inconnoscentiédia*.

* ANNUNTIATU, *-a*, part., *annuntiatu*, *spusu*, *inscientiatu*, *inconnoscentiatu*.

* ANNUNTIU, s. m., *annuntius*, cellu ce *annuntia*, sau prin care se *annuntia*.

* ANOMALIA, s. f., *anomalia* (*ἀνωμαλία*), *inecalitate*, *disparitate*, *irregularitate*.

* ANOMALU, *-a*, adj., *anomalus* (*ἀνώμαλος*), *irregulariu*.

* ANONUMIA, s. f., (*ἀνωνυμία*), *stare fõra nume*.

* ANONUMU, *-a*, adj., *anonymus* (*ἀνώνυμος*), *fõra nume*, sau allu carui nume nu e *connosentu*.

* ANOTERICU, pl. *-e. anoterica, -orum* (*ἀνωτερικός*), *remedie pentru stomacu*.

* ANSA, s. f., *ansa*, *manusia*, *torta*, *appucatura*; *fig. occasione*.

ANSATU, *-a*, adj., *ansatus*, cu *anse*, cu *manusie*.

ANSE, conj., *ast*, *sed*, *enim*. *Vedi inse*.

* ANSIETATE, s. f., *anxietas*, *dorere de suffletu provenitoria d'in nescuranti'a resultatului*, *d'in fric'a de a errá*.

* ANSIOSU, *-a*, adj., *anxiosus*, *plinu de anxietate*, *de dorere care tormenta suffletulu*.

* ANSIU, *-a*, adj., *anxius*, *agiatu*, *tormentatu*, *turburatu*, *plinu de temere* *ce va urmá unu reu*.

* ANTAGONISMU, s. m., (*antagonismus*, *ἀνταγωνισμός*), *oppunantia*, *oppositiõne de lucruri*, *lupta*, *cérta*, *disputa*.

* ANTAGONISTU, s. m., *antagonista* (*ἀνταγωνιστής*), *adversariu*, *oppunatori*, *care se lupta in contra*.

ANTÂNIEȚATE sau *antâietate*, s. f., *primatus*, *dereptulu de a fi cellu d'ântâiu*, *ântâiulu locu*, *primatu*, *prioritate*, *superioritate*.

ANTÂNIU sau *antâiu*, *-a*, adj. *antaneus*, *primus*, cellu d'ântâiu. Cã *adverbiu antâiu*, *primo*, *admitte si comparativulu mai antâiu*. In *compunerile cellu d'ântâiu*, *cea d'ântâiu*, *cei d'ântâiu*, *celle d'ântâiu* *remâne invariabile*, prin *urmare* *sub forma adverbiale*.

* ANTARCTICU, *-a*, adj., *antarecticus* (*ἀνταρκτικός*), *australe*, *meridionale*: *polulu arcticu*, si *polulu antarcticu*, *adeco oppusu cellui arcticu*.

† ANTE, *ente*, *suffisse de adiective verbali sau participie presenti*, prin cari se *arréta immediatu lucrarea verbului in forma de adiectivu*: *importante*, *ferbente*, *plõnente*, *patiente*, *moriõnte*. In *limb'a popularia participiulu presente allu latiniloru se espreme sau prin desfacerea verbului*: *cellu ce impõrta*, *cellu ce ferbe*, *cellu ce plõna*, *cellu ce patc*, *cellu ce mòre*, etc., sau prin *adjectivulu substantivü in oriu*: *lucratoriu*, *veditoriu*, *facutoriu*, *auditoriu*; *inse acestu d'in urma nu da essactu sensulu participiale*, si *constructionea lui cere cu totulu alte versiõni*, éro *desfacerea in verbu produce repetitiõni cari flaccescu cu totulu energiã espressionii*, si cu *tõte acestea nu adjungu a ne dá addeverat'a idea*. De aci se *intellege necesitateã de a restabili in genere participiulu presente*. In multe s'a si *restabilitu prin scrierile autoriloru cu critica*, cá *adjectivü verbale*, si cari *urmédia a se insemná in dictionariulu nostru cá vorbe particulare*. La aceste-a avemu a *admoné cá junii nostri scriitori se se ferésca de a confunde participiulu presente cu adjectivulu verbale prin care se arréta una necesitate*, p. e.: *importante* cu *importantu*, *amante* cu *amandü*, *credente* cu *credendu*, *appetente* cu *appetendu*, *fugiente* cu *fugiendu*.—Unele d'in vorbele de form'a acésta-a au *perditu cu totulu semnificarea de participiu*, si au *devenita curatu substantive*, p. e. *parente*. De la *serpente* si *recente* au *cadutu syllab'a nte*, si a *rõmasu numai serpe*, *rece*.

† ANTIA, *entia*, *suffisse de substantive verbali*, *formate d'in participiele presenti (in ante, ente) tractate mai susu*, si cari sunt *fõrte dese in limb'a româna*; *importantia*, *elegantia*, *speranta*, *scientia*, *credentia*, *connoscentia*, *potentia*, *volentia*, *cuvientia*, *essentia*, *sententia*, *sementia*. Usulu generale allu acestoru substantive ne *arréta indetullu si drep-tulu si modulu restabilirii participieloru d'in cari elle sunt numai nesece derivate*.

Asiá, cá se ne servimú totu numai cu esemplele de mai sus, participiele sunt: *importante, elegante, sperante, sciente, credente, conoscente, potente, voliente, cuviente* (contrassu d'in *conveniente*). Multe d'in substantivele de form'a acést-á admittu derivationea verbeloru cu infinitivulu in-*are* si pres. in-*ediu*, precum *inscientiare, inscientiediu, inconnoscentiare, inconnoscentiediu, incredentiare, incredentiediu, etc.*, cari se voru vedé la loculu lorú.

† ANTE, prep., *ante*, d'in care avemú compusulu *inante* sau *inainte*, si urmatóriele compositioni.

* ANTEACTU, -a, part., *anteactus*, facutu mai inainte, trecutú.

* ANTECAMERA, s. f., *procoeton* (*προκοιτών*), camera secundaria care este immediatu d'inaintea camerei principale, camera de asteptare, in care siedu celli ce voru se intre la principe sau la alte persoane distinse.

* ANTECEDENTE, part. *antecedens*, precedente, cella ce merge inainte, anteriore.

* ANTECEDENTIA, s. f., *antecedentia*, n. pl. *precedentia*, mergere inainte, fapte intemplete mai inainte. *D'in antecedentie se potu connosce consecentiele. Antecedentiele acestui omu sunt bene connoscuté.*

‡ ANTECEDERE, *antecedu, antecessi* si *antecessi*, *antecessu*, v., *antecedere*, Radechin'a vorbeloru *antecalente, antecedentia, antecessione, antecessoriu, antecessu*.

* ANTECESSIONE, s. f., *antecessio*, lucrarea de a merge inainte, *antecedentia, precedentia*, summ'a fapteloru intemplete mai inainte.

* ANTECESSORIU, -ória, adj., *antecessor*, cellu ce merge inainte, precede, precedente, precessoriu, predecessoriu, precursoriu.

* ANTECESSU, -a, part., *antecessus*, trecutú, facutu mai inainte, anteriore.

* ANTECESSU, pl.-uri, *antecessus*, anticipazione, lucrare anticipativa.

* ANTECURBERE, *antecurru, antecursi* si *antecursei, antecursu*, v., *antecurrere*, a allergá inainte, a precurre.

* ANTECURSORIU, -ória, adj. s., *antecursor*, precursoriu, inainte allergatoriu, speculatoriu, militariu tramissu inainte cá se specule locurile.

* ANTEDATARE, v., *antiquiorem diem litteris inscribere*, a pune datulu pre unu scriptu inainte de tempulu in care s'a facutu.

* ANTEDILUVIANU, -a, adj. s., qui ante diluvium exstitit, lucruri, plante, animali *antediluviane*, cari au stetutu inainte de diluviu; tempulu *antediluvianu*.

* ANTEGRESSU, -a, part. *antegressus*, cellu ce a passitu inainte, a precessu.

* ANTELATU, -a, part., *antelatus*, addussu inainte, preferitu.

ANTELNIRE, vedi *intelnire*.

* ANTELUCANU, -a, adj., *antelucanus*, ce este sau se face inainte de diua: ventu *antelucanu*, care suffla inainte de a se face diua; cóna *antelucana*, care dura tóta nóptea pëno se face diua; lucrare *antelucana*; detorie *antelucane*, cari se implinescu inainte de a se face diua.

* ANTEMERIDIANU, -a, adj., *antemeridianus*, ce este sau se face inainte de média-di; orele *antemeridiane*, occupationi *antemeridiane*.

* ANTEMISSU, -a, part., *antemissus*, tramissu inainte, pusu inainte. In baserica, subs. *antemissu* este velulu consecratu care se intende pre més'a altariului spre a servi de asternutu donurilor sacre.

ANTEMPINARE, vedi *intempinare*.

ANTEMPLARE, vedi *intemplare*.

* ANTEMURALE, s. m., *antemurale*, muru implutu care se intende inaintea cetatii spre a i servi de apperatoriu, (boulevard, rempart, fr.)

* ANTEMURANU, -a, adj., *antemuranus*, redicatu inaintea murului.

* ANTENATU, pl. *antenati*, s., *antenatus*, celli nascuti inainte de cutare generatione, strabuni; *antenatii nostri*, celli nascuti inainte de noi, strabunii nostri.

* ANTENNA, pl.-e, *antenna*, buecata de lemmu care travérsa catartulu navei spre a sustiné velulu.

* ANTEPENULTIMU, -a, adj., antepenultimus, syllaba antepenultima, înainte de penultima, a treia începându a numerá de la códa.

* ANTEPILANI, pl. s., antepilani, la Romani : militari cari se luptau în antâni'a linia.

* ANTEPOSTU, pl., uri, praesidium, statio, statione militaria asediata înaintea armatei.

ANTEPUNERE, antepunu, antepuniu, antepuiu, antepusi si antepusci, antepusu, v., antepunere, a pune înainte, a preferi ; contrariu a postpune. Tu antepuni argentulu totoru lucrurilor. Tu postpuni argentului tóte lucrurile. Noi antepunemu amiciti'a totoru lucrurilor.

* ANTERIORE, adj., anterior, cellu d'inainte ; contrariu posteriore ; partea anteriore si partea posteriore.

* ANTERIORITATE, s. f., status anterior, praestantia, starea anteriore, prioritate, antânietate, superioritate.

ANTEVENIRE, antevinu, anteviniu, anteviu, antevenii, antevenitu, v., antevenire ; a veni înainte, a preveni.

† ANTEVERTERE, v., antevertere, a preveni a veni mai currendu.

* ANTHERA, s. f., anthera, (άνθηρός), remediu sau medicamentu compusu d'in mai multe flori pentru ulcerile gurei.

* ANTHOLOGIA sau antologia, s. f., anthologia (άνθολογία), collectione de flori ; fig. collectione de buccâti allesse, fia in prosa, fia in versuri.

* ANTHOLOGICU, sau antologicu, a, adj., anthologicus (άνθολογικός), relativu la collectionea de flori.

* ANTHOLOGU, sau antologu, s. m., anthologus (άνθολόγος), collectoriu de flori sau de buccâti allesse.

* ANTHRACE, sau antrace, s. f., anthrax (άνθραξ), carbone ; miniu brutu ; in medicina : buboniu, furunculu, buba négra, buba rea.

* ANTHRACINU, sau antracinu, a, adj., anthracinus (άνθράκινος), de carbone, de colóre de carbone, negru.

* ANTHRACITE, sau anthracitu, sau antracitu, s. m., anthracites, pétra pretiósá, numita si carbunclu.

* ANTHRISCU, sau antriscu, s. m., anthriscus (άνθρισκος), planta umbellifera.

* ANTHROPOGRAPHIA, sau antropografia, s. f. anthropographia (άνθρωπογραφία), pictura de figure omenesci, descrierea omului, caracterisarea genului omenescu.

* ANTHROPOGRAPHICU, sau antropograficu, -a, adj. anthropographicus, (άνθρωπογραφικός), relativu la pictura de figure omenesci, la descrierea omului.

* ANTHROPOGRAPHU, sau antropografu, s. m., anthropographus (άνθρωπογράφος), pictoriu de figure omenesci, descriptoriu de ómeni, caracterisatoriu de ómeni.

* ANTHROPOLATRIA, sau antropolatRIA, s. f., anthropolatRIA (άνθρωπολατρία), adoratione de omu.

* ANTHROPOLATRU, sau antropolatru, s. m., anthropolatru (άνθρωπολάτρης), adoratoriu de omu ; ereticu care adóra pre omu in persón'a lui J. Cristu.

* ANTHROPOLOGÍA, sau antropologia, s. f., anthropologia (άνθρωπολογία), doctrin'a despre omu, scienti'a care se occupa cu studiulu omului. Anthropologia se imparte in Somatologia si Psychologia, acea-a considera pre omulu materiale, acésta-a pre omulu spirituale cá fientia sentitória, connoscutória si voitória.

* ANTHROPOLOGICU, sau antropologicu, -a, adj., anthropologicus (άνθρωπολογικός), relativu la doctrin'a despre omu ; tractatu anthropologicu.

* ANTHROPOLOGU, sau antropologu, s. m., anthropologus (άνθρωπολόγος), cellu ce se occupa cu studiulu omului.

* ANTHROPOMORPHISMU, sau antropomorfismu, s. m., doctrina care attribue lui Domnedieu figura omenésca si passioni omenesci.

* ANTHROPOMORPHITU, sau antropomorfítu, s. m., anthropomorphita (άνθρωπομορφίτης), cellu ce attribue lui Domnedieu figura omenésca si passioni omenesci.

* ANTHROPOPHAGIA, sau antropofagia, antropophagia (άνθρωποφαγία), mancarrea de carne de omu.

* **ANTHROPOPHAGU**, sau *antropofagu*, s. m., *anthropophagus*, (*ἀνθρωποφάγος*), cellu ce mănca si se nutrește cu carne de omu.

† **ANTI**, (*ἀντι*), prepositione gréca, de aceea-si origiue cu latin'a *ante*, occorre in una multime de compuse cu insemnare de *contra*, precum se póte vedé d'in urmatóriele.

* **ANTIPOPLECTICU**, -a, adj. s., remediu in contr'a apopleșiei.

* **ANTIARTHRITICU**, sau *antiartriticu*, -a, adj. s., remediu in contr'a arthritidei sau a podagrei.

* **ANTIASTHMATICU**, sau *antiastmaticu*, -a, adj. s., remediu in contr'a asthmei sau angustiei.

* **ANTIBACCHIU**, s. m., *antibacchius* (*ἀντιβακχίσιος*), petioru metricu compusu d'in una syllaba scurta si dóue lungi. Versu compusu d'in patru atari petiore.

* **ANTICARE**, v., *antiquare*, a declará unu lucru de inechitu, essitu d'in usu; a abrogá una lege; a reieptá unu proiectu de lege.

* **ANTICABIU**, s. m., *antiquarius*, care se ocupa cu lucruri antice, amatoriului de anticități.

* **ANTICATIONE**, s. f., *antiquatio*, abrogatione de lege.

* **ANTICATORIU**, -tória, adj. s., cellu ce abrogá una lege, declarandu-a de inechita si essita d'in usu.

* **ANTICHRESE**, sau *antichrese*, s. f., *antichresis* (*ἀντιχρησις*), dereptulu de a usá de unu lucru hypothecatu, in locu de interesse.

* **ANTICHRISTIANU**, sau *anticristianu*, -a, adj., in contr'a legi creștine, contrariu preceptelor creștine.

* **ANTICHRISTU**, sau *anticristu*, s. m., *antichristus* (*ἀντιχριστός*), contrariu lui Christu, adversariu lui Christu, diavolu.

* **ANTICHTHONI**, sau *antictoni* pl., *antichthonēs* (*ἀντιχθόνες*), locuitorii unei zone oppuse.

* **ANTICIPARE**, v. *anticipare*, a luá înainte, a appucá mai înainte, a coprinde lucrurile mai înainte de vederea si cercetarea lor; a primí una summa de moneta înainte de a dá lucrulu in possessio-

nea altui-a, sau înainte de terminulu fissatu prin contractu; fig. a *anticipá mórtea*, a prevení mórtea.

* **ANTICIPATIONE**, s. f., *anticipatio*, primire înainte, presentire, prescienția, connoșcienția anticipata. *Anticipationile esperientiei sunt determinationi a priori despre cea ce noi potemu connoșce prin esperientia.*

* **ANTICIPATIVU**, -a, adj., modale, anticipans, prin care se anticipa.

* **ANTICIPATORIU**, -tória, adj. s., *anticipator*, cellu ce primesce înainte de terminu, cellu ce presente, connoșce mai înainte.

* **ANTICITATE**, s. f. *antiquitas*, tempulu de mai înainte, tempulu trecut, starea lucrurilor d'in tempulu trecut, usantiele si consuetudinile d'in tempurile trecute, omenii d'in tempurile trecute.

* **ANTICONSTITUTIONALE**, adj., contrariu constitutionii unei terri.

* **ANTICONSTITUTIONARIU**, s. m., cellu ce lucra in contr'a constitutionii, cellu ce calca constitutionea unei terri.

* **ANTICU**, -a, adj., *anticus*, d'in ainte, anteriore; contrariu *posticu*. *Laturea antica si laturea postica* a unui lucru.

* **ANTICU**, -a, adj., *antiquus*, de mai înainte, trecut, vechiu, be-trân. *Lucruri antice*, d'in tempurile trecute; *anticii*, be-trânii. *Antica*, s. f., obiectu d'in anticitate.

* **ANTIDORU**, s. m., *antidorum* (*ἀντιδωρον*), donu sau daru reciproc.

* **ANTIDOTU**, s. m., *antidotum* (*ἀντιδοτον*), presevativu, contraveniu.

* **ANTIDYSENTERICU**, -a, adj., remediu in contr'a essirei afóra (flussului pantecelui).

* **ANTIEPILEPTICU**, -a, adj., in contra epileșiei.

* **ANTIFEBRILE**, adj. (hibridu), in contra frigurilor.

* **ANTIGRAPHARIU**, sau *antigrafariu*, s. m., *anthigraphartus*, controllatoriu.

* **ANTIGRAPHU**, sau *antigrafu*, pl. -uri, *antigraphum*, (*ἀντιγραφον*), controllu.

* **ANTIGRAPHU**, sau *antigrafu* pl. -i, *antigraphus* (*ἀντιγραφος*), controllatoriu.

* ANTIHYDROPICU, -a, in contra hydropiceii.

* ANTIHYPOCHONDRIACU, -a, in contr'a hypochondriei.

* ANTIHYSTERICU, -a, in contr'a doreriloru hysterice.

* ANTILENA, s. f., antilena, corell'a de la peptulu callului.

* ANTILOGIA, s. f., antilogia (ἀντιλογία), contradictione între două propositioni.

* ANTILOGICU, -a, adj., contradictoriu; contrariu logiceii, contrariu legiloru cogitării.

* ANTILOPE, s. f., specia de cërba sau de caprióra.

* ANTIMELANCHOLICU, sau *antimelancolicu*, -a, in contr'a melancoliei sau tristetiei permanente.

* ANTIMEPHITICU, sau *antimefticu*, -a, adj. in contra aerului stricatu.

* ANTIMONIU, s. m. antimonium, stibium, specia de metallu, corpu chymicu.

* ANTIMONIALE, adj. de antimoniu.

* ANTINOMIA, s. f. antinomia (ἀντινομία) oppositionea dóuoru legi.

* ANTIPATHIA, sau *antipatia*, s. f. antipathia (ἀντιπάθεια), repumnantia, dissensione, neplacere.

* ANTIPATHICU, sau *antipaticu*, -a, adj. repumnante, neplacutu, urfitu.

* ANTIPERISTALTICU, -a, adj. care appésa in susu, produce versare sau vometu.

* ANTIPERISTASE, s. f. relucrare, reactiune.

* ANTIPESTILENTIALE, adj. in contr'a pestilentiei.

* ANTIPHARMACU, sau *antifarmacu*, antipharmacon (ἀντιφάρμακον), remediu contrariu.

* ANTIPHILOSOPHICU, sau *antifilosoficu*, -a, adj. ne-philosophicu, contra-philosophicu.

* ANTIPHONARIU, sau *antifonariu*, s. m., antiphonarium, carte in care se coprindeu antiphonele.

* ANTIPHONU, sau *antifonu*, pl.-e, antiphona (ἀντιφώνη), canteu alternativu d'in două choruri (in basérica).

* ANTIPHRASE, sau *antifrase*, s. f.

antiphrasis (ἀντιφρασις), expresiune simulata in contr'a veritătii, ironia.

* ANTIPLEURITICU, -a, adj., in contr'a pleuritidei sau a junghiului.

* ANTIPODAGRICU, -a, adj., in contr'a podagrei sau a dorerii de incheiature la petióre.

* ANTIPODALE, adj., in contr'a petióreloru; *directione antipodale, meridianu antipodale*.

* ANTIPODE, pl.-i, antipodes (ἀντιποδες), locuitorii unui locu allu globului terreste-oppusu, sau cu 180° de parte pe cellu altu.

* ANTIPSORICU, -a, adj. (ἀντιψωρικος) in contr'a róniei sau a morbului de pelle.

* ANTIPTOSE, s. f., antiptosis (ἀντιπτώσις), punerea unui casu in locu de altulu, (in gram.)

* ANTIPUTREDU, -a, adj., in contr'a putreditionii.

* ANTIREPUBLICANU, -a, adj., in contr'a republiceei, care nu admite cá buna form'a de guvern republicana.

* ANTIREVOLUTIONARIU, -ia, adj., in contr'a revolutioneei, care nu admite revolutionea cá remediu pentru reforma-rea unui statu, cellu ce lucredea in contr'a revolutioneei.

* ANTISATYRA, s. f., satyra facuta in contr'a altei satyre.

* ANTISCIU, pl. m., antisceii (ἀντισκειαι), locuitori de pre două puncte alle globului terreste cu umbre oppuse.

* ANTISCORBUTICU, -a, in contr'a scorbutului.

* ANTISEPTICU, -a, in contr'a putreditionii. Vedi *antiputredu*.

* ANTISOCIALE; adj., contrariu societătii civile, care d'in principiu nu admite societatea.

* ANTISPASMODICU, -a, adj., in contr'a spasmului, sau ammortirei membriloru.

* ANTISPASTICU, -a, adj., antispasticus (ἀντισπαστικός), compusu d'in antispasti.

* ANTISPASTU, s. m., antispastus (ἀντισπαστος), petioru de versu compusu d'in unu iambu si d'in unu trocheu.

* **ANTISPODIU**, s. m., spudia sau ce-
nusia de plante sau de animal.

* **ANTISTITA**, s. f., antistita, prio-
rêssa, sau preutêssa, maiêstra.

* **ANTISTITE**, s. m., antistes, priore,
preutu, maiestru.

* **ANTISTROPHA**, sau *antistrofa*,
s. f., *antistropha* (ἀντιστροφή), partea unui
cantaecă de coru prin care se respunde
ôre-cumu altei parti; figura de retorica
prin care mai multe membre alle unei
phrase se termina cu acea-ași vorba.

* **ANTISTROPHU**, -a, adj., *antistro-
phus* (ἀντιστροφος), ce se pôte întorçe, re-
ciproci.

* **ANTISYPHILITICU**, -a, in contr'a
syphilitici sau a morbului venerianu.

* **ANTITHESE**, sau *antitese*, s. f. au-
tithesis (ἀντιθέσις), oppositiône. Lucrare
logica prin care thesea (positionea) se
considera că simpla hypothese (suppo-
sitiône), și i se oppune alt'a contraria,
antitese (oppositione).

* **ANTITHETICU**, sau *antiteticu*, -a,
care formédia oppositiône.

* **ANTITHETU**, sau *antitethu*, anti-
tethum (ἀντιθետον), oppusu; *antitethetele*,
terminii oppusi sau propositionile op-
puse.

* **ANTLIA**, s. f., *antlia* (ἀντλία), ma-
china spre a trage sau a suçe ap'a, pompa;
antliă pneumatica, machina sau pompa
spre a suçe aerulu.

* **ANTITRINITARIU**, -a, in contr'a
trinității, eretică care nu crede într'unu
domnedieu in trei persone.

* **ANTITYPU**, s. m., (ἀντίτυπον), co-
pia, figura, (in baserica) euoharistia.

* **ANTIVENERIANU**, sau *antivene-
riu*, -a, adj., in contr'a veneriei.

* **ANTIVERMINOSU**, -a, in contr'a
vermiloru, sau a lumbriciloru.

* **ANTONOMASIA**, s. f., *antonomasia*
(ἀντωνομασία) figura retorica, cându
se pune numole genericu in locul nu-
melui propriu.

* **ANTONOMASTICU**, *antonomasti-
cus* (ἀντωνομαστικός), prin. *antonomasia*.

* **ANTROSU**, -a, *antrosus*, plinu de
ânre, cavernos.

* **ANTRU**, pl. -e, *antrum* (ἀντρον), ca-
verna, gaura, pescera, grotta.

† **ANU**, *ana*, suffixe de substantive
si adiective derivate, precumu se vedu
in: *românu, pagânu, bețânu, fontâna,
septemâna*. Multa d'incategor'ia acestoru-
a primescu unu e d'inaintea terminati-
onii *anu*, precuma: *munteanu, campeanu,
valleanu, sateanu, cetatianu*; in Dacia
inferiôre se aude *terrânu, ollanu*. La a-
cêsta categoria appertinu: I. Numinile
proprie de familie: *Lucianu, Julianu,
Jovianu, Marcianu, Traianu, Aurelianu
Valentinianu, Justinianu*, etc; numinile
poporeloru: *Albanu, Germanu, Judanu,
Tiganu, Venetianu, Sicilianu, Africanu,
etc.* — *Dacianu, Tracianu, Italianu,
Ungurianu, Russianu, Persianu, In-
dianu*, insêmna locuitorii terrei, si se
distingu de *Dacu, Trace, Italu, Un-
guru, Rusu, Persu, Indu*, cari insemna
pre indigenii dupo allu caroru nume s'u
numitu terra. II. Numinile proprie alle
animaliloru domestice, mai allëssu alle
vacciloru, luate de la dillele in cari s'au
nascutu, precumu: *Iunianu, martianu,
mercurianu, jovianu, vierianu, samb-
ateanu*.

* **AORISTU**, s. m., *aoristus* (ἀόριστος),
indefinitu (terminu de grammatica).

* **AORTA** s. f., *aorta* (ἀορτή), arte-
ri'a cea mare in care se unescu tote celle
alte arterie, si care sta in legatura cu
ventriculu stângu allu cordei (ânim).

APA, s. f., *apna*, *apa limpede, apa tur-
bure, apa calda, apa rece; apa tare* (apna
regia).

* **APARELLU**, m., (ital. *aquarello*),
pictura cu colori molliate in apa: a
pinge in aparellu, cu colori molliate in
apa, nu in oliu.

APARIU, s. m., *aquarium*, reservato-
riu de apa.

APARIU, -a, adj. s., *aquarius*, cellu
ce aduce apa. Versatoriu, constellatione
d'in zodiacu.

* **APATHIA** sau *apatia* s. f., *apatia*
(ἀπάθεια), lipsa de passione, indolentia,
insensibilitate.

* **APATHICU**, sau *apaticu*, -a, *apathi-
cus*, (ἀπαθής), fôra passione, indolente,
insensibile.

* **APATICU**, -a, adj., *aquaticus*, de apa,
apatosu; locuri apatice, animidi apatice.

apoplexia si **apoplexis** (ἀπόπληξις), term. de medicina, morbu prin care unu membru, sau si corpulu intragu perde facultatea de a se miscá.

* **APOREMA**, pl. *mate*, *aporema* (ἀπόρημα), indouentia, perplessitate, controversa.

* **APORETICU**, -a, adj., *aporeticus*, (ἀπορητικός), indouitoriu, cellu ce se indouesce, scepticu.

* **APORIA**, s. f., *aperia* (ἀπορία), indouentia, stare nedeterminata, perplessitate.

* **APORISMA**, sau *aporismu*, (ital. *aporisma*) in math. problema irresolubile, sau apprope irresolubile.

* **APOSIOPESE**, s. f., *aposiopesis*, (ἀποσιώπησις), term. de ret. reticentia, interruptionea unei propositioni spre a nu dice ceva.

* **APOSTASIA**, s. f., *apostasía* (ἀποστασία), desertarea de la addeverat'a religione si trecerea la alt'a; desertarea de la partit'a nationale, sau si in genere de la ver-ce partita cu care mai inainte omulu a facutu cauza commune.

* **APOSTASIARE**, -*ediu*, v. n., *deficere*, a se rupe sau a desertá de la addeverat'a religione, sau de la ver-ce alta partita cu care omulu a facutu mai inainte cauza commune, si a trece la alt'a.

* **APOSTATICU**, -a, adj., *apostaticus* (ἀποστατικός), relativu la apostasia sau si la apostatu.

* **APOSTATU**, s. m., *apostata* (ἀποστάτης), desertoriu, cellu ce a desertatu, s'a ruptu de la addeverat'a religione si a trecut la alt'a. Asiá se numesce imperatoriulu Julianu care fusse crestinu, éro apoi trecú la paganismu.

* **APOSTEMA**, pl. *mate*, *apostema*, (ἀπόστημα), abscessu, agglomerare de puroiu, buba tare, buboniu.

* **A POSTERIORI**, a posteriori, term. philos. d'in experientia, nu d'in rationea curata. Oppusu a *priori*, adeco mai inainte de tota experientia, d'in ratione curata.

* **APOSTILLA**, s. f., sau *apostillu*, s. m., *nota*, *adnotatio*, insemnare pre marginea scissorii, recomandarea sau resolutionea unei petitioni, sau a unui raportu. Se dice : *apostill'a* sau *apostil-*

lulu domnescu, scurt'a resolutione a domnitoriuului insemnat'a pre raportulu ministrulu.

* **APOSTILLARE**, -*ediu*, v. a., *notare*, *adnotare*, a pune unu *apostillu* pre una scissóre, a insemná in scurtu pre margine sau in frunte sau diosu parerea sau resolutionea sea in respectulu cellaru corinse in scissóre.

* **APOSTILLATORIU**, -*tória*, s. adj., cellu ce pune unu *apostillu*.

* **APOSTOLATU**, pl. -e, *apostolatus*, sarcin'a, missionea, functionea *apostolica*; missionea de a propagá una invetiatura.

* **APOSTOLIA**, s. f., (ἀποστολή), vedi *apostolatu*.

* **APOSTOLICU**, -a, adj., *apostolicus* (ἀποστολικός), relativu la apostoli, conforme cu invetiatur'a apostoliloru; *baseric'a* sau *ecclesi'a catolica si apostolica*.

* **APOSTOLU**, s. m., *apostolus* (ἀπόστολος), tramissu. Asiá se numescu disciplii lui Cristu tramissi in lume ca se propage invetiatur'a sea. *Celli doui-spre-diece apostoli*, la cari se mai adauge si *Paulu apostolulu*, cellu mai invetiatur'a si cellu mai zelosu propagatoriu allu crestinismulu. Apoi se vorbesce in traditionea ecclesiastica de *siepte-dieci de apostoli*, si in fine mai multi propagatori posteriori ai crestinismulu se decóra cu numele de apostoli. In tempurile moderne se numescu apostoli ver-ce propagatori de invetiaturi politice, sociali sau si morali.

* **APOSTROPHA**, s. *apostrofa*, s. f., *apostrophe* (ἀποστροφή), figura de retorica, allocutione facuta in trecere cõtra persone sau fiencie, cõtra cari nu e indreptata orationea in totulu ei, atacu, mustrare.

* **APOSTROPHARE**, s. *apostrofare*, -*ediu*, v., a interrompe cursulu vorbirei spre a se addressá la cineva, prin una allocutione particularia; a atacá pre cineva prin vorbe, a lu mustrá, a strigá cõtra cineva. — A pune unu *apostrofu*.

* **APOSTROPHU**, s. *apostrofu*, s. m., *apostrophus* (ἀπόστροφος), *semmudescrictura* prin care se arréta ce s'a elisu una vocale, precumu, spre essemplu, *seriemu cas'a* in locu de *cas'a*.

APOSU, -a, adj., aquosus, plinu de apa apatosu, plouiosu, umedu.

* **APOTHECA**, s. *apoteca*, s. f., *apotheca* (ἀποθήκη), depositu, magazinu, speciaria, farmacia.

* **APOTHECARIU**, s. *apotecariu*, s. m., *pharmacopela* (φαρμακοπέλης), *speciarin*, *farmaceutu*, *farmacistu*, *cellu ce vende medicine*, *medicinariu*.

* **APOTHEOSE**, sau *apoteose*, s. f., *apothosis* (ἀποθέσις), consecrationea unui omu, numerarea lui intre diei. Romanii conserau pre imperatorii celli bunu prin ceremoni'a numita *apoteose*.

* **APOTOME**, s. f., *apotome* (ἀποτομή), *taiatura*; in geometria *segmentu*; in musica *differenti'a* intre unu tonu intre-gu si intre semitonulu urmatoriu.

* **APOZEMA**, pl.-*mate*, *apozema* (ἀπόζημα), term. de med., *zéma* sau *decoctu* de diverse erbe.

* **APPARAMENTU**, pl.-*te*, *apparamentum*, *apparatu*, *ornamentu*, *adornatura*, *decoratione*.

* **APPARARE**, v., *apparare*, a *prepara*, a *adorna*, a *decora*, a *ordina*, a *dispune*, a *lua* tote *mesurele necesarie* spre a *adjunge unu scopu*.

* **APPARATIONE** s. f., *apparatio*, in t. s. *verbului*.

* **APPARATIVU**, -a, adj., *modale*, *pentru t. s. verbului*.

* **APPARATORIU**, -*toria*, s. adj., *aparator*, *cellu ce appara*, *prepara*, *ordina*, *adorna*, *decora*.

* **APPARATRICE**, s. f., *apparatrix*, *femina care prepara*, *ordina*, *adorna*, *decora*.

* **APPARATU**, -a, part., *apparatus*, *preparatu*, *ordinatu*, *adornatu*.

* **APPATATU**, pl.-*e*, *apparatus*, *preparatione*, *preparative*, *instrumente*, *machine*; *decoratiue*, *pompa*, *magnificenti'a*. *Apparatate pentru una ceremoni'a*, *aparatele bellice*, *aparatele unui cabinetu de physica*, *alle unui laboratoriu chymicu*.

* **APPARENTE**, adj. part., *apparens*, *ce se pare*, *bate la ochi*, *manifestu*, *visibile*, *evidente*; *virtuti*, *vitie apparenti*; *dreptulu lui este aparente*.

* **APPARENTE**, s. f., *apparentia*,

facia a unui lucru, *modu cumu appare unu lucru*. *Multi judeca dupo apparen-tia*, *era nu dupo essenti'a lucrulu*. *Multi se insella prin apparen-ti'a lucrurilor*. *Suptu una apparen-tia de amicitia*, *de credentia*, *de libertate*, *de scientia*. *Multi omeni in locu de a fi virtuosu*, *cauta numai a salva apparen-tiele*.

* **APPARERE**, *appariu* si *apparu*, *apparui*, *apparuitu*, v., *apparere*, a se *arreta*, a se *vede*, a se *manifesta*, a se *presenta*, a fi *presente*, a se *face*. *A apparuitu una data*, *si a disparuitu pentru totu de a una*. — *D'in celle disse appare ce are dreptu*.

* **APPARATIONE**, s. f., *apparitio*, *arretare*, *manifestare*, *essire la lumina*; *apparitionea unei fere selbatice*; *apparitionea stelleloru*; *la apparitionea lunei plecaramu pre calle*; *apparitionea anginei speria pre locutorii cetatii*; *de la apparitionea philosophiei incepu lumina a se indrepta*.

* **APPARITORIU**, s. f., *apparitor*, *servitoriu publicu pre lunga magistrati*, *mai vertosu pre lunga tribunarie*.

* **APPARITURA**, s. f., *apparitara*, *functionea unui apparitoriu*.

* **APPARTAMENTU**, pl.-*e*, *teotum*, *habitatio*, *locuentia compusa d'in mai multe camere*, *despartimentu*; *appartamentulu barbatiloru*, *appartamentulu femineloru*; *casa impartita in multe appartamente*.

* **APPELLANTE**, part. pres. *appellans*, *cellu ce appella*, *appellatoriu*.

* **APPELLARE**, v., *appellare*, a *chiamá*, a *striga*, a *numi*, a *provoca*, a *invita*, a *invoa*, a *convoca*, a *reclama*, a *recurre* la unu *tribanariu superiore*, a *citá* in *justitia*; *appellamu la bunulu sensu adu omeniloru*; *appellati la curtea de cassatione*; *appellu la judeca' a poporulu*; *nu appellá pre fratele teu in justitia*.

* **APPELLATIONE**, s. f., *appellatio*, in t. s. *verbului*.

* **APPELLATIVU**, -u, adj., *modale*, *appellativus*, (in gram.) *nume appellative*, *nume commune*, in opp. ca *numele propriu*.

* **APPELLATORIU**, -*toria*, s. adj., *appellator*, *appellatorius*, *cellu ce appella*;

lucrare prin care se apórtá, se adduce.

* APPORTATIVU, -a, adj. modale, qui apportari potest, cellu ce se póte apportá.

* APPORTATORIU, -tória, adj. s., ap-
portans, cellu ce apórtá.

* APPORTATU, -a, part., apportatus,
addusu.

* APPORTU, pl. -uri, adlata, pl. *ap-
portulu acteloru*, depunerea acteloru prin
care se demústra unu dreptu; *apportulu
sociiloru casatoriti*, partea de avere ad-
dússa de densii; *apportulu diversiloru
associati*, partea de capitalu addússu de
densii si depúsa in commerciu.

* APPOSITIONE, s. f., appositio, ad-
augere (term. de grammatica), prin
care se determina unu nume: *Traianu
imperatoriu*.

* APPOSITIVU, -a, adj. modale, ap-
positivus (term. de gramm.); *pronume
appositivum*, p. e., *cu inu-mi*.

* APPOSITU, pl. -e, appositum, epi-
thetu (term. de gramm.), numele ad-
ausu prin appositione.

† APPREMERE, *appremu*, *appre-
mú*, *appremútu*, si *appressi*, *appresséi*,
appressu, v., apprimere; a appesá, a ap-
plicá, a intypá. Radecin'a derivatului
appressare.

* APPRENDERE, *apprendu*, *ap-
prensi* si *appreñsei*, *apprensu*, v. ap-
prenderere et apprehendere, a appucá, a
luá, in specie a luá in conscientia, a si
formá una idéa despre unu lucru.

* APPRENSIONE, s. f., apprehensio,
luare in conscientia, conoscentia.

* APPRESSARE, v., apprimere, a
stringe, a indesá, a appropiá unu lucru
de altulu prin stringere.

* APPRETIARE, *ediu*, v. appretiare,
a determiná pretiuulu, a estimá, a judecá
despre valórea unui lucru, a avé una pa-
rere.

APPRETIATIONE, s. f., aestimatio,
judicium, estimationea valorii sau pre-
tiuului unui lucru, judecata, opinione, pa-
rere.

APPRETIATORIU, -tória, adj. s.,
aestimator, judex, cellu ce appretiedia,
judeca despre pretiuulu sau valórea unui
lucru.

APPRENDERE, *apprendu* si *ap-
preñdiu*, *appreñsi* si *appreñsei*, *ap-
preñsu*, v., accendere, incendere, succen-
dere; 1. a *appreñde foculu*, a *appreñde
luminárele*; 2. a *se appreñde de mentia*,
de passione. *Appreñdere* in origine este
totu una cu *appreñdere*, si s'ar poté scrie
in genere *appreñdere* in tóte sensurile.

APPRENDERE, s. verbale, incensio,
incendium, in t. s. verbului.

APPRENDITOSU, adj., accendibilis,
care se appreñde usioru.

APPRENDITORIU, -tória, adj. s., in-
censur, cellu ce appreñde, si cellu ce se
appreñde.

APPRINSU, -a, part. accensus, in-
census, succensus, coprinsu de focu sau
de passione, inflammatu, iustacaratu.

* APPROBARE, v. approbare, a de-
clará de bunu, a incuventiá, a laudá, a
confirmá; *domnitoriuulu approba lucrarea
ministriloru*, *mecliatoriuulu approba por-
tarea scolariloru*; *nu potemu approbá
tóte faptele vóstre*.

* APPROBATIONE, s. f., approba-
tio, declaratiunea unui lucru de bunu,
incuventiare, confirmare; *lucruulu s'a fa-
cútu cu approbationea generale*; *ministrii
au essecutatu acésta lucrare fóra a as-
teptá approbationea domnitoriuulu*.

* APPROBATIVU, -a, adj. modale,
approbativus, prin care se approbá (term.
de gramm.), *conjunctiuni approbative*,
cari indica consentimentulu.

* APPROBATORIU, -tória, adj. s.,
approbans, approbator, cellu ce approbá.

* APPROBATU, -a, part. approbatus,
declaratu, reconnoscutu de bunu, incu-
vientiatu, confirmatu.

APPROPE, sau a *prope* sau *aprópe*,
adv. si prep., *prope*; 1. cá adv. fere,
ferme, se pune simplu: *sunt aprópe
trei óre, ellu cadú aprópe mortu*, si in
genere: *e departe, nu e aprópe*; 2. cá
prep., penes, *prope*, se construesce cu *de*:
aprópe de mórte, *aprópe de cas'a ve-
cinulu*, *vino mai aprópe de noi*; 3. in
sensu adverbiale de locu se pune cu
de inainte: *de aprópe*, *de departe*, *l'am
vedutu de aprópe*, *mi este consangenu
de aprópe*, *ne connóscemu de aprópe*.

APPROPIARE v. (appropriare), ap-

propinquare; 1. in sensu activu, *admo- vere, adpellere, applicare*, a pune *ap- prôpe*: *appropriati scaunele de mēsa, ap- propriati scarile de muri*; 2. reciprocu, *appropinquare*, a veni *apprôpe, me ap- propriu de casa, se appropia tempulu de a merge la scôla, nu ve appropriati de mēse, ce dau; limb'a romana se appro- pia tare de cea italiana.*

APPROPIARE, s. verbale (*appropia- tio*) *appropinquatio*, in t. s. verbului.

APPROPIATIONE, s. f. (*appropia- tio*) *appropinquatio*, *propinquitas*, stă- rea de *apprôpe*, venirea de *apprôpe*.

APPROPIATORIU, *-tória*, adj. s., *ap- propinquans*, cellu ce se *appropia*.

* **APPROPRIARE**, v., *appropriare*, a si face unu lucru propriu, allu seu, *nu este iertatu a si appropriá lucrulu al- tui-a, ellu si a appropriatu ideele stoi- ciloru.*

* **APPROPRIATIONE**, s. f., *approp- riatio*, acțiune prin care unu lucru se face propriu, allu seu.

* **APPROPRIATORIU**, *-tória*, adj. s., *approprians*, cellu ce si *appropia* unu lucru.

† **APPROSSIMARE**, v. (*approxim- are*) a se *apropriá*, a veni *apprôpe*, a fi *apprôpe*.

* **APPROSSIMATIONE**, s. f., (*approximatio*) *appropriare* (term. de mat.): *a deslegá una problema matematica prin approssimazione*, adeca prin mare *appropi- are* de *essactitate*.

* **APPROSSIMATIVU**, *-a*, adj. mo- dale, (*approximativus*), care se *appropia tare* de *essactitate*: *calculu approssima- tivu, lucrare approssimativa.*

* **APPROVISIONAMENTU**, pl. *-e*, *commentus*, *res necessariae ad victum*, *stringerea* *lucuriloru* *necessarie* *pentru* *nutrimentu*, *mai vertosu* *la* *armata.*

* **APPROVISIONARE**, *-ediu*, v., *res necessariae ad victum comparare*, a *stringe*, a *aduná* *lucurile* *necesarie* *pentru* *viétia*; *recip. a se approvioná cu tôte* *celle* *necessarie.*

* **APPROVISIONE**, s. f., *vedi* *provi- sione.*

APPUCARE, v., *capere, occupare*, a pune *man'a* *pre* *ceva*, *de* *acel* *trece* *apoi*

in diverse acceptioni: 1. *appuca penn'a in mâna*, *iea penn'a in mâna*; 2. *n'am appucatu nemica*, *n'am primitu*, *n'am capetatu*, *n'am castigatu nemica*; 3. *abiá am appucatu ceva cu poterea*, *abiá am coprinu ceva*; 4. *n'appucu se essu d'in casa si me vediu impresuratu de cersitori*, *abiá essu d'in casa*; *nu appuci se deschidi gur'a*, *si eltu incepe a ammenintia*, *nu adjungi*; 5. *asiá amu appucatu de la strabuni*, *asiá ne amu deprinsu a face*; *eu am appucatu pre strabunulu teu in viétia*, *eram in fientia pre cându traia strabunulu teu*; 6. *abiá appuciu se vediu pre tata teu*, *asteptu cu mare doru*; 7. *nu appucati callea acésta-a*, *co' nu duce la scopu*, *nu procedeti pre callea acésta-a*; 8. *appuca inainte*, *eu vinu dupo tene*, *mergi inainte*; 9. *appucati in drept'a*, *appucati spre resaritu*, *ellu a appucatu cõtra Giurgiu*, *a plecatu*, *a processu*; 10. *me appuca frigurile*, *me prindu frigurile*; 11. *multu te tine candu te appuca?* 12. *reciprocu*, *me appucu de lu- cru*, *de scrisu*, *de invetiati*, *me punu pre lucru*, *incepu a lucrá*; 13. *nu te appuca de mēse*, *nu me attinge*, *nu me superá*, *da-mi pace.* *Compositionea* *verbului* *acestui-a* *s'a* *facutu* *de* *poporu* *dupo* *analogi'a* *verbulu* *occupare*, *accupare* (*d'in ad si capere*), *si* *apoi* *prin* *metathese* *appucare.*

APPUCARE, s. verbale, *apprehensio*, *raptio*, in t. s. verbului.

APPUCATORIU, *-tória*, adj. s., *apprehensens*, *arripiens*, *celu* *ce* *appuca*, in t. s. verbului.

APPUCATU, *-a*, part., *apprehensus*, *arreptus*, *luatu*, *primitu*, *attacatu*, *rapi- titu*;—*recitu* (de copii).

APPUCATU, pl. *-e*, *raptus*, *pre* *appu- cate*, *raptim.*

APPUCATURA, s. f., *raptio*, *raptus*, *rapiua*, *agendi* *modus*, *mos*; 1. *punerea* *mâniloru*, *luarea* *in* *mani*: *cu* *una* *appu- catura* *l'a* *arruncatu* *in* *aeru*; 2. *rapire* *sau* *rapina*: *traiesce* *d'in* *appucature*; 3. *maniera*: *numi* *placu* *appucaturele* *lui.*

APPUNERE, *appunu*, *appuniu*, *ap- puniu*, *appusi* *si* *appusei*, *appusu*, (*ap- pustu*), v., 1. *apponere*, a pune *lõnga...*; 2. *occidere*, a se pune *diosu*, a *cadé* a

disparé, se dice despre astre : *appune sórele, lun'a, stellele*, si despre ómeni in locu de perire sau morire : *a appusu in teneretie*, a moritu fiendu inco tēneru.

—La Romanii d'in Macedonia : a se sui ; in oppositiune cu *depunere*, a se dá diosu.

APPUNERE, s. verbale, occasus, in t. s. verbului.

APPUSU, s. m., occasus, occidens, disparitiunea astreloru sub orizonte, loculu unde dispare sórele sub orizonte : *la appusu, de la appusu pēno la resaritu*.

* APRA, s. f., apra, scrófa selbatica.

* APRARIU, -ia, adj., aprarius, relativu la porculu selbaticu : *curse, laciuri aprarie*, prin cari se prindu aprii, porcii selbatici.

APRIATU, -a, adj., apertus, clarus, perapiciuus, luminatu, claru, limpede. Desfiguratu d'in *apertu*.

* APRICARE, v. apricare, a incaldí la sóre.

* APRICATIONE, s. f., apricatio, incaldirea la sóre.

* APRICOSA, s. f., prunum armenium sive armeniacum, poma numita *caissa* in Dacia inferiore.

* APRICOSU, s. f., armenlaca, pomu numitu *caissu* in Dacia inferiore.

APRICU, -a, adj., apricus, espusu luminei sórelui, de ací : caldu ferbente, agile, iute.

APRILE, s. m., Aprilis, a doua luna de primavéra in calendariulu romanu, inchinata Venerii, precumu ántani'a erá inchinata lui Marte. In limb'a román'a numinile luniloru se tractédia ca numinile proprie de persone, si se dice *lun'a lui Martiu, lun'a lui Aprile, ántai'a di a lui Aprile*. Cându se punu numerii cardinali in loculu celloru ordinali se ommite articlulu si se dice simplu : *in trei, in diece Aprile, d'in cincispre-diece Aprile*.

* APRINU, -a, adj., aprinus, de porcu selbaticu : *carne aprina*.

* APRU, s. m., aper, porcu selbaticu.

* APTARE, v. aptare, a adaptá, a aplicá, a pune in buna stafe, a prepará.

* APTATURA, s. f., aptatura, punerea in buna stare.

* APTITUDINE, s. f. (aptitudo), ha-

bilitas, dispositione naturale de a face ceva, capacitate, abilitate, stare apta spre ceva : *ellu are multa aptitudine spre scientie, nu i potemu negá aptitudinea pentru affacerile publice*.

* APTU, a, adj., aptus, capace, capabile, abile, indemnaticu.

AR, person'a III sing. de la presente optativu a verbului *avere*.

* ABA, s. f. ara, altariu pre care sacrificau anticii.

* ARABESCU, a, adj., (arabicus), relativu la arabu sau la Arabia, propriu arabiloru : *lucru arabescu, limba arabesca*. Cá substantivu in plurale se iea in locu de picture interlaciata cu flori, folie, póme etc. inumerae rerum effigies, cari se applica mai allessu la pingerea paretiloru.

* ARABILE, adj., arabilis, care se póte ará, bunu pentru aratura : *pamentu arabile, locuri arabili*.

* ARACHNEA s. f. arachne, (ἀράχνη) animale marinu care are form'a unei aranee, (ist. nat.).

* ARACHNEOLITHU, sau arameolitu, s. m. pétra de arachnea, arachnea marina petrificata.

* ARACHNOIDU, a, adj., in forma de aranea, *nembran'a aracnoida*, care imbraca creerii (cerebru).

ARAMA, sau arame, s. f., aes, cuprum, (quasi aramen), metallu connoscutu in chymica sub numele de *cupru*; vase de arama; prov. *si-a arretatu aram'a*, adeco co nu e curatu, metaphora imprumutata de la monet'a de auru sau de argentu tare amestecata cu arama, fiendu co aram'a este de una mie de ori mai vile de cátu aurulu, si de siepte-dieci de ori mai vile de cátu argentulu.

ARAMARIU, s. m., ararius, fauru care lucrea la arama, face vase si instrumente de arama.

ARAMARE, -ediu, v. arare, a legá cu arama.

ARAMIRE, -escu, v. arare, vedi aramare.

ARAMOSU, -a, adj., arosus, cuprinus, care contine arama.

* ARANIA, s. f., aranea (ἀράχνη), unu insectu cu multe petióre, care tése

una pândia foarte fina, pândia de *arania*. D'in pândinu cu *d* sibilante se pare a se fi formatu terminulu vulgaru *pasadjinu*.

* ARANIOLA sau *araniôra*, s. f., *araneola*, mica *arania*, (micu pândinu.)

* ARANIOSU, *a*, adj., *araneosus*, assemine unui firu, sau unei pândie de *arania*.

ARARE, *v.*, *arare*, a lucrá pamentulu cu instrumentulu numitu aratru, a taliá glebele in linie.

ARATELLU, pl.-e, 1. *aratrum parvum*, micu instrumentu de aratu; 2. una planta numita si limb'a cânelui, *cynoglossum officinale*.

ARATIONE, s. f., *aratio*, lucrare prin care se face aratura.

ARATORIU, *-tória*, adj. s., *arans*, arator, cellu ce ara, cellu ce se ocupa cu aratur'a.

ARATRU, pl.-e, *aratrum*, instrumentu sau machina cu care se ara pamentulu.

ARATU, *-a*, part., *aratus*, lucratu cu aratrulu.

ARATU, s. m., *aratus*, *-us*, lucrarea, tempulu lucrării campului.

ARATURA s. f., *aratio*, essecutarea arării; *ântâni'a*, *a dau'a*, *a trei'a aratura*.

* ARBITRA, s. f., *arbitra*, judecătoria chiamata de litiganti in modu amicale cá se judece asupr'a unei controverse d'între densii.

* ARBITRARE, *v.*, *arbitrari*, a si dá parerea, a judecá in calitate de arbitru, a se pronuntiá asupra unei controverse.

* ARBITRARIU, *-a*, adj., *arbitrarius*, cellu ce procede d'in libera volientia (*arbitriu*), nerestrinsu de veruna lege, absolutu, despoticu : *facta arbitraria*, *dispositioni arbitrarie*, pentru co asiá a placutu cellui ce le a facutu.

* ARBITRATU, s. m., *arbitratus*, *-us*, judecat'a unei controverse prin arbitri, sententi'a data, decisionea luata de arbitri.

* ARBITRIU, s. m., *arbitrium*, volientia libera, potestate, judecata; *arbitriulu omului este liberu, ellu pôte allege între faptele bune si rele, si se pôte decide pentru unele sau pentru altele, cu tôte aceste-a sunt secte cari néga omului liberulu arbitriu*.

* ARBITRU, s. m., *arbitrer*, judecatoriu chiamatu de litiganti in modu amicale cá se judece asupr'a unei controverse d'între densii; se dice si in genere in locu de judecatoriu, si se pune si in locu de domnu, de despotu, de domnu supremu.

ARBORARE, *-ediu*, *v.*, *arborare*, a plantá arbori, a cureti arbori, a cultivá arbori.

ARBORARIA, s. f., *arboraria*, édera negra, una planta.

ARBORARIU, *-a*, adj., *arborarius*, relativu la arbori; subst., cellu ce cultivá si vende arbori.

ARBORATIONE, s. f., *arboratio*, lucrare prin care se face plantarea, curetirea, cultur'a arboriloru.

ARBORATORIU, *-tória*, adj. s., *arborator*, cellu ce planta, curetia, cultivá arbori.

ARBORE s. m., *arbor*, planta perennale, cu trunchiu, radecine si ramuri lemnóse. Arborii cari producu fructe se numescu *pomi*, si fructele loru *pome*. Pomii sunt sau selbatici sau domestici, acesti d'in urma sunt in genere nobiliti prin insertione (oculare, altuire). Arborii sunt de diversa marime si de diversa etate. Sunt arbori cari traiescu mai multe centennie.

ARBORE *genealogicu* se numesce clasificarea unei familie dupo generatiuni in figura de arbore.

ARBORELLU, s. m., *arbuscula*, arbore micu.

ARBORETU, pl.-e, *arboretum*, locu plantatu cu arbori.

ARBOROSU, *-a*, adj., *arbusculosus*, plinu de arbori.

* ARBUSTARE, *v.*, *arbustare*, a plantá arbori spre a legá vini'a de densii.

ARBUSTIVU, *-a*, adj., *arbusktivus*, plantatu cu arbori : *vinia arbustiva*, arbustiva *vitis*, vinia sustinuta de arbori.

* ARBUSTU, pl.-e, *arbusstum*, arbore care nu cresce la una mare inaltime, arbore bassu si ramificatu, in forma de tufa.

ARBUNA sau *arvuna*, s. f., *arrha*, *arrhabo*, (*ἀρραβών*), pretiu datu la facerea unui contractu de comperare in-

aînte de primirea lucrului comperatu, in semnu de obligatiune pentru pârtille contractanti.

ARBUNARE sau *arvunare*, -*ediu*, v., *arrhabonem dare* (ἀρραβωνίζεω), a dá arbuna, a confirmá contractulu prin darea unui pretiu inainte de primirea lucrului.

ARBUNIRE, sau *arvunire*, -*escu*, vedi *arvunare*.

* **ARCA**, s. f., *arca*, *cassa*, *cassetta*, *armariu*, *spatiu inchisu prin sésse paretii de lemn*, de *ferru* sau de *altu metallu*, in care se depunu lucruri, mai allessu pretiose. *Arc'a legamentului* la *judani*; *arc'a lui Noe*, *navea lui Noe*, in forma de *arca*.—*Barca* se pare a fi formata totu d'in *radecin'a arca* prin prefigerea litterei *b*.

* **ARCANU**, -*a*, adj., *arcanus*, *secretu*, *mysteriosu*, *mysticu*.

* **ARCANU** pl. -*e*, *arcantum*, *secretu*, *mysteriu*, *lucru ascunsu*, *lucrare ascunsa*.

* **ARCARIU**, s. m., *arcarius*, *cassarriu*, *tesaurariu*, *vestiariu*.

ARCARIU, s. m., *arcuaris*, *cellu ce face arcuiri*.

* **ARCATA**, s. f., *arcuatio*, *arcuatura*, *pôrta sau porticu redicatu pre arcuiri*.

* **ARCE**, s. f., *arx*, *castellu*, *locu in altu intaritu cu muri*.

ARCHANGELU, s. m., *archangelus* (ἀρχάγγελος), *nuntiu de antâni'a ordine* (term. eccl.), *ângeru primariu*.

* **ARCHEOLOGIA**, s. f., *archæologia*, (ἀρχαιολογία), *tractatu despre lucruri antice*, despre *anticitâti*.

* **ARCHEOLOGICU**, -*a*, adj., *archæologicus*, (ἀρχαιολογικός), *relativu la archeologia*.

ARCHEOLOGU, s. m., *archæologus*, (ἀρχαιολόγος), *cellu ce se ocupa cu conoscenti'a lucrurilor antice*.

* **ARCHETYPU**, s. m., *archetipum*, (ἀρχέτυπον), *modellu*, *originale*.

* **ARCHIATRIA**, s. f., *archiatria*, (ἀρχιατρία), *functiunea de medicu primariu*.

* **ARCHIATRU**, s. m., *archiater* (ἀρχιατρός), *medicu primariu*.

* **ARCHICANCELLARIU**, s. m., *archicancellarius*, *cancelariu primariu*.

* **ARCHIDIACONATU**, s. m., *archidiaconatus*, vedi *archidiaconia*.

ARCHIDIACONIA, s. f., (*archidiaconia*), (term. eccl.), *functiunea de diaconu primariu*.

ARCHIDIACONU, s. m., *archidiaconus*, (term. eccl.) *diaconu primariu*.

* **ARCHIDUCALE**, adj., *relativu la archiduce*: *demnitate archiducale*, *titlu archiducal*, *casa archiducal*.

* **ARCHIDUCE**, s. m., *archidux*, *duce primariu*, *titlu care se da principiloru d'in cas'a austriaca*.

* **ARCHIDUCÉSSA**, s. f., *ducessa primaria*, *titlu care se da principeselor d'in cas'a austriaca*.

ARCHIEPISCOPALE, adj., *relativu la archiepiscopu*; *titlu archiepiscopal*, *palatiu archiepiscopal*, *biserica archiepiscopal*.

ARCHIEPISCOPATU, s. m., *archiepiscopatus*, *functiunea de archiepiscopu*, *regiunea preste care se intende autoritatea archiepiscopului*.

ARCHIEPISCOPIA, s. f., *archiepiscopia*, *demnitatea de archiepiscopu*, *resedentia archiepiscopului*, *biserica care sta immediatu sub autoritatea archiepiscopului*.

ARCHIEPISCOPU, s. m., *archiepiscopus*, (ἀρχιεπίσκοπος), (term. eccl.) *episcopu primariu*.

ARCHIERATICU, s. m., *archieratikon*, (ἀρχιερατικόν), (term. eccl.) *carte in care sunt prescriste ceremoniele cari sunt de competenti'a unui arhieru*.

ARCHIEREIA, s. f., *archieirea*, (ἀρχιεραία), (term. eccl.) *demnitatea*, *functiunea de arhieru*.

ARCHIEREU, s. m., *archieirus*, (ἀρχιερεός), (term. eccl.), *sacrificatoriu primariu*, *identicu cu episcopu*. In *anticitate* se dicea in *locu de pontefice*, *astadi* se numesce *asiá unu episcopu care are facultatea de a face tóte ceremoniele ecclesiastice prescriste in archieraticu*, in *se n'are diecese*; *prin urmare n'are jurisdictione episcopal*.

ARCHIEROSYNA, s. f., *archieirosyna*, (term. eccl.), vedi *archieirea*.

* **ARCHIGALLU**, s. m., *archigallus*, (antic.) *primulu sacerdotu allu dieessei Cybele*.

* **ARCHIGYMNASIU**, pl. -*e*, *archi-*

gymnasium, *gymnasiu* de prim'a ordine, *gymnasiu* modellu.

* ARCHIMAGIRU, s. m., *archimagirus*, (ἀρχιμάγιστρος), buccatariu primariu.

ARCHIMANDRITU, s. m. *archimandrita*, (ἀρχιμανδριτης), superiore allu unui monasteriu.

* ARCHIPIRATICU, -a, adj. *archipiraticus*, (ἀρχιπειρατικός), relativu la archipiratu.

* ARCHIPIRATU, s. m., *archipirata*, (ἀρχιπειρατής), capitanu de pirati, de latroni pre mare.

* ARCHIPRESBYTERU, s. m., *archipresbyter* (ἀρχιπρεσβύτερος), (titlu eccl). *presbyteru* primariu, *protopresbyteru*, *decanulu presbyteriloru*.

* ARCHITECTONICU, -a, adj., *architectonicus* (ἀρχιτεκτονικός), relativu la *architectura*: *ordine architectonica*, *ornamente architectonice*, *scientia architectonica*.

* ARCHITECTU, s. m., *architectus*, (ἀρχιτέκτων), maiestru de *architectura*, cellu ce possede artea de a construi edificie.

* ARCHITECTURA, s. f., *architectura*, *scientia architectonica*, de a construi edificie, insasi *constructionea*: *architectur'a formosa*, *architectur'a romana*, *græca*, *arabica*, *gothica*, etc.

* ARCHITRICLINIU, pl.-e, *architriclinium*, sall'a de mancare cea mare, *salla principale*.

* ARCHITRICLINU, s. m., *architriclinus*, maiestru de ospetie, persóna primaria insarcinata cu prepararea si darea ospetiului.

ARCHIVARIU, s. m., *functionariu* insarcinatu cu pastrarea vechieloru documente.

ARCHIVU, pl.-e, locu in care se conserva vechiele documente.

ARCHONTARIA, s. f., casele in cari se primescu ospetii la monasterie.

ARCHONTARIU, s. m., *callugarulu* insarcinatu cu primirea ospetiloru in monasterie.

* ARCHONTE, s. m., *archon* (ἀρχων) magistratu la greci, pretore, principe. In terile de la Dunaria se numiau *archonti* demnitarii terrei, boitarii.

* ARCHONTIA, s. f., demnitatea de archonte.

* ARCHONTOLOGIA, sau *arcontologiu*, cartea in care erau insemnati archontii (boitarii).

ARCIARIU, s. m., *acer*, unu arbore selbaticu, vedi *aceru*.

* ARCITENENTE, s. m., *arcitenens*, *sagettariu*, unulu din celle doue-spredece semne alle zodiacului.

* ARCTICU, -a, adj., *arcticus* (ἀρκτικός) boreale, septentrionale, merinoctiale, in directionea polului de média-nópte.

* ARCTU, s. m., *arctus* (ἀρκτος), ursu sau ursa, *constellatione* apprópe de polulu de média-nópte, compusa din siépte stelle luminóse (*septemtriones*), sunt dóue assemine *constellationi*, urs'a mare, si urs'a mica, stéua polaria este chiaru in códa ursei mice; urs'a mare se numesce si *carrulu*, ea e mai departe de polu, cu tóte aceste-a pentru noi nu apune neci una data.

ARCU pl.-e si -uri, *arcus*; 1. parte d'in cercu; 2. instrumentu de sagettatu; 3. instrumentu de musica cu care se trage preste córde, *plectrum*; 4. arcu cerescu, *iris*, *curcubeu* (mai bene *cucurbeu*).

ARCUARE, v., *arcuare*, a curbá in forma de arcu.

ARCUARIU, s. m., *arcuaris*, vedi *arcariu*.

ARCUATIONE, s. f., *arcuatio*, curbatura in forma de arcu, *arcata*.

ARCUATURA, s. f., *arcuatura*, *curbatura*, *arcata*.

ARCUATU, -a, part., *arcuatus*, vedi *arcatu*.

* ARCUBALLISTA, s. f., *arcuballista*, arcu mare care serviá in anticitate de instrumentu bellicu spre a arruncá sagettile cu violentia si in mare distantia.

* ARCUBALLISTARIU, s. m., *arcuballistarius*, *militariu* armatu de arcuballista.

* ARDEA, s. f., *ardea*, *passere* rapace, care mânca puii domestici.

ARDEIARE, v., *ardere*, a piscá, a perstringe gur'a prin succulu cellu acutu allu ardeiului.

ARDEIATU, -a, part., *ardens*, plinu

de succu acutu, care perstringe gur'a, dotatu cu calitatea ardeului.

ARDEIU, s. m., *capisicum annuum*, legume cu taria de piperu, numita asiá de la gustulu seu cellu arditoriu.

ARDENTE, adj. part., *ardens*, cellu ce arde, in sensu propriu si figuratu.

ARDERE, *ardu* si *ardiu*, *arsi* si *arseti*, *arsu*, v., ardere, a trece prin unu processu chymicu desvoltandu caldura, a arde cu flacara, a arde acumso. Fig. a arde de passioe. Se pune si activu in sensu de urere: *amu arsu multe lemne in iern'a acésta-a*, in medievu ardeau pre eretici de viui.

ARDERE, s. verbale, *ardor*, *ustio*, *combustio*, *conflagratio*, in t. s. verbului. *Ardere de totu*, *holocaustum*, in sacrificiele judaniloru.

* **ARDESIA**, s. f., *ardesia*, *pétra argillósa* sau *scistu argillosu*, care se despicá forte usioru in table suptiri, cu cari se servescu ómenii spre a accoperí case, si spre a scrie pre densele cu condeliu de *pétra*.

ARDITOSU, -a, adj. *combustibilis*, cellu ce se póte arde.

ARDITORIU, -*tória*, adj. s., *ardens*, cellu ce arde, in t. s. verbului.

ARDORE, s. f., *ardor*, lucrarea arderii, caldura, focu; fig. *passioe*, *dorere*.

ARE, person'a III de la presente indicativu a verbului *avere*.

† **ARE**, *ere*, *ere*, *ire*, terminationile infinitivului verbeloru, trecute in substantive cu immediat'a insemnare a verbului, precumu: *portare*, *amblare*, *man-care*, *dare*, *stare*, *avere*, *potere*, *sedere*, *vedere*, *nascère*, *crescère*, *sentire*, *patire*, etc. Limb'a româna e forte copiósá in atari substantive verbali, si are una mare facilitate de a si espreme ideele indicate prin verbu in formá de substantivu, prin care intrece pre tóte sororile selle de gente latina.

† **ARE**, *ariu*, *suffisse*. Vedi *ale*.

AREA, s. f., *area*, vedi *aria*.

* **ARENA**, s. f., *arena*, *pétra meruntu sfermata* prin lucrarea plouiei si a aerului, care se afla depusa in strate considerabili de multe ori pre suprafaci'a pamentului, de multe ori suptu stratulu

de pamentu vegetabile.—Circulu, theatrulu, amphitheatrulu asternutu cu arena, loculu de lupta.

* **ARENARIU**, adj., *arenarius*, de arena; *pétra arenaria*.

* **ARENARIU**, s. m., *arenarius*, cellu ce adduce arena, cellu ce se lupta in arena, *gladiatoriu*.

* **ARENOSU**, -a, adj., *arenosus*, plinu de arena, amestecatú cu arena; *locu arenosu*.

* **AREOMETRIA**, s. f., *areometria*, (*ἀραιόμετρα*) artea de a mesurá lucruri rare, in specie de a mesurá intensitatea (vice-versa raritatea) de spiritu de vinu, de alcoholu, de rachiu.

* **AREOMETRICU**, -a, relativu la mesurarea de raritate; *instrumentu areometricu*, *scara areometrica*.

* **AREOMETRU**, s. m., *areometra*, (*ἀραιόμετρος*), cellu ce mesura, possede artea de a mesurá lucruri rari, in specie raritatea (sau intensitatea) de licori spirituóse.

* **AREOPAGITU**, s. m., *areopagita*, (*ἀρειοπαγίτης*), membru allu areopagului.

* **AREOPAGITICU**, -a, *areopagiticus*, (*ἀρειοπαγίτικος*) relativu la areopagu.

* **AREOPAGU**, s. m., *areopagus*, (*ἀρειόπαγος*) tribunariu supremu (in cause criminali) la Athene, de aci in genere tribunariu supremu.

* **AREOSTYLU**, s. m., *areostylos*, (*ἀραιόστυλος*) (archit.) *stylu* raru, *columnne* rare, edificiu cu *columnne* rare.

* **AREOTECTONICA**, s. f., parte d'in *architectur'a* militaria relativa la *attacarea* si la *apperarea* locurilor fortificate.

* **AREOTICU**, -a, *areoticus*, (*ἀραιωτικός*); medicamentu *areoticu*, care face se éssa sudórea d'in corpu.

* **ARETALOGIA**, s. f., *aretalogia*, (*ἀρεταλογία*) *occupatione* aretalogului.

* **ARETALOGU**, s. m., *aretalogus*, (*ἀρεταλόγος*), nume sarcasticu datu celloru ce vorbescu multu despre virtute, parasitu filosofu, bufone.

* **ARETOLOGIA**, s. f., *aretologia*, doctrina, tractatu despre virtute, filosofia morale, ethica.

* **ARETOLOGICU**, -a, adj., relativu la aretologia.

ARETOLOGU, s. m., (*aretologus*), cellu ce tracté dia despre virtute, filosofu morale, ethicu.

ARGATU, s. m., *operarius* (ἀργάτης), lucratoriu, mercenariu, servitoriu, se dice in specie despre servitorii cari se ocupa cu lucrări gró sse la cari nu se cere arte; lucratoriu de campu.

* **ARGEMA**, pl.-*mate*, *argema* (ἀργεμα) (medic.) ulcerationea cercului iridei la ochiu.

* **ARGEMONIA**, s. f., *argemonia*, specie de papavere sau macu selbaticu.

ARGENTARE, -*ediu*, v. *argente induce*, a induce, a accoperi cu argentu, a dá unui lucru facia de argentu.

ARGENTARIA, s. f., *res argintariæ*, lucruri sau vase sau ornamente de argentu; artea argentariului.

ARGENTARIU, s. m., *argentarius faber*, cellu face lucruri de argentu.

ARGENTINU, -*a*, adj., *argentens*, de argentu, cellu ce coprinde in sene argentu, cellu ce are colóre de argentu, cellu ce suna a argentu: *tonu argentinu*, voce *argentina*.

ARGENTOSU, -*a*, adj., *argentosus*, amestecat cu argentu, plinu de argentu

ARGENTU, s. m., *argentum* (ἀργάς) metallu nobile fórte connoscutu, de colóre alba, de la care si-a luat si numele (ἀργός).—Fiendu co cea mai mare cantitate de moneta ce circula in lume este de argentu, se iewa in ló cu de moneta in genere, si in locu de denari in specie, si atunci face pl. argenti.

ARGENTU vivu, s. m., *argentum vivum*, *mercurium*, *hydrargyrum*, metallu licidu, care la colóre se apropia cu argentulu.

* **ARGILLA**, s. f., *argilla* (ἀργίλος), lutu de ólle, pamentu d'in care se facu ólle.

* **ARGILLOSU**, -*a*, adj., *argillosus*, amestecat cu argilla, plinu de argilla.

* **ARGUMENTALE**, adj., *argumentalis*, relativu la argumente.

* **ARGUMENTARE**, -*ediu*, v., *argumentari*, a aduce argumente, a rationá, a probá, a demonstrá.

* **ARGUMENTATIONE**, s. f., *argumentatio*, lucrare prin care se rationé dia, se prebedia, se demust. a.

* **ARGUMENTATORIU**, -*toria*, adj. s., *argumentator*, cellu ce argumenté dia.

* **ARGUMENTATRICE**, s. f., *argumentatrix*, cea ce argumenté dia.

* **ARGUMENTOSU**, -*a*, adj., *argumentosus*, plinu de argumente, bene rationatu, bene lucratu; care cere argumente, difficile, spinosu.

* **ARGUMENTU**, pl.-*e*, *argumentum*, rationamentu, ratione, proba, principiulu pre care se basé dia poterea demonstratió nei; subiectulu, summariulu unui tractatu litterariu.

* **ARGUTARE**, v., *argutare*, a repeti neincetatu, a face sophismate.

* **ARGUTATIONE**, s. f., *argutatio*, repetire continua.

* **ARGUTATORIU**, -*toria*, adj. s., *argutator*, cellu ce repete neincetatu; sophistu.

* **ARGUTIA**, s. f., *argutiæ*, inventiune ingenió sa, subtilitate, spiritu finu.

* **ARGUTU**, *a*, adj., *argutus*, petrunditoriu, ingeniosu, finu, suptire.

ARIA, s. f., *area*, locu deschisu applanatu, bene calcatu. *Aria de grá nu*, locu unde se treiera grá nulu. *Aria unei figure geometrice*, superfaci'a unei figure, spatiulu coprinu intre laturile figurei.

ARIALE, sau *areale*, adj. s., *arealis*, relativu la aria, *spatiulu areale*, si simplu *areale* subst. in locu de aria in sensulu de superfacia.

ARIANISMU, s. m., *arianismus*, (ἀρειανισμός), secta crestina, care tine dogm'a propagata de Ariu, care né ga divitatea lui Christu.

* **ARIANU**, s. m., *arianus*, sectariu allu lui Ariu. In tempurile moderne ariani se numescu unitari si antitrinitari.

* **ARIDITATE**, s. f., *ariditas*, sé ceta, uscatione.

* **ARIDU**, -*a*, adj., *aridus*, seccu, uscatu, fó ra succu, in sensu propriu si figuratu. *Pamentu aridu*, *omu aridu*, *stylu aridu*.

ARICIU, s. m., *ericius*, *hericius*, *herinacens*, animale accoperitu cu unu peru fórte spinosu, si care de altramente sé menatare cu sorecele, de diversa marime. Ariciulu candu se vede ammenitiatu se

stringe într'unu ghiemu si se ápera cu spinii sei.

ARIETARIU, -a, adj., arietarius, in forma de ariete; *machina arietaria*.

ARIETE, s. m., áries, berbece. Unii distingu între ariete si berbece, numindu ariete pre berbecele castratu. Machina cu carii batu parii cei grossi, maiu, fistuca. La antici se numia ariete machin'a cu care bateau murii cetatii.

* **ARIETINU**, -a, adj., arietinus, de ariete, de berbece; *carne arietina*, carne de berbece.

ARIPA, sau *árepa*, s. f., ala, braciele passeriloru prevedute cu penne, cu ajutoriulu caroru-a elle sbóra sau innóta in aeru. Figuratu : *árip'a drépta*, *árip'a stanga a casei*; *árip'a drépta*, *árip'a stanga a unei armate puse in ordine de batalia*.

ARIPATU, -a, part., alatus, provedutu cu aripe.

ARIPORA, s. f., 1. aripa mica; 2. in particulariu la pesci, pinna.

ARIPOSU, -a, adj., alatus, plinu de aripe, tare in aripe, iute.

* **ARISTOCRATE**, sau *aristocratu*, s. m., (aristocrata, *ἀριστοκράτης*), optimate, cellu ce face parte d'in guvernulu aristocraticu, cellu ce este de principiulu aristocraticu.

ARISTOCRATIA, s. f., aristocratia, (*ἀριστοκρατία*), guvernarea celloru mai buni, a optimatiloru, a nobililoru. Cuventu formosu care fuse prin degenerarea acelloru-a cari se credeau a fi cei mai buni in societate, éro in realitate nu erau de câtu nesce pretentiosi fora meritu, si de multe ori fórté vitiosi, a degeneratu in intellessulu de domnire a unei clase egoistice cu intentionea de a tiné pre poporu in servitute, si de a se folosi de densulu, precumu se folosescu ómenii de animalu.

* **ARISTOCRATICU**, -a, adj., aristocraticus, *ἀριστοκρατικός*, relativu la aristocratia; *guvernu aristocraticu*, *constitutione aristocratica*; *aeru aristocraticu*.

ARITHMETICA, sau *arímetica* sau *arimmetica*, s. f., arithmetica (*ἀριθμητική*), scienti'a numeriloru.

ARITHMETICU, *arímeticu* sau a-

rimmeticu, -a, adj., arithmeticus (*ἀριθμητικός*), relativu la scienti'a numeriloru, cellu ce possede scienti'a numeriloru.

† **ARIU**, *aria*, suffisse de substantive si adiective derivate l. d'in numeni, cu insemnarea : a. de lucratoriu sau formatoriu, precumu : *argentariu*, *ferrariu*, *caldariu*, *macellariu*, *pellariu*, *rotariu*, *morariu*, *sapunariu*, *funariu*, *gradinariu*, *lemnariu*, *templariu*, *ollariu*, b. de pastoriu *bouariu*, *vaccariu*, *vitellariu*, *caprariu*, *pecurariu*, *porcariu*, *gallinariu*; c. de lucru coprinditoriu, precumu : *granariu*, *ambariu*, *cellariu*, *vestiariu*, *caldaria*, d. de instrumentu sau vestimentu, precumu : *mortariu*, *cantariu*, *serpariu*; 2. d'in numeralile ordinali, precumu : *primariu*, *secundariu*, *sestariu*, etc.; 3. d'in numeralile distributive, precumu : *binariu*, *trinariu* sau *ternariu*, *denariu*, *centenariu*, *millenariu*, *millionariu*, etc. D'entre adiectivele in *are* mare parte au trecut in *ariu*, *aria*, precumu : *militare* sau *militariu*, f. *militaria*; *vulgare* sau *vulgariu*, f. *vulgaria*; *populare* sau *populariu*, f. *popularia*; *asemine singulare* sau *singulariu*, f. *singularia*; *plurale* sau *plurariu*, f. *pluraria*. Vedi suffisulu *ale*.

ARMA, s. f., arma, -orum, instrumentu defensivu si offensivu; *arme taia-tórie*, *arme de focu*; *taculegile între arme*, *armele prudentiei*, *ne apperámu cu armele ce avemu*, *natur'a a datu animaliloru diverse arme*, *caniloru dintii*, *boiloru cornele*, *calliloru petiorele*, *albineloru aculu*, etc.

* **ARMAMENTARIU**, pl. -ie, armamentarium, loculu, casele unde se tinu armele, arsenale, magazinu de arme.

* **ARMAMENTARIU**, pl. -i, armamentarius, relativu la armamentu, prefectulu magazinului de arme.

* **ARMAMENTU**, pl. -e armamenta, -orum, inarmarea, incarcarea, instruirea cu celle necesarie cá cu nesce arme, p. e. *armamentulu unei navi*.

ARMARE, -ediu, v., armare, a dá arme, a instruí cu arme, a provedé cu arme; si apoi in genere a provedé. Fig. a *se armá cu potenti'a*, *a si armá ochii cu instrumente optice*.

ARMARIU, pl. -ie, armarium, cassa,

scrinii destinat pentru conservarea lucrurilor, mai vertosu a vestmintelor.

ARMATA, s. f., exercitus, multimea ómenilor armati si organizati pentru apararea patriei, corpulu de militari destinati a se luptá pentru patria, óste, esercitu.

ARMATOBIU, -*tória*, adj. s., armator, cellu ce armedia. La marina se numesce *armatoriu* incarcatoriulu unei nave de commerciu; in secele trecute, *armatoriu* insemná corsariu, apoi capitánulu unei navi bellice cu insarcinarea de a prinde pre corsari.

ARMATURA, s. f., armatura, accoperirea cu arme; armele cá colectivuu; ómeni armati; *armatura grea*, *armatura usóra*.

* **ARMENTALE**, adj., armentalis, de turma, d'in turma, relativu la turmele de vite; *épa armentale*, care se afla in turma.

* **ARMENTARIU**, -*a*, adj. s., armentarius, cellu ce cauta de vite, pastoriu; conductoriu de turme de vite.

* **ARMENTU**, pl. -*e*, armentum, turma de vite; vita, callu, bou, asinu.

ARMESSARIU, s. m., admissarius, callu intregu, necastratu; fig. omu desfrenatu.

* **ARMIFERU**, -*a*, adj., armifer, cellu ce pórtá arme, armatu, bellicosu.

* **ARMIGERU**, -*a*, adj., armiger, portatoriu de arme, spatariu, scutariu, armatu.

* **ARMILLA**, s. f., armilla, braciaria de metallu, cercu sau annellu de metallu, de ferru, etc.

* **ARMILLARIU**, -*a*, adj. s., armillaris, relativu la armille, compusu d'in armille, cercuri sau annelle de metallu: *sfera armillaria*. Subst. cellu ce face armille.

* **ARMILLATU**, -*a*, part., armillatus, cellu ce pórtá armille, braciarie, cercuri, annelle de metallu.

* **ARMIPOTENTE**, adj., arnipotens, tare in arme, bellicosu, valente.

* **ARMIPOTENTIA**, s. f., arnipotentia, potentia, taria in arme.

* **ARMISONU**, -*a*, adj., armisonus, alle carui arme resuna, unde armele resuna.

ARMISTETIU, pl. -*e*, (armistitium), inductiæ, incetare de la arme, suspensiune de arme, incetare de la batalia pentru unu tempu convenitu intre belligeranti.

* **ARMONIA**, s. f., harmonia (*ἀρμονία*), consonantia, succesiune melodiósa de tonuri, melodia; symmetria, ordine, systema.

* **ARMONICU**, -*a*, adj., harmonicus (*ἀρμονικός*), bene ordinatu, proportionatu, symmetricu.

* **ARMONIOSU**, -*a*, adj., vedi *armonicu*.

* **ARMONISARE**, v., consentire, concordare, a consuná, a concordá, a se uní spre a formá una armonia.

ARMU, s. m., armus, inchiaiatu'r a braciului si a umerului, inchiaiatu'r a cópsei, cópsa.

AROMA, pl. -*mate*, aroma, (*ἀρώμα*), substantia vegetale cu myrosu placutu, perfumu.

AROMATARIA, s. f., officina in care se vendu aromate.

AROMATARIU, s. m., aromatarius, cellu ce vende aromate, perfumariu.

AROMATICU, -*a*, adj., aromaticus, (*ἀρωματικός*) ce are aroma in sene.

* **AROMATISARE**, v., aromatizare, (*ἀρωματίζειν*) a dá aroma, a avé in sene aroma.

* **AROMATITE**, sau *aromatitu*, s. m., aromatites (*ἀρωματίτης*), specia de sucinu sau de ambra.

ARRENDA, s. f., locatio, conductio, conductum, contractu spre a se buccurá de venítulu unui agru pentru una summa de argentu pre unu tempu convenitu, summa convenita prin contractu; *a luá in arrenda*, *a dá in arrenda*, *a respunde arrend'a*. Vorb'a acésta-a d'impreuna cu famili'a sea este imprumutata de la Neapolitani: arrendar, arrendatore, arrendamento.

ARRENDARIU, s. m., vedi *arrendatoriu*.

ARRENDARE, -*ediu*, v., a dá in arrenda unu campu, unu agru, una vinia.

ARRENDATARIU, s. m., cellu ce da in arrenda.

ARRENDATORIU, -*tória*, adj. s., cellu ce iea in arrenda.

†† ARREPERE, v., arripere. Rade-
cin'a celui urmatoriu.

*ARREPTU, part. arreptus, appu-
catu, rapitu la sene.

ARRESTARE, v. (ital. arrestare), ca-
pere,prehendere, comprehendere, arri-
pere, manus injicere altcu, a face pre
cineva se stea in locu, a prinde, a inchide
pre cineva.

ARRESTATORIU,-a, adj. s., cellu ce
prinde, inchide, pune la arrestu.

ARRESTATU,-a, part., tinutu in locu,
prinsu, inchisu.

ARRESTU, pl.-uri, (ital. arresto), ti-
nere in locu, opprire, prinsore, inchisore.

ARRETARE, v., indicare, monstrare,
ostendere, docere, probare, a indicá, a
pune la vedere, a addeverá, a demonstrá,
a probá, a face se intéllega, a invetiá
pre cineva ceva; recip. *a se arretá*, vi-
deri; neutru, *arretá bene la facia*. Vorb'a
acésta-a se pare compusa sau d'in ad-
rite sau d'in ad-recte prin espunctionea
litterei c; in hypothesea din urma s'a si
scrissu de multi *arrettare*.

ARRETARE, s. v., indicatio, osten-
sio, monstratio, probatio, demonstratio;
visio, visum, ostentum, apparitio, in
t. s. verbului.

ARRETATORIU,-tória, adj. s., index,
ostensor, monstrator, cellu ce arretá;
degetulu arretatoriu, index; minutariulu
la orologiu inco se numesce arretatoriu
in Daci'a superioare.

ARRETATU,-a, part., indicatus,
monstratus, probatus.

ARRETATURA, s. f., monstrum, por-
tentum, semnu prin care superstitionea
crede co se predice ceva.

* ARRIDERE, *arridu*, *arri* si *arri-
sei*, *arri*si, v., arrire, a surride, a si ar-
retá aprobarea prin surrisu, a placé.

* ARRISIONE, s. f., arriisio, surri-
dere, approbare prin surrisu.

* ARRISU, pl.-uri, arriisus, surrisu,
semnu approbativu prin surrisu.

* ARROGANTE, adj., arrogans, in-
solens, superbus, cellu ce si attribue ca-
litati sau drepturi cari nu le are, cellu
ce se crede mai pre susu de altii.

* ARROGANTIA, s. f., arrogantia, in-
solentia, superbia, calitate, opinione,

portare prin care cinevase crede mai pre
susu de altii, si pretende se i se connó-
sca drepturi care nu le are.

* ARROGARE, v., arrogare, a si ap-
propriá, a si atribuí, a luá fóra dreptu;
ellu si arroga dreptulu de a dictá legi,
*nu ni arrogamu functioni cari nu ni le
da legea, ve arrogati una autoritate care
nu ua aveti*.

* ARROGATIONE, s. f., arrogatio,
(jur. rom.) actione de a adoptá cá filiu
una persona care nu e sub potestatea pa-
rentésca.

* ARROGATORIU,-tória, adj. s., ar-
rogator, cellu ce adópta prin arrogatione.

* ARROGATU,-a, part., arrogatus,
adoptatu prin arrogatione.

ARRUNCARE, v., (averruncare), ja-
cere, abjicere, proijcere, dejicere, re-
jicere, objicere, exprobrare, a impinge cu
violentia unu lucru cá se saria in altu
locu: *arruncu petri, tu arrunci cu pe-
tri asupr'a nóstra, ellu se arrunca asu-
pr'a inimicului, voi arruncati tóta culp'a
asupr'a altoru-a, arruncati afóra lucrur-
ile de cari n'aveti necessitate, ei se ar-
runca cá lei asupr'a pradei. Ce mi ar-
runci fapte la cari neci n'am cugetatu?*

ARRUNCARE, s. verbale, jactio, ja-
ctus, objectio, exprobratio, in t. s. ver-
bului.

ARRUNCATURA, s. f., jactus, jacu-
latio, essecutarea arruncării. Intre diver-
sele acceptioni alle acestei vorbe figura
si: partea proportionata a unei contri-
butioni fortiate impusa unei persone; a-
poi credenti'a superstitionosa co unu lucru
(fermecatu), arruncatu in calle ar poté
se adduca stricatione unui omu prin po-
terea magica.

ARSETURA, s. f., ustio, adustio, vedi
arsura.

ARSE, sau *arsa*, s. f., arsis (*ἀρσις*),
redicare, redicatura, elevare, elevatione,
1. redicarea vocei, accentu tonicu; 2. ven-
dere sau comperare cu redicat'a, cu gros-
sulu.

* ARSENALE, sau *arsenariu*, pl.-ie,
armamentarium, magazinu de arme, ar-
mamentariu; arsenariu maritimu, *navali-
a*, pl.

* ARSENICU, s. m., arsenicum, unu

metallu, corpu chymicu care intra in diverse combinațiuni, si cari tôte au proprietatea de a fi veninöse.

ARSU, -a, part., ustus, adustus, combustus; *vinu arsu*, crematum, rachiu (in Daci'a superiore).

ARSURA, s. f., arder, ustio, adustio, calitate de a arde, de a consume prin focu, rezultatulu arderei; in membrele corpului, inflammatie, inflammatio.

* **ARTE**, s. f., ars (*ἀρτε* sau *ἀρστη*), scientia practica, lucrarea cu scientia. Scientia sta cötra arte cá teorem'a cötra problema. In oppositiöne cu lucrarea naturerei, artea e cultura. Sunt diverse specie de arti : *arti mechanice, arti technice, arte militaria, arte retorica, arte poetica, arte musicale, arte teatrale, arte gymnastica, artile formöse, etc.*

* **ARTEFICE**, *arteficiu*, etc., vedi *artifice, artificiu*.

* **ARTERIA**, s. f., arteria (*ἀρτηρία*), (anat.) vena cu sange rosii; vena in genere.

* **ARTERIANU**, -a, adj., arterianus (*ἀρτηριακός*), relativu la arterie.

* **ARTERIOLOGIA**, s. f., arteriologia, (*ἀρτηριολογία*), parte de anatomia care se ocupa cu conoscentia arterieloru.

* **ARTERIOTOMIA**, s. f., arteriotomia (*ἀρτηριτομία*), deschiderea unei arterie prin taiatura; dissecțiunea arterieloru.

* **ARTERIOTOMU**, s. m., arteriotomus, (*ἀρτηριότομος*), cellu ce deschide arterie.

* **ARTESIANU**, -a, adj., *putiu artesianu*, lucratu prin perforatiöne cu unu diametru förte micu, si in unä mare profunditate, d'in care esse ap'a sarindu in susu dupo legile hydrostatice, asiä numitu de la cetatea Artesi'a din Franci'a, unde s'au facutu mai äntäiu in Europa atari putiuri.

* **ARTHRITICU**, sau *artriticu*, -a, adj., arthriticus (*ἀρθριτικός*), relativu la inchiatiure; *doreri artritice*, doreri la inchiatiurile mäneloru sau allepetiöreloru.

* **ARTHRITIDE**, sau *artritide*, s. f., arthritis (*ἀρθριτις*), (med.) dorere la inchiatiure. Cändu dorerea se manifesta la mäni se numesce in specie *chiragra*, cändu se manifesta la petiore, *podagra*.

* **ARTICLU**, s. m., articulus, inchiatiura, junctura de össe; de aci apoi l. in gramm. particell'a care servese spre a determinä substantivele, si cari in limb'a romäna se léga immediatu cu densele. In limb'a romäna avemu unu articlu masculinu si altulu femininu, nascutu d'in pronumele *ellu, ella*, in pl. *elli, elle*, cari suffigundu-se substantiveloru se apocopedia in 'lu, 'a, 'i, 'le, p. e. *domnu'lu dömn'a, dönni'i, dönné'le*. Pusu cá emphaticu inaintea adjectiveloru, se conserva intrögu, p. e. *ellu mare, ea mare, ei mari, elle mari*, sau se adauge prin *e, cellu mare, cea mare, cei mari, celle mari*. Inaintea genitiviloru sau a pronomineloru possessive trece in *allu, (alla) a, (alli) ai, alle*, p. e. *allu meu, a mea, ai mei, alle melle, allu dönnulu; a dönnulu, ai dönnulu; alle dönnulu*, construindu-se in genu si numeru cu substantivulu suptintellessu.

* **ARTICLU** se numesce si ver-cescurtu tractatu. *Articlu de diurnariu, articlu de credentia, articlu de lege, articlu de dictionariu.*

* **ARTICULARE**, -ediu, v., articulare, a despartí, a distinge, a separá, a pronuntia distinctu.

* **ARTICULARIU**, -a, adj., articularis, si articularius, relativu la articlu sau la articulatiöne.

* **ARTICULATIONE**, s. f., articulatio, inchiatiura, pronuntiare distincta.

* **ARTICULATORIU**, -töria, adj. s., articulator, cellu ce articuledia.

ARTICULATU, -a, part., articulatus, bene distinsu.

* **ARTICULOSU**, -a, adj., articulosus plinu de articli, de parti minutiöse.

* **ARTIFICE**, s. m., artifex, cellu ce practica una arte, cellu ce lucrédia cu arte. Vedi *artista*.

* **ARTIFICIALE**, adj., artificialis, lucratu cu arte; oppusu *naturale*.

* **ARTIFICIOSU**, -a, adj., artificiosus, plinu de arte, ingeniosu; prefacutu, astutu, insellatoriu.

* **ARTIFICIU**, pl.-ie, artificium, es-sercitiulu artei, professione, abilitate, industria, lucru produsu prin arte; in sensu reu : astutie, fraude, insellatiöne,

appucatura insellatória.—*Focu de artificiu*, focu pyrotechnicu, cu ajutoriulu artei chymice, care se da pentru delectarea poporului.

* ARTILLARIA, s. f., tormenta bellica, (collectivitate de) tunuri, militi'a care se luptá cu tunuri, scienti'a sau artea de a face tunuri, si de a se luptá cu tunuri.

* ARTILLARIU, s. m., tormentarius, militariu applicatu la artillaria.

* ARTÍSTICU, -a, adj., arte factus, relativu la artistu, facutu cu arte.

* ARTISTU, s. f., artifex, cellu ce lucrédia cu arte, omu cu scientia practica in una specialitate, si mai allessu in artile formóse.

* ARTOPHORU, sau artoforu, (*ἀρτοφόρον*), (eccl.) cellu ce aduce pâne; vasulu in care se aduce pâne, in care se tine pânea benedissa.

* ARUNDINARIU, s., arundinarius, cellu ce vende arundini.

* ARUNDINE, s. f., arundo, planta cava, drépta, lunga si suptire, cu care se accopere casele la térra. In Italia, cá si la noi in multe pârti, se applica cá pari (characi) la vinie. In anticitatea se applicá la scrisu cá condeiu.

* ARUNDINETU, pl.-e, arundinetum, selba de arundini, locu plantatu, cu arundini.

* ARUNDINOSU, -a, adj., arundinosus, plinu de arundini, fertile in arundini.

* ARUSPICE, s. m., haruspex, profetu care consultá starea intestineloru victimeloru (animaliloru taliate la sacrificiu), si predicea d'intr'ênsele.

* ARUSPICIU, pl.-ie, haruspitum, scienti'a sau functionea aruspicielui.

ARVUNA, s. f. Vedi *arbuna*.

ARVUNARE, v., vedi *arbunare*.

* ASARDARE, -ediu, v., in aleam dare, a face unu passu cutediatoriu, allu carui resultatu depinde de la circumstantie nesecure; a pune in jocu. Vedi *asardu*.

* ASARDU, s. m., casus, fors, fortuna, sors, casus fortuitus, intemplan, casu, sórte, evenimentu alle carui cause nu se vedu, sau nu se potu prevedé. *Jocu de*

asardu, alea. Cuventulu acesta-a e fóra indouentia de origine asiatica, a intratu inse in tóte limbele europeane.

* ASBESTU, s. m., asbestus (*ἀσβεστός*), minerale incombustibile d'in care se facu tegle.

* ASCALIA, s. f., ascalia, (*ἀσκαλία*), anginaria, planta.

* ASCENDENTE, adj. part. ascendens, cellu ce se suie, se inaltia; personele de la cari ne tragemu noi descendentii loru; in astronomia *nodulu ascendente*, punctulu unde una linia curba taia pre cealalta, si pre care se pare co se suie unu astru; in oppositione cu *nodulu descendente*.

* ASCENDENTE, s. m., auctoritas, autoritate, influentia; *ellu are unu mare ascendente asupr'a concetatiailorú sei*.

* ASCENDENTIA, s. f., auctoritas, influentia. Vedi *ascendente*.

* ASCENDERE sau *adscendere*, *ascendu*, *ascensi* si *ascensei*, *ascensu*, v., ascendere, a se suí, a se urcá, a se inaltia,

* ASCENSIBILE, adj., ascensibilis, la care se póte adjunge.

* ASCENSIONE, s. f., ascensio, suire, urcare, inaltiare.

* ASCENSU, pl.-uri, ascensus, actiunea de a se suí, suitulu, urcatulu, inaltiatulu.

* ASCETICU, -a, adj., asceticus, (*ἀσκητικός*), relativu la ascetu, virtuosu, religiosu, pietosu.

* ASCETISMU, s. m., viétia ascetica, religiosa, pietosa.

ASCETU, s. m., asceta (*ἀσκητής*) cellu ce se essercita in virtute, callugaru, monachu.

ASCHIA, s. f., assula, ramentum, buccata mica de lemnu care cade cá superflua la lucrarea lemnului, si care servece spre a aprinde foculu.

ASCIA, s. f., ascia?, vedi *aschia*.

ASCRIERE, sau *adscriere*, *ascriu*, *ascrissi* si *ascrissei*, *ascrissu* si *ascriptu*, v., adribere; 1. a adauge la celle scrisse; 2. a scrie in numerulu; 3. a atribuí, a imputá.

ASCRPTIONE, s. f., adscriptio, adaussu la unu scrissu.

ASCRPTIVU, -a, adscriptivus, sup-

plementariu; *militariu ascriptiv*, militariu supplementariu.

ASCRIPTORIU, s. m., adscriptor, ap-
probatoriu, fautoriu.

ASCRIPITU, -a, part., adscriptus; *ce-
tationu adscriptu*, admissu in numerulu
cetationiloru, naturalisatu.

ASCULTARE, v., auscultare, obedire;
1. a audí cu intentione, a si indreptá u-
rechile spre a audí ceva mai bene; 2. a
primi si a implini ordinile cuiva, a se
supune la consiliile sau ordinile cuiva.
*Copiii sunt detori a ascultá de inveci-
tatele parentiloru*, a le audí cu attentio-
ne, a *ascultá pre parenti*, a *ascultá de
parenti*, a se supune parentiloru. *Pentru
ce nu ascultati de mene?* pentru ce nu
impliniti consiliile, ordinile melle?

ASCULTATIONE, s. f., auscultatio,
in t. s. verbului. In medicina indreptarea
audiului cu attentione (si cu ajutoriulu
unui instrumentu acusticu) spre a audí
baterea arterieloru la intrarea si essirea
sangelui in corde (cor, cordis).

ASCULTATORIU, -tória, adj. s., an-
scultans, auscultator, cellu ce asculta in
t. s. verbului.

ASCULTATU, s. m., auscultatus, ac-
tulu de ascultare.

ASCUNDERE, *ascundu* sau *ascun-
du*, *ascunsi* si *ascunsei*, *ascunsu*, v., ab-
scondere, abdere, oculere, occultare,
celare, a substrage d'in vedere, a accoperi,
a nu lassá se se vedea; recip. *a se ascunde*,
a si *ascunde cugetele*, intentionile.

ASCUNDERE, s. verbale, absconsio,
occultatio, celatio, in t. s. verbului.

ASCUNDITORIA, s. f., latebra, lati-
bulum, locu de ascunsiu.

ASCUNDITORIU, -tória, adj. s., ab-
scendens, absconsor, occultator, celator,
cellu ce ascunde.

ASCUNSU, pl.-uri, absconditum, oc-
cultum, lucru ascunsiu; *pre ascunsiu*, in-
tr' *ascunsiu*.

ASCUTIRE, v., acuere, vedi *acutire*.

ASCUTIRE, s. verbale, acuendi actio,
vedi *acutire*.

ASCUTISIU, pl.-iuri, acies, partea
ascutita a unui instrumentu.

ASCUTITORIA, s. f., eos, rota servi-
ens acuendo, vedi *acutitoria*,

ASCUTITORIU, -tória, adj. s., acutia-
tor, cellu ce ascute; vedi *acutitoriu*.

ASCUTITU, pl.-uri, acies, acutela,
partea ascutita a unui instrumentu, a-
scutirea unui instrumentu.

ASIA, adj., sic, ita, hoc modo. Na-
scutu d'in lat. sic, prin suppressionea lui
c finale, si prin prefigerea si suffigerea
lui a, casu fórte desu in particellele ro-
mâne. *Asiá déro*, sic erzo, ergo. Se pune
cu substantivele si in locu de *atare*, sau
estu-genu: *asiá omu n'am mai vedutu*,
atare omu, sau *estu-genu* de omu n'am
mai vedutu; *asiá ceva nu mi vine se credu*,
atare lucru nu mi vine se credu, unde *ceva*
figuredia cá substantiv.

* ASINA, s. f., asina, vedi *asimu*.

* ASINARIU, -ria, adj. s., asinarius,
relativu la asinu, cellu ce pasce sau con-
duce asini.

* ASINELLU, fem. *asinella*, *asellus*,
asella, unu asinu micu, puiu de asinu.

* ASININU, -a, adj., asininus, de asinu;
urechie asinine, urechie de asinu, *carne
asinina*, carne de asinu.

* ASINU, fem. *asina*, *asinus*, *asina*,
magariu, animale de speci'a calliloru, inse
mai micu si cu urechile mari, camu lenosu,
déro fórte paciente, in Asia in mare usu
pentru callaritu si pentru portarea sar-
cinelor, la noi mai rar.

* ASOMATU, -a, adj., asomatus (*ἀσώ-
ματος*) fóra corpu, incorporale.

* ASOTIA, s. f., asotia (*ἀσωτία*), des-
frenare, prodigialitate, applecare prea-
mare la placeri.

* ASOTU, -a, adj., asotus (*ἄσωτος*),
desfrenatu, voluptuosu, prea-multu ap-
plecatu la placeri.

ASPARAGU, s. m., asparagus (*ἀσπά-
ραγος*), asparga sau sparga, planta de
bucataria, legume connoscuta.

†† ASPECERE, *aspecu*, *aspepsi* sau
aspepsi, *aspectu*, adspecere, a si indreptá
ochii spre ceva, a se uitá la ceva. Rade-
cin'a vorbeloru, *aspectu*, *aspectare*, etc.

* ASPECTARE, v., vedi *asteptare*.

* ASPECTU, pl.-e, *aspectus*, faci'a
cu care se presenta un lucru vederii
nóstre, vedere.

* ASPERARE, v., asperare, a face as-
pru, a aspri, a inaspri.

* **ASPERATIONE**, s. f., *asperatio*, asprire, inasprire.

* **ASPERATORIU**, *-tória*, adj. s., *asperans*, cellu ce aspresce, inaspresce.

* **ASPERITATE**, s. f., *asperitas*, asprime, ariditate, ruditare, duritate, rigóre, difficultate.

* **ASPERITUDINE**, s. f., *asperitudo*, vedi *asperitate* si *asprime*.

* **ASPERNABILE**, adj., *aspernabilis*, demnu de despretiu.

* **ASPERNANDU**, *-a*, adj., *aspernandus*, cellu ce merita despretiulu.

* **ASPERNARE**, v., *aspernari*, a respinge, a despretiá, a nu luá in consideratione.

* **ASPERNATIONE**, s. f., *aspernatio*, despretiare, respingere.

* **ASPERNATORIU**, *-tória*, *aspernator*, cellu ce respinge, despretiédia, nu ia in consideratione.

* **ASPERNATIVU**, *-a*, adj. modale, *aspernans*, prin care se despretiédia.

* **ASPHALTCICU**, sau *asfalticu*, *-a*, adj., de asfaltu, de pétra sau arena amestecata cu materia bituminósa.

* **ASPHALTU** sau *asfaltu*, s. m., *asphaltus*, (*ἄσφαλτος*), bitume, pecura; pétra sau arena amestecata cu materia bituminosa, si cu care se asternu stratele, curtile, sallele.

* **ASPHODELU** sau *asfodelu*, s. m., *asphodelus*, (*ἀσφόδελος*), una planta, lap-tuca selbatica.

* **ASPHYXIA**, s. f., *asphyxia*, (*ἀσφοξία*), suffocazione, suppressionea respirationei, prin care se produce mórte.

* **ASPYXIARE**, *-ediu*, v., a produce *asphyxia*, a suffocá, a strangulá.

ASPIDE, s. f., *aspis* (*ἄσπις*), unu sêrpe veninosu.

* **ASPIRANTE**, adj., *adspirans*, cellu ce aspira, astépta, dorese ceva, doritoriu de ceva, candidatu la ceva.

* **ASPIRANTIA**, s. f., starea de aspirante, dorentia, candidatura.

* **ASPIRARE**, v., *adspirare*, a dorí, a asteptá, a fi amatoriu, a se presentá cá candidatu la ceva.

* **ASPIRATIONE**, s. f., *aspiratio*, asprire, asteptare, dorentia, tendentia.

ASPRIME, s. f., *asperitas*, *acerbitas*, *severitas*, *austeritas*, *riger*, stare aspra

in intellesu materiale si morale, portare aspra, severa, fôra indorare.

ASPRIRE, *-escu*, v., *asperare*, *exasperare*, a face aspru; recipr. *a se aspri*, a se interritá, a vorbí aspru; *a se aspri asupr'a cuiva*, a tractá pre cineva cu vorbe aspre.

ASPRIRE, s. verbale, *asperatio*, in t. s. verbului.

ASPRU, *-a*, adj., *asper*, *durus*, *scaber*, *acerbus*, *severus*, *austerus*, *rigidus*; cellu ce n'are una superfacia neteda, cellu ce nu se póte attinge fôra a produce una impresiune durerósa in noi, in intellesu materiale si morale; sunt *lucruri aspre*, *vorbe aspre*, *cautatura de ochi aspra*, etc.

* **ASSALTARE**, v., *adoriri*, *invadere*, *impugnare*, *oppugnare*, a sarí cu batalia asupr'a cuiva, a se arruncá cu armele asupr'a cuiva, a atacá.

* **ASSALTATORIU**, *-tória*, adj. s., *impugnans*, *oppugnans*, cellu ce assalta, attaca, sare cu armele asupr'a cui-va.

* **ASSALTU**, pl. *-uri*, *impetus*, *impugnatio*, *oppugnatio*, lucrare prin care se assalta, se-attaca, in specie se dice despre ataculu unei cetati cu poteri incordate: *a luá una cetate cu assaltu*, *a comandá la assaltu*.

* **ASSARIU**, s. m., *as*, *assarius* (*numus*), una moneta de arama care la inceputu fu de una libra (sau litra), apoi se redusse cu incetulu pênó la una uncia, la una semiuncia, la una sestula, sau $\frac{1}{7}$ s de libra.

* **ASSASSINARE**, v., *trucidare*, *occidere*, *interficere*, *necare*, *jugulare*, a ucide pre cineva in modu de sicariu.

* **ASSASSINATU**, pl. *-uri*, *caedes*, *homicidium*, *uccidere* *commissa* dupo modulu sicariloru.

* **ASSASSINU**, s. m., *interfecto*, *percussor*, *sicarius*, *latro*, *homicida*, cellu ce ucide ómeni cá unu sicariu, latrone, sicariu. Radecin'a vorbei acestei-a si a derivatelorui este asiatica, póte arabica.

* **ASSE**, s. m., *as*, *assis*, una libra, una libra de arama, unu totu in genere, care se póte impartí. In joculu de carti unitatea, figur'a cea mai mare care bate pre tote celle lalte.

* **ASSE**, s. f., *assis*, tabla de lemn, scandura.

* **ASSE**, s. f., *axis*, fusulu in giurulu carui-a se întorce rôt'a; in mathematica lini'a care trece prin centrulu unui corpu sau allu unui volume. Unu corpu sau unu volume are trei assi, una in lungu alt'a in latu, și alt'a in inaltu, cari se talia in centru, si stau perpendicularie un'a pre alt'a.

* **ASSECLA** sau *asseclu*, s. m., *assecla*, urmatoriu, unulu care urmedia pre altulu, care lu insociedia, ministru, servitoriu, disceplu care urmedia invetiatur'a unui maiestru, in sensu scientificu sau politicu sau religiosu.

* **ASSECTARE**, v., *assectari*, a urmă pre cineva, a lu insociá, a i ministrá, a lu serví.

* **ASSECTATIONE**, s. f., *assectatio*, in t. s. verbului.

* **ASSECTORIU**, -*tória*, adj. s., *assectator*, urmatoriu, insociatoriu, servitoriu, disceplu.

* **ASSECURANTIA**, s. f., *fiducia*, *cautio*, *securitas*, vorbe sau fapte prin cari se assecura, se confirma, se garantedia ceva. *Assecurantia in contr'a focului, grandinei, etc.*, institutu de assecurare.

* **ASSECURARE**, v., *securum*, *tutum reddere*, *firmare*, *confirmare*, *stabilire*, *asseverare*, a face securu, a pune in stare securu, a intari, a stabili, a afirmá, a garantá, a raspunde pentru unu lucru.

* **ASSECURATIONE**, s. f., *fiducia*, *firmatio*, *confirmatio*, *asseveratio*, lucrare prin care se assecura, in t. s. verbului.

* **ASSECURATORIU**, -*tória*, adj. s., *cautor*, cellu ce assecura sau da assecurantia.

* **ASSECURATU**, -*a*, part., *securus*, *tutus*, *cantus*, pusu in securantia.

†† **ASSEDERE**, v., *assidere*, a sedé lónga cineva. *Radecin'a lui assessoriu.*

ASSEDIAMENTU, pl. -*e*, *dispositio*, *institutio*, *constitutio*, *conventio*, *dispositio*, *institutio*, *constitutio*, *regulamentu*, invoire intre dóue sau mai multe persone, stibilimentu.

ASSEDIARE, v., (ad-sedes), *locare*, *collocare*, *ponere*, *disponere*, *ordínare*, *statuere*, *instituire*, *sedare*; 1. a pune; *assediu lucrurile la loculu loru*; 2. a dis-

pune, a ordiná, *assedia lucrurile cumu se cuvine*; 3. a collocá, *ellu si-a assediatu toti copiii, ni amu assediatu fetete prin casatoria*; 4. a institui, a pune la calle, *asiá s'au assediatu prin lege*; 5. a stemperá, a alleviá, *le amu assediatu menia*; reciprocu in tóte sensurile de mai susu, *a se assediá la unu locu, a se assediá intr'una térra, vinulu se assedia, ventulu se assedia, assedia-te! pentru ce nu ve assediati?*

ASSEDIARE, s. verbale, *positio*, *locatio*, *collocatio*, *quies*, in t. s., verbului.

ASSEMINARE sau *asemenare*, v., *ad-simulare*, *aequiparare*, *comparare*, a face assemine, a compará; *a aseminá dóue lucruri intre densele, a aseminá pre omulu astutu cu vulpea*; neutru, a fi assemine; *lupulu aséminta tare cânelui*, in care sensu se dice si simplu *sémina*: *lupulu sémina cu cânele.*

ASSEMINARE sau *asemenare* s. f., *similitudo*, *comparatio*, in t. s. verbului.

ASSEMINE sau *assémene*, adj., 1. *similis*, cellu ce are celle mai multe nóte, semne sau caracterie comune cu alle altuia; 2. *planus*, *planu*, *netedu*, *fóra redicature*; *tóta aria e assemine, a facutu tóta curtea assemine.*

ASSEMINE sau *assémene*, adv., *similiter*, *pariter*, in acellu-asi modu; *parentii nostri au facutu multe fapte vitióse, assemine facemu si noi din nefericire.* In sensulu adverbiale se scrie si cu suffisulu *a*: *asséminea* sau *assemenea.*

ASSEMNARE, v., *assignare*, a arretá, a indicá, a destiná, a affectá; *a assemná cuiva loculu unde se sédia, a assemná cuiva unu salariu, a assemná cuiva tempulu pëno cându se termine una lucrare, a'i assemná diu'a cându se comparia inaintea judeciului.*

ASSEMINATIONE, s. f., *assignatio*, *destinarea*, *affectarea* unui fondu, unei summe pentru respunderea de spese, de salarie etc.; *chiamarea*, *citarea* in judecata.

ASSEMNTORIU, -*tória*, adj. s., *assignator*, cellu ce assémna, indica, destina, *affecta* una summa pentru unu scopu.

ASSEMNTATU, -*a*, part., *assignatus*, *indicatu*, *destinatu*, *affectatu*.

ASSEMNTATU, pl. -*e*, *assignatum*,

una specie de obligatiuni ale statului scrise pre carta, cari circula dreptu moneta, pëno la respunderea in numerarin. Faimöse sunt assemnatele Franciei inainte de revolutione, prin cari se ruinara francesii in respectulu finantiariu.

ASSEMNAȚURA, s. f., actulu prin care se assemna in t. s. verbului.

* ASSENSU, pl.-uri, assensus, assentimentu, consentimentu, adesione, invoire, complacere, applausu.

* ASSENTARE,-*ediu*, v., assentari, a avé acea-asi parere, a complacé, a aprobá, a lingusí, a adnlá.

* ASSENTARE,-*ediu*, v., adesse, a se presentá la appellu, in specie a se presentá la appellulu pentru servitiulu militariu.

* ASSENTATIONE, s. f., assentatio, actu de complacere, lingusire, adulatione.

* ASSENTATORJU,-*tória*, adj. s., assentator, cellu ce assentedia, approba, lingusesce, lingusitoriu, adulatoriu.

* ASSENTATRICE, s. f., assentatrix, lingusitória, adulatrice.

* ASSENTIMENTU, pl.-e, assensus, vedi *assensus*.

* ASSENTIRE, v., assentiri, a sentí cá si altulu, a fi de acea-asi parere, a consentí, a se invoí, a applaude, a favorí, a aprobá, a si dá assensulu sau assentimentulu la ceva.

†† ASSETERE, sau *asserire*, v., asserere, a afirmá, a pretende unu dreptu. Radecin'a vorbeloru: *assertu, assertione, assertoriu*.

* ASSERTIONE, s. f., assertio, affirmatione, pretensione.

* ASSERTORIU,-*tória*, adj. s., assertor, assertorius, cellu ce afirma, pretende, sustine. *Judeciu assertoriu* (in logica), propositione prin care se afirma ceva cá positivu, nu inse cá apodicticu. In respectulu modalitatii judeciele sunt *problematicae, assertorie, apodictice*, celle *problematicae* implica una possibilitate, celle *assertorie* una realitate, celle *apodictice*, una necessitate.

* ASSERTU, pl.-e, assertum, propositione affirmativa, assertione, pretenzione; *dupo assertele lui, faptele nu s'au intemplatu precumu spuneti voi*.

* ASSERVARE, v., adservare, a tiné sub preveghierea sea, a preveghiaá ceva, a tiné in securantia.

* ASSERVATIONE, s. f., asservatio, lucrare prin care se tine ceva in securantia.

* ASSERVATORIU,-*tória*, adj. s., asservans, cellu ce asserva, tine in securantia.

* ASSERVIRE, *asservu si asservescu*, in servitutum redigere, addicere, a reduce in servitute; a tine in servitute, a suppone, a subjugá.

* ASSERVITIONE, s. f., servitus, servitum, reducere in servitute, tinere in servitute, supponere, subjugare.

* ASSERVITORIU,-*tória*, adj. s., in servitutum redigens, cellu ce reduce in servitute, cellu ce face servi, suppone, subjuga.

* ASSERVITU,-*a*, part., adictus, in servitutum redactus, cadutu, tinutu in servitute.

* ASSESSIONE, s. f., assessio, functione de assessoriu, lucrarea unui judecatoriu care séde lónga presidente, asculta si decide processele impreuna cu densulu.

* ASSESSORIU, s. m., assessor s. assessorius, adj., cellu ce séde lónga altulu; judecatoriu care séde lónga presidente, adjunctu.

* ASSESSURA, s. f., assessura, officiu assessorului.

* ASSEVERARE,-*ediu*, v., asseverare, a vorbí seriosu, a afirmá, a sustiné, a assecurá prin vorbe.

* ASSEVERATIONE, s. f., asseveratio, affirmatione, assecuratione.

* ASSEVERATORIU,-*tória*, adj. s., asseverans, cellu ce asseverédia, afirma, assecura.

* ASSIDUITATE, s. f., assiduitas, diligentia, lucrare continua, activitate, perseverantia.

* ASSIDUU,-*a*, adj., assiduus, diligente, activu, perseverante, continuu, cellu ce nu lipsesce neci una data de la lucrarea sea.

* ASSIGNARE, etc. vedi *assemnare*.

* ASSIMILARE,-*ediu*, v., assimilare, a face assemine, a reduce in una stare

assemine sie-si; *stomaculu si-assimiledia buccatele*, le reduce in una stare assemine substantieloru selle; *litter'a d se assimiledia in compositionea prepositionii ad cu vorbele cari incepu cu consone, p. e. ad-simile in assimile si assemine*. In origine *assimilare* si *asseminare* e aceea-si vorba, si s'ar poté reduce la a-cellu-asi modu de scriere.

* ASSIMILATIONE, s. f., assimilatio, prefacerea, reducerea la una stare assemine; *assimilationea buccatelorú, assimilationea substantieloru organice, assimilationea litterelorú*.

* ASSIOMA, pl.-*mate*, axioma (ἀξίωμα), propositione evidente care n'are necessitate de demonstratione; in intellessu mai originariu si anticu : demnitate, titlu. Vedi *axioma*.

* ASSIOMATICU,-a, adj., axiomaticus (ἀξιωματικός), relativu la assioma; in intellessu mai originariu si anticu, demnu, maiestosu, invetiatu.

* ASSISSA, sau *assisa*, pl.-*e*, conventas, adunare de judecatori, *curte de assise*.

* ASSISTENTE, adj., adstiens, cellu ce sta lónga cineva, sau ceva, cellu ce e presente, iea parte, da mâna de adjutoriu, adjutatoriu.

* ASSISTENTIA, s. f., praesentia, auxilium, praesidium, presentia, adjutoriu.

* ASSISTERE, v., *assistu*, *astetei*, *astetutu*, v., adstiere, a stá lónga cineva sau ceva, a luá parte, a dá mâna de adjutoriu.

* ASSOCIARE,-*ediu*, v., socium adjungere, recipr. *a se asociá*, societatem inire, a intrá in societate cu cineva.

* ASSOCIATIONE, s. f., associatio, consociatio, societas, conjunctio, consortium, collegium, unirea mai multoru persone pentru unu scopu commune, unirea mai multoru lucruri, mai multoru idee; *poporulu este una associatione fundata pre communionea interessilorú; ei au formatu una associatione illicita; grin associationea ideelorú se facilita memoria*.

* ASSOCIATU,-a, part., associatus, uniu in una societate; *toti associatii primindu fia-care partea sea, s'au desfacutu*.

* ASSORTIMENTU, pl.-*e*, (ital. as-

sortimento), convenientia, congruentia, allegere prin sorti, allegere de lucruri cari convinu, convenientia, congruentia de lucruri. *Negotiatoriulu nostru are unu mare assortimentu de merci pretiose*.

* ASSORTIRE,-*escu*, v., (ital. assortire), attexere, aptare, connectere, instruere, armare, a allege prin sorti, a allege lucruri cari convinu, a provedé cu tóte celle necessarie; *mi am assortitu cas'a cu tóte lucrurile necessarie*.

ASSUDARE, v., sudare, adsudare, a scóte sudóre d'in corpu, a transpirá.

ASSUDARE, s. verbale, sudatio, lucrare prin care esse sudórea d'in capu.

ASSUDATOBIU,-*tória*, adj. s., sudans, sudator, cellu ce assuda.

ASSUDATU,-a, part., sudans, sudabundus, plinu de sudóre.

†† ASSUMERE, v., assumere, a luá la sene. Radecin'a vorbeloru : *assumptu, assumptione, assumptivu*.

* ASSUMPTIONE, s. f., assumptio, luare la sene; 1. in gramm. adaugerea unei littere sau syllabe la finitulu unei vorbe, paragoge; 2. in logica propositionea minore in unu syllogismu; 3. in baserica, addormirea matri domnului si luarea ei la ceru.

* ASSUMPTIVU,-a, adj. modale, assumptivus, luatú de afóra; *causa assumptiva*, apperata prin argumente luate afóra d'in fondulu ei.

ASSUPRIRE,-*escu*, v., ad-supra, opprimere, injuria a'flore, a appesá pre cineva, a lu calcá, a face cuiva nedreptate, fia prin fapte, fia prin vorbe, a maltractá.

ASSUPRIRE, s. f., oppressio, injuria, calumnia, lucrare prin care se assupresce cineva, se appésa, se oppressa, i se face nedreptate.

ASSUPRITORIU,-*tória*, adj. s., oppressor, cellu ce assupresce, face nedreptate.

ASSUPRITU,-a, part., oppressus, injuria affectus, appesatu, oppressatu, maltractatu, nedreptatitu.

ASSURDIRE,-*escu*, v. n., obsurdescere, a perde audiulu, a deveni surdu; activu : *surdum reddere*, a face surdu; *m'a assurditu cu vorbele lui, nu ne mai assurditi cu atáte seccature!*

ASSURDIRE, s. f., surdigo, surditas, in t. s. verbului.

ASSURDITU, -a, part., surdus, stupefactus, attonitus, redussu la starea de surdu, in sensu propriu si figuratu.

ASSUPRA, praep. vedi *asupra*.

ASTADI, adv., hodie, adi, in diua corrente. Vedi *adi*.

ASTEMPERARE, v., temperare, moderari, a reduce la temperatur'a cuvientiósá; 1. a recorí; 2. a alliná; 3. infrená, a moderá; 4. a incetá; *astempera-ti caldur'a, mi s'a astemperatu dorerea, astemperati-ve menta, ellu nu se mai astempere, spuneti copiiloru se se astempere.*

ASTEMPERARE, s. verbale, temperatio, moderatio, in t. s. verbului.

ASTEMPERATORIA, s. f., tepidarium, locu in bania unde se recorescu cei ce au luat banie calde.

ASTEMPERATORIU, -tória, adj. s., temperans, temperator, temperativus, cellu ce astempera, in t. s. verbului.

ASTEMPERATU, -a, part. temperatus, moderatus, modestus, sedatus, tranquillus, moderatu, assediatu, allinatu, neturburatu.

ASTEPTARE, v., expectare, praestolari, a stá pëno cându vine una persona sau se intempla unu lucru; sperare, a sperá, adeco a asteptá cu incredere; *astepta-me, co vinu indata, asteptu se mi respunda la scrissorea ce i am tramissu, asteptu inviarea mortiloru, asteptamu pascite cu buccuria, ce mai asteptati? ce bene poti asteptá de la atari ómeni? la a-cesta-a nu me am asteptatu.*

ASTEPTARE, s. f., expectatio, praestolatio, lucrare prin care se astépta, in t. s. verbului.

ASTEPTATORIU, -tória, adj. s., expectans, expectator, cellu ce astépta.

ASTEPTATU, -a, part., expectatus, doritu, desideratu.

* **ASTERIA**, s. f., asteria, una pétra pretiósá care lucescu cá una stella sau astru.

* **ASTERISCU**, s. m., asteriscus, (ἀστροσκός), stellutia, semnu in scriptura in form'a unei stellutie.

* **ASTERISMU**, s. m., asterismus, (ἀστροισμός), insemnarea sau desemnarea stelleroru pre unu globu cerescu.

ASTERNERE, *asternu, asternui, asternutu*, v., sternere, a prepará unu asternutu: a *asterne patulu*, a pune pre patu vestimentele necesarie (lentiólele etc.) spre a poté dormí pre densulu; a *asterne mës'a*, a adorná mës'a cu celle necesarie spre a poté mancá; a *asterne viteloru*, a face asternutu viteloru; a *asterne pre ceneva la pamentu*, a lu arruncé la pamentu; fig. a *asterne ideele selle pre carta*, a scrie ideele selle; proverbii: *cumu ti ai asternutu asia vei dormí.*

ASTERNUTU, pl.-uri, stratus, stramen, stramentum, locu de culcare asternutu cu paie sau alte obiecte, patu, vestiminte de patu.

* **ASTHMA**, sau *asma*, pl.-mate, (ἀσθμα), anhelatio, anhelitus, difficultate de a respirá.

* **ASTHMATICU**, sau *asmaticu*, -a, adj., asthmaticus (ἀσθματικός), relativu la asma, cellu ce are asma, cellu ce respira cu difficultate.

* **ASTRAGALU**, s. m., astragalus sau astragalum (ἀστράγαλος), ornamentu de architectura.

ASTRAGERE, *astragu, astrassi si astrassei, astrassu si astractu*, v., abstragere; vedi *abstragere*.

* **ASTRALE**, adj., astralis, relativu la astre sau la stelle, stellariu.

* **ASTRATU**, -a, part., stellatus, stellatu, adornatu cu astre sau cu stelle.

* **ASTRICTIONE**, s. f., adstrictio, lucrarea unei materie astringente.

* **ASTRICU**, -a, adj., astricus (ἀστροικός), relativu la astre sau la stelle, stellariu.

* **ASTRINGENTE**, part. pres., de la *astringere*, adstringens, reprimens, care stringe: *substantie astringenti, alimente astringenti, medicamente astringenti*, cari stringu ventrele.

ASTRINGERE, *astringu, astrinsi si astrinsei, astrinsu si astrictu*, v., adstringere, a stringe la ceva, a supune, a constringe, a fortiá: a *astringe pre cineva la temperantia*.

* **ASTROLABIU**, pl.-ie, astrolabium, (ἀστρολάβιον), instrumentu opticu cu care se observau stellele, astadi nu mai e in usu, fiendu co s'au inventatu alte mai bune.

* **ASTROLOGIA**, s. f., astrologia, (ἀστρολογία), scienti'a despre stelle, care a degeneratu in pretins'a arte de a predicu d'in positionea stelleroru, superstitione nascuta d'in desért'a parere co stelleleau influentia asupra stării physice si morale a omului.

* **ASTROLOGICU**, -a, adj., astrologicus, (ἀστρολογικός), relativu la astrologia, *carte astrologica*.

* **ASTROLOGU**, s. m., astrologus, (ἀστρολόγος), care possede scienti'a despre stelle, care scie lege in stelle, care predicu d'in positionea stelleroru.

* **ASTRONOMIA**, s. f., astronomia, (ἀστρονομία), scientia care se ocupa cu positionea, miscarea, marimea si attractiunea stelleroru, scienti'a despre cerulu stellatu. In dillele nòstre se distinge astronomi'a de astrologia, cá scientia reale de scientia imaginaria. Astronomi'a coprinde veritãti, astrologi'a nutresce superstitione cu mentioni.

* **ASTRONOMICU**, -a, adj., astronomicus, (ἀστρονομικός), relativu la astronomia, *carti astronomice, instrumente astronomice*.

* **ASTRONOMU**, s. m., astronomus, (ἀστρονόμος), care possede scienti'a astronomica, care se ocupa cu astronomi'a.

* **ASTRU**, pl.-e, astrum, (ἀστὴρ, ἄστρον) corpu cereescu, stella, constellatione.

† **ASTRU**, *astra*, suffisse de substantive si adiective peiorative, precumu : *filiastru*, filiu vitrigu, *filiastra*, filia vitriga, *poetastru*, poetu mediocre, *popastru*, popa miseru ; *albastru*, *verdastru*, *galbinastru*, *surdastru*.

* **ASTRUCARE**, v., sepelire, obruere, a ingropá, a immormentá. Verbulu acestu-a fu tare in usu, precumu marturescu cãrtile vechie, acumu inse se aude fòrte a rare ori. Derivationea lui este incerta. Pòte co sta in legatura cu obstruere si cu obruere, d'in care s'a formatu antãiu *obstrucare*, apoi *astrucare*, cá d'in *occupare*, antãiu *oppucare*, apoi *appucare*.

* **ASTRUCTIONE**, s. f., astructio, argumentu, proba.

* **ASTRUCTORIU**, -tòria, adj. s., astructor, argumentatoriu, dialecticu.

* **ASTRUGERE**, *astrugu*, *astrussi* si

astrussei, *astrussusi astructu*, v., adstruere, a adauge, a atribui, a afirmá, a assecurá, a suborná. Radecin'a vorbeloru *astruccione* si *astructoriu*.

ASTUPARE, v., obstipare, obturare, obstruere, a implé una apertura, gaura sau spartura cá se nu mai pòta trece nemica printr'ens'a; fig. *a astupá gur'a cuiva*.

ASTUPARE, s. verbale, stipatio, obturatio, obstructio, in t. s. verbului.

ASTUPATORIU, -tòria, adj. s., obturans, cellu ce astupa.

ASTUPATURA, s. f., asturatio, obstructio, stare astupata, effectulu astupării.

* **ASTUTIA**, s. f., astutia, dexteritate, abilitate, finetia, perspicacitate; dissimulatione, prefacutoria, insellatoria.

* **ASTUTIOSU**, -a, adj., astutus, plinu de astutia, insellatoriu, inselliosu.

* **ASTUTU**, -a, adj., astutus, desturu, abile, finu; astutiosu, malitiosu, insellatoriu, prefacutu.

ASUPRA, prep., (d'in ad si supra), super, supra, versus, erga, contra. Prepositionea acésta-a e de famili'a celloru ce se construescu cá substantive, primindu articlulu si regundu genitivulu substantivulu subsecente, sau concordandu cu possessivele pronuminiloru : *asupr'a mea*, *asupr'a tea*, *asupr'a sea*, *asupr'a nòstra*, *asupr'a vòstra*, *asupr'a lui*, *asupr'a lei*, *asupr'a loru*, *asupr'a prandiu-lui*, spre prãndiu, *asupr'a acestei materie*, despre acésta materia; *asupr'a apprópelui*, *asupr'a vecinului*, *asupr'a parentiloru*, potu insemná si còtra appropole, si incontr'a apprópelui; *s'au scollatu asupr'a fratiloru*, incontr'a fratiloru.

* **ASYLU**, sau *asulu*, pl.-e, asylum (ἄσολον), locu de scapare, locu de apperare, locu inviolabile, locu sanctu, templu, refugiu.

* **ASYMMETRIA**, sau *asummetria*, s. f., (ἀσυμμετρία), lipsa de symmetria, incommensurabilitate.

* **ASYMMETRU**, sau *asummetru*, -a, (ἀσύμμετρος), fòra symmetria, incommensurabile.

* **ASYMPTOTE** sau *asumptote*, pl. (ἀσύμπτωτος), linie cari nu se mai intelnescu : *asymptotele hyperbolei* in sectionile conice.

* **ATARNARE**, v., (ἀρτάνειν, ἀρτάνη) pendero, dependere, a spendurá, a depen-
de, a trage in diosu, a stá accatiatu :
*atárna multu de la volienti'a vóstra, nu
atárna de la noi, nu atarnámu de ne-
mine.*

ATARNARE, f., s. verbale, pendendi
vel dependendi actio, in t. s. verbului.

ATÁTU, -a, adj., tot, tantus. Adiecti-
vulu acestu-a cantitativu admite si suf-
fissulu a, atátu in singulariu, *atátu-a,*
atátu-a, câtu si in plurariu, *atáti-a,* *atá-
te-a,* *atátoru-a,* si e de însemnatu co ad-
mitte acésta-a chiaru si cându substan-
tivulu urmédia immediatu, inse numai
in nominativu : *atáti-a ómeni, atáte-a
mulieri,* nu si in genitivu unde se dice
numai *atátoru omeni, atátoru mulieri.*
Vorb'a acésta-a respunde la interroga-
tivulu *cátu,* si se construe in acellu-asi
modu : *cátu paméntu ai ? atátu-a ; căta
apa curge pre riu ? atáta-a ; căti ómeni
sunt in casa ? atáti-a ; căte vite aveti ?
atáte-a ; cătoru ómeni ati facutu bene ? a-
tátoru-a ; de căte ori ati juratu ? de a-
táte ori ; cătu de mare e numerulu mili-
tariloru inarmati ? atátu de mare ; cătu
de multu ve tormentati ? atátu de multu ;
cu cătu ve indestullati ? cu atátu-a ; la
căti ati potutu face bene ? la atáti-a. —
Atátu noi cătu si voi perdemu tempulu
indesertu. —* Vocalea a a devenitu obtusa
d'in caus'a nasalei *n,* care se vede co a
duratu multu tempu spre a poté esser-
cítá una influentia permanente : *cántu,*
tántu, atántu, in urm'a escidentiei lit-
tereí *n* : *cátu, tátu, atátu.* Cestionea des-
pre restabilirea littereí *n* in scriere inco
nu e decisa.

* **ATELLANA**, s. f., *atellana,* come-
dia rustica, farsa.

* **ATELLANICU**, -a, adj., *atellanicus,*
relativu la atellane.

* **ATELLANU**, -a, adj. s., *atellanus,*
actoriu sau jucatoriu de atellane.

* **ATHEISMU**, sau *ateismu,* s. m., (*a-
theismus*), doctrina care nu admite es-
sistenti'a lui domnedieu, necredentia in
domnedieu.

* **ATHEISTICU**, sau *ateisticu*, -a, adj.,
relativu la atheismu.

* **ATHEISTU**, sau *ateistu, (atheista),*

cellu ce nu admite essistenti'a lui dom-
nedieu, cellu ce nu crede in domnedieu.

* **ATHEU**, sau *ateu,* s. m., *atheus,*
(ἄθεος), cellu ce nu crede in essistenti'a
lui domnedieu.

* **ATHLETICU**, sau *atleticu*, -a, adj.,
athleticus, (ἀθλητικός), relativu la at-
letu; subst. *athletica* sau *atletica,* artea
atletului.

* **ATHLETU**, sau *atletu,* s. m., *athle-
ta* sau *athletes* (ἀθλητής), luptatoriu,
cellu ce se lupta la jocurile publice; fig.
omu tare.

* **ATLANTE**, s. m., *Atlas* (Ἄτλας), nu-
me mythicu, filiulu lui Japetu, transfor-
matu in unu munte mare in Mauretania,
pre care (dupo credenti'a mythologica)
se sustine cerulu; de aci in sensu figu-
ratu : una collectione de charte geogra-
fice. Se dice si *atlante geograficu* spre
distinctione de *atlante uranograficu* care
e collectione de charte uranografice, Ra-
decin'a adiectivului urmatoriu.

* **ATLANTICU**, -a, *atlanticus* (ἀτλαν-
τικός), relativu la atlante; *oceanuluatlan-
ticu,* mare care spélla muntele Atlante si
se intende intre Afric'a, Europ'a si Ame-
ric'a.

* **ATMOSPHERA**, sau *atmosfera,* sau
atmospera, s. f., *atmosphæra* (ἀτμόσφαι-
ρα), volumele de aeru care incongiura pa-
mémentulu

* **ATMOSPHERICU** sau *atmosfericu*
sau *atmospericu*, -a, adj., relativu la at-
mosfera : *aeru atmosfericu, regione at-
mosferica.*

* **ATOMISMU**, s. m., (d'in ἄτομος),
doctrina filosofica dupo care tóte corpu-
rile sunt compuse d'in atomi sau d'in
particelle asiá de mice încátu nu se mai
potu divide (*corpuscula individua* sau *in-
divisibilla*), cari inse nu se potu vedé neci
cu ochii armati. Dupo atomistii moderni,
atomii se unescu intre sene si compunu
molecule, cari se potu vedé cu ochii ar-
mati; moleculele se unescu intre sene si
compunu *particelle,* cari se potu vedé cu
ochii liberi; particellele se unescu intre
sene si compunu *párti;* pártile se unescu
intre sene si copunu *corpuri.* Unirea a-
tátu la atomi, cătu si la molecule, si la
particelle, si la párti se face prin poterea

attractiva, distanti'a inse intre densele se determina prin poterea repulsiva.

* **ATOMISTICU**, -a, adj., relativu la atomismu : *doctrina atomistica, systema atomistica, filosofia atomistica.*

* **ATOMISTU**, s. m., (*atomista*), cellu ce admite doctrin'a sau system'a atomistica, filosofu atomisticu.

* **ATOMOLOGÍA**, s. f., tractatu despre atomi, studiu asupr'a actionei reciproce a ultimeloru elemente alle unui corpu.

* **ATOMOLOGICU**, -a, adj., relativu la atomología.

* **ATOMU**, s. m., *atomus* (*ἄτομος*), proprie netaliatu sau care nu se póte taliá, apoi corpu indivisibile, ultimele elemente d'in cari se compune corpulu.

* **ATONIA**, s. f., *atonía*, (*ἀτονία*), lipsa de tonu, sau flaccitate a unui organu, si in particulariu a unui organu contractile. *Atonia stomachului*, (in medicina).

* **ATONICU**, -a, adj., fóra tonu; relativu la *atonia*, unde proprietátile vitali languéscu.

* **ATONU**, -a, adj. (*ἄτονος*), fóra tonu, fóra accentu, neintonatu, neaccentuatu.

* **ATRABILARIU**, -ia, adj. (de la *atrabilis*), melancholicu, tristu, supperatu, irritable; *omu atrabilariu, muliere atrabilaria, facia atrabilaria, figura atrabilaria, umore atrabilaria, spiritu atrabilariu.*

* **ATRABILE**, s. f., *atrabilis*, bile négra, melancholia, tristétia. Bilea este una umóre galbina-verde si amara coprinsa in fiere (vasu de form'a unei pere, lipitu de lobulu cellu mare allu ficatului), si care d'in caus'a vasului coprinditoriu se numesco si *fiere*, si d'in caus'a amarimei, *veninu*. Essistenti'a *atrabilei* (bilei negre), se considera astádi cá hypothetica.

* **ATRAMENTARIU**, pl. -ie, *atramentarium*, vasu in care se conserva atramentulu la scrissá, calamariu sau calimariu.

* **ATRAMENTU**, pl. -e, *atramentum*, colore sau licore négra, materia negru colorata cu care scriemu.

* **ATRA TU**, -a, adj., *atratus*, innegritu, investitu sau imbracatu in negru, in vestimente de doliu.

* **ATRIARIU**, s. m., *atriarius*, cellu ce siéde in atriu, custodesce atriuulu.

* **ATRIU**, pl. -ie, *atrium*, (*ἀτρίον*), salla de intrare, allu douile vestibulu in casele romane, salla in genere; curtea interiore, porticulu in giurulu curtii.

* **ATROCE**, adj., *atrox*, crudu, crudele, barbaru, tyrannicu, excessivu, enormu; *facta atroce, suppliciu atroce, tormente atroci, torture atroci; perfidia atroce.*

* **ATROCITATE**, s. f., *atrocitas*, actiune atroce, crudime, crudelitate, barbaria, tyrannia, enormitate : *atrocitatea unei crime, atrocitatea tormenteloru; despotulu nu scie domni de cátu prin supplicie si atrocitati.*

* **ATROPHIA** sau *atrofia*, s. f., *atrophia*, (*ἀτροφία*), lipsa de nutrire, (in med.) consumptione, ectica, estica sau optica (*φθίσις*); *atrofia generale, atrofia partiale, atrofi'a unius membru.*

* **ATROPHU** sau *atrofu*, -a, adj. s., *atrophus*, (*ἄτροφος*), ecticosu sau ofticosu.

* **ATTACARE**, v., *aggredi*, *adoriri*, *laccessere*, *inccessere*, *invadere*, *impetere*, *impugnare*, *incurrere*, *incursare*, *lödere*, *infestare*, a attinge iute si tare cu vorb'a, cu man'a, sau cu arm'a, a dá iute si tare asupr'a cuiva, a veni cu violentia asupr'a cuiva, a incepe cert'a sau batali'a, a vetemá; *m'a atacatu cu vorb'a*, mi a dissu vorbe necuviintiöse sau s'a servitu cu unu tonu necuvientiosu; *nu atacu pre nemine, déro neci nu sufferiu se me attace cineva; inimiculu ne a atacatu nóptea.* Radecin'a vorbei se pare ascunsa in *tango*, *tetigi*, *tactum*, quasi *ad-tactare*, ital. *attaccare*, isp. *atacar*, fr. *attaquer*, si a trecutulu de currendu in limb'a nóstra d'in celle alte limbi romane moderne.

* **ATTACARE**, s. verbale, lucrare prin care se ataca, in t. s. verbului. Vedi *atacu* si *atacatura*.

* **ATTACATORIU**, -tória, adj. s., cellu ce ataca, in t. s. verbului

* **ATTACATU**, -a, part. passivu de la verbulu *atacare*.

* **ATTACATURA**, s. f., effectulu atacarii, *atacu*.

* **ATTACU**, pl. -uri, *impetus*, *incursus*,

incurso, aggressio, oppugnatio, actio-
nea de a atacá, atacatura.

ATTARNARE, v., pendere, dependere.
Vedi *atarnare*, cu tóte derivatele lui.

* **ATTENDERE**, *attendu*, *attensi* si
attensei, *attensu* si *attentu*, v., attendere,
a tende la ceva, a indereptá mentea la
ceva, a luá a mente, a fi cu attentione.

* **ATTENTARE**, v., attentare, a in-
cercá, a pune mân'a, a violá, a vetemá,
a face unu attentatu; a *attentá la ono-
rea, la demnitatea, la victi'a unui omu;*
a *attentá la pudorea unei mulieri*.

* **ATTENTATIONE**, s. f., attentatio,
incercare, violare, vetemare, facerea u-
nui attentatu.

* **ATTENTATORIU**, -*tória*, adj. s., læ-
dens, violans, cellu ce attenta, vétema,
violédia.

* **ATTENTATU**, pl.-e, facinus, scelus,
nefas, nefarium facinus, scelus nefarium,
fapta criminale sau illegale in contr'a
persóneloru si a lucrurilor; *attentatu in-
fioratoriu, attentatu in contr'a religionii,*
attentatu in contr'a maiestatii, attentatu
in contr'a pudorii.

* **ATTENTIONE**, s. f., attentio, lu-
are a mente, incordarea poteriloru in-
tellectuali spre ceva; *mare attentione, a*
*ascultá cu attentione, a lucrá cu atten-
tione, a desceptá attentionea, a atrage*
attentionea, a fissá attentionea, a studiá
cu attentione, a considerá cu attentione,
a meritá attentionea auditoriloru.

* **ATTENTIVU**, -a, adj. modale, at-
tentus, cu attentione; *urechie attentive,*
mente attentiva, auditori attentivi.

* **ATTENTU**, -a, adj. part., attentus, cu
mentea indereptata spre ceva, attentivu;
a fi *attentu, a stá attentu, fiti attenti la*
cellé ce volú se ve spunu!

* **ATTENUANTE**, part. pres., atte-
nuans, care usiorédia, contrariu *aggra-
vante* care *ingreuédia; fapte aggravanti*
sau *attenuanti, circumstantie aggravanti*
sau *attenuanti*.

* **ATTENUARE**, -*ediu*, v., attenuare,
a suptiá, a micí, a micusiorá, a usiorá.

* **ATTENUATIONE**, s. f., attenua-
tio, diminutione, micusiorare, usiorare.

* **ATTENUATU**, -a, part., attenuatus,
suptiatu, micitu, micusioratu, usioratu.

ATTERNARE, v., pendere, depen-
dere. Vedi *atarnare*, cu tóte derivatele
lui.

* **ATTESTARE**, v., attestari, testari,
testificari, a marturi, a assecurá, a cer-
tificá, a testificá, a addeverá, a probá, a
demustrá.

* **ATTESTATIONE**, s. f., attestatio,
marturia, assecuratione, affirmatione cu
deplina connoscientia, addeveratione.

* **ATTESTATORIU**, -*tória*, adj. s., at-
testans, attestator, cellu ce atesta, cellu
ce marturesce, cellu ce da attestatu.

* **ATTESTATU**, -a, part., attestatus,
probatu, addeveratu prin marturi.

* **ATTESTATU**, pl.-e, testimonium,
documentu prin care se atesta, testimo-
niu, certificatu.

* **ATTICISMU**, s. m., atticismus, (ἀττι-
κισμός), 1. elegantia si puritate de lim-
ba propria Atticiloru (Athenianiloru),
2. prin estensione : stylu care unesce ele-
ganti'a cu puritatea limbei.

* **ATTICU**, -a, adj., atticus, (ἀττικός),
propriu Atticiloru, dupo gustulu atticu,
puru, elegante : *stylu atticu, gustu atticu,*
dialectu atticu, puritate attica, elegántia
attica.

* **ATTINENTE**, part. pres., attinens,
continens, contingens, contiguus, care
e aprópe, lónga, care sta in legatura im-
mediata; *camer'a attinente, cas'a atti-
nente, gradin'a attinente, constructioni*
attinenti.

* **ATTINENTIA**, s. f., res contiguæ,
stare de lucruri cari se tinu unulu de
altulu : *cas'a cu tóte attinentiele ei.*

* **ATTINERE**, *attinu, attiniu, attiu,*
attiniu, attinulu, v., attinere, a tiné de
aprópe, a fi lónga, a pertiné.

ATTINGERE, *atingu, attinsi*, si *at-
tinsi, attinsu*, v., attingere (comp. d'in
ad si tangere) ; 1. a face una mica im-
pressione : *nu me attinge cu degetele,*
vorbele vóstre nu me attingu, attinge-lu
cu vergell'a; 2. a adjuge, perlingere :
*se nu attingu lun'a cu mân'a, neci só-
rele cu petiórele; 3. a concerne : aceste-a*
*nu me attingu, fatig'a nu attinge pre dom-
nedieu.*

ATTINGERE, s. verbale, attingendi
actio, in t. s. verbului.

ATTINSU, -a, part., adtactus, tactus, in t. s. verbului : *mâna attinsa, scopu attinsu, obiecte attinse.*

ATTINTARE, v., collineare, a indereptá vederea la unu punctu, a indereptá arm'a la una tinta, la unu scopu. Liter'a *t* in syllab'a *tin* e siueratória.

ATTITIARE, v., excitare, concitare, materiam igni præbere, a apprinde foculu, de aci in genere a apprinde, a desceptá, a inflacará, a desceptá passionile, a pune in miscare tumultuósa : *a attitiá foculu, a attitiá passionile ómeniloru, a attitiá poporulu, a attitiá furi'a poporului.* Liter'a *t* in amendóue syllabele *titi* e siueratória. Radecin'a se pare a fi ascunsa sub derivatulu latinu *titio*, d'in care s'a nascutu si ital. *attizzare*, si isp. *atizar*, si fr. *attiser*,

ATTITIARE, s. verbale, excitatio, concitatio, in t. s. verbului.

ATTITIATORIU, -tória, adj. s., excitans, concitans, excitator, concitator, cellu ce attitia.

* **ATTONITU**, -a, adj., attonitus, immarmuritu de tunetu, spariatu, pusu in admiratione.

* **ATTRACTIONE**, s. f., attractio, atragere, tendentia de a se apropiá prin actione reciproca; potere attractiva : *attractione magnetica, attractione electrica, attractione chymica, attractione electiva, attractione molecularia, attractione planetaria*; attractionea corporiloru ceresci e in rapportu directu cu mass'a corpului attractoriu si in rapportu inversu cu patratulu distantiei.

* **ATTRACTIVU**, -a, adj. modale, attractivus, prin care se atrage : *potere attractiva, potere de a atrage*; in medicina : *remediu attractivu*, prin care se atrage sângele sau umorile; *ungentu attractivu.*

* **ATTRACTORIU**, -tória, adj. s., attractorius, care atrage.

ATTRAGERE, *atragu, atrassi* si *atrassci, atrassu* si *attractu*, v., attrahere, a trage la sene in sensu propriu si figuratu : *magnetulu atrage ferrulu, electiculu frecatu atrage corporile usiøre nemetallíce, corporile ceresci se atragu unele pre altele, mierea atrage muscele,*

ellu atrage ochii ómeniloru asupr'a sea, a atrage attentionea publica, a si atrage amórea poporului.

ATTRAGERE, s. verbale, attractio, in t. s. verbului.

ATTRAGUTORIU, -tória, adj. s., atrahens, cellu ce atrage. Form'a vulgare in locu de *attractoriu.*

* **ATTRECTARE**, v., attrectare, a attinge, a pune mân'a pre ceva, a trece ceva prin mâni : *a attrectá averea altui-a.*

* **ATTRECTATIONE**, s. f., attrectatio, attingere, tractare cu mân'a.

* **ATTRIBUIRE**, -u si -escu, v., attribuire, a dá, a assemná, a reconnosce cuiva ceva cá una proprietate a lui : *a attribuí unui omu victori'a*, a reconnosce co ellu e autoriulu victoriei; *ellu ve attribue virtuti si vitie cari nu le aveti*, ellu dice, pretende, sustine co; *ellu si attribue opercle altoru-a*, afirma co ellu e autoriulu; *elli si attribuescu drepturi, privilegie mari*, pretendu co au; *lui Paulu apostolu se attribue propagarea crestinismului*, se reconnosce cá unu meritu.

* **ATTRIBUTIONE**, s. f., attributio, lucrare prin care se attribue, modu de atribuire, concessione, competentia, prerogativa, proprietate, atributu.

* **ATTRIBUTIVU**, -a, adj. modale, attributivus, 1. prin care se attribue : *decisioni attributive de drepturi*, prin cari se dau drepturi; 2. prin cari se espreme unu atributu : *adjective attributive.*

* **ATTRIBUTU**, pl. -e, attributum, proprietate care se cuvine unei persone sau unui lucru, semnu prin care se espreme calitatea unui lucru : *perfectionea e atributulu lui domnedicu.* In gramm. se numesce atributu cea-a ce se afirma sau se néga despre subiectulu unei propositioni, p. e. : *Domnedieu e dreptu, meritulu e modestu*, nu e datu omului a *econnosce secretele divinitáti.*

ATTUNCI, *attuncia*, adv., tunc, vedi *atunci* si *atuncia.*

ATUNCI, adv., tunc, in acellu tempu, in acellu momentu; *atuneta* in acellu tempu sau momentu determinatu : *atunce eram a casa, atunci mi veni in mente,*

*atunci vei vedé ce va urmá; cându vcr-
biá ellu nu poteam ascultá, co-ci atuncia
eram occupatu cu medítarea altoru obiecte
de mai mare importantia. — De atunci,
de atuncia, d'in acellu tempu, d'in acellu
momentu; — pèno atunci, pèno atuncia,
pèno in acellu tempu, pèno in acellu mo-
mentu.*

AU, conj., aut, in loculu carei-a acumu
e mai multu in usu compus'a sau : *au
noi, au voi; sau noi, sau voi.*

AU, conj. interr., an, care se pune la
inceputulu întrebárii spre a i dá mai
multa putere : *au nu sciti co tratmu in-
tr'unu statu constitutionale? Au dóra tu
esci domnu in térra? Au dóra ati uitatu
ce v'am spusu asiá de claru si limpede?*

AU, pers.-III pl. de la verbulu *avere*,
habent; vedi *avere*.

* AUCTIONARE, -ediu, v., auctionari,
a vende la licitatione, a licitá, a strigá :
cine dá mai multu?

* AUCTIONARIU, -ia, adj., auctiona-
rius, relativu la auctione sau licitatione :
table auctionarie, pre cari sunt scrise
lucrurile de licitatu, *curte auctionaria*,
unde se vendu lucruri la licitatione. Subst.
auctionarius, care face auctione, vende
lucruri la licitatione.

* AUCTIONE, s. f., auctio, (de la au-
gere, marire, suire, crescere), vendere
prin strigare : *cine dá mai multu?* li-
citione.

* AUCTORAMENTU, pl.-e, auctora-
mentum, contractu prin care se obliga
cineva, in particulariu contractu prin care
se obligau gladiatorii la Romani, obli-
gatione, legamentu, pretiulu legamentu-
lui, salariu stipulatu prin assemine con-
tractu.

* AUCTORARE, -ediu, v., auctorare, a
vende; refl. *a se auctorá*, auctorare se, a
se vende cá gladiatoriu; fig. *a se auctorá
la focu*, a se destiná focului; *a si auctorá
mortea*, a si procurá morteá.

* AUCTORATIONE, s. f., auctoratio,
obligatione a unui gladiatoriu.

* AUCTORATU, -a, part., auctoratus,
legatu, obligatu. Subt. *auctoratu*, gla-
dioriu.

AUCTORE, s. m., auctor, vedi *autore*
si *autoriu*.

* AUCTORIARE, v. (fr. octroyer), a
face, a dá ceva d'in propri'a sea autoritate:
a auctorá una constitutione se dice de-
spre domnitori candu dau una constitu-
tione d'in propri'a loru autoritate.

* AUCTORIATU, -a, (fr. octroyé), fa-
cutu sau datu d'in propri'a sea autori-
tate : *constitutione auctoriatá*, in oppo-
sitione cu *constitutione stipulata*, adeco
concordata intre domnitoriu si poporu
prin intellegere mutuale.

* AUCTORISARE, v., auctoritatem
dare; vedi *autorisare*, cu tote derivatele
lui.

* AUCTORITATE, s. f., auctoritas;
vedi *autoritate*.

* AUCUPARE, v., aucupare si aucu-
pari, a vená passeri, a amblá dupo pas-
seri, a le prende cu laciulu; de acf fig. a
amblá dupo ceva, a speculá, a spioná, a
persecutá, a desiderá : *a aucupá applau-
sele poporului*.

* AUCUPATIONE, s. f., aucupatio,
amblarea dupo, venarea, prenderea de
passeri.

* AUCUPATU, -a, part., aucupatus, ve-
natu, prinsu, castigatu.

* AUCUPIU, pl.-ie, aucupium, venatu
de passeri; studiu, amblare dupo ceva,
cantare, speculare.

* AUDACE, adj., audax, cutediatoriu,
temerariu; arrogant, impudent, inso-
lente, effronte.

* AUDACIA, s. f., audacia, cutedian-
tia, audentia, temeritate; arrogantia, im-
pudentia, insolentia, effrontaria.

* AUDACIOSU, -a, adj., audacia promp-
tus, plinu de audacia, plinu de cutedian-
tia, cutediatoriu, temerariu; impudente :
*proiecte audaciose, ellu e fórte audaciosu
in vorbele selle*.

* AUDENTE, part. pres., audens, cellu
ce cutedia, cellu ce interprinde cu audacia.

* AUDENTIA, s. f., audentia, cute-
diantia, libertate de a cutediá.

* AUDIENTE, part. pres., audiens, cellu
ce aude, cellu ce ascultá.

* AUDIENTIA, s. f., audientia, pro-
prie audire, actu de audire, modu de au-
dire, attentione, ascultare; se dice despre
domnitori : *a dá audientia, a primí in
audientia, audientia publica, audientia*

privata, audientia secreta; a cere audientia, a avé audientia. — Desbatere inaintea tribunariului: *audientia publica, audientia cu usiele închise, audientia civile, audientia criminale.*

AUDIRE, *audu* si *audiu, audii, auditu*, v., **audire**, a percepe prin organulu urechieloru, a percepe sunetulu, vocea, vorbele: *a audí bene, a audí reu, a audí usioru, a audí greu; audiu cantarea pas-seriloru, audiu vorbele vóstre celle appesate, am auditu multe vorbe relle, audiu vocea conscientiei; audiu co nu ve portati bene; ce ai mai auditu? Ce se aude despre certile diplomatice între Franci'a si Germani'a? Reu se aude despre voi. Auditi ce dice lumea despre voi? Asculta si audí ce ti spunu eu! Se audimu de bene!*

AUDIRE, s. verbale, *auditio*, in t. s. verbului.

AUDITIONE, s. f., *auditio*, percep-tionea audiului; ascultarea unei lectiuni, ascultarea unui processu.

AUDITORIU, *-tória*, adj., *auditorius*, cellu ce aude.

AUDITORIU, s. m., *auditor*, 1. disci-plu care asculta la lectionile professo-riului; 2. judecatoriu care asculta processulu, cercetédia pre inculpati, asculta pre marturi, pre acusatori si pre apperatori; 3. in specie auditoriu militariu, care cercetédia processele militare.

AUDITORIU, pl. *-ie*, *auditorium*, 1. auditorii, colectivitatea auditorilor: *professoriulu de filosofia a avutu astadi unu numerosu auditoriu*; 2. locu sau salla in care se aduna auditorii, *auditoriele academieii nu sunt bene construite*; 3. salla de audientia, tribunariu, *la tractarea acestei cause auditoriulu crá plinu de advocati.*

AUDITU, *-a*, part., *auditus*, perceptu prin audiu.

AUDITU, pl. *-c*, *auditus*, effectulu audirei, *sciu acésta-a d'in auditu, d'in audite se vorbesce.* Se pune si in locu de *audire* si in locu de *audiu*.

AUDIU, pl. *-uri*, *auditus*, sensulu audirei; *audiulu se face prin organulu urechieloru, precumu vediulu se face prin organulu ochiloru; ellu disse aceste-a in*

audiulu totoru; mi ai assurditu audiulu.

†† **AUGERE**, *augu, aussu* si *aussei, aussu* si *auctu*, v., **angere**; radecin'a verbului compusu *adaugere*.

***AUGMENTARE**, *-ediu*, v., **augmen-tare**, a marí, a multí, a cresce (in sensu activu).

* **AUGMENTARIU**, *-ia*, adj., *aug-mentarius*, cellu ce maresce, multesce, cresce (in sensu activu).

* **AUGMENTATIONE**, s. f., **augmen-tandi actio**, marire, multire, crescere, *adaugere* prin additarea unui lucru la altulu de acellu-asi genu: *augmentatione de salarie, augmentatione de venituri, augmentatione de avere.*

* **AUGMENTATORIU**, *-tória*, adj. s., **augmentator**, cellu ce augmentédia, maresce, multesce, cresce, *adauge.*

***AUGMENTU**, pl. *-e*, **augmentum**, **ma-rire**, in intellessulu de luerare, precumu si intellessulu de productu allu lucrarii. In gramm. limbei greece: *augmentu syl-labicu, augmentu temporale.*

* **AUGURALE**, adj., *auguralis*, rela-tivu la augure.

* **AUGURARE**, v., **augurare** si **augu-rari**, a consultá semnele divine prin sbo-ratulu, cantatulu si mancatulu passeriloru; de aci: a predice d'in semne, a rogá divinitatea pentru ceva, a optá. In ace-stu sensu d'in urma a trecutulu prin gur'a poporului antáiu in: *aurare*, apoi in *urare*: *a si urá mulbi anni, augurare sibi annos longos.* V. Fl.

* **AUGURARIU**, s. m., **augurale**, lo-culu unde consultau semnele divine; *vergella augurale*; omu care afostu *augure, auguralis vir.*

* **AUGURATIONE**, s. f., **auguratio**, lucrarea prin care se *augura*, scienti'a *auguriloru, divinatione.*

* **AUGURATORIU**, *-tória*, adj. s., **augurans**, cellu ce *augura*, consulta sem-nele divine, *predice.*

* **AUGURATRICE**, s. f., **auguratrix**, cea ce *augura*, consulta semnele divine, *predice.*

* **AUGURATU**, *-a*, part., **auguratus**, pentru care s'au consultatu *augurie.*

* **AUGURE**, s. f., **angur**, omu care consulta semnele divine prin sbo-ratulu,

cantatulu si mancatulu passeriloru, si predice d'in atari semne, predictoriu, profetu, divinotoriu.

* AUGURIALE, adj., *auguralis*, relativu la augurie.

* AUGURIU, pl.-ie, *augurium*, scienti'a auguriloru, presagiu, previsionu, divinatione, semnu, indiciu: *de bunu auguriu, de reu auguriu*.

* AUGUSTA, s. f., *augusta*, venerabile, sanota; titlulu imperatriciloru romane, allu mamei, filieloru si suroriloru imperatoriului.

* AUGUSTALE, adj. s., *augustalis*, relativu la Augustu imperatoriu, sau la imperatoriu in genere: *sacerdoti augustali, jocuri augustali (augustalia), prefectu augustale*, prefectulu Aegyptului.

* AUGUSTU, -a, adj., *augustus*, venerabile, sanctu, maiestosu, imperiale. Subst. 1. titlulu imperatoriloru romani; 2. epitetu, apoi nume propriu allu imperatoriului Octavianu; 3. numele lunei sestile, datu acesteia in onórea lui Augustu care reportá victori'a la promontoriulu Actiu in acea luna.

* AULA, s. f., *aula*, (*αὐλή*), curte, mai allessu curtea domnésca, curtea regale, curtea imperiale.

* AULICU, -a, adj., *aulicus*, relativu la curte, mai allessu la curtea domnésca; *functioni aulice, officie aulice*.

* AURA, s. f., *aura*, (*αἶρα*), vântu lenu, sufflare lena, aeru, vântu; *aura populare*, vântulu favorii populare, popularitate.

AURARE, -edu, v., *aurare*, a inaurá, a induce cu auru, a adorná cu auru, a colorá cu auru.

AURARESSA, s. f., *auraria*, mulierea aurariului.

AURARIA, s. f., *auraria*, minera de auru.

AURARIU, s. m., *aurarius*, lucratoriu de obiecte de auru, fauru de auru; cellu ce scóte auru d'in minere, cellu ce college auru d'in ríuri.

AURATORIU, s. m., *aurator*, cellu ce aurédia, cellu ce colorédia in auru.

AURATU, -a, *auratus*, indussu cu auru, coloratu in auru.

AURATURA, s. f., *auratura*, indusura cu auru, coloratura in auru.

AURECHIA, s. f., *auris*, *auricula*, vedi *urechia* cu tóte derivatele selle.

* AUREOLA, s. f., *aureola* (scil. *corona*), conuna de auru, cercu luminos in giurulu capulu sanctiloru, nimbu; splendóre, gloria.

* AURICHALCU, s. m., *aurichalcum*, (*αὔρον χαλκός*); vedi *oricalcu*.

* AURIFERU, -a, adj., *aurifer*, care da sau produce auru; *riu auriferu, munte auriferu, pamentu auriferu*.

* AURIFICE, s. m., *aurifex*, lucratoriu in auru.

* AURIFICINA, s. f., *aurificina*, officin'a lucratoriului in auru.

* AURIFICIU, pl. -ie, *aurificium*, luctare in auru.

* AURIGA, sau *aurigu*, s. m., *auriga*, cellu ce mēna callii la carru, cellu ce conduce carrulu, menatoriu de calli, conductoriu de carru, guvernatoriu.

* AURIGARE, v., *aurigare*, a mená callii prinsi la carru, a conduce carrulu, a guverná.

* AURIGARIU, s. m., *aurigarius*, cellu ce mēna carrulu in circu.

* AURIGATIONE, s. f., *aurigatio*, in t. s., verbului.

* AURIGATORIU, s. m., *aurigator*, cellu ce mēna callii, cellu ce conduce carrulu, aurigariu, guvernatoriu.

* AURIGATU, -a, part., *aurigatus*, mēnatu, condussu, guvernatu.

* AURIGATU, pl.-e, *aurigatio*, occupationea aurigariului.

* AURIGU, s. m., *auriga*, menatoriu de calli, conductariu de carru, guvernatoriu. Vedi *auriga*.

* AURILEGU, s. m., *aurilegulus*, care college auru d'in aren'a ríuriloru.

* AURIPIGMENTU, s. m., *auripigmentum*; vedi *oripigmentu*.

AURIRE, -escu, v., *aurare*; vedi *aurare*.

AURITU, -a, part., *auratus*, indussu cu auru, coloratu in auru.

AURITURA, s. f., *auratura*, coloratura in auru.

* AURORA, s. f., *aurora*, versatulu de diua, diorile, lumin'a sórelui inainte de resaritulu lui; resaritulu, terile de la resaritu. *Aurora boreale*, lumina electrica care se arréta nne orila média-nópte.

Aurora nume propriu, auror'a personificata sub figura de vergine.

AUROSU, -a, adj., *aurosus*, plinu de auru, assemine aurului, de colórea aurului.

AURU, s. m., *aurum*, metallu nobile, solidu, fórté malleabile, de colóre galbina, de unde si monetele de auru s'au numitu galbini; aurulu este de 19 $\frac{1}{2}$ ori mai greu de câtu ap'a sub acellu-asi volumu, prin urmare cellu mai greu d'intre tóte metallele (afora de platina care e de 20 $\frac{1}{2}$ mai grea de câtu ap'a, si de 2 ori mai grea de câtu argentulu, a carui greutate specifica e numai de 10 $\frac{1}{2}$.) Aurulu se afla in pétra, in paméntu si in apa, in stare nativa. In Daci'a superioare se afla multu auru d'in tempurile celle mai antice. In tempurile moderne s'a descoperitu fórté multu auru in Americ'a si in Australia. Acumu aurulu in commerciu e de 15 ori mai scumpu de câtu argentulu, inse cu immultirea actuale póte se scada la acellu-asi pretiu. De auru se facu monete si diverse obiecte : *corone de auru, vase de auru, statue de auru*, etc. Se dice figuratu *etatea de auru*, tempulu fictionatu de poeti in care ómenii sub domni'a lui Saturnu, aru fi fostu cei mai fericiiti. *Etatea de auru a litteraturei latine* se numesce periodulu de la dictatur'a lui Sulla pëno la mórtea lui Augustu, in care litteratur'a latina prin celli mai mari genii a adjunsu la cellu mai inaltu gradu de desvoltare, si a produsu opere neperitórie.

* **AUSARE**, v., *audere*; vedi *cutediare*.

* **AUSCULTARE**, v., *auscultare*; vedi *ascultare*.

* **AUSCULTATIONE**, s. f., *auscultatio*, lucrare prin care se asculta. In medicina : applicarea urechiei la peptulu morbosului spre a descoperi loculu morbului, mai allesu cându córdea sau plumónile se credu a fi atacate. *Auscultationea se face sau immediatu cu urechi'a, sau cu adjutoriulu unui instrumentu acusticu, numitu stethoscopiu.*

* **AUSPICALE**, adj., *auspicalis*, relativu auspiciu, provenitoriu la auspiciu; prin care se incepe de *pétra auspicalis*, pusa in fundamentulu unui edificiu.

* **AUSPICARE**, v., *auspicari*, a observá passerile spre a presentí volienti'a divina; a face auspiciu spre a incepe ceva, a incepe, a intrá in functione, a luá possessione.

* **AUSPICE**, s. m., *auspex*, cellu ce observa passerile spre a predice, cellu ce predice, cellu ce face auspiciu, cellu ce incepe ceva cu adjutoriulu lui domnedieu.

* **AUSPICIU**, pl. -ie, *auspicium*, observarea passeriloru cu scopu de a presentí volienti'a divina, si de a predice, predictione, divinatione, inceputu cu volienti'a lui domnedieu, inceputu in genere : *sub auspiciile lui domnedieu, sub auspiciile imperatoriului, sub auspiciile principelui*, sub conducerea imperatoriului sau a principelui pentru care s'a declarat favórea divina; déro se pune si in locu de protectione.

* **AUSSILIARIU**, -a, adj., *auxiliaris* si *auxiliarius*, adjutatoriu; *verbu aussiliariu* in gramm. prin care se adjuta conjugationea verbeloru. In limb'a romána avemu trei verbe aussiliarie : *avere, fire* si *volire*, cu allu caroru adjutoriu se conjuga verbele in tempurile compuse : *am lucratu, nu su applicatu a venit cu voi, voliu venit dupo ce voliu fi finitu lucrarea*. Subst. adjutoriu sau adjutatoriu : *noi mergeamu cu corpulu armatei inainte, aussiliarii veniau in urma.*

* **AUSSILIU**, pl. -ie, *auxillum*, adjutatoriu.

* **AUSTERITATE**, s. f., *austeritas*, severitate, rigóre, duritate.

* **AUSTERU**, -a, adj., *austerus*, (*ἀστυρός*), severu, rigidu, rigurosu, duru, crudu; *regula austera, viétia austera, religione austera, penitentie austera, ajunu austera, portare austera, doctrina austera, disciplina austera, caracteriu austera. Pictura austera, sculptura austera, arhitectura austera.*

* **AUSTRALE**, adj., *australis*, de la austru, de la média-di, meridionale; *partea australe, terrile australi, oceanulu australe*. Subst. *australe*, pl. *australi*, locuitori ai terriloru australi, locuitori ai Australiei.

* **AUSTRINU**, -a, adj., *austrinus*, de-

spre média-di; *pescele austrinu*, constelationea pescelui despre média-di, *verticele austrinu*, polulu australe sau antarcticu.

†† AUSU, s. m., *ausum*, cutediare cutediantia. Radecin'a verbului *ausare*, *audere*.

* AUTHENTE, sau *autente*, s. m., (*authenta*, *αὐθεντής*), domnu, principe, proprietariu, autoriu.

* AUTHENTIA, sau *autentia*, s. f., (*authentia*, *αὐθεντία*), domnia, independentia, proprietate, autoritate.

* AUTHENTICARE, sau *autenticare*, v., *fidem facere*, a declará unu actu de autenticu, a legalisá.

* AUTHENTICITATE, sau *autenticitate*, s. f., *fides*, *auctoritas*, calitate de autenticu; *nu reconnoşcemu autenticitatea acestui scriptu*.

* AUTHENTICU, sau *autenticu-a*, adj., *authenticus*, (*αὐθεντικός*), genuinu, investitu cu autoritatea [publica, reconnoşcutu de propriu autoriului allu carui nume pórtá, *acte*, *scripte autentice*. Subst. *autenticele lui Justinianu*, legi reconnoşcute co sunt de la Justinianu.

* AUTOBIOGRAPHIA, sau *autobiografia*, s. f., (*αὐτοβιογραφία* mod.), descriere a vietiei proprie, istori'a vietiei selle, scrisa de insusi autoriulu.

* AUTOBIOGRAPHU, sau *autobiografu*, s. m. (*αὐτοβιογράφος* mod.), scriptoriu allu vietiei selle proprie, autoriu allu istoriei selle.

* AUTOCEPHALIA, sau *autocefalia*, s. f., (*αὐτοκεφαλία*), independentia, stare independente.

* AUTOCEPHALU, sau *autocefalu-a*, adj., (*αὐτοκεφάλης*), independente, care nu reconnoşce unu capu mai mare preste sene, este insusi capu. *Episcopu autocefalu*, care nu e suppusu autoritatii patriarchului; *basérica autocefala* care nu e suppusa altei basérice; *baséric'a româna e autocefala*.

* AUTOCHTHONE, pl. *autochthoni*, *autochthones*, (*αὐτόχθονες*), ómeni cari locuescu pre pamentulu unde sunt nascuti si nu sunt veniti d'in terri straine.

* AUTOCRATE, sau *autocratu*, s. m., (*αὐτοκρατής*), domnitoriu absolutu, im-

peratoriu, care face legi si le essecuta singuru fóra concursulu poporului.

* AUTOCRATIA, s. f., (*αὐτοκρατία*), domnia absoluta, imperiu absolutu, guvernulu absolutu. Oppusu *synocratia*, in care principele guverna cu concursulu poporului, sau cellu pucinu poporulu iea parte la facerea legiloru, si principele da rationi poporului despre essecutarea loru.

* AUTOCRATICU, -a, adj., (*αὐτοκρατορικός*), relativu la autocrate sau la autocratia.

* AUTOCRATORIA, s. f., (*αὐτοκρατορία*), potestate assoluta, imperiu absolutu.

* AUTOCRATORICU, -a, adj., (*αὐτοκρατορικός*), vedi *autocraticu*.

* AUTODIDACTU, -a, adj., (*αὐτοδιδάκτου*, *αὐτοδίδακτος*), care a invetiatu de la sene, s'a formatu, s'a cultivatu prin sene.

* AUTOGRAPHIA, sau *autografia* (*αὐτογραφία* mod.), scrissóre cu mân'a propria.

* AUTOGRAPHU, adj. s., *autographus*, (*αὐτογράφος*), scrissu cu mân'a propria; *testamentu autografu*, scrissu cu mân'a testatoriului.

* AUTOMATARIU, -ia, adj. s., *automatarius*, de automatu; *figure automatice*, *mechanicu automatariu*, care face automate.

* AUTOMATU, pl. -e, *automaton* (*αὐτόματον*), machina care are in sene principiele miscarii selle.

* AUTOMATU, -a, adj., *automatus* (*αὐτόματός*), care se misca de sene, spontaneu.

* AUTOMNA, s. f., *autumnus*; vedi *tómna*.

* AUTOMNALE, adj., *autumnalis*, de *tómna*; *ecinopitiulu autumnale*, *ecinopitiulu* de *tómna*.

* AUTOMNATICU, -a, adj., *autumnalis*; vedi *tomnaticu*.

* AUTONOMIA, s. f. (*autonomia*, *αὐτονομία*), domnia de sene, independentia, mai allessu independentia politica, dreptulu de a si face legi si de a se guverná fóra ingerentia straina; *autonomia rationii practice*, *autonomia nationei române*, *sumu detori a ne apperá autonou-*

m'a d'in tôte poterile si cu tôte mediele.

* **AUTONOMU**, -a, adj. s., (autonomus, ἀὐτόνομος), sul Juris, independente, care traiesce d'ipo legile selle proprie, care lucrédia dupo volenti'a sea propria, care e domnulu seu propriu, care nu reconósce domnia straina, mai allesu in respectulu politicu; *statu autonomu, térra autonoma, omulu cá fientia morale e autonoma, rationea practica e autonoma.*

* **AUTOPATHIA**, s. f., (autopathia, ἀὐτοπάθεια), patirea propria; egoismu care face pre omu nesentitoriu la fericirea sau nefericirea altuia.

* **AUTOPSIA**, s. f., (autopsia, ἀὐτοψία), vederea cu ochii proprii; in medicina: 1. essaminarea morbului prin vederea imediata, 2. dissecarea cadavereului spre a descoperi causele cari au addussu mórtea omului.

* **AUTORE**, s. m., auctor; vedi *autoriu*.

* **AUTORISARE**, v., auctoritatem dare, a dá autoritate, a dá dreptu, a dá facultate, a dá potere, a dá permissione: *autorisamu pre delegatii nostri a tractá cu vecinii despre fissarea marginiloru; prin faptele nóstre autorisamu pre alții a face assémine; nu te am autorisatu a tractá in numele meu; cine te a autorisatu a dice si a face aceste-a?*

* **ATORISATIONE**, s. f., auctoritas, permissio, lucrare prin care se autorisa, permissione; *cu autorisationea dommului, amu capetatu autorisationea guvernului de a deschide una scóla publica; fóra autorisationea mea n'ai dreptulu de a vorbi in numele meu; autorisationea ministrului nu se intende asiá de parte.*

* **AUTORISATU**, -a, part. permissus, concessus, care are autorisatione, carui-a s'a datu facultatea; *nu esci autorisatu a vorbi in numele meu; amu venitu autorisati de concetatianii nostri a tractá cu voi; totu omulu e de la natura autorisatu a se conservá, a se nutri si a se apperá in contr'a totoru atacuriloru.*

* **AUTORITATE**, s. f., auctoritas, dreptulu sau poterea de a comandá, potestate, demnitate, imperiu; creditu, consideratione; *autoritate publica, autoritate parentésca, autoritate superiore, autoritate privata, autoritate absoluta; omu*

cu mare autoritate; ellu a perditu tóta autoritatea; acestu omu face autoritate; in scientie nu admitteru autoritate, toti avemu dreptulu de a cercetá addeverulu. Autoritate politica, autoritate ecclesiastica.

* **AUTORIU**, s. m., auctor, orditoriu, fundatoriu, productoriu, inventatoriu, compositoriu, scriptoriu: *autorulu totoru lucrurilor e domnedicu, autorulu legii morale si physice, autorulu fapteloru acestoru-a, autorulu totoru relleloru e diavolulu, autorulu revolutionii, autorulu bellului civile, autorii serbatorii d'in lun'a lui Maiu; conosciu pre autorii acestoru opere; Omeru e autorulu Iliadei, Virgiliu allu Aeneidei. Toti autorii se unescu intr'acésta-a. Autorii istoriei auguste sunt de pucina valóre. Autorii classici nu sunt multi la numeru. Scriptele celloru mai multi autori d'in anticitate au peritu. Pucini d'entre autorii moderni se potu compará cu autorii anticí. Noi amu facutu mari progresse in scientiele essacte, déro n'avemu autori cari se póta stá allature cu anticii in artile formóse. Ellu s'a facutu autoriu, si preste pucinu se va face actoriu.*

* **AUTOTELE**, adj., (autoteles, ἀὐτοτέλης), care e scopu in sene; *omulu e una fientia autotele.*

* **AUTOTELIA**, s. f., (autotelia, ἀὐτοτέλεια), starea de a fi scopu in sene (de a fi autotele).

* **AUTUMARE**, v., autumare, a cugetá, a judecá, a dice.

* **AUXILIARIU**, -ia, auxiliaris; vedi *ausiliariu*

* **AUXILIU**, pl. -e, auxilium; vedi *ausiliu*.

* **AVARITIA**, s. f., amóre immoderata de avere, nu atátu spre a se buccurá de dens'a, cátu spre a posedé, mania de a stringe si de a nu spende banii, parsimonia essagerata; *avaritia órba, bassa, sordida, cruda, barbara, rosínósa. Avariti'a este mam'a multoru vitie. Crestinii numera avariti'a intre celle siépte peccate de mórte.*

* **AVARITIOSU**, -a, adj., avaritiis deditus, plinu de avaritia, fórte avaru; *ellu e unu omu divitiósu, déro avaritosu.*

* AVARU, -a, adj., *avarus*, amatoriu de avere, care stringe multu si spende pucinu; *avarulu e totu de a una seracu, avarulu prefere banii totoru bunuriloru d'in lume, avarulu se tormentedia pre sene, avarulu e sordidu.*

* AVELLANA, s. f., *avellana*; vedi *alluna*.

* AVENA, s. f., *avena*, una specia de cereale care la noi servese numai pentru nutretiulu calliloru. In pronunti'a vugare a la inceputu fiendu scurta, a trecutu ântâiu in *ă*, apoi in *o* curatu, consun'a *n* a trecutu in *s*, fôra analogia, si vorb'a intréga se aude *ovésu*.

* AVENARIU, -ia, *avenariu*, *avonariu*, de *avena*. Subst. care vinde *avena*, *avenaria* una specia de cicada care se arréta côtra finitulul verei.

* AVENTURA, s. f., *fortuna*, *casus*, *eventus*, *eventum*, *intemplan*o rara, neastepitata, mirifica; *aventurele lui Ulysse, aventurele lui Telemachu, aventurele lui Don Quixote; in callatoriele melle am avutu multe aventure; ce de aventure n'a incercatu si omulu acestu-a!*

* AVENTURARIU, s. m., *erro*, *erraticus* homo, omu fôra capetâniu, fôra stare, care ambla dupo secature; *ellu e mare aventurariu, nu mi place conversa-rea cu acestu aventurariu.*

* AVENTUROSU, -a, adj., *audax*, *projectus ad audendum*, *temerarius*, *spiritu plinu de audacia*, *temerariu*, *plinu de fantasie*, *fantasticu*, *carui-a placu aventurele*, *plinu de aventure.*

AVENTARE, v., *projicere*, *præcipitare*, a arruncá in vântu, a dá vântu; recipr. *a se aventá*, *provolare*, *prosilire*, *se præcipitare*, *impetum facere*, a se arruncá in vântu, a luá sboru, a sborá.

AVËNTU, s. m., *impetus*, *impetu*, *sboru*.

AVERE, *am*, *ai*, (*ave*) *are*, *avemu*, *aveti*, (*avu*) *au*, *aveam*, *avui*, *avutu*; conj. *se (abiu) aibu*, *se (abii) aibi*, *se (abia) aiba*, *habere*; cá *aussiliariu cu supinulu* pentru formarea tempului trecut: *am*, *ai*, *a*, *amu*, *ati*, *au*, p. e.: *am aratu*, *ai lucratu*, *a vedutu*, *amu perdutu*, *ati scrissu*, *au peritu*; cá *aussiliariu cu infinitivulu* pentru formarea optativului: *asiu*, *ai*,

ar, *amu*, *ati*, *aru*, p. e. *asiu mancá*, *ai vedé*, *ar poté*, *amu allege*, *ati bee*, *aru fugi*. Intregu se pune cu conjunctivulu pentru formarea futurului sau pentru espremerea detoriei, p. e.: *am se vorbescu cu ministrulu*, *ai se mi respondi toti banii*, *are se vina la patru ore*, *avemu se ve chiamamu la nunta*, *aveti se respondeti inaintea lui domnedicu*, *au se ne cêra mai multu de câtu ni au datu*. Reciprocu a se *avé*, p. e.: *me am bene cu toti ómenii*, *nu ne avemu bene cu nouii vostri vecini*, *elli se au reu*. De altramente usulu verbului acestui-a e fôrte intensu, si cu totulu analogu limbelor romanice moderne. *Avemu parenti*, *aveti filii*, *au case*, *are multi amici*, *avemu câtu ni e necesariu*, *n'am ce face cu ellu*, *n'am de ce se me appucu*; *tu aveai mai multu de câtu poteai dori*; *ellu a avutu trei filii si dóuc filie*; *n'am se plângu de voi*; *n'am avutu occasione de a ve servi*; *spune i se n'aiba neci una frica co va perde ce a castigatu*. *Avemu multe de spusu*; *avemu de scrissu*, *de invetiatu*; *aveti de lucru*.

AVERE, s. verbale, *habitiu*, *res*, *opes*, *capia*, *bona*, *orum*, *fortuntæ*, *arum*, *facultates*, *divitias*, *possessione*, totu ce are cineva, *fortuna*, *substantia*, *abundantia*; *are multa avere*, *a perdutu tóta averea*, *averile lumei acestei-a sunt desertationi*, *ce va face ellu cu atâta avere?* *Averile nôstre sunt suppusse casuriloru fortuneci*; *nu e avere in lume cu care s'ar poté comperá victi'a unui omu*.

* AVERSARE, -ediu, v., *aversari*, a urí, a se desgustá: *amâmu celle placute si aversâmu celle urite*.

* AVERSIONE, s. f., *aversio*, *desgustu*, *ura*, *neplacere*; *ellu are mare aversione pentru advocati*.

* AVERSU, -a, adj., *aversus*, *intorsu cu dosulu*; *latureca aversa*, *mân'a aversa*, *port'a aversa*.

* AVIDITATE, s. f., *aviditas*, *cupiditate* viua, *passione de a avé*, *appetitu de a mancá si bee*, *manía de a castigá*, fig. *aviditate de gloria*, *aviditate de domnia*.

* AVIDU, -a, adj., *avidus*, *care doreste tare*, *care e passionatu pentru avere*, *care mânca*, *bee cu mare cupiditate*; fig.

avidu de gloria, avidu de domnia, avidu de a audí ceva nou, avidu de conno-scentie.

* AVILIRE, *-escu*, v., (fr. *avilir*), a face vile, a despretiá, a degradá, a desonorá; refl. *a se avili*

* AVILITU, *-a*, part. (fr. *avili*), despretiatu, degradatu, desonoratu, abiectu, lapedatu.

* AVISARE, *-ediu*, v., *præmonere, providere, considerare, consulere*, a dá avisu, a inscipientiá; a provedé, a consíderá, a cugetá, a reflecte, a luá mesur.

* AVISU, pl. *-uri*, (ital. *avviso*, ispan. *aviso*, fr. *avis*), parere, consiliu, advertimentu, inscientiare. Formatu d'in lat. *visum*, si introdussu in limb'a nóstra prin cele alte limbe romanice.

* AVITICITATE, s. f., ereditate de la strabuni; *dreptulu de aviticitate*, de a rescumperá fundurile avitice.

* AVITICU, *-a*, adj., (*aviticus*), de la strabuni; *funduri avitice*, ereditate de la strabuni.

* AVITU, *-a*, adj., *avitus*, de la strabuni, ereditariu.

* AVU, s. m., *avus*, radecin'a vorberu *avitu, aviticu, aviticitate, avunu, avunclu* sau *unchiu*.

AVUNCLU, sau *unchiu*, s. m., vedi *unchiu*.

* AVUNU, sau *abunu*, sau *bunu*, *-a*, s., *avus, avia*. Vorb'a acésta-a a remasu numai scurtata: *bunu, buna*, si compusa: *strabunu, strabuni, strabuna, strabuné*, ar debé inse restabilita cu atátu mai vertoso, cu cátu *bunu* si *buna* ducu la ambiguitate, confundendu-se prea-usioru cu adiectivele de acea-asi forma.

AVUTIA, s. f., *habentia, opes, divitiæ*, starea de omu avutu, summ'a lucrurilor ce are cineva, abundancia, copiositate.

AVUTU, *-a*, part. (*habitus*), *dives, opulentus, locuples*, care are cátu i e necessariu, copiosu, abundante; *omu avutu, casa avuta, parenti avuti*.

AVUTU, pl. *-uri*, *opes, divitiæ*, avere, substantia, fortuna.

* AXE sau *asse*, s. f., *axis*, (*ἄξων*), fusulu in giurulu carui-a se întorce rôt'a; in geom. lini'a care trece prin centrulu

unui globu sau allu unei sphere. *Axea lumci*, lini'a imaginaria care trece prin centrulu paméntului si in giurulu carei-a se misca pamentulu, si ni se pare co se misca cerulu. *Axea unui cercu, a unei ellipse, parabole, hyperbole*. *Fia-care corpu are trei axi cari se interesece perpendicularariu in centrulu lui*. In mecanica: lini'a in giurulu carei-a se presupune co se misca unu corpu sau mai multe corpuri cari stau in legatura unele cu altele. Vedi *asse*.

* AXIOMA sau *assioa*, pl. *-mate*, *axioma*, (*ἀξίωμα*), demnitate, titlu, propositione evidente.

* AXIOMATICU sau *assiomaticu*, *-a*, adj., *axiomaticus*, (*ἀξιοματιχός*), cu axioma, in demnitate, cu titlu, decoratu, onoratu; relativu la axioma.

* AZIMUTALE, adj., in astronomía, care representa sau mesura azimuturile: *instrumentu azimutale, compassu azimutale, cercu azimutale, orologiu azimutale*, orologiu solariu cu indicele perpendicularariu pre planulu orizontale.

* AZIMUTU, pl. *-uri*, (de origine arabica), in astronomía, *azimutulu unui astru*, arculu orizontale coprinsu intre punctulu meridionale, numeratu pre orizonte, si intre punctulu unde orizontele se talfa prin cerculu verticale, care trece prin centrulu astrului. *Azimutu orientale, azimutu occidentale*. *Azimuturi* sau *cercuri verticali*, cercuri mari cari se talia la zenithu si la nadiru, si cari formédia cu orizontele ângluri drepte pre tóte punctele acestui cercu.

* AZOOTICU, *-a*, adj., (de la *ἄξ* si *ζῷον*), fôra animali, epithetu care se da terreneloru cari nu coprinde reste de corpuri organice.

* AZOTATU, pl. *-e*, in chymica: nume genericu allu combinationiloru de acidu azoticu cu basi salificabili, si care se dice si *nitratu*.

* AZOTICU, *-a*, adj., in chymica: care coprinde in sene azotu in excessu; *elementu azoticu*, adeco aerulu, fiendu co azotulu domnesce intr'ensulu.

* AZOTIDE, pl., nume datu unei familie de minerali allu caroru typu e azotulu.

* AZOTIFERU, -a, adj., care cuprinde in sine azotu.

* AZOTIODICU, -a, adj., care e compus de acidu azoticu si de acidu iodicu.

* AZOTISARE, v., a impreună de azotu, a saturá cu azotu; recipr. a se azotísá, a se impreună, a se saturá cu azotu.

* AZOTISATIONE, s. f., lucrare prin care se azotisa, rezultatulu acestei lucrări.

* AZOTITU, s. m., in chymica : nume genericu allu sariloru formate d'in una base si d'in acidu azoticu.

* AZOTOIDE, pl., nume datu unei familie de corpuri cari cuprindu azotu, phosphoru, arsenicu.

* AZOTOXYDU, s. m., genu de minerali cari cuprindu combinationi de azotu cu oxygeniu.

* AZOTU, s. m. (de la α si ζωή, fôra viétia, pentru ce nu pote intertiné respirationea), in chymica : corp simplu, gasosu, incoloru, transparente, elasticu, care intra in combinationea aerului atmosfericu 79 pãrti d'in 100; azotulu stinge corpurile in combustione, asphyxiédia animalile, nu e solubile in apa, nu rosiesce colorile vinete vegetali, si contribue a formá acidulu nitricu, amoniaculu, si mai tôte substantiele animalile si vegetali. Mai raru in regnulu mineralu, azotulu se afla cu tôte aceste-a combinatu cu oxygeniulu in stare de acidu azoticu unitu cu basi. In chymica se numesce si *nitrogeniu* si *aerogeniu*.

* AZOTURA, s. f., in chymica : combinatione de azotu cu corpurile combustibili simple; *azotura dupla*, *azotura metallica*, *azotura de sodiu*, de *potassiu*.

* AZURARE, v., a colorá cu azuru.

* AZURATU, -a, part., coloratu cu azuru.

* AZURICU, s. m., specia de vitriolu rosii.

* AZURINU, -a, pucinu azuru, albastru, vênetu pallidu.

* AZURITU, s. m., in mineralogia : carbonatu vênetu de cupru.

* AZURIU, s. m., (*azurium*), in pharm. compositione de mercuriu, de sulfure si de sare ammoniaca, — numita asiá d'in caus'a fumului vênetu care se desvólta in cursulu operatiei chymice.

* AZURU, s. m., (ital. *azzurro*, fr. *azur*, isp. *azul*, cu probabilitate d'in limb'a persica *lazur*, de unde au formatu europeanii lapis lazuli), mineralu d'in care se face una colóre vêneta fôrte formósa si de mare pretiu; minera in care se afla azuru; *azuru ultramarinu*. *Azuru facticiu* sau *azuru de cobaltu*. *Azuru de cupru*, carbonatu de cupru nativu. Colóre vêneta, clara cá colóreazurului. *Azurulu cerului*.

* AZYMA, s. f., panis azymus, (ἄζυμος), pâne netrecuta prin fermentatione. La iudani : *septemân'a azymeloru*, in care iudãni nu mânca pâne fermentata.

* AZYMU, -a, adj., azymus (ἄζυμος), nefermentatu.

B.

B, a dou'a littera in alfabetulu romanu, si antani'a d'in consonanti, si cea mai usiora d'in labiali, cá un'a ce se pronuntia numai prin una delicata allaturare a celloru doue budie. — Atátu cá semnu, câtu si cá sunetu, candu se dice absolutu, este de genu masculinu : *unu b micu, doi b reu formati*; éro candu se dice insocitu de verunulu d'in cuventele : *sonu, littera, semnu*, etc., atunci se observa genulu acestoru substantive : *litter'a b este numerata intre labiali*. — Sonulu *b* se pastredia, de regula, in limb'a romanésca, si nu se stramuta in altele, decátu intr'unu singuru casu, adeco candu dupo densulu vine immediatu vocalea *i*; déro si acésta stramutare se practica numai intre una parte de Români, cari pronuntia *albi, corbi, cerbi*, etc., cá cumu aru fi scrise : *alghi, corgi, cergi*, si chiaru : *algi, corgi, cergi*, etc., stramutare analoga cu cea ce facu si Italianii in unele casuri : *deggio*=(*debio* d'in *debeo*), déro care la noi nu s'a adoptatu in scriptura. Considerandu inse lucrulu cu respectu cotra limb'a latina, aflámu, co sonulu *b* suffere, in limb'a nostra, mai multe transformationi, si a nume : 1. intre doue vocali sau inainte de *l* sau *r*, a trecutu in *v* sau *u* : *avere* = *habere*, *fauru* = *faber*, *sula* = *subula*, *fiura* sau *fierva* = *febris* (si mai transformatu in *fiuru* sau *fioru*, *infiorare*, etc.), *staulu* = *stabulum*, *ciuru* in locu de *criuru* = *cribrum*, etc. Acésta lege inse nu este asiá de rigorosu urmata, incátu se nu sufferia orecari esceptioni : *tabla* = *tabula*, *aiba* in locu de *abia* = *habeat*, *roibu* in locu de *robiu* = *robilus*, etc. — De alta parte molliarea lui *b* in *v*, apoi in *u*, a cautatu se adduca perirea lui completa : *scriere* = *scribere*, *liertare* = (*libertare*),

si asiá de regula in tote imperfectele verbeloru : *araam* = *arabam*, *taceam* = *tacebam*, *duceam* = *ducebam*, *audieam* = *audiebam*, *spargeam* = *spargebam*, etc. De ací vine, co unele forme au cautatu se despara d'in limba, cumu cea in *bile*, de essemplu; fiendu-co vorbe cá *laudabile, mirabile, respectabile*, etc., au cautatu, prin caderea lui *b*, si transformarea lui *l* in *r* (vedi litter'a *l*), se se reduca la infinitivele : *laudare, mirare, respectare*. — 2. D'in contra *b* se afla in locu de *v* allu latiniloru : a. aproape normale, candu precede *l* sau *r* : *corbu* = *corvus*, *cerbu* = *cervus*, *serbare* = *servare*, *albia* = *alveus*, *volbere* = *volvere*, etc.; — b. in inceputu, déro numai la unele cuvente : *boce* = *voce*, *berbece* = *vervece*, etc., pre candu la celle mai multe se pastredia *v* : *vulpe* = *vulpes*, *vertute* = *virtute*, *versare* = *versare*, *verme* = *vermis*, etc. — Acésta stramutare s'a practicatu si in alte limbe romanice, de essemplu, in italian'a : *serbare, boce*, etc.; si chiaru in limb'a latina se vede, co erá una fluctuatione intre *b* si *v*, co-ci multe cuvente se afla scrise si in acésta limba, candu cu *b*, cându cu *v* : *ververx* si *berbex* = *berbece*. — 3. Cu celle alte labiali *b* se permuta mai raru, si numai in modu esceptionale, cu *p*, de essemplu : *lampire* = *lambere*, *cânepa* = *cannabis*. — Cá sonu dulce si molle, *b* nu suffere, in limb'a romanésca, neci inainte neci dupo sene, alte consonanti vertose si aspre; si de acea-a inainte de *t* si *s* sau pere, precumu in : *ascondere* = *abscondere*, sau trece in *p* : *scriptura* d'in *scribere*, sau deco se scrie, totusi mai multu se aude cá *p* : *abstragere, absurdu, obtinere*, etc. D'in acea-asi cauza *s* d'inaintea lui *b* inco se aude mai molle,

apropo ca z : *sborare, sbercare, desbinare, etc.*

BA, (latin. *vaha*=*vah*, ital. *ba* sau *bah*, franc. *bah*), particula, care, dupo dictionariulu de Buda, ar fi si afirmativa si negativa, care inse, in fapta, este numai negativa, sau mai bene contradictoria, punendu in loculu celloru predisse altele contrarie, sau adaugundu la celle de mai inainte spuse altele mai insemnate sau corrective : *d'in contra, cu totulu d'in contra, si mai multu de câtu atâtu*; imo, *quin etiam*. — I. Si mai antaniu in intellessu cu totulu contradictoriu, oppune : 1. disse positive la altele negative : *Nu cugetu a ti face neci unu reu. Ba totu de a un'a ai cugetatu si cugeti a mi face reu. Nu ne potemu intellege amendoi. Ba ne vomu intellege forte usioru. Nu e asiâ. Ba asiâ e.* — 2. disse negative la altele positive : *Vrei se te duci si se me lassi cu anim'a fripta. Ba neci prin mente nu mi a trecut un'a ca acêsta-a. Taci! Ba nu tacu. Asiâ e. Ba nu e asiâ. Da. Ba nu.* — 3. la intrebârile urgenti, respunsulu cu *ba* se face nu dupo intellessulu, ci dupo form'a intrebârrii, asiâ : a. la intrebârile negative, cari ceru respunsu afirmativu, se raspunde cu *ba* pozitivu : *Nu ti am implinitu tote dorintele? Ba mi ai implinitu. Nu te tractedi ca si pre unu copillu allu meu? Ba da. Nu ti procuru tote câte ti su de lipse? Ba mi procuri.* — b. la intrebârile positive, cari de neappperatu ceru respunsu negativu, se raspunde cu *ba* negativu : *Lipseste-ti ceva in cas'a mea? Ba nu mi lipseste. Maltractedia-te cineva? Ba nu. Indemnate-te-am eu se faci asiâ? Ba nu m'ai indemnatu.* — De asemenea si in frasi ironice : *Te batu, te injuru, te maltractedi, si de acca-a nu mai vrei a tiné casa cu menc. Ba neci me bati, neci me injuri, neci me maltractedi, ci nu mai vreu se traiescu cu tene.* — 4. contrarie la contrarie : *Se stamu cu totii aici. Ba cu me ducu. Mergemu cu totii. Ba tu stai locului. Noi ne ducemu. Ba cu stau aici. Se vede co inco dormi. Ba de multu su desceptu;* — si in ironia : *Lucrati, cumu vedu, pre morte, pre viétia. Ba si demu si dor-*

mimu. Cându eu sufferu cu amaru, tu dormi in deplina pace. Ba n'oiu dormi; ba mi oiu perde si eu sanetatea. — Tu nu mi faci, ca alti barbati, si mie vestimente de moda. Bam'oiu vende pre mene, ca se ti multiamescu desertationile telle muieresci. — In particulariu se pune *ba* cu certe locutioni contradictorie celloru disse mai inainte : a. *ba ce : Ti e frica de mene. Ba ce! Vedu co nu me vrei. Ba ce! — b. ba se me feresca Domnediu : Am se me facu milionariu. Ba se te feresca Domnedieu! Mi au moritu mai multi copii. Ba pre mene m'a feritu Domnedieu peno acumu de assemene amaru;* — cu augmentativele numeniloru predisse in ironia : *Laptele e negru. Ba negroiu. Vedu unu callu. Ba calloiu. Esti fêta. Ba fetoiu.* — II. In intellessu nu rigorosu contradictoriu, ci numai oppusu mai multu sau mai pucinu : 1. mai multu oppusu : *Ai se jocâmu. Ba mai bene se invetiâmu. Astadi potemu bee tota diu'a. Ba mai bene se ne tinemu banii in pungă;* — mai pucinu oppusu, adaugundu numai la celle predisse, ceva mai insemnatu, si mai allessu cá correctivu : *Estu omu nu pré vede. Ba e orbu cumu se cade. Nu vede. Ba neci n'aude. Furi te préda. Ba te si omoru. Nu ti raspunde detori'a. Ba te si bate. — Inco de multu m'am scollatu. Ba inco amu si dejunatu. Nu mi a respunsu interessile. Ba inco mi a mancatu si capetele. Catilina traiesce. Traiesce? Ba inco vine si in senatu.* — 2. In locutioni particulare : a. *ba se dici, ba se mai dici*, prin care cineva adauge la celle spuse, afirmandu co a-cesta-a su si mai presusu de ce spune : *Ce omu invetiatu! Ba se dici, frate. Reu mai este domnulu! Ba co se dici, diu.* — b. repetitu, cá se puna celle disse in opposizione si totu de una data, se arrete, co ce urmedia e mai insemnatu de câtu ce precede : *ba un'a, ba alt'a; ba un'a, ba doue, ba trei, ba patru, ba dicte, ba una mie, totu certi si nu mai incetedi.* — III. In fine cu intellessu curatu negativu, in locu de nu : *unii diu da, altii ba;* inse mai vertosu in casurile urmatorie : 1. la intrebârile dupele : a. directe : *Facut'ai*

sau ba? *Intelless' ai sau ba?* — b). ne-directe : *spune mi de faci sau ba, ce ti dici eu; de voiu invetiá sau ba, e lucrulu meu; nu mi-ai respunsu, déco vini astadi la mene sau ba.* — 2. Cu subiectivulu : *de cându am taiatu copillului bene nasulu, ba se mai face ce facea; de atunci ba se mai dé pre la mene.* — Negationea curata se espreme prin *nu*, addeveratulu contrariu lui *da*. Deci la una intrebare ca : *Scii tu scrie?* se va responde cu : *da*, sau *nu*, cu *sciu* sau *nu sciu*, déco intrebarea este simpla, adeco nu prejudeca respunsulu; d'in contra, déco acea-asi intrebare ar fi numai prefacuta, ar espreme adeco una negatione sub form'a intrebarei; atunci se cade a responde *ba nu*, cu tote co se pote responde si simplu cu *nu*. De asemenea la intrebarea *nu scii scrie?* se va responde cu *da* si *ba da*, sau *nu*, déco intrebarea este simpla; éro déco este numai prefacuta, atunci se respunde bene cu *ba da*, *ba sciu*, cu tote co pote stá si *da* sengeru. D'in aceste-a se vede si mai luminatu intellessulu vorbei *ba*, chiaru in casurile in cari s'ar paré, co se confunde cu allu negativului *nu*.

* **BACCA** si *baca*, s. f., *bacca*, nume genericu ce se da la tote fructele mice si rotunde, cumu : *oliva, cerésia, struguru, porumba, agresia, cócacia*, etc.; — de aci, in genere, la verce micu si rotundu, cumu : 1. margaritariu, marga de margaritariu sau de alta nestemata; 2. cacareadia de oue; — 3. unulu d'in ochiurile unei catene, cari au forma de globutie; — 4. annellu, cercellu, si alte asemenea cu nestimata in forma de globutie, franc. *baguë*.

* **BACCALAUREATU**, s. m. (latin. *media baccalaureatus*, franc. *baccalauréat*), starea, conditionea sau demnitatea baccalaureului, gradu ce se confere cellui ce trece unu esame generale de conno-scentiele cerute spre a poté urmá cu successu cursuri de facultati.

* **BACCALAUREU**, s. m. (lat. m. *baccalaureus*, ital. *baccellier*, isp. *bachiller*, fr. *bachelier*), titlu ce se da unui studente care a trecut esamele generale de conno-scentiele cerute spre a poté fi admissu

la universitate. Vedi discussionea in Glossariu, la *baccalariu*.

* **BACCALE** sau *bacale*, adj., *baccalis*, care porta sau produce *bacce*.

* **BACCARIU** si *baccariu*, s. m., *baccarium*, vasu de apa, si mai vertosu de vinu.

* **BACCHABUNDU** si *baccabundu*, adj., *bacchabundus*, care se afla in furie de *bacchante*, care face escesu, nebunie si larma cá una *bacchante*, care se frementa, se sferma si sbiera cá appucatu de furiele unei *bacchante*.

* **BACCHANALE** si *baccanale*, adj., *bacchanalis*, ce se refera la *Bacchu* sau la *bacchanalie*.

* **BACCHANALIE** si *bacchanalie*, s. f. pl., *bacchanalia*, serbatóre in onórea lui *Bacchu*, care se serbá cu forte mari nebunie, cu escesse de mancare si beutura, cu desordini de totu genulu, noptea pre intunerecu; si de aci metaforice : *a traí in bacchanalie*, a traí forte desfratatu.

* **BACCHANTE**, pl. *bacchanti*, si *bacchante*, s. f., *baccha* si *bacchis*, (franc. *bacchante*, ital. *baccante*), proprie, participiu presenté d'in verbulu *bacchare*, luat cá substantivu : femina care serbedia, adora si urmedia pre *Bacchu*; — *bacchantile*, impreuna cu *Silenu* si cu *satyrii*, incoronate cu conune de édera, cu una pelle de capriora pre umerulu stangu, si in mân'a derepta cu unu paru infasiuratu in edera, numitu *thyrsu*, cu perulu despletitu, serbar asiá numitele *bacchanalie* cu una turbare impinsa péno la nebunia si nesentire de sene; — de aci metaforice : femina, 1. care nu scie ce face de turbare, 2. care se da fóra rosine si mesura la placeri desfrenate.

†† **BACCHARE** si *baccare*, v., *bacchari*, a serbá serbatorile lui *Bacchu* (vedi *bacchante*); — si de aci, in genere : a face desordini, nebunie, escesse; — a se portá si lucrá fóra mesura si rosine, a amblá turbatu, a se agitá cá coprensu de furie.

* **BACCHICU** si *bacchiu*, adj., *bacchicus* si *bacchius*, — ce se refera la *Bacchu* : *cantece bacchice*, cantece ce celebra pre *Bacchu* sau vinulu si placerile me-

sei; *furōre bacchica*, furōre inspirata de Bacchu sau de vinu; *poesia bacchica*, poesia scrisă de poetu că copresu de una inspirație asemene furerei, de cari erău coprense *bacchantile*; *petioru bacchiu sau bacchicu*, petioru de versu poeticu formatu d'in trei syllabe, d'in cari antani'a scurta, si celle doue urmatorie lunge, cumu ar fi in vorb'a : *driri*.

* **BACCHU**, s. m., *Bacchus*, (*Βάχχος*), numele propriu allu unui dieu, care trecea de inventoriu allu vitiei de vinu si alle carui serbatori se celebrău cu celle mai mari escesse (vedi *bacchante*); — de aci metaforice in locu de : *vitia de vinu*, si mai allessu *vinu*.

* **BACCIFERU**, adj., *baccifer*, — care porta sau da *bacce* : *bacciferulu lauru*.

* **BADIANU**, s. m., genu de plante d'in famili'a magnoliaceelorū, d'in *polyandria polygynia* lui Linneu, care are de tipu anisulu stellatu (*anisum stellatum*).

* **BADIU**, -a, adj., *badius*, castaniu, de colōre inchisa care bate in negru.

BAGARE, v., *immittere*, *imponere*, *inijcere*, a pune in intru. Vedi discussiunea in Glossariu.

BAGARE, s. verbale, *immissio*, *impositio*, *inijectio*, in t. s. verbului.

* **BAGATELLA**, s. f. (ital. *bagatella*), lucru micu, neînsemnatu, fōra valōre, secatura, nuga, (*nugae*).

BAGATORIU, -tōria, adj. s., *immit-tens*, *imponens*, *inijciens*, cellu ce baga, cellu ce pune in intru.

BAGATU, -a, part., *immissus*, *impositus*, *inijectus*, pusu in intru.

BAGATURA, s. f., *immissio*, *impositio*, *inijectio*, effectulu bagării.

BAIA, s. f., *balne*, *balneæ*, *thermæ*, scaldă, scaldatōre, apa de scaldatu, *therme*. Vedi *balia*, si discussiunea in Glossariu.

BAIARE, -ediu, v., *lavare*, recipr. a se *baiă*, *lavari*; a scaldă, recipr. a se scaldă, a face baie. Vedi *baliare*.

BAIATELLU, s. m., *puellus*, deminutivu de la *baiatu*.

1. **BAIATU**, -a, part. lotus, scaldatu, spellatu in baia. Vedi *baliatu*.

2. **BAIATU**, -a, s., *puer*, *puella*, pruncu, prunca; copillu, copilla. Se dice 1. des-

pre copillii cari au trecutu preste etatea in care se scaldă de mame; 2. spre a distinge pre copilli dupo sexu: este *baiatu sau feta*? Vedi *baliatu*.

BAJERA, s. f., la Macedoromani si masc. *baieru* sau *bairu* = salba, (isp. *babera* = sgarda de caciulla, si *babero* = servetellu ce se spendura la gūtulu copiloru, spre a le preservă vestimentele de balle; ital. *baviera* = sgarda de casca sau fascia la caciulla, care, la trebuenția, se adduce preste gură, si *bavero* = gulleru de mantellu) (vedi in Glossariu *balle*, allu carui singulariu *baua*, a cautatu se dé si in limb'a nostra, că si in sororile ei; *băiera* si *baieru*; vedi si *baia*): acia mai multu sau mai pucinu grossa, cordella, fascia, etc., ou care se prinde, se lega, se inchide ceva, sau de care spendura ceva : *comesiele terraniloru nostri au, la gulleru, done baiere sau chiauatori*; *mantellele si alte vestimente inco au adesea, la gulleru, baiere in locu de nasturi*; *multe punge inco au baiere*; — in speciale sgarda ce se pune la gūtu, mai allessu, la copii, că preservativu in contr'a deochiului sau altoru relle, ori că avendu poterea de a vendecă relle si nepotentie, *amuletum* : *de candu am pusu baiere copillului, ba se se mai deochie; portati, cumu vediu, baiere de friguri*; — metaforice : *baierele ânimeii*; *mi s'a ruptu baierele ânimeii*.

BAIERU, vedi *baiera*.

BAIERUTIA, s. f., deminutivu d'in *baiera*.

BAIONETTA, s. f., (ital. *bajonetta*, franc. *bayonnette*, vorba formata de la numele cetatei *Bayonne*, unde se fabricara antaniele *baionette*), arma, specia de pumnariu, care in locu de manuchiū are una torta, prin care se imbucca in capetulu puscei.

* **BALANINU**, adj., *balaninus*, de *bálanu*.

* **BALANITE**, s. f., *balanites*, (*βαλανιτης*), pétra pretiosa in forma de *balanu* sau ghiande; — struguru cu bobē in forma de ghiande.

* **BALANOIDE**, adj., (*βαλανοειδης*), ce sēmena cū ghiandea sau *balanulu*.

* **BALANOMORPHU**, s. m., genu de

coleopterie tetramerie, care coprinde sesse specii.

* **BALANOPHAGU**, adj., (βαλανοφάγος), mancatoriu de ghiande, vorbindu mai allessu de animali cari manca mai multu ghiande.

* **BALANORRHAGIA**, s. f., in medicina : scursóre mucosa prin *balanulu* sau ghiandea membrului virile.

BALANTIA, *balantiare*, etc., vedi *bilance*, *bilanciare*, si in Glossariu *balancia*, etc.

BALANU, s. m., *balanus*, (βάλανος), proprie, fructulu stegiarului, ghiandea, si de aci applicatu la mai multe lucruri de form'a ghiandei : 1. fructulu feniculului, fena, turcesce *curmá*; — 2. capetulu membrului virile la omu, cane, etc. — 3. in istori'a naturale : a). genu de cirropodi; b). genu de conchilie marine.

* **BALBU**, adj., *balbus*, care incurca verb'a, care nu pronuntia bene, balbuitu.

BALBUIRE, vedi *balbutire*.

BALBUITU, vedi *balbu*.

BALBUTIRE, *balbutescu*, v., *balbutire*, (franc. *hégayer*), a incurcá verb'a. a vorbí incurcatu, a pronuntia reu cá copiii ce abia invétia a vorbí.

* **BALENA**, s. f., *balæna*, (φάλαινα), animale de nespusa marime, care traiesce in mare, si care este unu mammiferu d'in ordinea cetaceelor; ossu de balena, d'in care se facu vergelle de pusce, de umbrelle, de rochie, etc.; — vergellele facute d'in acellu ossu.

* **BALENARIA**, s. f., nave de pescuitu balene.

* **BALENARIU**, adj. s., *balænarius*, 1. relativu la balena, — 2. cá subst. : a). pescariu de balene; — b). fabricante de vergelle d'in ossu de balena.

BALIA, s. f., *bajæ*, *balneæ*, *balneum*, scaldá, scaldatore, therme, apa de scaldatu; vasulu in care se scaldá, *balneum*.

BALIARE, *-ediu*, v., lavare, recip. a *se baliá*, *lavari*, a scaldá, recip. a se scaldá, a face baie.

BALIATELLU, s. m., *puellus*, diminutivu de la *baiatu*.

BALIATORIU, *-toria*, adj. s., *balneator*, *balneatorius*, scaldatoriu, relativu la scaldare; subst. maestrulu balieloru.

BALIATRICE, s. f., *balneatrix*, fémina care scaldá, fémina applicata la balie.

1. **BALIATU**, *-a*, part., *lotus*, scaldatu, spellatu in balia.

2. **BALIATU**, *-a*, s., *puer*, *puella*, *pruncu*, *prunca*; *copillu*, *copilla*. Vedi *baiatu*.

†† **BALLARE**, v., *ballare*, (βαλλίζω), a saltá, a jocá.

* **BALLATA**, s. f., (ital. *ballata*, franc. *ballade*), proprie participiu trecutú d'in *ballare*, luatú ca substantivú, si prin urmare reu introdussu sub form'a *ballada* dupo franc. *balladé* : cantecu insocitu de saltare, cantecu ce se canta saltandu.

* **BALLERINU**, m., *ballerina*, f., (ital. *ballerino*, *ballerina*), omu sau fémina, care si face una professione d'in saltatu.

* **BALLETISTU**, s. m., *balletista*, s. f., omu sau fémina care face parte d'in unu *balletu*.

* **BALLETU**, s. m., (ital. *ballo*), 1. jocu figuratu, essecutatu de un'a saumai multe persone, cari prin passii sau gesturile lorú representa una actione; 2. actionea insasi representata prin joculu sau gesturile saltatorilorú; 3. totulu saltatorilorú in assemeni jocuri mimice.

* **BALLISTA**, s. f., *ballista* (d'in βάλλω = arruncu), mare machina bellica, in forma de arcu intensu cu funi si nervi, cu care se arruncá petre si alte missive grele; missiva, proiectile, ce se arruncá cu acea machina.

* **BALLISTARIU**, s. m., *ballistarius*, 1. fabricatoriu de balliste; 2. arruncatoriu, datatoriu cu ballist'a.

BALLU, s. m., pl. *-balluri*, (ital. *ballo*, franc. *bal*, isp. *ballo*), 1. saltu, jocu; 2. persone ce se aduna la unu locu, cá se petreca saltandu; 3. ospetiu cu jocu.

BALSAMARE, *-ediu*, v., vedi *imbalsamare*.

BALSAMICU, si *balsaminu*, adj., *balsaminus*, (βασάμινος), de *balsamu*, trassu sau facutu d'in balsamu.

* **BALSAMIFERU**, adj., datatoriu sau productoriu de balsamu.

* **BALSAMINA**, s. f., (ital. *balsamina*, franc. *balsamine*), genu de planta d'in famili'a balsamiceelorú, d'in pentandria monogynia a lui Linneu; speci'a cea mai conosciuta e *balsamina de gradina*.

* **BALSAMITE**, s. f., *tanacetum balsamita*, (ital. balsamite, fr. balsamite), specia de érba aromatica, d'in care in farmacia se destilla una apa aromatica si antisterica, si care se cultiva in gradine.

BALSAMU, s. m., *balsamum*, (*βαλσαμον*), substantia resinosa, ce cura d'in certe plante si are de ordinariu una odóre forte placuta, dotata si de putere vindecatorie, opobalsamum lui Linneu; prin estensie: verce substantia fluida, resinosa sau nu, cu odore tare si aromatica; metaforice, pentru verce alina dorerile sufletului: *blandele telle vorbe sunt unu balsamu pentru anim'a mea vulnerata*. — Totu asiá se chiama si arborellulu ce da substanti'a balsamica, *amyris opobalsamum* lui Linneu.

BALTIARE, v., (balteare), vario colore distingere, (franc. bigarrer), a trage sau a face pre ceva verge, fascie de diverse colori, — a pestritiá.

* **BALTIARIU**, s. m., *baltearius*, — care face sau vende *balte*.

BALTIATU, adj. (*balteatus*), *versicolor, discolor, varius*; proprie participiu passivu d'in *baltiare*, cuventulu *baltiatu* a devenitu curatu adiectivu, si inséma: I. in intellessulu cellu mai usuale, aplicatu la vite: 1. cá mai desu la boi si la vacci cu peru in genere negru sau de álta facia, numai se fia inchisu: *a*). incinsu pre la medilocu cá cu unu bránu sau baltiu de peru albu: *vacc'a nostra a nascutu unu vitellu baltiatu; boii asiá baltiati sunt mai rari*; de aci proverbii: *a amblá dupo boi baltiati, a vré boi baltiati*, a dori lucruri anevoia de capetatu; *nu esti tu mai baltiatu cá altii*, nu esti mai destinsu, mai bunu; — forte desu cá substantivu, lassandu se se subintelléga cuventele *bou* sau *vacca*: *aisu Joianu, cedá Baliatu; Baltiat'a nostra remáne sterpa si estu tempu*. — *b*). mai raru: cu pete albe pre diferite parti alle corpului, pete inse cari se aiba una mare intindere, asiá incátu se infasciore parti insemnate d'in corp, fiendu co, la d'in contra, vit'a nu ar mai fi *baltiata*, ci *pestritiata*. — *c*). déco boulu sau vacc'a au in genere peru albu, atunci, ca se merite

numele de *baltiatu*, cauta se aiba, la medilocu sau pre alte parti, fascie de peru negru sau de alta facia inchisa. — 2. dupo acelle-asi norme se appleca *baltiatu* si la *calli*, cu differentia numai co, *callii si epele baltiate fiendu si mai rari ca boii si vaccele baltiate*, cuventulu *baltiatu* nu se dice pentru calli in modu absolutu, fóra substantivu, cumu se dice pentru boi; *baltiatu, baltiat'a*, luate asiá absolutu, se intellegu pentru *bou*, pentru *vacca*; éro pentru *callu* sau *epa*, cauta se se dica: *callu baltiatu, épa baltiata*. — II. In intellessu metaforicu si mai raru: 1. de colori, cari nu su bene precise, intunecatu, vénétu, in doi peri, etc.; — 2. de stofe, muri, tabelle etc., colorate cu diverse colori reu si fora arte combinate intre densele. — 3. de opere si producte alle spiritului, in cari intra idee luate de la resaritu si de la appusu, fóra neci una legatna intre densele.

BALTIATURA, s. f., *colorum mixtura*, *insecta colorum mixtura*, (franc. bigarrure), I. amestecatura fóra precepere si fóra arte de diverse colori, ce nu armonisa intre sene: *baltiatur'a ce se observa in acestu tabellu, face ochiloru una impressiune dorerosa*; de aci metaforice; amestecatura de idee disparate; *gustulu si mentea sanetosa se offensa de baltiatur'a ce coprende acésta compositiune*; 2. lucru baltiatu: *a*). in intellessu materiale: *baltiatur'a acea de vacca*, vacc'a acea baltiata; *baltiatur'a de callu*, callulu baltiatu; *b*). in intellessu spirituale: *baltiatura de compositiune*; *mi ai facutu una baltiatura, nu unu tabellu artisticu; asta-a e baltiatura, nu pictura*.

BALTIU, s. m., (*balteus*), *circulus ferreus que modiolii rotarum religantur*; 1. cercu de ferru, cu care butile roteloru se lega la capete sau pre la medilocu; 2. la Macedoromani: legatura de capu, mai allessu alba; — 3. in genere: laciu, ochiu, fascia, cu care se prende, se lega, se incinge si se stringe ceva (vedi in Glossariu verb'a *belciugu*).

BALTIUIRE, *baltiuescu*, v., (formatu d'in *baltiu*), a legá si stringe cu *balte*, vorbindu in speciale de butile roteloru.

BAPTESTERIU, s. m., baptisterium, (βαπτιστήριον), locu undese face *baptesulu*, si mai vertosu, vasu in care se torna ap'a de baptezū.

BAPTEZARE si, la Macedoromani, *battesare*, *baptesu* si *battesu*, *baptesatu* si *battesatu*, etc., v., baptizare, (βαπτίζω), ital. *battesare*, a baptezá, a crestiná unu omu, mai vertosu unu copillu, cofundandu-lu si spellandu-lu in apa curatiarei de peccatu.

BAPTEZATORIU si *battesatoriu*, s. m., baptizator, care *baptesa*,—in speciale: *Joanne batesatoriu*lu, care baptezá pre mantuitoriu lu in apele Jordanelu.

BAPTEZU si *battezu*, s. m., baptis-mas, (βαπτισμός), formatu d'in *baptesare*: unulu d'in celle septe sacramente ale baserice crestine, sacramentu, in care omulu, prin cofundare in apa santita, se curetia de peccatu si se admite in turm'a credentiosiloru.

BAPTEZIUNE si *batteziune* s. f., baptizatio, actiune de a baptezá, déro mai desu ap'a de *baptesatu*. In cártile vechie: *batteziunile Jordanulu*.

BARBA, s. f., pl. *barbe* (reu, la unii, *barbi*), *barba*. I. in intellesu propriu si celu mai usuale, applicatu la omu: peru ce cresce pre barba si falci: *barba negra*, *alba*, *canunta*, *rosiatica*; — *barba lunga*, *scurta*, *rotundu*, *rara*, *désa*, *tufosa*, *despicata*, *aspra*, *molle*, *metassosa*, etc.; — *cu barba* = *barbatus*, *fora barba* = *imberbis*; *barb'a incepe a essi sau a dá cuiva*; *barba cresce*, *cade cuiva*; *a rade*, *tonde*, *face barb'a cuiva*; *a si rade*, *a si tonde*, *a si face barb'a* (*senguru sau prin altulu*); — in speciale: *a rade barb'a unu popa*, *a lu despopi*: *nu mai taci*, *popa*, *co facu de ti rade barb'a*; — *a smulge barb'a cuiva* = *a lu bate*, *a lu batujocori*; — *a si netedi barb'a*, *a se arretá*, *a fi forte multiamitu in anim'a sea*: *vediendu pre fiu-seu asiá de mentosu tatalu si netediá barb'a cu mundria*; — proverbiiu: *a trage sperantia ca spanulu de barba* = *a sperá ce nu are a se face*; metaforice: a) *barbia*, *loculu barbei*: *ce de bube a scossu copillulu pre barba*; b) *omeni cu barbe*; mai vertosu cu barbe

albe, *betrani*, *si de aci*, *ruginiti*, *im-petríti in ideele vechie*, *si oppusi la ideele noue* (vedi si *barbaria*): *barbele lipsiau tote de la baserica*; *péno ce nu se voru petrece tote barbele*, *nu potemu face neci unu passu pre callea progressulu*; *cu barbele eu unulu a nevoia me potu intellege*. — II. De la omu cuventulu se stramuta la alte animali si chiaru lucruri neinsuffletite, cari au ceva asemine cu barb'a omului: 1. la animali: *caprele au si elle câteva fire de barba*; *ce frumósá barba are cocosiulu nostru*; 2. la lucruri neinsuffletite: *barb'a spicului*; *este una specia de granu cu spice fora barba*; 3. la numirea unoru plante: *barb'a imperatulu*, *viola tricelor hortensis*; *barb'a caprei*, *spiraea*; *barb'a lui Afon* = *petiorulu vitellulu*, *arum maculatum*; *barb'a sassulu* = *cod'a callulu*, *equisetum arvense*.

BARBARESCE si *barbarescu*, vedi *barbarice* si *barbaricu*.

BARBARIA, s. f., proprie: *barba mare* si *tufosa*; inse nu se dice in acestu intellesu, ci, in despretiu, numai de unu betranu: *nemine nu pote intrá barbariei in voia*; *nu te poti intellege cu barbari'a ácesta-a de mosiu*; — care porta barba, déro n'are mente: *barbari'a de capra intra in putiu*.

BARBARIA, s. f., *barbaria*, (vedi *barbaru*), stare, calitate sau fapta de *barbaru*, lipsa completa de cultura, salbetea intréga, in oppositiune cu *cultura*, *umanitate*, *civilitate* sau *civilisatiune*: 1. in respectu materiale: *lips'a de antánele instrumente de lucru*, *la cea mai mare parte de Oceaniani*, *probédia co densu se afla inco in stare de barbaria*; 2. in respectu intelectuale: *barbari'a limbei unu poporu denótá barbari'a spiritulu seu*; 3. in respectu morale mai allestu: *portare fora delicatetia*; *vorbe*, *disse*, *appucaturi*, *fapte neomenesei*, *crude*, *nepolite*: *barbari'a*, *cu care ai ucisu bietulu animale*, *este de spaima*; *biét'a muiere nu mai potú sufferi barbariele acellui barbatu fora firu de omentá*.

BARBARICE, adv., *barbarice*, cá unu *barbaru*, in modu *barbaru*.

BARBARICU, adj., *barbaricus*, de

barbaru, relativu la unu barbaru sau la barbari'a lui.

BARBARISMU, s. m., *barbarismus*, (*βαρβαρισμός*), in genere : fapta de barbaru, inse nu se iea de câtu cu intellesulu speciale : 1. stricare si scalciare a formeî vreunui cuventu d'in una limba; asiâ *mutatia, prorogatia, consideratione*, etc., in locu de *mutatione, prorogatione, consideratione*, sunt barbarismi; 2. cuvente straine si contrarie geniului limbei nationale.

BARBARU, adj. v., *barbarus*, (*βάρβαρος*), in intellesulu cellu mai originariu : care incurca vorb'a, care balbutesce, borborosesce, nu vorbesce benè limb'a; si de aci : I. strainu, de alta limba, de alta natione sau gente : 1. la Greci, totu ce nu era grecu : Persi, Medi, Macedoni, Itali, etc.; — 2. la Români, totu ce nu erâ Romanu : Galli, Germani, Daci, etc., afora de Greci; ba inco poetulu Ovidiu, essiliatu pre termulu Pontului eussinu, scrie de aci unui amicu allu seu d'in Rom'a, co densulu este intre locuitorii terrei unu barbaru neintellesu de densii; — si fiendu co Grecii si Romanii fura celle doue popore antice mai culte, de aci : — II. strainu de cultura, in stare de selbaticu, oppusu la *cultu, civile*, sau *civilisatu, omenitu, politu* : 1. in ce s'atenge de vietia materiale : *triburile d'in Oceani'a sunt asiâ de barbarè, in câtu, ca si brutele, ambla fora vestimente, locuescu si dormu in scorburi de arbori sau in spelunce, manca carnea neferta, nu connoscu infine neci un'a d'in comoditatile unei vietie addeveratu culte*; — 2. in respectulu portarii d'in afora, allu appucaturiloru, allu vorbirei, etc. : *vorbetè barbare, appucaturele si mai barbare alle acestui omu suppera pre tota lumea*; — 3. in respectulu spiritului : *neinvestiatu, brutu*, etc., si mai vertosu, in respectulu animei : *crudu, neimblanditu, fèra selbateca : barbarulu usu de a sacrificâ omni*.

BARBATELLU, s. m., deminutivu d'in *barbatu* (sub 1. b), cu insemnare mai allestu de resfaciare : *barbatellulu meu e suffletulu meu*.

BARBATESCE, adv., (d'in *barbatescu*),

virilliter, fortiter, acriter, gnave, cu ânima, cu energia, cu vigore : *mèna, baiate, barbatesce; ne vomu luptâ barbatesce*.

BARBATESCU, -a, adj., masculinus, virilis, fortis, acer, gnavus, relativu la barbatu in t. s. substantivului,

BARBATIA, s. f., (de la *barbatu*), *virtus, fortitudo, industria, diligentia*; ânima, tragere de ânima, energia, vigore, deligentia, activitate : *cu multa barbatia affruntati periclele; barbati'a mulierei face bucuri'a barbatului*.

BARBATU, s. adj., (*barbatus* = cu barba, carui-a cresce sau a crescutu barb'a), *maritus, mas, vir, gnavus, industrius*; proprie, câ si latin. *barbatus*, participiu d'in unu verbu *barbare*, ce nu essiste, trecutu la stare de addeveratu adiectivu si substantivu, insemna : 1. ca substantivu, candu neci pote avè form'a de femininu : a) oppusulu *mulierei* in genere prin sessu, latin. *vir : numerulu barbatiloru nascuti este aproape ecule cu allu mulieriloru*; b) oppusulu *mulierei* in parte, câ socia de casa, latin. *maritus; ero barbatulu se si ame mulierea, precumu si Christu a amatu baseric'a*; c) oppusulu *feminei*, latin. *mas* sau *masculus : taurulu este barbatulu vaccei, cociulu allu gallinei, arietele allu ouei, callulu allu epei*; 2. ca adiectivu, variandu prin urmare dupo genu : a) oppusulu lui *lenesiu, codace, putorosu* : *activu, industriosu, laboriosu : ce barbati argati mai avemu noi, argatulu meu e barbatu la mancare, codace la lacru; amu avutu parte de muliere barbata, co se fu datu preste una putorosa, pulbere nu s'ar fi allestu de cas'a mea*; b) oppusulu la *mulierescu, molle de fire, fora energiu, fricosu* : *virile, energicu, plinu de vigore, animosu, coragiosu : barbatele fapte alle strabuniloru se fia esemple nepotiloru; ostile nostre, de si pentru antâni'a ora bagate in focu, s'au arretatu pre deplinu barbate facia cu osti mei numerose si mai invetiate cu foculu bataliei*; in acestu d'in urma intellesu, oppusu la *muliere, barbatu* pote stâ si câ substantivu : *acumu candu ai cadutu in nevota, fu barbatu, si nu plange, ca mulierile*.

BARBATUSIU, vedi *barbatellu*.

BARBIA si

BARBILIA, s. f., plur. *barbilie* sau *barbie*, mai pucinu correctu: *barbili* sau *barbii*, (*barbillum*), mentum, (franc. menton); partea faciei coperita de barba, si mai vertosu, partea inferiore ascutita in punta.

BARBIARESSA, si *barbieressa*, s. f. (*barbieriu*), tonstrix; — femina ce scie barbieri'a, — mulierea barbieriului.

BARBIARIA si *barbieria*. s. f. (de la *barbieriu*), tonstrina, barbitoria, 1. maiestria de *barbieriu*: *ce scii? sciu barbieri'a*; 2. incapere, unde barbieriulu si essercita maiestri'a sea: *se intram in cea barbieria, se ne tundemu*.

BARBIARIRE si *barbierire*, *barbierescu*, v., (de la *barbieriu*), tonstrinam exercere, barbam facere, a essercita *barbieri'a*, a face cuiva barb'a, a tunde sau rade pre cineva: *eu barbierescu pre Domnulu Basiliu*.

BARBIARIU si *barbieriu*, s. m. (de la *barba*, *barbia*), tonsor, (ital. barbieri, franc. barbier), cellu care scie maiestri'a de a rade si a tunde pre omeni.

BARBIE, *barbieressa*, *barbieria*, etc., vedi *barbia* *barbieressa*, etc.

BARBIOARA, s. f., *barbula*, deminutivuresciatoriud'in *barbasi* d'in *barbia*.

BARBISIORA, s. f., deminutivu d'in *barba*, *barbula*.

* **BARBITU**, s. m., pl.-e, *barbitos*, (*βάβιτον*), specia de lyra la antici, lyr'a insasi.

BARBOLA, s. f. vedi *barbonia*.

BARBONIA, s. f., (*barba*), rhombus, specia de pesce marinu.

BARBOSA, s. f., (proprie femininu d'in adiect. *barbosu*), 1. specia de planta, 2. specia de pesce marinu, ca si *barboia*?

BARBOSU, adj., (de la *barba*), magnã *barba præditus*, *barbiger*, (franc. *barbu*, ital. *barbato*), 1. cu barba mare si desã, cui cresce tare barb'a; 2. cu barb'a: *barbosulu animale* = capru.

BARBU, s. m., *barbus*, nullus *fluvialilis*, (franc. *barbeau*), specia de pesce de apa dulce, de riu.

BARBUSIORA si

BARBUTIA, vedi *barbisiora*.

BARCA, s. f., plur. *barce* (mai pucinu correctu *barci*), *barca*, *scapha*, *cymba*, luntre.

BARCUTIA, s. f., *barcula*, deminutivu d'in *barca*.

* **BARDU**, s. m., *bardus*, poetu si cantatoriu la vechii Galli sau Celti.

BARETARE si

BARETARE, *bãretu*, *bãretatu*, v., (*balitare*, sberare continua, ca forma iterativa d'in *balare* = sberare), *clãmitare*, *vociferare*, *delittigare*; a si versã foculu in vorbe, a nu mai tacẽ d'in gura, a blastemã candu pentru un'a, candu pentru alt'a: *mulierea astã nu face de câtu bãreta tãta din'a*, *bãreta barbatulu*, *bãreta copiii*, *bãreta argatii*, *bãreta tota lumea*: *de bãretatulu ei toti avemu se luãmu lumea in capu*.

BARETATORIU, -*tãria*, adj. s., care bãreta: *muliere bãretatoria*, *muller morosa*, (franc. *femme acariãtre et querelleuse*): *se te ferẽsca Domnedicu de mulierea bãretatoria*.

BARETATU si *baritatu*, 1. participiu passivu; 2. substantivu d'in *bãretare*.

* **BARIU**, s. m., (*barium*, d'in *βαρύς* = greu), metallu albu ca argentulu, mai greu ca acidulu sulfuricu, asiã de molle in câtu se pote taiã cu cutitulu; se estrage d'in *baryte* prin pil'a galvanica.

* **BAROMETRICU**, adj., (franc. *barometrique*, ital. *barometrico*), — ce se referẽ la *barometru*.

* **BAROMETRU**, s. m., pl.-e, (d'in *βάρος* = greutate si *μέτρον* = mesurãtãre, franc. *baromètre*, ital. *barómetro*), instrumentu, cu care se mesura pressionea atmosferei si variationile ei; ellu se compune d'in una columna de mercuriu inchisa intr'unu tubu de vitru, sunt inse si barometre metallice, in cari nu intra mercuriu, neci altu licidu, ci sunt formate d'in unulu sau mai multe metalle.

* **BAROMETROGRAPHU**, s. m., pl.-e, (d'in *βάρος* = greutate, *μέτρον* = mesurã, *γράφω* = scriu, ital. *barometrografo*, franc. *baromètregraphe*), barometru factu asiã in câtu de sene, prin unu mecanismu ce are, scrie sau insãmna variationile atmosferice intr'unu tempu datu, in absentia, de essemplu, a observato-

riului; cu tóte co spre a si meritá numele, *barometrografulu* n'are de lipse se notedie tote acelle variatiuni, ci e destullu se insemne numai pressionea mas-sima si minima, ce se întempla in acellu tempu datu.

* **BARYTE**, s. f., (d'in βαρυς = greu), (ital. *barite*, franc. *baryte*), oxidu de bariu sau oxydu bariticu, compusu d'in oxygeniu si bariu, care in natura se afla in stare de sulfatu si de carbonatu, si se pote prepará numai prin operationi chymice; ellu e de natura alcalina si basica.

* **BARYTICU**, si *bariticu*, adj., (ital. *baritico*, franc. *barytique*), relativu la *baryte*: *carbonatu baryticu*.

* **BARYTINA**, si *baritina*, s. f., (ital. *baritina*, franc. *barytine*), nume speciale datu sulfatului de baryte, altramente numitu *spatu greu*, care se cristallisa in typulu prismaticu rectangulariu.

* **BARYTONALE**, adj., de barytonu, (ital. *baritonale*).

* **BARYTONARE**, si *baritonare*, v., 1. a cantá ca barytonu; 2. a intóná grave, (franc. *barytoner*).

* **BARYTONU**, s. adj. (βαρτόνος), (ital. *baritono*, franc. *baryton*), 1. cá substantivu: cantatoriu cu voce intre a tenorelui si a bassului: *unu bunu barytonu*, *una formosa voce de barytonu*; — vocea de barytonu; — specia de instrumentu de cantatu cu corde; 2. cá adiectivu: cu accentulu grave pre ultim'a syllaba, vorbindu mai vertosu de verbele grece-soi: *verbe barytone*.

* **BASALTE**, si *basaltu*, s., *basaltes*, (βασάλτης, cuventu de origine africanu), specia de pétra forte tare, raru omogenea, de colóre inchisa negrastra, verdastra, rosiatrica, vêneta.

* **BASALTICU**, adj., de *basalte*, (ital. *basaltico*, franc. *basaltique*).

* **BASALTIFORMU**, adj. (franc. *basaltiforme*), ce sémena a *basalte*.

* **BASALTIGENU**, adj. (franc. *basaltigène*), nascutu si crescutu pre rupi basaltice.

* **BASALTINU**, adj., vedi *basalticu*.

* **BASANITE**, s. f., *basanites*, (βασανίτης, de la βασανός = medilocu de pro-

bare sau cercare, franc. *pierre de touche*), pétra forte tare de incercatu aurulu si argentulu.

* **BASARE**, *basediu*, v., (de la *base*, ital. *basare*, franc. *baser*), a pune, a assediá pre *base* sau altu ceva assémenea: *unu edificiu asiá de mare nu se póte basá pre fundamenté asiá de pucinu solide*; metaforice mai allessu: *pre ce se basediá pretensionile vostre? ne amu basatu pre vorbele si promessele vostre; ve basati pre unu ce neprobatu, spre a demonstrá altu ce indoiosu*.

* **BASATU**, part., d'in *basare*: 1. cu intellesu passivu: *tyranni'a basata pre temere si frica e totu de a una in perichlu de a cadé; cuventele vostre nu su basate pre nemica*; 2. cu intellesu reffessivu: *basatu pre vorb'a tea am inceputu lucrulu*.

* **BASE** s. f., pl. *hasi* (mai pucinu correctu: *basa*, *base*; cu totulu barbaru: *baza*, *baze*), *basta*, (βάσις), proprie: mergere, calcare; apoi urmă, passu, locu pre care calca cineva; si de aci: fundamentu, temeiu, temelía; I. Cá mai desu si mai apropiatu de insemnarea originaria: 1. partea de diosu a unei colonne, care face orecumu petiorulu columnei, precumu *capetellulu* formedia orecumu capulu ei: *base dorica*, *ionica*; — 2. postamentulu pre care sta unu monumentu, una statua: *pre basea statuei se vede scrissu numele eroului cu litere forte mari*; 3. in generé, fundamentulu pre care sta una constructione sau parte de constructione: *basea casei a putreditu*, *basea a cestui turnu e pré mica*, *basea frontespiciului*, *basea muntelui*, etc. — II. Aplicatu si in alte scientie si arti cu insemnari mai multu sau mai pucinu departate de cea originaria: 1. in scientiele matematice: a) in geometria: partea inferiore a unei figure geometrice, opusulu la *verticele* figurei: *cá base a unui triangliu rectanglu se iea de ordinariu hypotenus'a*; *ca base a unui triangliu isoscelu se iea laturéa inecale cu celle alte done*; *basea unei pyramide*, polygonulu pre care e construita pyramidea; *basea unui conu*, curb'a pre care sta; — b) in agrimensura: *base* = *linea mesu-*

rata pre terrenu cu tóta accurateti'a, pre care se construe tote triancliurile, ce servescu la fissarea situatiunei obiectelor de pre terrenu; c). in aritmetica: *base* = numeru ce arréta câte unitati sau collectioni de unitati mai mice se ceru la formarea de unitati sau collectiuni de unitati immediatu mai mari: *diece este basea modului nostru de numerare, pentru co se ceru diece unitati la formarea unei diece, diece dieci la formarea unui centu, diece cente la formarea unei milie, etc.*; — d). in algebra: *base a unei systeme de logaritmi* = numeru ce are de logaritmu unitatea, si care redicatu la potentiele intregi sau fractionarie, ce au de indici logaritmi ai acestoru numeri, reproduce seri'a numerilor naturali; e). in astronomia: *base* = lini'a mesurata pre pamentu intre doue puncte cuvenita departate pentru mesurarea unui gradu terestru; 2. in scientiele naturali: a). in geognosia: *α. base* = spatiulu ocupatu de una seria de munti: *basea Alpiloru, basea Jurei*; *β. base* = partea de materia predominant in compositionea unei rupi: *mic'a este basea micascistului*; b). in chymica: *base* = substantia ce se combina cu acide si da sari: *basile sunt organice si neorganice, dupo cumu ximu d'in corpuri organice sau neorganice*; *basile, elementu electropositivu*; se dicu *oxibasi, sulfobasi, etc.*, dupo cumu se combina cu oxygeniu, sulfure, etc.; c). in botanica: *base* = fulcrulu unui fructu, unui grautiu; d). in anatomia: *base* = pre ce sta sau de unde incepe una parte a corpului: *basea craniului, basea thora-celui, basea aripeloru, etc.* 3. in musica, a). *base* = partea mai grave a armoniei; b). *base* = not'a mai grave d'in unu accordu; 4. in artea militare: *base de operationi* = locu fortificatu de arte sau de natura, unde se concentra ostile si armele, de unde pléca parti de armata la locurile de lupta si unde se retragu la nevoia; 5. in grammatica: *base* = radecina a unui cuventu derivatu. — III. In insemnari mai ideali: principiu, pre care se fundedia una systema filosofica, unu discursu, una argumentatione, etc., ratione, cuventu, motivu, etc.: *totu discursulu teu jace pre*

una base putreda; argumentatione lunga si plina de abilitate, inse fóra basi solide; justiti'a este basea societatiiloru civili.

* BASELICA si *basilica*, s. f., *basilica*, (βασιλική), proprie adiectivu femininu d'in *basilicus*, (βασιλικός) = regiu, regale, subintellegundu *οικια* = casa; casa regale, palatiu, edificiu maiestosu: si de aci in speciale: 1. la Romanii antichi: edificiu in forulu cellu mare cu doue serie de colonne, ce serviea atátu cá *palatiu de justitia*, cátu si cá locu de stringere pentru negotiatorii mari, cá asiá numit'a *bursa* de asta-di, *palatiulu bursei*; 2. in allu patrule seclu, (data demna de nótau bene), crestini inceptura a redicá temple in stilulu maiestoseloru basilice romane; si de atunci deveni *basilic'a* = templu grandiosu si principale, baseric'a cea mai insemnata, catedrale. — Dissemu se se notedie bene epoc'a, de candu cuventulu *basilica* luá cea d'in urma semnificatione, pentru co cuventulu nostru populariu *baserica* sau *beserica* nu este decátu latin. *basilica*, in care *l* a trecut in *r*, ca si in *sare* = *sale*, *sore* = *sole*, etc. (vedi lit. *l*). *Basericele* nostre, mai allessu celle de pre la sate, sunt, fóra indouentia, departe forte, prin modésti'a loru, cá se nu dicemu mai multu, departe de basilicele strabune; nu este inse mai pucinu addeveratu, co vorb'a *baserica*, impreuna cu altele multe, probedia co Románii erau crestini inco d'in celle d'antaniu secle alle erei crestine, si n'au asteptatu, cumu pretendu unii invetiati straini, pre Bulgari si alti Slavi, cá de la densii se se initiedie in doctrin'a lui Christu.

BASELICE si *basilice*, pl. f. (βασιλικά, proprie adiectivu neutru plur. d'in *βασιλικός* = regescu, imperatescu, subintellegundu *βιβλια* = carti), carti coprenditorie de legi imperatesci; si de aci in speciale: legile imperatesci romane, ordinate antánii de imperatoriulu Leone filosofulu, apoi adausse si promulgate de imperatoriulu Constantinu porphyrogenitulu, legi, cari la Románi, fura; intru cátu usantieles terrei nu le modificau,

in vigóre, pëno la promulgarea codiceului lui Caragiá in Terr'a romanesca si a lui Callimachu in Moldavi'a;—form'a inse de *vasilicále*, data de unii ouventului, este cu totul barbara.

*BASELICU si *basilicu*, s. m., *basilicum*, *ocymum basilicum* allu lui *Linneu*, de la βασιλικόν = regescu, imperatescu, vedi mai susu *baselica* si *baselice*, —(vedi si in Glossariu *busuiocu*), planta de famili'a labiateloru d'in *didynamia gymnospermia* a lui *Linneu*; *baselicu de câmpu* = *baselicu rosiiu* = *prunella vulgaris* a lui *Linneu*; *baseliculu cerbiloru* = *mentha pulegium* a lui *Linneu*; — *manuchi* de *baselicu*, cu care battezia preutii.

BASELISCU si *basiliscu* (in scriptura dupa pronuntia greca moderna, *vasiliscu*), s. m., *basiliscus* (βασιλισκος), proprie, *regulus* = *regisoru*, si de aci in speciale: 1. in intellessulu anticu: animale imaginariu, care se credea co e unu sérpe galbinu, avendu pre capu trei mice eminentie albastre in forma de-corona (de unde si numele lui), si co numai prin cautatur'a sa potea uccide pré cineva; de aci metaforice, cá si *vipera*: persona plena de furia veninosa. 2. in intellessu modernu: a). genu de reptilé d'in ordinea sauriloru, carui-a *Linneu* a datu acestu nume d'in caus'a marei assemnari cu *basilisculu* celloru anticu, déro care nu are in ellu nemicu offensivu; — b). stea forte formosa in constellationea *Leului*, numita si *regulu*, essactu in e-clipctica.

BASERECA, si *baserica*, (la Macedo-románi: *basiérecu*, la Dacoromani: *baserica* sau *baserica*, si *biserica*, sau *biserica*, in carti mai vechie inse *baserica*), s. f. pl., *baserice* (mai pucinu correctu: *basereci*), (*basilica*, vedi mai susu *baselica*), *templum*, *aedes*, *sacellum*, *ecclesia*; 1. in intellessu materiale: verce edificiu sacru, de la cellu mai pomposu pëno la cellu mai modestu, in care preutii facu sant'a liturgiá, si in care crestinii se aduna, la serbatori si alte occasioni solemne, ca se asculte sant'a liturgiá si invetiaturele religiose, ca se se roge si se adduca multiamiri lui Domne-

diu, etc.: *pucina lume erá la baserica*; *la baserica sau a casa aveti in cugetu se ve comunati?* — si pentru templulu judaniloru: *acestu-a a dissu co in trei dille va stricá si va reedificá baseric'a*; *la mortea mantuitoruluu catapetasm'a baserice se rupse in doue*; proverbiale si metaforice: *mergi si tu la baserica d'in joi in pasci*, *mergi forte raru la baserica*; — *nu m'a imbetranitu callea baserice*, la lucrulu de care e vorb'a me precepu forte bene; *draculu baserice nu face*, de la unu omu reu, reu se ascepti; 2. in intellessu pirituale: a). crestinetate, crestinii in totu, toti cáti s'au batteziatu in Christu si s'au legatu a crede in ellu si a urmá invetiatur'a lui, cá formandu unulu si acellu-asi corpu animatu de unulu si acellu-asi spiritu allu divinuluu mantuitoriu: *totu crestimulu crede intr'una santa*, *universale si apostolesca baserica*; *precumu Christu a amatu baseric'a*, *asiá se si ame si barbatulu muliere*; *ereticii se scotu d'in senulu baserice*; *prin battezu omulu intra in baserica si se face unulu d'in membrele acestui santu corpu*; b). una parte d'in crestinetate: *baseric'a romána*, *baseric'a gréca*, *parentii baserice latine*, *baseric'a resaritana*, *baseric'a appusana*, *baseric'a protestante*, etc.; c). si mai vertosu personele basericesci, clerulu; d). invetiaturele, assiediamentele, administrationea baserice universale sau a basericelelu particularie, cultulu, ceremoniele, etc.: *sant'a nostra baserica ne invétia ce se facemu, ca se ne mantuimu*; *baseric'a nu e bene se fia asservita statulu*; *baseric'a libera in statulu liberu*; *baseric'a si scol'a se se adjute un'a pre alt'a*.

BASERECESCE, si *basericesce* (vedi *baserica*), adv., conformu reguleloru stabilite de *baserica*, cá in *baserica*: *nu vreu se mi canti lumesce, ci basericesce*; a se despartí *basericesce*, a se despartí formale si definitivu, se dicea de casatoriti mai inainte de a se stabili casatori'a civile, de orece casatori'a erá unu sacramentu, unu legamentu basericescu, ce numai basericesce se potea deslegá.

BASERECESCU, si *basericescu*, (for-

me mai pucinu corecte : *basericescu*, *bisericescu*), adj., (vedi *basereca*), *ecclésiastions*, ce se tine de *baserica* : *vestimente basericesci*, *fac'a basericesca*, *preutu*, *diaconu*, *archieru*, etc.; *omni basericescu*, care servece *baserice*i, fôra se aiba daru *preutescu*, *cantoriu*, *cantatoriu*, *parecclesiariu*, etc.; *cantari basericesci*, *carti basericesci*, *administratione basericesca*, *invețiaturi basericesci*, *servitiu basericescu*, etc.

BASERECOSU, si *basericosu*, (forme mai pucinu normali : *basericosu*, *bisericosu*), adj., (vedi *basereca*), *religiosus*, *templum sedule frequentans*; cui place a merge la *baserica* si nu lasa se i scape neci una ocazione spre a se duce in cas'a lui Domnedieu, se se roge, se se inchine; de aei : *religiosu*, *pietosu*, cu fric'a lui Domnedieu.

BASERECUTIA, si *basericutia*, (forme mai pucinu corecte : *basericutia* si *bisericutia*), s. f., (vedi *basereca*), *medicula*, *sacellum*, deminutivu d'in *baserica*, *basereca mica*.

BASERICA, *basericescu*, etc., vedi *basereca*, *baserecescu*, etc.

BASIARE, *basiu*, *basi*, *basia*, *basiamu*, etc., *basiatu*, v., *basiare*, (franc. *baiser*, ital. *basciare* si *basciare*), la Macedoromani cu acea-asi insemnare ce la Dacoromani are verbulu *sarutare* : *lierta-me si da se ti basiu manule*; *feminele mai tenere*, la *essirea d'intru baserica*, *basia manule acelloru mai bebrane*; *vinu in coci se te basiu pre frunte*.

* **BASICU**, -a, adj. (ital. *basico*, franc. *basique*, de la *base*), relativu la *base*, numai in intellesu chymicu : *sare basica*.

* **BASIGENU**, adj., (ital. *basigeno*, franc. *basigène*), care produce *basi* in intellesu chymicu.

* **BASIGYNU**, s. m., (*βάσις* = *base*, si *γυνή* = *femina*, franc. *basigyne*), se dice de *basea pistillului planteloru*, candu a-costa *base* nu este decatu prolongarea suptire a *bazei ovarului*.

* **BASILARE**, adj., (ital. *basilare*, franc. *basilaire*), de *base*, in intellesu anatomicu.

BASIU, (vedi *basiare*), s. m., pl. *ba-*

sie, *basium*, (franc. *baiser*, ital. *basio*), la Macedoromani, *sarutatu*, *sarutare*.

* **BASSARE**, (vedi *basu*), v., *demittere*, *decrescere*, (ital. *bassare*, franc. *baïsser*), a *lassa* in diosu, a *da* in diosu, a *diosura*, a *affunda*; a se *lassa* in diosu, a *scada*, a *decesce*.

* **BASSETIA**, (vedi *basu*), s. f., *humilitas*, *ignobilitas*, *vilitas*, *abjectio*, (ital. *bassezza*, franc. *bassesse*), stare, calitate de *basu*, in tote simnificationile acestui cuventu; *fapta bassa*.

* **BASSU**, adj., (ital. *basso*, franc. *bas*, de la *βαθός* = *profundu*, *βήσσα* si d'orice *βάσσα* = *valle*, celt. *bas* = *diosu*, *umile*; latin. in Isidoru *basus* = *scurtu* si *grossu*, *menuntu*, *indesatu* si *grassu*), — I. in insemnare materiale : 1. *oppusu la inaltu*, *redecatu*, *de susu*, *superiore*! : a) pentru locuri si situatoni : *de pre locurile redocate apele se scurru in celle basse*; *insule asiã de basse*, in *cãtu marea le acopere cu flussulu seu*; *partile basse alle terrei sunt continuu inundate de ape*; — b) pentru omeni si alte animalu, pentru plante si alte obiecte naturali sau artificiali, cari nu au inaltime mare sau cuvenita : *tavanulu acestei case e pre bassu*; *usi'a casei e asiã de bassa*, in *cãtu dai cu capulu de susu*, *candu vrei se intri sau se essi*; *omni bassu de statura si uscativou la facia*. — 2. *plecatu in diosu*, *lassatu in diosu*, *inchinatu*, *scadutu* : *temperatura bassa*, *cu frunte bassa*, a *tiné ochii bassi*, a se *intôrce a casa cu capulu bassu*. — II. mai allesu in se in intellesu metafericu, in opposetione cu *inaltu*, *nobile*, *mare*, etc., *umilitu*, *degradatu*, *obscuru*, *neconnoscutu*, *avilitu*, *neinsemnatu*, etc. : 1. cu referentia la nascere, la conditione saustare : *essitu d'in bassele strate alle societatii*, *cestu omni sciù*, *prin meritele selle a se redica la celle mai innalte demnitati*; — 2. Cu referentia la espressioni, la stilu, si prin urmare la cugetari si idee : *espressionile basse denota modu de a cugeta bassu*. — 3. *déro mai allesu cu referentia la portare*, la fapte, si prin urmare la caracteriu : *faptele vostre basse si abiecte nu potu inspirã de câtu grétia*; *ânimele basse nu su capaci de sentimente nobili*; — 4. in

fine cu referentia si la multe alte lucruri, dére mai allessu la voce : a cantá cu voce bassa, sau in modu adverbiale : a cantá bassu, a cantá incetu, sau a cantá grossu; — asiá déro voce bassa are doue intellessuri cu totulu diverse : a) voce incéta, pucinu tare sau mare : a vorbi cu voce bassa, a vorbi incetu, a nu vorbi tare; — b). voce grossa, grave, voce care pote fi tare, sau mare, inse nu e susu, acuta, suptire, cumu se dice : a vorbi cu voce bassa, a vorbi grossu, in tonu de diosu; — de aci bassu cu insemnare de substantivu : a). personale : cantatoriu cu vocea cea mai de diosu, cea mai grave d'in celle patru voci principali in music'a moderna : unu bunu bassu, bassu profundu, bassu cu mare si potente voce; — b). reale, cu mai multe insemnari : instrumentu, corda sau voce, care canta partea cea mai grave a unei armonie : bassu de vibra, celle patru voci principali sunt bassulu, tenorele, contraltulu, si altulu sau supranulu; — partea armoniei, cea mai grave : bassulu acestei opere e in genere reu essecutatu.

BATA, s. f., vedi béta sau béta.

BATA, (a d'in syllab'a prima, desi tonicu, s'a facutu obscuru pentru destincione, póte, de bata), pl. bete, s. f., (d'in batere, ca duca d'in ducere), pedum, (fr. houlette); — 1. in intellessu speciale si cellu mai dessoru : batiu mai lungu si mai grossu, ce porta pecurarii si alti pastori de vite si cu care se servu a mená vitele, a apperá pre aceste-a si pre sene, etc. : pecurariulu redimatu in báta se uitá cu placere la joculu miciloru; — 2. in intellessu generale, verce batiu destullu de lungu si grossu, care serve cá arma la bataia : cu nu me sciu bate cu spat'a, se ne batemu déro cu bátele.

BATACE, si bataciu, (d'in batere, ca fugace si fugaciu, d'in fugere), adj. s. pugna, ad certamen, promptus; — paratu si dispusu a se bate, pusu pre bataia, care cauta, eumu se dice, bataia si cërta cu luminarea, cui place cért'a si batai'a : cocosii sunt forte bataci.

BATAIA, etc. vedi batalia, etc.

BATALIA, si batáia, s. f., pl. batalie si bataie, (mai pucina bene : batáli si ba-

tái), (battualia si battalia); pugna, verbera, agitatio, (ital. battaglia, franc. bataille, isp. batalla), actionea de a bate sau resultatulu baterei : 1. in intellessu de a dá loviture cu mân'a, cu bátiulu, cu cüréu'a sau cu alte instrumente : a dá bataia, a bate; a luá sau mancá bataia, a fi batutu; a trage bataia sau a trage unu puiu de bataia, a bate reu, — de unde metaforice : a dá sau trage cui voa bataia in carti, sau in alte jocuri, a lu bate, a l'invinge in jocu; — speciale ca medilocu de castigare allu copiiloru si chiaru omeniloru mari : cu batáli'a nu se invetia mente capii; proverb. : toba de bataia, omu batutu de toti, intellessu impromutatu de la batai'a tobei de cõtra unu militariu sau altu cineva; — a trage bataia la spate, la curu, etc., — de unde proverb : a trage sau dá bataia la curu, ca se vina mentea la capu; — a avé frica de bataia, a fugi de bataia; — 2. in intellessu réciprocu si reflexivu de a se bate unulu cu altulu, de a se luptá : cért'a fóra bataia n'are lipiciu, batai'a brosceloru cu sórecii, a se bagá in batai'a, a cautá bataia, a se appucá de bataia, etc. — 3. in intellessu de scornire la venetóre : a face bataia cu omeni, cu cani; a face bataia de lupi, de iepuri, etc. — 4. in intellessu de miscare, sarire, vibrare, frementare, agitare : batai'a ventului, batai'a frunzieloru, batai'a ánimiei; batai'a ochiului, batai'a pescelui, etc. — de unde : bataia de ánimá, merbu ce stá in baterea de ánimá, sau spaima mare, temere nespúsa : mare bataia de ánimá am avutu, pëno se me incredentiedtu, co n'ai fostu vulneratu; in una bataia de ochiu, in unu momentu, in una clipa de ochiu; — bataia de cugetu, mustrare de cugetu, sau de conscientia, d'in cauza de verunu reu commissu, — bataia de capu, mare frementare cu mentea; — 5. in intellessu de locu, unde bate, tende sau lovesce cu violentia ceva : in batai'a apei, sorelui, focului, etc. — 6. in intellessu de mesura, tẽmpu musicale : cantecu in doue bataie; — 7. in intellessu de distantia la care bate una arma : batai'a tunubus e mainmare ca a pusceloru; — 8. in intellessu

cu totulu speciale, in locutionea *bataia de jocu*, luare in risu : *a luá pre cineva in bataia de jocu*, a si ride de ellu; *a face pre ceneva de bataia de jocu*, a lu face de risu; *omu de bataia de jocu*, omu de risu; *lucru de bataia de jocu*, lucrú reu facutu;—de unde forá *lucru* : *nu mi ai facutu vestimentu, ci bataia de jocu*, frase in care *bataia de jocu* insémna lucrú reu facutu.

* **BATALIA** (*l. nemoiatu*), s. f., pl. *batalie*, (mai pucinu bene : *batalii*), procliam, pugna, (it. *battaglia*, franc. *bataille*, isp. *batalla*), — acellu-asi cuventu cu precedentele *batalia* sau *bataia*, cu diferenti'a specifica, co *batalia* se dice mai vertosu de una *bataia mare*, intre doue osti a doue popore in stare de bellu : *batali'a de la Callugariani*, *batali'a de la Vallea alba*;— *a dá batalia*, a incepe lupt'a, se dice de doue osti, si numai cu una nuantia de ironia se dice *batalia* in locu de *bataia*: *ce? vrei se faci cu mene batalia?* — Afora de acésta-a *batalia*, chiaru in acestu intellessu speciale, insémna mai multu ordinea, in care se lupta óstile, pre candu *batalia* sau *bataia* insémna mai vertosu lupt'a insasi, asiá in cátu se pote dice : *a luá parte la bataia intr'una batalia*;—sau espeditione, stare de ostilitate a unui poporu cu altulu : *a se duce la batalia*, a plecá in una espeditione; *a veni de la batalia*, a se intorce d'in una espeditione; *nu se face batalia*, nu se stricoa pacea. M. — In totu modulu *batalia* si *batalla*, e acea-asi vorba cu differentia, co in cea d'in urma accentulu e rategitu si g'ar cuveni a fi restabilitu, sau cu alte vorbe, intrég'a forma *batalia* e de repudiatu. L.

BATALIOSU si *bataiosu*, adj., (*batalia*), *plagesus*, *bellicosus*, *excellens*; —1. cui place se bata, brutale : *invetiatoriului nu se cade a fi bataiosu*; *erosi ne vinu bataiosii de militari pre capu*; —2. cui place a se bate sau a se certá, *bellicosu*, *animosu*; *de candu mi te ai facutu asiá bataiosu?*—3. *infricosiatu*, de spaima, fia in bene sau in reu, escelente, extraordinariu, insemnatu in genulu seu : *vinu bataiosu*, care bate la capu, déro mai desu : forte bunu; *am*

arme bataiose, cai bataiosi; miere bataiosa, forte rea, déro si mai desu : forte formosa; *vestimentu bataiosu*, forte formosu; *sore bataiosu*, forte arditoriu, etc.

BATALIUTIA sau *bataliuta*, s. f., deminutivu d'in *batalia* sau *bataia*, (ital. *battagliuzza*) : *bataliuti'a tea nemine nu va manoa, de nu vei face cumu ti dicu*.

BATATORIU, *batatura*, etc., vedi *batutoriu*, *batutura*, etc.

BATEÁ, s. f., vedi *batella*.

BATELLA si *bateá*, s. f., planta de apa, typha lui Linneu.

BATERE, *batu*, *batui*, *batutu*, v., *batare*—*verherare*, *cadere*, *cadere*, *vincere*; *pugnare*, *certare*; *pulsare*, *movere*, *agitare*; *moveri*, *agitari*, *micare*; *terere*, *pavire*; *corrumpere*, *clade* vel *malo afudere*; *vergere*, *spectare*, *propensum esse*, *deleclari*, *studere*, *amare*; *metiri* vel *lustrare aliquam regionem*; (ital. *battere*, franc. *battre*, isp. *batir*). —I. cá transitivu : a loví de mai multe ori, a dá mai multe loviture, insemnare, care dupo subiectulu sau obiectulu *bateri*, dupo instrumentulu sau scopulu *lovirei*, se modifica in multe si variate intellessuri : A. cu subiectu si obiectu directu de persona sau de alta fientia insuffletita : l. a maltractá prin loviture, a castigá, a puni : *unu omu cu mente nu si bate muliereca*; *nu bateti boii, caii*; *ce ai cu bietulu cane de lu bati asiá? omulu nu se bate cu batulu, ci cu cuventulu*; *Domnedieu batui pre Aegyptiani cu diece infricosiate plage*; — instrumentulu *baterii* se espreme prin prep. *cu*, éro partea pre care se dau loviturile prin prep. *la* : *a bate la spate, la palme, la talpe*, etc.;—*a bate la trei cóste*, a bate reu; — proverb : *de departe callu-si bate, éro de aproape ochi-si scote*, cea ce fora cuvenita luare a mente sau la distantia pare bunu sau formosu, de aproape sau dupo accurata consideratione parereu sau uritu;—*nu te mai batu eu, co te a batutu domnedieu*, nu te mai batu eu, co-ci faptele telle te au facutu destallu de miseru;—de aci : *omu batutu de domnedieu*, omu in stare forte *miseru*; — *a bate pre spate, pre umeri*, a laudá : *nu numai co nu mi a dissu nemica reu*

pentru *sapt'a mea, déro inco m'a hatutu cu multiamire pre umeri*; — 2. a bate in lupta, a invinge, a fi superioare, a respinge, a triumfă: *leulu bate pre ursu; la Callugariani Românii batura infricosiatu pre Turci; in atâtea lupte cu atâtea popore Stefanu cellu mare nu remase mai neci una dată batutu; de si aveam concurrenti multi si tari, pre toti inse i am batutu; nemine nu te potē bate in cărti; tu bati pre toti la joculu de mince*; — in acestu intellesu si cu subiectu sau obiectu de fientie neinsuffletite: *assele bate tote celle alte cărti de jocu; cartea mea bate pre a vostra; cuventele se batu cu cuvente; fora a urî pre omu, vomu bate d'in tôte poterile vitiele lui; comedîa bate vitiele societatei; nu vei potē bate tarile argumente, ce am produssu in favorea causei melle*; — si chiaru absolutu fora obiectu directu : *cine a batutu si cine a fostu batutu in acellu concursu?* — de asta data am batutu eu. — 3. pentru certe animali, a fi in caldur'a amorei, a se incalcecă, a se calcă pentru fecundatione; *pescii se batu, berbecii batu ouile, callii epele, taurii vaccele*; — 4. pentru certe animali, a intorce, a castră : *a bate unu berbece* : a). a lu maltractă cu loviture, b). a lu castră, c). a lu bate taiatu, ca se fia carnea frageda. — 5. cu subiectu neinsuffletitu : a). vorbindu despre unde de apa, de aeru sau de lumina, a cadé cu potere, a attinge in continuu, si de aci, a agitá, a incommodá, a supperá, a vetemá : *unu sore violentu ne batea in facia; unu ventu cu plóia ne a batutu tota noptea pre calle; batutu de tote venturile, nu sciu unde se mi afflu repausu; batuta cu furia de ventu, navea se lovi de unu scopellu si se sparse; puneti-ve pellariele in capu, co ve bate sorele*; — in speciale pentru beutire spiritose si alte lucruri ammetitorie, a merge la capu, a se suí in capu, a imbetá, a ammetí : *vinurile noue te batu lá capu mai reu ca celle vechie; vinulu beutu eri m'a batutu reu la capu; carbunii ne au batutu la capu; a moritu batutu de carbuni*; — si fora obiectu directu : *bate sorele; lun'a batea in ferestra; vinulu nou bate la capu, ventulu bate despre media*

nopte, etc., *batere*, luandu astufelu insemanarile de a cadé continuu si cu violentia, a tende cu taria, a se miscá, etc. — b). vorbindu despre diverse lucruri, cari potu adduce bene sau reu, a adjuge, a attinge, a frementá, a agitá, a turburá : *pre voi ve bate fericea de starea mea; bata-te fortun'a*; — mai allesu in urári si blasteme : *bata-te toc'a, mani'a lui domnedieu, langorea, etc.*; — in speciale : *me bate cugetulu*, me mustra, nu mi da pace; sau in insemnare mai lena, mi pare reu; sau in fine, me impinge, me indemna cugetulu : *candu te bate cugetulu pentru rellele facute, nu poti neci dormi in pace; ne batea cugetulu se plecámu*; in acestu d'in urma intellesu si : *me batea mentea (saru mentile) se vinu si eu*; — *ve bate capulu*, ve duce mentea, ve precepti; c). cu obiectu directu de fientie neinsuffletite, a vetemá, strică, a infestá, a perde : *brum'a a batutu reu viniele; grandinea a batutu gránele si celle alte bucate; locustele; secelele, choler'a si alte flagelle batu de cătiva anni acésta nefericita terra; lotrii batu casele ómeniloru, le fura; gásclele au batutu reu ordiele de estu tempu*; — si fora obiectu directu, a cadé, a picá, a strică : *bate brum'a; a batutu petr'a, etc.* — B. cu obiectu directu de lucruri : 1. de metalle, a bate cu mainulu sau ciocanulu, a). spre a fabricá obiecte d'in elle : *ferrarii batu ferrulu, aurarii aurulu, argentarii argentulu; Românii au dereptulu de a bate moneta; monet'a se bate d'in auru, argentu, arama; d'in ferru se batu curcui, baltie, cuie, pironi, si alte obiecte de mare utilitate*; — b). spre a ascutí celle fabricate d'in metalle : *nu taia cós'a, pentru co de multu nu e batuta; secerile si cóscele se batu d'in tempu in tempu, cá se se faca mai taiose*; — proverb : *bate ferrulu, pēno candu e caldu*, lucrulu inceputu nu lu lassá se ammortesca, folosesc-te de inceputu si de bune desposetioni, pēno candu acéste-a nu trecu si peru. — 2. de căi, drumuri si alte locuri sau spatie, a bate cu petiorulu, cu carrulu, cu mainulu sau alte instrumente : a). spre a le netedí, a le face bune de amblatu : *callea este impetrata si bene batuta; anevoiambli pre acellu drumu,*

pentru co inco nu e batutu; ar'a se bate bene, pentru cá se nu se perda multe grantie; — de aci, b). metaforice, a amblá, a strabate, a percurre : *am batutu tote cáile si carrárele, fora se potu aflá ce cautam; nu te abbate d'in callea batuta de toti, co nu scii cumu va essi lucrulu; callea batuta este totudeauna cea mai scurta; câte terri si mari a mai batutu si acestu omu; callulu bate câmpii, padurile, báltile, etc.; acésta vacca bate laturile, ambla ratecita de altele; tota diu'a batemu podurile; bate usiele, ambla fora capetâniu d'in casa in casa; venatorii batu padurile sau câmpii cu omeni sau cu cani, ca se scornesca venatul;* — de aci si absolutu, fora obiectu directu : *câni mei batu de minune; tota diu'a s'au auditu câni batendu in acesta padure, amblandu si latrandu spre a seorní venatu: in desertu douedieci de ómeni au batutu trei dille, co nu amu potutu prende neci macariu unu iepure; proverb' : a bate câmpii, a vorbí altele de ce se cade, a essi d'in subiectulu vorbirei; — a bate podurile, a amblá fora capetâniu si fóra lucrú, — de unde ca substantivu compusu : unu bate-poduri, unu perde-véra, care nu se mai astempera de pre drumuri, ca se si caute de lucru. — 3. de vestimente, straie si stofe, sau materiele, d'in cari se facu acelle-a; a bate cu vergelle sau alte instrumente : a). spre a le curetiá de pulbere sau alte necurátie, a allege d'in elle ce e bunu de lucru d'in ce nu e bunu : *iea acestu vestimentu si lu bate bene de pulbere; scoteti scauncele d'in casa si bateti-le bene de pulbere; de trei ore batu scorti'a si nu potu scóte pulberca d'in ea; inulu, cânep'a se topescu antâniu, epoi se batu, ca se se allega ce e bunu de torsu; lân'a inco se bate, inainte de a se bagá in straie, ca se se affène si se se curetie de pulbere; — b). spre a le face dese : *pândia bene batuta, pândia rara si pucinú batuta; — de aci batatura, fire ce se introducu prin urdítur'a unei stofe. — 4. de grauntie, a le bate cu cai, cu flagelle, sau alte instrumente, spre a le allege de paie, pellicelle, etc. : *porumbulu s'a collessu si s'a batutu; gránulu nostru sta inco nebatutu; s'au inventatu bune ma-****

*chine de batutu gránulu si porumbulu; pune gránu in cea piua si lu bate bene. — 5. de pómi, a i bate, a i scuturá de fructe, dandu in ei cu perrece sau agitandu-i : *am batutu cei doi peri, si mi au datu doue carre de pere; prunetele se batu pretómna; candu bateti pomii, luati a mente se nu i vetemati, rupendu-le ramure; veniti se batemu nucii. — 6. de lucruri ce intra, sau se introducu, sau se fisedia : a). a bagá batendu : *a bate pari, cuie, pironne; a bate cercuri la una bate; — b). a fissá batendu : *a bate una broasca la una usia; a bate una feréstra, etc. — 7. de fructe : a). a le scuturá, a le dá diosu, batendu pomulu cu ceva : *a bate nucile, perele, merele, etc.; — b). a le striví, stricá, mollesi : *perlec si merele batute se allegu d'in nebatute, cá se nu se strice si aceste-a; — de aci, despre parti de alle corpului, a fretá, a vetemá, a supperá, a vulnerá, etc. : *incaltiamentele me batu reu la petiore; bietulu bou e reu batutu de jugu la céfa; callulu meu e reu batutu la petiore de férra si la spate de sélla; — de unde batatura, inflatura sau impetritura produssa prin batere sau frecare multa. — 8. de licide, sau vasele ce le coprendu, a ammestecá batendu-le, agitandu-le si, de aci, in genere, a agitá, a scuturá : *a bate oue; pune vinu, piperu si ardeiu in acellu-asi vasu, si bate-le bene, se se ammestece; bate bene ciocolat'a cu laptele, in care ai pusu-a; a bate laptele, ca se scota untu; de unde : *lapte batutu; in acellu-asi intellessu : *a bate putineiulu; — a bate stupii, ca se essa albinele si se se scota mierea; a bate sét'a, cá se essa din ea ligidulu sau farin'a; a bate ciurulu, cá se essa d'in ellu grauntiele; ventulu bate frundiele; canele-si bate coda; — passerea-si bate ariple; — proverb' : *a bate apa in piua, a assudá in desertu; — 9. de grauntie sau bobé, ferte mai vertosu, a le reduce in stare licida : *a bate mazere, fasole, lente : *fasole batuta, (purée de haricots). — 10. de obiecte sunatórie, a le face se sune, lovindu-le cu maiutie, cu limb'a lora, sau agitandu-le : *a batetóc'a, clopotulu, clopotellulu; orologiuulu bate trei ore; — de unde in modu imperso-**************

nale : *bate mediulu noptei*; a *bate tob'a de batata*. — 11. de pãrti alle corpului, cu diferite insemnari : a). a *si bate peptulu*, a se lovi cu man'a in peptu in semnu de resbuãare; b). a *si bate buccile curuhui*, in semnu de nepesare si despretiu; c). a *si bate capulu cu ceva sau cu cineva*, a se frementã, a assudã, a si dã mari labori, a se fatigã multu : *multu mi am batutu capulu se precepu ce spani*; *mi am batutu indelungu capulu cu densulu*, *fora se lu potu induplecã*; *multu ne amu batutu si noi capulu cu acãsta cestione*, *fora se ua potemu scote la capetu*; — in acellu-asi intellesu se dice, candu e vorb'a de labore intellectuale, si : a *si bate mentea cu ceva*. — d). a *bate capulu cuiwa*, a stã de densulu, a nu i dã pace, a supperã cu una cerere : *multu am batutu capulu bietei muieri*, *fora se ua potu abbate d'in callea virtutei*; *muierca mi bate capulu de lune de dille*, *ca se ua ducu la ballu*; — e). a *bate ochiulu*, a face impressiune buna : *acestu omu nu mi bate ochiulu*; *acestu callu mi bate mai multu ochiulu ca cellu altu*; *mie unui-a lucrulu nu mi bate ochiulu*. — 12. de obiecte de jocu, a face se merga, a rapedã, a arrunca lovindu-le cu ceva : a *bate mincea*; *popiculu*, *drech'i'a*, *porc'a*, etc. — 13. de arme arruncatorie : a *bate murã*, *cetatea*, *intariturã*, etc. — 14. de vorbe, tonu, mesura musicale : a *bate mesur'a*, a arretã sau dã messur'a musicale prin batere de mãna, de petiore, etc.; a *bate tonulu pre una syllaba*, a appesã vocea pre aceea syllaba; — 15. de saltatu, a jocã cu focu batendu tare si iute in pamentu cu petiorele : a *bate chor'a*, *brãulu*, etc.; — de unde *batut'a*, saltu cu misicare rapede si animata. — 16. la Macedoromani : a *bate fluerulu* sau *fluer'a* (cumu dicu ei), a sufflã in flueru, a cantã cu fluerulu. — 17. a *bate telegrafulu*, a *bate una telegramma*, a dã scire prin baterea fireloru telegrafului. — 18. a *si bate jocu* : a). de nnu omu, a ride de ellu, — b). de unu lucru, a lu face reu si prostu. III. ca intransitivu, construitu : 1. cu *la* : a). a dã mai multe sau repetite lovituri : a *bate la ferestra*, la

usia, — de unde metaforice : a *bate la tãte usiele*, a se indreptã si sollicitã, la toti, cã se capete ceva; — b). a *bate la ochi*, a face mare impressiune ochiloru : *rosiulu bate la ochi mai tare ca verdele*; *copill'a acea-a mi a batutu tare la ochi*; — c). a luã si tinã una directiune, a tende, a se stringe, a se concentrã, a veni continuu la cineva sau undeva, a se miscã spre una parte, a inclinã, a tinti : *cartea batea la tene eri*, *astadi bate la mene*; *nu sciu de ce lumea bate asiã la densulu*; *limb'a cantariului bate la una parte*; *am se cantarescu asiã de bene*, *incãtu se bata de la mane la tene*, *adeco cantariulu sau limb'a cantariului se bata*, se incline de partea mea intr'a tea; *acumu intellegu unde batea vorb'a tea*, ce intellesu sau scopu avea vorb'a tea; unde tintiea. — 2. cu *in*, camu in acelle-asi insemnari cã si cu *la* : *sorele bate in ferestra*; *radiele lunei bateau in speculu d'in faci'a*; *unu dulce ventu batea in pãndiele nostre*; *in mene bate foculu*; *cantariulu bate in asioru*, *in greu*; *radi'a ochiului se bata in firulu ochiamului*; *pusc'a bate in tinta*; *fac'i'a frundioloru incepea se bata in galbinu*. — 3. cu *d'in* : a). a *bate d'in palme*, sau spre a chiamã pre cineva, sau spre a lu applaude, sau spre a ride de ellu : *de una ora batu d'in palme*, *si nu audi se vini?* *candu actoriulu se presentã pre scena*, *toti spectatorii batura d'in palme*; b). a *bate d'in petioru*, sau d'in impatienti'a, sau pentru ammenintiare si intimidare : *focosulu armessariu bate totu intr'una d'in petiore*; *n'am de cãtu se batu d'in petiaru la ei*, *si toti se baga in gaura de serpe*, — c). a *bate d'in buza sau d'in buze*, a si face se tremure buz'a, si in intellesu metaforicu : a fi meniosu, a remanã doiosu de ceva, a perde si duce dorulu de ceva : *dëco nu manci acumu*, *multu ai se bati d'in buze de mancare*. — 4. cu prep. *cu* : a fi plecatu tare spre cineva sau ceva, a avã mare placere, a affectionã : *vulpile batu cu gainele*; *copillulu bate cu tata seu*; *n'am vedutu omu care se bata asiã de multu cu allunelle si nucile*; *fetele batu mai multu cu mam'a*, *baiatii cu tatalu*; *copillulu no-*

stru bate tare cu cartea; — mai rar în acestu intellesu cu *dupo* sau *spre*: *bate dupo mulieri* = ambla dupo mulieri. — 5. absolutu, fora neci unu obiectu cu prepositione : a) a se miscá, a sarí, a tremurá, a fi agítatu, a se scuturá : *ven'a bate incetu*; *anim'a bate mai tare*; *pentulu bate furiosu*; — b) a face se percurra una distántia, a strabate, a tiné una directiune, vorbindu de arme : *tunulu bate mai departe ca pusc'a*; *asta arma bate bene, reu*; *dereptu, strambu*; — c) a cadé cu putere, a vení, a se miscá în una directiune : *bate sorele, bate ventulu*, etc. (vedi mai susu). — III. In forma pronominala, a se bate : 1. construitu cu prepos. *cu* sau *intre* : a) a si dá loviture impromutate, a se maltractá reciproce : *cocosiulu se bate cu gain'a*; *scolarii d'in una classe s'au batutu cu cei d'in alta classe*; *barbatulu se bate cu muierea*; *ollarii s'au batutu intre densii*; *fratii nu se batu unulu cu altulu*; — b) a se luptá pre campulu de bataia : *Románii se batura cu Turcii*; — de aci, in genere, a se luptá cu unu adversariu orecare : *a se bate cu mortea*, a fi in agonia; *a se bate cu mori de ventu* = cu adversari sau greutáti imaginarie; — proverb. : *a se bate in parte*; a se bate si luptá, asiá co neci unulu nu invinge pre cellu altu; — c) a fi in stare de bellu : *Russii se batu cu Turcii*; — d) absolutu, fora *cu* : a fi bellicosu, a avé coragiulu de a se bate : *poporele invetiate cu pacea a nevoia se batu*; *Francesulu se bate bucurosu*. — Cauta inse a destinge bene relationea obiectului necessariu, cerutu de verbu in insemnările descrisse, de relationea obiectului de instrumentu sau modu, care inco se espreme de regula prin *cu* : *a se bate cu petre, cu tunuri, cu pusce, cu pumnii*, etc.; *taurii se batu cu cornele, caii cu petiorele si cu gur'a*, etc., care inse, spre a incongiurá ambiguitáti, se espreme si cu alte prepositioni, mai vertosu cu *in* : *ne batemu in cuvente*; *berbecii se batu in capete*; *ne vomu bate, déco vrei, in lancie*; — metaforice : *a se bate cu una buccata, cu una placenta*, etc., a si pune poterile, ca se ua mance tota, a se adoperá ca se mance

mai multu d'in ea; — 2. in intellesu reflexivu : a) a si dá sie loviture : *a se bate cu pumnii in capu*, a fi desperatu; *a se bate cu pumnulu in peptu*, a arretá, co vré a si resbuná; — b) construitu cu *la* si *de*, a se loví, a se frecá, a se veteamá, a se vulnerá : *boulu se bate la cefa de jugu*; *callulu se bate la spate de siea*; *costele callului se batu de opritori* = *callulu se bate la coste de opritori*; *pomele se batu de paretii carrului*; absolutu : *callulu se bate*; = se cossesce, se lovesce cu petiorulu de petiaru; — variatele constructioni arréta, co in assemeni frasi verbulu se pote luá ca reflexivu-passivu. — 3. in intellesu neutru : a) a fi agítatu, a se miscá continuu si cu vivacitate, a tremurá, a se scuturá, a sarí, a saltá, a palpitá, a se svercollí; a se frémenta : *scossu d'in apa pescele se bate pre uscatu, peno more*; *tota noptea m'am batutu in patu, fora se potu inchide ochii*; *en vedi cumu se bate limb'a serpelui in gur'a lui*; *passerile si alte animati injunghiate se batu mai multe momente, peno se mora*; — speciale : *pescele se bate*, sare prin apa sau afora d'in apa, sau : e in caldur'a de impuiare; — b) in speciale pentru parti de alle corpului : *ochiulu, sprincen'a, peptulu, ven'a, anim'a se bate*; *desertele callului se batu infricosiatu*. — Espressionile de forma pronominala dicu mai multu ca celle de forma simpla : *anim'a se bate* este upa espressiona cu multu mai energica de cátu *anim'a bate*; *anim'a se bate* numai candu e attensa de bucuria mare, de spaima, de frica, de veri-ce alte sentimente viue si tari; *anim'a bate* totu de a un'a in starea ei normale. De assemenea *ven'a, pulsulu batu* in starea loru ordinaria si normale, *se batu* inse numai in parossismulu frigeloru; — c) construitu cu prep. *cu*, a affectioná, a avé mare placere sau aplecare pentru ceva sau cotra cineva, a se ocupá seriosu : *barbatulu meu se bate multu cu alle casei*; *copillulu nostru se bate tare cu cartea*; — inse, spre a inlaturá ambiguitátile, se pune mai bene *dupo*, sau alte prepositioni analoge : *se bate dupo placente*, etc.; *coci cu placentele*

ar insemná a se adoperá se le mance. Vericumu, de câte ori nu e téma de ambiguitate, e de preferitu form'a pronominala ca mai energica de câtu cea simpla, cumu s'a arretatu mai susu : *se bate cu strabun'a sau dupo strabun'a*, dice mai multu ca *bate cu strabun'a*. — d) cu la, a se indesá, a allergá : *ve bateti la castigu, si fugiti de perdere, muscele se batu la miere*, — espressione mai energica de câtu *batu la miere*; — e) cu de, a se apperá, a allungá de la sene, a se scuturá batendu-se cu ceva : *batete bene de pulberc; cãii si boii se batu cu cod'a de musce*; — f) cu pre, a affectá, a dorí ferbente, a se certá, a se luptá, a se întrece care mai de care se capete unu ce : *toti se batu pre domnia, pre ministerie, pre functioni; multi se mai batu pre mân'a acestei formose si avute veduve; credii se batu pre remasulu mortulu*.

2. BATERE, s. verbale, actionea de a bate sau a se bate, in t. s. verbului.

BATETORIU, *batetura*, etc., vedi *batetoriu, batutura*, etc.

BATEZARE, *batezatoriu, batezu*, vedi *baptezare*, etc.

* BATHOMETRIA si *batometria*, s. f., franc. *bathometrie*, arte de a mesurá cu *bathometrulu*.

* BATHOMETRICU si *batometricu*, adj., franc. *bathométrique*, relativu la *bathometru*.

* BATHOMETRU si *batometru*, pl.-e, s., franc. *bathomètre*, ital. *batómetro* (d'in *βάθος* = profunditate, si *μέτρον* = mesura), — instrumentu de mesuratu profunditatea marei.

BATIA, s. f., (*batere*), — la macedo-romani lovitura cu palm'a, palma, *alapa*, franc. *sonfflet*.

BATISIORU si *batisoru*, s. m., deminutivu d'in *batiu* : *batiu micu, bacillum*.

BATISTA, s. f., franc. *batiste*, ital. *batista*, — pândia de inu forte suptire, numita asia dupo *Baptistu* = *Batistu*, antâniulu fabricatoriu de acésta pandia.

BATIU, pl. *bãtie* sau *betie*, (*batere*) *baculus, scipito, fustis*, franc. *bâton, gourdin, badine*; — buccata de lemnu mai suptire ca *bât'a*, mai grossa ca *vergell'a*,

servindu : 1. a bate pre cineva sau ceva : *l'au batutu cu batiulu, nu cu palm'a; a rupe mai multe betie pre spinarea cuiva* = a lu bate reu; *copiii cu betie batu porc'a, popiculu*, etc.; — 2. a se bate, a se apperá : *cu batiulu ne apperamu de cani; candu sare canele la tene, tea unu batiu si da in ellu*; — proverb. : *a gasitu satu fora cani, se preambila fora batiu*, = d'in prosti'a altoru-a face ce vré; — *omu cal-lare pre batiu*, fora neci una stare si fora stabilitate; — 3. a se redimá in mersu : *betranii porta betie; este asiá de betranu, in câtu abia merge in batiu; cei cu petiorele moi nu potu amblá decátu in betie*. — 4. a incallecá pre densulu : *copilulu si face callu din veri-ce batiu*; — proverb. : *a face pre cineva se amble callare pre batiu*, = a lu farmecá, a i luá mentile, espressione luata de la farmecatoressele nostre, despre cari se crede, co prin farmecele selle potu inspirá amantiloru asiá de mare doru si focu, încátu se-i fa-ca a veni la momentu, si in veri-ce modu, chiaru callari pre batiu. — 5. in genere la varie si diverse usuri : *a mestecá ceva cu unu batiu, a infirá collaci pre unu batiu*, etc.

BATOMETRIA, *batometru*; vedi : *bathometria, bathometru*.

BATRACELLU, s. m., deminutivu d'in *batracu*; vedi *batracu*.

* BATRACHIANU, -a, adj. (*βάτραχος* = broscă), franc. *batracien*; ce se tine de broscă, care sémene cu brosc'a; *batrachiane* = *batrachi*, (vedi *batracu*), a patr'a ordine d'in classea reptililoru, care are de typhu brosc'a.

* BATRACHITE, s. m., (*βάτραχος* = broscă), *batrachites*, (*βατραχίτης*); specia de petra pretiosa cu colore vêneta verdastra ca a pellei de broscă.

* BATRACHIU, s. m., *batrachium* (*βατραχίον* = broscutia); specia de broscă mica, ranunculus acris lui Linnæu.

* BATRACHOIDE, adj. (*βάτραχος* = broscă si *εἶδος* = forma), franc. *batrachoides*, cu forma de broscă, care sémene cu brosc'a, vorbindu de unu pesce d'in famili'a de pesci numita : *batrachoidi*.

* BATRACHOMYOMACHIA, s. f., *βατραχομυομαχία*, (*βάτραχος* = broscă,

μῶς=sorice, si μάχη=lupta sau bataia); *lupt'a broscelor cu soricii*; asiá se intitula una mica poema eroicocomică, atribuită fora cuventu lui Omeru si altu cărei subiectu este in adeveru *lupt'a broscelor cu sorecii*, una parodia a Iliadei.

* **BATRACHOPHIDE**, adj., (βάτραχος=brosca, ὄφις=serpe, εἶδος=formă), franc. *batrachophide*; care prin form'a sea tine de *serpe*; éro prin pellea sea fora scame sau soldu semena cu *brosca*.

* **BATRACHOSPERMA**, s. f., (βάτραχος=brosca, σπέρμα=sementia), franc. *batrachosperme*; genu de planta, alle carei ramurelle forma gîlbule asemeni cu *ouăle de broasca*.

BATRACHU si *batracu* (in pronunția populară, prin mutarea tonului de la antepenultima la penultima, prin stramutarea lui *r* d'in penultima in antepenultima, si prin intunecarea lui *a* in *o* se aude: *brotăcu*, cumu si in derivate: *brotațellu*, *brotațime*, in locu de: *batracellu*, *batracime*; la Macedoromani inse tonulu s'a pastratu la antepenultima, déro s'a intunecat *a* d'in penultima in *i* sau *e*: *bróticu* sau *brótecu*), s. m., **batrachus**=(βάτραχος), rana; 1. in usulu popularu: a) la Dacoromani, cu acellu-asi intellesu ca si lat. *batrachus*, adeco *specia de broasca de apa*, pre candu grec. βάτραχος=lat. *rana*=*brosca* in genere; b) la Macedoromani, cu acellu-asi intellesu ca si grec. βάτραχος=*rana*=*brosca* in genere, pre candu la acei-asi *brosca* se dice nun ai la cea-a ce Dacoromani numescu *brosca testosa*; 2. ca termenul scientific de istoria naturală, *batrachu*, sau *batracu*, si mai vertosu in plurariu: *batrachis* sau *batraci*,=integ'a ordine de reptili, care coprende tote generile de *brosce*, cu acellu-asi intellesu prin urmare ca si plur. *batrachiane*, d'in *batrachianu*, (vedi *batrachianu*).

BATRACIANU, vedi *batrachianu*.

BATRACIME, s. f., multime de *batraci*, (vedi *batrachu*).

BATRACITE, *batraciu*, *batracomyomachia*, *batracosperma*, *batracu*, etc.; vedi *batrachite*, *batrachiu*, *batrachomyomachia*, *batrachosperma*, *batrachu*.

BATTEZARE, *batteзаторiu*, etc., vedi *baptezare*, *baptezatoriu*.

BATTOL(Ο)GÍA, s. f., bat'ologia=*βαττολογία* (λόγος=cuventu, βάττος=nume propriu de omu ce avea invetiulu reu de a repeti, fora necessitate, celle disse); repetitiune nefolositoria si urtiosa a acelloru-asi cuvente sau cugetatiuni.

BATUCIRE, *batucescu*, v., (*batere*), *cu-dere*, *calcand'o aquare*,—vorba neconoscuta d'in cöce de Carpati, cu insemnare de *a bate*, ca se se moie, se se sferme, sau se se indese, se se netedesca, se se *batuturesca*.

BATUJOCORA si *batujocura*, s. f. (*batere*—*jocu*), *derisus*, *Indlibrium*, *derridiculum*, *contumelia*, *injuria*, *opprobrium*, *dedecus*; *ignominia*; atengere grave in demnitatea cuiu: 1. cu cuventulu: a) *risu*, bataia de jocu cruda si offensatoria: *mi place risulu*, *déro nu sufferu batujocur'a de la vericine ar veni ca*; b) *mustrare aspra* si *injuriosa*, *injuratura*, vorbe plene de despretiu si desonoratorie ce se arrunca cuiu: *batujocur'a ce mi a trassu*, *mi a cadutu asiá de greu*, *in cátu credeam*, *co voiú crepá de dorerea cruda ce simtiam in anim'a mea*, *nu me voiú indiosí a respunde la spurcatele si gratioscele telle batujocore*, 2. cu fapt'a: a) *offensa desonoratoria*, *maltractare avilitoria*: *Mantutorindu lumei sufferi tote batujocorele*, *ca se ne rescumpere d'in servitutea peccatului*, b) *injuria*, *vetemare facta cu despretiulu demnitatii omenești*: *ce crude si amare batujocore arura se sufferia Românii*, *in tempu de multe si lunge secle*, *d'in partea barbariloru*, c) *ignominia*, *pedepsa avilitoria*, ce se inflige cuiu: *spre batujocura se decise ca Jesus se moru spenduratu pre cruce*, *nu v'ati multiamitu a inflige condemnatului pedeps'a cea mai cruda*, *ci ati vrutu inco a avili umanitatea in ellu*, *espunendu-lu la batujocur'a cea mai neaudita*; 3. ca concretu: a) *obiectul de batujocora*: *a se face*, *a adjuge*, *a deveni*, *a fi batujocora*, *a se face*, *a adjuge*, *a deveni*, *a fi de batujocora*: *nu voiú se fiu batujocor'a nemenui*, *cu asemeni appu-*

cature nu numai omeni in parte, ci nationi intregi adjungu batujocor'a lumii intregi; nu vremu se ne facemu de batujocur'a lumii; Judanii, prin portarea loru politica, au adjunsu si au fostu indelungu batujocor'alumii;—intregespressionile : a se face, a adjuge sau fi batujocora, si espressionile : a se face, a adjuge sau a fi de batujocora, este una differentia de intellesu, asiá co espressionile fora prepos. de sunt mai energice si dicu mai multu de câtu celle construite cu de : cine se face de batujocora, merita prin portarea sea batujocor'a, déro espressionea in sene nu implica, co batujocor'a meritata i se si aplica in fapta de cotra cineva; d'in contra, cine se face batujocora, acellu-a nu numai merita prin a sea portare, déro si suffere in fapta batujocor'a; — b) lucrul facutu cu cea mai mara neglegentia, cu nepesu si despretiu : nu mi ai facutu camesia, ci batujocora de camesia; nu avemu administratione, ci batujocora de administratione; tu nu esci omu, ci batujocura de omu; — batujocora si batujocorire differu forte tare, in intellesu, de bataia de jocu si batere de jocu; bataia de jocu nu este de câtu unu risu, una satirisare, care pote fi câtu de impungutoria si amará, déro nu tintesce neci decumu la despretiu, avilire si desonorare, cari sunt totu deun'a motivulu si tint'a batujocorei.

BATUJOCORIRE si *batujocurire*, -escu (prin syncope : *bajocorire*), v., ludificari, irridere; contumellá, ignomiá, injuriá aficere; a adduce cuiva batujocora : dupo ce batura si batujocorira in totu modulu pre Jesus, i dederu apoi se si duca singuru crucea; cine batujocoresce unu omu, batujocoresce in ellu insasi umanitatea; potemu pedepsi câtu de aspru pre criminali, déro ca omeni nu se cade a-i batujocori;—pentru mai ampla esplecare a cuventulu, cumu si pentru differentia lui, in intellesu, de batere de jocu, vedi batujocora.

BATUJOCORITORIU si *batujocuritoriu*, -tória (prin syncope : *bajocoritoriu*), adj. s., ludicator, irrisor, contemptor; contumellosus, injuriosus, ignominiosus;

care batujocoresce, care adduce sau face batujocora : batujocoritorii de celle sante porta numele de impii; batujocoritorii de omenime nu merita numele de omu; cuvente batujocoritorie, fapte si mai batujocoritorie amu avutu se sufferu chiaru d'in partea celloru câroru amu fucutu bene, (vedi si batujocora).

BATUJOCURA, *batujocurire*, etc., vedi batujocora, *batujocorire*.

BATUTORIA sau *batutore*, s. f., vedi batutoriu.

BATUTORIU, -tória, adj. s., verberans, verberator, feriens, pulsans, etc.; palmula, fistuça, pavicula; 1. in genere: care bate, cu celle mai multe d'in insemnările verbului batere : batutorii au scornitu multu venatu; rosiulu e mai batutqriu la ochi de câtu verdeje; colorile tare batutorie la ochi nu mi placu, precumu neci odorile tari, cari suntu batutorie la capu; pusca mai bene batutoria de câtu acesta-a n'am avutu neci una data; batutorii de granu s'au fatigatu forte; batutorii de poduri sunt omeni fora capetaniu, etc.; 2. in speciale, ca substantivu reale : a) ca masculinu : batutoriu=ceva ce serve a bate altu ceva, si in particulariu : instrumentu de batutu putineiulu, ca se se allega untulu; b) ca femininu : batutoria sau batutore=instrumentu de batutu, si in particulariu : instrumentu de batutu pandi'a, candu se inalbesce, rufele, candu se spella, etc.

BATUTU, verberatus, pulsatus, cæsus, victus, etc.; pulsatio, verberatio, profligatio; 1. ca participiu passivu d'in batere, cu tóte insemnările acestui verbu : copillulu multu batutu se invetia cu bataia, de nu i mai face acesta-a neci una impressione ca medilocu de correctione; grânele batute de bruma se strica, termurile mariloru sunt tare batute de venturi; inimicii bene batuti ceru pace; podurele impetrate si bene batute sunt unu mediu de communicatione; batutu la capu de fumulu vinului, nu mai scii ce faci, de ammetitu ce esci; callea batuta de toti este cea mai segura; ne amu infundatu in locuri nebatute de petioru de omu; 2. ca supinu sau cu intellesu activu, in

tote însemnările verbului *bater* ca activu : *instrumentu de batutu granu, de batutu podulu, de batutu cuie; arme de batutu, vergelle de batutu culpabilii; vasu bunu de batutu laptele in ellu, etc.*; sau cu intellesu passivu, in aceleasi însemnări: *porumbu uscatu st bunu de batutu, pentru atâtea strangarie esci bunu de batutu la trei coste*; 3. ca substantivu: *batutul granului, grândinei; batutul ventului.*

BATUTURA, s. f., *verberatio*, *pulsio*; *subtemen*, *trama*; *callus*; *pavimentum*; 1. actionea de a *bate* sau de a se *bate* : *batutur'a venei*; inse in acestu intellesu se dice mai multu *bataia*, éro *batutura* se iea de regiã : 2. ca rezultatu allu actionei de a *bate*, ca ceva produsu prin *bater*, si in speciale : a) carne intarita sau buba produsu prin *bater* sau *frecare*, la mâne si la petiore mai allessu : *de multu lucru palmele lui sunt plene de batutur'e; incalciumentele strinte facu batutur'e la petiore; una batutura infricosiata s'a facutu pre spinarea callului d'in batai'a sellei*; b) locu batutu prin multa calcare sau *bater* cu alte instrumente, si mai vertosu locu d'inainte casei, care prin multa calcare de vite si de omeni se *bate* bene, asiã in câtu nu mai cresce erba pre densulu : *vitele stau inco in batutura; vedu adunati multi omeni in batutura, la noi; a scote vitele d'in batutura*; c) firulu de tortu ce se *bate* in urditur'a pandiei : *batutur'a acesteï pandie este de bum-bacu, éro urditur'a de inu*; d) ramure uscate picate d'in arbori prin *batai'a* ventului sau a omenilor : *nu e permisu a taiã lemne d'in acêsta padure, ci a se folosi numai de batutura.*

BATUTURIRE, -escu, v., *pavire*, *fi-stacare*; a face unu locu *batutura*, a lu *bate* bene cu petiorele sau cu maiele, a l'aplanã sau netedí bene.

BAU, voce cu care se sparia copillii: compara ital. *bau*, cu acea-asi însemnare; acea-asi voce serve inse si pentru joculu de ascundere, cu care se desfeta multi copilli; in fine cu *bau, bau*, se imita si urlatulu lupului; in latinesce essiste, trassu d'in acea-asi fontana, si unu

verbu : *banbari* = *latrare*, *urlare*; in romanesce inco se dice *bauire* pentru urlarea lupului; se dice inse si *avire*, cu acellu-asi intellesu, trassu, cumu se vede, d'in *au, au*, voce cu care inco se imita in speciale, si mai desu de câtu cu *bau*, urlatulu lupului.

BAUIRE, -iescu, v., a urlã ca lupulu, (vedi *bau*).

* **BDELLA**, s. f. ($\beta\delta\epsilon\lambda\lambda\alpha$ = *lipitore*, d'in $\beta\delta\alpha\lambda\lambda\epsilon\tau\upsilon$ = *sugere*), 1. nume ce se da une ori, in scientia, *lipitor*; 2. arborele care da *bdelliu*; 3. genu d'in famili'a *bdellatelu acaridi*, d'in cari unele specie se afla adesea sub petre; 4. genu d'in famili'a *hirudinatelu*, allu carui tipu este *bdell'a de Nilu*, care traiesce ca parasita pre crocodilu.

* **BDELLARIU**, -ia, adj., care are ventuse ca *bdell'a* = *lipitorea*; de aci in pl. : *bdellarie*, familia de vermi intestinali *apodi*, cari se punu in miscare, ca si *lipitorile*, prin doue ventuse asediate la celle doue extremitãti alle corpului lor.

* **BDELLATU**, -a, adj., care sémena cu una *bdella* = *lipitore*; de aci plur. : *bdellate*, familia de animali d'in ordinea *acaridiloru*, care are de tipu genulu *bdella*; tote animalile de acesta familia locuescu sub petre, si e probabile, co elle se accatã de alte animali, ca se *suga sange*.

* **BDELLIANU**, -a, adj., care se tine de natur'a *bdellei* = *lipitorei*; de aci in pl. *bdelliane*, sectione d'in famili'a *hirudinatelu*, care are de tipu genulu *bdella*.

* **BDELLIU**, s. m., *bdellium* ($\beta\delta\epsilon\lambda\lambda\iota\upsilon\upsilon$), substantia gumoresinosa, care esse d'in unu arbore numitu *bdella*, genu de fenicu, si care se usitã forte multu in medicina, astadi inse se usita numai in veterinaria.

1. **BE**, numele cellei de a dou'a littera d'in alfabetulu romanu, (vedi litter'a B).

2. **BÉ**, vedi *bee*.

* **BEATIFICARE**, v., *beare*, *beatificare*; a face *beatu*, a fericí cu fapt'a, sau cu cuventulu, a face *fericitu*.

* **BEATIFICATIONE**, s. f., *beatificatio*; actione de a *beatificã*.

* **BEATIFICATORIU**, -toria, s. adj.,

beatificator, beatificans; care beatifica, face fericitu.

* BEATITUDINE, s. f., beatitudo; stare de beatu, de addeveratu fericitu.

* BEATU, -a, adj., beatus; pre deplenu multiamitu cu sene si cu starea *sea*, care se semte perfectu bene, addeveratu ferice sau fericitu; inse *ferice*, = *felix*, conformu etymologiei, espreme mai multu buna starea materiale, *successulu*, *fortuna buna*, etc., pentru *addeverat'a fericire*, care stă in despositionea suffletului, cuventulu *beatu*, ca essitu d'in aceea-si fontana cu *bene*, *bonu*, etc., este una espressione mai cuvenita si mai propria. Cu tôte aceste-a la antichi se iea si in locu de *avutu*, de unde pare co s'a nascutu si form'a *begatu*, apoi *bogatu*.

* BEBACE si *bibace*, adj., *bibax*; ap-plecatu a *bee* sau *suge* multu: *omni bebace* = betivu; *charteia bebace* = charteia ce suge si inghite bene.

* BEBACITATE si *bibacitate*, s. f., *bibacitus*; calitate de *bebace*.

BEBIONE si *bibione*, s. m., *bibio*; musca ce se nasce in vinu.

BEBRU (prin stramutarea lui *r*: *brebu*), s. m., *bobrus* si *liber*; specia de animale amfibiu, castoru.

BECABUNGA, s. f., veronica *becabungu* lui *Linneu*; specia de veronica recomandata de medici ca antiscorbatica; ea cresce pre longa ape stagnanti, inseparabile de *nasturtiulu de apa* = franc. *resson*, cu care déco se confunde si se amnesteca in mare cantitate, pote casioná doreri de ventre, vomite, diareia si alte relle.

* BECADRU (reu, *becaru*), s. m., ital. *bequadro*, franc. *bécarre*; semnu musicale, care mai antâniu avú form'a de unu *b* micu *cadratu*, si caruia in urma se adausse, la drept'a, una liniora ce descende in diosu, symmetrica cu cea care, la stang'a lui *b*, ascende in susu; pusu inaintea unei note musioale, *becadru* repunc not'a in tonulu seu naturale, adeco destruge effectulu accidentiloru asiá numite *bemolle* si *diese*, scadendu cu unulu sau doue semitonuri chromaticce not'a ce are *diese* sau *duplu diese* si inaltandu de assemenea pre cea ce are *be-*

molle sau *duplu bemolle*; — in vechi'a notatione musicale gregoriana *becadru* re-presenta modernulu si naturale.

* BECHICU, -a, adj., βηχικός = pentru tusse, d'in βήξ — βηχός = tusse), care e bunu de tusse, vorbindu de plante si remedie bune pentru allinarea tussei.

* BECHIU, s. m., *bechium* = βήχιον (d'in βήξ — βηχός = tusse), specia de planta, *tussilago farsara* lui *Linneu*.

BEE si *bé*, *bee*; onomatopeia, prin care se imita *vocea* ouiloru; de aci si verbu: *becire* sau *beire*, *beiescu* = a *sberá* ca ouea, cu tote co *beire* pote fi in locu de *belire*, cu *l* moiatu chiaru si d'in necessitatea distinctiunei de intellesu, spre a nu se confunde cu cellu altu *belire* = a *luá* pellea; *belire* = *sberare* ar fi una alta forma d'in latinasc. *belare*, care, ca si *balare*, se dice de *sberetulu* ouiloru; cea-alta forma romanesca, trassa d'in latin. *belare*, este *berare*, de unde compusulu *s-berare*.

BEEIRE, v., vedi *bee*.

BEERE si contractu: *bere*, v., *bi-bere*, ital. *bevere* si *bere*, ispan. si port. *beber*, provenc. *beure*, vechiu franc. *boivre*, nou franc. *boire* (in tote limbele romanice asiá déro form'a latina: *bibere* s'a alteratu mai multu sau mai pucinu, conformu cu scambationile, la cari, in fiacare d'in elle, sunt supuse sonorile elementarie; in limb'a ispanica si cea portugalicea s'a pastratu form'a latina ca mai bene; aceea-si forma, *bebere*, ar cautá se fia in limb'a nostra, ca si in cea italiana; déro prin transformările, la cari, in amendoue limbele, este suppusu *b*, (vedi litter'a B), form'a *bebere* a cautatu se se reduca successivulu la: *bevere*, *beuere*, *beere*, *berc*; deace-a pentru esplecarea ca mai usiora a formelor de conjugatione, cari, in acestu verbu, paru estraordinarie, cauta se se iée, in limb'a nostra, ca tema fundamentale, form'a: *beu-cre*, d'in care presente indicativulu: *beu-u* = *beu* (reu: *beau*), *beu-i* = *bei*, *beu-c* = *be-c* = *bé*, *beu-cmu* = *be-cmu* = *bemu*, *beu-cti* = *be-cti* = *beti*, *beu-u* = *beu*; presente subjunctivulu: *se beu-u* = *se beu*, (reu: *se beau*) *se beu-i* = *se bei*, *se beu-a* = *se bea*, *se beu-c*

nu = se be-*emu* = se be*mu*, se beu-*eti* = se be-*eti* = se be*ti*, se beu-*a* = se bea; imperativu : beu-*e* = be-*e* = bé, beu-*eti* = be-*eti* = be*ti*, beu-*a* = bea (se bea); perfectulu beu-*i* este regulatu; de asemenea si supinulu beu-*tu*; inse beuere sau beere are in romanesce, ca multe alte verbe, si una a dou'a forma de supinu, cu intellessulu de curatu adiectivu, form'a : beuetu = beétu = bétu, care se póte usioru esplicá si d'in latinulu bibitus, de unde deriva apoi betia, betivu, etc.); — I. pentru omeni si alte animali, a sorbí cu gur'a si inghití pre gútu unu licidu orecare : 1. in genere : vitele, fercele si alte animali beu apa; omenii beu nu numai apa, ci si vinu, rachiu, cafea, lapte; unii omeni beu si tutunu (=tragu pre gátu fumulu tutunului); spre a si pastrá vocea, cantatorii beu oua numai trecute prin spudua (=beu albusiulu si galbinusiulu oualoru pucinu copte); — ca obiectu reale la verbulu beere sta de regula numele litidului sau gazului beutu; inse forte adesea se pune si continutoriulu beuteloru in locu de beute inesi : callulu a fostu asiá friptu de sete, in cátu a beutu patru gallete; asiá de setosu sum, co asiu bee mai multe cofe de apa; nu e bene a bee cupa dupo cupa, ci, dupo ce ai beutu un'a, astepta cátu-va péno ce se bei alt'a; — ba chiaru si pretiulu beuturi in locu de beutura insasi : cinci lei a castigatu astadi, si pre toti i a beutu; am unu leu si vreu se lu beu; asiá e be betivu, in cátu e in stare se si bea si caciu l'a d'in capu; de aci espressionea si mai cutediatoria : a bee pre cineva = a bee pre comptulu lui, a lu storce de bani prin beere pre spesele lui; — obiectulu reale stá adesea, pre longa beere, cu prep. d'in : a bee d'in fructulu vitiei; cine a beutu d'in acestu vasu? cumu asi bee d'in cellu vinu rosu si riditoriu! amendo amu beutu, bemu si vomu bee d'in acca-asi cupa a fericirei si a nefericirei, etc.; differenti'a de intellessu intre constructionea cu d'in si cea fora acesta prepositione este usiora de perceptu : cine bee cup'a, ua bee senguru intrega, bee senguru totu continutulu ei; cine bee d'in cupa, bee numai una parte d'in conti-

nutulu ei; imparte acestu continutu si cu altu cineva; e de observatu inse, co nu totu de un'a d'in de pre longa beere are intellessu paritivu, ci adesea espreme simplu instrumentulu cu care, sau vasulu d'in care se bee : callulu a beutu ap'a d'in galleta, boii beu apa d'in ulluce, etc., instrumentu sau vasu, cari se construescu, pre longa beere, si cu prep. cu sau in : bemu vinu cu cupe (in cupe sau d'in cupe) de auru; nu mi place a bee apa cu vasu sau d'in vasu de pamentu; cu mare placere bemu unu bunu vinu d'in vase de cristallu; — locutioni : a bec cu sete, a bee pre neresufflate, pre resufflate, a bee grossu (=multu); a dá se bee = a offeri beutura, a adapá, sau : a dá vinu sau bani de beutu; a dá de beutu, in acestu d'in urma intellessu, este una espressione mai usitata si mai clara de cátu : a dá se bea; a bee apa, pentru cei caduti in apa, a inghití apa, a se innecá, inghitindu apa; 2. in parte: a bee vinu sau alte spiritose : se mairicamu, se bemu si se petrecemu cu voia buna; a bee in sanetatea cuiva, intru memori'a cuiva; si in speciale : a bee fora mesura spiritose, a fi betivu : tote darurile rellé le are acestu omu : nu numai joca carti, déro si bee infricosiatu; bei de ti perdi si mentile; cine are uritiosulu daru de a bee, crede co more, déco nu va bee intr'unadi. II. applicatu la fientie inanimate, a sorbí, a suge, a inghití : este una specia de chartcia, care bee forte bene; aren'a bee multa apa; luntrea crepatu bee apa si se pote cofundá d'in unu momentu in altulu.

BEETIA si betia, s. f., ebrietas, ebriositas, vinolentia; 1. starea de ametire in care se afla collu ce a beutu pré multu vinu, rachiu sau alte beuturi spiritose si ametitorie; de aci prin metafora, ametire, essire d'in menti, orbía a mentei produssa prin veri-ce passione desfrenata sau prin excessu de placere : in beti'a furiosci selle menie nu mai scie ce face; orbitu de beti'a jocului de carti, ai fi in stare se ti dai si copillii in carti; in beti'a sangelui barbarii soldati nu mai respecta neci sessu, neci ctate; 2. petrecere cu beutura nemesurata, orgia,

excessu de mancare si beutura : *inainte de deluviu omenii petreceau in betie si in desfrenari de totu genulu; a duce intr'una betia*, = a se imbetá continuu; a face betia; 3. passione de a bee spiritose : *beti'a este unulu d'in celle septe peccate mortali; darulu betiei esta-cellu mai uritu d'in tote darurile relle*; — *betia*, ca derivatu d'in *bétu*, este una espressione adecata pentru insemnarea de sub 1 si 2; éro pentru insemnarea de sub 3, form'a *betivia*, derivata d'in *betivu*, ar fi mai cuvenita si mai propria, de orece *betia*, ca si *bétu*, espreme numai starea unui omu care intr'unu momentu datu a beutu pré multu; éro *betivia*, ca si *betivu*, espreme despositionea passionata de a bee pré multu.

BEETIUOSU si *betiuosu*, -a, adj., *crapulá deditus*; preste mesura *betivu*, *betivu* gretiosu.

BEETIVESCE, si *betivesce*, adv., *ebriosorum modo*; ca unu *betivu*, relativu la unu *betivu*.

BEETIVESCU si *betivescu*, -a, adj., 1. relativu la unu *betivu*, de *betivu*: *fapte si cuvente betivesci*; 2. puiu, fiu de *betivu*, applicatu cuiva ca cumu d'in nascere ar fi predestinatu a fi unu *betivu*.

BEETIVIA si *betivia*, s. f., vedi *betia*.

BEETIVU si *betivu*, -a, adj. s., *ebriosus*, *libax*, *inebrians*; 1. applicatu a bee pre multu, care are passionea de a se imbetá cu spiritose : *betivu imperatescu* = *betivu forte mare*; 2. care imbetá, care adduce *betia* : *vinuri tare betive* = *vinuri tare imbetatorie*.

BEETU si *bétu*, -a, (la Mólđoveni pronuntiatu : *batu, bata*; vedi, pentru form'a cuventului, verbulu *beere*), adj., *ebrius*, *vinolentus*; care a beutu spiritose sau alte beuture ammetitorie in cantitate asiá de mare, in cátu si a perdutu mentile; de ací si metaforice, ammetitu, cu mentea orbita de veri-ce passione sau de veri-ce excessu de placere : *bétu de munda*, *de menia*, *de sánge*, *de placere*, *de amcre*, *de resbunare*, etc. (vedi si *betia*).

BEIRE, v., vedi *bee*.

†† BELARE, v., lat. *belare* = *balare* = a *sberá*, vorbindu de oui; radectna a

cuventelor : *s-ber-are*, *beretare*, etc. (vedi in Glossariu : *haretare*, *baretatoriu*, etc., si in Dictionariu : *bee*).

1. BELLA, s. f., appellatiune ce se dá la oui in genere, sau la ouile bellane in parte; dupo antani'a insemnare cuventulu sta in relatione cu latin. *belare* (vedi *belare*); éro dupo a dou'a insemnare se refere la latin. *bellus*, *bella*, (vedi in Glossariu : *balanu*, si in Dictionariu : 2. *bellu*).

2. BELLA, s. f., *bellus*; animale selbatica, féra infricosiatoria prin marimea si selbateci'a sea; de ací applicatu si la vite, si chiaru la omeni : *bélla de omu*, *bélla spurcata de omu*; — la unii Románi e d'in syllab'a initiale se aude asiá tare deschisu ca si a : *balla*; éro la altii ca o mestecatu cu a : *bólla*; sub acesta d'in urma forma forte desu applicatu la vite cornute, la boi si vacce mai vertosu : *cea*, *bolla*; *aisu*, *bolla*.

* BELLADONA, s. f., *atropa belladonna* lui *Linneu*; planta cu proprietáti narcotice destullu de violente, adesea prescrissa de medici; baccele ei asemini cu ceresiele negre, de sápure dulcida, au fostu adesea cauza de inveninare, mai vertosu pentru copii.

* BELLARE, v., *bellare*; a portá *bellu*, (vedi 1. *bellu*).

* BELLARIU, s. m., *bellarium*; aparatu *bellicu*, (vedi 1. *bellu*).

* BELLATORIU, -toria, s. adj., care porta *bellu*, care se lupta, (vedi 1. *bellu*); ce serve la portarea unui *bellu*.

* BELLATRICE, s. f., *bellatrix*; luptatoria, *bellatoria*.

BELLAURU, s. m., *bellua*, *draco*; vedi in Glossariu : *balauru*.

BELlicosU, -a, adj., *bellicosus*; animatu de spiritulu de lupta, cui place a se luptá, cui nu e frica a infruntá periclele luptei in bataia, valente, animosu, plenu de coragiu : *omu bellicosu*, *natione bellicosa*; *strabunii nostri au fostu poporu forte bellicosu*.

* BELlicU, -a, adj., *bellicus*; relativu la *bellu*, (vedi 1. *bellu*): *consiliu bellicu*, *disciplina bellica*, *preparative bellice*, *cantece bellice*; — une ori cu aceeaasi insemnare ca si *bellicosu*.

BELLIGERANTE, adj., *belligerans*; care porta *bellu* cu altulu : *poterile belligeranti*, cari porta *bellu* un'a cu alt'a.

* **BELLIGERARE**, v., *belligerare* (*bellum* = l. *bellu*, si gerere = *portare*); a portá *bellu*, a fi in stare de ostilitate bellica : a *belligerá cu vecinii*, a *belligerá cu fortun'a*.

* **BELLIGERU**, -a, adj., *belliger*; care *belligera*, porta *bellu*, se lupta in bataia.

* **BELLIPOTENTE**, adj., *bellipotentis*; potente in *bellu* : *dieulu bellipotentis*.

* **BELLISONU**, -a, adj., *bellisonus*; care resuna de scototulu armeloru; care da sonuri bellice : *cantece bellisone*.

* **BELLONA**, s. f., *bellona*; diea a *bellului*, in mythologia.

BELLOSU, -a, adj., vedi *belluosu*.

* 1. **BELLU**, s. m., pl. -e, *bellum* (vechia forma *duellum* = *duellu*, care se dice astadi numai de lupt'a intre doue persoane sengurate), ca oppusu la *pace*, stricare a buneloru relationi d'intre doue popore, stare de ostilitate intre doue terri : a *portá bellu cu cineva*, a *fi in bellu cu cineva*, a *declará bellu cuiva*, a *merge cu bellu assupr'a sau contra cuiva*; a *administrá, derege sau conduce unu bellu*; *omu destinsu in pace si in bellu*; *bellu complitu, inversionatu, barbaru*; — pria metafora, stare de inimicetia, de ostilitate in genere : *intre catusie si sioreci e unu bellu naturale*; *multi sustinu, co in lum ceste unu bellu perpetuu allu totoru-a contr'a totoru-a* = (*bellum omnium contra omnes*); — *bellulu* este proprie starea de ostilitate sau inimicetia, care pote adduce bataie si lupte complite intre *belligeranti*; *déro doue terri se potu aflá in stare de bellu* in cursu de tempu indelungatu, fora se incepa ostilitátile, fora se si dé *batalie*; *asiá déro bellu* differe, in intellesu, de *lupta, bataia*, etc., precumu differe *causa* de efectu, de si *bellu* se ié forte a *desea*, prin una metafora din celle mai *communi*, in locu de *lupta, bataia*, etc.

* 2. **BELLU**, -a, adj., *bellus*; ca demintivu d'in *bonus* = *bonus*; latin. *bellus* insemna proprie : in buna stare, care e bene; de aci : care e bene in respectulu forme, si a nume : *gratiosu, placutu*,

delicatu, amenu, amabile, etc.; cu *acesta insemnare a trecutu si la noi in derivate ca : bella*, (vedi 1. *bella*), *bellanu, bellanellu, bellanioru*, (vedi *bellanu* in *Glossariu*); in alte limbe sorori : *ital. bello, franc. beau si bel*, cuventulu are insemnarea *romanescului formosu sau frumosu*; in *acesta insemnare s'a luatu si la noi in espressionile : belle-littere, belle-arti* = *litteratur'a ca mediu de obiectu espressionea formosului : poesi'a, pictur'a, statuari'a, sculptur'a, architectur'a*.

BELLUINU, -a, adj., *belluinus*; de *bella*, relativu la una *bella*, (vedi 2. *bella*).

* **BELLUOSU**, -a si *bellosu*, -a, adj., *belluosus*; plenu de *belle*, de *fére monstrose*, (vedi 2. *bella*).

BELU si *abelu*, s. m., pl. -e (*βέλος* = *sagetta*); 1. la *Macedoromani* : *petricea rotunda*, cu care se *joca copillii*, arruncandu cu dens'a in alte assemeni *petricelle*; 2. *lemnisiuru taiatu pedisiu la amendoue capetele*, cu care se *joca copillii*, lovindu-lu cu unu *batiu mai mare* la unulu d'in capete si *facundu-lu astufellu se saria in aeru* (compara *franc. bèle* cu *acea-asi insemnare*, cumu si *drichia* d'in *Glossariu*).

* **BEMOLLE**, s., *ital. bemolle, franc. bémol*; nota *musicale in forma de b*, care se pune inaintea altei nota, ca se *arrete co tonulu espressu prin acesta nota e de scadutu pre diumetate*; candu *bemolle* se pune la *chiaia*, atunci *not'a ce cade pre lini'a*, pre eare stá *bemolle*, se *canta scaduta cu una diumetate de tonu*; *bemolle asiá déro este contrariu*, prin intellesu, lui *becadru*; *duplu bemolle* = *caracteriu musicale compusu di'n doi bemolli*, care *pusu inaintea unei note arreta, co acea nota e de scadutu cu doue semitonuri*; — in *notationea musicale gregoriana bemolle arreta, pre liniele basului, modernulu si bemolle*, in *oppositione cu becadru*, care, in *acea-asi notatione*, *representa si naturale*.

* **BEMOLLIARE**, *bemolliu*, si

* **BEMOLLISARE**, *bemollisu*, v., a insemná cu *bemolle* una nota *musicale*, *fia prin accidentia*, *fia la chiaia*.

BENE (pronunțiatu : *bine*, si pre a locurea : *ghine*, si chiaru : *gine, jine*), *adv.* si s., bene, bonum; ital. bene, franc. bien, isp. bien, provenc. ben, portug. bem; desi allu nostru *bene* este latin. bene, adverbium d'in *bonus*, alta forma in locu de *bonus*, (vedi *bonu*, 2. *bellu*, *bi* sau *bis*, *des* sau *dis*); cu tote acestea cuventulu romanescu are chiaru ca adverbium una estensione si varietate de intellesu mai mare de câtu adverbium latinescu; apoi *bene* are, in romanescu, si intellesu de substantivum, care lipsesce latinescului *bene*; acestu intellesu allu cuventului nostru se accopere in parte, in latinescu, prin form'a neutra *bonum* d'in *bonus*, luata ca substantivum; éro in celle alte limbe sorori form'a adverbiala se ié ca si in limb'a nostra, cu intellesu de substantivum; inse, precumu latin. *bonum*, asiá si ital. il bene sau franc. le bien, au, pre de una parte, una mai mare estensione de intellesu, éro pre de alt'a una estensione mai mica, cumu se pote vedé mai apriatu d'in desvoltările detaliati ce urmedia;—ca derivatu d'in *bonu*, *bene* are intellesulu multiplu si variatu allu acestui adiectivum, (vedi *bonu*), intellesu contrariu, in celle mai multe casuri, celui ce are *reu*, luatu de asseminea si ca adverbium si ca substantivum, éro in unele casuri, si a nume in compositione, (vedi mai la valle), contrariu cellui ce are adverbium *male* : I. adverbium : in modu satisfactoriu, in modu sufficiente, asiá cumu se cade sau cere natur'a, scopulu, ordinea, mentea legea, dreptatea, etc. : A) in genere : *agru bene lucratu*, *casa bene edificata*, *omeni bene armati*, *militari bene disciplinati*, *omni bene capuitu*, *cu tote celle de lipse, bene imbracatu*, *bene mancatu*, *bene beutu*; a *tiné mente bene*, a *vedé si audi forte bene*; a *mancă si bec forte bene*; a *depinge si desemná bene*; a *guberná si administrá bene una térra*; a *plouá si ninge bene*; a *dormí bene*; a *digere forte bene*; a *cugetá si a judicá bene despre tote lucrurile*; a *scmí si precepe bene tote édte ni se spune*; a *invetiá bene pre cineva*, a *invetiá bene ceva*, etc.; —B) in particulariu : 1. in modu utile :

a *vende bene* = a vende cu folosu, a *cumperá bene* = a cumperá effinu; in amendoue espressionile inse *bene* pote avé si insemnarea mai diosu desvoltata, adeco insemnarea de *indestullu*, *multu*; compara si : latin. *bene emere*, *bene vedere*, ital. a *buon mercato*, franc. à *bon marché*; *negotiulu teu merge bene*, *allu meu merge forte reu*, *negotiulu teu prospera*, dandu-ti folose;—2. in modu fericitu, prosperu; cu fericire, in modu placutu, dupo dorenti'a animei : *am callatoritu bene si am adjunsu bene*; a *traí bene* = a petrece bene, in intellesu materiale, a se bucurá de tote placerile, ce potu procurá medilocenele materiali, large si indestullatorie, sau : a avé traiu fericitu; *nemenea nu e pre deplenu bene in lumea acesta-a*, pre deplenu fericitu si multiamitu; *nemene pre lume nu e multiamitu cu sortea sea, ci fiacare crede, co altui-a e mai bene de câtu siesi*;—3. cu indestullare, in modu sufficiente, cumu si câtu se cade, si de aci : tare, forte, prea ; in francesce mai vertosu acestu intellesu este ca mai desvoltatu : *bien grand*, *bien bon* = *forte mare*, *forte bunu*; déro si in italianesce nu e mai pucinu usitatu; in latinesce occurre de assemenea forte desu : *dolor bene magnus*, dorore forte mare; *bene pròbere*, a dá multu si cu indestullare; la noi inco resare acellu-asi intellesu : a) la participe : *spata bene ascutita*, *lapte bene prensu*, *cuiu bene batutu*, *mâna bene deprensa*, *nodu bene strinsu*, *grânu bene macinatu*, *lente bene baluta*, *oua bene rescopte*, *omni bene imbuibatu si imbetatu*, *callu bene strinsu in curelle*, *dorore bene scmita*, *lectiune bene invetiata si precepta*; *carru incarcatu*, *si bene incarcatu*; *bene sciutu*, *bene cugetatu si rumegatu*; repetitu : *piperu bene*, *bene pisatu*, etc.; mai raru stá *bene* cu acestu intellesu la adiective proprie : *vasu nu bene plenu*, nu de totu plenu;—b) la verbe : a *ascunde bene*, a ascunde tare, asiá in câtu cu greu se se pota aflá ce s'a ascunsu; a *bee si mancă bene* insemna nu numai : a *bee si mancă câtu se cade*, sau : a *bee si mancă lucruri placute si delicate*, insemnări ce resultu d'in celle mai susu

espuse, ci si : *a bee si mancă multu, mai multu de cătu s'ar cadé*, insemnare conforma intellesului de care este verb'a in acestu numeru : *ai inceputu se bei bene, si mi e tema se nu devini unu betivu imperatescu*; *a bate bene pre cineva* = a trage una bataia buna cuiva = a lu bate tare, a lu bate reu, cumu se mai dice; inse *a bate bene* differe in intellesu de *a bate reu*, intru cătu *a bate bene* va se dica *a bate cumplitu*, déro asiá cumu se cade, *spre a intellefti pre cellu batutu, fora inse se i se adduca vre una vetemare*; pre candu *a bate reu* va se dica totu *a bate cumplitu*, inse asiá co batutului se adduce mare vetemare; chiaru in frasi ca : *a bate sau frecá bene pre inimizii, a bate sau frecá reu pre inimizii*, in cari different'i'a de intellesu pare mai grea de coprensu, acesta differentia nu este mai pucinu reale : *bataia sau frecarea buna a inimicului se refera la intelleftirea lui si mantuirea invingutoriului, care l'a batutu sau frecatu bene, éro bataia sau frecarea rea are in vedere mai multu daunele si perderile infricosiate addusse inimicului, fora se dé a intellege, co inimicul s'a intelleftitu sau co cellu ce l'a batutu si frecatu s'a scapatu de densulu cu atătu-a*; *a se bate bene* = a se bate cumu se cade, sau : *a se bate cu anima si cu coragiu*, déro si : *a se bate cumplitu, cu furia, cu inversione; a mori bene* = a mori linu si fora doreri, spasmi, etc.; déro si : *a mori de totu, pre deplenu* : nu *morisse bene, si vreau se lu puna in securu*; unu omu e bene mortu, candu a inceputu se se recesca si se inghiacie; a lovi pre cineva cu vérg'a una data si bene, a dá cuiva bene prestu nasu, a lu mostrá tare si aspru; a dá bene in cinca vérga, bătiiu sau curea, a lovi cu *potere* si violentia; *a bate bene maza, a maciná bene gránulu*; a agglutiná *bene scandurele mesei, a tiné bene pre ceneva in frénu*; repetitu : *pisati gránulu bene, bene; cugetati si ve luati seni a bene, bene; sarati carnea bene, bene, etc.*; — c) in speciale cu negationea : nu . . . bene = abiá : nu *addormissem bene, candu sarii d'in patu, desceptatu de*

unu dorerosu vaietu ce audissem; nu deschissem bene ochii, candu vedui intrandu pre amiculum spariatu; nu se luminasse bene de diua, candu m'am desceptatu d'in somnu; — d) in locutionea : *mai bene* = *mai multu* : a) urmata de numeri sau alte vorbe de cantitate : *in acea bataia au cadutu morti mai bene de doue mii de omeni; de candu nu 'te am mai vedutu, sunt, credu, mai bene de cincii anni; de aci peno a collo e mai bene de una posta*; numele de cantitate pote si precede : *erau patru ore si mai bene, de candu asteptamu in desertu; nu l'am vedutu de patru lune si mai bene: mai avemu doue poste si mai bene peno la statione*; — β) cu *vrere* sau *voire, placere, fire, etc.* : *mai bene vreu a mori de cătu a trái cu desonore; mai bene voiu a mi face senguru séma de cătu se sufferu torturele cumplete alle omoritoriloru; mai bene mi plăcerosiulu decātu albulu; mai bene stau in casa si dormu de cătu se me incarcu cu unu lucru asiá de greu, fora se mi se dé plat'a cuvenita*; — γ) forte desu cu ellipse a unui-a d'in verbele susu mentionate, mai vertosu in proverbiele si dicutorile populare : *mai bene seracu si curatu decātu avutu si cu cugetulu neimpatatu* (subintell. : *vreu a fi, e, etc.*); *mai bene acum'a unu ou de cătu la annulu unu bou*; — 4. in intellessulu cellu *mai inaltu si mai nobile* conformu cu rationea, cu legea, cu ordinea eterna stabilita de Domnedieu, cu justulu, cu detori'a, cu legea morale, cu legea benelui, a addeverului si a formosului, etc.: *cea mai inalta si mai formosa lege de portare omehosa si addeveratu omenesca s'a formulatu de Mantuitoriuulu lunei in cuventele urmatorie : faceti bene si calloru ce ve facu reu; coci a face bene celloru ce ne facu si ei bene este numai unu impromutu; cei ce de fric'a pedepseloru se porta bene, nu su addeveratu buni, neci cei ce de rosinea lunei sau d'in ostentatione facu bene; numai cellu ce d'in amorea benelui face bene si se porta bene, merita numele de bunu; cine face câte una data bene numai ca se pota la occasione face reu, este unu faciariu, care nu merita neci numele de omu, ne-*

cumu cellu de omu bunu; déro omului nu e datu a adjunge, câtu traiesce, se lucrede si se faca pre de plenu bene; detori'a lui este a se adoperá in tote momentele vietiei a face necontentitu bene si d'in ce in ce mai bene; numai Domnedicu face, a facutu si va face totu de un'a tote bene; ellu a promissu celoru ce facu bene viétia eterna, éro celoru ce facu reu morte eterna, (vedi pentru mai ample desvoltári alle intellesului de sub acestu numeru si celle spuse sub II. despre bene ca substantivu); a cugetá bene, a cugetá conformu cu addeverulu; a vorbí bene, a vorbí nu numai correctu si conformu cu legile limbei, ci si a espreme ideele in tota splendorea si formoseti'a loru; in acellu-asi intellesu se dice si : a cuventá bene, differitu de a bene cuventá, (vedi mai diósu la E); déro a vorbí bene de cineva, oppusu la a vorbí reu de cineva, va se dica: a lu laudá, a spune de densulu vorbe de lauda, de onore si de favore; a dice bene=a grai bene, a spune addeverulu, a avé cuventu, a avé dereptate : bene dici, asiá e cumu dici tu; de gratescu bene, marturesce de bene,=de am dereptate, spune curatu co am; bene dice proverbiulu, co cine face bene altuia, sic-si face; déro a grai bene are si insemnarea mai susu mentionata de a vorbí bene, a cuventá; a invetiá si deprinde bene pre cineva, unu copillu, de esemplu, a i dá principie si deprinderi morali, inse si : a lu deprinde tare cu ceva, ce sau se espreme a nume in frase, sau se subintellege : a l'invetiá si deprinde bene cu mancári delicate; cineva se pote deprinde bene si cu reulu; numai candu invetiare, deprindere, etc., au obiectu directu unu lucru, atunci bene ce sta pre longa denselo are de regula insemnare de sufficiente, tare, forte, etc. (vedi B. 3.); a invetiá bene lectionea, a si deprinde bene man'a, a precepe bene ceva sau pre cineva=a precepe accuratu, in tota intenderea; a cresce bene unu copillu, a educá, a face se se desvolte bene atátu in respectu fisicu, câtu si mai vertosu in respectu morale; una planta cresce si se desvolta bene, candu cresce sau se desvolta cu rapiditate si po-

tere, sau : asiá cumu cere natur'a ei;— in speciale, sub puntulu de vedere allu benelui si justului, adverbialu bene se construe forte desu cu fire, formandu cu acestu—a una locutione, unu fellu de verbu impersonale, in care adverbialu se apropia multu de intellesulu unui adiectivu; limb'a latina, ca si celle alte limbe sorori, applega in assemeni casuri, adiectivulu bonus sau altele de intellesu analogu : nu e bene (=nu se cade, nu e dereptu) a luá panea filoru si a va arruncá caniloru; nu e bene a despoia pre unii, spre a dá altoru-a; bene e co m'ai facutu se perdu ce aveam mai pretiosu? bene e ca unii se assude si altii se buccure de sudorea loru? déro nu e bene a insellá, cu atátu mai multu nu e bene a furá;— d'in essemple se vede co locutionea bene se construe, dupo intellesu, cu infinitivu, cu co urmatu de indicativu si cu se sau ca se urmatu de subjunctivu; intr'unu intellesu mai largu inse, in intellesu de covenientia de veri-ce genu, ce are adv. bene, acea-asi locutione se construe si cu de urmatu de supinu : pre longa apele morte nu e bene de locuitu; pre tempu nuorosu nu e bene de bagatu in aria; in incaperi umede nu e bene de dormitu; cu stomaculu incarcatu nu e bene de dormitu; pre fortuna nu e bene de imbarcatu si de plecatu pre mare;— éro avendu mai multu puntulu de vedere allu formosului in ochi, adv. bene se construe cu siedere, cu care, ca si cu fire, formedia una specia de verbu impersonale, care admite acelle-asi constructiuni ca si cea formata cu fire : nu siede bene junelui a se arretá presumtiosu; bene ti siede, co stai acumu la inchisore pentru una misellia asiá de rosinosa? nu siede bene se faci si se vorbesci asiá; acea-asi locutione inse are si alte insemnári : cu numeni de vestimente si alte lucruri de adornatu, puse ca subiectu sau cu prepos. cu, a siede bene face si mai bene se resara puntulu de vedere allu formosului : mai bene ti siede cu flori albastre la capu decátu cu flori albe; unu vestimentu largu siede mai bene decátu unulu strimtu; cu vestimente romanesci ne siede mai bene

noue Romaniloru decátu cu vestimente straine; ornamentulu se pote espreme si cu unu participiu : *imbracatu asiá ti siede forte bene, éro imbracatu altmentrelea ti siedeá forte reu*, sau cu unu verbu la modu personale : *nu ti siede bene se te imbraci asiá*; — *a sedé bene*, luatu ca verbu personale, insémna sau *a stá in locu sau positione commoda si buna de sedutu : pre scaunulu pre care te ai pusu mi pare co nu siedi bene; ba siediú cátu se pote de bene*, sau : *a stá in pace, a se astemperá, a nu supperá prealtii cu scomotu si miscári turbulente: siedi bene, nu mai allergá si strigá asiá; siediú bene, si nu ne mai spargeti capulu cu strigárele si nebunicle vostre; locutionea a fi bene are insemnári si mai multiple si mai variate decátu a sedé bene, déro despre acestea vedi la urmatoriu C.; aci vomu observá numai, co se dice si a *sedé formosu*, in locu de a *sedé bene*, mai in tote insemnárele acestei d'in urma locutione : *nu siede formosu unui june se fia presumiosu; cu albu la capu ve siede mai formosu de cátu cu rosú; unu copillu cu mente siede formosu pre scaunu*; déro acesta d'in urma frase face se resara bene differenti'a de *intellessu* a celloru doue locutioni : *copillulu ce siede formosu pre unu scaunu, pote se nu sieda bene pre acellu-asi scaunu*, déco scaunulu este *pucinu comodu*, sau déco scaunulu, fiendu cumuva stricatu, ammenintia a cadé cu *copillulu* si a i adduce vetemare; de acea-a a *sedé formosu* nu are neci una data, ca a *sedé bene*, insemnarea de a se stemperá si a nu vetemá pre altii prin scomotu si nebunie; in celle alte casuri differenti'a de intellessu intre celle doue espressioni este, fora indouentia, mai supuere si mai delicata, déro nu mai pucinu reale : *cu unu vestimentu de muiere pote sedé formosu unui omu, déro nu siede bene barbatului se se adorne ca muiere; de acea-a bene si formosu se potu si uní impreuna : nu siede neci bene, neci formosu se te porti asiá; cu alte cuvente bene espreme una cuvenientia intima, de fondu, essentielle si de ordine morale, éro formosu arreata una cu-**

venientia mai multu *esterna, de forma si accidentale*; form'a si fondulu, fienti'a si modulu, benele sau addeverulu si formosulu se correspundu, in addeveru, cumu correspundu totu de un'a umbrele corpuriloru; dá, addeverulu, benele si formosulu sunt unulu si acellu-asi lucru, déro numai in Domnedieu si in rationea omenesca; in fapta inse, in realitate, pentru noi fientie finite si imperfecte, form'a si apparenti'a nu suntu totu-dea un'a in perfecta armonia cu fondulu, si de aci differenti'a intre forma sau formosu si intre fondu, fientia, addeveru sau bene, (vedi si II. d'in acestu articlu). C. nu e verbu sau participiu, pre longa care se se allature adverbialu bene, fora ca acestu-a se nu lu modifice in un'a sau mai multe d'in insemnárele espuse; sunt inse certe verbe, cu cari acestu adverbium se construe de preferentia in insemnárele varie si delicate, si cari, pentru acesta-a, merita aci una particularia luare amente; asiá sunt : 1. *fire, a fi bene*: a) a fi conformu cu rationea, cu legea morale, cu ordinea stabilita de Domnedieu, etc.; sau : a fi utile, folositoriu, conformu cu impregiurarea, etc. : *nu e bene se assupresci, nu e bene se te imbeti; nu e bene se ti incarci stomachulu; dupo unii cosmopoliti de astadi, a collo e patri'a, unde e bene omului, etc.* (vedi B. 4); — b) a fi sanetosu : *eri mi erá reu; astadi mi e bene, nu me mai dore nemica; nu e bene vaccei, co geme si suffla greu; au nu ti e bene? te dore ceva? cumu ve aflati? sunteti toti bene si sanetosi?* — a fi bene la facia — a avé facia de omu sanetosu : *multi su bene la facia, desi pote nu su sanetosi*; — c) a fi multiamitu si fericitu, sau a se aflá in posetione materiale buna : *eu su bene unde sunt, asiú vré se fiti si voi asiá de bene si fericiti; nu esti bene, mi se pare, unde stai; ba sunt forte bene, mai bene nu pote cineva fi; fiacare d'in noi crede co altui-a e mai bene decátu sie-si; muierile credu, co numai barbatiloru l'e bene; seracii credu, co numai avutilorule e bene; nu mi e mai bene mic de cátu tie, — in modu mái energicu si mai appetatu : a fi bene de : fa asiá, cumu ti*

dicu eu, si va fi bene de tene; déco te porti asiá, nu e bene de tene; pre tempulu epidemieloru lumea crede co numai de medici e bene; la tempulu de apoi bene va fi de cei ce au facutu bene, reu de cei ce au fostu rei; e bene de tene, care nu ai copilli se ti adduca ca mie atâtea suppe-rari; de aci si elliptice, fora verbulu fire: bene de voi, reu de noi; bene de copilli, reude bietii parenti; bene de cei ce moru, co scapa de amarulu vietei, déro reu de cei ce remânu in viétia, ca se sufferia si planga de dorulu loru; — applecata la lucruri, espressionea a fi bene arréta sau positione cuvenita : bene e scaunulu unde e, nu lu mutá de acollo; sau mersu prosperu, desvoltare fericita : grânele sunt bene pino acumu, ordiele sunt mai reu; — observa differenti'a de intellessu intre: grânele sunt bene, si: grânele sunt bune; prim'a espressione arréta co grânele sunt inco in desvoltare si co in acesta des-voltare mergu bene, pre candu a dou'a da se intellega co grânele au attensu cu fericire deplin'a loru desvoltare; in casulu de allu douile nu mai e nemica de temutu pentru una buna recolta, pre candu in casulu d'antâniu multe acci-dentie potu frustrá sperantiele agricul-toriului; — d) pentru ornatu, a fi asiá investitu, cumu cere impregiurarea, sau cumu siede bene si formosu : cine e for-mosu veri cu ce se investe, e bene; cine e uritu nu pote fi bene veri cu ce s'ar in-vesti; muierca formosa e bene cu celle mai simple ornate, cea urita e reu cu celle mai pretiöse; — e) de locu sau de tempu, a fi formosu si bunu pentru certe operationi : erú bene, candu am essitu d'in casa, fortun'a si plo'i a m'a appucatu pre drumu; eri erú bene si seninu, a-stadi e nuoru si ploia; e bene de amblatu pre diosu, co s'a uscatu bene noroiulu si nu e neci pulberc; la umbr'a unui tufosu arbore, pre unu molle tapetu de verdetia, longa unu riurellu cu dulce murmuru, ce bene e de dormitu! (vedi si B. 4.); — f) a fi bene cu = a se aflá in relatione de amicitia si de favore cu cineva, a fi in buna intellegere, a fi in pace si in armonia : nu cere de la mene se te recom-mendu vecinului meu, co nu su bene cu

densulu; canele nu pote fi bene cu catu-si'a; suntemu detori a fi bene cu tota lu-mea, si mai vertosu cu vecinii si consan-genii nostri; cine nu e bene cu consan-genii, cu cine altu pote fi bene? adesea se intempla, co vrendu a fi bene cu tota lumea, nu e omulu bene cu nemene; omulu reu nu pote fi bene cu nemene, nu-mai bunetatea animei ne face a fi bene cu toti; — 2. facere, a face bene : a) a lu-crá conformu cu rationea, cu legea, cu detori'a morale, cu bun'a cuvientia, etc.: a face bene si inimiciloru sei; bene faci, co te culci de tempuru si te scolli de de-manetia; forte bene ai facutu, co nu te ai attensu de ce nu erú allu teu; bene facu junii, candu respecta pre betrani; mai bene faci se taci de cátu se vorbesci ce nu se cade, etc. (vedi B. 4; se se observe aci inco, co a face bene differe, in in-tellessu, de a bene face; a bene face sau mai bene, ca compusu : a beneface = bene-facere, [vedi si mai diosu la E], va se dica a avé abitudinea morale de a face bene, pre candu a face bene este a esser-citá sau pune in áctione, a traduce in fapte particularie dispositionea de a beneface); — b) a lucrá conformu cu folosulu si interessea sea, conformu cu tempulu, loculu si alte impregiurari: co impromuti bani cu interesse, bene faci; déro reu faci co ici usura pré mare; bene faci tu, co stringi in dille bune, ca se aibi in dille relle; — c) pentru medicamente, mancari, beuture, etc., a fi efficace, a face effectulu cuvenitu, a fi bunu pen-tre sanetate sau pentru insanetosiare : beuturele amare facu bene la stomacu; mustariu la talpe sau la pulpele petiore-loru face bene la dorerea de capu; pré multa mancare nu face bene; umiditatea mesurata face bene plantelor; am luatú atâtea medicamente, fora se mi faca de locu bene; zéma de carne caldicea face forte bene stomacului; — d) a stá bene, a se aflá in stare multiamitoria, a pe-trece cu fericire, a fi in deplena sanetate si voia buna, a fi bene, a merge bene : ce faci tu? eu facu bene, déro tata meu face reu, co e apprope se si dé cea d'in urma suflare; ce facu co-pillii? facu bene, co sunt sanetosi; ce

face fratele? face bene, co lucra si castiga grossu; ce face scolarulu? face bene, co si invetia lectionile; ce faci?—bene, co su sanetosu si potu lucrá; ce mai faceti? cumu mai sunteti?—si suntemu si facemu bene, multiamita cerului; e) a dá cuiva pedeps'a meritata, ca formula de approbatione a acelei pedepse: m'a pusu invetiatorulu in genuchie, pentru co n'am sciutu lectionea,—bene ti a factu;—in acestu casu adverbialu stá de regula inaintea verbului: bene ti face, si nu in urma: ti face bene, pentru co ar avé cu totul alta insemnare;—

3. *parere, a paré bene*: a) ca verbu personale, a avé apparentia de omu sanetosu: nu credu se sufferi de ceva, fiendu co pari bene la facia; desi greu langedu, acestu omu pare bene la facia; dici co nu te dore nemica, si cu totu acestea la facia nu mi pari bene (compara si a fi bene de mai susu); b) ca verbu personale, a semti placere in suffletu, a se buccurá: mi pare bene co te aflu sanetosu; nu ne pare bene, co te duci de la noi asiá de currendu; ne pare bene, candu facemu bene, déro ne pare reu, candu facemu reu; numai invidiosiloru le pare bene de reulu altui-a; unui omu cumu se cade i pare bene de benele altui-a ca si de benele seu;—

4. *punere, a pune bene*: a) a stabilí cu taría, a assiedia solidu: bene am pusu temel'i'a, bene va essi totu edificiuulu; nu puni bene fundamentale, totu edificiuulu esse reu; b) a pune la locu cuvenitu: bene e pusu luminariulu, unde e pusu; nu smenti lucrulu in acestu locu, co bene l'a pusu cine l'a pusu aici; c) a pune la locu de pastrare, a pastrá, a economi: ce castiga cineva nu despende totu, ci mai pune si bene, ca se aida pentru tempuri, candu nu pote castigá; dupo ce te ai servitu cu unu lucrulu, nu l'arruncá veri-unde, case se perda, ci lu pune bene ca sete poti servi cu densulu, candu vei avé érosi nevoia de densulu; tine acesti bani, de i pune bene; d) a repune, a perde, a ommorí: de me va tractá neomenosulu acestu-a de omu totu asiá de reu, apoi se scia co in currendu am se lu punu bene; pre multi a pusu bene lotrulu acestu-a de omu; nu se afla cine-

va se lu puna si pre densulu bene?—

5. *portare, a portá bene*: a) ca transitive, pentru vestimente si alte lucruri de usu, a se servi cu densele asiá, in cátu se tina in delungu, fora se se strice: n'am vedutu omu care se porte mai bene vestimentele de cátu tene, le porti anni, si le ai totu ca noue; asiá si: a portá bene aratrulu, ferrale, boii, caii, etc.; cu obiectu directu de persona ori alta fientia insufletita sau personificata, a conduce bene, a direge: nu scie a porta bene unu copillu, ne cumu a portá bene una nave sau unu statu; sau a imbracă in modu cuvenitu si elegante: de si are multi copilli, pre toti inse i porta bene si formosus; sau a preamblá multu si cátu cere anim'a cellui preamblatu: l'am portatu bene pretotendene, pre apa si pre uscatu, pre unde i a cerutu anim'a se se preamble; sau in fine, a tractá omenesce si cu cuvenientia; cátu ai statu la mene, te am tinutu ca in senu si te amu portatu bene ca in palma; b) ca reflexivu: a se portá bene, a avé una portare conforma cu detori'a: copillii suntu detori a se portá bene cu invetiatorii, ascultandu-i, respectandu-i, si facundu tote câte invetiatorii le dicu se faca; in tote functionile, cu cari a fostu onoratu, acestu omu s'a portatu forte bene, implemndu si detoriele fiacerei functione si nefacundu neci unu abusu de potere; se cade a ne portá bene si cu cei inferiori noue; sau, a avé portare blanda, polita si de multe ori lengusitoria cu cineva, spre a i castigá favorea si benevolentia in folosulu nostru: te porti bene cu avutulu sperandu co are se te lasse erede; sau in fine, a lucrá cu anima si energia, a se luptá eroice: amendoi consului se portara minunatu de bene in acea complita batalia;—

6. *venire, a veni bene*: a) ca personale, a veni rapede, commodu si fora pericle: am venitu bene, asiá co in trei ore am luatú mai bene de patru poste; am venitu forte bene, nu mi s'a intemplatú neci unu neadjunsu; sau, a veni pentru fericierea si buccuri'a celloru, la cari vine cineva, in speciale la salutari, cu adverbialu totu de un'a inaintea verbului:

bene ai venitu! de aci : *benevenitu*, ca adiectivum si substantivum : cellu pre care totu de un'a lu vedemu cu piacere intre noi; b) ca impersonale, a fi commodum : *nu mi vene bene vestimentulu, e pré strimtu si pré lungu*; sau, a fi placutu, usioru, cuvenitu, folositoriu : *nu mi vene bene, candu te audu vorbindu asiá; mi vene mai bene se máncu cu stang'a decátu cu drept'a; tie ti vene bene, co siedu in patu si dai la ordeni, déro nu mi vene bene mie, care am se le essecutu; voue ve vine bene se vorbiti asiá, co n'ati perdutu neci aveti se perdeti ceva, mie inse nu mi vene de locu bene se mai perdu pre longa ce am perdutu, etc.*;—7. *ducere*, a ducere bene: a) ca transitivum, a trasportá rapede, commodum si fora supperári : *carrausiulu ce ne ai recommendatu ne a dussu bene peno lu unu locu, apoi s'a imbetatu si ne a dussu forte reu*; b) ca netransitivum, a prosperá in facendele selle de interesse, sau a se aflá in bune si multiamitorie relationi cu cineva, a fi bene : *cumu mai ducere frate meu? ua ducere forte bene, co negociulu de care s'a appucatu, l'a scapatu de seracia; cu assemenea omu nemeni nu pote ducere bene; pote ducere cineva bene in lume si fora multa avutia*;—8. in fine, cumu s'a dissu, mai nu e verbum, pre care adverbium *bene* se nu lu modifice in mai multe si variate intellessuri : *beere* construitu cu *bene*, a *bee bene* (vedi si B. 3.), insemna : a) a *bee* catu se cade; b) a *bee* multu; c) a *bee* preste mesura; d) a fi betivum; e) a *bee* beuture delicate; f) a *bee* beuture sanetose, etc.; *déro* essemplele produsse peno aci sunt indestulle, credemu, spre a pune in deplena lumina multiplulu si variatulu intellessu allu adverbium *bene*; restulu se va produce la articulele speciali assupr'a acelloru cuvente, caroru-a adverbium in cestione adduce particulari modificacioni de intellessu. — *D.* d'in intellessulu de *sufficientia* sau indestullare ce implica adv. *bene* (vedi B. 3.), resulta nuantiele de *intensitate*, de *affirmatione*, de *approbatione*, de *concessione*, de *certitudine*, etc. 1. intensivum : *sciu bene, co nu am se castigu ceva d'in atatea sudori ce am*

versatu; scimu bene, co avemu se morimu; inainte de a face unu passu mai inainte, uita-te bene pre unde calci; bene vedi D-ta co asiá e; bene vedeti si insive co nu se pote altufellu; vediu si eu bene co m'am insellatu; te connoscu forte bene, cine esci tu; ce spuni tu se pote forte bene intemplá. — 2. concessivum, mai allessu in locutionea *bene co* : *bene co ne dati bani, déro atátu nu adjuje spre a scote la bunu capetu ce vreti voi; bene co ati venitu, déro de ce ati venitu nearmati; bene co te au indemnatu alti se faci asiá, déro tu nu ai avutu atáta mente, ca se intellegi, co nu erá bene se faci ce ai facutu?*—locutionea *bene co* formedia astufellu una specia de conjunctione analoga in sensu cu *de sí, cu tote co*, etc., compara franc. *bien que*, ital. *benché*, cu acellu-asi intellessu;—3. locutionea *bene co* are inse si alte intellessuri, si a nume : a) de felicitare pentru unu ce opportunu, venitu la tempu, fortunatu, imbuccuratoriu, etc., (vedi B. 4. si C. 1. si 2. de ore ce locutionea *bene co*, in intellessulu acestu-a, ca si in cellu urmatoriu, este elliptica, si lassa a se subintellege verbulu *fire* sau *facere*) : *bene co ai venitu, de candu te asteptamu! bene co se dusse flecarulu mai currendu si scapai de uritulu ce mi casioná nesaratele lui cuvente; bene co nu a datu domnedieu omului mai multe gure; b) de felicitare pentru scapare de unu reu mai mare cu unulu mai micu : bene co te ai lovit in frunte, si nu te ai lovit in ochiu; bene co am scapatu cu perdere de câteva mii de lei, co mi poteam perde tota starea si remané in sapa de lemnu; bene co ai scapatu cu una bataia pentru una atátu de mare blastematia*;—4. intensivum, in intellessu de *cu atátu mai multu*, mai vertosu inso-citu si intaritu de *forte* : *déco poti tu, co esti mai micu, ducere acésta sarcina, forte bene ua voiu poté eu, co suntu mai mare si mai vertosu ca tene; poti rabadá tu, co esti muiere, voiu poté déro forte bene rabadá eu, co su cruce de barbatu; déco credi tu, omu luminatu, in assemeni superstitioni, forte bene potu crede eu, omu fora multa invetiatura; déco cei a-*

nimosi s'au spariatu, potu forte bene se se sparie si unu bietu fricossu ca mene; — 5. *approbativu si affirmativu: am facutu, cumu mi ai comandatu, — bene; de vrei se manci, bene; de nu, scõlla de la mеса; bene dici, bene ai facutu, etc.;* pentru mai multa corroborare, sau se repete: *bene, bene*, sau se insociesce cu alte cuvinte intensive: *forte bene, prę bene, minunatu de bene, mai bene nu se pote, bene de totu, etc.;* dero acelle-asi espressioni potu fi si ironice, arretandu chiaru contrariulu approbationei: *bene de totu, dormiti dnu'a, dormiti noptea, si ve mai plangeti, co nu dati inainte;* — de aci: 6. intellessulu passionatu allu acestui adverbii, esprimendu supperare, indignatione, impatientia, imploratione, ammentiare, etc.: *bene bene, mi ai facutu tu acestu reu, dero ai se mi lu platesci scumpu; bene, bene, nu tacę d'in gura si nu te astemperá, dęco vrei se ti persecu spinarea; bene, bene, vedu eu co ti s'a facutu de batasa; bene, fratiloru, ce v'am facutu eu de me torfurati asiá? bene, omeni bunu, de ce vreti se me ucidedeti? bene, me boiate, nu intellegi tu ce ti spunu eu? bene, me blastematule, nu m'asculti, se taci si se te astemperi una data?* — pentru espressionea indignationei ammentecata cu amara ironia, adverbii se insociesce cu dieu: *bene dieu, dupo ce m'ati despoiatu, vreti se me si ommoriti; bene dieu, co ve indetorati a mi dá si mie una buccata de pane, dupo ce m'ati despoiatu de tote; sedeti cu mánele in senu si asteptati se me desellu, lucrandu eu senguru pentru voi toti, bene, dieu, bene de totu, — intellessulu passionatu unitu cu cellu intensivu, concessivu, si altele espuse mai susu sub D, resare si mai bene, candu adverbii se insociesce cu una interiectione: *ah bene, oh bene, si mai vertosu cu hei: hei bene: hei bene, ce se ne facemu noi in acęsta nevoia; nu vrei alba, nu vrei negra; hei bene, ce vrei? am cercatu tote medilocene se l'impacu, hei bene, nu s'a potutu; tote cęte mi ati cerutu, v'am datu; hei bene, de ce nu me lassati in pace? toti aspiramu la fericare, ei bene, mai naci unulu nu adjungemu la dens'a,**

pentru co ua cautamu acolo unde nu e si nu pote fi; mi ai inveninatu anim'a, mi ai rapitu veri-ce sperantia de fericare; hei bene, astępta de la mene ce se cade se astepte cineva de la unu omu perdutu fora sperantia. — E. d'in celle espuse peno aci s'a potutu vedę pre de una parte intensulu si variatulu intellessu allu adverbii *bene*, ęro pre de alt'a observá, co intellessulu acellui-asi variedia, dupo loculu ce i se da inaintea sau in urm'a cuventului modificatu, si variedia nu numai in gradu sau intensitate, ci chiaru si in natur'a sau genulu intellessului (compara d'in esemplele mai susu addusse: *a face bene si a bene face, a veni bene si a bene veni*, vedi C. 2. si 6, cumu si *a bene cuventá si a cuventá bene*, B. 4.); totu asiá difere, prin natur'a intellessului, a *dene voi* de a *voi bene*; a *voi bene* va se dica totu atátu cātu si a *vrę bene*, cu triplulu intellessu: a) metafisicu, a avę una volientia justa si correcta, conforma cu dictatele mentei sanetose: *cine sente bene, si cugeta bene; cine cugeta bene, voiesce bene; si cine voiesce bene, lucredia si bene;* b) morale, a avę una volientia totu de un'a parata la implenirea legii morale, sau: a fi bene dispusu cõtra cineva, a i fi favorabile si appecatü a i face bene: *Domnedieu scie, co eu ti voiescu bene, si tu nu vrei se m'asculti;* c) a avę volientia tare, a *voi veri-ce cu potere: candu voiescu, voiescu bene, si nemica nu me face a renuntia la ce voiescu;* d'in contra a *benevoi* are, de regula, una insemnare d'in celle mai departate, in apparentia, de intellessulu ordinariu allu cuventului *voire* si *bene*, adeco insemnarea de a *condescende, a fi gratiosu: benevoindu Domni'a mea te numesce secretariu de statu; nu ati benevoitu a ve unü cu noi; nu benevoiesci a ne onora cu a Domniei telle presentia;* chiaru candu celle doue cuvinte: *bene si voire*, pastredia, dupo ce se allatura unulu de altulu, cātu mai bene, fia-care, intellessulu seu originariu, asiá in cātu a *benevoi* pare a se confunde cu a *voi bene* intr'un'a d'in insemnarile acestei d'in urma locutione, adeco in

inseamnărea morale de a fi *favorabile omnia*, totuși intellesului uneia d'în amândouă locuțiunile difere de alu celei alte, intru cătu a *voî bene cuiua* espreme ceva mai energicu, in acestu intellesu co *voirea de bene*, in acestu casu; este de faptu, espresa, manifestata și pușă in acțiune intr'unu momentu de nevoia datu, pre candu a *bene voî* espreme una *voire de bene* in addeveru constante, déro chiaru prin acesta-a mai pucinu presente și energica; d'în aceste-a resulta, co in espresionea a *bene voî*, ca in altele mai susu citate : a *bene cuventă*, a *bene face*, a *bene veni*, adverbiulu pușu inaintea verbului formedia cu acestu-a unu senguru cuventu compusu, cu unu senguru accentu, esprimendū unu senguru conceptu speciale și bene caracterisatu; in acestu intellesu *bene* este ca și una particea de compunere, avendu de oppositu adv. *male* : *benevolu* oppusu la *malevolu*; *reu* s'ar applică cu greu la assemeni casuri : *reu'a volientia* sau *volienti'a* rea espreme cea ce francesulu intellege prin *mauvaise volonté*, latinulu prin *mala voluntas*, déro neci decumu cea ce se intellege prin *malevolentia*, franc. *malveillance*, latin. *malevolentia*; *voire de reu*, in locu de *malevolentia*, ar fi numai una carpitura inadecata conceptului, ca si *facere de bene* in locu de *beneficentia*, ca si *voire de bene* in locu de *benevolentia*; chiaru fienduco assemeni cuvente sunt addeverate compuse, cauta se se si scria ca unulu si senguru cuventu : a *benevol*, a *benecuventă*, a *beneface*, etc.; intellesulu loru, ea speciale, are se se definesca la articulele speciali consecrate fiacaruia; aci este destullu, co s'a definitu legea generale de formatione a unoru assemeni cuvente. — II. ca substantivu, *bene* se dice numai in singulariu : *benele*, *unu bene*, correspundendu, prin intellesu, numai in parte, la lat. *bonum*, franc. *le bien*, itali. *il bene*, care se iea si cu intellesulu materiale de *unu ce posedatu*, *avere* : *bien immeuble* = mosia, casa, etc., precandu romanesc. *bene* nu iea neci una data acesta inseamnărea materiale, ciare totu de-a-un'a intellesu mai multu

sau mai pucinu morale, ideale si abstractu; de acea-a neci se dice in plurariu, ci numai in singulariu; plurariulu lat. *bona* d'în *bonum* = franc. *biens*, se traduce in romanesc, cu plurariu d'în *bonu* sau *bunu*, si a nume, parte cu form'a pluraria in *e* : *bone* sau *bune*, parte cu cea in *uri* : *bonuri* sau *bunuri*; chiaru partea de intellesu materiale a latinescului *bonum*, franc. *bien*, se traduce, in romanesc, totu prin form'a de singulariu *bonu* sau *bunu* : *bien meuble* = *bonu mobil*; acea-asi forma, *bonu* sau *bunu*, s'a luat, in tempurile mai d'incece, si cu intellesulu ce are substantivulu *bene*, mai vertosu in espresionea : *bonulu supremu* (vedi *bonu*); — *benele* déro, luat : A. in intellesulu cellu mai generale si cellu mai commune, ca oppositulu *reului*, va sa dica : ce se doresce de una fientia ca conformu naturei selle, ce tote fientiele dorescu : *nu e rosa fora spini*, *nu e bene fora reu*; *vieti'a e unu bene* pentru tote fientiele viue; *fiacare d'în elle cauta a conservă si apperă acestu bene* cu veri-ce *meditice*; *benele suffletului este virtutea*; *cineva se deprende cu reulu* ca si cu *benele*; *nu e unu bene* pentru *bietulu bou*, co *porta jugulu*; *tote fientiele aspira la bene*, si *fugu de reu*; *benele ne face fericiti*; — *bene* se dice si ce e *onestu*, *placutu*, *utile*; déro *onestulu* este *benele in sene* si *pentru sene desiderabile*; *utilele* este numai mediulu de a adjuge *la bene*; *placutulu* in fine e ce *satisfacc*, *pentru unu tempu mai multu* sau *mai pucinu indelungu*, *dorenti'a sau cugetarca*. — B. in intellesu filosoficu, in intellesulu cellu mai nobile si mai inaltu, la care Domnedieu a datu omului se adjuge cu mentea : I. sub puntu de vedere metafisicu : a) *desvoltare* conforma cu *natur'a* si scopulu finale, perfectiunare, asiă in cătu *benele particulariu* allu unei fientie orecare d'în *marele* si vastulu universu este *desvoltarea* acestei fientie conforma cu *natur'a* ei si cu scopulu finale, care este propusu acelelei-asi fientie; éro *benele universale* este *desvoltarcu totoru fientieloru d'în universu conforma cu natura fiacaruia in parte si in armonia cu scopulu*, care este

propusu marelui totu numitu *universu*; de aci se intellege marele addeveru coprensu in massim'a filosofiloru stoici: *bene vivere est convenienter naturæ vivere*—*a trái bene este a trái conformu cu natur'a*; si fienduco *benele* este cea-a ce *e desiderabile* pentru fiacare fientia, de acea-a realizarea si posederea *benele* face *fericirea*, *complet'a multiamire* a fiacarei fientie; *fericirea* asiá déro este *benele* insusi, sau mai dereptu: realizarea si possessionea *bcnelui*, *buccurare* reale de *bene*; si de aci se intellege addeverulu massime: *beate vivere est bene vivere*—*a trái fericitu este a trái bene*, massima care se iea de ordinariu in intellessulu morale, despre care va fi in data vorba, déro care are si sensulu mai largu, in care ua luámu noi aci;—
b) adjungere la complet'a desvoltare conforma cu natur'a si scopulu finale, stare de perfectione, completa perfectione; in acestu intellessu *benele in sene* coincide cu *fienti'a*, *addeverulu*, *formosulu*: *poci addeverulu*, in intellessulu riguros allu cuventului, nu este totu de un'a *realitate*; d'in contra in celle mai multe casuri *realitatea* ce cade sub sensurile nostre este cu totul departata de *addeverulu* conceputu de rationea nostra: unu omu langedu de corpu, pethicu de statura, diformu, reu de anima, stupidu, monstrosu in tote, este una *realitate*, in contra *caroia* inse se revolta conscienti'a nostra omenesca, chiaru pentruco ea porta in sene *typulu de omu*—*omulu-addeveru*, cu totulu contrariu *omului-realitate*; déco omulu d'in *realitate* ar correspunde *typulu* d'in conscienti'a nostra, acellu omu ar fi si *bonu*, si *addeveratu* si *formosu*, cu alte euvente acellu omu *ar. fi* in tota poterea cuventului *omu*; acestu gradu de cea mai mare perfectione allu unei fientie, se chiama *bene* sau *bonu supremu*—*summum bonum*—*franc. bien souverain, bien suprême*; sau *finele bcnelui*—*finis honorum*, sau *benele perfectu*; pentru omu, in parte, *benele supremu* sta mai vertosu in practic'a *bcnelui morale*, in *virtute*, in *onestu* (vedi urmatoriulu 2); nu e mai pucinn addeveratu inse, co pen-

tru omu, ca si pentru veri-ce alta fientia, *benele supremu*, in sensulu cellu mai largu allu cuventului, este *cellu mai inaltu gradu de perfectione*, de desvoltare in tote directionile;— déro perfectionea in tota poterea cuventului, perfectionea care implica *fienti'a redicata la cea mai inalta potentia*, care, fiendu *addeverulu completu*, este totu de una data si *benele-completu*, se afla numai in *Domnedieu*; de acea-a *benele supremu*—*benele infinitu*—*benele perfectu*—*benele*—*Domnedieu*; Aristotele si alti mari cugetatori, antichi si moderni, dau lui *Domnedieu* numele de *bene*: si in addeveru, d'in fientiele câte noi connosemu pre pamentu, omulu este cea mai perfecta, si prin urmare *benele relativu* in lumea sensibil; de acea-a tote fientiele de pre pamentu tendu contra omu, precandu omulu, care porta in conscienti'a sea *benele infinitu*, pre *Domnedieu*, nemultiamitu cu veri-ce gradu de perfectione ar atenge in *sapata*, tende necontentitu cotra acestu *bene infinitu*; tote déro tendu cotra omu, si omulu cotre *Domnedieu*, ca cotra scopulu finale a totu ce essiste, ca cotra unu magnetu cu potere de attractione irresistibile; acesta tendentia cotra *benele infinitu*, cotra *Domnedieu*, constitue *ordinea universului*; religionea crestina, in unire cu aceste date alle rationei, numesce pre *Domnedieu fontana a bcnelui*, *bene eternu*, precumu numesce *imperatia a lui Domnedieu* sau *imperatia a cerului* acea stare de lucruri, in care s'ar realizá *benele absolutu*, in care *ordinea*, la care tendu tote in kume, ar fi una *realitate*; in religione inse *benele eternu* se iea si cu intellessu *subiectivu*, adeco pentru *sentimentulu de ineffabile efricire*, de care are se se buccure omulu *vedendu*, cumu se dice in termeni religiosi, *faci'a lui Domnedieu*, *contemplandu splendorea bcnelui*, si *gustandu nespus'a lui dulcetia*;— omulu senguru are conscientia clara despre *benele infinitu*, despre *divinu* si *justu*, si de una data cu acesta notione inalta ellu se semte si se reconnoce si *detoriu* a lucrá d'in tote poterele pentru realizarea acestui *bene*, se

reconosce, cumu s'ar espresse cineva in termeni religiosi, ca *luptatoriu allu lui Domnedieu* care este *benele*, in *contr'a diavolului*, care este *reulu*; acestu-a este, in addeveru, cellu mai mare titlu de nobilitate, prin care omulu merita numele de *omu*: a *combate d'in tote poterile reulu*, si a *collucrá d'in tote poterile la realisarea benelui*, a *imperatiei lui Domnedieu*, écco addeverat'a chiamare a omului pre pamentu; déro pentru acesta cooperatiune omului este lasata *intrega si deplena libertate*, si de aci: 2. in intellesu morale, *benele* este: a) applecarea cu deplena libertate a omului la realisarea *benelui in sene*; in acesta insemnare *benele* este *virtutea*, carea nu este altu ceva de câtu *poterea sau desvoltarea poterei*, ce e data omului, a *combate reulu si a luptá in favorea benelui*; b) parte d'in *benele in sene realisata prin virtute* sau prin applecarea cu libertate e energie morale a omului; in acesta insemnare *benele* este *onestulu*, *benele onestu*; cumu differe *benele* de *onestu*, de *utile*, de *placutu*, etc., s'au vedutu si mai susu la II, A. d'in celle espuse aci se vede si mai lamuritu, cumu differe *benele* atátu de *onestu*, câtu si de *virtute*: *benele morale*, *virtutea*, *onestulu*, este addeveratulu, *supremulu bene allu suffletului*; *benele morale* este *sengur'a si addeverat'a possessione a omului*, ca *productu allu libertatei lui*; *fora libertate nu este bene morale*, nu este *meritu*, *neci demeritu*; *usulu rationale allu libertatei in servitiulu benelui face fericirea omului*, *precumu abusulu acellei-asi in servitiulu reului face tota miseri'a omului*; *omulu s'ar cadé se nu scape*, unu momentu, d'in vedere, co lui s'a facutu onorea de a *collaborá cu consciencia la realisarea benelui*, a *imperatiei lui Domnedieu*; in *mediloculu paradisiului* érá *pomulu conoscentiei benelui si reului*; — 3. intellesulu cuventului d'in acesta divisiune, B, merita, prin importantia sea, mai ample desvoltári, si de acea-a mai dâmu si noi aci câteva essemple: a) *benele intelligentiei* este sau *desvoltarea deplena a intelligentiei*, sau *benele in sene* ca o-

biectu de conoscentia; *coci benele antáiu se conosce*, *apoi se ama si se vré*, in *fine se practica*; — a *crede bene de toti*, a crede co nemenea nu este reu, a judecá pre toti dupo bunetatea animei selle: totu de una am *credutu bene de tene*, neci una data n'am *credutu se fi reu*; a *crede in bene*, a crede in esistenza *benelui*, a nu se induof de victori'a *benelui assupr'a reului*, a crede co, de si in realitate *reulu domina*, una data inse *benele are se triumfe*; déro in expresiunea: a *crede bene*, cuventulu *bene* este adverbium, asiá in câtu a *crede bene* va se dica sau: a *crede tare*, a avé credentia nestramutata, a nu se indouí de locu; sau: a *crede dereptu*, a crede ce e addeveratu, a nu se insellá in credenti'a sea: *bene credentiosu*, d'in punctu de vedere religiosu, este cellu *ortodossu*, cellu ce crede in dogmatele si invetiaturele reputate ca addeverate; a *luá in bene sau in nume de bene*, a interpretá ca buna una dissa, una fapta, unu evenimentu, de care ar avé dereptu se se suppere, si a nu se supperá: *vorbele celle mai offensatorie, intemplárele celle mai nefericite, acestu omu, care crede tare in bene si nu crede reu de nemenea*, le iea totu de una in nume de bene; cellu ce nu crede in bene, tote le iea in nume de reu; b) mai speciale in intellesu morale, mai allusu cu verbele *vrere sau voire si facere*: *cellu bunu face benele d'in ánima*, éro nu cu scopu de a se folosi; *cine de fric'a pedepselor practica benele*, nu e addeveratu omu bunu; *bene morale*, *fora deplena libertate a voientiei*, nu pote fi; *benele addeveratu e onestulu*, *precumu reulu addeveratu este vitiulu*; *fa bene si cellui ce ti face reu*; *faceti bene si nu ve pese de ce dice lumea*; *omulu pare mai applectatu la reu de câtu la bene*, si de aci *necessitatea crescerei*, reconoscuta de tote poporele, chiaru si celle mai barbare, ca *necessaria pentru prepararea omului pentru lupta in favorea benelui*; a *vré bene* sau a *voi bene*, pre longa insemnările espuse la E, II, are si insemnarea de a fi favorabile sau applectatu spre *benele* cuiva: *multi*, sub *protestu*, co *vreu al-*

*toru-a benele, le facu totu reulu ce potu; copillii sunt detori a ascultá de parenti, cari le vreu in addeveru bene; une ori si in ironía : acestu-a e benele ce diceti co ne vreti? multiamimu de asiá bene, mai bene lipse de asiá bene; a face bene, a face benele, a face unu bene, a bene face sau : a beneface, sunt patru locutioni, cari tote se applega la espressionea practicei *benelei morale*, déro in intellessuri bene distincte si differite: *a bene face* sau *a beneface* este una addeverata vorba compusa, care espreme *abitudinea de a practicá continuu si fora dementire benele morale*; in acesta espressione *bene*, ca adverbium, devine una simpla particula de compositione; candu *bene* sta inainte de *facere* ca cuventu destinctu de acestu-a, ca cuventu cu tonulu seu, fora se se unesca intr'una si sengura vorba cu *facere*, atunci intellessulu este cu totulu altulu, *bene*, ca adverbium, avendu in acestu casu, vreun'a d'in insemnările espuse sub I. : *bene facitu, co nu te turburi de nemica, bene ai facutu, de l'ai batutu*, etc., in care casu adverbium, cu tonu mai pucinu apesatu, sta si in urm'a verbului : *faci bene tu, co nu te turburi*, (vedi si I, C, 2, si E); déro in espressionea : *a face bene* sau *a bene face*, cuventulu *bene* pote fi si substantivum, si ca atare vine aci in consideratione cu intellessulu seu morale; candu *bene*, ca substantivum, este insocitu de articulu definitu : *benele*, ori de articulu nedefinitu : *unu bene*; sau candu este insocitu de unu adiectivum de calitate ori de cantitate, séu de una prepositione: *mare bene, micu bene, multu bene, pucinu bene, de bene, cu bene*, etc., atunci nu mai incape indouentia assupr'a naturei lui de substantivum; candu inse *bene* sta senguru, si fora neci una determinatione, in intellessulu partitivu si vagu, in care se dice franc. *du bien* = ital. *del bene*, precumu se dice si *pane* = franc. *du pain* = ital. *del pane*, atunci differentia intre *bene*, ca adverbium, si *bene*, ca substantivum, este asiá de suptire, in cátu, in multe casuri, cu greu se pote coprende : asiá in espressioni ca : *e bene de culcatu aici, erá bene candu am es-**

situ d'in casa, (vedi mai susu la C), este greu de determinatu, déro *bene* este adverbium sau substantivum cu insemnările : *locu bunu de culcatu, tempu bunu de es-situ d'in casa*; totusi intre locutionile, in cari *bene* intra ca adverbium, si celle in cari *bene* acellu-asi cuventu stá ca substantivum, este si n'ar poté se nu fia una differentia de intellessu, de ore ce este popularia espressionea ; *a face bene* si *reulu*, in care *bene* este adverbium, cu intellessulu de *a face si reulu in modu cuvenitu*, si totu asiá de popularie sunt si espressionile : *a face reulu bene*, si d'in contra : *a face benele reu*, in cari *bene* este substantivum si cari se dicu cu acellu-asi intellessu ca si : *a face d'in bene reu, a face d'in reu bene*, analoge cu espressionile : *a face albulu negru* sau *a face d'in albu negru*, acestea promise, este usioru acumu a semtí differentia de intellessu ce sta intre celle trei espressioni : *a face bene* sau *a bene face, a face unu bene, a face benele*, in care *bene* are intellessu de substantivum cu insemnarea morale, de care este aci vorb'a : *a face benele* va se dica sau : *a face unu bene cerutu, unu bene* sau actu de benefacere determinatu intr'una impregiurare data : *benele ce reclami de la mene, nu sta in potenti'a omenesca de a ti lu face*, in franc. *le bien que vous reclamez*; sau : *a practica benele* in genere, a traduce in fapta despositionea constante de *a bene face*: *omulu bunu face benele totu deun'a fora considerationi de folosu sau de recompensa, face benele, pentru co e bene; a face bene* in fine = franc. *faire du bien*, dice mai pucinu de cátu *a face* sau *practicá benele*, in a dou'a insemnare ce vedemu mai susu co are acésta d'in urma locutione : *bene ai facutu la tota lumea, numai mie nu mi ai facutu*; cu alte cuvente : *a face bene* nu espreme, ca *a face benele*, resolutionea de *a bene face vercandu si veri cu ce pretiu*, cellu ce *face benele*, este entusiasmatu si pêno in fundulu animei petrunsu de ide'a *benelei*; cellu ce *face bene*, pote *face benele* si d'in alte motive mai pucinu pure si nobili; — de currendu a inceputu se se dica si la noi : *omu de bene* in acellu-asi intel-

lessu morale ca si franc. homme de bien =ital. uomo dabbene sau uomo da bene; déro pentru acestu conceptu espressiunile populare sunt : omu bunu =vir bonus, omu de omenia. — C. de la intellesulu espusu sub B, in poterea intellesului largu, ce are substantivulu bene, cumu s'a vedutu sub A, acellu-asi descende la alte insemnări analoge, cumu: folosu, servitiu, adjutoriu, usiorare, favore, fericire, etc.: 1. benele publicu, folosulu totoru-a câti facu parte d'in unu corpu sociale; in acellu-asi intellesu se dice si benele poporului, benele terrei, benele statului, benele nationei, benele commune; inse între benele publicu si benele commune este acesta differentia de intellesu, co benele publicu se dice eu respectu la corpulu sociale ca unu totu indivisibile, pre candu benele commune se dice cu respectu la individii ce compunu corpulu sociale : cine nu are dorulu de benele publicu, nu merita neci numele de cetatianu, ne cumu de bunu cetatianu; 2. adjutoriu, servitiu, indetorire : fa ce te rogu, co mi faci unu mare bene; pentru cellu insetatu unu pocariu de apa rece este unu mare bene; fa mi bene cu trei cente de lei =impromuta-mi trei cente de lei; ni ai facutu multu bene cu recomandarea tea; proverb. a face bene, se si audia reu, a primí imputări in locu de multiamiri pentru unu bene facutu, a audí plangeri pentru unu bene ce se considera ca reu de cellu cui s'a facutu acellu bene; 3. folosu, utilitate, fericire : parentii pentru benele copilliloru assuda; a se urí cuiva cu benele, a nu connoise starea fericita, in care se afla, si in urmare a vré se ua scâmbe : ti s'a uritu cu benele in sas'a mea; si de acea-a vrei se essi de la mene si se te bagi argatu la altii; se uresce omului si cu benele; 4. pentru remedie, mancări, beuturó si alte lucruri assemeni : folosu, usiorare, etc. : remediulu. ce mi ai prescissu, mi a facutu multu bene; beuturile amare facu multu bene la stomacu; mustariulu pusu la céfa mi a facutu multu bene; pentru unu omu asservitu panteceului mancările bune si beuturile allesse sunt benele supremu,

5. de bene : a) in genere : parere de bene, facere de bene, doru de bene, si altele ce se espleca d'in celle peno aci espuse : déro, b) in speciale : a intellege de bene, a intellege de vorbe bune si blande, a nu astepta maltractare, fortiare, bataia, etc., spre a face ce se cere : tu nu intellegi de bene, ci me adduci a te persecá; de asseminea si : a nu ascultá de bene, a nu face de bene; cu benele inco are acea-asi insemnare : cu benele faci mai multu, la copilli, de cátu cu reulu; in speciale : a luá cu benele pre cineva sau a se luá cu benele pre longa cineva : iea lu cu benele, si face totu; de lu vei luá cu reulu, nemica nu capeti de la ellu; iea-te cu benele pre longa densulu, déco vrei se ti faca veri-ce vei vré; cu benele totu de un'a faci mai multu decátu cu reulu, cu blandetia si bune tractári mai bene induplecámu pre omeni la voliele nostre decátu cu asprime si relle tractári; — a audí de bene despre cineva, a audí, co este bene, in stare prospera si fericita; de aci ca formula de urare pentru plecure : se audimu de bene, se aflámu co sunteti bene si sanetosi, remaneti sanetosi si fericiti; — a fi de bene, a fi spre fericire, mai vertosu ca formula de urare pentru veri-ce, si in speciale pentru beere, candu se inchina in sanetatea ori in memori'a cui va sau pentru prosperarea vreunei affaceri : ati aflatu bunu genere pentru fii'a vostra, se ve fia de bene; ai cumperatu bune case, se ti fia de bene; beu pentru sanetatea tea, se fia de bene si mic si tie; si in ironía : se ti fia de bene cu intellectionea tea cu totu, cu nu vreu assemenea intellectione; — a vorbí de bene pre cineva, oppusu la a vorbí de reu pre cineva, a spune vorbe de lauda pentru cineva cu scopu de a-i face bene, de a lu recommendá, precandu a vorbí de bene de cineva, oppusu la a vorbí reu de cineva, nu implica neci decumu intentionea de a face bene cellui de care se vorbesce bene.

BENE CREDENTIOSU, -a, s. adj., ortodoxus; care crede deréptu, in speciale, ca terminu de domeniulu religiosu, ortodossu, care crede in doctrin'a cea sa-

netosa si de toti adoptata a basericei : *benecredentiosulu nostru Domnu* ; dupo *doctrin'a basericei numai cei benecredentiosi se voru mantui* ; — cuventulu vine de a dereptulu d'in unu substanzivulu *benecredentia*, care inse nu se dice, de si s'ar poté introduce forte bene in usu cu acellu-asi intellesu ca *ortodossia*, (vedi *bene* si *credentia*).

1. **BENECUVENTARE**, *benecuventu* si *benecuventediū*, v., benedicere ; laudare ; prœdicare ; sacrare ; permittere ; 1. a chiamá assupr'a cuiua favorea lui Domnedieu, a pronuntiá vorbe de fericire si de prosperitate pentru cineva, oppusu lui *blastemare* : *parentii benecuventa pre fiii loru, candu se casatore-scu* ; *fii bunu, fiule, si plenu de respectu cotra parenti si alli benefacutori, ca se te benecuveinte* ; *coci benecuventarea parentiloru si a benefacutoriloru ti va adduce bene si fericire, ero blastemulu loru ti va adduce reu si ruina* ; — chiaru fienduco totu deun'a s'a credutu si se crede, co *benecuventarea*, in acestu intellesu, adduce bene cellui *benecuventatu*, de acea-a a *benecuventá* = a fericí, a daruí cu tote bunetátile : *Domnedieu a benecuventatu terr'a Romániloru* ; nu e *terra* mai *benecuventata* ca a *nostra* ; *Domnedieu s'a indoratu si a benecuventatu cas'a nostra cu tote fericirile* ; — 2. a laudá, a glorificá : *se laudámu si se benecuventámu pre Domnedieu* ; *laudatu si binecuventatu fia numele Domnedieului nostru si allu parentiloru nostri* ; *pre tene, Domne, te laudámu, pre tene te benecuventámu si glorificámu, tie ne inchinámu* ; — 3. a sacrá, a pronuntiá cuvente sacramentali, prin care se chiama darulu sau adjutoriulu lui Domnedieu assupr'a unui ce : a *benecuventá unu templu, unu altariu* ; a *benecuventá mės'a* ; a *benecuventá unu mortu, una nunta*, etc. ; *preutii nostri benecuventediū pre fiacare omu ce le saruta mân'a, facundu assupra lui semnulu crucei cu mâna derépta dispusa asiá co pollicariulu cu mediulu de la acesta mâna formediā de assemenea semnulu crucei, precandu celle alte trei degete se tinu in susu, si pronuntiandu t. lu deuna data :*

se fii benecuventatu, fiule ; — 4. a permite, a dá voia, a autorisá : *nu ti dau benecuventare se te insori cu acesta muicre* ; *cauta ti alt'a si vei fi benecuventatu si de mene* ; *tota benecuventarea ai de la mene se faci cea ce vréi a face* ; — a *benecuventá*, ca addeveratu compusu, differe cu totulu in intellesu de a *cuventá bene*, (vedi *bene* si 1. *cuventare*).

2. **BENECUVENTARE**, s. f., benedictio, prœdicatio ; permissio ; actione de a *benecuventá*, in tote insemnările acestui verbu : *benecuventarea parentiloru intaresce casele filoru*, (vedi 1. *benecuventare*).

BENECUVENTATU, -a, part. pass. d'in *benecuventare*, in tote insemnările acestui verbu, (vedi 1. *benecuventare*).

* **BENEDICERE**, *benedissi*, si *benedissei*, *benedissu* si *benedictu*, benedicere ; cu acelle-asi insemnări ca si 1. *benecuventare*, si mai multu : 1. a vorbí de bene pre cineva sau a vorbí bene de cineva ; 2. a urá bene sau de bene, a augurá bene, a dice vorbe de bunu auguriu.

* **BENEDITIONE**, s. f. ; benedictio ; actione si resultatú allu actionei de a *benedice*, (vedi *benedicere*).

* **BENEDICTU** si

* **BENEDISSU**, -a, part. pass. d'in *benedicere*, *benedictus*, cu acea-asi differentia de intellesu, ce se afla si intre *strinsu* si *strimtu*, amendoue participie d'in *stringere*, intre *corressu* si *correctu*, amendoue participie d'in *corregere*, etc. (vedi form'a participiale : *tu* si *su*) ; *benecuventatu* se dice si in locu de *benedissu* si in locu de *benedictu*.

1. **BENEFACERE**, *benefaci* si *benefacui*, *benefactus* si *benefacutu*, (vedi mai multe ammenunte asupr'a formelorú de conjugatione a acestui verbu la simplulu 1. *facere*), *benefacere* ; a face bene, a avé voientia constanta si abitudine nedementita de a practicá *benele morale*, de a implení detori'a ce e impusa omului de legea morale ; — a fi paratu de a face veri-cui, si veri-candu si veri-cumu *bene*, a fi generosu, indetoritoriu ; — cumu differe, in intellesulu morale a *beneface*, ca compusu, de : a *bene face*, a *face bene*, a *face benele*, a *face unu*

bene, in acellu-asi intellesu, s'a arretatu la art. *bene*.

2. **BENEFACERE**, s. f., *beneficentia*, *benefactum*; 1. actione de a *beneface*, despositione de a practicá *benele*, de a si implen' detori'a morale, sau: despositione de a indetorá totu de una pre altii, de a le face bene, de a le dá adjutoriu; in acestu intellesu terminulu mai propriu este *beneficentia*; 2. *una facta buna* in intellesu morale, sau *unu bene*, adjutoriu, servitiu, folosu facutu cuiva; sau in fine, folosu, utilitate in genere: *benefacerile unei bune educatione*, *benefacerile pacei*; in acestu intellesu se dice mai desu si mai bene, pote, sau *bene*: a face cuiva unu bene; sau *beneficiu*, care suplesce si plurariulu, ce lipsesce lui *bene*: *beneficiile agriculturii*; sau in fine *bunetate*, care de assemenea se dice si in plurariulu, ce lipsesce lui *bene*: a face cuiva una bunetate, mai multe bunetati; — in locu de *benefacere* se dice si *facere de bene* in amendoué intellessele espuse, (vedi si *bene*).

BENEFACTORIUM, si

BENEFACUTORIU, -*toria*, s. adj., *benefactor*, *beneficus*; 1. care traduce in facta despositionea de a practicá *benele* morale veri in ce occasione; 2. care cu fact'a face bene cuiva in parte, l'adjuta si lu sustine in tote occasionile: *tu esti sengurulu meu benefacutoriu*, de la tene numai am vedutu totu de un'a bene, de la tene asteptu si acumu in acesta nevota bene si adjutoriu; 3. salutaru, folositoru, adjutatoriu in genere: *acumu sentu benefacutoriele effecte alle remediului ce mi ai preserissu*; — in locu de *bene facutoriu* se dicu si *langedele perifrasi*: de *bene facutoriu* si *facutoriu de bene*, (vedi si *bene*).

* **BENEFICE**, adv., *benefice*, ca unu *beneficu*, cu *beneficentia*.

* **BENEFICENTIA**, s. f., *beneficentia*; calitate a cellui appecatú a *beneface*, applecarea insasi de a *beneface*.

* **BENEFICIALE**, adj., *beneficialis*; relativu la unu *beneficiu*: *castigu beneficale* = trassu sau proventiu d'in unu *beneficiu*.

* **BENEFICIARIUM**, -*ia*, s. m., *beneficiarius*; care se buccura de unu *beneficiu*, cui se da unu *beneficiu*.

* **BENEFICIARE**, v., *lucrum facere*; *beneficium alicui dare*; 1. ca netractivu, a trage *beneficiu*; 2. a face pre cineva se traga *beneficiu*, a i accordá unu *beneficiu*.

* **BENEFICIUM**, pl. -*e*, *beneficium*, *lucrum*, *bonum*; I. in intellesu morale, *benefacere*, *facere de bene*, *bene*, *factu de indetorire ce face cineva d'in buna voi'a sea*, *servitiu*, *bunetate*; inse nu veri-ce *bene* este unu *beneficiu*, ci numai *benele* in addeveru morale, care e *facutu cu voia si intentione si care aduce unu folosu cellui ce lu face sau cellui cui se face*; in singulariu *beneficiu*, insemna atátu *actionea* sau *actulu*, cátu si *effectulu actionei*, sau una *serie de acte*, éro in plurariu, *beneficie* se dice cu respectu la *acte* in parte: *dupo Domnedieu parentii ne dau celle mai mari beneficii*; totu *benele de care ne buccuram* este *beneficiu allu lui Domnedieu*; *prin beneficiu ne devincimu omenii si ne i facemu amici devotati*; cine nu conno-sce, neci reconno-sce *beneficiele*, este unu *ingratu*, si n'ar meritá se i se *face bene*, *déco n'amu fi detori a face bene si chiaru celloru ce ne facu reu*; *precumu Benele supremu, Domnedieu, respandesce cu larga mána beneficiu assupr'a celloru rei ca si assupr'a celloru buni, a face, a dá, a conferi unu beneficiu sau beneficiu*; a *accepe*, a *recepte unu beneficiu sau beneficiu*; a *se buccurá de beneficiu*. II. folosu, *bene*, *castigu*, *favore*, si chiaru unu ce d'in care se trage folosu, unu bonu materiale, una possessione, etc.: A. in genere: *beneficiulu educationei, allu investiturei, beneficiu publicu*; a trage *beneficie d'in commerciu, d'in agricultura, d'in industria, d'in crescerea viteloru, d'in scambulu monetei, pamentulu redde totu deun'a cu beneficiu celle ce i increde omulu, d'in labore tragemu tote beneficiile, fora labore nu e beneficiu*; *mortea insasi este unu beneficiu pentru cei miseri si cu prisosu adapati cu amarulu vietiei; m'am insanetosiatu nu prin remediile vostre, ci prin beneficiulu bunei*

melle nature; a asteptá totu de la beneficiulu fortunei; — mari sunt beneficiile unei pace indelungata; pentru cellu ce jace in intunereculu inchisorei una radia de lumina este unu mare beneficiu.

— B. in parte : 1. representatione teatrale in favorea sau folosulu unui actoriu sau altui cuiva : *asta séra se da una representatione in beneficiulu seraciloru si inundatiloru; máne séra este beneficiulu primului bassu d'in trup'a italiana;* 2. ca terminu de jurisprudencia, privilegiu, favore, dreptu, facultate data de lege, sententia, etc. : *a se folosi de beneficiulu legeri;* de aci locutionile : *a) beneficiu de etate* = dreptu de majoritate datu unui minore, spre a si poté seh-guru administrá averea sau face alte acte, ce ca minore nu ar poté face dupo lege; in vechi'a nostra legislatione acesta a se chiamá *scutentia de versta;* *b) beneficiu de divisione* = dreptu ce au debitorii, cari nu su solidari, a cere de la creditoriu se si imparta actionea sea in contr'a loru; *c) beneficiu de cessione* = dreptu datu unui debitoriu de a cede creditoriloru tota averea sea, pentru ca se scape de inchisore; *d) beneficiu de discussiune* = dreptu datu garantiloru, cessionariloru, etc., de a cere se se discuta si *allega* mai antâniu de tote averea debitorului principale; *e) beneficiu de inventariu* = dreptu datu unui erede sau mosceniatoriu, ca, inainte d'a acceptá ereditatea, se se assecuré de starea ereditatei, se nu platesca decâtu atâte datorie, pentru câte adunje ereditatea, si se pota chiaru, déco insusi are detorie, se se desface de elle in sarcin'a ereditatei : *a acceptá una ereditate cu beneficiu sau sub beneficiu de inventariu;* 3. ca terminu de medicina : *a) beneficiu de natura* = urdinare favorabile, desertare a pantecelui prin actionea naturale a poterei de viétia, care usioredia pre omu de unu reu, de care suffere; *b) beneficiu allu naturei* = atione spontana a poterei de viétia, prin care unu morbu orecare esse bene, se termina cu bene, se tréce; 4. ca terminu istoricu si politicu : *a) la Romani, promotione in ungradu militariu detorita favorei prin-*

cipelui sau generariului; de aci : *registru de beneficiu* = registru, in care se inscrieau cei ce acceptasse sau aveau dreptulu de a acceptá beneficiu; *b) pamentu datu veteraneloru sau colonistiloru; bonu mobile sau immobile, ce unu principe sau domnitoriu doná cuiva d'in averea sea;* *c) pamentu ce capitani si principii distribuiau sociloru sei de arme d'in térr'a cucerita;* acestu pamentu se chiamá *feudu,* si se dá antâiu pre vietia, apoi ca ereditariu d'in tata in fiu; *d) in baseric'a appusana, titlu sau demnitate eclesiastica, de care erá legatu unu venitu; venitulu insusi legatu de demnitatea eclesiastica, sau bunulu d'in care se tragea venitulu; loculu in care se afla baseric'a si bonulu beneficiului,* de aci : *beneficiu liberu* = beneficiu de care una persona basericesca se buccurá in tota viétia; *beneficiu servu* = locu ce se da unui prentu la una baserica cu insarcinare de a officia regulatu la acea baserica; *beneficiu simplu* = de care cineva se buccurá fora a se face callugaru; *beneficiu seculariu* = care se potea dá si preutiloru d'in clerulu seculariu (necallugariti); *beneficiu regulariu* = care se potea dá numai unui callugaru; *beneficiu consistoriale* = insemnatu, pre cumu unu episcopatu, unu egumenatu, etc., pre care numai marele pontefice lu potea conferi cuiva dupo una deliberatione in *consistoriu cu cardenali,* si pentru care apoi se cerea numirea formale a domnitoriuului; *beneficiu incompatibile* = care nu se invoiesce cu conditionea cellui cui s'ar dá; *beneficiu manuale* = dependente de una *abatia,* si administratu de unu callugaru amovibile, care se revocá dupo placulu abbatelui, etc.

* BENEFICU, -a, adj., *beneficus;* benefacutoriu, facutoriu de bene, applicatu a face totu de un'a bene morale; care face sau adduce bene in cellu mai largu intellesu allu acestui cuventu : *cellu ce face altuia pre placu ceva care i ar adduce vetemare, nu e beneficu, ci perniciosu lengusitoriu; de si cellu ce face bene amicului, se chiama beneficu, si e in addeveru; mai beneficu inse e cellu ce face bene celloru straini, pentru co cellu d'antâiu spera unu scâmbu, ce nu astepta*

blandetia, bunetate, indulgentia, b) ca despositione tradussa in fapte: liberalitatea ce se face d'in avere, secca insasi fontan'a benignitatei, asiá in cátu benignitatea uccide benignitatea, 2. in intellessu materiale, applecatu la lucruri fora vointia si libertate, si prin urmare incapaci de moralitate, cu duplu intellessu de natura buna si manifestare prin efecte a acestei nature: benignitatea terrei trage pre locuitorii ei la otiu, benignitatea climei relle indulcite de benignitatea aerului, benignitatea morbului, oppusu la malignitatea morbului.

***BENIGNU**, -a, adj., *benignus* (in locu de *beni-genus* = de bunu genu, de buna natura, si prin urmare proprie): de buná natura, bunu d'in natur'a sea: 1. in intellessu morale, avendu virtos'a si constantea despositione abituale de a face cu mâna larga bene altoru-a si de a le crutiá veri-ce reu: a) in anima si in portare cu altii, bunu forte, benevolu, blandu, indulgente, affabile, dulce: *se fimu judecatori benigni ai altoru-a, mamma benigna cotra ai sei fi; precumu noi iertámu reulu ce amu sufferitu, asiá si tu, benigne Domne, ierta-ne, fora se cauti de meritámu iertare; Apelle erá benignu si cotra rivalii sei; vorbe benigne; aspectu benignu; pote fi cineva si cotra sene insusi benignu, tertandusi passionile; defectele; vitiele, etc., cautandu a le satisface si economí, in locu de a le combate, a le invinge si sterpi; b) in fapta, prin acte: generosu, liberale, beneficu: gratuita e liberalitatea sau mercenaria? déco se face fora interesse e gratuita, d'in contra e mercenaria; unu omu addeveratu liberale si benignu nu se uita la folosu; ci are in vedere numai satisfactionea morale a animei selle, caritatea e benigna cotra seraci; 2. in intellessu materiale, de buna natura, bunu, dulce, blandu, placutu, fecundu, benefactoriu: umbra benigna; lumina benigna; ploia benigna; pamentu benignu; benigna bore de ventu; in speciale pentru morbi, ca oppusu la malignu: unu medicu nu pote indemná pre cineva se cerce a capetá unu morbu; care, déco a*

fostu benignu si usioru la una persona, pote deveni greu si malignu la alta persona; unele friguri su scurte si benigne si salutari; — construitu cu numiri de medicamente, benignu va se dica nu violentu.

BENISIORU, *bellule*, deminutivu d'in *bene*, se iea, ca si acestu-a, atátu ca adverbii, cátu si ca substantivu, in celle mai multe d'in insemnările ce are si bene, cu intellessulu de deminutivu curatu: *destulu de bene*, de si nu bene, cumu se cere: *casa benisioru edificata, a fi benisioru, a sedé benisioru, a manca benisioru, a luá cu benisiorulu pre cineva, a scrie si vorbi benisioru, a inserá benisioru, etc.*, (vedi *bene*); se va observá inse co: 1. *benisioru* in locu de a fi simplu deminutivu este pejorativu, candu este vorb'a de *benele detoritu*, de *benele morale*, de *benele perfectu sau formosu*: a face *benisioru* ce se cere a face *bene si formosu, este totu atátu cu a face reu*; 2. unitu cu cuvente ce espremu *benele* mai multu de partea *formosulu*, *benisioru* are intellessu resfetiatoriu asiá in cátu espreme *formosulu* cu mai multa gratia de cátu *bene*: *ce benisioru ti siéde cu acestu vestimentu!* si de asemenea, fiendu ironia la medilocu, *benisioru* ua presenta si mai amara decátu *bene*: *benisioru ti mai siéde ca tu, feta mare, se te amnesteci cu copillutiele in jocu!* — 3. cu verbe ce au sau iean insemnare rea, *benisioru*, conformu intellessului ironicu mai susu notatu, dice de asemenea mai multu decátu *bene*: a *bee benisioru*, in intellessulu de a fi *betivu*, dice mai multu de cátu a *bee bene*; *cametarii jumulescu benisioru gáscete ce le cadu pre mâna*; — 4. in fine *benisioru* are una insemnare forte intensa, care lipsesce primitivului *bene*, déro care deriva, de certu, totu d'in un'a d'in insemnările acestui primitivu, insemnarea de *sufficiencia, indestullare, prisosentia, etc.*, care in deminutivulu *benisioru* se traduce in cea de *incetu, linu, cu pucina potere, nu violentu* si de aci: *fora precipitare, cu luare a mente, cu mare precautione: ámbra benisioru prin casa, ca se nu destepti pre tata-teu, care*

abiá a potutu addormi; mergi benisioru, si iea sém'a se nu te impiedici de ceva se cadí; da-te diosu benisioru, ca nu cumuva se ti scapete petiorulu si se cadí; lassa benisioru costulu cu sticle diosu, ca se nu le spargi; unge-me la bubou benisioru si usiorellu, coci cea mai mica appesare a mânei pre densulu mi dà doreri de morte, etc.

* BENZENU, s. m., si

* BENZINA, s. f., franc. benzine, ital. benzene si benzina; substantia licida, compusa d'in carboniu si hydrogeniu, cu odore forte si aromatica, volatile, si care e buna de scossu petele d'in vestimente, pentru ce topesce usorea si apoi se evaporă, fora se lasse odore neplacuta sau se altere colorile.

* BENZOATU, s. m., franc. benzoate, ital. benzoato; sare formata d'in acidu benzoicu combinatu cu una base orecare.

* BENZOICU, -a, adj., ital. benzoico, franc. benzoïque; calificativu datu certoru producte ce chymistii estragu d'in substantia balsamica numita benzoinu, ca se le arrete originea si se le destinga de alte composite, cu cari au communi certe calități caracteristice; asiá se dice: acidu benzoicu, alcoolu benzoicu, la acidulu si alcoolulu ce se prepara d'in benzoinu.

* BENZOILU, s. m., ital. benzole, franc. benzole; nume datu in chymica la un presuppusu radicale chymicu, d'in care aru derivá compositele benzoice; de aci diverse numeni, intre cari si cellu de hydrura de benzoilu sau benzoima, ce se dà la una essentia estrassá d'in migdale amare.

* BENZOINA, s. f., franc. benzoin; vedi Benzoilu.

* BENZOINU, s. m., ital. benzoino; arborellu nativu d'in Sumatr'a sau Jav'a, styrax benzoin, care dà benzoinulu = substantia balsamica, formata d'in lacime albe unite prin una pasta negruia, de fractura luciosa, de sapor caldu si camu acida si de odore aromatica placuta.

BERARESSA, s. f., femina care face au vende bere; muierea unui berariu.

BERARIA, s. f., stabilimentu unde

se fabrica sau se vende bere; arte de a fabricá bere: berarii nu applica buccurosi pre fii lor la beraria.

BERARIU, s. m., cellu care scie fabricá bere, care fabrica sau vende bere; cui place a bee bere.

BERBECARE, v., arietare; mai usitatu ca compusu, imberbecare, 1. proprie de berbeci, a se bate rapedinduse si lovinduse in capete; 2. in genere, a loví cu mare violentia.

BERBECE (mai puoinu bene: berbecu), s. m., aries, vervex; fistuca; 1. mascululu ouei, care la alti Români se numesce ariete = aries; in latinesce vervex sau berbece, (vedi litter'a B) are si insemnarea lui berbece allu nostru, déro mai multu se iea cu insemnarea generale de oue, fora respectu la sessulu animalului, éro pentru mascululu ouei se dice totu de un'a aries, care se applica exclusivu si in insemnările, de cari e vorb'a la 2 si 3; noi inco amu face mai bene a applecá cuventulu populariu ariete in acelle-asi insemnări, in cari se applica si latin. aries, dandu cuventulu berbece insemnarea ordinaria ce are si lat. vervex = franc. mouton, cu tote ce la noi s'a pastratu pre câtu form'a, preatátu si insemnarea cuventului trassu d'in latinesculu vervex, pre cându in alte limbe romanice si un'a si alt'a s'au alteratu mai tare: asiá, de essemplu, in limb'a francesa d'in vervex sau berbece s'a formatu brebis = oue; — berbece batutu = berbece castratu; sau: berbece taiatu a carui carne s'a batutu, ca se se fragedesca, (vedi batere); 2. prin metafora, trassa de la abitudinea ce au berbecii de a se bate cu furia in capete: a) maiu, cu care se batu pari sau se batuturesce unu locu; b) machina bellica, cu care, la cei vechi, se bateau murii cetătilor; 3. un'a d'in calle doue spre diece constellationi alle zodiacului, in dreptulu carei-a adjungea sorele la inceputulu primaveri, pre tempulu inainte de domni'a lui Dioclitianu, astadi inse d'in caus'a precessionii sorele treee prin constellationea berbecelui sau a arietelui in decursulu lunei lui Aprile in calendarulu nostru Iulianu, prin urmare

dite, neci d'in lesse; in acestu intellessu cuventulu e sau una transformatione d'in *peritua* sau impormutatu d'in germ. *bürate* = *peria*.

BERU, exclamazione, cu care se provoca ouile a fugí sau a appueá intr' una alta direccione : *beru, bella! beru, oue!* (vedi *bee, helare, beriire*).

BERYLLU si *berillu*, s. m., *beryllus* = βήρυλλος; nume ce se dá de cei vechi si se da inco de multi moderni la certe varietàti de smaragdu, cari n'au colore verde curata; cea mai formosa si mai cautata d'in aceste varietàti este asiá numit'a *ap'a marina* = ital. *acqua-marina* = franc. *siguo-marine*, sau *berillu nobile*, sau simplu si propriu *berillu*, care are una formosa colore albastra fora firu de amestecu cu verde; — numele de *berillu* s'a applicatu de unii si la certe varietàti de *topazu* sau de *cartiu*.

* BERZELINA, s. f., (de la *Berzelius* = chimistu suedesu), franc. *berzélina*; seleniurá de cupru.

* BERZELITHU si *berzelitu*, s. m., (d'in *Berzelius* = chimistu suedesu, si λιθός = pétra), franc. *berzélithe*; minérale descoperita in Suedi'a, care sgaria bene vetrulu si scanteia, lovita cu amariulu; se numesce si *petalithu* sau *petalitu*.

* BERZELIU, s. m., (numele propriu allu chimistului suedesu *Berzelius*, luat ca nume commune), franc. *berzélius*; genu de plante cu frundie mice si cari ca fructe dau nucusiore pucinu nume-rose.

BESERICA, *besericesce, besericescu*, etc.; vedi *baserica, basericesce*, etc.

BESICA, s. f., *vesica*, ital. *vesiccia* si *vesiccia*, ispan. *vejiga*, portug. *hexiga*, provenc. *vesiga, veziga* si *veissiga*, franc. *vesste*; de aci si alban. *psica* sau *fisca*, cumu si nou slav. serv. *besika*; 1. receptaclu membranaceu ce implenduse cu unu licidu sau unu gazu iea forma mai multu sau mai pucinu rotunda; cumu : a) *besic'a udului*, la omu si alte animali, receptaclu membranaceu in care se stringe *urin'a* sau *udulu* : a *sufferi de besic'a udului* = a *sufferi de udu*,

a *uriná* cu greu, a *avé* *petra* in *besic'a udului*; b) *besica'a pescelui* = bronchiele, receptaclu membranaceu de respiratu, la pesci; c) *besic'a fierei* = receptaclu membranaceu, la omu si alte animali, in care se stringe fierea; d) *embryonele inco sta intr'una specia de besica in pantecele mammei*, e) *copilliloru place a se jocá cu besice* = (membrane implute cu gazu ce plutescu in aeru); *ballonii sau aerostatele inco sunt besice*; 2. inflatura a pellei produssa prin arsura, friptura, inflammatione, sau alte cause : *muscatur'a albineloru si a vespiloru produce besice*; *pellea tea este numai una besica, se vede co te au piscatu peduchii de lemnu*; *pre unde attinge urdic'a, esse besic'a*; *ardeulu ce ai pusu in buccate a fostu asiá de tare, in cátu mi a facutu gur'a si limb'a una besica*; — applectatu si la lucruri, care, de si n'au una pelle, au inse una coja, cumu pânea si alte lucruri ce se cocu : *pre faci'a placentei s'au redicatu mari si fromose besice*; *de tare arsu ce a fostu coptoriulu, arimele, cumu le amu bagatu in ellu, au si inceputu se faca besice*; 3. globu de licidu formatu prin aeru, bulla : *copilliloru le place a face besice d'in spum'a de sapunu si a se jocá cu elle*; *vieti'a omului trece asiá de currendu ca si besicele ce se formedia prin picaturele de ploia pre faci'a ape*; *a plouá cu besice* = a plouá forte tare, a plouá cu picature asiá de mari, in cátu se formedia besice pre faci'a ape, in care cadu picaturele ploiei.

BESICARE, *besicu*, v., *vesicare*, *vesicam* vel *pustulam efflicere*; *verberare*; 1. ca transitivu : a face sau produce una *besica* sau mai multe *besice* prin ardere, frigere, inflammare, muscare, batere, impungere, piscare, etc. : *urdi-cele unde adjungu, besica pellea omului; ardeulu acestu-a mi a besicatu gur'a; a besicá pre cine-va cu batai'a*, a lu bate cu ceva asiá in cátu se i se besice pellea, a lu bate reu cu ceva, care casiona dore-tere semitoria, fora inse se i veteme vre-unu organu; — 2. ca reflexivu, a se *besicá*, cu intellessu neutru passivu, a face una besica sau mai multe *besice*, a se inflá in unu locu sau mai multe :

Pellea tota mi s'a besicatu de multa caldura; placent'a s'a besicatu bene; déco vrei se ma ti se besice pellea unde te a impunsu vespea, freca-ua cu sare; ca se nu ti se mai besice faci'a, spellate cu acesta apa ce ti prescriu eu.

BESICATA, s. f., vedi *besicatu*.

BESICATÓRE, s. f., vedi *besicatoriu*.

BESICATORIU, -toria, s. adj., care besica, face *se se besice*; care are poterea sau despoziția de a *besică*: *urdicile sunt besicatorii*; — ca substantiv feminin, *besicatoria* sau *besicatori*, cu intellesul real: ceva care are poterea de a *besică*, de a produce una *besica*, și în special: emplastru cu potere de a *besică*, de a produce una inflatură a pielii, aplicat la părți ale corpului unde suferă cineva de vreun morbu; în acestu intellesu inse se dice asta-di mai multu *vesicatori*.

BESICATU, 1. part. pass. d'in *besicare*: *besicatu, besicata*, cu acelle-asi însemnări ca și verbulu: *besicatu de albine, besicata cu batai'a*; déro forte desu cu intellesu de adiectiv: *sticla besicata* este un'a, care are form'a unei *besice* impluta cu gazu; de unde apoi, ca substantiv real sub form'a feminin: *besicata*, sub intellegundu *uaa* = *ava* = strugure (la Macedoromania *auua*): unu cu bobo mari și rotunde, cari intr'una pollitia suptire coprendu succu multu; — 2. supin cu intellesu activ: *buna vergea de besicatu copillii nebunatici si nestempe ati*; de unde apoi ca substantiv verbale: *besicatulul albinelor, besicatulul de urdica*.

BESICATURA, s. f., acțiune de a *besică*, déro mai desu rezultatul acestei acțiune, inflatură, un'a sau mai multe *besice* produse pe pelle sau pre altu ceva: *besicator'a de vespe este mai veninosa de câtu cea de albina*.

BESICOSU, -a, adj., *vesiculosus*; plenu de *besice*, forte tare *besicatu*; aplicat tare a se *besică*, a se inflă; — ca substantiv, sub form'a feminin: *besicosa*.

BESICUTIA, s. f., *vesicula*; deminutiv d'in *besica*.

BESINA, s. f., (d'in *besire*), *peditum, pedor*; ventu putorosu ce se scote pre

canalea sedutului; — *besin'a callului* = specie de burete sau fungu, *Iycopordon* bovista lui *Linneu*; compara si franc. *vesse-de-loup* = (proprie: *besin'a lupului*), cu acellu-asi intellesu.

BESINOSU, -a, adj., *sæpe pedens; decrepitus*; care da *besine* multe; invetiatu reu a dá *besine*, asiá în câtu nu si le mai pote tiné; și de aci, sau: putorosu, nesufferitu; sau care nu si pote tiné *besinele*, de *betranu* ce e, *decrepitu*, adjunsu în stare de mare nepotencia prin etate; — applicat si la lucruri: *lemne besinose* = cari, de si periiu si facu mare scommotu, candu le puni pre focu, ardu inse forte reu, fora se dé flacura.

BESIRE, *besu* (*besescu* e asiá de incorrectu ca si *patescu* în locu de *patiu* sau *patu*), v., *pedere*; a scote venturi putorose pre canalea sedutului; proverb.: *capr'a bese si ouea pate rosine* = unulu face blastematia si altulu pate rosinea; — de si cuventulu se dice proprie numai de omu și de alte animal, se aplica inse si la lucruri: *lemnele besu in focu*, nu ardu si nu dau flacura, de si fesuescu si facu scommotu; *foculu bese*, nu arde cumu se cade; *furc'a bese*, siede arruncata, fora se torca cu dens'a cine ar fi detoriu a torce; — în latin'a classica cuventulu usitatu pentru acellu-asi conceptu este *pedere*; se afla inse în *Luciliu* si visire cu acellu-asi intellesu, d'in care se vede co erá cuventu d'in limb'a rustica si d'in care la noi *besire*, în franc. *vesser* = *péter*.

* BESSALE, adj., *bessalls*; de unu *besse*, de valorea unui *besse*.

* BESSARIU, s. m., *bessarius*, unu numu care representá doue treime d'in unu assariu: unu *besse*.

* BESSE, s. m., *bes bessis* (contractu d'in *bis-triens* = de doue ori unu *triente*, sau doue treime d'in *asse* = *as*, care se impartiea în doue-spre-diece uncie); optu uncie, și de aci: celle doue treime alle unui totu orecare impartitu sau presuppusu ca impartitu în doue-spre-diece părți ecali, sau în genere: doue treime alle unui ce; asiá d'in una *creditate de noue-dieci de mii de lei, bessele ar fi de sesse-dieci de mii*.

BESTIA, s. f., (se afla deja in dictionariulu de Buda), **bestia**; I. in intellesulu cellu mai generale: fientia animata, déro lipsita de ratione, pre candu *animale* este una appellatione si mai generale, asiá incâtu se applea si la *omu*, ca fientia *animata* si *rationale*; éro *bestia*, mai pucinu estensu decâtu *animale*, se applea la tote celle alte *fientie animate*, *afora de omu*, de la elefantu peno la verme; *bella* = bellua, se dice de una *bestia* mare, corpulenta, robusta, cumu: *elefantu*, *balena*, *leu*, *tigru*, etc.; *féra* este, in intellesu mai strinsu, una *bestia* cu instincte sangerose, ca *lupulu*, *ursulu*, *tigrulu*, etc., éro in intellesu mai largu, veri-ce *bestia selbateca*: *cerbu*, *capriora*, *iepure*, *lupu*, etc., ca oppusu la *bestia domestica*: *cane*, *calu*, *bou*, etc.; intre *bestie domestice*, se dicu *vite* sau *pecuri* celle ce prin *labore*, *carne*, *lapte*, *peru* sau *lana*, servu la comodatitile vietiei omului, cumu: *oue*, *capra*, *bou*, *callu*, etc.; in scriptur'a sacra cu intellesulu de *animale* occurru cuventele *vietiuitoriu* sau *vietiuitoria* si *sufflare*; in limb'a poporului occurre, pre a locurea, *dobitocu* cu intellesulu generale de *bestia*, sau cellu mai restrinsu de *pecure* sau *vita*, déro intr'unu intellesu, ca si in cellu altu, cuventulu *dobitocu* este si de prisosu si pucinu de recommendatu, (vedi in glossariu *dobitocu*); *d'intre bestie uncele*, *cari locuescu in apa*, *innota*; *altece sbora in aerulu liberu*, *altece serpu*, *altece ambla*; *unele sunt selbatice si feroce*, *altece blande*; *déco bestie tote*, *câte sbora*, *innota sau ambla*, *câte sunt selbatice sau domestice*, *feroci sau blande*, *au instinctulu conservarei*; *cu câtu mai multu in omu acestu instinctu este naturale si potente*; *bestie sunt cadrupele*, *pescii*, *serpii*, *vermii*, *passerile*, *tota sufflarca de pre pamentu*, *afora de omu*. — II. in intellesu mai restrinsu si speciale: 1. in locu de *féra* cu intellesulu strinsu (vedi mai susu), adeco *bestia* cu instinctu sangerosu: *leu*, *tigru*, *lupu*, *hyena*, *ursu*, *pantera*, *leopardu*, etc.; si in particulariu, *féra destinata la lupta*, in amfiteatru, cu *gladiatorii* sau *criminalii* *condemnati*, (da-

tina barbara ce se stabili la Rom'a pre la annulu 583 de la fundarea Romei sau 171 inainte de Christu); de acf espressionile: *a dú sau arruncá la bestie*, *a condemná la bestie*: *marturii religionei crestine erau adesca condemnati la bestie de fanaticii pagani*; de acf esplecarea lui Isidoru: *bestiarum vocabulum proprie convenit leonibus, pardis, lupis, tigribus et vulpibus, canibus et similis ac ceteris, quæ vel ore vel unguibus sæviunt, exceptis serpentibus* = numele de *bestie* se applica proprie la lei, pardi, lupi, tigri, vulpi, cani, mimutie si altele, cari sau cu gur'a sau cu unghiele sfasia préd'a loru, afora de serpi; déro acesta esplecare este strimta, imbraciansiandu numai una parte d'in intellesulu ce a avutu cuventulu in limb'a latina, si are in tote limbele noue latine; — 2. insocitu de unu attributu, arreata differitele generi, specie sau varietati de fientie animate, déro private de ratione: *bestia cornuta* = oue, capra, si mai vertosu, bou sau vacca; *bestia bovina* = bou, vacca, vitellu, mansatu; *bestia caballina* = callu, epa; *bestie de transportu* = callu, bou, asinu, mula, camila, etc.; *bestia domestica* = callu, bou, oue, capra, asinu, cane, gaina, etc.; *bestia selbateca* = lupu, cerbu, iepure, ursu, serpe, corbu, etc.; *bestia ferosa* = fera: lupu, leu, tigru, etc.; 3. appecatatu la unu omu, in batujocura, arreata: a) sub punctu de vedere intelectuale, lipse de intellegere, lipse de precepere, de judecata, de bunu sensu, asiá incâtu *bestia* = prostu, tontu, stupidu: *fetiorulu meu este una bestia, care sau nu intellege nemica d'in câte spuni, sau intellege pre dosu, si care veri-ce face, face reu si cumu nu se caide; taci d'in gura tu, bestia, co nu intellegi de locu ce spuni*; pentru mai multa energia *bestia*, in acestu intellesu, se insociesce cu attribute, cari desemna specie de *bestie* d'in celle mai pucinu intelligenti: *bestia cornuta*, *bestia de legatu la gardu*, *bestia wrechiata* (espressione mai detorsa si mai delicata, déro totu asiá de energica ca si calificationea unui omu cu epitetulu de *asinu*); proverb. *bestia se i dai femu si*

se mance = forte stupidu; — *a face bestia* = a reduce pre cineva la stare de *bestia*, a i tempf mentea; *b*) sub punctu de vedere morale, *bestia* = sau omu lipsitu de veri-ce sentimentu nobile, lipsitu de notionea detoriei morale, appecatuu, cu despretiulu acestei notione, a si satisfacere numai appetitele basse si degradatorie demnitatii omenesci : *bestie, ce nu connosecu alte placeri decâtu alle punctelui*; sau, insocitu mai vertosu de attributulu *selbaticu*, omu fora omenia, crudu, barbaru, fora indurare, ca si una *féra selbatica* : *besti'a de tyrannu, care ne torturedia de atátu-a mare de tempu*; sau in fine, partea de animalitate, instinctele bestiali ce se afla in omu in lupta cu sentimentele mai nobili si rationali : *omulu, déco vrc se merite numele de omu, este detoriu a invinge besti'a d'in ellu, totu de un'a rebelle la dictele mentei sanctose*; — pentru differenti'a de intellesu a cuventulu *bestia*, si derivate : *bestiale, bestialitate*, appecate la omu, de una parte, si a cuventulu *brutu*, si derivate : *bruta, brutale, brutalitate*, de alta parte, vedi *brutu*.

* **BESTIALE**, adj., *bestialis*; relativu la *bestia*, ce se tine de *bestia*, atátu in intellesu propriu : *peri bestiali* = *peri de bestia*, câtu si in intellesu metaforicu : *disse sau fapte bestiali* = disse sau fapte de omu stupide sau ignobili.

* **BESTIALITATE**, s. f., 1. natura de *bestia*, calitate sau calitati cari constituescu *besti'a*; 2. appecatuu la omu, dissa sau fapta stupida, fapta avilitoria, instinctu de *bestia*, in tote insemnările acestui cuventu de sub II, 3.

* **BESTIORA**, s. f., *bestiola*; *demiutivu* d'in *bestia*.

1. **BETA** (pronuntyatu dupo Grecii moderni : *vita*), s. f., *beta* = βῆτα; numele grecescu allu litterei a dou'a d'in alfabetulu grecescu, acca-asi ce in alfabetulu romanu se chiama *bc*; unita cu *alfa* (numele antaniei littere d'in alfabetulu grecescu), *bet'a* dà cuventulu compusu : *alfabeta* sau *alfabetu* = totulu littereloru, cu care se scrie una limba, si prin *abecedariu* = carte de antani'a lectura.

* 2. **BETA**, s. f., *beta*; genu de plante d'in famili'a chenopodaceeloru sau d'in pentandria digynia lui *Linneu*, d'in cari speciele celle mai utili omului sunt : 1. *bet'a proprie dissa, bet'a cycla* lui *Linneu*; 2. *bet'a barbosa, beta vulgaris* lui *Linneu*, d'in care mai mute varietati cu tuberu candu fusiformu, candu cilindricu, candu conicu, si cu carne, de regula, rosia, déro adesea si galbuia sau albitiosa; *sfecla* este numirea cea mai connosecuta in poporu pentru aceste varietati : *beta rosia, beta alb'a, beta galbina*; aceste varietati se cultiva forte multu pentru alimentulu omului si allu pecuriloru sau viteloru, déro mai vertosu pentru extractiunea de sacharu.

3. **BETA**, femininu d'in *bétu*, vedi *beere* si *beetu*.

4. **BETA**, *betaea, betellia*, etc.; vedi *beta, bettella, bettclia*.

* **BETACEU**, -a, adj.; *betaceus*; ce se tine de 2. *beta* : *plante betacce* = plante de natur'a *betei*.

* **BETELU**, s. m., *piper betel* lui *Linneu*; specia de piperu, d'in alle cui frundie, amestecate cu alte ingredientu, facu, in mai multe parti alle Indiei, unu fellu de *mestecatoria de gustu forte intieptatoria, care se pretende a fi buna de gingie* si de stomacu.

BETIA, *betivesce, betivu*, etc.; vedi *bectia, bectivesce, bectivu*.

* **BETIZARE**, v., *betizare*, ital. *betizzare*; a fi molle ca una *beta*, si de aci metaforicu : a fi languedu, amortitu, fora energia, a fi mollesitu, a languedi; a fi fricosu si lasiu.

BETONICA si *vetonica*, s. f., *betonica* si *vetonica* (de la *Vetones*, poporu ispanicu, care mai antaniu fece usu de acesta planta); genu de plante d'in famili'a labiateloru sau d'in didynamia gymnospermia lui *Linneu*, d'in care speci'a cea mai connosecuta este *betonic'a officinale* = *betonica officinalis* lui *Linneu*, ce cresce pre campu si se recomenda de medici ca *cefalica* si *desopiatoria*.

BETRAIORU, vedi *betranioru*.

BETRANATECU, -a, adj., *senills*, *qui senlor videtur*; de *betranu*, care are

ceva d'in alle *betranului*, mai vertosu in intellessulu cuventului *betranu* de sub 2; si in speciale, care pare mai *betranu* de câtu e, sau care a plecatu spre *betranetia*; franc. *vieillot* respunde intru câtu-va, in intellessu, cu allu nostru *betranaticu*: *june betranaticu* = *junetomnaticu*, plecatu spre *betranetia*, sau: *june* cu mente si appucature de *betranu*, a-deco de omu maturu : *la copillulu acestu-a audi cuventu betranaticu*; asiá si *barbatu betranaticu*; *ce betranatica arréta asta féta, de si abid este de doue dieci de anni*, (vedi si *betranitosu*, si *betranu*, a-tátu pentru intellessu, câtu si pentru etymologia).

BETRANELLU, s. m., vedi *betranioru*.

BETRANESCE, adv., *senillter, prisce*; ca *betránulu* sau ca *betránii* : 1. in intellessulu defavorabile allu cuventului *betranetia* : *a lucrá betranesce* = a lucrá fora energiá de corpu sau de mente; 2. si mai desu inse in intellessulu favorabile allu *betranetiei* : *a*) sub punctu de vedere intellectuale, cu maturitate si intellectione : *de si numai unu copillu, fiulu nostru cugeta, vorbesce si lucredia betranesce*; *se nu facemu ca junii temerari, ci se cugetámu mai betranesce, inainte de a face unu passu de care in urma ne va paré pote forte reu*; *b*) sub punctu de vedere morale, sau: cu severitatea, cu bun'a credentia ce se presupune celloru *betrani* sau *antici*; sau numai pentru portu si datine antice, dupo mod'a sau datin'a celloru *betrani* sau *antici*, fia acesta moda sau datina buna sau rea : *eu ti vorbescu betranesce, cumu amu appucatu si sciu de la buni si strabuni*; *a se portá betranesce* = a tiné portulu appucatu de la *betrani* in contr'a vreunei noua moda de imbracamentu, sau : a lucrá in tote cu severitate si buna credentia, (vedi *betranu*).

BETRANESCU, -a, adj., *senills, anills; prisceus, antiquus*; ce se tine de *betranu*, in insemnarea de sub 2. a acestui cuventu : 1. cu intellessu indifferente despre bunetatea sau reutatea lucrului caleficatu : *datina betranesca* = datina, fia buna sau rea, care vine de la *betrani*

(= *buni, strabuni, etc.*); sau : datina ce au *betranii* in genere : *este una datina betranesca la feminele Romániloru a nu uccide cu manule loru passerile destinate a fi preparate pentru mancare*; *datina betranesca e a fi suspiciosu*; 2. cu intellessu relativu la rellele sau bunele *betranetiei* sau alle *betraniloru* : *a*) la relle : *langedu, fora energiá, storsu de poterile corpului ori alle mentei* : *betranesculu seu braciú tremura si nu poté bene maniá arm'a*; *in betranesc'a lui simplicitate l'insella veri-cine forte usioru*; *b*) la bune : *maturu, intellectione, grave, severu; simplu, sinceru, de buna credentia, addeveratu, fora amestecu de reutate sau faciaria* : *de mirare e se audi assemeni vorbe betranesci de la unu copillu asiá de micu*; *in faptele, in dissele, in scripture acestui omu totulu este betranescu, totu adduce amente una betranesca si placuta simplicitate*; — *portu betranescu* = *portu cuvenitu unui betranu* in genere, ce affecta *betranii* in genere, sau portu remasu de la *betrani* (= *buni* si *strabuni*), sau : *portu essitu d'in moda*; *vorba betranesca e : nu ti bagá lengur'a unde nu ti ferbe oll'a*, (vedi *betranu*).

BETRANETIA, s. f., *senectus, senecta, senium*; oppusu la *teneretia* (mai pucinu bene si essactu la *junetia*), etate de *betranu*, una d'in celle patru etati principali alle vietiei unui animale in genere, si omului in parte : *celle patru etati alle vietiei omenesci sunt : copillari'a, juneti'a, barbati'a si betraneti'a*; *betraneti'a nu vine sengura, ci insocita de nepotenti'a corpului si a mentei*; *cu tote acestea strabunulu Cicerone a scrisse unu minunatu tractatu, in care probedia cu betraneti'a nu este inferiore neci unei-a d'in celle alte etati, si co una rea betranetia este effectulu unei relle junetia*; *betraneti'a s'a asseminatu de multi cu iern'a, pre cumu juneti'a s'a asseminatu cu primaver'a sau cu ver'a*; *betranetia verde* = plena de vigore corporale si spirituale; — plur. *betranetie, betranetiele*, are intellessu differitu de sing. *betranetiu, betraneti'a*; la latini differitele punte de vedere, d'in cari se considera acésta ultima etate a vietiei ome-

nesci, se esprimu cu diferitele forme : *senectus, senecta, senium*, asiá co *senectus* sau are intellesu collectivu, ca allu nostru *betranime*, sau presenta *betraneti'a* puru si simplu cu intellesu indiferente, din punctu de vedere abstractu, fora neci unu respectu la bunele sau rellele acestei etáti; d'in contra forme *senecta* si *senium* presenta *betraneti'a*, in concretu, cu accessoriele selle, si a *senecta* : *senecta* de partea cea buna, ca *senecta* de partea cea rea, ca etate a de-
 tatei de corpu si de mente; in roma-
 nesce prin sengulariulu si plurariulu cu-
 ventului se esprimu unele d'in aceste
 diferente : asiá *betranetia*, ca expres-
 sione abstracta, se ia totu de una in
 intellesu generale, pre candu *betranetie*,
 ca expresione concreta, se dice de *be-
 traneti'a* *cuiva in parte, considerata cu
 bunele si rellele*, in care se petrece; de
 acea-a dicemu mai bene in genere :
suntenu detori a respectá betraneti'a,
 déro mai bene in parte : *a respectá be-
 tranetiele* *cuiva; betraneti'a este una e-
 tate*, ca expresione generale si abstracta;
 déro : *cutare a adjunsu la adunce betra-
 netie*, ca expresione particulara si con-
 creta; déco dicemu si : *cutare a adjunsu
 la adunca betranetia*, nu e mai pucinu
 addeveratu co in acésta frase *betranetia*
 se considera sub unu punctu de vedere
 differitu de cellu sub care se considera
betranetie in frasea precedente; asiá, ca
 se luám unu alta esemplu, a *amarí
 betraneti'a* *cuiva*, si : *a amarí betrane-
 iele* *cuiva*, differu, pre de una parte, in-
 atátu, intru câtu *betraneti'a*, in pri-
 m'a frase, fiendu una expresione abso-
 luta, dà a intellege, co *totá betraneti'a*
 a fostu *cuiva* adapata cu amarú, pre
 candu *betranetie*, ca expresione rela-
 tiva, in a dou'a frase, pote arretá nu-
 mai, co *parte* sau *parti*, *momente d'in
 betranetia*, au fostu amarite; éro pre de
 alta parte *betranetie* pote dice mai multu
 de câtu *betranetia*, intru atátu, intru
 câtu *betranetie*, ca expresione concreta
 pune in vedere circumstantiele particu-
 lare alle unui *betranu* a numitu, cir-
 cunstantie cari potu aggr'avá amarulu

ce i se adduce, pre cându *betranetia*, ca
 expresione abstracta, nu are in vedere
 de câtu etatea in genere, fora neci unu
 respectu la impregiarile, dupo cari
 greutatea *betranetiei* pote variá in di-
 versi individi *betrani*.

BETRANIA, s. f., invetiatura, scien-
 tia appucata de la *betrani* : *déco nu
 sciti se me invetiati ceva mai bene, las-
 sati-me in pace cu nouele vostre idee, ca
 se mi facu lucrurile, cumu sciu eu pre
 betrani'a*; totu noi cu *betrani'a* *nostra
 avemu se ve scapâmu de incurcaturele,
 in cari v'ati bagatu, luandu-ve dupo i-
 dee noue si inco nu bene rumegate*; —
pre betrania = dupo traditioea venita
 d'in *betrani*, si de acf : *intelleptesce, cu
 maturitate, cu bune mesure, cu precau-
 tione, cu esperientia, pre calle segura si
 arretata de esperientia, dupo moda ve-
 chia*.

BETRANICA, s. f., vedi *betranu* sub 2.

BETRANIME, s. f., *senectus, se-
 necta; vetusta*; 1. ca si *betranetia*; 2. cu
 intellesu collectivu, multime de *be-
 trani*, *betranii* d'in unu tempu sau eta-
 te; 3. datinele, assiedimentele, scientiele,
 artile, *vieti'a* celloru *betrani* sau *antici*;
anticitate si *vechime* sunt mai usitate
 in acestu d'in urma intellesu.

BETRANIORU, -a, (prin immoiarea
 lui *n* : *betraioru, -a*, ca si *galbiioru, -a* in
 locu de *galbinioru, -a*; vedi litter'a *N*) si
betranellu, betranella = *betraneca*; *beta-
 nica*, in acestu intellesu, nu e de re-
 commendatu, cu atátu mai multu, co
 antaniu nu essiste, pre câtu scimu, neci
 unu masculinu *betranicu*, apoi chiaru d'in
betranica nu se dice plur. *betranice* sau
betranici), s. adj., *seniculus, senicula*;
vetulus, vetula, senior; deminutive d'in
betranu, mai vertosu in insemnarea a-
 cestui cuventu de sub 2 : 1. in intellesu
 de puru deminutivu, camu *betranu*, des-
 tullu de *betranu*, inse nu de totu *be-
 tranu*, intre *betranu* si *teneru*, plecatu
 spre *betranetia*, déro differitu de *beta-
 naticu*, care pote numai *paré betranu*,
 fora se fia in addeveru, sau avé in sene
 ceva *betranescu*, fora se fia de locu *be-
 tranu* : *mi ai spusu, co frate teu e betra-
 nioru, si ellu e betranu cumu se cade*;

fel'a este betraniora, déro placuta si modesta; 2. in intellesu de resfetiare, ap-plecatu chiaru la unu *betranu*, fia câtu de decrepitu, sau la cineva, fia câtu de june, care are ceva bunu d'in alle *betranului*: *betraniorulu mammei*, dice mamm'a cu affectosa doiosia pentru unu copillu, care cugeta, vorbesce si se porta cu mente de omu betranu; *betraniorulu nostru*, care in tote demanctiele vine se *cera una imbucatura de pane, de ce nu va fi venitu astadi?*

BETRANITOSU, -a, adj., 1. despusu a *imbetrani currendu*, care d'in natur'a sea imbetrancesce, se trece currendu: *feminele d'in terrele de la mediadi sunt mai betranitiose de câtu celle d'in terrele de la media-nopte; in famili'a nostra toti au fostu betranitiosi, numai frate meu, care la patru dieci de anni pare numai de doue-dieci si cinci, este una exceptiune fericita*; 2. care de faptu este destullu de *betranu*, fora inse se fia de totu *betranu*, care a traitu buna parte d'in *betranetia*: *multe tenere se marita dupo barbati betranitiosi, si multi teneri se insora cu muieri betranitiose; uritu siedu unci femine betranitiose pretensionile de tenera*, 3. care *pare betranu*, fora se fia; care arrêta mai betranu de câtu ar fi se fia dupo etatea la care a adjunsu: *nu sciu de ce acestu omu arrêta asiâ betranitosu, in câtu i ar dá cineva cincidieci de anni, pre candu abia merge pre treidieci*, 4. care e ap-plecatu d'in natur'a sea, sau care affecta, de *si* nu are etatea, a lucrâ ca *betranu*, a si appropriâ calitati si fapte de alle *betranetici*: *precumu nu mi placu junii betranitiosi, asiâ nu mi placu neci betranii ce se porta ca junii*; — d'in aceste esplecâri resare, credemu, de sene, differenti'a de intellesu ce este intre *betranitosu* si *betraneticu* (compara inse si celle espuse la *osu* si *tecu* sau *ticu* despre intellessulu acestoru suffisse).

BETRANU, -a, adj. si s., *vetus, veteranus, vetulus, vetustus, antiquus, pris-cus, annosus, grandævus; senex, anus* (d'in *veteranus*, cu *b* in locu de *v*, ca si *boce* in locu de *voce*, si cu suppressionea lui *e* de longa *t*; *veteranus* este unu de-

rivatu d'in *veter* sau *vetus* = vechiu, *betranu*, de unde, prin deminutivulu *vetulus* a venitu allu nostru *vechiu*, transformatu d'in *vetlu* in *veclu* = *vecliu* = *vechiu*, cumu si d'in *astula* s'a formatu: *astla, ascla, aschia, aschia*; *veteranus* are multe d'in insemnârile lui *betranu* allu nostru, déro in speciale se applega la militari, care se afla de multi anni in militie, si mai vertosu la cei cari si au facutu annii de servitiu si cu cari Romanii colonisau terrele cucerite; de aci se intellege, cumu la noi, mundera colonia a divului Traianu, cuventulu *veteranus*, transformatu in *betranu*, a luat-u una asiâ de mare estensionea de intellesu, ce nu are neci in latin'a neci in alte limbe sorori, asiâ in câtu senguru acestu cuventu, in lipse de alte probe, ne ar dá in mediu originile istoriei nostre, cari pentru unii straini benevoitori sunt si peno astadi una enigma: coci cuventulu spune cui vre se l'intrebe cu d'in adensolu si in sinceritate, co numerosele colonie romane, cu cari s'au populatu terrele de a derept'a si de a stang'a Dunarei, d'in Istri'a peno la fontanele Tissei, au fostu in mare parte *veterani*, adeco cei mai buni si mai addeverati Romani, de orece peno la epoc'a cellei d'in urma colonisare prin divulu Traianu nu petrusesse inco elemente straine in legionile romane; cu acellu-asi intellesu, ca si la noi, se afla cuventulu si la Istriani sub form'a *betâr*, cumu si la Albanesi sub form'a *vjetero*, éro la Macedoromani se dice sub form'a *bertanu*; in alte limbe sorori: ital. si isp. *veterano*, franc. *vétéran*, cuventulu are mai multu insemnarea speciale a latinescului *veteranus*, cumu are si la noi form'a *veteranu*, mai de currendu intrata in usu, éro insemnarile lui *betranu* allu nostru, se dau in acelleasi limbe prin form'a correspondentia la a nostra *vechiu*: ital. *vecchio*, franc. *vieux*; in fine pentru mai deplena intellegere a variatului intellesu, ce are atâtu *betranu*, câtu si *vechiu*, se va observâ co latin. *veter* sau *vetus*, d'in care au essitu *betranu* si *vechiu*, este de acea-asi radecina cu grec. *ἔτος* =

tempu, annu); applicatu la veri-ce fientia, care traiesce sau se desvolta in modu organicu, fia in intellessu propriu : omu *betranu*, arbore *betranu*, fia in intellessu metaforicu : *institutione betrana*, cuventulu *betranu*, contrariu prin intellessu la *teneru*, nou si modernu, affinu inse cu *vechii* si *anticu*, va se dica : care numera multi anni in vieti'a sau durat'a sea, si anume : 1. ca adiectivu : a) care traiesce de multu tempu, contrariu lui *teneru*, si affinu cu *vechii*, in intellessulu latinesceloru : *vetus*, *vetustus*, *annosus*, *grandævus*, etc. : *civilisatione betraneloru* popore alle *betranei* Asia pare stationaria si ammortita; *betranele selbe alle betraniloru* Carpati sunt pentru Romani'a unu tesauru de acutie inco nefolosite; una *betrana* si *mundra rupe infrunta de secle* nesciute furiele *betranului* oceanu; celle mai *betrane* strate d'in crust'a *betranului* pamentu suntu celle produsse prin actionea focului; Români, mai vertosu cei de la terra, *pustrédia* peno astadi neatinse si cu cea mai mare fidelitate *betranele* datine, ereditate de la *betranii* Romani; dupo una *vechia* si *betranu* datina femininele române neci torcu, neci tessu *Veneria*, ci numai si spoiescu si curetia casele; la umbr'a unui *betranu* arbore vedemu adesea redicandu-se una numerosa generatione de teneri arborei; generationile *betrane* facu necontenitu locu, la ospetiulu vietiei, generationiloru tenere; este mai bene si mai intelleptu a respectá institutionile *betrane*, candu nu suntemu pre deplenu convinsi de bunetatea reformeloru, ce ni se predica; muierile *betrane* invidiedia pre celle tenere; carnea viteloru *betrane* ferbe anevioa si reu; éro carnea viteloru tenere ferbe bene, si currendu; déro guinele *betrane* facu zem'a mai buna de cátu celle tenere; de unde proverb : gain'a *betrana* face zem'a buna = ce e *betranu* nu atrage neci farmeca ochiulu prin celle d'in afora, merita inse tota luarea amente prin calitati interne solide si bune; b) si in addeveru de la insemnarea indifferente de *annosu*, cuventulu *betranu* trece la insemnari, cari au in vedere considerationea benelui

si a reului : a) a benelui : adjunsu la deplena desvoltare, si de aci : solidu, bene stabilitu si certu, vigorosu, sanetosu, potente, sau : maturu, intelleptu, salutaru, respectabile, etc., fiendu vorb'a mai allestu de cugetare, portare, institutioni, datine, doctrine, etc. : de si *teneru* de anni, e inse *betranu* de mente; vorba *betrana* si buna, *betrana* si formosa datina, *betrane* si folositorie invetiature, cuvente *betrane* si sanetose, *betrana* si salutaria doctrina, cuvente *betrane* si plene de intellectione, institutioni *betrane* si demne de totu respectulu; β) déro si mai desu a reului : caducu, inclinatatu spre cadere si deperitione, in decadentia, in scadere de poteri si de vigore materiale sau morale, ba inco si mai multu : cadutu, trecut, vsceditu, debile, nepotentiosu, pre callea mortei sau a perirei, adjunsu in stare de a nu poté nimica, de a nu fi de neci una utilitate : unu poporu *betranu* si corruptu more, fora se se mai pota renasce; poporele *betrane* si corrupte nu se guberna ca celle tenere si plene de vietia; una institutione *betrana*, candu nu mai pote servi la scopulu seu, cauta se faca locu alteia tenere; de *betranu* ce este, bietulu omu s'a copillaritu; arborii *betrani* se despoia de ornamentele, cu cari farmecau ochiulu, candu erau teneri; vitele *betrane* se taia pentru mancare; respecta in omulu *betranu* si nepotentiosu pre semenele teu; Jesus dice lui Petru : candu erai mai teneru, te incingeari senguru si mergeai unde vrei; éro acumu, candu esti *betranu*, altii te incingu si te ducu unde tu nu vrei; — in acestu intellessu se dice si : unu teneru *betranu*, pentru unu omu, care, de si nu traiesce de multu, si a. perdutu inse poterile si vigorea, precumu se dice d'in contra : unu *betranu* teneru, pentru unu omu, care, de si incarcatu de anni, pastredia inse tota verdeti'a si vigorea de teneru; — c) care a traitu una data, fostu in tempu anteriore, si mai vertosu in tempu de multu scursu si trecut, in intellessulu grec. ἀρχαῖος si latin. antiquus si priscus, opusu de assemenea la *teneru*, cu tote co in addeveru se oppune, in acésta insem-

nare, mai bene la *nou, modernu sau recente*, si affinu cu *vechiu sau anticu* : *betran'a Roma* = Rom'a de alta data, cumu erá alta data, in oppositiune cu *tener'a Roma* = Rom'a cumu este astadi; *betranii Romani* = Romanii de de multu, cei vechi, in oppositiune cu *Romanii cei noui sau tenerii Romani*, cei mai d'in coce, stranepoti ai celloru de de multu; *betranii Elleni* = Ellenii d'in anticitate, in oppositiune cu *tenerii Elleni* = Ellenii moderni; *Dionysiu cellu betranu*, in oppositiune cu : *Dionysiu cellu teneru*, care a traitu in urm'a *cellui betranu*; *Mircea cellu betranu*, in oppositiune cu alti *Mirci posteriori*; *tata betranulu*, mosiulu, bunulu, in oppositiune cu *tatalu nascutoriu ca mai teneru de câtu bunulu*; asiá si *mamm'a betran'a* = bun'a sau mosi'a; inse neci una data, in acesta insemnare : *betranulu* sau *betran'a*, absolute si neinsocite de *tata* si *mama*, ci numai in insemnarea de sub 2. a; senguru femininulu deminutivu : *betranica* se iea, in acestu intellesu, absolutu ca substantivu, si acestu-a totu numai in singulariu ca si : *tat'a betranulu*, *mamm'a betran'a*; *betranii Románi*, cei cari au traitu in tempurile anteriori tempului in cari noi traimu; in *tempurile mai betrane*, in tempurile mai de de multu; *scriptorii betrani*, cari au scrisu in tempuri de de multu, in oppositiune cu *scriptorii noui*, cari scriu astadi sau cari au scrisu in tempuri mai d'in coce, mai appropriate de noi cesti acumu in vietia; *datinele betrane* = datinele mai de de multu; *portulu betranu* = portuce avea cursu la omenii ce au traitu cu multu inaintea nostra, etc.; — in speciale, cu nuntia morale de *simplu, severu, sinceru, puru, innocente, respectabile*, etc. : *betran'a virtute* numai in tene mai *viédia inco*; *omu de betrana buna credentia*; *omu in care mai afli urme d'in acea betrana si şanta bunetate de anima*; — d'in celle peno aci espuse se pote usioru vedé, co acea-asi locutiune, in care intra cuventulu *betranu*, ca attributu, pote avé mai multu de câtu una insemnare : *betran'a Roma* = Rom'a ca cetate annosa, ca cetate vechia, ce traiesce si astadi, nume-

randu mai multe secle de vietia, (vedi mai susu la a); sau : Rom'a adjunsa la *betranetia*, Rom'a in decadentia, care si a perdutu vigorea si puterea de vietia, si astufellu merge cu passi rapedi spre morte, (vedi mai susu la b); sau cu cellu d'in urma intellesu de sub c; Rom'a cumu erá alta data, in tempurile mai vechie; sau in fine : una cetate cu numele de *Roma* fundata inaintea altei cetati cu acellu-asi nume, cumu ar fi Rom'a Italiei facia cu Rom'a de pre Bosforu sau Constantinopole = *nou'a Roma*; spre a evitá confusiunea acestoru diverse intellessuri, pare-*ni-se*, co Románii cauta unu refugiu in scambarea ordinei de constructiune, punendu adiectivulu candu inaintea, candu in urm'a substantivului, asiá in câtu in *betranii Románi*, de essemplu, *betranu* ar avé mai vertosu insemnările de sub a si c, adeco sau : *Románii ca natiune ce traiesce de multu si indclungatu tempu*, sau *Románii d'in tempurile vechie*, sau *Románii cu virtuti antice*; pre candu in *Románii betrani* cuventulu *betranu* ar avé mai multu insemnările de sub b, adeco : *acei d'in Románi* cari se afla in etatea *betranetiei*; déro in limb'a nostra adiectivele prin scambarea locului d'in constructiune nu admittu, ca in francesce, de essemplu : *grand homme* = omu mare in intellesu intelectuale si morale, si *homme grand* = omu mare de corpu, una scambare de intellesu fundamentale, ci numai una formale : *omu mare* este, in romanesce, de acea-asi insemnare essentiala cu *mare omu*, differenti'a intre aceste doue constructiuni standu numai in forma, adeco in una appesare de tonu mai mare sau mai mica pre adiectivu, (vedi *adiectivu*), appesare ce spendiura mai multu de sentimentu decâtu de cugetarea pura; prin acesta-a nu voimu a dice co dora sentimentulu n'ar avé totu asiá de mare dereptu, ca si cugetarea, a se manifestá in tota puterea sea prin limba, ci numai a constatá co una differentia de conceptu nu essiste intré doue constructiuni ca : *Románii betrani* si *betranii Románi*; déro reconnoscemu co *betranii Románi*, veri-care ar fi intel-

lessulu in care s'ar luá *betranu*, este una forma mai poetica si mai plena de sentimentu decâtu *Românií betrani*; una addeverata differentia de conceptu resare numai d'in natur'a lui *betranu* ca substantivu sau ca adiectivu : *betranulu Románu*—numai cu intellessulu : *betranu de natione romana*, éro *betranulu Románu*—*Románulu betranu* in tote insemnările lui *betranu* mai susu espuse; — mai departe *betran'a Roma*—*vechi'a Roma*, precumu *Rom'a betrana*—*Rom'a vechi'a*, in tote insemnarile mai susu descrise, ce are locutionea : *betran'a Roma*, asiá in cátu *betranu*, ca adiectivu pare co ar avé unulu si acellu-asi intellessu cu *vechiu*; differentia inse de intellessu intre aceste doue cuvente fiendu cu atátu mai grea de pusu in lumina, cu cátu elle vinu d'in un'a si acea-asi radecina, se pote arretá cu mai multa precisione numai la art. *vechiu*, dupo ce se voru espune si semnificationile acestui cuventu in tota intenderea si varietatea loru; ací ne vomu marginí a observá : antániu co *betranu*, cu intellessulu de curatu substantivu, de sub 2 urmatoriu, nu se confunde in intellessu cu *vechiu*; allu doilea, co, in unele d'in insemnările lui *betranu* ca adiectivu, mai de currendu au intratu in usu, cu folosu pentru claritatea espressionei, si cuventulu *anticu* cu parte d'in intellessulu de sub 1. c, cellu mai conformu etymologiei selle, déro prin estensione si cu parte d'in cellu de sub 1. a; cu tote acestea *betranu* va fi, chiaru in aceste insemnări, de preferitu lui *anticu*, de câte ori va fi vorb'a de una espressione energica si pictoresca, care se ne puna in vedere ceva ca in addeveru sau in imaginatione dotatu cu vietia. — 2. ca substantivu : *unu betranu*, *betranulu*, *una betrana*, *betran'a*, oppusu la *teneru* (mai pucinu bene si essactu la *june*, care cu asseminea intellessu pare a fi unu gallicismu de currendu intratu in limba; vedi *june*, *junia*, *junetia*, etc.), si appecatú in speciale numai la omu : a) care se afla in cea d'in urma d'in celle patru etài principali alle vietiei, care se appropia de finitulu vietiei, care si a traitu

traifulu, cumu se dice, incarcatu de anni, latin. *senex* : *betranulu este gravu, ténerrulu usiorellu*; *betranii sunt, de regula, nemultiamiti cu presente, parendulise, co mai bene erá, candu erau teneri*; *betranu cu unu petioru in gropa si cu altulu de assupr'a*—ca si mortu, apprope de mormentu; *suntemu detori a respectá perrii albi de betranu, de si proverbialu romanescu canta, co de betranu ti poti ride, pentru co betranu ai se fi si tu*; *unu betranu chiamá morteá, déro, candu ea se presentá, betranulu se speria forte*; *de ce betran'a ce vine in tote demanetiele dupo cersiu tu nu va fi venitu astadi?* — b) in plur. *betranii*, numai ca masculinu, ca si lat. *antiqui, veteres*, si cu intellessu de cei ce au traitu alta data, (vedi 1. c), si in speciale de cei ce au traitu in tempuri departate de noi : *betranii erau mai patrioti decâtu tenerii*; *betranii nu vorbiau, cumu vorbimu noi astadi*; *betranii ne au lassatu de ereditate una formosa si manosa terra*; *betranii aveau mai multa sinceritate de anima decâtu noi cei de astadi*; — *cellu betranu, cea betrana, cei betrani*, sunt espressioni ce tinu mai multu de adiectivului natur'a decâtu de a substantivului; de acea-a in singulariu neci se dice *cellu betranu* sau *cea betrana* in loculu de *betranulu sau betran'a*, ci intellessulu in cari se ieau aceste espressioni este cellu attensu la 1. c : *fratele cellu betranu*, in oppositione cu *altulu mai teneru* (vedi la *cellu* differentia de intellessulu acestui cuventu de allu articlului propriu); in plur. *cei betrani* se appropia mai multu in intellessu de *betranii*, in insemnarea de sub b : *cei betrani asiá vorbiea si scricia*—*betranii asiá vorbiea si scricia*; si in acesta insemnare se dice *cei vechi* (nu inse si *vechii*), cu acesta differentia de intellessu co *cei betrani*, ca si latin. *antiqui* sau *prisci*, sunt *cei cari au traitu intr'unu tempu departatu de noi si alle caroru datine, portu, modu de cugetare si de vietia nu mai sunt neci potu fi alle nostre*; *precandu cei vechi*, ca si lat. *veteres*, sunt *cei cari ne au precessu numai in callea vietiei si cari, de si morti pote, traiescu orecumu intre noi prin in-*

fluenti'a ce essercita inco assupr'a modului nostru de vietia; la sengulariu, *cellu vechiu*, nu se iea cu intellessu de substantivuu decâtu in espressionea: *cellu vechiu de dille* = *Domnedieu* = *fienti'a care d'in eternitate viédia*; si d'in acestu esemplu, care nu s'ar poté fora unu neintellessu d'in celle mai mari, traduce prin *cellu betranu de dille*, resare si mai bene differenti'a de intellessu, ce noi amu indicatu, co essiste intre espressionele: *cei betrani si cei vechi*; co espressionile mai noue: *anticii si cei antichi* potu avé parte d'in intellessulu espressioniloru vechie: *betranii si cei betrani*, resulta invederatu d'in celle spuse mai susu la 1. c; déro totu de acolo resaru si differentiele ce se potu pune intre unele si altele d'in aceste espressioni.

BETRANUTIU, -a, vedi *betranioru*.

BETTA si *beta* (la Moldoveni cu *e* asiá de crescutu spre *a*, in câtu se aude ca *bata*), s. f., limbis, ora, fascia, *patagium*, (d'in latin. *vitta* = legatura, si mai alleusu legatura de capu, intellessu ce resare si in deminutivulu romanescu *bettella*; perderea in pronuntia a unuia d'in cei doui *t* ai cuventului s'a compensatu la unii Români prin unu *n*: *benta*, si cu *e* forte crescuta: *banta*, éro la altii prin *r*: *berta*, de unde si *bertelia* in locu de *bettelia*; vedi si in glossariu *berta* si *bertelia*; de altumentrele varietatea de insemnari, la cari s'a applicatu cuventulu, inco a potutu duce la variarea formei pentru destinctionea de intellessu); fascia ce marginesce una tessatura, si in speciale: 1. fascia de pândia sau de pânura care marginesce una buccata de pandia sau de pânura in totu lungulu ei, sau, fiendu tessatur'a de form'a cercularia, ua infasiora pre margine de giuru in pregiuru, si care de regula are colore differita de a buccatei principale; 2. buccata de *beta* care serve la incinsu bracele sau pantalonii ori bracinele; 3. de aci in genere, aproape cu acellu-asi intellessu ca si *bracille*, *bracinariu*, sau *fascia* pentru veri-ceserve a incinge mediloculu, sau a infasciá scuteculu unui pruncu, veri d'in ce ma-

teria ar fi, chiaru si cureá, destullu numai ca assemenea cingutóre se nu fia asiá de lata, cumu este unu *brânu* sau unu *serpariu*; 4. marginea camesiei de pre longa gutu, guleru infloratu; 5. marginea superiore a unei rochia, care infasiora gutulu sau peptulu; 6. fascia de acea-asi stofa sau si differita de a rochiei, ce se cose pre pollele acestei-a ca ornamentu, afora de cea cu care se termina pollele, care se dice nu *beta*, ci *tivu*; 7. fascia ce termina manec'a unei camesie sau altui vestimentu; 8. fascia ce marginesce in lungu cei doui pepti ai unei camesie; — in intellessulu de sub 1. 2. si 3. cuventulu se aude numai cu form'a *beta*, éro in celle alte insemnari mai multu cu form'a *benta*; in celle d'antaniu trei insemnari se iea si plur. *bette* cu acellu-asi intellessu ca sengul. *beta*; — proverb: *a dá pe bette pre cineva* = a se desface de densulu, a dá afora d'in casa, a l'espédi, a lu goni de la sene cu mediloce pucinu omenose si in momente candu densulu neci s'ar fi asteptatu la un'a ca acest'a; a restorná pre cineva, pre unu adversariu, ce pote fi pedica de successu in ceva, ce e superatoriu, standu pedica la vreunu planu, a se desface si curatí callea de densulu prin veri-ce mediloce.

BETTEA si

BETTELLA, s. f., (vedi *beta*, si in glossariu: *betela*), *vitta nuptialis*; *beta*, legatura facuta d'in fire de auru sau de argentu, cu care miress'a si adorna capulu in diu'a de cununia; firulu insusi d'in care se face *bett'a* nuptiale: *bettea galbena* = de auru; *bettea alba* = de argentu.

BETTELLARIU, s. m., care fabrica sau vende *bettea*.

BETTELIA (si *bertelia*, vedi *beta*), s. f., limbis braccalis, ora, fascia; cu unele d'in insemnarile speciale alle cuventului *beta*: 1. *bett'a* ce termina partea superiore a bracelor sau imbracamentelor de petiore: pantaloni, bracine, etc.; 2. *bett'a* sau *fasci'a* ce termina manec'a unei camesie sau altui vestimentu; 3. fascia de tessatura sau de curea cu care se incinge cineva pre-

ste bettel'ă braceroru sau preste medicu; 4. cercu trassu pre marginea unei tessuturi prin cosutura, refectu, tivitura.

1. BETU, adj., vedi *bietu*.

2. BETU, adj., vedi *beutu* si *beere*.

* BETULA si *betulla*, s. f., *betula* si *betulla*; genu de plante d'in famili'a amentaceoloru, d'in monecia polyandria lui *Linneu*, d'in care speci'a cea mai importante si mai commune este *betul'a alba* = *betula alba* lui *Linneu*, cunoscuta in vulgu sub numele de *mestecanu*.

BETULACEU, -a, adj., ce semena cu *betul'a*; plur. *betulacee* = *amentacee*, plante cari au de tipu genulu *betula*.

* BETULINA, s. f., it. *betulina*, franc. *bétuline*; alcaloide volatile solida, ce se estrage d'in scorti'a *betulei*.

BEUTIOSU, -a, adj., care se bee bene, placutu sau bunu de beutu; care se pote bee.

BEUTORIU, -toria, s. adj., *bibens*, care bee; care are abitudinea de a bee: *bowlu e beutoriu de apa*; appecatutu la omeni, cari beu, de regula, spiritose multe: *unu bunu beutoriu* = care bee bene si multu, nu inse peno intr'atâtu-a in câtu se si perda mentile, ca *betivulu*; *beutoriu* déro dice mai pucinu de câtu *betivu*.

BEUTU, -a, potus; 1. part. d'in *beere*: a) cu intellessu passivu: *vinulu beutu fora mesura vétenu in locu de a folosi*; *spiritosele beute in mari cantitati ruinedia sanetatea si ebetedia sau tempescumentea*; b) cu intellessu activu neutru, care a beutu: *nu essi demanetia afora d'in casa nebeutu si nemancatu*; *totu deun'a esti bene mancatu si beutu, ce ti lipsesce déro, de te vedu asiá supperatu? candu ai fostu la mene nemancatu sau nebeutu, cumu se cade?* — *nebeutu si nemancatu* = cu deplena luciditate de mente, cu deplena conscientia, fora periclu de a se amagá, nesciendu ce dice si ce spune cineva, in opositione cu locutionea dupo *mésa*: *asiá e, cumu dicu, coei vorbescu nu dupo mésa, ci nebeutu si nemancatu*; — *beutu*, in speciale, cellu ce a beutu spiritose, nu inse asiá in câtu se fia *bétu*; *esti camu beutu, si de acca-a ti trecu cu vederea prostiele ce faci; beutu*

déro dice mai pucinu de câtu *bétu*, cellu *beutu* n'a adjunsu se si perda mentile ca *cellu bétu*; — 2. supinu d'in *beere*: a) cu intellessu activu: *vasu de beutu apa; nu e tempu de beutu si petrecutu*; b) cu intellessu passivu: *apa buna de beutu, vinu greu de beutu; a dá de beutu* = a dá vinu sau alte spiritose de beutu; sau: a dá bani cari se se dea pre beutura; sau in fine: a dá cuiva unu micu daru in bani pentru unu servitiu.

BEUTURA, s. f., potio, potus, *philtrum*; 1. actione de a bee (vedi *beere*): *beutur'a de spiritose*; 2. mai desu inse ca concretu, ce se bee: a) in genere: *ap'a este beutur'a cea mai sanetosa; mancare pucina si beutura multa face mai reu decátu mancare si beutura pucina; beutura buna, beutura rea, beutura sarata, beutura dulce, beutura acra, beutura de portocalle, beutura de visine* (= visinata), *beutura de limonia* (= limonata), *beutura de cócadie*; b) in speciale beutura spiritosa: vinu, rachiu, licore, veri-ce licidu bunu de beutu, déro imbetatoriu si vetematoriu, déro se bee pré multu: *proverbiulu betiviloru e, co beutur'a e unde e, éro mancare nu e decátu fastu; omu datu la beutura* = betivu; *a se dá la beutura, a se dá la beutu, a se dá dupo beutu, sau: a se face betivu, a se dá la betia: afflasemu la ospetaria vinu bunu si nededesemu la beutura, uitandu, co caii stau injugati la carrutia; candu unu omu s'a datu la beutura, anevoaia se mai vendea de acestu uritu, gretiosu si ruinatoriu invetiu; asiá déro espressionea: a se dá la beutura are doue intellessuri cu totulu diferite; — medicamentu licidu, care se bee pentru insanetosire sau ca farmecu inspiratoriu de amore: *farmecatoress'a dede fctei una beutura; beutur'a, ce mediculu mi a prescrissu acumu in urma, pare co mi a mai usioratu greutatea, ce mi appesá peptulu si stomaculu; beutura soporifera.**

* BEZOARDICU, -a, adj., ital. *bezoardico*, franc. *bézoardique*; de *bezoardu*, care coprende *bezoardu* sau are proprietatile *bezoardului*, appecatutu la tote substantiele ce se credeau alta data bune

in contr'a effecteloru veri-carui veninu; *acidu bezoardicu* = *acidu uricu*.

* **BEZOARDINA**, s. f., ital. *bezoardina*, franc. *bézoardine*; substantia care face basea *bezoardului*.

* **BEZOARDU** si *bezoaru*, s. m., ital. *bezoar* si *bezoardo*, franc. *bézoard* (d'in arab. *bedzahar* = *antidotu*); calculu, pétra ce se formedia in stomaculu, in matiele sau in besic'a udului, la certe animali, si careia alta data se atribuiea mari virtuti medicali: *ochii de cancru sunt una specia de bezoardu*; *bezoardu omenescu* = *petra formata in besic'a omului*, ce se considerá ca unu remediu eroicu pentru multi morbi; — *acea-asi numire se dá la calculele sau petricellele formate in urina, in fiere, in saliva, etc.*; *astadi inse in veterinaria, se numescu asiá*, in speciale, *petre calcarie cu stráte concentrice, cari se formedia adesea in canariulu alimentariu allu animaliloru erbivore, si cari una ori se facu destullu de mari*; — *in vechi'a chymica se dá acea-asi numire la diverse petre naturali sau artificiali cari se credeau dotate cu acelle-asi virtuti ca si bezoardulu*; *bezoardu fossile* = *petricea pre scoc'a unui conchiliu*; *bezoardu animale* = *ficatu de vipera uscatu si pulberisatu, in opositione cu bezoardu minerale* = *oxydu albu de antimoniu*; *bezoardu martiale* = *preparatiune compusa d'in doue parti de antimoniu si un'a de limatura de ferru cu pucinu nitru*; *bezoardu lunariu* = *preparatu d'in argentu si d'in untu de antimoniu, in opositione cu bezoardu solariu* = *bezoardu minerale unitu cu unu caliu de auru*; *bezoardu de stamnu* = *substantia compusa d'in stamnu si d'in antimoniu puru*; *bezoardulu lui Saturnu* = *substantia compusa d'in tintura de vetru plumbeu, untu de antimoniu rectificatu si spiritu de nitru*; *bezoardulu Venerei* = *tintura d'in limatura de cupru, untu de antimoniu rectificatu si spiritu de nitru*; *bezoardu mercuriale* = *medicamentu datu alta data ca antisifiliticu*; *bezoardu vegetale* = *concretiune petrosa ce se afla in arborele cocu*.

* **BI** si *bis*, adv., *bis* (formatu d'in *duis*, ablativu d'in *duo* = *doi*, ca si *bel-*

lum d'in duellam, bonus d'in duonus, prin invertosiarea lui *u* in *v*, apoi in *b*: *divis, dbis*, si prin caderea lui *d* care nu mai potea stá inaintea lui *b*: *bis*; d'in acea-si forma, prin desaparitionea lui *u*, vine si *dis* = *cu allu nostru dis* sau *des*; in unele cuvente *u* s'a invertosiatu numai in *v*, cumu *viginti* = *doue dieci*, si la noi, la Macedoniani in parte: *vinivici* = *doue dieci*; *déro* formele cu *u* invertosiatu in *b* sunt, si la latini si la noi, cu multu mai numeroase: *coci afora de bis*, care e in cestiune, avemu inco: *binl* = *câte doi*, de unde apoi: *binarius* = *binariu*, si la noi, in usu populariu: *im-bin-arc, des-lin-arc, com-bin-arc*); — *de doue ori, a dou'a ora*: 1. *ca cuventu independente si despartitu, applecatu in pucine impregiurari, in form'a deplina bis*, si a nume: spre a cere se se faca, se se dica sau se se cante inco una data cea-a ce s'a dissu, facutu sau cantatu una data: *toti spectatorii strigau bis*; *a cantá bis* = *a repeti acellu-asi canteu*; — *la numere, cari se repetu de a dou'a ora*: *eu siedu in callea poctului, la numerulu doue spre diece bis*; — *in una buccata de musica arreta co acellu-asi locu d'in buccata cauta se se cante de doue ori*; — *bis! bis!* este strigarea spectatoriloru d'in teatru, prin care ceru se se mai cante una data acellu-asi canteu; — *pusu inaintea numeriloru la duplica*: *bis cinc* = *diece*, *bis septe* = *patru spre diece*, *bis cinc* = *trei spre dieci*, *bis trei cente* = *sesse cente*, etc.; — 2. in compositiune cu alte cuvente, *bis* inainte de vocali pastredia pre *s*: *bis-acutu* = *cu doue ascutite, de doue parti ascutitu*, si aci inse nu totu deun'a, *coci se dice biacidu in locu de bisacidu*; *éro* inainte de consonanti se dice totu de un'a fora *s*: *bicordu, bisestu, bifurcatu, bipede, bireme*, etc., afora de pucine esceptioni ca *biscopu*; *intellussulu cuventului este acellu-asi ca si luat de despartitu*: de doue ori, indoitu lucrulu ce espreme vorb'a cu care se compune *bis*, cumu: a) in genere: *bicordu* = *cu doue corde*, *bicornu* = *cu doue corne*, *bicepate* = *cu doue capete*, *bilingu* = *cu doue limbe*, etc.; b) in speciale, *chymistii applega bi* la nu-

mirea de substantie chymice, ca se arrete unu certu gradu de compositione, si anume acelle composite, in cari componente principale coprende una cantitate de doue ori mai mare de câtu altu compozitu d'in acelle-asi substantie compositorie : *bioxydu*, ca oppusu la *protoxydu*, coprende de doue ori mai multu *oxygeniu* decâtu *protoxydulu*.

* **BIACIDU**, -a, adj., ital. *biacido*; applicatu la una sare : *sare biacida* = care coprende inco una data atâtu *acidu*, câtu s'ar cere pentru saturationea unei base.

* **BIACUMINATU**, -a, adj., (*bisacuminatus*); cu doue acumine sau verticri ascutite, si in speciale, ca terminu de botanica, se dice de *perii cu doue ramure* oppuse un'a alteia, asiá in câtu paru legate la medilocu.

* **BIARCHIA**, s. f., *biarchia*; functiune de *biarchu*.

* **BIARCHU**, s. m., *biarchus* (*βιαρχος*); commissariu insarcinatu cu alle mancarci la curtea imperatoriloru bisantini.

BIBACE, *bibacitate*, *bibione*, vedi *bebace*, *bebacitate*, *bebione*.

* **BIBASICU**, -a, adj., ital. *bibastico*, franc. *bibasique* (vedi *bi* si *base*); applicatu, in chymica, la sári cari coprendu de doue ori mai multa base de câtu in stare neutra, sau cari ceru de doue ori mai multa base, ca se fia neutre.

* **BIBINARIU**, -a, adj., franc. *bibinaire* (vedi *bi* si *binariu*); se dice de unu cristallu produsu prin doue decresceri in doue rînduri.

BIBLIA, s. f., *biblia* — *bibliborum*, *sacri codices*; *βιβλία*, *ἄγια βιβλία*, (plur. d'in *βιβλίον* = carticea sau carte, deminutivu d'in *βιβλος*, pentru care vedi mai la vale *bibliu*; la noi, ca si in franc. *bible*, ital. *bibbia*, cuventulu s'a luatu sub form'a feminina cu intellesu collectivu, applicatu la cartile sacre; totusi intellesulu generale allu lui *βιβλίον*, care este cellu de *libru* sau *carte*, resare in compuse ca : *biblioteca*, *bibliografia*, etc.); l. collectione a cartiloru religiose alle crestiniloru, cartile sacre alle crestiniloru, luate in totulu loru si numite asiá inco d'in seclulu allu cincile dupo Christu, candu aflâmu acestu

cuventu applicatu pentru antâni'a ora in acestu intellesu de santulu *Joanne Chrysostomu*; *bibli'a* se mai numesce si : *vechiulu si noulu testamentu*, *sant'a scriptura*, *santele scripture*, *scriptur'a sacra*, *scripturile sacre*, *cartile sante ori sacre*, *ἄγια βιβλία*, sau simplu : *scriptur'a*, *scripturile*, cu tote co *biblia* se dice mai multu de *cartea* sau *cartile* incesi, éro *scriptur'a* sau *scripturile de celle scrise sau de coprinsulu* cartei sau cartiloru; *noulu si vechiulu testamentu* sunt celle doue parti principali alle *bibliei*; numele de *vechiu testamentu* se applica la *cartile sacre* alle Ebreiloru, éro numele de *nou testamentu* se dà la *cartile sacre* alle crestiniloru; vechiulu si noulu testamentu coprende cãrti *protocanonice* si *deuterocanonice*, (vedi *protocanicu* si *deuterocanicu*), cari se sub-impartu in cãrti *legali*, *morali*, *istorice*, *profetice*, dupo coprensulu loru, adeco dupo cumu acelle carti coprendu *legile*, *faptele istorice*, *invetiaturele morali* sau *predictionile*: *carti legali in vechiulu testamentu* sunt : *pentateuculu* sau *celle cincii carti alle lui Moise*, *istoriele*, *Josua*, *Judecii* sau *judecatorii*, *Ruth*, *regii*, *paralipomenele*, *antâni'a si a dou'a carte a lui Esdra* (a dou'a se chiama si a lui *Nehemia*), *cartea lui Jobu*, *cartea lui Tobia*, *cartea Judithhei*, *cartea Esterei* si doue carti alle *Machabeiloru*; *cartile morali* sunt : *psalmii*, *proverbiele* sau *paremiele*, *cantarea cantariloru*, *sapienti'a* sau *intellectionea* si *ecclesiasticulu*; *cartile profetice* sunt allelui *Isatã*, *Jeremia* cu *Baruch*, *Ezechiel*, *Daniel* si altoru *doi-spre-diece mici profeti*; in *noulu testamentu*, *carti legali sunt* celle *patru evangeliie*; *cartile istorice* coprendu *faptele Apostoliloru*; *morali sunt epistolele santului Paulu* si alle altoru *apostoli*; *carte profetica* este *apocalypsea*; — câtu pentru limb'a in care s'a compusu *bibli'a*, *cartile vechiului testamentu* s'au scrissu in ebreesce, afora de *cartea sapientiei* sau *intellectionei* si a dou'a a *Machabeiloru*, cari s'au scrissu in grecesce; despre *cartea lui Tobia* si a *Judithhei* nu se scie bene, déco s'au scrissu in limb'a ebraica, in cea greca sau in cea chaldaica; in

antâni'a carte a lui *Esdra*, in *Daniel* si in *Jeremia* se afla multime de locuri in limb'a chaldaica; celle d'in urma septe capete alle *Esterei*, cartile intregi alle *ecclesiasticului*, lui *Baruch*, si antâni'a a *Machabeiloru* s'au compus in ebreesce, déro testulu originale este de multu perdutu; cartile *noului testamentu* s'au scrissu in limb'a greca; — *bibli'a* a fostu apoi tradussa in multime de alte limbe: cea mai vechia traductione a *biblici* este asiá numit'a *traductione a celloru septe dieci*, cares'a facutu d'in ebreesce in *grecesce* sub domni'a lui *Ptolomeu Filadelfu* si care coprende numai *vechiulu testamentu*; dupo traductionea grecesca a *celloru septe dieci* se fece cea mai vechia traductione in limb'a latina, care a portatu si porta numele de *vulgat'a* (vedi acestu cuventu); acea-asi traductione se corresse mai in urma, in unele locuri, dupo cea ce santulu *Jeronimu* fecesse de pre testulu ebraicu, in seclulu IV, si acesta traductione, reconoscuta de conciliulu tridentinu, este sengur'a cu autoritate in baseric'a romano-catholica, sub numele de *nou'a vulgata*, in oppositiune cu cea precedente, numita si *vechi'a vulgata*; baseric'a romano-catholica s'a opusu totudeun'a la traducerea bibliei in limbele noue, viue, vorbite de popore; prin aventulu inse ce luara ideele noue si protestantismulu, acesta pedica se rupse, si *bibli'a* incepù se se traduca in diforite limbe viue; limb'a nostra a fostu un'a d'in celle d'antâniu, in care a trecutu acestu vechiu si venerabile monumentu; tote aceste traductioni alle bibliei in limbele noue s'au facutu parte de pre *traductionea celloru septe dieci*, parte de pre *vulgat'a* latina; in temporele presenti s'au facutu si se facu, de a dereptulu de pre testulu ebraicu, traductioni *alle vechiului testamentu* mai in tote limbele noue vorbite de popore crestine si chiaru in limbe vorbite de popore inco necrestinate; *societatile asiá numite biblice* desvolta una activitate plena de ardore si demna de tota laud'a, ca se respandesca câtu mai multu si in traductioni câtu se pote mai fideli si mai correcte acesta *carte a cartiloru*;

acelle-asi societati fecera incercari de assemni traductioni si in limb'a nostra, déro cu pucinu successu; ar fi déro tempulu ca noi insine se punemu man'a la acestu lucru de mare interesatate: ideele sanetose alle religionei, espresse intr'una buna limba romanesca, au fostu si voru fi cellu mai bunu factoriu allu conservarei nostre nationale; sunt probè, co inco mai inainte de *Constantinu Brancoveanu* Români concepusse si urmariea cu ardore ide'a ce astadi, dupo curgere de secle, abiá au conceputu si urmarescu societatile biblice formate la alte popore: déro dero amu perdutu sentimentulu de formosa ambitiune ce aveau betranii de a si capetá, prin respandirea lumineloru crestinismului, una justa influentia intre alte popore, n'ar fi ore tempulu se cugetamu cellu pucinu la noi insine? — Considerata chiaru d'in punctu de vedere curatu omenescu, *bibli'a* este cellu mai vechiu, cellu mai venerabile, cellu mai completu d'in tote monumentele: neci una alta carte, la neci unu altu poporu d'in lume, n'are atâtea caracterie de autenticitate; istori'a lumei e narrata in biblia, in modulu cellu mai cuvenitu; doctrin'a ce acêsta carte contine este cea mai inalta si mai curata d'in tote doctrinele; in stilulu autoriloru sei domnesce una simplicitate, una varietate, una demnitate admirabile. — 2. in intellesu metaforicu, *biblia* se dice: a) de una carte, in pregiurulu careia gravitedia viet'i'a unui poporu, sau si mai multoru popore: *cartile lui Omeru au fostu bibli'a vechiloru greci*; *istori'a nationale ar fi bene se se scriu asiá, in câtu ca se fia una biblia pentru natiune*; b) de una carte voluminosa: *ce biblia este acea pre cartu legi*; *multi d'in scriptorii germani sunt in stare a scrie una biblia assupn'a cellei mai neinscmmate cestiune*.

BIBLICE (reu *biblicescce*), adv., *biblice*; dupo *biblia*, conformu cu *bibli'a*, in intellesu sau in forma: a *interpretá ceva biblice* = in intellessulu si spiritulu bibliei; a *scrie biblice* = in stilulu bibliei.

BIBLICU, -a, (reu: *biblicescu*), adj., (*biblicus*), ital. *biblico*, franc. *biblique*,

de *biblia*, ce se tine de *biblia*, ce se refera la *biblia*, prin una relatione de fondu sau de forma : 1. de fondu : *doctrina biblica*; *dogma biblica*=care este stabilita prin testulu *biblici*, in oppositiune cu *dogma ecclesiastica*, care e stabilita numai prin autoritatea basericeii, fora se se pota redimá pre autoritatea bibliei; *archeologia biblica*, *geografia biblica*; *litteratura biblica*=totulu scientieloru si ideeloru si artiloru ce se referu la esplicarea cuventeloru si ideeloru coprense in *biblia*, sau : cartile ce tractedia de aceste materie, sau : connoscienti'a acestoru carti; *filologia biblica*=parte a filologiei antice, care are de obiectu testulu originale allu vechiului si noului testamentu, cumu si allu celloru mai vechie traductioni alle bibliei; *facte biblice*=narrate in biblie; *subiecte biblice*=trasse de scriptori, pictori, etc., d'in *biblia*; 2. de forma : *stilu biblicu*=stilulu bibliei, déro si : stilulu unui scriptoriu profanu, care are calitati de alle stilului, in care este scrisa bibli'a; de asemenea : *idee biblice*, *espressioni biblice*, *imagini biblice*, *similitudini biblice*, etc., potu avé, ca si *stilu biblicu*, unu duplu intellesu; *societate biblica*=societate formata cu scopu de a typari si respandi bibli'a.

* **BIBLINU**, -a, adj., **biblinus**; de *bi-blu*.

BIBLIOPHILIA, *bibliophilu*; vedi *bibliophilía*, *bibliophilu*.

* **BIBLIOGRAPHIA** si *bibliografia*, s. f., (*βιβλιογραφία*, compus d'in *βιβλιον*=carte si *γράφω*=scriu); 1. scriere assupr'a cartiloru, prin care se face istori'a acelloru carti, si li se arreta coprensulu si meritulu loru; 2. scientia sau arte a *bibliografului*, prin care acestu-a appretiedia si judica valoarea intrinseca si estrinseca a cartiloru, facundu istori'a loru, ce nu se pote separá de istori'a litteraria si civile : *cartile de bibliografu nu su astadi simple compilationi si nomenclature typarate si retyparate, ci rezultatulu unui esame scriosu si unui studiu affundu asupr'a autoriloru insisi*; acesta-a e *bibliografi'a* sciintifica numita si *bibliologia*; — *bibliografia materiale*=

care si propune a da connoscientie despre valoarea esterna a cartiloru adeco despre raritatea, pretiulu, modulu impresiunei, etc., in oppositiune cu *bibliografia litteraria* sau *sciintifica*; *bibliografia generale*=care se occupa cu totu genulu de carti fora distinctiune, in oppositiune cu *bibliografia speciale*=care se occupa numai cu carti, ce au de obiectu una ramura de scientia, si de aci : *bibliografia istorica*=care se occupa numai cu *carti de istoria*, *bibliografia matematica*=care se occupa numai cu *carti de matematica*, etc.; — in diarie sub nume de *bibliografia* se dá scire despre cartile essite la lumina, scire insocita sau nu de una notitia assupr'a coprensului cartiloru si assupr'a valorii loru intrinseca si estrinseca.

* **BIBLIOGRAPHICU** si *bibliographicu*, -a, adj., ital. **bibliografico**, franc. **bibliographique**; de *bibliografia*, ce se tine de *bibliografia* : *notitie bibliografice*, *connoscientie bibliografice*, *catalogu bibliographicu*, *dictionariu bibliographicu*.

* **BIBLIOGRAPHU**, si *bibliografu*, s. m., ital. **bibliografo**, franc. **bibliographe** (*βιβλιογράφος*=care scrie carti sau assupr'a cartiloru); 1. cellu ce copiedia carti, déro acestu intellesu este rar; intellessulu ordinariu allu cuventului este : 2. cellu ce e versatu in connoscienti'a cartiloru, a editioniloru acestoru-a, a manuscripteloru, sciendu se appretiedie si valoarea loru intrinseca si litteraria : *addeveratulu bibliografu, demnu de acestu nume, este cellu ce prefere cartile hunc celloru rare, si scie trage d'in lectur'a autoriloru noui si vechi solile connoscientie, prin care pote dá celloru ce lu consultu celle mai bune consilie, care se le dé una buna directione in studiile, cu cari vreu a se occupá*.

BIBLIOLITHU si *bibliolitu*, s. m., franc. **bibliolithe** (d'in *βιβλιον*=carte si *λίθος*=pétra); nume datu certoru petre calcarie si schistose, in cari se vedu urme de foie vegetali, si cari se desfacu in lamine asemeni cu *foile unci carti*.

BIBLIOLOGIA, *bibliologu*; vedi *bibliographia* si *bibliographu*.

BIBLIOMANIA, s. f., ital. **biblioma-**

nia, franc. *bibliomanie* (d'in βιβλιον = carte si μανία = mania, nebunia); passione nebuna, furore de a comperá si posedé cãrti nu atãtu bune, precãtu rare, nu spre a se folosí de elle, ci spre a si multiamí una desérta ostentatione: *bibliomaní'a este una aberratione a bibliofílei*, (védi *bibliofília*); *bibliomaní'a pote fi unu genu de avarítia sau de prodigalitate, de desertatione sau de nebunia.*

* **BIBLIOMANU**, s. adj., ital. *bibliomano*, franc. *bibliomane*; cellu attensu de *bibliomania*.

* **BIBLIOMANTE**, s., franc. *bibliomancien*; care practica *bibliomanti'a*.

BIBLIOMANTIA, s. f., ital. *bibliomanzia*, franc. *bibliomantie* (d'in grec. βιβλιον = carte si μαντεία = predicatione); divinatione, predicatione prin una carte; 1. la cei vechi, la Greci si la Romani, se credea co se pote aflá ce are se se intemple cuiwa, care are se i fia sortea, deschidendu una carte si cetindu celle sorisse la pagin'a deschisa; — 2. crestinii eredira acesta datina de la pagani, si consultau adesea bibli'a assupr'a celloru ce avea se li se intemple in cutare sau cutare impregiurare; — 3. Románii inco se servu peno astadi cu unele cãrti sacre spre a deviná certe lucruri: asiá, de essemplu, spre a descoperí pre autoriulu unui furtu, se tine psalteriulu, asediatu pre ceva, pre care se se pota misicá invertinduse, assupr'a capului fiacaruia d'in cei suspecti, si, dupo misicãrile ce psalteriulu asiá tinutu face pre capulu cutarua sau cutarua d'in suspecti, se crede co e innocente sau culpabile de furtulu commissu.

* **BIBLIOPHILIA** si *bibliofília* s. f., calitate de *bibliophilu*.

* **BIBLIOPHILU** si *bibliophilu*, s. m., ital. *bibliofilo*, franc. *bibliophile* (d'in βιβλιον = carte si φίλος = amicu sau amatoriu); amatoriu de cãrti bune, cui place a avé cãrti pretiose prin valorea loru intrinseca, prin varietatea loru, sau prin suvenirile ce se lega de acelle cãrti, avendu totu de una data gustulu si conoscentiele necesarie spre a destinge pre celle bune d'in celle relle: *bibliofilulu se destinge de bibliografu,*

intru cãtu in acestu-a se presuppunu mai estense conoscentie decãtu in acellu-a; sunt inse si bibliografi ignorantí; bibliofilulu este in periclu de a cadé in bibliomania, cea-a ce nu se pote intemplá unui addeveratu bibliografu; in bibliofilu resare mai multu gustulu si affectulu amorei de cãrti, in bibliografu mai multu judecat'a severa si lumin'a scientiei; nu pote inse fi cineva bunu bibliografu, fora a fi totu de una data si bibliofilu.

* **BIBLIOPOLIA**, s. f., commerciu sau stabilimentu de *bibliopolu*.

* **BIBLIOPOLU**, s. m., *bibliopola* = βιβλιοπώλης, venditoriu de cãrti, (d'in βιβλιον = carte si πωλεῖν = vendere); care vende cãrti, care face commerciu cu cãrti, *librariu*; inse intre *librariu* si *bibliopolu* este acesta differentia, co *bibliopolu* este *simplu venditoriu de cãrti typarite*, precandu *librariulu* nu numai face commerciu de cãrti pre una scara mai intensa, retiparindu si editandu cu alle selle spese operele autoriloru ce nu mai traiescu, cumperandu si dandu la lumina manuscripte neconnoscute inco, provocandu, prin remuneratiuni si premie, pre autorii in vietia a scrie noue opere, pre cari ellu se le scota la lumina, etc.; ci inco face acestu commerciu si cu scopu de a promové respandirea lumineloru, éro nu numai cu scopu de a se inavutí pre sene; *librariu* are inco, sau cellu pucinu avea la cei mai vechi, si intellessulu de *bibliografu*, mai vertosu in insemnarea de *transcriptoriu de cãrti*, (vedi *librariu*), intellessu ce nu a avutu si nu are *bibliopolu*.

* **BIBLIOTAPHIU** si *bibliotafu*, s. m., ital. *bibliotafio* (d'in βιβλιον = carte si τάφος = mormentu); locu in care cartile stau immormentate, pentru co nemine nu le pote cetí si folosí: *pucinele bibliotece, ce avemu si noi, sunt inco mai multu sau mai pucinu in stare de bibliotafie.*

* **BIBLIOTAPHU** si *bibliotafu*, s. m., franc. *bibliotaphe* (d'in βιβλιον = carte si τάφειν = θάπτειν immormentare); cellu care, d'in pigretia, d'in rea volientia, sau d'in ignorantia, neci insusi se folosesce de cartile ce possede, neci altoru-a

le impromuta, ca se se folosesca de elle, ci le tine ore cumu ca si immormentate.

BIBLIOTHECA si *biblioteca*, s. f., *bibliotheca* (βιβλιοθήκη d'in βιβλίον=carte si θήκη=incapere, locu de depositu); 1. incapere sau locu de pusu carti: a) armariu de pusu si pastratu in ellu cartile: *biblioteca de nucu*, *biblioteca de arinu*, *biblioteca de ceru cu sculpture*, *biblioteca cu vitre sau fora vitre*; b) politiore sau scandurelle imbinate, pre cari se punu cartile; c) camer'a in care se afla depuse cartile sau armariile cu carti: *stam in biblioteca*, *unde legeam si scieam*; *am aflatu pre amicu in biblioteca* a sea *cofundatu in cugetari si impressuratu de summa de carti*; *tota diu'a si tota noptea stai infundatu in biblioteca* a tea, *mai lasa si tu cartile si mai essi la lume*; d) edificiu a nume construitu pentru depunere de carti: *Românii nu au construitu inco neci in capitale una biblioteca*;—in acêta insemnare, ca si in cea de sub c), *biblioteca* differe de *libraria*, intru câtu *libraria* este una incapere sau edificiu, in care se depunu carti de vendiare, éro *biblioteca* a este incapere sau edificiu, in care stau depuse cartile *numai cu scopulu de folosentia* a celloru ce vrou a le consultá; — 2. prin metafora, collectione de carti mai multu sau mai pucinu numerosa: a) *biblioteca privata*,=care e formata de unu privatu pentru usulu seu in parte, si nu e deschisa publicului; ci cellu multu unora-a d'in amicii posesoriului ei; *biblioteca allesta*, formata d'in carti pre allestu, d'in cartile celle mai bune; *biblioteca istorica*,=compusa d'in carti istorice; asiá si *biblioteca clasica*=compusa d'in autori classici; *biblioteca filosofica*, *biblioteca chymica*, inse: *biblioteca de carti assupr'a fisice* sau *istoriei naturale*, de ore ce *biblioteca fisica* sau *naturale* nu ar avé neci unu intellessu; *biblioteca medicale*,=formata d'in carti bune pentru medici; *biblioteca medicinale*=compusa d'in carti ce tractedia despre medicina; *biblioteca copilariei*,=formata d'in carti bune pentru instructionea copiiloru; *biblioteca a unui bunu crestinu*=formata d'in carti, d'in

care pote crestinulu trage una sanetosa invetiatura crestinesca; *biblioteca scolariului*=compusa d'in cartile necesarie la studiu pentru unu scolaru, *biblioteca romantica*=compusa d'in opere romantice;—intre espressioni ca *biblioteca filosofului*, de una parte, si *biblioteca filosofica*, de alt'a, essiste una differentia, care resulta d'in intellessulu propriu genitivului si cellu propriu suffissului *icu*, (vedi *genitivu* si suffissu *icu*; compara si celle spuse la suffissu *ale* assupr'a differentiei de intellessu intre acestu suffissu si genitivu): *biblioteca filosofului* este sau una espressione generale, cu intellessu de *tote cartile necesarie cellui ce aspira la formosulu nume de filosofu*, sau: una espressione particulara, cu intellessu de *biblioteca filosofului*, *collectione de carti*, ce *possede unu anumitu filosofu*, de care este *vorb'a*, *biblioteca* care pote se nu coprenda tote operele ce s'aru cadé se se afle in *biblioteca filosofului*, luata in intellessu generale si rigorosu, pre cumu de alta parte pote se coprenda carti, ce nu au a face intru nemica cu studiulu propriu allu filosofului; *biblioteca filosofica* se compune d'in carti ce tractedia *despre filosofia*, déro neci pote fi asiá de completa, cumu ar fi *biblioteca filosofului*, in intellessulu seu generale si rigorosu, neci facuta cu scopulu de a adunje, prin ea, la titlulu de filosofu; — b) *biblioteca publica*, formata cu spesele statului sau si alle unui privatu, alle unei societate, déro, intr'unu casu ca si intr'altulu, deschisa publicului, pusa la despositionea veri-cui vré a se folosí d'in lectur'a cartiloru ce se afla in ea: *noi abia avemu in Bucuresci si in Iassi câte una biblioteca publica*, formate si tinute *amendoue* cu spesele statului, *dero si acestea cu totulu necomplete si in asiá stare*, *co sunt inco departe de a correspunde scopului unei bibliotece publice*; *neci unu privatu inse*, *neci una societate de privati nu s'a aflatu inco*, *care se fundedie una biblioteca publica*; si cu *tote acestea astadi*, *mai multu de câtu vercandu*, *ar cautá se ne petrundemu de importanti'a si necessitatea bibliotecelor publice*; — d'in cea mai inal-

ta anticitate necesitatea si importanti'a *bibliotecelor* in genere, si a *bibliotecelor publice* in parte, s'a semtitu si apretiatu dupo marea influentia ce au *bibliotecele* in cultur'a si progressulu artiloru si scientieloru : e probabile co neci unu poporu de alle anticitatei, intratu pre calle de civilisatione, nu a fostu lip-situ de benefacerea *bibliotecelor publice*; Ebreii avea una cetate, care se numiea *cetatea cartiloru*; *bibliotec'a* egyptianului Osymandia este famosa in istoria; despre Greci si Romani se scie, co au avutu *biblioteces si publice si private*; cea mai famosa *biblioteca publica* d'in anticitate a fostu *cea d'in Alessandri'a*, in Egyptu, care coprende peno la septe sute de mii de volumine, si alle carei avutie, d'in fanaticismulu unui califu, se facura pred'a flacureloru; in primele tempuri alle crestianismului si in evulu mediu cartile scapate d'in naufragiulu culturai antica aflara refugiu prin monasterie si convente; transcrierea, fiendu in tempurile mediane, ca si in anticitate, sengurulu mediu de immultirea cartiloru, nu se potura formá *biblioteces neci private, neci publice*, de câtu cu mari greutati; déro in tempurile mai noue, dupo aflarea artei tipografice, *biblioteces atátu private câtu si publice* se immultira forte, asiá in câtu astadi, la poporele mai inaintate in cultura, nu numai cetatile mari posedu mai multe *biblioteces publice cumilioni de volumeni*, déro si cetatile mai mice si chiaru sate mai populate se mundryscu cu una *biblioteca publica inavutita cu dieci de mii de volumine*;—3. prin una metafora mai cutediatoria, *biblioteca* se applega si la unu *omu plenu de eruditione*, in a cui *memoria se afla presente una nespusa summa de cunoscencie* : *acestu invetiatu este una biblioteca viua si vorbitoria*.

BIBLIOTHECARIU si *bibliotecariu*, s. m., *bibliothecarius*, cellu insarcinatu cu administrationea si ingrigirea unei *biblioteca*, fia privata, fia publica : *bibliotecariulu universitatei*—insarcinatu cu administrarea *biblioteces* ce are universitateá ; — *bibliotecariulu* inse nu e unu simplu *custode de biblioteca*, care e

pusu numai a preveghia se nu se perda cartile d'in biblioteca, sau se le ingrigesca se nu se deteriorede, se tina curata incaperea *biblioteces*, etc., pre candu *bibliotecariulu* ca insarcinatu cu administrarea *biblioteces* e detoriu nu numai a pastrá *bibliotec'a* in buna stare, ci si a cugetá cumu se ua amelioradie prin inavutire de noue carti, prin mesure, cari facilita publiculu folosirea de *biblioteca*, etc.; *bibliotecariulu* se cere se fia unu omu cu eruditione intensa.

BIBLIOTHECUTIA, si *bibliotecutia*, s. f. *bibliotheca*, ital. *bibliotecuola*, deminutivu d'in *biblioteca*, atátu in intellesu de *incapere de carti*, câtu si in cellu de *collectione de carti*, sau cu sensu de deminutivu simplu, cumu : *capitala judeciului possede una bibliotecutia de cartile celle mai bune in fiacare ramu de conoscentie*; sau cu sensu deminutivu resfetiatoriu ori prejorativu : *chiaru in capitala terrei abia aveti una bibliotecutia neconpleta in tote respectele*.

BIBLISTICA, s. f., franc. *bibliistique* =scientia a unui *bibliсту*, in insemnarea de sub 2.

* **BIBLISTICU**, -a, adj., ce se tine de *bibliсту*.

* **BIBLISTU**, s. m., franc. *bibliсте*, (cu intellesu trassu d'in βιβλιον, parte cu insemnare generale de *carte*, parte cu cea speciale de *biblia*); 1. in genere, cellu ce se ocupa cu stringere de notitie assupr'a cartiloru, apropiatu forte, prin intellesu, de *biblomanu*; 2. in speciale : a) cellu ce se ocupa cu *bibli'a*, cellu ce conosce bene *bibli'a* atátu in sene, in coprensulu ei, câtu si in impregiurárele ei esterne, in editionile ei, etc.; b) cellu ce nu admite alte credentie si alte regule de portare afora de celle coprese in *biblia*, cellu ce se tine numai de *biblia*, si respinge veri-ce alte prescriptiuni alle basericee, cari nu se potu justificá prin celle continute in *biblia*.

* **BIBLU**, s. m., *biblus* =βιβλος, *papyru* sau *papiru*, (vedi acestu cuventu in dictionariu), si mai vertosu *scortia de papiru*, care, la cei antichi, serviea ca charteia de scrisu; de aci, la Greci, si cu intellessulu de *charteia*, de *carte scris-*

sa, carte in genere, intellesu ce are in speciale derivatulu βιβλιον, de unde apoi si la noi *biblia*, cu insemnarea de *cartea prin excellentia, cartea sacra*, precumu si compuse sau derivate ca : *biblioteca, bibliografia*, etc., in cari cuventulu are intellesulu de *carte* in genere; chiaru asiá si in latinesce *liber* = proprie *scortia de arbore* a adjunsu se insemne esclusivu : *libru* sau *carte*, de unde apoi : *librariu, libraria*, etc.

* **BIBORATU**, s. m., franc. *biborate*; asiá se chiama, in chymica, una sare, in care oxygenulu *acidului biboricu* intra in cantitate de doue ori mai mare de câtu in base.

* **BIBROMURA**, s. m., (ital. *bibromaro*); veri-ce compositu chymicu binariu, in care se coprende de doue ori atâtá *bromura*, câta coprende unu altu compositu reconoscutu ca primulu gradu de combinatione a *bromului* cu acea-asi radicale, (vedi *bi* si *bromu*).

* **BICAMERATU**, -a, adj., *bicameratus*; cu doue bolte : *baserica bicamerata*; *incapere bicamerata, cave bicamerate*, etc. (vedi *bi* si *camera*).

* 1. **BICARBONATU**, s. m., (ital. *bicarbonata*, franc. *bicarbonate*); sare ce coprende de doue ori atâtá *acidu carbonicu*, câtu intra in altá sare compusa d'in acelle-asi elemente, (vedi *bi* si *carbonatu*).

* 2. **BICARBONATU**, -a, adj., care coprende de doue ori atâtá *carboniu*, câtu se afla in altu corpu compusu d'in acelle-asi elemente : *hydrogeniu bicarbonatu*, care coprende indoitu *carboniu* de câtu *hydrogeniulu carbonatu* (mai bene ar fi *bicarboniatu* sau *bicarbura*; vedi si urmatoriulu *bicarbura*; vedi *bi* si *carbura, carboniu*).

* **BICARBURA**, s. m., (ital. *bicarbure*, franc. *bicarbure*); 1. in genere : veri-ce *carbura dupla* sau compositu chymicu, in care intra de doue ori atâtá *carboniu*, câtu intra in altu compositu d'in acelle-asi elemente, (vedi *bi* si *carbure*); 2. in speciale : cu acellu-asi intellesu ca si *hydrogeniu bicarbonatu*, (vedi 2. *bicarbonatu*).

* **BICEPITALE**, adj., (franc. *bicipi-*

tal); ce se tine de *bicipite*, in insemnarea de sub 2. a acestui cuventu : *tuberositate bicipitale* = apophyse, de care se lega capetulu internu allu *bicipitelui*; *canale bicipitale* = aduncatura la capetulu superiore allu faciei interne a ossului umerale, in care e bagatu capetulu cellu lungu allu *bicipitelui*, (vedi *bicipite*).

* **BICEPITE**, adj., *biceps* cu doue capete : 1. in intellesulu cellu mai largu allu cuventului *capu*, adeco atâtu cu insemnarea de *capu de animale*, cumu : *monstru bicipite, Janu* (dieulu annului) *bicipite*, ca representatu cu *doue facie*; câtu si cu insemnare de *capetu* allu vericârui altu lucru, de *estremitate*, etc.: *bicipitele petiore alle cancrului*; *bicipitele Parnassu*, ca munte cu *doue crescite* sau *piscuri*; *fiacare bätiu e bicipite*; *argumentu bicipite* = dilemma; *furce bicipiti*, = cu doue corne, cu doi denti; *acer'a bicipite*, cu doue capete, cumu e a Austriei; — 2. in speciale, ca terminu de anatomia, se aplica la acei muschi, alle câroru extremitati presenta invederatu doue capete; mai vertosu luat ca substantivu : *bicipite braciiale* sau *bicipitele braciului* = muschiulu de partea anteriore si interna a braciului, care resare asiá de bene, candu cineva pléca partea anteriore a braciului spre cea posteriore; *bicipitele crurale* sau *bicipitele copsei* = muschiulu d'in partea posterioru a copsei, ce serve la plecarea petiorului spre copsa, (vedi *bi* si *capu*).

* **BICHLORURA**, s. m., (ital. *biclorure*, franc. *biclorure*); compositu chymicu, care coprende de doue ori atâtá *chloru*, câtu coprende altu compositu, consideratu ca prima combinatione d'in *chloru* cu acea-asi radicale, (vedi *bi* si *chlorura*).

* **BICINIU**, s. m., *bicinium*, ital. *bicino*; buccata de musica scrissa pentru doue voci sau doue instrumente vocali; cantecculu insusi cantatu de doue voci sau pre doue instrumente; acestu cuventu espreme déro cea-a ce se dice unu *duo* sau unu *ductu*, si e de preferitu acestoru doue cuvente, atâtu d'in respectulu formei, câtu si mai vertosu allu

intellesului, care se espreme prin *biciniu* cu claritate și precizie, (vedi *bi si canere*).

* **BICODALE**, adj., (*bicaudalis*); care sémene ca ceva *bicodu*: *muschiu bicodale* = muschiu d'in partea posterioară a urechiei, care e formatu d'in *doue mânuchie* assémeni unei *code*, (vedi *bicodu*).

* **BICODATU**, -a, si

* **BICODU**, -a, adj., (*bicodulus*); care are sau pare a avé *doue code* prin raped'a agitare a codei, (vedi *bi si coda*): *codabatur'a bicoda*.

BICOLLA (prin metatése: *cobilla*; vedi acestu cuventu in glossariu), ital. *bicollo*; lemnu curbu, crestatu la amédoe capetele, cu care se porta pre umeru cofe, gallele, etc.; deminutivulu *bicollutia*, (prin metatése: *cobillutia*; vedi *cobillitia* in glossariu), ar fi pote mai aptu a espreme conceptulu in cestione, pre candu *bicolla* s'ar applecá la una parte a aratrului, care ar fi portandu numele de *cobilla*, prin metatése, in locu de *bicolla*, (vedi *cobilla* in glossariu).

BICOLLUTIA (prin metatése: *cobillutia* sau *cobillitia*), s. f.; vedi *bicolla*.

* **BICOLORÉ** si *bicoloru*, -a, adj., *bicolor*, cu doue colorii: *bicolorulu myrtu* (vedi *bi si colore*).

* **BICOME** si *bicomu*, adj., (*bicomis*); cellu cui *com'a* se desparte in doue, in câtu pare a avé *doue come*: *bicomulu callu*, (vedi *bi si coma*).

* **BICONCAVU**, -a, adj., (*biconcavus*); cu amédoe faciele *concave*, vorbindu de unu corpu planu, care are fia care d'in celle doue facie alle selle *concava*: *vitru concavu*, (vedi *bi si concavu*).

* **BICONJUGATU** si *bigeminatu*, -a, adj., (ital. *biconjugato* si *bigeminato*, franc. *biconjugué* si *bigéminé*); se aplica la una foia sau frundia, allu carui petiolu commune se termina cu alte doue petiole secundarie, d'in cari fiacare porta una parechia de foliore sau frundisior; in locu de *bigeminatu* se dice si *bigeminu*, -a, (vedi *bi, conjugatu* si *geminatu* sau *geminu*).

* **BICONVESSU**, -a, adj., (*biconvexus*); pre amédoe faciele *convessu*, vorbindu de unu corpu planu, care are *convessa*

fiacare d'in celle doue facie alle selle: *vitre biconvessu*.

* **BICORDE** si *bicordatu*, -a, adj., (*bicordatus*); scavatu la amédoe capetele, (vedi *bi si corde*).

* **BICORDU**, -a, adj. *bichordulus*; cu doue corde: *instrumentu bicordu*; —ca substantiv: instrumentu cu doue corde; accordu de doue sonuri cantatu pre doue corde.

* **BICORNE** si *bicornu*, -a, adj., *bicornis*; cu doue *corne*, in insemnarea cea mai larga a cuventului *cornu*, adeco nu numai de *cornu* la animalile *cornute*, ci si de *veri-ce assemenea cornului*: *bicornele turme*, unu *rinocerote bicorne*; *furca bicorne*, *bicornulu conciu allu femincloru*; — plur. *bicorni*, familia de plante ce au stamine munitu cu doue late punte; — *bicornutu*, -a, se dice in acelluasi intellesu cu *bicorne*, (vedi *bi si 1. cornu*).

* **BICORNIGERU**, -a, adj., *bicorniger*; cari porta doue corne, epithetu datu lui *Bacchu*, lui *Silenu*, *satyrloru*: *bicornigerulu Bacchu*, (vedi *bi, cornu* si *gerere*).

* **BICORNUTU**, -a, adj., vedi *bicornu*.

* **BICORPOREU**, -a, adj., *bicorporeus*; cu doue corpuri, applecata in speciale la certe animalii, cari paru formate d'in doue corpuri, (vedi *bi si corpu*).

* **BICUSPIDATU**, -a, adj., si

BICUSPIDE, adj., (*bis-cuspsis*); cu doue punte: *primii doi denti molari sunt biscuspidi sau biscupidati*.

* **BIDENTALE**, s., *bidental*, *bidentalis*; 1. substantivulu reale: a) micu templu, unde, la vechii Romani, se sacrificau oui de doi ani; b) micu templu sau altariu inaltiatu pre unu locu attensu de fulgeru unde de assemenea ca *piacule* se sacrificau oui de doi ani; 2. substantivulu personale: proutu la unu templu, de care a fostu vorb'a mai susu, (vedi *bidente*).

* **BIDENTATU**, -a, adj., (*bidentatus*); de doue parti dentatu: 1. de animalii allu caroru botu sau rostru presenta de amédoe laturile unu dente sau una crestatura; 2. de antenele insectelor, candu sunt crestate sau dentate de amédoe partile.

* **BIDENTE**, adj. s., *bidens*; cu doi denti, in insemnarea cea mai larga ce are *dente*, applicatu nu numai la *dentele de animale*, ci si la *veri-ce assemenea* cu acestu-a : 1. ca adiectivu : a) in genere : *bidentea furca*, *bidentele betranu*; *bidentea ancura*, *bidentele ferru* (=forfecisau veri-cealtu instrumentu de ferru cu doue ramure); b) in speciale, pentru una oue, care a scambatu antânii doi denti de lapte si a adjunsu la etatea de optu spredece lune peno la doi anni, sau in genere : veri-ce animale, care are celle doue serie de denti complete, si care, la cei antâci, chiaru pentru acesta-a, se considerâ ca bunu de immolatu dieiloru : *bidentele verru*; *bidentea capra*; 2. ca substantivu : a) instrumentu de agricultura cu doi denti de ferru incurbati, cu cari se sfërma búlgarii si se aggrumura pamentu in pregiurulu plantelor; b) ancura cu doi denti; c) veri-ce animale bunu de immolatu : porcu, oue, bou, capra, etc., si in speciale : oue, oue de doi anni, (vedi si mai susu la 1, b); (vedi *bi* si *dente*).

* **BIDUANU**, -a, adj., *biduanus*; care dura doue dille, (vedi *biduu*).

* **BIDUU**, -a, adj., *biduus*; de doue dille, care dura doue dille sau de doue dille;—ca substantivu : *biduu*=*biduum*, tempu de doue dille, (vedi *bi* si *di* sau *diua*).

* **BIENNALE**, adj., *biennalis*; ce se repete d'in doi in doi anni, ce revine dupo doi anni : *serbatore biennale*, (vedi *bienniu*);—si cu intellessulu lui *bienne*.

* **BIENNE**, adj., *biennis*; de doi anni, care dura doi anni sau de doi anni : *functioni bienni*; *plante bienni*=cari nu traiescu mai multu de doi anni (vedi *bienniu*).

* **BIENNIU**, s. m., *biennium*; tempu de doi anni : *e unu bienniu de candu nu ne unu vedutu*, (vedi *bi* si *annu*).

BIETU, -a, adj., (reu : *betu*; coci cuventulu vine sau d'in *vietus*, prin invertosiarea lui *v* in *b*, cá in *berbece*=*vervece*, sau d'in *ablectus*, prin caderea lui *a* initiale, ca in *bore* in locu de *abore*, cumu si a lui *e* inainte de *t*, ca in *doreticare* in locu de *derecticare*; atâtu

vietus, cátu si *ablectus*, esplica pre deplenuintellessulu cuventului romanescu : *vietus* va se dica : *incurbatu*, *strimtoratu*, *sbercitu*, *vesceditu*, si de aci in genere : *in stare trista si demna de plansu*; *ablectus* de assemenea insemna : *arruncatu diosu*, *cadutu*, *avilitu*, si de aci in genere : *demnu de despretiu sau de plansu*; pote co amendoue cuventele latinesci au concursu a dá cuventului romanescu atâtu form'a, cátu si intellessulu), *miser*, *misellus*; *miserandus*; *parvi pretii* vel *momenti*, *villis*; in stare de plansu, demnu de plansu d'in caus'a saraciei, *strimtorarei*, *nevoiei*, *miseriei*, in care se afla, a maltratariloru ce suferere, cu nuantia pronuntia de compasionea ce destépta in cellu ce calefica ceva cu atributulu de *bietu*, asiâ in cátu cuventulu espreme mai multu unu affectu subiectivu, adeco unu sentimentu, éro nu una judecata a subiectului vorbitoriu; de aci vine, co *bietu* nu sta neci ca predicatu neci chiaru ca atributu dupo substantivu, nu se dice adeco neci : *unu omu e bietu*, neci : *unu omu bietu* sau *omulu bietu*; loculu acestui calefictivu este totu de un'a inaintea substantivului : *unu bietu omu* seu *bietulu omu*, locu ce ieau, de regula, adiectivele, candu au una nuantia affectiva mai multu sau mai pucinu pronuntia : *formosa muiere* se dice appesatu si cu affectu, pre candu *muiere formosa* nu implica, de regula, neci unu affectu, (vedi *adiectivu*); pusu asiâ totu de un'a inaintea substantivului nu numai cu insemnarea de simplu atributu, care ar espreme judecat'a vorbitorului assupr a stareilucrului caleficatu, ci mai vertosu ca espresione a unui sentimentu de doiosfa, de compasiona, d'in partea acellui-asi vorbitoriu pentru caleficatu, adiectivulu *bietu* correspunde, in intellessu, francecului *pauvre* (= *pauveru* sau *seracu*), pusu de assemene inaintea substantivului : *un pauvre homme*=*unu bietu omu*, *le pauvre homme*=*bietulu omu*, *mes pauvres enfants*=*bietii mei copii*; cu acellu-asi intellessu se ieá, si in limb'a nostra, *seracu* : *le pauvre mendiant, comme il tremble de froid!*=*seraculu cer-*

sitoriu, cumu tremura de frigu! déro mai antaniu *seraculu cersitoriu* este una espressione, care insemna nu numai *bietulu cersitoriu*, ci si : *seraculu care cersesce*, in oppositiune cu *seraculu necersitoriu* (*seracu* fiendu, in acestu casu, substantivu, éro *cersitoriu* unu adiectivu attributivu); sau *cersitoriuulu seracu* = *care constrinsu de seracia cersesce*, in oppositiune cu *avutulu cersitoriu* sau *cersitoriuulu avutu* = *care*, de si are cu ce traf, totusi impinsu de collecta cersesce (*seracu* fiendu, in acestu casu, adiectivu attributivu, ca si in espressionea *seraculu cersitoriu* = *bietulu cersitoriu*); chiaru pentru acea-a *seracu* aréta cu mai pucina claritate si precisiune cea-a ce espreme *bietu* fora ambiguitate; déro chiaru pentru co *seracu* se dice numai in certe impregiurari cu intellessulu de *bietu*; *seracu*, in aceste impregiurari estraordinarie, este una espressione cu multu mai energica de câtu *bietu*; *bietu* este espressionea unui *linu* sentimentu de compassiune sau de *indorare a omului pentru verce fientia*, chiaru pentru unu ce cu totulu lipsitu de sentimentu : *biet'a sapa, bietelevestimente*, etc., pre candu *seracu* se applica la espressionea *unei viue si profunde dorere de anima, ce sentimu pentru fientie* dotate si elle cu sentire ca a ânimei nostre; acesta potere de energia a lui *seracu* se vede mai allestu d'in locutiuni ca : *seracii de noi, ce a se ne facemu!* etc.; déro se precisâmu mai bene intellessulu lui *bietu* : 1. lûatu ca espressione curata a sentimentului de compassiune, se applica cumu s'a dissu mai susu, la veri-ce fientia, care ni se pare, co pate sau a patitu ceva reu, necuvenitu, nedemnu : a) la omeni in miseria, in seracia, in sufferentia de betranetia, de morbi, de bataia, de maltractari, de intristari si alte amaruri alle vietei : *ce ai cu bietulu copillu de lu bati asiâ?* dati ceva *bietulu betranu* ce sta afora la usia; *acum'a sentu si eu dorerca bietulu parente, candu nu l'asculta copillii; bietii copilli tipau ca brósc'a in gur'a serpelui; nu ti bate jocu de acestu omu, ce e unu bietu nevoiasiu,*

care merita misericordia si indorarea vercu; ce trista sorte are bietulu omu pre pamentu; biet'a femina se roga de tene cu lacrimete in ochi, si tu nu vrei neci se te uitî la dens'a si se ua asculti; ce geru infricosiatu! ce facu bietii seraci, cari n'au cu ce si cumperá lemne? déco uresci pre mamm'a, indura-te cellu pucinu de bietii copilli, cari nu ti au facutu neci unu reu; n'are bietulu omu unde se si plece capulu si cu ce se si allene fome;—si in ironia : bietulu omu ambia in vestimente rupte, co d'in mile de galbeni ce are venitu, stu si pote face alte noue; bietulu omu e mortu de fome, co nu e una ora de candu, pre longa alte buccate, a mancatu senguru trei mari si grassi pui fripti; — b) la animali ce sufferu morbi, fome, sete, maltractari, sarcinari preste mesura, etc.: ai semi deselli bietulu callu, punendu atâte-a in spinarea lui; bietii cai n'au beutu apa de eri, si sunt fripti de sete; ce reu ne facu bietelevestimente, de le si ucidemu, dupo ce ne dau lapte de mancatu si lana de investimentatu? unii omeni n'au indorare de bietelevite, ci le maltractedia in totu modulu; vai de biet'a vita pre manele unoru assemeni omeni! cu una lovitura de bâta sfermâ capulu bietulu cane in patru; ce blastematu va fi ruptu petiorulu bietei nostre catusie? audi dorersele sberete alle bieteloru vacce, caruru-a li s'au injunghiatu vitelli?—c) la plante, ce se vescedescu, ce sufferu vre una stricatione : bietelevestimente flori, eri asiâ de mundre si ridenti, stau astadi vescede si triste; nu rupeti ramurele bieteloru pomi; ce tristu pare bietulu arbore despoiatu de frundi'a sea! — d) chiaru la lucruri fora neci una sentire, candu sunt maltractate cumva : mi ati lassatu bietelevestimente se le roda pulberea si mucegaiulu; nu mená asiâ tare prin acestu noroiu, co vai de biet'a carrutia; ce ti au facutu biet'a mea carte, de ai maltractatu-a asiâ de reu, in câtu nu i a remasu foia nerupta? ce ai cu asta bieta pétra, de ua maltractedi asiâ?

—2. ce e in stare de plansu, in locu de a fi consideratu ca demnu de compassiune, se pote considerá ca demnu de

despretiu; si de aci *bietu* insémna si : in stare rea, în stare prosta, fora valoare, fora pretiu, fora insemnatate, fora merit, reu, de pucina utilitate, micu si neinsemnatu : *abiá a adjunsu si ellu unu bietu scrietoriu*; *ce mundru e poetastrulu de nesce biete versuri schiope si orbe! aveam si eu trei biete capre pre totu suffetulu meu, si pre acellea mi le furara; junete, ce vrei se faci genere, nu, e de cátu unu bietu advocatu, care abiá si scote pentru sene pana de tote dil-lele; cu unu bietu plebeu fora creditu in societate, nu me punu cu tene, potente patriciu; tota starea mea sta intr'una bieta casa, si acea-a derapenata si fora neci una valoare*; de aci constructionea asiá de desa a lui *bietu* cu substantive in forma de deminutivu : *nesce biete vitiore, unu bietu avocatellu, unu bietu scrietorasu, nesce bieti negustorasi*, etc.; —3. ide'a de labore si *sufferentia grea*, ce provoca *compassione*, se unesce in *bietu* cu cea de *lipse de resultatu*, cu cea de *pucinu successu allu laborei si sufferentiei*, cu care se incarca cineva, si asiá sentimentulu espressu de *bietu* este, de regula, nu *lenulu affectu allu compassio-nei*, ci ceva mai multu : *una viua parere de reu, una dorere de ánima*, cu atátu mai amara, cu cátu de multe ori d'in nesuccessulu mariloru labori si *sufferentie* alle cuiva urmedia relle irreparabili; in acestu casu la propositionea, in care figuredia *bietu*, corresponde totu deun'a alta propositione, care espreme nesuccessulu tristeleru labori arretate prin *bietu* in prim'a propositione : *biet'a Cassandra nu incetá de a predice ruin'a Troiei, déro, vai, nimene nu vru se ua asculte; bietii parenti au facutu totu pentru fericirea mea, déro eu prin neascultarea mea nu numai am amaritu betra-netiele loru, ci m'am cofundatu si pre mene in miseria; bene dicca bietulu crestinu, de ce nu l'ascultaramu? ce bene asiu fi cu astadi, déco ascultam consi-liele ce bietulu tata mi dede si de pre patulu mortei! bietii parenti assuda, in-ghitu amaruri, sufferu tote ca se faca pre copilli nuni si fericiti; déro numai Domnediu scie ce are se éssa d'in acesti*

copilli; de candu sbera de sete biete le vite, si nemine nu le aude; — propositionea correponditoria cellei in care stá *bietu* pote sau a se reduce la una simpla circumstantia : *fora folosu (= indesertu se rogá bietulu omu se i implenescu do-renti'a = bietulu omu se rogá . . . , déro nu folosi nemica)*; sau a lipsi cu totulu si a se subintellege : *te a cautatu bietulu omu mai de multe ori pre a casa* (subintellege : *déro in desertu, co nu te a a-flatu a casa*); — in acestu intellesu *bietu* se pune a desea sub forma adverbiale : *Cassandr'a fece, bietu, totu ce potea pentru mantuirea Troiei; parentii facu, bietu, totu ce potu pentru fericirea filoru sei*, etc.: intre *bietu* inse luatu ca adie-tivu si intre *bietu* luatu ca adverbii es-siste acea differentia de intellesu, co adiectivulu *bietu*, ca si vericare altu adiectivu se refere mai multu la sub-stantivulu, pre longa care stá, éro ad-verbiiulu *bietu* la actionea sau resul-tatulu actionei substantivului : in frasea : *biet'a Cassandra fece*, etc., cellu ce ua pronuntia si espreme prin adiectivu mai multu *doios'a sea compassione pentru nefericit'a profetessa a Troiei*; éro in frasea : *Cassandr'a fece, bietu*, etc., prin adverbii se pune in vedere mai multu *dorerea de anima ce se sente facia cu tristulu essitu ce avù pentru Troiani ne ascultarea loru de profetiele Cassan-drei*; si de acea-a, candu vré cineva se puna si mai bene in lumina intelles-sulu ce are *bietu* ca adiectivu, in con-tr'a constructionei ordinaria, acestu ad-iectivu se pune in urm'a substantivu-lui : *Cassandr'a fece biet'a totu pentru scaparea Troiei; parentii assuda bietii numai pentru fii; copillulu face bietulu ce pote*; —4. in fine, in poterea etymologiei selle si differiteloru intellessuri espuse peno aci, *bietu*, in amendoue formele selle, cea de adiectivu ca si cea de ad-verbii, insemna inco : a) d'in tote po-terile, d'in tota anim'a, cu tota bun'a vointia, fora cea mai mica codire : *m'a adjutatu bietulu crestinu totu de un'a si de unde a avutu si de unde n'a avutu, si d'in ce a potutu si chiaru d'in ce n'a potutu; tu faci, bietu, totu ce poti; déro*

nemine nu ti crede; b) sau d'in contra, cu greu, cu anevointia, cu mare greutate si rea vointia, cu avaritia, fora voia, de chiu de vai, abia, de abia, cu codire, cu despretiu, etc., *am scossu bietu cãtiva lei d'in avar'a lui mãna, dero cu ce rogationi si umilentie! a venit, bietu, dero dupo multe rogationi; mi a datu bietu si mie ceva;*—in acestu intellesu, ca si in urmatoriulu de sub e, *bietu* sta numai ca adverbii; c) de certu, fora indoientia, nu se pote negã, reconoscu co asia e, inse totu de un'a cu nuanãtia de *parere de reu* sau *dorere de anima*, co addeverulu sau benele reconoscutu nu e practicatu de vorbitoriu sau de alti omeni : *asiã e bietu, cumu dici*—ce dici tu nu potu negã eu, nu pote negã nemine co e addeveratu; dero ce se faci co neci eu, neci altii nu urmãm cumu dici tu?—si ironice : *asiã va fi bietu*—*bã ce!* in frasi ca : *mi am perdutu sanetatea, lucrandu ca unu bou pentru tene,*—*asiã va fi bietu; te-ai speitutu, bietu* (=vorba se fia, nu e de locu asiã);—*e bietu deligente, dero are capu grossu* (=e in addeveru deligente, nu se pote negã co e deligente); in acestu intellesu *bietu* e aprope de acellu-asi intellesu afirmativu ca si *dicu, in addeveru*, etc., inse fora a perde valoarea de espressione a sentimentulu de compasione ce semte vorbitoriulu pentru ne-succesulu laboriloru ce si da cellu de care e vorb'a, valoare ce nu are *dicu, in addeveru, de certu*, etc., care sunt espressioni alle conceptulu puru, fora neci unu amestecu de affectu.

* BIFARIU, -a, adj., *bifarius* (*διψάσιος*); despartitu in doue, divisu in doue : *divisionile bifarie sunt celle mai bune*, (vedi *bi* si *fariu*).

* BIFERU, -a, adj., *bifer*; care produce sau da de doue ori intr'unu tempu determinatu, intr'unu tempu de unu annu, de essemplu : *bifere plante*,=cari in cursulu unui annu dau de doue ori fructe sau inflorescu de doue ori;—*cupru biferu*=alle carui anghiuri solide sufferu doue descrescentie, (vedi *bi* si *ferere*).

* BIFERRICU, -a, adj., (franc. *bifer-*

rique); se dice de unu compositu chymicu, in care oxydulu *ferricu* este de doue ori atãtu, cãtu in altu compositu d'in acelle-asi elemente : *sulfatu biferricu*, (vedi *bi* si *ferricu*).

* BIFIDU, -a, adj., *bifidus*; despicateu in doue : *unghiele vacceloru sunt bifide*, (vedi *bi* si *findere*).

* BIFLORU, -a, adj., *biflorus*; cu doue flori, vorbindu de plante ce coprendu doue flori : *plante biflore*, (vedi *bi* si *flore*).

* BIFLUORURA, s. m., (ital. *bifluoruro*, franc. *bifluorure*); compositu chymicu binariu, care coprende de doue ori atãtu *fluoru*, cãtu se coprende in altu compositu de *fluoru* cu acea-asi radicale, (vedi *bi* si *fluoru*).

* BIFOLIATU, -a, adj., si

* BIFOLIU, -a, adj., (franc. *bifolié*); cu doue foie sau frundie, compusu d'in doue foie, vorbindu de certe plante a caroru radecina se compune d'in doue foie oppuse : *planta bifoliata sau bifolia*, (vedi *bi* si *foliu* sau *folia*).

* BIFORATU, -a, adj., si

* BIFORE si *biforu*, -a, adj., *biforis* si *biforus*; cu doue deschiditure, cu doue aripe (vorbindu de usie); cu doue gaure : *biforulu nasu; plante biforate*=petrunse de doue gaure; *biforile* sau *biforatele*=familia de cirripedi, (vedi *bi* si *fora*).

* BIFORIPALLU, -a, adj., (franc. *biforipalle*), cu mantellu gauritu in doue locuri, vorbindu in speciale de unu conchiliu, care are doue gaure in scoica, d'in care pre un'a scote petiorulu si pre alt'a se deserta, (vedi *bi*, *fora*, *palliu*).

* BIFORMATU, -a, adj., si

* BIFORME sau *biformu*, -a, adj., *biformatus* si *biformis*; cu doue forme, cu doue facie;—*crystalu biforme*=care in tote faciele selle presenta combinationea de doue forme; *planta biforme*=care are doue specie de flori de forma differita, (vedi *bi* si *forma*).

* BIFRONTE, adj., *bifrons*; cu doue frunti, cu doue facie : *Janu, dieulu annualui, se representã ca bifronte*; de aci prin metafora, faciariu, bilimbu : *omu bifronte*= omu cu doue facie, talleru cu doue facie, faciariu, (vedi *bi* si *fronte*).

* **BIFURCARE**, v., (ital. *biforcare*, franc. *bifurquer*); a despartí ceva în doue, asiá în câtu se presente form'a unei furce cu doi denti sau mai multi : mai în collo callea se bifurca, tu se apuci pre ramur'a ei de la drept'a ; trunchiulu se bifurca în mai multe ramure, precumu si fiacare ramura principale se bifurca în mai multe ramurelle; acesta vena, înainte de a intrá în lobu, se bifurca în mai multe parti, (vedibi si furca).

* **BIFURCATU**, -a, part. d'în *bifurcare*, luatu si ca adiectivu în acellu-asi intellesu ca si *bifurcu* : barba tufosá si *bifurcata*, calle *bifurcata*, unghia *bifurcata*, sagette *bifurcate*, etc.

* **BIFURCATIONE**, s. f., (ital. *biforcazione*, franc. *bifurcation*); 1. aczione de a *bifurcá* sau a se *bifurcá*; 2. starea unui ce *bifurcatu*; 3. ca si *bifurcatura*, locu unde se *bifurca* unu ce.

* **BIFURCATURA**, s. f., ital. *bifurcatura*; starea unui ce *bifurcatu* : *bifurcatur'a unghiei unei vacce nu e asiá mare ca a doue ramure de arbore*; punctulu sau loculu unde se *bifurca* ceva : la *bifurcatur'a acestei calle*; în *bifurcatur'a arboriloru multe passeri facu ciuburi*.

* **BIFURCU**, -a, adj., *bifureus*; cu doi denti, cu doue ramure; despícatu în doue ca *furc'a* : *bifurculu compassu, bifurcele unghie alle unoru-a d'în runegatorie*;— între *bifurcu* si *bifurcatu* este acesta differentia de intellesu, co ceva e *bifurcu* d'în *natur'a* sea, pre candu *bifurcatu* potefi numai prin *artificiu*;— ca substantivu masculinu : *bifurcu* = *bifurcum* se dice de veri-ce *bifurcatu*, cu doue ramure, cumu : unu circinu sau compassu, forcipi, forfecí, etc.; (vedi *bi* si *furca*).

* **BIGA**, s. f., *biga* (contrassu d'în *biga* = *trassa* (sub *intell. carrutia*) de doi (cai sau boi); carru trassu de doi cai sau de doi boi, si prin urmare în *biga*, ca si în *catriga*, se considera numerulu animaliloru injugate la dens'a, éro nu, ca în *birota* sau *cotiga*, numerulu roteloru trassurei, (vedi si *bi*, *agere*).

* **BIGAMIA**, s. f., stare sau fapta a cellui *bigamu* : *bigami'a este opprita nu*

numai de religionea crestina, déro chiaru si de legea civile a totoru poporeloru crestine; între causele ammortirei, în care se afla civilisationea la multe d'în poporele asiatice, este si co, la densele, este permisa nu numai bigami'a, ci si polygami'a în genere.

* **BIGAMU**, -a, adj. s., *bigamus* = (*διγάμος*, d'în *δίς* = *bis*, si *γάμος* = *nunta*); care face de doue ori *nunta*, care în acellu-asi tempu se insora cu doue sau se marita cu doi : *între crestini nu se potu aflá bigami, neci bigame; legea religioasa, ca si cea civile, condemna aspru pre cellu ce a cadutu în peccatulu de bigamu; — chiaru la betranii Romani, cari nu erau inco crestini, pretoriulu inferrá cu infami'a pre bigami; — în intellesu mai largu, care, dupo lege, se insora sau se marita de a dou'a ora : numai preutiloru nu le e permisu, în acestu intellesu, a fi bigami; unu bigamu, dupo legea basericeei nostre, nu se pote preutí, precumu neci preutululu nu se pote insorá cu alt'a, candu i a moritu antani'a socia sau s'a despartitu de dens'a.*

* **BIGARIU**, s. m., *bigarius*; cellu ce mena cai sau boii injugati la una *biga*.

* **BIGATU**, -a, adj., *bigatus*; munitu cu una imagine de *biga*, vorbindu de monete pre cari se aflá intyparita imaginea unei *biga*; — ca substantivu : *bigatu*, pl. *bigati*, banu cu asseminea imagine pre densulu.

* **BIGEMINATU** si

* **BIGEMINU**, -a, adj., vedi *biconjugatu*.

BIGEMME si *bigemmu*, -a, adj., *bigemmis*; cu doue *gemme* : *unu anellu bigemme* = cu doue *gemme* sau *nestimate*; *planta bigemme* = cu doi muguri, cu doi boboci, (vedi *bi* si *gemma*).

* **BIGENERE** si *bigeneru*, -a, adj., *bigener*; nascutu d'în doue specie diferite : *bigenerulu mulu*, (vedi *bi* si *genu*).

BIGERRICA, s. f., *bigerrica*; vestimentu de pánura grossolana; pánur'a insasi d'în care se faceá assemine vestimentu, de la *Bigerri* = poporu celticu în Galli'a, (cari fabricara mai antaniu assemenea pánura).

* **BIGNONIA**, s. f., ital. *bignonia*, franc. *bignonie*; genu de plante d'în fa-

mili'a *bignoniaceoloru*, d'in didynamia angiosperma lui *Linneu*, coprendendu unu mare numeru de specie, originarie d'intre tropice, d'in cari celle mai insemnate sub puntulu de vedere allu formosetiei loru, ca ornamente pentru gradine, sunt : *bignonia grandiflora*, *bignonia jasminoide*, *bignonia capreolata*, *bignonia radicante*; acesta d'in urma pote tra' descoperita si in climatele nostre mai aspre, si accopere forte formosu murii edificioru sau alte obiecte, pre cari defasatura alle selle ramure si frundie.

* **BIGNONIACEU**, -a, adj., ital. *bignoniaceo*, franc. *bignoniacé*; ce semena cu una *bignonia*; de aci in plur. *bignoniacee* = familia de plante, arbusti si arborei, cari au de tipu genulu *bignonia*, insemnate prin marimea si formoseti'a floriloru.

BIL, vedi *billi*.

* **BIODURA**, s. m., (ital. *bioduro*, franc. *biodure*); compositu chymicu binariu, care coprende de doue ori atatu *iodiu*, catu coprende unu altu compositu de *iodiu* cu acea-asi radicale, (vedi *bi si iodura*).

* **BIJUGATU**, -a, adj., (ital. *bijugato*, franc. *bijugé*); de doue ori imparechiatu, vorbindu de plante, cari au foie sau frundie compuse asiá, co petiolulu loru sustine doue parchie de foioare sau frundisore, de esemplu : *mimos'a fagifolia*, *mimos'a nodosa*, etc. (vedi *bijuge*).

* **BIJUGE** sau *bijugu*, -a, adj., *bijugis* si *bijugus*; cu doi jugani, trassu de doi jugani, vorbindu de unu carru sau carutia : *luptatoriulu cadu pre spate d'in bijugulu seu carru*; cu doue juguri, vorbindu de carru trassu de patru jugani injugati câte doi la unu jugu : *principele trece gloriosu in bijugulu seu carru*; injugatu cu unu altulu la acellu-asi jugu, tragundu impreuna cu unu allu doilea la acellu-asi carru, imparechiatu cu unu altulu la jugu, (vedi *bi si jugu*).

* **BILABIATU**, -a, adj., (ital. *bilabiato*, franc. *bilabié*); ce presenta forma de doue budie, vorbindu de certe organe alle planteloru : corolla *bilabiata*, calice *bilabiato*, petale *bilabiate*; famili'a *labiateloru* si a *acanthaceoloru* presentu

multe plante cu corolle si calici bilabiati, (vedi *bi si labiu*).

* **BILANCE**, adj., *bilanx*; cu doue lanci sau catine, discuri, table, etc., cumu e, de esemplu, una *bilancia* : *bilancea*, *cumpena*, (vedi *bi si lance*).

* **BILANCIA**, s. f., *libra bilanx*, *libra*, *trutina*, *statera*; ital. *bilancia*, franc. *balance* (rea e, dupo celle spuse inglosariu, form'a *balancia*, si mai rea inco *balantia*; coci cuventulu e formatu d'in *bi* = de doue ori, si d'in *lance* = catinu sau discu, tabla, tava, etc., insemnandu proprie : *instrumentu de cantariu cu doue lanci*; cu acestu intellesu, mai conformu etymologiei selle, a intratu cuventulu *bilancia* in usulu limbei nostre mai popularisatu, pre candu in limbele sorori ellu are una mai mare estensione de intellesu, applecandu-se si la instrumentulu de ponderatu cu una *sengura lance* sau, in locu de *lance*, cu unu *cangellu* ori *cinghellu*, *bilancia* care porta, in romanesce, numele speciale de *cantariu*, éro in latinesce numele de *statera* = ital. *stadera*, si cellu de *romaine* sau *balance romaine* in francesce; veri-ce altu instrumentu de estimatu pondulu unui ce, déco nu e unu *cantariu*, in limb'a nostra popularia se chiama si *cumpena*, mai vertosu sub form'a plur. *cumpene*, (vedi *campana*); in limb'a scientiei *bilancia* se iea, in romanesce, ca si in celle alte limbe sorori, si cu intellessulu estensu de *veri-ce serve a estimá pondulu sau intensitatea*); — nume genericu appecatulu la multe si varie instrumente, cari au in commune acestu caracteriu, co servu ca medilocu de a mesurá pondulu corpuriloru sau intensitatea poteriloru; — I. proprie : *A.* in genere : *veri-care ar fi form'a bilanciei, ea se compune d'in unu vecte sau d'in una perghia sau perghiora, sustinuta in unu puntu intre celle doue extremitati, de cari atárna pondurule ce va punu in ecilibriu*. *B.* in speciale : 1. *bilancia commune* sau *bilancia ordinaria* = *bilancia* cu care se mesura pondulu lucruriloru ce se vendu in commerciu : *bilanci'a communa este de ferru, de arame sau de alama; partile principali alle bilanciei*

commune, in form'a sea cea mai conno- scuta, sunt : perghior'a sau jugulu, lan- cile sau catinele, si ustior'a sau ferestr'a; ustior'a bilanciei este formata d'in doi ustiori imbinati in partea superioare si muniti de unu baliucu, de care appuca cellu ce vré a face usu de bilancia, éro in partea inferioare impreumati prin unu asse, in care se afla bagatu jugulu gau- ritu pentru acestu scopu dereptu in me- dilocu; gau'r'a jugului bilanciei nu e neci pré larga, neci pré strimta; celle doue capete alle jugului ecali in lungime si in pondu se chiama braciele lui; de est- remitatea fiacáru braciú allu jugului bilanciei se afla spendiurata cu trei fire de metase sau cu lacie de metallu câte una lance; in un'a d'in aceste lance se pine obiectulu, allu càruí pondu vremu a mesurá, éro in cea alta lance se punu obiecte de greutate conno-scuta, cari se numescu ponderi sau mesure de greu- tate; candu greutatea obiecteloru d'in a- mendoue lancile bilanciei este ecale, a- tunci bilanci'a sta in ecilibriu, adeco ju- gulu bilanciei nu bate=(nu inclina) in neci una parte; inclinarea cea mai mica a bilanciei intr'una parte se arreta ca mai bene prin limb'a sau aculu bilan- ciei, stílu fissatu pre jugulu bilanciei in dereptulu assei, care, candu jugulu este in ecilibriu, sta perpendicularu in- tre cei doi ustiori; éro candu jugulu bate intr'una parte, limb'a esse d'intre ustiori, si prin acesta-a chiaru arreta co obiectele d'in una lance tragu mai greu de càtu celle d'in cea alta lance;—pen- tru estimarea pondului obiecteloru de mare pretiu, cumu suntu celle lucrate din metalle pretiose si altele, bilanci'a ordinaria este mai mica, (vedi bilanciora) si càtu se pote de sentitoria; precumu pen- tru obiecte de mai pucina valore, cumu fenu, sarc si altele, se facu bilancie mari de lomne, alle càroru lanci sunt doue mari table de scandure, spendiurate cu patru funi sau cu patru pari de est- remitate celloru doue bracie alle perghiei, care se misca in una asse fissata in una furca infipta perpendicularu in pa- mentu; 2. bilancia buricata sau bilan- cia a lui Roberval = bilancia in care

celle doue lanci, in locu de a fi spen- durate de extremitatile braciелoru ju- gului, se afla puse assupr'a acestoru e- stremitati, cari pentru acestu scopu sunt buricate; jugulu aceesti bilancia este ascunsu in una cuteiora orizon- tale; 3. bilancia cu punte=statera sau bilancia, in care braciele jugului sunt inecali si care are una sengura lan- ce, una tabla plana, ce se misca de susu in diosu si de diosu in susu, ser- vindu asiá a redicá masse de ponderatu mai mari sau mai mice, pre candu in partea oppusa mentionatei lance pon- dulu portatu pre braciulu lungu allu bilanciei, sau alte lucruri de greutate conno-scuta, puse pre una alta tabla, facu ecilibriu masseloru d'in lance si arreta greutatea loru; 4. bilancia de torsione=instrumentu de fusica, a cà- rui parte principale este unu firu metal- licu cu mare elasticitate de torsione, de care se afla spenduratu unu acu oriz- ontale, si prin care se mesura forti'a de attractione sau de repulsione a unui corpu; 5. bilancia electrica=bilancia commune modificata asiá, co se potu cu dens'a mesurá fortie electrice, sau : bilan- cia de torsione adaptata la acellu-asi scoopu; 6. bilancia magnetica=bilancia assemene cellei electrice, déro adaptata la mesurare de fortie magnetice; 7. bilan- cia biflare=machina assemene cu una bilancia de torsione, cu care se mesura fortie magnetice si electrice, in care aculu spendura de doue fire fora tor- sione; 8. bilancia hydrostatica=bilan- cia de forma assemene cu a bilanciei commune cu doue lanci pendentu de jugu, in cari se punu sau de cari se at- târna corpuri, cari au se se cofunde si se se cantaresca intr'unu licidu ore care, spre a le aflá greutatea specifica : greu- tatea specifica a acestoru ape, la acel- lu-asi gradu de caldura, s'a mesuratu mai de multe ori cu bilanci'a hydrosta- tica; 9. bilancia de analyse=bilancia forte sentitoria, cu care chymistii de- termina greutatea substantieloru sup- puse la analisa chymica, cumu si a pro- ducteloru trasse d'in acelle-asi substan- tie pre calle de analyse. — II. meta-

forice, applicatula diverse concepte, cari au una relatione mai departata sau mai apropiata cu scopulu, la care e destinata bilanci'a sau cu stari de alle bilanci'ei : *A.* relatione mai apropiata si mai multu sau mai pucinu materiale : 1. *bilanci'a* = un'a din celle doue-spre-diece constellationi alle zodiacului, opusa cellei numite *ariete* sau *berbece*, si numita asiá, pentru co, pre timpulu inainte de domnirea lui Diocletianu, candu sorele veniá in dreptulu acestei constellatione, dillele erau *ecali* cu nop-tile; in acestu intellesu s'a luat si se iea inco si vorb'a *cumpena*; espressionea cea mai buna pentru áesta insemnare ar fi pote clasic'a *libra* = *libra*, luata de Latini, cumu s'a luat si de unii d'in invetiati nostri, cu acellu-asi intellesu; 2. *bilancia* = parte a unui orologiu cu rote, compusa d'in unu ce solidu oscillante, bene *ecilibratu* pre una vergea sau fusu munitu de una sau doue rotile, care serve a dá miscare la tote rotele si alte parti alle machinei, cumu si a mantiné si regulá acea miscare; 3. ca terminu de comerciu si de comptabilitate, *bilancia* se iea in insemnari de : *a)* constatare a relationei activului cu passivulu, a averei cu a datorie, sau : constatare a situationei generale, a affaceriloru; — in acestu intellesu se dice mai desu si mai bene sub form'a masculina : *balanciu*; se dice inse mai bene *bilancia de essire* = comptu facutu la finitulu libru'lu asiá numitu maiestru, candu acestu-a se imple asiá, co nu se mai pote scrie in ellu, in oppositione cu *bilancia de intrare* = aceea-asi situatione a compturiloru constatata prin *bilancia de essire*, déro trecuta la inceputulu noulu maiestru; *b)* declaratione de tote cu câte este incarcata una nave; *c)* in speciale, *bilanci'a comerciului* = differenti'a intre valorile esportate si importate alle unei terre, sau : aceea-asi differentia intre differentiele de importatione si esportatione a doue terre : *bilanci'a comerciului intre Romani'a si Austri'a este, in acestu annu, cu cinci millioni in favorea terrei nostre; prin bilanci'a com-*

merciului se connosce, déco una terra perde sau castiga in comerciulu seu cu alte terre; 4. bilancia politica = ecilibriu intre statele politice, care resulta d'in poterile loru, d'in aliantie si tractate inchiariate intre densele, combinate asiá ca neci unulu d'in aceste state se nu adjunga la atát'a potere, in cátu se derime sau se opprema pre celle alte : *prin invingerea Franciei, in cellu d'in urma bellu, s'a perduto unu pretiosu elementu in bilanci'a stateloru Europei*; — in acestu intellesu se dice mai desu *ecilibriu*; — *B.* relationi mai departate si mai ideali, prin metafora trasse : 1. d'in starea de leganare, sau d'in starea de ecilibriu, de immobilitate, de neclintire a jugului bilanci'ei in neci una parte : esitare, stare la in-doientia, stare de irresolutione : *a stá in bilancia* = a stá in *cumpena*, cu insemnarea materiale de a nu se miscá in neci una parte, vorbindu de corpuri, mai multu sau mai pucinu despuse a se leganá; déro si cu insemnarea : a stá la in-doientia, a nu sci ce se faca, a nu se resolve, a nu se determiná, a nu incliná cotra neei una resolutione; 2. d'in scopulu bilanci'ei : norma sau modu de a estimá si appretiá valoarea morale si intellectuale a personeloru sau fapteloru loru : *a estimá cu justa bilancia bunele si rellele cuiva*; *a mesurá fia cãruia, dupo faptele selle, cu acea-asi bilancia*; *bilanci'a a fostu d'in cea mai inalta vechime si este peno astadi simbolulu strictei justitia*; — in aceste insemnari ideali se iea si *cumpena*, cu intellesu inco si mai estensu de cátu cellu ce a luat *bilancia* peno acumu, (vedi *cumpena*, cumu si *cumpenire*, care are si insemnarea de *tinere in deplenu ecilibriu* sau de *tinere in mesura*, etc., insemnari ce n'au luat *bilanciare*).

* **BILANCIARE** (reu : *balanciare*; vedi *bilancia*), v., *pendere, librare, ponderare; examinare, considerare; estimare*; ital. *bilanciare*; franc. *balancer*; cu celle mai multe insemnari alle cuventului *bilancia*, d'in care e derivatu *bilanciare* : 1. a pune si trage ceva in *bilancia*, spre a aflá greutatea lui, a

cantari ceva cu *bilanci'a* : *bilanciati a-cestu nitru, si, dupo ce veti afla catu trage, amestecati-lu cu a cinc'i a parte de sulfure si a patr'a de carbone*; 2. a ecilibra, a face ecilibriu, a pune sau tine in ecilibriu, si a nume : a) in intellessu materiale : *Domnedieu, care puse margini marei, bilancia si pamentulu in aeru; greutatea pusa intr'una lance a bilanciei nu pote bilancia obiectulu ce vrei se puni in cea alta lance*; b) in intellessu ideale, a ecalá; a tine peptu : *poporele latine unite intr'una strinsa confederatione aru pote usioru bilancia poterea Germaniei ammenitiatoria; meritele unui-a bilancia pre alle altui-a; a compensa : bunele bilancia rellele acestui omu; a tine in cumpena, a intardiá, a nu lassá se se decida ceva mai currendu : generariulu romanu bilancia indelungu victori'a inimicului*; 3. a examina, a cerceta, a pondera, a considera de aproape si cu cea mai mare attentione, si de aci : a estima justu, a apretiá cu acuratetiava loea veri-carui lucr de veri-ce natura ar fi : *ponderati si bilanciati in mentea vostra, cate eu ve spunu; generariulu e detoriu a sci bilancia accuratu fortun'a si periclele bellului*; 4. a bilancia, vorbindu de compute, (vedi bilancia, II, A, 3.), a face bilanci'a computele, a scote bene si essactu computele; de aci si : *computele sunt bilanciate sau se bilancia*—au essitu sau essu bene, sunt juste si essacte; 5. a legana, a agita, a cletina, a face ventu, etc. : a) ca transitivu : *funditorii, inainte de a arrunca petrele d'in funde, bilancia bene si cu potere fundele, pentru ca se faca mai multu ventu petrele; ventulu bilancia frundiele si erb'a*; si metaforice : a bilancia pre cincoa in sperantie amagitorie; b) ca netransitivu : a sta in bilancia, (vedi bilancia, II, B, 1.), a esita, a sta la indoientia, a nu se determina, a nu sci in ce sensu se se determino : a bilancia intre cei buni si cei rei, a nu sci cu cari se se unesca, caroru-a se dea dreptate, pre cari se favoreasca; a bilancia intre sperantia si frica, a nu sci deco se cade se spera sau se despera;—a merge, a se misca bilanciandu-se sau leganan-

duse, mai vertosu candu e vorb'a de saltatu : *bilanciati*, ca terminu de orchestra, *saltati bilanciandu-ve*; de unde in speciale, la joculu numitu *cadriulu, bilanciatu* (subintelligendu *passu*) sau *bilanciata* (subintelligendu *miscare* sau *figura* [reu : *balansé*, cumu se dice dupo franc. *balancé*, part. d'in *balancer*—bilanciare], *passu* sau *miscare* de saltatu, in care jucatoriulu cu faci'a spre cellu, cu care e imparechiatu, salta leganandu-se de pre unu petioru pre cellu altu;—in acestu d'in urma intellessu se dice mai multu sub form'a reflexiva, a se bilancia = a se legana, a se misca sau a merge, a ambla leganandu-se : *millioni de milioni de corpuri cu neasemenare mai mari de catu globulu terestru se bilancia in spatulu infinitu allu universulu, cerculandu unele in giurulu altoru-a*; (intru catu bilanciare se atenge in intellessu cu *cumpenire* vedi acestu d'in urma cuventu, cumu si *bilancia*; de assemenea vedi la *cantarire, librare, ecilibrare, ponderare*, etc., cari su puntele de contactu intre intellessulu acestoru cuvente si allu lui *bilanciare*).

* BILANCIARIU, s. m., 1. cu intellessu personale, ca si ital. *bilanciajo*, care fabrica *bilancie*; 2. cu intellessu reale, ca si ital. *bilanciere*, franc. *balancier*, parte a unei machine care oscilla si serve a regula miscarea altoru parti alle machinei : asiá la unu orologiu, *bilanciaru* este una rotilla sau cercu de aciaru sau de altu metallu, care da si reguledia miscarea altoru rotile; la *chronometre* si alte orologie de parete *bilanciarulu* ar fi *pendululu*; in pompele de incendiu, in machinele de vapori, inco se afla unu *bilanciaru*, care pune in miscare unele d'in partile acestoru machine;—in anatomia, *bilanciarie* sunt doue membrane mobili forte suptiri, mai multu sau mai pucinu lungu, assediate la fiacare d'in celle doue laturi alle metathoracelui diptereloru, cari servu la sborulu si bilancierea passeriloru ce le au;—*bilanciaru* e si maiulu cu care se bate moneta.

* BILANCIATORE, s. f., vedi *bilancitoriu*.

* **BILANCIATORIU**, -*tória*, s. adj., care *bilancia* sau se *bilancia*; — sub form'a feminina : *bilanciatória* sau *bilanciatóre*, si ca substantivü reale : ceva ce se *bilancia*, sau : ceva cu care *bilanciãmu*, sau *ne bilanciãmu*, cu intellesu mai intensu decâtu *legãnu* sau alte asemîni lucruri ce se *bilancia* sau cu care cineva se *bilancia*, ca si franç. *balançoire*.

* **BILANCIOARA**, s. f., deminutivü d'in *bilancia*, in speciale applicatu la una *bilancia mica si forte sentitória*, cu care se mesura pondulu metalleloru pretioase si altoru obiecte de mare valoare; — sub form'a masculina *bilancioru* este deminutivü d'in *bilanciu*.

BILANCIORU, s. m., vedi *bilanciora*.

* **BILANCIU**, s. m., ilbratio, nomenclum codex; (ital. *bilancio*, franç. *bilan*); 1. cu intellesu abstractu de *bilanciare* sau *leganare*; déro mai desu : 2. cu intellesu concretu de *compute trasse si allesse*, si anume : a) dare de computu, dare de sèma a unui negotiatoriu cotra sene sau contra socii sau si cotra altii de mersulu facendoloru selle intr'unu certu spatiu de tempu sau de situatiunea acestoru daraveri la unu tempu datu : *bilanciulu unei banche, bilanciulu unei societati de assecurare; pre tene te insarcinu a face bilanciulu de câtu a intratu in cassa si de câtu a essitu d'in ea*; b) in speciale, dare de sèma despre activu si passivü, despre avere si dare ce unu negotiatoriu, candu a datu sau stã se dé fallimentu, e detoriu se presente; c) ca mai buna espressione ar fi *bilanciu* si in locu de strainulu *budgetu*, (vedi acestu cuventu in glossariu), ca *dare de computu despre veniturele si spelele statului, alle unei administrationi, alle unei commune, alle unui particulariu*, etc. : *bilanciulu statului e prea incarcatu; bilanciulu meu nu mi permite asemîni spele*; d) metaforice, cu insemnarea cea mai generale : *nu potu pune in bilanciu vitiele cu virtutule acestui barbatu; in bilanciu* = in cumpena, in bilancia, (vedi si *bilancia*, d'in care, ca si *bilanciare*, a essitu *bilanciu*, cu insemnarea generale de *punere in bilancia*, si cu cea speciale de *punere in bilancia a averei cu detori'a, a daunelor cu castigurele, a veniturilor cu spelele*, etc.).

nere in bilancia a averei cu detori'a, a daunelor cu castigurele, a veniturilor cu spelele, etc.).

* **BILATERALE**, adj. (ital. *bilaterale*, franç. *bilatéral*), de amendoue laturile sau partile : 1. ca terminu de jurisprudentia : *obligatione bilaterale* = obligatiune impusa la amendoue partile contractanti; 2. ca terminu de istoria naturale : a) *planta bilaterale* = care are certe parti dispuse de amendoue partile acellui-asi organu; b) *animale bilaterale* = care se pote desparti in doue parti asemeni, care cade una spre drept'a si alt'a spre stang'a planului ce ar taiã corpulu animalelui in lungimea lui, (vedi *bi si laterale*).

* **BILATERU**, -a, adj. (bis-latus), cu doue laturi : *fi-a-care anghiu planu este bilateru*.

† 1 **BILE**, suffissu de addiectivü, correspunditoriu si in forma si in intellesu cu lat. *billis-bile* : *lauda-bile* = *laudabilis*, *ama-bile* = *amabilis*. — I. in respectulu formei, se observa : 1. prin stramutarea lui *l* in *r*, (vedi littera *L*), acestu suffissu a cauta'ta se iee form'a *bire* sau *bere*; apoi prin moierea lui *b* d'intre doue vocali, (vedi litter'a *B*), cuvente ca : *laudabile, probabile*, etc., s'au redusssu successivü la : *laudavere, probavere*; la : *laudavere, probavere*; la : *laudiere, probaere*; in fine la : *laudare, probare*, si asiã au adjunssu se se confunde cu infinitivele verbeloru, d'in cari se formedia cuventele in *bile*; acèsta-a esplica de ce suffissulu *bile* a desparutu aproape totulu d'in limb'a poporului; la reintroducereä sea unii in locu de form'a *bile*, mai originaria si mai classica, vreu se i dé form'a *vere* sau *veru* : *laudaveru* = *laudabile, onoraveru* = *onorabile, respectaveru* = *respectabile*, etc., ca mai conforma cu fonetic'a limbei romanesci, asiã cumu e vorbita de marea maiortate a poporului; déro, dupo fonetic'a bene stabilita a acellei-asi limbe, sonulu *v* pere, ca si *b*, si nu sta de regula intre doue vocali, si prin urmare *b*, ca mai originaria, e de preferitu lui *v*; câtu pentru stramutarea lui *l* in *r*, ea inco nu se pote observã cu rigoroasa conse-

centia : alaturea cu *care* = qualis-o, dicemu *calitate, calificare*, etc., si nu: *caritate, careficare*; a laturea cu *luminare* dicemu *generale*=*generale, animale*=*animale*, etc., si nu: *animare, generare*, cari au luat si cautá se iee, in limba, intellesu differitu de *animale, generale*; de acea-a si in form'a *bile* bene e se se pastredie *l* si se nu se stramute in *r*; nu e bene inse a se dá cuventeloru cu suffissulu in cestionie terminationea *u*, la masculinu sengulariu, de unde apoi se se traga femininu sengulariu cu *a* si plurariu cu *e* : *omu onorabilu, muiere onorabila, muieri onorabile*; terminatio-nea correcta, ca si la *dulce*=*dulcis-e*, si tote celle de acésta categoría, (vedi si suffissu *ale*), este *e* la sengulariu, atátu pentru masculinu cátu si pentru femininu, si *i* la plurariu, de asemenea pentru amendou generile : *omu respectabile, femina respectabile; omeni respectabili, femine respectabili*; 2. marea multime de cuvente cu form'a *bile*, cari s'au introdussu de unu tempu in coce in usulu limbei, si mai vertosu celeritatea, cu care celle mai multe d'in aceste cuvente s'au si popularisatu mai multu sau mai pucinu, probedia cátu este de necessariu acestu suffissu d'in caus'a intellessulu particulariu, ce da cuventeloru, la cari se pune, si care nu se pote suppleni prin intellessulu neci unui altu suffissu d'in celle ce mai d'in vechiu se aflá in usulu limbei popularia, cumu se va vedé si mai luminatu la celle espuse despre intellessulu suffissulu *bile*; 3. suffissulu *bile* este esclusivu verbale, adeco se affige numai la verbe, dupo norme le urmatorie : a) la verbele terminate la infinitivu in *are*, suffissulu se pune de a dereptulu la tem'a verbului : d'in *lau-da-re, onora-re, proba-re, muta-re, respecta-re, imputa-re, ama-re, ara-re*, etc., se facu adiectivele : *lauda-bile, onora-bile, proba-bile, muta-bile, respecta-bile, imputa-bile, ama-bile, ara-bile*; b) la verbele cu caracteriu in *i*, cumu : *audi-re*, suffissulu se pune de asemenea de a dereptulu longa caracteriu : *audi-bile*; inse pucine sunt adiectivele derivate cu acestu modu d'in verbele cu caracteriu *i*;

adiective cu form'a *bile* se deriva d'in supinulu verbeloru in *ire*, si mai allestu d'in a dou'a forma de supinu : *sens-ibile* d'in *sensu*, ca si la verbele in *ere*, de cari in urmatoriulu : c) d'in verbele cu caracteriu in *e*, pucine adiective se formedia prin affigerea imediata a suffissulu *bile* la acellu caracteriu, cumu : *delebile* d'in *delere*; cu acestu modu se affige, de regula, suffissulu *bile*, la verbele ce au inainte de terminationea *ere* unu *v*, care inainte de *b* allu suffissulu devine *u* : *solu-bile* d'in *solv-ere, volu-bile* d'in *volv-ere*; la alte verbe terminate in infinitivu, cu *ere*, suffissulu *bile* se allipesce de radecin'a verbului prin intermediulu unui *i* de legatura : *cred-i-bile* d'in *cred-ere*; déro cu modulu acestu-a se nascu mai pucine adiective in *bile* d'in verbele cu caracteriu *e*; mai multe se formedia d'in supinu : *fless-i-bile* d'in *flessu* de la *flectere, coprens-i-bile* d'in *coprensu* de la *coprendere, ostens-i-bile* d'in *ostensu* de la *ostendere, corrupt-i-bile* d'in *corruptu* de la *corrupere*, etc., si mai vertosu d'in a dou'a forma de supinu candu verbulu are doue forme de supinu, (vedi si mai susu *b*) : *percept-i-bile* d'in *perceptu* de la *percepere, reduct-i-bile* d'in *reductu* de la *reducere, destruct-i-bile* d'in *destructu* de la *destrugere, vis-i-bile* d'in *visu* de la *vedere*, etc.; d'in *noscere* se face *nobile*, si d'in *movere, mobile*; 4. in locu de *bile* sta, cu acellu-asi intellesu, si form'a mai simpla *ile*, fora se se pota determiná cu deplena certitudine, déro *bile* este una forma mai desvoltata d'in *ile*, sau déro *ile* este prescurtata d'in *bile*; forme latine mai vechie ca *utibills* in locu de *utills* paru a militá in favorea opinionei co *ile* n'ar fi de cátu una prescurtare d'in *bile*; certu e co *ile*, ca suffissu verbale, differitu prin umare de *ile*, ca suffissu nominale, (vedi suffissu *ale*), are, cu pucine esceptioni, cumu se va vedé mai la valle, acellu-asi intellesu cu *bile*, si se affige, de regula, la verbe cu infinitivu in *ere*, cumu : *fac-ile* d'in *fac-ere, ag-ile* d'in *ag-ere, ab-ile* d'in *ab-ere*=*avere, doc-ile* d'in *doc-ere*, etc.; déro multe si d'in adiectivele formate cu

ile se tragu, ca si celle cu *bile*, d'in supinulu verbeloru : *fiss-ile* d'in *fissu* de la *findere*, *fossile* d'in *fossu* de la *fodere*, *solut-ile* d'in *solutu* de la *solvere*, si mai vertosu d'in a dou'a forma de supinu a verbeloru, cari au doue, cumu : *duct-ile* d'in *ductu* de la *ducere*, *testile* d'in *testu* de la *tessere*, *coctile* d'in *coctu* de la *co-cere*, etc.; acea-asi forma se applica, de si mai raru, si la verbe cu caracteriu a : *versatile* d'in *versatu* de la *versare*, *volatile* d'in *volatu* de la *volare*.—II. in respectulu intellessului : 1. *bile* espreme *potenti'a de a fi facutu*, de a *deveni* cea-a ce arreta tem'a verbului la care se affige, in oppositiune cu suffissulu *ivu*, care espreme *potenti'a de a face* cea ce arreta tem'a verbului la care se allipesce, asiá in câtu *bile* espreme in forma *passiva* cea-a ce *ivu* espreme in forma *activa*; si de acea-a *bile* se pote numi suffissu *potentiale passivu*, éro *ivu* suffissu *potentiale activu* : *destructibile* = care se pote *destruge*, *destructivu* = care se pote *destruge*; *dabile* = care se pote *dá*, *dativu* = care se pote *dá*; *gesturi approbabilis* = cari se potu *approbá*, *gesturi approbative* = cari potu espreme *approbatione*; amendoue suffissele asiá déro espremu numai *facultatea* sau *potenti'a* de a se face sau de a face, una calitate ce tine in addeveru de essenti'a, de natur'a lucrului calificatu, care se pote manifestá, la occasione, prin fapte, déro care se cugeta mai multu in sene si fora respectu la manifestarea ei in fapta; candu este vorb'a de a espreme calitatea nu in potentia, ci in actu, ca manifestandu-se prin actionea ei, atunci se face usu de alte differite forme : asiá in espressionile : *gesturi approbatorie* si *semne approbanti*, formele : *approbatoriu* si *approbante* arreta una *approbare reale*, facuta in cutare sau cutare impregiurare, pre candu in espressionile de mai susu : *gesturi approbabilis* si *gesturi approbative*, formele : *approbabile* si *approbativu*, dau se intellega co este vorb'a numai de una *approbare cugetata*; de asemenea *desonorante* differe de *desonorabile*; ce é *desonorabile* este totu de un'a si *prototendenea* asiá, pre candu ce é

desonorante, nu *desonoredia decátu in momentulu si impregiurarea úata*; câte fapte *desonorabili* nu su *desonoranti* in certe conditioni, dupo opinioni, usuri si prejudecie! si câte fapte, d'in contra, reputate ca *desonoranti* s'aru aflá, co nu su *desonorabili*, déco le ar considerá cineva d'in puncte de vedere mai inalte! — insemnarea de simpl'a *potentia de a se face*, ce resare in esemplele mai susu citate, resare si in multe altele ca : *perceptibile* si *imperceptibile* = ce se pote *percepe* sau *nu*, *sensibile* sau *insensibile* = ce se pote *sentí* sau *nu*; *visibile* si *invisible* = ce se pote *vedé* sau *nu*; *audibile* = ce se pote *audi*, *potabile* = ce se pote *bee*, *arabile* = ce se pote *ará*, *solubile* = ce se pote *solve*, etc.; déro, fiendu co *bile* espreme, cumu vedemu, totu de una data siceva de domeniulu *dereptului*, de acea-a acesta forma pote arretá si ideele de *dereptu*, *cadentia*, *cvenientia*, *meritu*, etc., la cea ce espreme tem'a, la care se affige *bile* : *laudabile* = care se pote *laudá*, déro si : care *merita laudá*; *onorabile* = care se pote *onorá*, déro si : care *merita*, cui se *cuvine onore*, si chiaru cu sensu activu : care se pote *face onore* : *receptione onorabile* *pentru cineva*, (vedi *pentru intellessulu activu allu formei bile* mai diosu la 2); *respectabile* = demnu de a fi respectatu; *miserabile* = demnu de plansu; *adorabile* = care se pote *adorá*, déro si : cui se *cuvine a fi adorat*, etc.; 2. intellessulu regulatu allu formei *bile* este, dupo celle mai susu espuse, cellu passivu, sunt inse exceptioni, iu cari acesta forma are, ca si *ivu*, intellessulu activu : *penetrabile* d'in *penetrare* insemna nu numai : care se pote *petrunde* : *scute penetrabili sageteloru*, déro si : care se pote *petrunde* : *frigulu penetrabile allu unei aspre ierne*; *terribile* insemna totu de un'a : care are *propriitatea de a terrificá* sau *spaimentá*; asiá si : *orribile* = care se pote *insuflá orrore*; déro la aceste rare exceptioni n'ar fi bene a se adauge si altele, dupo esemplulu altoru sorori noue latine, cumu : *sensibile*, dupo franc. *sensible*, care are si insemnarea passiva de a *poté fi sentitu* : les choses sensibles = lucrurile sensibile =

cari se potu senti, cari cadu sub sensu, cumu si cea activa : une femme très-sensible = una femina pré-sentitoria, dotata cu forte delicata potere de a senti; — d'in tote celle espuse resulta ca bile nu se pote applica de câtu la verbe cu intellesu mai multu sau mai pucinu obiectivu sau transitivu : la verbé, cari, ca venire, amblare, etc., sunt ouratu subiective si nu admittu, in neci unu casu, unu obiectu directu, form'a in cestione nu se applica bene, si prin urmare cuvente ca convenable, ce se afla in limb'a francese, n'ar poté trace in limb'a nôstra sub form'a convenibile (d'in convenire, ca audibile d'in audire), si cu atâtu mai pucinu sub form'a convenabile; — 3. form'a ile are : a) acellu-asi intellesu cu bile : fac-ile d'in facere = care se pote face, ag-ile d'in agere = care se pote miscá, usioru in miscare; doc-ile d'in docere = care se pote invetiá; ab-ile = care se pote mania; ut-ile = de care se pote cineva servi, care pote servi; frag-ile d'in frang-ere = care se pote frange; fissile = care se pote finde sau despicá, etc.; b) déro in celle mai multe cuvente, mai allessu in celle trasse d'in supinulu verbeloru, form'a le espreme in particulariu, spre destinatione de bile, ustorenti'a cu care unu ce pote deveni cea-a ce espreme tem'a verbale : versatile nu se dice, ca versabile, numai de unu ce care se pote inverti sau intorce, ci mai allessu de unu ce despusu a se inverti cu ustorentia; de aci metaforice : omu versatile = omu fora neci una constantia; chiaru pentru co essiste una differentia de intellesu între bile si ile, amendoue formele se afla applicate la unulu si acellu-asi verbu, dându asiá nascere la doue cuvente cu intellesu bene caracterisatu : solubile = care se pote dissolve : sare solubile in apa rece; solutibile = care usioru se pote dissolve : nuve solutibile = construita pafá, in câtu usioru se se pota desface si destruge; c) in unele cuvente, trasse d'in supinu, form'a ile are apropé acellu-asi intellesu cu participiulu passivu, care inco stá in relatione de forma cu suspinulu : fissile cu acea-asi insemnare ca si fissu = despicatu; fictile cu a-

cea-asi insemnare ca si fictu sau finsud'in fingere = a fauri, vorbindu in speciale de vase faurite d'in pamentu; si vice-versa participie passive se iean cu intellessu apropiatu de allu formei bile sau ile, candu se compunu cu particul'a negativa in : incorruptu = incorruptibile; asiá la latini invictus = invincibile, (vedi si suffissele tu si su); — 4. in limb'a poporului form'a bile are de corresponditoria form'a iosu, (vedi acestu suffissu tractatu la articlulu osu), ce se affige la tem'a supinului reale in tu : stricat-iosu d'in stricatú, scambat-iosu d'in scambatu, mancat-iosu d'in mancatu, etc.; sau la tem'a unei forme de supinu in itu, imaginata pentru acelle verbe ce n'au supinulu in tu : ardit-iosu d'in supinulu imaginariu arditu, apprendit-iosu, etc.; déro form'a iosu nu espreme intellessulu cellu mai generale si mai curatu allu formei bile, ci de ordinariu si regulatu iosu arreta una desposetione forte pronuntiatá a deveni cea ce arreta tem'a verbale, si mai allessu una desposetione rea; de acea-a se si applica mai multu la cuvente, cari si fora acesta forma insemna ceva reu, asiá in câtu neci s'a dissu neci s'ar poté dice : laudatiosu, onoratiosu, etc., in locu de laudabile, onorabile; cu atâtu mai pucinu déro form'a nu a potutu si nu pote luá insemnarile mai speciali ce are bile, insemnarile de dereptu, convenientia, meritu, etc.; pentru acestea poporulu állerga la perifrasi : omu respectabile = demnu de respectu; fientia adorabile = de adoratu, etc.; cari inse nu espremu cu precisione intellessulu formei bile.

* 2 BILE, s. f., bİİİİ; 1. proprie : licidu destillatu de ficatu, de colore galbuia sau verdfa, de saporu amara si gretiosa, viscosu si mai greu de câtu ap'a, pre candu fiere = fel, care se iea in usulu limbei popularia si cu acellu-asi intellessu ce are bile, insemna proprie receptaculu sau besic'a bilei; bilea, care, de regula, are una colore între verde si galbinu, devine une-ori negra sau atra; bilea galbinastra este necessaria la economi'a vietiei, pre candu cea negra este vetematoria sanitati; superabundanti'a bilei inco este vetematoria : bile cistica

= care intra in fiere, *bile epatica*=care merge dereptu in intestine, *bile porracea*=de colorea porrului, *bile roginosa*=de colorea roginiei, *bile sincera*=neamnestecata cu seru sau cu alte umori, asemenea celei ce se afla in fiere; *bile vitellina*=de colorea assemine cu a galbunsiului de ou, *bile suffusa*=galbenare sau icteria; 2. metaforice : caracteriu supperatiosu, supperare, venintu, amaritione de caracteriu : *a crepá de bile*; =a crepá de mare supperare; *a interitá bilea cuiva*=a l'inveniná cu supperare.

* **BILIARE**, adj., ital. *billiare*; care se tine de *bile*, care intra in compositionea *bilei*, (vedi 2 *bile*).

* **BILIARIU**, -ia, adj., (ital. *billario*, franc. *billaire*); ce se tine de *bile*, care contine *bile* : *besic'a biliaria* = fierea, (vedi 2 *bile*).

* **BILIBRE** si *bilibru*, -a, adj., *billbris*; care contine *doue libre*, (vedi *bi* si *libra*).

* **BILIMBU**, -a, adj., vedi *bilingu*.

* **BILINA**, s. f., (ital. *billna*, franc. *billne*); substantia d'in care se produce *bilea*, (vedi 2 *bile*).

* **BILINGU** si *bilimbu*, -a, adj., *billnguis*; 1. care are *doue limbe*, 2. care vorbesce doue limbe : *biling'a Belgia*; 3. care e scrisu in *doue limbe* : *manuscriptu bilingu*; 4. care un'a dice si alt'a intellege, alt'a are in gura si alt'a in anima, altele spune unui-a si altele altui-a asupr'a unui si acellui-asi lucru : *bilingulu faciariu*; *bilinge cuvente*=cu doue intellessuri, sau : faciaresci.

* **BILIOSU**, -a, adj., *billiosus*; plenu de *bile* : *temperamentu biliosu*, *a vome materie biliose*, *colore biliosa*; de aci metaforice, plenu de veninu, de amaru, de anima amara, supperatiosu, inveninatu : *scripte biliose*, *cuvente biliose*.

BILLI (si prin moierea lui *l* : *bii*), voce cu care se chiama passerile domestice, si, in speciale, curcele, pre candu pentru chiamarea passerilor domestice in genere serve cuventulu *pui*, plur. d'in *puiu*; la Italiani *billi billi*, serve a chiamá si mangaiá *gainele*, precumu la noi *bii*, *bii* serve a chiamá *curcele*; intr'una limba, ca si in cea alta, cuventulu pare a se legá de acea-asi radecina cu

puiu sau cu *pipire ori puiure*, (vedi *chiuire* in glossariu si *puiu* in dictionariu); in singulariu ital. *billu* insemna *curcanu*; *bibillica*, cumu si *billu*, care se dice si *puiu*, paru essite d'in acea-asi fontana, (vedi in glossariu *billu* si *bibillica*).

* **BILLIONE**; s. m., (ital. *billione*, franc. *billon*); 1. dupo system'a de numerare adoptata de Francesi, unu *billione*=una *mie de millioni*; 2. ero Italianii, Ispanii si chiaru alte popore ne-romanice intellegu prin *billione* unu numeru formatu d'in unu *millione de millioni*; acestu d'in urma intellessu ar fi mai conformu cu etymologi'a cuventului *billione*, compusu d'in *bi* si *millione*, in care syllab'a initiale *mi* s'a suppressu : *billione*, ca si *trillione*, etc., este cuventu fauritu in seclulu XVII dupo Christu; mai inainte in locu de unu *billione* se dicea *una mie de mii de mii*.

* **BILLOTTIA**, s. f., (ital. *billottia*, franc. *billottie*, dupo numele fiecei lui *Ludovicu Collo*, *Teofila Collo-Biotti*); genu de plante d'in famili'a *myrtaceoloru*.

* **BILOBATU**, -a, si

* **BILOBU**, -a, adj., ital. *bilobo*, franc. *bilobé*; cu *doi lobi*, vorbindu de unu organu de planta impartitu in doue parti late si rotunde, (vedi *bi* si *lobu*).

* **BILOCULARE**, adj., (ital. *biloculare*, franc. *biloculaire*); cu doue mice cavitati sau incaperi : *legume biloculari*, *foie biloculari*, *cuteia biloculare*, (vedi *bi* si *locu*).

* **BILUSTRE** si *bilustru*, -a, adj., *bilustris*; de *doue lustre*, care dura de *doue lustre* (= de diece anni) : *facia de copillu bilustre*, (vedi *bi* si *lustru*).

* **BIMANU**, -a, adj., (franc. *bimane*); cu doue mâni, vorbindu in speciale de omu : *omulu e si bimanu si bipede*; *minuti'a e cadrumana*; *biliculu e bipede*, *fora sefia bimanu*;—plur. *bimane*, s., antani'a ordine d'in classa mamiferoloru, care coprende numai pre omu; multi zoologisti inse nu admittu acesta ordine, classandu pre omu in afóra de veri-ce ordine d'in seri'a animale, a carei corona este omulu, fora se faca parte integrante d'in ea.

* **BIMATRU**, -a, adj., bimater; cu doue mamme : *bimatrulu Bacchu*, (vedi *bi si matre*).

* **BIMEMBRE** si *bimembri*, -a, adj., bimembri; cu doue membre, cu indoite membre : 1. cellu ce are membre indoite, cumu : *mâncle, petiorele*, etc., la omu sau la alte animali; 2. care are membre de doue nature : *bimembrii centauri*; 3. impartitu in doue : *una divisiune bimembre*.

* **BIMESTRE** si *bimestru*, -a, adj., bimestris; de doi mesi; pre doi mesi : 1. care tine doi mesi sau de doi mesi : 2. care se face una data la fia-cari doi mesi, a doue lunatiuni, sau in tempu de doue revolutioni synodice alle lunei, (vedi *bi si mesu*).

* **BIMESTRUU**, -a, adj., bimestruus; care se repete la fia cari doi mesi, (vedi *bi si mesu*).

* **BIMETRU**, -a, adj., bimeter; cu doue specie de metru sau mesura, vorbindu de versuri;—*crystallu bimetru*==in care doue decresceri dau nascere la facie relative la doue solide de dimensiuni forte diferite.

* **BIMU**, -a, adj., bimus, de doi anni : *bou bimu*==mansatu, *callu bimu*==annottinu, *oue bima*==amniora;—cuventu formatu d'in *bi*.

BINARE, v., (trassu d'in *binu*), a imparechiá, a duplecá; a uní doue, si de aci, mai multe lucruri; a face de doue ori;—usitatu mai multu in compuse : *in-binare, com-binare*.

* **BINARIU**, -ia; adj., binarius, compusu sau formatu d'in doue : 1. *numeru binariu*==compusu d'in doue numere : *numerulu doue este binariu, ca compusu d'in doue unitati*; 2. *aritmetica binaria*==care se serve de doue sengure numere, spre a representá pre tote celle alte; *systema de numeratione binaria*==systema de numerare, in care numerulu doue ar formá basea numerarei, éro nu *dicce*, ca in system'a de care ne servimu astadi; *in system'a de numeratione binaria doue semne*, adeco : 1 si 0, ar fi destulle spre a se poté scrie veri-ce numeru; 10, de essemplu, ar insemná 2; 3. in musica : *tempu binariu, mesura binaria, rythmu*

binariu, se dice de tactulu cu doue bataie, se applica inse, prin estensione, si la mesur'a de patru bataie : *rythmulu binariu este cellu mai usitatu in musica*; 4. *corpu binariu*==compusu d'in doue elemente chymice : *oxydele si acidele sunt corpuri binarie*, (vedi *binu*).

BINE, si derivate sau compuse cu acestu adverbiiu : vedi *bene*.

* **BINIONE**, s. m., *binio*; numerulu doue, numerulu formatu d'in de doue ori unulu;—la joculu de *cubi* sau *zari* se chiama asiá cubulu cu doue punte, cumu si datatur'a care adduce caderea acellui-asi cubu; asiá si la joculu de *dominu* si altele assemeni, (vedi *binu*).

* **BINOCTIU**, s. m., *binoclium*, tempu de doue nopti, corresponditoriu la *bidu*==tempu de doue dille, (vedi *bi si nocte*).

* **BINOCLU** si

* **BINOCULU**, s. m., (*binus-oculus*), ital. *binoculo*, franc. *binocle*, instrumentu opticu, ochianu cu doue tieve, prih cari se potu spectá si vedé obiecte mai appropriate cu amendoi ochii in acellu-asi tempu : *binoculu serve mai vertosu spectatoriloru in teatru; de aci si numirea lui de ochianu de teatru*.

* **BINOMIALE**, adj., care se refere la unu *binomiu* : a *multeplicá cantitatea de divisu prin cantitatea trinomiala, apoi prin cea binomiala*.

* **BINOMIU** (reu : *binomu*), adj., *binomius*, cu doue numene, care are doue numene : 1. proprie : *cine se chiama si Petru si Antoniu, este binomiu*; 2. metaforice, cu doi termini, vorbindu in speciale de cantitati compuse d'in doi termini legati prin semnele : (+) sau (—) : *a+b si 5-3 sunt cantitati binomie*; de aci luatu ca substantivu masculinu : *binomiu*==cantitate compusa d'in doi termini uniti prin unulu d'in semnele mai susu mentionate : *multiplacati acestu productu prin binomiu, apoi prin trinomiu*;—cei vechi numieau *binomiu summ'a* a doue cantitati incommensurabili;—*binomiulu lui Newton*, numitu si *formul'a binomiului*, este unu metodu, aflatu de *Newton*, de a redicá unu *binomiu* la una potentia orecare.

* **BINU**, -a, adj., *binus*, duplu, indoitu,

geminatu;—formatu d'iu *bi*, cuventulu *binu* a datu si ellu nascere la : *binare*, *im-binare*, *des-binare*, *binariu*, *binione*, *binoclu*, etc.

* **BINUBU**, -a, adj., *binubus*; care se insora sau se marita de a dou'a ora.

* **BIOCHYMIA**, s. f., (franc. *biochimie*, d'in *βίος*=vietia si *χημεία*=chymia); parte a chymiei, care tractedia de substantie produsse prin actionea poterei de vietia.

* **BIOCHYMICU**, -a, adj., ce se atenge de *biochymia* : *fortia biochymica*=fortia a corpurilor odorifere assupr'a nerviloru unui animale.

* **BIOCOLYTU**, s. m., *biocolyta* (d'in *βία*=violentia si *κόλπειν*=impedicare); in imperiulu romanu de resaritu, officiaru insarcinatu a impedeacă si repreme actele de violentia.

* **BIOGRAPHIA**, s. f., sau *biografia*, (ital. *biografia*, franc. *biographie*, d'in *βίος*=vietia si *γράφειν*=scriere); scriere ce are de subiectu vietii a unui omu, unui omu ilustratu prin faptele selle; terminulu mai simplu pentru acellu-asi conceptu este *vietia*, ca si in latinesce *vita*, care inco se iea cu acellu-asi intellesu, si in multe casuri e mai bene a dice *vietia* de câtu *biografia* : *vietiele paralele alle lui Plutarchu* se dice mai bene de câtu : *biografiele paralele alle lui Plutarchu*; *biografia* ca cuventu mai doctu se pote applecá la descrierea vietiei unui omu litteratu sau politicu inseminatu, care, afora de vietii a propria dissa a barbatului, ar coprende si espunerea doctrineloru acellui barbatu, a tempuriloru si impregiurariloru in cari ellu a trairu, cumu si a influentiei ce barbatulu a essercitatu assupr'a acelloru-asi tempuri, etc.;—carte sau volume, care coprende una sau mai multe biografie;—studiulu si artea de a scrie biografie : *considerandu bene lucrulu, ne vomu convinge, co biografi'a nu e mai usiora, si pote fi adesea mai folositoria si mai placuta de câtu istori'a*.

* **BIOGRAPHICU** si *biograficu*, -a, adj. (ital. *biografico*, franc. *biographique*); attengutoriu de *biografia* : *notitie biografice*=notitie pentru scrierea si typa-

rirea unei *biografia*; *studiu biograficu*, *cercetari biografice*.

* **BIOGRAPHU** si *biografu*, s. m., (ital. *biografo*, franc. *biographe*), cellu ce se ocupa cu scrierea unei sau mai multoru *biografie* : *biografulu lui Traianu*; *acestu eruditu nu e de câtu biografu*=narra vietii a cuiua, fora se sentia insusi sau se faca pre altii se sentia acea vietia.

* **BIOLEATU**, s. m., (franc. *bioléate*), sare ce coprende de doue ori atátu acidu *oleicu*, câtu se coprende in alta sare neutra compusa d'in acelle-asi elemente.

* **BIOLOGIA**, s. f., (ital. *biologia*, franc. *biologie*, d'in *βίος*=vietia si *λόγος*=cuventu); parte a fysiceei care tractedia despre vietia, despre variatele forme cumu si despre delicatele legi alle vietiei, cautandu a scote, prin rationamentu, d'in datele esperientiei, legile celle mai inalte alle vietiei, si a se sufla principiulu acestei-a.

* **BIOLOGICU**, -a, adj., (ital. *biologico*, franc. *biologique*); ce se tine de *biologia*.

* **BIOLOGISTU** si

* **BIOLOGU**, s. m., (ital. *biologo*, franc. *biologue* si *biologiste*); invetiatu care se ocupa in speciale cu *biologia*.

* **BIOMETRIA**, s. f., (franc. *biométrie*, d'in *βίος*=vietia si *μέτρον*=mesura); arte de a mesurá si calculá poterea de vietia, spre a face de acesta potere u-sulu cellu mai bunu si mai folositoriu.

* **BIOMETRICU**, -a, adj., (franc. *biométrique*); relativu la *biometria*.

* **BIONOMIA**, s. f., (franc. *bionomie*, d'in *βίος*=vietia si *νόμος*=lege); parte a *biologiei*, care se ocupa in speciale cu legile vietiei.

* **BIONOMICU**, -a, adj., (franc. *bionomique*); relativu la *bionomia*.

* **BIOSPHERU** si *biosferu*, s. m., (franc. *biosphère*, d'in *βίος*=vietia si *σφαίρα* adducere); atomu globulosu ce se crede a fi bazea totoru fientieloru viue.

* **BIO THANATU**, -a, adj., *biothanatus* (d'in *βία*=violentia si *θάνατος* morte); ommoritu eu violentia, mortu de morte violenta.

* **BIOTICU**, -a, adj., (franc. *biotique* (d'in *βίος*=vietia); care se atenge de

vietia, care dă vietia : *principiu bioticu* = presuppusa substantia imponderabilă, care ar fi principiu materială allu poterei de vietia.

* **BIOXALATU** si *biossalatu*, s. m., (franc. *bioxalate*); sare ce coprende de doue ori atātu acidu ossalicu, cātu se coprende in alta sare neutra compusa d'in acelle-asi elemente, (vedi *bi* si *ossalatu*).

* **BIOXYDU** si *biossydu*, s. m., (ital. *blossido*, franc. *bloxyde*); compositu chy-micu binariu, ce are doue molecule de oxygeniu unite cu radicaleara.

* **BIPALEOLATU**, -a, adj., (ital. *bi-pagliettato*, franc. *bipaleolé*); cu doue paiore, vorbindu de certe plante.

* **BIPALMATU**, -a, adj., (franc. *bi-palmé*); care presenta forma de doue palme, vorbindu in speciale de una frundia compusa, alle cărei petiole parțiale divergu de la capetulu petiolului comune si dau si elle frundisore distribuite in acellu-asi modu, (vedi *bi* si *palma*).

* **BIPALME** si *bipalmu*, -a, adj., *bipalmis* si *bipalmus*; de doue palme in lungime sau in latime.

* **BIPARTIBILE**, adj., (ital. *bipartibile*, franc. *bipartible*); despusu a se despartit in doue, vorbindu de organele sau fructele certoru plante, cari, candu su aprope de maturitate, se despartu in doue, (vedi *bipartire*).

* **BIPARTIRE**, v., *bipartire*; a impartit in doue : *armat'a se bipartit intre cei doi capitani*; — cea mai usitata forma d'in acestu verbu este participiulu : *bipartitu*, -a, appecatu in genere la veri-ce divisu in doue : *cuventare bipartita, dissertationi bipartite, com'a calului bipartita*, etc., si in speciale la organe despartite in doue peno aprope de basea loru, cumu de esemplu *petalele alsinei media*; de aci plur. *bipartite*, una divisiune de insecte d'in famili'a carabiceeloru, (vedi *bi* si *parte*).

* **BIPARTITIONE**, s. f., *bipartitio*; actione de a *bipartit* sau starea unui ce *bipartitu*.

* **BIPARTITU**, -a, part., (vedi *bipartire*).

* **BIPATENTE**, adj., *bipatens*; des-

chisu in doue parți, care se deschide in doue parți : *la bipatentea porta stă multime de poporu, asteptandu se intre*, (vedi *bi* si *patente*).

* **BIPECTINATU**, -a, adj., (franc. *bipectiné*); pectinatu de doue parți, vorbindu de antenele certoru insecte, (vedi *bi* si *pectine*).

* **BIPEDALE**, adj., *bipedalis*; 1. de doue petiore in lungime, in latime sau in inaltime : *una scandura bipedale in latu*; 2. cu doue petiore sau craci asemeni cu cracii petiorului, (vedi *bipede*).

* **BIPEDE**, adj., *bipes-bipedis*; cu doue petiore, cumu e omulu si alte animali : *rea este definitiunea care spune co omulu este animale bipede*; *cocosiulu inco e bipede*; *gainele, ratiile, corbiu si tote passerile sunt bipedi*; — luat u si ca substantivu : *unu bipede, una bipede, bipede*, (vedi *bi* si *pede*).

* **BIPENNATU**, -a si *bipinnatu*, -a, adj. (ital. *bipennato*, franc. *bipenné* si *bipinné*); de doue ori *pinnatu*, vorbindu de una frundia, d'in allu căru petiolu commune nascu petiole secundarie, ce sustinu frundisore asemeni cu una frundia *pinnata*, (vedi *bi* si *pinnata*).

* **BIPENNATIFIDU** si *bipinnatifidu*, -a, adj., (franc. *bipinnatifide*); despicatu in doue *pinne* sau *penne*, vorbindu de foie sau frundie despartite in lobi laterali, cari se intendu peno la fibr'a media, (vedi *bi*, *pinnatu* si *findere*).

* **BIPENNE**, adj. s., *bipennis*; 1. cu doue arripe; 2. cu doue ascutite : *cu bipennea secure culcai la pamentu mai multi lotri, care vreau se me despoie si se me ommoria*; de aci, ca substantivu femininu : *bipennea* = secure, cutitu, etc., cu doue ascutite; — metaforice : *bipennea* = specia de poesia d'in versuri despusu asiá, co dau form'a unei *bipenne* sau secure cu doue ascutite, (vedi *bi* si *penna*).

* **BIPENNIFERU**, -a, adj., *bipennifer*; care porta una *bipenne*, armatu cu una *bipenne*, (vedi *bi*, *penne* si *ferere*).

* **BIPERFORATU**, -a, adj. (franc. *bi-perforé*); cu doue gaure, gauritu prin doue locuri, cumu e nasulu, de esemplu, (vedi *bi*, *per* si *forare*).

* **BIPHOSPHATU** si *bifosfatu*, s. m., (franc. biphosphate); sare, in care oxigeniulu acidului fosforicu este multiplulu lui doue prin allu basei : *bifosfatu calcicu*, (vedi *bi* si *phosphatu*).

* **BIPHOSPHITU** si *bifosfitu*, s. m., (franc. biphosphite); sare, in care oxigeniulu acidului fosforosu este multiplulu lui doue prin allu basei : *bifosfitu baryticu*, (vedi *bi* si *phosphitu*).

* **BIPHOSPHURA** si *bifosfura*, s. m., (franc. biphosphure); compositu chymicu binariu, in care intra de doue ori atâtu fosforu, câtu se afla in altu compositu din acelle-asi elemente, (vedi *bi* si *phosphura*).

BIPINNATU, *bipinnatifidu*; vedi *bipennatu*, *bipennatifidu*.

BIPLUMBICU, -a, adj., (franc. biplombique); care coprende de doue atâta base de plumbu, câta se coprende in altu compositu d'in acelle-asi elemente : *chromatu biplumbicu*.

* **BIPOLARIU**, -ia, adj., (franc. bipolaire); cu doi poli, cumu e fiacare magnetu.

* **BIPOLARITATE**, s. f., (franc. bipolarité); starea unui corpu *bipolariu*.

* **BIPOTASSICU**, -a, adj., (franc. bipotassique); care coprende doue ori atâta potasse, câta se afla in altu compositu d'in acelle-asi elemente : *boratu bipotassicu*.

* **BIPUPILLATU**, -a, adj., (franc. bipupillé); cu doue pupille la acellu-asi ochiu; de aci, ca substantivu femininu plurariu : *bipupillate* = tribu d'in famili'a cyprinidiloru, care coprende pesci cu doue pupille, (vedi *bi* si *pupilla*).

* **BIREFRINGENTE**, adj., (franc. biréfringent); care refringe de doue ori, cari prin refractiune dà una dupla imagine : *prisma birefringente*.

* **BIREME**, adj. s., *biremis*, cu doue reme, sau : cu doue ordini de reme; — ca substantivu femininu (subintelle-gundu nave), *biremea* = nave cu doue ordini de reme, sau : barca, luntre menata cu doue reme, (vedi *bi* si *remu*).

* **BIROSTRATU**, -a, adj., (ital. birostrato, franc. birostré); cu doue rostre sauciocuri; se applica in speciale la fructe

terminate cu doue rostre ce ieau nascere d'in basea stelului, la conchilie terminate la fiacare d'in celle doue estremitati cu câte unu tubu lungu si dereptu, (vedi *bi* si *rostru*).

* **BIROTU**, -a, adj., *birotus*, cu doue rote; — ca substantivu femininu, *birota* (subintelle-gundu *trassura* sau *carrutia*), = *trassura* cu doue rote, cotiga.

* **BIRRU** si *burru*, -a, adj. s., *birrus*, si *burrus*, (= *πυρρός*); rosiu, si mai vertosu rosiu inchisu; — ca substantivu : a) reale, panura rosia, d'in care se facu vestimente si alte lucruri, si mai vertosu mantelle de ploia; vestimentu sau altu ceva facutu d'in assemenea panura; b) personale, persona imbracata cu vestimente facute d'in *birru*, si in speciale : ministru subalternu de justitia, care urmaresce pre cei culpabili sau suspecti, i prenda, i custodesce si i conduce la pedepsa; in acestu din urma intellessu se aude mai multu sub form'a : *s-birru*.

† **BIS**, vedi *bi*.

* **BISACRAMENTARIU**, s. m., (*bisacramentu*), ereticu care admite numai doue sacramente d'in sépte, adeco : baptezulu si eucharisti'a.

* **BISACUTU**, -a, adj., *bisacutus*, ascutitu de doue parti, cu doue ascutite : *implanta bisacutulu pumnariu in pectulu dietului copillu*.

* **BISANNUALE**, adj., vedi *biennale*.

BISCOCELLU si *biscotellu* si *biscotella*, s., deminutivu d'in *biscoctu*, *biscocta*.

BISCOCTU si *biscocta*, s., (ital. *biscotto*, franc. biscuit, d'in *bis-coctus* = de doue ori coptu, rescoptu, bene coptu) (prin assemilarea lui *c* cu *t* : *biscottu*, *biscocta* sau *biscotta*, si prin urmare si deminutivu : *biscotellu* sau *biscotella*; *biscotta* si *biscotella* ar fi pote mai bene, de ore ce cuventulu este in sene unu adiectivu sau participiu, care se ieia ca substantivu, lasandu-se a se subintellege *pane*, *coca*, etc., cari sunt de genu femininu; Dictionariulu de Buda dà in addeveru cuventulu sub form'a feminina : *biscotta*; nu mai d'in coce de Carpati se aude form'a masculina : *biscottu*, transformata pre a locurea si in *biscottu*) : 1. pane de doue

ori copta, pane care se rescoce bene, ca se nu se strice currendu si se pota servi pentru provisiune la una callatoria, mai vertosu pentru militari in espeditione, pentru marinari, etc.; 2. buccatella de coca frementata cu ou si sacharu, si copta bene ca si unu biscottu pentru provisiune de callatoria;—in intellessulu de sub 1. se dice si *pesmetu* sau *pesmete*, cuventu care se applica si la *biscotte* in intellessulu de sub 2, candu sunt mai mari, dero care este strainu si de prisosu in limba.

BISCOTELLU, *biscottu*; vedi *biscodtelli*, *biscottu*.

* **BISELLIARIU**, s. m., *bisellarius*; cellu onoratu cu unu biselliu.

* **BISELLIU**, s. m., pl.-e, *bisellium*; 1. scaunu destullu de largu, in catu se pota sedé doi insi pre densulu; 2. scaunu de onore, la Romani, ce se accorda cetatianiloru destinsi; scaunu rezervatu personelor d'in famili'a imperiale in municipie si colonie, precumu *sell'a curule* era rezervata certoru magistrati d'in Rom'a.

BISERICA, *bisericesce*, *bisericescu*, etc.; vedi *baserica*, *basericesce*, etc.

* **BISETACEU**, -a, adj., (franc. *bisetacé*); cu doue sete la abdomine; de aci ca substantivu femininu: *bisetacee*, una familia de insecte, cari au doue sete la abdomine, (vedi *bi* si *seta*):

* **BISESSUALE**, adj., (ital. *bisessuale*, franc. *bisexual*); care unesce in sene amendoue sessele: *mai toti arborii de padure sunt bisessuali*; *multe flori sunt de asseminea bisessuali*.

* **BISESTILE**, adj., *bisextili*; in care cade una di bisecta: *annu bisestile*, *anni bisestili*; *unu annu ordinariu numera 365 de dille, ero unu annu bisestile numera cu una di mai multu, adeco 366 de dille*, (vedi *bisestu*).

BISESTU, -a, (reu scrissu dupo grecesce: *visectus* = *βισετος*), adj. s., *bisextus* (d'in *bis* = de doue ori si d'in *sextus* = allu sessele); de a dou'a ora allu sessele; asiá numerau Romanii diu'a de doue dieci si patru Februariu in annii, candu acesta luna, in locu de a ave 28 de dille, are mai multu cu una di, adeco 29 de

dille: in addeveru, dupo modulu cu care vechii Romani numerau dillele unei lune, diu'a de 24 Februariu se chiamá *a sessea di* = *sextus dies* (subintellegun-duse: ante *calendas Martias* = inainte de *calendele* sau antani'a di a urmatoriei lune Martiu); de acea-a in annii, cari numera cu una di mai multu, adeco 366 de dille in locu de 365, diu'a in mai multu, adaugundu-se la luna lui Februariu, si a nume numerandu-se indata dupo diu'a de 24 a acellei-asi lune, se chiamá *bisextus dies* = *diu'a bisesta*, adeco *diu'a de a dou'a ora a sessea inainte de calendele lui Martiu*; la noi, cari neci mai numeramu, ca vechii Romani, dillele mesiloru, neci intercalamu, ca densii, diu'a in mai multu a annului bisestile indata dupo 24 Februariu, ci ua adaugemu simplu la finitulu acellei-asi lune, care numera atunci 29 in locu de 28 de dille, la noi cuventulu *bisestu* nu s'a mai potutu aplicá, in intellessulu seu propriu, la *diu'a de 24 Februariu numerata de doue ori*, ci se dice despre annu: *annu bisestu*, cu acea-asi insemnare ca si *annu bisestile* = annu, in care vechii Romani numerau una di *bisesta*, annu de 366 in locu de 365 de dille: *fa care allu patrulu annu este bisestu*; *prin urmare potemu afla, co unu annu este sau nu bisestu, deco numerulu, prin care annulu se arreta, se imparte sau nu essactu cu patru*; *annii erei crestine: 1600, 1700, 1800, 1872, 1876, sunt bisesti pentru co numerele, prin care se arreta acesti anni se impartu essactu cu patru*; *d'in contra annii: 1870, 1873, 1877, nu su bisesti*; *unu annu bisestu se chiama mai proprie si annu bisestile sau annu intercalariu, in oppositione cu annu ordinariu*; *in annii bisesti se numera una di mai multu de catu in annii ordinari, pentru ca annulu civile se concorde purureu cu annulu solare sau astronomicu: in addeveru annulu civile ordinariu numera numai 365 de dille, pre candu annulu solare, determinatu prin una aparente revolutione a sorelui de giuru in giurulu pamentului, este, in realitate, aprobe de 365 de dille si sesse ore; aceste sesse ore*

dupo trecere de patru ani facu 24 de ore sau una di, si, deco acesta dinu s'ar numerá la *fia-care* allu patrúlea *annu civile*, acestu-*a ar adjunge se nu mai* concorde cu annulu solare; — ca substantivu masculinu : a) subintelleghendu *annu* : *in optu anni avemu doi bisesti*; *unu bisestu revine numai dupo patru anni impleniti de la bisestulu precedente*; b) cu intellesu mai precisu si mai conformu etymologiei, subintelleghendu *spatiu de tempu de una di*, ca si latin. *bisextum*; insemnandu : diu'a ce Romanii antichi numeráu de doue ori in anii bisestili, sau : *annulu* in care se numerá una di bisesta dupo 24 Februaru, *annulu bisestile* : *bisestulu cadea dupo 24 Februariu allu fia-carui allu patrúle annu*; *in 16 anni se coprendu patru biseste*.

* BISMUTHATU, s. m., (ital. *bismutato*); nume genericu applecatu la veri-cesare compusa d'in acidu *bismuthicu* cu una base orecare.

* BISMUTHICU, -a, adj., (ital. *bismutico*, franc. *bismuthique*); care contine *bismuthu* : *sare bismuthica, oxydu bismuthicu*.

* BISMUTHIDE, adj., (franc. *bismuthide*); care sémena cu *bismuthulu*; de ací plur. femin. : *bismuthidi*—familia de minerali, cari au de tipu genulu *bismuthu*.

* BISMUTHIFERU, -a, (*bismuthu si ferere*), adj., (franc. *bismuthifère*); care da sau contine *bismuthu* : *telluriu bismuthiferu*.

* BISMUTHINA, s. f., (franc. *bismuthine*); substantia mitalloide, compusa d'in doue atome de *bismuthu* si trei de sulfure, acea-asi cu *bismuthu sulfuratu*.

* BISMUTHU, s. m., (ital. *bismuto*, franc. *bismuth*); metallu fragile, de colore alba batendu in galbinu sau in rosiatecu, de structura curatu lamellaria, de splendore metallica, forte greu, si forte fusibile, asiá in cátu se pote topí de simpl'a caldura a unei luminare; *bismuthulu* serve la prepararea *dressului* sau *albului de facia*; ammestecatu cu alte metalle, *bismuthulu* le petrunde, le albesce si le face mai fusibili;—*déro*

genulu *bismuthu* coprende cellu pucinu sesse specie, d'in cari mai insemnate sunt : *bismuthulu nativu*—substantia metallica cu cualitatile espuse mai susu; *bismuthu oxydatu*—substantia pulberosa de colore galbina batendu in verde, fusibile si reductibile prin caldur'a de carbune; *bismuthu sulfuratu*—*bismuthina*.

* BISONTE, s. m., *bisons-bisontis*; bou sau tauru selbatecu d'in terrele septentrionali : *in selbele Americi de media nopte se afla turme de bisonti*.

* BISONU, -a, adj., *bisonus*; cu doue differite sonuri, (vedi *bi si sonu*).

* BISSA, s. f. *bixa* lui *Linneu*, (ital. *bissa*); genu de plante d'in famili'a teliaceoloru sau bissaceoloru, polyandria monogynia lui *Linneu*, d'in care speci'a cea mai insemnata e *biss'a orellana*—*bixa orellana* lui *Linneu*, arborellu originariu d'in Americ'a meridionale, alle cui fructe dau una materia colorante, numita *orellanu verde* sau *secca*.

* BISSACEU, -a, adj., (ital. *bissaceo*, franc. *bixacée*); care semena cu *biss'a*; de ací ca substantivu femin. plur. : *bissacee*—familia de plante ce au de tipu genulu *bissa*.

* BISSECTIONE, s. f., (ital. *bissezione*, franc. *bissection*); taiare sau impartire in doue párti ecali, vorbindu in speciale de divizionea unui anghiu, unei linia, unui cercu; cu acellu-asi intellesu se dice si *bipartitione*, (vedi *bi si secare*).

* BISSECTRICE, s. f., proprie femininu d'in *bissectoriu*, (vedi *bi si secare*), subintelleghendu *linia* : linia care imparte ceva in doue párti ecali, in speciale, ca terminu de geometría : linia care intr'unu trianghiu isoscelu impreuna verticele anghiuului coprensu intre celle doue laturi ecali cu mediloculu laturei oppuse acellui anghiu, si care in addeveru divide in doue párti ecali atátu anghiuulu, cátu si laturea oppusa lui.

* BISSESTILE, *bisestu*; vedi *bisestile, bisestu*; vedi si la *bi* pentru ce formele cu unu *s* sunt de preferitu celloru cu doi *s*.

* **BISSINU**, *bissu*, etc.; vedi *byssinu*, *byssu*.

* **BISTORINU**, s. m., (ital. *bistori* si *bistorino*, franc. *bistouri*); instrumentu talosu, asemene unui cutitellu, compusu d'in una lamina si unu manariu, cu care se servu chirurgii a separa parti molli alle corpului, a face incisioni in carne;—diverse forme de *bistorinu*: *bistorinu dereptu*, cu lamina rectilinea, si allu cui ascutitu se intende in tota lungimea laminei; *bistorinu convessu*, a cui lamina are una curbatura convessa si care serve la incisioni simple; *bistorinu recurbu* sau *bistorinu de hernia*, cu lamina angusta si rotunda, cu ascutitu pre convessitate, servindu in speciale la operatiuni de *hernia* sau surpatura; *bistorinu bisacutu*, cu lamina ascutita de amendoune partile; *bistorinu gastricu*, servindu la dilatarea plageloru pantecelui; *bistorinu regale*, cu lamina angusta si curba, cu ascutitu concavu bulbu, cu capetu in forma de acu cu bulbu, numitu asiá, pentru co cu unu asemene *bistorinu* se servira antaniu la una operatiune chirurgicala, facuta *regelui* Franciei, Ludovicu XIV; —*bistorinele* iau inco multe numiri dupo formele sau inventorii loru (cuventulu se crede essitu d'in numele propriu de cetate *Pistoria* = *Pistoja*, unde alta data era una celebre fabrica de asemeni instrumente, numite in latinesce: *Pistorienses gladii*; prin urmare medi a *b* ar fi in locu de tenuea *p*: *bistorinu* in locu de *pistorinu*, care d'in adiectivu: *instrumentu pistorinu*, *cutitellu pistorinu*, etc.; prin suppressionea substantivului, a devenitu ellu insusi substantivu).

* **BISULCARE**, v., (*bis-sulcare*); a sulca de doue ori, a trage doi sau si mai multi *sulci*; a despicá in doue sau mai multe directioni: *fulgerele bisulca negrii nuori in tote partile*, (vedi si *bisulcu*).

* **BISULCU**, -a, adj., *bisulcus*; despicatu in doue: *bisulc'a unghia a cornutului animale*.

BISULFATU, s. m., (ital. *bisolfato*, franc. *bisulfate*); nume genericu datu la veri-ce sare, care coprende de doue

ori atátu acidu sulfuricu, cátu ar fi necessariu pentru saturationea basei, (vedi *bi* si *sulfatu*).

* **BISULFITU**, s. m., (franc. *bisulfite*), sare, care coprende de doue ori atátu acidu sulfuros, cátu ar fi necessariu pentru saturationea basei, (vedi *bi* si *sulfitu*).

* **BISULFURA**, s. m., (ital. *bisolfuro*, franc. *bisulfure*); nume genericu datu la veri-ce compositu chymicu, care coprende de doue ori atáta sulfure, cáta intra in altu compositu consideratu ca antániulu gradu de sulfuratione, allu a cellei-asi radicale, (vedi *bi* si *sufure*).

* **BISYLLABU**, -a, adj., *bisyllabus*; de doue syllabe: *cuvente bisyllabe*; mai bene inse se dice *disyllabu*, (vedi *bi* si *syllaba*).

* **BITARTARATU**, s. m., (ital. *bitartarato*, franc. *bitartrate*); nume genericu datu la veri-ce sare, care coprende de doue ori atátu acidu tartaricu, cátu se coprende in sarea neutra correspondente; unulu d'in *bitartaratele* celle mai communi si mai connoscute este *cremorea de tartaru*.

* **BITERNATU**, -a, adj., (ital. *biternato*, franc. *biterné*); de doue ori impartitu in trei, vorbindu de una foie sau frundia, allu cui petiolu commune se termina in trei petiole secundarie, si fiacare d'in aceste petiole sustine trei foliore sau frundisiore, (vedi *bi* si *ternu*).

* **BITESTACEU**, -a, adj., (franc. *bitestacé*); cu doue teste, cu unu testu bivalvu; de aci ca substantivu plur. femin. *bitestacee*, nume datu la una familia de crustacee d'in ordinea branchiopodeloru, allu caroru corpu este coperitu de unu testu bivalvu, (vedi *bi* si *testu*, *testa*).

* **BITORTU**, -a, adj., *bitortilus*, *duabus ansis instructus*; 1. de doue ori torsu sau sucitu, resucitu, de doue ori intortochiatu; reu intortochiatu; 2. cu doue torte, cu doue anse sau urechie: *bitortulu caldaroinu*.

* **BITTA**, s. f., (ital. *bitta*, franc. *bitte* d'in acea-asi origine cu *beta*); lucru de lemnarfa, compusu d'in doi usiori verticali, uniti prin unulu orizontale, assiediatu si bene fissatu aprobe de prora

navei, servindula infasciurarea si desfaciurarea catenei ancoriei.

* **BITTARE**, v., (ital. *bittare*, franc. *bitter*); a face se joce *bit'a*, a infasciurá sau desfaciurá caten'a ancoriei cu adju-toriulu *bittei*.

* **BITTERNA**, s. f., (ital. *bitterna*, franc. *bitterne*); licidu ce remane dupo cristallisatiunea sarei commune, numitu si *apa marina*.

* **BITTONÉ**, s. m., (ital. *bittone*, franc. *bitton*, augmentativu d'in *bitta*); paru sau terrusiu grossu si bene bătutu in pamentu pre ripe si termuri, de care se lega unu vasu de plutitu, care se al-latura de ripa sau termu;—in plur. *bit-toni*, doi grossi usiori verticali, care se încrucisia cu unu altu tréile orizontale, formandu astufellu unu punctu de ré-dimu pentru miscare de mari grentati.

* **BITUBERCULATU**, -a, adj., (franc. *bituberculé*), cu doue turbecule, (vedi *bi si tuberculú*).

* **BITUBEROSU**, -a, adj., (franc. *bitubéreux*); cu doue tuberi, (vedi *bi si tubere*).

* **BITUME**, s. m., pl. *bitumine*, bitu-men; substantia de natura organica, forte inflammlabile, de consistentia si co-lore varia, adeco licida si galbinastra sau solida si negra, de odore, in regula, neplacuta, care se nasce prin actionea focului d'in vegetali : *sunt bitumine na-turali, ce se afla in certe terrene si cari se credu produse, ca si diversele specie de carbune fossile, d'in plantele suppose actionei focului; carbunele de pamentu este unu bitume solidu, precumu pecur'a este unu bitume licidu; Chinesii astupa secriele mortiloru cu bitume, pentru co bitumele este un'a d'in materiele licide, care se intaresce mai tare cu tempulu si opresce acerulu de a petrunde in secrie; cu acestu medilocu ei conserva si appera in delungu pre morti de putredione; Ju-danii cu bitume balsamau corpusile mor-tiloru; bitume judaicu=asfaltu, bitume solidu.*

* **BITUMINARE**, v., *bituminare*; l. a unge, a spoi, a lepi, a astupa cu *bitume* : atátu lemnele câtu si murii se *bitumina*, ca se se appere de actionea umeditatei.

* **BITUMINOSU**, -a, adj., *bituminosus*; plenu de *bitume*; care are calitatile *bi-tumelui*, care coprende *bitume* : *terrenu bituminosum, odore bituminosa; electrulul e substantia bituminosa*.

* **BIURATU**, s. m., (franc. *biurate*); sare ce coprende de doue ori atátu *acidu uricu*, câtu coprende sarea neutra cor-respondente, (vedi *bi si urina*).

BIVALVU, -a, adj., *bivalvis*, (ital. *bivalve*, franc. *bivalve*); cu doue *valve* : *porta bivalvti* = cu doue aripe; *conchiliu bivalvu* = allu cu testu e formatu d'in doue buccati; *fructe bivalve* = cari ad-junse la maturitate se despartu in doue valve, (vedi *bi si valva*).

BIVALVULATU, -a, adj., (ital. *bivalvulate*, franc. *bivalvulé*); cu doue mice valvule : *anthere bivalvulate* = cari au doue gaurelle formate de doue valvule, ce in tempulu in florirei se deschidu, ca se essa pollinea, (vedi *bi si valvula*).

BLACTERARE, v., vedi *blaterare*.

* **BIVIU**, -a, adj., *bivius*; cu doue călli, pre doue călli, si metaforice; cu doue metode, in doue moduri; — ca substan-tiv : *biviu* = *bivium* = dupla calle, duplu metodu; locu de încrucisare a doue călli, si de aci : incurcuratura, indoientia.

* **BIZINCICU**, -a, adj., (franc. *bizincique*); care coprende de doue ori atátu oxydu de *zinco*, câtu se afla in sarea neutra correspondente, (vedi *bi si zinco*).

* **BIZINCONICU**, -a, adj., (franc. *bizincanique*); care coprende de doue ori atátu *zinconiu*, câtu altu compositu d'in acelle-asi elemente, (vedi *bi si zinconiu*).

BLANDA, s. f., *papula*; bestice ce se producu pre pelle a omului, déro cari nu su purulente, ci e asiona numai una man-carime sentitoriu, si desparu de sene (nu d'in rusesculu *blenda* = franc. *blunde* = ital. *blinda* = b linda, de care vedi mai diosu, ci d'in rom. *mesec. blandu*, ca morbu *blandu* = morbu *benignu*).

BLANDETIA, s. f., *blanditia*, *lentas*, *placiditas*, a *mansuetudo*, *clementia*; (ital. *blandizia*, i. span. *blandicia* si *blan-deza*, franc. plur. *blandices*); calitate de *blandu*, mai in to te insemnarile ce are acestu adiectiv : *nu te increde in blan-deti'a callului, negi a canelui; blandeti'a*

lingusitoriului este fatale celui ce se lasa ammagi de dens'a; cu blandeti'a face cinea mai multu de catu cu asprimea; blandeti'a este cea mai formosa nestimata d'in coron'a unui Domnitoriu; blandeti'a in portare cotra cei inferiori este semnulu cellu mai neindoiosu de una buna anima; blandeti'a aerului de primavera, etc.;—la plur. blandetie=fapte de blandetia morale, sau: vorbe, gesturi, fapte resfaciátore, lingusitorie, incantatorie, cari ne placu si ne mergu la anima.

* **BLANDIDICU**, -a, adj., blandidicus; de aceea-asi insemnare cu blandilocu.

* **BLANDIENTE**, part. adj., blandiens; care blandesce sau lingusesce, (vedi blandire).

* **BLANDIFICU**, -a, adj., blandificus; care face blandu, care resfatia, mangâia: blandifiece lui cuvente mi usiorara anima, (vedi blandu si facere).

* **BLANDIFLUU**, -a, adj., blandifluus; care cura blandu si lenu, care se reversa in asiá modu, in catu ne face mare placere: nu me poteam saturá de spectaculu blandifueloru unde alle lenului si maiestosului fluvii; una blandiflua odore se respandi in tota cas'a.

* **BLANDILOCENTE** si blandilocu, -a, adj., blandiloquens si blandiloquus; care spune vorbe blande, dulci, mierose; d'in a cui gura vorb'a cura dulce ca mierea; a cui vorba farmeca, incanta, merge la anima: blandiloculu poetu farmecasse pre toti cati l'ascultau, (vedi blandu si locere).

* **BLANDILOCENTIA**, s. f., blandiloquentia; vorbe blande, dulci, mierose; cuvente farmecatorie: blandilocenti'a acestui omu te face se nu recusi nemica d'in câte cere, (vedi blandilocente).

* **BLANDILOCU**, vedi blandilocente.

* **BLANDIMENTU**, s. m., blandimentum; mediu de a blandi, adeco de a resfaciá, de a farmeca si ammagi: lengusiri, resfaciari, laude essagerate, promisse de fericire: blandimente de totu genulu fece amagitorulu, ca se inselle pre bietii omeni;—totu ce place, totu ce titilla: blandimentele unei vietie munite cu tote commoditatile; blandimentele buccate-

loru pre artificiali nu su sanetose;—totu ce tempera, indulcesce, allena: borile sunt placute blandimente alle arditorioloru caldure de vera; nu se pote afla unu blandimentu la ascutitele doreri ce mi casiona asta veninosa plaga? (vedi blandire).

BLANDIRE, -escu, v., blandiri, lenire, placare, mansuofacere; 1. a face blandu: a) a domesticii, a face se si perda selbateci'a, vorbindu in speciale de animali: omulu a sciutu blandi multime de bestie spre a se servi cu densele dupo placu; b) a scote d'in barbaria, a indulci portarile, vorbindu de omeni: anevoiu se potu blandi selbatecii Oceaniei; prin cultur'a artiloru si scientioloru se blandescu d'in ce in ce mai multu portarile omenilor; c) a stempera, a allena, a modera, a indulci, a micusiora furi'a sau violenti'a: cu nemica nu potemu blandi menica tyrannului; acumu e furiosu si cu nemica nu lu poti blandi; laptele de capra pote blandi intru catuwa foculu ce ai la stomacu, medicamentulu ce mi ai datu, in locu se mi blandesca reulu, mi l'a interitatu,—in aceste insemnari se dice mai desu compusulu: im-blandire; 2. a resfaciá, a desmerda, a mangaiá, a caretia: a blandi pre mamma ca unu copillu, vedi cumu se blandescu porumbii, se ne blandimu si noi asiá, de aci: a spune vorbe blande, dulci, placute cuiva, a lingusi: prefacunduse, co me certa vré se me blandesca; te blandesci cu sperantie ammagitorie;—a titilla, a face impresione placuta, a incanta: voluptatea blandesce sentirea omului; sunt scene campestre, cari prin formoseti'a loru blandescu ochii omului;—a ammagi, a seduce: sunt vitie cari ne blandescu prin formos'a apparentia, sub care ni se presenta; 3. a se blandi=a scote blanda, ca si a se versa=a scote versatu, (vedi blanda).

BLANDISIORU, -a, adj., blandicellus; deminutivu d'in blandu.

BLANDU, -a, adj., blandus, lenis, placidus, mitis, mansuetus, clemens; (ital. si ispan. blando, portug. brando, observa in cuventulu portugalicu stramutarea lui l in r, care s'a facutu si in limb'a nostra in cuventulu brandusia); 1. res-

faciatoriu, mangaios, placutu, attractivu, farmecatoriu, incantatoriu, care ne place, ne merge la ânima; ne lingusesce, titilla in modu placutu sentirea nostra : *ce bene se sente copillulu pre blandele bracie alle mammei! nemene nu potea resiste la bland'a voce a Sirenei; se dice co blandele tonuri alle lyrei lui Orfeu atragea in pregiurulu lui ferele si chiaru arborii si petrele; bland'a lumina a unei lune plene se reversa in abundanti unde pre tote obiectele; blandu sufflari de ventu légana si resfacia formosele si blandele flori; in blandii ochi ai acestei femine se reversa tota bunetatea suffletului ei; mam'm'a bagá blandele selle degete prin metassosele vitie de peru alle copillului scu; blandele vorbe alle amarei petrundu anim'a cu nespusa placere; cuventele lui blande si mierose mi mergeau la animu; bland'a unda a maistosului fluvii se prelinge incetu de ripele lui inflorate; blandele colori alle floriloru resfacia vederea nostra, cumu blandele loru odori lingusescu olfactulu nostru; cu blande laude vrei se me animagesci si se me inselli; bland'a miere cu blande vorbe si gesturi v're a finé pre erou in laciese ei; vai de cellu ce nu scie discerne unu blandu lingusitoriu de unu addeveratu amicu; blandulu otiu ne mollesce; bland'a placere atrage la sene veri-ce fientia sentitoria; blande si ammagitorie sunt vitiele, cari se presenta cu blandele apparentie alle virtutiloru; 2. lenu, stemperatu, moderatu, placutu prin lipse de excessu, de violentia sau furia : unde cura blande intre doue ripe seminate cu flori; venturite ce suffla de la media di sunt mai lene si mai blande, éro celle ce batu de la media-nopte sunt mai aspre si mai reci; blandele bori alle unei formose demanetie de Mainu legana cu dulce murmuru frundi'a plopliloru d'in curte; 3. applicatu in speciale la omu si alte animali : a) la bestie, care nu face reu, care nu e selvatica : *de sí animosus si focosus, armesariulu meu e asiá de blandu, incátu si unu copillu lu pote incallecá fora neci una tema de periclu; sérpele se facusse asiá de blandu, incátu copillii se jocau cu densulu, fora se i musce; Bran-**

*dusi'a, vacca blanda, care se lassa se ua scarpeni si se ua mulgi, fora se dé neci cu cornulu neci cu petiorulu; catusia asia de blanda, incátu se ua supperi cátu vrei, totu nu te sgária; b) la omu, care nu e aspru, benignu, affabile, plenu de bunetate, de indorare : *tata teu e blandu pre longa tata meu, care e asiá de aspru; mam'm'a e totu de un'a mai blanda cotra copilli de cátu tatatu; fiti blandi cotra toti, déro mai vertosu cotra cei mai mici; n'amu vedutu omu mai blandu ca acestu-a, care nu face reu, neci dice unu cuventu superatoriu nemenui, neci chiaru celloru ce l'offensa; unui Domnitoriu se cade a fi blandu cotra toti suppusii sei, déro mai vertosu cotra cei seraci si impilati; — de aci si la fapte de alle omului : portare blanda, cuvente blande, a cautá se corregemu pre cineva cu vorba blanda; — ca adverbii : candu ti vorbescu asiá de blandu, nu crede dora conú ar fi trica de tene; — a face pre cineva blandu, a l'imblandi, a lu domesticí, si de aci : a stemperá, a impacá, sau : a umilí : *lassa-lu pre mene, co cu dove cuvente ti-lu facu blandu ca mielulu; — proverb. : pissica (=mitia) blanda sgaria reu=nu e mai reu omu decátu cellu ce in cuvente si portare se arréta blandu, éro in sene cugeta reu cuiva, sau : nu e mai reu omu decátu lingusitoriu; — 4. ca substantivu femininu, blanda; vedi acestu cuventu la loculu seu.***

BLANDUTIU, -a, adj., blandulus; diminutivu d'in blandu.

* BLASFEMABILE si blasphemabile, adj., blasphemabilis; care se pote sau merita a fi blastematu, (vedi blasfemare).

* BLASFEMARE si blasphemare, v., blasphemare = βλασφημεῖν, d'in βλαπ-τεν = a vetemá si d'in φήμη = vorba; a vetemá cu verb'a, a proferí vorbe batujocoritorie, vorbindu in speciale de Domnedieu sau de celle divine; a proferí vorbe impie, a batujocorí ce e sántu, a si ride si bate jocu de celle sánte : *Judanii imputau lui Jesus co blasfema, candu acestu-a dicea, co in trei dílle pote stricá si redicá erosi baseric'a lui Domnedieu; nu blastemati sántulu nume allu*

lui Domnedieu, co grea va fi urgi'a care va cadé pre capetele vostre, (vedi si blasfemare in glossariu).

* **BLASFEMATORIU**, -tória, si blasphematoriu, adj. s., care blasfema : 1. cu intellesu personale : *unu blasfematoriu nu pote fi decátu smentitu*; 2. applicatu la lucruri : *cuvente blasfematorie=blasfeme*, (vedi blasfemu).

* **BLASFEMU** si blasphemu, s. m., pl.-e, blasphemium si blasphemia=βλασφημία; cuventu batujocoritoriu de celle sante, blastemu proferitu contr'a celoru ce s'ar cadé se benecuventamu : *este unu blasfemu d'in celle mai infri-cosiate a dice, co Domnedieu este nedereptu*; *blasfemele vostre de smentiti nu potu attinge intru nemica santitatea religioei*, (vedi blasfemare).

BLASPHEMARE, etc., vedi blasfemare.

BLASTARE, s. f, si **blastariu**, s. m., pl.-i, (dupo pronuntia greca moderna : *vlastare, vlastariu*; si, prin caderea lui *v* : *lastare, lastariu*, vedi si *blastemare*), βλαστάριον; germen, oyma, turio, clavicula, malleolus; palmes, pampinus; ramulus; proles, suboles, progenies, propago; — ce resare, nasce sau cresce d'in altu cova : 1. pentru plante : a) antaniulu coltiu ce dau sementiele lor, copillari'a plantei, ca se dicemu asiá : *sementiele de peru semenate esta tomna au datu, in primavera, cei mai formosi blastari*; *blastarii essiti d'in sementiele demeru, ingropate in acellu-asi tempu, nu su asiá de formosi; d'in câte am semenatu in tomn'a trecuta n'a datu neci unu blastariu*; b) noua planta ce nasce d'in alt'a mai betrana, noua ramura sau frundia essita d'in vechi'a radecina sau trunchiulu unei plante : *copillii stau in pregiurulu mesei ca tenere blastari impregiurulu vitiei*; *la umbra a betranului arbore se redica d'in alle lui radecine multime nespusa de blastari*; *erb'a cossita a datu noui blastari forte formosi*; *viti'a betrana da pucine blastari*; — *la viti'a de via*, in speciale, *blastare* sau *blastariu* este si : *una ténera vitia*, vitia de currendu plantata; si : *ramura de vitia*, care da d'in nou, si : *clavicula sau carceiu, maioru de vi-*

tia; si : *frundia de vitia ténera*; — c) surcellu, ramurea ce se plantedia in pamentu sau se inocula in alta planta; — 2. pentru animali, si mai allesu pentru omeni : nascutu, fiu, copillu, si mai vertosu, téneru nascutu, fragedu copillu, june generatione, poporu essitu d'in altulu mai betranu, etc. : *Románii de astadi sunt unu nobile blastariu allu gloriosei Rome*; *teneretele blastarie de astadi sunt sperantile venitoriului patriei*; *Ercule era nobile blastariu allu lui Joue*; — 3. metaforice : *limba romanesca este unu blastariu d'in trunchiulu betranelor limbe arice*; — intro *blastare* si *blastariu* pare a medilocí a-cesta differentia, co *blastariulu* se considera mai multu sau mai pucinu ca formandu ellu senguru unu individu, independente de cellu d'in care resare, sau se nasce, pre candu *blastare* pune mai multu in vedere dependenti'a lucrului semnificatu, care se considera ca parte integrante a lucrului, d'in cara nasce : *unu blastariu de peru* este ellu insusi *unu peru*, éro *blastarie vitiei* sunt numai *parti integranti alle vitiei*, *fora se faca elle incesi alte vitie*; de altra-mente *blastare* si *blastariu* differu simplu numai dupe localitáti, asiá co in unele locuri se dice numai *blastare*, éro in altele esclusivu *blastariu*.

BLASTARELLA, s. f, si **blastarellu**, s. m., plur.-i, deminutive d'in *blastare* si *blastariu*, (vedi *blastare*).

BLASTABIRE, -escu, v., βλαστάνειν; germinare, pubescere, frondescere; a dá blastari; a dá blastari multe, a inverdí, a infrundí; a se desvoltá bene si formosu; a resari, a se nasce, a si luá inceputulu, (vedi *blastare*) : *viile au blastaritu estu tempu cátu se pote de bene si formosu*; *in loculu erbei smulse a blastaritu alt'a mai formosa*; — *d'in acea betranu limba au blastaritu mai multe altele tenere*.

BLASTARIU, s. m.; vedi *blastare*.

* **BLASTEMA**, s. f., (ital. *blastema*, franc. *blastème* d'in βλάστημα=germe, essitu, ca sí *blastare*, d'in βλαστάνειν); parte a embryonului vegetale, care co- prende cotyledonii si care se compune

d'in plumula, radícula si nodulu vitale.

BLASTEMARE (prin asemilitionea lui a d'in syllab'a initiale cu e d'in syllab'a urmatoria : *blastemare*, déro mai pucinu bene), v., maledicere, mala allcul precari, diris vovere; imprecari, exsecrari; blasphemare; acellu-asi cuventu, dupo etymologia, cu *blasfemare*, prin scambarea labialei *f* in dentalea *t*, (vedi *blamare* in glossariu), scambare care s'a facutu si in alte limbe sorori, cumu in italiennesce : *blastemiare* si *blastemiare*, ba inco in ispanesce si cu *b* initiale cadiutu : *lastimar* in locu de *blastimar*, ca si la noi *lastare* in locu de *blastare*; déro *blastemare* are intellesu cu multu mai intensu de câtu *blasfemare*; coci in adeveru : 1. *blastemare* are aceea-asi insemnare cu *blasfemare* = a proferi vorbe, a face fapte sau a cugetá cugete batujocitorie de Domnedieu sau de ce e sântu si inviolabile : unulu d'in cei doi crucefixti impreuna cu Mantuitoriulu lumei lu *blastemá* si cerea unu miraclu; voi *blastemati* pre Christu mai reu de câtu pagânii; pentru veri-ce nemica impulu *blastema* pre Domnedieu; nu e de lipse se proferia cineva vorbe injurióse in contra divinitatei, neci se faca fapte de despretiu in contr'a lui Domnedieu, ci este destullu se cugete sau se atribue prin cugetare divinitatei attribute nedemne de dens'a, si cu dereptu cuventu se pote dice, co *blastema* in contr'a lui Domnedieu; déro 2. *blastemare*, ca si *maledicere*, si oppusu la *benecuventare* sau *benedicere*, insemna mai vertosu : a pronuntiá vorbe relle, cuvente prin care urâmu cuiua reu, chiamâmu asupr'a lui nefericirea, urgi'a lui Domnedieu, si a nume : a) a pronuntiá vorbe relle si injuriose pentru cineva : *Apostolulu Paulu dicea persecutoriloru sei si ai celloru alti discipuli* : voi ne *blastemati*, éro noi ve *benecuventâmu* si ne rogâmu pentru voi; b) a chiamá, si fora vorbe injuriose, asupr'a cuiua urgi'a si tote rellele, a l'essecrá, a lu devove reului si miseriei : *portati-ve bene copii, cu parentii, si nu i supperati, ca se nu ve blasteme, coci blastemulu parentiloru dera-pena casele filoru, precumu benecuen-*

tarea parentiloru intaresce casele filoru; te voi blastemá, de nu se va allege pulbere de tene; n'am traitu di senina in viet'i'a mea, se vede co asiá am fostu cu blastematu, se nu sorbu de câtu amaru in tota viet'i'a mea; Jesus blastemá Ierusalimulu, se nu remâna d'in ellu pétra pre pétra, si blastemulu justu allu Mantuitoriului adjunse pre peccatos'a cetate; Judanii blastemati pentru versare de sange innocente ratecescu peno astadi in tota lumea, fora se si pota aflá una patria; una térra blastemata de Domnedieu este una térra sterpa de verice bene, precumu una térra benecuventata de Domnedieu abunda de tote bunurèle; unui omu blastematu de Domnedieu nemica nu i merge bene ci tote i se intorcu spre reu; pentru peccatulu loru Domnedieu blastemá pre Adamu si pre Ev'a : pre Adamu lu blastemá ca intru sudorea faciei se mance panaea sea, éro pre Ev'a ua blastemá ca intru doreri se nasca fii; blastemá de asemenea si pre ammagitoriulu sérpe se se terresca pre pantece si se si veda capulu strivitu de muere; unu blastematu de Domnedieu, ca unu Cainu, sau de omenime, nu si pote aflá repausu necaire; tota lumea se infuara si fuge de unu blastematu; unu nefericitu si tare amaritu blastema diu'a, or'a, tempulu, in care s'a nascutu; filii ce nu au fostu crescuti de parenti in fric'a lui Domnedieu, vediendu-se nefericiti prin rellele invetiuri d'in copillaría, voru blastemá terrin'a parentiloru d'in mormente; déro a blastemá pre parenti este a blastemá in contr'a ce se cade a fi sântu pentru unu filiu, si filii ce blastema pre parenti, si voru attrage senguri pre capu blastemulu lui Domnedieu; c) in intellesu mai pucinu energicu de câtu cellu precedente : a pronuntiá, in menía, vorbe relle, prin cari chiamâmu urgi'a si resbunare prin grelle sufferentie asupr'a celloru ce ne supera : multe mamme si blastema, in furi'a supperarei, copillis, chiamandu asupr'a acestoru-a relle, ce d'in ânima nu le dorescu : unu omu d'in fire supperatiosu blastema argatii, blastema filii, blastema amicii, blastema inimicii, blastema tota lumea, coci lui toti

se paru co i facu reu, si co merita blastemele selle, (vedi si blamare in glosariu).

BLASTEMATOSCE (mai pucinu bene: *blestematesce*; vedi *blastemare*), adv., *flagitiose, sceleste, nequiter*; in modu *blastematescu*, ca unu *blastematu*, in insemnarile acestui cuventu de sub 2 si 3: *blastematesce ti ai petrecutu vieti'a de teneru, blastematesce te porti si acumu, candu esci betranu.*

BLASTEMATOSCU, -a, adj., *flagitiosus, scelestus, sceleratus, nequam*; de *blastematu*, in insemnarile acestui cuventu de sub 2 si 3: *cui potu place blastematescele telle fapte? nu ve e rosine de assemeni blastematesci cuvente?*

BLASTEMATIA (mai pucinu bene: *blestematia*; vedi *blastemare*), s. f., *nequitia, turpis et flagiosa agendi ratio; flagitium, indignum facinus, scelus*; ca abstractu, calitate de *blastematu*, despositione abituale de a lucrá ca unu *blastematu*; ca concretu, *fapta de blastematu*, in insemnarile acestui cuventu de sub 2 si 3: 1. abstractu: *blastemati'a degrada demnitatea omului, l'avilesce si l'espune la despretiulu altoru-a si chiaru allu seu propriu, deco nu s'a afundatu inco in blastematia peno acolo, in catu se perda cu totulu sentimentulu demnitatei selle de omu; esemplulu unui parente blastematu currendu face pre fii maiestri in blastematia*; 2. déro mai a-desea concretu, si de acea-a forte desu in plurariu: *tota lumea s'a spariatu de blastematiiele telle, numai tu nu senti unde ai se adjungi, mergundu astufellu d'in blastematia in blastematia; tote am incercatu, ca se te desbaru de blastematiiele telle; tote inse au fostu in desertu, te lassu déro si eu in apele telle, si dee Domnedieu ca blastematiiele se ti mance capulu, deco nu te vei lassá de densele.*

BLASTEMATIONE, s. f., *maledictio, execratio*; actione de a *blastemá*.

BLASTEMATIRE, -escu, v., *nequam, flagitiosum, scelestum, nebulonem fieri*; de regula ca reflexivu, *a se blastemati*, cu intellesu neutru: *a se face blastematu*, in insemnarile acestui cuventu de sub 2 si 3: *incepussesu a te indereptá*

si a te face omu de omenia, ce s'a intemplatu, co érosi te ai blastematiu si misellitu mai reu de catu mai inainte?

BLASTEMATORIU, -ioria, adj. s., *maledicens, execerator*; care *blastema*: 1. cu intellesu personale, cellu sau cea care *blastema*: *blastematorii pre nedereptu pre capulu loru si atragu blastemele pronuntiate in contr'a altoru-a*; 2. appecatú la unu lucru, care espreme *blastemu*: *cuvente blastematorie.*

BLASTEMATU, -a, (mai pucinu bene: *blestematu*; vedi *blastemare*), *maledictus, execeratus, diris devotus; infamis, turpis, flagitiosus; nequam, nebulo; furcifer, scelestus*: 1. participiu d'in *blastemare*, cu tote insemnarile acestui verbu: *filiulu blastematu de parenti nu pote avé bunu finitu; Domnedieu, religione, dereptate, nemica santu n'a remasu neblastematu si neimballatu de tene*; 2. adiectivu, care pre longa intellessulu participiulu se incarca si cu altulu mai originariu, mai conformu etymologiei verbului *blastemare*; coci *βλασφημείν*, d'in care, cumu s'a arretatu, (vedi *blastemare*), a essitu atátu *blasfemare*, catu si *blastemare*, pote insemná nu numai: *a vetemá prin vorbe, a proferi vorbe vetematorie*, ei si: *a vetemá* (=βλάπ-τείν) *fam'a* (=φίμη), *a vetemá numele bunu, a desonorá, a diffamá* sau *defaimá*, etc.; form'a romanescá *blastemare*, (déco n'amu connosce bene filiationea ei, deco n'amu scí, co ea a essitu, ca si ital. *blastemare* (vedi *blastemare*), d'in *blasphemare* = βλασφημείν, care chiaru in grecesce luasse, in evulu mediu, form'a βλασφημείν), ar tentá pre cineva a ua referi la unu cuventu grecescu de form'a βλασφημείν, d'in βλάπ-τείν = *vetemare* si *τιμή* = *pretiu*, onore, cu intellessulu de *a vetemá pretiulu sau onorea*, si prin urmare: *a avili, a degradá, a desonorá*, etc.; ce resulta inse de certu d'in celle espuse a-supr'a etymologiei verbului *blastemare*, este co *blastematu*, ca adiectivu, insemna atátu: *devotatu si inchinatu reului, catu si: avilitu, degradatu, desonoratu, infamu, cu nume reu, de neci unu pretiu, fora neci una valoare, de nemicu, misellu, nedemnu, sau demnu de totu despretiulu,*

reu (in intellessulu cellu mai largu allu acestui cuventu), etc.; si in speciale : a) care si face nume reu, care se avilescu prin fapte rosinoase mai multu de câtu criminali, vetematorie demnitatei proprie mai multu de câtu altoru-a, ca latin. *flagitiosus, famosus, tarpis, nequam, nebulo*, etc. : *Blastemati copilli, cari in desfrenari si orgie au resipitu, in câte va lune, formos'a stare remasa de la parenti; nu invidiati sortea muielorlu blastemate, cari, fora neci unu sentimentu de demnitatea omenesca, se avilescu si se sordescu cu tote infamiele; una junetia blastemata nu pote adduce de câtu una betranetia despretiata; barbatulu blastematu nu pote tiné casa cu una muiere virtosa, precumu neci muierea blastemata cu unu barbatu cumu se cade; d'in blastematu, care a perdutu veri-ce rosine, usioru se pote face cineva criminale;—aplecatu la lucruri, in acellu-asi intellessu, are insemnare activa de avilitoriu, desonorãtoriu, etc.: fapte blastemate; se nu te mai audiu proferindu assemini vorbe blastemate; totu reulu de care te plangi, ti vine d'in blastematele telle urmari; — b) aplecatu inse la lucruri, ca nu su fapt'a omului, cumu si la plante, bestie, etc., blastematu insemna : reu, care face reu sau care nu face bene, care nu e bunu de nemica, vile, prostu, de neci una valoare, de neci unu folosu : blastematu callu mi ai mai vedutu : musca, da d'in petiore, svêrle, trentesce, tote rellele le are; pirulu e planta blastemata, unde adjunge se se incuibe, anevoia se sterpesce; n'amu vedutu pissica mai blastemata de câtu asta-a, n'are se va attinga unu copillu, si lu sgâria infricosiatu; m'am taiatu reu cu blastemat'a custura, cu care altu mentere nu poti taiá una buccatella de pane; arunca in collo acea blastemata spata, care nu mai e buna de nemica; c) aplecatu erosi la omu si faptele lui, blastematu va se dica de assemene reu, care face reu altui-a, care de natura e aplecatu a face reu, predestinatu orecumu a face reu, si acesta-a, sau in insemnare grave, ca latin. *scelestus, sceleratus, execrabilis*, etc., sceleratu, criminale, essecrabile,*

damnatu, lapedatu, in addeveru demnu de spenduratu : *poporu blastematu, destinatu a versá neinctatu sange fratescu; blastematii lotri nu se multiamira a despoia pre bietii callatori, ci i uccisera pre toti cu celle mai cumplite torture; blastematele telle fapte au se te duca la spendiuratore, sau in insemnare mai pucinu grave : care nu face bene, care nu face cumu se cade, care se abate d'in callea derepta, déro si : care nu face nemica bene, care nu e bunu la nemica, misella, etc.: eu ti dicitu se faci asiá, si tu, blastematulé, te faci co nu intellegi, si, ca se me supperi, faci altamentrele; copillii blastemati facu nebunie, spargu veri-ce le da de mâna, te assurdescu cu strigarile loru si te suppera cu mii de secature; asiú vré se me scapu de una blastemata servitoria, care are ghiare lunge si mi pisca din tote; am argati asiá de blastemati, co lipsindu eu de longa ei nu lucrédia si nu facu nemica; nu fi blastematu de me trage asiá tare de urechia;—blastematu de Domnedieu este una espressione plena de energia, analoga cu batutu de Domnedieu (vedi batere), ce redica intellessulu lui blastematu la gradulu superlativu : cellu blastematu de Domnedieu este misellu in cellu mai inaltu gradu si fia in respectu morale, fia in respectu materiale; 3. ca substantivú : blastematulú, blastemat'a, unu blastematu, una blastemata, etc., cu tote insemnarile adiectivului : nu te insoci cu blastematii si perdutii in opinionea omeniloru; me miram si eu ca unu blastematu ca tene se fia si ellu una data omu de omenia; filiulu vecinului e unu blastematu si unu spenduratu, de a cui societate se fugi, fiulu meu, ca de focu; tu esci blastematulu blastematiloru; — forte desu substantivulu, la care se referé blastematu, se pune dupo acestu d'in urma cuventu, si se lega de densulu prin prep. de : blastematulu de callu = callulu blastematu sau blastematulu callu, unu blastematu de callu = unu blastematu callu sau unu callu blastematu; inse constructionile cu de au una energia de espressione, de cari sunt lipsite constructionile fora de (vedi de); asiá si : m'au*

predatu nesce blastemati de lotri; blastematulu de argatu nu face nemica, candu nu su eu longa densulu; unu blastematu de Judanu m'a insellatu de m'a friptu; blastematulu de copillu si a spartu capulu cu nebuniele lui; blastemat'a de servitoria mi a perdutu tote ornamentele; blastemat'a nostra de vacca da cu cornulu si nu se mai lasa se ua mulgi.

BLASTEMU, s. m., pl.-e, (reu plur. cu ure: blastemure, sau blestemuri; de asemeni nu e bene blestemu, cu ble in locu de bla), blasphemium si blasphemia, (βλασφημία) maledictio, execratio; precumu blastemare este acellu-asi, prin origine, cu blasfemare; asiá si blastemu e acellu-asi, prin etymologia, cu blasfemu (vedi in dictionariu: blastemare, si blasfemare, si in glossariu: blamare); si de asemenea blastemu are intellesu mai estensu decâtu blasfemu, cumu si blastemare decâtu blasfemare; coei: 1. blastemu se dice, ca si blasfemu, de veri-ce attingere sau vetemare grea, de veri-ce batujocura addussa cu vorb'a, cu cugetulu sau fapt'a in contra lui Domnedieu si a celloru sante: e unu mare blastemu si a ne cugetá, co Domnedieu ar poté fi nedreptu; se imputá lui Jesus ca unu blastemu, co s'ar fi numitu pre sene fiulu lui Domnedieu; indoienti'a de bene, de addeveru, de formosu, de justu, de totu ce este santu, ce altu e déco nu cellu mai mare d'in blasteme? blastemulu in contr'a spirituluu santu estu peccatu neiertatu; cine nu s'ar infurá audindu blastemele, ce tu profcri in contra a totu ce omulu respecta si veneredia? — 2. déro blastemu insemna si: chiamare a resbunarei justitiei pre capulu cellni ce ua merita, devotare a cuiiva la reu si nefericire, si a nume: a) chiamare a reului pre capulu cuiiva, vorbe prin cari se uredia reu si nefericire, maledictione, in opposizione cu benedictione sau cu benecuventare: blastemulu parentiloru drapena casele filoru, precumu benecuventarea parentiloru intaresce casele filoru; filii déro se se feresca de a si attrage blastemele parentiloru; chiaru déco parentii, pleni de doisia si bunetate cotra fi, nu pronuntia unu bla-

stemu assupr'a filoru, este destullu ca filii se merite blastemulu parentescu, pentru ca acestu-a se i adjunga intr'una di; b) in intellesu speciale religiosu, vorbe prin cari cineva se scote d'in turm'a credentiosiloru ca nedemnu de fericirea promissa acestoru-a, si se devota tormenteloru eterne alle infernului, ce astépta pre cei necredentiosi si rei, essecratione, anathema: conciliulu unanimu pronuntia unu infricosiatu blastemu in contr'a ammagitoriuluu ereticu; synodulu metropolitiloru, episcopiloru si altoru facie basericesci scosse mai multe carti de blastemu in contr'a celloru ce propogau doctrine asiá de raticite si abbatute de spiritulu crestinismului; sau: vorbe de essecratione, prin cari se devota reului, se essecra cei ce nu aru spune addeverulu sau nu s'aru tiné cu strictetia de celle ce s'au assediatu si regulatu a se tiné: essistu de la vechii domni románi mai multe carti de blastemu, prin cari se lega pre sene si urmatorii loru a nu mai admite Greci in functionile terrei, neci a mai inchiná mosie romanesci la monasteriele grecesci; marturii chiamati a depune pentru limitu de proprietati se lega prin carte de blastemu a spune addeverulu si numai addeverulu; pentru veri-ce cestionu litigiose mai importanti, in cari addeverulu nu se pote aflá pre alte cãlli, eei interessati sau marturii loru cauta se accepte carte de blastemu; ne amu legatu cu celle mai mari blasteme, co nu ne vomu abbate, in tempu de diece anni, neci cu unu puntu de la acesta lege; cu blastemu voiu lassá prin testamentu, ca nemine d'in consangeniei mei se nu se atenga de unu banu d'in averea mea; sau in fine: cuvente prin cari unu credentiosu se marginesce, pentru unu tempu, de a comunicá cu baserie'a, se scote d'in senulu basericei, escommunicare, etc., asiá in cátu blastemu, ca espressione mai generale se applea atátu cu intellesulu de anathema, cumu s'a vedutu mai susu, cátu si cu cellu de aforisire sau escommunicare, (vedi aforisire in glossariu), ba chiaru si cu intellesulu de essorcismu: blastemele sântuluu Basiliu

sunt *essorcisme*le sau *rogationile*, prin cari cellu reu, draculu, este *blastematu* si provocatu a essi d'in cellu ce se crede posedutu de densulu si a se duce la loculu de tortura eterna, care este lui destinata; in aceste *essorcisme* se repetu necontenitu cuventele: *blastemate pre tene Donnulu, Satana; blastemate pre tene, drace*, etc.; cu intellesu de *escommunicare* sau *formula de escommunicare* figurédia cuventulu *blastemu* in frasi ca: *prin cartea sea de blastemu in contr'a capiloru acestei noue eresia, synodulu opresce pre acesti'a de la veri-ce comunicare cu baseric'a, péno candu ei si voru veni in fire si-si voru connosce ratecirea*; sau in fine: cuvente prin cari unu archiereu sau altu pastoriu suffletescu devota pre cineva reului, fora ca acesta essecratione se attraga dupo sene esclusionea cellui essecratu d'in senulu basericeii, sau de la participarea celloru sante: *se crede co cei caduti sub blastemulu unui archiereu sau altei persone santite, déco moru nedeslegati de acestu blastemu, nu potu putredí, ci cadaverele loru stau cu annii intrege nevetemate, peno candu, prin repetite rogationi inadensufacate pentru acesta-u, nu se deslega de blastemulu, sub care au potutu cadé*; c) in intellesu mai lenu: vorbe disse in mania si supperare mare, prin cari cineva chiama urgi'a cerului assupr'a cuiiva, l'anathematiza si lu devota reului, déro insusi cellu ce le dice n'ar vrése le vedea impleinindu-se: *tata meu, pre câtu e de bunu, pre atátu e de supperatosu, asiá in câtu canta se te feresci de a l'interritá cumuva, déco vrei se nu ti audi de la densulu blastemele celle mai infricosiatorie; blastemele parentiloru nu su adesca de câtu vorbe mai aspre, dictate d'in prea multulu doru de fericirea in care aru vré se véda pre filii loru*; d) déro in intellesu forte grave, (vedi si *blastematu* sub 2): α) de stare nefericita, sorte rea, de care se sente cineva persecutatu si de care nu pote scapá veri-ce ar face, considerata ca implenire a unui *blastemu* pronuntyatu de Domnedieu sau de altu cineva assupr'a cellui nefericitu: *cutote sudorile de sange*

*ce versu pre totu minutulu, in locu de benecuventare, nu vedu de câtu blastemu in cas'a mea; totu ce facu, cu celle mai bune mesure si cu cellu mai curatu cugetu, ni esse reu: pare co unu blastemu meurmaresce pretotendenea, ca se scambe in amaru si dorere tote câte ni promitteau fericire; ce blastemu e pre tene, ca dupo atâtea perderi dorerose se ti vedi si sengurulu copillu ce aveai rapitu de morte in florea etatei! e unu blastemu pre acestu poporu, co nu pote duce neci câtiva anni in pace si armonia, ci necontenitu petrece in discordia si in belle civili; β) de flagellu, calamitate, urgiá divina, ce se considera de assémine ca implenirea unui *blastemu* attrassu prin peccate si crimine inespate: *ceblastemu va mai fi si acesta terribile epidemia de angina, care de mai multi anni secera fora indorare copilii Romániloru! ce blastemu a cadutu pre capulu nostru de trei anni, de candu nu se mai facu buccate! pestea furiosa ce infesta térr'a de mai multi anni, nu pote fi de câtu unu blastemu pentru peccatele nostre celle multe; γ) obiectu de *blastemu*, omu sau poporu, care, prin faptele selle, e respinsu, uritu, lapedatu, abominatu de toti: pentru mene viet'i a este una sarcina grea de portatu, coci adjunsu de *blastemulu totoru-a nu intempinu, veri-incotro me intorcú, de câtu amaru si dorere*.**

* **BLASTOCARPU**, -a, adj., (franc. *blastocarpe*, d'in $\beta\lambda\alpha\sigma\tau\acute{o}\varsigma$ = germe, *blastare*, si d'in $\kappa\alpha\rho\acute{o}\varsigma$ = fructu); care incepe a se desvoltá inainte de a essi d'in pericarpu, vorbindu de embryonii planteloru.

* **BLASTODERMA**, s. f., (franc. *blastoderme*, d'in $\beta\lambda\alpha\sigma\tau\acute{o}\varsigma$ = blastare si $\delta\acute{\epsilon}\rho\mu\alpha$ = pelle); corpu membraniformu in ou, d'in care se desvolta tote partíle puiului.

* **BLASTODERMICU**, -a, adj., (franc. *blastodermique*), ce se tine de *blastoderma*.

* **BLASTOGENESE**, s. f., (franc. *blastogénésie*, d'in $\beta\lambda\alpha\sigma\tau\acute{o}\varsigma$ = blastare si $\gamma\acute{\epsilon}\nu\sigma\iota\varsigma$ = generatione); multiplicare a planteloru prin germine sau blastari.

* **BLASTOGRAFIA** si *blastographiu*,

s. f., (franc. *blastographie*, d'in *βλαστός* = blastare si *γράφειν* = scriere sau descriere); parte a botaniceii, care se ocupa cu cercetarea germinelor sau blastarilor, cautandu a descrie natur'a si legile lor de dezvoltare.

* **BLASTOGRAFICU** si *blastograficu*, -a, adj., (franc. *blastographique*), care se tine de *blastografia*.

* **BLASTOGRAFISTU**, si *blastografistu*, s. m., (franc. *blastographe*); omu versatu in *blastografia*.

* **BLASTOFORU** si *blastophoru*, s. m., franc. *blastophore* (d'in *βλαστός* = blastare si *φέρειν* = portare); parte a embryonului, care porta sau contine *blastulu*, (vedi si urmatoriulu *blastu*).

BLASTRU si *blasturu*, s. m., vedi *emplastru*.

* **BLASTU**, s. m., (franc. *blaste*, d'in *βλαστός* = blastare, essitu prin urmare d'in acea-asi radecina cu allu nostru *blastare*; vedi acestu cuventu); parte a embryonului certoru plante, care se pote dezvoltá prin *blastare* sau germinare.

BLASTURU, s. m., acellu-asi cu *blastru*; vedi *emplastru*.

* **BLATERARE** si *blacterare*, v., *blaterare*, si *blacterare* (cumu se vede d'in form'a *blac-terare*, d'in acea-asi radecina cu grec *βλαξ-βλαξ-ός* = molle, mollesitu de corpu sau de spiritu; lasiu; simplu, stultu; vedi in Glossariu: *blegu*, *blotocarire*); 1. a vorbí verdi si uscate, a vorbí ca copillii care nu cugeta la celle ce vorbescu; a limbutí, a fiecarí, spunendu lucruri nefolositorie seccature, prostie; a sberá ca omenii ce vorbescu cu securitate, déro fora siru si foia idee: *cine te asculta, candu tu blateri cu furia cátu-ti iea gur'a? incededia de a blaterá si a mi sparge urechiele cu sberetele telle*; 2. a sberá, vorbindu in speciale de ariete, de camelu, de broasca: *de blateratulu broscelor d'in loculu vecinu nu potu inchide ochii tota noptea; audieam camele blaterandu in departare*.

* **BLATERATIONE**, s. f., *blateratio*; actione de a *blaterá*, (vedi *blaterare*).

* **BLATERATORIU**, -toria, adj. s., *blaterans*; care *blatera*, (vedi *blaterare*).

* **BLATERONE**, s. m., *blatone*; mare *blateratoriu*, care are invetiulu de a *blaterá* continuu si multu, (vedi *blaterare*).

* **BLATTA**, s. f., *blatta* (in locu de *blapta* d'in *βλάπτειν* = vetemare); genu de insecte orthoptere, putorose, lucifuge, si forte vetematorie stupiloru, in cari se incuba; *molli'a* este una specia de *blatta*.

BLATTARIA, s. f., vedi *blattariu*.

* **BLATTARIU**, -ia, adj., *blattarius*; ce se tine de *blatta*; de aci ca substantivu: a) femin. singul: *blattaria*, *verbascum blattaria* lui *Linneu*, planta care e buna in contr'a *blatteloru*, *mollioloru*, etc.; b) femin. plur.: *blattaris* = familie de insecte d'in ordinea orthopterelor, care are de tipu genu *blatta*.

* **BLATTIDE**, adj., (franc. *blattide*); ce sémena cu *blatt'a*; de aci ca substantivu femin. plur.: *blattidi* = familia de insecte d'in ordinea orthopterelor, cari au antenne forti, care ambla numai noptea cu una agilitate si velocitate forte mare, si de cari passerile de curte sunt forte avide.

* **BLECHNOIDE**, adj., (franc. *blechnoide*); care sémena cu *blechnulu*, care se tine de *blechnu*; de aci ca substantivu femin. plur.: *blechnoidite*, sectione de plante d'in tribulu polyodiaceelor, care are de tipu genu *blechnu*.

* **BLECHNU**, s. m., *blechnon* (*βλήχων*), ital. *blecno*, franc. *blechne*; genu de plante acotyledoni d'in ordinea ferigeloru, d'in cryptogamia lui *Linneu*, d'in care speci'a cea mai connoscuta este *blechnulu spicante* = *osmunda spicans* lui *Linneu*, recomandata pentru cicatrizarea plagelor si allenarea doreriloru de plaga.

* **BLECHONE**, s., (*blechon* = *βλήχων*), franc. *bléchon*; genu de plante d'in famili'a acanthaceelor, care coprende unu numeru de specie tropicali.

BLEFARA, *blefaricu*, *blefarite*, etc.; vedi *blepharu*, *blepharicu*, etc.

* **ELENNA**, s. f., (*βλέννα* = mucu, balle); 1. veri-ce materia mucosa, cumu su balele, mucii, etc.; 2. genu de pesci caracterisati prin insasi mucositatea ce seaturesce d'in a loru pelle.

* **BLENNELYTRÍA**, s. f., (franc. *blennélytrie*, d'in βλέννα = blenna si ἔλυτρον = vagina); se dice in medicina de mucositatile ce se formida prin inflammatione in vagina, (vedi si *blennosu*).

* **BLENNENTERÍA**, s. f., (franc. *blennenterie*, d'in βλέννα = blenna si ἔντερον = matiu); mucositati ce se formida in matie prin inflammationea loru.

* **BLENNIA**, s. f., (franc. *blennie*, vedi *blenna*); genu de peaci d'in ordinea acanthopterygiloru, famili'a globoidiloru, numiti asiá d'in caus'a ballosei loru pelle : *carnea blennioloru e alba si fragida*.

* **BLENNIOIDE**, adj., (franc. *blennioide*, d'in *blennia* si εἶδος = forma); care are form'a unei *blennia*, care se tine de genulu *blennici*; de aci substantivu masculinu plur. : *blennioidi* = familia d'in classea pesciloru, cari au de typhu genulu *blennia*.

* **BLENNISTHMIA**, s. f., (franc. *blennisthmie*, d'in βλέννα = blenna si ἰσθμός = gútu); ca terminu de medicina, se applica la catarrulu laryngei si faryngei.

* **BLENNOGENIU**, -a, adj., (franc. *blennogène*, d'in βλέννα = blenna si γεννᾶν = generare); care generedia sau produce *blenna*.

* **BLENNOIDE**, adj., (franc. *bleunoide*, d'in βλέννα = blenna si εἶδος = forma); care are forma de *blenna*, care se tine de natur'a *blennei* sau *blenniei*; de aci ca substantivu masculinu plur. : *blennioidi* = subdivisione d'in famili'a de pesci numiti globoidi.

* **BLENNOPHTHALMIA** si *blennophthalmia*, s. f., (franc. *blennophthalmie*, d'in βλέννα = blenna si οφθαλμία = morbu de ochi); nume datu in medicina la diverse inflammationi de ochi, allu caroru caracteriu speciale este unu fluidu mucosus sau puroiosu, ce cura d'in conjunctiv'a ocularia : *blennophthalmia catarrale*, cea mai commune d'in tote blennophthalmiele casionata de ordinariu prin actionea aerului rece sau a umeditatei; *blennophthalmia de Egyptu*, ca si cea precedente, déro mai purulenta, mai veninata si mai contagiósa.

* **BLENNOPHTHALMICU**, -a, adj., (franc. *blennophthalmique*); ce se tine de *blennophthalmia* : *remedie blennophthalmice*.

* **BLENNOPYRIA**, s. f., (franc. *blennopyrie*, d'in βλέννα = blenna sau mucu si d'in πῶρ = focu); febre sau feure mucosa.

* **BLENNORRAGIA** si *blennorrhagia* s. f., (ital. *blennorrhagia*, franc. *blennorrhagie*, d'in βλέννα = blenna sau mucu si d'in ῥαγήναι = a se rupe); scursore de una materia mucosa galbiná si verdía in urm'a unei inflammatione acute a membraneloru mucose; scaunulu acestei affectione morbide este, de ordinariu, la barbati, in uretra si in preputiu, éro la muieri in uretra, in vagina sau in matrice; acea-asi affectione se numiea alta data *gonorrea*; poporulni e connoscuta sub numele de *sculamentu* sau *scursore*; in fine medicii au inceputu acumu a se servi mai multu de cuventele : *wcrite* si *uretrovaginite*; — *blennorrhagia falsa*, scursore ce vine numai d'in superfici'a preputiului; *blennorrhagia primitiva*, care se manifesta la pucine dille dupo contactu si in loculu contagiatu, in opposicione cu *blennorrhagia consecutiva*, care se manifesta dupo mai multe septemane de la contactu; *blennorrhagia simpla*, care se manifesta singura, in opposicione cu *blennorrhagia complicata*, care e insocita si cu bubonie, cancri, etc.

* **BLENNORRAGICU** si *blennorrhagicu*, -a, adj., (franc. *blennorrhagique*); ce se tine de *blennorrhagia* : *remediu blennorrhagicu, ophthalmia blennorrhagica*.

* **BLENNORRHEA** si *blennorrhéa*, s. f., (ital. *blennorrhéa*, franc. *blennorrhée*, d'in βλέννα = blenna sau mucositare si d'in ῥεῖν = curare); scursore de materia mucosa si puruiosa d'in uretra; *blennorrhéa* este *blennorrhagia chronica*, mai vertosu la barbatu.

* **BLENNORRHEICU** si *blennorrhéicu*, -a, adj., (franc. *blennorrhétique*); care se tine de *blennorrhéa*.

* **BLENNOSU**, -a, adj., plenu de *blenna*, care coprende *blenna*; in speciale applicatu, in medicina, la famili'a affectio-

niloru de cari potu sufferi membrancele mucose: de aci ca substantivu femin. plur. : *blennose* (subintelligundu-se *affectioni*), a diecea familia d'in nosologi'a lui *Alibert*, in care se coprendu tote catarrele membraneloru mucose.

* **BLENNOTHORACE**, s. f., (franc. *blennothorax*, d'in βλέννα = mucositate si θώραξ = peptu); asiá se chiama in medicina catarrulu pulmonariu, allu doile genu d'in famili'a *blennose*.

* **BLENNOTORRHEA** si *blennotorrea*, s. f., (franc. *blennotorrée*, d'in βλέννα = mucositate, ὠτος = urechia si ῥέειν = curare); catarru de urechia, numitu mai simplu si *otorrea*.

* **BLENNURETHRIA**, s. f., (franc. *blennuréturie*, d'in βλέννα = mucositate si οὐρήθρα = urethra), in acea-asi insemnare cu *blennorrhagia*.

* **BLENNURIA**, s. f., (franc. *blennurie*, d'in βλέννα si οὐρος = urina); catarru allu besicei udului.

* **BLENNU**, -a, adj., (*blennus*, βέννος); proprie : mucosu, plenu de mucu, si de aci, prin metafora : bobleticu, prostu, stultu, stupidu.

* **BLEPHARACANTHA** si *blefaracanta*, s. f., (franc. *blépharacanthé*, d'in βλεφαρίς si ἀκανθα = gena si spinu); genu de plante d'in famili'a acanthaceoloru.

* **BLEPHARU** si *blefaru*, s. m., (franc. *bléphare*, d'in βλέφαρον = palpebra sau pleopa); se dice in botanica de firele ce formedia una specia de gene in giurulu peristomei certoru plante.

* **BLEPHARIDE** si *blefaride*, s. f., (franc. *blépharide*, d'in βλεφαρίς - βλεφαρίδης = gena, peru d'in gena); genu de coleoptere tetramere, d'in famili'a alticideloru.

* **BLEPHARIPTERU**, s. m., (franc. *bléphariptère*, d'in βλεφαρίς = gena si πτερόν = aripa); genu de insecte d'in famili'a athericereloru muscidi, cari adesea se afla pre vitrele ferestreloru si se desvolta in fungi.

* **BLEPHARICU**, -a, si *blefaricu*, adj., (franc. *blépharique*, d'in βλέφαρον = pleopa); ce se tine de gena sau de pleopa : *alefia blefarica*.

* **BLEPHARITE** si *blefarite*, s. f.,

(ital. *blefarite*, franc. *blépharite*, d'in βλέφαρον = pleopa); inflammatione acuta sau chronica a palpebreloru sau pleopeloru.

* **BLEPHAROBLENNORRHEA** si *blefaroblennorrhea*, s. f., (franc. *blépharoblennorrhée* d'in βλέφαρον = palpebra, βλέννα = mucositate si ῥέειν = curare); ophthalmia la prunci, affectione morbida care face se puroiedie palpebrele prunciloru.

* **BLEPHARONCOSE** si *blefaroncoze*, s. f., (franc. *blépharoucoze*, d'in βλέφαρον = palpebra si ὄγκωσις = inflare); inflare a palpebreloru sau pleopeloru.

* **BLEPHAROPHORU** si *blefaroforu-a*, adj., (franc. *blépharophore*, d'in βλέφαρον = palpebra si φέρειν = portare); care porta palpebre sau pleope, vorbindu proprie de animalu, sau metaforice, de certe plante alle caroru frundie au denti pre margine, cari formedia ca nisce gene.

* **BLEPHAROPHTHALMIA** si *blefaroftalmia*, s. f., (franc. *blépharophtalmie*, d'in βλέφαρον = palpebra sau pleopa si δφθαλμία = morbu de ochi); inflammare a palpebreloru sau pleopeloru, numita si *blennorrhagia palpebrale*.

* **BLEPHAROPLEGIA** si *blefaroplegia*, s. f., (franc. *blépharoplégie*, d'in βλέφαρον = palpebra sau pleopa si πληγή = plaga); paralysisa de palpebre sau pleope.

* **BLEPHAROPTOSE** si *blefaroptose*, s. f., (franc. *blépharoptose*, d'in βλέφαρον = palpebra sau pleopa si πτώσις = cadere); caderea palpebrei superioare, care se lasa pre ochiu asiá, in câtu cellu ce suffere de acestu reu, e nevoitu, candu vré se se uite la ceva cu ochiulu, se redice palpebr'a cu degetele.

* **BLEPHAROSTOMU**, -a, si *blefarostomu*, adj., (franc. *blépharostome*, d'in βλέφαρον = palpebra sau gena si στόμα = gura); cu gene la gura, vorbindu de certe plante, allu caroru perianthu are impregiurulu orificiului seu nesce fire, cari formedia ca si nesce gene.

* **BLEPHAROTITE** si *blefarotite*, s. f., (franc. *blépharotite*), de acea-asi insemnare cu *blepharophtalmia*.

* **BLESARE**, v., a face *blesu*.

* BLESIRE, v., a fi *blesu*, a avé defectulu de *blesu*.

* BLESITATE, s. f., defectu de *blesu*.

* BLESU, -a, adj., *blæsus* (βλακός); 1. cellu ce are petiorele strambe, si a- nume intorse afora, asiá încâtu nu pote amblá bene, ci calca cu greu si schiopetandu, si de aci : molle de petiore, schiopu, paralticu; 2. cellu ce pronuntia reu, balbu, balbuitu, si a nume : a) cellu ce nu pote pronuntia certe littere, ci le suplesce cu altele, celle mai dure, de essemplu, cu celle mai moi, cumu : *zudecu* in locu de *judecu*, *lupu* in locu de *rupu*, etc., defectu care se observa forte desu la copillii mici; b) cellu cui se incurca limb'a sau d'in unu defectu naturalu in organele vorbirei, sau pentru co a beutu multu, sau pentru ce vrenunulu d'in organele vorbirei e ammortitu, paralisatu, etc., (cuventulu pare a se legá de acea-asi radecina cu βλάξ, d'in care si *blaterare*; vedi acestu cuventu in dictionariu, cumu si *blegu*, *blotocarire*, *blejire* in glossariu).

* BLINDA, s. f., (ital. *blinda*, franc. *blinde*, isp. *blinda*); ca terminu de arte militare : lucru de apperare facutu d'in fascine sau manuchie de nuelle puse intre doue serie de pari de inaltinea unei stature de omu si destinatu a protege de inamicu luptatorii sau lucratorii, impedecandu-lu de a-i vedé ce facu (cuventulu e de origine germanica, *blende*, d'in *blenden*=*orbire*, si de aci : *ascundera*, *mascare*, *protegere*, etc., si de acea-asi radecina cu *blind*=*orbu*; déro a trecutu ca terminu militare nu numai in tote limbele romanice, ci si in altele, cumu in russesce sub form'a *blenda*, despre care vedi si la artiel. *blanda*; si de acea-a se pote adoptá si in limb'a nostra, afora déco nu amu preferi classiculu *plutiu*=*pluteus*, care are si insemnarea cuventului *blinda*).

* BLINDARE, v., (franc. *blinder*); a face una *blinda*, a umbrí sau protege cu *blinde* in contr'a bombeloru inamicului impressuratorii : *in tempu de impressurare a unei cetate se blindedia cu lem-naria si pamentu magazinele cu pulbere, edificiele celle mai formose, ospitiile, fere-*

strele si portile; de assemenea se blindedia puntile naviloru cu manuchie de curmeia de funi, cu saci impluti cu lana sau cu peru; asiá déro a blindá, in intellessulu seu cellu mai largu, va se dica a accoperi ceva cu ce e mai propriu a protege acellu ceva de effectulu bombeloru sau altoru proiectili.

* BLITEU, -a, adj., *bliteus*; de *blitu*, ce se tine de *blitu*, care are natur'a *blitului*; metaforice : vile, de neci unu pretiu, nefolositoriu, sau : insulsu (=nesaratu), stultu, bobleticu (in limb'a poporului cuventulu *spinacu* sau *spanacu*, care e una specia de *blitu*, inco se iea cu intellessu de *ceva fora gustu, fora importantia*).

* BLITU, s. m., (*blitum*, ital. *blito* si *bledone*, franc. *blitum* si *bletté*); genu de plante d'in famili'a chenopodiaceeloru, monandria digynia lui *Linneu*, d'in care speciele mai connoscute sunt : *blitulu capitatu*=*blitum capitatum* lui *Linneu*, alle cui foie se recommenda in medicina ca emollienti; *blitulu amaranthinu*=*amaranthus blitum* lui *Linneu*, planta leguminosa assemenea *spinacului* sau *spanacului*.

BOA, *boare*, *boariu*, etc.; vedi *boua*, *bouare*, *bouariu*, etc.

BOBLETICIA, s. f., stultitia, *stupiditas*; calitate de *bobleticu*.

BOBLETICU, -a, (in locu de *bobleticu*, si acestu-a in locu de *balbaticu* d'in una forma latinesca *balbaticus*, care a datu si in ispanesce *bobatico*, cu acellu-asi intellessu, casi allu nostru *bobleticu*; vedi si in glossariu : *bobleticu* si *bobu*), adj., ineptus, stolidus, stultus, *stupidus*; pucinu priceputu, fora precepere, fora judecata, prostu; care nu intellege sau intellege pre dosu, care veri-ce face, face reu si cumu nu se cade (de la insemnarea de *incurcatu in vorbire*, care e semnu de pucina potere de cugetare, *bobleticu* a trecutu usioru la insemnare de *lipsitu de precepere si judecata*; vedi *balbu*).

BOBLETIA, s. f., calitate de *bobletiu*, de acea-asi insemnare cu *bobleticia*.

BOBLETIU, -ia, adj., d'in una forma latina (*balbitius*), prin stramutarea lui *l* d'in syllab'a initiale in penultima si

prin transformarea lui *a* în *o*; de acea-asi însemnare cu *bobleticu*.

BOCA si *boce*, s. m., (*bocas* si *box-boets* = βωξ-βωξός si βόαξ-βόακος, d'in βόαγ = bouare sau mugire; vedi si *buga* in glossariu) (ital. *boca*, *boga* si *boce*, franc. *bogne*); genu de pesci marini d'in famili'a sparoidiloru, ce se afla pre longa termurele marei, si mai vertosu la gur'a fluviiloru.

BOCALE, s. f., si *bocaliu*, s. m., (*baucallis* = βακαλις si βωκάλιον, d'in una forma mai simpla: *bauca* = βαβκη, acellu-asi, prin scambarea gutturalei *c* în labiale *b*, cu *cauca* = καβκη; vedi si *cauca*, *caucu*), (ital. *boccale*, franc. *bocal*); vasu de pamentu sau de vitru cu gîtu scurtu si largu, éro in restulu corpului prezentandu forma de perfectu cilindru sau de unu conu trunchiatu, sau de doue conuri trunchiate, alle càroru basi impreunate formedia mediloculu pantecosu allu vasului (*borcanu*, datu in glossariu, a potutu essí d'in acea-asi fontana cu *bocaliu*, si a nume sau de a dereptulu d'in *bauca* = *boca*, ca si *cauda* = *codu*, prin suffissulu *anu*: *bocanu*, care in urma s'ar fi crescutu cu unu *r*: *borcanu*, ca si *borbona* in locu de *bobona*; sau prin intermediulu formei derivate *bocaliu*, care, prin stramutarea lui *l* in *r* [vedi litter'a *L*], ar fi luatu form'a *bocariu*, si d'in acesta forma apoi ar fi essitu; *bocariu*, *bocarmu*, si, prin stramutarea d'in locu a lui *r*, *borcanu*; s'ar poté inse ca *borcanu* se fia essitu d'in *barca* prin acellu-asi suffissu *anu* si fora alte însemnate scambari fonetice, afora de simpl'a intunecare a lui *a* în *o*: *borcanu* in locu de *barcanu*; déro intellesulu milita in favorea cellei d'antianu etymologia; macedoniculu *botia*, cu acellu-asi intellesu de *bocaliu*, pote fi in locu de *bocia*, de ore ce la Macedoromani *ci* se pronuntia de regula ca *ti*: *tinti* = *cinci*, *calti* = *calci*, etc. [vedi litter'a *C*], si prin urmare, in ce s'atenge de forma, cuventulu macedoromanu s'a potutu nasce d'in acea-asi radecina cu *bocale*, adeco d'in *boca* = *bauca*; déro atátu de partea intellesului, pentru-co însemna si *butilla*, câtu si mai vertosu de partea for-

mei se pote referi mai bene la acea-asi fontana, d'in care a essitu *bute*, *butoiu*, *butilla*, *bota*, etc.).

1. BOCE, s. m., vedi *boca*.

2. BOCE, s. f., *vox-voctis*, (ital. *boce* si *voce*, sard. *boje*, ispan. *voz*, franc. *voix*); sonulu ce emite d'in peptu pre gîtu si gura omulu si partea cea mai mare d'in animali; — cuventu, care si in latinesce se afla cu *b* in locu de *v*: *box* in locu de *vox*, (vedi litter'a *B*), si care in gur'a poporului d'in multe parti, mai vertosu la Macedoromani, s'a pastratu asiá de bene, fora se i pota luá loculu slavicultu *glasu*, introdussu numai prin mani'a ce aveau alta data carturarii nostri de a slavisa si fora neci una necesitate; derivatele d'in *boce*, cumu: *bocire*, *bocitoria*, *bocetu*, etc., sunt pretutendine forte populare; câtu pentru *boce* si alte derivate, se dicu si se scriu astadi mai multu cu *v*: *voce*, *vocare*, *vocatione*, *invocare*, etc.; si de acea-a desvoltari mai ample assupr'a intellesului cuventulu *boce* se voru da la articlulu *voce*.

BOCETU, s. m., pl.-e, clamor; ejulatus, lamentum, lessus; strigare cu voce mare, si in speciale, strigare plangerosa, plansetu cu voce mare, cu tipete, vaiete, etc.: *n'am mai auditu asiá bocete de muicri ca la immormentarea acestei fete*; *biet'a feta*, *morta in florea etatei*, *formosa si buna ca unu angeru*, *meritá cu totu dereptulu aceste bocete*; *sunt bocete de buccuria*, *ca si bocete de dorere*; *cu tote acestea bocetulu nu e totudea un'a espressionea unui addeveratu sentimentu de dorere sau de buccuria*; *feminele române*, *prin una datina d'in cello ce probedia ca mai bene romanitatea nationei nostre*, *se credu indetorate a dá bocete veri-carui mortu*, *veri-cátu de strainu le ar fi*, (vedi *bocitoria*); — *bocetu* differe de *bocitu*, ca si *mugetu* de *mugitu*, *ambletu* de *amblatu*, *suffletu* de *sufflatu*, *plansetu* de *plansu*, *risetu* de *risu*, (vedi suffissu *tu* si *su*; éro pentru etymologi'a lui *bocetu* vedi *boce*).

BOCIA, s. f., vedi *bocale* si *botia*.

BOCIRE, -escu, v., clamare; ejulare, lamentari, lugere, deplorare; (ital. *bociare*); a strigá cu voce, si in spe-

ciale, a strigá cu *boce* plangerosa, a plange cu *boce* mare, a tipá, a se vaietá, etc.: 1. ca transitivú sau obiectivú: *feminele române, in tote dominicele si alte serbatori, in reversatulu dioriloru, manecalamormente, ca se bocesc a fientiele care mai de currendu sau mai de multu sunt immormentate; sunt luni de candu doios'a mamma bocesce uniculu fiu ce avea, nemica nu pote allená dorerea si curmá bocetele ei; ce me bociti ca cumu asiú fi si moritu? me sentu in addeveru greu, déro nu me credu inco in stare de bocitu; la strabunii Romani se luau cu bani femine, ca se bocesc a pre mortu; a-cesta datina s'a bocestru intre noi, stranepotii, innobilata inco prin influenti'a crestinismului; coçi feminele române au de una detoria crestinesca si omenesca a bocí, fora neci una recompensa, chiaru pre mortii straini, si pre acci-a mai vertosu, cari n'au consangeni, ca se i bocesc a; elle credu co mortulu immormentatu, fora se fia bocitu de nemene, este espusu a fi desmormentatu si devoratu de lupi; 2. ca subiectivú sau intransitivú, mai allessu sub form'a reflexiva, a se bocí: destullu ai bocitu doue lune intregu, si ai bocitu diu'a si noptea; nu vedi co cu bocitulu nu poti se invedi pre cellu unu data mortu? lassu me se bocescu, coci bocetele mi mai usiorédia greu'a dorire ce mi appesa anim'a; déco cineva copresu de grea si mare dorere nu se pote bocí, este in mare periclu; mamni'a ce si vede uniculu fiu rapitu de crud'a morte, si sta ca immarmorita, fora se scota tipetu, fora se incepa a se bocí, e in periclu de a si essi d'in menti, de a innebuni; ce ve bociti asiá ca cumu ar fi se ve ommoria cinevi? feminele cu anima doiosa se bocescu si la vederea unei fientia pe care n'au vedutu de tempu indelungatu;—bocirea asiá déro este efectulu nu numai allu unei profunde dorere, ci si allu unui sentimentu de buccuria neasteptata; in totu casulu bocirea este manifestarea unui viu sentimentu; cu tote acestea bocirea se pote produce, mai multu inco de cátu plangerea sau mai bene lacrimarea, si fora una addeverata miscare a ánimeii: d'in*

frasile mai susu date se vede, co peno astadi la noi *muierele bocescu*, d'in detoria omenesca, unu mortu strainu, precumu *preficele*, la betranii Romani, *bocica*, pre bani, unu mortu strainu de densele; nuanti'a de bocire fora *sentimentu*, *bocire prefacuta*, resare mai allessu in form'a reflexiva a acestui verbu, care de alta parte este mai espressiva si mai energica, candu e vorb'a de unu sentimentu addeveratu, (vedi *reflexivu*, vedi si la *batere* essemple de energi'a de espresione a formei reflexive), (vedi *boce*).

BOCITORIA si *bocitore*; vedi *bocitoriu*.

BOCITORIU, -toria, s. adj., *ejulans*, *lugens*; *lamentabilis*, *lugubris*; *prætica*; care *bocesce* sau *se bocesce*: *bocitori* si *bocitorie* nu lipsieau la *immormentarea bunului si stralucitulu barbatu*; éro yorbindu de lucruri: care espreme dorerea: *bocitori'a lui voce in locu de misericordia ti inspira neplacere si desgustu*; — ca substantivú: a) femina, care bocesce unu mortu strainu, care nu i e consangenu, neci altu cumuva connoscutu si caru, ca si *prætica* la betranii Romani; b) cu intellesulu reale de *bocetele bocitorieloru assupr'a unui mortu* ce e in puntulu de a fi immormentatu, sau: *tempulu de bocire* assupr'a unui asseminea mortu, care vine dupo terminarea officiuu religiosu funebru, candu incepu preutii a cantá: *veniti, frati, de mi dati sarutarea cea mai de pre urma*, etc.; in acestu intellessu se serie si *bocitore* in locu de *bocitoria*: *officiulu religiosu funebru se terminasse si erau la bocitore, candu mortulu, care se vede co fuisse numai lesinatu, deschise ochii si se desceptá de marea boce unita a multoru muieri ce incepusse a lu bocí*.

BOCITU, *deploratus-a*; *ejulatus*, *lesus*; 1. participiu passivú d'in *bocire*: *bocitu* sau *nebocitu mortulu nu pote stá mai multu neingropatu*; 2. supinu d'in *bocire*: *nu e acumu tempu de bocitu mortii*; 3. de aci ca substantivú: *bocitulu are si ellu una mesura si unu capetu*;—differitu, in intellessu, de *bocetu*, (vedi acestu cuventu).

* BOLA, s. f., *βολα* (βόλα d'in βόλος =

de *bou*); laciú de guttu, arcanu, strangu de guttu, facutu antaniu d'in curea, d'in pelle de *bou*, apoi d'in lemnú sau d'in ferru, ce se pune in guttu, mai vertosu in guttulu criminaliloru si condamnatoru.

BOIANU, vedi *bovianu*.

* **BOLARE** si *bolariu*, adj., (ital. *bolare*, franc. *bolatre*); ce se tine de *bolulu armenicu*: *strate de pamentu bolari*, (vedi 1. *bolu*).

* **BOLBITE**, s. f., (franc. *bolbitis*, d'in *βόλιτον*=ballega); vedi si *bolbitu*; genu de plante d'in famili'a polypodiaceelorú.

* **BOLBITU**, s. m., *bolbiton* (*βόλιτον*); scrementu de bou, de vacca, de callu, etc.; ballega, ballegariu, (vedi 2. *bolu*).

* **BOLBOCERATE**, s. f., (franc. *bol-boceras*, d'in *βολβός*=bulbu si *κέρας*=cornu; vedi si *bolbu*); genu de insecte coleoptere pentamere, famili'a lamellicornelorú, care coprende sessespediece specie de insecte de forma forte convessa si appropie globulosa si cari anevoia se vedu, pentru cu ambla numai noptea, éro diu'a se ingropa, fienduco nu vedu la lumin'a dillei, ci numai in diarea noptei.

BOLBORE, s. f., vedi *bolbore* in glosariu si *volvore* in dictionariu.

BOLBU, s. m., (vedi *bulbu*).

BOLBURA, *bolburare*; (vedi *volbura*, *volvurare*).

* **BOLETACEU**, -a, (si *boretaceu*, vedi 2. *bolu* si *borete*), adj., (franc. *bolétaeé*); ce sémena cu unu *bolete* sau *borete*; de aci substant. femin. plur. : *boletacee*=famili'a fungiloru.

* **BOLETATU** (si *boretatu*, vedi 2. *bolu* si *borete*), s. m., franc. *bolétate*; nume genericu datu la sari cari resulta d'in combinationea acidului *boleticu* cu una base.

* **BOLETICU**, -a, (si *boreticu*, vedi 2. *bolu* si *borete*), adj., (ital. *boletico*, franc. *boletique*); estrassu d'in *bolete* sau *borete*: *acidu boleticu*=acidu estrassu d'in una specie de borete.

* **BOLETIFORME** (si *boretiforme*, vedi 2. *bolu* si *borete*, cumu si *forma*), adj., (franc. *bolétiforme*); care are for-

ma de borete, vorbindu de certi polypide ce sémena intru cátuva cu boretii.

* **BOLETINU**, -a, (si *boretinu*, vedi 2. *bolu* si *borete*), adj., franc. *bolétin*; care viédia intr'unu *borete*, vorbindu de certe insecte cari traiescu in boreti.

* **BOLETOIDE**, adj., (franc. *bolétoïde*, d'in *βολίτης*=bolete sau borete si d'in *είδος*=forma); care are forma de borete; de aci plur. mascul. : *boletoidi*=divisione d'in classea fungiloru, cari au de tipu genulu *borete*.

* **BOLIDE**, s. f., *bolis* (*βολίς*) (vedi si 2. *bolu*); 1. cercatore de profunditate, plumbu legatu de una acia, ce se baga si se lasa se se affunde in ap'a marei sau unui fluviu, spre a cercá si aflá aduncimea ei; 2. instrumentu de chirurgía, cu care se cérca una plaga sau se baga pre unu canale, ca allu besicei udului, de esemplu, spre a lu cercetá sau largí, specillu, etc.; 3. meteoru focosu, sau luminos, una stella cadente, de esemplu, si in speciale, globu focosu ce in rapidulu seu cursu prin ceru pare a se sparge cu detunatura si a arruncá d'in senulu seu *aerolithe*, (vedi si *aerolithu*).

* **BOLITOBIU**, -ia, adj., (franc. *bolitobie*, d in *βολίτης*=borete sau *βόλιτος*=*βόλιτος*=bolbitu sau ballega si d'in *βίτος*=vietia); care traiesce in *borete* sau in *bolbitu*; de aci ca substantivu, *bolitobie*=genu de insecte coleoptere pentamere, d'in famili'a *brachelytreloru*, insecte in genere forte mice, cari traiescu in boreti, in paisiu, in frundie putrede, in ballege, etc.

* **BOLITOCHARU**, -a, adj., (franc. *bolitochare*, cuventu compusu, in care antaniulu elementu este acellu-asi cu cellu d'in precedentele *bolitobiu*, éro allu doilé elementu e trassu d'in *χαρά*=placere); cui place a traf in *borete* sau in *bolbitu*, vorbindu de unu genu de insecte coleoptere pentamere d'in famili'a *brachelytreloru*, cari traiescu in *boreti* si in *ballege*.

* **BOLITOPHILU** si *bolitofilu*, -a, adj., (franc. *bolitophile*, d'in *βολίτης*=borete si *φιλεῖν*=amare); cui place *boretele*, care *ama boretele*, applicatu ca

substantivul la unu genu de insecte d'in ordinea dipterelor, famili'a tipularieloru, alle càroru larve traiescu in *boreti* sau *fungi*, éro, dupo ce attingu deplin'a loru desvoltare, ca se se scàmbe in nymphé, se бага in pamentu.

* BOLONU, s. m., *bolona* (βολώνης d'in βόλος=2. bolu si βνεϊσθα=a cumperá); care cumpera unu *bolu* de pesce, si de aci in genere : care cumpera sau vende pesce cu redicat'a, care face negotiu mare de pesce.

BOLTA, s. f., plur. *bolte*, (reu : *bolti*), camera, fornix, testudo; (ital. *volta*, ispan. *vuelta* si *boveda*, port. *abobeda* si *abobada*, provenc. *volta* si *vouta*, franc. *voîte* si *voûte*; nu d'in ungur. *bolt*, ci acestu-a d'in romanesculu *bolta*, precumu si bulg. si serb. *bolta*; romanesc. *bolta* nu este altu de càtu *volta*=ital. *volta*, in care *v* a trecut in *b*, ca si in ispan. *boveda*, ca si in *boce*, *berbece* si multe altele [vedi litter'a B]; *volta* apoi este femininulu d'in participiulu *voltu* allu verbului *volbere*=*volvere*, care se aude in multe locuri in gur'a poporului atátu in acesta forma de conjugationea a treia, càtu si in form'a de conjugationea antani'a : *volbare*, *involvere*; *v* initiale d'in acestu verbu si derivatele selle se aude nu numai ca *b*, ci si ca *h* : *inholbare* = *involvere*, *hultore* = *vultore*, *holbura* = *volbura* si *bolbura*); constructione arcata in lungu sau in giuru, si in speciale, coperementu de forma arcata sau emisferica : 1. proprie : *cerulu se intende asupr'a capeteloru nostre ca una bolta emisferica*, *albastra si adornata cu stelle*; *coperementulu basereceloru este de regula una bolta*; *coperementulu cellarieloru vaste este de asemenea una bolta*; *caver nele d'in senulu pamentului se termina in partea superioare cu bolte*; *una bolta de forma emisferica se chiama testudine*, *pentru co sémena cu testulu unei brosce testose*; *éro una bolta in langu se chiama fornice*; *cerulu*, fiindu co are form'a unei *bolte emisferice*, *iea diferitele numiri de bolt'a cerului*, *bolt'a ceresca*, *bolt'a stellata*, *bolt'a albastria*, etc.; — in respectulu basei de constructione, *boltele* se impartu in doue

mari categorié : *bolte cu unu senguru centru* si *bolte cu mai multe centre*; *boltele cu unu senguru centru* sunt celle a càroru curba, formata cu una sengura deschisura de compassu ce pleca d'in unu senguru centru, descrie totu de un'a una portione de cercu; arculu aceste categorié *de bolte* este sau unu semicercu completu sau una portione de semicercu de 180 de grade; *boltele cu doue centre* sunt celle ce nu se potu descrie cu una deschisura de compassu, afora déco nu se ieau, ca centre, diferite punte contigue; curb'a acestui *genu de bolte* este ellipsoide sau se compune d'in doue portioni de cercu, fia-care cu centrulu seu particulariu, si speciele celle mai conosciute sunt : *bolta delumbata* = camera delumbata (proprie : *bolta desellata* = franc. *voûte surbaissée* sau *voûte à anse de panier*, *bolta arcata ca tort'a de paneriu*), *bolta* allu carei arcu este una sectione de ellipse in cea mai lunga a ei dimensiune, in oppositione cu *bolta superelevata*, (franc. *voûte surélevée*), allu carei arcu este una sectione de ellipse in dimensiunea ei cea mai scurta, si cu unu cuventu tote *boltele neregulate* sau *miste*, cari au unu arcu de ellipse in una sau alta demensio; — mai tote speciele de *bolte* se referu la unulu sau altulu d'in celle doue generi descrise : *bolta annularia*, care se rédima pre doui muri cerculari paralleli; *bolta elicoide* sau *bolta in vertetiu*, care se inaltia invertindu-se in giurulu unui asse, ca bolt'a unei scare; *bolta sferica*, *bolta emisferica* sau *bolta copitorita*, care e cercularia in planulu seu, ca cea de la certe turnuri de baserica; *bolta muchiata* sau *bolta cu muchie*, care e formata d'in mai multe portioni de bolt'a, produssa d'in mai multe bolte, ce se imbinda intr'un'a sengura, etc.; — *bolta acustica*, asiá construita co vocea unui omu ce vorbesce incetu la un'a d'in extremitatile edificiului coperitu cu asemenea bolt'a se aude de altu omu de la extremitatea oppusa, fora ca persoanele ce se afla in punte intermediare se pota audí ceva; — *clia*'a *boltei*, petr'a d'in mediloculu boltei, de unde metafo-

rice : *cliai'a boltei* = punctulu capitale, punctulu sau momentulu cellu mai insemnatu intr'unu lucru orecare; — 2. metaforice : a) ce sémana cu una *bolta*, veri-ce lucru care, ca *bol't'a*, are una superfacia convexa si rotunda pre d'in afora, concava si arcata pre d'in intru : *bol't'a cranului*, parte superioare a osse-loru ce formedia craniulu ; *bol't'a palatului*, sau *bol't'a palatina* = cerulu gurei ; *bolta de vitia*, *bolta de verdetia* ; *limpedele ape alle riurellului cura sub bol't'a de verdetia a ripeloru lui* ; b) edificiu, allu carui coperementu este *boltitu*, si in speciale : *cellariu boltitu* sau *maga-sinu boltitu*, si de aci in genere : *maga-sinu* sau *pravallia*, fia si neboltita, destallu numai se fia unu mare si insemnatu stabilimentu de vendiare : *in boltele monasterieloru aggrumurau de tempuriu strabunii nostri de alle mancarei, pentru ca se aiba cu ce trai, candu incasionile barbariloru i facea se se retra-ga la adappostulu acestoru castelle, cari servieau la apperare pre câtu a religio-nei, pre atâtu si a nationalitatei ; déco-urei se cumperi lucruri bune, nu cumperá de la Judani, ce ambla cu mercile loru in spinare, ci te du la una bolta de ti cumpera tote de câte ai lipse ; frate teu merge bene cu negotiulu, bol't'a lui de metasseria e cea mai buna si mai cautata de cumperatori.*

BOLTIRE, -escu, v., concamerare, con-fornicare, 1. a terminá unu edificiu in *bolta* : *basericele de regula se boltescu* ; *cellariele vaste inco se boltescu* ; 2. de aci, prin metafora, a dá la ceva forma de *bolta*, si in speciale : a sapá in forma de *bolta*, a *escavá*, a *cuptori* : *apele sapa ripele, le captorescu si le boltescu.*

BOLTITU, -a, part. d'in *boltire*, luatu mai desu cu intellesu de adiectivu ap-plecatu la veri-ce are forma de *bolta* : *caverna boltita, palmele omului sunt mai multu sau mai pucinu boltite ; spinare boltita, gebosa, cocosiata.*

BOLTITURA, s. m., actione de a *bolti*, déro mai desu : resultatu allu ac-tionei de a *bolti* ceva, starea unui ce *boltitu* : *boltitur'a acestei bolte este per-fectu cercularia.*

BOLTU, s. m., capitellum ; capu de cuius sau de pironu, de acu, etc., — form'a masculina a lui *bolta*, si prin urmare de acea-asi radecina, ca *ceva rotundu* ; vedi si *boltu* in glossariu.

* 1. **BOLU**, s. m., plur. -i, *bólus* (*βόλος*, ital. *bolo*, franc. *bol*) ; massa mica de pamentu sau de altu ceva care de ordinariu are forma globosa, buccata sau buccatella de ceva : 1. proprie : a) buccatalla de pamentu, bulgaru, gleia, etc. ; b) imbucatura de pane sau de carne, si in speciale : cocollosiu de carne sau de pane ce se pune in unditia, ca se am-magesca si se attraga pescii, si de aci, prin metafora, veri-ce mediu de a am-magi, de a impacá pre cineva, ossu de rosu, etc. ; c) ca terminu de medicina sau de farmacia : specia de pilula de form'a unei olive, mai voluminosa si mai molle de câtu pilul'a ordinaria ; d) ca terminu de fisiologia : massa formata d'in ali-mentele mestecate si insalivate ; 2. metaforice : materi'a d'in care nasce unu *bolu*, si in particulariu de certe specie de pamentu limose mai friabili de câtu argill'a commune : *bolu de Armeni'a* sau *bolu armeniacu* = argilla rosia ce se afla nu numai in Armeni'a, ci si in multe parti alle Europei, si care este rosia mai multu sau mai pucinu inchisa, molle si grassa, dissolubile in apa ; *bolu orientale* = bolu assemine cellui armeniacu, care vine d'in Constantinopole.

* 2. **BOLU**, s. m., *bólus* (*βόλος*, d'in *βάλλειν* = arruncare) ; arruncatura, si in speciale : 1. la jocurele aleatorie, ar-runcatura de cubu sau de zaru ; 2. ar-runcatura de plessa de prensu pesci ; 3. concretu : a) câtu pesce se prende cu una arruncatura de plessa ; b) câtu se ca-stiga cu una arruncatura de zaru ; c) in genere : castigu, folosu, si mai vertosu ca medilocu de ammagire.

BOMBA, s. f., (ital. *bomba*, franc. *bombe*, vedi 2. *bombu*) ; 1. mare si grossu globu de ferru cavu, care se imple cu pulbere detunatoria si care arruncata cu machin'a bombaria, la loculu, pen-tru care e destinatu, crepa in mai multe buccati ce sferama, uccidu si ap-prendu pre unde adjungu : a *apprende*

una nave cu bombe, a incende una cetate cu bombe; de aci metaforice, evenimentu, scire neasteptata si rea, care imple de stupore : *scirea despre mORTEA tatalui seu fu una bomba pentru densulu*; — nu se scie bene neci unde, neci candu s'a aflatu, neci cine a aflatu acestu infricosiatu instrumentu de ommoriu; unii sustinu co ne ar fi venitu d'in Asi'a, altii co ar fi una inventione a Italiei d'in secululu XI, dero abiá in 1621 se fece, pentru antani'a ora, usu de dens'a in Franci'a; — 2. cu acellu-asi intellessu ca si *boba*, (vedi in glossariu : *bomba, boba* si *bobu*).

BOMBACARESSA si *bombacaresa*, s. f., 1. femina ce scie *bombacari'a*, 2. femina ce tine officina de lucratu sau de vendutu *bombacu*, 3. femina a *bombacariulu*.

BOMBACARIA, si *bombacaria*, s. f., 1. arte de a lucrá *bombaculu* : *bombacari'a este maiestria castigosa, a invetiá bombacari'a*; 2. multime de *bombacu*, sau obiecte lucrate d'in *bombacu*, *pan-dia*, *tortu*, etc. : *ce se faci cu atátu-a bombacaria ce ai cumperatu? se vede co ai vrutu se cumperi tota bombacari'a d'in mercatu*; 3. officina unde se fabrica sau vende *bombacu* si *bombacarie*.

BOMBACARIU si *bombacariu*, s. m., 1. care scie artea de a lucrá *bombacu* sau obiecte de *bombacu* : *bombacariulu nu pote fi bombacariu, deco n'a invetiátu bombacari'a*; 2. cellu ce tine stabilimentu de fabricatu *bombacu* sau obiecte de *bombacu*; 3. cellu ce tine officina de vendutu *bombacu* si *bombacarie*.

BOMBACE si *bombaciu*, s. m., (**bombax-bombacis**) *gossypion*, *xylum*; arborellu care dá *bombacu*, genu d'in famili'a malvaceelor, coprendendu arborei ce au flori mari, formose si cu ampla corolla, cari dau capsule rotunde sau ovali si acuminate cu trei sau patru despartiture in intru, cari continu in sene fiacare de la trei peno la septe sementie negre, ovoidi si infasciurate in nesce fulgi forte delicati; acesti fulgi se numescu *bombacu* sau *bombacu* : *bombacele pare a fi originariu d'in Arabi'a de media di; astadi bombacele se cultiva in câte cincii parti alle lumai; déro speci'a*

de bombace, care esiste mai bene la frigu, este bombacele erbaceu, care s'a potutu cultivá si in Europ'a; éro bombacele arborellu cu greu se pote acclimatá in terrele nostre; sementia de bombace, etc.

BOMBACELLU si *bombacellu*, s. m., *tenué flum xylum*; ca deminutivu d'in *bombacu*, insemna *bombacu suptire* si *bene resucitu*, adeco *firu suptire de bombacu*, care serve la cosutulu *comesieloru* si *altoru vestimente* sau la impletitulu *diferiteloru specie de retelle* pentru adornatu.

BOMBACINU, -a, adj., (**bombacinus**), *xylinus*; de *bombacu*, lucratu, tessutu, impletitu, etc., d'in *bombacu* : *pan-dia bombacina, comesie bombacine, stergariu bombacinu*; — ca substantivu : 1. masculinu, *bombacinu* (subintelleundu : *tortu, firu, vestimentu, etc.*); 2. femininu, *bombacina* (subintelleundu : *acia, pandia, comesia, etc.*).

BOMBACIRE si *bombacire*, -cscu, v., *gossypii lanugine tenuissima interfacire*; a pune *bombacu* intre doue stofe : *copertura de patu bombacita sau nebombacita; vestimentele se bombacescu, ca se tina mai caldu*.

BOMBACITORIU, -toria, s. adj., care *bombacesce* si scie *bombaci*.

BOMBACITU, 1. participiu d'in *bombacire* : *vestimente bombacite*; 2. supinu d'in acellu-asi verbu : *cátu se mi iei de bombacitu acesta copertura?* 3. de unde apoi ca substantivu abstractu : *bombacitulu acestui vestimentu costa forte multu*.

BOMBACITURA si *bombacitura*, s. f., *actione de a bombaci, déro* si mai desu : *resultatulu acestei actione : bombacitur'a este prea suptire la vestimentulu ce mi ai cosutu, de aco-a iea vestimentulu inapoi si pune-i una bombacitura mai grossa*.

BOMBACOSU si *bombacosu*, -a, adj., 1. plenu de *bombacu* : a) care coprende in sene multu *bombacu* : *tessutura bombacosa*; b) care produce multi *bombaci* sau multu *bombacu* : *terra bombacosa, statele meridionali alle unionei americane sunt bombacose*; 2. care e ca *bombaculu* : a) *flocosu, fulgosu, lanuginosu, operitu de una lanugine molle ca ful-*

gii : frundie bombacose, persica bombacosa, bombacosele gutuié; b) molle la tactu, mollessitu, affenatu : bombacosii fulgi, cu cari implemu perinele de culcatu.

BOMBACU si *bumbacu*, s. m., (fora plurariu), *gossypii* vel *xylil lanugo*; *xylinum*; 1. specia de lana ce da fructulu *bombacelui* si d'in care se fabrica differite stofe pentru vestimente si alte lucruri utili omului : *statele de mediadi alle unionei americane* esporta celle mai mari cantitati de *bombacu*; *Americ'a* tramette celle mai mare cantitate d'in *bombaculu* ce produce *Anglici*, alle carei numeroase si mari fabrice de *bombacu* aru cadé si s'aru ruina, candu n'aru mai fi alimentate cu *bombaculu Americci*, éro *millionile* de *Angli* ce traiescu cu lucrulu *bombacului* in acelle fabrice aru remané moritori de fome; pre longa inu, cânepa si lana, *bombaculu* este materi'a cea mai necessaria pentru vestimente; *bombaculu* consiste in nesce fulgi lungi, metassosi si forte suptiri, mai multu sau mai pucinu albi, cari infasciura sementiele fructeloru *bombacelui*; b) in commerciu differitele specie de *bombacu* se numescu dupo terrele, d'in care provinu: *bombacu de Georgi'a*, *bombacu de Carolin'a*, *bombacu de Arabi'a*, etc.; a *college*, a *scarminá*, a *torce bombacu*; *ciorapi de bombacu*, *comesie de bombacu*, *charteia de bombacu*, etc.; 2. prin metafora, obiecte facute d'in *bombacu* : a) *tortu*, firu de *bombacu* : *urditur'a pandiei* e de inu, éro *batatur'a de bombacu*, *pandia* si cu *batutura* si cu *urditura de bombacu*; a *bate bombacu in inu*; *bombaculu de tessutu* e bene *resucitu*, *bombaculu de impletitu ciorapi* nu este bene *resucitu*, si de aceea-a se chiama *bombacu deslanatu*, sau *lanosu*, sau *lanatu*; *totu asiú* este si *bombaculu de allessu* sau de *inforatu*, pre candu *bombaculu de impletitu certe retelle* cauta se fia bene *resucitu*; b) *tessutura de bombacu*, vestimente si alte obiecte facute d'in *assemenea tessutura* : e mai *sane-tosu a portá* pre *pelle lana decátu bombacu*; *lan'a* absorbe sudorea *pellei* si ne *appera de periclulu de a recí*, pre candu *bombaculu*, *nefiendu asiá de bibace* ca

lan'a, ne pote espune adesea la *recire*; 3. prin estensione : *fulgii*, *pufulu de pre superfaci'a certoru frundie* si *fructe*, cumu alle *gutuiului*, de *esemplu*; si de aci : *ceva delicatu* si *molle*, sau *mollesitoriu* : a *crește unu copillu in bombacu*.

BOMBANIRE si *bombalire* (cu l moiatu : *bombaire*), -escu, v., *bombilare*, *bombitare*; *susurrare*, *mussitare*, *secam murmurare*; 1. a dá una voce confusa ca a musceloru, albineloru, *bombariloru* si altoru insecte, a *bombitá*, a *bombilá* sau *bizif* : *erá una di d'in celle mai formose dille de primavera*, *albinele essieau cu multimea d'in stupi* si se *aventau bombanindu* cu *voia buna in aeru*; 2. a vorbí incetu, a vorbí intre denti, a *murmurá* sau *mormai* : n'am *potutu bene intellege ce bombanica d'in gura*; si in speciale, a spune incetu, a *murmurá* vorbe de *nemultiamire*, ce nu are ceneva coragiu a pronuntiá tare si pre *intellesulu* *cellui* cui sunt *adressede* : *candu ti dicu eu se faci, asiú vré se nu te mai audiu bombanindu*, (vedi 2. *bombu*).

BOMBANITORIU, -toria, s. adj., *bombitaus*, *mussitaus*, *morosus*; care *bombanesce*; care e dispusu a *bombani*, care *nemica* nu face cu *voia buna* sau care de *nemica* nu e *multiamitu*, ci de tote *bombanesce* : *nu mi e mai uritu nemica pre lune ca servitoriulu bombanitoriu*; *unu betranu bombanitoriu*, *cáru* cu *nemica* nu i *poti intrá in voia* : de i *faci bene, bombanesce*; de i *faci reu, erosi bombanesce*; i *facu déro* si eu in *pisma*, ca se *aiba de ce bombani*.

BOMBANITU, s. m., *bombitatio*, *mussitatio*; ca abstractu, si de aceea-a *fora plurariu* : *actione de a bombani* : *bombanítulu acestu-a allu teu nu mi place de locu*; *lassa-te déro de bombanitu*, *déco vrei se mai fi argatu la mene*; *fá currendu ce ti dicu, nu e tempu de bombanítu*.

BOMBANITURA, s. f., *bombitatio*, *mussitatio*; *resultatu allu actionei de a bombani*, *sonu* sau *vorbe bombanitorie* : *bombanitur'a albineloru*; *incetedia cu bombanitur'ele*, *déco vrei se nu ti tune in capu*.

* **BOMBARE**, v., (βομβεῖν) (vedi si 2. *bombu*), bombitare, obmurmurare, secum murmurare; irata verba murmurare, inepare, tonare, strepere; globos ignitos injicere; in gibbum flectere; 1. ca intransitivu : a) a bombitá, a bombaní, fiendu verb'a de murmurulu albineloru si altoru insecte, sau de murmurulu unui omu ce vorbesce incetu, ce pronuntia intre denti cuvente mai allessu de nemultiamire; b) a pronuntia vorbe de menia, a tuná de supperare in contr'a cuiva; c) a resuná cu potere, a bubuí, a dá unu sunetu potente ca allu *bombei* ce se sparge sau allu tunului ce iea focu; 2. ca transitivu : a) a arruncá *bombe*, a bate cu *bombe* una cetate sau una nave (mai bene decátu *bombardare*; vedi acestu cuventu in glossariu); b) a dá in parte unui ce form'a de *bomba*, a face convessu, a buricá : *peleria cu fundulu bombatu*.

BOMBARETIA si *bumbaretia*, s. f., vedi 2. *bombu*.

BOMBARIU, -ia, s. adj., 1. ca adj., care se tine de *bomba* sau de *bombu*; *machina bombaria* = machina de arruncatu *bombe*; 2. ca subts. masculinu, *bombariu* : a) care fabrica *bombe*; b) care incarca si trage *bombe*; in acestu intellesu form'a *bombistu* e mai propria; c) musca mare, vespe mare cu acu forte intieposu si veninosu, latin. *crabro*; in acestu intellesu cuventulu se aude pre a locurea cu forma mai multu sau mai pucinu modificata : a) prin stramutarea lui *b* in *d* : *bondariu* sau *bundariu*, β) apoi prin stramutarea lui *i* d'in ultima in penultima : *bondiaru* sau *bundiaru*.

BOMBICARE, *bombice*, etc.; vedi *bombycare*, *bombyce*, etc.

BOMBIRE, -escu, v., cu acelle-asi insemnari ca si *bombanire* sau *bombare* de sub 1.

* **BOMBITARE**, *bombitu*, v., bombitare; a bombaní continuu, a scote si dá una voce ca a certoru insecte, cumu albinele, muscele, etc. : *albinele bombita*.

BOMBISTU, s. m., vedi *bombariu*.

* **BOMBITATIONE**, s. f., *bombitatio*; actione de a *bombitá*.

* **BOMBITU**, s. m., pl. -e, *bombitatio*, murmur, fragor; sonu confusu mai multu

sau mai pucinu potente, de la *bombanitululu unei musce peno la bubuitulu tunetului sau allu tunului*, de la *urletulu urechiei peno la allu undeloru marei infuriata de fortuna*.

BOMBONE si *bomboniu*, s. m., ca augmentativu atátu d'in *bomba* cátu si d'in *bombu*, (vedi súffissu *one* sau *oniu*), *bombu mare*, *bubuitu*; *bomba mare*, si de aci : veri-ce altu globu mare, sau veri-ce altu lucru ce da unu mare si potente sonu, (vedi 1. *bombu* si *bomba*).

BOMBONEZARE si *bumbunezare*, v., tonare, intonare; la Macedoromani, cu insemnare de a dá unu *bomboniu*, a bubuí, si in speciale cu insemnarea de verbu impersonale, ca *tunare* la Dacoromani : *scapera si bomboneza* va se dica *fulgera si tuna*, (vedi *bombone*).

1. **BOMBU**, -a, adj., morosus, querulus; mussitans, secum murmurare assuetus; convexus, inflatus; rotundus; 1. care nu vorbesce bene, care bombanesce, vorbesce intre denti, asiá co nu se aude neci se intellege bene ce spune; 2. care are invetiulu de a *bombaní*, de a se plange de veri-ce, de a nu face cu voia buna ce i se dice se face; care nu primesce cu multiamire ce i se face, ci de tote se plange *bombanindu*; 3. inflatu, buccatu, convessu, rotundu, etc. (vedi si 2. *bombu*).

2. **BOMBU** si *bumbu*, s. m., *bombus* (βόμβος); globus, globulus; 1. sonu surdu si confusu mai multu sau mai pucinu potente, de la *bombanitululu unei albine peno la bubuitulu tunetului* : *audieam bombulu albineloru de la stupin'a vecina*; *m'am desceptatu in bombulu undeloru fluviului*, *pre a cui ripa addormissem*; *unu bombu de passi de calli se audiea in departare*; *in bombulu unei vertetiu nu pote urechi'a appercepe unu sonu musicale*; — in speciale se applica la sunetulu produsu de una *bomba* sau mai multe, de unu tunu descarcatu sau mai multe : *unu bombu assurditoriu de artillaría incepú se se audia d'in tote partile cetatei impressurate*; 2. obiecte, cari dau sau scotu *bombu*, sau cari, casi *bomb'a* sau *insectele ce bombita*, au forma mai multu sau mai pucinu rotunda si glo-

bosa, si in speciale : a) rectulu, partea intestinului de la sedutu pre care essu sosementiele omului si altoru animal, si care se chiama si *matiulu curului*; capetulu esternu sau orificiulu acestui mati se dice *bombaretia* sau *bumbaretia*; b) globu mai mare de metallu : *bombulu ce termina turnulu acestei biserice*; la *celle doue capete alle culmei se aflá cáte unu bombu*; sau mai micu de materie ori si de metallu, nasturu rotundu : *formosi bombi de auru adornau amendoi peptii vestimentului seu*; *am perdutu unu bombu de la hét'a camesiei*; *am se ti cumperu una parechia de bombi de corallu pentru bettele cumesieloru*; *doi splendidi bombi de adamante radiau pre peptulu seu*, (vedi si in glossariu : *bobu*).

BOMBULIU, -*lia*, si *bumbuliu* (si cu *r* : *bomburiu*), adj., rotundus, globosus; bucculentus, in aretum collectus; rotundu, globosus, sfericu; *unu vasu de vetru bombuliu, cumu e una carafa*; in speciale, rotundu la facia, cu bucecele grasse si rotundiore : *am doi copilli bombulii si formosi ca doi cupidoni*; si de aci : grassu si indesatu, mai grossu de cátu s'ar cuvení in proportione cu inaltimea : *deco e bombulia, cumu pote fi formosa nuireea ce mi recommendi de socia?* (vedi 1. *bombu* si 2. *bombu*).

BOMBURARE si *bomborare, bumburu* (si *bomburezare, bomburezu*), v., titubanter loqui, balbutire, balare; ca derivatu d'indeminutivulu *bomburu*, a dá sau scote unu micu *bombu*, a pronuntiá reu sonurile limbei sau inganá reu tonurile musicali, si prin urmare : 1. a vorbí incetu, reu si incurcatu; a *bombani* cuvente neintellesse; *gongurare*, care pare a fi, prin stramutarea labialei *b* in gutturalea *g*, acellu-asi cu *bomburare*, (vedi *bobu* in glossariu, si litter'a *G.* in dictionariu), dice mai multu de cátu *bomburare*, in acestu intellessu, co *gongurare* se applica exclusivu la sunetele fora sensu, ce pronuntia pruncii inainte de a invetiá a vorbí; 2. a inganá unu cantecu ca cellu cu care nutricile addormu pruncii; 3. vorbindu apoi de insecte, a *bombani* forte incetu, a produce unu *bombu* abia perceptibile.

BOMBISIORU si *bumbisioru*, s. m., deminutivu d'in *bombu* in insemnarea de sub 2.

BOMBURU, s. m., deminutivu d'in *bombu* in insemnarea de sub 1, *bombu abia perceptibile*.

BOMBUTIA, s. f., deminutivu d'in *bomba*.

BOMBUTIU si *bumbutiu*, s. m., deminutivu d'in *bombu*, de acea-asi insemnare cu *bumbisioru*.

* **BOMBYATU**, s. m., (franc. *bombyate*); nume genericu applicatu in chymica la sari formate d'in combinationea acidului *bombicu* cu una base.

* **BOMBYCALE**, adj., (franc. *bombycal*); care sémena cu unu *bombyce* : *fluturi bombycali*.

* **BOMBYCE**, s. m., *bombyx*, (βου-βοξ); (ital. *bombice*, franc. *bombyce*); genu de lepidoptere nocturne, d'in cari celle mai multe specie dau una materia metassosa; speci'a cea mai insemnata este *bombycele*, in intellessu strinsu, sau asiá numitulu *verme de metasse* = *bombyx mori* lui *Linneu*; — genu de plante d'in famili'a malvaceeloru, (vedi *ibiscu*).

* **BOMBYCELLU**, s. m., (franc. *bombycelle*, deminutivu d'in *bombyce*); sectione d'in genulu de plante, *ibiscu*, famili'a malvaceeloru.

* **BOMBYCIA**, s. f., (franc. *bombycte*); genu de lepidoptere nocturne, d'in famili'a noctuidiloru, avendu de tipu *noctua viminalis*.

* **BOMBYCIANU**, -a, adj., (franc. *bombyciana*); care sémena cu *bombycele*; de aci plur. femin. : *bombyciane*, antani'a famili'a d'in lepidopterele nocturne.

* **BOMBYCICU**, -a, adj., (vedi *bombycu*).

* **BOMBYCIDE**, adj., (franc. *bombycide*); care sémena cu *bombycele*; de aci subst. femfn. plur. : *bombycidi*, tribu de insecte d'in famili'a lepidoptereloru nocturne, cari au de tipu genulu *bombyce*, cu septe specie.

* **BOMBYCINARE**, v., *bombycinare*; a lucrá metasse, (vedi *bombycinu*).

* **BOMBYCINATORIU**, -*toria*, s. adj., *bombycinator*; care *bombycina*, lucra-

toriu sau fabricante de metasse, metasariu sau cultivatoriu de *bombyci*.

* **BOMBYCINU**, -a, adj., *bombycinus*; de *bombyce*; ce se trage d'in *bombyce*: fire *bombycine*=fire de metasse ce se trage de pre *bombyce*; — de aci ca substantivu : 1. masculinu, *bombycinu* (subintelligundu-se *firu*, etc.), 2. ca femininu, *bombycina* (subintelligundu-se *materia*, *stofa*, *tessutura*, etc.); — de acea-a ca adiectivu si cu insemnarea de *metasse*, care e facutu d'in *metasse*.

* **BOMBYCU**, -a, adj., (ital. *bombico*, franc. *bombyque*, prescurtatu d'in *bombycicu*-a); care vine d'in *bombyce*: *acidu bombycu*, acidu trassu d'in *bombyce* sau verme de metasse.

* **BOMBYCIVORU**, -a, adj., (franc. *bombycivore*, d'in *bombyx*=*bombyce*, si d'in *vorare*=devorare); care se nutresce cu *bombyci*.

* **BOMBYDE**, s. adj., (franc. *bombyde*); genu de insecte d'in famili'a meliferelor, ordinea *hymenopterelor*, avendu de tipu *crabonele*; tote speciele bombydiloru, cumu, de esemplu, albinele, se compunu de trei sessuri : masculi, femine si neutri; déro societatile formale nu tinu, ca alle albinelor, mai multu de unu annu, ci pre la mediloculu tomnei se spargu si se respescu; feminele ingrecate se ascundu in crepaturele muriloru, in scorburele arburiloru, unde siedu iérna peno la inceputulu primaverei; neutrii si masculii moru toti la antaniele dille de geru, (vedi *bombu* si *bombariu*; vedi si *mellisferu*).

* **BOMBYLA**, s. f., (franc. *bombyle*, *βουβόλη*=sonu de albina; vedi si *bombu*, *bombyce*, etc.); genu de insecte d'in ordinea dipterelor, famili'a tanystomeloru, tribulu bombylarielor, care coprende unu mare numeru de specie avendu ca caracterie communi corpu latu, turtitu si coperitu de desi peri, capu micu, rotundu si armatu de una lunga proboscide, petiorele lunge, aripele mari si sborulu forte rapidu.

* **BOMBYLARIU**, -ia, adj., (franc. *bombylaire* si *bombylier*); care sémèna cu una *bombyla*: *insectu bombylariu*; de aci substant. plur. femin. : *bombylarie*,

tribu de insecte d'in ordinea dipterelor, famili'a tanystomeloru, coprendendu treisprediece generi, cari au de tipu genulu *bombyla*.

* **BOMBYLIFERU**, -a, adj., (franc. *bombyliferè*); propie care porta *bombyle*, vorbindu de una planta alle càrei frundie au asemenare cu insectulu numitu *bombyla*.

* **BOMBYLITU**, -a, adj., (franc. *bombylite*); care se tine de *bombyla*; de aci ca substant. femin. plur. : *bombylite*, un'a d'in divisionile ordinei dipterelor, fondata pre metamorfosea genului *bombyla*.

BONA si *buna*, s. f., *avia*, femina quæ puerum educandum suscipit; 1. mósia, mamma a mummei sau a tatalui; 2. femina insarcinata cu preveghiarea si crescerea unui copil; — in cellu d'in urma intellesu, dupo franc. *bonne*, cu acea-asi insemnare; in romanesce, ca si in francesce, s'a luatu femininulu adiectivului *bonu* ca substantivu cu intellesu cu totulu speciale, (vedi *bonu*).

* **BONACIA**, s. f., *malacia*, *maris molities*; (ital. *bonaccia*, franc. *bonace*); incetu perfectu allu marei, candu superficiala ei nu se misca de locu : *marinii se temu de bonacia ca semnu ce annuntia veri una mare fortuna*; applectatu si la aeru, candu se afla cu totulu trancillu, asiá in câtu neci cea mai mica bore nu adeia (d'in *bonu*, si a nume d'in una forma *bonaciu*=*bonaccio*, applectatu la *bene*, cu insemnarea de *prea bunu*, ca si *fugaciu*, applectatu la *fuga*, luandu-se *benc*, cu insemnare de *tempu bunu*, (vedi *bene* cu acesta insemnare; compara si *imbunare* sau mai bene *resbunare* cu insemnare de *a se face tempu bunu*, a *insenini*, etc.).

BONACREDENTIA, s. f., vedi *credentia* si *bonu*.

BONA VOINTIA si

BONA VOLIENTIA, s. f., vedi *volentia* si *bonu*.

BONETATE, vedi *bonitate*.

BONETIA, s. f., *bonitas*; cu acellu-asi intellesu ca si *bonitate*, inse mai pucinu commune de câtu acestu d'in urma cuventu; compara ispan. *bonicia*, provenc. *bonessa* si *boneza*, cari au acea-asi

forma si acellu-asi intellesu cu allu nostru *bonetia*.

BONICA si *bunica*, s. f., *avia*; deminutivu d'in *bona*, cu intellessulu de *mosia* de sub I.

BONICELLU, *bonicella* si *bunicellu*, -a, adj., *bellus*, *bellulus*; deminutivu d'in *bonu*, ca adiectivu : *cu unu leu poti comperá bonicellu vinu; dici co bucatele sunt bone fora-se fia neci macariu bonicelle*, (vedi si *bonisioru*, *bonutiu*).

BONICU si *bunicu*, s. m., *avus*; deminutivu d'in *bonus* sau *bunu*, cu intellessu de *mosiu* sau tata allu mammei ori allu tatalui, (vedi *bonu* ca substantivu sub II).

* **BONIFICARE**, *bonificu*, v., (vedi *bonu* si *facere*), (ital. *bonificare*, franc. *bonifier*) : 1. a face *bonu* sau *mai bunu*, a imbunetá, vorbindu mai vertosu de lucruri de cultura sau de constructione : *agrii se bonifica prin stercu, care i ingrasia si le da noue poteri de productione; acelle parti alle terrei s'au bonificau in gradu sentitoriu, de candu s'au scursu baltile ce le infectau; si bonifica cineva cas'a, candu prin reparatiuni bene intellesse sau maresce commoditatea ei sau adauge la dens'a incaperi necessarie*; 2. ca terminu speciale de finantie, a considerá de *bona* una spesa, si a ua creditá : *naululu de la Gallati la Constantinspole ti l'am bonificatu la commissiunariulu meu d'in ultim'a cetate*; sau, a suppleni unu deficitu de finantie : *déco nu ti voru adjunge emolumentele functionei ce ti am datu, ti voi bonificá cu d'in allu meu ce ti va lipsi; in locu de a ne bonificá, ne a damnificatu*.

* **BONIFICATIONE**, s. f., (ital. *bonificazione*, franc. *bonification*); actione de a *bonificá* : *veri-ce bonificatione a agriloru este folositoria; nu ti potu mai multu accordá de cátu bonificationea speseloru ce ai facutu; si cu intellessu concretu de resultatulu allu bonificare, lucru bonificatu : vreu se mi tini in buna stare tote bonificationile de pre mosi'a ce ti dau in arrenda*.

BONISIORU si *bunisioru*, -a, adj., *bellulus*, deminutivu d'in *bonu* ca adiectivu : *bumbaculu acestu-a ar fi bonisioru, deco n'ar fi prea deslanatu; vinulu ce benu*

ar fi bonisioru, déco n'ar fi nou, (vedi si *bonutiu*).

BONITATE si *bunetate*, s. f., *bonitas*, *probitas*; *benignitas*; *humanitas*, *affabilitas*, *comitas*; *beneficium*, *officium*; *gratum*; (ital. *bontá*, ispan. *bondad*, provenc. *bontat*, franc. *bonté*); calitate de *bonu*, in multiplele si variele insemnari alle acestui cuventu, abitudine de a fi *bunu*, sau de a face *bene*, cumu si *benele* ce e sau se face, fia materiale, fia morale : 1. in intellessu materiale : a) aptitudine de a fi utile, de a servi altuia, de a impleni scopulu, la care e destinatu : *bonitatea ape, vinulu si altoru beuture* sta in utilitatea loru pentru sanetatea si crescerea poteriloru celloru cari le beu; *bonitatea aerulu* sta in curati'a si salubritatea lui; *bonitatea climi* sta in dulcetia, in acea temperatura ce adjuta ca mai bene desvoltarea fientieloru, cari traiescu in acea clima; *bonitatea agrulu* e capacitatea lui de productione ca mai mare in folosulu omulu; *bonitatea unui animale* : *bonitatea callulu*, *bonitatea boulu*, *bonitatea canelului*, etc., sta in aptitudinea de a face servitiulu ce se cere de la densulu, cumu, spre essemplu, de la *cane* in genere se cere a custodi *bene* cas'a sau turm'a, éro in parte : *bonitatea canelului de venatore* sta in aptitudinea lui de a ulmecá si scorní venatulu sau de a ulmecá, aflá, *urmari* si *prende venatulu*; *bonitatea remediiloru* sta in efficacitatea loru, in capacitatea de a produce de certu effectulu, pentru care se prescriu; *bonitatea vestimentelor* sta in parte in calitatea loru de a fi comode si de a scuti bene de intemperie, parte in calitatea de a tiné si traí multu, de a nu se deteriorá currendu; de asemenea : *bonitatea pandiei*, *bonitatea pannurei*, etc.; b) curati'a, sinceritate, stare in care unu lucru este fora ammesticu, coprende numai materi'a ce constitue addeverat'a lui natura, nu e falsu sau falsificatu : *bonitatea aurulu* sta in aptitudinea lui de a servi la usurile ce vremu a face de densulu, déro si in gradulu seu de curati'a, in asiá numitulu *titlu* allu acestui metallu; asiá si : *bonitatea argentulu*, *bonitatea ne-*

stimatelor, bonitatea sarei, bonitatea mercilor ce se cumpera si se vendu, etc.; bonitatea unui cantariu, bonitatea unei bilancie, bonitatea unei mesure in genere sta in nefalsitatea, in justeti'a ei; — 2. in intellesu ideale: a) pentru facultatile inteligentiei, cumu si productele acestoru-a: bonitatea judecatei, bonitatea judeciilor, bonitatea rationamentului, bonitatea stilului, bonitatea arhitecturii, etc.; b) mai desu inse pentru vointa, ca dispositione abituale de a face totu de una bene, si neci una data reu, de a face bene chiaru cu daun'a sea, de a face bene si celloru ce ne facu reu, bonitatea de anima, bonitate de sufletu, care, cumu dice strabunulu Cicerone, este una dispositione naturale si constante de a face bene, dispositione ce neci cresceneci scade dupo impregiurari = perpetua naturalis bonitas, quæ nullis casibus neque augetur, neque minuitur, (vedi si bene si bonu in acea-asi insemnare); bonitatea, in acestu intellesu, este, pre pamentu, numai attributu allu omului, care senguru se pote redicá prin intelligentia la connoscenti'a ordinei eterne si lucrá cu libertate la realisarea si mantinerea acellei ordine; atributulu bonitater morale appropia pre omu mai multu de creatoriulu seu, precum contrariulu bonitater, reutatea, departedia ca mai multu pre omu de Domnedieu; coci bonitatea in tota poterea cuventului este primulu atributu allu lui Domnedieu, este insusi Domnedieu, si de ací espressioni ca: bonitatea divina, bonitatea ceresca, bonitatea suprema, bonitatea infinita, etc., insemnandu tote atátu cátu si Domnedieu, care este bonitatea insasi; bonitatea in acestu inaltu gradu este santitatea si prin urmare, casi santitatea in tota poterea cuventului, bonitatea numai in Domnedieu resede; bonitatea omului, in care appetitele bestiei sunt in continuu bellu cu cerentiele rationei, nu atenge si nu pote atenge in neci unu momentu allu vietiei la gradulu de santitate; ha inco bonitatea in omu nu e decátu virtutea, adeco poterea morale desvoltata de omu in lupt'a sea pentru bone in contr'a reului, asiá in

cátu in intellesu rigorosu nu poté fi vorb'a de bonitate in omu, ci numai de virtute, de applicarea energiei lui spre a adjuge la bonitate; in limb'a nostra, asiá cumu ua vorbesce poporulu, bonitate e, in addeveru, sinonimu cu virtute, asiá in cátu acestu d'in urma cuventu, sub form'a virtute, are esclusiv, in limb'a poporului, intellessulu mai originariu de potere corporale, ce are si in latinesce, precandu in intellessulu morale allu cuventului virtus se dice bonitate; bonitatea omului asiá déro, in cellu mai inaltu intellesu allu vorbei, este virtutea sau vointi'a constanta si nestramutata de a se conformá cu ordinea eterna sau cu legile reconoscute de rationea lui; in acellu-asi intellesu bonitate e sinonimu si cu onestate, (vedi bonu si bene pentru mai ample desvoltari in acestu respectu); de ací vine co bonitate, precumu se dice cu intellessulu de virtute in genere, asiá se ica si cu intellessulu de una virtute orecare speciale, déro mai allessu pentru acelle virtuti ce se numescu sociali si cari destingu in particulariu pre omulu sociale de ferele selbatiche, cumu: justitia, blandetia, benevolentia, benignitate, generositate, liberalitate, indulgentia, clementia, affabilitate, politetia, etc., in oppositione cu virtutiele individuali, ca: temperantia, sobrietate, continentia, sau cu virtutiele ce ceru una mare energia, ca: barbatia, fortitudine, coragiu, despretiu de morte, etc.; asiá, de essemplu, in urmatorele frasi bonitate inseamna un'a sau alt'a d'in virtutiele asiá numite sociali: α) bonitatea lui nu pote sufferi se veda pre unu semene allu seu sufferindu de frigu si de fome (bonitate = umanitate, filantropia, caritate crestinesca); in acestu intellesu se afla de atátea ori, in cartile basericesci, bonitatea unita cu filantropi'a lui Domnedieu: ca unu bonu si de omeni iubitoriu; β) marei bonitate a sociului teu esti detoriu, co nu ti ai perdutu totu ce ai avutu, (bonitate = probitate); γ) totu ce possu, reconoscu co le amu obtinutu de la bonitatea tea, (bonitate = liberalitate, generositate, munificentia, etc.); δ) n'asi fi credutu

ca bonitatea tea se merga peno acollo, in câtu se mi ierte cea mai cruda offensa ce ti poteam face; cu bonetatea potemu invinge si face adesea amici pre cei mai inversionatii nimici, (bonitate=generositate, magnanimitate); bonitatea Domnitorului intaresce tromulu seu, (bonitate = benignitate, beneficentia, blandetia, clementia); nobilele comite ne primî si ne tractâ cu multa bonitate, (bonitate=affabilitate, politetia); de aci locutionile de politetia: a face bonitate, a avé bonitate, cu cari ne adressâmu cotra vericine si chiaru cotra inferiori, caroru-a amu avé totu dereptula a vorbi cu tonu imperativu: aibi bonitate, de mi addu si apprende una lumina; fa bonitate, de mi du aceste carti peno a casa; aveti bonitate, ve rogu, de vorbiti mai incetu; de aci si locutionea elliptica: bonitatea tea, bonitatea vostra, bonitatea Domniei telle, etc., care intrega, fora ellipse ar fi: acesta-a e bonitatea tea, sau: acesta-a arreta bonitatea tea, etc., si care e una formula de politetia, prin care se respunde la bon'a primire, la laudele, la ceremoniele altui-a: bonitatea Domniei telle, co stâmu asiâ de commodi; bonitatea Domniei telle, co mi dici, co am copîi formosi ca si mene; — a face bene se dice cu acellu-asi intellesu ca si a face bonitate sau a avé bonitate: fa bene de redica cellu condeiu de diosu = aibi bonitate sau fa bonitate, de redica cellu condeiu de diosu; câte trelle locutionile se dicu si in ironia, espremendu ammenitiare sub forma de rogatione: fa bene de te carra de aici = ai bonitate de te carra de aici = fa bonitate, de te carra de aici; déro a face bene si a face bonitate nu au, cumu are a avé bonitate, si insemnarea de a benevoî = a condescende = dignari: Domnulu avé bonitatea de me ascultâ cu blandetia si patientia; si in acestu d'in urma intellesu a avé bonitate se dice adesea in ironia: amiculu devenitu acumu boiaru avé bonitatea de a mi dá connoscentia si a me salutâ cu tonu mundru ca pre unu inferiore allu seu; e) prea multa bonitate degenera sau in simplicitate: in bonitatea ega acestu omu credé co toti omenii sunt

ca densulu, si se lassa se l'inselle toti, sau in imbecillitate de caracteriu: bonitatea parentiloru corrupe pre copilli; nu se cade a duce bonitatea peno acollo, in câtu se permittemu blastematiloru a ne batujocori si despoia fora tema de punitione; — 3. atâtu in insemnările de sub 1. câtu si in celle de sub 2., cuventulu bonitate, ca abstractu, nu are, de regala, plurariu, cu tote aceste bonitate se pune adesea si in plurariu: a) candu in insemnarea de sub 1. a), este vorb'a de mai multe diverse calitati bone alle acellui-asi lucru: nu ti am descrissu inco tote bonitatile acestei terre; b) déro mai desu in insemnarea de sub 2., candu este vorb'a nu de despositionea insasi de a face bene, ci de manifestarea ei prin fapte, candu adeco prin bonitate se intellege beneficiu, servitiu, indetorire, ajutoriu, etc.: multe bonitati am vedutu de la tene, fa-mi déro si bonitatea ce ti ceru acumu; cine adapa unu insetatu, face mare bonitate; Domnedieu cu mâna larga respande bonitatile selle asupr'a celloru peccatosi ca si asupr'a celloru santi; bonitatea ce mi faci astadi iptrece nenumeratele bonitati ce n'as incetat a mi face peno acumu; a face bonitate = a indetori, a servi, a se arretâ indetoritoriu si plenu de benevolentia si politetia, (vedi si mai susu); — 4. mai multu de câtu veri-care altu substantivu, bonitate se construe cu prep. de-si unu substantivu, pre longa care ar fi cautatu se stea adiectivulu bonu ca attributu: bonitate de omu, bonitate de cutitu; mi s'a stricatu bonitate de vinu; am perdutu una bonitate de copillu; mi s'a innecatulu bonitate de bou, etc. (In gur'a poporului, d'in caus'a lui de urmatoriu, te d'in capetulu cuventului bonitate se taia, asiâ in câtu se aude: bonitâ de omu, bonitâ de cane, etc., in locu de: bonitate de omu, bonitate de cane). Assemeni espressioni, caroru-a aflâmu analoge in limba latina: stupor corvi = stupore de corbu, sunt de una nespusa energia, asiâ in câtu bonitate de omu dice mai multu de câtu omu forte bonu, de ore ce prin bonitate de omu vremu a intellege co acellu omu este bonitatea

insasi, bonitatea impellicciata; numai se nu se confunda acestu intellesu cu cellu altu, ce au acelle-asi espressioni, candu adeco substantivulu concretu ce se lega de cellu abstractu prin *de*, este unu addeveratu attributu, asiá in câtu *bonitate de omu* se insemne *bonitatea omenesca*, (vedi prep. *de*).

BONU si *bonu*, -a, adj., bonus (vechia forma: *duonus*, ca si *duellum* in locu de *bellum*, bis in locu de *duis*, *blinus* in locu de *duinus*), multiplele si variele insemnari alle romanescului *bonu* correspundu, de regula, cu alle latinescului *bonus*, cumu se va vedé d'in desvoltarile particularie; — I. ca adiectivu: A. in genere, luat absolutu, bonu insémna: care are perfectionea genului seu, care e in addeveru asiá cumu cere natur'a sea, si se dice: 1. despre lucruri: a) materiali sau corporali: *bona terra, bona clima, bonupamentu, sementia bona, lemnus bone, vinu bonu, mancare-bona, apa bona, pomebone, carnebona, prandiu bonu, bona cena*; — *pannura bona, vestimente bone*; — *ochi boni, urechia bona, voce bona, bone petiore, bone bracie, boni denti, bone masselle, bonu nasu*; — *bonu orologiu, bona spatu, bonu cutitu, bone instrumente*; — *bani boni, auru bonu, argentu forte bonu, ferru de cellu mai bonu*, etc., — in acestu intellesu si latin. *bonus*: *bonus ager* = agru bonu, *boni nummi* = boni bani; — b) despre lucruri spirituali: *bona memoria, bona natura, bonu sensu, bona judecata, bona intellegere, bona opinione, bona idea, bone probe, bone argumente, bonu modu, idee bone espresse in limba bona, bone motive, causa bona, doctrina bona, bone principie, bona regula de portare*, etc.; asiá si latin. *bona oratio, bona ars, bona compositio* = bona cuvintare, bona arte, bona compositione. — 2. despre omeni si alte animali: *unu bonu tata, una bona mamma, bone sorori, boni frati, bonu autoriu, boni marturi, bonu capitaniu, bonu poetu, boni artificii, boni magistrati, boni functionari, bonu administratoriu, bonu pastoriu, bone servitorie, boni ferrari, bonu grammaticu, boni oratori, boni negotiatori*

sunt Anglii, boni militari sunt Francesii, bonu preutu, ai boni advocati, Carthesiu fu bonu geometru, boni innotatori, boni lemnari, bonu vaccariu, etc.; asiá si latin. *bonus poeta, bonus advocatus* = bonu poetu, bonu advocatu sau marturu; — *unu bonu callu de Arabi'a, bone vacce, boni boi, unu bonu cane de oui, una bona vacca de lapte*; — 3. se applica si la unu ce vetematoriu, adeco relativu reu, destullu numai se aiba perfectionea naturei selle: a) la lucruri: *bonu arsenicu, bona tusse, bonu sublimatu corrosivu, bonu acietatu de morfina, adaptatu cu unu bonu veninu, bona cucuta*; b) la persone: *unu bonu mentionosu, unu bonu desfrenatu, unu bonu lotru, unu bonu faciaru*, etc. — B. in speciale, luat cu respectu la alte fientie differite de cea caleficata prin adiectivulu *bonu*, acestu cuvintu iea multe si varie modificazioni de intellesu, insemnandu: 1. utile, propriu, accomodat, aptu, capace, etc.: a) luat absolutu, ca si la *A.*, si subintelligendu lucrulu de ce e bonu ceva: *apa bona* (subintellesu: *de beutu*), *bucate bone* (subintell.: *de mancatu*), *bonu gubernatoriu, bonu negotiatoriu, bona maiestria, bona professione, functione bona, pretiu bonu*, etc.; asiá si latin. *bonus sutor* = bonu calcionariu; b) déro mai desu relativu, cu obiectulu de relatione espresu prin prep. de: a) cu unu substantivu: *lucruri bone de mancare, campu bonu de bataia, pandia bona de camesie, callu bonu de sella, osse bone de pepteni, tempu bonu de callatoria, boi bonide jugu, aceste vestimente bone de callatoria nu su bone de ballu, cu assemeni vestimente esti numai bonu de ballu, a fi bonu de ceva, a nu fi bonu de nemica, a nu fi bonu neci de ciori* (= a nu servi la nemica), *a nu fi bonu nici de corbi* (= a fi asiá de inutile, asiá de putorosu sau lenevosu, in câtu neci corbiloru se nu pota fi utile prin carnea sea); *bonu de genere* = bonu de facutu genere; asiá si: *bonu de amicu, bonu de barbatu, bonu de advocatu, bonu de professoriu, bonu de vaccariu*, etc.; *bonu de militia, bonu de jocu*, etc.; β) déro mai desu cu unu supinu: *apa bona de beutu, campu bonu de*

aratu si semenatu, carti bone de bagatu in focu, vestimente inco bone de portatu, charteia bona de scrissu, esti bonu de batutu, bonu de spenduratu, monti boni de pastionatu pecuri, vinu bonu de beutu, grane bone de seceratu, cu assemeni vestimente ai fi numai bonu de mersu la ballu; tempu bonu de treieratu, etc.; asiá si in latinesce, cu differenti'a co obiectulu sta pre longa bonu cu prep. ad=la, sau in dativu : campi militi Romano ad prelliam bont=campuri bone de bataia pentru militariulu Romanu; mons pecori bonus alendo=monte bonu de pascutu pecuri; in celle alte limbe sorori obiectulu pre longa bonu, in acesta insemnare, sta de assemenea cu prepos. ital. a=franc. à : ital. buono a qualche cosa =franc. bon à quelque chose=bonu de ceva; la Francesi totu asiá si cu infinitivulu in locu de supinulu nostru : bon à boire=bonu de beutu; déro la Italiani si cu da=de allu nostru : buono da bere =bonu de beutu; constructionea cu prep. la=latin. ad=ital. a, se afla si in limb'a nostra, inse mai raru, si a nume mai numai in locutionile : la ceva, la ce : la ce mi esti bonu ? voiú fi si eu bonu la ceva; nu sciu, diu, la ce mi pote fi bonu unu omu de nemica ca tene; mai desa este constructionea cu subjunctivulu in locu de supinu sau de unu substantivulu verbale cu prep. de : esti bonu se te spendure cineva=esti bonu de spenduratu, sau : esti bonu de spenduratore; éro constructioni ca : remidiu bonu pentru friguri sau in contr'a frigurilor, alefta bona pentru ochi, pulbere bona pentru dinti, etc., sunt gallicisme in locu de : remidiu bonu de friguri, alefta bona de ochi, pulbere bona de denti, descantecu bonu de deochiu, etc.; cu pentru se espreme, de regula, person'a sau lucrulu personificatu, caruia e utile lucrulu calificatu de bonu, precumu s'a vedutu d'in esemplulu mai susu citatu : campus militi ad prellium bonus=campu bonu de bataia pentru militari, si precumu se pote vedé si d'in urmatoriele, in cari obiectulu personale se vede espressu, aa si in latinesce, si cu dativú in locu de pentru : lucruri forte bone de mancatu pentru unu omu sanetosu, nu

su bone si pentru unu stomacu stricatu; merci bone pentru Constantinopole, déro de neci una utilitate pentru Buccuresci; buccate bone de mancatu altoru-a, déro neci de cumu bone voue; assemeni vestimente sunt bone de portatu unu betranu; éro nu unu ténere ca mene, etc.; in a-cestesi alte assemeni constructioni, deco obiectulu reale, in locu de a se espreme cu de, se arreta, cumu s'a vedutu mai susu, prin subjunctivulu, atunci obiectulu personale, espressu cu dativu sau cu pentru, devine subiectulu verbului d'in subjunctivulu : aceste vestimente suntu bone se le porte unu betranu, éro nu unu ténere ca mene, sau in forma passiva : aceste vestimente sunt bone se se porte de unu betranu, éro nu de unu ténere, sau si mai scurtu, luandu supinulu in intellessu passivu : aceste vestimente sunt bone de portatu de unu betranu, éro nu de unu ténere; de unde apoi, prin ellipsea supinului, de adjunge se esprema pre longa bonu aceea-asi relatione ca si pentru sau dativulu : vestimentu bonu de unu copillu nu pote fi bonu de unu omu mare; servu bonu de tene, déro neci decumu bonu de mene; — afora de acastea, obiectulu construitu pre longa bonu cu de, pote se nu esprema neci lucrulu la ce e utile, neci person'a cui e utile lucrulu calificatu de bonu, cise arrete puru si simplu partea in care ceva sau cineva escelle : omu bunu de gura=care se precepe a vorbí, sau : care vorbesce multu, limbutu : sunteti boni de gura, déro rei de lucru, si prin urmare diferitu de omu cu bona gura sau gura bona, insemnandu adeco, sau gura in care se semte unu gustu bunu ori placutu, in oppositione cu gura rea, in care se semte unu gustu neplacutu : de câte ori mancu d'in acesta buccata, mi e gur'a bona; sau gura ce pronuntia totu de a un'a vorbe placute, de laude sau de bonu auguriu, in oppositione de assemenea cu gura rea, care pronuntia totu de un'a cuvente supperatorie, defaimatorie sau funeste; sau gura cu denti boni si cu bona odore, in oppositione de assemenea cu gura rea=gura cu denti stricati si cu rea odore; sau in fine mustrare aspra, certare cu mare strigare, (vedi

mai diosu la 3) : *a dá cui-va una gura bona* ; *bonu de capu* = preceptu, *bonu de braci* = vigorosu in bracie, *bonu de petioru* = tare si celeru in petiore ; *bonu de mâna* = indemenatecu, si in speciale, indemenatecu la furatu : *asibi ochii deschisi asupr'a acestui omu, co e camu bonu de mâna*, si prin urmare differitu de *mana buna*, care insemna sau *mana fericiã* mana d'in care veri-ce se accepta, prosperedia : *vreu se cumperi ecca de la mene, coci sciu co ai mana bona, si voi face mare vendiare; voi se mi battezi tu copillulu, coci ai mana bona, si de certu mi va traã copillulu* ; sau *omu de credentia*, in man'a cui poti incredentiã veri-ce cu deplina securitate : *banii nu mi sunt perduti, ci se afla la bona mana* ; sau in genere *mana apta* la unu ce ore-care : *ferice de una bona natura de copillu ce cade pre una bona mana de crescutoriu*, (vedi *mana* pentru mai ample desvoltãri) ; — relationea espressa prin *de* in locutioni ca *bonu de gura*, etc., se espreme si cu prep. *la* : *bonu la anima* ; inse prep. *la* construita cu *bonu* espreme nu atãtu *partea* in care escelle cineva, ci mai multu *lucru*lu, artea sau scienti'a, pentru care e cineva aptu : *d'in scolari unii sunt boni la matematice, alții boni la istoria, alții boni la limbe* ; — prep. *pentru* inco sta pre longa *bonu*, cu intellessu analogu cellui mai susu attensu, in casurile urmatorie : *a stã bonu pentru cineva* = a se pune *bonu pentru cineva* = a respunde sau garantã pentru cine-va, cu acesta differentia, (vedi *ponere si stare*), co a *stã bonu pentru cineva* are intellessu mai particulariu si precisu, intellessulu de a garantã cu person'a sau cu averea sea pentru cineva, in insemnare juridica mai multu sau mai pucinu stricta, precandu a se pune *bonu pentru cineva* are insemnarea mai generale si mai vaga de a *mediloci* in favorea cui-va, a se interpune pentru densulu, a l'apera, a l'adjutã se essa d'in nevoia ; in acesta d'in urma locutione pote si lipsi *bonu* : *iea sem'a se nu mai faci blastematie, co nu me mai punu pentru tene* ; a face *bonu pentru cineva* sau si *cuiva* (fiendu

vorb'a de unu computu, de una spesa, de una obligatione, de una addeverentia, effectu orecare de daraveri commerciali ; vedi si *bonificare*) = a prende in sema, a reconnosce si a acceptã ca *bonu* : *mi scrii co ai datu fratelui meu cinci cente de lei, ti facu dero bona acesta suma* ; mai multe condeie sunt *incarcate in computele ce mi ai presentatu, si de acea-a nu ti le potu face bone* ; de aci si locutioni ca : *bonu pentru cinti mii de lei, bonu pentru cincidieci de galbeni*, etc., formula ce se pune pre inscriste si alte effecte de commerciu, spre a constatã summ'a de plãtitu, valoarea inscristului ; acea-asi formula se pune si pre billete de spectacle : *bonu pentru una persona, bonu pentru trei persone*, etc. ; — pentru differentia intre espressioni ca : *bou bonu de jugu, apa bona de beutu*, etc., si espressioni ca : *bou de jugu, apa de beutu*, etc., vedi prep. *de* ; — 2. *prosperu, satisfactoriu, placutu, favorabile, oportunu, abundante, fecundu, ferice, multiamitu*, etc. : *tempu bonu* va se dica, dupo celle espuse la precedentele numeru 1., *tempu propriu pentru ceva* : *tempu bonu de plecare, de preambulare, de aratu, de seceratu*, etc. ; dero si *tempu de fericire* : *noi amu traitu in tempuri mai bone de cãtu voi* ; sau *tempu de prosperitate si de fecunditate* : *tempulu in acestu annu a fostu asiã de bonu, incãtu a compensatu cu prisosu perderile celloru d'in urma trei anni de seccta* ; sau *tempu favorabile, oportunu, propitiu* : *allegeti tempu mai bunu, dero vreti se ve asculte Domnulu cu benevoitã* ; sau *tempu formosu si placutu* : *in tota lung'a nostra callatoria amu avutu neinterruptu tempu cãtu se pote de bonu* ; ecco si alte esemple, in cari *bonu* are insemnarile in cestione : *unu bonu inceputu da, de regula, unu bonu essitu* ; *toti erau cu voia bona pentru bon'a scire ce luasse* ; *sunt bone semne de bomulu successu allu lucrulu* ; *cu bone auspicio vei incepe totu ce vei face pentru benele publicu* ; proverb. : *diu'a bona de demanctia se vede* (= de tempuriu, des de la inceputu se connosce cumu are se fia ci-

neva sau ceva in venitoriu); *bon'a stea sub care m'am nascutu me appera de tote rellele; rare dille bone am avutu in amar'a mea vietia; raru afli pre acestu omu in bone tone; unu ventu bonu suflá de la spatele navei; una bona ploia ne va dá bone buccate; annu bonu cu reu nu prendu mai multu de septe mii de lei de pre mosia; dupo septe anni boni si de mare fecunditate urmara alti septe anni rei si de infricositata seceta, (compara franc. *bonne année* cu acellu-asi intellessu de annu fecundu); cui nu placu buccatele bone? astadi avemu se ne o-spetámu bene, coci am comperatu multe lucruri bone; folosesce-te de bonele momente si bonele despositioni, in cari ai aflatu pe tata meu, ca se lu rogi se me icrte; nu lassati se ve scape bon'a occasione ce vi se presenta spre a ve face avuti; — in speciale la urari, si de regula in forma elliptica, subintelligendu-se vorbe ca: *urare, fire, se dée Domnedieu, etc.*: *bona diu'a! bona demanctia! ser'a bona! calle bona! bonu prandiu! somnu bonu! bona mes'a! bonu successu! bonu inceputu! bona demancti'a la ajunu nou!* etc., (vedi si art. speciali: *di, diua, calle, etc.*, unde se va vedé co *bona diu'a* se applica in impregiurari differite de celle in cari se dice *diu'a bona*); asiá si in latin. *bonus dies* = di fericitá, *bona occasio* = buna occasione, *bona res* = *bona stare*, fericire, prosperitate, avutia; *ignorantia bonarum rerum* = ignorantia de lucruri bone (adeco de buccate placute, delicate); *déro* in limb'a nostra, *bonu*, ca adiectivu, appecatatu la persone, n'are, ca in latinesce, insemnarea de *avutu*, care resare in frasi ca: *viril boni usuras prescribunt* = *omenii avuti dau bani cu usura*; in limb'a nostra *bonu*, atátu ca adiectivu, cátu si ca substantivu, (vedi mai diosu la II), espreme conceptulu de *avere* numai intru cátu se appлека la lucruri, cari constituu sau producu *avuti'a*; chiaru in espressionea *bona stare*, in care *bonu* calefica unu lucru, conceptulu de *avutia* nu se arreta prin adiectivu, ci prin substantivulu *stare*, care, intre alte insemnari, are si cea de *avere* sau *avutia*, *éro bonu* sta pre longa acestu substan-*

tivu cu insemnarea de *sufficiente, mare, multu, etc.*, (vedi urmatoriulu 3.); de aceea-a espressionea *bona stare* sau *stare bona*, pre longa insemnarea de *dare de mana* sau *avere*, care resare in frasi ca: *frate teu a facutu bona stare cu commerciulu, vecinulu nostru a creditu stare bona de la parenti, etc.*, are si alte insemnari, adeco sau *stare de deplena integritate*: *vestimentele sunt inco in stare forte bona; de si edificatu aproape de unu seclu, acestu palatiu se afla in cea mai bona stare; sau stare de prosperitate, de inflorire*: *preutulu se roga pentru bona starea santeloru lui Domnedieu baserice*; — mai desu si totu de una data mai bene se appлека *bonu* la una positione sociale destinsa ce occupa cineva nu numai in poterea averei, ci si mai vertosu in poterea calitatiloru morali, (vedi urmatoriulu C): *copillu de familia bona, a se insorá cu feta din bona casa, a capetá unu bonu genere d'in boni parenti, a avé in vene bonulu sange allu boniloru sci parenti*; — *déro bonu sange* sau *sange bonu* insemna nu numai *sange nobile*, ci si *sange sanetosu, sange curatu*, in oppositione cu *sange reu* = *sange stricatu, necuratu*, si prin urmare cu insemnarea desvoltata mai diosu la 4.; — 3. *sufficiente, multu, tare, mare, forte, potente, energicu, etc.*, vorbindu mai vertosu de mesure: *a petrece una bona parte d'in nopte in lectura si veghiare, a si face bona provisione de carti; bona parte de cetatiani nu si connoscu neci drepturile neci detoriele; unu bonu numeru de juni cadura victime nobililoru sentimente ce aveau; pune in caldare doue bone mani de sare; beú un'a dupo alt'a trei bone cupe de vinu; bona parte d'in di ni se perde cu nemicurii; a lui bona dote, a trage bonu castigu d'in commerciu, a dormi unu bonu somnu* (= a dormi somnu indelungu, profundu si finiscitu); *a avé una bona dose de bonu sensu; a dá cuiva doue trei bone palme, a dá bona bataia, a si face bona parte* (= a si dá siesi parte mai mare si de mai bona calitate), etc.; — acesta insemnare espleca si locutioni ca urmatoriele: *bona voia* = deplena libertate,

spontanu, fora impulsu strainu de *voia* sau *liberulu arbitriu*, fora îndemnu sau constringere : *fiu meu s'a dussu la militia de bona vo'a lui*; *d'in bona vo'a nostra amu donatu acesta mosia santului monasteriu cu patronulu Santu-Antoniu*, etc., si prin urmare differitu de *voia buna* = despositione bona, anima bona, franc. *bonne humeur*; *bona placere* sau *bonu placu* = libido = franc. *bon plaisir* = *voia capritiosa* si nesuppusa la neci una directione a rationei, arbitriariu : *a guberná dupo bonulu seu placu*, *a si permitte tote in bon'a sea placere*, etc., si prin urmare differitu de *placere bona* = *bona voluptas* = placere onesta, nobile, permissa de ratione; *bona sema*, in locutionile : *a bona sema* sau *de bona sema* = de certu, dupo tote probabilitatile : *sciu co tata meu mâne vine de bona sema*; *cine peno la betranetia n'a invetiatu mente*, *de bona sema nu se va mai intellefti*; *de bona sema asiá e*, *cum dici tu*, etc.; in alte constructioni *bona sema* are unu intellessu intru câtuva differitu, fora inse ca *bonu* se si perda insemnarea de *deplenu*, *completu*, *essactu*, *redicatu la cea mai inalta potentia*, (vedi si urmatoriulu 4.) : *a si dá bona sema de tote câte face si dice* (= a si dá computu essactu, a avé deplena conscientia despre fapte si disse); *bona ora* = *verbi gratia* = de esemplu, spre confirmarea sau intarirea si luminarea celloru spuse, cum am dice : *fiacare pote face acesta-a*, *bona ora chiaru si tu*; inse *bona ora* si *ora bona*, (vedi *ora*), la Macedoniani, se iea si cu intellessulu de urare de sub 2., cu acellu-asi intellessu adeco ce au la Dacoromani espressionile : *nopte bona*, *sera bona*, etc., si la toti Români *ora bona* insemna si *ora de fericire* : *pucine*, *forte pucine ore bone am avutu in viet'a mea*; in fine locutionea *un'a si bona*, allu carui sensu vagu se determina prin verbulu, longa care se pune : *a dá un'a si bona* (= a dá una sengura lovitura, déro asiá de vigorosa in câtu se fia de adjunsu); *a spune sau dice un'a si bona* (= a spune una sengura idea, a produce una sengura proba, déro asiá de sa-

netosa si convingutoria in câtu e de adjunsu a luminá cestionea si a inchide gur'a adversariului); asiá si : *a sci un'a si bona*, *a se tiné de un'a si buna*, etc.; — acellu-asi intellessu intensivu si cantitativu are cuventulu *bonu* si in latinesce : *bona pars hominum* = *bona parte de omeni*, cumu si in celle alte limbe romanice : ital. *di buon'ora* = franc. *de bonne heure* = (litterale : *de bona ora*) = de tempuriu, de demanetia, etc.; franc. *de bon matin* = franc. *de grand matin* = *tare de demanetia*, *forte de demanetia*; — 4. fiendu cu applectatu la originea sau materi'a d'in care essu lucrurile, *bonu* insemna *curatu*, *sinceru*, *addeveratu*, etc., in oppositiene cu *ammestecatu*, *falsu* sau *falsificatu*, *mentinosu* sau *neaddeveratu*, cumu : *bani boni*, *auru bonu*, *callu de bona sementia arabica*, etc.; de aci vine co *bonu* se applea la relationi de cumnatia, spre a arretá co aceste relationi sunt addeverate, reali, naturali sau appropriate : a) reali : *tata bonu*, *tata addeveratu*, *tata* dupo nascere, in oppositiene cu *tata vitrigu*, *tata* ce are cineva prin a dou'a casatoria a mammei; asiá si *mamma bona*, in oppositiene cu *mamma vitriga*; *frate bonu*, nascutu d'in acellu-asi *tata* si *mamma*, latin. *frater germanus*; asiá si *sora bona* = *soror germana* : *fratii inse potu fi frati boni de tata*, *déro vitrigi de mamma*; *totu asiá si sororile potu fi sorori bone despre tata*, *déro nu si despre mamma*; *d'inc ontra potu fi sorori si frati boni de mamma*, *déro vitrigi de tata*; b) appropriate : *veru bonu* = *veru primariu*, nascutu d'in frate sau sora, in oppositiene eu *veru allu doile* sau *veru allu treile*, *veru* nascutu d'in veru; asiá si *vera bona* = *vera primaria*; — de aci prin metafora, espressionile *frate bonu* sau *veru bonu* applectate la veri-ce intima relatione sau analogia : *insellatoriulu e frate bonu cu ammagitoriulu*. — C) déro insemnarea cea mai nobile a cuventului *bonu* este cea morale, (vedi si celle espuse la artichulu *bene* assupr'a acestui intellessu), applectatu la fientie dotate cu personalitate, alle càroru acte si stare correspundu la conceptulu *bene-*

lui, cumu si la actele, relationile sau starea unoru atari fientie : 1. absolutu si rigorosu vorbindu, numai Domnedieu, ca benele supremu, este bonu : ce mi dici bonu ? disse Jesus; numai unulu Domnedieu este bonu; laudati pre Eternulu, dice Psalmistulu, co este bonu; fiti boni, cumu bonu e si tatalu vostru cellu d'in ceru, allu cui sore luminedia celloru boni ca si celloru rei; nu te desperá, co bonu e Domnedieu, cu allu cui adjutoriu ai scapatu d'in relle mai mari de câtu cellu presente ; — 2. applecatu la omu si la faptele lui, bonu are mai multe differite insemnari : a) in intellessulu cellu mai inaltu, ca si latin. bonus, grec. καλὸς καγαθός, bonu=cellu ce prin virtutea sau energi'a sea morale a attensu sau mai bene tende a attinge perfectiunea (vedi bene la II), cellu ce a realizatu sau mai bene tende a realisá conceptulu totoru virtutiloru unui omu onestu, cellu ce in tote momentele vietiei cu nestramutata vointia face benele si tende, fona abateru de la dictatele rationei, cotra perfectiunea morale; ecco cumu Cicerone definesce pre omulu bonu: omnibus virtutibus instructos et ornatos tum sapientes, tum viros bonos dicimus=celloru cu tote virtutile armati si adornati le dicemu candu intellefti, candu omeni boni; ecco si alte frasi, in cari bonu are acellu-asi intellessu : omenii boni urescu peccatulu d'in amoreade virtute; la fapt'a bona pucini s'aduna, déro multu potu pucinii boni impreuna; toti omenii boni aspira la dereptate in sene, si cellu in addeveru bonu nu pote dori neci affectá ce nu e in sene amabile si de doritu; nu e bonu cellu ce d'in motive de utilitate face bene; fericite sunt nationile, in cari se nascu omeni boni, cari prin bone essemble si fapte virtose conducu acelle nationi pre callea benelui si a fericirei; asiá si femina bona, muire bona=femina, muire virtosa, inse si cu alte insemnari de cari a fostu vorba mai susu sau de cari are sefia vorba mai la valle; — omu bonu la Domnedieu=omu bonu in sensulu cellu mai inaltu, plenu de pietate, care prin santitatea sea este placutu lui Domnedieu si pote prin alle selle rogationi capetá

celle ce cere de la Domnedieu : roga te tu, copille, pentru sanetatea tatalui teu, co pote vei fi mai bonu la Domnedieu; unu senguru omu bonu la Domnedieu traiá in acea cetate peccatosa, si pentru densulu Domnedieu nu se indorá a perde cetatea; — bonu la anima=care are anima bona, care doresce si voiesce totu de un'a benele, déro care in impregiurari particulare, d'in neluare a mente, d'in precipitacione, sau impinsu de vreunu affectu, face si se porta reu; acesta oppositione a practicei cu despositione interna se espreme mai accuratu prin bonu la anima de câtu prin anima bona, de ore ce omu cu anima bona nu va se dica totu de un'a omu d'in anima despusu la benele morale, ci si mai vertosu omu cu voia bona, omu ce nu e tristu, in oppositione cu omu cu anima rea, care va se dica si omu d'in anima despusu la reu, déro si omu cu anim'a amarita de intristacione; d'in contra omu bonu la anima espreme cu precisione numai conceputulu de unu omu d'in anima applecatu la benele morale; se dice inse totu deaun'a omu cu sufletu bonu, de fire bona, de natura bona, si nu : bonu la sufletu, la fire, chiaru pentru co sufletu bonu, etc., nu are unu intellessu indoiosu ca espressionea anima bona; déro se audu si espressionile bonu la sufletu, bonu la fire, sau bonu de sufletu, bonu de fire, mai antaniu aceste espressioni suntu de prisosu, pentru co nu dicu nemica diferitu de ce se arreta prin sufletu bonu, fire bona; apoi, ce e si mai reu, sunt asiá de incorrecte, in câtu presenta addeverate neintellessuri : coci, fiendu vorb'a de fienti'a morale a omului, sufletu si fire imbracia acesta fientia in intreghulu ei, si prin urmare espressioni partitive, ca bonu de sufletu, etc. nu potu avé neci unu intellessu; pre candu anima, ca parte numai d'in sufletu sau d'in natur'a morale a omului, a nume partea sentitoria a acestei nature, sta forte bene in espressionea partitiva bonu la anima; d'in acestea se pote intellege si differenti'a de intellessu ce medilocesce intre celle trei espressioni : anima bona seu bonu la anima, sufletu bonu, fire bona sau na-

tura bona; elle formedia una gradatione asiá, *co natura bona* dice mai multu de câtu *suffletu bonu*, si *suffletu bonu* de asemenea dice mai multu de câtu *anima bona*; déro una mai accurata determinatione a acestei differentia de intellessu se va face la articulele speciali *fire, natura, suffletu*; aci vomu observá numai co celle doue cuvente, d'in cari se compunu locutionile in cestione, formedia ca unu senguru cuventu esprimendu unu senguru conceptu simplu si abstractu; si de acea-a, precumu se dice *bonetate de omu* in locu de *omu forte bonu*; asiá se dice si *suffletu bonu de omu, anima bona de muiere, fire bona de copillu, etc.*, in locu de *omu cu suffletu bonu, muiere cu anima bona* sau *bona la anima, copillu de fire bona*; si precumu espressioni ca *bonitate de omu*, (vedi *bonitate* si prep. *de*) sunt cu neasemenare mai energice de câtu celle ordinare: *omu bonu* sau *omu de mare bonitate*, asiá sunt si espressionile ca *suffletu bonu de omu* in comparatione cu celle ca *omu cu suffletu bonu*; — câtu pentru alte cuvente, de domeniu morale, pre longa cari pote stá *bonu*, s'a attinsu si mai susu, (vedi la B, *voia bona* si *bona voia*) si se voru dá mai ample desvoltari la articulele speciali consacrate acelloru cuvente; — *b*) in poterea insemnarei large, care imbracia *totu ce e onestu, bonu* se applica la insemnari mai strimte si particulare, la virtuti senguratrice, insemnandu a nume: *a) justu, dereptu*, cu care adesea se unesco *bonu*; déro *justu* dice pre de una parte mai multu de câtu *bonu*, in acestu intellessu co *justu* arreta bonitatea interna manifestandu-se prin fapte bone, éro pre de alt'a *justu* dice mai pucinu de câtu *bonu*, in acestu intellessu co cellu *justu* da fia carui ce se cade, si numai ce se cade, celloru boni bene, éro celloru rei reu; pre candu cellu *bonu* da fia caruia mai multu de ce i s'ar cadé, facundu bene si celloru ce nu aru meritá benele: *cine e bonu, d'in fapte bone se connosce; cine scie déco cellu avutu e si bonu? omulu bonu d'in tesaurulu nesecatulu allu animei selle bone produce benele; judecatoriu bonu=judecatoriu dereptu*; déro si: *judecatoriu care*

prin portarea sea nu lassa nemultiamiti neci chiaru pre cei càroru legea si conscientia nu i permittu a dá dereptate; sau in intellessu si mai largu: *judecatoriu de capacitate*, care are calitatile cerute, déro mai allesu celle intellectuali; inse in acestu d'in urma intellessu se dice *bonu judecatoriu* mai bene de câtu *judecatoriu bonu*, cumu si *bonu medicu* se dice mai bene, candu e vorb'a de capacitatea si abilitatea medicului, pre candu prin espressionea *medicu bonu* se pune in vedere mai multu *bonitatea morale, blandeti'a, affabilitatea, omeni'a medicului*, etc. (vedi mai diosu la γ si la D); — β) *probu*, care si implenesce cu scrupulositate detoriele sociali, care se feresce de a vetemá pre cineva in ceva; totusi intre *probu* si *bonu* essiste camu acea-asi differentia de intellessu ce essiste si intre *justu* si *bonu*, (vedi mai susu *a*): *person'a ce-ti recomandulu comu bonu, caruia poti increde veri-ce vei vré; nu ve incredети omcniloru cari senguri se totu lauda co sunt boni*; — γ) *blandu, apropiatu, affabile, politu, omcnosu*: *desi avutu, acestu omu e bonu cu totii; n'am aflatu domnu mai bonu de câtu cellu cui servescu acumu; fii boni cu totii, déro mai vertosu cu cei inferiori si cu cei amariti de sorte; fii bonu, si me lassa in pace*; — de aci in formule de politetia ca: *fii bonu de mi addu una canna de apa; fii asiá de boni de treceti esta sera pre la mene; fii bonu de m'asculta si apoi me condémna; ascultati-ne, omeni boni, etc.*; si cu intellessu de ammenitiare: *fii bonu, si mi da pace, déco vrei se nu ti tune in capu*; — δ) *gratiosu, indoratoriu, favorabile, benevoitoriu, indulgente, generosu, liberale*: *Domnedicu e bonu, déro si dreptu; bonu, forte bonu e tata teu cu tene, numai se nu lu supperi prin portarea tea; câte lucruri n'am perdutu si stricatu domnului! déro ellu e asiá de bonu, in câtu tote mi le ierta; pentru co esti asiá de bonu pentru mene, de acca-a asti in mene perfectioni ce nu amu, etc.*; ϵ) *simplu, molle de caracteriu*, care e asiá de bonu, încátu prin bonitatea sea devine sie si altoru-a vetematoriu: siesi, credendu in simplicitatea si deplen'a

curatía de anima, co toti sunt, ca si densulu, incápaci de a face reu; altoru-a, prin molletia de caracteriu, care lu face se nu pota fi aspru, candu se cere, cu densii : *unu parente prea bonu si indulgente corrupe copíllii sei; pentru co mammele sunt, de regula, bone fora locu si indulgenti fora tempu, de aceea-a copíllii lassati numai pre manele loru essu mai totudeun'a omeni corrupti si miselli; n'amu vedutu omu asiá de bonu, incátu se selasse se l'inselle si copíllii;* — de aci vine co bonu se iea, ca si bietu, cu intellesu de compassione : *bonulu betranu tremura de atúta mare de tempu la us'a vostra, fora se ve indorati a i arruncá una buccatura de pane;* — (C) in fine bonu de braciú, *animosu,* etc., cumu se iea si in latinesce *bonus=fortis=coragiosu,* in opposicione cu *ignavus=lasu* : *pentru acesta grea intrependerere se puse la despositionea unui capitaniu una mana de militari allesi d'in cei mai boni; oatea nu numerá de patru mii de omeni cu boni cu rei; asiá merge lumea : dupo victoria si cei miselli se lauda, ero in adversitate si cei boni se defaima; la gloria, la onori, la donnia si cei miselli, ca si cei boni, aspira si se indesa;* — ca si la γ , se va observá si aci, co *militariu bonu,* de esemplu, are nu numai insemnarea de *militariu animosu, intrepidu,* etc.; ci si insemnarea mai generale de *militariu care are tote calitatile cerute,* fia morali, intelectuali sau corporali; totusi *militariu bonu* este una espressione ce face se resara in militariu mai multu calitatile lui morali, si a nume nu numai calitatile morali de specialitate, cumu *barbati'a, fortitudinea, coragiulu,* etc.; ci si calitatile de omu in genere, cumu : *blandeti'a, omeni'a,* etc.; d'in contra espressionea *bonu militariu* se refere mai multu la calitatile speciali cari se ceru de la unu militariu, si mai vertosu la celle corporali si intelectuali : deprenderea armeloru, scienti'a tacticei, disciplin'a rigorosa, etc. (vedi si urmatoriulu D); — 2. applicatu la certe animali *bonu* insemna : *care nu face reu, blandu* : *cane bonu=cane* ce nu se da la omeni si nu musca; *callu bonu=callu blandu* : *multe fere se im-*

blandescu si se facu asiá de bone, incátu si copíllii potu jocá cu densele; — in se *callu bonu, catusia bona, cane bonu,* etc., potu insemná nu numai *callu blandu, catusia blanda, cane blandu,* ci si : *callu care trage bene sau e bonu de sella, catusia ce venedia bene soreci, cane ce custodesce bene cas'a sau turn'a;* in acestu d'in urma intellesu se dice mai desu : *bonu callu, bonu cane, bona catusia,* (vedi urmatoriulu D). — D. d'in celle peno aci espuse s'a potutu vedé, co adiectivulu *bonu* are una forte mare varietate de insemnari; co acestu insemnatu cuventu si scamba intellesulu nu numai dupo diversele ordini de concepte la cari se applica, ci chiaru construitu cu unulu si acellu-asi substantivu pote luá celle mai multe d'in modificatiunile de intellesu peno aci descrisse, si acésta-a se intempla mai cu tote substantivele, pre longa cari se allatura *bonu* ca attributu, chiaru cu acellea ce espremu conceptele celle mai vulgari : esemplele produsse mai susu, si mai vertosu *tempu bonu, gura bona,* etc., sunt indestallatorie spre a pune in lumina addeverulu acestei asserzione; de aceea-a ne vomu margeni a stabili aci, co *bonu,* in insemnarile selle celle mai precise, cumu sunt de esemplu insemnarile morali si in genere tote insemnarile in cari acestu cuventu are intellesu relativu, se pune de regula in urm'a substantivului; d'in contra, in insemnari vage si mai pucinu precise, cumu sunt celle in cari acellu-asi cuventu se iea cu intellesu absolutu, *bonu* sta de regula inaintea substantivului : *asiá bonu tata, bona mamma, bonu filiu, bonu administratoriu, bonu callu,* etc., espremu typuri absolute, ideali de cea-a ce s'ar cadé se fia in sene, in deplina perfectione, unu *tata addeveratu, unu filiu demnu de acestu nume,* etc.; déro acestu tipu de perfectione ideale nu pote fi de cátu vagu si variabile de la unu cugetatoriu la altulu; d'in contra *tata bonu* presentá unu conceptu forte precisu, adeco sau *tata naturale,* (vedi mai susu) sau *tata pbenu de bunavointia, de amore si de blandetia,* (vedi mai susu la C); se nu scapámu inse din vedere, co precumu adiectivele in genere, asiá

si *bonu*, in limb'a nostra, nu si scamba, ca in alte limbe sorori, intellessulu prin scambarea locului, (vedi *adjectiv*u si *betranu*); ci atâtu înainte câtu si in urm'a substantivului pastredia de regula acea-asi insemnare, si tota differenti'a intre unu *bonu cane*, de esemplu, si unu *cane bonu*, sta numai intr'una nuantia de sentimentu; déro nu e mai pucinu addeveratu co in multe impregiurari limb'a tende ca prin scambarea locului adjectivului se esprema insemnate differentie de conceptu : asiá *bona voia*, si *voia bona* au intellessu cu totulu differitu ; asiá in frasea : *bonulu omu se credea assecuratu in positionea sea*, nu ar poté intrá *omulu bonu*, precumu nu s'ar poté pune *bonulu omu* intr'una frase ca : *omulu bonu face totudeun'a bene* ; pentruco *omulu bonu* = *omulu morale bonu*, éro *bonulu omu* = *bietulu omu* sau *simplulu omu*. — II. ca substantiv : A. in intellessu personale, mai vertosu in plurariu, ca in latinesce *boni*, si in celle alte limbe sorori : franc. *les bons* = ital. *i buoni*, mai nu se dice la noi *bonii*, ci cuventulu pastredia, in limb'a nostra, natur'a sea de adjectiv, insocindulu cu demonstrativulu *cellu* : *cellu bonu*, *cei boni*, si nu cu articulu propriu : *bonulu*, *bonii* : *cei boni voru merge la lumin'a vietiei*, éro *cei rei la intunereculu nefientiei*; — d'in sentimentulu delicatu ce are Românulu de a distinge celle de destinsu vine co *bonulu* in sengulariu nu se iea cu intellessulu personale ce are locutionea *cellu bonu*, ca se se evite pre de una parte veri-ce confusione cu *bonulu* luat : 1. cu intellessulu reale despre care e vorb'a maidiosu la B. 2. cu intellessu personale de *tata allu tatalui sau allu mammei*, latin. *avus*, de unde si femininulu *bona* cu intellessu de *mamma a tatalui sau a mammei*, latin. *avia* : *tata bonulu*, *mamma bon'a*, *bonii si strabonii*, *bonele si strabonele*, (unde inse in respectulu etymologicu póte se fia in jocu si radecin'a *abusu*, *abuna*, d'in latinulu *avus*; *avia*); ca neologismu, dupo franc. *bonne*, *bona* se iea astadi si e intellessu de *preveghiatoria a unui copillu* (vedi *bonu* si

bonica); — pentru acellu-asi cuventu de distinctiune, in femininu, nu se dice, cu intellessu personale, neci in sengulariu *cea bona*, neci in plurariu *celle bone*, cumu se dice la masculinu : *cellu bonu*, *cei boni*. — B. déro usulu *cellu* mai latitu a lui *bonu*, ca substantiv, este in intellessu reale, cu forma atâtu masculina, câtu si feminina : 1. cu forma feminina, in pucine espressioni, cumu : a) in locutionea *a bona* cu verbulu *fire* : *nu e a bona cuiva* = si face de capu, cupesce reu : *nu e a bona copillului*, *co totu plange*; *nu ti e a bona*, *co te scollu noptea si nu dai pace altoru-a se dorma*; *atatu-a risu se dee Domnedieu se ve fia a bona*; b) in locutionea *in bona* cu verbulu *dare* : *a dá cuiva in bona* = a acceptá propunerea lui, sau a dá bona scire : *pre unde ne amu dussu in petitu*, *necaire nu ne a datu in bona*; *pre unde amu intrebatu de pecurile perdute*, *necaire nu ne a datu in bona*; c) numai in plurariu : *se cade a acceptá cu acea-asi gratitudine bonele ca si rellele ce ne vinu de la Domnedieu*; *se ne resemmamu a acceptá omenii cu bonele si rellele lor*; — in acestu intellessu se dice si *celle bone*, éro in singlariu atatu *bonulu*, câtu si *cellu bonu* au cu totulu alte insemnari, *cellu bonu* adeco numai insemnare personale, cumu s'arretatu mai susu, éro *bonulu* atâtu insemnare personale de *mosiu* = *avus*, care inco s'a esplecatu mai susu, câtu si insemnare reale, despre care e vorb'a mai la valle; — 2. cu forma masculina : a) *bonulu*, fora plurariu, cu acea-asi insemnare ca si *benele* (vedi *bene* II) : *bonulu supremu* = *benele supremu*, *bonulu suffletului e virtutea* = *benele suffletului e virtutea*; b) *bonulu*, de assemenea fora plurariu : *tu ai mancatu bonulu acellui omu*, *voi ati trassu bonulu d'in aceste lucruri*; c) *bonu*, plur. *bonuri* : a) precipitatu de fiere ce se face la boi sau vacce, care se crede *bonu* pentru certi morbi : *bonu de vacca*, *bonu de bou*; *bonulu de vacca se crede a fi efficace pentru vendecarea femineloru*, éro *bonulu de bou pentru vendecarea barbatororu*; ß) totu ce serve la comodatibile vietiei, totu ce possede cineva, veri-ce

specia de avere, posesiune, proprietate, avere in pamentu, in case, in bani, in scrisse, etc. : *bonuri immobili* = averi ce nu se potu mutá d'in unu locu in altulu, cumu case, mosie, etc.; *bonuri mobili* = averi ce sau d'in natur'a loru sau dupo lege se potu mutá d'in locu in altulu, cumu *bani*, *producte*, etc.; *bonuri parentesci* = averi ce ne vinu de la parenti; *bonuri ereditarie* = averi venite prin ereditate; *bonuri dotali* = averi venite prin *dote*, etc.; *bonurile statului*, *bonurile comunei*; *a confiscá bonurile cuiva*; *betranu de bonu* = *bonu de la boni* si *straboni* = bonu venitu prin ereditate d'in tata in fiu; γ) in speciale, inscrissu prin care se addeveresce, co ni se detoresce una summa, si mai vertosu inscrissu datu in numele statului pentru una asemenea detoria : *bonu de tesauru*.

BONUTIU si *bumutiu*, -ia, adj., (*bonusculus*); deminutivu d'in *bonu*; — pre longa *bonicellu* si *bonisioru*, *bonutiu* este a treia forma de deminutivu; déro una reale differentia de intellesu intre aceste trei forme cu greu se pote stabili d'in datele limbei popularie : totu ce se pote dice, este numai co *bonutiu* pare a fi mai usitatu d'in collo de Carpati, éro *bonicellu* si *bonisioru* d'in coce de Carpati, (vedi inse si celle espuse la articolulu *deminutivu*).

* **BONZU**, s. m., (ital. *bonzo*, franc. *bonze*); preutu Chinesu, Japonesu, etc.; *bonzii* sunt impartiti in mai multe secte: *bonzii* lui *Foe* predica elemosyn'a, mai allessu cotra monasterie, si petrecu vietia forte austera; ei se perpetua, comperandu juni ce cresc si initiedia in alle loru misterie, dupo ce i supunu la celle mai aspre incercari; *bonzii* lui *Lao* se lega a observá castitatea, si unu supliciu infricosiatu se inflige celloru ce aru violá acesta obligatiune; despre densii se crede co au darulu de a predice celle venitorie si de a essorcizá demonii.

* **BOOTE**, s. m., *bootes* ($\beta\omicron\upsilon\tau\eta\varsigma$, d'in $\beta\omicron\delta\varsigma$ - $\beta\omicron\delta\varsigma$ = bou); constellatione d'in partea septentrionala a cerului, aproape de constellationea *ursei mare* sau *carrulu* cu *boii*; cea mai insemnata stea d'in aceasta constellatione este *arcturulu*.

* **BORACE**, s. m., (ital. *borace*, franc. *borax*); nume datu, in chymica, la un sare compusa d'in acidu *boracicu* si soda.

* **BORACTU** si *boricu*, -a, adj., (ital. *boracico* si *borico*, franc. *boracique* si *borique*); appecatuu in speciale la *acidulu* estrassu d'in *borace* : *acidu boricu* sau *boracicu*.

BORANA, s. f., *procella*, tempestas; sufflare violenta de ventu, fortuna (augmentativu d'in *bore*, ca *lunganu* d'in *lungu*; compara venet. *borana* si *burana* = *negura*).

BORANTIA, s. f., vedi *borragine*.

* **BORASSU**, s. m., (ital. *borasso*, franc. *borasse*, d'in grec. $\beta\omicron\rho\alpha\sigma\sigma\omicron\varsigma$ = *fenica*); genu de fenicu d'in Indi'a orientale, d'in care speci'a cea mai insemnata este *borassulu flabelliformu* = *borassus flabelliformis* lui *Linneu*, numitu asiá d'in caus'a foieloru selle palmate forte mari, cari se imbina ca una umbrella sau corona la capetulu fustelui; d'in fustii teneri ai acestui arbore se estrage una specia de sacharu; fructele lui sunt pulpose si bone de mancatu, lemnulu bonu de construitu case.

* **BORATU**, s. m., (ital. *borato*, franc. *borate*); nome genericu ce se da, in chymica, la verice sare provenita d'in combinationea acidului *boricu* sau *boracicu* cu una base.

BORBOROSIRE, *bordeiu*, *bordelulu*, etc.; vedi in glossariu.

BORE, s. f., *aura*, *vapor* (d'in *vapor* — *vapore*, care, prin caderea lui *v* si stramutarea tenuei *p* in medi'a *b*, a datu mai antaniu *abore* si *abure* cu acea-asi insemnare ca si latinesculu *vapor*; apoi d'in *abore*, prin caderea lui *a* initiale, a essitu *bore* : de partea formeii nu se pote obiectá nemica in contr'a acestei etymologia, déro intellesulu cuventului *bore*, cumu si allu celloru strinsu legate cu densulu prin communitatea de origine, se esplica mai bene, prin una forma *boria*, care in pronuntia a adjunsu a se dice *bore*, ca si *serbatore*, *ninsore*, *scrissore*, etc., in locu de *serbatoria*, *scrissoria*, *ninsoria*, etc., si care in origine a fostu unu adiectivu, trassu d'in *vaporea*, femininu d'in *vaporeus* = de *abore*, éro mai in

urma s'a luat ca substantiv, cu intellessulu de *ceva vaporeu* = sufflare, ventu, etc.; pentru destincione de intellessu o d'in syllab'a iniziale a cuventului *boria* s'a stramutatu in *u* in vorb'a *buria*, care, prin caderea lui *i*, se dice *byra*, ca si se *sara* in locu de *se saria*; influenti'a asupr'a intellessului cuventeloru ce se tinu de acea-asi familia cu *boria* pare co a avutu si vorba *borea* sau *boreas* = βόρεας, [vedi *boreiu*]; certu inse e, co d'in acea-asi radecina cu allu nostru *boria* se afla cuvente cu forme si insemnari forte variate, déro analoge cu alle cuventeloru nostre, nu numai in limbele sorori, ci si in altele straine: sard. *borea*, friul. *buere* = negura; ital. *brina*, venet. *borina*, franc. *bruine* = negura, ploia menunta [prin urmare analoge in intellessu si in forma cu alle nostre *buria* sau *bura*, *burna*, *buraca*]; milan. *borda* si *burda* = negura; ital. *bora* = boreiu; alban. *vora* = boreiu si *bora* = neua; turc. *bora* = boreiu; vechiu slav. *burja* = fortuna; nou slav. *burja* = boreiu; russ. *burja* si *buranū* = furtuna; serb. *bura* = boreiu, etc.; compara si roman. *borana*); 1. essalatione, abore ce esse d'in *ceva*: *bore de putiosa*, *bore esse d'in resufflatorile acestei cave*; 2. in speciale, aura, lena sufflare de ventu, adeiare forte lena de ventu: *blandele bori alle unci formosa demanetia de primavera*; *dupo una caldurosa di de vera cu placere a-steptāmu ca se incepa a sufflá recoroscle bori alle serei*; 3. de aci metaforice, *re-core placuta*.

* BOREALE, adj., borealls; de *boreiu*, de media nopte: *emisferiu boreale*, *oceanu boreale*.

BOREIU, s. m., vedi *boreu*.

BORETE si *burete*, s. m., boletus (βωλίτης; ital. *boletto*, franc. *bolet*); 1. genu de fungi cu una capetina conica coperta de pori, cari continu organele reproductorie, si cu unu pedunculu de regula plenu si solidu, une ori inflatu si bulbosu la base; speciele mai conosciute sunt: *boretele acru* = *boretele iute* = *agaricus piperatus* lui Linneu; *boretele domnescu* = *agaricus equestris* lui Linneu; *boretele de campu* = *agaricus cam-*

pestris lui Linneu; *boretele dulce* = *agaricus lactifluus* lui Linneu; *boretele galbinu* = *agaricus cantharellus vel dolio-sus* lui Linneu; *boretele venetu* = *agaricus violaceus* lui Linneu; *boretele pe-stravu* = *boletus arborarius*; *boretele de diada* = *agaricus* lui Linneu; *boretele de socu* = *tremella* sau *auricula Judæ* lui Linneu; 2. metaforice, applectatu: a) la mancari ce se facu d'in *boretii* boni de mancare, luat totu de un'a in plurariu: *boreti cu untu*, *nu mi placu boreti*; de aci proverb.: *a tocă cuva gur'a boreti* sau *la boreti* = a vorbi cu nespusa volubilitate verdi si uscate: *cumu ti toca gur'a bureti*; b) la certe plante, cumu: a) *boretele callului* = *agaricus flmetarius* lui Linneu; β) *boretele cerviloru* = *lycoperdon cervillum* lui Linneu; — c) la unu genu de *spongiari*, latin. *spongia* = franc. *éponge*, care formedia una tesutura fibrosa si forte porosa, susceptibile de a absorbi veri-ce genu de licidu: *borete marinu* = *borete de mare*, care se produce in apele marei; *borete fluviiale* = *borete de fluviu*, care se formedia in ape de fluviu; — *buccati de borete*, cari servu las tersu, la spellatu, etc.; *borete de stersu tabl'a de scrisu*, *borete de buccataria*; de aci metaforice: *a trece cu boretele peste ceva* = a nu tiné computu de *ceva*, a considerá ca si cumu n'ar fi fostu acellu *ceva*.

BORETIOSU, -a, adj., plenu de *boreti*, unde se afla sau crescu multi *boreti*: *locu boretiosu*, si prin urmare differitu intru câtuva de *boretosu*, care insemna nu numai *plenu de boreti*, ci si: *de natura boretelui*, *spongiosu*, *porosu*, etc.

BORETOSU, -a, adj., vedi *boretiosu*.

* BOREU, -a, si *boriu*, -ia si *boreiu*, -a, adj., boreus si *borius* (βόρεος, d'in *boreas* = βόρεας = ventu de media-nopte); 1. ce se tine de *boreiu*, (vedi urmatoriulu 2), de media nopte, si prin urmare de acea-asi insemnare cu *boreale*, care e si mai usitatu, pre candu *boreu*, *boriu*, etc., se iea mai multu cu intellessulu de substantiv de sub 2 urmatoriu; 2. ca substantiv masculinu, *boreu*, *boriu* sau *boreiu* = *boreas* sau *borras* = βόρεας sau βόρρας, ventu ce suffla de spre me-

dia nopte, si prin urmare de acea-asi insemnare cu *acilone*=*aquilo*; de aci, prin estensie, verice ventu violentu, aspru, rece, cumu su venturile de ierna, (la articl. *bore* s'a observatu eo acestu cuventu, fiendu in locu de *boria*, pote fi form'a feminina d'in *boriu*).

BORIA, s. f., vedi *bore*.

BORICU, -a, adj., vedi *boracicu*.

BORINA, s. f., vedi *borinu*.

* **BORINU**, -a, adj., *borinus*, (vedi *borecu*); 1. de *boriu*, de media-nopte, si prin urmare cu acea-asi insemnare ca si *boreale*, care e si mai usitatu ca adiectiv, pre candu *borinu* se iea ca substantiv in intellessulu de sub 2. urmatoriu; 2. ca substantiv feminin, *borina*, (ital. *borina* si *bolina*, franc. *bouline*), un'a d'in principalile funi ce serve la manierea veleloru unei nave, si anume la intenderea si tinerea superfeciei veleloru asiá, ca ventulu se bata piedisiu in acea superfacia, (*borina* prin caderea lui i devine *borna*, forma analoga cu a nostra popularia *burna*; vedi si *bore*, *borecu*).

BORIOSU, -a, adj.; 1. plenu de *bori*, (vedi *bore*), 2. plenu sau batutu de *boriu*, (vedi *borecu*), sau de veri-ce alte venturi violente si aspre ca si *boriulu*.

* **BORRAGINE**, s. f., (ital. *borragine* franc. *bourrache*); genú de plante d'in famili'a *borragineelor*, pentandria monogynia lui *Linneu*, d'in care speci'a cea mai commune, originaria d'in oriente, este *borraginea officinale*=*borrage officinalis* lui *Linneu*, cu flori de ordinariu albastre, une ori rosaticce sau albe, cultivata pretotendine ca forte bona de mancare, si de decoctiuni, (vedi in Glossariu *borantia*, forma sub care se aude cuventulu pre a locurea in gur'a poporului).

* **BORRAGINEU**, -a, adj., (ital. *borragineo*, franc. *borraginé*); ce semena cu *borraginea*; de aci ca subst. pl. femin. *borraginee*, familia de plante ce au de tipu genulu *borragine*, si cari mai tote sunt mucilaginoase, emollienti si diuretice, pentru co continu nitratu de potasse.

BORTIU, *bortiosu*, etc., vedi in Glossariu.

* **BORU**, s. m., (ital. *boro*, franc. *bore*); corpu elementariu, nu-mellalicu, solidu, sub forma de una pulbere verdastra, fora sapor; combinatu cu oxygeniulu *borulu* da *acidulu boricu*.

* **BORURA**, s. f., (ital. *boruro*, franc. *borure*); nome genericu datu la veri-ce combinatione de *boru* cu altu corpu elementariu.

BOSINFLARE (cu i intunerecatu in u: *bosunflare*), v., de regula cu forma reflexiva, *a se bosinflá*, *buccas inflare*, *irasci*, *mussare* (d'in *bos* in locu de *bot* si *inflare*, ca si franc. *boursouffier* d'in *bour* in locu de *boud* sau *bout*=*botu* si *souffier*=sufflare; in proventialea se dice curatu : *boudenflá*; vedi *botu* in glossariu); 1. proprie, a inflá budiele sau bucece; si de aci metaforice : 2. a se supperá, a se meniá, a inflá bucece sau budiele de mare supperare : *ce mi stai bosinflatu, ca cumu ti asiú fi facutu nu sciu ce mare reu?* — proverb. : *a se bosinflá ca vaccariulu pre satu, candu nu i dau lapte cu pesatu*=a se supperá, a se meniá fora motive si fora ca de menf'a lui se pese cuiva; 3. a inflá tare, preste mesura : *stilu bosinflatu*.

BOSINFLATU, -a, part. d'in *bosinflare*, in tote insemnarile verbului.

BOSINFLATURA, s. f., actionea de a *bosinflá* sau *a se bosinflá*, déro mai allestu resultatu allu acestei actione, starea unui ce *bosinflatu* : *nu mi place acesta bosinflatura*.

BOSIU, s. m., vedi in glossariu.

* **BOSTRYCHITE**, s. f., *bostrychites* (*βοστρυχίτης*), (vedi *bostrychu*); petra pretiosa care semena cu unu *bostrychu* de peru.

* **BOSTRYCHU**, s. m., *bostrychus*, (*βοστρυχος*); franc. *bostryche*; 1. cercellu de peru, motiu de peru cercellatu, bucla; 2. genú de coleoptere tetramere; 3. genú de pesci.

BOSTULARE, v., vastare, devastare, depopulari, (d'in unu deminutiv : *vastulare*, prin scambarra lui *v* in *b*, intunerecarea lui *a* d'in syllab'a initiale in *o*, si stramutarea lui *l* in *r*; vedi literele *B*, *C*, si *U*); a devastá, a predá, a depopulá; de aci si *bosturatione*, acti-

one de a devastá, devastatióne; *bosturatoriú*, care *bostura*, care devastá.

BOSTURATIÓNE, *bosturatoriú*; vedi *bosturare*.

BOTA, s. f., *scaphium*, *doliolum*; vasu micu facutu d'in doge, infundatu de tote partiele, cu care se carra si se adduce apa, (vedi *botu* in glossariu).

BOTANICA, s. f., vedi *botanicu*.

* **BOTANICU**, -a, adj., *botanicus* (*βοτανικός*, ital. *botanico*, franc. *botanique*, d'in *βοτάνη* = erba, planta); 1. ca adiectivu, relativu la plante, sau la *botanica*, luat cu intellessulu de substantivu de sub numerulu 2. urmatoriu: *connoscentie botanice*; *gradina botanica* = gradina in care se afla unu numeru mai mare sau mai micu de plante straine si indigene, prin care se facilita studiulu assupr'a planteloru; *geografia botanica* = scientia care se ocupa cu descoperirea legiloru, dupo cari plantele se afla distribuite pre faci'a pamentului; in acestu intellessu se dice mar bene *botanica geografica*, (vedi *botanica* mai diosu sub 2); *regione botanica*, spatiu ce se considera ca patri'a addeverata certoru plante; *literatura botanica*, carti scrise assupr'a scientiei botanice; 2. ca substantivu: a) masculinu, *botanicu*, cu intellessu personale: care se ocupa cu studiulu planteloru; in acestu intellessu se dice mai bene *botanistu*; sau cu intellessu reale: *botanicu* = lat. *botanicum* = catalogu de plantele unui locu, enumerare cu una scurta descriptione a planteloru ce cresc intr'unu locu; in acestu intellessu se dice mai desu *flora*; b) femininu, *botanica* (subintellegundu *scientia*) = scientia ce se ocupa cu cercetarea, descrierea si clasificarea unuia d'in celle trei domenie, in care se afla impartite tote fientiele, adeco domeniulu *vegetaliloru*; *botanic'a* formedia astufellu un'a d'in celle trei mari parti alle istoriei naturale; in locu de *botanica* s'au incercatu unii a introduce cuventulu *botanologia* (d'in *βοτάνη* = planta si *λόγος* = tractatu); — *botanica organica* = parte a botanicei care se ocupa cu descrierea organeloru vegetaliloru considerate ca fientie dotate cu vietia; in acestu intel-

lessu se dice si *fusiologia vegetale*; *botanica applicata* = scientia botanica care se ocupa cu plantele sub puntulu de vedere alla utilitat, loru pentru omeni, invetiandune a le cultivá si perfectioná, a le face mai bene si folositorie, a le converti in alimente, a le applicá la arti si economi'a domestica, ce conosce proprietatile loru medicinali, etc.; *botanica medicale* = parte a botanicei applicate, care se ocupa cu vegetalile d'in puntulu de vedere allu actionei loru assupr'a economiei animale, ca alimente sau ca medicamente; *botanica agricola* = care se ocupa cu plantele utili la nutrire sau la industria; *botanica industriale* = care se ocupa cu plantele ce servu industriei si cu modulu de preparare allu acestoru plante pentru scopulu, la care su destinate; *botanica economica* = care se ocupa cu plantele celle mai utili la economi'a domestica; *botanica descriptiva* = care se ocupa cu descriptionea vegetaliloru de pre faci'a pamentului; *botanica comparata* = care studia in comparatione mai multe specie sau generi de vegetali; *botanica istorica* = care se ocupa a determiná pre ce calli scienti'a botanica a adjunsa la cutare sau cutare gradu de perfectiune, etc..

* **BOTANISARE**, v., (franc. *botaniser*); a se ocupá cu studiulu botanicei.

* **BOTANISTU**, s. m., (franc. *botaniste*); care se ocupa cu botanic'a, (vedi *botanicu*).

* **BOTANOGRAPHIA** si *botanografia*, s. f., (franc. *botanographie*; d'in *βοτάνη* = planta si *γράφειν* = scriere); scriere sau tractatu assupr'a planteloru, comprendendu principie de anatomia si fisiologia vegetale.

* **BOTANOGRAPHICU** si *botanograficu*, -a, adj., (franc. *botanographique*); ce se tine de *botanografia*: scientia *botanografica*.

BOTANOGRAPHU si *botanografu*, s. m., (franc. *botanographe*); cellu ce se ocupa cu *botanografia*.

* **BOTANOMOLOGIA**, s. m., vedi *botanicu* sub 2.

* **BOTANOMANTIA**, s. f., (franc. *botanomantie*, d'in *βοτάνη* = planta si *μαν-*

cala = devinatione); devinatione cu plante, pre cari se scriea numele si cestionea consultantelui.

* **BOTANOPHAGU** si *botanofagu*, -a, adj., (franc. *botanophage*, d'in *βοτάνη* = erba si *φαγείν* = a manca); care manca érba.

* **BOTANOPHILU** si *botanofilu*, s. m., (franc. *botanophile*, d'in *βοτάνη* = érba si *φίλος* = amicu); amatoriu de plante, amatoriu de studiulu plantelor.

BOTARÍA, s. f., 1. arte de a face *bote*; 2. officina sau stabilimentu unde se fabrica sau se vendu *bote*, (vedi *bota*).

BOTARIU, s. m., *faber* sau *venditor scaphlorum*, care scie face *bote* sau care vendu *bote*, (vedi *bota*).

* **BOTAURU**, s. m., (franc. *botaurus*, *bos* = bou si *taurus* = tauru; vedi in glossariu *buga*); specia de passere d'in genulu *erodiu* sau *ardea*, numita asiá d'in caus'a potentei selle voce.

* **BOTELLU**, s. m., *botellus* (deminutivu d'in *botulus*; vedi in glossariu *botu*); matiu implutu cu carne tocata sau cu sange, carnatiu, si in speciale carnatiu grossu ca cellu ce porta numirea straina de *ghiudenu* sau numirea indiosia de *caltabosiu*.

BOTEZARE, *botesu*, vedi *baptizare*, *baptesu*.

BOTIA, s. f., la macedoromani cu aceea-asi insemnare ca si *butella*.

* **BOTINA**, s. f., (franc. *bottine*); calcionu de pelle suptire ce copere petiorulu peno la pulpa; de aci in genere pentru veri-ce calcionu de alta materia, care nu are tubulu asiá de inaltu ca una ciobota, si in speciale ciobotella pentru femine sau pentru copii, (vedi in glossariu *botu* si *ciobota*).

BOTIOCHINA, *botire*; vedi in glossariu.

BOTISIORA, s. f., deminutivu d'in *bota*.

BOTISIORU, s. m., pl.-e, deminutivu d'in *botu* : *esti inco puisioru cu casiu la botisioru*, esti inco fora neci una esperimentia, ca puii de passere ce nu au lapedatu inco casiu de la gura.

BOTIU, *botosiu*; vedi in glossariu.

BOTOSU, -a, adj., magno rostro, rictu

vel ore præditus; protervus, petulans; 1. care are unu mare *botu* sau gura : *botosulu asinu*; *ar fi formosa acesta muiere, deco n'ar fi prea botosa*; 2. metaforice, fora rosine, pucinu modestu, insolente : *tu, botosule, se taci, candu vorbescu eu*.

* **BOTRONATU**, s. m., *botronatum*; specia de ornamentu de peru, la muieri, in forma de unu *botru*.

* **BOTROSU**, -a, si *botruosu*, -a, adj., *botrosus* si *botruosus*; 1. plenu, de *botri*, incarcatu cu multi *botri*; 2. forma de *botru*.

* **BOTRU**, s. m., pl.-i, *botrus* si *botrys*, (*βότρυς*); 1. strugure, una ciorchina de strugure; 2. diverse lucruri ce presenta form'a unei ciorchina de strugure.

* **BOTRYTE**, s. f., *botrytes* si *botrytis* (*βοτρυτης*; si *βοτρυτις*; ital. *botrite*, franc. *botryte*); 1. specia de cadmia ce se prende, in forma de *botri*, pre bolt'a coprioriloru de topitu metalle; 2. specia de nestimata de colore fusca, asseminea cu a strugurelni candu da in coptu.

* **BOTRYTICU**, -a, adj., ce se tine de *botryte*, ce are forma de *botryte* : *arame botrytica*.

BOTU, s. m., vedi in glossariu.

BOU, s. m., *bos* (*βοῦς*; ital. *boue* si *bue*, franc. *bœuf*, prov. *buen* si *bon*, ispan. *buel* si *boy*, port. *boy*); 1. in intellessu scientificu, genu de catrupedi rumigatorie, cu unghi'a petioreloru bifurcata si cu corne secce si netede, cari se destingu de celle alte generi de aceea-asi familia, cumu *capre*, *oui*, *antilopi*, etc., prin membre scurte si robuste, prin unu guttu sub care spendura una pelle molle numita *talaru* sau *barbia*, prin corne ce se incurba mai antaniu in diosu si in afora, apoi in susu si in intru; in acestu intellessu, ca genu, *bou* se applega la tote speciele in numeru de patru : *tauru*, *butalu* sau *bibolu*, etc., pre candu in intellessulu vulgariu se applica nnmai la *tauru* *castratu*; 2. in intellessu commune si restrinsu, tauru castratu si domesticitu, animale de jugu si macellaria : a) proprie : *carnea de bou este unulu d'in celle mai bone alimente*; *boulu este un'a d'in pecurile celle mai utili omului*; *boulu se appera cu cornele*; *lentiei boi stau*

Pre batutura rumegandu; turma de boi, boi demacellaria, etc., proverb. : mai bene acumu unu ou de câtu la annulu unu bou, mai bene pucinu si certu de câtu multu si incertu; *lapte de bou* = ce nu essiste : nu ti piace *laptele de vacca, vrei cumuva lapte de bou?* — b) metaforice, applicatu : a) la certe plante sau animali, ce au caracterie analogice cu unele d'in caracteriele boulu : *bou selbaticu* = bisonte; *bou marinu* = bou de mare = hippopotamu, foca, etc., *boi fossili* = boi petrificati ce s'au aflațu in senulu pamentului si cari d'eco nu su identici, sunt inse forte appropriati de speciale boulu de a-stadi; *boulu Domnedieu* = *boulu lui Domnedieu* = ? *cantharis unctiosa* lui Linneu (pre câtu ne adducemu noi amente d'in celle audite d'in gur'a poporului, *boulu lui Domnedieu* este unu insectu cu aripiorele pestritiate cu picatelle rosii si negre, caruia, deco nu ne insella memori'a, se dá si mai desu numele de *vacc'a lui Domnedieu*; de altamentele e certu, co *boulu lui Domnedieu*, are si intellessulu morale, de care e vorb'a la urmatoriu 6); *ochiulu boulu* = *bupthalmum*, *campanula perfoliata* lui Linneu, planta a carei flore e bene desvoltata ca unu *ochiu de bou*; 6) applicatu la omu, *bou* se iea mai raru cu intellessulu de *omu laboriosu si paciente*, care se injuga cu lucrulu, fia câtu de greu, si persiste a lu duce la bonu capetu; cu multu mai desu se dice cu intellessulu reu de *stupidu, ignorante, grossu de capu*, etc. : ai, se vede, *capu de bou, co nu ti pote intrá in ellu unu lucru asiá de simplu si usioru de intellessu*; *boule, asiá ti am dissu eu se faci?* nu mai intellessu, *boule*; de acel espressionea : *boulu lui Domnedieu* = stupidulu stupidiloru.

* BOUA, s. f., *boa* si *bova*, (ital. si franc. *boa* d'in *bos-bovis* = bou); 1. familia de reptili d'in ordinea serpiloru, nomiti asiá chiaru pentru co sunt cei mai mari d'in serpi, au ore-cumu statura de bou; d'in fericire inse ei n'au dentii veninosi, cari carecterisa pre alti serpi, déro au vertebre mai multe de câtu alte reptili, si acesta impregiurare explica puterea de compressione, facilitatea cu care

acesti serpi se suiu pre arbori; sunt serpi de acesta familia lungi de 10 metre si grossi câtu unu omu; ei se lupta cu celle mai potentí animali, atacandu si invingundu chiaru lei si tigri; ascunsi in erba desa si mare sau in caverne, ei astepta cu patientia pred'a, si, cumu acésta-a le vine la indemana, se rapedu asupr'a ei cu velocitatea unei sagetta, urmarind'ua cu furia, deco se intempla se le scape la antaniulu assaltu; cumu appuca pred'a, se incollacescu in giurulu ei si ua stringu asiá de tare, in câtu paralyzata de una data si lipsita de suflare, remane immobile de spaima; indata suflarea veninata a serpelui infecta aerulu peno la mari distantie; immens'a lui gura vome balle putoroase, si victim'a in acesta atmosfera pestifera se asfissedia; reptilea flamunda sférema atunoi pred'a de arbori sau petroie appropriate, ua pisedia si ua face una coca, udand'ua cu licidulu puterosu allu stomaculu ei; deco animalele este micu, *bou'a* n'are lipse se desfasciure atát'a putere, ci l'inghite viu; numai candu pred'a este mare, atunci *bou'a*, dupo tote luptele si laborile mai susu espuse, deschide enorm'a sea gura, inghite diumetate d'in victima, si astepta se ua digera in parte inainte de a inghiti si restulu; déro dupo mancare ingreunatu forte, si perde agilitatea si se affunda intr'unu somnu de digestione ce dura une ori mai multe lune, si d'in care esse, ca se reincapa acelle-asi lupte; — *bou'a* si scamba, ca si alti serpi, pellea pre fia-care annu, si acesta pelle, mai vertosu a *bouei devinatoria*, se cauta forte multu, mai allessu de Americanii indigeni si de Negri, cari adora acestu serpe; — famili'a *boueloru* se imparte in ciinci triburi, cari se destingu dupo *scamele* sau soldii capului : antaniulu tribu coprende acelle *boue*, ce au la capu *scame* asemeni cu celle de pre restulu corpului, cumu : *bou'a constrictoria*, *bou'a devinatoria*, etc.; in allu doile tribu intra *bouele* ce la capu au *scame* mai late de câtu pre corpu, cumu : *bou'a murivora*, *bou'a lateristriga*, etc.; *bouele* d'in allu treile tribu au *scamele* de pre falci concave, cumu : *bou'a annullata*; *bouele* d'in

allu patrulă tribu se destingu prin una gropitia longitudinală de asupr'a ochiului, cumu : *bou'a infiorata*; în fine allu cincile tribu coprende acelle *boue* ce au la capu scame menunte si carinate, cumu su *bouele* de Indi'a : *bou'a carinata*, *bou'a ocellata*, *bou'a viperinata*; — *bouele* se afla în Asi'a, în Afric'a si în Americ'a; — 2. specia de serpe de apa, cui se crede co place laptele de vacca; — 3. versatu micu; spuditura rosia, pentru care se crede a fi bona balleg'a de *vacca*, precumu pentru versatulu cellu mare este bona *vaccin'a* trassa totu de la *vacca*; 4. inflatura de petiore, provenita d'în multu ambletu; 5. morbu, de care sufferu *boii* si *vaccele*; 6. legatura de guttu lunga si rotunda, facuta d'în palle cu perulu ei, ce feminele porta în tempu de ierna, numita asiă pentru co semena în forma cu unu serpe : *boua de vulpe*, *boua de ermina*.

* **BOUARE**, v., *boare* si *bovare* = (boāv); a sberă tare ca *boulu* sau *taurulu*, si de aci în genere : *a mugii*; *a urlă*; *a bubu*, *a resună tare*, etc.: de *strigari bouau collinele resunandu infricosiatu*; — în locu de *boare* sau *bovare* se dice în lat. si *boere* sau *bovere*, de unde si allu nostru *boire*, si cu o intunerecatu în *u* : *buire*, *buetu*, etc., care se aude mai desu duplicatu : *bubuire*, *bubuetu*, (vedi înse si l. *bu*).

BOUARESSA, s. f.; femina ce custodesce *boi*; muiere a unui *bouariu*.

BOUARIU, adj. s., *boarius*, *bubulus*, *pastor boarius*; 1. ca adiectivu, relativu la *boi* : *stailu bouariu* = stailu de *boi*, *platia bouaria* = platia unde se vendu si cumpera *boi*; 2. ca substantivu personale, cellu ce custodesce *boi*, *pastoriu* de *boi*, în acea-asi insemnare ca si *vaccariu*.

BOUESTRU, -a, (pronunțiatu în multe locuri ca *buiestru*); vedi *buiestru* în glossariu.

BOULEANU si *boueanu*, s. m.; *buculus*; deminutivu d'în deminutivulu *bouru*, (vedi *bouru* si *bouellu*).

BOURELLU, s. m., *buculus*, *cochlea*; deminutivu d'în deminutivulu *bouru* : 1. proprie : *menati*, *menati aratrulu cu*

doisprediece bouelli in coda codalbellii 2. metaforice, *limace* sau *melcu*, (vedi *bouru* si *boutiu*).

BOURIANU, s. m., vedi *boueanu*.

BOURU, s. m., *buculus* (d'în una forma latina *bovulus*, deminutivu d'în *bovovis* = *bou*), si prin urmare proprie : *bou micutellu*, înse cu acesta însemnare noi nu lu connoscemu neci d'în lesse neci d'în audite; însemnarea cu care occurre în carti si în gur'a poporulu este metaforica, adeco cea de *imagine de bou*, si în speciale, *imagine de capu de bou, marc'a Moldaviei*; — asiă dero însemnarea de *bou selbaticu* = *urus*, data în dictionariulu de Buda, cumu si etimologi'a de *bou-uru*, contractu *bouru*, ore cumu *bov-urus*, cu greu se pote admite; certu e co d'în deminutivulu *bouru* au essitu alte doue forme de deminutivu : *bouellu* si *bourianu*, acestu d'în urma transformatu în pronunția de pre aloceura în *boueanu*, ca si *procurianu* în *porculianu*, (vedi deminutivu si litter'a *L* si *R*) (vedi si *boutiu*).

BOUTIU, s. m., *buculus*; deminutivu d'în *bou*; — d'în celle patru forme de deminutivu : *bou-ru*, *bou-r-ellu*, *bou-ri-anu* sau *bou-l-ianu*, si *bou-tiu*, trasse d'în acellu-asi cuventu *bou*, cea d'antaniu *bou-ru*, ca cea mai antica si mai classica, s'a applecatu la unu conceptu speciale si nobile, *marc'a unei terre române*; celle alte doue, *bouellu* si *bourianu*, ca provenite d'în classiculu *bouru*, espremu nuantie de gratia, de cari pare lipsita cea de a patr'a forma *boutiu*, (vedi înse si articl. deminutivu).

BOVIANU (pronunțiatu pre aloceura si : *boghianu*, *bouianu*), d'în una forma (*bovianus*), e proprie unu adiectivu, care, ca trassu d'în *bovū* = *bove* = *boū* cu suffissulu *anu* sau *ianu*, (vedi suffissu *anu*), însemna cellu essitu d'în *bou*; dero cu acesta însemnare de adiectivu nu scimu se se dica pre undeva, ci numai cu cea de substantivu, ca nume propriu de *bou* : *cea*, *Boianu*; *aisu*, *Joianu*, (în acesta forma si cu acestu intellesu cuventulu *pastredia* analogi'a cea mai strinsa cu numenile *patronymice* în *ianu*, cari adiective în origine se ieu astadi

mai multu ca substantive : *Petrianu* = fiulu lui Petru, etc).

* **BOVICIDIU**, s. m., *bovicidium* (*bo-* *bovis* = bou si *cœdere* = uccidere); occidere de *bou* sau de *boi*; sacrificiu de *boi*.

* **BOVICIDU**, s. adj., *bovicida*, (vedi *bovicidiu*); care *uccide boi*.

* **BOVILE** si

* **BOVILLU**, -a, adj., *bovillis-bovile* si *bovillus*, 1. ca adj., de *bou*, ce se tine de *bou*: *turma bovilla*; 2. ca substantivu feminin, *bovile* si *bovilla* (subintelle-gundu incapere), staulu de *boi* sau de *vacce*.

* **BOVINU**, -a, adj., *bovinus*; de *bou*: *stercu bovinu* = stercu de bou, *vitia bovina forte bona*.

* **BRABEU** si *brabiu*, s. m., *brabeum* si *brabium* = (*βραβειον*); premiu de lupta, premiu de onore ce da celui ce essiea triumfatoriu d'in una lupta, (vedi si *brabeutu*). D'in acea-asi radecina d'in care a essitu *brabeu*, *brabiu*, *braviu*, se pare a fi provenitu si *bravu*, adv. *bravo*, care figuredia in tote limbele moderne.

* **BRABEUTU**, s. m., *brabenta* = *βραβεωτης*; cellu insarcinatu, la greci, a ordiná si inspectá jocurile de lupta si a decerne premiele destinate invingutoriloru in acelle lupte: *numeralu brabeutiloru nu erá fissu; de regula se da la septe peno la noue membri acesta sarcina, care erá asiá de onoratu, in câtu si regii ambitioná de a ua porta*.

BRABIU, s. m., vedi *brabeu*.

* **BRACA**, s. f., *braca*, (d'in care la noi cuventele populare: *brac-are* sau compusu *im-brac-are*, *brac-iná*, *brac-inariu*, *brac-ille*, etc.); cuventulu se afla nu numai in tote celle alte limbe sorori, déro si in alte limbe straine de famili'a celloru romanice: ital. *braca*, isp. *braga*, provenc. *braga* si *braya*, franc. *braie* [scutiou], alban. *breca*, nou grec. *βραβί*, vechiu slav. *bracina* si *bracinŭ* = vestis *serica* = vestimentu de matasse; ꝑde acea-asi origine cu vechiulu grec. *βράχος* = *βράχος* = buccata de pannura sau de pandia, vestimentu, etc.); vestimentu ce copere petiorele peno la genuchie, specia de pantaloni scurti, largi in partea superioare si strimti la cea inferioare, care

fu usitata mai antaniu la Galli, (vedi mai diosu la *bracatu*), la Germani, la Persi, la Indi, apoi mai tardiu si la Romani; de aci in genere pentru vestimentu ce copere membrele inferiori, ver-care ar fi formá si lungimea sea, pantaloni, iciari, etc.

* **BRACARIU**, s. m., *bracarius*; care face sau care vende *brace*, (vedi *braca*).

* **BRACATU**, -a, adj., *bracatus*; incalciatu sau investitu cu *brace*; investitu cu large si fluturatorie vestimente; — la vechii Romani; *bracatu*, in oppositione cu *togatu*, a insemnatu mai antaniu: cellu ce nu erá investmentatu ca unu romanu, strainu, barbaru; apoi, in intellesu mai strinsu, s'a appecatu, ca espressione geografica, la terr'a si poporele transalpine, si in speciale la *Galli'a Narbonese*, numita si *Galli'a bracata*.

* **BRACHELYTRU**, -a, adj. (franc. *brachelytre*, d'in *βραχης* = scurtu, si *ελωτρον* = velu, pelle; etc.); cu pelle sau tunica scurta; luatu ca subst. *brachelytru*, familia de graminee.

* **BRACHIOCEPHALU** si *brachiocefalu*, -a, adj., (franc. *brachiocephale*, d'in *βραχιων* = braciú si *κεφαλή* = capu); cu *bracie* sau ramure la capu, appecatu in speciale, ca subst. femin. plur.: *brachiocefale*, la una classe de *cefalofore* cu capulu munitu de patru sau cinci parecchie de cornutie conice.

* **BRACHIOCEPHALICU** si *brachiocefalicu*, -a, adj., (franc. *brachiocephalique*), care se tine de *braciú* si de *capu*: *arteria brachiocefalica*.

* **BRACHIONCOSE**, s. f., (franc. *brachioncose*, d'in *βραχιων* = braciú si *δγκωσις* = inflare); asiá se chiama in medicina, unu genu de *inflatura la braciú*.

* **BRACHIOPITHECU** si *brachiopitecu*, -a, adj., (franc. *brachioptithèque* d'in *βραχιων* = braciú si *πίθηκος* = mimutia); proprie, cu *bracie de mimutia*, si de aci, ca substantivu, *brachiopitecu*, nume datu unui genu de animali, cari au intre alte caracterie comuni si membre anteriori forte lunge ca alle mimutiiloru.

* **BRACHIOPODU**, -a, adj., (franc. *brachiopode*, d'in *βραχιων* = braciú si

ποός-ποδός=petioru); vorbindu' de molusce cu ghioce bivalve, cari au doue bracie carnose formate d'in numeroase fire ce se potu intende si stringe; de aci, ca substantiv plur.: *brachiopode*, familia de mollusce cari, in locu de petiore, au doue bracie carnose estensibili.

* **BRACHIOPTERU**, -a, adj., (franc. *brachioptère*, d'in βραχίων=braciu si πτερόν=aripa); cu aripa sau aripore in forma pe braciu; de aci, ca substant. plur.: *brachioptere*, familia de pesci cari au ariporele de la peptu pediculate.

* **BRACHIOSTOMU**, -a, adj., (franc. *brachistome*, d'in βραχίων=braciu si στόμα=gura); cu bracie la gura, vorbindu de animali a caroru gura este armata cu nesce fire, ce servu la prensu ea si braciele; de aci, ca substant. plur.: *brachistome*, ordine d'in classea polytiloru, in care se coprendu polypii ce au gur'a armata cu assemeni bracie.

* **BRACHIOTOMIA**, s.f., (franc. *brachiotomie*, d'in βραχίων=braciu si τομή=taiare); ca terminu de anatomia sau de chirurgia, arte de a amputa unu braci; operationea amputarei braciului.

* **BRACHIOTOMICU**, -a, adj., (franc. *brachiotomique*, vedi *brachiotomia*); relativu la *brachiotomia*: *descriptione brachiotomica*.

* **BRACHIOTOMISTU**, s. m., (franc. *brachiotomiste*, vedi *brachiotomia*); cellu ce se ocupa in speciale cu *brachiotomia*; cellu ce possede dexteritatea de a face amputazioni la bracie.

BRACHMA, s. m., (franc. *brahma*); asiá numescu Indianii: 1. fientia unica si suprema, care este caus'a si essentia totoru lucrurilor create; 2. creatoriulu lumei, ca antani'a persona d'in trinitatea indiana.

BRACHMANU, s. m., *brachmana*, (ital. *bracmano* si *bramano*, franc. *brachman*, *brahman* si *brachmane*); 1. tatalu *brachmaniloru* in intellessulu de sub urmatoriulu 2; dupo ideele Indianiloru *Brachmanu este fiulu antaniu nascutu allu lui Brachma*, essitu d'in gur'a acestui-a, d'in care primu si vedele sau cartile sacre alle Indianiloru; 2. prentu si invetiatu indianu; in acestu intellessu

se dice si *brachminu*, de unde apoi *brachminismu* = doctrina a brachminiloru: *brachmanii* sau *brachminii* *formedia antani'a d'in celle patru caste alle Indianiloru*; ei se credu *descendentii lui Brachmanu*, de la cari au priimitu vedele; *sengur'a loru occupatione este studiulu acestoru carti sacre; brachmanii au portu speciale, nu manca carne, ci se nutrescu numai cu legume si lapte; si, ca se merite recompensele vietii venitoria, se supunu la celle mai aspre incercari: unii stau tota vietia immobili in acellu-asi locu si in acea-asi posetione supperatoria; altii ambla nudi in mediulu iernei, etc.; dupo acesta d'in urma impregiurare se vede co brachmaniloru s'au datu de Greci numele de *gymnosophisti*, (vedi acestu cuventu).*

* **BRACHONYCE**, s. f., (franc. *brachonyx*, d'in βραχύς=scurtu si ὄνυξ=unghia); proprie, cu unghie scurte, si de aci: 1. genu de passeri d'in subfamili'a alaudineelor; 2. genu de insecte coleoptere tetramere, d'in famili'a curculionidiloru.

* **BRACHYASPISTU**, -a, adj., (franc. *brachyaspite* d'in βραχύς=scurtu si ασπίς=scutatu); cu scutu angustu; de aci, ca substantiv, *brachyaspistu*, genu de insecte coleoptere tetramere d'in famili'a curculionidiloru.

* **BRACHYBEMU**, -a, adj., (franc. *brachybème* d'in βραχύς=scurtu si βήμα=passu); cu passu scurtu; de aci ca substantiv, *brachybemu*, genu de insecte coleoptere tetramere d'in famili'a curculionidiloru.

* **BRACHYCARPU**, -a, adj., (franc. *brachycarpe*, d'in βραχύς=scurtu si καρπός=fructu); care are fructe scurte: *astragalu brachycarpu*.

* **BRACHYCARPEU**, -a, adj., (franc. *brachycarpé* vedi *brachycarpu*); care semena cu ceva *brachycarpu*; de aci, ca substant. plur.: *brachycarpee*, genu de plante d'in famili'a cruciferelor.

* **BRACHYCATALECTICU**, -a, si

* **BRACHYCATALECTU**, -a, adj., *brachycatalectus* si *brachycatalecticus* (βραχυκατάληκτος si βραχυκαταληκτικός, d'in βραχύς=scurtu si κατάληκτος=ter-

minatu); scurtu terminatu, terminatu înainte de a fi completu, vorbindu de unu versu poeticu, caruia lipsesce unu petioru si diumetate : *versu brachycatalecticu*.

* BRACHYCEPHALU si *brachycephalu*, -a, adj., (franc. *brachycéphale*, d'in *βραχύς* = scurtu si *κεφαλή* = capu); cu capu scurtu; de aci, ca substantivu, *brachycephalu*, genu de batrachi cu capu forte micu.

* BRACHYCHRONIU, -a, adj., (*brachychronius*, d'in *βραχύς* = scurtu si *χρόνος* = tempu); de scurtu tempu, de scurta durata, ca terminu de medicina applicatu in speciale la morbi cronici, cari se termina mai curendu sau mai tardu.

* BRACHYDACTYLU, -a, adj., (franc. *brachydactyle*, d'in *βραχύς* = scurtu si *δάκτυλος* = degetu); care are *degete scurte*.

BRACHYGRAPHIA, s. f., (franc. *brachygraphie*), arte de *brachygrafu*, (vedi *brachygrafu*).

BRACHYGRAPHICU, -a, adj., atentionatoriu de *brachygraphia*.

* BRACHYGRAPHU si *brachygrafu*, -a, adj., (franc. *brachygraphe*, d'in *βραχύς* = scurtu si *γράφειν* = scriere); scrissu pre scurtu; care scrie cu abbreviature; de aci si ca substantivu, care scie artea de a scrie abbreviatu.

BRACHYLOGIA, s. f., (franc. *brachylogie*, d'in *βραχύς* = scurtu si *λόγος* = cuventu); modu de a se espreme pre scurtu, asiá incátu espressionea adjunge grea de intellesu; stylu sententiosu.

* BRACHYLOGICU, -a, adj., (franc. *brachylogique*, vedi *brachylogia*); atentionatoriu de *brachylogia*.

* BRACHYLOGU, -a, s. adj., (franc. *brachylogue*, vedi *brachylogia*); care se espreme prea scurtu, in sententie, asiá in cátu cu greu pote fi intellesu; care affecta *brachylogia*.

* BRACHYPHYLLU, -a, adj., (franc. *brachyphylle*, d'in *βραχύς* = scurtu si *φύλλον* = foia); cu foie scurte; de aci, ca substantivu, *brachyphyllu*, genu de vegetali fossili, aflate in terrenulu oolithicu inferiore, cari au ramure pennate cu foie forte scurte, conice si despuse in spirale.

* BRACHYPNEIA, s. f., (franc. *bra-*

chypnée, din *βραχύς* = scurtu si *πνοή* = sufflare); ca terminu de medicina se dice de respirationea scurta si desa ce se observa mai vertosu la cei prensi de friguri inflammatorie.

* BRACHYSCIU, -a, adj., (franc. *brachyscien*, din *βραχύς* = scurtu si *σκιά* = umbra); cu umbra scurta, care da umbra mica; in speciale, ca substantivu, *brachyscii*, locuitori din zon'a torrida, asiá numiti pentru co umbr'a loru, la amédia, este mai mica de cátu a locuitoriloru din veri-care alta regione a pamentului.

* BRACHYSYLLABU, -a, adj., *brachysyllabus* (*βραχυσύλλαβος*, d'in *βραχύς* = scurtu si *σύλλαβή* = syllaba); cu syllabe scurte: *cuventu brachysyllabu*; in speciale, applicatu la unu petioru anticu, compusu d'in trei syllabe scurte, numitu pentru acesta-a *tribrachu*.

BRACIA, vedi si *bracilia*.

* BRACIALE, adj., *brachialis*; atentionatoriu de *braciu*: *osse brachiali*, (vedi si urmatorulu *braciare*).

BRACIARE, (ci pronuntiatu ca *ti* : *bratiare*), s. f., *brachiale* (acellu-asi, prin stramutarea lui *l* in *r*, cu adiectivulu *braciale*; vedi littera *l* si suffissu *ale*; numai co s'a luat cu intellesu de substantivu femininu, cumu sub form'a de neutru se iea si latinesculu *brachiale* d'in adiectivulu *brachialis*); ornamentu de forma anularia ce porta feminele la *braciu*: *braciare de auru*; *braciarile celle mai eleganti suntu de auru adornate cu nestimate*; *nu mai pucinu eleganti sunt braciarile de corallu*; *fetele inse d'in poporu porta braciari de vitru si de margelle*; — acestu ornamentu se connoce d'in cea mai inalta anticitate: la strabunii Romani portau *braciari* nu numai muierile, ci si barbatii; feteloru inse nu erá permisu se porte braciari; curiosu e co form'a cea mai ordinaria, sub care se produce astadi *braciarea*, erá totu de una data cea mai placuta si vechiloru Romani, si mai vertosu vechiloru Greci, adeco forma 'de serpe incollacitu, ce si imbuca sau musca coda, (vedi *braciu*).

BRACIARELLA, s. f., deminutivu d'in *braciare*.

BRACIARIA, s. f., si

BRACIARIU, s. m., pl.-e, de aceea insemnare cu *braciare*.

BRACIARULIA, (cu l moiatu: *braciarna*) si

BRACIARUTIA, s. f., deminutiv d'in *braciare*, *braciare mica*.

BRACILIA, (ci, pastredia; sonulu seu, si prin moierea lui l, cuventulu se aude pré a locurea: *bracia*), s. f., *zona*, *cingulum*, *bracile*; cingutore angusta, cordoa; cea ce inoinge cineva peste medilocu, pre d'inainte, fota, (vedi si *bracina*).

BRACILLA, s. f., *zonula*, *cingulum*, *bracile*; de ordinariu in plurariu, *bracille*, specia de cingutore angusta tessuta d'in lana, inforata cu flori d'in aceea-asi materia sau cu flori de margelle, de fluturi, etc., ce se porta de ordinariu pre alta cingutore mai lata numita brănu; — *bracilla*, ca si precedentele *bracilia* au essitu d'in *braca*; pentru una mai accurata destinatione a intellessului loru se se veda celle espuse la *bracina*.

BRACINA, s. f., *cingulum*, *femoralia*; cingutoria; vestimentu de pandia, cu care se imbraca petiorele; — cuventulu vine d'in *braca*, ca si *bracilia*, *bracilla* sau *bracille*, cu cari se confunde, in intellessu, de orece câte trelle aceste cuvente se icau cu insemnarea de *cingutore care tine bracele*, cu sengur'a differentia, co *bracilia* si *bracina* sunt mai conhocute si mai usitate in unele locuri, éro *bracille* in alte locuri; spre a se fissá déro bene intellessulu acestoru cuvente, se cere se dănu fiacarua insemnarea indicata prin form'a sea grammaticale, asiá in câtu *bracina*, ca femininu d'in unu adiectiv *bracina*, trassu d'in *braca*, se insemne cea analogu cu *bracele*, si in speciale *bracete de pandia* sau *ismenele*, cuventu strainu de care amu scapá ca modulu acestu-a; *bracilia* si *bracilla*, ca deminutive d'in *braca*, se insemne *brace* redusse la cea mai simpla espressione, si a nume *bracilia* se se applice sau la *bracetele de diuimetate*, cumu su celle de scaldatore, sau celle ce accopera numai partea anteriore, *siortiu*, de essemplu, *pestelca* sau *fota*; éro *bracille*, ca form'a de deminutiv cea mai pronuntiată, la

intellessulu precisu de cingutore definitu mai susu la articulu consecratu acestui cuventu; câtu pentru *cingutorea*: *acia*, *curea*, etc., ce serve a tiné *bracele* sau *bracinele*, adjuge cuventulu *bracinare* sau *bracinariu*; apliceandu in fine *braca* sau *brace* cu intellessulu precisu de *pantaloni mai scurti si strinti la partea inferiore*, éro *bracone* sau *braconiu* cu intellessulu de *pantaloni lungi*, avemu espressioni curate pentru mai multe forme de vestimente de petioru, (vedi si *braca*).

BRACINARE, s. f., si

BRACINARIU, s. m., pl.-e; *cingulum bracerum vel femoralium*; *limbus bracerum vel femoralium*; *acos fibularia*; 1. bett'a superiore a *bracelor*, *bracinelor* sau *braconilor*; 2. *acia*, *curea*, etc., ce se baga pre gaur'a bettei bracelor sau bracinelor si care serve a stringe pre medilocu cea betta, pentru ca bracele sau bracinele se nu se lasse in diosu; 3. acu cu care bracinariulu, in intellessulu de sub 2, se introduce in bett'a bracelor sau bracinelor; — proverb: *deco te tine bracinariulu* = *deco te tine curea* = *deco ai coragiu*.

BRACIONIU, s. m., (cu n moiatu: *bracioiu*); augmentativu d'in *braciu*.

BRACIORU, s. m., *brachiolum*; deminutiv d'in *braciu*.

BRACIOSU, -a (ci pronuntiatu ca ti), adj., *lascertus*; care are *bracie muschiose*, *venose*, *robuste*: *braciosulu lup-tatoriu appuca bene de medilocu pre adversariulu seu*.

BRACISIORU, s. m., *brachiolum*; deminutiv d'in *braciu*: *unu bracisioru de copilla*, *doue bracisioru de fenu*, etc.

BRACIU (ci pronuntiatu ca ti), s. m. plur.-e, *brachium*; *lascertus*, *ulna*, (acellu-asi cu lat. *brachium* = *βραχίον*, prin caderea aspiratei h, care, in limb'a nostra, ca si in cea italiana, a disparatu regulatu d'in tote cuventele, in cari ea se afla in latinesce [vedi litter'a C]); forme acellui-asi cuventu in limbele sorori sunt: ital. *braccio* si *bracce*, sardin. *brassa*, isp. *braso*, portug. *braço*, provenc. *brats*, vechiu franc. *bracc*, nou franc. *bras*); — membru allu corpului omeneu

care incepe de la umeru si se termina la mana; acestu intellesu largu are ouventulu atâta in latin'a câtu si in celle alte limbe sorori cu a nostra; déro in latin'a are, ca si la noi, si intellessulu mai strimtu de *parte inferiore a braciului*, care se intende numai de la cotu peno la mana, *pre candu partea superioare a acellui-asi membru*, care se intende numai de la umeru peno la cotu, se chiama proprie *lacertus*; in limb'a italiana si franceze, d'in contra, se iea *braciu* cu intellessulu strimtu allu latinescului *lacertus* = parte superioare a braciului de la umeru peno la cotu, éro partea inferioare de la cotu peno la mana se chiama ital. *antebraccio* = franc. *avant-bras*; unu compusu analogu, *antebraciu*, pentru espressionea precisa a partei superioare a braciului, amu poté si noi formá in limb'a nostra; de preferitu inse e classiculu *lacertus* = latin. *lacertus*, (vedi *lacertus*): I. proprie : *omulu are doue bracie, braciulu dereptu si braciulu stangu; braciu venosu, braciu nervosu; bracie carnose si rotunde; bracie suptiri; braciu armatu; a redicá, a intende, a desface, a stringe, a deschide braciele; a luá, a tiné in bracie; a portá in bracie; a avé in bracie; a luá, tiné, avé pre bracie*; — constructionile cu in dicu mai multu de câtu celle cu *pre* : a *tiné in bracie*, de essemplu, va se dica *a tiné ceva sau pre cineva cu braciele bene strinse si incollacite in pregiurulu acellui ceva sau cineva*, pre candu a *tiné pre bracie* insemna numai a *tiné asupr'a braciului fora a le stringe si incollacit in giurulu obiectului tinutu*; de acea-a constructionile cu in sunt espressioni mai apte pentru insemnari precise, pre candu celle cu *pre* se applea de preferentia la insemnari mai vage si metaforice, despre cari va fi verb'a mai la valle : a *avé pre bracie ceva*, sau *pre cineva*, de essemplu, are nu numai insemnarea materiale de a *tiné acellu obiectu asupr'a braciului*, ci si in insemnarile ideali si metaforice de a *fi insarcinatu cu acellu obiectu, a l'avé in greutatea sea*, etc., pre candu a *avé in bracie* se dice, de regula, numai in insemnarea

propria de a *tiné de fapta ceva sau precineva in bracie*; — a *appucá, a tiné de braciu pre cineva*, ca se lu conduca, se lu sustina, sau se l'opresca de a loví; a *luá de braciu*, in acellu-asi intellesu ca si a *appucá de bracie*, si prin urmare differitu de a *luá la braciu*, care va se dica : 1. a *luá braciulu cuiva*, unei muier, de essemplu, in semn de deferentia sau de affectione, ca se na duca undeva : *fratii luara la braciu pre sorori si essira la preambulare*; — in acestu intellesu se dice si a *dá braciulu cuiva*; 2. a *se appucá de lupta* : in fine *luai pré adversariu la braciu, lu strinsei bene, lu redicai susu si l'aruncai la pamentu*; 3. cu obiectu reale de lucrú, a *appucá si duce in braciu sau sub braciu* : *luá la braciu tote vestimentele si se dusse cu elle*; déro in insemnarea de sub 1. se dice si a *luá de braciu*; acesta locutione nu are inse si nu pote avé insemnarile locutionei a *luá la braciu* de sub 2. si 3.; cu acelle-asi differentie de intellesu se dice si a *duce de braciu, a duce la braciu*, etc.; — II. metaforice, *braciu* se applica la concepte cari au cu acestu membru allu omului sau una relatione materiale de asemenare in forma sau una relatione mai ideale, cumu cea de instrumentu, cauza, etc.; A) pentru obiecte ce stau in relatione materiale de asemenare cu braciulu omului : 1. la animali, petioru d'inainte sau altu membru ce face una functione analoga cu a braciului : *braciele callului* = armurii callului; *braciele minutiei* = petiorele anteriori alle minutiei; *braciele canorului* = petiorele canerului, etc.; 2. la lucruri personificate : *braciele somnului, braciele mortei, braciele placerei; me aflam in braciele cellui mai dulce somnu; leganatu in braciele cellor mai placute vise*, etc.; 3. la lucruri chiaru nepersonificate : *braciu de mare* = parte de mare angusta, strimtoare : *unu braciu de mare desparte Sicilia de Italia*; *braciu de riu, de canale*, etc., parte de riu sau de canale, care se divide in doue, trei sau mai multe ramure : *Danubiulu, inainte de a se versá in mare, se desparte in trei bracie principale; braciele crucei* = celle doue ca-

pete alle vergei transversale a unei cruce; *braciele unei balancii, unui cantariu, unui arcu*, etc., celle doue capete alle jugului balanciei sau cantariului, alle arcului, etc., *braciele compassului, forfeciloru*, etc., celle doue ramure alle compassului sau forfeciloru; *braciele arborelui*, ramurile lui principali; — *braciu artificial* = *braciu mecanicu*, braciu facutu d'in lemn sau alta materia si pusu la cellu cui s'a taiatu unu *braciu natural*; 4. la continutul unui braciu, la una cantitate de ceva câtu pote continé unu braciu sau amendoue braciele : unu *bonu braciu de fenu*; *am datu boiloru mai multe bracie de paie*; — B) déro mai estensa este aplicarea cuventului *braciu* la concepte ce au cu *braciulu*, in intellesu propriu, una relatione ideale, cumu: 1. *potere* : *braciulu lui Domnedieu ne va scapá si de acesti periculosi inimici; braciulu ce ne appesá deveni cellu mai potente adjutoriu allu nostru; unu presuntiosu erou crede co nemica nu pote resiste braciului seu*; — in speciale *potere fusica sau corporale* : *tare de braciu, imbecillu de capu*, si mai vertosu *potere brutale si tyrannica* : *braciu de ferru va se dica in intellesu materiale* : *braciu plenu de nervu*, éro in intellesu ideale : *mare taría de caracteriu, volientia tare si nestramutata*, sau : *essercitiu aspru allu poterei de care despune* : *asiá me strinse gigantele in braciele selle de ferru, in câtu audii ossele mi rupendu-se; numai unu braciu de ferru ar poté oppri si scote acesta natione d'in callea perirei; sub braciulu de ferru allu tyrannului geme una lume intrega*; — de aci si espressioni ca : *a avé braciele legate* = *a avé manule legate* = a nu avé *potere*, a fi oppritu de obstacle materiali sau morali; *a se aruncá in braciele cuiva* = a se dá in manule lui, a se suppone bonei placere a lui, a cere protectionea lui; 2. *barbatía, corragiu, fortitudine* : *de braciulu lui Michaiu adjunsesse se tremure sultanii, capitánu bonu de braciu si de mente* = *capitanu animosus si prudente*; 3. *persona care lucredia, care pote lucrá*; instrumentu de lucru : *bellele privedia agricultur'a de braciele, cari i sunt necessarie; mii de*

bracie stau parate se ne appere; mii de bracie stau fora lucru; — de aci proverb : *a stá sau sedé cu braciele incrucisiate* = *a sedé cu manule in senu* = a nu lucrá *nemica*; *a fi braciulu dereptu allu cuiva* = *a fi man'a derepta a cuiva*, a fi person'a cu care se serve cineva buccurosul la tote affacerile selle, fora care cineva nu pote; in acestu intellesu se dice chiaru si de lucruri : *spat'a e braciulu dereptu allu luptatoriului*; déro cu multu mai desu si mai bene se dice in acestu intellesu : *man'a derepta*, (vedi *mana*); 4. *sentimentu de doiosía, de favore si bona volientia, de indorare, etc.* : *a tiné sau portá pre cineva in bracie sau pre bracie* nu va se dica numai a lu *duce in bracie*, in insemnarea materiale de sub I, ci si : *a lu tractá cu cea mai mare si affectuosa amore* : *nu poti dice co esti reu la mene, candu eu te tinu si te portu pre bracie ca pre unu copillu allu meu*; — in speciale a *portá pre bracie* va se dica si a *manifestá cuiva sentimente de admiratione si de entusiasmu pentru vre una facta mare si stralucita* : *bietii omeni scapati de una certa morte, cu strigari de buccuria portau pre bracie pre libertoriulu loru*; — cu *bracie deschise* are nu numai insemnarea materiale de sub I, adeco de *bracie in addeveru intense*, ci si mai vertosu insemnarea morale de : *cu cea mai mare placere, cu cellu mai mare doru, cu extrema indulgentia, etc. a asteptá cu braciele deschise, a primí cu braciele deschise, tatalu cerescu primisce in imperati'a sea cu braciele deschise pre peccatosulu ce lassa callea peccatului*; — prin acestea se esplica si alte insemnari speciale ce are locutionea : *a tiné in bracie*, adeco insemnarea de a fi *patrinu sau parenté suffletescu cuiva, de a lu tiné in bracie la batéru*.

* BRACONE si *braconiu*, s. m., longæ *bracæ*; ital. *bracone*; vestimentu cu care se incalcia sedutulu si membrele inferiori sau petiorele peno la calcânie, pantaloni lungi peno la calcâniele petioreloru, (vedi *braca* si *bracina*).

* BRACTEA, s. f., *bractea*, (ital. *brattea*, franc. *bractée*); 1. foia suptire de metallu, si mai vertosu de metallu pre-

tiosu : *cu bractee de auru se suffla multe vase de argentu*; de acf. metaforice, splendore, si mai vertosu splendore ammagitoria, care pote bate la ochi, déro care nu are nemica reale si solidu in sene; 2. applicatu la plante : a) frundisiore ce insocescu florile si cari differu de celle alte frundie, pentru co sunt si mai mice, si de alta forma si de alta *colore*; b) frundie ce infasciora una floare ca nescé scame sau soldii.

*BRACTEARIU, s. adj., bractearius; 1. ca adiectiv, care e relativu la *bractea*, care semena cu bractea; 2. ca substantiv, fabricanté de *bractee*.

*BRACTEATORIU, s. m., bractea-tor; care fabrica *bractee* sau suffla cu *bractea*, (vedi si *bracteatu*).

*BRACTEATU, adj. part., bractea-tus; 1. sufflatu cu *bractee* de auru : *tablatu bracteatu, selle bracteate*; 2. de acf. metaforice : a) splendidu, formosu, auritu : *espressioni bracteate*; b) numai pre d'in afora splendidu, mentionosu; ammagitoriu : *bani bracteati, fericiire bracteata*, (vedi *bractea*).

*BRACTEIFERU, -a, adj., franc. bractéifère; care porta *bractee*, (vedi *bractea* si *ferere*).

*BRACTEIFORMU, -a, adj., (franc. bractéiforme); care are *forma de bractea*, vorbindu mai vertosu de organe vegetali cu foie asemeni cu una bractea, (vedi *bractea* si *forma*).

*BRACTEOLA, s. f., bracteola, (ital. bratteola, franc. bractéole); deminutiv d'in *bractea*, bractea mica si forte sup-tire : 1. fiendu vorb'a de *bractea* de metallu, si mai vertosu de metallu pretiosu, de auru, etc.; 2. fiendu vorb'a de plante, frundisiora ce se nasce la petiorulu unei floare sau immediatu sub dens'a.

*BRACTEOLARIU, -a, adj., (franc. bractéolaire); ce se refere la *bracteola*.

*BRACTEOLATU, -a, adj. part. (franc. bractéolé); munitu cu *bracteole* : *plante bracteolate*.

BRADU, vedi in glossariu.

*BRADYBATU, -a, adj., (franc. bradybate, d'in βραδύς = incetu, lentu si βραδύ = amblare); care ambla incetu, si de acf. ca substantiv, *bradybatu*, genu

de coleoptere tetramere, d'in famili'a curculionidiloru.

*BRADYPEPSIA, s. f., (franc. brady-pésie, d'in βραδύς = lentu si πέσις = cocere sau digerere); ca terminu de medicina, digestione lenta, morbu sau mai bene symptoma de gravi desordini in economi'a vitale.

*BRADYPODU, -a, adj., (franc. brady-pode, d'in βραδύς = lentu si ποδός = petioru); lentu de petioru, care ambla forte incetu, si de acf. ca substantiv, *bradypodu*, genu de mammifere.

BRANARIU, s. m., zonaricus; care face *brane*, (vedi *branu*).

BRANCA, s. f., pes, manus, brachium, unguis, tectus, erysipelas, (in alte limbe sorori : ital. ispan. portug. branca = branca, mediu latin. branca = branca si ramura; provenc. branca si masc. branc = branca si ramura, franc. branche = ramura); — intellessulu cellu mai ordinariu allu cuventulu este cellu de *membu de animale, cu care accestu-a se serve a amblá sau a appucá*, si mai vertosu, *estremitate a unui asseminea membru* : mana, petioru, braci, unghia, ghia-ra, etc. : 1. la bestie petioru, mai vertosu petiorulu d'inainte, si in particulariu, *estremitate acestui petioru* : unghia, ghia-ra, etc., cari servu bestieloru in locu de *mana*, precumu petiorulu d'inainte insasi le serve de *braci* : *branc'a catusiei, catus'ia vostra e reu invetiata, co si baga botulu si brancele, unde nu s'ar cadé se le bage; branc'a ursului este cu multu mai mare de cátu a cánelui; lupulu stá pre brance si se uitá la noi; vulpea se apropiá incetu pre brance de gainaria; broscéle au patru brance*, etc.; — metaforice : *branc'a ursului*, planta care si in latinitate media se chiama branca ursina si in ital. branca orsina, *Lycopodium clavatum* sau *heracleum sphondylium* lui Linneu; — 2. la omu, braci, mana : *copillii ambla in brance; a amblá in patru brance* = a amblá ca bestie si pre petiore si pre mane; *a se pune, a stá, a sedé pre brance; a cadé in brance; a dá in brance* = a cadé in brance; *a dá pre brance*, ca intransitivu, cu a-cellu-asi intellessu, ca si *a dá in brance*, déro si cu intellessulu mai ideale de a

nu mai poté, a cadé ca deseccatu de poteri : *caii nostri au datu pre brance; de multu lucru cu care m'am incarcatu, am datu pre brance; éro ca transitivu a dá pre brance pre cineva*—a lu rupe cu fatie'a, a l'invinge ; *l'am fatigatu asiá de tare, inctiu l'am datu pre brance pentru indelungu tempu; —* applectatu si la bestie : *mi a datu boii pre brance; ba chiaru si la lucruri cu intellessulu mai generale de a derimá, a dá diosu : a dá una casa pre brance, si asiá, prin una metafora mai potente, in brance si pre brance, luandu una insemnare adverbiala aproape synonyma cu diosu, se applecta la lucruri lipsite de brance ca si la celle ce au brance : *cas'a sta se cada pre brance; — a dá brance cuiva*—a l'impinge cu branc'a, a lu respinge, a i face ventu cu man'a, ca se se departedie sau se cadia; — in acestu intellessu brance sau branci se aude si ca unu substantivu masculinu, unu branci : *mi a datu unu branci de am cadutu in nas u; déro assemenea espressione, fora analogía in limba, este unu solecismu inadmissibile, si ar cautá se se dica unu branciu, formatu dupo aceea-asi analogía d'in branci, ca si unu deciu d'in deci, cu tote co noi credemu co branciu este unu substantivu masculinu essitu d'in aceea-asi radecina cu braciu, ca si branca, si d'in care femininulu brancia a datu de a dreptulu franc. branche, precumu la femininulu branca ar correspunde unu masculinu brancu, ce se si afla in provenç. branc; — branca in fine applectatu la omu cu intellessulu de mana se iea mai multu sau mai pucinu cu intellessu despretiativu, cumu s'a potutu vedé d'in celle peno aci citate, si cumu se pote vedé si mai bene d'in urmatoriele : *nu ti bagá branc'a acollo, co ti ua rupe; a dá cuiva, unui copillu, peste brance*—a lu lovi presté manie; *scapi tote ce ti dau in mana, ca cumu ti ar fi branc'a morta, etc.; 3. inflatura ce se produce la guttu sau la capu : angina sau cancru la guttu, eresypelate la capu sau falca, etc. (Cumu co branca este, de si nu se afla in latinitatea classica, unu cuventu de curata romanitate, nu mai in-***

cape indoientia, de orece cuventulu se afla in tote limbele romanice; ellu e, de certu, unulu d'in acelle numerose cuvente alle limbei rustice; mai greu ar fi de determinatu, deco in celle doue insemnari alle selle, in apparentia asiá de dispartate, adeco in insemnarea de branciu si cea de inflatura, cuventulu se refere la un'a si aceea-asi radecina; deco cercámu a esplecá intellessulu de inflatura allu cuventului branca prin grec. βράχια, βράχος [vedi si branchia]; prin acesta-a nu inaintámu cu neci unu passu spre deslegarea cestionei; sengurulu lucru ce resulta d'in assemenea comparare a cuventului romanicu cu cellu grecescu, este co grecescele βράχια, βράχος, βρόχος, βρόχια, βραχίων, ca si romaniccele branca, brancu, branciu, braciu, etc., paru a se referi la una si aceea-asi radecina; basandu-se cineva pre acesta impregiurare, pote afirmá cu mare probabilitate, co branca s'a potutu applecá la insemnarea de unu morbu ce consiste in inflammatione si inflatura, cumu si medicii au applectatu la unu morbu analogu cuventulu bronchite, trassu d'in bronchu=βρόχος; [vedi bronchite]).

* BRANCHIA, s. f., luatu de regula in pl. branchie, branchie (βραχια), organu respiratoriu la animalile ce potu respirá numai in apa, cumu pescii, crustaceele si cea mai mare parte de mollusce.

* BRANCHIALE, adj., (branchialis), attengutoriu de branchie.

* BRANCHU, s. m., branchus (=βράχος); gutturaiu, inflammatione la guttu, etc.

BRANCIRE, -escu, v., impellere, pulsare, profligare; a dá brance cuiva, a l'impinge cu manele, ca se se dee in lature case se departedie sau se cada : *ce me imbrancesci asiá; a se branci*—a si dá brance unulu altuia;—mai desu se aude ca compusu cu in : im-brancire, (vedi branca).

BRANCITURA, s. f., pulsus, ictus; actione de a dá brance, de a branci : *abiá cu branciture violente l'am potutu duce peno acollo; — mai desu ca compusu cu in : imbrancitura.*

BRANCIU, s. m., ictus, pulsus; (vedi *branca*).

BRANCONE si *branconiu* (prin moierea lui *n* : *brancoiu*), s. m., augmentativu d'in *branca*; compara ital. *brancone*.

BRANCOSU, -a, adj., *erysipelate* laborans; cellu ce suferre de *branca*, in intellessulu cuventului de sub 3.

BRANCUTIA, s. f., (ital. *brancuccia*); deminutiviu d'in *branca* : *brosca are patru brancutie*.

BRANDIA, *brandiaria*, etc.; vedi *brendia*, *brendiaria*; etc.

BRANDUSIA (in locu de *branducia*, si acesta-a in locu de *blanducia*; vedi *blandu*); 1. una planta ce apare cu antaniile dille de primavera, primula, *galanthus nivalis*, *colochium autumnale* : *des d'in antaniile dille alle primaveri, cumu se redica neu'a, copillii sateaniloru essu in cete pre campulu ce incepe a inverdi, ca se sape si se adune brandusie*; 2. nume propriu de femina : *mamma Brandusi'a*, dero mai vertosu de vacca : *Brandusi'a nostra s'a sterpitu in annulu acestu-a*.

BRANETIU (prin stramutarea lui *r* d'in locu pre a locurea si *barnetiu*), si

BRANISIORU (pre a locurea, prin stramutarea lui *r* d'in locu si *barnisioru*), s. m., pl.-e, cingulum femoralium vel bracorom; deminutiviu d'in *branu*, cu insemnarea speciale de *acia*, *curea*, *fasciora de pandia sau pannura*, care se baga in betta braceroru, bracineloru, etc., si care incinsa preste medilocu face ca acele vestimente se nu se lasse in diosu; — cuventulu prin urmare este synonymu cu *bracinariu*, de ore ce in unele locuri se aude cu acellu-asi intellessu *bracinare* sau *bracinariu*, ero in altele *branetiu* sau *branisioru*; de alta parte *branetiu* si *branisioru* differu intru atatu, intru catu *branetiu* se applica numai la cingutorea de brace si bracine, pre candu *branisioru* se dice, cu intellessu de deminutiviu allu lui *branu*, si in alte insemnari alle acestui cuventu, (vedi *branu*).

BRANU (cu *n* moiatu : *brau*, ca si *grau* in locu de *granu*, *freu* in locu de

freu; inse la plurariu pretotendenea si constantecu *n* : *brane*, ca si *grane*, *frêne*); s. m., zona, cingulum, balteus, torus, corona; (nu d'in *frenu*, ci d'in acea-asi fontana cu ital. *brano* = buccata, si in speciale buccata sata fascia de pannura sau de pandia, de unde si *sbranare* = allu nostru *desbranare* = sfasciare, si cu mediu latin. *brandeum* = pandia de infasciorasu relicele santiloru, si in genere fascia de pandia sau de materia, etc.; Isidoru, in glossele selle, inco da cuventulu *prandeum* cu esplecarea de *zonarum* genus = genu de cingutori, si cu acellu-asi intellessu ocurre cuventulu si la scriptori greci d'in evulu mediu sub form'a *πράνδιον*); 1. cingutore mai multu sau mai pucinu lata, cu care se incinge si se coprende medilocu : *toti terranii si terranele Romane porta brane de lana preste medilocu*; aceste *brane tinu stomaculu caldu si scutescu de taiature de pantece si de doreri de medilocu*; *branele terraniloru nostri sunt de regula colorate : rosii, verdi, purpurie, negre, etc.*; *raru terranu vei vede portandu branu albu*; d'in contra in Turci'a cei mai multi *porta brane albe, pentru co brane rosie, si mai allessu verdi, nu e iertatu veri-cui se porte*; *preutii nostri porta peno astadi si prin cetati brane de metasse si alte stofe pretiose*; in temporele mai vechie *Domnulu si boiarii portau brane de celle mai pretiose stofe*; se porta si *brane de pelle, cari se numescu in speciale cimerie, serparie, etc.*; — 2. metaforice : a) fascia sau verga ce se trage pre parete de colore differita de cea fundamentale : *terranele Romane tragu brane rosie, negre, albastre, etc.*, pre marginea superioare sau inferioare a parutiloru spoiti cu albu; b) toru, corona sau ornamentu proeminente, care se face pre marginea superioare sau inferioare a parutiloru, sau care incinge una columna spre base sau spre capetellu : *mai multe brane incingu columnn'a aprobe de capetellu*; c) jocu sau saltatu plenu de vivacitate, asiá numitu, pentru co cei ce lu joca se tinu de *brane unulu pre altulu : cantati branulu, lautari*; d) a fi sau a se tine de branu cu *cineva* = a fi in mare familiaritate cu den-

sulu : *asiu vré se nu te mai tini de branu cu misellulu acellu-a de copillu allu vecinului*; de aci si : *a se luá de branu cu cineva*—a intrá cu densulu in strinsa legatura sau familiaritate, vorbindu mai vertosu de cineva inferiore sau nedemnu de connoscentia si amicitia : *cu nu me potu diosorá peno acollo, in cátu se me ieu si se fu de branu cu toti betivii si misellii d'in lume.*

BRANUTIU, s. m., pl. -e, *zonula*; *torulus*; curatu deminutivu d'in *branu*, presentandu conceptulu acestui cuventu in tote insemnarile selle cu simpl'a modificatiune de micusiorare sau de resfaciare, fora se iee unu intellesu asiá de speciale, cumu e cellu espressu prin celle doue precedenti deminutive d'in *branu*, adeco *branetiu* si *branisoru*.

BRASILINA, s. f., vedi *brasilinu*.

* **BRASILINU**, -a, adj., de *Brasili'a*, care vine d'in *Brasili'a*, térra a Americi; de aci ca substantivu : a) masculinu, *brasilinu* (subintélegundu *lemn*), ital. *brasil*, franc. *bois de Brésil*, lemnu de *Brasili'a*, care serve a tinge pannurele in rosiiu; *bacamulu* (vedi in glossariu) cu care se rosescu oue nu e de cátu *brasilinu*; b) femininu, *brasilina*, (ital. *brasilina*, franc. *brésiline*), nume datu in chymica la una substantia ce se estrage d'in *brasilinu* si serve la coloratu in rosiiu.

* **BRASSICA**, s. f., *brassica* (d'in aceea-si radecina cu $\beta\rho\acute{\alpha}\sigma\omega = \beta\rho\acute{\alpha}\zeta\omega =$ ferbu, asiá in cátu *brassica* insemna proprie : *ce se ferbe*, si de aci, planta ce serve la fertura, planta leguminosa); genu de plante, d'in care speci'a cea mai conosciuta este *curechiulu* sau *vérdi'a*—*brassica oleracea* lui *Linneu*.

* **BRASSICARIU**, -ia, adj., relativu la *brassica*, care are a face cu *brassica*, (franc. *brassicair*); de aci cá subst. femin. plur. : *brassicarie*, familie de lepidoptere, ai caror vermi se nutrescu cu *brassica* sau *curechiu*.

* **BRASSICEU**, -a, adj. (franc. *brassicée*); care sémna cu *brassic'a*; de aci ca substant. femin. plur. : *brassicee*, tribu de plante d'in famili'a crucifereloru, avendu de typhu genulu *brassica*.

BRATU, s. m., acellu-asi cu *bradu*,

(vedi in glossariu *bradu* si derivatele lui).

BRÂU, s. m., vedi *brânu*.

BREBENE, *brebenellu*, *brebu*; vedi *berbene*, *berbenellu*, *bebru*.

BRENA, s. f., vedi *murena*.

BRENDIA, s. f., *caseus friatus*; alimentu trassu d'in lapte inchiagatu, si storsu de seru, ca si casiulu, cu acesta differentia inse co *cásiulu* este una *brendia* bene frementata si redussa la certe forme determinate, si bene condensata, asiá in cátu, ca se mancámu d'in ea, cauta se taiámu cu unu cutitu, pre candu *brendi'a* propriu dissa, nefiendu redussa prin frementare si condensata in forme determinate, se pote usioru sfermá cu man'a : *brendia de vacce*, *brendia de oui*, *brendia prospeta*, *brendia pré sarata*; ca sese cónserve pentru tempu mai indelungu, *brendi'a se sara bene si se depune in putine sau in utri* (burdusie); *laptele s'a facutu brendia*—laptele s'a inchiagatu, etc.;—ca si verice altu substantivu materiale, *brendia* nu are plurariu, ci sub aceea-si forma a sengulariului se applica la veri-ce cantitate, fia cátu de mare sau mica, de la sfermatur'a cea mai mica peno la mass'a cea mai mare de acesta materia; noi nu ne adducemu amente se fimu auditu d'in *brendia* neci unu plurariu ca *brendiuri*, formatu dupo analogi'a plurarieloru extraordinarie *saruri*, *carmuri*, *lapturi*, etc., d'in *sare*, *carne*, *lapte*, etc., plurarie, prin cari se arreata nú numerulu proprie dissu allu unoru assemni substantive, ci differitele loru specie;—2. prin metafora, *brendia* intra in mai multe locutioni si proverbie popularie cu differite insemnari : a) de *ceva*, *resultatu*, *resultatu bonu*, *folosu*, etc. : *n'am potutu face neci una brendia in cestionea sciuta*; *pucina brendia am facutu cu omulu ce mi ai recommendatu*, nu te mai cercá se i vorbesci, co sciu bene co n'ai se faci neci una *brendia* cu ellu; *n'am potutu face neci una brendia cu securea ce mi ai impromutatu*, pentru co nu taia de locu; *acestu omu nu e bonu de neci una brendia*; *ce brendia mi ai facutu pre unde te am tramissu?* —

in locu de *nu esti de neci una brendia* se dice cu mai multa energiá si : *nu e neci una brendia de tene*; — *b*) proverb. : *brandia bona in utre de cane*, applectatu la unu omu cu capacitate, déro lipsitu de moralitate, sau, in intellessu mai generale, la veri-ce care cu calitáti bone si inseminate unesce relle nesufferite. (Dupo dictionariulu de Bud'a cuventulu ar fi essitu d'in acea-asi radecina cu *prandium* = *prandiu*, pentru ce *brendi'a* ar fi *prandiulu* sau *mancarea* ordinaria a partei cellei mai mare d'in poporu; dupo acesta etymologia *p* initiale ar fi trecutú in medi'a *b*, si in locu de terminationea mascul. *u* ar fi luatu cea feminina *a*, si prin urmare cuventulu ar cautá se se scria sub form'a : *brandia*; déro aceste modificatiuni, si mai vertosu stramutarea lui *p* initiale in *b*, nu se potú justificá, fora se mai adaugemu si difficultatule ce se redica de partea intellessulu; déro alta esplicare a originei cuventulu cu greu s'ar poté dá; certu e numai, ce cuventulu nu se afla, pre cátu noi scimu, in limbele straine, d'in cari s'au introdussu cuvente in limb'a nostra; d'in contra in limb'a latina bassa, asiá cumu se vorbiea si scriea in partile Austriei, se afla cuventulu *burenda*, luatu cu intellessulu lui *brendia* allu nostru, pre candu Ungurii si Germanii au, pentru cellu-asi conceptu, cei d'antianu cuventulu turo [=grec. *topóc*], éro cei d'in urma cuventulu *kæse*=latin. classicu *caseus*=[*casu*]; acésta impregiurare ne face se credemu ce *buren* da sau *berenda* in latinesc'a vulgare d'in partile Austriei s'a introdussu d'in roman. *brendia*; mai departe in glossele lui Isidoru se afla cuventulu *brundus*, esplecatu prin *solidus*=solidu, condensatu; d'in unu asemenea cuventu rusticu, cumu se vede, a potutu éssi pre de una parte *pruntu* allu nostru, éro pre de alt'a, d'in una forma intermediaria de adiectivu, *brundiū*=*brundius*, s'a potutu nasce femin. *brundia*, luatu cu intellessu de substantivu, ca *ceva consolidatu sau inchiagatu*, si in speciale: *lapte solidificatu, brendia*; form'a feminina d'in *brundus*, adeco *brunda* [si cu e :

brenda], se afla applectata, in autorii antichi, si ca nume propriu la una cetate, adeco la cetatea ce, prin longirea cuventulu, se chiamá si *Brundisium*; dupo vechii commentatorii *brenda* sau *brunda* ar fi insemandu cerva=cerba sau *cornu*, *capu de cerbu*, si cetatea *brundisiu* ar fi meritatu acestu nume prin configuratiunea sea topografica aseminea unui *capu de cerbu cu ramoselle lui corne* : la intrebarea, déro esiste vreuna relatione intre *brenda* sau *brunda* cu intellessulu ce ar fi avendu in numele cetatei *Brundisiu* si intre adiectivulu *brundus* cu intellessulu datu de Isidoru, cu greu s'ar poté respunde; veri-cumu inse, dupo celle espuse, noi credemu ce allu nostru *brendia* sta in relatione de filiatione cu adiectivulu *brundus*, si de acea-a preferimu a serie *brendia* sau *brindia* sau *brundia*, si nu *brandia*, dupo suppositiunea dictionariulu de Buda).

BRENDIARESSA, s. f.; 1. femina ce scie fabricá *brendia*; 2. femina ce vende *brendia*; 3. muiere a *brendiarulu* cu intellessulu de sub 1 si 2.

BRENDIARIA, s. f., casearia; 1. arte de a fabricá *brendia*; 2. locu unde se vende *brendia*; 3. mare cantitate de *brendia* : *ne am saturatu de atáta brendiaria*.

BRENDIARIU, s. m., casearius; 1. cellu ce scie fabricá *brendia*; 2. cellu ce face negociu de *brendia*; 3. care bate cu *brendi'a*, cui place forte *brendi'a* : *n'am vedutu omu mai brendiaru ca tene*.

BRENDIETU, s. m., pl.-uri, vis casei, magna casei copia; omnium generum caseus; 1. *brendia* multa, mare cantitate de *brendia*, ca si *brendiaria* sub 3: *astadi se importa brendietu strainu in terr'a nostra*; 2. mancare cu *brendia*, sau specia de *brendia*, mai vertosu in forma pluraria : *brendieturile nu facu bene la stomacu; atáte brendieturi cine le mai pote conosce macariu de nume?*

BRENDIOSU, -a, adj., plenu de *brendia*; care contine in sene *brendia*; care usioru se transforma in *brendia*.

BRENDIRE, -escu, v., de regula ca reflexivu, *a se brendi*=a se face *brendia*, a se inchiagá=coagulari.

* **BREPHOTROPHEU**, s. m., *brephotropheum* (βρεφωτροφειον, d'in βρεφωσ=pruncu si τρεφειν=nutrire); institutu de crescutu prunci.

* **BREPHOTROPHU**, s. m., *brephotrophus* (βρεφωτρεφωσ); vedi *brephotropheu*; cellu insarcinatu cu directionea unui *brephotropheu*.

* **BREVE**, adj. *brevis*; oppusu la *longu*, si synonymu cu *scurtu*, se dice de cea ce are mica estensiune, fia in spatiu, fia in tempu.

* **BREVIARIU**, -ia, adj. s., *breviarius*; *breviarium*; 1. ca adj.: ce s'a facutu *breve*; 2. ca subst. *breviarium*, pl. -ie, ceva prezentatu in scurtu, extractu, sumariu, conspectu, si in parte : a, carte san registru ce presenta starea finantiarua a unei terre, a unei comune, etc.; b) carte ce coprende rogationile celle mai necesare, cumu, de essemplu, *molitelniculu* unui preutu.

* **BREVIFLORU**, -a, (franc. *bréviflore*); cu flori scurte : *astragalus brevisflorus*, (vedi *breve* si *flora*).

* **BREVIOLIU**, -a, adj., (franc. *brévifolium*); cu foie scurte: *brevifoliulus cimbru*, (vedi *breve* si *foliu*).

* **BREVILOCENTE** si *brevilocu*, -a, adj., *breviloquens* si *breviloquus*; care vorbesce scurtu, care se espreme in pucina cuvinte : *brevilocu istoricu*, (vedi *breve* si *locere*).

* **BREVILOCENTIA**, s. f., *breviloquentia*, brevitare de espressionea, concisione, laconismu, (vedi *brevilocente*).

* **BREVILOCU**, -a, adj., vedi *brevilocente*.

* **BREVIPEDE** si *brevipedu*, -a, adj., (franc. *brévipède*); cu petiore scurte; de aci ca subst. femin. plur. *brevipedes* sau *brevipede*, familia de passeri cari au petiore forte scurte, (vedi *breve* si *pede*).

* **BREVIPENNE** si *brevipenna*, -a, adj., franc. *brévipenne*; cu penne scurte, cui lipsescu aproape pennele lunge de la aripe; de aci ca subst. femin. plur. *brevipennis* sau *brevipenne*, familia de passeri caroru lipsescu pennele mari de la aripe, cumu *strutiulu*, (vedi *breve* si *penna*).

BREVIROSTRATU, -a si

* **BREVIROSTRU**, -a, adj., (franc. *brévirostré*); cu rostru scurtu, appecatuu in speciale : 1. la una familia de animali mamifere; 2. la una familia de insecte, 3. la una familia de passeri.

* **BREVISETU**, -a, adj., (franc. *brévissète*); cu sete scurte, cu peri scurte, (vedi *breve* si *seta*).

* **BREVISTYLU**, -a, adj., (franc. *brevistyle*); cu stylu scurtu, (vedi *breve* si *stylu*).

* **BREVITATE**, s. f., *brevitas*; calitate sau stare de *breve*, appecatuu mai allesu ca terminu scientificu : *brevitate stylului*, *brevitate syllabeloru*.

* **BREVIVENTRE** si *breviventru*, -a, adj., (franc. *breviventre*); cu ventre mica si angusta, appecatuu in speciale la certe insecte (vedi *breve* si *ventre*).

* **BRIOGRAFIA**, *briologia*, *brionia*, etc. vedi *bryografia*, *bryologia*, *bryonia*.

* **BROCHITATE** si *brocitate*, s. f., *brochitas*; calitate de *brochu* sau *brocu*.

* **BROCHU** si *brocu*, *bronchu* si *broncu*, -a, adj., *brochus* si *brocus*, *bronchus* si *broneus*; cu budie essite, budiatu; cu denti essiti, coltiatu, (vedi si in glossariu : *brosia* si *brusiu*); — ca subst. : *brachu*, *brocu* sau *broncu*, dente mare si essitu, coltiu.

* **BROMATOLOGIA** si *bromologia*, s. f., (ital. *bromatologia* si *bromologia*, franc. *bromatologie*, d'in βρωμα=alimmentu sau βρωμος=bromu de sub 1. si d'in λογος=discursu); 1. ca terminu de medicina, tractatu despre alimmente, espunere despre celle ce se attingu de alimmentare; 2. ca terminu de botanica, parte a botaniceii aplicate ce tractedia despre plantele bone de alimmentatu pecuribile.

* **BROMATOLOGICU**, -a, adj., (ital. *bromatologico*, franc. *bromatologique*); relativu la *bromatologia* : *notioni bromatologice*.

1. * **BROMATU**, s. m., (ital. *bromato*, franc. *bromate*); nume genericu datu in chymica la veri-ce sare formata d'in combinationea acidului *bromicu* cu una base, (vedi *bromicu*).

2. * **BROMATU**, -a, adj., (franc. *bromé*); 1. ce sémena cu *bromula* de sub 1,

si de aci ca subst. femin. plur.: *bromate*, tribu d'in famili'a gramineelor, cari au de typhu genulu *bromu*; 2. care contine *bromu* de sub 2.

* **BROMELIA**, s. f., (ital. *bromelia*, franc. *bromélie*, dupo numele propriu *Bromel*, botanistu suedianu); genu de plante d'in essandria monogynia lui *Linneu*, famili'a bromeliaceoloru, d'in care speci'a cea mai conosciuta este *anassulu*.

* **BROMELIACEU**, -a, adj., (franc. *bromeliacée*); care sémēna cu *bromeli'a*, de aci ca subst. femin. plur.: *bromeliacee*, familia de plante monocotyledonie.

* **BROMICU**, -a, adj., (ital. *bromico*, franc. *bromique*); provenitu d'in *bromu* in insemnarea de sub 2, vorbindu de acidulu ce se nasce d'in combinatiunea *bromului* cu oxygeniulu, sulfurele, chlorulu, etc.: *acidu bromicu*.

* **BROMHYDRATU**, s. m., (franc. *bromhydrate*); nume genericu aplicatu, in chymica, la veri-će sare provenita d'in combinatiunea acidului *bromhydricu* cu una base.

* **BROMHYDRICU**, -a, adj., (franc. *bromhydrique*, ital. *bromidrico*); provenitu d'in *bromu* in insemnarea de sub 2. si d'in *hydrogeniu*, vorbindu de unu acidu, formatu prin combinatiunea *bromului* cu hydrogeniulu: *acidu bromhydricu*.

* **BROMIDE**, s. f., (franc. *bromide*); nume genericu datu la veri-će combinatiune de *bromu* in insemnarea de sub 2. cu corpuri elementarie mai pucinu electro-negative decatu *bromulu* insusi.

* **BROMIU**, s. m., (franc. *bromton*); genu de coleoptere tetramere d'in famili'a chrysomelineloru.

* **BROMOGRAPHIA**, s. f., cu acelluasi intellesu ca si *bromatologia*.

* **BROMOSU**, -a, adj., bromosus; putorosu, (vedi *bromu* sub 2).

* **BROMU**, s. m., 1. bromos (*βρόμος*), specia de avena selbatica; de aci, prin estensiune, ital. *bromo*, franc. *brome*, genu de plante d'in famili'a gramineelor, care coprende unu mare numertu de specie, cari au tote analogia cu *aven'a*, si sunt celle mai multe, ca si a-

ven'a, unu bonu nutretiu pentru pecuri; 2. (ital. *brome*, franc. *brome*, d'in *βρόμος* = putore), corpu elementariu, nu metallicu, licidu la temperatura ordinaria, forte volatile, de colore rosia inchisa, veninosu forte si cu odore acuta si putorosa.

* **BROMURA**, s. f., (ital. *bromuro*, franc. *bromure*); nume genericu datu, in chymica, la veri-će compositu binariu, in care *bromulu*, (vedi *bromu* 2), ca principiu electronegativu, intra in combinatiune cu una radicale organica sau anorganica: *bromura de argentu*.

* **BRONCHIALE**, adj., (ital. *bronchiale*, franc. *bronchial*); relativu la *bronchie*: *venabronchiale*, (vedi *bronchiu*).

* **BRONCHICU**, -a, adj., (franc. *bronchique*); ce tine strinsu de *bronchie*, (vedi *bronchiu*); — espreme una relatiune mai apropiata decatu *bronchiale*: *nervi bronchici*, inse *respiratione bronchiale*, (vedi suffissu *ale* si suffissu *icu*).

* **BRONCHITE**, s. f., (ital. *bronchite*, franc. *bronchite*); inflammatiune in *bronchie*, (vedi *bronchiu*).

* **BRONCHIU**, -a, adj., (*βρόγχιος* = relativu la *bronchu*; vedi 2 *bronchu*); 1. ca adiectiv, strinsu legatu de *bronchu*; 2. ca substantiv: a) *bronchiu*, plur. *bronchie*, *branchia*, (*βρόγχια*), (franc. *bronche*, ital. *bronchi*), canale membranaceu ce resulta d'in bifurcaciunea tracheei, servindu la introducerea aerului in plumoni, cumu si la essirea aerului d'in plumoni, si, fiendu acestu canale este duplu, de acea-a cuventulu ocurre mai desu in plurariu: *bronchiulu stangu*, *bronchiulu dereptu*; *inflammatiune de bronchie* = *bronchite*, *dilatarea bronchieloru*, etc.; b) *bronchiu*, plur. *branchie*, si *branchiu*, plur. *branchie*, *branchia*, (*βράγχια*, ital. *branchia*, franc. *bronchies* si *branchies*), organu de respiratione allu pesciloru, care se afla la urechie, si care fiendu duplu se dice de asemenea mai desu in plurariu, (vedi si *branchia*).

* **BRONCHOCELE**, s. f., (franc. *bronchocele*, d'in *βρόγχος* = 2 *bronchu* si d'in *κηλη* = inflatura); ca terminu de medicina, inflatura la guttu asemenea unei gusia.

* BRONCHOPHONÍA si *bronchophonia*, s. f., (franc. *bronephonte*, d'in *βρόγχος* = 2 *bronchu* si *φωνή* = voce); resunare a vocei d'in *bronchie*: a *sufferi de bronchophonia* = a fi ragusitu.

* BRONCHOTOMÍA, s. f., (franc. *bronchotomie*, d'in *βρόγχος* = 2 *bronchu* si *τομή* = taiare); operatione chirurgica prin care se face una incisione in trachea, pentru ca se se scota d'in ea corpuri straine, ce astupa *bronchiele* si impiedica respirationea.

* BRONCHOTOMU, s. m., (franc. *bronchotome*, vedi *bronchotomia*); 1. personale, cellu ce face operationea numita *bronchotomia*; 2. reale, instrumentu taiosu, cu care se face operationea numita *bronchotomia*.

* 1. BRONCHU, adj., vedi *brochu*.

* 2. BRONCHU, s. m., (*βρόγχος*), parte inferiore a guttului, ca canale de respirare, de inghitire, etc.; inflammaro de guttu, gutturaiu.

* BRŌNCU, adj., vedi *brochu*.

* BRONZEU, -a, adj., *aureus*; (franc. *bronzé*; ital. *bronzeo*); de *bronzu*, ca de bronzu: *voce bronzea* = voce sonora si curata ca cea ce da unu clopotu de bonu bronzu.

* BRONZISTU, s. m., (ital. *bronzi-sta*), fabricatoriu de obiecte de bronzu, artefice ca lucredia obiecte de bronzu.

* BRONZU, s. m., *ms.*, (ital. *bronzo*, franc. *bronce*); amalgama de cupru sau arama cu stamnu sau cossitoriu, in care intra, dupo necessitate, si zincu sau plumbu, forte adesea si unulu si altulu, si d'in care se facu differite obiecte de usu si de arte: *statua de bronzu*, *callu de bronzu*, *porta de bronzu*, *candelabre de bronzu*, etc.; — prin *metafora*, *applatu* la diverse obiecta facute de bronzu sau avendu vre una relatione cu bronzulu sau cu obiectele facute d'in bronzu: *bronzulu resuna tristu d'in inaltimea turnului basericeei* (*bronzulu* = clopotulu de bronzu); *voce de bronau* = voce sonora ca a unui clopotellu de bronzu; *omu de bronau* = statua de bronzu representandu unu omu, déro si: omu inflessibile si fora anima.

BRŌSCA, s. f., rana; *testudo*; *sora*;

1. reptile batracicu cu pelle nuda, linsa si molle, cu pantece galbenu maculatu cu negru, cu gura larga, cu ochi tare easiti; aceste animali au una potere de vietia extraordinaria, de ore ce s'au vedutu brosee trairidu si dupo ce li s'a scosu anim'a; — la Macedoromani *broasca* se dice cu intellessulu ce are la Dacoromani: *broasca testosa* = *testudo*, éro intellessulu ce are, la Dacoromani, *broasca*, se esprome, la Macedoromani, prin *brotecu* (vedi *batrachu*); — *broasca riosa* = *bute*; 2. metaforice: a) morbu, ce sta in una inflatura sau sub limb'a bestieloru, sau in stomaculu omului: *nu bee apa multa, co faci broasca la anima*; b) sera sau zaru, cuiatore de ferru la usia: *brosc'a usiei de la dormitoriu s'au stricatu*; c) copillu micu: *nu mai tace brosc'a de copillu*; *audi ce da din ellu, brosc'a*; d) omu carui nu mai tace gur'a, care face necontentitu gura, care suppera pre altii prin mult'a sea vorbire: *mi au impuiatu urechile brosc'ele de copii*.

BRŌSCARÍA, s. f., *ranarum multitudo*; ca collectivu: multime de brosce, (vedi si *brosetu*).

BRŌSCESCE, adv., *ranarum modo*; ca brosc'a: a *innotá brosc'esce* = a innotá ca brosc'a, si cu manele si cu petiorele affundate in apa, in oppositione cu a *innotá junesc'e* = a innotá numai cu petiorele necontentitu affundate in apa, éro manele a le arruncá alternativu afora d'in apa, (vedi *broscescu*).

BRŌSCESCU, -a, adj., *ad ranas attiliens*; ce se tine de *broasca*, ce are analogía cu brosc'a sau cu ceva allu brosc'ei: *ochi brosc'esce* = ochi ca ai brosc'ei, tare essiti d'in capu; *mersu brosc'esce* = mersu ca allu brosc'ei, in sariture; — *menta brosc'esca*, *lana brosc'esca*, (vedi *menta* si *lana*); *innotu brosc'esce* = innotu ca allu brosc'ei si cu manele si cu petiorele affundate in apa, (vedi *brosc'esce*).

BRŌSCETU, s. m., *ranarum multitudo*; collectivu, ca si *broscaría*, adeco multime de brosce, cu acesta differentia, co *broscetu* pare a se applicá mai multu cu intellessulu cuventului *broasca* de sub 2, c si d: *de unde s'a strinsu atátu-a broscetu de copii?* pre candu brosc-

caria se iea cu intellesu collectivu a-tâtu in celle alte insemnari alle cuventului *broasca*, câtu si in celle de sub 2, *c* si *d*.

BROSCIANU, s. m., ranula; 1. puiu de *broasca*, broasca mica; 2. una planta?

BROSCOIU, s. m., vedi *brosceniu*.

BROSCONIU (cu *n* moiatu: *brosceniu*), rana *ingens*, rana *mas*; 1. *broasca* mare, 2. (mai pucinu bene, vedi suffissu *oniu* si *one*) luat si ca masculinu d'in femininulu *broasca*.

BROSCUTIA, s. f., ranula; deminutivu d'in *broasca*.

BROTACARIU (in locu de *batracariu*, vedi *batrachu*, *batracellu*), s. m., calamites; broasca verde.

BROTACELLU, *brotacu*, *brotecu*; vedi *batracellu*, *bratacu*, *bratecu*.

BRUCHU si *brucu*, s. m., *bruchus* si *brucus*; (ital. *bruco*, franc. *bruche*); 1. in intellesu mai strimtu, specia de locusta fora aripe; 2. in intellesu mai largu, nume genericu allu totoru insecteloru in prim'a fase a vietiei lor, a-deco de la nascere peno la *chrysalidare*; — in particulariu, appecatû la acei vermi ce rodu frundiele, blastarii, etc.

BRUMA, s. f., *bruma* (contractat d'in *brevima* = *brevissima* = cea mai scurta [subintellege *dî*] in *breuma*, apoi *bruma*), *pruina*, (in celle alte limbe sorori: ital. *bruma*, ispan. *bruma* si *bruma*, franc. *brume*, éro in alban. *bruma* si *brima*, cu intellesu de *mediudu iernei* sau de *negura*); 1. in intellessulu anticu si primitivu, perdutu in usulu limbei popularia: diu'a cea mai scurta d'in annu, solstitiulu de iérna cu care se incepea annulu la anticii Romani, inceputulu iernei, si, prin estensione, iern'a; 2. in intellessulu pastratu peno astadi in gur'a poporului, latin. *pruina*, (ital. *brina*, franc. *gelée blanche*): roue inghiaciata si forte alba, de care se vede coperita faci'a pamentului demaneti'a dupo noptile reci si serine alle tomnei, iernei si chiaru primaverei: *nóptea e serina si rece, neci una bore nu adeia, si de acca-a are se căda bruma grossa; brum'a e vetematoria planteloru si pomeloru; cade bruma, bate brum'a*; — *bate-te bruma*, formula de blastemu dul-

ce, candu nu vré cineva se pronuntie annu blastemu greu; — fiendu co *buccatele batute de bruma* se vescedescu si degera de acea-a *batutu de bruma*, appecatû la omeni, va se dica sau *vesceditu, langedu*, etc., sau *ruinatu* in respectulu averei, *redussu la miseria*, etc., sau in fine *perdutu* in respectulu morale, *missellu, de nemicu*, etc.; — de aci *bruma* cu intellessulu de *pucinu*, *aprope nemicu*, *mai nemicu*, *forte pucinu*: ce *brum'a vomu allegu d'in vi'a nostra batuta de petra? déco d'in diece lei ce amu pre suffetulu meu mi iei optu, ce brum'a mi lassi si mie? dupo atâtea sudori nu ne amu allesu neci cu brum'a; brum'a nu s'a allesu de starea acestui omu; brum'a se nu s'allega de tene si de averea tea.*

* BRUMALĒ, adj., *brumalis*, ital. *brumale*; de *bruma*: 1. in genere: *solstitiu brumale* = solstitiu de iérna, *dille brumali* = dille de iérna, sau dille reci ca celle de iérna, sau dille in cari cade bruma; 2. in speciale, appecatû la plante: *plante brumali* = plante ce inflorescu aproape de solstitiulu de iérna, sau plante ce cresc in terrele a caroru véra respunde approssimativu cu iérna d'in terrele nostre.

BRUMARE, v., luatû in forma impersonale, ca si *plouare, grandinare*, etc.: present. *bruma* si *brumedia*, perf. *brumă*, part. *brumatu*, etc.; a *cadé bruma a bate bruma*: *cade bruma* = *pruina cadit*, *pruina terram te git*; — part. *brumatu* si cu intellesu passivu: *struguri brumati*, batuti de bruma.

BRUMARELLU, s. m., October; deminutivu d'in *brumariu* cu intellessulu de sub 2; a), appecatû de poporulu românû in lun'a lui Octobre, ca mai pucinu *brumosa* de câtu *Novembre*, numitu de poporu *brumariu*; in locu de *brumarellu* si dice si *brumariu micu*, (vedi 2 *brumariu* sub 2, a).

BRUMARIA (si *brumaria*), s. f., vedi 1 *brumariu*, si mai vertosu 2 *brumariu* sub 2, a.

1. BRUMARIU, (cu accentulu pre syllab'a *ri*: *brumariu*, spre distinctiune de urmatoriulu 2 *brumariu*, cu tonu pre sillab'a *ma*), adj., *qui colorem pruinae*

habet; cu facia ca a brumei : *prune brumarie*, *caciulla brumaría*, *peru brumariu* =peru nu de totu albu, peru canutu.

2. BRUMARIU, -ia, adj. s., (*brumaris*), November; 1. ca adj., de *bruma*, relativu la *bruma* : *dille brumarie* =dille de solstitiulu iernei, sau dille de ierna in genere, sau in fine dille in cari cade ori pote cadé bruma, in acestu intellesu inse se dice mai desu *brumale*; éro *brumariu* se iea mai multu cu intellessulu de substantivu de sub 2 urmatoriu; 2. ca substantivu : a) masculinu, *brumariu* lun'a lui Novembre, in caré cade brum'a mai grossa, in oppositione cu *brumarellu* =Octobre, (vedi si *brumarellu*); in locu de *brumariu* se dice si *brumariu mare*, in oppositione cu *brumariu micu*, =*brumarellu* =Octobre; — in calendariulu republicei franceze de la 1790, s'a datu numele de *brumaire* cam aceleiasi lune ce si Românii numescu *brumariu*; b) femininu *brumaria* (subintelleghendu *érba*), *brumaria*, specia de planta, numita in latinescesu *leontopodium* (? si cu tonu pre ri : *brumaria*).

BRUMOSU, -a, adj., *pruinosus*; plenu de *bruma*; rece, gerosu, frigurosu, negurosus, nourosu.

BRUSTURE si *brusturu*, s. m.; vedi in Glossariu.

BRUTA, s. f., vedi *brutu*.

* BRUTALE, adj., (ital. *brutale*, franc. *brutal*), de *bruta*, ce sémena a *facta de bruta*, (vedi *brutu* sub II); 1. applicatu la acte sau fapte de *bruta* sau de omu crude si selbatiche sau cellu pucinu violente : *instincte brutali*, *passione brutale*; 2. in speciale la fapte de omu ce offensa pudorea si avilesce umanitatea; 3. in intellesu mai dulce, la fapte nepolite si grossolane; — in tote aceste intellessuri applicatu si la omu insusi : *omu brutale* =omu selbaticu, crudu si violentu, sau omu ce nu si pote infrená appetitele libidinose, sau in fine puru si simplu, omu fora politetia si delicatetia; — pentru differenti'a de intellesu intre *bestiale* si *brutale*, vedi si *brutu*.

* BRUTALITATE, s. f., (ital. *brutalità*, franc. *brutalité*); 1. calitate de *brutale* : *brutalitatea instinctorulu fé-*

reloru, *brutalitatea passionei acestui omu*; 2. *facta* sau *dissa brutale* : *nu mai potu sufferi brutalitatile telle*; — pentru differenti'a de intellesu intre *bestialitate* si *brutalitate* vedi si *brutu*.

* BRUTIRE, -escu, v., *brutescere*, a devení *brutu*, synonymu prin urmare cu *reflessivulu a se abruti* din *abrutire*, diferendu inse de acestu-a, intru câtu a *se abruti*, si ca compusu si ca *reflessivu*, (vedi *batere* si *reflessivu*), dice mai multu decâtu *brutire* : *se abrutesce cineva si senguru prin propriele selle fapte missellesci*; *brutesce inse cineva nu d'in propri'a sea culpa, ci d'in impregiurari independinti de a sea vointia*.

* BRUTU, -a, adj. s., *brutus*; *brutata* (d'in acea-asi radecina cu βαρυς =greu, a nume d'in una forma *barus*, d'in care *baratus*, contractatu apoi in *brutus*, s'a formatu ca si *versutus* d'in *versu*); de la insemnarea originaria de *greu*, *greuiu*, etc., *brutu* a trecut la insemnarile principali de *greu de mente* sau *lipsitu de intellegere*, *forte intensu* sau *violentu*, *neperfectu*, d'in cari apoi varie alte insemnari secundarie : I. ca adiectivu : 1. in intellesu originariu de *greu*, si mai vertosu *greuiu in miscare*, *lipsitu de veri-ce agilitate* : *brutele petiore alle ursului nu potu essecutá cu usiorenti'a si grati'a ceruta miscari de saltatu*; — si mai multu, *lipsitu de veri-ce miscare*, mai vertosu de *miscare de vietia organica* : *materia bruta* =materia inerte, materia anorganica ; *fientie brute* =fientie anorganice, cumu su petrele si tote mineralile ; *corpurile brute nu crescú, ci se marescu numai prin adausse de parti omogene*; 2. vorbindu de animali, *lipsitu de vietia spirituale*, si in parte : a) *lipsitu de intellegere*, stupidu in cellu mai inaltu gradu : *porculu si asinulu suntu d'in celle mai brute bestie*; b) *lipsitu de ratione*, foraneci unu sentimentu de legile rationei, ascultandu numai de orbe si violente instincte : *bestiele urmedia orbesce brutele loru appetite*; — se se observe co *cuventulu brutu* applicatu la *bestie* chiaru este una espressione forte energica, arretandu lipsea cea mai mare, déco nu

completa, atât de intelligentia cât de sensibilitate : sunt, în adevăru, animalii dotate cu una minunată doză de simțire și de înțelegere, și acestor-ua nu se aplică și nu se poate aplică epitetul de *brutu*, cumu, de esemplu, cei mai mulți canii asiă de afectuoși și înțelegenti; epitetul de *brutu* nu se cuvine de cât bestielor și a caror vietă, afără de miscarile violente ale unor baze și selbatice apetite, este profundă amortire și inertă a materiei; — de aceea aplicatu și la omu sau actele omului, *brutu* va se dica, *forte stupidu* în respectu intelectuale; éro în respectulu morale : *lipsitu cu totulu de ratione, fora neci unu sentimentu de onestate și de omenia*, și de aci : *violentu, desfrenatu în apetitele selle, crudu, barbaru*, sau, în sensu mai dulce : *incultu, nepolitu, grossolanu*, etc., (vedi și următorulu 3); 3. lipsitu de perfecțiune, nelucratu, nelimatu, și mai vertosu nelucratu de man'a omului, asiă cumu a esitu d'în manule naturei sau alle intemplantari, sau cumu a esitu d'în man'a omului fora cea d'în urma politura : *ferru brutu, auru brutu* (=auru nelamuritu), *marmura brută*, și în genere *materie brute*, materie asiă cumu le aflăm în natura, de esemplu : *petra, pecura, lana*, etc., sau materie asiă cumu le dă una prima lucrare a omului, cumu : *canepa, inu*, etc., déro cari, ca se potă servi la usurile omului, au lipse și de alte lucrari ulterioari; — de aci și expresiuni ca : *productu brutu* = cât produce unu negociu, una mosia, etc., în totu, fora se se scada spesele facute, asiă și *venitu brutu* = venitu în totu fora se se scada spesele facute cu întreprinderea ce da acellu venitu. — II. ca substantiv femininu, *bruta* : 1. bestia privată de ratione, vorbindu de animalii ce dau semne de cea mai mare, déco nu completă, lipse de vietă intelectuale și sentimentale, quibus cor durum = caror-ua anim'a le e impetrată și ammortită, cumu dice latinulu, și cari, ce e mai multu, se afla sub domni'a unor furioase și orbe apetite; 2. omu asseminea unei *bruta*, care da pucine semne

de intelligentia, și care mai allessu nu asculta de dictatele rationei, stupidu, selbaticu și cautandu cu furia orba a și satisfăce acelle apetite ce suntu omului communi cu besti'a. — D'în celle peno aci espuse și mai allessu d'în observarea facută la 1, 2, se poate usioru deduce differenti'a de intellessu ce esiste între *bestia* cu derivatele selle de una parte și între *bruta* cu derivatele selle de alta parte, candu cuvente d'în aceste două categorii se aplică la acelle-asi concepte; pentru fiientiele viue, afără de omu, *bruta* dice mai multu de cât *bestia*, și de aceea-a, și candu se aplică la omu, *bruta* este unu calificativu cu multu mai avilitoriu de cât *bestia*; totu asiă și *brutale* și *brutalitate* suntu, aplicate la omu, ca și la animalii, calificatiuni cu multu mai despretiatorie de catu *bestiale* și *bestialitate* : în respectu intelectuale, de esemplu, unu omu și poate dice sie-si *bestia*, de câte ori bagă de seama co d'în pucina attentione nu a intellessu ceva sau a commissu imprudentie; în assemini casuri *bruta* ar fi unu neintellessu, de orece *bruta* în ammortirea sea intelectuale nu poate neci macariu veni la conscientia de errorile intelligentiei selle, necumu se se mustră pre sene pentru densele.

BRYOLOGIA, s. f., (ital. *briologia*, franc. *bryologie*, d'în βροβον = *briu* și λόγος = discursu); fractatu sau studiu asupr'a *bryiloru*.

* **BRYOLOGISTU** și

BRYOLOGU, s. m., care se ocupa cu *bryologi'a*.

* **BRYONIA**, s. f., (ital. *brionia*, franc. *bryonte*, d'în aceea-asi fontana cu *bryu*); genu de plante d'în famili'a cucurbetaeeloru, numite asiă d'în caus'a multiloru blastari ce dau și d'în cari speci'a cea mai commune e *bryonia dioica* lui *Linneu*, conosciuta în vulgu sub numele de *curpena*.

* **BRYONINA**, s. f., (ital. *brioina*, franc. *bryonine*); substantia amara ce se estrage d'în *bryonia*.

* **BRYU**, s. m., *bryon* (βροβον, d'în βροβειν = resarire, blastarire abundante, franc. *bry*); 1. cellu mai insemnatu genu

de muschiu sau de paisiu, 2. specia d'in acestu genu numita si *sfagnu*.

* BRYUACEU, -a, adj., (franc. *briacée*); ce semena cu *bryulu* (vedi *bryu*); de aci ca substant. femin. plur. *bryuacee*, tribu de plante d'in famili'a muschiului acrocarpu, avendu de typu genu *bryu*.

1. BU, voce imitativa, prin care se espreme unu sonu surdu si potente ca mugetulu *boului*, *tipetulu buhei*, etc.: *audiu facundu bu, bu*; de aci: *bubuire, bubone*, etc.

2. * BU, bu=βου, particula ce se pre-pune adiectiveloru si substantiveloru formate d'in adiective, ca se esprema *marime, intensitate*, si mai allessu *marime* si *intensitate forte mare, nespusu de mare*, de esemplu: *bu-limia* (d'in λιμός) =fome forte mare; — urmatori'a frase d'in Festu explica originea acestei particelle: Græci assueti magnis et amplis rebus præponere βου, a magnitudine scilicet bovis=Grecii punu inaintea cuventeloru ce espremu lucruri mari si ample particul'a βου, applecata cu acestu intellessu d'in caus'a marime *boului*.

BUA si *buia*, s. f., *bua*; voce cu care copillii numescu beatur'a, precumu cu *papa* numescu mancarea: *copillulu cere buia, si nemine nu l'aude; dati buia copillului; a face buia* = a bé, precumu a *face papa* = a mancá: *fa antaniu papa, puiulu mammei, apoi fa buia; peno nu faci papa, nu face buia, puisiorule*; — co copillii celloru mai vechi straboni Romani si esprimea antaniele necessitati alle corpului si alle suffletului cu acelle-asi cuvente, cu cari le espremu si filii nostri de asta-di, proba e urmatori'a frase d'in *Noniu*: quum cibum et potionem buas et pappas vocent, et matrem mammam, patrem tatam=precumu (copillii) *beatur'a si mancarea le numescu buia si papa, asiá chiama tata si mamma pre patre si matre*, (vedi si *dada* in glossariu); — d'in acea-asi radecina, d'in care a essitu *bua* sau *buia*, s'a trassu si unu verbu *bu-ere* sau *buire*, d'in care se aude numai imperativulu *bui*, prin care se indemna copillii a bee: *bui, bui, suffletel-*

lulu mammei; in latinesce inco nu aflámu *bu-ere* ca simplu, ci numai in compusulu *im-bu-ere*, (vedi *imbuere*); co radecin'a *bu*, care a datu *bu-a* si *bu-ere*, este aceea-asi cu *bi*, d'in care a essitu *bi-be-re* = *be-ere* sau *be-re*; se vede si intellege de sene.

*BUANTHROPÍA, s. f., (franc. *buanthropie*, d'in βους=bou si άνθρωπος=omu); terminu de medicina, prin care se arréta una specia de monomania sau nebonia, in care cineva se crede transformatu in bou.

* BUANTHROPICU, -a, adj., (franc. *buanthropique*, vedi *buanthropia*); relativu la *buanthropia*: *vise buanthropice*.

BUBA, s. f., *pustula, tumor; scabies; plaga, vulnus, ulcus; morbus; dolor; nodus; ægritudo*; cuventulu espreme affectioni morbose alle corpului de la celle mai usiore, cumu su besicutiele ce essu pre facia, peno la celle mai gravi, cumu su dorerozele buboie, sau de la sgariatura sau impunsura cu aculu peno la plag'a cea mai seriosa; apoi, prin metafora, affectioni alle suffletului de intristare, de melancolia, etc.: 1. in intellessulu cellu mai commune, affectione morbosa ce consiste in inflatura mai mare sau mai mica, insocita de doreri si cari spargundu scote puroie: a) in genere: *nu me potu curá de bubele ce mi essu pre facia; bube de versatu; buba copta*, aproape de a sparge si a scote puroie; *bub'a sparge*=*bub'a crépa* si scote puroie: *bubele sunt mai doreroze peno spargu de cátu dupo ce au spartu*; — prin metafora, applecatu si la plante si fructe: *mere cu multe bube pre elle*; — b) in speciale: *buba rea*=*buba negra*=anthrace, carbune; *bub'a ouei*=carbune, (vedi si *dalacu* in glossariu); *buba dulce*=buba ce se face mai vertosu la copii pre capu sau pre facia, mai allessu pre longa budie; *buba spurcata*=spurcatione sau *buba de lacte*; 2. plaga, vetemare a pellei si carnei intr'unu modu orecare: prin taiare, impungere, frecare, batere, etc., destullu numai ca acea vetemare se adjunga puroiosa si mai multu sau mai picinu veninosa: *vulnerele celle mai usiore, neglesse la inceptu, potu deveni in urma*

*bube periculose; una impunsura de acu neinsemnata adjunge adesea, prin neglijenta, buba seriosa; — in limb'a copillaresca se dice nu numai de vulneri devenite plage, ci si de veri-ce vetemare câtu de mica a pellei, ba inco, prin una estensione de intellesu si mai mare, de veri-ce affectione morbosa si dorerosa, fia chiaru interna : mamm'a si a facutu buba la mana cu aculu; de ce nu manci, puile? au ai buba la anima? — de aci : 3. prin metafora, appecat : a) la dorere de suffletu, intristare profunda si durabile, melancolia, anima rea, etc. : de atâtea amaritioni, cu care tu m'ai adapatu, am facutu buba la anima; bub'a ce am facutu de dorulu teu, nu se va poté neci una data inchide si vendecá; b) la sensibilitate forte mare fia fisica, fia morale, se dice mai vertosu in reu, vorbindu de unu omu plapandu sau de una parte plapanda a corpului acellui omu, care n'ai se ua attingi fora se lu faci se se planga reu, sau de unu omu forte susceptibile de superare : buba copta, in acestu intellesu, va se dica omu forte supperatiosu, omu ce se inveninedia de cea mai mica attingere ce i se face la corpu sau le suffletu : ambla benisioru cu acestu omu, coci e buba copta, ce se invenina de cea mai usiora attingere; c) la greutatea, dificultatea, nodulu unei cestione : acesta-a e bub'a lucrului de care e vorb'a; d) la veri-ce reu grave : bub'a de care sufferu mai multu societatile civile, este discordi'a (la alte limbe sorori cuventulu si cu forma si cu intellesu analogu se afla numai in : franc. bube = pustula, bubutia pre pelle; ispan. buba si bua, portug. buba si bube = franc. bube; déro in forma augmentativa se afla si in ital. bubbone = franc. bubon = isp. bubon = in intellesu cu allu nostru buboniu sau bubou; in limb'a latina se afla de asseminea numai bubonium, analogu in forma cu allu nostru buboniu, déro cu intellesu de *erba bona de buboniu*; de orece inse form'a mai simpla buba, [si in ispanesce chiaru bua in locu de buba], se afla mai in tote limbele romanice, acestu cuventu a fostu de certu unulu din numerocele vorbe ru-*

stice cari s'au pastratu in gur'a poporului, fora se fia trecutu in scriptele autorilor classici, déro cari, pentru acesta-a nu erau mai pucinu blastari curati d'in radecine romanice; asiá buba se refere la acea-asi radecina bu, d'in care a es-situ si bulla, bullire, etc.; vedi inse si botu in Glossariu).

BUBALA, s. f., vedi bubalu.

* BUBALINU, -a, adj., bubalinus, 1. de bubalu : speci'a bubalina; 2. de bou, relativu la bou : viti'a bubalina.

BUBALU, s. m., f. bubala (la Macedoromani, prin moiarea lui b in v : buvalu; formele bibolu sau bivolu si bivolitia nu su de recommendatu; vedi si in glossariu bibolu, bibolitia), bubalus, (ital. bufalo, franc. buffle); specia de animale mamiferu d'in genulu bou, cu peru negru, cu coda nuda si de aspectu selbaticu : laptele de bubala e de preferitu cellui de vacca; inse carnea de bubalu nu e bona de mancare; — prin metafora, appecat la unu omu grossu de corpu sau de capu, ori greoiu in miscari sau grossolanu in portare, ori in fine tare mancatiosu : misca-te mai cu anima, bubale; nu te mai saturi, bubale; 2. specia de antilope de Afric'a.

BUBARE, -ediu, v., pustulis, tumoribus vel variolis affici; 1. a scote bube, 2. in speciale, a scote bube de versatu, a se versá; — in form'a reflexiva; a se bubá, se dice cu acellu-asi intellesu ca si cea simpla bubare, este inse mai espressiva de câtu acesta-a, (vedi reflexivu).

BUBATU, pustulis vel variolis affectus, variolis; 1. part. d'in bubare, cu amendoue insemnarile acestui cuventu : a) care a scossu bube; b) care s'a versatu, a scossu bube de versatu; 2. ca substantivu, bubele insesi de versatu, versatulu.

* BUBIRE, v., bubire; se dice in speciale de vocea butaurului (d'in acea-a radecina cu bubuire, bubone de sub 2. etc.; vedi l bu).

BUBOIU, s. m., vedi buboniu.

* BUBONE, s. m., 1. bubo, (ital. bubone, franc. bubon); divisioe de passeri rapitorie nocturne cu petiorele coperite

de fulgi peno la unghie; 2. *inguen*, ventre sau mai bene inchiataur'a ventrei cu cops'a (in grecesce βουβών = *inguen* = inchiataur'a ventrei cu cops'a, cumu si inflatura sau *buboiu* la acesta parte a corpului; in acesta insemnare cuventulu grecescu, si prin forma si prin intellessu, se refere la acea-asi radecina cu romanesele *buba*; *bubare*, *buboiu* [vedi *buba*]; éro in insemnare de sub 1. cuventulu *bubone* se lega de radecin'a bu, prin care se imita vocea unoru-a d'in passerile de genulu *buboneliu*, si care inca se reproduce sub forma mai simpla in grecesc. βουας = *bubone*, *buba*; vedi 1. *bu* in dictionariu si *bufa* in glossariu).

* **BUBONOCELE**, s. f., (franc. *bubonocèle*, d'in βουβών = *bubone* sub 2. si d'in κηλή = inflatura); inflatura la *bubone* sau ventre, provenita d'in surparea epiploului sau a intestineloru.

BUBONIU (prin moierea lui *n*: *buboiu*), s. m. pl.-e; tumor, tumor *inguinalis* (*bubonium*; ital. *bubbone*, franc. *bubon*), (vedi *buba* si *bubone* sub 2); 1. in genere, ca augmentativu d'in *buba*, una mare *buba* produsasa prin inflare si insocita de forte mari dereri peno ce sparge si scote puroie: *buboniele essu mai vertosu la suptu-suare, la guttu, la inchiataurile ventrei cu. coplese*; 2. in speciale, *buba* mare venera ce se desvolta la *bubone* sau inchiataur'a ventrei cu cops'a (reu pronuntyatu pre a locurea *babonu*); de aci: 3. planta bona de *buboniu veneru*.

BUBOSU, -a, adj., pustulosus, *aleosus*; *scabrosus* vel *scabiosus* (compara ispan. *buboso*); plenu de *bube* sau *bubonie*; espusu a scote *bube* si *bubonie*; — appleyatu si la plante sau fructele loru, cari presenta pre scorti'a sau pellea loru *bube* sau asperitati asemini bubeloru: *pepene bubosu*, *cucurbete bubose*.

BUBUIETU, s. m., vedi *bubuitu*.

BUBUIRE, *bubuiu* si *bubuiescu*, v., boare, tonare, intonare; strepere; a dá unu sonu surdu, déro potente, cumu e allu tunetului, allu tunului, cumu e cellu ce resulta d'in loviture cu potere in ceva pucinu sonoru: *se audiea de mai multe parti tunulu bubuindu infricosiatu; bu-*

buie cerulu de tunete; pamentulu bubuiea sub greii passi ai callarimei. (Cuventulu este essitu d'in acea-asi radecina cu *bubire*, *bouare*, *bubone* sub 2, etc., nefiendu de câtu onomatopei'a 1. *bu* duplecata si tradussa in verbu; acesta duplecare este espressionea poterei de insemnare a cuventului, cumu se pote vedé d'in compararea verbului *bubuire* cu verbulu 2. *buire*, care este onomatopei'a 1. *bu* simpla, tradussa in verbu).

BUBUITORIU, -toria, s. adj., boans, intonans; strepens; care *bubuie*.

BUBUITU, 1. cu tonu la penultima: *bubuitu*; a) part. d'in *bubuire*: *tunetele cu bubuitu in grossii si negrii nuori*; b) supinu d'in *bubuire*, luat cu substantivu abstractu: *bubuitulu unui tunu nu e asiá de potente ca bubuitulu unui tunetu*; 2. cu tonulu la antepenultima: *bubuitu*, luat cu substantivu concretu, differindu in intellesu de precedentele *bubuitu* de sub 1, b, cumu differe si *bócitu* sau *bocetu* de *bocitu*: *bubiútele tunetului erau absurditorie*, (in acestu intellessu e mai bene, pentru destinctione, a se scrie *bubiúetu*, ca si *bócetu* facia cu *bocitu*).

BUBUITURA, s. f., *boatus ingens et iteratus strepitus*; actione de a *bubui*, déro mai vertosu resultatulu acestei actione repetite: *bubuitur'a tunuriloru nu mai incetá*.

* **BUBULARE**, v., *bubulare*; a tipá, a strigá, vorbindu in speciale de *buba* sau de *bubone* in intellessulu de sub 2. (cuventulu essitu, ca si *bubuire*, *bouare*, *bubone* sub 2. etc., d'in onomatopei'a 1. *bu*, care, de sí duplecata in *bubulare*, ca si in *bubuire*, totusi nu dá cuventului *bubulare* acea potere de intellessu ce are *bubuire*, pentru ce effectulu duplecationei se perde in parte prin form'a de diminutivu *ul* ce are *bub-ul-are*).

* **BUBULCU**, -a, s., *bubuleus*; 1. cellu ce ara cu *boi*, aratoriu sau plugariu; pastoriu de *boi*; 2. ca substantivu reale sub forma feminina, *bubulca*, agru ce se pote ará intr'una di cu una *pareclia* de *boi*.

* **BUBULINA**, s. f., (vedi *bubulinu*, d'in care *bubulina* e femininu luat cu

substantiv; franc. bubuline); substantia ce se estrage d'in scrementele animaliloru cornute, déro care pare a nu fi numai in aceste scremente, ci a intrá ca principiu si in scremente de animalii de diverse specie.

* BUBULINU, -a, adj., si

* BUBULU, -a, adj., bubulinus si bubulus, de bou, ce se tine sau se attinge de bou: *pelle bubulina, carne bubula.*

BUBURA, s. f., pustula; deminutivum de antica si cea mai bona forma, (vedi suffissu *ulu*) d'in *buba*, *buba mica*, (vedi si *bubusiora, bubutia*); de aci si urmatoriu:

BUBUROSU, -a, adj., pustulosus; scabiesus, scabrosus; plenu de *bubure*; — applicatu la scortia sau pellea plantelorului fructelorului, plenu de *bubure* sau asperitati asemeni cu *buburele*: *una buburosa cucuma, buburosa scortia a pepenelui.*

BUBURUDIA, s. f., papula, pustula; ca deminutivum d'in deminutivulu *bubura* (terminationea *udia* fiendu in locu de *utia*, cumu se va vedé la suffissulu *utiu*), *buburudia* arreta una *buba* si mai mica decâtu *bubura*, una sgrubuntia.

BUBUSIORA (prin caderea lui *u* d'in syllab'a *bu* ce vine dupo initiala *bu*: *bubusiora*) si

BUBUTIA, s. f., pustula, papula; forme de deminutivum d'in *buba*, cari inse se distingu. in intellesu, de form'a *bubura*, intru catu acestá d'in urma forma este unu deminutivum simplu, precand u forme *bubusiora* si *bubutia* la ide'a de deminutivum adangu si ideele de resfatiare, mangaiare, etc.; *bubusiora* apoi si *bubutia* differu numai dupo locu, intru catu un'a d'in aceste forme se aude mai multu in unele locuri, éro alt'a in alte locuri.

* BUCARDIU, -a, adj. (d'in βοῦς = bou si καρδία = anima); care are form'a unei anime de bou; de aci ca substantivum: a) masculinu, *bucardiu*, (franc. *bucarde*), genu de conchyliie bivalve acifale; b) femininu, *bucardia* = *bucardia* = franc. *bucardie*, nestimata ce are form'a unei anime de bou.

BUCA si *bucca*, s. f., *bucca*; gena; (cu-

ventulu romanescu si latinescu este, de certu, in legatura de cumnatia cu grec. βῦ-αιν sau βῦ-ζαιν, care insemna si a se inflá si a dá unu *tipetu*, una *strigare*, ca a *bubi*, a *bubui*, a *bubulá*, etc.; prin urmare *bucca* pare a se legá de acestasi fecunda radecina cu *buba*, de radecina representata, prin onomatopei'a l *bu*, vira in gur'a poporului nostru; — pre candu in limb'a nostra cuventulu *bucca* a pastratu forte bene si form'a si intellesulu latinescului *bucca*, in celle alte limbe romanice acellu-asi cuventu s'a departatu de cellu latinescu, prin intellesu mai vertosu, applicandu-se la insemnarea de os = *gura*: ital. *bocca*, ispan. si portug. *boca*, franc. *bouche*, in alban. *bouca* = *buccatura de pane, pome*); 1. in intellesu essactu cu allu latinescului *bucca*, parte d'in medilocu a pellei de pre falca, care, in mancare, in suflare, sau candu se ingrassia cineva, se infla si presenta una superfacia mai multu sau mai pucinu convessa: a *inflá buccelle* — *bucca* inflare, in intellesu materiale: a face se se infle buccelle, inchidendu gur'a si oprindu in intrulu ei aerulu ce esse inderetu d'in plumoni; éro in intellesu ideale: a se supperá, a se meniá, a se bosinflá, a si arretá meni'a prin inflarea buccelorului si pufuire sau bufuire; a face *bucca* = a se ingrassia in opposizione cu a *scadé cuiva bucc'a* sau *buccelle* = a deveni macru, a perde d'in grassime sau carne; a *manecá cu buccelle* = a manecá cu mare appetitu, bagandu multu in gura, asiá in catu se i se infle buccelle; 2. in intellesu mai estinsu de catu latin. *bucca*, si a nume in insemnarea latinescului gena = franc. *jeu*, un'a d'in celle doue parti in care se divide faci'a prin nasu de la gura peno la templa, si prin urmare, chiarn déco in acestu intellesu nu adoptamu classiculu gena, totusi nu avemu lipse de slav. *obrazu*: *ossulu buccelle*, ossulu ce se afla la capulu buccelle despre ochiu; 3. metaforice, applicatu la ceva ce are form'a buccelle inflate: *bucc'a sediului* sau *curului* = *clanis* = franc. *fesse*; 4. intellesu analogu cu cellu ce are cuventulu in celle alte limbe sorori, adeco de *gura*,

si de aci, de *gaura*, *cavitate* in genere, *resare* in derivate ca *buccata*, *buccatura*, *imbuccare*, *desbuccare*, etc., in frasi ca: *omului nu se imbucca bene in gaur'a ce ai datu*.

BUCALATU, -a, adj., vedi *buculatu*.

* **BUCALE** si *buccale*, adj., franc. *bucal*; ce se atinge de *bucca*: *nervi buccali*, *membrana buccale* = membrana mucosa d'in intrulu gurei; *cavitate buccale*, *cavitata gurei*.

† **BUCARE** si *buccare*, v., in gur'a poporului, precatu noi scimu se aude numai compusulu *im-buccare*; deo derivatele *buccata*, *bucataru*, etc., presupunu unu verbu *buccare*, care ar ave intellesu diferitu de allu lui *imbuccare*, si a nume intellessulu de *a apucá si rupe cu gur'a una buccata ce incape in gura*, si de aci in genere, *a rupe*, *a frange*, *a face buccati*, etc.

BUCATA si *buccata*, s. f., (plur. *bucate* si *buccati*, despre cari vedi observarea de la finitulu articolului), *buccella*, *bucces*; *offa*; *frustum*; *esca*, *oibus pars*, *fragmentum*; *spatium*, *locus*; *fabula*; proprie femininu d'in participiulu *bucatu* allu verbului *buccare*, luat cu intellesu de substantivu in insemnare, mai antianiu, de *cátu se rupe cu gur'a*, *cátu se baga una data in gura*, apoi stramutatu la insemnarea de *ce se prepara pentru gura sau mancare*, ori de *ce se serv la prepararea demancarei*, pre de una parte, éro pre de alt'a la insemnarea de *parte rupta d'in ceva sau parte in intellessulu cellu mai generule*; d'in aceste insemnari principali au essitu apoi altele secundarie, cumu mai la valle se specifica: 1. in intellessulu cellu mai originariu de *cátu se baga in gura*: *cine altu decátu omulu cete ama si scote buccat'a d'in gura ca seti ua dé tie?* — in acestá insemnare se dice mai multu *bucatura*, applecandu-se *bucatu* cu preferentia la una cantitate de ceva de mancatu, d'incare essu mai multe *bucature*: *frange pana in cincu buccati*, *ca, se damu la cincu insi*; *dati si bietului cersitoriu una buccata de pane*; *una bona buccata de pane se chiama codru*; *taia placent'a in patru buccati*; *da-mi una buccata de casiu mai mare, co nu*

mi adjunge neci la una mancare buccat'a ce mi ai datu; 2. in intellessu de *ce se prepara sau d'in ce se prepara demancare*: a) *demancare*, fertura sau friptura: *vedu co nu manci bene, pote co nu ti placu buccatele nostre*; *puneti més'a, co su parate tóte buccatele*; *bucatele preparate cu untu sunt mai bone la gustu si mai sanetose decâtu celle preparate cu untura*; *a face buccate* = a ferbe sau coce buccate, a prepará buccate: *ce fellu de buccataru esti tu, déconu scii face buccate*; *nu e bona economá muierea ce nu se percepe la buccate sau a si face buccate*; *buccate de dulce* = buccate facute cu carne, lapte, oue, casiu, etc., cari nu se manca in dille de ajunu, in oppositione cu *buccate de secu* = buccate facute cu legume, untu de lemn, etc., cari se manca in dille de ajunu; — *bucata*, in insemnarea d'in cestione, implica totu deauna ide'a de *condire* sau *preparare cu mai multa arte*, si de aceea-a nu se applea bene la acelle mancaru, cari nu ceru sau ceru pucina arte, cumu: *panea*, *untulu prospetu*, *laptele numai fertu*, *castulu si brendi'a* in starea in care essu de la casiará, etc.; *bucata* se pote applicá la aceste lucruri de mancare numai prin unu ingeniosu abusu de espressione, candu cineva vré se desemne, prin contrariu, simplicitatea traiului cuiva: *untu prospetu*, *radichie de luna*, *verdítie fora neci una preparatione*, *ecco buccatele melle celle mai bone*; *buccate bone* inse, in intellessu propriu si ordinariu, nu va se dica neci macariu *mancari sanetose*, ci *mancari placute*, *mancari ce lingusescu gustulu si provoca appetitulu*, si prin urmare potu adduce, prin excessu, vetemarea stomacului; — b) *cereali*: *gránu*, *ordiu*, *meiu*, etc., cumu si *leguminose*: *lente*, *fasole*, etc., luat cu acesta insemnare mai vertosu in plur., *bucate*: *gránulu este cea mai insemnata d'in buccate pentru nutrimentulu omului*, *precumu ordiulu este cea mai bona d'in buccate pentru nutrimentulu viteloru*; *annulu acestu-a am facutu buccate multe si de totu fellulu*: *meiu*, *porumbu*, *lente*, *fasole*; *annu nu am arátu neci semenatu*

buccate; pre la noi, estu tempu, nu s'au facutu de locu buccate, pentru co le a batutu grandinea; — de aci, prin una noua metafora, si cu insemnarea de *semenatura*, locu semenatu cu una specia de buccate, ager sau agellus, (vedi si la 3. de mai diosu) : in buccat'a, in care annuam semenatu meiu, am se semenu estu tempu granu de tomna; de ce ti ai bagatu aratulu in buccat'a mea? am seceratu astadi amendoue buccatile de ordiu, nu credu inse se pot-mu secerá mane amendoue buccatile de gránu; pentru co aceste-a sunt mai mari de cátu celle de ordiu (se va observá co aci plur. este buccati, si nu buccate, ca in insemnarea precedente); 3. in intellessu de parte rupta, franta, taiata, despartita, etc., din unu totu, si de aci, de parte in genere, de marime orecare, de spatiu de locu sau de tempu : a) parte rupta, taiata sau despartita d'in unu totu : a taiá unu lemnu pre mare in mai multe buccati; am datu cu bátiulu asiá de tare in bou, in cátu s'a frantu in mai multe buccati; taia mi d'in acesta stofa una buccata de cinci coti; — a face buccati = a rupe, a frange, a sfasiá, a taiá, etc., (in mai multe parti); a se face buccati = a se rupe, a se sparge, a se sfermá, etc.; b) parte nedespartita de totulu seu, déro totu de un'a parte mecanica, cu mai multe particulare insemnari : a) in genere : pendululu unui orologiu consta d'in mai multe buccati; una compositione litteraria nu este unu totu mechanicu formatu d'in buccati desparate si numai allaturate sau lepite intre densele, ci unu totu addeveratu organicu desvoltatu in parti strinsu legate prin una unitate; ca se faci una rota de carru, n'ai decátu se imbinu, se imbucci si se lepesci unele cu altele buccatile, d'in cari ea se compune; ß) in speciale, applegatu la diverse obiecte cari, desi intr'unu intellessu sunt parti d'in altele, formedia inse de sene lucruri bene determinate, individe, marimi mai multu sau mai pucinu definite; asiá, de essemplu, vorbindu de tessutur, buccata se dice nu numai de una parte d'in una stofa mai mare, ci chiaru de una stofa intrega cu respectu

la sufficienti'a ei pentru unu obiectu orecare : d'in acesta metasseria nu vendu cu cotulu, ci numai cu buccat'a; pentru doi coti de pandia ce vrei se cumperi, nu potu stricá buccat'a intrega; — vorbindu de alte lucruri ce se vendu si se cumpera, buccata va dica unu individuu, in oppositione cu diecea, centulu, mi'a, veri-ce altu numeru de acelle individe sau totalitatea loru : d'in trei cente de globuri vitrine ce am cumperatu de la fabrica, am trassu unu castigu de doue cente de lei, vendendu-le cu buccat'a; cumu vendi lemni'a? nu vendu cu buccat'a, ci numai cu centulu; de aci cu buccat'a = cu amenuntulu, in insemnare contraria la cu redicata : a cumperá cu redicat'a si a vende cu buccat'a; cine cumpera cu redicat'a este mai folositu decátu cellu ce cumpera cu buccat'a; — vorbindu de spatiu, buccata va se dica unu locu definitu, una estensione mai mare sau mai mica, déro mai vertosu mare : mai e multu peno la cetate? mai e una buccata bona de drumu; facussem una bona buccata de calle; — vorbindu de tempu, buccata va se dica spatiu de tempu mai multu sau mai pucinu lungu : e una bona buccata de tempu, de candu nu ne amu mai vedutu; mai e multu peno la pasce? mai e una buccata; — de aci cu insemnare si mai generale de intensitate, mai multu, tare, multu, forte, etc. : dupo ce biectulu omu e destullu de smentitu, voi cu vorbele vostre aveti se lu mai smentiti una buccata; dupo ce erai nebonu, ai mai innebonitu una buccata; — vorbindu de una compositione litteraria, buccata va se dica sau unu locu allessu d'in unu autoriu, ca franc. morceau : a invetiá pre d'in afora buccati allessu d'in autorii classici; sau una drama, commedia sau tragedia, ca franc. piéce : buccat'a s'a jocatú forte bene, de si cellu mai bonu actoriu, d'in causa de morbu, nu potú lud parte in acésta buccata; buccatile immorali nu su demne de scena. — Cuventulu buccata se aude cu doue forme de plurariu, un'a in e : buccate, alt'a in i : buccati; form'a regulata este, de certu, cea in e; éro form'a in i a provenitu d'in necessitatea destinc-

tionei de intellesu, unu principiu cotra care cauta se avemu respectu in margi-nile cuvenite, si de acea-a acesta forma nu e repressibile in *buccati*, cumu e in alte cuvente ca *porti* in locu de *porte*, etc., in cari plur. *i* nu se justifica prin neci una consideratione rationale; regul'a, dupo care cuventulu *buccata* face plurariulu candu in *e*, candu in *i*, se pote formulá asiá: *insemmnare de sub 2, afora de cea d'in urma* (insemmnarea de *pamentu aratu sau de aratu*), *ceru plurariu cu e; tote celle alte insemmnari ceru plurariu cu i*.

BUCCATARESSA, s. f., *coqua*; 1. femina ce scie face *buccate*, (vedi *buccata* sub 2); 2. muiere a *buccatariului*.

BUCCATARIA, s. f., *culina, ars coquinaria*; 1. locu, incapere in carese cocu si facu *buccate*: *in buccataria se tinu tote vasele, in cari se facu buccatele*; 2. arte de a face *buccate*: *buccatari'a cere esperientia si gustu delicatu si bonu*, (vedi *buccata* sub 2).

BUCCATARIU, s. m., *coqus*; care scie face *buccate*: *fora multa esperientia si fora unu gustu bonu si delicatu nu pote fi cineva bonu buccatariu*.

BUCCATELLA, *bucatella* si *buccatèa*, (reu *buccatica*, d'in care neci plurariu se pote face), s. f., *bucea, buccella*; deminutivu d'in *buccata*, luatu inse numai in unele d'in insemmnare variate alle acestui cuventu, si anume: 1. cu insemmnarea generale de *particea rupta, franta*, etc.: *a taiá unu lemnu in mai multe buccatelle; a taiá sau rupe una buccata de pane in mai multe buccatelle; a face buccatelle* este mai espressivu decátu a *face buccati*, a *se face buccatelle* mai espressivu decátu a *se face buccati*; 2. cu insemmnarea speciale si mai originale de *ce se бага in gura*, fora inse se insemmne, ca *buccatura*, numai *cátu se бага una data in gura*, *ci ceva mai multu decátu una buccatura*, *déro mai pucinu decátu una buccata*: *stringeti buccatellele de pane ce au remasu de la mesa si le puneti bene pentru mane; multa pane manci, ti am datu peno acumu cincu bucatelle, si totu mai certi inco una buccatella*; — in particulariu, *aplecatu la carne d'in care*

se facu buccate: *zéma fora buccatelle, legume fora buccatelle; câte buccatelle ati friptu, nu ne adjungu la toti câte suntemula mesa*; — de aci proverb.: *a mancá senguru bucatellele si a lassá altoru-a zém'a* = a trage senguru totu folosulu, lassandu pre sem'a altoru-a forte pucinu sau nemica.

BUCCATURA, s. f., *bucea, buccella*; *cáta mancare бага cineva in gura*: *una buccatura de pane, mai multe buccature de casiu; imbucca si tu doue trei buccature d'in placent'a nostra*; — *buccatur'a d'in gura* = la ce tine cineva multu: *ca se te vedu adjunsu la fericire, mi scotu si buccatur'a d'in gura; vomu scote si dá si buccatur'a d'in gur'a filoru nostri, ca se scapámu terra de inimicu*, (vedisi *buccata, buccatella*).

BUCCATURELLA, (mai pucinu bene: *buccaturitia*), s. f., *bucea, offula*; deminutivu d'in *buccatura*.

BUCCATURITIA, s. f., vedi *buccaturella*.

BUCCELLA, s. f., *buccella, modiolus*; deminutivu d'in *bucca*, luatu mai multu cu intellesu metaforicu, pre candu in intellessulu propriu se iea mai multu sub form'a *buccutia*, si a nume: 1. *gur'a butei unei rote*, care contine piu'a; 2. *cavitatea unui candelabru*, in care se pune luminarea; 3. *collacellu, pane in forma de coróna, turtisiora, biscoptu de calletoria*, mai vertosu pentru militari, etc.

* **BUCCELLARIU**, *-ia*, s. adj., *buccellarius*; relativu la *buccella* in intellessulu de sub 3.; de aci ca substantivu: a) *personale*, omu armatu ce imperatorii byzantini tineu pentru custodi'a personei loru; — cu intellesu mai generale de *omu ce manca panea cuiva, omu devotatu cuiva*; b) *reale*, cu acea-asi insemmnare ca si *buccella* sub 2.

* **BUCCELLATU**, s. m., *buccellatum*; cu acea-asi insemmnare ca si *buccella* sub 3, fiendu vorb'a mai vertosu de pane pentru armata.

BUCENIRE, *-escu*, (pre a locurea si cu *g* in locu de *c*: *bugenire*; vedi *buchisare* in Glossariu), v., 1. ca provenitu d'in *bucca*, proprie: *infatis buccis ignem excitare*, a suflá cu bucce, a suflá d'in

tote poterile in focu ca se se apprenda : *de candu buccenescu in estu focu, fora se lu potu attitiá*; — in acestu intellesu mai desu sub forma reflexiva, *a se bucceni* : *nu te mai bucceni cu cellu focu, co nulu poti apprende, veri-catu se te buccenesci tu cu densulu*; — 2. metaforice : a) cu forma totu reflexiva : a) *multum temporis et operæ in nugis conterere, niti vel summa vi niti*, a perde multu tempu si multa labore in lucruri de nemica, sau in lucruri ce s'aru poté face si mai currendu si mai usioru, sau in genere, a si pune tote poterile la ceva greu, a se ocupá cu unu greu si laboriosu lucru : *de trei ore ve bucceniti se scrieti trei linee, si inco n'ati terminatu; tota diu'a ve bucceniti se ve adornati de nunta, si adornate inco nu sunteti*; cea mai formosa parte a vietiei m'am buccenitu lucrandu ca unu bou fora se mi potu imbonetati sortea; β) *miseram vitam agere*, a si mancá amarulu, a duce vietia amarita : *pre candu tu petrecisi te preambli d'in ballu in ballu, eu stau si me buccenescu in casa*; b) cu forma simpla (nu reflexiva), *jacere, languere, cessare* : a) pentru persone, a languedí, a sedé in nelucrare, a putredí in inactione : *multu ai se buccenesci inco in patu? tota diu'a buccenesce in casa, fora se se appuce de neciunu lucru*; β) pentru lucruri, a stá in nelucrare sau nemiscare, a nu merge : *foculu nostru buccenesce* = foculu nostru nu arde sau arde reu; *furc'a buccenesce* = nu torce cineva cu dens'a.

BUCCIMU, si *bucciumu*, s. m., vedi *buccinu*.

BUCCINARE, *buccinu*, v., *buccinare*, *canere* vel *prædicare*; 1. a dice sau cantá d'in *buccinu*; 2. metaforice, a cantá, a laudá, a glorificá, a annuntia in gur'a mare, a spune la tota lumea : *portii mari buccina fuptele stralucite alle barbatiloru mari; candu faci unu bene, nu lu bucciná tu, ci lassa se lu buccine alti*.

BUCCINATORIU, *-toria*, s. adj., *buccinator*, *prædicator*; care buccina : 1. care dice d'in *buccinu* : *buccinatoriulu ostei nu dedesse d'in buccinu semnulu de bataia*; 2. care lauda, glorifica, spune in gur'a mare, etc. : *buccinatoriulu fapte-*

loru eroice alle strabuniloru; 3. ca substantivu reale masculinu, *buccinatoriu* = muschiu de la falca, asiá numitu, pentru ce serve la articulationea certoru tonuri.

BUCCINISIU, s. m., pl.-i, specia de cucuta, *conium maculatum* lui *Linneu*; — *buccinu de apa* = cicuta virosa lui *Linneu*, (numitu asiá d'in caus'a stelului seu seccu).

BUCCINU (prin stramutarea lui *n* in *m*, care a atrassu si intunerecarea lui *i* in *iu*, pre alocurea se aude si : *buccimu, bucciumu*), s. m., pl.-e (reu *uri*), *buccina, buccinum; modiolus, caminus; truncus, cavus truncus*, (d'in acea-asi radecina cu *bucca*; vedi acestu cuventu); 1. instrumentu ce resuna cu putere, suflandu in ellu cu *bucc'a* sau *gur'a*, si anume : a) flueru mare de lemnu, d'in care suna pastorii de vite : *sorele erá aprope de apusu si vitele incepusse se intre in satu in sunetulu buccineloru; potentea voce a unui buccinu desteptá si puse in petiore totu satulu*; b) flueru mare de metallu, de regula incurbatu, ce serve in speciale de datu semn in militia, asiá numit'a *trompeta* sau *trompita* : *in sunetulu buccinului se culca si se scola militarii, in sunetulu buccinului se punu la mesa si se scola de la mesa, in sunetulu buccinului incepu luptele; cu buccinulu annuntiau cei vechi si orele dillei*; 2. metaforice, appecatú : a) la obiecte ce au una assemnare de forma cu *buccinulu*, cumu : a) butea unei roti; β) fornu sau hornu, pre care esse funulu d'in caminu; γ) trunchiu de arbore, mai vertosu candu este scorburosú; δ) genu de testacee d'in ordinea gastropodeloru, compusu d'in specie cari tote au conulu acutu si gur'a larga; ε) conca sau scoica de assemenea testacea, cu care, dupo poeti, canta Tritone; b) la concepte ce au una relatione mai ideale cu intellessulu de sub 1. allu cuventului *buccinu*. cumu : a) sunetu de *buccinu*, si de aci in genere, veri-ce sunetu potente ca allu *buccinului* : *buccinulu se perde in echuri departate*; β) vorba ce se face de ceva sau de cineva ori de faptele lui in bene sau in

reu, destullu numai se se vorbesca multu si intre multi, déro mai vertosu in bene : *buccinulu famei fapteloru eroului resună in tote partile.*

BUCCOIU, s. m., vedi *bucconiu*.

BUCÇONE, s. m., pl.-i, si

BUCÇONIU, s. m., pl.-e, *ingens bucca*, *bucco-buccone*; 1. cu intellesu reale, *bucca* prea mare, *bucca* desproporcionada; 2. cu intellesu personale (cu plur. in *i*), omu cu bucece mari si desproporcionada, si de aci, prin metafora : a) omu pucinu preceptu, grossu de capu; b) limbutu, flecariu.

BUCÇOSU, -a, adj., (*buccosus*), *buculentus*; care are bucece mari si tare infla, cu bucece desproporcionada : *omenii buccosi se credu a fi pucinu preceptu.*

* **BUCÇULA** (prin syncope : *bucla*), s. f., *buccula*; 1. ca deminutivu d'in *bucca*, *bucca* mica, *buccutia*; gura mica; 2) prin metafora, appecatru la diverse lucruri ce semena sau stau in relatione cu conceptulu de *buccula* de sub 1, cumu : torta, annellu, urechia de care appucamu unu ce, etc.; si a nume : a) anellu sau baltiu de laciu; b) cercellu de peru sau de urechia, ca si franc. bouele : *auriele buccule alle perului junelui flutturau pe lorgele lui spate*; c) torta de scutu, si de aci, prin una noua metafora, scutulu intregu ca si franc. boueller; d) baiera sau urechia de caciulla, care copere *bucece* si *gur'a*, fiendu mai vertosu vorb'a de coperementulu de capu allu militariloru; e) parte a catapultei, in care se imbucca sagett'a; f) la Macedoromani, (vedi *bucla* in glossariu), vasu de lemn cu gura larga si cu urechie (de si deminutivulu *buccula* nu se aude astadi in *gur'a* poporului, d'in ellu inse au essitu mai multe cuvente forte populare, cumu : *bucculatu*, in care *l* nu s'a scambatu. dupo regula, in *r*; *bucla* la Macedoromani, in care *u* d'in penultima s'a taiatu, si d'in care, prin moierea lui *l*, s'a nascutu *buchisare* = *bucisare*; *buccurare*, in care *l* s'a scambatu, dupo regula, in *r*).

BUCÇULATU, -a (prin intunerecarea lui *u* d'in syllab'a *cu* : *bucculatu*), adj., *buculentus*; care are bucece plene sau

implenite, grassu si bene la facia; si prin urmare differitu, in intellesu, ca si in forma, de *buccosus* : *copillii bucculati ne placu, déro copilli buccosi nu potu fi de catu disgratiosi*, (vedi si *buccula*, d'in care vine directu *bucculatu* si d'in a cui forma de deminutivu inco se intellege, cocellu *bucculatu* are *bucece* mice sau cellu pucinu proportionate, pre candu cellu *buccosus* le are mari si *desproporcionada*).

BUCÇURARE, v., *gaudere, lætari, gratulari*; frui, uti; potiri, possidere, habere; gaudiu vel lætitia afficere, hilarare, lætificare; I. ca netransitivu, sub forma reflexiva, *a se buccurá* : 1. a senti sentimentu de placere viua, a fi tare multiamitu, oppusu a *se intristá* : a) cu obiectu construitu cu prep. *de* : *ne buccurámu si noi de buccurá vostra; cine se buccura de reulu altuia, este unu invidiosu; parentii si invetiatorii nu se potu de catu buccurá de progresele vóstre; nu me buccuru de ce audiu; me buccuru d'in tota anim'a de benele la care ai adjunsu; b) cu obiectu de una prepositione secundaria legata prin conjunctionea *co* : *mé buccuru d'in suffletu, co te ai insanatosiatu; tare ne amu buccuratu, co nu ai patitu nemica reu; c) construitu cu gerundiulu sau una prepositione secundaria legata prin candu : ne amu buccuratu cu totii; audindu co ve aflati sanctosi sau candu amu auditu, co ve aflati sanctosi; d) absolutu, fora obiectu : a) cu insemnare de a si manifestá sentimentulu de placere, de a petrece : *se mancámu, se bemu si se ne buccurámu; toti se se ospedie si se se buccure astadi, coci a inviatu Mantuitoriu; buccurati-ve si saltati, popore, coci sorele mantuirei a resaritu voue; b) cu insemnare de a *gratulá*, de a *fericitá*, a *salutá*, etc., mai alle-su in cartile basericesci, ca si grec. χαίρειν : *buccurate, Muria, nascutoria u Mantuitoriu nostri*; 2. a trage folosu, a cullege fructu, a posedé, a avé, etc., cu obiectu construitu, de regula, cu prep. *de* : a) a se folosi : *eu me buccuru, de mai multi anni, de venitulu acestei mosie, de si nu e proprietatea mea; se ne buccurámu de diu'a de astadi, coci Domnedieu scie de****

vomu adjuuge pre cea de mane; numai de tempulu presente se pote buccurá omulu, si cu tote acestea pucini omeni se buccura de presente, cei mai multi ducundu dorulu trecutului si aspirandu la venitoriu; bietulu parente cu mari greutatei crescusse mare unu fiu unicu, si, candu erá se se buccure de densulu, mortea i lu rapt; cine lucredia, are si dereptulu de a se buccurá de fructulu sudorei selle; b) a avé : omulu onestu si luminatu se buccura de increderea celloru ce lu connoscu; de si betranu, tata meu se buccura de una deplena sanetate si de tote semtirile si poterile suffletului.

— II. ca transitivu, a face pre cineva se semta placere, a multiamí, a satisfacere, etc., oppusu a intristá : scirea ce ne adduceti, nu ne buccura de locu; copillii prin deligentia la invetiatura si prin bone portari buccura pre parenti, pre invetiatori si pre amici. (Cuventulu, prin form'a sea de conjugationea antani'a, si mai vertosu prin flessionile simple alle acestei conjugatione : buccuru, buccuri, buccura, etc., éro nu incarcate : buccurediu, buccuredi, buccuredia, etc., nu lassa indointia asupr'a romanitateri selle, de si pare co e greu de referitu la una anumita radecina romanica; de certu numai turcescu, cumu au pretensu unii, nu pote fi, ci e mai probabile co turcesculu bukur, déco are acellu-asi intellessu, e impromutatu de la noi sau are cu allu nostru una asseminare numai accidentale; Domnului Miklosich place a referi cuventulu romanescu la albanesculu bucuru = formosulu, de unde si bucuri = formosetia, fora inse se probebie déco acestu cuventu este originariu limbei albanice sau impromutatu d'in romanescé, ca multe altele; totu de una data invetiaturu slavistu, citandu-a pre longa a sea, respinge parerea eminentelului nostru filologu, T. Cipariu, care refere cuventulu la latin. pulcher = formosulu, gratiosulu, intellessu identicu cu allu albanesculu bucuru, déro potendu, prin estensione, a se applecá si la insemnarea ce au alle nostre buccurare, buccuria, buccurosu, cumu si in grecesce d'in acea-asi radecina au essitu χαρά = buc-

curia si χαρις = gratia, formosetia; numele propriu si populariu Bucuru, care ar fi, dupo suppositionea invetiaturului nostru filologu, acellu-asi cu connumele Pulcher, asiá de commune la vechii Romani, ar confirmá si mai multu acesta suppositione asiá co, in intellessulu seu cellu mai originariu, bucuru, ca si, alban. bucuru, ar fi unu adiectivu cu acea-asi insemnare de gratiosulu, ce are si latinesculu pulcher, si d'in acestu adiectivu s'ar fi nascutu apoi buccurare, buccuria, buccurosu; de partea intellessului n'ar fi, in addeveru, neci una difficultate; déro de partea formeii se redica difficultati ce cu greufni se pare co s'aru poté invinge, mai vertosu trecerea lui p initiale in b a nevoia s'ar poté justificá macariu cu unulu sau doue alte esemple; form'a buccurare duce de sene la unu deminutivu buccura d'in bucca [vedi buccula], remanendu asiá a se justificá intellessulu : in acestu respectu, considerandu, co buccure bene implenite sunt espressionea unei depline sanetate si vigore, si prin acesta-a chiaru a deplenei satisfacione suffletesci; considerandu co a face buccure = a se ingrassia, si co ingrassierea se applica, in limb'a nostra, la espressionea satisfacionei, cumu : mi se ingrassia anima vedendute fericitu, si apoi co la risu care e semnul buccurieii se implu buccure; noue nu ni se pare co, in geniulu limbei in genere si allu limbei romanesci in parte, una metafora applecata de la bucca la espressionea buccurieii ar fi pré cutediatoria; — conformu acestei etymologia scriemu cu doi c : buccurare, buccuria, buccurosu).

BUCCURATORIU, -toria, s. adj., (vedi buccurare sub II); lætitiuos; care buccura, face pre cineva se se buccure : scire buccuratoria.

BUCCURIA, s. f., gaudium, lætitia; abstractu d'in unu concretu buccuru (vedi buccurare), cu insemnare de sentimentu viu de multiamire a suffletului, sau de stare placuta a suffletului, oppusu la intristatione sau intristare : a senti buccuria, a impartí buccuri a sea cu cineva; a nu scí ce face cineva de buc-

curia; a saltá de buccuria; a nu si poté ascunde buccuri'a ce semte cineva; pote mori cineva de buccuria mare, ca si de intristare mare; buccuri'a straluce pre faci'a totoru-a; se ingrassia cineva de buccuria, cumu langedesce de intristare; — buccuria se construe, in modu ellipticu, forte desu cu unu genitivu possessivu, ca se se esprema marea vivacitate a acestui sentimentu: *buccuri'a lui, co i am cumperatu jocurie; buccuri'a feteloru, co au se salte mane la nunta; buccuri'a bietului cersitoriu, co i am datu cincu bani; buccuri'a nostra, co avemu se mergemu la terra;* in acellu-asi intellessu, in locu de genitivu possessivu, se construe si cu prep. *pre*: *buccuria pre copii, co le am cumperatu vestimente noue;* — cu intellessulu de sentimentu sau de obiectu allu sentimentului, buccuria se dice si in pluriariu: *buccuriele si intristarile sunt comuni amiciloru; cumu am impartitu cu tene buccuriele, voiú impartí si amarurile.*

BUCCUROSU, -a, adj., (vedi *buccurare*); libens; voiosu, care cu placere si cu tragere de ánima face ceva; dispusu d'in anima a face ceva: *suntemu buccurosi se perdemu veri-ce, numai onorea se ni scapámu; mai buccurosi suntemu se morimu de cátu se ne dámu prensi cu assemimi conditioni; buccurosu ti facu si dau veri-ce vei cere de la méne, numai ce ceri acumu nu ti potú dá; sunt buccurosu se me bagu argatu la cellu d'in urma terranu mai bene, de cátu se fu avutu, déro suppusu capricieloru unui despotu; — a prende buccurosu = a acceptá cu placere ce ni se propune, a fi paratu a face servitie, indetoriri ce se ceru, sau a portá insarcinari ce se impun: veri ce i dici se faca, nu dice nu, ci prende totu de a un'a buccurosu; cumu le amu propusu de casatori'a fiei loru cu fiulu nostru, au prinsu in data buccurosi; — de aci, in genere, cu intellessu de afirmare, de consentire: *vrei se mi faci placerea de a mi impromutá si mie acésta carte? — buccurosu; vreti se ospetati cu noi? — forte buccurosi; — frasi ca: nu mancu buccurosu carne de mnellu, beu**

vinu buccurosu, etc., paru a fi germanismi: *ich esse gern = eu mancu buccurosu, in locu de espressionile curatu romanesci: nu mi place a mancá carne de mnellu, mi place a bé vinu, sau mai simplu si mai bene: nu mi plac carne de mnellu, mi place vinulu;* — de regula buccurosu, pusu pre longa unu verbu, nu remane invariabile, ca unu adverbium, ci variedia, ca unu adiectivum, concordandu in numeri si genu cu subiectulu verbului, cumu se pote vedé d'in esemplele citate.

BUCUTIA, s. f., buccula; deminutivum d'in bucca.

BUCEFALU (pre a locurea pronuntiatu reu: *ducipalu*), s. m., bucephalus (*βουκέφαλος*, d'in *βοῦς* = bou si *κεφαλή* = capu); cu capu de bou, applicatu in speciale la callulu lui Alessandru cellu mare, fiulu lui Filippu si rege allu Macedonie, pentru ce acestu callu avea unu capu assemenea cu cellu de bou sau cu frunte lata ca a boului: *ca si minunatele fapte alle lui Alessandru, bucefalu este connoscutu poporului nostru prin cartea numita Alessandria.*

* **BUCENTAURU**, s. m., (ital. *bucentauro*, franc. *bucentaure*, d'in *βοῦς* = bou si *κένταυρος* = centauru); specia de omufabulosu, care avea corpu de bou sau tauru, pre candu centaurulu proprie dissu avea corpu de callu; — prin metafora, applicatu la una nave mare in care dogele de Veneti'a se suiea, ca se faca ceremoni'a de casatori'a a sea cu marea, si in care dogele, pre fiacare annu, la inaltiare, mergea, cu mare ceremonia, se arrunce in mare unu anellu in semnu ce ellu se casatoriea cu dens'a.

* **BUCERU**, -a, adj., bucerus, (*βούκρω*, d'in *βοῦς* = bou si *κέρας* = cornu); cu corne de bou, cornutu: *pecuri bucere;* de aci ca substantivum masculinu, *buceru*, ital. *bucero*, genu de passeri, originarie d'in Afric'a si d'in Indi'a, cari pre partea superiore a rostrului au una specia de cornu.

BUCETU, (pre alocurea cu *g* in locu de *c*: *bugetu*), s. m., bucetum (proprie collectivum d'in bou, ca si *nucetu* d'in *nucu fagetu* d'in fagu, insemna multime de boi

numerose turme de boi, si de aci) : vastu campu de pastionatu boi, de pastionatu vite in genere : *in Bassarabi'a se afla vaste si grasse bucețe*;—prin metafora, veri-ce campu vastu, si mai vertosu desertu in care te poti rateci si perde, de unde espressionea de blastemu : *duce-te-ai in bucețe*==perde-te-ai in lume, se nu mai audiu de tene, duce-te-ai se nu te mai intorci.

BUCHISARE si

BUCLISARE, v., vedi *buccula* in dictionariu si *buchisare* in glossariu.

BUCLA, s. f., vedi *buccula* in dictionariu si *bucla* in glossariu.

* BUCOLICU, -a, adj., *bucolicus* (βουκολικός, d'in βουκόλος==pastoriu de vite); relativu la pastori, si, prin estensione, relativu la terra in opposetione cu cetate : *poemate bucolice*==poemate pastorali, idyllie, poemate ce au de subiectu espressionea sentimentelor si datineloru pastoriloru sau terraniloru; *cesura bucolica*==bucolicea tome==cesura in versulu essametriu dactyllicu la allu patru petioru, candu acestu-a este dactylu si formatu d'in cuventu deplenu;—ca substantivum femininu, *bucolica* (subinteligundu *poema*), poema bucolica : *cu placere legemu bucolicele lui Theocritu si alle lui Virgiliu*; in speciale poema comica, poema representandu scene comice, ca si comedi'a, cu acesta differentia inse, co *comedi'a* imita si esprime vietii ordinaria a cetatianiloru, ero *bucolic'a* reproduce vietii ordinaria a terraniloru.

* BUCRANIU, s. m., *bucranium* (βουκράνιον, d'in βους=bou si κράνιον=craniu sau capetina); 1. proprie craniu sau capetina de bou fora cornele ei; 2. mai desu inse in intellesu metaforicu de: a) ornamentu de architectura, care sta in imitationea unei capetina de bou fora corne si pelle, ce se pune la metopulu unui templu sau la anghiurele unui altariu.

BUDIA, s. f., *labrum*, (pentru etymologia cuventului vedi *buza* in glossariu); 1. marginea orificiului gurei omului sau altoru animalii, care serve la aprensionea alimentelor : *budi'a inferiore* sau de diosu, *budi'a superiore*

sau de susu; *budiele barbatiloru se coperu de peru*; *perulu cu care se copere budi'a de susu a barbatului, se chiama mustacia*; *budiele boului, callului, ouei si altoru assemini bestie sunt munita de unu potente apparatus musculariu, cu care se servu spre a smulge sau a rupe erb'a necessaria la nutritia loru*; 2. prin metafora, appecatulu la marginea si a altoru lucruri : *budiele plagei, budiele vulvei, etc.*; 3. déro la omu mai vertosu *budi'a* e dotata cu mare sensibilitate si nespusa mobilitate, prin care ea pote luá tote formele necessarie la essercitiulu vorbirei si espressionea diverselor miscari alle sufletului : *in furi'a meniei budiele tremura*; *pentru unu surrisu reutatosu budiele se stringu*; *cellu ce scapa d'in mana ceva in modu irrevocabile si bate sau trage budi'a de diosu, etc.*; de aci multime de locutioni populare plene de energia, cumu : *a inflá budiele*==a se bosinflá; *a remané cu budiele inflata*==a perde ceva, a remané doiosu, a fi insellatu in asteptarea sea, a nu capetá ce asteptá se capete; *a lassá budi'a*==a pune *budi'a*==a fi paratu se planga; *a dá sau bate d'in budie*==a sufferi lipse, a nu avé ceva de mare necessitate, a duce dorulu de ceva necessariu; *a dá budia*==a sufflá in ceva, de essemplu, in focu, d'in tote poterile; *a crepá cuiva budi'a*==a fi in mare nevoia, a se aflá in una necessitate, a carei satisfacere nu mai suffere amanare.

BUDIATU, -a, adj., *labiosus*; cu mari si grosse budie : *acestu omu ar fi formos, déro n'ar fi camu budiatu*.

BUDILLA, s. m., *labeo*; cellu cu *budie* mari si grosse;—appecatulu in speciale ca connume la omeni sau ca nume propriu la boi.

BUDISIORA si

BUDIUTIA, s. f., *labellum*, deminutivum d'in *bulia*.

BUFA, s. f., vedi in Glossariu.

* BUFONE, s. m., *bufo*, genu de batracu cu corpu orbiculariu, negosu si sordidu, mai indesatu si maigreoniu de cátu brósca vulgare, (vedi si *bufu, bufni e* in Glossariu).

BUFU, s. m., vedi *bufa* in Glossariu.

BUGENIRE, vedi *buccenire*.

BUGETU, vedi *bucetu*.

* BUGLOSSA, s. f., *buglossa* (βόβ-
γλωσσοσ=cu limba de bou); planta asiá
numita, pentru că frunziile ei sémene
cu limb'a bouului si in forma si in asprime;
ea sémene tare cu *borraginea* si are a-
celle-asi proprietati medicinale; in Itali'a
se manca ferta ca curechiulu; un'a d'in
specie ei, *anchusa officinalis* lui Lin-
neu, porta si in gur'a poporului nostru
numele de *limb'a bouului*.

BUHA, s. f., vedi *bufa* in Glossariu.

BUIA, s. f., vedi *bua*.

BUIESTRU, -a, adj., vedi *bovestru*.

BUIETU, s. m., murmur, rumor; re-
sultatu allu actionei de *a bui*, (vedi 2.
buire).

1. BUIRE, v., vedi *bua*.

2. BUIRE, -escu, v., murmurare, ra-
morum facere; a dá unu sunetu surdu
mai pucina-potente de cátu cellu espresso
prin *bubuire*: *buiescu inco murii tem-
plului de resunetulu detunetului*, (d'in
acea-asi radecina cu *bubuire*, adeco d'in
1. *bu*; compara si *bubuire*, *bubulare*, *boua-
re*; *buire*, prin stramutarea lui *b* in *v*,
se aude pre a locurea si *vuire*, cumu si
in derivate: *viuetu*; cu una moiare si mai
mare a consonantei 'initiale se aude si :
uire, *viuetu*, si mai vertosu compusu cu *a* :
auire, vorbindu in speciale de urletulu
lupilor).

* BULAPATHU, si *bulapatu*, s. m.,
bulapathum (βουλάπαθον; vedi 2. *bu* si
lapathu); *lapathu* sau *macrisiu* tare des-
voltatu.

* BULBIFERU, -a, adj., (bulbifer; vedi
bulbu si *ferere*); care da unulu sau mai
multi bulbi: *radecina bulbifera*; de aci
ca substant. femin. plurariu, *bulbifere*,
(ital. *bulbifere*, franc. *bulbifères*); genu
de insecte coleoptere tetramere d'in fa-
mili'a curculionidiloru.

* BULBIFORMU, -a, adj., (franc. *bul-
biforme*; vedi *bulbu* si *forma*); care are
forma de *bulbu*.

* BULBILLIFERU, -a, adj., (franc.
bulbillifère; vedi *bulbillu* si *ferere*); care
are *bulbilli* intr'una parte orecare: *aiu
bulbilliferu*.

* BULBILLU, s. m., *bulbulus* (ital.

bulbillo, franc. *bulbille*); deminutivu d'in
bulbu: 1. *bulbu micu* in genere; 2. in
speciale, ca terminu de istori'a naturale:
a) *micu bulbu* care da d'in altu *bulbu*
blastaritu si care, in annulu urmatoriu,
are se dee una noua planta; *b*) *micu*
muguru solidu sau *scamosu*, de form'a
bulbului, ce se produce la diferite parti
alle planteloru, cumu la suptu-suar'a
frunzieloru sau bracteeleloru, in cap-
sulele pericarpiului, in flore, etc.; d'in
bulbilli se reproduce plant'a ca si d'in
sementia sau d'in *bulbu* insusi; *c*) corpus-
cule d'in cari se reproduce ferig'a si alte
plante cryptogame.

BULBINA, s. f., *bulbine* (βολβίνη),
specia de cepa cu *bulbu micu*.

* BULBOCASTANU, s. m., (ital. *bul-
bocastano*, vedi *bulbu* si *castanu*); planta
d'in famili'a umbellifereloru, insemnata
prin radecin'a sea *bulbosa*, *carnosa* si
bona de mancatu ferta sau copta in
spudia.

* BULBOCODIU, s. m., (franc. *bulbo-
code*, ital. *bulbocodio*, formate d'in *bul-
bus*=βολβός=*bulbu* si *κόδιον*=pelle);
genu de plante d'in famili'a colchica-
ceelor, essandria monogynia lui Lin-
neu, asiá numitu dupo tunic'a ce copere
fructele lui; *bulbocodiulu primaveraticu*
=*bulbocodium vernum* lui Linneu, de
si de mica statura si cu mice flori, se
cultiva inse in gradine, pentru co inflo-
resce destullu de tempuriu.

BULBOSU, -a, (pronuntyatu pre a lo-
curea si *bolfosu*; vedi *bulbu*), adj., *bul-
bosus*; 1. formatu d'in unu *bulbu*, a cui
radecina e unu *bulbu*: *plante bulbose*=
plante a caroru radecine e unu *bulbu*,
cumu cep'a, aiulu, etc.; 2. care are for-
ma de *bulbu*: *capu bulbosu*, applicatu in
speciale la fungii sau buretii, ce au ba-
sea pedunculului inflata in form'a unei
cepe.

BULBU, s. m., pl.-i, *bulbus* (βολβός),
(pre allocurea cuventulu se aude si in
romanesce cu *o* in syllab'a initiale, si
totu de una data cu *f* in locu de *b* in
syllab'a finale, adeco *bolfsu*, si chiaru
cu form'a feminina *bolfa*, de unde pote,
prin stramutarea lui *l* in *r*, a essitu si
borfu, *borfa*; vedi si in Glossariu *bolfsu*,

borfa); I. in intellessulu cellu mai largu, asiá cumu se applica de poporu, cuventulu se dice de veri-ce are forma rotunda sau globosa, oblunga sau ovale: *bulbulu ochiului* = globulu ochiului (vedi la *bulbucatu*: *ochi bulbucati*); *bulbu de petra* = petrioiu rotundu, si de aci *bulbu* cu insemnare de *petrioiu* in genere (vedi *bolfu* in Glossariu); — cu acestu intellessu applicatu si in scientie, mai vertosu in anatomia, la differite parti alle corpului ce au forma *bulbosa*: *bulbulu unui dente* = titina a dentelui vascularia si nervosa, imbuccata in cavitatea lui; *bulbulu unui peru* = folliculu globosu in care se afla imbuccata radecin'a perului; *bulbulu uretrei* = inflatura a uretrei aproape de radecin'a membrului virile; asiá si *bulbulu aortei*, *bulbulu nervului olfactivu*, *bulbulu venei cerebrali*. II. in intellessu mai strimtu se applica cuventulu la plante, si a nume: 1. la una radecina oblunga, compusa d'in pei forte suptiri si d'in scame carnose, allepitate si imbuccate orecumu unele in altele: *bulbulu cepei*, *bulbulu ciului*, *bulbulu crinului*, etc.; 2. la una radecina tuberosa, compusa d'in una massa solida si neinterrupta, cumu e radecin'a safranului; in acestu intellessu inse se applica mai bene cuventulu *tuberu*; 3. la estremitatea inferiore si inflata a pedunculului certoru fungi sau bureti.

BULBUCARE, v. inflare; bullare, bullas edere, bullire; tumere, turgescere; irascl, ira exardescere; 1. ca transitiv, a face se scota *bulbuci*, se scota besice, se se infle, vorbindu de unu licidu agitatu sau suppusu actionei focului: *foculu violentu bulbuca ap'a d'in caldare*; prin sbaterile melle in baia faceam se bulbuce ap'a; — applicatu si la ce-va ce nu e licidu: a *bulbucá ochii* = a scote ochii tare d'in orbitelu lor; *ochi bulbucati* = ochi tare essiti d'in capu; — cu acestu intellessu inse mai raru se aude; 2. mai desu ca netransitiv, si mai vertosu sub forma reflexiva, a se *bulbucá*: a) a face sau scote *bulbuci*, a scote sau face besice, a se inflá, a ferbe, a undulá: *ap'a bulbuca sau se bulbuca in caldarea de pre focu*; la-

culu bulbuca de marile picature de ploia ce cadu in ellu; *ratiele bulbuca in apa* = ratiele scotu *bulbuci* in apa prin *borborisire*; b) metaforice, a se bosinflá, a inflá bucele si budielé de mentia: *ce mi te bulbuci asiá?*

BULBUCATU, part., d'in *bulbucare*.

BULBUCELLU, s. m., bullula, bulbulus; deminutiv d'in *bulbucu*; — metaforice, una planta cu flore galbena de odore tare petrunditoria.

BULBUCOSU, -a, adj., bullis abundans; plenu de *bulbuci*, care scote sau face multi *bulbuci*.

BULBUCU, s. m., pl. -i, bulla, bulbulus; besica, inflatura, cea ce are form'a unui *bulbu*, si in speciale, besica de apa, unda de unu licidu orecare: *ploua cu bulbuci* = ploua cu besice; *ap'a d'in caldare face bulbuci*, (deminutiv d'in *bulbu*, ce pare inse, prin intellessu, a se legá si de *bullá*, cu tote co *bulbu* si *bullá*, ce espremu amendoue ide'a de inflare, au potutu essf d'in un'a si acea-asi radecina; vedi si *bubone*).

* **BULBULU**, s. m., bulbulus; deminutiv d'in *bulbu*.

BULBUCUTIU, s. m., pl. -e, bullula, deminutiv d'in *bulbucu*.

* **BULIMIA**, s. f., si

* **BULIMU**, s. m., bullimus (βούλιμος; vedi 2 *bu*); some forte mare, specia de morbu, care sta in unu appetitu prea mare, asiá in cátu cellu ce suferre de acestu morbu, este necontentu suppusu la stricare de stomacu.

* **BULLA**, s. f., bulla; I. besica, ce se face pre faci'a apei sau altui licidu prin ferbere sau prin agitare a licidului: *bullele se immultescu pre faci'a apei d'in caldare*; *bullá de apa este viet'i'a omului*; II. prin metafora, applicatu la obiecte ce su mai multu sau mai picinu rotunde ca si *una bulla*, saula concepte ce au alte relationi mai ideali cu conceptulu unei *bullá* de apa: 1. la obiecte analoge in forma cu bull'a de apa, cumu: a) *bullá de sapinu* = besica de sapinu, cu care se joca copillii; *bullá de aeru* = mica cantitate de aeru sub forma de bulla, ce remane inchisa intr'una materia topita si tornata: *bullele*

de aeru sunt unu mare defectu in vitru de spectu; b) in medicina, *bull*a se chiama una besica de marimea unui bobu de lente peno la marimea de unu ou, besica ce redica pellea, a carei apparitione e precessa de una viua rosietia si care coprende in sene unu licidu limpedu sau pucinu turbure; c) in istoria naturale, *bull*a se applica: a) la unu genu de conchilie gasteropode, b) la una divisione de insecte; d) specia de ornamentu, ce portau la guttu strabunii Romani, si a nume: a) *bull*a de auru, ce mai antaniu portau la guttu numai triumfatorii, ero mai tardiu copillii totoru patriciiloru peno la essirea d'in copillarìa, in oppositione cu b) *bull*a de pelle sau de altu metallu mai vile ca aurulu, ce portau filii plebeiloru si mai vertosu ai libertiloru: *bulle*le acestea erau cave si implute cu substantie ce se credeau preservatorie de relle, asi in cãtu, prin destinationea loru, semenau forte cu baierele, ce si peno astadi Romãni atãrna de guttulu copilliloru, ca se i apere de deochiu si de alte relle; e) cuiu, pironu, si in speciale, *capetin*'a unui assemine cuiu sau pironu, ce se bate in usie sau in alte obiecte, ca se serva si de ornamentu, nasturu ce se prende de una cingutore, etc.: *scossera* si luara lotrii si formosele *bulle*, ce adornau usiele templulu; *serpariele* multoru-a d'in pastorii nostri sunt munita cu *bulle*; f) sigillu mare, ce se allipesc de unu documentu, si in speciale marele sigillu de plumbu allu pontificelui romanu; de aci, prin noue metafore: a) sigillu in genere ce se pune pre acte emanate de la una autoritate publica sau si de la unu particulariu: *la finitulu actului se vedu semnatura*le si *bulle*le celloru ce au luat parte la invoirea coprensa in actu; b) somnu, marca, tyariu, etc., ce se pune pre una stofa, unu vasu si alte obiecte de vendiare: *unu fabricante* si *insamna* cu una *bull*a propriu tote fabricatele selle; g) scrissore essita de la una autoritate, de la domnitoriu mai allesu (vedi si *chrysobullu*), si in speciale scrissore a pontificelui romanu, care de ordinariu porta sigillulu de

plumbu: *constitutionea* lui Carolu IV asupr'a electionei imperatoriului porta numele de *bull*a de auru; *chrysobulle*le vechiloru Domni romãni sunt *bulle* in acellu-asi intellessu; — 2. applicatu la concepte ce stau in relatione mai ideale cu *bull*a: a) ceva trecutoriu, peritoriu, desertu, vanu, etc.: *bull*a de apa este omulu, si *bulle* sunt consilieele lui; b) espressione inflata, vorba lata si grassa, dero cu pucinu intellessu: *in inflatale bulle alle discursului teu eu nu potu aflã neci una idea solida si sanetosa*, (vedi si *bullire*).

* **BULLARE**, s. f., *bullare*; *signare*, *sigillare*; *bull*a vel *bullis* ornare vel muniti; 1. a scoate sau face *bulle* sau *besice*, a dá in unda, a se inflã, etc., vorbindu de apa sau altu licidu in ferbere sau in agitare: *pune mustulu in caldare, dá-i focu, si, candu va incepe a bullã vinulu, trage foculu de sub caldare*; — prin metafora, *cuvente bullate* = vorbe late si grasse, espressioni inflata; 2. a insemnã cu unu tyariu, cu unu sigillu, cu una marca, etc.: *impartitorii de scrissori stau de bullau multe scrissori de espeditu in acea di*; 3. a adornã cu *bulle* de lussu, cu nasturi, etc.: *portile templulu erau bullate*; *imagine bullata* = imagine de filiu de patriciu cu una *bull*a de auru la guttu, (vedi si *bull*a, *bullire*).

* **BULLARIU**, -ia, adj., (*bullarius*; *bullarium*); attengutoriu de *bull*a, cu intellessu de scrissore sau decretu allu unei inalte autoritate; de aci, ca substantiv masculinu, *bullariu*, collectione de *bulle* alle papiloru, libru in care sunt adunate *bulle*le pontificali.

* **BULLATU**, -a, part. d'in *bullare* (vedi acestu cuventu si *bull*a), care, prin una transformatione a lui a d'inaintea lui t in e, da forme ca *bulletu*, ital. *bolletto*, *bulleta*, ital. *bolletta*; aceste forme se ieau ca substantive, sub-intellegundu-se, pentru masc. *bulletu*, cuventulu *scriptu* sau *inscrissu*, ero pentru *bulleta*, cuventulu *scrissore*, si se applica mai vertosu sub form'a masculina, cu intellessulu 1. de veri-ce attestatiune sau addeverentia in scrissu, si a nume: a) *inscrissu* munitu cu sigillulu au-

torității pentru libera trecere, asiá numitul *billetu de drumu*; pentru voia de importare sau esportare de merci, pentru desfacerea unui impozit, etc.; *b*) cu intellesulu si mai generale de verice cedula, recepisse, charteiora prin care se da attestazione, sau prin care se face connoscutu ceva, cumu e, de essemplu, cea pre care se scriu numeni trasse la sorti, etc.; — 2. cu intellesulu de ceva ce are forma de *bullá*, cumu, de essemplu, pironu sau cuiu cu capetina mare; — d'in form'a *billetu*, esse apoi *bulletinu*.

BULLETA, *bulletu*; vedi *bullatu*.

* BULLETINU, s. m., pl.-e, (vedi *bullatu*), ital. *bulletino*, franc. *bulletin*; deminutivu d'in *bulletu* cu celle mai multe d'in insemnarile acestui cuventu, cumu si altele derivate d'in acelle-a : 1. micu inscrissu, prin care se addeveresce sau se face connoscutu ceva, cumu adeverentia de darea impositeloru, charteiora de scrissu votulu sau numele de trassu la sorti, *billetu de drumu*, etc.; 2. prin metafora, scire data pre scurtu despre ceva : *bulletinulu bursei* = conspectu tabellariu ce se dá la bursa pentru cursulu diverseloru valori; *bulletinu bellicu* = relatione pre scurtu a celloru petrecute pre fiacare di pre scen'a bellului; *bulletinulu sanetatei principelui*; celle mai multe diarie inco dau, in fiacare numeru allu loru, unu *bulletinu*, adeco una scurta scire despre celle mai insemnate intemplari sau fapte petrecute in intervallulu de tempu scursu de la apparitionea ultimului numeru allu diariului; in acestu d'in urma intellesu astadi se dice *re-vista* in locu de *bulletinu*.

* BULLIFERU, -a, adj., (franc. *bullifère*; vedi *bullá* si *ferere*); care porta *bulle*; se applica, in speciale, la plante, alle caroru petiole presenta nesce besicutie oblunga : *planta bullifera*.

BULLINU, s. m., *hostia*; *crastulum*; specia de panisiora rotunda, ce serve : 1. la sigillatulu epistoleloru, 2. ca comunicatura la romanocatholici (d'in *bullá*, antaniu ca adiectivu *bullinu-a* = care serve de *bullá* cu intellesu de *sigillu*, apoi luatu cu intellesu de sub-

stantivu sub forma masculina, ca *ceva* servindu de *bullá*, de unde s'a nascutu in urma, prin metafora, si intellesulu de sub 2).

* BULLIRE, -escu, v., *bullire*; a dá in unda, a ferbe; a face unde sau besice; — a ferbe de menia, a se inferbentá, a se inversioná, (de aceea-si radecina cu *bullare*, *bullá*, etc., espressioni formate prin imitationea sonului; vedi si 1. *bu*, *bubone* sub 2, si *buba*),

* BULLITIONE, s. f., (*bullitio*); actione de a *bulli*, (vedi *bullire*).

* BULLONE si

* BULLONIU, s. m., (ital. *bullone*); augmentativu d'in *bullá*.

* BULLULA, s. f., *bullula*; deminutivu d'in *bullá*.

* BULLULATU, -a, adj., (franc *bullulé*); coperitu cu *bullule*, vorbindu in speciale de plante, alle caroru frundie sau stele sunt coperite de mice besicutie albitiose.

* BULŪ, suffissu; vedi suffissu *culu*.

* BUMASTU, -a, adj. s., *bumastus* (*βουμαστός*, d'in *βοῦ* = 2. *bu* si *μαστός* = titia); cu titia mare, si de aci ca substantivu masculinu, *bumastu* (subintelle-gundu strugure), si femininu, *bumasta* (subintelle-gundu *uva* sau *poma*), specia de strugure cu mari bobae, titi'a vaccei.

BUMBACU, *bumbariu*, *bumbu*, *bumbunizare*, etc., vedi *bombacu*, *bombariu*, *bombu*, *bombonizare*.

* BUMELIA, s. f., *bumelia* (*βουμेलία*, franc. *bumelle*, d'in *βοῦ* = 2. *bu* si *μελία* = frassinu); 1. nume datu de antici la cea mai mare specia de frassinu; de aci, 2. genu de arbori si arborei originari d'in Americ'a tropicale sau boreale.

BUNA, s. f., vedi *bona*, si *avuna* la *avunu*.

* BUNIADE, s. f., *bunias* (*βουνιάς*, franc. *bunias*); specia de napu ce cresce in grâne si a carui sementia pisata intra in compositiunea theriacului, (vedi si *buniu*)

BUNICU, s. m., vedi *bonicu* si *bonu* sub II, precumu si *avunu*.

BUNITATE, s. f., vedi *bonitate*.

* BUNIU, s. m., *bunium* (*βουνιον*, franc. *bunium*); genu de plante umbellifere, d'in

care speci'a cea mai connoscuta si mai cautata este *bulbocastanulu* sau *napulu selbaticu* cu radecina bulbosa mare câtu una nuca, forte alba pre d'in intru, déro forte negra pre d'in afora.

BUNU, vedi *bonu*, si *avunu*.

* BUPHTHALMIA, si *bustalmia*, s. f., (franc. *buphtalmie*, ital. *bustalmia*, d'in βοϋ = 2. *bu* si οφθαλμός = ochiu); morbu de ochi, care sta in inflarea volumelui ochiului d'in caus'a hydropiceei acestui organu, sau in inflarea partei vitrea a acelluia-si organu, inflare ce intende ochiulu si impinge inainte cristallinulu si iridea.

* BUPHTHALMICU si *bustalmicu*, -a, adj., ce se attinge de *buphtalmia*: *dorere buphtalmica*.

* BUPHTHALMU si *bustalmu*, s. m., *buphtalmus* (βοφθαλμος, ital. *bustalme*, franc. *buphtalme*, d'in βοϋς = bou si οφθαλμός = ochiu); genū de plante cu flori conjuncte d'in famili'a corymbiaceoloru, asiá numite d'in caus'a assemenarei ce s'a credutu co ar fi intre florile acestoru plante si ochii boului, de unde si espresionea popularia: *ochiulu boului*, (vedi *bou*).

* BUPLEURU, s. m., *bupleuron* (βουλερον, ital. *bupleuro*, franc. *bupleure*, d'in βοϋ = 2. *bu* si κλερον = costa); genu de plante d'in famili'a umbelliferoloru, pentandria digynia lui *Linneu*, asiá numite d'in caus'a lateloru loru frundie si coste.

* BUPRESTE, s. f., *buprestis* (βουπρηστις, ital. *bupreste*, franc. *bupreste*, d'in βοϋς = bou si πρηστις = care incende si arde); 1. la cei antichi, specia de insectu veninosu, a carui piscatura facea se se infle boii; 2. la cei noui, genu de insecte coleoptere, cari mancate de boi cu erb'a, facu se se infle si se mora aceste animalii; — prin metafora, veninulu unei *bupreste*.

BURA, s. f., nidor, pruina, nebula, pluvia quæ minutus guttulis cadit; (pentrū etymologia vedi *bore*): 1. in intellessu ca mai appropriatu de etymologia, sufflare lena, abore suptire, si in speciale, abore ce se essala d'in una buccata calda: *bur'a ce essiea d'in buccate*

si adducea la nasu-mi una placuta odore, facia se mi lasse gur'a apa; 2. prin metafora, applicatu la diverse producte alle aborelui, cumu: a) nouru necondensatu, nouru respanditu peno pre faci'a pamentului, negura; b) apa ce cade, in menunte picature, d'in asseminea nouru, si in genere, ploia ce cade chiaru d'in nourii concentrati in regionile de susu alle cerului, déro in picature forte menunte sau in cantitate de totu mica: *duo atatu tempu de secceta se asteptá nu una bura ca cea de eri, ci una bona ploia; bura de ploia*, espresione forte usitata in locu de simplulu *bura* cu intellessu de *ploia* in mica cantitate; c) negura ce inghiaia cadendu pre pamentu, si formedia, mai vertosu pre erbe si arbori, una grossa bruma.

BURACA (pre a locurea cu u intunerecatu: *baraca*), s. f., crassior nebula vel pruina; formatu d'in precedentele *bura* cu insemnarile: 1. de negura desa si grossa: *in burac'a ce se lassasse nu mai poteai vedé omulu la doi trei passi*; 2. de bruma grossa, ce se prende de erbe si arbori, cea ce in unele locuri se chiama *poleiu*, éro in altele picitura: *hurac'a, ca una alba si trista pandia, investimantasse arborii selbeloru*.

BURARE, v., impers. *buredia* sau *bura* = franc. il bruine = pruina vel pluvia minutissimis guttulis cadit; a fi sau cadé *bura*: 1. cu intellessu de *ploia menunta*, sau in pucina cantitate: a *inceputu se buredie*, si *duo nuorii negri si grossi, ce accoperu totu cerulu, credu co bur'a se va scambá in ploia mare; plouat'a pre acolo? de trei septemani de candu nu ploua abia eri a buratu pucinu*; 2. cu intellessu de bruma sau *poleiu* ce inghiaia pre plante: *de multu ce a buratu eri si astadi, bietii arbori paru coperiti ca cutrist'a pandia de mortu*.

BURDONE si

BURDU, s. m., *burdo* si *burdus*; mulu nascutu d'in una asina si unu callu, pre candu *mululu* e nascutu d'in unu asinu si una epa.

†† BURERE, v., *burere* = ardere, radecin'a, d'in care au essitu: *bustu, comburere, combustibile*, etc.

BURETE, s. m., vedi *borete*.

BURICARE, (la formele presentelui următorie cu tonulu la antepenultima : *búricu, burici, búrica, si búrice*, éro nu la penultima : *buricu, burici*, etc.; substantivulu *buricu*, plur., *burice* are tonulu pre penultima), v., in umbilicel formam redigere, convexum facere; ar-repere, reptando ascendere; summis di-gitis incedere; superbe et arroganter incedere; 1. ca transitiv, a dá unui ce form'a buricului, si de ací, a face convessu, a bombá : *vitrele convesse au forma buricata*; 2. ca netransitiv, luatu cu forma reflexiva, *a se buricá* : a) a se inaltí la medilocu, a luá forma convessa : *vastulu campu, planu in tota intenderea sea, se burica pucinu cotra medilocu*; b) a se terí pre *buricu*, a se súlterisiu grapisiu pre una costa rapeda sau pre unu arbore, etc. : *numai cu mari greutati ne amu buricatu peno pre crescutulu rapedului munte*; c) a se inaltí pre *buricele* degeteloru de la petiore, ca se merge undeva nesemtitu, sau ca se para mai inaltu de cátu e, si de ací, a se pauná, a se mundrí : *oine e mai seccu, acellu-a se si burica mai multu*; déro insemnarea de *a se mundrí, a se ingonfá*, a potutu éssi si d'in cea de *a scote buriculu sau pantecele tare inainte, a merge cu pantecele inainte*, insemnare ce inco are verbulu *buricare*.

BURICATU, -a, *umbilicatus*; part. d'in *buricare*, (vedi acestu cuventu sub 1. mai vertosu).

BURICATURA, s. f., actione si resultatu allu actionei de a *buricá*, (vedi *buricare*).

BURICELLU, s. m., deminutiv d'in *buricu*.

BURICU, s. m., pl.-e, *umbilicus* (cuventulu nostru este acellu-asi cu latin. *umbilicus*, d'in care syllab'a um, fiendu neintonata s'a taiatu, si *l*, dupo regula, a trecut in *r*, asiá in cátu s'a nascutu una forma *biricu, bericu*, cumú se si aude la unii Románi cu *e* sau *i* intúnerecatu in syllab'a *bi*, pre candu la cei mai multi, in acea-asi syllaba, se aude *u* in locu de *i* sau *e*; tonulu e ca si in radecin'a latina, pre penultima : *buricu, bericu*, etc.;

in alte limbe sorori cuventulu a luatu transformari si mai mari : ital. *billico* si *umbilico*, ispan. *ombigo*, portug. *em-bigo* si *umbigo*, provenc. *umbelle, embelle, umbril, emboril, embonil*; franc. *nombril* in locu de *lombriil* = *l'ombriil*); 1. partea de la mediloculu panteceului omului si allu bestieloru cadrupedi, care nu e de cátu cicatricea ce remane dupo taiarea matiului, prin care fetulu, pre cátu e in pantecele mammei, si trage nutrimentulu : *mos'a taia si lega buriculu prunciloru; buriculu, déro nu e bene legatu, se pote deslegá si periclitá viet'i a pruncului*; — *copillulu cu mosie multe remane cu buriculu netaiatu* = lucrulu, in care se amesteca multi, sau remane nefacutu sau se face réu; 2. prin metafora, applectatu la concepte ce au una relatione sau analogía orecare cu conceptulu buricului : a) mediloculu sau centrulu unui lucru orecare : *buriculu pamentului* = *umbilicus terræ*; b) capetu rotundu : *buricele sellei, buriculu degetului; de mare geru me ustura buricele degeteloru*; c) cavitate ce se observa la pome in partea oppusa codei sau la mediloculu basei certoru conchilie; d) *buriculu Venerei* = *umbilicus Veneris* = *saxifraga*, plantá asiá numita d'in caus'a frundiiloru selle concave cu una mica aduncatura assemine cu a *buricului*.

BURLA (vedi si in Glossariu *burlitia*), s. f., deminutiv d'in *bura* cu intellessu de *ploia menunta si rece*.

BURNA, s. f., *nebula rorans*; ca provenitu d'in *bura*, cuventulu *burna* se applica, in speciale, la una ploia cu picaturelle asiá de menunte, in cátu neci eo le semte omulu cadendu, la unu núeru resolutu si lassatu peno pre faci'a pamentului, d'in care roredia mai multu de cátu ploua in addeveru : *cátu am callatoritu pre intre munti, nu ne amu potutu buccurá de formosetiele toru d'in caus'a burnei ce nu a incetatu in tempu de trei dille*.

* BURRANICU, -a, adj. s., (*burrantius*); *burrantica; burranicum*; 1. ca adj., care trage in *burru* sau *rosiu*; 2. de ací ca substantiv : a) femininu, *burrantica*, specia de beutura facuta d'in mustu sau

vinu fertu cu lapte, asiá numita dupo coloreá sea rosia; b) masculinu, *burranicu*, vasu de *burranica*, si in genere, vasu orecare de licide.

* BURRU, -a, adj. s., *burrus* (acellu-asi cu *birrus*; vedi *birru*); rosiiu, rositu, (vedi si in Glossariu *burriana*).¹⁴

* BURSA, s. f., (*byrsa* = βύρσα = pelle, curéa, ital. *borsa*, franc. *bourse*); 1. saccutiu de pelle si apoi de veri-ce materia, in care se punu bani, punga; 2. de aci, prin metafora: a) continutul unei burse, bani cáti incapu intr'una *bursa*; b) summa de bani ce membrii unei societate punu in commune pentru spesele societatei; c) summa de bani determinata, cátu adunje pentru accoperirea speseloru cuiva, si in speciale, summa de bani ce guberniulu sau si altu cineva da unui copillu sau june ca adjutoriulu, cu care acestu-a se si faca studiele, stipendiu; d) in scientie se applica la diverse lucruri ce au una certa analogia cu *burs'a* in intellessulu de sub 1: folliculu, capsula, etc.: *bursamucosa* = saccutiu membranosu assediatu pre longa articulationi, mai vertosu pre longa celle mari, plenu de unu fluidu oleosu care face lunecose superfeciele pre cari se misca tendinii; *bursele testiculorulu* = *bosiele*; e) in commerciu: a) unione a negociatoriloru mari d'in una cetate insemnata prin commerciu seu; β) loculu unde se stringu membrii acestei unioni pentru daraverile loru.

* BURSALE, adj., (ital. *borsale*, franc. *boursal*); relativu la *bursa*.

* BURSARIU, s. m., (ital. *borsajo*, franc. *boursier*); 1. care face sau vende *burse*; 2. care se buccura de una *bursa* in intellessulu de sub 2. c); 3. care se ocupa cu daraveri de *bursa* in intellessulu de sub 2. e); 4. care tine *burs'a* cu banii, care face spesele.

BURSUCARE, v., instar marsupii a-liquid inflare; tumescere, pinguescere; 1. ca transitivu, a inflá tare ca una *bursa* bene impluta si indesata cu bani sau altu ceva: *acestu omu e asiá de grassu, in cátu nu mai e bucculatu, ci bursucatu*; are buccu asiá de *bursucate*, in cátu stau se i crepe; sta se i crepe *pellea de*

bursucatu ce e; 2. ca netransitivu, sub forma reflexiva, a se *bursucá*: a) a se ingrossiá si ingrassiá preste mesurá, a deveni *bursucu*: *pre cátu acésta muie-re erá mai inainte suptire, si formosa de statura, pre atátu acumu s'a bursucatu si s'a facutu greonia si disgratiosa*; b) a se bosinflá, a se meniá: *bursuca-te cátu vei vré, co nu mi pesa de bursuca-reá tea, candu n'ai cuventu se te bursuci*, (vedi si *bursucu*).

BURSUCELU, s. adj., deminutivu d'in *bursucu*: *bursucellulu mammei*, este una espressionu de refaciare a mammei facuta unui copillu *bursucu*.

BURSUCU, -a, adj. s., instar marsupii inflatus; pinguis, obesus, breviter in artus suos concretus; mellis, taxo; 1. ca adiectivu, inflatu ca una *bursa* bene impluta si indesata cu bani sau cu altu ceva, si de aci, grassu si grossu, prea grossu in proportione cu inaltimea; grassu si grossu, dero menuntú: *feta prea bursuca*; a fi *bursucu*, mai vertosu pentru femeia, este unu defectu de formosetia; 2. ca substantivu, animale d'in famili'a plantigradeloru, d'in genulu ursului, asiá numitu d'in cauza co e prea grossu in proportione cu lungimea sea, (prin urmare cuventulu si in acesta insemnare nu vine din russesc. *barsykú*, ci, prin una metafora d'in celle mai comuni, d'in *bursucu*, ca adiectivu, derivatu d'in *bursa*, ca si *bosiu*; (vedi *bosiu* in Glossariu).

BUSIRE, *busiu*, etc., vedi in Glossariu.

* BUSSETU, s. m., *buxetum*; locu plantatu cu *bussu*.

* BUSSEU, -a, adj., *buxeus*; de *bussu*, ce sémena cu *bussulu*: *colore bussea*; — substantivu feminin. plur: *bussee*, tribu de plante d'in famili'a euforbiaceelorulu, care are de tipu *bussulu*.

* BUSSIFERU, -a, adj., *buxifer*; care produce *bussu*: *pamentu bussiferu*, (vedi *bussu* si *ferere*).

* BUSSIFOLIATU, -a, si

* BUSSIFOLIU, -a, adj., (franc. *buxifolité*, vedi *bussu* si *foliu* sau *folia*); care are foie asemeni cu alle *bussulu*.

* BUSSOSU, -a, adj., *buxosus*; plenu de *bussu*: locu *bussosu*.

* **BUSSU**, s. m., *buxus* (βύξος), (ital. *bosso*, franc. *buis*); 1. genu de plante d'in famili'a euforbiaceelor, cari stau totu de un'a verdi si d'in care speci'a cea mai connoscuta este *bussulu commune* = *buxus sempervirens* lui *Linneu*, connoscutu in poporu sub numele de *merisoru* (vedi si *cimisiru* in Glossariu), arbustu care nu cresce mai inaltu de unu semimetru si cu care, pentru formoseti'a sea, se inchidu ochiurele de flori in gradine; lemnulu *bussului* duru si galbinastru serve la fabricare de diverse obiecte de lussu, cumu instrumente musicali si altele; de aci luat cu intellesulu : 2. de lemnulu de *bussu*, 3. instrumente musicale si alte obiecte d'in lemnulu de *bussu*, 4. frundia de *bussu* d'in care se facu cununi de incununatu pre cei ce se destingu in ceva, si mai vertosu pre scolarii diligenti.

BUSSULA, s. f., si

BUSSULU, s. m., (ital. *bossolo* si *bussola*, franc. *boussole*); (ca deminutivu d'in *bussu*, cu intellesulu de obiectu d'in lemnulu de *bussu*, si mai vertosu de *cuteia de bussu*, ca si grec. πύξις = *pyxis* = *cuteia de bussu*; vedi *bussu*): 1. ceva facutu d'in lemnulu de *bussu*, si mai vertosu *vasu* sau *cuteia de bussu*, si, in genere, *vasu* sau *cuteia* de veri-ce altu lemnulu pretiosu sau chiaru si de metallu si de alta materia, cumu este, de esemplu, una asiá numita, turcesce, *bisactea* (vedi acestu cuventu in Glossariu), sau una asiá numita *tabachiere*, etc.; 2. in speciale, sub form'a feminina mai vertosu, *bussula*, *cuteia* de lemnulu sau de metallu, in care se afla ros'a venturiloru si unu acu magneticu, care serve a indicá puntulu cardinale de media nopte si a dá directione pre mare; de aci, prin una noua metafora : 3. veri-ce serve a conduce, omu sau principiu conductoriu : *remasu de tempuriu fora tata, junele se aflá fora bussula in mediloculu pericleloru de totu genulu*.

* **BUSTU**, s. m., *bustum* (vedi *bure-re*); 1. ce se arde sau locu unde se arde, si a nume : a) locu unde se arde unu mortu; b) rogulu sau altariulu pre care se arde mortulu; c) corpulu arsu, cenu-

si'a corpului arsu; 2. prin metafora a) mormentu; b) monumentu funebru; c) fiendu co pre mormente se puneau, la cei vechi, imaginile de diumetate alle immormentatiloru, de aci si insemnarea de *imagine in marmure, bronsu, depinsa*, etc., care reprezenta numai capulu si parte d'in peptu a unei persone; de unde, prin noue metafore : a) partea superioare a unei persone, capulu cu una parte d'in peptu : *ce formosu bustu are acesta muiere!* — β) parte a vestimentului, mai allesu la femine, care accopere peptulu si spinarea, altramente numita si *talia*, cu tote co acestu cuventu se aplica proprie si mai bene la partea vestimentului ce copere mediloculu; γ) prin estensione, applicatu la totu corpulu, sau la corpu fora capu.

* **BUSTUARIU**, -ia, adj. s., *bustuarium*; *bustuarium*; 1. relativu la *bustu*, cu intellesulu de sub 1. : *altariu bustuarium* = altariu pre care se arde unu mortu sau chiaru si unu viu; 2. ca substantivu : a) personale, cellu ce arde corpurile mortiloru, cellu ce se insarcina cu immormentarea mortiloru; gladiatoriu ce se luptá la rogulu unui mortu; b) reale, locu unde se ardu mortii.

BUTARIA, s. f., *dollaria*; 1. arte de a fabricá *buti*, 2. stabilimentu unde se fabrica si se vendu *buti*.

BUTARIRE, -escu, v., *dollia fabricari* vel *vendere*; a fabricá sau vende *buti*.

BUTARITU, s. m., 1. participiu d'in *butarire*; 2. supinu d'in acellu-asi, luat cu intellesulu speciale de impositu pre vinu, care se dice si *vinaritu*.

BUTE, s. f., *dellum*; *mediolus*; (nu d'in german. *butte*, ci d'in acea-si radecina, d'in care a imprumutatu si germanulu cuventulu, si d'in care au nascutu in romanesce atátea cuvente, cumu : *bota, botu*, etc.; vedi *botu* in Glossariu; cuventulu se afla in tote limbele romane : ital. *botte*, isp. si portug. *bota*, ba chiaru in grec. βόττις si βόττις, in latin'a media *butte*); 1. vasu mare de conservatu vinu sau alte spirtose, facutu d'in doge de lemnulu legate cu cercuri de nouvelle sau de ferru : *una bute de vinu*; a face mai multe *buti de vinu*; *una bute*

de rachi; in buti se incarca si carra si securatiile latrinelor; — proverb. : a ambli d'in bute in bute = a nu si află locu capului si stabilitate undeva; 2. prin metafora, parte a rotei, in care se baga unu capetu allu assei unei tras-sure : ca se tina mai bene si mai inde-lungu, butile rotelor se lega cu baltie de feru.

BUTELLA, *butelia* si

BUTILLA, s. f., *doliolum, lagena* (compara si franc. *bouteille*, ital. *bottiglia*, mediu lat. *buticula*); 1. deminutivu d'in *bute* cu intellessulu de sub 1.; 2. ap-plecatu in speciale la unu vasu micu de vitru negru, in care se pune, se conserva si se da vinu la masa : a bee una *butilla* de vinu; *butillele se astupa bene cu pluta, ce se unge apoi cu cera sau alta materia resinosa*.

BUTINA, *butineiu*; vedi *putina, putinelii*.

BUTOIU, prin moierea lui *n* in locu de

BUTONIU, s. m., *dolium*; vasu de acea-asi forma ca si *bute*, déro mai micu de câtu acesta-a, desî, dupo forma *butoiu* este augmentativu d'in *bute* : *vinulu d'in una bute se pote trage si desertă in mai multe butonie*; de acea-a *butoniu* se aplica, in speciale, la vase de rachi : a *cumperă mai multe butonie de spiritu de buccate*; *butoniu*, de alta parte, nu se aplica, ca *bute*, la una parte a rotei unui carru.

* **BUTYRACEU**, adj., (franc. *butyracé*; vedi *butyru*); care semena cu *butyrulu* prin consistenti'a sea.

BUTYRATU, s. m. (franc. *butyrate*); nume genericu datu, in chymica, la veri-ce sare produsa prin combinationea acidului *butyricu* cu una base, (vedi *butyricu*).

* **BUTYRICU**, -a, adj. (franc. *butyrique*); care vine d'in *butyru*, vorbindu in speciale de unu acidu, care este principulu odorei untului : *acidu butyricu*, (vedi *butyru*).

* **BUTYRINU**, -a, adj., de *butyru*; ca substant. femin. *butyrina*, (franc. *butyrine*), un'a d'in substantiile grasse ce formaia untulu, (vedi *butyru*).

* **BUTYROSU**, -a, adj., (franc. *buty-*

reu); care coprende *butyru* : *substantiile butyrose alle laptelui*.

* **BUTYRU** sau *buturu*, s. m., *butyrum* (βωτορον); nume datu in scientia la substanti'a grassa ce se trage d'in lapte allessu de seru si de alte substantie ce mai coprende inco laptele, synonymu prin urmare cu cuventulu populariu *untu*.

* **BYSSACEU**, -a, adj., (franc. *byssacée*); care are aspectulu sau form'a de *byssu*; de aci ca subst. femin. plur. *byssacee*, plante d'in famili'a algeloru sau tribu d'in famili'a mucedineeloru, cari au de tipu genulu *byssu*.

* **BYSSEU**, -a, adj., (franc. *byssée*); care semena cu *byssulu*; de aci ca substantivu femin. plur. *byssée*, tribu de plante d'in coortea *byssaceeloru*, cari au de tipu genulu *byssu*.

* **BYSSIFERU**, -a, (franc. *byssifère*; vedi *byssu* si *ferere*); care produce *byssu*; de aci ca substant. femin. plur. *byssifere*, familia de mollusce ce se lega de corpuri d'in mare prin fire ce scotu d'in insasi substanti'a loru.

* **BYSSINU**, -a, *byssinus*; de *byssu* : *vestmentu byssinu*; ca substantivu : 1. masculinu, *byssinu* (subintelleghendu *vestmentu*), sau 2. femininu, *byssina* (subintelleghendu *stofa* sau *tesadura*) : *avutulu evanghelului se investimentă numai in byssinu sau in byssina* (reu inse *visonu* luat dupe grec. βύσσιον, fora forma romanesca).

* **BYSSOIDE**, adj., (franc. *byssoidé*, d'in βύσσιον = *byssu* si σίδος = forma); care semena cu unu *byssu*; de aci substant. femin. plur. : *byssoidi*, seria de plante d'in ordinea mucedineeloru.

* **BYSSOIDEU**, -a, adj., (franc. *byssoidé*; vedi *byssoidé*); care semena cu una *byssoidé*; de aci plur. femin. *byssoidée*, ordine de fungi de genu si natura forte differita, déro cari au toti ca caracteriu commune una compositione d'in fire forte suptiri; — acea-asi numire se aplica si la certe vegetali fulgose, a caroru modu de fructificare nu se conno-sce inco bene.

* **BYSSU** (si *bissu* sau *bussu*), s. m., *byssus* (βύσσιον); 1. specia de *bombace* sau arbore ce da *bombacu*, d'in care an-

ticii tragea materi'a, pentru fabricarea cellorui mai pretioase si mai eleganti tesuturi;—prin estensie, tessutura d'in acésta materia, cumu si vestimentu d'in acésta stofa, (vedi si *byssinu*); — dupo unii, *byssulu* ar fi fostu una specia de *metasse galbina*, trassa d'in asiá numit'a *pinna de mare*; dupo altii, *byssulu* ar fi fostu una specia de lana metassosa, trassa d'in certe plante, cumu *bombacele*, de esemplu; certu este co pretiulu *byssului* se mantinù totu de un'a forte susu, si pote co acésta numire se

applicá la materiile tessute mai pretioase decâtu celle de lana; 2. prin estensie, applicatu si astadi: a) la tessuturi de celle mai fine; b) la tessuturile metassose trasse d'in firele pinnelor de mare si altoru conchilie; 3. genu stabilitu de *Linneu* pentru certe specie de plante acotyledonie, fulgose si pulverulente, referite inse astadi de botanisti parte la alge, parte la fungi, parte la licheni, (vedi mai susu: *byssaceu*, *byssu*, *byssoidu*, *byssoidu*).—Pentru form'a *bussu*, etc. va decide venitoriulu.

C.

C, a treia littera d'in alfabetulu romanu, allu carei nume se pronuntia cu unu e: ce, si care, ca substantivu, luata absolutu, este de genu masculinu: unu c, mai multi c mici; éro insocita de altu substantivu, cumu littera, de esemplu, si dirige genulu dupo acéstu-a: *litter'a c este mut'a*; — sonulu representatu de sonulu c este unulu d'in *gutturali*, adeco pronuntiate mai vertosu cu *guttulu*, si a nume sonu gutturale *tenue* sau *sup-tire*, in opposetione cu cellu gutturale *aspiratu* ori *grossu* ce se representa cu semnulu compusu d'in c si h, adeco *ch = x*, sau in opposetione cu sonulu gutturale *mediu* care se representa inscriere prin g; sonulu gutturale *tenue* se representa in latinesce si prin semnulu q, si de acea-a nu se pote bene tractá c despartitu de *ch* si *q*. — I. pentru cuventele, in cari c allu nostru representa acellu-asi sonu cu cellu latinu, e de insemnatu: 1. inainte de vocalile a, o, u si inainte de consonanti (afora de t si s, cumu se vede d'in urmatoriu 2), c representa unu sonu ce avea si in latin'a, cã are si in tote celle alte limbe roma-

nice, si care, pentru acésta-a, se pote cu totu dereptulu considerá si numi *originariu*: *calle = callis*, *corbu = cervus*, *cursu = cursus*, *cantare = cantare*, *credere = credere*, *cruce = cruce*, etc.; — inainte de y, a carui pronuntia antica erá appropriata de a lui u, c representa acellu-asi sonu *originariu*: *cymbalu*, *Cyru*, *Zacynthu*; — 2. inse c, urmatu de i sau e, se pronuntia cu unu sonu siueratu, care pare compusu d'in t-si: *duc-i = ductis*, *ducere = ducere*, d'in *ducu = ducō*, *cepa = cepa*, *incingu = incingo*, etc.; — vechii Romani, peno mai tardiu sub imperiu, se vede co nu siuerau pre c urmatu de i sau e, ci in gur'a loru c, prectumu suná in *ducat = duca*, asiá suná si in *ducere = ducere*, adeco ca *ducere*, (vedi si mai diosu sub II); de aci vine co pronuntia siuerata a lui c *variedia* nu numai de la una limba romanica la alt'a, ci chiaru in acea-asi limba: asiá unii Romani pronuntia c siueratu ca si *ti* siueratu in *lati* d'in *latu*: cumu: *fati*, *duti*, *plati*, *tati*, etc., in locu de *faci*, *duci*, *placi*, *taci*; altii, Moldavii mai vertosu, pronuntia c siueratu aprope ca si *aspru* siueratu in *cosi* d'in

cosu : *fasi, dusi, plasi, tasi*, etc., in locu de *faci, duci, placi, taci*; in celle alte limbe sorori aflăm apoi reproducă cu preferență un'a d'in celle trei pronunție principale ce se audu între Români : Italianii pronunția, de regula, pre *c* siueratu, cumu pronunțat si scriu Români : ital. *cercare* = *cercare* si in intellesu si in pronunția; Francesii dau acellu-asi sonu sau ca *s* lenu : franc. *procéder* = *porcedere*, sau ca *s* aspru siueratu : franc. *chercher* = *cercare* (apropo ca si Moldavii); éro Ispanii pronunția ca *th* = *θ* : ispan. *cercar* (pronunțiatu ca *thercar*) = *cercare*; — d'in celle mai susu attense trei moduri de siuerare a litterei *c*, cari se audu in gur'a Româniloru d'in diferite parti, nu mai incape indoientia, co cellu adoptatu si peno acumu in scriere este cellu de preferitu; nu mai pucinu inse merita una scrupulosa luare a mente si celle alte doue moduri de siuerare, pre cari le vomu numi *spurie* in opposiție cu numele de *genuinu* sau *characteristicu*, ce vomu dá cellui mai susu mentionatu, ca se se pota intellege mai bene urmatoriile observationi ce avemu a face asupr'a lui *c* siueratu : a) *ci* urmatu de alta vocale se pronunția între toti Români ca *ti* siueratu in *lati* d'in *latu*, pronunția ce s'a reproducu si in scrierea cu littere cyrillice, si reu se reproduce inco de unii si in scrierea cu litterele romane, cumu : *facia* = *facies* d'in *facere*, *iudiciu* = *iudicium* d'in *iudicare*, *sociu* = *socius*, *liciu* sau *iciu* = *litium*; in deminutivele terminate in *eci*; *eci*, *iciu*, *uciu*; cumu : *casucia*, *casiciu*, *codicia*, *albiniciu*, etc.; oscillédia scrierea între *ci* si *ti*, precumu oscillédia si la Italiani între *ci* si *z* (care reprezenta pre *ti* rom.) : *casuccia* si *casuzza* = cu allu nostru *casucia* sau *casutia*; ba chiaru la Latini, in terminationi analoge, aflăm si *ti* si *ci* : *tribunetius* si *tribuntius*, *Alutius* si *Aluclius*, *adventetius* si *adventitius*, etc., totusi form'a mai originaria si mai correcta pare a fi cea cu *c* (vedi *deminutivu*); b) *ci*, *ce*, precessu de unu *s*, adeco *sci, sce*, se pronunția de Români in doue moduri, asiá co la unii *s* se aude lenu, éro *ci* satu *ce* cu

sonulu siueratu *genuinu*, pre candu la altii *s* se siuera aspru, éro *ci* si *ce* se audu ca *t* nesiueratu : *pasci* = *pascis* si *pasce* = *pascit* d'in *pascu* = *pasco*, *crescere* = *crecere*, *scientia* = *seientia*, etc.; — modulu de pronunțiare a celloru d'antianu, ca cellu mai originariu si totu de una datu cellu mai facilitatoriu si pentru scriere, este, fora indoientia, cellu de preferitu; — 3. afora de transformările prin siuerare, sonulu reprezentatu prin *c* admite inco si alte scambari, cumu : a) înainte de *t* si *s* trece in *p* : *cop-si* sau *cop-sei* = *cox* (= *coc-si*), *cop-tu* = *coc-tus*, *cop-sa* = *coxa* (= *coc-sa*), *de-rep-tu*, *direc-tus*, *op-tu* = *oc-to*, *pep-tu* = *pec-tus*, *fap-ta* = *fac-ta*; la Macedoromani si cu mai multa consecenția : *trap-si* = *tras-si* = *traxi* (= *trac-si*), *trap-tu* = *trac-tus*, *collep-tu* = *collec-tus*, *frap-sinu* = *fras-sinu* = *fraxinus* (= *frac-sinus*), etc., pre candu la Dacoromani înainte de *s* de regula *c* s'a asemilat, cumu se vede d'in esemplele citate : *frassinu*, *trassi*, si d'in altele multe : *intelles-si* = *intellexi* (= *intellec-si*), *dus-si* = *duxi* (= *duc-st*), etc.; Italianii si înainte de *s* si înainte de *t* asemila pre *c* cu consecenția rigorosa : *dis-si* = *dis-si*, *notte* = *nop-te*, *pet-to* = *pep-tu*; la noi asemilarea lui *c* cu *t* s'a facutu numai prin esceptione in câteva cuvente : *vet-temare* = *vle-timare*, *arret-tare* = *arrec-tare*, *dereticare* (= *direc-ticare*); in cuvintele inse de formatione mai noua *c* se mantine neattensu si înainte de *t* : *nocturnu* = *nocturnus*, *pectorale* = *pectoralis*, *actione* = *actio-ne*; candu inse *c*, urmatu de *t* sau *s*, este precessu de *l* sau *r*, atunei, de regula, se supprime, ca si in latinesco, cu totulu : *tor-si* = *tor-si* si *tor-su* sau *tor-tu* = *tor-tum* d'in *tor-c-ere*; asiá si candu precede nasalea *n*, pre candu in latinesco, in acestu casu, *c* se mantine : *strin-si* = *strinx* (= *strinc-si*), *plan-si* = *planx* (= *planc-si*); — alte casuri, in cari *c* a trecut in *p*, sunt sporadice si nesuppuse unei legi bene definite, cumu : *poturnicia* (= *poturnichia*) = *coturnicula*; *copillu* = *pupillus*, (vedi inse si mai diosu la II. 2. d); de aceea unele d'in

aceste easuri potu fi contestate; mai desu si mai regulata este trecerea lui *p* in *c* in conditionile de sub urmatoriu 4. *f*); — *b*) strins'a affinitate ce se afla intre sonulu reprezentatu prin *c* si cellu reprezentatu prin *g* pote face ca aceste sonuri se se commute unulu cu altulu: asiá *g* s'a substituitu lui *c* in cuvente ca: *sgabia*; sau *sgaiba* = *scabies*, *sguria* = *scoria*, *agresia* d'in *acru* (vedi *agrisia* in Glossariu), *ragusitu* d'in *rancus*, *aprigu* = *aprius*; si in mai multe verbe de conjugationea I terminate cu *igare* in locu de form'a cu *c* originariu *icare*, cumu: *fumigare* comparatu cu *ferricare*, *puricare*, etc.; in *castigare* inse *g* este originariu, ca si in latin. *castigare*; totusi acesta stramutaru a lui *c* in *g* este, in limb'a nostra, cu multu mai marginita decatu in alte limbesorori: Italianii, de esemplu, dicu *ago* = *acu* = *acus*, *agro* = *acru* = *acer*, etc.; 4. cu multu mai desu inse se intempla, in limb'a romanesca, ca alte sonuri se treca in sonulu reprezentatu prin *c*; asiá: *a*) *g* se transforma antaniu in *c* si apoi in *p*, candu urmedia unu *t* sau unu *s*, asiá in *catu*, in celle mai multe d'in cuventele, de cari a fostu verb'a mai susu la 3, *a*), *c* sau *p* d'in aintea lui *t* sau lui *s* este provenitu d'in *g*: *dereptu* = *directus* d'in *dereg-ere* = *dirigere*, *intellep-tu* = *intellectus* d'in *intellig-ere* = *intelligere*, *infig-tu* d'in *infig-ere*, *collec-tione* = *colleclione* d'in *colleg-ere* = *colligere*, *pic-toriu* = *pic-tor* d'in *ping-ere* = *pingere*, etc., (vedi si litter'a *g*); *b*) *b* d'in prepositionile *sub* si *ob* (vedi si *ob*, *sub*) se transforma in *c*, prin asemilare, candu *ob* sau *sub* intra in compositione cu unu cuventu ce incepe cu *c*: *oc-currere* = *oc-enrrere* (d'in *ob* si *currere*), *suc-currere* = *suc-urrere* (d'in *sub* si *currere*), *oc-cidere* = *oc-cidere* (d'in *ob* si 2 *cedere*); *c*) *d* d'in *ad* (vedi si *ad* si *a* prep.) inco se transforma in *c*, candu *ad* intra in compositione cu unu cuventu ce incepe cu *c*: *ac-curatu* = *ac-curratus* (d'in *ad* si *curatu*), *ac-creditare* (d'in *ad* si *creditare*); *d*) *t* d'in terminationile *ione*, *toru*, *iosu* (vedi si litter'a *t*) se aude ca *c* cu sonulu siueratu genuinu:

rogatione = *rogatione* (d'in *rogatu*), *plecatione* (d'in *plecatu*), *stricatiouu* (d'in *stricatu*), *potentiouu* (d'in *potentia*), *fetiouu* (d'in *fetu*), etc.; ba inco pre a locurea *ti* se aude cu acellu-asi sonu si in alte impregiurari, cumu *potiu* ca *pociu*; — acésta transformare a unui *t* siueratu este correlativa si orecumu oppusa cellei mai susu indicate la 2. *a*); unde s'a vedutu co *c* siueratu se pronuntia ca *t* siueratu; in cuventele de formatione mai noua nu se practica regulatu acesta pronuntiare a lui *t* siueratu ca *c* siueratu, cumu: *esplecatione*, *mutatioune*, *administratione*, etc.; *e*) *t* inainte de *l* de asseminea a trecutu in *c*: asiá d'in *vetulus*, *pustula*, *astula*, etc., au essitu antaniu prin syncope: *veltu*, *pustla*, *astla*; apoi, prin stramutarea lui *t* in *c*: *veclu*, *puscla*, *ascla*; in fine, prin introducerea unui *i* care a atrassu moierea lui *l*: *vecliu*, *pusclia*, *asclia*, cumu pronuntia unii Románi, pre candu in pronunti'a altoru-a *l* despare apropore cu totulu: *vechiu*, *puschia*, *aschia*; — cuventele, in cari *t* inainte de *l* nu s'a transformatu in *c*, cumu *titlu* = *titulus*, sunt exceptioni forte rare; de asseminea e de observatu co in combinationea fonetica *cli* (*chi* dupo pronunti'a altoru-a) *c* nu este totu de un'a provenitu d'in *t*, ci de regula sonulu *c* este originariu: *inclinare* (= *inclinare*) = *inclinare*, *pareclia* (= *parechia*) = *paricula* (syncopatu *paricla*), *corecliu* sau *curecliu* (= *curechiu*) = *colleclulus* (syncopatu *colleclulus*), *ocliu* (= *ochiu*) = *oculus* (syncopatu *oculus*); acésta moierea a lui *l* dupo *c* (si *g*, vedi litter'a *g*) se practica si in alte limbe sorori: ital. *parechle* = *ispan. pareja* = *parechia* sau *parechia*; ba inco unele d'in aceste limbe moia pre *l* si candu sta dupo labiali: ital. *plangere* = *plangere*, ital. *flore* = *flore*, ital. *plegare* = *plecare*; in limb'a nostra pronunti'a ce moia pre *l*, fora inse se lu faca a desparé, e de preferitu ca mai originaria, si pentru co prin ea se inlatura incurcatur'a ce adduce in scriere cea alta pronuntia care face se despara *l* (vedi si II, 2); *f*) *p*, urmatu de *i* (vedi si litter'a *p*), se aude in gura unoru Ro-

mâni ca *c* cu sonulu originariu de sub 1 : *lupi* d'in *lupu*, *stupi* d'in *stupu*, *spini* d'in *spinu*, etc.; *asiá* si in *cuvente* ca *pelle*, *perdere*, etc., prin introducerea unui *i* longa labiale : *pielle*, *pierdere*; *g*) d'in celle precedenti esse ca resultatu finale, co sonulu *c*, in limb'a nostra, este unulu d'in celle ce s'au pastratu mai bene, *asiá* in câtu, de si, in certe impregiurari, se transforma în alte sonuri, totusi ellu se pastredia chiaru si sub forme selle celle mai immoiate si siuerate, fora se dispara cu totulu, cumu a desparutu d'in multe cuvente in celle alte limbe romanice : ital. *fare* = fr. *faire* = *facere* = lat. *facere*, ital. *dire* = franc. *dire* = *dicere* = *dicere*, ispan. *llamar* = *chiamare* sau *chiamare* = *clamare*; de acea-a noi credemu co in *dereticare* si alte assemeni citate mai susu la 3. a), sonulu representatu prin *c* nu a desparutu, ci s'a asemilatu cu urmatoriulu sonu; de acea-a in cuvente ca *buaiu*, (vedi *buga* in Glossariu), noi amu presuppusu numai cu reserva de cercetari ulterioari una cadere a lui *c*, considerandu *buaiu* ca una forma venita, prin caderea lui *c* si *n*, d'in *buccaniu*, si essita d'in acea-asi radecina cu *buccinu*, *buccinare*; — 5. d'in punctu de vedere armonicu sonulu *c* se pote aflá a lăturea : a) in acea-asi syllaba numai cu *l* sau *r* dupo sene si cu *s* inainte de sene : *credere*, *cre-scu-ti*, *in-cli-nare*, *pro-clamare*, *pe-sca-riu*; b) in syllaba differita numai cu licidele *l*, *r*, *n* sau altu *c* inainte de sene si cu *t* dupo sene : *ar-canu*, *in-cin-gu*, *con-cur-su*, *ac-ce-dere*, *oc-cu-pare*, *ac-tivitate*, *fac-tio-ne*, etc.; — numai in cuvente straine se potu aflá si alte combinationi, cumu : *cn*, *cm* : *ac-me*, *pro-cne*. — II. in celle mai vechie tempuri semnulu *c* d'in alfabetulu latinu sau romanu representá sonulu ce mai tardú si peno astadi representa semnulu *g*; acesta-a resulta invederatu d'in doue impregiurari : antaniu d'in inscriptioni romane mai vechie, cumu *e*, de essemplu, inscriptionea de pre *column'a rostrata*, in care se afla scrissu : *lecto-nes*, *maeistratos*, *pucnandos*, *cartaci-nionsi*, etc., in locu de : *legiones*, *magistratos*, *pugnando*, *cartaginensii*; allu

doile d'in form'a litterei latine *C* assemena cu a grecescului *Γ*, mai vertosu la Doriani, cumu si d'in loculu ce occupa acea-asi littera in alfabetulu romanu si care este acellu-asi cu cellu ce occupa si in alfabetulu grecescu si chiaru in cellu fenicianu, d'in care s'a nascutu cellu grecescu ca si cellu romanu; pentru insemnarea sonului representatu mai tardú prin *c* se applicá semnulu *k*, cu care aflámu scrissu in latinescu, prin esceptione, certe cuvente si in tempulu candu *c* luasse de multu si definitivu loculu lui *k*, cumu : *kaeso*, (nume propriu), *kalendar* (vedi *calende*), in locu de *Cæso* si *Calendæ*; pre longa *k* Romanii, pentru scrierea acellui-asi sonu, in certe cuvente, se serviau, d'in celle mai vechie tempuri, si de unu altu semnu, de *q*, ba inco mai tardú, candu facura connoscentie cu litteratur'a grecesca adoptara si unu allu treile semnu, *ch*, nu numai pentru scrierea cuventelor grecesci, in cari se aflá unu *χ* = *ch*, ci si pentru unele cuvente curatu latine; ce se atenge acuma de usulu acestoru semne pentru scrierea limbei nostre, vomu observá : 1. fiendu co *c* a luat de atâtea secle loculu lui *k*, nu numai in limb'a latina, ci si in tote celle alte limbe romanice; de acea-a *k* nu se mai pote aplicá neci in limb'a nostra la scrierea neci unui cuventu romanu; sengurele cuvente, in cari pote intrá acestu semnu, suntu celle straine, mai vertosu numele proprie, in cari sonulu representatu prin *c*, de si urmatu de unu *e* sau *i*, (vedi mai susu la I, 2), nu se siuera, cumu : *kefu*, *kisea*, *kerimu*, etc., cari se scriu cu multu mai bene *asiá* decátu sub form'a : *chegu* *chisea*, *Cherimu*, (vedi si urmatoriulu 3); 2. semnulu *q* se applica in latinescu in locu de *c* numai candu dupo sonulu ce representa *c*, vine unu *u*, care cauta se se pronuntie aprope ca *v* intr'un'a cu vocalea urmatoria, cumu : *qui*, *qualis*, *querere*, etc., pronuntiate aprope ca *evi*, *evalis*, *evrere*; de aci vine co, in diversele selle forme, acellu-asi cuventu se scrie candu cu *c*, candu cu *g* : *loqu-or*, *déro locutus*; *qui*, *déro oui*; *coqu-ere*, *déro coctus*, etc., ba inco acellu-asi cuventu, in

acea-asi forma, occorre scrissu in amēdoue modurile : *reliqu-us, reliqu-a*, dēro si *relicu-us, relicu-a*, cu sengur'a differentia co *reliquus, reliqua*, se pronuntia in trei syllabe : *re-li-quus, re-li-qua*, ēro *relicuus, relicua* in patru syllabe : *re-li-cu-us, re-li-cu-a*; combinationea fonetica *cy*, representata de latini prin *qu*, nu s'a pastratu in neci un'a d'in limbele romanice noue, afora de cea italiana, in care questo, quello se pronuntia aprobe ca *cresto, evello*; Francesii si Ispanii facu de *qu* acellu-asi usu ce facemu si noi, in unele impregiurari, de *ch*, adeco ca se impedicāmu siuerarea lui *c* urmatu de *i* sau *e* : franc. *qui* sau suna ca *chi*, in *ochi*, pre candu scrissu cu *c* ar sunā ca *si* allu nostru nesiuerau; in ispan. auel, syllab'a *quel* suna ca *kel*, pre candu scrissa cu *c*, *c* ar sunā *thel* (vedi mai susu la I. 2.); latinesc. quando se pronuntia si scrie in ispanesce : *cu-ande*, in limb'a nostra de asseminea a desparutu cu totulu combinationea fonetica *qu=cy*, si s'a redussu la simplulu sonu *c*, cumu se pote vedē d'in urmatoriele cuvente, allaturate cu corresponditoriele latine, d'in cari resulta totu de una data, co romanesculu *c* essitu d'in lat. *qu* este suppusu la acelle-asi legi fonetice ca si romanesculu *c* corresponditoriu cu latinesculu *c*, si a nume : *a*) *c* corresponditoriu cu *qu* are pronuntia originaria de sub I. 1., candu dupo densulu vinu vocalile *a, o, u* : *coc-u=coq-uo, torc-u=torq-ueo, c-andu=q-quando, c-are=q-nale, sc-ama=sq-uama, etc.*; *b*) *c* corresponditoriu cu *qu*, urmatu de *i* sau *e*, are sonulu siueratu *genuinu* de sub I. 2. : *coc-i=coq-uis, c-i* sau *c-e=q-ui, c-erere=q-uerere, torc-e=torq-uet, c-ine=q-uisne, c-in-c-e=q-ulin-q-ue, etc.*, *q*) dēco dupo *ci* corresponditoriu cu *qui* urmedia si alta vocale, atunci iea sonulu siueratu *spuriu* allu lui *ti* in *lati* (vedi I. 2. *a*) : *lac-iu=lac-ueus*; *d*) urmatu de unu *t* immediatu, *c* corresponditoriu cu *qu*, suffere scambarile de cari a fostu vorba la I. 3. *a*), scambari ce suffere, in parte, si lat. *qu* : *coc-tu(=cop-tu)=coc-tus* d'in *coc-ere=coq-uerere*; scambaria inse cea mai importante de

acesta categoria este cea, prin care *qua* latinescu de la inceputulu sau finitulu certoru cuvente a trecutulu in *pa* (vedi si mai susu la I. 3. *a*) : *a-qua=a-pa, quatuor=patru, e-qua=e-pa, qua-dragesima=pa-resime*; acesta scambare este inse forte antica, de ore in multe dialecte antice alle Italiei, cellu oscicu, de essemplu, cellu umbricu, etc., se vede practicata cu una rigurosa consecentia, asiā in cātu in locu de *qu* latinescu se afla mai pretotendene unu *p* : *pis=quis=ci* sau *ce*, *pempe* sau *pompe=quinque=cince*, de unde apoi numeni proprie ca *Pomplius=Quintillus*; chiaru in latinesce, pre longa *equus-equa=callu-epa*, aflāmu *epona=diea a cailoru*; ba inco d'in compararea limbai grecesci cu cea latina se vede, co limb'a greca are unu *p=π* in locu de *c* sau *qu* latinu : *πέντε(=πέντεν)=cocere, πέντε=quinque=cince* (in *πέντε* si *t* in locu de *c* sau *q*, *πέντε* in locu de *πέντε*=*pempe* sau *pompe* mai susu citatu; asiā si in *τέτρας=quatuor=patru*, in *τίς=quis=cine*, *t* sta in locu de *c* sau *q*, de ore *ce*, dupo datele de peno astadi alle filologiei, *c* se considera ca mai vechiu si mai primitivu de cātu *p* sau *t*; — d'in celle peno aci espuse assupr'a litterei *q* resulta co in limb'a nostra acestu semnu este totu asiā de prisosu ca si *k*, si co, precumu *k*, asiā si *q* se pote aplicā numai in cuvente mai multu sau mai pucinu nero-manite, mai vertosu la numene proprie : *Quebec=nume de cetate, Quinet=nume de omu, Quintillanu=nume de omu, etc.*; a scrie *que, quare, aquestu, etc.*, in locu de *ce, care, acestu*, ar fi numai una ingreuare a scrierii gratuita si nejustificata; — 3. semnulu *ch* s'a introdussu, cumu s'a dissu mai susu, in alfabetulu latinu sau romanu mai tardiu, candu Romanii, prin conoscentia litteraturei limbai grecesci, incepura a impromutā certe cuvente d'in acesta limba, ca se represente sonulu insemnatu prin grecesculu *χ*, strainu limbai latine, si care se pronuntia atunci de Greci asiā cumu arrēta semnulu *ch*, adeco ca *c* cu una usiora *sufflare* representata prin *h*; acestu *spiritu* de acea-asi valore cu cellu representatu,

ingrecesce cu semnulu (^o), cumu se vede d'in cuvente imprumutate de Latini de la Greci, *hyades* = βαδες, *hellas* = ἡλι-α, etc., erá, in latinesce, asiá de pucinu sentitu, in cátu aflámu scrise, mai d'in vechiu, cuvente si cu ellu si fora ellu : *hædus* si *ædus* = *edu*; de regula *spiritulu* representatu prin *h* se afla inaintea unei vocale cu care incepe unu cuventu : *humerus* = *umeru*, *homo* = *ómu*, *herba* = *erba*, etc., sau mai raru inaintea unei vocale ce incepe una syllaba d'in mediloculu cuventului, cumu : *cohors* = *curte*, *incohare* = *incepere*, etc., cari mai tardú, prin contractione sau transpositione, au luat formele *incohare*, *chors* si *cors* = *corte* (ca si la noi *curte*); mai tardú mani'a de a imitá pronuntia grecesca purcesse peno acolo, incátu in locu de vechiele *triumpus*, *Græccus*, *Cethegus*, *Sulla*, *paleer*, etc., intrara nouele *triumphus* = *triumfu*, *Græccus* = *nume propriu romanu*, *Cethegus* = *nume propriu romanu*, ca si *Sylla* = *nume propriu romanu*, *pulcher* = *formos*; poetulu *Catullu* si ride de unu Romanu attensu de acésta mania intr'una epigrama, care incepe asiá : *chommoda* dicebat, si quando *commoda* vellet = *chommode* dicea, de câte ori vrea a dice *commode*, (adeco pronuntia *ch* in locu *dec*, *chommode* in locu de *commode*); déro despre sonorile aspirate representate prin *ph*, *th*, *rh*, se voru dá mai ample desvoltari la litterele *p*, *t*, *r*, cautandu se ne marginimu aci numai la sonulu aspiratu representatu prin *ch* si aspirationea representata prin simplulu *h*, asupr'a caroru-a facemu urmatoriele observazioni, usiore de intellessu d'in celle peno aci espuse : a) *aspirationea* sau *spiritulu simplu* representatu prin *h* a peritu cu totulu d'in cuventele romanice alle limbei nostre, ca si d'in alle celloru alte limbe romanice : a) d'in inceputulu cuventeloru, cumu : *omu* = ital. *uomo* = *homo*, *erba* = ital. *erba* = *herba*, *eri* = ital. *heri* = *heri*, *ora* = ital. *ora* = *hora*, *umeru* ital. *umero* = *humerus*, etc.; la francesi, de si se scrie *aspirationea*, inse nu se pronuntia : *homme* = *omu*, *herbe* = *erba*, etc., se pronuntia ca si cumu ar fi

scrise : *omme*, *erbe*; la noi sengur'a esceptione de la regula pare a fi *huma*, comparatu cu lat. *humus*, inse cei mai multi Románi pronuntia si acestu cuventu fora spiritu : *uma*; β) d'in inceputulu unei syllabe d'in mediloculu cuventului : *curte* = ital. *corte* = franc. *cour* = *cohorte*, *chorte* si *corte*, si chiaru imprumutatele din grecesce *corda* = ital. *corda* = franc. *corde* = lat. *chorda* = *χορδή*; *coru* (la Macedoromani) = ital. *coro* = *chorus* = *χορός*, etc.; inse cuventulu *chora* = *chorea* = *χορεία* se aude, la unii Románi, prin caderea lui *c*, si cu simpla aspiratione *h* : *hora*, si pre a locurea chiaru si fora spiritu : *ora*; b) déco se aude una aspiratione in cuvente ce au inco cursu intre Románi, acéstea sunt sau straine sau cellu pucinu indoiose, si cu pronuntia asiá de fluctuante ca si mai susu citatulu *chora*, cumu : *cherbu*, *herbu* si *erbu*, *chabaru*, *habaru* si *abaru*, *chándichiu*, *hindichiu* si *indichiu*, *chaita*, *haita* si *aita*, etc.; in cartile typarite cu littere cyrillice acésta aspiratione se representa de regula prin cyrilliculu *x* (slavonescu) = grec. *χ* = *ch*; noi le trecemu in Glossariu, pre celle mai multe cu *h*; c) pentru Dictionariulu romanu au se sescria cu *ch* si cu *h* numai acelle cuvente mai noue, speciali si sciéntifice, cari, imprumutate d'in grecesca sau alte limbe, s'au scrissu sau s'ar fi scrissu si in latinesce cu acelle-asi semne : *machina* = *machina* = *μηχανή*, *cherubini* = *χερουβιμ*; *archangelu* = *archangelus* = *ἀρχάγγελος*, *eucharistia* = *εὐχαριστία*, *chloru* (= *χλωρός*), *hypotheca* = *ὑποθήκη*, etc.; d) se intellege de sene, co confusionea introdussa de currendu intre *h* si *ch* e represensibile, si prin urmare nu se va scrie necaire *h* in locu de *ch*, cumu scriu unii : *arhiereu*, *arhiu*, etc., in locu de *arhiereu*, *archivu*; de assemine (cellu pucinu de una camu data la loculu unde se tractedia in articule speciali cuventele cu acéste sonuri) nu se va scrie *chi* si *che* in locu de *eli* si *clie* sau *clia*, cumu : *urechia*, *urechie*, *ochi*, *vechiu*, *chiamare*, etc., in locu de *ureclia*, *ureclie*, *ocli*, *vecliu*, *chiamare*, sau *wreclia*, *wreclie*, *ocli*, *veclu*, *cliamare*,

(vedi si mai susu sub I. 4. e; vedi si litterele *h, l*).

CA, conj., *quam; tanquam, ut, velut, instar, quasi, qualis; ut si, perinde ac si*, (in forma *ca=quam, cumu* si prin intellessu in frasi *ca: filius mellior quam pater=filiu mai bonu ca tatalu*; prin urmare differitu, atâtu in forma *câtu* si in intellessu, de *co=quod*, care de unii se scrie totu sub form'a *ca* cu unu accentu gravu, *câ*, spre a lu destinge de cellu precedente; vedi *co*); I. in intellessulu seu cellu mai originariu particul'a *ca* espreme una relatione de intensitate, de modu, de cantitate, de asseminare intre doue concepte comparate, si acestu-a dupo norme le urmatorie: 1. cu insemnarea lui *de câtu*, dupo adiective sau adverbie in comparativu, candu de regula allu doile termenii de comparatione, fiindu acellu-asi cu primulu, se subintellege totu de un'a: asiâ frasea: *vorb'a tea e mai dulce ca mierea*, fiindu *co* in ea se compara calitatea de *dulce a vorbei* cu *acea-asi calitate a mierei*, ar fi completa sub form'a: *vorb'a tea e mai dulce cumu mierea (e dulce)*; ecco mai multe esemple de acesta applecare a particuliei *ca*: *mai formosa ca ros'a de Maiu erâ copill'a mea; argatu mai bonu ca acestu-a raru vei aflâ; noi scimu mai multe ca voi; Românii se batura mai cu ânima ca Ungurii; mai reu ca de unu impetatu fuge lumea de tene; n'am vedutu omu mai avaru ca tene; pre mene m'au batutu mai reu ca pre tene; a dice e mai usioru ca a face; noi lucrâmu mai barbatesce ca voi;*—*ca*, pentru usiorenti'a si *grati'a* espressionei, este preferitu, in acestu intellessu, lui *de câtu*, care intra de neceese in constructione numai candu allu doile terminu de comparatione este differitu de cellu d'antaniu: *omu mai animosu de câtu prudente, mai multe vorbesci de câtu faci*, etc.; inse mai bene: *omu mai animosu ca noi (de câtu noi suntemu animosi), vorbesci mai multe ca noi (de câtu noi vorbimu multe)*, etc., de si se pote dice si: *omu mai animosu de câtu noi, vorbesci mai multe de câtu noi;*—claritatea apoi cere ca se substituimu *de câtu* lui *ca* acollo, unde acestu-a, de

si s'ar poté applicâ, ar dá inse unu intellessu indoiosu; asiâ frasea: *a moritu mai bene ca unu erou, pote avé done intellessuri, adeco sau: a preferitu a mori asiâ cumu se cade unui erou a mori*, sau: *a avutu una morte mai formosa de câtu a unui erou*; in assemini casuri, déco nu se pote intellege luminatu d'in alte impregiurari de care a nume d'in celle doue insemnari este vorb'a, e de preferitu *ca* pentru antaniulu intellessu, inse *de câtu* pentru cellu de allu doilé; — 2. cu insemnarea de *cumu, pre cumu*, esprimendu calitate, intensitate intre doue calitati ori actioni, sau acellu-asi modu de fire allu acellei-asi calitate ori actione in doue subiecte differite, candu, ca si in casulu precedente de sub 1. allu doile terminu de comparatione se lasa de regula a se subintellege: *formosa ca ros'a esti tu (ca ros'a=cumu ros'a e formosa)*; asiâ si: *dulci ca mierea cura cuventele d'in a tea gura; omu tare ca pétr'a, ageru ca sagett'a; vorbesci ca unu angeru, lucrâdi ca unu dracu; innouisevoru ca alle vulturului teneretiele telle; cine va mai face ca mene, ca mene se partia; nourii erau negri ca pecur'a; vestimentele angeriloru erau albe ca nou'a; ca unu leu inversionatu se arunca Michaiu in mediloculu Turciloru; speranti'a mea d'in lume s'a stensu ca cea lucore ce fulgera in nouri; ne bucurâmu de fericirea amicului cu de a nostra; Domnedieu, dice psalmistulu, se investe cu lumin'a ca cu unu vestimentu; selbaticii adora ca diei fientiele celle mai degradate; ca unu tata te am amatu, ca unu filiu se me ami si tu; calocustele se versau barbarii mercu in nefericitete terre alle Romaniloru;*—pentru acelle-asi cuvente, pentru cari s'au vedutu mai susu la 1. *co ca* e de preferitu lui *de câtu*, este de preferitu si lui *cumu* sau *pre cumu*; si precumu *de câtu*, asiâ si *cumu* sau *precumu* iea loculu lui *ca* numai candu allu doile terminu de comparatione espreme unu conceptu diversu de cellu d'antaniu: *precumu untulu de lemmu esse in faci'a apei, asiâ se da pre facia dereptatea si addeverulu; inse mai scurtu si mai elegante: dereptatea si ad-*

deverulu essu la lumina ca untulu de lemnu in faci'a apeii (ca untulu de lemnu in faci'a apeii=cumu untulu de lemnu esse in faci'a apeii), déro chiaru candu terminulu de comparatione e acelluasi cu cellu comparatu, totusi este una mare differentia de intellesu intre constructionea cu ca si cea cu cumu sau precumu, de esemplu intre cumu mi vorbesci, asiá ti vorbescu, si intre vorbescu ca tene; — chiaru pentru co prin ca se espreme una comparatione in modulu cellu mai simplu si fora pretensionii de retorici, correlativulu lui cu, care ar fi acelluasi cu allu lui cumu sau precumu, adeco asiá, nu se espreme de regula mai neci una data; comparationea espressa prin ca devine inse si mai elegante si mai energica totu de una data, punendu adiectivulu sau adverbialu comparatu dupo terminulu de comparatione legatu prin ca : nueri ca pecur'a de negri, facia ca laptele de alba, ca cer'a de galbinu, ca fluturile de usioru, ca porculu de neintellegutoriu, etc., in asemmini espressioni ca are intellesu mai vertosu intensivu sau cantitativu, d'in careapoi, — 3. urmatoriele casuri: a) pusu inaintea unui comparativu de adiectivu sau de adverbii, espreme cellu mai inaltu gradu de intensitate allu conceptulu espressu prin adiectivu sau adverbii, ca in latinesce quam pusu inaintea unui superlativulu de adiectivu sau de adverbii sau adverbii : quam maximis itineribus =cu mersu câtu pote mai rapedu, cumu : date ca mai currendu unde te am tramessu; ca mai bene ar fi se nu te turburi de locu, candu audi calomniele ce fora cuventu ti adducu omenii invidiosi; ca mai reu d'in toti scolarii invetia filiu teu, de care credi co invetia ca mai bene; negotiatoriulu cauta a cumperá si vende ca mai bene; — ca mai are de synonyma, in acestu intellesu, locutionea câtu mai sau câtu se pote mai; inse nu totu de un'a se pote suppleni ca mai priu câtu mai: déco superlativulu de adiective franceze, de esemplu, ca le meilleur, le plus noir, etc., se potu dá prin cellu mai bonu, cellu mai negru; apoi superlative de adver-

bie ca le mieux, le plus facilement, etc., nu se dau bene prin comparativele mai bene, mai usioru, ci prin ca mai bene; ca mai usioru : tu enterd le mie-x de tous =tu intellegi ca mai bene d'in toti; b) pusu cu numene de cantitate, ea espreme, ca si camu, approssimatione : eram atunci copillu ca de septe anni; nu eram mai departe de acollo decâtu; ca de una allergatura de calts; — mai vortosu, insocitu cu la sau vre : trinitati eram ca la septe mii, noi aveamu abia ca vre cinci cente de funi allesti si animosi; — se nu se confundz inaz acestu intellesu, ce are la pre longa ca, cu intellesulu propriu allu acestei prepositioni (vedi la); — spre a appesá si mai tare pre ide'a de approssimatione, ca se insocesce de una data si cu la si cu vre : eram cu totii ca la vre septe dieci; — insocirea lui ca cu la sau vre face se se evite intellesulu de curata asseminare sau cantitate, ce ar espreme acestu cuventu in frasi ca : diece de ai nostri sunt ca unu centu de ai vostri; c) pusu cu adverbii de locu sau de tempu ca are si mai pronuntiatu ide'a de cantitate : ca mane am se inchidu ochii (ca mane =forte currendu); candu mi dede unu branci adjunsei ca collo (ca collo =cátu collo =departe, inse câtu collo espreme mai claru ide'a de marime a distantiei intr'unu modu absolutu, pre candu ca collo presuppone co vorbitoriulu ia unu terminu de comparatione particulariu, pre care cauta se l' indice ascultatoriulu cu degetulu oreccumu); ca pre aci erá se cadu, (ca pre aci =forte apprope =pre aci, pre aci); d) prin insemnarea cantitativa a lui ca se esplica si frasi ca : s'a ingrassiatu ca unu munte, (ca unu munte =cátu unu munte); venisse turcime in terre ca frundi'a si erb'a, (se potu inse esplicá asemmini frasi si prin ellipsi : turcime (multa) ca frundi'a, sau : ca frundi'a (de multa)); 4. cu intellesu de calificativu generale, ca latin. qualis, sta particula ca in frasi ca : omu ca mene nu mai afli tu; callu ca allu meu a nevoia se pote aflá; muie-re ca acesta-a n'am mai vedutu, (acestu intellesu generale correspunde la in-

tellussulu particulariu de sub 2. *muiere rea ca una vespe*; de aci si: 5. cu intellessulu de in calitate de: *ca parente Brutu sentia cea mai mare dorere de anima, ca consule inse cautà se pronuntie si se essecute mortea fililoru sei; ca privati, multe ne permittemu, multe ce nu ne amu potè permite, ca investiti cu una autoritate publica; — mai vertosu in locutionea: ca.... ce esti: ca intel-leptu ce esti, poti forte bene intellege ceti spunu; ca omu de nemicu ce esti, credu si prepunu co ai potutu face si acesta blastematia; — de aci cu diferite nu-antie de tempu: ca teneru, faceai ce vream; ca betranu, faci mai multu ce vreu aliti, (ca teneru=candu erai teneru, asià si ca betranu = candu erai betranu); de causa: ca muiere, nu uità co pudorea este cellu mai formosu ornamentu allu teu; etc.; — ca in acestu intellessu pota si lipsi: teneru, faceam senguru ce vream; betranu, astadi nu mai potu senguru face voiele melle; 6. unitu cu si, ca si, particul'a ca espreme mai accuratu si cu mai multa potere unele d'in relationile peno aci espuse, si a nume: a) ca si latin. *æque ac*, chiaru ca, neci mai multu neci mai pucinu ca: *eu, de si unu strainu, ti am fostu ca si unu tata bonu; sciu bene ca si tene; unulu e ca si altulu; fratele de cruce ti e ca si unu frate de sange; pote trai cineva bene cu pucinu ca si cu multu; — in acestu intellessu are de correlativu pre asià sau si, care, candu se cere si mai multa appesare, se espreme: asià de bene traiesci cu pucinu ca si cu multu; si cu pucinu traiesci bene ca si cu multu; — b) in intellessu mai pucinu energicu, aproape ca latin. *quasi* in expresioni ca *quasi pater*=ca si tata, aproape ca, nelipsindu decatu forte pucinu, ca se fia cineva sau ceva cea ce se arreta prin cuventulu, care vine dupo ca si: *nu a moritu inco bietulu omu, déro e ca si mortu; de si n'am facutu inco contractulu vendiarei, déro vendiarea e ca si terminata; c) candu se compune cu unu substantivu, atunci energi'a de intellessu scade si mai multu, asià in câtu e identicu in insemnare cu lat. *quasi* in intellessulu***

indicatu mai susu la b): *unu casiveru, una casisora, cellu ce cu noi a suptu de la senulu acellei-asi nutrici, e pentru noi unu casifrate (casifrate=quasi frater); asià si casi possessione=quasi possessio; d) cu intellessulu lui si copulativu, insemmai energicu de câtu acestu-a, espre-mendu una legatura mai strinsa intre conceptele ce unesce, ca lat. *atque*, sau franc. *aussi* bien que: *avutulu ca si cersitoriuulu, imperatulu ca si cellu d'in urma d'in suppusi, toti au se mora; si mie ca si tie mi ar placè cevu asià, etc.; — II. cu intellessu mai multu de con-junctione, care lega una propoetione de alt'a, se iea ca in casurile urmatorie: 1) in unire cu *cumu* sau *candu*: ca *cumu*, ca *candu*, ca se puna in relatione cu una propoetione alta propoetione conditionale sau modale, allu carei verbu sta de regula in modulu conditionale: *déco vrei se nu cadi neci una data in peccatu, traiesce asià ca cumu ai fi sub ochiulu lui Domnedieu; nu potè se vedea omu in ochi, fora se se suppere, ca candu tota lumea i-ar stricà; — spre a espreme acea-si relatione in modu mai appesatu, in locu de ca simplu se pune ca si (vedi I, 6): ca si *cumu*, ca si *candu*: *se buccura de celle numai promesse, ca si cumu le aru fi capetatu; — modulu indicativu intra cu tôte aceste conjunctioni, candu propoetionea legata prin elle espreme una actione ce se petrece in realitate: fel'a, de si *langedu, a jocatu astadi ca si candu a fostu câtu mai sanetosa; — 2. pusa in capulu unei propoetione secundarie cu verbu la subjunctivu, particul'a ca espreme scopulu sau caus'a finale, pentru care se face cea-a ce espreme verbulu propoetionei principale: multi omeni traiescu, numai ca se mance; de cea-a a datu Domnedieu omului ochi, ca se nu cada in gropi; — cumu se vede d'in cellu d'in urma essemplu ca are ca correlativu in propoetionea principale un'a d'in locutionile de cea-a, pentru cea-a, etc., cari annuntia in modu vagu relationea de scopu, ce se espreme precisu in propositionea secuudaria legata prin ca; aceste locutioni lipsescu de regula, déro e bene si folositoriu a sci se le*****

supplenimu, ca se ne potemu incredentiá, déco incapé sau nu unu *ca* in capulu propositiei secundarie : coci ar fi, de essemplu, reu se se dica : *se cade ca se lucrâmu* in locu de : *se cade se lucrâmu*, de ore ce *se lucrâmu* nu stá cu *se cade* in relatione de scopu, ci de subiectu, relatione pentru a carei espressioni adjuge conj. *se*, éro adausulu si de *ca* adduce numai incurcatura; cu unu medilocu asiá déro mecanicu ne potemu incredentiá co de prisosu este *ca in se cade ca se lucrâmu*, si acestu medilocu este co in acesta frase nu pote incapé *de acea-a, pentru acea-a, etc.*, pre longa *se cade*; d'in contra in fra-sea : *se cade se lucrâmu, ca se ne castigâmu senguri pana de tote dillele*, bene stá *ca* in fruntea propositiei *se ne castigâmu*, etc., de ore ce pre longa *se cade* potemu pune *de acea-a, etc.*; numai a-tunci *ca* pote stá bene in capulu unei propositiei secundarie, ce stá pre longa alt'a *ca* subiectu sau obiectu *completivu, candu* subiectulu acellei propositiei precede verbulu seu : *in acea di se intemplá ca mai multi amici se vina la mene*, inse forte bene : *in acea di se intemplá se vina mai multi amici la mene*, (vedi si *se, conjunct.*).

CABALA, s. f., (ital. *cabala*, franc. *cabale*); 1. ca cuventu ebraicu, cu intellessulu de esplecare orale a legei, ce Domnedieu ar fi datu lui Moise pre muntele Sinai, pre care acestu-a apoi ar fi comunicatu-a fratelui seu Aaronu si celoru septedieci de betrani ai poporului, cumu si veri-carui altu Israelitu ce vrú se l'asculte, si care s'a pastratu dupo *acea-a* prin traditione d'in tata in fiu, tinendu-se totu de un'a ca ceva misteriosu; 2. de aci, prin metafora : a) pretensa arte de a se pune in relatione cu fientia superiori, genii, spirite, etc.; sau de a diviná prin certe combinationi de numere, etc.; b) urditura ascunsa de intrige in contr'a cuiua; c) personele ce urdescu una *cabala* in intellessulu de sub *b*.

CABALISTICU, -a, adj., (ital. *cabalistica*, franc. *cabalistique*); ce se tine de *cabala* sau de *cabalistu* : *scientia cabalistica, vise cabalistiche; urditure cabalistiche*; — ca substant. femininu, *cabali-*

stica (subintelligendu *artesau scientia*), pretens'a scientia a cabalei sau cabalistolului.

CABALISTU, -a, s., (ital. *cabalista*, franc. *cabaliste*); cellu ce pretende a avé pretens'a scientia sau arte a *cabalei*; cellu ce face *cabale* in intellessulu de sub *b*).

CABALLARIU, -ia, adj. s., *caballarius*; ce se tine de *caballu*, si in specia de callulu mythologicu numitu *pegasu*; — ca substantivu masculinu, *caballariu*, scutariu insarcinatu cu insellarea si portarea callului unui domnu.

CABALLINA, s. f., vedi *caballinu*.

CABALLINU, -a, adj., *caballinus*; de *caballu*, relativu la *caballu* : *aloe caballina* = substantia estrassa din aloe bona pentru cai; — ca substantivu : 1. femininu, *caballina*, cu acellu-asi intellessu ca si *aloe caballina*; 2. mascul., *caballinu*, (subintelligendu *fonte* = fons), una fontana in muntele Parnassu, consecrata museloru, numita asiá dupo *caballulu* poeticu *pegasu*.

CABALLIONE, s. m., *caballio*; callu de mare, (vedi *caballu*).

* **CABALLIU**, s. m., *caballion*; planta, specia de *cynoglossa*.

* **CABALLU**, s. m., *caballus*; (acellu-asi cu *callu*, in care *b* d'intre doue vocali a peritu, dupo regula; vedi litter'a *B*); callu, si in speciale : *callu de sella*; callulu poeticu numitu *pegasu*.

* **CABINA**, s. f., (franc. *cabine*); camara pre unu vasu de plutitu, in care siede capitanulu vasului sau callatori, (vedi si urmatoriulu *cabinetu*).

CABINETU, s. m., (franc. *cabinet*), (cuventulu se afla in dictionariulu de Buda; prin originea sea ellu pare a se legá de radecin'a lui *cavare* = scobire sau a lui *capere*, de unde la noi *in-capere* cu insemnare analoga cu a lui *cabinetu* si *cabina*); incapere destinata pentru unu usu speciale, si mai vertosu incapere retrassa, propria la studiu, etc., cumu: 1. incapere mica intr'una casa a cuiua, destinata la studiu, la lucru, la receptione de persone intime, la retragere; etc.; 2. edificiu intregu destinatu la collectione de obiecte, cari adjuta studiulu unei scientia sau unei arte : *cabinetu de istoria naturale*,

edificiu ce coprende collectioni zoologice, botanice sau mineralogice; *cabinetu de fisica*, edificiu sau incapere coprendendu instrumentele si aparatele necesare la experimete de fisica; *cabinetu de anatomia*, incapere destinata la dissectioni de cadavere pentru studiulu anatomiei; *cabinetu de lectura*, stabilimentu in care se afla una collectione de carti ce cu micu pretiu pote cineva lege pre locu sau impromutá se legaa casa la sene, etc.; 3. incapere particulara, in care unu domnitoriu se occupa de facendele statului cu Ministrii strinsi in consiliu;— de aci, prin metafora : a) consiliulu Ministriloru : *in statele constitutionali cabinetele se ieau d'in majoritatea adunarei nationale*; b) guberniulu insusi allu unui statu, consideratu mai vertosu in relationile selle cu alte state : *cabinetulu d'in Vienn'a, cabinetulu d'in Berlinu*; omu de cabinetu=omiu politicu, capace a portá facendele politice alle Statului.

CACA, s. f., merda, sterco (de si cuventulu ca substantivuu nu ocurre in cartile latine, ocurre inse ca verbu : cacare; ocurre si ca substantivuu in tote celle alte limbe romanice : ital. cacca, ispan. si port. caca, grec. κάκκη, si in alban. caca); espressione ce copillii mici, sau si omenii mari, candu vorbescu copilliloru mici, applea : 1. proprie, la scrementele omului sau altei animale : *a face caca*=a se desertá, a se intená; 2. prin metafora : a) la veri-ce sorde materiale, care sordesce corpulu pre d'in afora sau vestimentele : *nu amblá prin lacu, co ti faci cac'a vestimentele*; b) la veri-ce spurcatu, ce nu se cade a bagá in gura : *nu mancá d'in acea pane, d'in care a mancatu catusi'a, co e cac'a*.

* CACABARE, v., cacabare si caocabare (κάκαβειν); cuventu facutu prin imitationea sonului, spre a espreme vocea poturniciloru : *poturnicile cacaba sau cacabedia*.

* CACABU, s. m., caccabus si cacabus (κάκαβος); 1. vocea poturnicei, (vedi precedentele *caocabare*); 2. vasu de pamentu, analogu cu asiá numit'a *cratitia*.

CACACE, adj. s., (pre alocurea, in

contr'a analogiei, cu a d'in penultima obscuru : *cacàce*); *frequentu cacans*; homo nanci; 1. ca adiectivuu, despusu a se *cacá*, care nu si pote dominá impulsulu de cacare, si de aci : nepotentiosu, incapace, misellu, nevoiasiu, care nu e bonu de nemicu, sau care, de si face ceva, inse face reu, fora energia de mente si vigore de braci; mai desu inse se applica : 2. ca substantivuu : a) proprie, cellu ce nu si pote dominá neci decumu impulsulu de cacare, cumu su copillii mici, la cari se si applica cuventulu in speciale : *unu mucea si unu cacacea ca tene nu se appuca de lucruri ce chiaru omenii mari cu greutate potu duce la bonu capetu*; apoi prin estensione, applicatu si la omeni formati, cari de acosta parte semena cu copillii mici : *barbatu in tota firea, ai ajunsu cacace, ca unu copillu de trei patru anni*; b) metaforice, omu de nemicu, incapace de a face ceva, misellu, nevoiasiu : *unu cacacea nu pote face de cátu cacarie; ce poteai asteptá de la unu cacacea de nu cacaria? culp'a tea e co ai insarcinatu pre cacacea acestu-a cu unu lucru asiá de delicatu, care cerea una precepere si energia ce nu pote avé unu cacace*.—De observatu e co acestu cuventu, ca substantivuu, nu admite plurariu; co chiaru in sengulariu se applica numai la barbati : *una cacace* nu se dice, ci numai *unu cacace*; déro cu tote acestea se iea cu articlulu definitu de forma feminina si invariabile : *cacace-a*, care in vocativu se aude inchisu ca o : *cacace-o*; candu e verb'a de mai multi cu calitatea unui *cacacea*, atunci se applica *alli de* : *cu alli de cacacea nu faci nemicu bonu*; — (compara si it. *caccaciano*; vedi si *cacamuci*).

CACADERIA, s. f., cynosbatos sau rosa canina; bacca cynosbati; arborellu, numitu si *macesiu*; fructulu acestui arborellu, numitu si *macesia* (compara si franc. *gratte-eul*=*macesia*, proprie inse : *sgâria-curu*).

CACAFRICA, s. m., ignavus, pusillimus; omu forte fricosu, cu totulu lipsitu de coragiu : *esti unu cacafrica*; — ca si *cacace*, nefiendu susceptibile de

plurariu, candu e vorb'a de mai *multi cacafrica*, se dice cu *alli de cacafrica luara fug'a*, *indata ce incep'u a le mirosi de pulbere de pusca*, (vedi si *cacare*).

CACALEU, adj., s. m., *foriolus; sordidus, immundus; excrementum, sordes, colluvies; magna vis*; 1. ca substantivum personale, care nu numai se *caca multu* si *desu*, ci inco se *si sordesce*, asiá in câtu *cacaleu* unesce in sene de una data insemnarile ce au si *calalivu* si *cacatiosu*: *nu potu sufferi estu cacaleu, ce pute ca una essitore*; 2. ca substantivum reale: a) multime de scremente, si de aci, prin estensione, multime de veri-ce sorde sau necuratie: *cátu ai jacutu, eu ti am curatiatu si scossu cacaleulu; ai meturatu, si n'ai datu afora cacaleulu ce ai strinsu cumetur'a; ce cacaleu ai facutu in capu, de candu nu te ai mai lautu!*—prin una estensione si mai mare: multime nespusa, cantitate forte mare de ceva: *omulu acestu-a, prin marile lui economie, a strinsu si are cacaleu de bani; eri amu prensu d'in laculu vecinu pesce cacaleu*.

CACALIA, s. f., *cacalia* (κακάλια, fran. *cacalle*); genu de plante d'in famili'a *synanthereoloru*.

CACALIRE, -escu, v., *conforire; contaminare, maculare*; 1. proprie, a implé de scremente sau de *caca*; mai desu inse: 2. metaforice, a sordí, a implé de veri-ce necuratie: *ti ai cacalitu vestimentele; a cacali charteia* = a strică charteia, scriendu reu sau mangindu-a numai cu negretia sau altu ceva, (vedi si *cacarire*).

CACALIU si *calalivu*, -a, adj., *conforiens, contaminans; sordidus, immundus; obscenus, putidus*; 1. care cofuresce; care se cofuresce, se *caca* desu si *suptire*, si prin acestu-a chiaru se *sordesce*; mai desu inse, prin estensione, *applecatu* nu numai la omu si alte animali, ci si la lucruri, cu insemnari metaforice: 2. de sorditu, necuratu, care *sordesce* sau se *sordesce*: *esti asiá de calalivu, co tote pre câte puni man'a, le cacalesc*; *muicrea acestu-a pare a fi forte calaliva, coci tote in cas'a ei si tote de pre dens'a sunt asiá de calalive, in câtu putu de ti ieanu nasulu*;—prin una metafora si mai

potente, obscenu, rosinosu, etc.: *nu m' placu vorbele calalive*.

CACALIVU, adj., vedi *calalivu*.

CACAMUCI, s. m., cu intellessulu de sub 2. b) *allu* lui *cacace*, *suppusu*, ca si acestu-a, la acelle-asi conditioni in respectulu genului si numerului: *unui cacamucia, ca tene nu incredu eu asseminea lucrare; cu alli de cacamucia te aduni, cacamucia te faci; nu esti bonu de nemica, cacamuci-o*.

CACANARIU, s. m., *quilatrinus dextercerat, latrinarum purgator*; care curatia essitorile, curatiatoriu de amblatori.

1. **CACARE**, v., *cacare*; (ital. *cacare*, ispan. *cagar*, franc. *chier*); *conforire, contaminare, inquinare, maculare; Injuriosis et obscenis verbis persequi*; 1. ca intransitivu, de regula cu forma reflexiva, *a se cacá*, a scote pre sedutu scrementele celloru mancate, expresiune in loculu carei se punu ca mai oneste altele ca: *a essi afora, a trepedá, a urdiná, a se dá dreptu sene, a avé scaunu*, etc.;—obiectulu care arreta ce natura de materie scote cineva prin *cacare* se espreme prin accusativu fora preposetione: *a se cacá sange, a se cacá mucu*;—*a se cacá grossu*, sau a scote materie vertose, in opposetione cu *a se cacá suptire*=a scote scremente moi, sau a scote scremente multe;—*a se cacá pre cineva*, a l'implé de scremente: *copillulu s'a cacatu pre mene*; de aceea-a *a se cacá pre sene*, a se implé singuru de scremente;—asiá si in expresiunile: *a se cacá pre patu, a se cacá pre asternutu*, etc., prep. *pre* arreta obiectulu ca locu, asupr'a carui'a se depunu scrementele; in acellu-asi intellessu locale se pune si *in*: *a se cacá in brace*;—cu intellessu injuriosu: *a se cacá in nasulu, in gur'a, in barb'a cui-va*;—*a se cacá de frica*=a senti forte mare frica, (vedi si *cacafrica*), asiá in câtu pote se lu treca, in addeveru, *cacarea*;—proverb.: *cene se caca câtu manca altu cineva*=*neminea nu se caca câtu manca altu cineva*=mentionile si fleacurile spuse de acellu cineva sunt forte mari, sau: pretensionile lui sunt

nemesurate; — 2. ca transitivum: *a si cacá si maciele* = a sufferi de rea urdinare; *a cacá pre cineva* = sau a implé pre cineva de scremente, ca si *a se cacá pre cineva*: *copillulu te caca*, sau a injuriá si batujocóri reu: *am se lu cacu si se lu pisiu*, sau in fine, *a nasce*, a nasce mai vertosu cu usiorentia, fora multe doreri: *abiá spuse co au inceputu se sentia mice taiature*, si *cacá pre locu unu copillu câtu unu vitellu*; *cea ce te a cacatu* se dice in batujocura in locu de *cea ce te a nascutu*; *a cacá ceva* = *a se cacá pre ceva*, a sordí: *tote scutecele copillului sunt cacate si pisiate*; *omu mare*, si *ti caci braccinele*; — *cacare* se compune cu substantive, spre a formá alte substantive, cumu: *cacafrica*, *camuci*, *cacabracine*, etc., cari se aplica mai vertosu in intellesu reu.

2. CACARE, s. f. cacatio, alvi defectio, foria, alvi profluvium; 1. actione de *a cacá* in tote insemnarile acestui cuventu de sub 1. *cacare*; inse in specialesi: 2. trepedare pre multa lascaunu, urdinare, cofurare, diarrea: *d'in stricare de stomacu m'a appucatu una rea cacare ce me tine de mai multe dille*; — *a trece pre cineva cacarea* = *cacaturire* = a nu si mai poté tiné scrementele; *l'au trecutu cacarea* = nu si a mai potutu tiné scrementele, (vedi si *trecere*).

CACARELLA, s. f., res nullius momenti, lucru de nemica, seccatura: *ce faci cu aceste cacarelle? ce de cacarelle si in camer'a de ornatu a unei muiere!* (vedi la *cacaredia* form'a *cacarellu*, d'in care *cacarella* e feminin.).

CACAREDIA (in locu de *cacaretia* sau *cacarecia*; pre a locurea se aude si form'a *cacareta*, cumu si *cacarellu*, [ital. *cacherello*], cu acea-asi insemnare ca si *cacaredia*), s. f., stercus caprarum, ovium, leporum, etc., stercu sau cacetellu de capre, de oui, de iepuri, de sio-reci, etc.

CACARELLU, s. m., vedi *cacaredia*, si *cacaria*, d'in care *cacarella* si *cacarellu* sunt deminutive.

CACARETA, s. f., vedi *cacaredia*.

CACARIA s. f., merda, stercus, flumus; imperite et ignave factum vel die-

tum; nugæ; vanum effugium; 1. stercu sau merda multa, multa essire afora sau desposetione mare de a essi afora; 2. prin metafora: a) fapta misella, fapta sau dissa de unu cacace; incurcatura sau nevoia casionata d'in ineptia; fapta avilitoria, dissa obscena, etc.; b) seccatura, nemica, lucru fora neci una valore si importantia: *a amblá sau a se occupá cu cacarie*; c) pretestu, cuventu neintemeiatu. (Cuventulu vine d'in una forma *cacariu*, ce nu scimu se se dica pre undeva, ca si *arsicaria* d'in *arsicariu*, asiá in câtu *cacaria* insemna proprie fapta de *cacariu*, de omu appecatú a *se cacá*, si prin metafora, *a face veri-ce altu lucru poturosú si vile*).

CACARIOSU, -a, adj., fortolus; nugator; delicatulus; 1. proprie, cellu espusu la *cacaria* cu insemnarea de; sub 1.; déro mai desu: 2. metaforice: a) seccaturosú, care se occupa cu seccature sau nemicuri; b) care cauta preteste si supterfugie de nemica; c) care face fapte de misellu; d) care e lipsitu de energia, mollesitu, delicatu, desmerdatu.

CACARIRE, -escu, v., contaminare, inquinare, conspurcare; cacaturire; nugas agere, delicatulum se gerere; in forma, prin commutarea lui *l* cu *r*, acellu-asi cu *cacalire*, inse cu intellesu mai intensu si mai variatu: 1. ca transitivum, a sorti, a intiná, a spurcá: *a cacari si stricá multa charteia*, *a si cacari vestimentele*; 2. ca reflexivum: a) a sufferi de cacare, a trece pre cineva *cacarea*, a nu mai poté tiné scrementele; b) a se avilí a se deonorá: *nu me cacarescu eu pentru nemica*; c) a se occupá cu nemicuri, a amblá cu *cacarie* in intellesu de seccature; d) a se arretá delicatu si fastidiosu, a face pre delicatulu.

CACARETIU, -a, adj., cacaturiens, care are despositione a se totu *cacá*, appecatú a *se cacari*.

CACASANGE, s. m., dysenteria affectus, dyssenteria, (ital. *cacasangue*), 1. cellu appecatú de urdinare asiá de rea, in câtu lu trece cu sange; — in respectulu genului si numerului se comporta ca si *cacafrica*, *cacamuci*, si alte compuse d'in *cacare*; 2. candu inse se iea

cu intellesu reale, adeco pentru *morbu insusi*, atunci cauta se se decline regulatu : *cacasangele este unu dorerosu morbu; dorerile cacasangelui.*

CACASTORARIU, s. m., vedi *cacastorariu*.

CACASTORE, s. f., vedi *cacastoreu*.

CACATELLU, m., pl.-i, deminutivu d'in *cacatu*.

CACATIOIU, prin caderea lui *n*, in locu de

CACATIONIU, s. m., pl.-i, ingens excrementum; augmentativu d'in *cacatu*.

CACATIOSU, -a, adj., foriolus, ignavus; care se caca desu si multu, espasu la cacare : *copillii mici sunt cacatiosi, sunt inse si omeni mari cacatiosi*; déro cine e *cacatiosu* difere de cine e *cacalivu*, pentru eo cellu *cacatiosu* nu e presuppusu eo se *sordesc* ca *cellu cacalivu*; — prin metafora, *cacatiosu* insemna tare *fricosu*, luat mai vertosu ca substantivu, ca si *cacafrica*, inse eu intellesu mai pucinu energeticu de câtu acestu-a : *cu cacatiosii se nu pleci la bataia*; — de aci cu intellesu mai energeticu, *cellu ce e bonu numai de cacare*, ca unu copillu, éro de altu ceva nu e bonu, care nu e capace de mari lucruri, fora multa energia de mente si de corpu; inse *cacatiosu*, in acesta insemnare, dice mai pucinu de câtu *cacace*, de ore ce acestuia lipsesce veri-ce capacitate, éro *cacatiosului* lipsesce numai *capacitatea pentru lucruri cari ceru anima si coragiu*.

CACATORE, s. f., vedi *cacastoreu*.

CACATORIU, -ia, s. adj., cacans, cacator; latrina; (*cacatorius*); 1. ca adj. ce se atenge de *cacare* : *erbe cacatorie* = erbe cari casiona *cacare* sau *essire* afora multa; *friguri cacatorie* = friguri ce producu urdinare sau *essire* multa la scaunu; 2. ca substantivu : a) personale, care *se caca*, care esse afora; — prin metafora, care batujocuresce cu vorbe obscene; b) reale, ca femininu, *cacatoria* sau *cacatore* (pre a locurea si *cacastore*), locu de *cacare*, amblatore, *essitore*.

CACATU, 1. part. d'in 1. *cacare* in tote insemnarile acestui cuventu, *inquinatus, contaminatus, cacatus* : *bracine*

cacate; 2. subst. m., plur.-i, merda, sterco, excrementum; scrementele omului scosse pre sedutu; candu este vorb'a de alte animali, afora de omu, cuventulu nu se applica la scrementele boului si callului, ci la alle acelloru animali, la cari scrementele sunt mai multu sau mai pucinu putorose si se considera spurcate, ca si alle omului : *cacatu de cane, cacatu de ursu, cacatu de purice, cacatu de musca*; 3. cu intellesu metaforicu de ceva seccu si fora valore sau de ceva putorosu, si in particulariu : a) mentione, fleacu, vorba de prisosu : *a manca cacatu* = a spune mentioni, sau : a se ammagi, a se insellá, a se frige, a nu capetá successulu doritu; *cacatu cu apa rece* = nemica, lucru fora neci una valore; b) *unu cacatu cu ochi* = omu de nemica, care nu merita neci una luare a mente : *dupo vorbele unui cacatu cu ochi ea densulu te iei tu?* — c) *cacatulu dracului*, una planta forte putorosa, ferula vel assa fetida.

CACATURA, s. m., actione si resultatulu actionei de a *cacá*.

CACATUTIU, s. m., deminutivu d'in *cacatu* cu insemnarea de sub 2. si prin urmare de acellu-asi intellesu cu *cacatellu*; — si cu intellesu de adiectivu, ca deminutivu d'in part. *cacatu* sub 1., cu insemnarea de *camu cacatu, camu sorditu*, etc.

CACAU, s. m., theobroma cacao lui *Linneu*; genu de arbore d'in famili'a malvaceoloru, allu carui fructu, numitu *cacaua* sau *theobroma* (=mancare de diu), sémena cu una cucuma; sementiele oliose alle acestui fructu servu la compositionea ciocolatei; aceste sementie inco porta numele de *cacaua*.

CACAUUA, s. f., vedi *cacau*.

* CACHECTICU, -a, adj.. *cachecticus* (*καχεκτικός*); care suffere de *cachectia* : *omu cachecticu, misere cachectica*; -- luat si absolutu ca substantivu : *unu cachecticu, una cachectica*; applicatu si la lucruri cu intellesu de *bonu contr'a cachectiei* : *remediulu cachecticu*.

* CACHEXIA, s. f., *cachexia* (*καχεξία*, d'in *κακός* = reu si *ἔξις* = stare); stare rea de sanetate, care este resultatulu

unui vitiu de nutrire si care se traduce prin scaderea poteriloru, langedirea diverseloru functioni, macrire mai multu sau mai pucinu rapida, impucinare de sange, facia ca de pamentu, etc.

* CACHINNARE, v., *cachinnari*; a ride cu voce mare, a chiuti.

* CACHINATIONE, s. f., *cachinnatio*; actiune de a *cachinná*.

* CACHINNU, s. m., *cachinnus*; risu cu chiutu, risu cu mare voce.

CACIULLA, s. f., si derivatele, vedi *cacilla* sau *cacuilla* si derivatele.

* CACOCHYLIA, s. f., (franc. *cacochylie*, d'in *κακοχολία*; vedi urmatoriulu *cacochylu*); stare a unui ce *cacochylu*: facere de *chylu reu*.

* CACOCHYLU, -a, adj., (franc. *cacochyle*, d'in *κακόχολος*, compusu d'in *καός*=reu si *χολός*=chylu sau succu); *chylu reu*, stricatu.

* CACOCHYMIA, s. f., (franc. *cacochymie*, vedi *cacochymu*); stare a unui ce cu *chymu reu*, stare morbida, fora caracterie precise, care attaca mai allessu lymph'a si sangele, si resulta d'in *stricare umoriloru*.

* CACOCHYMU, -a, adj. (franc. *cacochyme*, d'in grec. *κακόχυμος*, compusu d'in *καός*=reu si *χυμός*=umore); cu umorile stricate, attensu de unu morbu care adduce langedire si care resulta d'in stricarea umoriloru corpului.

* CACOETHE, adj., *cacoethes* (*κακοήθης*, d'in *καός*=reu si *ἦθος*=natura, caracteriu); de rea natura, vorbindu de unu morbu si mai allessu de ulcere: *ulcere cacoethi*;—se pote inse applecá si la omu de caracteriu reu, cu relle appucature.

CACOETHIA, s. f., *cacoethes*; (*κακοήθεις*; vedi *cacoethe*); natura rea, caracteriu reu, vorbindu in speciale de ulcere si alte bube.

CACOFAGU, -a, adj. (franc. *cacophage* d'in *καός*=reu si *φαγεῖν*=a mancá); care manca lucruri relle si neusitate; la Macedoromani, si cu intellessulu speciale de *care manca pucinu*.

CACOFONIA, s. f., (ital. *cacofonia*, franc. *cacophonie*, d'in *κακοφωνία*, compusu d'in *καός*=reu si *φωνή*=voce); 1. ca terminu musicale, sonu neplacutu

urechiei ce producu mai multe sonuri de voce sau de instrumente, cari canta impreuna, fora se fia concorde; 2. ca terminu de grammatice, sonu neplacutu ce resulta d'in apropierea sau occursulu acelloru-asi sunete, ca *ne* in frasea urmatoria; *nu ne e neci neplacutu*; 3. prin estensiune: a) scommotu confusu ce facu mai multi vorbindu si strigandu toti de una data, fora se se intellega ce spunu; b) lipse de armonia si legatura logica in idee.

CACOFONICU, -a, adj., relativu la *cacofonia*.

CACOFONU, -a, adj., care produce *cacofonia*: *combinatiuni de sonuri cacofone*.

CACOGRAFIA, s. f. (ital. *cacografia*, franc. *cacographie*, d'in *κακός*=reu si *γραφή*=scriere); ca terminu de grammatice, se dice de scrierea rea a cuventelor, de veri-ce errore facuta in scriere in contra legiloru etymologiei si pronuntiei, in oppositiune cu *ortografia*.

* CACOGRAFICU, -a, adj., relativu la *cacografia*.

* CACOGRAPHA, *cacographicu*, etc.; vedi *cacografie*, etc.

CACOLOGIA, s. f. (franc. *cacologie*, d'in *κακολογία*, compusu d'in *καός*=reu si *λόγος*=espressione); espressione rea, contraria legiloru limbei.

* CACOLOGICU, -a, adj., relativu la *cacologia*.

* CACOPHAGU, *cacophonía*, etc.; vedi *cacofagu*, *cacofonia*.

* CACUZELIA, s. f., *cacozelia* (*κακοζηλία*; vedi *cacozelu*); fapta sau defectu de *cacozelu*.

* CACUZELU, -a, adj., *cacozelus* (*κακόζηλος*, d'in *καός*=reu si *ζήλος*=zelu, emulatiune de a imitá); imitatoriu orbu si fora judecata, cellu ce vré se imite pre altulu in tote, reproducundu si vitiele lui, si mai vertosu vitiele, essagerate; applecatu si la lucruri cu insemnare de *affectatu*, *ridiculu*, care da pre facia prea multa dorentia de a imitá pre deplinu, in artea de a scrie, a depinge, etc., pre altulu sau chiaru lucrurile naturali in tote alle loru, in partile formose si nobili, ca si in celle urite si basse: *stylu cacozelu*.

* CACTACEU, -a, adj. (ital. *cactaceo*, anc. *cactacé*, vedi *cactu*); care sémena cu *cactulu*; de aci, ca subst. femin. plur. *cactacee*, familia de plante cari au de tipu genulu *cactu*.

* CACTOIDE, adj. (franc. *cactoïde*, ital. *cactolde*, d'in *κάκτος* = *cactu* si *σίδος* = forma); care are form'a *cactului*, si prin urmare de aceea-asi insemnare cu precedentele *cactaceu*.

* CACTU, s. m., pl.-i, (*cactos* = *κάκτος* = maracine; ital. *catto* si *cacto*, franc. *cactus* si *cactier*); genu de plante care serve de tipu familiei cactaceoloru si d'in care speciele celle mai utili suntu: *cactulu opuntiu* sau *ficulu de Indi'a* = *cactus opuntia* lui Linneu, alle carui fructe se manca, si colora in rosiiu urin'a celloru ce le manca; *nopalulu* sau *cactulu cocciniliferu* = *cactus cochinillifer* lui Linneu, pre care traiesce si se multiplica pretiosulu insectu numitu *cocconilla*.

* CACULU, s. m., *cacula*; servitoriu in armata, asiá numitulu dupo Russi *vistavoiu*.

* CACULATU, s. m., *caculatus*; starea sau servitiulu unui *caclu*.

* CACUME, s. m., pl. *cacumene*, *cacumen*; 1. extremitatea mai multu sau mai pucinu ascutita a unui ce, verfu, piscu, crescetiu, etc.: *cacumele unei pyramide*, *celle trei cacumeni alle celloru trei anghiuiri alle unui trianghiu*; *cacumenele muntiloru*; 2. prin estensione, capetu de veri-ce forma, extremitate in genere: *cacumenele membriloru*; — de aci, prin metafora, culme, cellu mai inalta gradu de perfectione, perfectione in genere.

* CACUMINARE, v., *cacuminare*; a terminá cu *cacume*: *munti cacuminati*.

CADA, s. f., *cadus* (*κάδος*; de aci si alban. *cade*; aseminea si formele slavice: vechiu slav. *kadŭ*, nou slav. si serb. *kada*, russ. *kadŭ*, polon. *kadz*, bulg. *kasŭ*, au fostu impromutate, impreuna cu magiar. *kád*, d'in roman. *cadu* sau *cada*, éro ny acestu-a d'in cellu slavicu, cumu pretende D-nu *Miklosich*); vasu de doge mai mare de cátu una putina, avendu form'a unui conu trunchiatu a carui bazea cea mai mica este infundata, éro

cea mai mare desfundata, si servindu: 1. in speciale, ca receptaclu pentru strugurii cullessi, ca se se mustesca in aseminea vasu; 2. ca receptaclu si pentru alte lucruri, cumu fagurii de miere estrassi d'in stupii batuti, cari se piseadia bene in cada ca se lasse mierea, ce se scurre apoi prin gaure facute in fundulu cadei; — pre a locurea se dice *to-citore* in locu de *cada*.

CADARIA, s. f., 1. arte de *cadariu*, 2. stabilimentu unde se fabrica sau se vendu *cade*.

CADARIRE, -escu, v., a fi *cadariu*, a fabricá *cade*.

CADARIU, s. m., viotor, *doliarius*; care scie face *cade*, si, prin estensione, care scie face veri-ce vase de doge: *buti*, *butorie*, *bote*, *putine*, etc.

CADAVERICU, -a, adj., relativu la *cadaveru*: *autopsia cadaverica*.

CADAVERINU, -a, adj., *cadaverinus*; care se nasce sau traiesce in unu *cadaveru*: *insecte cadaverine*.

CADAVEROSU (mai pucinu bene: *cadavrosu*), -a, adj., *cadaverosus*; care contine ceva d'in natur'a *cadaverului*: *odore cadaverosa*, *facia cadaverosa*.

CADAVERU (mai pucinu bene: *cadavru*), s. m., *cadaver* (ital. *cadavero*, franc. *cadavre*); 1. corpu mortu, mortatione, mortecina, vorbindu mai vertosu de corpulu omului: *rece ca unu cadaveru*; 2. prin metafora, omu appropu ca si mortu, cu sanetatea tare ruinata, si chiaru, edificiu, cetate, imperiu, etc., cari se afla in ruine, sau pre calle de a cadé in ruine, (*cadaveru*, ca venitu d'in *cadere*, insémna proprie: *caditura* = *ceva cadutu sau ruinatu*).

* CADENTE, adj., *cadens*, *conveniens*, *debitus*, care *cade* sau *se cade*: *victimele cadenti sub loviturile crudei sorte*; *stelle cadenti* = *stelle caditorie*; *partea mie cadente d'in starea parentesca va lassu voue*.

CADENTIA, s. f., *decencia*, *decus*; *officium*; *æquum*, *jus*, *legitima potestas*; *numerus vel modus (orationis)* (ital. *cadenza*, franc. *cadence*); 1. calitate a unui ce care *se cade*, mai desu inse *lucru ce se cade*, *deteria*, *dereptu*, *competen-*

tia, etc. : *de a cui cadentia ar fi se judece aceasta cauza?* — *aceasta-a nu e de cadenti'a sau in cadenti'a nostra, simpli privati, ci in cadenti'a omeniloru investiti cu autoritate publica*; — *cadentia asiá déro, in acestu intellesu, dice mai multu decâtu cuventientia, precumu si a se cadé dice mai multu de câtu a se cuveni, (vedi l cadere)*; 2. modu de a cadé = *a se miscá* sau *a se fini* cu mesura : a) la saltu, mersulu mesuratu allu sonului, dupo care si reguledia saltatoriulu miscarile : *a saltá in cadentia, a perde cadenti'a sau a essi d'in cadentia, a se tiné in cadentia*; b) in mersulu ostiloru, miscare ecale si bene mesurata : *militarii ce asculta de sonulu tobeloru, nu potu perde cadenti'a si a se miscá in desordine*; c) in musica, nu numai mesur'a sau rythmulu in genere, ci si in speciale, cu intellesu de clausula sau terminatione a frasei musicale, terminatione completa sau nu : *cadentia finale = cadentia perfecta = cadentia pre tonica*, repausu cu care se termina frasea musicale, in oppositiune cu *cadentia pre tonulu dominante*; care suspende numai frasea musicale; d) in artea de a vorbi si a scrie; a) numeru oratoriu sau poeticu, mesura a frasei prosaice sau poetice, ca cursu mesuratu care face frasea armoniosa si placuta urechiei; β) finale, ce termina unu versu, si care pote constá d'in una syllaba sau multu doue syllabe, ca asiá numit'a *rima*, sau d'in cuvente intrege, ca la versulu essametricu dactylicu allu celloru antici, care se compune totu de un'a din cinci syllabe; γ) finalea, terminatione unui cuventu, cumu si *casu*, care venitu totu d'in *cadere*, inco se applica la una specia de desinentie alle cuventeloru, (vedi *casu*).

* CADENTIARE, v., (franc. cadencer) : 1. a tiné *cadentia*, a regulá dupo *cadentia*, in intellesulu cuventului de sub 2. a) b) : *a cadentiá miscarile, passii*, etc.; 2. a face *cadentie*, in intellesulu lui *cadentia* de sub c) : *a cadentiá pre tonica*; 3. a pune in *cadentia*, a inehide in mesura, in intellesulu lui *cadentia* de sub d) : *periole bene cadentiate*.

1. CADERE, *cadu* (*cadu*), *cadui* (cu

unu i mai multu : *cadui*), *cadutu* (cu unu i mai multu : *caduutu*) si *casu* (ca *rasu* d'in *radere*, ba inco pre a locurea si *castu* (ca si *vestu* d'in *vedutu* de la *vedere*), *cadere*, v., *cadere* (*cadere* este sengurulu verbu, care fiendu de conjugatione III in latin. *cadere* a trecut, la noi, in a II-a; contrariulu, adeco verbe, cari, in latinesce, sunt de conjug. II, trecute, la noi, in conjug. III-a, presenta destulle esemple : *torcere = torquere*; *tundere = tondere*, *temere = timere*, *respondere = respondere*, etc.; reu déro si fora calle se aude in gur'a unoru-a *facere*, *scriere* [si mai reu *scriare*], etc., in locu de *facere = facere*, *scriere = scribere*; câtu pentru verbalu in ceatione, ellu a luat in celle alte limbe sorori transformationi cu multu mai profunde de câtu in limb'a nostra : ital. *cadere* [ca si la noi], inse isp. *caer*, provenc. *cazer* si *chazer*, franc. *choir*; la Francesi *choir* este raru usitatu, de ore ce in loculu lui se dice mai multu *tomber*; pre candu allu nostru *cadere* are una appecare asiá de estensa ca si ital. *cadere*, mai estensa de câtu latin. *cadere*, cum se vede d'in celle urmatorie) : I. proprie : 1. in intellesu largu, prin effectulu greutatei selle a veni de susu diosu, cu mai multe nuantie de insemnari : a) pentru corpuri ce nu tinu, ca parti, de alte corpuri : *passerile fatigate cadu unele in apa, altele pre uscatu*; *cade negura, cade noua, caderoue, cade grandene, cade mana d'in ceru, cade bruma*, etc.; — relatione obiectului in directione de unde se espreme, dupo intellesu, prin un'a d'in prepositionile compuse : *de la, d'in, de pre* : *a cadé de pre casa, a cadé d'in carru, a cadé de la mare inaltime*; de simplu se pune numai cu adverbie : *a cadé de susu, de collo*, etc.; éro relatione obiectului in directione in cotrau sau unde se espreme, asseminea dupo intellesu, prin un'a d'in prepositionile : *in, la, pre* : *a cadé pre pétra, a cadé in putiu, a cadé la fundu*; — prepositione in espreme inse si relatione de modu : *a cadé in nasu*, (vedi mai diosu la 2); — proverb. : *a cadé d'in caldare in focu = d'in unu reu mai micu*

a cadé in altulu mai mare; — cu acea-asi insemnare si in latinesce : *præcipites cadunt apes* = albinele *cadu la pamentu*, *nix cadit* = cade neua; etc., de si mai desu se applica compusulu *decidere*; b) pentru corpuri ce tinu de alte corpuri : *tomn'a, frundiële ingalbenite cadu de pre ramurile arboriloru*; *pomele prea copte cadu sengure d'in pomi*; *mi cade perulu*; *mi a cadutu unu dente*; *nu ti a cadutu casiulu de la gara* = esti inco prea micu si fora experientia; *mi cadu caciull'a d'in capu*, *mi cadu condeiuulu d'in mâna*, etc.; asia si in latinesce : *folia cadunt* = foiele *cadu*, desi totu compusulu *decidere* este mai usitatu; c) in speciale applicatu : a) la corpurile ceresci cari se lasa pre ceru in diosu spre appusu, cari scapeta la appusu : *stellele cadu un'a câte un'a, cu câtu se luminedia mai bene de diua*; asiá si latinesce *stella cadens* = stea ce merge spre appusu, (vedi inse la *cadente* si altu intellesu allu expresioanei *stea cadente*); b) la acelle-asi corpuri ceresci cu intellesulu de a *gravitá* : *precumu pamentulu, in revolutionea sea, cade, in fia care momentu, spre sore*; *asiá si lum'a, in mersulu seu, cade, in fiacore momentu, spre pamentu*; c) la cursurile de apa ce se misca pre unu planu inclinat : *precumu fluviële cadu in mari, asiá riurile cadu in fluvie*; asia si in latinesce : *flumina in pontum cadunt* = fluviële *cadu in mare*; d) la cubii sau zarii de jocu : *vieti'a e ca si unu jocu de cubi : déco nu ti cade cubulu ce vrei, correge cu arte pre cellu ce ti a cadutu d'in intemplare*; asiá si in latinesce : *quod forte cecidit, id arte corrigas* = ce a cadutu d'in intemplare, correge cu arte. — 2. in intellesu strimtu, d'in una positione drepta a veni fora voia in un'a oblica sau plecata, d'in una positione inalta a veni fora voia in un'a bassa sau umile : *cei ce se tenu se nu cada candu-va, jacu lungiti la pamentu*; *de incarcati ce sunt de fructe, pomii cadu la pamentu*; *pinulu mandru cade de securea taiatoriului*; *spicele cadu taiate de ascutit'a secere a lucratoriloru*; *câte cetati mari cadura de cutremure!* casele celle mai solide *cadura in acellu spaimento-*

riu cutremuru; asiá si in latinesce : *pinus cadit* = *pinulu cade*; — *modulu de cadere* se espreme de regula cu preposetionile *in* si *pre* : a *cadé in genuchie, in nasu, in capu, in branci, in petiore, a cadé pre spate, pre costa, pre facia*; candu inse ce cere ca prin *in* sau correlativulu seu *la* se se esprema relationea obiectului locale in directionea *in contro*, atunci relationea obiectului de modu se espreme prin prep. *cu* : a *cadé cu capulu in diosu, a cadé cu faci'a la pamentu*; a *cadé cu nasulu in limu*, etc.; — in multe d'in aceste expresioani *caderea* nu este *involuntaria*, ci *intentionale*, facuta adeco cu unu scopu orecare, si in speciale, *caderea in genuchie* sau *cu faci'a la pamentu*, cu scopulu de *adoratione, de rogatione*, etc.; *ti cadu in genuchi, ca se me ierti*; *la essirea preotului cu santele daruri, toti crestinii cadu in genuchie*; *dóra co nu i am cadutu in genuchie, si totu n'a vrudu se se induplece a mi dá ce i ceream; cumu intrara deputatii la regele Persiloru, cadura cu faci'a la pamentu*, etc.; cu acestu intellesu *cadere* se dice si absolutu, adeco fora obiectulu de modu : *veniti se ne inchinamu si se cademu la Christu, regele si Domnedieulu nostru*; — a *cadé cu faci'a la pamentu*, implica, pre longa ide'a de *adoratione umilita*, si ide'a de *spaima mare* : *vedindu faci'a lui Christu stralucindu ca sorele, disciplii cadura cu faci'a la pamentu*; se se observe inco differenti'a de intellesu intre a *cadé in genuchie* cuiva si a *cadé la genuchie* cuiva, intre a *cadé la petiore* cuiva si a *cadé in petiore* cuiva : a *cadé in genuchie* cuiva va se dica a se *lassá pre genuchie inaintea cuiva*, ca se lu roge sau se l'adore cu umilientia; éro a *cadé la genuchie* cuiva insemna nu a *cadé pre genuchiele selle inaintea cuiva*, ci a se *lassá diosu, pre facia sau in altu modu, longa genuchiele cellui ce adora sau de care se roga*; acestea sunt asiá intru câtu subiectulu verbului *cadere* este una persona; éro candu subiectulu este unu lucr, atunci *in genuchie* sau *la genuchie* espreme curatu si simplu relationea obiectiva de loculu la care tende actio-

nea subiectului : *candu caii beu inferbentati apa, acesta-a le pote cadé in genuchie sau la genuchie; morbulu de care sufferu d'in copse a cadutu acumu in genuchie sau la genuchie; co acelle-asi differentie de intellessu essistu si intre a cadé la petiore si a cadé in petiore cuiva, se vede d'in fratile : ti cadu la petiore, ca se me ierti (neci una data cu acestu intellessu : in petiore); ap'a cade in petiore sau la petiore cailoru, cându beu apa rece inferbentati; déro a cadé in petiore cuiva se dice si cu subiectu de persona, ca si cu subiectu de lucru, in insemnare de a cadé sub petiore, intre petiore : bietulu omu cade in petiorele cailoru; in acea-asi insemnare, cu differentia de intellessu ce assiste intre la si in, se dice si a cadé la petiore cuiva : filiulu lesinatu cade la petiorele tatalui; — de aci : 3. cu intellessu mai estensu : a) pentru certi morbi, a petrunde a fundu, a se incuibá tare : de va cadé la osse morbulu de care sufferi, nu te mai poti vendecá de densulu; c) pentru buccate, cumu si pentru umori d'in economi'a corpului, a se lassá in parti inferiori, si de aci cu insemnarea si mai departata de a appesá, mai vertosu in locutionile : a cadé greu, a cadé usioru, cumu : buccatele grasse cadu greu la stomacu; carnea macra cade mai usioru la stomacu de cátu carnea grassa; sangele cade in petiore, candu aceste-a se tinu prea indelungu in apa prea ferbente; d) ca terminu de geometria, applicatu la marimi geometrice : punctu, linia, planu, etc. : a) a cadé pre, a se lassá sau veni d'in una directione orecare pre alt'a : lini'a AB cade perpendiculararia pre CD; d'in unu puntu situatu afora d'in una linia derepta numai una perpendiculararia pote cadé pre acea linia derepta; — cu acellu-asi intellessu si in alte sfere de ideie : numai pre terrele coprense intre tropice radiete sorelui potu cadé perpendiculararie; 6) a cadé pre, a coincide, a se asterne sau a se assediá in tota intenderea pre una marime : lini'a AB cade pre CD si se confunde cu dens'a; — 4. in intellessu pregnante, a cadé ca se nu se mai scolle, a perá, a morí, a re-*

mané pre loculu unde a cadutu : a) in lupta, in bataia : *pucini de ai nostri cadura in acea bataia; inimicii sunt numerosi, inse mai bene se cademu luptandu-ne barbatesce de cátu se luámu fug'a ca nesce fricosi; b) si afora d'in bataia, in lupta cu adversitatea, cu morbulu, cu reutatea omeniloru, etc. : prin artificiele unei muieri cadu eroulu, care essisse triumfatoriu d'in atátea lupte cu inimiculu; marele barbatu cadu invinsu de atátea lupte cu lipsele de totu genulu; c) ca victima la altariulu dieiloru : innocentele mnellu cade in junghiatu de sacrificatoriu; — asiá si in latinesce : crebri cadunt hostes = cadu inimici in mare numeru; tener cadit hœdus = fragidulu edu cade, etc. II. metaforice, fora yoia sau precaugetare, ci numai d'in intemplan, prin unu concursu orecare de circumstantie, a luá una directione orecare, a merge, a veni, a adjuge, a se presentá, etc. : 1. cu intellessu indifferente : a) mai apropiatu de cellu propriu si originariu : sunt lucruri cari nu cadu sub sensulu omului; ce spunu eu, cade in mentea sanetosa cea mai commune; numai in capete smentite potu cadé idee asiá de estravaganti; ochii mei cadura, nu sciu cumu, pre una carte ce stá pre mesa; vorb'a cadu, nu scimu cumu, asupr'a celloru petrecute in adunare cu doue dille mai inainte; asiá si in latin'a : quæ sub sensus cadunt = celle ce cadu sub sensuri; b) mai departatu de intellessulu proprie si originariu : a) a se apropiá prin natur'a sea de alte fientie sau lucruri; a fi de unu genu sau categoria cu densele : in una categoria cadu conceptele de fientia, in alta categoria cadu conceptele de calitate; quæ sub eandem rationem cadunt = câte cadu in acellu-asi genu sau in acea-asi categoria; ß) a se intemplá, a se petrece, a luá unu locu orecare in spatiu sau in tempu, a fi situatu, si, prin una estensione mai mare, a adjuge, a fi, a se aflá intr'una posetione : annu, pascele au cadutu in Martiu; estu tempu, acea-asi serbatore va cadé in Aprile; cas'a nostra cade pre partea derepta a callei intre scola si palatiulu justitiei; numai un'a d'in ferestrele camerei melle cade la podu; Tran-*

silvani'a cade spre media nocte de Terr'a romanescă; candu cadu Rosaliele? candu cadu mosii? nascerea Mantuitorului cade totudeun'a la 25 Decembre; cumu are se cada lucrulu inceputu, nu potemu prevedé (cumu are se cada=cumu are se se petreca, déro sí: cumu are se se termine, se se finesca, se essa; de aci): γ) a avé unu mersu orecaie cotra unu finitu, si prin urmare, a se terminá, a se fini: promessele telle cadu in nemica=promessele telle essu deserte; asiá si in latin'a: cadere in cassum=a cadé in desertu, a essi desertu; — in speciale, ca terminu de artea de a scrie si vorbí sau de a compune musica, se dice sau de terminationea unei frase sau si a unui cuventu: cuvente ce cadu in acea-asi forma=similliter cadentia verba; sau de mersulu frasei in genere, inse nu cu intellesu indifferentu, ci cu insemnarea de mersu bonu sau reu, mai desu cu insemnarea de mersu bonu, mesuratu si armoniosu (vedi cadentia): in Virgiliu nu asti a laturi doue versuri cari se cada unulu ca altulu, déro tote versurile acestui mare poetu cadu câtu se pote de bene si armoniosu; 2. in intellesu bonu sau reu: a) construitu cu prep. in, mai raru cu sub, in insemnare rea, si de ácea-a dupo mentionatele prepositioni vine de regula unu substantivu cu insemnare: α) de asservire, prensore, etc.: a cadé in manele inimicului, a cadé in servitute, a cadé sub jugulu despotismului sau sub despotismu; terr'a va cadé sub cea mai rea tyrannia, tyranni'a multimei; a cadé sub domni'a straina, in poterea altui-a; a cadé in laciu, in cursa, in prensore, etc.; β) de morbu, fia corporale, cumu: a cadé in langore, a cadé in nepotentia, a cadé in lesinu, in orbia, in surdia, in hydropica, etc.; fia morale: a cadé in melancolia, in mare intristare, in desperatione; a cadé in peccatu, in culpa, in crime; a cadé in prepusu, in monomania, in raticire, in estravagantie, etc.; γ) de infortuniu: a cadé in miseria, in seracia, in mare lipse, in aspra nevoia, in grea respondere, etc.; δ) de defavore: a cadé in ur'a lunei, in disgrati'a principelui, in urgi'a lui Domnedieu, etc.;

asiá si in latin'a: cadere in servitntem; in suspicionem, sub dominationem=a cadé in servitute, in prepusu, sub dominatione; — unele d'in locutionile citate au duplu intellesu: a cadé in prepusu, de essemplu, va se dica nu numai a fi prepusu altui-a sau de altulu=suspectus esse, ca in frasea: Anassagora cadu in prepusu Athenianiloru, co ar fi atheu, ci si: a fi senguru despusu a prepune pre altulu=suspiciari, suspiciosus esse, ca in frasea: am cadutu in prepusu, co servulu m'a furatu; in acestu d'in urma intellesu mai bene si mai claru e se se dica la in locu de in: a cadé la prepusu, (vedi urmatoriulu b); b) construitu, in insemnare totu rea, cu prep. la, dupo care urmedia unu substantivu cu insemnare de morbu: α) corporale: a cadé la langore, la friguri typhoidi, la lenta, la phthisia, etc.; β) morale: a cadé la melancolia, la monomania, la hypochondria; a cadé la avaritia, la lene, la betia, la misanthropia, la lussuria; a cadé la eresia, etc.; in locutionea: a cadé la patu=a cadé la greu morbu=a cadé invinsu de intensitatea morbului, substantivulu patu a luat, prin metafora, intellessulu de morbu greu; — d'in compararea locutioniloru in cestione cu a celloru de sub precedentele a) resare, credemu, de sene differenti'a de intellesu ce se pune intre densele: compare-se, de essemplu, a cadé in langore, in hydropica, in lussu, etc.; cu a cadé la langore, la hydropica, la lussu; — in locu de constructione cu in urmata de unu substantivu, se pune, in unele casuri, adiectivulu simplu, derivatu d'in substantivu, inse cu intellesu differitu: a cadé languedu, pre longa a cadé in langore; a cadé lesinatu, pre longa a cadé in lesinu; a cadé uritu cuiva, pre longa a cadé in ura cuiva, etc.: in espressionea a cadé uritu cuiva, verbulu cadere are acea-asi insemnare cu cea desvoltata mai diosu la e); in a cadé lesinatu, acellu-asi verbu are insemnarea desvoltata la I. 2. 4., analoga prin urmare cu cea ce resare in espressioni ca: a cadé mortu; numai in espressionea a cadé languedu, verbulu cadere are aprobe acea-asi

insemnare ca sî in *a cadé in langore*, cu differenti'a co cea d'in urma este una expresiune cu intellesu particulariu si precisu, éro cea d'antaniu una expresiune cu intellesu generale si vagu; — in locutioni ca: *a cadé in uitare, in desuetudine, etc., a cadé in pulbere, in ruine, in buccati, etc.*, verbulu *cadere* are insemnarea de sub urmatoriulu c); éro in expresiuni ca: *a cadé in nesentire, in amortire, in confusione, in desordine, in spaima, etc.*, verbulu *cadere* are acellu-asi intellesu ca si in esemplele de sub precedentele a) de la 2. II; — in constructionile cu *la* intra si substantive cu insemnare de *invoire* sau de altu ceva analogu, la care allerga cineva, nepotendu face altu cumuva: *fatigati de indelungulu bellu, cadura la pace; vedendu co nu poteti face nemica cu judecat'a, cadeti acumu la impacare*; asiá si: *a cadé la invoire, la rogationi, la lengusiri, etc.*; — in se *a cadé la cineva* = a allergá la cineva cu umilientia dupo adjutoriu: *la tene, Domne, cademu; pre tene te chiamámu in nevoiele nostre*, (vedi si I, 2); — pentru expresiuni ca: *a cadé cuiva in spinare, a cadé cuiva in sorti sau la sorti, etc.*, vedi mai diosu, luandu amente se nu le confundi cu expresiuni ca: *a cadé cuiva in genuchie, a cadé cuiva la petiore, etc.*, despre cari vedi totu I, 2; — c) cu insemnare mai apropiata de cea originaria, insemnarea de *a scadá in potere, in valoare, etc., a deperí, a se perde, a se ruiná, a se nemici, etc.*: *tare a cadutu pretiulu buccatelorú; cadu si generationile de cuvente, ca si generationile de omeni; creditulu acestui omu a cadutu cu totulu; multe case de negociatori de frunte au cadutu in acestu annu; pre fiacare annu, in epoc'a domniei fanariotiloru, cadeau mai multi Domni; nu potemu merge mai departe, se manemu aici, co ni su caii caduti, si au se cada de totu, déco nu le dámu pucinu repaosu si mancare; unu ministériu cade, si altulu se redica pre ruinele lui, etc.*; asiá si in latin'a *cecidit annona* = a cadutu pretiulu buccatelorú, *vis venti cecidit* = a cadutu furí'a ventului; — in insemnare mai ideale, a nu avé successu: *pucinu pesandu-i*

déco dram'a cade sau stá bene pre petiore = securus cadat an recto stot fabula talo; asiá si: *reulu jocu allu actoriului face se cada celle mai bone dramate; a cadé in concursu, a cadé in allegeri; in tote collegiele electorali au cadutu candidatii conservatorilorú; — a se avili in demnitatea sea, a perde, prin fapte peccatose, totu pretiulu ce da virtutea: draculu e unu angeru cadutu; nu credeamu co omulu ar poté cadé mai diosu de cátu celle mai brute bestie; femin'a una data caduta cu greu se poté indereptá; numai sangele fiului lui Domnedieu poté redicá umanitatea caduta in peccatu; — obiectulu caderei sta la intrebarea unde sau incotrau, se espreme cu in sau la: *a cadé in uitare, in ruine, etc.*, (vedi mai susu la 2. a. b); éro la intrebarea de unde, cu d'in: *a cadé d'in gloria, d'in splendore, d'in gratia, d'in favore, d'in ministeriu, d'in domnia, etc.*; mai raru cu de pre: *a cadé de pre tronu*; ca oppusu la *a se sú pre tronu*; — locutioni speciali ce se referu la acellu-asi intellesu allu lui *cadere*: *a cadé cuiva nasulu* = a remané umilitu, a perde cutedianti'a si mundri'a, in oppositione cu a *tiné nasulu susu, a redicá nasulu* sau a *luá nasu*; *a cadé cu anim'a* = a perde coragiulu, si prin urmarea cu intellesu differitu de *a cadé cu anim'a pre ceva* = a se pune cu tota poterea si tragerea de anima pre unu lucru, (vedi si mai diosu: *a cadé pre*); *a cadé de somnu, de fatiga, de lene etc.*, a nu mai poté se se misce de somnu, de lene, etc.; — d) *a cadé pre*: a) *a cadé pre ceneva*, sau cu insemnarea de *a l'atenge, a incumbe si appesá greu asupr'a lui*, vorbindu mai vertosu in impregiurari sau lucruri gravi, cari de necesse se impunú: *pre voi va cadé tota respunderea*; — proverb.: *pre omu, nu pre petre, cadu nevoile* = nu se cade a se turburá si a si perde coragiulu in nevoie, de ore ce elle sunt una lege pentru omu, dura lege, déro lege; asiá si: *pre voi va cadé sangele versatu allu innocetelú; pre mene va cadé si acesta sarcina*; *ce focu mai cadú pre bietii crestini; rosinea faptelorú unui filiu blastematu cade si pre**

parentele seu; *furi'a lui cadu pre bietulu copilla, care nu stricasse nemica*, etc.; sau cu insemnarea de a *persiste cu potere la cineva*: *toti cadura pre mene, ca se me insarcinu cu acea missione*; — in locu de *pre intra si asupr'a*: *asupr'a vostra cade respunderea*; forte desu apoi in locu de *pre cineva* intra locutionea *pre capulu cuiva*: *pre capulu meu va cade tota urg'a lui*; *pre capulu meu voru cade toti, ca se facu unu ce care mi repumna*; — β) a *cadé pre ceva*, cu insemnare de a *se pune cu totu d'in adensulu pre unu lucru*: *de unde mai inainte avea passione pentru limbe, acumu a cadutu pre matematica*; *neavendu alta demancare, cadura pre brendia*; — de aci locutionea: a *cadé pre urechile cuiva* = a fi in sarcin'a cuiva, ca se lu nutresca: *nu e destullu co am eu atati copilli de nutritu, ai cadutu si tu pre urechile melle*; — in locu de: a *cadé pre urechile, pre capulu unui omu*, etc., adeco in locu de a construi *unui omu* ca genitivu, se construe ca dativu, si se dice a *cadé unui omu pre capu, pre urechie*, etc., de unde se vede strins'a analogia de insemnare a lui *cadere* in aceste locutioni cu insemnarea ce are acellu-asi verbu in locutionile de la urmatoriu: e) a *cadé cuiva*: a) a veni cuiva ca folosu, ca parte de folosu, ca ereditate, etc.: *partea eredita de mamm'a d'in starea unchiului noue va cade dupo mortea ei; dupo ce era avutu, i mai cadu si una mare ereditate; mie, ca filiu, mi va cade pensionea tatalui meu*; — forte desu cu acesta insemnare in locutionile: a *cadé in parte cuiva, a cadé pre sem'a cuiva*; — β) a fi sau nu ammesuratu, accommodatu, etc.: *usioru ti cade se dici, déro greu ti cade se faci; greu ti cade se te vedi tradutu de amici; déco ti cade ce ti propunu, bene e; déco nu ti cade, si mai bene; vestimentulu nu ti cade bene, co e prealargu pentrutene*; — pentru locutioni ea: a *cadé cuiva pre urechie, a cadé cuiva uritu*, etc., vedi mai susu; de aci, cu intellessulu mai ideale de a *se cuveni cuiva dupo dreptu, de a sedé bene*: *tote alle tatalui cadu filiului*; — luat, in acestu casu, de regula, cu forma reflex-

siva, a *se cadé*, si ca impersonale, ca se esprema ide'a de *necesitate morale*: *nu se cade a luá panea filoru si a ua arruncá caniloru; nu se cade se ti bagi lengur'a unde nu ti ferbe oll'a; cade-se cu addeveratu se te fericimu pre tene, nascutoria de domnedieu; pentru asseminea fapta nu ti se cade lauda, ci mai vertosu defaima si punitiune; tie, Domne, se cade glori'a si inchnationea*; — de aci locutionea: *cumu se cade* = cumu cere detori'a, regul'a morale, legea in genere sau cuvenienti'a: *porta-te, cumu se cade; fui, cumu se cade; omu cumu se cade* = omu cu calitatile morali sau utili cerute; asiá si: *muiere cumu se cade, casa cumu se cade*, etc.; compara si in latin'a: *non cadit in virum bonum mentiri* = *nu se cade unui omu bonu a mentí*.

2. CADERE, s. f., actione si rezultat allu actionei de a *cadé*, mai in tote insemnarile verbului 1. *cadere*: *caderea corpuriloru in spatiu; caderea frundieloru, caderea omului in peccatu, caderea republicei, caderea armoniosa a periodeloru, caderea la betia, nu e in caderea nostra a judeca*, etc.

CADIMENTU, s. m., pl.-e, (compara ital. *cadimento*), cu intellessu analogu cu cellu ce are 2 *cadere* sau *cadentia*: *cadimentulu pretiului buccatoriu; casu cu formosu cadimentu, cadimentulu copilului ne a spariatu, cadimentulu frundieloru*, etc.

CADISIORA, s. f. (cu *di* nesiueratu), deminutivu d'in *cada*.

CADITORIU, -toria, adj. s., *cadens*; care cade: *frundie caditorie, stelle caditorie*.

CADITURA, s. f., *casus, lapsus; ruina*; 1. actione de a *cadé* sau mai bene rezultatu sau modu allu actionei de a *cadé*: *caditur'a apei de la mare inaltime produce unu scommotu ce se aude d'in mare departare; de vei mai cadé inco una caditura ca acesta-a se scii co n'ai se te mai scollu de diosu; a merge d'in caditura in caditura*; 2. déro mai desu cu insemnare concreta de *ceva cadutu*: a) proprie: *caditura de casa* = casa ce sta se cada in ruine; b) metaforice: *caditura de omu* = omu ce si a perdotu cu

totulu poterile; asiá si : *caditura de bou, de callu, etc.*

CADIU si *cadivu*, -á, adj., *cadivus*; despusu a *cadé*, care totu cade mereu : *callu cadivu*, (vedi si *caducu*).

CADIUTU, vedi *cadutu*.

CADIVU, vedi *cadíu*.

* CADMIA, s. f., *cadmia* (*καδμια*, ital. *cadmia*, franc. *cadmie*, numita asia de la cetatea grecesca Thebe, fundata de Cadmu, aproape de care se estragea *cadmia*); 1. oxydu de zincu de colore galbina sau rosiateca, numitu in speciale si *cadmia naturale*; 2. sublimatu sau funingine de oxydu de zincu, care, la topirea acestui metallu, se lipesce de paretii furnului sau coptoriului, numitu in speciale si *cadmia artificiale*; 3. sublimatu sau funingine de veri-ce altu metallu, care, la topirea metallului, se sublima si se prende de paretii furnului.

* CADMICU, -a, adj. (ital. *cadmico*, franc. *cadmique*); relativu la *cadmia* : *oxydu cadmicu*.

* CADMIFERU, -a, adj. (franc. *cadmifère*; vedi *cadmiu* si *ferere*); care contine *cadmiu*.

* CADMIU, s. m., (ital. *cadmio*, franc. *cadmium*); corpu simplu metallicu, mai asiá de albu ca si stamnulu sau cossitoriulu, luciosu, si care se estrage d'in mineri de zincu dissolute in acidu sulfuricu : *oxydulu de cadmiu este un'a d'in basile celle mai potenti*, (d'in acea-asi fontana cu *cadmia*).

* CADMIURA, s. f., (ital. *cadmiuro*, franc. *cadmiure*); nume genericu datu, in chymica, la veri-ce combinatione de *cadmiu* cu altu metallu.

CADRA, s. f., *quadra* (form'a feminina d'in *cadru*, derivate amendoue d'in *quatnor* = *patru*; in unele derivate d'in *quatnor*, conformu celloru espuse la litter'a C, II, 2, sonulu *c* = *q* a trecut in *p*: *paresime* = *quadragesimæ*; in altele inse, cumu in *cadra* = *quadra*, *cadru* = *quadrum*, *cartu* = *quartus*, etc., s'a passtratu *c* = *q* originariu; vedi si *cadru*); 1. proprie si in genere, figura sau forma inchisa de patru linie drepte; 2. de aci, prin metafora si in parte : a) cea ce inchide unu tabellu de pictura, unu specul

sau veri-ce asemenea : *cadr'a acestei imagine este de lemnu de ceru cu formose sculpture*; *cadruulu specleloru de lussu sunt sufflate cu auru*; b) de unde, prin una noua metafora : *imagine, icona, tabellu de pictura : toti paretii casei erau adornati cu cadre lucrate de cei mai boni artisti*; — de aci cu intellesu favorabile : *miere formosa ca una cadra*, sau cu intellesu defavorabile : *asiá de multu dressu a datu asta femina pre facia, asiá de multu negru a datu pre sprincene, in cátu pare una cadra reu lucrata*.

* CADRAGENARIU, -ia, adj., *quadragenarius* (vedi *cadragenu*); care coprende sau are *patru dieci* de ore cari unitati : *butoiu cadragenariu* = *butoiu ce coprende de patru dieci de ori una mesura ore care de licide*; *numeru cadragenariu* = *numeru compusu d'in patrudieci de unitati, numeru representatu prin semnele 40*; *omu cadragenariu* = *omu de patrudieci de anni*; — in acestu d'in urma intellesu, luat si ca substantivu : *unu cadragenariu* = *unu omu de patrudieci de anni*.

* CADRAGENU, -a, de regula in plur. *cadrageni*, -e, adj., *quadrageni* = *câte patrudieci*, casi *bini* = *câte doi*, (vedi *binu*); de aci *cadragenariu*, ca si *binariu* d'in *binu*.

CADRAGESIMA, s. f., vedi *cadragesimu*.

* CADRAGESIMALE, adj., (*quadragesimalis*); relativu la *cadragesima* cu insemnarea de *celle patrudieci de dille de ajuniu* : *ajuniu cadragesimale, rogationi cadragesimali, typiculu servitiului cadragesimale*.

* CADRAGESIMU, -a, adj., *quadragessimus*; allu patrudiecele, a patrudiecea; — ca substantivu femininu : a) cându se subintiellege *parte*, *cadragesima* = a patrudiecea parte d'in unu ce impartitu in patrudieci de parti ecali : *septe cadragesime* = *septe a patrudieci, septe d'in patrudieci de parti ecali alle unice*, cea ce prin numere s'ar esprime asiá : $\frac{7}{8}$; b) cându se subintiellege *di*, ajunu sau abstinencia intru adducerea a mente de celle patrudieci de dille in cari Mantuitoriulu ajunã in desertu, — déro

in acestu intellesu *cadragesima* trecu treptatu in *carresima*, si apoi in *parresima*, se dice inse de regula in plurariu : *parresime* : *antân'a Domineca d'in parresime*, a dou'a *Dominica d'in parresime*, etc.; acsa-asi numire de *parresime* se applea, pre a locurea, la diu'a d'in mediloculu *parresimeloru pasceloru*, adeco la *Mercuri'a d'in a patr'a septemana a a junului pasceloru* : *la parresime*, cu acestu d'in urma intellesu, *Românele au datin'a de a numerá ovale ce au strinsu in tempulu diumetatei scursa a parresimeloru*; — proverb : *Martiu d'in parresime nu lipsesce*, vorbindu de unu lucru ce se in templa regulatu la acellu-asi tempu, sau de unu omu care, fora se fia asteptatu sau inviatu, se afla nelipsitu undeva.

CADRANGLU, vedi *cadrangulu*.

CADRANGULARE, si

* CADRANGULARIU, -ia, adj., *quadrangulus* (d'in *cadru*=*catru*=patru si *angulu*=anghiu); cu patru anghiuri si *figura cadrangularia*; *figure cadrangularie sunt proprie numai celle cu patru laturi, cumu : cadratul, paralelogramulu, trapeziulu*, etc.; inse, prin estensione, se applica si la alte lucruri, cumu : *foia cadrangularia, piramide cadrangularica*=solidu cu sesse facie paralelogrammice, câte doue done paralele, d'in cari patru su laterali si doue servu de base, (vedi si *cadrangulu*).

* CADRANGULATU, -a, adj., *quadrangulatus*, (vedi *cadrangulariu*); munitu cu patru anghiuri.

* CADRANGULU, -a, *quadrangulus*, *quadrangulum* (compusu d'in acelle-asi elemente ca si *cadrangulariu*; unii au datu form'a : *patranghiu*, de unde apoi au formatu *patranghiulariu*, forma cu totulu inadmissibile); 1. cu patru anghiuri, care are patru anghiuri : *figura cadrangula*; 2. mai desu inse luat cu substantivu masculinu, *cadrangulu*, figura cu patru anghiuri, cumu e unu *cadratu*, unu *paralelogrammu*, etc.

* CADRANTE, s. m., *quadrans*; 1. a patr'a parte d'in *asse*, adco ceva mai multu de doi bani de ai nostri; 2. a patr'a parte d'in *libra*, adeco 24 drachme sau 81 de gramme metrice; 3. a patr'a

parte d'in unu ce orecare : *cadranțe de ora*, *cadranțe de circumferentia*=90 de grade, etc.

* 1. CADRANTARIU, -ia, adj., *quadrantarius*; de unu *cadranțe*, care e sau face unu *cadranțe* d'in ceva : *usura cadrantaria*=usura de 25 la centu, de ore ce 25 e *cadranțe* d'in unu centu.

* 2. CADRANTARIU, pl. -ie, *quadrantal*, *amphora*; mesura de capacitate de unu petioru cubicu in care intra 80 litre.

* CADRARE, v., *quadrare* (unii au introdussu *patrare*, *patratu*, in locu de *cadrare*, *cadratu*; vedi si *cadra*, *cadru*); 1. ca transitiyu : a) in genere, a dá forma de *cadra* sau *cadru*, a inchide cu patru linie derepte cari, prin imbinarea capeteloru lor, formédia patru anghiuri derepte sau de 90 de grade; b) in speciale : α) a taiá lemnu sau petre pentru constructione asiá ca faciele lor se presente forma de *cadra*; β) ca terminu de geometria, a construí una figura care se fia unu *cadratu geometricu* (vedi *cadratu* sub 2. ecivalente in superfacia cu alta superfacia marginita de linie curbe, (vedi si *cadratura*); γ) ca terminu de calculu, a face productulu unui numeru, multiplicandulu prin sene insusi : *a cadrá patru va se dica a lu multiplicá prin sene, asiá in câtu se facemu productulu sessesprediece*, adeco : $4 \times 4 = 16$; δ) ca terminu de arte militare, a despune unu corpu de militari pre patru linee, cari se imbina ca si laturile unei *cadra*; 2. ca intransitivu, a se accommodá, a se adaptá, a armonizá, etc.: *faptele telle nu cadredia neci de cumu cu dissele*.

CADRARIU, s. m., care face *cadre*; care assedia tabelle de pictura, spece, etc., in *cadre*.

* CADRATINU, s. m., (franc. *cadratin*); deminutivu d'in substantivulu *cadratu*, cu insemnarea de sub 2. b) e); de aci si : *semicadratinu* (vedi *semi*), diumetate de *cadratinu*.

* CADRATICU, -a, adj. (franc. *quadratique*); relativu la unu *cadratu* cu insemnarea de sub 2.; in speciale, relativu la unu *cadratu* mathematicu : *ecatione cadratica*, numita si *ecatione de gradu secundu*.

* CADRATIONE, s. f., *quadratio*; 1. actione de *a cadrá*; 2. ca concretu, ceva cadratu, figura cadrata.

* CADRATORIU, -ia, adj. s., *quadrator*; care *cadredia*, in insemnarea verbului *cadrare* de sub 1. : *bonu cadratoriu de petre, geometru cadratoriu* = geometru care cauta se cadredie cerculu.

* CADRATRICE, s. f., (franc. *quadratrice*); linia curba, cu care geometrii s'au servitu a adunje la *cadratur'a* approximativa a cercului si la trisectionea unui *trianglu*.

* CADRATU, -a, (introdussu de unii sub form'a *patratu*; vedi *cadrare*), *quadratus*; *quadratum*; participiu d'in *cadrare*, luat u mai vertosu cu insemnarile verbului de sub 1. : 1. ca adiectivu : *mese cadrate* = mese cu patru anghiuri, in opposetione cu *mese rotunde*; *usiele sunt de regula cadrate*; *petre cadrate* = petre lucrate pentru constructione cu facie marginite de linee derepte, cari se imbina in anghiuri derepte sau de 90 de grade; *numeru cadratu* = numeru multiplicatu prin sene : 25 este 5 *cadratu*, de ore ce $5 \times 5 = 25$; *ceta de militari cadrata*; *radecina cadrata* = numeru ce multiplicatu prin sene da unu altu numeru consideratu ca product u : 5 este *radecin'a cadrata a lui 25*, pentru ce $5 \times 5 = 25$; *anghiuri cadrate* = anghiuri derepte sau de 90 de grade, etc.; — prin metafora: *statura cadrata* = statura bene proportionata; *capu cadratu* = capu cu anghiulu faciale apprope dereptu, sau: capu care cugeta bene si sanetosu; 2. ca substantivu masculinu, *cadratu*, pl. -e : a) in genere, corpu cu un'a sau mai multe facie cadrate, adeco marginite de patru linee derepte, alle caroru capete, imbinandu-se, formedia anghiuri derepte si prin urmare ecali, cumu sunt superfaciele usieloru, unoru mese, etc.; b) in speciale : α) ca terminu geometricu : figura cu patru laturi ecali, alle caroru capete formedia, prin imbinarea lor u, patru anghiuri derepte si prin urmare ecali; β) ca terminu de calculu, product u allu unui numeru multiplicatu prin sene insusi; γ) ca terminu de arte militare, ceta de armati despusa pre patru linie,

alle caroru capete se imbina in patru anghiuri; δ) ca terminu de astrologia, posetione a doue astre departate de unu cadrante de cercunferentia sau de 90 de grade, posetione care, dupo astrologi, are una rea influentia; e) ca terminu de typographya, buccatella de ferru, pre care compositoriu lu despu ne litterele.

* CADRATURA, s. f., *quadratura*, (franc. *quadrature*, ital. *quadratura*); 1. actione si mai vertosu resultatu allu actionei de *a cadrá*; 2. in speciale : a) ca terminu de geometria, reducerea unei figure curbilinie la unu *cadratu geometricu*, (vedi *cadratu* sub 2, b) α), ecivalente in superfacia : *cadratur'a cercului, in particulariu, se considera ca una problema insolubile*; — prin estensione se dice si de evaluarea superfaciei figureloru rectilinie, pentru ce veri-ce superfacia se mesura cu unu *cadratu* ore care, luat u ca terminu de comparatione : *cadratur'a figureloru rectilinie se tine de geometri'a elementaria, pentru ce a-cesta cadratura se reduce la descompunerea acelloru figure in triangle*; b) ca terminu de astrologia, posetione a doue astre departate de unu cartu de cercunferentia, (vedi si *cadratu* sub 2, b) δ); c) pictura de ornamentu pre paretii unui edificiu de currendu spoiti, asiá numitul u *frescu*; d) buccati d'in mecanismulu unui orologiu, cari servu a pune in miscare limbele orologiuului.

* CADRIBASICU, -a, adj. (franc. *quadribasique*; vedi *cadru* si *base*); terminu chymicu : care coprende de *patru ori atata base catu acidu* : *sare cadribasica*.

* CADRIBINARIU, -ia, adj. (franc. *quadribinaire*; vedi *cadru* si *binu, binariu*); ca terminu de mineralogia, care resulta d'in *patru* decresceri in doue serie.

* CADRICAPSULARIU, -ia, adj. (franc. *quadricepsulaire*; vedi *cadru* si *capsula*); cu patru capsule, vorbindu de unu fructu.

* CADRICARBURA, s. f., (franc. *quadricearbure*; vedi *cadru* si *carbura*), *carbura* care coprende de *patru ori atatu carboniu*, catu intra in alta combinat ione chymica de acellu-asi genu.

* CADRICARINATU, -a, adj. (franc. *quadricariné*; vedi *cadru* si *carina*); cu patru carine.

* CADRICOLORU, -a, adj., (franc. *quadricolore*; vedi *cadru* si *colore*); cu patru colori : *passere cadricolora*.

* CADRICORNU, -a, adj. (franc. *quadrucorne*; vedi *cadru* si *2. cornu*); cu patru corne sau cu patru antene : *antilope cadricorna*; de acf ea subst. femin. plur. : *cadricorne* : a) familia de insecte aptere, cari au patru antene; b) mica familia de crustacee.

* CADRICOTYLEDONATU, -a, adj. (franc. *quadricotylédoné*; vedi *cadru* si *cotyledone*); munitu cu patru cotyledoni, vorbindu de unu embryone de planta.

* CADRICUSPIDATU, -a, adj. (franc. *quadricuspide*; vedi *cadru* si *cuspidé*); terminatu cu patru cuspidi sau acumene.

* CADRIDENTE, adj., *quadridens*, (vedi *cadru* si *dente*); cu patru denti sau acumene.

* CADRIDENTATU, -a, adj., (franc. *quadridenté*; vedi *cadridente*); munitu cu patru denti sau acumene, vorbindu de certe plante sau animali.

* CADRIDEGETATU, -a, adj., (franc. *quadridigité*; vedi *cadru* si *degetu*); munitu cu patru degete, vorbindu de certe plante, la cari petiolulu frunzieloru se termina cu patru foliore.

* CADRIDEGETIPENNATU, -a, adj., (franc. *quadridigitipenné*; vedi *cadru*, *degetu* si *penna*); se dice de una planta cu frundie, allu caroru petiolu se desparte in alte patru petiole munitu cu foliore, (vedi si *cadridegetatu*).

* CADRIENNALE si

CADRIENNE, adj., *quadriennalis* si *quadriennis*, (vedi *cadru* si *annu*); de patru anni, care dura de patru anni sau care revine d'in patru in patru anni : *serbator cadriennale*.

*CADRIENNIU, s. m., *quadriennium*, (vedi *cadru* si *annu*); spatiu de patru anni.

*CADRIFARIU, -ia, adj., *quadrifarius*; impartitu in patru : *dissertatione cadrifaria*; *planta cadrifaria* = planta cu frundie despuse in patru serie.

* CADRIFASCIATU, -a, adj., (franc. *quadrifascié*; vedi *cadru* si *fascia*), cu

patru fascie de diferite colori; vorbindu in specie de certe insecte cu patru verge de colore diversa : *musca cadrifasciata*.

* CADRIFIDU, -a, adj., *quadrifidus*, (franc. *quadrifide*; vedi *cadru* si *findere*); despicatu in patru, cu patru capete acuminate : *furca cadrifida*; — in botanica, applicatu la organe de plante, care aproape peno la medilocu suntu despartite in patru parti ecali : *calicele resedei este cadrifidu*.

* CADRIFINIU, s. m., *quadrifinium*, (vedi *cadru* si *fine*); limite intre patru proprietati, puntu limitariu intre patru terri.

* CADRIFLUU, -a, adj., *quadrifluus*, (*cadru* si *fluere*); care cura pre patru parti : *cadrifluulu riu*.

* CADRIFLORU, -a, adj., (franc. *quadriflore*, vedi *cadru* si *flore*); cu patru flori, vorbindu de certe plante.

* CADRIFOLIATU, -a, adj., (franc. *quadrifolié*; vedi *cadru* si *foliu*); cu patru folie : *inulu cadrifoliatu*.

* CADRIFOLIOLATU, -a, adj., (franc. *quadrifoliolé*; vedi *cadru* si *foliolu*); cu patru foliole, vorbindu de frundiele certoru plante, cari su compuse d'in patru foliore.

* CADRIFOLIU, s. m., (*quadrifolium*); planta cu patru foie pre acellu-asi peduncul, varietate de trifoiu.

* CADRIFORU, -a, adj., *quadriforis* (franc. *quadriforé*); cu patru orificie sau cu patru valve : *usia cadrifora* = *usia* cu patru valve sau aripe; — substant. femin. plur. *cadrifore*, familia de conchilie d'in ordinea cirripediloru, allu caroru coperclu are patru valve.

* CADRIFORME si

CADRIFORMU, -a, adj., *quadriformis* (*cadru* si *forma*); cu patru forme; — applicatu, in speciale, la cristalle, cari unescu in sene patru forme insemnate, cumu e cubulu.

* CADRIFRONTE, adj., *quadrifrons* (vedi *cadru* si *fronte*); cu patru frunti sau facie : *cadrifrontele arcu de triumfu*; — applicatu in speciale, lui Janu, care, ca dieu allu annului, presiede celloru patru tempuri, considerate ca patru facie alle annului.

* CADRIGA, s. f., *quadriga* sau *qua-*

drigæ (contractatu d'in *cadrijuga*; vedi *cadrijugu*); carru sau carrutia la care se afla injugati patru cai, patru asini, patru muli, patru boi, etc.; — carru magnificu, carru de triumfu, si in speciale, carrulu sorelui; — patru cai injugati a laturea; — moneta pre care se afla imaginea Victoriei care conduce unu carru, la care tragu patru cai. (*Catrig'a*, desi trassa de patru cai injugati a laturea, erá inse numai cu doue rote, si de acea-a *cotiga* alju nostru pote se fia venitu d'in *cadriga*, transformatu antaniu in *catriga*, sau mai bene redussu la forma mai originaria, pentru co *t* este mai primitivu de câtu *d* [vedi *cadru*]; apoi prin caderea lui *r* si intunerecarea lui *a* in *o*, a adjunsu la form'a *cotiga*).

* CADRIGALE, adj., *quadrigalis*; relativu la *cadriga*.

* CADRIGAMU, -a, adj., *quadrigamus* (d'in *cadru* si *γάμος* = nunta); de a patr'a ora insoratu.

* CADRIGARIU, s. m., *quadrigarius*; care mena caii unei *cadrige*; care fabrica *cadrige*.

* CADRIGEMINU, -a, adj., (vedi *cadru* si *geminu*); de patru ori geminu: *tubercule cadrigemine* = franc. *tubercules quadrijumeaux* = patru tubercule ce stau pre medull'a allongata.

* CADRIGULA, s. f., *quadrigula*; deminutivu d'in *cadriga*.

CADRIGUTIA, vedi *cadrigula*.

* CADRIJUGU, -a, adj., *quadrijugus*, (vedi *cadru* si *jugu*); la care sunt injugati patru jugani: *cadrijugulu carru allu sorelui*; *cadrijugii jugani* = patru jugani injugati a laturea; *cadrijuga lupta* = intrecere facuta cu carre, la cari sunt injugati patru jugani.

* CADRILATERALE, adj., (*quadri-lateralis*; vedi *cadrilateru*, cumu si *cadru* si *lature*); care presenta patru laturi; care se face in patru sau d'in patru laturi sau parti: *conventione cadrilaterale* = conventione facuta de patru parti interessate.

* CADRILATERU, -a, adj., *quadrilaterus*, (vedi *cadru* si *lature*), cu patru laturi: *figura cadrilatera* = figura catrangula; — ca substantivu masculinu, *ca-*

drilateru, cu acea-asi insemnare ca si *catrangulu*, pentru co una figura cu patru anghiuri are de neapperatu si patru laturi; — substantivu femin. plur.: *cadrilatere*, tribu d'in famili'a crustaceoloru decapode, cari au testulu aprobe cadratu.

* CADRILITTERU, -a, adj., (franc. *quadrillittère*; vedi *cadru* si *littera*); cu patru littere, care coprende patru littere: *radechine de cuvente cadrillitere*.

CADRILLA, s. f., vedi *cadrillu*.

CADRILLARE, v., *quadra describere vel pingere*; *quadris lapideis vel ligneis munire*; a formá *cadrille*, a muni cu *cadrille*, in intellessulu cuventului *cadrillu* de sub l. si anume: a) a trage pre una charteia sau pre una tabla linie, cari se taia si formedia *cadrille*: *anteriu cadrillatu*; *mi placu stofele cadrillate*; b) a trage pre una stofa verge de colore diferita de a fundului stofei, cari verge se taia de asemenea perpendiculariu si formedia *cadrille*; c) a podi cu *cadrille* de petra, de lemnu: *podelle cadrillate*.

CADRILLATU, -a, part. d'in *cadrillare*.

CADRILLATURA, s. f., actione si resultatu allu actionei de a *cadrillá*.

CADRILLIONE, s. m., (franc. *quadrillon*; d'in *cadru* si *millione*), ca si *billione* d'in *bi* si *millione*); una mie de trillioni, sau una mie de ori un'a mie de billioni.

CADRILLU, s. m., (si f. *cadrilla*, ca deminutivu d'in *cadra*, precumu *cadrillu* este deminutivu d'in *cadru*; vedi *cadru*); *quadrum*, *quadra*, *quadru*; *saltationis vel ludicri certaminis genus* (compara si franc. *quadrille*, ital. *quadriglia*); l. proprie, *cadru micu* sau *cadra mica*, *cadratu pucinu spatiosu*, mice obiecte ce presenta *facia* sau *facie* marginite de patru linie ce se taia in patru anghiuri derepte sau de 90 de grade, cumu, de essemplu: a) *cadratele* formate pre charteia sau tabla prin linie ce se taia perpendiculariu; b) *cadratele* formate pre tessutur prin vergele de colore diversa de a fundului materiei, cari se taia de asemenea perpendicularie; *cadratele* de lemnu sau de petra, cari intra la po-

delle; c) *cadratele* rosie de pre una d'in celle cinci specie alle unui corpu de carti de jocu, cari reu s'au dissu si se dicu de unui *caró*, dupo franc. *carreau*, trassu d'in latinesc. *quadrellum*, de unde si *cadrilla*; decátu *caró* cu multu mai bona este numirea de *toba*, ce poporulu aplica la *cadratele* in cestione; 2. prin metafora : a) modu de saltatu, asiá numitu, pentru co saltatorii lu salta, formandu *cadrate*; de aci : b) canteculu, dupo care se salta acestu jocu; c) jocu de omeni callari, cari facu una lupta simulata; — turma de callari, cari facu acesta lupta.

* **CADRILOBATU**, -a, adj. (franc. *quadrilobé*; vedi *cadru* si *lobu*); munitu cu patru lobi, despartitu in patru lobi.

* **CADRILUNULATU**, -a, adj. (franc. *quadrilunulé*; vedi *cadru* si *lunula*); insemnatu cu patru macule de form'a lunulei, cumu, de esemplu, *coccenill'a*.

* **CADRIMANU**, -a, adj., *quadrimanus* (franc. *quadrimane*; vedi *cadru* si *mana*); proprie, cu patru mane, appecatulu inse, in speciale, la insecte, cari au *patru tarsi* dilatati; de unde ca substantivu femin. plur. *cadrimane*, sectione de insecte d'in tribulu carabiceleloru, ai caroru masculi au cei patru tarsi anteriori dilatati.

* **CADRIMATU**, s. m., *quadrimatus*, (vedi *cadrimu*); etate de patru anni.

* **CADRIMEMBRE** si

* **CADRIMEMBRU**, -a, adj., *quadrimembris* (*cadru* si *membriu*); cu patru membre, si in speciale cu patru petiore.

* **CADRIMESTRE** si

* **CADRIMESTRU**, -a, adj., *quadrimestris* si *quadrimestrus*, (vedi *cadru* si *mese* sau *mesu*); de patru lune, care tine patru lune; — ca substant. masculinu, *cadrimestru*, spatiu de patru lune sau a treia parte d'in unu annu.

* **CADRIMU**, -a, adj., *quadrimus*, (vedi *cadru*); de patru anni: *cadrimulu juganu*.

* **CADRINGENTENARIU**, -ia, adj., *quadringentenarius*, (vedi *cadru* si *centu*); de patru cente, care numera patru cente de unitati orecari, si in speciale, patru cente de anni: *numeru cadringentenariu*, *arbore cadringentenariu*.

* **CADRINGENTENU**, -a, de regula in plur. *cadringenteni*, -e, adj., *quadringenteni*, (vedi *cadru* si *centu*); câte patru cente.

CADRINGENTESIMU, -a, adj., *quadringentesimus* (*cadru* si *centu*), patru centesimu : *noue-dieci de cadringentesime* = $\frac{90}{100}$, (vedi si *cadragesimu*).

* **CADRINOMIU** (mai pucinu bene : *cadrinomu*; vedi si *binomiu*); s. m., (ital. *quadri-nomio*, franc. *quadri-nôme*); cantitate compusa d'in patru termini despartiti prin semnele: (+) sau (—), cumu: $3+4-7+8$; $a+b+4a-3a$

* **CADRINOCTIU**, s. m., *quadri-noctium* (*cadru* si *nocte*); tempu de patru nopti.

* **CADRIPARTIRE**, v., *quadri-partire* (*cadru* si *parte*); a impartí in patru : *pane cadripartita*, *discursu cadripartitu*; *calicele cadripartitu allu gentianei*.

* **CADRIPARTITIONE**, s. f., *quadri-partitio*; actione de a *cadripartí*.

* **CADRIPARTITU**, -a, part. d'in *cadripartire*.

CADRIPENNE, si

* **CADRIPENNU**, -a, adj., (franc. *quadri-penne*; vedi *cadru* si *penna*); cu patru aripesau patru parti analoge aripeloru; — de aci ca substant. femin. plur. : *cadri-penne*, sectione de insecte cu patru aripe.

* **CADRIPETALU**, -a, adj., (franc. *quadri-pétale*, vedi *cadru* si *petalu*); cu patru petale.

* **CADRIPLUMBICU**, -a, adj., (franc. *quadri-plombique*); appecatulu la sari, cari coprendu de patru ori atâta base, câtu acidu : *nitritu cadriplumbicu*.

* **CADRIPUNTATU**, -a, adj., (franc. *quadri-punctué*; vedi *cadru* si *puntu*); insemnatu cu patru puncte colorate : *tannulu cadripuntatu*.

* **CADRIREME**, adj., *quadriremis* (*cadru* si *remu*); cu patru remi sau cu patru serie de remi : *cadriremea barca sta se se cofunde*; — ca substan. femin. *cadrireme*, -a, nave cu patru serie de remi.

* **CADRISELENITU**, s. m., (franc. *quadri-sélénite*); nume datu, in chymica, la una sare, care coprende de patru ori mai multu acidu *seleniosu* de câtu base.

* **CADRISULCU**, -a, adj., (franc. qua-

drisulce; vedi *cadru* si *sulcu*); despicatu in patru, vorbindu in speciale de unghi'a certoru mammifere; de aci ca substantivu femin. plur. : *cadrisulce*, familia de animali mammifere, a caroru unghia este despicata in patru, cumu hipopotamulu.

* CADRISULFURA, s. f., (franc. *quadrifure*; vedi *cadru* si *sulfure*); nume datu, in chymica, la una *sulfura*, care coprende de patru ori atata *sulfure*, cata se afia in altu compositu d'in acelle-asi elemente.

* CADRIVALVU, -a, adj., (franc. *quadrivalve*; vedi *cadru* si *valu*); cu patru valve, cumu e capsul'a epilobului.

* CADRIVIU, s. m., *quadrivium*, (d'in *quadrus* = *cadratu* si *via* = *calle*); res-cruce formata de patru drumuri, locu unde se intelnescu patru drumuri; — prin metafora, 'celle patru ramure in cari cei vechi impartieau studiulu mathematicelor in scolele publice, adeco : *arithmetic'a*, *geometric'a*, *astronomic'a* si *music'a*.

* CADROXALATU, s. f., (franc. *quadraxalate*); nume datu, in chymica, la una sare, care coprende de patru ori mai multu acidu decatu unu *oxalatu* simplu.

* CADROXYDU, s. m., (franc. *quadr oxyde*, vedi *cadru* si *oxydu*); oxydu care coprende de patru ori mai multu *oxygeniu* de catu altu compositu d'in acelle-asi elemente.

CADRU, -a, adj. s., *quadrus*; *quadra*, *quadrum* (vedi si *cadra*); 1. adj., care e marginitu de patru linie derepte, cari se taia in patru anghiuri derepte, aproape synonymu cu *cadratu* : *figura cadra*; *petra cadra* = *petra* cu facie cadre; *terminu de mosta cadru*; *numeru cadru* = *numeru cadratu*, etc.; — prin metafora, bene regulatu si ordinatu, symmetricu, proportionatu, armonizatu, etc. : *perioadele acestui autoriu sunt compuse d'in parti cadre si symmetrice*; 2. subst., a) femin. *cadra* (vedi acestu cuventu, pre longa care se subintellege *figura*); b) masculinu, *cadru*, plur. -e, (subintelle-gundu *lucru*), si prin urmare cu intellessu mai estensu decatu allu forme

feminine, cumu : a) ca si *cadra*, cu insemnarea de forma *cadra* de lemn sau de metallu, in care se pune unu tabellu de pictura, unu speclu, unu ochiu de vitru, etc.; b) ochiu de vitru, petra de forma *cadrata*, *cadrate* trasse pre charteia, pre stofe, formate pre muri, pre tavanele caselor, etc.; c) applicatu si la ceva, care nu are forma *cadrata*, deo care coprende si contine altu ceva, lu margenesce, si chiaru la spatiulu copresu intre acelle limiti : *in strimutul cadru allu unei gradine nu potu intrá fluvie si riu*; d) in intellessu mai ideale : *cadrule unei compositiune* = *intenderea ce cauta se se dee partiloru compositiunei*, ammesuratu cu scopulu si ideele ce are cineva in vedere; *cadrule unei armate* = *diversele divisiuni alle armatei* : *unu capitaniu*, *locotenentii*, *sublocotenentii si caporalii formedia cadrule sau cadrule unei companii*; *cadrule administratiunei sunt formate de functionarii administratiunei insesi*; *aceste cadre se potu largi sau strimta, dupo cumu se applica mai multi sau mai pucini functionari*.

* CADRUMANU, -a, adj., *quadrumanus*, (franc. *quadrumanus*; d'in acelle-asi elemente ca si *cadrimanu*); cu patru mane, vorbindu de animali, cari au mane ca alle omului si petiore assemini manelor : *mimutiile sunt cadrumane*; — ca substant. femin. plur. : *cadrumane*, ordine d'in classea mammiferelor, alle caroru patru membre estreme se termina cu una mana, si cari se apropia mai multu de omu.

* CADRUPEDE si

* CADRUPEDU, -a, adj., *quadrupes* si *quadrupes*, (*cadru* si *pede*); 1. ca adiectivu, care are patru petiore, cumu boulu, callulu, cerbulu, etc.; in intellessu mai largu, care de si n'are patru petiore, face inse si d'in mane petiore, si ambla ca pre patru petiore : *cadrupedi prunci*; 2. ca substantivu, animale cu patru petiore, si de aci in plur. *cadrupedi* sau *cadrupede*, sectione d'in classea mammiferelor, cari au patru petiore, nascu feti viui si i nutrescu cu lapte.

* CADRUPLARE, v., *quadruplare*, (franc. *quadrupler*; vedi *cadruplu*); a face de patru ori mai mare, a impatri: *vomu cadruplá numerulu 5, facundulu de patru ori mai mare, adeco 20; venitul mosieloru s'a cadruplatu.*

* CADRUPLATORIU, adj. s., care *cadrupla*.

* CADRUPLICARE, v., *quadruplicare*, (*cadru* si *plecare* sau *plicare*); a face in patru, a impatri, a face de patru ori mai mare, (vedi si *cadruplice*).

* CADRUPLICATIONE, s. f., *quadruplicatio*, actiune de a *cadruplicá* sau rezultatu allu acestei actiune.

* CADRUPLICATORIU, *-toria*, adj. s., *quadruplicans*; care *cadruplica*.

* CADRUPLICE, adj., *quadruplex*, (vedi *cadruplicare*); de patru ori mai mare, impatritu, (vedi si *cadruplu*).

* CADRUPLU, *-a*, adj., *quadruplus*; de patru ori mai mare sau mai multu, impatritu; — ca substantiv, *cadruplu-lu* = *quadruplum*, cantitate d'in acellu-asi lucru impatrita sau de patru ori mai mare; — *cadruplu* difere, in intellesu, de *cadruplice*, cumu diferu si *simplu*, *duplu*, *triplu*, *decuplu*, *multiplu*, etc., de correlativele lor *simplice*, *duplice*, *triplice*, *multiplice*; totu asiá diferu si derivatele d'in unele: *duplicare*, *triplicare*, *cadruplicare*, etc., de derivatele d'in celle alte: *duplare*, *triplare*, *cadruplare*, etc., pentru aceste diferentele vedi suffissele *plice* si *plu*.

CADUCEATORIU, *-toria*, s., *caduceator*; care porta unu *caduceu*; cellu ce merge ca oratoriu sau deputatu la inimi spre a se intelege asupr'a pazei sau altoru cestiuni.

CADUCEATU, *-a*, s., *caduceatus*; cellu munitu cu unu *caduceu*, spre a poté merge la inimu, fora tema de a patí ceva.

CADUCEU, s. m., *caduceus*; verga de luru sau de olivu infasciorata cu doi serpi, cari stau cu capetele facia in facia, fora se dee neci unu semn de inimitetia; Mercuriu, nuntiulu dieiloru, portá acesta verga, candu mergea, ca tramissu, se impaze pre omenii ce belligerau; oratorii de paze, ambassatorii, etc., inco

portau in mana unu *caduceu*, care i apperá de veri-ce violentia d'in partea celoru, la cari mergea pentru paze sau alte interese; si astadi *caduceulu* este simbolulu pazei si allu commerciului.

* CADUCIFERU, *-a*, *caducifer*; care porta *caduceu*: *caduciferulu Mercuriu*.

CADUCITATE, s. f., (*caducitas*); *caducum*; calitate sau stare de *caducu*, in celle mai multe d'in insemnarile acestui cuventu: *caducitatea vietiei omenesci, legatulu ce ti s'a lassatu de unchiu teu este atensu de caducitate; mare e caducitatea calicelui macului; caducitatea este aproape de decrepitudine; caducitatea casei face se scada multu pretiulu locului, pre care este edificata casa*.

CADUCU, *-a*, adj., *caducus*; (d'in aceea-asi radecina cu *cadere*, *cadaveru*, etc.); 1. proprie si in genere, despusu a *cadé*, pornitu a *cadé*, aproape de *cadere*, in *decadere*, *cadutu*: *frundie caduce; vii'a de via d'in natur'a sea e caduca; omu caducu* = omu ce totu cade, despusu la *cadere*, si in speciale, omu epilepticu; de aci, *reu caducu* = *morbu caducu* = *epilepsia*; 2. metaforice si in parte: a) fragile, peritoriu, debile, currendu trecutoriu: *flore caduca e formosetia; caducu e omulu si caduca e glori'a lui*; b) cu totulu *cadutu* d'in poteri, forte betranu, in allu doile periodu allu betranetiei, dupo care vine allu treile, in care cineva e *decrepitu*: *betranu forte si caducu e tatalu meu*; — de aci appecatatu si la lucruri pre calle de *cadere*, appropriate de ruina: *casa forte vechia si caduca*; c) vobindu de unu legatu, una ereditate, etc., nullu, invalidu, perdutu, etc., pentru cellu cui se cadea, d'in cauza co nu s'au observatu certe formalitati: *donatione caduca, legatu caducu, bonuri caduce*, etc.; d) *membrana caduca* = un'a d'in membranele ce infasciora fetulu in pantece; *denti caduci* = primii denti ai viteloru, cari cadu in junetia si in locule cresc altii; — appecatatu la parti sau organi de alle planteloru, va se dica: *care nutine in tota viet'a plantei*; cumu: *calicele macului e caducu, pentru co cade dupo desvoltarcea florei; stipulele inco sunt caduce in mai multe specie de flori*,

CADUTIA, s. f., deminutiv d'in *cada* (vedi si *cadisiora*).

CADUTU, (cu unu *i* mai multu : *ca-diutu*; vedi l. *cadere*); part. d'in *cadere* cu tote insemnarile acestui verbu : *lappus*, *collapsus*, *caducus*; *viribus casus*; *effectus*; *deminatus*, *demissus*, *corruptus* *abjectus*, *villus*; *debitus*, *conveniens*, *par*, etc. : *arbori caduti*, *frundia caduta*, *case cadute*, *militari caduti in bataia*, *cai caduti*, *pretiu cadutu*, *muiere caduta*, *cu cadut'a onore*, *celle cadute voue vi se voru dá*, etc.; — *cadutu d'in ceru*, appecatu la unu omu, va se dica : sau omu care, intr'una mare si grea nevoia, ca priu una rara favore a lui Domnedieu, vine in adjutoriu in momentulu oportunu; sau, *ca si omu picatu din ceru*, omu de rara bonitate, omu excellente; sau, in fine, omu cu totulu strainu de celle ce se petrecu in loculu, unde se afla : *nu scie nemica d'in celle ce se petrecu in giurulu lui*, *ca si cumu ar fi cadutu d'in ceru*; *eramu perdati*, *de nu venieaitu in acellu momentu*, *ca si cumu ai fi cadutu d'in ceru* pentru noi; *ce atát'a mundria pre tene*, *ca cumu ai fi cadutu d'in ceru*.

CAFEA (pronuntia : *café-a*, ca *idé-a*, nu *cafeá*; despre *cafeá*, plur. *cafelle*, vedi la art. *cafella*), s. f., plur. *cafee*, *coffea* arabica lui Linneu; l. genu de arborellu d'in famili'a rubiaceeloru, pentandria monogynia lui Linneu, originariu d'in Arabi'a, care oreste inaltu de septe peno la diece metre, alle cui ramuri sunt totu de un'a verdi, oppuse si aggrumurate in cacume de forma pyramidale, allu cui fustellu e dereptu si alle cui frundie oppuse oblunghe, verdi inchise si splendide producu, la subsuar'a loru, flori albe si odorose, d'in cari nascu in currendu bace rosie, assemini cu ceresiele; aceste bace continu doue sementie sau grauntie, numite si elle *cafea* sau *grauntie de cafea*; se destingu trei varietati de *cafea* : *cafe'a de Moc'a* sau de Arabi'a, cu granutiele mice si rotunde; *cafe'a de Martinic'a*, cu granutie verdastre si de marime media; *cafe'a de Mascaren'i'a* sau de *Burbone*, cu granutie mari si galbinastre; — in acestu intellesu form'a masculina, *cafeu*, ar fi de preferitu, ca mai conforma

cu analogiele limbei nostre; éro form'a feminina, *cafea*, s'ar applecá mai bene la urmatoriele insemnari : 2. fructu allu arborellulu *cafea*, granutiele acestui fructu, etc. : *a*) fructulu cafeei, baca de form'a si marimea unei corne, care la inceputu e de una formosa colore rosia deschisa, éro, candu adjuge la deplena maturitate, iea una colore ce bate in negru, si coprende doue granutie lepite unulu de altulu; *b*) granutia sau boba trassa d'in bacc'a fructului de *cafea*; granutiulu de *cafea* cruu este lipsitu de verice odore placuta, si are una sapore erbacea pucinu lingusitoria pentru gustu; déro chiaru in acesta stare *café'a* possede virtuti febrifuge; — de regula, in acestu intellesu, *cafea* se iea, ca *silente*, *fasole*, etc. cu sensu collectivu : *cafea de Moc'a*, *cafea de Martinic'a*; *a frige cafea*, *a maciná cafea*; *faci'a cafeei* = colore ca a cafeei fripta : *nu mi placu stofele de faci'a cafeei*; — de aci : *c*) diverse preparate d'in granutie de *cafea* : *cafea cu lapte*, *a bee cafea*; *cafea negra* = *cafea* fora lapte; *cafea turcesca* = *cafea* nelimpedita de residuulu farinei de *cafea*, in opposetione cu *cafea nemtésca*, care e stracurata si limpedita de acellu residuu; *inghiaoiata de cafea*, *farinata de cafea*; *essentia de cafea* = principiu aromaticu estrassu d'in *cafea* si concentratu sub forma de licidu; — insemnarile de sub *a*) *b*) si *c*) sunt celle la cari cuventulu *cafea* se applica ca mai bene; form'a *cafella* = *cafea* este, in aceste casuri, asiá de impropria, cumu ar fi si *cafea* in frasi ca : *a bee una cafea*, *a bee mai multe cafee*, etc.; in locu de : *a bee una cafella*, *mai multe cafelle*, (vedi *cafella*).

CAFEARIA, s. f., 1. multime de *cafea*; 2. arte, stabilimentu sau desposetione de *cafeariu*.

CAFEARIU, s. m., 1. cellu ce cultiva si prepara *cafea*; 2. cellu ce vende *cafea*; 3. cui place multu a bée *cafea* (compara *fasolariu* = cui place fasolea) (vedi si in Glossariu *cafegiu*).

CAFEATU, -a, adj. s., 1. proprie participiu d'in unu verbu *cafeare*; ammostecatatu, preparatu cu *cafea* : *remediulu cafeatu*, *una gelatina cafeata*; 2. ca sub-

stantivu : a) feminivu, *cafeata*, buccata preparata cu *cafea*; b) masculinu, *cafeatu*, compositu chymicu, sare produssa prin combinationea *acidului cafeicu* cu una base.

CAFETU (reu : *cafenetu*), s. m., locu plantatu cu *cafei* sau *arborei* ce dau *cafea*.

CAFICU, -a, adj., de *cafea*, provenitu d'in *cafea*: *acidu cafeicu* = acidu estrassu d'in *cafea*.

CAFENA, s. f., vedi *cafeinu*.

CAFEINU, -a, adj., de *cafea*, care vine d'in *cafea*: *bacca cafeina*; — ca substant. femin., *cafeina* (subintelligundu : *essentia, substantia*), unulu d'in celle doue principie alle granutiului de *cafea*, care se desvolta prin *torrefacere* sau *frigere*, si care, deco *cafe'a* se frige prea tare, asiá in cátu se arde, despare si se perde, carbonisandu-se.

CAFEIU, -ia, (reu *cafeintu, cafenia*, pentru eo colorea, ce se desemna prin acestu cuventu, nu este ca a *cafenei* sau *cafenellei*, ci ca a *cafeei fripta*); care are colore ca a *cafeei fripta*: *facia cafeia, panura cafeia, vestimente cafeie*.

CAFELLA (= *cafea*, pl. *cafelle*), s. f., 1. prin abusu, luat cu acea-asi insemnare ce are *cafea* sub 2. b, c): a *bee cafella negra, cafella cu lapte*, etc.; 2. proprie inse, cantitate de sorbitura preparata cu *cafea*, cáta se pune intr'una tassa sau altu vasu de beutu : *fa si addu atáte cafelle, cáte se adjunga la toti ospetii; a bee mai multe cafelle pre di*, etc.; — asiá déro, candu e vorb'a de intellesu collectivu, se dice bene *cafea*; si numai candu e vorb'a de una cantitate determinata de *sorbitura de cafea*, se dice bene *cafella*.

CAFELLUTIA, s. f., deminutivu d'in *cafella*.

CAFENA (*cafenella* = *cafenea*, plur. *cafenelle*, este numai unu deminutivu d'in *cafena*, luat prin abusu cu intellesulu acestui d'in urma cuventu), s. f., stabilimentu, in care se stringu omenii, ca se bea *cafea*, si prin urmare differitu de *cafearia*, care are si alte insemnari, ce nu are *cafena*, si care chiaru in insemnarea cea mai apropiata de a *cafe-*

nei, adeco in insemnarea de *stabilimentu unde se vende cafea*, totusi differe de *cafena*, intru cátu la *cafearia* se vende *cafea grauntie sau pisata*, remanendu ca cellu ce ua cumpere se si ua prepare si faca buna de beutu, éro la *cafena* se serve *cafea ferta*: a *deschide cafena, a tine cafena, a inchide cafena*, etc.

CAFENARIU, s. m., cellu ce are unu stabilimentu de *cafena*, differitu asiá déro de *cafeariu*; (vedi *cafena*, vedi si *cafegiu*, in Glossariu).

CAFENELLA, s. f., deminutivu d'in *cafena*, (vedi acestu cuventu).

CAFENETU, *cafentiu*; vedi *cafeetu, cafeiu*.

CAFEOMETRU, s. m., (vedi *cafea si metru*), instrumentu de mesuratu greutatea specifica a *cafeei*.

CAFEU, s. m., vedi *cafea*.

CAFEUTIA, s. f., deminutivu d'in *cafea* cu insemnarea de sub 2.

CAFICU, -a, adj., vedi *cafeicu*.

CAGLIARE, v., vedi *incagliare*.

CAGLIU, s. m., *coagulum*, (prin contractionea vocaliloru *oa* in simplulu a si prin taiarea lui *u* de longa *g*, a luat form'a *cagliu*, si, prin introducerea unui *i*, *cagliu*; apoi, in pronunti'a vulgaria, prin stramutarea lui *l* in syllab'a iniziale, se aude ca *chiagu*, éro in gur'a unoru-a, prin moiarea lui *l*, ca *chiagu* [= *kiagu*]; in celle alte limbe sorori : ital. *caglio*, isp. *cuago*, port. *coalho*, franc. *caillot* = deminutivu d'in *caille*, care a luat alta insemnare; — *coagulum* este derivatu d'in *coagere* = a *adduce impreuna, a aduna, a stringe, a condensá*, etc., asiá co *coagulum* = *cagliu* = *chiagu* insemna proprie : *ceva care stringe si condensa*, si de acf in speciale : *ceva ce face se se prenda laptele*); materia ce se prepara d'in suculu certoru plante, cumu e suculu laptosu allu galiului, allu ficului, etc., déro mai vertosu d'in laptele prensu d'in ventriculu animaliloru sugutorie, care serve a face se se prenda laptele, pentru ca asiá se se pota fabricá d'in acestu-a casiu, brendia, etc. : *cagliu de vitellu, cagliu de mnellu; cagliulu d'in ventriculu unui mnellu sau vitellu nu e de cátu laptele suptu de densii, care,*

dupo mortealorū, se prende si se condesa in ventriculu; — prin metafora: potere corporale, si de aci, stare bona in respectulu averei, avere bona, stare larga, etc.: *omū maulge totu laptele vaccei, ca se mai remana si vitellului, care e forte debile si are lipse de cagliu; de unde credeam co acestu callu erā se mora, acumu a inceputu se prenda si ellu cagliu si se se ingrasie; omu cu cagliu=omū cu bona dare de mana; a prende cagliu=a prende potere, a se inavutī.*

CAIEA = *caella*; vedi *caella*.

* CAIMANU, s. m., (ital. *calmano*, franc. *caïman*), lacerta alligator lui *Linneū*; genu de crocodilli d'in Americ'a sau d'in Afric'a.

CAIRELLU, s. m., deminutivu d'in *cairu*.

CAIRU, s. m., pl.-e, (*καίρος* = *tortu*, d'in *καίρειν*=*carere*=*a tunde*, *a peptenā* sau *scarmenā* lana, inū, etc.; vedi si *canura*, *caieru*, in *Glossariu*; — ital. *cairo*, franc. *caire*, cu insemnarea lui *cairu* de sub 2.); 1. in intellesu populariu: cantitate de stupa de inu, canepa, lana, etc., cāta se pune de una data in furc'a de torsu: *in ser'a acesta amu torsu trei caire de lana si unulu de canepa*; 2. in intellesu scientificu: scortia de *coccu indianu*, care se pote torce si tesse ca si stup'a de canepa.

CAISSA, s. f., *armeniacum malum*; fructulu *caissului*.

CAISSIU, -ta, adj., cu facia ca a *caisei copte*.

CAISSU, s. m., *armeniaca malus*; pomu care produce *caisse*.

* CAJEPUTU, s. m., (ital. si franc. *cajeput*); arbore ce cresce la Molute si d'in alle cui frundie se estrage unu oliu verdastru, cu odore resinosa si cu sapore petrunditoria, recomandatu de medici ca bonu pentru spasuri si mai vertosu pentru doreri de denti cariosi.

* CALAMAGROSTIDĒ, s. f., (ital., si franc. *calamagrostide*); genu de plante d'in famili'a gramineeloru arundinacee, cari tinu mediulu intre graminee si arundinacee.

CALAMARE, adj. s., (*calamaris*), *calamarius*; *calamaria theca*; 1. proprie,

relativu la *calamu*; 2. mai desu ca substant. femin., *calamare* (subintelleghendu *teca*); si de regula in plur. *calamari*, receptaclu de atramentu sau negretia de scrissu, cumu si de *calami*=condeie: *mai de multu cāti scieau carte, portau calamari la brānu; addu-mi calamari si charteia, ca se scriu una scrissore*; — se pote inse ca *calamare*, in acestu d'in urma intellesu, se fia in locu de *calamaria*, care in pronuntia s'a transformatu in *calamare*; apoi prin contractione in *calamare*; atunci *calamaria* ar fi formatu d'in urmatoriulu *calamariu*, si ar fi prin urmare identicu, in forma si in intellesu, cu lat. *calamaria (theca)*.

CALAMARIU, -ia, adj. s., *calamarius*, (vedi *calamu*); 1. ca adj., relativu la *calamu*; 2. ca substantivu: a) masculinu, *calamariu*, pl. *calamarie*, genu de moluscu d'in ordinea *calopodiloru*, *sepia loligo* lui *Linneū*, asiā numitu pentru co d'in sene scote una negretia, asseminea cellei de scrissu; b) femininu, *calamaria*=*calamaria theca* (vedi *calamare*); in acestu intellesu dictionariulu de Buda da si form'a masculina, *calamariu*, cu plur. in *uri*: *calamariuri*; la Macedoromani inco se dice sub form'a masculina, *calamariu*, si in plurariu cu forma mai bona: *calamarie*; de respinsu sunt inse formele: *calimariu*, *calimari*, ce se audū pre a locurea, (*calamare*, *calamari* sau *calamariu*, *calamarie*, sunt d'in acelle forme de genuina romanitate, cari atesta in modu peremptoriu, co inainte de ce slovele parentelui *Cyrrillu* se impusera ca una lepra limbei nostre, Romanulu a cautatu se scria cu litterele romane, formate cu licidu d'in *calamariu romanu*; cuventulu se afla nu numai in tote limbele *latino-ellenice*: ital. *calamajo*, isp. si provenc. *calamar*, vechiu grec. *καλαμάριον*, nou grec. *καλαμάρι*, alb. *calamar*; ci l'au imprumutatu si limbele slavice: vechiu slav. *kalamariū*, nou slav. *kallmar*, russ. *kalamar*, cum si maghiar. *kalamaris*).

* CALAMELLU, s. m., deminutivu d'in *calamu*, mai vertosu in insemnarea de *tabu oreccare* si de *flueru*..

* CALAMEU, -a, adj., (franc. *calamé*);

care se tine de *calamu*; de unde ca substantiv femin. plur. *calamee*, familia de plante, care are de tipu genulu *calamu*.

* CALAMIDE, s. f., (franc. *calamide*, d'in $\kappa\lambda\alpha\mu\omicron\varsigma$ = *Calamu* si $\sigma\iota\delta\omicron\varsigma$ = forma); care are forma de *calamu* sau *penne*; de aci ca substant. femin. plur. *calamidi*, familia de polypi, cari au corpulu asemine cu tiev'a unei penne.

* CALAMINA, s. f., (franc. *calamine*, ital. *calamina*); massa de silicatu de zincu, amestecata de regula si cu carbonatu de zincu, d'in care se estrage acestu metallu; — in medicina *calamina*, recomandata ca astringinte, porta numirea de *cadmia fossile*.

* CALAMINARIU, -ia, adj., (franc. *calaminaire*); care contine *calamina*: *pe-tra calaminaria*.

* CALAMINTHA, s. f., *calamintha* ($\kappa\alpha\lambda\alpha\mu\iota\nu\theta\eta$); genu de plante, melissa *calamintha* lui *Linneu*.

* CALAMINU, -a, adj., *calaminus*; de *calamu*.

* CALAMISTRU, s. m., *calamistrus*, (vedi *calamu*); 1. ferru cavu, asemine unui *calamu*, cu care se incretesce perulu: *a increti perulu cu calamistrulu*; 2. prin metafora, ornamentu essageratu si de reu gustu, vorbindu in speciale de ornamentele stylului.

* CALAMISTRARE, v., a increti perulu cu *calamistrulu* (de preferitu francescului *frisare* = *friser*): *peru calamistratu*; — prin metafora: *stylu calamistratu* = *stylu cu ornamente essagerate si de reu gustu*.

* CALAMITATE, s. f., *calamitas*, (dupo unii din *calamus* = *calamu* = paiu de ordiu, granu, etc.; dupo altii, in locu de *columitas* = destructione, ca oppusu la *in-columitas* = stare de integritate; déro si un'a si alt'a d'in aceste opinioni duce la acellu-asi resultatu, adeco co *calamitas*, ca terminu de agricultura, are inlessulu originariu de *destructione a buccateloruprin grandine, bruma, etc.*, asiá déro): 1. proprie, destructione a secerisiului, perdere a recoltei prin seceta, grandene, bruma, fortuna, etc.: *calamitatea seccetei domnesce de trei anni in terra; pretiulu buccateloru se maresce*

forte in tempuri de calamitati; — prin estensione applicatu si la alte lucruri de domeniulu agriculturiei: *pecurile at-tense de morbi contagiosi sunt calamitateca turmeloru intregi*; 2. metaforice, veri-ce reu mare, care cade: a) pre unu poporu, pre una terra intrega: *bellulu, pestea, choler'a sunt calamitati*; b) déro si pre unulu sau mai multi individi: *perdereca copiiloru si a averei furo calamitati, cari accelerara mortea bietului parente*.

CALAMITOSU, -a, adj., *calamitosus*; 1. activu, care adduce *calamitate* sau *calamitati*: a) proprie: *clima calamitosa buccatelororu, pamentu calamitosu vitiei de via*; b) metaforice: *bellu forte inversionatu si calamitosu, incendiu calamitosu*; 2. passivu, espusu la *calamitate* sau la *calamitati*, forte miseru: a) proprie: *venitulu acestei calamitosa mostia este, in toti annii, aplope de nemica*; b) metaforice: *omeni calamitosi, nu d'in a loru culpa, ci d'in capritiulu sortei*.

CALAMU, (reu *calmu*), s. m., pl. -i, *calamus* ($\kappa\lambda\alpha\mu\omicron\varsigma$; ital. *calamo*); 1. genu de plante cu fuste monocotyledone, simplu, netidu sau interruptu d'in intervallu in intervallu de nesce noduri, cumu, de essemplu, papur'a si arundinea sau tresti'a; 2. fustele sau parte d'in fustele unei asseminea plante, coprensa intre doue noduri; 3. obiecte facute d'in fustele *calamului*, cumu: a) condeiu de scrisu (vedi si *calamare, calamariu*); b) fineru de cantatu; c) tieva de depanatu; d) coda de sagetta, si, prin estensione, sagetta; e) coda de la unditia, si, prin estensione, unditia; f) arundine invescuta pentru presu passerii; 4. obiecte assemini cu *calamulu*: a) culmulu sau paiulu *gramineelororu*, paiulu de granu, de ordiu, etc.; b) surcellu sau altoiu; c) plante cu fustii assemini cu alle *calamului*, cumu: a) *calamu aromaticu*, planta d'in famili'a araceelororu, a cui radecina e aromatica si acra-amara; b) genu de plante d'in famili'a palmilororu, cu fusti forte lungi, flessibili si interrupti de noduri; d) *calamu scriptoriu* = si *calamu* de scrisu (vedi mai susu la 3. a), déro, in anatomia, si unu micu canale d'in

allu patrule ventriculu allu creierului, care sémena cu una penna de scrissu.

CALANTICA, s. f., vedi *calautica*.

CALAPODU, s. m., vedi *calapodu*.

†† CALARE, v., *calare* = καλεῖν = chiamare, strigare, etc. (vedi si *chii-ire* in Glossariu), radecina a cuventorloru; *calenda*, *colenda*, *colendare*, *calendariu*, *cliamare* = chiamare, *classe*, *classare*, etc.

* CALATHIDE, s. f., (ital. *calatide*, franc. *calathide*; vedi *calathu*); specia de inflorescentia, constituita d'in mai multe flori mice, une ori plana, alte ori redicata in forma de conu, si infasciorata de unu senguru calice formatu de bractee, cumu se pote vedé la tote speciele ce se tinu de famili'a compuseloror.

* CALATHIFORME si

* CALATHIFORMU, -a, adj., (ital. *calatiforme*; vedi *calathu* si *forma*); care are forma de *calathu*, vorbindu in speciale de parti sau organe de alle planteloror.

* CALATHU, s. m., *calathus* (καλαθος; franc. *calathe* si *calathus*); 1. la vechii Greci si Romani, vasu de nuelle, de papura sau de alta materia, strimtu la fundu si largu la gura, paneriu, canestru, etc.: *calathulu facea una parte insemnata in serbatorile celebrate, mai vertosu la Eleusin'a, in onorea Cererei; fetiorele de familia insemnata, ce portau calathulu pre capu sau pre unu patu asternutu cu flori, se chiamau canefore*; 2. in architectura, ornamentu de form'a calathului; 3. in zoologia, genu de insecte coleoptere.

* CALATORIU, -toria, adj. s., *calator*; *calatorius*, (vedi *calare*); strigatorin, chiamatoriu, si a nume, la anticii Romani: 1. *calatoriu publicu* = omu insarcinatu a chiamá inaintea magistratiloror pre cetatiani citati de acesti-a; 2. *calatoriu*, cellu ce pre longa unu collegiu sacerdotale, sau pre longa unu pontefice, essercitá functioni analoge cu alle unui *calatoriu publicu*: *sunt, dice Serviu, lucruri cari, facute in dille de serbatore, pangarescu serbatorea; si de acea-a ponteficiu, candu au se sacrifice, tramettu totu de una inainte pre calatorii sei, pentru ca, de voru vedé omeni lucrandu ceva,*

se i oppresca, ca nu prin lucrulu seu se pangaresca si ochii ponteficelui si ceremoniele sacrificiului; 3. prin estensione, servitoriu; — de aci *calatoria* = functione de *calatoriu*; *calatorire* = a fi *calatoriu*.

* CALAUTICA si *calantica*, s. f., *calautica* si *calantica*; coperimentu de capu pentru muieri, la vechii Romani, ca *meram'a* terraneloror române (d'in acea-asi radecina cu *calyptra*; vedi acestu cuventu).

CALBEDIA, *calbedire*, vedi *galbedia*, *galbedire*.

CALBETIA, *calbire*, *calbu*; vedi *calvetia*, *calvire*, *calvu*.

CALCA, s. f., turba, *magnus hominum*, *praesertim laborantium, concursus*, etc. (vedi pentru alte insemnari, in Glossariu *claca*, care nu e decâtu *calca*, prin stramutarea lui *l* d'in locu; la Italiani inco se afla cuventulu *calca* cu acellu-asi intellesu fundamentale, ce are si allu nostru *calca* sau *claca*, adeco: *multime de omeni strinsi in preuna*; ba inco ellu figuredia in frasi ca: *esser di calca, fatto a calca*, etc., in intellesu analogu cu alle nostre: *a fi de calca sau claca, facutu de calca*, etc.; cuventulu a essitu, d'in *calcare*, si a luat u insemnarea speciale de *multime asiá de mare de omeni strinsi la unu locu, in câtu se calca ore-cumu unii pre altii*; precumu si la francesi d'in *presser* = *indesare* s'a trassu *presse* = *multime asiá de mare de omeni strinsi la unu locu, incâtu se indesu unulu in altulu*; pre candu la Ispani acellu-asi cuventu a pastratu intellesu mai primitivu: isp. *calca* = *calle* = *locu calcatu*).

* CALCABILE, adj., *calcabilis*; care se pote *calcá*, pre care pote cineva *calcá* si amblá, fora tema de periclu.

CALCABURA (pre a locurea *calcabura*); *calcoltratus, colaphus*; proprie, daturu sau lovitura cu petiorulu, si de aci, bataia, trentire si calcare cu petiorele, maltractare rea: *a mancá calcabura* = a fi batutu si trentitu; *a dá calcabura cuiva* = a bate si trentí pre cineva; *vrei calcabura?* etc.

CALCANIORU (pre a locurea cu *calcanioru*), s. m., (*caloaneolum*); deminutivu d'in *calcaniu*.

CALCANIU (pre a locurea pronunțiatu cu *n* de totu moiatu : *calcâiu*), s. m., pl.-e, (*calcaenum*), *calx* (ital. *calcagne*, isp. *calcaño* si *calcanar*, port. *calcanhar*); 1. partea posteriore a petiorului omului, asiá numita, (vedi si 1. *calce*), pentru co pre dens'a *calcâmu* mai multu decâtu pre cea-alta parte a petiorului, luatú inse adesea si cu insemnarea mai estensa, cumu de essemplu tota partea de desuptu a petiorului sauasiá numit'a *planta* sau *talpa* : *a merge*, *a amblá a calca in calcanie sau pre calcanie*—a se miscá, redimandu-se numai *pre calcanie*; *a stá, a sedé pre calcanie*, a stá redimatu *pre calcanie*, déro si : a se lassá diosu, plecandu genuchiele, cu tota greutatea corpului, pre plantele petiorului; — proverb. si metaforice : *a dá calcanie*—a lovi cu calcaniulu : *a dá calcanie callului*, *ca se se misce mai iute*; *a dá cu calcaniulu*—*a dá cu petiorulu*, si acesta—a in doue insemnari bene destinte : antaniu absolutu, *a dá cu calcaniulu*—a lovi cu calcaniulu; allu doile cu obiectu personale : *a dá cu calcaniulu cuiva sau la ceva*—a-lu despretiá, a l'aruncá cu despretiu; *se nu dai cu calcaniulu neci lucrului ce ti ar paré ca mai de nemica, pentru co intr'una di poti avé mare lipse de densulu*; *a arretá calcaniele*—a intorce dosulu, a se pune pre fuga : *arreta-ti calcaniele mai currendu, si peri d'in ochii mei*; *a lovi pre cineva in calcanie*—a nu lu vettemá de locu, sau : a nu face nemica correspunditoriu scopului; *a jocá d'in calcanie*—a fugi la sanetos'a, etc.; 2. applicatu, prin metafora : a) la partea incalciammentului, ce sta sub *calcaniu* sau copere calcaniulu : a) la calci sau ciorapi : *a impletí calcaniulu ciorapului*; *rupi calcaniele calciloru, pentru co calci prea in calcanie*; ß) la botine, cibote, etc. : *mi s'a ruptu calcaniulu unei cibote*; — in acestu casu se dice si pentru cea-a ce pre a locurea se chiama *focu* : *pentru copii mici nu su bone incalciamentele cu calcanie*; *ca se arrette mai inalti, omenii menunti si facu incalciamente cu calcanie inalte*; b) la unghi'a posteriore a certoru paseri, numita pre a locurea si *pentene* :

calcaniulu cocosiului; 3. in intellesu rigorosu si scientificu, ossulu calcaniului, cellu mai mare ossu allu tarsului de forma cubica allongata, care correspunde cu *semilunariulu* de la mana : *apophyse mica a calcaniului*—apophyse laterale a calcaniului; *apophyse mare a calcaniului*, apophyse anteriore; — applicatu si la unu ossu d'in pulp'a petiorului callului.

CALCANU, s. m., pl.-e, *œdificii murus reliquis altior*; muru de edificiu mai inaltu decâtu cei alti muri (cuventu trassu d'in *calcare* cu insemnare de *dominare*, *inaltiare mai presusu*, (vedi 1. *calcare*).

1. **CALCARE**. v., *calcare* (ital. *calcare*, ispan. portug. si provenc. *calcar*); *violare*, *rumpere*, *frangere*, *transgredi*; *incedere*, *agere*, *levigare*, etc.; I. proprie, a pune, a apesá *calcea*, (vedi 1. *calce*) pre ceva : *a calcá pre molle, pre tare*; *a calcá in limu, in baliga*; a calcá pre unu *serpe*, *pre petioru, pre coda*; *n'a calcatu callulu pre petioru asiá de reu in cátu mi a strivitu petiorulu*; II. metaforice : 1. pentru diverse operationi sau effecte produsse prin *calcare* : a) a amblá, a strabate cu petiorulu : *multe drumuri am calcatu eu, déro mai reu drumu ca acestu-a inco n'am vedutu*; *locuri necalcate de petioru de omu*; b) cu intellesu si mai generale de *a merge*, *a amblá* : *nu ti mai calcu in casa, déco me maltractedi asiá*; *calca thai iute*; *ferice barbatulu care nu calca in callea peccatosiloru*; *a calcá in urmele cuiva*; *a calcá bene, a calcá reu*; *a calcá a lene, a calcá greu, a calcá usioru*; *a calcá in desertu*—*a calca in seccu*—franc. *faire un faux pas*, etc.; de aci : c) cu intellesulu si mai ideale de *a se portá*, *a se petrece*, etc.; *a nu calcá a omu de omenia*; *a calcá a popa*; asiá si celle mai multe d'in locutionile produsse sub b) au insemnare de a luá directione bona sau rea inportaresau in mersu : *nu mi place cumu calca acestu copillu, calca de totu reu*; *a calcu in seccu sau in desertu va se se dica nu numai : a calcá cu petiorulu, d'in neluarea a mente, asia cumu se fia in perichu de a cadé sau de a se vettemá, ci si : a incepe sau fini ceva reu, a nu*

avé successu sau essitu bonu si fericitu : nemica de ce m'appucu, nu mi esse bene; in tote calcu in seccu; — de aci si espressioni ca : a calcá cu dereptulu (petioru) = a incepe si finí cu fericire, in opposetione cu a calcá cu stangulu = a incepe si finí reu; a calcá in urmele cuiva = a l'imitá : filiu teu calca in urmele telle, etc.; d) a ammestecá, storce sau batuturí, a sferemá sau striví prin calcarea cu petiorele : a calcá lutu si balliga pentru lipitulu paretiloru; a calcá strugurii; a calcá lan'a, ca se se indese; a calcá fenulu, ca se se assiedie bene in carru; a calcá una cibota = a calcá calcaniulu unei cibote, a stricá sau scalcá; cãii au calcatu pre bietulu militariu asiá de reu, in câtu nu credu se mai traiesca multe dille; nu lassati vitele se intre in gradina, co calca si strica erb'a si florile; e) a fecundá, vorbindu de passeri : cocosii calca gainele; gainele, cari canta si calca, ca si cocosii, sunt, dupo credentia poporului, de reu auguriu; gainele necalcate de cocosiu nu dau ova fecunde.

2. applectatu cu multe d'in insemnarile de sub 1. si la fientie sau lucruri, cari nu au calci sau petiore : rot'a a calcatu reu pre bietulu crestinu; rot'a calca afora d'in drumu; rotele posteriori calca in urmele celloru anteriori; — in spociale, a calcá camesie, vestimente, etc., a le netedí cu ferrulu, care pentru acesta-a se si chiama ferru de calcatu; de aci espressioni ca : ferrulu nu calca bene, pentru co nu e destullu de caldu si greu;

3. a attinge greu, pre neasteptate, a vetemá, maltractá, etc. : a) a atacá pre neasteptate : Turcii ne calcassera in noptea trecuta; de acea-a vreamu se ne resbunãmu, calcandu-i si noi in poterea somnului; b) a invade si depredá : nein-cetatu barbarii calcau bieteles nostre terre; lotrii au calcatu, esta nopte, mai multe case, au calcatu chiaru baseric'a si pre popa; c) a appucá pre neasteptate, a merge subitu si inopinatu undeva sau la cineva, ca se lu prenda sau se lu cercetedie : omenii politiei au calcatu casele mai multoru individi, pre cari cade prepusu de conspiratione; ca se asti addeverulu de la densulu, calca lu intr'una di, candu

neci prin mente i ar trece; d) a se intende pre unu locu ce nu e allu seu, a occupá cu poterea si in contr'a dereptului : a calcá mosi'a cuiva, a calcá d'in loculu vecinului; — prin una metafora mai potente, se dice, in acestu intellesu, si cu obiectu de persona : a calcá pre cineva (subintellege : in ce e allu seu) : potentii nostri vecini ne au calcatu si ne calca continuu; de aci prin estensione : a calcá pre cineva in dereptulu seu = a calcá dereptulu cuiva, si absolutu, a lu calcá = a lu vettemá cumuva, a l'as-suprí, etc.; de aci : e) a attinge ce se cade a respectá in genere, a violá ce e inviolabile, si anume : a) a calcá in petiore cu despretiu, a trece preste legea religiosa, morale sau civile, bon'a cuvenientia, etc. : a calcá credentia, juramentulu, bon'a cuvenientia, cuventulu, legea, tractatulu, etc.; b) a vettemá in onorea sea, a batujocurí crudu, si de aci, a maltractá, a supperá sau offensá reu : m'au calcatu in petiore si m'au batujocuritu, cumu le au placutu; — a calcá pre coda (allusione la catusie, asiá de sensibili in coda) = a lu supperá forte reu, a l'attinge, cumu se dice, unde lu dore : neminea nu me calca impunitu pre coda; — a calcá in petiore este, in acestu intellesu, de nespusa energiá; de acea a calcá legea in petiore dice mai multu de câtu simplulu a calcá legea; coci pote calcá cineva legea si fora voi'a sea, ero cellu ce calca legea in petiore, face acesta-a d'in despretiulu ce are pentru lege; — 4. in insemnari de sub 3. se applica si la lucruri, cari semnifica relle mari ce cadu asupr'a cuiva pre neasteptate : m'a calcatu foculu, ne a calcatu deluviulu; ne calca nevoi'a, etc.; 5. cu intellesu analogu celui de sub 3. a) : a invinge, a suppone, a umilí, a opprime : a calcá sub petiore pre totu inimiculu si adversariulu; de aci espressioni ca : a calcá in gur'a lacomei = a invinge avariti'a si a dá ceva cuiva d'in allu seu, si, prin estensione, a face ceva ce nu i place, ce nu lu lassa anim'a se faca; a si calcá pre anima = a invinge fric'a naturale animei omenesci, a si luá, cumu se mai dice, anim'a in denti, si, in speciale, a spune cu li-

bertate si sinceritate cugetarea sea, invingundu veri-ce temere de consecen-tiele acestei libertati; 6. cu intellessu analogu cellui de sub 1. a) b) : a) a vení in parte cuiva, a se cuveni ca detoria banesca sau morale : *d'in aceste spese pre mine me calca se dau mai pucinu de câtu voi; câtu me calca se ieu cu asupra mi d'in detoria? pre parenti calca detori'a, se dee bona crescere fililoru loru;* b) a adjunge, a se suí, a insummá, a face, etc., vorbindu de valori : *banii ce ti amu impromutatu in diverse impregiurari calca la septe mii si mai bene de lei;* 7. ca reflexivu, *a se calcá*, cu insemnari analoge cu unele d'in collepeno ací descriisse : *gainele se calca*, sau pas-sivu : *gainele sunt calcate* (de cocosi), sau reciproc : *gainele se calca intre densele, un'a pre alt'a; venisse la ballu asiá de multi omeni, in câtu se calcau unii pre altii*, etc.; déro si cu alte insemnari particulare : a) a se umilí; b) a se fatigá tare, vorbindu mai allessu de vite de transportu : *carii se calca, boii s'au calcatu;* c) a se indoi, a si perde nete-dimea, etc., vorbindu de vestimente, a se botí, a se mototolí; 8. d'in intellessulu mai susu citatei espressione : *a calcá in urmele cuiva* = a l'imitá, cumu si d'in intellessulu mai generale de a *lassá urma prin calcare*, intellessu care resare in *calcatura*, vine insemnarea de a *repro-duce una imagine de pictura, unu de-semnu*, etc., punendu asupr'a desemnu-lui unu vitru sau una foia de charteia transparente, asiá in câtu se pota urmá si luá lineamentele desemnului cu unu condeiu, cu unu plumbu sau cu unu stylu : *a calcá una charta geografica; a calcá una scrisore;* — de ací, prin una noua metafora : a imitá cu acuratetia, si mai vertosu, a imitá cu servilitate : *acestu autoriu calca scriptele altoru-a, fora a adauge de la sene nemica*, (vedi si *calcu*, in care resare acésta insemnare a ver-bului *calcare*). — In compuse a d'in syl-lab'a initiale a verbului *calcare* se face u : *inculcare, pro-culcare*, etc.; in *in-culcare* s'a transformatu si l in r, in câtu se aude si *in-curcare*).

2. CALCARE, s. f., (calcatte); actione

de a *calcá*, in tote insemnarile verbului 1. *calcare* : *calcare pre petioru, calcare de lege, calcarile facute de vecini in mo-si'a nostra, calcarea gaineru, etc.*

* 3. CALCARE, s. f., calcar (proprie, si in latin'a, adiectivu : *calcaris, cal-care* = relativu la 1. *calce*, luatu apoi cu intellessu de substantivu, ca si *animal* = *animale* d'in *animalis*; vedi suffissu *ale*); rotilla cu denți sau si unu simplu sti-mulu, ce se pune la *calcaniulu* in calcaia-menteloru si care serve a stimulá cal-lulu, pintene.

* CALCARIU, -ia, adj., *calcarius*; re-lativu la 2. *calce*, care coprende 2. *calce* : *stratu calcariu, petre calcarie*; — sub-stantivu : a) masculinu, *calcariu*, omu ce prepara si vende *calce*; b) femininu, *calcaria*, locu de preparatu *calce*, fornu sau coptorin de *calce*.

CALCATORIE, s. f., vedi *calcatoriu*.

CALCATORIU, -ia, adj. s., *calcator;* (*calcatorius*) *calcatorium*, (ital. *calca-tore* si *calcatojo*, ispan. si portugal. *calcador*); care *calca* : 1. adj. : *omenii calcatori de lege, muierile calcatorie de credentia*; 2. substant. : a) masculinu : a) personale, *calcatoriu*, pl.-i : *calcatoriu de pannure*; b) reale, *calcatoriu*, pl.-e, lenu de calcatu strugurii, prelu de storsu, veri-ce altu instrumentu de calcatu, cumu ferrulu de calcatu, etc.; b) femi-ninu, *calcatoria* sau *calcatores* : a) cu a-cellu-asi intellessu ca si *calcatoriu* de sub b); b) locu de calcatu strugurii; c) tempu de calcatu strugurii; d) cal-carea struguriloru.

CALCATU, *calcatu*, -a; *calcatu*-ús; 1. part. d'in 1. *calcare* : *calle calcata de mene, struguri bene calcati, omeni cal-cati de lotri; legile calcate* (compara *ius calcatum*); *botine calcate*, etc.; 2. supinu d'in acellu-asi verbu : *ferru de calcatu comesie*; de ací ca substantivu mascul. cu insemnarea de *calcare*, si mai ver-tosu, *modu* sau *tempu de calcare* : *cal-catulu struguriloru, la calcatulu strugu-riloru*.

CALCATURA, s. f., *calcatura*; ac-tione de a *calcá*, mai vertosu resultatu allu acestei actione : *cu una calcatura a cocosiului nu se fecunda gain'a*; — in

speciale, urma produsă prin *calcare*: multe calcature de iepuri se vedu pre aici; pre calcaturele canelui mersemu peno la loculu ce cautamu.

* 1. CALCE, s. f., calx-calce; calcaniu, luat u inse de regula cu intellessu mai estensu pentru intreg'a planta a petiorului atâtu la omu câtu si la alte animali: a dá cu calcea = a dá, loví cu petiorulu; calce ferrata = calcaniu ferricatu, armatu cu calcare sau pintene, (radecin'a cuventeloru: calcare, calcaniu, calciare, etc).

* 2. CALCE, s. f., calx-calce (ital. calce, franc. chaux); compositu de oxygeniu si calciu, numitu de chymici si oxydu de calciu, substantia alba, terrea, de sapore dulcastra, cu actione alcalina, pucinu solubile in apa, déro mai solubile in apa rece de câtu in apa calda, dotata cu apropietati basice potenti, unulu in fine din corpurile cari intra in proportione mare in compositiunea crustei pamentului; in limb'a vulgare s'a introdussu cuventulu varu, care nu e recommendabile, in locu de calce: calcea este un'a d'in materiele celle mai utili in viet'i a omului; calce viua = calce nestinsa = calce nemoiata in apa, in oppositiune cu calce stinsa = calce moiata in apa sau lassata la aeru peno candu incetu incetu si perde calitatile si cade in pulbere; — in vechi'a chymica se dá numele de calce la cea-a ce astadi se chiama oxydu: calce de cupru = oxydu de cupru.

3. CALCE, s. f., vedi calta.

* CALCEDONIA, s. f., (ital. calcedonia, franc. calcédoine; proprie adiectiv de forma feminina d'in masc. calcedoniu, derivatu d'in Calcedone = Chalcedon = χαλκηδών, cetate in Asi'a minore, pre termu in faci'a Byzantiului, unde se aflara antanielle petre de cari este cestione); petra pretiosa, de varie colori si marimi, asseminea cu agat'a sau cu sardonice; calcedoniele se afla in terrene secundarie si tertiarie, si d'in elle se facu cupe, sigille si alte obiecte de lussu.

* CALCEARIU, -ia, adj. s., calcearius; relativu la calcei (vedi calceu); — subst. masc., calceariu, care scie face calcei.

* CALCEOLARIU, -ia, adj. s., calceolarius (ital. calceolaria, franc. calcéolaire); 1. adiectiv, relativu la calceola; 2. substantiv: a) masculinu, calceolariu, pl.-i, fabricatoriu de calceoli; b) femininu, calceolaria, genu de plante d'in famili'a scrofuliceeloru, forte cautate pentru gradine d'in caus'a formosetiei floriloru.

* CALCEOLU, s. m., deminutiv d'in calceu.

* CALCEU, s. m., pl.-i, calceus, (vedi 1. calce); vedi calciu.

CALCIAMENTU (cia pronuntiatu ca tia; vedi litter'a C), s. m., pl.-e, calciamento si calcamentum (in gur'a poporului se aude mai multu compusu: in-calciamentou, ba inco plur. in-calciamente se dice ca sengulariu femininu: incalciamentea, in locu de incalciamentulu sau incalciamentele; ital. calciamiento si calzamento, provenc. calsa-men si caussament); totu ce serve a coperí nu numai calcea (vedi 1. calce), ca opinc'a terranului sau sandaliulu anticiloru, ci si petiorulu in genere: cibote, ciorapi, etc., luat u mai vertosu cu intellessu collectivu pentru una parechia de veri-ce specia de calcei, (vedi calceu).

CALCIARE (cia pronuntiatu ca tia), v. calceare (ital. calzare, isp. calzar, port. calçar, provenc. caussar, franc. chausser); a coperí petiorulu cu veri-ce specia de calcei (fiendu co de ordinariu se dice compusu: in-calciare; de aceea-a vedi la acestu cuventu desvoltarile assupr'a intellessului).

CALCIARÍA (cia pronuntiatu ca tia), s. f., arte sau stabilimentu de calciariu.

CALCIARIU (cia pronuntiatu ca tia), s. m., calceolarius, care face sau vende calcei.

* CALCICU, -a, adj. (ital. calciceo); de calce (vedi 2. calce), vorbindu de compositu in cari calcea intra ca unulu d'in elemente.

* CALCIFERU, adj., (ital. calcifere; vedi 2. calce si ferere); care coprende calce: mineri calcifere.

* CALCINA, s. f., (ital. calcina); petra calcaria redussa prin focu la stare de calce viua.

* **CALCINABILE**, adj., (ital. calcinabile, franc. calcinable); care se poate calcina.

* **CALCINANTE**, adj., (ital. calcinante); care calcina, care are puterea de a calcina: focu calcinante arde in fornu sau coptoriu.

* **CALCINARE**, v., (ital. calcinare, franc. calciner); 1. proprie, a transforma, prin una intensa caldura, una petra calcaria in calcina; 2. prin estensiune, a supune la actiunea unei caldure forte intensa una substantia, orecare, spre a se transforma cumva; — a arde si usca in genere; 3. a respandii calce pre agre, spre a le imbunetati.

* **CALCINATIONE**, s. f., (ital. calcinatione, franc. calcination); actiune de a calcina.

* **CALCINATORIU**, -toria, s. adj., (ital. calcinatorio); care calcina, care serve la calcinatu: fornu calcinatoriu.

* **CALCINATURA**, s. f., (ital. calcinatura); actiune de a calcina, deo mai vertosu effectu allu acestei actiune.

* **CALCINOSU**, -a, adj., (ital. calcinoso); plenu de calce sau de calcina; care are calitati de calce sau de calcina.

CALCIONARESSA (si *calciunaresa*; cio si *ciu* pronuntiate ca *tio* si *tiu*), s. f., 1. femina care face sau vende calcioni, 2. muiere a calcionariului.

CALCIONARIA, s. f., calceolaria vel calcearia officina; arte sau stabilimentu de calcionariu.

CALCIONARIU, (si *calciunariu*; cio si *ciu*, pronuntiate ca *tio* si *tiu*), s. m., calceolarius; care face sau vende calcioni.

CALCIONASIU (si *calciunasiu*; cio si *ciu* pron. ca *tio*, *tiu*) s. m., calceolus; 1. deminutivu d'in calcionu, calcionu micu, calcionu de copillu; 2. prin metafora: a) specia de placentiora, impluta cu fructe; b) specia de floare, esplecata in Barcianu prin germ. Frauenschub, (compara, pentru acestu d'in urma intellesu, si *caltha*).

CALCIONU (si *calciumu*; cio si *ciu* pronuntiate ca *tio* si *tiu*; pre a locurea se aude si cu *a* d'in syllab'a initiala inchisu in *o*: *colcionu* sau *colciunu*); ma-

jor et agrestior calceus (*calcionu* nu este decatu una forma augmentativa d'in 1. *calciu*, care ar corespunde cu un'a latinesca calceo-calceone, de unde si in alte limbe sorori: ital. calzone=braca sau pantalonu; ispan. calzon=braca scurta, peno la genuchie; franc. chausson=cu insemnari mai appropriate de celle ce au de ordinariu alle nostre calcionu si calciniu; franc. caleçon=bracine sau ismene; de aci si nou grec. χαρτόνα= calciamentu in genere); 1. pre catu noi connosemu: a) *calciu* grossolanu lucratu d'in pelle, din pannura sau si d'in lemn, care accopere numai plant'a petiorului; b) penne cari coperu petiorele certoru passerii: *cociu cu calcioni*, *calcioni falconului*; 2. in unele d'in dictionarie datu si cu insemnarile: a) de veri-ce specia de calciamentu; b) de *calciu* sau *ciorapu* longu si largu; c) de *bracine* sau ismene scurte peno la genuchi; d) de *brace* sau pantaloni de asemenea scurti peno la genuchie; — (aceste insemnari sunt, cumu de sene se vede, conforme atatu cu unele d'in celle ce a luat cuventulu in alte limbe sorori, catu si mai vertosu cu intellesulu generale ce are *calciare* in limb'a nostra, de ore-ce Romanulu *se calcia* sau *se incalcia* nu numai cu *calci*, *calcioni*, *cibote*, *botine*, etc., ci si cu *brace*, *bracine*, etc.)

CALCIORU, s. m., calceolus; deminutivu d'in 1. *calciu*.

* **CALCITRANTE**, adj., calcitrans; care calcitra.

* **CALCITRARE**, v., calcitrare (vedi 1. calce); a da cu petiorulu, ca caii; — a se oppune.

* **CALCITRATIONE**, s. f., calcitratio; actiune de a calcitra; — oppunere.

* **CALCITROSU**, -a, adj., calcitrosus; care calcitra, are invetiulu de a calcitra; — care se oppune cu incapetinare.

1. **CALCIU** (*ciu* pronuntiatu ca *tiu*), s. m., pl.-i; tibiale; calceus; acellu-asi, prin scambarea lui *e* in *i*, (vedi litter'a *E*), cu *calceu*, in genere veri-ce calciamentu; in specia saccutiului impletitu d'in fire de lana, de inu, de metasse, etc.; care se porta pre petioru sub altu calciamentu, adeco cea-a ce alti Romani

numescu *ciorapu* (cuventulu se afla in tote limbele romanice cu forma atatu masculina, ca si allu nostru, catu si feminina, care la noi ar fi *calcia*, si cu diverse insemnari : ital. *calzo* = *modu de incalcia*re, si femin. *calza* = cu intellesulu restrinsu ce are allu nostru *calciu*; ispan. *calza* = brace sau braccine scurte peno la genuchie; franc. *chausse* = cu insemnarea isp. *calza*; inse deminutivulu *chaussette* cu insemnarea speciale ce are si la noi *calciu*, si mai vertosu cu insemnarea de *ciorapu* portatu sub altu ciorapu, ciorapu micu, etc.; provenc. *calza* si *caussa* = franc. *chausse*; cuventulu a trecutu si in limbe de alta origine : bulg. *kalci* = braccina sau ismena, nou grec. *καλτζα* = braccina, turc. *kalcin* sau *kalchlu* [acestu-a cu form'a precedentelui *calcinu*] = cu acea-asi insemnare ce are si la noi *calciu* si *calcinu*, etc.).

2. CALCIU, s. m., (ital. *calcio*, franc. *calcium*; vedi 2. *calce*); metallu solidu si albu, care combinatu cu oxygeniulu produce *calcea*.

CALCIUNARIU, *calciunu*, etc.; — vedi *calcionariu*, *calcionu*.

* CALCU, s. m., (ital. *calco*, franc. *calque*; vedi 1. *calcare* cotra finitu); 1. desemnu facutu cu unu ce transparente; 2. servile imitatione.

* CALCULABILE, adj., (ital. *calcolabile*, franc. *calculable*); care se pote *calula*.

* CALCULANTE, adj., *calculans*; care *calula*.

* CALCULARE, v., *calculare*; a face *calulu* : cine *invetia* aritmetica, *scie calula* mai bene de catu cellu ce nu a *invetiatu*, (vedi *calulu* sub 2).

* CALCULATORIU, -*toria*, adj. s., *calculator*; *calculatorius*; care *calula*; care se refere la *calulu* : *tabla calculatoria* = tabla ce serve la *calulu*.

* CALCULOSU, -a, adj., plenu de *calcule*, in insemnarea de sub 1. a cuventului *calulu*; *affectione calculosa*, *campu arenosu* si *calculosu*.

* CALCULU, s. m., pl.-e, *calculus* (vedi 2. *calce*); 1. proprie, petricella *calcaria*, si de aci : a) in genere, *petricea*, *buccata mica de veri-ce* *petra* : *calculele*

ce *volbe rivrellulu in timpedele selle unde*; a) *cerne aren'a*, *ca se se allega d'in ea calculele*; b) *concretione petrosa*, ce se formedia in diverse parti alle economiei animale, care in limb'a vulgaria inco se chiama *petra*, mai allestu candu se formedia in besic'a udului, si carei'a, dupo partile in cari se formedia, se adauge unu attributu, cumu : *calulu biliariu* = *calulu* formatu in *bile*; asiá si *calulu intestinalu*, *calulu artriticu* sau *articulariu*, *calulu pulmonariu*, *calulu lacrimariu* = *calulu* ce se formedia in canalile lacrimali, *calulu renale* = formatu in *reni* sau *selle*, etc.; c) *petricella*, care serve de suffragiu, pentru espressionea parerei sau votului; 2. *fiendu-co* in tempurile primitive cu asemeni petricelle se servieau a *computu*, de aci : a) *computu*, cu intellessuri diverse, adeco : a) operatione cu numere; β) resultatu allu acestei operatione, γ) scientia sau arte de a operá cu cantitati espresse prin numere : *calulu se reduce la doue operationi*, *la additione prin care se compunu cantitatile*, si la *sustractione*, *prin care se descompunu numerele*; *calulu aritmeticu* = *calulu cu numere particulare*, ca 5, 6, etc.; *calulu algebricu* = *calulu litterale* = *calulu* cu numere generali, reprezentate prin litterele a, b, c, etc.; *calulu differentiale*, *infinitesimalu*, etc. (vedi *integrale*, *infinitesimalu*, etc.); b) *mesura*, *medilocu*, *prevedere*, ce iea cine-va in portarea sa pentru successulu celloru ce intreprende : *omu fora calulu in tote cate face*; *ambitionea se insella de ordinariu in calculele selle*.

CALDARARESSA, s. f., *muiere a caldarariului*.

CALDARARIA, s. f., *ars ahenaria*, 1. arte de a fabricá *caldari* : a) *invetia caldarari'a*; 2. *officina ahenaria*, *officina* unde se fabrica sau se vendu *caldari* : *in tota caldarari'a vei afla dora una caldare pre placulu teu*.

CALDARARIU, s. m., *faber ahenarius*; care fabrica sau vende *caldari*.

CALDARE, s. f., *caldaria* si *caldarium*, *ahenum*; vasu de *incaliditu* si *feru in ellu veri-ce*, care de ordinariu e de

arama : a *punc caldarea pre focu, a luá caldarea de pre focu; caldare de spellatu camesie*, in care se ferbe apa de spellatu camesie; a *spoi caldarile, ca se nu coclesca*. (Form'a nostra *caldare* ar respunde cu un'a latina *caldare*, ca neutra d'in adiectivulu *caldaris*; in locu de *caldaris* inse latin'a presenta numai form'a *caldarius*—relativu la *caldu* sau la *incalditu*, de unde apoi femin. *caldaria* si neutru *caldarium*, luata ca substantive cu acellu-asi intellesu, ca si allu nostru *caldare*; d'in *caldaria* sau *caldarium* au trassu celle alte limbe sorori : ital. *caldaja* si *caldajo*, cu *r* moiatu, ca si la noi in *saiu*—*şariu* d'in sarire, sau cu *i* suppresu : *caldaro*; isp. *caldera*, port. *caldeira*, provenç. *caudiera*, franc. *chaudière*; dupo celle espuse la suffisu *ale*, form'a *are* e mai originaria decâtu *ariu-aria*, si prin urmare *caldare*, in limb'a nostra, are forma mai originaria decâtu in tote limbele romanice, de si s'ar poté sustiné, co *caldare* a potutu essí d'in *caldaria*, transformandu-se antaniu in *caldarie*, apoi in *caldare*; vedi si *calamare*, *calamariu*).

CALDARIA, s. f., vedi *caldare*.

? **CALDARIRE**, -escu, v., denigrare, conspurcare; a innegrí, a face negru ca *caldareea*; a spoi cu ceva negru, si, prin estensione, a mangí, a spurcá, a sordí; — noi insine nu conoscemu d'in acestu verbu decâtu form'a *caldaritu*, luata ca substantivu cu intellesulu de *impositu pre caldari*, ca si *vaccaritu*—*impositu pre vacce*, *viaritu*—*impositu pre viie*, etc.

CALDAROIU, cu *n* moiatu, in locu de **CALDARONIU** (mai pucinu bene : *caldaronia*), s. m., ingens *caldaria*, ingens *sheum*; *caldare mare*. (Acestu cuvintu pote forte bene suppleni *casanu*, despre care vedi in Glossariu; acea-asi forma in alte limbe sorori : ital. *caldajone*, *caldajona* si *calderone*, ispan. *calderon*, port. *calderão*; in franc. *chaudron* se dice de una *caldare* mai mica decâtu cea arretata prin *chaudière*, si prin urmare, de si in forma corespunde cu allu nostru *caldaroniu*, déro in intellesu corespunde cu *caldarutia* sau si *caldare*).

CALDARUSIA si

CALDARUTIA, s. f., *caldariola*; deminutivu d'in *caldare*; — applicatu in speciale si la vasulu de arame, in care preutulu, la dí antania de luna sau in alte occasioni, porta agiasm'a, cu care baptea pre poporanii sei. (Comparital. *caldajuella*—in forma si in intellesu cu allu nostru *caldarutia* sau *caldarucia*, precumu ital. *caldajuola* = cu lat. *caldariola*; pentru commutarez lui *ci* cu *ti*, in assemeni forme, vedi litter'a *c*).

CALDICELLU, *caldicella*, adj. si

CALDISIORU, -a, adj., modice *calidus*, tepidus; deminutivu d'in *caldu*, pucinu *caldu*, nu tare *caldu* : *ap'a de scaldatu pruncu se nu fia ferbente, neci chiaru calda, ci numai caldicea; caldisierele bori de primavéra resfacia verdea erba si delicatele flori*. (Compara ital. *caldiceiuolo*, = cu allu nostru *caldisioru* in forma si in intellesu).

CALDU, -a, adj., *calidus* si *caldus*, (ital. *caldo*, isp. si port. *calido*, provenç. *cald* si *caut*, franc. *chaud*); 1. care are sau da *caldura*, oppusu la *rece* : a) proprie : *cine nu sente co foculu e caldu, neu'a rece, mierea dulce? di calda, sare caldu; nu mi place se me scaldu in apa calda; manule telle mi paru calde pre longa alle melle, cari su asiá de reci; ap'a nu e calda, cumu dici tu, ci mai multu decâtu calda, e ferbente; calde camere, caldu ferru, caldulu focu, cald'a flacura; sangele d'in corpulu omului e caldu*; — *vestimente calde, cari coprendu si dau caldura, cumu celle puse se se incaldesca la focu; sau cari timu caldu, nu lasa caldur'a corpului se se respandesca si perda currendu*; — b) metaforice : a) infocatu, ardente, viu, passionatu, animatu, etc. : *candu autoriulu iea parte la compositiune nu numai cu capulu, ci si cu anim'a, espressionile sunt calde si plene de viuetia; unde vei aflá amore mai calda decâtu in anim'a unei mamme?* — b) prospetu, nou, de currendu facutu sau cugetatu : *pane calda* este nu numai panea ce face impresiune de *caldura*, ci si panea, care, de si recita, este inse d'in acea dí facuta si copta; *ve adducu novitati calde; mentioni calde*—*mentioni sau*

sciri mentinose la momentu faurite; de aci : scie se le spuna sau se le fauresca calde (subintellege mentionile), scie se carpesca numai decátu mentionile;—2. ca substantivu : a) in genere : a se invetiá se sufferia caldulu si frigulu; setea si fomea; a crepá de caldu, a nu mai poté de caldu; proverb : n'am vedutu omeni morindu de caldu=mai bene se ti fia prea caldu decátu frigu, mai bene se sufferi de caldu decátu de frigu; b) in speciale : a) cu fire, in doue intellessuri : antaniu obiectivu, ca latinesculu calere sau caldum esse, franc. faire chaud : eri a fostu frigu, astadi e caldu; erá caldu si formosu, candu amu essitu la preambulare, etc.; allu doile subiectivu, ca latin. aestuare, franc. avoir chaud : mi e caldu; déco ti e prea caldu, mai lapeda unu vestimentu de pre tene; mi erá asiá de caldu, in câtu mi veniea lesinu; ß) a tiné caldu, vorbindu mai vertosu de vestimentu : vestimentele albe tinu mai bene caldu decátu celle negre; — in acellu-asi intellessu se dice si a tiné de caldu : fora camesia celle alte vestimente paru co nu ne tinu de caldu; culca-te longa mene, ca semi tini de caldu; de aci proverb. : a nu tiné de caldu cuiva a nu l'interessá, a nu i fi de neci unu folosu : vorb'a tea nu mi tine de caldu; averea vostra nu ne tine de caldu; 7) a se face caldu : ati datu prea multu focu, coci s'a făcutu prea caldu in casa; cu doue trei sborature de lemn se face caldu in acesta camera; 8) a face caldu=a produce caldura : a face prea caldu in casa nu e sanetosu; — proverb. : a nu face neci caldu, neci frigu cuiva=a nu tiné neci de caldu, neci de frigu cuiva=a fi indiferente : ce mi spuni tu nu mi face neci caldu, neci frigu; 9) a luá cu caldu pre cineva=a fi coprensu de accessu de caldura febrile : nu sciu ce am, co me iea candu cu caldu, candu cu frigu.

CALDURA, s. f., calor (in latin'a inco essiste form'a caldor-caldore; déro assemine cuventu ar fi trecutusi in limb'a nostra cu form'a caldore, ca si sudore d'in sudor; in limb'a italiana se afla inse caldura, cu intellessu differitu de calore= lat. calor; in limb'a nostra inco se afla calore sau carore cu intellessulu latine-

scului calor, si prin urmare cauta se ne folosimu de acesta avutia, fissandu bene differentia de intellessu ce cauta se esiste intre cuventele caldura si calore; vedi calore); ca oppusu la frigu, calitate a unui ce caldu sau mai bene cantitate ori gradu de temperatura, care face se semtimu co ne e caldu : I. in genere : caldur'a focului, caldur'a sorelui; austrulu, ventu forte caldu, si perde caldur'a, trecundu preste recorozele unde alle vastei mare; caldur'a cea mai mare se sente in mediulu verei, precumu frigulu cellu mai intensu se sente in mediulu iernei; sunt animali asiá de plapande la caldura, ca si la frigu, cumu bubalii cari nu potu sufferi neci caldur'a verei neci frigulu iernei; ar fi de lipse una bona ploia, care se recoresca pamentulu si se vivifice erb'a pallita de multa caldura; caldura temperata, dulce, mesurata, moderata, lena; caldur'a forte, intensa, excessiva, suffocante; caldura de coptoriu, de véra, de primavera, etc.; II. in speciale : I. proprie : a) temperatur'a produssa de sore : caldur'a este suffocante, thermometerulu arretta preste 20 de grade de caldura; eu sum mai reu de caldura de câtu de frigu, si de acea-a mi place iern'a mai multu de câtu vér'a;—in speciale epoc'a cea mai calda a annului, in care intellessu se dice forte desu in plurariu : caldur'a a inceputu, caldurele au adjunsu nesufferie, nu mai la terra pote cineva pucinu resufflá de caldurele lui Coptoriu; b) applicatu la economi'a vitale, temperatura inalta ce se desvolta in corpulu animaliloru si mai vertosu a omului d'in caus'a rellei stare de sanetate : caldur'a friguriloru; a avé caldura la stomacu, la capu, la mâne; a appucá sau luá pre cineva cu caldura=a appucá sau luá cu caldu, (vedi caldu), cu differentia de intellessu co a appucá cu caldura este una espressione mai precisa si mai energica de câtu a appucá cu caldu; de acea-a espressionea : mi e caldu nu are neci una data intellessulu espressionei : am caldura; caldura interna, sentita numai de langedulu patiente, fora se se pota sentí si prin tactulu medicului sau altui cuiva, in opposetione cu caldura

externa, sensibile tactului; *caldura secca*, cari privédia pella de umeditatea si molleti'a naturale, in opposetione cu *caldura alitosa* sau *umeda*, care e insocita de umeditate, ca cea ce sente cineva dupo una baia calda; *caldura acre* si *mordicante* = *caldura secca*; *caldura nervosa* sau *erratica*, care appuca pre cineva d'in tempu in tempu, alternandu cu fiori de frigu si mutandu-se d'in unu locu in altulu : *pre cellu ce l'appuca candu cu frigu, candu cu caldura, suffere de caldura nervosa*; *caldura hectica*, *caldura secca* si intensa, care tine intr'una si e insocita de febre lenta; *caldura septica*, care produce la tactu una sensatione ca a caldurei acre si mordicante, inse mai lena si mai uniforma; *caldura de ficatu*, care se manifesta prin macule rosie sau venete, venite dupo credenti'a celloru vechi, d'in caldur'a ficatului; *c)* in fusica : *caldura latente* = *caloricu latente*, *caldura* absorbita de unu corpu peno se si scambe starea, si care nu se pote appretiá cu thermometrulu; *caldura radiante*, ce perde unu corpu pusu intre altele mai reci ca densulu si care este ecale cu cantitatea de temperatura ce corpu are mai multa de cátu corpurile ambientii; *caldura centrale* = *caldura terestra*, care essiste in pamentu si care se crede a proveni d'in unu mare focariu situatu in centrulu pamentului; *caldura vegetale*, care se afla in plante si care provine d'in ap'a absorbita de plante d'in pamentu; *caldura aparente* sau *sensibile*, care se pote senti sau conosece prin thermometru; *caldura animale* = *caldura vitale*, temperatura constante si uniforma ce respirazionea mantine in corpu animaliloru; tote animalile se buccura de acesta facultate, de si nu tote in acellu-asi gradu; de aci divisionea in : *animali cu sange caldu*, cari conserva cam acea-asi temperatura in mediloculu variationiloru atmosferice; si *animali cu sange rece*, cari nu producu prin respirazione atát'a caldura, in cátu acesta-a se nu variedie cu variationile atmosferice; *caldura specifica*, cantitate relativa de caldura ce se cere spre a redicá la acea-asi tempera-

tura acellu-asi pondu d'in differite cor-puri : *asiá spre a redicá la temperatur' a de 100° unu chilogrammu de apa se cere de trei dieci de ori mai multa caldura de cátu s'ar cere, spre a redicá la acea-asi temperatura unu chilogramu de mercuriu; ca terminu de comparatione allu caldurei specific a altoru corpuri se iea caldur' a specifica a apeí, care se inseamna cu 1,000, asiá in cátu una fractione ore-care d'in acestu numeru espreme caldur' a specifica a altui corpu ore-care;—in locu de caldura, in multe d'in espressionile peno aci produsse, fusicii de astadi applica cuventulu *caloricu*, (vedi *caloricu*); *d)* applicatu la feminele certoru animal, mai vertosu domestice, candu se afla in apprendere de fecundatu : *ep'a este in caldura* = i s'a facutu de armessariu; asiá si : *epoc'a de caldura a ouiloru, a vacceloru; catell'a este in furie caldurei*, etc.; 2. vivacitate, animatione, focu, veementia, furia, violentia a passioniloru si sentimentelor : *a se rogá cu multa caldura; in caldur' a bataiei nu sentimu vulnerele ce ni se facu; a apperá pre cineva cu caldura; a lucrá cu tota caldur' a ce da conscienti'a detoriei;—* vorbindu in speciale de operationi alle cugetarei : *a scrie si vorbi cu caldura; caldur' a argumentationei* = calitatea argumentationei de a fi viua si rapeda, animata cu miscari viue alle suffletului, semenata cu interrogationi, imprecationi, apostrofe, etc.; (vedi si *calore*).*

CALDUROSU, -a, adj., plenu de *caldura*, *calidus*, *calens*, *fervidus*; care aduce, da sau tine multa caldura, *calorificus*; *calduroscle dille alle verei; unu caldurosu sore luciea pre ceru; unu caldurosu focu ardea in casa, caminu forte caldurosu, pre tomna rundinellele pleca in terrele caldurose; vestimente caldurose;—vestimentu caldurosu* differe de *vestimentu caldu*, ca si *caminu caldurosu de caminu caldu*; prin *caminu caldu* dámu, a intellege co *caminulu nu e rece*, ci de faptu *incalditu*; d'in contra *cominulu caldurosu* nu e de faptu *incaldit* sau *incalditu*, ci nunai se *pote incaldi*, si candu se adduce in aesta stare, da *multa caldura si ua tine bene si indelungu*; de a-

cea-a în însemnari metaforice: *caldurose rogationi, caldurosa apperare, caldurosi apperatori ai dereptatei si addeverului, etc.*; nu intra caldu, nu se dice: *calde rogationi*; nu ar fi inse reu: *caldu apperatoriu allu addeverului.*

CALDUTIU, -ia, adj., modice calidus, tepidus (*caldutiu = calducium = ital. calductio*); ca si *caldicellu* si *caldisioru*, *caldutiu* este deminutiv d'în *caldu*: apa *caldutia, afora e caldutiu si formosu*; — *caldutiu* differe de *caldicellu* si *caldisioru* numai dupo locu, de ore ce prim'a forma se aude mai multu preste Carpati, éro celle alte doue d'în coce de Carpati; apoi *caldicellu*, pare a differi de *caldisioru* intru atâtu, intru câtu acellu-a pare a se applecâ mai multu cu intellessu de *curatu* deminutiv, éro acestu-a cui intellessulu de deminutiv resfaciatoriu.

* CALEFACERE, *calefeci* si *calefacui*, *calefacutu* si *calefactu*, v., calefacere, (vedi *calire* si *facere*); a face caldu, a incaldi; — prin metafora, a animâ, a atitiâ: *a caleface pre adversarii dejâ inversiomati.*

* CALEFACTIONE, s. f., calefactio; actione de a caleface.

* CALEFACTORIU, -toria, s. adj., calefactor; calefactorius; care caleface; — ca substantiv reale masculinu, *calefactoriu*, apparatus de calefacere.

* CALEIDOSCOPIU, s. m., (caleidoscopium, ital. caleidoscopio, franc. caleidoscope, d'în *καλός = formosu, εἶδος = forma* si *σκοπεῖν = spectare*); instrumentu de optica, formatu d'în unu tubu opacu de forma cylindrica, conica sau pyramidale, si d'în doue specle plane, asediate in tubu in anghiuri cuvenite si cari reflectu in imagini forte variate si placate ochiului mice obiecte, mai vertosu vitree, de diverse colori, cari se baga la un'a d'în extremitatile tubului între doue vitre forte appropriate, unulu esternu si captusitu cu pannura, altulu internu si diafanu, éro la cea alta extremitate se pune ochiulu in dereptulu unui orificiu si se dereptedia tubulu la lumina.

* CALENDĂ, s. f., *calendæ*; carmen vel canticum quod vesperî ante diem

nativitatis Christi vel calendarum Januariarum canitur (de la *calare*, pentru co la *calende* ponteficele *chiamâ* pre cetatiani, ca se le spuna *nonele, idele*, si alte dille însemnate si festive alle lunei, si totu de una data pentru co in acea-asi di se invocâ Junone si se adducea *cultu* acestei divinitate, ca' uneia ce presiedea *calendeloru*, si de aci parerea lui Isidoru, co cuventulu ar fi essitu d'în colere co însemnarea de a *adduce cultu, a adorâ, a cantâ una divinitate*, etc.; déco acesta parere a lui Isidoru nu e pote bene fondata, ea probedia inse unu lucru, adeco, co si pre tempulu acestui scriptoriu cuventulu se audiea in gur'a poporului, cumu se aude si peno astadi in gur'a poporului românu, adeco cu o in locu de a închisu in syllab'a initiale: *colenda*, inse si cu a in derivate ca *calendaru*); 1. in intellessu anticu si cellu mâi originariu, luat de regula în plurariu: a) prim'a di a fia-carei lune: *calendele lui Maiu, la calendele lui Februariu, dupo calendele lui Octobré*; — proverb: *calende grece = calendæ græcæ = neci una data, pentru co Grecii nu aveau numirea calende: a ammanâ facerea unui lucru la calendele grece = a nu lu face neci una data; a desface una detoria la calendele grece = a nu ua desface neci una data; b) unu mese, una luna: dupo trei calende abia veni; c) in speciale, prim'a di a lunei lui Januariu, de unde peno astadi acesta luna portâ in gur'a poporului nostru, numele de *calendaru*; d) in primele secle alle crestinismului, diu'a sau dillele de serbatore alle nascerei lui Christu; e) adunare de preuti, convocati de episcopu pentru facende basericesci; — 2. in intellessu populariu, pronuntiatu, cumu s'a arrettatu mai susu, si *colenda*: cantecu ce cete de copii sau si de omeni mari, in ser'a d'înaintea nascerei Mantuitorului sau in ser'a d'înaintea dillei annului nou, cumu si in demaneti'a acellu-asi dille, mergu se cante d'în casa in casa: *calendele nostre coprendu fapte de cea mai mare însemnatate pentru originile nostre; calendă cu doi spre diece bourci in coda codalbei; calendă cu Aureliu domne; in fundulu**

calendelorū este, de regula, una legenda nationala, cu care se amesteca si legend'a crestina, cumu si urari accommodate dileleloru mari, la cari se canta. (D'in celle espuse resulta invederatu, co cuventulu *calenda* sau *colenda* nu a fostu imprumutatu de Romāni dela Slavi, cumu pretende D-lu *Miklosich*; d'in contra, candu inșusi marturesce co cuventulu, de si se afla in tote limbele slavice, este inse de origine latina, de sene urmedia, co Slavii l'au imprumutatu de la Romāni; pre ce s'ar poté intemeiá, in addeveru, assertionea D-lui *Miklosich*? pre forma? — déro form'a, in cuventulu romanescu si derivatele selle, e cu multu mai bene pastrata de câtu in celle slavice, cumu se pote vedé d'in urmatorele citate: vechiu slav. *kolēnda*, nou slav. *kolenda*, bulg. *koladū*, serb. *colada* =tote cu intellesu de nascerea Mantuatoriului; — au simpl'a scambare a lui *a* inchisu in *o* ar fi suficiente a justificá assertionea invetiatalui slavistu? — déro *a*, in limb'a nostra, se commutatu cu *o* nu numai candu e netonicu, cumu in *catrau* si in *cotrau*, ci chiaru si candu e tonicu: fome=fame [vedi litter'a *O*]; de altramente in cuventulu in cestione, cumu amu vediutu mai susu, *a* a cautatu se se pronuntie ca *o* inco de pre tempulu lui *Isidoru*, fora se mai adaugemu, co in derivatulu *calendaru*, vorba, care in insemnarea de *Januariu*, este, in tota poterea cuventului, *popularia*, de ore ce poporulu romānu dice totu de un'a *calendaru* sau *arendariu* in locu de *Januariu*, s'a pastratu chiaru *a* inchisu; verbulu *calendare* sau *colendare*, [de unde, fora indoientia, noulu slav. *kolodovati*], inco nu permite cellu mai micu prepusu de unu imprumutu slavicu, de ore ce presenta formele celle mai simple de conjugationea *I*: *calendu*, *calendati*, *calenda*, etc. [vedi *ciudatu* si *coborire* in *Glossariu*]; multimea apoi de derivate ce cuventulu a datu in limb'a nostra, inco milita in contr'a assertionei ce combatemu; câtu pentru intellesu; de sene se vede co in cuventulu *calenda* sau *colenda*, si mai vertosu in derivatulu *calendaru*, resare conceptulu celu mai

speciale ce vechii Romani legáu de *calendæ*; de aceea ne vomu margeni a mai citá numai isp. *calenda* cu intellesulu de *legenda*, si in speciale, dupo spiritulu nationei ispanice, de *legenda*. a unui santu martyru, pre candu, la noi, *calend'a* sau *colend'a* este, inainte de tote, *nationala*, apoi si *crestina*).

* CALENDALE, adj., *calendalis*; relativu la *calenda*.

CALENDARE (pronuntiatu in vulgu si *colendare*), v., *nativitatis Christi vel calendarum januariarum carmina vel cantica canere*; circa domos, eadem carmina canendi causa, *ire*; *vagari*, *errare*; *peragrari*, *lustrare*; *visere*; *commendare*; 1. a cantá *calende*, (vedi *calenda* sub 2.); a merge d'in casa in casa spre a cantá *calende*: *d'in trei cetce de calendatori ce au calendatu la noi in ser'u de annulu nou, numai una ceta sciea se calende bene, ero celle alte doue nu scieau neci una calenda cumu se cade; se ne impartimu in doue, pentru ca unii se calendamu pre la casele de pre stang'a callei, ero altii se calende pre la casele de pre drept'a*; 2. prin metafora: a) a merge d'in locu in locu, a amblá multu: a) fora neci unu scopu, a vagabundá, a nu se stabili necaire: *scolariulu lenosu calenda d'in scola in scola; n'are necaire casa si mesa, ci colenda d'in satu in satu*; β) cu scopu saude a se preamblá: *neavendu ce face, am calendatu si eu satulu; am calendatu tote terrele; pre unde n'am calendatu? locuri calendate de mene*; — sau de a cautá: *am calendatu totu satulu, fora se potu dá de tene; sau de a visitá, inspectá, etc.*: *supprefectulu nostru calenda de mai multe ori pe luna totu cerculu de administratione*; — se se observe differenti'a de intellesu intre *a calenda terrele* si *a calenda d'in terra in terra*, intre *a calenda satele* si *a calenda d'in satu in satu*, etc.; si mai appropriate, prin intellesu, de espressioni ca *a calenda d'in locu in locu*, sunt constructionile cu *pre*, *pre la*, *prin*: *a calenda prin munti, a calenda pre la unulu si pre la altulu, etc.*; b) a laudá, recomandá: *tu mi ai calendatu estu omu, pre care acumu lu de-*

faimi, cumu ti vine la gura; eu, mi se pare, ti am calendatu acestu callu, de care te vedu asiá de multiamitu.

CALENDARIU (pre a locurea : *calendarium*), s. m., pl.-e, *calendarium*; *Januarius*, (vedi *calenda*); 1. lun'a lui Ianuariu, alle cui *calende* portau acestu nume in speciale : *calendarium are trei dieci si un'a de dille*; *cu calendarium incepe annulu*; 2. la vechii Romani, registru de summe de bani impromutati, alle caroru procente se solveau, de regula, la *calende*; 3. carte sau registru, care si la noi, ca si la vechii Romani, coprende tote dillele unui annu cu principalile divisoni in septemane si lune, cu serbatorile si alte dille insemnate; *unu calendarium*, ca carte, pote coprende si alte conoscentie utili, mai vertosu massei poporului, si, de faptu, *calendarium a fostu si este peno astadi un'a d'in cartile celle mai favorite poporului románu*: a *imprime sau typari unu calendarium*; a *cautá in calendarium candu cade una serbatore*; *calendarium pre annulu 1872*; *calendarium spune, co in Martiu are se ninga*; *in calendarium nu scrie, co vá plouú in acestu luna, dero si calendarium mente de multe ori*; *ce dice calendarium despre tempulu luminei noue care s'a pusu a sera? la calendarium nu scrie nemica despre acesta lumina*;—cu acellu-asi intellesu appecatú si la modulu de ordinare a dilleloru unui annu, differitu de allu nostru : *calendarium Turciloru, Ebreiloru, Egyptianiloru, etc.* — *calendarium vechiu sau julianu*, cu care ne servimu noi si mai toti crestinii d'in oriente, numitu *julianu* dupo autoriulu sau institutoriulu seu *Caiu Juliu Cesare*, adoptatu apoi in urma si de crestini dupo decisionea conciliului d'in Nicea, si in oppositiune cu *calendarium nou*, de care se tinu crestinii d'in occidente, numitu *gregorianu* dupo papa Gregoriu XIII, care in 1582 fece una reforma *calendarium vechiu sau julianu*; *calendarium secularium*, care pote servi pentru unu seclu sau 100 de anni; *calendarium perpetuu* = *calendarium universale* = *calendarium normale*, care da indicatiuni generali, necesarie spre a construi

unu *calendarium* dupo voientia si a resolve currendu si usioru veri-ce difficultate relativa la conoscentia tempului; *calendarium republicanu*, instituitu de Conventiunea nationale a Franciei in 1793, dupo care annulu incepea ca einoptiulu de tomna, dero pre care Napoleone I l'abolí in 1805 si restabilí *calendarium gregorianu*, de aci : 4. prin diverse metafore, appecatú : a) la registre de tempu specialii : *calendarium terranului*, carte d'in care terranii afla candu sau si cumu se semene, se plantie, etc., (vedi inse si mai diosu la b); *calendarium scolariu* = *calendarium scolei*, care coprende dillele de studiu, de vacatiune si alte notiie necesarie unui scolariu, etc.; b) la veri-ce systema sau summa de mediloce, cari adjuta la conoscentia tempului : asiá *calendarium terranului*, mai susu citatu cu altu intellesu, insemna, ca si *calendarium pastorium*, etc., totulu de mediloce naturali, d'in cari, in lipse de carte, *terranulu* si a facutu atáte semne de tempu, cumu : incoltirea erbei, immugurirea arboriloru, venirea sau ducerea rundinelor si bardielor, resaritulu si appusulu certoru stelle si constellationi, etc.; *calendarium Florei*, collectione de plante, alle caroru flori se deschidu, intr'unu locu datu, cam in acea-asi luna, si prin urmare potú servi, peno la unu pantu, de *calendarium*; famosulu naturalistu *Linneu* a intitulatu *calendarium* unu opusculu, in care arreta cumu se se faca assemini collectioni. (In origine cuventulu *calendarium* este adiectivu, cumu se pote vedé din espressionea latina : *strenna calendaria* = daru de annulu nou; de si dero a trecutú, la noi, numai ca substantivu, subintellegundu dupo insemnari, *mese* = *mensis*, *libru* = carte, etc.; ar fi bene inse se se revifice si intellesulu seu de adiectivu; in limbele sorori cuventulu a trecutú numai ca substantivu, cu formele : ital. isp. si port. *calendario*, franc. *calendrier*; cu acea-asi insemnare si in multe limbe straine).

CALENDATORIU, -*toria* (in pronuntia vulgare : *colendatoriu*); care *calenda* (vedi *calendare*) : *calendatorii* *acesti-a*

sciu *calendá bene; calendatoriu de multe terre, etc.*

CALENDETIU (in pronuntia vulgare: *colendetiú*), (librum *calendarium*, *strenna calendaria*); (carmen *calendarium*; globus *carmina calendaria canentium*); *vagatio, visitatio*; 1. proprie, *collacellu ce se dá celloru ce vinu se calende*, si de aci, prin estensione, veri-ce se dá *calendatoriloru ca strenna*: *covrigi, nuci, mere si alte pome, bani, etc.*; 2. prin metafora: *a)* cu acea-asi insemnare ca si *calenda* sau *colenda*; *b)* nu numai canteculu ce se chiama proprie *calenda*, ci si tote, cu câte se insocesce acellu cantecu, cumu, de essemplu, *la calendele d'in ser'a ce precede diu'a anulului, nou, sunt: aratrulu, buccinulu, flagellele, clopotele, clopotellele, etc.*, cu cari *calendatorii* insociescu *calend'a* loru; *c)* cet'a celloru se se unescu, ca se *calende* impreuna; *d)* cu intellessulu urmatoriu-lui *calendu*: *α)* *amblare cu calendetiulu, ealendare*; *β)* cu intellessulu cellu mai estensu de *amblare de collo peno collo, de la unulu peno la altulu*, preambulare, *vagabundare, visitare: in tote demanetiole, cumu se scolla, acésta muiere merge si ambla cu calendetiulu pre la connoacute si neconnoacute.*

CALENDU (in pronuntia vulgare: *colendu*), s. m., pl.-e; *vagatio, visitatio, deambulatio*; (carmen *calendarium*), 1. actulu de a *calendá*, mai vertosu in insemnarea cuventulu *calendare* de sub 2.: *nu te ai mai saturatu de atátu calendu*; 2. cu insemnarea concreta ce are *calenda*, cu care, la plurariu, se confunde si in forma.

* **CALENDULA**, s. f., (ital. *calendula*, franc. *calendule*); genu de plante d'in famili'a *compositeloru, syngenesia polygamia superflua* lui *Linneu*, asiá numite d'in caus'a *caldurei* de fecunditate (vedi *calente, calire, etc.*), care in acestu genu de plante este asiá de mare, încátu inflorescu pre fiacare luna in totu cursulu tempulu formos; speci'a cea mai connoacuta este *calendul'a officinale = calendula officinalis* lui *Linneu*, care face flori galbine duple si care mai înainte se recomandá de medici ca de-

sopilatoria si febrifuga, (vedi si *calta* sau *caltha*.)

* **CALENDULACEU**, -a, adj., (franc. *calendulacé*); care semena cu *calendul'a*.

* **CALENDULINA**, s. f., (franc. *calenduline*); substantia mucilaginoasa, aseminea celei ce se estrage d'in florile *calendulei*.

* **CALENTE** si *caliente*, adj., *calens, aestuans; torrens, care calesce*; (vedi *calire*).

* **CALE** si

* **CALI**, s. f., (ital. *calli*, franc. *kall*), nume datu la diverse plante, cari crescu pre termulu marei si d'in cari se estrage *sod'a*, (vedi *caliu*).

CALESCA, s. f., (vedi *callesca*).

* **CALICARE**, v., *calicare*; a spoí cu *calce*, (vedi 2. *calce*): *pareti albi si bene calicati*.

* **CALICE**, s. m., *calix-calice* (affinu cu *κύλιξ = cupa* si *κάλαξ = bobocu de floare*); 1. *cupa, vasu de beutu cu forma rotunda si fora torta, si in speciale, poteriulu in care preutul transformu vinulu, in sangele Mantuitoriului: calice de auru, calice de argentu, a benecuentá calicele*; -- metaforice: *calicele amaritioniloru vietici; de se pote, tri-ca-me acestu amaru calice*; 2. ca terminu de botanica, *involtura, de regula verde, care, in fiacare floare, comprinde organele sessuali, si care, dupo cumu e formatu d'in una sengura buccata, sau d'in mai multe assiedate in diferite serie, se si chiama monophyllu, diphyllu, triphyllu, tetraphyllu, pentaphyllu, etc., polyphyllu*, candu numerulu seriiloru de foie trece preste douespredece; dupo forma *calicele e conicu, cylindricu, urceolariu, ventrale, infundibuliformu, etc.*, (vedi aceste cuvente); *calicele se dice caducu, déco cade de una data cu deschiderea florei (vedi caducu); -- persistente, déco dura peno la maturitatea fructulu; -- marcescente, déco se usca si remane pre floare; -- commune, deco infasciora mai multe flori; -- propriu, déco e numai allu unei floare; -- regulariu, déco folioarele ce lu compunu sunt despuze symmetrice in giurulu florei, ca la *inu*, in oppositione cu *irregulariu, ca la aconitu*,*

* CALICINALE, adj., (ital. *calcinale*, franc. *calcinai*); relativu la *calice* sau *calicinu*; luatu ca substantiv: *foliore calicinali*.

* CALICINU, -a, adj., de *calice*; —ca substantiv, cu intellesu de deminutiv, d'in *calice*.

* CALICULU, s. m., *calculus* (franc. *calcule*); deminutiv d'in *calice*; —candu e vorb'a de plante, *calicululu* este ca si unu allu doile *calice*.

* CALIENDRU, s. m., pl. -e, *calendram* (*κάλαντρον*); ornamentu pentru muieri, la Romani, facutu d'in peru strainu.

CALIFATU, s. m., pl. -e, (ital. *califato*, franc. *califat*); demnitate de *califu*; terra pre care domnesce unu *califu*.

* CALIFICARE, v., (ital. *qualificare*; franc. *qualifier*; vedi *care si facere*); virtutem vel titulum tribuere; prin cugetare sau prin spusa a face unu ce intr'unu modu, a atribui cuiva una *calitate*, a spune cumu e, ce e in fapta sau cumu se cugeta a fi: *cine califica laptele de negru, nu spune addeverulu*; a *califica unu omu de mentionosu* —a dice ce e mentionosu; —in speciale a da unu titlu de nobilitate; —a espreme *calitate*, ca cuventele asi numite in grammatica adiective: in espressionea: *sore luminosu, cuventulu luminosu califica pre sore*.

* CALIFICATIONE, s. f., (franc. *qualification*); actione de a *califica*.

* CALIFICATIVU, -a, adj., care *califica* sau are puterea de a *califica*: *cuvente calificative* —cari espremu calitatea, ca asi numitele adiective.

* CALIFICATORIU, -toria, adj. s., (ital. *qualificatore*, franc. *qualificateur*); care *califica*.

CALIFU, s. m., (caliph: sau *califa*; ital. *califo*, franc. *calife*); domnitoriu musulmanu d'in cei cari successera lui Machomede si cari desponeau de una putere absoluta in celle politice, ca si in celle religiose; toti califi cadura in in luptele cu capulu Turciloru, care lua numele de Sultanu.

* CALIGA, s. f., *caliga* (d'in *acea-asi fontana cu calceu*); calciamentu con-

standu d'in una fascia de pelle legata de *calce* cu curelle, asseminea cu opinc'a ter-ranului nostru, care era calciamentulu propriu mai vertosu militariului romanu.

* CALIGANTE, adj., *caligans*; care *caliga*, care e plenu de *caligine*.

* CALIGARE, v., *caligare* (d'in *acea-asi fontana cu calire*); 1. proprie, a scote abori prin *caldura*, si de aci, a fi cetosu, neguros, intunericosu; a se intunereca, a se innegura: *riurele caliga demaneti'a; ochii-mi caliga de dorere*; —a orbeca, a ambla ca prin intunerecu, a nu vedea bene; —si ca transitiv, a intunericu, a impla de intunerecu sau de negura.

* CALIGARIU, -ia, adj., *caligarius*; relativu la *caliga*; —subst. mascul., *caligariu*, care face *calige*.

* CALIGINE, s. f., *caligo-caligine* (d'in *calire*, ca si *petigine* sau *pecigine* d'in *petire*); 1. proprie, abore produsu prin *caldura*, cetia sau negura grossa, secca si suffocante; fumu grossu; 2. prin metafora: a) intunerecu grossu; b) orbita de ochi sau de mente (vedi si *caligare*), si in speciale, orbita produsa prin una macula nebulosa ce se formedia a-prope de centrulu corneei ochiului, si de aci: c) acesta macula sau albetia.

* CALIGINEU, -a, adj., *caliginus*; intunericosu si suffocante ca *caliginea*.

* CALIGINOSU, -a, adj., *caliginosus*; plenu de *caligine*; in insemnarea propria si metaforica a acestui cuventu.

* CALIGULA, si

CALIGUTIA, s. f., *caligula*; deminutiv d'in *caliga*.

CALIMARE, *calimari*; se aude pre: a locure in locu de *calamare, calamari*.

* CALIRE, -escu, -v., *calere, astare, fervere, frigere, terrere* (acellu-asi cu latinesculu *calere*, trecut, casi lucere in *lucire*, la conjugationea a patr'a); 1. ca intransitiv, a desvolta *caldura*, a se incaldi, a fi caldu; 2. mai usilatu ca transitiv: a) a ferbe: *a cala curechii sau verdia*, de unde: *verdia calita*; b) a coce, frige: a *cali albune, pescu, etc.* (*calire*, cu insemnarea de *aciarire* sau *oteliere*, pote fi acellu-asi cu *calire* = *incaldire*, de ore ce *aciarirea* se face prin actionea unei potente *incaldire*; si

ardere; vedi înse și *calire* în Glossariu; în limbele sorori d'în verbulu calere s'a pastratu cu multu mai puçindu decâtu în a noastră : în italian'a verbulu calere nu se iea decâtu ca impersonale, și chiaru în aceasta forma are numai intellesulu metaforicu allu lui *caldu* d'în espressiunea : *a tiné de caldu* = *a interessá*, *a folosi* : non mi cale = *nu mi tine de caldu* = *nu me interessa* = *nu mi pása*; asiá si în frances'a *chaloir* este vechiu și cadutu în desuetudine, și chiaru cându această cuventu erá în usu, se applicá, ca si în italian'a, ca impersonale și cu intellesu metaforicu : *Il ne m'en chanté* = *nu mi pása*; astadi în limb'a francesá nu se dieu de câtu compusele : *nonchalant* [proprie : *care nu é caldu, fora caldura* = *negligente, nepesatoriu*] și *nonchalance* = *negligentia, nepesu, lipse de focu* sau de tragere de anima).

* CALITATE, s. f., *qualitas* (ital. *qualità*, franc. *qualité*; vedi *care*); ce face cu unu lucru e în cutare modu, bonu sau reu, mare sau micu, albu sau negru, etc. : 1. în genere : *bonitatea și reutatea, marimea și micimea; albeti'a și negreti'a, formoseti'a și uritionea, etc., sunt calitati; cabitatea apei, a carnei, a lemnului; prim'a cabitate a stylului e claritatea; prin cabitatiile loru destingem lucrurile unele de altele; stamm'a calitatiloru unu lucru constitué natur'a lucrului; seccitatea și umeditatea, dretia și molletia, greutatea, soliditatea, fluiditatea, etc., sunt calitati, cari servu de caracterie fientiloru; calitatile lucruriloru potu fi bone sau velle : vinu de bona calitate, alimente de rea calitate; — de si multimea și marimea sau micimea, cantitatea în genere este una calitate; cu tote acestea calitatea se oppune a desea la cantitate : nu se cauta cantitatea, ci calitatea alimenteloru = puçindu si bonu nătresce mai bene de câtu multu si reu; nu multimea, ci calitatea omnilor se cade se considerámu, coci puçini si boni merita mai multa attentione de câtu multi si reu sau de neimicu; — 2. în speciale : a) *calitati primarie* s'au numitu certi filosofi acelle *calitati*, fora cari nu se pote concepe neci unu lucru ma-*

teriale, cumu este *estensiunea*, și cari esistu de fapta în unu corpu, în opposetiune cu *calitati secundarie*, cumu e *saporea, colorea, etc.*, cari, de si au de cauza constituiunea corpuriloru, spendura înse mai multu de impresiunea ce elle facu în sufletulu omului; fuscii de astadi dau numele de *proprietati generali* la acelle *calitati*, cari se afla în tote corpurile materiale, cumu : *divisibilitate, impenetrabilitate, porositate, dilatabilitate, etc.*, în opposetiune cu *proprietati particulare*, cari sunt *calitati* ce se afla numai în unele corpuru materiale, cumu : *soliditate, molletia, dretia, etc.*; — cuventulu *proprietate*, ca mai particulariu si prin urmare mai precisu în intellesulu seu, este mai aptu, în aceste construcțiuni, de câtu *calitate*; totu asseminea e mai bene, vorbindu de *calitatile efficaci* alle certoru plante, a dice : *proprietati medicali, nutritive, etc.*, în locu de : *calitati medicali, etc.*, cu tote cu aci terminulu propriu ar fi *virtuti*, (vedi *proprietate* și *virtute*); — bene înse : *calitatile conceptelor sau ideelor, calitatile judeciiloru; calitatile conceptelor sunt claritatea, justeti'a, etc.; unu judeciu se califica de categoricu, dubitativu, etc.*; — b) vorbindu de omu : a) în genere, vericé abitu, bonu sau reu, vericé desposetiune naturale sau castigata, talentu, daru, virtute sau vitiu : *prudenti'a, barbati'a, temperanti'a, umanitatea, affabilitatea, etc., sunt bone calitati; temeritatea, frie'a, lussuri'a, crudimea, avariti'a, etc.; sunt velle calitati*; b) în speciale înse, calitate bona : *multe calitati are omulu acestu-a; sau nobilitate destensa, demnitate inalta : omu de calitate, calitate de principe, de prefectu, de ministru, etc., sau titlu, dereptu, potere legitima de a face ceva, autoritate : în calitate de tutoriu, a avé calitate de a transige, spre a essercita unu dereptu se ceru calitatile legali; în calitate de tata eu respundú pentru tene; în calitate de omu am dereptu la respectulu teu, etc.*

* CALITATIVU, -a, (*qualitativus*), relativu la *calitate* sau *calitati* : *analyse calitativa*, care descrie calitatile unu ce, în opposetiune cu *analyse cantitativa*,

care se ocupa cu *cantitatea* elementelor ce constituie unu ce.

CALITORIUM, *-toria*, adj. s., calens, torrefaciens; care *calesce*, (vedi *calire*).

CALITURA, s. f., calefactio, torrefactio; acțiune de a *cali* și mai vertosul rezultatul alu acesteia acțiune: *calitur'a alluneloru a mersu penola arsura*, (vedi *calire*).

* **CALIUM**, s. m., corpul chimic.

* **CALLA**, s. f., (*calla* și *calsa*, în afinu cugrec. κάλαμα = barb'a cocosiului; ital. *calla*, franc. *calle*), genul de plante d'în famili'a aroideelorul, d'în care speci'a numita *calla ethiopica* = *calla aethiopica*, ca originaria de la Capulu de bona sperantia, este forte cautata și cultivata pentru marea sea formosetia.

* **CALLACEUM**, *-a*, adj., (franc. *callacée*); care semena cu *call'a*; — subst. femin. plur.: *callacee*, subordine de plante d'în famili'a aroideelorul, cari au de tipul genulu *calla*.

CALLAICANUM, s. m., vedi *calaicanu* în Glossariu, și *callaicu* în Dictionariu.

* **CALLAICUM**, *-a*, adj., *callaicus*; 1. care are facia ca a marei, cu facia albastra batendu în verde, cu facia verde batendu în galbinu; 2. substantivul: a) masculinu, *callaicu* (*callaiculu*, ca *coloru albastrulu*, etc.), coloru ca a marei, albastra batendu în verde sau verde batendu în galbinu; b) femininu, *callaica* (subinteligundu *petra* sau *gemma*), *petra pretiosa* de coloru albastra închisa, dero nu transparente, numita și *callais* — *callaide* = *καλλιαις* = *callaide*, ero în latin'a mai noua și turcoise — turcoide sau turchoise = franc. *turquoise*, pentru cu *albastrulu* sau *verdele închisu* s'a numitu și *albastru* sau *verde turcescu*, ca coloru favorita Turcilorul (d'în *callaicu* pare a fi essitu *callaicanu*, despre care vedi și *calaicanu* în Glossariu; pre longa acesteia *callaicus* are, în latin'a, și form'a cu *g* *gallaicus*, de unde *gallatica gemma* = *callatica gemma* = *callatica* sau *callaide*; și una și alta forma se contrage: *callæcus* și *gallæcus*; însemnarea cea mai originaria, cu care se afla tote aceste forme, este cea de *nume nationale a unui poporu d'în partea septentrionale a appusului Ispaniei*; d'în

callæcus și *gallæcus*, care, în limb'a nostra, ar soná *callecum* și *gallecum* sau *callicu* și *gallicu*, essu prin derivatiune: *callæcius* și *gallæcius*: *gallectia* [subinteligundu *terra*] = *gallecti'a* sau *terr'a gallectilorul*; în limb'a nostra forme *callæcius* și *gallæcius* aru suná *callecium* și *gallectium*, *gallectium* și *gallectium*, *callectium* și *gallectium*, *gallectium* și *gallectium*, și chiaru: *callectium* și *gallectium*, *gallectium* și *gallectium*; de facta se afla în limb'a nostra multe d'în aceste forme applegate cu însemnari diverse, cumu: *Calliti'a* și *Gallecti'a* ca numene proprie de omeni, dero d'în intellessulu acestorul cuvente nu potemu trage argumentulu, care ar stabili pre deplinu supposetionea, la care ne duce form'a lorul; elle au potutu essu, ca și *Callina*, *Callin'a*, sau d'în l. *callu*, sau d'în grec. κάλλος, sau, ca și urmatoriele, d'în acea-asi fontana cu *galbinu*, — apoi ocurre adiectivulu *callectium* sau *gallectium*, *gallectium* sau *gallectium*, cu însemnarile: a) cu *facia galbena morbida*, *pallidu* sau *pallitu*; b) prin metafora: *tristu*, *melancolicu*, *egru* = *eger*: *ochi gallecti*, *facia gallectia*, *ce te vedu asiá gallectium?* — c) la Macedoromani: *albu de facia*, *bellanu*, înse cu *peru* și *ochi negri*; — în aceste cuvente, intellessulu pare a veni în adjectivulu supposetionei, la care ne duce form'a, de ore ce între *faci'a petrei callaice* și *aurului callaicu* = [aurum callaicum la *Martiale*], și între *faci'a unui patiente de egritudine corporale* sau *spirituale* se potu aflá mai multe analogie, observate de insusi poporu, cumu se vede d'în frasi ca: *asiá de galbina si urita facia are*, în câtu pare *galbina-verde* sau *galbina-albastra*; totusi cuventele în cestiune se potu, și dupo forma și dupo intellessu, referi la acea-asi radecina cu *galbinu*; ocurre apoi *callicu*, de unde *callectia*, *callectice* [vedi *calicu*, *callectia* și *callectice* în Glossariu], care inco pare a nu contradice, prin intellessu, supposetione trassa d'în forma, de orece, prin una metafora a intellessulu ce vedemu cu are *callectium* sau *gallectium*, ar însemná proprie: *egru* sau *morbosul în punga*, fora se mai adaugemu cu *munteanii* sau *locustorii de munti*,

cum erau si *Gallecii* sau *Callecii*, s'au destinsu si se destingu si astadi, in multe locuri, prin una *seracia lucia, unita adesea cu una mundria deserta*, caracterie alle *addeveratului callicu*; d'in impregiurarea inse co *mundru* = *mundus*, si co *mundas* correspunde, in unele intellessuri, cu grec. *καλός*, se pote ca *callicu* = *seracu mundru* se fia essitu d'in acea-asi radecina cu *καλός*; form'a *callendroniu* sau *callendroniu*, *callindroniu* = *callicurmare*, *copillu nesaturatu*, *copillu tare resfaciatu*, etc., asiá de apropiata de *caliendru*, pare a veni in adjutoriulu acestei d'in urma supposetione; — in fine *callaicanu*, si prin forma si prin intellessu, pare a se legá mai bene de *callaicu*).

CALLAIDE, s. f., vedi *callaicu*.

CALLARASIU, s. m., vedi *callaretiu* si *callariu*.

CALLARE, adj. s., equo insidens, equo vectus; equester; eques (d'in una forma *caballaris*; vedi *caballu* si 1. *callu*); 1. care e pre *callu* sau *epa*: a) proprie: n'am mai *vodutu patru insi callari pre una sengura bieta epa*; *aveti se desellati callulu, déco vreti ca toti se ve puneti callari pre densulu*; *merge sau ambla callare*; a *stá sau sedé callare*; a *se súi sau a se pune callare*; a *plecá, veni callare*; a *se preamblá callare*; a *duce callare*; a *portá callare*, a *preamblá callare*; a *dormi callare*; — de *callare* se dice in locu de simplulu *callare*, pentru destinctione de intellessu: a *lovi pre cineva de callare*, de esemplu, da se intellega mai multu co *lovitoriulu* sau *subiectulu* este *callare*, pre candu a *lovi pre cineva calare* da se intellega mai multu co *lovitulu* sau *obiectulu e-callare*; b) prin estensione si prin metafora: a) care, ca si pre *callu* sta pre veri-ce altu animale de transportu: *callare pre asinu*, *callare pre unu bou*, *pre una camella*; β) care, ca si pre *calu*, sta pre unu omu si chiaru pre lucruri ce nu suntu de transportu: *ce te ai pusu callare pre mene?* a *siedé callare pre scaunu*, *callare pre una ramura*, etc.; γ) in insemnari mai ideali: *callare pre bátiu* (vedi *bátiu*); *callare pre drumu* = *seracu lipitu* si in fiacare mo-

mentu despusu a *plecá* si a se duce; *callare pre cineva sau pre ceva* = deplenu domnu, cu deplena potere asupr'a acellui *ceva* sau *cineva*: a *fi callare pre vointi'a*, *pre anim'a cuiva*; — éro a *fi* sau *stá callare in*, se dice mai vertosu pentru *preceperea* sau *deplen'a petrundere a obiectului* ce vine dupo *in*: a *fi* sau *sta callare in capulu*, *in anim'a*, *in mentea cuiva* = a *sci*, a *intellege forté* bené ce *cugeta* sau *doresce cineva*; — 2. substantivu masc.: a) *omu callare*, si in speciale, *cellu* ce in militia serve *callare*: *callarii inimicului eráu mai numerosi ca ai nostri*; *oste de callari*, *cete de callari*, *multime de callari*, etc.; b) la vechii Romani, *cetatianu* de a dou'a d'in celle trei ordini, in care erá impartitu poporulu romanu, numitu asiá pentru co avea destulla stare, pentru ca cu propriele selle spese se pota servi *callare* in militia: *callarii formau ordinea callaresca* sau *ecestra*, (vedi si *callariu*).

CALLARESCU, -a, adj., equester; relativu la unu *callariu*, *lupta callaresca* = *lupta de callari*.

CALLARETIU, -ia, adj. s., equitandi studiosus; eques; 1. adj., cui place a *callari* sau *amblá callare*, care de *ordinariu* *ambla callare*; in acestu intellessu: *nuere callaretia*; mai desu inse: 2. subs., *militariu* ce se bate *callare*: *osti de callareti*, a *cumperá cai* pentru *callareti*; *callareti nu se potu bate bene in locuri muntose*. (*Callaretiu* s'ar paré unu deminutivu, *callarasiu* unu peiorativu, inse amendoi terminii s'au usitatu in locu de *callariu*, care este cea mai genuina forma romanesca, si d'inaintea carei-a s'ar cuvení se dispara acelle seccature.)

1. CALLARÍA s. f., equitatio; arte de a *amblá callare*: a *invetiá callari'a*.

* 2. CALLARÍA, s. f., *callarias* (καλαρίας), specia de sturione d'in marea Baltica.

CALLARIME, s. f., equitatus; multime de *callari*; *callareti* sau *callarasi*; *oste de callari*; *callarimea turcesca* erá mai numerosa decâtu cea *russesca*; — (vedi *callaretiu* si *cavallaria*).

CALLARIRE, -escu, v., equitare, equo vehi; 1. a *amblá* sau a se *preamblá cal-*

lare : *astadi n'am potutu callari, câtu am callaritu eri; candu asiú potê callari in tote dillele, câtu callarii astadi! coci callaritulú este unu essercitiu forte bonu, pentru sanetate*; — 2. ca transitivu : a) cu obiectu passivu de persona, a portá sau preamblá pre cineva pre *callu* sau pre altu animale de *incallecatu* : *am callaritu copillii, peno s'au saturatu si ei de atátu-a callaritu; ne ampu callarifu câtu amú vrutu*; b) cu obiectu passivu de animale *incallecatu* : a face se amble multu, standu *callare* pre densulu : *prea ai callaritu bietulu callu, asiá, co l'ai facutu numai spuma; callu indchungu necallaritu*; — in acestu intellesu si cu obiectu de persona, asiá in câtu : *a callari unu omu va se dica sau ca sub 2. a), a la portá callare*; sau, ca sub 2. b), *alu face se trepede multu, standu callare pre densulu*; inse in neci unulu d'in aceste doue intellessuri nu pote intrá prep. *pre*, ca semnu allu obiectului passivu, coci s'ar scambá intellessulu, asiá co in expresioni ca : *a callari pre callu* sau *pre unu omu*, verbulu *callarire* are intellessulu intransitivu de sub 1., éro pre arreta nu obiectulu passivu allu *callariri*, ci numai *instrumentulú de callarire*; prep. *pre* pote stá, fora ambiguitate, inaintea obiectului passivu allu verbului *callarire* ca transitivu, numai candu obiectulu pusu inaintea verbului se repete apoi prin unu pronume, cumu : *pre mene se me callarescá astadi, co pre tene destullu te a callaritu eri*.

CALLARITU, part. si supin. d'in *callarire*, care ca tote supinele se iea si ca subst. : *callaritulú de astadi*.

CALLARIU, s. m., eques, care ambla callare, si care se lupta callare, care milita callare. D'in aintea acestei forme genuine române s'ar cadé se dispara secaturele de forme *callarectiu* si *callarasiu* cari nu se potú justificá prin nemica, si parú a sufferi si de influenza straina.

CALLATORIA, s. f., iter, via, cursus; actione calatoriului : *a plecá in callatoria; callatoria pre mare, pre uscatu, pre callea ferrata, pre Danubiu; lunga callatoria, departata callatoria; a face mai multe callatorie in oriente; ca-*

latoria de placere, callatoria pentru sanetate; callatoria científica = facuta in scopu de cercetari scientifici. (Cuventu forte bonu, si prin urmare n'avemu lipse de *voiajiu*).

CALLATORIRE, -escu, v., iter *fatere*, regiones peragrare; a face *callatoria*, a fi *callatoriu*, a fi *pre calle* : *am callaritu si pre mare, si pre uscatu, si pre diosu, si callare si in trassura; a callatori prin tota lumea; nu mi place a callatori; multi callatoroscu numai ca se scape de urutulú, sare i rode*; — a se *callatori* = a despune eple neogossarie la *callatoria*; a fi paratu de plecure in *callatoria*; a plecá in *callatoria*; a avé in cugetu se *callatorisca*; unde se *callatorosci*, coci vedu co te astepta trassura cu *câi inugati? ni in ougetu se te callatorosci de la noi?* (cuventu, de certu, cu neassemenare mai bonu decátu *voiajiare* sau *voiajare* dupo franc. *voyager*).

CALLATORIU, -ia, adj., viator, peregrinus; care e *pre calle*, care merge de la unu locu la altulu departatu sau pentru una necessitate sau pentru preambulare (cuventu cu multu mai bonu de câtu *voiajoru* sau *voiajoru* dupo franc. *voyageur*) : — metaforice : *omulu e numai unu callatoriu in acésta lume, patri a lui addeverata fiendu cerulu*. Cuventulu e derivatu d'in *calle* prin mediulu unui verbu *callare*, care a desparutu, lassandu *callatoriu* si derivatele acestui-a.

CALLE (intunerecarea lui a in plur. *calli* sau *câi* nu s'a practicatu totu de un'a si nu se practica neçi astadi pre-totendenea; ea e, de certu, numai eufonica, ca si in *cârti, pârti*, etc., d'in *carte, parte*, éro nu pentru destinctione de intellesu, cumu ar potê concludere cineva d'in compararea plurariului *calli* sau *câi* d'in *calle* cu plurariulu *calli* sau *câi*, d'in 1. *callu* s. f., via, iter, *callis*, (acellu-asi cu latinulu *callis*, inse cu intellesu mai estensu; *callis*, ca provenitu d'in acea-asi radecina cu *callere, callum* [vedi 2. *callu*], insemna proprie : *callu batuta de petiorele omeniloru sau vite-loru, asiá de strimta in câtu nu potú amblá pre densá mai multi a laturea, ci*

numai unulu; la noi acestu intellesu resare in derivatulu *carrare*, pre candu *calle* respunde in intellesu mai multu cu latin. *via*, *iter*; déro si latin. *callis* se iea cu intellessulu largu ce are allu nostru *calle* : *callium* provincia = *administrationea calliloru*; totusi intensusu si variatulu intellesu allu cuventului romanescu nu se pote dá in-tregulu seu, nu prin *callis* senguru, déro neci prin celle trei cuvente latine, ou care noi amu tradussu *calle*, eumu se va vedé d'in desvoltarile detaliate; d'in celle trei cuvente latine *via* correspunde, in celle mai multe casuri, la intellessulu lui *calle* allu nostru, de unde se intellege, eo *calle* este una expresione generica si nobile pre longa alte expresioni applegate la acellu-asi conceptu, cumu *drumu*, de esemplu [vedi mai diosu la I]; in celle alte limbe sorori afflâmu : ital. *calla* si *calle* = *calle campestra strimta* = *carrare* sau *drumu*, *calle* mai mica ce serve a uní *callile celle mari*, pentru cari Italianulu are expresionile *via* si *cammino*, totusi inse si in italiana se applega, de si mai raru, cuventulu *calle* cu intellessulu largu allu cuventului nostru *calle*; ispan. *calle* si port. *calhe* = *calle strimtu intre muri* sau *case*, [*allitia*]; in francesea nu a trecutulu cuventulu *calle*, ci ca correspundetoria are : *voie* = *via*, *chemin* = ital. *cammino*, si *route*); in intellesu materiale : veri-ce spatiu care duce de la unu locu la altulu, si de aci, prin metafora : mersulu cui va pre assemenea spatiu, apoi in intellesu spirituale : veri-ce directione sau linia tine cineva pentru adjungerea la unu scopu; veri-ce medilocu de a ad-junge unu scopu : I. proprie, spatiu de locu mai largu sau mai angustu, in sau afora d'in cetati si sate, construitu ou arte sau desemnatu numai prin indelunga si desa amblare a omeniloru sau altoru animalu, care serve de communicatione sau mergere de la unu locu la altulu : *A.* in genere : *calle bona*, *netida*, *usiora*, in opposetione cu *calle rea*, *vallosa*, *precipetiosa*, *grea*; *calle larga*, *lata*, *lunga*, in opposetione cu *calle strimta*, *angusta*, *scurta*; *callea cea mai scurta*, *calle ba-*

tuta, *amblata*, *secura* in opposetione cu *calle neamblata*, *delassata*, *periculosa*, etc.; *administrationea calliloru*, *lege asupr'a calliloru*; *terr'a. are sau nu are destulle calli de communicatione*; — loculu sau punctulu de plecare, allu unei *calle* se espreme prin de la sau d'in, d'intru, de spre, etc.; fito loculu sau punctulu de adjungeré prin la, in, spre, contra, dupa intellesu : *callea de la Bucuresei*, *la Giurgiu*; *calli cari d'in Romani'a*; *dicu in Turci'a*; *calle care despre resacitu merge spre apenus*; — obiectulu ce espreme punctulu de adjungeré se espreme forte adese prin genitivu obiectivu : *callea Giurgiuului* = *callea la Giurgiu* (de la Bucuresei de esemplu), *callea Iassiloru*, *callea Gallatiloru*, *callea marei*, *callile muntiloru*, etc.; acestu genitivu inse se pote considerá si ca una expresione de simpla appositione, cumu se si dice, adesea : *callea Iassi*, *callea Giurgiu*; si este bene a se dica asiá, candu se pote, sau a se dá constructionei alta forma, care se inlature ambiguitatile, ce s'ar poté nasce : asiá *calle muntiloru* nu va se dica numai *calle spre munti* sau *lamunti*, ci si *calle pre la munti*, *pre longa munti*, *prin munti* sau *de munti*; *callea Danubiului* este nu numai *callea la Danubiu*, ei si *callea pre longa Danubiu* sau *pre Danubiu*; candu cere claritatea, canta se substituimu genitivului un'a d'in constructionile date, cari sunt mai precisa. — *B.* in parte, spatiu intr'adensu rezervatu si lucratu cu arte in sau afora d'in sate si cetati, care serve la mergere d'in unu locu in altulu : I. afora d'in sate si cetati : *calle primaria* = *calle nationale* = *calle publica*, *calle* construita cu spelese d'in tesaurulu statului, care prin estensionea si insemnatarea ei serve la usulu nationei si terrei intregé : *asemini calli sunt pentru una terra ca si arteriele principali in corpulu unui omu*; — cea mai bona d'in tote expresionile date cu acestu intellesu este *calle nationale*, de ore ce aceste expresioni se dicu in opposetione sau cu *calle judeciana* = *calle* construita cu spelese unui senguru judeciu, care serve mai vertosu la usulu loquititoriloru d'in acellu judeciu;

sau cu *calle vicinale* = calle care duce de la una commune la alt'a vecina si care se construe cu spesele locuitoriloru comuniloru invecinate, ca unii ce de ordenariu senguri se folosescu de dens'a; *calle primaria* s'ar oppune la *calle secundaria*, si *calli primarie potu fi* si intre celle *judeciane* si chiaru intre celle *vicinati*, precumu *calli secundarie potu fi si de celle nationali*: *una calle nationale mai mica, care ar servi de legatura intre alte doue mai mari, ar fi una calle secundaria in comparatione cu celle doue primarie*; — *calle asternuta cu petra sau impetrata*; *calle ferrata* (mai bene de câtu *drumu de ferru*, vedi si mai la valle), calle pre care se asternu lamine de ferru, pre cari rotele carreloru se lunea si se se misce cu facilitate; *carrele ce mergu pre asseminea calle se punu in miscare sau prin machine cu vapori*, numite *locomotive* sau si prin animalu de transportu; in casulu d'antaniu callea porta numele de *calle ferrata* in intellesu strinsu, éro in cellu d'allu doile se dice *calle ferrata americana*, sau mai scurtu *calle americana*; — in insemnarile cuventului peno aci descriisse, s'a appecatut si se applica de unii, si cuventulu *drumu*; dupo originea sea *drumu* d'in *δρομος*, de la *δρῆσθαι* = currere, allergare, etc., insemna proprie *cursu*, *allergatura*, *ambletu*, si de aci: *locu de ambletu sau amblatu*, calle in genere; si prin urmare acestu cuventu ar paré, d'in acestu puntu de vedere, aptu a se appecá la acelle-asi insemnari ce are si *calle*; déro atátu e-tymologi'a cuventului *calle* = *locu batuturitu prin amblare si pentru amblare*, d'in care resulta unu intellesu cu multu mai precisu de câtu allu grecesc. *δρομος*, câtu si mai vertosu tendenti'a ce au tote limbele de a appecá cuventele straine, synonyme cu celle nationali, la concepte mai pucinu nobili, pastrandu totu de un'a semnificationile celle mai ideali si mai inalte pentru cuventele nationali, au fostu doue potenti cause, cari au facutu si facu, co *drumu* este esclusu cu totulu de la tote insemnarile ideali, de cari va fi vorba mai la valle; chiaru in insemnarile lui *calle* peno aci descriisse

drumu nu s'a appecatut de câtu mai raru, si astadi tendenti'a e de a l'esclude si mai multu, asiá in catu se nu se mai appeche de câtu la *callile primitive si peccatose* ce amu avutu si avemu inco in celle mai multe parti alle terrei; — 2. in sate si cetati, spatiu intradensu lassatu intre case pentru cerculatione sau amblare de la unu locu la altulu, asiá numit'a, cu unu cuventu strainu, *úlitia*: *cu câtu callile unci cetati sunt mai large, cu atátu communicationea este mai usiora si aerulu mai salubru*; *callea de pamentu si callea mosiloru sunt calli d'in celle mai principali alle Bucuresciloru*; *callea Lipscaniloru este asternuta cu petre cadre*; in acestu intellesu se dice si *strata* (mai pucinu bene: *strada*); déro *strata* nu e de câtu femininu d'in *stratu* = *stratus* = *asternutu* (subintellege cu *petra* sau *petrisiu*), si prin urmare nu s'ar poté applicá de câtu la *callile* de satu sau *cetate*, sau si la *callile* de campu, cari in addeveru sunt *asternute cu petre*; — II. metaforice: A. totu ce serve ca *calle*, cumu: 1. spatiu lassatu printre seriele de corturi d'in castre; 2. in edificie mai spatiose, cumu scole, teatre, etc., locu de comunicare, lassatu printre seriele de scaune; 3. in intellesu si mai generale, locu pre unde ceva si face cursulu sau mersulu seu, linia sau directione de miscare, canale sau albia pentru licide, etc.: *veneie si arteriele sunt callile de cerculationea sangelui*; *riurele opprite in albi'a loru, si facu calle pre aiurea*; *callea sorelui, a lunei, a stelleroru*; — *callea ratecitoru* = *callea lui Traianu* = *callea scribiloru* = *callea de lapte* = *via lactea*, nebuloasa ce se vede in fiacare nópte serina pre ceru, ca una fascia albitiosa trassa pre ceru cam in directionea de la media nopte spre media di; — B. mersulu pre una *calle*, *calle percursa*: 1. in intellesu mai apropiatu de cellu originariu allu cuventului: *callatoria* a unui omu, *ambletu* pre una *calle* sau pre multe *calli*: *calle departata*; *a face mai multe calli pre annu in Itali'a*; *calli departate*; *fatigatu de multa calle*; — de aci ea urare de *callatoria*: *calle buna, ti ure-*

diu calle bona si întórcere *fericita*; — proverbial : *calle bona ca bombaculu*, unde *vei cadé*, *se ti spargi capulu* = se nu mai întorci d'in calle; — *viets'a este una calle spinosa si gréa*; — 2. in intellesu mai departatu : *callea lunei in giurulu pamentului*, *callea rondinelleloru d'in alte terre in terrele nostre*; — la insemnarile descriisse peno aci correspunde lat. *via*, numai in celle de sub B, II, se dice si iter : *iter facere* = a face calle, déro si *via defatigatus* = forte fatigatu de calle; — C. directione ce iea cugetarea sau voientia omului : 1. directione a cugetarei, metodu, principiu sau regula de cercetare a addeverului : *nu potemu adjuge la addeveru*, *déco mai antaniu nu aflamu callea ce duce la densulu*; *de vomu apucá una calle ratecita*, *neci una data nu vomu da preste addeveru*; *callea ce urmedia in discussionile selle lu duce totudeun'a la conchuse luminose*; *pre callea acesta-a nu poti luminá si convinge pre neminea*; 2. directione in portare : a *apucá callea benelui*, a *se abbate d'in callea dereptatei*; *callea perdiarei* = care duce la perdiarea materiale sau spirituale *callea peccatosiloru* = pre care mergu cei peccatosi; *asiá si* : *callea desonorei*, *crimei*, *peccatului*, *miselliei*; *callea mantuirei*, *addeverului*, etc.; *callea criminaliloru*, *miselliloru*, *blastematiloru*, etc.; a *se tiné de callea batuta* = a nu essi d'in callea batuta = a face si a se púrtá ca toti, a merge pre urmele altoru-a, a i imitá servile, etc.; de aci si proverb. : *callea batuta e cea mai bona* = facundu ca toti raru te espuni a rateci sau a ti atrage neadjunsuri pre capu; — 3. cu intellesu si mai generale de *medilocu* : a *se inavuti pre calli bone*, *nu mi place a me inaltia pre calle rea*; *calle la onori*, *la marire*, *la tronu*; *callile lui Domnedieunu su ca callile omeniloru*; 4. mai vertosu *calle derepta*, metodu bonu, regula de lucrare conforma cu rationea si detori'a : a *pune pre cineva pre calle* = a i arretá cumu se faca bene, sau a remendá, a lu face se lasse *callea reului* si se revina in *callea benelui*; — a cellu-asi intellesu are si lat. *via* : *via et ratione disserere* = a discute pre calle ra-

tionale; *recta via non declinare* = a nu se abbate d'in callea derepta, d'in callea benelui; 5. in speciale : a) la calle, in locutionea a pune la calle : a) ordinare, componere = a ordiná, a regulá : a *pune terr'a la calle*; β) a *invetiá*, a *indemná* = suadere : cine te a pusu la calle se *faci asiá*? b) cu calle, construitu : a) cu *aflare* sau *gassire* : a *afla cu calle* = probare, placere, a judecá cò e bene, a decerne se se faca : *toti aflara cu calle se declare bellu* = omnibus placuit ut bellum indiceretur; *eu nu afli cu calle ca tu se te bagi in acesta incurcatura*; *nu afli cu calle ce ai facutu* = non probo, non rectum mihi videtur quod fecisti; β) cu *fire* : a *fi cu calle* = justum, æquum, bonum, rectum esse, debere = a se cadé, a se cuveni, a fi dereptu, conformu cu rationea si detori'a : ce e cu calle se ti dau, ti voiu dá, nu te teme; cu calle e cá tu se faci si eu se patiu? n'ar fi cu calle ca tu, care ai facutu reulu, se lu si repari? — de aci, cu calle, appecatut, prin estensione, si ca attributu la adiectivé sau adverbiiu la alte verbe, afora de fire : *lucru facutu cu calle* = recte factum, ca oppusu la *fora calle* = illegitimus sau illegitime, non rectus sau non recte, absurde, in contr'a rationei : *reu si fora calle dicu* = (male et absurde dicunt) unii, co Românii aru cautá se adopte ca limba generale dialectulu unei epoce sau allu unei provincie; — in acestu intellesu mai largu se dice si *pre calle* in locu de *cu calle* : *lucrulu nu s'a facutu pre callea lui* = non recte factum est; — c) afora d'in calle = sine modo, immodicus, nimius sau nimium : *dai copillului se mance afora d'in calle*; *mancarea afora d'in calle este vettematoria*; ce e afora d'in calle, chiaru bonu de ar fi in sene, devine reu si vettematoriu; d) *sem'a callei*, in locutionea speciale : la *sem'a callei*; locutione in care insemnarea de *mesura* sau *cumpetu*, ce iea curventulu *calle*, resare ca mai bene, de ore ce in locu de *sem'a callei* se dice, in acellu-asi intellesu, si *sem'a semei* = *cumpetulu cumpetului*, (vedi *séma*) : *argatulu meu nu manca mai la sem'a callei* = nu manca mai cu mesura, manca fora neci una mesura; *asiá si* :

nu dorme mai la sem'a callei; nu se fatiga mai la sem'a callei, etc. — III. cuventulu *calle* intra in constructioni specialii cu una multime de vorbe, constructioni cari adesea au mai multe intellesuri, cumu : 1. *a appucá callea* : a) in intellesu materiale : *a appucá callea de la drept'a sau de la stang'a*; b) in intellesu ideale : *a appucá callea benelui sau a reului*; — in amendoue intelleselo si : *a appucá pre callea*, inse cu mai pucina energia de espressione, coci *cellui ce a appucatu una calle nu i e asiá de usioru se ua lasse ca cellui ce a appucatu pre una calle*; 2. *a arretá callea cuiva* : a) in intellesu materiale : *fá benesi mi arreta callea care duce la via*; b) in intellesu ideale : *vevoiu arretá callea pre care se mergeti la potere si fericare*; 3. *a bate callea* : a) in intellesu materiale : a) a batuturí : *callea e impetrata, déro inco nebatuta*; β) a amblá dessu si multu pre acea calle : *eu battu mai multu acea calle*; b) in intellesu ideale : a) *pre callea batuta de marii poeti usioru potemu attinge la perfectionea artei loru*; β) *a bate callea cuiva* = *a tiné callea cuiva* = a l'asteptá, cându trece, cu scopu de a i vorbí, de a lu vedé, sau de a i face reu : *lotrii tinu si batu calile acellea*, cu aesta differentia inse co *a batte callea*, in acestu intellesu, va se dica *a ua visitá desu*, spre a vedé de trece cineva; éro *a tiné callea* va se dica a stá si asteptá pre cineva, de care se scie co are se treca; 4. *a si cautá de calle* : a) nu se opprí d'in calle, spre a specta sau face altu ceva, si de aci : b) a nu se amestecá, a nu se bagá unde nu e chiamatu, in lucru la care n'are dereptu a luá parte : *cautati de calle, si nu te amestecá in cert'a nostra*; 5. *a face calle* : a) *viam munire* = a construi una calle, a deschide una calle; b) *inter facere* = a face callatoria (vedisi mai susu); c) *cursum efficere* = a implení callea sau cursulu de facutu : *pamentulu si face callea in pregiurulu sorelui in trei cente sesse dieci si cincí de dille si sesse ore aprope*; 6. *a fi pre calle* : a) a se aflá pre calle, a fi plecatu; b) a fi pre punctu, a fi despusu : *suntemu pre calle de a ne*

impacá; — c) inse a fi in calle; ca si a stá in calle : a) a se aflá sau stá pre calle sau longa calle : *lupulu érá si stá in callea nostra*; *omulu, de care ti am vorbitu, ti e in calle, si te poti abbate la densulu*; β) a fi pedica : *ellu mi e in calle* = *mi sta in calle, si nu me lasse se trecu*; — de aci si : *a se pune in calle* = *a essi in calle cuiva*, a essi inaintea lui, ca se l'intempine sau se l'impedice la ceva; 7. *a rupe sau luá calle* = *a face calle* de sub 5; b), mai desu inse : *a rupe sau luá d'in calle* : *se manecámu, ca se mai rupemu d'in calle* (compara latin. *carpere viam* = *a rupe callé* sau d'in calle); apoi a *luá callea* = *a appucá calle*; 8. *a tiné callea* : a) a merge pre calle, fora a se abbate d'in ea : *tine totu callea acésta-a, co ea te scote dereptu unde vrei semergi*, si metaforice : *tineti aesta calle, co pre dens'a numai veti adjunge la benesi addeveru, etc.*, in opposetione cu *a lassá callea*; inse a *lassá callea* = si cu *a ratecí callea*, a *perde callea* = a essi d'in callea de urmatu si a se departá de dens'a; apoi a *perde callea* are si intellessulu de *a nemici planurele, intrependerile, etc.* : *Eternulu va perde callea peccatosiloru*; — asupr'a locutionei a *tiné callea cuiva* vedi mai susu la *a bate callea cuiva*; — 9. asiá si multe alte locutioni : *a amblá, a merge pre calle sau in callea; a deschide sau inchide callea, a prepará callea, a se intorce d'in calle, a se opprí in calle*, mai vertosu in locutionea proverb. : *a se opprí la callea diumetate* = a nu terminá ce a inceputu, a terminá reu ce a inceputu bene, etc.; câte inse s'au produsu sunt in destulle a pune in lumina variatele appecari alle cuventului *calle*, remanendu a se produce celle alte la articlele convenite; aci vomu citá inco numai câte va verbe, la cari *calle* sta ca subiectu, si cari espremu directione sau intenderea callei : *callea duce* (= *callis vel via ducit*) *la...*; asiá si : *callea merge, scote, callea trece pe la...*; *callea se abbate, cotesce, face la derept'a sau la stang'a; callea vicinale respunde sau da in cea judeciana* (= franc. le *chemin aboutit*), etc.

CALLENDRONIU, s. m., vedi *callaicu*.

CALLESCA, s. f., *pilentum, rheda*; trassura de lussu cu patru rote in care potu stá commodu mai multe persone (noue ni s'a parutu, co cuventulu nostru, ca sí ital. *calesse*, franc. *calèche*, stá in legatura de cumnatia cu precedentele *calle*, si de aci scrierea lui cu duplu l).

CALLESIU, -ia, adj.; vedi *callaicu*.

* **CALLICARPA**, s. f., (ital. *callicarpa*, franc. *callicearpe*, d'in *κάλλος* = formosetia si *καρπός* = fructu); genu de plante d'in famili'a verbenaceoloru, d'in care speci'a cea mai insemnata este *callicarp'a americana* = *callicarpa americana* lui *Linneu*, arborellu cultivatu in gradine, unde face mare efectu prin formoseti'a baccoloru selle de una splendida colore purpuria.

CALLICELLA si *calliciora*, s. f., *angusta et brevis via*; diminutivu d'in *calle*, (compara ispan. *calleja*, *callejuela*).

* **CALLIDITATE**, s. f., *calliditas*; calitate de *callidu*.

* **CALLIDU**, -a, adj., *callidus*; (proprie carea facutu unu *callu* sau mai multe *calle*; vedi 2. *callu*; si de aci, prin metafora): cellu *batutu la capu*, cellu ce a datu cu capulu de multe, care a inventiatu mente prin multe incercari si patite: desteru, indemanatecu, mai veratosu indemanatecu a cugetá si afá prin cugetare celle mai bone mesure de portare si lucrare dupo impregiurari: sagine, ingeniosu, etc.: *callidu capitanu*; *callidi diplomati*; — applecatu si la lucruri: *callide combinationi de cuvente*, — in intellesu reu: astutu, astutiosu, indemanaticu a ammagi si inellá.

CALLIGRAFIA si *calligraphia*, s. f., (ital. *calligrafia*, franc. *calligraphie*, d'in *κάλλος* = formosetia si *γράφειν* = scriere); arte de a scrie formosu, artea *calligrafului*; — scriere formosa.

CALLIGRAFICU, -a, si *calligraphicu*, adj., (ital. *calligrafico*, franc. *calligraphique*); relativu la *calligrafia*: *modelle calligrafice*.

CALLIGRAFU si *calligraphu*, s. m., (ital. *calligrafo*, franc. *calligraphe*; vedi *calligrafia*); cellu ce possede artea *calligrafiei*, cellu ce dupo normele acestei arte face littere formose si le combina

in scriere in modulu cellu mai formosu; — maiestru de *calligrafia*.

* **CALLIMU**, s. m., *callimus* (*κάλλιμος* = formosu); pétra ce se afla in *actite* si care are transparentia cristallulu.

* **CALLIOPSIDE**, s. f., (ital. *calliopside*, franc. *calliopsis*); genu de plante d'in famili'a compositoloru, *syngenesia polygamia frustanea* lui *Linneu*, plante cu flori forte formose de una colore galbina cu macule rosie forte viue.

CALLIPEDIA, s. f., (franc. *callipédie*, d'in *κάλλος* = formosetia si *παιδεία* = copillarfa), pretensa arte de a nasce copii formosi sau de a nasce numai masculi.

* **CALLIRE**, -escu, v., *callère*, *callescere*; 1. a face *calle* (vedi 2. *callu*) sau *batature*; a se bate; — 2. a se intari cu *batatur'a*, a se impetri, si, prin metafora, a deveni nesentitoriu sau a se impetri in una deprendera; 3. a se frecá multu cu unu lucru, a capeta mare esperientia si deprendera in acellu lucru, si de aci, a aci si precepe forte bene, a se precepe bene, *a fi batutu la capu*, cumu se dice (fiendu-co *callirea* ferrului sta in *intarire*, se pote ca cuventulu se se fia applecatu si la acestu intellesu speciale; vedi inse si *calire* in Dictionariu, cumu si in Glossariu).

CALLISTEMONE, s. m., (ital. *callistemone*, franc. *callistémon*); genu de plante d'in famili'a myrtaceoloru, originarie d'in Nou'a Olanda, cu flori forte formose de colore purpuria d'in celle mai splendide (*κάλλος* = formosetia si *σθμῶν* = manuchi de fire).

CALLOIU, si

CALLONIU, s. m., *ingens equus*; 1. augmentativu d'in *callu*, *callu mare*; 2. *coptorius*, *forax*, pucinu usitatu.

* **CALLOSITATE**, s. f., *callositas*; (ital. *callosità* si *callositate*; franc. *callosité*); stare sau calitate de *callosu*, déro mai allesu ceva *callosu*, cumu: 1. carne batuta si intarita la mane de multu lucru sau la petiore de multu ambletu; *callositatea* inse difere de 2. *callu*, intru cátu acestu-a este totu de un'a dorerosu, caracteriu ce nu are *callositatea*, si de aci acestu d'in urma cuventu

applicatu: a) la certe parti alle animaloru coperite de pelle mai grossa si rugosa, cumu genuchiele camelleloru, bucele de la sedutulu mimutiiloru; b) la certe parti de plante sau la plante intregre cari au pre scortia inflature rugose si aspre; c) materia de form'a unui 2. *callu* ce, in fiacare annu, se formedia la inchiaiatu'r'a unei blastare; d) scortia dura si rugosa ce se prende pre ulceretele vechie; 2. prin metafora: a) vechia deprenderi, impetriere intr'una deprenderi; b) nesentire, impetriere de sentire.

***CALLOSU**, -a, adj., *callosus*; 1. plenu de *calles* (vedi 2. *callu*) sau de *callositati*; 2. impetritu, duru, in intellesu de *impetritu in una deprenderi sau la anima*.

1. **CALLU**, s. m., *equus*; (d'in feminulu equa allu lui *equus* vine allu nostru *epa*, vedi litter'a C; éro *callu* = *caballu* = *caballus*; desí in latin'a *caballus* se applica la unu *callu de pucinu* pretiu, la noi inse se iea cu intellessulu ce are *equus*, ca sí in celle alte limbe sorori: ital. *cavallo*, isp. *caballo*, port. *cavallo*, provenc. *caval* si *tavalh*, franc. *cheval* [inse femin. *cavale* = *epa*]; de assemine in limb'a albana: *calj*, de unde apoi si derivatele totu cu forme ca celle d'in limb'a nostra: *caljuar* = *calzare* sau *callariu*, *caljores* sau *caljures* = *callaretiu*, *caljeri* si *caljuri* = *callaria*; — in plur. *calli* si prin molliarea litt. *li*, *cai*, despre care vedi *calles* si litter'a L); 1. proprie: a) in intellesu largu, animale mammiferu solipedu, forte utile omulu si forte docile, fiendu co se lasa nu numai se l'incallece omulu, déro si se l'incarece cu mari sarcine si se lu puna se traga carre, carrutie, etc., de unde se si dice: *callu de sèlla* = *callu de callaria* sau *de callaritu*, *callu de carrutia* = *callu de amu* sau *hamu*, *callu de posta*, *callu de strapatu*, *callu de lussu* = *callu de parata*, etc.; — *callu de genere*, pre care generele incalleca la nunta si pre care, de regula, l'accepta ca parte a dotei de la soeru; — dupo origine sau t'era in care nasce: *callu romanescu*, *arabescu*, *turcescu*, *ungurescu*, *anglescu*, etc.; — dupo colorea perulu: *callu albu*, *belanu*, *suru*, *cenusiu*, *nurgu*, *roibu*, *scriu*,

sergu, *negru*, etc.; — *callu baltiatu* (vedi *baltiatu*); — dupo alta calitati bone sau relle: dupo callitati corporali bone: *callu spatosu*, *peptosu*, *grossu*, *vertosu*, *petrosu*, etc.; — dupo calitati corporali relle: *callu macru*, *debile*, *strigosu*, *cadutu*, *desellatu*, etc.; — dupo calitati morali bone: *blandu*, *bonu*, *docile*, *bellicosu*, *animosu*, *focosu*, *impatiente*, *impetuosu*, *nestemperatu*, *patiente* sau *impatiente*, *invetiatu*, *bene invetiatu*, etc.; — dupo calitati morali relle: *callu reu*, *neinvetiatu*, *reu invetiatu*, *cu reu invetiatiu*, *selbaticu*, *neimblanditu*, *molle*, *calcitrante*, *recalcitrante*, etc.; — *callu tare de gura* sau *in gura*, in oppositiune cu *callu molle de gura* sau *in gura*; — dupo miscare: *callulu ambla* sau *merge la passu*, *in buiestru*, *in trèpedu*, *in sarita*, *in fuga*, *in fuga mare*, etc.; — *carnea de callu s'a probatu co e bona de mancare*, si a *inceputu se se mance pre a locurea*; — *perulu de la cod'a si com'a callului serve la facere de multe lucruri de ornamentu si de folosu*; — d'in pellea de callu se facu calciamente si alte lucruri utili; — *vocea callului se chiama nechezatu*; — *musca a callului sau musca de callu*, specia de musca ce bate cu callulu; — *callulu este in starea de astadi unu animale de regula domesticu si domesticitu*; déco se afla si *calli selbatici*, acesti-a, in Europ'a cellu pucinu, suntu *calli domesticu*, mai multu sau mai pucinu *selbaticu*; — *callulu*, ca animale d'in celle mai *vertose*, a fostu si este consideratu ca *symbolulu vertutei*; de acea-a d'in cea mai inalta vechime si peno astadi omulu l'applica in sangerosele lupte alle *bellului*; in vechime *callulu* érá consacratu lui Marte, dieulu *bellului*; — cu intellessulu cuventului peno aci descrissu *callu* intra intr'una multime de proverbie popularie: *callulu de daru nu se cauta pre denti* = equi donati dentes non inspicuntur = se cade a accepta cu multiamire darulu, vercumu ar fi; a *sci catu pote cuiva callulu* = ital. *sapere quanto corra il cavallo d'alcuno* = a sci catu lu duce capulu, peno unde i se intende capacitatea; de departe *callu-si bate*, éro *de aprope ochi si scote* (vedi *bateri*); *callu*

betranu nu mai invetia in buiestru = a-nevoia se desvétia cineva de ce a inventiatu, ca se invetie altu ceva nou; cu greu invetia si deprende omulu ceva la betranetia; *a ambliá dupo calli morti, ca se le ice caiellele* = a ambliá dupo nemicuri, a cautá se se folosesca de unde nu se pote; *vrei, callule, ordiu?* = *callulu nu se întreba déco vre ordiu* = nu se întreba nemine déco vre a i se dá ce i cere animá; *dupo morte si callu de genere* = *perineopportune* = fora tempus i fora locu; — *a si allergá callulu* = a face ce vre, sau a se frementá si assudá multu; *a fi callu de posta*, vorbindu de unu omu, va se dica *a fi insarcinatu cu tote greutabile*: *nu su callulu de posta altu nemenui*, etc.; — *b*) in intellesu strinsu: *a*) mascululu epei, *6*) *callu juganitu* sau *castratu*, in oppositiune cu *armessariu* = *callu nejuganitu*; — 2. metaforice: *a*) imagine de *callu* depinsa, sculptata sau tornata: *callu de broneu, de lemnu, de petra, de marmore*, etc.; — *callulu Troianu* = *callu de lemnu ce Grecii lassara*, prefacundu-se co pleca si se intorc in terr'a loru, inaintea Troiei, implutu cu omeni armati, si care bagatu in cetate addusse caderea si perirea acestei cetate; — de aci, prin metafora: periclu mare si imminente; — *b*) veri-ce serve, la *incallecatu* ca si *callulu*: *a*) bätü, nouéa, arundine, etc., pre care incalleca copillii; *6*) *callu de lemnariu, de templariu*, etc., scandura cu petiore, pre care lemnarii fissedia lemnulu de lucratu si pre care acei-asi adese stan *callari*, ca se lucreddie; *7*) omu pre care *incalleca* cineva, si de aci joculu: *de a callii*, in care una parte de jucatori servu ca *calli*, pre cari *incalleca* cea alta parte de jucatori; *8*) in locutiunea: *callu de bataia*, cu intellesu mai ideale de *argumentu* sau *motiu*, pre care lu crede cineva destullu de *potente* in contr'a adversariului seu; — d'in *acesta* ordine de idee au essitu, se vede si espressioni ca: *bab'a este callulu dracului*, si *callulu dracului* = muiere, analoge cu altele ca: *banulu este ochiulu dracului*, prin cari se arreta *mediloce potente de tentatione la reu*; *c*) animalii, cari au cu *callulu* una assemnare ore-

care: *callu de mare* = *callu marinu*: *a*) animale fabulosu cu capti de callu si coda de pesce; *6*) pesce cu coma si boceca de callu, *7*) hippopotamu; — in acelleasi insemnari si *callu de fluviu* sau *fluviatile*; — *d*) prin metafore trasse d'in vertutea *callului*: *a*) *remediü de callu* = remediu violentu; *6*) unitate de mesura pentru evaluarea puterii unei machine cu vapori: *machina de diece calli, de cinci dieci de calli*, etc., unde, prin unu *callu*, se intellege *puterea necessaria pentru redicarea, intr'una secunda, la una inaltime de unu metru, a unei greutate de 75 de chilogramme*; *e*) applicatu la omu, cuventulu *callu* se dice mai raru, ca si *bou*, despre stupiditatea cellui calificatu; mai desu arretta *vertute, patientia de labore*, etc., in omulu, la care se applica.

* 2 CALLU, s. m., pl.-e, callum (ital. callo, franc. cal si callus); 1. baturu, intaritura a pellei ce se face la petiore de multu ambletu sau la mane de multu lucru; 2. prin estensione, veri-ce intaritu sau impetritu: *a*) pellea tare a *calcoloru* si mai vertosu a *calcaniloru*; *b*) prominentia ossosa ce se vede essita d'in pelle la petiorele unoru animalii, cumu *la callu, la mulu, la asinu*: *callulu are calle si la petiorele d'inainte si la celle d'inderetu, asinulu numai la celle d'inainte*; *la mulu callele de la petiorele posteriori sunt, de regula, mai mice ca alle callului, sau lipsescu cu totulu*; *c*) inflatura petrosa ce presenta loculu unde s'a frantu unu ossu sau unde s'au imbinatu celle doue capete alle unei tendine rupte prin lovire sau prin ulcerare; de unde apoi si cu intellesu abstractu *de impetrire* sau *intarire*, vorbindu in speciale de *actionea naturale, prin care unu ossu frantu se prende, ferbe, se intaresce si se vendeca*; *d*) marginea presa pre longa unu altoiu; *e*) carne petrosa sau parte de carne petrosa in genere, cumu e carne pomeloru, cumu su muschii animaliloru; — 3. prin metafore: *a*) nesentire, impetrire de anima; *b*) deprendera rea invehita, peccatu sau vitiu vechiu.

CALLUCIU si *callutiu*, s. m., equleus; deminutivu d'in 1. *callu*.

CALLUSELLU, s. m., equuleus; deminutivum d'in deminutivum *callusiu*.

CALLUSIARESCE, adv., ca *callusiarulu*.

CALLUSIARESCU, -a, adj., de *callustariu* : *jocu callusiarescu*.

CALLUSIARIU, s. m., saltus, saltor; junctus adornatus, inter altele, si cu clopotele la petiore, care in dillele Rosalioru salta cu mai multi assemine si e unu saltu, care pare una reminiscencia a saltului vechiloru Salti sau a celui d'in tempulu lui Romulu, candu se rapira Sabinele, saltus equestris.

CALLUSIU, s. m., equuleus; 1. cu acea-asi insemnare ca si *callutiu*; 2. dero mai desu cu insemnari reali, cumu : a) partea frenului ce se pune in gur'a callului; b) veri-ce asseminea ce se pune in gur'a unui omu sau animale; c) lemnu de presu camesiele pre fune, etc.

* **CALOBATHRARIU** si *calobathrariu*, -ia, s., calobathrarius; care ambla pre *calobatre*, (vedi *calobathru*).

* **CALOBATHRU** si *calobathru*, s. m., pl.-e, calobathrum (*καλόβαθρον*, d'in *καλον*, de care vedi la *calone*, si *βάθρον* = mediu de amblatu); petioru de lemnu : *calobatrele porta pre a locurea numele vulgariu de petiorange*.

CALOMELANU, -a, adj., (ital. *calomelano*); relativu la *calomelu*.

CALOMELU, s. m., (franc. *calomel*, d'in *καλός* = formos si *μέλας* = negru); nume vulgariu allu protochlorurei de mercuriu, care se obtine, sublimandu in preuna patru parti de deutochlorura de mercuriu si trei parti de mercuriu metallicu, si care se prescrie de medici ca *medicamentu purgativu*, *vermifugu* si chiaru *antisiphiliticu*.

CALOMNIA, *calomniare*, etc.; vedi *calumnia*, *calumniare*.

* **CALONE**, s. m., calo-calone; servitoriu de armata, insarcinatu a carrá apa, lemne, etc., pentru militari, si prin urmare cu acellu-asi intellesu ca si *caculu*; — de aci prin metafora : servitoriu d'in cei mai ordinari; omu forte stupidu; — si cu intellesu reale sau de unu ce care *serve la transportu*, cumu *luntre*, *barca*, etc., si in speciale *barca* de trans-

portatu lemne; sau de *calcionu de lemnu*, si in speciale, *cothurnu de actoriu tragicu*. (Etymologi'a cuventulu resare luminosa d'in urmatoriele locuri : a) d'in *Festu* : calones militum servi dicti, qui ligneas clavas creabant, quas graeco *καλα* vocant = caloni s'au dissu servii militariloru, pentru ce portau maciuce de lemnu, numite grecesce *καλα*; b) d'in *Serviu*: Calas dicebant fustes, quos portabant seryi sequentes dominos ad praellum, unde etiam calones dicebantur = *Cale* se chiamau fustii, ce portau servii cari urmau pre domni loru la bataia, de unde si numele de *caloni* data acestoru servi; c) d'in *Isidoru* : calones quidam appellant tragædorum cothurnos, eo quod ex salice fierent; nam Graeci ligna *καλα* appellant = *caloni* chiama unii cothurnii tragediloru, ca facuti alta data d'in lemnu, si pentru co Grecii numescu *καλα* lemnele; d'in aceste-a resulta ce essistea in limba antica latina cuventulu *cala* = *καλον* = lemnu uscatu, despicatoru de lemnu pentru arsu, etc., essita, cumu se vede, d'in acea-asi radecina cu *καλ-σιν* = ardere, d'in care pote si *cal-ore*, *cal-idus* = *cal-du*, *cal-or* = *cal-ore*, etc.; d'in *cala* = *cala* sau *calu* = *καλον* a potutu essi si allu nostru *caloiu* = *caloni*, transformatu apoi si in *calèu* [vedi *calloni*], cu insemnarea de *taiatoriu de lemne*, insemnare atatu personale, ca applicata la unu omu, catu si reale, ca applicata la *lemnulu* sau *butuculu* pre care se taie lemne, si apoi cu insemnarea metaforica de *taiatoriu de omeni* = si cu omulu *taiatoriu* sau *carnefice*, si cu *lemnulu pre care se taiau condemnatii*; officiulu de *calèu*, candu essistea, nu se aflá Románu, care se l'accepte, ci l'occupá, de regula, unu *servu iertatu*, impregiurare care milita si ea in favorea suppositionei, co *calèu* n'ar fi de catu una transformare d'in *caloni* = *calone*, transformare impusa si de necessitatea intellesului, ca se destinga de *calloni*, augmentativu d'in animalele *callu*; — certu inse e, co d'in *cala* = *cala* sau *calu* = *καλον* vine *calopodiu* sau *calopodiu*).

* **CALOPODE**, s. f., *calopodes* (sub-

intelligundu solea=talpa sau calcens =calciu; d'in κάλον despre care vedi la calone si ποῶς-ποδός=pede sau petioru); calciamentu de lemnu : gallenti, cata-rigi, conduri, etc.

CALOPODIU (pre a locurea : *calopodiu* si *calapodu*), s. m., *calopodium* (καλοπόδιον, d'in κάλον=lemnū, despre care vedi si la calone, si ποῶς-ποδός =pede sau petioru); forma de lemnū ca petiorulu, petioru de lemnū care serve calciariului; -- prin estensione, forma orecare, typariu, etc.

CALORE (si prin scambarea, dupo regula, a lui l in r : carore), s. f., calor (ital. calore, franc. chaleur; vedi si *caldura*, *callre*); in locurile, unde, ca la Macedoromani, acestu cuventu este in usulu vulgariu, ellu se dice cu acelleasi insemnari ce are in alte locuri form'a *caldura*; déro in poterea formei diferite ce au aceste doue cuvente (vedi suffissele *ore* si *ura*), elle au dereptulu de a coessiste in limba si de a se popularisá amendoue pretotendenea, applecandu-se in insemnari diferite, asiá co *calóre*, ca si *ardóre*, se se applice mai vertosu la *actionea subiectului* sau *causae calente*, éro *caldura* la *effectulu* sau mai bene *productulu* acellei actione : *viu'a calore a sorelui de véra*, de esemplu, *dá caldurele suffocanti alle lunei lui Coptoruu*; -- *caldulu*, ca substantivu, espreme intr'un'a d'in variatele selle insemnari, mai multu *caus'a* sau *materi'a calente*, cea-ce fuscii numescu a-stadi *caloricu*; de acea-a neci se pote suppleni neci prin *calore*, neci prin *caldura*, in frasi ca : *mi e caldu*; cuventulu *frigu*, sub acesta sengura forma, este oppusu, prin intellessu, si la *caldu*, si la *caldura*, si la *calore*; -- afora de a-cestea, cuventulu *calore*, ca unulu ce are forma mai originaria si mai antica, de cátu *caldura*, precumu si in virtutea sensului se capeta d'in acésta forma, este mai aptu pentru insemnarile nobili si metaforice : *calorea amorei*, *a dorului*, *a meniei*, *a dorentici de a face bene si a connoce addeverulu*.

* CALORÍA s. f., (ital. *caloria*, franc. *calorie*); unitate de mesura, care serve

a evaluá intensitatea *calorei* sau cantitatea *caldurei*, si care consta in cantitatea de *caloricu*, ce se cere spre a redicá cu unu gradu de thermometru centigradu temperatur'a unui chilogrammu de apa limpeda la temperatur'a ghiaciei pre calle de fusione.

* CALORICU, -a, adj. s., (ital. *calorico*, franc. *calorique*), care contine *calore*; -- de aci ca substantivu masculinu, *caloricu*, caus'a efficiente de *calore* sau *caldura*, materi'a *calente*, care face co sentimu *caldulu*, si care in tote corporele, caroru-a se comunica, produce una augmentatione de volume; peno mai de una di se credea, co *caloriculu* este unu fluidu forte suptire si imponderabile, ca si lumin'a, respanditu in tota natur'a; astadi se considera ca unu modu de manifestare allu vibrationiloru etherului; -- fuscii se servu, cu preferentia, de cuventulu *caloricu*, ca mai precisu, in locu de *calore* sau *caldura* : *caloricu specificu*=*calore* sau *caldura specificu*; *caloricu latente*=*calore* sau *caldura latente*, etc.; -- *caloricu radiante*, care sub forma de *radie calorifice*, ca si lumin'a, se respandesce intr'unu spatiu indefinitu, dupo certe legi fusice, déro inse nu e absorbitu de corpurile ce stau in calle; *caloricu reflexu*=*caloricu radiante*, care dandu de superfacia neabsorbitoria, e respinsu sau datu inderetu, adeco *reflexu*, ca si lumin'a care da de corpuri luciose; *caloricu refractu*=*caloricu radiante*, care cadendu oblicu pre unu corpu, prin care pote trece, suffere, in trecere, una inflesione, asiá in cátu, la essire, nu se mai afla in linia continua cu cea in care a cadutu pre superfaci'a corpului *susu* dissu.

* CALORIFERU, -a, adj., (ital. *calorifero*, franc. *calorifère*; vedi *calore* si *ferere*); care da sau adduce *calore*, care transmite *calore* : *tubu caloriferu*; -- subst. mascul., unu *caloriferu*, plur. -e, apparatusu prin care d'in unu focariu *caloricu* se transmite *calorea* in tote partile unui edificiu : *caloriferu cu vapore*, *cu apa*, *cu aeru*, etc.

* CALORIFICATIONE, s. f., (ital. *calorificazione*, franc. *calorification*);

vedi *calore* și *facere*); acțiune și mai ver-tosu potere de a *face calore*, vorbindu în speciale de poterea care, în animalii, produce *caldur'a* asiă numita *animale* sau *vitale*, și care na mantine la unu gradu propriu fiacarui animale, vericare ar fi temperatur'a mediului, în care se afla animalele.

* CALORIFICU, -a, adj., calorificus (*calore* și *facere*); care produce *calore*: *radie calorifice*, *poterea calorifica a carbonului de pământu*.

* CALORIMETRIA, s. f., arte sau modu de a se servi cu *calorimetrulu*.

* CALORIMETRICU, -a, adj., relativu la *calorimetru* sau la *calorimetria*.

* CALORIMETRU, s. m., (ital. calorimetro, franc. calorimètre; vedi *calore* și *metru*); instrumentu imaginatu de fusicii, spre a *mesura cantitatea de caloricu* absorbita de ghiacia în fusione sau continuă de corpuri între stătu la-tentă și cellu manifestu.

CALOROSU, -a, adj., (ital. caloroso, franc. chaleureux); plenu de *calore*, tare *caldu*: *omu calorosu și robustu*; care *face forte caldu*, care *incaldesce forte*: *bestura calorosa*.

* CALPA, s. f., (καλή, franc. calpe); 1. vasu mai micu, urna; 2. prin metaforă: a) genu de plante cu flore de form'a unei urne; b) genu de insecte lepidoptere, (d'în acea-asi radecina a essitu și *calpare*, și pote chiaru *calpacu*, de-spre care vedi și în Glossariu).

* CALPANDRIA, s. f., (franc. cal-pandrie, d'în καλή = *calpa* și ἀνδρεία = *harbatia*, caracterie *barbatesci*); genu de plante d'în familia meliaceelor.

* CALPARE, s. f., calpar (d'în *calpa*); 1. mare vasu de vinu de pământu sau de doge: urcioru, bogale, butoniu etc.; 2. vinulu d'în assemine vasu, și în speciale, vinu nou.

* CALPIDE și

* CALPITE, s. f., (franc. calpide și *calpite*); care sémēna cu *calp'a* în intel-lessulu de snb 2; de unde substant. fem. plur., *calpidi* sau *calpiti*, tribu de insecte lepidoptere.

CALTA și *caltha*, s. f., (ital. calta; franc. calthe; de și scrisu în latin'a cu

th, cea-a ce ar face se se presupuna, co-cuventulu ar fi de origine grecesca, în limba greca inse nu essiste acestu cu-ventu; în limb'a latina ellu are și form'a neutra *calthum*, și în amendoue forme-llu ar fi prescurtatu d'în *calathus* = καλαθος = *calathu*); genu de plante d'în famili'a corymbiferelor, asiă numite dupo form'a floriloru, cari sémēna cu unu *calathu* și cari sunt mari și gal-bine: mai multe d'în speciele ei se cultiva în gradinele de lussu, déro speci'a cea mai respandita e asiă numit'a *calta palustre* = *caltha palustris* lui *Linneu*, conosciuta în poporu sub numele de *calce* (pre alocurea *calcia* și *scalcia*), cu-ventu care noue nu ni se pare, co ar fi venitu d'în *calta* sau *caltha*, și mai cur-rendu, prin una simpla taiarea lui *i*, d'în *calice* = *calix*, numire și mai cuve-nita formei ce are florea acestei plante; aca-asi planta pare, co pre a locurea porta numele de *calinica* (vedi în Glos-sariu *calinica*), déro pote co acēsta-a este alta specia; vericumu inse, cuven-tulu *calinica* pare a fi d'în acea-asi o-rigina cu *calce*, adeco d'în *calcina*, care prin transpositione a potutu deveni *ca-linica*; — *calce mica*, alta specia de flo-re, esplecata în dictionariulu de Buda și prin *scanteiutia galbina* = *ranuncu-lus ficaria* sau *chellidonium minus* lui *Linneu*.

* CALTULA și *calthula*, s. f., *calthula*; proprie deminutivu d'în *calta*, appecatuu inse, de regula, la una stofa de colo-reu *caltei*, cumu și la vestimente de acēsta stofa și mai restrinsu la una spe-cia de mantellu scurtu; — de unde apoi

* CALTULARIU și *calthulariu*, s. m., *calthularius*; cellu ce tinge și prepara stof'a numita *caltula*.

CALUGERESCE sau *calugaresce*; adv., *monachice*, *monachorum more*; ca unu *calugeru* sau ca *calugerii*: *a se portă calugeresce* = a portă vestimente negre ca alle *calugeriiloru*; *a trai calugeresce* = a trai retrassu de lume și în abstenen-tia și continentia.

CALUGERESCU sau *calugarescu*, -a, adj., *monachicus* sau *monasticus*; de *ca-lugeru*, ca de *calugeru*: *vieția caluge-*

resca—atâtu viétiã ce duculugerii in-sisi, câtu si viétiã ca de calugeru, ce duce cineva, fora se fia calugeru : *câti omeni de lume duculugeresca, pre candu atâti calugeri duculugeresca!*

CALUGERIA sau *calugaria*, s. f., *vita monastica vel monachica*; stare sau viétiã a *calugerului*; schema de *calugeri* : *a se duce la calugaria*; multi Români, *d'in pietate, se despartieau de socie si se duceau la calugeri*; multi *d'in cei cu stare, ca se pastredie averea copilliloru, tramettea pre fete la calugeria.*

CALUGERIME sau *calugarime*, s. f., *monachorum multitudo*; multime de *calugeri*; toti calugerii unui locu.

CALUGERIRE, sau *calugarire*, -escu, v., *monachum facere vel fieri*; *vitam monasticam amplecti*; 1. transitivu, a face pre cineva *calugeru*; 2. intransitivu, sub forma reflexiva, *a se calugeri* : a) *a deveni calugeru*, b) *a se duce si stã la unu monasteriu sau cenobiu cu scopu de a deveni calugeru*, c) *a se dá*, chiaru standu in lume, la una viétiã retrassa si plena de abstinencia si continentia.

CALUGERITIA sau *calugaritia*, (la Macedoromani cu form'a : *calugrella* sau *calugreua*), s. f., *monacha, nonna*; femina ce imbracia viétiã calugeresca.

CALUGERU sau *calugaru*, s. m., *monachus*, qui religiosu ordini nomen dedit, (ital. *calógero* si *calóro*, franc. *caloyer*, in amendoue limbele cu intellessulu de *monachu de baseric'a orientale*, si trecutu in aceste limbe, ca si in a nostra, d'in modernulu grecescu *καλόγηρος*, compus d'in *καλός* = bonu si *γέρων* = betranu); omu ce se lapeda de lume si de alle lumei, si se consecra la una viétiã inchinata pietatei, rogationei, abstinenciai si continentiei : *calugeri sunt de diferite ordini, dupo regul'a monasteriului sau cenobiului, la care si au inchinatu metani'a; déro unulu d'in caracteriele communi totoru ordeniloru de calugeri este celibatulul sau mai bene complect'a continentia, absolut'a departare si infrenare de veri-ce commerciu sessuale; inainte de a deveni*

calugeru, se petreaca cineva unu tempu ca frate, spre a se vedé, déro esse triumfatoriu d'in asprele incercari, la care este suppusu; a se face calugeru; a se desparti de socia, ca se se faca calugeru; calugeri traiescu de regula in communitati, stabilite in locuri retrasse si inchise, cari se numescu monasterie, cenobie, convente; — prin metafora, applicatu la veri-ce omu care, fora se fia calugeru, duce inse vietiã aspra si infrenata ce se cere de la calugeri; in acestu intellessu : multi omeni din lume sunt mai calugeri de câtu cei ce porta numele si vestimentulu de calugeru.

* **CALUMNIA** (reu : *calomnie*), s. f., *calumnia* (ital. *calunnia*, franc. *calomnie*); fapta sau dissa de *calumniare* in deplenu intellessu allu acestui verbu, éro nu numai in insemnarea restrinsa, in care s'a lúatu dupo franc. *calomnie*, si a nume : 1. in genere, ca oppusu la *addeveru si bona credentia*, veri-ce medilocu sau arteficiu de ammagire si insellatione, de incurcare a dereptului sau addeverului, si in parte : a) ca terminu juristicu : a) *intortochiare a legei si a dereptului, asiã numit'a francesce chioane, invertitura prin care cineva cauta, inaintea tribunarielor, se capete ce nu i se cuvine sau se faca pe altulu a perde ce i se cuvine : numai calumniele advocatorulu adversariului tinu suspensa de atâtu tempu una causa asiã de derepta; cu calumnie de totu genulu vrei se faci se treca tempulu si se nu se iee neci una decisioe favorabile mie; mari nedereptati se committu prin calumnie si suptilitati in interpretarea legiloru; β) accusatione falsa : la vechii Romani *accusatoriulu érá detoriu se jure, co nu d'in impulsu de calumnia facea accusarea sea; b) veri-ce artificiu in contr'a addeverului, sofisma, falsa interpretare, intortochiare a addeverului, falsa si sofistica atacare a unei persone sau unui lucru, intriga sau cabala in contr'a dereptului si addeverului : calumni'a pucinatoru-am'a facutu se perdu derept'a recompensa de lauda, ce avcam dereptu se asteptu dupo atâtea sacrificie; a trage, fora calumnia, tote consecentiele**

d'in unu principiu admissu; c) prin metafora, téma de imputarile sofisticce ce ni se potu face; si de aci, scrupulu forte mare, tortura ce si dá sau semte cineva de a nu cadé in errori : multi scriptori, d'in una essagerata calumnia cautandu se evite veri-ce vitiu in compositiune, perdu veri-ce energia si vigore de espressiune; 2. in intellessulu cellu mai ordinaru, inventiune mentionosa, ce, suptu colore de addeveru, se tesse in contr'a onorei si innocentiei cuiva, defaima mentionosa, etc.; applicare sau desposetione a tesse assemine inventiuni: calumni'a este punita de lege; viéti'a accstui omu intrega vorbesce in contr'a negreloru calumnie ce i se adducu.

* CALUMNIARE (mai pucinu bene: calomniare), v., calumniari, (ital. calunniare, franc. calomnier); a face usu de medie artificiose si reprobate in contr'a cuiva; a tesse intrige, cabale; a atacá pre cineva sau ceva, mai vertosu dereptulu si addeverulu cu argumente mentionose si sofisticce, etc., cumu: 1. la judicata, a accusá pre nedereptu, a cautá noduri, invertiture, etc., prin care se scota de la cineva ceva pre nedereptu sau se frustredie pre cineva de dereptulu seu; a interpretá falsu una lege sau una desposetione a legéi, etc., franc. chicaner: a calumnia cuventele testului unei lege, a calumniá si straganá pre adversariulu seu; 2. cu intellessu mai generale, a atacá cu sofismate, a criticá si censurá cu cuvente si argumente sofisticce, a imputá ce nu e de imputatu: multi, d'in invidia, calumnia perfectiunea insasi, si cauta nodu in papura; 3. in speciale, cu inventiuni mentionose a cautá se macule onorea si innocentia cuiva, a defaimá pre cineva, imputandu-i vitie ce nu are si fapte relle ce nu a commissu; 4. ca reflexivu, a se calumniá, a si imputá senguru ce nu e de imputatu, si de aci, a se tormentá cu scrupule essagerate, cu temeri nefundate, provenite d'in frica de a nu cadé in errori: sunt omeni cari nu potu scrie doue linie asupr'a subiectului cellui mai fecundu, pentru ce se calumnia si se tortura cu facare syllaba in parte.

* CALUMNIATIONE, s. f., (calumniatio); actione de a calumniá.

* CALUMNIATORIU, -tória, (maipucinu bene: calomnatoriu), adj. s., calumnians, calumniator; care calumnia: calumniatoriulu merita pen'a ce ar fi luatu calumniatulu condemnatu; — applicatu si la lucruri: cuvente calumniatorie.

* CALUMNIOSU, -a, adj., calumniosus; plenu de calumnie: vorbe calumniose; — fiendu vorb'a de persone, si: applicatu a calumnia: omulu acestu-a e unu calumniosu.

* CALVA, s. f., vedi calvu.

* CALVARE, v., calvum reddere; a face calvu (compara ital. calvare).

* CALVARIA, s. f., vedi calvariu.

* CALVARIU, -ia, adj., (calvarius); calvaria, calvarium (compara si ital. calvaria si calvario, franc. calvaire); 1. adj., relativu la unu calvu sau calva, si in speciale, relativu la calva cu intellessulu reale de capetina; 2. substantivu: a) masculinu: a) calvariu, pl. -i, una specia de pesce marinu fora scame sau soldii; b) locu unde se afla calve sau capetine de omu mortu, si in speciale, loculu numitu ebreescu golgotha, colina spre media nopte de Sionu, una data afora d'in Jerusalemu, astadi mai in centrulu acestei cetati, unde fu crucifiptu Mantuatoriulu, locu numitu asiá de la calvele sau capetinele condamtiloru taiati acollo; in evangeliu in locu de ebreesculu golgotha ocurre adesea traducerea romanesca: loculu capetinei=calvariu; — de aci prin metafora, resignatione a crestinului la tote amaritionile vietiei, si prin estensionie, sufferentie crude pentru addeveru si dereptate: a se sú pre calvariu= a se suppone la tote rigorile, privationile si sufferentiele; — b) femininu, calvaria, cu acelluasi intellessu ca sí calva sau capetina.

* CALVATINA, s. f., vedi calvu.

CALVETIA si calbetia, s. f., calvities si calvitia (ital. calvezza); lipsea de peru, mai vertosu de perulu capului (vedi calvu).

CALVINESCU, -a, adj., de calvinu, relativu la calvinu.

CALVINISMU, s. m., (ital. calvinismo, franc. calvinisme); doctrina religioasă, numită asiá după fondatoriul ei, *Calvinu*, unul d'in cei mai ardenti propagatori ai reformei lui *Luteru*; punctele cele mai însemnate ale *calvinismului* sunt : 1. *scriptur'a e senger'a base a credinței*; 2. *autoritatea bisericii și a tradiției nu s'obligatorie pentru conștiința creștinului*; 3. *episcopatul, preuți'a și cele alte ministere sacre nu s'în spiritul religiei lui Christu*; 4. *cultul sântilor, alu relicieloru, alu iconeloru și chiaru alu crucei este una idolatru*; 5. *nu s' misterie sau sacramente, afora de baptezulu și de communicatione*; 6. *chiaru baptezulu și communicationea nu s'neccesarie pentru mantuire*; 7. *omulu justifiatu nu mai p'ote cadé, și se va mantui de certu*; 8. *nu e liberu arbitriu*; 9. *justifierea omului nu depinde de faptele cele bune*; 10. *în fine punctulu ce destinge calvinismulu de doctrinele altoru protestanți, este : în eucharistia nu e presentia reale a corpului și sangelui lui Christu*.

CALVINISTU, s. m., (calvinista; ital. calvinista, franc. calviniste); care invétiá *calvinismulu*; *sectatoriu alu calvinismului*.

CALVINU, -a, adj. s., 1. ca adj. calvinecu : *doctrina calvina* = calvinismu; 2. ca subst. care se tine de calvinismu.

CALVIRE și *calbire*, -escu, v., calvere și calvescere (calvire are acelle-asi însemnari ca sí calvere sau calvescere); a remané fora peru, vorbindu mai vertosu de perulu capului; a deveni sau fi *calvu*; — prin metafora, a și perde mentile ca unii beștrani calvi : *d'ora n'am calvitu, ca se me dau senguru culpabile, candu nu sum*.

CALVITIU și *calbitiu*, s. m., calvitium; acțiune sau stare de calvire.

CALVU și *calbu*, -a, adj., calvus; calva (ital. calvo, franc. chauve); fora peru, cui a cadutu perulu, mai vertosu perulu capului, (cuventu vulgaru între unii Români, la Macedoromani, de esemplu, d'inaintea carui-a cauta se dispara strainele : *plesiuvu, chelu*, ca și derivatele lor); 2. substantiv : a) personale,

calvu, calva, omu sau femina cui a cadutu perulu capului; b) reale : a) femininu, *calva* (subintelleghendu *capetina*), receptaclulu ossosu alu creierului, craniulu, mai vertosu fora peru pre densulu, și de aci, capulu despartitu de corp, capetina de omu mortu;— b) masculinu *calvu*, syllogismu captiosu, sophisma, cu care placea spiritului sup'tire alu greciloru se se delecte, și prin care déco concedeá cineva, co cu unu firu de peru smulsu d'in capulu unui omu, acestu-a nu remane *calvu*, se credeau în dereptu a concludé co acellu-asi omu nu remane *calvu* neci după ce i s'ar smulge totu perulu d'in capu, destullu numai se i se smulga firu cu firu.

* **CALYPTRA**, s. f., calyptra (καλύπτρα); coperementu, și în specie coperementu de capu, velu, etc., cu însemnare mai generale de câtu precedentele *calautica*.

* **CAMA**, s. f., cama; patu pucinu redicatu de la pamentu, aproape lepitu de pamentu (originea cuventului ar fi aceeași cu a grecescului χαμαί = diosu, la pamentu, și a latinesceloru humus = *uma*, pamentu, humilis = *umile*, etc., după cumu suna și urmatoriulu locu d'in *Isidoru* : *cama est [lectus] brevis et circa terram, Graeci enim χαμαί breve dicunt = cama este patu umile și aproape de pamentu, coci, la Greci, χαμαί va se dica diosu la pamentu*; d'in cama apoi ar fi essitu *camisia* = *comesia*, cumu atesta altu locu d'in *Isidoru* : *camistas vocari, quod in his dormimus in camis, id est stratis nostris = comesiele se chiama asiá, pentru co cu elle dormim în came, adeco în stratele sau asternutele nostre; invetiatului Dies înse nu pare satisfactoria acesta etymologia a comesiei, și acesta-a d'in caus'a suffissului ista, care, după opinionea invetiatului germanu, nu s'ar poté affige directu la radecin'a cuventului cama : cam-ista, ci ar caută se essista una forma *camis*, d'in care prin suffissulu *ia* se se nasca : *camis-ia*; déro noi credem, co suffissulu *isia* este form'a feminina d'in *isiu*, și co *isiu, isia* sunt modificatiuni d'in *iciv, icia*, cumu amu poté probá prin multime de cu-*

vente trasse d'in tote limbele romanice, si mai vertosu d'in cea romanescă; in susi cuventulu in cestione presenta, in limb'a italiana, amendoue formele : *camioia* si *camisela*; acumu suffissulu *iciu*, *icia*=*icius*, *ieia*, s'a affiptu, d'in cea mai inalta anticitate, intregu si dereptu la radecin'a a multime de cuvente romanice : *tribun-icius*, *tribun-ieia* d'in *tribun-us*; totu asiá déro s'a pototu face si se face in addeveru cu suffissulu *isiu-isia*, modificatu d'in *iciu*, *icia*) (vedi suffissu *iciu*).

CAMARA si *camera* (cu tonu pre antepenultima : *cámara*, pre candu cea alta forma are tonu pre penultima : *camára*), s. f. *camăra* si *camera*; cella; *ærarium*; *comitia*; *jurisdietio*, etc. (pre longa celle doue forme : *camára* si *cámara*, correspondentie latinesceloru *camăra* si *camëra*, cari s'au appleeatu la insemnari distincte, cuventulu a luat, pentru aceea-si necessitate de distinctiune a intellessului, si una a treia forma : *comora*, cu insemnarea speciale de *thesauru* = *thesaurus*, forma care nu contradice legile fonetice alle limbei si prin urmare fora cuventu intemeiatu se refere la slav. *kamora* sau *komara*; cuventulu curatu romanescu-ellenicu a trecut de la Romani in limbele slavice, ca si in multe alte limbe straine : in limbele romanice-ellenice ellu are formele : vechiu grec. *καμάρη*, nou grec. *κάμαρα* si *κάμερα*; ital. *camera* si *camara*; ispan. si port. *camara*, provenc. *cambra*, franc. *chambre*, alb. *camara*; in alte limbe : germ. vechiu *chamara*, germ. nou *kammer*, magiar. *kamara*; vechiu slav. *kamara*, *komora*, *komara* si *komora*; russ. *kamera*, *komora* si *komora*; polon. si serb. *kamera* si *komora*, turc. *qamara*; — câtu pentru intellessulu etymologicu allu cuventului, ca venitu d'in radecin'a *cam*, mai desvoltata camb sau *camp*, de unde *camp-sare*=*καμπε-εστν*=*a curbâ*, *a face concavu*, etc., ellu insemna proprie : *constructione concava* sau *convessa*, *bolta*, etc.); — I. sub form'a *camára*, cu insemnarile speciale : 1. de *incapere* in care se pastredia de alle mancarei : *a avé la camara tote câte se ceru pentru*

bucataria si mesa; *a scote de la camara vinu, untu de lemmu, acietu*, etc.; 2. de *incapere* in care se pastredia nu numai de alle mancarei, ci si alte lucruri necesarie, déro de cari nu face cineva usu in totu momentulu : *baga in camara si pune bene securea, serr'a, cutitoi'a si celle alte instrumente*; 3. de *incapere* mai vertosu de pastratu banii : *a) ai domnitoriului*, *b) ai terrei*, *c) ai unui ramu de imposita, cumu salinele*, *d) ai unei comune*, *e) ai unui particulariu avutu*, etc.; si de aci, prin metafora, insasi banii depusi in assemenea incapere : *camar'a terrei*, *camar'a particularia a domnului*, *camar'a vamei*, *camar'a ostei*, *camar'a judeciului*, etc.; 4. de *incapere magnifice adornata*, cumu e unu thalamu nuptiale, unu atriu de receptione : *sorele esse mundru de sub orizonte, ca unu mire d'in camar'a sea*; *camar'a tea*, *Mantuatoriule, ua vedu adornata*; 5. cu intellessulu si mai generale de locu, *locuentia*, *fontana*, etc. : *cugetu curatu, conscienti'a immaculata, ecco cea mai bona camara a suffletului*; *tu esti, nascutoria de Domnedicu, camara nesecata a bonetatoru ceresci*; — II. sub form'a *cámara*, cu intellessu si mai ostensu si mai variatu de câtu allu formei *camára* : A. *incapere* d'in unu edificiu orecare : 1. de la case de locuita, cu intellessulu ce avea turc. *odaia*, astadi cu totulu cadutu in desuetudine : *camera de dormitu, de lucratu, de receptione, de servitori*, etc.; *casa cu patru camere susu si patru camere diosu*; *camere spatiose, strimte, inalte, sanetose, umedose, luminose, intunerecose*; 2. de la navi si alte vase de plutitu : *camer'a capitaniului*, *camere particularie pentru callatori*, *camera commune pentru callatori*; 3. cu intellessu mai speciale : *a) camera de dormitu* : *vestimente de camera, portu de camera*; *b) camer'a tronului*, *incapere d'in palatiulu domnitoriului*, unde se afla tronulu si unde se facu receptioni solemnii; *c) camera de deliberatione sau de consiliu* se chiama, la curti si tribunali, in opposetione cu *camer'a de audientia*, aceea camera in care judecatorii, dupo ce au ascultat partile litiganti,

se tragu spre a deliberá; d) ca si *camara* de sub 3, *camera* se applica la tesaurulu particulariu allu domnitoriului sau allu statului d'in unele terre: *camer'a apostolica* este tesaurulu statului papale; B. cu insemnari metaforice si mai ideale: 1. la obiecte ce au analogia de forma sau de scopu cu *camer'a*: a) *camer'a ochiului*, cavitate impluta cu una umore aposa a ochiului; b) *camera optica*, instrumentu asseminea unui ochiu artificiale, prin care se desemna veri-ce obiectu pre una charteia sau altu ceva ce se pune inainte; acellu-asi nume se dá si la una cuteiora cu unu vitru convessu, de care apropiandu ochiulu, se vedu marite si orecumu departate imaginile depinse ce se introduc in cuteiora; c) *camera obscura*, camera pentru experimete asupr'a luminei, in care se face intunerecu, ca se se pota mai bene experimeta asupr'a cantitatei de lumina cese introduce pre orificie inadensu facute; se chiama si *camera negra*, sau d'in caus'a intunerecului d'in ea, sau pentru-co paretii ei une ori se spoiescu sau se accoperu cu negru, spre a se inlaturá efectele luminei reflexe sau diffuse: *camer'a obscura se chiama si camera optica: cutei'a fotografiloru serve de camera obscura sau optica*; d) *camera lucida*, mica machina prin care, cu ajutoriulu reflexionei si refractionei luminei, se lea imaginea unui lucru pre charteia; e) *camera de plumbu*, receptaclu paralelepipedicu in forma de camera de plumbu, in care se face acidu sulfuricu; f) *camer'a furnului sau fornacelui*, parte a fornacelui in care arde foculu, sau despartimentu allu acellu-asi pentru unu scopu anumitu: *fornacele unei caldare de vapore are camer'a focului, in care ardu carbonii, si camer'a fumului, in care revinu productele combustionei*; g) *camera in paretii unui tunu, unui clopotu, etc.*, este una cavitate provenita d'in rea fusione sau tornare; h) *camer'a unei gure de focu* este si unu desertu intr'adensu practicat in anim'a armei, cu scopu de a tine incarcatur'a bene strinsa, pentru ca acésta-a, in combustionea sea, se capete mai multa elasticitate; — 2. in insem-

nare mai ideale de adunantia de oameni striusi in *una camera* spre a deliberá, a judecá, a legiferá, etc.: a) spre a deliberá sau si judecá: *camera de commerciu*, care prevede de bonulu mersu allu commerciului unei terre sau unui tinutu, se pote judecá in certe affaceri commerciali; *camera de agricultura*; *camera de procuratori sau de advocati*, care prevede de disciplin'a si regulatulu essercitiu allu professionei de advocatu; b) spre a judecá: *camera de punere in accusatione*, sectione sau parte d'in judecatorii unui tribunaliu sau unei curti, chiamati a statui asupr'a instructiunei causeloru criminali; *camera apostolica*, care judeca in affaceri finantiali alle statului papale; *camera de compute* = *curte de compute*, care e chiamata a allege computele terrei si a judecá in affaceri de administrationea baniloru publici; c) spre a legiferá: *camer'a lordiloru*, numita si *camera de sususau inalta*, este, la Angli, adunarea legislativa compusa d'in lordi numiti de regele, in opusetione cu *camer'a comuniloru*, numita si *camer'a de diosu sau bassa*, compusa d'in representanti allessi de certe communi; espressionile de *camera de susu sau inalta* si de *camera de diosu sau bassa* s'au adoptatu si in alte terre, cari, ca si Angli'a, au corpulu legislativu despartitu in doue, si de aci usulu constante allu cuventului in plurariu: *a convocá camerele, a deschide camerele, a inchide camerele, a dissolve camerele, etc.*; totusi inse *camera* se applica in speciale la adunarea deputatiloru allessi de poporu, numita pentru acésta-a si *camera electiva*, spre destinctione de cellu altu corpu legislativu, compusu d'in nobili numiti de domnitoriu; noi Románii de sece amu avutu una si sengura adunare legislativa, care a portatu numele de *adunare generale*; de currendu numai, prin statutulu d'in 1864 si apoi prin constitutionea d'in 1866, s'a despartitu *adunarea legislativa* a Romaniei in doue corpuri, d'in cari unulu compusu d'in representanti allessi de cea mai mare parte a poporului român, éro cellu altu formatu d'in re-

presentanti allessi numai de cetatiani
cei cu stare mai mare : *asia dero amen-*
doue corpurele, cari compunu poterea le-
gislativa in terr'a nostra, fiendu elec-
tive, spre destincione, constitutionea in
vigore numesce camera corpulu de re-
presentanti allessi de marea majoritate
a poporului, dandu numele de senatu
cellui altu corpu de representanti allessi
de cei mai cu stare.

CAMARADU, s. m., vedi *camaratu*
si *cameratu*.

CAMARARE si *camerare*, v., *came-*
rare; 1. a da forma de *camera* = a bolti
(vedi parenthesesa de la *camara*); 2 a pune
se si da intr'una *camera* (vedi si *ca-*
maratu).

CAMARARESSA si *cameraressa* (mai
pucinu bene : *camarasessa* si *camara-*
sitia), s. f., 1. muiere a unui *camarariu*
sau *camerariu*; 2. femina insarcinata
cu administrarea *camerei* unei case par-
ticulare sau unei societate, unei com-
munitate religiose de muiere, spre essem-
plu : *camararess'a monasteriului Pas-*
serea.

CAMARARIA si *cameraria* (mai pu-
cinu bene : *camarasia*), s. f., 1. func-
tionea de *camarariu* sau *camerariu*;
2. locul unde functionea *camarariulu*
si unde se afla *camar'a* si *archivulu ca-*
marariului; 3. titlu de boiaria.

CAMARARIATU si *camerariatu*, s.
m., cu acea-asi insemnare de sub 1. a
cuventului *camararia*.

CAMARARIU si *camerariu*, adj. s.,
camerarius; rei aeriariae praefectus, tri-
bunus aerarii, quæstor; rei pecuniariae
praepositus; cubiculo regio praepositus;
cubicularius, cellarinus, minister, etc.;
1. adiectivu, relativu la *camara* sau *ca-*
mera : a) cu intellesu ca mai origina-
riu : *cucurbeta cameraria*, care se re-
dica in susu, formandu *camera* = *bolta*;
asiá si *plante camerarie*, cumu e viti'a,
de essemplu; b) in intellesu mai de-
partatu de cellu originariu : *facende ca-*
merarie, affaceri de *camara* cu intelle-
sulu de *tesauru, erariu*, etc.; 2. substan-
tivu : a) *camarariu* si *camerariu* (mai
pucinu bene : *camarasiu*), applectu la
functioni mai onorifice, cumu : a) cellu

insarcinatu cu perceperea si administra-
rea baniloru publici : *camarariulu cen-*
trale, camarariulu ostei, camarariulu
salineloru, camarariulu judeciului; ca-
marariulu apostolicu = administrato-
riulu finantieloru, vestiariulu statului
papale; β) cellu insarcinatu cu admini-
strarea averei principelui sau a unui
particulariu avutu; γ) cellu insarcinatu
cu administrarea averei unei communi-
tate : *camarariulu monasteriului Codsa*;
δ) cellu insarcinatu cu *camar'a* de in-
destullare a unei communitate sau a u-
nei case insemnata; in acestu intellesu
inse mai desu si mai bene se dice *cella-*
riu; e) cellu insarcinatu cu provederea
de *camar'a de culcatu* a unui principe
(compara franc. *chambellan* si ital. *ca-*
marlingo, camerajo si *camerario*); de
aci : ζ) titlu de nobilitate, boiaria fora
functione; — femininulu, correspundi-
toriu la aceste insemnari alle mascu-
linului *camarariu* sau *camerariu*, este
camararessa sau *cameraressa* (vedi ace-
stu cuventu); b) *camerariu*, femin. *ca-*
meraria (reu : *camerieru, cameriera*),
cu intellesu de servitiu mai pucinu ono-
rificu, cumu : a) servitoriu sau servi-
toria in *camer'a de dormitu*; β) servi-
toriu sau servitoria de *camera*, cu in-
semnare mai estensa, in acellu-asi in-
tellesu ca si espressionile : *fetioru, fe-*
tioru in casa, jupanessa in casa; γ) in
genere, servitoriu, fetioru, (compara ital.
cameriero, cameriera).

CAMARASESCU, -a, adj., *camera-*
rescu, (relativu la *camarasia* sau la *ca-*
marasiu, forme corrupte).

CAMARASESSA, s. f., vedi *camara-*
raressa.

CAMARASIA, s. f., vedi *camararia*.

CAMARASITIA, s. f., vedi *camara-*
raressa.

CAMARASIU, s. m., vedi *camarariu*
sub 2.

CAMARATIONE si *cameratione*, s. f.,
cameratio; actione de a *camarâ*.

CAMARATU si *cameratu*, -a, adj. s.,
(*cameratus*), *contubernalis, sodalis, fa-*
miliaris, socius; *contubernium* (compara
si ital. *camerato* si *camerata*, franc. *ca-*
marade si *chambreé*); 1. adiectivu, ca

part. din *camarare* : a) facutu in fôrma de *camera* = boltitu, concavu, convessu : *cameratele atrie alle palatiului domnescu*; b) cu *camera*, vorbindu de una buccata de artillaria care are una *camera* la fundulu tubului, sau de lucruri tornate cari presenta *camere* in paretii lor; c) asediatu in *una camera* cu *ci-neva*, locuindu in *preuna*, si de aci : 2. substantivu : a) personale, *camaratu* sau *cameratu*, -a (mai pucinu bene : *camaradu*) : a) proprie, cellu ce siede cu altulu sau altii in *acea-asi* incapere, cumu scolari pensionari, militari, etc., cari siedu, dormu sau luca in *acea-asi camera*; de aci prin estensione : β) cellu de *acea-asi* professione sau occupatione, cumu scolarii ce invetia in *acea-asi* scola, militarii, etc.; γ) sociu intimu legatu cu altulu, familiaru : *camaratu de calloria*, de *petreceri*, de *sufferentie*, etc.; b) reale, cu forma feminina, *camerata*, câti siedu in *acea-asi camera* sau alta incapere, cumu, de essemplu, numerulu de militari câti siedu si dormu in acellu-asi cortu sau in *acea-asi camera*.

CAMARILLA, s. f., (isp. *camarilla*, franc. *camarille*); 1. ca deminutivu d'in *camara*, va se dica proprie : *camaramica* sau *camarutia*; se aplica inse in speciale la *una mica camera d'in palatiu*, in care domnitoriulu admite, in intima familiaritate, pre favorittii sei; de aci : 2. ca nume collectivu : a) curtenii favoriti domnitoriului; b) in speciale, cu intellesu reu : turma de curteni fora altu meritu decâtu una bassa lingusire, cari, fora responsabilitate si fora periclu pentru senesi, cauta a dirige *acele* monarchului dupo interesile si prejudiciele lor, a pune man'a pre antianiele functioni ale statului si a trage d'in elle folose pentru densii in parte : *câti domnitori au cadutu victime alle camarillei! câte terre sufferu amaru de intrigele camarillei!*

CAMARISTU si *cameristu*, -a, s., (compara ital. *camerista*); applicatu la unele d'in insemnarile cuventului *camarariu* (*camararessa*); vedi *camarariu* sub 2.

CAMARU, s. m., vedi *cammaru*.

CAMARUTIA, s. f., in locu de CAMARULLA, s. f., cu *l* molliatu, si CAMARUTIA sau *camerutia*, s. f., (compara ital. *cameruccia*); deminutivu d'in *camara* sau *camera*, mai vertosu in insemnarile de *cellariu* si de *incapere* alle acestui cuventu.

CAMATA si *cámata*, s. f., (*κάματος*, lucru, labore, si de aci : fructu allu lucrului, castigu), *fenus*; interesse prea mare ce se cere pentru bani impromutati, interesse illegale.

CAMATARIRE si *cametarire*, -escu, v., *feneari*; a fi *camataru*, a dá bani cu *cámata*, si de aci cu intellesu mai generale de *a cautá se traga mari folose illicite, immorali*, etc.

CAMATARIU si *cametariu*, s. m., *fenearator*; care da bani cu *cámata*, cui place *cámata* (*camataru* nu e de recomendatu; vedi acestu cuventu in Glossariu).

* CAMBIABILE, adj., (ital. *cambiabile*); suppusu la *cambiu*; care se pote *cambiá*.

* CAMBIALE, adj. s., (ital. *cambiale*); 1. adj., relativu la *cambiu* : *effecte cambiali*, cari su obiecte de *cambiu* in commerciu; 2. substan., *cambialea*, ceva ce face obiectu de *cambiu* commerciale, si in speciale, *scissors* sau *bulletu de cambiu*, *pollicia*, etc. (*cambiale* ni se pare unu terminu de preferitu altoru cuvente, ca *pollicia*, de essemplu).

CAMBIARE, *cambiu*, *cambiatu*, v., *cambire*, *mutare*; *emere et vendere* (ital. *cambiare* si *cangiare*, isp. si portug. *cambiar*, provenc. *cambiar* si *camjar*, vechiu franc. *caugler*, nou franc. *changer*, alb. *cambeig*; tote formele limbelor sorori, ca sí a nostra, provenite d'in mediu latin. *cambiare* in locu de form'a mai vechia *cambire*; la noi inse cuventulu e mai popularu sub form'a compusa : *s-cambiare* = *ex-cambiare*, transformatu prin pronuntia in *scaimbare*, si prin contractione in *schimbare*; simplulu inse *cambiare*, cumu si derivatele lui, e necessariu se se restaure, pentru co are insemnari ce nu are si nu pote avé compusulu *scaimbare*); a scambá unu ce cu altu ce, a dá unu ce ca ecivalente cu

altu ce; in intellessulu rigorosu allu cuventului, ca termina de commerciu : a *cambiá moneta de chartea cu moneta de auru*; a *cambiá una parechia de calli cu una parechia de boi*; a *cambiá una braciare cu unu vestimentu de metasse*; a *cambiá ordiu cu granu*; a *cambiá napoleoni cu lire sau in lire turcesci*; a *cambiá una menia pre una ospetaria*, etc.; — a *scambiá una camesia cu alt'a insemna a lapedá una camesia a sea si a luá alt'a, totu a sea, éro a cambiá una camesia cu alt'a ar insemná a dá camesi'a sea pre a altu cu in vendiare*; *cambiarea unui obiectu cu altu a fostu form'a cea mai primitiva a negociului sau commerciu-lui*; astadi chiaru totu *commerciulu* se reduce, in definitivu, totu la *cambiu*; si de acea-a a *cambiá una camesia* are intellessulu rigorosu de a *negotiá*, a *vende* sau *cumperá una camesia*, precandu a *scambiá una camesia* pote avé mai multe alte insemnari, cumu : a *lapedá acea camesia si a luá alt'a totu a sea*, a *dá alta forma sau alta facia acellei-asi camesia*, etc.

CAMBIATORIU, -ia, adj. s., (ital. *ambiatorio* si *ambiatore*); care se refere la *cambiu* sau care se ocupa cu *cambiulu*, care *cambia* : *operationi cambiatorie*; — in speciale vorbindu de *cambiulu de monete*, de cellu ce se ocupa cu acestu *cambiu* : *cambiatorii se folosescu de differenti'a cursului moneteloru in diferite terre si in diferite epoce*.

CAMBISTU, s. m., (ital. *ambista*; vedi *cambiare*); ocellu ce face negociu cu scriitori numite *cambiali* sau *pollitie*.

1. **CAMBIU**, s. m., (ital. *cambio*, franc. *change*; vedi si *cambiare*); 1. in genere, *cambiare*, *scambiu* commerciale : a *face cambiu*, a *dá* sau *luá in cambiu*, a *vende* sau *cumperá in cambiu*; 2. in speciale : a) *cambiare* de bani, negociu cu *scambiu* de bani; b) locu, stabilimentu de *cambiu* de monete; c) *operatione* aritmetica, prin care se reguledia *cambiulu* sau *scambiulu* de monete; d) *summa* de moneta ce se dá spre a *capetá* altu undeva sau *canduva* *summ'a* ce noi vremu.

2. **CAMBIU**, s. m., (ital. *cambio*, franc.

cambium); fluidu limpedu, fora odore si dulce, ce, la inceputulu primaveri, se afla in plante intre alburnu si cellu mai d'in intru libru, si care e formatu d'in succulu descendente allu plantei, amestecat cu una parte d'in succulu propriu allu acellei-asi plante.

CAMBRICA, s. f., (ital. *cambraja* si *cambrí*) (in pronunti'a vulgaria se aude cu i in locu de a inchisu in syllab'a initiala, ca *kimbrica*); tessutura de bombacu, alba sau colorata, de regula gummata sau lustrata, asiá numita dupo cetatea *Cambray* = *Comaracu* d'in Angli'a, unde incepú a se fabricá mai antianiu de acésta materia.

CAMELA, *camelariu*, etc., vedi *camella*, *camellariu*.

* **CAMELIA**, s. f., (ital. *camelia*); genu de plante d'in famili'a theiaceoloru, monadelphia polyandria lui *Linneu*, arborelli forte gratiosi, originari d'in Japoni'a sau Chin'a, cu foie persistenti, luciose, coriacee si verdi inchise, cu flori rosie ca ros'a sau purpurie, uneori si albe; speci'a cea mai connoscuta, care tine primulu locu intre plantele de ornamentu de currendu introdusse in cultura, este *cameli'a japonica* = *camella japonica* lui *Linneu*, sau *cameli'a* vulgaria; florea ei, asiá de fromosa ca si a rosei, se conserva mai bene si tine, fora se se veseadesca, mai multe dille, chiaru si afora d'in apa; varietatile obtinute prin sementi'a acestei flore suntu nespusu de multe.

CAMELLA si *camilla*, s. femininu d'in *camellu*, (vedi acestu cuventu).

CAMELLARIU, s. m., *camelarius*; care custodesce sau mena *camelle*; vedi *camellauca*.

CAMELLAUCA si *camillauca* (pronuntiatu dupo Grecii moderni : *camillafca*), s. f., *camelaucum* (*καμαλαβιον*); cucullionu sau cullionu, coperementu de capu allu calugeriloru, asiá numitu pentru co de celle mai multe ori este facutu d'in peru de *camella*; — pre alocurea se dice si *camellariu* sau *camillariu*, pl. -te.

CAMELLINU, -a, adj., *camellinus* (ital. *camellino*); de *camellu* : *peru camellinu*,

vestimente camelline = *vestimente de peru camellinu*; — ca substantiv, sau masculin, *camellinu*, sau feminin, *camellina*: stofa, de peru de camellu, vestimentu de acesta stofa, (vedi si *camellotu*).

CAMELLOPARDALU si

CAMELLOPARDU, s. m., *camelopardalus* si *camelopardus* (καμηλοπάρδαλις); animale cadruedu rumegatoriu, de statura mare, cu petiorele d'inainte mai lungi de câtu celle d'inderetu, cu guttu allungatu si capu forte micu, munitu cu doue corne, alle cui petiore sunt lunge si suptirelle, perulu linsu si cu baltiatu albe si rosiatece, numitu asiá d'in caus'a assemenarei in forma cu *camellulu*, éro in peru cu *leopardulu*; — de acea-a numele mai nou de *girafa* ni se pare mai pucinu aptu.

* CAMELLOPODIU, s. m., *camelopodium* (καμηλοπόδιον); specia de planta.

* CAMELLOTU, -a, adj. s., (καμηλωτή; ital. *camellotto*, franc. *camelot*); 1. adj., de *camellu*; mai desu inse : 2. subst. a) peru sau pelle de camellu, b) tessutura grossa de peru de camellu, c) prin estensione : α) tessutura de peru de capra; β) tessutura de lana curata, solida si bene batuta; γ) tessutura de lana cu pucina metasse in urditura, care, prin lustru, colore si durata, intrece celle mai boné stofe de metasse.

CAMELLU, fem. *camella*, (in usulu vulgaru numai femininulu sub form'a *camilla*), s., *camelus* (κάμηλος; ital. *camello*, franc. *chameau*); genu de animali cadruede rumegatorie, cu petiore inalte, cu guttu forte lungu si cu una sau doue cocosie pre spinare, animale forte pretiosu pentru Arabi si alti locuitori d'in climatele ardenti alle Asiei si Africeii, ca unulu ce cu laptele si carnea sea nutresce pre acesti locuitori, éro cu perulu in investu; totu prin adjutoriulu acestui animale s'au potutu locuí acelle terre aride si apropiá, prin commerciu, popore despartite prin vaste mari de arena; — *camellu*, *camella*, se numesce proprie animalele de acestu genu, care are doue cocosie pre spinarie, éro cellu numai cu un'a se chiama in speciale *dromedariu*; — proverbiu evan-

gelicu : a stracurá tintiariulu si a *inghiti camell'a* = δουλιζειν τον κώνωπα, την δὲ κάμηλον καταπίνειν; — prin metafora, fune de nave, fune grossa : *mai usioru e a trece camellulu* (= *funea corabiei*, cumu stà in traductionea vulgară) *prin urechi'a acului de câtu a intrá avutulu in imperati'a lui Domnedieu* = εὐκοπώτερόν ἐστι κάμηλον διὰ τρήματος, βελόνης εἰσελθεῖν ἢ πλοῦσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ εἰσελθεῖν.

* CAMENA, s. f., *camena* (vechia forma : *casmena*, contractata d'in *canimena* sau *carmena*, d'in *canere* = *cantare*; vedi si *canere*, *carne*); nume latinu allu grecescei *musa* = *μουσα* = *musa*, divinitate inspiratorie de poesía; — prin metafora : poema, poesía, versu sau cantare poetica.

* CAMENALE, adj., *camenalis*; relativu la *camena*.

CAMERA, *camerare*, *camerariu*, etc.; vedi *camara*, *camarare*, *camarariu*.

CAMESIA, s. f., *indusium*, *subucula*, *tunica*, *camisia*, *membrana*, *velamentum*; (pentru etymologia vedi *cama*; se pote inse ca cuventulu se fia essitu d'in *coamiclo*, ca si *cagliu* d'in *co-agulum*; form'a cuventului este, in limbele sorori : mediu lat. *camisa* pre longa *camisia*, ital. *camicia* si *camiscia*, isp. port. si provenc. *camisa*, vechiu franc. *camise*, nou franc. *chemise*, alb. *camisia*, tote cu intellessulu cuventului nostru *comesia*; apoi : ital. *camice* = vechiu franc. *chaïuse* si *chaïche* = tunica alba ce investu preotii catolici, candu officiedia; in alte limbe : nou slav. *kamiz* si *kamiza* = polon. *komza* = magiar. *kamza* = nou grec. *καμιζα* si *καμισιον*, cu intellessulu itali-cului *camice*; arab. *qamīç*, vestimentu ce se porta pre suptu altele); 1. in intellessulu cellu mai ordinariu si propriu, vestimentu de pandia sau de bombacu, care se porta pre pelle si descende de la guttu peno cotra genuchie, si care, dupo person'a cui e destinata, este : *camésia de barbatu*, *de femina*, *de copillu*, etc.; — *comesia de miressa*, *de genere*, *de socru*, *de socra*, *de nunu*, *de nuna*, etc., coci, dupo betran'a datina romanesca, miress'a este detoria se lucré sengura, se

torca, se tessa si se cosa formosū *camésia de nunta* nu numai pentru sene, ci si pentru *mire, socru, nunu*, etc.; — dupo materia : *comesia de bombacu, de tortu, de lana, de metasse*; *comesia cu baturura de bombacu in urditura de tortu, cu trama de metasse in urditura de tortu, etc.*; *comesiele terraniloru nostri au si peno astadi form'a tuniceloru romane*; *comesiele feminesci cosute cu flori de metasse si de fluturelli pre la umeri, la pepti si la spate se numescu linie (=iie)*; — *cuventulu camésia* intra intr'una multime de locutioni cu intellessuri speciali, cari resulta d'in considerabile, co acestu vestimentu este cellu mai appropriatu de pellea omului, si totu de una data cellu mai absolutu necessariu : *camési'a e mai aprope de pellea omului* = de noi insine si de interessile nostre ne pésa mai multu de câtu de altii si de alle loru interessi; *a nu avé camésia pre sene* = a fi despoiatu, déro si : a fi seracu lepitu, in câtu sau nu are de locu neci *camésia* pre pellea sea, sau, de si are, inse e rupta si soiosa; *a si bee si camési'a* = a fi forte betivu, asiá in câtu dà totu, peno si *camési'a*, pentru beutura; *a si dá si camési'a* = dá totu ce are pentru ceva, fia in bene, fia in reu : *unu betivu si dà si camési'a pre beutura, unu omu generosu si da si camési'a celloru ce reclama adjutoriulu lui; patriotii addeverati si dau si camési'a pentru benele si salutea patriei; carturariulu si da sau si joca si camési'a in carti, etc.*; *a luá si camési'a cuiva* = a i luá totu, a lu despoiá si predá asiá, in câtu se nu i remana neci *camésia* pre densulu; *a remané in camésia* = a remané seracu, a perde averea; *a luá una feta numai cu camésia sau fora camésia pre dens'a* = a se insoará cu una feta de totu seraca; locutionea : *a se certá pre camési'a cuiva*, aprope cu acellu-asi intellessu ca si : *a se certá pre pellea cuiva*, coprende una allusione la diss'x evangeliului : *si pre camési'a lui arruncara sorti*; *a fi in camési'a*, *a essi in camésia*, *a primí in camésia*, etc., pre longa intellessulu propriu de a fi fora altu vestimentu pre sene, afora de *camésia*, potu inco insemná : *a arretá fami-*

liaritate, nerosinare, despretiu, etc. : in *camésia* se admittu numai amicii intimi; *ciné admite in camésia straini si neconoscuti, respectedia pucinu pre omeni*; — 2. prin estensione si metafora : a) pentru alte vestimente de pandia, ce se porta pre pelle : *a spellá comesie*, se dice nu numai de *comesie proprie*, ci si de *bracine, calci, etc.*; asiá si : *a calcá, intende, uscá comesiele, etc.*; b) in speciale : *camésia de ferru*, impletita d'in fire de ferru care serve luptatoriloru ca arma defensiva; *camésia de neboni*, sau simplu : *camésia*, vestimentu de pandia sau de lana, care are forma de *camésia*, déro care se inchiaia pre la spate si alle cui manee sunt mai lunge de câtu maneele, impreunate si fora gura; intr'ens'a imbraca pre nebonii in furia, ca se i oppresca de a stricá si face reu sie-si sau altoru-a; c) totu ce serve a infasciorá : pelle sau membrana la animali, folliculu sau scortia suptirella la plante, pandia, charteja si altele la alte lucruri : *camési'a care formedia cas'a fetului in pantecele mammei; mediulu fructeloru este infascioratu intr'una pellicella, cure, la multe d'in elle porta numele de camésia* : *camési'a merului, a persecei, a mediului de nuca, etc.*; *camési'a unei scrissori sau unei carti* este sau una charteja in care se infasciora cartea sau scrissorea, sau una diumetate a collei de charteja lasata alba pre longa cea alta diumetate scrissa in parte sau in totu : *scrissore cu camésia sau fora comesia; cuvenienti'a cere ca scrissorile cotra persone superiori noue sefia cu camésia*; — *a prende camésia*, se dice vorbindu de lucruri licide cari prenda unu fellu de pelle pre de asupr'a, sau de plage ce incepu a se cicatrísá, prentendu unu fellu de scortia pre de asupr'a.

CAMESIARESSA, s. f., (= franc. chemistère, ital. camiciara); femina care face *comesie*; muiere a *comesiariului* (differitu prin urmare de *cosutoressa*, care pote cose si altu ceva, éro nu numai *comesie*).

CAMESIARÍA, s. f., (= franc. chemiserie); arte de a cose si face *comesie*; stabilimentu unde se facu sau vendu ca-

mesie; multime de *comesie* sau alte vestimente de pandia, cu intellesulu francescului lîngerie.

CAMESIARIU, s. m., (=franc. chemisier); care face sau vende *comesie* si alte vestimente de pandia.

CAMESIONIU (cu *n* moiatu : *comesioiu*), s. m., (=in forma si in intellesu cu ital. camistone); *comesia* mare si grossolana; — in speciale s'ar poté applea la cea ce se dice cu una perifrasede : *comesia de neboni*, (vedi *comesia*).

CAMESIORA, s. f., (=ital. camiotola in forma si in intellesu), si

CAMESIULIA (pronuntiatu pre a locurea cu *l* de totu moiatu : *comesiulia* acellu-asi in forma, si prin urmare si in intellesu, cu *comesiora*, cu sengur'a differentia co *l* e mai originariu de câtu *r*; amendoué formele inse correspondu cu unu latin. *camistola*), s. f., si

CAMESIUTIA (=comesiucia=ital. *camiciuccia*), s. f., tunicula, (*indusolum*); membranula, folliculus, etc., (vedi *comesia*); deminutivu d'in *comesia*, ca si *comesiora*, *comesiulia*; aceste trei forme de deminutivu d'in unulu si acellu-asi cuventu differu mai vertosu dupo localitati; totusi form'a *comesiutia*, ca cea mai commune si mai vulgară, este mai susceptibile de a se applecă ca deminutivu, in intellesu rigorosu, allu cuventulu *comesia* in tote insemnarile lui : *comesiutiele copilliloru*, *comesiutiele medulului de nuca*, *comesiutiele cepeloru*, etc.; pre candu formele : *comesiulia* si *comesiora*, ca mai rare si mai classice, se potu applecă la obiecte speciali, cari, de si au certe analogie cu *comesi'a*, differu inse de acesta-a nu numai prin marime, ci si prin forma si alte calitati; asiá : a) *comesiora* s'ar applecă mai bene de câtu *camisola*=franc. *camisole* la acellu vestimentu feminescu de pandia sau de lana, care nu descende mai diosu de selle si pre care feminele lu porta preste *comesi'a* proprie dissa; b) *comesiulia*, care se applica pre a locurea esclusivu numai la una *comesiutia de pruncu*, s'ar poté applecă forte bene si la cea-a ce se chiama cu cuventulu de totuscalciatu : *semisetu*=franc. chemi-

sette, adeco la unu vestimentu fora manece ce se porta preste *comesia*; — co formele de deminutivu mai classice se ieau, candu vinu in concurrentia cu celle mai vulgare, in limb'a nostra, ca si in alte limbe, cu assemni insemnari speciali, nu mai incape indoientia : *folioru* sau *foioru* = *folloium*, deminutivu d'in *foliu*=*folium*, are intellesu asiá de speciale, in câtu abiá si mai cugeta Românulu co ar fiessitu d'in acellu-asi cuventu cu *folisiora* sau *foisiora*, pentru care totu Românulu are deplena conscientia, co e una *folia* san *foia mica*.

CAMEU, s. m., pl.-e, si *comea*, s. f., (ital. *cameo*, franc. *camée*; ?d'in aceea-si fontana cu *cama*); figura sculptata in bassu releviu pre una petra pretiosa, si de aci, petr'a insasi cu assemni sculptura; pentru acestu scopu se allegu petre cu mai multe strate de diverse colori, asiá co artistulu se folosesce de aceste impregiurari spre a face una specia de tabellu cu fundu de regula inchisu, si in care figurele sunt deschise, vestimentele, perulu, etc., de colori diferite; sardonicea si agat'a sunt petrele cari servu mai vertosu la facere de *comee*: *comeele erau, la antici, obiecte de ornamentu si de lussu, cu cari adornau mobili, vase, vestimente; matronele romane si adornau cu comee perulu, braciariile, cingutorile, acele de peptu si de capu*, etc.

CAMFORA si *camfura*, *camforu* si *camfuru*, etc.; vedi *canfora*, *canforu*.

1. CAMILLA, cumu si *camillariu*, *camillauca*, *camillu*, etc.; vedi *camella*, *camellariu*, *camellauca*, *camellu*.

2. CAMILLA, s. f.; vedi urmatoriulu *camillu*.

*CAMILLU, -a, s., *camillus*, *camilla*; *camillam*, (forma mai vechia *casmillus*; ?d'in aceea-si fontana cu *camena*=*casmena*; vedi *camena*); 1. personale : *camillu*, *camilla* : a) teneru copillu sau tenera copilla de familia nobile, cari servieau, la altariu, ca administri preutiloru si preutesseloru vechiloru Romani; b) *camillu*, june impuberu, care, in ceremoniele nuptiali, portá unu vasu acoperitu, in care se aflá ustensili de alle mirelui sau jocurle pentru copillulu ce

avea se se nasca; — 2. reale, *camillu*, plur.-e, vasulu insusi portatu de junele *camillu*.

* CAMINARE, v., *caminare*; a dá forma de *caminu*, a lucrá ca unu *caminu*: *fossa caminata*, sapata in forma de *caminu*.

CAMINARESSA, s. f., muiere a *caminariului* cu intellessulu de sub 2.

CAMINARÍA, s. f., 1. maiestria de *caminariu* in intellessulu de sub 2, a, b; 2. functie sau titlu de *caminariu* in intellessulu de sub 2, c.

CAMINARITU, s. m.; vedi *caminariu* sub 2, c.

CAMINELLU, s. m., si

CAMINETIU, s. m., deminutivu d'in *caminu*.

* CAMINOLOGIA, s. f., (franc. *camnologie*, d'in *κἀμνος* = *caminu* si *λόγος* = *discursu*); parte a fusiceii sau chimiceii, care are de obiectu cercetarea si aflarea mediiloru celloru mai bone si mai economice pentru incalditu.

CAMINARIU, -ia, adj. s., (*caminarius*); 1. adj., relativu la *caminu*; in usulu populariu inse: 2. subst. masculinu personale: a) cellu ce face *camine*; déro mai vertosu: b) cellu ce curetia *camine* (terminu, de certu, cu multu mai bonu de câtu *cosiariu* sau *meturatoriu de costiuri*); c) vechiu boiariu, care, ca toti boiarii, a cautatu se fia unu *functionariu*, care a avutu sub a sea administratione *caminulu domnescu* sau *caminele d'in una commune sau tinutu*; *caminariulu* cautá se percepa si *caminaritulu* = *impositulu pre camine*.

CAMINU, s. m., pl.-e, (reu: *caminari*), *caminus* (*κἀμνος*; ital. *camino*, ispan. *camino*, port. *caminho*, provenc. *camí*, franc. *cheminée*) (d'in una forma *caminata*, vedi *caminare*; dereptu d'in *caminus* a essitu franc. *chemin*, care inse a luat intellessulu de *calle*; cuventulu a trecut si in alte limbe: germ. *kamin*, nou slav. *komen*, bulg. *kumín*, serb. polon. *komin*, russ. *kaminŭ* si *kominŭ*, magiar. *kemeny*; câtu pentru etymologia, din caus'a formeii *camerate*, pare co *caminu* a essitu d'in acea-asi radecina cu *camera*; vedi *camara*); 1. in

intellessulu cellu mai strimtu si, probabile, cellu mai appropriatu de etymologi'a cuventului: a) partea boltita, testulu locului unde se face focu, care stá asupr'a focariului sau vetrei; b) parte a acellui-asi locu pre care esse fumulu, canale de form'a unui paralelepipedu sau unui conu trunchiatu, care in unele locuri porta numele de *fornu* sau *hornu*, éro in alte locuri numele de *cosiu*: de departe vedeam fumulu essindu d'in caminele modesteloru case alle terraniloru; caminele indelungu necuretiate ammenitia perichu de focu; chiamati déro unu *caminariu*, ca se curetie caminele de *funigine*; 2. in intellessu mai largu: loculu unde se face focu spre a coce si ferbe sau spre a produce caldura, potendu-se applecá, ca terminu genericu, la tote conceptele ce se espremu prin cuventele: *coptoriu*, *testu*, *fornu*, *forname*, *focariu* sau *vetra*, etc.: *partile principali alle caminului*, in acestu intellessu, sunt *camer'a*, si *camariulu fumului*; *camer'a* are *pareti*, *bolta* sau *testu*, *gura* sau *usia*, *focariu* sau *vetra*, etc.; *caminele ce servu la incalditu au differite alte forme*; asiá unele *pre longa camer'a* sau *corpulu principale* au si mai multe *tuburi numite ollane*; 3. prin una estensione mai mare *caminu* se iea, ca si *focariu* sau *vetra*, in locu de cas'a intrega, cas'a propria sau parentesca: *numai in caminulu seu afla omulu paceu si multiamirea sufletului seu*; *greu vine cuiva se lasse pentru totu deun'a caminulu parentiloru sei*.

CAMISOLA, s. f.; vedi la art. *camisiuta* celle disse de *comesiora*, cumu la art. *camésia* espressionea: *camésia de neboni*.

CAMMARU, si *camaru*, s. m., pl.-i, *cammarus* si *gammarus* (*κἀμμαρος*; in limbele sorori tare transfiguratu: ital. *gambero*, ispan. *gambaro*, port. *camarão*, vechiu franc. *jamble*, nou franc. *homard*, nou grec. *κἀβορρας*); mare caneru de mare, forte cautatu ca alimentu: a *pescu cammari*; *buccate de cammaru*; *salata de cammaru*; *cammaru fertu*, *cammaru friptu*.

CAMOMILLA, s. f., vedi *chamonilla*.

CAMPA, s. f., campe (κάμπη, d'in a-
cea-asi radecina cu *camara*; vedi acestu
euventu); curbatura, cotitura, intorsura,
invertitura; — omida.

CAMPANA, s. f., campana, tintinna-
bulum; bilanx, statera; tolleno; delibe-
ratio, dubitatio; modus, mensura, pon-
dus, momentum; (pentru etymologia vedi
clopotu in Glossariu); 1. cu pronunti'a d'in
syllabele *cam* si *pa* regulata, se applica
de parte de Români, de Macedoromâni
intre altii, la cea-a ce alti Români nu-
mescu *clopotu*, instrumentu de metallu
in forma aproape conica, care in intru
are suspensa una limba de ferru si se
suna pentru diverse scopuri, cumu spre
a adună poporul la unu locu, etc. : *cu
campanele se chiama omenii la baserica*;
campana de orologiu, pre care batendu
limb'a annuntia orele; *a trage, a bate
campan'a; a torná una campana*, etc.;
— in acestu intellesu s'ar poté dice si
campanu = campanum (= es campan-
num); cu tote co sub acesta forma s'ar
poté applicá la *campan'a* pusa la gut-
tulu unei pecure (compara ital. *cam-
pano*); — prin metafora, *campana*, nume
datu la plante alle caroru flori presenta
forma de *campana*; — 2. cu pronun-
ti'a d'in syllabele *cam* si *pa* neregulata
asiá, co *cam* se aude *cum* si *pa* se aude
pe : *cumpena, cumpene*, se applica la
mai multe instrumente de mesuratu
pondulu lucrurilor sau de stabilitu e-
cilibriulu (vedi, pentru acestu intellesu,
si *bilancia* si *cantariu*) : a) *bilancia mare
grossolana* cu un'a sau doue lanci con-
struita d'in lemnu, care serve a evaluá
pondulu de lucruri in mari volumini si
pentru cari nu se cere stricta precisione :
campana de cantariu fenu, sare, etc.;
b) *bilancia* cu doue lanci mai sentito-
ria, chiaru bilantia de evaluatu pondulu
metalleloru pretiose, inse cu acestu in-
tellesu se dice totudeun'a, ca si *for-
feci*, etc. numai in plurariu : *campane*
(= *cumpene*), cumu : *addu-mi campanele
se tragu acesti galbeni; nu credu se fia
essacte aste campane*; — locutioni in
cari *campana* intra cu intellessulu de
sub *a* si *b* : *a pune in campana* = a pune
in lancea *campane*i ceva spre a i evaluá

pondulu; *a trage la campana sau in cam-
pana ceva* = a bilancia, a cantari, a eva-
luá pondulu unui ce cu *campan'a*; *ceva
trage sau nu trage la campana* = vine
sau nu vine la *campana* = este essactu
in podulu seu; de aci : *acestu galbinu
trage mai multu la campana* = este mai
greu de câtu se cere; etc.; c) perghia de
ecilibriu, perghia ce serve a redicá cu
usioventia mari greutati si a tiné ecili-
briulu, cumu : *campan'a de putiu; fora
campene cu greu se scote apa d'in pu-
tiuri adunce; campan'a de acrobatu*, cu ca-
re acestu-a si face ecilibriu, candu joca
pre fune; *campan'a de jocu*, cu care si pe-
trecu mai vertosu copillii, etc.; d) in in-
semnari mai ideali de *valore, mesura,
ecilibriu, cumpetu, deliberatione, irreso-
lutione, indigentia*, etc. : *a stá in cam-
pana, nesciendu ce se facea; a stá in cam-
pana, fora se se plece neci intr'una
parte, neci intr'all'a; ce spuni tu nu
trage la campana pentru mene*, n'are va-
lore in ochii mei; *nu cu acea-asi cam-
pana se mesura toti omenii*. (Ital. si isp.
campana au numai intellessulu de sub 1.;
déro intellessulu de sub 2. e cellu mai
originariu, de orece lat. *campana* nu
este decátu unu adiectivu femininu d'in
campanus = de sau d'in *Campani'a*, regio-
ne a Italiei, subintellegundu *statera* =
bilancia; asiá déro *statera campana* =
bilancia campana, numita asiá pentruco
in *Campani'a* se fabricara mai antaniu
bilantie de acestu genu, analoge cu *can-
tariulu* nostru, dupo cumu s'a arretatu
la art. *bilancia*; vedi *clopotu* in Glossariu).

CAMPANARIA, s. f., 1. arte de a
fabricá *campane*; 2. stabilimentu unde
se fabrica sau vendu *campane*; 3. mul-
time de *campane*.

CAMPANARIU, s. m., qui *campana*
sora, tintinnabula, bilances fabricatur
vel vendit; cellu ce fabrica sau vende
campane.

CAMPANELLA, s. f., *campanella*
s. m., pl.-e, vedi *campeniora*.

* CAMPANIA, s. f., (ital. *campagna*,
franc. *campagne*; d'in *campanu*, deri-
vatu d'in *campu*, prin una forma inter-
mediaria de adiectivu, *campaniu*, d'in
care *campaniu* este femininulu, luatú

ca substantiv, acellu-asi in forma cu *campinia* sau *campia*, in care suffissulu an a luat form'a in, vedi suffissu anu); 1. in limbele sorori cu intellessulu estensu ce are *campinia* sau *campia*; la noi inse : 2. cu intellessulu restrinsu si metaforicu de *campulu* in care se scote armat'a pentru operationi bellice, si de aci : a) de *miscarea* sau *actionea ostiloru*, b) de *tempulu propitiu* acestoru operationi, c) de *tempulu catu* tinu aceste operationi in cursulu unui annu, etc. : *a se pune in campania* = a incepe una *campania* = a incepe ostilitatile bellice; *tunuri de campania*, cari potu servi la una espeditione, etc.

CAMPANIFORME sic *campaniformu*, -a, adj., (ital. *campaniforme*, franc. *campaniforme*, d'in *campanu* cu intellessu de sub 1., si d'in *forma*); cu *forma de campana*, vorbindu in speciale de *corolile* sau *calicile* monopetale si regulare cari mergu resbudiandu-se de la base spre margini, asiá in cátu ieau *forma de campana* : *plante campaniforme*; — *campaniformele*, ca subst., familia de plante cu flori *campaniforme*.

***CAMPANILE**, s. f., (ital. *campanile*, franc. *campanile*); turnu in care se suspende *campanele* unei biserice.

CAMPENIORA, s. f., (*campanula*), *parva statera*, *parvum tintinnabulum*; deminutivu d'in *campana*, ca si *campanella*, sau *sampanellu* d'in *campanu*, (vedi *campana* sub 1.); inse : 1. *campanella* sau *campanellu* cu intellessulu cuventului *campana* de sub 1., asiá numitulu *clopotellu* : *campanelle se punu calliloru la frene*; cu *campanell'a* sau *campanellulu* se chiama *servitorii*; *campanell'a* sau *campanellulu* se suna, ca se *taca omenii strinsi in adunari* mai *numerose*; — proverb : *catusi'a* (= *pisic'a*) cu *campanelle* nu *prende soreci* = unu ce de facutu in secretu, spusu sau divulgatu d'inainte, nu se face cu successu sau nu se face de locu; — metaforice, planta a carei floare are form'a unei *campanelle*, numita si *clopotellu*, ? si *rochi'a rundinellei*; — ar fi pote mai bene a applecá form'a masculina *campanellu* la planta; — 2. *campeniora*, cu

intellessulu cuventului *campana* de sub 2 : *campenior'a fontanei a cadutu d'in furca*; *mane se punemu campenior'a in furca*, *coci fora dens'a cu greu scotemu apa d'in fontana*.

CAMPANIRE (pronuntyatu pre a locu-rea *cumpenire*), -escu, v., pendero, ponderare, librare, examinare, considerare; moderari, ordnare, disponere; valere; 1. a pune in *campana*, in intellessulu acestui cuventu de sub 2., si in speciale : a) a estimá pondulu unui ce cu *campan'a* sau *campanele*, a trage in *campana*, inse cu acestu intellessu se dice mai vertosu in insemnare metaforica; a *campani cepa*, *ferru*, etc., nu se dice, ci : a *cantari cepa*, *ferru*; se dice inse a *campani unu omu* cu insemnarea de a estimá *valorea intelectuale si morale a acellui omu*; cu acea-asi insemnare ideale se dice si : a *cantari unu omu*, déro si cu insemnarea materiale, ce nu are espressionea : a *campani unu omu*, insemnarea de a estimá cu *bilanci'a pondulu corpului acellui omu*; inse in insemnare ideale a *campani unu omu* este una espressionea mai energica si mai allessa de cátu a *cantari unu omu*; b) a pune in ecilibriu, a ecilibrá : *de nu te vei campani bene*, *de certu vei cadé de pre funea pre care vrei se ambli*; *acrobatii se sciu campani forte bene*, *si de acea-a nu cadu*; *campanesce bene oulu*, *si vei vedé co pote stá si pre unulu d'in capetele lui*; 2. appecatutu cu preferentia in insemnarile ideale : a) de a dá sau avé mesura si calculu in totu ce cugeta, dice sau face : *cine nu se campanesce in portarea sea*, *este espusu la multe si grelle daune*; *nu scii campani sarea ce puni in buccate*, *candu puni prea multa*, *cundu prea pucina*; *faci lucruri mari cu acestu omu*, *numai se scii se lu campanesce*, *coci senguru nu se scie campani*; b) de a considerá, essa-miná cu amenuntulu, a combiná si dispone cu cea mai mare prudentia : *am campanitu eu tote asiá*, *in cátu lucrulu are se essa bene*; *dupo ce vei campani dissele unoru-a si altoru-a*, *campanesce si ce ti dice mentea tea*, *déco vrei se nu faci unu passu reu*; c) ca intransitivu, cu insemnarea de a avé *valore*, *impor-*

tantia, preponderantia, etc. : *cuventulu unui intelleptu campanesce mai multu de câtu vorbele a mii de capete secce; in ochii unui omu bonu addeverulu si de-reptatea campanescu mai multu de câtu tote considerationile de utilitate si de favore.*

CAMPANITORIU, -*toria*, (pronun-
tiatu pre a locurea : *campenitoriu*); *pon-
derans, præponderans, gravis, magni
momenti*; care *campanesce* : *cellu ce e
bene campanitoriu de totementele unei
actione, mai raru se intempla se cada in
errore*; — mai vertosu cu intellessulu
intransitivu allu verbului *campanire* de
sub 2, c : *cuventulu unui omu bonu si
prudente este campanitoriu in cestionile
importanti si gravi; considerationi cam-
panitorie, considerationi ponderose si
decisive.*

CAMPANU, s. m., vedi *campana* sub 1.

***CAMPANULA**, s. f., (*campanula*, ital.
campanula, franc. *campanule*; deminu-
tivu d'in *campana* cu intellessulu de
sub 1, ca si *campanella* sau *campanellu*);
genu de plante d'in famili'a *campanu-
laceoloru*, care coprende forte multe spe-
cie, unele d'in cari se cultiva in gradine
pentru marile si formosele loru flori;
campanell'a sau *clopotellulu* (vedi *cam-
peniora* si *campanella*) este un'a d'in
aceste specie.

***CAMPANULACEU**, -*a*, adj., (ital.
campanulaceo, franc. *campanulacée*, vedi
campanula); relativu la *campanula*; de
acî ca subst. femin. plur., *campanulacee*,
mare familia de plante, cari au de typu
genulu *campanula*.

***CAMPANULATU**, -*a*, adj., (ital.
campanulato, franc. *campanulé*); facutu
in forma de *campanula*, appropo cu a-
cea-asi insemnare cu *campaniformu*.

CAMPEANU, *campeanescu*, etc., vedi
campianu, *campianescu*.

***CAMPESTRATU**, vedi *campestru*.

CAMPESTRU, -*a*, adj., *campester*; de
campu, relativu la *campu*, *campianescu* :
1. de *campu sessu*, in opposetione cu
montanu sau *collinu* : *preveghiatori ai
agrilorlu campestri si montani; portulu
Româniloru campestri differe intru câ-
tuwa de allu Româniloru montani*; 2. in

speciale, relativu la *campulu lui Marte*,
la essercitiile ce se faceau acolo : *arme
campestre, essercitie campestre; allerga-
ture, lupte campestre*; etc.; — de acî,
campestru, ca subst. m. pl.-e, velu sau
bracine de pelle cu care tenerii si acco-
pereaau partile rosinoase, candu se de-
spoiiau, ca se se essercite; — de acî, *cam-
pestratu*, cellu incinsu cu *campestru*; —
3. prin estensione, in opposetione cu *ur-
banu* sau *oppidanu*, relativu la *térra, ter-
ranescu, rurale* : *politia campestra, lu-
crari campestre; portulu campestru dif-
fere de cellu urbanu, precumu si vietîa
campestra differe de cea urbana; poesia,
musica campestra; jocuri campestre, etc.*;
de acî : 4. mai vertosu in insemnarile
mai ideali : a) de *simplu*, fora artificiu,
fora lussu, etc. : *mancari campestre, pe-
trececi campestre, in ornatu campestru
joca tenerii si tenerele de la térra cam-
pestrele loru chore*; b) de *incultu*, selba-
ticu : *flori si erbe campestre*, in oppose-
tione cu celle cultivate in gradine; asiá
si : *viia campestra, meri campestri*; —
*datine si appucature campestre, poporu
campestru.*

CAMPILA, s. f., vedi *campinia*.

CAMPIANESCE (mai pucinu bene :
campienesce, si contrassu : *campenesce*),
adv., *campestrium vel agrestium more*;
ca *campianulu* sau *campianii*.

CAMPIANESCU, -*a*, adj., *campester*,
agrestis, rusticus; de *campianu* sau de
campu : *lucrari campianesci, portu cam-
pianescu, vietia campianesca, traiu cam-
pianescu, etc.*, si prin urmare synonymu
cu *campestru*.

CAMPIANU, -*a*, pl. *campiani, cam-
piane*, (reu : *campieni, campiene*, de
unde apoi si mai reu, prin contractione :
campeni, campene); *campester, agrestis,
rusticus, ruris incolu*; 1. adj., relativu
la *campu*, *campestru, rurale, terranescu*;
judecie campiane; inse cu acestu intel-
lessu se iea mai raru, de ore-ce in ace-
sta insemnare se dice mai multu *cam-
pianescu* sau *campestru*; *campianu* d'in
contra : 2. se iea de regula ca substan-
tivu : a) in opposetione cu *munteanu* :
locuitoriu de campu; b) in opposetione cu
oppidanu : *locuitoriu de térra*; c) in op-

posetione cu *pastorū, negotiatorū, etc.*: *lucratorū de pamentu, aratorū, agricultorū, etc.*; *d*) in opposetione cu *urbanu, cultu, etc.*: incultu, pucinu politu, (femininulu este *campiana*, si prin urmare reu se dice, pre a locurea, *campianca*.)

* **CAMPICOLU**, -a, adj., (campicola, franc. *campicole*; vedi *campu* si *colere*); care siede si traiesce la campu, vorbindu in speciale de certe animali; de unde: *campicole*, s. f. pl., genu de passeri.

* **CAMPIDOTORIU**, s. m., *campidoctor*; 1. care, in *campulu* lui Marte, invetiá si essercitá pre militari; 2. instructoriu sau invetiatoriu de militari in tactica si gymnastica.

CAMPIDUCE (mai pucinu bene: *campoduce*, si mai reu: *campodux*), s. m., (*campidux*); duce sau capitánu supremu, generalissimu allu unei armate.

* **CAMPIGENU**, s. m., *campigenus* (*campu* si *genere*, proprie orecumu: *genitu* sau *nascutu in campulu de arme*); cellu ce prin virtutea si deligenti'a sea se distingea in essercitiulu artei militare, si de aci' luatu si cu acea-asi insemnare, ca si *campidoctoriu*.

CAMPPIA, vedi *campinia*.

CAMPINA, s. f., angustlor *campus* vel *planties* (d'in *campu*, prin intermediulu unui adiectivu *campinu*, d'in care *campina* este femininu luatu ca substantivu); *campu micu*, sessu de mai puc ina estensione, mai vertosu intre colline sau munti: *intre colline se desfasciorá una campina*, (vedi si *campinia*).

CAMPINIA, s. f., *campus*, *planties*, (prin molliarea lui *n*: *campia* si *campia*; coci precumu *campania* [vedi acestu cuventu] s'a formatu d'in *campaniu* = *campaneus*, trassu d'in *campu* prin intermediulu formei *campanu*, -a; asiá prin suffissulu *inu* = *anu* [vedi suffissu *anu*] a essitu totu d'in *campu* si form'a *campinu*, de unde femin. *campina* luatu ca substantivu, apoi d'in *campinu* [= *campinus*], s'a formatu *campiniu* [= *campineus*], de unde femin. *campinia* luatu de asseminea ca substantivu; s'ar poté sustine ca *campia* e femininu d'in *campiu* = ital. *campio* [= *campens*]

= *de campu, campestru*; inse modulu de formare a cuventului prin intermediulu adiectivului *campiniu* = in intellessu cu *campiu*, este nu numai probabile, déro si certu, antaniu pentru co chiaru in pronunti'a popularia se aude *n*, apoi pentru co si in alte limbe sorori se afla acea-asi forma, cumu: isp. *campina* = cu allu nostru *campinia* si in intellessu; port. *campina* = in forma cu allu nostru *campina*, éro in intellessu cu allu nostru *campinia*; franc. *campagne* si ital. *campagna* correspondu a prope in intellessu cu *campinia*, éro in forma differu de acestu-a numai cu *a* in locu de *i* inaintea lui *n*); 1. *campu* vastu si planu ori sessu, sau care cellu pucinu nu presenta colline mari sau valli profunde: *ochii mei ratecieau liberi pre una intensa campinia, fora se fia impedeati de cea mai mica inaltitura de pamentu; callarimea nu se pote bate bene de cátu pre campinia; partea cea mai mare a Romaniei, numita Muntani'a, este cu tote acestea una intensa campinia*; 2. metaforice: a) superfaci'a unei vaste masse de apa, cumu e a marei, etc.: *pre licid'a campinia a marei sbora navea usiorella*; b) in genere, spatiu largu: *campinieie ceresci, campinieie fericitoru*; — inse pentru assemini insemnari, *campinia*, ca cuventu cu intellessu asiá de precisu, este mai pucinu aptu de cátu *campu*, care are intellessu mai vagu.

CAMPINIORA, s. f., deminutivu d'in *campinia*, cu acellu-asi intellessu ca si *campina*.

CAMPINIU, -a, adj., vedi *campinia*.

CAMPINU, -a, adj., vedi *campinia*.

CAMPISIORU, s. m., (=ital. *campisciuolo*), *parvulus campus*; deminutivu d'in *campu*.

CAMPIU, -ia, adj., vedi *campinia*.

* **CAMPSE**, s. f., (*κἀμψις*; d'in acea-asi fontana cu *camara*; vedi acestu cuventu); se dice in medicina de una incurbatione rea si contra natura.

CAMPSARE, v., *campiare* (*καμπτεν*; vedi *campse* si *camara*); a curbá; a coti.

* **CAMPSIURA**, s. f., (franc. *campsiure*; d'in *κἀμψις* = *campse* si *ὀδρά* = *co-*

da); genu de coleoptere pentamere d'in famili'a lamellicorneloru.

* CAMPTA, s. f., (franc. *campta*, d'in *καμπτός* = curbu, d'in acea-asi fontana cu *camara*); genu de insecte coleoptere pentamere d'in famili'a clavicorneloru (vedi si *camptu*).

* CAMPTERIU, s. m., pl. -e, *campter*, (*καμπτήρ*; vedi *campare* si *camara*); co-titura, loculu unde se frange si se incurba sau cotesce ceva; — in speciale, la hippodromiu, marginea peno unde au se allerge si apoi se se intorca inapoi, si de aci : margine, finitu, terminu.

CAMPTOCERU, -a, (franc. *camptocère*, d'in *καμπτός* = *camptu* sau curbatu si *κέρας* = cornu); cu cornu curbatu, si de aci ca subst. masc., *camptoceru*, genu de insecte coleoptere pentamere d'in famili'a xylophageloru.

* CAMPTODONTE, adj. s., (franc. *camptodonte*, d'in *καμπτός* = *camptu* si *ὀδός* = *όδόντος* = dente); cu dente curbatu; si de aci ca subst. masculinu, *camptodonte*, genu de insecte coleoptere pentamere d'in famili'a carabiceleoru.

* CAMPTOGNATHU -a, adj. s., (franc. *camptognathe*, d'in *καμπτός* = *camptu* si *γάθος* = falca, bucca); cu bucca curbata; — ca subst. masc., *camptognathulu*, genu de insecte coleoptere pentamere d'in famili'a xylophageloru.

* CAMPTOGRAMMU -a, adj. s., (franc. *camptogramme*, d'in *καμπτός* = *camptu* si *γραμμή* = linia); cu linie curbate; — subst. masc. *camptogrammulu*, genu de insecte lepidoptere d'in famili'a nocturneloru.

* CAMPTOLEMU, -a, adj. s., (franc. *camptolème*, d'in *καμπτός* = *camptu* si *λαίμός* = guttu); cu guttu curbatu; — subst. masc. *camptolemulu*, genu de passeri d'in famili'a anatiloru.

* CAMPTORHINU, -a, adj. s., (franc. *camptorhin* si *camptorhine*, d'in *καμπτός* = *camptu* si *ῥίς* = nasu); cu nasu curbatu; — substan. : a) masc., *camptorhinulu*, genu de insecte coleoptere d'in famili'a cureulionidiloru; b) femin. *camptorhin'a*, genu de insecte coleoptere d'in famili'a lamellicorneloru.

* CAMPTOSCELIDE, adj. s., (franc.

camptoscelide, d'in *καμπτός* = *camptu* si *σκέλος* = cracu), cu petioru curbatu; — subst. femin., *camptoscelidea*, genu de insecte coleoptere d'in famili'a carabiceleoru.

* CAMPTOSEMU, -a, adj. s., (franc. *camptosème*, d'in *καμπτός* = *camptu* si *σῆμα* = semnu, flamura); cu flamura curbata; — subst. masc., *camptosemulu*, genu de plante d'in famili'a papilionaceleoru faseolate, care coprinde formosi arborelli volubili cu frundie trifoliolate si cu flori rosie.

* CAMPTOSTERNU, -a, adj. s., (franc. *camptosterne*, d'in *καμπτός* = *camptu* si *στέρνον* = peptu); cu peptulu curbatu; — substaut. masc. *camptosternulu*, genu de insecte coleoptere d'in famili'a sternosceloru.

* CAMPTU, -a, adj., (*καμπτός*); proprie participiu d'in unu verbu *camp-ere* — *κάμπ-τείν* = curbare, d'in care a essitu *camp'a*, *campuru*, etc., éro sub forma mai simpla, fora labiale : *cam-ara* sau *cam-era*, *cam-ulu* sau *cam-uru*, etc., si prin urmare *camptu* = incurbatu, frantu, inflesu, convessu, etc.

CAMPU, s. m. pl., *campure* sau *campuri* si *campi* (vedi mai diosu despre aceste doue forme de plurariu), *campus*, ager; arena, curriculum; castra, pugna; facultas, ratio vel occasio aliquid faciendi (ital. campo, isp. si port. campo, provenc. camp si cambo, franc. camp si champ; de aci si : nou grec. κάμπος, germ. kamp si kampf, nou slav. kamp); spatiu de locu, de regula planu sau sessu, care pote servi la aratu, la pascutu, la operationi bellice, la adunari numeroze de omeni, etc., in opposetione cu *munte*, *collina*, *selba*, *satu*, *cetati*, etc.; si de aci prin metafora : sfera, calle, medilocu, potere, etc., de actione : I. proprie, estensione de pamentu sessu, fora mari colline sau adunce valli, fora mari si intense selbe, fora edifice multe si dese pre densulu; A. in genere : *pastorii strabatu muntii si campurele cu turmele loru*; *aprope de cetate este unu campu cu formose arature si grasse pastioni*; *ascendu muntii, descendu campii*; *campulu Filaretului de longa Bucuresci se*

*chiamă si campulu libertatei; pre campulu Colentinei de longa acea-asi cetate se facu adesea essercitie militare; campu verde si inflořitu; campu aridu, nudu, sterpu, arenosu, argillosu, petrosu, spaciosu, vastu, strimtu, etc. B. in specia : 1. afora d'in satu sau d'in cetate : a essit d'in satu sau d'in cetate la campu; a mané in campu, a stá in campu, a se preamblá pre campulu verde si inflořitu; multe animali au essitu d'in padure la campu, etc.; — ide'a de afora d'in cetate sau satu ad-
 junge asiá de predominante, in cátu ide'a de sessu sau liberu, care caracterisa in speciale conceptulu espressu prin campu, remane in intunerecu, si asá campu, se dice cu intellessulu cellu mai estensu de veri-ce locu afora d'in cetate sau satu, fia chiaru collina, munte, valle, selba, etc.: flori si erbe de campu = florile si erb'a campului sunt flori si erbe cari se producú, crescú sengure in veri-ce locu, chiaru vallosu si muntosu, destullu numai se nu cresca in gradine sau alte locuri inchise si cultivate de man'a omului : omulu ca erb'a, dillele lui ca florea campului; de acea-a, candu e vorb'a de a appesá pre caracteriulu de sessu allu conceptului reprezentatu prin campu, se insociesce acestu cuventu cu attribute ca deschisu, liberu, etc. : campu deschisu, campu liberu; inse campu deschisu se dice si in opposetione cu campu inchisu, care are margini sau obstacle naturali, cumu : munti, colline, selbe, valli, etc., sau artificiali : garduri, muri, etc.; pre candu campulu deschisu nu presenta asemini margini sau obstacle, cellu pucinu in distantie ce imbracia ochiulu; 2. afora d'in cetate sau satu, inse cu destinationi speciali cumu : a) locu afora d'in satu sau cetate, destinatu pentru aratu, pastionatu, etc. : lucrările campului sau de campu, a se duce la campu, a veni de la campu; tota septaman'a lucramu la campu afora de dominice si alte serbatori, candu venimu si noi a casa; vitele suntu inco la campu, n'au venitu de la campu; casa de campu = casa facuta la campulu ce cultivá cineva, in vederea economiei rurale, si prin urmare differitu de casa de terra = sau casa terranesca, sau casa fa-*

cuta la terra cu scopuri de pefrecere; — campu differe, in insemnarea d'in cestione, de agru, pentru co agrulu este unu campu lucratu sau de lucratu, pre candu campulu pote servi numai la pastionatu, déro mai vertosu pentru co campulu coprende agrii mai multoru agricultori; aratur'a apoi este numai una parte a agrului unui cultivatoriu; cu tote acestea agru, ca mediu necessariu de essistentia a unui poporu, se iea si cu intellessulu estensu de terra sau territoriu propriu unui poporu : agrulu romanu, agrulu sabinu, agrulu gallicu, etc., intellessu ce nu s'a datu cuyentului campu; b) locu de bataia sau de lupta. : a) de regula afora d'in cetati, candu lupt'a se face intre doue mari osti; β) si in intrulu cetatiloru, mai vertosu candu batai'a sau lupt'a se face intre mai pucini : platieles i calile capitalei fura campulu unei sangerose bataia; a si allege reu campu de bataia pentru miscarile callarime; a mori pre campulu de bataia; a remané domnu pre campulu de bataia = a invinge; a perde campulu de bataia = a fi invinsu; lauri collessi pre campulu gloriei = laude si merite capetate in batalie; c) in coprensulu sau afora d'in coprensulu unei cetati, locu liberu ce serve la essercitie militare sau la adunari numerose pentru alte scopuri : campulu lui Marte, sau simplu : campulu, locu in Rom'a, unde se aduná poporul in comitie centuriate spre a allege magistratii, sau spre a petrece si mai vertosu spre a se essercitá la arme; numele de campu se aplicá inco de Romani la differite alte platie publice destinate la adunari politice, la spectacle si alte usuri : campulu lui Agripa, campulu sceleratu, campulu Oratiloru, etc.; Románii inco au numitu campulu libertatei : a) campulu Filaretului de longa Bucuresci, in care poporul capitalei se stringea in dillele revolutionei d'in 1848, spre a ascultá pre oratorii ce le vorbieau despre drepturile terrei nostre; β) la unu intensu campu de longa Blasiu in Transilvani'a, unde totu in 1848 mai multe dieci de mii de Románi se strinsera spre a proclamá libertatea nationale si a jurá solemne se appere a-

cesta libertate in contr'a totoru inimiciloru; γ) cu intellesu de *castru*, locu unde se stringe o stea pentru essercitiu sau unde se oppresce se stee pentru unu tempu mai scurtu sau mai indelungu. II. metaforice : A. spatiu orecare : 1. in genere : *pre campurile Macedonie se versà multu sange romanu; fecundele campuri alle Romaniei; in desertele campuri alle aerului; pre ligidulu campu allu marei navea trece fora se lasse urma; campii elysei* = loculu in care, dupo credenti'a celloru antichi, mergeau se petreca suffletele celloru derepti; 2. in speciale: a) fundulu pre care se depinge sau se sculpta : *campulu unui tabellu, unui scutu, unei stofe; stofa cu flori aurii pre campu argentiu; campulu acestui tabellu s'ar cadé se fia mai inchisu, pentru ca se resara mai bene colorile figureloru; insemnele scutului acelei terre presenta unu leu de auru pre unu campu ceruleu; asiá si la obiectele lucrato de auru, argentu, etc., se chiama campu fundulu pre care se punu sau se sculpta ornamentele; b) vorbindu de instrumente optice : *ochiane, telescopie, microscopie, etc.*, se chiama campu cantitatea de spatiu cu obiectele d'in ellu, ce pote imbraciá ochiulu de una data, spectandu prin unulu de aceste instrumente : *cumu vrei se vedi lun'a cu ochianulu, candu ea nu este in campulu ochianului? ce campu micu are acestu ochianu!* c) spatiu cerescu in care se afla unu astru : *disculu sorelui pare cu atátu mai splendidu, cu cátu campulu de in pregiurulu lui este mai intunercatu; d) campulu unui peptene este spatiulu coprensu intre celle doue serie de denti, candu peptenele are doue serie de denti; e) campu olfactivu, parte a basei creierului de unde resaru nervii olfactivi sau mirosului; f) *rota de campu*, rota d'in una machina, care este orizontale si ai cui denti sunt perpendiculari; B. in insemnari mai ideali : 1. *de una sfera orecare de lucrari sau de miscare, de una ramura de lucrari sau fapte, conoscentie, etc.* : *campulu istoriet nu este inco bene esploratu; campulu istoriei nostre nationale este inco forte pucinu cercatatu; vastulu campu allu litteraturei;***

campulu deschisu imaginationei este cu multu mai largu de cátu cellu deschisu rationei; 2. de occasione, calle, medilocu, etc. : *fia cui este deschisu campulu onoriloru; a inchide campulu rapiriloru si depredariloru; 3. de libertate, poter e de a face veri-ce ar vré cineva : a lassá campu liberu imaginationei; fa ce vrei, ti lassu campu liberu; 4. proverb : a) a luá preste campu* = a lassá callea batuta, ca se mergea mai de a dereptulu undeva pre locu neamblatu, a nu appucá pre callea batuta ce duce la unu locu; de aci metaforice : a se abate de la subiectulu vorbirei, a aiurá; cu acelle-asi insemnari si : a *appucá preste campu*, cu differenti'a inse co *cellu ce appuca preste campu*, pote face acesta-a nu cu *pre-cugetare si rea credentia*, pre candu *cellu ce iea preste campu*, se abbate de la addeveru cu *rea credentia*; cu plurariulu : a *luá sau appucá preste campu*, espresionile in cestione capeta unu nou gradu de energia; b) a *luá sau appucá campii* : α) a se pune pre fuga orba, provenita d'in spaima sau d'in multu amaru, fora se scia unde fuge : *reutatea murei a facutu co bietulu barbatu a luat campii si s'a dussu de s'a perdutu in lume, β) a perde mentile, a innibuní de mare spaima sau multa supperare : cu atátea supperari aveti se me faceti se ieau campii; e nobonu de sta se iee campii; γ) a se demoralisá, a perde veri-ce sentimentu de rosine si de respectu : copillulu iea campii, déco parentii nu lu tinu bene in frenu; — intre a *luá campii* si a *appucá campii* essiste cam acea-asi differentia de intellesu ca si intre a *luá preste campu* si *appucá preste campu*; c) a *bate campii* = a aiurá, a spune lucruri cu totulu straine de subiectu, a nu scí ce vorbesce, — si prin urmare cu totulu differitu de : a *bate campurile* = a amblá fora capetaniu, vagabundandu prin campuri; d'in acestu essemplu, ca si d'in celle precedenti : a *luá campii, a luá preste campu, etc.*, fienduco nuse dice neci una data : a *luá campurile, etc.*, se vede luminatu, co plur. cu i : *campu*, se applica, cu preferentia, la insemnari mai ideali, mai nobili si totu de una data mai speciali :*

pre candu plur. cu *re* sau *ri* : *campure* sau *campuri*, se iea pentru insemnari material si mai communi.

CAMPULU, -a, adj., vedi *campuru* si *campylu*.

CAMPURA, s. f., vedi *campuru*.

CAMPURU, -a, adj. s., gibbus (d'in acea-asi fontana cu *camara*, *campa*, *campu*, etc.); populariu intre Macedo-romani cu intellesu de *incurbatu*, *convessu*, etc. : si in speciale, incurbatu de medilocu, vorbindu de omeni^o cu spate convesse, *gebbosu* sau *cocosiatu*; — de aci si subst. reale femin. *cambura*, gebbu sau *cocosia* d'in spatele sau de la peptulu cuiva, (vedi si *campylu*).

CAMPUSIORU, s. m., si

CAMPUTIU, s. m., (= *campuccio*), parvulus *ampus*; diminutivu d'in *campu*, (vedi si *campisioru*).

*CAMPYLANTHU, -a, adj. s., (franc. *campylanthe*, d'in *καμπλος* = *campylu* si *ανθος* = flore); cu flore curbata; — subst. masc. *campylanthulu*, genu de plante d'in familia *scrofulariaceelor*.

*CAMBYLIPU, -a, adj. s., (franc. *campylipe*, d'in *καμπλος* = *campylu* si *πους* = pede); cu petioru curbatu; — subst. masc. *campylipulu*, genu de insecte coleoptere d'in famili'a *lamellicornelor*.

*CAMBYLIRHYNCHU, -a, adj. s., (franc. *campylirhynque*, d'in *καμπλος* = *campylu* si *ρηγχος* = rostru); cu rostru sau ciocu incurbatu; — subst. masc. *campylirynchulu*, genu de insecte coleoptere tetramere d'in famili'a *curculionidilor*.

CAMPYLITROPU, -a, adj., (franc. *campylitrope*, d'in *καμπλος* = *campylu* si *τρέπειν* = intorcere); care se intorce si se incurba, vorbindu de sementi'a certoru plante, allu carei ovulu se incurba asiá in câtu capetulu ovalului se apropia de basea lui.

*CAMPYLODONTTE, adj. s., (franc. *campylo-donte*, d'in *καμπλος* = *campylu* si *ὀδους* = dente); cu dente incurbatu; — subst. masc. *campylo-dontele*, genu de plante d'in famili'a *bryaceelor*.

*CAMBYLOMYZU, -a, adj. s., (franc. *campylomyze*, d'in *καμπλος* = curbu si *μοστιν* = sugere); cu rostru curbu; — subs.

masc. *campylomyzulu*, genu de insecte diptere d'in famili'a *tipularieloru*, caracterisate prin curbatur'a rostrului.

*CAMPYLONEMU, -a, adj. s., (franc. *campylonème*, d'in *καμπλος* = *campylu* si *νημα* = firu); cu fire curbe; — subst. masc. *campylonemulu*, genu de plante d'in famili'a *narcisseelor*.

*CAMPYLOPHYTU, -a, adj. s., (franc. *campylophyte*, d'in *καμπλος* = *campylu* si *φυτον* = planta); applacatu ca attributu si nume genericu la plante, cari au partea superioare a corollei inflessa si de oelle mai multe ori intorsa si resucita in forma de spirale.

*CAMPYLOPODE, adj. s., (franc. *campylo-pode*, d'in *καμπλος* = *campylu* si *πους* = pede); care semena cu *campylo-podulu*; — subst. *campylo-podile* femin. plur., familia de plante cari au de typu genulu *campylo-podu*.

*CAMBYLOPODU, -a, adj. s., (franc. *campylope*, d'in *καμπλος* = *campylu* si *πους* = pede); cupetioare curbe; — subst. masc. *campylo-podulu*, genu de plante d'in famili'a *bryaceelor*.

*CAMPYLOPTERU, -a, adj. s., (franc. *campyloptère*, d'in *καμπλος* = *campylu* si *πτερον* = aripa); cu aripe sau penne curbate; — subst. masc. *campylo-pterulu*, genu de passeri la cari tuburele penelor mari de la aripe sunt late si incurbate.

*CAMPYLOSOMU, -a, adj. s., (franc. *campylosome*, d'in *καμπλος* = *campylu* si *σώμα* = corpu); cu corpu curbatu; — subst. m., *campylosomu*, genu de mol-lusci cirripedi, care coprende specie cu corpu forte flexibile.

*CAMPYLOSPERMATU, -a, adj. s., (franc. *campylo-spermé*, d'in *καμπλος* = *campylu* si *σπέρμα* = sementia); cu sementia recurbata sau resbudiata; — subst. *campylo-spermate*, f. pl., divisione de plante d'in famili'a *umbelliferelor*, caracterisate prin form'a sementiei lor, care la capetu se inflecte si se infasciora in intru.

*CAMPYLOSTACHIDE, adj. s., (franc. *campylostachide*, d'in *καμπλος* = *campylu* si *στάχος* = spicu); cu spicu recurbatu; subst. f., *campylostachideu*, genu

de plante d'in famili'a stilbaceoloru, cari dau flori in forma de spicu recurbatu.

*CAMPYLOTHECU, -a, adj. s., (franc. *campylotèque*, d'in *καμπλός* = *campylu* si *θηκη* = *teca*); cu *teca* curbata; — subs., genu de plante cu fructe oblunghe in forma de tece sau pastari recurbate.

*CAMPYLOTROPU, -a, adj. s., (franc. *campylotrope*, d'in *καμπλός* = *campylu* si *τρόπος* = *carina*); cu *carina* recurbata; — subst., genu de plante d'in famili'a papilionaceoloru.

*CAMPYLU, -a, adj. (*καμπλός*); a-cellu-asi cu *campulu* si *campuru* cu diferente'i a'co formele *campulu* si *campuru* sunt romanite, éro *campylu* are in parte forma grecesca, éro prin intellesu *campylu* se applica in genere la *verce curbu*, *franta*, *convessu*, etc., precandu *cambulu* si *camburu*, ca si *camuru*, se dice in speciale numai de *certe lucruri curbate*.

1. CAMU, adv., particula prin care se espreme *unu gradu de intensitate* allu calitatei sau actionei, la care se refere particul'a. arretandu adeco, co subiectulu possede d'in aceea calitate *una parte orecaire*, *cátuva*, *ceva*, etc., fora inse se determine *cátu anume*, *multu* sau *pucinu*, cá acesta-a se pote intellege numai d'in tonulu si contestulu frasei intreghe, cumu : 1. cu adiective : *camu negru*, *camu albu*; *camu furiosu*, *camu fricosu*, *camu spariosu*; *camu molle*, *camu tare*; *camu teneru*; *camu bobleticu*, *camu smentitu*, *camu intr'una urechia*; *camu suptire*, *camu grossu*; *camu betivu*, *camu puturos*, *camu somnuros*, etc.; — assemni espressioni correspondu in intellesu, cu comparative latinesci simple sau insocite de aliquanto = *ceva*, *cátuva*, *intru cátuva*, etc., sau de paulo = *ceva*, *pucinu*, etc. : *camu cutediatoriu* = aliquanto sau paulo audacior; *camu betranu* = senior; — ecco si câteva frasi, in cari *camu* intra cu acestu intellesu : *tote le are bone baiatulu*, *numai e camu teneru*; *mi place fet'a*, *peccatu co e camu trecuta in etate*; *bone buccate*, *numai suntu camu sarate*; — cu adiective de cantitati intellessulu lui *camu* este, d'in natur'a lucrului, mai determinatu si mai precisu : *cu ceru pote camu multu pre acestu callu*,

déro si Domni'a tea mi dai camu pucinu (*camu multu* = aliquanto plus æquo = *ceva mai multu de câtu se cade*, *camu pucinu* = aliquanto minus æquo = *ceva mai pucinu de câtu se cade*); asiá si a *pune camu multa sau camu pucina sare in buccate*; — 2. cu adverbie : a *vorbí camu liberu*, a *se portá camu aspru*, a *cautá camu reu* la *cineva*, a *strigá camu tare*, a *lucrá camu neomenesce*, etc., — si cu locutioni adverbiali : a *respunde camu cu supperare*, a *crede camu cu usiorentia*, a *amblá camu a lene*, a *lucrá camu fora anima si fora voia*, etc.; — intorsur'a latina, de regula, corresponditoria este aceea-asi ca si la adiective : *liberius dicere* = a *vorbí camu liberu*, *paulo segnius agere* = a *lucrá camu fora tragere de anima*; — 3. cu vorbe : a *se camu codí*, a *nu camu vré* sau a *camu vré*, a *camu schiopetá*, a *camu bee*, a *se camu speria*, a *se camu supperá*, a *se camu meniá*, a *se camu stricá*, etc.; in latin'a corresponde, intr'unu intellesu, aceea-asi intorsura, co am indicatu in celle doue casuri precedenti : a *se camu supperá* = paulo iracundior esse sau paulo vehementius irasci; a *nu camu vré* = minus velle; in altu intellesu inse *camu* = *paululum* = *pucinu* : a *se camu supperá* = *paululum irasci*; — d'in celle peno aci espuse resulta, co intellessulu particululei *camu* este in addeveru cellu de *in parte*, *cátuva*, *ceva*, *pucinu*; inse acestu *pucinu* pote fi prin *excessu* sau prin *defectu*, pote fi chiaru *prea multu* in amendoue sensurile, dupo cuventele cu cari intra particul'a in constructione si dupo intellessulu generale allu frasei, cumu : a) *in parte*, *cátuva*, *pucinu*, inse nedeterminatu : *camu smentitu* = *pucinu smentitu*, *camu somnuros*, *camu fatigatu*, *camu rancedu*, etc.; *camu ai de-reptate* = ai in parte (nu ai de totu) de-reptate; de aci : b) cu intellesu de approssimatione, *aprope* : *camu la patru passi*, *camu la finitulu verei*, *camu pre séra*, etc., mai vertosu in espressionea : *camu asiá* = οὐτω πως = *aprope asiá*, de unde apoi applecarea acellei-asi espressioni in frasi ca : *cumu stai sau esti?* — *camu asiá* = in stare care nu

se pote dice neci bona neci rea; de unde *camu asiá* = nedeterminatu; in indointia, bilanciandu, etc.: *nu sciu de va face ceva, co l'am vediatu standu camu asiá*; repetitu: *camu asiá, camu asiá* = vrendu nevrendu, cu intentione sau fora intentione, de bene de reu, etc., cu intellesu forte nedeterminatu, cari numai d'in frasea, in care figuredia acesta locutione, se pote precisá, locutionea in sene dandu a intellege numai atátu, co *modulu de lucrare a variatu de la contrariu la contrariu: camu asiá, camu asiá* (de si diceai co nu ti place) *mancasi tota placent'a; camu asiá, camu asiá adjunsemu la cetate; camu asiá, camu asiá* (cu vrere sau nevriere a cuiva) *eu capetai ce nu coream inadensu; c) cátuva, pucinu*, inse trecundu mesur'a cuvenita prin excessu sau defectu: *camu furiosu, camu crudu si barbaru, a camu bee*, etc.; de aci: *d) in locu de prea multu sau prea pucinu*, ca espressione mai indulcita: *e camu surdu, ba de locu n'aude; e camu betivu, ba e betivu imparatescu*; — *camu bee*, — *ba bee bene ca si unu mare betivu*; — acesta indulcire se espreme cu mai multa appesare, punendu *camu* cu deminutive: *camu uritellu, camu betranioru, camu trecutelle fete*, etc.; déro si ironi'a este mai amara, candu asemيني espressioni se dicu cu intentione ironica; — intellessulu de *trecere a mesurei, care, de si mica, este inse vettemetoria*, se esprime cu precisione, candu *camu* sta in constructione cu *prea*: *camu prea saratu, camu prea molle, camu manca prea multu, vorbesce camu prea liberu*, etc.; — ce pune acumu ca mai bene in lumina intellessulu particulei *camu*, este impregiurarea co acesta particula nu se unesce neci una data cu cuvente ce espremu *concepte de bene, de perfectione, si fericare*, cari au de caracteriu *sufficienti'a insasi*, (vedi *bene*): *camu bonu, camu fericitu, camu escellente, camu formosus, camu virtosus*, etc., nu se dice, pentru co asemيني espressioni aru implicá contradictione; numai pre longa *calitati bone*, cari dysse la excessu, devinu vettemetorie, pote stá particul'a *camu*: *camu simplu* sau *camu prea sim-*

plu de anima, camu liberu sau *camu prea liberu de gura*, etc.; — *e) intellessulu* particulei cellu mai departatu de cellu originariu este in locutionea: *de una camu data* = ante omnia, interim, in presentia = inainte sau mai antaniu de tote, peno atunci, pentru acumu, atunci, in momentu, etc.: *de una camu data se ne multiamimu si cu pucinu; de una camu data nu se supperá de vorbele melle, mai in urma inse se infuria forte; de una camu data se espedimu ce e mai urgente, ce nu e urgente se pote ammandá.*

†† 2. CAMU, -a, adj., cu intellessulu de *curbatu, curmatu, frantu, inflessu, convessu, resucitu, intortochiatu*, etc., form'a cea mai simpla a radecinei, d'in care au essitu *cam-ara, cam-era, cam-ulu* si *cam-uru, cam-pa, cam-pulu, cam-pylu*, etc., si probabile urmatoriulu 3. *camu*.

3. CAMU, s. m., pl. *ure, camus; helcium, jugum equarium, armamentum equarium*; 1. collarium sau sgarða de lemnu, de ferru sau de curea ce se pune la guttulu serviloru ca mediu de punitione; 2. jugu de lemnu ce se pune la porci sau alte animali, ca se le opresca de a stricá, mai vertosu de a manca passeri; 3. ochiu de fune, de curea sau ferru, ce se pune in botulu animaliloru spre a le oppri de a muscá sau a mancá ceva: *calliloru, candu treiara, sau déco s'au invetiatu se musce, li se pune camu; ursarii punu ursiloru camu; caniloru rei si invetiatu se musce li se pune de assemenea unu camu* (terminu de cêrtu cu multu mai bonu de cêtu botnitia, care s'ar poté corregge, dandu-se form'a *botare*); 4. cu intellesu mai generale de *sgarda* sau *collariu, de capestru*, etc., ce se pune in capulu sau la guttulu unui animale si care serve spre a duce si direptá animalele; déro cu intellessulu cellu mai commune si populariu: 5. cercu sau jugu de fune, de curea, de lemnu captusitu cu pannura si pelle, care se pune in guttulu animaliloru de transportu, mai allesu allu calliloru si asiniloru; acesta-a este form'a cea mai simpla a *camului*, déro de acestu jugu se lega curelle cari mergu in lungulu animalelui de la guttu peno

la coda, apoi de aceste-a alte curelle cari trecu preste spatele animalelui : a *pune camurele pre calli, a scote sau luá camulu de pre callu, una parechia de camuri; a nu dá in camu*—a nu vré se traga (in pronuntia vulgaria cuventulu se aude : *chamu, hamu si amu*, precumu si verbulu derivatu : *inchamare, inhamare si inamare*; co *camu* a potutu luá aceste forme in pronuntia, se vede si d'in alte cuvente, cumu : *chora, hora si ora*, care in multe locuri se pronuntia si *cora*; *inchatiare, inhatiare si inatiare*, care pre a locurea se pronuntia *incatiare*, precumu cellu altu compusu : *accatiare*, se pronuntia intre toti Români numai cu *c* [vedi si litter'a *C* sub II]; se pote inse ca *chamu*, sau *hamu, amu*, se nu se fia nascutu d'in acea-asi radecina cu *camara*, etc. [vedi 2. *camu*], ci se fia essitu d'in acea-asi radecina cu *hamus*—*torta*, *carligu*, sau mai bene cu *amentum*—*cuirea* de legatu, etc., adeco d'in radecin'a ap, de unde ap-isci—*capitare, appucare*, etc., grec. $\xi\pi\text{-}\tau\epsilon\tau\upsilon$ —*legare*, *prendre*, $\xi\mu\text{-}\mu\alpha$ [= $\xi\pi\text{-}\mu\alpha$]—*legatura*, cu atâtu mai multu co cuventele grecesci au *spiritulu aspru*—*h*; veri-cumu inse *chamu* sau *hamu, amu*, nu pote se fia venitu d'in ungur. *hám*, pentru co verbulu derivatu are formele simple alle conjugationei I : *inchamu, inchami, inchamatu*, etc., impregiurare care atesta despre vechimea si romanitatea cuventului; acelle-asi se potu dice si despre *châtiu* sau *hâtiu, âtiu*, d'in care verbulu : *inchatiare, inchâtiu, inchati, inchatia*, etc.; vedi inse si *catiú*).

* CAMULU, -a, adj. si

CAMURU, -a, adj., *camurus* (si sub form'a *camerus*, d'in care *camera* sau *camara* è femininu luatú cã substantivú; vedi *camara* si 2. *camu*); 1. *recurbatu* in intru, *incurbatu* sau *incurbu*, inflessu : *camurele corne alle bouhui*; 2. in speciale, applectatu la *nasu*, cu intellessu de *turtitu, scurtu, cocordatu* si *latitu*, adeco cea-a ce pre a locurea se dice *cârnu*, (vedi in Glossariu *cârnu*) : *mimutiele au nasulu camuru*; — *omu camuru*, cu *nasu camuru*.

CANA, s. f., vedi *canna*.

CANABÍU. s. m., *linaria*; mica *passere* d'in famili'a granivoreloru, d'in genula *fringilla* (pre a locurea se chiama *canepariu*, si prin urmare form'a nu permite in neci unu modu a presuppone co *canabiu* ar fi venitu d'in russ. *konopljanka*; d'in contra *canabiu* a venitu d'in form'a mai originaria *canaba*, precumu *canepariu* s'a nascutu d'in form'a mai noua *canepa*; fienduco passerellei in cessione place forte multu sementi'a de *canepa* sau de *linu*—*inu*, de aci numirea ei forte naturale de *canabiu* si *canepariu*, precumu si Latiniú au numit-ua *linaria* de la *linum*—*linu* sau *inu*, Francesii *linot* sau *linotte* d'in acea-asi radecina, Germanii *hänfling* de la *hanf*—*canepa*; (vedi si *canepa*).

* CANALARE, v., (=ital. *canalare*, franc. *canneler*); a trage *canale* sau *canali*, mai vertosu in intellessulu architecturalu allu cuventului *canale* : a *canalá fustii columneloru*.

* CANALATURA, s. f., (ital. *canalatura*, franc. *cannelure*); actione si resultatu allu actionei de a *canalá* : *canalatur'a columneloru*.

CANALE (mai pucinu bene : *canalu*), s., *canalis* (proprie adiectivú d'in *canna*—*canna*, luatú cu intellessu de substantivú, subintelligendu *tubus*; la noi form'a cere genulu femininu, in care se si iea la Macedoromani, cu tonu pre antepenultima : *cánnale*, si cu intellessulu speciale de *canale pre care vine ap'a asupr'a rotei unei mora*; fora a scãmbã accentulu de pre penultima, care este loculu lui naturale in asemini cuvente, totusi ar fi mai bene se se scria, conformu etimologiei, cu doi *n* : *cannále*); 1. proprie, tieva, tubu, fossa sau aduncatura de pamentu, etc., prin care curre apa sau altu licidu ori gazu : *canale de mora*; *canale care unesce doue riuri*; *canalile, prin cari ne vine gazulu de luminatu*; 2. in speciale : a) *canale de mare*, braciú de mare mai strimtu, care unesce doue mari, numitu in parte si *strimtoare*; b) *canale de navigatione*, albia de apa sapata in adensu, care serve a uní doue fluvie, sau doue locuri ore cari asiá, ca se pota cineva merge pre apa cu vase de

plutitu de la unulu la altulu; c) *canale a Danubiului*, braciul ce se desparte d'in Danubiu, currendu câtu-va separatu si apoi érosi uninduse cu albi'a fluviului; d) *canale de irrigatione*, pre care se aduce ap'a de udatu gradine, agri, etc.; 3. prin metafora : a) la plante cavitare sau vëna, prin care circula succulu lor; b) la corpulu omului si altoru animali, cavitare prin care trecu licide, nervi, etc.: *canale pulmonarii*; *canale alimentare*, mare cavitare ce se intende de la gura peno la sedutu; *canale deferente*, care se intende de la epididimu peno la un'a d'in besicele seminales; *canale vertebrale*, formata in column'a vertebrale de gaurile vertebreloru si care contine medull'a spinarei; *canali sanginie, biliarie, chyliche, respiratorie*, etc., prin cari circula sangele, se stracora bilea si chylulu, intra si esse aerulu ce respirãmu; *canalea uretrei*, prin care esse udulu, etc.; c) in architectura, stria sau dunga aduncata, ce pentru formosetia se trage pre fustii columneloru, pre volute, etc.; d) aurarii sau argentarii numescu *canalé* una tabla de ferru, in mediloculu careia e unu sulcu sau *canale*, care serve la tornatu verge de auru si de argentu; e) in chirurgia, spatedia de legatu si strinsu unu ossu frantu; 4. in insemnari mai ideali de *organu, intermediu*, etc.: *prin ce canale se facemu ca petitionea se adjunga in manele domnului? presedentele unei adunare sau societate este canalea, prin care societatea sau adunarea comunica cu cine vré.*

CANALIA, s. f., vedi in Glossariu.

* CANALICULA, s. f., canaliculus si canalicula; deminutivu d'in *canale*: *frundie cu canalicule*, frundie ce au mice dunge aduncate.

* CANALICULARE, v., (in lat. numai part. canaliculatus); a face sau trage *canalicule*, mai vertosu in intellessulu architectonicu allu cuventeloru *canale* si *canalicula*: *columna canaliculata*, *frundie canaliculate*, munite cu *canalicule*.

* CANALICULARIU, s. m., canalicularius si canalicularius; care face *canali* sau *canalicule*, tieve, tuburi, etc.

CANALICULATU, -a, vedi *canaliculare*.

* CANALICULATURA, s. f., actione si resultatu allu actionei de a *canaliculá*.

CANALIFERU, -a, adj., (franc. canalifère, vedi *canale* si *ferere*); care porta sau are una *canale*, munitu cu *canale* sau canali; — *canalifere*, s. f. pl., familia de mollusce, a caroru conca este munita de *una canale*.

* CANALIFORMU, -a, adj., (franc. canaliforme; vedi *canale* si *forma*); cu forma de canale.

* CANALISARE, v., (franc. canaliser); a deschide sau face *canali* pre undeva, vorbindu mai allessu de *canali* de *plutire*: a *canalisá terr'a, spre a facilitá mediele de communicatione*; — in speciale: a *canalisá unu riu*, a aduncá albi'a si a indereptá cursulu riului asiá, in câtu se devina navigabile sau se curra mai regulatu si mai abundante.

* CANALISATIONE, s. f., (franc. canalisation); actione de a *canalisá*.

* CANALISATORIU, -toria, adj. s., care *canalisa*.

CANAPA, *canapariu*, etc.; vedi *canepa, canepariu*.

CANAPELLA (=canapéa), s. f. pl., *canapelle* si

CANAPEU, s. m., bissellium, sella amplior (ital. canapé, franc. canapé, ispan. canapé; de si se afla si turc. kanapé, inse cuventulu nu e turcescu, ci una transformare d'in $\kappa\alpha\nu\omega\pi\sigma\iota\omicron\nu = \text{conopeum} =$ (*conopeu*, de care vedi la loculu seu); *lectutiu*, scaunu mare cu spate, pre care potu sedé commode mai multe persone, si pre care pote chiaru dormi cineva ca si pre unu patu.

CANARESSA, s. f., vedi 1. *canariu*.

1. CANARÍA, s. f., *canaria turba* vel *sedes*; multime de *cani*, locuentia de *cani* (compara it. canetteria).

2. CANARÍA, s. f., vedi *cannaria*.

3. CANARÍA, s. f., vedi 1. *canariu*.

1. CANARIU, -ia, (pre a locurea: *canariu*), adj. s., *canarius*, canum custos, amator vel interfectory; *canaria*, *canariensis passer*; 1. ca adj., relativu la cane: *abitudine canaria*; in acestu iu-

tallesu inse se dice de regula *canescu*, éro *canariu* se iea de ordinariu : 2. ca substantiv : a) personale masc., *canariu* : a) amatoriu de cani, cui place se tina si se nutresca cani; β) servitoriu insarcinatu a vedé de canii cuiva; γ) cellu insarcinatu a uccide canii, — in aceste insemnari femininulu e *canaressa*; b) feminin., *canaria* : α) subintelleghendu *érba* sau *planta*, specia de planta, *panicum dactylon* lui *Linneu*; β) subintelleghendu acellu-asi substantiv, alta specia de planta, *phalaris canariensis* lui *Linneu*, care place forte passerei numita *canariu*, (vedi mai diosu); γ) subintelleghendu *insula*, un'a d'in *insulele fortunate* in oceanulu Atlanticu, numita asiá dupo *marii sei cani* : *insulele fortunate se chiama tote si canarie*; de aci : c) masc. *canariu*, *fringilla canaria* lui *Linneu*, passere cantatoria numita asiá, pentru co d'in *insulele canarie* s'a addussu in Europ'a; femell'a *canariului* se dice *canaria* sau *canaressa*.

2. CANARIU, s. m., vedi *cannariu*.

CANASTRU, -a, adj., *canaster*; *pučinu canu* sau *canutu*, (vedi *canu*) : cu *perii canastri*.

* CANCAMU, s. m., *cancamum* (καγγαρον); gumme rara ce decura d'in certi arbori, cari au assemenare cu *myrrh'a*.

CANCE si CANGE, s. f., *hastile unco ferreo munitam, harpago*; 1. lunga peritica munita cu unu uncinu sau carligu de ferru, care serve a appucá si prende ceva de departe : *pomparii sunt armati cu cangi*; *cu cangi se servu si unii canari a prende si uccide canii*; *cancea pastoriloru se chiama si catia*; 2. fasciura de pannura munita la unu capetu cu unu uncinu sau carligellu de ferru, care serve cosutoriloru de vestimente a tiné intense partile de vestimentu ce cosu (cuventulu presenta form'a cea mai simpla a radecinei, d'in care au essitu : *canceru* si *canc-ru*, *canc-ellu*, *cang-ellu*, *carcellu* si *carc-eliu*, *cing-ellu*, etc.; vedi *carciu* in Glossariu) M.

* CANCELLARE, v., *cancellare*; a dá forma de *cancelli* (vedi *cancellu*) : 1. a inchide cu *cancelli* : *curte cancellata*, *fele cancellate urlau infricosiatu*; *can-*

cellati ferestr'a de pre coperementulu casei asiá, *ca porumbeti se pota intrá si essi*, *nu inse passerile rapaci*; 2. a *in-crucisiá*, a pune *crucisiu* unu ce preste altu ce, cumu *bracie*, *linie*, etc. : *santulu martyru cancellá braciele in forma de cruce*; 3. a *annulá* unu *in-scissu*, *tra-gundu preste liniele de scriere linie in-crucisiate* ca *cancellii*, a trage pre unu *in-scissu linie* *orizontali* si *perpendic-lari* in forma de *cancelli*, cari *arreta* co *scrissulu asiá insemnatu* este *stersu* si *desfientiatu* : *fora voi'a directoriului-cancellariei nemine se nu cancellé ceva d'in scrissple cancellariei*; de aci : 4. a *sterge veri-cumu* : *dessemnati cu ceva*, *care se se pota usioru cancellá*; a *cancellá pre cinevá d'in unu registru*, etc.; de unde : 5. in *insemnari* mai *ideali* de a *nemici*, a *uitá*, etc. : a *cancellá ceva d'in memori'a sea*; *nu potu cancellá d'in anim'a mea injuriele ce mi ai facutu*, (vedi *scancellare*).

CANCELLARESCE, adv., *scribarum modo* (compara *ital. cancellerescamente*), ca unu *cancellaristu*, ca *cancellaristi*, in modu *cancellarescu* : a *espedi cancellaresce facendele*.

CANCELLARESCU, -a, ad *cancellarii prætorium* vel ad *scribas* *pertinens*; relativu la *cancellariu*, la *cancellaristu* sau la *cancellaria* (compara *ital. cancellaresco* si *vechiu franc. cancellaresque*) : *formule cancellaresci*, *scriere cancellaresca*, *stilu cancellarescu* = *stilu* ca *allu cancellaristiloru* sau ca *stilulu de cancellaria*, *fora elegántia* si *fora gustu*.

CANCELLARESSA, s. f., *cancellarii* vel *scribæ uxor* (compara *ital. cancelleressa*); *muierea cancellariului* sau a *cancellaristului*.

CANCELLARIA, s. f., *cancellarii* vel *scribæ prætorium*, *oflicium*, *ars*; 1. *functione de cancellariu* sau *cancellaristu* : *cancellari'a statului fu in-credentiata unui omu de mica capacitate*; 2. *arte de cancellariu* san *cancellaristu* : a *connosce a fundu cancellari'a*, a *nu sci ce va se dica cancellaria*; 3. *locu unde cancellariulu* sau *cancellaristulu* *lucre-dia*, si prin *estensione*, *veri-ce locu* sau *incapere*, in care *chiaru unu particulariu*

scrie, espedesce si tine correspondentia sa : *cancellari* a ministeriului Cultelor; *cancellari* a unei curte, unui tribunariu; *cancellari* a universitatii, municipalitatii, consulatului, agentiei; *cancellari* a societatei de assecurare contr'a focului; *cancellari* a casei de commerciu, a unui advocatu, a unui notariu, etc.; 4. prin metafora : toti functionarii unei cancellarii : *Ministrulu cu tota cancellari* a se presenta Domnului; — *stilu de cancellaria* = stilu aridu si lipsitu de eleganti si gratia.

CANCELLARISMU, s. m., appucature, principie, spirit, systema de *cancellaristi*, (vedi *cancellaristu*).

CANCELLARISTU, s. m., scriba, scriptor, tabellio; cellu ce lucrea intr'una *cancellaria publica* ca scriitoriu, copiatoriu, notariu, registratoriu, concepitu, etc., cuventu fauritu spre a stabili una distinctiune de intellesu in functionile de *cancellaria*, asiá co *cancellariu* se applica la functioni mai onorifice, éro *cancellaristu* la functioni mai pucinu onorifice; afora de acestea *cancellariulu* nu si face, ca *cancellaristulu*, una professiune d'in *cancellaria* : a fi bonu *cancellaristu*; *cancellaristii* se credun' a mai multu decátu ce sunt, si au pretensiunea de dominatiune; sunt terre in cari *cancellaristii* adjungu se stabileasca unu genu de aristocratia *cancellaresca*, care s'ar poté numi *cancellarismu* cu multu mai bene decátu burocratia, (vedi *biurou*, *biurocratu*, *biurocratia* in Glossariu).

CANCELLARIU, -ia, adj. s., *cancellarius*, scriba, ab epistolis, tabellio; I. adj., relativu la *cancellu* sau *cancelli* : *vergelle cancellarie*; *facende cancellarie* = affaceri forensi, judiciarie sau advocatesci, (vedi *cancellu*); cu acestu intellesu inse forte pucinu usitatu, ci de regula : II. ca substantivu : 1. masc. *cancellariu* : a) care face *cancelli*, déro si in acestu intellesu e raru usitatu; ca mai desu inse : b) functionariu : a) cu intellesu ca mai originariu, cellu ce stá ca custode la *cancellii* ce inchidea usi'a domnitoriului sau a unui tribunariu, *usiariu* sau custode de usia, aprodu, etc. :

Vopiscu imputa lui Carinu co a numi prefectu unu cancellariu; déro Cassiodor si alti vorbescu de cancellari forensi sau de tribunarie, cari erau mai multu decátu simpli scrietori sau copiatori; — de la cancellii, cari inchideau de regula, locul in care se lucrau si espediau actele publice, cuventulu a luat, in ád-deveru, si alte multe insemnari, cumá :

β) la curtea byzantina, *cancellariu* = costoriulu sacrului palatiu sau *marele logothetu*; γ) *cancellariu*, la curtea Vienei, numitu si *cancellariulu imperiului* = mare secretariu de stat in sarcinatá cu politic'a esterna a imperiului; *cancellariu aulicu*, la acea-asi curte, consilieriu in sarcinatá cu procuratiunea *facende* loro unei provincia a imperiului : *cancellariulu aulicu allu Croatiei*; δ) in Angli'a, *cancellariulu* si mai allessu *marele cancellariu* este primulu ministru allu regatului, care administra mai vertosu finantiele; in Germani'a de assemenca *cancellariulu* este primulu ministru allu imperiului; e) déro mai desu luat cu intellesulu de *secretariu*, fia allu statului, allu unei societati sau allu unui particulariu insemnatu, adeco de omu in sarcinatá a *pastrá sigillulu* si a semná cu autoritate actele ce se espedescu : *cancellariulu unui consulatu*, *cancellariulu senatului*, *camerei*, *universitatii*; *cancellariulu unui ministertu* = directoriulu acellui ministeriu; *cancellariulu unui tribunariu* sau *unei curte* = asá numitulu *grafieru* allu tribunariului sau curtei; ζ) veri-ce altu functionariu subalternu, care lucrea la espedirea actelor publice : *capu de sectione* sau *de mesa*, *registratoriu*, *archivistu*, *scrietoriu* sau *copiatoriu*, *notariu*, etc.; in acestu intellesu inse se dice mai desu *cancellaristu*, in Austria *cancellistu* si *cancellista*.

* **CANCELLATIONE**, s. f., *cancellatio*; actiune de a *cancellá*, de a inchide cu *cancelli* : *cancellatiunea agrului*, *ferestreloru*, *mormenteloeu*, etc.

* **CANCELLATURA**, s. f., (ital. *cancellatura*); actiune si mai vertosu resultatulu actiunei de a *cancellá* : *cancellaturele d'in acestu actu lu facu forte*

suspecta, (vedi *scancellatura*); *cancellatur'a curiei a inceputu se se strice*.

CANCELLISTU, s. m., (*cancellista*); ca si *cancellaristu*, inse cu intellesu mai generale decâtu acestu-a, potandu-se applica la toti câti au a face nu numai cu *cancellari'a*, ci si cu *cancellii* in genere, cumu advocatii si altii.

* **CANCELLOSU**, -a, *cancellus*; munitu cu *cancelli*.

CANCELLEU (pre a locurea *cangellu* si *cangelu*, *cangella*), s. m., pl. -i, si *e*; *cancellus*, uncus, hamus (ital. *cancello*, isp. *cancel* si *cancela*, port. *cancella*; franc. *cancel* si *chancel*, mediu grec. *κάνθαλον* si nou grec. *κάνθαλλα*; — *cancellus* este unu denominativu d'in cancer = *canceru* sau *canceru*, asiá in câtu insemna proprie : *canceru micu*, insemnare ce nu a pastratu in neci una limba romanica, ci in tote cuventulu s'a applicatu la concepte ce au ore care analogia cu *petiorele cancerului*; vedi, pentru etymologia si *cance*) : 1. *vergella* sau *spatidia* de lemnu sau de ferru, laci care serve impreuna cu alte assemini fissate la distantie mice a inchide unu locu ore care; de aci, luat in plurariu mai vertosu : *usia*, *ferestra*, *gardu*, *gratariu*, *bolta de vitia*, etc., facute cu acestu modu d'in assemini spatidie sau laci : *loculu curiei destinatu pentru gradina se se inchida cu cancellu destullu de inaltu si dessu, pentru ca se nu pota intrá passerile*; — in speciale, *gardu* asiá facutu, cumu si spatulu coprensu in ellu, in incaperi de la tribunarie, computorie, etc., ca se opresca omenii de a petrunde in loculu unde stau de lucredia functionarii : *usi'a unui assemine cancellu este si ea facuta de cancelli*; — de aci prin metafora : *foru*, *tribunariu*, cumu si : *omenii forului* : *judicatori*, *advocati*, etc. : *omenii cancellului* este cu multu mai bene decâtu *omenii baroului* (*barou* = franc. *barreau* = *cancellu*); -- de asseminea nu avemu lipse de turc. *parmaclicu*, candu *cancellu* este populariu cu acesta insemnare; — in intellesu si mai ideale *dem argine*, *terminu*, etc. : *nu vei poté essi d'in acesti cancelli*; — 2. *baltiu* sau *baltiu cu* : a) *uncinu* cu *lantinu* ce

se pune de hotulu ursiloru si altoru animalu, ca se le impede de a murea; b) *baltiu cu batutu undeva de care se spendura ceva si mai vertosu carne*; c) *baltiu cu sau uncinu de la cantariu*, fia cellu de care se atarna lucrulu de cantariu, fia cellu de care appuca cineva ca se tina in susu cantariulu (in aceste insemnari de sub 2. cuventulu se aude si *cengellu* sau *cingellu*, cu a intunecata in *e* sau *i*, ca in *inima d'in anima*, si prin urmare au vine d'in turc. *cenghe* ci acestu-a d'in cellu romanescu). M.

* **CANCREMA**, s. f., *cancrema*, si

CANCRENA (pre a locurea : *cangrena* d'in confusionea cu *gangrena*), s. f., (ital. *cancrema*); *gangrena*, *maiorum vesicellorum contagio*, *morum corruptela*; 1. proprie *gangrena* provenita d'in *canceru* sau *canceru*; 2. prin estensione, veri-ce *gangrena* sau *morbu*, mai vertosu uleu, care se intende, manca si mortifica : *candiu ulcerale facu gangrena, elle sunt incurabili si adducu de neapperatu morte*; 3. metaforice, se dice de vitie si de dozeri suffletesci invecchite, gravi si anvoia de vendecatu, si cari se intendu si la altii ca *contagiose* : *corruptionea gubernantiloru este cea mai rea cancrena a societatoru*; *indoienti'a este cancrena a animelor in tempulu de facia*.

CANCRENARE (si *cangrenare*; vedi *cancrena*), v., (=ital. *cancrenare*), *vitari*, in *gangrenam* verti; a face *cancrena*, in tote insemnarile acestui cuventu : *ulcerale au cancrenate si numai e sperantia de scapare*; *societatile corrupte sunt cancrenate si cauta se pera*.

CANCRENOSU, -a, (si *cangrenosu*), adj., qui ad naturam *gangrenae* accedit (ital. *cancrenoso*); plenu de *cancrena*, care dasau pote dá in *cancrena*; care aduce *cancrena* : *ulcere*, *vitie cancrenose*.

* **CANCRIFORMU**, -a, adj., (franc. *cancriforme*; vedi *canceru* si *forma*); cu forma de *canceru*; — *cancriforme*, s. f. pl., familia de crustacee cari au de tipu genulu *canceru*.

* **CANCROMA**, s. f., *cancrema*; vedi *cancrema*.

* **CANCROSU** si *canerosu*, -a, de na-

tur'a morbului numitu *cancru* sau *canceru*.

* **CANCRU** si *canceru*, s. m., cancer (grec. *καρκίνος* sta, in respectulu formei, cotra latin. cancer, asiá co sonurile *r* si *n* sunt commutate intre densele; a-cesta impregiurare merita tota attentione, pentru co si formele romanesci : *carcellu, carcelliu*, presenta acea-asi commutare; vedi si *cance, cancellu*); 1. crustaceu din ordinea decapodiloru, famili'a macroureloru, cu coda lunga, voluminosa si carnosă, coperita cu scame de forme diverse, care serve la innotu; celle mai multe d'in specie ambla cu greu pre uscatu, déro in apa innota de a inderetu cu destulla rapiditate; — cuventulu populariu, *racu*, cu care se numesce acestu crustaceu, nu e de recomandatu (vedi *racu* in Glossariu); — *sunt cancri de mare, de riu, de lacu*, etc. — proverb : *rosiu ca unu cancru* (fertu sau friptu) = forte rosii; *a merge ca cancrulu* = a dá inapoi in locu de a progrede; *sangele ferbe in cineva ca intr'unu cancru mortu* = a fi forte ammortitu, lipsitu cu totulu de anima si de energia; — *in credenti'a poporului cancrulu este bene cuventatu de Domnedieu, pentru co ellu ar fi furatu cuniulu ce Judanii aveau se infiga in anim'a Mantuitorului pusu pre cruce; de aci ar fi venindu ur'a si abstinerea de cancri a Judaniloru, pre candu crestiniloru e permisu a manca cancri si in parresime*; — 2. metaforice: a) constellatione zodiacale, in dereptulu carei'a sorele, in miscarea sea aparente, adjuje acumu in lun'a lui Iuliu, éro pre tempulu lui Diocletianu adjujea la 21 Iuniu, cându incepea vér'a : *tropiculu cancrului*, cerculu tropicu care trece prin antaniulu puntu allu constellationei cancrului; — de aci: caldura mare; b) vergelle sau lati de lemnu sau de ferru inseriati sau incruciasiati, care servu a inchide unu locu, insemnare ce a luat in speciale deminutivulu *cancellu*; c) ulcu sau tumore de natura forte rea, de colore vêneta, care dore reu si manca sau rode incetu sau currendu, numitu asiá d'in caus'a veneloru varicose ce se întendu in giurulu lui ca petiorele unui

cancru; in acesta insemnare, pentru distinctionea de intellesu, ar fi pote de preferitu form'a *canceru* : *canceru occultu*, care nu a essitu inco in forma de tumore in pelle, in oppositione cu *canceru deschisu* sau *ulceratu*, care se manifesta in forma de buboniu cu un'a sau mai multe sparture, d'in cari cura una materia glutinosa, sordida si putorosa; de aci : d) in insemnari mai ideali : *vi tiulu este cancrulu ce rode suffletulu*.

CANCEROSU, *canceru*, vedi *cancrosu, cancru*.

CANDA (cu a finale claru : *candá* sau *cand'a*), adv., la Macedoromani cu intellessulu de *ca candu*, (vedi 2. *candu*).

* **CANDEFACERE**, *candefeci* si *candefacui*, *candefactu* si *candefacutu*, v., *candefacere* (vedi *candere* si *facere*); 1. a face splendidu si albu; 2. a face se se aprenda si se arda cu flacura.

CANDELA (desfiguratu : *candila*), s. f., *candela, lampas* (ital. isp. si provenc. *candela*, port. *candea* [analogu cu allu nostru *candia*, transformatu in *kindia*; vedi *chindia* in Glossariu]; milan. *candila* si *candira*, sicil. *canula*, franco. *chandelle*, alb. *candilla*; de aci si : nou grec. *κάνδηλα*, turc. *qandil*, vechiu slav. *kanǔdilo*, serb. *kandil* si *kandilo*, russ. *kandilo*, bulg. *kándilo*); 1. conformu etymologiei cuventulu essitu d'in acea-asi rãdecina cu *candere, candire, canire, canutu*, etc. : *luminare alba de seu sau de cera*; de aci in genere : 2. verice serve a dá lumina artificiale : *luminare, facla sau facia*, etc.; déro in speciale : 3. lumina produssa prin ardere de ceva oleiosu, mai vertosu untu de lemnu pusu intr'unu calice sau vasu de vitru, ca se arda in baserica, la momentu sau noptea in casa; de aci prin metafora : a) calicele de vitru in care se pune untu de lemnu sau alta materia oleiosa, ca se arda : *a aprende candel'a, a stenge candel'a; nu mai e untu de lemnu in candela, a torná untu de lemnu in candela*; b) vasu de argentu, adesea sufflatu cu auru, de differite forme, cu bariere de acellu-asi metallu, care se atarna in baserica sau si in casa d'inaintea iconeloru si in care se pune una *can-*

dela de vitru cu untu de lemnu, spre a arde in onorea santiloru : *candelele sunt unu din celle mai insemnate ornamente alle basericloru; candelele sunt si au fostu mai vertosu un'a d'in celle mai insemnate ramure alle industrieci argentariiloru nostri*; 4. in intellesu ideale : *vieti'a omului este una candela, care se stenge de sene, candu oliulu d'in ea s'a finitu.*

* CANDELABRU, s. m., *cadelabrum* si *candelaber*, (d'in *candela* si *berere* = *ferere*), 1. ceva ce porta sau sustine una candela, instrumentu de pusu in elu *candele* sau luminari; in speciale inse : 2. instrumentu lucratu cu elegancia, in care se potu pune mai multe luminari si care este destinat pentru baserica sau pentru spatiosu atrie; cellu destinat pentru baserica se chiama si *polycandru* sau *polycandelu*.

CANDELARIA, s. f., 1. arte de a fabrica *candelu*, 2. stabilimentu unde se fabrica sau vendu *candele*, 3. multime de *candele*.

CANDELARIU, s. m., (=ital. *candela* jo si *candellere*); 1. personale, fabricatoriu de *candele*; care in baserica vede de *candele*; 2. reale, instrumentu in care se pote pune una sengura sau doue-trei *candele*, spre destinctione de *candelabru*, in care se punu multe *candele* si care de regula se spendura de bolt'a sau tavanulu unei incaperi, pre candu *candelariulu* sta asediatu pre mesa.

CANDELU si *candellu*, s. m., *saccharum candum* vel in *crystallum concretum*; saccharu cristallisatu (nu d'in turc. *kandi*, ci acestu-a d'in cellu romanicu, care a essitu d'in acea-asi radecina cu *candela*, vedi *candere*; atatu colorea *candelului* catu si operationea prin care se produce, respundu cu acestu intellesu; franc. *candir*, de unde suere *candi* = *sacharu canditu* = *candellu*, a essitu d'in acea-asi origine; ital. *candelo* si mediu latin. *candellus* au pastratu insemnarea ce are si femin. *candela*; *acadella* sau *acadéa*, buccatella de *candellu*, pare a se fi formata prin adaussulu unui *a* la inceputu, care a addussu caderea lui *n* d'in medilocu : *a-cadella* =

a-candella; turc. *akidé* pare si mai strformatu de catu allu nostru *acadea*; (vedi si in Glossariu *acadea*).

* CANDELIFERU, -a, adj., *candellifer* (*candelu* si *ferere*); care porta una *candela* sau mai multe in intellesu cellu mai generale allu cuventului *candela* : *candeliferi soci mergu dupo scriulu mortului.*

CANDELUTIA, s. f., (=ital. *candeluccia* si *candeluzza*); deminutivu d'in *candela*.

* CANDENTE, adj., *candens*; care da una alba si pura lumina; ardente, inflacuratu : *d'in focu scote ferrulu candente; resaritulu candente annuntia co matestosulu sóre e aproape se appara*, (vedi *candere* si *candire*).

* CANDENTIA, s. f., *candentia*; stare sau calitate a unui ce *candente*.

†† CANDEBE, *candui* si *cansi*, *canosu* si *castu*, v., *candere*; un'a d'in formele celle mai simple alle radecinei *cand*, d'in care essu directu : *cand-ente*, *cand-entia*, *incend-ere*, *ac-cend-ere*, *ca-stu*, *ca-stigare*, etc.; form'a cea mai simpla a radecinei este in addeveru *can*, de unde directu *can-ire*, *can-u* sau *can-utu*, etc.; in *cand-ere*, *cand-ire*, *cand-idu*, etc., a intratu unu *d* mai multu, care dandu cuventului mai multa potere de vocalitate, i da si mai multa potere de intellesu, cumu se pote vedé d'in formele *canu* sau *canutu* si *candidu* comparate intre densele; radecin'a *can*, si crescuta cu *d* : *cand*, insemna a fi albu si a arde, a fi inflacuratu, doue intellesuri strinsu unitu intre densele, déro in diferitele forme essite d'in acésta radecina resare candu unulu, candu altulu d'in aceste doue intellesuri.

* CANDICANTE, adj., *candicans*; vedi *candicare*.

* CANDICARE, v., *candicare*; forma deminutiva d'in *candire*, ca si *albicare* d'in *albire* : a albi, a bate in albu : *pictoriiu facu candicanti partile ce au se fia mai resarite intr'unu tabellu.*

* CANDIDARE, v., *candidare*, (vedi *candidu*); a face *candidu*, a albi bene, si in speciale, a investi cu vestimente albe;—form'a cea mai usitata d'in ace-

stu verbu este participiulu *candidatu*, despre care vedi articulu speciale.

* **CANDIDATU**, -a, part. s., *candidatus* (ital. *candidato*, franc. *candidat*); 1. ca adiectivulu sau participiu d'in *candidare*, forte bene albitu, si in specialé, investitu in vestimente splendide si albe: *teneri si tenere candidate* urmau *miress'a de asseminea candidata*; *cete de martyri candidati*, *ammestioati cu cete de angeri de asseminea candidati*; *candidat'a victoria*, numita asiá pentru co obti ce triumfa sunt de ordinariu *candidati*; —metaforice, curatitu, purificatu: *suffletu una data plenu de peccate, ero acumu candidatu prin foculu dororei*; —cu multu mai desu inse; 2. ca substant. masc., *candidatu*, pl. -i: a) competitoriu la allegere in una functione, la vechii Romani, asiá numitu, pentru co competitorii se prezentau inaintea poporului allegatoriu in vestimente de splendida albetia: *candidatii la pretura* sau *de pretura*, *la consulatu*, *la tribunatu*, etc.; *candidatu la cestura* sau *de cestura*, *la edilitate*; in locu de abstractu pote stá concretulu cu de: *candidatu de consule*, *de tribunu*, *de pretoriu*, *de cestoriu*, etc.; —*candidatulu Cesarelui*, recommendatu de insusi *Cesarele*; de aci proverb: *petesci cu candidatulu Cesarelui* = veri ceva cu deplina certitudine de successu; —inse *candidatii principelui*, sub imperatori, se numieau *cestorii*, cari, pusi in aceasta functione de insusi imperatoriulu, erau insarcinati a lege, in senatu, rescriptele si orationile imperatoriului; q) cu intellesu mai generale, veri-cine aspira la unu titlu sau la una functione orecare: *candidatu de preutta* sau *de preutu*, *candidatu de ministeriu* sau *de ministru*, *candidatu de invetiatoriu*, *candidatu de domnia* sau *la domnia* si *candidatu de domnu*, *candidatu de deputatia* sau *la deputatia*, etc.: a se presentá ca *candidatu la titulu de professoriu*, a se propune *candidatu intr'unu collegiu de allegere*, a propune mai multi *candidati de deputatu intr'unu collegiu*; — c) cu intellesu si mai estensu: *candidatu de genere*, *candidatu de socru*, *candidatu de immortalitate*; —femeninulu ar

fi *candidata*: *candidata de institutrice*, *candidata de maritatu*, etc.

* **CANDIDATOBIU**, -toria, adj. s., *candidans*; *candidatorius*; care *candida* cu intellesulu cellu mai generale allu verbului *candidare*; in speciale inse, relativu la *candidatur'a unai candidatu*: *scrissore candidatoria*, care recommenda sau propune unu candidatu.

* **CANDIDATURA**, s. f., (ital. *candidatura*, franc. *candidature*); stare de *candidatu*; acta de a se presentá *candidatu* la unu titlu sau functione, si passii facuti pentru successu: a si propune sau pune *candidatur'a de deputatu*, *de prescidente*, *de professoriu*, etc.; a favori, sustiné *candidatur'a cuiva*; a combata *candidatur'a cuiva*.

* **CANDIDU**, -a, adj., *candidus* (vedi *candere* si 1. *candú*); in cellu mai inaltu gradu *albu*, *splendidu albu*, *albu si luminosu* sau *luciosu de ti lea ochii*, in opposetione cu *negru*, *luciosu negru*, pre *candu albu* = *albu fora splendore*, in opposetione cu *atru* = *negru fora splendore*: 1 proprie: *candidele stelle*, *candid'a luna*, *candidulu sore*, *candidii crini*, *candidulu eboriu*, *candidulu guttu allu fetiorei*, *candidele vestimente alle angerului*; —de aci, *splendidu*, *radiosu*, vorbindu de diei sau de omeni splendidi de formosetia corporale: *candid'a Junone*, *formosulu si candidulu june*, *formos'a si candid'a vergine*; — care aduce lumina si serinu: *candidulu Austru*; —in locu de *candidatu*, investimentatu in albe: *candide cete de copii mergu la scola*; 2. metaforice, applicatu la totu ce e puru, luminos, sincer, nemaculatu, etc.: a) la voce pura, clara, argentia: *plen'a si candid'a voce a cantatoriului*; b) la limba sau stilu claru, puru, simplu si fora ornamente artificiali: *candid'a si pur'a limba a nationei se nu se ammestece cu strainismi*; *Titu Liviu*, ca si *Erodotu*, *narredia in stilulu cellu mai limpedu si candidu*; —applicatu si la scriptori sau oratori insisi: *dulcele, candidulu si clarulu Erodotu*; *oratoriu simplu, metidu si candidu*; c) la ougetu, anima, suffletu: *nemaculatu, sinceru, incapace de a menti*,

de a cugetá macáriu se înselle sau se face reu : *fi fericitu, cumu esti candidu la suffletu; suffletu candidu, ánima candida, candidele fetiore; nu e spectaclu mai formosu de cátu doue sufflete candide unite prin amicitia sau prin casatoria* (vedi si *candore*); d) la diverse relationi sociali cu intellesu de *serinu, pacificu, favorabile, fericitu* : *candide aspetie, candide semne despre venitoriu, candida pace; fiti indulgenti, candidi lectari*; — de aci : *calcule, suffragie candide*, favorabile, in oppositiune cu *calcule* sau *suffragie negre*.

* **CANDIFICARE**, v., *candificare*; a face *candente* sau *candu*, (vedi *candente, candera*, l. *candu*, si *facere*) : a) in genere : *foculu candifica petrele, ferulu, etc.*; b) in speciale : a *candifica sacharu*, a cristallisa.

* **CANDIFICATIONE**, s. f., (*candifectio*); actiune de a *candifica*; stare a unui ce *candificatu* : *candificatiunea sacharului*.

* **CANDIFICATORIU**, -*toria*, adj. s., *candificans*; care *candifica*.

* **CANDIFICU**, -*a*, adj., *candifens*; care pote *candifica*.

* **CANDIRE**, -*escu*, v., *candere*, *candescere*; *canducare*; *candefieri*, in *crystallum concreocere* (ital. *candire*, franc. *candir*); a face *candu* (vedi l. *candu*), a face se devina albu si transparente, in speciale, vorbindu de sacharu : a cristallisa, a topi sacharulu si a lu reduce la forma cristallina transparente : *sacharu canditu = sacharu candeficatu* (vedi si *candelu*); *candellulu* este *sacharu canditu* sau *una buccata de sacharu canditu*; a *candi fructe = a candifica fructe*, a le face se se petrunda si se se coperia de unu stratu de sacharu canditu sau candificatu; — cu intellesu intransitivu, a deveni *candu*, a se albi si deveni transparente, a fi de una splendida albetia; a se inflacura; — in speciale, vorbindu de sacharu, a se cristallisa, a capeta consistentia ca de ghiacia, adeco alba si transparente.

* **CANDITORIU**, -*toria*, adj. s., care *candesce*, care inalbesce, care reduce sacharulu la forma cristallina.

* **CANDITURA**, s. f., actiune de a *candi*, déro mai vertosu rezultatu allu acestei actiune : *canditurele sunt fructe candite*.

* **CANDORE**, s. f., *candore* (vedi *candere*); albetia splendida, albetia care ia ochii, albetia flacurei curate si a luminei : 1. proprie : *candorea luminei solare e mai mare de cátu a veri-carui astru; candorea nevei, a cristallului, vestimenteloru; candorea vestimenteloru si a fuiei angerului ne luá si intunereca ochii*; 2. metaforice : a) splendore si formosetia a corpului si mai vertosu a faciei : *candorea ce respande in faci'a acestei vergine, este farmecatoria*; b) perfecta claritate, puritate si simplicitate de limba sau stilu : *unde asti in scriptorii noui acea candore ce te farmeca in scriptorii antici, greci si latini? prin candorea narrationei Titu Liviu nu este inferiore lui Eradotu*; c) perfecta puritate de ánima si de suffletu, ánima fora reserva, deschisa, care nu ascunde nemica, suffletu care neci cugeta macáriu la reu sau la ver-unu artificiu de a ascunde ceva d'in celle ce sente si cugeta : *candorea suffletului santificatu intrece veri-ce formosetia corporale; te rogu se mi spuni cu connoscut'a tea candore ce cugeti de acesta fapta a mea; a si deschide anim'a cu candorea unui innocente copillu; candorea este mai vertosu ornamentulu primei etate : pre faci'a copillului si a junelui candorea respande suavile radie alle santei ignorantia a suffletului; pre faci'a copillei candorea este sublimaa espressione a verginitatei; nu spera sinceritate si candore de la unu vechiu si callidu curteanu; reconnoscu si in acesta fapta simplicitatea, sinceritatea si candorea animei telle*.

* 1. **CANDU**, -*a*, adj. (*candus*, vedi *candere*, si espressionea : *saccharum candum*, la art. *candelu* sau *candellu*, care nu e de cátu deminutivu d'in *candu*; compara si ital. *cando*); albu in cellu mai inaltu gradu, transparente de albu si curatu, cristallisatu, si de aci : *luminatu, inflacuratu, etc.*, aprope synonymu cu *candidu* in insemnarea acestuia pro-

pria si materiale; — de aci directu : *candire, candificare.*

2. CANDU, adv. si conj., quando, all-
quando, quandiu, quæque, jam-jam,
nunc-nunc, modo-modo, interdum; quum,
ubi, dum, donec; quandoquidem, si, utsi,
etiamst, (ital. si port. quando, catal. si
franc. quand, isp. cuando, sardin. candu,
provenc. quan, can si cant, istr. kend, alb.
nge cu ge nesiueratu; allu nostru candu,
de si in forma = cu lat. quando, are inse
insemhari si appleari mai multe si mai
variate de câtu acestu-a, cari si cu cele
alte cuvente date pre longa quando abia
se traducu in parte); in intellessulu seu
essentiale *candu* espreme unu *momentu*
de tempu, una relatione temporale, si
acesta-a sau senguru si absolutu ca *ad-*
verbiu, sau, ca *conjunctione*, in unire si
cu adjutoriulu unei propositiune subor-
dinata, care se lega de alt'a prin *candu*:
I. ca adverbii : 1. interrogativu : a) sen-
guru, spre a intrebá de momentulu tem-
pului in care se petrece ceva : *candu*
se lassa seccu de parresime? candu te
ai intorsu d'in callatoria? b) unitu : a) cu
de, spre a intrebá de durat'a unui even-
imentu, si a nume de momentulu tem-
pului trecut, in care a inceputu unu ce
care dura inco : *de candu sufferi aceste*
doreri de capu? de candu ai inceputu se
inveti limb'a latina? — β) cu *peno*,
spre a intrebá de momentulu tempului
venitoriu peno la care se intende sau s'a
intensu durat'a unui evenimentu : *peno*
candu veti abusá de a nostra indulgentia?
peno candu ati statu in teatru? peno
candu ai in cugetu a stá aici la noi?
γ) cu *pre*, spre a intrebá de momentulu
aproximativu allu unui evenimentu :
pre candu pleca la scola? pre candu esse
d'in casa si pre candu intra? — spre a
appesá si mai tare asupr'a ideei de ap-
proximatiune, se pune si *camu*, (vedi si
la art. *camu* celle spuse asupr'a locutioni-
loru : *camu pre, camu pre la*) : *camu pre*
candu te pote cineva aflá a casa? *camu*
in acellu-asi intellessu se pune *camu*
si numai cu *candu*, fora *pre* : *camu*
candu te pote aflá cineva a casa? inse
differenti'a de intellessu intre *camu pre*
candu si *camu candu* resare de sene si

se sente forte bene, déco allaturámu de
aceste doue espressioni si locutionea
camu de candu : *camu de candu ai in-*
ceptutu se senti acésta greutate de sto-
macu? — Pentru destinctionile de in-
tellessu ce resulta d'in differitele mo-
duri alle verbului d'in propositiunea
interrogativa cu *candu*, cumu : *candu*
pleca? candu se plece? candu va fi ple-
candu? de candu incepe? de candu se
incepa? de candu va fi incependu? etc.,
vedi art. *modu, indicativu, conjunctivu,*
conditionale, etc.; de assemenea pentru
intellessulu negativu, ce potu avé pro-
positiunele interrogative cu *candu*, ca si
veri-ce propositiunele interrogative, cumu:
candu te am maltractatu? candu te am
batutu? candu ti am dissu macariu vorba
mai aspra? = neci una data nu te am
maltractatu, neci batutu, neci dissu vorba
mai aspra, etc., vedi art. *interrogativu*
si *modu*. — 2. intensivu si passionatu,
spre a arretá : a) co de multu tempu se
petrece ceva : *de candu sta de te astepta*
bietulu omu! de candu m'am sculatu eu!
vedi déco poti tu intellege ceva d'in celle
aci scrisse, co noi de candu ne tormen-
támu, fora se potemu scote unu intellessu;
b) co prea tardiu sau la tempu necuven-
nitu s'a facutu sau se face ceva : *candu*
s'a scolatu! candu a plecatu! candu mi
a venit! candu me appuci si tu se
te desfacu de datoria! etc. — c) de aci la
urari, *candu* de regula intra modulu
conjunctivu sau optativu : *candu ar dá*
Domnedieu se fia asiá! oh, candu asi
mai inteneri una data! — vedi inse si
mai diosu la II, unde va fi vorb'a si de
espressionile : *nu sciu candu, nu sciu de*
de candu, Domnedieu scie de candu, etc.;
— d) in espressionile : a) *candu candu*,
insemnandu sau in unu *momentu ore*
care, *déro de certu : candu candu ti voi*
intorce ce mi ai facutu; sau in momente
rare, déro cari vinu de certu, cumu :
candu candu totu si mai adduce amente
de mene, (vedi si mai diosu *candu si*
candu); sau in fine *acumu-acumu, mai*
mai = *jam jam*, de regula cu conjunc-
tivu : *candu candu se cadu, candu candu*
se ne scape d'in mana; β) candu de candu
cu cea d'in urma insemnare a lui *candu*

candu : *candu de candu se me prenda, candu de candu se me bata*; déro si cu insemnarea locutionei *candu si candu*; γ) *macariu candu* = *veri-candu*, in veri-ce momentu place cui va = *quandovis*, totu deuna : *me asti a casa macariu candu, poti déro veni macariu candu*; d'in contra : δ) *neci candu* = *nunquam* = *neci una data* : *neci candu nu ti va succede de ce te ai appucatu*; ϵ) *veri-candu* sau *veri-candu* = *oricandu* sau *orcandu* (vedi *veri-candu* la loculu seu); ζ) *fia candu* = *quandovis*, cu acea-asi insemnare ca si *macariu candu* : *mai lassa acestu lucru, co lu poti face fia candu*; 3. indefinitu : a) in locutionile : a) *candu si candu*, la momente nedeterminate si rare : *candu si candu Vesuviulu erumpe*; *candu si candu mi mai adducu a mente de celle patite cu diece anni in urma*; *candu si candu moribundulu abia mai deschidea ochii sei stensi*; β) d'in *candu in candu*, mai energica decâtu precedentea, insemnandu in momente in addeveru nedeterminate, déro *veri-cumu* mai regulate si mai pucinu rare : d'in *candu in candu orologiulu prin batai'a lui mi annuntia co noptea mergea cotra finitululu seu*; d'in *candu in candu essu si eu d'in casa, ca se mai vedu amicitii*; γ) *candu de candu*, afora de insemnarea notata mai susu la 2. are si insemnare analoga cu locutionile de sub a) si β) de la 3.; δ) in compusele : a) *canduva* = *unquam*, *aliquando*, *quondam*, intr'unu momentu oreca d'in trecutulu sau venitoriu : *fi vomu si noi canduva fericiti? amu fostu si noi canduva fericiti*; — forte desu insocitu cu altu : *déco nu e acumu, a fostu altu canduva; déco nu poti acumu, vei poté altu canduva*; — cu *de* : *de canduva* = *de cātuva* = de unu tempu in coce; — β) *orecandu* = *aliquando* (vedi *orecandu* la loculu seu); c) intre propositiuni coordinate, mai vertosu contracte, repetitu cu intellessulu latinesceloru nuno-nunc, modo-modo, sau francesceloru tantôt-tantôt : *candu vrei popa, candu preutessa*; *candu dici co ti e fome, candu co ti e sete*; *bietele nostre grane candu le bate grandinea, candu le strica prea multa ploia, candu le pal-*

lesce prea multa caldura; te appuci *candu de un'a, candu de alt'a, si nemica nu faci cumu se cade*, etc.; — in acestu intellessu *candu* este dejá cu insemnarea : II. de conjunctiune sau particula conjunctiva de coordinare; cu multu mai variatu si mai intensu este intellessulu cuventului *candu* ca conjunctiune de subordinare, servindu a legá una propositiune subordinata : 1. attributiva referita la unu substantivu ce esprime concepte de tempu : *a fostu unu tempu, candu omulu nu avea notiunea de bene si de reu; erá tempulu candu tota natur'a jace cofundata in profund'a tacere a noptei; diu'a, candu am plecatu, erá serina si formosa*; *nu astu momentulu oportunu, candu se potu vorbi domnului mai pre largu despre ce m'ai rogatu tu; or'a, candu m'am nascutu, a fostu, se vede, rea si blastemata*; *e tempu de candu nu te am mai vedutu pre la mene*; — in acestu intellessu se pune si adiectivulu relativu insocitu, dupo intellessu, cu prep. *in*, *d'in*, etc. : *diu'a, in care am plecatu* = *diu'a, candu am plecatu*; relativulu e de preferitu dupo substantive ce espremu concepte de tempu determinate : *dillele, in cari mergu la baserica*; d'in contra *candu* este mai elegante dupo acelle-asi concepte nedeterminate : sunt *dille, candu mergu la baserica*; compara lat. *fuit tempus quum*; — modulu propositiunei attributive legata prin *candu* se direpta dupo acelle-asi legi ca si in cea legata prin unu adiectivu : *e tempu candu lucredia, e tempu candu se lucredie, e tempu candu ar lucrá*, etc., (vedi *care, relativu si modu*); — 2. subiectiva si obiectiva, la interrogatiuni indirecte : *nemine nu scie candu are se mora; cine scie se mi spu-na candu pleca deligenti'a de la Giurgiu la Bucuresci? déco tu, fiendu de aici, nu scii candu pleca; pre mene, unu strainu, me intrebi candu pleca? Domnedieu scie candu ne vomu mai vedé; nu se scie ca de pace, candu are se incete ploia; cine mi ar sci spune de candu au inceputu a se stabili Armenii in terrele romanesci? spune-mi camu pre candu te potu aflá mane a casa*; — modulu pote

variá : nu sciu candu pleca, candu se plece, candu va fi plecandu, candu ar pleca (vedi modu, conjunctivu, condicional, interrogativu); — ceva inse de notatu chiaru ací in speciale, este co frasi ca : Domnedieu scie candu adjunge, cine scie candu adjunge, nu sciu, nu scie, nu scim, nu se scie, candu adjunge, deco se invertu : adjunge Domnedieu scie candu, (cine scie candu, nu sciu candu, nu scii candu, etc.), nu numai capeta una noua energia, ei si scamba si intellesgulu; in form'a directa aceste frasi au deoa differite insemnari, cari in pronuntia se destingu prin tonu : a) Domnedieu scie candu are se ploue (cu tonulu tare pre scie, va se dica : deca omulu nu scie, Domnedieu scie candu va plouá); b) Domnedieu scie, candu are se ploue (cu tonulu tare pre Domnedieu, va se dica : nemine nu scie candu are se ploue, sau : multu si indelungu (pote neci una data) nu are se ploue; asiá : si cine scie candu va plouá? va se dica : a) cu tonu mai apesatu pre scie : se mi spuna cine scie candu va ploua (se presupune deo ca cineva scie candu va plouá); b) cu tonu mai apesatu pre cine, sau : nemine nu scie candu va plouá, sau : multu avemu se asteptamu ploia, si pote neci una data nu va fi ploia; acumu si in constructionea inversa locutionile : Domnedieu scie candu, cine scie candu, nu sciu candu, etc., se pastredia mai multu sau mai pucinu amendoue aceste insemnari, inse, cumu s'a dispu, cu particularia energia; deo de regula, in acésta positione, aceste locutioni ieau caracteriulu de adverbie temporali, prin cari se esprime unu tempu cu totulu nedeterminatu, neconnoscutu, neprevedutu, si care adesea are se treca multu peno candu se vina, sau in fine vine in impregiurari inopportune si gravi, care pote si se nu vina neci una data : abia se destepta d'in somnu cine scie candu (forte tardiu); va veni Domnedieu scie candu; am trecutú pre acolo nu sciu candu; acesta-a se intempla cu tote cuventele interrogative si relative : nu sciu ce, nu sciu cumu, cine scie ce, etc.; unele d'in aceste locutioni cumu : nu sciu cine, nu

sciu care, nu sciu ce, s'au redussu la forma mai simpla de indefinite, cumu : nu sciu cine = nescine, nu sciu ce = nesce, nu sciu care = nescare, (vedi si verbulu scire); — 3. obiectiva circumstantialia de tempu : a) senguru candu, espremendu diverse relationi temporali alle propositiunei principali cu cea subordinata : a) simultaneitate intre momentele celloru doue propositiuni : candu eu esieamu pre porta, ellu intrá; candu amu plecatu noi, ati plecatu si voi; de ce deo n'ati adjunsu, candu amu adjunsu si noi? candu s'a scollatu domnulu, s'a scollatu si servitoriulu; candu resarisse sorele, adjunsemu in cetate; plecassemu, candu resarisse sorele; b) anterioritate a momentulu propositiunei subordinate : candu me desteptai (= dupo ee me desteptai) d'in lessim, vedui in pregiurulu meu multime de omeni; asiá si : candu mi am venitu in fire, am inceputu a plange cu amaru; candu resarisse sorele, adjunsemu in cetate; c) posterioritate a momentulu propositiunei subordonate : abia addarmissemu, candu me desteptai in bocetele soeie si copilleloru; abia plecassemu sau abia plecai, candu mi addussei a mente, co uitassem ceva necessariu la una callatoria departata; terminassem de a vorbi, candu mi addussei a mente, co uitassem a spune ceva forte importante; — aceste frasi potu luá, fora mare sentita scambare de intellesu, si alte intorsure : abia plecai, candu mi addussei a mente = abia plecai si mi addussei a mente = cumu plecai, mi addussei a mente, etc.; deo intre celle trei forme de constructione : terminassem, candu mi addussei a mente; candu mi addussei a mente, terminassem; candu (dupo ce) terminassem, mi addussei a mente, differenti'a de intellesu este mai bene sentita, de sf, in facta relationea temporale d'intra celle doue actioni esprese priu verbele celloru doue propositiuni nu se scamba, ci remane acea-asi; — d) simultaneitatea momentulu propositiunei subordinate cu allu cellei principali pune adesea in vedere mai multu oppositiunea intre actionile celloru doue momente : candu te sacri-

fiu pentru lume, lumea neci visodia la, tane; voi stati de manoati, beati si ve desfatati, candu tota lumea arde in focu; candu altui'a ar crepa faci'a de rosine pentru assemini fapte, tu nu te turburi de locu; candu cu assudu sudori de sange, ca se ve nutrescu si imbracu, voi ve bateti jocu de laborea mea; — in acestu intellesu sta si pre candu; pentru oppositionea espressa prin propositiunea subordonata cu candu, vedi si mai diosu la 4.; — modulu in propositiune temporale cu candu, ca una ce espreme de ordinaru fapte istorice si reali, este indicativulu; pote inse intrá si altu modu, mai allesu in casurile urmatorie : antaniu la propositiunile de sub δ), candu este vorba de una fapta nu reale, ci numai presuppusa, intra conditionariulu : *candú mie mi ar crepá faci'a de rosine ellu nu se turbura de locu* (cellu ce vorbece nu sente in fapta rosinea); *candú miemi crepá faci'a de rosine* (vorbitorinlu sente in fapta rosinea); in discursu indirectu, candu refere cineva caventele altui'a, intra de asseminea conditionariulu, la unii Romani : *copillulu spune, co, candu ar fi adjunsu a casa, ar fi aflatu pre tata seu jacundu mortu diosu pre pamentu*; éro la alti Romani se aude conjunctivu : *copillulu spune, co, candu se fia adjunsu a casa, se fia aflatu pre tata seu jacundu mortu diosu la pamentu*; — allu doile la propositiuni ce espremu unu evenimentu ce nu a inceputu inco, ci e numai pre calle de a incepe, se pune conjunctivulu : *candú se plecámu, ne mori unu callu*; *candú se ne punemu la mesa, audiramu batendu la usia*; *candú se se buccoure de fructulu laborei, l'adjunse foculu*; *candú se se scolle, nu potú* (diferitu de *candú se se destepete* = [*candú s'ar desteptá*], *ar fi reu*, despre care vedi la 4.) — in acestu intellesu intra si perifrasede cu fire : *candú se ne punemu la mesa, atunci vine si ellu* = *candú e se ne punemu la mesa, atunci vine si ellu*; *candú se ne punemu la mesa, veni si ellu* = *candú erá se ne punemu la mesa, veni si ellu*; ba inco, fiandu vorba de tempu trecutú, ca ip, acesta d'in urma frasp, pote stá si simplulu imperfectu :

candú ne puneamu la mesa, veni si ellu = *candú erá se ne punemu* (= *candú se ne punemu*) *la mesa, veni si ellu*; — allu treile in propositiuni generali, cu intellessulu grecescului $\delta\tau\alpha\nu$, mai vertosu la Macedo-romani : *candú se ve comunicati, se ve impacati cu toti omeni, si cu neospetii vostri*; *candú se morimu, nu va se ducemu ceva d'in avere cu noi*; *candú se se duca omulu la baserica, e de lipse se se investa cu vestimente curate*; *candú se prorupa fortun'a, passerile su tristesi nestemperate*; *candú se scapere* (= *se fulgere*), *se nu te sparii* = $\delta\tau\alpha\nu$ $\alpha\sigma\tau\rho\acute{\alpha}\pi\eta\tau\eta$, $\mu\eta$ $\varphi\omicron\beta\omicron\upsilon$ = *quam fulguret, ne paveasca*; la Daco-romani, cu detrimentu allu claritatei, se pune indicativulu presente sau fiitoriu, dupo intellesu : *candú morimu, nu luámú nemica d'in avere cu noi*, sau : *candú vomú mari, nu vomú luá nemica cu noi*; numai in frasi ca : *candú se prorupa fortun'a* (= *candú este se prorupa* = *e aprape se prorupa*, prin urmare cu sensu analogu precedentelui casu allu doile), *passerile se vedu coprense de nestemperu*, punu, de si mai raru, si Dacoromanii conjunctivu; si in acestu casu, ca si in cellu allu doile precedente, intellessulu conjunctivulu se nu se confundu cu cellu ce are acellu-asi modu in frasi ca : *candú se prorupa fortun'a* (= *candú ar prorupe fortun'a*), *ar fi vai de noi*, despre care vedi la 4.; — b) unitu : α) cu *de* : *de candú*, ca se arrete tempulu de candu evenimentulu d'in propositiunea principale a inceputu si dura : *de candú m'a facutu mamm'a, n'am mai vedutu omu putorosu ca acestu-a*; *de candú te ai dussu, baiatelle, n'am mai pusu la guttu margelle*; *de candú lumea este lume, nu s'a mai vedutu ceva assemine*; — modulu ordinaru este cellu indicativu; inse intra si : antaniu conditionariu in discursulu indirectu : *bieta feta spune, co, de candú ar fi plecatu baietellulu, n'ar fi mai pusu la capu floricele*; allu doile conjunctivu pentru actioni ce sunt numai pre calle de a se face : *de candú se essu d'in usia si peno se adjungu la porta, nu au potutu trece neci unu secundu*; unii Romani punu conjunctivulu si in casulu precedente :

dieta feta spune, co, de candu se fia plecatu baietellulu, se nu fia mai pusu la capu floricele, (vedi modu, conjunctivu, conditionale, etc.); — de candu construitu cu lume, permite una elegante elipse : de candu lumea nu s'a mai auditu ceva assemine; asiá se face de candu lumea (subintellesu : e, e lume, cumu se si dice adesea : asiá s'a facutu si se face de candu lumea e lume); — de ací unitu cu prep. cu : de candu cu, conjunctiunea devine si preposetione : tinu mente de candu cu Russii cu coda; asiá si : de candu cu Constantinu Brancoveanu, de candu cu vaccaritulu, de candu cu cutremurulu cellu mare, de candu cu mosiu Adamu, etc.; — β) cu pre : pre candu, ca se esprema mai accuratu de câtu simplulu candu relationea de simultaneitate, mai allesu candu momentulu tempului este mai indelungu, sau candu e vorb'a de a pune mai bene in vedere opposetionea celloru doue actioni petrecute in acellu-asi tempu, opposetione de care a fostu vorba la a) δ): pre candu alti se frementau si assudau, voi petreceati in desfetari; pre candu Pyrrhu, regele Epirului, portá bellu cu Romanii, unu medicu allu lui promise lui Fabriciu se omoria pre rege, déco Fabriciu i ar dá unu bonu premiu pentru asseminea facta; — afora de acésta-a, precandu, ca conjunctiunea, are si nuanti'a de approssimatiune, ce amu vedutu co are si ca adverbiiu interrogativu, si de ací vine adesea insocitu cu camu : camu pre candu; — γ) cu peno : peno candu, ca oppositu la de candu : peno candu mancaramu, ne asteptara; asteptati peno candu se mancâmu si noi; peno candu vei fi ferice, vei numerá multi amici = donec eris felix, multos numerosque amicos; — in acestu intellesu sta si peno senguru; vedi dero la art. peno mai ample desvoltari asupra acestui punctu; — 4. obiectiva circumstantiala de causa, si mai allesu causa conditionale : a) senguru: a) cu modu indicativu: candu summ'a anghiureloru unei figure plana este ecate cu doue anghiuri derepte, figur'a este unu triánglu (= déco summ'a anghiureloru, etc.); asiá si : candu am cu

ce trai d'in largu, traiescu asiá; candu nu, me sciu si margini; — frasea capeta multa energia, in forme de opposetione ca urmatoriele : candu alti mai preceptuti ca tene nu se incommetu a deslegá problem'a, cum te incommeti tu, care abiá te ai curatitu de casiulu de la gura? candu eu nu potu ceva asiá, cumu vei poté tu? candu eu nu potu, cu atátu mai pucinu tu; candu eu nu potu, déro tu se poti, etc.; — β) cu modu conjunctivu : candu se potemu a ne impromutá, buccurosi amu face-ua (nu se scie inse de se pote, sau e certu co nu se pote); asiá si : candu se plece, ce bene ar face! cindu se avemu ce cereti, se ve dâmu buccurosi; — γ) cu modu conditionale sau optativu : candu amu sci or'a morlei, amu fi pote si mai nefericiti (e certu inse co nu scimu); candu amu aflá se impromutâmu de undeva acésta summa, usioru ne amu scapá d'in incurcatura (nu e certu co se va aflá, sau e certu co nu se va aflá); asiá si : candu ar plouá, bene ar fi, etc. (pentru nuantiele diferiteloru moduri vedi si modu, conjunctivu, conditionale, etc., observandu-se ací co nu numai propositiunea subordinata, ci si cea principale are verbulu la modulu conjunctivu sau conditionale); — de ací se vede co frasile de urare sunt eliptice : candu asiu mai inteneri una data! (subintelleghendu : ce bene ar fi de mene; vedi susu la I.); — b) unitu : a) cu ca : ca candu, despre cari vedi la art. ca, observandu ací nu mai co Macedoromanii in locu de ca candu applica form'a mai simpla candá sau cand'a (cu a finale claru) : vorbesci cand'a furi fora mente = vorbesci ca candu ai fire fora mente; β) cu chiaru sau si : chiaru candu, si candu : chiaru candu ride = si candu ride, pare supperatu (cu intellesu mai multu temporale); déro cu modulu conditionale, resare ide'a de causa sau de conditione, cumu : chiaru candu asiu sci, co mi da marea cu sare, nu mi asiu vende suffletulu meu; chiaru candu ar fi se te omoria, se nu spuni cuiva celle ce ti am spusu numai tic. — In tote casurile descrisse la 3. si 4. de sub II., ca si in celle de la 1. de

sub II., cuventulu *candu* este unu addeveratu *relativu*, avendu ca *correlativu* in propositiunea principale adverbialu temporale *atunci*, si prin urmare *de candu*, *pre candu*, *peno candu* au de correlative : *de atunci*, *pre atunci*, *peno atunci* : *candu credi co te ai carpitu mai bene, atunci te vedi mai ruptu*; *de candu mi am perdutu copillulu, de atunci n'am mai potutu gustá unu momentu de bucuria*; *de candu v'ati dussu voi, de atunci ellu sta de ve astepta*; *peno atunci voiu fi eu reu cu tene, peno candu si tu vei fi reu cu mene*; aceste correlative inse, pentru elegantia si brevitare, se lassa a se subintellege, candu nu e lipse de una particularia appesare a tonului pre densele, sau candu nu su cerute de claritate, cumu ar fi casulu in periode mai lunghe, in cari propositiunea principale ar veni dupo un'a sau mai multe propositiuni subordonate prin *candu* sau compusele lui; — sengurulu casu, in care *candu* nu are de *correlativu pre atunci*, ci *pre asiá*, este cellu de sub b), a), 4. : *ca si candu n'ar fi in firea lui, asiá gesticula si vorbesce*.

CANDUVA, adv., vedi *candu* sub I.

CANE, s. m., canis. (pre a locurea si *caine*, ca si *paine* in locu de *pance*; ital. *cane*, vechiu isp. *cane*, port. *cão*, provenc. *can*, che si chin; vechiu franc. *chen* (= *chain*), nou franc. *chien*, alb. *cjen* sau *cjan* cu a inchisu; — in grec. inco se afla cuventulu sub form'a *κωνος* — *κωνος*, in sanscrit. cu form'a *çvan*; astadi este bene stabilitu co cuventulu a essitu d'in una radecina *evan*, care in latin'a s'a redussu la *can*, de unde in acea-asi limba *can-ere*, apoi *can-tare*, etc.); I. genu de animali cadrupedi, mammi-fere, carnivore, degitigrade : *d'in tote animalile canele e cellu mai familiaru, cellu mai docile si mai inteligente*; ellu pote avé multe si variate calitati corporali, déro mai vertosu morali : *cane mare, micu, fidele, vigilante, lingusitoriu, affectuosu, animosu, bonu, blandu, reu, turbatu*, etc.; — vorbindu de vocea *canelui* se dice co *latra*, éro de *cane micu* sau *catellu* se dice co *scancesce*; — *cane* se applea si la feminele genului, numai

candu e vorb'a de a indicá a nume sesulu se dice in femininu : *catella* sau *catéa*; — speciele canelui sunt forte multe, si se distingu sau cu numene particulare, de cari se va vorbí la articulele speciale, sau cu attribute trasse de la perulu animalelui, cumu : *cane cretiu, barbosu, floccosu*, etc., sau de la loculu originei : *cane indianu, anglescu, gallicu*, etc.; — dupo destinatione : *cane de casa* = *cane de curte*; *cane de oi* = *cane de turma* = *cane pecurarescu*; *cane de venatu*; intre canii de *venatu* sunt : *cane de venatu iepuri* = *cane iepurariu* = *iepurariu*; *cane de venatu passeri* = *passerariu*, asiá si *perdicariu* = *cane de venatu* sau de ulmecatu *perdici*, etc.; *cane de macellaria* sau *macellarescu*; II. metaforice : 1. in intellessulu cellu mai generale appecatulu la animalile de genulu *canelui* : *lupulu, vulpea sunt de genulu canelui*; 2. in perifrasi pentru numirea certoru plante, cumu : *turbationea canelui*, despre care vedi *turbatione*; 3. *canele infernului* = *canele tartareu* = Cerberu, monstru cu trei capete de cane, care, dupo credenti'a anticiloru, custodiea port'a infernului; 4. *cane*, sau *cane marinu* = *cane de mare*, genu de pesci, care coprende mai multe specie cu pelle asiá de tare, in cátu cu dens'a uscata templarii se servu spre a netedi celle lucrute de densii; 5. *cane*, la joculu de cubi sau zari, se chiama puntulu reu sau faci'a cubului cu punte relle : *dau-nosulu cane m'a facutu se perdu multu eri sera*; 6. constellatione : *canele, cerescu, furiosele caldure alle canelui*; sunt doue constellationi, cari porta numele de *cane* : a) *canele mare* = *canis major*, constellatione d'in emisferiulu meridionale sub petiorelu *Orionelui*, ceva mai spre appusu; in gur'a acestei constellatione se afla splendid'a si formos'a stella numita *canicula* si *siriu*, (vedi si *canicula*); b) *canele micu* = *canis minor*, constellatione d'in emisferiulu septentrionale, intre *Hydr'a* si *Orione*; 7. appecatulu ca attributu la lucruri si chiaru la omeni considerati sub punctu de vedere allu capacitati cu insemnarile : a) vile, reu, de nemica :

mancare de cane, buccate ce nu su bone neci de cani, neci canii n'aru mancă asemeni buccate, omu bonu de cani, omu care neci de cani nu e bonu (omu asiá de nemica si de putorosu, încátu neci canii nu i aru mancă carnea); a nu se uitá la cineva neci ca la unu cane; b) greu, difficultosu, duru, aspru, nemesuratu, forte mare, etc. fome de cane, sete de cane, mortu de sete si de fome ca unu cane, caldu de cane, sufferentie de cane, a se suppone la unu travu si lucru de cane, etc.; 8. applicatu la omu in speciale cu mai multe nuantie de insemnari un'a mai rea de cátu alt'a : a) parasitu si bassu lingusitoriu allu cuiva : eu nu su d'in canii ce ti lingu tallerele, ca se te lingusesou si se ti vorbesou numai pre placou; b) satellitu, orbu instrumentu allu cuiva : canii politici; canii tyrannici allera pretotendine, ca se adulmece ce se vorbesce de densulu; c) traditoriu, perfidu : canele de barbatumcu m'a tradutu fora nevi una mustrare de ougetu; nu te increde canelui de paganu; d) duru, inflexibile, incapetinat, neomenosu, barbaru : cine tyrannia cu crudime pre altulu e unu cane; cane se dice si cellui care suppera pre altulu fia si in mice lucruri; e) paganu, de alta lege : canii de Judani crucifissera pre Christu; canii de Turci nu stima vieti'a crestinului neci cátu a unui cane; cane spurcatu; f) fora neci una lege si credentia, care a perdutu veri-ce sentimentu de demnitate omenesca, care nu mai are neci macariu rosine, neci respectu de bon'a convenientia : cane ai traitu, cane mori; — 9. locutioni si proverbie : canele ce latra, nu musca = se nu ti fia frica de omulu ce si vérsa meni'a in vorbe; a taiá caniloru frundia = a nu face nemica, a nu se ocupá cu nemica folositoriu, a nu avé una functione sau occupatione; multi cani latra pre ursu, déro neci unulu nu lu musca = nu te teme de ammentiarile si criticele deserte alle lumei, coci acestea nu ti potu face neci unu reu, déco tu faci bene; sau : pre omulu potente multi lu vorbescu de reu, déro neci unulu nu cuteidia a i face reu; a latrá ca camele la luna = a vorbí in desertu, a vorbí ce nu se

cade; a trece ca canele prin apa = a stadia ceva asiá de superficiale, in casu candu termina studiulu se nu romana cu neci una idea; pre canele bebransu se pisia vulpea = de omulu adjunsu in nepotentia nu pésa nemenui, ba in eo toti l'insulta impuniti; nu lasá se te musce canele, fora se i smulgi d'in poru = a rabdá se te vetteme cineva impunitu; cine dorme cu canii, se scolla cu parvu = cine se ammosteca cu eoi rei, capetu si ellu reile invetiari; sau : dupo reu, reu ti vine; nu dá pane caniloru altai-a ce te latra ai tei = cine e preta liberalu cu strainii, si atrage imputari grelle de la consangii soi, candu cade in miseria si allerga la adjutoriulu loru; canelui neci una datu se nu iei credenti'a; a tras (a fi, a se aflá) cu oinova cu canelo cu catusi'a (pissic'a, miti'a) = a trai sau fi cu altulu in perpetua discordia si inimicitia; proverbiiu evangelicu : nu se cade a luá panca filoru si a va aruncá caniloru = nu se cade a privá pre ai soi de ce e mai necessariu, spre a dá strainiloru; a dá pre cineva caniloru = a lu blastemá reu, a lu blastemá se la mance canii; de aci formule de blastemu ca : mancă-l'aru canii, se lu mance canii; — se fiu eu cane, ca tene, déco nu te voiu pedepsi de acésta insolentia.

* CANEFORIE, s. f. pl., vedi caneforu.

* CANEFORU si canephoru, -a, adj., (*κωνφόρος*, d'in *κάνη* = canistru si *φόρος* = ferere); care duce sau porta una canistru; luatú inse mai desu ca subet. : a) femin., canefora, nobile vergine, care, in ceremoniele religiose in onorea Cerelei, Minervei, a lui Bacchu, etc., portá canistre cu flori, fructe si alte obiecte sacre: pre multe vase antice se vedu figure de canefore (vedi calathu); caneforele se numieau si cistofore (vedi cistoforu); serbatoarea, in care figurau caneforele, se numieá caneforie; b) masc., caneforu, genu de arborei cu flori unite in forma de canistru sau de calathide.

CANELLA sau canea (reu caná), s. f., pl. canelle (reu canalle), liquor tinctillis; licore de canitu, si in speciale, de canitu perii capului, (vedi canire, canitia, canitura; se nu se confunda inse ou

caninella sau *cannea* de bute, vedi *caninella*).

CANEPA, *canepariu*, etc., vedi *canipa*, *canipariu*.

† **CANERĒ**, v., *canere*, cea mai simpla forma a radecinei *can* cu insemnarea de *a sona*, *a da* sau *scote sontri mesurate, armonioase, melodiose d'in gura sau t'in instrumente*, etc.; de aci: *canta*, *can-tare*, *bi-cin-ia*, *voti-cin-ia*, *ac-cin-tu*, etc. (vedi si *cane*).

CANESCE, adv., *canatim*, *canum modo* vel *rita*, *canis more*; *ca canete* sau *ca canii*: *a latera canesce*; mai vertosu in insemnarile metaforice, in cari cuventulu *cane* se aplica la omu: *canesce ai traitu*, *canesce ai se mori*.

CANESCU, -a, adj., *caninus*; de *cane*, a *canelui*, *ca de cane*: 1. proprie: *poporul canescu*; *viti'a canesca*, *botulu canescu*; deo mai vertosu: 2. metaforice: *a*) in intellesu materiale, care si aduce cu canele sau cu ceva d'in alie canelui: *denti canesci*—denti la omu ce semena cu ai canelui; asi si: *fronte canesca*; *b*) si mai desu inse, in intellesu ideale si morale, applicatu la omu si faptele lui in intellesulu cuventului *cane* de sub 8.: *fapte si vorbe canesci*, *portare canesca*; *c*) in intellesulu cuventului *cane* de sub 7.: *some canesca*, *lucru canescu*, *sete canesca*, *bucate canesci*.

CANESTRU, s. m., vedi *canistru*.

CANETIA, s. f., vedi *canitia*.

CANFORA (si *canfura*, *canfora* si *canfura*), s. f., (*camphora*, ital. *canfora*, franc. *camphre*; — d'in arab. *al kafur*; — form'a masculina *canforu* nu e bene applicata de unii in intellesu de *canfora*, ci se pote bene applica numai la arborele ce da *canfora*); substantia solida, odorosa, volatile, pellucida, de natura organica, continuta in mai multe specii de lauru, in multe labiate si umbellifere, deo mai vertosu in arborele numitu *canforu*: *canfor'a se administru ca medicamentu*.

CANFORARE, v. (franc. *camphrer*); a amesteca cu *canfora*, a prepara cu *canfora*: *alefia canforata*.

CANFORATU, -a, part., d'in *canfora*

rare, luata inse si ca subst. masc. *canforatu*—franc. *camphorate* = ital. *canforato*, sare formata d'in *acidu canforicu* cu una base.

CANFOREU, -a, adj. (franc. *camphoré*); care semena cu *canforulu*; de aci: *canforee*, s. f. pl., tribu de plante d'in famili'a laureloru, cari au de tipu genulu *canforu*.

CANFORICU, -a, adj., (ital. *canforico*, franc. *camphorique*); care contine *canfora*: *acidu canforicu*.

* **CANFORIDE**, adj., (franc. *camphoride*); care si aduce cu *canfor'a*; de aci ca subst. f., *canforidea*, substantia vegetale ce se apropria de *canfora* prin proprietatile selle.

CANFOROIDE, adj., vedi *canforide*.

* **CANFOROSMU**, adj., (franc. *camphorosme*; d'in *canfora* si *bouj*—*odore*); cu odore de *canfora*; de aci ca subst. masc. *canforosmu*, pl. -i, genu de plante d'in famili'a chenopodaceoloru.

CANFOROSU, -a, adj., plenu de *canfora*, care contine *canfora*, de natura *canforei*: *substantie canforose*.

CANFORU, s. m., (franc. *camphrier*); arbore care produce *canfora*.

CANGE, *cangela*, *cangelu* sau *canghelu*; vedi *canca*, *cancelu*.

CANGRENA, *cangrenare*, etc., vedi *cancrena*, *cancrenare*.

CANIA, s. f., *canina natura*; *canina nequitia*; *malitiositas*; *pervicatia*, *obstinatio*; *obscenitas*, *impudenter*, *pervicaciter*, *obscene dictum vel factum*; natura sau fire de cane, applicatu mai vertosu in insemnarile metaforice, in cari cuventulu *cane* se dice despre omu: 1. natura a omului, coprendendu caracterie de alle naturei canelui, cumu: *a*) reutatia; *b*) incapetinare, inflessibilitate; *c*) impudentia, nerosinare; *d*) abjectione, misellia; 2. fapta sau disa nerosinata, misellesca, barbara, dura, etc., (compara ital. *canita*).

* **CANIBALE** si *cannibale*, adj., (ital. *canibale* si *cannibale*, franc. *cannibale*); 1. numire data unui poporu sabbaticu d'in Americ'a, de care se credea co manca pre prinsu fripti; de aci: 2. *anthropophagu*; 3. *crudu*, *barbaru*, *neome-*

nosu; — de unde apoi si : *canibalismu* sau *cannibalismu*, s. m., fapta de *canibale* : a) anthropophagia, b) fapta sau portare barbara, cruda si neomenosa.

* **CANIBALISMU**, s. m., vedi *canibale*.

* **CANICIDIU**, s. m., (*canicidium*, ital. *canicido*); uccidere de *cani*, (vedi *canine* si 2. *cedere*).

* **CANICIDU**, s. m., pl.-i, (*canicida*); care uccide *cani*, (vedi *canine* si 2. *cedere*).

* **CANICULA**, s. f., *canicula*; proprie deminutivu d'in *canine* = *canis*; luatu in speciale cu insemnarile : 1. de *siriu*, stell'a cea mai mare d'in constellatiunea numita *canele mare*, (vedi *canine*); si de aci, applicatu si la constellatiunea intrega, si mai allessu la tempulu de mare caldura ce se produce, candu apare acea constellatiune : *caldurele caniculei*; *ardentea canicula*; *ne aflamu in canicula*, si de acea-a nu e de mirare, *déco caldur'a este asiá de suffocante*; 2. de cellu mai reu cubu la joculu de *cubi* sau *sari*; 3. de *canine marinu*, genu de pesce, (vedi *canine*).

* **CANICULARE**, adj., *canicularis*; relativu la *canicula* : *dillele caniculari*, *sorele caniculare* = *sorele ardente* d'in tempulu, candu *canicul'a* resare inainte de resaritulu *sorelui*.

* **CANIFERU**, -a, adj., *canifer*, 1. (*canis* = *canis* = *canistru* si *ferre* = *ferere*), care duce unu *canistru*, cu intellessu mai generale de cátu precedentele *caneforu*; 2. (d'in *canine* si *ferere*), care produce *cani*.

* **CANIFORMU**, -a, adj., *caniformis*, (*forma* si *canine*); cu forma de *canine* : *caniformulu anube*.

* **CANINU**, adj., *caninus*; de *canine*, *ca de canine* : 1. proprie : *pelle canina*, *denti canini*; 2. metaforice : *prandiu caninu* = *prandiu fora vinu* si in genere, *prandiu forte reu*; *littera canina* = *litter'a r*; *cuvente canine*, *cuvente obscene* si *nerosinate*; *nunta canina* = *nunta illegitima*; *filosofi canini* = *filosofi cynici*, care nu respecta bon'a *cuvenientia*; *impudentia canina*, etc.; — *dente caninu*, la omu, *dente intre dentii incisivi* si *cei molari*, care este *conicu* si

ascutitu ca *dentii addeveratu canini*; de aci : *fossa canina* = *cavitate de asupr'a dentelui caninu*; *musclu caninu* = *musclu ce d'in foss'a canina se estende peno la inchiaiatu'r'a budioloru*; — *fome canina* = *fome canesca*, *déro* si ca *bulimia*, *fome* ce nu se pote stemperá, *specia de morbu*.

CANIOSU, -a, si *canosu* (pre a locure *caninosu*), adj., multa ex natura *canina* habens, obscenus, perversus, impudens, nequam, malitiosus, barbarus, etc.; care are multa *cania*, forte multe d'in alle *canelui*, in insemnarile, in cari *canine* se applega la omu : *nerosinatu*, *misellu*, *rautatosu*, *obstinatu*, *inflessibile*, *crudu*, *barbaru*, *spurcatu*, etc. : *canosu omu ca estu-a n'am mai vedutu*; *paganulu este canosu*, *unu canosu de paganu*, *unu canosu de copillu*, *una canosa de muiere* sau *una canosa muiere*, etc.

CANIPA (si *cânepa*; *cânapa*), s. f., *cannabis* si *cannabum* (ital. *cânapa*, *canape* si *canapo*, isp. *canamo*; port. *canemo* si *canhamô*; proveuc. *canebe*, *canbre*, *canep*, *canbe* si *canbe*; franc. *chanvre*; alb. *canepu* si *canepu*; vechiu grec. *κάνναβις* si *κάνναβος*, nou grec. *κάνναβις*; de aci si : vechiu germ. *hanaf* si *hanef*, nou germ. *han*; vechiu slav. *konoplja*, nou slav. si serb. *konoplja* si *konoplje*, = *cânipa*, *éro konop* si *kanap* = *fune de canipa*; pol. *konop* si *konopie*, cech. *konopě*; — nu se intellege *déro*, cumu *D-lu Miklosich*, dupo ce *senguru reconosce*, co tote aceste *cuvente*, in tote *limbele*, sunt de origine latina, sustine apoi co *romanesce canipa* ar fi *venitu* d'in vechiu slav. *konoplja*; *déro form'a romanesca* este cu multu mai pura si mai originaria de cátu cea slavica : si-va cumuva *p* in locu de *b*, *cuventulu* pre care crede *invetiatulu slavistu* co ar poté fundá *assertiunea* sea? *déro acésta scambaré* a lui *b* in *p* se afla si in alte *sorori* alle *limbei* nostre, de *esemplu* in ital. *canapa* si *provenc. canep*; ba *inco scambari* si mai *estraordinari*, cumu, de *esemplu*, isp. *canamo*; care presenta *m* in locu de *b*; de *altramente* nu potemu scí *déco b* sau *p* e mai *originariu*, de *ore* ce si in *limb'a latina* aflamu *form'a ca-*

nipa cu intellesu de *canistru*, si *canistru*, *canna* sau *cana*, *canale*, *canipa* = *cannabis*, etc., paru essite d'in acea-asi radecina; pentru scrierea unora d'in aceste cuvinte cu unu *n*, éro a altora cu doi *n*, vedi si *canna*; aci vomu observá numai, co form'a cu *b* inco pare a fi statu canduva in limb'a nostra, cumu arréta derivatulu *canablu* = *cannabius*); genu de plante d'in famili'a urticaceelor, *diecia pentandria* lui *Linneu*, originaria d'in Persi'a, d'in cari speci'a cea mai importante este *canip'a sativa* = *cannabis sativa* lui *Linneu*, sau *canip'a commune*, plantá cu radecina ramificata si cu unu fuste inaltu de patru peno-la optu petiore, d'in a cui scortia, prin maceratione, se trage una stupa assemine au cea de inu, d'in care se facu funi, pandia, etc.; frundiele *canipei* sunt narcotice; d'in *sementi'a de canipa* pisata se facu cataplasmate resolventi, si se trage si unu oliu bonu de arsu; aceea-asi sementia e unu bonu cibiu pentru multe passeri.

CANIPARIA, s. f., (*cannabaria*, ital. *canapaja*), *cannabetum*; 1. artea *canipariului*, 2. *canipa* multa strinsa la unu locu; 3. locu unde se macera sau se lucra *canipa*; 4. obiecte multe lucrate d'in *canipa*.

CANIPARIU si *canepariu*, *canapariu*, s. m., (*cannabarius*, ital. *canapajo*), *linaria*; 1. care cultiva, college sau lucra *canipa*; care fabrica si vende obiecte lucrate d'in *canipa*; 2. passere, cui place sementi'a de *canipa*, (vedi si *canabiu*).

CANIPETU (si *canepetu*, *canapetu*; reu: *canipisce*), s. m., *cannabetum*; locu semenatu cu *canipa*.

CANIPINU, -a, si *canepinu*, *canapinu*, adj., *cannabinus* (ital. *canapino*); de *canipa*: *canésic canipine*, *funi canipine*.

CANIPIU, -a, (si *canepiu*, *canapiu*), adj., (ca si *canabiu* d'in una forma *cannabius*); de *canipa*, relativu la *canipa*, cu intellesu mai generale de cátu *canepinu*, insemnandu nu numai de *canipa*, ci si: *ca canip'a*, *analogu cu canip'a*, mai vertosu: *de colorea unci pandia de*

canipa carc nu e bene inalbita, sau: *de colorea sementiei de canipa*.

1. CANIRE, -escu, (pre a locurea: *cainire*), *nequam*, *impudens fieri*; *impudenter agere*; de regula *reflexivu*, *a se caní*, a se face *cane*, a fi *canosu*, in insemnarile reelle, in cari cuventulu *cane* se applica la omu, si prin urmare: a fi, a lucrá, a se portá, a se arretá crudu, barbaru, neomenosu, reutatosu, perfidu, bassu lingusitoriu, duru, incapetinat, misellu, vile, blastematu, etc.; — in se ca transitivu: *a caní pre cineva* = a l'insultá grave, *numindu-lu cane*; sau a lu corrumpe, *facundu-lu cane saucanosu*.

2. CANIRE, -escu, v., *cano colere inficere*; *tingere*, *inficere*; (*capillos*) *dennigrare*; 1. cumu resulta d'in cello spuse in parenthesea de mai diosu, proprie: a face *canu* sau *canutu*, a albí, a colorá albu; déro acesta insemnare s'a perdutu mai de totu in usulu populariu, in care, prin estensione, cuventulu a adjunsi se inseme: 2. a dá unui ce colere differita de cea naturale sau ordinaria: *a caní oua* = d'in *albe* a le face *rosie*, *negre*, *galbine*, etc.; *a si caní faci'a* = a dá cu *albu* sau cu *rosiu* pre *facia*, a dá cu *dressu* pre *facia*; *a si caní genche rosie ca alle unci porumbelle*; *a si caní sprincenele* = a si le face mai *negre* de cátu sunt d'in natura; — vorbindu in speciale de *perulu capului*: *a si caní perulu* va se dica a dá *perului canutu* sau *albu* una colere mai *inchisa*, *negra* de regula, pentru ca se para *cineva* mai teneru de cátu e; inse multi omeni teneri si *femine* tenere, avendu, de essemplu, *peru negru*, *lu canescu albu*, sau *avendulu castaniu*, *lu canescu negru*, etc., (asiá déro cuventulu *canire* a trecut la insemnarea generale de *a tinge*, *a dá alta colere*, etc.; de la insemnarea mai speciale de *a facc canu* sau *canutu*, a colorá *albu*, etc. ce are conformu etymologiei selle, fiendu acelluasi cu latin. *canēre* = a fi *canu* sau *canutu*, *canescere* = a *canuti*; vedi si *candere*, *candore*, *canu*, *canutu*, *canetia* sau *canitia*, etc.; — e forte probabile apoi, co *bacanulu*, cu care se *bacanescu* ouale si *feminele* pre *facia*, a essitu d'in aceea-asi radecina, transformatu fiendu d'in

becanu = *bicamu* = *bis-canus*, cu insemnarea de *ceva ce canesce bene si tare*; (vedi *bi* sau *bis*). M.

CANISCU, s. m., *ingens panis nuptialis*; la Macedoromani, cu insemnarea de *mare turta* sau *collacu de nunta* (? d'in acea-asi radecina cu grec. *κavισκιον* = *canistellu*, d'in caus'a formeii; ? sau d'in acea-asi radecina cu *canu* sau *canutu*, *canire*, etc., d'in caus'a *canetiei* sau *albetiei*, ca grec. *άλφιτον* = *farina* d'in *άλφός* = *albu*, sau ca latin. *canica* sau *canicæ* = *teritie*, essitu d'in acea-asi radecina cu *canus* = *canu* sau *canutu*). M.

* CANISTELLU, si *canestellu*, s. m., *canistellus*; deminutiv d'in *canistru*.

* CANISTRU si *canestru*, s. m., *canister* si *canistrum* (*κavιστρον*, ital. *canestro*); corbe sau cosiuletii d'in smicelle de nuelle sau de papura, pucinu aduncu si cu torta, de regula impletita totu d'in smicelle, care se intende de la una margine la cea-alta, (vedi si *canna*).

CANITIA sau *canetia*, s. f., calitate unui ce *canu* sau *canutu*, *canities*; colore in doi peri albi si negri, neci alba neci negra, appecatuu in speciale la perii capului, candu se dice si *canutetia*, pre candu *canetia*, (vedi 2. *canire*), se pote luá si cu intellessulu mai generale de *colore straina obiectului coloratu*, *colore artificiale*, *tinctura*, si chiaru ca concretu : *licidu de coloratu*, (vedi si *canitura*).

CANITORIU, -toria, adj. s., *tinctor*, *tinctorius*; care *canesce*, (vedi 2. *canire*); *canitoriu de peru*, *de oua*, etc.; *substantie canitorie*. M.

CANITU, -a, adj. s., *tinctus-a*, *tinctus-a*; 1. part. d'in 2. *canire* : *oua canite*, *budie canite*, *peri caniti*; 2. supinu cu intellessu activu sau passivu : *becanu de canitu oua rosie*; *peru greu de canitu*; de aci : 3. subst. masc. *canitulu perului mi manca*, *pre fiacare di*, mai multe ore. M.

CANITURA, s. f., *coloratio*, *tinctura*; *tinctilis liquor*; 1. actione de a *cani*, (vedi 2. *canire*); déro mai vertosu; 2. processu sau arte de a *cani*; 3. resultatulu

canirei, colore capetata prin *canire*; 4. materia sau licidu de *canitu*. M.

CANNA, s. f., *canna* (*κάννα*, ital. *canna*, franc. *canne*);—d'in acea-asi radecina cu *canna* au essitu trei alte cuvente principali, adeco : *canale* = *canalis*, *canistru* = *canister*, *canipa* = *canna-bis*, cari au datu fiacare familie de cuvente mai multu sau mai pucinu numeroase; ortografi'a acestoru cuvente variedia asiá, co *canales* derivatele selle se scriu in tote limbele romanice cu unu *n*, asiá si *canistru*, de si atátu unulu, cátu si altulu d'in aceste done cuvente deriva directu d'in *canna*; pre candu *canipa*, de si pare derivatu directu totu d'in *canna*, se scrie numai in latin'a, ca si in grec'a, cu doi *n* : *cannabis* = *κάνναβις*, éro in celle alte limbe romanice cu unu *n*; in limb'a greca se afla si form'a cu unu *v* : *κάνη* = *κάννα*, cumu se afla si in alte limbe congenerere, de esemplu in celtic'a : *cana* sau *can* = *canna*; éro in sanscrit'a : *cana* = grec. *κavός* = *desertu*, *suptire*, etc.; asiá in cátu, d'in acesta comparare, resulta, co intellessulu originariu allu cuventului ar fi *ceva suptire* si *seccu*, cumu e ia addeveru plant'a in cestione, cumu e si insasi *canip'a* si *canalele* : asiá déro s'ar cuveni sau se se iea *canna* ca forma fundamentale si se se scria apoi tote cuventele de acésta familia cu doi *n*, sau se se scria cu unu singuru *n* si *cana*, casi derivatele : *canella*, *canellare*, etc.); 1. genu de plante, d'in famili'a graminaceeloru, *triandria digynia* lui *Linneu*, cu fusti derepti, suptirei si muniti d'in intervallu in intervallu cu noduri, d'in cari resaru fote lunge, striate, scute, ce formedia orecumu tece, cumu, de esemplu : a) *arundinea commune* = *arunde donax* lui *Linneu*, cónnoscuta pre a locurea poporului sub nume de *traste* sau de *stufu*; b) *canna palustre*, cu radecine dulcastre, numita pre a locurea *butoiu de balta*; c) *canna de sacharu* = *saccharum officinarum*, d'in allu cui mediu se scote sacharu, originaria d'in Indie; d) *canna indica* sau de *Indi'a* : a) specia de arundine, din care se facu bastone; β) genu de plante d'in famili'a amoma-

ceoloru, cultivate in gradine pentru formoseti'a foieloru loru; 2. metaforice : a) stelu, fuste, culmu, etc., asseminea cu allu unei *canne*, cumu e allu graneloru, allu papurei, etc.; b) tubu la instrumente de cantatu : *cannele organului*, *cann'a fluierului*; de aci, instrumentu de cantatu facutu d'in canna : *cann'a pastoresca*, *cann'a lui Pane*; c) canale de verce materia, care serve a conduce licide sau gaze : *canne barometrice*, *thermometrice*; *canna de plumbu*, *de ferru*, *de vitru*, *de arame*; *cann'a unei arme de foc* = *tiév'a armei*; *canna electrica* = canna de vitru armata ca asiá numita butelia de Leida; *canna hydraulica*, tubu deschisu la unu capetu si inchisu la cellu altu cu una valvula ce se deschide d'in intru afora, asiá co batendu *cann'a* in apa cu capetulu deschisu in diosu, ap'a sengura ascende in *canna* si erumpé afora d'in valvula; *cann'a caminului* = fornulu sau hornulu; *cann'a pipei*, pre care se aspira fumulu tabacului; *cann'a guttului* = canna guttatis, canale de inghititu; d) condeiu de *canna* (vedi si *calamu*); — bastonu de canna, si in genere, bastonu de verice materia; e) mesura, in unele terre, de una lungime camu de doue metre; f) vasu in care se pune untu de lemnu de transportatu; g) mica barca facuta d'in unu singuru lemnu mai grossu scobitu (compa si franc. *canot*), luntre; h) vasu de pamentu, de vitru, de metallu, etc., in care se pune vinu, apa si alte licide : *imple cann'a de apa si na pune pre mésa*; *mai addu una canna de vinu sau de bere*; *cann'a se tine bene cu man'a de torta*.

* CANNACEU, -a, adj. (franc. *cannacé*, d'in una forma *cannaceus*); care sémena cu plant'a *canna*; de aci : *cannacee*, s. f. pl., familia de plante cari au de typu genulu *canna*.

* CANNAMELE, s. f., (ital. *cannamelo*, franc. *cannamelle*, d'in *canna* = *canna* si *mel* = *miere*); de acea-asi insemnare cu *canna desacharu*, (vedi *canna* sub 1.), pentru co anticii numieau *sacharul miere*; — applicatu si la cea ce pre a locurea poporulu numesce *butoiu sau butoiu de balta*, (vedi *canna* sub 1).

CANNATA, s. f., (*cannula*), olla, urceus; in usulu populariu cu acellu-asi intellesu allu cuventului *canna* de sub 2, h); proprie inse *cannata* este, ca si ital. *cannata*, form'a feminina d'in participiulu unui verbu *cannare*, si prin urmare se pote applecá si la alte insemnari conforme etymologiei, adeco la diverse lucruri facute d'in *cannè* sau cu forma de *canna*, cumu, de essemplu, *gardu de canne*, *cotetiu de canne*, *grate de canne*, etc.; — *cannatu* (de usia) = valva, pote fi masculinulu cuventului *cannata*, care in origine a potatu avé insemnarea de *ceva facutu d'in canne*, in speciale : *usia de canne*, apoi *usia* in genere, ca *canale* de intrare si essire, si in fine : *parte* sau *aripa de usia*; — *cannata* s'a potutu transformá in *cannita*, apoi in *canta*, ca si *spiritu* in *spiritu*, apoi in *spirtu*, si prin urmare *canta*, lebes, (vedi *canta* in Glossariu) nu pote se fia venitu d'in ung. *kanta*, ci acestu-a d'in cellu romanescu. M.

CANNATELLA (pron. si *cannatée*), s. f., pl. *cannatelle*; vedi *cannatiulia*.

CANNATIOIU, s. m., prin molliarea lui *n*, in locu de

CANNATIONIU, s. m., in genú olla vel urceus; *cannata mare*.

CANNATIUIA, s. f., prin molliarea lui *l* in locu de

CANNATIULIA, s. f., (*cannula*), olla, urceolus; deminutivu d'in *cannata*.

CANNATU, s. m., pl. -e, (mai pucinu bene cu *ure* : *cannature* sau *cannaturi*); valva januæ; vedi *cannata*. M.

CANNELLA (pronunt. si *cannéa*, reu : *canná*), s. f., pl. *cannelle* (reu : *cannelle*), *cannula*, *fistula*, *castia*, (ital. *cannella*, isp. *cañilla*, port. *canela* si *canilha*, provenc. *canel* si *canella*, franc. *canelle*); deminutivu d'in *canna* : mai raru cu intellessulu de sub 1. allu cuventului *canna*: *gardu de cannelle*; forte desu inse si populariu : 2. cu intellessulu de *canale* sau *tubu* allu acellui-asi cuventu, (vedi *canna* sub 2.), si anume : *micu canale de lemnu* sau *de metallu*, prin care d'in unu vasu sau tubu mai mare cura unu licidu sau gazu : *fienduco d'in aesta fontana vinu se iee multi apa, ar fi bene*

se aiba doue trei si mai multe cannelle in locu de una seugura cannella; ap'a ce se scote pre cannelle de plumbu, nu este bona; putin'a are doue cannelle, si tu ai inchisu numai un'a, lassandu cea alta cannella deschisa, asiá in câtu pre cannell'a deschisa a cursu tota mori'a d'in pufina; cannell'a butei, cannell'a butoniului, etc.; 3. a dou'a scortia d'in unu arborellu numitu cannellu, (compara franc. canneller), care scortia in latin'a se chiama casta sau cinnamomum, éro arborellulu e chiamatu de Linneu laurus cinnamomum; cannell'a se chiama asiá d'in caus'a formei de mica canna cã iea, andu se taia in buccatelle; ea serve ca aroma si e mai conosciuta poporului sub numele de scortisiora; — form'a masculina cannellu se póte aplicá nr'numai la arborellulu ce da cannell'a, ci si cu intellesu mai estensu de câtu cellu ce are canella sub 1. si 2., insemnandu : a) proprie, buccata de canna sau arundine d'intre doue noduri, care serve la differite usuri, cumu, de essemplu, ca mosoru la depanatori, etc.; de acf : b) diverse obiecte si de alta materia, destullu se aiba form'a unui cannellu, cumu : fustellu de canipa, tubu de micu diametru, chiaru tubu mai mare ce se pune la orificiele vaselor sau capetele altoru tuburi, tubu prin care se versa apa, vinu si alte licide si chiaru gazu, titie de canne sau cannate, de urciore, etc.; — in speciale, stria sau canaliculu, ce pentru formosetia se trage pre columne, (compara si ital. cannello). M.

* CANNELLARE, v., striare, fistula mure, casta condire; 1. a muni cu una canella sau cannellu; 2. a practicá una cannella sau cannellu; 3. a aromatisá cu cannella, (compara si franc. canneler).

* CANNELATURA, s. f., actione de a cannellá, si mai vertosu resultatu alu cannellarei; — in speciale, in architectura, striatura = striatura, canaliculu sau canalicule trasse pentru formosetia pre columne, (compara si franc. cannelure).

CANNELLU, s. m., pl.-i, ca arborellu, si-e, in alte insemnari, vedi cannella.

CANNETU, s. m., cannetum; 1. locu

plantatu cu canne in intellessulu cuventului canna de sub 1.; 2. multime de canne in insemnari alle cuventului canna de sub 2.

CANNICIU si cannitiu, -a, adj. s., cannitelus si cannitius (compara si ital. cannielo si cannizza); 1. de canna, facutu d'in canne sau d'in papura; 2. substantivu : a) femininu, cannicia sau cannitia = canna mica, mai vertosu in intellessulu cuventului canna de sub h), 2.; b) masculinu, canniciu sau cannitiu, impletitura sau tessutura de canne sau de papura, ce serve ca asternutu sau coperimentu; — in speciale, asseminea tessutura pre care se crescu vermii de metasse.

CANNITIA, cannitiu; vedi canniciu.

CANNOIU, s. m., vedi cannone si cannoniu.

* CANNONARE, v., (ital. cannonare, franc. canonner); a bate cu cannone bellicu pre inimicu sau loculu ocupatu de densulu; a dá sau trage cu cannone bellicu : a cannoná cetatea, a cannoná multimeu revoltata, a detuná.

* CANNONARIA, s. f., (compara franc. canonnerie); 1. arte de a torná cannoni (bellici); 2. servitiu de cannonariu (tunariu); 3. fabrica de tornatu cannoni; 4. multime de cannoni bellici; — terminulu populariu e tunaria.

* CANNONARIU, -ia, adj. s., (compara : ital. cannoniere si cannoniera, franc. canonnier si canonnière); 1. relativu la cannoni bellici : maestru cannonariu, care fabrica cannoni bellici sau care derege tragerea cu cannoni bellici; 2. subst : a) masc. cannonariu : a) fabricatoriu de cannoni bellici, b) militariu ce serve la cannone bellicu; — terminulu populariu este tunariu; — b) femin. cannonaria : a) apertura in murii fortificati, pre unde se incarca unu cannone; b) apertura in muri, pre unde se бага canna sau tiév'a veri-carei alte arme de focu mai mica de câtu asiá numitululu de ordinariu cannone bellicu; c) nave bellica cu punte si cu pareti pucinu inalti, armata cu câtiva cannoni bellici.

* CANNONATA (reu : cannonada),

s. f., (ital. *canonnata*, franc. *canonnade*); luat de ordinariu cu însemnarea de *tragere sau batere cu cannonele bellicu*, si mai vertosu de *tragere de multi canoni intr'una data* : *se aude una infri-cosiata cannonata*; — cuventulu este proprie part. femin. d'in *cannonare*, si conformu etymologiei selle se pote aplicá si la alte însemnari, cumu, de essemplu, *una systema de canoni* (tuburi) *conductori de apa*, (vedi *cannone*).

CANNONE (reu : *cannonu*, vedi in Glossariu *canonu*) si *cannoniu* (cu n molliatu : *cannoiu*), s. m., (ital. *cannone*, franc. *canon*; despre identitatea formei *oniu* in *cannoniu* cu form'a *one* in *cannone* vedi suffissu *one*); I. proprie, augmentativu d'in *canna* : *canna grossa*; inse in intellessulu de sub 1. allu cuventului *canna* nu se applica cu form'a *cannone* sau *cannoniu* de cátu cu însemnarea de cea-a ce pre a locurea se dice *butoniu* sau *butoiu*, (vedi *canna* sub 1. si *cannamele*); cu multu mai desu se applica *cannone* sau *cannoniu*: II. in însemnarile metaforice alle cuventului *canna* de sub 2., cumu : 1. buccata de *grossa canna* taiata d'între doue noduri, ce serve la diferite usuri, cumu, de essemplu, ca *mosoru* de depanatu; 2. tubu grossu si scurtu de pamentu, de metallu, de lemnu sau de alta materia, care serve la diferite usuri, cumu la cursulu unui licidu, unei vapore, unui gazu, etc., la instrumente de cantatu, la ochiane, etc.; 3. vasu de pamentu, de metallu, de vitru, etc., de acea-asi forma cu *cann'a* de sub 2., *h*), inse mai mare : *am cumperatu unu cannoniu si mai multe canne*; 4. in speciale tubu de arma de focu, si mai vertosu unu grossu tubu de arma de focu, cumu si arm'a insasi, cea-a ce se chiama cu terminu populariu *tunu*; dupo materia, *cannonele e de bronziu, de ferru, de aciariu*, etc.; dupo marimea diametrului, care se esprime prin pondulu *proiectilei* ce incape in *cannone*, éro pondulu *proiectilei* insasi se evalua prin diametrulu ei, sunt : *canoni de optu* in artilleri'a de campu, *canoni de doue-spre-diece, de sesse-spre-diece* si chiaru *de doue dieci si patru* pentru impressu-

rari de cetati, etc.;—frasi : *a incarcá unu cannone, a trage unu cannone, a astupá unu cannone, a dá focu unui cannone, a dereptá unu cannone*, etc.

CANNONIU, s. m., vedi *cannone*.

CANNUTIA, s. f., *cannula*; *urceolus*, *ollula* (compara ital. *cannuccia* si *cannuzza*); deminutivu d'in *canna* : 1. mai raru cu însemnarea cuventului *canna* de sub 1. : *a taiá cannutie, spre a face una grate de prensu pesce*; 2. cu multu mai desu si populariu in intellessulu cuventului *canna* de sub 2. si mai vertosu in cellu de sub *h*) : *a cumperá doue canne si mai multe cannutie; a bee unu cannoniu, doue canne si mai multe cannutie de bere*.

CANONICA, s. f., vedi *canonicu*.

CANONICATU, s. m., (ital. *canonicato*, franc. *canonicat*); gradu sau titlu de *canonicu*.

CANONICE (reu : *canonicesce*), adv., (*canonice*); dupo *canone*, conformu cu *canonele*, (vedi *canonu*) : *dispositione canonice luata; episcopi canonice allessi*.

CANONICIA, s. f., 1. cu acellu-asi intellessu ca si *canonicatu*; 2. cu acella-asi intellessu ca si *canonicitate*.

CANONICITATE, s. f., (ital. *canonicità*, franc. *canonicité*); *calitate de canonicu* : *canonicitatea cartiloru sante, canonicitatea casatorie*.

CANONICU, -a, adj., *canonicus* (*κανονικός*, ital. *canonico*, franc. *canonique*); relativu la *canonu* sau la *canone*, conformu cu *canonulu* sau *canonele* : 1. ca adiectiva : *a*) in genere : *musici canonici*, se dicea la cei antici acei musici, cari calculau matematice armoni'a musicale, in opposetione cu *musicii armonici*, cari avean de norma numai urechi'a; *doctrina canonica a lui Epicuru* sau *canonic'a lui Epicuru*, logic'a acestui filosofu; *operationi medicali canoniche*, conforme cu regulele si prescriptionile scientiei medicale; *ecatione sau formula canonica*, ecatione generale ce serve ca *canonu* sau regula pentru deslegarea multoru problemate particulare; *neci faptele, neci dissele vostre nu prea su canoniche*, conforme cu regulele morali si de bonacuvien-

tia; b) in speciale, fiendu vorb'a de *anone basericesci*: *episcopu canonicu, juramentu canonicu, prescriptioni canonică, doctrina canonica, etc.*; *dereptu canonicu*, scientia a dereptului ecclesiasticu fundatu pre legile positive alle basericee, pre *canonele* santeloru concilii, etc.; *carti canonice*, carti alle nouliu si vechiului testamentu considerate de baserica ca scrisse sub inspirationea divina; 2. ca substantiv: a) masc., *canonicu*, preutu, care, in baseric'a appusana, assiste pre episcopu ca mai de aproape si face parte din consiliulu acestuia, preutu la una baserica cathedrala sau collegiale, asiá numitu pentru co, in origine, toti *canonici* observau unu *canonu* sau regula commune; — in acestu intellesu se dice si *femin. canonicessa* despre una femina, care, intr'unu collegiu de femine monache, se buccura de una prebenda; — b) *femin., canonica*: a) subinteligundu *scientia* sau doctrina, se dice sau cu intellessulu mai susu explicatu la *doctrin'a canonica a lui Epicuru*, sau cu intellessulu de *scientia a santeloru canone alle basericee*; β) subinteligundu *casa*, casa de *canonicu*, (vedi mai susu la 2. a), sau de *canonici*, casa a preutului.

CANONIRE, -escu, v. (reu: *canonisire*); *piacull pœnam injungere*; *pœna afficere*; *cruciare*; *laborarc*; 1. in intellessu basericescu, a dá sau impune cuiva unu *canonu* sau pedepsa pentru espiaie de peccate: a) a supune pre cineva la una pena ammesurata cu peccatele confessate, a lu puni pentru neimplinirea detorieloru cotra baserica: *mai inainte canonicu pre crestini ce nu mergeau, dominic'a si in alte serbatori, la baserica, punendu-i in jugu la port'a basericee, sau se faca metanie la usi'a basericee*; b) in speciale, a dá unui preutu unu *canonu* sau pedepsa pentru calcarea detorieloru selle preutesci: *episcopii canonicu una data pre preuti, punendu-i se sape la gradine, se faca metanie in baseric'a plena de poporu, etc.*; 2. cu intellessulu generale de a puni, a puni aspru pentru erorile si rellele comisse: *déco nu te vei indreptá neci dupo acestu canonu,*

am se te canonescu si mai reu decátu asiá; copillulu mustratu si canonitu de parenti se face omu cu mente; — de aci: 3. cu intellessu reu de a *maltratá crudu*, a *torturá*: *ce me canoniti ca pre unu factoriu de relle? mai bene ommoritime decátu se me canoniti asiá, cumu canonesce catusi'a pre bietulu sorice inainte de a l'ucide si mancá; misellu macellaru, de cându canonesce biet'a vita, fora se ua pota injunghiá si uccide! ce v'a facutu cartea mea, de miati canoniti-ua asiá? — ca reflexivu: de trei dille se canonesce se mora, si nu si pote da suffletulu; de candu me canonescu se apprendu foculu, si nu potu! nu potu dormi, ci stau de me canonescu in patu, invertindu-me candu pre una costa, candu pre ali'a.*

CANONISARE (reu: *canonisire*), v., (*κανονισμ.*, ital. *canonizzare*, franc. *canoniser*); de si d'in acea-asi fontana cu precedentele *canonire*, se iea inse cu intellessu mai estensu, cum: 1. a regulá; 2. a lucrá sau face ceva conformu cu *canonele* sau regulele acellui ce; 3. a stabilí ca *canonu* sau regula, principiu, criteriu, etc.; 4. a aprobá ca bonu, a laudá; 5. in speciale, ca terminu basericescu: a) a numerá in *canonulu* sau registrulu de carti aprobate de baserica; b) a stabilí ca *canonu* sau regula de portare pentru toti credentiosii; c) a admite intre santi.

CANONISTU, s. m., (ital. *canonista*, franc. *canoniste*); omu versatu in scienti'a santeloru *canone*.

CANONU (pronuntyatu pre a locurea: *canunu* si chiaru *canumu*), s. m., pl. -e., *canon*, *piacull pœna*; *gravis labor*; *cruciatu*; (*κανών*, ital. *canone*, franc. *canon*); cuventulu, si prin origine si prin forma, este acellu-asi cu precedentele *cannone* sau *cannoniu*; precumu acestu-asi si *canonu* a insemnatu proprie *fustellu de canna*, déro cuventulu a perdutu acestu intellessu originariu, applecandu-se la ordine de concepte d'in ce in ce mai ideali: I. cu intellessu mai apropiatu de cellu originariu: 1. tubu hydraulicu; 2. vergea de lemn, de feru, etc., care serve a trage linie drepte;

3. veri-ce altu instrumentu ce serve la dereptare si regulare: linia, dereptariu, perpendicularu, etc.; déro cu multu mai desu applicatu: II. cu intellessulu ideale de *norma, regula, modellu*, etc.: 1. ce serve de norma sau de modellu: a) *una statua a lui Polycletu, lucrata dupo tote legile artei, servi de canonu artistiloru greci si romani*; b) *canonu se numi si una seria sau registru de autorii cei mai boni, poeti sau prosaici, demni de studiatiu si de imitatu pentru formarea gustului litterariu; Aristofane bysantinulu si Aristarchu, disciplulu acestui-a, compusera, cotra annulu 200 inainte de Christu, unu canonu de autorii greci cei mai boni, care coprende 63 de numene de poeti, de oratori, de istorici si de filosofi*; c) sub imperatorii romani, *canonu cu insemnarile*: a) registru sau tabellu de veniturele regulate si ordinare alle imperiului; β) totulu impositeloru ordinare in opposetione cu celle neprevedute si estraordinare; γ) summ'a fissata de impositate ce are cineva se dee in totu sau in parte pentru una ramura de industria impusa; de aci: δ) cu intellessulu si mai generale de *ruptore, nartu*, pretiu fissu de vendiare, allocare, etc.: *canonu emphyteoticu*, summa fissa ce se solve pre annu pentru *emphyteose*; 2. norma, regula, lege, etc.: *canone grammaticali, canone logice, canone estetice; criteriulu addeverului este canonulu supremu allu cugetarei*; — in speciale: a) *canonu*, in matematice, formula generale sau constructione generale, ce serve la solutionea multoru alte problemate sau constructioni particulare; b) *canonu astronomicu si canonu chronologicu*, tabla chronologica ce serve ca mediu de a verificá datele: *cellu mai insemnatu d'in canonele astronomice alle celloru antici este canonulu lui Ptolemeu, numitu si canonu regescu*; c) in musica: a) regula sau metodu de a determiná intervalele sau tonurele musicali; β) compositione musicale, in care se repete cu rigore una thema data; γ) *canonu armonicu* sau simplu *canonu*, instrumentu ce serve a determiná intervalele in musica, numitu si *regula ar-*

monica; 3. luatu mai vertosu ca terminu basericescu cu insemnarile: a) lege stabilita de concilie, attingutoria de credentia si de disciplina, regula pentru baserica, adeco nu numai pentru ministrii religiunei, ci si pentru toti credentiosii: *canonele basericee, samtele canone, lucru conformu canone-loru, preutu sau episcopu dupo canone sau contr'a canone-loru, canonele concilieloru ecumenice, canonele concilieloru particulare, escommunicatu prin canonulu cutare*; in speciale: *canonele santiloru Apostoli*, collectione de legi basericesci d'in primele secle alle crestianismului; b) *canonu allu scriptureloru*, seria sau registru de carti ce se credu co au autoritate divina si servu ca norma de credentia: *canonulu basericee crestine, canonulu Ebreiloru*; c) catalogu de santii basericee; d) cu diverse alte insemnari, cumu; a) *canonu liturgicu*, rogationi ce se dicu la liturgia pentru implenirea regulata a misteriului junghiaree; β) cantari, psalmi si altele ce se canta si se legu in certe ceremonie religiose; γ) *canonu pascale*, tabla pre mai multi anni de serbatorile mobili, cari se reguledia dupo tempulu candu cadu pascele; e) *canonu penitentiale sau de penitentia*: a) regula dupo care cei caduti in peccate au se se curetie de aceste-a si apoi se se admitta erosi in communionea basericee; ε) pena impusa de confessoriu unui confessatu pentru espiarea peccateloru; γ) pena impusa unui credentiosu care neglege detoriile cotra baserica; δ) pena impusa unui preutu pentru calcarea detorieloru preutesci, (vedi si *canonire*); de aci: 4. grea pena morale, grea sufferentia, greu blastemu, grea labore, tortura, etc.: *cu cátu te vei arrettá mai rebellu a te umilí si a reconnosce errorile telle, cu atátu mai greu canonu ti se va impune; ce canonu pre bietulu omu, co de septemane nu pote inchide ochii!*

* CANORE, s. f., canor, (vedi *cane-re*); sonu musicale, melodia: *placuta e canorea, ce invetia a cantá copillele; martialeu canore a raucei arame chiama pre toti la lupta.*

* **CANORITATE**, s. f., (ital. *canorità*); calitate de *canoru*.

* **CANORU**, -a, adj., *canorus* (vedi *canere*); sonor, melodios, armonios, eufonic, placut urechiei: *canorele passeri, canor'a lyra, canorele versuri, periode canore; declamatiune prea canora*, insocita de una cantare necuvenita; — *canorulu poetu, canorele muse*, etc.

CANTA, s. f., (vedi *cannata* in Dictionariu si *canta* in Glossariu).

* **CANTABILE**, adj., (ital. *cantabile*); care se pote cantá, care cantatu place urechiei si satisfice sentimentulu: *tonu cantabile, intervale cantabili, versuri cantabili, melodia cantabile*.

* **CANTANTE**, adj., *cantans*; care *canta*: *passeri cantanti, declamatiune cantante*.

CANTARARIU (reu *cantaragiú*), s. m., *ponderator*; cellu ce essercita functiunea de a *cantari*.

1. **CANTARE**, v., *cantare, canere; psallere* (ital. *cantare*, isp. si port. *cantar*, provenc. *cantar* si *chantar*, franc. *chanter*, alb. *cantoig* sau *candoig*, tote d'in latin. *cantare*, care e form'a intensiva d'in *canere* = *canere*); in origine, ca verbu intransitivu, *cantare* va se dica a scote tonuri melodice si mesurate, fia vorb'a de omeni sau de animali, si candu e vorb'a de omeni, fia cu vocea sau cu instrumente; apoi mai tardiu, ca verbu transitiv, cu obiectu ce esprime comprensulu melodiei, a insemnatu si: a face ceva obiectu allu *cantarei*, a anuntiá cantandu, a spune, a dice, etc.: I. v. intrans., a scote tonuri melodice si mesurate: 1. despre omeni: a) cu vocea: *cine are voce formosa si a invetiatu a cantá, se cante, co toti cu placere l'asculta; a cantá bene, reu; a cantá susu sau diosu; a cantá pre d'in afora sau pre note; a cantá cu voce de bassu, de tenore, de supranu*, etc.; a *cantá senguru sau in choru cu altii, a cantá neacompaniatu ncci de unu instrumentu, neci de alta voce*; — in speciale: a fi de professione artistu *cantariu* la teatru, la baserica, etc.: *ce face omulu acestu-a? — canta la baserica; primulu tenore nu canta asta sera; bassulu acestu-a a can-*

tatu, annu ierna, la Parisi; candu cantá Nerone pre scena, nu erá permisu nemenui se essa d'in teatru neci pentru cauza necessaria; — in acestu intellesu se dice cu mai multa appesare: a *cantá d'in gura*, spre destinctione de urmatoriulu: b) a *cantá cu unu instrumentu*, care, dupo intellesu, se construe cu prep. *cu, d'in, in*: a *cantá cu fluerulu, cu vior'a, cu buccinulu, cu lyr'a, cu organulu, cu cimpoiulu*, etc.; a *cantá d'in flueru, d'in viora, d'in cetara; a cantá in flueru, in cavallu, in pianu, in frundia*, etc.; c) a pronuntiá, a declamá sau lege cu unu ammetecu de *cantare* pucinu naturale si placuta: *déco canti, reu canti; éro deco legi, apoi fa bene de nu cantá; acestu oratoriu nu vorbesce, ci canta*; 2. despre animali cu voce forte differita, care in unele e departe de a fi melodica, déro mai vertosu despre passeri, a caroru voce e placuta: *canariulu canta, alaudele (ciocuriele) canta, cocosii canta, brosccele canta, greierulu canta*, etc.; — acestu intellesu estensu allu cuventului nu e de mirare, candu ne cugetámu co verbulu a adjunsu, in limb'a româna, ca si in cea latina, se insemne si: a *manifestá prin voce* (vedi mai diosu), si in speciale, a *predice*, lucru pentru care *vocea certoru animali*, si mai vertosu a *passeriloru se considerá ca unu bonu organu*; in acestu largu intellesu se pote dice: *corbulu canta*; compara latin. *cornix læva canebat* = *sinistr'a cornice cantá*; *cantarea gainelor se considerá, la vechii Romani, ca reu auguriu; strane-potii loru Români peno astadi credu co unu mare reu are se cada pre cas'a omului, candu gain'a canta la usi'a lui*; de aci vine co *cantarca* *gainei* figura in mai multe proverbie co intellesu reu, cumu: *in acesta casa canta gain'a, nu cocosiulu* (dominedia muierea, nu barbatulu); *in acea casa nu e pace, unde gain'a canta si cocosiulu tace* (nu merge bene cas'a in care muierea vre a dominá pre barbatu); *gain'a ce canta scr'a nu oua demancti'a* (cine se lauda si vorbesce multe, nu face nemica); — a *bee vinu de unde canta brosc'a* = a bee apa si inco de cea mai rea, d'in lacu; 3. de lucruri

neinsuffletite, mai vertosu instrumente intradensu facute pentru cantare: *vior'a crepata nu mai canta sau canta reu; fluierulu teu canta mai bene decâtu allu meu; mi place mai bene cumu canta vior'a decâtu cumu canta buccinulu; d'între instrumentele de musica, unele canta, suflandu in elle; altele canta, facundu se vibre alle loru corde; sunt inse instrumente mecanice, cari canta sengure si fora cooperationea omului; 4. vorbindu de mai multi omeni ce canta cu vocea sau de mai multe instrumente de cantatu, verbulu cantare se applica in speciale la acea voce sau acellu instrumentu, care essecuta partea melodiosa a unei compositiune musicale, in opposetiune cu vocile sau instrumentele, cari servu numai a acompaniá melodi'a: *in acesta buccata de musica canta numai bassulu.**

— II. v. trans., a face ceva sau pre cineva obiectu allu cantarei: A. proprie, cu obiecte omogenie sau generali, sau cari insemna: 1. buccati de musica: *a cantá unu cantecu de lume; a cantá unu antifoniu, unu tropariu, unu cheruvicu; a cantá unu hymnu, una symphonia;* 2. cantece de saltatu: *a cantá chor'a, branulu, cadrillulu, batut'a, etc.;* — in acestu intellesu, ca si in cellu immediatu precedent de sub 1. *cantare*, prin ellipse, se construe si cu *de*: *a cantá de lume* (subintellege: *cantecu sau cantece de lume*); asiá si: *a cantá de doru, a cantá de chora, a cantá de mortu, a cantá de jocu, etc.*; inse nu e de confusu acestu intellesu cu cellu ce are prep. *de* in frasi ca: *a cantá de uritu, a cantá de minune, etc.*; — 3. versuri sau prosa ce se canta: *a cantá una oda, unu hymnu, unu cantecu eroticu; a cantá psalmi, angerulu au strigatu, apostolulu, evangeliulu; a cantá benecuentedia, tatalu nostru, etc.* — B. metaforice: 1. a cantá ca poetu, a espune, a narrá in versuri, a laudá, a glorificá, etc.: *a) cu obiecte omogenie sau generali ca cantare, cantecu, hymnu, poema, carme, etc.: nu pote incapé indoientia, co inainte de Omeru au fostu poeti, cumu se pote forte bene intellege d'in acelle carmeni, ce Omeru ne spune, co se cantau in ospetiele regi-*

*loru si altoru omeni insemnati; b) cu obiecte particulare: a cantá faptele barbatiloru straluciti, a cantá armele si capitanulu mare allu poporulu românú, a cantá victoriele cuiva, a cantá selbele si agrii; se cantámu eroii si dieti, se cantámu inse inainte de tote pre cellu a totu potente si eternu; 2. a predice, a spune d'inainte, a predicá, a annuntiá: multi de multu mi cantá, co acesta-a are se mi se intemplé, si eu nu credeam; de candu ti cantu eu acesta-a, situ nu vrei se me asculti! — proverb: a cantá surdiloru = a vorbí in desertu, a nu fi ascultatú; — a si cantá senguru canteculu = a spune senguru ce a patitu sau ce are se patia, ce e si ce sente: *canta-ti, mundra, canteculu;* 3. in intellesu mai generale de a spune, a manifestá, a arretá, a dice: *a) nu numai prin voce, ci si prin scrisu: asiá canta proverbiulu, cumu canta in scriissulu, ce cantá calendarulu despre tempu? d'in boni si straboni se canta acesta-a; b) murmurandu incetu: ce ti cantá amiculu la urechia? — proverb: a cantá cuiva unu canteculu = a i spune ceva care l'adduce se faca ce vre spunitoriulu: *déco s'a meniatu, lassa me pre mene se i cantu unu canteculu la urechia, si pre data se va desmenia;* c) spunendu nemicuri si repetindu-le, peno candu i se urese cuiva de elle: *ce totu mi canti si descanti?* 4. frasi particulare: *a) a cantá unu mortu = a cantá si lege celle de cantatu si de lessu pentru immormentarea mortului; b) a cantá dupo cineva = a lu plange; c) a cantá inaintea cuiva sau cuiva = a se plange sau a laudá: ce mi canti mie de acestea; se cantámu domnului; d) proverb: cumu mi canta, asiá jocu = cumu mi dicu altii, asiá su constrinsu a face.***

2. CANTARE, s. f., *cantatio, cantus; carmen, canticum;* 1. actione de a cantá: *cantarea passeriloru;* 2. resultatu allu actionei de a cantá, ceva ce se canta: *cantari basericesci, cantari de lauda.*

CANTARETIU, -a, adj. s., *cantans, cantor, cantator;* cantatoriu, care canta, care pote si scie cantá, cui place a cantá:

1. adj. : *passere cantaretia; miere cantaretia*; 2. subst., masc. si feminin, omu sau femina care canta de professione, vorbindu in speciale de cellu sau de cea care canta la una baserica : *cantaretii metropoliei nu sunt cei mai boni; in acellu cenobiu de femine vei audi cantandu cantaretie cu placuta voce.* — Intreg'a forma nu e de approbatu.

CANTARIDE, s. f., vedi *cantharide*.

CANTARIRE, -escu, v., *pendere, ponderare; aestimare; valere, magni momenti esse*; 1. trans. a) proprie, a pune si trage ceva in *cantariu*, spre a afia pondulu acellui ce, si de aci in genere, a pondera cu verice genu de instrumentu, a estima pondulu : a *cantari pesce, cepa, sare, mere; a cantari unu copillu, unu omu*; pentru espressionile : a *cantari in greu, a cantari in usioru*, vedi *cantariu*; — b) metaforice, a estima, a judeca : a *cantari unu omu*, (vedi *campanire*); 2. intrans., a trage greu, a fi greu prin pondulu seu, si de aci, prin metafora : a *ave pondu, importantia, valere, etc.* : *sciu bene catu ti cantarescu creierii, vorb'a tea nu cantarescu multu pentru mene*; — in acestu intellesu inse mai desu si mai bene se dice *campanire* sau *campanire*.

CANTARITORIU, -toria, adj. s., *ponderater, ponderosus*; care *cantarescu*; care trage greu, si de aci : *grave, importante, etc.*

CANTARIU, s. m., pl.-e, (reu cu *re* sau *ri* : *cantariure*), *statera; centumpondo, centenarium pondus*; 1. instrumentu de mesuratu pondulu, compusu d'in una perghia de ferru inflexibile, suspensa intr'unulu d'in puntele selle de nescu usiori, cari dividu perghi'a in doue bracie inecali : de braciulu cellu mai scurtu este prensu unu *cancellu* (cangellu) de care se spendura lucrulu de ponderatu sau una lance in care se pune acellu-asi lucru; pre cellu altu braciulu pote cineva porta, cu ajutoriulu unei torta, unu globu de ferru numitu *coiulu cantariului*; acestu globu de pondu conosciutu se porta cu man'a pre braciulu cellu lungu allu perghiei, peno vine de face ecilibriu pondului de esti-

matu : linie, puncte sau numere trasse pre braciulu lungu allu perghiei indica pondulu de estimatu; — de regula *cantariulu* are doue punte de suspensio, unulu catu mai apropiatu de capetulu braciului scurtu allu perghiei serve, candu este vorb'a de estimarea pondurilor mai mari; ero altulu mai departatu de acellu-asi capetu serve la evaluarea pondurilor mai mice; pentru fiacare d'in aceste doue punte de suspensio se afla, pre laturea respectiva a jugului sau perghiei, trasse liniile, puntele sau numerele ce indica pondulu de evaluatu; faci'a *cantariului* ce serve la evaluare de ponduri mari se chiama *greulu cantariului*, ero cea alta *usiorulu cantariului*; de aci espressioni ca : *cantariulu acestu-a nu tine atatu-a de multu in usioru, si de acea-a cauta se lu puni in greu; coci deco in usioru abia redica 12 libre, in greu pote redica 120 de libre* (compara si celle spuse la inceputulu art. *bilancia*); 2. *cantariu* se chiama si centenariulu, care dupo pondurile diverselor terri a fostu si este forte variatu; la noi, ca si in celle mai-multe terre de resaritu, *cantariulu* este approximativu ca de *unu centu de libre* gallice sau 50 de chilogramme : *unu cantariu de miere, doue cantarie de bombacu, patru cantarie de sardine*, (cuventulu are in limbele sorori formele si insemnarile : ital. *cantaro, cantero* si *quintale*, isp. port. provenç. *quintal* cu insemnarea lui *cantariu* de sub 2.; mediu latin. *cantarium* cu acea-asi insemnare, franc. *quintal* cu acea-asi insemnare, inse si *cantar*, candu este vorb'a de acea-asi mesura d'in terrele orientali; alban. *cantar* si *candar* cu insemnarea lui *cantariu* de sub 1.; apoi in limbele straine : nou grec. *κανάρι*, arab. *qin'târ*, turc. *qanthâr*, nou slav. serb. *kantar* cu amendoue insemnarile lui *cantariu*; russ. *kantarâ* si *kontarâ*, bulg. *kantar*, vechiu serb. *kantinarâ* si *kantenarâ*, vechiu germ. *zentner*, nou germ. *zentner*, cu insemnarea lui *cantariu* de sub 2.; d'in compararea totoru acestoru forme resulta, cuventulu *cantariu* se lega prin origine de latin. *centum* = *centu* cu multu mai

bene de câtu de *cantharus* = *cantaru* sau *cantharu*).

CANTARU, s. m., vedi *cantharu*.

CANTATA, s. f., vedi *cantatu*.

CANTATIONE, s. f., *cantatio*; aczione de *a cantá*, cumu si resultatulu allu a-cestei aczione, cantece, ceva cantatu.

CANTATORE, s. f., vedi *cantatoriu*.

CANTATORIU, -*toria*, adj., *cantator*, *cantor*; *cantans*, (*cantatorius*; compara si ital. *cantatore*, *cantatorio*); care *canta*, soie sau pote *cantá*: 1. adj., aptu la cantare, bonu de cantatu: *acesta-a e partea cea mai cantatoria din acesta mica compositiune; passeri cantatorie*; 2. subst.: a) personale, masc. *cantatoriu*, femin. *cantatoria*, omu sau femina, care canta pre scena;—prin metafora, precumu *latratoriu* sunt *canii*, asiá *cantatoriu*, in locu de *cocosii*, este una espression allessa: *cantatoriu annuntia apropiarea diliei*;—b) reale femin., *cantatoria* sau *cantatore*: a) instrumentu de cantatu: *inceta de a mi sparge urechiele cu cea cantatore*; b) aczione de a cantá, si mai vertosu locu sau tempu in care se canta: *cantatorea cocosiloru; trei sunt de regula cantatorile cocosiloru*; de aci forte desu in plur.: *cantatori*=tempu despre diua, candu canta *cocosii*: *pre la cantatori, aproape de cantatori*.

CANTATRICE, s. f., *cantatrix*; femina ce face professione de *a cantá*, si mai vertosu femina ce canta pre scena.

CANTATU, -*a*, *cantatus-a*; *cantus*, *cantatio*; 1. part. pass. d'in *cantare*: *eroii cantati de Virgiliu; lucruri cantate si rescantate de toti*; de aci ca subst. femin. *cantata*: a) cantare camu prea lunga: *cantatele vostre au se supere pre omeni*; b) mica compositiune de musica vocale cu accompagnamente, scrissa pre una mica poema cu sau fora dialogu, cu recitativu si mice strofe; c) poem'a insasi ce se canta in *cantata* musicale; d) compositiune litteraria lyrica de form'a *cantatei*, fora se fia destinata la cantare; 2. supinu d'in *cantare* cu intellessu si activu si passivu: *ti ai aflatu tempu de cantatu assemni cantece; troparie de cantatu dominic'a*; de aci ca

subst. abstractu masc.: *cantatulu cocosilui, pre la cantatulu cocosiloru*.

CANTATURA, s. f., *cantus*, *lamentatio*. 1. aczione de *a cantá*, si mai vertosu aczionea de *cantare* prolungata; 2. vaietare, plangere.

CANTECELLU, *cantece*, etc., vedi *canticellu*, *canticu*.

* CANTERIARE, v., (*cantariare*, de unde particip. *cantarians*); a legá de *canteriu*, a sustinú sau propti cu *canterie*.

* CANTERINU, -*a*, a dj., *canterinus*; de *canteriu*: *ordiu canterinu*.

* CANTERIU, s. m., *canterius* si *cantherius* (*κανθήλιος*?); 1. callu juganitu; callu de trasportu; 2. prin metafora: a) omu betranu si incapace de muiere; b) caprioru sau lemnu pre care sta accoperimentulu unei case; c) characu de viia; d) jugu, in care se pune callulu, ca se lu ferrice sau se i face vre una operatiune veterinaria; e) in fine cu insemnarea ce are ital. *cantiere* si franc. *chantier*: a) locu unde se depunu lemne de focu seu de constructiune, lemnaria; b) mai vertosu locu, unde se construiescu navi.

* CANTHARIA si *cantaria*, s. f., *cantharias*; gemma sau nestimata care presenta imaginea unei *cantharide*.

CANTHARIDE si *cantharide* (mai pucinu bene: *cantarida*), s. f., pl. *cantharidi*, *cantharis* (*κανθαρις*); 1. genu de insecte coleoptere heteromere d'in famili'a trachelidiloru, allu caroru elytru e verde auriu forte luciosu si cari essala una odore forte tare si putorosa; pulbera acestoru insecte serve de base la vesicatori;—in speciale *cantaridea de Spania*, care e forte veninosa, mele vesicatoriu lui *Linneu*; 2. verme: a) de grânu si alte buccate, b) de vitia, c) de arundine.

* CANTHARIDINA si *cantharidina*, s. f., (ital. *cantharidina*, franc. *cantharidine*; vedi *cantharide* sub 1.); substantia organica solida, cristallina, incolora, care se estrage d'in *cantharidi*.

* CANTHARITE, s., *cantharites* (sub-intell. *vinum*=vinu)=*κανθαριτης οίνος*; specia de vinu addussu de preste mare, (vedi *cantharu*).

* **CANTHARU** si *cantaru*, s. m., *cantharus* (κάνθαρος; ital. *cantare*); 1. specie de insectu, scarabusiu; mai desu inse : 2. prin metafora : a) mare si panteocosu vasu de beutu, munitu cu doue anse sau urechie, si, in speciale vorbindu de Bacchu si adoratorii sei, luatu cu intellessulu de *cupa*; b) canale sau tubu de apa, a carui gură, pre care esse ligidulu, are forma de scarabusiu; c) nodu negru sub limb'a boului *Apide*, adoratulu de Egyptiani.

* **CANTHU** si *cantu*, s. m., *canthus* (κάνθος, ital. isp. *canto*, vechiu fran. *cant*; vedi in Glossariu *cantonu* si *cantonieru*); 1. cod'a sau anghiulu ochiului; 2. cercanulu ochiului; 3. cercanulu rotei, fia cellu de lemnu, fia cellu de ferru; 3. anghiu sau cercu de locu : parte, regione, tinutu, etc. (de aci si cuventulu populariu *catumu*, prin caderea lui *n* de longa *ca*, in locu de *cantumu* sau *cantonu*, forma augmentativa d'in *cantu*).

CANTICA si *canteca*, s. f., (=ital. *cantica*); vedi *canticu*.

* **CANTICARE**, v., *canticare*; ca deminutivu d'in *cantare*, insemna : a *cantă desu*, inse usirellu, cu voce bassa si de fiacare data câte pucinu.

CANTICELLU si *cantecellu*, s. m., *canticulum*, deminutivu d'in *canticu*.

CANTICU si *cantecu*, s. m., pl.-e, (pre a locurea si femin. *cantica* sau *canteca*), *canticum*, *cantilena*, *cantio*, *cantus* (ital. si isp. *cantico* si *cantica*, port. *cantigo* si *cantiga*, provenc. *canlié*, franc. *cantique*, alb. *caneca* si *canga*, — in origine cuventulu este adiectivu formatu d'in *cantus* = *cantu* prin suffissulu *icu*, cumu se vede d'in constructioni latine ca : *cantica dellineamenta* = *placere produse prin cantare*; in limbele sorori cuventulu ca substantivu se applica mai vertosu la cantari religiose plene de intusiasmulu ce inspira unu viu si inaltu sentimentu allu divinului; asiá : ital. il *cantico del cantici* = franc. le *cantique des cantiques* = *canticum cantico-rum* = *cantarea cantariloru*, un'a d'in cartile santei scripture a testamentului vechiu, attribuita lui Salomone; asiá si : ital. *cantico di Mosé* = franc. le *can-*

tique de Moïse = *cantarea lui Moise*, compusa si cantata dupo trecerea marei Rosia, etc.; in limb'a nostra, in acestu intellessu, pare co tende a se substituf *cantare* in locu de *canticu*, d'in caus'a insemnarei prea pronuntiată ce *canticu* a inceputu se iea in usulu vulgariu si care correspunde mai vertosu cu a italicului *canzone* si francesului *chanson* = *cantio* = *cantione*; assemine tendentia de margenire a intellessului unui cuventu nu se pote admitte in modu absolutu); totu ce se canta, fia musica simpla, fia poema insocita de cantare : 1. melodía, prin care se espremu viue sentimente alle suffletului, fia de buccuría sau de intristare : *canticu de doriu*, *canticu eroticu*, *canticu de mortu*; *canticu de jocu*, *canticulu miressesu sau de miressa*, *allu nunului sau de nunu*; *celle doue moduri mai communi alle cantecelor nostre nationali sunt chor'a si doin'a*; — prin metafora applicatu si la animalu, mai vertosu la passeri : *voiosulu canticu allu alaudei sau ciocuriei*, *doiosele cantice alle preveghiatorei*, *canticulu cucului*, *allu cynului*; — in speciale : a) melodi'a unei armonía, in opposetione cu accompaniamentele : *formosa symphonia*, *inse canticu nu are*; b) de aci, cantare essecutata de unulu senguru, in opposetione cu celle essecutate de mai multi sau de unu choru; c) cantare cu care se insociea joculu unui actoriu in teatrulu Romaniloru; — 2. compositiune poetica ce se canta, carme, poema lyrica, prin care se espremu sentimentele animei omenesci de la buccuri'a si multiamirea lina a suffletului pëno la entusiasmulu cellu mai essaltatu, si de la intristarea stemperata si moderata pëno la doriulu cellu mai arditoru de anima, si anume : a) in intellessulu cellu mai vulgariu, ca si franc. *chanson*, poema lyrica de forma câtu se pote de simpla, usiora si popularia, asiá in câtu fiacare d'in poporu adunje se ua invetie si se ua cante cu facilitate : *in multele si formosele nostre cantice popularie se espreme tota anim'a Românului*; *in cantecelle selle Românulu a celebratu faptele Domniloru barbati si boni*; *prin cantice a inferratu si vieti'a*

Domnilorū miselli; in cantice ellu si a versatu amarulu animei, precumu totu in cantice a depusu tesauzele de entusiasmu eroicu si de amore pentru totu ce e mare, santu si adorabile; pentru fia care facta insemnata, pentru fiacare omu destinsu Romānulu a scosu unu canticu; de aci in espressionea trecuta in proverbiu: a scote cuiua canticu= a celebrā faptele lui prin una asseminea poema lyrica popularia; inse: a scote cuiua canticu, se dice nu numai in bene, ci si in reu: a scote unei muiere canticu, va se dica, dupo caracteriulu acelei muiere: a celebrā prin canticu gratiele, talentele si virtutile ei, sau: a espune in canticu scandalele si blastematiele ei, asiā in cātu canticu iea insemnarea generale de espunere in versuri, despre care vedi mai diosu; aci se observa numai, eo canticulu pote fi si una addeverata satyra, cumu si eo canticulu Romānulu, ca si canticulu altoru popore, se indiosura a cantā si celle ce nu aru fi de cantatu, cumu: gratiele si placerile faciei Venere terreste, placerile imbuibarei, etc.; mai allessu prin contactulu corruptiōnei fanariotice canteculu Romānulu a cantatu se degenera in trivialitati si obscenitati; si de aci tendenti'a de a inlaturā vorb'a canticu d'in limb'a baserice, dero fora euventu: coci espressionea popularia: canticu de lume, vorbesce contra acestei esclusionē; canticu de lume in addeveru, dupo intellessulu ce se dā euventulu lume (vedi lume), va se dica sau, in oppositiōne cu canticu de baserica sau canticu religiosu, unu canticu cu subiectu strainu de religione; sau, in oppositiōne cu canticu eroicu, morale, etc., unu canticu ce are de subiectu doriulu amorie, allu placeriloru de mēsa, sau veri-ce ne face se ne buccurām si se petrecemu; — b) poema lyrica destinata a se cantā in impregiurari solemni, celebrandu victorie si mai vertosu glori'a si maiestatea addeverulu, a dereptatei, a divinitatei, etc.: canticu de victoria; Ebreii compuneau cantice pentru tote impregiurari insemnate alle vietii loru politice si religiose; atari sunt canticulu lui Moise, canticulu Debo-

rei, etc. (vedi si celle spuse in parenthesea de la inceputulu articulu); — in limb'a baserice canticulu differe de psalmu, pentru eo acestu-a se canta cu psalteriulu, instrumentu de musica, ero canticulu se canta cu vocea; — cantice gradualu=cei cinci-spre-dieci psalmi ce vinu dupo psalmulu 119, asiā numiti pentru eo de Ebrei se cantau, candu ascendeau gradele templulu, ero pentru crestini acei-asi psalmi figuredia gradele de perfectione crestinesca; — 3. metaforice: a) veri-ce modu de espressionea a gloriei si maiestatei divine: cerulu cu astrele, pamentulu, marea si tota creatiōnea inaltia unu canticu de gloria creatoriulu seu; tote actionile si tote cugetationile acestui mare si nobile suffletu fura unu canticu allu addeverulu si benelui eternu; b) manifestare, espunere a celloru ce a patitu sau are se patia cineva, a sentimenteloru, eugeteloru si fapteloru cuiua: canta-ti, munda, canticulu, (vedi si 1. cantare); c) euvente magice; ce su aste canteece si descanteece; de aci: d) euvente indupleatorie, cu potere magica orecumu: de si se arrēta asiā de neinduplecatu si neimblanditu, lassati se i cantu cu unu canticu, si veti vedē eo se face blandu ca mnellulu si despusu a ne dā totu ce vomu cere de la densulu.

CANTICUTIA, s. f., si

CANTICUTIU sau *cantecutin*, s. m., *canticulum*; deminutivu d'in *canticu* si *cantica*, si prin urmare de acellu-asi intellessu cu *canticellu*.

CANTILENA, s. f., *cantilena* (compara si ital. *cantilena*); 1. cu intellessu bonu, parte a unei melodii, care se repete la intervale determinate alle unui canticu; mai desu inse: 2. cu intellessu reu: a) canticu prea simplu si monotonu, si prin urmare uritiosu; cantieu de addormitu pruncii; canticu obscenu sau injuriosu; b) vorba batuta si resbatuta, euventu de toti connoscutu; vulgaritate.

* CANTILLARE, v., *cantillare*; deminutivu d'in *cantare*, a cantā cu voce bassa si cāte pucinu, franc. *fredonner*; a cantā reu.

* CANTIONARIU, pl.-ie, carte sau collectione de cantice sau cantari, adeco de poemate lyrice destinate spre a fi cantate.

* CANTIONE, s. f., cantie (ital. *canzone*, franc. *chanson*); 1. actione de a cantá; 2. mai desu inse, ce se canta, canticu in diversele selle acceptioni, (vedi *canere* si *canticu*).

CANTITATE, s. f., *quantitas* (ital. *quantità*; franc. *quantité*, vedi 2. *cantu* = *cātu* = *quantus*); totu ce se pote mesurá sau numerá, mari sau deminuí: *cantitate de omeni*, *cantitate de sare*, *cantitati ecali*; — de si *cantitatea* este un'a d'in *calitabile* lucruriloru, totusi forte adesea *cantitatea* se oppune la *calitate*: *nu cantitatea, ci calitatea alimenteloru merita mai vertosu luarea a mente a nostra*, (vedi si *calitate*); in acestu intellesu, care e si cellu mai populariu, *cantitate* insemna: *multime*, *numeru mare*; déro cuventulu este mai vertosu scientificu cumu 1. terminu matematicu: a) *cantitate continua*, marime, estensione a unui corpu in lungime, latime si grossime: *geometri'a are de obiectu studiulu cantitateri continue*; b) *cantitate discreta*, numeru, multime de mai multe lucruri destincte unulu de altulu: *arithmetic'a are de obiectu studiulu cantitateri discrete*; c) *cantitate algebrica*, numeru sau marime indeterminata; d) *cantitate positiva*, care are sau se presupune co are fnaintea ei semnulu additionei (+), in oppositione cu *cantitate negativa*, care are semnulu sustractionei (—); e) *cantitate imaginaria*, care are una essistentia numai symbolica; f) *cantitate rationale*, care are una *ratione* ce se pote espreme cu numeru intregu sau fractionariu, in oppositione cu *cantitate incommensurabile*, pentru care nu essiste assemine *ratione*; 2. terminu de mechanica: *cantitate de miscare*, productu allu massei corpuriloru multiplicata cu celeritatea loru; 3. terminu filosoficu: *cantitatea conceptelor, a judecielor, dupo care conceptele si judeciile sunt universali, particulari, individuali*; 4. ca terminu de grammatice, *cantitatea* este durat'a de tempu ce se cere pentru pronuntierea unei syl-

labe: *cantitatea unui cuventi, unei sylabe, unei vocale*; dupo *cantitate sylabele sunt brevi sau scurte si lunge*; *syllabele lunge ceru tempu mai multu de câtu celle brevi*; *armoni'a poesiei si chiar u prosei antice se fundedia pre cantitate*; in limb'a nostra, ca si in alte limbe sorori noue, de si *cantitatea* e mai pucinu sentita, nu se pote inse dice co lipsesce cu totulu; déro cercetarile asupr'a acestei parte a limbei nostre sunt inco pucinu inaintate, si cu tote aceste de la *cantitate* spendura forte multu si potea de espressione a limbei.

CANTITATIVU-a, adj., ad *quantitatem* pertinens (ital. *quantitativo*, franc. *quantitatif*); relativu la *cantitate*, (vedi si *calitativu*).

CANTONARIU, *cantonu*; vedi *cantonieru* si *cantonu* in Glossariu cumu si *canthu* in Dictionariu.

CANTORATU, s. m., (compara ital. *cantorato*), *cantoris munus*; functione de *cantoriu*.

CANTORESSA, s. f., vedi *cantoriu*.

CANTORIA (cu accentu pre *ri*: *cantoria*), s. f., (compara ital. *cantoria*) *cantoris munus, locus ubi cantores stant*; 1. cu acellu-asi intellesu ca si *cantoratu*; 2. loculu unde stau *cantorii* in baserica.

CANTORIU, s. m., *cantor* (vedi *canere*); care canta, care scie si face professione de a cantá: 1. in genere: *marele cantoriu allu marelu capitani, cantoriulu Apolline, cygnulu cantoriu allu mortei selle*; — metaforice: *jurisconsultulu fora filosofia nu e de câtu cantoriu de sece formule*; 2. in speciale: a) cellu care, in teatrulu vechiloru Romani, essecutá cantulu, pre candu altulu prin geste representá actionea; b) cellu ce canta in chorurile basericesci.

1. CANTU, s. m., vedi *canthu*.

2. CANTU, adv. si conj., vedi *cātu*.

3. CANTU, s. m., p.-re, *cantus* (ital. isp. port. *canto*, provenc. *cant* si *chant*, franc. *chant*, alb. *canga*); ca supinu si participiu d'in *canere*, *cantu* insemna a-tátu *actulu de cantare* câtu si *ce se canta*, unindu astufellu in sene intellessulu si allu substantivulu *cantare* si allu sub-

stantivului *canticu* : 1. proprie si in genere : a) pentru omu : *cantulu chorului*, *cantulu fetioreloru*, *cantulu copilliloru*; b) pentru alte animalu, mai verosu passeri : *cantulu cocosiului*, *cantulu preveghiatoriei*, *cantulu greierului*; c) pentru lucruri inanimate, mai veros instrumente mecanice de cantatu : *cantulu viorei*; *cantulu bucciumului*, *organului*, etc.; — *cantu armoniosu*, *melodiosu*, *placutu*; *cantu tristu*, *lugubre*, etc.; 2. proprie si in speciale, compositione musicale ce se canta cu vocea sau cu instrumente musicali : a) a face sau compuna *cantulu unei poeme*, *partile unui cantu*; b) mai veros partea melodiosa, *canticulu unei compositione musicale*, de care spendura tota expresionea, in oppositioe cu *armoni'a* a acelei compositione : *nu se cade ca armoni'a se innece cantulu*; de aci, prin una noua metafora : a) un'a d'in celle patru voci ce esecuta una compositione musicale, si a nume vocea supranului, care de regula canta melodi'a : *cantulu nu concordu cu bassulu*; β) cord'a cea mai mica si mai acuta a unei viore sau altui instrumentu cu corde : *se rupsera bassulu si cantulu viorei*; c) *cantu chorale*, care se pote cantu de mai multi in choru; d) *cantu ambrosianu*, cantu basericescu introdusu de Santu Ambrosiu in baseric'a appusana dupo cellu d'in baseric'a resaritana, si care difere de cellu mai tardiu introdusu in baseric'a appusana si numitu *cantu fermu ori planu* d'iu caus'a simplicitatei si stabilitatei noteloru selle, sau *cantu gregorianu* dupo numele ponteficelui care lu restaura; *cantu figuratu*, in care intra tote accidentie musicale, in opposetioe cu *cantulu planu san fermu*, despoiatu de tote acelle accidentie : *Santulu Athanasiu introdusese in baseric'a alexandrina cantulu figuratu, numitu si chromaticu sau coloratu; dero mai in urma, vedendu abusulu ce se facea cu acestu cantu, reintrodusse unu cantu simplu si planu*; f) *cantu militare*, facutu pre cuvente accommodate militariloru; *cantu bellicu*, plenu de miscare si de animatione, asiá in catu se attitie pre militari la lupta;

cantu populariu sau nationale, in care se espreme cugetarea sau sentimentulu ce anima una natione intrega la certe epoce; asiá si *cantu de victoria*, *cantu de jocu*, *cantu de mortu*, etc., (vedi si *canticu*); g) *cantulu cynului* = *canticulu cynului*, ultimu opu allu unui compositoriu, asiá numitu dupo suavitatea ce se crede co ar fi avendu cantulu cynului aproape de morte; — 3. metaforice : a) poema, chiaru deco nu se canta; b) parte a unei poeme mai mare : *cantulu allu sessede d'in Eneidea lui Virgiliu*; e) veri-ce medilocu de manifestare a gloriei divine : *cantulu creatioinei cotra creatoriu*.

* CANU, -a, adj., canus (vedi *candere*, *canire*, *canutu*, etc.); intre albu si negru, in doi peri, nu de totu albu, cenu-siu : *canii lupi*; *canele unde*, albite prin spuma; *can'a barba*, *can'a betranetia*; — metaforice : *can'a bona credentia*, antic'a bona credentia, d'in *canu* nu numai a essitu directu *canire*, ei prin scambarea lui *u* in *r*, *canu* devine *caru*, de unde *caruiu* = *caruniu*; vedi *caruiu* in Glossariu; de alta parte deminutivulu d'in *canus* ar fi *canulus*, care in limb'a nostra ar ave form'a *canuru*, d'in care a essitu femin. *canura*, luat u ca substantiv, precumu in italian'a *canutola* = erba cu peri cani a essitu d'in *canute* = *canutu*; vedi *canura* si in Glossariu). M.

CANURA, s. f., vedi *canura* in Glossariu si *canu* in Dictionariu.

CANUTETIA, s. f., (pre alocurea : *canuntetia* si : *caruntetia*; vedi, pentru transformarea lui *n* in *r*, litter'a *N*), *canitles* si *canitia* (ital. *canutezza*, isp. *canexesa*); stare sau calitate de *canutu* : *se cade a respectu canuteti'a*; — intre sengul. *canutetia* si plur. *canutetie* es-sistu acelle-asi nuantie de intellesu ce s'au arretatu co se afla intre seng. *betranetia* si plur. *betranetie*.

CANUTIA (cu accentu pre *ti* : *canutia*), s. f., (compara ital. *canutiglia*), si prin molliarea lu *l* in locu de

CANUTILIA, s. f., 1. cu acea-asi insemnare ca si *canutetia*; inse in speciale : 2. totulu periloru canuti.

CANUTIRE (pre a locure : *canutire*

si : *caruntire*), -escu, v., *cauescere* (ital. *canutire*, isp. *encaneecer*; provenc. *canuzir*, franc. *chaneir*); a deveni *canutu* : *asiá de teneru, si ai canutitu!*

CANUTU, -a, (pre a locure: *canuntu* si *caruntu*; vedi litter'a *N* pentru scambarea lui *n* in *r*), *canus* si *canntus* (ital. *canuto*, vechiu isp. *canado*, provenc. *canut*, franc. *chenu*, alb. *carrouta*; tote aceste forme au essitu, ca participie, d'in una forma de verbu : *can-ere, can-ui, can-utu*, ca *bat-ere, bat-ui, bat-utu*); intre albu si negru, albu amestecat cu negru, vorbindu in speciale de perii capului : *canutulu betranu*; — metaforice : *canutele crescete alle betraniloru munti*; *canut'a iérna, canutele unde alle marei interitate*; *canutulu tempu* = betranulu tempu.

* CAOSU, s. m., vedi *chaosu*.

* 1. CAPA, s. f., (ital. *cappa*, isp. port. si provenc. *capa*, franc. *cape* si *chape*) cuventu, care de si nu se afla in latin'a classica, se vede inse co e forte vechiu si co a statu in limb'a rustica, formatu d'in *capere*, cumu atesta *Isidore* : *capa, quia totum capiat corpus* = *cap'a se dice asiá, pentru co incape totu corpulu*; in acellu-asi loçu *Isidoru* esplisca *cap'a* si prin ornamentu *capitis* = ornamentu de capu); 1. mantellu ce are inapoi unu caputiu (de pusu in capu sau pentru ornamentu), vestimentu ce se porta astadi de fratii si monachii certoru ordinii alle basericei de appusu, déro alta data se portá si de laici (analogu cu cea-a ce numesce poporulu nostru *capenegu* d'in acea-asi fontana cu *capa*; vedi *chepnegu* in Glossariu); 2. vestimentu lungu peno la calcanie cu caputiu, *maniera* ce porta episcopii, preutii, canonicii, cantorii, etc., in essercitiulu functionei loru; 3. peptariu cu manece ce porta femeiele (vedi si *capitiu*); 4. vestimentu barbatescu cu manece, cu sau fora caputiu, déro care se inchiaia si se stringe bene spre a scuti de frigu.

2. CAPA, s. f., vedi *Cappa*.

* CAPABILE, (mai pucinu bene : *capabilu*), adj., vedi *capabilu* in Gloassariu.

* CAPACE, adj., *capax* (d'in *capere*);

care *incap*, coprende, contine multu, sau care *pote incapé*, coprende, continé : incapetoriu, largu, spatiosu, etc. : 1. in intellesu materiale : *portu securu si capace de navi, terra capace de unu numeru duplu de locuitori, capacea urna a mortei, capacele atrie alle palatiului regale, casa commoda si capace, vasu capace de a continé mai multe cente de litre*; — 2. in intellesu ideale : a) aptu a intellege; a coprende, a concepe cu mentea, cu sufletulu : *d'in animali numai omulu e capace de ratione; ca imagine a lui Domnedicu, sufletulu e capace de addeveru, de bene*; b) aptu a face, a practicá, a essercitá ceva : *omu capace de imperiu, de administratione, de guberniu*; — in speciale, ca terminu juridicu, care e in conditionile cerute de a se bucurá de unu dereptu : *cine nu e Románu, nu e capace de a occupá functione in Romani'a*; — c) cu intellesu reu : *e capace de a te uccide pentru unu micu folosu allu seu; omu capace de veri-ce, de tote*, etc. = omu fora neci unu scrupulu de conscientia, blastematu, spenduratu, fora Domnedieu, etc.

* CAPACITARE, v., *capacom reddere* (ital. *capacitare*); a face *capace*; a face se precepa, se intellega; a convinge; — a se *capacitá*, a se face capace; a intellege, a procepe, a se convinge.

* CAPACITATE, s. f., *capacitas* (ital. *capacità*, franc. *capacité*); calitate de capace : *capacitatea butei e mai mare de cátu a butoniului; volumele apei intre-ce capacitatea canalei; capacitatea putinei acestei-a e de 50 de libre*; — *cine vorbesce, e detoriu a vorbi dupo capacitatea ascultatoriloru; in omu e capacitatea de perfectione morale; déro capacitatea mentei omenesci are margini; omu fora neci una capacitate politica; mare capacitate de a guberná; calitatca de Románu este un'a d'in capacitatile cerute pentru allegutorii de deputati*; — *mesura de capacitate*, care serve a mesurá volumele lucrureloru licide cumu : oliu, vinu, etc., sau lucruriloru uscate, cumu : ordiu, granu, lente, etc.; *capacitate de caloricu*, aptitudine ce are fia-care corpu de a absorbí mai multu sau mai pucinu

caloricu spre a si inaltia temperatur'a; *capacitate de saturatione a unui acidu*, cantitate de oxygeniu ce se cere intr'una base, pentru ca acesta-a se pota forma cu acidulu una sare;—cu intellesu concretu : a) personale, persona, omu de capacitate : *a exclude de la functioni capacitatile, ca se se servesca cu nutritati*; b) reale, vasu de capacitate;—aplecatu la persone, cuventulu *capacitate* differe, in intellesu, de cuventele *abilitate, dexteritate, etc.*; *capacitate* este numai *facultatea, potentia de a intellege ori lucra*, sau *capacitatea este scientia, connoscientia*; pre candu *abilitatea, dexteritatea, etc.*, se traduce prin *artea sau proceperea de a practica si applica connoscientie theoretice.*

* CAPANA, s. f, trabea, vestis pluvialis (*capana*, de care Isidoru dice: hanc rustici capanam vocant, quod unum tantum capiat =rusticii sau terranii numescia asseminea incapere capana, *pentru co incapere* numai unu senguru omu; dupo Isidoru asiá déro cuventulu e rusticu romanu, derivatu d'in *capere*; de aci : ital. *capanna*, port. provenc. *cabana*, isp. *cabaña*, franc. *cabane*; d'in acea-asi fontana si : *cabina, cabinetu*); colliba, si de aci, veri-ce locuentia mica si simpla, facuta d'in scandure, etc.

CAPANGA, s. f., pl.-e, (reu i : *capangi*), harpago, uncus; vinculum; unguis 1. cu acellu-asi intellesu ca si *cance* sau *cange*; 2. latiu sau lantiu : *a pune in capange, a tine in capange*; 3. ghiara, laba cu ghiara, si in genere, mana sau altu ceva, cu care cineva apuca si tine bene : *nu mai scapa sorecele (d'in capangele catusiei, capanga e in locu de capaniga sau capanica, derivatu d'in capere, ca instrumentu de prensu).*

CAPARA sau *caparra*, s. f., (=it. *caparra*, d'in *capere-arra*); vedi *arbuna*.

CAPCAUNE, si

CAPCAUNU, s. m., (*anthropophagus* =ανθρωποφάγος), lamia =λαμία; helius; stupidus, baro; barbarus; 1. monstu fabulosu, omu cu doue capete si doue gure, care pre una gura inghitiea copii intregi sau buccati mari de carne de omu

cu osse cu totu, si pre cea alta gura scotea ossele : de *cand u cu capcaunii*; de aci : 2. anthropofagu, mancatoriu de carne omenesca, canibale; 3. omu ce manca forte multu, unu vorace si nesaturatu : *capcaunulu meu de argatu e in stare se mance unu bou intregu; am patru capcauni de ospeti, pre cari nu sciu cu ce se i saturu; manca mai pucinu, me capcaune*;—metaforice : *acellu ministru fu capcaunulu thesaurului; cu ce poti saturá capcaunulu ce se chiama curiositate publica?*—4. barbaru, lipsitu de veri-ce cultura umana a mentiei si a animei, crudu sau cruntu, stupidu, etc. (pre a locurea cuventulu se aude cu t in locu de p : *calcaumu*; form'a cu p e cea genuina : compara *καπ-τεν*=devorare). M.

CAPCIUNA, s. f., vedi *capsiuna*.

* CAPEDE, s. f., capis-capide, si

CAPEDINE, s. f., *capedo-capedine*; (d'in *capere*); vasu cu ansa sau torta, ce serviea la sacrificie, in care se punea foculu sacratu Vestei;—cupa de beutu.

* CAPEDULA, s. f., *capidula*, deminutivu d'in *capede*, si

CAPEDUNCULA, s. f., *capeduncula*, deminutivu din *capedine*.

* 1. CAPELLA, s. f., *capella*; deminutivu d'in *capra, caprisiora*.

2. CAPELLA, s. f., 1. *œdícula, sacellum*; basericutia, baserica mica pre longa alt'a mai mare, sau si independente, construita mai vertosu in curtea unui principe sau si a unui particulariu cu stare, *parecclesia* sau paraclisu (it. *cappella*, franc. *chappelle*); 2. *petasus*, pellaría elegante de omu sau de femina; in acestu intellesu inse ar fi de preferitu form'a masculina : *capellu* =it. *cappello*, franc. *chapeau*;—*capella* nu e de câtu unu deminutivu d'in *capa*, si insemnarea cuventului de sub 2. resare usioru d'in acesta etymologia, cu atátu mai multu co *capa* nu se refere numai la *capere*, cumu dice Isidoru, ci si mai vertosu la *capu* d'in caus'a *caputiului* sau glugei, cu care e munita *cap'a*; mai cu greu pare co s'ar poté legá de acea-asi etymologia insemnarea de sub 1. a cuventului; déro *capa*, cumu

si demin. *capella* s'a applicatu in speciale la *mantellulu* lui Santu Martinu, ce regii Franciei pastrau ca palladiu allu coronei intr'unu oratoriu allu palatiului lor; de aci, prin metafora, se numi *capella* si oratoriulu sau basericuti'a insasi, si, prin estensione, veri-ce asseminea basericuti'a. M.

CAPELLANATU, s. m., (=ital. *capellanato*), si

CAPELLANIA (cu tonu pre *i* : *capellanta*), s. f., (=ital. *capellania*); ministeriu sau officiu de *capellanu*; venitu d'in asseminea officiu : *erau si sunt inco, pre a locurea, si capellantie laice, de alle caroru venitori se buccura laici si chiaru femine.*

CAPELLANU, s. m., (*capellanus*, ital. *cappellano*, fr. *chapelain*); 1. preutu care officiedia la una capella si se buccura de venitul ei; 2. preutu adjutoriu allu preutului unei parochia; 3. preutu care officiedia intr'una baserica a parochiei dependente de alta baserica : *capellanulu dommului, capellanulu regimentului, capellanulu curtei domnesci*, etc.

* CAPELLARESSA, s. f., muiere a *capellariului* sau muiere care face sau vende *capelle*, (vedi *capella* sub 2).

* CAPELLARIU, -ia, adj. s., (ital. *cappelaro, cappellera, cappelajo*), adpetasum pertinens; petasorum fabricator; petasi capsas; 1. adj., relativu la *capella* cu insemnarea de sub 2.; mai desu inse : 2. substantivu : a) personale masc., *capellariu*, care face si vinde *capelle*; b) reale femin., *capellaria*, cuteia de *capella*.

* CAPELLIANU, -a, adj., *capellianus*, (vedi 1. *capella*); relativu la *capella* sau *capra* : *capellian'a ruta*, rut'a placuta caprei sau capellei.

* 1. CAPELLU, s. m., pl. -i, *capellus*; deminutivu d'in *capru*.

* 2. CAPELLU, s. m., pl. -e; vedi 2. *capella* sub 2. : *capellu de paia, de metasse*, etc.

CAPELLUCIA si

CAPELLUTIA, s. f., (=ital. *cappelluccia*); deminutivu d'in 2. *capella*.

* CAPELLUTIU si *capelluciu*, s. m., pl. -e, (=ital. *cappelluccio*); petasunculus; deminutivu d'in 2. *capellu*.

CAPERA, *caperu*, etc., s. f., vedi *capara, caparu*.

CAPERARE, v., *caperare*; aestuare, bullire, fervere; micare, scintillare (compara si *καπ-ρειν* = devorare, ardere; etc., *καπ-ροός*, = devorante, ardente, aprensiv, infocativ, etc.; compara si compusul *s-caperare*, sengurulu usitatu pre a locurea si in locu de simplulu *caperare*); a fi plenu de focu, a ferbe, a arde, a scanteia : *vinulu capera; ochii sei capera de mania, capera sangele in mene*; — a fi forte agitat, a tremura, a se bate : *mi capera anima de multa placere sau de mare spaima*; — a face unde, a undula, si de aci, a se increti, a se stringe, etc.: *fruntea lui capera de supperare*; — in acestu intellesu si ca transitivu : a *capera fruntea, sprincene caperate, a capera velele navei*.

CAPERATIONE, s. f., (*caperatio*), aestuatio, bullitio; scintillatio, etc., actione de a *capera*.

CAPERATURA, s. f., actione si mai vertosu resultat allu actionei de a *capera*.

†† CAPERE, *capui, caputu* si *captu*, v., *capere*; form'a verbale a unei-a d'in celle mai fecunde radecine romanice cu intellessulu : a *appuca, a prende, a coprende, a contina, a imbracia, a capita*, si de aci, a *precepe, a intellege*, etc.; lat. *capere* este, cumu se vede, de conjugationea III; in limb'a noastra compusulu *in-capere* este de conjugationea II, deo alte compuse sunt, ca si celle latine, de conjug. III : *in-capere* = *incipere, precepere* = *percepere* = *percipere*; limb'a italiana presenta acellu-asi verbu sub trei forme : *capere, capere* si *capire*; isp. *caber*, franc. *cevoir* numai in compuse : *per-cevoir* = *percepere*; — una forma de conj. I. *cap-are* inco se afla in limb'a noastra, ca si ital. *capere, deo* totu numai in compuse : *s-capere*, ca si *s-capitare* d'in simplulu *capitare*.

CAPESTRELLU, s. m., *capistellum*, (ital. *capestrello*); deminutivu d'in *capestru*.

CAPESTRU, s. m., pl. -e, *capistrum*, (d'in *capere*; ital. *capestro*, isp. *cabestro*, port. *cabresto*, franc. *chevêtre*, alb. *ca-*

pietra, russ. kapestra); ochiu de fune sau de curella ce se pune in capulu sau botulu animaliloru, mai vertosu cailoru, asiniloru, etc., spre a le trage si duce incotrau yrcineva; *capestrulu* serve teraniloru si de frenu;—ce se pune in botulu unui animale spre a lu impedeacă de a face reu;—*penna de capestru* = *habena, lorum*, un'a d'in curellele sau curmeiele capestrului;— proverb. : *a duce pre 'cineva de capestru* = a lu duce de nasu, a lu dominá cu totulu.

CAPETANIU, *capetare, capetellu, capetina, capetinosu, capetu, capetuire*, etc.; vedi *capitanu, capitare, capitellu, capitina, capitosu, capitu, capituire*.

1. CAPIARE, -*ediu*, v., vertigine corripri vel laborare; a deveni *capiu* : *nu sciu de ce mi capiedia ouile; ai capiatu, se vede, de nu mai scii ce vorbesci*.

2. CAPIARE, s. f., vertigo; actionea de a *capia*; morbulu unui animale sau omu *capiu*.

CAPIATURA, s. f., vertigo; morbulu *capiatului* sau *capului* : *sufferi, se vede, de capiatura*.

* CAPIDULU, s. m., *capidulum*; corementu de *capu*, si in speciale *caputiu* sau gluga de *capa*.

* CAPILLACEU, -a, adj., *capillaceus*; de *capillu*, suptire ca unu *capillu* : *plante capillacee; cingutore capillacea*, tessuta sau impletita d'in *capilli*.

* CAPILLAGINE, s. f., *capillago*; *capilli* in totulu loru : *dupo abundantá a creierului si capillaginea abunda*.

* CAPILLAMENTU, s. m., *capillamentum*; *capilli* in totulu loru, multime de *capilli*; mai vertosu *perufalsu, peruca*;—prin metafora : *perulu barbei; perulu de la suptusnara; perulu de la partile genitáli; parti perose sau flocoase la animalí; mustaciele radecineloru, planteloru, etc.*

* 1. CAPILLARE, v., *capillare*, a avé sau a dá *capilli*.

* 2. CAPILLARE, adj., *capillaris* (ital. *capillare*, franc. *capillaire*); relativu la *capillu*, asemine unui *capillu* : 1. in genere : *unsore capillare; arbore capillare*, de care vestalile si spendurá perulu tunsu candu se consecrá Vestei; 2. in speciale :

a) ca terminu de anatomia : *vene sau canali capillari*, cari in corpulu animalelui aparú asiá de suptiri ca si unu *capillu*; *vase capillari*, numedatu la vase d'in corpulu omului si altoru animale forte suptiri, cari formedia una tessutura continua intre arterie si vene; de aci : *systema capillare*, totulu vaseloru mentionate; b) ca terminu de fusica : *actione capillare*, cauza sau fortia care produce *fenomenele capillari*, cari stau in elevationea sau depressionea ligidului ce se introduce in tuburi destupate, forte strimte, cofundate intr'unu ligidu, asiá co contr'a legiloru ordinarie alle hydrostaticeí, ligidulu introdussu in tuburi nu sta la acellu-asi libellu cu ligidulu esternu, ci se redica mai susu sau selassa mai diosu; *tuburile*, cu cari se facu assemimi experimente, se numescu si elle *capillari*, pentru co se appropia de suptiritatea unui *capillu*; c) ca terminu de botanica, *capillare* se applica la parti de plante forte suptiri si allongate : *radecina capillare, frundie capillari, peduncululu capillare*;— de aci, ca subst. femin., *capillarea* = *capillulu Venerei*, specia de planta.

* CAPILLARITATE, s. f., (ital. *capillarità*, franc. *capillarité*): calitate sau natura de *capillare*, mai vertosu in insemnarea cuventului de sub 2. b) : *capillaritatea tuburilor*;— in speciale, caus'a sau poterea complexa si arcana, care produce *fenomenele capillari*, (vedi *capillare* sub 2. b) : prin acésta potere una picatura de ligidu iea una forma pre corpulu de care se lepesce; prin ea se suie succulu in vegetali, cumu si oliulu unei lampa la muculu ei, etc.

* CAPILLATIONE, s. f., *capillatio* (compara si franc. *capillation*); 1. actione de a *capilla*, (vedi 1. *capillare*); déro mai vertosu : 2. cu intellessu concretu : a) *capillagine*, perulu in totulu seu; b) specia de morbu la besic'a udului, care se chiama si *trichismu*; c) crepatura *capillare* a craniului, care se arreta sub form'a unei linia forte suptire si grea de urmaritu.

* CAPILLATU, -a, adj., *capillatus*, (vedi 1. *capillare*; ital. *capellato*, *capil*

lato si capelluto, franc. chevelu); care are *capilli*, mai vertosu care are capilli multi si lungi; — metaforice: *gaine capillate*, motiate.

* **CAPILLATURA**, s. f., *capillatura*, (ital. *capellatura*, franc. *chevelure*); toti *capilli* unui omu; multime de *capilli*, mai vertosu de *capilli* mentinosi, peruca, etc.; modu de a si tiné si despune *capilli*.

* **CAPILLIFOLIATU**, -a, adj., (franc. *capillifolité*; vedi *capillu* si *foliu*); cu foie capillari, vorbindu de plante.

* **CAPILLIFORMU**, -a, adj., (franc. *capilliforme*; vedi *capillu* si *forma*); cu forma de *capillu*, vorbindu de certe parti forte suptiri alle planteloru.

* **CAPILLITIU**, s. m., *capillitium*, (ital. *capillizio*); 1. toti *capilli* unui omu; déro mai vertosu: 2. partea capului coperita cu peru; — 3. prin metafora, cercanulu formatu de radiele de lumina in giurulu unui astru.

* **CAPILLOSU**, -a, adj., *capillosus*; plenu de *capilli*; perosu, flocosu.

* **CAPILLU**, s. m., pl. -i, *capillus* (de minutivu d'in radecin'a cap, d'in care a essitu si *caput*=*capu*, sau compusu d'in *caput* si *pilus*=*peru*; vedi si *capere*; ital. *capello* si *capillo*, franc. *cheveu*); 1. proprie, peru de capu, si a nume perulu capului in totulu seu, sau unu firu de peru allu capului, pre candu *pilus*=*peru* se dice de *perulu* de pre alte parti alle corpului omenescu: *capilli albi*, *negri*, *castanii*; *capilli peptenati*, *unsi*, etc.; 2. prin estensione: a) perulu barbei; b) peru de alte animali; c) firicellu sau fibra de planta; de unde: *capillulu Venerei*, (vedi 2. *capillare*).

* **CAPIONE**, s. f., *capio-capione* (d'in *capere*); terminu juridicu, prin care se esprime: 1. intrare in possessione, luare in possessione; 2. dereptu de possessione, castigatu prin prescriptione; in acestu intellessu se dice mai desu si mai bene *usucapione*.

CAPISTERE, s. f., *macra capisterium*, ital. *capisterio*, *capistejo* si *capistee*, cu intellessulu de *venturatore* sau vasu de venturatu granutie); vasu de lemnu in care se cerne farina si frementa

pane (form'a mai vechia a potutu fi *capisteria*, ca femininu allu formei, d'in care a essitu neutrulu latin. *capisterium*; déro *capisteria* s'a redussu apoi la *capisterie*, *capistere*; vorcumu cuventulu a essitu d'in *capere*, ca si *copaia*=*capalia*, si care e una *capistere* mai mica, (vedi *copalia*).

CAPITAU=*capitâiu*, vedi *capitanu*.

* **CAPITALE** (reu: *capitalu*), adj. s., *capitalis*; *capital*; *caput*; (ital. *capitale*, franc. *capital*); relativu la *capu* sau *capite*, in multe d'in variele insemnari alle acestui cuventu: I. adiectivu: A. in insemnarea cea mai ordinaria a cuventului *capu*: *ornamente capitali*, *ornamente de capu*; *medicamento capitali*, bone de capu; mai desu inse: B. in insemnarile metaforice alle cuventului *capu*: 1. care trage dupo sene perderea *capului*, care se attinge de viétia, adductoriu de morte, de perdiare: *callatorimu pre mare cu pericule capitali*, *morbu capitale*; in speciale, ca terminu juridicu: *crime capitale*, *pena capitale*; *capitale este pentru unu militariu a fugi si lassá postulu incredentiatu lui se l'apere*; de aci si: *peccatu capitale* = *peccatu mortale* = *peccatu de morte*; 2. in genere, de morte, inversionatu, neimpacatu, forte periculosu: *inimicu capitale*, *ura capitale*, *lupta capitale*; *nu e pentru omu peste mai capitale decâtu impulsulu voluptatei corporale*; 3. principale, fundamentale, de cea mai mare insemnatate: *clausa capitale a unui contractu*, *addeveru capitale*, *scientie capitali*, *principiu capitale allu unei doctrine*; *totu este capitale in gur'a unui Domnu*; *interessile capitali alle nationei*; *capitale e, nu a avé bone principie de portare, ci a lucrá dupo densele*; 4. escellente, de cea mai mare perfectione: *acestu tabellu este opulu capitale allu unui geniu capitale*; 5. mare: *littere capitali*=*littere majuscule*, cari se punu la inceputulu unui nume propriu, etc.; *scripturei capitale se substitui scriptur'a unciiale*, (vedi *unciiale*).—II. ca substantivu femin. reale *capitale*, -a, (reu: *capital'a*): 1. cetate *capitale*, antania intr'una terra sau parte de terra, pentru co e scaunulu

guberniului sau administrației: *capitalea Angliei e Londinulu; Romani'a are de capitale Buccurescii; capitalea unui judeciu, unui cercu de administratiune*; 2. linia principale, care taia in doue parti ecali una intaritura bellica; 3. velu cu care cei vechi si accoperieau capulu la sacrificie; 4. summa *capitale*, in oppositiune cu *interesse*, *procente*, etc., ce da acea summa impromutata; in acesta insemnare inse, pentru care espressionea cea mai populara este plur. *capete* d'in *capu*, pare co incepe a prevalé form'a masculina *capitaliu* sau *capitariu*.

* **CAPITALISARE**, v., (ital. *capitalizzare*, franc. *capitaliser*); 1. a stringe si formá *capitaliu*: a *capitalisá* celle mai mice economie; a *economisi capitalisá* procentele; 2. a transformá in *capitaliu* unu venitu orecare: a *capitalisá* canonulu unei *emphyteose*; de mai multe ori a fostu vorba a *capitalisá* tributulu annuale ce Románii solvu Portei.

* **CAPITALISATIONE**, s. f., (franc. *capitalisation*); actione de a *capitalisá*.

* **CAPITALISTU**, s. m., (ital. *capitalista*, franc. *capitaliste*); care are *capitaliu*; care specula cu *capitalie*.

CAPITALIU si **capitariu** (reu: *capitalu*), s. m., pl.-e, *capitarium*, *caput*, *sors*; lana de capite tónsa (compara si ital. *capitale*, franc. *capital*); ca si *capitale*, (vedi suffissu *ale*), proprie adiectivu cu insemnarea de relativu *la capu*, déro luatú numai cu intellesu de substantivu in insemnarile: 1. lana tónsa de pre *capulu* unei oue, peru tónsu de pre *capulu* unei capra; cu acestu intellesu cuventulu e populariu intre Macedoromani; 2. capete, fondu, avere economita si strinsa: a) in genere, veri-ce genu de avere accumulata: bani, proprietati mobili si immobili, instrumente, vite, etc.: a *marí capitaliulu seu prin una stricta economía si intellecta administratiune; capitaliu productivu*, care adduce unu venitu ce prin acumulare devine unu nouu *capitaliu*, in oppositiune cu *capitaliu improductivu* sau *capitaliu mortu*, care nu da neci unu venitu; *capitaliu circulante*, care se re-

noiesce prin vendierea producteloru create prin facendele de industria, in cari capitaliulu a fostu bagatu, in oppositiune cu *capitaliu prensu* sau *inchisu*, bagatu in edificie, locuri, etc., asiá in cátu nu pote cineva dispune de densulu dupo voia; in *societatile de comertiu si industria*, unii d'in *societari punu capitaliu*, *altii labore sau lucru; fora capitaliu mai nu este cu potentia a essercitá neci una maiestria; cellu d'in urma taiatoriu de lemne cauta se aiba ca capitaliu cellu pucinu una bona secure*; b) in speciale, avere accumulata in numerariu, bani, si a nume: a) bani impromutati cuiva cu interesse: *sunt buccurosú a mi scote capitaliulu fora procente*; ß) bani, summa mare de bani: *cu negociulu cellu mai marginitu, cu industri'a cea mai modesta face unu omu capitaliu, déro e economu si se campanesce bene*; 3. metaforice, avere intelectuale si morale: a *si face prin lectura unu bonu capitaliu de idee; economi'a si modesti'a muierci sunt unu bonu capitaliu pentru casa*; — locutiuni: a *face capitaliu de ceva sau de cineva* = a computá, a se redimá, a sperá in a cellu ceva sau cineva; a *luá capitaliu de ceva* = a notá, a tiné comutu pentru occasiune, differitu de a *luá ceva de capitaliu* = a luá in seriosu, a se fundá, a sperá, sau: a luá esceptionea ca norma, joculu permissu una data ca regula generale pentru tote casurile: *am permissu argatului, dominic'a trecuta, se se duca la preambulare, si ellu a luatú acesta-a de capitaliu, in cátu acumu se duce si me lassa senguru in tote dominecele si serbatorile*.

CAPITANA, s. f., vedi *capitanu*.

CAPITANATU, s. m., (ital. *capitano*), vedi *capitanía*.

CAPITANESCU, -a, adj., *pratorius*, *imperatorius*; de *capitanu*, allu *capitanulu*: *armele capitanesci*.

CAPITANESSA, s. f., vedi *capitanu*.

CAPITANIA, s. f., (=ital. *capitanía*) *ducis* vel *præfecti munus*, *ducis* vel *præfecti iurisdiclio*; 1. officiu sau demnitate de *capitanu*; 2. districtu, preste care se intende autoritatea unui capi-

tanu : *capitanu* a *Argesiului*, a adjuge la *capitania*.

CAPITANIARIU si *capetaniariu* (cu *n* moiatu : *capetariu*, si a d'inaintea lui *r* transformatu in *e* : *capetieriu*), s. m. (d'in *capitanu*), pater familias, praesertim rusticus vel plebejus; omu ce si a facutu *capitanu*, insorandu-se si stabilindu-se undeva cu casa si mésa, *capu* de familia, domnu de casa, vorbindu mai vertosu de unu omu d'in poporu care s'a stabilitu undeva cu cas'a si solve *capitatione*.

CAPITANIU si *capetaniu* (pre a locurea cu *n* de totu moiatu : *capetaniu*), s. m., cervical, pulvinus; extermum, caput, principium, finis; fragmentum; 1. saccu implutu cu lana, cu fulgi, cu paie sau cu altu ceva asseminea, pre care si pune cineva *capulu*, candu se culca : a pune *capulu* pre *capitanu* si a adormi; n'appuca se puna bene *capulu* pre *capitanu*, si addorme; me dore guttulu d'in caus'a reului *capitanu*, pre care am dormitu; nu dorme omulu bene fora *capitanu*; de aci, prin estensione, veri-ce pre care pune cineva *capulu*, candu se culca : si puse una carte *capitanu*, si dormi ca pre unu *capitanu* implutu cu fulgi; cellu frantu de fatica dorme bene si pre unu *capitanu* de petra; 2. capetu, extremitate, inceputu ca si finitu : doue *capetanie* alle mosiei melle attingu in una mosia a statului; a innoda *capetaniele* fireloru de urditura; 3. buccata mica taiata, rupta sau franta mai allessu d'in capetulu unui ce lungu : unu *capitanu* de acia, de fune; doue *capetanie* de lemne; in speciale, *capitanu* de lemnu pre care se pune unu vasu : bute, butoniu, etc.: cumu vreti se stea butea pre *capetanie*, candu *capetaniele* in-sesi nu subene assediata? — 4. d'in precedentile trei insemnari resulta si celle de *occupatione*, *stabilitate*, *essitu*, *scopu*, etc.; cari figurédia in numerose locutioni popularia ca : a) a dá cu *capitanulu* de sau in — a se attinge, a adjuge cu capetulu : mosi'a da cu unu *capitanu* de lacu sau in lacu; b) a dá de *capitanu* : a) a dá de capetu, a adjuge la capetulu, la inceputulu sau la finitulu lucrului : a dá

de *capitanulu* firului; β) a aflá : nu amu potutu dá de *capitanulu* copillulu perdutu; γ) a esplecá, descurecá, desnoda, resolve, etc., in intellessu si materiale si ideale : am datu de *capitanulu* nodulu; de multu mi batu *capulu* cu acestu problema, fora se i potu dá de *capitanu*; c) a essi la *capitanu* — a terminá bene, a avé successu, a essi invinguturiu : cu omulu reu nu essi la *capitanu*, cu atiti bani nu essi la *capitanu* cu cas'a, cumu vrei tu se ua edificii; d) a face *capitanu* cuiva — a lu stabili, a i dá unu medilocu de traiu, a i dá loculu si posetionea cuvenita : *indemanatione* *Ministru*, care scie face *capitanu* totoru nepotiloru si nepotelliloru sei, — asiá déro differitu de a face de *capitanu* cuiva — a se scapá de densulu cu veri-ce medilocu, chiaru cu mortea; e) a scote la *capitanu* : a) a terminá cu successu, a terminá vericum : abia cu trei mii de galbeni vei poté scote la *capitanu* ce ai inceputu; β) a se intellege, a se impacá : neminea nu scote cu tene la *capitanu*; f) a avé *capitanu* : a) a avé capetu : tote au unu *capitanu*, numai *ambitionea* nu connoce neci unu *capitanu*; β) a avé stabilitate, *occupatione*, postu, etc. : neci unulu din acesti omeni nu are *capitanu*; γ) a avé domnu, a fi allu cuiva, a nu fi perdutu : ati pusu man'a pre callulu meu, ca si candu nu ar avé *capitanu*; δ) a avé scopu, norma, intellessu, etc. : ce spuni tu n'are *capitanu*; omulu acestu-a n'are *capetaniu* in câte face si spune; in acestu intellessu mai vertosu cu de : a avé de *capitanu* : faptele telle nu mai au de *capitanu*; inse g) a avé cuiva de *capitanu* : a) a sci unde e, ca si a sci de *capitanu*; β) a provedé de densulu, a cugetá la densulu, a se interessá de sortea lui : *cauta tu de fete*, co baietiloru le am eu de *capitanu*; γ) a preveghia, a custodi : vedi se nu fuga lotrulu acellu-a, co acestui-a am eu de *capitanu*; δ) a cugetá reu, a coce perdiarea cuiva : *lassa lu pre man'a mea*, co i am eu de *capitanu*; h) in fine locutionile : cu *capitanu* si fora *capitanu* stau ca attribute la substantive si ca predicate sau obiecte la verbe cu celle

mai multe d'in insemnarile peno aci des-
crisse : *omu fora capetaniu* = fora sta-
bilitate, fora occupatione, de origine
neconoscuta; *sapte sau disse fora capi-
tania* = fora locu, fora tempu, fora scopu,
fora intellesu, etc.; *callu fora capitanu*
= ratecita, perdutu, fora domnu conno-
scutu; *tote se facu cu capitanu* = tote
se facu cu scopu, cu norma, cu regula,
la tempu si la locu; *nu se cade neci
chiaru a manca fora capitanu*. (*Capit-
ania* vine nu d'in capitellum, care la
noi a devenitu *capitellu*, ci d'in capi-
taneus, capitanea, adiectivu cu intelles-
sulu de *capitale*; d'in care la noi di-
rectu *capitanu*, luat numai cu intel-
lessu de substantivu, ca si form'a femi-
nina *capitania*, care prin transformarea
lui *a* d'inaintea lui *n* in *e*, a devenitu
capitania, spre a se destinge mai bene
de form'a *capitania*, trassa directu d'in
capitanu prin suffissu *ia*; form'a capi-
taneus = *capitanu*, care se afla numai in
latinitatea media, vine totud'in caput =
capu [pl. *capite*]; *capitanu* presenta nu-
mai suffissulu *anus* = *anu* simplu, éro
capitanus = *capitanu* presenta acellu-
asi suffissu combinatu si cu suffissu *eus* =
iu; observamu in fine co *capitanu* =
capitaniu = *capitaniu* se aude, la unii
Români, la Macedoniani, de esemplu,
ca *capitanu*; sub acesta forma cuventu-
tulu sau e totu *capitanu*, in care *a* ob-
scuru d'inaintea lui *n* se pronuntia *u*,
ea in *unghiu* in locu de *anghiu*; sau e
in locu de *capitanu*, despre care vedi
la loculu seu).

CAPITANU, -a, adj. s., capitaneus,
imperatorius, dux, praefectus, impera-
tor, praetor, (compara : ital. capitano-
capitana-capitaneza; franc. capitaine-
capitane, vechiu franc. chevetaine; isp.
capitan, port. capitão, provenc. capitani;
alb. capidan; si in limbe straine :
angl. captain si chieftein; nou slav. si
serb. kapetan; russ. kapitani; magiar.
kapitany, nou gr. καπετάνος si καπιτάνος,
turc. kapudan; [vedi si parenthesesa
de la finitul articlului *capitanu*]); 1. ca
adiectivu, principale, cellu mai insem-
natu : *nave capitana* = praetoria navis,
in care sta inaltata fiamur'a flotei si

in care plutesce de ordinariu *capitanulu*
ce comanda flott'a; navea principale
a unei flote; déro cu acestu intellesu
forte raru; chiaru in espressionea *nave
capitana* se supprime nave si se iea *ca-
pitana* senguru cu acellu-asi intellesu :
commandantele flotei nu érá in capitana,
*gubernatoriulu capitanei, luptacii de pre
capitana*; mai desu si exclusivu a prope :
2. ca substantivu masculiuu, *capitanu*,
duce, capu, de regula, capu de omeni
armati : a) capu de armata cu respectu
la calitatile si connoescutele necesarie
la portarea bellulu : *Cesare fu cellu mai
mare capitanu allu Romaniloru*; *Anni-
bale fu unulu d'in cei mai mari capi-
tani ai anticitatei, precumu Napoleon I
fu cellu mai mare capitanu allu tem-
puriloru nove*; *generariu mai multu
bonu militariu de cátu bonu capitanu*;
b) capu supremu, commandante gene-
rariu allu unei armate : *capitanulu cal-
larime, pedestrime, flotei*; c) in spe-
ciale, officiaru ce comanda una com-
pania, fia de callari sau de pedestri :
*capitanulu are sub sene alti officari
subordinati, numiti locotenenti si sub-
locotenenti*; *capitanu de pedestrime, ca-
pitanu de callarime*; d) cellu ce com-
manda unu vasu de plutitu, fia si com-
merciale, differitu inse de *gubernatoriu*
care tine numai *gubernaculu*, pre candu
capitanulu are tote poterile de direc-
tione, comanda, administracione si
politia; e) *capitanu de lotri*; f) in ve-
chime, la Români, *capitani de judecie*,
insarcinati cu commandulu si instruc-
tionea militieloru judeciului; g) la alte
popore, cumu : a) la Italiani, *capitanu*
érá unulu d'in primii magistrati ai re-
publiceloru italiene d'in evulu mediu;
β) in certe parti alle Austriei, *capitanu*
= administratoriu allu unui cercu ad-
ministrativu, etc.; h) cu intellessulu
cellu mai generale de *conductoriu, in-
demnatoriu, autoriu* : *tu esti capitanulu
totoru turburatoriiloru*; — in tote aceste
intellessuri alle cuventului *capitanu* ca
substantivu correspunde femininulu *ca-
pitaneza*, ca femina a *capitanulu*;
éro in intellessulu de una femina, care
ar a véea insasi commandulu, pare co de

preferitu totu form'a masculina; form'a femin. *capitana* se iea cu intellessulu reale indicatu la inceputulu articuluui.

CAPITARE si *capetare*, v., *capere*, *obtinere*, *adipisci*, *accipere*; *parere*, *parare*, *comparare*, *nancisci*, *sortiri*, *colligere*, *conferre*, *deprehendere*, *capillos vel capitis lanam tondere*; I. a adjuge, a atenge la ceva, a pune man'a pre ceva, a face cumuva ceva allu seu, a luá, a apucá, a castiga, etc. : 1. in genere, a adjuge la ceva doritu, placutu, utile si intradensu cautatu : a) cu obiectu passivu de lucru : *a capitá una functione*; *a capitá unu premium, una recompensa*; *a capitá nume mare, fama, reputatione*; b) cu obiectu passivu de persona : *a capitá pre toti in favorea sea*, *a capitá amici*; *a capitá pre judecatori cu bani*, a comperá, a corrupe; 2. in speciale : a) a trage folosu, a castigá : *ce capiti pre annu de pre mosia? ma multu capitu de pre casa de cátu de pre mosia*; *ce ai capitatu dupo atátea sacrificie? cu mánele anevoia capita omulu trairulu de tota diu'a*; b) a luá pretiulu unui ce vendutu : *nu poti capitá pre callulu acestu-a mai multu de 10 galbeni*; *cátu ai capitatu pre una parechia de boi venduti*; *n'am potutu capitá neci unu banu pre caii mei*; c) a castigá ca daru sau ca elemosyna : *bietii cersitori au capitatu astadi vestimente si de alle mancarei*; *candu nu mai are ce mancá si imbracá, pleca dupo capitatu*; *lucru de capitatu* = primitu ca elemosyna; *a cere voia de la Episcopu, spre a capitá pentru baserica*; — proverb. : *d'in capitatu se face paradisulu* = cea mai meritosa liberalitate este cea facuta chiaru d'in celle necesarie cuiva, chiaru d'in celle capitate; d) a si stringe si procurá celle necessarie pentru unu scopu : *a si capitá lemne, caramidi, petre, calce si celle alte necesarie pentru edificarea unei case*; e) cu intellessu generale de a stringe, a aduná, a face una collectione : *a capitá bani pentru adjutoriulu teneriloru studiosi*; *a capitá urdici, floricelle, petricelle*, etc.; f) a apucá rapide, a prende pre neasteptate, a prende in faptulu unei blastematia sau crime : *l'am capi-*

tatu cu callu furatu; *te am capitatu cu pung'a mea in mana, si vrei acumu se mi spuni co esti omu de omenia*; g) a dá preste cineva sau ceva, a adjuge, a aflá, etc. : *mergundu pre calle, am capitatu una bona secure*; *carrulu a plecatu de multu, si nu credu se lu capitati peno mane, deco nu veti merge in fug'a*; de aci : 3. a luá, a primí, etc., d'in intemplanre : a) ceva bonu sau indifferente : a) in genere : *a capitá mai multe scrisori*; *a capitá bani d'in mai multe locuri*; β) in speciale : *a capitá unu copillu*; *baiatu sau feta ati capitatu? a capitá unu bonu genere*; b) déro si ceva reu, ce nu ar vré cineva, cumu morbu de corpu sau de suffletu, bataia, etc. : *a capitá friguri, vulneri, langore*; *a capitá doriu de anima, spaima, frica*; *a capitá palme, bataia*; de aci si cu obiectulu ce espreme morbu de suffletu mai vertostu, pusu ca subiectu : *spaima mare capitá tota ostea*; coprense tota ostea; *doriu nevindecatu ne a capitatu anim'a*; 4. locutioni particularie : a) *a capitá cu ceva* : α) cu intellessulu generale de instrumentu allu propositiei cu : *a capetá unu deregotoriu cu bani*, *a capitá favore cu basse lingusiri*; in acestu intellessu e mai bene si mai claru a pune pre sau prin in locu de cu : *a capitá unu deregotoriu prin bani sau pre bani*; coci : β) *a capitá unu deregotoriu cu bani insemna si* : *a lu face cu bani* = *a lu face se aiba bani*. fora ide'a de corruptione, cumu resulta luminatu d'in urmatorie : *eu te am capitatu cu doi galbini*, *coci fora mene in locu de diece galbini*, *erá se iei numai optu; prin intellex'a sea administratione ministrulu a capitatu tesarulu cu mai multe dieci de milioni*; de aci : b) ca reflexivu, construitu totu cu prep. cu : *a se capitá cu ceva sau cu cineva* : *a se capitá cu unu copillu*, *a se capitá cu unu morbu*, *a se capitá cu tote necesariile*, etc., espressioni cu multu mai energice de cátu : *a capitá unu copillu*, *a capitá unu morbu*, etc. (vedi *batere si reflexivu*); espressionea generale : *vedi se nu te capiti si tu cu ceva*, mai energica de cátu : *vedi se nu capiti si tu ceva*, are, intre altele, si in-

semnarea : *iea a mente se nu ti atragi si tu pre capu vre unu mare reu*, si acesta-a cu sau fora ammenitiare d'in partea cellui ce ua dice; in acellu-asi intellessu : *a se capitá cu Domne adjuta* = a se încarcá cu Domne adjuta : *vedi co, vrendu se i faci bene, te capeti cu Domne adjuta*. — II. a face una operatione relativa la *capu (capite)*, si a nume : 1. a tunde la *capu*, vorbindu mai vertosu de animalii : oi, capre, etc. : *a capitá oile, caprele, canii, callulu*, etc. (vedi si *capitaliu*); 2. a muni cu *capu*, sau eeva assemine capului, (vedi si *capitatu* in speciale); 3. a arruncá impositu pre *capite*; a stringe acestu impositu; vedi si *capitatione*. (*Capitare* nu vine d'in captare = *captare*, care este form'a intensiva d'in *capere*; ci, in intellessulu de sub I, *capitare* este form'a iterativa d'in *capere*, ca si *agitare* d'in *agere*; éro, in intellessulu de sub II., ellu e derivatu d'in *capu*, pl. *capite*, ca si ital. *capitare*, pre candu mediula lat. *capitare* pare a se referi, ca si allu nostru *capitare*, atátu la *capere* câtu si la *capu*; se pote inse ca allu nostru *capitare*, in tote insemnarile selle, se fia-essitu directu, ca si ital. *capitare* = mediulu latin. *capitare*, d'in *capu*, cu insemnarea primitiva de *a adjuge la capu*, care resare mai multu in ital. *capitare*, ca si in ispan. *acabar*, franc. *achever*, derivate totu d'in *capu*; vedi si *capu*).

CAPITARIU, adj. s., vedi *capitale* si *capitaliu*.

CAPITATIONE, si *capetatione*, s. f., adeptio, acquisitio, mendicatio, collectio, capitatio; actione de a *capitá*, cumu si resultatulu acesteii actione : 1. in genere : *capitationea celloru necessarie la vietia*; 2. in speciale, impositu pusu pre capite de omeni, sau pre capite de vite : *a stringe capitationea*; astadi *capitationea*, ca dare pusa pre capite de omeni, a inceputu a se chiamá si *impositu personale*.

CAPITATU si *capetatu*, -a, s. adj., adeptio, collectio, collatio; adeptus, acquisitus, partus; capitatus; 1. ca supinu d'in *capitare* : *mediloca de capitatu vietia*, luatuforte desu cu intellessu de sub-

stant. : *a amblá dupo capitatu, a tras d'in capitatu*; 2. part. d'in *capitare* : a) cu differitele insemnari alle acestui cuventu : *gloria capitata, darurile capitate, judecatori capitati cu bani, adjutorie capitate de la omeni generosi*, etc.; inse in speciale : b) muniu cu *capu*, cu ceva assemine capului : *plante capitate, cu capitina, ca porulu, cep'a, alliulu*, etc.; *peri capitati*, inflati la capitulu superiore; asiá si *stigma capitata, cuie capitate, ace capitate*, etc.; — cu *capu mare*, vorbindu mai vertosu de certe animalii cari au capulu mare si de colore differita de a corpului.

CAPITATURA si *capetatura*, s. f., adeptio, collatio; questus, lucrum; infans expositus; ce se *capita* : 1. in genere : *capitatur'a de eri a fostu mai avuta ca cea de astadi; d'in capitatele vostre dati-ne si noue*; 2. in speciale, *copillu lapedatu de parenti, aflatu si luatuforte de altu cineva strainu, care lu cresce ca allu seu*.

* CAPITECENSU, s. m., capitecensus, (vedi *capu* si *censu*; proprie : *numeratu numai cu capulu*); de acf : asiá se numiea, la vechii Romani, cellu ce nu avea alta stare, afora de *capulu* sau person'a sea, si cari nu dau alta dare statului afora de *capitatione* sau *impositu pre capu*.

CAPITELLA si *capetella*, s. f., vedi *capitellu* sub 2. a).

CAPITELLU, s. m., pl.-e, capitellum (= unu deminutivu d'in deminutivulu *capitulum* = *capitulu*; ital. *capitello*, isp. *capdiello* si *caudillo*, provenc. *capitel* si *capdel*, franc. *chapiteau*); 1. proprie, *capu micu*; *capu amabile*, caru : *ce formosu capitellu la acestu copillu! aveam si eu doue trei capitelle de vite; si a spartu puiulu mammei capitellulu*; 2. applicatu apoi, prin metafora, la diverse lucruri ce au una certa relatione cu *capulu* : a) parte a frenului; sau *capistrului*, ce se pune in *capu* : *scote capitellulu d'in capulu callului, ca se pota bee mai bene apa; puneti capitellele calliloru*; — in acestu intellessu si cu form'a feminina : *capitella* sau *capetella*; — b) *capetu*, extremitate, buccatella, etc.; *capitellele fireloru de trama; capitel-*

lulu titici, capitellulu spatei, secerei, serrei, etc., manerulu; *doue mice capitelle de fune*; c) capacu sau capacellu de la caldare, mai vertosu de la caldarea de destillatu spirtu; d) micu coperimentu d'in doue scandurelle, care formedia unu anghiu diedru, si care se pune pre lumin'a sau focariulu unni tunu, ca se l'apere de ventusi de ploia; e) in architectura si constructione : a) cea mai inalta si mai adornata parte a unei colonne, *capulu orecumu allu columnei : dupo ordinea de architectura capitellulu se compune d'in collu, d'in ovulu, d'in campana, d'in ornamente*; si pote fi : *capitellu doricu, capitellu ionicu, capitellu corinthicu*, (vedi *doricu, ionicu, corinthicu*); β) parte superioare a unui pilastru orecare; γ) fascia, branu sau ceva assemine la unu *triglyphu*.

CAPITENIA, s. f., *praetura, praefectura, principatus; summa rerum, imperium; potestas; praefectus, dux, princeps; praecipuus, primarius; auctor, caput*, (pentru forma si etymologia vedi *capitanu*, comparandu si provenc. *capitania*); 1. stare sau posetione de *capu*, fia administrativa sau militariu, primul locu, poterea cea mai inalta, suprematia, etc. : *primariulu este investitu cu capiteni'a unei commune; praefectului este ineredentiata capiteni'a unui judeciu; capiteni'a armatei era data la diece generari*; 2. ca concretu, omu ce e *capu*, investitu cu poterea, si de aci in genere : *capu, auctoriu, inceputoriu, sau cu intellesu reale : inceputu, princiulu, etc. : capiteni'a casei e tatalu; tu esti capiteni'a totoru reutatoru*; — de aci : *de capitenia* = principale, cellu mai insemnatu, cellu mai de frunte : *armele de capitenia sunt tunulu si pusc'a; cei mai de capitenia cetatiani faceau parte d'in acea deputatiune; lucru de capitenia in casatoriu este ca barbatalu si muierea se se ame si se se respecte intre sene*. — Déro in genere cuventulu nu e de recommendatu, pentru co form'a lui e suspecta, si apoi in applicare duce la ambiguitate.

CAPITIA, s. f., fent meta; grumuru de fenu, de paie, de nutretiu in genere, de forma conica, mai mare decâtu unu

porcoiu, asiá numitu sau de la *capu* d'in caus'a asseminei de forma, (vedi si : *capitina de sacharu*), sau de la *copa*, sau de la 2. *capitu* : *u cossi pre di mai multe capitie de fenu; a stringe fenulu in capitie* = a face fenulu *capitie*; — metaforice, perulu *capului*, mai vertosu candu este lungu, multu si desu : *mai peptenati si netedesce-ti si tu; cea capitia*, (compara si *capitiu*, d'in care *capitia* e form'a feminina).

CAPITINA si *capetina*, s. f., *caput, calvaria, oranium; caelis capitatus; medius; globus, globulus*; (port. *cabecinha*, alb. *captina*); 1. capu de bestia, mai vertosu capu mare de bestia si intru câtu se considera ca despartitu sau taiatu de corpu : *capetin'a asinului, porcului, aprului; a frige una capitina de mnellu, a mancá una capitina de pesce; a comperá petiore si capitina de vitellu*; 2. capu de omu mortu, intru câtu este despoiatu de pelle si peru : *capitinele totoru mortoloru in acea bataia se strinsera si se ingropara*; — applicatu in risu si la capulu unui omu viu, candu are *capu mare si desproportionatu*, sau *capu seccu de precepere : câta mai capitina la omulu acestu-a!* 3. craniu in genere; 4. la *capetulu* certoru lucrure cu forma assemenea capului : *capitina de alliu, doue capitine de alliu, capitin'a de alliu are mai multi catelli; capitina de curechiu, 50 de capitine de curechiu sau de verdia; capitin'a cuiului*; 5. certe obiecte cu forma assemine *capului* : *capitina de sacharu, a comperá mai multe capitine de sacharu; capitin'a rotei* = butea.rotei.

CAPITINOSU, -a, si *capetinosu*, adj., *capito; ingenio tardior; pervicax*; 1. care are *capitina* = capu mare : *capitinosulu asinu*; n'am vedutu *copillu asiá de capitinosu*; de aci : 2. prin metafora : a) grossu de capu, care greu precepe si intellege; b) pervicace, obstinatu, cui cu greu scoti d'in capu ceva, care persiste cu cerbiecia in ceva.

*CAPITIU, s. m., pl. -e, *capitium* (vedi si *capitia*, care e femininulu d'in *capitiu*); 1. ce acopere capulu, pentru ornamentu sau spre a l'aperá de intemperie : *caciulla, pellaría, etc.*; 2. capi-

tulu superiore allu camesiei sau altui assemine vestimentu, gur'a camesiei, rochiei, etc.; 3. vestimentu mai vertosu de femina, ce copere peptulu.

CAPITOIU, s. m., vedi *capitoniu*.

* CAPITOLINU, -a, adj., *capitolinus* de *Capitoliu*, relativu la *capitoliu*: *Joue capitolinu*, ca protectoriu allu *capitoliniu*; *montele capitolinu*, unulu d'in celle septe colline alle Romei, unde era edificatu capitoliu; *jocure capitoline*, instatuite in onorea lui *Joue capitolinu* la annulu 381 a. Chr. dupo invingerea Galiloru de cotra *Camillu*; *fastii capitolini*, table de marmore aflate la Roma in annulu 1547, si pre cari se afla numenele consuliloru de la annulu Romei 250 peno la 765.

* CAPITOLIU, s. m., *capitolium*;

1. unulu d'in celle septe colline alle Romei, numitu mai antaniu *Saturniu*, apoi *Tarpeiu*, in fine *Capitoliu*, dupo *capulu* de omu intregu ce se afla acolo, candu sub regele *Tarciniu*, se sapara fundamentele templului, si dupo care augurara, co Rom'a avea se fia *capulu lunei*; 2. arcea Romei de pre acesta collina; 3. templulu edificatu pre acea collina, tempu inceputu de *Tarciniu Priscu*, terminatu de *Tarciniu Superbu* si dedicatu lui *Joue* de consulele *Oratiu* la annulu 507 a. Chr.; in acellu-asi templu se coprendeau si statuele *Minervei* si *Junonei*: tesaure immense se aflau depuse in acestu vastu si superbu templu: arsu de trei ori, sub *Mariu*, sub *Vitelliu* si sub *Vespasianu*, fu reconstruitu cu mai multa magnificentia; in evulu mediu poetii invingutori se incoronau la *Capitoliu*; astadi porta numele de *Capitoliu* vaste edificie, in cari stau magistratii municipali; senatulu si museele Romei; 4. prin metafora: a) templulu cellu mai insemnatu d'in una colonia romana sau alta cetate d'in imperiulu romanu; b) puterea, maiestatea romana; c) triumfu, victoria, de aci espressioni ca: *de la capitoliu la rupea tarpeia nu e a desea de catu unu passu*—a' desea d'in culmea gloriei pote cineva cade asiá de diosu, in catu se fia tramissu la morte, pentru ce pre acea-si collina de una parte se

afla templulu *capitoliu*, unde se suieau in triumfu invingutori, de alta parte se afla arcea cu *rupea tarpeia*, de pre care se arrunceau criminalii, mai vertosu traditorii de patria.

CAPITONE, s. m., si

CAPITONIU si *capituniu* sau *capetuniu* (cu *n* molliatu pre a locurea: *capitoniu* si *capituniu*), s. m., *capito*; *caput*; *extremum*; *cervical*; 1. capu mare sau capetu mare; si, prin estensione, *capetu* in genere, sau ceva relativu la *capu* sau *capetu*, aproape synonymu la unii Romani cu *capitanu*, (vedi acestu cuventu); 2. omu cu capu mare, omu *capitosu*; certe animali cu capu mare si a nume: a) pescele numitu si *cefalu*; b) altu pesce de asseminea cu capu mare, *cyprinus* do-bula lui *Linneu*.

* CAPITOSU, -a, adj., (ital. *capitose*; franc. *capiteux*); *durus*, *capito*, *pervicax*; *caput* *tentaus*; 1. ca si *capitosu* in tote insemnarile lui; 2. care bate la capu, vorbindu de certe vinuri: *vinuri capitose*.

1. CAPITU si *capetu*, s. m., pl.-e, vedi *capu*.

* 2. CAPITU si *capetu* (cu tonu pre penultima: *capitu* sau *capetu*, prin care se destinge de precedentele 1. *capita* sau *capetu*, cu tonu pre antepenultima), s. m., pl.-e, *capitum* si *capitum* (*καπίτιον*, d'in acea-asi radecina cu *καπίτιον*; vedi si *capcaumu*); nutretiu, ce se da de mancare vitelor.

CAPITUIRE si *capetuire*, -escu, v.; vedi *capuire*.

CAPITUIU si *capetuiu*, s. m., vedi *capitoniu*.

* CAPITULANTE, adj., (ital. *capitulante*), *paciscens*, se *dedens*; 1. care capitula: *generariulu capitulante*; *cantone capitulanti*, cantone alle Elvetiei d'in cari se stringeau mercenari pentru servitiulu strainiloru; 2. care face parte d'in unu *capitulu religiosu*, (vedi si *capitulamu*, sub 2.)

* CAPITULANU, s. m., *capitulanus*, 1. cellu insarcinatu a stringe darea numita *capitulu*, (vedi si *capitulariu*); 2. membru allu unui *capitulu religiosu*.

* CAPITULARE, v., (ital. *capitulare*, franc. *capituler*); *capitulare*, *pacisci*,

sese dedere, per capita divideri, capitulatum dicere; 1. a face cu capitulu (=capitellu sau capu micu), a dá form'a unui micu capu, (vedi capitulatu); 2. a tractá, a cautá se se intellega : a) despre cei impressurati de inamicu intr'una cetate : a) a intrá in vorba de a trade cetatea; b) a se trade inamicului sub certe conditioni : *ne mai potendu resiste, cetatea capitulá*; b) despre doue state, a inchiaia unu tractatu, prin care se stipula privilegii pentru suppusii respectivi; c) pentru particulari : a) a cadé sau allergá la impacatione : *vedendu co pre caltea judecatei nu poti face nemica, acum'a capituli*; b) a se invol : *domnulu capitulá cu argatulu*; *litigantii capitulara*; de aci : a *capitulá cu conscienti'a*, a cautá se impace conscienti'a, care se revolta in contr'a vreunui actu immoral; 3. a divide in capitule materi'a de care se vorbesce sau se scrie : a *capitulá una carte, una lege, unu tractatu*; 4. a *recapitulá, a reduce la capitule* sau ideele *capituli* materi'a de care s'a vorbitu sau scrisu : *pentru co nu scie capitulá d'in candu in candu celle espuse, cu greu poti urmá pre acestu oratoriu*; 5. a stringe, darea numita *capitulu*; 7. a face parte d'in adunarea numita *capitulu*; a lucrá in plenu *capitulu*, si, in speciale, a mustrá pre cineva inaintea *capitululu*; a mustrá in genere forte aspru.

*CAPITULARIACEU, -a, adj., (franc. capitulariace), care semena cu plant'a capitularia, de aci : *capitulariacee*, s. f. pl., familia de licheni, cari au de typu genulu *capitulariu*.

*CAPITULARIU, -ia, adj. s., capitularis; capitularius; capitularium; (ital. capitolare, franc. capitulaire); 1. adj., relativu la *capitulu* : a) la *capitulu* de canonici si monachi : *adunantia capitularia, archivu capitulariu*; b) la *capitulu* de laici : *legi capitularie*; c) la darea numita *capitulu*; 2. substantiv masculinu, *capitulariu* : a) personale : a) cellu insarcinatu a stringe darea numita *capitulu*, (vedi si *capitulanu*); b) membru allu unui *capitulu* de canonici sau de monachi, (vedi de asseminea si *capitulanu*); b) reale : a) collectione de tote *capitu-*

lele deliberate si decise in una adunantia ecclesiastica sau civile : *capitulariulu unui conciliu, capitulariele concilieloru ecumenice; capitulariulu synodului provinciale*; b) in speciale; *capitulariele lui Carolu Magnu, lui Carolu Calvulu, etc.*, legi si decreta alle regiloru Franciei d'in a dou'a seria in materie, fia civili, penali sau ecclesiastice, numite asiá de la impartirea loru in *capitule*; *capitulariiele*, regulamente civili sau ecclesiastice, facute de regii Franciei in adunările episcopiloru si domniloru regatului; g) dare pre capu, si mai vertosu darea de doue drachme ce Vespasianu impuse Judaniloru se dea pentru templulu lui Joue Capitolinu; d) registru de impositie, mai vertosu registru pentru impositulu numitu *capitulu*; e) veri-ce libru sau carte impartita in *capitule*; z) genu de plante d'in famili'a *licheniloru*; n) ornamentu de capu.

*CAPITULATIONE, s. f., (capitulatio; ital. capitolazione, franc. capitulation); actione si resultat allu actionei de a *capitulá* : 1. in genere : *capitulatiunea cetatei devenisse necessaria; discursulu mai lungu are lixe de una capitulatione; capitulationile de conscientia sunt totu de un'a relle*; 2. in speciale : a) *capitulatiunea ostei cu conditioni desonoratorie; capitulationile cetatei in conditioni forte aspre*; b) *capitulatiunile terreloru románe cu Turci'a*; c) *totu cetatianulu e suppusu la una capitulatione, tacita, prin care e obligatu a dá sangele seu pentru apperarea terrei*; d) *capitulatiune imperiale*, ce imperatorii germani suscrieau la allegere si prin care se legau a respectá si mantiné neattense privilegii electoriloru.

*CAPITULATU, -a, part. d'in capitulare, capitulatus; pactus; deditus; 1. in genere : *cetatile capitulate; libru capitulatu*; 2. in speciale : *plante capitulate*, ce presenta unu *capitulu*=(mica *capetina*); asiá si : *cinu capitulatu, costa capitulata, etc.*

*CAPITULIFORMU, -a, adj. (franc. capituliforme; vedi *capitulu*, si *forma*); cu forma de *capitulu*, cumu, de esemplu, vermele *tenta*.

*CAPITULU, s. m., pl.-e, capitulum (ital. capitolo, franc. chapitre si capitale); 1. proprie, deminutivum d'in capu (pl. capite), capu micu, capitellu : *capitulu de copillu*; 2. individu, omu sau vita, etc.; de aci : 3. dare pre capu de omu sau de vita; 4. ce sémena cu capulu : *capitulu de columna, de pilastru, de triglyphu, de cépa*, etc. (vedi si capitellu); 5. parte d'in unu scriptu ore care : a) parte subordinata unui capu : *tractatu impartitu in capite, capitule, article, paragrafe*, etc.; b) parte ore care : *capitululu speseloru, capitululu venituriloru*; 6. ceva despartitu in capitule : *lege, decretu, tractatu, contractu, conventione*, etc.; 7. subiectu, materia, punctu de care e vorb'a; 8. corpu de omeni, cari dau directionea si sunt ore cumu *capulu* : a) corpu de canonici ce assistu pre episcopu in directionea affaceriloru basericesci : *decanulu capitulului*; adunantia de canonici, cumu si loculu unde se aduna, spre a delibérá asupr'a celloru ce sunt de a loru interesse; b) adunantia de monachi spre a delibérá de celle ce i interessa : *capitulu conventuale*, compusu d'in monachii unui conventu sau monasteriu; *capitulu generale*, compusu d'in monachii sau reprezentantii monachiloru totoru monasteriloru; c) adunantia de cavallari sau ordini militare, tinute de regula sub presedenti'a regelui.

CAPITUNIU, s. m., vedi *capitoniu*.

*CAPITUTIU, s. m., (compara ital. *capitossa*); 1. deminutivum d'in 1. *capitu*; 2. in speciale, arbore curatiatu de tote ramurele asiá, co prin crescetulu seu representa unu capu.

CAPIU, -a, adj., vertigine laborans; *amens, malesanus, inconsultus*; 1. care suffere de vertigine la capu : *oue capia, capre capie, omu capiu de multa beutura*; 2. ammetitu, smentitu, cu mentile perdate : *au esti capiu, de vorbesci ce nu se cade? esti capiu de somnu, de betia*, etc.

CAPLU, s. m., vedi *capulu*.

CAPOIU, s. m., cu n molliatu in locu de *caponiu*.

CAPONASIU (reu : *claponasiu*), s. m., si

CAPONELLU, s. m., deminutivum d'in *caponu*.

CAPONIU, s. m., ingens caput, canis venaticus capite; 1. reale, capu mare si desproportionatu : *acestu omu are unu caponiu de callu* (in acestu intellesu plur. *caponie*); 2. animale (pronuntiatu pre a locurea : *capou* sau *capou*, si in alte locuri : *coponiu* sau *copoiu*; déro plur.-i : *caponi, capoi, copoi*, etc.) : cane de venatore cu capu mare; de unde metaforice : satellitu allu cuiva : *senguru nu cutedia a me atacá, ci ammutia capoi sei asupra mi*. M.

CAPONIRE si *capunire* (reu : *coponire* si *claponire*), -escu, v., pullum gallinaceum castrare (ital. *capponare*, fr. *chaponner*); a face *caponu*, a castrá unu cocosellu;—prin estensione, a castrá.

CAPONU si *capunu* (pre a locurea reu : *coponu* si *claponu*), capo-capone (*κάπων*, ital. *cappone*, isp. provenc. *capon*, port. *capão*, franc. *chapon*, alb. *capon*, nou grec. *καπόν* si *καπούν*; de aci si angl. *capon*, germ. *kapaun*, nou-slav. si serb. *kopun*, bulg. *kapon*, russ. *kapluná*, polon. *kaplon* si *kaplun*); cocosiu castratu : *zem'a de caponu e mai bona de cátu carnea caponului*.

CAPORALE, vedi *caporariu*

CAPORANU, vedi *coporanu*.

CAPORARIA (in pronunti'a vulgaria degeneratu prin *capuraria* in *capraria*), s. f., militum decuria, decurionis officium; 1. summ'a de armati cáti su comandati de unu *caporariu*; 2. gradu de *caporariu*.

CAPORARIU (in pronunti'a vulgaria degeneratu prin *capurariu* in *caprariu*), s. m., (ital. *caporale*, franc. *caporal*), decurio, ductor, dux; 1. in speciale, militariu investitu cu cellu mai de diosu gradu d'in ierarchi'a militaria, inse : 2. ca derivatu d'in *capu*, se pote applicá si cu intellesulu mai generale de *capu*, mai mare, etc.

CAPORIA, vedi *coporia*.

*CAPOTU, s. m., (ital. *cappotto* si *cappotta*, franc. *capot* si *capote*), sagum cucullatum, pallium, penula, tegmen, follis lusorilis omnibus exutus; 1. nume aplecatu la mai multe specie de vesti-

mente, cumu : a) mantellu militare scu cu *caputiu* sau *gluga*; b) mantellu ce feminele porta iern'a, cu sau fora caputiu; c) veri-ce mantellu cu caputiu; d) specia de tunica de pannura grossa, ce porta militarii; e) vestimentu lungu, deschisu d'inainte de susu peno diosu, ce feminele punu, candu se culca sau candu stau in casa; f) specia de pellaría feminesca, alle carei baiere sau aripe accoperu urechiale; 2. coperimentu : a) la trassura, facutu d'in pelle : *capotulu d'inapoi allu trassurei se redica si se lassa dupo voia prin adjutoriulu certoru arcursi de ferru*; *capotulu d'inainte se trage si se pune asupr'a petioreloru, ca se appere de ploia*; b) la navi, facutu d'in scandure sup tirelle asupr'a unei scare; c) saculetiu de pandia grossa (traista), ce se pune in capulu cailoru, spre a i impedicá de a muscá sau vedé, candu i ferrica sau vreu a le face alta operatione; 3. la jocu de carti, se chiama *capotu* cellu ce nu iea neci una carte : *a face capotu pre cineva, a fi capotu* (cuventulu a essitu d'in acea-asi origine d'in care s'au nascutu *capa* si populariele : *caporamu* sau *coporamu*, *caputa*, etc.; *caputa* mai allessu, care pre a locurea se aude *capota*, are acea-asi forma cu femin. ital. *cappotta* = franc. *capote*, d'in care it. *cappotto* = franc. *capot* este form'a masculina).

CAPPA, s. f., *cappa* (κάππα); a diecea littera d'in alfabetulu grecescu, a carei forma e k si in sonu correspunde de regula cu litter'a romana c.

CAPPARA, *cappera* si *capera*, s. f., *Cappari* si *capper*; fructu de *capparu* : carne cu *cappere*, zema de *cappere*.

* CAPPARIDACEU, -a, adj. (ital. *capparidaceo*); care sémena cu *capparulu*; de aci : *capparidacee*, s. f. pl., familia de plante cari au de tipu genulu *capparu*.

CAPPARU, *capperu* si *caperu*, s. m., *capparis* si *capper* (κάππαρι, arab. *kappari* ital. *cappero*, franc. *caprier*); genu de plante ce serve de tipu familiei *capparidaceoloru*, *polyandria monogynia* lui *Linneu*; frundiile lui, ca si fructele numite *cappere*, se prepara in acietu si

servu ca condimentu la multe buccate.

CAPRA, s. f., *capra* (ital. *capra*, isp. port. provenc. *cabra*, franc. *chèvre*); 1. proprie, genu de animali d'in ordinea rumegatorioloru : a) in intellessulu cellu mai strinsu, femin'a *caprului* (sau *tiapului*), animale domesticu : *lapte de capra*, *capr'a e vacc'a pauperului*; b) in intellessu mai intensu, fora respectu la sessu : *peru de capra*, a *pasce caprele*; c) in intellessulu cellu mai intensu, nu numai speci'a de animale domesticu, ci si una specia de animale selbaticu, assemine *caprei domestice* si care se crede a fi typulu originariu allu celei domestice; in acestu intellessu inse se dice cu mai multa precisione : *capra de monte* = *capra montana* = *capra selbatica*; — proverb. : *unde sare capr'a sare si ed'a* = cumu e parentele, e si filiulu; filiulu imita pre parente in bone, ca si in relle; — 2. metaforice : a) appecatatu la omu cu intellessulu : a) de omu cu peru si mai vertosu cu barba tufosa, omu betranu, cu acea-asi insemnare de despretiu ca si *barbaria*; β) de grecu, candu insemnarea cuventului devine si mai energica, insocindu-se cu atributulu *rôniosu* : *capra rôniosa* = Grecu putidu prin infumuratele lui pretensionii; de aci proverb. : *capr'a câtu de rôniosa tine còd'a susu* = Greculu, câtu de misellu se fia, se tine mundru, si prin estensione : appecatatu la veri-ce omu, care, de si in miseria, face pre marele si mundrulu; b) appecatatu la lucruri : a) *capra*, stea de antani'a marime in constellationea numita *aurigu*, cumu si constellationea insasi : *ploua la capra*, a *innueratu spre capra*; dupo una anticu traditione *stell'a chiamata capra este capr'a Amaltea*, care cu *laptele seu nutrisse pre Joue*, si pre care acestu-a dereptu *reconoscencia na transformà in stell'a*; — cu acellu-asi intellessu se dice, pre a locurea, si : *cornulu caprei*, inse *cornulu caprei* este una constellatione zodiacale, (vedi *capricornu*); b) *barb'a caprei*, una planta, (vedi *barba*); γ) machina de redicatu sau de stramutatatu mari greutate; δ) patru petiore de femnu imbinate, pre cari se asternu scandure, spre a for-

má punte, pre care se suiu murari, templari, dogari, etc., ca se pota adjuge se luere la ore-care inaltime.

CAPRAFOIU, pre a locurea, in locu de *caprefoiu* sau *caprifoiu*; vedi *caprifoliu*.

* CAPRAGINE, s. f., *caprago* (ital. *capraggine*); planta d'in famili'a leguminoseloru, cautata in farmacie, si bona de ingrassiatu agrii, in cari e se se semine granu, asiá numit'a rata *capraria* sau *galega officinalis* d'in *diadelfia decandria* lui *Linneu*.

CAPRAESSA, s. f., *capraril uxor*, femina *caprarum custos*; 1. muierea *caprariului*, (vedi 2. *caprariu*); 2. femina *pastoria de capre*.

1. CAPRARIA, s. f., vedi *caporaria*.

2. CAPRARIA (cu tonu pre *ri* : *capraria*), s. f., *caprile*, *caprarum grex* vel *cultura*; 1. staulu de capre; 2. turma sau multime de capre; 3. cultura sau maistría de a tiné si cresce capre.

3. CAPRARIA (cu tonu pre *ra* : *capraria*), vedi 2. *caprariu*.

1. CAPRARIU, s. m., vedi *caporariu*.

2. CAPRARIU, -ia, adj. s., *caprarius* (ital. *capraro*, *caprajo* si *capraja*; isp. *cabrero*, port. *cabreiro*, provenc. *cabrier*, fran. *chevrier*, tote numai cu intellessulu lui *caprariu* = *pastoriu de capre*); 2. adj., relativu la *capra* : *erba capraria*, care place capreloru; 2. subst. a) masc. personale, *caprariu*, *pastoriu de capre*; b) femin. reale, *capraria* (= franc. *capraire*), genu de plante forte placute capreloru.

* CAPRATU, s. m., (ital. *caprato*, franc. *caprate*); nume genericu datu, in chymica, la veri-ce sare formata prin combinationea *acidului capricu* cu una base.

CAPRIA, s. f., vedi 1. *capriu*.

CAPRICIA, *capriciu*, etc., vedi *capritia*, *capritiu*.

CAPRICORNU, s. m., *capricornus* (franc. *capricorne*, ital. *capricorno*); 1. un'a din celle douespredece constellationi alle zodiacului, care pre a locurea se dica si *cernulu caprei*; *tropiculu capricornului*, (vedi *tropicu*); 2. genu de insecte coleoptera tetramere cu antenne forte lunge.

* CAPRICU, -a, adj., (ital. *caprico*, franc. *caprique*); de *capra*; in speciale: *acidu capricu*, substantia grassa ce se estrage d'in untu de capra.

* CAPRIFICA, s. f., fructu de *caprificu*.

* CAPRIFICARE, v., *caprificare*; a prende de ramurele unui ficu domesticu ramure de *caprificu*, spre a face se matureasca ficulu domesticu, fiendu co d'in tempuri forte vechies'a credutu, co insectulu ce nasce in *caprificu*, insectu numitu de *Linneu* *cynips psenes*, pote fecundá si maturí fructele ficului domesticu.

* CAPRIFICATIONE, s. f., *caprificatio*; operationea de *caprificare*.

* CAPRIFIOU, s. m., *caprificus*, (vedi *capra* si *ficu*); ficu selbaticu, (vedi si *caprificare*).

CAPRIFOIU, s. m., vedi si *caprifoliu*.

* CAPRIFOLIACEU, -a, adj., (ital. *caprifogliaceo*, franc. *caprifoliacé*); care sémina cu *caprifoliulu*; de aci *caprifoliacee*, s. f. pl., familia de plante cari au de tipu genulu *caprifoliu*.

CAPRIFOLIU si *caprefoliu* (pre a locurea cu *l* molliatu : *caprifoiu*), s. m., lanicera *caprifolium* lui *Linneu* (ital. *caprifoglio*, franc. *chèvrefeuille*); genu de plante care serve de tipu familieii *caprifoliaceeloru*.

* CAPRIGENU, -a, adj., *caprigenus*, (vedi *capra* si *genere*); nascutu d'in capra : *caprigenii edi*; — *caprigenulu Satyru*.

* CAPRILE si

CAPRILETIA (la Macedoromani), s. f., *caprile*, staulu de *capre*.

* CAPRIMULGU, s. m., *caprimulgus*; 1. omu ce *mulge caprele*; 2. applectu si : a) la una specia de serpe ce se crede co suge caprele; b) la una specia de passere.

CAPRINA, s. f., vedi *caprinu*.

CAPRINU, -a, adj., *caprinus* (compara siital. *caprino* si *caprina*, franc. *caprine*); 1. adj., de *capra* : *carne caprina*, *peru caprinu*; 2. subst. femin. reale, *caprina* : a) *peru de capra*, ceva facutu d'in *peru de capra* (populariu la Macedoromani); b) *carne de capra*; c) substantia grassa a untului de capra, d'in care se estrage *acidulu capricu* si *glycerin'a*.

* **CAPRIOLA**, s. f., *capreola* (vedi si: *capriora*; ital. *capriola*, franc. *capréele* si *cabriele*); 1. proprie deminutivum d'in *capria*, (vedi si *capriora*); 2. metaforice: a) saltu de *capra* sau *capriora*; de unde: b) saltu usiorellu si *gratiosu* in genere, si in speciale: α) saltu la jocu, redicanduse saltatoriulu in susu si bilanciandu petiorele; β) dare peste capu a copilliloru, ce punu capulu in pamentu si redica petiorele in aeru; γ) cea mai formosa miscare a callului, prin care acestu-a redica antaniu petiorele d'inainte, apoi celle d'napoi, fora se se misce d'in locu; δ) saltu in genere, chiaru in intellessu ideale: *capriole politice*; c) ce salta, si in speciale trassura usiora cu doue rote, (vedi si *cabrioletu* in Glossariu).

* **CAPRIOLARE**, v., (ital. *capriolare*, franc. *cabrioler*); 1. a face *capriole* in intellessulu cuventului *capriola* de sub 2. a), b); 2. a dá *caprioli*, in intellessulu cuventului *capriolu* de sub 2. a).

* **CAPRIOLARIU**, -a, adj., (franc. *capréolaire*); care sémina cu *capriolulu* in intellessulu de sub 2. a); in speciale appecatu la venele spermatice, cari facu numeroase sinuositati inainte de a adunje la testicule.

* **CAPRIOLATU**, -a, adj., (franc. *capriolé*, ital. *capreolato*); proprie part. d'in *capriolare* in intellessulu de sub 2.: munitu cu *caprioli*: *plante capriolate*, cumu e viti'a de viia.

* **CAPRIOLU**, s. m., pl. -i, *capreolus* si *capriolus*, (vedi si *caprioru*; ital. *capriolo* si *capreolo*, franc. *capréele*); 1. proprie, deminutivum d'in *capriu*, masculinu d'in *capriola*; 2. metaforice: a) blastare filiforma ce dá d'in unele plante, blastare simpla sau ramificata, care are facultatea de a se accatiá de corpurile vecine si a se infasciorá pre densele asiá, in câtu serve a redicá in susu la aeru si lumina plant'a d'in care nasce *capriorulu*: *caprioli de vitia*; pre a locurea *capriolulu*, cu acestu intellessu, se dice *carceliu* sau *carceiu*; b) instrumente de viariu cu doi denti.

CAPRIORA, s. f., *caprea*, *capriola*; vedi *capriaru*.

CAPRIORU, s. m., *caprea*, *capreolus*,

(ital. *capriolo-a*, *capriuolo-a*, *capriole-a*; provenc. *cabriol-a*; franc. *chevreuil*, *chevron*; alb. *caproult*; — *capriora* si *caprioru* sunt deminutivum d'in 1. *capriu*, *capria* = *caprea*, si identice in forma cu *capriola* si *capriolu* = *capreola* si *capreolus*, prin stramutarea lui *l* in *r*, despre care vedi litter'a *L* sau *R*); 1. proprie, animale selbaticu mai micu de câtu cerbulu, care semina intru câtu-va cu *capr'a*, insemnatu prin usiorenti'a si celeritatea fugei selle; in acestu intellessu femininulu *capriora* se iea mai desu, fora respectu la sessu; si pentru masculinu: *sare usioru ca una capriora*; *carnea de capriora e buna de mancatu*; *calcioni de pelle de capriora*; 2. metaforice, luat nu mai sub form'a masculina, *caprioru*: a) lemnu lucratu, pre care se punu latii invelitorei unei casa: *a taiá capriori d'in una padure, a bate si asediá capriorii*; b) cu intellessu mai generale de veri-ce lemnu mai grossu si lungu, cu care se serve cineva a impinge si miscá ceva greu: *puneti unu capetu allu capriorulu la bute si impingeti cu anima cellu altu capetu*.

* **CAPRIPEDU**, adj., *capripes*; cu petiore de capra: *capripedii satyri*.

* **CAPRISANTE**, adj., (ital. *caprizante*); care *caprisa*, (vedi *caprisare*).

* **CAPRISARE**, v., (franc. *capriser*, ital. *caprizzare*; αλγίζω in Galienu cu a-cellu-asi intellessu); care face ca *capr'a*, imitandu neastemperulu si irregularitatea miscariloru acestui animale, a sarí ca *capr'a*; in speciale appecatu la pulsu, candu e violentu, irregulariu si inecale: *pulsu caprisante*.

* **CAPRISIORA**, s. f., *capella*; deminutivum d'in *capra*: *am perdutu caprisiorele melle*; (deminutivulu acestu-a, ca si celle analoge in forma, pare a fi in locu de *capriciora* = cu una forma latina *caprietola*, cari ar essí d'in una forma *capricia*, despre care vedi la *capritia*).

CAPRISIORU, s. m., vedi *capritioru*.

CAPRITIA si *capricia*, s. f., *capella*; *sallecornia herbacea*, 1. deminutivum d'in *capra*; in acestu intellessu inse se dice mai dessu *caprutia* sau *caprisiora*; éro form'a *capritia* se appecu mai multu:

2. la una specia de planta, alle carei analogie cu *capr'a* se espremu, in parte, si prin cuventulu latinu *salleornia* datu mai susu; acesta planta se calcina prin ardere pentru diferite usuri, si de aci espressioni ca : *a arde capriti'a, capritia arsa*; — in limb'a italiana, *caprone*, care va se dica proprie *caproiu*, se dice si despre una specia de *calcina*.² (*Capritia* sau *capricia* nu este de catu femininu d'in *capritiu* sau *capriciu*; prin urmare cuventulu, in origine, este unu adiectivu formatu, prin suffissulu *iciu* sau *itiu* = lat. *ictus* sau *ictus*, d'in *capra*: *capriciu-ia*, cu insemnarea de : *care are d'in alle caprei*; apoi s'a luat ca substantivu cu unele insemnari in form'a feminina, si cu altele in cea masculina).

CAPRITIORA si *capriciora*, s. f., diminutivu d'in *capritia*, mai vertosu in insemnarea de sub 2. a cuventului *capritia*.

CAPRITIURU, s. m., pl.-i, cyperus *fascosus*; una specia de planta, (vedi *capritia* pentru etymologia).

* CAPRITIOSU si *capriciosu*, -a, adj., (ital. *capriccioso*, franc. *capricieux*); *merosus*, *difficilis*; *varius*, *inconstans*, *levis*, *volabilis*; *libidinosus*; plenu de *capritiu* sau de *capritie* : *muliere capritiosa*, *copillu capritiosu*; *betranu si capritiosu*, *ce pote fi mai nesufferitu?* *capritios'a fortuna*, *capritiosulu sboru allu imaginationci*; *capritios'a domnia a unei muliere*.

CAPRITIURU si *capriciu* (ital. *capriccio* franc. *capricce*), s. m., *repentinus animi impetus*; *morositas*, *levitas*, *inconstans*; *libido*; (pentru etymologia vedi *capritia*); ce se face pre neasteptate, in contr'a lezei si a regulei connosecta : 1. ca mai desu applectatu la suffletulu omului, ca se esprema *veri-ce miscare repentina a omului internu* : a) pentru anima, voientia sau caracteriu : a) voia fantastica, fantasia, pornire neasteptata cotra ceva : *implenindu tote capritiele copillului, lu corrupe si lu faci nefericitu pentru tota viet'a; unde am eu atata stare, ca se ti implenescu tote capritiele telle?* — β) placu, bonu placu, voia arbitraria : *tyrannulu gubernu dupo ca-*

pritiulu seu; γ) affectu trecutoriu : nu amoreca, cumu vedu, ci unu capritiu te a facutu se me iei de socia; δ) mai allestu voia fantastica estravagante, irrationale si obstinata : *d'in capritie neintellesse acestu omu mai bene perde miu de galbini de catu se faca ce tota lumea i spune si lu roga se faca*; b) pentru intelligentia : α) idea fantastica, jocu neasteptatu de imaginatione, cu intellesu si bonu si reu : *fericitele capritie alle genului, ridicule capritie alle unei imaginatione vagabunda*; de aci : β) opu de imaginatione fantastica, dero essecutatu cu focu, cu usiorentia si gratia; c) pentru caracteriu in genere : *morositate, estravagantia, inconstantia, etc.*; 2. applectatu la lucrure : a) inconstantia, usiorentia, scambare repentina si neintellesa : *a fi espusu capritiului fortunei, capritiele intemplerai cine le pote prevedé?* — b) lucrure sengulariu, extraordinariu, de mirare : *numimu capritie alle naturei a-celle producte sengularie alle ei, cari ni se paru co essu d'in legea ce presiede la formarea lucrurilor de acellu-asi genu*.

* 1. CAPRIU, s., femin. *capria* (cu tonu pre *ca* : *capriu*, *capria*), *caprea*; (compara si ital. *caprio*, franc. *caprôle*); 1. in intellesu strinsu, cu acea-asi insemnare ce are *caprioru-capriora* sub 1; 2. in intellesu latu, applectatu la una familia de rumigatorie, care imbracia nu numai *caprioru*, *ci si cerbulu*, *capr'a selbatica*, etc.

2. CAPRIU, -ia, (cu tonu pre *i* : *capriu capria*), adj., (compara isp. *cabrio*), *caprinus*, e flavo nigrescens; de *capra*, ca de *capra* : *barba capria*, barba ca a caprei; in speciale, de colore ca a ochiloru caprei, applectatu la ochii unui omu, ai cui ochi negri batu in galbinu : *omu cu ochi caprii*; cu acellu-asi intellesu se aude, pre a locurea, si *capruiu-capruia*, in care s'a molliatu sau *n*, si prin urmare e in locu de *capruniu* = *caproniu*; sau *l*, si prin urmare e in locu de *caprulu*; amendoue formele, cea cu *l* ca si cea cu *n*, sunt bone si esplica intellesulu cuventului; ero *capriu* este in locu de *capriu*, ca si *tardiu* in locu *tardivu* = (tardivus = ital. *tardivo*).

CAPROIU, cu *n* molliatu in locu de CAPRONIU (pre a locurea : *capruniu*, si cu *n* molliatu : *capriu*), s. adj., ingens capra vel caper; caprius (compara si ital. caprone); 1. ca subst. augmentativu d'in capra si capru, capra sau capru mare; 2. ca adj. cu acea-asi insemnare ca si capriu, (vedi 2. capriu).

CAPRU, s. m., caper; mascululu caprei (de si insine nu cunoscemu peno acumu co cuventulu s'ar fi scrissu in vreuna carte mai vechia sau s'ar fi aflandu undeva in gur'a poporului, totusi, fundati pre femininulu capra si mai vertosu pre deminutivulu caprutiu, care e, pre a locurea, populariu, si care duce de neaperatu la capru, ca si carrutiu la carru, nu amu insemnatu cuventulu ca neologismu; in locu de capru vorb'a popularia intre Români de a stang'a Danubiului, si chiaru intre Macedoromani, este ciapu; in limbele sorori inco nu e commune cuventulu capru=caper, ci in locu-i facu usu de alte vorbe, cumu: ital. becco, ispan. bode, franc. bouc, si prin urmare nu potemu trage de aci neci una lumina assupr'a originei lui ciapu allu nostru, care se afla inco: la magiari sub form'a csap, si la Albanesi sub formele ciap si setap [cu c nesiueratu, adeco: kiap, skiap]. D-lu Miklosich refere cuventulu la vechiulu slav. tiapŭ, forã se dea neci una proba deco acestu cuventu essiste in vechi'a slavica sau in vreun'a d'in limbele noue slavice, adaugundu numai co cuventulu e de origine obscura; noi inse credemu co cuventulu este de origine romanesca, si ecco pentru ce: mai antaniu, in respectulu formei, ciapu pronuntiatu tiapu, ca si facia pronuntiatu fatia [vedi litter'a c], cumu de altramente arreata invederatu form'a albanica ciap; prin stramutarea lui i d'in syllab'a finale in cea iniziale, ca in roibu = robiu = robius, ciapu este in locu de capiu, cuventu care e invederatu trassu, prin suffissulu iu=ius, d'in acea-asi radecina, d'in care a essitu si cap-ru = cap-er prin suffissu ru = rus = ros, care in nominativulu latinu iea form'a er [compara Alexander=Alessand-ru = cu 'A-λέξανδ-ρος, soc-er=soc-ru = cu έξο-ρός];

d'in acea-asi radecina a essitu si grec. κάπ-ρος, cu acellu-asi suffissu ce are lat. cap-er=cap-ru, de si cu insemnarea diversa de apru sau mistretiu; déro, dupo celle spuse la cuventulu cap-irare sau cap-erare, affinu cu cap-ru, ca si cu ciapu sau capiu, radecin'a cap=καπ va se dica, intre altele, si a devorã, a fi focosu, nestemperatu, furiosu, etc.: asiã déro ea espleca forte bene intellessulu atãtu allu grecescului κάπ-ρος, ca animale selbaticu si furiosu, cãtu si alle romanicele cap-er = cap-ru si cap-ius, transformatu in cia-pu, ca animale nestemperatu, nebunaticu, devorante si stricatoriu, mai vertosu stricatoriu de vitia, pentru care, la straboni, se si sacrificã cu preferentia lui Bacchu; déco limb'a de la form'a capiu a tensu la ciapu, ca s'a a fostu impulsulu destinctionei de intellessu, ca se nu se confunda sustant. capiu in intellessulu de capru cu adiect. capiu=nebunaticu, ametitu, etc.; aceste-a adjungu, credemu, ca se justifice etymologi'a data de noi cuventulu ciapu: una sengura observare, care inco pote probã justeti'a assertioni nostre, vomu mai face, si acesta-a e, co, déco luãmu in considerare co cap-irare se dice si scap-irare, ne vomu convinge, co nu d'in intemplanu, in limb'a albanesa, se afla, pre longã form'a ciap, si a dou'a forma setap]. M.

CAPRUU, capruuiu, capruniu; vedi 2. capriu si caproniu.

CAPRUSIORU, vedi caprisioru si capritioru.

CAPRUTIA, s. f., capella; deminutivu d'in capra, ca si caprisiora si capritia sub 1.

CAPRUTIU, s. m., pavulus caper, hedus; deminutivu d'in capru.

* CAPSA, s. f., capsã; (κάψα, ? d'in acea-asi origine cu campsare sau cu capere); cuteia sau altu ceva assemenea, cumu: lada, troncu, bisacté, cuferu, compartimentu de pusu littere typografice, etc.; — luat in speciale si cu insemnarea de cylindrellu cu fulminante pentru arme de focu;—si cu insemnare de ghioca a certoru fructe si conchylië, (vedi si capsula); de unde apoi si cu in-

semnarea de *certe generi* de conchylie si de insecte; — in fine cu insemnare de *cosiu* sau *corpu* de trassura.

* CAPSARIU, -ia, adj. s., *capsarius*; relativu la *capsa*, cu *capsa*; luatu mai vertosu ca substantivum: a) masc. personale, *capsarius*: a) care face *capse*; β) care tine si pastredia una *capsa*, cumu: cellu ce la unu corpu de militia tine armariile cu registrele computeloru; servu sau servitoriu, care, la baiele publice, are sub a lui preveghiare armariile, unde cei ce se imbaiedia si depunu vestimentele; servu sau servitoriu care duce sacculu cu cartile unui copillu ce merge la scola; b) femininu, *capsaria*: a) personale, femina ce vede de vestimente in baiele publice; β) reale, locu unde se tinu *capse* cu lucruri pretiose, mai vertosu cu bani.

* CAPSELLA, s. f., *capsella* (compara si franc. *capselle*); 1. proprie, deminutivu d'in *capsa*; 2. in speciale, genu de plante d'in famili'a crucifereloru.

CAPSIONA si *capsiuma* (pre a locurea: *capciona* sau *capciuma*), s. f., *majas et globosum fragum*; fructulu *capcionului*, fraga mare si rotunda, numita asia dupo form'a ei assemine cu *capulu* unui omu, cumu si in limb'a francesa acellu-asi fructu se chiama *capron*, cuventu derivatu totu d'in *capu*, ero plant'a ce produce *capcione* sau *capcionulu* se dice, in acea-asi limba, *capronier*; form'a *cap-cionu*, *cap-ciona*, arreta co cuventulu a essitu d'in *capu* prin intermediulu formei *cap-itiu*, *cap-itia*, la care s'a adausu suffissulu *onu=one*: *cap-itionu*, *cap-it-iona*, asiá in catu *cap-itionu* ar corresponde cu una forma latina (*cap-ittio* — *cap-itti* *one*); prin caderea apoi lui *i* d'inaintea lui *t*, *cap-itionu*, *cap-itiona* au devenitu: *cap-tionu*, *cap-tiona*, si de aci prin pronunti'a ordinaria a lui, *tio* ca *cio*, (vedi litter'a T): *cap-cionu*, *cap-ciona*, d'in cari *cap-sionu* si *cap-siona* nu su de catu forme cu pronunti'a particularia ce dau unii Romani, cei d'in Moldavi'a mai vertosu, combinationi fonetice *tione=cione*, (vedi acea-asi littera T); d'in acestea urmedia

co form'a de adoptatu in scriere este: *cap-tionu*, *cap-tiona*!

CAPSIONU si *cap-sionu*, s. m., vedi *capsiona*.

CAPSIUNA, *capsiumu*; vedi *capsiona*.

* CAPSU, s. m., *capsus*; sub forma masculina, acellu-asi cuventu cu femin. *capsa*, luatu mai vertosu cu insemnarile: 1. cuteia sau lada de carrutia; 2. cosiu de carrutia; 3. carrutia inchisa sau coperita; 4. compartimentu d'in tabl'a ce serve la joculu de zari, de rega, etc.

* CAPSULA, s. f., *capsula* (compara si franc. *capsule*, ital. *capsula*); deminutivu d'in *capsa* in differitele insemnari alle acestui cuventu: 1. *cuteiora*, *laditia*, *compartimentu* de pusu littere typografice etc.: *scossu d'in capsula* = *totus de capsula* = *scossu d'in cuteia*, forte bene adjustatu in vestimentu si ornamentu; 2. in speciale: a) cilindrellu cu fulminante pentru arme de focu; b) chymistii numescu *capsula* unu vasu de platina, de pamentu, de petra, etc., in forma de catinu, care serve la evaporatulu certoru licide; c) in anatomia se da numire de *capsula* la mai multe si diverse parti alle corpului: *caps'a cordei* = pericardiulu; *capsa seminale* = estremitate a canaliloru deferenti, cari apprope de besic'a seminale sunt inflata si dilatate; *capsula articularia* = specia de saccuti membraneu cilindricu, care infasciora certe articulationi, etc.; d) in botanica se chiama *capsula* pericarpulu cavu allu certoru fructe: dupo forma *capsul'a* se dice *cylindrica*; *tortulosa*, *trigona*, *tetragona*, etc., *polygona*; dupo numerulu de sementie *capsul'a* se chiama *monosperma*, *disperma*, *trisperma*, etc., *polysperma*; dupo numerulu compartimenteloru, in cari stau sementice, *capsul'a* e *unilocularia*, *bilocularia*, *trilocularia*, etc., sau *univalva*, *bivalva*, *trivalva*, etc., *multivalva*.

* CAPSULARIU, -ia, adj. s., (*capsularius*; compara franc. *capsulaire* si *capsulier*); 1. adj., relativu la *capsula*, cu *capsula* sau ca *capsul'a*: plante *capsularie*, cari au *capsule*; fructificatione *capsularia*, care se face prin *capsule*; vene

capsularie, (vedi *capsula* sub 2. c.); 2. subst: a) mascul., *capsulariu*: a) genu de vermi intestinali; β) genude zoophyti; b) femin., *capsularia*, planta cu capsula; de aci: *capsularie*, pl. fem. classe de vegetali cu *capsula*.

* **CAPSULIFERU**, -a, adj., (franc. *capsulfère*; vedi *capsula* si *ferere*); care porta sau contine *capsule*, vorbindu in speciale de organele plantelor, cari contin capsulele acellorur plante.

* **CAPTARE**, v., *captare*, (vedi *capere*, d'in care *captare* este forma intensiva); a si pune tote poterile ca se adauga la ceva, a amblá cu mare doru dupo ceva: 1. a amblá se prenda: *unulu capta passeri, altulu capta pesci; callii fatigati si inferbentati captau aur'a cu largele loro nari*; 2. a amblá se capite, se castige, se guste, etc.: *a captá benevolent'a si favorea ascultatoriloru; a captá tempu, bona occasione; a captá misericordi'a, grati'a cuiva*; 3. a amblá dupo, a cautá, a ambitioná: *a captá glori'a, applausele multimei; a captá elegant'a, brevitatea, simplicitatea si grati'a in styly; ornamentele de styly in adensu captate nu placu*; — cu obiectu de infinitivu sau de una propositione infrega: *tu capti a me uccide; cu varie medilbce captá Livi'a sa asle, deco are se nasca baiatu sau feta*; — 4. mai vertosu, a amblá se prenda, se capite, se castige, etc., prin ammagiri si alte mediloce neoneste: *au nu e bene a captá pre altii, cumu ne capta si ei pre noi? cu sperantie de castigu nu me vei captá neci una data; planulu de a captá pre inimicu nu successe*; — 5. in speciale: a) a amblá se capite ereditati, donatiuni, etc.; b) a amblá se prenda, se ammagisca prin vorbe, prin sofistice interpretatiuni.

* **CAPTATIONE**, s. f., *captatio*; actiune de a captá, mai vertosu in intellessulu de sub 5. b): *captationea de daruri este opprita de lege; captatione a favorei popularia, captatione de cuvente*; (vedi si *captione, captatoriu*).

* **CAPTATORIU**, -toria, *captator, captatorius*; care *capta*, relativu la *captatione*: *captatoriu de applause deserte,*

de testamente; a face in testamentu despositioni captatorie, despositioni prin care cineva are in vedere *captatione*, a deco tendentia de a capitá cu acestu artificiu donatiuni, legate, etc., de la cellu in a cui favore face acelle despositioni.

* **CAPTATU**, -a, *captatus*; partic. d'in *captare*.

CAPTIONA, *captionu*; vedi *capsiona*.

* **CAPTIONE**, s. f., *captio* (d'in *captu*); 1. actiune de a *capere*, (vedi *capere*), de a *appucá*, a *prende*, si prin metafora, de a *ammagi*, a *insellá*, etc.; 2. cu intellessu concretu, medilocu de a *prende* si *ammagi*, si a nume: a) *cursa, arteficiu*; b) in speciale, incurcatura sau *cursa* de vorbe: *subtilitate, sofisma, argumentu captiosu*; c) *vetemare addussa prin insellatione*.

* **CAPTIOSU**, -a, adj., *captiosus*; plenu de *captioni*: *persona captiosa, argumentu captiosu, propositiuni captiose*.

CAPTIUNA, *captiunu*; vedi *capsiona*.

* **CAPTIUNCULA**, s. f., *captiuncula*; deminutivu d'in *captione*, medilocu sup-tire de a *ammagi* si *insellá*, *sofisma* sup-tire, *callidu artificiu, clinciu*, etc.

* **CAPTIVARE**, v., *captivare*; a face *captivu*, a tine *captivu*: 1. proprie: *a captivá multi d'in inimici*; mai desu inse metaforice: 2. a *suppune*, a se face *domnu*, a *castigá*, etc.: *a captivá animele prin bonetate, a captivá ochii prin gratiele selle, a captivá spiritulu cuiva*; — reflexivu, a se *captivá* = a se face *captivu*: *a se captivá detoriei*.

* **CAPTIVATORIU**, -toria, adj. s., *captivator, captivans*; care *captiva*: *captivatoriu de anime; cuvente captivatorie*.

* **CAPTIVITATE**, s. f., *captivitas*; stare de *captivu*: *trista captivitate; tyranii tinu pre suppussii loro in captivitate; a fi in captivitatea sensuriloru; captivitatea Babylonei*, in care s'au aflatu Judanii in Babylone.

* **CAPTIVU**, -a, adj. s., *captivas* (d'in *captu*); presnu sau luatu prin bellu: 1. adiectivu: *agrulu captivu, vitele captive*; — metaforice: *mente captiva*, dominata de unu prejudeciu; *anima captiva*, dominata de una passione; 2. subst.

omu prensu in bellu, si mai vertosu reddussu in servitute : *captivii si captivele fura venduti*; mai multi *captivi scapara cu fug'a*.

* **CAPTORIU**, *-toria*, adj. s., *captor* (d'in *captu*); care prende, care face una *captura*.

* **CAPTU**, *captus-a* si *captus-ās*; 1. part. d'in *capere*, luatu inse mai exclusivu : 2. ca supinu cu intellesu de substantivu : a) actione de a *cape*, a *prende*, a *coprende* : *captu de pesci* = prendere de pesci; b) facultate de a *coprende*, *intellegere*, *precepere* : *dupo captulu barbariloru* = dupo intellegerea barbariloru, pre cătu duce capulu pre barbari; c) cu intellesu mai generale de *statu* sau *stare* de cultura : *dupo captulu germaniloru acea cetate este mare, potente si infloritoria*.

* **CAPTURA**, s. f., *captura* (d'in *captu*, vedi *capere*); 1. actione de a *cape* sau *prende* : *fericita captura de pesce*; — in speciale : a) prenderea unui criminale sau unui debitoriu si *incarcerarea* lui; b) *prende* de merci oprite; c) *prende* de navi inimice; mai desu inse : 2. rezultatu allu actionei, ce se *prende* sau se *capita* : a) in genere : *pictoriulu de pinse venatorii si captur'a loru*; b) in speciale : α) navi, animali sau alte lucruri prene in bellu, *pređa*; β) *castigu* ce se *trage* d'in ceva basu si *rosinosu* : *invitatu si indemnatu de inonest'a captura*; γ) *capitatura*, ce se *capita* *cersindu*; δ) *salariu* : *captur'a de tota diu'a nu mi adjunge la mancare*.

CAPTUSELLA (pre a locurea : *captusella*), s. f., *pannus intrinsecus alteri subsutus vel subsuendus*; *pannura* de *captusitu* unu *vestimentu*, (cuventulu e unu *deminutivu* d'in una forma *captusia*; despre care vedi *captusire*). M.

CAPTUSIRE, *-escu*, v., (pre a locurea : *captusire*), *fraude* vel *dolo capere*, *decipere*, *fraudari*; *vesti pannum alterum subsuere*; *togero*, *contegere*, *occupare*; 1. ca mai desu cu *insemnarea* speciale de a *accoperi dosulu* materiei unui *vestimentu*, *cosundu* pre tota *intenderea* lui *alta materia* : a *captusi unu mantellu cu metasse*; de ce nu mi ai *captu-*

situ, cumu ti am dissu, si manicele vestei? vestimente captusite tinu mai caldu de cătu cele necaptusite; 2. a *coperi* ceva spre a lu face mai tare sau mai formosu, spre a lu *protege*, etc. : a *captusi paratii cu scandure*; *navi captusite cu table de arame*; *scutu captusitu cu ferru*; 3. a *coprende*, mai vertosu prin *intendere*, cumu facu *bubele* de natura maligna : *totu corpulu bietului omu e captusitu de bube relle*; *bub'a a adjunsu se mi captusescu tota faci'a*; 4. a *insellá*, a *fraudá*, a luá *cuiva* ceva prin *dolu* : *pre cine nu a captusitu insellatoriu acellu-a? si pre mene n'a captusitu cu căteva mii de lei*; (cuventulu este *essitu* d'in una forma *captusia*, d'in care *deminutivulu captusella*; *captusia*, mai de parte, este *femininu* d'in unu *masculinu captusiu*, in locu de *captutiu* — *captuciu*, fem. *captutia* sau *captucia*, ca si *capusiu* — *capusia* in locu de *caputiu* sau *capuciu* — *caputia* sau *capucia* [vedi *capusia* si *caputiu*]); prin *urmare captusia*, d'in care *captusella* si *captusire*, a *essitu* d'in acea-asi *fecunda radecina* cu *caputa*, *capotu*, *capa*, etc., *adeco* d'in *capere*; *insemnarea*, mai vertosu de sub 4., este *asiá* de analoga cu a *latinescului capere* in frasi ca : *capere dolo* = *captusire* = *prende* cu *dolu* sau *insellatoria*). M.

CAPTUSITU (pre a locurea *captusitu*), d'in *captusire* : 1. part. : *vestimente captusite*; 2. supin. : *materia de captusitu vestimente*; 3. subst. : *captusitulu acestui vestimentu n'a costatu preu multu*; — si in celle alte *insemnari* alle lui *captusire* : *neminea n'a remasu necaptusitu de acestu insellatoriu*; cu *faci'a captusita de bube*.

CAPTUSITURA (pre a locurea : *captusitura*), *actio pannum altero subsuendi*; *pannus altero subsutus vel subsuendus*; *fraus*, *dolus*; actione de a *captusi*, *dero* mai vertosu rezultatu allu *acestei* actione, cumu si *materi'a* d'in care se face : *captusitur'a de metasse tine mai bene de cătu captusitur'a de alta materia*; *captusitur'a ce m'a captusitu insellatoriulu acellu-a, nu ua vei crede, deco ti ua voiu sprune*.

CAPU, s. m., *capite* si *capete* (plur. *capi*, casi *capure* sau *capuri*, nu se dice de câtu in una insemnare speciale, care se va arretá mai diosu; form'a secundaria *capitu* sau *capetu* face in plur. totu *capite* sau *capete*, si prin urmare nu diferé de form'a fundamentale *capu* de câtu in sengulariu, si acesta-a numai intr'una insemnare speciale, care de asemine se va precisá mai diosu), *caput*, plur. *capita* (ital. *capo* si *cavo*, ispan. port. *cabo*, provenc. *cap*, vechiu franc. chief, nou franc. *chef*; inse la unele d'in celle mai essentiali insemnari alle cüventului *capu*=*caput* unele d'in limbele sorori applica alta vorba, adeco : ital. *testa*=franc. *tête* contractu d'in teste =*testa*=*testa*, care, camu in acellu-asi intellessu, se applica si in limb'a nostra in espressionea : *tes'ta capului*; — latin. *caput* este affinu cu grec. *κεφαλή* [forma forte appropriata de alle nostre *cef-a* si *cepu*], german. *haupt* si *kopf*; limb'a sanscrita presenta monosyllab'a ea cu acea-asi insemnare); parte a corpului animaliloru, care *incape* sau *contine* creierulu si este scaunulu organeloru principali alle sentirei si vietiei; apoi, d'in caus'a posetionei capului in partea superioare sau extrema a corpului, cumu si d'in caus'a preeminentiei lui asupr'a celloru alte membre, applicatu la multe si varie concepte ce au insemnarea de *ceva principale, essential, estremu*, etc. : I. proprie, la omeni si alte animali : *capulu omului este mai rotundu si mai bene facutu de câtu allu totoru animaliloru*; de regula *capulu e legatu de restulu corpului prin collu sau guttu*; a *taiá capulu*, a *sparge capulu* cuiva; a si *pune caciull'a in capu*, a si *luá caciull'a d'in capu*; a *pune frenela in capulu calliloru*, a *se scarpiná in capu*, a si *smulge perii d'in capu*, a *taiá capulu si cod'a serpelui*; II. metaforice : A. pentru lucruri ce au cu *capulu* una aseminare materiale de forma sau de posetione : 1. partea superioare : *capitele muntiloru stau albe de neua, capitele arboriloru, mai multe capete de maci, a essi la capulu scarei spre a intempiná unu mare si insemnatu ospe; capulu co-*

lumnei, formosele si gratiosele capite alle columneloru, (vedi *capitellu* si *capitulu*); — in speciale : *capulu unei bube sau unui buboniu*, *inflatur'a bubei* produssa prin dare in coptu si stringere de puroiu; de aci : a *scote sau face capu*, vorbindu de bube : *astepta peno ce buboniulu va coce si scote capu, si atunci se lu impungi si se lu spargi*; 2. parte extrema mai multu sau mai pucinu inflata si rotunda : *celle doue capite alle ficatului, capulu acului de peru, capitele cuielorü, capulu porrului; capite de cepa, de alliu*, etc.; in acestu intellessu se dice mai desu *capitina*; 3. parte extrema orecare, margine : a) in genere : *celle doue capite alle lmei derepte; celle trei capite alle celloru trei anghiuiri alle trianghiulu; capitele caprioriloru celle de diosu sunt mai grosse de câtu capitele de susu alle acelloru-asi capriori; capulu scarei unei case* este nu numai partea superioare extrema a scarei, ci si cea inferioare; de acea-a espressioni ca : a *siedé in capulu scarei, a essi inaintea cuiva peno la capulu scarei*, etc., sunt cu duplu intellessu, care se pote precisá numai d'in contestulu generale allu frasei sau prin attribute puse pre longa constructionea : *capulu scarei, cumu : capulu scarei de susu sau superioare, capulu scarei de diosu sau inferioare; capitele fireloru de urditura; capitele pontei amendoue erau ocupate si custodite de omeni armati; agrulu nostru attinge cu doue capite in allu vostru, a siedé in capulu satului, a siedé la marginea satului; a lege una carte d'in capu peno in capu; a strabate una calle de la unu capu allu ei peno la altulu; a dejugá boii la capulu araturei, Capulu verei=inceptulu sau finitulu verei*, etc.; b) in particulariu : a) inceptu, origine : *capulu riului este fontan'a acellui riu*, de si se pote dice si de *gur'a riului; capulu cartei, a pune unu titlu pomposu in capulu cartei*; β) partea antioare a unui ce in miscare mai vertosu, frunte, oppusu de regula la coda : noi, cari mergeamu in *capulu multimei, nu poteamú sci ce se petrecea in coda; a atacá capulu, mediculu si cod'a unei oste; capulu merge*

in capulu turmei de oi; γ) parte ce in spatiu sau in tempu vine mai antaniu : *capulu unei linie de scrisu*, cumu si *capulu unui cuventu*, este partea ce se pronuntia sau scrie mai antaniu, in opposetione cu *cod'a liniei sau cuventului*, parte ce se scrie sau se pronuntia mai in urma : *a pune unu puntu si a incepe d'in capu cu littera mare*; δ) parte estrema principale : *capulu patului* se dice de amendoue extremitatile celei mai mari lungime a patului, déro in speciale, sau de extremitatea unde si pune cineva *capulu*, candu se culca, sau de extremitatea care se considera ca mai onorifica pentru cellu ce siede pre dens'a, in opposetione cu *cod'a patului* : *cellu mai de frunte sateanu se puse de siedü in capulu patului*, éro cellu mai *parperu si reu imbraccatu se puse in cod'a patului*; asiá si *capulu mesei*, in opposetione cu *cod'a mesei*, se chiama, d'in celle doue extremitati, cari marginescu lungimea mesei, acea extremitate, care se considera ca loculu cellu mai onorificu; ε) finitu, terminu a unui ce in spatiu sau in tempu : *capulu unui cuventu, unei linia de scriere*, este nu numai inceputulu, cumu s'a vedutu mai susu, ci si finitulu; *la capulu lumiei, la capulu tempului*; *a adjuge la capulu unei calle* va se dica asiá déro si : *a adjuge la inceputulu callei, a intrá pentru antani'a ora in ea*; si : *a adjuge la finitulu callei, a terminá callea*; *a essi la capu* = a terminá, a terminá mai vertosu cu successu : *nu ti adjungu banii, ca se essi al capu cu cas'a ce ai inceputu a edificá*, (vedi *capitanii*, si mai diosu la C); — in genere in celle mai multe d'in frasile citate si esplecate peno aci cuventulu *capu* are mai multe insemnari; lassandu pentru finitulu artielului mai ample desvoltari asupr'a acestui puntu, dâmu aci ca essemple celle doue locutioni : *capulu mesei* si *capulu locului*; cea d'in urma locutione, *capulu locului*, insemna : antaniu proprie, un'a d'in celle doue extremitati ce marginescu unu spatiu de locu in lungimea sea : *intre capulu locului meu si capulu locului vecinului se afla una medina sau rasoria de*

diece passi; allu doile metaforice, primulu inceputu allu unui ce, primulu momentu allu unui evenimentu : *d'in capulu locului asta muiere a traitu reu cu barbatulu seu* (d'in *capulu locului* = des de candu muierea s'a maritatu sau a facutu connoscentia cu barbatulu); de aci allu treile, *d'in capulu locului* = inainte de a incepe sau a face primulu passu in ceva : *ca se nu fimu espusi la parere de reu si mustrare de cugetu, d'in capulu locului se reflectemu cu maturitate la celle ce vremu a face*; locutionea. *capulu mesei*, pre longa celle doue insemnari mai susu esplicate, adece : antaniu, un'a d'in celle doue extremitati ce marginescu nna mesa cadra in cea mai mare a ei lungime; allu doile, *acea-a d'in celle doue extremitati, unde siedu de manca persoanele celle mai considerate*, — insemna inco : allu treile, loculu sau partea unei mese chiaru rotunda, unde se punu si stau la mesa persoanele celle mai considerate; de aci in genere, loculu cellu mai consideratu si mai bonu, posetionea cea mai favorita; partea cea mai bona, etc. : *nu sciu cumu se face, co acestu omu foraneci unu meritu este totu de un'a chiamatu si pusu in capulu mesei*; in aceste d'in urma insemnari, in locu de *capulu mesei*, se dice si : *capulu buccatelor*, espressione mai familiara, déro mai energica, fora se mai adaugamu, *co in capulu mesei* se dice mai multu cu respectu, la considerationea si onorea ce se dá cuiva, éro in *capulu buccatelor* mai multu cu respectu la placherile si folosele de care se buccura cellu *chiamatusi* pusu in *capulu buccatelor*; — 4. fragmentu, buccata d'in ceva mai lungu : a) in genere : *doue capete de fune*; *a pune mai multe capite de lemmu sub bute*, (vedi si *capitanii*); b) in speciale, buccata de pamentu ce inaintedia in apa, limba de pamentu, *promontoriu* = *promontorium* : *capulu Tenaru se chiama astadi capulu Malatapanu*; *termii Africi presenta pucine capuri* (acestu-a e sengurulu intellessu, in care *capu* se dice in plurariu cu form'a *re* sau *ri* : *capure* sau *capuri*, forma addussa prin necessitatea destinctionei de intellessu, ca si *ochiure* sau o-

chiuri facia cu ochi; totusi inse form'a classica, *capite*, ar fi de preferitu si in acestu intellesu; si, fiendu co despune-mu de *promontoriu*, ca mai de preferitu ar fi inlaturarea cuventului *capu* cu acesta insemnare); — numai in unele d'in insemnarile de sub acestu paragrafu se iea si form'a *capitu* sau *capetu*, si a nume in insemnarea de *estremitate*, *inceputu* sau *finitu*; si fiendu co plurariulu acestei forme se confundu cu plurariulu formei *capu*, de aceea-a damu aci câteva essemple de constructioni, in cari *capitu* figuredia numai in sengulariu: *capetulu cuventului* = *capulu cuventului* = *inceputulu* sau *finitulu* cuventului; *capetulu liniei* = *capulu liniei*; a *scote la capetu* = a *scote la capu*, etc. — B. prin noue metafore, trasse d'in considerarea co *capulu* este partea cea mai importante: 1. luandu partea cea mai insemnata in locu de totu, omu sau animale consideratu ca totu independente in sene, persona, individuu, insu (unu insu): *mi au moritu mai multe capite de calli*; *populationea cetatei se suie la diece mii de capite de omeni*; *câte capete, atâte pareri*; *darea impartita pre capite, dare pre capu* = *impositu personale*; *la inscrierea populationei cetatei se aflara, in acea cetate, diece mii de capite de barbati, camu totu atâtea capite de muieri, si unu triplu numeru de capite de copilli*; *capite libere* = *omeni liberi*; *pre capulu nostru, in capulu loru*, etc., sunt expresioni mai energice decâtu: *pre noi, in ei*; de asseminea si *vai de capulu teu, vai de capulu meu*, etc., mai espressive decâtu: *vai de mene, vai de tene*; — *unu capu* = *senguru*, fora socia, foro copii, etc.: *unu capu sunt, si de aceea-a nu me temu, co nu voiu avé cu ce trai*; in acellu-asi intellesu se dice si cu *capulu* = *omu* cu *capulu* = *omu* fora socia, copii, *parenti*, etc. (vedi inse si urmatoriulu 2.); a si aflá bene *capului* = a aflá bene personei, fientei selle; de aci si locutioni ca: a) de *capu* cu insemnarile: a) de *fia-care* in parte: a *imparti militariloru câte cincii lei de capu*; d'in *acesta summa ne vine se solvemú câte diece lei de capu*; a *cere erbaritu câte unu leu de capulu de oue*;

in acellu-asi intellesu si: *pre capu, pentru capu*, cumu: a *solve unu leu erbaritu pentru capulu de oue*; *cátu ne vine se solvemú pre capu?* *vine pre capu câte cincii lei*; β) de sene, independente, fora domnu, fora preveghiatoriu, fora custode, etc.: *vitele ambla de capulu loru*; *numai copilli maturi se lassa de capulu loru*; *muierea lassata de capulu seu se dede la resipa si desordini*; a *face ceva de capulu seu* = a face ceva de sene, de voi'a sea, neimpinsu si constrinsu de nemine, si prin urmare cu intellesu diferitu de: a *face ceva d'in capulu seu*, (vedi urmatoriulu 3.); b) in *capu*, peno la unulu, peno la unu individuu, si de aci, deplenu, essactu, neci mai multu neci mai pucinu: *erau sieptedieci de armati in capu*; *amu numeratu galbenii si amu aflatu, co sunt doue cente in capu*; *ce mi dai, ti voiú da si eu in capu*; *pescele trage cincii libre in capu*, etc.; 2. considerandu *capulu* ca organulu vitale cellu mai insemnatu, vietia, essientia: a) vietia fusica: a *se oppune tyrannului cu perichulu capulu*; *cu capulu a mana* = in mare periclu de vietia: *cine merge la bataia, cine callatoresce pre mare, are sau e, in fia-care momentu, cu capulu a mana*; a si *repune capulu* = a si *perde capulu*; a si *pune capulu* = a *se pune cu capulu pentru cineva sau ceva*; *amicii boni si punu capulu unulu pentru altulu*; a *se prende pre capulu seu*; a *solve errorile sau crimenile cu capulu seu*; *una data cu capulu nu* = neci mortu: *nu ne vomu dá una data cu capulu*; *omulu onestu nu face una data cu capulu ce nu e onestu*; a si *face de capu* = a face fapte ce adducu perdiare a vietii naturale sau si morale, civile, (vedi urmatoriulu b); a fi *de capu cuiva* = a fi spre perdiare a vietii naturale cumu si morale: *de capu si a facutu, de capu i a fostu*; mai vertosu in blasteme: *fi le aru de capu, fiendu co senguri si facu de capu*; *de capu ti ai facutu, de capu seti fia*, (vedi si mai diosu la C.); b) vietia civile, positione sociale, statu sau stare, etc.: a *face capu fetelor* = a le dá la cas'a loru, a le maritá; a *face capu copiloru sei*, a le face stare, a le dá positione; *omu numai cu capulu*

—nu numai, ca la precedentele 2. *omu fora socia, copii, parenti, etc., senguru pre lume*; ci si : *omu fora neci una stare, fora neci una stabilita te*; —dupo conceptulu strabonilor Romani, *capulu* sau starea civile imbracia *libertatea, cetatea* sau *cetati* a —dereptulu de cetate si *famili*'a sau dereptulu de familia; perderea acestoru derepturi se chiama, la densii, *deminutione* sau micusiorare *de capu*; ecco cumu se espreme, in acestu respectu, jurisconsultulu *Paulu* (Dig. 4, 5, 11.) : *capitis deminutionis tria genera sunt : maxima, media, minima; tria enim sunt, quae habemus : libertatem, civitatem, familiam; igitur, quum omnia haec amittimus, hoc est libertatem et civitatem et familiam, maximam esse capitis deminutionem; quum vero amittimus civitatem, libertatem autem retinemus, mediam esse capitis deminutionem; quum et libertas et civitas retinetur, familia tantum mutatur, minimam esse capitis deminutionem constant*—*de trei generi e deminutionea de capu : mare, mica si media; coci trei sunt si statele civili ce avemu : libertatea, cetatea si famili*'a; *candu asiã dero tote acestea le perdemu, adeco si libertatea si cetatea si famili*'a (cumu se intempla unui condamnatu la morte); *atunci e deminutione de capu mare; candu inse perdemu cetatea, dero ne pastrãmu libertatea* (cumu se intempla unui essilatu), *atunci e deminutione de capu media; candu in fine nu perdemu neci libertatea neci cetatea, ci numai famili*'a (cumu se intempla unui omu prin adoptione sau unei femine prin casatoria), *atunci e deminutione de capu mica*;—de asseminea la vechii straboni Romani se chiamau capite censi, (vedi *capitecensu*), cei in-scrissi in registrele statului numai *cu capulu*, adeco fora neci una stare,—acumu d'in celle espuse in acestu paragrafu, cumu si in cellu precedente 2. resulta, co in multe expresioni d'in celle mai popularie cuventulu *capu* a pastratu, in limb'a nostra, urme nesterse d'in acceptionile intellessulni de *stare civile* sau *stare* in genere, ce avea si caput in limb'a vechiloru straboni, cumu : *omu*

de capulu seu—*omu liberu, omu numai cu capulu*—*fora familia sau fora neci una stare*; compara si *capitaniariu*—*omu cu casa, sau omu ce solve numai darea pre capu*; vedi si mai diosu la 4.; *capu de familia*—*omu inoratu, cu casa si cu copii*; ecco inco câteva locutioni popularie, in cari *capu* figuredia cu intellessulu de *stare, medilocu* sau *mediloce*, potentia sau *potere* : *a nu avé unde se si plece capulu*—*a nu avé unu capitaniu de patu, unu patu, una casa; a nu avé nemica; a nu avé capu de a face ceva*—*a nu avé medilocu; dero si : a nu avé precepere, sau a nu avé tragere de anima, voia*, (vedi urmatoriulu 3.); *nu e capu de a face cu densulu ceva*, nu e potentia sau medilocu; 3. d'in considerarea, co *capulu* este scaunulu inteligentiei : a) mente, precepere, intellegere in genere: *omu cu capu, omu fora capu; capu grossu, omu cu capu grossu* sau *omu grossu de capu*—*omu care anevoia precepe; capu usioru omu cu capu usioru, sau omu usioru de capu*—*omu care usioru si currendu precepe, in opposetione cu capu greu, omu cu capu greu* sau *omu greu de capu*—*care anevoia si greu precepe; inse capu greu* si cu insemnarea materiale de *capu ingreunatu* de betia, de morbu, etc. in opposetione totu cu *capu usioru*, care de asseminea se ia si cu intellessu materiale; *omu cu capu*—*omu cu mente, si cu precepere, in opposetione cu omu fora capu, fora mente; omu cu capu si cu anima, preceputu si animosu, sau : omu cu precepere si bonu* (vedi si mai diosu la c d'in acestu paragrafu); *capu seccu*—*capu fora creieri*—*omu fora precepere : cu capitele secce cumu se te intellegi ? a duce pre cineva capulu*—*a taia pre cineva capulu*—*a se precepe : bene te taia capulu, pre noi nu ne ar fi taiatu capulu se facemu asiã; ceri de la unu copillu se lu duca capulu a face unu lucru, la care neci pre omenii maturi nu i ar duce capulu*; (intrã a *duce pre cineva capulu, a taia pre cineva capulu, a precepe, a intellege, etc.*, sunt delicate nuan-tie de intellessu, despre cari vedi la articulele specialia : *taiare, ducere, precepere, intellegere*); *a intrã cuiva in capu*

= sau a precepe, a intrá sau incapé In mente : *nu mi intra in capu cumu ai potutu perde pung'a; nu intra in capu barbarului co nu se cade a face reu pentru reu; sau a si imaginá, a si face idea fissa, a avé fantasia : a intratu nebonului in capu, co lu persecuta lumea; i a intratu in capu se se fuca domnu; sau a concepe, a si face idea clara, a comprende : mai explica te una data, co nu mia intratu óene in capu ce mi ai spusu, (vedi si la urmatoriele b) c); a bagá in capu (siesi) = a luá in mente, a intellege, a precepe : *bagati bene in capu ce auditi si vedeti; a bagá altui-a in capu* = sau a lu face se intellega, se precepa unu lucru, se si faca idea clara despre acellu lucru : *nu ti potu bagá invetiatur'a in capu; sau a i implé mentea cu fantasie, cu mentioni, cu seccature, etc.; in acestu d'in urma intellesu si : a implé, a impuiá, a impenná capulu cuida, etc.; a si bate capulu* = a si sparge capulu, a bate capulu cuiva, a bate capulu pre cineva, omu batutu la capu, (vedi batere); *muiere cu capu de barbatu, cu intelligentia de barbatu; capu mare, omu cu capu mare, omu cu mare capacitate de intelligentia; déro si : omu cu mari pretensionu de dominare : toti sunt cu capulu mare in acesta casa* = toti vreu se commande, si neci unulu se se suppuna, (vedi si mai diosu la c); *a face ceva d'in capulu seu, a face d'in propri'a sea precepere, fora se lu fi invetiatur' sau indemnatu altulu, fora se i se fi datu ordine, etc.; a face dupo capulu seu, si nu dupo capulu altoru-a; — proverb : capulu face, capulu trage* = patitele sunt resultatulu mentei si cugetarei omului; — b) in speciale : a) memoria : *a sci lectionea d'in capu, a spune celle invetiate d'in capu; multe invetiate ne scapa sau ne essu d'in capu; nemicu d'in ce aude si vede nu i scapa din capu; β) imaginatione, talentu, geniu : nemica nu ti nasce capulu; c) de si capulu, ca i intelligentia, se oppune adesea la anima, ca fontana a sentirei si a affecteloru morali, cumu : omu cu capu, déro fora anima; cu tote acestea capu se applica si la espressionea sentimenteloru suffletului : a plecá capulu va se**

dica proprie a lassá capulu in diosu pre spate, la una parte : a merge cu capulu plecatu inainte, spre drept'a, spre stang'a, etc.; déro d'in a plecá capulu = a lu lassá in diosu, essu insemnarile metaforice : a) a se umilí, a se suppose : *inemiculu, dupo mai multe bataie cumplite ce sufferi, plecá capulu si cerú pace; cu capitele plecate venimu se ve rogámu; mai bene se morimu de cátu se ne plecámu capulu cu rosine; — proverb : capulu plecatu de spata nu etaiatu* = prin suppunere si umilientia se inlatura mari pericule; — β) a inchiná, a adorá : *capitele nostre Domnului Domnedieu se plecámu; inaintea virtutei si cei rei, cellu pucinu d'in faciaria, si pleca capulu; la celle spuse de tene ne plecámu capulu, coci santesi addeverate sunt; γ) a aprobá, a consentí, a se invoi : toti plecara capulu si dissera asiá se fia; δ) a se rosiná : la aceste vorbe verginea plecá capulu si rosi, etc.; ca oppusu la a plecá capulu este a redicá capulu, care prin urmare insemna : a) proprie : a redicá capulu de pre capitaniu; mai redica pucinu capulu, ca se potu vedé ce ai sub barba; apoi metaforice : β) a se mundrí : *avuti si potenti ei redicara capulu* (= animos sustulerunt); γ) a se rebellá, a se revoltá : *tote provinciele de currendu suppressu redicara capulu, etc.; — a dá d'in capu insemna proprie : caput movere* = a miscá capulu, a scuturá capulu : *in dillele calde alle verei callii dau mereu d'in capu, ca se se appere de musca; éro metaforice : a) a scote d'in mente, a produce d'in propri'a sea intellegere cugetationi neasteptate : se te miri ce da acestu copillu d'in capulu seu, — si ca intransitivu, a se produce, a essí d'in mentea cuiva ceva neasteptatu : nu potu u nu me mirá de celle ce dau d'in capulu acestu copillu; — apoi dupo differitele miscari alle capului ca espressioni de differite cugete si sentimente : β) a negá, miscandu capulu inderetu; γ) si d'in contra, a afirmá, miscandu capulu inainte; δ) a amenitiá, miscandu tare capulu in derept'a si in stang'a : *in desertu dai d'in capu, co nu me spariu eu de amenitiarile***

telle; ε) a nu scî ce se creda, ce se dica; a fi coprensu de mirare, a fi in perplexitate, etc. : *am consultatu asupr'a acestei cestionis pre cei mai invetiati si precepti, déro toti au datu d'in capu, fora se mi pota dá neci una lumina;*—*a avé capu*, pre longa insemnarile mai susu espuse si celle ce se voru dá sub *C.* insemna, conformu paragrafului in cestionis, si : *placere, voia, anima, etc.; dupo atâte amare incercari, mai potu eu avé capu pentru ballu sau alte petreteri?*—*de capulu seu*, dupo celle mai susu espuse, insemna, intre altele, si : *de bona voia, dupo placulu seu;*—*cu capulumare*, pre longa altele, (vedi mai susu), va se dica si : *mundru, obstinatu, rebellu, pentinace*, (vedi si *capitinosu*);—*a si pune in capu*—*a se determiná, a vré cu orice pretiu, a se obstiná, a avé fantasia sau capritiu*, (vedi si mai susu *a intrá in capu*—*a veni in capu*), etc.;—*4. d'in considerarea co capulu este parte principale, essenziale : a) cu intellesu personale : a) mai mare, cellu ce are directione si autoritatea suprema : capulu statului*—*capulu terrei*—*domnitorulu; capulu armatei*—*generariulu, commandantele supremu; capulu unei compania de armati*—*capitanulu; capulu unui ramu de administratione este ministrulu; capulu de familia este sautatalu sau bonulu sau strabonulu, deco traiesce; precumu Christu este capu basericei, asiá si barbatulu este capu muierci; capii conjurationei fura prensi si uccisi; capulu unei commune este primariulu; β) cellu destinsu intr'una localitate prin posetionea sea sociale, notabile : capii *Eduiloru venira toti la Cesare*; γ) in genere, auctoriu, inceputoriu, indemnatoriu : *puniti, deco i comnosceți, pre capii acestoru desordini, éro nu instrumentele loru*;—in acestu senguru intellesu, *capu* are de regula plurariulu in *i* : *capi*; déro cu multa elegantia se pote applicá, chiaru la acestu intellesu, si plurariulu clasicu *capite*, ca si in latin'a : *capita conjurationis securi percussa* = *capitele conjurationei fura uccise cu securea*; in asseminea casu Latinii concorda adesea calificativulu referitu la *capu* cu intel-*

lessulu, nu cu form'a euentului *capu* : *capita conjurationis percussi* (si nu percussa, cumu ar cere form'a *capita*); elegantia unei assemine constructione s'ar poté imitá si in limb'a nostra : *capitele conjurationei fura uccisi* (in locu de *uccise*);—*b)* cu intellesu reale : *a)* in insemnare analoga cellei desvoltata in precedentele *a)*, adeco : directione sau autoritate suprema, loculu cellu mai inaltu in una ierarchia : *a pune pre cineva in capulu unei armate; a fi in capulu unei armate*—*a avé commandulu supremu*;—sau indemnu, inceputu, impulsione primaria, fontana, origine, etc.: *a se sú la capulu totoru calamitatiloru cadute pre terra*; de ací : β) principiu fundamentale, ce e mai essenziale intr'unu lucru : *capulu artei este covenienti'a*—*caput artis est decere; capulu systemei lui Epicuru este placerea*;—escellente prin perfectionea sea : *capu de opera*—lucru escellente : *cei antici ne au lassatu multe capete de opere in tóte artile; omulu e capulu de opera allu lui Domnedicu pre pamentu*;—γ) parte principale a unui discursu, a unei scrieri, a unei legi, a unui bilanciu, etc., (vedi si *capitulu*) : *a lege mai multe capite d'in biblia; a citá cu accuratetia capulu, articlulu si paragrafulu legei; legemu cu placere capitele unei carti plene de idee solide si bene scrisse; capulu speseloru este prea incarcatu*;—titlulu unei assemine parte : *capulu I allu bibliei, despre creatione*;—locu, passu orecare d'in unu auctoriu : *pre fia care di legu doue, trei capite d'in Cicerone sau d'in Titu Liviu*;—δ) cu intellessulu si mai generale de *puntu importante*, materia, subiectu, fundu, etc., de care e vorb'a : *asupra acestui capu n'am a dice nemica; doue capite d'in a tea scrissore nu am potutu intellege; candu vomu adunge la capu de invoire, vomu vedé deco ne potemu invoi*; de ací : ε) fundu de bani ce impromuta cineva sau pune in negotiu, *capitaliu* sau *capitariu*, de regula in plurariu, *capite*, cumu : *nu impromutá cellui inonestu, co ti perdi si capitele; a adauge si procentele la capite; a scadá procentele d'in capite; a si scote*

capitele fora neci unu folosu; a remané in capite = a nu castigá, déro neci a perde; *a fi in capite* = a nu încercá perdere; — *a scote d'in capite*, cu mai multe nuanție de însemnare : a scote una parte d'in capitaliulu impromutatu sau bagatu intr'unu negociu, a se desdaună in parte de unu capitaliu in periculu de a fi cu totulul perdutu, a si resboná de maltractari, a întorce altui-a parte d'in amarurile si maltractarile ce amu suferitu, a se desdaună de tempulu perdutu pentru placeri, etc. : *peno acumu am scossu diumetate d'in capetele bagate in acestu negociu, si credu, co, de va merge lucrulu totu asiá, voiu scote tote capitele cu unu mare castigu; neci mai cugetu la vre-una interesse, asiufi buccurosus se mi scotu d'in capite; destullu amaru amu sorbitu in laborios'a nostra junetia, acumu co ne amu facutu si noi una bona stare, vremu se ne scotemu d'in capite; dupo ce amu suferitu de la tene atâtea si atâte, acumu ne a venit si noue rondulu se ne scotemu d'in capite; — C. nu spre a imbraciá in totulu seu vastulu campu de însemnare allu cuventului capu, coci acesta-a ar trece preste marginile acestui articlu, ci numai spre a deschide cugetarei Românului intensele perspective alle acestui campu, dâmu aci, concentrate la unu locu, unele d'in însemnarile cătoru-va constructioni cu cuventulu in chestione : 1. cu prepositioni : a) cu *de, de capu* : a) ca attributu pre longa substantive, ca se esprema in intellesu propriu : origine, cumu : *peru de capu*; destinatione, cumu : *ornamentu de capu*; subiectulu sau obiectulu : *dorere de capu, greutate de capu*; apoi in intellesu metaforicu : *omu de capulu seu* = omu liberu, independente, emancipatu, fora domnu; β) ca obiectu pre longa adiective sau verbe cu însemnari proprie si metaforice : *a appucá si tiné de capu, a sufferi de capu, a luá de capu; a dá de capu* = a aflá capulu sau inceputulu, si de aci, a aflá in genere, a si esplecá, a intellege : *de candu me frementu, ca se dau de capulu lucrului si nu potu*; a adjunge la finitu, a terminá : *am datu de capu baniloru impromutati; a dá de**

capu = a veni de *capu* = a imblândi, a stemperá, a dominá, a invetiá mente : *numai tata-teu scie se ti vina de capu; ce ai patitu, credu co ti a datu de capu*; a arruncá ceva in capu, a lovi cu ceva in capu : *lassa in collo cea cupa, co ti ua dau de capu*; si prin urmare a *da ceva de capu* cuiva differitu in sensu de : *a da cu ceva in capu* cuiva = a lovi reu, si de aci : a umili (vedi si urmatoriulu b); *mare de capu* = cu capulu fusice mare, sau cu intellegere mare, apoi : infumurat, mundru, obstinatu, etc.; *a dá cáte unu leu de capu* (de *capu* = de fiacare); *de unu capu* = de cátu-va tempu : *de unu capu de tempu in coce n'am vedutu galbini*; sau : forte, de focu, pre morte pre vietia : *a se bate de unu capu, a allergá de unu capu*; — b) cu *in, in capu* : *a pune peler'a in capu*, pre capu; *a cadé in capu*, pre capu, déro si cu capulu in josu : *petrele cadu in capitele omeniloru; omulu cade de pre casa in capu*; asiá si *a se pune in capu*, a se assiediá pre capulu cuiva, déro si : a si pune capulu seu in diosu, in pamentu, etc.; si de aci proverb : *a se pune in curu si in capu* = a si pune tote poterile, a face totu, a usá de tote medilocene; *a dá in capu* cuiva; (vedi precedentele a), a dá in *capu pre cineva* = a lu face se cada cu capulu in diosu, si de aci : a ruiná, a derapeiná, a lu face se cada d'in posetionea si starea sea; si ca netransitivu : *am datu in capu* = am cadutu cu capulu in diosu, si de aci : m'am ruinat, am cadutu d'in posetionea si starea mea; in amendoue formele si : *a dá preste capu*, inse cu intellesu differitu de : *a da in capu; a se bate in capite; a se lovi capu in capu; a se sui in capu* = a se urcá pre capulu cuiva, si metaforice : a se face insolente, a se emancipá prea tare : *copillulu, deco mi lu timi de reu, ti se suie in capu*; in amendoue însemnarile si : *a se urcá in capu* = a se sui in capu; *a sari in capu* = a sari de undeva cu capulu in diosu, sau : a se aventá de diosu pre capulu cuiva : *catusi'a superata sari in capulu meu si mi puse unghiele in guttu*; sau : a cadé, sarindu de susu, in capulu cuiva; sau in fine : a atacá pre

cineva cu violentia, fia cu fapta, luan-
dulu de peru, etc., sau cu vorbe inju-
riose : *se nu atengi cumva pre unulu
d'in cincu frati, co toti saru in capu ti;
taci d'in gura, co apoi ti saru in capu;
a bagá in capu*, in mente; asiá si : *a
veni in capu, a intrá in capu*, etc.; *a
merge in capu*==a merge cu capulu in
diosu si cu petiorele in susu, déro si : *a
merge inainte, in frunte; a sparge in
capu*, cu intellesu propriu : *a sparge
una olla in capulu cuiva*; de aci meta-
forice, *a se sparge in capulu cuiva*==a
cadé pre densulu rellele consecentie alle
faptelorú altui-a : *neboniele Domnilorú
se spargu in capulu poporului; diece li-
bre in capu*, neci mai multe neci mai
pucine, etc. — 2. construitu cu acellu-
asi verbu : a) *luare*, construitu cu *capu* :
a) ca obiectu directu, a *luá capu*==a ap-
pucá cu man'a capulu cuiva : *luá in mana
capulu essecutatului si l'arretá multimei*;
a taiá capulu : *cu una sengura lovitura de
spata luá trei capite; nu ti fiafrica, co n'a-
re se ti iee capulu*; a superá cu mare lar-
ma, a absurdí, a ametí : *mi ati luatú ca-
pulu cu strigarile vostre; mai inceta si
tu cu atátea cantice co mi ai luatú ca-
pulu*; a allege capitanu, conductoriu :
*luara capu allu conjuratiunei pre cellu
mai cutediatoriu d'ntre densú*; a prende
anima, a luá curagiu : *socii, vedendu pre
Romani batuti de inimicu, luara capu
si incepura a se rebellá*; a incepe, a luá
inceputu : *d'in acellu-asi munte ieau
capu mai multe riuri*; a se finí, a luatú
finitu : *acesta comedia se vede co nu mai
are se iee capu* (si *capitu*); ß) ca obiectu
cu *in*, a *luá in capu*==a luá si pune pre
capu : *luati-ve câte una caciulla in capu*;
a luá in mente, a precepe : *luati cur-
rendu in capu, déro si uitati currendu*;
ca sí a *luá in guttu*, a se obstiná intr'una
idea sau una resolutione, a persiste cu
cerbicia, a merge orbesce inainte, etc. :
*candu esti omeni ua ieau in capu, nu
mai asculta de nemine*; de aci proverb. :
a *luá lumea in capu*==a fugí, fora se
scia unde, a fugí nebonu; — vorbindu
de loviture, a sufferí, a primí : *tu ai
luatu mai multe pre spinare, eu am luatú
numai un'a si bona in capu*; γ) ca o-

biectu cu *de*, a *luá de capu*==a appucá
cu man'a de capu : *me luá de capu si
me lovi de muru*; δ) ca obiectu cu *la*,
a *luá la capu*==a luá a mente, a bagá
sema; sau, a mancá bataia : *nu fi cu ca-
pulu asiá mare, co ua iei la capu*; cu a-
cestu d'in urma intellesu si : *a luá pre
capu*; déro si : *a se insarciná cu ceva* :
*nu ti mai luá pre capu si acesta greu-
tate*; ε) a *luá d'in capu*==a luá de pre
capu ceva : *luati ve caciullile d'in capu*;
ζ) a *se luá cu capulu de un'a*==a se ap-
plecá la ceva; a luá una directione, una
calle; a se dá la una occupatione; a luá
una resolutione, etc.; b) *avere, a avé
capu*, cu tote insemnarile cuventului
capu, cumu : *monstrulu avea doue ca-
pite*; si *columncele au capite* (*capitelle*);
acollo si are muntele unulu d'in capite
(*margeni*); *acellu munte are doue capite*
(*crescete, piscuri*); *cost'a are mai multe
capite* sau *capure* (*promontorie*); *conju-
ratiú au unu cutediatoriu capu* (*conduc-
toriu*); *capu ai si tu* (*mente*), *ca se in-
tellegi ce se faci*; asiá sí : *capu ai se te
puni tu, omu mare, cu unu copillu?* — a
avé capu *pentru matematice* (*talentu, ap-
titudine*); *nu am capu* *pentru ballu* (*a-
nima, desposetione*); a *avé capulu a mana*
==a fi in mare periclu de vietia; a fi
cutediatoriu, temerariu; *nu avemu capu
de a ve veni in adjutoriu* (*medilocu, po-
tentia*); *tote au unu capu*==tote au unu
inceputu sau finitu, tote au unu princi-
piu, una lege, una regula, unu scopu,
unu intellesu, etc. : *discursulu teu nu
are capu; ce vrei se faci, nu are capu*;
de aci proverbiale : *a nu avé neci capu
neci coda*==a nu avé neci santu, neci
Domnedieu; a nu avé neci unu scopu,
neci unu intellesu; a fi contr'a mentei
sanetose, contr'a rationei, contr'a ordi-
nei, etc. : *neci dissele, casi faptele vostre,
nu au neci capu neci coda*; de aci si frasi
ca : *omulu acestu-a nu are capu de reu
sau de reutatare*, este preste mesura de
reu; asiá si : *a nu avé capu de misellu
sau de misellia, a nu avé capu de bla-
stematu ce e*, etc.; 3. câteva alte locu-
tioni si proverbie : a) *pescele de la capu
se impute*==corruptionea unui poporu de
la cei mari incepu; b) *unde nu e capu,*

vai de petiore = vai de omulu fora mente, vai de poporulu fora boni conductori; c) *a nu avé ce se si faca capului* = a nu poté altramente, a fi nevoitu se faca cumu i se impune, pentru eo nu e medilocu de a face altramente; d) *a nu scí ce se si faca capului* = a nu scí ce se faca, a fi în mare perplessitate, în mare nevoia, fora se pota aflá unu medilocu de a essí si scapá d'in acea incurcatura sau nevoia; e) *d'in capu peno in petiore* = *d'in capu peno in calcanic* = în totu, preste totu; f) *a face capu* = a regulá, a despune: *a face capu feteloru* = a le maritá; *a face capu de ceva* = a regulá, a provedé, a procurá: *a face capu de nutretiu, de alle mancarei, etc.* = a face medilocu se fia nutretiu, mancare; a procurá nutretiu, de alle mancarei; de ací, *a face capu*, si mai vertosu, *a face capite* = a parentá, a face celle cuvenite mortiloru: *se facu unui mortu, in cursulu unui annu de la mortea lui, noue capite, adeco: capite de trei, de sesse, de noue dille; capite de trei, de sesse, de noue septemane; capite de trei, de sesse, de noue lune;* (vedi in celle mai susu espuse si alte insemnari alle locutionei: *a face capu*).

CAPUCIANU, s. m., capitulum; diminutivu d'in capu, ca sí *capusioru* sau *capsioru*, *capitellu*, etc.: *capucianulu copillului*; — prin syncopea lui *u* de longa *p* se aude ca mai desu *capcianu*, de unde apoi forte probabile a essitu *cacianu*, prin caderea lui *p*, ca in *dere-ticare* = *derepticare*; *cacianu* s'a dissu *cocianu*, ca sí *coponu* = *caponu*; pentru intellesu compara *capitina de curechiu* cu *cocianu de curechiu*, (vedi si *ciocu* in Glossariu).

CAPUCINA, *capucinu*, *capucionu*, *capuciu*, etc.; vedi *caputina*, *caputinu*, *caputionu*, *caputiu*.

CAPUIRE si *capituiure* sau *capetuiure*, -*escu*, v., collocare, ordínare; instruere, ornare; parare; a fáce capu sau capitu cuiva sau de ceva, (vedi la *capu*, cotra finitu, locutionea: *a face capu*): 1. trans. a) cu obiectu directu de persona, *a capui pre cineva*: a) a pune in posetionea cuvenita, a regulá, a i dá una po-

setione sau mediu de vietia: *unu parente si capuesce sau capetuesce fetele, maritandu-le; acellu-asi parente si capuesce copillii, invetiandu-i una maiestria, una professiune; unu Ministru si capuesce sau capetuesce nepotii, punendu-i in functioni*; — in speciale, a dá la cas'a sea, a insorá sau maritá: *amu capituitu doi fetiori si doue fete, mai ne a remasu una feta necapituita, se traimu peno se ua capuimu si pre dens'a*; β) a provedé, a gati cu celle necesarie pentru unu scopu: *a capui pre cineva cu celle necesarie la callatoria* = *a capui pre cineva de callatoria*; *a capui sau capetui unu mortu* = a lu gati de immormentare, a l'immormentá, a i face capite; — b) cu obiectu directu de lucru, a provedé: *a capui sau capetui cellariulu cu de alle mancarei pentru ierna; cas'a unui economu campianu e capuita cu de tote*; — reflexivu, *a se capui*, *a se capitui*, in tote insemnarile forme active: *abiá se capitui si asta feta, coci credeam, co va remané nemaritata; candu pleci la calle departata, capuesce-te bene; a se capui cu vite*; — de ací in genere, a si face posetione, a si face stare, a si aflá bene *capului*, a se inavutí, etc.

CAPUITU si *capituitu* sau *capetuitu*, -a, collocatus, instructus; part. d'in *capuire* si *capituiure*.

*CAPULA, s. f., *capula* (pentru etymologia Varrone dice: *capula*, a capiendo, quod ansate, ut prehendi possint, id est capi = *capule*, de la *capere*, ca munite cu anse, in cátu se potu appucá. sau *cape*; vedi si *capedine*, *capulu*); vasu cu doue anse sau urechie, ce serve la carratu licide, si in speciale, la carratu oliu d'in unu vasu in altulu.

* 1. CAPULARE, adj., *capularis*; relativu la *capulu*, si in speciale la *capulu* cu intellesu de secriu, aproape de *capulu*: *betranu capulare* = *betranu cu unu petioru in gropa*, forte aproape de morte.

* 2. CAPULARE si *caplare*, v., *capulare*; 1. a carrá cu *capul'a*, a stramutá oliu sau altu liciđu d'in unu vasu in altulu; 2. a prende cu *capululu*, a prende in genere; 3. a lovi cu *capululu*, si in genere, a vulnerá, a taia, etc.; de un-

de : 3. a cioplî, *cioperti* (*ciopli* sta, probabil, în legatură cu *capulare* sau *caplare*; vedi *ciobu* în Glossariu).

* **CAPULATORIU** si *caplatoriu*, *-toria*, adj. s., *capulans*, *capulator*; care *capula*.

CAPULIU, s. m., de regula în pl. *capulie*, posterior dorsii equini pars; cuventu populariu la Macedoromani cu intellessulu de : parte posteriore a dosului callului de la coda peno la sella; coperimentulu ce se pune pre acea-asi parte a callului, la acea-asi Romani, se chiama *capera*.

* **CAPULU** si *caplu*, s. m., *capulus*; (form'a masculina a femininului *capula*, cu intellessu mai variatu de câtu acesta-a); ceva care *incap* sau coprende, ceva de care *capemu* sau apucâmu : 1. maneriu de spată, coda de secure, motiu de caciulla, etc.; 2. fune cu ochiu de prensu cai si alte animali, arcanu; 3. secriu, pâtu pre care se duce cada-verulu sau secriulu cu cadaverulu unui mortu; 4. membru virile.

CAPUNASIU, *capunellu*, *capunu*; vedi *caponasiu*, *caponellu*, *caponu*.

CAPUSIA, s. f., *ricinus*, *gemma*; (alb. *capusia*); insectu ce se prenda tare si cu greu se desprende de pellea vacceloru, oiloru, etc.; de aci prin metafora : a) omu sau femina prea grossa; b) parasitu de care nu se pote cine-va scapă; 2. nodu de planta, muguru, blastariu, etc. mai vertosu de vitia de viia; de aci : untu de *capusia*, oleum crotonis, numitu pre a locurea si *apa de vitia*; (*capusia* este în locu de *capucia* sau *caputia*, ca si *capsiona* în locu de *captiona* sau *capciona*, si prin urmare *capusia* este form'a feminina d'în cea masculina *caputiu* sau *capuciu*, care, pre a locurea, inco se aude *capusiu*). M.

CAPUSIOIU si

CAPUSIONIU, s. m., *ingens ricinus* vel *gemma*; forma augmentativa d'în *capusia* si *capusiu*; (forma identica cu neologismulu *capusionu*, pentru care vedi *captionu*).

CAPUSIORU si *capsioru*, (pre multe locuri si : *caputioru* sau *captioru*, *capucioru* sau *capcioru*), s. m., pl.-e, capitu-

lum, *capitellum*; deminutivulu d'în deminutivulu *caputiu*, *capuciu* sau *capusiu* : *micutellulu s'a lovit* reu cu *captiorulu de muru*; — asiă dero formele *caputioru* si *captioru* sau *capucioru* si *capcioru* sunt de preferitu formeloru *caputioru* si *capsioru*.

CAPUTA, s. f., *calcei obstragulum*; *calx*, *capula*; 1. partea calciamentului ce copere partea superioare a calcei petiorului; *mi s'au ruptu caputele ciboteloru, si asiă voi se le punu noue capute*; 2. calcea sau lab'a petiorului, mai vertosu partea superioare aabei, în oppusitione cu plant'a sau talp'a, ca partea inferioare aabei; (*caputa* nu e decâtu femininu d'în *caputu*, participiu d'în *capere*; probabil este co si *capita* e în locu de *capita*, alta forma feminina a acellui-asi participiu, pre cumu *capotu* sau *capota* este a trei'a forma a acellui-asi cuventu).

CAPUTARE, *-ediu* (pre a locurea mai multu *in compusu* : *in-caputare*), v., *calceo obstragulum assuere*; a pune *caputa* unui calciamentu : *turiacii ciboteloru acestoru-a sunt boni, numai caputele s'au camu ruptu, vreu dero se caputediu aceste cibote, coci bene caputate voru fi ca si noue*.

CAPUTARIU, s. m., *cerdo*, *sutor veteramentarius*; proprie, cellu ce scie face si pune *capute* la calciamente, si de aci, ca mai desu, cu intellessulu de *omu ce derege calciamente rupte*, asiă numitulu prin alte locure, *carpaciu*.

CAPUTINA, s. f., vedi *caputinu*.

* **CAPUTINU**, *-a*, si *capucinu*, adj. s., *capucinus-a*, (ital. *cappucino-a*, franc. *capucien-e*, *cabus*); relativu sau analogu cu unu *caputiu*, munitu cu unu *caputiu* : 1. adj. *laptuca caputina*, *curechiu caputinu*, *laptuca* sau *curechiu* alle cui foie presenta unu *caputiu*; mai desu in se : 2. subst. : a) masc., *caputinu* sau *capucinu*, monachu, în baseric'a appusana, de ordine franciscana, asiă numitu dupo *caputiulu* ce porta în capu ca semnu esternu caracteristicu allu acestei ordine : *vitia de capucinu*, petrecuta în pietate, abstinencia si paupertate; b) femin., *caputina* si *capucina* : a) perso-

nale, monacha de ordinea *capucinelor*; b) reale : — specia de mimutie, simia *capucina* lui *Linneu*; — genu de plante d'in famili'a *tropeolaceelor*; — specia de salata d'in varie generi de plante; — cercellu sau anellu de ferru sau de arama, care lega de patulu sau lemnulu ei tiev'a unei arma de focu : *antani'a*, a dou'a *caputina a puscei*; — catinu de pamentu cu coda.

* CAPUTIONU si *capucionu*, s. m., pl.-e, cucullio (mai pucinu bene : *capusionu* dupo franc. *capuchon*); de si forma augmentativa d'in *caputiu* sau *capuciu* = vestimentu de *capu*, ca si *calcionu* d'in *calciu*, se applica inse, nu la unu *caputiu* mai mare, ci la unu *caputiu* mai *elegante*, ce porta si feminele.

CAPUTIU si *capuciu* (pre a locurea : *capusiu*, cumu si sub form'a feminina se dice *capusia* in locu de *capucia*), s. m., pl.-e, capitulum, capitellum; capitulum, cucillus, cucillio; plantæ oculus vel gemma, surculus, (ital. *capuccio* si *capuccio*, franc. *capuce* si *capuchon*); diminutiv d'in *capu* : 1. proprie : *caputiulu copillulu e inco forte molle*; — *te duce caputiulu* = *te taia caputiulu* = *te precepi*, mai vertosu in ironia : *te duce caputiulu pentru benele teu si reulu altorua*; 2. metaforice, appecat u la lucruri ce semena cu unu micu *capu* sau cari servu pentru *capu* : a) vestimentu de capu, mai vertosu de forma conica, cumu e caciull'a unoru-a d'in pastorii nostri, cumu e glug'a terraniloru nostri, etc.; — in speciale asseminea vestimentu portatu, ca semnu esternu distinctiv, de una ordine de frati sau monachi appusani, numiti pentru acestaa *capucini*, (vedi *caputinu*); b) legatura de capu : α) sau pentru ornamentu, β) sau pentru infasciatu capulu, candu ne dore sau e vulneratu; c) capitele inflata alle fireloru staminelor de la certe plante, cari coperu ovariuulu ca si unu *caputiu de capu*; d) manuchiulu rotundu ce formedia foiele certoru plante : *caputiu de lactuca*, *caputiu de curechiu*; *lactuca cu caputiu* = *lactuca capitata*, (vedi si *caputinu*); e) nou blastariu ce da d'in

radecina, trunchiulu sau una ramura a unei plante, mai vertosu *capu* de vitia; in genere : nodu, muguru, blastare, coltiu de planta, etc. (vedi si *capusia*).

* CARA, s. f., *cara* si *carum* (ital. *cara*, franc. *carum* si *carvi*); genu de plante d'in famili'a *caraceelor* (pre a locurea specie d'in acestu genu par u fi conosciute sub numele de *carcu*; vedi *carcu* in Glossariu).

CARABIA, s. f., vedi *corabia*.

CARABINA, s. f. (ital. *carabina*, franc. *carabine*; pre a locure, in limb'a nostra, si masc. *carabinu*, ca si ital. *carabino*); arma de focu portativa, cu tieva mai scurta de catu a puscei ordinaria si canaliculata pre d'in intru.

CARABINARIU, s. m. (ital. *carabiniere*, franc. *carabimier*); militariu armatu cu *carabina*.

CARABINU, s. m., vedi *carabina*.

CARABU, s. m., *carabus* (*καρᾶβος*, franc. *crabe*); cancru de mare; — prin metafora, vasu mai micu de plutitu, luntre, barca.

CARABUSIU, si *scarabusiu*; vedi *scarabusiu*.

*CARACALLA, s. f., *caracalla*, (franc. si ital. *caracalla*); 1. vestimentu : a) lungu peno la calcanie, cu manee si cu caputiu; b) scurtu peno la branu de assemine cu caputiu; c) de casa, de nopte; 2. specia de fasole cultivata in gradine pentru formoseti'a si marimea floriloru selle.

CARACATIA, *caragatia* si *garagatia*, s. f., plea; *importunus garrulus*; 1. proprie, passere, numita in alte localitati si *cotiofana*, de ordinea *conirostreloru*, de genulu *corbu*, de care difere numai intru catu e mai mica, are altu felliu de coda si pennele parte negre, parte albe : *caragatielor le place se se puna si se stee pre spinarea caniloru, porciloru, oiloru, etc.*, ca se *pota manca vermii de la aceste animalii*; *poporulu crede co caracati'a, prin canticulu ei, annuntia venire de ospeti la cas'a omului*; de acel : 2. prin metafora, omu si mai vertosu femina rea, care nu mai tace d'in gura, care mereu barita : *mai tacati gur'a, caragatia* (compara ital. *gazza*, provenc. *gacha* si *agassa*, franc. *agace*, cu acellu-

asi intellesu ca si allu nostru *caracatia* sau *caragatia*; in respectulu etymologiei se se veda celle spuse in Glossariu lâ art. *chiuire*: coci noi nu credemu, cumu sustine invetiaturu *Diez*, co cuventulu ar fi essitu d'in vechiulu germ. *agalstra*, care, prin caderea syllabei initiale *ag*, a potutu da noulu germ. *elster*, nu inse si cuventele romanice; mantinemu déro opinionea nostra, emissa in precitatulu art. *chiuire* d'in Glossariu asupr'a originei cuventului *caracatia*, observandu inse totu de una data, co form'a extraordinaria *argaza*, ce are cuventulu intr'unu dialectu italianu si care, in limb'a nostra, ar suná *argatia*, ar poté autorisá punerea cuventului in legatura cu unu verbu *argatiare*=*aggatiare*=*accatiare*, pentru care vedi si *catia*; d'in *gazza* ar fi essitu, dupo unii, si *gazetta*=*gazeta*, sau pentru co primele *gazete* ar fi avutu in frunte ca emblema una *caragatia*, sau pentru co *gazetele* aru semená in *garrulitate* sau *catiaire* cu *caragatiele*).

* CARACEU, -a, adj., (caraceus, ital. *caraceo*); care semena cu *car'a*, de aci: *caracce*, f. pl., familia de plante acotyledoni, cari au de tipu genulu *cara*.

* CHARACTERISARE, v., (ital., *caratterizzare*, franc. *caractériser*); 1. a face se se destinga si se se conosca bene unu ce, dandu sau descriendu *caracteriele lui*: a *caracterisá pre avaru*, a *caracterisá pre Omeru ca poetu epicu*, a *caracterisá una planta*, etc.; 2. a fi *caracteriulu* sau semnulu cellu mai distinctivu allu unui ce: *blandeti'a severa caracterisa pre unu addeveratu si bonu tata*.

* CHARACTERISMU, s. m., *characterismus* (ital. *caratterismo*, franc. *caractérisme*); 1. descrierea totoru *caracterieloru*, ce ne potu face se conoscemu bene si se destingemu unu ce de altu ce, mai vertosu descriere de *caracterie morali*: *caracterismulu avarului*; 2. systema de *caracterie* matematice, usu si aplicare de asemeni *caracterie*.

CARACTERISTICA, s. f., vedi *caracteristicu*.

CARACTERISTICU, -a, adj. s., (ital. *caratteristico*-a, franc. *caractéristique*);

relativu la *caracteriu* sau *caracterie*, care pote *caracterisá*: 1. adj: *trassure caracteristiche*, *calitate caracteristica*, *semnu caracteristicu*; 2. subst. fem., *caracteristica*: a) subintelleghendu *littera*, acea littera a unui cuventu, care se pastredia in tote derivatele lui si care serve ca conductoriu spre descoperirea originei totoru derivatelor, cumu ar fi *f* in *facere*; acea littera a unui cuventu, care dá form'a lui si serve la clasificarea sea grammatiale, cumu e vocalea *a* in *fundare*, dupo care cuventulu *fundare* se numera ca verbu de conjugatione antania; b) in matematice, subintelleghendu: a) *nota* sau *littera*, se chiama *caracteristica* unu semnu, prin care se arretta una functione: asiá, de essemplu, *d* este *caracteristic'a* unei differentiale; β) subintelleghendu *cantitate*, se chiama *caracteristica* numerulu intregu allu unui logarithmu; c) in musica, subintelleghendu *nota*, se chiama *caracteristica* acellu tonu, care déco ar lipsi, unu tonu sau modu s'ar confunde cu altulu.

CARACTERIU, s. m., *character* (ital. *carattere* si *carattero*, franc. *caractère*, tote d'in grec. *χαρακτήρ* d'in *χαραττειν* = a trage una linia, a sapá, a sulcá, a despica, a sgaria, a impunge, etc., si de aci, a intypari, a face unu semnu, etc.; pre a locurea se aude inco pronunti'a cu *cha*: *characteriu*, déro pronunti'a cu *ca* pare co a prevalutu definitivu in acestu cuventu si derivatele imediate: *caracterizare*, *caracteristicu*; pre candu in alte derivate d'in acea-asi radecina: *characu*, *characire*, se mantine pronunti'a cu *ch*, sau se suprime *ch*: *aracu*, *aracire*); dupo form'a sea cuventulu insemna mai antaniu: *instrumentu de trassu linie*, *de facutu punte*, *si veri-ce alte figure sau semne*; apoi resultatulu operationei cu unu asemine instrumentu: *intyparitura*, *semnu a fundu sapatu*, *nota*, etc., de unde prin multe si varie metafore insemnariile de *calitate distinctiva*, *proprietate*, *natura*, *genu*, *modu*, etc.: I. proprie, instrumentu de facutu semne, cumu: a) ferru de inferratu si insemnatu vitele; b) la antici, ferru de inferratu si insemnatu servii sau sclavii; c) ferru de inferratu si

insemnatu criminalii; *d*) ferru de sapatu linie si alte figure in lemnu, in pétre, in metallu, etc., si in speciale, stylu sau instrumentu cu care se sapa littere, se scrie pre table de lemnu, de pétra, de arame, etc.; *e*) forma cu care se imprime typariulu moneteloru; *f*) characu, si a nume : α) mai inainte, tabla de lemnu cu linie in releviu, asiá co, appesandu bene pre dens'a una foia de charteia, romaneau in acesta-a urmele linieloru, cari servieau a scrie dereptu; β) astadi, foia de charteia cu linie negre si grosse, care serve de assemine a scrie dereptu; *h*) ca mai desu inse applicatu in artea typographica cu doue insemnari : α) in intellessu mai strimtu, mice parallelipede metallice, cari au la unulu d'in capite, sapata in releviu, figur'a unei-a d'in litterele unui alfabetu; β) in intellessu mai largu, si tote celle alte forme metallice, cu cari se typarescu alte semne d'in scriere, cumu : *punte, virgule, liniore, cifre, etc.* : *caracterie vechie, sterse, rose; matricile caracterieloru; a compará caracterie noue, (vedi si mai diosu la urmatoriulu 2.)*; 2. semnu facutu pre ceva intr'unu modu orecare, déro totu de un'a asiá ca se nu se pota sterge sau desfiéntiá, semnu afundu intyparitu, cumu : *a*) semnu facutu cu ferrulu arsu : α) la vite, β) la servi sau sclavi, γ) la criminali; *b*) semnu ce si facu prin impunseture unii selbatici pre unele parti alle pellei; *c*) in genere, trassura, linia, figura orecare trassa pre charteia sau sapata in lemnu, in pétra, in arame si alte metalle, care de regula representa ceva, si in speciale : *d*) semnu de scriere, littera, care representa unu sonu elementariu d'in celle ce constituescu cuventele unei limbe, si care se sapa si se intyparesce pre pétre, metalle, etc., déro mai vertosu se typaresce cu adjutoriulu prelui sau se trage cu condeiulu pre charteia; de aci doue specie de *caracterie de scrissu* : *caracterie de mana si caracterie de typariu*, cari, in fia care limba, differu mai multu san mai pucinu unele de altele in forma; *caracteriele de mana*, cu cari se scriu astadi celle mai multe limbe d'in

Europ'a, sunt *caracteriele romane de forma in genere rotunda*, in opposetione cu *caracteriele gothice sau germane de forma angulosa*; *caracteriele romane de typariu* admittu mai multe varietati decâtu acelle-asi *caracterie de mana*; intre aceste varietati sunt asiá numitele *caracterie italice*, cari sunt applicate spre derept'a ca si *caracteriele de mana*; a-poi atátu *caracteriele de mana*, câtu si *caracteriele de typariu* sunt : *caracterie mari sau majuscule, caracterie mice sau minuscule*; — *caracteriele manuscripteloru antice sunt majuscule*; — prin metafora : α) scriere de mana, mai vertosu modu de scriere : *ce buccuria am sentitu, vedendu in acea scriessore caracteriele manei telle! copistulu acestu-a are formosu caracteriu de scriere*; β) in intellessu si mai ideale : *cuventele, faptele, benefacerile cuiva stau scrise sau sapate cu caracterie nesterse in mentea sau memori'a nostra; ambüosii, tyrannii scriu faptele loru in memori'a omeniloru cu caracterie de sange*; — *e*) alte semne representative ce se scriu sau typarescu pre charteia, se sapa sau tragu pre superfici'a altoru generi de materia : α) semne de numeru sau cifre; β) *caracterie algebrice*, littere si alte semne cu cari se representa cantitati sau operationi de calculu generale; γ) *caracterie stenografice*, de cari facu usu *stenografii*; δ) *caracterie magice*, littere sau alte figure caroru se atribuiá una potere magica; ϵ) *caracteriele planetiloru*, semne cu cari anticii indicau planetii conosciuti de densii : *figur'a unui focariu e caracteriulu ce representa planetulu Vesta*; de aci : ζ) *caracterie*, semne cu cari vechii chymisti notau metallele conosciute loru, conformu cu numele planetului correspondente, ce se da si metalului; η) *caracterie musicali*, semne de notatu tonurile si alte elemente musicali, etc. — II. metaforice, proprietate, calitate destinctiva, nota, prin care se conosce bene si se destinge de altele unu ce, fia ca individuu, fia ca specia sau genu, care e ore-cumu sigillulu impressu in lucru, spre a lu face se se conosca ce e sau ce se cugeta a fi : A. in genere :

caracterie individuale, cari destingu unu individuu de celle alte de speci'a sea; in *botanica* se numescu *caracterie specifice* acellea ce destingu una speci'a de fientie de alte specie de acellu-asi genu; asiá se dicu *caracterie generice* acelle calitati sau note cari destingu unu genu de fientie de alte generi, precumu *caracteriele* classice destingu una classe de alte classi de fientie; *manuscriptulu* in cestione porta tote *caracteriele* de autenticitate; *caracteriele* unuu bonu judeciu, *caracteriele* unei bone definitione logice; *caracterie essentiali*, cari destingu essenti'a unui ce: *animalitatea* si *rationabilitatea* sunt *caracteriele essentiali* alle naturei omenesci; *caracterie estrinsice*, cari se observa in form'a esterna a unui ce, in opposetione cu *caracterie intrinsice*, trasse d'in natur'a intima a lucrului: unu *senguru caracteriu*, mai vertosu *estrinsicu*, cu greu ne pote dá *connoscenti'a* naturei unui lucru; a *arretá* *caracteriele* cari destingu *stylulu anticiloru* de *allu moderniloru*. — B. in speciale: 1. sigillu sacru, nota ore-cumu spirituale, impressa suffletului, care destinge pre cei caroru-a se imprime si i face capaci de administrarea lucrurilor sacre: *caracteriulu preutiei*, *archieriei*; *caracteriulu battezului* *cauta* se preceda *caracteriului ungerei*, numitu si *sigillulu* sau *pecetea darului santului spiritui*; de aci: 2. demnitate, calitate esterna ce atrage respectu sau consideratione, titlu, posetione, conditione notabile: *caracteriulu* de *preutu* se *avilesce*, *deco cellu investitu* cu *densulu* se vede *nevoitu a cersi*, *ca se traiesca*; nu e de *caracteriulu* ce *porti se te umilesce* *peno acollo*; *caracteriu* de *ambassadoriu*; *omeni* cu *destinsu caracteriu* se diceau mai inainte *cáti*, de si nu se *numerau* in *tre boiari*, nu erau in *se suppusi* la *darea capitationei* *contra vestia-ria*; *multi* *credu* *co* si *degrada* *caracteriulu* de *invetiati*, *vorbindu* de *seccaturele* *amabili*, *ce facu* *subiectulu* *conversationiloru* *ordinarie*; *ti* *am vorbitu* *peno acumu* *ca* *superiore*, *de acumu* *vreu* *a* *me desbracá* *de* *acestu* *caracteriu* *si* *a* *ti vorbi* *ca* *amicu*; 3. fiendu cu calitatile *distinctive* alle unui ce *formedia* *natur'a*

lui, de aci *caracteriu* cu intellessu de *natura*, *genu*, *specia*, *modu*, etc.: *buba* de *reu* *caracteriu*; mai vertosu in *litteratura* si alte arti formose, *genu* sau *modu* de a se esprome, de a si traduce ideele, *stylu*, *tonu*, *colore*, etc.: *caracteriulu* *styludui* *differe* de la unu *scriptoriu* la altulu; sunt in *se* *trei generi* de *stylu* *principali*, numite si *caracterie*: *caracteriulu* *sublimu*, *caracteriulu* *temperatu*, *caracteriulu* *simplu*; altulu e *caracteriulu* *unei* *odu* sau *hymnu*, si altulu e *caracteriulu* *unui* *canticu* *de* *lume*; *architectura* de *caracteriu* *religiosu*; *caracteriulu* de *pictura* *allu* *pictoriloru* *ollan-desi*, (vedi si mai diosu la 5.); 4. *appecatu* la *suffletu* cu *mai multe insemnari*: a) *natura* *morale* a unui individuu, totulu *calitatiloru* *intellectualu* si *moralu*, date de *natura* sau *castigate* si *formate* prin *abitudine*, cari *constitucescu* *natur'a*, *fi-rea*, *temperamentulu* *acellui* *individuu*: *omulu* *anevoia* *se* *despoia* *de* *caracteriulu* *ce* *a* *receptu* *de* *la* *natura*; *scopulu* *ultimariu* *allu* *educationei* *este* *formarea* *caracteriului*; b) in speciale: a) *natura* *morale*, totulu *abitudiniloru*, *sentimentelor*, *affectelor* unui individuu: *omulu* *cu* *multa* *invetiatura*, *déro* *reu* *de* *caracteriu*; b) *abitudine*, *desposetione*, *passione* *predominante*, care da *orecumu* *tonulu* si *formedia* *fundulu* *naturei* unui individuu: *caracteriulu* *acestui* *omulu* *este* *blanleti'a*; c) in speciale, *tarfia* si *energia* de *suffletu*, *constantia*: *omulu* *de* *caracteriu* *sau* *cu* *caracteriu* = sau in *genere*: *omulu* *ce* *nu* *se* *abate* in *nece* una *impregiurare* de la *modulu* *seu* de *portare*, care *lucredia* *totu* *de* *un'a* *conformu* *cu* *sene*, *cu* *natur'a* *sea* *abituale*; care mai vertosu nu se abate de la *callea* *benelui*; sau in *specia*: *omulu* *de* *cuventu*, care se *tine* *de* *cuventu*, care *implenesce* *cu* *veri-ce* *pretiu* *totu* *ce* *promite*, *opposu* in *amendoue* *insemnari* la: *omulu* *fora* *caracteriu* = sau *omulu* *ce* in *fiacare* *momentu* *pare* *altulu*, *neinvoitu* *cu* *sene*, *asiá* *co* *se* *scamba* *dupo* *impregiurari* si *impressioni* *momentane*; mai vertosu *omulu* *care* *nu* *se* *tine* *cu* *tarfia* in *callea* *benelui*; sau *omulu* *care* *nu* *se* *tine* *de* *cuventu*, de ce a *pro-*

missu; c) applectu si la lucruri externe ce sunt semne espressive de natur'a interna a sufletului unui individuu : *caracteriulu faciei sau fisionomiei* = note, semne, liniamente alle faciei, cari destingu unu omu de altii, cari espremu calitatile sufletului seu, sentimentele si starea actuale a sufletului, lassandu se petruna si starea abituale a acellui-asi sufletu in potenta unitate cu cea actuale; de aci : *facia cu caracteriu, facia fora caracteriu; pictoriulu de geniu usioru pote depinge si reproduce una facia cu caracteriu bene pronuntiatu*; in espressionile popularie : *fi omu de omenia, cumu te arreta caracteriulu; nu te arreta caracteriulu se fi asiá de reu, cumu te dai tu senguru*, etc., cuvntulu *caracteriu* are, de asseminea, intellesulu de *liniamentele faciei*, in cari se reflecte natur'a sufletului, sau de *portu, vestimente*, etc., d'in cari inco se conjectura si se deduce starea sociale a unui omu, si de aci, crescerea si caracteriulu seu morale; 5. in litteratura, in poesia, in pictura si celle alte arti formose, luatu de asseminea cu mai multe insemnari : a) ca si mai susu la A. calitate, regula, principiu, etc., particulare uniu geniu de compositione artistica : *caracteriele elegiei; caracteriele musiciei de saltu; caracteriele poesiei lyrice differu de caracteriele poesiei epice; b) in istoria, in alte generi de scrieri, déro mai vertosu in poesi'a dramatica si epica : descriere si representare a naturei morale a unei persona, sau person'a insasi descrissa in natur'a sea morale prin faptele si dissele ei : caracteriele lui Omeru, caracteriele lui Virgiliu; caracteriele unei comedie sunt, de regula, mai reali, pre candu caracteriele tragedieloru sunt mai ideali; cu placere lege Románulu, in Titu Liviu, formosele caracterie alle unoru-a d'in strabonii Romani; caracteriu istoricu, traditionale, asiá cumu lu da istori'a sau traditionea; caracteriele grecului Theophrastu, caracteriele francesului La Bruyère, sunt descriptioni admirabili de diverse nature morali, cumu : avarulu, prodigulu, lingusitoriulu, laudrosulu, mentionosulu, etc.; cartile ce co-*

prendu assemeni descriptioni se dicu si elle caracterie; comedia de caracteriu, in care se representa natur'a morale a omeniloru, in opposetione cu acelle comedie, care tendu a sollicitá curiositatea prin tessutute de peripetie extraordinarie si prin una intriga complicata : celle mai formose comedie alle francesului Molière sunt comedie de caracteriu; c) in celle alte arti formose, espressionea a naturei morale a personeloru si a destinationei lucruriloru : saltu de caracteriu, in care prin miscarile saltatoriloru se espreme unu sentimentu, unu affectu, una passione, etc.; asiá si : canticu de caracteriu; edificiu fora caracteriu, care prin stylulu seu nu se tine de neci unu genu de architectura, déro si : care prin stylulu seu nu esprime destinationea sea : prin caracteriulu ce unu architectu de geniu scie pastrá in operele selle, va face ca spectatoriulu intelligente se veda d'in una sengura arruncatura de ochiu, déro elle sunt palatie de placere sau asyle de penitentia; pétr'a, ap'a, arborii, perulu, penn'a, unghi'a, tote lucrurile si partile loru si au caracteriulu propriu, ce pictoriulu, statuariulu si alti artisti cauta se esprema prin medilocene proprie artei loru, deco vreu se merite numele de artistu.

CARAFĂ, s. f.; lagena, ampulla portoria (ital. caraffa, franc. carafe, ispan. garrafa, sicil. carrabba; dupo unii din arab. geráf = mesura de capacitate pentru lucruri sece, d'in unu verbu garafa = a esauri; dupo altii d'in grec. κεράειν = a ammesticá, si in speciale, a ammesticá vinu cu apa, a dá se bea); vasu de vitru cu largu pantece, si cu guttu strimtu

CARAFINA, s. f., vedi *carafutia*.

CARAFONIU (cu *n* molliatu : *carafoiu*), s. m., Ingens lagena; mare carafa.

CARAFUTIA, s. f., lagenula; deminutivu d'in carafa.

CARAMIDA, s. f., later, (grec. κεραμίδες-κεραμίδα; vedi si *ceramicu*); 1. cadru de argilla bene arsu, care serve la edificare de muri : *muru d'in una caramida, d'in doue caramide; mai multe caramide cadute d'in muru*; 2. cu intel-

lessu collectivu *de cantitate de caramide*: a comperá *caramida*, a face *caramida*, a arde *caramid'a*; coptorie *de caramide*; — *de caramida* = lateritius: *parete de caramida*.

CARAMIDARESSA, s. f., vedi *caramidariu*.

CARAMIDARIA, s. f., lateraria, lateritia ars vel officina; 1. arte *de caramidariu*, 2. stabilimentu unde se fabrica *caramida*.

CARAMIDARIU, s. m., laterarius; 1. care scie face *caramida*; 2. care are unu stabilimentu *de fabricatu caramida*; — femin. *caramidaressa* cu amendoue insemnarile masculinului, cumu si cu cea *de muiere a caramidariului*.

CARAMIDIORA (pre a locurea pronuntiatu: *caramidjora*), s. f., laterculus; deminutivum *din caramida*.

CARARE, *caratu*, *caratura*, etc.; vedi *carrare*, *carratu*, *carratura*.

* **CARATU**, s. m., pl.-e, (ital. *carato*, franc. *carat*, isp. si port. *quilate*, vechiu port. *quilate*, tote d'in latin. *cerates* sau *ceratium* = *κεράτιον*; vedi *ceratium*); l. micu pondu usitatu pentru evaluarea aurului, adamantelui si altoru nestimate, pondu *de patru grane* sau aproape 22 de centigramme: *adamante de trei dieci de carati*; 2. una d'in 24 de parti ecali in cari se imparte una buccata orecare *de auru* sau *de altu metallu pretiosu*, si care serve a espreme *titlulu* sau *prob'a metallului*, adeco câte parti *de metallu pretiosu* si câte *de metallu vile* coprende buccat'a in cestione; asiá: *déco buccat'a de auru e numai de auru curatu, fora neci unu ammetecu de altu metallu, se dice co prob'a sau titlulu aurului d'in acea buccata este de 24 de carati*; asiá si: *auru de 20 de carati*, care coprende 20 de parti *de auru curatu* pre longa 4 parti *de ammetecu d'in altu metallu*; 3. metaforice, gradu *de perfectione*, gradu in genere: *stim'a vostra nu mi adauge neci unu caratu la autoritatea mea*; *nebonia de 24 de carati*, deplena nebonia; — parti proportionale *de castigu* ce se cade, dupo gradulu loru, officiariloru si marinariloru unui vasu *de pluitu*.

* **CARBASEU**, -a, adj., *carbasens*, si

* **CARBASINU**, -a, adj., *carbasinius*; *de carbasu*: *investiti cu camesie carbasine*.

* **CARBASU**, s. m., *carbasus* (καρπασός) 1. specia *de inu forte finu*, originariu d'in Ispani'a; *de aci*: 2. ceva facutu d'in asseminea inu sau alta materia analoga: a) *pandia de carbasu*, *pandia forte sup-tire*; b) *vestimentu de asseminea pandia*; c) *velu de nave*; d) *buccata de pandia sup-tire* pentru stersu nasulu sau sudo-rea, etc.

* **CARBATINA**, s. f., *carbatina* (καρβατινή); specia *de calciamentu* facutu d'in una buccata *de pelle*, cumu e oppin-c'a terranului nostru.

* **CARBAZOTATU**, s. m., (ital. *carbazotato*, franc. *carbazotate*); sare formata d'in combinatiunea acidului *carbazoticu* cu una base.

CARBAZOTICU, -a, adj., (franc. *carbazotique*, ital. *carbazotico*); *de acellu-asi intellesu cu picricu* sau *amaru*, ap-plecatu la anu acidu, ce se formedia prin actionea acidului nitricu asup'r'a aloei sau a catranului, si care serve a tinge galbinu auritu.

CARBONARESSA si *carbunaressa*, s. f., 1. *muiere a carbonariului*; 2. femina ce face sau vende *carboni*.

CARBONARIA si *carbunaria*, s. f., *carbonaria*; 1. coptoriu *de carboni*, 2. locu unde se tinu *carboni*.

CARBONARIU si *carbunariu*, s. m., *carbonarius*; care face sau vende *carboni*.

* **CARBONATU**, s. m., (ital. *carbonato*, franc. *carbonate*); sare formata d'in acidulu carbonicu combinatu cu una base.

CARBONE si *carbune* (reu: *carbonu* sau *carbunu*), s. m., *carbo-carbone* (ital. *carbone*, isp. *carbon*, port. *carvão*, provenc. *carbó*, franc. *charbon*); 1. residuu solidu si combustibile, ce remane d'in lemnu si alte substantie organice, candu, fora se fia pre deplenu arse, perdu mare parte d'in elementele aeriane si una mica parte d'in *carboniu*; se dice *de acestu residuu atátu in ardere* câtu si dupo ce inceta *de a arde*; *de aci pre de uua parte frasi ca: a frige carne pe carboni; carboni ce tienu focu indelungu; carboni*

ce se stengu currendu; ochii lui sunt doui carboni infocati; éro pre de alt'a frasi ca : carbone stensu; negru ca unu carbone=fortenegru,ca carbonelestensu; a trage linie, a depinge pre pareti cu carbone; a pisá carbone; a pune carboni in focu; a comperá carboni; a face carboni; a se face carbone, etc.; dupo lem-nulu sau materi'a d'in care se facu carboni, sunt : carboni de salce, carboni de ceru, carboni de fagu, etc.; si in speciale : carboni de pamentu=carboni fosili=carboni minerali, materia inflam-mabile, compusa d'in pamentu, pétra, bitume si sulfure, care se scote d'in pa-mentu, produce una caldura forte in-tensa si se applega ca combustibile la officine mari si machine de vapori; car-bone vegetale, care se estrage d'in vege-tali sau plante arse; carbone animale, care se face d'in osse, sange, carne si alte parti alle corpului unui animale; carbone metallicu, care se prepara asiá co are superfacia luciosa si una certa so-noritate, ca si unu metallu; 2. metafo-ricé : a) morbu : a) la omu sau alte a-nimali, buba sau inflatura rosia si info-cata, anthrace; β) la gráne, morbu prin care grauntiele devinu negre ca unu car-bone de lemnu tare arsu si stensu : car-bonele a inceputu erosi a infestá gránele de tomna, (vedi si carbunculu).

CARBONELLU si *carbunellu*, s. m., *carbunculus*; deminutivu d'in *carbone*.

* **CARBONICU**, -a, adj. (ital. *carbonico*, franc. *carbonique*); care coprende *carboniu* : *acidu carbonicu, oxydu carbonicu*.

* **CARBONIDE**, s. f., (franc. *carbonyde*); de regula in plur. *carbonidi*, familia de minerali cari coprende *carbonyu* sau *carbone*.

* **CARBONIFERU**, -a, adj., (ital. *carbonifero*, franc. *carbonifère*); care contine *carboni* : *terrenu carboniferu*, in care se afla strate de *carboni de pamentu*.

* **CARBONIOSU**, -a, adj., (franc. *carbonieux*); care coprende *carboniu* : *acidu carboniosu=acidu oxalicu; chlorura carboniosa*, allu treile gradu de combina-tione a *carboniului* cu *chloru*.

CARBONIRE si *carbunire*, -escu, v.,

in *carbonem* redigere, *carbonescere*; 1. trans., a face *carbone* : a *carboni fagu, a carboni carnea*; 2. reflexivu, a se *carboni*=a se face *carbone*, a luá morbulu *cabune* : *lemnele s'au carbonitu*; a *inceputu se se carbonesca granele*.

* **CARBONISARE**, v., (ital. *carbonizare*, franc. *carboniser*); cu acellu-asi intellessu ca si *carbonire*.

* **CARBONISATIONE**, s. f., (ital. *carbonizzazione*, franc. *carbonisation*); actionea de a *carbonisa*.

CARBONITOSU si *carbunitiosu*, -a, adj., *carbonescendo obnoxius*; espusu a se *carboni*, care usioru-se *carbonesce*.

1. **CARBONITU** si *carbunitu*, supin. si part. d'in *carbonire*.

* 2. **CARBONITU**, s. m., (franc. *carbonyte*); sare formata d'in combinatio-ne acidului *carbonyosu* cu una base.

* **CARBONIU**, s. m., (ital. *carbonio*, franc. *carbone*); substantia elementaria, care constitue *carbonele*: *carboniulu intra in compositiunea totoru fientieloru organice*; *adamantele este carboniu in starea cea mai pura*; *carbonele ordinariu e carboniu combinatu cu alte substantie*;— *oxydu de carboniu*, gazu fora colore, fora sapore si fora odore, aproape insolubile in apa.

CARBONOSU si *carbunosu*, -a, adj., *carbonem continens* (compara ital. *carbonoso*); plenu de *carbone*, care are ceva d'in alle *carbonelui* : *materia carbonosa*.

* **CARBOSULFURA**, s. f., (franc. *carbosulfure*); combinatie de *carbura de sulfure* cu una *alcale*.

* **CARBOSULFUROSU**, -a, adj., (franc. *carbosulfureux*); care contine *carboniu* si *sulfure*.

CARBUNARIA, *carbunariu*; vedi *carbonyaria, carbonyariu*.

CARBUNCLU, s. m., vedi *carbunculu*.

* **CARBUNCULARE**, v., *carbunculare* si *carbunculari*; a reduce in *carbunculu*, a face *carbunculu*.

* **CARBUNCULATIONE**, s. f., *carbunculatio*; actionea de a *carbuncula*.

* **CARBUNCULOSU**, -a, adj., *carbunculosus*; plenu de *carbunculu* sau de *carbunculi*.

* **CARBUNCULU**, s. m., *carbuncu-*

lus; deminutiv d'in *carbone* : 1. proprie, carbonellu, carbone micu apprensu sau stensu; 2. metaforice : a) nestimata rosia si infocata orecumu ca unu carbonellu apprensu; b) specia de arena rosia; c) morbu : α) la omu si alte animali, buba rosia si tare infocata; β) la plante, arsura si uscatura de prea multa caldura sau prea multu frigu, (vedi si *carbone*).

CARBUNE, *carbunellu, carbunire, carbunosu, etc.*; vedi *carbone, carbonellu, carbonire, carbonosu*.

* **CARBURA**, s. f., (ital. *carburo*, franc. *carbure*); compositu chymicu, formatu prin combinationea *carboniului* cu metalle sau metalloidi. (Scurtatu in locu de *carbonatura*).

* **CARBURARE**, v., (ital. *carburare*, franc. *carburer*); a combiná *carboniu* cu metalle sau metalloidi : *ferru carburatu*.

* **CARBURATU**, -a, vedi *carburare*.

CARCA (pronuntiatu de ordinariu : *cârca*), s. f., (ital. *carica*, isp. si port. *carga*, fr. *charge*, apoi sub forma masc. ital. *carico*, isp. *cargo*, pr. *care*, tote derivate d'in *carrus=carru*, si din *care* apoi s'au formatu compusele : *incarcare, descarcare*), onus, sarcina : 1. sarcina ce duce omulu in spate; 2. spatele pre cari se pune si se duce sarcin'a, precumu se vede d'in frasile : a *luá si duce unu copillu in cârca*; a *se pune in cârc'a cuiva*; a *se dá diosu d'in cârc'a cuiva*; *spunu de athletulu Milone, co cu cea mai mare usiurentia portá in cârca, ore intregi, unu grossu si mare tauru de trei si chiaru cincu anni*; — a sari in *cârca*, proprie : a se suí in *carca* cuiva, ca se lu porte si preamble; déro si metaforice : a se accatiá fora rosine de guttulu cuiva, a face violentia cuiva, etc. : *ce lipse de rosine la aceste muieri, cari saru in cârc'a omului neconnoscutu*.

CARCELIA, *carceliu*; vedi *carceia, carceiu* in Glossariu.

* **CARCERALE**, adj., *carceralis*; relativu la *carcere*, demnu de *carcere*, vobindu de unu omu blastematu.

* **CARCERARE**, v., *carcerare*; a pune in *carcere*, a inchide, luatu mai desu

ca compusu : *incarcerare* : *tyrannulu carcera pre toti cãti i vorbescu liberu*.

* **CARCERARIU**, adj. s., *carcerarius*; 1. ca adj., relativu la *carcere*, ca si *carcerale* : *victulu carcerariu, reforma carceraria*; 2. subst., custode de *carcere* : *lotrulu essi pre port'a carceri, fora se lu veda carcerariulu, si fugi*.

* **CARCERATIONE**, s. f., (*carceratio*); actione de a *carcerá*.

* **CARCETATORIU**, -toria, adj. s., *care carcera*, care duce sau pune in *carcere*.

* **CARCERE**, s. m. si f., *carcer* (afinu cu grec. $\epsilon\rho\rho\omicron\varsigma$, d'in *arcere*, prin compositulu *cœercere*=a oppri, a inchide, etc.); inchisore, locu sau casa de inchisu omeni : 1. proprie : a) casa publica in adensu construita, spre a inchide in ea pre culpabilii condemnati sau si înainte de a i condemná; b) incapere orecare, fia si particularia, in care se inchide unu omu, spre a lu pedepsí sau a l'opprí de a face réu; c) locu inchisu cu cancelli : α) unde se tinu inchise vite ce au facutu stricationi la buccate sau la pastioni; β) de unde pleca cei ce, la hippodromu, se intrecu cu callii, in opposetione cu *meta*, care se dice de loculu peno unde au se allerge; 2. metaforice : a) *carcere eterna*=*carcere infernale*; b) *corpulu* omului, in opposetione cu *suffletulu* : *scote, Domne, d'in carcere, suffletulu meu*; c) pena de carcere : a *solve cu carceea crimenile selle*; d) in poterea insemnarei de sub β) de la 1. a, *carcere* se iea si cu intellessulu de *inceputu* : *adjunsu la met'a vietiei n'asiu vré se me intorcu la carcere*.

* **CARCERULA**, s. f., (franc. *carcerule*, ital. *carcerulo*); proprie deminutiv d'in *carcere*, applectatu inse in speciale, ca terminu de botanica, la unu pericarpu de fructu seccu indehiscente multiloculariu, ca la teliu, de essemplu.

* **CARCHESIU**, s. m., *carchesium* ($\kappa\alpha\rho\chi\eta\sigma\iota\omicron\nu$): 1. cupa mai strimta la medilocu decátu in diosu si in susu; 2. partea de susu a arborelui unei nave, care representa ore cumu form'a unei assemine cupe prin mic'a incapere, unde siede unu marinariu, care de acollo pote vedé in departare.

CARCHINOSU, *carchinu*; vedi *carchinosu*, *carchinu*.

* CARCINIA, s. f., *carcinias* (*καρχινίας*); petra pretioasă de colorea unui *canceru* marinu, (vedi *carchinu*).

* CARCINODE, adj. s., *carcinodes* (*καρχινώδης-ες*); care semina cu *carchinulu*; ca subst. f., *carcinodea*, morbu de natur'a *carchinului*.

* CARCINOIDE, adj. s., (franc. *carcinofide*); care semina cu *carchinulu* = *carabu*; de aci plur. fem., *carcinoidi*, familia de crustacee d'in ordinea decapodeloru brachyure.

* CARCINOLOGIA, s. f., (franc. *carcinologie*, d'in *καρχίνος* = *carchinu* sau *carabu* si *λόγος* = discursu); tractatu asupr'a *carchiniloru* sau *carabiloru*.

* CARCINOLOGICU, -a, adj., (franc. *carcinologique*); relativu la *carcinologia*.

* CARCINOLOGU, m., (franc. *carcinologue*); cellu ce se ocupa in speciale cu studinlu asupr'a *carcinologiei*.

* CARCINOMA, s. f., pl. *carcinomate*, *carcinoma* (*καρχίνωμα*); applicatu de unii cu acellu-asi intellessu ca si *canceru* sau *canceru* in insemnarea de morbu; de altii la acellu-asi morbu in inceputulu seu, (vedi *carchinu*).

* CARCINOMATOSU, -a, adj., (ital. *carcinomatoso*, franc. *carcinomateux*); de natur'a *carcinomei*: *ulcere carcinomatose*.

CARCHINOSU, -a, (pre a locurea : *carchinosu*), adj., *carcinomate affectus*; plenu de morbulu numitu *carchinu*.

CARCHINU, s. m., *carcinus* (*καρχίνος*); cu acellu-asi intellessu ca si *canceru* sau *canceru*, si a nume : 1. *canceru* in genere; 2. *canceru* de mare sau *carabu*, 3. constellationea numita *canceru*; déro in speciale : 4. morbulu numitu *canceru*.

* CARDAMINA, s. f., *cardamina* (*καρχαμίνη*; franc. *cardamine*, ital. *cardamine*); genu de plante d'in famili'a crucifereloru, intre cari speci'a cea mai cunoscuta si commune este *nasturtiulu* sau *cardamulu*.

* CARDAMOMU, s. m., *cardamomum* (*καρχάμωμον*); specia de planta d'in genulu *amomu*, *amomum cardamomum* lui *Linneu*, planta originaria d'in

Indi'a, alle cui radecine si sementieservu la buccataria, pentru co su aromatice, éro in medicina ca calorifice, cardiace si stomachice.

* CARDAMU, s. m., *cardamum* (*καρχάμωμον*); vedi *cardamina*.

CARDANU, s. m., vedi *cardu*.

* CARDARE, v., *carduis carminare*, (ital. *cardare*, franc. *carder*); a peptená si netedí cu *cardulu* perii unei pannure, unei pellarie de castore, etc.

* CARDATORIU, -toria, adj. s., (ital. *cardatore*); care *carda*.

* CARDATURA, s. f., (ital. *cardatura*, franc. *cardage*); actione si resultatulu actionei de a *cardá*.

CARDETU, s. m., *carduetum* (compara si ital. *cardeto*); locu seminatulu cu *cardi*, (vedi *cardu*).

* CARDIACU, -a, adj., *cardiacus* (*καρχιακός*, ital. *cardiaco*, franc. *cardiaque*, d'in *καρχία* = corde, anima, stomachu); relativu la *corde* sau si la stomachu : 1. adj.: *organe cardiace*; *taiatura cardiaca* = taiatura sau viua dorere de stomachu; *remediulu cardiacu*, bonu de anima sau de stomachu; 2. subst. masc., *cardiacu* : a) dorere de anima sau de stomachu; b) remediulu contr'a acestui reu : *cu acestu cardiacu are se ti incete doreea de anima*.

* CARDIALGIA, s. f., *cardimona* (*καρχιαλγία*, ital. *cardialgia*, franc. *cardialgie*, d'in *καρχία* = anima si *αλγείν* = a sentí dorere); dorere de anima sau de stomachu.

* CARDIALGICU, -a, adj., (franc. *cardialgique*); relativu la *cardialgia*: *medicamentulu cardialgicu*.

* CARDINALE, adj. s., *cardinalis*, *ecclesie princeps* (ital. *cardinale*, franc. *cardinal*); relativu la *cardine* : 1. adj., a) proprie : *gaur'a cardinale*, in care intra *cardinea* sau *titin'a*; b) metaforice, principale, primariu, fundamentale : a) *puntu cardinale*, unulu d'in celle patru punte fundamentali alle orizontelui, adeco : *resaritululu*, *appusulu*, *mediadi* si *media-nopte*; *venturi cardinali*, cari batú d'in unulu d'in celle patru *punte cardinali*; β) *vertuti cardinali*, cari sunt *orecumu cardine* pre cari se redima sau

fontan'a d'in cari decurru celle alte virtuti: *virtuti cardinali sunt: prudenti'a, justiti'a, fortitudinea, temperanti'a*; γ) *numeri cardinali*, ca fundamentali se chiama *unulu, doi, trei, patru*, etc., cari nu su derivati d'in altii, in opposetione cu *numeri ordinali*, ca: *tertiu* sau *allu treile, sieptimu, diecimu*, etc., cari su derivati d'in cei *cardinali*; δ) *massima cardinale*, *principie cardinali*, etc.; ϵ) *episcopu sau prelatu cardinale*, de frunte, principale; de aci: 2. subst. masc., *a*) unulu d'in cei septedeci de prelati, cari formedia consiliulu ponteficelui romanu, si l'allegu, la casu de vacatione, d'in senulu loru: *collegiulu cardinaliloru*; *b*) mai inainte, sub pontificatulu lui *Gregoriu Magnu*, se chiamau asiá si diaconii, preutii, ca si episcopii, ce servieau in permanentia la una baserica, in opposetione cu cei ce servieau undeva numai pentru unu tempu; de aci espresioni ca: *cardinale diaconu, cardinale preutu, cardinale episcopu*.

CARDINARE (si cu *g* in locu de *c*: *gardinare*), *v.*, (*cardinare*), *cardinatus*; *a* face *cardine* sau *a* imbiná cu *cardine*, in intellessulu acestui cuventu de sub 3.: *doge cardinate, capriori cardinati*.

CARDINATURA (si *gardinatura*), *s. f.*, actione si rezultatu allu actionei de *a cardiná*.

CARDINE (si cu *g* in locu de *c*: *gardine* sau *gardina*, in insemnarea speciale de sub 3.) *s. f.*, *cardo*; 1. ca mai desu appecatulu la una parte principale a unei usia, porta, sau ferestra, adeco la cuiulu de lemn sau de ferru, pre care se misca port'a, usi'a sau ferestr'a, candu se inchide si deschide: *se audiea stridorea cardiniloru portiloru de arama; ungeti pucinu cardinile usieloru, co prea tipa uritu; cardinile sau se batu in usiori sau la celle doue capite alle usiei; candu cardinile se batu in usioru, atunci in usia se batu baltie, cari se baga in cardinile batute in usioru*; — prin estensione *baltiulu* sau *capsul'a* in care se baga *cardinea* inco se chiama *cardine*; — 2. appecatulu si la alte cuie pre care se invertesce ceva, cumu: *a*) cuniulu cu care e prensu si in giurulu carui-a se

misca: α) temonele gubernaclului unei nave sau altui vasu de plutitu; β) temonele unui carru sau carrutia: *s'a frantu cardinea temonelui de la carrutia*; *b*) cuniulu pre care oscilla unu ac magneticu; *c*) in speciale, capitulu assei in giurulu carei se bilancia sau se invertesce unu corpu, mai vertosu rotundu sau sfericu: *cardine assei campanei s'au rosu si se potu rupe*; de aci: *d*) polu allu pamentului sau allu sferei ceresci, de unde, prin noue metafore: α) parte principale a lunei, regione sau puntu d'in celle principali alle lunei: *medianopte* si *media-di*, *resaritu* si *appusu*: *d'in celle patru cardini alle pamentului se strinse multime de omeni*; β) pamentulu insusi, consideratu de antici ca punctulu centrale, in giurulu carui-a credeau co se invertesce cerulu cu tote astrele; γ) cu intellessu si mai generale, de *parte principale* in tempu, cumu e, de essemplu, un'a d'in etati; 3. cuiu ce unesce doi capriori, doue trabi, doue lemne ore cari appecate in constructione, si de aci si: *a*) capitulu lemnului ce se imbucca in capitulu cellui altu intr'adensu scobitu pentru acesta-a; *b*) capitulu scobitu allu cellui d'in urma lemnu; *c*) capitele unei corone, unei cingutore, etc., imbuccate sau innodate; *d*) scobitura in marginile dogeloru unui vasu, in care se imbucca scandurele fundului (in acestu intellessu se aude sub form'a *gardine*); *e*) cu intellessu abstractu de commissura, inchiatura, imbuccatura a unui ce cu altu ce, a unui ossu cu altulu, de essemplu; 4. in intellessu ideale, puntu fundamentale, in pregiurulu carui-a gravita totulu, de care spendura totulu: *acesta-a e cardinea processului de judecata; creditulu publicu e cardinea artei de a guberná statulu*.

***CARDONIU** (cu *n* molliatu: *cardoiu*), *s. m.*, augmentativu d'in *cardu*, luat in se si cu intellessulu speciale allu lui *cardu* de sub 3.

CARDU, *s. m.*, pl.-i, *cardus* si *carduus*, (ital. *cardo*, franc. *carde*; d'in l. *carere*), 1. genu de plante d'in famili'a compositeloru cinaree, plante spinose forte abundanti, fora neci una utilitate

neci pentru economi'a domestica, neci pentru medicina; totusi florile lor sunt cautate de albine, si unele specie de *cardi* s'au introdus, cu totu aspectulu lor pucinu placutu, ca plante de ornamentu prin gradini; 2. certe specie de plante spinose se numescu de vulgu *cardi*, fora ca tote se intre in famili'a composite-loru cinaree, cumu : *cardulu* absolutu asiá numitu, *centaurea benedieta* lui *Linneu*; *cardulu Santa Mariei* = *carduus Marianus*; de insemnatu este in speciale *cardulu dipsacu*, a carui capitina este armata cu spini incarceiati, si de acea-a serve pellariariloru si panurariloru a peptená pellariete si panurile spre a le curatá de peri sau flocci si a le netedí; de aci, prin metafora, *cardu* = peptene de peptenatu lana, instrumentu ce consiste d'in una tabla armata cu denti de ferru incurbati : *se ceru doi assemini cardi pentru peptenatulu lanei, d'in care unulu se lega de unu callusiu, éro cellu altu se porta cu manule cardatoriului pre cellu fissu*; espressionea popularia, pentru acesta insemnare, este *pepteni*, plur. d'in *pepteni*; *cardu* inse se pote applicá si la cea-a ce se dice *daracu* (vedi parenthesis de la finitu); — prin metafore analoge celei precedente, *cardu* se applica inco : a) la ghioccele spinose alle certoru fructe, de essemplu, la ghioc'a castanei; b) tiepusie de ferru ce se punu pre muri sau valluri de intariture, sau la ferestre, la cancelli, etc., ca se impedece intrarea; c) la unii pesci, a caroru spinare e armata cu spini, etc.; — 3. in celle precedente a fostu verb'a numai de *cardulu selbaticu*, este inse si *cardu leguminosu*, *cinara* = *cynara cardunculus* lui *Linneu*, *ancinare* sau *anginare*, *cardoniu* sau *cardunculu*; (in locu de *cardu* se aude in celle mai multe parti cuventulu *scaiete*; pre alte locure in locu de form'a simpla se applica cu acellu-asi intellesu form'a derivata *cardanu*; pentru form'a *daracu* vedi in Glossariu).

* **CARDUELIU**, s. m., *carduells* (ital. *cardella*, franc. *chardonneret*); *passere canora* d'in genulu *fringilla*, asiá numita, pentru co i place multa sementi'a de *cardu*.

CARE, adj., cu intellesu *interrogativu*, *indefinitu* si *relativu* sau *conjunctivu*; *quis*; *quis*; *aliquis*. (Prin substituirea regulata a lui *r* in locu de *l*, *care* este, in forma, = cu latin. *quale*, nu inse si in intellesu, de ore ce *qualis* = *quale*, ca correlativu la *talls* = *atare*, *asiá*, se applica, ca si acestu-a, numai candu e verb'a de *calitate*: *qualis homo* = *ce omu? ce fellu de omu?* — *qualis dominus*, *talls servus* = *cumu e domnulu*, si *servulu*, de unde se vede co in limb'a nostra, precumu in locu de correlativulu *talls* = *atare* au intratu adverbie ca : *si* = *ste*, *asiá*, *astu-fellu*, etc.; *asiá* si in locu de *qualis* au intratu espressioni adverbiali ca : *cumu*, *ce fellu*; in limbele sorori acellu-asi cuventu: ital. *quale*, ispan. *qual*, port. *qual*, provenc. *qual* si *cal*, franc. *quel*, inco a perdutu mai multu sau mai pucinu d'in insemnarea sea originaria, applicandu-se camu in acelle-asi insemnari ca si allu nostru *care*, adeco sau ca *interrogativu*: ital. *quale uomo?* = franc. *quel homme?* = *care omu*, sau ca *relativu*, de regula cu articlu: ital. l' *uomo*, il *quale* = franc. l' *homme*, le *quel* = *omulu*, *care* sau *carele*, coci la noi nu pare bene stabilita una regula, care se arrete cu precisione in ce casuri se cade a dice cu articlu si in cari fora articlu; totu asiá merge lucrulu cu *care* si ca *interrogativu*, de orece se dice fora distinctione: ? *care d'in voi*, si *carele d'in voi*, pre candu la Francesi numai cu articlu in acestu casu : le *quel de vous?* — lassandu pentru finitulu articlului acestu puntu importante, vomu observá aci numai : a) ca tote adiectivele terminate in *e*, cumu : *dulce*, *dulci*; *mare*, *mari*, etc.; si adiectivulu *care* are in singulariu *e*, éro in plurariu *i* pentru amendoue generile : sing. *care omu*, *care muiere*; plur. *cari omeni*, *cari muieri*; asiá cere rationea grammaticale, asiá se afla in tote cartile mai vechie, asiá se aude in gur'a poporului; si prin urmare : *care omeni*, *care muieri*, etc., *care* in plur. in locu de *cari*, este solecismu neiertatu; b) *care* in singulariu si *cari* in plurariu serve ca *nominativu* si *accusativu*; éro form'a pentru *genitivu* si *da-*

tivu este în singulariu : a) masc. *carui*, β) feminin *carei*; în pluraliu, masc. și femin. *caroru* : *carui omu*, *carei muiere*; *caroru omeni*, *caroru muieri*; atât în singulariulu, cât și în pluraliulu genitivului și dativului a d'în radečina pre a locurea se aude întunerecatu : *càruș*, *càrei*, *càroru*; c) precumu *altu*, *unu*, etc., ieau articulu propriu numai în nominativu și accusativu; éro în genitivu și dativu ieau particul'a invariabile a [vedi 5. A] : *unu-lu*, *un'a*; *uni-i*, *une-le*; înse : *unui-a*, *unei-a*, *unoru-a*; asiá se întempla și la *care* : *care-le*, *care-a*; *cari-i*, *cari-le*; înse : *carui-a*, *carei-a*, *caroru-a*); 1. ca interogativu, *care* figuredia desu în frasi cu natur'a sea de adiectivu, pusu longa unu substantiv, déro și mai desu și cu mai multa eleganta ellu sta absolutu, fora substantiv, care înse se subintellege usioru, asiá în câtu *care* iea atunci ellu singuru natura de substantiv sau mai bene de pronume; în amendoue casurile înse intellessulu cuventulu este acellu-asi, adeco : cu *care* se întreba de calitatea, natur'a sau numele unei persoane sau unui lucru *connoscutu intr'unu modu orecare*; pre candu prin *cine*, dissu numai de persoane, și prin *ce*, applicatu și la persoane și la lucruri (vedi *cine* și *ce*), se întreba de numele sau de natur'a unui lucru sau unei persoane *cu totulu neconnoscuta* : *care* sau *careu d'în doue sorori alle telle s'a maritat?* *d'în aceste jocurelle care (careu) ti place mai multu?* *d'în toti fratii mei care (carele) ti se pare mai inteleptu?* *d'între vechii Romani si Greci cari (carii) ti se paru a fi mai boni cetatiani?* *cari d'în poporele antice au contribuitu mai multu la cultur'a umanitatei?* — în tote aceste frasi nu ar poté intrá neci *cine*, neci *ce*, nu s'ar poté dice, de essemplu : *cine d'în celle doue sorori?* *d'în aceste jocurelle ce ti place?* — întrebarea : *care a venit?* da se intellega co venitul este intru câtuva *connoscutu* întrebatoriulu, déro co fiindu *unulu* d'în mai multi *connoscuti* de acea-asi categoria, voiesce a aflá *care a nume* este cellu venit; pre candu : *cine a venit?* da se intellega

co întrebatoriulu n'are neci *una connoscentia de cellu venit*; de asseminea : *care s'a spartu?* arréta co întrebatoriulu *connosce cellu pucinu categori'a sau genulu, speci'a lucrulu spartu*, co e adeco : *olla*, *castronu*, *caldure*, etc., și vré a sci *care a nume* d'în celle de una categoria s'a spartu; *ce s'a spartu?* arréta, d'în contra, co întrebatoriulu nu *connosce de locu* lucrulu spartu, *nece macariu în genulu sau speci'a lui*; chiaru în frasi ca : *care olla s'a spartu?* *care argatu a venit?* de una parte, și de alta parte : *ce olla s'a spartu?* *ce argatu a venit?* cari paru a avé aprobe acellu-asi intellessu, differenti'a de insemnare, ce noi amu stabilitu, nu este mai pucinu reale; cu tote aceste-a, pentru mai multa claritate și precisione, vomu face inco urmatoriile observari de differentiare, cari de sene decurru d'în celle mai susu stabilite, și a nume : a) la Români, cari, ca Maecedoromanii, de essemplu, nu applica *cine* ca interogativu, *care* se iea cu acellu-asi intellessu ca și *cine* : *care ti spuse?* = *cine ti spuse*; b) *care* nu se iea neci una data cu intellessu admirativu și intensiv sau cantitativ, cu *care* se iea *ce* în frasi ca : *ce omu!* *ce omeni!* *ce minume!* *ce stupiditate!* *ce mundretie!* etc. — Nu e lipse de a produce essemple de acelle-a, în cari interogativulu *care*, da adiectivu, face functione de atributu pre longa unu substantiv, veri-*care* ar fi relationea acestui-a cu alte cuvente d'în frase; deco ua facemu, este numai spre a se vedé, co în asseminea casu, cuventulu nu iea și nu pote luá articlu, cumu : a) la substantiv subiectu : *care parente*, *cari parenti*, *care mamma*, *cari mamme nu si ama nascuti?* β) la obiectu directu sau passiv : *pre care omu*, *pre cari omeni*, *pre care muiere*, *pre cari muieri ai respectatu tu?* *care negociu*, *cari negociu ai terminatu tu cu successu?* γ) la obiectu indirectu sau activ : *carui omu*, *caroru omeni*, *carei muieri*, *caroru muieri*, *carui lucru sacru*, *caroru lucruri sacre ai datu voi respectulu cuvenitu?* δ) la obiectu cu preposetioni : *de care omu*, *de cari omeni*,

de cari lucruri inviolabili nu v'ati attensu voi? d'in care saccu ai luatu farina? cu care cutitu ai taiatu carnea? in care parte a lunei se mai face asiá? sub care Domnu românú s'a inchiaiatu antaniulu tractatu cu Turci'a etc.; e) cu attributu: alle carei muiere sunt aceste manusie? ai carui sateanu sunt acesti boi? alle caroru sateani sunt vitele? etc.; — candu inse care sta absolutu ca nume sau pronume; atunci usulu, in respectulu articolului, pare fluctuante, cumu : a) ca subiectu : care d'in argati sau carele d'in argati a venitu? cari d'in argati sau carii d'in argati au venitu si cari sau carii n'au venitu? b) ca obiectu directu: care d'in aceste buccati sau carea d'in aceste buccati vrei mai bene? c) obiectu indirectu : carui d'in noi sau carui-a d'in noi te incredi mai multu? d) obiectu cu preposetioni : d'in care d'in acesti doi sacci sau d'in carele d'in acesti doi sacci ai luatu farina? in carii d'in acesti sacci sau in care d'in acesti sacci e farina de granu? e) attributu : alle carui sau alle carui-a d'in frati vite s'au perdatu? nunt'a carei sau nunt'a carei-a d'in sororile telle a fostu Domineca? etc. — co modulu pote variá, dupo insemnare, in propositiunile interrogative cu care, se intellege de sene : care d'in ei a cutediatu? care d'in ei se fia cutediatu? cari d'in ei ar fi cutediatu, (vedi modu, conjunctivu, conditionale, interrogativu); — 2. ca indefinitu, cuventulu care este de regula numai nume sau pronume, si se iea cu insemnarile de cineva = aliquis, unulu-altulu = alius — alius, alter-alter, etc.: a) care manca, care bee, care joca, care canta, care plange, etc. = unulu manca, altulu bee, altulu joca, etc.; care vré popa, care preutessa = unulu vré un'a, altulu alt'a; gusturile sunt diferite, etc.; d'in sementi'a ce se arrunca in pamentu, care e rea si nu prende, care nu se ingropa bene, care ua manca passerile, asiá co pucina prende radecina si fructifica = parte este rea, parte nu se ingropa, parte ua manca passerile, etc.; b) in speciale : a) candu dupo care vine una propositiune cu unu relativu, fia adiectivu, sau adver-

biu : care cumu luá d'in buccat'a veninata, indata si moriea; care cumu pote, asiá se economesce; fugu cari in cotrau vedu cu ochii; care unde se afla, acolo se stee; care cumu si asterne, asiá dorme; vedu cu acumu care in cotrau e; ajuta toti baseric'a care cu ce pote; in limb'a latina nuantiele delicate alle unoru assemeni constructioni se dau in diverse moduri, déro in tote intra indefinitulu altus = altulu, sau quisque = fiacare : fugu cari in cotrau = allus allo fugiunt; care cumu veniea = ut quisque veniebat, etc.; b) in locutionea : care de care = certatim = pre intrecute, prin ellipse in locu de : care mai de care (= litterale : allus allo magis, alter altero magis = unulu mai multu decâtu altulu), cumu se si dice forte desu : care de care mai formosa, in câtu nu scii la care se te uiti; care de care mai violentu, care de care mai misellu; care de care vreu se appuce si se stringa mai multe; care de care mai preceptulu vre se se arrete, etc.; ecco acumu si essemple cu ellipse de mai : care de care cauta se me prede si despoie; care de care allerga se veda asiá minune; care de care me lingusesce si me cultiva; — se nu se confunda inse intellessulu lui care repetitu sau pusu inainte de altu relativu sau interrogativu cu intellessulu ce are in duple interrogationi ca in frasile urmatore : care de care se plange? care caruia imputa? care pre care a invinsu? = quis quem vicit? (vedi interrogatiune, interrogativu); — c) care se iea inco cu intellessu de indefinitu : a) in compusele : orecare, oricare, vericare, despre cari vedi la articulele specialii; b) in compusulu : careva = aliquis, quisquam, luatu de regula numai ca pronume personale : dussu-s'a careva d'in voi se veda cumu mai e unchiulu? sciu bene co numai careva d'entre voi a potutu face asseminea blastematia; aflase cariva intre voi, caroru se nu fiu facutu eu bene? ca se nu se ammagesca careva d'in Români, me sentu detoriu a le spune aceste-a; — careva de una parte si cineva de alt'a stau, in respectulu intellessului, ca si care simplu cotra cine simplu; cu

ceva, care se ieă exclusiv numai cu intellesu reale, nu se pote confunde *careva*, luat exclusiv numai cu intellesu personale; — γ) *care* se pune si înainte de *cumva*: *care cumva*, intr'unu intellesu de adverbii indefinitu, despre *care* vedi la *cumu*; δ) locutionea: *nu sciu care*, inco se ieă cu intellesu de indefinitu, fia ca adiectiv, fia ca pronume: *nu sciu care d'in multime arruncă cu una petra*; acesta locutione, prin syncope si substituirea negativului *ne* in locu de *nu*, devine *nescare*, cu unu intellesu particulariu, de *care* vedi la *nescare*, observandu aci numai co *nu sciu care* difere de *nu sciu cine* sau *nu sciu ce*, ca si simplulu *care* de simplele *cine* si *ce*; ε) locutionile: *care vreu* = *care mi place*, *care vrei* = *care ti place*, etc., inco au sensu de adiectiv sau pronume ne-defenitu, si anume intellessulu latinesceloru: *quivis*, *quilibet*, (vedi si mai diosu la 2. a); — 3. ca *conjunctiv*, adiectivulu *care* lega una propositiune: a) interrogativa indirecta, in care casu pote stă si absolutu si ca adj.: *nu am aflatu inco care* sau *care d'in sorori s'au maritatu*; *ce me intrebi pre mene cari d'in aste vestimente mi aru placé mai multu? n'am potutu află d'in care terra a venit u acestu omu*; *nu mi adducu amente bene carui sau carui-a d'in voi am datu cartea*; *scireai spune alle carui sateanu sunt aceste turme de oi?* b) atributiva, in care casu conjunctivulu sta de regula ca pronume: α) subiectu: *vulpea, care (care) dorme multu, nu prende gaine*; β) obiectu directu: *d'in vitele, care capetasse, unele au moritu, altele s'au perdutu*; γ) obiectu indirectu: *omenii, caroru (caroru-a) te incredi asiă de multu, sunt nesce insellatori*; δ) obiectu cu prepositiuni: *saccului, d'in care (carele) ieai meru, currendu adjungi la fundu*; *magazinele, in cari aveam depuse buccatele, mi au arsu cu buccate cu totu*; ε) atributu: *connoscu eu bene omulu, de alle carui (carui-a) calitati mi vorbesci tu cu atăta admiratione*; — fora antecedente espressa, in propositiunea principale: *carui-a d'in voi nu place se servesca cu aceste conditioni, se essa d'in cas'a mea*;

care nu se multiamesce de mene, se pote duce; *allegeti-ve cari ve placu d'in aceste vestimente*; *caroru-a d'in copilli n'avea se dee premie, le da laude*; — mai raru sta conjunctivulu, in acestu casu, ca adiectiv longa substantivulu antecedente repetitu dupo densulu: *bellulu punicu secundu, in care bellu famosulu Annibale avu commandulu ostiloru cartaginesi, fu cellu mai cumplitu d'in belle punice*; dero chiaru pentru co assemine constructiune este mai rara, este si mai elegante; — co modulu, dupo intellesu, pote variă atātu in propositiunile de sub b), cātu si in celle de sub a), se intellege de sene: *nu e omu, care crede, care se creda, care ar crede*, (vedi modulu, *conjunctiv*, *conditiunele*, etc.); — *care* in intellesu conjunctiv sta cotra *cine* si *ce* cu acelluasi intellesu, cumu sta si *care* interrogativ cotra *cine* si *ce* interrogative, (vedi inse si la *ce*, *cine*); — c) in stylu mai vechiu, *care* se mai pastredia inco de unii bestrani cancellari, *care* se pune, ca si latinesculu *qui* in locu de unu demonstrativ si una conjunctiune coordinativa: *Turcii cereau imultirea tributulu pecuniariu si preste acestu-a unu tributu de mai multi teneri si tenere pentru curtea Sultanilor*; *Domnulu si boiarii promissera a solve in bani mai multu de cātu li se cerea, numai se nu li se impuna si tributu de fetiori si fetiore*. *Care nevrendu a acceptă Turcii, Domnulu si boiarii fecera consiliu si se legara cu mare juramentu, ca mai bene se se bata de cātu se dee assemine tributu rosinosu, (care nevrendu a acceptă = nevrendu a acceptă acestu-a = dero fiendu co nu vruru a acceptă acestu-a = quod quum noluisset concedere)*; d) in fine la Macedoromani, femininulu articulatu *care*, si prin syncopea lui *e*, *car'a* se ieă cu intellessulu: α) de conjunctiune temporale, in insemnare de *candu*, dupo *ce*: *car'a mancă, se depuse in patu si addormi* = dupo *ce* mancă, etc.; β) de conjunctiune causale cu insemnarea de *fiendu*: *car'a tu me batusi, te batu si eu* = fiendu co me batusi, etc. 4. Cātu pentru norm'a articularei cuventulu *care*, fia ca interroga-

tivu, fia ca relativu, (coci ca indefinitu, cumu s'a vedutu la 2. nu iea, de regula, articlu), noi credemu, co d'in esplicarea precisa data cuventului la inceputu, d'in numeroasele esemple produse in cursulu articlului, d'in compararea altoru cuvente; ca *altu, unu*, etc., cari intra, sub acestu punctu de vedere, in aceea-si analogie cu *care*, potemu stabili aceste norme: a) *care* ca adiectivu pusu longa substantivulu seu: α) nu are articlu neci una data, candu precede substantivului: *carē omu, cari omeni, caroru omeni*, ca si *altu omu, altui omu, altoru omeni*; β) are inse de regula articlulu, candu sta in urm'a substantivului: *omulu, carele; omulu carui-a; omenii, carii, caroru-a*, etc., ca si *omulu acestu-a, omenii acesti-a, omeniloru acestoru-a*, facia cu acestu omu, acesti omeni, acestoru omeni; b) *care* absolutu, fora substantivu longa densulu, ca pronume, are, de regula, articlulu: *carele d'in frati? carea din sorori?* — camu acelle-si analogie aflamu si in alte limbe sorori pentru articularea lui *care*: asiá, de esemplu, in frances'a: lequel de vous? = *carele d'in voi; laquelle de ces filles? = carea d'in aceste filie; l'homme duquel vous parlez = omulu de carele verbesci; quel serviteur est venu? = care servitoriu a ventitu; c) numai co in limb'a nostra cu multa elegantia se pote supprime articlulu in casurile, unde s'ar cere dupo regula, cumu nu se pote face in limb'a francesca: l'homme auquel vous confiez vos secrets = *omulu, carui* (in locu de *carui-a*) *incredeti secretele vostre; laquelle de ces filles? = care* (in locu de *carea*) *d'in aceste filie; ba inco: d) e de notatu co articularea ar fi dura in unele casuri, in cari dupo regula s'ar cere, cumu: α) in plurariu femininu: carile d'in muerile acestui satu?; in frances'a inse regulatu: lesquelles des femmes de ce village? β) candu care pronume sta ca attributu inaintea substantivului ce determina: nu connoscu sa-teanii, ai caroru boi au stricatu semenatur'a, mai bene de cātu: ai caroru-a boi, cumu s'ar cere dupo regula; d'in contra: boii caroru-a, este mai bene**

dissu asiá, dupo regula, decātu nearticulatu: *boii caroru*; totu asiá si in frances'a: *boii caroru-a les bœufs desquels, éro: ai caroru boi = dont les bœufs.*

* **CARENARIU**, -ia, adj., *carenarius, carenaria*; relativu la *carenu*; de unde subst. femin., *carenaria*, (subintelle-gundú *olla*), *olla* sau altu vasu de fertu *carenu*.

CARENDARIU, vedi *calendaru*.

* **CARENTE**, adj., *carens*; d'in 2. *carere*, lipsitu, in lipse de ceva: *orbulu carente de ochi.*

* **CARENTIA**, s. f., *inopia, egestas* (compara ital. *carencia*); calitate sau stare de *carente*, lipse: *greu se sente carenti'a de celle necessaric.*

* **CARENU**, s. m., *carenum = caroenum* (καρπενον); mustu de vinu fertu peno scade cu a trei'a parte.

†† 1. **CARERE** (cu *e* d'in penultima neintonatu: *carère*), v., *carère*, un'a d'in celle mai simple forme alle rade-cinei *car = καρ* in *κς-καρ-κα* d'in *κςρ-εiv* sau *κςρ-εiv*, cu insemnarea de *taiare, rupere, tundere, rodere, consumere*, etc., d'in care multime de cuvente romanesci, ca: *car-iare, car-ia, car-iosu, car-minare, s-car-minare, s-cur-tare, cairu, can-ura*, etc. M.

* 2. **CARERE** (cu *e* d'in penultima tonicu: *carere*), *car-ui, car-utu*, v., *carère*; a senti lipse de ceva doritu, a duce doru de ceva ce ne place, si in genere, a avé lipse, a fi in lipse, a nu avé: *de mai multi anni caremu de patria; nu caremu de nemica; sciu co cu greu care cineva de ce aré mai caru.* M.

CARETA, vedi *carreta*.

* **CARETIA**, s. f., *caritatis vel amoris significatio, blanditiæ*, (compara ital. *carezza*, franc. *caresse*); modu de a arretá cuiva co ne e *caru*, sau co i vremu bene: *copillu crescutu in caretie; parenti si amici, toti ti facu caretie si se buccura co te vedu.*

* **CARETIARE**, v., *caritatem vel amorem et benevolentiam alicui significere, blandiri*; a face *caretie* cuiva, (compara ital. *carezzare*, franc. *caresser*).

* **CARETIATORIU**, -toria, adj. s., (compara ital. *carezzatore*); *care care-*

tia, care exprime *careția* : *cuvențe care-tiatorie*.

CAREVA, vedi *care*.

CARIA, s. f., (fora plurariu), *carles* (vedi 1. *carere*); corruptione, putredione, consumptione : 1. rodere si putredione a osseloru prin ulcere : *corruptionea umoriloru adduce la osse ulcere purulente si caria; masturbationea. adduce caria in vertebre*; 2. putredione a partei lemnosa d'in vegetali : *carî'a se intende peno rode ramurile unui arbore si chiaru arborele intregu; d'ntre cereali granulu e cellu mai espusu la caria; carî'a in vegetali se produce de unu fungu parasitu d'in genulu uredine*; de aci : 3. stricatione, derimare, deperire in genere, cumu : a) macinare si derimare a muriloru; b) stricare, rancedire a vinului; c) gustu reu, odore de vechiu, de jactu, etc.; d) ca terminu de injuria, putredione, mortacine, etc., vorbindu de unu decrepitu.

CARIARE, v., *carlare* (ital. *carlare*, franc. *carler*); a produce *caria*, a rode si mancă : *nu mai da cu acestu pulbere pre denti, co ea ti i a cariatu asiá reu; grane cariate*; — reflex., a se *carî'a*, a capitá *caria*, a se rode si maciná : *cumu s'a cariatu lemnulu de la usia! se caria paretele*; — metaforice : *omu cariatu*.

* CARIATIDE, s. f., (ital. *cariatide*, franc. *cariatide*, d'in grec. *καριατις* = muiere d'in *Caria*, provincia a Asiei, pentruco muieri d'in *Carî'a* addusse captive de Greci servira de tipu acestoru-a pentru assemine ornamentu); figure sau statue applicate, in locu de colonne sau pilastri, la una parte a unui edificiu, ca se ua sustina cu capulu loru; la Greci *cariatidea* erá totu de un'a una muiere investmentata in lungulu seu abitu de *Cariana*; la cei moderni, *cariatidile* sunt statue si de barbati si de muieri, nude sau investmentate, unori cu unu canistru sau cu una perina pre capu.

* CARIATIDICU, -a, adj., (franc. *cariatidique*); care se tine de *cariatidi*, care are sau admite *cariatidi* : *architectura cariatidica*.

CARIATU, -a, sup. si part. d'in *cariare*.

CARIATURA, s. f., actione si rezultatu allu actionei de *cariare*.

CARICA, *caricare, caricatura, etc.*; vedi *carrica, caricare, caricatura*.

* CARICE, s. f., *carex*; genu de plante, arundine sau papura incoerba, fenu palustre, numitu pre a locurea *siovaru*.

* CARICETU, s. m., *carectum*; locu plantatu cu *carice*.

* CARICEU, -a, adj., (franc. *caricé*); care se tine de *carice*; de aci subst. fem. plur., *caricee*, tribu de plante ce au de tipu genulu *carice*.

* CARICICOLU, -a, adj. (franc. *caricicole*; vedi *carice* si *colere*); care trasesce pre *carice* : *insecte caricole*.

* CARICINU, -a, adj., (*caricinus*); de *carice* : *caricinu asternutu*.

* CARIDE, s. f., *caris* (*καρίς*, ital. *caride*); specia de micu pesce sau can-cru de mare.

* CARINA, s. f., *carina* (ital. *carena*, franc. *carène*; atátu Italianii inse, câtu si Francesii, in insemnarea de sub 1. a cuventului, facu usu mai multu de ital. *chiglia* = franc. *quille* = germ. *kiel*); 1. lunga si grossa trabe, care se intende de la puppea peno la pror'a navei si forma fundamentulu ei : *navea este divisa in doue parti ecali prin carin'a sea*; 2. prin metafora : a) parte d'in paratii navei care impreuna cu *carin'a* stau in apa; b) navea intrega; c) applicatu si la alte obiecte assemine : a) un'a d'in celle doute diumetati alle ghiocci de nuca; β) corpulu canelui; γ) peptu convessu la omu; δ) petalu inferiore la florile planteloru *papilionacee*, formatu d'in doue buccati astu-fellu despuse co presenta form'a unei *navicule*.

* CARINANTE, adj., *carinans*; care *carina*, cu insemnarile atátu alle lui 1. *carinare*, câtu si alle lui 2. *carinare*.

* 1. CARINARE, v., *carinare* (ital. *carenare*, franc. *caréner*); 1. a derege partea submersa a navei : *a trage navea la locu cuvenitu, spre a ua cariná*; 2. a restorná navea pre una costa asiá, ca se presente afora d'in apa tota partea submersa a cellei alte coste; 3. a dá forma de *carina* sau nave : *conchyliete se carina*, si facu ghioca; *carinatulu*

peptu allu eroulu, inflatu si convessu; *frundia carinata*, canaliculata si cu una linia proeminente de asupr'a, care presenta form'a unei carine; asià si : *valvula carinata*.

* 2. CARINARE, v., *carinare* (vedi 1. *carere*); 1. proprie, a rode, a rumpe; 2. metaforice, a sfascià cu vorb'a, a bătujocori cu cuventulu, a-innegri, etc. : *cine carina*, se se *astepte a fi carinatu*.

* CARINATU, -a, supin. si part. si d'in 1. *carinare* si d'in 2. *carinare*.

CARINDARIU, vedi *calendaru*.

CARIOSU, -a, adj., *cariosus* (ital. *carioso*; vedi *caria* si *cariu*); plenu de *caria* sau de *car* : *lemn* *cariose*, *granu cariosu*, *muri cariosi*; — metaforice, *betrani cariosi*, forte decrepiti.

* CARITABILE, adj., (it. *caritevole*, franc. *charitable*); de *caritate* : 1. de persone, care are *caritate* sau face *caritate*; 2. de lucruri : *adjutorie caritabili*.

* CARITATE, s. f., *caritas* si *charitas* (ital. *carità*, franc. *charité* si *charité*); calitate sau stare de *caru* : 1. pretiu mare allu lucrurilor de vendiare, scumpe : *at* *are caritate de grane si de vinu nu tinemu mente se fia mai fostu in terr'a nostra*; *caritatea baniloru a adjunsu nesufferita*; — luatulu absolutu pentru lipsea si pretiulu mare allu celorlu de mancare : *astepta se vendi, candu e caritate*; *annii de caritate se compensa cu celli de vilitate* (eftinetate); 2. pretiu mare ce se pune pre ceva; in alta stima si consideratione ce se porta unui ce, si de aci affectu plenu de doiosia, ce ne face se amàmu forte si d'in totu suffletulu obiectulu asià estimatu si consideratu; differentia de intellesu d'intre *amore* si *caritate* resare luminosa d'in urmatori'a frase a lui Cicerone : *quum deorum tum parentum patriaeque cultus, eorumque hominum, qui sapientia aut opibus excellunt, ad caritatem referri solet; conjuges autem et liberi, et fratres et alii, quos usus familiaritatisque conjunxit, quamquam etiam caritate ipsa, tamen amore maxime continentur* = *cultulu ce avemu si de diei si de parenti si de patria, cumu si de ceci omeni cari escellu prin intellectione si*

alte calitati, de regula se referre la caritate; *ero de socie si de copii si de fratri si de alii, cu cari convictulu si familiaritatea ne au unitu, de si tinemu si prin caritate insasi, totusi prin amore suntemu legati cumai multu*; resulta d'ero d'in aceste-a, co *caritatea* este fundata pre marele pretiu si stima ce se da valorei calitatiloru obiectului amatu; cu alte cuvente co *caritatea* este ἦθος = abitu virtosu, morale in tota poterea cuventului, ca unulu ce e fundatu nu numai pre unu affectu sau applecare de anima, ci mai vertosu pre luminele rationei; pre candu *amorea* este πάθος = puru affectu, passione, sentimentu allu animei numai, ce potu senti si *bestiele* private de ratione : mai tote *bestiele* au, in addeveru, ca si omulu, *nespusa amore* de nascutii loru; nu se pote inse dice, co *bestiele* aru avé *caritate de ceva*; prin urmare, desl., cumu dice Cicerone, *caritatea* se pote uní cu *amorea* si luá chiaru adesea un'a in locu de alta : *caritatea patrie* = *amorea patrie*, *caritatea filoru* = *amorea filoru*; totusi nu e mai pucinu addeveratu co *caritate* espreme unu sentimentu *rationale si puru morale*, ero *amorea* unu *sentimentu mai multu sau mai pucinu animale*; — dupo aceste esplicari nu credemu se mai fia lipse de alte esemple, si de acea-a ne vomu marginí a observá : a) *caritate*, ca si alte assemeni substantive abstracte, se iea si cu intellessulu concretu de *obiectulu allu caritatei*, *obiectulu caru*, in care intellessu pote stá si in plurariu : *cari ni su parentii, cari copillii, cari amicii*; d'ero tote *caritatile imbracia patri'a*; b) genitivulu atributivu, ce se pune pre longa *caritate*, are adesea, ca si in alte casuri analoge, intellessu si *obiectivu si subiectivu* : *caritatea parentiloru* pote insemná si : *caritatea* ce au parentii de fili, si : *caritatea* ce au filii de parenti; candu d'ero d'in alte momente alle frasei nu s'ar poté intellege, de care d'in aceste done insemnari este a nume vorb'a; atunci, pentru claritate, se cere ca intellessulu obiectivu se se traduca prin una preposetione : *caritatea de parenti, cotra parenti, pentru pa-*

renti, etc.; c) *amorea propria* = *amorea de sene*, fiindu unu sentimentu naturale si instinctivu, nu s'ar poté traduce si prin : *caritate propria* sau *caritate de sene*; cu tote acestea in intellesu ironicu sau in intellesu de *dorere de anima*, *caritate* pote intrá si in construcțiuni ca : a *avé caritate de sene* = a lu doré anim'a de sene, a si cautá de sene, a cugetá la commoditatile selle, la benele seu propriu; si de aci : a nu *avé caritate de benele publicu*; a *senti caritate de innocentii assupriti*, etc.; acestu d'in urma intellesu se apropia multu de intellessulu ce crestinismulu a datu cuventului si de care e vorb'a la 3. urmatoriu : — 3. in intellessulu religioinei crestine : a) amore, prin care d'in totu sufletulu amámu pre Domnedieu pentru densulu ca bene supremu, éro pre aproapele ca pre insine pentru amorea de Domnedieu, virtute, care, in intellessulu religioinei, este supernaturale si se infunde in sufletulu crestinului prin battezu : *vieti'a sufletului este caritatea de Domnedieu si de aproapele*; *deco nu am caritate, dice apostolulu Paulu, nu su nemica*; *caritatea unesce pre omu cu Domnedieu si prin Domnedieu cu toti semenii*; *credenti'a, speranti'a, caritatea sunt celle trei virtuti fundamentali alle crestinului*; *caritatea inse tine loculu antaniu intre aceste trei virtuti*; *in caritate, dice Mantuitorulu, sta tota legea*; *aveti caritate unulu cotra altulu, traiti in caritate*; *nemica se nu ne separe de caritatea lui Christu (cotra Christu)*; *credenti'a fora caritate si mai vertosu fora fapte de caritate este secca si deserta*; *caritate sta, dice Santu Augustinu, in cultulu si amorea de Domnedieu pentru densulu si in cultulu si amorea de sene si de aproapele pentru Domnedieu*; b) amorea lui Domnedieu pentru creatur'a sea, in speciale, amorea ce d'in eternitate Domnedieu are si arretta pentru omu : *Domnedieu e caritatea suprema*; *infini'a caritate fece pre omu dupo imaginea sea*; *in infinit'a sea caritate de omeni Domnedieu vrú a i rescomperá d'in servitutea peccatului si a mortei cu insusi sangele filiului*

seu unui-a nascutu; c) cu intellesu apropiatu de *compassione*, déro *compassione adeverata*, dorere de anima pentru veri-ce sufférentia a apropelni si desposetione prompta la adjutorie, prin care se se usiore sau se se allene acea sufférentia : a *avé caritate de straini, de miseri, de morbosi, de flamundi, de nudi, de assupriti, de persecutati*, etc.; d) fapta ce vine din abitulu de *caritate* : *actu de caritate*, nu numái actulu mentei prin care unu *benecredentiosu* si espreme amorea de Domnedieu si de aproapele, recitandu in sene sau nu cuvente espressive de acesta amore, ci veri-ce *cugetu, affectu, miscarc, adjutoriu facutu cui-va*, etc., care se nasce d'in impulsulu a-cellei-asi amore : a *face acte sau fapte de caritate*; *unu cuventu pusu pentru cineva, tacerea insasi favorabile cui-va este une ori mare caritate*; *caritatea unge, peccatulu impunge* = actele de caritate sunt placute memoriei nostre, éro actele de reutate adducn mustrare de cugetu; *bonitatea acestei domne respanse caritati pretoti cáti impregiurulu ei se afla in lipse si nevoia*; *formosa e caritatea de a nutri si invetiá orfani*; — in acestu intellesu *caritate* se apropia de *misericordia* si de *elemosyna*, fora inse se se confunda, de orece pote cineva face *elemosyna* nu d'in *caritate*, ci d'in alte impulse relle, cumu d'in ostentatione, spre essemplu; — e) institutione cu scopu de *caritate* : *ospitie de caritate*, unde se cautá morbosii fora mediloce sau se nutrescu cei seraci si nepotentiosi, fia elle facute si tinute cu spese publice sau cu alle particulariloru; *scole de caritate*, unde invetia orfani fora mediloce; *congregatione de caritate, societate de caritate*, ai carei membri prin bani sau prin servitie personali vinu in adjutoriuulu celloru scapetati si miseri; in speciale : *sorori de caritate*; femine, mai vertosu monache, unite in societate sau congregatione, cari se consacra la adjutoriuulu celloru ce sufferu de nepotentie, cari stringu adjutorie banesci pentru adjutorarea celloru in lipse, etc.; déro : *institutele de caritate s'aru cadé se aiba in vedere si necessitatile spiritului, mai*

multu inco de câtu necessitatile corpului; f) caritatea tea, caritatea voastra, titlu datu prelatiloru in locu de eminentia, titlu de certu mai cuvenitu si mai inaltu, in spiritulu religionei lui Christu, care a dissu : cine se umileste se inaltia.

* CARITOSU, -a, adj., (ital. caritoso, d'in caritate, ca si vertosu d'in virtute); plenu de caritate : 1. de persone : *crestinu caritosu; d'in stermitate caritosu e Domnedieu cotra omu; una caritosa mamma*; 2. de lucruri, provenite d'in caritate, cari sunt semne ale caritatē : *cuvente caritose*.

CARIU, s. m., pl. -i, cossus, teredo, (in diverse dialecte italice : milan. carro, tirol. carol, venet. cariol, friul. caról si caról; d'in l. carere); verme ce rode, manca lemnulu : *mancatura de cari; lemnu mancatu de cari*, (vedi si *cariare*).

* CARLINA, s. f., (ital. carlina, franc. carline); genu de plante d'in famili'a compositelor, syngenesia ecale, care imbracia varie specii, intre cari de notatu sunt : *carlin'a vulgare si carlin'a corymbosa*.

* 1. CARME, s. m., pl. carmine, carmen (carmen = cantmen d'in canere); tonu musicale, canticu; cantu, sau ce se canta : poema lyrica, poema in genere, versu, oraclu, descantecu, etc. : 1. cantare cu vocea sau cu instrumentu musicale : *carminele ce Omeru ne spune ce se cantau la mesele principiloru; carmele cynului; a dice d'in flueru unu simplu si doiou carne; terribele si bellicosu carne sonau tubele; tristele carmine alle preveghiatorei*; 2. poema, versu : a) in genere : *carne epicu, carmine tragice, carne satyricu si injuriosu*; b) in specia : poema lyrica, oda, canticu, psalmu, hymnu : *a celebrá eroii in carmine plene de entusiasmu*; — metaforice : *tota natura este unu carne la Creatoriu*; — de aci : c) si cu insemnarile : a) parte a unei poema mai lunga, cantu; β) inscriptiune poetica sau in versuri : *pre mormentulu eroului se afla sapatu unu carne, care astadi e aproape stersu*; 3. oraclu, predictiune, sare, la antici, se dá de regula in ver-

sure : tempulu annuntiatu prin carmele Sibillei a venit; s'au implenitu celle predisse in carmele profetului; 4. descantecu, cuvente magice, cari si peno astadi la Románi sunt mai multu sau mai pucinu in versuri : *carminele potentei farmecatoria potu da diosu si lun'a din ceru*; de aci : *farmecu de formosetia, gratia rapitoria : ce carmine in faci'a acestei copille!* 5. formula religioasa sau juridica, care, la vechii straboni Romani, inco erá conceputa in versure : *carmele de declaratiune a bellului erá terribile; carne de juramentu, etc.*

* 2. CARME, s. m., pl. carmine, carmen (d'in l. carere); instrumentu de scarminatú lana sau peru, de applectatu ca nume genericu la *pepteni, daracu, cardu*, si alte instrumente de *carminatú*.

CARMINARE si *carmenare*, v., carminare, (ital. carminare, franc. charmer); 1. in intellesu populariu, ca si *scarminare*, sau *scarmenare*, care seuguru pre a locurea se aude exclusivu, a peptená lana sau peru, si in speciale, a allega lan'a cu manule sau altu instrumentu, a smulge si despartí ce e bonu in lana sau peru de ce e reu, sau a resfrá si rarí firele de lana sau de peru prea indesite; de aci, a rupe, a sfasciá, etc.; — metaforice : a) a *essaminá* cu ammenuntulu; b) a bate, a trage de peru; c) a colorá cu *carminu*, a transformá in *carminu*; — in acestu intellesu cuventulu vine d'in 2. *carme*; se pote inse applica : 2. ca derivatu d'in l. *carne*, si cu insemnarea de : a *poetisá*, a scrie in versuri; a face descantice, a descantá; a *incantá*, a *farmecá*, a *rapi prin formosetia si gratia*, etc.; de aci : 3. a curatí si scapá de ventositati stomacali, applicatu asiá mai antaniu de poporu, care credea ce se vendeca si de acestu reu, ca de multe altele, totu prin *carmine* = descantice, apoi adoptatu si de medici ca terminu speciale.

CARMINATIONE, s. f. carminatio; actionea de a *carminá*.

CARMINATORIU, -tória, adj. s., carminator; care *carmina*.

CARMINATURA, s. f., actione, déro mai vertosu resultatu allu actionei de a *carminá*.

* **CARMINIU**, -ia, adj. s., (*carminius*; ital. *carminio*); cu colore ca de de *carminu*: *carmini* a *facia a copillului*; — ca subst. masc., *carminiulu*, colore rosia forte delicata si placuta, care sémina cu *carminulu*; — metaforice: *carminiulu budieloru verginei*.

CARMINU, s. m., (*carminum*, ital. *carmine*, franc. *carmin*); materia colorante rosia forte formosa, care se trage d'in coccenilla si care se aplica in pictur'a de mice dimensiuni; veri-ce alta colore ce sémina cu a *carminului*; — metaforice: *budie de carminu*.

CARNACIU, s. m., vedi *carnatiu*.

* **CARNALE**, adj., *carnalis* (ital. *car-nale*, franc. *charnel*); relativu la *carne* = parte materiale sau corpulu omului, ca oppusu la *spirituale* sau suflietescu: 1. proprie: *mançari carnali*, de carne; *omulu carnale* = omulu materiale, par-tea materiale a fientiei omenesci, *corpulu*, in opposetione cu *omulu spirituale* = partea spirituale a fientiei omenesci, *spiritulu* sau suflietulu; déro mai vertosu: 2. metaforice: a) sensuale, animale: *appetitu carnale*; *omulu incultu*, *ca si besti'a*, e *servulu appetiteloru carnali*; asiá si: *amore carnale*, *commerciu carnale*, *passione carnale*, etc., se dicu totu deun'a cu intellesu reu, si mai vertosu cu respectu la *passioni libidinose*; de unde: *actu carnale* = actu de generatione; *amica carnale*; *peccatosi carnali*; b) ca oppusu la *cerescu*, insémna aprobe ca si *lumescu*; asiá co ida'a de *peccatu grave* si *avilitoriu* pentru omu despare d'in cuventu: *in mentea omului nascu cugete sau sânte si spirituali*, sau *carnali si terestree*; *affecte carnali* nu su chiaru *passioni carnali*, ci *aplecari* prea omenesci, cari distragu suflietulu de la aventuri mai inalte; in acestu intellesu se dice: *sapientia carnale*, *litteratura carnale*, bá chiaru si *religione carnale*, nu numai pentru co e plena de superstitioni si prejudecie, cari avilescu mentea omului, ci si pentru co interpreta chiamarea si detor'a omului dupo litter'a morta a legeri, care uccide spiritulu; de aci: *omu carnale* = incapace de a si redicá mentea mai pre susu de sensuri:

dupo Judanii carnali Messia avea se fia unu domnu lumescu; *Moise nu potea vorbi Judaniloru carnali decátu in imaginu sensibili*; *omulu devenitu cu totulu carnale nu mai scie admirá decátu formosetiele sensibili*; — in acellu-asi intellesu, ca si mai susu, despre lucruri: *cultu carnale allu legeri*; *intellesu carnale datu cuventeloru legeri*; — c) corporeale, sensibile: *se nu ne uitámu numai la lucrurile esterne si carnali*, *ci se ne inaltiamu mentea si la celle invisibili*; *patri'a carnale a omului* = *pamentulu*, in opposetione cu *patri'a ceresca* = *cerulu*; *generatione carnale* = *generatione naturale*, in opposetione cu *generatione spirituale*; de aci si expresioni ca: *tata sau parente carnale*, in opposetione cu *parente spirituale* = *nasiu*, *confessoriu*, *parénte adoptivu*, etc.; *veru carnale* = *veru de aprobe*; de unde: *affectione carnale*, doiosa ca cea ce e sau se cade se fia intre cei uniti prin sange; de aci si metaforice: *aceste doue arte sunt sorori carnali*.

* **CARNALITATE**, s. f., *carnealitas* (ital. *carnealtà*, franc. *charnalité*); calitate, natura, passione, etc., *carnale*: *cellu datu la carnalitate nu se pote inaltia la sapientia*; *carnalitatea e vechia*, *grati'a e noua*; *carnalitatea parentelui* = *affectulu naturale allu parentelui carnale* pentru nascutii sei, etc.

CARNARIA, s. f., *carnearium*; *carnearius appetitus*; 1. multime de carne; 2. locu: a) unde se tine carne, b) unde se taia si se vende carne; 3. passione de carne, mare placere de a manca totu carne: *ce de carnaria la acellu ospetiu!* = *ce de buccate de carne*, etc.; *carnari'a ti a stricatu sanetatea*, prea mult'a mancare de carne; *du-mi-te de mai compera carne de la carnaria*, *coci cea d'in carnari'a nostra nu ne adunje pentru astadi*.

CARNARIU, -ia, adj. s., *carnearius*, *carnaria*, *carnearium* (comparsa si ital. *carneajo* [= *carneario*], *carnearo*, *carneiero*, *carneiera*); relativu la carne, prin urmare ca si *carnale*, inse applicatu a espreme relationi mai directe cu carne in insemanare propria, (vedi la suffissu *ale* differenti'a intre *ale* si *ariu* ca suffisse): 1. a-

diectivu : a) *camara carnaria*, unde se tine si *pastredia carne*; *officine carnarie*, unde se taia sau se vende *carne*; c) *buccate carnarie*, de *carne*; d) *omu carnariu*, cui place a manca *carne*, a manca *carne multa* : *n'am mai vedutu muiere carnaria ca tene*; *catusiele su forte carnarie*; *musce carnarie*, cari traiescu in carne; — 2. substantivu : a) masculinu, *carnariu* : a) personale, cellu ce taia si vende *carne*, *macellariu*; β) reale : α') *armariu*, in care se tine *carne*; β') *cuniu* de care se spendura *carne*; γ) compartimentu d'in sacculu venatoriului, in care pune venatului; δ) locu commune, fossa commune, unde se ingropa cei morti in ospitie, se arrunca criminalii essecutati, etc.; b) femin., *carnaria*, cu celle mai multe d'in insemnarile reali alle masculinului *carnariu*, cumu si cu intellessulu de *officina carnaria*, scaunu de *macellariu*.

* CARNATIONE, s. f., *carnatio* (comparasiital. *carnagione*, franc. *carnation*); proprie, substantivu d'in unu verbu *carnare*, de care nu a facutu usu neci una limba romanica, ci tote l'au supplenitu cu compusulu *in-carnare* : 1. actione de a *carná* = a pune carne, a se ingrasia; de aci : 2. rezultatulu allu acestei actione, ingrassiarea insasi, carnea ce pune unu omu 'sau altu animale, si mai vertosu, carne multa, grassime, obesitate, corpulentia, etc.; de aci : a) carne de mancare, totu genulu de carne, carne multa : *omulu manca erbe si totu genulu de carnationi de vite si de pesci*; b) mai vertosu mancare de carne, tempu in care se manca carne, *carnelegiu*, *carnevale*, etc. : *carnationea de estu tempu fu forte scurta, abia de patru septemane*; 2. luare de carne = pelle sau corpu, impellitiare sau incorporare, si, in speciale, arrettarea in corpu de omu a Filiiului lui Domnedieu : *carnationea lui Christu*; in acestu intellessu se dice mai desu compusulu : *in-carnatione*; ca mai desu inse simplulu *carnatione* se iea cu insemnarea : 3. apparentia, asterna, a *carnei omului*, pellea, colorea pellei, mai vertosu a pellei de la facia, omului; nu inse si a pellei bestieloru, asiá co nu se

pote dice : *carnationea canelui*, de esemplu : a) proprie : *alba ca crimulu era carnationea fetiorei*; *multi omeni au carnatione forte urita*; *carnationea aprope carminia a budieloru unui omu sanetosu si formosu*; b) metaforice, representatione prin colori a *carnationei* : *formose sunt carnationile tabelleloru acestui pictoriu*. (Déco considerám bene insemnarile cuventului de sub 1. si 2., ne potemu aprope convinge, co cuventulu populariu *craciune* sau *craciunu* a essitu d'in *carnatione* prin transformari successive ca : *carnatione* = *carnitione* = *carnitione* = *carntione* = *cartione* = *cracione* = *cracione* = *cracionu* = *craciunu*).

CARNATIU si *carnaciu*, s. m., pl. -i : *carnati* (reu *carnatiuri*; pre a locurea se aude si *carnatu* cu plur. totu in i : *carnati*; form'a *carnatiu* sau *carnaciu* = [lat. *carnaceus* sau *carnacius*] pare de preferitu, lassandu cea alta forma pentru insemnari, de cari este verb'a la art. *carnatu*); *botulus*, *hilla*, *lucanica*; 1. matiu de porcu, de purcellu, de vitellu, de bou, etc., bene implutu cu *carne* tocata si condita; sau si simpla carne tocata si condita, carei, fora a ua bagá si indesá intr'unu matiu, i se da inse form'a ce ar luá bagata fiendu si indesata intr'unu matiu : a *curatiá si prepará matie de carnati*; a *implé carnati*, a *face carnati*; a *frige carnati*, a *ferbe carnati*; *betiviloru placu carnatii d'in caus'a condimenteloru*, cari *escita appetitulu de beutu*; *carnati verdi*, de currendu facuti si neuscati bene la sore, pre candu *carnati crudi* inseamna si *carnati nefripi*, *nefert*; *una parechia de carnati*, doi *carnati* prensi in preuna, sat si despartiti, destullu numai se fia de acea-asi forma si marime sau se se venda in preuna; 2. metaforice : a) pentru lucruri tari implute si indesate cu eeva : *pung'a lui e totu-deuna carnatiu de bani*; — *plenu ca unu carnatiu* = forte plenu si indesatu : *lipitorrea e plenu de sange ca unu carnatiu*; *esti plenu de bani ca unu carnatiu*, atatu in intellessulu addeveratu de : *ai bani forte multi*, cátu si mai vertosu in intellessu ironicu : *nu ai bani*; b) pen-

tru persoane tare grasse si forte indesate, si prin acesta-a disgratiose : *ce formosetia ai aflatu in acestu carnatiu de femina ? copili ai adjunsu carnati de grassi si grossi*; c) in intallessu ridiculu si obscenu, pentru scrementele vertose alle omului.

CARNATU, -a, adj. s., *carnatus* (compara si ital. *carnato*, franc. *carne* si *incarnat*); ca. si. *carnatione*, essitu d'in verbulu *carnare*, allu cui participiu e *carnatu* : 1. adiectivu : a) care a pusu *carne* pre sene, grassu; tare grassu, grassonu, grassulu : *astepti precepere si sentire de la unu omu carnatu ca acestu-a ?* — b) care a luat *carne* = pelle sau corpu, impellitiatu, incorporatu, ingeneratu sau innascutu : *amorea filiale carnata in animale nostre*; — in speciale, vorbindu de Mantuitoriulu lumei, care luà corpu de omu : *Filiulu lui Domnedieu carnatu d'in fetiora*; in acestu intellessu se dice mai desu compusulu : *in-carnatu*; c) cu facia ca a pellei omului, si mai vertosu ca a pellei faciei, albu amestecat cu delicata rosietia : *cu bucele bene si formosulu carnate; floricele carnate*; 2. substant. : a) ceva implutu cu *carne*, (vedi *carnatiu*); b) colorea pellei omului, si mai vertosu a pellei de la facia, albu amestecat cu rosiiu : *formosulu carnatu allu bucceloru selle fetioresci*, (vedi si *carnatione*).

CARNE, s. f., *caro-carne* (ital. isp. port. *carne*, prov. *carne*, vechiu franc. *car*, *carn*, si *charn*; nou franc. *chair*; — ca si alte substantive *materiali*, *carne* nu are, de regula, unu plurariu; cu tote aceste-a, precumu d'in *lapte* se face plurariulu extraordinariu *lapturi*, asià si d'in *carne* se dice plurariulu neregulatu si extraordinariu : *carne* sau *carnuri*, cu intellessulu : a) de specie, *genuri de carne*; b) de masse, *buccati de carne*; c) de *buccate de carne*; cumu inse d'in *lapte* se dice nu numai *lapture*, ci si *lapti*; asià si d'in *carne* se pote dice si *carni*, care e de preferitu, mai vertosu candu acestu plurariu s'ar applecà cu insemnari differite de celle, in care mai susu indicaramu co se ia plur. *carne*); substantia molle si san-

ginia ce se afla intre pellea si ossele omului si altoru animalu, cumu si muschii acestoru-a : I. proprie : A. in genere applecatu la omu si alte animalu, substantia molle d'intre pelle si osse, coprendendu tote partile molli de sub pelle, adeco nu numai *carnea* in intellessu strinsu, ci si muschii, tessutur'a sau structur'a cellularia, etc. : *carne solida* = *carne petrosa*, in opposetione cu *carne flacca* = *carne molle*; *a impunge in carne, a taia in carne; plag'a merge bene, co a inceputu se cresca carne; numai pelle si ossele sunt de acesta bieta vita, n'are firu de carne pre dens'a; toti suntenu de acea-asi carne*; — *carne viua* : a) carne despoiata de pelle : *de pre faci'a lui a cadutu pellea si a remasu numai carne viua*; b) carne sanetosa, care are colorea sea naturale, rosia sau sanginia, in opposetione cu *carne morta* = *carne putreda*, care se formedia prin gangrenare a vre unui ulcer si are colore veneta albitiosa : *tota carne putreda cadu si remase carne viua*; c) carne de animale forte prospeta; — *carne bona*, care, candu e vulnerata undeva, se vendea currendu, in opposetione cu *carnea rea* : *omu cu carne bona* = *omu bonu de carne*; *omu cu carne rea* = *omu reu de carne*; *bona carne ai tu, co intr'una dite vendecasi de una buba asià de rea; eu am carne rea si blastemata : de butu'a cea mai mica nu me potu scapa cu luncle*. — B. in speciale, tote partile muscularie alle animaliloru terestre si alle passeriloru, intru catu servu ca alimente : *monachulu nostru nu manca carne, neci bee vinu, candu nu are sau candu nu afla carne si vinu se i placa*; dupo animalile, de la cari se trage *carnea* de mancatu, este : *carne de vacca, carne de vitellu; carne de oue, carne de mnellu, carne de berbec; carne de curcanu, carne de gaina; carne de capriora, carne de iepure*, etc.; se observa inse co : 1. *carne* se ia in speciale cu intellessulu de *carne de macellaria*, adeco *carne* de vite mari, cumu : *vacce, boi, vitelli, oi*, etc., cari se taia la macellaria, in opposetione cu *carne de passere, carne de venatu*, etc. : *numai comperà astadi*

carne, ci taia câțiva puisiori; nu avem lipse de carne, candu amu capitatu atâtu venatu; 2. in intellesu si mai strinsu, carne=carne de bou sau de vacca: compera carne numai pentru zema, ero pentru alte buccate se comperi mnellu sau vitellu; 3. carne de vacca se ia cu intellesu mai estinsu, chiaru si déco e adeco de bou; asiá si: carne de gaina, fia chiaru si de cocosiu; carne de oue, fia chiaru si de berbece; carne de capriora, fia si de caprioru; si d'in contra: carne de mnellu, fia si de mnella; carne de vitellu, fia si de vitella, etc.; si rationea, pentru care poporul estende candu numele masculului si la femina, candu d'in contra, este de sene invederata; 4. ca nume allu ultimei specia de carne, Romanulu aplica in genere numele animalelui, d'in care trage carnea: capriora=carne de capriora, gaina=carne de gaina, etc.: nu mi place capriora, mai bene mi place iepurele; 5. ca nume mai generalu notâmu inco: a) carne alba, carne de caponu, de gaina, de curcanu, de vitellu, etc., in opposetione cu carne negra, carne de iepure, de capriora, de poturnichia, de ratia domestica sau selbatica, etc.: carne alba e mai usiora de digerutu decâtu carnea negra; déro carnea negra e mai nutritiva decâtu cea alba; b) passere=carne de passere domestica: buccate numai de passere; c) venatu=carne de animale terestru sau sboratoriu selbaticu; — dupo calitatile selle intrinsece, carnea este molle, fragida; tare, dura; betrana, tenera; grassa, macra; prospeta, trecuta, rancida, imputita; grea, usiora de digerutu; acjosa, etc.; — carnea se manca fripta sau ferta, déro si cruda, candu e sarata si uscata bene; numai selbatici manca carnea cruda si aprobe viua, cumu ua tragu de pre animal; — se facu buccate de carne cu diverse verdetie si legumi: carne de vacca cu lente, carne de porcu cu curechiu, carne de oue cu fasole, etc., constructioni cari se dicu si cu terminii pusi in relatione cu totulu inversa: lente cu carne de vacca, curechiu cu carne de porcu, fasole cu carne de oue; inse: carne de iepure cu olive=

iepure cu olive, si mai neci una data: olive cu carne de iepure sau olive cu iepure; si rationea usului populariu este, si in aceste-a, de sene invederata; — carnenu se appлека proprie la pesce, de ore ce pesce sta forte adesea in opposetione cu carne: calugerului e permisu a manca pesce, nu inse si carne; cu tote acestea, prin estensione si analogia se dice: lusciiulu are carnea molle, inse solida; carnea somnului e mai pucinu solida; — câteva alte locutioni cu carne in intellesulu d'in acestu paragrafu: a bate carnea, ca se fia mai frageda, candu se va frige; a tocá carne, a ua reduce in parti menunte, ca se servesca la carnafi, la perisore si altele; a nu mai scote pre cineva d'in carne, a i da continuu numai carne se mance; proverb: carnea carne face=carnea este cellu mai nutritivu d'in alimente etc. — II metaforice: A. applicatu la concepte de obiecte, cari au una certa relatione de asseminare cu carnea animaliloru, cumu: 1. substantia, de si succosa, inse solida, a certoru fructe si a certoru plante sau radecine bulbose, pulp'a: vaccele strugurelui numitu besicata au multu succu, inse pucinu carne; corn'a inse si titi'a vaccei au mai multa carne si mai pucinu succu; beneaventate fii, persice: carnile vostre sunt deliciose; asiá: carnea oliveloru, carnile pereloru si mereloru, carnea ceresieloru si a pruneloru; carnea napiloru, caroteloru, fungiloru; carnile pepeniloru, etc.; 2. partea fragida si molle d'intre scerti'a si lemnu unei plante, unui arbore: cu câtu se va macerá mai bene inulu si canip'a, cu câtu stup'a se va moia si albi mai bene, si se va desprende ca mai bene de carnea plantei, devenindu asiá si mai bona de torsu; 3. in intellesu mai ideale de copia =abundantia, ornamente alle stylului: multi scriptori, amagiti de speciosulu nume allu simplicitatei, nu presenta, in scriptele loru, decâtu scelete fora firu de carne; orationile lui Eschine aumai multa carne decâtu nervu, ero alle lui Demostene mai multu nervu decâtu carne. — B. déro celle mai multe si variate insemnari metaforice s'au trassu si se potu

inco trage d'in considerarea *carnei omului* d'in diferite puncte de vedere : 1. in intellesu materiale : a) pelle : a *avé carne molle, netida, aspra, etc.*; b) faci'a pellei, *carnationea*, colore rosia ce bate in galbinu; — applicatu prin estensione la veri-ce obiecte, de acesta colore : *manusie in faci'a carnei*; c) representatione a faciei pellei prin coloru nu numai in respectulu coloru, ci si allu porositatei si altoru calitati alle ei : *carnele acestui tabellu sunt minunatu de formose*; d) corpulu intregu allu omului, in opposetione cu *spiritulu* sau *suffletulu* seu : *nu me voiu infricosia neci voiu tremurá vreuna data, dicea unu filosofu Romanu, pentru co mi s'ar amenitiá se perdu asta misera carne*; de aci intellesulu si mai estensu de *materia* in opposetione cu *spiritu*, cumu si intellesulu ideale de *appetite alle corpului* in opposetione cu *aspirationile* mai inalte alle *suffletului* : *carne, dicea Cartesiu lui Gassendi; spiritulu, dicea si Gassendi lui Cartesiu; omulu carnei*, in opposetione cu *omulu spiritului*, este unu omu incapace de a se redica cu mentea si cu anim'a mai pre susu de datele si impulsele sensului materiale, *omul care e orecumu numai carne sau corpu fora suffletu*; déro despre acestu intellesu vedi la urmatoriulu 3. mai ample desvoltari; aci vomu dá inco câteva locutioni cu intellesu mai analogu cellui de care e vorb'a in acestu paragrafu : a) *buccata de carne*, pre longa insemnarea ordinaria si propria, are si insemnarile metaforice : a) puiu de animale alle carui organe inco nu s'au desvoltatu, care inco n'a luat form'a typului seu; β) copillu sau altu puiu de animale forte micu; γ) omu sau femina de statura forte mica si de forma forte urita; δ) in fine si mai vertosu, omu sau femina, care are numai forma de omu, si acesta-a chiaru informa si difforma; pentru mai multa claritate si energia, in acesta d'in urma insemnare, se dice : *buccata de carne cu ochi*, eumu : *me miramu si eu ca intr'una buccata de carne cu ochi se pota incapé unu sentimentu si cugetare mai inalta*; — b) *carne de*

macellu insemna proprie : *carne de vite mari ce se taxa la macellu*; apoi prin metafora : *vita care nu mai e bona de altu ceva decatu pentru taiatu*; de aci prin noue metafore, applicatu cu despretiu : α) la unu omu perdutu suffletesce, unu spenduratu de cei mai mari, unu demnu de spenduratore : *unu criminalu impetritu e carne de macellu*; β) la unu omu care nu mai e bonu de nemica : *fiendu co am imbetranitu si nu ve mai potu servi, me credeti carne de macellu*; γ) la unu militariu mercenariu, si in genere la veri-ce militariu, déro in speciale la omulu d'in plebe, care in ide'a superbiloru gubernanti n'ar fi decatu *carne* = corpu fora suffletu, *carne de tunu*, dupo espressionea multoru coceritori orbiti de ambitione; c) *carne de vendutu* = *carne de vendiare*, pre longa insemnarea propria, va se dica inco : α) omu fora suffletu, despusu a se vende si serví altui-a; β) in speciale, muier peccatosa; de aci si : *negotiatoriu de carne omenesca* = sau lenone, collacitoriu de muieri; sau cellu ce face negociu cu omeni, cu negri mai vertosu, vendendu-i ca vite; d) *diavolu in carne si osse* = dracu impellitiatu; e) *carnea*, absolutu, se dice de cas'a pruncului in pantecele mammei; — 2. in intellesu mai ideale : a) sensibilitate corporale, in opposetione cu *pétra* sau *lemn*, cari, ca lipsite de sentire, se applica la espressionea *insensibilitatei* : *nu dá asiá in biet'a vita, co dora nu e de pétra, ci de carne, ca si omulu, si prin urmare ua dore si pre ea, candu ua bati*; b) fragilitate a *poteriloru* corpului, espuse a se essauri currendu, de asseminea in opposetione cu *pétra* sau alta materia dura, solida si grea de sfermatu : *a fi de carne si de osse*, prin opposetione la : *a nu fi de pétra*, va se dica : *a fi espusu la fatiga, a senti fatig'a*, ca veri-ce fientia cu *poteri* corporali marginite si fragili : *puni bietii argati se-ti lucrede si di si nopte, ca cumu n'aru fi si ei de carne si de osse*; c) *parentia*, legatura de *parentia*, de sange, de nascere, de familia, etc. : *frati nu numai de sange si de carne, ci si de anima prin caritatea ce au unulu cotra*

*altulu; naturale e affectulu carnei si sangelui intre parenti si fili; carne si sange d'in carnea si sangele tatalui si mammei este filiulu; 3. in limb'a bibliei, a vechiului si noului testamentu, in limb'a basericeii in genere: a) natura umana in oppositione cu natura divina: si cuventulu carne se fece= $\chi\alpha\iota$ o $\lambda\acute{o}\gamma\omicron\varsigma$ $\sigma\acute{\alpha}\rho\kappa$ $\acute{\epsilon}\gamma\acute{\epsilon}$ $\nu\epsilon\tau\omicron$ =verbum caro factum est;— b) fienti'a materiale a omului, corpulu, in oppositione cu fienti'a spirituale sau spiritulu lui: tare e spiritulu, debile carnea; spiritulu vetifica, carnea omore; — de aci si, fructu allu sudorei omului: *multime de assupritori traiesce d'in carnea si sangele bietului poporu;* — c) fienti'a spirituale a omului, siffletulu intru catu este incapace de a se redica mai pre susu de sensuri, fia cu mentea sau cu anim'a: a) in respectulu intellegerei si sentirei: *avutii, regii si toti cei mari, omeni de carne, nu potu intellege marimea omeniloru de spiritu; ce Domnedieu de carne si de sange ve faceti voi? a judeca dupo carne, dupo apparentie sensibili; cultulu carnei, (vedi carnale);* β). in respectulu volientiei, allu applecarii la peccatu, allu appetiteloru basse si animalesci: *carne este omulu, si de acea-a este continuu applecatu la peccate; stimulu carnei; in speciale, concupiscentia, applecarea la placerile sessului: lumea, carnea, demoniulu sunt celli trei mai mari inimici ai salutei nostre suffletesci; espressionea popularia: carne req= \omicron mu reu de carne, se dice cu acestu intellesu: *muire rea de carne=muire peccatosa.* III. in proverbie si alte locutioni intra carne cu diverse nuantie de semnificatiuni: 1. *cine pote, osse rode; cine nu neci carne molle=celloru potenti si influenti le succede si in celle mai grele lucruri de capetatu, ero celloru fora potere nu le succedu neci lucrurile celle mai usiore;* 2. *unde da tatalu (mamm'a), cresce carnea=mustrarile si castigatiunile severe alle tatalui sunt spre benele fliului;* 3. *a cresce carnea: a) a cresce carnea pre cineva=*a se ingrasia, a i merge bene, si de aci, a fi contentu: *de reu ce e, nu cresce neci carne pre densulu; de animosu ce e astu***

*callu, se vede co nu cresce carnea pre densulu; candu nu te astu mai audi batiujocorindu-me, ar cresce carnea pre mene; b) applecatu la vulnere, plage, etc.: carnea putreda a bubei a cadutu tota, si acumu a inceputu se cresce alta carne viua si formosa; — a prende carne si a pune carne inco se dicu cu intellesulu ce are: a cresce carnea pre cineva=*a se ingrasia: *de reu ce e, nu prende carne pre densulu=de reu ce e, nu pune carne pre densulu;* inse cu differentie de intellesu, despre cari vedi la articulele speciali: *prendere, punere, crescere;* cu *pungere* de insemnatu este si constructiunea: *a pune carne la focu,* ca se se friga sau se ferba; 4. *a da in carne:* a) ca mai desu, in oppositione cu *a da pre a laturi,* vorbindu de armele taiose si de focu; — cu acellu-asi intellesu si: *a trage in carne,* ca oppusu la: *a trage pre a laturi,* cu singur'a differentia, co a trage se applica mai bene la armele de focu, (vedi *tragere*); b) a essi d'in tempulu anului, candu se ajuna sau se manca seccu, si a intru in tempulu candu se manca carne: *ce mancati lente? nu sciti, co amu datu in carne?* — differitu prin urmare de: *a da prin carne,* a manca carne, candu nu s'ar cadu, a se spurca: *de si me determinassem a tine paresimele, inse mi s'a uritu si cu utatu ajunu, si acumu am inceputu a da si prin carne;* — de unde se vede, co carne se iea si cu intellesu de dulce, in oppositione cu seccu; inse e bene de notatu co nu espreme de catu una parte d'in insemnarea cuventului dulce in acestu intellesu: in *septeman'a brendiei se manca dulce,* de si nu se manca carne, ci numai *lapte, untu, casiu,* etc., ba chiaru si *pesce;* 5. *a rupe d'in carne:* a proprie: *a rupe cu man'a, in locu de a taiu cu cutitulu, a rupe cu dentii d'in carnea offerita pentru mancare; fer'a infipse dentii si rupse din carnea vitei una mare buccata; dero: b) si metaforice: a face sau da ceva cu mare parere de reu, cu cea mai mare dorere de anima; a face sacrificiu de unu ce la care tine cineva ca la vietia sea: *ne vomu rupe d'in carnea nostra de parenti, numai se ve fa-**

comu pre voi, filii, fericiti si fortunati; de si putredu de bani, acestu avaru pare co si rupe d'in carne, candu da câte unu banu vreunui cersitoriu flammundu; — camu in acellu-asi intellesu si : a si taia d'in carne, a si manca d'in carne; etc.; inse : a si manca carnea cu cineva=a si manca amarulu, a duce vietia forte amara cu cineva; éro a manca carne de omu, pre longa insemnarea propria : a fi anthropophagu sau canibale, insemna inco : a fi forte reu, barbaru si crudu, sau : a fi cumplitu in genulu seu, fia in bene sau in reu; sau in fine : a tras d'in sudorea albu-a: toti assupritorii, toti tyrannii, toti ammagitorii, toti lenesii sunt mancatori de carne de omu; are doi calli de manca carne de omu.

* **CARNEFICARE** si *carnificare*, v., *carnificare*; a fi *carnefice*, a lucrá si a se portá ca unu *carnefice* : a *carneficá* pre bietulu innocente: refl. a se *carnificá*, a) cu acellu-asi intellesu ca si activulu; apoi : b) a se face carne, a se transformá in carne, a luá forma de carne.

* **CARNEFICATIONE** si *carnificatione*, s. f., *carnificatio*; actionea dé a *carneficá*.

* **CARNEFICE** si *carnifice*, s. adj., *carnifex* (vedi *carne* si *facere*); care face carne=care taia sau rupe carne : 1. ca mai desu, ca subst. masc., *carnefice-le*, plur. *carnefici-i* : a) omu, care, in numele potestateri publice, uccide, decapita pre condemnati la morte : a *trade* pre *condemnatu carneficelui*; *carneficele redica braciulu si lovesce pre condemnatu*; de aci : b) prin estensione : a) omu cruntu, sangerosu, cui place a versá sange omenescu : *mantuesce-me, Domne, de carneficii si inimicii mei inversionati*; b) omu crudu, barbaru, tyrannu, care, de si nu uccide, déro tormenta reu pre altii : *gubernantii crudi sunt carneficii poporeloru*; *unu aspru tata fora mesura este carneficele copililoru sei*; *unu barbatu prin neomenose maltractari si prin blastematiele selle, este carneficele muierci*; — *pote fi cineva singuru carneficele seu*; — *γ*) in intellesu mai mitigatu, care suppera reu pre altulu cu vorb'a sau cu fapt'a : *ensorii sunt carneficii scripto-*

riloru si chiaru ai scripteloru; unii critici sunt de doue ori carnefici pentru co sunt rei si duri de ánima, si pentru co sunt barbari in expresioni; 2. ca adj., *rege carnefice, regina carnefice*; a *intende guttulu carneficei secure*; *carneficea passere pasce ficatulu lui Prometheu*; *carneficii denti ai ferei*; *carneficeimba*=care prin crude vorbe rupe ore-cumu *carnea omului*, sfascia anim'a, tortura, uccide, etc.; *carnefici belle*, sangerose si barbare; *carnefici arme*, omoritorie; *carnefice ferru*, instrumentu de operatu allu chirurgiloru pucinu desteri sau cari facu experimente atroci pre carnea unoru bieti nefericiti; *carnefice justitia*, crunta si barbara; *carneficea calumnia, maledicentia*, etc.; *carnefici man-cari*, cari tortura stomaculu; *carnefice ospetariu*, in duplu intellesu, care da demancare si rea si cara.

CARNEFICINA, s. f., vedi *carneficinu*.

* **CARNEFICINU** si *carnificinu-a*, adj., s. *carnificinus-a*, relativu la *carnefice* : 1. adj., *facia carneficina*, de *carnefice*, atroce; *carneficinele instrumente*; 2. substant. femin., *carneficina*, eu intellesu reale : a) officiu de *carnefice*; b) locu unde si essercita *carneficele* officiuulu seu; c) essercitiu allu officiuului de *carnefice*, suppliciu, tortura, uccidere : a *sufferi carneficine*, a *fi suppusu la carneficina*; *nefericitulu parente vedu cu ochii crud'a carneficina a cincii filii*; d) prin estensione, omoriu de multi, uccidere in masa : a) de omeni : *acea bataia nu fu bataia, ci carneficina*; *bellulu e carneficina de omeni*; b) de bestie : *carneficina de mnelli, de boi, de cai*, etc.; e) in intellesu si mai estensu : a) *carneficin'a acellui chirurgu*, tortura atroce ce face unu chirurgu pucinu desteru sau fera misericordia de cellu operatu, (vedi *ferru carnefice* la art. *carnefice*); b) *carneficina este egritudinea*=mare suppliciu este anim'a rea sau intristarea.

* **CARNEFICIU**, s. m., (*carnificium*; vedi *carne* si *facere*); *facere de carne*=taiare, provisionare, preparare de carne : 1. carne de mancare, provisione de carne, buccata preparata cu carne; mai desu inse : 2. taiare de carne, macellu

de omeni sau de bestie, si de aci : sup-
pliciu, tortura, etc., ca si *carneficina* sub
2. c, d, e, ca si ital. *carnaggio*, franc. *car-
nage*.

CARNELEGIU, s. m., plur. *carnelegie*
cu art. *carnelegie-le*, éro fora articlu,
cu e finale transformatu in i : *carnelegii*,
si contractu : *carnelegi* (vedi mai diosu),
bacchanalia, *hilaria*, dica *carnarit inter
nativitatem Christi et quadragesimam*;
dulcele crationului, tempulu de la na-
scerea Mantuitoriului peno la inceputulu
paresimeloru, in care, dupo *legea* reli-
giosa, este permissu a manca *carne*, *casiu*
si alte lucruri grasse;—in alte localitati
in locu de *carnelegiu* se dice *casilegiu*,
care de assemine se aude mai multu in
plurariu cu tote modificatiunile de pron-
untia ce mai susu se indicara pentru
plurariulu forme *carnelegiu*, cumu : *ca-
silegie* curatu, candu se dice cu-articlu :
casilegie-le; éro fora articlu cu e finale
transformatu in i : *casilegii*, apoi con-
tractatu cu precedentele i : *casilegi*; cu
acellu-asi intellesu s'a popularisatu a-
stadi, mai vertosu prin cetati, si neolo-
gismulu *carnevale*, despre care vedi la
loculu seu; aci ne marginimu a cerceta
originea si natur'a celloru doue cuvente
d'in vechiu populari, ca se potemu de-
termina mai bene form'a si intellesulu
ce s'ar cade a se da fiacaruia in parte :
dupo dictionariulu de *Buda*, cuventulu
carnelegiele este unu derivatu si com-
pusu d'in *carne* si *legare*=*ligare*, quia
cum sine horum dierum et initio qua-
dragesimæ ligatur sive interdicitur usus
carnium = *pentru co cu finitulu ace-
storu dille si inceputulu paresimeloru
se lega, adeco se oppresce usulu de carni*;
in fundulu ei adoptamu si noi acesta
etymologia, inse cu restrictiunea si cor-
rectiunea urmatoria : fiendu co, in in-
tellessulu de care e vorb'a, *legare* =
ligare insemna *opprire*, ca oppusu la
deslegare in espressioni ca : *deslegare de
vinu si de untu de lemnu, deslegare de
pesce*, etc.; fiendu co *carnelegiele* nu sunt
dille de *legare* sau *opprire de carne*, ci
d'in contra : *dille de deslegare de carne* :
de acea-a noi credemu co a dou'a parte
d'in *carne-legie* se referu nu la *legare*=

ligare, ci la acea-asi radecina cu *lege*
= *lex*, si prin urmare cuventulu *carne-
legie* insemna proprie : *dille legiuite pen-
tru carne*, luandu cuventulu *carne* in
intellessulu seu cellu mai largu, adeco
nu numai *mancare de carne* si alte lu-
crure de dulce; ci si *satisfacere a totoru
appetiteloru de carne sau carnali*, (vedi
carnale si carne), prin ospetie, ballure,
petreteri ilarie de totu genulu, ca in
bacchanaliele = *bacchanalia* vechiloru
strabuni Romani, chiaru prin nunte :
coci se scie co Românuulu nostru, mai
vertosu Românuulu de terra, peno astadi
face, de regula, nunta numai in *carne-
legie*; asi splecatu, cuventulu *carne-
legie* si respunde pre deplenu conceptu-
lui, la care este applicatu, si este totu
de una data un'a d'in celle mai formose
espressioni alle bonului geniu allu po-
porului nostru : coci una asseminea es-
pressionione, catu se pote de adecata con-
ceptului, ca pura creatiunea a geniului
poporului nostru, este una proba inve-
derata nu numai de judecat'a si mentea
sanatosa si lucida, ci si de anim'a casta
si voienti'a pura a Românuului, care neci
in *bacchanaliele selle* nu si uita de *lege*;
espressionea *casilegie* abunda, deco se
pote, si mai multu in acestu intel-
lessu, cumu se va vede in data; pre
candu, dupo esplecarea dictionariului
de *Buda*, *casilegiele*, ca si *carnelegiele*,
s'aru reduce la insemnarea strimta si
materiale a neologismului *carnevale*;—
acumu in respectulu forme, singul. *car-
nelegiu* este formatu dupa analogi'a lui
sacrilegiu=*sacrilegium*, si prin urmare
plurariu regulatu *carnelegie*, ca si *sa-
crilegie*, éro *carnelegi*=*carnelegii* e mai
pucinu de recommendatu, pentru co s'ar
confunde cu unu plurariu d'in *carnelegu*
ce s'ar poté forma dupo analogi'a lui
sacrilegu; intre senglariulu *carnelegiu*
si plur. *carnelegie* cauta se se puna a-
celle-asi differentie de intellesu ce es-
sistu intre senglariulu unui substan-
tivu abstractu, ca *betranetia*, *bonita-
te*, etc., si plurariulu acelloru-asi sub-
stantive : *betranetie*, *bonetati*, (vedi mai
vertosu *betranetia*) : *carnelegiu*, ca ab-
stractu, va se dica *tempu in care carnea*

si alle carnei sunt permisse dupo lege, si prin urmare se pote applicá bene numai in espressioni cu intellessulu generale si forá nece unu respectu la acte de ilaritate si carnali : carnelegiu lungu, carnelegiu scurtu, carnelegiu de patru septemane, carnelegiu de septe septemane; d'in contra carnelegiele, ca espressione concreta, care are in vedere improgiurabile particularie alle carnelegiului, petrekerile si placherile carnei d'in acestu tempu, se applica mai bene, candu este vorb'a de petrekerile reali si particulari d'in carnelegiu : cineva pote petrece unu carnelegiu undeva, fora se si petreca sau se si faca carnelegiele : despre unu bietu nefericitu arruncatu in carcere inco de la crationu si timutu act peno la inceputulu paresimeloru, se pote dice co a petrecutu carnelegiulu, nu inse si co si a petrecutu carnelegiele in inchisore; numai cei potenti si opulenti, incarcerati pre tempulu carnelegiulu, ar poté se faca si carnelegie in inchisore; de unu bietu seracu, care in totu carnelegiulu, n'a mancatu de cátu memeliga, omenii poporului dica, co n'a avutu cu ce face carnelegie; — déco de la insemnarea sea ordinaria, cuventulu se trece la alte insemnari, intellessulu formei sengularie remane scellu-asi ca si allu cellei plurarie : carnelegiu e de cincí ori in septemanele de dulce : Dominec'a, Marti'a, etc.; inse cáti omeni sau d'in abstinentia voluntaria sau d'in lipse nu facu carnelegie in acelle-asi dílle! pentru omeniii inchinati carnei si avuti, totu annulu e carnelegiu, pentru co mai nu lassa se le treca dí, fora se faca carnelegie; — in intellessulu cellu mai estensu a face carnelegiu si a face carnelegie = frano. faire la noce = a si petrece cu mancare, beutura, cantari, jocuri si alte placheri carnali, gustate mai vertosu fora mesura; — venindu acumu la casilegiu, in respectulu formei n'avemu a dice de cátu co acestu cuventu este formatu in acellu-asi modu ca si carnelegiu, cu sengura differenti'a co ca primu elementu in locu de carne intra casiu cu insemnarea larga de lapte, brendia, untu, etc.; co plurariulu re-

glatu este si aci, casilegie, éro casilegi contractu d'in casilegiu nu e de recomandatu, pentru co s'ar confunde cu plurariulu masculinu d'in una forma casilegiu; in fine co sengul. casilegiu, in respectulu insemnarei, sta cotra plur. casilegie, ca si carnilegiu cotra carnilegie; remane déro se determinamu intellessulu speciale allu cuventului in comparatione cu allu formei carnilegiu : in usulu populariu, pre cátu scimu noi, casilegiu-casilegie nu are neci una differentia in intellessu de carnilegiu-carnilegie, ci, cumu s'a observatu mai susu, in unele localitati se aude una forma, in altele alt'a; si asiá unulu d'in celle doue cuvente ar fi superfluu in limba; noi inse credemu co amendoue sunt bone si se potu pastrá in tesaurulu limbai, dandu numai formei casilegiu insemnarea speciale, ce i se cade dupo etymologi'a sea, insemnarea de acellu tempu candu d'in dulce se manca numai casiu, lapte, untu, pesce, etc.; in acestu intellessu : ultim'a septemana a carnelegiulu proprie dissu este un casilegiu; carnelegiulu calugariloru addeverati éste unu casilegiu; deco cuventulu casilegiu s'a luatu pre a locurea cu intellessulu estensu de carnilegiu, acesta-a vené de acollo, co Románulu nu este carnariu, co chiaru in carnilegiulu proprie dissu mancarea sea ordinaria este casiu in intellessulu largu allu cuventului, si acesta-a nu d'in lipsea carnei, ci pentru co Románulu nu se indura a luá si carnea pecureloru care i dau lapte, untu, casiu, lana, etc. : vorbele subliniate sunt cuventele ce aude cineva forte desu in gur'a terranului románu, si prin urmare, cumu attensem mai susu, cuventulu casilegiu spune luminatu cátu de mare si a fundu sapata in anima este omen'a Románului, asiá de mare co in superabundanti'a ei se reversa si asupr'a viteloru, a caroru carne economesece cu daun'a carnei selle : unu cuventu mai caracteristicu de omeni'a unui poporu, scossu d'in incesi baierale animei poporului, noi nu conno-scemu in limb'a neci unui-a d'in poporele culte, ai caroru cartiraci si fari-

sei arrunca astadi Româniloru in facia imputari de neomenia si barbaria cotra omeni. M.

CARNESCE, adv., carnaliter (comp. para sital. carnalmente si carnalmente, franc. charnellement); in modu *carnescu*, in modu *carnale* (=corporale, materiale, etc.), ca oppusu la *suffletesce*, cumu si *carne* se oppune la *suffletu*: a *traî carnesce*; *carnesco ne battezâmu*, déro *suffletesce ne renascemu*.

CARNESCU, -a, adj., carnalis; de acellu-asi intellesu ca si *carnale*: *appetite carnesci*, *commerciu carnescu*.

CARNETU, s. m., cu intellessulu collectivu ce are si *carnaria*: *ce de carnetu saratu se importa in terr'a nostra d'in strainetate!*

* **CARNEU**, -a, adj., carneus; de *carne*: *carneulu nostru corpu*; *buccate carnee*, cu multa carne; *ca omeni carnei carneu Domnedieu vreti. M.*

CARNEVALE, s. m., (ital. carnevale, franc. carneval; dupo unii d'in carne si vale=*remani sanetosu*, ca si cumu prin *carnevale*, conformu intellessului de sub 1. s'ar lassâ ore cumu *remasu bonu carnei*; dupo altii d'in carne sau mai bene d'in carneu cu suffissu *ale*: *carneuale*=*carnevale*, etymologia mai conforma cu intellessulu de sub 2.); 1. diu'a sau dillele, cari precedu prim'a di d'in paresime, si in cari se facu petrekerile celle mai ilarie si mai scommotose alle carnelegiului; 2. tote dillele de carnelegiu de la batzulu Domnului peno la inceputnlu paresimeloru (dupo celle espuse la *carnelegiu*, neologismulu *carnevale*, s'ar applicâ ca mai bene, in limb'a nostra, cu intellessulu speciale de sub 1. si numai prin estensione si cu intellessulu ce are *carnelegiu*, mai ver-tosu sub form'a plur. *carnelegie*).

* **CARNEVALESCU**, -a, adj. (ital. carnevalesco); de *carnevale*: *petrekeri carnevalesci*.

CARNICELLA, s. f., vedi *carniciora*.

CARNICIA, s. f., vedi *carniciu*.

CARNICICA, s. f., (=carneica), *carnicula*; deminutivû d'in *carne* (vedi si *carniciora*).

CARNICIORA si *carnitiora*, *carni-*

siora, s. f., *carnicula*, *caruncula*; deminutivû d'in deminutivulu *carnicia*, (vedi *carniciu* sub 2.); cuventulu déro este unulu si acellu-asi in forma cu trei variationi de pronuntia; déro pre longa a-cesta forma essistu in usu si alte trei, deco nu patru forme, de deminutivû, a-deco: a) *carnicia* sau *carnitia*, d'in care, cumu s'a dissu, a essitu *carniciora* prin adausulu suffissului *oru-ora*, (vedi suffissu *olu*=*oru*); b) *carnicica*, essitu totu d'in *carnicia* prin suffissu *icu-ica*, sau mai bene d'in *carnica*, care ar fi a patr'a forma de deminutivû, de care amu attensu mai susu si despre care nu scimu bene deco ua amu auditu sau lessu unde va, déro care ar fi essitu directu d'in *carne* prin suffissu *icu-a*, de unde apoi *carn-ic-ica*, cu acellu-asi suffissu repetitu; c) *carnicella*, essitu de assemine d'in *carnicia* sau *carnica*, (vedi mai susu b), prin suffissu *ellu-ella*; asiâ déro, fora varietatile de pronuntia alle acellei-asi forme, cinci forme de deminutivû: 1. *carn-ic-a*, 2. *carn-ic-ica*, 3. *carn-ic-ella*, 4. *carn-ic-ia* (= *carn-it-ia*, varietate numai de pronuntia), 5. *carn-ici-ora* (= *carn-iti-ora* si *carn-isi-ora*, numai varietati de pronuntia); inlaturandu forme le; *carn-ica* si *carn-ic-ica*, sub cuventulu de suspecte, cea ce inco nu se pote admite absolutu facia cu ispan. *carneica*=si in forma si in intellessu cu allu nostru *carnicica* si cu lat. *carn-ic-ula*, in care se afla acellu-asi suffissu *ic*, ce se vede simplu in *carn-ica* si repetitu in *carn-ic-ica*; totusi remanu trei forme de deminutivû d'in acellu-asi cuventu, allu caroru intellessu speciale cauta se se determine cu precisione; asupr'a acestui puntu d'in limb'a popularia nu potemu trage alta lumina de câtu co aceste forme de deminutivû diferu dupo localitati: remane déro ca dupo celle spuse la art. *deminutivû* in genere si la fiacare suffissu de deminutivû in parte se se definesca intellessulu speciale allu acestoru immultite forme de deminutivû allu acellu-asi cuventu. M.

CARNICIORU si *carnitioru*, adj. s.; deminutivû d'in *carniciu*.

CARNICIU si *carnitiu*, -a, adj. s., (compara ital. *carniccio*, *care*, ca si allu nostru *carniciu* = *carnitiu* ar veni d'in [latin. *carnicus* = *carnitius*]; in pronunti'a limbei nostra *carnitiu* si *carniciu-ia* pote luá si a treia forma: *carnisiu-carnisia*, de unde apoi: *carnisiora*); *care* se tine strinsu de *carne*, *care* e in strinsa relatione cu *carnea*: 1. adj. *partea carnicia a pellei*, *care* sta allipita de *carne*; mai desu inse: 2. subst. a) femin., *carnicia* = *caruncula*: a) deminutivu d'in *carne*, affinu, ca atare, in intellesu cu *carnicella*, *carnisiora*, *carnicica*, etc. (vedi *carniciora*); b) buccatella de *carne* mica, firu de *carne*; c) mai vertosu, *carne* crescuta in vre una parte a corpului sub forma de proeminentia pre *pelle*: *carnici'a de la petiorulu callului*; b) masc., *carniciu* sau *carnitiu*: a) partea pellei unui animale allepita de *carne*; b) partea pellei lucrata interiore, *dosulu pellei* ca oppusu la *faci'a pellei* unui calciamentu, unei curelle, etc.; c) masc. sub form'a *carnisiu*, cu acellu-asi intellesu ca si *carnetu*. M.

CARNIFICARE, *carnifice*, *carnificina*, *carnificiu*, *carnilegiu*, etc.; vedi *carneficare*, *carnefice*, etc.

CARNISIORA, *carnisioru*, *carnisiu*; vedi *carniciora*, *carnisioru*, *carniciu*.

CARNITIA, *carnitiora*, *carnitioru*, *carnitiu*; vedi *carnicia*, *carniciora*, *carnicioru*, *carniciu*.

CARNIU (cu tonu pre *i*: *carniu*) si *carnivu*, -a, adj., *carneus* (d'in *carne*, corresponditoriu cu una forma latin. *carnivus*); relativu la *carne*: 1. de *carne*, fia cu intellesu propriu: *buccate carnie*; fia in intellesu metaforicu: *appetite carnie*; 2. cu *carne*: *omu carniu*, *femina carnie* (vedi si *carnosu*); in speciale inse: 3. de *faci'a carnei*, rosiu palidu: *manusie carnie*.

* **CARNIVORU**, -a, adj., *carnivorus*, (vedi *carne* si *vorare*); *care manca carne*, oare se nutresce cu *carne*: 1. in genere: *omulu este si erbivoru si carnivoru*; 2. in speciale: a) *care se nutresce numai cu carne* sau ca mai multu cu *carne*: *leulu*, *tigrulu*, *lupulu sunt carnivori*; b) cui place *carnea*, *care manca cu placere*

multa carne, vorbindu de omu: *carnivora muiere ca tene n'am mai vedutu*.

CARNIVU, -a, adj., vedi *carniu*.

* **CARNOSITATE**, s. f., (ital. *carne-sita*, franc. *carne-sité*); stare sau calitate de *carnosu*: 1. *grassetia implenita*, atáta *carne* cáta se cere, ca se nu fia cineva macru si gracile; 2. *superfluitate de carne*, si in speciale, *tumore de carne dura*, *care se desvolta in partile mucoase alle corpului*, mai allesu pre canalea udului, asiá co adjungu se impedece trecerea urinei; 3. in artile de desemnu, *molletia ca a carnei* sau a pellei, *morbidetia* sau *delicatetia*, ce se dá *facieloru* sau *superfacieloru* reprezentate: *lemnului nu se pote dá aceea carnositate*, *ce se pote dá metallului*, *marmorei*, *cerei* si *chiaru terrei*.

CARNOSU, -a, adj., *carnosus*; plenu de *carne*, cu multa *carne*: 1. proprie: a) in opposetione cu macru sau gracile, *care are atáta carne cáta se cade*: *acellu peptu e formosu*, *care e latu si totu de una data asiá de carnosu*, *in cátu nu lassa se suspiciunámu ossulu*; b) *care are prea multa carne*: *faci'a carnosu e semnu de pucina precepere*; c) *care e numai de carne*, sau *care e mai multu si mai vertosu compusu d'in carne*, vorbindu de parti de alle corpului: *limb'a animalitoru e carnosu*; d) *care are carnositati* = (escrecentie de *carne morboza*): *uretra carnosu*; 2. metaforice: a) *pentru pome sau radacine de plante*: *pome succose si carnose*; *ceresie forte carnose*; b) in pictura si alte assemeni arti, *care are molleti'a carnei* si a pellei: *carnosi sunt muschii figureloru d'in acestu tabellu*.

* **CARNULENTU**, -a, adj., *carnulentus*; 1. proprie, *prea carnosu*: *muiere carnulenta*; 2. metafor.: a) *prea carnale*, materiale, aservitu carnei: *in capulu omeniloru carnulenti nu pote intrá nemica d'in cáte trecu preste sensulu materiale*; b) *care semina cu carne*, ca *carnea*: *fusti de tactu carnulenti*, *care facu tactului impresione ca carne*.

CAROFILA, *carofilu*, *caruofila*, etc.; vedi *caryophylla*, *caryophyllu*.

CAROSE, s. f., vedi 1. *caru*.

* **CAROTA**, s. f., *carota* (ital. *carota*, franc. *carotte*); genu de plante d'in famili'a ombellifereloru, *pentandria digynia* lui *Linneu*, a caroru radecina rosiatica sau galbinastra, carnosă și sacharosă e un'a d'in leguminele celle mai bone; se chiama *carota* și acesta radecina a plantei, care pre a locurea e conosciuta sub numele de *morcovu*: *carne cu carote*.

* **CAROTIDE**, adj. s., *carotis*=(*καρῶτις*; vedi 1. *caru*); 1. adj.: *arteria carotide*, care duce sangele la una parte a capului; 2. luatu mai multu ca subst. fem.: *carotideă stanga*, *carotideă internă*, *carotidele primitive*.

CAROTINA, s. f., vedi *carotinu*.

* **CAROTINU**, -a, adj. s., (compara ital. *carotina*, franc. *carottine*); de *carota*: *radecin'a carotina*; de aci subst. fem., *carotina*, substantia organica estrassa d'in succulu carotéi.

CARPA, s. f., *detritus pannulus*, *lana*, *quisquillia*, *linteum*, (d'in romanic. *carpere*, care a produsu si in limb'a nostra si in sororile ei una numerosa familia; a nume, allu nostru *cârpa*, e, si prin forma si prin intellesu, affine cu franc. *charpie* = lat. *carpta*, ce se afla in Glossariulu lat. gr.; de unde si ital. *ciarpa*, prin stramutarea lui i d'in syllab'a finale in cea initială; ital. *carpta* este de asseminea analogu in intellesu cu *carpa*); 1. proprie, buccata de pannura si mai vertoru de pandia *carp-ta*=rupta sau taiata d'in alt'a mai mare pentru diferite usuri; cumu: a) pentru infasciatu prunci: *nu mai comperă pandia pentru cârpe de infasciatu copillulu*, *pentru co d'in camesiele melle celle reu portate*, *invechite si rupte poti face cârpe de infasciatu mai multi copilli*; b) pentru stracoratu licide: *pune acesta pulbere in una libra de apa si lassa ua se siedo la sore trei dille*; apoi *stracora ap'a prin una cârpa de inu desa*, *si bee d'in ea câte una lengura de mēsa pre di*; c) pentru legatu vulnere: *da mi una cârpa de inu*, *ca se me legu la petioru*, *co m'am taiatu forte reu*; d) pentru stersu si frecatu vase, mese, scandure de podella, etc.: *n'ai cârpe se*

stergi bene tallerele, *de le dai pre mēsa nesterse?* *iea cârpa si freca bene mesele*, *armariele*, *scandurele*, *usiele*; e) pentru stersu manele, candu su prea sordide: *tine acesta cârpa*, *de te sterge pre mane de sange*; *in lipse de stergariu se sterge cineva chiaru pre facio cu una cârpa mai curata*; — dupo materi'a firului d'in care e tessuta, *cârpa este de inu*, *de cânepa*, *de lana*, etc.; — dupo modulu tessuturii sunt *cârpe dese*, *rare*, *batute*, etc.; *cârpele potu fi inco curate si spellate sau nespellate si sordide*; — candu se inveciescu, se rupe si nu mai sunt de neci unu usu, *cârpele se arrunca si se lapida*; *in alte terri inse si assemeni cârpe rupte*, *cârpele de inu si de cânepa*, *se stringu si se applica la fabricarea de charteia*; de aci: *charteia de cârpa* sau *de cârpe*; — 2. metaforice, applectu: a) la vestimente de pandia rupte: *tote camesiele*, *că si bracinele melle*, *au adjunsu cârpe*; b) chiaru la vestimente de pandia bone si intreghe, cu una nuantia de ironia: *n'ai destulle cârpe?* *ce mai dai atâti-a bani erosi pre cârpe?* c) la lucruri si chiaru persone despretiate sau pucinu considerate: *cârpe ne crede*, *si ca la nescie cârpe nu se uita la noi*; *nu vreu se fia cârpa nemei*, obiectulu de despretiu allu nemei; d) in speciale, la una persona avilita prin propriele ei fapte: *vrei se ti ici de socia cârpa lapidata de tota lumea?*

CARPACIA (cu tonu pre i: *carpacia*), s. f., professione de *carpaci*, portare si fapta de *carpaci*.

CARPACIU, -ia, s., cerdo, sutor veteramentarius; fur, *latrunculus*, rapacides (atâtu d'in *carpere*, câtu si d'in *cârpa*, ca si *codaciu*, care prin sensulu seu se refere atâtu la *codă*, câtu si la *codire*: *omu codaciu*=si *omu de codă*, si *omu ce se codesce*; asia si *carpaci*, in intellesulu de sub 1. se refere mai multu la *cârpa*; éro in çellu de sub 2., mai multu la *carpere*); 1. cellu ce repara vestimente si mai vertosu calciamente rupte: a) cu intellessulu cellu mai strinsu, cellu ce repara calciamente, cosundu-le pre unde s'au descosutu si punendu petece pre unde s'au ruptu: *carpaciulu ce mi ai re-*

commendatu, nu mi a deressu bene calcionii, coci in locu se le puma petece pre unde erau rupti, nu le a pusu, ci numai i-a carpitu; b) cu intellessulu cellu mai largu, reu maiestru, care nu scie bene una maiestria sau arte, care lucredia reu : a) in insemnare materiale : de ce dai una metasse asiá de pretiosa pre manele acestui omu, care nu e maiestru, ci numai carpaciu? asiá si : nu ferrariu, ci carpaciu de ferrariu; nu templariu, ci carpaciu de templariu; c) in insemnare ideale pote fi cineva : carpaciu, nu advocatu; carpaciu, nu pictoriu; carpaciu, nu architectu, etc.; carpacii, in literatura, sunt scriptorii rei, fora talentu si fora arte; 2. furu, cu differite nuantie de intellessu : a) furu de lucruri mice, puiu de furu : mai cu greu te poti feri de carpaci de cátu de addeverati lotri; b) furu indemanaticu : toti servitorii mei sunt nesce carpaci, care me fura din ochi; c) insellatoriu finu si indemanatecu : este greu se scapi necaptusitu de unu carpacu cu cellu cu care ai intratu tu in daraveri commerciali. M.

CARPARIA, s. f., vedi *carpetu*.

CARPELLA, s. f., deminutivu d'in *carpa*; vedi *carpucia*.

* CARPELLU, s. m.; (franc. *carpelle*; vedi 2. *carpu*); 1. fiacare d'in fructele sau pistillele partiali ale acelei-asi flore; 2. organe elementarie, cari formedia pistillulu unei flore, si d'in cari fiacare se pote considerá ca una foisiora involta, ce coprende germele de fecundatu.

CARPENA, *carpenetu, carpenu*; vedi *carpina, carpinetu, carpinu*.

* CARPENTA, s. f., (franc. *charpente*), *materiatu, materia* la structura (d'in *carpere*; vedi si *carpetu*); lemne lucrute si lmbinate intr'una constructione, cumu, de esemplu, lemnari'a pariteloru unei casa, ai carei muri nu su numai de caramida, lemnari'a invelitorei unei casa, etc.

* CARPENTARIU, -ia, adj., s., *carpentarius* (compara si franc. *charpentier*, ital. *carpentiere*); relativu si la *carpenta* si la *carpetu* : 1. adj. : *structur'a carpentaria a invelitorei nu este destullu de solida; structur'a carpentaria*

a navei cautu se fia cátu se pote de solida; 2. subst. a) masc. personale, *carpentariu*, maiestru care lucredia lemnu, *lemnariu*, in speciale : a) care face constructioni de lemnu orecari, cumu, lemnari'a caseloru, magazineloru, etc.; b) care construe unu *carpetu* = carru, *carrucia*, etc.; b) femin. reale, *carpentaria* sau *carpentaria*, arte de *carpentariu* in intellessulu de sub a).

* CARPENTU, s. m., pl.-e, *carpentum* (d'in *carpere*, ca si femin. *carpenta*, inse cu intellessu mai marginitu si mai speciale de cátu acestu-a); carru, *carrutia*, *carruciora*, etc., si, in speciale, carru de ceremonie pentru feminele vechiloru Romani.

* CARPERE, *carpsi, carptu*, v., *carpere* (affinu cu *rap-ere* = *rapire*, grec. *κάρπειν, ἀπάρχειν*, déro mai allesu cu 1. *carere*; d'in *carpere* directu au essitu cuventele popularie : *carpa, carpire, carpinare* sau *s-carpinare*, etc.) : a apucá sau prende, a trage cu violentia, a smulge, rupe, etc. : I. proprie : 1. pentru fructe, flori si erbe, a college smulgundu sau rupendu : *a carpe flori d'in arbore; carpsa frundiele arborelui; se carpemu erbele relle d'in gradina; carpsessemu mai multe canistre de pome; de ee carpiti capitele de maci?* 2. vorbindu de animalu, a luá ceva ca alimentu, si a nume : antaniu de alimente de plante, a *pasce*, apoi si de carne, a *devorá* : *callii carpuerba; albinele carpu (sugu, collegu) miere d'in flori; catellii lupului carpu pred'a pusa d'inaintea loru; vulturulu carpe ficatulu pacientelui*; — applicatu prin estensione si la omu : *abiá carpeti cu buricele degeteloru d'in mancarile ce vi se punu d'inainte*; 3. applicatu si la alte lucruri, cumu : peru, lana, etc., a rupe, a smulge, a torce, etc. : *de pre fruntea victimei preutul carpsa câteva fire de peru; muiersile se nu si carpa faci'a (se nu si rada, se nu si smulga' perii faciei); in acea sera deligentea muiere carpsesse mai multe caire*; II. metaforice : 1. in intellessulu de sub I. 1. : *in lectur'a autoriloru notámu si carpemu locurile formose*; 2. in intellessulu de sub I. 2. : a) cu intellessu bonu, a se buccurá de ceva,

a gustá, a luá fructulu, etc. : se prepara-
râmu a carpe rosele junetiei currundu
trecurtoria; b) cu intellesu reu, si a nume:
α) a rupe pre cineva, a lu sfasciá cu den-
tele invidiei, a lu innegrí, a lu defaimá,
a lu muscá, a l'impunge, etc. : unoru-a
place a carpe pre omeni in absentia in
locu de a le spune addeverulu in facia;
c) a rupe si sfasciá cu fapt'a, a sfermá,
a debilitá; a consume : unu focu myste-
riosu mi carpe anim'a; dentele tempului
carpe omulu si tote alle omului;—in spe-
ciale, ca terminu-militariu, a adduce
inimicului daune, a lu debilitá prin mice,
déro dese si necontentu atacuri : veti
supperá si carpe necontentu ostea inimi-
cului, ca se ua micusiorati si se ua fati-
gati; 3. a despartí unu totu in mai multe
parti, a rupe in buccati, etc. : nu e bene
a carpe ostea in multe si mice parti,
candu inimiculu tine ostea sea concen-
trata. M.

CARPETU, s. m., *laniarum vel lintel
copla*; 1. multime de carpe : ti adju-
ngé atátu carpétu se infasci nu unu copillu,
si si diece; 2. multime de pandia, si mai
vertosu vestimente de pandia : ce iei
atátu carpétu la calle de una di, ca cumu
ai avé se faci calle de una luna? in a-
cellu-asi intellesu se dice si *carparia*.

CARPINA si *carpena*, s. f., *melampy-
rum nemorosum* lui *Linneu*, una planta.

CARPINARE, v., vedi *scarpinare*.

CARPINETU si *carpenetu*, s. m.,
(*carpinetum*); padure de *carpini*, locu
plantatu cu *carpini*.

CARPINEU, -a, adj., *carpineus*; de
carpinu.

CARPINISIU si *carpenisiu*, s. m., cu
acea-asi insemnare ca si *carpinetu*, cu
diferenti'a inse co *carpinetulu* este pa-
dure de *carpini mări si betrani*, éro *car-
pinisiulu* este locu plantatu cu *carpini
mici si teneri*.

CARPINU si *carpenu*, s. m., pl.-i,
carpinus (ital. *carpine* si *carpino*, isp.
si port. *carpe*, franc. *charme*); genu de
plante d'in famili'a amentaceoloru, *mo-
necia essandria* lui *Linneu*, care, intre
alte specie, coprende si unu arbore de
mare si grossu fuste, ce da ramuri desu
de la radecina, si de acea-a serve ca ar-

bore de ornamentu in gradine : *carpi-
nulu arbore* cresce in padurile de mun-
te; — *carpinu*, lemnu de *carpinu* : *car-
pinulu e lemnu tare, déro nervosu*.

CARPIRE, -escu, v., *resarcire*, *refice-
re*, *reconclunare*, *interpolare*; *fraudare*,
frustrare; *ferire*, (compara ital. *carpi-
re*; allu nostru *carpire* se refere, prin in-
tellesu, si la *cârpa* si la *carpere*); 1. cu
sensu apropiatu de allu cuventulu *câr-
pa*, a derage, a repará : a) a cose sau
prende simplu camesie sau alte vesti-
mente pre unde s'au ruptu, sau a pune
petice : *ambli cu camesiele rupte, de ce
déro nu te insori, ca se aiba cine se ti
le carpesca? mai da celle cibote rupte,
se ti le carpesca*; *âmbla cu vestimente
carpite, pentru co nu si pote comperá al-
tele noue*; b) a derage si astupá crepetu-
rele unui parete, etc. : *calca ceva lutu,
si mai carpesce celli pareti*; e de lipse a
*carpi luntrea, care iea apa pre mai mul-
te locuri; de si navea este reu maltracta-
ta, totusi bene carpita va mai duce câti-
va anni*; a *carpi cu pamentu oll'a unde
e crepata*; 2. metaforice : a) a lucrá reu,
a nu derage bene : *mi ai carpitu, nu mi
ai reparatu paretele*; b) vorbindu de
morbi, a palliá, a nu vendecá bene; c) vor-
bindu de economi'a finantiaria a statu-
lui sau si a unei casa particularia, a a-
flá mediloece de indreptare momentana :
*finantieles terrei sunt pre calle de ruina,
si cu mediloecele propuse se potu numai
carpi, nu inse si indereptá*; de aci si
frasi ca : *se carpesce cineva, cumu pote
=traiesce cumu pote, impleindu cu e-
conomia lipsele ce are; candu se carpe-
sce cineva de una parte, se rupe de al-
t'a=candu se implenesce una lipse, se
deschide si nasce alt'a*; d) a *carpi pre
cineva* : α) a i cose vestimente rupte :
*muierea activasi carpesce sengura barba-
tulu, copillii, argatii*; déro si : β) a in-
sellá, a luá caiva ceva cu insellatione
(compara ital. *carpire con astutia*): *pre
cine n'a carpitu cellu insellatoriu? si
pre mne m'a carpitu cu câteva mii de
lei, cu tota luarea a mente ce aveam se
nu me carpesca*; γ) a loví, a dá loviture
mai vertosu cu palm'a : *taci d'in gura,
deco vrei se nu te carpescu la urechia*;

de aci si : a *carpi cuiva una palma*, si prin ellipse de *palma* sau altu instrumentu de lovire : a *carpi cuiva un'a si bona*, a *carpi cuiva doue sau trei si bone*; e) a *carpi fug'a sau de a fug'a*—a rupe de a *fug'a*; f) a *carpi mentioni*—a fauri mentioni cu mare facilitate si abilitate, si de aci, prin ellipse : *scie se le carpesca*; de unde cu intellesu si mai generale : g) a *carpi*—a justificá cu speciose mentioni : *amú facutu blastemati'a, acumu se vedemu, cumu se ua carpinu, ca se scapámu de respundere*; h) a *se carpi* : a) a si derege vestimente rupte, cosundu rupturile; β) a se economi cumu se pote; γ) a se folosi prin mediloce abili sau insellatorie : *nu ne potemu carpi cu nemica de la ellu*; δ) in fine, a menti, a insellá pre cineva : *nu te poti carpi cu densulu, vercumu ai ascunde mentionea*.

CARPITORIU, -toria, adj. s., care *carpesce* : *nu carpitoriu de carnesie, ci carpitoriu de omeni simpli, care credu mentionele carpite de ellu*.

CARPITU, -a, d'in *carpire* : a) partic. : *carnesie carpite*, b) supinu : *acia de carpitu carnesie*, c) subst. : *carpitu lu carnesieloru*.

CARPITURA, s. f., refectione, interpolatie; dolus, frans; ictus; actione de a *carpi*, si mai vertosu resultatu allu a costei actione, ceva *carpitu*, modu sau stare de a fi *carpitu* : *carpitu' a murulu cu lutu amestecatú cu balliga tine mai multu decátu carpitu' a cu lutu simplu, carpitu' a ce l'amu carpitu in frunte a fostu asiá, co nu credu se i mai cera anim'a a se mai legá de mene si a se capitá cu alta carpitura si mai bona*.

CARPTU, -a, part. si supinu d'in *carpere*.

CARPTURA, s. f., *carptura*; actione si resultatu allu actionei de a *carpere*.

1. CARPU, s. m., p.-i, (pre a locurea prin stramutarea lui a longa c : *crapu*), cyprinus carpio lui *Linneu*, (compara ital. *carplone*, franc. *carpe*, lat. *carpa* in *Cassiodoru*, isp. *escarpa*, alb. *crap*; de aci si : germ. *karpfen*); specia de pesce de apa dulce forte commune : *in paludiele formate de Danubiu se prende*

forte multu carpu; — *carpu*—carne de *carpu* : a *mancá carpu*.

* 2. CARPU, s. m., (ital. *carpo*, franc. *carpe*, d'in grec. *καρπός* de aceea-si radecina cu *carpere*); 1. fructu ce se cullege d'in ceva, fructu allu unei plante in genere, fia sau nu de vre unu folosu pentru omu, pre candu *fructulu* este totudeun'a de unu folosu ore-care pentru omu, éro *poma*, cu intellesu si mai speciale in acestu respectu, este numai fructulu de mancare, (vedi si *carpellu*, deminutivu d'in *carpu*); 2. parte a manei ce lega man'a proprie disa cu braciulu : *carpulu este compusu d'in optu micutelle osciore; vulneratu in carpulu manei*.

CARPUCIA si *carputia*, s. f., lantola; —deminutivu d'in *carpa*. M.

CARPUCIANU, s. m., (pre a locurea si *crapucianu*; vedi 1. *carpu*); deminutivu d'in deminutivulu *carpuciu*.

CARPUCIORU, s. m., (pre a locurea si : *crapucioru* si *crapusioru*, *crapsioru*; vedi 1. *carpu*); deminutivu d'in deminutivulu *carpuciu*.

CARPUCIU si *carputiu*, s. m., deminutivu d'in 1. *carpu*.

CARPUSCIANU, s. m., (pre a locurea si : *crapuscianu*; vedi 1. *carpu*); deminutivu d'in alta forma de deminutivu : *carpuscu* sau *carpiscu*, care noi nu scimu se se dica pre undeva, déro care ar fi esitu d'in 1. *carpu*, ca si *carpleneu*—*καρπινοσ* d'in 1. *carpu*. M.

CARPUSIORU si *carpsioru*; vedi *crapucioru*.

CARRANU, s. m.; vedi *carroniu*.

* CARRAGINE, s. f., *carrago*; multime de *carre*, si in speciale : 1. *propugnaculu de carre*, adappostu facutu in bataia d'in *carre*; 2. *tote carrele necessarie unei armate*.

CARRARARE, *carraratu*, a *carrará*, *carrarediu*, etc., v., *semitas* vel *lineolas* *ducere*, *limis distinguere*—franc. *rayer*; 1. proprie, a face sau trage *carrare* sau *carrari* (vedi 1. *carrare*) : a *carrará gradin'a*; mai desu inse : 2. metaforice, a vergá, a trage linee mai late de diverse colori pre una superfacia : a *carrará oua cu negru si galbinu*; *stofe de metasse carrarate*; *peltea certoru animalu este car-*

rarata; — cuventulu in form'a *carrarare*, d'in caus'a multeloru syllabe cu *r*, mai nu se aude; déro in celle alte forme este forte populariu.

CARRARATU, -a, vedi *carrarare*.

1. CARRARE, s. f., callis, semita, trames, diverticulum; curriculum; iter, via, (ital. si provenc. *carriera*, ispan. *carriera*, port. *carreira*, vechiu franc. *charrière*, nou franc. *carrière*, de unde neologismulu reu formatu si inutile: *carriera*; cuventulu formatu d'in *carru*, este proprie adiectivu: *carrare* [sub-intellige *locu*] = locu amblatu de *carre* sau de amblatu cu *carrula*, luat apoi, casi *calamare*, *luminare*, etc., ca substantivu reale cu varie insemnari); spatiu de locu bene batutu, pre care pote merge cineva undeva cu *carrulu*, *callare* sau *pre diosu*; si de aci, sfera de actiune, medilocu sau modu, metodu de a lucrá, de a petrece vietia, etc.: 1. in intellesu mai apropiatu de etymologi'a cuventului, locu intr'adensu despusu pentru allergatu cu callulu sau cu *car-rulu*; stadiu, hippodromu; — locu unde se essercita callii; de aci, spatiu de locu câtu pote percurre unu callu intr'una fuga pre neresufflate; 2. in intellesu mai departatu de etymologia, spatiu de locu batuturitu, déro asiá de strimtu, in câtu pre densulu nu pote amblá carru sau carrutia, ci numai unu senguru omu sau altu animale: *prin curtile terranesci*, unde de regula cresce érba désa si mare, nu pote amblá cineva de câtu *pre carrari*; in sate de la una casa la alt'a sunt de asseminea *carrari*; de una parte si de alt'a a drumureloru este una *carrare*, pre care mergu menatorii de boi; *prin mediloculu drumului sunt de asseminea cellu pucinu doue carrari*, d'in cari pre un'a merge unu animale d'in celle doue injugate a laturea, si pre alt'a cellu altu animale; *pre colline*, *pre munti*, *prin selbele dese*, mai numai *pre carrari* potemu strabate de la unu locu la altulu; *candu néu'a cade mare*, nu pote cineva merge bene de câtu *pre una carrare deschisa prin calcarea mai multoru omeni pre acellu-asi locu*; de aci: 3. prin estensione si metafora: a) spatiu de locu

economitu de una parte si de alt'a a unei calle in sau afora d'in cetate pentru cercularea omeniloru ce ambla prediosu; b) spatiu liberu prin gradine pentru preambulare; c) spatiu intr'adensu despusu prin una curte spre a merge de la una parte la alt'a a curtei; d) spatiu liberu si descoperitu de peru ce se lasa pre crescutulu sau si in alta parte a capului: a si *allege bene carrarea*; mai bene ti siede, sor'a mea, *peptenata cu doue carrari*; e) veri-ce urma sau linia mai lata se face prin calcare, prin taiare, prin colorare, etc.: *carrarile trasse pre ou nu su decrepte*; *carrarile lassate pre fruntea eroului d'in taiaturele spatei*, (vedi si *carrarare*); de aci: 4) in intellesu mai ideale: a) calle sau linia ce urmedia in mersulu seu regulatu: a) unu corpu cerescu: *neci una stea nu se abate cu unu punctu d'in carrarea trassa ei d'in eternitate*; β) unu cursu de apa: *déco inchidi carrarea naturale a apeii, ea cauta se si deschida pre aiurea alta calle*, etc.; b) linia de portare sau lucrare, medilocu de a adjuge la unu scopu, modu sau medilocu de a traí, occupatione regulata, professione, cursu allu vietiei, etc.: *multe sú carrarile, ce pote omulu appucá in vietia*; *déro nu tote aceste carrari duc la gloria si ferricire*; *lunga si spinosa a fostu carrarea vietiei melle*; *omulu de geniu scie a si deschide una noua carrare in vietia*, *omulu ordinariu appuca un'a d'in carrarile batute de altii*.

2. CARRARE, v., vehere; ferre, portare, gerere; abire (franc. *charrier* si *charroyer*, ital. *carreggiare*, ispan. *carreter*, port. *carregar*); 1. proprie, a dnce ceva sau pre cineva cu *carru* sau *carrutia* de la unu locu la altulu: a *carrá fenulu*; *buccatele secerate si legate*, se *carra* apoi la aria; a *carrá apa* cu butea la lucratori; *nu avemu cu ce carrá granele la magazine*, pentru ce ni s'au frantu *carrele*; a *carrá lemne* cu *carruti'a*; a *carrá de alle mancarci* si de beudu la armata; *inimicii carra continuu osti pre callea ferrata*; 2. prin estensione: a) a transportá cu callulu, cu navea, cu veri-ce altu instrumentu de transportu

asseminea unui carru sau carrutia : pre apa mercile se carra cu navea, cu lun-trea si alte vase de plutitu; cu greu si tardiu vei adjuge se carri atâtea lucruri pre spinarea unui callu; b) a duce cu man'a sau cu spinarea, vorbindu de omeni : a carrá apa cu urciorulu, cu cof'a, cu cup'a, cu oll'a, etc.; a carrá fenu la vite cu braciulu sau cu sarcin'a; a carrá copillii in spinare d'in unu locu in altulu; c) vorbindu de una unda, care duce pre superfici'a ei diverse obiecte grele : unde infuriate alle torrentelui carrau trunchi de arbori, arbori intregi, vite si omeni innecati; de aci : 3. prin una estensione si mai mare, cu intellessulu generale de a duce d'in unu locu in altulu, inse cu aceste differentie caractéristice, co sau de partea subiectului verbulu carrare este ori se cugeta una mare applecare de putere materiale sau intellectuale, sau obiectulu acellui-asi verbu este immultitu si greu de transportatu, asiá in câtu e de lipse a se repeti actionea espressa prin verbu, cumu se pote vedé d'in urmatoriele câteva essemple : a) a carrá apa, differitu de a adduce apa= a aduce una data, fia cu butea, cu butoiulu, cu cof'a sau cu oll'a, va se dica : a adduce de multe ori si continuu apa, fia cu carrulu in buti sau putine, fia cu cof'a, oll'a sau si altu vasu mai micu; b) a carrá vinu : a) a transportá in carru vase de vinu; déro si : β) a aduce cu cup'a, cu urciorulu, cu oll'a sau altu vasu micu de multe si repetitive ori vinu cuiua sau mai multoru-a, caris'au pusu pre betia; c) a carrá buccate la mesa dice mai multu de câtu a adduce buccate la mesa, coci prim'a espressione da a intellege co ospetii sunt numerosi si buccatele prin urmare multe si variate; d) a carrá d'in casa va se dica a scote tote sau cellu pucinu mare parte d'in obiectele ce stau in casa : carrati mobilile d'in acesta camera in cea alta; inse : duceti acestu scaunu d'in acesta camera in cea alta; déro pote cineva carrá si unu scaunu, candu lu porta d'in locu in locu, ca se siéda pre ellu; totu asiá : carra cineva unu copillu, unu amicu, etc., adeco l'are nedespartitu si

lu duce necontentitu si in tote partile cu sene; c) a carrá omeni : a) a duce sau a adduce omeni in mare multime : inimiculu carra continuu armati la campulu de bataia; preveghitoriulu mosiei in câteva ore carrà toti omenii d'in satu la lucrulu de secere; β) a aduce cu voia fora voia d'in unu locu in altulu, a stramutá, a vessá, a strapatiá, etc. : fora scopu si fora folosu carrati pre bietu militari d'in locu in locu; tu esti blastematulu, care mi carri copillulu pre la tote locurile de perdiare; ca se mi faca rcu, blastematulu de vecinu mi a ammagitu si carratu toti seceratori si argatii; de aci : e) si reflexiv., a se carrá : a) a se trage d'in unu locu in altulu cu multimea : ostile au inceputu a se carrá din terra; β) mai vertosu, a se trage rapide, a fugi, sau a se trage pre nesentite, a se furisiá, a se stracorá : carrati-ve de aici; carra-te d'in ochii mei; cumu audira acesta-a, toti se spariara si incepura a se carrá unulu câte unulu; f) a carrá pumni, palme, etc., a dá multe si violente loviture cu pumnulu, palm'a, etc. : ne carrara pumni, peno se saturara. — Form'a lungita a infinitivulu, carrare, ca se se evite confusionea cu 1. carrare, se aplica forte raru ca substantivu, si in locu-i, cu insemnare abstracta, se ieau formele : carratu, carratura.

CARRARIU, -ia, adj. s., (ital. carrajo), carpentarius; relativu la carru; se ieá mai multu ca subst. masc. personale, carrariu=care face carre.

CARRARUCIA, carrarutia si carrarusia, s. f., aretiór semita; deminutivu d'in 1. carrare.

CARRARUIA, s. f., cu l molliatu in locu de

CARRARULIA, s. f., ca si carrarucia, deminutivu d'in 1. carrare.

CARRARUSIA, carrarutia; vedi carrarucia.

CARRATICU si caratecu, -a, adj. s., (carraticus-um); relativu la carru si la carratu cu carrulu; luatú mai vertosu ca subst. masc. reale, carraticu-ly, pretiu ce se da pentru carratur'a cu carrulu sau carruti'a : carraticulu a adjunsu asiá de suitu, in câtu ellu costa

mai multu de câtu celle ce ai de transportatu.

CARRATIONE, s. f., vectio; actione de a carrá.

CARRATORIU, -toria, adj. s., vector, vectorius; care *carra*.

CARRATU, -a, d'in 2. *carrare*: 1. particip.: *granele carrate si necarrate la aria*; 2. supin: *carre de carratu fenu*; 3. subst. m. abstractu, *carratulu*, actionea de a carrá si mai vertosu resultatulu, tempulu de *carratu*, etc.: *pre la carratulu fenului*.

CARRATURA, s. f., vectio, vectura; 1. actionea de a carrá: *carratur'a granului se va face dupo carratur'a ordiului*; *carratur'a pre apa costa mai pucinu de câtu carratur'a pre uscatu*; 2. mai desu inse, resultatulu allu actionei de a carrá, *ce se carra sau câtu se carra*, intr'una data mai allessu: *fiacare sateanu ce oblega a face marelui proprietariu trei carrature pre annu: una carratura de fenu, una carratura de lemne si una carratura de buccate; cu una carratura nu potemu duce tote d'in casa, ci cauta se facemu mai multe carrature*.

CARRAUSESCU, -a, adj., ad vecturarium pertinens; relativu la *carrausiu*.

CARRAUSIA, s. f., vecturarii officium; stare sau maiestria de *carrausiu*.

CARRAUSIU, s. m., vecturarius; cellu ce essercita maiestria de a transportá cu *carrulu* mari greutati la mari distantie: *nu aflâmu carrausi, ca se transportâmu sareu*.

CARRETTA si *carreta*, s. f., (ital. *carretta*, isp. si port. *carreta*, franc. *charrette*; de aci si: angl. *cart*, russ. polon. *karreta*, nou grec. *καρρέττα*); trassura elegante si inchisa.

CARRETTARIA, s. f., maiestria de *carrettariu*.

CARRETTARIU, (mai pucinu bene: *carretasiu*), s. m., (ital. *carretajo*); cellu ce fabrica sau vende *carrete*.

CARRETTASIU, s. m., vedi *carrettariu*.

* CARRICARE, v., (*carricare*, ital. *caricare*, *carcare* si *cargare*, isp. si prov. *cargar*, port. *carregar*, franc. *charger*), onerare, obruere, cumulare, augere, etc.

1. cu acellu-asi intellessu ca si *in-carricare*, care nu e de câtu compusu d'in *carricare*, prescurtatu in *carcare*, ca si ital. *carcare*, isp. *cargar*, etc.; in forma simpla e populariu numai subst. *cârca* = *carrica* = itai. *carica*, si *carca*, (vedi *cârca*); ero verbulu simplu *carricare*, ca si derivatele selle directe: *carricatoriu*, *carricatura*, etc., se iea mai multu; 2. cu intellessulu speciale si metaforicu de *incarcare* = *essagerare in bene sau in reu*, mai vertosu in reu, cumu: a) in pictura si alte arti de desemnu: a) *a caricá una colore sau a caricá de colore (cu colore)*, a dá multa colore, a colorá bene: *ca se stee colorile totu de un'a viue, se cere se se dee de mai multe ori pre acellu-asi locu si se se carrice mai multu de câtu aru fi elle naturali*; b) *a caricá imaginea cuiua sau a caricá pre cineva* va se dica si: a lu face sau representá mai formosu de câtu e, a essagerá in bene si in formosu lineamentele personei representate; déro si mai vertosu: a essagerá in reu si in uritu lineamentele personei depinse; si de aci in genere: γ) *a representá pre cineva diformu si ridiculu*, a lu ridiculá si batujocorí, representandu-lu diformu si facundu acte ridicule si urite; b) in artea de a scrie si vorbí, a essagerá in espressione sentimentele, actionile, passionile, situatiunile, etc., mai vertosu cu tendenti'a de a le denaturá si face ridicule; c) si in genere a essagerá in bene sau in reu: *amicii unei persone carrica in bene calitatile ei, pre candu inimicii carrica in reu defectele acellei-asi persone*, (vedi si *carricatura*).

* CARRICATORIU, -toria, adj. s., (ital. *caricatore*); care *carrica*.

* CARRICATURA, s. f., (ital. *caricatura*, franc. *caricature*), oneratio, onus; pictura exaggerata, etc.; 1. actione de a *carricá* si resultatulu allu acestei actione, *ce se carrica sau câtu se carrica* intr'una data, ca si compusulu *in-carricatura* = *in-carricatura* (vedi *carricare*); applicatu inse, ca si *carricare* in speciale si mai vertosu: 2. la intellessulu metaforicu de *incarcatura* = *essageratione* in fapte, sau *espressione essage-*

rata a faptelor, sentimentelor, situațiilor, etc., essageratione care trece preste addeveru si convenientia si care se pote face si in bene si in reu, déro mai vertosu si de ordinariu in reu : a) in acte sau fapte : *certe cerimonie essagerate sunt caricature; demonstratiunile de affectione, de bonitate, de delicatetia, de potere, cari parv, de si pote nu sunt, affectate, sunt caricature; caricatura devine, in applicare prin cugitare sau prin fapta, cellu mai bonu principiu de portare; caricature sunt vestimentele si tote ornamentele unei persone, déro nu su cuvenite personei; personele insesi, mai vertosu imitatorii servili, adjungu caricaturele modelleloru, alle caroru defecte imita si reproducu mai vertosu essagerate; b) in espressione : a) in artile de desemnu, cu intellesu bonu : *albulu a laturea cu negrulu capita vivacitate si una certa caricatura gratiosa si placuta; déro si mai desu cu intellesu reu de representatione essagerata a unei persone sau faptelor ei, asiá co totu ce e defectosu si uritu se sara bene in ochi, ha chiaru si bonele personei sau faptelor ei se appara ca defecte si relle : caricatur'a, in arte, este essagerationea extrema a uritului, contrariulu idealelui; caricatur'a inse este bona, intru cátu serve a desteptá ide'a si dorenti'a de formosetia, de covenientia;—si cu intellesulu concretu de desemnu insusi, de imaginea desemnata : diariu cu caricature; caricaturele se facu mai vertosu cu scopu de a ridiculá si injerrá faptele relle alle unei persone; se pote inse face caricatura d'in imaginea unei persone si fora rea intentione, déro lineamentele ei sunt reu imitate; de aci caricatura, cu intellesulu generale de difformitate, fiencia difforma : *mimuti'a, fora se se veda pre sene, dicea de ursu, co e una caricatura a naturei; b) in artile discursive, in litteratura, cu intellesu analogu cellu ce are in artile representative sau de desemnu : actionea, ca si caracteriele, totu in acesta drama este caricatura; istori'a insasi, prin essagerarea laudei si a defaimiei si prin affectationi retorice, devine caricatura.***

* **CARRICATURARE**, v., *a caricaturá pre cine-va sau ceva, a face caricatur'a acellui cineva sau ceva, in intellesulu cuventului caricatura de sub 2.*

* **CARROBALISTA**, s. f., *carroballista*, (vedi *carru* si *ballista*); ballista pusa pre rote.

* **CARROCONÈ**, s. m., *carroco*; specia de pesce, sturione, accipenser sturio lui Linneu (dupo marturi'a vechiloru autori latini cuventulu ar fi celticu sau gallicu; cuventulu nostru populariu : *caracuda* sau *carracuda*, pote fi in relatione de affinitate cu *carracone*).

CARROIU, s. m., cu *n* moliatu in locu de.

CARRONIU, s. m., *ingens carrus*; augmentativu d'in *carru*; pre a locurea se dice *carranu* : *carranu de calle ferrata*, (cu multu mai bene de cátu *vagonu*).

CARRU, s. m., pl. *carre* si *carra*, *carrus* si *carrum*, *carrus*, *plaustrum* (ital. *carro*, isp. si port. *carro*, provenc. *car* si *charre*, franc. *char* si *chariot*; alb. *carra* si *klerra*; de aci si : angl. *car*, germ. *karren*, nou grec. *κάρρον*); mare trassura cu patru rote, trassa de boi sau de calli si care serve a transportá lucruri si chiaru persone : 1. proprie : a) trassura ordinaria de transportatu lucruri si persone multe la distantie mai mari : *carru cu patru boi, carru cu sésse calli; a incarcá merci in mai multe carre; are se vi se franga carrulu, co prea l'ati incarcatu; de fric'a Turciloru, mai inainte fie-caratinea in curte unulu sau mai multe carre, pentru ca la antani'a scire de invasiune a barbariloru se incarce in aceste carre alle casei si pre ai casei si se fuga la munte; n'avemu carre, cu cari se carrámu fenulu si buccatele;— in speciale : *carrele au fostu, la vechii Romani, au urmatu a fi peno astadi, si la nepotii loru Romani, si voru urmá a fi mediulu propriu de a carrá si transportá alle armatei; carrulu fiendu déro terminu speciale si de militia, nu ar fi lipse de furgonu*—franc. *fourgon*—*carru de armata*; déro ca terminu militariu, *carru* are si alte insemnari : a) *carru* cu laturele si rotele armate cu lamine de ferru taiose ca spatele si cosele, care trassu de calli*

serviea în batalia, rapedindu-se cu furia în mediloculu inimiciloru; pentru claritate, în acestu intellesu, se dice si *carru falcatu* (de la *falce*=*falx*=*coşa*) sau *carru armatu*; *b*) machina de lemnu sau de ferru cu doue rote, pre care se pune si se transporta unu canone sau tunu; în acestu intellesu *carruciu* ar fi de preferitu; — 2. trassura pomposa, care serve la diferite usuri: *a*) trassura elegante si avuta, cu care allerga si se întrece cineva în luptele hippodromice: *man'a lui scie bene conduce unu superbu carru in arena*; *b*) *carru funebru*, pre care se transporta unu mortu la cemeteriu; *c*) poetii attribuescu unu *carru* lui *Joue*, *Junonei*, *Veneriei* si altoru divinitati antice, déro mai vertosu *sorelui* sub numire si de *Febu* sau *Apolline*, *lunei* sub numire si de *Febe*, *noptei* si la diferite astre si constellations: *domnulu dillei esse maiestosu in carrulu seu de auru*; *regin'a noptiloru procede superba in stellatulu seu carru*; *d*) *carru de triumfu*, pre care capitaniî invingutori intra cu triumfu în capitalea terrei: *intre alte semne de gloria, la carrulu de triumfu se adducu legati si capii inimici prensi*; de aci, cu intellessulu metaforicu ideale de *persona* sau *lucru personificatu*, care prin poterea sea subjugă si asservesce: *Alessandru vrù se lege si Asi'a la carrulu seu de triumfu*; *care e moritoriulu, care se nu se lasse prende si legă de carrulu de triumfu allu fortuneci?* — 3. metaforice: *a*) continutulu unui *carru*: *unu carru de fenu*; *a comperá mai multe carre de pepeni*; în speciale: *carru de mesura*, mesura determinata de fenu sau de altu *nutretiu*; *b*) cantitate indefinita, déro forte mare: *a spune unu carru de mentioni*; *a avé unu carru de copilli*; *in capulu teu jace unu carru de prostia*; *cu carrulu se carri auru acestui omu, si totu nu lu saturi*; absolutu, *cu carrulu*=forte multu; *c*) *carrulu cu boii* sau simplu *carrulu*=*arctos*, *ursa major*, *septentriones*, constellatione aprope de polulu arcticu, care prin patru stelle despuse în cadru si trei inseriate inainte presenta imaginea celloru *patru rote si a temonelui unui carru*; *d*) *carrulu prelului*, în machin'a typo-

graphica este cadrulu sau planulu cadru, sub care se punu forme, si care prin ajutoriulu unui mecanismu candu se impinge sub mecanismulu premente cu una foia de charteia, candu se trage în deretu, spre a se dá negretia caracterieloru; asiá si *carrulu serrei*, prelu care, într'una *serra* mecanica, appuca si tine lemnulu addussu în dentii *serrei* (*ferrestreu*), etc.; *e*) parte mai grossa despre prora *a antenei unci nave*; *f*) în intellessu mai ideale: *carrulu statului*=*navea statului*=statulu însusi sau administrationea lui; *carrulu civilisationei*, mersulu civilisationei, progressulu ei: *rotele carrului civilisationei au sfermatu si voru sfermá, in mersulu seu irresistibile, poporele ce nu se injuga buccurose la densulu*; 4. locutioni si proverbie: *a*) *a frange carrulu*, *a derege carrulu*, *a ferricá carrulu*, *a injugá boii la carru*, *a dejugá boii de la carru*, *a dá carrulu de mallu*, etc.; *b*) *a urmari si prende iepurele cu carrulu*=*a avé mare patientia intru urmarirea unui scopu*; *c*) *petricel-l'amica restorna carrulumare*=*unu omu micu si neinsemnatu pote face reu altui-a mare si potente*; neluarea în séma a celei mai mice impregiurare pote periclitá întreprederea cea mai bene cugetata; *d*) *a fi a cincia rota la carru*=*a fi nu numai inutile si de prisosu, déro chiaru si vettematoriu si supperatoriu*; *e*) *destullu (adjuge) una maciuca la unu carru de olle*=*pentru unu omu sentitoriu adjuge se i spuni una data ceva, ca se intellega*.

CARRUCA, s. f., si

CARRUCIA sau *carrutia*, s. f., *carruca* (ital. *carrozza*, isp. *carroza*, port. *caroça*, provenc. *carros*, franc. *carrosses*; alban. *carrotia*; nou grec. *καροῦττα*, serb. *karuca*; allu nostru *carrucia* correspunde unei forme latin. *carrucea* sau *carrucia*, femininu derivatu d'în *carruca*, allu carui masculinu ar fi *carruceus* sau *carrucius*=*carruciu*, despre care vedi la loculu seu): trassura cu patru rote mai mica de câtu unu *carru*, fia grosolana si destinata a *carrá* greutati, fia elegante si destinata la preambulare si mai vertosu la callatoria: *carrucia*

cu doi boi, *carrucia cu unu callu, cu doi calli, cu patru calli; carrucia de doue, de trei, de patru persone; carrucia invelita, desvelita, etc.*;—continutul unei *carrucia*: *doue carrucie de lemne*;— proverb: *a nu vré neci in carru neci in carrucia*—a nu vré in neci unu modu.

CARRUCIANU, s. m., pl.-e, *carrulus* (ital. *carrozzino*, isp. *carrocin*, port. *carrocin*); deminutiv d'in *carru*, *carru mai micu*.

CARRUCIARE si *carrutiare*, v., *carruca vehere* (ital. *carrozzare*); a portá, preamblá, duce in *carrucia*: *destullu v'amu carruciatu astadi; mane am se ve carruciu mai multu; muierile, fora tragere de anima pentru casa, n'au altu in capu de cátu se se adorne si se se carrucie tota diu'a*;—prin estensione, a portá si preamblá in luntre sau altu instrumentu de transportatu: *veti se ve carruciu pucinu cu luntrea? tota diu'a ne amu carruciatu astadi candu pre lacu, candu pre riu*.

CARRUCIARIU si *carrutiariu* (reu: *carruciasiu* sau *carrutiasiu*), adj. s., *carrucarius* (ital. *carrozzajo* si *carrozziero*, isp. *carrocero*, port. *carrozelro*, franc. *carrossier*; de aci si nou grecesc. *καροτ(έρης)*); relativu la *carrucia* sau la *carruciu*; luat de ordinariu ca subst. masc. personale, *carruciaru-lu*; 1. cellu ce fabrica si vende *carrucie*; 2. cellu ce mana callii sau boii unei *carrucia*; si in speciale: 3. cellu ce essercita maestri'a de a transportá omeni si lucruri cu *carruci'a*: *multi carruciaru au venitu cu pesce la mercatu; multi carruciaru castiga viet'i a pentru sene si famili'a loru, carrandu arena si caramide cu carruciele loru*.

CARRUCIORA, s. f., *carrucula*; deminutiv d'in *carrucia* (corresponditoriu cu una forma lat. *carruceola* sau *carruciola*): *am una carruciora asiá de usiorella, in cátu, desi trassu numai de unu callu, pare co sbora la calle; carruciora de posta*.

CARRUCIORU, s. m., pl.-e, *carrulus*; deminutiv d'in deminutivulu *carruciu* (corresponditoriu cu una forma lat. *carruceolus* sau *carruciolus*), luat in se cu intellessulu nu de *carruciu micu*, ci de

carru micu, si prin urmare apropiatu prin insemnare de *carrucianu* si *carruciora*: *carrucioru de posta; a veni la mercatu cu unu carrucioru de lemne*.

CARRUCIU si *carrutiu*, s. m., pl.-e, *carrulus*, (ital. *carrucio*; vedi si *carrucia*, d'in care *carruciu* e form'a masculina); deminutiv d'in *carru*; luat forte desu pentru *micele carre* de copilli, in care se *carrucia* pruncii, tragundu-i cineva cu manule, sau cu care se joca copillii;—*carruciu cu una rota*, cu care *carra* cineva pamentu sau si alte lucruri, tragundu-lu sau impingundu-lu cu man'a; (vedi si *carrucianu*, *carrucioru* si *carruciora*).

* **CARRUCULA**, s. f., *carrucula* (it. *carrucola*); deminutiv d'in *carruca*; luat in se mai allesu cu insemnarea speciale de *rota* sau *rotilla de lemmu sau de metallu*, in *cercanulu* carei-a se face una cavatura, pre care se infasciora funea destinata a *carrá*—redicá sau miscá greutati: *carrucul'a putiulu, a unge carrucul'a unci machine, manusi'a carruculei*.

CARRULIU, s. m., *rotula*, *cochlea*, *trochlea*; cuventu populariu, intre Macedoromani mai vertosu, dupo forma—cu lat. *carrulus* = *carruciu* sau *carrucioru*, déro in intellessu analogu cu precedentele *carrucula*, insemnandu: *rotilla*, si in speciale *rotilla de redicatu si miscatu greutati*: vertetiū de carru, vertetiū de prelu, scripete, *rota de putiu*, *rotilla de orologiu* sau de alta machina, etc.

CARRUTIA, *carrutiare*, *carrutiariu*, *carutiasiu*, *carrutiu*; vedi *carrucia*, *carruciare*, *carruciaru*, *carruciasiu*, *carruciu*.

CARTA si *charta*, *carte*, *carteia* si *charteia*, s. f., *charta* si *carta*, Ἰττορω, Ἰθηρ; *folium lusorium*, (ital. isp. port. provenc. *carta*, franc. *carte* si *charte*, alb. *carta*, vechiu grec. *χαρτης*, nou grec. *χαρτι*); desvoltarile, in cari vomu intrá mai diosu, voru pune in lumina cuventele, pentru cari amu unitu si tractatu in acellu-asi articulu cáte trele formele principali alle cuventului, adeco: form'a *carta* sau *charta*, form'a *carte*, si form'a

charteia sau *carteia*); materia ce se reduce in foie forte suptiri si serve in speciale la scrisu si la typaritu, si de aci, prin metafora, ce se scrie si typarese, opu de scientia, etc. : I. form'a *carta*, plur. *carte*, care in unele insemnari se dice si cu aspirat'a *h* : *charta*, *charte* (pronuntiata de unii si : *harta*, ba chiaru *arta*), este cea mai de currendu intrata in usulu limbei, si se applica si in unele d'in insemnarile formeii *carte* d'in vechiu popularia, cumu si in unele d'in insemnarile formeii *carteia*=*charteia*; dero si in alte insemnari speciali, ce nu s'au datu celloru alte doue forme, si a nume : 1. in insemnarea cea mai originaria, de *papyru*, d'in a cui scortia se tragea si fabrica *chartei'a* la cei vechi; de aci : 2. in insemnarea de *charteia de papyru*, si prin estensione : 3. in insemnarea ce are de ordinariu, si form'a *carteia* sau *charteia*, cumu si franc. *papier*, essitu directu d'in *papyru*, s'a appecat, prin estensione, la acellu-asi conceptu ce espreme in speciale cuventulu nostru *charteia*, adeco compositu trassu, de regula, d'in carpe, care se reduce in foie forte suptiri si care serve la diferite usure, dero in speciale la scrisu si la typaritu : *una colla de carta*, *mai multe testelle de carta*; *carta de scrisu*, *carta de typariu*; dupo materia este : *carta bombacina*, d'in carpe de bombacu; *carta de inu*, *de canipa*, *de paie*, *de orezu*, etc.; *carta membranacea* = *pergamena*; dupo calitate este : *carta regale*, usitata mai vertosu de pictori; *carta papale*, de cea mai bona calitate si cea mai mare; *carta ordinaria*, *carta de lussu*, *carta velina*, etc.; dupo colore este : *carta alba*, *carta verde*, *carta galbina*, *carta rosia*, *carta cu flori* = *carta in florata*; *carta cu facie* = *carta colorata*, etc.; dupo usulu la care se applica este : *carta de scrissori*, *carta de desennu*, *carta de tapetatu muri*, *carta de scrisu*, *carta de infasciaratu merci*, etc.; — in speciale : *carta albuminata*, moiata in licidu de albumina si nitratu de argentu, care serve fotografiloru; *carta plumbata*, moiata in licidu de acetatu de plumbu, care da se conosca cineva aborij de sulfure, de cari asseminea carta

devine negra; *carta ozonometrica*, preparata cu solutiune de amyly si apoi cu alta solutiune de iodura de potassiu, care da pre facia *ozonulu* aerului, prin care asseminea carta se face vioracea si apoi cerulea; *carta epispastica*, care, imbetata cu solutiune alcoolica de cantaridi, produce acelle-asi effecte rositorie si besicatorie, ce ar produce si cantaride; *carta incombustibile*, fabricata d'in amiantu sau combinata cu certe solutiuni saline, cari ua facu se nu iee focu sau se nu arda cu flacura; *carta electrica*, care, moiata si tinuta in solutiune de acidu nitricu ammesticatu cu acidu sulfuricu concentratu, a capitatu proprietatea de a se electrisa forte tare, candu se freca si se incaldesce incetisioru; *carta de re-agente* = *carta reagente*, preparata de chymici, spre a esperimentá in certe reactioni si a afá essistenti'a si natur'a certoru corpuri; *carta sugace* = *carta bibace*, care suge si inghite negreti'a, asiá in cátu nu se pote scrie pre dens'a, ci serve bene la filtratu sau se pune pre scrierea uda, ca se nu se sterga; *carta lui Berzelii*, facuta d'in bombacu, serve, in laboratorie chymice, la stracoratu, candu se facu analysi chymice; facuta d'in fibra vegetale curata, arde fora se dee mai de locu cenusia; *carta amylyata*, imbetata cu colla de amyly serve chymistiloru a conosce iodulu liberu; *carta de musica*, cu linie pre cari se se scria sau pre cari nu se scrisse note de musica; *carta moneta* = *moneta carta* = *bani de carta*, care are cursu ca si banii de metalle pretiose; — a si *asterne pre carta cugetele selle* = a scrie, etc.; — cu acestu intellesu intra in speciale, cumu s'a dissu mai susu, nu numai form'a *carteia* sau *charteia*, ci si form'a *carte*, (vedi mai diosu la II. 1.); 4. in insemnarea de foia de *charteia* scrisa, impressa sau depinsa, chiaru de *bandia* depinsa : a) mica buccata de *charteia* de regula typarita, ce se da cuiua spre a fi admissu undeva; *carta de spectaclu*, *carta de teatru*, *carta de allegatoriu*; b) *carta de visita*, pre care se scrie sau se imprime numele cuiua si care se lasa la personele ce merge se vedea si nu le afia a casa;

c) *carta de buccate*, lista de buccatele ce au se se dee la una mesa, care se pune d'inaintea fia-carui invitat; asiá si, ca terminu de ospetaria publica, *carta insemna*: a) list'a de buccatele, ce cineva pote cere si capitá de la ospetaria; déro si : β) si list'a de spese ce a facutu cineva la ospetaria : *addu-mi cart'a de celle ce su detoriu*; d) tabella de pictura sau de desemnu : a) in genere : *s'a sapatu in arama si typaritu una formosa carta*, care representa pre *Lucreti'a uccidendu-se*; patru *carte*, cari representa *formose situri campestre*; β) in speciale, representatione pre unu planu a superfaciei globului terestru sau sferai ceresci, representatione a unei parte d'in superfaci'a globului terestru sau sferai ceresci, etc.; de aci : *carta ceresca* sau *astronomica*, care representa positionea astreloru pre ceru, in opposetione cu *carta terestre*, care representa superfaci'a pamentului; *carta terestre* inse se dice si una carta, care representa numai *terrele*, continentile, uscatulu sau parti d'in uscatu, in opposetione cu *carta marina*, care representa *marea* sau parte de *mare* cu callile ei, prin *carta*, luatu absolutu in acestu intellesu, se intellege de regula *carta geografica* = representatione pre unu planu a superfaciei pamentului sau a unei parte d'in acesta superfacia, representatione care arréta configurationea terreloru si mariloru, muntiloru, situationea fluviiloru, cetatiloru, etc., limitile si divisionile statelor cu numirile generali si particulare alle loru; dupo modulu, cu care e construita una *carta geografica*, se chiamo : *carta redussa* = *carta de reductione* acea-a, in care *meridianele* sunt representate prin linie convergenti la poli, éro *parallele* prin linie parallele unele cu altele, inse inecali, in opposetione cu *carta plana*, in care effectulu perspectivei si rotunditatei pamentului e nullu, in care *meridianele*, ca si *parallele*, sunt representate prin linie derepte si parallele; dupo coprensu *cart'a* este : *cartu universal* = *mappamundu* = *planiglobu*, care representa tota superfaci'a pamentului; *carta generale*, care representa

una insemnata parte a pamentului, cumu : *Europ'a*, *Asi'a*, etc. : *cart'a Europei*, *cart'a Africei*; *carta speciale*, care representa numai una terra sau parte de terra; *carta particularia* = *carta topografica*, care representa una parte de locu, una regione cu celle mai mice ammenunte alle ei : calli, riuri, riurelle, cetati, sate, selbe, colline, etc. : *cartele topografice servu mai vertosu la operationi militari*; *cei antichi inco avea cartele loru topografice*, numite *carte militari*; *carta chorografica*, care representa una regione cu locurile ei mai insemnate; *carta itineraria*, care representa in particulariu callile cu stationile loru si alte indicationi necessarie callatoriloru; *carta hydrographica*, care representa in particulariu apele de pre superfacia pamentului sau de pre una parte a acestei superfacia : inre *cartele hydrographice se destingu cartele marine* sau mai bene *nautice*, cari servu *navigantiloru*, *pentru co representa cu ammenuntulu termii continentiloru si insuleloru*, *tote locurile marei periculose*, *fluviile cu diversele loru ramificationi*, etc.; *carta orografica*, care representa in particulariu muntii pamentului sau ai unei parte a pamentului, etc.; — *carta muta*, care ofere desemnulu locurilor, fora se dee si numirile loru scrise cu littere, si care serve cu folosu la studiulu primeloru notioni geografice; — sunt inco *carte*, cari servu la diverse usuri particulare, cumu : *carte politice*, *carte botanice*, *carte mineralogice*, etc.; — de aci si cu intellessulu ideale de *connoscentia a cartei geografice*, de *connoscentia a scientiei geografice*, cumu : *omu care possede bene cart'a terrei selle*; — in acestu intellesu *carta* se dice si *charta* : *charta geografica*, *charta generale*, *charte topografice*, etc.; neci form'a *carteia* sau *charteia*, neci form'a *carte* nu se dice cu acestu intellesu; a-celle-asi observari se applica si la urmatoriu paragrafu : 4. in care *carta* sau *charta* se iea cu intellessulu de *statutu*, *constitutione*, *lege politica fundamentale* a unei terre : *prim'a carta*, in acestu intellesu, fu cea d'in *Angli'a*,

data in 1215 dupo Christu si conosciuta sub numele de cart'a sau chart'a mare (=magna charta), care a devenitu bazea constitutionale a Angliei, si care garantá natiunii, reprezentata prin nobili si clerici, votulu liberu allu impositeloru, libertatea basericeii, libertatea personeloru si a proprietatiloru, etc., coprendendu in mediu legea asiá numita : habeas corpus, care da fiacarui particulariu inchisu dereptulu de a cere liberarea sea pre cautione; — II. form'a carte, plur. carti (pre a locurea numai cu a intuneriatu : càrti), nu este de càtu form'a carta cu e finale in locu de a, conformu geniului limbei popularia rómánesca, in care mai nu essiste cuventu terminatu in arta, ci regulatu in arte, ca parte; ca forma d'in vechiu popularia, carte are si parte d'in insemnarile attribuite celloru alte doue forme : carta si carteia, déro si multime de alte insemnari, ce nu au celle alte doue forme : 1. cu insemnarea formei carta de sub 3., insemnare espressa numai prin form'a carte la Macedoromani, precandu la Dacoromani acea-asi insemnare se espreme in speciale si cu form'a carteia sau charteia, fora inse ca form'a carte se fia esclusa absolutu de la acesta insemnare; de aci, frasi ca urmatoriele, popularie intre toti Románii d'in tote partile : a infasciorá in carte olive, confecture, etc.; una foia de carte scrisa sau nescrisa; una buccata de carte nescrisa; mai multe foie de carte scrise, etc.; — ca mai desu inse form'a carte se applica in multe si varie insemnari particulare si metaforice, cumu : 2. foia de carta, care de regula este cadra, care pre un'a d'in faciele selle are varie semne si figure de diferite colore si care serve la jocu : jocurile de carti sunt forte varie si delectatorie; déro joculu de carti a fostu si e multoru-a ruinatoriu; s'au vedutu jocatoru in carti asiá de passionati, in càtu si perdu nu numai starea, ci si sanetatea; a si petrece serele jocandu in carti; a jocá carti; a se feri de a jocá carti pre interesse; una parechia de carti, tote cartile necesarie la unu

jocu de carti : cea mai completa parechia de carti coprende cinci dieci si doue de carti; pentru unele jocuri parechi'a de carti coprende numai trei dieci si doue de carti; carte bona, favorabile, care face se castige, in opposetione cu carte rea : a avé carte bona, a avé carte rea; in acellu-asi intellessu, absolutu : a avé carte = a avé carte bona; a nu avé carte = a avé carte rea; asiá si : a veni cuiva carte = a avé carte bona; a nu veni cuiva carte = a nu avé carte bona; a face cartile = ital. fare le carte = a mestecá cartile; a dá cartile = a impartí cartile la jocatoru; a taiá cartile, etc.; celle trei figure principali alle cartiloru sunt : regele, regin'a sau domn'a si infantele sau fantele; dupo celle patru specie de semne diverse ce porta cartile, una carte de jocu este : cruce sau trifoliu (reu : trifila sau trefla = franc. trèfle); toba sau cadra (reu : caró = franc. carreau), cupa sau animiora, negra sau picatella; unu rege, una regina, unu infante pote déro fi sau de toba, sau de cupa, sau de cruce, etc.; celle alte carti de jocu se numescu dupo numerulu semneloru colorate, cari se dicu ochi : septe ochi de toba, dicce ochi de cruce sau de cruci, etc.; — cartile de jocu servu si la una pretensa devinare sau ghicire, si de aci espressioni ca : a dá cu cartile, a dá in carti; cartile cadu bene cuiva sau cartile cadu reu; cartile spunu, co ce ai perdatu ai se afli; cartea cade bene si annuntia castigu si bucuria mare; — 3. carte scrisa sau ty-parita, prin care se da una scire sau se reguledia ceva : a) scriessore : de multu n'amu mai receptutu nece una carte de la filiulu nostru d'in strainetate; annu pre facare septemana ellu ne scieca un'a sau doue carti; ce dice amicu in cartea ce ti a scrissu? tardiu am receptutu cartea vostra = ital. tardi la vostra carta ho ricevuto; — b) inscrissu de la una autoritate publica : diploma, rescriptu, edictu, proclamazione, permissu, documentu, sententia, etc. : carte judecatoresca = carte de judecata = sententia; carte de chiamare in judecata = citatione; carte de juramentu; carte de blas-

temu; *carte de escommunicatione*; *carte de drumu*; *carte de scutenticia de dare cotra statu*; *carte de boiaría*; a *essitu carte domnesca*, prin care se da *dereptu crestiniloru de a se stramutá de pre una mosia pre alt'a*; prin *cartea domnesca d'in annulu cutare se da mosi'a cutare cutarei monasterie*; *vedi se nu se perda cartile mosiei, pentru care suntemu in judecata, coci fora aceste carti perdemu mosi'a*; *cartea imperatesca d'in annulu cutare da satului dereptu asupr'a padurei d'in vecinatate*; — c) *in scrissu intre particulari de impacare, invoire, contractare si veri-ce daravere: carte de vendiare, carte de comperatore, carte de impartire a averei tatalui intre frati si sorori*; dau *acesta cartea a mea la man'a cutarui, ca se se scia, co de bona vo'a mea i am vendutu trei parechie de boi*; *déco vrei se te hagi argatu la mene pre trei anni, atunci se mergemu se facemu si carte de invoire*; *acumu co ti amu addussu si datu tote câte m'am indetoratu a ti adduce, da-mi una carte, prin care se addeveredi, co le ai primitu tote*; de aci: d) *assecurare, incredentiare, testimoni, proba, etc.: ti dau carte la mana si me prendu pre capulu meu, co n'ai se pati nemica*; proverb: *ai carte, ai parte; n'ai carte, n'ai parte* = *dereptulu cellu mai bonu si mai assecuratu este cellu attestatu prin documente scrise sau alte probe*; — 4. *libru scrissu sau typaritu, cu mai multe insemnari diferite*: a) *totulu unui tractatu scrissu sau typaritu asupr'a unei materia orecare: cartea lui Cicerone asupr'a retoricei; cartea sacra* = *bibli'a; fecunda imaginatione cauta se aiba unu autoriu, care asupr'a unui subiectu asiá de neinsemnatu a potutu scrie una carte typarita in mai multe mari si grosse volumene*; b) *parte mare d'in unu tractatu asupr'a unei materia, care se typaresce separat, tomu, volume: editionea opereloru lui Omeru, ce am eu, formedia doue grosse carti; vendiatoriu de carti* = *librariu; legatoriu de carti, etc.*; c) *divisione insemnata a unui tractatu, mai mare de catu unu capu sau capitulu, mai mica inse de catu cea-a ce, in acellu-asi casu,*

se chiama parte: unu tractatu de grammatica divisu in doue parti, cari se dividu fiacare in trei carti, si fiacare carte in mai multe capite; *cartea antania a creationei d'in biblia coprinde mai multe capitule*; — de aci, in intellessu metaforicu mai ideale: *natur'a este cea mai bona carte, d'in care potemu trage addeverata intellectione*; — 5. *conoscencia sau scientia, invetiatura cu mai multe insemnari*: a) *invetiatura, scientia de a lege si a scrie: nesciendu insumi carte, am pusu pre altulu se scria acesta carte ce dau la man'a lui Antoniu; noi nu scimu carte, si apoi vremu se connosemu si se aflamu ce scrie in acesta carte typarita*; *se sciu eu carte, asiu lege tote cartile d'in lume*; a *da unu copillu se invetie carte, a vorbi d'in carte* = a *vorbi cu numirile littereloru ce reprezenta sonurile cuventeloru, cea-a ce facea una limba cu totulu neintellessa celloru fora scientia de carte pre tempulu candu se invetiá carte cu littere cyrillice: in poporu se pastrédia inco multe si placute anecdote, in care vorbirea d'in carte are una insemnata parte, (vedi si mai diosu la 7.)*; *omu cu scientia de carte, omu fora scientia de carte, etc.*; aceste d'in urma locutioni potu inse avé si intellessulu de la urmatoriu: b) *scientia in genere, si mai vertosu scientia litteraria, littere, litteratura, eruditio-ne, etc.: a sci carte latinesca, a nu sci carte grecesca; Catone, la betranetie, invetiá carte grecesca; nu scii tu carte, si vrei se inveti pre altii; a sci pucina carte, a sci multa carte; a sci tota cartea d'in lume; a fi nebonu in carte* = a *sci forte multe, si prin urmare cu intellessu bonu, pre candu: a fi nebonu de multa carte, a inneboni de multa carte, etc.*, se dicu cu intellessu reu; mai vertosu se dice in batujocura sau in ironia: *vedi se nu innebonesci de multa carte ce scii sau ce ai invetiatu*; — 6. *membrana, mai vertosu in plur. carti, appecatru in speciale la membran'a vetriculului rumegatorieloru*; — 7. *locutioni, in cari carte intra mai vertosu cu insemnarile de sub 2, 3, 4, 5*: a) *a face carte: a) a face contractu:*

peno nu vomu face si carte, nu se chiama co amu terminatu acesta invoice de vendiare; β) a compune una petiōne sau scrissore cuiva care nu scie scie: *me ducu la parentele se mi faca una carte cotra filiu meu; du-te la densulu, co scie face bone carti la Domnu*; γ) a compune unu tractatu asupr'a unei materie: *multe carti a mai facutu si domnulu acestu-a*; δ) a si procurá testimonie in scrissu pentru a probá ceva: *nu mi am potutu face carti bone, prin cari se arreta omeniloru domnesci co me aflu in seractia si nepotentia de a mai solve dari cotra vestiarria, etc.*; ε) a face cartile=*a mestecá cartile de jocu*, (vedi mai susu); b) a vorbí d'in carte, afora de insemnarea data la 5., are si insemnarile: α) a vorbí fora esperientia de lucruri, si de aci, a vorbí si spune ce nu se pote face in impregiurari date: *ca copilli ce sunteti inco, vorbiti numai d'in carte, fora se connosceti, co lumea nu merge cu totulu asiá, cumu ve spunu cartile*; β) a spune lucruri redimate pre autoritati: *n'ai ce se dici, co totu ce ti vorbescu eu, d'in carti ti vorbescu*; γ) a vorbí rapide si formos, fora se se impiedice si confunda: *ce bene vorbesce! ca candu ar vorbí d'in carte, etc.*; e) se se observe si locutionile energice si pictoresci ca: *cartea dice, cartea spune, cartea canta, cartea suna, etc.*, in locu de: *in carte se dice, se spune, etc.*, cari sunt mai pucinu energice si pictoresci, fora se mai adaugemu, co sunt si mai pucinu coprenditorie: *coci cartea dice*, de essemplu, se applica la veri-cē specia de *carte* d'in celle de cari a fostu vorb'a la 2, 3, 4, 5; pre candu *in carte se dice* se pote applicá numai cu intellessulu cuventulu *carte* de sub 3 si 4.

— III. form'a *carteia* sau *charteia* (pote *cartelia* sau *chartelia* cu acellu-asi suffissu ce au si ital. *cartiglia* si *cartiglio*, ispan. *cartilla*)=(latin. *cartillus*, *cartilla*), este mai noua; de câtu *carte*; câtu pentru insemnare, d'in celle spuse mai susu se intellege co cuventulu este, connoscutu numai Dacoromaniloru, éro Macedoromanii facu usu de form'a *carte*, care si la Dacoromanii se dice cu acellu-asi intellessu; co Dacoromanii l'ap-

lica: 1. in speciale, la materi'a ce serve la scrissu, typaritu, etc., adeco cu insemnarea de sub 3. a formei *carta* sau insemnarea de sub 1. a formei *carte*: *carteia de scrissu, de typaritu, de desemnu; carteia ordinaria, commune; carteia de lussu; carteia de paie, de carpe, etc.*; a *stricá multa carteia pentru a scie doue linee*; 2. prin metafora, cu unele d'in insemnarile formei *carte* de sub 3: *carteia de citatione, cartielele mosiei, cartielele comperatorei de casa; cartielele ce una auctoritate primesce de la alta auctoritate publica; omenii de cancellaria lucredia si espedescu assemni cartie; de aci espressioni ca: a lucrá una carteia*=a face celle ce se ceru la espeditionea ei: a ua inregistrá, a ua resolve, a face respunsu la dens'a etc.; a *scie una carteia; a face una carteia*=a compune sau tramette acea carteia; a *prescrie una carteia, etc.*; e de observatu numai, co *carteia* cu acestu intellessu este unu terminu *cancellarescu*, pucinu elegante, si de acea-a nu a intratu si nu pote intrá in espressionea ca: *carteia domnesca, carteia de blastemu, carteia de invoice, etc.*, in locu de: *carte domnesca, carte de blastemu, carte de invoice; carteia domnesca* s'ar poté cellu multu dice in locu de *carta domnesca*, in intellessu analogu cu cellu ce au espressionile de sub I. 3.: *carta regale, carta papale, etc.*

CARTACA, s. f., vedi *carteca*.

* CARTACEU, -a, *chartaceus*; de *carta*: *manuscriptu cartaceu*.

CARTAMINA, *cartamu*; vedi *carthamina, cartamu*.

* CARTANU, -a, adj., (*quartanus*), *quartanu*; relativu la *cartu*: *friguri cartane*=*febre cartana*, care prenda pre cine-va a patr'a di; de aci ca subst. fem., *cartana*, cu acellu-asi intellessu ca si *febre cartana*; ca subst. masc. personale, *cartanu*: a) *militariu d'in a patr'a legione, d'in allu patrule regimentu; b) scolariu d'in a patr'a classe a unei scole*.

* CARTANARIU, s. m., *quartanarius*; care suffere de *cartana*, (vedi *cartanu*).

CARTARIA, s. f., vedi 2. *cartariu*.

* 1. **CARTARIU**, -a, adj. s., *quartarius* (compara si francesculu *quartier*); relativu la *cartu*, luat u mai vertosu ca substantiv u mascul., *cartariu* : 1. personale, omu care are a patr'a parte d'in unu folosu ore-care; omu care iea nu mai a patr'a parte d'in folosulu ce s'ar cuveni a luá dupo ceva; de aci, omu de cellu mai de diosu gradu in maiestri'a sea; 2. reale, a patr'a parte d'in ceva : *cartariu de vitellu, de mnellu; doue cartarie d'in butea cu vinu*; — prin estensione, parte ore-care a unui totu, (vedi si *patrariu*, neologismu, in locu de *cartariu*).

2. **CARTARIU**, -ia, adj. s., *chartarius-chartarium* (ital. *cartajo-a* si *cartaro-cartiera*, franc. *chartrier* si *cartier-carterie*; cuventulu se afla in dictionariulu de Buda datu in acellu-asi articlu cu *carturariu*); relativu la *carta* si *carte* : 1. adj. : *farina cartaria*, de collatu *carta*; *calamu cartariu*, calamu de scrissu; 2. subst. : a) masc., *cartariu* : a) personale, fabricante de *carta* de scrissu; fabricante de *carti de jocu*; venditoriu de *carta* de scrissu sau de *carti de jocu*; conservatoriu de *carti* = documente, arhivariu; b) reale, locu : *armariu*, unde se tinu *carti* = documente, arhivu; collectione de *carti* = documente; b) femin., *cartaria* si *cartaria*, subst. reale : a) fabrica de *carta*; b) fabrica de *carti de jocu*; c) maiestria de fabricatu *carta*; d) maiestria de fabricatu *carti de jocu*; e) multime de *carta* de scrissu sau de *carti de jocu*; f) stabilimentu un de se vende *carta* de scrissu sau *carti de jocu*.

CARTE, s. f., vedi *carta*.

CARTECA, s. f., pl. *cartece*, (retu : *carteuri*; vedi mai diosu); receptaclu facutu d'in *carta* grossa si tare, indoita in mai multe, sau de *pergamena*, sau d'in una *foia* de ferru albu, in care se pune incarcatu'r'a de pulbere si globulu, cu care se incarca unu tunu; in locu de globu se punu adesea, in acellu-asi receptaclu, vechie ferramente (= *mitralia* = franc. *mitraille*); — nu d'in russ. *carteká* (pote in locu de *cartecia*), si cu atátu mai pucinu d'in germ. *kartátche*, ci acesteá d'in cellu romanicu : coci d'in

carta sau *carte* esse directu form'a : *cart-acu* — *cart-aca*, care, prin scambarea lui *a* in celle alte vocali, pote deveni : *cart-icu* - *cart-ica*, *cart-ecu* - *cart-eca*, *cart-ocu* - *cart-oca*, *cart-ucu* - *cart-uca*; apoi d'in acesteá, prin noue suffisse adausse la suffissulu *acu*, essu alte multe forme, cumu, de esemplu, prin suffissu *iu* : *cart-ac-iu* - *cart-ac-ia* (= latin. *chart-ac-ens*), *cart-ec-iu* - *cart-ec-ia*, *cart-oc-iu* - *cart-oc-ia*, *cart-uc-iu* - *cart-uc-ia*, *cart-ic-iu* - *cart-ic-ia*; mai tote aceste forme le aflámu aplicate cu differite insemnari atátu in limb'a nostra, cátu si in limbele sorori, ba inco umele occurru cu mai multe variationi de pronuntia, cumu, de esemplu : romanesc. *cartucia*, *cartutia*, *cartusia* = ital. *cartaccia* si *cartussa* = franc. *cartouche*, etc. despre cari vedi la articolele special; aci ne marginimu a face inco cãteva observatiuni asupr'a formeloru : *cartacu* - *cartaca* si *cartecu* - *carteca*, cumu si a celloru directu derivate : *cartaciu* - *cartacia*, *carteciu* - *cartecia*; aceste forme, ca tote celle de acea-asi categoria, sunt in origine adiective, mai vertosu celle cari la suffissu *acu* au adausse si suffissu = *iu*, cumu *cartaciu* = *cartaceu* = *chartaceus*, asiá in cátu se pote dice : *manuscriptu*, *cartaciu*, *manuscriptu manuscripte cartacie*, etc., asiá de bene ca si : *manuscriptu cartaceu*, (vedi *cartaceu*); déro in usulu de astadi allu limbei nostre ca si in alte limbe sorori, aceste forme au mai multu natura de substantive; in acestu intellessu, *cartacu* si *cartaca*, cumu si masc. *cartecu*, pre cátu noi scimu, se dicu cu acellu-asi intellessu ca si *carteca*; plurariulu d'in tote formele e regulatu cu e : *cartace* (si d'in *cartacu* si d'in *cartaca*), *cartece* (si d'in *cartecu* si d'in *carteca*), si neci una data cu *re* sau *ri* : *cartacuri* - *cartecuri*, si cu atátu mai pucinu : *carteciuri*; pentru formele in *a* : *cartaca* - *carteca*, nu mai incape indoiencia oo plurariulu cauta se fia in *e* : *cartace* - *cartece*, ca si *musce* d'in *musca*, *bardace* d'in *bardaca*, etc.; totu asiá inse d'in formele masculine : *cartacu* - *cartecu*, cauta se se faca plurarin cu *e* : *cartace* - *cartece*, ca si *bardace* d'in *bardacu*,

cenace d'in *cenacu*, si nu : *cartacuri cartecuri*; coci necaiea in gur'a poporului nu se aude: *cenacuri, bardacuri*; afora déco nu prefere cineva a pastrá genulu formeloru : *cartacu-cartecu*, facundu plurariulu loru in *i*: *cartaci-carteci*, ca si *martaci* d'in *martacu, collaci* d'in *collacu*; cátu pentru unu plurariu de form'a *carteciuri*, ellu nu pote éssi in neci unu modu d'in *cartecu*, si cu atátu mai pucinu d'in *carteca*, ci numai d'in *carteciu*; déro si d'in *carteciu* plurariulu regulatu este, nu *carteciuri*, ci *cartecie*, ca si *judecie* d'in *judeciu*; déro pre cáta noi scimu, form'a *carteciu*, nu se dice cu intellessulu de *carteca*, de si némica n'ar impedicá se se dica, si nu numai sub form'a masculina, ei chiaru si sub cea feminina : *cartecia*, asiá in cátu amu avé atunci sesse, in locu de patru forme, pentru espressionea unui-a si acellui-asi conceptu : *cartacu-cartaca, cartecu-carteca, carteciu-cartecia*; acest-a e, de certu, una avutiá a limbei, inse si avuti'a incurca, candu nu si afla applecarea cuvenita; asteptandu déro ca cu tempulu limb'a se applice la insemnari speciali fia-care d'in aceste sesse forme, noi cauta se ne marginimu a pune in lumina diferentele ce paru a resultá d'in usu de peno acumu : *carteca* déro pare a fi form'a cea mai usitata in intellessulu esplecatu desu de la inceputulu articlului; in allu doile locu vine *cartaca* cu acea-asi insemnare, si mai raru formele masculine : *cartacu-cartecu*; pentru alte forme d'in celle enumerate mai susu, vedi articulele speciali : *cartuciu-cartucia, carticia, cartioca* in locu de *cartocia*, etc.; aci vomu mai observá numai co *cartaciu-cartacia*, se pote applicá, ca si italiculu *cartaccia*, cu intellessulu general : a) de veri-ce *carta grossolana, prosta, rea*, etc.; si de aci prin metafora : b) veri-ce *carte* (in insemnarile cuventului de sub 3. si 4.) *reu scrisa si stylisata*, etc.; co form'a *carteciu-cartecia*, care sta intre formele *cartaciu-cartacia* si *carticiu-carticia*, s'ar poté applicá, la unele d'in insemnarile speciali alle formeloru *cartaciu-cartacia* si *carticiu-carticia*.

CARTEIA, s. f., vedi *carta*.

CARTEIARIA si *charteiaría*, s. f., *chartaria*; 1. maiestria de *carteiaris*; 2. multime de *carteia*, si prin urmare cu una parte d'in intellessulu cuventului *cartaria* sau *cartaria*, (vedi 2 *cartariu*).

CARTEIARIU si *charteiaris* s. m., *chartarius*; care scie fabricá sau care fabrica ori vende *carteia*, si prin urmare cu una parte d'in intellessulu cuventului *cartariu* luat ca subst. personale, (vedi 2 *cartariu*).

CARTEIORA si *charteiora*, s. f., *chartala*; deminutivu d'in *carteia*, peticu de *carteia*.

CARTEIUCIA si *charteintia*, sau *carteintia* si *charteintia*, (vedi *carta*), s. f., *chartula*; deminutivu din *carteia*; peticu de *carteia*, si prin urmare affinu in intellessu cu precedentele *carteiora*.

CARTEIUTIA, s. f., vedi *carteiuicia*.

* CARTELLA, s. f., si *cartellu*, s. m., *chartula, schedula, libelli, prescripta tabula, inscriptio; quadrula, matulus* (ital. *cartella* si *cartello*, franc. *cartel*); deminutivu d'in *carta* si *carte* : 1. form'a feminina, *cartella* : 1. foia de *carta* scrisa sau typarita, mai mare sau mai mica, care serve la diferite usuri, cumu : a) bulletu de lotaria; b) addeverentia, cedula; c) bulletu de visita, de teatru, etc.; d) politia, actione, bonu de tesauru, etc.; 2. doue cartone grosse coperte cu pelle si legate in preuna in forma de *carte*, in care se pastredia *charteia, inscriste*, etc., cumu sunt portofoliile desemnatoriloru, alle scolariloru, alle Ministriloru, alle cancellaristiloru, etc.; 3. ornamentu cadru, in forma de reatraglu, pre muri, pre colonne, pre *carte* geografice, pre tabelle de desemnu, etc., in allu carui campu se incadra unu titulu, una inscriptione, una devisa, unu bassu releviu, etc.; de aci in genere : 4. ornamentu, mai vertosu de auru sau de argentu, care se face pre marginile cruciloru, pre cadrele tabeloloru, etc.; si, in speciale, ornamentu de sculptura cu unu campu de forma regularia sau irregularia si de superfacia plana, concava sau convessa, in care se scie titulu edificiorului sau si alte lucruri; 5. cadruulu formatu de lemnele cari constitu-

scu spatele unui scaun; lemnulu transversale superioare de la spatele unui scaun; 6. *mutulu*, capitellu cadru ce sustine cornicea. — II. form'a masculina, *cartellu*, una sau mai multe foie de *carta* scrisa si mai vertosu typarita in diverse seopuri : 1. foia scrisa sau typarita, ce publica cineva, affigundu-ua pre muri in locurile celle mai amblate : manifestu, proclamatiune, annuntiu, affisii, etc.; 2. libellu infamatoriu; 3. *cartiulia*, ce se lega de guttulu condemnatiloru, ca se lega si se afle omenii culp'a si pen'a condemnatului; 4. scriessore de provocare la duellu, si de aci, scriessore de provocare la veri-ce lupta de intrevedere; 5. inscriptiune a titlului unei carte pre scortia ei mai vertosu pre dossulu ei, cu littere de typariu sau de mana aurite; de aci : 6) in genere cu intellessulu de *eticheta*—franc. *étiquette*, pre tabla de lemn sau de alta materia ce se pune la usiele, portile, etc., instituteloru, stabilimenteloru, etc.; inscriptiune pre butelle, buti, butonie si alte vase, pre panure, pandie si chiaru pre charteia de scrisu a unei autoritate sau si a unui particulariu.

* CARTELLARE, v., (ital. *cartellare*); a face una *cartella* sau mai multe; a face unu *cartellu* sau si mai multe; a muni cu una *cartella* sau cu unu *cartellu*.

CARTELLU, s. m., vedi *cartella*.

* CARTHAMICU, -a, si *cartamicu*, adj., (franc. *carthamique*, ital. *cartamico*); relativu la *carthamu* sau la *carthamina* : acidu *carthamicu*.

* CARTHAMINU, -a, si *cartaminu*, adj. s., (ital. *cartamina*, franc. *carthamine*); de *cartamu*, luat in speciale ca subst. femin., *carthamina* sau *cartamina*, succu colorante estrassu d'in flori de *carthamu* : cu *carthamina* se colora in roscu, in rosiiu si in ceresiu.

* CARTHAMU si *cartamu*, s. m., pl. i, *carthamus tinctorius* lui Linneu (ital. *cartamo*, franc. *carthame*); genu de plante d'in famili'a *synanthereoloru*, *syngenesia polygamia ecale* lui Linneu, d'in cari speci'a cea mai conosciuta este *carthamulu tinctoriu*, originariu d'in Indie, alie. cui flori dau tinctoriloru una for-

mosa colore rosia, si alle cui sementie sunt alimentulu favoritu allu papagalioloru, cumu si buccatariloru unu bonu oliu de condimentu.

CARTICA, s. f., *libellus*, *litterulæ*; deminutivu d'in *carte* in intellessulu acestui cuventu de sub 3. 4. 5. (vedi *carta*).

CARTICELLA, s. f., *libellus*, *fasciculus* (compara ital. *carticella*); deminutivu d'in *carte*, sau mai directu d'in *cartica*, mai vertosu in intellessulu cuventului *carte* de sub 4., *carte mica*, intru câtu nu numai coprende pucine foie, déro si intru câtu aceste foie sunt micutelle : doue *carticelle destinate la lectura pentru copilli de cea mai fragida etate*; a comperá mai multe *carticelle de fumatu*, (vedi si *carticiora*).

CARTICICA, s. f., *libellus*, *litterulæ*; deminutivu d'in deminutivulu *cartica*, luat in ase in acellu-asi intellessu cu acestu-a, (vedi si *carticiora*).

CARTICIA si *cartitia*, s. f., *libellus*; deminutivu d'in *carte*, sau mai directu d'in *cartica*, mai vertosu in intellessulu cuventului *carte* de sub 4., si prin urmare appropriatu prin insemnare de *carticella*, (vedi si *carteca*, cumu si *carticiora*).

CARTICIORA si *cartisiora*, s. f., *libellus*, *litterulæ*; deminutivu d'in deminutivulu *cartica*, sau mai bene, *carticia* : *baiatulu are bani si scie si carticiora*; — asiá déro, fora variationile de pronuntia, d'in acellu-asi cuventu cinci forme de deminutivu : *cart-ica*, *cart-icica*, *cart-icella*, *cart-icia*, *cart-iciora*, referite la unulu si acellu-asi cuventu *carte*.

* CARTICINU, -a, adj. s., (ital. *carticino*); relativu la una *cartica*—foia de *carta*, luat de ordinariu cu intellessu de subst. reale, masc. *carticinu* (subintelleghendu *foliu*=*foiu*), sau femin. *carticina* (subintelleghendu *folia*=*foia*), ca terminu de typographya cu intellessulu : *patru pagine d'in foi'a de typariu, cari se retyparescu spre a correce errori stracorate*, (vedi si *cartucia*).

* CARTILAGINE, s. f., *cartilago*; parti d'in corpulu unui animale flessibili, compressibili, forte elastice, mai pucinu compacte si solide de câtu osese,

déro mai tari de câtu celle alte parti alle corpului, si cari au colore albicioasă, laptea, opalina; unele d'in cartilagini servu a coperi capitele osseloru destinate a se miscă, ca se le scutesca, prin elasticitatea loru, de vettematurele ce li s'aru poté adduce prin lovitore sau mari pressioni; altele intra in compozițiunea certoru organe, cumu e laringea, trache'a, etc.; multe in fine disparu cu etatea si degenera in addeverate osse; — prin metafora, applicatu si la *pellicell'a* sau *membran'a* forte suptire ce se afla in tiev'a cannei sau care infasciora bacele certoru fructe, cumu sunt alle granatei; carnea unoru fructe; — cuventulu care, in locu de *cartilagine*, ce se aude pre a locurea in poporu, este *sgârciu*, care ar poté fi in locu de *s-cartiu*, compusu cu *s*-si *cartiu*; sub acesta forma *cart-iu* pare a fi essitu d'in aceaasi fuintana cu *cart-ilagine*.

* **CARTILAGINEU**, -a, adj., *cartilagineus*; de natur'a *cartilaginei*, care are *cartilagini*: *pesci cartilaginei*.

* **CARTILAGINOSU**, -a, adj., *cartilagineosus*; cu *cartilagine*, coperitu de *cartilagine*, relativu la *cartilagine*: *osse cartilaginose*, *vasu cartilagineosus*.

* **CARTILIA**, *cartilariu*, *cartiliora*, *cartiliutia*; vedi *carteia*, *carteiaru*, *carteiora*, *carteiu*.

CARTIOCA si *chartioga*, *chartioga* si *chartioga* (dupo pronuntie locali si: *hartioga*, *artioga*), s. f., vetus et obsoleta *chartula*; 1. *carte* vechia sau invecchita, sortita, rupta, etc.: a) cu intellessulu cuventului *carte* de sub 3.: *documentu*, *chrysovu*, *inscrissu de detorie*, *scrisore*, etc.: *ce de cartioce! ce se faci cu atâtea cartioce? comperi la cartioce cu centele de galbeni; unde ai pusu cartiocele mosiei? mai vertosu, candu asemini carti nu mai sunt de neci unu folosu: de ce mai tini in desertu acelle cartioce de boiară, deco boiară a s'a desfientiatu? arrunca in collo tote acelle cartioce de detorie, pre cari nu mai potemu capită neci unu banu;* — b) cu intellessulu cuventului *carte* de sub 4.: *manuscriptu* sau *carte typarita*: *nu intellegu ce omu este acestu-a, care pre*

una carte noua nu da neci unu banu, éro pre câte una cartioga da mii de lei; 2. prin estensione, vestimentu, trau si alte asemini lucruri portate, vechie si mai multu sau mai pucinu inutili: *ce tini tote cartiocele aceste-a de occupa locu fora neci unu folosu? arrunca in collo sau vende cartiocele aceste-a, cari neingreunedia mutarea; ce atâtea cartioce la calle?* — prin una si mai mare estensione, cuventulu se applica cu ironia la acelle-asi obiecte, chiaru candu sunt bone si neinvechite: *nu luă atatea cartioge la una calleasiă de scurta;* — *cartioga* estę sau in locu de *cartoga* cu unu i adausu longa t, sau in locu de *cartocia* cu i de longa c stramutatu longa t, si prin urmare, sub forma feminina, acellu-asi cu ital. *cartoceto*, sub forma masculina, (vedi *carteca* si *cartucia*).

CARTISIORA. s. f., vedi *carticiora*.

CARTIULIA (dupo pronuntie locali cu tonu pre antepenultima sau pre penultima *cartiulia*, *carticulia*, si cu l molliatu: *cartiulia*), s. f., *chartula*, *libellus*, *schedula*; deminutivu d'in *carte* cu intellessulu de sub 3. si 4.: a) *poticu* de *carta* scrissu, ca addeverentia, *testimoniu*, *nota*, *bulletu* sau *billetu*, *cedula*, etc.: *cartiuli'a decātu am primitu d'in sesse dieci de lei, ce mi esti detoriu, am perdu'ua de multu, si nu mi mai aducu amente, deco in acea cartiulia érá insemnatu, co am primitu 15 sau 25 de lei;* b) *carte* pucinu voluminosa si cu foliele mice: *copillulu a capitatu ca premiu mai multe cartiulie*, (vedi si *carticiora*).

CARTOFIOBU, s. m., pl.-i, deminutivu d'in *cartofu*.

CARTOFORIA, s. f., 1. *passione* de *cartoforu*; 2. locu unde se stringu *cartoforii* de joca.

CARTOFORU, -a, s., *foliis luserilis deditus*; cellu ce d'in joculu *cartiloru* si face *professione*; cellu *passionatu* de *carti*; — cuventulu, ca si derivatulu seu *cartoforia*, este in usu mai multu in cetatile d'in Romani'a libera; calcatu dupo grecesculu *χαρτοφόρος*, s'a romanisatu numai de diumetate; cu acestu intellessu, cuventulu addeveratu popu-

lariu, connoșcutu si terranului român, este *carturariu*, cumu si *carturaria* in locu de *cartoforia*; unele dictionarie (vedi *Barcianu*) dau si form'a *cartiaru* cu a-cellu-asi intellesu.

CARTOFU, s. m., *helianthus tuberosus* lui *Linneu*, specia de planta d'in genulu *solanu*, famili'a *solaneeloru*, cu radecine tuberculose leguminose; in speciale, *tubercululu* acestei plante, unulu d'in alimentele ce continu mai multu amyly: *cartofii se manca ca legume, senguiri sau preparati cu carne; in unele parti cartofii se amesteca cu farina de granu ce se fermenta pentru pane; d'in cartofii fermentati se estrage si rachi forte tare; fecul'a cartofiloru se transforma forte usioru in sacharu; — cartofii au, dupo localitati, si alte diverse numiri: pecaoci, patate, mere de pamentu.*

* **CARTOGRAFIA** si *chartographia*, s. f., franc. *chartographie*, (d'in *carta* = *charta* si *γράφειν* = descriere, dessemnare); arte de a face si desemna *carte geografice*.

* **CARTOGRAFU** si *chartographu*, s. m., (franc. *chartographe*); cellu versatu in *cartografia*.

CARTOIU, s. m., cu *n* molliatu, vedi *cartone*.

CARTONE si *cartonu* (pre a locurea si *cartunu*; de aci se tine si form'a: *cartoni*, cu *n* molliatu: *cartoiu*, pre a locurea si: *cartioniu* sau *cartioiu*, de si cu intellesu differitu), s. m., *charta*, *spissior*; *ingens liber* (ital. *cartone*, franc. *carton*); augmentativu d'in *carta* si *carte*: 1. sub form'a *cartone* sau *cartonu*, folia de *carta* grossa, facuta d'in carpe si bene collata, care serve la differite usuri, cumu la scortie de carti, la facere de capsule sau cuteie pentru diverse necessitati, etc., la lepire de carte geografice, de tabele, etc.; in speciale: a) *carta mare* d'in mai multe folie, pre care se face modelulu sau desemnulu unei mare lucrare de pictura, de tapetiară, etc., in dimensiuni asiă de mari ca si lucrulu de essecutatu; b) folia de *cartonu* sau si de alta materia, pre care se face desemnulu ornamenteloru architecturali; c) *cartonu litograficu*, care pote supleni petr'a

lithografica; d) ca terminu de typografia: α) folia de typaritu, ce se reface spre a inderepta erroru sau a face scambari; β) maculatura bene netedita, ce serve a inderepta inecalitatile prelui; γ) a trei-a parte d'in paginile unei folia de carta in 12, care contine celle optu pagine ce vinu la medilocu intre primele optu pagine si ultimele optu pagine; δ) diverse obiecte de *cartonu*, cumu capsule sau cuteie, in cari se punu confecture, pellarie, cordelle, dentelle si alte assemini lucruri; — 2. form'a *cartioniu* si *cartioniu* (cu *n* molliatu: *cartoiu* si *cartioiu*): a) *carte mare*, in intellesulu cuventulu *carte* de sub 3. si 4; b) *mare carta* sau *charta geografica*; in acestu intellesu numai *cartioniu* sau *chartioniu*, nu inse si *cartioniu*.

* **CARTOSU**, -a, adj. (ital. *cartoso*); cu natura de *carta*; netedu ca *cart'a*.

CARTU, -a, (populariu la Macedoromani ca substantiv), adj. s., *quartus*, *quartum* (ital. *quarto*, franc. *quart*, isp. *cuarto*); care e allu patrul d'in mai multi, care e a patr'a parte d'in unu totu, (vedi *catru*): 1. ca adj.: *cartulu gradu de nobilitate*; *cart'a parte a lunei*; *cartele parti alle ereditariloru*; — *cartu diecimu* = allu patrusprediecele; — mai desu inse: 2. ca subst. masc. reale, *cartu-lu*: pl. *carte-le*, a patr'a parte d'in unu ce, *cartu-lu meridianulu*, *doue carte de cercu mare allu sferei ceresci*; *primulu cartu allu lunei*; *ultimulu cartu allu lunei*; a *comperă unu cartu de mnellu*; *cartulu d'in unu centu este douedieci si cincii*; *unu cartu de ora*; *trei carte de ora*, etc.

CARTUCIA sau *cartutia* si *cartuciu* (mai pucinu bene: *cartusia* si *cartusiu*), s., *chartula* (ital. *cartuccia*, *cartuzza* si *cartoccio*, franc. *cartouche*); proprie adiective d'in *carta* si *carte* (vedi *carteca*), luate ca substantive cu intellesulu atatu de deminutiv d'in *carta* sau *carte*, catu si de differite obiecte facute d'in *carta*, de unde apoi applicate la lucrure cari au una analogia cu obiectele facute d'in *carta*: 1. ca deminutiv d'in *carta* sau *carte*, mai vertosu sub form'a *cartucia* sau *cartutia*, *chartutia*: a) buccata de carta; β) *carte mica*, in intellesulu cu-

ventului *carte* de sub 4.; 2. buccata de *carta* scrisa : cedula, bulletu, numeru de lotaria, etc., luatu totu sub form'a *cartucia* sau *cartutia*; γ) *carta* sau *charta* geografica mica; 3. sub forma *cartucia* si *cartuciu*, transformate prin pronuntia si in : *cartusiu*-*cartusia* : a) receptaclu de *carta* de diferite forme, dero mai vertosu de forma conica si cilindrica, cumu : a) de infascioratu sacharu, cafea, pome, confecture : unu *cartuciu de cafea*; doue *cartucie de sacharu*; multime de *cartucie de pome sacharate*; unu *cartuciu de galbini*, fissicu; β) incarcatura de arma de focu d'inainte preparata si infasciorata in receptaclu de *carta* : ne mai *avendu cartucie, militarii incetara focurile si se arruncara cu baionetele asupr'a inimicului*; *cartec' a este una cartucia sau cartuciu de tunu*, (vedi *carteca*); γ) veri-ce capsu d'in veri-ce materia, in care se punu materie inflamabili; b) alte obiecte de *carta* sau analoge celloru facute de *carta* : a) caciulla de *carta*, si in specie aseminea caciulla pusa in capulu cuiva, ca se ua porte dereptu punitiune; β) parte d'in foli'a typarita, care se retyparese, si care nu trece de doue *pagine*, si prin urmare differitu de *carticimu*, care se compune d'in patru sau optu *pagine*, dupo formatu; γ) folie de porumbu uscata, cu care se implu aster-nute; c) in architectura : a) ornamentu ce presenta forma de *carta* infasciorata; β) voluta intr'unu capitellu de columna de ordine ionica; γ) cadru, in allu cui campu se sculpe unu titlu, una devisa, una inscriptione, etc. (vedi si *cartella*).

CARTUCIARIU, -ia, adj. s., (compara ital. *cartucelere*, franc. *cartouchler*); relativu la *cartucia* si *cartuciu*, luatu mai allesu ca substant. : a) masc. personale, care face si prepara *cartucie* de arme; b) femin. reale, *cartuciaría* : a) arte de a face *cartucie* de arme; β) loculu unde se fabrica; γ) locu unde se tinu, si in speciale, saccu de pelle, in care unu militariu porta *cartuciele*.

CARTULA si prin stramutarea regulata a lui *l* in *r*,

CARTURA, s. f., *chartula*; deminutiv d'in *carta* si *carte*, in diferitele in-

semnari alle celloru doue forme alle cuventului, (vedi *carta*) : *cartula de visita*, *cartula de jocu*; *cartule de lectura*, etc.; de unde apoi *cartulariu* si *carturariu*.

CARTULARIA si *carturaria*, s. f., vedi *cartulariu*.

CARTULARIU si *carturariu*, -ia, adj. s., *chartarius*, *chartularias*, scriba, *litteratus*, *litteris imbutus*, *eruditus*, (compara si it. *cartulare* si *cartolare*, *cartelajo* si *cartolero*, *cartoleria*, etc.; franc. *chartulaire*); relativu la *cartula* sau *cartura*, in intellessulu cellu mai largu ce au aceste-a ca derivate d'in *carta sicarte* : I. ca adj. : *scientia cartularia* sau *carturaria*, *scientia de carte*; *passione carturaria*, pentru jocu de *carti*; *practica carturaria*, de espeditione de *carti* cancellaresci, etc.; mai desu inse : II. ca substantiv : I. mascul., *cartulariu* sau *carturariu* : a) reale : a) collectione de *carti* = documente; β) locu, armariu, etc., unde se tinu asemini documente; γ) libru de memorie, diariu, registru; δ) magazinu de *carta* de scrisu sau de typaritu; e) saccu, portofoliu, etc., in care se tinu *carti* = documente, inscise, etc.; dero mai vertosu : b) personale : a) cellu ce conserva, lucra, inregistredia, espedesce, compune, etc., *cartile* unui officiu cancellarescu, mai vertosu publicu : scribu, scrietoriu, registratoriu, archivaru, secretariu, etc.; β) care fabrica sau vende *carta* de scrisu si de typaritu sau *carti* de jocu (vedi si *cartariu*); ca mai populariu in intellessulu : γ) de omu care d'in joculu de *carti* si face una professione, jocatoriu de professione, passionatu pentru jocurile de *carti* aleatorie : *nu ti dá fet' a dupo acestu omu, co este carturariu d'in cei mai desfrenati*; δ) de omu cu *scientia de carte*, in amendoue insemnarile principali alle cuventului *carte* de sub 5, si a nume : antaniu, omu care scie lege si scrie : *in satele cetele mai populate abiá afti doi trei carturari; ce fellu de carturariu esti tu, déco nu scii bene lege si scrie? semnulu esternu allu vechiloru carturari romani erú una parochia de calamari de alama, ce portau totu de un'a la branu*; allu doile,

omu cu multa scientia in genere, inventiatu, si mai vertosu cu scientia de littere in intellessulu largu allu cuventului, litteratu, eruditu, etc., si, in speciale cu scientia de legi, legistu : *carturarii si fariseii cautau se perda pre Jesus*; *vai voue, fariseiloru si carturariloru*; *vrei tu se te arreti mai inventiatu de câtu frate teu, care e cellu mai mare carturariu d'in terr'a nostra?* 2. feminin., *cartularia* sau *cartularia* : a) personal : a) femina ce essercita professione sau are calitati de alle *carturariului*, in insemnarile acestui cuventu de sub II. 1. b); β) muiere a *carturariului* cu acelle-asi insemnari; in amendoue aceste intellesse se dice si *cartularessa* sau *carturaressa*, forma sub care insemna : γ) si femina care pretende co scie se *dee in carti* si se descoperia celle venitorie sau ascunse, cumu : *n'am mai vedutu carturaressa ca acesta-a, care scie se ti spuma tote câte ai patitu; deco se afla pucini carturari prin sate, apoi carturaresse si mai pucine; chiaru intre monachii si monachele monasterieloru asti pucini carturari si mai pucine carturaresse; sunt muieri asiâ de carturaresse, in câtu si perdu, ca omenii carturari, stari insemnate la joculu de carti; carturaress'a, de la care comperitu carti, n'are carti bona neci de scrissu neci de typariu;* b) reale, cu tonu si pre penultima, *cartularia* sau *cartularia*, cu intellessulu de professione, occupatione, passione, scientia, etc., a *carturariului* sau *carturaressei*.

CARTURA, s. f., vedi *cartula*.

CARTURARESCE, adv., *scribarum vel doctorum modo*; in modu *carturarescu*.

CATURABESCU, -a, adj., ad scribas vel doctores pertinens; relativu la *carturariu*, luat ca substantivu, mai vertosu in intellessulu de scribu, inventiatu, litteratu, eruditu, cu scientia de carte, etc., (vedi *carturariu*).

CARTURARIA, *carturariu*; vedi *cartulariu*.

* 1. **CARU**, s. m., (ital. *caro*, *κάρος*); somnu morbosu asiâ de profundu, in câtu, in totu tempulu câtu dura, infir-

mulu se afla in stare de completa nescientie; in acellu-asi sensu se dice si *carose*; — d'in acea-asi radecina a esitu si *carotide*.

* 2. **CARU**, s. m., *carum* si *caros* sau *carus* (ital. *caro*, franc. *carum* si *carvi*); genu de plante d'in famili'a *umbellifereloru*, *pentandria dignia* lui *Linneu*, d'in care speciele mai importanti sunt : 1. *carum carvi* lui *Linneu*, *cuminulu* sau *cyminulu selbaticu*; 2. *bunium bulbocastanum* lui *Linneu*, *bulbocastanulu* sau *buniulu* : sementiele sau mai bene fructele cellei d'antaniu specia se recommenda ca bone de allenatu iritacionile nervose, de intaritu stomaculu si de provocatu sudorea si udulu; de acelle-asi sementie se punu si in pane, in casiu, in rachiu, etc.; cea de a dou'a specia, *bulbocastanulu*, se recommenda prin radecin'a sea tuberosa, rotunda, ceva mai mare ca una nuca, si bona de mancatu.

* 3. **CARU**, -a, adj., *carus*, (ital. *caro*, franc. *cher*); ca oppusu la *vile=villis=eftinu*, *caru* va se dica : care, prin lipse, prin raritate si mai vertosu prin utilitate si alte calitati de valore, costa multu; pre care se pune sau se cere mare pretiu; de aci, apoi in intellessu morale : tare doritu, multu estimatu si cu doisia amatu, dilectu, etc.; (d'intre cuventele mai respandite in poporu, *scumpu* si *dragu* sunt acelle-a cari espremu, in parte, sensulu cuventului *caru*) : I. in intellessu materiale, pretiosu, care are mare pretiu sau se stima de mare pretiu; care cere sau pentru care se cere mare pretiu : 1. pentru lucruri : a) de vendutu si de comperatu : *me ducu in mercatu se comperu pesce, mi spunu co e caru, co caru este mnellulu, cara carnea de vacca, cara cea de porcu, care su passerile si verdetiele; co tote alle mancarei su care de focu; nu s'a facutu estu tempu neci inu, neci cânipa, neci bombacu, si de acea-a pandi'a are se fia forte cara;* b) chiaru pentru lucruri ce nu su de vendutu, déro de cari se pote transige sau cari au unu pretiu : *naululu e caru, carraticulu este forte caru; braciele au adjunsu forte care, man'a de*

lucru este cara; casele de locuitu sunt care; totu ce eraru, esi caru—omnia rarissima carissima; si banii adjungu une ori forte cari; tempulu e caru; momentele ne sunt care, si nu le potemu perde in desertu; — in intellessu pucinu diferente se dice inco : tempu caru = annu caru, in care lucrurile de man-care si altele necessarie la vietia sunt care, fora inse se fia caritate sau lipse cumplita de assemini lucruri; — c) lucruri cari ceru multa fatica, labore, periclu, etc. : caru e si forte caru lucrulu capitatu cu multe rogationi si umilentie; unu intellectu de ai Greciei inviatu la una formosetia de mare costu si periclu: nu vreu, disse, se mi comperu una mus-rare decugetu asiá de cara; d) cu intellessu analogu cellui d'in espressionea : tempulu e caru, se applica la veri-ce obiectu de mare pretiu, pretiosu : gemme care si formose; adornati cu formose si care vestimente; care si formose anelle si braciari porta acesta muiere la amendoue manule; — 2. la persone, omu caru, cu mai multe insemnari : a) care cere pretiu mare pentru oper'a sea : argatii au adjunsu forte cari; asiá si : omeni de lucru cari, advocati cari, architectu caru; unu bonu invetiatoriu este totu de un'a caru; b) care cere mai multu pre unu lucru de vendiare de câtu alti venditori de acellu-asi lucru : nu mai comperu de la acestu negotiatoriu, co e preu caru; asiá si : pandariu caru, pomari cari, cari ospetari, sartoriulu cellu mai caru, care cosutoresse, etc.; c) care e strinsula mana, prea economu, aproape avaru, care nu se indura a spende bucurosu, pre ce se cade si câtu se cade : cara e mam'a vostra, care, de si avutu, ve porta reu investiti; n'am vedutu omu mai caru ca acestu-a, care pentru unu bunu e in stare se dispute asupr'a pretiului totu diu'a; — proverb. : domnulu caru invetia sau face servitorii furi = cellu prea strinsu la mana se espune a fi furatu de ai sei; d) omu caru la vedere, la vorba, la risu, etc.; care se vede raru, care cu greu si pucinu vorbesce, care forte raru si pucinu ride; — 3. ca adverbium, in insemnarile penoaci descriisse :

a si vende placentele prea caru; e bene se vendi caru, dero nu se comperi caru; cine vende caru, se espune si a comperá caru; vende mi caru, dero mesura-mi de-reptu; am comperatu casele eu diumetate mai caru de câtu se pretiuisse; placerile celloru mari costa caru pre celli mici; a si vende caru viet'a = a uccide, morindu, insusi, multi inimici; a face, morindu, multu reu inimicului; — II. in intellessu morale, doritu si amatu ânimei omului pentru calitatile de mare pretiu, pretiosu, stimatu, consideratu, etc.; dero intre caru si amatu essiste acea-asi differentia de intellessu, ca si intre caritate si amore (vedi caritate), desi caru se pote adesea luá cu intellessulu simplu de amatu, casi caritate in locu de amore; de assemine differe caru si de pretiosu, stimatu, gratu, dulce, etc., cu cari adesea pare a se confunde in intellessu : pretiosu, stimatu, etc., pote fi ceva, fora se provoce doriulu si affectulu animei nostre; asiá pote fi ceva si gratu, dulce, placutu, etc., ânimei nostre, fora se punemu pretiu si stima pre densulu; caru, d'in contra, implica atátu affectulu ânimeicâtu si stim'a, considerationea, pretiulu, etc., ce se pune pre calitatile obiectului caru; dilectu este cuventulu, care se appropia ca mai multu, prin intellessu, de caru, (vedi dilectu si diligere) : 1. applectatu la persone : a) cu intellessulu bonu si rigo-roso allu cuventului : poetu caru muse-loru; celli boni sunt cari lui Domnedieu; cari ne sunt parentii, cari copillii, cari amicii, cari nepotii, care sociele, care sororile, etc.; faceti asiá, carii mei fii, cumu si voi, carii mei nepoti; vino mai desu pre la mene, car'a mea amica, co scii câtu mi esti de cara; — unu omu caru este mai totu de un'a unu omu stimatu pentru calitatile selle interne si amatu pentru bonitatea si grati'a, prin cari se manifesta bonitatea interna a sufletului seu; unu copillu caru, d'in contra, este unu copillu gratiosu si placutu prin candorea innocentiei si formoseti'a ce straluce in person'a lui : frate meu are doi cari copilluti si trei care copillutie; — b) in intellessu de amore, ca affectu intre sesse : candu scapai de car-

cerea corpului si devenii puru spiritu, fui mai pucinu cara si placuta adoratoriului meu; c) forte desu luatu in locutioni familiari, de multe ori ca simpla espressione de ceremonia dissa sau scrisa, fora ca se cugete cineva chiaru cea-a ce dice; asia in fruntea scrissoriloru scrise la persone a desea indifferenti se prodiga esclamatationile de caru, cara, carulu meu, car'a mea, care amice, carulu meu amicu, etc.; ba inco : d) caru se dice si in ironia si chiaru in despretiu si batujocura : candu unu superiore se indereptedia la unu inferiore cu carulu meu, superiorele vrea se arrete inferiorelui preeminenti'a sea, autoritatea sea, dero si impatientia, imputare, superare, etc.; candu unu mosiu sau unu unchiu dice : carii mei nepoti sunt nesce miselli, ironi'a in care e dissu cuventulu caru, resare de sene si este manifesta; 2. applecatu la lucruri : a) parti de alle personeloru care, prin cari se intellegu personele insesi : car'a sarcina d'in pantecele sau d'in braciele mammei=copillula; accopere-ti carulu capu. dice cineva unei fientia cara; la latini, caru capu=carum caput=cara persona, ca si la noi : cara anima, caru suffletu; reconnoscu car'a mana, care mi a scrissu aceste cuvente; a fundu in a mea anima sta infipta car'a imagine a carului meu parente; b) sentimente, cugete si alte miscari alle suffletului : care ne sunt nu numai placherile gustate cu persone care, ci si chiaru amorurile inghitite pentru sau prin assemini persone; care sunt unei amate temerile amantelui, in cari ea vede una proba de amorea lui; cara ne e memori'a sufferentieloru, prin cari amu trecut cu demnitate, luptandu pentru bene si addeveru; c) care cu unu cuventu sunt omului tote lucrurile, de cari este legatu cu totu suffletulu seu : cara este omului patri'a, care locurile unde si a petrecutu annii copillariei si junetiei, cara cas'a parentesca, care productele spiritului ca si alle corpului seu, caru benele patriei, cara fericirea alloru sei; cari sunt omului ochii sei, care tote partile personei selle, etc.; inse : cellu cui person'a sea e prea cara=cellu care

siesi e prea caru, cade in pecatulu amorei de sene; cine e prea caru sie, nu pote avé nemica caru : addeverulu, benele, formosulu nu potu fi unui assemine omu mai care de câtu ochii sei, mai care de câtu capulu seu, mai care de câtu vieti'a sea; d) cara pote fi una bestia domnului seu, precumu si domnulu pote fi caru bestiei; besti'a e cara omului : a) prin grati'a si formoseti'a ei unite cu bonitatea : tote animalile micutelle sunt care si gratiose; b) prin bonitatea si calitatile utile alle ei : tare mi e caru acestu callu asiá de docile si laboriosu; omulu e placutu bestiei numai prin bonetatea si cur'a ce are de dens'a; de aci: e) in opposetione cu uritu: repugnante, neplacutu, etc., cu intellessulu mai vugu de gratiosu, amabile, placutu, care merge la anima, etc.; in acestu intellessu : florile sunt care, mai vertosu copilleloru; neboniele, vorbele, de si adesea fora sensu, alle copilliloru si prunciloru ne sunt care; unele alimente sunt care certoru animalu; succulu floriloru, de essemplu, este caru albineloru; rou'a demanetiei este cara floriloru; zephyrii sunt cari primaveriei, etc., (vedi si mai susu : cari copii); cu tote co se pote dice co, in multe assemini essemple, se dau, prin metafora, fientieloru nesemntorie sentimente umane de caritate, cumu ar fi, de essemplu, in urmatoriele doue frasi: carii ulmi si alti arbori, amati de doiosele vitie, petrecu cu densele in gratiose imbraciosiari; care sunt terrei tote plantele, ce ea nutresce d'in senulu seu; — caru are de regula, intellessu passivu, applecanduse de ordinariu la ceva amatu si stimatu, ceva care provoca si atrage anim'a prin bonitatea si formoseti'a sea; cu tote acestea pote avé une ori si intellessu activu, applecanduse la cellu ce ama si stima : unu caru parente pote insemná : a) unu parente amatu si respectatu de fii; b) unu parente amante de copillii sei, plenu de amore cotra copillii sei; asiá si in essemplulu de mai susu : carii ulmi=sau passivu : ulmii amati de omu pentru formoseti'a si grati'a loru; sau activu : ulmii amorosi de vitiele, cu cari se imbracia.

* **CARUNCULA**, s. f., *caruncula* (ital. *caruncula*, franc. *caroncule*); deminutiv d'in *carne*: 1. in genere; buccatella de carne, pucina carne; déro mai vertosu: 2. in speciale, ca terminu de scientia: a) in anatomia si pathologia: a) *caruncula lacrimale*, mica escrescentia rosia, in apparentia carnososa, situata la anglulu internu allu ochiului si formata de mai multi folliculi mucosi; β) *caruncula myrtiforma*, besicutia sau inflatura mica ce se formedia la orificiulu vaginei d'in membran'a mucosa a acestei canale; γ) *caruncula papilaria*, capitellu in forma de sfercu de titia ce se afla pre renichiu si pre care se versa urin'a in calici; δ) escrescentia de carne pre canalea udului la omu, care impiedica essirea libera a udului; b) in botanica, bubutia, mica inflatura ce se observa pre superfici'a certoru sementie sau fructe; c) in ornithologia, cresta, motiu, cucuiu, escrescentia molle, carnososa, despoiata de penne, ce se face pre fruntea, crest'a, la guttulu, etc., passeriloru: *caruncul'a de la fruntea curcaniloru spendera in diosu*.

* **CARUNCULARIU**, -ia, adj., (franc. *caronculaire*); relativu la *caruncula*, in insemnarea acestui cuventu de sub 2.: *escrescentie caruncularie*.

* **CARUNCULATU**, -a, adj. (franc. *caronculé*); proprie part. d'in unu verbu *carunculare* = a muni cu *caruncule*, si de aci, *carunculatu* = munitu, plenu de *caruncule*, in insemnarea mai vertosu a cuventului *caruncula* de sub 2. b) c); de unde subst. feminin. plur: *carunculate*, familia de passeri, cari au la capu si la falc'a inferiore mai multe *caruncule*.

* **CARUNCULOSU**, -a, adj., (ital. *carunculo*, franc. *caronculeux*); plenu de *caruncule*, relativu la *caruncula*, in intellessulu acestui cuventu de sub 2.

CARUNTETIA, *caruntire*, *caruntu*; vedi *canutetia*, *canutire*, *canutu*.

CARYOPHYLLA, s. f., vedi *caryophyllu*.

* **CARYOPHYLLEU**, -a, si *cariofillu*; adj., (ital. *cariofillo*, franc. *caryophyllé*); care sémina cu *caryophyllulu*, care are vreuna relatione cu *caryophyllulu*;

de aci *caryophyllee*, subst. fem. plur., familie de plante, asiá numite pentru coflorea locu are form'a unui *cuisioru* aseminea cu *cuisiorulu* sau *cariofill'a cariofillului* (= *caryophyllulu*), sau pentru co un'a din celle mai insemnate specie alle familiei are odoarea *carofillei*.

* **CARYOPHYLLINU**, -a, si *cariofillinu*, adj. s., (ital. *caryofillina*, franc. *caryophylline*); de *caryophyllu* sau de *caryophylla*: *alcoolu* sau *spiritu caryophyllinu*, spiritu de *caryophylle* sau de *cuisiore*; — luatu mai desu ca subst. femin., *caryophyllina*, materia organica ce se estrage d'in spiritulu sau alcoolulu *caryophyllinu*.

CARYOPHYLLU si *cariofillu* — *caruofillu*, *caryofilla* si *cariofilla-caruofilla* (dupo pronuntie locali: *cariofillu* si *gariofillu*, *carofillu* si *garofillu*, *caronfillu*, *caronfilla* si *caranfilla*, *carofa* si *garofa*, *carafa* si *garafa*; vedi parenthesa de mai diosu), s. m., *caryophyllus* si *caryophyllum* (καρυόφυλλον); 1. specia de arbore d'in famili'a myrtiloru, care cresce mai vertosu in insulele Mollusce, redicandu-se peno la inaltimea de sesse metre in forma pyramidale, standu totu de un'a verde si offerindu in totu tempulu flori rosie despuse in corymbi, *caryophyllus aromaticus* lui *Linneu*, franc. *girofler*, ital. *garofano*, ispan. *girofle* si *girofre*, provenc. *girofle*, germ. *würzelke*; — florea acestui arbore, care are figur'a unui cuiu micu, se chiama in francesce *girofle* si clou de *girofle* (= litterale: *cuiu de carofillu* sau *garofillu*); la noi porta, pre unele locuri, acellu-asi nune cu arborele, adeco: *cariofillu*, pronuntiatu, cumu s'a arretatu mai susu si: *gariofillu*, *carofillu*, *garofillu*, *caronfillu*; pre alte locuri se aude si form'a feminina: *carofilla*, *caronfilla* si chiaru *caranfilla*; acesta d'in urma forma, correctata in *cariofilla* = *caryofilla* = *caruofilla*, (vedi parenthesa de mai diosu), este cea mai conforma cu geniulu limbei nostre, de orece *cariofilla*, ca fructu, esse din *cariofillu*, arbore, ca si *nuca*, *cornu*, *allunu*, etc., d'in *nuca*, *cornu*, *allunu*; pre alte locuri in fine, acellu-asi fructu sau florea se chiama *cuisioru*, (vedi mai susu

franc. clou de girofle) : d'in cuisioru sau cariofile se scote unu oliu, una essentia, care amestecata cu alte essentie, da unu forte bonu profum; buccatari a consume forte multe cariofile sau cuisioru; de regula cariofile se punu in buccate de carne negra, spre a stimulá digestionea acestei carne; — 2. genu de plante d'in famili'a caryophylleloru, forte cautate si cultivate prin gradine pentru formoseti'a floriloru loru, ocellus lui Rapin, caryophyllus hortensis, franc. oeillet, germ. nelke, genu care coprende aproape unu centu de specie, d'in cari multe se cultiva si in gradinele nostre si sunt cunoscutu, dupo localitati, sub variele forme ce s'au datu de la inceputu in parenthese : cariofillu, gariofillu, carofillu, garofillu, caronfillu, caronfilla, caranfilla, carofa, garofa, garafa; dupo celle spuse in parenthesea de mai diosu, formele celle mai complete si mai bene pastrate, adeco cariofillu — cariofilla, cauta se se aplice regulatu mai vertosu in insemnariile de sub 1., éro pentru insemnarea de sub 2. se se aplice sau formele ca mai pucinu transformate, adeco : carofillu — carofilla, sau celle ca mai transformate, adeco : carofa — garofa, afora déco n'amu preferi a utilisá tote formele date, cari n'au luat inco ca carafa — garofa, (vedi parenthesea de mai diosu), unu intellesu speciale, dandu-le de aci inainte una aplice, cumu se si face pre a locurea, apliceandu-se chiaru garofitia, deminutivu d'in garofa, la una d'in speciele caryophyllulu in intellesulu de sub 2. (La acestu articlu a cautatu se dâmu cu capulu de marile dificultati relative, ce presenta mai tote cuventele nostre popularie, câte espremu concepte de domeniulu istoriei naturale; in Glossariu amu datu mai multe esemple de aceste dificultati, tractandu cu ore-cari detalie sau casuri, in cari mai multe plante au numiri diverse in diverse localitati, sau casuri, in cari cu acelluasi cuventu, in diverse localitati, se chiama plante forte diverse un'a de alt'a; carofillu, prin fluctuationile si de forma si de intellesu, presenta unite difficul-

tati d'in aceste doue categorii de casuri : spre a justificá déro si elucidá celle in modu dogmaticu spuse afora d'in parenthese, cauta se indicâmu punctele principali ce au formatu lini'a, care ne a addussu la acellu resultatu. D'intre dictionariile romane : a) cellu de Buda da formele : a) carofilu [cu tonulu insemnatu pre fi : carofilu], esplecatu prin lat. dianthus caryophyllus lui Linneu si prin germ. nelke, nâgelein; ß) gariofilu [intonatu totu gariofilu], esplecatu prin caryophyllus communis lui Linneu si prin germ. gewürznelke, gewürznâgelein; γ) garofilu = carofilu; b) dictionariu Polizu da : a) coronfilu, esplecatu prin germ. nelke, nâgelein, adaugandu si pretios'a observare, co, la Ardelleani si Moldaviani, caronfillu = garofa; ß) carafa = garofa = garafa, esplecate prin germ. flasche si nelke; c) dictionariu Raoul da : a) gariofilu = cu franc. clou de girofle; ß) carofa = garofa = franc. oeillet; d) dictionariulu Barcianu, cellu mai nou in datu [1868] da : a) carofilu = germ. nelke; ß) gariofilu = gewürznelke, γ) garofa = nelke, — garofa mariei = ? latin. armeria; — acumu d'in celle audite de insine in diverse parti alle Romaniei libere, cunoscemu co pre a locurea se dice si caronfilla cu intellesulu de cuisioru = franc. clou de girofle = germ. nâgelein, cumu si caranfilla cu doue insemnari diverse, adeco : insemnarea de caronfilla = cuisioru = franc. clou de girofle = germ. nâgelein, si insemnarea de lagena mai mica, ca deminutivu d'in carafa = lagena = franc. carafe = germ. flasche, [vedi carafa, carafina, carafutia in Dictionariu], si prin urmare, in acestu intellesu, affinu cu carafina, carafutia, ca si cu carafilla, forma data in dictionariulu Polyzu si esplecata cu germ. flasche si viole = lagena, fiola sau viola; in fine cunoscemu de assemine, co formele carofa — garofa si carafa — garafa, se dicu, in mai multe parti d'in Romani'a libera, cu doue insemnari, adeco : insemnarea ce are franc. oeillet = germ. nelke, si in speciale, oeillet girofle sau giroflé = dianthus caryophyllus lui Linneu, si insemnarea de

lagena = *carafa* = franc. *carafe* = germ. *Flasche*. D'in aceste-a resulta co tote forme date de noi desu de la inceputu sunt transformationi alle unui si acellu-asi cuventu, cari incepu de la form'a cea mai curata *cariofillu* sau *gariofillu* si mergu peno la cea mai mutilata : *carafa* — *garafa*, si cari, in differile localitati, se ieau cu differite insemnari, ce se potu reduce la sesse, adeco : 1. specia de arbore cu flori sau fructe aromatice, *caryophyllum* = *καρόφύλλον* = *caryophyllus aromaticus* lui *Linneu* sau, dupo dictionariulu de Bud'a, *caryophyllus communis* = franc. *girofler* = ital. *garofano* = germ. *würzelke*; cu acesta insemnare occuru formele celle mai bene pastrate alle cuventului : *cariofillu* — *gariofillu*; 2. florea sau fructulu aromaticu allu acestui arbore, *caryophyllum* = *καρόφύλλον* = franc. *girofle* sau *clou de girofle* = germ. *gewürznelken-nägelein*; cu acesta insemnare occuru si formele bene pastrate : *cariofillu* — *gariofillu*, déro si formele mai multu sau mai pucinu modificate : *carofillu* — *garofillu*, *caronfillu* — *caronfilla* — *caranfilla*; 3. genu de plante, alle caroru flori rivalisa in formosetia cu rosele, ocellus sau ocellus *caryophyllus* lui *Rapin* = franc. *oeillet* = germ. *nelke* = *dianthus* lui *Linneu*; cu acesta insemnare occuru formele celle mai multe : *carofillu* si *garofillu*, *carofa* — *garofa* si *carafa* — *garafa*; déro acestu genu de flori coprende, cumu s'a arretatu mai susu, aproape unu centu de specie, si formele mentionate paru a se applicá mai vertosu la un'a d'in aceste, la asiá numitulu franc. *oeillet girofle*, cumu se pote intellege d'in esplecare ce dictionariulu de Buda da formei *carofillu* — *garofillu* prin *dianthus caryophyllus* lui *Linneu*; de sí, conformu cello-ru espuse la art. *cariophylleu*, cuventulu se pote applicá forte bene la tote speciele genului; 4. acesta insemnare speciale este a trei-a d'in celle sesse, cu cari occuru cuventulu in cestione; 5. una alta specia d'in acellu-asi genu, care in francesca se chiama *oeillet des poëtes*, se dice pre a locurea, *garofitia*; 6. in fine, cu insemnarea de *lagena*, *fiata* sau *fiola*

= latin. *lagena*, *phiale* = franc. *carafe* = germ. *flasche* și *viole*, se audu formele celle mai modificate : *carofa* — *garofa*, *carafa* — *garafa*, cu deminutivele : *carofiora* — *garofiora*, *carafina* — *garofina*, *carafilla* — *caranfilla*, etc.; — mai scurtu, conceptele espresse prin variele forme alle cuventului in cestione se reducu la doue categorii : I categoria coprende concepte de *plante*; II categoria, concepte de *vase*; si, ca se inlaturámu, pre câtu se pote, confusionea ce se nasce d'in applecarea de differite forme la acellu-asi conceptu, remane ca, dupo ce amu espusu faptele collesse d'in usulu limbei, se consultámu si luminele etymologiei. Este déro addeveratu, co tote formele in cestione se reducu la un'a si acea-asi origine? Pentru form'a *cariofillu*, sau cu *g* in locu de *c*, *gariofillu*, nu mai incupe inoientia, co este intrega form'a lat. *caryophyllum* = grec. *καρόφύλλον*; in locu de *cariofillu*, *gariofillu*, prin stramutarea lui *y* nu in *i*, ci in *u*, ca in *marture* = *martyre*, a potutu essiste canduva in limb'a [si pote co essiste si astadi pre undeva, fora se fia noue connoscutu] si form'a : *caruofillu* sau *caruofillu*; d'in *cariofillu*, si mai vertosu d'in *caruofillu*, prin suppressionea lui *i* sau *u* d'inaintea lui *o*, s'au nascutu forte usioru formele : *carofillu* — *garofillu*, d'in cari apoi prin adaussulu unui *n* : *caronfillu*, *caronfilla*; déro cumu se ne esplicámu formele : *carofa* — *carafa*, *garofa* — *garafa*? Se scie, co cuventele impromutate de Romani d'in limb'a grecesca, cari in acesta d'in urma limba aveau accentulu la unu locu, unde nu potea stá dupo natur'a limbei latine, se pronuntiau in doue moduri in respectulu accentului, adeco : sau cu accentulu in loculu unde lu cerea natur'a limbei latine, sau cu accentulu in loculu unde lu puneau si Grecii; toti grammaticii vechi latini atesta acestu faptu prin numeroase esemple; cuventulu *caryophyllum* este si ellu unulu d'in aceste cuvente, cari se pronuntiau cu accentulu, candu dupo natur'a limbei latine, adeco la penultima : *caryophyllum*, ca si *baecillum*, candu, din contra, dupo natur'a limbei

grecesci, adeco la antepenultima : *caryophyllum* = *καρόφυλλον*; amendoue modurile de pronuntia se vede co s'au pastratu si intre Români si au influentiatu asupr'a transformatiunei cuventului in cestione, asiá co formele ca mai bene pastrate : *caruofillu*, *cariofillu*, *carofillu*, etc., au essitu d'in pronunti'a cuventului cu tonulu pre penultima; pre candu pronunti'a cu tonulu pre antepenultima : *caruófullu*, *caruófillu*, si mai vertosu sub form'a femina : *caruófulla* sau *caruófilla*, a cautatu se duca la forme d'in ce in ce mai scurtate si trunchiate in ultim'a loru parte, asiá co d'in *caruófulla* sau *caruófilla* a essitu mai antaniu : *carófulla* sau *carófilla*, ca si nou grec. *καρόφωλι* sau *καρόφολι*, apoi prin taiarea lui *u* : *carofla-garofla*, prin ca-derea lui *l* : *carofa-garofa*, in fine prin deschiderea prea mare a lui *o* : *carafagarafa*, ca si *afara* d'in *afora*; formele correspondenti in limbele sorori au essitu tote d'in acea-asi pronuntia cu tonu la antepenultima, si de acea-a : ital. *garófano*, franc. *grose*, isp. *grosfe*, *grosfe*, etc. Venindu acumu la intellessulu cuventului, conformu tendentiei ce amu descoperitu in usu de peno astadi, conformu mai vertosu legei limbistice, co formele unui cuventu ca mai bene pastrate se applica, de regula, la insemnările cele mai originarie, ero formele mai modificate la insemnari metaforice cu atâtu mai departate de intellessulu originariu, cu câtu sunt mai modificate si mai desfigurate, a cautatu si cauta de neapreratu se admittemu urmatoriele puncte de directione : 1. formele ca mai intreghe : *caruofillu-cariofillu* = *caryophyllu* = *caryophyllum* = *καρόφυλλον*, se applica cá mai bene : a) in intellessulu ce au avutu d'in origine in limbele classice, adeco : a) in intellessulu de *arborele aromaticu*, definitu si sub 1. d'in celle sesse insemnari mai susu enumerate; ß) in intellessulu de sub 2. d'in celle sesse insemnari; pentru acestu intellessu inse, femininulu *caruofilla-cariofilla*, ar fi si mai conformu geniului limbei [vedi celle spuse la inceptu, afora d'in parentheses] si cerutu de claritate [*gariofillu* = *garuofillu*, aru

fi numai pure varietati de pronuntia]; 2. formele ca mai pucinu modificate : *carofillu* = *garofillu* — *carofilla* — *garofilla*, etc., se applica bene : a) in intellessulu speciale de *dianthus caryophyllus*, a cui flore are, cumu se scie, odorea de *caruofilla* = *cuisioru* de *caruofillu*; ß) in intellessulu generale de franc. *ocelllet* = *ocellus* lui *Rapin*, *dianthus* lui *Linneu*, germ. *nelke*, fienduco acestu gentu intra in famili'a *caruofillaceoloru* [vedi *caryophyllaceu*]; mai bene inse e sese applice, in acestu intellessu, cuventulu *dianthæ* sau *diantu* = *dianthus*; 3. formele si mai desfigurate : *carofa-garofa*, *garofitia*, etc., se applica ca mai bene la specié d'in genulu *dianthu*, pentru cari fiendu asiá de multe, este una fericire co limb'a ne offere atâtea forme : *carofillu-carofilla*, *garofillu-garofilla*, *carofillu-carafulla*, *carofoliu-carofolia*, *caroflu-carofla*, *carofa*, etc.; 4. in fine formele ca mai desfigurate : *carafa-garafa* cu derivatele : *carafilla-garafilla*, *carafina*, etc., se applica ca mai bene la conceptele de vase, cari si in limbele sorori porta numele de : ital. *caraffa*, franc. *carafe*, etc., cari sunt ca mai departate de conceptele esprese in origine prin *caryophyllum*, asiá in câtu *carafa-garafa* cu intellessulu de *vasu* pare co nu ar mai fi acellu-asi cuventu cu *carafa-garafa* in intellessu de *flore*; déro e mai multu ca probabile, co *carafa* = *garafa* = *carofa* = *garofa* de la intellessulu de *flore* a trecut la cellu de *vasu* cu forma analoga formei *florei*, prin acellu-asi simplu processu metaforicu, prin care *calice* = *cupa* s'a appecatut si la *calicele florei*, si asiá cuventulu *carafa-garafa*, se espleca mai bene de câtu prin arab. *geráf* sau grec. *κεράειν*, [vedi *carafa* la loculu seu]. = Acesta-a e sengur'a calle, credemu, pre care potemu essi d'in confusione si adjunge la lumina si intelligere intre toti Români d'in tote partile.)

CASA, s. f., *casa*, *domus*, *ædes*, *domicillum*, *habitatio*, *sedes*, *conclave*, *cubiculum*; *capulus*; *ærarium*, etc., (ital. isp. port. provenc. *casa*, franc. *case*, cumu si prep. *chez* = *a casa*); constructione cu paretu si coperelementu, care serve de lo-

cuventia sau de *incapere*, de la modest'a locuentia a unui terranu seracu cu pareti de nouvelle lipiti cu pamentu si cu coperimentu de arundine, de fenu, de paie, etc., (destullu numai se nu fia in pamentu, coci atunci nu ar fi *casa*, ci *borderiu*), peno la palatiulu cellu mai stralucitu allu millionariului; pre candu in latin'a cuventulu *casa* = *casa ordinaria*: colliba, baraca, siatra, etc., ca si celt. *cas*, arab. *chas*; inse syriac. chaldaic. *casa* cu intellessulu estensu allu cuventului nostru *casa* sau ital. *casa*; in acestu intellessu latinulu dice *domus* sau *oedus*; I. in intellessu ordinariu si propriu, constructione cu pareti, care are un'a sau mai multe incaperi, unulu sau mai multe tablate, déro care face unu corpu ore-cumu separatu si destinatu ca incapere de locuitu pentru unu omu cu famili'a sea, pentru omenii unui ramu de servitiu, etc.: 1. in insemnarea cea mai ordinaria de constructione pentru sederea unei familie: *unu satu mare de mai multe mii de case; una mica cetate, care abia numera câteva cente de case*; dupo materi'a d'in care sunt facuti paratii caseloru, sunt: *case de petra, case de caramida, case de lemnu, case de trabi* = (barne), *case de nouvelle, case impaiate*, etc.: *de regula, casele campianiloru nostri sunt de nouvelle, casele montaniloru de petra sau de trabi, éro casele cetatianiloru de caramida*; — *casa de locuitu*: a) *casa abitabile*, in care pote cineva locui, pentru co nu e derimata, sau pentru co nu e nesanetosa, etc.: *casele in cari ploua sau cu parati umedosi nu su de locuitu*; b) *casa destinata la locuitu*, si, in speciale, destinata a fi locuita de domnulu sau edificatoriulu seu, in oppusetione cu: a) *casa de specula* = *casa de allocatu* altoru-a, ca se sieđa in ea: *specul'a cu case nu e castigosa, case se si faca cineva de locuitu pentru sene*; β) *casa de scola, casa de asyly* si alte assemeni edificie, cari nu se facu cu scopu de a servi ca locuentia ordinaria pentru unu omu cu famili'a sea; *casa domnesca* sau *case domnesci*: a) in care sieđe de fapta domnulu sau e numai destinata pentru locuentia domnului ter-

rei; b) *casa magnifica, palatiu, etc.*; a-siá si: *casa imperatesca, casa regale*; frasi si locutioni, in cari cuventulu *casa* intra cu insemnarea d'in acestu para-grafu: *a sedé a casa* = *a stá a casa* = *a fi a casa* etc., cu totulu differite de: *a sedé in casa* = *a stá in casa, a fi in casa*: *cine sieđe, sta sau e in casa*, se afla intre paratii si sub accoperimentulu casei; *cine sta, sieđe sau e a casa*, pote se nu fia *in intrulu casei*, ci *afora d'in casa*, destullu numai se fia *pre longa casa, nu departe de casa*: *vitele nu potu stá, sedé sau fi in casa; déro potu stá, sedé sau fi a casa, déro nu se scotu la campu se pasca; candu ploua, lucratoriulu de campu sta sau sieđe a casa, pentru co nu pote essi si lucrá la campu; déro standu sau sedendu a casa, pote se nu stee sau se sieđa in casa, ci afora d'in casa, pre longa casa, se se occupe cu de alle casei, sau se merga la casele altoru-a pentru petrecere; cineva sieđe sau sta a casa, ca se custodesca cas'a, ca se astepte pre cineva, etc.*, cea-a ce se pote face, fora se sieđa cineva inchisu intre paratii casei, ci numai *pre longa casa; sieđe inse sau sta in casa*, pentru co nu e sanetosu, pentru co e tempu uritu, etc., cea ce cere sederea *intre paratii si sub accoperimentulu casei*; in *casa* espreme una relatione de locu materiale, particularia si imediata, pre candu *a casa* este espressionea unei relatione de locu generale, ideale si mai multu sau mai pucinu departata; de aci vine, co nu se pote dice: *a intrá a casa*, cumu se dice: *a intrá in casa*; déro, de si cu intellessu differitu, se dice forte bene si: *a vení a casa*, si: *a vení in casa*; de aci vine, co *a casa* nu admite determinationi, neci macariu articlu, ba neci chiaru plurariu, cumu admite *in casa*: *a sedé in cas'a sea, a sedé in cas'a altui-a, a sedé in case cu locaticu, a sedé in cas'a parentesca sau in casele parentesci; a casa*, luatu absolutu, espreme in sene si prin sene, afora de una relatione de locu ideale si departata, si una relatione de *proprietate sau posesiune* cu un'a d'in celle trei persone alle discursului, care saú se intellege usioru d'in cursulu vor-

birei, sau, deco nu se intellege, se determina cu unu pronume sau nume alaturatu pre longa *casa* cu prep. *la*, si acesta-a e sengur'a determinatione ce admite locutionea *a casa*, cumu : *me ducu a casa* (*la cas'a mea*, *a casa la mene*); *ne ducemu a casa* (*la cas'a nostra*, *a casa la noi*); *domnulu nu e a casa*, *la cas'a sea*, *a casa la densulu*; *duceti-ve a casa* (*la cas'a voastra*, *a casa la voi*); *duceti-ve a casa la boniculu*; *se ne intorcemu a casa la unchiulu*, (vedi si prep. *a*); — differentiele de intellesu intre : *a sedé a casa*, *a stá a casa*, *a fi a casa*, etc., de una parte, si intre : *a sedé in casa*, *a stá in casa*, *a fi in casa*, etc., de alta parte, resulta d'in intellesulu particulariu allu verbeloru : *sedere*, *stare*, *fire*, despre cari vedi la loculu loru; — in respectulu intellesulu : *me ducu de a casa*, *plecu de a casa*, *lipsescu de a casa*, *fugu de a casa*, etc., stau cotra : *me ducu d'in casa*, *plecu d'in casa*, *fugu d'in casa*, etc.; precumu si : *me ducu a casa*, *siedu a casa*; *vinu a casa*, *stau a casa*, *fugu a casa*, *dau fug'a a casa*, etc., stau cotra : *me ducu in casa*, *vinu in casa*, *fugu in casa*, *dau fug'a in casa*; — *parechia de case*, ua casa cu mai multe incaperi, unu corpu de casa cu incaperile necesare pentru locuenti'a unuicapu de familia, unui domnu de casa : *a posedé mai multe parechie de case*, *a dú unei fete in dote trei parechie de case*; *am comperatu locu de casa asiá de intensu*, *in cátu potu face pre ellu cincu parechie de case*; — *parechia de case* este una espressione creata de poporu pentru necessitatea destinctionei de intellesu : *coci a face case*, de essemplu, are mai multe insemnari chiaru in intellesulu, de care e verb'a in acestu paragrafu, si a nume : *a) a face mai multe corpuri de casa* cu mai multe incaperi, cu tote incaperile cáte se credu necesare pentru locuenti'a cuiva : *omulu acestu-a face case in continuu*; *déro are cuventu se faca atátea case*, *pentru co are multe fete*, *si fia-carei-a vre se se dee dote cáte una casa*; *déro si : b) a face una sengura casa*, unu corpu de casa cu incaperile necesare : *mi s'a*

uritu cu mutatulu, *si de acca-a asiú vré se mi facu case*; ca se se evite asiá déro acesta ambiguitate, in intellesulu de sub *a)* se dice : *a face multe parechie de case*, sau *a face la case*; ero in intellesulu de sub *b)* se dice : *a face una parechia de case* : *canta se facu la case*, *ca se potu dá fia-carui copillu cáte doue parechie de case*; — de aci se vede co plur. *case* se iea cu intellessulu de sing. *casa*, inse cu nuantie de insemnare bene sentite : seng. *casa* se applica, de preferentia, la una constructione simpla cu *una sengura incapere*, in care se aggrumura una familia intrega, pre candu plur. *case* se dice de una constructione cu mai multe *incaperi*, cu pretensioni cellu pucinu la commoditate, deco nu sí la elegancia : *unu bietu terranu cofundatu in miseria si face casa pentru adappostirea sea si alloru sci*; *déro si unu terranu cudare de mana si face case*; seng. *casa* se dice si de una constructione cu mai multe *incaperi*, inse construita cu mare economia in vederea commoditatiloru celloru mai de necesitate, pre candu plur. *case* se applica la unu edificiu sumptuosu : *cineva si face una casa in gradin'a sea*, *pre mosi'a sea*, etc., *unde se duce se sieda una parte a annului pentru placere sau pentru necesitate*; *déro in cetate*, *unde siéde regulatu*, *si face sau si compera case*; *cine e avutu si pote face case si la viia sau la mosia*; aceste insemnari alle singulariului *casa* sunt affini cu celle ce amu vedutu desu de la inceputu, co Latinií dau cuventului *casa*, pre candu insemnarile oppuse alle plurariului *case* stau appropriate de alle latinesceloru *domus* si *ædes*; *case domnesci*, *case imperatesci*, etc., sunt espressionile proprie, candu este verb'a de celle in cari siéde, in addeveru, domnulu ori imperatoriulu, sau cari sunt destinate ca locuentia pentru capulu statului, pre candu *casu imperatesca*, *casa domnesca*, etc., se applica mai bene la insemnari metaforice ideali : *servitiu la curtea domnesca*, familia domnesca, etc.; de unu omu se dice *co serve casei domnesci*, si nu : *caseloru domnesci*, cea ce ar in-

semnă co acellu-asi omu serve la casele mai multor domnitori; intellesulu metaforicu cellu mai materiale, in care s'ar applecă bene una espressionea ca *casa domnesca*, ar fi cellu de *casa a unui particulariu asiă de sumptuosa* ca si unu palatiu domnescu; si in addeveru seng, *casa* se iea si cu intellesulu de *edificiu magnificu si sumptuosu*, candu acestu edificiu in vederea scopului seu, are numai una incapere, sau si mai multe, déro destinate tote la acellu-asi scopu, cumu : *cas'a Domnului* = *cas'a lui Domnedieu* = baseric'a (vedi mai diosu); — 2. in insemnari speciali : a) edificiu, in care se aduna, ca se lucre sau se delibere omenii unui ramu de servitiu publicu : *cas'a municipalitatei*, *cas'a consiliului administrativu*, *cas'a arhivului*, etc., b) edificiu care serve pentru una institutiune : *casa de scola*, *casa de pensionatu*; c) edificiu publicu sau si privatu, in care se adappostescu si nutrescu cei seraci sau cei nepotentiosi : *casa de infirmi*, *casa de orfani*, unde se crescu orfani; *casa de neboni* = *casa de smentiti sau alienati*, unde se tinu si se cauta cei smentiti; — *casa publica*, verice edificiu construitu cu spesele terrei, alle unui judeciu sau alle unei commune, pentru necessitati publice; inse si cu intellesu reu : *casa de femine publice*; si de acea-a in loculu espressionei : *casa publica*, in intellesu bonu si onestu, tende a se substituf espressionea : *edificiu publicu*; 3. parte d'in una casa : incapere, camera, atriu, salla, sallonu, etc.: *casa de mancare*, *casa de dormitu*, *casa de receptu ospeti*; *cas'a cea mare*, la Români, este camer'a, in care se primescu ospeti; *casa d'in tablatulu de diosu*, *casa d'in tablatulu de susu*; *casele terranului român au cellu pucinu trei incaperi*, adeco : *cas'a cea mare*, destinata la receptionea ospetiloru, *cas'a cea mica destinata la sederea familiei*, si *tend'a*, *casa ce serve ca buccataria si ca cellariu*; — II. metaforice : A. cu intellesu mai appropriatu de cellu originariu : 1. *cas'a Domnului* = *cas'a lui Domnedieu* = *cas'a de rogatione*, baserica, templu : *nu se cade a face cas'a Domnului casa*

de negociu si de specula, coci *casa de rogatione este cas'a Domnului*; — in intellesu mai ideale de *ceru* : *Jesus dice* : *in cas'a tatalui meu multe locuentie sunt*; — 2. *casa de penitentia* : a) monasteriu; b) casa unde se tinu cei caduti in culpe, Inchisore, carcere; in acestu d'in urma intellesu se dice si *casa de correctione*; 3. la Români de d'incollo de Carpati, ca intellesulu speciale, cu care d'incece de Carpati se dice *camera*, adeco edificiu, in care adunarea representantiloru terrei tine sedentiele selle, si de aci, adunarea insasi, corpulu insusi allu representantiloru terrei : *cas'a de susu* = *cas'a magnatiloru*, in oppositiune cu *cas'a de diosu*, adunarea representantiloru allessi de poporu, (vedi si *camera* cu acellu-asi intellesu); 4. secreiulu : *prea e strimta cas'a si nu credu se incapa mortulu in ea*; *intrava totu omulu in cas'a eternitatei*; de aci, mormentulu insusi : *intunericos'a casa a eternitatei*; 5. sacculu membranaceu, in care prunculu sta in pantecele mammei : *lechus'a inco nu a facutu cas'a*; 6. locuentia de alte animali : *cuibu*, *culcasiu*, etc. : *corbulu si afla una casa in scorbur'a arborelui*; *cas'a erodiului* = *locasiulu erodiului*; adesea *albinele sapa sub pamentu si costruescu ingeniose case*; 7. receptaclu, compartimentu, despartitura ore-care : a) la joculu de rege (= *siachu*), unulu d'in celle 64 de cadrille alle tablei de jocatu rege; b) la joculu de *regina* sau *domna*, unulu d'in cadrillele tablei pre care se joca acestu jocu; c) la joculu de *table* sau de *zari*, unulu d'in celle 24 de despartimente alle acestoru table; d) unulu d'in cadrillele ce formedia liniile orizontali cari se tragu pre paginele unui registru si cari se taia cu alte linie perpendiculare; e) cellula de faguru de miere; f) un'a d'in despartiturele unui armariu, unei cuteia, etc.; 8. locu sau arca, unde se stringu si se tinu bani ai statului sau ai unui particulariu, banii insisi strinsi si pastrati : *cas'a terrei*, *cas'a vestiariei*, *cas'a municipalitatei*; *cas'a centrale*, unde alta data se stringea parte d'in veniturile mosfeloru monasteresci; *cas'a obligationiloru rurali*; *cas'a obli-*

gationiloru domeniali; — casa de bani, casa de ferru; a avé sau a nu avé casa = a avé sau nu bani in numeratore; a tiné cas'a = a avé directionea si administrationea baniloru d'in uua casa publica sau privata; libru lu casei = registrulu casei = libru sau registru de casa = simplu si absolutu: casa, registru in care se trecu, la creditu sau la debitu, tote summele câte intra in casa sau esse d'in casa; de aci espressioni ca: a face cas'a = a stabili computele, a verificá situationea casei; a inchiiaá cas'a = a inchiiaá computele libru lu de casa; a tiné cas'a = a tiné registrulu casei, etc.; — in acesta insemnare, casa pare a se attinge in intellessu cu cassa (vedi déro si cassa); 9. casa de fulmine, facuta d'in mice bucati de lemn, cari usioru se imbina si se desbina; deco cu una scanteia electrica se apprende materi'a inflamabile si explosiva depusa in asemine casa, acesta-a intr'unu momentu se desface si se derima; 10. patria, terra, natione, statu propriu allu unui domnitoriu, etc.: cas'a lui Israel, in Biblia, este terr'a sau nationea Ebreiloru; a se intorce din esiliu a casa; se cautámu a ne impacá in casa, in intru, si nu avemu a ne teme de inamiculu d'in afora; inamiculu, care invasessé terr'a vedendu-se de mai multe ori batutu, se intorce a casa, ca se si adune nove poteri; — pamentulu nu este addevetat'a casa a omulu; cas'a omulu este cerulu; cosmopolitulu se crede a casa in tote terrele lumei; — B. in intellessu mai ideale: 1. contnutulu unei case, si de aci, multu, cantitate mare forte: a avé una casa de copilli in spinarea sea; se aibi una casa de bani, totu nu ti ar adjunge tie intr'una sengura di; 2. locatieu, locu de casa, ce solve cineva proprietariulu pentru cas'a allocata sau loculu de casa allocatu: tote su scumpe: vestimente, casa, victu; cu atátu nu potu solve loculu casei; inco nu amu potutu solve cas'a pre semestrulu, in care amu intratu; 3. familia, cu mai multe intellesuri, mai strimte sau mai large, cumu: a) toti câti locuescu in acea-asi casa: cas'a Filippesciloru = cas'a Filippesculu;

= cas'a Filippescu; a se insoará cu una feta d'in casa onesta si avuta; casele mari = familiiele insemnate, avute si potenti intr'una térra sau cetate; tota cas'a, cu mari cu mici, cu domni cu servitori, sarira la mene se me bata; toti ai casei melle te dorescu; b) mai multe familie legate prin sange de cumnatia mai apropiata sau mai departata, de si nu locuescu in acea-asi casa, ci fia care d'in elle formedia una casa in intellessulu precedente de sub a: Mari'a, mamm'a lui Jesus, erá d'in cas'a lui Davidu; cas'a domnitoria, cas'a regale, cas'a imperiale, etc., imbracia tote familiiele, in cari se afla membri uniti prin sange cu famili'a cellui ce domnesce; c) in intellessulu cellu mai largu, ca gente = gens la strabonii Romani, in care intrau nu numai cei d'in acellu-asi sange, ci si altii straini, clientii: a tiné de cas'a cutarus-a = a fi clientele, protessulu acellei case; omulu casei = cliente, protessu; d) de multe ori inse casa se dice numai de servitorii unui domnitoriu sau altei persone insemnate: cas'a principelui, principele cu tota cas'a sea; e) numai barbatulu si muierea uniti prin casatoria, si de aci: 4. legamentu de casatoria, unione conjugale: a dá una feta la cas'a ei = a ua maritá; a tiné casu cu cineva = a traí in casatoria: de ce nu mai vrei se tini casa cu mene? cumu ai tinutu peno acumu casa cu mene, si acumu dici co nu mai poti tiné? — a face casa = a insoará sau maritá: eu am facutu multe case, si prin urmare se nu te temi, co nu vom face si pre acesta-a deco ti place fet'a si te multiamesci cu dotea ce are; unu parente de familia, care inco nu a insoaratu neci maritatu, dice: nu am facutu inco casa = nu am maritatu, nu am insoaratu; de aci: a stricá una casa, a stricá cas'a cuiva: a) a face se se desparta socii: desfrenatii si desfrenatele strica multe case bone si oneste; b) a stricá armoni'a si bon'a intellegere d'intre socii: de unde traianu asiá de bene cu sociele nostre, tu venisi se ne strigi casele cu vorbele telle; copilli d'in antani'a casa, copilli d'in a dou'a casa = copilli d'in antani'a

casatoria, d'in a dou'a casatoria; *cerca-torium de case* = petitoriu de fete fora cugetu de insoatore; 5. economfa, administratione, spese, interesi, avere a casei sau familie: *pane de casa, pannura de casa, pandia de casa*, etc., cari se facu in casa, si nu se compera d'in mercatu; *câte nu se ceru la una casa? a tiné cu spesele selle doue case; fia-care si tine cas'a cumu pote; omu de casa* = omu cui place a se occupá cu alle casei, aptu a si administrá bene facendele casei; cu acellu-asi intellesu si: *femina de casa, muiere de casa: educationea, ce se da feteloru, nu va face d'in elle bone mamme neci bone femine de cas'a; a nu doré pre cineva anim'a de cas'a; a nu trage cu cas'a* = a fi strainu cu anim'a de interessibile casei; — 6. in genere, avere, stare, dare de mana, si de aci, stabilitate, fis-sare la unu locu, etc.: *omu cu casa* = omu insoratu, stabilitu si cu ore-care avutu; in acellu-asi intellesu, déro mai energicu si mai pictorescu: *omu cu casa si cu mésa*, si d'in contra: *omu fora casa, fora mésa: déco nu te incredi mie, omu cu casa si cu mésa, cui vrei se te incredi?* — *nu e de lipse se ceri a l'in-chide, coci e omu cu casa si cu mésa, si n'are unde se fuga de aici; nu ti maritá fet'á dupo unu omu fora casa si fora mésa, totudeuna callare pre bátiu; petitorii Penelopei devorau cas'a lui Ulyse; a nu se allege nemica de cas'a lui* = a nu se allege pulbere de cas'a lui = a perde tota averea, a cadé in completa miseria; — *a face casa cu*: a) cu intellesu analogu cellui de sub 4., a se invoi, a traf in bona intellegere: *canele nu face casa cu catusi'a*; déro si: b) a se stabill, a se assediá, a sedé multu undeva: *na'm se facu casa aici cu voi*; 7. in commerciu sau negotiu, *casa* = corpu de negotiu, societate ce face in mare unu fellu de negotiu, firma, etc.: *cas'a Negroponte, multe case de negotiu insemnate au cadutu in acestu annu; a innodá relationi de daraveri cu celle mai insemnate case de commerciu d'in mai multe si mari cetati commerciali; casele negotiatoriloru Románi se tinu totu de un'a bene, si cu vrce pretiu cauta a satisfice obligatio-*

nile loru; casele negotiatoriloru straini facu celle mai multe fallimente.

* CASACA, s. f., (ital. *casacca*, franc. *casaque*, med. lat. *casula*); vestimentu ce se porta pre de asupr'a, cumu: 1. vestimentu de lana grossu, ce porta mai vertosu terranii, coporanu, summanu; 2. mantellu de pannura grossa, ce se porta pre ploia; 3. rasa grossolana; 4. vestimentu feminescu, specia de scurteica scurta ce accopere bustulu; 5. vestimentu ce portau una data callarii si alti militari. (Parerile assupr'a etymologiei cuventului sunt diverse: unii credu co ar fi essitu d'in *gansapa*, altii d'in *caracalla*, altii d'in *κασακ*, *καστης* = patura de callu, sau d'in *κασοκ* = vestimentu grossolanu; noi ne unimu cu parerea cel-loru cari referu *casaca* la *casa*, parere de care erá si *Isidoru*, care dice: *ca-sula*, vestis cucullata, eo quod totum hominem tegat = *casul'a* = [casac'a], vestimentu cu cuculla, *asiá numitu pen-tru co accopere totu corpusu omului*; si in addeveru, precumu d'in *carta* [vedi *carteca*] potu essí: *cartaca, carteca, cartoca*, etc., apoi d'in aceste-a: *cartacia, cartacea*, etc.; *asiá* si d'in *casa* potu essí: *casaca, caseca, casuca*, etc., apoi d'in aceste-a: *casacia, casocia, casucia*, etc.; form'a *casucia* sau *casutia* este si la noi popularia; form'a *casacia* s'ar poté luá cu acellu-asi intellesu ce are si ital. *casaccia* = casa prosta, incommoda, strimta, ruinata, etc.; celle alte forme si voru poté aflá cu tempulu una applecare; aci observámu inco numai co form'a *casocia* pote devení *casioica*, cumu si *cartioica* d'in *cartocia*; *casioica* a potutu devení *cosioica*, ca si *coponu* d'in *caponu*, si in fine *cojoca*, femininu d'in *cojocu*, care ar fi adjunsi la acesta forma, trecundu prin transformari ca: *cojocu* = *cosiocu* = *casioicu* = *casociu*; espressioni ca: a *intorce cojoc'a* sau *cojoculu* = ital. *voltare casacca* = franc. *tourner casaque* = a si scambá pre neasteptate parerea, milita in favorea parerei emise, [vedi inse si *cojocu*]. M.

CASACIA, s. f., vedi *casaca*.

* CASAMATA, s. f., *crypta ad latera propugnaculorum*, (ital. *casamatta*, franc.

casemate, isp. *casamata*); parte de fortificațiuni militare, care consiste într'unu subterranu bene coperitu și boltitu, asiă în câtu se pota reziste tunului. (Dupo unii cuventulu ar fi unu compus d'in *casa* și grec. *μάτη* = desertatione, pentru co *casamat'a* ar face *deserte* atacurile inimpicului; dupo altii *casamatu*, prin caderea lui *r*, ar fi in locu de *casarmata*; dupo altii in fine *casamata* ar fi unu pluriariu d'in *casama* = *casma* = grec. *χάσμα* = cascatura, caverna, etc., și prin urmare d'in acea-asi fontana cu allu nostru *cas-care* = *χάσσειν*).

***CASARE**, v., *casare* (comparasi ital. *casare*, franc. *casier*); d'in *casa*: a) a casatorî (vedi *casatoriu*), a stabili, a regulă; b) a face *case* = *caдриле* pre una tabla sau foia de carta; a pune una figura intr'una *casa* de alle tableloru de rege, de zari, etc.

CASARIU, -ia, (mai pucinu bene: *casariu*), adj. s., *casarius-ia*, (ital. *casiere-a*, isp. *casero*, port. *casero*); relativu la *casa*, care se tine strinsu de *casa*: 1. adj. *cane casariu*, *femina casaria*, etc. = *cane*, *femina de casa*; déro mai vertosu: 2. subst. a) personale, *casariu-ia*, proprietariu de *casa*, omu sau femina cu *cas'a sea*, omu sau femina cu *casa si mésa*; b) reale, *casariu*, tabla sau foia cu *case* = *caдриле* sau compartimente pre ea, cumu su tablele ce servu la jocu de rege, de zari, etc., cumu e tabl'a sau cutei'a in alle carei compartimente se punu caracterie typographice, etc.

CASARMA si *caserna*, s. f., *contubernium*, *militares sedes*, (ital. *caserma*, isp. port. *caserna*, franc. *caserne*); — dupo unii compus d'in *casa* și *arma*, dupo altii d'in *casa* cu suffiss'a *erna*, ca si *caverna* d'in *cava*; la acesta d'in urma parere aderimu si nol, si de acea-a credemu co form'a *caserna*, de unde apoi *casernare*, e mai de preferitu de câtu form'a *casarma*); edificiu, unde locuescu omeni armati, militari.

CASATICU si *casatecu*, -a, adj., domesticus; locatiōnis pretium, (ital. *casatico*); de *casa*, relativu la *casa*: 1. adj. *pane casatica* = *pane de casa*; mai vertosu inse: 2. subst., ce se solve pentru

casa sau *loculu de casa*: a) ca pretiu de locatiōne, b) ca impositu.

CASATORESCE, adv., conjugum more, ut conjuges decet; in modu *casatorescu*, cumu se cade *casatoriloru* sau *casatoritiloru*: de si nu su *casatoriti*, *traiescu inse casatoresce*.

CASATORESCU, -a, adj., conjugialis, matrimonialis, connubialis; de *casatoria*, de *casatoriu* sau *casatoritu*; relativu la *casatoria* sau la *casatoriu*: *amore casatoresca*; *cure si sarcine casatoresci*; *virtuti casatoresci*; — espressionea: *virtuti casatoresci* = *virtuti domestiche*.

CASATORIA, s. f., conjugium, connubium, matrimonium; legamentu, unione a barbatului cu muierea prin nunta, dupo lege: a *dă in casatoria*, vorbindu de femine: a unî una femina in *casatoria* cu unu barbatu; a *luă in casatoria*, se dice si de barbati si de muieri: *unu barbatu iea una muiere in casatoria*, *pre cumu si una muiere iea unu barbatu in casatoria*; *nu pote fi casatoria intre unu barbatu si una muiere fora implenirea ceremonieloru prescisse de lege*.

CASATORIRE, -escu, v., *matrimonio jungere*; a unî prin *casatoria*, a inoră sau maritá: *unu parente si casatoresce filii*, *cumu si casatoresce si filiele*; de assemine ca reflexivu, a *se casatorî* = a *se inorá* si a *se maritá*: *multe fete s'au casatoritu in iern'a acésta-a*; — a *casatorî* este asiă déro espressionea generale, care se traduce prin espressionie particulare: a *inorá*, a *maritá*, a *dă in casatoria* = a *maritá*, a *luă in casatoria* = a *se inorá*, etc.; (cuventulu *casatorire*, ca si precedentele *casatoria*, a essitu d'in form'a *casatoriu*, trassa d'in *casare* in intellessulu de sub a); limbele sorori au, ca corresponditorie cu allu nostru *casatorire*, forme trasse directu d'in *casa*: ital. *casare* si *accasare*, isp. si port. *casar*, provenc. *cazar* si *acazar*, franc. *casier* si *accasier*; vedi *casare* sub a), si *casatoriu*).

CASATORITU, -a, *matrimonio junctus*; part. d'in *casatorire*, inoratu, maritata: *omeni casatoriti*; *femine casatorite de a dou'a ora*; — *casatoriti*, ca subst. masc., se aplica si la barbati si

la muieri, mai vertosu candu e vorb'a de unu *barbatu si una muiere de currendu casatoriti*, cumu : *casatoritii nostri inco n'au facutu visitele dupo nunta*.

CASATORIU, -*tória*, adj. s., *matrimonio iunctus*, *pater familias*, *mater familias*; d'in *casare* cu intellessulu de sub *a*, care *casa* = *face casa* = insora sau marita, se insora sau se marita; si de aci : insoratu, maritata, casatoriu, omu sau femina uniti prin legamentulu de *casa*, tata sau mamma de familia, domnu sau domna de *casa*, (vedi *casare* si *casatorire*).

CASCA, s. f., vedi *casside*.

CASCABUNDIA (cu pronunti'a cea mai respandita : *cascaundia*), s. f., *oscitantia*, *stolida admiratio*, *stupiditas*, *stultitia*; calitate, fapta de *cascabundu* sau *cascaundu*.

CASCABUNDU, -*a*, (cu pronunti'a cea mai respandita : *cascaundu*, forma la care a adjunsu *cascabundu*, trecundu prin : *cascavundu*, *cascauundu*, si in fine *cascaundu*), adj., *oscitans*, *oscitabundus*, *hians*, *stolidus reram admirator*; *stultus*, *stupidus*; care *casca* neinetatu, care *casca* desu, multu; de aci, care *casca gur'a* la totu ce vede si aude, fora inse se intellega celle vedute sau audite; si de aci, cu pucina percepere si judecata : *argati mai cascabundi cu a-cesti-a inco n'am vedutu*; — luatu forte desu ca subst. personale : *cumu te intellegi tu cu cascabundulu acestu-a de omu? baga de sema, cascabundule, unde calci, co m'ai calcatu pre petioru; cascabundii si cascabundele si uita se se mai intorca de pre unde sunt tramessi, pentru co sta in natur'a cascabundiloru se stee si se casce gur'a, ore intrege, la tote nemicurile cate le dau de ochi* (vedi si 1. *cascare*).

CASCADA, s. f., vedi 2. *cascare*, si mai vertosu *cascatu*.

CASCAGURA, adj. s., *oscitans*, *hians*, *deses*, *iners*, *ineptus*, *rerum obviarum ineptus admirator*; appecatulu numai la persone, la omeni : cellu care, cu detrimentulu occupationiloru seriose la cari este chiamatu, allerga se veda, si se auda si afle lucruri curiose; cui place se

se oppresca, ca se se uite si se asculte cu *gur'a cascata* la tote nemicurile, opprindu-se, standu si perdendu pre totendene tempulu ce s'ar cere pentru occupationile la cari este indetoratu; de aci, pigru sau lenosu, perdevera, codace la lucru, ineptu la lucru seriosu, stultu, etc.; — ca si alte compuse de acea-asi categoria, cumu : *cacafria*, *perdevera*, etc., *cascagura* nu admite plurariu : *unu cascagura*, *mai multi cascagura*; si de acea-a, candu nu e altu medilocu de a espreme ideia de pluraritate, se aplica : *alli de*, cumu : *alli de cascagura*; *tu se nu te iei dupo alli de cascagura*, *ci se stai a casa si se ti cauti de inventiatu*; *cafenellele sunt totudeun'a plene de alli de cascagura*; *esti unu cascagura de cei mari, coci neciscii neci vrei a face si tu ceva cumu se cade*; — in locu de *cascagura* se dice, cu acellu-asi intellessu, si : *guracasca* sau *gura cascata*; acesta d'in urma locutione admite plurariu : *gurele cascade*; — *cascagura*, de si frate bonu cu *cascabundu* sau *cascaundu*, totusi differe de acestu-a prin certe note caracteristiche, cari resulta de sene d'in definitionea ce s'a datu la amendoue cuvintele, (vedi si 1. *cascare*).

1. **CASCARE**, v., *oscitari*, *hiare*, *hi-scere*, (*hiascere*); *aperire*, *findere*, etc. (limbele sorori nu au pastratu neci *cascare*, neci veri-una alta forma d'in acea-asi radecina; in locu de *cascare* cu intellessulu seu cellu mai ordenariu, adeco a *casca gur'a*, limbele sorori facu usu de cuvente ca : ital. *badare*, *badigliare*, *shadigliare*, *shavigliare*, etc.; provenc. *badar*, *badalhar*; franc. *bayer*, *bâiller*, si in dialecte francesce : *béer*, *bader*, de unde apoi franc. *badaud*, *beuche béante* = *cascaundu*, *guracasca*, *cascagura*, *gura cascata*, etc., éro in limb'a nostra, *cascare* este un'a d'in numerozele forme care s'au pastratu mai bene de catu in tote limbele romanice, chiaru de catu in cea latina : coci *cascare* allu nostru a essitu d'in acea-asi radecina cu lat. *hi-are*, *hi-sc-ere*, *hi-sc-ere*, adeco d'in care s'au nascutu si grec. $\chi\alpha\text{-}\iota\upsilon\text{-}\epsilon\iota\upsilon$, $\chi\acute{\alpha}\text{-}\sigma\kappa\text{-}\sigma\iota\upsilon$ = *casca-re*, $\chi\acute{\alpha}\text{-}\sigma\kappa\alpha$ = *cascatura* profunda, caverna, etc.,

$\chi\acute{\alpha}\text{-}\sigma\acute{\iota}$ = chaos, *casatura larga si profunda, abyssu*, etc.; radecin'a primitiva acestoru cuvinte este asiá déro ca = $\chi\alpha$, d'in care allu nostru ca-sc-are e formatu prin suffissu *sc*, ca si grec. $\chi\acute{\alpha}\text{-}\sigma\acute{\iota}\nu$; precandu latinulu a' transformatu radecin'a in doue modure, Intunerecandu adeco a in i si infirmandu guturalea c asiá de tare in cátu a redúss'ua lá spirantea h : hi = ca = $\chi\alpha$, de unde apoi : hi-are, care ar correspuñde cu una forma greca $\chi\acute{\alpha}\text{-}\sigma\acute{\iota}\nu$ si un'a romanesca ca-ire sau ca-iare; hi-sc-ere si hi-asc-ere = $\chi\acute{\alpha}\text{-}\sigma\acute{\iota}\nu$ = ca-sc-are; formele ca-ire si ca-iare = hi-are inco sunt popularie in limb'a nostra, numai co se audu de ordinariu cu g in locu de c si compuse cu s : s-ga-ire, s-ga-iare, in locu de s-ca-ire, s-ca-iare, cestu d'in urma mai vertosu compusu si cu re : re-s-ga-iare in locu de re-s-ca-iare = re-ex-hi-are : cu ochii sgaiti = oculis hiantibus; — in limbele sorori form'a *cascare* are intellessulu urmatoriu-lui 2. *cascare* : asiá, in italian'a espressionea : *cascare di sonno*, nu va se dica : a *casca de somnu*, ci : a *cadé de somnu*; in acesta insemnare *cascare* este in locu de *casicare* sau *cadicare* de la casu sau cadere; asiá si adj. *cascu* = *cascus* pre *calde de cadere*, si de aci : *betranu, decrepitu, vechiu*, etc., inco e d'in *cadere*, ca si *caducu* = *caducus*; déco in limb'a nostra *cascare* pare a avé exclusivu intellessulu etymologicu allu radecinei ca = grec. $\chi\alpha$ = lat. hi, nu e inse mai pucinu addeveratu co in derivate, ca *cascabundu* sau *cascaundu* = omu orecentu prostratu sau cadutu cu mentea, are parte si d'in intellessulu italiculu *cascare*, latinesculu *casus*; de altramente *cascare* allu nostru accopere cu intellessulu seu nu numaf intellessulu formeloru latine essite d'in acea-asi radecina : hi-are, hi-ascere, hi-scere, de-hi-scere, etc., cumu si intellussulu analogu allu formei *scitari*, ci insemna si; *aperire, scindere, fudere*, etc.); a desparti una parte d'in unu ce solidu sau inchisu si prenu bene de alta parte, asiá ca la mediolu partiloru despartite se face unu desertu mai mare sau mai micu : a deschide, a desface, a crepa sau a despicá

tare, a desbiná, a reschiará, etc. : I. in genere : *de cutremure pamentulu se casca in multe locure; ? de ce nu te casci, o tterra, ca se me inghiti si se me scapi de amarulu vietiei : vaste si profunde caverne stau cascate in senulu montiloru; leulu casca una larga gura si inghiti preá a sea; casca gur'a larga, ca se potu vedé bene peno in fundulu ei; corbulu casca gur'a si scapa d'in ea castulu; cascati bene gur'a si tineti-ua asiá cascata, ca se potu vedé bene ce aveti pre cerulu gurci; cu cátu celle doue laturi alle unui anghiu se prolunga mai multu, cu atátu se casca mai multu si se departedia un'a de alta; unu anghiu dereptu e mai cascatu de cátu unu anghiu acutu, adeco laturile anghiu-lui dereptu sunt mai cascate de cátu alle anghiu-lui acutu; a casca unu circinu sau compassu; a casca forfoele; nucele si scoicele se casca; unu muru se casca, candu crepa tare; a casca usi'a dice mai multu de cátu a crepa usi'a, déro mai pucinu de cátu a deschide usi'a; a casca ochii, a deschice ochii tare : unu medicu, care vre se cercetedie ochii cellui ce suffere de ei, cautu se i casce ochii; unu omu care se destepta d'in somnu linu, deschide ochii, inse casca ochii, déco se destepta spaimentatu de ceva; in intellesu metaforicu essistu acelle-asi nuantie intre : a casca ochii si : a deschide ochii, cumu : unu omu cu mente deschide ochii la tote cáte face si dice; unu cascabundu sau cascaundu casca ochii la tote nemicurele ce i donu de ei; candu cineva supperatu dice altui-a : casca ochii, se serve de una espressionea cu multu mai energica de cátu : *deschide ochii*; — II. in speciale, a deschide gur'a : I. a casca, absolutu, fora obiectulu *gura* espressu, ci subintellessu : a) a deschide gur'a si a aspirá cu potere, vorbindu de omu si alte animali, mai vertosu candu le e somnu sau se scolla dupo somnu : *se vede co ti e somnu, pentru co casci; se vede co au se me prenda frigurele, pentru co mi totu vine se cascu si se me intendu; ce atátu-a cascatu pre tene, ca cumu n'ai fi dormitu indestullu asta nopte? candu casci, pune man'a la gura, co nu e bene se te veda altii cascandu; cas-**

catulu, ca si risulu si plansulu, se comunica adesea de la unu omu la altulu; dupo ce mi te ai scollatu in prandiu, acumu stai ore intreghe de cascì, te intendi si te scarpini; candu casca cineva, deschidendu prea tare gur'a, merita se si auda : la paie ! pentru co numai canii culcati in paie casca asiá; de aci : b) metaforice, a nu da attentione; a se arretá indifferente la spusele cuiva : voi cascati cu mare appetitu, pre candu eu assudu, ca se ve facu se inteltegeti lucrulu; 2. construitu cu gura ca obiectu passivu : a cascá gur'a, vorbiudu in speciale de omeni, cumulte si varie insemnari : a) proprie, a cascá gur'a, ca se imbucce ceva, ca se se pota cineva uitá intr'ensa, etc. : casca bene gur'a si imbucca intr' una data ce ti dau eu se imbucci; déro mai vertosu : b) metaforice, cumu : a) a vorbí, a dice, a graí, etc. : cine cutedia a cascá gur'a inaintea lui si a dice ceva? se nu casce cineva gur'a si se dica ceva, co se face focu; nu cutediati a cascá gur'a la tote câte ve dicu, pentru co ve sentiti culpabili; abidam cascatu gur'a se respundu si eu la câte mi se imputau, si me vedui nevoitu a tacé mai bene; — in acellu-asi intellesu, déro cu differentie caracteristiche, se dice si a deschide gur'a (vedi gura si deschidere); — asiá si latin. ne hiscere quidem ausi sunt=neci a cascá macarui gur'a nu cutediara; — β) a spectá si ascultá cu mare curiositate, a fi avidu de a vedé si audí, a fi rapitu, etc., de ce vede sau aude, etc. : unii casca gur'a la vestimentele comedianului, altii casca gur'a la sariturele lui mimutesci, altii casca si mai tare gur'a la spusele lui nesarate; gradine, cafenelle, nemica nu ti scapa, pretotendene cutricieri, ca se cascì gur'a; destullu amu cascatu gur'a la chora, acumu se mergemu se cascàmu gur'a si la comedia; unde vedi doi omeni vorbindu, certandu-se sau baten-du-se, tu alergi se cascì gur'a lu densii; de aci : γ) a perde tempulu, a neglege detoriele selle, a stá otiosu, a nu lucrá nemica : cine tota ver'a casca gura, nu pote se nu sufferia iern'a de multe si relle neadjunse; pre candu noi stàmu si cascàmu gur'a, altii lucrédia, castiga si

se inavutescu; miserì a este sortea celloru ce ambla cascandu gur'a; δ) in speciale, a fi inactivu de mente, a nu se precepe, a nu intellege, etc.; de aci, mai multu sau mai pucinu : unu cascagura=unu guracasca=unu gura cascata=unu cascabundu sau cascaundu, pentru co fiacare possede tote caracteriele sau parte d'in caracteriele date prin insemnarile de sub β, γ si δ, cu aceste differentie inse, co : cascagura si guracasca potu fi copii intelligenti, déro poseduti de mani'a curiositatei, care duce sau la negligeri'a de occupationile seriose, sau la desedia, pigretia, lena; d'in contra, gura cascata si cascabundu sufferu de lipse de intellegere si precepere, cu tota bon'a votentia ce aru avé de a lucrá si face ce se cade si cumu se cadé; cascagura si guracasca se caracteriza asiá déro mai vertosu prin insemnarile de sub β si γ alle locutionei a cascá gur'a; éro gura cascata si cascabundu mai vertosu prin insemnarea de sub δ a acellei-asi locutione; acumu intre cascagura si guracasca de una parte, cumu si intre gura cascata si cascabundu sau cascaundu de alta parte : cascabundu, in poterea suffissului bundu, espreme, ca si vagabundu, furibundu, moribundu, etc., una mare si irresistibile applecure de a cascá gur'a, si acesta-a ca despositione naturale, ca vitiu d'in natura; gura cascata, d'in contra, espreme una despositione capitata prin invetiù, care pote avé si desvetiù; camu acea-asi nuantia essiste intre cascagura si guracasca : cascagura espreme despositione permanente, ca si cacafrica, perdevera, lingetallere, etc.; in locu de cacafrica nu se dice neci una data friocaca, chiaru pentru co fricosi'a este unu vitiu naturale, de care nu se pote vendecá cellu coprensu de densulu; déro in locu de cascagura se dice si guracasca, chiaru pentru co, cumu s'a vedutu mai susu, cascagura si guracasca au destulla intelligentia si potere de suffletu spre a se desface de unu reu invetiù, atâtu-a numai co in cascagura invetiulu este inradecinat si devenitu ca a dou'a natura, pre candu guracasca pote cadé in acestu pecatu

numai d'in candu in candu : *unu cascagura neglege totudeun'a si compromitte verice lucrare seriosa ; unu guracascoa lassa se treca una bona occasione pentru essecutarea unei anumita afacere* (vedi in parte si : *cascagura, cascabundu*) ; — *S. gura cascata*, pre longa insemnarile peno aci descriisse, are inco si insemnarile de : a) dorentia infocata, doru infocatu, aviditate, cupiditate, passione pentru cova, neastemperu, impatientsia mara, mare festinatione, etc. : a) *amblá cu gur'a cascata dupo functioni* ; a) *asteptá pre cineva sau ceva cu gur'a cascata* ; a) *cautá ceva sau pre cineva cu gur'a cascata* ; a) *ascultá ceva sau pre cineva cu gur'a cascata* ; *toti stau cu gurele cascade, ca se auda ce are se dica oratoriulu* ; *acellu-a este addeveratu oratoriu, pre care auditorii l'asteptata cu gurele cascade, ca se l'asculte, de câte ori vorbesce* ; a) *allergá cu gur'a cascata dupo cineva* ! etc. ; b) rapire, attonire, estase, si de aci, stupiditate, stultitia, etc., (vedi si mai susu la 2. b) β) γ) δ) : *stati si ascultati la tote nemicurele cu gur'a cascata* ; *candu audá una scire asiá de rea si neasteptata, remase cu gur'a cascata* ; *la vederea pretioselor vestimente alle celloru cu mari stari, ve curru ochii si stati cu gurele cascade*.

* 2. CASCARE, v., (=ital. *cascare* ; vedi parenthesisca de la inceputu la 1. *cascare*), *casitare*=*casitare*, a totu cadé, a fi in necontentita cadere, cumu e una *cascata* de apa (vedi *cascatu*).

CASCARILLA, s. f., vedi *crotone*.

CASCATORIU, -*toria*, adj. s., *hians* ; care *casca* sau face se *casce* (vedi 1. *cascare*).

CASCATU, -*a*, *hians*, *hiscens* ; *hiatus* ; *cataracta* (compara si it. *cascato-a*, fr. *cascade*) ; l. d'in 1. *cascare* : a) part. : *gure cascade, usia cascata, munti cascati* ; b) supin : nu e tempu de *cascatu gur'a* ; c) subst. masc : a) abstractu : *ce de cascatu pre tene* ! β) concretu : *unu cascatu, dove cascade, mai multe cascade* ; 2. d'in 2. *cascare*, form' femin. *cascata* (reu : *casca*), luatú ca subst. cu intellessulu ce are si ital. *cascata*, franc. *cascade*=*cadere*, si in speciale, cadere

de apa a unui fluviu, riu, riurellu, torrente, etc., care se arrunca si salta d'in caus'a vreunei clina sau vreunui obstaclu : *cascatele Renului* ; — se dice si de una cadere de apa artificiale, cumu e cea care cade pre rot'a unei mora ; de aci applicatu si la alte insemnari, cumu : a) buccata de pannura sau de alta stofa, ce la unu vestimentu se lassa se spendure dereptu ornamentu, cumu, de essemplu, codele fracului ; b) adjustatura de peru allu capului, facta asiá co pletele cadu in unde pre umeri si spate ; c) desposetione de vase de acea-si forma, comunicanti intre densele, si asiá despuse co allu doile e mai pucinu inaltu de cátu antaniulu, allu treile de cátu allu doile, si asiá mai in collo ; d) in calculu, *metodulu cascadeleloru este cellu prin care, in resolutionea unei ecatione, se appropia cineva de valorea neconoscutei prin ecationi successive, cari scadu continuu cu unu gradu de potentia*.

CASCATURA, s. f., *hiatus* ; actione si mai vertosu resultatú allu actionei de 1. *cascare*, ceva *cascatu*, *gaura mare*, *crepatura larga*, *deschidere*, etc. : *cascatur'a gurei, cascadele d'in costele muntiloru* ; *cascatur'a anghiului dereptu este mai mare de cátu cascatur'a anghiului acutu* ; a) *descrie unu arcu de cercu cu una certa cascatura de circinu sau compassu* ; *cascadele murului* ; *cascatur'a usiei*, etc., (vedi 1. *cascare*).

CASCIORA, s. f., vedi *casuciora*.

CASCIORU, s. m., vedi *casucioru* sau *casucioru*.

CASCU, -*a*, adj., *casens* ; vedi la 1. *cascare* parenthesisca de la inceputu.

* CASEARE, v., (*caseare*), *caseatus* ; a transformá laptele in *caseu*=*casiu*, a face laptele *brendia* : a) *se caseá*=a se face *brendia*, a se inchiagá, vorbindu de lapte ; — a amestecá, a prepará cu *casiu* sau *brendia* : *papara caseata*.

CASEARIA, s. f., vedi *caseariu*.

CASEARIU, -*ia*, adj. s., *casearius* ; relativu la *caseu*=*casiu* : *parti casearie, depositu caseariu* ; de aci ca substant. femin. reale, *casearia* : a) officina unde se vende *casiu* ; b) genu de plante, franc.

caséarile, care coprende peno la 50 de specie, originarie între tropice, si d'in care s'au introdusă una diecime de specie si in gradinele Europeiloru.

* CASEATIONE, s. f., (compara fr. *caséation*); actione de a *caseá* sau a *caseá*.

* CASEATU, -a, *caseatus*; part. d'in *caseare*: *buccate caseate*;—subst. masc. reale, *caseatu*, pl. *caseate*, franc. *caséate*, sare formata d'in combinationea acidului *caseicu* cu una base.

* CASEICU, -a, adj., (ital. *caseico*; franc. *caséique*); relativu la *caseu* sau la *caseina*, care coprende *caseu* sau *caseina*: *acidu caseicu*, *oxyde caseice*.

* CASEIFORME si *caseiformu*, -a, adj. (ital. *caseiforme*, franc. *caséiforme*; vedi *caseu* si *forma*); care iea sau are form'a *caseului*, vorbindu de corpure, cari, candu se solidifica, iea form'a *caseului* sau *caseinei*.

CASEINA, s. f., vedi *caseinu*.

* CASEINU, -a, adj. s., (ital. *caseinu*, franc. *caséine*), de *caseu*: *substantia caseina*; de aci, prin ellipse de *substantia*: *caseina*, s. f. reale, substanti'a laptelui, care se prenda si se inchiaga, apoi se ferbe si se prepara, ca se fia *casu*; — *caseina vegetale*, substantia, care e de acea-asi natura si calitate cu a laptelui, si care se afla in certe sementie, cumu celle de fava, de canipa, etc.

* CASELLA si *casellula*, s. f., *casula* si *casellula* (ital. *casella*); deminutivu d'in *casa*, luat u inse mai vertosu cu insemnarile: 1. cellula de albine, de yespi si de alte assemini insecte; 2. cadrillu sau compartimentu, cumu: a) spatiele cadre alle unei table de calculu aritmeticu; b) despartiturele cadre formate pre una foia de carta, in cari se trecu separatu numerele, titlurele, materiale, observationile, etc.; c) compartimentele tablei, in cari compositorii typographi punu separatu littere ce representa acellu-asi sonu; d) in cartele de musica despartiture, cari coprendu fiacare un tactu de musica; e) despartiture intr'unu armariu, in cari se punu chartele sau alte obiecte; f) spatie cadre intr'unu tabellu de pictura, d'in cari fiacare coprende

una parte, unu episodiu d'in tabellulu intregu; g) compartimentele ce se afla in pastarile si cojele baccelor u de la certe plante, etc.

CASELLULA, s. f., vedi *casella*.

* CASEOSU, -a, adj., (ital. *caseoso*, franc. *caséeux*); de natur'a *caseului*: *albumina caseosa*; — *acidu caseosu*, substantia ce contine *casulu* prea trecut u.

CASERNA, s. f., vedi *casarma*.

CASERNARE, v., (compara franc. *caserner*); 1. intr., a sioda, a locui in *caserna*; 2. trans., a baga, a asedia in *caserna*, vorbindu de militari.

* CASEU, s. m., *caseus* si *caseum* (ital. *caseo*, franc. *caseum*); principiu sau elementu, care se afla in lapte si care se inchiaga si se solidifica, candu se pune in lapte *caslu* sau chiagu: *casulu dulce* sau *casulu prospetu* este *caseu*. (*Caseu* este acellu-asi cu *casu*, in care numai e s'a scambatu, dupo regula, in *i*, si prin urmare amendoue formele *caseu* si *casu* = lat. *caseus* sau *caseum*; in unele d'in limbefororor cuventulu, ca vorba popularia, lipsesece cu totulu, cumu in cea francesca, care applica la acellu-asi conceptu cuventulu *fromage* in locu de *formatge* = ital. *formaggio* = provenc. *formatge*, [cari aru veni d'in unu latin. *formaticus*-um de la *forma*, pentru ce *casulu* se prepara intr'una forma, intr'unu vasu impletitu d'in smicelle, etc., cumu atesta dejá vechii auctori latini, d'entre cari *Columella* dice: *liquor in fuscillas aut in calathos vel in formas transferendus est*; ero Isidoru: *fuscilla forma, ubi casei exprimuntur = fuscilla a e forma, in care se storce casulu*; in nou'a provenciale in locu de *formatge* se dice si *formu* = *forma*, ero *casulu prospetu* sau *casulu dulce* se chiama in acellu-asi dialectu, *tumo* = piemont. *toma* = sicil. *toma* = grec. *τομή* = *taiatura*]; in alte limbeforor s'a pastratu, ca populariu, cuventulu *caseus* = *casu* [vedi *casu*], cumu in cea italice sub formele: *caselo*, *caslo*, *déro* cuventulu a luat u in limb'a italiana insemnarea de *casu preparatu* si *saratu*, etc.; de aci necessitate, pentru insisi Italiani, de a introduce, ca neologismu, in limb'a lor u, si

form'a caseu, mai apropiată de classi-
c'a caseus, ca se na applyce in intelles-
sulu rigorosu si scientificu, ce noi amu
definitu des de la inceputul articulu
caseu; de aci apoi si derivatele: casei-
co=*caseicu*, caseina=*caseina*; caseoso
=*caseosu*, etc., applicate, ca atati neo-
logismi in limb'a italiana, in insem-
nari rigurose si scientifiche; in limb'a
nostra, de si avemu *casu* cu intelles-
sulu intensu [vedi *casu*], ce are si lat.
caseus; totasi pentru insermarile rigo-
roze alle scientiei este bene se adop-
tana form'a mai classica *caseu* cu de-
rivatele: *caseariu*, *caseatu*, *caseicu*, *ca-
seinu*, etc., pre longa formele d'in vechiu
popularie: *casu*, *casariu*, *casaria*, *ca-
siosu*, etc.).

* CASIA si *cassia*, s. f., castia si cas-
sia (κακία si κασία, ital. *cassia*, franc.
casste si *casue*); genu de plante d'in fa-
mili'a papilionaceoloru, sau legumino-
seloru, *decandria monogynia* lui *Linneu*,
care coprende astadi peno la trei cente
de specie, d'in cari cea mai principale
este *cassia fistula* lui *Linneu*; arbore o-
riginariu d'in Egyptu si d'in Indie, ale
cui fructe cylindrice indeiscenti, lungi
de una dinmetate de metru si mai bene,
sunt divise pre d'in intru in casellule
transversali, in cari stau sementiele in-
fasciorate de una pulpa negra, acrisiora
si dulcastra; acesta pulpa se da de me-
dici, sub name de *cassia*, ca temperante
si purgante; — *cassia odorosa*=*laurus
cassia* lui *Linneu*, care da una *scortisio-
siora* inferiore *cinnamomulu*; — *cassia
aromatica*=*laurus cinnamomum* lui *Lin-
neu*, *cinnamomulu*, a cui *scortia* e con-
nosenta pre a locurea in poporu sub nu-
mele de *scortisiora*; — *cassia* este si
una specia de erba forte placuta albi-
neloru; — *cassia* se aplica si la una
specia de *acacia*, alle cui flori de una o-
dore forte suave servu la facere de pro-
fume.

CASIARE, s. f., *caula*, *ovile*; locu de
inchisu oile, si in specialu; locu unde se
inchidu oile, candu le adducu se le mul-
ga; — cuventulu correspunde cu una
forma latina *caseale*, ca si *luminare*=
luminale; se pote inse ca *casare* se fia

in locu de *casaria*=*casearia* (vedi si
calamare, *calamariu*); vericumu inse *ca-
siare* e, de certu, una cuventu cu multu
mai bonu de catu *stranga*, care se ande
pre a locurea in locu de *casare*.

CASIARESSA, s. f., vedi *casariu*.

CASARIA, s. f., *casearia ars*, offi-
cina vel cupiditas (isp. *quesera*, port.
quejeira); 1. locu sau stabilimentu unde
se face *casu* sau unde se vende *casu*,
cu redicat'a mai vertosu; 2. arte de a
fabrica *casu*; 3. provisione de *casu*,
mare cantitate de *casu*; 4. appetitu
de *casu*, mare applicate de a manca
casu.

CASARITIA=*casiaressa*, s. f., vedi
casariu.

CASARIU, *-ia*, adj. s., *casearius*, *ca-
searia*; *casei cupidus*, *fuscillus casealis*;
fuscilla; (it. *casclajo-casclaja*, isp. *que-
sero*, port. *quejeiro*); 1. cu intellesu
personale, cellu ce face *casu*, cui place
casulu: a) cellu ce face *casu*, si a nu-
me: α) in intellesu mai strinsu, cellu
ce la una stena face *casu* si brendia
d'in lapte de oui, asi a numitul pre a
locurea *baciu*; β) in intellesu mai largu
cellu care scie face *casu* si brendia d'in
lapte, fia de oui fia de vacce; γ) in in-
tellessulu cellu mai largu, cellu ce are
una *casilla*=stabilimentu de vite cu
lapte pentru fabricare de *casu* si brendia,
si de aci, cellu ce vende cu redicat'a
casu si brendia; — in tote aceste in-
semnari femininulu este *casiaressa*, mai
pucinu bene: *casaritia*, cu intellessulu
sau de *muiere a casariulu* sau de *femina
care sengura essercita maestri'a de a
fabrica casu*, sau vende *casu* cu redi-
cat'a; — b) cui place *casulu*, care bate
tare cu *casulu*: omu *casariu* ca tene
n'am mai vedutu; 2. cu intellesu reale:
a) subst. masc. *casariu*, (pronuntiatu
pre multe locure si *cosariu*, *casu coponu*
in locu de *coponu*): α) incapere de vite
de lapte: oui, vacce, capre; β) prin e-
stensione, incapere de vite in genere:
casariu de calli, *casarie de boi*; b) sub.
femin., *casaria*, cu insemnari mai spe-
ciali de catu allu masculinulu *casariu*,
cumu: α) incapere pentru vite de mulsu;
β) grate pre care se punu *casibacalle*;

c) canestru de smicelle, in care se storce *casulu*.

CASICAVALLU, *casicavetu*; vedi *casucavallu*, *casucucvetu*.

CASIETU, s. m., multime de *casiu*, totu genulu de *casiu*.

CASILLA (reu pronuntyatu in celle mai multe locure ca *cásila*), s. f., caseale (compara ital. *casina*, franc. *chalet*); locu unde se tinu se se pastoresca vite de lapte in particulariu, si verice alte vite in genere; locu unde se afla una *casiaría*.

CASILLARESSA, s. f., vedi *casillariu*.

CASILLARIA (reu pronuntyatu in celle mai multe locure ca *cásilaría*), s. f., maiastria de *casillariu*.

CASILLARIU, (mai pucinu bene : *casilasiu*); s. m., qui caseale habet; cellu ce are una *casilla* sau si mai multe *casille*; — femininulu este *casillaressa*, (mai pucinu bene : *casillaritia*), cu intellesu de *muiere a casillariului* sau de *femina ce are sengura un'a sau mai multe casille*.

CASILLASIU, *casillaritia*; vedi *casillariu*.

CASILEGIU, *casilegie*, *casilegi*; vedi *carnelegiu*.

* 1. CASINU, -a, adj. s., (ital. *casino-casina*); de *casiu*, pentru *casiu*, relativu la *casiu* sau *brendia*; luatu mai vertosu ca substantivu reale : 1. masc., *casinu*, forma de *casiu*, cercu sau vesca de datu forma *casilui*, ca se fia unu *casicavallu*; 2. femininu, *casina*, casi *stupina*, locu unde se tinu si pascu vite de lapte, d'in care se face *casiu* si *brendia*, affinu prin urmare in insemnare cu *casilla*.

* 2. CASINU, -a, adj. s., (ital. *casino-a*); de *casa*; luatu ca subst. cu intellesu de deminutivu d'in *casa* : a) femin. *casina*, casa mica, inseelegante; b) masc. *casinu*, cu insemnari mai variate decâtu femin. *casina* : a) casa mica si elegante; β) casa de placeri; γ) in speciale, casa, unde, in unele cetati, se aduna omenii, ca se vorbesca, joce sau se petreca altu cumva.

CASIONARE si *casionare* (formele simple, cumu se audu in gur'a poporului : *casionu*, *casioni*, *casiona*, etc., sunt mai corecte si de preferitu formeloru

longite : *casionedi*, *casionedi*, *casionedia*, etc., cari scapa d'in condeiu unoru carturari), v., rei *causam* vel *ancterem* esse, parere vel afferre; accidere, intervenire, incidere, repente in mentem venire, occurrere, in animum inducere; affectare; furere, savire in aliquem; insulsa libidine rem gerere (*Casionare* se pare a fi in locu de *ocasionare*, prin caderea lui oc iniziale, verbu care s'a formatu d'in subst. *casione* in locu de *oc-casione* = *oo-casio*, si care se vede intregu in : ispan. si port. *ocasionar*, provenc. *ocasionar* si *ochalsonar*, franc. *ocasioner*, pre candu in italic'a se afla scurtatu si chiaru mai transformatu ca allu nostru : ital. *caționare* = *casionare*; se pote inse se nu fia urmatu neci una mutilare de syllabe, ci *casionare*, casi ital. *caționare*, se fia essitu d'in simplulu *casione* = it. *cațion*, ero *casione* se se fia formatu directu d'in casu de la *cadere*, casi *occasione* d'in compusulu *occasu*; — deo *casione* mai existe pre undeva in gur'a poporului, nu scimu; deo derivatulu populariu *casionare* presuppone *casione*, cum *inversionare* presuppone *inversione*; *casione* ar insemná proprie *actionea de a cadé*, de a se *intemplá*, a *veni*, a se *face*, etc.; apoi prin metafora: *ce se intempla*, *se face*, etc., cumu si *causa d'in care se intempla* sau *se face ceva*, *mediloculu prin care se face*, *tempu bonu de a se face*, *motivu de a se face*, etc., ca si ital. *cațion* = *occasione*, *causa*, *ratione*, *motivum*, *mobile*, etc.); 1. trans., a face se *cada* = se se *intemple*, a *causá*, a fi *causa*, a fi *autoriu* allu unui *ce*, mai vertosu allu *unui ce reu* (lat. *accidere* = *ad-cadere* inco se dice in speciale de *evenimente rellé*, in opposetione si cu *contingere*, dissu de *evenimente bone*, si cu *evenire*, dissu de *evenimente indifferenti*, in cari nu se considera neci *bonitatea* neci *reutatea*): *inimicii au casionatu mari stricationi prin cetati si sate*; *mari daune mi a casionatu neveneria tea la tempu*; *grandinea si invectionile au casionatu mari perderi agricultoriloru*; *trist'a scire ce i ai addussu*, *i a casionatu morbulu si apoi mortea*; *medicamentele ce mi dati*, in

locu se mi allene dorerile, mi au casionatu altele si mai taiatorie; scrissorea a casionatu la toti ai casei mare si nespusa bucuria; — 2. intr. si de regula impersonale, a cadé=a veni, a se intemplá, a se face sau a face pre neasteptate (lat. accidere inco se dice de evenimente neasteptate; si chiaru pentru acest-a relle; vedi mai susu la 1.) : a) de unde mi casionara aceste taiature la stomacu, nu potu intellege neci de cumu; ce ti a casionatu la petioru, de te vaieti asiá de densulu? b) in intellessulu morale : a) a casioná ceva cuiva=a i abbate, a i veni fantasi'a sau capriciulu, a i veni se faca dupo bonu placu, fora motivu rationale, ceva neasteptatu si estravagante : i a casionatu se plece la mediulu noptei pre ploia, neue si ventu furiosu; v'a casionatu se ve insorati; —inse a casioná cuiva differe de a abbate; coci in locu de : a) abbatutu muiereri se faca, nu s'ar poté dice absolutu : a casionatu muiereri se faca, fora a se espune cineva la mari neintellessure : muierera cui a abbatutu se faca, se afla in crudele doreri alle facerei, intellessu ce nu se pote dá absolutu cu frasea : a casionatu muiereri se faca, frase care in sene, absolutu, insémna numai : s'a intemplatu muiereri se faca (se nasca) = accidit ut mulier pareret; éro, déco se determina cu unu obiectu pusu la facere, atunci insemna sau : casioná muiereri se faca doi copilli = se intemplá, etc., = accidit ut mulier duos pueros pareret; sau : casioná muiereri se faca copilli = i veni dorulu, gustulu se faca copilli = libido pariendi mulierem incessit; de unde se vede totu de una data eo a casioná cuiva, are, pre de una parte, intellessulu generale de a se intemplá, a se intemplá mai allesu pre neasteptate; éro pre de alta parte si mai vertosu intellessulu speciale de : β) a intrá cuiva in capu una idea fissa, idea mai allesu estravagante; sau a cadé cuiva la ánima doru de ceva, ceva mai allesu la care nu s'ar asteptá cineva, si de aci : a dori cu infocare, a affectá, a avé focu, passione, etc.; asiá : a casioná cuiva pre cineva, pre ceva, sau asupr'a cuiva, va se dica : a avé pas-

sione sau mare appetitu de acellu ceva sau cineva : ti a casionatu acumu pre pesce, candu mai incainte neci puneai gur'a pre pesce; amicului nostru á casionatu pre una veduva, si vré cu verice pretiu se ua tee de socia; — a sè pune in spinarea cuiva, a se infuriá pre densulu, a si versá foculu meniei pre densulu : ne avendu pre cine ti versá foculu supperarei, ti a casionatu pre bietulu copillu se lu bati; ne avendu pre ce se ti versi meni'a, ti a casionatu pre florile melle, si vrei se mi le strici; —inaintea obiectului potesta si de in locu de pre sau asupr'a : ti a casionatu de pesce; ti a casionatu de copilli, etc., inse cu nuantie de intellessu differitu : cui casiona pre pesce, sau manca pesce si numai pesce cu mare appetitu, sau si versa pre pesce foculu supperarei; d'in contra, cui casionu de pesce, sau are unu appetitu trecutoriu, unu capriciu de a mancá pesce, sau se suppera si se infuria d'in caus'a pescelui, co nu e destullu, ori nu e bonu, ori nu e bene preparatu ea buccata, etc.; — obiectulu pote fi si unu infinitivu sau una propositione subordinata, care figuredia ca subiectu : ti a casionatu se te faci avutu si potente; — in fine, cu acellu-asi intellessu, si ca personale : ai casionatu pre pesce; de ce ati casionatu pre acestu omu? = de ce v'ati legatu de densulu, de ce ati cadutu cu reulu pre densulu; sau, de ce ati cadutu cu amore, de ce v'ati casionatu de ellu?

CASIONATORIU, -toria, si casionatoriu, adj. s., qui rei causa est, effectory; care casiona, (vedi casionare).

CASIONATU, -a, si casinatu, part. d'in casionare : relle casionate de voi.

CASIONATURA si casionatura, s. f., effectio, effectus; repentinus animimotus; cupiditas; libido; actione de a casioná, si mai vertosu resultatu allu acestei actione, ce se casiona, ce casiona cuiva : reu, doreru, appetitu, cugetu subitanu, idea fissa, doru, passione, furia, etc., cari vinu cuiva pre neasteptate, (vedi casionare) : casionatur'a tea pre pesce nu ti pote fi a bona; casionatur'a vostra pre copilli, cari nu v'au facutu neci unu reu, nu ua intellegu; de unde

casionatur'a de copilli a acestei muieri, care peno mai eri dicea co nu i place se faca si se aiba copilli?

CASIONE, s. f., vedi *casionare*, mai vertosu parenthesea de la inceputulu acestui articlu.

CASIOIU, s. m., cu *n* molliatu in loeu de,

CASIONIU, s. m., augmentativu d'in *casiu*: *da-mi casiu; ba casioniu, pentru co casiu n'amu se ti dau.*

CASIORU, s. m., caseolus (ital. *ca-ciola* si *cacluola*); deminutivu d'in *casiu*, (vedi si *casuiliu*).

CASIOSU, -a, adj., (ital. *caseoso*; vedi si *caseosu*); plenu de *casiu*, care coprende multa *casiu* sau *brendia*; de natur'a *casuiliu*: *lapte casiosu, buccata prea casiosa.*

CASISTRA, s. f., *casula*; cuventu populariu intre Macedoromani, cu intellesulu de *casa mica si reu construita*, si in speciale, *gainaria*=cotetiu de gaine.

CASIU, s. m., caseus (ital. *casio* si *caselo*, isp. *queso*, port. *queixo* si *queijo*, alb. *cos*; de aci si: germ. *käse*, angl. *cheese*; — in alte limbe romanice a intratu: provenc. *formatge*=fr. *fromage*=si it. *formaggio* pre longa *casio* si *caselo*=*casiu*, cu acesta differentia co *formaggio*=*casiu* redussu la una forma, cumu e allu nostru *casuicavallu*, éro *casio* se dice de *casuiliu* inco fora forma, ca materia, d'in care se facu *casuicavalle*; vedi parenthesea de la *caseu*); 1. proprie: a) in intellesulu cellu mai largu, lapte de oui, de capre, de vacce si de bubale, inchiagatu, fertu, storsu de seru, fermentatu, saratu, preparatu in diverse forme, etc.; in acestu intellesu, *casiu* coprende si cea-ce se chiama *brendia*, fia de oui sau de capre, fia de vacce sau de bubale; b) in intellesu mai strinsu se dice *casiu* numai la *brendi'a* de oui si de capre, fia sau nu redussa la certe forme; c) in intellesulu cellu mai strinsu, se dice *casiu* numai la *brendi'a* de oui, care se pote reduce in forme, mai vertosu in *turte*, numite *casuicavalle*; — in neci unulu d'in aceste insemnari, cuventulu, pentru co espreme materia indeterminata, casi *apa*, *sare*, etc., nu are si nu

pote avé plurariu; noi cellu pucinu, nu tinemu mente, co amu fi auditu pre unde sa sau canduva unu plurariu d'in *casiu*; cu tote aceste dictionarielle dau unu plurariu d'in acestu cuventu; déro, d'imponele, acestu plurariu ar fi in *i*: *casii*; dupo altele in *ri* sau *re*: *casiori, casiore*; analogiele limbei ar permite si *e*: *casie*, ca *latie, itie*, etc. d'in *latin, itiu*; vericare ar fi inse d'in aceste trei form'a ce ar prevalé, certu este co unu assemine plurariu nu pote avé intellesulu sengu-lariului *casiu*, ci *doi casii* sau *doue casiori* sau *casie*, de esemplu, ar insemnâ: a) sau *doue specie de casiu*, ca si *doue sarii* (reu: *sarii*)=*doue specie de sare*; ß) sau *doue turte de casiu, doue sedille de casiu*, etc. ca si *doue pâni*=*doue turte de pâne*; — locutioni, in cari *casiu* intra cu un'a d'in celle trei insemnari mai susu descriisse: *casiu dulce*, nesaratu; *casiu prospetu*=*casiu nou*, *casiu* de currendu facutu, inco molle si nu tare saratu si uscatu; *casiu unturos*, cu untu multa; *casiu escosu*, fora untu si tare seocu; a *fermentâ casuiliu, a scurre casuiliu, a storce casuiliu*, etc.; 2. metaforice: a) *casuiliu popei*=*casuiliu popei*, planta=*malva silvestris* lui *Linneu*, asiâ numita pentru co frundiele, déro mai vertosu fructele acestei plante au forma de *micutelle turte de casiu*; de aco-a chiaru aceste fructe se dicu, in speciale, *casuiliu popei*, sau absolutu: *casiu*; pre candu plant'a se chiama, in speciale, *nalba*; b) *casiu la gura*=materia galbinastra sau albitiosa, ce au la celle doue anghiuri alle rostrului puii de passere, candu sunt mici: *acesta passere canta se fia puiu, pentruco inco are casiu la gura*; de aci: c) *aplecatu si la omeni, in intellesu mai ideale: sunteti inco cu casuiliu la gura*=*n'ati lapidatu inco casuiliu de la gura*=*sunteti inco prea copii, prea inesperti, forte pucinu maturi si precepâti.*

CASIUCAVALLU si *casuicavallu*, s. m., montanus caseus (ital. *casuocavallo*=specia de *casiu* fabricatu in provinci'a Neapolei); 1. forma sau turta de *casiu*: a *comperâ doue casuicavalle*; a *comperâ unu mare casuicavallu*; dice *casuicavalle de Penteleu*; 2. cu intellesu

materiale, casiuu însuși bene preparatu, ca materia d'în care se facu *casucavalle*: *casucavallulu de Penteleu e mai bonu de câtu casucavallulu de Campulungu*; a *rade casucavallu pentru macarone*; — in amendouie însemnarile se aude pre a locurea si *casucavetu* sau *casicavetu*; a-cesta forma însê ca si *nucetu*, *fagetu*, s'ar applecâ mai bene cu intellessulu colectivu de *casicavalletu* = multe *casicavalle* sau *multu casicavallu*, de orece *casicavetu* pare scurtatu din *casicavalletu*, care a parutu poporului prealongu si greu de pronuntiatu.

CASIUCAVETU si *casicavetu*, s. m., vedi *casucavallu*.

CASIUCIORU (prescurtat, pre a locurea prin pronuntia in : *casicioru*, *casticioru*, *casicioru*), s. m., caseolus; deminutiv d'în deminutivulu *casiciu* d'în *casiu*.

CASIUCIU si *casiciu*, s. m., caseolus; deminutiv d'în *casiu*.

CASIUFU, s. m., vedi *casiiulu*.

CASFULIANU, s. m., caseolus; deminutiv, trassu d'în deminutivulu *casiiulu* d'în *casiu*.

CASIULIU (cu *l* molliatu : *casiiu*), s. m., caseolus; deminutiv d'în *casiu*; — asiâ déro d'în unulu si acellu-asi cuventu cinci forme de deminutiv : *casioru*, *casiiulu*, *casulianu*, *casiciu*, *casucioru*; elle differu dupo localitati, déro multe d'în elle se aude si in una si acea-asi localitate cu nuantie de intellessu diferite si delicate, (vedi *deminutiv*).

CASIJUNARE, etc. vedi *casionare*.

CASIUTIU, s. m., vedi *casiciu*.

CASOIU, s. m., (pre a locurea si *casoia*, f.), cu *n* molliatu in locu de,

CASONIU, s. m., (pre a locurea : *casonia*, f.), (ital. *casone*, isp. *caseron*, alb. *casote*); augmentativu d'în *casa* : casa mare; ~~ca~~ de terra ren construita; casa fora gratia in stylulu ei; magazinu, si-stra, etc.

CASSA, s. f., capsă, arca, capsula, arcula, (ital. *cassa*, franc. *casse* si *casse*; d'în lat. *capsa*, prin asemilarea lui *p* cu *s*); ce serve ca *incapere* sau *receptacu* pentru ceva : 1. receptacu facutu de regnla d'în lemn, de forma cadra, care se deschide prin laturea superioare

ce se redica si se lasa, miscandu-se ca una usia in cardinile ei, si in care se punu : a) vestimente si alte obiecte de pastratu; b) merci de tota speci'a : pândia, bombacu, carta, vase de vitru, calciamente, etc.; — cuventele ce in diferite parti se aude in gur'a poporului cu acestu intellessu, sunt : *lada*, *tromu*, *lacră*, *cufferu*, *cuteia*, etc.; — 2. secriu de mortu (vedi si *casa*); 3. *casa* de albine, stupu, ulleiu; 4. la *carru* sau *carrutia* : a) corpulu carrului sau carrutiei, in care stau persoanele sau obiectele de carratu; b) lada sau cuteia facuta d'inaintea sau d'înapoi'a unei carrutii; 5. la *militia* si *musica* : a) toba, mai vertosu corpulu de lemn allu tobei : *cass'a mare* = acea toba mare, care se suna la locurile de bucati musicali, ce se canta in plenu; b) corpulu certoru instrumente de musica, cumu : vior'a, organulu, pianulu, etc. : *la pianu cordele se afla in cass'a instrumentului*; *la vioru cordele se afla afora d'în cass'a instrumentului*; c) partea lemnului de la una arma de focu, in care intra cann'a sau tiev'a acellei arme; d) partea carrului sau carrutiului de artillaria, pre care este asediatu cannonele sau tunulu; 6. in agricultara : a) cuteja deschisa si impluta cu pamentu in care se punu : a) plante si arbori de certa valoare; b) sementie de plante esotice, cari nu prospera seminate in pamentulu liberu, pentru ce au lipse de necontentita scambare a esposetionei loro; b) specia de patu cu laturi inaltate, pre care se pune lenulu de storsu struguri, pentru ca vinulu storsu prin calcare se nu dee afora si se curra pre diosu; 7. la corpulu omului si altoru animal : a) *testa* a capului sau craniulu; b) *cavitatea* formata de coste si de pantece; c) *cavitatea* de la copsa, in care se imbucca unu capitu allu ossului femorale; d) *cavitatea*, in care sta imbuccatu unu dente; e) *cavitate* d'în partea posteriore a tympanului sau tobei urechiei; f) *cass'a petiorului*, *cavitatea* de sub unghi'a calului sau asinului; 8. la *typografia*, tabla, alle carei margini sunt inchise cu scandurelle de mica latime, si care este impartita in doue mari compartimente, nu-

mite: *cass'a superiore* sau *de susu* si *cass'a inferiore* sau *de diosu*; fiacare d'in aceste doue compartimente, prin scandurele ce se taia transversale unele cu altele, este impartitu in mai multe alte compartimente numite *cassutie*; *in cassutiele d'in cass'a superiore* se punu, de regula, *caracterie maiuscule*, *ero in cassutiele cassei inferiore* se punu *caracterie minuscule*; de aci espressioni ca: *caracterie* sau *littere d'in cass'a inferiore* = minuscule, *caracterie* sau *littere de cass'a superiore* = maiuscule; 9. in diverse alte maiestrie si arti, cumu: a) la tessutori, *casse* = vatallele, in cari sta imbucata spat'a; b) la morari, *cass'a petreloru de mora*, incavatura de lemnu sau de petra cu margini mai multu sau mai pucinu inalte, in care stau asediate petrele unei mora; c) la orologiari, cea-ce inchide totu meehanismulu unui orologiu; d) la armari sau ferrari, parte a mucariloru, cu care se appuca si se iea muculu unei luminare; e) la ochiane, binocle, etc., cilindru care coprende lentillele; f) la cofetari si placentari, cuteiore de carta in forma cadra, in cari cocu biscotte si alte buccate delicate; g) la cartari sau fabricatori de carta, catinu de petra in care sta coc'a de carta; h) in medicina, *cassa de medicamente* = lada portativa, care formedia ca si una farmacia ambulante, pre care mediculu ua duce cu sene pretotendenea; i) cuteia sau tocu pentru vase de auru si argentu sau pentru alte obiecte de pretiu; j) la panari, cavitate facuta intr'una grossa scandura, in care se pune coc'a neccessaria pentru una pane; l) la carrucule, sau rote de redicatu si miscatu, cadru in care se imbucca si cerula libera una asseminea rota; m) la bilancie: a) sau cutei'a in care sta fissu inchisa una bilancia si mai allestu jugulu sau perghi'a bilanciei; b) sau ferestr'a, in care sta limb'a bilanciei; n) la cei ce facu focuri de arteficie, cuteia de scandure, longa si strimta, unde se inchidu mai multe tuburi implute cu pulbere nitrata, cari au se exploda de una data si se formedia in aeru, prin foculu loru, una figura orecare; o) in fusica, *cassa catoptrica*, o-

chianu care maresce miclele obiecte tare appropriate si respandite intr'unu mare spatiu, etc.; — 10. locu unde statulu sau si unu particulariu stringe si tine banii, si de aci, banii insisi, administratione a baniloru, compute, registru de compute, etc.; (vedi si *casa* cu acelluasi intellesu): *cass'a statului* = *cass'a centrale* = tesaurulu statului; *cassa particularia*: a) a unui particulariu, b) publica, deo destinata la unu ramu de servitiu particulariu, cumu: *cass'a militaria*, destinata la spele armatei sau unui corpu de armata; *cassa ecclesiastica*, destinata la tinerea clerului; *cass'a pensioniloru*, unde se incassa banii d'in cari se solvu pensionile; *cass'a obligationiloru rurali*, unde se incassa banii d'in cari se solvu portionile de mosie particularie cesse ca proprietate vechiloru clacasi; *cass'a obligationiloru domeniiali*, unde se incassa banii, d'in cari se solve detori'a fluctuante ce statulu a facutu in cei d'in urma anni; *cass'a ospiteloru* = *cass'a spitaeloru*, de unde se tinu ospitele pentru infirmii seraci; *cass'a judeciului*, unde se incassa si de unde se solvu banii pentru spele ce ceru neccesitatele unui judeciu; *cass'a communei*, unde se incassa si de unde se solvu banii neccesari la administratione si economi'a unei commune; *cassa hypothecaria*, a unei societate autorizate a impromuta pre *hypothec*; *cassa de scomputu*, publica sau particularia, care scomputa valori reprezentate prin cartee; *cassa de depuneri si consemnationsi*, la cari se depunu tassele de judecati si verice alte deposite, etc.; — a *ave sau nu ave cassa*, a *tiné cass'a*, a *inchiaia cass'a*, etc., (vedi *casa*).

* CASSARE, v., in arcam condere, quassare, cassare (ital. cassare, franc. casser); 1. ca derivatu d'in *cassa*, mai vertosu in intellesulu acestui cuventu de sub 10, ar insemna a pune in *cassa*, a baga in *cassa bani*; in acestu intellesu se iea inse compusulu: *in-cassare* = franc. encaisser = ital. incassare; si de acea-a simplulu *cassare* se dice esclusivu: 2. ca derivatu d'in *cassu*: a) d'in 1. *cassu*, vorbindu de sententie

judicatoresci, contracte, si alte assemini acte, a anulá, a desfientiá : *curtea de cassatione a cassatu sententi'a curtei de appellu; fiendu co tu ai calcatu celle mai multe d'in conditionile contractului, acestu contractu este de sene cassatu si nu me mai obliga nici pre mene intru nemica; — a cassá pre cineva* = a i luá autoritatea de care erá investitu, a lu destituá, a lu revocá, vorbindu in speciale de militari, a lu degradá sau scote d'in cadrele militiei; — *b) d'in 2. cassu, a sfermá, a sparge, a stricá, etc. : navile cassate incepu a luá apa.*

* CASSARIA, s. f., maiestria sau sarcina de *cassariu* (reu : *cassieru*).

* CASSARIU, s. m., (ital. *cassiere* si *cassajo*, franc. *cassier*); 1. cellu ce face *casse* si mai vertosu *casse* de carre si carrutie, de arme de focu, de orologie; etc.; in speciale inse : 2. care tine si administra una *cassa* de bani a statului, a unei societate, a unei casa de commerciu, etc.

* CASSATIONE, s. f., (*cassatio*, *quassatio*; franc. *cassation*); actiune de *cassare*, mai vertosu in insemnarea cuventului de sub 2, a : *cassationea contractului trage dupo sene perderea totoru dereptureloru ce stipulá contractulu; a cere cassationea unei sententie; — curte de cassatione*, curte suprema de justitia, la care appella litigantii, candu nu se multamescu pre decisionile curtiloru de appellu; de aci, *cassatione* = decisione a curtei de cassatione.

* CASSATORIU, *-toria*, adj., care *cassa*, mai vertosu in intellessulu de sub 2, a verbului *cassare* : *decisiune a curtei de appellu cassatoria a sententiei tribunariului.*

CASSATU, *-a*, *cassatus*, *quassatus* (ital. *cassato*, franc. *cassé*); part. d'in *cassare* : a) cu intellessulu de sub 2, a) : *sententiele cassate; militariu cassatu; b) cu intellessulu de sub 2, b) : olla cassata.*

* CASSATURA, s. f., (ital. *cassatura*, franc. *cassure*); resultatu allu actiunei de *cassare*, mai vertosu in intellessulu de sub 2, b) : *cassatur'a mai multora linie d'in unu actu, stersura; cas-*

satur'a ferrului = modu de a se rupe allu ferrului si aspectulu ce presenta la locul de unde s'au ruptu.

* CASSETA, s. f., arcula, capsula (ital. *cassetta*, franc. *cassette*); deminutivu d'in *cassa*, cumu e, p. e. cea pre care siede menatoriulu unei carrutii, cea de la una mesa, cea in care negociatorii бага banii ce prenu pre di de pre mercile vendute, cumu celle in cari se stringu bani la biserice, etc.; in speciale : *cuteia lucrata cu elegantiá d'in eboriu si alte materie pretiose, in care tine cineva obiecte de mare pretiu si de micu volume; — cu intellessulu speciale allu cuventului cassa de sub 10 : arca de bani, tesauru, si mai vertosu, tesauru particulariu allu unui domjtoriu : principela adjuta multe institute d'in cassett'a sea.*

* CASSETINU, m. si *cassetina*, f., (ital. *cassettino* si *cassetina*, franc. *cassetin*); deminutivu d'in deminutivulu *casseta* de la *cassa*, lat. *arcella*, *cuteiora* de totu mica, mai vertosu *cuteiora* care face parte d'in una *cuteia* mai mare, cumu aru fi *cassetinele* sau *casutiile cassei de typographia.*

CASSIA, s. f., vedi *casia*.

CASSIDA si *cásside*, s. f., *cassida* si *cassis*, (compara si franc. *casside*); 1. cooperimentu de capu la militari, facutu d'in metallu, connotutu in unele parti poporului sub numirea de *coifu*; — 2. la Macedoromani, *cassida* = specia de róaia sau de lepra, care captusesce totu capulu si face se cada perulu; — 3. genu de insecte coleoptere d'in famili'a *chrysomelineloru* (mai de currendu a intratu pre a locúrea, in usu si *casca*, eu intellessu de *cassida* sau *coifu*, dupo franc. *casque*, care dupo unii ar fi essitu d'in celt. *cas* = *casa* si *cassa* si d'in celt. *ked* = *capus*; dupo altii d'in *cassienum*, trassu d'in *cassida* sau *cassis*; acesta d'in urma parere e cea mai probabile).

* CASSIDARIU, *-ia*, adj. s., *cassidarius*, (compara si franc. *cassidaire*); relativu la *cassida*; luat u ca subst. masc. : a) personale, *cassidariu*, cellu ce face *casside* = *coifuri*; b) *cassidariu*, m. reale sau si *cassidaria*, f., genu de conchyliie de

mare, cari au mare analogia cu *cassides* unui militariu.

CASSIDE, s. f., vedi *cassida*.

* CASSIDITU, -a, adj., s., *cassidita* (*cassiditus*, compara si franc. *cassidite*); proprie, part. d'in unu verbu *cassidire* = a muni cu *casside*, *cassiditu* va se dica *munitu cu casside*; de aci ca subst. a) femin. sing., *cassidita*, ciocurlia *motiata*; b) femin. plur., *cassidite*, tribu de insecte coleoptere tetramere d'in famili'a cycliceloru.

* CASSIOPE si *cassiopea*, s. f., *cassiope* si *cassiopea* (*κασσιόπη* si *κασσιόπεια*); constellatione septentrionale, situata aproape de polulu arcticu, un'a din celle 48 de constellationi d'in catalogulu lui Ptolomeu; ea coprende 55 de stelle principali; — dupo fabla Cassiope fu una regina a Ethiopiei, care, pentru vanitatea sea de a se crede mai formosa de câtu Junone, si vedù terr'a espusa la devastationile unui terribile monstru de mare si pre fili'a sea Andromeda, ammentiată de a fi devorata de acelluasi monstru: Perseu scapà pre Andromeda. Tote aceste persone mythice: *Cepheu* regele, *Cassiopea* regin'a, *Andromeda* fili'a si *Perseu* generele figuredia intre constellationi.

* CASSONE si *cassoni*, s. m., *ingens arca*, (ital. *cassone*, franc. *caisson*); augmentativu d'in *cassa* in diferite insemnari alle acestui cuventu, déro in speciale applicatu la unu fellu de carru lungu cu patru rote, trassu de patru sau sesse cai, coperitu cu una pandia impecata, in care se transporta munitioni pentru tunuri, provisioni si alte lucrure necesarie armatei.

* CASSU, -a, adj. s., *cassus-a*, *quassus-a*, *capsus* (= mediu. lat. *cassus*); 1. *cassu-a*, adj., desertu, desertatu, si de aci, inutile, vanu, etc.: a) privatu, despoiatu, lipsitu: *corpore casse de sufflarea de viétia*, morte; *cassu de lumina*; *fétta cassa de dote*; b) fora mediu: *canna cassa*, *nuci casse*, *alluna cassa*; c) vanu, desertu: a) fora effectu: *loviture casse*, *voture casse*; β) fora intellessu: *frasi infiate si casse*; γ) fora potere legale, vorbindu de decrete, sententie, contracte si

alte acte juridice: *tote aceste acte sunt si remanu casse*; *testamentu cassu si nullu*; δ) vorbindu de omeni, scossu d'in functione, despoiatu de autoritate, destituitu, sau numai licentiatu: *officiali cassi*; — adv. *in cassu* = *in cassum* = *in desertu*: *militarii in cassu arunca sagette asupr'a inimicului bene adappostatu*. (In acestu intellessu unii referu cuventulu la, acea-asi radecina cu *cavas* = *cavu*, grec. *κένος* = *desertu*; érp altii la *carère* = *carère* si la *carère* = *carère*); 2. *cassu-a*, sfermatu, spartu, stricatu: *vasu cassu*, *olla cassa*, *navi casse*, *voce cassa*, si metaforice, ruinatu, perdutu: *sanetate cassa*, *poteri casse*, *omu cassu de betranetie*, decropitu, cu poterile de totu perdute. (In acestu intellessu cuventulu este lat. *quassus*; vedi *catere* = *quater*); 3. *cassu*, subst. m., in locu de *capsu* (vedi acestu cuventu), precumu si form'a fem. *cassa* e in locu de *capsa*, se iea cu intellessu mai marginitu decâtu form'a feminina, cumu: a) *cavitatea corpului formata de coste si pantece* (vedi si *cassa* in acesta insemnare); b) parte a vestimentului: α) care copere *cassulu*; β) care copere peptulu; γ) gur'a unei camesia sau altui vestimentu.

* CASSULA, s. f., *capsula*, *acerra*, *catillus*, *scutella*, *anea paropsis* (ital. *cassola* si *cassula*, franc. *cassolette*, *casolle*); deminutivu d'in *cassa* in diferite insemnari alle acestui cuventu, déro mai vertosu in urmatoriele: 1. *vascioru de platina*, de argentu, de porcellana, etc., cu forma, de regula, emisferica, cu sau fora coda, in care se facu operationi chymice, mai vertosu evaporationi; 2. *catia*, *vascioru* in care se apprendu si ardu odori si care are, de regula, unu coperclu cu gaurrelle, pre care esse fumulu odoriloru arse; 3. *capsula de auru* sau de argentu, care se porta suspensa de una catena si in care se punu odori.

CASTA, s. f., (d'in adiectivulu *castus*, -a, -um; ital. *casta*, franc. *caste*), tribus, ordo, *classis*; tribu sau sementia, care face poporu in poporu sau nazione in nazione: *poporulu vechiului Egyptu era impartitu in caste*; *astadi imparti-*

rea în caste există numai la Indiani, unde se tine neatență d'în cea mai înaltă anticitate; Indianii sunt împărțiți în patru caste principale, adică : cast'a preților care se crede essita d'în capul dieului Brahmă, cast'a militarilor care se crede essita d'în brațele, cast'a agricultorilor și negociatorilor care se crede essita d'în pantecela, și cast'a mercenarilor și servitorilor, care se crede essita d'în petiorele acellui-asi dieu; cu multu mai diosul de cast'a mercenarilor stau alte caste, formate d'în amestecul prin căsătorie alu castelor precedente, amestecul care se considera ca una de degradare și avilire; cea mai de diosul casta este a pariilor : unu prețu indianu se crede pangaritu numai de vederea unui infortunatu d'în acea casta; — la vechii Ebrei încă există una împărțire pre caste, de orece preți, de esemplu, nu puteau fi, la densii, de câtu cei nașuți d'în sementi'a lui Levi; totuși înse, la Ebrei, împărțirea poporului în caste, riguros despărțite ca la Indiani și Egypteani, nu s'a observatu cu acea-asi severitate și consecență; cu atât mai puțin s'a observatu acea împărțire la alte popore antice sau moderne : poporul romanu, desși era împărțitu în trei ordini : ordinea patricilor sau senatorilor, ordinea callarilor și ordinea plebeilor; înse cetățianilor d'în una ordine inferioare nu le eră absolutu opritu a se înalță în alta ordine superioare, și cu atât mai puțin eră opritu familielor d'în aceste ordini de a se amesteca și unși prin căsătorie; cu tote aceste cuventulu casta, prin estenșione, s'a aplicatu și se aplica și la classile de oameni de diferite pozițiuni sociale d'în cetățile antice și chiar moderne ale Europei : cast'a nobililor, cast'a clericilor; cast'a terranilor.

CASTANA, s. f., castanea, nux castanea (ital. castagna, ispan. castaña, port. castanha, provenc. castanha, franc. châtaigne, alb. castenia); pom'a sau fructulu castanului; — applicatu și la alte fructe cari sémene cu castan'a, cumu : castana de apă = castana de lacu = nux aquatica = trapa natans lui Linneu,

fructu care prezintă patru colți sau corne, și coprează unu miez bun de mănecătu; castana selbatică = castan'a callului = hippocastanea; castana de pământu = dulbocastanu, buniu.

CASTANELLA, s. f., castaneola; diminutiv d'în castana.

CASTANELLU, s. m., diminutiv d'în castanu.

CASTANETU, s. m., castanetum; locu plantatu cu castani.

CASTANIETA, s. f., vedi castanieta în Glossariu.

CASTANIORA, s. f., vedi castaniora.

CASTANIORU, -a, (pre a locurea cu n molliatu : castaioru, castaiora), adj. s., castaneus (castaneolus), castaneola (comp. ital. castagnolo și castagnuolo); diminutiv d'în castântu, cumu și d'în castanu și castana : 1. adj., diminutiv d'în castaniu, mai vertos cu intellesu de refăciare : perii castiniori ai copilului; castaniore plete undula pre albiu umeri ai verginei; 2. subst. a) fem., castaniora, diminutiv d'în castana; b) masc., castanioru, diminutiv d'în castanu.

CASTANIU, -ia (cu tonu pres : castaniu, castania; pentru co cuventulu e în locu de castaniu, casi tardu în locu de tardiu), adj., castaneus, coloris castanei (ital. castagnino, franc. châtain, isp. castaño, port. castanho); de coloru castanei : perii castanii, vestimente castanie; — subst. : castaniulu este una facia placuta.

CASTANU, s. m., castanea (καστανον, it. castagno, isp. castaño, port. castanho, franc. châtaignier); genu de plante d'în famili'a cupuliferelor, monocia polyandria lui Linneu, d'în care speci'a cea mai comună și mai importantă pentru economi'a omului este castaniulu proprie dissu, arbore forte comun în selbe și utile atât prin lemnulu seu care dură îndelungu chiaru în umiditate, câtu și pentru fructele selle, cari dau unu bonu alimentu, mai vertosu montanilor.

* **CASTELLANU**, -a, adj. s., castellanus, (ital. castellano-a, fran. châtelain-e); relativu la castellu : 1. adj. : mi-

tari castellani, cari custodescu unu *castellu* sau cari au parte de proprietate fundana in territoriulu unui castelli; 2. subst. personale, *castellanu* : a) capitano allu unui castelli; b) domnu allu unui sau mai multoru *castelle*, si de aci in genere, domnu mare; c) locutoriu allu unui *castellu*; — in insemnarile de sub b) si c) femin. este : *castellana*.

* **CASTELLU**, s. m., pl.-e, *castellum*, (ital. *castello*, franc. *château* si vechiu franc. *castel*); ca deminutivu d'in *castru*, *castellu* va se dica *castru micu*, si in' speciale : 1. locu munitu cu intariture pentru apperarea unei terre, unei cetate, si mai vertosu *castru* incongiuratu cu fosse si cu grossi muri, avendu la certe puncte alle periferiei si turnuri intarite, etc. : *castellu pusu pre una colina, pre unu munte*; 2. grandiosu edificiu, incongiuratu de inalti si grossi muri, situatu in apropiarea sau chiaru in centrulu vreunui satu sau oppidu, care servie de locuentia domniloru feudali : *ruinele unui vechiu castellu*; 3. ap-plecatu si la certe palatie, cari una data fura *castelle de domni feudali*, déro cari cu tempulu perdura veri-ce caracteriu feudale, fora se perda si numele; 4. prin estensione, veri-ce casa de placere si magnifica, mai vertosu certe case grandiose, cari servu de residentia domnitoriloru : *pre longa capitale se redica mai multe si formose castelle*; 5. veri-ce locuentia situata pre inaltimi, veri-ce inaltimé unde cu greu se pote cineva suf si care la nevoia pote servi ca unu castru de apperare, veri-ce locu serve de refugiu, de asyly : *Carpatii offeru in multe locuri castelle inespugnabili; tu ai facutu d'in cas'a tea castellulu totoru lotriloru si spendurailoru*; 6. in intellesu mai ideale : *capullu este castellulu mentei*; 7. ca terminu de marina : *castellu de puppe* = *castellu posteriore*, locuentia redicata la puppea unei nave, in opposetione cu *castellulu de prora* = *castellu anteriore*, locuentia redicata la pror'a unei nave; 8. ca terminu de hydraulica, edificiu cu reservatoriu de apa, care pre tuburi de ferru, de plumbu, de pelle, etc., se imparte in diverse locure.

CASTELLUCIU si *castellutiu*, s. m., (ital. *castelluccio* si *castelluzzo*); deminutivu d'in *castellu*.

* **CASTERIA**, s. f., *casteria*; 1. locu in nave sau altu vasu de plutitu, unde se punu remii si alte instrumete nautice; 2. cabina de nauti sau marinari; 3. locu unde se adappostescu navile.

* **CASTIFICARE**, v., *castificare*; a face *castu* : *batezulu castifica de peccatu*.

* **CASTIFICATIONE**, s. f., *castificatio*; actionea de a *castificá*.

* **CASTIFICU**, -a, adj., *castificus*; care *castifica* : *scaldatorea castifica de peccatu* = *batezulu*.

CASTIGA (cu tonu pre i : *castiga*, casi masculin : *castigu*), s. f., cura, sollicitudo, angor, anxietas; studium, opera, labor (vedi *castigare*, d'in care, casi *castigu*, a essitu *castiga*, cuventu datu in dictionariulu de Buda si populariu intre Macedoromani cu intellesulu de *deligentia, cura, labore*) : 1. incordare a mentei la ceva, attentione, *deligentia, studiu, cura, mare luare a mente* : *cuventu scrissu cu destulla castiga*; *assemini lucruri nu se potu face fora mare castiga*; *a si pune tota castiga in prepararea bellului*; *nu avé tu castiga de acestea*; *educationea unui copillu cere mare castiga*; *déco toti parentii aru avé castiga de bon'a crescere a copilliloru sei, cumu au castiga de a le face una stare, societatea omenesca ar inaintá mai rapede pre callea perfectionei*; 2. in speciale, incordare a mentei amestecata cu turburarea suffletului, sollicitudine, angore, ansietate : *multe castige dau copillii parentiloru*; *amarulu castigeloru domestice*; *triste castige mi rodu anim'a si mi sapa sanetatea*; *care omu e scutitu de castiga? sunt omeni cari de nemica nu le pésa, de nemica n'au castiga*; *de amenitairile telle ceva castiga nu am*; 3. opera, adoperatione, labore : *omulu cu castiga si sudore capita pana sea*; *fora castiga si labore ceva bonu nu se capita*; *occupate de ce ti scriu, déco credi, co lucrulu merita castiga*.

* **CASTIGABILE**, adj., *castigabilis*; care se pote *castigá*; care merita a fi

castigatu, demnu de *castigatu* (vedi *castigare*).

* **CASTIGAMENTU**, s. m., *castigatio*; (ital. *castigamento*, franc. *châtiment*); acțiunea de a *castigá*, déro mai vertosu effectu sau resultatu allu acestei acțiune, cumu si mediu de *castigare*, mai vertosu in intellessulu cuventului *castigare* de sub I: *demnu de castigamentu este cellu cadutu in culpa; castigamente proportionate cu culp'a; a suferi castigamentulu fapteloru selle.*

* **CASTIGANTE**, adj., *castigans*; care *castiga*: *vocea castigantiloru e amara celloru castigati* (vedi *castigare* sub I).

CASTIGARE, *castigu*, *castigai*, *castigatu*, v., *castigare*, *angere*, *sollicitare*, *sollicitudinem afferre*, *curam gerere*, *curare*; *operam dare*, *laborare*; *quæstam vel lucrum facere*, *lucrari*, *acquirere*, *parare*, *adipisci*; *reparare*, *vincere*, *superare*; *seducere*, *subornare*, *corrumperere*, etc., (ital. *castigare* si *castigare*, isp. si port. *castigar*; provenc. *casticar*, *castiar* si *chastiar*; vechiu franc. *chastier*, *castoier*, *chastoier*; nou franc. *châtier*); precumu *purgare*, este unu derivatusi compus d'in *puru-agere*; asiá si *castigare* d'in *castu-agere*, si prin urmare *castigare* insemna: I. a *face castu*—a curatiá de vitie, a perfectiúná, a correege, etc., si acesta-a prin diverse mediloce, cumu: a mustraré, certare, punire, taiare sau amputare, polire si alte operationi; II. a se adopérá cu mentea sau cu corpulu la ceva; de aci: III. a ad-junge la acellu ceva, a capitá, a trage fêlosu, etc.;—cuventulu *castigare*, ca si derivatele selle: *castiga*, *castigu*, *castigosu*, etc. au in limbelé sorori, aproape exclusivu, intelessulu de sub I; pre cându in limb'a nostra, asiá cumu se vorbesce de poporulu român d'in tote partile, acellu-asi cuventu si derivatele selle au mai vertosu intellessele de sub II si III; acesta impregiurare nu autorisa inse a face d'in *castigare* in intellessulu de sub I unu cuventu differitu de *castigare* in intellessele de sub II si III; nesusulu insemnariloru ce se voru succede in esplecarile detaliata, cumu si parenthesesa finale, voru pune in evidentiá, co u-

nulu si acellu-asi cuventu se applica atátu in intellessulu de sub I, câtu si in celle de sub II si III;—I. a *face castu*—a curatiá de vitie sau defecte, a indereptá, a correege, a perfectiúná, a polí, a imbonitati, a reformá, etc: 1. frasi popularie cu acestu intellessu: a *castigá copilli*—a educá coppilli, a i cresce in abitudinile unei severa castitate mofale: *grea respondere cade pre parentele, care nu si castiga copillii si nu-i tine in callile addeverului si benehui; a si castigá vitielle selle inainte de a cantá se castige alle altoru-a*; 2. construitu cu diverse obiecte, caroru se applica *correctione*: a) *stylu* si alte obiecte de arti formose: *una poema ce autoriulu seu nu a limatu de mai multe ori si nu a castigat'ua in celle mai mici detalie, nu merita a vedé lumin'a; a si castigá stylulu, a si castigá versurele ce stau reu pre petiore; tote operele acestui scriptoriu sunt câtu se pote de limate, polite si castigate; multi artisti de talentu producu opere imperfecte, pentru ce le lipsesce patienti'a de a polí si castigá lucrurile essite d'in manile loru*; b) vorbindu de vite, si mai vertosu de calli, a i invetiá, a i domesticí, a imblandí, a i face se asculte si se se porte dupo voi'a omului: *callulu se pote castigá cu frenulu, se castiga cu batiulu, se castiga cu calcarile, se castiga cu pulpele, se castiga cu calcamiel; déro castigarea cu vocea e cea mai bona, de care callulu asculta ca mai bene*; c) vorbindu de plante, si mai vertosu de arbori, a curatiá taiandu ramurele uscate sau superflue: *viti'a cere a fi castigata ca mai bene si de multe ori taiata peno in faci'a pamentulu*, d) in genere, vorbindu de veri-ce obiectu: a) sau a lucrá, a dá prin lucru orecare forma: *faurulu castiga ferrulu bene arsu si cu manulu lu face se iea form'a dorita*; ß) sau si mai vertosu, a lucrá formosu, a dá unui lucru form'a ceruta de legile fermose-tiei, proportionei, covenientiei, gratiái, perfectiunei cu unu cuventu: *natur'a nu este totu de un'a perfecta, si de acea-a artistulu este detoriu a nu imitá orbesce natur'a, ci a emendá si castigá aberrationile ei*;—mai vertosu part. *castigatu*

—perfectu, fora neci unu defectu, formosus si totu de una data gratiosu, delicatu, (vedi si mai diosu *castigare* = margenire, strimtare, micusiorare, reducere la mice si delicate proportioni): *vedi la acésta vergine peptu castigatu, fronte castigata, petiore castigate, tote in fine castigate si perfecte*; —3. prin metáfora, applicatu la diverse operationi prin care se corregu omenii caduti in errori si culpe, cumu si faptele loru culpabili: a) a corregu cu verb'a, a certá, a mastrá, a imputá: *copillii sunt de castigatu cu cucentulu mai multu de cátu cu bátiulu; prin serissorea ce mi a tramessu acumu in urma, tata meu me castigá aspru pentru neglegenti'a mea la invetiatura; generariulu a castigatu reu pre capitani; b) a corregu cu fap'ta, a puni sau pedepsí, a face se sufferia una pena mai usiora sau mai grea, ammesuratu cu culp'a: a castigá copilli cu vergelle; a castigá servii cu curelle; cu cátu invetiatoriulu va vorbí mai desu de bene si va sci inspirá discipuliloru sei amoreu de bene, cu atátu mai raru va fi nevoitu a castigá; prin calamitati castiga Domnedicu pre omeni pentru peccatele loru; legea castiga aspru asseminea crime; — *saty'r'a; ce si comedi'a, castiga vitiele omeniloru; cine ama bene, castiga bene* = castigarea pentru errori si culpe este semnu de addeverata amore; *filiulu castigatu intellectu va fi, dice scriptur'a; omulu intellectu se castiga senguru pentru errorile si culpele selle; erroreu si culp'a este una cadere, d'in care omulu se redica prin castigare; castigarea spella si curatia orecumu maculele peccatului commissu prin cugetare sau prin portare; — in speciale: a se castigá = nu numai: a se suppone unei pene pentru una errore sau culpa commissa, ci si: a se mortificá, cumu faceau santii, supponendu-si corpu la tote sufferentiele: labori grele, fatige, abstinentia, ajunu, chiaru torture; do aci: 4. *castigare* = fermentare, vessare, maltractare, supperare, amarire, vettemare, stricare: *gerulu d'in Aprile castigá reu vit'a; bram'a a castigatu buccatele; muiera rea castiga pre bietulu barbatu asiá de bonu; nu in-***

*tellegu de ce castigati asiá pre militari; in cátu tota diu'a nu le dati momentu de repausu; 5. prin noua metáfora, a pune frenu, a infrená, a tiné in frenu: a) cu intellesu materiale: cu greu pote castigá copillulu unu callu' asiá de tare in gura; déro mai vertosu: b) cu intellesu ideale: a) a moderá, a mesurá, a pune sau tiné in marginile supponerei si bonei covenientie: *accusati guberniulu co nu scie tiné in frenu si castigá multimea seditiosa; unu senatusconsultu de antioa severitate se compuse spre a castigá plebea; cu acestea nu veti castigá unu poporu asiá feroce; β) a allená, a impacá: prin cuventele selle filosofi'a cerca a allená sufferentiele corpului si a castigá dororile suffletului; γ) a imblandi, a vince, a suppone, a subjugá: cu tempulu si lei se castiga; intre tote animale castigate si domesticite de omu, calulu tine antaniulu locu; terrele si poporele castigate de Alessandru Magnu incetara, cu morteu lui, de a mai fi suppose acellui-asi omu (acéstá insemnare se atenge dejá cu celle de sub III); δ) a marginí, a inchide, a incinge cu margini certe si fisse: *insul'a de tote partile castigata de profundulu marei; de aci: e) a micusiorá, a strimtuá, si mai vertosu, a reduce la proportionile cuvenite, a face delicatu, etc., insemnare ce revine la celle desvoltate mai susu sub 2.; — de la insemnarile desvoltate sub 3., si mai vertosu sub 4., nu este de cátu unu micu passu la intellesulu: II. a castigá pre cineva = a i da de lucrú, si reflex. a se castigá = a luerá, a se adoperá, a desvoltá cu energia potere de mente sau de corpu: 1. trans.: a) a castigá pre cineva = a castigá mentea sau anim'a cuiva = a lu face se si incorde mentea, se dee attentione, se desfasciore multa potere de mente, se si bata capulu, si de aci, a tarbará, a amari, a insufflá temere si grige, etc.: *starea critica a terrei castiga pre toti patriotii benevogetatori; gravitatea morbului parentelui nostru ne castigasse si amettesse pre toti; ce mi castiga si fermenta continuu mentea si anim'a, este ce are se devina acestu copillu cu desposetioni' asiá de rellé; sorteu si ve-****

nitoriulu copilliloru castiga totu de un'a pre parenti; rellele fapte alle fililoru castigau si amarieau anim'a bietului be-tranu parente; b) a castigá pre cineva sau ceva—a i consecrá tota attentionea si deligenti'a, a vedé de ellu, a avé grije, a preveghia, a face cu luare amente, a lucrá cu incoardare a poteriloru mentei sau corpului; *nutricea castiga pruncii; invec-torii castiga discipulai; unu bonu pa-storioru castiga turm'a, ca se pasea bene si se nu se perda neci unu capu d'in ea; cartea scrissa cu una mare castigare de-mente nu pote fi de cátu castigata si per-fecta; cáte noi cu sudori de sange amu castigatu, altii se buccura de densele; neci parentii sei nu aru fi castigatu copillulu, cumu lu castiga inveciatoriulu, in a cui preveghiare s'a datu acestu copillu; c) a vessá, maltractá, tormentá, etc. (vedi mai sus la I. 4.); 2. intrans. : a castigá de s au pentru ceva sau cineva*—a fi sol-licitu, a avé temere si grije, a vedé de, a fi preocupatu, supperatu, amaritu, turburatu, fermentatu, agítatu in suf-fletulu seu, etc. : *pre candu noi castigámu de tofe alle casei, pre voi neci copulu ve-dore de ceva; parentii castiga de tofe cáte-sunt necessarie copilliloru, pentru caden-sii se nu duca castiga de nemiea; déro mai vertosu : 3. reflex., a se castigá*—a se adoperá cu mentea sau cu corpulu : a) cu mentea si cu anim'a : a) a si pune tota luarea amente, a si incoardá men-tea, ca se intellega, se precépa, se re-solva, se si esplice ceva : a se castigá noptea si diu'a cu problematele celle mai grelle alle vietiei; β) a avé mare grije si temere, a fi sollicitu si tare turburatu la sufletu : *n'am vedutu parente, care se se castige mai multu pentru copillii sei; b) cu corpulu, a laborá, a si pune tote poterile, ca se adjungala ceva : de m'asiu fi castigatu eu, cumu te castigi tu diu'a si noptea, asiu fi astadi forte avutu; — intellessulu lui castigare de sub II. re-sare mai vertosu in substantivulu de for-m'a feminina : castiga; precumu in sub-stantivulu de forma masculina : castigu, resare mai vertossu intellessulu de la ur-matoriulu : III. castigare = capitare = a adunje la capetulu sau scopulu, cotra*

oare se castiga—se adopera cineva (in acestu intellessu se aude in multe locuri cu s siueratu : castigare; ba ce e mai reu, in unele locuri, d'in Moldavia, de essemplu, trecutu prin gur'a Judani-loru, se aude de totu corruptu, cu unu l in locu de t : castigare, castigare, cumu totu pre aollo se aude si subst. castigu-lu sau castigulu, in locu de castigulu) : A. a adunje-la ceva doritu pentru utili-tatea sea, a lu face allu seu : 1. in ge-nere : a) cu obiectu passivu de lucru : a castigá una grassa functione; a castigá mari recompense si premie ; a castigá nume, fama, reputatione; a castigá mai multe victorie, etc.; b) cu obiectu pas-sivu de persona, a trage in partea sea, a face favorabile : α) in bene : a castigá pre toti cetatianii prin portarea sea ; a castigá amici potenti si influenti; a castigá pre judecatori prin dereptatea causei sel-le;—mai vertosu : a captivá, in frasi ea : a castigá tote animele prin gratiele si bo-nitatea sea; a castigá totu auditoriulu prin farmeculu cuventului seu; — β) in reu : a castigá unu judecatoriu, a casti-gá marturi, etc., a comperá cu bani, a corrumpe, a suborná, etc. : *pre toti a casti-gatu in favorea sea : pre unii a castigatu cu bani, pre altii a castigatu cu promi-sioni de functioni, pre altii in fine a casti-gatu chiaru cu ammentitari; a castigá una muier*—a ua seduce, a ua corrum-pe, a ua suborná : *spre a corrumpe pre donn'a casei, blastematulu castigá cu bani pre servitori si servitorie; — 2. in parti-culariu, a trage folosu, a cullege fructulu laborei selle, a realisá valori prin indu-stri'a si adoperationile selle sau prin capi-taliulu strinsu prin laborea sea : a si castigá viet'a cu lucrulu de mana; cu commerciuulu castiga cineva mai multu de cátu cu functionile; pucinu castiga cineva d'in una mosia arrendata cu pretiu prea mare ; de la casele allocate castigámu mai pucinu de cátu de la banii dati cu interesse ; tota lumea castiga, inse pu-cini facu stare, pentru co, spre a face stare, nu adunje se scia si se pota ci-neva castigá, ci se cere inco se scia si a economi, asiá in cátu se nu spenda totu ce castiga ; — locutione speciale : a cas-*

tigă pre cineva cu ceva = a lu face se castigă ceva : *te am castigatu cu unu callu; de candu ti su argatu, te am castigatu cu mi de galbeni*; inse si : *a castigă de la cineva ceva*, (vedi mai diosu la B.); — 3. a capită veri-cumu avere, positione, potere, influentia, etc. : *a castigă mari summe de bani in carti*; *a castigă cellu mai mare lotu de la lotaria*; *serculu, care descoperi conjurationea, castigă libertatea, cetatiani'a, bani si mari onori*; — *ce ati castigatu, co v'ati facutu de risu?* — 4. reflexiv., *a se castigă*, a se provede, a si procură celle necessarie pentru ceva, si de aci, a se prepară, a se muni : *a se castigă de venatore*; *a se castigă de calle*; *a se castigă de bani spre a incepe se edifice case*; *a se castigă de arme in vederea bellului ce ammenitia*; 5. prin abusu, *a castigă* = a capită, a adjuge la ceva, a luă ceva, contra care nu se adopera cineva, si prin urmare neci lu doresce sau vre : *a castigă unu morbu*, *a castigă doue bone palme*; *a si castigă nevoia cu cineva*; in asemeni frasi intra bene *capitare* : *a capită palme*, afora déco nu vorbesce cineva cu amara ironia, cumu : *a castigă una bona botaria* = a capită unu greu morbu venericu; déro toti Români dicu si e bene dissu : *a castigă unu copillu*; *Domnedieu ne a castigatu cu boni si mentosi copilli*; — B. metaforice, a remanē superioare, a invinge, a triumfă, a suppone, etc. : 1. la lupta, in bellu : *a castigă una batalia*, in oppositione cu : *a perde una batalia*; asiă si : *a castigă lupt'a*, *a castigă campulu de batalia*; *a castigă una intensa terra cu una sengura batalia*; dupo ce *castigă Greci'a*, *Alessandru vru se castige si Asi'a* (vedi si mai susu la I.); 2. in concursu, in jocu, in remasu, etc. : *d'in celli doi rivali, carele a castigatu? cine d'in voi a castigatu prensorea? cine a castigatu la concursulu de eri?* — 3. in speciale : *a castigă pre cineva* : a) dupo celle mai susu espuse : α) a si lu face favorabile, amicu, partisanu, etc.; β) a lu comperă sau corrumpe cu bani, a lu subornă, a lu seduce, a l'ammagi, etc.; γ) a i adduce vreunū folosu, a lu face se capite unu

folosu; — apoi si : b) dupo paragrafulu in cestione : α) a lu remanē intr'una prensore : *de câte ori ne prendemu amendoi, eu te castigu*; β) a lu bate la unu jocu, intr'unu concursu, etc. : *de câte ori joci cu mene, eu te castigu*; asiă si : *una carte de jocu castiga pre alt'a* = *una carte de jocu bate pre alt'a*, cu acesta differentia; co espresionea : *una carte bate pre alt'a* nu da a intellege, co ar fi la medilocu vorba de *castigu* sau folosu orecare; pre candu espresionea : *una carte castiga pre alt'u*, da a intellege, co joculu se face cu scopu de *castigu* sau folosu; — *una carte castiga* = adduce *castigu*, in oppositione cu : *una carte perde* = adduce dauna; — in fine, de si *castigare*, in celle mai multe d'in insemnarile de sub III. pare a se confunde cu *capitare*; totusi differentia intre amendone este bene sentita si caracterisata; chiaru in insemnarea de *a trage folosu*, in care celle doue cuvente paru a se apropiă mai multu, differentia resare de sene : *a capită 10 galbeni pre unu callu*, de esemplu, nu va se dica : *a castigă 10 galbeni pre acestu callu*; coei callulu a potutu se coste pre venditoriu *septoptu galbeni*, si prin urmare *castigulu* sau folosulu se nu fia de câtu de doi-trei galbeni. (Din celle espuse resulta luminatu, co in intellessulu de sub I., ca si in celle de sub II. si III., ne aflămu in facia cu unulu si acellu-asi cuventu : despre forma nu mai incupe indoientia; conjugationea, tota fienti'a esterna; peno si accentulu, este acellu-asi in rom. *castigu*, ca si in latin. *castigo* = ital. *castigo*; câtu pentru intellessu, mai nu e limba, in care *laborea si pretiulu ei* = *castigulu* se nu se iee un'a pentru alt'a : fia destullu a cită numai franc. *peine* = labore si pretiulu laborei; déco déro ti-nemu a face câteva observari asupr'a etymologiei sau mai bene asupr'a intellessului etymologieu ce are cuventulu *castigare* de sub III. mai vertosu, facemu acesta-a, ca se se veda; co *castigare* cu acestu intellessu speciale este unulu d'in acelle creationi cari, scosse d'in anim'a si cugetarea intima a poporulu romănu, caracterisa bene acestu poporu de atâte

sece tare incercatu si amaritu : 1. mai antaniu neci un'a d'in limbele noue sorori nu applica acestu cuventu cu acestu intellessu speciale, ci facu usu de unu cuventu, care nu pote fi romanicu : ital. guadagnare = franc. gagner ; 2. insasi limb'a latina are pentru espressionea acestui conceptu cuventele : a) quærerere = castigare, tragero de folosu ; inse proprie : cerere, cercare, cercetare, si prin urmare quærerere = cerere ; b) lucrari = castigare = tragero de folosu, formatu de la lucrum = castigu = folosu, de unde si alle nostre : lucru, lucrare, ca fontane alle castigului ; 3. d'in quærerere = cerere allu nostru au incercatu unii, si a nume prin intermediulu substantivului quæstus, si mai vertosu demin. quæsticulus = micu castigu, se esplece pre castigare allu nostru, sustinendu co castigare = quæsticare = [latin. quæsticare] ; déro se lassamu, eo assemine forma nu essiste in limb'a latina, apoi, chiaru déco aru fi statutu, ea s'ar fi tradussu prin césticus sau céstecu, sau cellu multa prin césticu sau castecu, castigu-castegu, cu tonulu la antepenultima, cumu l'ar avé si presuppusulu latin. quæstico ; si accentulu latinu se scie cu câta scrupalositate l'au pastratu Românulu ; mai antaniu de partea formei asseminea suppositione nu se pote sustiné ; de partea intellessului nu este ore unu fenomenu fórte estraordinariu co d'in doue cuvente latine applicate a espreme acellu-asi conceptu, neci unulu se nu treca cu acellu-asi intellessu in neci un'a d'in limbele noue latine ? nu e si mai estraordinariu, co chiaru Românii, cari senguri d'in tôte fractionile gentei latine, au pastratu unulu d'in aceste doue cuvente, lucrum = lucrum, lucrare = lucrari, l'au applectatu cu tote aceste in intellessu cu totulu differitu ? Noi nu aflamu nemica mai estraordinariu in lumea lui Domnedieu, in care nemicu nu se face fora cuventu, si cu atâtu mai multu, cu câtu se scie co lucrum se applica in speciale la castigulu realizatu cu mare labóre de fia care plebeiu sau omu d'in poporu. Care déro se fia caus'a acestui fenomenu ? Respunsulu, fundatu

pre probe, ar cere intense desvoltari, cari aru trece preste cadrulu acestui articulu ; de acea-a ne marginimu a trimite la etymologi'a cuventului lucrum d'in luere = a spellá, a curatí, a si spellá, in speciale, peccatele, a fi suppusu pentru acesta-a. la una pena si mai vertosu la grea labore, cumu si la etymologi'a cuventului castu = curatu de peccate ; d'in considerarea intellessului generale allu acestoru cuvente, cumu si d'in considerarea impregiurariloru vietiei Românului inainte de Christu si dupo Christu, va resultá una idea, care, nu ne indomu, este in creierulu, in anim'a si in sangele fia-carui Român, pre care noi ua esprimemu pre scurtu asiá : castigulu, pentru Român, este resultatulu lucrului, conceputu d'in cellu mai inaltu puntu de vedere, d'in care abiá astadi au inceputu se lu considere cei mai luminati d'in lumea crestina, d'in puntulu de vedere, dupo care lucrulu este unu mediu de a adjuge la castitate, perfectione, si care se exprime prin formul'a : laborare est orare = a lucrá va se dica a se rogá, a se inaltá cotra divinu, cotra ce e santu si perfectu ; se ne ferimu déro de a profaná cu idee, ca acelle ce si facu Judanii, candu lu pronuntia castigu, unu cuventu ca castigu, essitu d'in fundulu animei unui poporu, ca espressionea cea mai curata si mai nobile a acestei anime de Romanu si de crestinu. M. — Cu tôte aceste-a castigare in intellessu de quæstum vel lucrum facere, acquirere, duce cu mai mare probabilitate la etymologi'a de quæstum-agere, quæstigare = castigare. Accentulu e chiaru la loculu seu ; — numai æ transmutatu in a presenta una mica difficultate, care inse nu se pare a fi invincibile, mai vertosu unde dóue radecine viu in contactu si se confundu in pronuntiatione. L.)

CASTIGATIONE, s. f., castigatio ; curatio, acquisitio, quæstus ; actionea de castigare in differitele intellesse alle acestui cuventu : 1. curatiare, correctiune, emendare, mustrare, punitiune, etc. : castigatiunea parentiloru este spre benele fililoru ; castigatiunea copilliloru cu vorbe, castigatiunea criminaliloru cu

verge; castigatonea arborilorum; 2. încordare a poteriloru suffletului sau corpului, attentione, sollicitudine, occupatione seriosa, turburare, sufferentia, labore, adoperatione: totu castigatonea nostra spre a te face fericitu a essitu deserta; 3. tragere de folosu, folosire: castigatoneu de summe mari prin negotiu si strict'a sea economiã l'au inavutitu.

CASTIGATORIU, -*toria*, adj. s., castigator, castigatorius, angens, sollicitus; lucrum faciens, lucrator, lucrativus; care castiga sau se castiga, relativu la castigare in differitele intellesse alle a-castui cuventu: 1. care correege, emenda, censuredia, mostra, punesce, etc.: *omu castigatoriu allu celloru boni*; — applicatu la lucrure: *vorbele de consolatione nu su castigatorie*; 2. care adduce încordare a poteriloru suffletului sau corpului, care inspira sollicitudine si temere, care turbura suffletulu, care fermenta mentea sau corpulu; care se adopera cu mentea si cu anim'a, care pune mare attentione, mare deligentia la ceva, etc.: *functionari castigatori a si impleni detoriele; stare de sanetate castigatoria de anima; castigatoria de copilli=preveghiatoria*; 3. care trage folosu, care invinge, etc.: *castigatori in acea lupta amu fostu noi; castigatori de mare stare in jocu de carti; negotiulu nu e pentru toti castigatori.*

CASTIGATU, -*a*, castigatus; cura anxius; acquisitus, partus; part. d'in castigare: *copilli aspru castigati de parenti; fili tare castigati de greulu morbu allu mamma sei; avere castigata cu sudorea frontei*, (vedi si castigare).

CASTIGATURA, s. f., castigatio; lucrum; cura, labor; actione, déro mai vertosu resultatu allu actionei de castigare: 1. in intellessulu lui castigare de sub III.: *castigatur'a de astadi nu ne adunje se ne comperãmu pane*; 2. in intellessulu lui castigare de sub I.: *castigatur'a ce mi ai facutu astadi, me va invetiã mente*; 3. in intellessulu de sub II.: *ce atãta castigatura pre tene pentru copilli, cari su mari si nu mai au lipse se i castigi tu de aproape.*

CASTIGOSU, -*a*, adj., lucrosus, que-

stuosus, lucrativus; cura plenus, diligens, anxiosus, operosus; plenu de castigu sau de castiga: 1. plenu de castigu: a) care adduce multu castigu, care da mari folose: *negotiu castigosu, via forte castigosa, mosie pucinu castigose; professionile celle mai castigose*; b) applicatu la persone: a) passionata de castigu, avidu de castigu, interessatu, cui place se castig: totudeun'a si d'in tote: *anevoia vei putã castigã fora bani caus'a tea, de si deripta, pentru eo judecatorii sunt omeni castigosi*; ß) care a facutu castigu mare, avutu, cu stare: *celli castigosi nu credu celloru seraci*; — 2. plenu de castiga: *castigos'a preveghiare ce mamã'a se cade a avã de prunci.*

CASTIGU (in multe locure cu s si u-ratu: castigu; in unele locure forte reu cu l in locu de t: castlgu; vedi castigare sub III.), s. m., pl. -*re, quætus*, lucrum; castigatio, (compara si ital. castigo); 1. ca mai desu si mai vulgatu in intellessulu lui castigare de sub III.: a) ce se castiga, folosu ce se trage d'in ceva: *d'in acellu negotiu n'am avidu neci unu castigu, ci mai vertosu mare dauna; a lucrã dille intregu fora neci unu castigu; a vende fora castigu; a dá bani altoru-a fora neci unu castigu; a servi si îndetorã pre toti fora sperantia de castigu (a servi cu desinteressare); a spende totu castigulu; a economi si capitalisã parte d'in castigu; a adduce castigu cuiva: sunteti mari, si in locu se lucrati si se adduceti castigu casei, traiti in pigretia si cu mare dauna a casei; argati mi adducu dauna in locu de castigu*; — b) actione sau actulu de castigare: *castigulu si perderea spendura, in mare parte, de capriciele fortunei*; — 2. fienduca form'a feminina castiga s'a applicatu exclusivu la intellessulu lui castigare de sub II., in intellessulu acellui-asi de sub I. cauta se se revivifce si se se applice totu form'a masc. castigu, cu intellessulu de mediu de castigare=correegere, emendare, mostrare, punire, invetiare, domesticire, etc: *vocea este cellu mai bonu castigu pentru calli; lemnele sunt castigulu, cu care dãm planteloru si arboriloru form'a si*

directionea ce vremu; greu castigu meritati pentru aceste culpe.

* **CASTIMONIA**, s. f., castimonia; stare de *castu*: 1. in speciale, stare de *castu* in respectulu corpului, curatia corporale ce se cere la implinire de acte si ceremonie religioase, curatia ce sta in abstinencia de veri-ce contactu carnale, de mancari delicate si grasse, etc.: *legea cere se intramu cu castitate in cas'a Domnului, cu castitate de sufletu fora indoientia, dero si cu castimonia de corp*; 2. prin estensione, *castitate*=curatia de sufletu, moralitate in genere.

* **CASTIMONIALE**, adj., castimoniales; relativu la *castimonia*: *spellare castimoniale*.

* **CASTITATE**, s. f., castitas (compara si ital. castita, franc. chasteté); calitate, stare, abitudine de *castu*: 1. in genere, curatia de sufletu, moralitate, integritate, onestitate: *a portá functionile incredentiate cu cea mai mare castitate*; dero ca mai desu: 2. in speciale, virtute prin care se tinu in frenu appetitele carnei, si a nume: a) in genere, moderatiunea acestoru appetite: *castitatea este nu numai una detoria morale, ci si una lege de conservatiune, ce natur'a a impusu totoru fientieloru viue*; b) abstinencia completa de placerile carnali: *castitatea se cere cu rigore de la calugeru*; c) abstinencia de placerile carnali illicite: *verginile sunt detorie a observá castitatea*; — *vechii Romani re-presentá castitatea sub abutulu unei matrona cu unu sceptru in mana si cu doue columbe albe la petiore*.

* **CASTONE** si *castoniu*, s. m., *annuli pala*, (it. castone, franc. châton; d'in a- cea-asi fontana cu *cassa*; vedi si *castronu*); fund'a sau tort'a anellului, in care se incadra *gemm'a* sau *petr'a* pretiosa.

* **CASTORATU**, s. m., (franc. castorate); sare formata d'in combinatiunea *acidului castoricu* cu una base.

CASTORE si *castoru*, s. m., *castor* (*καστορ*, ital. castore si castore, franc. castor); genu de animali mammiifere amfibie d'in famili'a roditoriiloru, cari si facu minunate case pre riplele fluvii-

loru; — prin metafora, ceva facutu d'in peru de castore: *tessutura, pellaría, manusia*, etc., *de castore*.

CASTOREU si *castoriu*, -ia, adj. s., *castoreus-eum* (ital. castoreo si castorio); de *castore*: 1. adj.: *peri castorei*; mai vertosu inse: 2. subst. m., *castoreu* si *castoriu*, materia negrastra, de odore grea si neplacuta, de sapore acre si mordente, ce se trage d'in folliculii pusi longa partile genitáli alle castorelui si care serve ca medicamentu escitante si antispasmodicu: *addormitu de greulu castoriu infirmulu pleca capulu pre umeri*.

CASTORICU, -a, adj., (ital. castorico, franc. castorique); care coprende ceva d'in alle castorelui, care coprende *castorina*: *acidu castoricu*, formatu d'in *castorina* cu acidu nitricu.

CASTORINU, -a, adj. s., *castorinus*, (ital. castorina, franc. castorine), de *castore*: *tessutura castorina*; d'in peru de castore sau suptire si metassosa ca cea d'in peru de castore; luatu in speciale ca subst. f., *castorina*: a) substantia ce se estrage d'in *castoreu* sau *castoriu*; b) cu intellessulu de *tessutura castorina*.

CASTORIU, vedi *castoreu*.

CASTORU, vedi *castore*.

CASTRACANI, *castraporci*, etc., vedi *castrare*.

* **CASTRAMETARE**, v., *castrametari*; proprie: a mesurá locu de pusu *castre*. a dá dimensionile locului, in care se se face *castre*, si de acf: a despune *castrele*, a pune sau asediá *castrele*; a se pune in *castre*, a se asediá in *castre*, a se oppri la unu locu, etc., vorbindu de osti in mersu; de acf si subst. *castrametatione*=*castrametatio*=despunere a locului de *castre*, despunere a ostiloru in *castre*, opprire, sedere a ostiloru intr'unu locu etc., (vedi *castru* si *metamutare*).

CASTRAMETATIONE, s. f., vedi *castrametare*.

CASTRARE, -ediu, v., *castrare*, (ital. castrare, isp. castrar si capar, franc. châtrer; — *castrare*, populariu in mai multe parti, e de preferitu lui *scopire*, care se aude in alte parti si care neçi

are intellessulu largu allu lui *castrare*); 1. a face incapace de generatiune, a privá de organele generatiune: a) vorbindu de omu, se applica atátu la masculu, câtu si la femina, déro mai vertosu la masculu: *sect' a castratiloru asiá de intensa in Russi'a, a inceputu se se intenda si in terr'a nostra: adeptii sectei castrédia barbati, castrédia mueri, ammagindu si pre unii si pre altele, co prin castrare au se scape de peccatele, in cari induce appetitulu sessuale, co prin castrare au se fia casti, santi si placuti lui Domnedíeu; cantorii, mai vertosu cantorii de la baseric'a papale, ca se si pastredie vocea, erau castrati de tempuriu; cu omeni castrati custodescu orientalii muierile loru; b) vorbindu de alte animali, se applica mai allesu la masculu: a castrá unu tauru=in speciale: a intorce unu tauru; a castrá unu callu=in speciale: a jugani unu callu; a castrá unu berbece=in speciale: a bate unu berbece; a castrá cocosi=in speciale: a caponi cocosi; a castrá unu cane, a castrá unu porcu, a castrá unu pesce, etc.; — verbulu *castrare*, ca si *cascare*, in *casagura*, etc., se pote compune cu unu substantivu ca obiectu directu: *castracani*=ital. *castracani*, asiá si: *castraporci, castracalli*, etc., formandu asiá substantive compuse personali, cari arreta in speciale person'a ce *castrédia* una specia de animali: unu *castracalli*=unu *castratoriu de calli*=juganitoriu; — 2. applicatu, fora a fi vorba de mutilarea organeloru de generatiune: a) la plante, a curatiá, a taiá ramurele si blastarii lussurianti: a castrá *viti'a*; b) la lucruri, cari sunt prea tari, violente, furiose, etc., a castrá=a luá poterea sau tari'a, a moderá, a stemperá, a debilitá, etc.: a castrá *vinulu*=a i redicá asprimea, stracorandu-lu bene; a castrá *licenti'a*, a castrá *avariti'a*, a castrá *furi'a maniei*, a castrá *impetulu junetiei*; — unu *castratu*: a) unu omu privatu de organele genitáli; déro si: b) unu omu impotentu, lipsitu de poteri, fia celle de generatiune, fia si altele, omu incapace de a produce ceva cu poterile selle, si in specialè: c) omu incapace de a produce*

cu mentea sea; — c) la carti, a scote d'in una carte, d'in una scriere, locurile cari vettema bonii mori, religionea, constitutionea, guberniulu sau omenii guberniului: *censur'a, pre unde essiste: castrédia diarielle, cartile si alte scripte de publicatu; editionile opereloru lui Martiale sunt de ordinariu castrate*; d) a castrá ceva sau pre cineva de ceva=a despartí, a privá, a intercá de ceva forte doritu si placutu: a castrá *mnellii de oi*, a castrá unu pruncu de lapte sau de nutrice; *v'ati invetiatu se mancati bene, se dormiti, se ve investmentati si se ve preamblati bene, am inse se ve castrédiu si eu bene de tote aceste-a*; — cu ellipsea obiectului cu de: a castrá unu stupu (subintellessu: *de miere*)=a taiá si luá miere d'in stupu; a castrá unu grassu si avutu *negotiatoriu* (subintellege: *de avere, de bani*)=a lu despoia, a lu predá, a i luá d'in bani cu unu medilocu orecaze violentu sau fraudulosu; — a se castrá: a) a se privá de organele genitáli, a se mutilá, ca celli de sect'a *castratiloru*; déro si: b) a se privá si abstiné completu de ceva ce i ar cere *anim'a*: a se castrá *de vinu*, a se castrá *de placerile amorei*, etc.; de aci absolutu: c) a se castrá=a se privá de tote placerile lumei, a si inchide lumea, cumu se dice; — e) in genere, a castrá=a mutilá, a scurtá, a micusiorá, etc.: a castrá *cod'a paunulu*=a castrá *paunulu de coda*; *vulpi castrate de coda*.

CASTRATIONE, s. f., *castratio*; actione si resultatu allu actionei de *castrare*: *castrationea omeniloru este una barbaria; castrationea planteloru se face bene de cu prima-vera*.

CASTRATORIU, -*toria*, adj. s., *castrator*, *castratorius*; care *castrédia*: 1. adj.: *instrumentu castratoriu*; 2. subst.: a) personale, *castratoriu*, fem. *castratoria*, persona care scie castrá omeni sau bestie: *castratoriu de calli, castratoriu de tauri, castratoria de cocosi; celli de sect'a castratiloru au, pre longa castratori, cari castrédia barbati, si castratorie, cari castrédia mueri*; b) reale, masc. *castratoriu*, pl.-e, sau femin. *castratoria* ori *castratore*, instrumentu de castra-

re (compara si ital. castratoje);—form'a femin. *castratore* insemna si : *castrarea* insasi, loculu sau tempulu de *castrare*.

CASTRATU, -a, castratus; 1. part. d'in *castrare* : *plante inco necastrate, stupi castrati, berbeci castratu, mai multi berbeci necastrati*; 2. supinu d'in *castrare* cu intellesu : a) activu : *instrumentu de castratu omeni*; b) passivu : *stupi boni de castratu*; 3. substant : a) abstractu, fora plur : *castratulu calliloru presenta mai multe greutati decatu castratulu tauriloru*; b) concretu personale : *unu castratu, una castrata*, appecatulu in speciale la omu, dero si la alte animali, cumu : *unu castratu* = unu berbecu, unu callu, unu bou, unu cocosiu, etc., *castratu* = cu organile genitale mutilate; la omu inse cu diverse insemnari despre cari vedi la *castrare*.

CASTRATURA, s. f., castratura; actione, actu si resultatu allu *castrarei* : *castratur'a berbeciloru, a face mai multe castrature vitieloru de viie; doue si chiaru mai multe castrature se potu face stupulu in annii boni pentru albine, fora ca albinele stupulu se sufferia iern'a de lipse de miere*.

* CASTRENSE, adj., castrensis; relativu la *castru* sau *castre*, ce se face in *castre* sau in tempu de sedere in *castre*, in tempu de bellu : *preutu castrense*, de armata; *morbu. castrense*, ce se incinge intre militarii d'in *castre*; *testamentu castrense*, facutu in *castre*; *peculu castrense*, ce se castiga si se economese in tempu de servitiu militare; *corona castrense* = *corona vallare*, pre care generariulu uada cellui ce mai antaniu de toti petrundea in *castrele* inimicului; *termini castrensi* = *espressioni castrensi*, termini militaresci.

* CASTRENSIANU, s. m., de regula in plur. *castrensiani* = *castrensiani* : a) militari ce ocupa *castrele* de pre margenele imperiului si custodescu aceste margeni; b) officiali si alti servitori ai palatiului Cesariloru.

* CASTRENSIARIU, adj. s., castrensiarius; care are a face cu *castrele*, si in speciale, negotiatoriu ce procura provisioni militariloru in *castre*.

CASTRONASIU si

CASTRONELLU, s. m., scutella, cucumella; deminutivu d'in *castronu*.

CASTRONU, s. m., pl. -e, scuta, scutula; cucuma; *gabata sau gavata; lebes*; vasu de pamentu, de lemnu, de arama sau de altu metallu, de forme varie, dero mai vertosu sferice, asia co prin ferma sea, unu *castronu* presenta : a) una parte de sfera mai multu seu mai pucinu regulare, cumu : a) una sectione de sfera prin unu cercu micu, asiá co vasulu este strimtu la fundu si largu la gura; β) una sectione de sfera prin unu cercu mare, asiá co *castronulu* este aproape unu emisferiu; γ) una sectione de sfera prin unu cercu micu, asiá co *castronulu* este mai mare decatu unu emisferiu, si prin urmare largu la medilocu si mai strimtu la gura; b) una parte de conu mai multu sau mai pucinu regulatu si trunchiatu mai aproape sau mai departe de bazea lui; sunt inse si : c) *castrone* de forma cadra, dero totu de un'a mai strimte in fundu si d'in ce in ce mai large spre gura; — sfer'a larga, multimea forte mare de vase, ce ar imbracia cuventulu *castronu* asiá definitu dupo forma si dupo materia, se marginesce prin usulu de peno astadi la urmatoriele categorii : 1. vase de pusu buccate, mai vertosu licide, vase de forma sferica sau cadra : *se pumu mai multe castrone de buccate pre mesa*; a) *manca senguru unu castronu de lente*; *pentru atate persone nu adungetu unu castronu de zema, pune dero zema in trei castrone*; — cuventele, ce se audu inco, pre a locurea, cu acellu-asi intellesu, sunt : *catinu, causiu, blidu, strachina*; ero, pre unde sunt in usu si aceste-a si *castronu*, elle se applica cu distinctionile urmatorie : a) *blidu*, ca nume genericu pentru veri-ce vasu de pusu buccate in ellu sau pre ellu; b) *strachina*, vasu de pamentu aduncatu, mai micu si mai pucinu elegante decatu unu *castronu* : *castronele se vedu la mesele celloru cu dare de mana, strachinele la mesele seraciloru*; c) *causiu* este unu vasu de lemnu, ce serve nu numai ca *strachina*, sau ca *castronu*, ci si pentru alte usure, cumu, de esemplu, pentru pusu farina in ellu; d) in fine *catinu* pote supplení tote celle alte (vedi

catinu); — 2. vase de fertu si coptu buccate, cari potu fi de pamentu sau de metallu, si cari au de regula forma sferica sau de conu trunchiatu, déro si forma cilindrica sau cadra: *castronu de fertu lapte*; *castrone de preparatu buccate*; *castronu de fertu carne*, *castronu de fertu supu*; *castrone de facutu farinate*, etc.; — alte cuvente, ce se audu, pre a locure, cu accellu-asi intellesu, sunt: *caldarucia*, *olla*, *crátia*, *tingire*, etc.; 3. vase de spellatu alte vase de mesa sau de buccataria, sau chiaru de spellatu pre ochi si pre mane, vase numite pre a locurea *lighiane*. (Cuventulu nu e d'in germ. *kaströl*, ci acestu-a d'in cellu romanicu: coci allu nostru *castronu* a essitu d'in acea-asi fontana cu *capsa*, care [vedi *cassa*] a devenitu si *cassa*=ital. *cassa*=franc. *casse*, *casse* si *châsse*, de unde apoi *casseta*=ital. *cassetta*=franc. *cassette*; de aci multime de cuvente cu differite forme si semnificazioni atátu in limb'a nostra, cátu si in sorórule ei, d'in cari mare parte s'au datu si esplecatu dejá in Dictionariu, si de acea-a nu commemorámu aci de cátu pre acelle ce potu duce la esplicarea cuventului *castronu*, cumu: ital. *cassetone*=*casseta* mare, *cassetoniu* sau *cassetoiu*, si prin syncope: *castone*=franc. *chaton* [vedi *castone* sau *castonu*]; cu acea-asi syncope d'in *casseta* ar essí *casta*, de unde verbulu catal. *encastar*=ispan. *engastar*=in intellesu cu ital. *in-cassare*=franc. *encassier* si *enchâsser*=*incassare*; asiá si d'in form'a augmentativa *castone* au essitu: provenc. *encastonar*=port. *encastonar*=isp. *engastonar*; in limb'a italica in locu de *encastar* se dice *incastrare*=provenc. *encastrar*; e chiaru si in latin. *media incastratura*, si aceste forme presupunu unu substantivu *castra* sau *castru*, care ar fi unu deminutivu d'in *casta*, deminutivu redussu prin syncope d'in *castura* sau *casturu* in locu de *castula* sau *castulu*, ca si *titlu* d'in *titulu*: d'in una forma ca *castra* sau *castru*, cu suffissulu augmentativu *onu*=*one*=*oniu*=*oiu*, a cautatu se essa cuventulu *castronu*, ca si *castone* d'in *casta*=*casseta*; in limb'a italica form'a *castrone*=for-

m'a nostra *castronu* insemna: unu *castratu*, vita sau omu, si, candu este vorba de omu, si unu *castratu de mente* [vedi *castrare*]; in limb'a latina *castula* insemna unu vestimentu, despre care vedi la *castula*; éro *castrum*=*castru*, *castellu*, etc.; in locu de *castrum*, in limb'a mai vechia se dicea, si cu form'a feminina, *castra*, si formale vorbindu, *castronu* allu nostru a potutu essí atátu d'in *castru*=*castrum*, cátu d'in femin. *castra*=*castra*, ca si *casoniu* sau *casoiu*=ital. *casone*, masc., de si d'in femin. *casa*=ital. *casa*; se redica déro intrebarrea, déro cuvente cu intellesu asiá de diverse, cumu: *ca-str-omu*, *ca-stru* sau *ca-stru*, *ca-strare*, *ca-sta*, *ca-sa*, *ca-pa*; *ca-ssa*, *ca-pestru*, etc., se referu la acea-asi origine primaria; noi nu potemu intrá aci in desvoltarile, ce s'ar cere spre a dá la asseminea intrebarre unu respunsu cu caracterie de certitudine sau cellu pucinu de mare probabilitate, ci ne marginimu a face urmatoriele observari, cari dau lucrului orecare probabilitate: 1. filologi de mare autoritate referu *castru*=*castrum* la *casa*=*casa*, cu insemnarea primitiva de: *locu unde se facu case*, in intellessulu latinu allu cuventului, adeco *casa prostu constructa*, si in speciale: *case de militari pre campu*: *cuturi*, *barace*, *collibe*, etc.; 2. tote cuventele in cestione se attingu prin intellesu intru cátu tote insemna *receptacu*, *incapere*, etc.; numai *castrare*, cu intellessulu de *a face incapace de generatione*, pare a nu coprende in conceptulu seu not'a generale de *incapere*; déro se pote ca acestu intellesu se nu fia cellu originariu allu cuventului, ci numai unulu d'in intellessele metaforice alle cuventului, deorece barbari'a de a *castrá*, mai *vertosu omeni*, nu pote fi primitiva omului; intellessulu cellu mai originariu allu cuventului *castrare* pote fi forte bene cellu ce resulta d'in frasi ca: *a castrá mnelli de oui*=*a intercá mnelli de oui*; veri-cumu ar fi inse lucrulu, certu este, co *castronu* e cuventu curatu romanescu, fia ellu essitu d'in *castru* in intellesu de *castrum*, sau d'in *castra* ca deminutivu d'in *casta* in locu de *casseta*, fia

in fine essitu d'in *cap-ere*, ca *cap-estru*, care ca augmentativu suna *cap-estroniu* si *cap-estronu*, de unde apoi prin syncopi successive : *capistronu*, *capstronu*, *castronu*, prescurtari la cari poporul a tensu cu atâtu mai multu, co necessitatea destinctionei de intellessu cerea imperiosu a lu departá de form'a intrega *capestronu* cu intellessulu de *capestru de calli mare*;—dêco amu admite supposetionea co *castronu* este immediatu essitu d'in *castru*—lat. *castrum*, atunci cuventulu ar fi unulu d'in acelle, cari espremu trasure insemnate d'in viet'a istorica a Românului : addussu si asediatu in aceste terre, ca se le custodesca de barbari, *receptaclulu Romanului de siedere, cas'a sea* erau de regula *castrele*, si *receptaclulu seu de pusu si fertu mancare a cautatu se fia castronulu : castrulu si castrele*, prin asprimea temporiloru, s'au stersu de multu d'in terrele Românului; cu lipsea de secle a lucrului a peritu d'in mentea Românului si conceptulu d'in pre-una cu cuventulu ce l'esprimea; dêro *castronulu*, in care ferbea si manca acumu câteva secle, in ellu manca si ferbe si peno astadi; in acesta supposetione *castronu* ar fi, in origine, unu adiectivu derivatu d'in *castru* cu intellessulu de *ceva* = [*vasu*] *ce serve in castru*, si in speciale : *vasu de fertu si de mancatu*). *M.*

CASTRU, s. m., *castrum* (form'a mai antica latina si : *castra*, f.); in intellessulu cellu mai originariu, locu unde militarii in campu si punu *casele*, in intellessulu latinu allu cuventului *casa*, (vedi *casa* si *parenthesea finale de la castronu*); de aci : 1. in genere, locu intaritu, cetate intarita, etc., spre a servi de apperare in contr'a inimicului : *castrulu Durostorului, castrulu Vidinului, castrulu Parisiloru, etc.*; si : *castrulu Durostoru, castrulu Turnu, castrulu Nicopole; Turcii construisse mai multe castre de a derept'a Dunarei; astadi acelle castre sunt simple cetati; impregiarile n'au permisu Româniloru a construi noue castre in loculu castreloru turcesci derimate de Russi; pre rip'a stanga a Dunarei Turcii inse au mai multe castre bene munité*;—in acellu-asi intellessu se

dice si *castellu*, deminutivu d'in *castru*, mai vertosu in plurariu, pentru co plurariulu d'in *castre* se ia forte desu mai allestu cu intellessulu speciale de sub 2 urmatoriu; mai de curendu au inceputu a se dice, in acellu-asi intellessu, si : *fortaretja, forte*, dupo franc. *forteresse, fort*; deco avemu sau nu lipse si de aceste cuvente, si dêco sentimu dipse de densele, sub ce forma aru fi se se aplice, se va vedé in Glossariu la article respective; observâmu aci numai : a) co Francesii au allergatu la cuventele fort si *forteresse*, in lipsa de altele, pentru co *château=castellu si castru* luasse, in limb'a francesa, exclusivu a-prope alte insemnari (vedi *castellu*); noi inse pre longa *castru si castellu*, despu nemu inco de *arce, propugnacu*, etc.;— 2. in speciale, locu unde una oste se oppresce si sta pentru unu tempu mai multu sau mai pucinu indelungu; in acestu intellessu cuventulu se dice de regula in plurariu : *castre=castra*, neutr. pl. (mai vechiu inse si femin. seng. *castra hæc vestra est=litter. : castra acesta-a este a vostra*) : *castrele vechiloru straboni Romani erau cadrate; mai tardiu furu si cercularie ca alle Greciloru; in fine castrele luara veri-ce forma, ammesurata locului; castrele lunate avea form'a unei drumetate de luna sau unui semicercu; castrele vechiloru Romani aveau totu de un'a patru porti principale : port'a pretoria, port'a decumana, port'a principale d'in derept'a si port'a principale d'in stanga (vedi pretoriu, decumanu, principale)*; *castrele straboniloru erau incongiurate de giuru in pregiuru de una fossa si de unu vallu (vedi fossa si vallu)*;—dupo durata si tempulu annului sunt : *castre stative=castre stabili*, unde una oste sta tempu mai indelungu, in opposetione cu : *castra mobili*, unde una oste mane una nopte sau nu sta de câtu câteva dille; *castre estive=castre veratice*, unde ostea sta in tempulu verei, in opposetione cu : *castre iernatice*, unde ostea sta iern'a;—*castre navali=castre nautice*: a) *castre*, in cari se afla una oste de mare; dêro : b) si *castre*, in care sta una oste de us-

cătu, asediata aproape de rip'a unui cursu de apa sau unui termu de mare, că se protega venirea sau plecarea naviloru; — a *allege locu de castre* = a luá locu de castre = a despune locu de castre = a mesurá loculu de castre = a despune castrele = castrametare (vedi castrametare); a *pune castrele* = a assiediá castrele = a face castrele; a *muni castrele*: a) a le face sau assiediá; b) a le intari, si in specie: a le vallá = a le incinge cu vallu si fossa; — a *redicá castrele* = a porni castrele = a mutá castrele, etc.: a) proprie pentru oste, a porcede d'in loculu unde se opprise in altulu, si de aci: b) in genere, pentru vericine: a se duce d'in unu locu, a se mutá sau stramutá, a fugi, etc.; — 3. metaforice: a) di de mersu a unei oste in miscare, spatiu de tempu sau si de locu cátu strabate pre di una oste in mersulu seu, pentru co, dupo abitudinile vechiloru straboni, oatea in mersu la bataia cautá, in fiácare sera, se se oppresca si se mana noptea in castre mobili: *in patru castre Cesare cu armat'a strabatù rapede una distantia, care in mersu regulatu allu ostei nu s'ar fi potutu percurrere in mai pucinu de optu castre; dupo diece castre ai nostri adjunsera in faci'a inimicului; b) secta de filosofia, de religione, de una doctrina, partitu politicu, etc.: a trece d'in castrele liberaliloru in castrele reactionariloru; a desertá castrele lui Epicuru si a trece in castrele lui Zenone; c) stupu de albine: castrele industrioselor albine sunt tote in deplina activitate: pre candu parte d'in albine essu dupo noua preda, altele stau, veghiedia si custodescu neadormite in castrele si pre longa castrele loru pretios'a preda strinsa de mai inainte.*

1. CASTU = cadutu si casu, vedi cadere.

* 2. CASTU, -a, adj., castus (ital. casto, franc. chaste; d'in candere, ca si candidu); perfectu curatu, fora neci una macula, fora neci unu vitiu, defectu, culpa, peccatu, etc.: I. in genere: 1. vorbindu de persone, morale curatu, care neci prin cugetu neci prin fapta nu se macula sau mai bene nu e maculatu cu vfeunu reu, in stare de perfecta puritate,

morale, innocente: ? *care altu june vei aflá mai castu si mai modestu decátu a-cestu-a, si care altulu mai impuru si mai blastematu de cátu cellu ce lu vorbesce de reu; dupo morte si voru luá sborulu cotra ceru toti cáti, in acesta misera vietia, se voru fi conservatu ca mui casti si integri de contgionea corpului; vedeti deco se pote, ca unu omu probu si rosinosu se inselle pre unu improbu si nerrosinatu, unu omu castu pre unu perjuru si blastematu; — 2. vorbindu de acte, cugete alle omului si chiaru de alte lucruri, caroru-a, in respectulu moralitatei, nu se pote nemica imputá, cari sunt perfectu curate de veri-ce reutate: *cugetu castu, ánima casta, suffletu castu, caste placeri, caste affecte, casta amore; a duce cea mai pura si casta vietia; casta credentia = castu fede sau fedelitate, nestramutata; — II. in speciale, applicatu la certe virtuti particulare, cumu: 1. puru de veri-ce macula, ce imprime usulu illicitu allu placeriloru de amore carnale, si puru nu numai cu fapt'a, déro si cu cugetulu, si prin urmare, care nu gusta, neci doresce, ba neci cugeta a si satisfaco asemeni appetite, candu suntu illicite: a) la persone, cu insemnarile: α) despre june ce inco nu scie si nu se cade a sci de muere, sau despre feta ce nu scie si nu se cade a sci de barbatu: *cast'a vergine, castulu adolescente, adolescenti casti si rosinosi, fetiore caste si rosinose; cast'a Minerva, cast'a Diana si alte dive caste, ca remase in perpetua virginitate, pre candu cast'a Junone se dice in insemnarea de la urmatoriulu β); déro intellessulu d'in acestu paragrafu au espressionile: *cast'a fetiora = cast'a vergura sau vergine, si mai vertosu: *prea cast'a fetiora, prea cast'a vergura, prea cast'a vergine = prea curat'a fetiora, sau absolutu: *prea cast'a = pre curat'a, espressioni referite la *mamm'a Domnului sau Mantuitoriului lumel; β) despre barbatu sau muere cari gusta placerile amorei, in modu licitu si in mesur'a cuvenita, fora se essa neci cu fapt'a neci cu cugetulu d'in margenile prescrisse de virtute: *cast'a veduva, cast'a socia, castu soci, castele matrone;********

cas'a si famili'a potu sta bene si da cea mai solida base unui statu, candu casatoribiisunt casti nu numai cu corpulu si cu fapt'a, ci casti si cu sufletulu si cugetulu; — b) la lucruri: Catullu, in un'a d'in poesiele selle, dice: cãti, dupo poesiorele melle, pentru co sunt camu lascive, me credeti pucinu pudicu si me condemnati, reu faceti; coci castu si piu ce cade se fia poetulu insusi, ero versulele lui nu e de lipse se fia caste, intellegundu prin versure caste=versuri cari nu attaca pudorea, si prin urmare prin versure cari nu sunt caste=versuri ce attaca pudorea; déro, cu totu respectulu ce portãmu strabonului Catullu, se ne fia permistu a nu fi de parerea lui: versurele cari nu sunt caste nu merita lumin'a, pentru co attaca pudorea, cellu mai potente frenu, eramu se dicemu arma, ce mamm'a natura a datu omului, spre a se luptã se fia castu, puru, santu, si prin urmare perderea pudorei este una calamitatã si pentru familia si pentru statu: strabonulu Catullu n'a traitu destullu, ca se adjunga se veda Messalinole, cari au fostu un'a d'in causele ruinei cu suneta a marelui si potentelui imperiu strabonescu; este asiã déro bene si necessariu, ca Românulu si Român'a se oiba casa casta, se tina casatoria casta, se conserve patulu castu, se guste numai placeri caste, se cugete numai cugete caste, se sentia numai sentimente caste, se pronuntia numai cuvente si vorbe caste, se seria numai prosa si poesia casta, se produca numai capete de opera caste, statue caste, tabelle si desemne caste; totu ce nu e castu se allunge departe de mentea, de anim'a, de sufletulu, casi de corpulu seu; se departedie si se intorca ochii sei si ai fililoru sei de tote spectacele, ce nu sunt caste; se se feresca pre sene si mai vertosu pre filii sei de tote cartile si lecturele, cari nu su caste, etc.; — facia casta, pre care nu se vede nemica ce ar trade appetite sau cugete de plãceri sau voluptati de amore carnale; in acellu-asi intellesu si: amore casta, fora cugetu de a satisfacere unu appetitu carnale; passione casta, caste affecte; obiaru: formosetia casta, fia verb'a de

una femina formosa sau de una imagine de femina representata prin colori sau prin petra, metallu, etc., fia in fine verb'a de locuri formose alle unui scriptoriu, etc., acea formosetia va fi totudeuna casta, déro: a) nu presenta nemica care se attace pudorea; ß) nu provoca neci unu cugetu sau appetitu de voluptate carnale; — 2. in respectulu scripteloru litterarie, allu limbei si altoru obiecte de arte, castu, insemna: a) ca si la precedentele 2., care nu attaca pudorea; déro si: b) care nu coprende nemica reu in genere, nemica immoralã; c) care e deplenu correctu, fora barbarismi si solecismi, perfectu, fora defectu in respectulu formale, conformu legiloru formosetiei, proportionei, covenientiei, etc.; d) care are just'a mesura, asiã incãtu se represente cu severitate ide'a pura sub forme cãtu se pote de simple, déro gratiose si amabili, cari destepta in sufletu affecte dulci, blande, moderate: imaginile de muieri alle acestui pictoriu sunt caste si amabili; pretotendenea stylulu poetulu, care a avutu se lupte cu atãte greutati, este claru, correctu si pre deplenu puru si castu; — 3. in intellesu religiosu, castu: a) piu, religiosu, temitoriu de Domnedieu, cu fric'a lui Domnedieu; b) sacru, santu, sacrosantu, inviolabile: acesta religione se tina castii nostri nepoti si stranepoti; castii sacerdoti; castele capete alle domnitoriloru; castele temple, cast'a biserica; preutulu essisse abia cu castele daruri; castulu corpus si castulu sange allu Mantuatoriului; castele si augustete serbatori imperatesci; sacerdotele cu caste bette incinge castulu seu peru; casti sunt vatii sau poetii, ca inspirati ai dieiloru; caste sunt operele vatiloru, ca inspirate de diei; caste sunt operele unui geniu, pentru co divinu e geniulu; — 4. in respectulu averei altoru-a, castu=care nu si macula manele, luandu pre nedereptu d'in averea altuia, care neci cu potere neci prin insellatione nu rapesce neci cugeta a rapide la altulu: probu, integru, desinteressatu, etc.: judecatori casti, functionariu castu, negotiatori casti in tote daraverile loru; omu castu si inte-

*gru nu e cellu ce nu furq si nu rape-
sce, pentru co n'are de unde, ci cellu
care, potendu castigá mii de galbeni cu
daun'a altoru-a, nu intinde si nu pune
man'a pre neci unu banu ce nu e allu
seu, ci, desi pote in strimtorare, invinge
inse veri-ce tentatione, ca se si conserve
manule, ca si suffletulu, integre si pre
deplenu caste;—5. applectu si la curati'a
esterna a corpului, care este ima-
ginea si espressionea curatiei interne,
déro cu una nuanția de intellesu mo-
rale si religiosu mai multu sau mai pu-
cinu pronunțiată: cu caste vestimente,
cu caste mane, cu castu corpu, déro mai
vertosu cu casta anima si cu castu cu-
getu se intrămu in cas'a lui Domnedieu;
cast'a flacura, cast'a luna, cast'a neue,
cast'a lumina, castu crinu, etc., se dice
pentru puritatea si limpeditatea lumi-
nei si colorei acestoru obiecte, déro si
cu allusione la puritatea morale, carei-a
elle servu de semnu si symbolu; caste
vase, caste mancari, curate si spellate,
déro totu-de-una data si nespurcate in
intellesu religiosu;—essite amendoue
d'in acea-asi radecina, d'in candere, a-
diectivele candidu si castu au intre sene
mai multe puncte de contactu prin intel-
lessu, déro nu se confundu: candidu,
in poterea suffissului idu, insemna plenu
de albetia splendida, care iea ore cumu
ochii; castu, in poterea suffissului tu, suf-
fissu allu participiului passivu, insemna
bene albitu si bene curatitu; in candidu
este una superabundantia de albetia si
puritate naturale, in castu este una al-
betia si puritate perfecta produssa prin
una actione voluntaria; de aci: copillu
candidu, copilla candida, pentru-co in
anim'a si cugetarea loru n'au blastaritu
inco germele peccatului; inse mai bene
omu castu, muliere casta, pentru-co, de
si in lupta cu tentationea, prin una voien-
tia tare si virtute se facu si se tinu puri;
castu se applega bene mai multu si ap-
prope exclusivu in intellesu ideale si
morale, precandu candidu este mai aptu
a se applicá si se applica de faptu mai
multu in intelessu materiale; chiaru
candu candidu se applica, ca si castu,
in intellesu morale, si atunci candidu*

se dice cu respectu la portare, la ma-
nifestarea esterna a puritatei morale
suffletesca, éro castu cu respectu la suf-
fletu insusi in sene: deco vorbele si fap-
tele unui omu sunt candidade, este proba,
co cugetele si sentimentele lui sunt caste;
in intellesu materiale se dice bene si
proprie: candidulu crinu, candid'a lu-
mina, candidade vestimente, etc., si numai
prin metafora, impromutandu lucrure-
loru vointia si sentimentu, dicemu si
cast'a lumina, castulu crinu, caste vesti-
mente, fora se mai adangomu, co caste
vestimente, de essemplu, pote insemná
nu numai albe vestimente; ci si mai ver-
tosu: a) curate, curatiate, nemaculate,
spellate, etc., fia de ce colore voru fi;
b) sacre, sante; c) nemaculate prin con-
tactulu unui omu peccatosu, etc.; pre
candu candidade vestimente=albe, splen-
dide, formose vestimente. M.

* CASTULA, s. f., castula; 1. vesti-
mentu mulierescu: a) tunica lunga,
b) fusta; 2. scortia de planta; aschia,
scandura, spatedia, etc. (vedi si *castronu*,
unde occure si form'a *casta*, d'in care
castura sau *castuta* ar fi deminutivu).

CASU, s. m., *casus* (ital *caso*, franc.
cas; vedi *cadere*, d'in care *casu* este,
prea longa *cadutu* si *casu*, a treia forma
de supinu); *cadere*, actionea saá actulu,
de a *cadé*, déro mai vertosu, resultatulu
caderei, benele sau reulu produssu prin
cadere, finitulu sau essitulu *caderei*;
ce *cade* sau se *cade*, se intempla, se face,
se petrece: evenimentu, intemplanu, cir-
cunstanstia, faptu, obiectu, lucru, etc.:
I. *cadere*, actione de a *cadé*, resultatulu
allu *caderei*: 1. *cadere* in diosu: *ca-
sulu* picaturei *gawresce petr'a*; *casulu*
turnureloru inalte este mai grave; *ter-
ribile fu casulu lui Luciferu d'in ceru*
in infernu; *casulu corpureloru grelle d'in*
atmosfera pre pamentu urmedia in
linia verticale; de aci: *casulu petrei*=
linia perpendiculara sau verticale;
2. *cadere* la pamentu in veri-ce modu,
prin impedicare, prin resturnare, prin
derimare, prin uccidere, etc.: *copillu*,
peno se invetie a ambli bene in petiore,
*se impedica si sunt espusi la multe ca-
suri*; *casulu cu mare resunctu allu mu-*

riloru cetatei; casulu trassurei addusse si casulu calliloru injugati la dens'a; 3. metaforice: a) cadere rea, cadere in ceva-reu, reulu insusi care cade pre cineva sau in care cade cineva, cumu: a) morte: deo vreunu casu mi ar rapu copillatiulu, asiu mori si eu; b) morbu, mai vertosu morbu periculosu, veri-ce altu pote aduge morte: nu mai sufferu de frigure neci de altu casu; la cate casuri este espusa fragileu nostra vietia?—7) ruina, perdiare, infortuniu, miseria, veri-ce adduce perdiare si dorere: anima incercata de grelle casuri; fatieatu si infrantu de atate casuri; casu terribile, pentru care nu e remediul; vedemu, co casulu patriei nostre e desperatu, si neti unu metilocu de scapare nu e; casulu casei melle este irreparabile; puneti inainte tote casurele ce potu nasce d'in acestu passu neintelleptu: poti perde posesionea, poti perde avereu, poti perde sanetatea si chiaru vietia; d) cadere morale, avilire, degradare; errore, culpa, peccatu: multoru si relle casuri este espusa una miere formosa;—candu Catoe dice: juneti'a este espusa la mai multe casuri de catu betraneti'u, intellege prin casuri atatu periculele materiali, la cari unu june si espune vietia, catu si periculele morali, errorile si culpele in cari puein'a maturitate face pre juni se cada;—e) vorbindu de astre si tempalu mesuratu prin miscarea loru, casu=scadere, mergere cotra finitu, finire, etc.: spre casulu dillei, pre la casulu tomnei, candu incepe a da in casu ieru'a;—II. mai vertosu, ce cade, se intempla, se petrece, se face: evenimentu, intemplanu, impregiuraru, fapta, etc.: A. ce se intempla in genere, intemplanu in intellesulu cellu mai largu allu cuventulu, deo mai vertosu intemplanu neasteptatu si neprevedutu: 1. oppusu la lege=fapta sau serie de fapte regularie, si previsibili, casu=fapta sau serie de fapte ce nu se potu prevedé, cari n'au una cauza bene connoscuta, una ratiune intellesa: a) una serie de fapte: ce altu este casulu sau fortun'a, deo nu celle ce se intempla asiá, in catu aru fi potutu sau a nu se intempla sau a se intempla ultramente? ce

se intempla d'in orbulu casu si d'in capriciulu fortunei, nu se pote neci prevedé, neci predice; armele ce casulu ofere fiacarui-a, punu man'a pre elle si algera se se bata; nu espuneti casulu orbu interesi asiá de care si vitali; cei vechi vedeu in casu, ca si in fortuna, una potere misteriosa, ce divinisara si adorara; filosofi chiaru de ai anticitei atribuescu casulu guberniulu lunei; casulu addusse, casulu fece, co ne aflamu si noi acollo; casulu nu recepe conselie =la intemplanu neprevedute si neasteptate nu incupe perde de tempu si conseliu; nu ve imaginati co ati fi detori casulu celle ce sunteti detori unei parentesca providentia; b) nu pentru seri'a evenimentelor sau una serie de fapte intemplanu, ci de unele evenimente sau de unu senguru evenimentu neprevedutu sau neprecugetatu: casu fu, co ne aflamu si noi facia; casuri adverse, casuri favorabili, casuri bellice; casu incertu si neprevedutu, casu extraordinariu; intemplanu-s'a asiá d'in una necesitate, d'in unu orbu casu sau d'in voientia lui Domnedieu, nu potu spune; sciu inse co casulu a fostu minunatu si neasteptatu; 2. casu, in poterea insemnarei fundamentale a lui cadere= a veni rapede si pre neasteptate, insemna: a) antianu si inainte de tote, evenimentu neasteptatu si defavorabile, evenimentu grave, care cade cu greu cuiva: infortuniu, amaru, dorere, sufferentia, miseria, perdere, calamitate, nevoia, etc.: de casulu meu asiá de terribile, asiá de acerbu si neprevedutu, sentieau dorere nu numai omenii, ci chiaru arborii, erbele si chiaru petrele; casurele luptelor bellice, casurele marei interitata si furiosa;—mai vertosu de intemplanu vietiei omului privata sau publica, cari, vercatu de stranie si neasteptate aru paré, totusi cellu ce suffere de elle semte bene, co au una ratiune, de si nu ua intellege sau se teme de a ua intellege: casurele ce ne astepta in vietia, le vomu infrunta cu barbatia; unu barbatu asiá incercatu prin atate si atate casuri; unu nemica casiona marteu acestui omu, care triumfasse de atate misere casuri; vrei

a *connosce alle nostre casuri* (nostros cognoscere casus, Virg.); *prin varie casuri cu grelle sufferentie tendemu in Latiu; militariulu attribue fortunei casurele adverse, si barbatiei selle casurele favorabili*; — déro si : b) allu doile, evenimentu favorabile si chiaru *precutatu sau prevedutu*, de orece in espresionea : *casu fortuitu*, cuventulu *fortuitu* nu e pleonasmu : a) *ce cade bene* = vine bene cuiva, evenimentu favorabile, oportunitate, occasione, medilocu, etc. : *se dede lui Mitridate casu de a occupá Armeni'a*; *fortun'a presenta multoru-a casuri de a se straluci*; *ti scriu co ni se offere casulu de a no luptá si triumfá*; e *sau nu e casu de a face ceva* = se cade sau nu se cade a face, e sau nu oportunu, e sau nu medilocu, e sau nu potentia de a face : *nu e casulu de a agítá acumu acesta cestione*; β) evenimentu, impregiurare, conditione, posetione, circumstantia, etc., indiferente, neci bona, neci rea : *a se aflá in casu de a poté connoce omenii*; *multi se potu aflá in assemine casu*; *a fi sau a se aflá in casu de a face ceva* = a se aflá in posetione sau in punctu de a face ceva : *eram in casu de a plecá*; *sum in casu de a poté adjutá pre amici*; *nu ne aflámu in casu de a dá adjutoriu altoru-a*; γ) evenimentu ordinariu, ce se pote prevedé, care nu presenta nemica stranii si neasteptatu, intemplanu, lucru, de care e vorb'a, etc. : *morteá betranului este unu casu ordenariu si forte naturale*; *se ti spunu eu, cumu s'a petrecutu casulu, de care e vorb'a*; *casu ca cellu ce ti s'a intemplantu tie in mercatu, mi s'a intemplantu si mie mai de multe ori*; — B. *ce cade in mente* = ce vene in mente, ce cade cu greu mentei : fapta, evenimentu presuppusu cu mentea; fapta, evenimentu greu de intellesu si de descurocatu; ceva ponderosu si de valore pentru mente : 1. supposetione, evenimentu, impregiurare, conditione, etc., ce se presuppone cu mentea : a) supposetione vaga a unui ce, care nu e, déro care s'ar poté realisá, si care se produce ca unu esemplu : *casulu, ce tu presupponi si adduci de esemplu, s'u intemplantu fratelui meu;*

pune sau presuppone casulu, co ai avé trei copilli si doue fete, cumu le ai impartit starea? — b) supposetione rigorosa si scientifica, hypothese, prin care se prevedu tote faciele, tote intemplanile, tote formele, tote difficultatile, tote rezultatele ce pote avé una cestione scientifica : *sunt trei casuri de ecalitate a triangoloru; trei casuri se presenta la divisiunea numereloru*; de aci : 2. cestione, problema, iudoientia, incurcatura, greutate morale, juridica, politica, etc. : a) in intellesu morale si religiosu : *casu de conscientia* = scrupulu, cestione si iudoientia ce nasce asupr'a unui ce déoc e permisu sau nu dupo legea morale sau religiosa : *in casuri de conscientia este cea mai mare tyrannia a constringe pre cineva se faca ceva, ce nu lu lasoa cugetulu a face*; *in baseric'a appusului sunt theologi, cari se chiama casuisti, pentru co se occupa in speciale cu casurele de conscientia*; *patru sunt casurele, in cari unu crestimu se cade a se marturi de a dou'a ora* : b) in intellesu juridica si politicu : *unu greu casu de successione*; *mai multi jurisconsulti forte versati si experimentati nu potura decide casulu, ce li se deferé*; *casu criminale, casu civile, casu commerciale, etc.*, dupo cumu cestionea este de dereptu criminale, civile sau commerciale; *casu eriminal de inalta proditiune*, in care este vorb'a de fapt'a unui omu, care a vrutu se vends terr'a, se attace pre capulu statului, etc.; in acellu-asi intellesu si : *casu de statu* = *casu de lesa maiestate*; — c) in alte insemnari : *unu casu greu*, pentru medici, este unu morbu, a carui diagnostica sau cura este grea de facutu; *unu casu greu*, pentru chirurgi, este una operatiune, care presenta pericule pentru infirmu, si la care, ca se succeda, se cere multa abilitate; *casu practicu* = *casu actualu*, de care este vorb'a : *tote theoriele si generalitatile, câte spuneti, sunt bone si formose, déro in casulu practicu se ve vedu ce ne invetiati se facemu*; *multi cu theoriele cille mai formose in capu se sentu incurcati, candu sunt chiamati a deslegá si descurocá casuri particularie si practice*; *casu de greu*

morbu; casu de morte neintellēssu; casu de lipse de bani neprebedutu; casu de smentire ne mai auditu; casu de nascere, cēnu mi s'a prezentatu la neci un'a d'in mūderile cāte am vedutu nascundu greu; — 3. fiendu co *casulu*, dupo celle peno aci espuse, este ceva mai multu sau mai pucinu gravē, in cātu appesa orecumu mai multu sau mai pucinu pre mentea si sentirea nostra, face asuprale una mare impresione; de aci vine co : *a face casu de ceva sau cineva* insemna : a) in genere a i da mare attentione, a lu judecā sau crede grave si importante, fia in bene, fia in reu : *medicii antici facea mare casu de ap'a rece ca mediu de vendecare; a face casu de tote* = a dá importantia la tote lucrurele si celle mai mice, vorbindu mai vertosu de unu omu fricosu si temitiosu; *a nu face casu de nemica* = a nu pesā cuiva de nemica; b) in speciale, a nu face casu de vorbele *cuiwa* : α) a nu le luā in consideratione, a nu pune multu temeliu pre elle; déro si : β) a nu i pesā de acelle vorbe; γ) a nu se impresionā de elle, si mai vertosu : δ) a le afiā nesarate si neplacute; — c) cu constructionea scambata : *vorbele tele nu mi facu casu* = nu me impressionedia, nu me misea, si in specia : α) sau nu me turbura, nu mi adducu temere; β) sau nu mi facu placere, nu me delecta; — d) *a face casu d'in ceva*, vorbindu de offense : α) a considerā in addeveru offens'a ca forte grave si a cere satisfactiōne : *d'in aceste gravi insulte facu casu de batalia in duellu*; β) a luā de pretestu allu resbonarei una ofensa ce se pface, cō na considera ca grave : *a face casu de bellu d'in una palma data unui suppusu de unu indigenu*; γ) in genere, a cautā preteste de certa, a fi jurgiosu, litigiosu, etc. : *d'in una palma de pannentu calcatu e in stare a face casu de processe indelungate si neterminate*; — c) absolutu : *a face casu* = a fi de importantia : *spusele telle nu facu casu; a nu face casu* = a nu fi de neci unu casu = a nu fi de neci una importantia; — C. ca terminu grammatiale: *casu* = capitu, finale, desinentia ce se dà unei vorbe declinabile, si prin care se es-

preme relationea conceptului arretatu de acea vorba cu conceptele esprese prin alte vorbe d'in frase : la Latini sunt susceptibili de casuri cuventele declinabili : substantive, adiective si pronumeni; limb'a latina are sesse casuri, inse tote cuventele declinabili alle limbei latine nu au forme destincte pentru cāte sesse casurele; numenele celloru sesse casuri sunt : nominativu, vocativu, genitivu, dativu, accusativu si ablativu; limb'a vechia greca are numai cinci casuri, cari la celle mai multe cuvente se reducu numai la patru forme destincte; in limbele noue latine casurile au disparutu mai de totu; numai limb'a Romāna mai pastredia inco casuri, inse numai la pronumeni, intellegundu sub acestu cuventu si pronumenile adiective, cumu : *cestu, cellu, altu*, etc.; déro si la pronumeni nu se pote dice, co limb'a are mai multu de doue casuri formali, adeco : a) nominativu, cumu : *acestu omu, acesti omeni*, care se iea si cu intellessulu *accusativulu latinu*; b) genitivu, cumu : *acestui omu, acestoru omeni*, care se iea si cu intellessulu *dativulu latinu* (vedi mai ample desvoltari la *declinatione*, cumu si la *nominativu, vocativu, genitivu*, etc.); — *casu rectu* se dice *nominativulu*, in opposetione cu celle alte casuri, cari se dicu *oblice*; in limbele classice, in cari unele casuri se construescu cu anumite preposetioni, se dicu : *casuri preposetionali* celle ce admittu constructionea cu preposetioni, cumu sunt : *accusativulu si ablativulu* in latin'a, *genitivulu, dativulu si accusativulu* in greca; *casuri adverbiali* acelle, cari, fora adjutoriulu preposetioniloru, espremu relationi *adverbiali*, relationi ce in alte limbe se espremu cu *adverbie* sau cu substantive si adiective luate ca adverbie; *verbulu* sau *adiectivulu cere cutare casu* = se construe cu *cutare casu* = are de regime *cutare casu*, etc.; *preposetionea cere cutare casu* = se construe cu *cutare casu*; in limb'a nostra celle mai multe d'in aceste espressioni, pentru copillii, cari studia inco numai limb'a materna si n'au inceputu inco studiulu limbelor classice, sunt fora locu si fora intellessu : sengurele

espressioni, cari aru poté avé unu intellessu pentru copillulu românû inceputoriu, ar fi : *preposetioni cari ceru accusativu*, cumu : *in, la, spre, de, sub, fora, de, etc.*; *preposetioni cari ceru genitivu*, cumu : *inaintea, contr'a, in intrulu, etc.*; dero si de aci totu nasce confusione, pentru co, de essemplu, ar cautá a i se spune pre de una parte, co prep. *inainte-a cere genitivu*, ero pre de alta parte, co prep. *inainte de cere accusativu*, (vedi si *declinatione, nominativu, genitivu, determinatione, complementu, obiectu*); -- D. preposetionile, cu cari se construe mai desu cuventulu *casu*, sunt : *in si la*, cu insemnari si destinctioni ca : 1. candu cuventulu *casu* este nearticulatu, se pote dice si *la casu si in casu : la casu de morte, la casu de nevoia, lu casu de lipse, la casu de a veni cineva se me caute, la casu candu ar ploud, etc.*; si : *in casu de morte, in casu de nevoia, in casu de lipse, in casu de a veni cineva se me caute, in casu candu ar ploud, etc.*; inse cu differentie forte delicate de intellessu, de sf analoge celloru desvoltate la artiel. prep. *a* si la art. *casa* : coci intre : *a adjutá pre cineva la casu de nevoia, si : á adjutá pre cineva in casu de nevoia*, essistu differentie analoge celloru ce se afla intre : *a stá la teatru, si : a stá in teatru*; espressionea : *la casu de nevoia*, este vaga si generale, pre candu espressionea : *in casu de nevoia* este particularia si mai multu sau mai pucinu precisa; de aci vine : 2. co, de câte ori cuventulu *casu* este articulatu si prin urmare *determinatu* si bene *precisatu*, ellu se construe mai bene cu *in* : *in casulu vreunei lipse de bani, si nu : la casulu vreunei lipse de bani*; asiá si : *in casulu acestu-a, in acellu casu, in casulu teu, in casulu de morbu greu, allu copillulu, etc.*; si mai pucinu ar poté intrá la in locu de *in* cu espressioni ca : *in totu casulu* = in veri-ce modu, veri-cumu; de certu, positivu, fora pote, fora neci una indoientia, etc.; *in neci unu casu* = in neci unu modu, neci de cumu; positivu nu, de certu nu, etc.: *in totu casulu eu voiu veni se te vedu; in neci unu casu nu voiu lipsi de la loculu meu.*

* CASUALE, adj., *casualis* (ital. *casuale*, franc. *casuel*); relativu la *casu* : 1. cu insemnarea cea mai ordinaria a cuventulu *casu*, fortuitu, accidental, eventuale : *in imperiulu cerescu, in lumea intelectuale, nemica nu e casuale* (*casuale* = espusu la *casu* = *cadere, perire, peritoriu*; espusu la *casu* = *morte, dorere, sufferentia, etc.*); *in imperiulu lumescu, in lumea sensureloru, tote se potú dice co su casuali* (*casuali* = espuse la *casu* = *la perire, prefacere, stricatio, morte, dorere, la loviture neprevodate, etc.*); *omoru casuale*, d'in *casu* = intemplanre fora intentione si neprecugata; *castigu casuale* = *emolumente casuali*, cari potu veni si nu veni cuiva pre longa *castigulu si emolumentele regulate si fisse*; asiá si : *venitu casuale* = *venitu eventuale; conditione casuale*, care se pune intr'unu *pactu* si a carei implenire sau neimplenire spendura de la unu *casu* sau mai multe *casure*; -- inse : *nu totu ce e accidentale e si casuale*; cu atátu mai multu : *nu totu ce e contingente, e si casuale*; *pentru unu ignorante sunt casuali forte multe lucrure, cari pentru unu omu luminatu sunt numai accidentali*; se pote chiaru dice : *accidentia casuale*, si prin urmare, precumu *casu si accidente* differu, prin intellessu, totu asiá differe si *casuale de accidentale*, si cu atátu mai multu de *contingente* (vedi si *contingente*); -- 2. cu insemnarea speciale, ce *casu* are in grammatica : *determinationi casuali la verbu si la adiectivu, obiecte casuali, relationi casuali, etc.*, cari se espremu prin desinentiele cuventulu numite *casure; preposetioni casuali*, cari espremu acelle-asi relationi, ce se espremu prin unu simplu cuventu cu *casulu seu*; asiá in frasea : *omenii ignoranti credu, co sorele se invertesce in giurulu pamentulu*, *proposetionea : co sorele se invertesce, etc.*, este una *proposetione casuale*, pentru co tine locu de unu obiectu in *casulu accusativu* (vedi si *casu* sub C.).

* CASUALITATE, s. f., (ital. *casualità*, franc. *casualité*); calitate de *casuale* : *casualitatea multoru evenimentu nu se pote negá; dero casualitatea cau-*

seloru implica contradictione, pentru-co causele nu potu fi casuale; una occasione numai pote fi casuale; — cu intellesu concretu de casu=ce se intempla, ca si eventualitate cu intellesu de eventu=ce evine sau se intempla: casualitatile unui officiu sunt sau emolumentele casuale (vedi casuale) alle acellui officiu sau casurele = fluctuationile si pericolele, etc., la cari este espusu officulu sau person'a ce l'occupa; casualitatile unei cestione=casurele ce presenta acea cestione, si prin urmare cuventulu simplu casu e de preferitu formei casualitate.

CASUCIA si *casudia*, s. f., *casula*, *domuncula*, *capsula*, *cella*, *cellula*, *loculamentum*, (ital. *casucela* si *casuzza*); deminutivu d'in *casa*: 1. in intellessulu cellu mai ordinariu allu cuventului: a) corpu de case pentru locuenti'a unei familia: *in acestu satu vedu mai multe casucie curatelle si formoselle, ero in satulu vecinu n'am vedutu neci una casa, care se ti prenda ochii; nu vreu neci vende neci dá cu locatecu casuciele melle; casucie facute pentru repausulu meu si allu familiei mele; am, la mosior'a mea, casucie minunatu de comode si eleganti; mortea calca, fora tema, palatiulu regelui ca si casuci'a terranului; b) una sen-gura incapere mica d'in unu corpu de case: casuciele de pre longa murii ce incingu monasteriulu, sunt forte strimte si intunerecose; 2. in intellesu metaforicu si mai pucinu commune allu cuventului *casa*, cumu: a) secriu sau mormentu micu pentru unu copillu; b) cuibu, culcusiu de animalu: *casucia de gaine=gainaria; c) stupu de albine, cumu si cellula de faguru: in casuciele de cera alle fagurului depunu albinele deliciosulu si suavele succu ce aduna elle d'in flori; d) compartimentu allu unui receptaclu mai mare: casuciele tablelo u de jocu; in un'a d'in casuciele scrinului tinu banii; casuciele unui registru, etc.**

CASUCIORA (dupo localitati transformatu in *casuciora*, *castuciora*, *casuciora*), s. f., *casula*, *domuncula*, *capsula*, *cellula*, *loculamentum*; deminutivu d'in deminutivulu *casucia*; prin locurele, unde *casuciora* sau *casuciora* se dice in concu-

rentia cu *casucia*, se punu, intre amendoue cuventele, differentie forte delicate de intellesu, despre cari vedi la *casulia*.

CASUIA, *casuie*, *casie*; vedi *casulia*.

* CASUISTICA, s. f., vedi *casuisticu*.

* CASUISTICU, -a, adj. s., (franc. *casuistique*); relativu la *casuistu*: *scientia casuistica*, *opinionu casuistice*; — subst. f., *casuistica* (subintellegundu: *scientia*), *scientia a casuistulus*.

* CASUISTU, s. m., (franc. *casuiste*);

1. cellu versatu in acea parte a moralei sau theologiei morale, care are de obiectu deslegarea *casureloru de conscientia* (vedi *casu de conscientia* la articulu *casu*): *casuistu severu*, *casuisti forte indulgenti*; *conscienti'a bona si delicata a facarii omu este cellu mai bonu casuistu*; 2. cu intellesu mai estensu: a) cellu ce nu admitte in guberniulu lucrureloru universului una prevedere si intelleptione, una lege, ci refere tote la unu orbu *casu*; b) cellu ce are mani'a de pune multe *casure* (=suppositioni), de a face cente si mii de suppositioni asupr'a acellui-asi lucru.

* CASULA, s. f., *casula*, *planeta* (ital. *casula*, franc. *chasuble*); deminutivu d'in *casa*: 1. in intellessulu cellu mai ordinariu allu cuventului *casa*, luat cu insemnarea ce are, in latin'a, vorb'a *casa* = *casa prosta*: *coliba*, *bordeiu*, *casariu* sau *cosariu*, *siatra*, *baraca*, *ambariu*, *cotetiu*, etc.; apoi *secriu*, *mormentu*, etc.; dero in speciale: 2. vestimentu sacerdotale, ce sacerdotele pune pre de-a-supr'a celloru alte vestimente sacerdotali, candu se investe pentru officulu liturgiei: *fiendu-co tote ornamentele sacerdotali sunt symbolice, si casul'a, numita si planeta, este symbolica: casul'a sau planet'a, ca pusa asupr'a celloru alte vestimente sacerdotali, este symbolulu sau semnulu caritatei, care coprende, intre, si adorna tote celle alte virtuti alle omului, crestinu.*

CASULIA (in unele locuri cu tonulu pre u: *casulia*, in altele pre i: *casulia*; apoi d'in prim'a forma, dupo pronuntie locali, reproduse mai bene sau mai reu in scriere: *casulia*=*casuia*=*casuie*=*casie*; form'a *casulia* este cea bona si

correcta, pentru-co *casulia*=[latin. *casuttia*], derivata cu suffissu *iu-ia* din precedentea *casula*=*casula*; dictionariulu de Buda da si form'a *casulie*, care e sau in locu de *casulue* sau in locu de *casellie*, corrupte si redusse : a) *casellie* d'in *casellitia*, care, dupo pronuntie locali se aude si scrie : *casellitia*, *caselluie*, *casellie*; form'a *casellitia*=[lat. *casellitia*], trassa prin suffissu *iu-ia* d'in *casellula*=*casellula*; b) *casulue* d'in *casululia*, transformata in : *casulua*, *casulue*, *casulue*, si derivata cu acellu-asi suffissu *iu-ia* d'in *casulula* [=lat. *casulula*=*casulla*], acea-asi forma ca si *casula* cu suffissu *ulu-ula* repetitu), s. f., *casula*, *casellula*, *domuncula*, *sedicula*, *cella*, *cellula*, *loculamentum*; deminutivu d'in *casa*, sau mai bene deminutivu d'in deminutivulu *casula* d'in *casa* : 1. in intellessulu cellu mai ordinariu allu cuventulu *casa* : a) *casa*, intrega, corpu de *casa* mai micu : *bene e se si aiba omulu casuli'a sea, ca se nu fia nevoitu a se mutá in totu annulu cu mari daune si greutati; totu mai bene este omulu in casuli'a sea, fia cátu de modesta, de cátu in celle mai bone case straine*; b) una sengura si mica incapere d'in unu corpu de *case* : *casuliele in cari siedu cáte unu monachu sau cáte una monacha*; *casulia de lucratu, casulia de nave*=*cabina*, etc.; 2. in intellessulu mai pucinu commune allu cuventulu *casa*, cumu : a) *secioru* sau *mormentu* micu de *copillu*; b) *stupu* de *albine*, cumu si *cellula* de *cera* a *fagurului* de *miere*; c) *compartimentu* d'in unu *receptaclu* mai mare : *casulie de table de joc, de registre, de scrinie, de armarie*, etc.;—asiá déro, afora de form'a *casula*, mai de *currendu* introdussa, cumu si de *varietatile* de *pronuntia* si de *rea scriere* alle *unei-a* si *acellei-asi* forma, limb'a *popularia* presenta *trei* forme *deminutive* d'in *substantivulu* *casa*, adeco : *casucia*, *casuciora*, *casulia*, *cari*, in *unele localitati*, se *audu* *tote*, *applicate* *inse* cu *nuantie* de *intellessu* *diferite*, si a *nume* : *casucia* si *casuciora* sau *casuciora* se *dicu* *mai vertosu* cu *intellessulu* ce a *lratu* *cuventulu* *casa* in *limb'a* *nostra* si in *alte*

limbe *sorori* *nove* *latine*, éro *casulia*, ca *essitu* *directu* d'in *form'a* *classica* *casula*, se *aplica* *mai vertosu* cu *intellessulu* ce are *cuventulu* *casa* in *limb'a* *latina* (vedi *casa*); *casucia*, ca *formatu* d'in *casa* cu *suffissulu* *ucia*, unulu d'in *celle* *mai popularie* in *limb'a* *nostra*, déro *mai neci* de *cumu* *aplecatu* in *latin'a* cu *acellu-asi* *intellessu*, se *dice* de *una* *casamica*, déro *bene* *construita*, *commoda* si *elegante*, *satisfactoria* *cerentieloru* *commoditateri*, *curatier* si *chiaru* *formosetier*; *acelle-asi* *nuantie* de *semnificatiune* se *reproducu* in *tote* *cele-alte* *insemnari* *materiali* alle *cuventului* : *secriu*, *stupu*, *compartimentu de table*, *de registre*, *de armarie*, etc.; *chiaru* *candu* *cuventulu* *casucia* *nu* se *iea* in *intellessulu* *ordinariu* *allu* *deminutivulu*, adeco *intellessulu* de *casamica*, ci se *aplica* si la *una* *casa* *destulu de mare* cu *insemnarea* *mai ideale* de *resfaciare*; *totusi* *casucia* *pastredia* *semnificatiunea* *mai susu* *definita*, *referindu-se* la *grati'a* *elegante* *a casei*, la *form'a* *casei*, si *neci* de *cumu* la *intellessuri* *ideali*, ce *pote* *luá* *cuventulu* *casa*; in *assemnari* *intellesse* se *aplica* de *preferentia* *form'a* *casuciora* sau *casuciora*, *essita* d'in *casucia* prin *suffissu* *oru-ora*=*olu-ola*=*olus-ola*, *suffissu* *deminutivu* *classicu* si *chiaru* prin *acesta-a* *destinatu* la *insemnari* *mai ideali* si *mai nobili* : a) *stricá* *casuci'a* *cuiua*=*a* *stricá*, *derimá* *cas'a* *materiale*; a) *stricá* *casucior'a* sau *casucior'a* *cuiua*=*a* *stricá* *cas'a* in *intellessu* *ideale*, adeco *casatorri'a*; *asiá* si : a) *ruin'a* *casuci'a*=*a* *dá* *diosu*, a *derimá* *cas'a* de *locuitu* éro : a) *ruiná* *casucior'a*=*a* *ruiná*, *perde* *avevea* *familiei*, etc.; *déco* *casuciora* sau *casuciora* se *iea* cu *intellessulu* *formale* ce are *casucia*, atunci *casuciora* *espreme* unu *gradu* *mai inaltu* de *perfectiune* a *formei* de *cátu* *casucia*; *casulia*, d'in *contra* se *aplica* la *una* *casa*, *nu* *numai* *mica*, *strimta* si *incommoda*, ci si : *fora* *neci* *una* *elegantia* de *forma*, *esprimendu* *aceste* *nuantie* de *insemnare* cu *multu* *mai energieu* *chiaru* de *cátu* *insasi* *form'a* *classica* *casula*=*casula*, d'in *care* *casulia* a *essitu*, cumu *s'a* *dissa*, prin *ad-jutoriulu* *suffissului* *iu-ia*; de *acea-a* in

intellesulu deminutiviu form'a *casuicia* dice mai multa de câtu celle-alte doue forme : *casuicia* si *casuiciora* sau *casuiciora* : *casuiciele de cera alle fagurului de miere*, de essemplu, ar fi, dêco amu considerá numai micimea celulaloru, una espressione mai propria de câtu : *casuiciorale de cera alle fagurului de miere*, si cu multa mai propria de câtu : *casuiciele de cera alle fagurului de miere*; dêro, considerandu *elegantia* si *mundretia* acestoru cellule, se numescu bine si *casuicie* si *casuicior*; — se intellege de sene, co, prin locurile unde se ande numai un'a d'in celle trei forme deminutive in cestiene, acea-si forma se iea in tote insemnarile mai susu descrisse, (vedi si *deminutiu*).

CASUTIA, s. f., vedi *casuicia*.

CATA, prep., *cata* (*κατά*); 1. in gar'a poporului se ande, pre a locarea, pronuntiatu cu *a* d'in syllab'a. initiale inchis : *cata*, cu acellu-sai intellesu, cu care, pre celle mai multe locure, se dice *cătra* (vedi *cotra*) : *cata tene al-lergu* = *cătra* sau *cotra tene al-lergu*; — 2. in cuvente grecesei compuse : a) cu acella-sai intellesu ca si sub 1., adêco : a) *cotra*, *spre*, *asupra*, *pre*, etc., candu se iea in intellesulu de bene sau in intellesu indiferente; b) candu inse se iea in intellesu de reu : *contra*; c) in speciale, esprime directione de *ansu in diosu* : a) plecarea de susu si mergere in diosu; b) adiangere diogu; c) mergere de susu peno diosu; si de aci ; c) in genere, mergere de la *unu capu peno la altulu* : completare, deplenie, ducere a unei actione la cellu d'in urma sau cellu mai inaltu gradu; forte, prea, etc. : d) ammesurata cu, conformu eu, dupo, etc.

* CATABASE, s. f., *catabase* (*κατάβασις*); descensione, mergere sau lassare in diosu, vorbindu de agre : *catabasea sorelui* = lassare a sorelui in diosu spre media di peno la solstitiuulu de jerna, dupo care vine apoi *anabasea sorelui*, qui-rea lui spre emisferiuulu septentrionale.

CATACAUSTICA, s. f., vedi *causticu*.

CATACHRESE, s. f., (reu *catarchesis*), *catarchesis* (*κατάχρησις*, d'in *κατά* = *cata* in intellesu de *contra* si *χρησις* = usu);

usu contrariu de celluce s'ar eadã, abusu :

1. luatü mai înainte, mai vertosu d'in coce de Carpati cu intellesulu generale de *abusu*, mai allêssu *abusu de potare* si *incredere publica*, *mancomoria de bani*, etc., si pronuntiatu reu dupo Grecii moderni : *catarchisis*; astadi inse eadatu in desuetudine cu acestu intellesu, si consecratu la intellesulu speciale ; 2. figura reterica, prin care unu cuventu se detorse de la usulu seu propriu si chiaru metaforicu commune si se applica la insemnari, de cari cuventulu pare a nu fi susceptibile; asiã in espressioni ca : *intunericu visibile*, *tacutu a lana*, etc., cuventale : *visibile*, *tacuta*, presenta una *catarchese*; in espressionile populare : *callare pre bätiu*, *callare pre asinu*, etc., cuventulu *callare* este applicatu prin *catarchese*, coei proprie *callare* pote fi cineva numai pre *callu*; — in acestu intellesu cuventulu curatu romanicu este *abusione* = lat. *abusio*.

CATACLYSMU, s. m., pl. -e, *cataclysmos* (*κατακλυσμός*, ital. *cataclismo*, franc. *cataclysmo*, d'in *κατά* = *cata* in intellesu de *fortesi* d'in *κλυσμός* = inundare); inundare mare, reversare de multa apa pre una mare parte a pamentului : 1. deluviu, care innea una mare parte a pamentului, unu emisferiu, de essemplu, intregu, sau totu pamentulu, cumu dice traditionea despre certe *cataclysme*; deluviu care destruge ce a fostu si adduce una mare prefacere pre faci'a globului : *cataclysmulu d'in tempulu lui Noe*, *fusicii scinu astadi co mai multe si infricosiate cataclysmo cu incercatu si transformatu faci'a pamentului*; dêro nu au potutu aflã addeverat'a *causa* a acestoru *cataclysme*, care pote adduce si in venitoriu alte *cataclysme*; — de aci, prin metafora, verice prefacere sociale insemnata, care trage dupo sene destructionea vechiei ordine si stabilirea unei noua ordine de lucruri, revolutione mare care scamba faci'a vechia a societatei omeneasi preste totu sau a unui statu in parte : *revolutionea franceza din 1789 fu unu addeveratu cataclysmu allu ordinei politice si sociale dominante*; 2. in insemnare si mai ideale : unu *cataclysmu de amaruri inundã suf-*

fletulu meu; — 3. in intellesu mai dulce, imbaiare, udare si spellare cu apa a vre unei parte morbosa a corpului sau si a corpului intregu, si in speciale imbaiare cu apa rece, versare de apa rece pre partea ce suflere sau pre corpulu intregu, *ducia* sau *ducia*.

* CATACLYSMOLOGIA, s. f. (franc. cataclismologie, d'in κατακλυσμός = *cataclysmu* si d'in λόγος = *cuventare*); tractatu despre *cataclysmu*, parte a scientieloru naturali, care se ocupa cu istoria particularia a *cataclysmeloru* sau revolutioniloru mari, ce a incercatu faci'a globului terestru.

* CATACLYSMOLOGICU, -a, adj., (franc. cataclismologique); relativu la *cataclismologia*: *unu bonu tractatu cataclismologicu*.

* CATACUMBA, s. f., (media lat. catacumba, si mai allessu plur. catacumbae, ital. catacomba, franc. catacombe, isp. provenc. catacumba, milan. catatumba si catatomba); locu cavu sub pamentu, cu multe mormente, unde anticii immormentá corpurele celloru pre cari nu ardea: *celle mai insemnate catacumbe sunt celle de in pregiurulu Romei, Neapolei si Syracuseloru; in catacumbe primi crestini aflau numai unu refugiu de persecutionile paganiloru; in catacumbe, in pregiurulu scrieloru sau mormenteloru de atáti martyri, alle caroru relicie repausau in intunereculu acelloru catacumbe, se stringeau se celebre mysteriele si se cante cantarile noului cultu* (toti filologii se invoiescu a dice, ce cuventulu *catacumba* este compusu d'in *cata* si *cumba*; déro asupr'a originel celloru doue cuvente componentí parerile sunt diverse: dupo unii amendone elementele ar fi grecesci: *cata*=κατά si *cumba*=sau cu κμβη, κμβος = *aduncatura*, vasu aduncatu, cavitare, etc., sau cu τμβη=ital. tomba sau tumba = franc. tombe = *mormentu*, d'in care t s'ar fi stranutatu in *c* in *cumba*; dupo altii numai *cata* ar fi elementu grecescu, éro *cumba*, *comba*, ar fi elementu romanicu cu intellesu de *valle*, *bolta*, *cavitare*, *mormentu*, etc.; dupo altii in fine si *cata* ar fi elementu romanicu, anume d'in

catare=ispan. estar [vedi *contare*], asiá in cátu *catacumba* ar insemná *mormentu de spectatu*, cumu erau in addeveru mormentele martyriloru d'in *catacumbe*).

* CATAUSTICU, -a, adj., (it. cataustico, franc. cataustique, din grec. κατα-ἀκούειν = *contra-ascultare*); relativu la sonurele repercusse sau reflexe: *apparatulu catausticu*; — s. f., *cataustica*, parte a acusticeii, care se ocupa cu sonurele repercusse.

* CATADIOPTRICU, -a, adj., (it. catadiottrico, franc. catadiotrique); relativu totu de una data si la *catoptrica* si la *dioptrica*: *microscopulu catadioptricu*.

* CATADUPA, s. f., (ital. catadupa, franc. catadoupe, d'in grec. κατά = in diosu si δόπος = *cadere cu strepitu*); locu precipitosu la unu cursu de apa, unde apa cade cu mare strepitu.

* CATAFALCU, s. m., pl.-e, (it. catafalco, franc. catafalque; dupo unii d'in *catare*=*cautare* si d'in *falco*=*paleo* = *trabe* sau *podu de trabi* si *scandure*, dupo altii d'in prep. κατά si d'in [falea] = *facla* sau *luminarea*, dupo altii d'in κατάκαλος, affine cu καταπέλτης, de unde si *catapulte*); 1. inaltatura de scandure, de pre care potu spectá bene omenii; 2. decoratione funebre ce se inaltia de ordinariu in mediloculu unei baserice si pre care se pune scrialulu sau effigia unui mortu, cui se facu mari onori funebri.

CATAFORA, *catafracta*, etc., vedi *cataphora*, *cataphracta*.

* CATABRAMMA, s. f., (franc. catabramme, d'in grec. κατά-γράμμα = *prelittera* sau *cifra*); genu de insecte lepidoptere d'in famili'a diurneloru.

CATAGRAPHIA si *catagrafia*, s. f., (καταγραφή); 1. descriere, depingere; — descripiene, pictura, desemnu, mai vertosu pictura sau desemnu care presenta figurele oblice; 2. inscrierea intr'unu registru a personeloru, a averiloru sau a contributiuniloru, ce detorescu; — registru de asseminea inscriere, inventariu.

CATAGRAPHICU si *catagraficu*, -a, adj.; relativu la *catagraphia*: *operationi catagraphice*.

CATAGRAPHU si *catagrafu*, -a, adj., *catagraphus*, (*κατάγραφος*); descrișsu, depinsu, desemnatu, vorbindu mai vertosu de desemne cari presenta figure oblice;—s. m. *catagraphu*, figura ce prin pictura sau prin sculptura se presenta oblica.

* **CATALECTE**, s. f. pl., *catalecta* (*κατάλεκτα*); collectione de fragmente d'in opere necomplete.

* **CATALECTICU**, -a, adj., *catalecticus* (*καταλεκτικός*), si

CATALECTU, -a, adj., *catalectus* (*κατάλεκτος*); care se finesce cu unu petioru necompletu, vorbindu de unu versu in poesia antica: *dimetru iambicu catalecticu* sau *catalectu*.

CATALEPSE, s. f., (ital. *catalessa*, d'in grec. *κατάληψις*), si

CATALEPSIA, s. f., (it. *catalessia*, fr. *catalepsie*, grec. *κατάληψις*); affectione morbosa, care adduce subitanu perderea sentirei sau a intellegerei prin anmortirea parziale sau generale a systemei muscularia sau nervosa.

CATALEPTICU, -a, adj., (ital. *catalettico*, fr. *cataleptique*); relativu la *catalepsia*: *stupore cataleptica*;—*omu catalepticu*, copresu de *catalepsia*.

* **CATALOGARE**, v., (it. *catalogare*, fr. *cataloguer*); a trece sau inscrie in *catalogu*;—in genere, a ordiná, a clasificá, etc.: *a catalogá plante*.

CATALOGU, s. m., pl. -e, (it. *catalogo*, fr. *catalogue*, d'in *κατάλογος* de la *κατάλογον*—stringere, inscriere, enumerare); enumerare, inseriare de persone sau de lucruri intr'una cërta ordine; list'a in-sasi pre care se afla inscrișse personele sau obiectele: *catalogu de carti*, *cataloge de scolari*, *de stelle*, *de plante*, etc.

* **CATALPA**, s. f., (it. *catalpa*, franc. *catalpa*); genu de plante d'in famili'a bigoniaceeloru, didynamia angiosperma lui *Linneu*; d'in cari speci'a cea mai connoșcuta este *catalp'a cordifolia* = *bignonia catalpa* lui *Linneu*.

* **CATAPHAGU** si *catafagu*, s. m., *cataphages* (*καταφαγής*, compara si fr. *cataphage*); 1. omu sau animale forte mancatiosu; 2. genț de insecte coleoptere pentamere.

* **CATAPHORA** si *catafora*, s. f., (fr. *cataphore*—grec. *καταφορά*); cadere in somn sau lesinu fora febre neci deliriu.

* **CATAPHRACTA** si *catafracta*, s. f., *cataphracta* (*καταφρακτής*); vedi *cataphractu*.

* **CATAPHRACTARIU**, -ia, adj. s.; vedi *cataphractu*.

CATAPHRACTU si *catafractu*, -a, adj. s., *cataphraetus* (*κατάφρακτος*), 1. adj., accoperitu, captusitu, mai vertosu cu ferru; 2. subst: a) fem. *catafracta*: a) vestimentu militarescu, facutu d'in ochi sau scame de ferru, care accoperiea corpulu unui militariu sau unui callu bellicu: *lorica*, *armatura de ferru*, etc.; β) nave cu punte, in opposetione cu *aphracta*,—nave fora punte; γ) specia de legatura, ce se applica la peptu; δ) genu de pesci d'in famili'a *oplophoriloru*; b) masc. *catafractu* si *catafractarius*, militariu munitu cu una *cataphracta*.

CATAPLASMA, s. f., *cataplasma* (*κατάπλασμα*); 1. medicamentu topicu, emplastru ce are facultate de a fomentá, a coce si resolve; 2. preparatione de ballega de vacca si de pamentu grassu, cu care se accoperu trunchi de arbori.

* **CATAPLASMARE**, v., *cataplasmare*; a pune una *cataplasma*, a coperi cu una *cataplasma*.

* **CATAPULTA**, s. f., *catapulta* (*καταπέλτης*); la antici, machina bellica, cu care se aruncau petre de marime si greutate forte mare.

* **CATAPULTARIU**, -ia, adj. s., *catapultarius*; relativu la *catapulta*; militariu care manuesce una *catapulta*.

* **CATARACTA**, s. f., *cataracta*, (fr. *cataracte*, it. *cataratta*, d'in grec. *καταράκτης*); 1. cadere de apa cu mare strepitu in cursulu unui fluviu;—cadere de multa apa d'in regionile cerului: *cataractele cerului se deschisera*; 2. apertura, deschisura: a) prin care se lasa se treca ap'a si care se inchide si se deschide prin una stavila de lemnu; b) usia sau usciora de porumbarie, capicane, etc., care se redica si se lasa dupa voia; 3. differentia de libella intre ap'a din susulu si cea d'in diosulu acellei-asi punte; 4. cancelli sau imple-

titlura de pari de lemmu sau de ferru, care appera port'a unui locu munitu pentru bellu; 5. morbu de ochi, care sta in opacirea cristalinului sau a membranei lui, sau de una data si a cristalinului si a membranei, sau a fluidului lui Morgagni.

CATARAMA, *cataramare*, etc.; vedi *caterame*, *cateramare*.

CATARE, v., vedi *cautare*.

* CATARRALE, adj., (ital. *catarrale*, fr. *catarrhal*); relativu la *catarru*: *tusse catarrale*.

CATARROIU, prin caderea lui *n* in locu de

CATARRONIU, s. m., *gravis catarrhus*, (it. *catarrone*); augmentativu d'in *catarru*, applecaturu de poporu la affectionea morbosa, ce astadi unli numeseu *gripa dupo franc. grippe*.

CATARROSU, -a, adj., (it. *catarroso*, fr. *catarrheux*); plenu de *catarru* sau de *catarroni*, care suferu de *catarru*.

CATARRU, s. m., *catarrhus*, (*κατάρρως* = currere in diosu); 1. mare guturãiu; 2. veri-ce inflammatione a membraneloru mucose cu sau fora adausu de secretionea abituale a acestoru membrane: *catarru de urechie*; *de matie*, *de vesica*, etc.; *catarrulu de pulmoni se chiama bronchite*; *catarrulu de urechie se dice otite*, *catarrulu de matie se chiama enterite*, etc.

CATARTU, s. m., pl.-e, *malus* (d'in grec. *κατάρτιον*; reu dero se dice pre a locurea: *catartu*; la Macedoromani se pronuntia: *catergu* si *catregu*, si se iea cu insemnarea de *nave*); arborele navei, lungu si grossu lemnu, ce se fisedia perpendicularu intr'unu vasu de plutitu si de care se lega velele sau pandiele vasului: *nave cu unu catartu*, *nave cu doue catarte*, *cu trei catarte*.

CATARTICU, vedi *catharticu*.

* CATASCOPIU, si

CATASCOPU, s. m., *catascopium* si *catascopus*, (*κατασκοπίον* si *κατασκοπός* = observatoriu, exploratoriu); 1. vasu de plutitu usioru ce serve a transportã cu celeritate nunti, ablegati, exploratori, etc.; 2. genu de insecte coleoptere pentamere d'in famili'a *carabiceoloru*.

* CATASTA, s. f., *catasta*; (abbreviatu d'in *κατάστασις* P); 1. tablatu inaltu pre care: a) se espuneau servii de vendiare; b) se ardeau criminali, martiri de si crestinismului, cadaverele mortiloru, etc.; 2. grumuru orecare mai mare sau mai micu de lemne; 3. grumuru de alte obiecte, de carti, de carteie, etc.

CATASTICHU si *catastichu*, s. m., pl.-e, *catastiche* si *catastice*, (reu in sing. *catastichu*, si in pl. *catastichuri*, si mai reu: *catastisie* in locu de *catastiche*); *diarium*, *ephemeris*; diariu, registru de darãveri, (pentru etymologia vedi *catastru*).

* CATASTRALE, adj., (ital. *catastrale*, fr. *cadastral*); relativu la *catastru*: *operationi catastrali*.

* CATASTRARE, v., (it. *catastrare*, fr. *cadastrer*); a face *catastru*.

* CATASTROPHA si *catastrofa*, s. f., *catastropha* (*καταστροφή* = intorcere contra, restornare); 1. intorsura neastep-tata ce iea una actione sau evenimentu, scambare in bene sau in reu a fortunei, dero mai vertosu in reu, si de aci: reu essitu, casu gravu si neferieltu, cadere, infortuniu, etc.; — mare revolutione in natura, cumu: *extremuru mare*, *eruptione infriecolata a vre-unui vulcanu*, *inundatione mare*, etc.; 2. in speciale, *evenimentu intr'unu opu dramaticu*, care scamba pre neastep-tate cursulu actionei dramatice si aduce unu finitu sau desnodamentu ce nu se prevedea: *in comedie catastroph'a e ordinariu fericita*, *ero in tragedie catastroph'a e trista* si *chiaru fumeata*.

* CATASTRU, s. m., (it. *catastro* si *catasto*, isp. *catastro*, fr. *cadastre*, dupo cari unii au introdusssu si in limb'a nostra form'a *cadastru*); 1. registru care coprende bonurile immobili alle unei terre, genulu loru de cultura, spesele ce reclama acesta cultura, cumu si veniturele ce dau bonurile immobili, tote acestea cu scopu de a se potè stabili in modu ecitabile impositulu territorialu; 2. pre a locurea, cu acellu-asi intellessu, ca si *catastichu* sau *catastichu*, adeoc diariu, in care unu negociatoriu inscrie darãverile si spesele de totã diu'a (*cate-*

stru este, probabil, una abbreviație d'in *capitastru* = [capitastrum] = registru de dare pre *capite*; d'in form'a ca mai abbreviață, ce se vede in it. *catasto*, a essitu, probabil, si unu adj. *całasticu*, care, la noi, essite numai cu intellessulu de substantiv; coci nou grec. *κατάστρον* nu se esplica bene prin originile acestei limbe, ci pare a fi unu imprumutu d'in domeniulu limbelor romanice).

CATATIME, s. f., vedi *cantitate*.

CATATU, *catatura*, etc.; vedi *cautatu*, *cautatura*.

CATE=câte, vedi *cátu*.

CATEA, vedi *catella*.

CATEHESE (reu : *catichis* sau *catichisis*), s. f., *catechesis* (*κατήχησις*); invetiatu scurta si metodică despre doctrin'a si misteriele religionei, in particulariu alle religionei crestine, si in specie invetiatu data asupr'a acelloru-asi obiecte celloru ce vreu a se crestiná; (vedi *catechismu*).

CATECHETICU, -a, *catecheticeus*; relativu la *catechese* sau la *catechetu*; — s. f., *catechetica*, scientia de a *catechisá*; — *metodu cateheticu* = forma de *proponimentu catehetica*, care se applica nu numai la religione, ci si la veri-ce altu obiectu de invetiamentu, si care prin intrebari bene facute conduce pre cellu invetiatu a aflá oreccumu singuru addeverulu ce se cauta.

CATECHETU si *catechistu*, s. m., *catechista* (*κατήχηστής*), cellu ce *catechisa*, *catechisatoriu*.

CATECHISARE si *catechizare*, v., *catechisare* si *catechizare* (*κατήχεται*); 1. a invetiá pre cineva puntele principali si misteriele religionei, alle religionei crestine in parte; 2. in genere, a spune cuiva tote câte se ceru spre a lu adduce ce creda si se faca ce vremu; a pune cuiva in capu si in gura ce vremu ca ellu se cugete si se dica.

CATECHISATIONE si *catechizatione*, s. f., *catechizatio*; actione de a *catechisá*.

CATECHISIRE, -escu, (mai pucinu bene : *catichisire*), v.; vedi *catechisare*.

CATECHISMU (mai pucinu bene : *catichismu*), s. m., *catechismus* (*κατή-*

χισμός); invetiatu asupr'a principieloru religionei, a religionei crestine in parte; — carte ce coprende acesta invetiatu; — espunere pre scurtu a veri-carei doctrine, fia si profana, facuta in forma *catehetica*, adeco cu scurte intrebari si respunsuri : *catechismu politiou*, *catechismu de economía nationale*.

CATECHISTICU, *catechistu*; vedi *cateheticu*, *catehetu*.

CATECHIZARE, vedi *catechisare*.

* CATECHUMENAPU, s. m., (ital. *catecumenato*, fr. *catéchumenat*); stare de *catechumenu*, tempu câtu tine prepararea *catechumenulu* la boteziu.

CATECHUMENU, -a, s., *catechumenus-a* (*κατηχομενος-κατηχομενή*); cellu sau cea ce vre se se crestinadie, si pentru acesta-a cauta a capetá invetiatur'a cuvenita asupr'a doctrinei si misterieloru crestine. (In traducerile române primitive : *cei chiamati*).

CATEDRA, s. f., vedi *cathedra*.

* CATEGOREMA, s. f., (it. *catogorema*, franc. *catégorie*, d'in gr. *κατηγορημα*); ce se predica despre ceva, si in speciale, ca terminu de filosofia aristotelica, caracteriu dupo care unu conceptu se pune in cutare sau cutare *categoria* : *genulu*, *speci'a*, *differenti'a*, *propriulu* si *accidenti'a erau*, dupo *Porphyrriu*, *celle cincii catogoremate*, numite de Scolastici si *predicabili*.

CATEGORIA, s. f., *categoria* (*κατηγορία*, compar. si it. *categoria*; fr. *catégorie*); 1. ce se dice despre cineva sau ceva in genere, fia de bene fia de reu, déro mai vertosu si mai desu de reu : vorbire de reu, defaima, accusatione : *categoryele si defaimele neaddeverate potu adesea vettemá numele bonu allu omului*; 2. classe, ordine, genu, specia, verice despartire sau impartire ce mintea, spre a facilitá intellegerea, stabilesce in lucruri sau in conceptele ce reprezenta lucrurile : *omeni de acea-asi categoria*, *concepte de categorye diverse*; nu potemu pune in acea-asi categoria individi de caracteriu si conditione cu totulu *differenti*; 3. in intellessu filosoficu : a) *categoryele* lui Archyta Tarentinulu, combinate cu *catogorematele*, (vedi *catogore-*

ma), erau destinate a luminá definitiunile si a facilitá destinctionile logice; b) dupo *Aristotele*, *cantitate* se reducu la *diece: substantia, cantitate, calitate, relatione, actione, passione, tempu, locu, posetione, abitudinesau possessione*; acelu-asi filosofu a intitulatu *categorie* unu tractatu de logica, care face parte d'in tractatulu de logica mai estensu si numitu *organu*; c) in un'a din systematele filosofice alle indianiloru inco se enumera *sesse categorice*, correspondentie cu celle *diece categorice metaphysice* alle lui *Aristotele*; celle *sesseprediece categorice* d'in alta systema indiana sunt de *ordine logica*, si nu *metaphysica*; d) in fine *categoriile lui Kant* sunt forme universali, dupo cari mentea omului cauta de necesse se si forme die conceptele si d'in acestea judeciele; *Kant* reduce *categoriile* selle la patru *forme* principali, d'in cari fia-care coprende trei *modure*, a-deco : α) form'a *cantitate* cu modurele : *unitate, pluralitate, universalitate*; β) form'a *calitate* cu modurele : *realitate, negatione, limitatione*; γ) form'a *relatione* cu modurele : *substantia si accidentia, causalitate si dependentia, communitate*; δ) form'a *modalitate*, coprendendu : *possibilitate si impossibilitate, essistentia si nonessistentia, necessitate si contingentia*; — in se divisionea filosofului germanu, ca si a cellui grecu, este in acelu-asi timpu superabundante si necomplete, si toti au confusiu categoriile dialectice cu celle ideologice si ontologice.

CATEGORICE, adv., *categoricee*; dupo *categorie*, in modu *categoricu* : *a declará categorice*; *a si ordiná categorice ideele selle*.

CATEGORICU, -a, adj., *categoricus* (*κατηγορικός*); relativu la *categoria* : a) in intellessulu cuventului *categoria* de sub 1. : *cuvente categorice*, de defaimare (vedi si *catogoru*); b) in intellessulu cuventului *categoria* de sub 2. si 3. : *ordine categorica, destinctioni categorice*; — *propositioni categorice*, cari cu terminu curatu latinu se chiama *predicative*; *forma categorica* are, dupo *Kant*, *rationamentulu*, candu e compusiu d'in premisse absolute sau neconditionate;

imperativu categoricu este, dupo acelu-asi filosofu, principiulu fapteloru morali, in care partea affectiva a *eului* nu are parte, ci dictatu de rationea pura acestu principiu ar avé una forma ca : *lucredia asiá, in cátu massim'a voientiei telle se pota devení regula generale pentru tote fientiele rationali*; — *respunsu categoricu* este nu numai *respunsu ordinatu, distribuitu in mai multe puncte, la cari se respunde regulatu dupo una ordine logica*; ci si : *respunsu precisu, claru, satisfactoriu, neindoiosu*, etc.; pentru co respunsulu ce e conformu cu intrebarea, *ca si subiectulu cu categori'a sau predicatulu seu*, nu pote se nu fia deplinu precisu si claru.

CATEGORIRE, -escu, (reu : *categorisire* sau *catigorisire*), v., (*κατηγορεῖν*), maledicere, incusare, accusare; enuntiare, prædicare; 1. in intellessulu seu populariu, a vorbi contr'a cuiuva, a vorbi de reu, a defaimá, a accusá; déro, conformu etymologiei si intellessului celloru alte derivate d'in usulu limbei s'ar pote : 2. applecá si cu insemnarile de : *a dice ceva de altu ceva, a predicá, a enuntia, a pune intr'un a categoria, a classificá, a calificá*, etc.

CATEGORU, -a, adj. s., (*κατηγορος*), maledicens; care *categoresce*, defaima, vorbesce de reu; despusu a *categori* sau vorbi de reu : *omu catogoru, cuvente catogore*.

* **CATEIA**, s. f., *catela*; arma de aruncatu, specia de maciuca, a carei capitina erá munita cu denti de ferru (cuventulu latinu e datu ca de origine gallica sau germanica, cu tote aceste. si prin forma si prin intellessu ellu pare a fi in strinsa legatura cu romanesculu si populariulu *catia*).

CATEIU (pre a locurea pronuntiatu : *coteiu*), prin moierea lui *l* in locu de

CATELIU, s. m., brevioris staturæ canis; cane de mica statura.

CATELLA, s. f., *catella, catula, canis femina*; 1. femininu d'in *catellu*, diminutivu d'in *cane*; 2. fora intellessu de diminutivu, femina a canelui; — 3. metaf., applecatu cu despretiu la una muhere desfrenata si nerosinata.

CATELLANDRU, s. m., *catulus major, catulaster*; *catellu* mai mare, care nu mai este puiu, déro nici adjunsi la deplena desvoltare de *cane*.

CATELLARE, *-ediu*, si *catellire, -escu*, v., *catallire, colre, catalos parere*; *propagari, gliscere*; 1. fiendu vorb'a de *cani* si alte animalii asemîni caniloru : a) de *catella, lupa*, etc. : a) a nasce, a face *catelli*; β) a fi in calore de a se fecundá; γ) a se impreună, sub forma reflexiva : a se *catellá* sau a se *catelli*; b) de *cane, lupu*, etc. : a fecundá; 2. metaf., a se impuiá, a blastari, a se propagá, a se intende, etc., vorbindu mai vertosu de bube : *buboniulu catelledia*, sau *catellesce; cep'a catellesce*.

CATELLIRE, vedi *catellare*.

CATELLU, s. m., fem. *catella*, (vedi acestu caventu), *catellus, catulus* (comp. ital. *catello*); 1. puiu de *cane*, *cane* de currendu nascutu; 2. puiu de veri-ce altu animale, ce semena mai multu sau mai pucinu cu canele : *catellu de lupu, de ursu, de vulpe*, etc.; 3. appecatutu si la alte lucruri, cari nascu sau blastarescu d'in altele, cumu : *catelli ai unui bubonis*, alte bubonie produse de *buboniulu* principale; *catelli de alliu* sau *usturoiu*, buccati sau semburi d'in cari se compune una capitina de alliu; 4. baltiuclu, in care se imbucca verig'a unei usia (intellessu analogu are si latin. *catellas*, mai vertosu sub form'a feminina *catella*, ca abbreviatione d'in *catemala*, deminutivu d'in *catena*; vedi *catena*); 5. appecatutu la persone, se dice : a) ca terminu de refaciare, pentru unu copillu, care musca titi'a, candu suge; b) ca terminu de despretiu, pentru unu omu care este : α) bassu si lasiu lingusitoriu allu cuiva, β) lasiu si ineptu calumniatoriu si defaimatoriu.

CATELLUCIU, -a, si

CATELLUTIU (mai pucinu bene : *catellusiu*), s., *catellus*; deminutivu d'in *catellu*.

CATENA (pre a locurea : *cotina*), s. f., *catena* (ital. *catena*, franc. *chaîne* si *cadène*); 1. specia de legatura de metallu, compusa d'in anelle sau baltiuce prone unulu de altulu, care in multe

locure porta numele de *lantiu* : *catena de ferru, catena de auru, catena de argentu*; *catenele* servu la diferite usuri : in *catene de ferru se tinu si se tineau* mai vertosu *criminalii, servii, captivii, furiosii*; déro *catenele*, si mai vertosu celle de metalle sau de petre pretiose, *servu si ca ornamentu*; *catene de ornamentu se facu si d'in peru cu elegantia impletitu*; 2. metaf., ce serve a prende, legá, stringe, impedicá, etc., sau ce forma media una seria, una successione : a) in architectura : α) broscu de usia, baltiuclu in care se imbucca cuiatorea usiei, cuiatorea insasi, veri-ce serve a incuiá usi'a : veriga, lacatu, etc.; β) buccata de ferru cu care se collega petrele sau partile unui muru, chiaru pilastru cu care se intaresce si assecura una parte de muru; b) in geografia, seria de munti, de rupi, de ape, etc.; c) in scientiele natiurales : α) *catena electrica*, seria de persone sau de alte conductorie cari recepu in acellu-asi tempu una commotione electrica; β) *catena magnetica*, seria de baltiuce sau altu genu de buccati de ferru sau de alta materia magnetisabile, ce se prendu si se tinu unele de altele prin poterea magnetica, comunicata de unu polu magneticu vecinu; γ) *catena*, absolutu, una specia de planta; δ) *caten'a fientieloru*, seria gradata a totoru fientieloru, cari se redica, prin perfectionea loru, de la cellu mai neinsemnatu atomu peno la fienti'a suprema; e) la joculu cadrillu, figura in care saltatorii si dau manule, trecundu d'in unu locu in altulu; c) in intellessu mai ideale de : α) legatura sau legamentu morale : *catenele amorei, caten'a abitudinei; religionea este caten'a ce lega pamentulu de tronulu cellui eternu*; β) mai vertosu legatura necessaria, servitute de care nu se pote cineva desface, servitute fia morale, fia materiale : *caten'a peccatului, catenele passioniloru, catenele despotismului, catenele de ferru alle unui crudu tiranu*; γ) legatura strinsa a ideelorlu sau a evenimentelorlu : *caten'a ideelorlu selle e rupta, caten'a amareloru sufferentiei ce de unu tempu in coce cadu pre noi*.

CATENARE, v., *catenare*; a pune în *catena*; mai usitatu sub form'a compusa : *incatenare*.

CATENARIU, -ia, adj., *catenarius*; relativu la *catena*.

CATENUCIA si

CATENUTIA, s. f., *catenuia*, *catella*; deminutivum d'in *catena*.

CATERAMA si *caterame*, s. f., *annulus*, *orbiculus*, *fibula*; anellu sau bal-tincu de metallu, care serve spre a in-chiaia : a pune sau inchiaia *cateram'a*, a deschiaia sau desface *cateram'a*; *dentis cateramei*, (si form'a si intellessulu ducu la *catename*, derivatu d'in *catena*, si care prin scambarea lui *n* in *r* [vedi *N*], a devenitu *caterame*).

CATERAMARE, -ediu, v., *fibulare*; a pune sau inchiaia *caterama*; mai usitatu ca compusu : *incateramare*.

* **CATERNARIU**, -ia, adj., *quaternarius*; relativu la *caternu*, care e compusu d'in patru.

* **CATERNIONE**, s., *quaternio*; numeru *caternu*, compusu d'in patru; ceva compusu d'in patru lucruri assemeni, cumu una sectione de patru militari, unu fasciulu de patru foie de carta.

CATERNU, -a, adj., *quaternus*; unulu d'in patru, allu patru; luat de regula in plurariu : *caterni-e* = *quaterni* = *câte patru*; — s. f., *caterna* (subint. *parte*), a patr'a parte d'in ceva, ceva impartitu sau facutu in patru, cumu e una fasci-elu de carta, alle carei colle sunt strinse si formate in patru.

* **CATERVA**, s. f., *caterva*; 1. corpu de armati, callari sau pedestri, vorbindu mai vertosu de Galli, de Germani si alte popore, pre cari strabonii Romani i chia-mau barbari : *mari caterve de Germani luara parte la bataia*; de aci : 2. multime, ceta, trupa, turma, etc. : a) de omeni; b) de alte animali : *caterva de lupi*; c) de lucruri abstracte : *caterva de cuvente nealtesse*.

* **CATERVARIU**, -ia, adj., *catervarius*; relativu la *caterva* : *atleti catervari*, cari se lupta in turme.

CATETA, *cateteriu*, etc.; vedi *cat-heta*, *cateteriu*.

* **CATHARTICU** si *catarticu*, -u, adj.

s., *cathartibus-um* (*καθαρτικός-όν*); care curatia, vorbindu de composite medicali ce se prescriu ca purgative; compositele *cathartice* sunt mai tari ca celle *lassative*, inse mai pucinu efficaci ca celle *drastice*; — s. m., *catharticu*, mediu de curatie a stomacului.

CATHEDRA si *catedra*, s. f., *cathedra* (*καθέδρα*); 1. in genere, veri-ce mobile de siedutu pre dens'a, scaunu com-modu; 2. in speciale, scaunu de aucto-ritate si de invetiamentu : a) scaunu de pre care invetia unu professoriu, si de aci, professura, functione de professoriu, scienti'a professata : *cathedre de limbe*, *cathedre de scientie*; b) scaunulu, auto-ritatea, jurisdictionea, resedenti'a unui patriarhu, unui episcopu, unui prelatu.

CATHEDRALE si *catedrale*, adj., (it. *cattedrale*, franc. *cathédral*); relativu la *cathedra*, mai vertosu in intellessulu de sub 2. allu cuventulu : *baserica cathedrale* : a) *baserica* principale, unde re-siede si officiedia unu episcopu; b) in genere, *baseric'a* cea mai insemnata d'in una localitate; — in acestu intellessu cuventulu se iea si absolutu, ca s. f., *cathedralea*; — *cuvente cathedrali*, au-toritatie, ca alle unui-a ce vorbesce de pre *cathedra*.

CATHETA, s. f., vedi *catetu*.

* **CATHETERIU** si *cateteriu*, s. m., pl.-e, *catheter* (*καθετήρ*, comp. si it. *catetere*); instrumentu cu care, pentru diverse operationi chirurgice, se cerca si se esplora canalea udului sau veri-ce alta canale.

* **CATHETERISARE** si *cateterizare*, v., (fr. *cathétériser*); a bagá unu *cateteriu* pre canalea udului sau pre alta canale.

* **CATHETERISMU** si *cateterismu*, s. m., (it. *cateterismo*, fr. *cathétérisme*); operationea de *cateterizare*.

* **CATHETU**, -a si *catetu*, adj., *cathe-tus* (*κάθετος*); lassatu dereptu in diosu, perpendicularare sau verticale; de aci s. f., *cateta* si *cateta* (subintel. *linia*), *linia* d' repta ce cade perpendicularare pre alta derepta : *catetele unui trianglu rectanglu sunt celle done laturi, cari co-prendu anglulu dereptu, cateta de in-*

oidentia, linia derepta dussa d'in unu punctu luminosu si radiante, perpendicularia la planulu speculului reflectente; *catheta de reflexione*, perpendicularia dussa de la ochiu sau de la unu punctu allu radiei reflexa pre planulu de reflexione; in acellu-asi intellesu se dice si *catheta a ochiului*; — *catheta*, absolutu se ohiamu si perpendiculararea ce se presupune cu trece prin mediloculu unui corpu cilindricu, cumu una columna; in acellu-asi intellesu se dice si *asse*.

CATHOLICE si *catolice*, *catholicee*; adverbium d'in *catholicu*.

CATHOLICISMU, s. m., (it. *cattolicesimo*, franc. *catholicisme*); systema care imbracia dogmele, doctrin'a si institutionile religionei *catholica*, mai vertosu in intellesulu de sub 2. b) allu cuventulu *catholicu*.

CATHOLICITATE si *catolicitate*, s. f., (it. *cattolicesità*, fr. *catholicité*); 1. calitate de *catholicu*: *catholicitatea unei lege, unei doctrine*; 2. collectivu, toti *catholicii*, in insemnarea cuventulu *catholicu* de sub 2. b).

CATHOLICU si *catolicu*, -a, adj., *catholicus* (*καθολικός* d'in *κατά-δλος* = preste totu; compara si it. *cattolico*, fr. *catholique*); 1. universale, si de aci, generale, regulariu: *remediū catholicu*, bonu pentru toti morbi; *umor catholice*, respandite in tote partile corpului; *solvēntē catholicu*, universale; — s. m., *catholiculu*, functionariu care, in imperiulu byzantinu, stringea impositile, teaurariu generale allu imperiului; 2. in intellesu basericescu: a) applicatu in opposotione cu *particulariu*, cu *individualu* si mai vertosu cu *ereticu*: *baseric'a catholica* = baseric'a universale, cumu suna si in symbolulu credentiei: *una santsa catholica si apostolica baserica* = *μία ἁγία καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία*; asiá si: *credenti'a catholica*, *religionea catholica*, *dogmele catholice*; — de aci, conformu cu dogm'a si inventiatu'r'a catholica: *doctrina catholica*, *opiniu catholice*; de unde apoi *catholicu*, cu intellesu appropriatu de *ortodoxu*; inse: b) dupo schism'a intre baseric'a latina sau romana si baseric'a

greca cuventulu *catholicu* a inceputa se se applice aprope esclusivu la baseric'a latina (romana occidentale) pre candu la baseric'a greca (orientale), in loou de *catholicu* s'a applicatu si se aplica cuventulu *ecumenicu*; totusi adeptii nu numai ai basericeii orientale, ci si ai basericeii occidentale dau acestei d'in urma baserica numele precisu de *baseric'a catholica romana*, in opposotione, de eertu, cu *baseric'a catholica greca* sau *orientale*; — in intellesulu restrinsu d'in acestu paragrafu b, *catholicu* se ica si ca substantivuu cu insemnarea de *adeptu allu basericeii catholice romane*: *unu catholicu, toti catholicii*; ca *suppusi autoritateri pontificelui romanu numitu si papa, catholicii se chiama si papisti*.

CATIA, s. f., pedam, pastoralls baculus unelno munitus gula insalsa; ineptus blatero; 1. pertica munita la unu capitu cu unu cancellu de ferru, ce porta mai vertosu pastorii de oi; 2. metaf.: a) gura rea, care nu mai tace si suppera pre altii prin multele si ineptele salle vorbe: *nu ti mai tace cati'a*; b) omu supperatoriu prin multa si inepta vorbire: *ce catia rea este si numerea acesa-a*, (pentru etymologia vedi *accatiare*, *caracatia* si *catesia* in Dictionariu, cumu si *chiuire* in Glossariu).

CATIAIRE, *catiaiu* si *catiaiescu*, v., (vedi *catia*), inepte garrire; gloaire; a nu mai tacé d'in gura, a supperá cu multa si inepta vorbire; a strigá, a sberá continuu si monotonu, ca caragatielē, ca gainele cari au se one, au ouatu sau elocescu; a glócí, etc.

CATIAITORIU, -ia, adj. s., care *oatiane*: *gura catiaitoria*; — s. f., reale, *catiaitoria* = *catiaitore*, eeva ce suppera cu indelungu si monotonu sunecu, si in speciale, ca si *catia*, gura rea, care nu mai tace si suppera cu inepte si importune vorbe.

CATIAIARARE, *catiaiaratoriu*; vedi *catiaiarare*, *catiaiaratoriu*.

CATICHISE, *catichismu*, *catichetu*; vedi *catechese*, *catechismu*, *catechetu*.

CATIERARE, *catieru*, v., (vedi *catia*), reptare, reptando ascendere; mai desu ca reflex.: a se *catiera*, a se suí *acca-*

tiandu-se cu manule sau cu petiorele, cu unghiele, etc., a se sui grapisu.

CATIERATORE, s. f., vedi *catieratoriu*.

CATIERATORIU, -ia, adj. s., rep-tando ascendens; plens; care *catiera* sau *se catiera* : plante *catieratorie*, parasite cari se accatia si se infasciora pre alte plante; — s. f., *catieratoria* sau *catieratore*, genu de passeri asiá numitu, pentru co *se catiera* pre trunchii si ramurele arboriloru, numitu pre unele locuri si *accatioria*, éro pre alte locuri, *ghionota*, lat. plens.

CATIFELLA, s. f., pannus sericus villosus; stofa de metasse cu facia perosa sau flocosa, (intratu prin turcesculu *katifea*).

CATIFELLUCIA si

CATIFELLUTIA, s. f., 1. proprie, deminutivu d'in *catifella*; 2. metaf. a) cordella de *catifella*; b) firu de *catifella*, cu care se cosu flori, numitu in franc. *chemille* (proprie, *omida*), dupo care apoi si form'a ratecita : *sienilla* si mai reu : *jenilla*; c) specia de floare, lat. *viola tricolor* = *viorella tricolora*, franc. *pensée*, dupo care form'a ratecita : *pansée*.

CATIGORIA, *catigoricu*, etc., vedi *categoria*, *catigoricu*.

CATIA, *catiora*; vedi *catinia*, *catiniora*.

1. CATINELLU, s. m., pl.-e, *catinulus*, *catillus*; deminutivu d'in *catinu*, *catinu* micu, *pucinu* aduncu : *talleru*, *farfuría*, etc.

2. CATINELLU (eu *ti* nesiuveratu), adj., adv., *aliquantulus*, *pusillas*, *lentus*, *lenis*, *tardus*; *aliquantulum*, *pauillum*; *paulatim*, *sensim*, *lente*, *tarde*; 1. adj., *lenu*, *incetu*; care nu e rapidu, violentu si incautu in miscarile selle; modicu, *pucinu*, forte moderatu : *venturi catinelle*; 2. adv., a) *cátuva*, *ceva*, *pucinu* de totu, de totu micu : *unu catinellu de copillu*, una farima de copillu; b) *incetu*, fora preceptare, *pucinu* câte *pucinu*, *incetulu* cu *incetulu*, pre nesen-tite : a *amblá catinellu*, a *se apropiá catinellu catinellu*; — mai vertosu construitu cu *in* : *in catinellu*, si repetitu : *incatinellu incatinellu* = *incetinellu in-*

catinellu (de si *catinellu*, *incatinellu*, pare apropo identicu in intellesu cu *catinellu* si *incetinellu*, totusi de partea formeianu se pote afirmá cu certitudine, co *catinellu* ar fi identicu prin origine cu *catinellu*; cuventulu inse este de pura forma romanescă, essitu pote d'in aceea-si fontana cu it. *caton* *catone* sau *catellon* *catellone*, cari au intellessulu de *catinellu catinellu*, si cari se referu la *catu* [vedi 1. *catu*, *catellu* = ital. *catello*, d'in care *catellone* nu e de *cátu* augmentativu]; ca mai bene inse si prin intellesu si prin forma *catinellu* se pote referi ca deminutivu la *cátu*, ca si lat. *quantulus* d'in *quantus*, si cu intellessulu primitivu de *pucinellu*, de unde apoi usioru se potu deduce celle-alte insemnari; — dictionariulu de Buda da si formele : *catinellutiu*, demin. d'in *catinellu*, si *catinaganu*, augmentativu d'in *catinellu*). M.

CATINELLUTIU, *catinganu*; vedi 2. *catinellu*.

CATINIA (pre a locurea cu *n* de totu molliatu : *catiia*), s. f., (vedi *catinu*), *catinulus*, *turibulum*, *acerra*; *catinu* mai micu de pamentu, si mai vertosu de metallu, destinatu in speciale pentru *thymiare*.

CATINIORA (pre a locurea cu *n* de totu molliatu : *catiora*), s. f., deminutivu d'in *catinia*.

CATINU, s. m., pl.-e, *catinus*; 1. vasu de pamentu, de lemnu sau de metallu, mai multu sau mai *pucinu* aduncatu, in care se ferbu sau se dau la mésa bucate, spella cineva alte vase, etc. (vedi si *castronu*); talleru, *farfuría* adunca; 2. metaforice, obiecte ce sémena cu unu *catinu*, cumu : a) locu aduncatu, valle in care se afla albi'a unui cursu de apa sau in care affluescu apele unui locu, bassinu; b) cavitare, caverna, spelunca; c) micu fornu de topitu metalle, etc.

CATIU, s. m., pl.-e, *laqueus*, *pédtea*, *plaga*, *muscipula*; proprie, form'a masculina d'in *catia*, cu intellesu mai intensu de *laciú*, *pedica*, *cursa*, veri-ce mediu de a prende certe animali; — metaforice, mediu de a prende, amagi, insellá pre ceneva si a-i face reu.

CATIUIA, s. f., vedi *catiulia*.

* CATOBLEPA s. f., catoblepas (κατοβλήπων); animale fabulosu, despre care se credea că numai cu *cautătura sea dá la pământu și uccidea pre cine l'intempină.*

* CATOCHITE, s. f., catochites (κατοχίτης); petra de care se crede că are proprietatea de a atrage și retine manule puse pre dens'a.

CATOCU, s. m., vedi *catoniu.*

CATOIRE, *catoiu*; vedi *catonire, catoniu.*

CATOLICE, *catolicitate, etc.*; vedi *catolice, catholicitate.*

CATONIRE (pre a locurea: *catoire* și *cotoire*), -escu, v., colre; parere; 1. ca v. tr., vorbindu de *catoniu*, a fecundá catusi'a; — prin estensione, a fecundá, vorbindu și de alti masculi; — 2. ca v. reflex., a se *catoni*, a se fecundá, vorbindu de *catusia* sau *pissica*, — și prin estensione vorbindu și de alte femine; — 3. ca v. intran., a nasce, a fetá, vorbindu de *catusia*.

CATONIU (pre a locurea: *catoiu* și *cotoiu*), s. m., felis mascula; mascululu *catusiei* sau *pissicei*, mitiei; dupo localitati acellu-asi animale se mai chiama si: *catocu* sau *cotocu*, *motanu*, *mortanu* sau *murtanu*; candu e vorb'a de animale ca genu, fora destinctione de sessu, in locu de masc. *catoniu*, se applica femin. *catusia* = *pissica*: asiá unulu d'in cei mai boni fabulisti ai nostri, *Gr. Alexandrescu*, da unei-a d'in celle mai gratiose fabule alle selle titlulu de *soricelē și pissic'a*, de si in contestulu fabulei este vorb'a de unu *kyriu piscovicu*, *catoniu care avca bonu nume intre pissici (catoniu, catocu, ca si catusia = catucia, au essitu d'in catu = catus sau cattus, ital. catto si gatto, franc. chat, de unde si: vechiu slav. kotka, serb. kotka, bulg. kotak, germ. kater si katze, etc).*

CATONU si *catunu* (pre a locurea si *cotunu*), s. m., pl.-e, viculus, mapalia; satu micu, compusu numai d'in câteva case (pentru etymologia vedi *canthu*).

* CATOPTRICA, s. f., (ital. catottrica, franc. catoptrique); parte a physicei, care tractedia despre reflexionea luminei și directionea ce iea acestas,

cand u intempina una superfacia polita, cumu e a *specululu* = (grec. κατοπτρον).

* CATOPTRICU, -a, adj., (it. catottrico, franc. catoptrique); relativu la *catoptrica*: *telescopu catoptricu*, care reprezenta obiectele prin reflexione.

* CATOPTROMANTIA, s. f., (franc. catoptromantie; d'in κατοπτρον = speculu și μαντεία = divinatione); divinatione prin speculu sau oglinda.

CATRA, prep., vedi *cotra*.

CATRANIRE, -escu, v., pice nautica illinere; exacerbare; 1. a unge sau spof cu *catranu*; 2. a amari, a invenina, a interita forte supperarea, meni'a, dorearea cuiva.

CATRANOSU, -a, adj., pice nautica abundans; acerbus; plenu de *catranu*, care coprende multu *catranu*; — plenu de amaru, de veninu, forte supperatoriu sau supperatiosu.

CATRANU, s. m., pix nautica (ital. catrame; port. alcatrao, isp. alquitran, fr. guiltran si goudron, mediu latin. catarannus, d'in arab. alqatran); bitume solidu, care se produce prin distillationea de lemne resinose, cumu e lemnu lu pinului, si cu care se ungu sau spoiescu navile si alte vase, spre a le preservá de apa; — *catranu minerale* = *catranu naturale*, care se afla in unele petre de schistu; *catranu lithanthracicu*, care se estrage d'in carboni fossili; — metaf., amaru, veninu, mare supperare, neplacere, dorere.

* CATRIDUANU, -a, adj., *quatridentus*; care e sau dura de unu *catridu*: *bellu catriduanu*.

* CATRIDUU, s. m., *quatridentum*; tempu de patru dille, (vedi *catru* si *dijua*).

* CATRIONE, s. f., *quattro* (vedi *catru*), *quattro*; numerulu *patru*, numeru compusu d'in patru, cumu, de essemplu, celle patru punte de pre faci'a unui cubu de jocu.

CATRO, in *catro*; vedi *cotrau*.

* CATRU, adj., numer., *quatuor*; vedi *patru*.

* 1. CATU, -a, 1. subst., *catus* si *cattus*, form'a primitiva d'in care au essitu *catoniu* ca augmentativu si *catusia*, in locu de *catucia*, ca deminutivu, si care

se pote applicá ca nume scientificu la unulu d'in generele de *animali d'in ordinea carnarielorú, seri'a degitigradelorú*, (vedi si *catoniu, catusia*); 2. adj., *cátus*, ascutitu, ageru, si mai vertosu, ascutitu sau ageru de mente, preceputu, precautu, indemanaticu.

2. CATU,-a, (pronuntia : *cátu-a*), adj. s. adv. conj., quantus, quot, quam, etc. (prin caderea lui *n*, *cátu*=quantus, it. quanto, port. *quão*, prov. quant si cant, franc. *quant*; form'a completa *cantu, nescantu* [vedi mai diosu *nescantu*], se afla la Macedoromani, cari de assemine au pastratu *n* si in correlativulu *atantu* =*atátu*=tantus); cuventu formale, care appare candu ca adiectivu, candu ca adverbium, candu ca substantivu, candu ca conjunctiune, déro sub tote aceste forme espreme una relatione de *cantitate*, fia *numerica*, fia *estensiva*, avendu de correlativu generale cuventulu *atátu* : I. simplu : A. adj., *cátu-a*, pl. *câti-câte*; gen. si dat. pl. *cátoru*, éro gen. si dat. *seng.*, care ar fi se sune *cátui-câtei*, nu scimu se se fia dissu sau scrisu candu va si undeva : 1. cu intellesu numericu, de regula in plurariu, cu insemnarea latinescului quot : a) spre a intrebá simplu de numerulu personelorú sau lucrurilor : *câti omeni au remasu si câti s'au dussu? câte muieri au venitu? câte mucii ai mancatu?* — lat. quot puellæ = *câte copille?* — b) spre a espreme una intrebare simulata, asiá in *cátu câte*=*forte multi-e* sau *forte pucini-e* : *câti omeni au peritu victime ambitionei?* (*câti omeni*=forte multi omeni); — se intellege de sene, co, in amendoue casurile, interrogativulu pote stá in tote relationile substantivului ce insociesce : *cátoru omeni au facutu bene? la câti lucratori ai datu arbuna? d'in câte elemente se compune acestu corpu?* — interrogativulu pote stá si absolutu : *cátoru-a* sau la *câti ai facutu bene? câte si câte nu mi am auditu dupo urmele telle?* — 2. in intellesu estensivu, de regula numai insingulariu, ca lat. *quantus, quantum*, spre a intrebá simplu sau simulatu despre marimea unui ce, care se pote mesurá, au se pote inse numerá : *câta*

apa ai beutu? câtu aurú ai topitu? câtu focu si câta ardore pentru bene?!— latin. *quanta sapientia*=*câta intellectione, quantum argenti*=*cátu argenti*; — B. ca absolutu, in forma de adverbium sau substantivu, luatú numai in singulariu masc. *cátu* : spre a intrebá despre spatiulu de tempu ce a duratu sau va durá una actione, in intellesulu prin urmare allu latinescului *quandiu* sau *quoad* : *cátu ai dormitu eri? câtu dormi regulatu pre di? câtu aveți se stati la terra?* — *quandiu expectavi*=*cátu asteptai?* — cuventulu *tempu* se cere pre longa *cátu* numai spre a evitá ambiguitatea, ca in frasea : *cátu tempu ai lucratu?* coci prin espressionea : *cátu ai lucratu?* se intrebá nu numai despre *spatiulu tempului de lucrare*, ci si mai vertosu despre *cantitatea lucrului facutu*; déro in espressionea : *cátu tempu ai sediutu undeva*, in locu de : *cátu ai sedutu undeva*, cuventulu *tempu* e unu pleonasmu cellu pucinu disgratiosu; — 2. spre a intrebá de marimea pretiului, in acellu-asi intellesu cu latinesculu *quantum* : *cátu se vende granulu? câtu te costa vestimentulu? câtu are litr'a de pere? câtu certi pre callu?* — in acellu-asi intellesu, la unele vorbe, se prepune lui *cátu* si cu sau pre : *cu câtu vendi acesta parea de cai? pre câtu se vinde ordiulu?* *quanti venditur hordeum*; — 3. spre a intrebá in genere de cantitatea veri-carui lucru resultante d'in una actione espressa prin verbu sau de gradulu de intensitati allu unei assemine actione : a) de simpla cantitate, in intellesulu neutrului latin. *quantum* : *cátu ai scrisu? câtu ati progressatu? quantum proficistis*; b) de intensitate, in intellesulu latin. *quam* sau *quantopere* : *cátu ve dorimu? câtu asiú vré!*=*quam amarem*; — 4. spre a espreme gradulu de intensitate allu unui adiectivu sau adverbium; a) cu adiective si adverbie in gradulu positivu, casu in cáre dupo *cátu* se cere *de* : a) cu intrebare sau mirare, in acellu-asi intellesu cu latin. *quam* : *quam inhumanus*=*cátu de neomenosu! câtu de neomenesce!*=*quam inhumane*; asiá si : *cátu de mari si minu-*

nate su lucrurile talle, Donne! câtu de latu e fluviulu? câtu de lungi su parii? câtu de barbatesce ve luptarati! — între câtu si adiectivulu sau adverbialu cu de postu medilocî unulu sau mai multe alte cuvinte: *câtu se luptura de barbatesce!* — cu acellu-asi intellesu sta câtu si pre longa adiective sau adverbie, cari nu espremu calitati: *câtu de multu-a* = *câtu-a* = quantum sau quantus-a-um: *câtu de multa apa?* = *câta apa* = quantum aque; *câtu de multa mente!* = *câta mente* = quanta sapientia; *câtu de multi-e?* = *quam multi* sau quot: *câtu de multi sunt inemicii?* = *câti sunt inemicii* = quot sunt hostes; *câtu de pucinu-a* = *quam parum*, quantum sau quantulus-a-um: *câtu de pucina sare!* = *quam parum salis*, *câtu de pucinu vinu?* = *quantulam viul*, *câtu de pucina intellectione!* = *quantula sapientia*, *câtu de pucini-e* = *quam pauci*-a: *câtu de pucini su cei boni* = *quam pauci sunt boni*; déro *câtu de mare* = *quantus-a-um*, *câtu de mari* = *quanti*-a, precumu si *câtu de micu-a* = *quam parvus* sau *quantulus-a-um*; — *ce* inco se iea camu cu acellu-asi intellesu: *ce formosu!* = *câtu de formosu*, *ce mari arbori!* = *câtu de mari arbori* (vedi *ce*); β) fora idea de intrebare sau mirare, ci numai cu cea de intensitate, ca latin. *quamvis* sau *quantumvis* = *câtu vrei*, *veri-câtu*, *câtu de multu* (vedi si *veri-câtu*, la II): *quamvis dives* = *câtu de avutu*, sau ca latin. *vel* cu superlativu: *homo vel optimus* = *omulu câtu de bonu*, etc., arretandu unu mare sau forte mare gradu de intensitate, ce se pote dá sau cugetá: *construiti camerele câtu de spatiosu*; *taiatii parii câtu de lungi*; *omulu câtu de reu nu pote fi draeu*; *mergeti câtu de incesu*, *co totu veti adjunge peno de sera*; — si cu adverbie de locu: *câtu de aproape*, *câtu de departe*, *câtu de diosu*, *câtu de susu*; inse la adverbiele demonstrative de locu *câtu* sta fora de si cu insemnare de *forte*, *tare*, *multu*: *câtu collo*, *câtu pre collo* = *departe*, *tare departe*; *catu collea*, *câtu ici* = *tare aproape*, de unde *câtu pre aci* = *tantum non* = aproape, aproape: *câtu pre voi erá se cadu*; in acellu-asi intellesu:

la propos. negative, sta *câtu totu senguru: dora câtu nu plangea* = *tantum non plangebat* = *numai nu plangea*, aproape (sau pre aci) era se planga; — déro in tote aceste locutioni *câtu* pare a fi conjunctiunea unei propositiuni scurtate, (vedi mai diosu la C); — locutionile: *câtu de multu-a*, *câtu de pucinu-a*, *câtu de micu-a*, *câtu de mare*, luate cu intellesulu d'in acestu paragrafu, urmedia distinctiunilor stabilite la a); — b) la comparative de adiective si de adverbie, cu acellu-asi intellesu ca si lat. *quam* pre longa superlative; *câtu mai bonu* = *quam optimus*, *câtu mai bene* = *quam optime*, esprimendu adeco cellu mai inaltu gradu de intensitate: *cu mersu câtu mai rapedu*, *cu instrumente câtu mai bone*, *câtu mai currendu*, *câtu mai aproape*, etc.; — *câtu mai mare* = *quam maximus*, *câtu mai mari* = *quam maximus*, inse: *câtu mai multi-e* = *quam plurimus*-a: *cu armati câtu mai multi* = *quam plurimis cum armatis*; déro: *câtu mai multu-a* = *quam plurimum*: *câtu mai multa apa* = *aque quam plurimum*; asiá si cu *câtu mai pucinu*; — 5. *neci câtu*, analogu cu *neci candu*, *neci unde*, etc., insemna atâtu câtu si *nemicu*, si de aci: *neci de cumu*, *de locu*: *n'am dormitu neci câtu*, si prin urmare *neci câtu* este unulu d'in compusele lui *câtu*, despre cari vedi in parte la II, compusu in care *câtu* este unu addeveratu substantivu cu intellesulu de *ceva*, si care are sensu differitu de cellu ce are *neci câtu* in locutioni ca: *neci câtu negrulu sub unghia*, in cari *câtu* este conjunctiunea, (vedi C); — 6. asup'a usului absolutu allu lui *câtu* e inco de notatu: a) in forma m. singular. se applica: a) asiá co se pote totu deun'a usioru subintellege unu altu substantivu ore care: *câtu ai dormitu?* (*câtu tempu*); b) asiá co nu se pote subintellege unu substantivu; *câtu ai castigatu in carti?* — mai vertosu construitu cu d'in: *mi ai dissu se punu si sare si vinu*, déro *am uitatu câtu se punu d'in vinu si câtu d'in sare* (*câtu d'in unulu*, *câtu d'in alt'a*); acesta constructione se appropia mai multu de latin. *quantum salis* = franc. *combien de sel* (du sel);

déro francese se dice si : combien de femmes, pre cându romanesce nu se dice : *cātu d'in femine*, ci numai : *câte d'in femine*, sau *câte femine*, casi latin. quot *feminarum* sau quot *feminæ*; afora de acestea, in limb'a nostra in locu de : *cātu d'in sare*, se dice si mai desu : *câta sare*, déro in latina numai : *quantum salis*, si neci de cumu *quantus sal*; numai la numele de calitati constructio-nea latina pote fi ca si a nostra : *quanta prudentia* = *câta intellectione*, (vedi si mai sus la A); γ *cātu*, ca veri-ce substantiv, insocitu cu articulu definitu sau indefinitu : *câtulu*, *unu câtu*, cu intellesu de una *summa* sau *cantitate orecare*, si in speciale, *cantitate rezultante d'in divisio-nea altoru cantitati* : *câtulu lui sesse di-visu prin trei este doue*; b) f. sing. *câta* subintellege totu de un'a unu substantiv orecare feminin : *pune si apa in vinu*, — *câta se punu?* (*câta apa*); — c) totu asiã m. pl. *câti* subintellege : $\alphaomeni in genere, fia barbati sau muieri *câti si perdu viet'a in desfrenari!* — β) unu substantiv orecare masculin : *déco ai numeratu edii, câti ai aflatu?* (*câti edii*); — si cu unu partitivu legatu de *câti* prin *de, d'in, dintre* : *câti de ai nostri?* *câti din voi*; asia si cu femin. pl. : *câte d'in voi?* — d) f. pl. *câte* subintellege : $\alphafemine, muieri, etc. : *câte nu ar vré se se marite cu unu avutu ca tene!* β) *bone* sau *relle* : *câte ti am mai facutu, si tu nu conosci?* *câte mi faci tu, fora ca eu se me supperu?* — γ) *lucruri* sau altu ceva asseminea cu insemnare generale si vaga : *câte de tote, câte pre lume, câte celle*, etc. (vedi si mai diosu la C): — alte locutioni cu *câti* vedi la II.; éro aci se se observe inco : e) *co*, in modu extraordinariu, f. sing. *câta* se construe cu subst. de amendoue generele si numerele, ca se arrette mirarea asupr'a unui ce de marime enorme si desproporcionata : *câta muierea!* *câta copilulu!* *câta epele!* — mai vertosu cu mai dupo *cātu* : *câta mai capitin'a!* *câta mai capulu!* *câta mai catelli!* *câta mai cepele!* — aceste constructioni sunt analoge celloru latine : *quantus homo* = *câta mai omulu*, *quanti homines* = *câta mai omenii*,$$

quanta mulier = *câta mai muierea*; diferu inse de celle latine atâtu in forma, intru *cātu* in espressionile romanesce *câta* nu varia, ca lat. *quantus*, dupo genu si numeru, *cātu* si in intellesu, intru *cātu* espressionile latine n'au, ca celle romane, numai insemnare materiale si pejorativa, ci si bona si spirituale : *quantus homo* nu insemna numai *câta mai omu!* ci si : *cātu de mare omu!* *ce mare omu!* — C. in insemnare de *conjunctiv*, *cātu* si ca adiectiv variabile si ca adverbu invariabile urmedia, in respectulu flessionei, normele mai susu stabilite, formandu camu acelle-asi locutioni cu acelle-asi nuantie de intellesu; si a nume, candu lega propositi-uni subiectivè sau obiective cu intellesu de interrogatione indirecta, *cātu* se reguledia, in forma si in sensu, cu totulu si intru tote, dupo normele interrogationei directe mai susu descrisse : *spune mi câti barbati si câte muieri erau la ballu; nu sciu de câti creditori m'am defacutu, si de câti nu; de ce nu insemni in registru la câti dai in promutu? Domnedieu scie câti d'in cei ce mergu la batalia se voru mai intorce in senulu familieloru; numai eu sciu câte am sufferitu de la densulu; — câtu voi fi dormitu, nu sciu; cine scie câtu de profunde suntu consiliile provedentiei? sciti bene câta amore si câtu doru de anima am pentru voi; — pentru locutionile : Domnedieu scie câtu, nu sciu câtu, vedi la II.; — ca conjunctiv relativu, *cātu* urmedia, pentru flessione, acelle-asi norme; déro in respectulu intellessulu, cuventulu pre de una parte intra in tote formele mai sus date nu numai cu acelle-asi insemnari, ci si cu altele particularie, éro pre de alt'a formedia si alte noue locutioni cu alte insemnari, ce nu are *cātu* ir intellessulu de sub A si B : 1. variabile, a) avendu correlativu in prep. principale pe *atātu*, espressu sau subintellesu : *se nascu camu atāti barbati, câte si muieri; cu câta placere am inceputu lucrulu; cu atāta dorere me vedu nevoitu a me lassá de densulu; cu câtu tempu amu perdutu pentru una seccatura, amu fi potutu**

face alte mari lucruri; câte capete, atâte pareri; — b) avendu de correlativu totu, espressu sau subintellesu : nu tote câte sbora se manca; câti sunteti chiamati, essiti; d'in câti (=d'in toti câti) au concursu, neci unui-a nu a successu; d'in câta stare aveam, cu nemica nu am remasu; — inse in locu de totu câtu se dice mai desu : totu ce, cumu : nu totu ce sbora, se si manca; asiá se espreme latinulu si cu plurariulu : toti-câti = omnes qui, tote-câte = omnes quae — omnia quae; allu nostru toti câti e analogu cu grec. πάντες-δοοι; — espressionile date la B : câte tote, câte de tote, câte in sore, câte celle, etc., sunt propositiuni relative abbreviate : spune câte celle = spune tote celle câte scie sau câte i vinu la gura; — c) câtu — atátu = nu mai multu : câti am chiamatu, atáti se vina; in acestu intellesu, pentru mai multa claritate, se prepune si numai la câtu sau la atátu : numai atâte pome se manci, câte ti am dissu eu; — d) cu intellesu de veri câtu sau câtu de multu : câta stare are acestu omu, totu ar vré se mai aiba; câti suntu inimicii (=veri câtu de multi, de si sunt câti vrei de multi), nu ne spariamu; déro câti se fia, nu potu fi câti dici tu; cu acellu-asi verbu inainte si dupo densulu : a) candu verbulu e la indicativu, cu intellesulu indefinitu de câtu-va, parte, multu sau pucinu : mersera câti mersera, fugira câti fugira; β) candu verbulu e la altu modu, cu intellesulu precedente de la α) : mergea câti voru merge; sau cu intellesulu de vericátu, câtu de multu : fia câti voru fi, nu ne tememu de ei; mergea câti voru merge, cu numerulu nu voru impune; — in amendoue intellessele se dice si : câti au fugitu, au fugitu; câti au remasu, au remasu, ce ti pésa tie? — pentru locutionile : câtu poti, câtu vrei, câtu ti place, etc., vedi la II.; — f) nu mai in plurariu, câti-câte = unii, câtiva, al-tii, etc. : n'am remasu cu neci una vita d'in câte aveam : câte au moritu, câte s'au perdutu, câte mi s'au furatu; — 2. invariabile : a) ca temporale, espre-mendu : α) ca lat. quamdiu, dnrat'a u-

nei actione : câtu petrecu la terra, mi merge bene; β) ca lat. ut primum = indata ce, cumu, etc., momentulu immediatu, dupo care urmedia unu evenimentu; câtu vedura inimiculu, ai nostri luara fug'a; — γ) vericátu, câtu de multu (tempu) : câtu dormi, totu nu te saturi de somnu; δ) catuva (tempu), multu sau pucinu, cu acellu-asi verbu repetitu ca la 1, e) : catu am dormitu, am dormitu; dorma câtu va dormi; — e) candu in prop. correlativa se afla atátu espressu, atunci atátu-câtu, sau câtu-atátu, pre longa insemnarea de sub a) are si cea de numai atátu, neci mai multu neci mai pucinu : câtu sum longa tene, atátu sum fericitu; si pentru mai multa claritate, se si prepune numai la atátu sau la câtu : numai câtu sum longa tene, atátu sum fericitu; b) cu acelle-asi norme si insemnari, se pune, ca se arrette in genere marime, cantitate sau intensitate : á) la verbe : α) fia ca substantivu : câtu am avutu, totu ti am datu; cu câtu mi dai tu, nu potu trai; câtu ar castigá cineva, totu vre se mai castige; mancara câtu mancara; câtu am castigatu, am castigatu, etc. — in speciale cu verbe ca attingere, spectare, concernere : câtu se attinge de mene = câtu me attinge pre mene = quod ad me attinget sau ego vero; — propositiuni din aceasta categoria se reducu la forme ca : câtu despre, câtu pentru, cari sunt propositiuni : câtu despre mene, credu co asiu acceptá = ego vero censerem, etc.; — prin'una elegante ellipse a verbului, câtu appare ca pusu cu unu substantivu : manca câtu unu lupu (câtu manca unu lupu); de frica mi s'a facutu anim'a câtu unu purice; mai vertosu cu numerali cardinali : manca câtu patru, lucra câtu septe; in acellu-asi modu si variabile in concordantia cu substantive : au venitu Turci câta frudia si erba; acea-asi ellipse si in celle citate la B : câtu collo, câtu pre aci, etc.; — β) fia ca adverbium : câtu te stimam una data, atátu te despretiediu acumu; me batura câtu me batura; câtu ai assudá, nu poti adjunge unde vrei; — in speciale, cu insemnarea de cu câtu (vedi mai diosu) : câtu imbetranesci, a-

tātu pari tu co inteneresci; cu insemnare de in cătu, (vedi mai diosu) : vestimentele lui asiá luciau, cătu la sore te poteai uitá, éro la elle nu;—b) la adiective si adverbie, cu acelle-asi insemnari si norme ce s'au indicatu sub a si b, β, insocitu, cumu s'a arretatu la B, de prep. de, cătu de, si avendu de correlativu atātu de : cătu esti de mare, atātu esti de seccu; cătu sunt de departe resariturile de appusuri, departat'a Domnulu de la noi fora de legile nostre; cătu suntemu de mici, cutediámu a ne mesurá cu voi, cătu de mari sunteti; fia cătu de multi voru fi; se fia cătu de resipitoriu asiú fi, ce ve pésa voue?—prin ellipse : grossu cătu unu butoiu (cătu e de grossu unu butoiu); supțire cătu unu firu; si prin una elegante scambare a adiectivului sau adverbialului d'in loculu seu : cătu una bute de grossu, cătu unu tauru de grassu : esti cătu unu tauru de grassu (=esti atātu de grassu, cătu de grassu e unu tauru);—espressioni asiá dero ca : cătu de mare, cătu de reu, etc., citate la B, sunt in parte propositiuni de a-cesta categoría, abbreviate : fia panea cătu derea, numai fia in terr'a mea, (completu : fia panea atātu de rea, cătu de rea pote fi, etc.);—in speciale, cătu-atātu=latin. quum-tum sau ut-ita : omu cătu de invetiatu atātu de modestu = quum doctus tum modestus (vedi si mai diosu la 3 precātu);—c) la substantive sau si alte cuvente luate ca sustantive, avendu totu de una correlativulu atātu espressu, si coordinandu asiá doue propositiuni contracte sau abbreviate, asiá co atātu-cātu = latin. tam-quam sau tantum = si-si, nu-numai, ci si : atātu fratii cătu si sororile, atātu eu cătu si tu, atātu aci cătu si acolo, atātu eri auna, si astadi, etc.;—3. in unire cu prepr. de, in, u, pre, intru cătu se aplica ca invariabile : a) cu in, in cătu : α) ca lat. ut in frasi ca : non sum tam stultus, ut credam = nu su atātu de stultu, in cătu se credu, cu intellessu speciale de intensivu, avendu de correlative : atātu, asiá, etc.; asiá de rapide incepumu ataculu. in cătu inimicii nu avura tempu de a si formá liniile de

bataia; cine e atātu de smentitu, in cătu se creda co scie tote? — simplulu cătu inco se ia (vedi mai susu) eu acesta insemnare; dero numai in casuri, in cari nu s'ar nasce vre una ambiguitate de intellessu;—β) cu alte insemnari alle simplului cătu sau compusu cu prepositiuni, mai vertosu cu pre : α) de tempu ca lat. quamdiu sau quoad : in cătu si intru cătu=(pre cătu) filosofi'a nu va lassá vechiele metode, nu va poté face unu passu inainte; β) de conditione sau causa : in cătu, (si intru cătu) tu ai calcatu contractulu, mi ai datu si mie dreptulu de a lu rupe; γ) in cătu me atenge, intru cătu se atenge de mene, etc. (vedi mai susu); b) cu de, de cătu : α) la comparative, fia adiective sau adverbie, ca lat. quam sau unu subst. in ablativu : doctior quam pater (sau patre)=mai invetiatu de cătu tatalu; asiá si : de cătu asiá victia mai bene morte, de cătu la annullu unu bou mai bene acumu unu ou, cu una lengura de miere prendi mai multe musce de cătu cu un'a de acietu, (vedi si ca in acellu-asi intellessu);—β) dupo altu, ca si lat. quam sau nisi : quid aliud quam=ce altu de cătu? asiá si : pentru omu a trai ce altu e de cătu a cugetá?—de aci, prin ellipse, in propositiuni negative sau interrogative, nu-de cătu sau ce decātu = numai : nu face decātu dorme=numai dorme; asiá si : ce face de cătu dorme? nu acceptu de cătu bani de auru; numancu decātu lapte;—aceste constructioni nu su gallicismi, desi Francesii facu de elle usu desu : Il ne fait que dormir=nu face de cătu dorme;—γ) de cătu=déro=sed : am preceptu ce vrei a spune, de cătu mi remane una mica indoentia;—δ) insocitu cu numai, numai decātu, nu mai e conj., ci adv. temporale cu insemnarea de : indatu, la momentu, forte currendu : la chiamarea mea veni numai de cătu; c) cu pre, pre cătu : α) in insemnare de tempu si de conditione, camu cu acellu-asi intellessu ca si in cătu sau intru cătu : pre cătu vei fi bunu, me voiú portá si eu bene cu tene; β) in speciale, la propositiuni comparative deco aces-tea nu coprendu unu adiectivu sau adverbium in gradulu comparativu, si

adeco prop. subordinata cu *cātu* precede celei principale : *pre cātu e de mare misericordii a lui Domnedieu, pre atātu de mare e si justitii a lui*; — mai vertosu între doue propositiuni contracte si reduse la doue adiective sau adverbie : *pre cātu de bonu pre atātu si de severu, lucredi pre cātu de rapede pre atātu si de formosu*, (vedi mai susu si *cātu* simplu luatu cu acellu-asi intellesu); — d) cu *cātu* : α) cu multe d'in insemnarile simplului *cātu*, cumu si alle compusului *pre cātu* : *cu cātu cresci, cu atātu, in locu se te intellepesci, inebonesci; cu cātu beu, cu atātu mi e de sete*, etc.; inse : β) in speciale, la propositiuni, in cari se afla adiective sau adverbie in comparativu, avendu totu de un'a correl. cu *atātu* espresso, asiá co cu *cātu-cu atātu* = quanto-tanto sau quo-eo : quanto plus bibo, eo vehementius sitio = *cu cātu mai multu beu, cu atātu mi e mai sete; cu cātu sunt mai departe de tene, cu atātu mai tare te dorescu; cu cātu sunteti mai mari, cu atātu s'ar cadé se fiti mai mentosi*; — cu *cātu* precede, cumu se vede d'in essemple, correlativului cu *atātu*, si abateri de la acesta norma se facu numai in frasi ca : *capitanulu nostru properá a dá batalia cu atātu mai multu, cu cātu audisse, co a dou'a di inimiculu asteptá noue subsidie*; déro in asemini casuri cu *cātu* este addussu, fora se fia cerutu de sensulu propriu, numai prin una attractiune a correlativului cu *atātu*, si in locu cu *cātu* ar intrá regulatu *co*, ca si *quod* in latin'a; — II. compusele lui *cātu* sunt : 1. cu *va*, *cátuvá*, snppusu la acelle-asi norme de flessione cu alle simplului *cātu* : *cátuva, cátava, cátiva, cátava, cátoruva*, respondendu, prin intellesu, in sing. la lat. *aliquantum*, éro in pl. la lat. *aliquot*, esprimendu adeco una cantitate numerica, estensiva sau intensiva indeterminata : a) variabile : α) plur. *cátiva barbati boni, cátava nici verdi; cátiva d'in ai nostri; ouile cátoruva sateni; a dá copillulu cátava* (loviture); — β) sing. *cátava distantia, a bec cátava apa, a inghití cátuva amaru*; — b) invariabile : a *adormí cátuva, a*

amblá cátuva, a arú cátuva; de aici *peno acollo mai e cátuva*; — *cátuva* se dice proprie de unu numeru sau cantitate indeterminata; se incarca inse adesea si cu ideele mai precise de *multu* sau *destullu de multu*, cumu si de *pučinu*. déro aceste idee nu se potu intellege de *cātu* d'in tonulu vorbitoriului sau d'in contestulu cuventului; asiá in prop. *erau cátiva la baserica, cátiva* pote se insemne si : *pućini de totu, si destui de multi*; care d'in aceste doue insemnari ar avé a nume, s'ar poté intellege numai d'in tonulu vorbitoriului sau d'in alte disse mai inainte, — 2. cu *ore*, *orecātu*, suppusu la acelle-asi norme de flessione cu alle precedentului *cátuva* : *orecātu, ore-cáta, orecáti, orecáte, orecátoru*, si avendu camu acellu-asi intellesu cu allu lui *cátuva*, cu differenti'a co *orecātu* e si mai vagu si mai indeterminatu de *cātu* indeterminatulu *cátuva*; de alta-mentre *orecātu* occurre raru sub acesta forma; mai desu se aude longa *ore* cu si, care afirma si mai bene indeterminationea acestui cuventu : *oresicātu, oresicáta, oresicáti*, etc.; si mai desu inca, in acellu-asi sensu de indeterminare, se prepune lui *cátuva* insusi : *ore*, sau *veri* (*vre*) : *orecátiva, vre cátava, vre cátuva*, (vedi si *ore, veri*); — 3. cu *veri* sau *ver* (*ori* sau *or*), suppusu acelloru-asi norme de flessione ca si *cátuva* : *veri cātu-a, veri cāti-e, veri cátoru*, (si *oricātu-a*, etc.); éro pentru intellesu : a) *veri cātu* este mai vertosu conjuctivu sub forma de adj. de adv. sau subst., cu intellesulu latinesceloru *quotcunque* = *vericáti-e*, *quantumcunque* = *vericátu-a* : α) variabile : *vei prende lucratori vericáti si veri cāti vei poté aflá; vericáti ne am poté stringe, totusi nu vomu fi destui; mancati vericáta pune vrcáti*; β) invariabile : α) simplu eu verbe : *vericátu amu trái totu nu ne saturámu de vietia; nu se multiamosce omulu cu veri cātu ar avé*. — β) ca si *cātu de* (vedi I, B, si C), cu de dupo densulu, *veri cātu de*, psu inaintea adiectiveloru sau adverbioru; *veri cātu de intellepti sunteti, totu poteti raćeci; veri cātu de bene amu face noi, urmatorii nostri totu voru aflá, co*

se pote face si mai bene; asia si : veri câtu de multu-a = quantumcumque, *veri câtu de multi* = quocumque, *veri câtu de pucinu-a*, etc.; — spre a apesá si mai tare assuprá indeterminarei de intellessu, se interpune, ca si la 2, unu si: *veri si câtu-a*; — b) inse prin ellipse si fora nuantia de conjunctione, in tote forme si insemnarile ce are si ca conjunctivu : *fia veri câti, nu ne tememu* (completu : *fia veri câti voru fi*, vedi si la I, C); *mancati veri câte pome, numai se fie copte bene; beti veri câtu de multa apa, co nu ve va face reu*; — 4. cu *fia; fia câtu-a, fia câti-e, fia câtoru*, suppusu la acelle-asi norme si avendu camu acellu-asi intellessu cu *vericâtu*; cu si interpusu : *fia si câtu-a*; — 5. precumu cu *fia* (a treia persona de la *fire*), asiá si cu alte câteva verbe cuventulu *câtu* formedia locutioni cantitative forte usitate, cumu : a) cu *vrei* (a dou'a persona de la *vrere*) : *câtu vrei, câta vrei, câte vrei, câtoru vrei*, in intellessulu ce au lat. *quotvis, quantumvis, quantusvis, quamvis* (vedi si la I, B); *bee apa câta vrei* = bibe aque quantumvis; *vomu aslá câti vrei lingusitori* = reperiemus quotvis adulatores; si cu *de* : *câtu vrei de mare, câtu vrei de multi*, sau si: *câtu de mare vrei, câtu de multi vrei, câtu vrei de boni* = *quamvisboni*, etc.; — déro limb'a nu a perditu conscienti'a, co allu doile elementu, adeco *vrei*, d'in *câtu vrei*, este unu addeveratu verbu, si de aci vine, co acestu elementu pote si ellu variá dupo persone : *mancati pere câtu vreti de multe, numai se fia copte; ne vomu adoperá câtu vremu (câtu vomu vre), fora se potemu face ceva*; assemeni frasi inse, potu fi adesea ambigue : *mancati câte pere veti vré*, pote insemna : a) edite pira quot voletis (= *mancati, atâte pere câte vreti, câte ve cere anim'a*, adeco cu intellessulu lui *câtu* de la I, C, 1; β) edite quotvis pira = *mancati veri câte, veri câtu de multe*, adeco cu intellessulu de *vericâtu*, d'in acestu paragrafu; b) cu *placere*, luat u ca impersonale, déro insocitu de pronumele de a dou'a person'a singularia : *câtu ti place, câta ti place, câti ti place*,

câte ti place, in intellessu appropriatu de precedentele *câtu vrei*, si a nume corresponditoriu cu alle latinesceloru *quotlibet, quantumlibet, quantuslibet, (quamlibet) quamvis* : *bee apa câtu ti place* = bibe quantumlibet aque; *vomu adduce pome câte ti place* = poma quotlibet afferemus; *vomu mancá câtu ti place* = quantumlibet edemus; — ca si la *câtu vrei*, conscienti'a despre natur'a verbale a lui *place* nu e perduta in limba, si de acea-a, pre de una parte *place* se pote pune si in plurariu : *câti-e ti placu* = quotlibet; éro pre de alt'a iu locu de *ti* potu intrá si celle-alte forme de pronumene personali : *câtu ve place, câtu mi place, câtu ne place, câta le place*, etc.; de acea-a si aceste espressioni, ca si celle formate cu *vrere*, potu fi a deseaa ambigue; — c) cu *potere* : α) ca si cu *vrere*, déro mai vertosu : β) cu form'a impersonale *se pote*, cu care *câtu* se construe mai vertosu ca invariabile : *câtu se pote*, locutione care de regula se pune inaintea adiectiveloru sau adverbioru si e totu de un'a urmata de unu *de* : *câtu se pote de mari, câtu se pote de multi*; déro si *câtu de multi se potu, câtu de bene se pote* : la comparative acea-asi espressione se pune fora *de* : *câtu se pote mai late, câtu se va poté mai currendu*; — asiá déro espressioni ca : *câtu de mare, câtu de multi*, etc., produse la I, B, se precisa si se espleca ca mai bene, cautandu a suppleni verbulu ce lipsesce, si care e unulu d'in celle enumerate in acestu paragrafu 5; — d) cu *scie*, in doue moduri : α) cu person'a a trei'a de la acestu verbu, carei-a se da de subiectu interrogativulu *cine* : *cine scie catu-a-i-e, cine scie catoru*, sau *D-dieu : D-dieu scie câtu-a, D-diou scie cati-e-oru*, cu semnarea de *multu, forte multu*: *au peritu cine scie câti, am sufferitu Domnedieu scie câtu*; — sub forma invariabile si cu *de*, inainte de adiective sau adverbié : *cine scie câtu de multi, amu traitu Domnedieu scie câtu de amariti*; — β) cu personele antani'a si a dou'a negative : *nu sciu câtu-a-i-e-oru, nu scii câtu-a*, etc., cu acea-asi insemnare ca si locutionile de la precedentele α) : *amu*

velutis nu mai sciu căti assemini omeni; si cu *de* : *nu sciu cătu de mari*; — γ) cu person'a a trei'a sing. negativa, luata in modu impersonale sub forma passiva: *nu se scie cătu-a, nu se scie căti-e-oru*, cu acelle-asi norme si insemnari ca si locutionile de la precedentele β : *bietulu omu a facutu bonenu se scie cătoru, si lui nemine nu-i vine in adjutoriu*, (vedi si la *candu locutioni assemini*); — precumu *nu sciu care sau nu sciu care* se reduce la *nu si care* éro *nesciu care la nescicare, nescare*; asiá si *nu sciu cătu sau nu sciu cătu* se reduce la *nu si cătu*, éro *nesciu cătu la nesci-cătu, nescătu*; *nescătu*, sub forma ca mai bene pastrata, sub form'a *nescantu*, e populariu, mai vertosu la Macedoromâni, in intellesu de *cătuva* : *d'in pecure nescante morira, nescante vendui*; cuventulu inse ar fi bene se intre in usulu generale *allu limbei* : *coci intre nescantu sau nescătu* si intre *cătuva* aru medilocf acelle-asi nuantie de intellesu ca si intre *nescare* si *careva*; assemine ar diferi *nescantuva sau nescătuva* de *cătuva*, ca si *nescareva* de *nescare*; — 6. *cătu* repetitu, *cătu cătu*, suppusu la acelle-asi norme de flessione si avendu acelle-asi insemnari cu *vericătu*, (vedi mai susu): *căte căti se vina, nu potu veni căti dici tu; căta căta intellectione, cătu cătu de mari, cătu cătu de pucini*, etc.; compara si latin. quotquot=*căti căti, căte căte; quantum quantum=cătu cătu, căta căta; quamquam=cătu cătu*; — se dice si cu *de* interpusu : *cătu de cătu, căta de căta, căti de căti*, etc.; si cu antaniulu *cătu* invariabile : *cătu de cătu-a, cătu de căti-e*; — 7. cu *si*; *cătusi*, numai invariabile cu intellessulu de *ceva, pucinu de totu*, si de acea-a pusu mai totu de un'a in frasi negative si pre longa cuvente cu insemnare de *pucinu, micu neinsemnatu*, etc. : *n'am inchisu ochii cătusi de pucinu*; — *cătusi de catu, cătusi de pucinu, nu se astempera cătusi de pucinu; cetabianii boni cătusi de pucini in preuna facu multu pentru terra*; cu acellu-asi intellesu aprobe si: *fa cătusi, veri-cătusi*; — 8. cu *macariu, macariu cătu*, suppusu la acele-asi norme de flessione si avendu camu acellu-asi intellesu cu *veri-cătu*, (vedi mai susu):

poti bee macariu căta apa, fa macariu cătu de multu; — si cu precedentele *cătusi* : *macariu cătusi de pucinu*; — 9. sub form'a fem. pl. *căte* invariabile, cuventulu *cătu* intra inco in multe locutioni cu intellesu speciale : a) cu articulu pusu atătu inainte *cătu* si in urma : m. *allu cătele*, f. a *cate-a*, cu insemnarea latinescului *quotus*, spre a intrebá de numerulu de ordine ce ocupa ceva sau cineva intr'una seria, classe, etc.: *allu cătele d'in concurenti?* — b) cu *cătu* insusi, *căte cătu*: a) ca interrogativu : a) la plur. *căte căti, căte căte*, cu insemnarea ce are lat. *quotenti-s-a*, spre a intrebá de numerulu ceteloru sau grumurilor, in cari se desparte unu numeru mai mare de lucruri sau de persone : *căte căti se plecăm in preuna; căte căte nucii ai datu fia carui copillu?* — β) cu acellu-asi intellesu si la sengulariu, spre a intrebá adeco de partile alicote, in cari se desparte una cantitate estensiva : *căte căta pane se dau fia carui lucratoriu? căte cătu vinu se vende pre di?* — γ) invariabile : *căte cătu dai pre luna la servitoriu?* — β) ca conjunctiv cu normele de forma si de intellesu, ce are si ca interrogativu : *căte cătu dau altoru servitori pre luna, ti voiu dá si tie; impartí la fiacare cetabianu căte atăti lei, căte căti dedesse si la militari*; — c) cu numerali cardinali : a) spre a arretá, ca si lat. *singuli, bini, terni*, etc., d'in *cătu* de multi se compunu cetele sau grumurele formate d'in unu numeru mai mare de persone sau de lucruri : *căte unu, căte una, căte doi, căte doue, căte trei, căte doue dieci, căte pucini*, etc.; si : *căte unu unu, căte doi doi, căte septe septe*, etc.; sau si : *unu căte unu, doi căte doi*, etc.; *căte multu*, déro mai vertosu *căte pucinu* se dice si la sing. in modu atătu variabile *cătu* si invariabile cu intellessulu mai susu indicatu la α , β si γ : *a bee de mai multe ori căte pucina apa, a mancă de mai multe ori, déro căte pucinu*; cu acelle-asi norme si *candu pucinu* e repetitu : *căte pucinu, sau pucinu căte pucinu*; — si *căte* si numeralile repetite : *căte doi căte doi, căte pucinu căte pucinu, căte unu firu căte unu firu*, etc.; — compara si lat. *bini bini* =

câte doi doi, doi câte doi, câte doi câte doi;—in sensu analogu cu allu espressioniloru *câte unu omu, câte unu unu ou, câte pucinu*, etc.; se dice si : *câte cineva* = nonnemo, *câte ceva* = nonnihil, *câte una data* = nonnunquam, — β) spre a espreme co se intellegu *tote* personele sau lucrurile *câte* se arretta prin numerulu cardinalu : *câte patru sororile s'au maritatu (câte patru = tote patru)*; pentru mai multa claritate se pune si longa *câte* : *cătesî patru, cătesî septe amicii*, etc.; déro altulu e intellessulu lui si in espressionile : *cătesî cincva, catesî ceva*; — d) cu *ori* (plur. d'in ora, cu care si concorda ca adiectivu), totu de un'a insocitu si cu prep. *de. de câte ori* : α) ca interrogativu, in insemnarea lat. quoties : *de câte ori ti am spusu se nu mai faci asiá?* — β) ca conjunctivu, cumu e si lat. quoties : *de câte ori te castu. nu te astu a casa*; si ca lat. quotiescunquē = *veri de câte ori*, si in genere formandu, ca si simplulu *cátu*, mai tote speciele de locutioni enumerate sub II; asiá, afora de locutionea : *veri de câte ori*, analoga (in forma si in intellessu) ca : *de câte ori*, occurru si locutioni ca : *de câte ori*, analoga cu *cátuva*; *nu sciú de câte ori*, analoga cu *nu sciú cátu*, etc.; in compuse cari incepu cu verbe, prep. *de* se pote pune fora ambiguitate si inaintea verbelor : *i am spusu de nu sciú câte ori = i am spusu nu sciú de câte ori*; éro in compuse de alta natura scambarea d'in locu a preposetionei pote scambá si sensulu : *veri de câte ori* insemna numai quotiescunquē, éro *de veri câte ori* insemna in speciale aliquoties = *de vre câte ori*, se aude inse si cu insemnarea de quotiescunquē = *veri de câte ori, de câte ori vrei*, etc.

CATUNU, vedi *catonu*.

CATUSI = *cátusi*, vedi 2 *catu* = (*cátu*).

CATUSIA, s. f., feles, feles (femina; *catena, vinculum*; 1. genu de animale, applicatu : a) la genu peste totu, fora destinatione de sessu; b) numai la femina genului, (vedi *catoniu*); — aellu-asi animale, in amendoue intellesele, porta, dupo locuri, si numele de *mitia* si *pissica*; — proverb. : *catusia*

blanda sgarie reu = persona, care, sub ammagitorie aparentie de blandetie si de bonitate, ascunde unu negru si reu suffletu; *a se jocá cu cineva ca catusi'a cu soricele* = a se portá cotra cia. va cu perfida crudime si barbaria; — 2. laciú, lantiu, cu care se tine legatu unu nebonu furiosu, unu criminalu, una fera, etc. (vedi *catena*).

CATUSIARE, v., *catenare*; a pune in *catusie*, (vedi *catusia* sub 2); mai usitatu inse ca compusu : *in-catusiare*.

CATUVA = *cátuva*, vedi 2. *catu* = (*cátu*).

* CAUCALIDE, s. f., *caucalis* (καυκαλις, fr. *caucalide*); genu de plante d'in famili'a umbelliferelor.

* CAUCALIDEU, -a, adj., (fr. *caucalidé*); care sémena cu *caucalidea*; s. f. pl. *caucalidee*, familia de plante avendu de tipu genulu *caucalidei*.

CAUCELLU, s. m., pl. -e, deminitivu d'in *caucu*.

CAUCU, s. m., pl. -e, *caucus* (καυκος si καυκα); pileus, pilei limbú; fibula. 1. vasu de scossu apa, de beutu, de mulsu, etc., mai strimtu la gura si mai largu la fundu; 2. coperimentu de capu, caciulla mai strimta la gura si mai larga la fundu; cucullu de preutu sau alta persona basericesca; 3. limbulu sau marginea gurei caciulei; de aci : 4. bal-tiucu, cancellu, carceia, etc.

CAUDALE, *caudariu, caudice*, etc., (vedi *codale, codariu, codice*).

CAUELLA (mai pucinu bene : *caiella* sau *caieá*, si mai reu : *caeá*), s. f., *clavulus* (it. *chiavello*, port. *cavolha*, isp. prov. *clavel*); cuiu, si mai vertosu cuiu de ferru, in speciale cuiulu, care se bate in forramentulu de la petiorulu callului.

* CAULA, s. f., *caula*; 1. gaura, cavitate, parte interna secca la unu tubu, una tieva, una vena, etc.; poru, vena, canale; 2. capacitate, locu sau spatiu, si mai vertosu locu inchisu : staulu, aula, curte, etc., (populariuulu *gaura* = *caula*).

CAULERAPU, s. m., vedi *colerapu*.

* CAULERPEU, -a, adj. (fr. *caulerpé*); care sémena cu *caulerpulu*; s. f. pl. *caulerpee*, tribu de plante d'in famili'a zoo-

spermeeloru, avendu de typhu genulu *caulerpulvi*.

* CAULERPU, s. m., pl.-i, (fr. *caulerpe*, d'in *καυλός* = *caulu* si *ἔρπειν* = *serpire*), genu de plante d'in famili'a zoospermeeloru, care coprende vre trei-deci de specii originarie d'in marea tropiceloru.

* CAULICOLU, -a, adj., (*caulicola* = fr. *caulicole*, vedi *caulu* si *colere*); care *locuesce pre cauli*, vorbindu de unele plante fanerogame, cari, ca cucuta, traiescu pre caulii altoru plante.

* CAULICULATU, -a, adj., *cauliculatus*; facutu in forma de *caulu*.

* CAULICULU, si *coliculu* sau *coliclu*, s. m., pl.-i, *cauliculus* si *coliculus*; deminutivulu d'in *caulu* cu tote insemnările acestui cuventu, cumu si cu celle: a) de una specia de *stelu*, ornamentu de architectura la capitellulu unei columna corinthica; b) de parte intermedia a unui embryone ce a blastaritu; c) de unula d'in mai multi cauli ce dà una radecina, (populariulu *coreclu* sau *corechiu* = *coliclu*).

* CAULIFLORU, -a, adj., (fr. *cauliflore*; vedi *caulu* si *flore*); cu flori pre *caulu*, cari face flori pre *caulu*, vorbindu de plante.

* CAULIFORMU, -a, adj., (fr. *cauliforme*; vedi *caulu* si *forma*); cu forma de *caulu*.

* CAULOBIU, -a, adj., (fr. *caulobie*, d'in *καυλός* = *caulu* si *βίος* = *vietia*); care viedia pre unu *caulu*; s. m., *caulobiulu*, genu de insecte lepidoptere d'in famili'a nocturneloru.

* CAULOCARPICU, -a, adj., (fr. *caulocarpique*); relativu la *caulocarpu*.

* CAULOCARPU, s. m., pl.-i, (fr. *caulocarpe*, d'in *καυλός* = *caulu* si *καρπός* = *fructu*); *caulu* de plante vivaci care persiste si da de mai multe ori fructe.

* CAULODE, adj., *caulodes* (*καυλώδης*); care erosee in forma de *caulu*: *brassica caulode* = *curechiu*.

* CAULU si *colu*, s. m., pl.-i, *caulis* si *collis* (*καυλός*); 1. *stelu* de planta: *caululu cepei*; — in speciale, *caululu verdiei* (cocianulu de verdia); — 2. pentru lucruri cari semena cu *caululu* de

plante, cumu: *tiev'a unei penne si altele*.

* CAUPONA si *cupona*, s. f., *caupona*; stabilimentu, unde pre bani pote cineva bee, mancá si chiaru mané: ospetaria, etc.; messeri'a cellui ce tine asseminea stabilimentu.

* CAUPONARE si *cuponare*, v., *cauponari*; a tiné *caupona*: in genere, a face negociu in micu, a precupeti.

* CAUPONARESSA si *cuponaresa*, s. f., *caupona*; 1. muiere a *cauponariulu*; 2. muiere care *cauponedia*.

* CAUPONARIA si *cuponaria*, s. f., *cauponaria*; messeria de *cauponariu*.

* CAUPONARIU si *cuponariu*, s. m., *caupo*, *cauponarius*; 1. care tine una *caupona*, care face negociu cu *caupona*; 2. in genere, negociatoriu in micu, care vende cu merunt'a, precupeti.

* CAUPULU, s. m., *caupulus*; nave mai mica, caicu, barca, etc.

* CAURU si *coru*, s. m., *caurus*; ventu ce suffla d'in unu puntu intermediariu intre media nopte si appusu: *recea sufflare a caurulu*.

CAUSA, s. f., *causa* (it. *causa*, fr. *cause*); veri-ce d'in care resulta altu ce, ce face ca ceva se se produca, se se intemple, se fia; principiu d'in care, prin care sau pentru care se face sau esiste ceva; I. proprie, ca oppusu la *effectu* sau la *faptu*, la *fenomenu*: 1. in genere: *unu vulnu greu e cauza de morte*; *cruditatea sau indigestionea este cauza de morbu*; *Domnedieu este caus'a a totu ce esiste*; *a cercetá causele reului*; *a se sut de la efecte la cause*; *nu e effectu fora causa, cumu nu e causa fora effectu*; *effectu fora causa* = absurditate: *ce affirmitu ar fi unu effectu fora causa*; *precummu una causa pote produce mai multe si varie efecte, asiá si unu efectu pote fi produsulu mai multoru cause*; *una causa pote fi si ea effectulu altei cause*; *caus'a* inse e differita de *occasione*, *casu*, *accidente*, *mediu*, *instrumentu*, *circunstancia*, etc., mai vertosu nu *totu ce precede* este *caus'a* a ce succede: *Cicerone cu dreptu cuventu dice, co Ecuba, soci'a lui Priamu, nu a fostu caus'a caderei Troiei, pentru co a nascutu pe Alessandru*; — 2. in parte:

a) in filosofia, metafisica, morale, etc.: *causa prima*, care lucrea de sene, care nu e effectulu altei cause; tote inse in lume sunt effectu allu unei cause, si de aceea *caus' a prima* = Domnedieu, differitu prin urmare de *caus' a primaria* = *causa principale*, care e cea mai insemnata sau cea mai antania intre celle ce concurre la producerea acellui-asi effectu; *causa prima* = Domnedieu, se oppune la *causa secunda*, care se aplica la veri-ce creatura, persona, lucru sau acte de persone si de lucrure, cari potu fi si elle cause; *causa primaria* se oppune la *causa secundaria*; numai prin estensione si prin abusu, in contr'a celloru spuse la 1, se dice si: *cause accessorie*, *cause concomitanti*, = *circumstantie*, *accidentie*, etc., cari contribuescu si elle, pre longa *addeveratele cause*, la producerea effectoloru; β) *causa materiale*: α') *materi'a d'in care ceva e facutu*: *caus' a materiale a ferrului e insusi ferrulu*; β') in opposetione cu *causa spirituale*, (vedi mai diosu); γ) *causa finale*: α') scopulu pentru care unu ce este facutu de Domnedieu; β') scopulu, la care tende una actiune: *caus' a finale a totoru fapteloru unui addeveratu crestinu este glorificarea lui Christu*; δ) *causa formale*, care face co unu ce e cumu e, ero *causa efficiente*, care produce unu ce sau face ca acellu ce se lucredie; ε) *causa spirituale*, care jace in natur'a spiritului unei fientie cugetatoria, si anume: α') in mentea sau intelligenti'a unei atare fientia, si atunci se si dice in speciale *causa intelectuale sau rationale* = cuventu, ratiune, judecata, opinie, temei, credentia, etc., pentru cari una persona lucredia intr'unu modu orecare; β') in voienti'a unei fientia spirituale, si atunci se dice in speciale *causa morale* = motivu sau mobile, cumu: dorentia, amore, ura, etc., cari indemna pre una persona a lucr'a intr'unu modu orecare; inse *causa morale* se iea si cu intellesulu generale de *causa spirituale*; ζ) *causa interna* se dice in opposetione cu *causa esterna*: *caderea unui statu pote fi effectu de cause atatu externe catu si interne*; *intre causele interne se potu*

numera corruptionea, passionile factioniloru, rei'a organisatione politica si economica, etc.; b) in scientie naturali: *caus' a caderei corporiloru d'in aeru pre pamentu este gravitatea*: *causele fenomeneloru sensibilu se chiama si cause naturali*, in opposetione cu *cause spirituale*, (vedi mai susu); inse *causele naturali* se oppunu si la *cause supernaturali* = *cause metafisice* = *cause transcendentali*; mai vertosu in medicina: *cause morbifice*, tote cate producu sau contribuescu a produce morbi; elle potu fi: *cause accessorie*, *cause accidentali*, (vedi mai susu), *cause physice*, *cause chymice*, etc.; dero mai vertosu: *cause externe*, cari consistu in celle ce potu influenti'a in reu organismulu vitale allu omului, in opposetione cu *cause interne*, cari jacu in organismu insusi; *cause continenti* = *cause prossime* sau *appropiate*, cari dau immediatu nascere morbului, in opposetione cu *cause remote* sau *departate*, cari numai despunu corpulu la unu morbu; *cause essentiali*, cari sengure producu cutare sau cutare morbu, in opposetione cu *cause accidentali*; *cause formali* sau *specifice*, cari determina speci'a morbului; *cause febrili*, d'in cari se nasce febre sau friguri, etc.; c) cuventulu *causa* se iea senguru cu acellu-asi intellesu, ce au espressionile mai susu date: *causa morale*, *causa rationale*, etc., adeco cu insemnare de *ratiune*, *cuventu*, *dereptu*, *dereptate*, *deplina dereptate*, etc.: *nu fora causa nu amu facutu asi'a*; mai vertosu insocitu cu *bene cuventatu*, *causa benecuventata*: *aveam causa bene cuventata se facu asi'a*; d'in *cause bene cuventate m'am lassatu de ce incepussem*; d) cu intellesu de *pretestu*, adeco *causa cautata si faurita prin cugetare*: *a caut'a causa de a incepe bellu*; *a caut'a cu luminarea causa de certa*; — inse, in addeverata si rigorosa insemnare, *causa* se oppune la *pretestu*: *accusiu-a e unu pretestu de a rupe contractulu, ero causele altele sunt*; — e) cu insemnarea de *culpa*, care resare in compusele: *accusare* = (*accusare*) si *incusare* (*incusare*), cumu si cu insemnarea de *escusa* sau *scusa*, care resare in

compusulu escusare sau scusare : nu aflu cauza de morte in acestu omu; nu scii ce cause se dai, spre a scapa de respundere; — II. metaforice : 1. subiectu, materia a unei dissertatione, a unui discursu, a unei compositiune retorica : sunt doue genere de cause, adeco cause determinate sau definite si cause indeterminate sau indefinite; causele indefinite sunt celle generala; de aci : 2. ca terminu juridicu : a) cestiune sau casu de judecata, processu, litigiu : *causa privata* = *causa civile*, care are de obiectu una interese a cetatianiloru ca privati sau particulari, in oppositiune cu *causa publica* = *causa criminale*, care are de obiectu judecat'a unei fapte criminale; *causa capitale*, pentru care celhu condamnatu perde capulu sau viet'a; *causa possessoria*, care are de obiectu unu dreptu de posesiune separatu de dreptulu de proprietate; — frasi : a) *appera sau defende una causa, a castigat una causa, a perde una causa, a se insarcina cu una causa sau cu apperarea unei causa, a vende caus'a curva, a judecat una causa, a instrui una causa* = a ua cerosta, a ua luminat si pune in stare de a se pota judeca; a) *espune caus'a*, etc.; in speciale : a) *fi in causa* = a fi parte litigante, parte interesata in litigiu; a) *pune sau chiama pre cineva in causa* = a amesteca in litigiu, si d'in contra : a) *pune afora d'in causa*, precumu si a) *fi afora d'in causa* = a nu fi in causa, (vedi mai diosu si alte insemnari alle acestoru locutiuni); — b) motivu legale sau legitimu allu unei obligatiune juridice, titlu juridicu sau dreptu : *possedu acesta casa d'in mai multe cause; nu pucine su causele, pentru cari mi se cuvine ereditatea*; 3. cu intellessulu si mai generalu de interese, *relatiune de interese, parte in ceva, amestecu*, etc.: a) interese, ce lega pre mai multa in preuna, si de aci, factiune, partitu : *caus'a poporului, caus'a aristocratiei, sant'a caus'a a libertatei, a face causa commune cu cineva* = a se uni cu densulu; b) in genere, interese, daravere, affacere, amestecu orecare sau relatiune, lucru, etc.: *cause de familia, caus'a indi-*

gentiloru, caus'a cumperatorei = affacerea cumperatorei; *am se ti vorbescu in caus'a sciuta*; *caus'a perduta* e nu numai a *causa de judecata*, ce a perdutu cineva, sau una *causa rea*, in oppositiune cu *caus'a bona*, conformu intellessulu de la precedentele a, ci si : *veri-ce lucru*, de care nu pote cineva convinge pre altii, (compara it: *cosa* = franc. *chese*, care nu e de catu totu *causa*, si care are insemnarea de *lucru, affacere, treba*); — 4. din celle peno aci espuse se potu usioru espleca differitele insemnari alle unoru locutiuni ca : a) a) *fi in causa*, ca oppusu : a) *nu fi in causa* sau a) *fi afora d'in causa* : a) cu insemnarea esplecata la 2, a; b) cu insemnarile mai generale : a) a fi in cestiune, a nu essi, a nu se abate de la subiectulu de care e vorb'a; b) a fi in cestiune, a fi amestecatu intr'una incurcatura orecare; c) a fi in cestiune, a fi in periclu; d) *causa*, referitu la persone : a) cu differite insemnari d'in celle mai susu espuse : *eu su caus'a nfericirei telle, n'am fostu eu caus'a intarziarei, nu veti fi voi caus'a se nu se face (de a nu se face) ceva asi de bonu*; inse : b) in speciale cu d'in : *din caus'a tea* = *tu esti caus'a* sau *pentru tene*, asi si : *d'in caus'a nostra, d'in caus'a tatalui, d'in caus'a copilliloru*; ero cu lucruri : *d'in caus'a tempului reu, d'in caus'a betiei* etc., *d'in caus'a insemna numai, co lucrulu a fostu caus'a*, si neci de cumu pentru lucru.

* CAUSALE, adj., causalis; relativu la *causa* : *propositiuni causali*, cari espremu *caus'a*.

CAUSALITATE, s. f., (it. causalità, fr. causalité); abstractu d'in *causale* cu intellessulu de : 1. *relatiune intre causa si effectu*; *principiulu causalitateri*, dupo care mentea cauta sau afla totu deun'a si de necesse relatiune intre causa si effectu; 2. *potere si actu de a causa*; de aci : 3. in unele systemate frenologice, un'a d'in celle doue facultati reflexive alle omului : *organulu causalitateri*; 4. in filosofi alui Kant, un'a d'in categorii sub rubric'a *relatiunei*, ca forma sau lege originaria a cugetarei, dupo care mentea, nu d'in esperientia, ci de

necesse, concepe relationea causei cu efectulu.

* CAUSANTE, adj., *causans*; care *causa*, care e *causa*.

CAUSARE, *causu* si *causedu*, v., *causari*; 1. a fi *causa*, a casioná : *locustele causara multa stricatione buccatoru*; 2. a pretestá, a aduce preteste : *causati co a fostu ploia, si de aceea n'ati potutu essi din casa*; de aci : 3. a aflá *causa*, a inculpá, a imputá : *causati, co lucrulu nu e bonu, ca se nu mi lu solveti*; *mi au causatu, co amu venitü prea tardiu*.

* CAUSARIU, -ia, s. adj., *causarius*; relativu la *causa*, luatü inse in speciale cu intellessulu de : 1. care iea parte la *causa* de judecata, si a nume : a) ca *causidicu*, apperatoriu de *causa* judiciale, advocatu; b) ca *accusatu* sau *accusatoriu*, *litigante* : c) ca *maniacu* de judecati, *litigiosu*, *litigatoriu*; 2. care suffere de vre unu morbu sau nepotentia, infirmu, nepotentiosu, etc. : *acollo me dore, acollo e loculu causariu*.

* CAUSATIONE, s. f., *causatio*; *actionea* de *causare*.

* CAUSATIVU, -a, adj., *causativus*; care are *poterea* de a *causá* : *gratia causativa de salute*; — care pote espreme *causa* : *conjunctiuni causative*, (vedi si *causale*); — in locu de *accusativu* : *causulu causativu*.

* CAUSATORIU, -toria, adj. s., *causans*, care *causa* : *circumstantie causatorie de morbi*.

* CAUSIA, s. f., *causia* (*χασία*); specia de *caciulla* sau de *pellaria alba* cu *lata margine*, spre a se *apperá* de *ardorea* *so-relui*, in usu la *Greci* si la *Romani*, *déro* mai *vertosu* la *Macedoni*.

* CAUSIDICALE, adj., *causidicalis*; de *causidicu*, relativu la *causidicu*.

* CAUSIDICARE, v., (*causidicari*); a face pre *causidiculu*, a *avé* *professione* de *causidicu*, (mai bene de *cátu a pledá*, dupo fr. *plaider*).

* CAUSIDICATIONE, s. f., *causidicatio*; *actione* de *causidicare*; *limbuti* de *causidicu*.

* CAUSIDICATU, -a, 1. part. d' in *causidicare*; de aci : 2. *professione* de *causidicu*.

* CAUSIDICINA, s. f., *causidicina*; cu *acellu-asi intellessu* ca si *causidicatu* sub 2.

* CAUSIDICU, s. m., *causidicus*, (vedi *causa*, si *dicere*); *apperatoriu* de *causa*, de *judecata*, *advocatu* care nu e *jurisconsultu* neci *oratoriu*, (mai bene de *cátu pledoru*, dupo fr. *plaideur*).

* CAUSIFICARE, v., *causificare* (vedi *causa* si *facere*); a *fauri* *causa*, a aduce preteste de *scusa*, a *cautá* preteste de *inculpare*.

CAUSIU, s. m., pl. -e, *caueus*; 1. *vasu* de *seossu apa*, *galéta*; sau de *bentu apa*; 2. *vasu* de *pusu lucruri uscate*, mai *vertosu* *farina*, mai *micu* de *cátu cavanulu*, *saugavanulu* (*causiu-cauciu* d' in *caucu*).

CAUSTICA, s. f., vedi *causticu*.

CAUSTICITATE, s. f., (ital. *causticità*; franc. *causticité*); *calitate* de *causticu* : *causticitatea acidelu*, *causticitatea cuventelu* *unui epigramma*.

CAUSTICU, -a, adj., *causticus*; (*χαστικός* = *arditoriu*; compara si it. *caustico* = fr. *caustique*); care *arde*, *rode*, *carria* : 1. de *sapori tari* si *ardenti* sau de *substantie* ce au *poterea* de a *arde* *carnea* : *caustice sunt mai vertosu alcalile separate de acide* ; 2. *metaf.*, *arditoriu*, *mordace* sau *muscatoriu*, *impungutoriu*, *intieparatoriu*, *reutatoriu*, *satyricu*, etc. : *omu causticu la cuventele lui, umore de omu caustica, vorbe caustice*; — 3. ca *substantivu* : a) *masc. causticu* : a) in *intellessu materiale*, *veri-ce* *serve* a *arde*, *veri-ce* *substantia* care *arde* sau *manca* *carnea* : *ap'a tare, petr'a infernale sunt potenti caustice*; *causticu actuale*, la *chirurgi*, este *ferrulu rosiiu* de *arsu*, in *opposetione* cu *causticu potentiale*, care are *poterea* de a *consume* *tessuturile* *earnei*, cumu *petr'a infernale* : *intre alcalile libere de acide sunt caustice forte emergice*; β) in *intellessu intellectuale*, *luața* *numai* in *sing.*, *causticu* = ce e *muscatoriu* in *vorbele* *cuiva* : *causticulu satyreloru*; — se *intellege* *co* in *intellessu personale*, se *potu* *dice* : *unu causticu* (*omu*), *mai multi caustici*, *precum* si *fem* : *una caustica*; — b) *fem. totu reale*, *caustica* : α) in *geometria*, *linia* *curba* *formata* *prin interseetionea radielu* *lu-*

minose reflexe sau refrante de alta curbă; β) in physica, curbă formată de radiale luminoase sau si calorifice alle unei serie de focarie divergenti, radie repercuse de una superfacia polita sau refrante de unu vitru sau altu mediu refringente; de aceea se si distingu doue specie de caustice, adeco : *caustice prin reflexione*, numite in parte si *catacaustice*, si *caustice prin refractiune*.

CAUTARE (pre a loourea si forte rar: *catare*; la Macedoromani : *cautare*, adeco cu pronunti'a lui *au* ca *av* sau *af*, de care vedi la litter'a *A*), v., quorere, inquirere, exquirere; explorare, investigare, scrutari, perscrutari; visere, invisere; spectare, adspicere, considerare; videre, providere, cavere; curare; colere, excolere; affectare, petere, expetere; conari; adipisci; gustare, experiri; oportere, etc.; a cercá, a amblá se afle sau se capite, de unde apoi multele si variete insemnari alle cuventului : I. ca transitivu, A. a amblá se afle sau se capite pre cineva sau ceva : 1. conosciutu, déro : a) perditu : *in deserto cauti callulu perditu, a cautá ouea cea perduta*; b) numai ratecitu d'in loculu seu : *cauta mi pellaria*; c) uitatu unde a fostu pusu, sau nepusu la loculu seu : *candu nu puni lucrurile la loculu seu, candu ai lipse de elle, le cauti peno ammetesci*; — proverb : a *cautá aculu in capiti'a de fenu* = a cautá ce nu se pote sau e forte greu a aflá; — d) pusu la loculu seu, déro anevioia de aflatu, ca ammetecatu si ratecitu intre alte lucruri : *cautati securea sub patu*; e) pusu sau dusu la locu determinatu : *cauta lu la scola, co acollo e la or'a acesta-a*; f) la loculu seu insusi, unde s'ar poté aflá, déro ar fi acollo in momentulu, candu e cautatu : *de cátuva tempu in tote dillele te cautu a casa, si nu te potu aflá*; de aci : g) cu intellessulu speciale de a merge sau veni la cineva sau ceva, spre a lu vedé, a lu visitá, si mai vertosu, a merge desu, a frecuentá : *cumu cauti tu baserica, asiá cautu eu scol'a*; 2. conosciutu numai in genulu seu, si prin urmare indeterminatu si in sene si in respectulu locului unde se afla : *cauta-mi unu acu, se cosu ceva; cau-*

tati-mi unu bonu argatu, co ve dau de beutu; cautu si nu afle unu bonu taiatoriu de lemne; — 3. neconosciutu peno acumu, déro a cui necessitate se sente sau la a cui idea vine cautatoriulu : *se cautá unu nou methodu; cautati medhe de a scapá d'in acésta nevoia; cautati si veti aflá*; — 4. tare doritu, si de aci, *cautare* = affectare, dorire, ambitionare, tendere, pretendere, cerere, revindicare, etc.: a) pentru obiecte de necessitate physica : *callulu cauta ordiu, oule cauta apa, d'in casu'a marelui geru vitele cauta adapostu*; b) pentru obiecte de necessitate morale, care pote fi: α) rationale : *cine te impedita se ti cauti dreptulu*, (vedi si la *II*, a si *cautá cu*); *cautati imperati'a lui Domnedieu si tote se voru adauge voue; cautati celle ceresci, despretiati celle pamentesci*; β) passionale, ambitiosa : *jumi de astadi, candu vreu se se insore, nu cauta miere de casa, ci cauta familia cu posetioma mare*; γ) chiaru capritiosa : *cauti bataia, cauti certa*; in sensu pucinu: differitu : a *cautá preteste*; — c) pentru obiecte de necessitate si de valoare in genere : *mercea bona totu de un'a se cauta; ordinulu se cauta, granulu nu se cauta; vinuri forte cautate*; de aci frasi ca : α) *sunt si eu bonu de ceva, déro cine me cauta?* = am si eu una valoare, déro neminea nu mi ua appretia; si ironice : *capaci sunteti, numai nu ve cautati*; — β) *ce cauti in cas'a mea? n'ai ce cautá in cas'a mea*, etc., in cari *cautare* coprende ide'a de necessitate : *n'ai ce cautá acollo* = n'ai motivu, ratione, cauza, nevoia sau necessitate de a merge acollo; d) candu obiectulu este unu verbu la infinitivu, la subjunctivu sau si la indicativu cu *de* : *cautati a scapá, cautati se scapati, cautati de scapati*; atunci conceptulu lui *cautare* este cellu de *adoperare cu mentea sau corpulu*, de *facere* sau de *actione* in genere : α) cu suffletulu, si a nume : á) cu mentea, a luá a mente, a bagá sema : *cauta bene, se nu dai in gropa*; β) cu vointi'a, a vré : *cautati se scapati* = vreti se scapati; β) cu corpulu, a tentá, a incercá : *furii cautara se scape cu fug'a, déro fura prensi*; asiá si : *cauta*

de te desfă de acestu omu=fă ce vei face, ca se te desfaci de densulu; *viți'a de vinia cauta a se accatiă si prende de tote oâte intempina*, etc.;—e) *cautare*=capitare, adunare la tint'a adoperationiloru : *averea se cauta cu labore si sudore*;—f) in fine, *a caută cu ochii* : a) cu intellessulu cuventului, de care a fostu peno aci vorb'a : *a caută cu ochii (pre cineva sau ceva)*, a si intorce ochii in tote partile, spre a vedé acellu ceva sau cineva : *copillulu cu tristi ochi caută pre mamma sea in tote partile*; β) *a caută cu ochii*, cu intellessulu lui *cautare* de la urmatoriulu II; — de aci : B. a consideră cu ochii mentei : 1. a cercetă, a essamină, a scrută, a investigă, a se adoperă se conosca a fundu, etc. : *pe scole se cauta nu la coda, ci la capu, spre a vedé deco e prospetu*; *a caută unu omu in gura*, ca se se veda cumu sta gur'a in respectulu sanitatei, sau deco nu se afla ceva in gura; asiă si : *a caută unu callu in gura (la gura), la denti*; *a caută pre langedu la stomacu, la splina, la ficatu*; *a caută pre furu in posunariu, in senu*, etc.; 2. a experimentă, si in speciale, a cercă cu gustulu, a gustă : *a caută vinulu, nu pune omu lipsitu de sentiulu gustulu se ti caute buccatele si beuturele*; 3. a si applică tote poterile mentei sau corpului la cineva sau la ceva, a vedé de acellu ceva sau cineva, a lu cură, preveghia, protege, custodi, cultivă, folosi, providé, etc. : *si cauta senguru mosi'a; câte moste are ellu, nu le pote senguru caută, ci multe cauta prin altii, sau le da altoru-a se le caute*; *vinia bene cautata*; *casele reu cautate adjungu se se derapene*; *nu vei află muiere care se ti caute mai bene pruncullu*; *copillulu de necautatu a adjunsu in acesta trista stare*; *n'am pre nemine se me caute, candu cadu in gravi morbi*; *cu căta pietate acestu filiu cauta pre parentii sei*; *pastorii mei cauta bene ouile*; *vitele reu cautate*; chiaru in intellessulu speciale de cura medicale : *acestu medicu te va caută bene si te va vindecă de ce sufferi*; *morbi reu cautati*; *ce esti asiă de langedu? cauta-te seriosu*; — II. intr., A. cu insemnari analoge celloru espuse la I :

1. *a caută de ceva sau de cineva*=a vedé de densulu, a avé cura : *a caută de copillu, a caută de casa*, etc., differite in intellessu de : *a caută copillulu, a caută cas'a*; — cu intellessulu particulariu de *a nu se ammestecă, a nu se bagă*, unde nu e chiamatu : *cauta-ti de calle, cautati-ve de furc'a vostra*, etc.; 2. *a si contă cu cineva* (subintellege : *dereptulu, pretensionile, satisfactiune*, etc.) = a cere satisfactiune, desfacere a unei daravere, computu, etc. : *deco nu ti ai cautatu cu densulu atunci, acumu nu lu mai poti apucă de acesti bani; pentru ce are se mi dee frate teu mi votu caută eu cu densulu, acumu vreu se mi cautu si se medesfacu cutene*; 3. *a caută in*=a scrută : *cauta in punga* = *cauta-te in punga, si scote bani*; asiă si : *a se caută in senu, a caută in armariu*, etc., appropriate, déro si differite de : *a caută pre cineva in senu, a caută ceva in senu* : — *a caută in capu* (subintell. *peduchi*); si fora prep. *in* sau *prin* : *am cautatu totu mercatulu, fora se potu află ce cautam*=*am cautatu prin totu mercatulu*, etc.; déro in assemini expresioni *cautare* adunare se insemne atâtu câtu si *amblare, cutreierare*, etc. : *am cautatu tota cetatea*=*am cutreieratu tota cetatea*, ca si lat. *adire, obire* : *totam obil regionem*=*am cautatu tota terr'a*; *totusi tota terr'a, tota cetatea*, etc., nu su addeverate obiecte directe la *cautare*, ci numai obiecte de circumstantia locale; coci elle occuru adesea pre lónge *cautare* chiaru construitu, ca trans., cu obiectu directu : *te cautai tota cetatea*; — 4. cu intellessulu de necessitate, si acesta-a in doue specie de constructioni insemnate : a) ca personale, construitu, cu part. passivu : *cauti batutu* = *verberandus es* = *meriti a fi batutu*; asiă si *cautati batute*; *porcii stricatori cauta uccisi*; *meiulu, cumu dă in coptu, cauta seceratu, ca se nu se scuture*, déro mai vertosu si forte desu; b) ca impersonale : *cauta se pleci*=oportet te proflisci, *cauta sau se morimu sau se invingemu* = *nobis aut moriendum aut vincendum est*; asiă si : *incaintea unci necessitate*

cauta se ve plecati capitele cu resignatione; — B. forte desu cu intellessulu de spectare, uitare cu ochii attintati, etc. (vedi mai susu : a cautá cu ochii) : 1. proprie si in genere : a cautá in susu, in diosu; a cautá in sore sau la sore, a cautá la ceru sau spre ceru, d'in ceru : la sore poti cautá, éro la faci'a splendida a fetului formosu nu poteai cautá; mai bene se intingu in sare si se cautu in sore de cátu se intingu in untu si se cautu in pamentu; — a cautá strambu, a cautá dreptu; proverb : a cautá cu unu ochiu la farina si cu altulu la sulina = a cautá strambu, si in speciale, a cautá cu unu ochiu in susu si cu altulu in diosu, sau in genere, a cautá cu unu ochiu intr'una parte si cu altulu intr'alt'a; — moduri de cautare, cari espremu affectele sufletului : a cautá mundru a caut' a selbaticu, a cautá blandu, a cautá tristu, etc.; mai vertosu si forte desu : a cautá reu : a) a cautá strambu; b) a cautá tristu, a fi tristu, supperatu, indispusu, sau a fi reu voituriu, invidiosu, etc., in opp. cu a cautá bene : á) a cautá dreptu; β) a fi voiosu, bene-voituriu, bene dispusu, etc.; — person'a, ca obiectu, sta pre longa aceste locutioni cu la sau in casu dativu : a cautá reu la cineva, a cautá bene cuiva; — a cautá in specu dice mai pucinu de cátu : a se cautá in specu, (vedi reflexivu si batere); — a cautá cu ochii, analogu cu a vedé cu ochii, a amblá cu petiorele, etc.; — 2. metaf. si in specia : a) a avé ochii cu faci'a intorsa si fissa spre una parte, si de aci, a se deschide, a se intende ca mai multu, a fi espusu spre una parte : casele nostre cautu spre resaritu, curtea vostra cautu spre appusu; b) a tiné una directione, a tintí, a ochi : armele nostre nu cautu dreptu; inainte de a trage, cautati bene la tinta; c) a cautá curva sau la cineva in facia = a favori, in contr'a dreptului, pre cineva ca potente sau affectionatu : unu dreptu judecatoriu nu cautu nemenui in facia; in acellu-asi intellessu si : a cautá la facie, cumu : a nu cautá la facie = a nu luá, candu judeca cineva, in considerare affectele selle pentru persone; d) si fora facia, cu intellessu mai generale : a) fora

obiectu de persona, a luá in consideratione, a tiné computu, etc. : nu cautu, co mi esti filiu, nu vomu cautá cine sunteti si ce sunteti; β) cu obiectu de persona, a cautá cuiva sau la cineva : á) a cautá cuiva, cu acellu-asi intellessu ca si la a) : nu ti cautu ce esti; deco asiu cautá tie, nu sciu ce asiu face; β) a cautá la cineva, cu intellessulu de a tiné computu, a stimá : nu cautu la tene neci ca la unu cane, a respectá, a amá, a deferi, etc. : toti cautu la tene, cautu la copillu ca la ochii mei; a sperá, a pune temeiu : la tene am cautatu, vandu am impromutatu acestu omu; — person'a se pote esprome si cu unu nume de lucru : a cautá la gur'a cuivá. (Deco intellessulu ar permite a referi cautare, mai vertosu sub form'a catare, la acea-asi radecina cu isp. si port. catar = uitare, essaminare, cercetare, gustare, cercare; venet. catar = aflaie, ital. cattare = ce ambla se appuce, se prenda, tóte referite la captare; form'a inse nu permite a lu referi de cátu la unu [lat. cantare] = it. cautare, essitu d'in cantum, sup. d'in cavere, ca si captare d'in captum).

2. CAUTARE, s. f., questio, exploratio, investigatio, curatio, spectatio, etc.; actionea de a cautá : cautarea ce mediculu face unui morbosu.

CAUTATORE, s. f., vedi cautatoriu.

CAUTATORIU, -toria, adj. s., qurens, investigans, spectans, etc.; car cautu; — s. f., reale, cautatoria si cautatore = specu.

CAUTATU, -a, d'in cautare : 1. part. pass : buccate cautate; 2. supin : greu de cautatu; 3. s. abstr. suntu satullu si de cautatulu cu medicii.

CAUTATURA, s. f., investigatio; aspectus, obtutus; vultus; actione si mai vertosu resultatu allu actionei de cautare : 1. in veri-care d'in insemnarile acestai verbu : cautatur'a caniloru a fostu desérta, pentru co n'au aflatu neci petioru de venatu, déro mai vertosu si forte desu : 2. in intellessulu de uitare, spectare : cautatura agera, trista, focosa, selbaticu, blanda, munda, mocesta; cautatura stramba, bona, rea, etc.

—*cautatur* a piscei, tunului; — *una cautatura de ochiu* = una arruncatura de ochiu.

* CAUTELA, s. f., cautela (vedi *cavere*); mediu sau mesura de *cavere*; de assecurare : *nu pote cineva luá inde-stulle cautele; a dá cautela*, vorbindu de assecurarea legale si judeciaria.

* CAUTELARE, v., (it. *cautelare*, fr. *cauteler*); a luá *cautele*, a provedé ca se nu sufferia dauna, a se assecurá.

* CAUTELOSU, -a, adj., (it. *cautoloso*, fr. *cauteleux*); plenu de *cautela*, temetiosu; dólosu.

CAUTERIARE si

* CAUTERISARE sau *cauterizare*, v., *cauteriare* si *cauterizare*; a arde cu *cauteriulu*.

* CAUTERISATIONE si *cauterisatione*, s. f., *cauteratio* (it. *cauterizzazione*, fr. *cauterisation*); actiune de a *cauterisá*.

* CAUTEEIU, s. m., pl.-e, *cauter* si *cauterium*, (*καυτήριον* si *καυτήριον* = ceva care arde); mediu sau instrumentu de ardere; in speciale, ferru arsu sau altu ceva cu care se arde carnea; arsur'a produsá prin assemine instrumentu : *cauterile servu mai vertosu in scopu de vindecare, ardendu carnea putreda a placeloru si bubeloru: dero elle servu si a supplicia omeni sau a inferrá vite; — cauteriu actuale, potenziale, (vedi *cauteriu*); — metaf. a *applicá ambitionei unu cauteriu*, a sterpi ambitionea.*

* CAUTE, s. f., vedi *cote*.

* CAUTETIA, s. f., (ital. *cantezza*), calitate de *cautu*.

* CAUTIONALE, adj., *cautionalis*; relativu la *cautione*: *obligationi cautionali*.

* CAUTIONARE, v., (fr. *cautionner*), *cavere*, *cautionem* reddere vel recipere; a respunde de ceva saupe ntru cineva; a luá sau dá *cautione*; a assecurá cu *cautione*, si in genere, a assecurá, a garantá.

* CAUTIONARIU, -ia, adj. s., (fr. *cautionnaire*); 1. adj., ce se tine strinsu de *cautione*; 2. s. m., *cautionarius*, care da sau accepta *cautione*, care are una *cautione*.

* CAUTIONE, s. f., *cautio* (it. *cauzione*, fr. *caution*); 1. actiune de *cavere*,

precautione, *provedere*, *ferire*, *luare* de mesure contra veri-ce daune sau periculu, assecurare, si de aci, prudentia mesura de prudentia si de assecurare : *cellu timidu si patitu se impressura cu tote cautionile*; 2. ca terminu juridicu, veri-ce mediu, inscrissu, obligatione, punere de pemnu reale, etc., de a assecurá pre sene sau pre altulu contra vreuna dauna: *a dá cautione, a luá cautione, a impromutá cu cautione; cautione juratoria*, care se face cu juramentu; — applicatu si la person'a, care respunde de implenirea obligationei luata de alta persona, *cautionariu* sau *cautoriu*; — in genere, mediu de assecurare, garantá.

* CAUTORIU, -foria, adj. s., *cautor*, *cavens*; 1. care *cave*, se feresce, iea mesura de assecurare; 2. care respunde pentru altulu, care se pune *cautione*; care assecura, garantedia.

* CAUTU, -a, adj., *cautus*; a dou'a forma de part. pass. d'in *cavere*, luata totu de una ca adiectivu cu intellesu de: feritu, precautu, temetiosu, prudente forte; 2. in speciale, assecuratu co nu va perde, care are *cautione*; de aci: 3. in genere, assecuratu, securu, apparatus de veri-ce periclu : *calte cauta*.

CAVA, s. f., vedi *cavu*.

CAVALLARESCHE (mai pucinu bene : *cavalleresce*), adj., (ital. *cavallerescamente*, fr. *chevaleresquement* si *cavalièrement*); in modu *cavallarescu*, ca unu *cavallariu*: *a vorbi, a se portá cavallaresce*.

CAVALLARESCU, -a, (mai pucinu bene : *cavallarescu*), adj., (it. *cavalleresco*, franc. *chevaleresque* si *cavaliere*); de *cavallariu*, in insemnarile cuventului de sub 2.: *ordine cavallaresca*, ordine de *cavallari*, sau decoratione de *cavallaria*; apoi in parte : 1. in bene : generosu, noble, delicatu, urbanu, magnificu, animosu, etc. : *portare cavallaresca, sentimente cavallaresci, cuvente cavallaresci*; 2. in reu : a) romanticu, fantasticu, audace, cutediatoriu, arrogante : *idee cavallaresci*; b) inurbanu, pucinu delicatu, prea familiaru, grossolanu, etc. : *aceste cuvente cavallaresci n'au locu in acesta societate allessa*.

CAVALLARESSA, s. f., 1. femina a

unui *cavallariu*; 2. femina : a) care e membru d'in una ordine cavallaresca, b) care scie face sau care vende *caballe*.

CAVALLARIA (mai pucinu bene : *cavalleria*), s. f., (it. *cavalleria*, fr. *chevalerie* sau *cavalerie*); abstractu d'in *cavallariu* : 1. cu intellessulu cuventului *cavallariu* de sub 2 : a) calitate, demnitate de cavallariu; b) insemnu' de cavallariu, decoratione, semnu onorificu datu pentru fapte si servitie destinate : a *capitá una cavalleria de prim'a classe a ordinei Santa Anna*; de aci, recompensa mare de veri-ce specia, mai vertosu in intellessu ironicu : *n'ai se capitá cavalleria, deco me vei spune Domnului, com vorbitu reu declu*; c) fapta, portare, dissa, traiu de cavallariu : a) in bene : fapta sau dissa generosa, nobile, animosa, urbana, delicata, etc.; b) sau d'in contra in refi : *fi fapta sau portare inurbana, pucinu delicata, etc.*; b) portare romantica, fantastica, arrogante, cutediatoria, etc.; d) totulu cavallariloru, multime de cavallari, si de aci : e) datinele, vietia cavallariloru, tempulu cavallariloru de alta data : *cavallari a a fostu in sene una bona institutiune pentru tempulu seu*; 2. cu intellessulu cuventului de *cavallariu* de sub 3 : a) maestri'a cellu care face *caballe*; b) multime de *caballe*; c) stabilimentu unde se fabrica sau se vendu *caballe*.

CAVALLARISMU, s. m., systema a vietiei de *cavallariu*, fapta de *cavallariu*, etc., in intellessulu si bonu si reu allu cuventului *cavallariu*, (vedi si *cavalleria* sub 1, c, d).

CAVALLARIU (mai pucinu bene : *cavalleriu*), s. adj., (ital. *cavaliere* si *cavaliere*, fr. *chevalier* si *cavaller*), equitans, eques; vir nobilis, patricius, fortis, liberalis, urbanus; aulicus; generosus; liber et expeditus; arrogans, turbanus, nimia libertate utens, temerarius, nimium audax; amans; fabulosus fctus; pastorallium istularum artifex; 1. ca derivatu d'in *cavallu* = ital. *cavallo* = *caballu* = *callu*, (vedi *caballu*), *cavallariu* insemna proprie atatu catu si *caballariu*, si a nume : a) care ambla sau scie ambla *callare*; b) care essercita maestri'a de

callaria, cumu unii d'in militari, *callariu*; c) care pote tine unu *callu* sau mai multi *calli*, si de aci, omu de destincione, cumu erau la Romani *callarii* = equites, cari formau a dou'a ordine d'in celle trei in cari se impartia poporulu romanu in respectulu conditioniloru sociali; deo in tote aceste insemnari au prevalutu formele mai antice : *callare, callariu, callaretiu*; precandu *cavallariu*, forma de origine mai noua, se applica astadi a prope exclusivu la insemnarile de sub urmatoriulu : 2. insemnari parte istorice si speciali, parte generali si de usu commune peno astadi : a) speciali : a) membru allu unei ordine militari sau de monachi, ordine instituita cu scopu de a appera si sustine unu principiu orecare politicu sau religiosu : *cavallariu de Malta, cavallariu teutonicu, cavallariu allu templului* = *templariu*; b) titlu de nobilitate, ce se da personelor nobili prin nascere sau nobilitate prin arme, dupo ce trecea prin alte patru grade de nobilitate inferiori, adeco : *domnisiuru scutariu*; etc. : a face sau arma *cavallariu*, a redioa la gradu de *cavallariu*; *nu era cavallariu fora scutariu*; g) simplu titlu de nobilitate, care se da personelor, cari nu se tinu de neci una ordine cavallaresca; asi se chiama *cavallariu* fiulu primogenitu allu unui barone, fiulu tertiu allu unui comite, etc.; d) in ierarchi'a nobilitarie, *cavallariu* e gradulu cellu mai de diosu, venindu' dupo cellu de baronu; e) *cavallariu errante*, care se credea co face parte d'in una ordine de cavallari imaginaria, instituita cu scopu de a appera si protege assupritii si in particularia pro femine : *in poterea acestei institutiune cavallarii erranti se credeau indetorati de a racteci prin lume, ca se aste adventure fabulose, in cari se se essercite barbatu a si prin cari se se stralucesca; typulu degeneratu cellu mai completu allu cavallariloru erranti sau allu cavallariu errante l'astamu in Don Quijote sau Quichote, istoria fictiva ispanica compusa de Cervantes; fiacare cavallariu errante, ca si fiacare cavallariu in intellessulu de sub b, consecra unei femine unu cultu parti-*

ulariu; de aci : ζ) *cavallariu serviente*, care de facia, cu persistentia si cu legitima curtenia, serviea muierea altuia; η) *cavallariu de onore*, oficiariu principale, care, la curti regesci, da man'a reginei sau altoru domne d'in famili'a regesca, candu acestea ambla; b) generali si usuali : a) *cavallariu*, cellu ce pentru merite si servitie destins a capitatu si are dereptulu a portá insemnele, decorationea unei ordine instituita de unu domnitoriu : *cavallariu allu mai multoru ordine*; *cavallariu allu legionei de onore* (ordine de cavallaria franceasca); β) omu ce duce viétia stralucita, care spende d'in grossu si cu liberalitate; γ) omu liberale, generosu, magnificu, nobile in portarea sea; δ) omu plenu de delicatetia si urbanitate; e) apperatoriu generosu, luptatoriu intrepidu pentru totu ce e mare si nobile, erou, june, etc.; ζ) omu care da braciulu unei muieri la preambulare; care ua insociesce undeva, care ua joca la unu ballu, etc. : *pentru mai multe domne si domnisiore nu se afla cavallari la acestu cadrillu*; déro si in reu : η) militariu orecare, nu numai callare, si de aci : inurbanu, grosolanu, rusticu, prea familiariu, prea liberu in portarea sea cu una persona, cu care nu s'ar cadé se fia asiá; θ) audace, temerariu, romanticu, fantasticu, ca *cavallariulu errante*; 1. *cavallariulu de industria*, omu care cauta a traf, insellandu pre altii, si de aci : furu, siarlatanu, etc. — 2. ca derivatu d'in *cavallu*, *cavallariu* e cellu ce scie face *cavalle*.

CAVALLISTU, s. m., fistula *pastoralis peritus*; care scie dice bene d'in *cavallu*.

CAVALLU, s. m., pl.-e, fistula *pastoralis major*; flueru pastorescu mai mare : *pastorulu dice doiose cantece din allu seu cavallu* (de si in forma identicu cu it. *cavallo* = *callu*, d'in caus'a intellesului inse cauta se se referia la *cavu*, si a nume la una forma de deminutivu : *cavallulu*, prescurtata apoi print'aiarea lui u intermediu in *cavallu*) M.

* CAVAME si

CAVAMENTU, s. m., *cavamen*, (ital.

cavamento); camu de acea-asi insemnare cu *cavatura*.

* CAVARE, v., *cavare*; a face *cavu*, a gauri, a coptori, a sapa, a adunca, a rode, a caria, etc. : *picatur'a de ploia cava petr'a cea mai tare*; *dente cavatu*, gaunosu; *ripe cavate*, coptorite; *arbori cavati*, scorburosi.

CAVATA, s. f., (vedi *cavatu*).

CAVATELLA, s. f., *alveolus*, *labelium*; deminutivu d'in *cavata* cu intellesu : de *cavata* mai mica, care serve la spellatulu de vase si la alte usuri; — plur. *cavatele* = doue catine ce se imbucca si in cari se punu de alle manca-rei pentru callatoria.

* CAVATICU, -a, adj., *cavaticus*; de *cava* sau de *cavu*, care sta in *cava* sau in *cavu* : *insecte cavatice*, cari traiescu in *cave* sau in *gaure*; — s. m. reale, *cavaticu*, ce se solve ca pretiu de locatiune pentru una *cava*.

* CAVATORIU, -toria, adj. s., *cavator*, *cavans*; care *cava* = care *gauresce*, *sapa*, *rode*, *caria*, etc.

CAVATU, -a, part. din *cavare*; *cavatus*; de aci : s. f. *cavata* (pre a locurea : *covata*), *alveus*, *cupa*, *labrum*; vasu de lemnu de form'a si marimea unei albia, care, ca si *capisterea*, serve la fermentatulu panei si la alte usuri. ●

* CAVATURA, s. f., *cavatura*; actione si resultatu allu actionei de *cavare* : *sapatura*, *roditura*, *gauritura*, *mancatura*, *gaura*, *scorbura*, etc. : *cavatur'a dentelui*, *cavaturele ripeloru riului*.

* CAVEA si *cavia*, s. f., *cavea* (vedi *cavu*); locu *cavatu*, *fossa*, *gropa*, si de aci, locu marginitu si inchisu, cumu : a) unde se tinu animalu, *cancelli*, *collivia*, etc.; b) adapostu, cu care se inchidu *arbori teneri*; c) parte a teatrului unde stau *spectatorii*, *amfiteatru*, *asiá* numitulu *parterru* dupo fr. *parterre*.

* CAVEATU, -a, adj., *caveatus*; facutu in forma de *cavea*, mai vertosu in intellesulu acestui cuventu de sub c; inchisu in *cavea*, si de aci in genere, inchisu, *incarceratu*.

CAVENDU, -a, adj., vedi *cavere*.

†† CAVERE, *cavui*, *cavutu* si *cavutu*

(de unde *cautare* = it. *cautare*), v., *ca-vēre*; 1. in genere, a fi precautu, a luá tote mesurile de a nu patí vreunu reu, a se ferí, a luá bene a mente, a provedé, a cautá bene, a vedé se nu cada in reu, etc.; in acestu intellesu si reflexiv, *a se cavé* : *cave-te se nu cadí, caveti de a face asiá*; 2. in speciale : a) ca terminu militariu, a inlaturá, a evitá, a departá, a intempiná atacurile sau stratagematele inimicului : *a cavé lo-viturele, insidiele inimicului*; b) ca terminu juridicu si politicu : α) a dá sau luá *cautione*, a assecurá pre sene sau pre altulu prin unu mediu orecare, in-scrisu, obligatione, hypo. heca, ostaticu, etc. : *Gallii cavura cu ostatici, co voru impleni celle promisse*; si de aci in genere, a assecurá, a se assecurá; β) a despune prin una lege, prin testamenteu, etc.; a luá mesurie, a regulá : *prin testamentulu seu ellu cavea ca d' in averea sea se se faca mai multe institute de benefacere*; — *cavendu*, invariabile, ca gerundiu, ca lat. *cavendo* : *cavendu nu vei avé de nemicu q te teme* = *cavendo nihil timebis*; déro si variabile : *cavendu-a* = *cavendus-a-nm*, de care cauta se se feresca cineva, de temutu, de evitatu, etc. : *scopelle cavende*.

* CAVERNA, s. f., *caverna* (vedi *cavu*); mare gaura in pamentu, intr' unu munte, pescera; — pentru alte lucruri ce sémena cu *cavern'a*, lucruri aduncate, cumu : capacitatea pantecelui, corpului unei nave, etc.

* CAVERNARE, v., *cavernare*; a dá unui ce form'a *cavernei*, a boltí, a gaurí, a coptorí, a sapá, a aduncá. etc. : *apele caverna ripele riureloru*.

* CAVERNOSU, -a, adj., *cavernosus*; plenu de *caverne*, gauritu, gaunosu, coptoritu, etc. : *munti cavernosi, trunchiu de arbore cavernosu*.

* CAVILLA, s. f., *cavilla*, (vedi *cavu*); 1. proprie, vorba secca, seccatura, seccaturella, fleacu; de aci : 2. metafor. : a) vorba cu care vré cineva a supperá pre altulu, vorba de risu, impungutoria, muscatoria; jocu de vorbe attingutoriu si mordace; b) nodu de vorbe, laci, sofisma, cuventu captiosu, cu care vré ci-

neva se prenda si se inselle, asiá numit'a *sicana* dupo fr. *chicana*.

* CAVILLARE, v., *cavillari*, a face *caville*, (vedi *cavilla*).

* CAVILLATIONE, s. f., *cavillatie*; actione de a *cavillá*; resultatu allu aces-tei actione, *cavilla*, mediu de a *cavillá*; vorba *cavillatoria*, argumentu *cavillatoriu*.

* CAVILLATORIU, -toria, adj. s., *cavillator*, *cavillans*; care *cavilla*,

* CAVILLATRICE, s. f., *cavillatrix*; femininulu d' in *cavillatoriu*, in intellesulu ce are acestu cuventu de abitudinea de a face *caville* sau de a *cavillá*.

* CAVILLOSU, -a, adj., *cavillosus*; plenu de *caville*, care coprende sau care face multe *caville* : *omeni cavillosi*.

* CAVITATE, s. f., (*cavitas*, it. *cavità*, fr. *cavité*); desertu in unu corpu orecare : *cavitatea ochiului, cavitatile d' in senulu pamentului, cavitatea pantecelui, cavitatea craniului in care se afla creierulu*.

* CAVOSU, -a, adj., (*cavosus*, vedi *cavu*); forte *cavu*; de unde si

CAVOSITATE, s. f., *cavositas*, calitate de *cavosu* : *cavositatea caverneloru*.

* CAVU, -a, adj. s., *cavus-a-um*; opusulu la plenu. *implenitu, solidu*, etc., *cavu* = desertu, neimplenitu, scufundatu, gauritu, coptoritu, etc. : 1. adj., a) proprie : *cav'a buccina*; *munti cavi*, *cavernosi*; *ochi cavi*, dussi in fundulu capului; asiá si : *bucce cave*, *cavele vene*; *cav'a luna*, piscata; *cavele cucute*, *cav'a tieva*; b) metafor., *cuvente cave*, deserte de intiellesu; *cav'a gloria*; — in speciale : α) *vene cave*, doue grosse vene ce se termina cu unu capetu la urechior'a d' in derept'a a cordei : *ven'a cava superiore, descendente* sau *thoracica*; *ven'a cava inferiore, ascendente* sau *abdominale*; — β) *mesi cavi*, cari au numai 30 de dille; γ) *luna cava*, mesu lunariu de 29 de dille, (vedi mai susu *luna cava*, cu alta insemnare); δ) *annu cavu*, annu lunariu de 353 de dille; — 2. subst. : a) m. reale, *cavu* : α) *cavitate*, partea *cava* a unui ce, lucru *cavu* : *cavulu tievei, cavulu fossei*; β) *sapatura adunca*, bassu relievu : *a sapá in cavu, a sculptá cavu*; — b) f.

reale, *cava*: α) veri-ce cavitate, déro mai allessu cavitate subterranea, caverna, bolta sub pamentu, fossa, gropa, etc.; β) cavitate subterranea pentru pastratu de diverse lucruri, si mai vertosu pentru depusu si pastratu de vase cu vinu, asiá numit'a *pinentia* (reu *pinitia*).

CE, si *ci*, adj. s. adv., *qui, quæ, quod* si *quid*, etc. I. simplu: A. cu intellessu de interrogativu, sau de substantivum indefinitu: 1. interrogativu: α) ca adj., pusu pre longa substantive de tote generele si numerele, in tote relationile in cari substantivele potu stá in frase: *ce muiere a venitü? ce muieri sunt celle de collo? ce copillu a moritu? ce copilli s'au innecatü? de ce omeni vorbitü? cu ce persone ve adunati? d'in ce materie se facu camesiele? pre ce sperantie ati venitü?*—nuanti'a, care destinge pre *ce* de *care* (vedi la *care*), rosare si mai bene, candu interrogatiunea este unita cu mirare: *ce omu! ce muiere! ce miselli!*—in acellu-asi modu se comporta *ce* si in interrogatiunea indirecta: *spuneti-mi si mie ce omeni sunt acesti-a; nu amu aflatu ce muieri au fostu acelle-a; astadi scimu d'in ce elemente se compune carnea animaliloru;*—β) ca substantivum, nu mai la singulariu, ca si lat. *quid* = *ce lucru*, ba inco cu una applecare mai estensa de cátu cuventulu latinu: α) ca subiectu: *ce s'a intemplatü? = quid accidit? β) ca obiectu passivu: ce ai facutu? = quid fecisti? asiá si: ce s'a stricatu? ce s'a spartu? ce a cadutu? ce nu ti place? etc.; ce ai cumperatu? ce ai vendutu? ce vrei? ce cautati? etc.; γ) ca obiectu circumstantialu: α') de causa: *de ce ai venitü? de ce te duci? de ce nu dormi? de ce nu esti cu mente?* etc., pre candu in lat.: ? *quare venisti? = de ce ai venitü* (quare sau cur = proprie: *pentru care lucru*);—in locu de prep. *de* se pote pune si *pentru*, mai vertosu candu e vorb'a de causa finale sau scopu: *pentru ce ai venitü? = cur venisti? déro: pentru ce? = quam ob rem, ejus rei causa* = (litter. *pentru care lucru, d'in caus'a carui lucru*), pre candu in limb'a nostra, deco, in acestu intellessu, intra pre longa *ce* unu substantivum, acestu-a este numai*

cuventulu precisu *causa*: *d'in ce causa? pentru care causa? sau scopu, finitu: pentru ce scopu? pentru care finitu?*—inse si *ce* senguru, fora neci una preposetione, se iea, ca si lat. *quid*, spre a intrebá de *causa* cu orecare nuantia de affectu: *ce sedeti cu manele in senu, candu e vorb'a de lucrare vigurosa?*—β') de instrumentu: *cu ce sececa buccatele? cu ce taiámu pane?* etc.; γ') de materia sau de origine: *d'in ce se facu annellele? de ce este caten'a?*—δ') in fine cu veri-ce preposetione: *in ce te sumetesci asiá? dupo ce judeci asia? pre ce sta pamentulu?* etc.; δ) si pusu la substantive si adiective, cu intellessu mai vertosu de mirare asup'r'a cantitatei numerice, sau estensive sau intensive: α') la substantive, totu de un'a insocitu cu *de, ce de, ce*, ca lat. *quantum*: *ce de omeni! = quantum hominum; ce de apa! = quantum aque;* asiá si: *ce de furnice! ce de bani! ce de tempu perdatu! ce de cuvente! ce do vorbe pentru nemica!*—β') la adiective si adverbe, fora *de, ce*, ca lat. *quam*: *ce bona! = quam bona, ce rej! = quam mali;* asiá si: *ce frumoase flori in gradin'a vostra! ce bene le merge! ce grasi sunteti!*—in acellu-asi intellessu cu verbe: *ce te a mai cautatu tata-tcu!*—déro in expresioni ca: *ce nou mai scii? ce bone am vedutu de la tene?* etc., ce fluctua intre insemnarea de substantivum si cea de adiectivum;—in interrogatiune indirecta: *ai vedutu senguru ce de omeni venisse; nu scii ce bonu e domnulu; nu intellegemu de ce ati venitü asiá de tardiu;*—2. fora interrogatiune, luat totudeun'a numai ca substantivum sau adverbium: α) *unu ce*: α) cu intellessu cellu mai estensu de *verce* *essiste* sau *pote face obiectulu vorbirei si cogitarei*, ca lat. *aliquid* sau *quid*, *res* = ceva, lucru, fientia, evenimentu, etc.: *unu ce neauditu = aliquid inauditum, res inaudita;* asiá si: *unu ce nou, impossibile;*—unu se declina: *asup'r'a unui ce;*—β) cu intellessu mai marginitu: α') de *ceva importante*, de si pote nu mare: *ce spuni inco este unu ce;* β') de *nu sciu ce*, prin urmare ceva de totu determinatu, déro uitatu: *mi a spusu unu ce, déro am uitatu ce a nime;*

— b) cu demonstrative : *acestu ce, a-celbu ce : cugetarea are de obiectu unu ce, si acestu ce pote fi reale sau numai cugetatu*; c) *neci ce* = nemica; d) in locutionea : *d'in ce in ce*, cuventulu *ce* este cantitativu, esprimendu momentele de progressiune sau de regressiune alle intensitatei unei actione : *d'in ce in ce mai reu, riulu crescea d'in ce in ce*, etc.; asiá déro : *d'in ce in ce* = d'in momentu in momentu mai multu; e) ca adverbium demonstrativu, cu insemnare speciale de locu, *ce* sau *ci*, ca simplu, nu appare de câtu in espressionea déjà esplicata la articlu *aisu* d'in Glossariu, sub forme ca : *cé, ceá, ciá*, adeco ca esclamatone, cu care menatoriulu chiama boii se abata spre derept'a; éro cu alte insemnari appare, ca si lat. *ce* = *ce* allu nostru in intellessulu de care e vorba, numai si numai in compuse ca : *i-ce* sau *i-ci* = *hie-ce, co-ce, a-ci, cellu* = *ce-ellu*, etc., de cari se tractedia in articli speciali; — B. in intellessu conjunctivu sau relativu : 1. ca adiectivu : a) sub forma invariabile *ce* referitu la substantive de tote generele si numerele, fia personali sau reali, inse numai in relatione : a) de subiectu cu verbulu propositiunei relative : *omulu, ce se abbate d'in callea benelui, anevoaia mai pote reveni la dens'a; copillii, ce de mici se invetia reu, anevoaia se desbara mari de rellele appucature; imputationile, ce mi se facu, n'au neci unu temciu*; b) de obiectu passivu allu acellei-asi propositiune : *omenii ce vedi, sunt demni de tota stim'a; meni'a lui Domnedieu pentru peccatele, ce facemu pre tota diu'a, ne au adjunsu acumu*; b) la genit. si dativu, numai sub form'a de sing. cui, referitu numai la una persona, fia de genu masculinu sau femininu : a) dativu : *omulu, cui ai impromutatu bani, nu e onestu; muireca, cui ti ai sacrificatu viet'i'a, e demna de tenc*; b) genitivu : *nu am aflatu inco numele copillului, alle cui carti au remasu in classe*; — c) cu *cellu* ca antecedinte, *ce* se reguledia dupo acelle-asi norme : a) ca subiectu si obiectu passivu : *cellu ce manca multu ser'a, nu dorme bene noptea; celle ce facemu diu'a,*

visamu noptea; b) ca genitivu si dativu : *cellu cui nu placu buccatele, se nu mance; cellu a cui e vac'a, e si vitellulu*; inse in acestu d'in urma casu, e mai elegante a suppone antecedentele si a pune cui absolutu ca subst : *cui nu place, se nu mance; a cui e ep'a, e si mandilulu*; (vedi si cine la II); — pre câtu scimu noi, afora de casurile enumerate, in locu de *ce* cauta se intre *care*, si prin urmare nu se dice : *omenii de ce vorbieam, mediele cu ce ne servimu*, etc.; ci : *omenii de cari vorbieam, mediole cu cari, ne servimu*; totu-si nu credemu co ar fi unu ce contr'a geniului limbei, déco form'a cui s'ar referi si la unu lucru de singulariu : *filosofi'a, cui am consecratu juneti'a mea*; ba inco s'ar capitá asiá una espressione pentru una nuantia, ce nu s'ar poté dá cu precisione prin : *filosofi'a, la care mi am consecratu juneti'a*; — usulu lui *ce*, facia cu *care*, in tote casurile precedenti, este analogu cu *cellu* ce facu Francesii de *qui, que, dont* = *ce, cui*, facia cu *lequel* = *care*; — déro cu multa elegantia antecedentele sta immediatu dupo *ce*, candu atunci *ce* pote sustiné veri-ce relatione, avendu in propositiunea principale de correlativu si pre *acellu*, espressu sau sub intellessu, dupo norme de la urmatoriulu 2 : cu *ce* mesura *veti mesurá, cu acea-a vi se va mesurá*; — 2. ca substantivu : a) simplu, cu intellessulu latinescului *quod* sau *quodcumque, quidquid* = *veri-ce* (vedi si la II), ba inco cu una aplicare si mai estensa, potendu se sustina, cumu nu potu cuventele latine, tote relationile : a) de subiectu : *ce s'a facutu, nu se mai desface*; b) de obiectu passivu : *ce ai facutu, se nu mai faci*; c) de obiectu completivu cu *de* : *de ce fugi, nu scapi; de ce ve appucati, nu terminati*; d) cu *la* : *la ce ai venit'u se ceri, nu ti se pote dá*; e) cu *d'in* : *d'in ce am castigatu, dau si tie una parte*; f) cu prep. *cu* : *cu ce se nutresce acestu omu, nu manca neci porcii*; g) cu *pre* : *pre ce punu man'a, mi merge bene*, etc.; — in tote aceste casuri, *ce* are de regula ca correlativu *acellu-a* sau *acella-a* = *acea* sau *acea-a*, care se pune numai candu vremu se ap-

pesămu pre densulu : *ce nu ar trece cui-va prin mente, acea ti vene in gura; de ce ni a fostu uritu pre lume, acea sunt nevoitu se facu*; déro, candu nu e casulu de a appesă pre acestu antecedente, presenti'a lui in frase nu numai strica tota elegantia, ci incurca si intellessulu ei; la acelle-asi norme este suppusu si antecedentele *cellu-a* sau *cella-a=cea* sau *cea-a*, care sta immediatu inainte de *ce* : *fa cea-a ce te am invetiati eu*, si d'in contra : *fa ce te invetia cei mai bestrani ca tene*; pentru mai multa espressiona a appesarei tonului pre densele, amendoue antecedentele potu figură de una data : *cea-a ce ti am dissu eu, acea-a se faci*; — in casurile speciali, in cari *ce=veri-ce*, antecedentele e *totu*, care se pune espressu sau se lasa a se subintellege dupo acelle-asi norme ca si *cea* si *acea* : *totu ce facu, nu ti place*; — prin una intorsura, rara in latin'a, déro forte desa in limb'a greca, *ce* se pune in acea relatione, ce ar avé antecedentele in propositiunea principala, déro care e differita de cea ce ar avé in propositiunea relativa, in care *ce* representa acestu antecedente : *cu ce appuca, da (=cu totu, ce appuca, da)*; *d'in ce am castigatu, am mai perdatu*; *cu ce am, nu me potu ad-junge*, etc.; *b*) in compusetiune cu certe preposizioni : *α*) cu *de*, *dece=cu cătu*, avendu de correlativu *cu atātu*, espressu sau subintellestu, cu acellu-asi intellessu ca si lat. quo sau quanto plus—eo sau tanto plus : *de ce cresci si te maresci, te faci mai nebonu*; *de ce i dau, cere=cu cătu mai multu i dai, cu atātu mai multu cere*; *β*) cu *dupo*, *dupo ce* : *α*) in insemnare temporale, ca lat. postquam : *dupo ce plecaci, mi addussei a mente, co uitassem merendele*; *β*') in insemnare appropriata de nu numai : *dupo ce nu inveti, apoi neci te porti bene*; *γ*) *indata ce=pre data ce=de indata ce=quumprimum* : *indata ce beu, d'in acea beutura, cadu diosu mortu*; — 3. ca adverbium conjunctivum, astadi mai multu sub form'a *ci*, déro la cei mai vechi si sub form'a *ce*, cu intellessulu latinescului que in frasi coordinate ca : non nobis solum nati sumus, ortusque nostri

partem patria vindicat, partem parentes, partem amici=*nu pentru noi numai suntemu nascuti, ci parte d'in fier-ti'a nostra revindeca patri'a, parte parentii, parte amici*, esprimendu adeco una opposetiune intre celle doue frasi coordinate, opposetiune care in latin'a se da de ordinariu prin sed, si a nume : *a*) oppunendu ceva positivu la altu ceva negativu : *nu am dormitu, ci am lucratu; nu noi, ci voi sunteti culpabili*; *b*) oppunendu ceva mai importante la altu ceva mai pucinu importanté, si avendu de correlativu *nu numai* : *nu numai mancati, ci si beti; nu numai nu m'a ospetatu, ci m'a si batutu; nu numai onesti si probi, ci si liberali si generosi; nu numai Grecii, ci si Romanii*; *c*) dupo una digressiune de la subiectulu vorbirei, se enuntia intorcerea la subiectu prin *ci* sau *ce* : *ci noi de altu ceva ne propusessemu a tracta*; — alte conjunctioni compuse cu *ce* sau *ci*, cumu : *coci, deci*, se voru tracta in articule speciali; — II. in compuse *ce* urmedia, pentru intellessu ca si pentru forma, analogie le lui *cātu*, *cându*, sau *care* (vedi aceste cuvinte) : A. compuse analoge compuselorui lui *candu* : 1. cu *va*, *ceva*, analogu lui *cātuva* : *ceva pane, ceva casiu, ceva pere; s'a intemplatu ceva; eram si eu una data ceva*; — cu *si* : *cevasi*, analogu lui *cătusi*, sau *cătusiva*; — 2. cu *ore* : *orece, oresice*, analoge lui *orecātu* si *oresicātu*; 3. cu *veri* sau *ori*; *verice, orice, verisice, orisice* : *cu verice appuca, da; nu mi place verice, nu te aduna cu verice omeni*; 4. cu *fia* : *fiaice, fiasice* : *fiaice omu, cu fiaice nu me multiamescu*; 5. *ce vrei, ce place, Domnedieu scie ce, nu sciu ce*, etc., analoge cu *cātu vrei, cătu place, Domnedieu scie cătu, nu sciu cătu* : *m'am allesu cu nu sciu ce, manca ce vrei si cătu vrei*; — *nu sciu ce sau nesciu ce, ca si nu sciu cătu*, se reduce la *nusice, nesice, nesce* : *nesce omeni, nesce miselli, nesce oui, cu nesce cvente grossolane, cu nesce apa, cu nesce vinu*; — B. déro cellu mai importante compusulu si care totu de una data nu are analogulu seu intre compusele celloru alte interrogative relative sau indefinite,

este : 5. *ci-ne* sau *ce-ne* = in forma cu unu lat. *qui-ne* sau *quis-ne*, si care se applica numai ca substantiv in senglariu si numai la una persona, sub formele : Nomin. si Acc. *ci-ne*, ero Gen. si Dat. *fora ne* : *cui*, si a nume : a) ca interrogativu, cu insemnarea latinescului *quis*, spre a intrebá de persona, precumu cu *ce* absolutu intrebámu de lucru : α) ca subiectu : *cine a venitu?* *cine bate la usia?* — β) ca obiectu passivu : *pre cine ai multiamitu tu canduva?* — γ) cu preposetioni *ce* espremu differite alte relationi : *de cine vorbesci?* *cu cine te aduni?* *de la cine vini?* *la cine te duci?* etc.; δ) sub form'a cui : α') ca dativ : *cui nu placu placentele?* *cui altui se me incredu?* — β') ca genitivu : *allu cui e callulu?* *ai cui boii?* *a cui vacc'a?* *alle cui ouile?* — b) ca relativu sau conjunctiv, in tote relationile *ce* sustine si cainterrogativu, applicatu ca lat. *qui* sau *quicumque* = *veri-cine* (vedi mai diosu) : *cine manca multu, si strica stómaculu;* *pre cine nu astepti, vine;* *pre cine astepti, nu vine;* *cui nu place, se nu mance;* *cui me incredu, me vende;* *a cui e vacca, e si vitellulu,* (vedi si mai susu la I.); — pentru mai multa appesare, in propositiunea principala lui *cine* respunde *acellu* sau *acellu-a* : *a cui e ep'a,* *a acellui-a e si mandiuulu;* *pre cine ama Domnuulu, pre acellu-a si certa;* *cui e gretia, acellu-a se nu mance;* — c) *cine*, da apoi compuse analoge in forma si in intellesu cu alte interrogative si relative, (vedi mai susu compusele lui *ce*), tote cu intellesu de substantive ca si *cine*, cumu : α) *cineva* = una persona orecare, lat. *aliquis, quisquam* : *pote dice cineva,* *a venitu cineva,* *venit'a cineva?* *pote intrá cuiva in mente ceva assemine?* — sau cu intellesu de *fiacine* = *quisque* : *cineva traiesce cumu pote* = omulu traiesce, etc.; — cu si : *cinevasi* : *audituai de la cinevasi?* — β) *orecine, oresicine* = *aliquis, quidam* : *unu orecine veni la densulu;* γ) *vericine, oricine* = *quicumque, quisque* : *vericine intellege acestu-a, fa bene vericui;* *vericine se scolla mai de demanetia, se face domnu pre alle melle* = *cine se scolla*, etc.; δ) *fi-*

cine = *quisque* : *fiacine se ama pre sene, fa bene fiacui;* e) apoi : *cine vrei, nu sciu cine*, etc., analoge cu *ce vrei, nu sciu ce* : *unu nu sciu cine a dissu asiá;* — *nesciu cine* = *nu sciu cine* se reduce la *nesicine, nescine* = *aliquis, quisque* = unu omu veri-care : *nesicine face ce pote, ca se aiba cu ce si tiné viet'a;* — d' *in nescine* nu scimu se se dica gen. si dat. *nescui*.

* **CEBARE**, *cebariu*, etc., vedi *cibare, cibariu*.

* **CECARE**, v., *cœcare*; a face *cecu*; a orbi.

* **CECATIONE**, s. f., *cœcatio*; actione de a *ceca*.

* **CECATORIU**, -*toria*, adj. s., *cœcator*; care *ceca* = orbesce.

CECERE (cuventu populariu pre a locurea cu multu mai bonu de cátu *nautu* sau *noutu*, ce se aude pre alte locure), s., *cicer*, (ital. *cece*, franc. *chiche, pois-chiche*); genu de plante d'in famili'a leguminoseloru, *diadelphia decandria* lui *Linneu*, d'in care speci'a commune este *cecerea commune* = *cicorarietinum* lui *Linneu*, cu patru varietati : *cecerea alba, cecerea rosia, cecerea negra* si *cecerea grossa*.

* **CECERCULA**, s. f., *cicercula*; specia de *cecere* mai mica, cu bacca mai mica.

* **CECIA**, s. f., *cœcias* ($\kappa\alpha\iota\tau\alpha\varsigma$) ventu ce bate d'in directionea puntului orientale allu solstitiului de vera, adeco de la nord-estu.

* **CECIGENU**, -*a*, adj., *cœcigenus*; nascutu orbu, orbu d'in nascere, (vedi *cecu* si *genere*).

* **CECILIADÉ**, adj., (fr. *céciliade*); care semina cu *ceciliulu*, de aci t. p. *ceciliadi*, familia de reptili ce au de tipu genulu *ceciliu*.

* **CECLIU**, -*a*, si *ceculu*, -*a*, adj., *cœcillus* si *cœculus* (vedi *cecu*); camu orbu, aproape orbu, orbitiu; — s. m., *ceciliu*, orbitiu, specia de sorice orbu; specia de serpe orbu.

* **CECITATE** si

* **CECITUDINE**, s. f., *cœcitas* et *cœcitus* (vedi *cecu*); stare de *cecu*, orbia — metaf., intunericu; orbia a passionei.

* **CECOGRAPHIA** si *cecografia*, s. f.,

(it. *elecografiã*, fr. *cécographie*, d'in *cecu* si *γράφειν* = scriere); arte de *cecographu*, methodu de scrissu pentru orbi.

* **CECOGRAFICU**, -a, adj., (it. *elecografico*, franc. *cécographique*); relativu la *cecographia* sau la *cecographu*.

* **CECOGRAPHU**, -a, si *cecografu*, adj. s., (fr. *cécographe*, it. *elecografo*); care scie *cecographi'a*. care invétia pre altii *cecographi'a*.

* **CECU**, -a, adj., *cæcus*; 1. care nu vede, lipsitu de vedere, orbu: *si unu cecu vede acesta-a*; 2. care impiedica vederea, intunerecosu, fora lumina: *cec'a nopte, cecele caverne alle muntelui*; 3. care nu se vede, ascunsu, secretu: *cecele consilie alle tyraniloru*; *usia ceca*; 4. in doiosu, incertu, neprevedutu: *cecele vente alle vietiei*; 5. orbitu de mente prin passione: *cec'a furia a meniei*; — s. m., *ceculu* = *ceculu intestinu*, prim'a parte a intestineloru grosse.

* **CECUA**, s. f., *cæcus*; (vedi *cecu*); passere nocturna (e probabile co-de aci au essitu populariile: *cucuwella, cucuvaia*, si pote chiaru *cioca* in locu de *ceca* sau *ciuca*). *M.*

* **CECULARE** si

* **CECULTARE**, v., *cæcultare*; a fi *ceculu*, a nu vedé bene, a orbecá.

CECULU, -a, vedi *ceciliu*.

* **CECUTIRE**, v., *cæcutire*; a fi orbu, a nu vedé bene, a orbecá.

* **CEDE**, s. f., *cædes*; actione si resultatu allu actionei 1 *cedere*: taiare, uccidere, si mai vertosu taiare si uccidere in massa: *macellu, strage*, etc.

* **CEDENTE**, adj., *cædens, cedens*; care cede: 1. d'in 1 *cedere*, care taia, uccide, macella, etc.; 2. d'in 2 *cedere*, care nu resiste: flessibile, molle, fora resistentia: *acrilu cedente*: concessivu, facile, conciliabile, care usioru se impaca, cedendu d'in allu seu altoru-a.

* 1 **CEDERE**, *cessi* si *cessi*, *cesu*, v., *cædere*; a face se *cada* prin lovire, taiare, etc.; si de aci: a taiá, a uccide, a maltractá, etc.; — in compuse sub form'a *cidere*, cumu in vechiulu si populariu *occidere* sau *uccidere*, in celle mai de currendu introdusse: *decidere, incidere*, etc.

* 2 **CEDERE**, *cessi* si *cessi*, *cessu*, v., *cedere* (in compuse cu acea-asi forma, cumu in vechiulu si populariu *procedere* = *porcedere*, si in celle mai noue: *precedere, concedere, succedere*, etc.: reu déro si fora calle: *cedare, procedare*, etc., dupo fr. *céder, procéder*); I. in genere, a lassá loculu unde sta, a se pune in miscare, a porní, a se miscá, a amblá, a merge: 1. proprie: *cede de a inderetele ca unu cancru*; inse in acestu intellessu forte raru, mai desu: 2. metaforice: *ceva cede bene sau reu, a cede in desertu* = a essí desertu, a nu avé unu resultatu asteptatu; 3. *a cede* in locu de = *a cede ca* = a numerá ca, a se computá ca, a fi ecivalente: *doue oui sterpe ceducu un'a fetata sau cu mnellu*; — II. in particulariu, cu ide'a accessoria de una directione: A. cu directione de in contrau, a porní de undeva, a se departá de undeva, a se duce de undeva: 1. in intellessu propriu, generale si materiale: *a cede d'in patria, d'in locu, d'in ordinea de bataia, a cede d'in unu ingrata terra*; — mai vertosu, a se duce de totu si pentru totu de un'a, a disparé, a perí, a trece, etc.: *cesse allenatu d'in vietia, cedu annii, ca si orele, fora se se mai pota intorce; rosinea a cessu d'in allu vostru peptu: memori'a vostra nu va cede neci una data d'in mentea nostra*; 2. in insemnari particulare si metaforice: a) ca terminu juridicu: *m'ai ammentiatu cu morte, déco nu voiu cede d'in posesiunea mosiei*; b) *a cede* cuiua sau *la ceva* = a dá loculu seu acellui cineva sau ceva; si de aci, a se plecá, a si plecá capulu, a se supune poterei, superioritatei, voientiei acellui-a: a) poterei irresistibile: *intunereculu cede luminci; ai nostri cessera numerulu inemiciloru; unu muru, unu columna cede marci greutati, ce le appesa: precumu unu omu, unu callu cedu prea-marei sarcina sau excessivei labore; acrilu cede celoru ce se miscu prin ellu; a cede viticiloru, passioniloru, fortunei, etc.*; b) superioritatei: *a nu cede nemenui in formosetia*. a nu se lassá, a nu remané, a nu fi mai pre diosu de nemine in formosetia; asiá si: *fuci'a ei nu cede criniloru in albetia*

γ) rationei si argumenteloru, dero mai vertosu voientiei si dorentieloru cuiva: *nu potu a nu cede autoritatei marelui barbatu; a cede rogationiloru, lingusiloru*; de aci: c) a cede cuiva ceva, a permite, a concede, a se invoî, a mai lassá d'in allu seu altui, a trece sau dá ceva allu seu altui-a in daru, prin indulgentia, d'in generositate sau prin bona invoire: *multe cedu amicitiei telle; a cede cuiva victori'a, coron'a, imperiulu, dreptulu seu, etc.; drepturi cesse altui-a*; — B. in directionea in cotrau, a merge, a se duce, a adjuge undeva, luatu inse mai multu in insemnarile metaforice de: 1. a essí la unu capitu, bonu sau reu, (vedi si la I.): *asiu vré ca lucrulu se céda si se se termine mai currendu*; 2. a cadé, a veni in partea cuiva: *poterea lui Pompeiu cesse in currendu la Cesare; tote cessera in mân'a predatoriloru*; 3. a trece d'in una stare in alt'a, a se transformá, a essí, a deveni: *defaimete vostre cedu in glori'a nostra*.
* CEDITORIU, -toria, adj. s., vedi *cessoriu*.

CEDRA, s. f., vedi *cedru*.

* CEDRARE, v., *cedrare*; a unge cu resina de *cedru*, mai vertosu spre a preservá de putredione; de aci part. *cedratu, -a* = *cedratus*, unu cu resina de *cedru*, imbalsamatu; — metaf., *poemate cedrate*, de durabile si neperitoria valoare.

* CEDRELA, s. f., si *cedreleu*, m. (it. *cedrela*, franc. *cédrél*); genu de arbori d'in famili'a *cedrelaceeloru* sau *melia-ceeloru*, *pentandria monogynia* lui *Linneu*, d'in care speci'a cea mai insonnata e *cedrel'a odorata* = *cedrela odorata* lui *Linneu*, numita si *acajú de scandure*.

* CEDRELACEU, -a, adj., (it. *cedrelaceo*); care semina cu *cedrel'a*; de aci: s. f. pl., *cedrelacee*, familia de plante cari au de tipu genulu *cedrela*.

* CEDRELATE, s. f., *cedrelate* (κεδρελάτη d'in κέδρος = *cedru* si ἐλάτη = *abiete*); *cedru forte mare*.

* 1. CEDRELEU, s. m., *cedrelæon* (κεδρελαίον d'in κέδρος = *cedru* si ἔλαιον = *oliu*); *oliu de cedru*.

* 2. CEDRELEU, -a, adj.; vedi *cedrelaceu*.

CEDRETU, s. m., *padure de cedri*.

CEDREU, -a, adj., vedi *cedriu*.

CEDRIA, s. f., vedi *cedriu*.

* CEDRIDE, s. f., *cedris* (κεδρίς), fructu de *cedru*.

* CEDRINU, -a, adj., *cedrinus* (κέδρινος); de *cedru*: *succu cedrinu, frundie cedrine*.

* CEDRITE, s. f., (it. *cedrite*, fr. *cédrite*); amestecatura de vinu dulce cu resina de *cedru*, care se da mai inainte ca *medicamentu vermifugu*.

* CEDRIU, -a, adj., *cedreus* si *cedrius*; de *cedru*, d'in *cedru*: *succu cedriu*; — substant.: α) m., *cedriu*, succu sau resina de *cedru*; β) f., *cedria*, resina ce curre de sene d'in *cedru*, preservatoria de putredione, si de aci numita si *victi'a mortiloru*, pentru ce serviea celloru antici si la imbalsamarea mortiloru.

* CEDROSTE, s. f., *cedrostis* (κέδρωστις); specia de planta.

CEDRU, s. m., *cedrus* (κέδρος); specia de arbore d'in famili'a conifereloru, *monecia monadelphica* lui *Linneu*, arbore numitu de acellu-asi naturalistu: *pinus cedrus*: *cedrulu* sta totu de una verde si cresce forte mare; alta data *cedrulu* crescea numai pre muntele Libanu, si de aci espressionea biblica: *cedrii Libanului*; *lemnulu de cedru*, rosiaticu si odoriferu, se crede ca reziste putredionei, si de aci espressioni classice ca: *poemate demne de cedru*, de a fi conservate in capsule de *cedru*, si de aci: *poemate excellenti, demne de immortalitate*; d'in *cedru*, pre calorile mari alle verei, cura de sene una resina numita *cedria*, care preserva de cariare si cu care cei antici se serviea a frecá manuscriptele si a imbalsamá mortii, (vedi *cedria* la *cedriu*); fructulu *cedrului* se chiama *cedra* sau *cedride*; — *cedru* = *lemn* de *cedru*, succu de *cedru*, resina de *cedru*, frundia de *cedru*, etc.; — *vinu de cedru* = *mistione* de vinu dulce cu bace de *cedru* pisate, *mistione calefaciente, astringente* si *diuretica*; — numele de *cedru* se applica si la certe specie de *juniperi* si de alti arbori: *cedru albu*, specia de *cupressu*; *cedru de Siberi'a*, specia de *pinu*; *cedru de Virgini'a*, spe-

cia de *juniperu*; — in fine limbele sorori, mai vertosu cea italica, applica cuventulu si la certe specie d'in genulu *citru*.

CEDULA (dupo localitati pronuntiate: *cédula*, si *cedula*, *cétula* si *cétura*, *tiédula* si *tiedula*, *cidula*; compara it. *cédo*, isp. port. prov. *cédala*, fr. *cédule*, de unde si germ. *zettel*), s. f., *schedula*, *syngrapha*; 1. charteiora, bucatella de carta, in care se scrie ceva si se da cuiva spre addeverire si reconoscere, sau care se allipesce de ceva spre a arretá natur'a sau valoarea acellui ce, etc.; 2. bucatella de lemn sau de metallu, care serve ca semnu pentru acelle-asi scopuri, cea-a ce reu se dice pre a locurea *raboju* (formele: *cédula*, *cetula* si *cetura* [vedi si *cetura*]), cari si sunt cellø addeveratu popularie, sunt celle bone si de preferitu, fia cuventulu, cumu affirma unii, essitu d'in lat. *schedula*, deminutivu d'in *seheda*=*σχιδη*=*aschiora* si de aci si *foisiora de curta*; fia, cumu nu e improbabile, unu derivatu d'in 1. *cedere*=*taiare*; *cidula* sau *tidula*, etc., sunt numai scalcature de carturari addusse prin influentia de limba straina).

* CEDUU, -a, adj., *caeduus* (vedi 1 *cedere*); de taiatu, care e in taiare sau de taiare, care se pote taiá si se taia d'in tempu in tempu: *padure cedua*, *ramure cedue*.

CEFA, s. f., occiput, *cervix*, *cervicis fossa* (in limb'a persana cu acea-asi forma, si insemnare, ca si in a nostra, éro in grec'a cu forma mai lungita: *κεφαλή*=*capu*, in cea italiana: *ceffo*=*botu de cane* si *de alte animali*); 1. partea posteriore a capului omului sau altui animale; 2. partea superiore a cerbicei; 3. foss'a sau cavitataea de la capitulu superiore allu cerbicei; 4. cerbicea intrega; — locutioni: *cefa grassa*, *omni cu cefa grassa*: a) omni tare grassu de corpu; b) omni avutu; in acelle-asi insemnari si: *cefa grossa*; in locu de omni cu *cefa grossa*, si: *omni grossu de cefa*; a *appuccá pre cineva de cefa*=a *appuccá pre cineva de capu*: a) in intellesu materiale: a *appuccá si stringe boulu de cefa*; inse: b) in intellesu metaforicu,

a maltractá reu; asiá si: a *scarpiná la cefa*: a) a *scarpiná unu vitellu la cefa*, déro si: b) a *scarpiná unu omu la cefa*, a lu loví la cefa, a lu trage de peru, a lu bate; a *se stricá la cefa*: a) in intellesu materiale, vorbindu de vite de jugu, a se vulnerá: *boulu s'a stricatu reu la cefa*; dero si: b) in intellesu ideale, a se misellí, a nu mai fi bonu, sau a se certá, a intrá in discordia.

CEFALALGIA, si *cephalalgia*, s. f., *cephalalgia* (*κεφαλαλγία*, d'in *κεφαλή*=*capu* [vedi si *cefa*] si *ἄλγος*=*dorere*); dorere de capu nu indelunga si durabile, ci numai accidentale.

CEFALALGICU, -a, si *cephalgicu*, adj., *cephalgicus*; relativu la *cefalalgia*: *dorere cefalgica*.

* CEFALANTU, -a, si *cephalanthu*, adj., (franc. *céphalante*, it. *cefalanzio* d'in *κεφαλή*=*capu* [vedi si *cefa*] si d'in *ἄνθος*=*flore*); cu flori unite in forma de capu; — s. m., *cephalanthu*, genu de plante d'in famili'a rubiaceoloru.

* CEFALANTEU si *cephalanteu*, -a, adj., (fr. *céphalanthé*); care semina cu *cefalantulu*; de aci: s. f. pl., *cephalanteu*, tribu de plante d'in famili'a rubiaceoloru, cari au de tipu genulu *cephalanthu*.

* CEFALARIU, -ia, si *cephalarium*, -a, adj., (fr. *céphalaire* d'in *κεφαλή*=*capu* [vedi *cefa*] si d'in *cefalu* vedi acestu cuventu); 1. relativu la *cefalu*, luatu mai allesu ca subst.: a) m., *cefalarium*: a) care prende sau vende *cefali*; β) cui placu *cefalii*; b) f., *cefalaria* sau *cefalaria*: a) maiestria de a prende *cefali*; β) multime de *cefali*; stabilimentu de prensu si de vendutu *cefali*; 2. relativu la *capu*, luatu totu mai multu ca subst. f., *cefalaria*, genu de plante d'in famili'a dipsaceoloru.

* CEFALARTICU si *cephalarticu*, -a, adj., (fr. *céphalartique*, d'in *κεφαλή*=*capu* [vedi si *cefa*] si d'in *ἀρτιζειν*=*a adaptá*); adaptatu pentru capu, bunu pentru dorere de capu, vorbindu de unu remediu.

CEFALEA, s. f., vedi *cefaleu*.

* CEFALEU si *cephaleu*, -a, adj. s., *cephalæus*; 1. relativu la *capu* = *κε-*

φαλή, (vedi *cefa*) ; de aci s. f., *cefalea*, dorere de capu violenta si invecchita, care vine cu tuitu de urechie, inflammatione de ochi, rosietia a faciei, etc.; 2. relativu la *cefalu*; de aci s. f. pl., *cefalee*, sectione d'in classea mollusceloru.

* CEFALICU, -a, si *cephalicu*, adj., *cephallions* (κεφαλεικός); relativu la *capu* = κεφαλή (vedi si *cefa*), bonu de capu sau dorere de capu, vorbindu de unu remediū : *vene cefalice*, *medicamentu cefalicu*; si absolutu : m. *cefalicu* (subintell. *remediū*), f. *cefalica* (subintell. *vena*).

* CEFALOMETRIA si *cephalometria*, s. f., (fr. céphalométrie); operatione cu *cefalometrulu*.

* CEFALOMETRICU si *cephalometricu*, -a, (fr. céphalométrique); relativu la *cefalometria* sau la *cefalometru*.

* CEFALOMETRU si *cephalometru*, s. m., pl. -e, (it. cefalometro, fr. céphalomètre, d'in κεφαλή = capu [vedi si *cefa*] si d'in μέτρον = *mesura*); *mesura* pentru capu, instrumentu spre a mesurá diversele marimi de capu alle unui fetu in pantece, candu nascerea este grea.

* CEFALOPODU, -a si *cephalopodu*, adj., (franc. céphalopode, d'in κεφαλή = capu [vedi si *cefa*] si d'in πούς = *podós* = *petioru*); cu petiorele la capu; de aci : s. m. pl. *cefalopodi*, familia de mollusce.

* CEFALOSCOPIA si *cephaloscopia*, s. f., (fr. céphaloscopie, d'in κεφαλή = capu [vedi si *cefa*] si d'in σκοπεῖν = *cercetare*); cercetare a craniului si a creierului, spre a descoperi starea mentala a cellui cercetat.

* CEFALOSCOPICU si *cephaloscopicu*, -a, adj., (fr. céphaloscopique); relativu la *cefaloscopia*.

CEFALU si *cephalu*, s. m., pl. -i, *cephalus* (κέφαλος, d'in κεφαλή = capu; vedi si *cefa*); nume datu la certe specie de pesci de mare, cari au partea superioare a capului mare forte in comparatione cu restulu corpului : *ouele de cefalu suntu tare cautate*.

CEFEA, s. f., vedi *cefeu*.

* CEFELIDE si *cephelide*, s. f., (ital. cefelide, franc. céphélide, d'in κεφαλή = capu, vedi si *cefa*); genu de plante d'in famili'a rubiaceoloru, *pentandria mo-*

nogynia lui Linneu, d'in care speci'a cea mai importante este *cefelidea ipeccacuana*, care da vomitivulu connotutu sub numele de *ipeccacuanu*.

* CEFELIDEU si *cephelideu*, -a, adj., (fr. céphélidé); care semina cu *cefelidea*; — s. f. pl., *cefelidee*, familia de plante, care are de tipu genulu *cefelide*.

* CEFEU si *cefeu*, s. m., *cepheus*; proprie, nume allu unui rege muthicu d'in Afric'a, care ar fi fostu metamorfosatu in una constellatione; si de aci, constellatione d'in emisferiulu septentrionale, care numera peno la 35 de stelle.

* CEFU si *cephu*, s. m., *cephus*, specie de animale d'in Ethiopi'a, raru si pucinu connotutu.

* CELAME, s., pl. *celamine*, *cælamen*; actione si mai vertosu rezultatu allu actionei de 1 *celare*, opu lucratu cu *celulu*.

* 1 CELARE, v., *cælare* (in locu de *cedilare* de la 1 *cedere*), a lucrá cu *celulu* : *imagini de eboriu bene celate*.

* 2 CELARE, v., *celare*; a face ca unu ce se nu se veda, se nu se descopere, a ascunde : *neci tussee, neci amorea nu se potu celá; a celá cumparatoriloru* (sau de *cumparatori*) *defectele lucrului de vendutu*.

* CELATORIU, -toria, adj. s., *cælator*, *cælator* care *cela* : 1. in insemnarea lui 1 *celare* : *indemanaticu celatoriu in eboriu*; 2. in insemnarea lui 2 *celare* : *unu celatoriu de tote defectele mercei ce vende*.

* CELATU, -a, part. : 1. d'in 1 *celare*, *cælatus* : *vase formosu celate*; 2. d'in 2 *celare*, *cælatus* : *peccatele celate confessorului nu le ierta Domnedieu*.

* CELATURA, s. f., actione si mai vertosu rezultatu allu actionei de *celare* : 1. in insemnarea lui 1 *celare* : *celatur'a templei e de mana de maestru*; — arte a *celatoriului*, a artistului ce lucrara cu *celulu*; — 2. in insemnarea lui 2 *celare* : *cade in fossa d'in caus'a celaturei deseii erbe*.

* CELEBRABILE, adj., *celebrabilis*; demnu de *celebrare*.

* CELEBRARE, v., *celebrare*, (vedi *celebru*); 1. a merge multi undeva sau

la cineva, a merge de multe ori undeva sau la cineva : *a celebrá templele dieiloru, selbele, cas'a cuiva, unu magistru*; de aci : 2. a insoci in multime : *a celebrá pre triumfatoriu-cu applause*; 3. a face desu, de multe ori; a essercitá, a practicá : *a celebrá ospetie*; *a celebrá iambii*, a indesf iambii, a face multi iam-bi in versu; 4. a serbá, a serbatorí, a face cu solemnitate si cu pompa : *a celebrá pascele, una cununia, una immormentare*; 5. a onorá, a cantá, a glori-ficá, a bucciná; *a celebrá memori'a cuiva, faptele, victoriele, bataiele castigat, glo-ri'a divina, maiestatea si manificentia naturei*; 6. a respandí, a intende : *a celebrá una rumore*.

* CELEBRATIONE, s. f., *celebratio*; actionea de celebrare : *celebrationea serbatoarei, cununiei, ospetiului, etc.*

* CELEBRATORIU, -toria, adj. s., *celebrator*; care celebru : *celebratoriu de locuri relle, de fapte stralucite alle poporului*.

* CELEBRATU, -a, part. d'in celebrare, *celebratus* : *locuri celebrate, eroi celebrati de poeti, rumore celebrata pretotendene; platiu forte celebrata, datini'a cea mai celebratu intre noi*.

* CELEBRITATE, s. f., *celebritas*; stare sau calitate de celebru : *celebritatea poporului care me insociea*; *celebritatea cellei calle nu e mare*; *celebritatea immormentarei; celebritatea marcului filosofu; celebritatea formosetiloru acellui locu*.

* CELEBRU, -a, adj., *celeber*; 1. numerosu, desu, abundante : *celebri passi, celebra padure*; 2. vorbindu de locuri, unde ambla sau se afla multa lume, amblatu, visitatu, populatu : *platiu celle mai celebre alle marei cetate*; de aci : 3. usitatu, practicatu : *cea mai celebra d'in datinele acestui poporu*; 4. famosu, ilustru, renumitu : *vorb'a filosofului asiá de celebra*; 5. consecratu : *dille celebre cultului divinu*.

* CELERARE, v., *celerare*; a face cu *celeritate*, a grabí : *a celerá passulu. fug'a, adjutoriulu cerutu*; —intr., a merge cu *celeritate* : *cine te construnge se celeri asiá? toti celerau a adjunge acollo*.

* CELERATU, -a, part. d'in *celerare*, *celeratus*, facutu cu *celeritate* : *buccate celerate, mersu celeratu*, (mai bene de cátu *marsii fortiatu*, dupo franc. *mar-che forcée*).

* CELERIPEDU, -a, adj., *celeripes*, (vedi *celeru* si *pede*): *celeru de petioru, usiurellu, rapidu* : *celeripedii armessari*.

* CELERITATE, s. f., *celeritas*; calitate de *celeru* : *a inaintá cu mare celeritate, celeritate de petioru, celeritatea sborului passeriloru, celeritatea cugetarei, celeritate de precepere*.

* CELERU, -a, adj., *celer*, (vedi *cel-lere*): 1. care se misca currendu, care in pucinu tempu percurre una mare dis-tantia, rapidu, iute : *celere venturi*; de aci 2. promptu, dispusu a face ceva currendu : *celeru la menia, celeru a precepe*; 3. plenu de viuetia, viu, vivace, focosu : *stylu celeru si plenu de miscare; cei celeri nu se invoiescu cu cei trancilli*; 4. subitanu, neasteptatu : *celerele loviture alle rellei sorte*; — s. pl. m. *celerii*, tref cente de callari, instituiti de Romulu pentru custodi'a sea.

* CELESTU, -a, si *celest*, adj., *cælestis*; cerescu (vedi 2. *ceru*) : *celestele armonie*.

* CELETE, s., *celes* (κέλες); 1. cellu ce scie se allerge bene unu callu, bonu allergatoriu callare; de aci : 2. barca ce se mena cu mare celeritate, vasu de plutitu usiurellu si celeru, (vedi si *celoce*).

CELEUMA si

* CELEUSMA, s. f., pl. *celeusmate*, *celeuma* si *celesma* (κέλευμα si κέλευσμα, d'in κελειν = a commandá si iudemná); mediu de indemnare, si in speciale, cantecu ce remigii si marinarii canta spre a se animá la lucru; prin estensione, cantecu sau altu medilocu, prin care se indemná si alti lucratori la lucru.

* CELEUSMATICU, -a, adj., *celeusmaticus* (κελευσματικός); relativu la *celesma* : *versu celeusmaticu, petioru de versu celeusmaticu*.

* CELEUSTU, s. m., (*celeustus* = κελουστής); care da tonulu unei *celeusma*, care canta uua *celeusma*; si de aci: cellu ce intr'unu vasu de plutita da

semnele si ordinile cuvenite remigiloru, marinariloru si altoru administri ai vasului.

* **CELIACU**, -a, adj.: *cœliacus*, (it. *celiaco*, fr. *célique* = *κοιλιακός* de la *κοιλία* = *pantece*); relativu la pantece si la intestinele d'in ellu: *flussu celiacu*, urdinare a alimenteloru abiá de diu-metate digeste; *arteria celiaca*.

* **CELIBALE**, si

CELIBARE, adj., *cœlibalis* si *cœlibaris*; relativu la *celibe*.

* **CELIBATU**, s. m., *cœlibatus*; stare sau calitate de *celibe*.

* **CELIBE**, s. m., si f., *cœlebs*; nein-soratu, nemaritata, care nu s'a unitu cu altulu prin casatoria; — metaf., *celebii platani*, cu cari nu se marita viti'a de viia.

CELICOLU, -a, s., *cœlicola* (vedi *ceru* si *colere*); locuitoriu allu cerului: dieu, erou, santu, etc.; adoratoriu allu cerului.

CELIDOGRAFIA, si *celidographia*, s. f., (ital. *celidografia*; fr. *célidographie*, d'in *κηλίς* = *macula* si *γράφειν* = descriere); descriere a maculeloru planetarie, mai vertosu a maculeloru Venerei si alle Sorelui.

CELIDOGRAFICU, -a, adj., relativu la *celidografia*.

* **CELIDOGRAFU**, si *celidographu*, s. m., (it. *celidografo*, fr. *célidographe*); cellu ce se ocupa cu *celidografia*.

* **CELIFERU**, -a, *cœlifer*, (vedi *ceru* si *ferere*); care porta sau sustine cerulu: *celiferulu titanu* = Atlante, de care se credea co sustinea cerulu cu umerii.

* **CELIFLUU**, -a, adj., *cœliferuus* (vedi *ceru* si *fluere*); care cura d'in ceru: *ce liltuele ploie*.

* **CELIGENU**, -a, adj., *cœligenus*, (vedi *ceru* si *genere*); nascutu in ceru, filiu allu cerului.

* **CELIPOLENTE**, adj., *cœlipotens*, (vedi *ceru* si *potente*); domnu allu cerulu: *celipotentele dieu*.

* **CELLA**, s. f., *cella* (d'in 2 *celare*?); incapere, locu unde se depune sau siede ceva: 1. locu unde se depunu celle necesarie la economi'a domestica: *cella vinaria* sau de *vinu*; *cella lemnaria* sau de *lemne*, *lemnaria*; *cella de pome*, *po-*

maria, etc.; 2. incapere de locuitu: a) incapere mica, cabinetu; casutia in care siede unu cenobitu; b) santuariulu unui templu, in care sta statu'a dieului; altariulu; c) *cella mortuaria*, casa de mortu, secriu; d) *cella de porumbelli*, porumbariu; e) *cellu de albine*, stupu sau casuti'a de alle fagurului, in care se depune miera.

CELLARARESSA, s. f., vedi *cellaressa*.

CELLARELLU, s. m., pl. -e, *cellariolum*; deminutivu d'in *cellariu* cu intellessulu reale de *cella* de la 2.

CELLARIA, s. f., vedi *cellariu*.

CELLARESSA, s. f., vedi *cellariu*.

CELLARIU, -ia (pre a locurea pronuntiatu cu *ce* duru: *kellariu*, *kelleriu*, *kil-leriu*; compara si it. *cellero*, fr. *cellier*), adj. s., *cellarius*, *cellarium*; relativu la *cella*, in insemnarea cuventului de sub 1., raru luatu ca adiectivu: *spese cellarie*, pentru aprovizionarea *cellei*; mai desu inse ca substantivu: 1. personale masc., *cellariu*, cellu care la una casa particulara, sau la unu monasteriu, la unu ospitaliu, etc., este insarcinatu cu aprovizionarea, cu *cell'a* sau *cellele* in cari se punu si se pastredia de alle mancarei; in acestu intellessu, feminulu e *cellaressa* = femina a *cellariului* sau femina insarcinata ea insasi cu *cell'a*; 2. reale: a) masc. *cellariu*, pl. *cellarie*, cu acellu-asi intellessu ca si *cella* sub 1., adeco incapere, in care se depunu si se pastredia de alle mancarei, de unde si deminutivulu *cellarellu*; b) femin., *cellaria* sau *cellariu*, sarcina de *cellariu* sau de *cellaressa*; — 3. d'in masc. *cellariu* de sub 2. a, esse form'a mai lunga: *cellarariu* = *cellararius*, cu acellu-asi intellessu personale, ce are *cellariu* sub 1., de unde apoi si femin. *cellararessa* = *cellaressa*.

CELLIA (reu pronuntiatu: *kellia* sau *killia*), s. f., monastica *cella*, *cellula*; *cella* mica, si in speciale, *cella* in care siede unu monachu la unu cenobiu.

CELLU, adj. dem., is, ille, (compusu d'in *ce* si *ellu*, ca si *cestu* d'in *ce* si *estu*; (compara ital. *quello*, franc. *celui*, isp. prov. *aquel*); ca tote celle alte demonstrative, *cellu* varia dupo numerulu, ge-

nulu si casulu substantivului la care se refere: sing. masc. *cellu, cellui*; plur. m. *celli, celloru*; sing. f. *cella (cea), cellei*; plur. f. *celle, celloru*; cu *a* invariabile: masc. *cellu-a (=cell'a), celli-a (=cei-a), cellui-a, celloru-a (=cellor'a)*; fem. *cella-a (=cea-a, cei-a sau cee-a), cellei-a, celloru-a (=cellor'a)*; prin intellesu, *cellu* are de oppositu pre *cestu* si de synonyme pre *ellu (=ellu), acellu, allu (=aellu)*: I. cu intellessulu seu propriu de demonstrativu, arretandu unu lucru sau una persona: 1. care e in faci'a, in ochii vorbitoriului si ascultatoriului, déro mai multu sau mai pucinu departatu si de unulu si de altulu: *adapati celle vacce morte de sete, injuga si tu celli boi, addu-mi cellu cutitu*; pusu si in urm'a substantivului, sau absolutu cu *a* invariabile: *stringeti paiele celle-a, redicati petrele celle-a*; d'in aceste flori *celle-a mi placu, ceste-a nu mi placu*; da cestoru copilli câte una péra, éro *celloru-a câte doue*; — cu *acellu*-asi intellessu se dice si *ellu*: *adapati elle vite =adapati celle vite*, cu aceste differentie, co in unele parti poporulu dice esclusivu *cellu*, éro in altele esclusivu *ellu*, si co in limb'a scrisa *ellu* are una nuantia de familiaritate, ce nu are *cellu*; — 2. care e presente numai mentei ascultatoriului si vorbitoriului, connotu a-mendouru-a: a) prin narrationea sau descriptionea vorbitoriului: *cea muiere, vedendu co nu pote capitá ce vrea cu benele, se infuriá peno la desperatione; cellu june de Románu se rapedi si ellu asupr'a paganului*; asiá si chiaru cu nume proprie: *cellu Constantinu, cellu Alessandru; celli Francesi nu vrura a remané mai pre diosu*; b) in genere, cunoscutu prin vorbirea si intellegerea d'entre vorbitoriu si ascultatoriu, prin relatione de posesiune, de amicia, de consanginitate, etc. cu cari obiectulu in cestiune tine de vorbitoriu si de ascultatoriu; in acestu casu *cellu* sta, insocitu de *a*, in urma substantivului: *se taiati lemnele celle-a; se nu uitati a dá scriissorile celle-a dupo ad-dresse; venitu-au omenii celli-a? seccatu-a riulu cellu-a?*—de aci, cu insemnarea de demonstrativu appropie perduta,

luandu unu intellesu appropriatu de allu indefinitivu unu: *vedendu omenii veniti marele periclu, cestu-a fuge, cellu-a se ascunde, cellu altu cere in genuchi iertare*; — in tote aceste casuri se aplica si *ellu* in locu de *cellu* cu differentie notate la 1.; — II. cu intellessulu de demonstrativu d'ince ince mai intunerecatu: 1. la adiective, cu insemnare appropriata de a articlului propriu definitivu: a) cerutu neapperatu de intellessu, casu in care celle alte limbe noue romanice punu articlulu: α) candu adiectivele se ieau ca substantive personali: *cellu intelleftu*=franc. *le sage*; asiá si: *cellu formosu, cellu furiosu, celli temerari*, etc., cari se dicu si in limb'a nostra cu articlulu: *intelleftu-lu=cellu intelleftu, intellefti-i=celli intellefti*, etc., numai se nu fia locu de ambiguitate, cumu pote fi in espressioni ca: *onestulu, formosulu*, etc., sub cari se pote intellege atátu: *omulu onestu, formosu*, câtu si: *totu ce e onestu, formosu*=*honestum, pulchrum*; in asemeni casuri *cellu* offre limbei nostra in favorea claritatei si brevitatei, unu mediu de care nu des-punu alte sorori, distingundu intre: *cellu formosu*=*l'homme beau*, si intre: *formosulu*=*le beau*; β) candu adiectivele se ieau ca substantive reali in plurariu femininu: *celle bone*=*bona, celle ceresci*=*cœlestia, celle pamentesci*=*terrestria*, etc., pre candu *celle relle*=fr. *les choses mauvaises*; déro in câteva espressioni intra si in acestu casu articlulu propriu in locu de *cellu*: *rellele, bonele*, ince cu una nuantia de sensu differita, asiá co *rellele*=fr. *les maux*; γ) la numerali, fia sengure sau insocite si cu unu substantivu: *celli cincii luptaci*=fr. *les cinq combattants*; asiá si: *celli multi nu asteptu la mésa pre celli pucini; celle septe stelle, celle douespre-diece cetati federate; celli trei imperati mari, celle septe vacce grasse*; numai Macedoromanii punu articlulu si in acestu casu: *doiiti omeni*=*celli doi omeni, patrule mulieri*=*celle patru mulieri, doispre-diececi de apostoli*=*celli doispre-diece apostoli*; — δ) la superlative: *omulu cellu mai bonu, muierea cella mai*

rea, copillii celli mai reu crescuti, copilele celle mai reu deprense; cellu mai stralucitu d'in generali, cella mai formosa d'in cetati = fr. la plus belles des villes, *cella mai formosa cetate d'in lume* = fr. la plus belle ville du monde, sau in fine : *cetatea cella mai formosa d'in lume* = la ville la plus belle du monde; e) chiaru si la positive, candu e vorb'a de a destinge bene lucrulu sauperson'a calificata prin adiectivulu, cui se prepune *cellu*, de unu altu lucru sau de mai multe alte lucruri : *copillulu cellu puciu allu fratelui, frate meu cellu mare, copillii nostri celli morti*; asiá si cu numene proprie : *Alessandru cellu mare, Alessandru cellu bonu, Dionysiu cellu teneru* = fr. Dénys le jeune, *filia mea cella mare* = fr. ma fille la grande; déro in celle mai multe casuri limb'a francésca nu pune articlulu, unde la noi *cellu* se cere de neapperatu : *addu-mi vestimentulu cellu negru* = apportez-moi l'habit noir; coci fora *cellu* asseminea frase ar insemná altu ceva : *addu-mi vestimentulu negru*; — cu acellu-asi intellesu sta *cellu* si inainte de *altu*, *cellu altu* : *dejuga cellu altu bou; unii d'in voi au prea multu, celli alti prea pucinu*; in addeveru *cellu altu* = fr. l'autre; in acesta expresione, ca si in tote celle de acea-asi specia, numai *cellu* se declina prin casuri : *cellu altu, cella alta, celli alti, celle alte, cellui altu, cellei alte, celloru alti, celloru alte*; — b) forte desu, fora se fia de neaperatu cerutu de intellesu, *cellu* se punei naintea unui adiectivu numai pentru *emfase* in frasi cu intellesu generale ca : *omulu cellu intelleptu nu face nemica, fora se cugete la consecentie* = *omulu intelleptu nu face, etc.*; *numai omcnii celli temerari nu cugeta la consecentie* = *numai omeni temerari, etc.*; nuanti'a cuventului *cellu* d'in assemuni espressioni numai in limb'a greca vechia si afla unu ecivalente : $\delta \alpha \nu \theta \rho \omega \tau \circ \varsigma$ $\delta \sigma \phi \rho \varsigma$ = *omu-lu cellu intelleptu*, asiá in câtu, cu adjutoriulu lui *cellu*, limb'a nostra pote esprime, cumu nu potu alte sorori alle ei, tote nuantiele, ce grec'a antica esprime prin celle trei forme de constructione : a) $\delta \alpha \nu \theta \rho \omega \tau \circ \varsigma$ $\sigma \phi \rho \varsigma$ =

omu-lu intelleptu, β) $\delta \sigma \phi \rho \varsigma$ $\alpha \nu \theta \rho \omega \tau \circ \varsigma$ = *intelleptu-lu omu*, γ) $\delta \alpha \nu \theta \rho \omega \tau \circ \varsigma$ $\delta \sigma \phi \rho \varsigma$ = *omu-lu cellu intelleptu*; — in tote casurile descrisse peno aci pote sta si *ellu* in locu de *cellu* : *omulu ellu mai intelleptu* = *omulu cellu mai intelleptu, elle septe vacce grasse* = *celle septe vacce grasse, etc.*, cu differentiele indicate mai susu la I.; 2. ca antecedente unui relativu, mai vertosu allu relativulu *ce*, *cellu* are intellesu de *lucrulu* ori *person'a* *orecare* in genere, sau de *person'a* ori *lucrulu in parte*, de care e vorb'a, ca latin. *is-ea-Id* sau fr. *celui, celle, ce* : a) in genere : a) cu intellesu personale, *cellu ce*, fia vorb'a de omu sau de femina : *cellu ce*, (= *cine*, vedi si *ce*) *mente una data, nu mai e de credutu a dou'a ora; cellu ce cãuta a tiné doi pepeni intr'una mana, scapa pre amendo; celli ce su prea creduli, adesea sunt victima credulitatei loru*; β) cu intellesu reale, sub form'a feminina : *cella ce, celle ce* : *cella-a ce e impossibile, nu pote essiste; celle ce se petrecu in fundulu animei omului, numai lui Domnedieu sunt conosciute*; — totu de una data este mai elegante a supprime demonstrativulu si a dice : *ce e impossibile, nu pote essiste*, (vedi si la *ce*). — b) in intellesu speciale : a) personale : *cellu ce, cella ce, celli ce, celle ce, celloru ce* : *celli ce au venitu, se intre; celle ce n'au plecatu, se nu mai plece*; — *tu, cellu ce te laudi asiá* = *tu, care, etc.*; *fericimu-te, nascutoria de Domnedieu, pre tene, cella ce esti immaculata (cea ce esti = care esti)*; β) reale, numai sub forma feminina : *cella ce, celle ce* : *cellu ce ti am spusu, se scii numai tu; cella ce am patitu, se nu mai patia nemini*; — mai simplu inse : *ce am patitu, etc.* — d) in locu de relativulu *ce* sau *care* dupo *cellu* pote stá unu de : *cellu de se lauda mai multu in vorba, acellu-a e mai de nemica la fapta*.

CELLU-A, vedi *cellu*.

CELLU CE, vedi *cellu*.

* CELLULA, s. f., *cellala*; deminutivu d'in *cella*, mai vertosu in intellesulu cuventului de sub 2: *cellulele faguriloru, cellulele monachiloru, cellul'a in*

care meditu si scriu; in speciale inse, gaurellele certoru corpuri: *cellulele buretiloru*, si in genere, primu elementu de form'a unei assemine gaurelle, care e basea totoru tessuturilor organice: *cellul'a se considera de naturalistii de astadi ca primu elementu allu vietici organice*.

*CELLULANU, -a, s., *cellulanus*; care traiesce intr'una cellula, ca unu monachu de la unu cenobiu.

*CELLULARIU, -ia, adj., (ital. *cellulare*, fr. *cellulaire*), relativu la *cellula*, mai vertosu in insemnarea speciale ce are cuventulu in scientiele naturali, facutu d'in *cellule*: *cavitati cellularie*; *tessutu cellulariu* = *tessutura cellularia*, d'in care su formate organele animaliloru si alle celloru mai multe plante; — inse si: *systema cellularia*, *penitentia cellularia*, modu de pena, ri care condamnatii sunt inchisi senguri in câte una cellula.

*CELLULOSU, -a, adj., (it. *celluloso*, fr. *celluleux*); plenu de *cellule*, formatu d'in *cellule*, mai vertosu in insemnarea speciale ce are cuventulu *cellula* in scientiele naturali: *cellulosulu burete*, *petre cellulose*, *corpu cellulosu*; *membra cellulosa*, *tessutu cellulosu in corpulu animaliloru sau allu unoru plante*.

*CELOCE, s. f., si

*CELONE, s. f., *celox* si *celonis*; vasu de plutitu mai micu, nave mai mica si forte usiora, barca, (vedi si *celete*, care ca si *celoce* sau *celone*, au essitu d'in a- cea-si fontana cu *celeru*).

*CELSITATE si

*CELSITUDINE, s. f.; *celsitas* si *celsitudo*; calitate de *celsu*.

*CELSU, -a, adj., *celsus* (vedi *celle-re*); inaltu, sublime, mare, maiestosu, superbu, mundru: *celsele capite alle titaniloru munti*.

*CELTIDE, s. f., *celtis*, (it. *celtide*, fr. *celtis*); genu de plante d'in famili'a *ulmaeelor*, *polygamia monecia* lui *Linneu*.

*CELU, s. m., *cælum* (vedi l *celare*, pentruco *celu* = *cedilu* d'in l *cedere*); instrumentu de taiare, sapare, sculptare, asiá numit'a *daltu*, vorbindu mai vertosu de instrumentulu *celatoriloru* sau

sculptoriloru addevaratu artisti: d'in *celulu acestui artefice au essitu multe si formose celature*.

*CEMENTARE si *cimentare*, v., (it. *cementare* si *cimentare*, fr. *cémenter* si *cimenter*; vedi *cementu*); a lucrá cu *cementu*: a *cementá ferrulu* = a l'aciari; a *cementá aurulu*, *argentulu* = a le lamuri; a *cementá credenti'a* *ciuva* = a ua cercá si probá; a *cementá creditulu seu* = a lu cercá si periclitá — a *cementá bene petrele sau caramidele unui parcte* = a le lipi bene cu *cementu* indestullatoriu si bonu; a *cementá unu catinu*, *unu parcte* = a lu spoí si lipi cu *cementu*; — a *cementá pacea* = a ua consolidá; asiá si: a *cementá concordia*, *credenti'a*, *justiti'a*; a *cementá ur'a*, *discordia*. etc.

*CEMENTARIU, -ia, adj. s., *cæmentarius*; relativu la *cementu*: *pulbere cementaria*, *compositu cementariu*; — s. m., personale, *cementariu*, care lucreadia la *cementu* sau cu *cementu*: *petrariu*, *murariu*, etc.

*CEMENTATIONE, s. f., (it. *cementazione*, fr. *cémentation*); actione de *cementare*; *cementationea ferrului*.

CEMENTATORIU, -toria, adj. s., (it. *cementatore*, *cimentatore* si *cementatorio*, fr. *cémentatoire*); care *cementa*, propriu a *cementá*: *pulbere cementatoria*, *mesure cementatorie de pace*.

CEMENTU si *cimentu* (reu: *timentu*), s. m., pl. -e, *cæmentum* (in locu de *cedimentu* de la l *cedere*; compara si it. *cimento* si *cimento*, fr. *cément* si *ciment*); l. cu intellesu mai originariu: a) *pétra*, buccata de *pétra*, petroiu nelucratu, asiá cumu se *taiá* si se adduce de la *lapicidina* sau d'in alte locuri, mai vertosu *pétra* fragida, care serve la construiri de muri: d'in *lapicidina* se *scotu petre cadre si cimente* pentru *construczioni*; de aci: b) *pétra* sfermata, redussa in pulbere mai mare sau mai menunta, buccatelle ce se rupu d'in *pétra* sub maiulu sau celulu *celui* ce ua lucreadia: *ccementele de marmore ce se rupu la lucrarea ei*; 2. prin estensione si metafora: a) *arena* sau veri-ce corpu duru sfermatu si pulverisatu, care serve ca mo-cirila la lipirea *caramideloru* sau *petre-*

loru si la spoirea unui muru: α) pulberea de caramide si ollane bene arse da unu forte bonu *cementu*; déro mai ver-tosu: β) calcea viua si stensa in apa, amestecata cu arena si redussa la una specia de coca, este unu *cementu*, care lega forte bene caramidele si petrele: molle la inceputu, cu tempulu, prin ac-tionea aerului, acesta specia de *cementu* se intaresce forte tare si tine petrele sau caramidele unite in preuna; γ) *cementu ro-manu* = *cementu hydraulicu*, compusu cu mari precautiori d'in calce grassa calci-nata cu argilla, si care sub apa se intare-sce, pre cumu se intaresce la aeru *cemen-tulu*, de care e vorb'a mai susu; δ) veri-ce compositu, care, pusu intre doue sau mai multe lucruri, serve a le lipi, uni si tine lipite cu soliditate; de unde apoi: ε) si in intellesulu ideale, mediu sau mesura de pace solida, de unione dura-bile, de assecurare, etc., legamentu de pace, de amicitia: *cementulu basericei lui Christu este indissolubile si indes-tructibile*; *cementulu unei amicitia si societate durabile*; b) pulbere ce serve a incaldi certe corpuri, spre a le dá certe proprietati; asiá: α) pulberea de car-bone este unu bonu *cementu*, spre a tran-sformá ferrulu ordinariu in aciariu; β) *cementulu*, cu care se allege aurulu de argentu, se compune d'in pulbere de caramida bene arsa, amestecata cu ni-tru, cu sulfatu de ferru calcinatu si cu pu-cina apa; γ) *cementulu* pote fi si unu corpu volatile, care contine inse carbo-niu, etc.; de aci: δ) in genere si meta-forice: *cementu* = mediu de probare sau experimentar: proba, experimentu, in-cercare, analyse, etc.; chiaru si in in-tellessu ideale: *cementulu addeceratei amicitia este infortuniulu*; si de aci, periclu, pétra de scandalu, etc.

CEMETERIU (mai *pucinu bene*: *ci-mitiriu* sau *limitiriu*, inse de totu rou: *cintirimu* sau *shintirimu*), s. m., pl.-e, *cemeterium* (κομητήριον = *dormitoriu*, de la κοιμάειν = a stá culcatu, a dormi); proprie, dormitoriu = locu de dormitu; applecatu inse in speciale la loculu de dormitu somnu eternu, la loculu de im-mormentatu mortii: *curtile basericele*

d'in mediloculu sateloru si cetatiloru servieau peno acumu de cemetarie; in interessea sanitatei celloru viui una lege despune ca cemetariele se fia afora d'in coprensulu comuniloru.

CENA si *cina*, s. f., *cœna* (it. *cena*, isp. prov. *cena*, port. *cea*, fr. *cène* [nu-mai in intellessulu religiosu de sub 2. a]; lat. *cœna* pote fi affinu cu grec. κοινός-κοινή = *commune*, cumu sustinu unii, déro si cu grec. δούνη δούνα = *ospetiu, man-care, mésa*, etc.); 1. *mancare* sau *mésa* de séra: *la vechii straboni Romani cen'a inco fu in celle d'in urma mancareu sau més'a de spre séra, dupo ce mai inainte fusse mancareu de la mediulu dillei sau prandiulu; nepotii loru Romanii timu si peno astadi acelle-asi datime in orele de mancare: prandiulu Românului peno astadi este mancareu sau més'a de amé-dia, cen'a lui este mancareu de sér'a; cu doue sau trei ore inainte de prandiu, Românulu face sau manca prandisio-rulu; afora de prandisioru, de prandiu si de cena Românulu face sau manca si una gustare cu pucinu dupo ce se scolla d'in somnu, mai vertosu candu se scolla prea de nopte si are se rabde prea multu de mancare peno la prandisioru; — locutiori: a face sau prepará cen'a, a chiamá sau invitá pre cineva la cena; — ca espressione de tempu: la cena, spre cena, inainte de cena, aproape de cena, dupo cena, etc.; — 2. in speciale, cen'a lui Christu cu apostolii in sér'a candu fu presu si dussu spre a fi judecatu de morte: diu'a cenei, cen'a Domnului, sant'a cena, ultim'a cena; dupo cena Christu spellá petiorele apostoliloru; — sant'a cena = cen'a cea santa = cen'a mystica, sant'a comunicatura, eucha-risti'a; a se face partecipe cenei mystice = a se comunicá cu santele mysterie = a se comunicá.*

* **CENACLU**, vedi *cenaculu*.

CENACELLU, s. m., pl.-e, *cenacel-lum*, catillus; deminutivu d'in *cenaculu*: unu *cenacellu* in podulu obscuru allu casei; unu *cenacellu* de cafea.

CENACU, s. m., pl.-e, vedi *cenaculu*.

* **CENACULARIU**-a, adj. s., *cœnacu-larius*; relativu la *cenaculu*: *incaperi*

cenacularie; — ca subst., *cenaculariu*; 1. care face vase numite *cenacule*; 2. care tine cu locaticu uua incapere in *cenaculu*; seracu lipitu, fora mediloe de trau.

CENACULU si *cenaculu*, s. m., pl.-e, *cœnaculus*, *catinus*, *scutella*; unde se *cena*: 1. incapere de cenatu sau de mancatu, salla da mancare; 2. vasu de pamentu si mai vertosu de lemnu, in care se pune de mancare sau beutura: a *mancá unu cenaculu de lapte*, (in acestu intellesu redussu pre a locurea la form'a *cenacu*, de unde apoi directu demin. *cenucellu*; vedi inse si *ceanacu* in Glossariu); 3. fienduco la vechii straboni Romani *cenaculu* = *incapere de mancare* se afia de regula in planulu cellu mai de susu allu casei, de aci *cenaculu* sau *cenaculu* cu insemnarile de: a) planulu cellu de susu allu casei, planulu casei de sub accoperimentu, podulu casei, etc.; b) locuintia, incapere de locuitu d'in acellu planu; si, fienduco incaperile d'in acestu planu au adjunsu se fia in urma locuite de omenii cei mai seraci, de aci: c) locuintia de seracu lipitu, locuintia miserabile.

CENARE si *cinare*, *cinediū*, v., *cœnare*; 1. a face sau mancá *cen'a*, a mancá mancarea de sera: a *cená cu lumina* = a cená de tempuriu, peno nu appune soarele; a *cená tardiu noptea*, a *cená cu luminarea*; a *cená bene*, a *cená ren*; a *cená a casa*, la *sene*; a *cená la altulu*; a *fi chiamatu sau invitatu la cena*; — part. *cenatu*, ca si *pranditu*, *mancatu*, etc., cu insemnare activa: a *se culcá necenatu*, *ne am culcatu necenati*; *cellu ce se culca necenatu*, *nu dorme bene*.

CENATECU si *cenaticu*, adj., *cœnaticus*; relativu la *cena*: *apparatu cenaticu*; — s. m. reale, *cenaticu* = *cœnaticum*, ce se da ca costu pentru *cena* sau de mancare: *imperatorii Romani dau cenatice militariloru, preutiloru si altoru-a*.

CENATORIU, -*toria*, si *cinatoriu*, adj. s., *cœnator* si *cœnatorius*; 1. care *cededia*; 2. relativu la *cena*: *vestimentu cenatoriu*, *incapere cenatoria*, *vestimentu* si *salla de cena*; 3. substant.:

a) masc. reale, *cenatoriu*, camera de cenatu; b) f. reale, *cenatoria* sau *cenatore*, cu acellu-asi intellesu ca si *cenatoriu* de sub a.

CENATU, part. d'in *cenare*, *cœnatus*.

* CENCHRIDE, s. f., *cenchrus*; (*κενχρίς*, vedi si *cenchrus*); specia de serpe venenosu, care are pellea semenata cu piccatelle ca grauntiele de *cenchrus*.

* CENCHRU, s. m., *cenchrus* (*κενχρος* = *meliu* = *millium*); genu de plante d'in famili'a gramineeloru, d'in care *meliulu* sau *meulu* este una specia.

* CENERACEU si

CENERACIU, -*a*, adj., *cineraceus*, (compara si it. *ceneraccio*); care semena cu *cenerea*; relativu la *cenere*; — subst. m. reale, *ceneracu*, *cenere* de lessia; cãrpa ce copere albiturele negre sau soiose si pre care se torna lessia; *cenere* de lessia, care serve nu numai la spellatulu albitureloru, ci la affinatululu argentului sau altui metallu.

* CENERARE, v., vedi *incenerare*.

* CENERARIU, -*ia*, adj., *cinerarius* -*a-um*, (compara si it. *cenerario* -*a*, franc. *cinéraire* si *cedrier*); relativu la *cenere*: 1. adj. *urna ceneraria*, in care se depunea si se pastrá *cenerea* provenita d'in arderea cadaverului unui mortu; *limiti cenerarie*, insemnate prin unu mormentu care coprindea urne cu *cenere* de morti; 2. subst.: a) masculinu, *cenerariu*: a) personale: a') omu care stringe sau face *cenere*, ca se ua vanda la altii; b') omu care incretesce perulu cu ferrulu incalditu in *cenere*; c') nume datu in despretiu crestineloru ca adoratori ai *cenerei* martiriloru; b) reale: a') locu unde se depunu urne cu *cenere* de morti, locu de immormentare; b') partea caminului sau fornului, in care cade *cenerea*; c') vasu de pusu *cenere*; d') la una machina de vapore, spatiu prin care se introduce aerulu necessariu la combustione si in care cade si *cenerea*; b) femin. reale, *ceneraria*, genu de plante d'in famili'a synanthereeloru, asiá numite pentruco faci'a superioare a frunzeloru e *ceneria*.

* CENERATIONE, s. f., *cineratio*; actiune de *cenerare*, reducere in *cenere*.

* CENERE, s. f., cinis-cinere, vedi *cenusia*.

* CENEREU si *ceneriu*, -a, adj., cinereus, de *cenere*, care semena cu *cenerea*: *facia ceneria*.

* CENERICIU si *ceneritiu*, -a, adj., cinericius si cineritius, care semina cu *cenerea*, fiindu paspaiosu si usioru ca *cenerea*: *pamentu cenericiu*.

* CENERIFORMU, -a, adj., (fr. ciné-riforme; vedi *cenere* si *forma*); cu forma, *facia* sau consistenia de *cenere*.

CENERITIU, *ceneriu*; vedi *cenericiu*, *cenereu*.

* CENEROSU, -a, adj., cinerosus (compara si it. *ceneroso*); plenu de *cenere*, incarcatu de *cenere*: *vestimente cenerose*; — *arama cenerose*, *ferru* sau *aciariu cenerosu*, etc., care nu se polesce bene; dero: *arama cenerosa*, *ferru cenerosu*, etc., si *ferru* sau *arama*, care are mice venisore sau mice gaurelle, cari sunt semne de reu'a calitate a acestoru metalle.

CENOBIA, s. f., vedi *cenobiu*.

* CENOBIARCHU, s. m., (comp. fr. *céno-biarque*, d'in *κοινόβιον* = *cenobiu* si *ἀρχισ* = *a fi mai mare*); mai marele unui *cenobiu*, asia numitulu priore, sau superiore sau seniore.

CENOBITICU, -a, adj., relativu la *cenobitu*: *vietia cenobitica*.

CENOBITU, -a, (reu: *cinovitu* sau *kinovitu*); s., *cænobita*; omu sau femina, care si petrece vietii'a intr'unu *cenobiu*: *monachu-monacha*, *calugeru-calugeria*.

CENOBIU, s. m., p.-e si f. *cenobia-e* (reu inse: *cinovia* sau *kinovia*), *cænobium* (*κοινόβιον*, d'in *κοινός* = *commune* si *βίος* = *viétia*); locu unde mai multi traiescu in commune, vorbindu in speciale de monachi sau de monache, cari petrecu vietii'a loru departati de lume: *monasteriu*, *scetu* (*skitu*), etc.

* CENOLOGIA, s. f., (fr. *cénologie*, d'in *κενός* = *desertu* si *λόγος* = *discursu*); *tractatu* asupr'a desertului in natura, parte a *physice* care se ocupa cu desertulu.

* CENOLOGICU, -a, adj., relativu la *cenologia* sau la *cenologu*: *studie cenologice*.

* CENOLOGU, s. m., (fr. *célogue*); care se ocupa cu *cenologia*.

* CENOSITATE, s. f., *cænositas*; calitate de *cenosu*: *cenositatea acelloru cachine* sau *bassine*.

* CENOSU, -a, adj., *cænosus*; plenu de *cenu*: *locu cenosu*, *vaduri forte cenose*.

CENOTAFIU si *cenotaphiu*, s. m., pl.-e. *cenotaphium* (*κενοτάφιον*, it. *cenotafio*, fr. *cénotaphe*, d'in *κενός* = *desertu* si *τάφος* = *mormentu*); *mormentu* monumental, construitu in onorea unui mortu, fora ca corpulu acellui-asi se fia ingropatu acolo: *anticii*, *mai vertosu*, *inaltiau cenotafie pentru fientiele perdute prin inmeccu sau alte casuri*, *ce le privau de onorile immormentarei*, *lucru ce se considerá ca cellu mai mare reu pentru morti*.

* CENOTALAMU si

CENOTALAMU, -a, adj., (it. *cenotalamo*, fr. *cénotalame*, d'in *κοινός* = *commune* si *θάλαμος* = *patu nuptiale*); care are *conceptaculu* sau *apothec'a* asseminea cu *thallulu*, vorbindu de plantele numite *licheni*: de aci, s. m. pl. *cenotalami*, classe de *licheni*, in care intra toti *lichenii* cãti au *conceptaculu* de acea-asi natura cu *thallulu*.

* CENSERE, *censui*, *censutu* si *censitu*, *censu*; v., *censere*; in genere, a ponderá, a estimá, a evaluá; in speciale: 1. a inscrie numenele si starile cetatianiloru, a *catagrafia*: la *strabonii Romani*, ca si la noi peno mai *de una di*, *cetatianii se censeau d'in cincii in cincii anni*; *capite-censi sunt cetatianii fora neci una stare*, *censuti numai cu capulu*, (vedi si *capitecensu*); a merge se se inscria, a face se inscria: *in ce catagrafiati ai censute mosiele?* — de aci: a numerá, a trece in revisione; — 2. metaf., a ponderá valorea interna a unui ce, a estimá, a judecá, a crede, a opiná, si de aci: a si espreme parere, a votá, a decide, a pronuntiá, a decretá, etc.: *Senatulu si poporulu censura se se declare bellu cátu mai currendu*.

* CENSIONE, s. f., *censto*: *actione de censere*.

CENSITORIU, -toria, adj. s., vedi *ensoriu*.

CENSORATU (compar. it. *ensorato*) si

***CENSORIATU**, s. m., officiu de *ensoriu* in insemnarile acestui cuventu de sub 1, *b*, *β*, *β'*, *γ*, *δ*.

* **CENSORIALE**, adj., (franc. *ensorial*); relativu la *ensoriu* in intellessulu cuventului de sub 1, si prin urmare camu cu acellu-asi sensu ce are *ensoriu* sub 2.

* **CENSORIU**, -ia, adj. s., *ensor* si *ensor*, *ensorius*; relativu la *censu* sau la *censura*; care face *censu* sau *censura*: 1. subst. personale, *ensoriu* sau *ensor*: a) magistratu romanu insarcinatu a face *censulu* cetatianiloru, adeco a constatá si inscrie numerulu, numenele si starile cetatianiloru, a impune si repartí darile la erariulu publicu, a locá domelele publice, a incassá veniturile de pre aceste domele, etc.; acellu-asi magistratu erá investitu si cu poterea de a preveghiá si portarea morale sau politica a totoru cetatianiloru si mai vertosu a celloru de conditione mai inalta: *ensorii erau doi si se allegeau mai antaniu pre cincí anni, apoi numai pre unu annu si diumetate; ensoriulu punia pre celli caduti in gravi culpe cu escludere d'in statulu loru civile: senatoriulu erá exclusu d'in senatu, callariulu d'entre callari, alti cetatiani d'in tribulu loru; acesta punitiune a ensoriulu, in urm'a unei sententia infamante (=judicium turpe), pronuntiatu de judecatori competenti sau de insisi ensori, punia pre cetatianu in starea de ignominia; b) in insemnare mai estensa: α) in genere, veri-ce persona, care cu severitate estima si judeca alta persona, sau portarea, faptele ori operele acestei persone, cumu si temporele, impregiurarile, etc., luat si in intellessu bonu, déro mai vertosu cu intellessulu reu de a imputá, a mustrá, a certá, a si manifestá nemultiamirea, etc.: *betranii sunt aspri ensori ai teneriloru; omulu se si fia senguru cellu mai aspru ensoriu allu seu; se me lassí in pace, co nu vreu ensoriu pre capulu meu; voi cáti aveti dorenti'a de a scrie opere nemoritorie, cautati unu severu si sinceru cen-**

ensoriu, care se ve arrete si bonele si rellele opereloru vostre:— in acestu intellessu si fem. *ensoria*;—β) in speciale: α') cellu ce appretia si judeca meritele opereloru de arti formose, mai vertosu operele literarie: *lui Cintilianu s'a datu numele de ensoriu allu Parnassulu latinu; β')* cellu numitu de unu guberniu allu unei terre, unde nu e libertate de typariu, se examine cartile, dramatele, diariele si alte opere de publicatu, ca se nu lasse a se stracorá in elle ceva contrariu ordinei politice stabilite; γ') in unele universitati, cellu insarcinatu a cercetá scrierile prezentate universitatei; δ') in institute de crescere a copilliloru, cellu insarcinatu cu preveghiarea moralitetei si cu disciplin'a alumniloru; ε') in scole, scolariu insarcinatu a preveghiá pre conscolarii sei in lips'a invetiatoriulu; ζ) in fine, cellu insarcinatu a face uná catagrafia si a repartí impositetele; in acestu intellessu mai vertosu sub form'a *ensorioru*; — 2. adj., relativu la *ensoriu* sau *ensor* ca substantivu: a) *animadversione ensoria*, punitiune pronuntiatu de *ensor* cu intellessulu de sub 1, a; b) *observationi ensorie*, de *ensoriu* in intellessulu cuventulu de sub 1, *b*, α, β, α', β', γ; asiá si: penna *ensoria*, de criticu litterariu sau de *ensoriu* numitu de guberniu.

* **CENSU**, -a, a trei-a forma de supinu sau participiu d'in *censere*, luata cu insemnarile: 1. de adj., *census*-a-um, pre candu *censutu*-a are intellessulu de propriu participiale: *cetatianii censi nu mai cu capulu*, (vedi *censere* si *capitecensu*); 2. de subs., *census*-ūs, actione si resultatu allu actione de *censere*: a) in sensu anticu, (vedi si *ensoriu* sub 1. a): α) numerare a cetatianiloru Romani, estimarea si inscrierea starei lor, catagrafia a numerulu cetatianiloru Romani si a starei lor: *censulu se facea d'in cincí in cincí anni*; β) catagrafi'a insasi, registrulu de inscriere allu cetatianiloru cu starile lor: *a admite in censu, a esclude d'in censu* = a numerá sau nu intre cetatiani; γ) starea autentica, trecuta in *censu* a cetatianulu Romanu, stare dupo care ellu erá inserissu in cutare sau cu-

tare ordine a poporului : 800000 de sesterti erá censulu unui senatoriu; ca se fia cineva inscrissu ca callariu se cereau 400000 de sesterti; de aci : b) cu insemnari mai generali, d'in cari parte a avutu cuventulu de la vechii Romani, parte s'au desvoltata mai tardiu in limbele romanice : a) conditione sociale, locu ce ocupa unu cetatianu in ierarhia sociale : b) stare in genere, avutia sau avere : *omni fora nune, fora possessione, fora censu*; c) stare in parte, venitu ce se cere de la unu cetatianu, spre a essercita certe drepturi : *censu electorale, censu de eligibile, censu de electoriu, censu cerutu spre a fi allessu senatoriu*; si fiendu cu *censulu legale* se computa dupo summ'a de imposit, ce are se de cineva statului, de aci *censu* si cu insemnarile : d) de impositu, summ'a de imposit in totu sau summ'a de impositu in parte, ce cetatianulu solve pentru fiacare materia suppusa darei; e) venitu, in proportione cu care se solve impositulu; f) procentu annuale la unu capitaliu.

* CENSUALE, adj., censualis; relativu la *censu* in intellessulu cuventului de sub 2. : *functionari censuali*, in-sarcinati cu facerea si stabilirea *censului*, cu tinerea registreloru *censuali*; *venitu censuale*, etc.

* CENSUARE, v., (it. censuare), a estimá, inscrie si supune la *censulu* cuvenitu pentru bonurile immobili; a castastrá aceste bonuri.

* CENSUARIU, -ia, adj. subst., censuaris; ce tine strinsu de *censu* in insemnarea de sub 2. : *registre censuarie*; mai multu inse ca subst. *censuarium* : a) suppusu la *censu*, b) arrendatoriu ce solve proprietariului unu *censu* annuale.

* CENSURA, s. f., censura (compara si it. *censura*, fr. *censure*); 1. in intellessu anticu : a) demnitatea de *ensoriu* sau *ensor* : *Catone obtinut censur'a*; b) tempulu catu durá acesta functione : *in tota censur'a sea Catone se arrettá forte severu*; 2. in insemnari generali : a) officiu de *ensoriu* numitu de unu guberniu pentru cercetarea cartiloru, diarielor, dramateloru, etc. : *censura teatrale, politica, religiosa* etc.; officiuu acestu-a personi-

ficatu, loculu unde se essercita : a) *presentá la censura una carte*; b) essercitiulu unei assemine functione : *censur'a ecclesiastica facuta cartiloru religiose* este nu numai cercetarea lor, spre a se vedé, deco nu coprendu ceva contrariu doctrinei religionei, ci si condemnarea lor, punerea la indice sau anathemisatione, in casu de a se afla contrarie dogmeloru religiose; de aci : c) in intellessu si mai estensu de *appretiare, estimare, judecare*, etc., atatu in bene catu si mai vertosu in reu, in insemnare de *imputare, mustrare, certare*, etc. : *censur'a ce se face opereloru de arte allege ce e bonu si ce nu e bonu sau reproba ce nu e bonu; censur'a vostra nu me suppera de locu, pentru ce faptele vostre aru meritá a fi suppusa la una mai aspra censura de catu alle melle*; — *censura* este si una punitiune disciplinaria, ce se applica scolariilor, militariloru, advocatiloru, magistratiloru, etc.

* CENSURABILE, adj., (ital. censurabile); demnu de *censurare* sau de *censurare*, in insemnarea cea rea a cuventului : *portare censurabile, doctrine censurabili, acte de celle mai censurabili*.

* CENSURARE, v., (it. censurare, fr. censurer); a face *censura*, in tote insemnarile acestui cuventu : *ensoriulu mi a censuratu dram'a, si nu mi a permis se ua punu pre scena*; déro mai vertosu in insemnare rea de a *reproba, a repretinde, a certá, a mustrá, a castigá, a condemná*, etc. : *nu e formosu a censurá vitiele altoru-a, candu insuti ai accelle-asi vitie*.

* CENSURATORIU, -toria si CENSURATRICE, adj. s., care *censura*.

CENTAULA si

CENTAURA, s. f., vedi *centaurea*.

CENTAUREA, si *centuaria*, s. f., *centaurea* si *centauria* (compara si it. *centaurea*, franc. *centaurée*; in limb'a nostra cuventulu, dupo localitati, se mai aude si in formele : *centaura* sau *centaura*, *centaula* sau *cintaula*; mai reu : *intaura* si *intaula*); genu de plante d'in familia *synanthereoloru* cinaree, *syngenesia frustanea* lui *Linneu*, d'in

care speciele celle mai insemnate si mai conosciute suntu : *centauri*'a cea mare = *centaurea centaurium* lui *Linneu*, numita de poporu si *fiereu pamentului*; *centauri*'a cea mica = *gentiana centaurium* sau *chironia centaurium* si *erythraea centaurium*, planta bona de febrim intermittenti, si numita, parese, de poporu cu numele speciale de *centauria* sau *cintaura*; — *centaurea* sau *centauria* nue de câtu form'a feminina d'in adj. *centaureu* sau *centauriu* = *centaureus* sau *centaurius* = de *centauru*, forma care subintellege *planta*: *planta centauria*, asiâ numita dupo *centaurulu Chirone*, care ar fi descoperitu mai antaniu proprietatile acestei plante si s'ar fi vindecatu cu dens'a de una plaga recepta in calcaniu de la una sagetta a lui *Ercule*.

CENTAUREU, -a, adj., *centaureus* (κενταυρος); de *centauru*, (vedi si *centaurea*).

CENTAURIDE, s. f., *centauride* (κενταυρίς), specia de planta, (vedi *centaurea*).

CENTAURIU, -a, *centaurius*; vedi *centaurea* si *centaureu*.

* **CENTAURUMACHIA**, s. f., *centaurumachia* (κενταυρομαχία); bataia a *centauriloru*.

CENTAURU, s. m., *centaurus* (κενταυρος); fientia fabulosa, diumetate omu si diumetate callu : *cellu mai famosu d'între centauri este Chirone*, care fu *educatorulu lui Achille*; *batai'a centauriloru cu Lapithii inco este multu celebrata in fabulele grecesci*; — *constellatione meridionale* in cod'a *hydrei*.

CENTENA, s. f., vedi *centenu*.

* **CENTENARIU**, -ia, adj. s., *centenarius* (compara si it. *centenajo* si *centenarlo*, fr. *centenaire* si *centenier*); care coprinde sau are una *centena*: *numeru centenariu*; *officiariu centenariu*, care comanda una *centena* de armati; — in speciale, de una *centena* de anni: *betranu centenariu*; *serbatoru centenaria*, serbata dupo una *centena* de anni sau fiacare *centena* de anni; — subst. m., *centenariu*; a) omu in etate de una *centena* de anni; b) *officiariu* mai mare peste una *centena*; c) ca reale, *numeru* sau *summa* de *unu centu*, *unu centu*: *unu centenariu de callari*.

CENTENNE si

* **CENTENNIU**, adj. s., (*centennis*, *centennium*, d'in *centu si annu*); care dura de unu centu de agni: *selbe centenniu*; — s. m. reale, *centenniu*, tempu de unu centu de anni, seclu.

CENTENU, -a, adj., *centenus*; compusu de unu *centu*: *numeru centenu*; *arbore centenu*, eu unu *centu* de ramure; *carte centena*, eu unu *centu* de pagine sau de foie; mai vertosu la plur.: *lu centeni armati imparte centeni galbeni*, la câte *unu centu* de armati imparte câte *unu centu* de galbeni; — subst. f., *centena*; a) unu *centu*, *summa* de unu *centu*, ceva compusu d'in *unu centu* de individe assemni: *centena de armati*; b) *commandu* preste *unu centu*.

CENTESIMA, s. f., vedi *centesimu*.

* **CENTESIMALE**, adj., (it. *centesimo*, fr. *centésimal*); relativu la *centesimu*: *perdonu centesimalu*, iertare de peccate data in fia care annu *centesimu*; *numeru centesimalu*, veri-care d'in numerele de la 1 peno la 100, pentru co fia care este parte sau fractione *centesimalu*; *divisione centesimalu*, in unu *centu* de parti.

* **CENTESIMARE**, v., *centesimare*; a luâ una *centesima*, si a nume: a) a percepe una *centesima* de impositu sau de usura; b) a uccide unulu la *centu*, vorbindu mai vertosu de una oste rebelle sau caduta in alta culpa.

* **CENTESIMATIONE**, s. f., *actione* de *centesimare*, mai vertosu in intellesulu lui *centesimare* de sub *b*.

CENTESIMU, -a, adj., *centesimus*; (compara si it. *centesimo*-a, fr. *centésime*); 1. care e unulu d'in unu *centu*, care intr'una ordine sau seria se afla in loculu *allu centule*: *in annulu centesimu de la fundararu cetatei*; — subst. f., *centesima* (subintellege *parte*): a) in genere, veri-ce ce e una parte de unu *centu* de ori mai mica d'in altu ce de unu *centu* de ori mai mare: *ammesteca diece centesime de spiritu cu treidieci de centesime de apa*; *banulu este una centesima d'in leura* (libra); *patru bani sunt patru centesime alle leurei* (librei); — b) in speciale: a) *centesima*, usura de unulu la *centu*; b) *centesima*, impositu

de unulu la *centu*: — 2. *centesimu* = *centuplu*, de unu *centu* de ori mai multu: *granulu da fructu centesimu*.

* **CENTIARIU**, s. m., pl.-e (fr. *centiare*, d'in *centum* = *centu* si *area* = *aria*); mesura de superfacia, care e *centesim'a* parte a *ariei*, *ari'a* fiindu = cu unu *centu de metri cadrati*: mai multe *centiarie de pamentu arabile*.

CENTIBRACIU, s. adj., vedi *centimanu*.

* **CENTICEPITE**, adj., *centiceps* (d'in *centu* si *capu*); cu unu *centu de capite*: *hydre centicepiti*, animgli fabulose, ca si *canele tricepiti*: *poctii romani dau adesea opinionei mobile a vulgului numele de bella centicepiti*.

CENTIFIDU, -a, adj., *centifidus* (d'in *centu* si *findere*); cu unu *centu de despiculture*, *despicatu* in unu *centu de parti* sau *locuri*.

* **CENTIFOLIU**, -a, adj., *centifolius* (d'in *centu* si *foliu*); cu unu *centu de folie* sau *foie*; — s. f., *centifolia* (subintell. *rosa*), *ros'a* cu unu *centu de foie*.

CENTIGRADU, -a, adj., (it. *centigrado*, fr. *centigrade*, d'in *centu* si *gradu*); impartitu in unu *centu de grade*: *thermometru centigradu*.

* **CENTIGRAMMA**, s. f., si *centigrammu*, s. m. (ital. *centigramma*, fr. *centigramme*, d'in *centu* si *gramma*); pondu submultiplu d'in *gramma*, *centesim'a* parte d'in *gramma*, luata ca unitate de mesura pentru ponderi: *diece centigramme facu una decigramma*.

CENTIGRAMMU, s. m., vedi *centigramma*.

* **CENTIGRANIU**, -a, adj., *centigranius* (d'in *centu* si *granu* = *grauntiu*); cu un *centu de grauntie*: *specie de grane centigranic*.

* **CENTILITRU**, s. m., pl.-i, (it. *centilitro*, fr. *centilitre*, d'in *centu* si *litru*); pondu submultiplu d'in *litru*, *centesim'a* parte d'in *litru*, luatu ca unitate de mesura pentru capacitati: *diece centilitri facu unu decilitru*.

* **CENTILOCIU**, s. m., pl.-e, (*centiloquium*, it. *centiloquio*, d'in *centu* si *locere*); opu ce coprende unu *centu de parti*, *capitule* sau *alte divisiuni*; collec-

tione de unu *centu de massime* sau *sententie filosofice*: *centilociulu arabului Ali este forte celebru in litteratur'a araba*.

* **CENTIMANU**, -a, adj., *centimanus* (d'in *centu* si *mana*); cu unu *centu de mane* sau de *bracie*, epithetu applicatu la *fabulosii giganti*: *centimanulu Briareu*; — prin estensione, forte *vertosu*, forte *potente*.

* **CENTIMETRU**, -a, adj. s., *centimeter* (compara si it. *centimetro*, franc. *centimètre*, d'in *centu* si *metru*); 1. adj., cu unu *centu de specie de metri*, vorbindu mai *vertosu de metrulu* sau *mesur'a poetica*: *poema centimetra*: — care coprende unu *centu de metri de lungime*: *linia centimetra*: 2. subst. masc. *centimetru*, pl.-i, submultiplu d'in *metru*, *centesim'a* parte a *metrului* ca *mesura de dimensiuni*: *centimetru cubicu*, *centimetri cadrati*: *diece centimetri facu unu decimetru*.

CENTINODIA, s. f., vedi *centinodiu*.

* **CENTINODIU**, -a, adj. s., (*centinodius* -a, compara si it. *centinodia*, fr. *centinode*, d'in *centu* si *nodu*); cu unu *centu de noduri*; — s. f., *centinodia*, *specia de planta medicinala*.

CENTINU, s. m., vedi *centrone*.

* **CENTIPEDU**, -a si *centipede*, adj. s., *centipes*, *centipeda* (compara si fr. *centipède*, d'in *centu* si *pede*); cu unu *centu de pedi* sau *petiore*; — s. f., *centipeda* sau *centipede* -a, *specia de insectu* cu forte multe *petiore*; de aci si s. f. pl. *centipedi*, *insecte cari au mai multu de cincidieci de petiore* si mai *pucinu de doue cente*, cumu su *scolopendreele*.

* **CENTIPELLIONE** si,

CENTIPELLIU, s. m., *centipellio*, (compara si it. *centopelle*, d'in *centu* si *pelle*); *stomaculu secundu* sau *tertiu allu rumegatorielloru*.

* **CENTISTERIU**, s. m., (ital. *centistero*, fr. *centistère*, d'in *centu* si *steriu*); submultiplu d'in *steriu*, *centesim'a* parte d'in *steriu*: *diece centisterie facu unu decisteriu*.

* **CENTOCLU**, -a, adj., *centoculus*, (vedi *centu* si *oclu* sau *ochiu*); cu unu *centu de ochi*: *centocululu custode*, *Argu*.

* **CENTONARIU**, -a, adj., s., *cento-*

narius; relativu la *centone* sau *centoniu*; — s. m., *centonariu*, care lucra *centoni*; officiaru insarcinatu cu *centoniele* u-nei oste.

* CENTONE, s. m., si

* CENTONIUM, s. m., pl.-e, *cento*, (*κέντρον*, vedi si *centru*, d'in care *centoniu* in locu de *centroniu* ar fi una forma augmentativa); ceva facutu d'in mai multe buccati de diverse colori, cusute sau allipite intre densele; ceva cusutu si mai vertosu bene cusutu, infioratu prin cusutura : 1. copertura de patu d'in diverse buccati de diversa colore; 2. vestimentu d'in petice, vechitura; — 3. asternutu, pre care se culca cineva; 4. porta sau usia de pannura, perdella; 5. copertura de callu, cioltariu; 6. prin metafora, in insemnari mai ideali de : a) compositione litteraria, poema compusa cu idee si chiaru frasi furate d'in unulu sau d'in multi si diversi auctori; b) in sensu analogu, se facu si *centoni* sau *centonie musicali* si chiaru scientifice; c) fabula, mentione, mentioni bene combinate, ce spune cineva altui-a; — 7. subst. m. personale, *centone*, auctoriu de *centonie* (*centone*, in locu de *centrone* = gr. *κέντρον*, se refere, casi *centru* = gr. *κέντρον*, la *κέντρειν* = a *cose*, a *carpi*, a *inflora* cu *aculu*, etc.; d'in acea-asi funtana au essitu de certu si *centisire* sau *cintisire* [pronuntyatu *kindisire*, pentru care vedi *chindisire* in *Glossariu*], cuventu introdussu mai de currendu, pre tempulu Fanariotiloru pote, in limb'a nostra; déro cuvente ce porta caracterie de una mai mare vechime, cumu : *centinu* sau *cendinu* [pronuntya : *kendinu*] = *firu de cosutu fioru*, *de infloratu vestimente* sau *pannure*; *cenu* [pronuntya : *kenu* si vedi 2. *cenu*], cumu si derivatulu acestui-a, *cenariu* [pronuntya : *kenariu* si vedi *chenariu* in *Glossariu*], etc., a essitu pote d'in acea-asi radecina; *cendinu* inse sau *kendinu*, si fora n : *cedinu* sau *kedinu* = partea *capiteloru fireloru de urditura*, cari sunt *spendurate* sau *legate de sullu* si cari *remanu neintessute cu batutura*, pote fi si in locu de *pendinu* de la *pendere* sau in locu de *pedinu*, cumu se si aude pre a locurea,

de la *pede* [compara *celle* = *kelle*, *cerdere* = *kerdere*, etc., in locu de *pelle* *perdere*]; totu asiá si *cenu* = *kenu*, cu derivatulu *cenariu* = *kenariu*, ar poté fi in locu de *penu*, *penariu*; compara lat. *pennis* si *penna* sau *pinna*, cari au si insemnari analoge cu alle romanesceloru *cenu* si *cenariu*). M.

* CENTRALE, adj., *centralis*; de *centru*, pusu in *centru*; — *sorele este corpulu centrale allu systemei nostra planetaria*; *potere centrale*, *directione centrale*; *casa centrale* : a) casa pusu in centru, déro si : b) in intellessulu metaforicu allu *cúventulu casa*, cassa de bani in care se versa toti banii strinsi in alte casse de bani; *focu centrale*; a) focu pusu in centrulu altoru mai multoru focuri, déro si : b) focu ce se crede co assiste si arde necontentu in senulu pamentului, spre centrulu acestui-a; *fortia centrale*, *fortia atátu centripeta* cátu si *centrifuga*; *corde* sau *voci centrali*, cari tinu mediulu intre *gravi* sau *grosse* si *acute* sau *suptiri*; *motu centrale* : a) care se face prin una impulsione venita d'in *centru*, si in speciale : b) motu sau miscare a unui corpu in linia curba, care se face in giurulu unui punctu sau corpu centrale, d'in care emana sau se considera co emana *fortia* ce e continuu sollicita corpulu mobile a se apropiá, a gravitá sau a se plecá spre centru insuei, *fortia* ce se chiama *centripeta*, precandu corpulu mobile insusi, in poterea inertiei selle sau impulsionei originaria, data in altá directione differita de a fortiei *centripeta*, tende continuu a fugi si a se departá de centru pre tangenti la curb'a descrissa in giurulu centrului, cu una *fortia* numita *centrifuga*; — *regula centrale* se chiama in geometria methodulu de a aflá centrulu si radi'a unui *cercu*, care pote taiá una *parabola* data.

* CENTRALISARE, v., (fr. *centraliser*); a stringe si uní la *centru*, a face *centrale* : a *centralisá administrationea*; de aci si :

* CENTRALISATIONE, s. f. (fr. *centralisation*); actione de *centralizare*; systema de guberniu, in care *administrationea e centralisata* in manule po-

terei centrale, in manule monarchului si alle ministriloru sei.

* **CENTRALISATORIU**, -*toria*, adj. s., care *centralisa* sau *tende a centralisa*: *de legi centralisatorie are lipse monarchi'a, ero democrati'a cere legi dis-centralisatorie*.

* **CENTRALISTU**, s. m., (fr. *centraliste*); partisanu allu *centralisationei*.

* **CENTRALITATE**, s. f., (it. *centralità*); stare de *centrale*: *centralitatea fortei centrifuga si centripeta*.

* **CENTRARE**, s., (fr. *centrer*); 1. a stringe la *centru*, si in genere, a stringe la unu locu; in acestu intellesu se iea mai multu compusulu: *concentrare*; a afla sau determiná *centrulu*, vorbindu mai vertosu de unu ochianu, a pune centrulu assei ochianului asiá, in câtu tote partile campului ochianului se fia assemini si asseminea assiedate in respectulu assei.

* **CENTRICU**, -*a*, adj., (it. *centrico*); de *centru*, care tine strinsu de *centru*, care trece prin *centru*: *puntu centricu*.

* **CENTRICEPITE** si

* **CENTRICEPITU**, -*a*, adj. s., (fr. *centricéput*, d'in *centru* si *caput* = *capu*); relativu la partea media a craniului sau testeí capului; — s. f. *centricepíte* sau m. *centricepítu*, ulu, partea media a craniului.

* **CENTRIDE**, s. f., (fr. *centris*, d'in grec. *κέντρις* = *acu de insectu*, *insectu armatu cu assemine acu*: vedi si *centrina*, *centru*); genu de insecte d'in famili'a hymenoptereloru.

* **CENTRIFUGU**, -*a*, adj., (it. *centrifugo*, franc. *centrifuge*, d'in *centru* si *fugire*); care *tende a se departá si fugi de centru*, care face se se departe unu mobile si se *fuga de centru*, in opposetione cu *centripetu*: *potere sau fortia centrifuga*, (vedi *centrale*).

* **CENTRINA**, s. f., *centrina*; 1. specia de musca, care pisca forte reu; 2. specia de pesce d'in genulu *scalului*; in acestu d'in urma intellesu se pote dice mai bene si m. *centrinu* (it. *centrino*), pentru co cuventulu nu e de câtu unu adiectivu, *centrinu*, -*a*, formatu d'in *centru*, si luata ca subst. f. *centrina* (sub-

intell. *musca*), si m. *centrinu* (subintell. *pesce*).

* **CENTRIPETENTE**, adj., vedi *centripetu*.

* **CENTRIPETENTIA**, s. f., (compara fr. *centripétence*); tendentia spre *centru*, potere ce face ca unu mobile se *tenda spre centru*.

* **CENTRIPETU**, -*a*, adj., (it. *centripeto*, franc. *centripète*, d'in *centru* si *petere* sau *petire*); care *tende spre centru*, care face ca unu mobile se *tenda la centru*, in opposetione cu *centrifugu*: *fortia sau potere centripeta*, (vedi *centrale*).

* **CENTRONOTU**, -*a*, adj., (fr. *centronote*, d'in *κέντρον* = *centru* cu insemnare de *acu* sau *spinu* si d'in *νότος* = *notu* sau *spinare*); cu *spinarea armata de spini*; — s. m., *centronotu*, genu de pesci d'in famili'a *scomberoidiloru*.

* **CENTROSCOPIA**, s. f., (fr. *centroscopie*, d'in *κέντρον* = *centru* si *σκοπεῖν* = *cercetare*); parte a geometriei care se ocupa cu cercetarea si descoperirea legiloru, dupo cari se determina centrulu marimiloru geometrice.

* **CENTROSCOPICU**, -*a*, adj., relativu la *centroscopia* si la *centroscopu*.

* **CENTROSCOPU**, s. m., care se ocupa cu *centroscopia*.

CENTRU, s. m., *centrum* (*κέντρον*, d'in *κέντρειν* = *impungere*, *intiepare*, *pisca*, *gaurire*, *cosere*, *infiorire cu aculu*, etc.; vedi si *centone*); proprie, instrumentu de impunsu: *acu*, *stemuru*, *stemurare*, *spinu*, *tiepa*, etc.; déro acestu intellesu originariu nu are cuventulu in domeniulu limbeloru romane, ci numai intellesulu de *resultatu produsu prin impunsura*, *puntu*, *ceva assemine cu unu puntu sau cu semmulu de impunsura*, si a nume: 1. *puntu*, *globutiu duru* ce seafia in marmore, in cristalle, in gemme sau nestimate, etc.; 2. in speciale, *puntu mediu*, care se afla chiaru in mediulu sau mediloculu unui ce sau care formedia aprope mediulu sau mediloculu acellui ce: a) in intellesu matematicu si rigorosu: α) *puntulu internu intr'unu cercu*, de care tote puntele *circumferentiei cercului* se afla la ecale *départare*:

centrulu cercului, allu circumferentiei : β) punctu internu intr'una sfera sau globu, de care tote puntele superfaciei sferei suntu la ecale departare : *dupo antici, pamentulu sta immobile in centrulu sferei ceresci sau allu lunei; centrulu pamentului* ; γ) prin estensione : α') punctu unde se interse cadiametrele figuriloru ce nu su cercularie neci sferice: *centrulu unui cadratu, unui paralelogrammu; centrulu unui paralelipedu; centrulu elipsei* ; β') braciulu circinului pusu cu acumele in *centrulu cercului de descrissu* : b) in intellessu mai estensu si mai pucinu rigorosu, veri-ce e sau se considera ca mediloculu, ca punctulu principale allu unui lucru sau unei lucrare, etc. : a') in scientiele materiali : α) in geometria, physica si mecanica : α') *centrulu parabolei*, punctu unde convergu radiele repercusse; β') *centru de gravitate*, punctu, de care spendutu sau redimatu, unu corp sta in perfectu ecilibriu; punctu internu allu pamentului, in care se unescu tote fortiele attractive alle pamentului; si fiendu co pamentulu este aproape una sfera, de aceea *centrulu lui de gravitate coincide aproape cu centrulu lui mathematicu sau geometricu; centru commune de gravitate*, punctu pre una linia care unescu *centrele de gravitate a doue corpuri*; γ') *centru de ecilibriu*, punctulu in giurulu carui-a mai multe corpuri si afla ecilibriulu; δ') *centru de motione*, punctu in giurulu carui-a se misca unu corp, (vedi si *motu centrale* la articl. *centrale*); ϵ') *centru de conversione*, punctu in giurulu carui-a se invertesce unu mobile; ζ') *centru de gravitatione*, punctu cotra care gravitatu sau e atrassu unu planetu, unu cometu sau unu satellitu : *centrulu de gravitatione este asiá déro. vorbindu in genere pentru tote corpurile cosmice. cea ce e centrulu de gravitate, vorbindu in parte de poterea de attractione a pamentului facia cu corpurile ce, in poterea acestei attractione, cadu pre pamentu*; η') *centru de oscillatione*, punctu pre una perpendicularia dussa d'in centrulu de gravitate allu unui corp oscillante in giurulu unei asse orizontali pre assea de rotatione; θ') *centru de percussione*, punctu prin

care cauta se treca directionea unui impulsu datu unui corp ce se rotedia in giurulu unei asse, pentru ca acesta asse se nu sufferia succussa si smentire d'in locu; ι') *centru de pressione*, punctu allu unei suprefacia, apposata de una massa de fluidu, prin care trece resultantea totoru pressioniloru essercitate asupr'a totoru punteloru superfaciei insasi; κ') *lini'a centrului* (subintell. *de gravitate*), lini'a care din punctulu de suspensione a unui corp cade perpendicularia pre orizonte; λ') *centru fonicu*, punctu unde sta cellu a cui voce e repercusca intr'unu locu datu, care se chiama *centru fonocampicu*; μ') *centru ovale*, parte a creierului sau craniului unde se conjungu vertebrele; ν') *centru nervosu*, de unde incepu nervii, asiá si *centru tendinosu*, de unde incepu *tendinile*; o') *centrulu fortieloru parallele*, punctu intr'una systema mobile animata de fortie parallele, prin care trece regulatu si constante resultantea fortieloru, veri-care ar fi positionea systemei si veri-cari ar fi valorile absolute alle fortieloru, destullu numai se si pastredie constanti valorile relative; — b) in alte sfere de conoscentie si de activitati omenesci : α) in tactica sau artea militaria : α') *centru* allu unei armata sau unei divisione ore-care de armata, parte de armati ce in tempu de bataia sau de repausu sta intre celle doue aripe, éro in tempu de mersu intre fruntea si cod'a ostei; β') *centru de atacu*, punctu de unde se diregu, se incepu si se facu atacurile asupr'a unei cetate sau unei armata; si in genere : γ') *centru de operationi bellice*; β) in commerciu si alte ramure de activitate industriale, punctu insemnatu, cetate, portu, terra, etc., unde se facu de regula bone operationi industriali, unde una ramura de industria infloresce ca mai bene : *suburbulu acestu-a este centrulu totoru daraveriloru mari*; *Angli'a este unu mare centru de industria si commerciu*; — γ) in politica : α') *centrulu administrationei unui judeciu*, capitalea judeciului; β') *centrulu gubernului*, capitalea terrei; γ') *centrulu unei adunare politica*, deputati, cari prin opinionile loru tinu

mediulu între deputatii asiá numiti *de-rept'a adunarei* si cei asiá numiti *stang'a adunarei* : *centrulu dereptu*, mai apropiatu in principie de *derept'a adunarei*, in opposetione cu *centrulu stangu*; *centrulu intregu a votatu cu derept'a*; — d) in morale si usulu sociale : *omulu in egoismulu seu, e forte despusu a se crede centrulu creationei*, a crede co lumea pentru densulu e facuta; *scaumulu Romeni este centrulu catholicitatei romane*; *cas'a sea este centrulu de stringere allu totoru omeniloru litterati si politici*.

* CENTU, s. m., pl.-e, *centum*; numeru compusu d'in diece ori diece sau $10 \times 10 = 100$: *unu centu de militari face una centuria*; *cei trei cente de Spartiati morti la Thermopyle*; *trei cente de Fabii mersera contra Veientiloru*; — numerele mai mice de cátu *centu*, cari intra in compositione cu acestu-a, se punu dupe *centu* cu unu si sau fora si : *unu centu cincii*, *unu centu septe*, *unu centu diece*, *unu centu nouesprediece*, *unu centu septe dieci*. etc., si : *unu centu si cincii*, *unu centu si septe*, *unu centu si diece*, *unu centu si nouesprediece*. *unu centu si septedieci*; asiá si cu pl. *cente* : *doue cente septe = doue cente si septe*, *optu cente septedieci = optu cente si septedieci*; — din celle asiá compuse suntu adiective numai celle ce mergu peno la 19 : *unu centu si septe caramide*, *trei cente si optu sprediece santi parenti*; éro celle compuse cu numere mai mari de 19, sunt substantive : *patru cente si treidieci de boi*, *unu centu si douedieci si cincii de luptaci*: — *centu* = unu numeru indefinitu : *a repeti de cente de ori*; — proverb : *unde a trecutú miia, treca si centulu*. pre longa una dauna mare a se resigná si la alta mai mica.

* CENTUMPONDIU si *centupondiu*, s. m., pl.-e. *centumpondium* si *centupondium* (d'in *centu* si *pondu*); greutate de unu centu de pondere sau libre, unu centenariu de pondere.

* CENTUMVIRALE si *centuvirale*, adj., *centumviralls*; relativu la *centumviru* : *judecie centumvirali*.

* CENTUMVIRATU si *centumviratu*, s. m., officiu sau demnitate de *centumviru*.

* CENTUMVIRU si *centuviru*, s. m., *centumvir* (d'in *centu* si *viru*); de regula in pl. *centumviri* = *centumviri*, unu centu si cincii, (pre tempulu imperatoriloru 180), barbati allesti pre fia care annu spre a formá unu collegiu judeciariu pentru cause private si mai vertosu pentru successioni si ereditati.

CENTUNCULE, s. f., vedi *centunculu*.

* CENTUNCULU si *centuclu*, s. m., *centunculus*, *centuncuulum* si *centuclum*; deminutivu d'in *centone*, veri-ce facutu d'in petice, veri-ce carpitu : a) vestimentu d'in petice de varie colori; vechitura de vestimentu; b) copertura d'in petice si pentru omu, dero mai vertosu pentru callu : *arsella*, *cioltariu*. etc. — c) specia de planta numita si *clematite*; in acestu sensu sub form'a fem. *centule-a*.

* CENTUPLICARE, v., *centuplicare*; a face *centuplice* : a *centuplicá promissele*; *fune centuplicata*, *firu centuplicatu*, etc., facute sau impletite d'in unu centu de fire camu de aceea-asi grossime.

* CENTUPLICE, adj., *centuplex* (d'in *centu* si *plice* de la *plicare* sau *plecare*) si

CENTUPLU, -a, adj., *centuplus*, (d'in *centu* si *plu*, d'in aceea-asi fontana cu *plere* = *implere*); de unu centu de ori mai multu sau mai mare, cu acelle-asi diferentie de intellesu ce se afla între *cadruplice*, *duplice*, etc. de una parte, si *cadruplu*, *duplu* de alt'a : *de ti voiu aduce dauna, ti ua solvu centupla*; *centuplice muru*, *centuplice firu*, etc.

CENTUPONDIU, s. m., vedi *centumpondium*.

CENTURA, s. f., vedi *cintura*.

* CENTURIA, s. f., *centuria*, (d'in *centu*); veri-ce divisiune de unu centu de obiecte de acellu-asi genu de *centuria de arbori*, *de militari*, *dé boi*. *de oui*, etc.; applectatu inse in speciale : 1. agru de unu centu de juguri in origine, mai in urma inse si agru de 50, de 200 si chiaru de 300 de juguri; 2. una divisiune de militari, compania care in origine coprendeá unu centu de callarú sau de pedestri, dero care in urma a avutu mai multi sau mai pucini, si care erá comandata de unu officiaru numitu *cen-*

turione; 3. un'a d'in celle 193 de divisiuni in cari regele Serviu Tulliu impartii poporulu romanu dupo starea fia carui-a; de aci: *comitie centuriate*, comitie sau adunare politica, in care poporulu romanu votá in *centurie* sau *dupo centurie*: *centuria prerogativa* erá cea mai antaniu chiamata la suffragiu.

* CENTURIALE, adj., *centuriatis*; relativu la *centuria*: *cetatianu centuriule*, care votedia intr'una *centuria*.

* CENTURIARE, v., *centuriare*; a impartii in *centurie*: 1. a *centuriá unu agru*, 2. a *centuriá una oste*; 3. a *centuriá poporulu*.

* CENTURIATU, d'in *centuriare*: 1. part. pass. *centuriatu*, -a = *centuriatus-a-um* (vedi *centuriare*), 2. subst. m., *centuriatu* = *centuriatus-ñs*: a) actione si resultatulu allu actionei de *centuriare*: b) cu insemnarea de *centurionatu*, demnitate de *centurione*.

* CENTURIONATU, s. m., *centurionatus*; 1. officiu sau demnitate de *centurione*: 2. inspectiune, cercare a *centurioniloru* d'in partea unui officiaru superiore.

CENTURIONE si

* CENTURIONU, s. m., *centurio* si *centurionus*; capu sau capitaniu allu unei *centuria* in intellessulu acestui cuventu de sub 2.

* CENTUSSE, s., *centussis* (d'in *centu* si *asse*); unu *centu de assi*, summa de unu centu de assi.

* 1. CENU, s. m., *cœnum*; sterco, ballega, limu sau lutu immundu, noroiu; (populariulu *tena* sau *tina* nu credemu se fia strainu, ci form'a feminina d'in *tenu*, transformatu d'in *cenu* prin scambarea lui c in t, ca si lat. Attlus = Aelius sigrec. $\tau\iota\varsigma$ = quis, $\tau\acute{\epsilon}\tau\alpha\pi\epsilon\varsigma$ = quatuor,] vedi mai multe esemple assemni la C], cu atâtu mai multu co verbulu *intinare* sau *intinare* = *inquinare*, prin formele selle simple de conjugatione I: *intenu* = *inquino*, *inteni* = *inquinas*, *intena* = *inquinat*, *intenatu* = *inquinatus*; etc., milita in contr'a veri-carei suppositiune de origine straina; in latin'a cuventele d'in aceea-si radecina inco au forme forte diverse: *inquinare* = *intinare*, *cuntre* = a

se *intena*; *cœnum* = *tena*, *intenatura*, etc. la aceea-si fontana apoi pare a se referi si cin-is = $\kappa\acute{o}\nu\iota\varsigma$ = *cen-usia*).

2. CENU (pronuntyatu *kenu*, vedi *centone*), s. m., *limbus*; cu acellu-asi intellesu ce are si derivatulu seu *cenaru* (pron. *kenariu*), de care vedi *chenariu* in Glosariu. M.

* CENULENTU, -a. adj., *cœnulentus*; plenu de 1 *cenu*: *cœnulentulu porcu*.

CENUSIA, s. f., *cinis* (d'in aceea-si radecina cu lat. cin-is, deminutivu *cinisculus*, de care vedila 1 *cenu*, si a nume deminutivu in locu de *cen-uscia* sau *cenucia*); residuu negrastu si pulberosu ce remane dupo combustione completa a planteloru si animaliloru: 1. in genere: *cenusia calda*, *cenusia rece*, *cenusia de lemnu*, *cenusia de carboni de pamentu*, etc.; frasi: a *reduce in cenusia* = a *face cenusia*: a *reduce in cenusia una casa*, *una cetate* = a le predá si arde; — metaf. *focu sub cenusia* = *focu ascunsu sub cenusia*: a) *focu invelitu*, cumu se dice, déro si: b) *ardore de amore* sau de menfa ce nu se lasa se se veda, si de aceea-a periculosa, de unde apoi: *focu ascunsu sub cenusia* = *periculu ascunsu* si prin acestu-a chiaru forte amenitatoriu: — a *luá cuiva si cenusa din vetra* = a lu despoiá de tote; asiá si: a *vende cuiva si cenusi a din vetra*: — a nu se *allege neci cenusi a de ceneva* = a nu se *allege nemica* d'in starea si glori'a lui; — a se *renasce d'in cenusia* = a se *redicá pre neasteptate* d'in una stare desperata, d'in una ruina aproape consummata; — 2. in speciale: a) *pulberea* ce resulta d'in arderea cadaverului unui mortu, cumu aveau datin'a forte bona de a face strabonii Romani: a *versá una lacrima pre recea cenusia a nefericitului amicu*; b) mai allesu relicie de santu: *depusera cenusi a santului in baserica*; c) *momentu*: *una salce plangerosa se umbresca cenusi a mea*; d) *memoria*, umbra, viétia a unui defunctu: a *resboná cenusi a parentelui seu*, a *nu turburá cenusi a celoru reposati*; e) in chymica si arti, certe specie de pulbere produsu prin combustione sau alte medie de descompositiune: *cenusia albastra*, colore formata

d'in pamentu ammestecat cu una certa cantitate de calce naturale de cupru; *cenusia de aurariu*, provenita d'in vasele in cari se dissolve aurulu si argintulu; *cenusia vulcanica*, materie pulberose ce vomu vulcanii; in fine *cenusia*, verice residuu pulberosu d'in metallu sau altu minerale transformatu si destrussu prin focu; — *f*) in limba biblica, *cenusia* insemna *mediu de penitentia*. de *mortificatione a corpului*, de *umilientia*, si de aci: *doreri, amaru*, etc.: de *cātu aceste placeri deserte mai bene vreu sacculu si cenusi'a*; a se mortificá cu saccu si *cenusia*; *g*) in ritulu bisericeii catholice, *cenusia* d'in ramure de olivu si de fenicu sau d'in cárpe de inu, cu care sacerdotele, in semnu de indemn u la penitentia, unge fruntea credentiosiloru in prim'a di a paresimeloru; in acestu intellessu e de preferitu form'a *cenere*, cu a tátu mai multu co form'a *cenusia*, dupo usulu stabilitu, nu admite plurariu: *Mercuria cenerei* sau *ceneriloru*, di cu care, la catholici, incepu paresimele; — acea-asi forma, *cenere*, se pote applicá si in multe d'in insemnarile precedenti cu una certa nuantia de nobilitate a e-spressionei.

CENUSIARE, -iediu, v., cinesfacere, in cinerem convertere; a face *cenusia* = a preface in *cenusia*; — reflex. a se *cenusiá* = a se face *cenusia*, a se preface in *cenusia*.

CENUSIARIA, s. f., 1. maiestria de *cenusiaru*; 2. mare cantitate de *cenusia*; 3. depositu de *cenusia*: locu unde se face sau se stringe *cenusia*.

CENUSIARIU, s. m., vedi *cenerariu* in insemnarile lui de substantivu.

CENUSIATICU, -a, adj., cineri vel focu deditus et addictus, desidiosus, sorsors, umbratilis; cui place se sté la focu si se si petreca dillele in *cenusia* longa focu, si de aci: cui e uritu lucrulu, datu si inchinatu pigretiei; cui nu place se essa d'in casa si se se adune cu altii: solitariu, insociabile, melancolicu, meditativu, pucinu comunicativu, misanthropu, etc.

CENUSIOIA, s. f., vedi *cenusioniu*.

CENUSIOIU, s. m., vedi *cenusioniu*.

CENUSIONIU (cu *n* moiatu: *cenusioniu*), s. m., (*f. cenusionia*, cu *n* moiatu: *cenusioia*), cineri vel focu addictus, desidiosus, sordidus; cui place se sté la focu, longa *cenusia* sau in *cenusia*; cui e uritu lucrulu si i place se sté a casa la focu si fora lucru; plenu de *cenusia*, incenusiatu, si de aci in genere: plenu de necuratie, sordidu, cui nu place se fia curatu; — femin. *cenusionia* (cu *n* moiatu: *cenusioia*) se applica: a) cu intellessulu de femininu d'in *cenusioniu*, in locu de *cenusionia* (= *cenusioia*), ca si *lupoia* (= *luponia*), feminu d'in *lupu* sau *lupoiu* (= *luponi*); déro si: b) cu nuantia de deminutivu, d'in *cenusionia*. adeco *feta* sau *copilla cenusionia*.

CENUSIOSA, s. f., vedi *cenusiosu*.

CENUSIOSU, -a, adj., cinerosus; de acea-asi insemnare cu *cenerosu* = plenu de *cenusia*, coperitu de *cenusia*; de natur'a *cenusiei*, pulberosu, etc.; — s. f., *cenusiosa*, planta d'in genulu *ceneraria*. (vedi *cenerariu*), tussilago sau tussilago farfara lui Linneu.

CENUSIRE, -escu, v., vedi *cenusiare*.

CENUSIOTICU, -a, adj., de acea-asi insemnare cu *cenusioticu*; — form'a feminina, *cenusiotica*. se applica si la barbati si la femine: unu *cenusiotica*, una *cenusiotica*: si chiaru in plur.: ai de *cenusiotica nu se potu destipt de car'loru cenusia*.

CENUSIU, -a (*cenusiu-cenusia*), adj., cinereus; cu colore ca cea de *cenusia*: callu *cenusiu*, vestimente *cenuste*, *cenusii noui*.

CEPA, s. f., *cæpa*; specia de planta d'in genulu *alliu* cu bulbu aproape sfericu: a *taiá cepa in fertura*, a *mancă multa cepa*; — cu numerali, in intellessu de *cepitia* = *capitina* de *cepa*: *doue cepe*. *cinci cepe*; — in intellessu de odore de *cepa*: *mi a datu cep'a in ochi*, si de *ace-a mi lacrimedia ochii*; — *cep'a cioarei*, specia de planta cu bulbu ca allu *cepei*, *hyacinthus comosus*.

CEPARIA, s. f., vedi *cepariu*

CEPARIU, -ia, s. adj., *cæparius*, *cæparia*; 1. adj., relativu la *cepa*; déro mai vertosu: 2. subst.: a) m. *cepariu*: a) care cultivat sau vende *cepa*; ß) cui plac e

se mance cepa; *b*) femin. : *α*) *ceparia* : *α'*) locu plantatu cu cepa, *cepetu*; *β*') cella de cepa; *γ*') cepa multa strinsa la unu locu; *δ*') mare placere de a manca cepa; *β*) *ceparia* : *α*') femina cui place tare cep'a; *β*') femina ce cultiva sau vende cepa, (in aceste insemnari si *ceparessa*); *γ*') tumore, buboniu la subsuara.

CEPETU, s. m., *cæpetum*; locu plantatu cu cepa.

CEPINA, s. f., *cæpina*; cepa mica, cepa ce serve ca sementia.

CEPHALEA, *cephalgia*, etc., vedi *cefalea*, *cefalgia*, etc.

CEPITIA, s. f., *cæpitium*; deminutivu d'in cepa, applicatu inse si cu insemnariile speciali: 1. de *capitina de cepa*; 2. de cepa mica ce serve de sementia, casi *cepina*.

CEPOSU, -a, adj., *cæposus*; plenu de cepa, si a nume : *a*) cu multa cepa in ellu : *buccate cepose*; *b*) fecundu in cepa : *locu ceposu*.

CEPPU si *cepu*, s. m., *cippus*; *veruculum*, *doliare veruculum*, *obturamentum*, *objectaculum* (compara si it. *ceppo*, fr. *cep*), 1. ca mai desu, buccata de lemnu sau de metallu, mai grossa la unu capitu si mai suptire sau ascutita la cellu altu capitu, care serve a astupa gaur'a unui vasu, pre care se scote ligidulu d'in acellu vasu : *ceppulu butei cu vinu*, *ceppulu putenei cu miere*; — prin metafora, gaur'a in care se baga *ceppulu* : *a da cepu unei bute cu vinu*; *a da ceppu panteceului unui hydropicu*; — *a da ceppu*, vorbindu de una bute sau altu vasu cu vinu sau cu altu ligidu, va se dica : *a incepe se scota ligidu d'in acellu vasu* : *mane damu ceppu la una noua bute cu vinu*; *a taiu ceppulu*, ca se nu se pota scote ligidu pre densulu, ce se remana astupata gaur'a pentru ceppu a vasului; — *lingeceppu*, compus analogu cu *perdevera*, *lingetalere*, etc., cu insemnare de cellu cui place se suga, se bea vinu, betivu : *unu lingeceppu*, *mai multi lingeceppu*; — 2. applicatu la diferite alte obiecte mai multu sau mai pucinu analoge in forma cu unu *ceppu de vasu*, cumu : *a*) lemnu, paru, ce se infige la mormentu, la capulu immormentatului;

de aci : *columna*, *cruce*, *statua*, *verice* altu assemine semnu la mormentu; *b*) paru, *columna de lemnu*, *petra ce se pune ca limite*; *c*) paru ascutitu ce se pune pre vallulu unei fossa de intariture militare; *d*) petioru sau base a unui arbore, si mai vertosu, partea de trunchiu a unui arboru taiatu, ce remane in pamentu; in speciale, *ceppu de vitia*; de aci in genere, buccata de lemnu taiatu: *despicatura*, *bastianu*, *butucu*, etc. (*ceppu* = *cippus* = it. *ceppo* = fr. *cep* pare a fi datu nascere la multe alte cuvinte d'in limb'a nostra, intre cari vedi *ciupuru*, si *ciufa* sau *ciuha* in Glossariu; *ciuperca* [vedi acestu cuventu in Glossariu] inco pare a se referi la acea-asi fontana prin analogie, dupo cari in italic'a ceppero si mai vertosu ceppatello, cumu si in frances'a *ceps* se dicu de una specia de *fungi* sau *ciuperce*).

CEPPUSIORU si *cepsioru*, s. m., deminutivu d'in *ceppu*.

CEPSIORA, s. f., vedi *cepusiora*.

CEPU, s. m., vedi *ceppu*.

CEPUCIA si *ceputia*, s. f., *cæpulla*, deminutivu d'in cepa.

CEPUSIORA (si prin taiarea lui *u* : *cepsiora*) s. f., *cæpulla*, deminutivu d'in deminutivulu *cepucia*, in locu de *cepusiora*, transformatu apoi in *cepusiora*; — applicatu in speciale si la plant'a numita *allium scorodoprassum*.

CEPUTIA, s. f., vedi *cepusia*.

CERA, s. f., *cera* (*κηρός*, it. isp. port. prov. *cera*, fr. *cire*, alb. *kieri* = *luminare de cera*); 1. substantia, d'in care albinele facu cellule faguriloru sei : *a allege mierea d'in cera*, *a topi cera*, *luminare de cera*, *turta de cera*; *galbinu ca cer'a* = forte *pallidu*; *galbinu ca turt'a de cera* este una expresione mai energica de catu : *galbinu ca cer'a*; *de cera* espreme : *α*) *co cer'a* este materi'a d'in care e facutu obiectulu, pre longa care sta acesta locutione ca attributu : *figura de cera*, *luminari de cera* : *déro* si : *β*) care semina cu *cer'a*, care are calitati de alle cerei, si mai vertosu : *molle*, *flessibile*, *docile*, etc. : *copillulu de cera in respectulu boneloru sau velclorlu appucature*; sau *galbinu : faci'a*

lui *erá* de *céra*; — *céra galbina* = *céra vergine*, naturale, nepurgata, in opposi-tione cu *céra alba* = *céra purgata*, care e alba; *cér'a albineloru* se dice si *céra animal*; *céra rosia*, care serve la sigil-latu; 2. prin metafora : a) obiecte fa-cute de *céra* sau in a caroru compo-si-tione intra *parte de céra* : α) luminare, facla de *céra* : *baseric'a nostra e lipsita si de céra* a *necessary*; β) tablisiora un-sa cu *cera*, pre care scrieau anticiei; γ) pic-tura encaustica, care se face cu *céra* to-pita; δ) *cerusa*, dressu de facia; ε) com-positu de *céra*, cu care se lustredia scan-dure, calciamente, etc.; b) diverse specie de *céra* : α) *céra vegetale*, veri-care se colloge de pre plante; inse : *céra vege-tabilorú*, care insociesce de regula principiulu colorante allu planteloru, fructieloru, fructeloru, scortiei plante-loru; β) *céra de China*, produsa de certe plante de Chin'a si care cura d'in locu-rele in cari acelle plante sunt impunse de insectele numite *cocci*; γ) *céra de Japonia*, materia cerosa care vine d'in Japonia si care e unulu d'in principiele oliului de fenicu; δ) *céra de palmu*, *céra de ceroxylu*, materia cerosa produsa de speci'a de palmu numitu *ceroxylu*; ε) *céra de suberu sau pluta*, materia cerosa ce se estrage d'in suberu sau pluta pulberisata; ζ) *céra fossile*, specia de resina fossile.

* CERACEU, -a, adj. (*ceraceus*); care semina cu *cer'a*; de *cera*.

* CERACHATE, s. f., *cerachates* (κηραχάτης); *achate* sau agata de colore ca a *ceret*, agata galbina.

* CERAMICA, s. f., vedi *ceramicu*.

* CERAMICU, -a, s. f., (*κεραμικός*, re-lativu la *κέρραμος* = *argilla*, *obiectu de argilla*); relativu la argilla si la obiectele fabricate d'in argilla si alte specie de pamentu plasticu : *arti si maiestrie ceramiche* : — s. f., *ceramica*, scientia si arte care are de obiectu fa-bricarea d'in pamentu plasticu a totoru specioloru de vase si alte lucruri, (vedi *caramida*).

* CERAMITE, s. f., *ceramites* (κεραμίτης); specia de gemma sau nestimata ce are colore *caramidia* (vedi si *cera-*

micu, *caramida*); — pamentu plasticu, d'in care se potu lucrá differite obiecte: *caramidi*, *olle*, *ollane*, *urciore*, etc.

* CERAMOGRAFIA si *ceramogra-fía*, s. f., (fr. *ceramographie*, d'in *κέρραμος* [vedi *ceramicu*] si d'in *γράφειν* = *scriere*, *depingere*); arte de a adorná vasele de pamentu cu picture; pictura de asse-mini vase.

* CERAMOGRAFICU, -a, si *ceramograficu*, adj.; relativu la *ceramogra-phía* : *vase ceramiche*; *maiestri'a ceramografica*.

CERARE, v., *cera ungeri*; a unge sau spoí cu *cera* : a lustrá cu *cera* sau cu altu *ceva* : a *cerá scandurele*, a *cerá incalciamentele*.

CERARESSA, s. f., vedi *cerariu*.

CERARIA, s. f., vedi *cerariu*.

CERARITU, s. m., vedi *cerariu*.

CERARIU, -a, adj. s.; 1. adj., relativu la *cera*, care se ocupa cu *cera*; déro mai vertosu : 2. subst. : a) masc. : α) per-sonale, care face negociu de *cera*; care lucrédia sau vende obiecte de *cera*; in acestu intellesu femininulu este *cerar-essa*, ca femina a *cerariului* sau ca femina ce face ea sengura negociu cu *cera* sau care lucra ori vende obiecte de *cera*; β) reale: α) *cerariu* = impositu pre *cera*; ce se solve pentru punerea sigillului pre unu actu, pentru validarea acellui actu; in acestu intellesu, mai vertosu ca impositu pre *cera*, se dice si *ceraritu*; — b) femin. *ceraria* : α) negociu cu *cera*; β) arte de a lucrá obiecte de *cera*; γ) sta-bilimentu de lucratu *cera* sau obiecte de *cera*; δ) *cera multa strinsa la unu locu*, depositu de *cera*.

CERASIA (dupo localitati pronun-tiatu si : *cerésia*, *ciresia*), s. f., *cerasum*; fructu allu *cerasiului* : *cerasie rosie*, *al-be*, *negre*, *netrosc*.

CERASIARIA, s. f., vedi *cerasiariu*.

CERASIARIU, -a, adj. s., qui *cerasa colit vel vendit*; *cerasorum cupidus*; mensis Junius; 1. masc. a) personate : α) cellu ce cultiva sau vende *cerasie*; β) cui placu forte *cerasiele*; b) reale, *mense cerasiariu*, sau absolutu, *cerasiariu*, lun'a lui Juniu, asiá numita *pentru co atunci se cocu cerasiele* : *cerasiarin*

e une ori mai caldurosu de cătu coptoriu;—2. femin. : a) personale, cerasiária, ca femin. d'in masculinulu in intellesulu de sub 1, a; b) reale, cerasiaria : a) maiestria sau negociu de cerasiaru; β) mare placere de a mancă cerasie; γ) multime de cerasie; δ) locu plantatu cu cerasi, cerasietu = gradina de cerasi.

CERASIETU, s. m., vedi *cerasiariu*.

CERASINU, -a, adj., cerasinus (compara si it. *cerasino* = fr. *cérasine*); de *cerasiu*; de colorea *cerasiei*; vestimentu *cerasinu*; —s. f., *cerasina*, gumme, ce scaturese d'in scorti'a *cerasiului*.

1. CERASIU (dupo localitati pronuntiatu si : *ceresiu, ciresiu*), s. m., pl.-i. *cerasus* (χέρσος, ital. *cirlegio* si *ellegio*, ispan. *cerezo*, derivate, ca si allu nostru d'in unu adiectivu *ceraseus* sau *cerasus*; franc. *cérisler* respunde in forma cu allu nostru *cerasiariu*; in acellulasi modu si fructulu : romanesece *cerasia*, it. *cirlegia* si *ellegia*, isp. *cereza*, port. *cereja*, prov. *serisia*, fr. *cerise*, alb. *kiersi*; de aci si : germ. *kirsche*, vechiu slav. *ciresinja*, turc. *kirez*, mag. *csesznye*, etc.); arbore d'in famili'a rosaceoloru, care da *cerasie* : *cerasii scaturese multa gumme*.

2. CERASIU, -a, adj., (pronuntiatu : *cerasiu*, sau, dupo localitati, si : *ceresiu, ciresiu, cirisiu*; vedi si : 1. *cerasiu* = *cerasius*, pre candu *cerasiu* = *cerasivu* [= *cerasivus*];) de colorea *cerasiei* : *faci'a cerasia a vestimentului seu*.

* CERASTE, s. f., *cerasta* si *cerastes* (χέρσος, d'in χέρσος = *cornu*); 1. serpe micutellu forte veninosu, care are la capu doue cornutie; 2. verme ce rode ficii si abietii; 3. genu de insecte d'in famili'a nocturneloru.

CERATA, s. f., vedi *ceratu* si *ceratoriu*.

CERATIA, s. f., *ceratias* (χέρσος, d'in χέρσος = *cornu*); cometu cu doue code, presentandu orecumu form'a celoru doue corne alle lunei noua; — si fructu allu *ceratiului*, (vedi *ceratiu*).

CERATINU, -a, adj. *ceratinus* (χέρσος = *de cornu*, de la χέρσος = *cornu*) care are ceva d'in natur'a cornului sau

corneloru, cu corne; — s. f., *ceratina* : a) genu de insecte d'in famili'a melifereloru; b) *ceratina* = *cestione cerasina* = *argumentu* sau *sylogismu cornutu*, specia de sophisma formulata de Grecii otiosi camu in acestu modu : *ce n'ai perdutu, ai; corne n'ai perdutu; asiá déro ai corne*.

CERATIONE, s. f., (*ceratio* = it. *cerazione* = fr. *cération*); actione de *cerare*, si in speciale, ca terminu chymicu : preparatiune a unei materia, mai vertosu metallica, pentru fusione; despositiune a unei materia la fusione; fissatiunea mercuriului, reduciune a lui la consistentia de cerb.

* CERATITE, s. f., *ceratilis* (χέρσος = *cornutu*; compara si fr. *cératite*); 1. macu selbaticu cornutu; 2. genu de insecte coleoptere tetramere d'in famili'a longicorneloru.

* CERATIU, s. m., pl.-i, *ceratium* (χέρσος = *cornuti*); arbore alle carui fructe sunt silice sau pastari, cumu e *bamulu*, déro mai vertosu asiá reu numitul *rosicovu*; — *ceratiu*, plur. *ceratie* : a) fructu de *ceratiu*, in speciale, asiá reu numit'a *rosicova*, in acestu intellesu si cu forma feminina : *ceratia*; b) pondu, mesura de pondu grecesca forte mica, a trei-a parte d'in *obolu*.

CERATORIU, -toria, adj. s., *cerator*; *ceratorius*, *ceratorium*; care *ceredia* sau care serve la *cerare* : *ceratoriulu nu a ceratu bene camerele*; — s. m., reale, *ceratoriu*, unsore sau emplastru facutu cu *cera*, (vedi si *ceratu*).

CERATU, -a, d'in *cerare*, 1. part. *ceratu*, -a, *ceratus*-a-um, unu cu *cera*, lustratu : *calciamente bene cerate*; *unsori cerate*: 2. subst. reale : a) masc. *ceratu* = *ceratum* si *cerotam* (χέρσος), compositu cu *cera* ce serve la unu, la lustru, etc., (vedi si *ceratoriu*); b) femin. *cerata* : a) cu intellesulu formei masculina *ceratu*, déro : b) in specia, pandia unsa cu catranu si depinsa cu oliu, care serve a accoperi si apperá de apa verice obiectu.

CERATURA, s. f., *ceratura*; actione si mai vertosu resultatulu allu actionei de *cerare*; mediu de *cerare*. unsore fa-

cuta cu cera, lustru de cera, etc. : *dati una bona ceratura scandureloru.*

CERAUNIA, s. f., vedi *cerauniu*.

CERAUNIU, -a. adj. s., *ceraunius-a-um* (*κεραύνιος* = *de fulme* sau *detunetu*, de la *κεραυνός* = *fulme*); relativu la fulme, ce semina cumuva cu fulmele, mai ver-tosu ca subst. : a) femin., *ceraunia* : α) *gemma* sau *nestimata* ce se credea caduta d'in ceru cu unu fulme; β) *petri-cella* ocreare ce de asseminea se credea caduta d'in ceru cu unu fulme; γ) *specia* de vitia si de una rosatiaca; δ) *pyrite* sau *sulfure* de ferru, ce scapera lo-vita cu amnariulu; b) masc. *cerauniu* : α) cu insemnarile de sub a, α, β, δ alle formei *ceraunia*; déro si : β) in speciale : α') *specia* de semnu in forma de *sagetta* de fulme, prin care, intr'unu manuscriptu se indicau locurile ce nu erau aprobate; β') *dente* allu pescelui *lamia* si altoru mari animali marine, care se afla in munti cu alte lucruri marine.

* CERAUNOSCOPIA, s. f., (fr. *céranos-copie*, d'in *κεραυνός* = *fulme* sau *de-tunetu* [vedi si *cerauniu*] si d'in *σκοπεῖν* = *uitare*, *cautare*); arte de a observá fe-nomenele tunetului si a trage d'in elle *augurie*.

* CERAUNOSCOPICU, -a. adj., rela-tivu la *ceraunosco피아* sau la *cerauno-scopu* : *observationi ceraunoscopice*.

* CERAUNOSCOPU, s. m., (fr. *cé-raunoscope*); *sacerdote* insarcinatu cu *ceraunoscopi'a*.

CERBA, s. f., vedi *cerbu*.

CERBICALE, adj. s., (*cervicalis*), *cervical*; relativu la *cerbice*; de aci, s. f. *cervicale-a*, *perina* de pusu *cerbicea* pre densa, *perina* de culcatu.

CERBICE, s. f., *cervix* (it. *cervice*, isp. *port.* *cerviz*, prov. *cervitz*, si *servitz*, alb. *kerbist* = *vertebra*); parte po-steriore a guttului omului si altoru ani-mali, si de aci, *guttu*, *grunadiu* : *cerbicea boului e facuta pentru jugu; a rupe cuiva cerbicea* = a frange *guttulu*, déro si : a *frange mundri'a*, a *umili*, a *invinge*, a *suppune*, etc., pentru co *cerbice* are ade-sea nuant'i a de *cefa grossa si robusta*, si de aci prin *metafora*, *cerbice* = *superbia*, *obstinatione*, *pervicacitate*, etc. : *Dom-*

nulu infrange cerbicea celloru superbi si inaltia capulu celloru umili; a luá in cerbice = a se *obstiná*, a nu vré se as-culte de *nemica*, a face ce i vine in mente si in *fantasia* fora neci unu respectu de *ratione* si de *remonstrarile* altoru-a; — a *redicá cerbicea* = a se *mundri*, a se *rebellá*.

CERBICIA, s. f., *cervicositas*, *pervi-cacitas*, *obstinatione*, *ferocitas*, *superbia*; *calitate* a *cellui ce ica in cerbice* sau *redica cerbicea* : 1. *incapetionare*, *obsti-natione* : *in cerbici'a sea nu vre se as-culte de nemine si de nemica*; 2. *mun-dria feroce*, *superbia* *neinvinsa*, *resisten-tia obstinata* : a se *bate cu cerbicia*; *in cerbici'a sea rupe jugulu*.

CERBICOSIA, s. f., in *acellu-asi* in-tellessu cu *cerbicia*, inse ca *cuventu* es-situ d'in *cerbicosu* e cu multu mai e-nergicu de cátu *cerbicia*, precumu si *fri-cosia* d'in *fricosu* dicea mai multu de cátu *simplulu frica*.

CERBICOSU, -a. adj., *cervicosus*, *cer-vicatus*; 1. *care are grossa si robusta cerbice* : *cerbicosii vostri jugani*; de aci : 2. *metaf.*, forte *incapetinat*, forte *obsti-natu*, forte *mundru*, etc.; de *neinvinsa* *ob-stinatione*, *superbia*, *ferocitate* : *celloru cerbicosi sta Domnulu contra; cerbicosii juni, de si pucini la numeru, resistu cu potere si se lupta cu inversionare*.

CERBISIORU, -a. s., *cervulus*; *demi-nutivu* d'in *cerbu*.

CERBOIA, s. f., vedi *cerbu*.

CERBOIU, s. m., cu *n* *moiatu* in locu de,

CERBONIU, -a. s., *augmentativu* d'in *cerbu*.

CERBU, s. m., *cervus* (it. *cervo* si *cerbio*, isp. *ciervo*, port. *cervo*, prov. *cerv*, si *cer*, fr. *cerf*); *genu* de animali *rumegatorie* cu *corne ramose* si *osose*, *cari cadu* si se *renouescu* pre totu *annulu* : *pre cumu e insetatu cerbulu de fontii apelor*, *asia e insetatu suffletulu nostru de dereptate; velocitatea cerbiloru este con-noscuta*; — *cerbu*, sub acea-asi forma, se *aplica* fora *destinctione* de *sessu*, *candu este vorb'a de genu preste totu*; *candu inse vremu se vorbimu a nume de una femina* d'in acestu *genu*, atunci *form'a*

regulata si bona este *cerba*, éco *cerbonia* (cu *n* moiatu : *cerboia*), corespunde la augmentativulu mas. *cerboniu* (*cerboiu*), si prin urmare reu se applica in locu de *cerba*: si mai pucinu de recommendatu este form'a : *cerbonicu* (cu *n* moiatu : *cerboica*).

CERBUSIORU, -a. s., vedi *cerbisoru*.

CERCALLANU, s. m., vedi *cercellanu*.

CERCANU = *cércanu*: s. m., vedi *cer-cenu* sau *cercinu*.

1. CERCARE, v., circumfire, obire, lustrare, quærere, investigare, inda-gare, scrutari; visere, invisere; expãriri, periculum facere, tentare, co-nari, niti (it. cercare, fr. chercher, isp. port. cercar = *cercuire*, *inclidere in cercu*; — nu d'in quærtoare sau quæritate, ci d'in circare = *a dá rota, a merge ici si collo*, a amblá de giuru impre-giuru, etc. si prin urmare d'in aceasi fontana cu *cercu* = *circus*); 1. in insem-narea cea mai originaria a cuventului, a amblá in *cercu*, a dá rota, a amblá pre una calle sau linia, alle carei punte sau momente formedia unu *cercu* mai multu sau mai pucinu essactu, si de aci a am-blá in coce si in collo, a strabate, a calcá locuri, cu scopu : a) de a vedé, de a vi-sitá : *n'a remasu térra ne cercata de mene*; *bene ar fi seti cerci amicii mai desu*; *am cercatu munti*, *am cercatu ralli*, *am cercatu mari si riuri*; *déro din tote siturele cercate de mene n'am vedutu unu situ mai formosu ca acestu-a*; b) de a aflá : *mnellulu flamendu sbéra si cercu in tote partile pre mamma sea*; *canele cerca prin desisiu venatulu sca-patu d'in ochi*; c) de a inspectá sau vi-sitá : a) omeni spre a se incredentiá co-si facu detori'a : *capitanulu cercá mai de multe ori in acca nopte stationile de custodia*; *custodii invetiati a nu fi cercati d'in tempu in tempu se dau sommului si negligeau custodi'a*; b) locuri, pentru se-curitatea publica : *veghiele se cerce desu locurile retrasse si pucinu amblate alle cetatei*; de aci : 2. a cercetá cu scrupulo-sitate, a esplorá, a scrutá, etc. : *cercati scripturele si veti aflá addeverulu*; *ina-nte de a purcede mai departe, capita-nulu tramisse cãti-va callari se cerce*

locurile, priu cari avea se treca cu ar-mat'a; mai vertotu si in speciale : 3. a cautá se se assecuré prin probe, a espe-rimentá, a suppone la probe, a incercá, a tentá, etc.: a) a *cercá ap'a* : a) cu una pertica, spre a vedé câtu e de profunda; b) cu man'a, cu degetulu, etc., spre a vedé câtu e de rece sau de calda; c) cu gur'a, spre a vedé, deco e potabile, etc.; de aci : a *cercá d'in una buccata sau d'in una beutura*, a gustá; b) a *cercá aurulu, banii, bilanci'a*, etc., spre a vedé deco aurulu e curatu, déco banii sunt addeverati, déco bilanci'a e derepta ; a *cercá una arma*, spre a se assecurá co bate dereptu, co resiste bene, co nu sman-cesce, co n'are in fine vre unu altu de-fectu; c) a *cercá unu omu, unu amicu*, etc.: a) a lu suppone la certe probe spre a se assecurá de capacitatea sau carac-teriulu, bun'a credentia, sinceritea lui; de aci : *omu cercatu*, sau si *obiectu cer-catu, arma cercata*, etc., de care e ci-neva certu, despre a carui bonitate e pre deplenu incredentiatu ; b) a *cercá unu omu*, a cautá se afle desposetionile lui : a *cercá pre militari, déco su des-pusi a se bate*; asiá si : a *cercá cugetele, despositionile*; d) in genere : a) a trece senguru prin multe incercari grelle, a patí si sufferí : *multe cerca omulu, peno se invetie mente*; b) a face pre altulu se sufferia : *cu multe si aspre loviture ne au cercatu fortun'a*; de aci : c) a sentí impressionea unui ce, fia rea sau bona, a gustá : *n'am cercatu mai mare placere de câtu acesta-a*; cinc a *cercatu mai multe amaruri de câtu noi?* de aci, *omu cer-catu* : a) cu intellessulu de la prece-dentele c; b) omu cu multa experientia si precepere; c) omu care a avutu a suf-ferí multe; — c) a cautá se capite, se si procure, si de aci, a se adoperá, a tentá se faca, a incepe se faca : *cercá se scape, déro nu potiu*; *cerci a me face se credu ce nu se pote crede*; *cercati mer-cende indestulle*; — ca reflex. a se *cerca* dice, in acestu intellessu, mai multu de câtu simplulu a *cercá*, (vedi *batere* si re-flessivu) : *neci nu me cercu a me appu-cá de ce sciu co nu voiu poté face*; *cerca-te se dici ceva, si va fi vai de tene. M.*

2 CERCARE, s. f., *investigatio, exploratio, experientia, tentatio; conatus, nisus, labor; actionea verbului* 1 *cercare* in tote insemnarile ei: *cercarile facute, spre a aflá auru in acellu locu, n'au datu neci unu resultatu; omu cu multa cercare; prim'a cercare a apei riului nu arretá co ar fi asiá de adunca; d'in tote cercarile la cari fu suppusu, essi triumfatoriu; amarurile nostre sunt cercari pentru peccatele nostre; dissertationea tea asupr'a unei materia asiá de grea si pucinu conosciuta este una formosa cercare; se facemu una cercare in acestu sensu, etc.*

CERCATORE, s. f., vedi *cercatoriu*.

CERCATORIU, *-toria*, adj. s., *circator, investigator, tentator, etc.*; care *cerca*: *cercatoriu veghieloru*; — in speciale: *cercatoriu de case*, petitoriu fora eugetu de inoratore; — s. f., reale, *cercatoria* sau *cercatore*, mediu sau instrumentu de *cercare*: *cercatorea chirurgului, cercatore de pulbere fulminante*.

CERCATU, *-a*, part. d'in *cercare*, *investigatus, exploratus; spectatus; certus; expertus, prudens; trecutu prin cercare, cercetatu, probatu, incercatu; certu, experimentatu, preceptu, prudente; amaritu* (vedi 1 *cercare*).

CERCATURA, s. f., *circitura* (it. *cercatura*), *experientia, experimentum, periculum; resultatu sau mediu de cercare: cu una sau done cercature nu se pot: sci cu certitudine addeverulu in acesta cestionee; cercaturele facute in acellu terrenu, spre a aflá vene de metalle, au essitu tote deserte*.

CERCELLANU (pre a locurea pronuntiatu: *cercellanu*), s. m., pl. *-e*, *circulus, circulus candore fulgens, halos; circulus*; 1. in genere, *cercellu* mai mare; 2. in specie: a) *compassu*; b) *cercu* albu sau luminos, care se formedia in giurulu unui astru.

CERCELLARE, v., in *circuli* vel *inauris* *formam redigere*; a dá forma de *cercellu*: *peru cercellatu*, buelatu, ineretitu.

CERCELLARESSA, s. f., vedi *cercellariu*.

CERCELLARIA, (pron. *cercellaria*) s. f., *maiestria a cercellariului*.

CERCELLARIU, s. m., *care face sau vende cercelli*; — f. *cercellaressa*, *muiere a cercellariului sau femina ce fabrica sau vende sengura cercelli*.

CERCELLU, s. m., pl. *-i*, *circellus, circulus*; *inauris*, (it. *cerchiello*, isp. *cerello*, fr. *cercel* si *cerceau*), 1. in genere, deminutivu d'in *cercu*, *cercu* micu de veri-ce materia: *rotilla, torta, bucla de peru, baltiacu, etc.*; 2. in speciale, *torta* ce feminele mai vertosu porta ca ornamentu la urechia; nu numai *tort'a*, ci si *celle* alte ornamente ce facu *corpu* cu *tort'a* ce se accatia de urechia.

CERCELLUCIU si

CERCELLUTIU, s. m., pl. *-i*, deminutivu d'in *cercellu*.

CERCENARE si *cercinare*, etc., vedi *circinare*.

CERCENU si *cercinu* (pronuntiatu pre a locurea ca cumu ar fi scrisu: *cércenu*), s. m., pl. *-e*, *circulus, circulus, circen, circulus candore fulgens, halos*, (comp. ital. *cercone*, isp. *cercon*, port. *cerce*, fr. *cerne*, de unde *cerner* = *orecumu cercenare: yeux cernés=ochi cercenati, ochi cu cercenu*); 1. in genere, veri-ce are forma de *cercu*; 2. in speciale: a) *cercu* luminos ce se formedia in giurulu sorelui, lunei si altoru astre sau stelle; b) *cercu* negrastu ce se formedia in giurulu ochiului; c) *cercu* de pandia sau de alta stofa, ce punu pre crescutulu capului cei ce porta vre-unu vasu pre capu; d) instrumentu de descrissu *cercuri* sau parti de *cercuri*, *compassu* (*cercenu* sau *cercinu* este de certu acellu-asi cu lat. *circen* sau *circinus*, numai co *ce* sau *ci* d'in penultima are sonulu duru sau originariu d'in caus'a intunicareii lui *e* sau *i*; vedi inse la *cercu*, d'in care a essitu *cercinu*, si alte modificazioni extraordinarie).

1 CERCETARE si *cerciture, cercitu* si *cercitediu*, v., *circitare; visere, invisere; investigare, luquirere, explorare, perserutari, explorare, examinare; essitu d'in cercu, ca si cercare, si in poterea formeii selle iterative si intensive, cercitare va se dica a dá rota, a cercá cu deamenuntulu si cu persistentia, a merge desu la unu ce spre a vedé si con-*

nosce : 1. in genere : *Domne, cauta d'in ceru, si vedi, si cercetedia vii'a acésta-a plantata de drep't'a tea; — a cercetá scol'a* = a frecená, a merge regulatu la scola, spre a invetiá carte; asiá si : a *cercetá amicú, a cercetá baseric'a*; — mai vertosu cu scopu de a veni in adjutoriu, a consolá, etc. : *incarceratu am fostu si m'ati cercetatu; a cercetá pre cei coprensi de nepotentie, pre cei pauperi si miseri*; 2. in speciale, a cautá pre tote faciele si cu mare attentione, spre a aflá si descoperi starea, valorea, bonitatea, addeverulu unui ce : a) in genere : a *cercetá addeverulu, a cercetá una carte; invetiátulu chymistu cercetá cu scrupulositate lucrulu suppusu cercetarei selle; mediculu e detoriu a cercetá bene si cu multa attentione pre infirmii ce reclama adjutorulu seu; — a cercetá de a firu a peru, cu cea mai mare scrupulositate; b) in parte : α) a inspectá, a face revisione : a *cercetá posturile militare; a cercetá judecatoriele, ospítiele si alte stabilimente*; β) a examiná pre cine-va, spre a se incredentiá d' spre capacitatea si scienti'a lui : a *cercetá scolarii asupr'a lectioniloru date; d'in cei cercetati pucini s'au aflatu, cari se scia ceva*; γ) a intrebá si examiná pre unu accusatu, a instrui una cauza judecatoriesca : a *cercetá mai multe cause pre dí; a cercetá pre accusatu si pre marturi; a condemná fora a cercetá*.*

2 CERCETARE si cercitare, s. f., *questio, investigatio, exploratio, percontatio*; actionea verbului precedente *cercetare* in tote inseñnarile : *cercetarea si aflarea addeverului; tote cercetarile facute accusatului si marturilor; a condemná fora neci una cercetare; cercetarea regulata a scolei de cotra scolari; cercitare la faci'a locului*.

CERCETATORIU, -toria, adj. s., *investigator, percontator*; care *cercetedia* : *cercetatoriú acesteú cause; cercetatoriulu scololoru d'in acellu judeciú*.

CERCETATU, -a, d'in 1 *cercetare* : a) part. passivu, *exploratus, investigatus, cognitus, etc.* : *cause cercetate, accusati necercetati*; b) sup. si subst. : *cause de cercetatu*.

CERCETATURA, s. f., actione si resultatu allu actionei de 1 *cercetare*.

CERCETU, s. m., pl. -e, *quercetum*; locu plantatu cu *cerci*, selba de *cerci* (vedi 2 *cercu*).

CERCINARE, CERCINU; vedi *cercenu* si *circinu, circinare*.

* CERCOPE, s. f., *cercops* ($\kappa\epsilon\rho\kappa\omega\phi$) si

* CERCOPITHECU, s. m., *cercopitheus* ($\kappa\epsilon\rho\kappa\omicron\pi\acute{\iota}\theta\eta\kappa\omicron\varsigma$); specia de mimutia cu coda lunga.

1 CERCU, s. m., pl. -ri, *circus, circulus, orbis, arena*; ceva rotundu de tote partile, mai vertosu ceva liniaru rotundu, sau spatiu marginitu de una linia rotunda; 1. in intellesu rigorosu: a) geometricu; α) superfacia plana coprensa intr'una linia curba, alle carei tote punctele sunt la ecale departare de centru; β) lini'a curba care marginesce acestu spatiu, linia numita in speciale *circumferentia* : a *mesurá unu cercu, a face cadratur'a superfaciei numita cercu, sau a estimá longimea circumferentiei cercelui cu una mesura liniaria derepta*; b) geometricu astronomicu : α) in genere, calle a unui corpu cerescu, orbita a unui planetu, a unui satellitu, etc., linia cercularia ce descriu aceste corpuri in mersulu seu in pregiurulu unui altu corpu ca centru de gravitatione; β) in speciale, planu sau linia de rotunditate perfecta, asiá cumu s'au definitu sub a, care se imagina ca trassu prin sfer'a cerului, prin globulu pamentului, sau pre una alta sfera, sau care se trage in addeveru pre una sfera; asiá se chiama : α') *cercu mare*, allu carui planu trece prin centrulu unei sfera si ua imparte in doue emisferie ecali, in opposetione cu *cercu micu*, allu carui planu nu trece prin centrulu sferei si nu ua divide in doue parti ecali; β') *cercu ecinoptiale*, ecatoriu, cercu mare care taia sfer'a cerului sau a pamentului in ecale departare de poli; γ) *cercu meridianu*, cercu mare care trece prin polii sferei cerului sau a pamentului; δ') *cecuri paralele*, alle caroru centre se afla pre acea-asi linia derepta si perpendiculara la planulu cercurilor; in particulariu, *cercuri mice* pre sfer'a cerului sau a pamentului

cari su paralele cu ecatoriulu; între *cercurile paralele* alle sferei ceresce sau terestre sunt de insemnatu: *cercurile tropice* = *cercurile solstiale*, doue *cercuri paralele* in ecale departare, si a nume de $23^{\circ} 27' 22''$, de una si de alta parte a ecatorului, numite *tropice* si *solstiale* pentru cuventele ce se voru dá la articl. *tropicu* si *solstiale*; — *cercuri polarie*, doue *cercuri* paralele între sene si cu ecatoriulu, departatu fiecare de unulu d'in cei doi poli ai sferei ceresce sau terestre cu $23^{\circ} 27' 22''$; aceste *cercuri* sunt descrisse de polii ecliptice si orbitei pamentului, si cellu ce e descrissu in giurulu polului *arcticu* allu sferei, se chiama si ellu *cercu polariu arcticu*, precumu si cellu descrissu in giurulu polului *antarcticu*, se chiama *cercu polariu antarcticu*; ϵ') *cercu verificale*, numitu dupo Arabi si *azimutu*, *cercu* mare, care trece prin *zenitu* si prin care se iea mesur'a altitudinei stelleru asupr'a orizontelui; ζ') *cercu de reflexione*, *cercu repetitoriu*, sau simplu, *cercu*, instrumentu cu care se mesura distantie angularie între doue astre sau doue alte obiecte: a) *mesurá* sau *delimitá unu agru cu cerculu*; *mesuratorea unui agru cu cerculu esse mai exacta de câtu mesuratorea cu alte instrumente*; sunt distantie ce nu se potu *mesurá* de câtu cu *cerculu repetitoriu*; — η) *cerculu lui Saturnu*, anellu ce incinge acestu planetu; — c) de usu commune: α) *cercu luminos* formatu in giurulu soarelui, lunei sau altoru astre, (vedi si *cercenu*); β) *cercu* in giurulu ochiloru, mai vertosu *cercu* negru: *unu cercu purpuriu incinge ochii porumbellei*, (vedi de assemine *cercenu* si *cercellanu*); γ) la rote: α') *cerculu* de lemnu allu rotei, in care se imbuca unulu d'in capitele spiciloru; β') *cercu* de ferru, in care se infasciora si se assecura *cerculu* de lemnu allu rotei, asiá reu numit'a *sina*; γ') *cercu* mai micu de ferru sau si de lemnu, baltiu cu care se intaresce butea rotei: *butile roteloru nelegate cu cercuri currendu crépa si se sferma*; δ) *cercu* de lemnu sau de ferru, cu care se lega si se assecura unu vasu: e mai bene a legá butile

de vinu cu *cercuri* de ferru de câtu cu *cercuri* de lemnu; *cercurile* de lemnu abiatinu la vase de apa; a bate *cercuri*, a pune *cercuri* la unu vasu; *cercurile* de ferru *crépa* adese si se rupu, si cu atátu sunt mai espuse a *crepá* *cercurile* de lemnu; *cercurile* de lemnu se facu din *nuelle* sau *pertrice flessibili*; ϵ) la vestimenta, mai vertosu feminesci, la rochia, etc.; α) duplicarea si coserea de giuru in pregiuru a stofei vestimentului de la polle sau si d'in alta parte, duplicare ce serve sau a orná sau a scurtá vestimentulu: *fiendu co e prea lunga rochi'a, se i tragi unu cercu, ca se ua mai scurtedi*; β) ornamentu de aceea-asi stofa cu vestimentulu sau si de stofa differita, care se cose de giuru in pregiuru polleloru sau si maniceloru vestimentului: *se mi faci mai multe cercuri pre pollele rochiei*; ζ) *cercu* de ferru sau de alta materia, cu care si incingu ventrea cei ce sufferu de surpatura; η) *cercu* de jocu, prin care saru copillii sau jocatorii fora fune: *a se jocá de a cerculu*; θ) in lucruri de architectura, la vase si alte lucruri de arte, ornamentu in releviu, ce infasciora a-cellu lucru de giuru in pregiuru: *cercurile* *columnnei*, *cercurile* *ollei*, *cercurile* *tunului*; — 2. in intellesu metaforicu si mai pucinu rigorosu: a) parte de *cercu*, arcu de constructione ce se face spre a sustine una parte de edificiu: *fora mai multe si dese cercuri bolt'a cellariului s'ar poté lassá in diosu si cadé; ca se assecurámu tablatulu, se i tragemu unu cercu; cerculu este principiu essentialu allu architecturei romane*; b) totu ce incongiura: *murii unei cetate sunt unu cercu, ce ua incinge; limitile unei cetate, unui satu, unei commune: tote aceste edificie cadu in cerculu communei nostre*; de aci: c) *divisione* orecare *territoriale*, *administrativa* sau *militaria*, preste care se intende *jurisdictionea* unei *deregutoria*: *capitanu de cercu; a avé sub a sca administratione mai multe cercure*; d) sfera de actione in genere: *acesta-a esse d'in cerculu occupationiloru melle; in cerculu seu, fia câtu de strimtu, omulu pote face multu, numai se fia dispusu a lucrá; de*

acî : e) conditione, stare, posetione, occupatione : *d'in cerculu seu sociale nu e bene se essa cineva*; f) coprensu limitatu, limiti, terrenu, campu de lucru, etc., *a nu essi d'in cerculu scientieloru de calculu*; g) mersu sau miscare in cercu, si de acî tempulu in câtu se face acea miscare, si in genere : tempu limitatu, in care se petrece ceva, in care se face una evolutione sau revolutione : *cerculu strintu allu vietiei unui omu*; *cerculu in care se invertescu evolutionile politice alle poporeloru*; h) omeni ce se stringu si formedia mai multu sau mai pucinu unu cercu : α) sedendu, ca se conversedie : *cerculu celloru ce se adunasse la menea, ca se petreca conversandu, erá destullu de mare*; β) incongiurandu pre cineva, ca se l'asculte : *unu mare si numerosu cercu de auditori se formasse in giurulu oratoriului*; γ) incongiurandu pre cineva, ca se lu prenda, se lu bata, etc. : *d'in cerculu strinsu allu armatiloru furuluscapù si de asta data*; *pucini amu scapatu cu vietia d'in cerculu in care ne inchisesse inimicii*; — de acî locutionea : *a se face cercu* = a se stringe in pregiuru, a incongiurá : *toti se facura cercu pre longa vorbitoriu*; ι) omeni cu câti are cineva connoscentia, cu care se afla mai desu in relatione : *in cerculu vostru mi am petrecutu partea cea mai bona a vietiei, in acestu cercu voiu petrece si restulu vietiei*; \jmath) *cercu vitiosu* : α) racionamentu defectosu, paralogismu, in care ce e de probatu se da ca proba : *famosulu medicu allu lui Molière se invertese intr'unu cercu vitiosu, candu ne spune, co opniulu addorme, pentru co e in ellu una potere addormitoria*; β) *cercu vitiosu* se committesi prin portare, candu cineva crede a indereptá unu reu cu altu reu assemine, unu abusu cu altu abusu, unu excessu cu altu excessu, etc., (*cercu* = *circus* = *it. cerco* si *circo* = *isp. port. circo*, *cerco* si *cerca* = *fr. cirque* = *alban. kiarcu* si *tiarcu*; ϵ ro *it. cerchio* = *prov. cercl* si *sercle* = *fr. cerele* = *dem. circulus* sau *circulus*; form'a feminina, ce se vede in *isp. si port. cerca*, in *it. cerchia*, analoge preposetionei *circa* = *circa*, appare si in derivatele nostre popularie :

tirca, tiurca, in locu de *circa, ciurca*; *ti* in locu de *ci* se aude chiaru si in form'a masculina *tercu* sau *tiercu, tiarcu*, luato intr'unulu d'in intellessele particularie alle lui *cercu*, adeco : *locu inchisu cu unu cercu de nuelle, de scandure*, in care se inchidu mai allestu vitele; *tiurcanu* sau *tiurcanu* inco sunt asia ϵ ro in locu de *circanu* sau *ciurcanu* : *lana circana* = *lana cercellata* sau *cretia*; *circanu* sau *ciurcanu* mai vertosu corresponde pre deplenu, in forma si intellesu, cu latinesculu *circaneus* sau *circanius* : *circanea avis* = *passere ce sbora in cercu, invertinduse*; *coci circanius* devine, in limb'a nostra, *circaniu*, si, prin stramutarea lui *i* d'in ultim'a, ca in *roibu* = *robu* = *robis*, adjunge : *ciurcanu*, *ero ciu* se pronuntia *tiu* : *tiurcanu*. ca si in *judetiu* = *judeci* = *judicium*; pentru accelle-asi cuvente si *tercu* sau *tiercu* = *ciercu*, transformatu d'in *cerciu* = *circius*). *M.*

2 CERCU, s. m., pl.-i, quereus; arbore d'in famili'a conifereloru, alle cui fructe se chiama *ghiande*; *cerculu e cellu mai formosu d'in arbori*; — *cerculu* e connoscutu de poporu, in mai multe parti, sub numele de *stejariu*, ϵ ro in alte parti sub numele de *copaciu*, (vedi *cerru*).

CERCUIRE, -escu, v., *circulis religare*, vites maritare vel alligare, (*it. cerchiare*, *isp. cercillar*, *port. cercillar*, *prov. cercelar*, *franc. cereler*); a legá cu unu *cercu* sau cu mai multe *cercuri* : *a) a cercui una bute, una putina, una rota, una bute de rota*; *b) a intari cu unu cercu* una constructione : *a cercui bolt'a cellariului*; *c) a cercui viti'a*, a legá cu legature in forma de *cercu*; — cu intellesulu de *circuire* = a dá rota, a merge in giuru, etc., vedi *circuire*.

CERCUITU, -a, d'in *cercuire* : 1. part. passivu : *buti necercuite, viiu cercuita*; 2. supin : *cercuri de cercuitu butonie*; 3. subst. abstractu : *cercuitulu butei me tine mai multu de câtu butea insasi*.

CERCUITURA, s. f., (compara *it. cerchiatura*); actione si resultatulu actionei de *cercuire* : *cercuitur'a roteloru carrutiei costa multu*.

CERCULARE si

CERCURRARE, v., *circulis religare*; *circulare* si *circulari*; 1. in acelle-asi insemnari cu *cercuire*, si de preferitu acestui-a; 2. a dá forma de *cercu* sau *cercuru*: a *cercurá una pertica*; a se *cercurá* = a se face *cercu*, a se pune sau stringe in *cercu*, a se formá in *cercu*; 3. a merge in *cercu*, a dá rota, a se miscá pre una linia *cercularia*, a se miscá in genere, (vedi *circulare*).

CERCULARIU si

CERCULARIU, -ia, adj. s., *circulares*, *circularis*; 1. adj., relativu la *cercu* sau *cercuru*. in *cercu*: *miscarea cercularia*, (vedi *circulare* si *circulariu*, forma luata mai desu in acestu intellesu); 2. subst. m. personale, *cercurariu*, care scie face si pune *cercuri* la vase: buti, butonie, putine, etc.

CERCURARIA, s. f., maiestria de *cercurariu*.

CERCURARITU, s. m., pretiu de *cercuitu*, ce se solve unui *cercurariu* pentru facere si punere de *cercuri*.

CERCURELLU, s. m., pl.-e, *circulus*; deminutivu d'in urmatoriulu,

1 **CERCURU**, s. m., pl.-e, *circulus*; deminutivu d'in *cercu*.

* 2 **CERCURU**, s. m., pl.-i, *cercurus* (*κέρκυρος*); 1. nave forte mare pentru transportu; 2. specia de pesce marinu.

* **CEREALE**, adj., *cerealis*; relativu la *Cerere*, diáa a graneloru sau buccatelu, si prin metafora, relativu la grane sau buccate: *cerealea Eleusine*, pentru co in *Eleusinea*, mica cetate a Greciei, nu departe de Athene, se serbau mystericale *Cererei*: *cerealile*, s. pl. f. (subintelligendu: *sacre, mysterie* sau *dille de serbatore*) = *cerealia*, dille de serbatore in onorea *Cererei*, serbatori celebrate de vechii Romani la 10 Aprile; — *planta cereale, plante cereali*, si absol. *cereale, cereali*, plante d'in a caroru sementia macinata se face farina: *granulu, ordiulu, secarea, meiulu, porumbulu sunt plante cereali* sau *sunt cereali*; *agre cereali*, in cari se sémene plante cereali; asiá si: *spice cereali, commerciu de cereali*; — in acestu d'in urma essemplu *cereali* = sementie de plante cereali; asiá si in essemple: *cerealile, d'in caus'a*

marei secete, au se fia pucine si care, cerealile nostre se cauta si se ceru de multe terre; — s. m. personale: *unu cereale*, pl. *cereali-i*, officariu insarcinatu cu provizione de cereali pentru una cetate.

* **CEREALITATE**, s. f., *cerealitas*; sarcina sau demnitate a edilelui numitu *cereale*, (vedi *cereale* cotra finitu).

* **CEREBELLARE** si *cerebellariu*, -a, adj. s., (*cerebellaris*), *cerebellare*; 1. adj. relativu la *cerebellu*; 2. subst. f., *cerebellare-a*, coperimentu pentru test'a capului.

* **CEREBELLITE**, s. f., (fr. *cérébellite*); inflammatione a *cerebellului*.

* **CEREBELLOSU**, -a, adj., (it. *cerebelloso*, fr. *cérébelleux*); ce se tine de *cerebellu*: *arterie cerebellose*.

* **CEREBELLU**, s. m., *cerebellum*; deminutivu d'in *cerebru*: buccata de *cerebru*, ce se prepara spre mancare; in speciale inse, parte a *cerebrului*, care imple fossele craniului de la céfa.

* **CEREBRALE**, adj., (it. *cerebrale*, fr. *cérébral*); de *cerebru*, relativu la *cerebru*: *fibre cerebrale, substantia cerebrale, arterie cerebrale, membrana cerebrale, febre cerebrale, alte affectioni cerebrale*.

* **CEREBRIFORMU**, -a, si *cerebriforme*, adj., (it. *cerebriforme*, fr. *cérébriforme*; vedi *cerebru* si *forma*); care are *forma* si figura de *cerebru*; care e de materia *asemine cu a cerebrului*.

* **CEREBRINA**, s. f., vedi *cerebrinu*.

* **CEREBRINU**, -a, adj. s., (ital. *cerebrino-a*, fr. *cérébrin-e*); ce se tine de *cerebru*: — s. f., *cerebrina*, substantia ce face parte d'in compositiunea *cerebrului*, a medullei spinale si a nerviloru, si care, pentru co e *acida*, se chiama si *acidu cerebricu*.

* **CEREBRITE**, s. f., (it. *cerebrite*, fr. *cérébrite*); 1. inflammatione a *cerebrului*; 2. zoophytu fossile, care prin ramificationile selle sémene cu *cerebrulu* omului.

* **CEREBROSPINALE**, adj., (fr. *cérebro-spinal*); ce se tine de *cerebru* si de *spinare*: *systema cerebrospinal*. totulu partiloru corpului unei fientia animale, in cari reside scaunulu sentirei,

voirei si miscareii; acesta *systema cerebrospinale* se desparte in alte doue systemate : a) *system'a cerebrospinale nervosa* = *system'a nervosa a vietiei animale*, care e scaunulu sentirei si voirei; b) *system'a cerebrospinale ganglionaria* = *system'a nervosa a vietiei organice*, care este scaunulu de miscare a certoru organe de nutritiune, cumu : corde, stomacu, intestine, etc.

* CEREBROSU, -a, adj., *cerebrosus*; relativu la *cerebru* : 1. plenu de *cerebru*, si de aci, nervosu, cui nervii si mai vertosu nervii cerebrului se interrita forte usioru, si de aci, furiosu, meniosu, tare superatiosu; cui capulu se ammetesce usioru si currendu : *unu altulu mai cerebrosu nu ti ar fi rabdatu atatu-a*; — reu, capitinosu, incapitnatu : *callu cerebrosu*; — applicatusila lucruri : *beuture cerebrose*, cari incaldescu si interrita *cerebrulu*.

* CEREBRU, s. m., *cerebrum*; vedi *creieru*.

* CEREFOLIU, s. m., *cærefolium* (*χαίρεφολλον*, d'in *χαίρειν* = buccurare si *φύλλον* = foliu); planta, care se cultiva in gradine si serve ca verdetia de mancare, mai vertosu ca salata, cu foie camu asemini cu alle apiului sau petroselinului, déro mai mari; sunt doue specie de *cerefoliu* : *cerefoliulu commune* = *scandix cærefolium* lui *Linneu*, si *cerefoliulu aromaticu* sau *odoratu* = *scandix odorata* lui *Linneu*; amendoue speciile se tinu de famili'a *umbellifereloru*, *pentandria digynia* lui *Linneu* : *pecureloru inco placu forte foiele cerefoliului*.

* CERELA si *cerella*, s. f., *querela*; plangere, dorere sau supperare espressa, nemultiamire arretata prin vorbe; imputatione; certa; mugetu, gemetu; ceripitu.

* CERELARE, si *cerellare*, v., *querelari*, *queri*; a face sau esprime *cerela* (vedi *cerela*); si *refless. a se cerelá*, cu mai multa *potere* si *energia* de cátu simplulu : *a cerelá*.

* CERELEU, s. m., (it. *ceraleo*, fr. *céréleón*, d'in *κηρός* = *cera* si *ἐλαιον* = *oliu*); *cerata* sau *cerota* d'in *cera* si d'in *oliu*.

* CERELOSU sau *cerellosu*, -a, adj., *querelosus*, plenu de *cerela*.

CEREMONIA si *cerimonia*, s. f., *cæremonia* si *cærimonia*; fia derivatu de la *ceru* = *cælum*, sau de la *Cerere*, diéa a *cerealiloru*, sau de la anticatulu *cerus* = *sântu*, sau in fine, cumu e mai multu probabile, de la *Cere* = *Cære*, cetate a Italiei, cu care Rom'a d'in inalta vechime se afá in strinse legamente religiose, si unde Romanii, pre tempulu unei invasiune a Galliloru, depusera in pastrare obiectele sacre pentru cultu, cuventulu *ceremonia* espreme in totu casulu unu conceptu de domeniulu religionei, *ceva divinuu*, *ceva relativu la diéu*, *sântu*, *augustu*, etc., si a nume : 1. in intellesu obiectivu, calitate de sântu, santitate : *dupo ceremoni'a dielorulu santitatea regilorulu impune omenilorulu cellu mai mare respectu*; in acestu intellesu se applica mai raru si numai in sengulariu; 2. in intellesu subiectivu, temere religioasa, sentimentu de frica si veneratione pentru Ddiéu si pentru totu oe e divinuu si sântu, si prin urmare camu in acea-asi insemnare cu *religiune*, differindu inse de acestu-a intru cátu *ceremonia* se refere mai multu la manifestarea eterna a sentimentulu religiosu, éro *religiune* la sentimentulu intimu insusi : *strabonii si impleniau detoriele cotra Domnediéu cu multa religione si ceremonia*; in acestu intellesu inco se dice raru in plurariu; 3. metaforice, luandu-se abtractulu in locu de concretu : actione, actu, forma sau norma stabilita pentru cultulu religiosu, care e symbolu allu unui principiu, semnu de veneratione affectuosa sau de commemoratiune respectuosa; differe inse de *ritu*, intru cátu *ceremonia* este actulu insusi religiosu, éro *ritulu* e modulu sau norm'a prescrissa, dupo care se face actulu : *ceremoniele liturgice*, *ceremoniele serbatorilorulu mari*; *ceremonie crestine*, *iudaice*, *paganesce*; *ceremoniele cununieii*, *batesului*, *santirei apeii*; *ceremoni'a santirei flamurelorulu*; *ceremoni'a de funebre*, *de immormentare*, *ceremoni'a de consecrare a unui archiereu*, *a unui preutu*, *a unui diaconu*; *ceremonia santa*, *piosa*; — de si cuventulu este de domeniulu essentialu religiosu, se dice

inse : *ceremonia religiosa*, pentru co-
 cellu-asi cuventu se applica : 4. si la
 forme sau norme ce se urmedia in certe
 occasioni solemni, in care religionea are
 sau nu are de locu parte : a) politice :
*ceremonia de incoronare a unui dom-
 nitoriu; ambassatorulu fu receptu in
 audientia cu multe si mari ceremonie;*
*cu certe ceremonie se conferu si gradele
 de nobilitate; — b) familiari si private :*
*ceremonie muntei; Români de astadi,
 ca si strabonii lor Romani, cu nespusu
 de multe ceremonie adducu miress'a de
 la cas'a ei la cas'a mirelui; Români si
 tundu copillii, candu acesti-a su de trei
 anni, cu ceremonie particulare; nu e
 actu ceva mai solemne in vietii'a Româ-
 nului, pentru care ellu, ca si strabonulu
 Romanu, se nu observe certe ceremonie;*
*ceremonie de curte, ceremonie unui
 ballu de la curte sau la curte, sau de la
 alta casa insemnata; ceremoni'a de re-
 ceptione a domnului, etc.; — magestru
 sau maiestru de ceremonie = ceremoni-
 arum antistes : a) cellu insarcinatu a re-
 gulá ceremonie unei bacerice, unei
 curte domnesca, alle solemnitatiloru
 publice, nationali, politice, etc.; β) cu in-
 tellessu mai generale, cellu versatu in
 ceremonie; γ) cellu ce tine la tote am-
 menutele ceremonieloru, cellu *ceremo-
 niosu*; — *vestimentu de ceremonia; a')* cu
 care se investe cineva in essercitiulu u-
 nei ceremonie; β) in genere, vestimentu
 de apparatus sau de pompa, cu care se
 investe cineva la serbatori si alte occa-
 sioni solemni; — c) de portare sociale,
 semnu de civilitate sau politetia, semnu
 de respectu ce si dau omenii unii alto-
 ru-a : *visite de ceremonia, scrissori de
 ceremonia, felicitari de ceremonia, a si
 face ceremonie si complimente unulu al-
 tui-a;* — si fienduco actele esterne, déco
 nu prin abusu, déro adesea prin usu ad-
 jungu se nu mai corresponda cu inten-
 tionea, care sengura da valore acelloru
 acte, de aci cuventulu ceremonia se ap-
 plica : 5. si cu intellessu peiorativu de :
 a) *apparentia fora fundu, forma secca
 fora facta : veremonie ne facu se sca-
 pãmu d'in vedere substanti'a lucruri-
 loru; de ceremonie suntenu satulli, amu**

*vré fapte y ositive; unu amicu de ceremo-
 nia nu e unu addeveratu amicu, precumu
 unu ministru de ceremonia porta numai
 titulu de ministru, fora se aiba si pote-
 rea sau autoritatea de ministru; b) ceva
 importunu, supperteriu, care face se
 perda cineva rabdarea : a se pune la
 mesa si u mancú fora ceremonia, fora a
 asteptá multe invitari, fora a arretá
 difficultati; a vorbi cuiva de ceva fora
 ceremonia, cu deplona libertate, fora
 tema sau fora crutiare; a face ceremonie,
 a se arretá difficile, a asteptá roga-
 tioni si invitationi; ce atâtea ceremonie
 pentru lucrulu cellu mai usioru de fa-
 cutu! fora ceremonia (fora cellu mai
 micu scrupulu) lotrii ne despoiara si ne
 predara; omu de ceremonie : a) omu ce-
 remoniosu, ca oppussu la omu fora ce-
 rimonie = omu neceremoniosu, omu cui
 placu ceremonie, care observa cu scru-
 polositate ceremonie religiose sau si
 mai vertosu sociali, si de aci, forte ci-
 vile, forte politu, urbanu, etc.; β) care
 face multe ceremonie = difficultati, dif-
 ficile, importunu, care cu greu se indu-
 plca a face ceva, affectatu, etc.*

CEREMONIALE si *cerimoniale*, adj.
 s., *cæremontialis* (compara si it. *ceremo-
 niale*, fr. *cérémonial* si *cérémonieel*);
 1. adj., relativu la *ceremonia* : *multe
 legi alle lui Mose erau ceremoniali; pre-
 ceptulu de a amá pre Domnedieu si pre
 apropete nu se tine de preceptele cere-
 moniali, abolite prin legea noua a lui
 Christu; circuncisionea, sacrificiulu de
 victime si celle assemini erau prescrip-
 tioni ceremoniali alle legeri vechia sau
 judaica; — carti ceremoniali, carti ba-
 sericesci cari coprendu norme pentru
 ceremonie la diverse occasioni; — una
 scrissore ceremoniale, este : a) una scris-
 sore scrissa dupo tote ceremonie pre-
 scrise; β) una scrissa de *ceremonia*, in
 acellu-asi intellessu cu *una visita de
 ceremonia; déro pote se nu fia una scris-
 sore ceremoniosa; unu discursu ceremo-
 niale, adeco pronuntiatu cu occasione
 unei ceremonia publica, pote de assemi-
 nea se nu coprenda de locu lucruri ce-
 remoniose, se nu fia ceremoniosu; am-
 bassatorii pronuntia discursuri ceremo-**

niali, déro adesea pucinu *ceremonioase*; — 2. subst. *ceremoniale*, pl. *ceremoniali*, si sub form'a *ceremonialiu*, pl. *ceremoniale*, cu intellessulu de : a) totulu ceremonieloru unei curte, unei biserice, unei terre, etc., in cutare seu cutare impregiurare : *ceremonialulu unei nunta, unei pompe funebre*; b) carte ce tractedia despre assemini ceremonie : *ceremonialulu liturgiei*; c) usuri ce particularii sunt detori sau vreu a observá in certe occasioni : *ceremonialulu ballulus*; d) ceremonie prea multe in portarea sociale : *nu mi place atátu-a ceremonialiu*.

CEREMONIALIU, s. m., vedi *ceremoniale*.

CEREMONIARE si *cerimoniare*, v., *ceremoniari*; a practicá *ceremonie*, fiendu vorb'a mai vertosu de solemnitati publice.

CEREMONIARIU, -ia, adj. s., (*ceremonarius*, fr. *cérémonialre*); 1. adj., relativu la *ceremonie*; déro mai vertosu : 2. subst. : a) personale, *ceremoniaru-ia* : a) cine reguledia ceremoniele : *ceremoniarulu unei biserice*; *marele ceremoniaru allu unei biserice*; *marele ceremoniaru allu curtei domnesci*; β) cui placu ceremoniele in tote relationile vietiei, *ceremoniosu*; b) m. reale, *ceremoniaru*, in acelle-asi insemnari cu *ceremonialiu* (vedi *ceremoniale*).

CEREMONIOSITATE, s. f., (it. *ceremoniosità*); calitate, abitudine, portare de *ceremoniosu*.

CEREMONIOSU, -a, si *cerimoniosu*, adj., *cerimoniosus*; plenu de *ceremonia* : 1. in sensu religiosu : *septe dille ceremonioase*; 2. in sensu sociale : a) in bene, care face sau coprende multe ceremonie, complimente, politetie, felicitari, laude, semne de respectu si affectione : *omu ceremoniosu*, *scrisoare forte ceremoniosa*, *cuvente câtu se pote de ceremonioase*; déro mai vertosu : b) in reu, care face sau coprende ceremonie affectate, si de aci, affectatu, pretentiosu, dificile, importunu, etc. : *nesufferite mi sunt ceremonioasele vostre appucature*.

CERENTIA si *cerintia*, s. f., (vedi 2 *cerere*), *postulatio*; *opus*, *necessitas*; *cerere* persistente si urgente, déro mai

vertosu, *ce se cere de neapperatu : cerentiele essorbitanti alle fiscului*; *cerentiele trauului de totu diu'a*; *cerentiele unei solida systema de educatione nati male*.

* CEREOOLITE si

* CEREOOLITHE, s. f., (it. *ceroolite*, fr. *céréolithe*, d'in *κρῶς* = *cera* si *λίθος* = *petra*); substantia minerala, pucinu connoscuta, care sémena cu cer'a in aspectulu si molleti'a sea.

CEREPIRE, v., vedi *ceripire*.

1 CERERE, s. f., nume propriu de diéa; vedi *cereale*.

2 CERERE, *ceru*, *cerui*, *cerutu*, (vedi si alte forme in parenthesea de la finitulu articolului), v., *querere*, *exquirere*, *requirere*; *petere*, *repetere*; *postulare*, *expostulare*; *poscere*, *exposcere*, *repostocere*, *flagitare*, *efflagitare*; *rogare*, *orare*; *mendicare*; *egere*, *opus esse*; — a dorí si cautá se obtina sau se afle : A. cu subiectu de persona : 1. in genere, fora obiectu passivu determinatu : *bateti si vi se va deschide*, *cautati si veti aflá*, *cereti si vi se va dá*; 2. cu obiectu passivu determinatu : a) de lucru : a) doritu si necessariu cellui ce-lu cere, déro la care pote avé sau nu dereptu : *cui e sete*, *cere apa*; *cui e fome*, *cere de mancare*; a *cere bani inpromutu*; a *cere adjutoriu*; a *cere consiliu*; a *cere parereu sau opinionea cuiva*; β) doritu si necessariu, la care are cineva dereptu sau crede a avé dereptu si prin urmare cu intellessulu de *reclamare*, *revindicare*, *pretendere*, etc. : á) in genere, a *cere dereptate*, a *cere satisfactiune*, a *cere restabilirea in drepturile selle*, a *cere computu*; a *cere dote mare*, a *cere câtu nu se cuvine*; a *cere una reforma*, a *cere usiorare de dari fiscali*, a *cere reparatiunea reului*, a *cere desdaunari si interesi*, a *cere scambarea unei lege*, etc.; β') in speciale, pentru pretiulu ce se cuvine sau se crede co se cuvine a obtiné pentru unu servitiu : a *cere diece galbini pre unu callu care nu face neci cincii*; *servitorii ceru astadi pre luna de trei ori mai multu de câtu acumu câtiva anni*; *cátu ceri pre cotulu de acesta materia? nu ti potu dá pre luna câtu ceri tu*; γ) doritu si necessariu, déro la care nu are cineva neci unu dereptu, si

prin urmare cu intellessulu de *sollicitare*, *rogare*, etc.: α) in genere : a cere voia, a cere concediu; a cere una functione; a cere iertare, a cere mi de scuse; a cere de la Domnedieu iertare de peccate; finitu bonu allu vietei si respunsu bonu la infricosiatulu judeciu de la Domnulu se ceremu; a cere pace, a cere se capitule cu conditioni onorabili; β) in speciale, a cere *elemosyna*, sau absolutu, a cere, a cautá se si capite celle necessarie la vietia prin *cersire* : cine cere, nu pere, déro neci nume bonu nu are; e nedemnu de unu omu sanitosu si robustu se astepte a si tiné vieti'a cu cerutulu; a plecá prin satu dupo cerutu; candu ai fi pauperu, nu m'astiu supperá co te vedu cerendu; déro cumu se pote ca unu omu cu dare de mana se se avilesca a cere? — δ) mai vertosu doritu eu mare focu, si prin urmare cu intellessu de *dorire*, *vrere*, *esigere*, etc.: α) in genere : sunt multiamitu cu ce am, si nemicu nu ceru nemenu mai multu; ce mai ceri? neci nu ceremu mai bene; de la tene ceru asta-a; β) in speciale cu obiectu de verbu la infinitivu sau la subiectivu : nu ceremu mai bene de cátu a ne desface de voi; ceremu se fugiti si se periti d'in ochii nostri; *langedulu cere se essa la aeru*; — si prin una elegante ellipse a verbului obiectu : a cere afora (subintell. se essa), a cere in intru, a cere in patu, a cere sub patu; — ϵ) doritu a fi connoscutu, si prin urmare cu intellessulu de *intrebare*, *ceretare*, etc. : sciendu co una libra de cafea costa doi lei, se cere a se aflá cátu voru costá 80 de libre; asiá si : se cere a se sci, ceremu a connosce, cereti a esplicá, nu se cere a se calculá, etc.; — b) de persona, a cere pre cineva : a) in casatoria, a peti : multi juni au cerutu acesta feta, fora ca parentii se vrea a ua dá neci unui-a; esti fericita, car'a mea, co te ceru multi barbati, pre candu pre amic'a tea nu ua cere nemine; asiá si : a cere in casatoria, a cere de socia, a cere man'a unei muiere, etc.; β) in judecata, a trage : ingrati su filii cari ceru pre parenti in judecata sau la judecata; γ) absolutu, a cere pre cineva, a cere cuiva voia sau permissione : déro nu vrei se me

ceri tu de la tata meu, ca se mergemu lu preambulare, voiu dice mammei se me cere; — si ca reflexivu : me ceru la chora; ca se poti essi d'in institutu, cere-te mai antaniu la directoriu; cumu ai potutu essi d'in casa, fora se te ceri la mene? nu sciti, co nu ve poteti miscá de aci, fora se ve cereti? asiá si : a se cere la chora, a se cere la ballu, etc.; de unde : δ) a se cere = a se trage, a dorí tare, cu intellessu mai energicu de cátu simplulu a cere (vedi mai susu la a, δ) : *copillulu se cere se mergea la scola; langedii se ceru se essa la terra*; si prin ellipsea cellui de allu doile verbu : se cere afora, ne ceremu la terra; *copillii se ceru la carte*; — B. cu subiectu de lucru : 1. animatu, cu intellessu de *reclamare*, *necessitare*, *impunere*, etc.; a) in genere : boulu si callulu ceru mai multe spese si mai multe castige de cátu asimulu; *asimulu cere forte pucinu pentru nutritulu seu*; b) in speciale, fiendu vorba de partea afectiva a fientiei animale, de *ánima*, ca scaunu allu affecteloru, cu intellessulu de *appetire*, *dorire*, etc. : ce ti cere *ánim'a se manci? ánim'a nu mi cere nemica; mancati ce si cátu ve cere ánim'a; nu mi mai cere ánim'a alta muiere, fiendu co am traitu prea bene cu reposat'a; ti mai cere ánim'a se mergi la ballu?* — 2. inanimatu : a) in genere, cu intellessu de a avé lipse sau *necessitate* : *buccatele ceru ploia; una educatione mai destinsa cere si tempu mai indelungu, si labore multa, si spese nu pucine; innovationile in legile si datinele stabilitate ceru mari si multe precautioni; multe si de tote cere una casa grea, cumu e a nostra*; b) in speciale : a) inanimatu abstractu sau generale, candu atunci *cerere = necessitare, impunere imperiosa* : *bun'a cuvenientia cere se nu te porti asiá; mentea senetosa cere se nu facemu nemenui reu; dereptatea ar cere ca toti omeni laboriosi si onesti se si afte bonu trau in societatea civile; asiá cerea impregiurarea se faceti; asiá cere lucrulu se fia tractatu*; — si prin ellipsea cellui de allu doile verbu : *morbulu cere tractatu* (subintell. a fi) *cu multa delegentia*; de aci : β) sub forma passiva, cu

intellesu de impersonale, a se cere : α') a fi necessariu, a fi de lipse : se cere se fimu si noi acolo; s'ar cere se fi mai temperatu; se cere se fi santu; multe se ceru la una casa; β') in genere, a se cuveni, a se cadé, a fi conformu cu mesur'a, cu impregiurarea, cu detori'a, cu mentea, cu voienti'a sau dorenti'a, etc. : a mancă cátu se cere, a nu vorbi candu nu se cere, a se portá cumu se cere; γ') a fi cautatu ca necessariu : granele au inceputu se se cera, pre candu ordiele nu se ceru de locu; acesta merce nu se mai cere astadi; cinc cumpera merci nece- rute de nemine? — si cu subiectu de perso- na cugetata ca lucru : se cere unu bonu servitoriu, se ceru omeni pentru assemine lucruri delicate si grele; — in activu : ceru unu bonu servitoriu, cu intellesse diferite de passivulu : se cere unu servitoriu; — (cerere = quæ- rere; déro lat. quæro = ceru se afla si cu s in locu de r, adeco : quæso, de unde perf. quæs-ivi si supinu quæsítum, forme ce presupunu si unu verbu de a IV con- jugatione [quærire = cerire]; déro in locu de quæsítum se dice si quæstum; in lim- b'a nostra verbulu inco participa d'in assemine fluctuationi, cumu : a) simplu : α) la presente indicativulu si sub- junctivulu se aude pre a locurea, ca si verbele de a IV conjugatione, cu unu i inainte de unele desinentie personali : ceriu = ceru, se ceriu = se ceru, se ceria = se cera, si prin moiarea lui r : ceiu = ceriu, se ceia = se ceria; β) la perf. si supinu se afla in carti mai vechie si pre a locurea se audu si in gur'a popo- rulu formele : cersi, cersu in locu de cerui, cerutu; d'in cersu a essitu mai departe cersire; γ) pre longa cerutu si cersu avemu si alte trei forme de su- pinu : α') ceritu d'in form'a cerire, care e popularia in compusulu cocerire, sau cu- cerire; β') cesitu = quæsítum, si γ') cestu = quæstum; b) in compuse verbulu : a) sau trece in conjugationea a IV, ca popula- riulu cucerire dupo cerasi : recerere, etc.; β) sau, cumu e si mai bene, se man- tine in conjugationea III : recerere, in- cerere, escerere, etc.; si cu i, in locu de e in radecina : recirere = requirere, esci-

rere = exquirere etc.; in totu casulu inse γ) form'a supinulu acestoru compuse e asiá de multipla ca si a cellui simplu : d'in recerere, vomu avé receritu, si d'in recerere sau recirere, vomu essi : rece- rutu, recesitu sau recisitu, recestu sau recistu, etc.)

3 CERERE, s. f., postulatio, petitio, postulatam, votum, actione si resultatu allu actionei de a cere, in t. s. v.

CERESCU, -a, adj., cælestis; de ceru, relativu la ceru : ostile ceresci, angerii; vietia ceresca, forte fericita; ceresc'a formosetia a candideloru copille; placeri ceresci, curate si fora amestecu de amaru, (vedi si 2 ceru).

CERESIA, ceresiu, etc., vedi cerasia, cerasiu.

CEREU, -a, adj., vedi 2 ceriu.

* CERICOPOTASSICU, -a, adj., (fr. céricopotassique); care e cericu si po- tassicu, vorbindu de una sare : sare ceri- copotassica, sare compusa d'in alte doue sari, un'a cerica si alt'a potassica.

* CERICU, -a, adj., (it. cerico, fr. cértique); de ceriu (vedi 2 ceriu), vor- bindu in speciale de composite cu ce- riu : oxydu cericu, sulfura cerica.

* CERIDE, s. m., (fr. céride); nume genericu, appleeatu de chymisti la una familia de corpuri ce coprendu ceriu, (vedi 2 ceriu).

* CERIFERU, -a, adj., (fr. cérifère; vedi cera si ferere); care da sau produce cera : arbori ceriferi.

* CERIFICARE, v., certificare; (vedi cera si facere); a face sau dá céra; a dá veri-ce altu licidu viscosu ca cér'a.

1 CERIMONIA, cerimoniale, ceri- moniosu; vedi ceremonia, ceremoniale, ceremoniosu.

* 2 CERIMONIA, s. f., querimonia; plangere, dorere sau supperare, céta intre socii, intre amici, etc.

* CERIMONIOSU, -a, adj., querimo- niosus (vedi 2 ceremonia); desupu a face cerimonie, care de veri-ce se suppera si se certa; paratu la veri-ce momentu a si versá veninulu supperarei.

CERINA, s. f., vedi cerinu.

* CERINTA sau cerintha, s. f., si

* CERINTHU sau cerintu, s. m., ce-

rintha si *cerinthus* (κρηπιδθη, κρηπιδος); 1. genu de plante d'in famili'a boragineelor, *pentandria monogynia* lui *Linneu*, cu alle carui flori batu albinele, pentru co d'in elle scotu bona materia *de cera*, de unde si numele datu acestui genu de plante; d'in acelle-asi flori se estrage si ap'a pre câtu de suave, pre atâtu de utile, care se chiama *apa de melissa*; 2. sub form'a masc. *cerinthu* si cu intellessulu *de cera sau miere bruta*.

* **CERINU**, -a, adj., *cerinus* (compara si it. *cerino*-a, fr. *cérine*); de *cera*, relativu la *cera*: 1. adj.: *luminari cerine*; *vestimentu cerinu*, de colorea cerei; 2. subst.: a) m. reale, *cerinu*, ceva de cera sau de colorea cerei: a) turta de cera; β) mucu de luminare de cera; γ) vestimentu galbinu; δ) f. reale, *cerina*: a) luminare de cera; β) stoffa galbina; γ) substantia particularia, d'in care se face cer'a albinelor; δ) substantia estrassa d'in pluta, care, prin proprietatile selle, se apropia de cera,

CERIOLU-a, si

CERIORU-a, adj., *cerceolus*; deminutivu d'in 2 *ceriu*: *cerasie ceriore*, albe batendu in galbinu.

CERIPIRE si *ciripire*, -escu, v., *garrire*, *canere*; a emitte una voce suptire si pucina, vorbindu de certe passeri mice: *multime de passerelle ceripiau prin des'a frundia a arboriloru*, (vedi si *ceripu*). *M.*

CERIPITU si *ciripitu*, d'in *ceripire*: 1. part. passivu, déro forte desu: 2. subst. m., *ceripitulu* = *avium garritus vel cantus*, cantare cu voce suptire si pucinu forte a certoru passeri micutelle: *ceripitulu puiloru rundinellei*.

CERIPU si *ciripu*, s. m., *avium garritus*; se applica ca exclamatiune, ca cuventu imitativu de vocea suptire si pucinu forte a certoru passeri micutelle: *puis d'in cuibulu passerei facu ceripu, ceripu!*

CERISIORA, s. f., deminutivu d'in *cera*.

* **CERITARE**, v. de forma iterativa: 1. d'in 2 *cerere*, *queritare* = a totu cere, a cere continuu, a cere cu mare persistenta; 2. d'in *queritari* = a se totu plange,

a se plange continuu; a se totu certá; a totu murmurá, a totu *carti*; a ceripi cu multa voia bona, vorbindu de passeri.

1 **CERIU**, s. m., vedi 2 *ceru*.

2 **CERIU**, -a, adj. s., *ceruus* si *ceruus* (compara si it. *cerio*); de *cera*, care semina cu *cer'a* in collore sau in molletia: 1. adj.: *ceria este natur'a copillului*, flessibile ca cer'a; *lumine cerie*; 2. subst. m. reale, *ceriu*: a) luminare sau facla de cera; — in acestu intellesu si fem. *ceria*; — b) metallu ce se estrage d'in *cerite*.

* **CERNENTE**, adj., *cernens*; care *cerne*, si mai vertosu in intellessulu cuventului *cernere* de sub II.

* **CERNENTIA**, s. f., *cernentia*; calitate de *cernente*, agera vedere, agera petrundere a ochiului corpului sau mentei.

CERNERE, *cernui*, *cernutu*, v., *cernere*, *crevi*, *eretum* si *certum* (it. *cernere* si *cernire*, isp. *cerner*); a separá sau despartí, si mai vertosu: a allege, a despartí ce e bonu d'in ce e reu, ce e curatu si addeveratu d'in ce nu e addeveratu, etc.: I. in intellesu generale si materiale: 1. a trece ceva farinosu prin sêta sau prin ciuru, spre a allege ce e mai bonu sau mai bene pulberisatu: a *cerne farina de granu*; *pisati bene caramida*, si *ua cerneti in urma cu una sêta desa*; *farin'a de porumbu se cerne cu ciurelulu*, *farin'a de granu pentru pane de bona calitate se cerne cu sêta desa si se cerne de mai multe ori*; *deco nu e cernuta bene farin'a nu se frementa bene*; proverb.: *cine nu vre se fremente, tota diu'a cerne* = cine nu vre se termine unu lucru se face co se ocupa indelungu cu preliminariele lui; — de aci: 2. prin metafora: a) a *cerne* = a plouá forte meruntu: a) ca impersonale, fora neci unu subiectu: *ploua? nu, ci numai cerne*; β) cu unu subiectu: *nuerii cernu*; si riflessivu: *nuerii se cernu*, *negur'a se cerne*; γ) in genere: a) a picá in mice particelle: *tablatulu se cerne*; *se cerne si pica arena d'in tablatu*; β') a se *cerne* = a se stracurá, a essi sau a se duce pre nesentite, a trece prin unu locu, a merge desu la acellu locu, etc.: *lumea inco-*

pusse a se cerne d'in ballu; multi se cernu prin acellu locu; δ) in intellesu ideale, vorbindu de conoscentie, notioni, idee, principie, etc., a alleghe si destinge bene, a analysá, a lamurí, a elucidá, si de ací, a stabilí cu certitudine: notionile celle mai simple remanu in capu obscure si confuse, déco nu se cernu bene; pucine idee clare si bene cernute are acestu omu in capulu seu; de ací: ε) a probá, a suppone unu ce la probe, spre a se incredentiá de valorea, addeverulu si bonitatea lui, si de ací, a estimá, a appetiá: omu cernutu prin ciuru si prin sêta: α') in genere, trecutu prin tote probele, si de ací: β') bene appetiatu, de a cui valoare e cineva certu, in bene sau reu; γ') experimentatu, cu multa esperientia sau incercare; nu crede co nu te am cernutu bene si co nu te sciu ce ti pote pellea: amiculu certu in incerte impregiurari se cerne=amicus certus in re incerta cernitur; — II. in intellesu particulariu: 1. a destinge cu unulu d'in sensuri, si a nume: a) ca mai desu, si aproape exclusivu, a destinge cu sensulu vederii, a destinge cu ochii, a vedé bene si luminatu: α) in genere: neci odorile, neci saporile nu se potu cerne, se cernu inse colorile; diu'a, d'in caus'a luminei sorelui, nu potemu cerne stellele, ce cernemu noptea pre ceru; β) in speciale, a avé in vedere: α) ca si compusulu, concernere: aceste vorbe nu me cernu, nu se referu a mene, nu me attingu pre mene; β') a considerá, a tiné computu, etc.: reu se insora cine cerne mai multu dotea de câtu person'a; b) ca mai raru si pentru alte sensuri, afora de allu vederei: toti cernemu cu bucuria vocea amicului: — 2. a destinge cu ochiulu mentei, a intellege, a percepe sau precepe, a conosce, etc.: a) in genere: nu e lucru atâtu de obscuru, care se nu se pota cerne cu ochiulu agerei mente; nu crede co nu cernu câta amore ai pentru mene.

CERNITORIU-toria, si cernutoriu, adj. s., cernens, qui cernit (compara it. cernitore); care cerne, in insemnarea cuventului de sub I, 1; care traiesce cu maiestri'a de a cerne si curetí granu,

ordiu, si alte buccate; — metaforice: severu cernitoriu allu addeverului d'in mentione, allu benelui d'in reu.

CERNITURA si cernutura, s. f., actio cernendi, cretura (compara si it. cernitura); actione de a cerne si mai vertosu resultatu allu acestei actione in insemnarile cuventului cernere de sub I.: lucru cernutu, ce se alleghe prin cernere ea bonu sau ca reu si de lapedatu: — cu una cernitura nu se curetia bene granele, ci se ceru doue si trei cerniture: cernitur'a resultante d'in farin'a de granu este unu bonu alimentu pentru certe passerie domestice: si metaforice: una cernitura a ideelor nu le lamuresce in destullu.

* CERNU, -a, adj., vedi cernuu.

* CERNUARE, v., cernuare; a face, sau a se face cernuu: a cernuá faci'a = a plecá faci'a sau ochii in josu; a cernuá = a se cernuá = a cadé cu faci'a la pamentu; a plecá capulu in diosu. M.

* CERNULARE, v., cernulare; diminutivu d'in cernuare, a plecá pucinu faci'a la pamentu. M.

* CERNULU, -a, adj., cernulus; diminutivu d'in cernu. M.

CERNUTU, -a, d'in cernere: 1. part. pass. farina cernuta: 2. supinu: ciuru de cernutu farina; 3. s. m., cernutululu graneloru.

CERNUTORIU, cernutura; vedi cernitoriu, cernitura.

* CERNUU, -a, si cernu. -u, adj., cernuus si cernus (d'in cernere); plecatu cu faci'a spre pamentu, cu capulu plecatu inainte: Luciliu dice: cernuus dicitur proprie inclinatus, quasi qui terram cernat = cernuu se dice proprie cellu inclinatu, pentru co cerne orecumu pamentulu; — in speciale: cellu ce da sau se da preste capu, cade in capu; cellu ce pre una fune sau pre una pertica se da preste capu, saltatoriu pre fune etc. (de ací si populariulu cernicu in compusulu cocernicu sau cucernicu). M.

* CEROFERU, -a, adj., (compara it. ceroferrario, fr. céroféraire; vedi cera si ferere); care in una baserica sau la alte locuri de ceremonie religiose porta luminarea.

* CEROUDE, adj., (fr. céroide, d'in

κηρός = *cera* si *σῖδος* = *forma*); care are forma sau apparentia de *cera*.

* CEROLEINA, s. f., (it. *ceroleina*, d'in *cera* si *oleu* sau *oliu*); substantia molla ce se afla in *cera* de albine, in proportionea de $\frac{5}{6}$ la centu, si care e mai solubile in alcoolu de câtu *cerin'a*.

* CEROLITHE sau *cerolite*, s. f., vedi *cerolithe*.

* CEROMA, s. f., (pl. *cerome* sau *ceromate*), *ceroma* (*κηρώμα*); 1. in genere, unsore compusa d'in *cera* si *oliu*; 2. in speciale, unsore pentru atleti, si de aci: a) locu sau incapere in care se ungeau atletii cu *ceroma*; b) locu de lupta pentru atleti; c) lupta sau maiestria de atletu; 3. buba de rea natura, care presenta una facia galbinastra ca a cerei.

* CEROMATICU, -a, adj., *ceromaticus*; relativu la *ceroma*; unu cu *ceroma*.

* CEROMELE, s. f., (it. *ceromele*, franc. *céromel*, d'in *κηρός* = *cera* si *μέλι* = *miere*); unsore sau alefia, in care *cera* si *miere* formida basea compositului.

* CERONIA, s. f., si

* CERONIU, s. m., *ceronia* (*κερωνία*); specia de planta de acellu-asi genu cu *cerati'a* sau *ceratiulu*; form'a feminina, *ceronia*, se applica de preferentia la fructulu *ceroniului*, (vedi si *ceratiu*).

CEROPLASTICA, s. f., (it. *ceroplastica*, fr. *céropastique*; vedi *cera* si *plastica*); arte de a face d'in *cera* figure, ornamente si altele, arte applicata astadi mai vertosu la reprezentare de obiecte naturali si la preparatiuni anatomice.

* CEROSIA, s. f., (it. *cerosia*); specia de *cera* ce se trage d'in cann'a de sacharu.

* CEROSOCERICU, -a, adj., (fr. *cérosocérique*, vedi *cerosu* si *cericu*); *oxydu cerosocericu*, compusu din *oxydu cerosu* si *oxydu cericu*.

* CEROSOPOTASSICU, -a, adj., (*cérosopotassique*, vedi *cerosu* si *potassicu*); *sare cerosopotassica*, *sare cerosa* combinata cu *sare potassica*.

* CEROSTROTU, -a, adj. s., *cerostrotus* (*κροστόρωτος*, d'in *κρῖνος* = *cornu* si *στροφός* = *asternutu*), *asternutu* cu *cornu*, cu cadrille de *cornu* de diferite colori; — s. m., *cerostrotu*, opu asiâ lucratu.

CEROSU, -a, adj., *cerosus*, (compara si it. *ceroso*, fr. *céreux*); plenu de *cera*, care coprende *cera multa*; — in speciale, ca terminu de *chymica*: *oxydu cerosu*, *sulfura cerosu*, etc., composite in cari *oxygeniulu* si *sulfurea* se afla, in comparatiune cu *ceriulu*, in proportione mai mica de câtu in combinatiunile correspondenti: *oxydu cericu*, *sulfura cerica*, etc.

* CEROTA, s. f., si

* CEROTU, s. m., vedi *ceratu*, -a.

* CEROTATU, s. m., (it. *cerotate*); nume genericu de sari, in cari acidulu *ceroticu* e base.

* CEROTICU, -a, adj., (it. *cerotico*); de *cera*, relativu la *cera*: *acidu ceroticu* = *cerina*; *alcoolu ceroticu* = *cerotina*.

* CEROTINU, -a, adj. s., (it. *cerotino*); de *cerota* sau de *cera*, relativu la *cera*; — subst. a) m. reale, *cerotinu*, specia de *hydrocarbura* solida, d'in care se facu candelu sau luminari; b) f. reale, *cerotina*, nume datu unui-a d'in componentii cerei de China, care se tine de clasa alcoololoru si de acea-a sechia ma si *alcoolu ceroticu*.

* CERXYLU, s. m., (it. *cerosillo*, fr. *céroxylon*, d'in *κηρός* = *cera* si *ξύλον* = *lemn*); *lemn* de *cera*, genu de plante d'in familia palmiloru, *monecia polyandria lui Linneu*, asiâ numitu pentru co trunchiulu si alte parti alle arboriloru de acestu genu se coperu cu una materia albitiosa ce e unu amestecu de una tertia de *cera* si done tertia de *resina*.

CERRETU, s. m., pl. -e, (compara it. *cerreto*); locu plantatu cu *cerri*, *padure* de *ceru*.

CERRINU, -a, adj., vedi *cerriu*.

CERRITEIU, cu l moiatu in locu de CERRITELIU si *cerriteliu*, s. m., pl. -e; deminutivu d'in *cerretu*, *padure* tenera de *cerri*, tufetu, tufaria.

CERRITELLU si *cerritelu*, s. m., pl. -i; deminutivu d'in *cerru*, *ceru* micu, tufa.

CERRITISIU si *cerritisiu*, s. m., pl. -e; cu intellesu ce are si *cerriteliu*, care e de preferitu.

CERRIU, -a, si *cerriu*, adj., *cerrius* si *cerreus*; de *ceru*, facutu d'in *lemn* de *ceru*.

CERRU, s. m., pl.-i, *cerus* (it. *cerro*, fr. *cerre*); specia de arbore d'in genulu *cercu*, quereus *ceris* lui *Linneu*: *lem-ne de cerru sunt celle mai bone de arsu*.

CERSIRE, -escu, v., (d'in *cersu*, vedi 2 *cerere*; part. sau supinu, are nu numai form'a *cersitu*, ci si form'a *cersutu* sau *cersiutu*, trassa directu d'in *cersu*, sau si d'in *cersire*, ca si *sciutu* d'in *scire*); mendicare, captare, aucupari; 1. in speciale, a cere elemosyna: *celli scapitati si pauperi se vedu nevoiti a cersi*; *inse e nedemnu de unu omu sanitosu se tenda man'a si se cersesca*; a *plecă dupo cersitu*; — 2. in genere, a cere cu mare persistentia, si mai vertosu, a caută se capite prin medie basse si damnose pentru demnitatea cellui ce face usu de elle: *nu me voiu diosurá a cersi misericordii a acestei fera de omu*; a *cersi suffragiele allegutoriloru*.

CERSITORESCU, -a, adj., de *cersitoriu*.

CERSITORIA (cu accentu pre penultima: *cersitoria*), s. f., mendicitas, mendicatio; paupertas, egestas, obscuritas, humilitas; stare sau conditione de *cersitoriu*; conditione bassa, umile, obscura; appicare la *cersire*: *cersitoriu ai fostu, de cersitoria se aibi parte*; d'in *cersitoria vre se essa la domnia*.

CERSITORIME, s. f., mendicorum multitudo; multime de *cersitori*: *ce de cersitorime!*

CERSITORIRE, -escu, v., mendicare, mendicum esse; a fi *cersitoriu*: *cine a cersitoritu, una vietia intregu, cu greu pote deveni omu cumu se cade*; a *cersitori cu umilentia celle necessarie la vietia*; — cuventulu *déro* este cu multu mai energicu de *cátu cersire*, si capita inco si mai multa energia prin form'a reflexiva, a se *cersitori*, care lipsesce lui *cersire*: *formosu si demnu e se se cersitoresca cineva peno intr'alátu pentru nemica?*

CERSITORIU, -tória, adj., mendicans, mendicus; ad mendicum pertinens; egenus, pauper, humilis, tenuis; captator; 1. care *cersesce*, care si tine *vieti'a cersindu*: *da cellui cersitoriu unu banu sau una bucatella de pane*; 2. pauperu, fora

medie de traiu, miseru, si de aci: do bassa conditione, cofundatu in miseria, obscuru, neconnoscutu; 3. appicatu a *cersi*, de si are medie de traiu, si de aci, care cu medie nedemne si basse cauta a *capitá ceva*, care se avilescu, ca se capite ceva: *mai cersitoriu de cátu teme n'am vedutu altu omu*; *cersitorii de functioni se avilescu udeseu mai reu de cátu celli necessitosi a si cere panea de tote dillele*; 4. cu acellu-asi intellesu ce are si *cersitorescu* = de *cersitoriu*, care caracterisa pre unu *cersitoriu*: *cersitorie sollicitationi spre a capitá functioni*.

CERSITU si

CERSIUTU sau *cersutu*, -a, d'in *cersire*: 1. part. pass.: *bani cersiti* sau *cersiuti*, *capitati* prin *cersire*; 2. supinu: *mania de cersitu* sau *de cersitu*; 3. subst. abstractu: *cu cersitul* sau *cersiutul* *remane omulu adesea nemancatu*.

CERSU, vedi la 2 *cerere*, mai vertosu celle disse in parenthessa finale a articolului.

CERTA, s. f., (vedi si *certare*), certamen, contentio; controversia, disceptatio, disputatio; dissidium, dissensio, discordia, similitas, altercatio, rixa, jurgium, trices; objurgatio, increpatio; actione de *certare*: 1. ca mai desu si de regula in intellesulu lui *certare* de sub A: a) in genere: *cert'a cu mana armata pentru dominatione este una barbaria*; *cert'a pre domnia d'ntre Romani si Carthaginesi se termina cu caderea Carthaginei*; *cert'a pre onori si alte multe cause potu adduce ruptur'a legamentului de amicitia*; *nu scimu care din cei doui concurrenti va essi triumfatoriu d'in acesta certa de superioritate in artea musicale*; b) in speciale: a) litigiu: *cert'a pre averea parentiloru addusse discordii a intre frati*; b) dissensione: a) in genere, disputa, controversia: *certele scoleloru filosofice facu co filosofi'a capita pucinu creditu in massele poporului*; *cert'a a gramaticiloru asupr'a acestui insemnatu punctu nu e inco terminata*; *asupr'a acestei cestione este mare certa intre jurisconsulti*; *despre mai multe articule de credentia este certu intre insisi theologii de professione*; *certa de vorbe sau pre*

vorbe = *logomachia*; *nu mi placu certele de vorbe*; β) in specie, dissensione civile, lupta de pareri intre partite, si de acf, discordia, imparechiare, etc. : *certele civili d'in acesta terra voru adduce ruin'a ei; spre a pune capitu certeloru civili, cetatiani sacrificia adesea libertatea loru dictaturei unui omu*; γ) mai vertosu traducere a supperarei, a irritationei : δ) prin vorbe violente : *acesti socii, de si de currendu casatoriti, intr'una certa ua ducu in tote dillete; omenii reu crescuti se appuca de certa pentru tote nemicurile*; in locu de a se *appuca de certa* se dice si : *a se appuca la certa*, inse cu una nuantia de intellesu differita; acea-asi differentia de intellesu este intre *a se luá de certa* si *a se luá la certa*; — *omulu pacificu fuge de certa; omulu iracundu e appecatulu la certa; sunt omeni cari cautu totu de un'a certa sau cause de certa; a se bagá sau a se amnestica in cert'a altoru-a: nu e bene ca altni straini se se amnestice in certele domestice dintre barbatu si muiere*; — *a fi intr'una certa cu vecinii, cu amicii, cu parentii, cu tota lumea*, etc., a se *certá* continuu cu toti, si prin urmare differitu de : *a fi in certa*, a fi in dissensione, in discordia, cari sunt cauzele sau efectele *certei*; — proverb : *cert'a fora bataia e ca nunt'a fora lautari*, din care se intellege, co *cert'a* se face de regula fora violentie de fapta; *cert'a inse aduce bataia*, si de acf : β) *cert'a* = fapta violenta, lupta, bataia, etc.; *cert'a loru fu cu spargere de capite si cu versare de sange*; — 2. mai raru cu insemnare de *mustra* sau *mustra-re, castigare cu vorbe sau si cu fapte*: *pentru acesta-a mi am attrassu aspra certa de la parenti*; in acestu intellesu se iea de regula form'a *certare*, (vedi *certare* sub II).

* **CERTAME**, s., pl. *certamine, certamen*; actione si rezultatu sau mediu de *certare* : lupta, proba de lupta, de intrecere, lupta amicale sau ostile, corporale sau spirituale, mesurare de poteri a doue parti, spre a *decerne* care d'in elle este superioare cellei alte : 1. in genere : *certame de cursu cu pitio-*

rele, cu callulu, cu carrulu; certamine de elocentia, de musica; certame de limba, de cuvente; intre amici se nu fia de catu certame de benevolentia si de officiose indetoriri; certame de domnia, de preeminentia; certamele d'intre Stoici si Peripateci este onestu si formosulu, pentru co acestu certame are de obiectu pretiulu si demnitatea virtutei; certamine gymnice, lupte in essercitiiu gymnastico; certamine artistice, scientifice, etc., concurse de arte, de scientia; 2. in speciale, lupta cu mana armata : certame navale; certamine cu callarimea, cu pedestrima; certame singulariu = duellu.

CERTAMENTE, adv., vedi *certe* si *certu* sub II.

* **CERTANTE**, adj., *certans; care certa* sau *se certa*.

CERTARE, v., (forma intensiva d'in *certu*, participiu d'in *cernere*), *certare, contendere; dissentire, dissidere; disceptare, disputare, dissertare, litigare; altercari, rixari, jurgare; objurgare, exprobrare; reprehendere; penas sumere, punire, castigare*; — A. cu form'a reflexiva, *a se certá*, si cu intellesulu intransitivu sau reciprocu allu latinescului *certare* = a luptá, a se luptá cu scopu de a si mesurá poterile, de a *cerne* sau *allege* si vedé care esse superioare, a se intrece, a concurre, a competi, etc. : 1. a se luptá cu mana armata sau si cu alte medie pentru ceva : *Rom'a si Oarthaginea se certaru in cursu de secle pre imperiulu lumei; in bellulu punicu secundu Romanii si Oarthaginesii se certaru cu mai multa ura de catu potere; asiá si : a se certá pre principatu, pre una terra, pre unu poporu; Spartanii se certaru cu Athenianii pre principatulu Greciei*; 2. a se luptá cu medie intellectuali, cu cuvente, argumente, etc.; a si mesurá poterile, a se intrece etc. : a) in genere : *a se certá pre onori, a se certá pre una palma de pamentu; a se certá pre una functione; a se certá pre unu omu, pre una muiere*; mai multe muieri se *certa* pre acestu omu, mai multi omeni se *certa* pre muiere; — pre espreme asiá déro *relatione de obiectu directu allu certei* sau luptei, pre candu *pen-*

tru espreme mai multu *relationea de causa finale* : a se certá cu cineva pentru muiere, pentru insulte facute casei, etc. (vedi mai diosu); — atátu obiectulu directu allu certei cátu si scopulu acestei certe se espremu forte bene prin una propositiune legata de cea principale cu unulu d'in interogativele care, cine : mai multi diei se certau care d'in ei se dé numele seu cetatei fundata de Cécropé = se certau pre numele cetatei; se éerta care de care se se arrete mai ingeniosu, care de care mai virtosu; celli ce se certa pre guberniu si pre administratione facu ca nautii, cari s'aru certá, cine d'in ei se gubérne navea; amicii se certa care de care se si faca mai multe indetoriri; si fora care : se certa se íee premiulu = se certa pre premiu; se certa se împarta préd'a; si cu infini-tivu : toti se certa a oblegá pre cellu avutu, mai multi juni se certa a obtiné man'a acestei formosa si avuta fetiora = se certa pre man'a acestei fetiora; cetatiani se certa a încarcá acestu omu cu onori, ce nu merita; — cu in sau la inco se espreme una nuantia particularia a relationei obiective : in cuvente, in argumente nemine nu se pote certá cu tene; in acestu intellesu certare intra si simplu, nu ca reflexivu insocitu de pronume : in injurature nemine nu pote certá cu voi; — b) in speciale, a luptá cu vorbe sau argumente, a fi in dissensione, in discordia, in neinvoire, etc. : a) a se judecă : a se certá pre avereá parentiloru; ß) a disputá, a desbate : a-supr'a acestui punctu se certa grammaticii, fora se se pota intellege; multe su cestiunile, de cari se certa filosofii, multe puntele, a-supr'a caroru-a se certa jurisconsultii; a se certá pre umbr'a asinului, pentru umbr'a asinului, sau de umbr'a asinului, trei constructioni differite cu trei nuantie de intellesu differite, precumu sunt patru nuantie de insemnare in urmatoriele patru locutioni : a se certá in cuvente, a se certá pre cuvente, a se certá pentru cuvente, a se certá asupr'a cuventelor; γ) ca mai desu, a si versá supperarea, meni'a, foculu urei, allu invidiei, allu reutatei, etc.

α') prin vorbe violente : acestu copillu e asiá de reu, co se certa continuu cu fratii sei; se vede, co nu trairi bene, pentru co ve vedu certandu-ve in tote díllele; iracundulu este paratu a se certá pentru nemica; ce ve certati? nu ne certámu, ci ne disputámu; nu ve poteti jocá fora se ve certati? nu poteti vorbí fora se ve certati? intellegeti-ve cu benele, fora se ve certati; de candu ne amu certatu amendou, nu mai vorbimu unulu cu altulu; asiá facu ei : se certa pre fiacare ora si se împaca apoi; cei duoi amici inseparabili s'au certatu asiá de reu, in cátu nu credu se se mai împace; proverb. : a se certá, fora a se bate : nu ve certati fora se ve bateti; de ce ve certati fora se ve bateti? etc., de unde se vede co certare-a sta mai vertosu in vorbe; se face inse si : ß') cu fapte violente, cu loviture, cu bataia, etc. (vedi la 1.) : se certara asiá de reu, in cátu adjunsera se si smulga perulu, si se si sparga capitele; de aci : δ) a intrá sau fi in neintellegere, in discordia, in inimitia, in ura, etc. : cumu s'au potutu certá nesce amici asiá de boni? — mai vertosu sub form'a participiale, certatu, -a : celli certati, inainte de a se comunicá, se se împace cu celli cu cari s'au certatu; nu intellegu cumu mam'm'a se se certe si se sté atatu-a tempu certata cu filiele selle; déco nu vorbiti amendou, se vede co sunteti certati; eu su certatu cu acestu omu, si nu i potu vorbí; — B. ca transitivu, a certá pre cineva sau a certá ceva : 1. ca mai desu, a castigá : a) prin vorbe : a) a mustrá, a înfrontá, a tiné de reu : nu plecu fora voi'a tata meu, coci sciu co me certa; nu e bene a certá unu copillu pentru tote nemicurile; invetiatoriulu certa pre discipuli, candu nu invetia sau nu se pórtá bene; a certá parentesce, a certá cu asprime; filiulu certatu de parenti intelleftu va fi; capitamulu certá aspru pre militari; ß) a mustrá cu vorbe energice, a blastemá, si mai vertosu, a essorcisá : certa te Domnulu pre tene, diavole; drucii certati de Christu essu d'in indraciti; γ) a înfrontá cu potere de cuventu, a imputá cu energia, etc. : Domnulu certa

venturile furioase, si elle se aliena si tacu; cërta marea maniosa, si undele ei se aliena;—b) prin fapte : pre cine ama Domnulu, si lu cërta; certatu-am acestu poporu incapitinatedu cu morte, cu famete, cu belle si cu alte calamitati, fora se lu potu intorce d'in callea peccatului; suntenu tare si aspru certati pentru peccatele nostre; omu cu amaru certatu de fortuna; 2. mai raru cu intellessulu de a face certu=a certificá, a demonstrá si stabili unu addeveru, sau a convinge, a incredentiá de unu addeveru : a certá addeverulu spuseloru selle.

2. CERTARE, s. f., objurgatio, reprehensio, castigatio, jurgium, concertatio, disputatio, desceptatio, controversia, etc.; 1. ca mai desu, actione de certare in intellessulu acestui cuventu de sub B: 1. certarea cumorte, cufamete, cubelle si cu indelunga captivitate nu cu potutu corrage acestu poporu impetritu in relle; asculta, fiule, de certarea parentelui; de certarea vocii telle, Eterne, cutremurase muntii in fundamentele loru, aliena-se undele marci in furi'a loru; — 2. mai raru in insemnarea verbului certare de sub A.: certarea jurisconsultiloru asupr'a acestui puntu de dreptu forte controversatu nu a datu neci unu resultatulu certu; in acestu intellessu se applica de regula form'a cërta.

CERTARECIU,-ia sau

CERTARETIU,-ia, adj. s., jurgiosus, rixosus, litigiosus, jurgator, rixator, desceptator, litigator; cui place cert'a, cui placu certe: muieru certarectia, omeni certareti; deco ai cautá acestoru certareti. ai fi continuu intr'una cërta (d'in certariu=cui place cert'a, forma de preferitu formei certarectiu). M.

CERTARIU,-ia, adj. s., vedi certarectiu. M.

CERTATIONE, s. f., certatio, objurgatio, jurgatio; actione de certare si mai vertosu causa, obiectu, materia, resultatulu de certare: certationile pre domnia, a nu se amestecá in certationile domestiche alle conjugiloru; certationile filosofiloru; ascultati, copilli, de certationile parentiloru; aspra si amara certatione a nefericitei nostre sorte.

CERTATORIU,-toria, adj. s., certator si certatorius; disceptator si disceptatorius; jurgator si jurgatorius; objurgator si objurgatorius; increpator, etc.; care cërta sau se cërta, relativu le certare : 1. applicatu la persone : a) care se cërta, cui place a se certá : certatorii pre domnia; acestu filosofu e unu mare certatoriu; a luá muieru certatoria; cu certatorii nu mi placese am a face; b) care cërta : certatoriiulu copilliloru, certatoriiulu venturiloru si allu marci; parente prea certatorii de copilli; 2. applicatu la lucruri, relativu la cërta sau la certare : cuvente certatorie.

CERTATU,-a, d'in certare : 1. participiu : a) passivu, objurgatus, castigatus = castigatu, mustratu, punitu : copilli certati de parenti, omu certatu de sorte, venturile certate de vocea cellui Eternu; b) activu intransitivu, rixatus, iratus = care s'a certatu si e acumu in discordia, in neintellegere, inimicitia : muieri certate si neimpacate, amici certati, dero impacati; 2. supinu, certatum, objurgatum, rixatum, etc. : mediele de certatu pre domnia; ai astadi despositione de certatu; de certatu cu nu me certu; 3. subst. abstractu, certatus-ús, objurgatio, etc. : cu certatulu vostru pre nemica se perde unu timpu pretiosu.

CERTATURA, s. f., certatio, rixa, jurgium, objurgatio, increpatio; actione de certare si mai vertosu resultatulu allu acesteia actione : acesta calamitate nu pote fi de cátu una certatura de la Domnedicu.

* CERTE, adv., certe; de certu, in modu certu : certe sciu = sciu de certu, sciu bene, am tota certitudinea.

* CERTETIA, s. f., (compara it. certezza); calitate de certu, (vedi certu), mai multu in intellessu subiectivu, pre candu certitudine se dice mai multu in intellessu obiectivu : certeti'a cu care respunde copillulu, e una proba, co e certu de ce spune si co nu mente.

* CERTIFICANTE, adj., care certifica.

* CERTIFICARE, v., (it. certificare, fr. certifier, d'in certu de la cernere si d'in ficare, de care vedi la facere); a face

certu: 1. cu obiectu de persona, a incredentiá, a convinge pre cineva de addeverulu unui ce: *vreu a te certificá de ourati'a intentionei melle*; 2. cu obiectu de lucru, a addeveri: *a certificá addeverulu spuseloru cuiva; a certificá, co unu omu este onestu si capace*; — a addeveri co asiá e, a afirmá, a face connotutu, co unu ce e *de certu* asiá: *certificu prin acestu inscrissu, co m'am impromutatu de la cutare cu cutare summa; te certificu co am se vinu la tene in persona; nu potu certificá co lucrulu ar fi asiá*; — cu amendou obiectele de persona si de lucru: *te certificu de acestea, ve certificu co asiá e*.

* CERTIFICATIONE, s. f., (it. *certificazione*, fr. *certification*); actione de *certificare*.

* CERTIFICATORIU, -tória, adj. s., care *certifica*: *argumente certicatorie de acestu addeveru*.

* CERTIFICATU, -a, d'in *certificare*:

1. part. passivu: *addeveruri certificate de omenii cei mai demni de credentia*,
2. subst.: a) abstractu, fora plurariu: *certificatulu seriosu allu unoru omeni asiá de onorabili si onesti nu se pote supune la neci-unu indoientia*; b) concretu, *certificatu*, pl. *certificate*, mediu de *certificare*, si mai vertosu inscrissu prin care se face una *certificare*: *certificatele de studie annuali; certificatu pentru trecerea unui esame; certificatu de acceptarea unei summe de bani; a dá unu certificatu, a presentá certificatulu*.

* CERTITUDINE, s. f., (it. *certitudine* si *certezza*, fr. *certitude*); calitate sau stare de *certu*, (vedi 2 *certu*): 1. in intellesu obiectivu: a) stabilitate, fisitate, regularitate: *nu e certitudine in lucurile lumei acestei-a; certitudinea cursulu astreloru*; b) soliditate, addeveru, realitate, calitate a unui ce care face acellu ce demnu de credentia: *certitudinea omeniloru ce ti am tramissu este probata; certitudinea sperantie si credentiei vostre; certitudinea amiciloru nostri*; c) in intellesu concretu, obiectu ce dá *certitudinea* subiectiva, de care vedi mai diosu la 2.: *argumentu, ratio-*

namentu, demonstratiune, marturia sau marturu, semnu sau veri-ce alta proba despre addeverulu unui ce: voi espune in data certitudinile cari invederedia addeverulu acestei assertione; si de aci, lucru reale, realitate: *nu umbra, neci visu, ci certitudine*; déro mai vertosu si ca mai desu: 2. in intellesu subiectivu, deplena si ferma persuasiune sau convictiune a subiectului connototuriu despre addeverulu obiectului connototuriu: a) in respectulu mentei pure sau ratiunei: *prepusulu meu s'a scambatu in deplena certitudine; certitudinea de a castigá summe mari facu semi bagu toti banii in acellu negotiu; certitudinea esclude veri-ce indoientia; a capitá certitudine, a adjuge la certitudine, a avé certitudine, a conosee cu certitudine, a sci cu certitudine, a demonstrá cu certitudine, a fi in certitudine; faptele, experientia, ratiamentulu, autoritatea ne dau diverse grade de certitudine; pentru ca unu addeveru se produca in noi certitudinea, se cere nu numai se cedemu acellu addeveru, ci inco se lu credemu pentru bone ratiuni; ceci addeverat'a certitudine, certitudinea in intellesu rigorosu allu cuventului, nu e persuasiunea, fa cátu de ferma, de falsu, neci persuasiunea chiaru de addeveru pentru ratiuni mai pucinu addeverate, ci numai si numai persuasiunea de unu addeveru pentru una ratiune addeverata; cu tote acestea, in intellesu mai pucinu rigorosu si prin estensione, certitudine se applica si la gradele de certitudine imperfecta, cari correspundu la gradele de validitate sau claritate a ratiiloru addeverate; asiá déro certitudinea pote fi mai multu sau mai pucinu deplena, si prin urmare nu e neci unu pleonasmu in expresiuni ca: *certitudine deplena, certitudine absoluta, tota certitudine*, etc.; criteriulu certitudinei este principiulu dupo care judecámu despre valoarea certitudinei nostre; unii vedu atare criteriu in consentimentulu genului omenescu; inse acestu consentimentu nu e unu principiu, ci numai una proba, argumentu sau base de certitudine: *principiulu intrinsecu allu certitudinei e insasi intuitionea, vederea**

clara, cernerea addeverului: principiulu estrinsecu allu certitudinei este intuitionea unui semnu certu allu obiectului cugetarei; certitudinea asiá déro e totu de un'a interna, si nu' pote fi vorb'a de una divisiune a certitudinei in interna si esterna de câtu cu respectu la basile certitudinei, dupo care pote fi: certitudine physica = certitudine a sensureloru esterne, alle carei basi sunt sensurele esterne; certitudine de conscientia, a carei base este insasi conscientia; certitudine rationale, a carei base este rationea; certitudine empirica, alle carei basi sunt datele de esperienti'a individuale sau universale; mai vertosu: certitudine defapta, a carei base este una fapta perceputa in intellectu prin sensulu esternu sau internu: certitudinea despre essistenti'a corpului nostru este criteriulu certitudinei despre essistenti'a corpului altoru-a; certitudine mathematica, a carei base e una demonstratione rigorosa, si de aci, certitudine mathematica = certitudine deplena, etc.; b) in respectulu sentimentului, partei affective a spiritului, securitate, confidentia, deplena incredere, etc., ce da certitudinea mentei pure despre unu addeveru: certitudine, nu sperantia; certitudinea sperantiatoru nostre, a avé deplena certitudine in mediculu seu; a crede cu certitudine; si de aci, manifestare esterna a acestui sentimentu: a vorbi si lucrá cu certitudine; a passi cu certitudine, a ochi cu certitudine, a respunde cu deplena certitudine; — in intellesu subiectivu, si mai vertosu in cellu de sub b, se applica si form'a certetia, inse cu delicat'a nuantia de insemnare, care distinge sensulu formeloru ca maretia sau maria de allu formeloru ca marime sau magnitudine, adeco certetia are intellesu mai curatu subiectivu de câtu certitudine: cine passesce cu certitudine, e nu numai securu de passii sei si de terrenulu pre care i face, ci si scie de certu, co nu face unu passu falsu, si nu face de certu; pre candu: cine passesce cu certetia, crede numai co nu va face passu falsu, déro se pote insellá, pote cespitá si cadé: copilli mici, candu incepu a amblá bene in

petiore, calca cu certetia, inse nu cu certitudine.

*CERTU, -a, adj. s. adv., certus-a-um; certo, certe; proprie, a dou'a forma de part. passivu d'in cernere, si prin urmare cu intellesu primitivu de separatu, destinsu, allestu, lamuritu, si de aci: determinatu, resolutu, fissu, stabile, regulatu; solidu, addeveratu, reale, evidente, neindoiosu, etc.; — I. ca adiectivu: A. decisu, resolutu, nestramutatu, stabilitu prin resolutione si voientia irrevocabile: nefericit'a muiere certa a si dá sengura mortea, rumiga in peptulu seu acesta fatale resolutione; certu a plecá si a nu mai reveni, certu la morte; certu sum a dá de facia tote si a nu ascunde nemica; pentru mene acesta-a e ceva certu si nestramutatu; — B. stabilitu, fissu, nestramutatu, stabile, regulatu, etc., sau solidu, reale, pentru care nu incape neci una indoientia: 1. de lucruri, a caroru calitate sau cantitate, a caroru natura esterna este determinata si in modu regulatu si irrevocabile stabilita sau stabile, regulatu: a) in genere: certi preuti la certe dille se faca certe sacrificie cu certe ceremonie; la dille certe se aduna si delibera de interessile comunni; la unu tempu certu toti se ne adunámu aci; limiti certe, cursulu certu allu stelleloru, ospete certu = care regulatu, in tóte dillele vine, la mésa; venituri certe, acelleasi si regulate, in opposetione cu venituri extraordinarie si accidentali; mortea e finitulu certu allu vietiei omului, inse diu'a mortei nu e certa; nomadii n'au domiciliu certe; cu certe conditioni; certetele vicissitudini alle tempuritoru annului; b) cu intellesulu apropiatu de allu latinescului quidam sau aliquis-aliquid = cineva, ceva, unu orecare, etc.; de aci la Latini adesea unitu cu aliquis: certi aliqui homines = nescé omeni, unii omeni; si la Italiani chiaru compusu cu uno = unu: certuno = vrunu, unu orecine; totusi certu sau unu certu difere in insemnare de synonymele unu orpbare, cineva, ceva, nescine, nescé, etc., intru câtu certu se applica la obiecte in parte determinate si numai erosi in parte indeterminate, si a nume: a) in genere,

vorbindu de unu ce connotutu ca essistente, inse neconnotutu in natur'a sea sau a carei natura nu vre cineva se determine : *me invoiescu cu propunerea tea, in sc numai cu certe conditioni ce ti voiu spune, déco vrei seriosu se adjungemu la invoire; am si eu certi amici; la petiorele langedului si in alte parti alle corpului am observatu certe inflature; certe passeri nu sbora; β) in speciale: α) vorbindu de ceva deplenu connotutu vorbitoriului, déro pre care acestu-a nu voiesce sau nu scie a lu numi : *am certe presentimente; tactulu acestui obiectu produce unu certu sentimentu placutu si deliciosu; d'in una certa timiditate; unu certu Antoniu, unu certu amicu mi a spusu acestea; mi a spusu certe lucruri, ce mi ar fi rosine se le numescu; β) la plurariu, cu insemnarea de unii, unele, parte d'in unu totu connotutu : certe passeri sbora, altele nu potu sborá; certi omeni se rui-nedia prin ambitione, alii prin imprudentia; certe fructe su dulci, certe acre, certe acerbe; — γ) cu insemnare de cantitate, cu intellesu appropriatu de allu lui ceva sau cátuva, (vedi ce si cátu) : se cere una certa dose de pudore; certa practica e necesaria; dupo certe dille, dupo certa trecere de tempu, dupo certe aspre observari, etc.; — 2. prin metafora, despre lucruri, a caroru natura interna sau morale e stabilita, fundata, solida, pre cari se pote cineva redimá, in cari se pote cineva increde : demnu de credentia, addeveratu, nementinosu, reale, evidente, manifestu, luminatu, claru, destinctu, probatu, incercatu, securu, etc. a) despre persone : *d'in amicii mei certu tu esti cellu mai certu; nu voiu lassá de a ti scrie, de câte ori mi se voru presentá omeni certi, caroru-a se potu increde fora tema scrissorile melle; ai a face cu omulu cellu mai onestu si mai certu; la cornele armatei capitanulu asediá pre cei mai certi si mai vechi militari; tramette omeni certi, caroru-a se potu comunicá plaxulu meu; amu auditu lucrulu de la persone certe; certulu Apolline; vedi si la cernere frasea : amiculu certu in impregiurari incerte se cerne; b) despre lu-***

*cruri : tote câte spunu eu, sunt certe si indubitabili; clare si certe su declaratiunile nostre; mai bene certa pace de cátu sperata victoria; mana certa, care nu se insella neci una data; asiá si : petioru certu, arma certa; productu certu allu unu agru; natura certa, care nu mente sau nu se demente neci una data; asiá si : caracteriu certu, coragiu certu, memoria certa, bonitate certa; credentia certa, devotamentu certu, etc.; apoi : sciri certe, promesse certe, concepte certe, notione sau idea certa, judecie certe; remediu certu, vindecare certa, successu certu, etc.; ce vedemu cu ochii avemu dreptu se credemu co e certu; lucrulu e asiá de certu si luminatu, pentru mene, cum e certu si luminatu co acumu e diuva; de aci c) in intellesu subiectivu, stabilitu si fundatu in connotentia : α) despre lucruri de cari subiectulu cugetatoriu e persuasu sau convinsu : cu claritate se iutu si connotutu si cu fermitate credutu pentru bone rationi (vedi si certitudine), de a cui realitate si addeveru nu se indoiesce omulu neci decumu, addeveratu, evidente, claru, luminatu, neindoiosu, etc. : *ce erá mai inainte pentru noi numai unu prepusu, deveni in urma certu ; tu dici si affirmi cu potere, co sunt certe lucruri ce in capulu meu nu intra; la intrebarile melle nu mi respondi nimicu certu si claru ; e certu co a venitu, pentru co l'am vedutu cu ochii mei; nemicu nu e certu in lucrurile umane; nu mi pare certu, a nu sci certu, a luá celle incerte de certe, a crede sau tine ceva ca certu; addeveratulu filosofu nu iea si nu tine ca certe câte nu su probate si demonstrate cu certitudine si evidentia; a face certu : cine pote face certu, co vomu apucá dru'a de mane ? — β) referitu la personele cari connotu sau caroru-a se da connotentie cu intellesulu de : persuasu sau convinsu, co connotu si scie, care nu se indoiesce, co connotu si scie, si de aci : inscientiatu, convinsu, persuasu, deplenu incredentiatu, deplenu securu, etc. : *poti fi certu de promissele acestui omu cátu se pote de probu, suntemu certi de amicii nostri; certu de condemnarea sea, certu de celle petrecute;***

*certi suntemu, co atî aflatu celle petrecute; a fi certu de ceva, a se face certu de ceva, a face pre altîlu certu de ceva; pre câtu poti, fa me certu de starea sanitatei telle; nu ne amu potutu face certi de consiliile lui; candu me voi face certu co ai inceputu a fi diligente si cu mente, voi implini cererile ce mi faci;—II. ca substantiv u si adverb iu : 1. ca substantiv u, in tote formele in cari occurru si celle alte adiective, candu se ieau absolutu : a) in intellesu personale : *cellu certu*, ca si *cellu reu* : *cellu certu de unu lucru nu vorbesce cu atâta indoientia si esitatione; celli certi de pomisselle vostre;* b) in intellesu reale : singulariu *certulu*, ca si *regulu* : a) cu intellessulu generale de ce e certu, totu ce e certu : a sci destinge certulu de incertu; β) cu intellessulu particulariu de ceva certu sau de parte certa a unui ce : *certulu asupr'a acestui evenimentu nu se connosce; certulu acestei cestione;* c) plur. f. *celle certe*, ca *celle relle* : a luá *celle incerte ca certe si celle certe ca incerte este proba de pucina precepere si judecatu*; 2. ca adverb iu *certu* (vedi si *certe*), cu intellessulu de addeveratu, in *facta, in addeveru, fora pote, fora umbra de indoientia*, etc., si cu celle doue nuantie fundamentali de intellessulu ce are cuventulu *certu*, adeco nuanti'a de insemnare obiectiva si subiectiva : a) simplu : α) cu intellesu deplenu afirmativu : α') in insemnare obiectiva : *Domnulu si mantuiitorulu a inviatu, certu, d'in momentu a treia di; certu, perduta si ruinata sum; viéti'a ne e, certu, in mare periculu; ce se intempla certu, nu e fortuitu; d'in doue opinioni asupr'a acellui-asi lucru sau neci-un'a nu e addeverata sau numai un'a e certu addeverata; ti placeam certu, candu eram si teneru si avutu; — mai vertosu in respunse affirmative : ti am facutu si implinitu tote voiele? — mi ai facutu certu; acestu-a e omulu? acestu-a e certu; si spre a confirmá una assertione precedente : *venissem si eu acollo, ca se te adjutu, de certu ca se te adjutu; déco credi, co caus'a tea e si a mea, certu amendoi suntemu in errore;*—β') in insemnare subiectiva : *sciu certu acestu-a,***

*mai certu de câtu ori-ce altu sciu certu; credu certu intr'unu Domnedieu justu; si n'am connoscutu, dieu, n'am cunnoscutu certu, omu mai reu de câtu tene;—la intrebati si mai vertosu la respunse affirmative : asiá e?—asiá certu; certu a venitu?—certu; nu ati furatu, certu, nimica d'in alle melle?—in suppositioni : *déco me stimi, câtu certu me stimi, nu crede de mene assemni lucruri; nu voru aflá certu acestu planu allu nostru; teai buccuratu certu, candu ai aflatu acestu-a;—β)* cu restrictione afirmativu sau concessiv u : *sperâmu, certu vremu, a deveni betrami; déco nu toti, déro certu diumetate d'in ei voru veni;*—b) compus u cu de sau co : α) *certu co*, cu amendoue nuantie de insemnare obiectiva si subiectiva ce are si simplulu : *certu co su perdutu si ruinatu; vedu'ai tu pre fratele meu?—certu co l'am vedutu; certu co nu e multu, déro neci pucinu; sperâmu, certu co vremu, a ne inavuti*, etc., de unde se vede co compusulu *certu co*, déco pre de una parte redica veri-ce ambiguitate asupr'a naturei de adverb iu sau de adiectiv u a cuventului *certu*, de alta parte nu pote stá de câtu la inceputulu unei propositiune, avendu si insusi intellesu de propositiune elliptica : *certu co = certu e co = e certu co*; déro : β) *de certu* supplenesce, ca si *certe* sau *certamente*, in tote casurile fora ne-cuvenientia de ambiguitate pre simplulu *certu*, avendu tofu de una data si mai multa efficacitate espressiva de câtu simplulu *certu* : *de certu esti perdutu; sciu de certu, co nu spuni addeverulu; credu de certu, co e unu Domnedieu; déco nu am terminatu, de certu sum aprópe de a terminá; mie unui-a de certu nu mi placu assemni fapte; motive bone si addeverate pote, déro de certu gravi*, etc.; ca si simplulu, construitu cu *co* : *de certu co a venitu, de certu co sciu, de certu co nu credu assemni fabule*, etc.—de intellessulu espressioniloru : *certu, de certu, certe, certamente*, se appropia intellessulu locutioniloru : *cu certitudine, cu certetia*; déro fiacare din aceste locuti-uni are nuantie particulare cari se potu determiná dupo celle spuse in acestu ar-*

ticlu si la art. *certitudine*, si cari resaru in parte in frasi ca : *unu omu scie unu ce cu certitudine, spune lucrulu cu certetia si e de certu credutu.*

1 CERU, s. m., vedi *cerru*.

2 CERU (mai pucinu bene : *ceriu*); s. m., pl. *-re*, *cœlum* (it. cielo, isp. cielo, fr. ciel, alb. kiel; affinu, probabile, cu grec. *κοῖλος* = *cavu, concavu, boltitu*, etc.) I. in intellesu propriu : 1. dupo conceptulu popularu anticu, care e si allu massei poporului incultu de astadi : bolta concava si albastria, ce se inaltia asupr'a pamentului si pre care paru co su infipte stellele, sorele, lun'a, planetii, etc. : *noptea se vedu pre ceru stellele si lun'a; diu'a vedemu pre ceru sorele; nuerii inco paru asternuti pre ceru; sorele, lun'a si stellele paru a se misca pre ceru sau in preuna cu cerulu in giurulu pamentului, ca centru, de la resaritu spre appusu*; 2. dupo conceptulu astronomilor si invetiatoru anticu, conceptu care era totu cellu populariu, redussu numai in systema de astronomi si mai vertosu de *Ptolomeu* : enorma sfera concava, cristallina si transparente, care infasciora pamentulu la una certa departare, in care se afla infipte astrele si care cu aceste astre se invertesce in giurulu pamentului ca centru; de aci si ide'a de mai multe assemnii sfere imaginate dupo departarea fiacarui astru de la pamentu, si de aci si plurariulu *cerure sau ceruri*, superpuse unulu altui-a : *cerulu sorelui, cerulu stelleloru, in cerulu lui Mercuriu, cerulu lunei, cerulu lui Saturnu; cerurile planetiloru; miscarile ceruriloru*; — de aci si espressioni biblice ca : *cerurele spunu marirea lui Domnedieu; cerulu cerului, cerurele ceruriloru, in intellesulu analogu cu sant'a santelor; Santulu Paul fu rapitu peno la allu treile ceru; cerulu cellu mai pre susu de ceruri; cerurele se deschisera*, (vedi si mai diosu la II); — in speciale, *ceruri cristaline*, imaginate de unii astronomi spre a espleca certe neregularitati alle miscariloru *ceruriloru*, a'ia numite de densii miscari de *titubatione* si de *trepidatione* (vedi aceste cuvente si art. *precesione*,

precesione a ecinoptieloru); — 3. dupo conceptulu datu de progresele scientiei moderne : a) sfera numai *apparente*, care infasciora pamentulu, determinata de marginile vederei nostre in spatiulu immensu allu universului; b) immensa altitudine a spatiului care sta asupr'a pamentului; *déro* : 4. in fiacare d'in aceste trei conceptioni, *ceru* = *ce e mai pre susu de pamentu*, parte a lunei diversa de pamentu si superiore pamentului; de aci espressioni ca : *cerulu si pamentulu voru trece, déro cuventele melle nu voru trece; Domnedieu fece cerulu si pamentulu; cerulu infasciora pamentulu, tuna d'in chiaru si serinu ceru*, etc., sunt proprie si juste dupo câte trei conceptionile; *éro* espressioni ca : *câte sunt in ceru, câte sub ceru si câte pre pamentu si sub pamentu, cerulu stelatu, albastrulu ceru, nuerosulu ceru*, etc., sunt juste numai dupo un'a d'in cele trei conceptioni; — a *cadé cerulu pre cincva* : a) a senti amara dorere, uritu nespusu de greu, asiá de greu ca cumu *cerulu*, adeco lumea intreaga afora de pamentu, ar appesá peptulu sau anim'a cellui ce lu sente : *asteptandute indelungu dupo ora si vedendu co nu veni, credeam co cade cerulu pe mene; candu audi bietulu omu co lu defaimu si cellu mai bonu amicu allu seu, credi co cerulu cade pre densulu; nu mai potemu stá in aceste deserte unde ni se pare co cerulu cade pre noi*; b) a senti frica nespusa de mare, frica mai vertosu neintemeiata, a fi forte fricosu : *essi si senguru ajora, co nu cade cerulu pre tene; ce ve coditi asiá de a merge inainte? au are se cada cerulu pre voi?* — II. in intellesu metaforicu : A. applicatu la obiecte ce stau intr'una relatione materiale cu *cerulu* : 1. parte a *cerului*, parte a boltei *ceresci*, ce pote imbracia cu ochiulu unu spectatoriu orecare d'intr'unu puntu orecare allu pamentului, orizonte : *candu se mai vedu dulcele ceru allu terrei, unde m'am nascutu si amu crescutu? asiá si: formosulu ceru allu terreloru de media di, limpedulu ceru allu Neapolei, tristulu ceru allu partiloru de media nopte; cine cauta se scambe cerulu, ca se scape de uritu, nu*

scapa de acestu reu; de aci : 2. ce se coprende in acesta parte a cerului : aerulu, atmosfer'a, si mai vertosu stare a aerului : clima, temperatura, tempu, sau fenomene ce se producu in aeru : ceru serinu, curatu, chiaru, nuerosu, ploiosu; ceru dulce, aspru, placutu, temperatu; asprimea cerului, dulceti'a cerului unei regione; nuerii, rou'a cerului; passerile cerului = cari sbora prin aeru; ceru obscuru, luminos; — ceru inchisu: a) ceru nuerosu; b) ceru d'in care nu ploua; c) orizonte largu si nemarginitu de obstacle, in oppositiune cu ceru deschisu: cerulu sta inchisu de atatu-a tempu, si nu vre se insenine; cerurile stetera inchise si nu dederu ploia trei anni de dille; dupo acesta-a se deschise cerulu si ploie abundanti adapara terr'a insetata; de tote partile cerulu acestui situ e inchisu de inalte colline, si numai de una parte se deschide si lasa ochiulu se ratecesca in departare; cerulu rositu spre appusu pre sera annuntia tempu bunu si sininu a dou'a di; — aspectulu cerului: — faci'a cerului: a) aspectulu cerului, β) colorea cerului : faci'a cerului sininu e de regula albastra; vestimentu cu facia ca a cerului; faci'a cerului er'atrista; — a mané, a dormi sub ceru. afora d'in casa; in acellu-asi intellessu si: sub cerulu deschisu, neinchisu sau ascunsu de murii si coperimentulu casei; — a observá cerulu = a observá fenomenele sau astrele cerului; candu diu'a se arretta in ceru, noptea dispare de pe ceru: — 3. obiecte ce imita una parte a cerului: a) cerulu gurei, palatu = palatum; b) cerulu unei camera, unei cava, unei caverna. unui caminu, unui fornu, etc., bolt'a, partea in forma de boltá; c) cerulu unui carru, unei carrucia, unui patu, etc., coperimentu in forma de boltá; d) cerulu unei pictura, unui tabellu de pictura, unei decoratione teatrale, etc., parte a tabellului in care se imita cerulu cu accidentiele lui: pictorii sciu representá si exprime cu accuratetia cerulu, sub care se petrecu evenimentele tabelluloru de pictura, arretandu prin colori starea atmosferei, or'a dillei sau a noptei, si alte cercunstantie decisive alle evenimentului; —

B. applicatu la concepte ce stau intr'una relatione mai ideale cu conceptulu cerului, la veri-ce este ca mai inaltu, la totu ce attinge culmea inaltimei, marimei: 1. in genere: a) in marine si inaltime hyperbolica: *muntii attingu cerulu cu capitele loru; catu cerulu de pamentu esti tu departe de mene; a inaltia cu laude peno la ceru; clamorile loru se inaltia peno la ceru; b) culme a gloriei, a fericirei: se crede in ceru, pentru co i a successu; sum in ceru, co am adjunsu a castigá stim'a vostra; d'in ceru me vedu cadutu in tartaru, d'in culmea fericirei in abyssulu nefericirei; mai vertosu, fericire suprema si fora amestecu de neci unu amaru: in anim'a justului se afla cerulu; déro mai allessu: 2. in speciale, cu insemnari de cea mai inalta ordine morale si religiosa: a) santuariulu prea inaltu, unde reside divinitatea si unde e preparatu domiciliu celloru justu pentru una vietia eterna si plena de una beatitudine suprema si neturburata de neci una dorere sau amaru: *doctorii basericei reconnoscu, ca si invetiatii antici profani (vedi la I, 2) mai multe ceruri; Apostolulu Paulu ne spune co altulu e cerulu lunei, altulu cerulu sorelui, altulu cerulu steelloru; déro trei paru a fi cerurele, de cari vine vorb'a in biblia si in alte carti basericesci: a) cerulu, in cari traiescu passerile cerului si in care se formedia nuerii, ploi'a, fulgerele, etc. (vedi mai susu); β) cerulu, in care se imagina astrele ca infipte (vedi la I) intr'una boltá de cristallu incorruptibile; γ) cerulu, ca loculu unde reside Eternulu; la acestu allu treile ceru ne spune Apostolulu Paulu, co ar fi fostu densulu rapitu; acestu allu treile ceru occure in limb'a biblicii si basericei si cu numele de: *cerulu cerurilor, imperati'a cerului sau imperati'a cerurilor, cerulu cellu mai presusu de ceruri, paradisulu, Ierusalemulu cerscu, cetatea lui Dommedieu, domiciliulu celloru justu sau fericiti; la poeti profani si crestini cu numiri ca: *empyreu, domiciliu allu celloru beati, domiciliulu beatitudinei si immortalitatei, etc. frasi in cari ceru se dice mai vertosu****

cu nuanția de scaunul allu Eternului : *tatalu nostru carele esti in ceruri, tatalu nostru cellu d'in ceru ; cauta, Domne, d'in ceru ; Domnulu descende d'in cerulu cellu santu allu seu ; angerulu Domnului descendea, in fiacare annu d'in ceru, si turburá ap'a ; Domnulu cerului=regele cerului=a totu potentele monarchu allu cerului=Domnedieu ; cerulu se deschise, si voce se audi d'in ceru ; port'a cerului : a) cu acellu-asi intellesu ca si in plurariu, portile cerului : a deschide celloru justu portile cerului, ca se intre in imperati'a cerului ; déro β') si ca nume mysticu datu basericei lui Christu ; — cu intellesu analogu si la anticii Romani : *Joue, regele cerului ; locuitorii cerului erau dieii cei mari, cari aveau de domiciliu cerulu ;* — frasi in cari ceru intra cu insemnare de domiciliu allu celloru justu si virtosi, de locu allu beatitudinei supreme, de paradisu, si de aci prin noue metafore, cu intellesulu si mai generale de culmea fericirii, de care vedi si mai susu : *a senti buccuriele cerului ; anim'a justului este cerulu, pentru co in ea locuesce Domnedieu ; virtutea este callea cotra ceru ; patri'a omului este cerulu ; buccurati-ve si veletificati, co mercedea vostra multa este la ceru ; precumu e in ceru, asiá se fu si pre pamentu ; a meritú cerulu prin marile selle virtuti ; a perde cerulu ; a si luá sborulu cotra ceru=a reposá ; tu ai addussu cerulu in cas'a mea ; déco mi ai face acesta favore, m'asiu crede in cerulu cerurilor ; glori'a cerului este si onorea si beatitudinea si loculu de onore si beatitudine cumu si lu concepe unu crestinu ; — b) poterea divina, providenti'a divina, de la care vine sau se crede co vine veri-ce lucru ea de la una cauza ultima ; in acesta insemnare ca personificatiune a lui Domnedieu, cuventulu ceru se cade a se scrie cu littera capitale : *tota poterea de la Ceru vine ; ce nu ti e datu de Ceru, nu poti face ; aci se vede man'a Cerului ; a ascultá vocea Cerului ; a se rebellá in contr'a Cerului ; decretele immutabili alle Cerului ; e scrisa in cartea eterna a Cerului ; ce nu e scrissu in Ceru, nu pote omulu ; mai vertosu in formule de***

juramentu, de urare, de blastemu, etc. : *o Ceru ! o lume ! o sorte ! a attestá sau luá de marturu Cerulu ; juste Ceru : a chiamá asupr'a cuiva benecuentu en Cerului, urg'a si meni'a Cerului ; se dé Cerulu, se nu dé Cerulu ; se ti adjute Cerulu ; a rogá Cerulu ; dâmu laude Cerului, gratia sau multiamita Cerului, etc. ; — a redicá sau inaltá manule la ceru : a) ca espressione de dore ; vedendu cadaverulu unicolui seu fiu, redicá mutu manule la ceru ; β) ca espressione de rogatione : se puse in genuchie si cu manule redicate la ceru incepú a se rogá ; γ) ca espressione de sperantia sau de benecuentare : vedendu poporulu flamundu, Iesus redicá manule la ceru si disse ; δ) ca espressione de actione de gratie : cu manule redicate la ceru, adducemu gratie cellui ce s'a indoratu de noi ; ϵ) ca espressione de mirare sau de impatientsia : la assemni supperatorie cuente, redicai manule la ceru si dissei : destullu ! — venitu d'in ceru=cadutu d'in ceru sau picatu d'in ceru (vedi cadutu) ; inse tramessu d'in ceru, si mai vertosu : tramessu de ceru. se dice numai in intellesu bonu de ceva sau cineva venitu pre neasteptate, ca prin unu minune a Cerului, chiaru la momentulu oportunu, si candu se cere ca mai multu presenti'a sau adjutoriulu lui.*

* CERUCHU, s. m., ceruchus (κερῦχος, d'in κέρας=cornu si ἔχειν=avere, tinere) ; 1. fune legata de unu cornu, sau capitu allu antennei unui catartu ; 2. genu de insecte coleoptere pentanere d'in famili'a lamellicorneloru.

CERUCLA si cerula, s. f., cerula ; deminutivu d'in céra, buccata de cera ; vedi si *cerisiora*.

CERUIRE,-escu, v., cerare ; a dá sau unge cu céra, a lustruí, si prin urmare de acellu-asi intellesu cu cerare, care e de preferitu : *a cerui scandurele, calcioni, etc.*

CERUITORIU,-toria, adj. s., care ceruesce.

CERUITU,-a, d'in ceruire : 1. part. passivu : *scandure reu ceruite* ; 2. supinu : *céra de ceruitu scandure* ; 3. s. m.

abstractu : *cātu costa ceruitulu scandureloru?*

CERUITURA, s. f., actione si mai vertosu resultatu allu actionei de *ceruire* : *fienduco ceruitur'a scandureloru n'a essitu bona, se le mai dati una ceruitura.*

* CERULANTE, adj., *cærulans*; care bate in *ceruliu*; d'in urmatoriulu :

CERULARE, v., a bate in *ceruliu*, sau a colorá *ceruliu*, de unde si :

CERULATU, -a, part. pass., *cæruleatus*; coloratu *ceruliu*.

CERULEU, -a, si

CERULIU, -ia, adj., *cæruleus*; de faci'a sau colorea *cerului* serinu, albastru, albastriu, albastru inchisu, verde inchisu, venetu, etc. 1. applicatu la *ceru* insusi : *ceruli'a bolta stellata*; 2. la mare si la divinitati marine : *ceruliele unde alle oceanului*; *ceruli'a Tethide*, *ceruli'a socia a ceruliului Neptunu*, *ceruliele filie alle ceruliei Doride*; *ceruliulu dieu=Neptunu*; 3. si la masse de apa dulce : *in ceruliele unde alle lacului, riului, etc.*; 4. si la alte obiecte albastrie : *doi cerulii serpi*, *ochii cerulii ai bellanei muiere*; *cerulii Britanni*; 5. la plante sau frundie de unu verde inchisu : *ceruliele frundie alle pinului*; 6. in genere, inchisu, negru, si de acf, funebru, tristu : *cerulii cupressi incongiura mormentulu*; *ceruliulu velu allu secriului*.

* CERULU, -a, adj., *querulus*; care se plange, murmura, cui nu poti intrá in voia, care totu de una si pentru veri-ce afla motive de supperare si de plangere, cartitoriu, supperatosu, dificile : *ceruli betrani si cerule betrane*; *cerulele rundinelle*, *ceripitorie*.

* CERUME, s., (it. *cerume*, fr. *cérumen*); 1. residuu sau stracuratura de *céra*; 2. materia galbinastra si viscosa ca *cér'a*, care se formedia in urechia.

* CERUMINOSU, -a, adj., (it. *ceruminoso*, fr. *cérumineux*); care contine *cerume* : *umorea ceruminosa a urechieloru*, *glandule ceruminose*.

CERUSA si CERUSSA, s. f., *cerussa*; carbonatu de plumbu, numitu asiá d'in caus'a asseminarei cu *cer'a*; — *cerussa de antimoniu*, oxydu albu de antimoniu;

cerussa nativa, oxydu de plumbu terrosu si venetiu.

CERUTIA, s. f., vedi *cerucia*.

CESA, s. f., vedi *cesu*.

* CESALE, s. f., (proprie adiectivuu d'in *cesa*, luatu de ordinariu ca substantivuu; compara it. *cesale* si *elsale*); rasoriu, pamentu *cesu*=taiatu si aggrumuratu, spre a servi de limite intre doue arature, intre doue agre; pamentulu aggrumuratu pre marginea unei fosse, care serve a desparte sau inchide campuri.

CESALLA, *cesallare*, etc., vedi *cesella*, *cesellare*.

CESARE si *César* (cu pronuntia ne-regulata : *késaru*), s. m., *cæsar*; 1. d'in 1 *cedere*, in aceea-si insemnare cu *cesone* sau *cesoni*, adeco copillu care prin *cedere*=taiarea pantecelui mammei morite s'a scossu d'in acestu pantece; 2. connume allu unei familia romane d'in gentea *Julia* : *cellu mai renumitu care portà acestu connume fu Caiu Juliu Cesare*, *mare oratoriu*, *mare capitaniu*, *mare scrip-toriu si mare barbatu de statu*, *invingu-toriulu lui Pompeiu*, *numitu dupo acesta victoria dictatoriu perpetuu*, *déro uccisu in annulu 44 incainte de Christu de contra conjuratiu Brutu si Cassiu* : *commentariile lui Cesare de bellulu Gallicu si de bellulu civile*, carte scrisa de insusi Cesare asupr'a belleloru portate de densulu in Galli'a si asupr'a bellului civile portatu cu Pompeiu; *a traduce*, *a lege pre Cesare*, *a traduce sau lege ope-rele lui Cesare*; *a fi unu Cesare* : *a*) *a fi unu geniu*, *a avé marele geniu allu lui Cesare*; *déro mai vertosu* : *b*) *a avé anima mare ca Cesare*, *a fi clemente si generosu*; in acestu d'in urma intellesu si : *a avé ánima de Cesare sau anim'a lui Cesare*; — 2. *Octavianu Augustu*, primulu principe sau imperatoriu allu Romaniloru, portà si ellu, ca filiu adoptivuu allu dictatoriului *Caiu Juliu Cesare*, numele de familia *Cesare*, care trecu si la cei patru urmatori ai sei : *Tiberiu*, *Caiu Caligula*, *Claudiu si Nerone*, pentru co acestia prin sange sau prin adop-tione erau d'in famili'a imperiale a lui Octavianu, cu Nerone inse incetedia suc-cessionea la tronu d'in acesta familia,

si cu tote acestea imperatorii ce vinu dupo Nerone urmedia a portá numele de *Cesare*, ca si cellu de *Augustu*, pentru co : 3. precumu *Augustu*, nume ce Octavianu, ca primu principe, portá mai antianiu, asiá si *Cesare* adjunse unu nume communu cu insemnarea de *principe*, *domnu* sau *domnitoriu*, *suveranu*, *rege* sau *imperatoriu allu Romaniloru* : cei doisprediece *Cesari*. acesta numire co-prende pre *Caiu Juliu Cesare* si pre cei unusprediece primi imperatorii de la *Octavianu Augustu* peno la *Domitianu* : *Suetoniu a scrisu vietiele celloru doisprediece Cesari* : *Ebreii dejá sub Tiberiu*, *secundulu imperatoriu allu Romaniloru diceau* : *nu avemu altu rege afora de Cesarele* ; -- peno la *Adrianu cesare* si *augustu*, mai vertogu unite : *cesare augustu*, este titlulu demnitatii imperiale romane ; déro : 4. dupo *Adrianu*, *augustu* incepù se aiba insemnarea speciale de *cesare regnante* = imperatoriu de fapta, capulu statului ce are in mana potestatea suprema, pre candu *cesare* luà insemnarea de cea ce astadi se chiama *principe ereditariu*. *erede presumtivu allu tronului*, *erede allu tronului*, etc. ; *Constantinu cesare* sau *cesarele Constantinu se aflá in Galli'a* : *cine e augustu e si cesare*, *inse cine e cesare ne e si augustu* : *cesarele erá desemnatu de augustu sau de armata*, *si nu potea deveni augustu fora confirmarea senatului* : — de aci : 5. prin una estensione si mai mare. *cesare* = imperatoriu, etc. : *Cesarii byzantini* : *peno si astadi domnitorii certoru imperie*, *cumu*, *de esemplu*, *imperatorulu Austriei si allu Rusiei porta numele de cesari* (german. *kaiser* = *caesar*, russesce mai corruptu : *tiaru* : — dupo unii vechi etymologi latini *Cesare*, si in intellessulu de sub 2. si urmatorie, se refere totu la 1 *cedere* : *Pliniu dice a nume* : a *caeso matris utero* = *de la taiarea panteceului mammei* ; dupo alti vechi etymologi latini cuventulu ar fi de acea-asi origine cu *caesaries* = *cesaria*, cumu *Iestu*, care dice : *qui cum caesarie natus est* = *care s'a nascutu cu cesarie* ; dupo unii d'in filologii

moderni cuventulu ar fi de acea-asi origine cu *caestus* = *cesiu*).

CESAREU, -a, adj., vedi *cesariu*.

* CESARIA, s. f., *caesaries* ; totulu perulu de capu, mai vertosu peru negru, desu si lungu, peru formosu dupo gustulu romanu : *regele dieiloru scutura a sea cesaria*, *cu care face se se cutremure cerulu si pamentulu* : — applectu si la animali, cari au peru mare, mai vertosu la com'a leiloru, cailoru, etc. ; la perulu barbei, candu e lunga si tufosa ; — prin metafora, frundia desa ce incorona una planta sau arbore ; erba desa si mare, ce copere unu locu (dupo unii d'in *cesiu* = *ceruliu*, pentru co *perulu negru* erá cellu formosu dupo gustulu Romaniloru ; dupo altii affinu cu sanscritulu *késra* = *coma de leu*. essitu d'in *késa*, = [caica, asiá de appropriatu de populariulu romanescu : *kica*, pote in locu de *caica*, ca si *skimbare* in locu de *scaimbare*] ; dupo altii in fine d'in 1 *cedere* cea-ce inco nu e improbabile, déro ne cugetámu la franc. *toison* = *lana* sau *peru de oue*. proprie : *tonsione* sau *tonsura*). M.

CESARIANU, -a, adj. s., *caesarianus* ; relativu la *cesare* : 1. in intellessulu acestui cuventu de sub 1. : *operatione caesariana*, prin care se taia pantecele mammei, spre a scote copillulu, (vedi si *cesariu*) ; 2. in intellessulu cuventului de sub 2. : *stylu caesarianu*, *bellulu civile caesarianu*, *partea caesariana* ; *orationi caesariane*, pronuntiate de Cicerone in laud'a lui *C. Juliu Cesare* ; — s. m., *caesarianu*, partisanu allu lui *Cesare* in bellulu civile, ca oppusu la *pompeianu*, partisanu allu lui *Pompeiu* in acellu-asi bellu ; 3. in intellessulu cuventului de sub 3, 4 si 5, imperiale, etc. : *famili'a caesariana a acellui imperiu*.

CESARIENSE, adj. s., *caesariensis* ; ce se tine de *cesare*, vorbindu in speciale de unu *cesare* in intellessulu cuventului de sub 3. si urmatorie : *caesariensis*. persone d'in famili'a unui *cesare*.

CESARINU, -a, adj., *caesarinus* ; de *Cesare*. vorbindu in speciale de *C. Juliu Cesare* : *celeritatea caesarina*.

CESARIU, -a, adj. s., *caesareus* ; rela-

tivu la *cesare*, in intellessulu cuventului de sub 1. : *operatione cesaria*, extractiune a fetului prin taiare : *operatione cesaria abdominala*, care se face prin spantecarea uterului, deco mamm'a more inainte de a nasce, si deco e la medilocu vre unu vitu ce face essirea fetului imposibile, sau deco fetulu a cadutu in cavitatea perineului; *operatione cesaria vaginala*, care se face prin una simpla incisiune a uterului, candu mamm'a, de si viua, nu are pelvile destullu de large pentru essirea fetului; 2. de sub 3 si 4, imperiale, vorbindu de imperatorii romani : *famili'a cesaria se stinse*; 3. mai vertosu de sub 5, vorbindu de cesarii ce domnira dupo finitul seclului V si de cesarii de astadi : *armat'a cesaria ispanica*; *armatele cesarie germane*: vorbindu in speciale de cesarele Austriei : *maiestatea sea cesaria regia* = *maiestatea sea imperiale si regale*; — s. m. *cesariu*, pl. *cesarii*, partisani si luptatori pentru *cesarele* = imperatoriulu d'in evulu mediu.

CESARU, s. m., vedi *cesare*.

CESELLA (pre a locurea : *tiesella*, cu e deschisu peno la a : *cesalla*, *tiesalla*), s. f., strigilli; form'a femenina a cuventului *cesellu*, luata cu intellessulu speciale de instrumentu de *cesellatu* sau peptenatu si neteditu caili sau alte pecure : *a dá una bonu cesella calului, boului*; — de aci si instrumentu de frecatu si curatiatu corpulu unui omu care se imbaia; — *a dá una cesella unui omu* = a lu bate. M.

CESELLARE (pre a locurea *tiesellare*; cu formele simple alle conjugationei I : *cesellu*, *ceselli*, *cesella*, etc., cari pre a locuri se audu : *cesellu*, *ceselli*, *cesalla*, ca si : *spellu*, *spelli*, *spalla*), v., strigill defricare; dolare, dedolare; verberare, caedere loris; colere, excolere; satiare; 1. a frecá, peptená, curatiá si netedí cu *cesell'a* unu callu sau alte pecure : *cesellati bene caili*; *de ce boii nu su cesellati?* — 2. metaforice : a) a frecá si curatiá unu omu ce se imbaia; b) a *cesellá unu lemnu, una petra*, etc., a lu netedi, a lu curatiá cu ceva de noduri si alte asperitati; c) in genere, a netediveri-ce,

a polí, a inforá, a orná, etc. : *espressionile acestui pretensu scriptoriu nu numai nu su eleganti, ci elocutionea sea este cu totulu nepeptenata, ba chiaru necesellata*; *ce vorbe necesellate!* (vedi si mai diosu la d, β); — in speciale a orná cu figure de sculptura, a sculptá (compara si it. *cesellare*); — d) a *cesellá unu omu* : a) a lu bate reu : *iea ti sem'a la vorbe, se nu me supperi, co apoi te cesellu*; *ti s'a facutu de cesellatu, si de aceea a te porti cu mene asiá de reu*; *copillulu necesellatu d'in tempu in tempu iea campii*; β) a curatiá, a spellá, a peptiná, a investí curatu si formosu, a se pune, cu respectu la abitulu corporale, in stare presentabile, a se gati, a se orná, etc. : *ce essi asiá necesellatu in lume? ve vedu si pre voi mai cesellati si mai curatelli*; γ) vorbindu de suffletulu acellui omu, a lu scote d'in starea de barbaria, a l'omení, a lu cultivá, a l'erudí, a lu polí, civilisá, etc. : *cetatianii sunt pretotendene mai cesellati de cátu terranii*; de aci : *necesellatu si nedussu la baserica*, in starea cea mai barbara de corpu si de suffletu, fora firu de umanitate : *cine te a pusu se te insori cu una necesellata si nedussa la baserica?* — in acellu-asi intellessu si : *ursu necesellatu* — δ) dupo Dictionariulu de Bud'a si cu insemnarea de a saturá de mancare si beutura, a indopá. ~ *imbuibá*: — aceste insemnari metaforice esplica si mai bene, referindu *cesellare* nu numai la form'a femenina, ci si la cea masculina *cesellu*. M.

CESELLATORIU, -ia, adj. s., care *cesella* sau serve la *cesellatu*, *cesellatorii cailoru nostri*; *instrumente cessellatorie*. M.

CESELLATU, -a, d'in *cesellare*, (compara si it. *cesellato*) : 1. part. passivu : *boi bene cesellati*; *múieri necesellate*; 2. supinu : *cesella de cesellatu cai*; 3. s. m. [abstractu : *cu cesellatulu teu totu nu su bietii boi cesellati*. M.

CESELLATURA, s. f., (compara si it. *cesellatura*); actione si mai vertosu rezultatu allu actionei de *cesellare* : *una cesellatura nu adjuunge pre di la cai*; *copillulu iea, pentru neboniele selle, mai multe relle cesellature pre di, si tot u*

nu se invétia mente; ccsellatur'a cspres-sioniloru cere patienti: si tempu. M.

CESELLU, s. m., pl.-e, *fabrile scalprum* (compara it. *cesello*, fr. *ciseau*); d'in *cesu* de la 1. *cederè*, instrumentu de *taiatu*, si in speciale instrumentu de *aciariu*, cu care *lemnarii*, *petrarii*, *ferarii*, *aurarii*, etc., se servu a *taiá*, a *sapá* in *lemn*, *pétra*, *metallu*, etc.: *cesellu delennariu*, *depetrariu*, *deaurariu*, etc.; *statuele de marmore se lucra cu cesellulu*; — *cesellu* e form'a masculina a femininului *cesella*, luata cu intellesu mai estensu de cátu allu acestei din urma forma; *coci* afora de insemnarea de instrumentu de *taiare* si *sapare*, *cesellu* insemna inca: a) *lucru de sculptura*, si mai *vertosu*: b) ca *abstractu*, in intellesu *appropriatu* de allu *verbulu cesellare*: a) *actione* sau *modu* de *netedire*, de *polire*, de *inflorire*, *ornare* prin *sapare* si *taiare* in parte sau prin *veri-ce* altu modu in genere: *cesellulu marmorei cere mai multa arte de cátu cesellulu lemnului*; de la *cesellu spendura ca d'in una bruta buccata de pétra se essa una gratiosa figura de dina*; β) in speciale: *cesellulu cailoru, dupo cesellulu boiloru vine cesellulu delporu alte pecuri. M.*

* **CESICIU**, -a si *cesitiu*, -a, adj., *cæsicius* si *cæsitius*; 1. d'in *cesu* de la 1 *cedere*; ai cui *peri* suntu *tunsi*, *rasi*, sau *netediti* si *scossi* prin *calcare* sau *batare* la *piua*: *pannura cesicia*; 2. d'in *cesiu*, care *bate* in *cesiu*: *vestimente cesicie*.

* **CESIONE**, s. f., *cæsio*; *actione* de 1 *cedere*. *taiare*; *batare*.

CESITIU, -a, adj., vedi *cesiciu*.

CESITU, -a, part. d'in 2 *cerere*.

* **CESIU**, -a, adj., *cæsius* (compara si it. *cesio*); adj., de acea-asi origine si insemnare cu *ceriu* sau *ceruliu*, care *bate* in verde, intre verde si *albastru*, *vorbindu* in speciale de *ochi*: *ochi cesii*; *poetii dau ochi cesii Minervei si ochi cerului lui Neptunu*; 2. s. m. reale, *cesiu*, *corpu simplu*, *asseminea* *metalleloru estrasse* d'in *alcali*, de *currendu* *descoperitu* prin *analize spectrale*.

* **CESONE**, s. si

CESONIU, -a, s., *cæsio*; d'in *cesu* de la 1 *cedere*: 1. in insemnarea lui *cesare* de

sub 1, *adeco* *copillu scossu* prin *cedere* sau *taiare* d'in *pantecele mammei selle*; 2. cu *intellesu* de *augmentativu* d'in *cesa*, *mare* instrumentu de *taiare*, *cumu*: *spata* cu *lama grossa*, *lata* si *mare*, *cutitu* *mare* ca allu *macellariloru*, *outitoia*, *forfeci mari*, etc.

* **CESORIU**, -a, adj. s., *cæsor*, *cæsorius*, (compara si it. *cesoja* si *cesoja* sau *cesore*); care *cede* (1 *cedere*) sau *serve* la *cedere*: *cesorii de lemne* si *de petre*; *instrumente cesorie*; — s. m. reale, *cesorius*, pl. *cesorie*, sau *femin. cesoria*, pl. *cesorie*, instrumentu de *taiare*, *sapare*, *netedire* si *polire*, *fia mare*, *fia micu*, (in forma populariulu *cosorius* = *cesorius*).

CESPE, *cespecare* si *cespicare*, *cespicatoriu*, *cespicatione*, etc., vedi *cespete* sau *cespite*. *cespetare* sau *cespitare*, etc.

CESPETARE si

CESPITARE, *cespitu*, v., (compara: *cespicator equus*, it. *cespitare* si *cespicare*, isp. *cespitar*), in *aliquid pedem offendere*, in *rem offensare*, *offenso pede cadore*, *talipedare*; *labi*, *peccare*, *errare*; — 1. *proprie*, a *dá* sau a *se loví* cu *petiorulu* de unu *cespite*, a *se impedicá* de unu *cespite*; de *ací*: 2. prin *estensione*, a *se impedicá* de *veri-ce*, a *se impedicá*, a *stá* se *cada*, a *vacillá*, a *schiopetá*, etc.: *caci ce cespita sunt periculosi pentru cei ce mergu callari pre ei: de ce totu cespiti? luati sém'a se nu mai cespitati, co ve rupeti nasulu*; 3. prin *metafora*, *appecatu* la *cellu* ce cu *mintea* sau in *portare*, *esita*, se *abate* d'in *callea benelui*, *face errori* sau *peccate*: *cine nu va cespitá pre una calle de cercetare asiá de spinosa si de intunericosa? abiá te ai portatu bene câteva dille, si ai inceputu se cespiti; ce atáte cespitari in portarea vostra?*

CESPITATIONE, s. f., *actione* de *cespitare* si *resultatu* allu acestei *actione*: *cespitationile callului*, *cespitationile unui omu infirmu de mente* si de *caracteriu*.

CESPITATORIU, -toria, adj. s., care *cespitu*: *nu vreu se cumperu callu cespitatoriu*.

CESPITATURA, s. f., in intellesu *appropriatu* de allu *forme* *cespitatione*:

cespitatur a callului casionà mörtea callariului.

CESPITE, si *cespe*, s. m., pl. *cespiti* si *cespi*, *cespes-cespito* (d'in *cesu* de la 1 *cedere*); 1. buccata de pamentu taiata in forma de unu rectanglu, cu sau fora érba pre dens'a, déro mai vertosu cu érba verde : *Románii au datina de a pune d'inaintea usieloru, la Santu Georgiu sau la antaniu Maiu, formosi cespiti cu érba verde; cu cespite se facu placute scaune de sedutu prin gradine; neci cespitele, neci glei'a nu su arme; cu cespiti aggrumurati inaltiau cei antici altarie, cumu si tribunarie de pre cari capitani cuventau ostiloru;* 2. prin metafora : a) ceva facutu d'in *cespiti*, cumu : a) altariu : *cespitele fumega*; ß) tribuna sau tribunariu : *capitanulu asiá cuventú de pre cespite*; γ) scaunu de cespiti : *sta in gradina pre unu cespite*; δ) casa de seracu, coperita cu cespiti : *sub acestu cespite se nascú marele barbatu*; b) pamentulu d'in care se tragu cespiti, si de aci : a) pamentu, pamentu cu formosa érba verde, verdetia, campu verde : *pastoriulu lungitu pre cespite dice d'in flueru doiose cantice*; ß) manuchi de érba, mai multe plante strensu allaturate una de alta, tufa de érba sau de arborelli; de aci si : γ) vitia de peru, vitionu de peru, motiu, etc. : *pre fruntea sea se lassa mai multi cespiti de unu peru negru ca penn'a corbului.*

CESPITICIU, -a, si

CESPITITIU, -a, adj.; facutu d'in *cespiti* : *cespitiiele altarie, scaunu cespitiu la usi'a casei.*

CESPITIRE, -escu, v., (compara it. *cestire* in locu de *cespitire*); a face *cespiti*, vorbindu de una planta ce da blastari, cari formedia unu *cespiti*.

CESPITOSU, -a, si

CESPOSU, -a, adj., *cesposus*; plenu de *cespiti*, mai vertosu in insemnarile lui *cespiti* de sub 2. b : *pre unu campu cespitosu, ripe cespitose.*

* **CESSANTE**, adj., *cessans*; care *cessa*.

CESSARE, *cessu, cessai, cessatu*, v., *cessare* (d'in *cessu* de la 2 *cedere*); ca forma intensiva d'in *cedere*, *cessare* = a

merge sau a se miscá prea incetu, si de aci : 1. in genere, a remané inderetu sau prea inderetu, a intardiá, a fi codace, a se codí, a fi negligente, desidiosu, inactivu, a incetá, a nu mai lucrá, etc. : *se fiu cessatu cátu de pucinu, asiu fi adjunsu prea turiliu, si nu asiu fi aflatu acasa pre omulu nostru: Gorgia, de si in etate de unu centu si optu anni, nu cessá inse in lucrulu si occupationea sea; a indemná pre cei cessanti la lupta; de ce cessati a plecá? in totu tempulu bellului nu amu cessatu neci una di a ne bate sau lucrú la munitioni;* 2. in speciale, a sedé, a sedé cu manule in senu, a nu face nimica, a serbatorí, a nu avé de lucru, a se repausá, etc. : a) de persone : *astadi potemu cessá, co e serbatore: nu scii de cátu cessá, jocá si petrece: tota iern'a sedeti a casa si cessati in pigretia;* b) a fi in inactione, a se allená, a incetá, etc. : *petiorele telle, atátu de celeri altu data, de ce cessa acumu-a? venturile au cessatu cu totulu, si neci cea mai lenu bore nu se sente; nu ti a cessátu inco meni'a?* — pentru agri ce se lassa nearati, ca se se repause unulu sau mai multi anni : *cu cátu pamentulu e mai macru, cu atátu mai desu si mai indelungu se cere se cesse;* 3. a se retrage, a renuntiá cu totulu, fiendu vorba de pretensioni de dereptu, si de aci, a nu comparé lá judecata, a nu se presentá, a lipsí, etc.; — 4. ca transitivu, a face se se retraga, se se despartedie, se se allene, se incete, etc.; — form'a cea mai usitata de poporu d'in acestu verbu este a dou'a persona singularia a imperativului : *cessa*, si prin taiarea lui a finale : *ces'*, ca si *las'* in locu de *lassa* : *las' co cantu eu de copillu;* de form'a *cessa* sau *ces'* se servu ca mai desu feminele, cari mulgu vaccele, spre a commandá acestoru-a se sté pre locu si bene la mulsu : *cessa, vaccutia; cessa, cessa, negrai'a.*

* **CESSATIONE**, s. f., *cessation*; actione de *cessare* : *cessationea da noue poteri agriloru deseccati prin fecundare; dupo Epicuru nu e nemica mai ferice de cátu cessationea.*

* **CESSATORIU**, -toria, adj. s., *cessator*; care *cessa*, inactivu, pigru, otiosu, etc.

* **CESSATRICE**, s. f., *cessatrix*; de *acea-asi* insemnare cu *cessatoria*, (vedi *cessatoriu*).

* **CESSEI** si *cessi*, perf. d'in 2 *cedere*.

* **CESSIBILE**, adj. *cessibilis*, (fr. *cessible*, it. *cessibile*); de la *cessu* d'in 2 *cedere*, care se pote cede: *drepturi cessibili*.

* **CESSIBILITATE**, s. f., (fr. *cessibilit *); calitate de *cessibile*.

* **CESSIONARIU**, -ia, s., (it. *cessionario*, fr. *cessionnaire*; de la *cessu* d'in 2 *cedere*); cellu cui se cede ceva, in opoziție cu *cessoriu* = care cede ceva: *cessionariulu drepturiloru nostre*.

* **CESSIONE**, s. f., *cessio*; (de la *cessu* d'in 2 *cedere*; acțiune de *cedere*: 1. in genere: *cessionea diliei*; dero mai vertosu: 2. in speciale, ca terminu juridicu: *cessione gratuita a averei, a face creditoriloru cessione de bonurele selle; cessione voluntaria, ce creditorii accepta de bona voia de la debitori, in opoziție cu cessione judiciaria, impusa creditoriloru prin una sententia judiciaria; — si in sfer'a politica: cessionea unei parte d'in teritoriulu terrei; cessionea insuleloru Ionice*.

* **CESSORIU**, -ia, adj. s., *cessor* (de la *cessu* d'in 2 *cedere*); care cede: *cessoriulu unui dreptu*, (vedi si *cessionariu*).

CESSU, -a, d'in 2 *cedere*: 1. part. passivu: *actioni cesse, dreptu cessu altui-a*; 2 supinu: *impressuratii nu aveau cugetu de cessu, ci mai vertosu de continuatu lupt'a cu impressuratorii*.

CESTELLU, s. m., pl. -e, *cestillus*, si

* **CESTICELLU**, s. m., pl. -e, *cesticellus*; deminutivu d'in 3 *cestu*, applicatu cu insemnarea speciale de *cercenu* ce pune pre capu cellu ce are se porte ceva in capu, cumusi de *cercenulu*, unui cui-bariu.

* **CESTIFERU**, -a, adj. s., *cestifer*, (d'in 3 *cestu*, si d'in *ferere*); care porta *cestu*, armatu cu *cestu*.

* **CESTIONARE**, v., (*questionare*, franc. *questionner*, it. *questionare*); a face *cestione*: 1. a intrebá, pre cineva, a totu intrebá, a intrebá de multe ori, a cercet , spre a află ce dorimu a con-

nosce: a cestion  tota lumea, a cestion  unu copillu asupra celloru ce scie sau invetia: a cestion , essamin  si cerc  pre cineva: — a supper  prin multe cestioni sau intrebari: acestu omu te ucide cu curiositatea lui de a cestion ; — 2. a interrog  si cercet  judecator-esce, a suppone la cestione giudiciale, la tortura, etc.: a cestion  unu criminal; de aci in genere, a tortur , a cruci , etc.: podagr'a a cestionatu reu pre bietulu langedu; 3. a desbate, a disput , a se cert .

* **CESTIONARIU**, -ia, adj. s., *questionarius* (compara si fr. *questionnaire*); relativu la *cestione*, applicatu mai vertosu ca substantivu masculinu: 1. personale, cellu ce suppone pre accusati sau inculpati la *cestione* = tortura: *cestionariulu er  insocitu de unu medicu, insarcinatu a constat , deco cellu ce avea se fia suppusu cestionei ua pot  sufferi fora periculu de vietia; 2. reale, catalogu de cestioni ce se potu face studiosiloru asupr'a celloru de densii invetiate: astadi mai tote cartile elementarie au unu cestionariu, ba inco la finitulu fiacarei lectione se typaresce unu cestionariu asupr'a ideelorु principali ce coprende lectionea.*

* **CESTIONE**, s. f., *questio*, (compara si it. *questione*, fr. *question*, de la *cestu* d'in 2 *cerere*); cerere cu scopu de a afl  si conosce: cautare, cercare, cercetare, intrebare, esplorare, scrutare, desbatere, etc.: 1. in genere: *cestionea este cautarea si cercarea addeverului, finitulu cestionei este aflarea si conoscerea addeverului; a incepe una minutiosa cestione asupr'a lucrului, a suppunelucrulu unei minutiose cestione: — a face cuiva una cestione, mai multe cestioni, a adress  cuiva cestione dupo cestione; a elude cestionea, a nu responde la cestione; a intellege sau nu intellege cestionea; capacitatea de intellegere a unui omu se conosce mai bene dupo cestionile ce face dec tu dupo respunsurile ce da; — intrebare de facutu scolariloru sau altoru persone, spre a se assecur  de scienti'a loru: artea de a ascult  pre scolari si de a le pune ce-*

stioni cuvenite asupr'a lectioniloru este mai grea de câtu a prelege si a dá una lectione; scolarinulu nu a potutu respunde la neci una cestione asupr'a calculului; a addressá cestioni de physisa, de retorica, de logica, etc.; 2. in speciale :

a) cercetare officiala, judiciaria, si mai vertosu cercetarea unei crime sau unui delictu, cercetarea unui oriminala : cestione de furtu, de omoru; a *presidé unei cestione, a direge una cestione, a fi judecele instructoriu allu unei cestione, a instruí una cestione, etc.*; — *cestioni perpetue*, in dereptulu romanu, cestioni ce de la annulu R. 605, pre fiacare annu, sub presidenti'a pretorinului, se faceau de una commissione *perpetua* sau permanente asupr'a crimenelor de concusione, de maiestate, de omoru, de injurie, etc.; b) mai vertosu tortura applicata accusatoriloru pentru crimeni, cu scopu de a-i face se marturesca senguri crimea loru : a *suppune pre criminali la cestione, spre a i face se de pre facia pre complici loru; a applicá sau a dá cuiva cestionea, a trage sau a duce la cestione, a dá cestionea cu ferru arsu, a marturi tote d'in caus'a doreriloru cestionei; multi innocenti, spre a scapá de dorerile cestionei, marturieau co au commissu crimene, la cari neci cugetase vreuna data; de acea-a cestionea e astadi abolita in tote statele culte; la strabonii Romani cestionea se infligea numai serviloru, considerati nu ca persone, ci ca lucruri; déro neci una data cetatianii Romani nu fura espusi cestionei.* — cestionea se dicea preparatoria, candu se dá inainte de condemnatione, in oppusitione cu cestione definitiva, data dupo condemnatione, spre a face pre condemnati se dé pe facia pre complici; — *calcioni de ferru arsi peno la rosiiu, torna-rea de plumbu topitu si ferbente pre gura sau pre urechie, rupere de carne cu buccatell'a, apa ferta data se ua beua cu gallet'a, oue copte si ferbenti applicate la suptu-suare, ferru arsu applicatu pre peptu sau pre alte parti ca mai sentitorie; ecco câteva mustre, nu d'in celle mai orribile alle barbarai cestione; — cestionea fu inventione a lo-*

triloru celloru despoiati de sentimentulu de umanitate, inventione applicata omeniloru calcati de densii, spre a i face se spuna banii ascunsi; — de aci :

c) prin estensione, tortura, suppliciu, marturiu, cercare sau incercare aspra, grea, importuna : *vorbele telle veninate, imputationile necurmate sunt una eterna cestione pentru mene; importunulu acestu-a mi du cruda cestione; nu e lipse de cestione, spre a face pre cestione limbutu se spuna totu ce scie.* — metaforice, applicatu si la lucruri : *patienti'a vostra e suppusa unei straniu cestione, de care nu sciu de veti poté triumphá; esperienti'a, dice Bacon, este una cestione applicata naturei, ca se ua facemu se vorbesca si se ne descoperia secretele ei.* —

3. metaforice : a) judeciu sau judecatoria, personele ce judeca una cestione judiciaria; loculu unde se judica cestionea judiciaria; b) obiectu de cercetare, materia, subiectu, thema, these, propusitione de cercetatu, de desbatutu, de lamuritu, etc. : a) in genere : *cestione de logica, de morale, de theologia, de istoria, de jurisprudentia, de physica; cestione difficile, spinosa, mare, importante; a agitá, a propune, a essaminá, a desbate, a resolve, a deslegá, a lamurí, a elucidá una cestione; a pune in cestione; a essí d'in cestione, a reveni la cestione, a fi in cestione, a fi afora d'in cestione; a pune bene cestionea este a ua si resolve; d'in una cestione essu adesea mai multe cestioni; de acea-a e bene a divide una cestione complexa si a resolve un'a câte un'a differitele parti alle cestionei in totu; cestione de statu, cestione de interesse; cestione sociale, politica, internationale; tota cestionea e aci; nodulu cestionei; — cestione academica, propunere facuta de una societate docta, care are de scopu desvoltarea si elucidarea vreunui puntu de doctrina obscuru sau indoiosu : cestionile academice sunt problemate scientifiche, litterarie, artistice, etc., ce se punu in concursu, de allu carui resultatulu are se judece corpulu doctu insusi; cestionile academice au adesea de obiectu cellu mai bonu tractatu chiaru asupr'a unei cestione bene*

connoscuta, asupr'a unei ammelioratione, etc.; — mai vertosu puntu principale allu unei materia suppusa controversiei, nodulu sau statulu unui subiectu de desbatere: *candu unu omu accusatu de omoru marturesce senguru co a commissu omorulu, cestionea nu mai e de a se probá, co acestu omu a uccisu, ci in cestione pote vení, deco a avutu dreptu de a omorí pre cellu uccisu; cestionea nu mai e atunceá una cestione de faptu, ci una cestione de dereptu*; — prin estensione si metafore: α') veri-ce lucru de care e vorb'a, lucru in cea mai estensa insemnare a cuventului, affacere, etc.: *persona in cestione, banii in cestione; cestionea mancarci* = *mancarea insasi*: *cestionea mancarci este de prim'a importantia pentru sanetate; am venitu se ti vorbescu in cestionile nostre de commerciu*; — mai vertosu inse: β') lucru *cerutu*, cuvenitu, necessariu, interresante, importante: *cestione de vietia, cestionea mortei, cestionea approvisionarei cu lemne*; γ') grave, periculosu, incertu, indoiosu: *indouentia, periculu, nevoia, incurcatura mare, etc.*: *viétia a nationei e in cestione, a pune totu in cestione: onore, avere, vietia; a pune in cestione basile societatei; unu ce face sau nu face cestione, e sau nu induiosu; unu ce e sau nu in cestione, cu insemnarea d'in paragrafele precedenti: e sau nu in desbatere, déro si cu insemnarea d'in acestu paragrafu: e sau nu e indouiosu; e sau nu e in periclu*; — δ') vorb'a insasi sau scrierea asupr'a unui ce: *nu e cestione de tene, nu erá cestione de plecure; e cestione de una mare reforma in administratione; a fostu cestionea despre sortea vostra, déro nu s'au luatú neci una decisione; cestionile tusculane, scrise de Cicero-ne, etc.* — β) in speciale: α') in intellessulu oratoricu si juridicu, materia, subiectu de controversia, puntu principale allu controversiei, puntu indouiosu, asupr'a carui se cere una desbatere, spre a l'elucidá, sau una sententia judiciaria spre a lu resolve sau decide: *sunt doue generi de cestioni: cestioni definite si cestioni indefinite sau generali; cestione*

de faptu, cestione de dereptu, (vedi mai susu la α); *cestione agitata*, desbatuta de partile interessate la dens'a sau de jurisconsulti, pre candu *cestione controversata* = asupr'a carei-a parerile omeniloru de scientia sunt impartite; *cestione de dereptu publicu*, la care publiculu intregu e interessatu si care se resolve dupo principiele dereptului publicu; *cestione de statu* sau mai bene *cestione de statu civile*, care concerne libertatea, nascerea, etc. alle unei persone, pre candu *cestione de statu* (= *terra*); *cestione problematica*, camu in acellu-si sensu cu *cestione controversata*; *cestione de practica*, care are de obiectu practica judiciaria; asiá si: *cestione de processura*: *cestione straina*, care esse d'in cestionea in desbatere; *cestione prejudiciala*, care cauta se se giudice si se se decida inaintea altei-a, asupr'a carei-a acea-a pote avé influentia, etc. — β') in intellessu politicu, veri-ce materia, a carei solutione si regulare presenta difficultati si care prin urmare cere cercetare si desbatere seriosa: *cestionea orientului, cestionea nationalitatiloru; cestionea italiana, americana*: — *cestione de ministeriu* = *cestione de cabinetu* = *cestione ministeriale*, propunere ce facu ministrii camereloru, declarandu co in ochii loru, este asiá de importante incátu respingerea ei i ar face se se demitta; propunere facuta de representanti, a carei inacceptare de cotra ministri inco pote aduce caderea ministeriului sau dissolverea camerei: ρ *pune, a retrage cestionea ministeriale; a ne face cestione ministeriale d'in una propunere, d'in acceptarea sau inacceptarea acestei propunere; a nu face una interpellatione cu cugetu de cestione ministeriale*; — *cestione preliminarie* = *cestione previa*, (reu: *prealabile*, dupo fr. *préalable*) = *antecessione* = *antecesso*, cestione de essaminatu, de desbatutu si de decisu inaintea altei-a dejá propusa, de unde decurre inlaturarea sau cellu pucinu ammenarea acesteia: *cestioni preliminarie se punu nu numai in materia politica, ci si in materia juridica in genere, si chiaru in veri-ce alta materia*

de *desbatere*; *déro* in materie politica, *cestionea preliminară* este de regula *punerea în cestione* a propoziției de *deja* făcută și mai *vertosu* cererea de a se respinge și a nu se lua în *consideratione* acea propunere: a cere *cestionea preliminară*; *cestionea preliminară s'a terminatu cu trecere la ordinea de di*; *propunerea deputatului se inlatură cu cestionea preliminară*, nu se lua în *desbatere*.

* **CESTIUNCULA**, s. f., *questiuncula*; deminutiv d'în *cestione*: *cestione mica*, de pucina *importantia*, usiora de *intellessu* și de *resolutu*, și mai *vertosu* cu *nuanti'a ironica* de *cestione minutiosa*, *déro fora importantia*, *cestione copillaresca*, etc.

* **CESTORICIU**, -ia, adj., s., *questoricus*; relativu la *cestoriu* sau *cestore*; — s. m. personale, *cestoricu*, fostu *cestore*.

* **CESTOIDE**, adj., (it. *cestoide*, fr. *cestoide*, d'în *κστός* = 4 *cestu* și d'în *εἶδος* = *forma*); cu *forma* de *cestu* sau *cordella*, aplicatu în *speciale* la *vermi*; — s. f. pl., *cestoidi*, familia de *vermi intestinali*, care *coprende teniele*.

* **CESTORE**, s. m., vedi *cestoriu*.

* **CESTORIU**, -ia, adj. s., *questorius*, (de la *cestu* d'în *cerere*, și prin *urmate proprie*, care *cere se afle sau se capete*; *cercetoriu*, *essactoriu*, etc.); 1. s. m. personale, sub *formele*, *cestoriu* și *cestore*: a) în *intellessu anticu*, nume de *dignitate datu* la *differiti officari judecari* sau *finantari*: α) *officiariu judecatorescu* pentru *cestioni* mai *vertosu criminali*, (vedi și *cestione* sub 1.), numitu prin *allegerea poporului*: *Varrone ne spune co cestorii s'au numitu usă de la cerere, cercetare, pentru co erau insarcinati a cercetă banii publici, cumu si crimenele, ce pre tempulu seu se cercetau de triumvirii capitali*; *co de aci in urma s'au numitu cestori cei insarcinati a cercetă si judică cestioni judiciarie*; *Pomponiu adauge, co dupo lege nu eră permistu consuliloru a pronunția asupr'a vietiei cetatianului romanu, si de acea-a se allegeau de poporu cestori, cari se judece causele criminali,*

si co acesti cestori portau numele de cestori de parricidii; — *cestorii déro*, în *acestu intellessu*, *semenau multu cu juratii nostri de astadi*; β) *functionariu finantariu*, numitu de *asseminea* prin *allegerea poporului*: *erau cestori urbani si cestori provinciali sau militari*; *cestoriulu urbanu numitu si cestoriu alu erariului, care portă administratiunea si inspectiunea erariului, adeco a veniturorulu si speselorulu publice, a flamurilorulu pastrate in cas'a erariului, etc.*; *cestorii provinciali sau militari, cari insociau pre consuli sau pretori in provincie, aveau sarcin'a de a solve stipendiulu militariloru, de a procură provisionile necesarie, de a incassă veniturele si predele, atient in lipse loculu pretoriului, etc.*; — *prin officiu de cestoriu se deschidea cellui ce lu portă callea la magistraturele inalte, si acestu officiu nu se potea cere si capită inainte de 25 de anni impleti*; de aci cu *intellessulu* mai *generale* de *sociu*, *assessoriu*, etc.; — γ) *Augustu creă una noua specia de cestori, cestorii candidati s'au ai principelui* = *questores candidati vel principis*, *insarcinati a lege* și *communică senatului rescriptele* și *discursurile imperatoriului*; δ) *imperiului Constantinu creă cestorii palatiului* = *questores palatii*; *cestoriulu palatiului sau sacruulu palatii* eră *capulu justitiei* sau *jurisprudentiei*, *insarcinatu a redege rescriptele* și *ordinile imperatorului*, a *decide tote cestionele* de *dreptu indoiose*, ce i se *supuneau* de *judecatorii ordinari*, etc., *functione incredentiata* de *regula unui juriconsultu*; — b) în *intellessu* mai *nou*: α) *officiariu alu unei universitate* sau *societate*, *insarcinatu a stringe* și *incassă banii* *comuni* și a i *imparti* la *cei* în *dereptu*; β) *membru alu unei camere*, *insarcinatu a preveghia* și *administra* *fondurile adunarei*: *cestorii Senatului*, *cestorii camerei deputatiloru*; *cestorii se allegu in fa-care periodu legislativu*; — 2. adj., *numai sub form'a cestoriu*, relativu la *cestoriu* sau *cestore*, mai *vertosu* în *intellessulu* *cuventului* de sub 1, a, α, β: *officiu cestoriu*, *etatea cestoria*, *agri cestorii*, *luati de la inimici* și *ven-*

duti de cestori; *port'a cestoria*, porta in castrele romane aproape de cortulu cestorelui, *port'a decumana* dupo unii; *jocuri cestorie*, jocuri de gladiatori date de cestori; — de aci si ca subst. : a) m. personale, *cestoriu*, fostu cestore; b) m. reale, *cestoriu*: α) cortulu cestorelui in castre; β) cas'a in care locuia cestorele in provincia.

* CESTROSFENDONE si *cestrosphendone*, s. f., *cestrosphendone* (κεστροσφενδώνη, d'in κέστρον = *cestru* in insemnarea de sub 2. si d'in σφενδώνη = *funda*); specia de funda la Macedoni.

* CESTROTU, -a, adj., *cestrotus* (κεστροτός, d'in *cestru* in insemnarea de sub 2.); lucratu cu *cestrulu*.

* CESTRU, s. m., *cestron* si *cestrum* (κέστρον); 1. genu de plante d'in familia solanaceelor, *pentandri'a monogynia* lui Linneu; 2. specia de stylu, cu care se sculpe cornulu si eboriulu in pictura encaustica.

† CESTU, -a, adj., hic; demonstrativu (compusu d'in *ce-estu*) avendu de oppusu *cellu*, intru eātu acestu-a se aplica ca demonstrativu in intellessulu *cellu* mai strinsu allu cuventulu, si nu degenera la insemnarea de simplu articlu, (vedi *cellu*); ellu variedia in casuri ea si *cellu*: *cestu-i*, *cestei*, *cesti-e*, *cestoru*; cu a invariabile, ce iea acestu cuventu, ca tote celle analoge, candu sta singuru, fora substantivu, sau candu vine dupo substantivu: *cestu-a*, *cesta-a*; *cestui-a*, *cestei-a*; *cesti-a*, *ceste-a*, *cestoru-a*; — 1. arretandu ceva de longa vorbitoriu: *mai tine si tu cestu copillu in bracie*; *iea ceste fete si le impaca*; *curatiati cesti arbori de insecte*; *da cestui copillu una floare, dati cestoru fete câte una floare*; — *cui ai datu cartea? cestui-a sau cellui-a? cari d'in aceste pere su mai bone? ceste-a sau celle-a? gustulu cestoru-a lu connoscu, de gustulu celloru-a n'am idea*; — 2. cu intellessulu proprie demonstrativu intunerecatu si aproape stensu, asiá in cātu *cestu*, ca si *cellu*, sta cu intellessulu indefinitu de unu: *cestu-a vré un'a, cellu-a alt'a, cellu-altu neci un'a neci alt'a*; — in locu de *cestu* se dice si *estu* sau *estu*, cumu si compu-

sele: *aestu* si *contract. astu*, *acestu*, si nuantiele ce le destingu sunt acelle-asi ce s'au indicatu co se afla intre *cellu* de una parte, si: *ellu* sau *ellu*, *acellu* sau *allu*, *acellu* de alta parte, (vedi la *cellu*); — *cestu altu*, correlativu cu *cellu altu*, (vedi *cellu*); *cari d'in aceste jocarelle vrei? cellea?* — *ceste alte*; si *cellea sunt formose*; *déro ceste alte sunt mai formose*.

* 2 CESTU, -a, d'in *cerere*: 1. part. passivu, *quæstus* sau *quæsitus-a-um*, *cerutu*, *cercetatu*, *capitatu*, etc.; 2. subst.: a) masc. reale, *quæstus-ũ-s*, *castigu*; — populariulu *cástiu* e, probabile, in locu de *cestu* sau *cestiu*, cu e indunerecatu; pote inse se fia essitu si d'in *castu*, *castiu*, (vedi *castigare* in Dictionariu si *castiu* in *Glossariu*); b) femin. reale, *cesta* (compara si fr. *quête* = *queste*), ce se capita prin *cerutu*, collecta facuta cu *ceruhulu* in favorea pauperiloru sau pentru adjuutoriulu vre unei institutiei de benefacere. *M.*

* 3 CESTU, s. m., pl.-e, *cestus* (d'in *cesu* de la 1 *cedere*); 1. curella de lupta pre care se inseria globuri de plumbu sau de ferru, curella plumbuita sau ferricata ce serviea luptaciloru cu pumaulu, *pugililoru*; manusia de ferru. — 2. lupta cu *cestulu*: *lupt'a cestului*.

* 4 CESTU, s. m., pl.-e. *cestus* (κεστός = proprie: *cosutu*, *impletitu*, *inflo-ratu*, etc.; vedi si *centrone*, *centru*); 1. panarellu impletitu d'in papura sau d'in smicelle; 2. cingutore in genere, si in specie: a) cingutoria muieresca ornata cu gemme si cu flori de cosutura; cingutore nuptiale; collanu, etc.; — mai vertosu: b) cingutorea Venerei, de care Omeru ne a lassatu una fermecatoria descriptione.

* CESTUARIU, -ia, adj. s., *quæstuaris*; relativu la 2 *cestu*, in intellessulu acestui cuventu de sub 2. a: *servi cestuari*, cari adducu *cestu* sau *castigu*; *muere cestuaria*, care castiga cu desonorea sea; si de aci: s. f. perosuale, *cestuaria* = curtisana: *d'in adultera devenita cestuaria*.

* CESTUOSU, -a, adj., *quæstuosus*; care da multu *cestu* in insemnarea lui *cestu* = *castigu*, *castigosu*, *fructuosu*, etc.:

agru cestuosu; mercature cestuose; — applecatu si la persone, care trage sau canta se traga multu castigu, avidu de castigu, etc.: *cestuosii Greci, cestuosulu avaru*.

* CESTURA, s. f., quæstura; 1. officiu de cestore sau cestoriu: a peti sau competi cestur'a, a portá cestur'a; 2. bannii strinsi si incassati de cestore, cass'a cestorelui.

* CESU, -a, d'in 1 *cedere*: 1. part. passivum, cæsus-a-um: *stylu cesu*; 2. subst. a) f. reale, *cesa* = cæsa: α) taisiu, parte taiosa a unui ce ascutitu; β) lovitura cu taisiulu; lovitura in genere; (de aci vine, probabile, populariulu *cosa*, ca si *cosoriu* d'in *cesoriu*); b) m. reale: α) *cesu* = cæsum, si prin urmare in acea-asi insemnare ce are si *cesa* sub β: taiatura, impunsura, vulnu, etc.; β) ca abstractu: *cesu* = cæsus-ūs, taiare, vulnerare, etc., appropriatu in sensu de *cesione* (d'in *cesu* pote essí unu verbu de form'a *cesare*, care sub ácesta forma compusa cu *re*, *recesare*, transformatu in *retesare*, este populariu; pentru stramutarea lui *c* in *t* vedi 1 *cercu*, si litterele *C* si *T*; la acea-asi origine se potu referi si: *tesire*, *tesiu*, etc., in locu de *cesire*, *cesiu*). *M.*

* CESURA, s. f., cæsurá, (d'in *cesu* de la *cedere*); 1. actiune de taiare, déro mai vertosu: 2. resultatu allu taiarei: taiatura, lócu unde ceva e taiatu, ce se taia d'in altu ceva, buccata taiata d'in ceva, etc.; — in speciale, ca terminu de metrica, taiatura a versului, repausu ce se face camu in mediloculu unui versu mai longu: *una cesura, dupo secundulu petioru*, este necessaria in versulu *essamètru dactylicu*; *nemica mai monotonu si mai pucinu gratiosu de cátu cesur'a ce poetii nostri mai totudeuna facu chiaru in mediloculu versuriloru mai lunge*.

CETA, s. f., cætus, comitatus, sodallium, collegium; magna vis, caterva, turba, ordo, grex, agmen, turba, turma, cohors, manus, manipulus; conellum, chorus, factio, etc.; multime de persone, strinse la unu locu sau unite prin legaturele ideali de acellu-asi scopu, de acelle-asi *cugete* si *sentimente*, etc.: *studentii mergeau in cete la acea ceremonia*;

*multimea se despartí in doue cete, care se luara de bataia un'a cu alt'a; au trecut mai multe cete de callari; de ce s'au strinsu aici omenii si s'au facutu cete, cete? cete de musicanti, de cantatori; a intrá intr'una ceta de lotri; capitaniulu cetei lotrilor; mai multe cete de callari urmarescu cel'a famosului capitaniulu de lotri; cete de predatori strabatu terr'a in lungu si in latu; déro multe d'in aceste cete s'au spartu si resipitu, urmarite de cetele militiei; cel'a unui-a d'in capii celloru doue factiuni se batc in tote díllele cu cel'a cellui altu capu de factiune; — cel'a poetiloru, cel'a filosofiloru materialisti; — cel'a dereptiloru: Domnedieu se assiedie suffletulu reposatului in cel'a celloru derepti; cetele ceresci = cetele angeriloru; — una ceta de blástemati, una ceta de smentiti si de neboni; — mai raru se applica conventulu si la animali: una ceta de lupi, a intempiná in calle cete de lupi; turm'a cocoriloru se despartí in trei cete, (conventulu e, probabile, form'a feminina d'in unu masculinu *cetu* = cætus).*

* CETACEU, -a, adj. (it. cetaceo, fr. cétacé); care se tine de genulu *cetu-lui*; se applica si la alte generi de pesci forte mari; — *cetacei*, m. pl., familia de pesci care are de tipu *cetulu*, pesci mamiferi cari traiescu in apa marei, si cari, de si se apropia in forma de alti pesci, differu inse de acesti-a, intru cátu au respiratiune pulmonaria, sange caldu, sunt vivipari si proveduti cu mamelle sau titie la peptu; — *cetacei fossili*, sfermature de cetacei antedeluviani ce se afla in arene si in calcarie marine terciarie.

CETARIU, -ia, adj. s., gregarius, turmalis, contubernalis, sodalis, catervarius, manipularius, etc.; *cetariu*-a-um; 1. d'in *ceta*, *cetariu* (mai pucinu bene: *cetasiu*) = relativu la *ceta*, care face parte d'in una *ceta*, care e unulu d'in cei multi ce formedia una *ceta*: *militarii cetari*; — luatu mai vertosu ca subst. personale: *cetarii capitaniului de Argestiu; fiacare capitaniulu veni cu toti cetarii sei; fiacare d'in cei doi capi de factiune veni insotitu de multime de cetari ai*

sei; — 2. d'in *cetiu*, *cetariu* = relativu la *cetiu*, luatu de assemine mai multu ca substantiv: a) personale: α) cellu ce prenda ceti; β) cellu ce prenda sau vende pesci mari; b) reale: α) masculinu, *cetariu*, pl. *cetarie*, locu unde se tinu pesci mari: pescina sau stagnu de pesci mari, officina sau magazinu de pesci mari; β) femininu, *cetaria*: α') in acellu-asi intellesu cu *cetariu* de sub b; β') locu unde se prenda pesci mari, lacu sau mare unde se afla multi pesci mari; γ') maiestria, negociu allu *cetariului*, allu omului ce pescuesce sau vende pesci mari.

CETASIU, -ia, adj. s., vedi *cetariu* sub 1.

CETATE, s. f., *civitas*, *urbs*, *oppidum*, *castrum*, *castellum* (contractu d'in *civitate*=*civitate*; compara it. *città*, *cittate* si *cittades*; port. *cidade*; isp. *ciudad*; prov. *ciutat*, *ciestat*, *ciptat* si chiaru *ciu*; fr. *cité* si vechiu fr. *cit*; alb. *kitete* si *kitet*, angl. *city*); intellessu de *urbe intarita*, parte *intarita a unei urbe*, locu *intaritu* in genere, in care unii scriptori tendu se applece esclusive cuventulu *cetate*, nu este neci cellu originariu, neci cellu conformu cu usulu limbei populare luata in totulu seu, neci cellu ce are cuventulu chiaru in cartile basericesoi typarite numai cu câtiva anni mai inainte; acestu intellesu nu este decâtu unulu d'in multele si variatele insemnari particulare si metaforice alle acestui cuventu, (vedi mai diosu la 2.), care insemna: 1. in intellesu abstractu, care e cellu originariu si propriu, calitate de *cive*=*cetatianu*, stare de *cetatianu*, totulu calitatiloru sau drepturiloru ce are unu *cetatianu* ca atare: a) in insemnare stricta: *Cicerone ne spune, co Catone, de-si Tusculanu prin nascere, era inse Romanu prin cetate; acellu-asi auctoriu ne spune, co municipalii au doue patrie; un'a de natura sau de nascere, alt'a de cetate sau civile*; — cu acestu intellesu luatu mai vertosu in locutionea: *dereptu de cetate*, aptitudine sau capacitate de a se bucura, conformu legiloru unei terre, de tote drepturile de *cetatianu*, de de-

repturile nu numai asiâ numite *civili*, ci si de celle politice: a *dá dereptu de cetate cuiva*, a *capitá dereptulu de cetate in vreuna terra*, a *avé sau nu avé dereptulu de cetate*; a *perde dereptulu de cetate*; a *capitá dereptulu de cetate romana*; la *vechii straboni pre dereptulu de cetate se punea mare pretiu; regii insisi ambitioná cetatea sau dereptulu de cetate romana; insusi Santu Paulu facusse totulu spre a capitá dereptulu de cetate romana; totusi dereptulu de cetate nu e bene se se dé la straini cu prea mare facilitate*; b) in insemnare estensa si metaforica: *certe cuvente straine capita dereptu de cetate in alta limba prin usulu îndelungu si reducere a acelloru-asi cuvente la legile si formele limbei, in care s'au introdussu; nu potu inse capitá dereptu de cetate cuventele rebelli formelor si legiloru limbei, in cari se introduc, omu care prin meritele selle si a capitatu unu necontestatu dereptu de cetate in republic'a litterelor; se cere ca stylulu unui scriptoriu român se fia addeveratu romanescu, ero nu numai investitu cu dereptu de cetate romanesca*; — 2. prin metafora, in intellesu concretu de *totu allu cetatianiloru unui statu, cetatianime*, ca si *umanitate*=*omenime*, *cetatianii* unui statu ca formandu unu corpu unicu prin unitatea de legi, de mori, de credentie, de abitudini, de interesi, etc.; si de aci, *statu, republica, terra cu legi si guberniu propriu, etc.*: a) in insemnare mai pucinu concreta de *corpulu cetatianiloru*, societatea civile *statulu, republic'a, terr'a, etc.*: α) in genere, aiba *statulu* intendere sau coprensus numai de una *urbe* sau de mai multe *urbi*, si prin urmare cu intellesu differitu de *urbe, oppidu, etc.*, sub care se intellege numai unu *totu de multe case si alte edificie unite la unu locu si incinse sau nu cu muri*, (vedi mai diosu la b), cumu atesta frasile lui Cicerone: *concilia hominum jure sociata civitates appellantur*=*adunările de omeni formate si legate prin legature de dereptu se chiama cetati*; *domicilia conjuncta, quas urbes dicimus*=*domiciliile reunite la unu locu, cari se dicu urbi*;

—*prin obstinationea patriciiloru de a nu impartii cu plebeii derepturile de cetate, forte indelungu fura in statulu romanu doue cetati: cetatea plebeiloru si cetatea patriciiloru; fiendu co Athenianii, in prea micu numeru, nu poteau resiste d'ntre murii urbei loru numerului prea mare de Persi, dederu focu urbei si se retrassera pre navi; cu modulu acestu-a urbea perè de flacure, déro cetatea Athenianiloru, stramutata pre navi, nu perè, ci dupo una stralucita victoria descense d'in navi si reedificà una noua urbe in loculu cellei arse; cetatea Ubii-loru erà potente si in floritoria; cetate fora legi nu pote stà; sub Tiberiu erau in Galli'a sessedeci si patru de cetati; magistratii cetatei; appera si protege, Domne, cetatea si pre domnulu ei; cetatea Ermunduriloru, fidele Romaniloru; formele cetatei sunt democrati'a, aristocrati'a, monarchi'a, etc.; dero addeverata cetate este numai democrati'a, in care fiacare cetatianu se buccura pre de plenu de tote derepturile de cetate: form'a cetatei se chiama si statulu cetatei, si de aci: mutarile sau scambarile statului cetatei;— tota cetatea Arverniloru se scollasse si luasse armele, etc.;— β) in speciale si prin metafora: α') municipiu sau urbe principale in imperiulu romanu de occidente si de oriente, care se buccurà de una certa autonomia: dupo Constantinu imperiulu romanu fu impartitu in patru prefecture, fiacare prefectura in mai multe diecesi, si fiacare diecese in provincie, éro cetatile cu cercurile loru de terrioriu formau ultimulu gradu in acesta divisiune politica: fiacare d'in aceste cetati avea de regula unu foru, una curia, unu theatru, unu gymnasiu si in tempurile mai d'in urma una baserica episcopale; duumviri se chiamau cei investiti cu guberniulu unei cetate; β') in insemnari mai ideali: lumea este cetatea commune a omeniloru si a dieiloru; omenii nu potu formà una cetate de Stoici; cetatea asià cumu a vre Platone, este una chimera; cetatea santa=sant'a cetate=cetatea lui Domnedieu, cerulu ca domiciliu allu divinitatei si ca locuentia preparata celloru justii; altu intellesu allu espres-*

sionei sant'a cetate vedi mai diosu la b; éro cetatea lui Domnedieu este si titlulu unei opere a santului Augustinu, in care acestu parente allu basericei pare co si a propusu a descrie una stare de lucruri, in cari libertatea omului s'ar concilià cu providenti'a divina; asià si: cetatea sorelui, opera a lui Campanella, in care acestu filosofu, ca si Platone in republic'a sea, descrie planulu unei cetate perfecta dupo ida'a sea; cetatea dororiloru=cetatea doliului, etc., infernulu; cetatea mortiloru=necropolea, cemeteriulu;— b) in insemnarea cea mai concreta de multime de domiciliu sau case impartite pre strate si in vice sau suburbie: urbe, oppidu, mercatu, sau tergu, etc.: α) in genere, fora consideratione co urbea e mare sau mica, intarita sau nu, incinsa cu muri, etc., ci numai ca oppusu la satu, de care una urbe sau oppidu se destinge prin multimea si marimea caselor, regularitatea calliloru, occupatione locuitoriloru cu commerciulu si alte industrie, afora de a agriculturii, cu care se occupa de regula locuitorii satelor, etc.: a amblà tota cetatea, a ratecti prin cetate; a se stramutà de la cetate la satu: a fugi d'in sate in cetati; tote cetatile si satele unei provincie, unei terre; a amblà d'in cetate in cetate; multe cetati s'au derimatu in acestu terribile cutremuru; a incende si predà cetati si sate: cetate principale a unei terre, a unui judeciu; cetate mare, mica, populata, deserta, commerciale, industriale, maritima; cetate noua, antica, sanetosa, amena, trista: cetate potente, avuta, infirma, seraca; cetate imperiale, capitale, provinciale, episcopale, etc.;— se dice si: cetatea Romei, cetatea Giurgiului, cetatea Corintului, etc. si: cetateu Giurgu, cetatea Alessandri'a, etc.;— prin metafora, locuitorii unei cetate: tota cetatea asteptà cu impatientsia pre Domnu; tota cetatea esisise intru intempnurea mea; pre tene te conosce tota cetatea;— β) in speciale: α') cu intellesulu de urbe, cetate principale, in opposetione cu oppidu, mercatu sau tergu, etc., cari se applica la cetati secundarie: Rom'a era cetatea cetatiloru, regin'a cetatiloru; in cetatea lui Con-

stantinu; superb'a cetate a devenitu unu obscuru oppidu; cetate primaria adjunsa unu mercatu forte neinsemnatu; β') in intellesu de urbe intarita, castru, sau parte intarita a unei urbe, castellu: *cetatile turcesci de pre arip'a stanga a Danubiuului fura tote derimate in anulu 1829; astadi Turcii au cetati numai pre rip'a derepta a acellui-asi fluviu; cetatea Sebastopolei, cetatea Alb'a Julia; cetate tare, cetate pucinu tare; cetatea domina urbea; a luã cetatea; a bate, a incende cetatea; — de aci in genere: γ') locu intaritu, castellu, fora urbe longa densulu: *cetati la marginile deschise alle terrei; mai tote monasterele nostre sunt addeverate cetati, unde lumea se tragea la tempu de invasiune a paganiloru; multe vechie palatie si case de familie insemnate d'in Bucuresci scriveau ca cetati prin inaltii si grossii muri ai curtiloru; de unde apoi: δ')* prin metafora, in intellesu ideale, veri-serve de propugnaclu, de adappostu, de intarire: *si tu te credi deplenu assecuratu prin cetatea argumentationei telle suptili si fora basi solide; ε')* oppusu la campu, terra, etc.: *aerulu cetatei nu e bonu, nu e salubre, cumu e cellu de la terra; unu sorice de campu invitã la o-spectiu unu sorice d'in cetate; cumu scapu d'in cetate, dau fuga la campu; casa de cetate, in opposetione cu casa de terra; placerile cetatei, in opposetione cu placerile de terra sau placerile campului; asiã si: traiulu de cetate sau de la cetate, etc.; — ζ')* *sant'a cetate, sau cetatea santa, Jerusalemulu: a visitã sant'a cetate; mam'm'a lui Constantinu, sant'a Elen'a, merse in sant'a cetate, ca se caute si se asle crucea, pre care fuse crucefissu Mantuitorulu.**

CETATELLA, s. f., civitatula; urbecula, oppidulum; castellum, arx, (compara it. cittadella, fr. citadelle); deminutivu d'in cetate in differitele insemnari alle acestui cuventu, dero mai veratosu in insemnarea de cetate intarita.

CETATIANESCE (reu: *cetatiennesce*), adv., civillter, urbane, (compara it. cittadinescamente); in modu *cetatiennescu*: *omulu e facutu a trai cetatiennesce.*

CETATIANESCU (reu: *cetatiennescu*), -a, adj., civilis, urbanus, (compara it. cittadinesco); relativu la *cetatienu*, de *cetatienu*: *traiu cetatiennescu, poriu cetatiennescu; terranii lassa aratrulu, vrendu se trasasca cetatiennesce si preferindu vietiei simple terranesce vietii a cetatiennesca.*

CETATIANIA (pronuntia: *cetatiania*), s. f., civitas, (compara it. cittadinanza); calitate de *cetatienu*, gradu si titlu de *cetatienu*, dereptu de *cetatienu*, si prin urmare cu intellesu apropiatu de allu cuventulu *cetate* desvoltatusub 1: *cetatiania romana; a capitã cetatiiani'a, a perde cetatiiani'a, a conferi cuiva cetatiiani'a, dreptu de cetatiania; — in speciale: ecalitate civile, derepturi ecali de cari se buccura fia-care cetatienu: a se multiami cu cetatiiani'a, fora a pretende destinctioni si privilegie ce nu au alti cetatiiani d'in acea-asi cetate.*

CETATIANIME, s. f., civitas; *cetatiiani* unei *cetati*; multime de *cetatiiani*.

CETATIANIRE, -escu, v., civem reddere, civitate donare; a face *cetatienu*, a conferi cuiva dereptulu de *cetate* sau de *cetatiania*.

CETATIANU, -a, s., civis; urbanus, (compara it. cittadino, isp. ciudadano, port. cidadão, prov. ciutada, si ciptadan, fr. citadin si citoyen); membru allu unei *cetate*: 1. in intellesulu cuventulu *cetate* de sub 2, a: *cetatienu Romanu, cetatienu Grecu; concordii'a e virtutea care unesce pre cetatiiani acellei-asi cetate; unu omu pote fi cetatienu allu nostru, fora se fia compatriotu allu nostru: astadi se facu cetatiiani onorari, cumu se facu si academici onorari; d'in contra pote fi cineva compatriotu allu nostru, fora se fia cetatienu nostru; precumu cetatiiani se suppumu magistratiloru, asiã si magistratii sunt detori a se suppone legiloru; bonu cetatienu, misellu cetatienu; cetatiiani sunt detori a pune benele cetatei mai presusu de interessile loru particulare; — cetatienu allu cetatei doliului, unu repositu; cetatienu allu cerulu, intru fericare repositu; intelletulu se crede cetatienu allu lumii; — in intellesu rigurosu *cetatienu* e numai*

cellu ce se buccura cu deplenitate de tote *derepturile de cetate*; in statele democratice toti locuitorii se buccura de aceste derepturi si sunt prin urmare addeveratu *cetatiiani*; cu tote aceste-a cuventulu se applica si in insemnari mai pucinu rigoroze, cumu : a) applectatu, mai vertosu in ovulu mediu si peno in tempurile mai d'in urma, la classea media a cetatianiloru unui statu, ca opusa la classea nobililoru cumu si a plebeiloru; b) eu intellessulu de suppusi ai acellui-asi guberniu : *regele commanda cetatianiloru*; c) data chiaru si la copilli, ce nu au inco etatea de a se buccura de *dereptulu de cetate*; d) la fia ce omu ce reside intr'una terra, aiba sau nu derepturile de cetate, fia sau nu nascutu in acea terra, fia sau nu de acea-asi nationalitate cu locuitorii terrei; — 2. in intellessulu cuventului *cetate* de sub 2, b : *cetatianni si sateanni: modulu de vietia alu cetatianului differe de alu terranului; occupationile cetatianiloru nu su acelle-asi cu alle terraniloru; cetatianni invidia pre sateanni ca senguri fericiti, cumu si sateanni credu co cetatianni sunt senguri fericiti*; — de aci : 3. politu, cultu, delicatu in portare : *in tote gustarele si miscarile lui, in tote dissele si faptele, vede cineva unu addeveratu cetatiannu*.

CETATIUIA (reu : *cetatiue*), s. f., prin moirarea lui *l* in locu de

CETATIULIA, s. f., *civitatula, urbocula*; deminutivu d'in *cetate*, si prin urmare de acellu-asi intellessu cu *cetate*, differindu aceste forme intre densele dupo localitati; totusi form'a *cetatiulia* ca mai *appropriata de form'a classica civitatula* e maisusceptibile de applicatiuni in insemnari specialii si mai nobili. *M.*

CETENU, s. m., vedi *cetinu*.

CETRA (pre a locures : *etra*), s. f., *fides*, (compara it. *cetera* si *etra*, isp. si port. *cithara*, prov. *cithara* si *etra* sau *oitola*, vechiu fr. *citare* si *citole*, tote d'in lat. *cithara* = $\kappa\iota\theta\acute{\alpha}\rho\alpha$; vedi si *citara*; de aci : germ. *zither*, magiar. *ezitera*, nou slav. *cithara*, russ. *citra*); instrumentu de cantatu cu corde, care dupo localitati, iea diverse numiri; — meta-

forice, facultate sau inspiratiune poetica, talentu poeticu : *de tote se te attingi, numai de cetera poetului se nu te attingi cumva, co se face focu*.

CETERARE, *ceteru, ceteri, cetera*, etc. (mai pucinu bene : *ceteredini, ceteredi, ceteredia*, etc.) v., *fidibus ludere*, (compara it. *ceterare*); a dice sau cantá d'in *cetera*.

CETERARIU, -ia, (mai pucinu bene : *ceterasiu*), s., *fidicen*; care dice sau scie dice d'in *cetera*.

CETERASIU, -ia, s., vedi *ceterariu*.

CETERATORIU, -toria, adj. s., *fidicen*; care *cetera*.

CETERISTU, -a, (compara it. *ceterista*); s., *fidicen*; care scie dice bene d'in *cetera*.

CETERNA, s. f., vedi *cisterna*.

* CETERU, -a, adj., *ceterus*; ce mai remane, cellu altu, obiectu ce afora de obiectulu numitu assiste inco assemine, si se pote adauge, luat de regula in plur. *ceteri-e*. si applicatu peno acumu exclusivu numai in locutionea : *e cetera*, sau sub forma mai latina : *e cetera, et cetera* = *si celle alte*.

1. CETIA, s. f., *nebula, caligo*, (vedi *cecu*); negura, abori desi ce essu, mai vertosu demimetia, d'in apele locurilor sau d'in pamentulu umedu; — metaf., intunericare a vederei; si de aci, orbla a pasiunei : *ceti'a urei nu te lassa se vedi si se recunnosci meritele melle*.

* CETILATU, s. m., pl. -e. (it. *cefilato*) sare formata d'in combinationea acidului *cefilicu* cu una base.

* CETILICU, -a, adj., (it. *cefilico*); de *cefilu* : *acidu cefilicu*.

* CETILU, s. m., (it. *cefilo*); substantia chymica cese estrage d'in *cetina*, (vedi *cetinu*).

CETINELLU, -a, adj., *lentulus, leutus*; *incetincillu*, *lente*, diminut. d'in *cecu*, = *quietus*.

* CETINU, -a, adj. s., (*cecinus*; compara it. *cefino-a*, fr. *cefine*); de *cecu* : *osse cetine* (vedi *l cetu*); — subst. : a) masc., *cecinu*, specia de lemnu, (vedi si in Glossariu *cecina*); b) femin. *cecina*, substantia alba, cristallina si combustibile, care intra in compusetiunea grasimeii *cecului*.

CETIOSU, -a, adj., *nebulosus, caliginosus*; plenu de *cétia*, infestatu de multa *cétia*: *lacu cetiosu, timuturi cetiose*; — metaf., neguros, intunericos, pucinu claru, confusu, etc.: *anevoia poti petrunde in cetiosele cugetationi alle a-cestui omu*.

CETOSU, -a, adj., *cetosus*; plenu de *ceti*, relativu la *cetu*, (vedi 1 *cetu*).

CETRA, s. f., *fides; cetra*; 1. in a-cellu-asi intellesu cu *cetera*; 2. specia de scutu micu si usiorellu; de aci: *ce-tratu*, -a = *cetratus*, munitu cu *cetra*: *ceorti cetrate*.

CETRATU, -a, adj., vedi *cetra* sub 2.

1 **CETU**, s. m., (pronuntyatu reu: *kitu*), *cetus* (χῆτος); pesce marinu nespusu de mare, numitu si *balena*, (vedi acestu cuventu); — appecat u si la alti pesci marini mari, cumu *delfinulu* si altii, (vedi *cetaceu*).

2 **CETU**, pl. *cete, cœtus*, turba, turma; mai multi omeni sau animali adunate impreuna; vedi *céta*.

3 **CETU**, -a, adj., *quietus, tardus; lentus*; vedi comp. *incetu* si *cietu*.

CETURA (pre a locurea: *citura* si *ciutura*); *schedula; situla, haustum; fragmentum, frustum, offula*; 1. in a-acea-asi insemnare cu *cetula* = *cedula*; 2. vasu de scossu apa d'in putiu, de adapatu vitele, de carratu apa: *galléta, ullucu*, etc.: *scote una cetura de apa; impleti cetur'a cu apa, ca se bea bene caii*; — 3. buccata taiata d'in altu ceva mai mare; in acestu intellesu si sub form'a masculina, *ceturu* sau *ciuturu*, pl. *ciuturi*: *unu ciuturu de pane, una cetura de carne; ciuturi de fune, de lemnu*, etc.; — in speciale, parte d'in unu trunchiu, stelu, fustellu, calamu allu unei plante, ce remane in pamentu dupo taiarea plantei: *ciuturi de meiu seceratu*; — cu acellu-asi intellesu compara si *co-toru*, essitu, cumu se vede, d'in a-acea-asi radecina cu *ciuturu*, (cuventulu, dupo insemnarea de sub 2, s'ar poté referi la lat. *situla* sau la *cistula*, care transformata regulatu in *cestura*, prin caderea lui s a potutu deveni *cetura*, cumu *ceterna* d'in *cesterna* = *cisterna*; déro acesta etymologia nu ar esplecá celle alte insem-

nari alle cuventului; tote insemnarile inse se esplica, referindu cuventulu la 1 *cedere* = *taiare*). *M.*

CETURU si *ciuturu*, s. m., vedi *ce-tura*.

CEUCA, s. f., vedi *cioca*.

CEVA si *cevasi*, vedi *ce*

* **CHALARE** si *calare*, v., *chalare* (χαλάειν, compara si it. *calare*, fr. *caler*); 1. in genere: a) ca trans., a relassá, a destinde, a desface, a desprende, a scapá diosu, a lassá in diosu; a resolbe, a moiá, etc., in sensu atátu materiale câtu si ideale: a *chalá cord'a prea intensa a arcului*; a *chalá frenelc cailoru*; *remedie chalatatorie*, lassative; a *chalá pre cineva cu una fune de pre una ferestra inalta diosu in gradina*; *ferru chalat'u prin focu*; *chalá fruntea*: α) a descresi, β) a plecá de rosine; — b) ca intrans. a se relassá, a se destinde, a se desface, a se desprende, a se resolbe, a se moiá; a se lassá in diosu, a descende, a scadé, a se impuciná, a se micusiorá, a se plecá, a se inchiná, a cede, etc., atátu in sensu materiale câtu si ideale: *passerea rapitoria chala d'in inaltimile cerului asupr'a pre-dei salle*; *cordelc lyrei chala*; — si cu forma reflexiva, a se *chalá*; — 2. in speciale, si ca trans. si ca intr., — a) ca terminu de nautica: a *chalá velele*, a le trage diosu si stringe; a *chalá ancora*, a ua lassá in apa: a *chalá unu catartu*; *navea chala*, se lassa afundu; — b) ca terminu de architectura sau de constructione in genere: a *chalá una petra*: α) a ua lassá in diosu cu una fune; β) a fissá pose-tionea petrei cu una suptire buccata de lemnu, a fissá departarea de alte petre, cu cari are se figuredie in muru, spre a ua poté lipi cu facilitate; c) ca term inu de musica: *una voce* sau *unu cantoriu chala*, remane mai diosu de câtu se cere; a *chalá unu tonu*, a lu face mai gravu. *M.*

CHALASIA, s. f., (fr. *chalsie* = χαλασις; vedi *chalare*); relassare a fibreloru si mai vertosu a fibreloru de la *cornea*, care adduce deslipirea acestei membrana de *iride*.

CHALASTELLU si *calastellu*; s. m., pl.-e; deminutivu d'in *chalastru*.

* **CHALASTICU**, -a, adj., *chalasticus*

(χαλαστικός; vedi *chalare*); lenitivu, lassativu, emolliente; care produce *chalaria*, vorbindu de unu remediū : *remédie chalarice*;—s. m., reale, *chalasticu-lu*, remediū *chalasticu*.

CHALASTERIU, s. m., pl.-e; vedi *chalastru*.

* CHALASTRU sau *calastru*, s. m., pl.-e, (χαλαστήριον si χάλαστρον; compara it. *calastra* si *calastrello*, franc. *cale*; vedi apoi *chalare*); 1. in genere ce serve a tiné ceva in suspensiune, ce serve ca *sedile* sau puntu de rédimu : *chalastru* *butei*, *butoiului*, etc., capitânie de lemnu pre cari se assidia una bute sau butoiu; *acesta trabe e mai plecata de una parte, si cauta se i punemu unu chalastru la capitulu inclinatu*; — 2. in speciale : a) buccatella de lemnu suptire, ce architectii punu sub una petra, spre a determiná distanti'a acestei petre de alt'a, cu care are se se lipesca : *a pune una petra pre chalastru*, a ua pune in libella pre patru chalastru de acea-asi grossime, spre a ua lepí cu facilitate de petr'a inferiore; b) buccata de lemnu traversale, care unesce alte doue collaterali si parallele : *chalastru unei cassa de canone sau tunu*; c) fune, ce serve : α) a lassá sau redicá ceva, cumu funile ce servu a lassá sau redicá usi'a unei cava; β) in speciale, cu intellesu ce are si *chalatoria*, (vedi *chalatoriu*).

*CHALATORIU, -toria, si *calatoriu-ia*, adj. s., *chalator*, *chalatorius*; care *chala*, si in speciale, care serve la *chalare* : *funi chalarie*, cari servu a lassá in diosu sau redicá, a intende sau destinde, a stringe sau largí ceva, si in speciale, a stringe sau largí velele unui vasu de plutitu; — de aci, s. f. reale, *chalatoria* sau *chalatore*, fune de lassatu si intensu sau de strinsu velele unui vasu de plutire.

CHALAZIA, s. f., vedi *chalarium*.

* CHALAZIU, -ia, adj. s., 1. adj. *chalarium* (χαλαζις, d'in χάλαζα = grandine, de la χάλασιν = *chalare*), care semina cu grandinea, *nestimata chalaria*, petra pretiosa tare ca adamantele, cu forma si albetia de grandine; de aci : 2. subst. f., *chalaria* : a) *chalaria* = *chalarium* (χαλαζιας) in acellu-asi intellesu

cu petra sau *nestimata chalaria* de sub 1; b) *chalaria* = *chalarium* (χαλαζιον), si cu forma masculina, *chalarium*, micu tuberculu mobile si cu forma de unu grauntiu de grandine, care se arretta pre marginea palpebreloru; c) *chalaria*, legamentu gelatinosu, care lega galbinusiulu unui ou de cei doi poli ai oului,

* CHALCANTHU si *calcantu*, s. m., *chalcantum* (χάλκανθον, d'in χάλκος = *arame* si άνθος = *flore*); sulfatu de cupru, care serve mai vertosu curellariloru a innegrí curellele si alte obiecte de pelle.

* CHALCIDE, s. f., *chalcis* — *chalcide* (χάλκις, d'in χάλκος = *arame*, vedi *chalcu* si compara si fr. *chalcide*); 1. specia de pesce de colore metallica assemine cu a aramei si de form'a unei sardelle; 2. genu de reptili sau de sauri, forte veninosi si cu spinarea maculata de macule arame; 3. genu de insecte d'in ordinea hymenopterelor, asiá numite dupo coloreloru arame.

* CHALCIDEU, -a, adj., care semena cu una *chalcide*; de aci s. f. pl., *chalcidee*: a) familia de reptili saurice, b) tribu de insecte d'in ordinea hymenopterelor.

* CHALCIDICU, -a, adj. s., *chalcidicus*; *chalcidice*, *chalcidicum* (χάλκιδικός-χάλκιδική; compara si franc. *chalcidique*; vedi *chalcide* si *chalcu*); relativu la *chalcide* sau la *chalcu*, luatu mai vertosu ca substantivu : a) masculinu, *chalcidicu* : α) unu pesce, acellu-asi cu *chalcide*; β) specia de gusteru sau de serpilla cu verge sau macule arame pre spinare, (vedi si *chalcide* sub 2); γ) templu de bronzu, edificatu si consecratu de Augustu Minervei; de aci : δ) prin estensione, vasta si magnifica incapere, atriu, porticu, etc., si mai vertosu atriu de mancare, planu superiore allu unei casa, etc.; — b) femininu, *chalcidica* : α) in acea-asi inseminare cu *chalcidicu* de sub a, α si β; β) nume datu Minervei dupo templulu de care e vorb'a la a, γ.

CHALCIDITE, adj., (fr. *chalcidite*); ce semina cu una *chalcide*; de aci, s. f. pl., *chalciditi*, parte d'in tribulu de insecte numite *chalcidee*, (vedi *chalcideu*).

* CHALCIECU, -a, s., *chalciceus* (χάλκιος d'in χάλκος — *chalcu* sau *arame*

si *οίκος* = *casa*); 1. ca masculinu : a) casa de arame, templu de arame inchinatu Minervei la Spart'a (vedi si *chalcidicu*); b) genu d'in familia ouciloru, alle carui specie se insemna prin formoseti'a penne-loru cureflesse metallice aramie; 2. ca femina., *chalcieca*, nume datu Minervei d'in caus'a templului, de care e vorb'a la 1, a.

* **CHALCITE**, s. f., *chalcites* si *chalcitis* (χαλκίτης si χαλκίτις; vedi *chalcu*); 1. specia de sulfatu de cupru; 2. gemma sau pétra pretiosa de colore aramía.

* **CHALCOCHROU**, -a, adj. s., (fr. *chalcocron*, d'in χαλκός = *chalcu* si χροά = *colore*); de colore aramía; de aci, s. m., *chalcocrou-lu*, genu de insecte coleoptere pentamere d'in famili'a carabiceeloru.

* **CHALCODERMU**, -a, adj. s., (fr. *chalcoderme*, d'in χαλκός = *chalcu* si δέρμα = *pelle*); cu pelle aramía; de aci, s. m., *chalcodermulu*, genu de insecte coleoptere tetramere d'in famili'a curculionidiloru, alle carui specie au una colore metallica luciosa sau obscura.

* **CHALCOGASTRU**, -a, adj. s., (fr. *chalcogastre*, d'in χαλκός = *chalcu* si γαστήρ = *pantece*); cu pantece aramía, vorbindu de certe insecte.

* **CHALCOFANE** si *chalcophane*, s. f., *chalcophanes* (χαλκοφανής, d'in χαλκός = *chalcu* si φανείσθαι = *a luci, a apparé*); 1. pétra ce are luciulu aramei; 2. genu de insecte coleoptere tetramere d'in famili'a chrysomelineloru.

* **CHALCOFONU** si *chalcophonu*, -a, adj. s., *chalcophonos* (χαλκόφωνος); cu voce de arame : *chalcophon'a campana*; de aci ca s. m., *chalcophonulu*, certa pétra negra, care percussa da sonu de *arame* sau de *bronzeu*.

* **CHALCOFORU**, si *chalcophoru*, -a, adj. s., (fr. *chalcophore* = χαλκοφόρος, d'in χαλκός = *chalcu* si φέρειν = *ferere*); care porta arame, investitu cu arame; de aci, s. m.; *chalcophorulu*, genu de insecte coleoptere pentamere d'in famili'a chrysomelineloru.

* **CHALCOGRAFIA** si *chalcographía*, s. f., (it. *calcografia*, fr. *chalcographie*, d'in χαλκός = *chalcu* si γράφειν = *scriere*); arte de a sculptá in arame, si de aci in genere, arte de a sculptá in veri-ce me-

tallu : *chalcografiei a luatu locutu lithographi'a*. — stabilimentu de *chalcografia*.

* **CHALCOGRAFICU** si *chalcographicu*, -a, adj., relativu la *chalcografia* sau la *chalcografu*.

CHALCOGRAFU si *chalcographu*, -a, adj. s., care scie si practica artea *chalcografiei*.

* **CHALCOLEPIDU**, -a, adj. s., (fr. *chalcolépide*, d'in χαλκός = *chalcu* si λεπτός = *pellitia*, *ghioaca*, etc.); cu *pellitia* aramía; de aci, s. m., *chalcolepidulu*, genu de insecte coleoptere pentamere d'in famili'a serricorneloru.

* **CHALCOLITHU**, s. m., (fr. *chalcolithe*, d'in χαλκός = *chalcu* si λίθος = *petra*); fosfatu verde de cupru si de uraniu.

* **CHALCONOTU**, -a, adj. s., (fr. *chalconote*, d'in χαλκός = *chalcu* si νότος = *dossu, spinare*); cu *spinare* aramía, si de aci, s. m., *chalconotu-lu*, genu de insecte coleoptere pentamere d'in famili'a lamellicorneloru.

* **CHALCOPHANE**, *chalcophonu*, etc. vedi *chalcofane, chalcofonu*.

* **CHALCOPLACIDE**, adj. s., (*chalcoplacide*, d'in χαλκός = *chalcu* si πλάξ = *placa, tabla*); munitu cu place sau table de arame, si de aci, s. f., *chalcoplacide*, genu de insecte coleoptere tetramere d'in famili'a chrysomelineloru.

* **CHALCOPTERU**, -a, adj., (fr. *chalcoptère*, d'in χαλκός = *arame* si πτερόν = *aripa*); cu *aripa* aramie sau bronzie, vorbindu de certe insecte sau passeri.

* **CHALCOPYGU**, -a, adj., (*chalcopysge*, d'in χαλκός = *chalcu* si πύγη = *sedutu*); cu *sedutulu* aramía sau bronziu, vorbindu de certe insecte sau passeri.

* **CHALCOPYRITE**, s. f., (fr. *chalcoppyrite*, d'in χαλκός = *chalcu* si πυρίτης = *pyrite*); *pyrite* *chalcosa* sau *cuprosa*.

CHALCOSIDERITE, s. f., (fr. *chalcosiderite*, d'in χαλκός = *chalcu* si σίδηρος = *ferru*); fosfatu verde de *ferru* si de *cupru*.

* **CHALCOSMARAGDU**, s. m., *chalcosmaragdus* (χαλκοσμάραγδος; vedi si *chalcu* si *smaragdu*); specia de *smaragdu* cu vene de *arama* sau *arame*.

* **CHALCOSOMU**, -a, adj. s., (fr. *chal-*

cosome, d'in *χαλκός* = *chalcu* si *σῶμα* = *corpu*); cu *corpu* de arame, si de aci, s. m., *chalcosomulu*, genu de insecte coleoptere pentamere d'in famili'a lamellicorneloru, alle carui specie au tunica de colore metallica.

* **CHALCOTRICHITE**, s. f., (fr. *chalcotrichite*, d'in *χαλκός* = *chalcu* si *τριχίτης* = *peru*); cuprurosiu oxydatu in fire capillari, in cari se afla pucinu seleniu.

* **CHALCU**, s. m., *chalcus* (*χαλκός* si *χαλκοῦς*); 1. arame, cupru, bronzu, metallu in genere, si mai vertosu, applicatu de anticii poeti in locuri unde scriptorii de astadi aru pune cuventulu *ferru*; 2. obiecte de arame, de cupru sau de bronzu: vasu, arma, armatura, tuba, tabla, cornu de sunatu, etc.; si in speciale, moneta de arame, moneta menunta; mai vertosu, *chalcu* = moneta de arame grecesca in valore de a diecea sau a opt'a parte d'in *obolu*, camu doi bani de ai nostri, sau micu pondu grecescu, a diecea sau a opt'a parte d'in *obolu*, (form'a feminina si popularia *chalca*, pronuntiatu si: *halca*, *alca*, ca si *characu*, *haracu*, *aracu*, e, pote, essita d'in acea-asi fontana cu *chalcu*; vedi in Glossariu: *halca*, *alca*, *alcanu* si *alcanu*).

CHALDEU, -a, adj. s., *chaldæus* (*χάλδαϊος*), 1. de sau d'in *Chaldea*, terra in Asi'a, parte meridionale a Babyloniei, numita astadi *Curdistanu*: *limb'a chaldaea*; 2. déro mai multu, ca subst. personale: a) locutoriu d'in *Chaldea*, originariu d'in *Chaldea*, de origine chaldaica; b) fiendu co preotii si invetiarii chaldei erau cei mai indemanatici si mai faimosi astrologi, de aci in scriptorii antichi si in biblia, *chaldeu* = matematicu, astrologu, predicutoriu de celle fiitore, ghicitoriu, etc.

* **CHALYBARE** si *calibare*, v., in *chalybem* vertere; *chalybe* miscere (compara si it. *calbearo*); 1. a transformá ferrulu, in *halybe*, a aciará sau aciarí; 2. a prepará una beutura, unu medicamentu cu *chalybe*, asiá coferrulu d'in *chalybe* se resolve si da unu compositu cu proprietati medicinale bone la vindicarea certoru morbi, la cari se applica medicamente ferruginose.

* **CHALYBE** si *calibe*, (*χάλυψ*); 1. ferru carbonatu, aciariu sau acieflu; 2. obiecte de chalybe: arma, ferra, de frene ce se punu in gur'a callului, etc.

* **CHALYBIRE** si *chalibire*, -escu, v., in *acelle*-asi insemnari cu *chalybare*; (pentru form'a popularia *callire* vedi in Glossariu acestu cuventu).

* **CHALYBIU** si *calibiu*, -ia, adj., *chalybens*; de *chalybe*.

1 **CHAMA**, s. f., vedi *cama*.

* 2 **CHAMA**, si *cama*, s. f., *chama* (*χήμη*); genu de conchyliis bivalve, care coprende unu mare numeru de specie marine.

* **CHAME**, *chamæ* = *χαμαί*, proprie dativu sau locativu d'in una forma *χαμά*, essita d'in acea-asi radecina cu *humus* = *huma* sau *uma* = *pamentu*, de unde si lat. *humi* = *la pamentu*, *diosu la pamentu*; cu acestu d'in urma intellessu intra *chame* in multime de compuse, ca *chamerepu* = *care repe pre diosu*, *pre pamentu*, (la Macedoromani cuventulu e populariu sub forma *chima* = *in diosu*).

* **CHAMEACTE**, s. f., *chamaacte* (*χαμαιάκτη*, vedi si *chamé*); planta care se chiama si *eblu* sau *ebulu*, (ved iacestu cuventu).

* **CHAMECERASU**, s. m., *chamaecerasus* (*χαμαικέραςος*, vedi *chamé* si *cerasiu*); arborellu nu mai inaltu de unu petioru si diumetate sau cellu multu de doue petiore, alle cui fructe sémena cu *cerasie* mice, lonccera tatarica lui *Linneu*.

* **CHAMECISSU**, s. m., *chamaecissus* (*χαμαικισσος*, d'in *χαμαί* = *chamé* si *κισσος* = *edera*); edera repente pre pamentu.

* **CHAMECYPARISSU**, s. m., *chamaecyparissus* (*χαμαικypάρισσος* d'in *χαμαί* = *chamé* si *κypάρισσος* = *cyparissu* sau *cupressu*); specia de plante, numita si *cupressu micu*, de genulu *santolinei* d'in famili'a compositeloru, *syngenesia ecalle* lui *Linneu*.

* **CHAMEDAFNE** si

* **CHAMEDAPHNE**, s. f., *chamaedaphne* (*χαμαιδάφνη*, d'in *χαμαί* = *chamé* si *dafne* sau *dafinu*); specia de lauru menutu, *daphne laureola* lui *Linneu*.

* **CHAMEDRACONE**, s. m., *chama-*

dracon (χαμαιδράκων, vedi *chamé* si *dracone*); specia de serpe sau bellauru ce nu se pote suf in arbori.

* CHAMEDRIU si

*CHAMEDRU, s. m., chamædrus (χαμαιδρος, d'in χαμαί=*chamé* si δρος=*cerru*, *cercu*=*stejariu*); specia de planta, teucrium chamædrys lui *Linneu*, d'in famili'a labiateloru, *didynamia angiospermia* lui *Linneu*.

CHAMEIU, s. m., vedi *chameliiu*.

CHAMELEONE si

CHAMELEONU, s. m., chamæleon (χαμαιλέων, vedi *chamé* si *leone* sau *leu*); 1. genu de reptili catrupedi, cari sémina in certe respecte cu serpillele si cari si scamba subitanu colorea dupo reflexionea radieloru sorelui si dupo posetionea loru cotra spectatoriū : *la una specia de chameleonu attribuiū ceī anticī facultatea de a se nutri cu aeru si de a si scambá colorea la momentu si dupo voientia*; — de aci *chameleonu*, applicatu ca symbolu allu versatilitatei si allu faciariei basse si avilitorie, si prin urmare *chameleonu* = *lingusitoriu*, *faciariu*, omu ce scamba parerile si portarea, dupo cumn i vine mai bene la interessile selle : *chameleonii curtei*, *chameleonii altariului*, servitori faciarī ai altariului;—2. specia de plante; 3. *chameleonu* minerale : a) nume datu de vechii chymisti mercuriului; b) nume datu si astadi manganatului si oxymanganatului de potasse; 4. constellatione meridionale, compusa de noue stelle.

* CHAMELEUCE, s. f., chamæleuce (χαμαιεubyη d'in χαμαί=*chamé* si λευκός=*albu*); planta cu folie albe ce dau de pamentu, specia de *tussilagine*.

* CHAMELINU, s. m., (fr. *chamélin*; vedi *chamé* si *linu*=*inu*); specia de inu forte menutellu.

CHAMELIU (cu *l* moiatu : *chameiu*, d'in *chamé*), s. m., lupus salictarius; genu de plante d'in famili'a urticeeloru, care coprende plante repenti, cari servescu mai vertosu la compositionea berrei : *blastarii de chameliu teneri sunt boni de salata*.

* CHAMEMELU, s. m., chamæmelum χαμαιμηλον, d'in χαμαί=*chamé* si μηλον

= *meru*); genu de plante d'in famili'a corymbifereloru, d'in care speci'a cea mai insemnata este *chamemelulu odoratu*, *matricaria chamomilla* lui *Linneu*, d'in alle cui flori forte amare si aromatice se da forte desu unu medicamentu febrifugu, antispasmodicu, diureticu, etc; — *essentia de chamemelu*, estrassa d'in chamomelu prin distillatione; *oliu de chamomelu*, medicamentu de oliu in care se tinu infuse flori de chamemelu.

CHAMEMURSINA si

* CHAMEMYRSINA, s. f., chamæmyrsine (χαμαιμυρσίνη; vedi *chamé* si *mursina*); *mursina* repente.

* CHAMEPEUCE, s. f., chamæpeuce (χαμπευκη, d'in χαμαί=*chamé* si πευκη=*larice*); *larice* menutu.

* CHAMEPITU sau *chamepitue*, s. m., chamæpitys (χαμαιπιτός, d'in χαμαί=*chamé* si πίτος); planta, teucrium chamæpitys lui *Linneu*, d'in famili'a labiateloru, *didynamia gymnospermia* lui *Linneu*, planta amara aromatica, febrifuga, recomandata mai vertosu pentru artrite.

* CHAMEPLATANU, s. m., chamæplatanus (χαμαιπλάτανος; vedi *chamé* si *platanu*); *platanu* menute, piticu.

* CHAMEREPU, s. m., chamæreps (vedi *chamé* si *reperu*); specia de palmu forte micu, piticu.

* CHAMESTROTU, s. m., chamæstrotum (χαμαιστρωτον, din χαμαί=*chamé* si στρωτός=*stratu*, *asternutu*); patu forte diosu, (vedi si *cama*).

* CHAMESUCA si

* CHAMESYCA, s. f., chamæsyce (χαμαισική, d'in χαμαί=*chamé* si σική=*ficu*); ficu tare menutu, piticu.

* CHAMEUNIA, s. f., chameunia (χαμευνία, d'in χαμαί=*chamé* si ευνή=*patu*); culcare pre diosu, dormire pre pamentu.

CHAMU, s. m., vedi *camu*.

* CHAMULCU, s. m., chamulcus (χαμολκος, d'in χαμαί=*chamé* si εκλειν=*tragere*, de unde δλκος=*trassura*, *machina de transportatu mari greutati*); carru sau carrutiū cu rote forte mice, cari serve a transportá mare greutati.

CHAOSU si *chausu*, s. m., chaos (χάος, fr. *chaos*; it. *caos*, *cao* si *caosse*,

caosso; form'a popularia romanescă este *chau*: a se perde în *chau*; pentru derivate ca *chaoticu* ar fi de preferitu form'a *chaote*; cuvântulu este essitu d'in aceeași rădăcină cu $\chi\acute{\alpha}\text{-}\sigma\chi\acute{\epsilon}\nu$ = *ca-scăre* [vedi *lascăre*], si însemnă proprie: *cascătura largă si nespūs de profunda, cascătura, precipitiu immensu, abyssu, etc.*; de aci în speciale): 1. spatiulu immensu, neluminatu, în care jace si se miscă materi'a universului; spatiulu neregulatu, cumu eră înainte de stabilirea ordinei, numita lume, spatiu plenu de materi'a fora lumina, fora forma si în desordine, dupo credentiile polytheistiloru antici, éro, dupo spusele biblice, spatiu desertu: *Erebulu si negr'a Nopteă domnieă în chausu*; — întunereculu infernulu: *chausululu eternei nopte*; — personificatu de cei antici si consideratu ca fiu allu Erebulu si allu Noptei: *invocă Erebulu, chausulu si pre Ecate*; 2. la antici, amesteculu confusu allu totoru elementelorū, d'in care a essitu ordinea universulu: *dupo acei-asi antici, lumea aveă se recadă érosi în chausulu, d'in care essisse una dată*; ecco începutulu descrierei chausulu de Ovidiu: *inainte de mare si de uscatu si de ceru un'a eră faci'a naturei în totu universulu, care se disse chausu, massa rude si indigestă, nu altu de cătu pondu inerte, si la unu locu aggrumurate discordile sentientie alle lucrurilor*; — Domnedieu trasse universulu d'in acestu chausu; — de aci: 3. prin metafora, confusione mare, inestricabile, înintelligibile: *capulu seu e unu chausu, chausu de opini, cartē ce coprende unu chausu de idee nerumigate; ce chausu în acesta casa! a cadē în chausulu unoru cugētari vage si obscure*.

CHAOTE, s., vedi *chaosu*.

CHAOTICU, -a, adj., relativu la *chaote* sau *chaosu*: *materi'a chaotica, întunericu chaoticu; confusione chaotica; idee obscure si chaotice*.

CHARACARE, v., de aceeași însemnare cu *characire*, (vedi în *Glossariu aracire*).

CHARACU, s. m., pl. -i, (vedi în *Glossariu aracu*).

* **CHARASSARE** si *charaxare*, v., *charaxare* ($\chi\alpha\rho\acute{\alpha}\sigma\sigma\tau\upsilon$; d'in aceeași fontana cu *characteriu*; vedi *characteriu*); a face unusemnu, sgariandu, taiandu, etc.; a face sau sapă semne de scriere, (vedi *characteriu*): *pre aceste table eră charassatu decalogulu*.

* **CHARASSARIU** si *charaxariu, charaxarius*; care *charassa* caracterie sau semne de scriere, sculptandu sau scriendu; — prin metafora, cu întellessu reu de *sgariatoriu de cartă* = *reu scriptoriu*.

CHARISMA, s. f., pl. *charisme* si *charismate, charisma* ($\chi\acute{\alpha}\rho\iota\sigma\mu\alpha$); daru facutu cuiva d'in liberalitate, daru gratuitu; gratia, favore: *tote ce avemu sunt charismele lui Domnedieu; ti facu charisma de doi cai*.

CHARISTICU, -a, adj. s., *charisticus-um* ($\chi\alpha\rho\iota\sigma\tau\iota\kappa\acute{o}\varsigma\text{-}\acute{\omicron}\nu$), ce se tine de *charizare* sau de *charisma*; — s. m. *charisticu*, daru, favore, îndetorire.

CHARIZIRE, -escu, v. (d'in gree. $\chi\alpha\rho\iota\zeta\omicron\theta\alpha\iota$), *gratis dare, gratificare, donare, largiri; dicare, dedicare; exorare, obtinere*; 1. a dá în daru, a daru, a gratificá, a face bene, a dá cuiva ceva d'in propria liberalitate: *a charizi in soratellulu doi boi si una vaccă*; 2. a dedicá, a închiná, a devotá: *se mi charizescă Domnedieu unu copillu, l'asiu charizi si eulu Domnedieu si basericei selle*; 3. a castigá ca una favore, a obtiné una gratia: *de la cine ai charisitu acesti cai?*

CHARTA, *chartaceu*, etc.; vedi *carta, cartaceu*.

CHASMA, s. f., pl. -e, si *chasmate, chasma* ($\chi\acute{\alpha}\sigma\mu\alpha$, d'in aceeași rădăcină cu *chaosu*); *cascătura largă si profunda, crepatu sau deschidura în pamentu: chasmatele produsse de cutremuru*.

CHASMEDIA, s. f., ($\chi\alpha\sigma\mu\omicron\delta\iota\alpha$, d'in $\chi\alpha\sigma\mu\alpha$ = *chasma* si $\psi\acute{\omicron}\delta\eta$ = *cantare*); 1. proprie, cantare cu gur'a tare cascata; pronuntiare cu gur'a cascata, iatu, si de aci, dissonantia, vettemare a armoniei nesuferita; — 2. prin metafora, *cascaundia, negligentia neiertata*; si în speciale: 3. scandalu în baserica: *nu e di de serbatore mai mare, în care cantatoriulu de la baseric'a nostra se nu facă mai multe chasmodie*.

CHAU si *chausu*, vedi *chaosu*.

CHELLARESSA, *chellaru*, etc., vedi *cellaressa*, *cellariu*.

* CHELE, s. f., chele (χηλή); 1. petioru de scorpiu, de cancru si alte crustacee; 2. braciul de bilancia, cancellu de cantariu, etc., 3. braciul de ballista; 4. instrumentu cu care chirurgii scotu negii d'in nasu.

CHELIDONATU, s. m., (it. *chelidonato*); sare formata d'in combinationea acidului *chelidonicu* cu una base.

* CHELIDONE, s. f., *chelidon*, (franc. *chélidon* = χελιδών = *rundinella*); 1. in acea-asi insemnare cu *chelidonia*; 2. familia de passeri cu rostru lungu, cu sboru rapidu, cu vedere forte petrunditoria, cari inghitu insecte, sengurulu loru nutrimentu.

CHELIDONIA, s. f., vedi *chelidoniu*.

* CHELIDONICU, -a, adj., (it. *chelidonico*, d'in *chelidone* = *chelidonia*); de *chelidonia*, vorbindu de unu acidu ce se estrage d'in *chelidoni'a majore*: acidu *chelidonicu*.

* CHELIDONINU, -a, adj. s., (compara it. *chelidonina*, fr. *chélidonine*); de *chelidone* = *chelidonia*: substantia *chelidonina*; de aci s. f. reale, *chelidonina*, substantia galbinastra si caustica, ce se estrage d'in *chelidoni'a majore* si care e bona de negi.

* CHELIDONIU, -ia, adj. s., *chelidonius*; *chelidonia*; *chelidonium*; *chelidonias* (χελιδονίας, compara si it. *chelidonia*, si fr. *chélidonte* si *chélidoine*); de *chelidone*, ce are relatione cu *chelidonea*, luatu mai vertosu ca substantivul: 1. femininu, *chelidonia*: a) genu de plante d'in famili'a papaveraceelor, *pulsandria monogynia* lui *Linneu*, d'in care speciele celle mai connoscute sunt: α) *chelidoni'a majore* = *chelidonium majus* lui *Linneu*, ce se nasce in locuri umbrose si umide, intre creptarele muriloru, infloresce de la Aprile peno la Augustu, contine unu succu galbinastru, amaru si corrosivu, cui se attribue virtutea de a distrage negii si una proprietate purgativa forte potente; β) *chelidoni'a minore* = *ranunculus ficaria* lui *Linneu*; — b) petra ce se credea ca se face in sto-

maculu rundinelleloru si careia se attribuiu proprietati fabuloase; astadi se da numele de *chelidonia* la nesce petricelle forte polite, de forma lenticularia, de natura silicioasa, cari se afla in albi'a certoru torrenti si prin certe caverne; c) in pl. *chelidonie*, serbatoare ce se serba la Rodu in primavera la venirea rundinelleloru; d) unsore cu succu de *chelidonia* in intellessulu cuventului de sub a, α); e) rundinella de mare; — 2. masc. *chelidoniu*: a) ventu de appusu ce suffla primaver'a la venirea rundinellei; b) specia de ficu tomaticu, care da fructe dupo plecarea rundinellei; c) in insemnarea de sub d, a formei feminina *chelidonia*.

* CHELIFERU, -a, adj. s., (fr. *chélifère*, d'in χηλή = *chele* in insemnarea de sub 1, si d'in *ferere*); care are *cheli*, cu falcile in forma de *chele*, si de aci, s. f. pl., *chelifere*, genu de *arachnidi*.

CHELIU, s. m., vedi *chelu*.

CHELONE, s. f., *chelo* si *chelone* (χελώνη = *brosca testosa*); 1. augmentativu d'in *chele*, *chele* mare, braciul de ballista; 2. genu de plante d'in famili'a scrofulariaceelor.

CHELONIA, s. f., vedi *cheloniu*.

* CHELONIDE, adj. s., (fr. *chélonide*); ce se tine de genulu *chelonis*; s. f. pl., *chelonidi*, tribu de insecte lepidoptere nocturne.

* CHELONITE, s. f., *chelonttis*, (compara si it. *chelonite*, fr. *chélonite*; vedi *chelone*); 1. petra de colorea unei brosce testosa cu punte galbine, care se usita in sortilegie sub forma de testosa fora capu; 2. nume genericu datu testoselor de apa dulce.

* CHELONIU, -a, adj. s., *chelontus*; *chelonis*, *chelonium* (compara si fr. *chélonie*, *chélonien*); ce se tine de *chelone* in insemnarea de sub 2., luatu mai vertosu ca substantivul: 1. femin. *chelonis*: a) cu acea-asi insemnare cu *chelonite*; b) genu de insecte lepidoptere d'in famili'a nocturnelor; c) genu de testose de mare; d) tribu allu testoselor de apa dulce.

* CHELONOGRAFIA si *chelonographia*, s. f., (fr., *chélonographie*, d'in χελώνη = *chelone* sub 2., si d'in γράφειν =

scricre); descriere sau tractatu asupr'a testoseloru.

* CHELONOGRAFU si *chelonographu*, s. m., (fr. *chélonographie*), care se ocupa in speciale cu *chelonografia*.

* CHELU, s. m., *chelys* (χέλος=*testosa*); specia de broasca testosa terestra; 2. test'a broscii testosa; 3. specia de lyra mai mica decâtu *barbitulu*; 4. constellationea numita si *lyra*.

* CHELUDRU si

CHELYDRU, s. m., *chelydrus* (χέλυδρος, d'in χέλος=*chelu* si ὕδωρ=*udore*, *apa*); 1. specia de serpe apaticu forte veninosu, care e amphibiu; 2. testosa de apa dulce.

CHEMARE, v., reu in locu de *chiamare*; vedi *chiamare* si *clanare*.

CHEMBRICA, s. f., vedi *cambrica*.

* CHENALOPECE, s. f., *chenalopex* (χηναλώπηξ d'in χήν=*anseru sau gâsca* si ἀλώπηξ=*vulpe*); passere care are form'a de anseru si care si face cuibulu sub pamentu ca vulpea.

* CHENISCU, s. m., *cheniscus* (χηνίσκος=*deminutivu d'in χήν*, vedi *chenalopece*); 1. specia de anseru sau gâsca; 2. ornamentu in form'a unei anseru sau unui guttu de anseru la puppea unei nave.

* CHENOBOSCIU, s. m., *chenoboscion* (χηνοβοσκίον, d'in χήν=*anseru sau gâsca* si βόσκειν=*pascere, nutrire*); locu in curte, unde se tinu si se crescú anserile.

* CHENOMYCHU, s. m., *chenomychon* (χηνόμυχον, d'in χήν=*anseru sau gâsca* si μυχός=*recessu, infundatura*); planta numita si *nyctogretu*, de care au orrore anserile.

* CHENOPODE, adj., *chenopias* (χηνόπους, d'in χήν=*anseru sau gâsca* si πούς=*podós*=*petioru*); cu petiore ca alle anserii.

CHENOPODEU, -a, adj., (compara it. *chenopodeo*, franc. *chénopodé*), si

* CHENOPODIACEU, -a, adj. (it. *chenopodiaceo*, fr. *chénopodiacé*); care semina cu *chenopodiulu*: de aci, s. f. pl., *chenopodiacee*, familia de plante, cari au de tipu genulu *chenopodiu*.

* CHENOPODIU, s. m., *chenopodium*

(vedi *chenopode*); genu de plante d'in famili'a *chenopodiaceoloru*, asiá numite d'in cauza co foiele loru semina cu lab'a sau talp'a unei anseru, de unde si numirea popularia de *talp'a sau lab'a anserii* (=gâscai), applicata la specia d'in acestu genu.

* CHERNITE, s. f., *chernites* (χερνίτης); specia de pétra sau de marmore, care sémina cu eboriulu si d'in care eei antici faceau mormente, pentru co credeau, co acesta pétra preserva cadaverele de putredione: *mormentulu lui Dariu se dice co ar fi fostu de chernite*.

* CHEROFULLU si

* CHEROPHYLLU sau *cherephyllu*, s. m., *cherephyllon* si *cherephyllon* (χαρῆφυλλον, d'in χαίρειν=*se bucurá*, si φύλλον=*foia*); genu de plante d'in famili'a *umbellifereloru*, tote forte veninose.

* CHERSU, s. m., *chersus* (χέρσος=*uscatu*, in opposetione cu *apa*); broasca testosa de uscatu.

* CHERSUDRU si

* CHERSYDRU, s. m., *chersydrus* (χέρσυδρος, d'in χέρσος=*uscatu* si ὕδωρ=*udore sau apa*); genu de serpi amphibii, cari locuescu in apa si pre uscatu in locuri incolte.

CHERUBICU, -a si *cheruvicu*, adj., (it. *cherubico*, fr. *chérubique*); de *cherubu*, relativu la *cherubu*: *cantare cherubica*, *hymnu cherubicu*; de aci subst. m. reale, *cherubicu* sau *cheruvicu*, cantare inainte de a essi preutul cu darurile, incepondu cu vorbele: *carii pre cherubimi*; *cheruvice de dominece*.

CHERUBIMU, s. m., vedi *cherubu*.

CHERUBINU, -a, adj., camu in aceasi insemnare cu *cherubicu*.

CHERUBU, s. m., pl. *cherubi* (inse si *cherubimi* sau *cheruvimi*, pl. dupo limb'a ebraica d'in care vine curentulu; d'in acestu plurariu s'au trassu singulariulu *cherubimu* sau *cheruvimu*; mai bene inse e a luá form'a *cherubu* sau *cheruvu* ca singularia, cumu e si in limb'a ebraica, si d'in aceasta a a formá plurariu sau dupo normele limbei nostre: *cherubi* si *cheruvi*, sau dupo normele limbei ebraice: *cherubim* sau *cheruvim*; for-

m'a *cherubinu* este adiectivul si nu e bene a se lua ca substantivul), *cherub*, *cherubim* si *cherubin*; 1. spiritul cereștu, angeru de prim'a ordine: *cherubimii* si *serafimii*; si puse unu *cherubu* cu spata de focu la port'a paradisului; 2. prin metafora: a) appecatu la una persona de rara si vivace formosetia: *june* si *formosu* ca unu *cherubu* sau *cherubimu*; b) in pictura si sculptura; capu de copillu cu aripe, care reprezenta unu angeru: *cherubimii* se *depingu* cu *facia* *inflacurata*, spre a se espreme amorea de cari su animati cotra Domnedieu.

CHERUVICU, *cheruvinu*; vedi *cherubicu*, *cherubu*.

CHIAGU, s. m., vedi *cagliu*.

CHIEIE, s. f., reu in locu de *chiaie*, vedi *chiaue*.

CHIELLARIA, *chiellariu*, etc., vedi *cellaria*, *cellariu*.

CHIEMARE, v., reu in locu de *chiamare*; vedi *chiamare*.

* **CHILIADE**, s. f. (*χιλιάς*); spatiu de una mie de anni; una mie de veri-ce alte lucruri.

CHILIAGONU, s. m., vedi *chiliagonu*.

* **CHILIARCHIA**, s. f., *chiliarchia* (*χιλιάρχεια*); demnitare de *chiliarchu*; cet'a commandata de unu *chiliarchu*.

* **CHILIARCHU**, s. m., *chiliarchus*, *χιλιάρχος*, d'in *χίλιοι*=mie si *ἀρχειν*=commandare); officiaru care commanda una mie de omeni.

* **CHILIASMU**, s. m., (fr. *chiliasme* d'in *χίλιοι*=una mie); credentia sau doctrina a *chiliastiloru*.

* **CHILIASTU**, -a, s., (fr. *chiliaste* d'in *χίλιοι*=una mie); sectari crestini, cari credeau, co dupo judeciulu cellu de apoi cei allessi voru remané inco una mie de anni pre pamentu, ca se se bucure de tote desfetarile.

CHILIFERU, *chilificare*, etc., vedi *chyliferu*, *chylificare*.

* **CHILIOGONU** si *chiliagonu* s. m., (fr. *chillogone*, it. *chillogono*, d'in *χίλιοι*=una mie si d'in *γωνία*=anglu); figura geometrica regularia cu una mie de lature si tota atâte anghiuri.

* **CHILIOMBE**, s. f., (*χιλιόμβη*, d'in *χίλιοι*=una mie si *βός*=bou); sacrifici-

ciu de una mie de boi sau de alte animali, facutu in estreme calamitati.

CHILIOFULLU si *chiliophyllu*, s. m., *chilophyllum* (*χιλιοφύλλον*, d'in *χίλιοι*=una mie si *φύλλον*=foia); planta numita si *milefoliu*.

* **CHILIOGRAMMA** sau *chilogramma*, s. f., si *chiliogrammu*, s. m. (it. *chilogramma*, fr. *kilogramme*; d'in *χίλιοι*=una mie si *γράμμα*=gramma); mesura de pondu multipla a *grammei*, coprendendu una mie de *gramme*.

* **CHILIOLITRU** sau *chilolitr*, s. m., (it. *chilolitre*, fr. *kilolitre*, d'in *χίλιοι*=una mie si *λίτρα* sau *λίτροι*=litra sau litru); mesura de capacitate, coprendendu una mie de *litri*.

* **CHILIOMETRICU**, -a si *chilometricu*, adj., (fr. *kilométrique*); de unu *chilometru*: *distantia chilometrica*.

* **CHILIOMETRU** si *chilometru*, s. m., (it. *chilometro*, fr. *kilomètre*, d'in *χίλιοι*=una mie si *μέτρον*=metru); mesura de lungitudine, coprendendu una mie de *metri*.

* **CHILIOSTERIU** si *chilosteriu*, s. m., (fr. *kilostère*, it. *chilostero*, d'in *χίλιοι*=una mie si *στερεόν*=steriu); mesura multipla a steriului, coprendendu una mie de *steri*.

CHILOGRAMMA, *chilolitr*, etc., vedi *chiliogramma*, *chilolitr*.

* **CHILONE** si *chiloniu*, s. m., *chilone* (d'in *χείλος*=budia); 1. reale, budia mare si grossa; 2. personale, omu cu budie mari si grosse, budiatu, budilla; de aci: 3. genu de insecte lepidoptere nocturne, cari au botu lungu.

CHILOSU, -a si *chilu*, vedi *chylosu*, *chylu*.

CHIMERA, s. f., *chimera*, *vanum commentum*; 1. monștru fabulosu cu facia de leu, corpu de capra, coda de belauru, numitu asiá dupo unu munte vulcanicu allu Lyciei; de aci imagini compuse d'in parti de animali diverse: *Virgiliu descrie una chimera de pre cassidea lui Turnu*; — 2. prin metafora, ideea fora obiectu addeveratu, ba neci chiaru verisimile, cuventu sau spusa ce nu correspunde cu addeverulu: *callu cu aripe e una chimera*; 3. appecatu

inco : a) la unu genu de conchylië; b) la unu genu de pesce mare.

CHIMERICU, -a, adj., (it. *chimerico*, fr. *chimérique*), fanaticus, commentitius; ce se tine de *chimera* in intellessulu de sub 2., fantasticu, fora neci unu addeveru neci reale, neci chiaru ideale : *idee chimericæ, sperantia chimericæ; predictioni formose, dero chimericæ.*

CHIMERIFERU, -a, adj., *chimerifer*, (vedi *chimera* si *ferere*); care a nascutu chimera in intellessulu de sub 1.; care si face *chimere* in intellessulu cuventulu de sub 2.

CHIMERISARE si

* **CHIMERIZARE**, v., (it. *chimerizzare*, fr. *chimériser*; vedi *chimera* sub 2); a si face *chimere* (= idee lipsite de verice addeveru).

CHIMEROSU, -a, adj., (it. *chimeroso*); plenu de *chimere*, care coprende sau face multe chimere, in insemnarea cuventulu de sub 2. : *planu chimerosu, omeni chimerosi.*

CHIMIA, *chimicu*, etc., vedi *chymia, chymicu.*

CHIMINU, *chimvalu*; vedi *cuminu* sau *cyminu, cumbalu* sau *cymbalu.*

CHINGA, vedi *cingla.*

CHINOVARIU, vedi *cinovariu*, etc.

CHINOVIA, etc., vedi *cenobia.*

CHIOTORE, s. f., reu in locu de *chiauatore*; vedi *cliauatore.*

CHIPAROSSU, vedi *cyparissu.*

* **CHIRAGRA**, s. f., *chiragra* (*χειράγρα*, d'in *χειρ*=*mana* si *ἄγρα*=*prenderc*); gutta sau doreri acute la mane, mai vertosu la inchiaiaturele degiteloru.

* **CHIRAGRICU**, -a, adj. s., *chiragricus*; relativu la *chiragra* : *cura chiragricæ*; — subst., cellu ce suffere de *chiragra.*

* **CHIRAGROSU**, -a, adj., plenu de *chiragra*; care suffere reu de *chiragra.*

* **CHIRAGRU**, -a, s., care suffere de *chiragra.*

* **CHIRAMAXIU**, s. m., *chiramaxium* (*χειραμάχιον*, d'in *χειρ*=*mana* si *ἀμάχιον*=*carrucioru*); carrucioru micu de trassu cu manele.

* **CHIRIDOTA**, s. f., *chiridota* (*χειριδωτός*, d'in *χειρ*=*mana* si *δωτός*=*datu, munitu*); tunica cu manice lunge.

* **CHIRITE**, s. f., (it. *chiritti*, fr. *chirite*; d'in *χειρ*=*mana*); 1. stalactite cu forma de *mana*; 2. genu de plante cespitose.

* **CHIROGRAFARIU** si *chirographariu*, -ia, adj. s., *chirographarius*; care e cavutu sau garantatu numai prin unu *chirografu*, vorbindu de omeni si de actele loru, cari su garantate numai prin inscrissu privatu si cari prin urmare n'au privilegiulu de hypotheca ca actele investite cu formele judiciarie : *detoria chirografaria, creditoru chirografari, debitoru chirografariu.*

* **CHIROGRAFIA** si *chirographia*, s. f., (fr. *chirographie*); arte a *chirografulu*, (vedi *chirografu* sub 2.).

* **CHIROGRAFICU**, -a, adj., relativu la *chirografia.*

* **CHIROGRAFU** si *chirographu*, s. m., *chirographum* si *chirographus* (*χειρόγραφον* si *χειρόγραφος*, d'in *χειρ*=*mana* si *γράφειν*=*scriere*); 1. cu intellessu reale : a) in genere, scrissu cu propria *mana*, scriptura propria : a *imita chirografulu cuiva*; b) in speciale, inscrissu obligatoriu : α) *inscrissu privatu, subscrissu numai de cellu ce se obliga, precandu syngrafu sau syngrafa*=*inscrissu duplu subscrissu si pastratu de fiacare d'in celle doue parti contragenti* : a *da cuiva chirografulu seu, a se indetora prin unu chirografu*; β) si *inscrissu semnatu cu man'a propria a cellui ce se obliga si investitu cu formele cerute de lege*; γ) *actu scrissu de doue ori pre acea-asi buccata de pergamena sau de carta, cu unu spatiu intermediu, unde se scriea cuventulu chirografu, prin allu cui medilocu se taia pergamen'a sau cart'a, asiã in cãtu fiacarei-a d'in celle doue parti contractanti se da unu actu originale*; δ) *actu, diploma cu semnatur'a propria a regelui, principelui sau altei persone de autoritate*; ε) *prin estensione metaforica* : *Christu a ruptu chirografulu condemnarei nostre la morte*; — 2. cu intellessu personale, *chirografu*, -a, care scrie ore cumu, si espreme cugetele prin miscarile manuloru, formandu *littere* si alte semne cu manule si mai vertosu cu degitele, cumu facu, de esemplu, *surdodotii.*

CHIROLOGIA, *chirologicu*,-a, camu in aceea-si insemnare cu *chirografia*, *chirograficu*.

* **CHIROMANTE**, s. m. si f., (it. *chirromante*, d'in $\chi\epsilon\acute{\iota}\rho = \text{mana}$ si $\mu\acute{\alpha}\nu\tau\iota\varsigma = \text{devinatoriu}$); care crede a possede artea de a predice venitoriulu dupo liniile maneloru.

* **CHIROMANTIA**, s. f., (it. *chirromanzia*, fr. *chirromancie*; vedi *chirromante*); pretens'a arte a *chirromantelui*.

* **CHIRONE**, s. m., *chiron* ($\chi\epsilon\acute{\iota}\rho\omega\nu$, d'in $\chi\epsilon\acute{\iota}\rho = \text{mana}$, proprie : *bonu de mana*, *indemanaticu*); 1. nume propriu allu unui centauru (vedi *centauru* si *centauria*); de aci : 2. una constellatione, *sagettariulu*, care, dupo mythologia, era insusi centaurulu *Chirone* transformatu in constellatione; 3. geuu de insecte coleoptere pentamere d'in famili'a lamellicorneloru.

* **CHIRONIA**, s. f., vedi *chironiu*.

* **CHIRONIU**,-a, adj. s., *chironius*, *chironium*, *chironia*; (it. *chironia*, fr. *chironie* si *chironien*, tote d'in *chirone*); relativu la *Chirone* (vedi si *centauria*) : *ulcere chirone*, vechie si grelle de cicatrissatu si de *vindecatu*, ca cea ce avu centaurulu *Chirone* vulneratu de veninosele sagette alle lui *Ercule*; — luatu inse mai vertosu ca substantivu reale : 1. masc. *chironiu* = *ulcu chironiu*, *ulcu rebelle*, (vedi mai susu); 2. femin. *chironia*: a) genu de plante d'in famili'a gentianaceeloru, *pentandria monogynia* lui *Linneu*, d'in cari speci'a cea mai insemnata e *chironia centauria* = *chironia centaurium* lui *Linneu*, (vedi si *centauria*).

CHIRONOMIA, s. f., *chironomia* ($\chi\epsilon\acute{\iota}\rho\omicron\nu\mu\iota\alpha$, d'in $\chi\epsilon\acute{\iota}\rho = \text{mana}$ si $\nu\omicron\mu\omicron\varsigma = \text{portare}$ sau *miscare regulata*); 1. in genere, *miscare regulata* a maneloru, gestu cu manule conformu disselor si sentimenteloru ce se espremu, si prin estensione, gestu ore-care, *miscare a veri-carei* parte a corpului, prin care se espreme ceva; 2. in speciale, ca terminu de retorica, de mimica sau de *dramatica* : a) gestu oratoricu sau mimicu, *miscarile de corpu* ce unu oratoriu sau unu actoriu face conformu cu sentimentele ce are se esprema, joculu sau actionea *dramatica* si *oratorica*; b) in sensulu cellu mai restrinsu,

gestu sau miscari de corpu mimice, prin cari actorii numiti *mimi* espremu si reprezenta celle ce vreu, fora adjutoriulu cuventului; c) arte a gestului oratoricu, *dramaticu* sau *mimicu*.

CHIRONOMICU,-a, adj., relativu la *chironomia*: *precepte chironomice*; *representationi chironomice*, *mimice*; *limba chironomica*.

CHIRONOMISTU,-a, s., care possede si professa artea *chironomiei*.

CHIRONOMU,-a, s., *chironomon*; 1. in genere, care face *chironomie*, care gesticula; 2. in speciale : a) care scie gesticula, care possede si practica bene si cuvenitu artea *chironomica*; b) care essagera gesturile, care face prea multe si essagerate gesturi; c) *chironomu* = *mimu* sau *pantomimu*.

CHIROTONTIA, s. f., ($\chi\epsilon\acute{\iota}\rho\omicron\tau\omicron\nu\iota\alpha$), actionea de *chirotonire* : *chirotoni'a preutului*, ca si a *diaconului*, se face de unu *archiereu*; *ceremoni'a chirotoniei*, *rogationile de chirotonia*.

CHIROTONTIRE,-escu, (reu : *chirotonisire*), v., ($\chi\epsilon\acute{\iota}\rho\omicron\tau\omicron\nu\epsilon\acute{\iota}\nu$, d'in $\chi\epsilon\acute{\iota}\rho = \text{mana}$ si $\tau\omicron\nu\omicron\varsigma$ sau $\tau\epsilon\acute{\iota}\nu\epsilon\acute{\iota}\nu = \text{tendere}$, *intendere*); 1. in speciale, a tende sau impune manule pre capulu cuiva, spre a lu sacra sau ordiná, a sacra sau ordiná, a face sacerdote : *archiereulu a chirotonitu astadi trei diaconi si doi preuti*; unu *archiereu pote chirotoni preuti si diaconi*; *déro pentru chirotonirea unui archiereu se ceru mai multi archierei*; — a se *chirotoni* = a se face sacerdote : *de ce nu vrei se te chirotonesci?* — 2. in genere, a tende manule, a redica manule, spre a arreta co se accepta una propunere, a vota, a allege prin votu, etc.

CHIRURGIA, s. f., *chirurgia* ($\chi\epsilon\acute{\iota}\rho\omicron\omicron\upsilon\rho\iota\alpha$ d'in $\chi\epsilon\acute{\iota}\rho = \text{mana}$ si $\epsilon\rho\gamma\omicron\nu = \text{lucru}$, *operatione*); parte a medicinei, marginita la connoscerea si tractarea acelloru morbi ai corpului omenescu, cari, spre a fi *vindecati*, ceru operationi de mana, *applecare* de instrumente si de remedie topice, cumu vulnerile, plagele, ulcerile, nascerile, etc. : a *invetia*, *studia*, *practica chirurgi'a*; *studente in chirurgia*, *magestru in chirurgia*; *chirurgia clinica*, la patulu morbosul ii.

CHIRURGICE, adv. d'in *chirurgicu*: *acestu morbu cere a fi tractatu chirurgice*.

CHIRURGICU, -a, adj., chirurgicus; relativu la *chirurgia* sau la *chirurgu*: *operationi chirurgice; morbi chirurgici*, la a caroru cura se cere unu chirurgu, nu unu medicu; *cura chirurgica; tractamentu chirurgicu allu unui morbu; scientia sau arte chirurgica = chirurgia*; de aci si absol. *chirurgica = chirurgia*.

CHIRURGU, s. m., chirurgus (*χρῖσουργός*); care scie si practica *chirurgia*, magestru in *chirurgia*: *bonu si indemanaticu chirurgu; chiama unu medicu si unu chirurgu*.

CHITARA, s. f., vedi *citara*; *chitra*, *chitru*; vedi *citra*, *citru*; *chivotu*, s. m., vedi *cibotu*.

CHLAMIDA si *chlamyde*, s. f., *chlamyda* si *chlamys-chlamyde* (*χλαμύς*); 1. vestimentu militarescu de lana, fora manice, inchiaiatu la stang'a cu una fibla asiá in câtu derept'a se remana libera, inventata de Macedoni, trecuta apoi la Thessali, Arcadi si cei alti Greci cumu si la Romani: *Greci portau chlamid'a in totu tempulu, Romani numai in tempu de bellu; tog'a supplenica, la Romani, chlamid'a in tempu de pace; Cicerone imputa lui Sulla, co se arrettá cu chlamida in cetatile, unde cei alti generali intrasse numai in toga; chlamid'a militariloru gregari se chiama sagu; chlamida de metasse, de lana; chlamida ornata cu auru si nestimate; — chlamida imperiale, regale, etc., mantellu imperiale, regale: imperatoriulu aveu coron'a pre capu si chlamid'a pre umeri; — 2. genu de insecte coleoptere tetramere d'in famili'a cycliceloru.*

CHLAMIDATU, -a, si *chlamydatu*, part. adj., *chlamydatu*; investitu cu *chlamida*; ca subst., *chlamidatii*, imperatori, regi, principi, generali, etc.; avuti si lussosi.

CHLAMIDIU, -ia, si *chlamydiu*, adj. s. (compara ital. *clamidia*; franc. *ehlamydie* si *ehlamydion*); relativu la *chlamida*, luat mai vertosu ca substantivu: a) fem. *chlamidia*, genu de plante d'in famili'a asfodeleeloru, intre cari inulu de nou'a

Zelandia; b) masc., *chlamydiu*, una sectione d'in unu genu de plante.

CHLAMIDOFERU, -a, si *chlamydoferu*, adj. s. (compara fr. *chlamydophore*; d'in *χλαμύς = chlamida* si *φέρειν = ferere*); care porta *chlamida*: a) personale, omu sau femina ce porta *chlamida*, (vedi si *chlamidatu* ca substantivu); b) reale, genu de plante d'in famili'a compositeloru.

CHLAMIDUCIA si *chlamiducia*, s. f., *chlamydula*; deminutivu d'in *chlamida*.

CHLAMIDULA si *chlamydula*, s. f., in acellu-asi intellesu cu *chlamiducia*.

CHLAMIDUTIA, s. f., vedi *chlamiducia*.

* **CHLENA**, s. f., *chlæna* (*χλαίνα*); vestimentu mai amplu de câtu *chlamid'a*.

* **CHLORA**, s. f., (it. *clora*, fr. *chlora*, d'in *χλωρός - χλωρά = verde-galbinu*); genu de plante d'in famili'a gentianaceeloru, *octandria monogynia* lui Linneu, d'in cari speci'a cea mai insemnata e *chlora perfoliata*, care e forte amara si se recommenda ca tonica si febrifuga.

* **CHLORACETICU**, -a, adj., (fr. *chloracétique*, d'in *chlora* si *acetu* sau *acietu*); compusu d'in *chlora* si acidu *aceticu*: acidu *chloraceticu*.

* **CHLORACIDU**, -a, adj. s. (fr., *chloracide*, d'in *chlora*, si *acidu*); luat mai vertosu ca subst. m., *chloracidu-lu*, *acidu*, allu cui principiu de acidificare se crede a fi *chlorulu*.

* **CHLORALE**, adj. s., (ital. *clorale*, fr. *chloral*); de *chlora*, luat mai vertosu ca subst. cu insemnarea de *productu licidu* si *volatile* ce nasce d'in actionea *chlorului* asup'ra alcoolului absolutu.

* **CHLORANTACEU**, si *chloranthaceu*, -a, adj. (fr. *chloranthacé*); care semina cu *chloranthulu*; de aci, s. f. plur. *chloranthacee*, familia de plante, cari au de tipu genulu *chlorantu*.

* **CHLORANTIU**, -a, si *chloranthiu*, adj. s., (fr. *chlornathé* si *chloranthié*); relativu la *chlorantu* ca substantivu, camu in acellu-asi intellesu cu *chloranthaceu*; — substantivu femin. *chlorantia* sau *chloranthia*, casu de monstrositate vegetale, in care organele florali se aflu scambate in addeverate flori.

* **CHLORANTU** si *chloranthu*, adj. s., (franc. *chloranthe*, d'in $\chi\lambda\omega\rho\acute{o}\varsigma$, pentru care vedi *chlora* si *chloru*, si din $\acute{\epsilon}\nu\theta\omicron\varsigma$ = *flore*); cu flori verdastre sau galbinastre; — subst. m., *chloranthu*, genu de plante, care e typulu familiei chlorantaceelor.

* **CHLORATU**, -a, adj. s., (it. *clorato*, franc. *chleré* si *chloraté*); 1. proprie, part. passivu d'in unu verbu *chlorare*, a amnestecá cu *chloru*: *apa chlorata*, solutiune aposa de chloru; asiá si: *etheru chloratu*, *gazu hydrogeniu chloratu*; — in intellesu mai estensu, galbinastru, verdastru sau olivaciu in totu sau numai in parte, adeco cu macule sau cu vene verdastre, galbinastre, etc.

* **CHLORE** si

CHLORIDE, s. f., *chloris* ($\chi\lambda\omega\rho\acute{i}\varsigma$, d'in $\chi\lambda\omega\rho\acute{o}\varsigma$, de care vedi la *chlora* si *chloru*); 1. nume propriu datu de Greci dieei floriloru, care de la sociulu seu *Zephyru* recepú de dote florile: la Romani *Chlore jortá numele de Flora*, affinu cu *Chlore dupo parereá lui Ovidiu insusi*; — 2. applicatu apoi: a) la unu genu de plante d'in famili'a gramineelor; b) la unu genu de fringille; c) la unu genu de insecte coleoptere tetramere d'in famili'a longicornelor; d) la combinationea de *chloru* cu corpuri mai pucinu electronegative de cátu densulu, in cari inse reportele atomice sunt acelle-asi cu celle d'in acide; in acestu intellesu se dice si *chloridu*; e) ca masculinu, *chloride-le*, pl. *chloridi-i*, applicatu la unu genu sau familia de minerali, in care se coprende *chlorulu* cu derivatele selle.

* **CHLORICU**, -a, adj., (ital. *clorice*, fr. *chlorique*); de *chloru*, care contine *chloru*: *acidu chloricu*; *acidele chlorice se facu prin combinationea chlorului*.

CHLORIDE, s. f., vedi *chlore*.

* **CHLORIDEU**, -a, si *chloridiu*, adj., (fr. *chloridé* si *chloridion*); care semina ou *chloridea*; de aci substantivu: a) masc. *chloridiu*, genu de plante d'in famili'a fungiloru; b) femin. pl. *chloridie*, tribu de plante d'in famili'a gramineelor, cari au de typu *chloridea*.

CHLORIDRATU, *chloridricu*, etc.; vedi *chlorohydratu*, *chlorohydricu*.

CHLORIDU, s. m., vedi *chloride* sub 2, d.

* **CHLORIODATU**, s. m., (fr. *chloriodate*); sare formata d'in combinationea acidulu *chloriodicu* cu una base.

* **CHLORIODICU**, -a, adj., (fr. *chloriodique*); de *chloru* si *iodu*, care prin proprietatile selle tine de *chloru* si de *iodu*: *acidu chloriodicu*.

* **CHLORITE**, s. f., *chloritis* ($\chi\lambda\omega\rho\acute{i}\tau\iota\varsigma$; vedi *chlora* si *chloru*); pétra pretiosa, nestimata verdá; specia de silicatu aluminosu cu base de magnesia sau de protoxydu de ferru.

* **CHLORITU**, s. m., (ital. *clorito*, fr. *chlorite*); sare formata d'in combinationea unui *acidu chlorosu* cu una base.

* **CHLOROANTIMONIATU**, s. m., (fr. *chloroantimoniate*); combinatione de *chlorura antimonica* cu una *chlorura* de metalle electropositive.

* **CHLOROARGENTATU**, s. m., (fr. *chloroargentate*); combinatione de una *chlorura argenticá* cu una *chlorura* de metalle electropositive.

* **CHLORO AURATU**, s. m., fr. (*chloroaurate*); combinatione de *chloridu auricu* cu una *chlorura* de metalle electropositive.

* **CHLOROBORURA**, s. f., (fr. *chloroborure*); combinatione de gazu *chloridu boricu* si ammoniacu.

* **CHLOROCARPU**, -a, adj., (fr. *chlorocarpe*, d'in $\chi\lambda\omega\rho\acute{o}\varsigma$, pentru care vedi *chlora*, si d'in $\kappa\alpha\rho\acute{\tau}\omicron\varsigma$ = *fructu*); cu fructe verdastre sau galbinastre.

* **CHLOROCUPRATU**, s. m., (fr. *chlorocuprate*); combinatione de *chlorura de cupru* cu *chlorura* de metalle electropositive.

* **CHLOROCYANICU**, -a, adj., (fr. *chlorocyanique*); care coprende *chloru* si *cyanogeniu*: *acidu chlorocyanicu*.

* **CHLOROCYANURA**, s. f., (fr. *chlorocyanure*); combinatione sau amestec cu de una *chlorura* cu una *cyanura*.

* **CHLORO FERROCYANURA**, s. f., (fr. *chloro-ferro-cyanure*); compositu de *chloru*, de *ferru* si de *cyanura*.

* **CHLOROFLUORURA**, s. f., (*chlorofluorure*); sare dupla formata d'in combinationea unei *chlorura* cu una *fluorura*.

* **CHLOROFORMIU**, s. m., (it. *cloroformio*, fr. *chloroforme*); substantia licida, oleaginosă, volatilă, inflamabilă, aromatică, ce se *formedia d'in chlorure tractate cu alcoolu*, mai vertosu *d'in chlorura de calce*, forte usitata astăzi în fotografie, cumu si în medicina ca stupefaciente si anesteticu.

* **CHLOROFOSFORICU**, -a, si *chlorophosphoricu*; adj., (fr. *chlorophosphorique*); compusu d'in *chloru* si d'in *fosforu*: *acidu chlorophosphoricu*.

CHLOROFOSFOROSU si *chlorophosphorosu*, -a, adj., (fr. *chlorophosphoreux*); care coprende *chloru* si *fosforu*, inse în cantitate mai mica de câtu ce e *chlorofosforicu*: *acidu chlorofosforosu*.

* **CHLOROFOSFURA**, s. f., (fr. *chloro-phosphure*); compositu d'in *chloru* si d'in *fosforu* cu unu altu allu treile corpu, cumu e *chlorofosfur'a ammoniacale*, în care întra *chloridu fosforicu si ammoniacu*.

* **CHLOROHYDRARGYRATU**, s. m., (fr. *chlorohydrargyrate*); sare formata prin combinationea unei *chlorura mercurica* cu una *chlorura* de metalle electropositive.

* **CHLOROHYDRATU**, s. m., (fr. *chlorohydrate*, it. *cloridrato*); sare formata d'in acidulu *chlorohydricu* cu una base.

* **CHLOROHYDRICU**, -a, adj., (fr. *chloro-hydrique*); care contine *chloru* si *hydrogenu*, care coprinde *hydrogenu combinatu cu chloru*: *acidu chlorohydricu*; camu în acellu-asi intellesu si: *hydrochloricu*.

CHLOROIODICU, -a, *chloriodicu*.

* **CHLOROIODURA**, s. f., (fr. *chloro-iodure*); sare dupla formata prin combinationea unei *chlorura* cu una *iodura*, si în care *chlorur'a* pare a face functie de elementu electronegativu.

* **CHLOROMETRICU**, -a, adj., (fr. *chlorométrique*); relativu la *chlorometru*: *grade chlorometrice*.

* **CHLOROMETRU**, s. m., (fr. *chloromètre*); instrumentu ce serve ca *metru* sau *mesura pentru chloru*, aparatu de mesuratu si evaluatu cantitatea de *chloru* ce întra în combinatione cu ap'a sau cu una base.

CHLOROPHOSFORICU, *chlorophosphorosu*, etc.; vedi *chlorofosforicu*, *chlorofosforosu*, etc.

* **CHLOROPHYLLU** si *chlorofullu*, -a, adj. s., (fr. *chlorophylle*, it. *clorofilla*, d'in *χλωρός*, de care vedi la *chlora* sau *chloru*, si d'in *φύλλον* = *folia*); cu folie verdastre sau galbinastre, vorbindu mai vertosu de plante parasite fanerogame, cumu e visculu; — s. f., *chlorophylla*, principiu colorante verde allu vegetaliloru si mai vertosu allu frundioloru si foioloru acestoru vegetali.

* **CHLOROPLATINATU**, s. m., (fr. *chloro-platine*); sare formata prin combinationea *chlorurei platinica* cu una *chlorura* de metalle electropositive.

* **CHLOROPODE**, adj., (fr. *chloropode*, d'in *χλωρός* = *verde* si *πούς* = *podós* = *pede*); cu petiore verdastre.

* **CHLOROPTERU**, -a, adj., (fr. *chloroptère*, d'in *χλωρός* = *verde* si *πτερόν* = *aripa*); cu aripe sau aripiore verdi.

* **CHLOROPYGU**, -a, adj., (fr. *chloropyge*, d'in *χλωρός* = *verde* si *πυγή* = *sedutu*); cu sedutu verde: *musce chloropyge*.

* **CHLORORYNCHU**, -a, adj., (fr. *chlororhynque*, d'in *χλωρός* = *galbinastru* si *ῥύγχος* = *rostru* sau ciocu); cu rostrulu galbinastru; în acellu-asi intellesu mai desu si mai bene: *flavirostru*.

* **CHLOROSE**, s. f., (it. *clorose*, fr. *chlorose*, d'in *χλωρός* = *verdastru*, *galbinastru*); 1. morbu propriu femineloru, mai vertosu feteloru si veduveloru, caracterisatu prin una langore generale, coloratione pallida seu verdastra a pellei si diverse accidentie nervose, insocita mai totu de un'a de turburarea regulei menstruationei; se dice si *morbu sau febre virginale*, *icteria alba*; — 2. genu de plante d'in famili'a orchideoloru.

* **CHLOROSARE**, s. f., (fr. *chloro-sel*); nume genericu datu la combinationile *chlorureloru* de metalle negative cu *chlorure* de metalle positive.

* **CHLOROSTOMU**, -a, adj., (fr. *chlorostome*, d'in *χλωρός* = *galbinastru* si *στόμα* = *gura*); cu gur'a galbinastra, vorbindu de unu insectu, de unu conchyliu sau de una passere.

* **CHLOROSU**, -a, adj., (it. *cloroso*, fr. *chloroux*); care coprende *chloru*. inse in cantitate mai mica de câtu unu corpu care se califica cu *chloricu*: *acidu chlorosu*, *oxide chlorose*.

* **CHLOROSULFURICU**, -a, adj., (fr. *chlorosulfurique*); care coprende *chloru* si *sulfuru*: *acidu chlorosulfuricu*.

* **CHLOROSULFURA**, s. f., (fr. *chlorosulfure*); compositu d'in una *chlorura* si una *sulfura*.

* **CHLOROTICU**, -a, adj., (it. *clorotico*, fr. *chlorotique*); ce se tine de *chlorose* ca *morbu*: *symptomate chlorotice*; — care suffere de *chlorose*: *muiere chlorotica*; — si ca subst *una chlorotica*.

* **CHLOROXALATU**, s. m., (fr. *chloroxalate*); sare formata d'in combinatiunea acidului *chloroxalicu* cu una base.

* **CHLOROXALICU**, -a, adj., (fr. *chloroxalique*); formatu prin combinatiunea acidului *oxalicu* si *hydrochloricu*: *acidu chloroxalicu*.

* **CHLOROXYCARBONICU**, -a, adj., (fr. *chloroxycarbonique*); care coprende *chloru*, *oxidu* si *carboniu*: *acidu chloroxycarbonicu*.

* **CHLOROXYCARBURA**, s. f., (fr. *chloroxycarbure*); *chloroxycarbura ammoniacale*, sare dupla formata d'in patru volumene de amoniacu gazosu cu unu volume de gazu *oxychloridu carbonicu*.

* **CHLOROXYLU**, s. m., (fr. *chloroxylyle*, d'in *χλωρός* = *galbinastru* si *ξύλον* = *lemn*); genu de arborelli d'in famili'a *cedrelaceelor*.

* **CHLOROXYLSULFURA**, s. f., (fr. *chloroxhsulfure*); compositu de *chloru*, *oxydu* si *sulfura*: *chloroxysulfura ammoniacale*, compositu ce se obtine simultan cu *chloroxycarbur'a ammoniacale*, bagandu in gazu amoniacu corpu albu si cristalinu ce resulta d'in actiunea apei regale asupr'a *sulfatului carbonicu*.

* **CHLORU**, s. m., (it. *cloro*, fr. *chlor*), d'in *χλωρός* = *galbinu-verde*; form'a masculina a femininului *chlora*; in limb'a latina, a nume in Vegetiu, inco se afla *chlorum* = *chloru*); corpu elementariu, gazu galbinu-verde, de sapor si odore forte tare si neplacuta, avendu

densitatea de 2.42, susceptibile de a se reduce in licidu sub presiunea câtoruva atmosfere: *actiunea chlorului asupr'a economiei animale este forte energica si chiaru in câtu de mica doze produce efectulu unui potente veninu; cu tote acesteia chlorulu intra in compositiunea sarei de mare si chiaru a corpuriloru organice*.

* **CHLORURA**, s. f., (it. *cloruro*, fr. *chlorure*); 1. corpu binariu formatu prin combinatiunea *chlorului* cu una radical: *celle mai insemnate chlorure sunt: chlorur'a de antimoniu, chlorur'a de argentu, chlorur'a de arsenicu, chlorur'a de azotu, chlorur'a de bariu, de bismutu, de calciu, de cupru, de stannu, de ferru, de iodiu, de mercuriu, de fosforu, de plumbu, de potassiu, de sodiu, de sulfuru, de zincu; — chlorure metalice* = *chlorura de carboniu, de boru, de sulfuru, de seleniu si de fosforu*; — 2. unulu d'in generile sau un'a d'in ordinile chymice alle mineralogiei, care coprende tote chlorurele naturali ce facu parte d'in crust'a pamentului.

* **CHLORURATU**, -a, (franc. *chloruré*, it. *clorurato*), part. passiv d'in unu verbu *chlorurare*, luat cu adiectiv cu insemnarea de *amnestacatu* cu *chlorura*, combinatu cu *chlorura*, care coprende *chlorura*: *petre chlorurate*.

† **CHOLE** si *cole*, s. f., grec. *χολή* = *fiere*, bile, veninu in corpu omului sau altui animale, a datu in limb'a nostra multe cuvente popularie ca: *colicu-colica*, etc., si intra, afora de acesteia, intr'unu mare numeru de cuvente scientifice, ca: *cholelithu, cholecyste*, etc.

* **CHOLECYSTE**, s. f., (fr. *cholécyste*, d'in *χολή* = *chole* si *κύστις* = *besica*); besic'a bilei sau fierei.

* **CHOLECYSTITE**, s. f., (fr. *cholécystite*); inflammatiunea a *cholecyste*.

CHOLEDOCU, -a, adj., (it. *coledoco*, fr. *cholédoque*; d'in *χολή* = *chole* si *δέχομαι* = *receptu*); care *recepte* sau contine *bile*; de aci, s. m. reale, *choledoculu* = *canale choledoca*, formata d'in canalea biliaria si canalea cystica.

* **CHOLELITHU**, s. m., (fr. *cholélithe*, d'in *χολή* = *chole* si *λίθος* = *petra*);

calculi sau *petra* ce se formedia in *bile*.

* **CHOLELOGIA**, s. f., (fr. cholélogie, d'in $\chiολή$ = *chole* si $λόγος$ = *discursu*); *tractatu*, studiu asupr'a *bilei*.

* **CHOLELOGICŪ**, -a, adj., relativu la *cholologia* : *scriere cholologica*.

* **CHOLEPYRA**, s. f., (fr. cholépyre, d'in $\chiολή$ = *chole* si $πῶρ$ = *focu*, *febre*); *febre biliosa*.

CHOLERA, s. f., *cholera* ($\chiολέρα$, it. *colera*, fr. *choléra* si *colère*, tote d'in $\chiολή$ = *chole* si $ρέειν$ = *currere*, *curare*); 1. *affluentia* sau *superabundantia de bile*; de aci : 2. *morbu de bile*, si a nume : a) *morbu corporale* : a) *versatura* sau *dejectione de bile*; β) in speciale, *asiá* numit'a de *medici cholera morbu* = *cholera morbus*, *morbu caracterisatu prin desa si dorerosa vomitura* sau *dejectione de bile*, prin *gretia nesufferita* cu *alteratione profunda a faciei*, prin *agitazione continua si anxietate extrema*, prin *convulsioni in pulpe si bracie*, prin *intortochiare convulsiva a degiteloru si invenetirea unghieloru*, prin *sete arditoria*, *caldura viua interna* si *recire a superfaciei corpului*, prin *prostratione completa in câteva ore a poteriloru*, prin *langedirea pulsului*, prin *necontenite palpitationi*, *lesine si syncopi* : *stingereea vocii*, *convulsioni terribili si una specia de strangulare precedu mortea de cholera*, care *urmedia de regula dupo doue dieci si patru de ore*, *uneori si mai currendu*; *déro s'au vedutu si casuri*, in *cari mortea urmedia numai dupo trei dille si chiaru dupo septe* : *medicii nu su uniti asupr'a causei proximie a cholerei neci asupr'a puntului de a se sci*, *deco cholera e sau nu contagiosa*; — prin *cholera* a *mare Români* intellegu *marea epidemia de cholera d'in 1830—31*; — in *blasteme* occurre *adesea cholera* ca *morbu terribile si subitanu* : *lovite-ar cholera*; *de ce nu vine una cholera se me scape de voi?* — b) *morbu suffletescu* : a) *anim'a rea*, *egritudine*, *intristare*, *melancholia*; β) *supperare*, *veninu*, *acerbitate*, *menfa*, *furia*, etc.; 3. prin *noue metafore* : a) *aplecatu la una persona*, si mai *vertosu la una fe-*

mina de uritione revoltatoria : *candu vedu acesta cholera*, *mi se taia totu appetitulu de mancare*; *candu nu mi ar mai dá de ochi asta cholera*, *totu asi u mai trai*; *dotea se perde*, *si remani cu cholera in casa*; b) *aplecatu la una planta spinosa*, care *inainte de cholera a cea mare* (vedi mai susu) *erá aproape neconno-scuta*, *éro astadi inneca multe sate si cetati*.

CHOLERICU, -a, adj. s., *cholericus*; de *cholera*, relativu la *cholera* : a) in genere : *temperamentu cholericu*, *biliosu*, si de aci, *supperatiosu*, *veninosu*, *furi-osu*, etc.; b) in speciale : *symptome cholericice*, *de cholera morbu*; — s. f. *cholericica* (subintellege : *febre*), *febre ce insociesce cholera morbu*, si *care e uné ori symptoma de altu morbu*.

CHOLERINA, s. f., (it. *cholerina*, fr. *cholérine*); *deminutivu d'in cholera*, *aplecatu in speciale si la diarria ordinaria*.

* **CHOLERRAGIA**, s. f., (fr. *cholerrhagie*, d'in $\chiολή$ = *chole* si $ράγηναι$ = *a se rupe*, *a se sparge si curá*); *flussu de bile in genere* si in speciale cu *acellulasi intellesu* ca si *cholera morbu*.

* **CHOLESTERATU**, s. m., (fr. *cholestérate*); *sare formata d'in combinatiea acidului cholestericu cu una bsea*

* **CHOLESTERICU**, -a, adj., (fr. *cholestérique*); *care contine cholesterina : acidu cholestericu*.

* **CHOLESTERINA**, s. f., (it. *colesterina*, fr. *cholestérine*, d'in $\chiολή$ = *chole* si $στεαρ$ = *grassime*); *substantia grassa*, care *semina cu alte substantie grasse*, mai *vertosu cu cetin'a*, si *care se afla in calculele biliarie*, *cumu si in sange*, in *certe concrezioni cerebrali*, in *galbinusiulu oului*, etc. : *cholesterin'a trasa d'in calculele biliarie se scamba in acidu cholestericu prin actionea acidului azoticu*.

* **CHOLIAMBICU**, -a, adj., *choliambicus*; *care contine unu choliambu* sau mai multi *choliambi*, *compusu d'in choliambi* : *carme choliambicu*.

* **CHOLIAMBU**, s. m., *choliambus* ($\chiολιαμβος$, d'in $\chiωλός$ = *schioru* si $ιαμβος$ = *iambu*); *versu iambicu*, *terminatu*

cu unu spondeu, in locu de a se terminá cu unu iambu, cea-a ce face orecumu versulu se cespíte.

CHORA, s. f. (dupo localitati pronuntyatu si : hora, ora, cumu si fora aspiratione : cora), chorea (χορεία); 1. in intellessulu anticu si propriu, saltare in *choru*, saltare de mai multi omeni ce formedia unu *choru* sau *cercu*, tinendu-se unii cu altii de mana, de unde apoi prin metafora si canticulu sau music'a, dupo care se joca *chor'a* se chiama totu *chora*; a *jocá chor'a*, a *cantá chor'a* si a *cantá de chora*; nu scii *cantá de cátu una chora*, nu sciu mai multe *chore*; nu sciti *jocá bene acesta chora*, de acea-a se ne cante *alta chora*, ce scimu toti *jocá*; — dupo celeritatea miscarei passiloru este : *chora batuta*, *chora rapida*, *chora lena*, etc.; dupo loculu unde se joca si dupo conditionea personeloru ce ua joca de ordinariu : *chora muntianesca*, *chora campianesca*, *chora terranesca*, *chora cetatianesca*, *chora barbatescu*, *chora militaresca*, etc.; dupo cellu in onorea cui se joca sau se canta : *chor'a miresei*, *chor'a ginerelui*, *chor'a nunului*, *chor'a nunei*, *chor'a Domnului*, *chor'a Domnei*, *chor'a lui Iulianu*, *chor'a lui Tunsu*; — canticulu de *chora* este adesea insocitu si de unu cantecu de cuvente, de una poema, care in locu de laude coprende sagetaturele de satyra celle mai acerbe pentru cellu cui e inchinata *chor'a* (*Fescennine*); — prin átributulu in genetivu se esprime si *autoriului chorei* : *chor'a lui Demetriu*, *lui Stefanu*, *lui Antoniu*; *chor'a lautariiloru d'in satulu Albesci*, — alte constructioni, in cari intra *chora* : a se *prende in chora*, a se *desprende d'in chora*; *chora intr'unu parte*, ca oppusu la *chora in doue parti*, in care saltatorii se misca si spre *derept'a* si spre *stang'a*, pre candu in *chor'a intr'una parte* saltatorii inaintedia numai spre *derept'a*; — a *jocá si inainte si inapoi d'in frasea batuta* : *asiá joca pre la noi*, si *inainte si inapoi*, are intellessu : a) ca si a *jocá chor'a*, in *doue parti*; déro si : b) a *jocá chor'a* miscandu-se inainte si in *dereptu*, fora se inaintedia d'in locu neci spre *derept'a* neci spre *stang'a*; — *chor'a*

*este unulu d'in jocurile celle mai vechie, déro de certu nu si unulu d'in celle mai de lapidatu si de uitatu; anticii, allu caroru gustu in artile formose este necontestatu, faceau pre dinle loru, si chiaru gratiele ce insocieau pre Venera, se joce chore si numai chore; la Români chor'a este jocu nationale, si cu tote aceste-a astadi, ca totu ce e nationale, d'in mani'a de imitatione servile si mimutesca, chor'a se mai joca numai de poporulu, care ne a pastratu si numele de Romanu; bic'a chora nu avü acesta sorte neci in tempurile celle mai de focu alle romanismului : domnele Fanariotiloru cu matronele române de cea mai inalta conditione farmecau atriele palatiloru de atunci prin chorele loru plene de nespusa gratia; — 2. prin metafore : a) veri-ce altu jocu, déro mai vertosu : b) locu unde se joca *chor'a* in intellessu strinsu sau si alte jocuri, locu sub cerulu deschisu prin sate : *mai in tote satele*, in *dillele de domenice* si de alte serbatori, *candu e tempulu formosu*, se face *chora*; *chor'a incepe dupo prandiulu micu si tine peno ser'a*; a *merge la chora*, a *spectá la chora*, a se *investi si orná de chora*; *ploi'a sparse chor'a* : *fienduco plouá*, *chor'a se faciú intr'una casa*; c) cu intellessu mai ideale : *armonios'a chora a planetiloru*, a *stelleloru*; d) proverb : *déco te prendi in chora*, *cauta se joci*; *cine intra in chora*, *cauta se joce*; *ai intratu in chora*, *cauta se joci*, etc., a fi nevoitu cineva se continue ce a inceputu, desi nu i mai place a lu continuá.*

* CHORAGIU si choregiu, s. m., pl.-e, choragium (χορηγιον; vedi si *choragu*); 1. locu, parte a teatrului la anticii, unde *chorulu* si cei alti actori se essercitau si se investieau, si unde se pastrau vestimentele, machinele, decorationile si totu apparatusu necessariu pentru representationi; 2. spelele facute de *choragu* pentru essercitarea *chorulu*, cumu si pentru ornatulu acestui-a; de aci : 3. prin estensione : a) apparatusu, preparative in genere; b) machina, machinaria, parte a unei machine, rota, etc.

* CHORAGU si choregu, s. m., choragus (χορηγός, d'in χορός; = *choru* si

ἄγειν=agere, conducere, dirigere; compara si fr. *chorage* si *chorège*); 1. cellu insarcinatu, mai vertosu la Romani si la Grecii antici, a direge teatrulu, si in speciale, a direge instructionea si essercitationile *chorului* si alle celloru alti actori, a regulá spelese cerute pentru invetiatur'a si ornatulu *chorului*, spelese *choragulu* facea d'in averea sea particularia sau pre computulu averei publice: la *Atheniani*, *fiacare d'in celle diece triburi in cari erá impartitu poporulu Atticei, avea choragulu seu, care se certá in magnificentia si gustu cu cei alti noue choragi*; 2. genu de insecte coleoptere, care serve de tipu tribuhui *choragidiloru*.

* **CHORAGIDE**, adj. s., (fr. *choragide*); cari semina cu *choragulu* in insemnarea de sub 2; de aci, s. f. pl. *choragidi*, tribu sau familia de insecte d'in ordinea coleoptereloru, care are de tipu genulu *choragu*.

* **CHORAICU**, -a, adj., *choraicus* (χοραϊκός); compusu d'in *choroi* in totu sau in parte: *versu choraicu*.

* **CHORALE**, adj., (it. *corale*, franc. *choral*); relativu la *choru*: *cantu chorale*, care se canta de unu *choru*, vobindu mai vertosu de cantu religiosu sau basericescu; *partile choralí alle unei cantare, scola chorale, carti choralí, monachi choralí, etc.*; — s. m., *chorale* sau *choraliu*, specia de cantu grave si maiestosu cantatu la baserica.

* **CHORAULICU**, -a, adj., *choraulicus*; relativu la *choraulu*: *flautulu e instrumentu choraulicu*; — subst. personale, *choraulicu*, -a, in acea-asi insemnare cu *choraulu*, -a.

* **CHORAULU**, -a, s., *choraulus-choraula* (χοραύλης, d'in χορός = *choru* si αὐλός = *tibia* sau *flautu*); cellu ce cu *flautulu* da directione *chorului*.

CHOREGIU, s. m., vedi *choragiu*.

* **CHOREGRAFIA** si *choregraphia*, s. f., (fr. *chorégraphie*, it. *coregrafia*, d'in χορῳστία = *chora* si γράφειν = *scriere*); arte de a compunesi *scie chore* (= saltu sau jocu in genere) cu certe semne, cumu se scie si canticulu sau music'a: *se afla carti de choregrafia, in cari d'in preuna*

cu canticulu chorei este scrissa si chor'a ca jocu.

* **CHOREGRAFICU** si *choregraphicu*, -a, adj., relativu la *choregraphia* sau la *choregraphu*: *note choregraphice*.

* **CHOREGRAFU** si *choregraphu*, s. m. (it. *coreografo*, fr. *chorégraphe*); care scie si essercita *choregrafia*, care compune si scie cantece de jocu sau jocuri in sesi.

CHOREMANIA, s. f., vedi *choriu*.

* **CHOREPISCOPU**, s. m., *chorepiscopus* (χωρεπίσκοπος, d'in χώρα = *terra*, *regione*, *tinutu*, si επίσκοπος = *episcopu*); preutu sau prelatu ce tine loculu episcopului unui tinutu: *in baserica primitiva chorepiscopulu erá unu preutu delegatu de episcopu spre a essercita functionile acestui-a intr'unu coprensu orecare; mai tardu exarchii luara loculu chorepiscopiloru*; — 2. d'in χορός si επισκοπος = *inspectoriu*, demnitate de asseminea ecclesiastica, *inspectoriu allu chorului unei cathedrale*.

CHOREU, -a, adj., vedi *choriu*.

* **CHOREUTU**, s. m., *choreutes* (χορευτής); care salta intr'unu *choru* de saltatori.

* **CHORIAMBICU**, -a, adj., *choriambicus*; care coprende *choriambi*: *versu choriambicu, poema choriambica*.

* **CHORIAMBU**, s. m., *choriambus*, (vedi *choreu* si *iambu*); petioru poeticu compusu d'in *choreu* si *iambu*.

* **CHORICU**, -a, adj., *choricus*; relativu la *choru*: *flautu choricu*, care insoiesce *chorulu*; — subst. personale, *choricu*, -a, cui place *chorulu*, music'a de *choru* sau music'a in genere.

CHORISTU, -a, s., (it. *corlista*, fr. *choriste*); cu intellesu personale: a) in insemnare mai strimta, cellu ce canta intr'unu *choru* de baserica; b) in insemnare mai estensa, cellu ce canta intr'unu *choru* de teatru sau in veri ce altu *choru*: *choristii din acestu choru sunt superiori choristeloru*; c) cellu ce direge *chorulu*; 2. ca adiectivu: *tonu choristu*, tonu naturale, fora accidentie musicali, cumu e astadi tonulu *do*, pusu la elevationea indicata de instrumentulu *choristu* (vedi mai diosu); de aci, ca subst. masc. reale,

choristu, pl. *choristi*. : a) sonu fissu, conventionalu, dupo care se direptedia tote instrumentele musicali, spre a fi in deplena concordantia; b) si instrumentulu cu care se servu musicii, spre a aflá si capitá sonulu fissu numitu de assemine *choristu*; instrumentu ce e sau una specia de furcutia de aciariu, alle cui corne puse in vibratione dau sonulu *la* si une ori, de si raru, si sonulu *do*; sau una specia de micu flueru monotonu, care da a-cellu-asi tonu.

* 1 CHORIU si *choreu*, -a, adj., *choreus* si *chorlus* (*χορῆος* si *χόριος*; compara si fr. *chorée*); relativu la *chora* sau la *choru* : *metru choriu*, mesura poetica sau musicale, apta pentru *chore*; luatu inse mai vertosu ca substantivu reale : a) m. *choriu* sau *choreu*, petioru poeticu compusu d'in doue syllabe, d'in care prim'a lunga si secund'a scurta; — câte una data, in poesia antica, *choreu* = *tribracu*; b) fem. *choria*, morbu caracterisatu prin miscari desordinate si convulsive alle petioreloru, care attaca toti muschii sau si numai una parte a corpului, si care se manifesta mai desu dupo copillaríá peno la pubertate, avendu de cause principali masturbationea, escesusulu placeriloru carnali, affectionile morali prea viue, éro la muieri si cursulu greu allu menstruationei; in limbele sorori (compara si it. *corea*) morbulu *choria* se chiama si *chori'a* sau *chor'a Santului Vitu*, pentru ce in Germania cei ce sufferieau sau credea cu sufferu de *choria* allergau la capell'a numitului Santu, unde dí si nopte saltau mereu *chor'a*, ca se se *vindice*.

* 2 CHORIU, s. m., *chorion* (*χορίον* = *locusioru*, *casutiá*); 1. cas'a fetului in uterulu mammei, si mai vertosu partea cea mai esterna a membraneloru ce compunu acesta casa, (vedi si *corionu* in Glossariu); 2. partea cea mai grossa a pellei, membrana alba fibrosa de fortia considerabile. care se afla sub tessutur'a grassa subcutania : *faci'a interna a choriului*; *grossimea choriului varia dupo regionile corpului, dupo etate si sessu*, (vedi si *coriu*).

* CHORIZONTE, s. m., *chorizon* (*χω-*

ρίζων d'in *χωρίζειν* = *despartire*, *allegere*), nume datu criticiloru cari venira dupo asiá numitii *diascebatu* si cari, suppunendu la noue cercetari poematele lui Omeru, scossera d'in elle tote locurile ce le parura eterogene.

* CHOROBATE, s. f., *chorobates* (*χωροβάτης*, d'in *χώρα* = *terra*, *spatiu* si d'in *βαίνειν* = *calcare*, *passire*); instrumentu de libellatu sau de mesuratu altitudinea unui locu.

* CHOROCITARISTU si *chorocitharistu*, s. m., *chorocitharista* (*χοροκυθαριστής*); *citaristu* ce tu *citar'a* sau lyra accompania unu *choru*.

* CHORODIDASCALU, s. m., (*χοροδιδάσκαλος*); 1. *ascalu*, invetiatoriu allu unui *choru*, care dirige saltulu si cantulu chorului; numirea curatu latina e *præcantor* = *precantoriu*; 2. numele de *chorodidascalu* se dá si poetului tragicu, care erá auctoriulu dramatoru tragice date in studiulu chorului, pentru ce poetulu insusi instruia *chorulu* si cei alti actori.

* CHORODIA, s. f. (it. *corodia*, fr. *chorodie*, d'in *χορός* = *choru* si *ᾠδή* = *cantu*); cantu essecutatu de mai multe voci in *unisonu* sau la *octava*, in opposetione cu *monodia*.

* CHOROGRAFIA si *chorographia*, s. f., *chorographia* (*χωρογραφία*, d'in *χώρα* = *terra*, *regione*, si d'in *γράφειν* = *descriere*); descriere a unei regione, sau scientia de a descrie regionile, differente de *topografia*, intru câtu *chorografi'a* se marginesce la generalitati si nu intra in ammenutele ce da *topografi'a*.

* CHOROGRAFICU si *chorographicu*, -a, adj., relativu la *chorografia* : *carte chorografice*.

* CHOROGRAFU si *chorographu*, s. m., (it. *corografo*, fr. *chorographe*); cellu ce se ocupa cu *chorografia*, auctoriu de opere *chorografice* : *chorografulu Turciei*, *Italiei*, etc.

* CHOROIDE, adj., (it. *coroide*, fr. *choroïde*, d'in *χορίον* sau *χορίον* = *locu*, receptaclu, pelle [vedi si 2 *choriu*] si d'in *εἶδος* = *forma*); care sémina cu *choriulu* : *membrana choroide*, un'a d'in membranele interne alle ochiului, care

se afla între sclerotica și retina; — s. f. reale, *choroidea*, în acellu-asi intellesu cu *membran'a choroide*.

*CHORTINU, adj. s., *chortinus* (χόρτινος d'în χόρτος=*erba, fenu*); de erba sau de fenu: *oliu chortinu*=*chortinum oleum*, si absolutu: *chortinu*=*chortinum*, oliu ce se estrage mai vertosu d'în *rapanu* sau *reamu*.

CHORU, s. m., pl.-e, si *re* (pre a locurea pronuntiatu si fora aspiratione: *coru*), *chorus* (χóρος, it. *coro*, franc. *chœur* si *chorus*; — *choru*, nu e de câtu form'a masculina a formei *chora*, care se iea cu intellesu mai estensu de câtu acesta-a; la unii Români, la Macedoromani de esemplu, nu essiste, pre câtu scimu, de câtu form'a *coru*, care se aplica si cu intellesulu restrinsu si speciale ce are la Dacoromani, form'a *chora*); 1. în intellesulu abstractu si speciale, ce are si form'a *chora*: saltare în *cercu*: *gratiosulu si usiorulu choru allu nympheloru; dinele pre erba verde tragu choru loru plenu de gratia, a duce choru, a celebra chore*; — applegatu si la armonios'a miscare a stelleloru: *dupo carrulu noptei urmedia stelle in choru*; — *chorulu*, ca si *cantulu*, în origine erá ceva *sacru*, unu modu de espressionu allu sentimentului religiosu; de aci espressioni biblice ca: *laudati pre domnulu in tympane si in chore*; — 2. în intellesu concretu, ceta de saltatori, de cantori, de musici: a) în genere: *chorulu museloru; choru de sunatori, de musici ce canta cu instrumente; choru de copilli; choru Nereidiloru salta in giurulu Doridei; unu choru de amici devotati lu petrece, saltandu si cantandu, etc.*; b) în speciale: a) *chorulu dramaticu*, care, la antichi, figurá în fiacare drama, si mai vertosu în tragedie, éro nu numai în asiá numitele opere, ca astadi, si care insocia cantulu seu si cu saltatu sau miscare cadentiata si rythmica: *chorulu, in dramatele antice. indata dupo prologu intrá in scena, unde stá peno la finitulu dramei; choru teatralu anticu erá consideratu ca una personam morale, care representá partea opinionei commune sau conscientiei publice personificata, cumu si moralitatea*

ideale a dramei; Oratiu dice ca choru cauta se represente partea unui senguru actoriu, se nu caute între acte nemica strainu de subiectulu dramei; ellu se favoresca si se laude pre cei boni, se mustre si se castige pre cei rei si rateciti, etc.; — β) *choru de baserica: liturgia cantata in patru choruri; cantoriu de choru; choru fora bassi, (vedi si mai diosu); de aci: α') parte a basericei unde se canta si se recita officulu divinu: sacerdotele essi d'în choru; β')* locu unde stau de canta choristii în baserica: *faci'a anteriore a choru lui e de marmorea cea mai formosa*; — γ) compositione musicale cantata de mai multe voci, insocite sau nu si de instrumente musicali: *in choruri toti cauta se vorbesca intr'una, ca cumu ar fi numai unulu cellu ce cantu; choru de tragedia, choru de comedia; chorurile lui Seneca tragiculu, chorurile lui Sophocle, chorurile Athalici lui Racine; a compune, a scrie unu choru; a pune pre musica unu choru = a compune music'a unui choru*; — în speciale prin *choru* se intellege mai vertosu celle patru parti sau voci principali alle unei compositione musicale; adeco: *bassu, tenore, contraltu, supranu*; asiá în câtu prin *doue choruri* se intellege duplicarea acelloru-asi voci, *prin trei choruri* triplicarea loru, etc.; δ) *choru de stelle*, ceta de stelle în mersulu loru armoniosu; e) *choru cerescu. choru de angeri*, ceta de angeri, ordine de spirite ceresci, considerate mai vertosu ca marindu pre Eternulu prin canturile loru: *choruri de angeri se audira cantandu in inaltele regioni alle cerului; Christu siede de a drept'a tatalui mai pre susu de tote ordinile si chorurile spiriteloru fericite*; — în genere: *chorulu fericiteloru*, cét'a celloru ce gusta beatitudinile ceresci; în acellu-asi sensu: *chorulu celloru derepti, etc.*; de aci: α') *unu choru de angeri*, representati prin pictura sau sculptura; β') cu respectu la cantulu suave allu mai multoru persone: *mi pare co audu choruri angelice*; γ') pentru persone ce traiescu în bona intellegere si perfecta armonia inco se dice *choru de angeri*; — 3. în genere: multime, adu-

nare, ceta, comitatu, cercu mai multu sau mai pucinu numerosu de persone, mai vertosu persone unite pentru acellu-asi scopu, prin acelle-asi cugetari sau sentimente, etc., sau multime de lucruri; mai vertosu lucruri omogenie, unite prin unu legamentu orecare ideale: a) in intellesu bonu: *unu choru de allessi si mundri juni insociesce totu de un'u pre barbatulu stralucitu; choru filosofloru, choru poetiloru, choru profetiloru, choru virtutiloru, choru stelleroru; choru gratieloru, choru naiadiloru;* — mai allessu in sfera religiosa: *gloriosulu choru allu apostoliloru, allu martyriloru, allu santilora parenti;* — b) dero si in reu: *esti totu deauna impressuratu de choru blastematiloru, cari ti semina; unu choru de injurie incepura se si cante;* — de aci: c) cu intellessulu de multi ce consentu si se invoiescu la acellu-asi lucru: *toti in choru repetu acelle-asi cuvente;* de unde, a face choru: a) a repeti in choru, a cantá in unisonu celle cantate mai inainte; dero si: β) a repeti ce a disu altulu, de si pote cu alte vorbe, a dice ce dice altulu, a dá assentimentulu seu la celle disse de altulu, etc., atátu in intellesu bonu, cátu si in intellesu reu: *toti din adunare fecera choru cu panegyristulu fupteloru eroului; nu voiu fi eu cellu din urma a face choru la laudele ce ti se voru face; facu choru disseloru barbatului si amicii, si docilii discipuli, si imitatorii servili, si partisanii passionati, si lingusitorii vili.*

CHRESTOMATHIA si *chrestomathia* (mai pucinu bene: *christomathia*), s. f., (it. *crestomazia*, fr. *chréptomathie* = *χρηστομάθεια*, d'in *χρηστός* = *bonu, utile*, si d'in *μαθεῖν* = *invetiare*); invetiatura bona, solida, utile; applicatu inse cu insemnarile speciali: 1. collectione de operele autoriloru boni sau de locuri allessu d'in aceste opere, asiá in cátu ofere studiosiloru unu studiu progressivu asupr'a limbei si totudeuna data le ofere unu mediu de a si apropiá ideele celle mai bone si mai utili, mai vertosu asseminea collectione d'in autorii unei limba straina in genere si unei limba

classica in parte: *chrestomathia greca, latina, arabica, ebraica, italiana, francesca, etc.*; 2. Grecii numia *chrestomathia*: a) una collectione de opere insemnate cu unu χ = *χρηστός* = *utile si bonu*; b) unu opu allu lui Proclu, in care acestu-a enumerata numenele poetiloru cyclici si alle patriei loru.

* CHRISIA, s. f., *chria* (*χρῖα*); essercitiu de compositiune, care consiste in desvoltarea retorica a unei sententia, unei dissa celebra: *chriele erau, la antici mai vertosu, unulu d'in essercitiile ce se credeau ca mai apte a formá stylulu si a ascuti mentea.*

CHRISALLIDE, etc., vedi *chrysallide*.

CHRISMA, s. f., *chrisma* (*χρῖσμα* d'in *χρίειν* = *ungere*); 1. oliu santitu, numitu si *santu myru* sau *myru mare*, applicatu spre ungere in certe sacramente si ceremonie basericesci, cumu la battezu, la chirotonire, etc.: *chrisma se considera ca sigillulu gratiei santului spiritu, ce a receputu cellu battezatulu, si de acea-a preutulu, candu unge cu chrisma pre cellu battezatulu, pronuntia cuvente: sigillulu gratiei santului spiritu;* 2. ungerea in sasi, actionea de a unge cu *chrisma*.

* CHRISMARE, v., (compara it. *cremare*); a unge cu *chrisma*, a imprime cellui battezatulu sigillulu gratiei santului spiritu.

* CHRISMATIONE, s. f., actione de *chrismare*.

* CHRISMATORIU, -*toria*, adj. s., care *chrisma*; — s. m., reale, *chrismatoreiu*, vasu cu *chrisma*.

CHRISOVU, s. m., vedi *chrysobullu*.

CHRISTIADAE, s. f., poema a lui *Vida*, care are de subiectu pre Mantuitorulu *Christu*; acea-asi poema se desinna une ori si sub numele de *messiade*, (vedi *messia*).

CHRISTIANISMU = *christianismus* (= *χριστιανισμός*), *christianitate* = *christianitas*, *christianu* = *christianus* = (*χριστιανός*), *christianizare* = *christianizare* (= *χριστιανίζειν*), forme mai de currendu intrate in usulu limbei in loculu celloru vechie, introdusse de candu Romanii incepura a se crestiná: *crestinismu, crestinitate, crestinu, crestinare*;

acelle-a sunt derivate d'in numele Mantuitorului, luat cu forma mai apropiata de cea grecesca, adeco d'in *Christu* = *Christus* = *Χριστός*; aceste-a au essitu d'in numele Mantuitorului cu forma mai romanita, adeco *Christu* sau *Crestu*, care de certu a cautatu se essiste in limba, déro care reu s'a inlaturatu prin form'a carturaresca *Christos*, iora neci una analogía in limba.

* **CHRISTICOLU**, -a, adj. s., *christicola* (d'in *Christu* si *colere* = adorare); adoratoriu allu lui *Christu*.

* **CHRISTIGENU**, -a, adj. s., *christigenus*, (vedi *christu* sub 2 si *genere*); d'in genulu sau famili'a lui *Christu*.

* **CHRISTIPOTENTE**, adj., *christipotens*; *potente* in numele lui *Christu*.

CHRISTU, -a, adj. s., *christus* si *Christus* (*Χριστός* si *Χριστός*, de la *χρίσιν* = ungerere; vedi si *chrisma*); 1. adiectivu, unsu cu *chrisma*, care a receptu sigillulu gratiei divine; déro mai vertosu, 2. ca nume propriu, *Christu* (vechiu bene si correctu : *Crestu*, de unde *crestinu*, *crestinare*, etc.; form'a carturaresca, *Christos*, este déro contraria analogieloru limbei; vedi si *christianismu*, etc.), numitu asiá ca *unsulu lui Domnedieu*, *regele regiloru*; cuventulu ebraicu, *Messia*, ce se da de assemnea Mantuitorului, insémna totu *unsu* : *rege*, *profetu*, *sacerdote*, etc., cari recepeau *ungerea sacra*; si prin urmare grec. *Χριστός* nu e decâtu traducerea cuventului ebraicu *Messia*; de aci vine, co în biblia *christu* se afla pusu ca nume appellativu cu intellessulu de *sacerdote*, *rege*, *profetu*, etc. : Davidu, *christulu Domnului*; nu potu attinge pre Saul, *christulu lui Domnedieu*; nu attingeti pre christii mei, si nu faceti reu profetiloru mei, etc.; ba inco applicatu si la alte persone investite numai cu autoritate legitima umana : aceste-a dice *Domnulu lui Cyru*, *unsulu meu*; — Mantuitorului inse, ca sacerdote si profetu si rege supremu, se cuvine prin escellentia titlulu de *Christu*, care cu acestu intellessu, ca veri-ce nume propriu, nu pote luá articlulu in urma, ci numai inainte, si chiaru asia numai in dativu : *Christu*, dupo *inviare*, se ar-

retà Apostohiloru, discipuliloru; *nascerea lui Cristu*; *venirea lui Christu*, *fidelii lui Christu*, etc.; de aci prin metafore : a) *doctrin'a si credenti'a in doctrin'a lui Christu* : *a connosce pre Christu*; *regenerati intru Christu*; *a urmá lui Christu*; *a trai intru Christu*, *a mori*, si mai vertosu, *a addormi intru Christu*; *câti au moritu intru Christu*, *intru Christu voru si invia*; *frate, tata, fiu intru Christu*; b) mai vertosu, sublinea si infinit'a misericordia a lui Christu pentru cei assupriti si adapati cu tote amarurile : *Christu more in pauperulu*, *ce cade de fome la usi'a vostra*, *o avuti ai pamentului*; — c) corpulu si sacramentele lui Christu : *lotrulu arrunca diosu pre Christu*, *si iea cibarea de argentu*; *pre Christu vendeti*, *o archierei*, *candu faceti d'in chirotonire unu obiectu de speculatione*; — d) imagine a lui Christu, mai vertosu a lui Christu crucefissu : *mai multi Christi se aflá in dormitorulu penitentei*; *a sarutá pre Domnulu Christu*; — in acestu intellessu cuventulu are si unu plurariu, si se declina ca veri-ce nume commune articulatu.

CHROMA, s. f., *chroma* (*χρῶμα* = *colore*; compara si it. *croma*); 1. unulu d'in celle trei generi de musica la antichi, genu in care melodi'a procede in diumetati sau tertie de tonu; astadi *chrom'a* progrede in diumatati de tonu si se chiama si *genu chromaticu* (vedi *chromaticu*); 2. un'a d'in notele de musica, care are form'a de unu o.

* **CHROMATARE**, v., a converti in *chromu*; de unde part. passivu, *chromatatu* : *plumbu chromatatu*.

CHROMATICE, adv., (*chromatices*, ital. *chromaticamente* = fr. *chromatique*); in modu *chromaticu*, dupo norme *genului chromaticu* : *tote instrumentele de concerte se potu divide chromatices*.

CHROMATICU, -a, adj. s., *chromaticus* (*χρωματικός*, compara si it. *chromatico*, fr. *chromatique*); relativu la *chroma* in insemnarea de sub 1 : 1. adj. : *genu chromaticu*, genu de musica care procede cu diumetati de tonuri sau care

coprende nu numai tonuri intregi, ci si semitonuri : *trei sunt generile de melodia : genulu diatonicu, genulu chromaticu si genulu armonicu; genulu chromaticu sta intre cellu diatonicu si cellu armonicu ca alta colore intre albu si negru* : de aci si : *accordu chromaticu*, in care intra tonuri *chromatice, semitonuri*, sau *intervalle chromatice*; *corda chromatica*, care serve la genulu chromaticu; *cantu chromaticu, modulatione chromatica*; *scara chromatica* : a) scara musicale compusa d'in douespredece semitonuri; b) scara musicale de tonu minore, in care adeco dupo secundulu tonu vine unu semitonu; — 2. ca substantivu : a) masc. *chromaticulu*=genulu de musica chromaticu; b) f. *chromatica* : a) parte a artei musicale, care tractedia despre genulu chromaticu; β) parte a artei de pictura, care are de obiectu coloritul.

CHROMATISMU, s. m., (it. *cromatismo*, fr. *chromatisme*); 1. ca terminu de musica, (vedi *chroma* si *chromaticu*), systema a genului de musica chromatica; melodia chromatica; 2. ca terminu de physica, modu de coloratione allu planteloru.

CHROMATIZARE, v., (it. *cromatizzare*); a face *chromaticu* : *semitonulu minore chromatiza una melodia, precumu una sengura diese enarmoniza melodi'a*.

* **CHROMATOGENIU**, -a, adj. s., (fr. *chromatogene*, d'in *χρῶμα*=colore, si *γεννάειν*=generare); care genera sau produce colore, vorbindu in speciale de unu apparatusu, d'in organismulu omului, care secreta materia coloratoria de pelle.

* **CHROMATU**, s. m., (fr. *chromate*); nume genericu datu la sari, cari resulta d'in combinationea acidului *chromicu* cu basi : *chromatu de calce, chromatu de ferru*.

* **CHROMICOAMMONIACU** si *chromicammoniacu*, -a, adj., (fr. *chromico-ammoniaque*); se dice de sari duple formate prin combinationea unei sare *chromica* cu una sare *ammoniacu*.

* **CHROMICOPOTASSICU**, -a, adj., (fr. *chromico-potassique*); se dice de sari

formate prin combinationea unei sare *chromica* cu un'a *potassica* : *fluorura chromicopotassica*.

* **CHROMICOSODICU**, -a, adj., (fr. *chromicosodique*); se dice de sari formate prin combinationea unei sare *chromica* cu un'a *sodica*.

* **CHROMICU**, -a, adj., (it. *cromico*, fr. *chromique*); de *chromice*, relativu la *chromiu* : sari *chromice, oxydu chromicu, acidu chromicu, sulfura chromica*.

* **CHROMIDE**, adj. s., (fr. *chromide*); care semina cu *chromulu*; de aci, s. pl. f. *chromidi* : a) genu de corpuri simple, b) familia de minerali, cari au de typu *chromulu*.

* **CHROMITU**, s. m., (franc. *chromite*); nume genericu datu la composite analoge cu sarile si cari resulta d'in combinationea oxydului *chromicu* cu una base : *chromitu de ferru*, numitu si *siderochromu*.

* **CHROMIU**, s. m., (fr. *chrome*) corpu metallicu descoperitu cotra finitulu seclului trecut, cu proprietati de a colora celle alte corpuri, dupo cari i s'a datu si numele (de la *χρῶμα*=colore).

* **CHROMOLITOGRAFIA** si

* **CHROMOLITHOGRAPHIA**, s. f., (it. *cromolitografia*, fr. *chromolithographie*, d'in *χρῶμα*=colore, *λίθος*=petra si *γράφειν*=scriere, *sapare*); *lithografia cu colori*, arte lithografica de a imprime deseme cu varie colori.

* **CHROMULA**, s. f., (fr. *chromule*, d'in *χρῶμα*=colore); proprie, deminutivu d'in *chroma*, applicatu inse in speciale la materi'a verde a frundielloru sau foieloru, compusa d'in carboniu si *hydrogeniu*, combinatu si cu pucinu *oxygeniu*; sub influenti'a acestui d'in urma corpu *chromul'a* pote lua tote nuantiile de coloratione.

* **CHROMURGIA**, s. f., (fr. *chromurgie*, d'in *χρῶμα*=colore si *ἔργον*=lucru, *lucrare*); parte a chymiceii, care are de obiectu materiile *coloranti* si applicarea lor la necessitatile artilloru.

CHRONICA, s. f., vedi *chronicu*.

CHRONICARIU, -ia si *chronicariu*, adj. s., *chronographicus* si *chronographus*; relativu la *chronica*, luat u inse in spe-

ciale ca subst. personale, cu intellessulu de *scriptoriu de chronice* : *chronicariu scrupulosu si veridicu.*

CHRONICITATE, s. f., (compara fr. *chronicité*); stare de *chronicu*, vorbindu de morbi : *chronicitatea morbului.*

CHRONICU, -a si *chronicu*, adj. s., *chronicus*, (*χρονικός* d'in *χρόνος* = *tempu*, *annu*; compara si it. *cronico-cronica*, fr. *chronique*); relativu la *tempu* sau la *annu* : 1. adiectivu : a) care dura tempu sau de tempu indelungu, vorbindu mai vertosu de morbi : *morbii de cursu celeru si scurtu, cari se termina ca mai tardiu in patru dieci de dille, se dicu morbi celeri sau acuti, spre a se destinge de morbi mai lungi si mai tardii, cari se dicu morbi chronici*; *doreri chronice, febre chronica, tumori chronice*; — applicatu si la morbi sufletesci : *pigrcti a e, in omu, morbu chronicu*; *reu chronicu* se dice forte desu de unu vitiu morale incuibatu affundu in omu sau intr'una societate, vitiu ce se crede immedicabile, dero nu pote fi asiá pentru cellu ce e convinsu de *libertatea sea*; b) care urmedia ordinea tempului, si in speciale : a) narratu sau scrisu dupo ordinea tempului : *carti chronice, istoria chronica*; β) vorbindu de stelle, cari resaru *noptea* : *precumu appusulu, asiá si resaritululu unei stelle pote fi cosmicu, heliacu sau chronicu*; — 2. substantivu : a) masculinu : a) personale, *chronicu*, -a : *unu chronicu, una chronica*, persona ce suferre de morbu *chronicu*; β) reale, *chronicu*, pl. *chronice*, *narratione* sau *scriere* a evenimenteloru istorice dupo ordinea anniloru : *chronicu-lu lui Cantemiru, chronicele romanesci*; inse la plur. coincide cu femininulu, despre cari vedi urmatoriulu : b) femin. reale, a) *chronica*, in acellu-asi intellessu cu *chronicu* de sub a; β) *chronic'a e* mai simpla ca *istori'a, dero chronic'a pote coprende ammenute pretiose, neglesse de scriptorii de istoria*; *unele chronice nu su de catu una inseriere secca de date si de fapte*; de acf expresioni ca : *aridu si seccu ca una chronica*; — desi *chronica* = *chronicu* in insemnarea de sub a; c) totusi pare co for-

m'a masculina implica ceva mai seriosu de catu cea femenina, care se applica la insemnari, in cari nu se pote aplicá *chronicu*, cumu : a) *chronic'a dillei*, rubrica in diarie sub care se espunu eventimente, fapte politice sau si intemplari de alle privatiloru ce se petrecu in una di; evenimentele insesi si faptele petrecute in acea-a di : *omu ce se occupa cu chronic'a dillei, care scie chronic'a dillei*, in intellessu si bonu, dero mai vertosu reu; β) *chronica*, in intellessu mai generale, ca rubrica de diariu, in care se espunu faptele si evenimentele de una certa categoria, petrecute intr'unu certu tempu : *chronic'a commerciale, chronica dramatica, chronica teatrale, chronic'a modeloru, etc.*; — *chronica scandalosa*, eventimente sau *narratione* de eventimente si fapte scandalose alle privatiloru : *cei ce se occupa de chronic'a scandalosa dau prepusu, co si ei sunt capaci de scandale.*

CHRONISTU, -a, s., (it. *chronista*); camu in acellu-asi sensu cu *chronicariu*, inse cu insemnare mai estensa de catu acestu-a, de orece *chronicariulu narra dia eventimente istorice* numai d'in dome niulu politicu, pre candu *chronistulu pote face si chronic'a modeloru unei septemane.*

* **CHRONIU**, si *croniu*, -a, adj., in acellu-asi intellessu cu *chronicu* ca adiectivu : *morbu chroniu, d'rori chronie, etc.*; luat in speciale cu intellessu de *ceva relativu la Chronu* = dieulu tempului : *serbatorile chronie, si absolutu, chroniele, celebrate in onorea dieului Chronu, saturnaliele*

* **CHRONOGRAFIA** si *chronographia* sau *cronografia*, s. f., *chronographia* (it. *cronografia*, fr. *chronographie*, d'in *χρόνος* = *tempu* si *γράφειν* = *scriere*); scientia si arte de a elucidá tempurile fapteloru istorice; descr'ptione a circumstantieloru ce caracteriza tempulu sau epoch'a faptei descrisse; — une ori in acellu-asi intellessu cu *chronologia*.

* **CHRONOGRAFICU**, sau *chronographicu* si *cronograficu*, -a, adj., relativu la *chronografia* sau la *scientia chronografica, tractatu chronograficu.*

* **CHRONOGRAFU**, *chronographu* si *cronografu*, -a, s., *chronographus* (*χρο-*

νογράφος, it. *cronografo*, fr. *chronographe*); cellu ce se ocupa cu *chronografia*; — in acellu-asi intellesu cu *chronicariu*, mai vertosu candu e verb'a de *chronicari antichi*: *chronografulu Eusebiu*, *chronografii byzantini*.

***CHRONOGRAMMA**, s. f., pl. *chronogramme* si *chronogrammate* (it. *cronogramma*, fr. *chronogramme*, d'in χρόνος = *tempu*, si γράμμα = *littera*, *scrisso-re*); scriere sau insemnare a unei date de tempu prin littere, cari au una valore numerica; asia in inscriptionea: *pVLtaVa Mira CLaDe InslgnIs*, cu care *Petru cellu mare* allu Russiei vrù se consacre memori'a victoriei reportate la *Pultava* asupr'a regelui Suediei, Carolu XII, litterele cu valore numerica, cari formedia prin urmare una *chronogramma*, sunt: *V, L, V, M, C, L, D, I, I, I*, cari adunate dau summ'a de 1714, anululu mentionatei victoria.

***CHRONOGRAMMATICU**, -a, adj., relativu la *chronogramma*: *inscriptione chronogrammatica*.

***CHRONOGRAPHIA**, etc., vedi *chronografia*.

CHRONOLOGIA si *cronologia*, s. f., (it. *cronologia*, fr. *chronologie*, d'in χρόνος = *tempu*, si λόγος = *cuventu*, *esplecare*); scientia a temporiloru in relatione cu istori'a, scientia care are de scopu conoscenti'a mesurie si impartirei tempului, cautandu pre de una parte se determine divisionile tempului la cei antichi ca si la cei noui, éro pre de alt'a se classifice, dupo successionea si durat'a loru, faptele si evenimentele, se insémne pre celle cã au precessu, pre celle ce au successu, pre celle ce au postu simultane, se puna cu unu cuventu ordinea in totulu evenimenteloru istorice, ordine fora care istori'a n'ar mai fi de câtu unu *chausu*: a *sci*, a *studiù chronologi'a*; *chronologi'a antica*, *chronologi'a sacra* = *chronologi'a biblica*; *chronologi'a lui Erododu*; *chronologi'a si geografi'a sunt cei doi ochi ai istoriei*; *chronologi'a theorică* sau *theoretica* = *chronologia astronomica*, dedussa d'in observarea fenomeneloru ceresci, numita si *chronologia uranografica*, candu se applica la

determinarea tempului ce punu corpu-rele ceresci spre a face diferitele loru revolutioni, inse *chronologia applicata*, candu acea-asi scientia se applica si se pune ca base essentiala a istoriei; — 2. prin metafore: a) tractatu asupr'a *chronologiei*; b) comptu *chronologicu*, si mai vertosu: c) computu *chronologicu* allu cutarui poporu sau cutarui auctoriu: *chronologi'u Ebreiloru*; *chronologi'a Romaniloru* *avea de base successionea annuale a consuliloru*; *chronologi'a patriarchiloru*, etc.; d) successione de fapte in ordine *chronologica*, si chiaru fapte ce nu su istorice: *chronologia ideelorulu*, *spusele vostre nu se invoiescu cu chronologi'a*.

CHRONOLOGICE si *cronologice*, adv. (it. *cronologicamente*, fr. *chronologiquement*); in ordine *chronologica*, in respectu *chronologicu*: *seria de anticitati dispusa chronologice*; *chronologice vorbindu ce spunitu nu se pote se se fia intemplatu asiã*.

CHRONOLOGICU, -a, *chronologicu*, adj., (it. *cronologico*, fr. *chronologique*); relativu la *chronologia*: *systemate chronologice*, *obscuritate chronologica*, *tabla chronologica de toti Domnii Romãniloru*; *ordinea chronologica a sentimentelorulu si a ideelorulu*.

CHRONOLOGISTU si *cronologistu* s. m., (compara it. *cronologista*, fr. *chronologiste*); cine scie si professa *chronologi'a*, sau scie despre *chronologia*; in acellu-asi sensu se dice si *chronologu*, forma de preferitu lui *chronologistu*.

CHRONOLOGU si *cronologu*, s. m., vedi *chronologistu*.

CHRONOMETRIA si *cronometria*, s. f., (fr. *chronométrie*, d'in χρόνος = *tempu*, si μέτρον = *metru* = *mesura*); scienti'a sau artea de a mesurã tempulu; mesurarea sau mesur'a insasi a tempului.

CHRONOMETRICU si *cronometricu*, -a, adj., relativu la *chronometria* sau la *chronometru*.

CHRONOMETRU si *cronometru*, s. m., (it. *cronometro*, fr. *chronomètre*, d'in χρόνος = *tempu* si μέτρον = *mesura*); instrumentu de mesuratu tempulu in genere, si in speciale unu instrumentu de

asemine natura câtu se pote de essactu, asiá co indica cu precisiune chiaru si divisionile de una secunda : *asemini chronometre servu mai vertosu la navigatiune; coci chronometrulu este unulu d'in mediele, prin cari se pote determiná longitudinea unui locu datu; — chronometrulu musicale se chiama mai bene metronomu.*

CHRONOSCOPIA si *cronoscopia*, s. f. (fr. *chronoscopie*); observare si mesurare a tempului cu *chronoscopulu*.

CHRONOSCOPICU si *cronoscopicu*, -a, adj., relativu la *chronoscopu*.

CHRONOSCOPU si *cronoscopu*, s. m., (fr. *chronoscope*, d'in *χρόνος* = *tempu* si *σκοπεῖν* = *observare*); chronometru speciale, orologiu de mesuratu tempulu cu mare accuratetia.

CHRONOSTICHU si *cronostichu*, s. m., (fr. *chronostiche*, d'in *χρόνος* = *tempu* si *στίχος* = *versu*); mica poema, alle carei versuri incepu cu littere de valore numerica, asiá co adunandu numerele esprese prin litterele de la inceputulu fiacarui versu, resulta unu numeru ce esprime una *data* sau *epocha*.

CHRONU si *Cronu*, s. m., Chronos si Cronos (*χρόνος* si *Κρόνος*, acellu-asi cumentu cu *χρόνος* = *tempu*); nume propriu datu de Grecii antici *tempului personificatu*, betranului si anticului dieu numitu *Saturnu* de Latini.

* **CHRYSALLIDE**, s. f., *chrysalis* — *chrysalide* (*χρυσάλλις*, d'in *χρυσός* = *auru*); a dou'a stare prin care trece unu insectu lepidopteru, de la essirea d'in ou peno la transformarea in insectu perfectu, sau, prim'a metamorfose a vermei lui inainte de a deveni fluture, gogosia de verme, vermele in forma de una faba, asiá numita dupo splendorea metallica galbinastra, ce presenta cellu mai mare numeru de *chrysalidi* : *chrysalidile diurnelor* sunt varie de forma, *ero chrysalidile crepuscularieloru* sunt de regula rotunde, cilindrice sau conice; se pote intardiá sau maturá essirea vermieloru d'in *chrysalidi* prin frigu sau caldura artificiale, inse esperienti'a nu succede totu de un'a.

* **CHRYSANTHEMU**, s. m., *chrysan-*

themum (*χρυσάνθεμον*, d'in *χρυσός* = *auru* si *άνθος* = *flore*); genu de plante d'in famili'a compositeloru, *syngenesia superflua* lui *Linneu*.

* **CHRYSANTHU**, -a, adj., (fr. *chrysanthe*, d'in *χρυσός* = *auru* si *άνθος* = *flore*); cu flori aurie, care are florile galbine.

* **CHRYSASPIDU**, s. m., *chrysoaspida* (it. *crisaspide*, fr. *chrysoaspide*, d'in *χρυσός* = *auru* si *ἀσπίς* = *scutu*); *cuscutu* ornatu cu *auru*, cu *scutu auritu*, nume datu la una ordine de militari Romani sub *Alessandru Severu*.

* **CHRYSELECTRU**, s. m., *chryselectrum* (*χρυσήλεκτρον*, d'in *χρυσός* = *auru* si *ἤλεκτρον* = *electru*); 1. *electru* galbinu; 2. *petra pretiosa* de colore asemine cu a *electrului* galbinu.

* 1 **CHRYSIDE**, adj., (fr. *chryside* d'in *χρυσός* = *auru* si *εἶδος* = *forma*); care semina cu aurulu; de aci *chryside*, s. pl., classe de corpuri cari au de tipu aurulu.

* 2 **CHRYSIDE**, s. f., (fr. *chryside* = *χρυσίς*, d'in *χρυσός* = *auru*); genu de insecte d'in ordinea *hymenoptereloru*.

* **CHRYSINU**, -a, adj. s., (fr. *chrysiue*, d'in *χρυσίνος* = *de auru*); de auru, applicatu inse ca subst. f., *chrysiua*, la unu genu de insecte coleoptere pentamere d'in famili'a *lamellicorneloru*.

* **CHRYSITE**, s. f., *chrysites* si *chrystitis* (*χρυσίτης* si *χρυσίτις*, d'in *χρυσός* = *auru*); 1. *pétra pretiosa* de colore auria, aseminea *chrysolithului*; 2. specie de planta, numita si *chrysocoma*.

* **CHRYSITIDE**, s. f., vedi *chrysite*.

* **CHRYSIU**, -a, adj. s., *chrysiens* (*χρυσίος* = *de auru*), applicatu mai vertosu ca subst. m., *chrysiu*, specie de baselicu auriu.

* **CHRYSOBALANU**, s. m., (it. *erisobalano*, fr. *chrysohalane*, d'in *χρυσός* = *auru* si *βάλανος* = *balanu*, *ghiane*); genu de plante d'in famili'a drupaceeloru, *icosandria monogynia* lui *Linneu*.

* **CHRYSOBERYLLU**, s. m., *chrysoberyllus* (*χρυσοβήρυλλος*, d'in *χρυσός* = *auru* si *βήρυλλος* = *beryllu*); specie de beryllu verde ce bate in galbinu, beryllu auriu, *petra pretiosa*.

CHRYSOBULLU (redussu in pronun-

tia, prin forme ca : *chrisóvulu* sau *chrisóblu*, la formă sece ca : *chrisóvu*, *hrisóvu*, *risóvu*, s. m., (*χρυσόβουλλον*, lat. mediu *chrysobullum*, d'in *χρυσός=auru* si lat. *bulla=bulla* in însemnare de *sigillu*, de care vedi la *bulla*, *bullinu*, etc.); carte domnesca cu sigillulu de ȝuru domnescu, si de aci, diploma, actu semnatu cu semnatur'a si sigillulu domnului asupr'a unei cestione de dereptu importante, cumu vreuna donatiune de mosia la unu monasteriu sau la altu institutu, asupr'a vreunei vendiare sau transmissiune de una mosia, asupr'a vreunei recompensa cu gradu de nobilitate, etc. ; *chrysobullele monasteriului Marginiani*; *chrysobullu de nobilitate datu de Domnulu Marcianu cellu betranu*; *a avé chrysobulle de la mai multi Domni pentru derept'a possessiune a mosieloru selle*; *a perde chrysobullele mosiei ce possede omulu*; *prin acestu chrysobullu facemu con-noscutu la toti cãti se cuvinesc acia*, etc.

* **CHRYSOCARPU**, -a, adj., *chrysoecarpus* (*χρυσόκαρπος*, d'in *χρυσός=auru* si *καρπός=fructu*; compara si fr. *chryso-carpe*); cu fructe aurie, cu fructe galbine ca aurulu; — s. m., *chrysoecarpulu*, specia de edera cu bacele galbine.

* **CHRYSOCEPHALU** si *chrysocephalu*, adj. s., *chrysocephalus* (*χρυσόκεφαλος*, d'in *χρυσός=auru* si *κεφαλή=capu*); cu capu auriu, cu capitina auria : *musce chrysocephale*; de aci, s. masculinu, *chrysocephalu*, *planta, baselicu cu capitina auria.

* **CHRYSOCHLAMYDU** si *chrysochlamidu*, -a, adj., (fr. *chrysochlamyde*, d'in *χρυσός=auru* si *χλαμύς=chlamida*); cu *chlamida auria*; de aci, s. f., *chrysochlamida*, genu de plante d'in famili'a clusiaceoloru.

* **CHRYSOCHLORU**, -a, adj. s., (fr. *chrysochlore*, d'in *χρυσός=auru* si *χλωρός=verde*); verde auriu, verde ce bate in galbinu auriu; de aci, s. m. *chrysochloru* : a) genu de mamifere insectivore de acea-asi familia cu orbetiulu, asiá numite d'in caus'a splendideloru colori aurie alle tunicei loru ; b) genu de insecte diptere d'in famili'a notacantheloru.

* **CHRYSOCOLLA**, s. f., *chrysoecella*

χρυσόκολλα, d'in *χρυσός=auru* si *κόλλα=colla*); materia viscosa ce serve a topi aurulu si alte metalle; specia de borace naturale ce serve a facilitá fusiunea metalleloru.

* **CHRYSOCOMU**, -a, adj. s., *chrysocomes* si *chrysoecome* (*χρυσόκομης* si *χρυσόκομη*, d'in *χρυσός=auru* si *κόμη=coma*, *peru*; compara si it. *crisocoma*, fr. *chrysoecome*); cu coma auria, cu peru auriu : *chrysocomulu Apolline*; — s. f. reale, *chrysocoma*, genu de plante d'in famili'a synanthereoloru, *syngenesia polygamia ecate* lui *Linneu*, asiá numite pentru co florile loru formedia unu fellu de coma auria.

* **CHRYSOGRAPHIA** si *chrysografia*, s. f., (fr. *chrysographie*, d'in *χρυσός=auru* si *γραφειν=scriere*); arte de a scrie cu littere de auru.

* **CHRYSOGRAPHICU** si *chrysograficu*, -a, adj., relativu la *chrysografia*.

* **CHRYSOGRAPHU** si *chrysografu*, -a, s., care scie si practica *chrysografia*.

* **CHRYSOLAMPE**, s. f., *chrysolampa* (*χρυσόλαμπη*, d'in *χρυσός=auru* si *λάμπειν=lucire*); 1. pétra pretiosa, care, dupo Pliniu, diu'a pare galbina, éro noptea pare focosa; 2. genu de passeri, asiá numite pentru co in pennele multoru-a d'in ele se ingana galbinu de auru cu rosii de rubinu.

* **CHRYSOLEPIDU**, -a, adj. s., (fr. *chrysoléptide*, d'in *χρυσός=auru* si d'in *λεπίς=scama* sau soldiu); cu scame aurie; de aci, *chrysolepidi*, s. m. pl., tribu de pesci d'in famili'a sparoidiloru, cari au scame aurie.

* **CHRYSOLITHU**, s. m., *chrysolithus* (*χρυσόλιθος*, d'in *χρυσός=auru* si *λίθος=petra*); 1. cu intellesu estensu, pétra pretiosa, gemma de colore auria amestecata cu verde; 2. cu intellesu strinsu, certe varietati de topazu sau de beryllu.

* **CHRYSOLOPU**, -a, adj., (fr. *chrysolepe*, d'in *χρυσός=auru* si *λοπός=scama de pesce*); cu scame sau soldii aurii; de aci, *chrysolopu*, s. m., genu de insecte coleoptere tetramere d'in famili'a curculionitiloru.

* **CHRYSOMALLU**, -a, adj. s., *chry-somallus* (χρυσόμαλλος, d'in χρυσός = *auru* si μαλλός = *lana*); cu lana de auru: de aci subst. masculinu, *chrysomallu*: a) arietele fabulosu cu pellea de auru; b) arborellu, a cui corolla e infasciorata pre d'in afora de nesce fulgi metassosi de colore auria.

* **CHRYSOMELIDE**, adj., (fr. *chry-somélide*); care sémina cu *chrysomelulu*; de aci, *chrysomelidi*, s. f. pl., familia de insecte coleoptere, cari au de typu *chrysomelulu*.

* **CHRYSOMELINU**, -a, adj. s., *chry-somellinus* (χρυσομήλινος, vedi *chryso-melu*; si compara fr. *chrysoméline*); de *chrysomelu*: *fructu chysomelinu* = *poma chrysomelina* = *chrysomelu*; — luatu inse mai vertosu ca subst. m., *chrysomelinu*, pl. f., *chrysomeline*, mare familie de insecte coleoptere tetramere, d'in cari cea mai mare parte cu colori aurie, aramie, bronzie, etc.

* **CHRYSOMELU**, s. m., *chrysome-lum* (χρυσόμελον, d'in χρυσός = *auru* si μέλον = *meru*; compara si fr. *chryso-mèle*); 1. proprie, *meru de auru*, applectatu prin metafore la certe pome ce semina a mere de auru, cumu: *guton'a*, *portocall'a*, *cit'r'a*, etc.; 2. genu de insecte coleoptere tetramere, alle carui specie sunt investite cu colori de rara formosetia.

* **CHRYSOMITRU**, -a, adj. s., (fr. *chrysomitre*, d'in χρυσός = *auru* si mitra = *mitra de capu*); cu mitra de auru, applectatu mai vertosu ca subst. m. la unu genu de passeri d'in famili'a fringillidiloru.

* **CHRYSOPASTU**, s. m., *chrysopastus* (χρυσόπαστος); specia de *chrysolithu* in intellusulu de sub 2.

* **CHRYSOPHRU**, s. m., *chrysophrys* (χρυσόφρυς, d'in χρυσός = *auru* si φρύς = *springena*); specia de pesce marinu.

* **CHRYSOPHYLLU**, -a, adj., (fr. *chrysophylle*, d'in χρυσός = *auru* si φύλλον = *folia*); cu foie sau frundie aurie, vorbindu de plante ce au frundiele coperite de una pubescentia auria.

* **CHRYSOPE**, s. f., *chrysopsis* (χρυσώπεις, d'in χρυσός = *auru* si ὤψ = *a-*

spectu); 1. specia de *chrysolithu* in insemnarea de sub 2.; — 2. genu de insecte diptere d'in famili'a tabanieloru.

CHRYSOPRASU, s. m., *chryso-prasus* (χρυσόπρασος, d'in χρυσός = *auru* si πράσιος = *verde ca prasulu* sau *purpuru*); 1. pétra pretiosa: a) varietate de topazu galbinu ce bate in verde; b) varietate de agata verde albastra; 2. genu de insecte coleoptere tetramere d'in famili'a longicorneloru.

* **CHRYSOPTERU**, -a, adj. s., *chrysopterus* (χρυσόπτερος, d'in χρυσός = *auru* si πτερόν = *aripa*; compara si fr. *chrysoptère*) cu aripe aurie sau cu macule aurie, vorbindu de passeri sau de insecte; — s. m., *chrisopteru*: 1. genu de insecte lepidoptere d'in famili'a nocturneloru, asiá numite dupo splendorea coloriloru metallice ce natur'a a respanditu cu profusione pre aripele loru; 2. specia de iaspu aurfu sau cu vene aurie.

* **CHRYSOPYGU**, -a, adj., (fr. *chryso-pyge*, d'in χρυσός = *auru* si πυγή = *sedutu*); cu buccete sedutului aurie.

CHRYSOSTOMU, -a, adj., (fr. *chryso-stome* = χρυσόστομος, d'in χρυσός = *auru* si στόμα = *gura*); cu gura de auru, vorbindu de certe passeri; — applectatu, prin metafora, si la persone cari vorbescu bene si cu putere de ceventu; in speciale s'a numitu *chryso-stomu* si unulu d'in parentii basericiei, Santulu Joanne, d'in caus'a dulcei selle elocentia.

* **CHYLIFERU**, -a, adj., (it. *chylifero*, fr. *chylifère*, d'in *chylu* si *ferere*); care *porta* sau *duce chylulu*: *vase chylifere*, cari ducu chylulu d'in intestine peno la canalea thoracica; cu acellu-asi intellusu si *canali chylifere* sau *vene lactee*.

CHYLIFICANTE, adj., (it. *chylificante*); care *chylifica*.

* **CHYLIFICARE**, v., (it. *chylificare*; fr. *chylifier*; vedi *chylu* si *facere*); a face chylu, a reduce in chylu.

* **CHYLIFICATIONE**, s. f., (it. *chylificazione*, fr. *chylification*); actionea de *chylificare*: *cinnamulu adjuncta forte chylificationea*.

* **CHYLIVORU**, -a, adj. s., (fr. *chylivore*, vedi *chylu* si *vorare*); care devora chylu, vorbindu de una familia de inse-

ete diptere, alle caroru larve traiescu in corpulu animaliloru si se nutrescu cu chylulu acestoru-a.

* CHYLISMA, s. f., chylisma (χύλισμα); *chylu* storsu d'in una planta, succu storsu.

* CHYLISMU, s. m., (it. chilismo); formarea chylului, camu in acea-asi insemnare cu *chylificatione*.

* CHYLOLOGIA, s. f., (fr. chylologie, d'in χολός = *chylu* si λόγος = *cuventu*); tractatu asupr'a chylului, teoria a chylului.

* CHYLOLOGICU, -a, adj., relativu la *chylologia*.

* CHYLOSE, s. f., (fr. chylose d'in χύλωσις), formatione a chylului si prin urmare de acea-asi insemnare cu *chylificatione*.

* CHYLOSU, -a, adj., (it. chilloso, fr. chyleux); plenu de *chylu*, sau relativu la *chylu*: *succu chylosu*; *vase chylose*, cari carra chylulu (vedi *chyliferu*); *materia chylosa*.

* CHYLU, s. m., (it. chilo, fr. chyle = χολός = *succu nutritivu*, d'in χέστιν = *a se versá, a curre*); ca terminu de fiziologia, licidu albitiosu sau rosaciu, ce se estrage d'in alimente, dupo ce se digeru, sau mai bene d'in *chymu*, si se absorbe de vasele *chylifere*, cari lu ducu peno la canalea thoracica, unde se amesteca cu sangele: *chylulu sémina mai multu cu sangele de cátu cu laptele*.

* CHYMIA, s. f., (fr. chimie, de la gr. χυμια, din acea-asi radecina cu *chylu* si cu *chymu*, adeco d'in χέστιν = *versare, fundere, mesticare, combina-re, etc.*; cei vechi au numitu acesta *scientia* candu *pyrotechnia* = *arte de a operá cu foculu*, candu *chrysopeia* si *argyropcia* = *arte de a fabricá auru si argentu*, candu *scientia spagirica* = *arte de a separá si a uní*, de la σπάστιν = *separare* si ἀγρίπτειν = *unire*); *scientia* care studia compositiunea corporiloru, cautandu pre de una parte se adjunga la elemente, la corpori simple ce cu mediele de analise actuali nu se mai potu desface, si se determine aceste elemente in calitate si in cantitate, éro pre de alta cercandu se recompuna d'in acelle-asi

elemente corporile miste: *cursu de chymia, a studiá chymi'a, a professá chymi'a, elemente de chymia, termeni de chymia; de candu chymi'a a devenitu scientia, omulu a petrunsu mai affundu in natur'a elementeloru corporulú seu; peno mai de una di chymi'a nu era de cátu alchymia, pretensa arte ce avea secretulu de a fabricá auru; — chymi'a se dice anorganica, intru cátu se applica la studiulu corporiloru anorganice, in opposetione cu chymia organica, care se ocupa cu studiulu corporiloru organice alle animaliloru sau vegetaliloru, si de acea-a chymia organica pote fi: chymia vegetale, si chymia animale; — chymia technologica, care are de obiectu a scote d'in studiulu corporiloru applicatiuni utili la arti; chymi'a technologica este numai una ramura a chymici applicata; chymi'a, dupo applicationile multiple ce i se potu da, pote inco fi: chymia pathologica, chymia medicale, chymia agronomica, chymia ceramica, etc.; — chymi'a filosofica stabilesce principiile fundamentali alle scientiei chymice.*

* CHYMICA, s. f., vedi *chymicu*.

* CHYMICE, adv., (it. chimicamente, fr. chimiquement); in modu *chymicu*, dupo methodulu *chymicu*, dupo legile *chymice*, etc.: *a analisá chymice*.

* CHYMICU, -a, adj. s. (it. chimico-a, fr. chimique); 1. adj., de *chymia*, relativu la *chymia*: *analise chymica, nomenclatura chymica, producte chymice, proprietati chymice alle corporiloru*; — 2. substantivu: a) personale, *chymicu-a*, care possede scienti'a *chymiei*: *a avé professoriu de chymia unu bonu chymicu; chymicii boni sunt rari; una chymica bona e pote ceva si mai raru*; b) femin. reale, *chymica*, in acellu-asi intellessu cu *chymia*: *lectioni de chymica, chymic'a e mai grea de studiatu de cátu physic'a*. Terminulu *chymica* ca scientia, e de preferitu terminulu *chymia*; care insemna mai multu operatione.

* CHYMIFERU, -a, adj., (fr. chymifere, vedi *chymu* si *ferere*); care contine *chymu*: *vase chymifere*.

* CHYMIFICATIONE, s. f., (it. chl-

mificazione, fr. *chymification*); d'in unu verbu *chymificare*, compusu : 1. d'in *chymus* si *facere*, cu intellessulu de formatione sau productione de *chymu*; 2. d'in *chymia* si *facere*, cu intellessulu de : a) reducere a unei substantia la consistentia chymica; b) principiu sau fortia ce da unei substantia consistentia chymica.

* **CHYMISMU**, s. m., (fr. *chymisme*); *systema chymica*, domeniulu chymiei, totulu fenomenelor ce se explica prin legile chymice.

CHYMISTU, s. m., in acellu-asi intellessu cu *chymicu*, de sub 2, a, care e de preferitu.

* **CHYOMETRIA**, s. f. (franc. *chymétrie*, d'in *chymia* si *metru*); mesurare sau calculare a cantitatei elementelor corporiloru.

* **CHYMOSE**, s. f., (it. *chimosi*, fr. *chymose*, d'in *χῦμος*; vedi *chymu*); 1. *facere* sau preparare de *chymu*, conversione a alimentelor in *chymu*, (vedi si *chymificatione* sub 1); 2. inflamare a palpebreloru.

* **CHYMOSSU**, -a, adj., (it. *chimoso*, fr. *chymeux*); care coprende *chymu* : *chylulu se desparte de mass'a chymosa*.

* **CHYMU**, s. m., *chymus*; (*χῦμος* = *succu de carne, de pome* sau *de plante*; compara si it. *chimo*, fr. *chyme*); multi confundu *chymu* cu *chylu*, inse *chymulu* este past'a viscosa, omogenia si negrastra, in care se transforma alimentele supuse câtu-va tempu la actionea digestiva a stomacului, pre câtu acesta pasta sta in stomacu si nu e inco bene licidata, spre a poté trece in duodenu, unde se desparte in doue parti, un'a care e *chylulu* insusi, care se absorbe de vasele chyllifere si se duce in canalea thoracica, éro cea alta este secretata si arruncata pre diosu afora sub numele de scremente.

CI, adj. conj., vedi *ce*.

CIA, adv. ca imper., vedi *ce* in Dictionariu si *aisu* in Glossariu.

CIABARE, s. f., vedi *cibaria*.

CIANATU, *cianicu*, *cianogeniu*, etc.; vedi *cyanatu*, *cyanicu*, *cyanogeniu*.

* **CIBALE**, adj., *ciballs*; relativu la *cibu* : *canalea cibale*, inghititorea.

CIBARE, v., *cibare*; a dá *cibu*, a ospetá, a nutri; a *ciba bene puii de gaina*.

CIBARIU, -ia, adj. s., *cibarius-ium*; relativu la *cibu* : 1. adj., *vase cibarie*, de mancare; *legi cibarie*, cari la Romani regulau si margineau spesele de mesa; — cu nuantia particularia de *commune*, *ordinariu*, etc. : *pane cibaria*, ordinaria, pentru servitori; *vinu cibariu*, vinu ordinariu, vinu acru si reu la beutu; — 2. substantivu reale : a) m. *cibariu*; a) *cibu* = demancare, fia pentru omeni sau pentru pecuri; β) vasu in care se pune de mancare : α) pentru omeni, β) pentru passerii domestice, pentru vite si mai vertosu pentru porci; de aci : γ) *cibariu* = vasu de spellatu alte vase, vasu de carratu apa curata, déro si vasu de pusu si carratu loture, mai vertosu loture remase d'in buccate, cari se dau porciloru sau passeriloru, (vedi si *cibariu* in Glossariu); — b) fem. *cibaria*: transformatu in *cibarie*, *cibare* si *ciabare* : a) vasu de mancare in genere, déro : β) in speciale, poteriu, santulu vasu, d'in care se comunica crestini cu corpulu si sangele lui Christu, (in acestu d'in urma intellessu *cibare* pote fi si una transformatione d'in *ciboria*; vedi si *cibariu* in Glossariu).

CIBATIONE, s. f., *cibatlo*; actione de *cibare*.

CIBORIA, s. f., *ciboria*; specia de mare faba de Egyptu; de aci :

CIBORIU, s. m., *ciborium* (*κῦβριον* vedi si *cibariu* in Glossariu); 1. scortia sau ghioca de *ciboria* d'in cari se faceau mari cupe de beutu vinu; de aci : 2. prin estensione, cupa mare de beutu, fora respectu la materi'a d'in care e facuta : a) form'a masculina *ciborium* = veri-ce cupa de beutu; b) fem. *ciboria* poterulu de comunicare, (vedi si *cibariu*).

CIBOTA, s. f., (pronuntiatu dupo localitati si : *ciabota*, *ciabota*, *ciabota* sau *cebot*), *oerea*; calciamentu de pelle, ce copere petiorulu peno la genuchie si chiaru peno mai susu de genuchie, (vedi *cibota* si in Glossariu).

CIBOTARESCU, -a, adj., de *cibotariu*: *sulla cibotaresca*.

CIBOTARESSA, s. f., vedi *cibotariu*.

CIBOTARIA, s. f., 1. maiestria de *cibotariu*; 2. negociu cu *cibote*; 3. stabilitate unde se lucra sau vendu *cibote*.

CIBOTARIU, s. m., *ocrearum artifex*; 1. care scie face *cibote*; 2. care vende *cibote*; — fem. *cibotaressa*: a) ca femina a *cibotariului*, b) ca femina care sengura scie face sau vende *cibote*: *cibotaresselle lucra sau vendu mai vertosu cibote feminesci, ero cibotarii vendu sau lucra mai vertosu cibote barbatesci*.

CIBOTU (dupo pronunti'a neogreca: *chivotu* = *kivotu*), s. m., (*κίβωτος*), arcu; arcu sau cuteia, aplocau in speciale: a) *cibotulu legei vechia*, in care se pastrá tablele legei si alte obiecte sacre; b) *cibotulu lui Noe*, arcu sau navea lui Noe; c) *cibotulu legei noua*, baseric'a.

CIBU, s. m., pl. *-re*, *cibus*, (it. *cibo*, isp. *cebo*, port. *cevo*); 1. mancare, alimentu, totu ce serve spre mancare omeniloru, bestieloru si planteloru: *cibulu planteloru este ploia*; *panea este cibulu cellu mai necessariu allu omului*; — si metaf., *cibulu suffletului este scientia*; — déro: 2. in speciale, alimentu pentru pecuri, si mai vertosu pentru porci sau pentru passeri de curte: *loturele de buccate suntu unu ciburu care place forte porciloru si-i ingrassia; cumperatu-ai ciburu pentru gaine?* — 3. prin metafora, vasu de pusu de mancare sau de bere: *nu te mai rabdu se manci cu mene d'in acellu-asi ciburu; nuti e grétia se manci, fora se lu spelli, d'in acellu-asi ciburu, d'in care a mancatu porculu? unde e cibulu, d'in care beau ratiel? spellati celle ciburi, co le a linsu catusi'a*.

1 **CICA**, cuventu imitativu de fapt'a unui *cicalla*: *nu-i mai tace gur'a, tota diu'a l'audi cic'a, cic'a*.

2 **CICA**, in locu de *dice co*, se aude forte desu in gur'a poporului: *mamm'a cica nu face ce vrei tu*, (vedi *dicere*).

* **CICADA**, s. f., *cicada*; 1. genu de insecte hemiptere d'in famili'a *cicadarieloru*, d'in cari speci'a connostruta in poporu porta numele de *greieru*; 2. prin metafora, persona *cicallitoria*, *cicalla*, cui nu mai tace gur'a si suppera pre altii cu cuventele selle secce si interminabili.

CICADARIU, *-ia*, adj., (fr. *cicadaire*), care semina cu *cicad'a*; de aci, *cicadarie* s. f. pl., familia de insecte hemiptere, sectiunea homoptereloru.

CICADELLA, s. f., (franc. *cicadelle*); proprie deminutivu d'in *cicada*, aplocau inse in speciale la unu genu de insecte hemiptere d'in famili'a *cicadarieloru*.

* **CICADIADÉ**, adj. s., (fr. *cicadiade*); care se tine de *cicada*; de aci, *cicadiadi* s. f. pl., familia de hemiptere cari au de tipu genulu *cicada*.

* **CICADIDE**, adj. s., (fr. *cicadide*); care semina cu *cicad'a*; — f. pl. *cicadiidi*, familia de hemiptere.

CICADIU, *-a*, adj., (fr. *cicadieu*); care tine de *cicada*; *cicadie*, s. f. pl., tribu d'in ordinea hemiptereloru, sectionea homoptereloru.

CICALLA, s., *blatero*, *cicaro*; *oblatrator*, *morosus*, *stomachosus*; *deblateratio*, *oblatratio*, *odiosa garrulitas*; 1. proprie deminutivu d'in *cicada*, si a nume d'in una forma *cicadula* = *cicadula*, care s'a redusu mai antianu in *cicad-la*, si apoi, de neappperatu, in *cical-la*; acesta esplecare a formei cuventului ne pare mai satisfactoria de catu suppositiunea, co *d* d'in *cicada* ar fi trecut in *l*, de si it. *cicala*, prov. *cigala*, fr. *cigale*, alb. *ghincala*, paru a milita pentru acesta suppositiune; déro isp. *chichara* si port. *cigarra* vinu in adjutoriulu esplecarei ce noi preferimu; — de altamentre intellesulu primitivu allu cuventului nu seimu de mai e populariu pre undeva; pre catu scimu noi, cuventulu se iea numai in intellesulu metaforicu, carui-a analogu are si it. *cicala*, *adico*: 2. prin metafora: a) cu intellesu personale, persona, omu sau femina, care *semina cu cicad'a ce suppera prin necontenit'a si ascutit'a sea voce*, persona care prin multa limbutia suppera pre altii, care spune multe verdi si uscate, seccature, dér o seccature mustratorie si supperatorie, cui nu mai tace gura, cari ti rupe urechiele cu secce si neincetate cuvente si imputari, care lara infine ca canele la luna si nu da altui-a pace: *nu sciu cumu se scapu de estu cicalla, care mi manca urechiele se l'imprumutu; nu e mai nesufferitu lucruru*

de câtu muierea cicalla; ce cicalla de omu! ce cicalle de muieri! cicalle ati mai fostu si voi! credeam, co cu ducerea betraniloru am scupatu de cicalle; betranii sunt adesea cicalle relle;—cumu se vede d'in aceste essemple cicalla se aplica sub form'a feminina, atátu in singulariu câtu si in plurariu, cicalle, la persone de amendoue sessels; se iea inse si ca indeclinabile, sub form'a sing. cicalla, pentru tote numerele si genurile: *ero vinu alli de cicalla*;—b) cu intellessu reale, ca-abstractu, apropiatu de intellessulu formeii *cicallire* sau *cicallitura* = *fapta ce semina cu a cicadei, ce suppera prin necontenit'a si acut'a ei cantare, limbutia interminabile si uritiosa, imputare cu locu si fora locu si pentru verice de nemica, etc.* : *cine pote sufferi cicallele telle de tota diu'a? mai curma si tu d'in cicalla*; *nu mi-e mai uritu nemica ca cicall'a, mai bene una bataia buna de câtu atáta cicalla. M.*

CICALIRE, -escu, v., inepte et incontinentor garrire, odiosa garrilitate persequi; deblaterare, increpitare, etc. (compara si it. cicalare); 1. intr., a fi *cicalla*, a nu mai tacé d'in gura, a spune verdi si uscate, cari suppera pre altii : *muierea rea tota diu'a cicallesce. nu e di in care se nu cicallesca, nu e momentu in care se nu afte causa de a cicalli*; 2. transitivu : a imputá, a mustrá si cu locu si fora locu, a mustrá neincetatu, sau a nu dá pace cuiva, rodindu-i urechiele, ca se capite de la ellu ceva : *de una luna de dílle me cicallesce se l'impromutu*; *muierea rea cicallesce barbatulu, cicallesce copíllii, cicallesce argatíi, cicallesce tota lumea; se cicallesce chiaru pre sene, candu nu mai afla pre altulu se lu cicallesca. M.*

CICALLITORIU, -toria, adj. s., (compara it. cicalatore si cicalatorio), care *cicallesce*, care are roulu invetiu si passioinea de a *cicalli* : *se teferesca Domnedieu, de omulu cicallitoriu; cuvente cicallitorie, abitudine cicallitoria etc. M.*

CICALLITURA, s. f., oblateratio, deblateratio; odiosa garrilitas, morositas, etc.; actione, déro mai vertosu actu de *cicallire* : *de cicallitur'a vostra am se*

ieau lumea in capu; nu mai potu sufferi cicalliturile telle; mai curma si tu cicallitur'a. M.

* **CICATRICARE**, v., cicatricare; 1. trans., a face se se formedié *cicatrice*, se se inchida una plaga : *a cicatricá plagele vulneratului*; 2. intr., a se formá *cicatrice*, a se inchide, a se vindecá : *ulcerile nu cicatrice asiá currendu*; — in acestu sensu si reflex., *a se cicatricá*.

* **CICATRICATIONE**, s. f.; (cicatricatio); actione de *cicatricare* : *cicatricationea ulcereloru procede incetu*.

* **CICATRICATORIU**, -toria, adj. s., cicatriceans; care *cicatrice* : *remedié cicatricatorie*.

* **CICATRICE**, s. f., cicatrix-cicatrice; 1. semnu remasu dupo una plaga vindecata, plaga inchisa, vindecata sau pre calle de vindecare, care a prensu sau incepe a prende pellitia, etc. : *a face cicatrice*—a incepe se se vindece; *asiá si a ventí, a dá in cicatrice*; *cicatricile vulnereloru accepté in luptele pentru terra; peptulu cellui animosu in lupta e plenu de cicatrici*; 2. prin metafora : a) sgaritura, incisura facuta unei planta, unui arbore, care incepe a se prende; b) crepatura, spartura intr'unu parete, intr'unu muru, etc.; c) in intellessu ideale : *a redeschide cicatricea de care a sangeratu una anima sentitoria; a refrecá si inveniná cicatricile republicei*.

* **CICATRISARE**, *cicatrisione, cicatrisatoriu*, sau :

* **CICATRIZARE**, *cicatrizatione, cicatrizatione*, forme cu intellessulu ce au : *cicatricare, cicatricatione, cicatricatoriu*, cari sunt de preferitu.

* **CICATRICULA**, s. f., cicatriceala; deminutivu d'in *cicatrice*.

* **CICCA** si *cica*, s. f., (compara it. cica si cicea, fr. cicea); forma femina d'in *ciccu* : 1. in insemnarea de *pellicior'a baccé de granata*; 2. in insemnarea de *mucu de sugare*, ce remane nefumatu si se arrunca d'in una sugare; de aci : 3. ceva neinsemnatu, seccatura, nemica : *nu dau cicca pre assemini cuvente*; — 4. appecatulu la unu genu de plante d'in famili'a euforbiaceeloru.

* **CICCU** si *cicu*, s. m., *clecus* si *cl-cus* (*κίχκος*, compara si it. *cleco* si *chleco*, fr. *chleche*, *clecum* si *clecus*); 1. pelliciora ce infasciora bacc'a de granata; 2. pelliciora de fructu in genere; 3. grantiu micu: *ciccu de meiu*, *de piperu*, *de cafea*, *de granu*, *de una*, *de grandine*; 4. forte mica particella d'in unu ce, sfermitura, picatura, buccatella, etc.; de aci: 5. nemica, seccatura, ceva fora neci una insemnatare; — 6. genu de insecte d'in ordinea hemipterelor, famili'a *cicadioru*, (vedi si *cicca*, a carei forma masculina e *ciccu*).

* **CICE**, s. f., *cici* (*κίχι*); arbore resinosu de Egyptu, numitu ultramente si *ricinu*, *ricinus communis* lui *Linneu*.

* **CICERBITA** si *cecerbita*, s. f., *cl-cerbita*, (de acea-si *radecina* cu *clcer* = *cecere*); specia de planta, ce se manca ca salata, *soncus oleraceus* lui *Linneu*.

CICERONE, s. m., *Cicero* (compara si it. *cicerone*, fr. *Cicéron* si *cicéroné*); 1. nume propriu, connume romanu; cellu ce au ilustratu mai multu acestu connume, (candu se dice senguru si neinasocitu de altu nume), fu *Marcu Tulliu Cicerone*, cellu mai mare oratoriu si stylistu allu litteraturei latine, si de acea-luatu ca norma esclusiva pentru latinitate de antici ca si de moderni, asiá co unii au dussu lucrulu peno acolo, in cátu se puna in principiu, co tote cuventele, tote formele de cuvente si de constructioni, ce nu se afla in Cicerone, nu aru fi de bona latinitate; — 2. prin metafora, ca nume commune, cu intellesulu de: *a*) omu elocente, scriptoriu admirabile; *b*) si in ironia, omu cu pretensiuni de elocentia sau de bonu scriptoriu; *c*) conductoriu bonu si certu, si in speciale: *d*) *cicerone de platia*, omu care conduce pre straini intr'una cetate, le arreta si le explica raritatile cetatei, etc.; *e*) carte care descrie monumentele si alte lucruri mai insemnate si mai demne de vedutu intr'una cetate sau terra, si care serve de conductoriu si explicatoriu strainului, ce vre se visite acelle monumente; *f*) caracterie typografice, cari prin marimea loru stau intre celle numite *filosofia* si *santu Augustinu*, asiá numite

pentru co cu caracterie camu assemine se typarira mai antaniu *scrissorile lui Cicerone cotra familiari*; astadi aeelleasi caracterie se chiama *de numerulu unspredece*.

* **CICERONIANISMU**, s. m., vedi *ciceronianu*.

CICERONIANU, -a, adj. s., *ciceronianus*; relativu la *Cicerone*: 1. adj., *a*) in insemnarea acestui cuventu de sub 1.: *ubertatea ciceroniana*; *b*) in insemnarea cuventului de sub 2., *a*: *stylu*, *periodu ciceronianu*, care semina cu alle lui Cicerone, chiaru fiendu vorba de ceva scrisu in alte limbe diferite de cea latina; 2. subst. m. personale, *ciceronianu*: *a*) amicu si fautoriu politicu allu lui Cicerone; *b*) amicu si fautoriu allu stylului lui Cicerone; de aci: *c*) imitatoriu allu acestui stylu, si mai vertosu: *d*) membru allu sectei litteraria, care pretende co Cicerone e sengurulu auctoriu latinu ce se cade a lege si imita; — de aci si: 3. *ciceronianismu*, s. m., cu intellesu: *a*) de systema a lui Cicerone insusi: *α*) systema filosofica, totulu ideelor filosofice alle lui Cicerone; *β*) systema sau modu de cuventare si scriere a lui Cicerone insusi, stylulu, limb'a lui Cicerone; *b*) imitacione a stylului lui Cicerone, mai vertosu cu insemnarea de imitacione esagerata si fora judecata; — 4. *ciceronizare* si *ciceronizare*, v., a imita pre Cicerone in stylu sau limba.

CICERONISARE si *ciceronizare*, v., vedi *ciceronianu*.

* **CICINDELA**, s. f., *cicindela*, (vedi *candela*, d'in care a essitu *cicindela*, si compara fr. *cicindèle*); 1. specia de *candela* sau luminare; 2. prin metafora: *a*) specia de insectu ce se vede luminandu noptea, lucuriciu sau licuriciu; *b*) genu de insecte coleoptere pentamere d'in famili'a *cicindeliloru*.

* **CICINDELIADÉ**, adj. s., (fr. *cicindelade*); relativu la *cicindela*; — s. f. pl. *cicindeladi*, famili'a de insecte coleoptere, cari au de tipu genu *cicindela*.

* **CICINDELETU**, -a, adj. s., luatuu inse de regula ca s. f. pl., *cicindelete* (= *cicindeletes* = fr. *cicindéletes*), tribu de insecte d'in famili'a *cicindeliloru*.

* **CICINDELIDE**, adj. s., (fr. *cicindelide*); care semina ou *cicindel'a*; — s. f. pl., *cicindelidi*, familia sau tribu de insecte d'in ordinea coleopterelor pentamere.

* **CICINDELIU**, -a, adj. s., (fr. *cicindelien*); relativu la *cicindela*; — s. f. pl. *cicindelie*, unulu d'in triburele de insecte coleoptere pentamere d'in famili'a *cicindeladiloru*.

* **CICINDELLU**, s. m., *cicindula*, (compara si it. *cicindello*, mediu lat. *cicindellus*; vedi si *cicindela*); 1. instrumentu de pusu *candel'a* sau *luminareca*, in speciale inse, cercellulu in care se baga si se fissedia unu capitu allu luminarei; 2. insectu, ce se vede noptea luminosu, *lucuriciu* sau *licuriciu*.

* **CICINU**, -a, adj., *cicinus*; de *cice*: *aliu cicinu*.

CICLICU, *cicloide*, *ciclu*, etc.; vedi *cyclu*, *cyclicu*, *cycloide*.

CICNU, s. m., (datu in dictionariulu de Buda sub form'a *cimnu*, si cu *ci* pronuntiatu ca *ti*), *cycnus* (χρυσος, it. *cicno* si *cigno*, fr. *cygne*); genu de passere, cea mai formosa si mai mare d'in passerile nostre de apa, cu guttu lungu si gratiosu, dimensiuni proportionate si eleganti, penne albe la celle mai multe specii; *cynulu* se tine de famili'a *palmipediloru lamellirostre*, si porta, in poporu, pre unele locuri, numele de *lebeda*: *cicni innotu cu usiurentia si rapiditate*; *cicnulu sbora la mari inaltimi*; *cicni domestici facu ornamentulu lacuriloru nostre*; *déro cynulu e passere numai de apparatus si de caracteriu reutatosu, indocile, invidiosa, furiosa si pururea ocupata de cultulu si ornatulu seu*; — Cei vechi credeau co *cicni* cantau in momentele mortei unulu d'in cantecede celle mai armoniose si mai attengutorie de anima; de aci *cicnulu* ca emblema a armoniei, si mai vertosu a armoniei poetice, de unde apoi prin una noua metafora: *cicnu* = poetu in genere, poetu lyricu in parte: *cicnulu Latuliu* = Orationu, *cicnulu poesiei lyrice romane*, *cicnulu Mantuei* = Virgiliu, *cicnulu Academiciei* = Platone, etc.; *cantulu cicnului* = ultimulu opu ce unu poetu sau altu omu de geniu a produsu cu pucinu inainte

de mortea sea; — d'in caus'a candorei pennelor si a armoniei si formosetiei plena de gratia a figurei, numele *cicnulu* se lega cu multime de alte idee suavi si gratiose: *voluptatea face d'in cicnu passerea amarei*; *cicni tragu carrulu Veneriei*; *guttu de cicnu* se dice de *guttulu unei femine lungu si candidu*; — *cicnu* e si numele unei constellatione meridionale.

CICONIA, s. f., *ciconia* (it. *cicogna*, fr. *cigogne*); genu de passeri cu penne albe amnestecate cu negre, cu rostrulu lungu si pucinu despiciatu, cu guttulu lungu: *ciconiele si facu cuibu pre crescutulu arboriloru si rupiloru sau pre culmea turnuriloru si caseloru*; *Romanii faceau d'in ciconia emblem'a pietatei, lu densu ciconi'a era consecrata Junonei*; — *ciconi'a* porta, in poporu, pre unele locuri, numele de *berdia*, pre alte locuri numele de *cocostercu*, (vedi si in Glosariu: *berdia* si *cocostercu*).

CICONINU, -a, adj. s., *ciconinus* (compara si it. *ciconino*, fr. *ciconien*); 1. adj., de *ciconia*, ca de *ciconia*; *pui ciconini*, *rostru ciconinu*; 2. substantivu: a) *ciconinu*, pl. *ciconini*, puiu de *ciconia*; b) *ciconine*, pl. f., familia de passeri, cari au de tipu genulu *ciconia*.

* **CICORAGEU** si

* **CICORACIU**, -a, adj., (it. *cicoraceo*, fr. *chicoracé*); care semina cu *cicorea*, care contine ceva d'in alle *cicorei*; de aci, s. f. pl. *cicoracee*, mare tribu de plante d'in ordinea compositelor; — s. m. *cicoraciu*, sau s. f. *cicoracia*, extractu d'in succu de *cicore*.

CICORE, s. f., *cichorium* (χυρίριον si χυρίρα, it. *cicoria*, isp. si port. *chicoria*, fr. *chicorée*; si allu nostru *cicore* = *cicoria*, ca si *calamare* = *calamaria*); genu de plante d'in famili'a compositelor sau synanthereelor, tribulu *cicoraceelor*, *syngenesia ecate lui Linneu*, alle carui specie dau frundie si radecine bone de mancatu crude sau ferte; doue d'in aceste specie sunt mai communi si mai connoscute: a) *cicorea intuba* = *cicorea veratica* sau de *vera* = *cicorea seltatica* = *cichorium intybus* lui Linneu, alle cui radecine nu numai sunt bone

de mancatu ca salata, ci inco se potu frige, reduce in pulbere si usitá in locu de cafea; b) *cicore endivia* = *cicorea iernatica* sau de ierna = *cicorium endivia* lui *Linneu*.

CICURA, s. f., vedi *ciucura*.

* CICURARE, v., *cicurare*; a face *cicuru*.

* CICURATIONE, s. f., *cicuratio*; actionea de a *cicurá*.

* CICURU, -a, adj., *cicur*; ca oppositu la *selbaticu*, *cicuru* = blandu, domesticu, sau domesticitu, imblanditu: *animali cicure si selbatice*; *cai cicuri, nu selbatici*.

CICUTA, *cicutaria*, etc., vedi *cucuta*, *cucutaria*.

CIDARE, s. f., si

CIDARIU, s. m., pl. -e, *cidar* si *cidaris* (*cidaris*, compara si it. *cidari*, fr. *cidaris*); 1. tiara, diadema a regiloru persani; 2. tiara a archiereiloru ebrei; 3. genu de molusce, a caroru *concha* semina in forma cu *cidarea* sau *cidariulu*.

CIEFU, s. m., si *cieftu*, vedi *ciepu*.

CIEMPETARE si

CIEMPITARE (pronuntyatu: *tiempitare*, si conjugatu in forma simpla: *ciem-pitu*, *ciempiti*, etc. sau *tiempitu*, *tiempiti*), v.; pede in aliquid offendere, claudicare; in acellu-asi intellesu cu *cespitare*; — proprie, a dá cu *petiorulu* in *ciempu* (in locu de *ciepu* prin introducerea nasalei m), si de aci: a se *impedica*; a se *incipa*, a fi *incipatu* la *petioru*, a *schio-peta*, etc. (compara si it. *ciampicare* si *inclampicare*).

CIEPA si *cieppa* (pronuntyata dupo regula, de care vedi C, ca *tiepa*), s. f. (pentru etymologia vedi *ciepu*), *clippus*, *infamis* *sontium* *clippus*; *paxillus*, *palus*, *vallus*, *aculeus*; femininu d'in *ciepu*, luat u cu intellesulu speciale de: 1. paru de lemn u sau de ferru bene ascutitu la capitulu ce are se sté in susu, servindu la diferite usuri, déro mai vertosu: a) a muni vallulu unei fossa militaria, unei fossa ce inchide unu agru, una curte, etc.; b) a pune in ellu pre unu condemnatu pentru grave crime; de unde espressioni ca: a *pune* sau *trage pre cineva in ciepa*; inse *barbar'a pena de*

ciepa nu se mai aplica astadi neci la Turci; 2. acume, punta, parte ascutita a unui paru sau altui ce, cu care se impunge sau se *incipa* M.

CIEPARE si *cieppare* (pronuntyatu: *tiepare*; vedi *ciepa*), v., d'in *ciepa*, usitatu inse mai desu ca compusu cu in: *incipare*, (vedi *incipare*) M.

CIEPERU si *ciepperu*, -a, adj., (pronuntyatu: *tieperu*; vedi *ciepa* si *ciepu*), *pungens*, *acutus*, *acer*; *canu* in acellu-asi intellesu ce are si *cieposu* sub 2.: *cieperu acu are vespa* M.

CIEPERUIA, cu l moiatu in locu de CIEPERULIA si *ciepperulia* (pronuntyatu: *tieperulia*; vedi *ciepa* si *ciepu*), s. f., *arista*; proprie, deminutivu d'in *cieperu* sau *ciepa*, luat u inse cu intellesulu speciale de *ciepu de spicu*, firu d'in barb'a spicului M.

CIEPESIU, -ia, si

CIEPISIU sau *ciempisiu*, -a, adj. adv. si s., (pronuntyatu: *tiepesiu* si *tiempisiu*; vedi *ciepa* si *ciepu*), *pungens*, *aculeatus*, *acuminatus*; *præceps*, *abruptus*; *abrupte*; *præcipitium*, *rupes abrupta*; *vallum*, *splinetum*; 1. adj., a) care are una *ciepa* sau mai multe *ciepe*, unu *ciepu* sau mai multi *ciepi*; care *incipa*; mai vertosu: b) cui place a *incipa*, si in speciale, cui place a pune in *ciepa*; de aci *ciempisiu* sau *ciempisiu* datu ca conaume lui Vladu V, cui placea se applice *pen'a ciepei*; c) abruptu, precipite, precipitosu, vorbindu de inaltimi sau aduncimi prea rapide, de *inaltimi ciempisie*, cari se redica dereptu in susu, de *valli ciempisie*, cari se lassa dereptu in diosu; 2. adverbium, mai vertosu in insemnarea adiectivulu *ciempisiu* de subu c): *rupile se redica ciempisiu, si nu e cu potentia a se sui pre elle*; 3. subst.: a) parte *cieposa* a unui ce taiosu, cumu *taiisu* e partea *taiosa*: b) ca collectivu: a) in genere, toti *ciempii* unui ce *cieposu*, toti *ciempii* din unu locu ore-care: *ciempisulu spicului*, barb'a; a se *infunda intr'unu desu ciempisiu*; b) in speciale, toti parii *cieposi* ce munescu unu vally, una curte, etc.; — c) precipitiu, rupe, inaltime dereptu in susu sau aduncime dereptu in diosu. (*ciempisiu* e in locu de *ciempisiu*, formatu

din *ciepa* sau *ciepu*, ca si *capriciu* d'in *capra*). *M.*

CIEPLA (pronunțiatu *tieplu* si *tipla*; vedi *ciepa* si *ciepu*), s. f., lignens aculeus, intercus aculeolus; lignea tegula, follis; 1. proprie, deminutiv d'in *ciepa*, applicatu inse in speciale la una aschioara de lemnu suptire si *cieposa*, care se baga pre sub pelle si casiona buba cu doreri; 2. prin metafore : a) tiegla de lemnu, *scandrilla* sau *sindrilla*; b) membrana sau pelle de folle allu unui animale, d'in care se facu *utricli* pentru *brendia*, care se aplica in locu de vitru la ferestre, etc.; c) prin estensione, *verice* pellitia, membrana sau pelle suptire. *M.*

CIEPOSU si *ciepposu*, -a, adj., (pronunțiatu : *lieposu*; vedi *ciepu* si *ciepu*), aculeatus, acuminatus, acutus, cuspidatus, spinosus, pungens, asper, acer, mordax; 1. plenu de *ciepi* : *cieposulu ariciu*; *ciepos'a scortia a castanei*; *arbori cu trunchi cieposi*, etc.; 2. tare ascutitu, cu *ciepa mare* sau bene ascutita, care impunge rou, *inciepa*, petrunde, etc. : *ciepos'a punta a spatei*; *peri aspri si cieposi*; *cieposulu peru allu porcului*; *aculu vespei e forte cieposu si veninosu*;— si metaforice : *cieposele cuvente alle urei si invidiei*. *M.*

CIEPU si *cieppu*, s. m., pl.-i, (pronunțiatu *tiepu*, vedi si *ciepa*), cippus, aculeus, paxillus, spina, seta, etc.; forma masculina a femininului *ciepa*, forma luata cu intellessulu mai estensu de totu ce *impunge* sau *inciepa* : *ciepii aricului*, *ai spicului*, *ai rosei*, *ai albineloru*, *ai vespeloru*, *ai acaciei*, *ai spinului*, *ai scaietiloru*, *ai scortieloru castanei*; *ciepii de pre spinarea certoru pesci*; *ciepii barbei*, *peri rasi si crescuti pucinu*, *carin-ciepa*; *ciepii porcului*, *perii cieposi ai porcului*, etc.; (*ciepu* sau *cieppu* e in locu de *ceppiu*; *pecuma ciepa*, sau *cieppa* e in locu de *ceppia*; *ero ceppiu-a* = (cl-plus-a), adiectiv trassu d'in *ceppu* = cippus, care s'a applicatu ca substantiv in form'a amendouru generiloru—pentru destinctione de intellessu d'in *ciepu* s'a formatu si *ciefu* cu insemnarea speciale de *lemnul ascutitu ce se infige in centrulu*

unii spatii de actione, cumu : a) *ciefu de aria*, paru infiptu in mediloculu ariei, de care se lega funea ce tine caii bagati in aria; b) *ciefu la petrecu* si alte assemni jocuri, paru sau batiu ce se infige in pamentu, spre a servi de centru jocului, etc.; de aci : c) cu intellessulu mai generale si ideale de *centru de actione*, puntulu cellu mai greu sau cellu mai importante intr'una operatione, afacere, etc.: a fi *la ciefu*, a fi acolo de unde depende mai multu sau totulu;— in locu de *ciefu* pre a locurea se aude si cu *cieftu* acellu-asi intellessu;— (noi credemu co si *tiepenu* e in locu de *ciepenu*; intellessulu de *rigidu*, ce are *ciepinu*, se attinge cu cellu de *abruptu*, ce are *ciepisu*, cumu si franc. raide reunosce intellessulu de *rigidu* : *mort raide* = *mortu ciepenu*, si cellu de *abruptu* : *mort raide* = *munte ciepisu*; de alta parte ce pote fi in sene mai *ciepenu* = *mai inlemnitu* si totu de una data mai *abruptu* de catu una *ciepa de lemnul*, sau mai vertosu de *ferru bine infipta in pamentu*?) *M.*

CIEPUSIA si *cieppusiu* (pronunțiatu : *ciepusia*, vedi *ciepa* si *ciepu*, d'in care *ciepusia* in locu de *ciepucia*), s. f., veru, verutum, veruculum; paru de lemnu sau ferru ascutitu, care serve : a) ca arma; b) ca frigare; c) ca instrumentu de venatu pesce sau alto animalu; d) ca instrumentu de appucatu si incarcatu fascieli de cereali, etc. *M.*

CIEPUSIATU si *cieppusiatu*, -a, (pronunțiatu : *tiepusiatu* si *tieposiatu*), adj., verutus; proprie, part. pass. d'in unu verbu *ciepusiare* sau *cieposiare*, trassu d'in *ciepusia* sau d'in *cieposu*, si prin urmare cu intellessulu de : cui s'a datu forma de *ciepusia* sau de *cieposu*, care are forma de *ciepusia* sau de *cieposu* : *perii porcului suntu ciepusiati*. *M.*

CIEPUSIOSU si *cieppusiosu*, -a, (pronunțiatu : *tiepusiosu*), adj., verutus; d'in *ciepusia*, cu intellessu de : care are forma de *ciepusia* : *perii cieposiosi ai capului*; *perulu barbei forte aspru si ciepusiosu*.

CIERCA, s. f., (pronunțiatu : *tierca* si cu a prea deschisu : *tiarca*), pica; in acea-asi insemnare cu *caracatia* si co-

tiofana (vedi *caracatia*), numită *cierca* sau dupo cerculu negru pre albu, ce are acesta passere, sau dupo miscarile *cercurarie* ce face, sau in fine pentruco bate la *ciercurele* de oi; — *cierca* nu e de cătu forma feminina d'in *ciercu*, (compara si lat. *circanea avis*). *M.*

CIERCARE (pronunțiatu : *tiercare*, vedi *ciercu*), v., d'in *ciercu*, usitatu inse mai multu ca compusu cu in : *in-ciercare*. *M.*

CIERCU, (pronunțiatu dupo regula, de care vedi *C*, ca *tiercu*, pre a locurea si *tiarcu*; vedi *cercu*, d'in care vine *ciercu*); 1. spatiu de locu incongiuratu cu unu *cercu* sau gardu cerculariu de nuelle, de pari, de arundini, etc., in care se inchidu vite : oi, vacce, mnei, vitellii, etc.: *a inchide mnei in cercu*; *a pune mnei la cercu*; 2. cu intellesu abstractu de *inchidere intr'unu cercu* in genere si in speciale, *inchidere*, *in cercu a sugaciloru* = *inciercare*, intellesu ce are si compusulu *inciercu* : *cierculu mneiloru nu se cade se se facea prea de tempuriu*, *candu mnei suntu prea debili*; *a pune unu copillu la cercu* : a) a lu pune la arrestu intr'unu locu inchisu, a lu pune la arrestu veri-unde; dero si : b) a l'incierca, a lu departa de titia, a nu i mai da titia : *cierculu sau incierculu unui pruncu*, etc. *M.*

* **CIESCENTE**, adj., quiescens quiescente; care *ciesce*, e in repausu, nemiscare : *undeles ciescenti*; — in speciale : a) *littere ciescenti* : a) cari nu se pronuntia, precumu consonantile finali in limb'a frances'a ; b) in limb'a sanscrita littere allu caroru sonu se reduce la una aspiratione pucinu sentita; b) *basi ciescenti*, se diceau in chymica basi alle caroru affinitati nu se essercitau in certe conditioni. *M.*

* **CIESCENȚIA**, s. f., quiescentia; calitati sau stare de *ciescente*.

* **CIESCERE**, *ciescu*, *ciescutu* si *cietu*, v. quiescere, quiescitum (quiescitum) si quietum; 1. in genere, a inceta d'in lucrul, a fi in repausu, a se repausa, a siede in nemiscare, etc. : *ciesceti in pace*, *umbrale eroiloru*; 2. in speciale : a) in respectu politicu, a sta neutru, a se tine departatu de agitationile factioniloru ; b) a

dormi ; c) a dormi somnulu mortei : *in acellu momentu ciescu bonii nostri*; d) de lucruri inanimate, a se allena, a inceta, a fi lenu, etc. : *undeles ciescu*; *flacur'a ciesce*, se allena si se stenge; e) a lassase se face ceva, a nu se oppune; a se lassat, a inceta; — compusele: *acciescere* = *acquiescere*, *reciescere* = *requiescere*; — vedi in Glossariu la artici. *agitare*, cumu *cietu* pote lua, in limb'a noastra, ca si in alte limbe sorori, si formele contracte : a) *cetu*, de unde : *in-cetu*, *in-cetare*, *incetinellu*, etc.; b) *cietu*, de unde : *cietantia*, *accietare*, etc.; e de preferitu inse a se pastra form'a intrega atatu in simplulu *cietu*, catu si in compuse sau derivate : *in-cietu*, *in-cietare*, *cietinellu*, *incietinellu*, *cietantia*, *accietare*, etc. *M.*

* **CIETALE**, adj. s., quietalis; relativu la *ciete*; — subst., *locu de ciete eterna*, imperiulu lui Plutone, infernulu.

* **CIETANTE**, adj., quietans; care *cietu*.

CIETANTIA, s. f., (compara it. *quietanza* si *chetanza*; vedi si *ciescere*); 1. stare a cellui *cietante*; 2. in speciale si ca mai desu, cu intellesulu concretu de *mediu de cietare*, in insemnarea a acestui cuventu de sub 2, b, instrumentu de *cietare* pentru debitoriu sau creditoriu, addeverentia de desfacerea unei detoria.

CIETARE, v., quietare si quietari (it. *quietare*, *quietare* si *chetare*, isp. si port. *quedar* si *quitar*, prov. *quiar*, fr. *quitter* si *colser*; in limb'a noastra inco' pare a se conrage ie d'in radecina si in e: *cetare*, *in-cetare*, si in i : *citare*, *ac-citare*; vedi *ciescere*, d'in a cui supinu, *cietu*, esse *cietare*); 1. ca intransitivu, in acellu-asi intellesu cu primitivulu *ciescere*, numai cu una nuantia de energia mai pronuntiatu : *in aceste momente cietu ossele si cenusi a parentiloru nostri*; *poteti cietu de acumu cietea mortei*; *ventulu nu mai cietu*; *ba inco*, in locu de a *cietu*, devine mai furiosu; *clamorile turbei nu mai cietau*; *undeles cietara pucinu*; *de ieri dororile nu mi mai cietu oitusi de pucinu*; — si in intellesulu speciale de: a) fi lentu, molle, amortitu, fora vivacitate si energia, (vedi si *cietu*); — 2. transitivu : a) in genere, a face *cietu*, a stempera, a allena, a trancilla, a face se *inciete*, se in-

tre in repausu, in pace, etc. : a *cietá clamorile, venturibile, dororile*, etc.; a *cietá poporulu interritatu, furiá poporului*; — si ca reflex. a *se cietá*, cu intellesu mai energicu de cátu allu formeí simpla transitiva; — b) in speciale, a face se *inciete* una detoria (vedi *cietantia*), a desface una detoria, a impacá pre creditori, si de aci, a si impacá cugetulu prin implenirea totoru detorieloru : a *cietá toti creditorii sei, a cietá tota detoriá peno la unu banu; a se cietá cu religione de tote detoriele de omu, de crestinu si de cetatianu*; — in acestu intellesu se dice mai desu compnsulu : *ac-cietare*. *M.*

* CIETE, s. f., *quies* — *quiete* (vedi *ciescere* si *cietu*); 1. stare a cellui ce *ciesce*: *incietare* de lucru, de labore, de furia, de violentia, etc.; repausu, trancillitate, pace : *mortea e cietea laboriloru si dororiloru; dupo multa si indelunga labore a se dá cietei; cietea mormentului*; 2. in speciale : a) vietia departata de agitatiuni politice, neutralitate facia cu factiunile politice; b) pace : *cietea e urtiosa celloru bellicosi*; c) somnu; somnu allu mortei : *cietea mortei*; d) despre lucruri inanimate : *cietea marei, a ventului, a noptei*, etc. *M.*

CIETINELLU, -a, adj., vedi *cietu* si *cetinellu*.

* CIETISMU, s. m., (fr. *quiétisme*); systema sau principiu de credentia erratica care pune tota perfectionea crestinului in repausulu si pacea inerte a suffletului, si asiá face pre omu se neglega faptele de energia si de virtute, si se se lasse cu totulu in voi'a intempariloru : *cietismulu nu e de cátu fatalismulu sau mai bene indifferentismulu mascatu si hypocritu*.

* CIETISTU, -a, s., (fr. *quiétiste*); sectariu sau partisanu allu *cietismu-lui*.

* CIETÓRIU, -toria; adj. s., *quiescens*, *quietans*; *quietorius-um*, care *ciesce* sau *cietá*, care serve a *cietá* : *vorbe cietoric de veri-ce tema*, — s. m., reale, *cietorius*, locu de *cietare* sau *ciete* eterna, *momentu*. *M.*

CIETU, -a, adj., *quietus* (it. *quieto*, *queto* si *cheto*; isp. si port. *quedo*, *quedo*, *quite* si *quite*; fr. vechiu *quei*, *quoit* si

quiet; nou fr. *coi* si *quite*; in limb'a nostra inco se contrage *ie* candu in *e* : *cetu*, *in-cetu*, candu in *i* : *cátu*, *ac-citare*, *cietantia*; vedi *ciescere*, d'in care *cietu* e a dou'a forma de participiu, luata de regula ca adiectivu); 1. in genere, care a *incietatu* d'in lucru, d'in labore, d'in miscare, etc., adjunsu la repausu, la trancillitate, la inactione, la pace, etc.; lenu, stemperatu, blandu, pacificu, placidu, carenu se turbura neci turbura, etc.; *fili cieti si nu ve turburati de aceste nemicuri; deco nu esti cietu, te facu eu se fi cietu; cu suffletu cietu*; 2. in speciale; a) neutru, care nu iea parte la agitatiuni politice : *pre candu alti se lupta in foru cu inversionare, tu stai in casa cietu si neturburatu*; de aci: b) indiferente, cui nu pésa de nemica, care nu se sférma cu firea pentru nemica, care se lasa in voia intempariloru, care nu oppune energi'a sea la nemica, etc.; c) amortiti, molle, lentu, inerte, fora energia si vigore : *omu cietu in tote cáte face, cietu la mancare, cietu la lucru, cietu la mersu, cietii arsini; cietele testose*; c) addormitu, care dorme; d) mortu, reposatu; e) blandu, pacificu : *cietele oui, cai cieti*; f) impacatu, satisfacutu; impacatu cu cugetulu si multiamitu pentru implenirea detoriei, si de aci: g) liberu de detorie, fia materiali sau morali, (vedi *cetantia*), desfacutu, scapatu, curatu de veri-ce incurcatura, etc. *pentru annulu acestu-a sunt cietu de tote darile cotra statu; cu atátu nu esti cietu demene*; h) despre lucruri inanimate cu intellesu de lenu, *pacificu, stemperatu, allenatu*, etc. : *cur-sulu mariloru fluvii e mai cietu de cátu allu celloru mici; ventu cietu; murmure ciete, cari abia se audu; cietele bori alle demanetiei*; — *cvente ciete* : a) *cvente* ce se dicu cu voce bassa; b) *cvente* ce nu se pronuntia cu celeritatea *cvenita*; *limba cietá* : a) care pastredia *tacerea*, b) care e *impedicata* si pronunntia cu greu si *incetu*; — 3. subst. m. reale, *cietu-lu*, repausu, incetare de miscare, allenare, incetare, amortire, etc. : *cietulu venturiloru ne tine pre locu in portu*; mai vertosu in locutionea adverbiale: *in cetu* sau *in cietu* : *a merge in cetu, a vorbi in cetu*;

a mancă in cetu, a scrie in cetu, etc.; déro acesta locutione a devenitu unu adiectiv compus : *incietu* sau *incetu*, care se aplica si ca adverbium in unele d'in insemnarile simplului *cietu*, despre cari vedi mai ample desvoltari la art. *incietu* = *incetu*; — totu asiá se dice compus si *incietinellu* sau *incetinellu*, déro forte desu si simplu : *cietinellu* sau *cetinellu*, ca deminutiv d'in *cietu*, mai vertosu in insemnarea cuventului de sub 2, c; vedi si *cetinellu*.

* CIETUDINE, s. f., quietudo-quietudine (compara si fr. *quietude*); stare a cellui *cietu*, vorbindu in speciale de deplén'a pace si trancillitate a sufletului cese rédima, fora neci una tema, pre providentia; déro mai vertosu stare de sufletu a *cietistului*.

CIFRA, s. f., (it. *cifra* si *cifera*, *zifera*; isp. port. *cifra*, fr. *chiffre*, d'in arab. *cifr* = *desertu*, de totu *desertu*, applicatu si la semnu aritmeticu numitu *nulla* sau *zero*); 1. proprie, semnu aritmeticu fora valore numerica, nulla, zeru; in acestu intellesu e datu si de dictionariulu de Buda; inse astadi : 2. prin estensione applicatu, ca si in celle alte limbe sorori, ca nume genericu allu fiacaruia d'in celle diuce semne aritmetice : *2 este cifra numerului doue*; *null'a e cifra fora valore numerica*; 3. prin una estensione si mai mare : a) modu de scriere secreta, fia cu semne aritmetice, fia cu littere, fia cu alte semne, fia cu unele si cu altele amestecate, destullu ca cineva se se pota intellege cu altu cineva, fora se intellega si altii : *a scrie una scriessore in cifra sau in cifre, a se intellege prin cifra*; b) imbinarea de doue sau mai multe littere, mai vertosu initiali : *cifra elegante sapata in sigillu*; c) semnu musicale ce consiste d'in semnu aritmeticu, déro si nota musicale in genere : *tempulu in care se se cante unu cantecu, se exprime de regula prin cifre*; *aseminea se insemna in prescurtare prin cifre intervalele acellui-asi accordu*; d) modu de espressione, limba obscura, inintelligibile : *ce e acesta-a? grammatica?* — *ba cifra*; — e) prin alta specia de metafora, *cifra* = numeru, summa ore

care, etc. : *la ce cifra se suiu spesede? la ce cifra au adjunsu veniturile? veniturile au atinsu cifra de unu centu si cinci dieci de millioni*.

CIFRARE, v., (it. *cifrare*, fr. *chiffrer*); a semná cu *cifre* : a) pentru numere, a espune prin cifre numerele, a calculá cu cifre : *nu scie neci cifra bene*; b) a *cifrá merci, vase*, etc., a le insemná cu una cifra, a le numerotá; c) a *cifrá una scriessore*, a scrie cu *cifre* si alte semne intellesse numai de cellu ce scrie si de cellu cui se scrie; d) a *cifrá bassulu unci compositione musicale*, a pune cifra d'in susu si din diosu de bassu, prin care se arreta accordele de cari are a fi insocitu bassulu.

CIGA, s, f. si

CIGU, s. m., pl.-re, ciccus; formele populare alle cuventeloru *cica* si *cicu* = *cicca* si *ciccu*, (vedi aceste cuvente la loculu seu), luate mai cu sema in insemnarea metaforica de *seccatura, ceva de nemica, nemica*, etc., in locutione ca : *a vorbi ciga miga, a spune ciguri miguri; neci ciga miga nu dau pre mercile telle; a siedé de ciga miga; lassati ciga miga, si cautati-ve de lucru; se lassamu ciga miga, si se vorbimu seriosu*; — *miga* si *migu* cari figura in aceste locutioni inco suntu in locu de *mica* si *micu*, casi *ciga, cigu* in locu de *cica* *cicu*; — de aci si :

CIGALIRE, -escu, v., (vedi *ciga*), *rodere, abrodere, abradere, fodicare, vellicare*; proprie, a rupe *cu ciga cu ciga*, cu fermatura tu fermatura, a rode, a piscá, etc., in intellesu atátu materiale câtu si ideale, (form'a *ciugulire* este = *cigalire* cu mica modificare; compara it. *cigolare*, si vedi *ciugulire*) *M*.

* CILIARIU, -ia, adj. s., (fr. *ciltaire*; vedi *ciliu*); relativu la *ciliu*, care are *cilie* : *aconitu ciliaru; peri ciliari*, cari formedia *ciliele* de la palpebrele certoru animali si coperu certe parti alle certoru insecte; — *corpu ciliaru*, cercenu ce incongiura cristallinulu ochiului; *muschiu ciliaru*, etc.; — s. m. *ciliaru* : a) collectivu, *ciliele* unei palpebre in totulu loru; b) genu de pesci d'in famili'a leptostomiloru.

* CILIATU, -a, adj., *ciliatus*; part. pass. d'in unu verbu *ciliare*, (compara it. *cigliare*), cu insemnarea de a muni cu cilie, si de aci *ciliatu* = munitu cu cilie : *calice ciliatu*; *frundie ciliate*; — *ciliate*, s. f. pl., a) ordine d'in classea polypiloru; b) ordine d'in classea zoophytoru; c) familia de insecte.

CILICIA, s. f., vedi *cilicium*.

CILICIARIA, s. f.; vedi *ciliciarius*.

* CILICIARIU, -ia, adj., s., *ciliciarius*; relativu la *cilicium*: *pannura ciliciaria*; — substantivu : a) personale, *ciliciarius*, care fabrica sau vende *cilicium*; in acestu intellesu femin. e *ciliciaria* si *ciliciarressa*; b) femin. *ciliciaria* si *ciliciaria*, s. reale, maiestria sau negotiu de *ciliciariu*.

CILICINU, -a, adj., *cilicinus*; de *cilicium*: *mantelle cilicine*.

*CILICIORA, s. f., si *ciliciorum*, s. m., *ciliciorum*, deminutivu d'in *cilicia* si *cilicium*.

CILICIU, s. m., (si femin. *cilicia*), *cilicium*; *cilicinus*-a; 1. proprie, adj. cu intellesulu : de *Cilicia*, partea Asiei minore, luatu inse : 2. ca substantivu, masc. *cilicium* sau fem. *cilicia*, pannura de peru de capra, care mai antaniu se fabrica in *Cilicia*, si d'in care se faceau mantelle de militarisi nauti, de corturi, etc.; veri-ce pannura aspra d'in peru de capra sau de callu; 2. prin metafore, obiecte facute d'in assemine pannura : a) cortu de *cilicium*: *nomadi ce si intendu ciliciele d'in locu in locu*; b) vestimentu, ce porta mai vertosu calugerii; c) mai allessu, vestimentu sau cingutore, ce portau si porta inco unii pentru penitentia, spre a si mortifica corpulu pentru curatirea de peccate : a *face penitentia in cilicium si cenusia*; a *lua cilicium*; *incinsu cu cilicium, investitu cu cilicium, a plange mortea cuiva in ajuntru si in cilicium*; d) perina, saccu sau culcitra de *cilicium*, si mai vertosu : e) saccu de *cilicium*, implutu cu peru, cu stupa sau cu alte lucruri, care se pune la muri spre a i scuti de loviturile tormenteloru.

* CILICORNE si *cilicornu*, -a, adj., (fr. *cilicorne*; d'in *cilium* si *cornu*); care are *cornele* manite cu *cilie*, cumu certe crustacee.

* CILIFERU, -a, adj., (fr. *cilifere*; d'in *cilium* si *ferere*); care porta sau are *cilie*.

* CILIFOLIATU, -a, si

CILIFOLIU, -a, adj., (fr. *cilifolte* si *cilifolte*; d'in *cilium* si *folia*); cu foliele sau frundile *ciliate*, vorbindu de certe plante.

* CILIFORME si *ciliformu*, -a; adj., (fr. *ciliforme*; d'in *cilium* si *forma*); care are forma de *cilium* prin directionea sau rigiditatea sea : *prolungare ciliforma*.

CILIGERU, -a, adj., (fr. *ciliger*; d'in *cilium* si *gerere*); care porta. sau are *cilie*.

CILINDRICU, *cilindru*, etc., vedi *cylindricu*, *cylindru*.

* CILIOBRANCHIU, -a, adj., (fr. *ciliobranchie*; d'in *cilium* si *branchia*); cu branchie in forma de *cilie*; — s. m. pl., *ciliobranchic*, ordine de mollusce, cari au corpulu coperitu de *cilie* ce se presupunu a fi branchiele acestoru mollusce.

* CILIOGRADU, -a, adj., (fr. *ciliograde*; d'in *cilium* si *gradere*); care merge sau se misca prin *cilie*; de aci, s. f. pl., *ciliograde*, classe sau familia de false zoophyte, allu caroru corpu e munitu de doue serie de *cilie*, cari servu la locomotione.

* CILIOLATU, -a, adj., (fr. *cilios*); munitu cu *ciliole* : *frundie ciliolate*.

* CILIOLU, s. m., (*ciliosum*); deminutivu d'in *cilium*; — applicatu in speciale si la proeminentie forte mice.

* CILIONE si *cilionu*, s. m., 1. d'in *cilium*, (compara si it. *ciglione*), ca augmentativu, *cilium mare*; — prin metafora, *cilione de pamentu*: a) veri-ce inaltatura de pamentu mai mica : collina, costa de collina, piscu de munte; b) in speciale, vallulu unei fosse, (vedi si *cesa la cesu*); 2. cu intellesu mai apropiatu de allu lui 1 *cedere, celu* de sculptatu eboriu, (vedi si *cestru*).

* CILIPEDE si *cilipedu*, -a, adj., (fr. *cilipede*; d'in *cilium* si *pède*); cu petiorulu munitu cu *cilie* : *muscutie cilipedi*.

* CILIPETALU, -a, adj., (fr. *cilipétale* si *ciliatopétale*; d'in *cilium* si *petalu*); cu petale *ciliate*.

* CILIU, s. m., pl. -e, *cilium*, (compara si it. *ciglio*, fr. *cil*); 1. peru d'in *gena*, peru la extremitatile palpebreloru o-

mului si altoru animali vertebrate : *ciliele palpebrei inferiore sunt direptate in diosu, ero ciliele palpebrei superiore sunt direptate in susu; cilie dese, rare, aspre, molli, negre, castanie, rosiatice, regularie, etc.; la omu ciliele au de regula colorea capilliloru*; 2. prin metafore : a) fire sau peri dispusi, ca *ciliele* animaliloru, intr'una seria si distincte unulu de altulu, pre certe parti alle planteloru : pre frundie, sepale, petale, etc. : *ciliele anthereloru lavandei*; b) totulu periloru genei ochiului unui animale; gen'a insasi; c) totulu periloru sprincenei unui animale, sprincen'a insasi; d) prin estensione : α) palpebr'a, β) ochiulu; de aci espressioni ca : *intr'una bataia de ciliu = intr'una bataia de ochiu*, forte rapide; e) despre inaltiatu de pamentu, ce semina ore cumu cu una sprincena ce spendura pre cavitata ochiului, cumu : α) vallulu unei fosse, si mai vertosu vally cu muchi'a sau culmea munita cu pari cieposi; β) muchi'a sau culmea unei collina; γ) piscu allu unui munte ce domina alte inaltimi; δ) inaltiatu de pamentu, collina, muchia, etc. (Cuventulu populariu, *gena*, care se iea, pre catu scimu, numai cu insemnarile de sub 2, b si e, pote fi latin. *gena*, care pre longa insemnarea ordinaria de *bucca*, are si insemnarile de *palpebra* si *ochiu*; deo pote fi si in locu de *cena*, cumu se vede d'in compusulu : *sprincena*; ero *cena* pote fi in locu de *ceria*, transformatu d'in *celia*, ca si *cocora* in locu de *cocoria* d'in *coconia* = *et-oomia*; noi inclinamu cotra acesta d'in urma suppositione, cu atatu mai multu co Macedoromanii in locu de *sprincena* dicu *sufrincea* = *suprincea* = *suprincelia* sau *suprincella*; — si mai interesante ar fi a se sci cu certitudine etymologi'a latinescului *ciliu*, care dupo unii se refere la 1 *celare* = *ascundere*, dupo altii la acea-asi radecina cu gr. *κοιλίς, κόλον* = *palpebra*, proprie inse : ceva *cavu*, si prin urmare de acea-asi radecina cu *κοίλος* = *cavu*, *κολλός* = *concavu*, *curbu*, etc.; de *κολλός* se tine strinsu si prin forma si prin sensu allu nostru *ciullu*).

CILLIBA, s. f., si

* CILLIBANTU, s. m., *cilliba* si *cillibantum* (*κίλλιβα*; vedi si *cillire*); callusiu, specia de callusiu sau de mesa pre care se punea si redimá ceva.

CILLINA, s. f., vedi *cillinu*.

CILLINU si *ciullinu*, s. m., proprie, adiectivu trassu d'in *cillu* sau *ciullu*, appecatu inse numai ca substantivu la differite plante spinose, cumu : 1. masculinu, *cillinu* : a) la cardulu numitu de Linnen *dipsacus fullonum* (vedi si *cardu*); b) la bacele spinose alle unei planta repente; c) la veri-ce *scatu*, *maracine*, *spinu* sau *cardu* in genere; — 2. femin. *cillina* sau *ciullina*, nuca de lacu, trappa natana lui *Linneu*.

CILLIRE si *ciullire*, -escu, v., *cillire* si *cillire* (de care Isidoru ne spune, co anticatu la scriptori, era viu in gur'a poporului si insemná : *movere* = *miscare*, si prin urmare affinu cu classiculu *celere* = *κέλευν*, de unde *celer* = *celeru* si mai vertosu *celsus* = *celsu*, de unde se intellege, co *cillere* = *cillire*, ca si *celere*, va se dica in speciale : a se *miscá* in *susu*, a se *redicá*, *inaltia*, etc., intellessu ce resare, mai vertosu in compusulu : *ex-cellere* = *es-cellere*, (vedi si *cillu*, *cilliu*); 1. a *miscá* cu mare rapiditate, a *agitá* rapide, si mai vertosu a *redicá* rapide in *susu*; 2. in speciale : a) a *cilli urechiele* : α) a *redicá* urechiele in *susu* : *de ce va fi cillindu callulu urechiele? asinulu cilli urechiele*; β) a *redicá* urechiele asiá de tare, in catu se le de pre spate si se para, co nu mai are urechie; de aci : γ) a face se despara urechiele, a *taia* urechiele : a *cilli canele*; de unde prin metafore : δ) a *cilli urechiele unui omu* : α') a *taia* urechiele, in intellessu materiale; deo si : β') in intellessu ideale : a *cilli urechiele cuiva* = a *taia* *nasulu cuiva*, a lu mustrá reu, tragundulu de urechia sau altu cumu-va; s) a *cilli urechiele*, vorbindu de unu omu : α') a *ascultá* cu mare attentione, *auribus a-rectis attendere*; β') a perde coragiulu, a se *rosiná*, a se *umili*, etc., — δ) vorbindu de ochi, de *cilie*, de gene si sprincene, etc. : a *cilli* = a *inchide* si *deschide* rapide, a *redicá* si *lassá* rapide, etc.

CILLITORIU, -*toria*, si *ciullitoriu*, adj. s., care *cillesce*.

CILLITURA si *ciullitura*, s. f., acțiune si mai vertosu rezultat allu acțiunei de *cillire* : *cillitur'a urechieloru*; *cillitur'a ochiloru*, applectatu si la morbulu numitu in speciale *cillose*.

CILLONIU si *ciulloniu*, adj. s., cillo si cillo (compara si fr. cillo); 1. proprie augmentativu d'in *cillu* sau *ciullu*; applectatu inse : 2. in speciale si : a) la cellu cu frunte forte essita, déro cu templele forte concave, intrate in intru; b) la unu animale, la unu callu, de esemplu, cu peptu tare desvoltatu, déro cu armurii posteriori mici; c) la cellu ce inchide sau bate merou d'in *cilie*, d'in palpebre.

CILLOSE, s. f., (compara fr. cillose); tremuratura continua a *cilieloru*, contractione convulsiva a palpebreloru, ce se deschidu si se inchidu cu rapiditate : *cillosea e unu morbu. pre candu cillitur'a ochiloru pote fi numai una affectatione de gratiu*.

CILLU si *ciullu*, -a, adj., (vedi *cillire*, si parenthesesa de la *ciliu*, compara pre longa grec. κολλός, si κλλός); arrectus, celsus, hispidus; flexus, tortus; deformis, mancus; 1. redicatu in susu, vorbindu mai vertosu de urechie : *urechie cille*; *perii cilli ai porciloru*; 2. inflexu, incovaliatu, intortochiatu, deformatu, mancu de urechie in parte, si mancu de altu membru in genere : *cane cillu* : a) fora urechie, cu urechiale taiate; b) cu urechiale prea mice; c) cu urechiale flace si lassate in diosu; de aci prin metafora, vorbindu de una persona : a *scapá cillu, a essi cillu d'in ceva*, a scapá mancu, a scapá ore cumu fora urechie, a essi reu sau maltractatu d'in una afacere.

CIMA, s. f., vedi *chima* in Glossariu si *cyma* in Dictionariu.

CIMBALU, s. m., vedi *cymbalu*.

CIMBRU, s. m., vedi *ciumbru*.

* **CIMELIARCHU**, s. m., *cimeliarcha* (κειμηλιάρχης, d'in κειμηλιον = *cimeliu* si αρχειν = *administrare*); administratoriu allu tesaurului unei casse publica, allu unei baserica; care administrá si pastredia *cimeliele* sau banii unei baserice; tesaurariu sau vestiariu.

CIMELIU, s. m., (κειμηλιον); obiectu pretiosu, ce se pune bene si se pastredia, mai vertosu obiectu anticu de mare pretiu; de aci in genere, tesauru, comora, (de aci pare a fi essitu popularulu *cimeriu*; (vedi *chimeriu* in Glossariu).

CIMENTARE, *cimentu*; vedi *cementare*, *cementu*.

* **CIMICARE**, v., *cimicare*; a curatiá si scapá de *cimici*, (vedi *cimice*).

* **CIMICE**, s. m., *cimex-cimice*; genu de insecte d'in ordinea hemiptereloru, cu rostru inflexu si forte acutu, de odore forte grave si importuna, connotu poporului sub numele de *peduchiu de lemnu* : *cimici si purici cu multi peduchi*.

CIMICIA, s. f., vedi *cimiciu*.

* **CIMICIARIU**, -ia, adj. s., (compara it. cimiciaro si cimiciario-a, fr. cimicatre); relativu la *cimice* si la *cimicia*; luatu mai vertosu ca substantivu : 1. masc., *cimiciariu* : a) personale, care uccide *cimicii*; déro mai vertosu : b) reale : a) instrumentu de strinsu si ucisú *cimicii*; b) mediu in genere, remediu de uccisú si curatiu *cimicii*; c) locu plenu de *cimici*, si de aci : d) prin metafora, locu sau casa misera, cuiu ore cumu de *cimici*; 2. fem. *cimiciaria*, aetate cimici fuga lui *Linneu*, genu de plante d'in familiá ranunculaceeloru, *polyandria tetragynia* lui *Linneu*, planta ce cu displacut'a ei odore allunga *cimicii*.

* **CIMICIDE**, adj. s., (fr. cimicide); care semina cu *cimicele*, si de aci, *cimicidi*, s. f. pl., familia de insecte d'in ordinea hemiptereloru, care are de typu genulu *cimice*.

* **CIMICIFUGU**, -a, adj. s., (fr. cimicifuge d'in *cimice* si *fugere*); care pune pre fuga *cimicii* : *planta cimicifuga*; — s. f., *cimicifuga* = *cimiciaria* in insemnarea de sub 2, (vedi *cimiciariu*).

* **CIMICIU**, -a, adj. s., *cimicius*, *cimicela*; (compara fr. cimicé, cimicélem); de *cimice*, relativu la *cimice* : odore *cimicia*; — substantivu femininu : a) *cimicia*, specie de planta; specia de vitia ce da struguri de colore rosatica ca a *cimicelusi*; uua sau strugure de acesta vitia; b) pl.

cimicic, tribu d'in *cimicidi*, (vedi *cimicide*).

CIMINU, vedi *cuminu* sau *cyminu*.

CIMITIRIU, vedi *cemeteriu*.

* CIMOLIA, s. f., *cimolia*; proprie adiectivum de forma feminina d'in masculinulu *cimoliu*, formatu d'in *Cimole*, un'a d'in insulele marei *Cretice*, luatu ca substantivum si applicatu: 1. la una specia de argilla veneta, care veniea mai inainte, d'in insul'a mentionata; 2. la oxydulu de ferru ce se aggrumura pre longa rot'a de ascutitu cutite si alte instrumente de ferru.

* CIMOLITHU, s. m., (fr. *cimolithe*); d'in *cimole*, de care vedi la *cimolia*, si d'in *λίθος* = *pétra*; in acea-asi insemnare cu *cimolia* de sub 1.

CIMPOIARIU (mai pucinu bene: *cimpoieriu*, *cimpoiasiu* si *cimpoiesiu*) cu *n* moiata in locu de,

CIMPONIARIU, s. m., care canta cu *cimponidú*; care facesau vende *cimponie*.

CIMPONIASIU, s. m., vedi *cimponiaria* si *cimpoiariu*.

CIMPOIU, cu *n* moiatu in locu de,

CIMPONIU, s. m., pl.-e (si femin. *cimponia-c*): *symphoniacus* uter; instrumentu de musica, cu care se canta, sufliandu si infliandu *utrelu* ce e partea lui principale (d'in una forma *symphonius-ami*, de la *symphonia* = *συμφωνία* = *symphonia*, de unde si: it. *sanfonia* si *zampogna*, isp. *zampoña*, port. *sanfonia*, nou grec. *σαμπούνα*, mag. *esampolya*).

1 CINA, s. f., vedi *cena*.

* 2 CINA, s. f., (it. *china* si *cina*, fr. *quina*); scortia de diverse plante ce porta numele de *cinacina* sau *cincina* (=it. *chinachina*, fr. *quinquina* = peruvianulu *kinakina* sau *kinkin*, insemnandu: *scorti'a scortieloru*, cea mai bona scortia): *cin'a se da ca medicamentu febrifugu si tonicu; a prescrie cuiva cina, a luá cina*; — genulu de plante sau arbori; care porta numele de *cincina*, face parte d'in famili'a rubiaceeloru, *pentandria monogynia* lui *Linneu*, si numera peno la 48 de specie: *scorti'a cincinei se chia-má si ea cincina. inse si scurtu, cina*.

3 CINA, s. f., vedi *cinu*.

CINABARINU, -a, adj., de *cinabariu*,

ca de *cinabariu*: *facia sau colore cinabarina*; — s. m. reale, *cinabarinu*, colore cu care se servu multu pictorii pentru carni si pentru vestimente.

CINABARIU (pronuntiatu si: *cinovariu*, *kinovariu*), s. m., *cinubar* (*κινováρα*); combinatione de sulfuru si de mercuriu, d'in care se face una colore rosia forte formosa, applecata la pictura, la colorare de cera rosia si la alte obiecte de arte; se chiama si *cinabariu rosiiu* = *sulfura de mercuriu rosia*, spre distinctione de alta combinatione analogá, numita *ethiope* = *sulfuru de mercuriu negru* = *cinabariu negru*; — *cinabariu naturale*, care se afla in minerali naturali, in opposizione cu *cinabariu arteficialu*, preparatu in officine prin processe chymice; — colore rosia forte vina, ce resulta d'in combinationea mercuriului cu sulfure si care se applica multu in pictura, (vedi si *cinabarinu*); de aci prin metafora, *cinabariu* = *colorea buideloru*.

CINACINA, s. f., vedi 2 *cina*.

CINARA, s. f., vedi *cynara*.

CINARE, v., vedi *cenare*.

* CINARIU, -ia, adj. s., *quitharus* (vedi *cinu*); care coprende unu numeru de *cinci* unitati orecari: *numeru cinariu*; — s. m., *cinariu*, numeru compus d'in *cinci* unitati orecari, si in speciale, numu sau moneta de argentu romana cu valere de diumetate de *denariu* = *cinci assi*.

* CINATU, s. m., (fr. *quinaté*); sare formata d'in combinationea acidului *cinicu* cu una base.

* CINAGENARIU, -ia, adj., *quinquagenarius* (vedi *cincagenu*); care coprende câte *cinci dieci* = *cingeni*: *omu cincagenariu*, de *cinci dieci* de anni; *capitani cincagenari*, avendu sub comandu *cinci dieci* de armati; — s. m. personale, *cincagenariu*, mai mare preste *cincidieci*, officiaru ce comanda *cinci dieci* de omeni.

CINCAGENU, -a, adj., *quinquagenus*; luatu mai vertosu in plurariu, *cincageni-e*, câte *cincidieci*: *a condemná pre ficcare d'in cincii socii la cincagene mii de lei; a impleti cu cincagenu firu*; — in

genere, *cincidieci*: in *cincageni anni abiá se intempla ceva asiá*.

* **CINCAGESIMU**, -a, adj., *quinquagesimus*; allu *cincidieci*, care intr'una ordine vine dupo *cincidieci* altii: in annulu *cincagenu allu etatei mori eroubu*; —s. f. reale, *cincagesima*: a) subintelligundu *parte* in genere: *cincagesim'a d'in cincicente e diece*; b) in speciale: a) impositu de unulu la *cincidieci*; β) subintelligundu *dominica*: a') *dominic'a* ce precede *primae* dominece d'in *caresime*, *dominica* in care se lassa seccu de carne, pentru co cade cu *cincidieci* de dille inainte de *Pasce*; β') *dominic'a* a *siptea* dupo *Pasce*, numita si grecesce *pentecoste* (πεντηκοστή = *cincagesima*), *dominic'a* *Rosalioru*, pentru co cade cu *cincidieci* de dille in urm'a *Pascaloru*.

* **CINCANGULARIU**, -ia, adj. si

* **CINCANGULATU**, -a, adj., vedi *cincangulu*.

* **CINCANGULU** si *cincanglu*, -a, adj., *quinquangulus*; care are *cinci* *angle* sau *anghiuri*: *figura cincangula*.

CINCARELLU, -a, adj., demingtivu d'in *cincariu*: *am cumperatu doue parchie de cincarelli forte boni de jugu*.

CINCARIU, -ia, adj. s., *quinquennis*; care numera *cinci*, si in speciale, *cinci* *anni*: *callu cincariu*, *boi cincari*; — substantivu: a) *personale*, *cellu* de *cinci* *anni*: *cincarii nu mergu la scola*; — *am cumperatu* una *parchie* de *cincari forte boni de jugu*; — b) *reale*, unu ce compus d'in *cinci* *asemini* *parti* sau *unitati*, unu *totu* *compus* d'in *cinci* *orecari* *unitati*.

* **CINCATRIE**, s. f. pl., *quinquatrusnum* si *quinquatria*, *serbatore* *romana* *celebrata* in *onorea* *Minervei*, si numita *asiá*, pentru co se *celebrá* in *tempu* de *cinci* *dille* si *cadea* a *cincia* di dupo *ide*: *cincatriele majori*, *celebrato* de la 19—23 *Martiu*; éro *cincatriele minoru*, *celebrate* la *idele* *lui* *Iuniu*; *cincatriele erau serbatoarea poetiloru*, *musiciloru* si *altoru artisti*, *la cincatrie scolarii* *adduceau* *invetiatoriloru* *darurile* *numite* *minervalic*.

* **CINCEDENTATU**, -a, adj., (fr. *quinquédenté*, d'in *cinci* si *dent'e*); terminatu

cu *cinci* *denti* sau *cinci* *serie* de *denti*; *vorbindu* de *foiele* *certoru* *plante*.

* **CINCEDEGITATU**, -a, adj., (fr. *quinquédigité*, d'in *cinci* si *degitu*); terminatu cu *cinci* *degite*, cumu *petiorulu* si *man'a* *omului*; *aplecatu* inse si la *plante*, alle *caroru* *foie* se *compunu* d'in *cinci* *foliore* ce *termina* *petiolulu*.

CINCEFARIATU, -a, si

* **CINCEFARIU**, -ia, adj., (*quinquefarius*, fr. *quinquéfarié*, d'in *cinci* si *fariu*); *despartitu* in *cinci*; *frundie* *cincefarie*, *dispuse* in *cinci* *serie* in *lungulu* *stelului*.

* **CINCFIDU**, -a, adj., *quinquédus* (fr. *quinquédule*, d'in *cinci* si *findere*); *despicatu* in *cinci*: *stelu* *cincfidu*.

* **CINCFORU**, -a, adj., (fr. *quinquiflore*, d'in *cinci* si *flore*); care da sau are *cinci* *flori*, *vorbindu* de *plante*.

* **CINCFOLIATU**, -a, (fr. *quinquifollé*), vedi *cincefoliu*.

* **CINCFOLIOLATU**, -a, adj., (fr. *quinquifollolé*, d'in *cinci* si *foliola*); munitu cu *cinci* *foliole*, *vorbindu* de *plante* *allu* *caroru* *petiolu* *commune* se *termina* cu *cinci* *foliole*.

* **CINCFOLIU**, -a, adj. s., *quinquefolius*, *quinquefolium*, l. adj., cu *cinci* *folie*, munitu cu *cinci* *folie* sau *frundie*; —s. m. reale, *cincefoliu*, *specia* de *plante* d'in *famili'a* *rosaceoloru*, *potentilla* *rop-tans*, a cui *radecina* e *astringente* si *bona* de *friguri* si de *vulnere*.

* **CINCFORATU**, -a, adj., (fr. *quinquiforé*, d'in *cinci* si *forare*); cu *cinci* *foramene* sau *gaure*, *vorbindu* de *certe* *plante*.

* **CINCEGENU**, -a, adj., *quinquegenus* (d'in *cinci* si *genu*); de *cinci* *genere*.

CINCEJUGATU, -a, (fr. *quinquéjagué*), si

* **CINCEJUGU**, -a, adj., *quinquejugus* (d'in *cinci* si *jugu*); l. care are *cinci* *juguri* de *cai* sau de *bol*: *cincejugulu carru*; 2. care are *cinci* *parchie* de *foliore*, *vorbindu* de *frundiele* *certoru* *plante*.

* **CINCELIBRALE** si

* **CINCELIBRE**, adj., *quinquelibralls* si *quinquelibris* (d'in *cinci* si *libra*); care *trage* *cinci* *libre*.

* **CINCELOBATU**, -a, si

* CINCELOBU, -a, adj., (compara fr. *quinquélóbé*, d'in *cinci* si *lobu*); divisu in *cinci* lobi.

* CINCEMESTRU, -a, *quinquemestris* (d'in *cinci* si *mesu* sau *mensu*); de *cinci* mensi, care tine sau traiesce de *cinci* lune : *vitelli cincemestri*; — s. m. reale, *cincemestru*, tempu de *cinci* mensi sau lune.

* CINCENERVE, adj. (it. *cincuenervi*, fr. *quinquénervé*, d'in *cinci* si *nervu*); cu *cinci* nervi : *planta cincenerve*, care are *cinci* nervi longitudinali; — s. f., reale, *cincinerve*, genu de *planta* d'in famili'a *plantagineelor*, *tetrandriu monogynia* lui *Linneu*; d'in acestu genu sunt conoscute in poporu specii sub numele de *plantagine*, transformata pre a locurea in *patlagine*.

* CINCENNALE, adj., *quinquennalis*, (vedi *cincenniu*); 1. care revine la fiacare periodu de *cinci* anni : *serbatore cincennale*; *jocuri cincennali*; 2. care dura *cinci* anni : *magistratura cincennale*, *magistrati cincennali*; — substantiv : a) masc., *cincennale*, magistratu care in coloniele si municipiele romane avea, pre *cinci* anni, una autoritate analoga cu a censoredului; b) fem. pl. *cincennialile*, jocuri, serbatori, spectacole celebrate ti'n *cinci* in *cinci* anni.

* CINCENNALICIU, -a, adj., *quinquennialicus*, relativu la *cincennale*.

* CINCENNALITATE, s. f., *quinquennialitas*, officiu sau demnitate de *cincennale*.

* CINCINNATU, s. m., *quinquennatus*, etate de unu *cincenniu* : in *cincinnatu* *caii* si *boii* sunt in *florea virtutei selle*.

* CINCENNE, adj., *quinquennis*, camu in acellu-asi intellesu cu *cincennale*.

* CINCENNIU, s. m., pl. -e, *quinquennium* (d'in *cinci* si *annu*), tempu de *cinci* anni, lustru : *doue cincennie facu diece anni*; — applicatu in speciale : a) la tempulu de *cinci* anni : a) câtu durau certe magistrature, β) dupo care se celebrau certe serbatori sau jocuri : b) la unu cursu de *cinci* anni de studie, d'in cari doi anni de filosofie si trei de dereptu sau de theologia : *attestatu de cincenniu*.

CINCENTE, s. m. pl., in locu de *cinci-cente*, (vedi *cinci*).

* CINCEPARTITU, -a, adj., *quinquepartitus* (d'in *cinci* si *parte*); divisu in *cinci* parti : *oratione cinceparsita*; — vorbindu de plante, divisu in *cinci* parti peno aprope de base, cumu e calicele degitalei purpurfa.

* CINCEPEDALE, adj., *quinquepedalis*; (d'in *cinci* si *pede*); de *cinci* petiore : *parsi cincepardali*.

CINCEPLICARE, *cinceplice*, etc.; vedi *cintuplicare*, *cintuplica*.

* CINCEREME, adj. s., *quinquere-mis* (d'in *cinci* si *remu*); cu *cinci* serie de *remi* : *nave cincireme*; s. f., *cincireme*, -a, in acellu-asi intellesu cu *nave cincireme* : *cinciremile erau vase de prim'a ordine in flotele celloru antici*.

* CINCERTIU, s. m., *quinquertium*, (d'in *cinci* si *arte*); celle *cinci* specie de essercitii gymnastice sau de lupte alle *junimei*, in cari unu athletu sau luptace cauta se triumfe in acea-asi di de jocuri gymnice, spre a obtine premiulu propusa : *cincertiulu*, la *Romani*, *respun-dea cu pentathlulu la Greci*; *ca si pentathlulu*, *cincertiulu* *consistea in cincispecie de essercitii* : in *discu*, in *cursu*, in *saltu*, in *lupta* si in *jaculatione*.

* CINGESIMU, -a, vedi *cincagesimu*.

* CINCESSE, s. m., *quinquessis* (d'in *cinci* si *asse*); moneta de *cinci* assi; — prin estensione, totu formatu d'in *cinci* unitati orecari.

* CINCEVALVU, -a, adj., (fr. *quinquivalve*, d'in *cinci* si *valva*); cu *cinci* valve, cumu e capsula rododendriloru.

* CINCEVIRATU, s. m., *quinqueviratus*, officiu sau demnitate de *cinceviru*.

* CINCEVIRU, s. m., *quinquevir* (d'in *quinque* = *cinci* si *vir* = *barbatu*); unulu d'in *cinci* barbati, constituiti intr'una commissione insarcinata cu veghiarea si essecutarea unei mesura orecare : *pentru essecutarea atatoru legi agrarie s'au constituitu triumviri, decemviri, cinqueviri; cinqueviri* insarcinati cu *regularea detorielor*, cu *repararea muriloru*, cu *securitatea cetatei in tempu de nopte*, etc.

CINCI, adj., *quinque*, (it. *cinq*ue, isp. *si*

port. *cineo*, prov. *cine*, fr. *cinq*); numeru compusu d'in una unitate orecare repetitu de *cinci ori*: *cinci*= 5×1 ; *cinciomeni*, *cinci mueri*;—de *cinci ori*=*quinques*: de *cinci ori cinci facu douedieci* si *cinci*;—in compusele: *cincispreddiece*=*quindecim*=15, *cincidieci*=*quinquaginta*=50, si *cinci cente*=*quingenti*=500, syllab'a finale d'in *cinci* se taia forte desu si se dice: *cinspreddiece*=*cindieci*=*cincispreddiece*=*cinci dieci*, *cincente*=*cinci cente*;—*allu cincile*, f. a *cincia*=*quintus-a*; asiá si: *allu cinspreddiecele*=*quintusdecimus*, *allu cindiecele*=*quinquagesimus*.
CINCIME, s. f., *quinto*, *cincione*, unu totu compusu d'in *cinci*.

CINCIMU, -a, adj., *quintus*; *allu cincile*, si prin urmare in acellu-asi intellessu cu *cintu*, applectatu inse, ca si *cincariu*, la cineva sau ceva de *cinci anni*;—s. f., *cincima*=*cinta*, a cincea parte d'in unu ce.

CINCINA, s. f., vedi 2 *cina*.

CINCINATU, s. m., vedi *cinatu*.

* CINCINNALE, adj., *cincinnalis*; relativu la *cincinnu*, cu *cincinni*: *erba cincinnale*; de aci, s. f., *cincinnale*, -a, genu de plante.

* CINCINNATU, -a, adj., *cincinnatus*; proprie, part. pass. d'in unu verbu *cincinnare*=a face *cincinni*, a dá forma de *cincinnu*, si prin urmare *cincinnatu*=formatu in *cincinni*, incretitu, buclatu: *peri cincinnati*.

* CINCINNU, s. m., pl. -i; *cincinnus* (*κίκιννος*); 1. cercellu de peru, cretiu, bucla; 2. prin metafora, ornamentu de stylu affectatu: *cincinnii discursului*, in locu de *placere*, adducu *gretia*.

CINCINNULU si *cincinnuru*, s. m., pl. -i, *cincinnulus*; deminutivu d'in *cincinnu*;—genu de plante.

CINCIRE, -escu, v., *quintuplicare*, *quingueplicare*; a face de *cinci ori* mai mare, a compune ceva d'in *cinci assemini* lucruri, — luatu mai multa ca compusu: *in-cincire*.

CINCONA, s. f., (it. *cincona*, fr. *cinchona*), in acellu-asi intellessu cu *cina*, si mai vertosu cu *cincina*, (vedi 2 *cina*).

* CINCONACEU, -a, adj., (fr. *cinchonacé*); care semina cu *cincona*; de aci

s. f. pl., *cinconacee*, un'a d'in marile divizioni de plante d'in famili'a *rubiaceelor*, care are de tipu genulu *cincona*.

CINCONICU, -a, adj., (fr. *cinchonique*); de *cincona*: *sare cinconica*, in care *cinconin'a* e base; *rosiu cinconicu*, in a cui combinatione intra si scortia de *cincona*.

* CINCONIDINA, s. f., (it. *cinchonidina*, fr. *cinchonidine*); alcaloide care esiste in *cincin'a* rosia sau galbina, si care e unu ammeticu de *cinconina* si *cinina*.

CINCONINA, s. f., vedi *cinconinu*.

* CINCONINU, -a, adj. s., (fr. *cinchonine*, it. *cinconina*); de *cincona*: *scortia cinconina*=2 *cina*; s. f., reale, *cinconina*, alcaloide vegetale ce existe in scorti'a mai totoru *cinconeloru*.

* CINCONIU, -a, adj., (fr. *cinchoné*); ce se tine de *cincona*; de aci, s. f. pl., *cinconiele*: a) familia de plante a *rubiaceelor*; b) subdivisiune d'in tribulu de plante *allu cinconaceelor*.

CINCTILE, *cinctu*, *cinctura*, etc., vedi *cintile*, *cintu*, *cintura*.

CINCUIRE, -escu, v., *blaterare*; *deblaterare*; importune *petescere*; cu intellessulu ce are si *cicallire*, essitu, cumu se vede d'in acea-asi *radecina* cu *acestu-a*, (vedi si *cicca* si *ciccu*, *ciga* si *cigu*; si compara it. *cingottare* si *cinguettare*).

* CINCUNCE, adj. s., *quincunx-quinconce* (d'in *cinci* si *uncia*); care coprende *cinci uncie*, si in genere *cinci parti* d'in unu totu ore-care: 1. adj., *aspectu cincunce* *allu planetiloru*, *aspectu* ce presenta doi planeti departati unulu de altulu de 150 de grade, adeco de *cinci dodecime* d'in tota *circumferintia* de 360 de grade;—2. *déro* mai desuca *substantivu masc. cincuncele*, sau fem. *cincuncea*: a) *cinci* d'in *douespreddiece* parti ecali *allu unei* *mesure*: *libra*, *asse*, *petioru*, etc.; in genere *cinci dodecime* d'in veri-ce luatu ca unu *intregu*: *cincuncea unei ereditate* de *douespreddiece mii de lei* e de *cinci mii de lei*; *déco d'in cincunce scadi una uncia*, *remanu inco patru uncie* sau *unu cadrante*;—fiendu vorb'a de *usura*, *cincunce*=*cinci procente*;—b) forma *assemine* unui V, *semnu romanu* ce representa numerulu *cinci*: a) *desposetione* de arbori plantati

asiá, co trei d'in ei formedia prin posicionea loru una figura asseminea mentionatului semnu : *selba in cincunce, pomariu in cincunce; cincunce simpla*, formata de trei arbori plantati asiá co presenta figur'a unui V; *cincunce dupla*, formata de sesse arbori plantati asiá, co presenta figur'a de doi V uniti prin vertice, adeco unu X;—prin metafora, locu plantatu cu arbori dispusi in *cincunee*; —β) dispositione de bataia a unei armata, ce presenta una forma analoga cu cea ce au arborii plantati in *cincunce*.

CINCUNCIALE, adj., *quinquennialis*, de una *cincunce*, in forma de *cincunce*: *plantatione cincunciale; marime cincunciale*;—*foie sau frundie cincunciali*, dispuse cumu suntu alle perului.

CINDE, prep. si adv., *ultra, trans*; d'in collo de, de cea alta parte a unei ape, a unui riu, etc., luatu pre cátu noi connosemu, de regula in unire cu *de*: *a trece de cinde de Dunarc*; — mai desu luatu absolutu ca adverbium: *pre tempulu Fuariorilor multi Romani de pre ripile Danubiului, spaimentati de grelle dari, fugiau de cindca; a veni de decindea; a se duce decindea*; in acellu-asi intellesu si: *indecindea; a trece indecindea, a se intorce de indecindea*;—*de cinde*, cu intellesu atributivu, ca lat. *ulterior*: *rip'a de decindea a riului, (cinde=ce-inde)*.

* **CINDECE**, adj., *quindecim*; *cinspre-diece*, luatu in compuse ca: *cindeceviru*.

* **CINDECEVIRALE** si *cindecemvirale*, adj., *quindecimviralis*; relativu la *cindeceviru*: *sacerdotiu cindecevirale*.

* **CINDECEVIRATU** si *cindecemviratu*, s. m., *quindecimviratus*; officiu sau demnitate de *cindeceviru*.

* **CINDECEVIRU**, si *cindecemviru*, s. m., *quindecimvir*; (d'in *quindecim=cindece* si *vir=barbatu*); unulu d'in *cinspre-diece* barbati, constituiti in comissiune pentru veghiarea si administrarea unui servitiu orecare: *cindecevirii insarcinati cu impartirea agrului luatu de la inamicu intre cetatiani romani*;—in speciale, *cindeceviru sybillini* si *cindeceviru prepusi sacrificieloru*, colbgiu de sacerdoti, insarcinati cu preve-

ghiarea *cartiloru sybilline* si consulta-reca acestoru carti in tempuri de grelle nevoie.

* **CINDECIOCTONALE**, adj., (compara fr. *quindécioctonal*; d'in *cindece* si *octu=optu*); cu forma de prisma *octogonia*, avendu unu vertice cu *cinspre-diece* facie: *topazu cindecioctonale*.

* **CINDECIMU**, -a, adj., *quindecimus*; (d'in *cindece*): *allu cinspre-diecele, cintu decimu*.

* **CINDENTATU**, -a, adj., (fr. *quindenté*; d'in *cinci* si *dente*); *munitu cu cinci denti*; *vorbindu de partile unoru plante*.

CINDENU, vedi *cinu*.

CINDIECA, s. f., vedi *cindiecu*.

CINDIECI, s. numerale; vedi *cinci*.

CINDIECU, s. m., pl.-e; d'in *cinci* si *diece*: 1. *mesura de licide ce coprende diumetate de litra, adeco cindieci=cinci dieci* d'in centesimele litrei: *unu cindiecu de vinarsu*; in acesta insemnare speciale si precisa se dice si fem. *cindieca*, ero masc. *cindiecu*, se aplica: 2. la veri-ce *mesura de capacitate indeterminata, destullu numai se numia mare, la veri-ce vasu de beutu micutellu, si prin metafora, la coprensulu acellui vasu; a bee unu cindiecu de licore, cu unu cindiecu si cu doue de vinarsu nu se multiamesce betioulu, a scurre cindieculu, a bee cindiecu dupo cindiecu*;—3. cu intellessulu si mai estensu de *unu totu compusu* d'in *cindieci* de obiecte orecare: *unu cindiecu de caramidi*.

CINE, vedi *ce*.

* **CINEDIA**, s. f., *cinēdiās* (*κιναιδιᾶς* si *κιναιδία*); 1. *calitate de cinedu* in insemnarea cuventului de sub 1;—2. *gemma sau nestimata ce s'ar fi affandu in capulu pescelui numitu cinedu*.

* **CINEDICU**, -a, adj., *cinēdicus*; relativu la *cinedu*, in intellessula de sub 1.

* **CINEDU**, adj. s., *cinēdus* (*κιναιδος*, d'in *κινέειν=provocare* si *αἰδῶ=rosine*); 1. subst., *cellu ce se avilece prin turpitudinea de a servi altui-a ca muere sau de a se servi de altu omu ca de muere*; 2. adj., *cinedu*, -a, *datu la cinedia*, fora neci una *rosine*; *impudente si impudicu*;—3. subst., *nume allu unui pescu de mare*.

CINEVA, *cinevasi*; vedi *ce*.

CINGA, s. f. si *cingu*, m., *cingula* si *cingulus*; totu ce serve a *cinge* si a *legá*: *cingutore*, *cingla*, *branzu*, *fascia*, *curella*, *serpariu*, etc. (compara it. *cigna*, isp. *cincha*, prov. *cencha* si *cenha*, vechiu fr. *segne*).

CINGATORE, reu, in locu de *cingutore*, vedi *cingutoriu*.

CINGELLU, s. m., vedi *cancella*.

* CINGENTARIU si *cincentariu*, -ia, adj., *quingentarius* (d'in *cincente* = *quingenti*); compusu d'in *cincente* sau *cinci cente*: *cete cingentarie*.

* CINGENTESIMU si *cincentesimu*, -a, adj., *quingentesimus*; care vine in ordine dupo alti *cinci cente*, allu *cincente*.

CINGERE, *cinsi* si *ainsei*, *cinsu* si *cinctu*, sau *cintu*, v., *cingere* (it. *cingere* si *cingere*, port. *cingir*, isp. *ceñir*, prov. *ceñir*, *ceñhor* si *señdro*, fr. *ceindre*; — ca mai desu, la noi, se aude compusu cu *in*: *incingere*); a incungiuirá cu ceva *cingulariu*: 1. a infasciorá *mediloculu* corpului cu una *cinga*, cu una arma legata de una *cinga*: *a se cinge cu unu branu*, cu *bracille*, cu una *curella*, cu unu *collanu*; *a cinge cu unu branu*; — *a cinge spat'a*; *cinsu cu spat'a*; *cingeti-ve mediloculu*; *cingeti-ve vestimentulu*; *a se cinge cu una curella preste tunica* = *a cinge una curella preste tunica*; 2. a incungiuirá capulu cu una *corona* sau cu altu ceva: *cingeti-ve templele cu flori*; *a si cinge copulu cu lauru*; *radie de lumina cingeau fruntea santului*; 3. a infasciorá cu ceva alte parti alle corpului: *anelle cingeau degetele muierii*; 4. a incungiuirá, a inchide unu locu cu *muri*, cu *fosse*, etc.: *marea cinge uscatutu*; *desa selba cinge casele*; *riulu cinge de tote partile cetatea*; *oetate cinsa cu muri*; 5. a impressurá: *a spre a apperá*: *a cinge castrele cu vallu*; *b) spre a atacá*: *a cinge pre inimicu*, *a cinge cetatea*, — *cinsu de pericle*; — *c) spre a ascultá*, spre a *insoci*: *fetele cingea pre mamma*; *oratoriulu era cinsu de unu numerosu cercu de auditori*.

CINGLA (prin stramutarea lui *l* in prima syllaba: *clinga*, pronunsiatu cu

l moiatu ca *kinga*), s. f., *cingula*, *lorum*, (it. *ciaglia* si *cinghio*, *cingolo*; isp. *ciugulo*, port. *elha*, prov. *singla*; vechiu fr. *ceagle*, nou fr. *saugle*); deminutivu d'in *cinga*, appecatú inse la intellessulu spacial de *curella* sau *cingutore de alta materia*, cu care *se cinge* *callulu*, spre a fissá bene sell'a: *mai stringe cingl'a*, *co e prealarga*; — *a stringe bene callulu in cingle*; — de aci proverb.: *a stringe pre cineva in cingle*, a l'observá de aproape, a lu tiné de scurtu, a lu constringe cu *potere*, ca se faca ceva, a lu margini si *infrená* bene.

CINGLARE, v., d'in *cingla*, se aplica de regula compusu cu *in*: *in-cinglare*.

CINGLU, s. m., *cingulus* (vedi *cingla*, care e form'a feminina d'in *cinglu*); deminutivu d'in *cinga* si *cingu*, luatú cu intellessu mai estensu de cátu *cingla* si chiaru metaforice, cumu: *zonele sunt mari cingle alle cerului sau alle terrei*.

CINGLUCIA si *cinglutia* (pronunsiatu ca *kingutia*), s. f., *ciugula*; deminutivu d'in *cingla*.

CINGULA si *cingulu*, in acellu-asi intellessu cu *cingla* si *cinglu*; de aci: *cingulare*, v., in acea-asi insemnare cu *cinglare*, de unda *cingulatu*, -a, (compara fr. *ciagué*), appecatú ca terminu de zoologia, in pl. *cingulata*: a) familia de mamifere; b) tribu d'in famili'a mamifereloru longirostre.

CINGULARE, *cingulatu*; vedi *cingulu*.

CINGUTORIU, -toriu, adj. s., *cinctor*, *cinctorius*; *cinctorium*; care *cinge* sau serve a *cinge*: *reu cingutoriu te a cinsu*; *curelle cingutorie*; — s. f., reale, *cingutoria* sau *cingutore*, *cinga de cinsu mediloculu*, mai vertosu *cinga elegante*, pentru femine, sau *baltiu* de care unu omu armatu spendura spat'a.

CINGUTURA, s. f., *cinctura*, *cinctus-ús*; 1. actione de *cingere*, déro mai vertosu resultatu sau modu de *cingere*; 2. cu intellessu concretu, ca si *cingutore*.

1 CINICU, *cinismu*, etc., vedi *cynicu*, *cynismu*.

2 CINICU, -a, adj., (fr. *quinquo*); de 2 *cina*: *acidu cinicu*.

CININA, s. f., (fr. *quinino*); proprie,

femin. d'in unu adj. *cininu* = de 2 *cina*, luatu ca substantiv, care se applica la una substantia alcalina si amara, care se estrage d'in diverse specie de *cincina*, déro mai vertosu d'in *cincin'a galbina*: *virtutea cininei consiste in doue substantie basice*: *cinin'a si cinconin'a*; *cinin'a combinata cu acidu sulfuricu da cellu mai bonu medicamentu de febre intermittente*

* CINIONE, s. m., *quinto* (vedi *cinu*); unu totu de *cinci*, numerulu *cinci*, *cincime*: *scrofele nascu cinioni de porcelli*; — numerulu *cinci* la una carte, la unu cubu sau zara de jocu.

CINNABARINU, *cinnabariu*; vedi *cinabarinu*, *cinabariu*.

CINNAMEU, -a, adj., si *cinnamiu*, vedi *cinnamomiu*.

* CINNAMOMINU, -a, adj., *cinnamominus* (*κινναμώμινος*); de *cinnamomu*: *odore cinnamomina*.

CINNAMOMIU, -a, adj., *cinnamens* (fr. *cinnamomé*); de *cinnamomu*, relativu la *cinnanomu*; — s. f. pl., *cinnamomie* si *cinnamie*, tribu de plante d'in famili'a laurineelor, cari au de tipu genulu *cinnamomu*.

CINNAMOMU si *cinnamu*, s. m., *cinnamomum* si *cinnamum* (*κιννάμωμον* si *κιννάμωμον*, cuventu de origine ebraica); 1. arborellu, *laurus cinnamomum* lui *Linneu*; 2. substantia aromatica ce produce acestu arborellu.

CINNAMU, s. m., vedi *cinnamomu*.

* CINNU, s. m., *cinnus*; 1. mesticatura, mistione, beutura composita; — 2. in acellu-asi intellesu cu *cincinnu*.

* CINOLOGIA, s. f., (fr. *quinologie*, d'in 2 *cina* si *λόγος* = *cuventu*); tractatu despre *cina*, descriere a proprietatiloru ei.

* CINOLOGICU, -a, adj., relativu la *cinologia*.

CINOVARIU, vedi *cinabariu*.

CINSU, -a, part. passiv d'in *cingere*

CINSURA, s. f., *cinctura*, *cinctus-us*; in intellesulu abstractu ce are si *cingutura*.

CINTA, s. f., vedi *cinu*.

* CINTADECUMANU, s. m., *quintadecumanus*; militariu d'in *cinta decima* a legione.

* CINTANU, -a, adj. s., *quintanus*; relativu la 1 *cinu*, -a; — substantiv: a) m., *cintanu*, militariu d'in *cin'a* legione; b) *cintana* (subintellege *calle* sau *platia*), calle in castrele romane, care despartiea corturile celloru doue legioni alle armatei asiá, co separá maniplulu allu cincilea de allu sessilea si turm'a a cincea de a sesses; acolo erá loculu destinatu pentru vendiare si cumperare in castre; de aci: c) mercatu in genere, locu unde se vende si se oumpere; — d) febre ce prede pre unu omu d'in *cinci* in *cinci* dille.

* CINTARIU, -ia, adj. s., *quintarius* (vedi 1. *cinu*); relativu la *cinu*, care coprende *cinci*: *numeru cintariu*: a) numeru compusu d'in *cinci* unitati ore-care; b) numeru ce coprende $\frac{1}{2}$ alle unui totu orecare; — *limite cintaria*, care inchide de *cinci* ori acea-asi mesura agraria.

CINTAULA si *cintaura*, vedi *centauria*.

* CINTECEPITE, adj., *quinticeps* *quinticeps* (vedi 1 *cinu* si *capu*, *capitu*); cu *cinci* capite sau crescete: *cinticepите munte*.

* CINTESSENTIA, s. f., fr. *quintessence*; (vedi 1 *cinu* si *essentia*); 1. proprie, *cinta essentia* = a *cincea substantia*, substantia etheria forte subtile, ce se considerá ca allu cincilea elementu pre longa celle alte patru elemente admisse de antichi, si care se credea co formedia basea spiritului; de aci: 2. applicatu: a) la partea cea mai subtile a unui ce: *cintessentia de absinthiu*; b) partea cea mai volatile a corpuriloru considerate ca mai escesite; c) la mercuriu datu de cotra alchimisti, a nume la mercuriulu asiá numitu de ei *mercuriu filosofale*; d) la alcoolu ammesticatu cu vre unu principiu medicante; e) la licori si beuture ce vendu ammagitorii si caroru-a ei le atribuu virtuti miraculose; f) in fine la totu ce e: a) mai principale si mai afundu ascunsu intr'unu ce: *cintessenti'a unui discursu*, *unei carte*; b) mai bonu, mai perfectu in ceva: *omenii de spiritu sunt cintessenti'a genului omenescu*.

* CINTICOLORU, -a, adj., (fr. *quinticolor*),

colore; vedi 1 *cintu* si *colore*); de cincii colori : *passere canticolore*, alle carei pene au cincii colori.

* CINTIFORME si *cintiformu*, -a, adj. (fr. *quintiforme*; vedi 1 *cintu* si *forma*); cu cincii forme : *calce carbonata cintiforma*.

* CINTILE, adj. s., *quintilis*, (vedi 1 *cintu*); relativu la *cintu*, applicatu in speciale senguru si absolutu sau in unire cu *mese* sau *mense*, la a cincea luna d'in vechiulu annu romanu, care incepea cu Martiu : in *onorea lui C. Julius Cesare Cintile se numi apoi Julius*;—ca adiectivu in espressionea : *aspectu cintile*, *aspectu ce presenta doi planeti departati unulu de altulu de una cinta a zodiacului*; — *strofa cintile*, sau si absolutu; *cintile*, strofa de cincii versuri.

* CINTIOCTAEDRU, -a, adj., (fr. *quintioctaedre*; vedi 1 *cintu* si *octaedru*); care presenta una combinatione de cincii octaedre : *baryte cintioctaedre*.

CINTORIA, s. f., vedi *cintauria*.

* 1 CINTU, -a, adj., *quintus* (vedi *cinci*); numeru ordinal, care esprime co unu ce vine dupo patru alte lucruri intr'una serie, *allu cincilea : in cintulu locu; cintulu scaunu e ocupatu*; despre domnitori cu acellu-asi nume : *Alessandru cintu, Michaelu cintu, Carlu cintu, Sistu cintu*, etc.;—*cintu decimu*, allu cinspredecilea; prescurtatu : *cindecimu*, (vedi si *cindece*==15);—s. f. reale, *cinta*, a cincea parte d'in ceva : *cinta d'in diece e doue*; si in speciale : a) tonulu sau not'a musicale, care e a cincia dupo alte patru, numerandu intre celle cincii note si celle doue estreme; intervallulu d'intre *cinta* ca estrema si cea alta nota estrema : *intervallu de cinta, accordu de cinta; a sui la cinta, a descende de la cinta la tonica; essercitiu de cinte*;—*cinta naturale*, si absolutu : *cinta*, candu are valoarea de trei tonuri si unu semitonu, in opposetione cu *cinta deminuta*, care are numai trei tonuri cumusi cu *cinta augmentata*, care are patru tonuri : *cint'a propriu dissa este una consonantia perfecta, precandu cint'a deminuta, ca si cint'a augmentata, este una dissonantia sau consonantia imperfecta*;—b) viora mai mare de câtu vior'a or-

dinaria, cu patru corde ca si acêsta-a, inse cu unu intervallu de *cinta* mai diosu de câtu vior'a ordinaria; c) la joculu de carti numitu fr. *piquet*, *cinta*=seria neinterupta de cincii carti de aceea-asi colore : *cinta majore, de rege, de domina*, etc.; d) in divizionea cercului sau a tempului, *cinta* = $\frac{1}{5}$; d'in una *carta : intr'una ora sau intr'unu gradu de cercu suntu 777,600,000 de cinte*, adeco 60^5 ; e) fiendu vorb'a de febre, *cinta*=*cintana* (vedi *cintanu*); f) *cinta*=tusse violenta, care de regula appuca pre patienti d'in cincii in cincii dille; g) *cinta*= $\frac{1}{5}$ d'in una ereditate; h) *cinta*= $\frac{1}{5}$ ce percepea unu seniore feudale d'in pretiulu vendiarei unei mosia dependente de densulu, etc.

2 CINTU si *cinctu*, -a, d'in *cingere*: 1. part. passivu, *cinctus-a-am*, luat cu intellesu de adiectivu : *cu fruntea in eternu cincta de gloria*; 2. substantivu : a) masc., *cinctu, cinctus-ūs*, modu de *cingere* si de *vestire* in genere, ornatu : *cinctulu unui omu d'in resaritu nu e ca cinctulu unui-a d'in appusu*; b) femin. *cincta*, ceva de incinsu, camu in acellu-asi intellesu generale ce are si form'a *cinga*.

* CINTUPLARE, v., *quintuplare*; a face *cintuplu* : *numerulu cincii cintuplatu dà numerulu doue-dieci si cincii*.

* CINTUPLICARE, v., *quintuplicare*; a face *cintuplicu* : *cine are patru copii se sente pre sine insusi ore cumu cintuplicatu*.

* CINTUPLICE, adj., *quintuplex*, (d'in 1 *cintu* si *plicare*); impletitu sau compusu d'in cincii parti analoge in calitati si marime : *cintuplicu flagellu*, impletitu d'in cincii curelle sau fire, vitie; asià si : *cintuplici funi*.

* CINTUPLIFORME si *cintupliformu*, -a, adj., (fr. *cintupliforme*, d'in *cintuplu* si *forma*); care are forma *cintupla*, vorbindu de partile certoru plante.

* CINTUPLU, -a, adj., *quintuplus*, (vedi 1 *cintu* si *plere*); de cincii ori mai multu sau mai mare, incincitu, formatu d'in cincii parti identice in cantitate si calitate.

CINTURA si *cinctura*, s. f., *cinctura, cingulus* (d'in *cintu* sau *cinctu* de la *cin-*

gere); 1. cu intellesu abstractu de ac-tione de *cingere* sau resultatu, modu de *cingere*, camu in acea-si insemnare cu allu forme *cinsura* sau *cingutura*; déro mai vertosu: 2. cu intellesu concretu de *cinga*, *ceva de incinsu*, si mai allessu *cinga* elegante, bene si formosu lucrata, camu in acea-asi insemnare cu a forme *cingutore*.

* CINU, -a, adj., *quinus* (in locu de *cincinu* de la *cinci*); numeralu luatu de regula in plur. *cini-cine* = *quini-quina*-a, câte *cinci*, *cinci* câte *cinci*, câte *cinci* *cinci*: *stendu co eramu diece, si paturile erau numai doue, ne culcâmu cini intr'umu patu: d'in diece mii de lei la doue dieci de omeni s'au impartitu cine cente de lei*; — *cinu denu, cina dena*, pl. *cini deni* — *cine dena* = *quini deni* — *quina dena*, etc., câte *cinspredece*, si prin prescurtare: *cindenu*, -a, pl. *cindeni*, -e, asià si: *cinu centenu*-a, *cini centeni*-e, si prescurtatu: *cincentenu*-a, *cincenteni*-e, = *quingenteni*-a, câte *cinci* *cente*: — *foies* sau *frundie cine*, dispuse câte *cinci* *cinci* in giurulu stelului plantei; — s. f. reale, *cina*, in acellu-asi intellesu cu *cinione*.

CIOBOTA, *ciobotariu*, etc., vedi *ciobota. ciobotariu. M.*

CIOCA, s. f., vedi *ciora. M.*

CIOCARLANU, *ciocarlia*; vedi *ciocurlanu, ciocurlia. M.*

CIOCHINA, cu *l* moiatu, in locu de, CIOCLINA, s. f., *ephippti pita*, diminutivu d'in deminutivulu *ciocla* (de care vedi in Glossariu si care e unu addeveratu deminutivu d'in *cioca* cu acellu-asi intellesu ce are si it. *ciocca* = *manuchiu*, *ceva* in forma de *manuchiu, de globu*, etc.; vedi si *ciocu* in Glossariu), applicatu inse in speciale la *globulu ce termina sell'a de caltu la fiacare d'in celle doue capite alle ei*, (compara si it. *ciocchettina*, deminutivu d'in deminutivulu *ciocchetta* d'in *ciocca*, cumu si it. *cioccolina*, de *assemine* deminutivu d'in deminutivulu *cioccola*, totu de la *ciocca*, coci *cioccola* e = in forma si analoga in sensu cu a nostra *ciocla*, prin *syncope* in locu de *ciocula*, cumu si *cioccolina* = cu *cioclina*, care prin *syncope* e in locu de *cioculina*); — proverb: *a pume ceva la cioclina* = a

dá uitarei, a neglege, a nu se mai ocupá, a delassá: *a pume cartea la cioclina. M.*

CIOCOLATA, s. f., (it. *cioccolata*; fr. *chocolat*; *cuventu* messicanu, coci d'in Messicu prin Ispani se introdusse usulu *cioclatei* si in Europa); pasta compusa d'in sacharu, semburi de cacao fripti si pisati bene, si d'in ore cari alte aromate; beutura facuta d'in acesta pasta dis-soluta in apa sau in lapte; *farinata* de *ciocolata*: *una turtá de ciocolata*; *ciocolata cu lapte* sau *lapte cu ciocolata*.

CIOCOLATARIU, -ia, adj. s., (compara it. *cioccolatiere*-a, fr. *chocolatier* + *chocolatière*), relativu la *ciocolata*, luatu mai vertosu ca substantivu: a) perso-nale, *ciocolatariu*, -ia, persona care fa-brica sau vende *ciocolata*; persona cui place forte *ciocolata*; b) fem. reale, *ciocolatária*, vasu de facutu *ciocolata*, si *ciocolatária*, maiestria de a fabricá sau vende *ciocolata*; placere mare, passio-ne de a mancá *ciocolata*; multime de *ciocolata*; stabilimentu, officina de fabri-catu sau de vendutu *ciocolata*.

CIOCURLANU, s. m., *alauda ma-scula*; *passere* motiata, *cuciata*, mascu-lulu *ciocurliei. M.*

CIOCURLIA, cu *n* molatu in locu de CIOCURLINIA, s. f., *alauda*, *genti* de *passeri* d'in famili'a *alaudineelor*: *ciocurlini'a*, *inainte de resaritulu sorelui, se inaltia forte susu in aeru, cantandu, ca se salute pre'domnulu dilbei*, (*passere cucuiata*, cumu e *ciocurlinia*, si mai ver-tosu mascululu ei, *ciocurlanulu*, a meri-tatu numele sau essitu d'in unu deminutivu *ciocurula*, scurtatu in *ciocurla*, si acestu-a d'in deminutivulu *ciocura* = *ciocula*: vedi *cioclina*). *M.*

CIOCURLIORA, s. f., cu *n* moliatu in locu de

CIOCURLINIORA, s. f., demintuivulu d'in *ciocurlinia. M.*

CIOE, reu scrisu in locu de *ciuaia*.

CIOFAIRE, *cioflanu, cioflu*, etc., vedi *ciufaire, ciuflanu, ciuflu. M.*

CIOFLEGARIU si

CIOFLENGARIU, -ia, adj. s., *nebulu, nequam*; nulli rei utilis, 1. cui nu place lucrulu, care bate podurile, perdendu tempulu fora neci una occupatione se-

riosa si chiaru cu daun'a occupationiloru seriose, *unu perdevera, una batepoduri: fugi de societatea cioflegariloru de copilli ai vecinului, cu cari perdi diu'a fora se inveti nemica utile*; 2. care nu seie si nu se precepe a face nemica, care si ce face, face forte reu : *tu nu esti templariu, ci cioflegariu de templariu; d'in negligenti'a tatalui filii au essitu nesce cioflegari, cari nu su boni de nemica*, (cuventulu pare a fi sau unu compusu cu *flecaru*, [vedi *cioncu*], sau unu derivatu d'in aceea-si fontana cu *ciofu* sau *ciufu*). *M.*

CIONCANIRE, -escu, v., pulsare; mal-
leo, rostro vel digito tunderes; deblaterare, 1. in acellu-asi intellesu cu *ciocanire*, de care vedi in Glossariu, numai co *cioncanire*, pare a dice mai pucinu de catu *ciocanire*; avendu totu de una data si una nuantia pejorativa : *cine cioncanesce, sau nu ciocanesce bene sau ciocanesce in jocu*; 2. a flecaru, a cicalli, a vorbi multe secature, a spune vorbe *cionce* de intellesu, cari suppera pre altii, (vedi *ciocu* in Glossariu si *cioncu* in Dictionariu). *M.*

CIONCARE si *ciongare* = *ciuncare* si *ciungare*, *ciongire* si *ciungire*, -escu, v., pulsare, tunsitare; mutilare, mancum reddere; mancus fieri (compara si it. *cloncare*); a face *cioncu* sau a deveni *cioncu* : 1. transit., a) in genere, a lovi sau bate, si de aci, a mutila, a trunchia : *a cionca sau cionga arborii de celle mai formose ramure*; in acestu intellesu occuru mai vertosu forme de conjugationea I, verbele in *are*; b) in speciale, a mutila manule cuiva in totu sau in parte : *a ciongi pre unu plastografu*; in acestu intellesu se dice de regula sub form'a in *ire*, precumu si in urmatoriulu : 2. intr., a deveni *cioncu* sau *ciongu*, a perde prin mutilare usulu unei-a sau amendouoru manule : *a ciongi de amendoue manule*. *M.*

CIONCARIRE si *ciongarire* = *ciuncarire* si *ciungarire*, -escu, v., faede mutilare; cu intellesulu mai energicu si totu de una pejorativu allu lui *cioncare*, inse numai in intellesulu transitivu si generale allu acestuiu cuventu : a *cionca reu*, a deformá prin *cioncare* sau mutilare. *M.*

CIONCU si *ciongu*, *ciuncu* si *ciungu*, a

adj., mutillus, mancus, (compara si it. *cionco*); 1. sub form'a *cioncu* si sub cea feminina *cionca* se ieia ca onomatopeia, prin care se imita sonulu unei loviture : *nu sciu ce audiu facundu cioncu, cioncu; tota diu'a cionca, cionca cu manulu, fora se ti merga lucrulu inainte*; — in acellu-asi intellesu si fora n : *ciocu-ciocu* sau *cioca-cioca*, (vedi si in Glossariu 1 *ciocu* si 2 *ciocu*); in locu de *cioca-cioca* se aude si *cioca-boca*; in fine *cioca-cioca* se dice si cu intellesulu de *cica-cica*, candu e vorb'a de una persona cui nu mai tace gur'a, care vorbesece mereu verdi si uscate si suppera prin seccele selle cuvente; — dero : 2. si ca adjectivu : a) in genere, mutilu, cui lipsescu certe parti sau membre taiate, perdute prin taiare sau mutilare, care nu e deplenu, mancu in un'a sau mai multe parti : *arbore cioncu de mai multe ramure, omu cioncu de nasu*; b) in parte, mai vertosu sub form'a *ciongu* sau *ciungu*, mancu, cui lipsescu un'a sau si amendoue manule, care prin mutilare a perdutu usulu unei-a sau amendouoru manule : *omu ciongu de una mana, femine cionge de amendous manule; bub'a de la degitu se vede co are se me lasse ciongu*; — 3. ca substantivu : a) personale : *ciongulu nu pote lucrá cu man'a care e cionga*; b) reale, *cionca* : a) gura ce nu mai tace, gura rea : *nu ti mai tace cionca*; *taci d'in cionca*; *am se ti rumpu cionca*, *déco nu taci*; — *cionca flenca* = *tronca flenca*, esprime si mai cu energia conceptulu de una gura rea, cumu si conceptulu de productulu ei, adeco : cuvente secce, supperatorie, gretiose, etc.; de aci, probable, *cioflegariu*, prin prescurtare in locu de *cionca flengariu* sau *ciocastecariu*; — β) applicatu cu despretiu in locu de *mana* : *morta ti e cionca*, *de nu poti tine in ea neci unu lucru asiá de usioru? nu ti lungi cioncele si nu le pune pre lucrurile melle, co ti le ciongescu*, (vedi in Glossariu si *ciontu* sau *ciuntu* cu intellesu analogu cellui ce are *cioncu* sub 2, a). *M.*

CIONGARE, *ciongarire*, *ciongu*, etc., vedi *cioncare*, *cioncarire*, *cioncu*. *M.*

CIOPARTE si *cioparta*, s. f., frag-

mentum, pars; buccata taiata sau rupta, despartita de totulu seu prin cioncare, (vedi si *ciopartire*). *M.*

CIOPARTIRE, -escu, v., imperite dolare, fœde mutilare, 1. a cioplî reu : *tu ciopartesci, nu cioplesci bietulu lemnu;* 2. a mutilá reu, a deformá prin cioncare sau mutilare : *ce ati avutu cu bietii arbori de i ati ciopartitu asiá? lotrii nu se multiamira a despoia omulu, ci lu si ciopartira cu cea mai mare crudime,* (d'in *cioparte*, care e sau compusu d'in *ciocaparte* = *cionca-parte* [vedi *cioncu*] sau es-situ d'inacea-asi fontana cu *ciop-lire*). *M.*

CIOPLIRE, -escu, v., dolare, dedolare; pœlire, eradire, excolere, (vedi, pentru etymologia 2 *ciobu* in Glossariu); 1. a taiá parti d'in unu lemnu, d'in una petra, etc., spre a le suptirá si micusiorá sau spre a le netedi : *mai cioplesece cuiulu, co nu incape in gaura; a cioplî petre pentru scara si lemne pentru invelitore;* — a dá una forma prin *cioplire*, mai vertosu una forma grossolana, a sculptá grossolanu : *statua cioplita, nu sculptata;* — 2. prin metafora, a *cioplî pre cineva* = a i dá una forma, a lu formá, mai vertosu a lu formá la suffletu, a l'omení, a l'erudí, a lu polí, etc., si in speciale, a scote d'in starea de ruditare naturale, a i dá orecare politura intellectuale si morale : *omulu necioplitu* este cumu se dice, *butucu de padure*, adeco fora neci una cultura spirituale. *M.*

CIOPLITORE, s. f., vedi *cioplituriu*.

CIOPLITORIU, -toria, adj. s., dolator, imperitus sculptor; dolabrum, scalprum, equulens; care *cioplesece* sau serve a *cioplî* : 1. adj. personale : *Greci cioplituri de pœtra;* 2. substantivu : a) personale : *mai multi cioplituri de pœtra;* b) reale : a) masc. *cioplituriu*, pl. *ciopliturie*, instrumentu de *cioplire* : a') cutitu, secure, barda, dalta si veri-ce altu instrumentu cu care cineva *cioplesece*; b') lemnu pre care cineva *cioplesece* alte lemne sau petre, etc., callusiu, taiatoriu, mesa de taiare sau *cioplire*, etc. — b) femin. *cioplituria* sau *cioplitore*, in acellu-asi intellessu cu masc. *cioplituriu* de sub b, a. *M.*

CIOPLITU, -a, part. d'in *cioplire*. *M.*

CIOPLITURA, s. f., dolatio; imperita

sculptio, imperita sculptura vel omlatura; 1. actione de *cioplire*; 2. resultatu allu acellei-asi actione, lucru facutu prin *cioplire*, forma sau imagine *cioplita* : *nu te inchiná la ciopliture de man'a omului.* *M.*

CIORA, s. f., *cornix, corax* (d'in a- cea-asi radecina cu *cor-nix* = *κορ-ώνη*, *cor-ax* = *κόρ-αξ*, *cor-vus* = *cor-bu*; pote co *ciora* e prin metathesea lui i d'in finale in locu de *coria*, déro, precumu *cioru* se dice, prin syncope, in locu de *pe-cioru*, asiá si *ciora* pote fi si una syncope d'in *corniciora* [= *cornicifera*] in locu de *cornicula*, de unde si it. *cornacchia*, fr. *cornelle*); 1. genu sau specia de passeri d'in genulu *corbu*, specia de passeri forte communi si forte bene connoscute fia-carui-a, si cu tote aceste-a de cuventulu, cu care se numescu, nu lega toti Români acellu-asi conceptu, ci sensulu acestui cuventu, ca si allu multoru altoru cuvente ce espremu concepte d'in domeniulu istoriei naturale, (vedi, intre altele, *caryophyllu*), fluctua de la una localitate la alt'a; coci, pre câtu noi scimu : a) unii Români applica *ciora* in acellu-asi intellessu cu *ciora*; b) altii inse dicu *ciora* numai la acelle passeri d'in cestione, cari su grive, avendu numai aripele negre, éro guttulu si pantecele censusu, pre candu la celle preste totu negre, si cari in alte localitati porta numele de *stanca* san *stancutia*, le dicu *ciocá*; c) in alte locuri, unde câte trei numirile de *ciora*, *cioca* si *stanca*, suntu in usu, aceste numiri se applica asiá : a) *ciora* cu doue insemnari : a') un'a mai restrinsa se intende numai asup'r'a passeriloru cu guttulu si pantecele censusu; b') alt'a mai estensa se applica atátu la passerile de sub a', câtu si la celle preste totu negre; b) *cioca* se dice in speciale de passerile negre preste totu; c) *stanca* se applica in speciale la passerile in cestione, cari sunt mai mice de câtu celle desemnate sub a si b, si au voce acuta; d) in fine, in intellessulu restrinsu de sub a' se applica si *cioroni* (cu n moiatu : *cioroiu*), augmentativu d'in form'a *ciora*, applicata mai vertosu cu intellessulu de sub b, si

prin urmare si la corbi; — d'in acestea resulta co : a') *ciora* ar fi ca si unu nume genericu applicatu la mai multe specii a genului *corbu* d'in famili'a *corvinelor*; déro : b') *ciora* ar fi si nume specificu, applicatu la speci'a *corvus corone* lui *Linneu*, desemnatu pre a locurea in speciale prin form'a augmentativa *cioroni*; c') *cioca* ar fi specia numita de *Linneu* *corvus frugilegus*, dissu si *ciora* negra pre a locurea; d) in fine *stanca* sau *stancuta* ar fi *corvus monedala* lui *Linneu*, nume ce pre unele locuri se aplica si la cea-a ce in alte localitati se chiama *caragatia* = *cotiofana* = *cierca* = *corvus mometula* lui *Linneu*; — despre etymologi'a lui *cioca*, vedi 2 *ciocu* in Glossariu, cumu si *ciovica* in Dictionariu; asiá si despre etymologi'a cuventului *stanca* vedi articlulu lui consecratu in speciale; — 2. prin metafora, *ciora* se aplica : a) la unu Tiganu, d'in caus'a colorei pellei : *ciorele de lautari s'au supperatu si nu mai vreu se cante; canta, ciora, coti dau bani*; in acestu intellesu se dice si sub form'a augmentativa : *cioroni* sau *cioroi*, care atunci are si fem. *cioronia* sau *cioroia* (reu : *cioroica*); — b) la veri-ce persona negra ca unu Tiganu : *unde ai aflatu acesta ciora de muiere?* — c) de *ciore* = forte reu : *callu de ciore; a nu fi bonu neci de ciorele*; d) a dá pre *cineva cioreloru* = a dá pre *cineva corbiloru*; e) a se dá in laciu ca *cior'a* : a) a se bagá orbesu intr'unu periclu; β) a face capricie, cari potu fi de capu cellui ce le face; γ) a lucrá fora tragere de anima, a face difficultati, pentru cari pote patí reu, etc.

CIORAIRE si *ciorire*, *cioriu* si *cioriescu*, v., eroicre, corniculari, garrire, marmarare, deblaterare, rixari, l. proprie despre vocea *ciorei*; a dá voce de *ciora* : *ciorele ciorieau in giurulu cada-verului*; 2. si despre alte voci sau sonete, cari semina cu celle emisse de *ciora*, a garrí, a murmuí, etc., cumu : a) despre matie : *mi cioriu matiele de fome*, (vedi si *chioraire* in Glossariu); b) despre curse si alte passeri domestice : *nu sciu de ce totu ciorie curc'a*, etc.; — 3. despre omeni : a) a deblaterá, a vorbí

si verdi si uscate, a vorbí multo si rapide; b) in speciale, a cicallí; de unde ca reflexivu, a se *ciorii*, a se certá, a se cicallí unulu pre altulu, (vedi si in Glossariu : *ciorovaire* la art. *cioroboru*, si compara it. *cornacchiare*); c) a *ciorai pre cineva* : a) cu intellessulu generale de la b, déro si : β) a i dice *ciora* in batujocura, cumu se dice la Tigani; 4. despre licide, a curá, déro nu in mare cantitate, déro continuu si cu mare murmuru, (compara isp. *ehorrear*): *sangele curá ciorindu d'in amendoue venele deschise; audimu ap'a ciorindu pre gurguie*, (vedi si 2 *cioru*).

CIORAITU, s. m., d'in *cioraire* : *cioraitulu apeí invita la somnu*, (vedi si *cioraitura*).

CIORAITURA si *cioraitura*, s. f., actione de *cioraire* : *cioraitur'a cioreloru; cioraiturele sunt dese între amanti; cioraitur'a apeí*.

CIORAPARIA, s. f., 1. arte sau maestría a *ciorapariului*; 2. multime de *ciorapi*; officina unde se fabrica sause vendu *ciorapi*.

CIORAPARIU, s. m., care fabrica sau vende *ciorapi*.

CIORAPELLU, s. m., pl.-i, deminutiv d'in *ciorapu*, applicatu in speciale la *ciorapi de copii*, nuantia prin care se distinge de deminutivulu *ciorapioru*, care se aplica in intellessulu generale allu deminutivului. *M.*

CIORAPIORU, s. m., pl.-i; vedi *ciorapellu*.

CIORAPU, s. m., pl.-i, tibiale; vestimentu ce copere petiorulu : *ciorapi de lana, de bombacu, de metasse; ciorapi lungi*, cari accoperu totu fluierulu petiorului, cumu su de regula ai femineloru, in opposetione cu *ciorapi scurti*, cari accoperu numai una parte d'in fluieru, cumu su de regula ai barbatiloru; — desi *ciorapu* pare a fi essitu d'in acea-asi fontana cu *cioricu*, (vedi 1 *cioru*), si prin urmare credemu co turc. *ciorap* sau e de la noi imprumutatu sau are cu allu nostru *ciorapu* una asseminare numai accidentale; totusi sunt de preferitu cuventele *calciu* si *calciniu* = *ciorapu*, popularie între Macedoromani.

CIORCHINA, s. f., si *ciorchinu*, m., pronunțiate ca : *ciorkina*, *ciorkinu*, cu l moiatu in locu de :

CIORCLINA, s. f., si *ciorchinu*, m. (plur. *ciorchine* d'in amendoue forme, inse si *ciorchini* d'in *ciorchinu*; — in forma *acellu-asi* cu *cioclina*, adanssu cu unu r), *racemus*, l. ca mai d'essu si proprie dissu despre *manuchiulu* ce forme dia bacele acellu-asi strugure : a rupe d'in acea-asi vitia mai multe *ciorchine de struguri*; 2. applicatu si la bacele altoru fructe unite intr'unu *manuchi* : *ciorchina de cerasie*. *M.*

CIORCLINARE, v., uvas percipere vel sublegere, a rupe si stringe d'in vitia *ciorchinele* de uue, si in speciale, a stringe uuale remase pre ici pre collo dupo collesulu unei vitia, fr. *grappiller*. *M.*

CIORCLINELLA, s. f., si *ciorchinellu*, m., *racemus*; deminutiv d'in *ciorchina* si *ciorchinu*. *M.*

CIORCLINIORA, s. f., ca si *ciorchinella*, deminutiv d'in *ciorchina*. *M.*

CIORCLINOSU, -a, adj., *racemosus*, *racemifer*, plenu de *ciorchine*, care are *ciorchine* : vitia *ciorchinosa*. *M.*

CIORCLINUCIA, si *ciorchinutia*, s. f., ca si *ciorchiniora*, deminutiv d'in *ciorchina*. *M.*

CIORCUCIA si *ciorchutia*, s. f., *cornicula*; deminutiv d'in *ciora*, applicatu in unele locuri si cu insemnarea speciale de cea-a ce in alte locuri se chiama *stanca* sau *stancutia*, (vedi si *ciora*). *M.*

CIORECARÉ si

CIORICARE, v., *corniculari*, *garrere*, *deblaterare*, d'in *ciora* : 1. cu intellesulu propriu ce are si *cioraire* sub 1. : *ciorile ciorica*; 2. cu intellesulu lui *cioraire* de sub 3. : *stultulu ciorica*, *cumu ciorica copillii*; *cellu intellectu vorbesce pucinu*, si nu *ciorica neci una data*, (vedi si *cioricu*).

CIORECELLU si *cioricellu*, s. m., deminutiv d'in *cioricu*.

CIORECU si *cioricu*, s. adj., *pannus crassus et albus*, *braccæ ex eodem panno factæ*; *garrulus*, l. subst., a) materiala, si prin urmare fora plurariu, *pannura grossolana* si alba, *tessuta d'in firu de lana* : d'in *cioricu se facu mai vertosu*

cioreci, d'ero si alte vestimente terr anesci; b) *vestimente d'in acosta pannura*, si in speciale, *brace de cioricu strimte pre petioru*, luatu in acestu intellesu de regula in plur. *ciorici*, si oppusu la *iciari*, *brace de acea-asi pannura*, d'ero large : *am doue parecchie de ciorici si doue de iciari*; — 3. adj., *flecaru*, care te omora cu multele si seccepe selle vorbe, (vedi *cioricare*); de aci proverb. : *a mená cevu cioricu*, *totu cioricu* = a spune currendu, a vorbi rapide, a blaterá, etc. (cuventulu in insemnarea de sub 1. pare a se referi mai bene la 1 *cioru*, ca si *pedica la pede*, ero in cea de sub 2. la *ciora*; totusi inse n'ar fi imposibile de a se referi numai la un'a d'in aceste doue origini).

CIORIRE *cioritura*, etc., vedi *cioraire*, *cioritura*. *M.*

CIOROIU, si *cioroni* vedi *ciora*.

1 **CIORU**, s. m., pl.-e; pes, *syncope* vulgaria d'in *pecioru* sau *petioru* : *me doru ciorale* = *me doru petiorele*; *ciorale de bou*.

2 **CIORU** si *ciuru*, *vocabulum quo strepitum aquæ copiose profuentis imitatur*, (compara isp. *chorre*); *onomatopœia* cu care se imita sonulu sau murmurulu destullu de potente, cu care cura ap'a sau altu ligidu orecare : *sangele curá in abudentia d'in ven'a deschisa*, in câtu de departe se audiea *cioru*; *ce se totu aude cioru*, *cioru?* (vedi si *cioraire* sub 4.); — de aci ca subst. *ciorulu ape* = *cioruitulu ape*, (vedi si *cioraitu*).

CIORUIRE si *ciuruire*, *cioruitu* si *ciuruitu*, *cioruitura* si *ciuruitura*; vedi *cioraire*, *cioraitu*, *cioritura*. *M.*

CIOVICA, s. f., *noctua*, *genu de passeri d'in famili'a strigidiloru*, *strix funerea* sau *strix passerina* lui *Linneu*, ital. *elvetta*, fr. *chouette*, *genu connotu poporului in alte locuri sub numele de cucuella* si *cucuvaia*, ero in altele sub cellu de *striga* = *strix*, — cuventulu *cucuella* a essitu, ca si *ciovica* d'in lat. *cœua*, d'in acea-asi fontana pare a fi essitu si *cioca*, pronunțiatu pre a locurea si *ceuca*; — acestu-a e resultatulu cellu mai claru, la care dupo multe scrutari amu potutu adjunge asupr'a intellesulu de

datu cuventului *ciovică*, care, ca și în cele mai multe concepte de domeniul istoriei naturale, (vedi *ciora* și *caryophyllu*), pare a fi foarte fluctuante, coci d'între dictionarele esistenți : a) numai cellu de *Budă* da cuventului *ciovica* intellessulu ce noi amu definitu ; b) Barcianu se tine de *Bud'a*, adaugundu inse și form'a *ciovlica* cu intellessulu de : α) germ. *kibitz*, care e unu genu de paseri d'în famili'a *charadriadoru*, *vanellus cristatus* lui *Linneu*, fr. *vanneau*; β) germ. *regenpfeifer*, care e unu genu de passeri totu d'în famili'a *charadriadoru*, lat. *pluvialis*, fr. *pluvier*, *charadrius pluvialis* lui *Linneu*, connotutu în alte localități sub numele de *fluerariu*; c) éro *Racul* da amendoué formele : *ciovica* și *ciovlica* ca identice în intellessulu esplecatu : α) prin fr. *vanneau*, despre a cui însemnare vedi mai susu la b, α; β) prin fr. *aigle de mère* și *orfraie* care = lat. *ossifraga* = falco *ossifragus* sau *haliaetus albicilla* lui *Linneu*; d) în fine *Polyzu* da : α) *ciovica* = *ciovina*, cu însemnarile espliate : α') prin germ. *saschaar* sau *fischgeler* = fr. *orfraie* = lat. *ossifraga*, etc. (vedi mai susu la c, β; β') prin germ. *todteneule* = *striga* = *cucuvella*, (vedi la începutulu articolului), adaugundu totu de una data, ce acesta d'în urma însemnare are cuventulu numai în Transilvani'a; β) *ciovlica*, cu însemnarea esplecata prin germ. *strandkibitz* și *kästenläufer* sau *strandläufer*, care e unu genu de passeri totu d'în famili'a *charadriadoru*, trînga lui *Linneu*; — d'în tote aceste de sene resulta credemu, ce spre a evită veri-ce confusione, tote formele : *ciovica*, *ciovina*, *ciovlica*, etc., aru caută applecate numai la genuri d'în famili'a *charadriadoru*, applecandu la genuri de famili'a *strigidiloru* cuvente ca : *striga*, *strigoin*, *cucuvella*, etc. *M.*

CIPERACEU, *ciperu*, etc., vedi *cyperaceu*, *cyperu*.

CIPICU, s. m., pl.-i, *leviorocrea*; *ci-bota* mai usiora, allu carnia turiaeu nu copere totu fluerulu petiorului, (d'în aceeași fontana cu *caputa*). *M.*

CIPPU, s. m., pl.-i, *cippus*; *acellu-asi*

cu populariulu *ceppu* sau *cepu*, d'în care și *cicppu* sau *ciepu*, applecatu inse cu însemnarile speciale de : 1. *columnella* cadrata fora capitellu și fora base, de regula cu una inscriptione, care serve : a) ca limite a unui agru san tinutu ; b) ca indicatoriu pentru callatori pre marginea unei calle; c) ca semnu la unu mormentu; 2. *trunchiu* sau *paru* grossu ascentitu la capitulu superiore, care serve la întariturele unui vallu.

CIPPURU și *cipuru*, s. m. (și femin. *cippura* sau *cipura*), conus *glacialis*; proprie deminutivu d'în *cipu*, applecatu inse în speciale la conulu de ghiacia ce se formedia d'în picatur'a la marginea invelitorei, conu ce se chiama și *luminare*, sau *luminarela de ghiacia*, (pre a locurea se aude și *cicura* în locu de *cipura*; acesta-a ar fi una proba ce și *ciuru* sau *ciucuru*, *ciucure* ar poté fi în locu de *cipuru*, vedi *ciucuru*).

CIPRESU și *ciprusu*, vedi *cupressu*.

* CIRCA, adv. pr., *circa*; proprie, în *cercu*, esprimendu atâtu idea de *incongiurare completa* câtu și cea de *una incongiurare incompleta*: 1. ca adverbiiu : a) în intellessu de completa incongiurare, de giuru în pregiuru, în pregiuru : a) *închide ari'a circa cu unu gardu de nuelle*; b) în intellessu de incongiurare incompleta, de una parte a cercului ce imbracia ochii nostri și care sta longa noi : *unii stau înainte, alții în urma, alții circa*; 2. prep. : a) în spatiu sau locu : α) cu însemnare de incongiurare completa, de giuru în pregiuru, în giuru : a) *în fascioră funea circa cornele boiloru*; *terr'a se rotește forte rapide circa assea seu*; β) cu însemnare de incongiurare incompleta, *pre longa, pre la, prin, d'în-in* : *circa riuri și lacuri e multa neșura și cetia*; a) *tramette scrisori circa prefecti*; a) *se preambli circa villele d'în pregiurulu capitalei*; a) *ambli circa sate*, d'în satu în satu; γ) cu însemnare de longa, *aprope de* : *templele ce stau circa foru*; *celi ce se aflu circa Domnu*; δ) cu intellessulu primitivu și mai întunerecatu, asiă ce *circa* = *pre la, la, în, cotra, spre*, etc. : *circa începutulu domniei și circa finitul acellei-asi dom-*

nia; — *b*) in tempu : *circa diece ore*, pre la diece ore; de aci : *c*) cu intellesu de approssimazione ca si *circuitre* = *camu*, *pre la*, etc., mai vertosu cu numerali : *disponeamu de circa patru mii de pedestri si de circa patru cente de callari*; *me scollu demaneti'a circa septe ore si me calcu ser'a circa mediulu noptei*; *d*) cu intellessulu primitivu ca mai intunerecatu, in insemnare de : *asupr'a*, *de sau despre, in respectulu*, etc. : *a*) cu substantive : *dispute si certe circa intellessulu cuventeloru*; *tractatu circa agri si circa lucrurile agricole*; *β*) cu adiective : *nemine nu e indifferente circa modulu de vietia ce are se duca*; *omu indifferente circa religione*; *γ*) cu verbe : *a nu persiste prea multu circa forme littereloru*; — *circa* ca si celle alte preposetioni de forma analoga, cumu : *supra*, sau *asupra, contra*, etc., se pote si articulá, si atunci, ca si preposetionile mentionate, rege genitivulu : *circ'a riu-riloru, circ'a forului*, etc. (*circa* nu e de cátu una forma feminina d'in form'a masculina *circu*; una asemine forma feminina pare a fisi populariulu *circa* [pronuntyatu : *tirca* sau *turca*; vedi *ciurca*], cumu e si form'a popularia *cierca*). *M.*

CIRCE, s. f., Circe (Κίρκη); numele unei fabulosa farmecatoria, fili'a sorelui si a nympei Perseide, sor'a lui Aeete si a Pasiphæi, care si avea locuenti'a la promontoriulu numitu alta data *Oeta*, ero astadi monte *Circellu* : *Ulysse aruncatu de fortuna in insul'a Circei si vedu socii transformati de acésta farmecatoria in celle mai immunde bestie*; — de aci adiectivulu *circeu* sau *circiu*.

CIRCEA si *circia*, s. f., vedi *circeu*.

CIRCELLU, s. m., *circellus* (compara fr. *cirelle*); acellu-asi cu populariulu *cercellu*, applicatu inse in speciale : *a*) la una specia de ratia; *b*) la unu genu de insecte coleoptere pentamere d'in famili'a lamellicorneloru.

* **CIRCENSE**, adj., *circensis*; de *circu*, relativu la *circu* : *jocuri circensi*, si absolutu, *circensi-le* : *populationea misera a Romei pre calle de perire nu mai sciea cere de cátu pane si circensi*.

CIRCEU, -a, adj., vedi *circiu*.

CIRCINALE, adj., (it. *circinale*, fr. *circinal*); in forma de *circinu*, vorbindu de certe plante, alle caroru frundie, foie sau alte parti se *circina*, se intortochia in forma de spirale sau de crugia.

CIRCINARE, v., *circinare*; acellu-asi cu populariulu *cercinare*, a dá forma de *cepcinu* = *circinu*, applicatu inse in speciale la plante care se *circina*, (vedi *circinale*).

CIRCINATIONE, s. f., actione de a *circiná* sau a se *circiná*.

CIRCINATU, -a, part. d'in *circinare*, luatu in speciale si cu intellessulu forme *circinale*.

CIRCINU, s. m., *circinus* (κίρκινος); acellu-asi cu populariulu *cercinu*, applicatu inse in speciale : *a*) la instrumentulu de descrissu cercine sau cercuri, la compassu; *b*) la cercinulu sau cerculu descrissu cu unu asemine instrumentu, la cerculu perfectu.

* **CIRCITRE**, adv, *circuitre*; d'in *circu*, in cercu, in giuru, apropo, pre aci, *camu*, etc., vorbindu : *a*) de locu : *me aflam circuitre la mediloculu callei*; déro mai vertosu : *b*) de tempu : *se intorse circuitre la amedia*; *c*) pre longa numerali : *circuitre septe cente*, (vedi si *circa*).

CIRCIU si *circeu*, -a, adj. s., *circius*, *circosa*, *circosum*; *circius*; relativu la *circe* sau *circu*, applicatu mai vertosu ca substantivu reale : *a*) masc., *a*) *circeu*, planta numita si mandrogora sau matraguna; ventu ce bate despre promontoriulu *Circei*; *β*) *circiu*, ventu forte violentu si volvuros, ce bate d'intre media nopte si appusu; *b*) femin., *circea* si *circia* : *a*) genu de plante, cunoscutu in poporu si sub numele de *erb'a farmecatorie* sau *farmecatorieloru*; *β*) *circia*, in acellu-asi intellesu cu *circellu* cu insemnare de planta; *γ*) *circee* si *circie*, f. pl., tribu de plante d'in famili'a onagrarieloru, care are de tipu genulu *circea* sau *circia*.

CIRCU, s. m., *circus* (κίρκος, affinu cu *κύκλος*); acellu-asi cu populariulu *cercu*, applicatu inse in speciale : *a*) la unu edificiu, in Rom'a, magnificu, destinatu la varie spectacle : *circulu mas-simu* sau absolutu; *circu*, cellu edificatu

de Tarciniu Priscu între montii Aventinu si Palatinu; candu in acestu circu nu se petreceau spectacle, ellu erá loculu unde se stringeau devinatorii si ammagitorii de totu genulu; de aci expresioni ca: *fallacele circu*; in Rom'a se edificara si alte *circuri*, între cari cellu mai renumitu e *circulu Flaminiu*; *b*) prin estensione, applectatu: *α*) la locuri de spectacle afora d'in Rom'a, assemini cu *circulu* d'in Rom'a; *β*) la veri-ce locu de lupte si certamene; *γ*) astadi in speciale; *α')* la loculu unde dau spectacle de allergature de cai; *β')* ca terminu de geologia, la unu spatiu de pamentu circulare sau ellipticu, incongiuratu cu cercuri de inaltimi.

* CIRCUIRE, v., *circuire* (vedi *ire* si *circum*); 1. in genere, a merge de giuru in pregiuru, a rotá, a incongiurá, a amblá d'in locu in locu, etc.: *a nu merge dereptu la unu locu, ci a circuí*; *a circuí terrele si marile*; *a circuí pre inimici*, *a circuí una cetate cu osti*; *a circuí una casa cu gardu*; 2. in speciale: *a*) incongiurá castre, castelle, cetati, etc.; *b*) a merge de la unulu la altulu, spre a rogá sau indemná: *Antoniu circúiea veteranii, ca se-i induplice a sanctioná actele lui Cesare; capitánulu incepú se circúiea cetatele si se le indemne la lupta animosa*; *c*) prin metafora: *α*) a decipe, a prende si ammagí, a insellá; *β*) ca terminu de retorica, a circunscribe, a spune cu mai multe cuvente ce s'ar cadé a spune cu mai pucine sau cu unulu: *pentru multe conce te ne lipsescu appellationi proprie, si de acea-a suntemu nevoiti a le circuí*.

* CIRCUIZIONE, s. f., *circuitio*; 1. actione de *circuire* in genere, si in parte: *a*) in militia, cercare sau visitare, dare de rota pre la custodie si veghie; *b*) circunscriptiune, perifrasede, espressione a unei idei prin mai multe cuvente sau in modu indirectu: *prin circuitiune lucrulu de espressu cu unu simplu cuventu se spune cu mai multe cuvente*; *a spune lucrulu curatu si fora circuitiune*; *c*) mai vertosu, lungire a vorbei, cotire de a spune directu ce vrea cineva, si acesta-a de rosine sau d'in alte motive: *cu una lunga*

circuitiune de cuvente dede se intellegce nu cutediá a spune directu; *d*) in intellessu mai generale: *circuitiuneu terrei in giurulu asselui seu sau in giurulu sorelui*;—2. abstractulu in locu de concretu, loculu de circuitiune: *a*) galleria, *b*) cercu, etc. (vedi si *circuitu* sub 2.).

CIRCUITU, -a, d'in *circuire*: 1. part. passivu, *circuitus-a-um*; *cetate circuita de inimici*; 2. substantivu, *circuitu = circuitus-ūs*: *a*) cu intellessu abstractu, appropriatu de allu formei *circuitiune*, actione de *circuire*, mersulu sau miscarea in cercu: *α*) in genere: *circuitulu terrei si altoru planeti in giurulu sorelui; precumú sorele prin circuitulu seu face annulu, asiá si lun'a prin circuitulu seu cu multu mai micu face mensele; unu circuitu de chora*; *β*) in specia, periodu, intorcere periodica a unui morbu, de esemplu;—*b*) cu intellessu concretu, spatiu in care se face *circuirea*: *cercu, circunferentia, periferia, coprensu*, etc.: *α*) in genere: *circuitulu unei curte, unei baserica, unui judeciu; insula ce are in circuitu mai multi millioni de milliarie geografice; in circuitulu cetatei; collin'a, d'in caus'a estensului seu circuitu, nu se poatea inchide cu munimente; circuitulu miscarei sorelui*, etc.; *β*) in speciale: *α')* spatiulu liberu ce se lasa in giurulu unui edificiu; *β')* ca terminu de retorica, periodu: *circuitu rotundu si bene bilanciatu*; si mai vertosu, circunlocutione, circunscriptiune, perifrasede, spunere cu mai multe vorbe a ideoloru ce se potu esprime cu unu simplu si singuru cuventu: *circuitele prea dese; mai allesu candu su si lunge, fatiga attentionea si producú chiaru fastidie; ca totu ce e affectatu*; si in genere, vorbire pre de parte, incongiurare de a spune facisiu si directu ce sente si cugeta cineva, modu de a spune si chiaru de a lucrá indirectu, cotisiu, detorsu, etc.: *multe si lunge circuite de cuvente si de rationamente, spre a demonstrá si spune unu lucru de totu simplu si luminatu; nu incapú circuitu, candu poti spune si face facisiu si directu ce ai in cugetu; de ce acestu circuitu?*

* CIRCULANTE, adj., *circulans*, care

circula: moneta circulante; massa de omeni circulanti.

* CIRCULARE, v., circularis; acelluasi cu populariulu *cerculare* sau *cercurare*, applectatu cu intellesu mai intensu de câtu acestu-a : 1. trans., a formá sau stringe in *cercu*, a face *circulu* : a) a dá unui ce forma de *circulu* : a *circulá bene anellulu*; b) a inchide in *circulu* ; a *circulá* mai multe parti alle gradinei; c) a stringe in *circulu*, a aduná in giurulu seu : in *medilocolu mercatului devinatoriulu* *circulasse multime de omeni*; déro mai vertosu : 2. intrans., a se stringe sau merge in *circulu*, a dá rota, a merge de collo peno collo, etc. : a) a se stringe in *circulu* : *curiosii circula pre longa comedianu*;—si cu obiectu directu : *multi ascultatori circula pre oratoriu*;—b) a se miscá in *cercu*, a se rotí sau invertí : *mai multi satelliti circula in giurulu lui Jove*; *infinita multime de corpuri se bilancia si circula in spatiulu universului infinitu*; c) in genere, a se duce si vení, a merge de la unu locu la altulu, a se miscá, etc. : *multime de carrutie circulara diu'a si noptea pre poduri*; *pre callile strimte alle cetatiloru nu potu circulá bene*; d) in speciale : a) despre mersulu continuu si ore cumu circulariu allu sangelui prin vene si arterie : *sangele pleca d'in corde si prin arterie circula in totu corpulu*, apoi *revine erosi la corde, circulandu prin vene*; β) despre mersulu succului in venele plantelor, analogu cu allu sangelui in venele animalelui : *succulu circula in venele vigorosei planta*; γ) despre cursulu si mersulu moneteloru d'in mana in mana : *lussulu face se circule monet'a*; *capitalile, cari nu circula, sunt ca si morte*; *in unele terre monet'a de cartea circula asiá de bene, cumu circula si banii de auru sau de argentu*; δ) despre mersulu d'in gura in gura a certoru vorbe, sau mersulu d'in mana in mana a certoru scripte, etc. : *circula vorb'a de una scambare de ministeriu*; *eri la bursa circulá vorb'a de unu bellu*; *de mai multe dille circula unu scriptu injuriosu asupr'a portarei vostre*;—de aci : c) in genere, a se miscá, a fi in miscare, a se agitá, a merge, a amblá, etc. : *Dom-*

nedicu scie ce circula in capulu teu; *callile ferate circula bene*; etc.

CIRCULARE, adj., si

CIRCULARIU, -ia, adj., circularis; relativu la *circulu*; de *circulu* : 1. adjectivu : a) in intellesu rigorosu, care are forma de *cercu* : *figura circularia*, *linia circularia*, *arcuri circularie*, *parti d'in unu edificiu circularie*; *passu circulariu*, facutu in giuru fora a se miscá d'in locu, etc. ; b) in intellesu mai puciu rigorosu : a) *circulariu*, applectatu la parti alle certoru plante, alle caroru puncte suntu la ecale departare de unu puntu allu plantei luatú ca centru; β) *numeru circulariu*, alle cui potentie se termina cu insusi acestu numeru, de esemplu 5, alle cui potentie : 25, 125, 625, etc., se termina totu cu 5; γ) in genere, care trece d'in mana in mana, care merge sau se tramette la mai multi : *scrissore circularia*, *ordine circularia*, etc., care cu acellu-asi coprensu si in acei-asi termini sau in termini assemuni se tramette ore cumu in *cercu* la mai multi : *ordinile circularie alle Ministeriului cotra prefecti si cotra primari*; — 2. subst. f. reale : *circularia*, pl. *circularie*, sau *circularare*, pl. *circulari*, cu intellessulu de *scrissore* sau *ordine circularia*, (vedi mai susu la γ) : a) in genere : *circularile Ministeriloru cotra prefecti*; *mai multe circulari alle prefectului tramesse suprefectoru in acellu-asi sensu*; *circulararea unui episcopu cotra protoiereii eparchiei*, etc. ; b) in speciale : a) instructiune adressata de agentii superiori si responsabili ai poterei esecutive cotra subalternii lorú, spre a elucidá interpretarea legiloru si reglementeloru, spre a prescrie lini'a de portare intr'una cestiune, etc. : *circulari administrative*; β) scrissore tramesa de unu negociatoriu la correspondentii sei, spre a le dá in scire de vre unu nou stabilimentu, despre inceperea sau incetarea unei societate, etc.; γ) in genere, veri-ce scrissore prin care una societate orecare da asociatiloru ceva in scire.

* CIRCULATIONE, s. f., *circulatio* (compara si it. *circolazione*, fr. *circulation*); actione de *circulare* : 1. in genere :

circulationea planetilori in giurulu so-relui, circulationea lunei in giurulu pa-mentului, circulationea aerului, circula-tionea omeniloru pre stratele principali alle cetatei, circulationea idecloru, etc.;
 2. in speciale : a) *circulationea sange-lui prin vene si arterie; circulationea sangelui se dice : a) circulatione gene-rale, candu e vorb'a de miscarea sange-lui in tota economi'a corpului animale; β) circulatione majore sau mare, care pleca d'in ventriculu stangu allu cor-dei, se intende in tote partile corpului si revine de se termina la urechior'a de-repta a cordei; γ) circulatione minore sau mica=circulatione pulmonaria, care pleca d'in ventriculu dereptu allu cor-dei, merge in pulmoni si revine de se termina la urechior'a stanga a cordei; δ) circulatione capillaria, care se face in vasele capillarie; — b) circulationea succului in vegetali, miscare a fluide-loru d'in vegetali, analoga cu a sange-lui in animali, de orece aceste fluide, du-po ce d'in unu puntu internu allu vegeta-lei pleca si mergu de se preamba in tote partile vegetalei, apoi revinu la puntu-lu de plecarea, ca se reincepta acea-asi mi-scarea orecumu circularia; — c) circula-tionea monetei, aurului, argentului, mer-ciloru de tota specia; circulationea avu-tieloru de totu genulu, a pune in circula-tione productele unei fabrice; a dá circ-ulationei callea ferrata; d) a pune in circulatione idee subversive cetatei; a dá circulatione la scirile celle mai pucinu fundate; — e) ca terminu de musica : a) in genere, modulatione, trecere de la unu tonu la altulu; β) in speciale, cir-culatione = circulu armonicu, plecarea de la unu tonu cu una ~~numa~~ bene sta-bilita si trecerea cu acea-asi norma prin tote tonurile successive, peno ce revine la tonulu, cu care a inceputu; f) in chy-mia, reeaderea si recondensarea vapori-loru in vasulu in care s'au si formatu a-celle vapori.*

*CIRCULATORIU, -toria, adj. s., cir-culator, circulatorius, -a, -um, (compara si it. circolatore, circolatorio si circo-latojo, fr. circulatour si circulatoire); care *circula* sau serve la *circulare* : 1. ap-

plecatu la persone care *circula* : a) in genere : *circulatorii pre callile princi-pali alle cetatei*; b) in speciale : a) care ambla cu merci de vendiare prin mer-cate sau cetatei; cellu ce striga la merci prin mercate si platie; care la tote ven-diarile de merci prin licitatione allerga se cumpere merci, cu cari apoi ambla prin mercate si platie, ca se le venda; β) siarlatanu, care ambla prin platie si mercate, ca se venda merci false sau se inselle lumea cu mentioni : *circulatorii ne vendu vitru in locu de gemma, bom-bacu si lana in locu de metasse, apa cu-rata in locu de medicamente*; 2. app-lecatu la lucruri : a) care *circula* : *sange-le circulatoriu in arterie*; b) care serve la *circulare* mai vertosu la *circularea sangelui* : *apparatu circulatoriu, organe circulatorie*; c) relativu la *circulatoriu*, substantivu in intellessulu de sub 1. b : *prestigie circulatorie, volubilitate circula-toria*; — 3. subst. m. reale, *circula-toriu, vasu de circulare*, si mai vertosu, vasu de care se servu chymicii spre a pune in *circulatione* licide : *aurulu se pune intr'unu circulatoriu de vitru.*

*CIRCULATRICE, s. f., in acellu-asi intellessu cu *circulatoria*, fem. d'in *circulatoriu*, mai allesu in insemnarea lui *circulatoriu* de sub 1, b.

*CIRCULU, s. m., *circulus*; demi-nutivu d'in *circu*, luatu inse cu tote in-semnarile ce are populariulu *cercu*, pre candu *circu*=~~cercu~~ se applica numai in insemnarile speciali, de cari vedi la art. *circu*.

†CIRCUM, prep. si adv., *circum*; pro-prie, accusativu d'in *circus*=*cercu*, luatu in limb'a latina, ca preposetione in a-cellu-asi intellessu cu *circ'a*; in limb'a nostra inse, d'in caus'a formei, nu se pote luá ca cuventu separatu neci in in-semnare de preposetione, neci in insem-nare de adverbii, ci numai ca particella in compositione cu alte cuvente; ca a-tare : 1. in respectulu formei : a) *déco* cuventulu, cu care intra in compositione, incepe cu una vocale, *circum* perde de regula *m* finale : *circu-ire*; in unele com-puse se pastredia inse acestu *m* : *circu-magere; circumamblare*; b) *éro déco* cu-

ventulu, cu care intra in compositiune, incepe cu una consonante, atunci *circum* pastredia finala *m* nescambata : *circumdare*, *circumstare*, *circumspecere*, *circumferentia*, *circumcurrere*, *circumvolare*, etc.; se pote inse ca *m* se se scambein *n*: *circundare*, *circumstantia*, etc.; numai inainte de *b* si *p* nu pote stá neci una data *n*; — 2. in respectulu intellessului, *circum* pastredia acellu-asi sensu, ce ar avé si simplu si despre care vedi la *circa*, si a nume, *circum*, ca prefissu la cuvente ce espremu actioni, insemna co : a) actionea se face pre tota periferi'a unui spatiu inchis de una linia circularia, numai se nu se ica totu deun'a cuventulu *cercu* in intellessulu seu rigoosu; asiá *circumcidere* = taiare de giuru in pregiuru, *circumcludere* = inehidere de tote partile, *circumfundere* = versare de giuru in pregiuru, etc.; déro: b) actionea se face numai pre una parte a periferiei, parte ce imbracia ochii nostri, ce sta inaintea nostra sau longa noi : *circumjacere* = jacere longa, marginire cu : *Germani'a circumjace Franciei*; *circumflectere*, nu a flecte in *cercu* deplenu, ci a flecte numai in parte : *accentu circumflessu*; c) actionea facuta nu in giurulu unui centru, ci independente de veri-ce relatione la unu centru, destullu numai ca actionea sau miscarea se se faca prin mai multe locuri sau punte ce formedia una linia curba sau chiaru si franta; in acestu intellessu *circum* are insemnarea appropriata de a cuventulu *rota* in expresioni ca : *a dá una rota prin platia*, eumu : *circumcurrere* = currere de collo peno collo, de la unu locu la altulu; *circumducere* = ducere de la unu locu la altulu; d) cu ide'a de *incongiurare*, si prin urmare, *prendere*, etc., a particellei *circum*, se uesce, in unele composite, si ide'a morale de *ammagire*, *insellare*, *decipere*, etc., cumu : *a circumveni nescienti'a si bon'a credentia a cuiva*; — d'in articlele speciali, consecrate la composite cu acesta particula, se va vedé, co acellu-asi compositu *circum* pote impromutá mai multe si chiaru tote insemnarile selle.

* CIRCUMCELLIONE, s. m., circum-

cello; monachu ambulante : 1. monachu ambulante, care facea parte d'in una secta ce se formá in Afric'a in allu patrule seclu dupo Christu : monachii de acesta secta allergau in tote partile si committeau multime de violentie, credendu, co prin assemni acte neomenose adduceau unu sacrificiu placutu Domnului; 2. membru d'in una secta de eretici care se formá in seclulu XIII dupo Christu, si care sustinea, co papa si toti sacerdotii sunt simoniaci, eretici, hypocriti, farisei, peccatosi in totu modulu si nedemni de a administrá sacramentele.

CIRCUMCESU, -a; part. d'in *circumcidere*; vedi si *circumcisu*.

CIRCUMCESURA, s. f., vedi *circumcisura*.

CIRCUMCIDANIU, -a, adj.; vedi *circumciscicium*.

* CIRCUMCIDERE, v., circumcidere (d'in *circum* si *cedere*); 1. a taiá in pregiuru : a) in genere : *a circumcide arborii, unghiele, unu vulnu*, etc.; b) in speciale, a taiá preputiulu, cumu e datin'a la Ebrei, la Machomedani : *totu mascululu se se circumcida, suna unu articlu allu legei mosaice*; 2. a forfecá, a reduce, a micusiorá, a supprime, etc. : *a circumcide spesele de mésa; a circumcide redundantiele frasci; periodu bene circumcisu si rotundu*.

* CIRCUMCINGERE, v., circumcingere; a cinge de giuru in pregiuru : *a circumcinge corpulu seu; a circumcinge una cetate cu muri*.

* CIRCUMCIRCA, adv., circumcirca; particul'a *circum* unita cu *circa*, amende de acea-asi origine, spre a intari intellessulu : de giuru in pregiuru, pretotendinea in giuru : *a spectá circumcirca*.

* CIRCUMCISICIU, -a, si *circumcidaniu*, -a, adj., circumcisciscius si circumcisciscianus; d'in *circumcidere* si d'in *circumcisu*, care a resultat d'in una *circumcidere*, applicatu in speciale la *vinu* : *vinu circumcidaniu* = *vinu circumciscisciu*, resultante d'in a dou'a pressura sau calcare si storcere a struguriloru, alle caroru bacce se taia, se pisedia si se sferma; asiá si : *mustu circumciscisciu* sau *circumcidaniu*.

* **CIRCUMCISIONE**, s. f., *circumcisio*; acțiune de *circumcidere*: 1. în genere: *circumcisionea arboriloru, plageloru, frasiloru redundanti*; 2. în special: a) operațiune chirurgicală, prin care, d'în cauză vre unei afecțiune morboasă, se taia una parte a preputiului; b) operațiune prescrisă de legea mosaică și de alte religii, prin care prunciloru masculi se face una tăietură circulară la preputiu: *sub punctu de vedere religiosu, circumcisiunea e batesulu Judaniloru, inițierea și introducerea pruncului în religione*; — c) cu înțelesu concretu, *circumcisiune* = di de serbatoru ce cade la 1 Ianuaru și în care Crestinii serbatorescu *circumcisiunea Domnului și Mantuitorului J. Christu*; dero în legea nouă, legea lui Christu, *circumcisiunea corporale e abolita*, și admissa numai: d) *circumcisiunea spirituale*, înfrenare de tote apetitele carnei, occidere a totoru affecteloru, cugeteloru și dorentieloru rele; de aci expresiuni religioase ca: *circumcisiunea animei și a spiritului*; *circumcisiunea budieloru* = *circumcisiunea gurei*, înfrenare de cuvente ce potu vetemă caritatea creștină sau pudora.

* **CIRCUMCISORIU**, -ia, adj. s., *circumcisor*, *circumcisorius-lum*; 1. de persoane, care *circumcide*, care mai vertosu face operațiunea de *circumcisiune* în înțeleșulu acestui cuventu de sub 2, b; 2. de lucruri, care serve la *circumcidere*: *instrumente circumcisorie*; de aci, s. m. reale, *circumcisoriu*, pl. *circumcisorie*, instrumentu de *circumcisiune*.

CIRCUMCISU, -a, *circumcisus*; part. passiv d'în *circumcidere*: *Christu fu circumcisu a optu-a di dupo nascere*; *Judanii masculi sunt toti circumcisi*; de aci, s. m. *circumcisu*, unu *circumcisu*, cu însemnarea specială de *Judanu*, de si sunt *circumcisi* și omeni de alte naționalități și religii.

* **CIRCUMCISURA**, s. f., *circumcisiura*; 1. acțiune de *circumcidere* în tote însemnarile acestui cuventu, dero mai vertosu fiindu vorbă de plante: *circumcisiur'a pomiloru*; *circumcisiur'a stîlului*; 2. rezultatul acțiunii de *circumcidere*, forma rezultantă d'în această acțiune, configurațiune în genere: *circumcisiur'a muntiloru*.

circumcidere, forma rezultantă d'în această acțiune, configurațiune în genere: *circumcisiur'a muntiloru*.

* **CIRCUMCLUDERE**, v., *circumcludere* (vedi *circum* și *cludere*); a închide de tote sau de mai multe parti: *e tema co celle doue mari osti inimice voru circumclude mic'a nostra oste*.

* **CIRCUMCORDIALE**, adj., *circumcordialis*, (vedi *circum* și *corde*); de în pregiurulu cordei sau animei: *calore circumcordiale, sange circumcordiale*.

* **CIRCUMCULCARE** și *circumcalcare*, v., *circumculcare* și *circumcalcare*, (vedi *circum* și *calcare*); a calcă de giuru în pregiuru, a calcă bene, de mai multe ori preste totu: *radecinele unse cu baliga de vacca se depunu în grope mice și se circumculca*.

* **CIRCUMDANTE**, adj., *circumdans*; care *circumda*.

* **CIRCUMDARE**, v., *circumdare* (vedi *circum* și *dare*); a dá ceva de giuru în pregiurulu altui ceva, a încingură, a îmbracia, a împresură, etc.: 1. a *circumda pre cineva sau ceva cu altu ceva*: a) proprie: *Domnedieu a circumdatu sufletulu cu corpulu*; a *circumda cetatea cu fosse, cu osti*; a *circumda fruntea cu lauri*; b) metaforice: a *circumda cu artificie*, și absol. a *circumda pre cineva*, a l'atacă cu artificie, a caută se l'ammagesca și inselle; — 2. a *circumda cuiva ceva*: a) proprie: a *circumda cetatei unu muru*; a și *circumda cingutorea*; b) metaforice: *fortun'a circumdede poporului nevoie mari și calamitati infricosiate*; 3. fora obiectu indirectu: a) ca trans.: *munti circumdau terr'a*; *cugete rele circumdau mentea cuiva*; b) ca intrans., a amblă de collo peno collo, a cutreieră: *mersemu circumdandu în tempu de sesse dille*;—dero și în această însemnare pote avé de obiectu unu cuventu ce esprime unu conceptu de spatiu: a *circumda mari și terri*.

* **CIRCUMDUCERE**, v., *circumducere*, *circumduci*, *circumduci* și *circumduci*, *circumduci* și *circumductu*, *circumducere* (vedi *circum* și *ducere*); a duce sau trage de giuru în pregiuru: 1. proprie: a) în genere: *riulu Dube, circumduci orecumu cu unu*

circinu, circumcinge cetatea; a circumduce aratru, a trage cu aratru unu sulcu circulariu; *b)* in speciale, a duce pre calle curba sau cotita, a duce de coilo peno collo: *capitanulu circumdusse cét'a pre una calle mai lunga, ca se nu lu pota vedé inimicii d'in castre; a circumduce pre cineva prin tote incaperile unei case, prin tote anghiuirele unei cetate*; 2. metaforice: *a)* a departá pre cineva de lini'a derepta a benelui sau addeverului, a rateci, a ammagi, a insellá, a seduce: *cu cincii galbini mi au circumdussu servitorii*; *b)* fiendu vorb'a de stýlu, a circumscribe, a immulti vorbele; *c)* fiendu vorb'a de accentu, a accentá cu circumflessu, a insemná sau pronuntiá cu circumflessu, a lungí una syllaba.

* **CIRCUMDUCTIONE**, s. f., *circumductio* (compara si fr. *circumduction*); actione de *circumducere*: 1. in genere: *circumductionea apelor*; 2. in speciale: *a)* ammagire, insellatoria; *b)* lungirea unei frase, desvoltare sau amplificare a unei cugetari cu multe cuvente, periodu; *c)* miscare prin care unu membru sau ossu descrie unu conu, allu carei vertice e in articulationea superioare, éro basea in articulationea inferioare.

* **CIRCUMDUCTU**, -a, d'in *circumducere*: 1. part. d'in *circumducere*, luatu cu intellesu de adiectivu, *circumductus, -a, -um*: *parti circumducte alle unei littere*; 2. subst. m., *circumductus, -us*: *a)* ducere in pregiuru, miscare circularia; *b)* coprensulu unei figura, configuratione.

* **CIRCUMDUSSU**, -a, d'in *circumducere*: 1. part. passivu, *circumductus, -a, -um*; 2. supin., *circumductum, -u*; 3. sub. *circumductus, -us*: *ostea circumdussa pre calli laterali; artificie de circumdussu unu omu; circumdussu-lu ceteloru prin selba*.

* **CIRCUMERRARE**, v., *circumerare* (vedi *circum* si *errare*); a rateci in pregiuru, a rateci de collo peno collo; a percorre de giuru in pregiuru.

* **CIRCUMFERENTE**, adj., *circumferens*; care *circumfere*.

* **CIRCUMFERENTIA**, s. f., *circumferentia*; ceva care *circumfere* = incon-

giura de giuru in pregiuru: 1. in intellesu rigorosu, linia circularia, care marginesce si inchide unu cercu, asiá co tote punctele ei sunt la ecale departare de centru: *circumferenti'a unui mare cercu de sfera; tote liniel derepte trasse d'in centru la punte de alle circumferentiei sunt ecali*; 2. in intellesu mai pucinu rigorosu: *a)* perimetru allu unei curbe orecare, verice incongiura altu ceva, chiaru déco nu are forma de cercu perfectu: *cetatea coprende mai multe vaste gradine in circumferenti'a sea; circumferenti'a platiei e de una mie de metri*; — in acestu intellesu se dice mai desu *periferia* sau *perimetru*; — *b)* superfacia esterna a corpului: *sangele merge de la centru la circumferentia prin arterie, si revine de la circumferentia la centru prin vene*; — in acestu intellesu mai bene se dice *superfacia*; — *c)* metaforice: *a nu se oppri la circumferenti'a lucrurilor, ci a petrunde cu cercetare peno in centrulu lor*.

* **CIRCUMFERERE** (si dupo a IV conj. *circumferere*), v., *circumferre* (vedi *circum* si *ferere*); 1. in genere a duce sau portá in pregiuru, a duce d'in locu in locu sau de la unulu la altulu: *pre unde mergea, circumferiea prunculu in bracie; a circumfere cup'a pre la toti ospetii*; 2. in speciale: *a)* a respandi in pregiuru: *a)* bellu si calamitati de bellu: *a circumfere terrorea, incendiele, predationile*; *β)* una scire, una vorba; *b)* a portá pre cineva incarcatu cu obiecte sacre, in scopu de espiazione.

* **CIRCUMFIGERE**, v., *circumfigu, circumfissi* si *circumfissei, circumfissu* si *circumfictu, circumfigere* (vedi *circum* si *figere*); a infige in pregiuru, a fissá cu mai multe cuie batute in giuru: *a circumfige pilastrulu cu cuie de ferru*.

* **CIRCUMFINIRE**, v., *circumfinire* (vedi *circum* si *finire*); a margini in cercu, a terminá sau inchide unu cercu: *Decembre circumfinesce annulu*.

* **CIRCUMFIRMARE**, v., *circumfirmare*, (vedi *circum* si *firmare*); a firmá sau intari de giuru in giuru: *a circumfirmá viti'a*.

* **CIRCUMFLECTERE**, v., *circum-*

flectu, circumflessi si *circumflessei, circumflessu, circumflectere*, (vedi *circum* si *flectere*); a *flecte* in giuru : 1. in genere : a *circumflecte callulu, a circumflecte cursulu navei*; 2. in speciale : a *semná* sau *pronuntiá* cu accentu *circumflessu* una *syllaba* : a *circumflecte penultim'a, una distongu*.

* **CIRCUMFLESSIONE**, s. f., *circumflexio*; actione de *circumflectere* : 1. in genere : *circumflessionea arcului, a genuchiloru; a face gratiose circumflessiuni de guttu ca circumflessionile de guttu alle cicnului*; 2. in speciale, pronuntia-rea sau insemnarea cu accentu *circumflessu* a unei *syllaba* : *circumflessione greca, latina*.

* **CIRCUMFLESSU**, -a, d'in *circumflectere*; 1. part. passivu : a) in genere : *ferru circumflessu, membre circumflesse, guttu cu gratia circumflessu, vene circumflesse; circumfless'a bolta a cerului*; b) in speciale, ca terminu grammatiale, applicatu : a) la unulu d'ia celle trei accente alle cuventelora : *accentu circumflessu* : a') tonulu insusi pronuntyatu asiá co pre aceea-asi *syllaba* se inaltia si se lassa vocea, cumu, de esemplu, in penultim'a vorbei : *defaima*; ß') semnulu scrissu allu tonului *circumflessu*, semnu de form'a (´) la latini, si de form'a (˘) la Greci; ß) una classe de verbe grecesci : *verbe circumflesse*, cari se contragu, si pre vocalea resultante din contractione cade de regula accentulu *circumflessu* : $\phi\acute{\iota}\lambda\omega = \phi\acute{\iota}\lambda\acute{\omega}$; ca subst. *circumflessu-lu, unu circumflessu* = accentulu *circumflessu* pronuntyatu sau scrissu; — 2. supinu : *instrumentu de circumflessu ferulu*; 3. subst. m. abstractu, *circumflexus-ús*, actione de *circumflectere*, modu de *circumflectere*, camu in aceea-asi insemnare ce are si form'a *circumflessione*.

* **CIRCUMFLUENTE**, adj., *circumfluens*; care *cicumflue*.

* **CIRCUMFLUERE** (si in *ire* : *circumfluire*), v., *circumfluere* (vedi *circum* si *fluere*); a *flue* = a se versá sau curá de giuru in pregiuru : 1. proprie : *undele marei circumfluu tote laturile insulei*; 2. metaforice : a) a veni cu abundancia, a ineca, etc.: *unde de locuste cir-*

cumfluira tera; b) a abundá, a fi in mare abundancia, a se versá, etc.: *tote bonurile pre voi circumfluiau*.

* **CIRCUMFLUU**, -a, adj., *circumfluus*; d'in *circumfluere* : 1. act. care *circumflue* = se versa de tote partile, abunda, ineca, etc. : *fluviulu circumfluu, circumfluete unde alle marei*; 2. passivu, de giuru in giuru congiuratu de apa : *insulele circumflue*; — de aci in genere, congiuratu, coprensu, infascioratu, plenu, imbetatu, etc. : *chlamida circumflua de unu limbú infloratu si adornatu cu nestimate; capu imbetatu si circumfluu de mundria*.

* **CIRCUMFUNDERE**, v., *circumfundsi* si *circumfunsei, circumfundsu, si circumfusu, circumfundere* (vedi *circum* si *fundere*); 1. a versá de giuru in pregiuru, a reversá : a) cu lucrulu versatú obiectu directu : a *circumfun de apa pre totu corpulu; marea circumfusa pre longa cetate*; b) cu lucrulu versatu obiectu indirectu : *circumfunsera mortulu cu balsamu; pamentulu circumfusu de aerulu grossu allu atmosferei*; 2. prin metafore, de lucruri ce nu su fluide, déro vinu in mare cantitate, abunda, se versa sau se reversa orecumu : a) sub forma reflexiva, a se *circumfunde*, sau si cu forma activa, a *circumfunde*, déro in amendóue casurile cu intellesu intransitivu : *de tote partile circumfundu* sau *se circumfundu numerose cete de amici; nu mai incetau unde de barbari de a circumfunde in terra; numerosi luptaci circumfusi pre longa erou l'apperau cu corpurile loru*; — b) de lucruri ideali : *amaruri si supperari si doreri circumfundu sufletulu meu; placeri nespuse circumfundu sentirea nostra*; — c) a incongiurá, a inchide, a strimtorá : *inimicii circumfundu pre capitanulu nostru; circumfusu de multimea inimiciloru*; — metaforice, a infasciorá, a ascunde, a investi, etc. : *circumfusu de lumina, circumfusu de grossu intunericu*; — part. *circumfusu*, luatú ca subst. m. pl., *circumfuse*, se applica, ca terminu de medicina sau hyiena, la totu mediulu ce de ordinariu incongiura pre omu si are una influentia decisiva asupr'a sanitatei lui : *aerulu, clim'a, locuenti'a suntu principalile circumfuse*.

* CIRCUMFUSIONE, s. f., circumfusio; acțiune de *circumfundere*.

* CIRCUMFUSU, -a, part. d'in *circumfundere*.

* CIRCUMJACENTE, adj., circumjacens; care *circumjace*.

CIRCUMJACERE, *circumjacui, circumjacutu, v.*, circumjacere (vedi *circum si jacere*); a jacé de giuru in giuru, a stá culcatu pre longa, a se intende in giuru sau pre longa: *terrele asiatiche, cari circumjacu Europei*.

* CIRCUMLATRARE, v., circumlatrare; a latrá in pregiuru, a incongiurá latrandu: *canii circumlatra ursulu*.

* CIRCUMLAUARE, v., circumlavare; (vedi *circum si lavare=lare*); a lauá=a lá de giuru in pregiuru, a spellá sau ndá in pregiuru: *unu latu riu circumlaua cellu tinutu*.

* CIRCUMLEGARE, v., circumligare; a legá in giuru, a infasciorá cu una legatura: *spongie uscate se circumlega hydropiciloru; a circumlegá trunchiulu arborelui cu una fune; miserulu omu circumlegatu de serpe*.

* CIRCUMLOCUTIONE, s. f., circumlocutio (vedi *circum si locere*); figura retorica, prin care se spune cu mai multe cuvinte unu ce care s'ar poté spune in mai pucine: *circumlocutione e cuventulu romanicu cu acellu-asi intellesu, in care se iea grecesculu perifrasede; circumlocutionea pote esprime cu mai multa claritate certe idee abstracte, pote inco dá multa gratia espressionei; déro nu e bene a abusá de circumlocutioni; in celle mai multe casuri cuventulu simplu si propriu e mai bonu de cátu veri-ce circumlocutione;—se applica inse si la cuvente intr'adensu immultite, candu cineva nu cutedia sau nu vre a spune claru si directu cugetarea sea: spune lucrulu curatu si fora circumlocutioni*.

* CIRCUMLUCENTE, adj., circumlucens; care *circumluce*.

* CIRCUMLUCIRE, v., circumlucere; a lucí de giuru in pregiuru, a da lumina d'in tota superfaci'a sau a respandí lumina in tote partile.

* CIRCUMMITTERE, v., circummisi și circummisi, circummisu; circummit-

tere (vedi *circum si mittere*); a transmite de giuru pre in pregiuru: *capitanulu circummitte esploratori in tote partile*.

* CIRCUMMUNIRE, v., circummunire (vedi *circum si munire*); a muní de giuru in pregiuru, inchide cu muri: *a circummuni capitalea terrei*.

* CIRCUMMURANU, -a, adj., circummuranus (vedi *circum si muru*); de impregiurulu murului, mai vertosu murului unei cetate: *agri circummurani*; — de afora d'in muri, esternu, strainu, etc.: *lupte circummurane*.

* CIRCUMNAVIGARE, v., circumnavigare; a navigá de giuru in pregiuru: *a circumnavigá pamentulu; a circumnavigá marea interna*.

* CIRCUMNAVIGATIONE, s. f., acțiune de *circumnavigare*, vorbindu in speciale de callatori, cari pre apa cu navi au incongiuratu pamentulu, plecandu d'in unu puntu si revenindu érosi la densulu dupo una indelunga navigatione in acea-asi directione, (compara fr. *circumnavigation*, it. *circumnavigazione*).

* CIRCUMNAVIGATORIU, -toria, adj. care *circumnaviga*, care face una *circumnavigatione* in intellesulu speciale allu acestui cuventu (compara fr. *circumnavigateur*).

* CIRCUMPLICARE, v., circumplicare (vedi *circum si plicare=plecare*); a impletici de giuru in pregiuru: *serpele circumplecá victim'a; a circumplicá aci'a pre unu sullu*.

* CIRCUMPLUMBARE, v., circumplumbare; a plumbá de giuru in giuru, a captusi cu plumbu.

- CIRCUMPOLARE si

* CIRCUMPOLARIU, -ia, adj., (it. *circumpolare*, fr. *circumpolaire*); ce se afla aprope si in pregiuru de polii pamentului sau ai cerului: *regioni circumpolarie; stelle circumpolari*.

* CIRCUMPONERE, si *circumpunere, circumposi* si *circumposei, circumposu* si *circumpostu, v.*, circumponere (vedi *circum si ponere=punere*); a pune in pregiuru, a pune pre longá: *a circumpone vitia pre longa pareti*.

* CIRCUMRADERE, *circumrasi* si *circumrasei, circumrasu, v.*, circumra-

dere; a rade de giuru in pregiuru: *lemnus circumrasu*.

* CIRCUMRODERE, *circumrosi* si *circumrosei*, *circumrosu*, v., circumrodere; a rode de giuru in pregiuru: a *circumrode una buccata de pane uscata*.

* CIRCUMRORARE, v., circumrorare; a rorá, a stropí de giuru in pregiuru, pre tote partile.

* CIRCUMROTARE (si *circumrotire*); v., circumrotare; a rotá, a invertí de giuru in giuru.

* CIRCUMSCRIERE, *circumscriu*, *circumscrissi* si *circumscrisei*, *circumscrissu* si *circumscriptu*, circumscribere (vedi *circum* si *scriere*), v., 1. a scrie sau desorie unu cercu, a trage una circumferentia sau alta linia circularia de giuru in giuru, a inchide cu linie: a *circumscrie circumferenti'a unui cercu* = a *circumscrie cerculu prin circumferentia*; a *circumscrie una circumferentia sau unu cercu la unu polygonu datu*; a *circumscrie unu polygonu unui cercu datu*; a *circumscrie liniile extreme alle umbrei*; 2. prin metafore: a) a deliniá unu obiectu orecare, a descrie liniile ce dau figur'a sau form'a lui, si de aci, a definí, a marginí, etc.: *domeniulu oratoriului nu e circumscrissu de neci una margine; vici'a omului este circumscrissa in forte strimte margini*; a *circumscrie cuiva loculu de locuitu*; *Domnedieu e infinitu, si nu se pote circumscrie neci in spatiu neci in tempu*; *unu rubinu circumscrissu de unu cercellu de auru*; *oceanulu incongiura si circumscrie uscatulu*; *circumscrie mai bene ce vrei se dici*;—candu e vorb'a de styly, *circumscriere* va se dica nu numai a spune ceva cu claritate si precisione, ci si a spune cu mai multe vorbe ce s'ar poté dice cu mai pucine, a vorbí cu perifrasi, a vorbí pre departe si indirectu: *toti circumscriu lucrulu si nu cutelia a lu dice pre nume*;—b) a pune margini strimte, a stringe, a marginí, a strimtorá, a impedicá activitatea, etc.: a *margini poesi'a la celle reali*, e a *circumscrie forte domeniulu ei*; a *circumscrie poterile prea intense alle administrationei*; c) a inchide pre cineva intr'unu cercu de cuvente, intr'una di-

lemma sofistica, si de aci, a prende prin artificie, a ammagi, a insellá: *multi circumscrissi prin captiose cestioni, nesciendu cumu se le discurce, ratecescu si orbeca departe de addeveru*; d) a inchide cu unu cercu cuvente ce nu approbámu, si de aci, a desaprobá, a respinge, a rejectá, etc.

* CIRCUMSCRIPTIONE, s. f., *circumscriptio*; 1. actionea de *circumscriere*: *circumscriptionea lineamentelorui unei figure*; 2. cu intellesu concretu: a) configuratione, forma ce marginesce unu ce, margine, coprensu: *circumscriptionea terrelorui*; *circumscriptionile prefecturelorui si supprefecturelorui*; *unu supprefectu d'in una circumscriptione n'are autoritate in circumscriptionea altui supprefectu*; b) periodu de cuvente, circumlocutione; c) insellatoria, artificiu, mediu de a ammagi.

* CIRCUMSCRIPTU, -a, adj., *circumscriptus*; proprie, a dou'a forma de participiu d'in *circumscriere*, luata mai multu ca adiectivu, form'a *circumscrissu* fiendu mai vertosu applicata cu intellesu curatu participiale: *cercu circumscriptu la unu polygonu, potere bene circumscripta, attributioni circumscripte, concepte circumscripte; periode circumscripte*: a) bene mesurate, β) tare desvoltate.

CIRCUMSCRISU, -a, part. d'in *circumscribere*, *circumscriptus*.

* CIRCUMSEDERE, *circumsediu*, *circumsedutu* si *circumsessu*, v., *circumsedere*, (vedi *circum* si *sedere* = *siedere*); a sedé in pregiuru de ceva sau de cineva: *pre longa ellu circumsedeau multe muieri*; *circumsedutu de amici*.

* CIRCUMSESSIONE, s. f., *circumsessio*; actionea de *circumsedere*: *circumsessionea cetatei*.

* CIRCUMSESSU, -a, part. d'in *circumsedere*, *circumsessus*-a-um.

* CIRCUMSISTERE, v., vedi *circumstare*.

* CIRCUMSONARE, v., *circumsonare*; 1. intr., a soná in giuru, a resuná de ceva ce sta in giuru: *urechiele circumsonau de urletele multimei ce ne incongiurasse*; 2. a face se resune de in

pregiuru, a implé de sonu de tote partile, a assurdi, etc. : *clamorile inemiciloru de in pregiuru circumsona urechiele militariloru nostri.*

* CIRCUMSONU, -a, adj., circumsonus; 1. act., care imple cu sonu, assurdesce : *circumsona turba de cani*; 2. pass., implutu de sonu, assurditu : *urechie circumsonone de canticiele passeriloru.*

* CIRCUMSPECERE, v., circumspicere (vedi *circum* si *specere*); a se uitá de giuru in pregiuru, si de aci, a se uitá eu bagare de sema, a cautá si cercá pre tote faciele si cu ammenuntulu; de unde : a considerá; a cautá cu mare ardore.

* CIRCUMSPECTARE, v., circumspectare (vedi *circumpectu*); a fi *circumpectu*, a cautá si cercetá cu bagare de sema, cu ammenuntulu si pre tote faciele, a cercá cu ardore in tote partile : a *circumspectá tempu bonu de fuga*; a *circumspectá starea materiale si morale a ostiloru.*

* CIRCUMSPECTIONE, s. f., circumspectio (vedi *circumpectu*); 1. actione de *circumspecere* sau de *circumspicionea armatei*; 2. calitate a cellui *circumpectu*: *circumspicionea e bona in tóte, a face cellu mai micu passu cu mare circumspicione.*

* CIRCUMSPECTU, -a, adj., circumspectus; proprie, part. passivu d'in *circumspecere*: *vorbe circumspecte*, dissecu multa bagare de sema; asiá si : *cercetare circumspecta, judecie forte circumspecte*; déro ca mai desu, applegatu la persone, cu insemnarea de : care cu maturitate si cu cea mai mare bagare de séma face veri-ce face, forte prudente, cu matura judecata, care cauta bene se nu faca errori si passi falsi, etc. : *circumspectulu considera nu numai celle presenti, ci si celle trecute si celle fitorie; principe forte prudente si circumspectu; nu temerariu, ci cátu se pote de circumspectu*;—applegatu si la animali cu acestu intellessu : *canele bonu e mai multu circumspectu de cátu temerariu.*

* CIRCUMSTANTE, adj., circumstantans; care *circumsta.*

CIRCUMSTANTIA, s. f., circumstantia; 1. abstractu, *circumstare*, actionea

sau actulu de a *circumstá* : *circumstanti'a inemiciloru; circumstanti'a aerului pre longa pamentu*; déro mai vertosu : 2. concretu; a) cercu de persone ce incongiura alta persona; b) locu invecinat : *credeam eo te voui aflá in circumstantiele acelei cetate*; c) in genere, ceva ce insocesce una actione si contribue la producerea unui effectu, fora inse se fia cauza efficiente, impregiurare : a) in genere : *in fiacare actione cauta se ne intrebámu cine e auctoriulu, ce a facutu, cui a facutu, de ce, unde, candu, cumu a facutu, si alte assemini circumstantie; tempulu, loculu, mediele, instrumentulu sunt atáte circumstantie ce contribuescu a face probabile una actione; multi se insella asupr'a locuriloru, tempuriloru, personeloru, lucruriloru si altoru circumstantie; retoric'a imparte, dupo tempu, circumstantiele relative la una actione, in trei classi : circumstantie antecedenti sau precedenti actionei, circumstantie concomitanti actionei, circumstantie succedenti sau subsecenti actionei*; β) in speciale : a') in limb'a juridica, *circumstantie attenuanti*, cari micusiorodia culpabilitatea accusatului, in opposetione cu *circumstantie aggravanti*, cari ingreunedia sau marescu culpabilitatea accusatului; β') in politica, *lege de circumstantia*, votata si sanctionata in impregiurari grelle alle statului si care se abolesce sau cade in desuetudine, candu acelle pericle au trecut : *intr'unu statu constitutionale, restrictionea libertatei presej nu se pote face de cátu prin una lege de circumstantia*; γ) in litteratura, *drama de circumstantia*, inspiratu de circumstantie, care, dupo ce in momentu a potutu produce mare effectu, pote in urma cadé cu totulu si nu mai e de neci una utilitate; δ) ammenutu, detaliu in descrierea unui faptu sau lucru : *in descriptionile poetice circumstantiele minutiose suntu celle mai formose*; a descrie unu evenimentu cu tote circumstantiele de persone, de tempuri, de locuri; e) casu, occasione, conditione : *a se aflá in grelle circumstantie, a se portá dupo circumstantie, in assemini circumstantie lucrulu*

nu pote essi bene; η) accessoriu, ce depinde de altu ceva sau sta in legatura cu altu ceva; *mucierile sunt forte sollecitate de celle mai mice circumstantie alle ornatului seu.*

CIRCUMSTANTIALE, adj. (compara fr. *circonstanciel*); relativu la *circumstantia*: *ammenute circumstantiali*; *determinatione circumstantiale* = *complementu circumstantiale*, conceptu sau eventuu ce esprime acellu conceptu, care determina altu conceptu, arretandu una circumstantia de locu, tempu, modu, etc.; asiá in frasa: *copillulu dorme in patu*, locutionea *in patu* este una determinatione circumstantiale a verbului *dorme*.

* **CIRCUMSTANTIARE**, v. (compara it. *circumstantiare*, fr. *circonstancier*); a espune cu ammentulu si in tote *circumstantie*: *cine nu scie particularisá si circumstantiá lucruride, nu pote fi poetu; ca se intellegu bene lucrulu, se cere se lu circumstantiedi mai bene.*

* **CIRCUMSTARE**, *circumstetei, circumstatu* v., *circumstare*; a stá de giuru in giuru, a stá pre longa, a se aflá pre in pregiuru: 1. fora obiectu: *multime de jumi si june circumstau cu facile ardenti; supplici mane tende miser'a femina cotra circumstanti;* 2. cu obiectu de accusativu: *callarii romani si toti cetatiani cu ánima circumstau senatulu;* 3. in speciale, a inongiurá cu scopu ostile, a impressurá: *Cei trei Curiati circumstetera pre cei trei Orati;* — metaforice: *diu'a si noptea terrori de totu genulu circumstau pre bietii omeni; acesta castiga, acesta difficultate circumsta pururea mentea si ánim'a mea.*

* **CIRCUMSTRINGERE**, *circumstrinsi* si *circumstrinsei, circumstrinsu*, si *circumstrictu*, v., *circumstringere*; a stringe de giuru in giuru, a infasciorá: *circumstrinsu intr' unu lintiolu.*

* **CIRCUMTRAGERE**, *circumtrassi* si *circumtrassei, circumtrassu* si *circumtractu*, v., *circumtrahere*; a trage de giuru in giuru, in coce si in collo: *a fatigá pre inimicu, circumtragandu-lu.*

* **CIRCUMVAGARE**, v., *circumvagari*; a vagá sau vagabundá in pregiuru, de collo peno collo.

* **CIRCUMVAGU**, -a, adj., *circumvagus*; care *circumvaga*: *circumvag'a mare; circumvage lucori.*

* **CIRCUMVALLARE**, v., *circumvallare* (vedi *circum* si *vallare*); a vallá de giuru in giuru, a inchide cu vally, si in genere, a inchide, éro in parte, a inehide cu scopu ostile: *natur'a locului nu permittea a lu circumvallá; a circumvallá loculu de gradina inainte de a l'inchide cu gardu;* — metaforice: *atátea nevoie me circumvalla, in cátu nu mai oredu co voiu poté scapá.*

* **CIRCUMVALLATIONE**, s. f. (compara it. *circumvallazione*, fr. *circumvallation*); 1. actionea de *circumvallare*: *circumvallationea vizei*; 2. concretu, lucru de circumvallatione, cu care impressuratorii cingu unu castru si in care aeei-asi se adappostedia de atacurile impressurailoru.

CIRCUMVECINU, -a, adj., *vecinu* de in pregiuru: *terre circumvecine, popore circumvecine; a visitá in tote dillele gradinele circumvecine cetatei.*

* **CIRCUMVENIRE**, *circumvenii, circumvenitu* si *circumventu*, v., *circumvenire* (vedi *circum* si *venire*); 1. a veni in pregiuru, a se stringe in pregiuru, a inongiurá, a impressurá, etc.: *nespusa multime de ascultatori circumveniea pre oratoriu; adjunsemu la unu sessu circumvenitu de colline;* 2. in speciale, a inongiurá cu scopu reu, cu cugetu ostile: a) proprie: *teme-te se nu te circumvina inimiculu; inimiculu circumveni cu osti murii cetatei; lotrii circumvinu pre callatoriu;* b) metaforice: a) in genere: *circumvenitu de morbu si de miseria; pretendeti co sunteti assupriti si circumveniti de cei avuti si potenti; multe relle circumvinu betranetele;* β) in speciale: α') a inongiurá legea, a dá alaturea de intellessulu addeveratu allu legei, a calcá legea: *a circumveni legea, a circumveni voienti'a testatoriuului;* β') a nu dá pace cu vorb'a, a bate capulu cuiva, a stá de capulu lui, spre a lu induplecá la ceva; si de aci, a prende si ammagi: *unu omu asiá de perspicace nu se pote circumveni asiá de usioru; a circumveni simplicitatea si nescienti'a cuiva; circumve-*

nitu de persistentile vostre indemnuri si rogationi, a cautatu se cedu si eu.

CIRCUMVENTORIUM, -*toria*, adj. s., vedi *circumventorium*.

CIRCUMVENTUM, -*a*, part. d'in *circumvenire*; vedi si *circumventu*.

* **CIRCUMVENTIO**, s. f., *circumventio*; actionea de *circumvenire*: *circumventionile vostre m'au impinsu se committu acesa grossa errore.*

* **CIRCUMVENTORIUM**, -*toria*, adj. s., *circumventor*, *circumventorius* (vedi *circumvenire*); care *circumvene*: 1. despre persone: *nu te increde acestui omu, co e unu astutu circumventoriu*; 2. despre lucruri: *circumventoriele cuvente alle lingusirei.*

* **CIRCUMVENTUM**, -*a*, adj., *circumventus*; proprie, a dou'a forma participiale d'in *circumvenire*, luata de regula ca adiectivu: *câti omeni circumventi de ammagitoriulu acellu-a!* — pre candu *circumvenitu* se applica de regula cu intellesu de curatu participiu.

* **CIRCUMVERSIONE**, s. f., *circumversio*; actionea de *circumvertere*: *circumversionea sorelui.*

* **CIRCUMVERTERE** si *circumvertire*, v., *circumvertere*, (vedi *circum si vertere*); a inverti de giuru in pregiuru, a inverti in cercu: *rot'a se circumverte in asse*; a *circumverte una rota*; — metaforice: a *circumverte pre cineva*, a lu rateci, amagi, insellá.

* **CIRCUMVINCIRE**, v., *circumvincire* (vedi *circum si vincire*); a vinci sau legá de giuru in giuru, a infasciorá cu legatura.

* **CIRCUMVOLTARE**, v., *circumvoltare* (vedi *circum si voltare*); 1. proprie, a volitá in pregiuru: *rundinellele circumvolita laculu*; 2. prin estensione, vorbindu de omeni, cari nu mai stau locului, ci curru mereu de collo peno collo: *curiosii circumvolita platiele si tote locurile publice.*

* **CIRCUMVOLARE**, v., *circumvolare* (vedi *circum si volare*); a sborá in pregiuru: 1. proprie si strictu: *mortea cu negre aripe circumvola asupr'a capului fia-carui moritoriu*; *albinele circumvola agere d'in flore in flore*; 2. prin esten-

sione, vorbindu de omeni: *capitanulu pre unu ageru callu circumvola tote cetele armatei.*

CIRCUMVOLTARE, *circumvoltu*, vedi *circumvolutare*, *circumvolutu*.

* **CIRCUMVOLUBILE**, adj., *circumvolabilis*; care se *circumvolve*, suppusa la *circumvolutione*.

* **CIRCUMVOLUTARE**, v., *circumvoltare* (d'in *circumvoltu* sau *circumvolutu* de la *circumvolvere*); a volutá mereu in pregiuru: *canele se circumvolutá pre longa domnu seu.*

* **CIRCUMVOLUTIONE**, s. f., (compara ital. *circumvoluzione*, fr. *circumvolution*); actione de *circumvolutare*: 1. in genere: *circumvolutionile astreloru pre longa alte astre*; *circumvolutionea unui trianglu rectanglu produce unu conu*; 2. in speciale, in intellesu concretu: a) *vertice* sau *ochiu de apa*: *marea face, in unele locuri, circumvolutioni asiá de violente, in câtu pote inghiti navile*; b) *circumvolutioni cerebrali*, proeminentie verticose pre cerebrum si pre cerebellu; c) *circumvolutioni intestinali*, incollaciture alle matieloru; d) la *conchylie, circumvolutione* = spirale completa a conului conchei.

* **CIRCUMVOLUTUM**, -*a*, part. d'in *circumvolvere*.

* **CIRCUMVOLVERE**, *circumvolvi*, *circumvolse* si *circumvolui*, *circumvoltu* si *circumvolutu*, v., *circumvolvere*, (vedi *circum si volvere* = populariulu *volbere*); a volvo de giuru in pregiuru: *certe erbe parasite se circumvolu pre arbori*; *serpi circumvolti sau circumvoluti in sene sau pre arbori*; *capite circumvolute cu bette de lana.*

* **CIRCUNCIDERE**, *circunferentia*, etc., vedi *circumcidere*, *circunferentia*, etc.

* **CIRE**, s. f., 1. *ciris* = *κίρις*, specia de passere; 2. *ciris* = *κίρις*, specia de pesce marinu de colore galbina.

CIRASIA, *cirasariu*, *ciresiu*; vedi *cerasia*, *cerasariu*, *cerasiu*.

CIRIPIRE, *ciripitu*, etc., vedi *ceripire*, *ceripu*, etc., si compara cu allu nostru *ciripu* it. *cirici*, care are acellu-asi intellesu. M.

CIRISIU, s. m., vedi in Glossariu *cirreda*. M.

* CIRRATU, -a, adj., *cirratu*; proprie, part. d'in unu verbu *cirrare*=munire cu *cirri*, (vedi 1 *cirru*), luatu inse cu intellessu de adiectivu, munitu sau ornatu cu *cirri*: *vestimente cirrate, capilli cirrati, vitia forte cirrata, peru cirratu. lana cirrata, clematite cirrata, unu copillu cu peru cirratu.*

CIRRE, s. f., vedi *cire* sub 2.

* CIRRIBARBU, -a, adj. s., (fr. *cirribarbe*; vedi 1 *cirru* si *barba*); care are barba de cirri; de aci, s. m., *cirribarbu*, genu de pesci d'in famili'a gobioidiloru.

* CIRRIFERU, -a, adj., *cirrifere* (d'in 1 *cirru* si *ferere*); care porta sau are cirri; vedi si *cirrigeru*.

* CIRRIFLORU, -a, adj., (fr. *cirriflore*; d'in 1 *cirru* si *flore*); alle cui flori sunt cirri, care este cu peduncelile munita de cirri.

* CIRRIFORMU, -a, adj., (fr. *cirri-forme*; d'in 1 *cirru* si *forma*); care are forma de cirru: *petiolu cirriformu*.

* CIRRIGERU, -a, adj., *cirriger* (d'in 1 *cirru* si *gerere*); care porta sau are cirri; vedi si *cirrifere*.

* CIRRIGRADU, -a, adj., (fr. *cirrigrade*; d'in 1 *cirru* si *gradu*); cu petiore de cirri, in forma de cirri; de aci, s. f. pl. *cirrigrade*, ordine de zoophyte d'in classea arachnodermarielor, in care se coprendu tote acelle zoophyte, cari au faci'a inferiore a corpului munita cu cirri forte estensili si contractili.

* CIRRINA, s. f., (fr. *cirrine*; d'in 1 *cirru*); genu de pesci d'in famili'a cyprinoidiloru.

* CIRRIPEDE si *cirripedu*, -a, adj., (fr. *cirripède*; d'in 1 *cirru* si *pede*); cu petiore de cirri, in forma de cirri; de aci, s. f. pl. *cirripedi*, classe de animali ce tinu mediulu intre animalile articulate si intre mollusce.

* CIRRITU, s. m., (fr. *cirrhite* si *cirrite*; d'in *κίρρος*=*galbinastru*); genu de pesci d'in famili'a percoidiloru, pesci ornatu de celle mai viue coloru.

* CIRROCEFALU, -a, adj., (fr. *cirrocéphale*; d'in *κίρρος*=*galbinastru* si *κεφαλή*=*capu*); care are crescetulu ca-

pului albastru -galbinastru: *accipire cirrocefalu*.

* CIRROCHLORU, -a, adj., (fr. *cirrochloré*; d'in *κίρρος*=*galbinastru* si *χλωρός*=*verdastru*); de colore verde-galbinastra, verde-ceneria: *passeri cirrochloré*.

* CIRROPODE si *cirropodu*, -a, adj., (fr. *cirropode*; d'in *κίρρος*=*galbinastru* si *ποῦς-ποδός*=*pede*); cu petiore galbinastre sau rosiatice; de aci, s. f. pl., *cirropodi*, specia de mollusce, cari au in lungulu corpului nesce fire ciliose, cari le tinu locu de petiore.

* CIRROSE, s. f., (fr. *cirrhose*; d'in *κίρρος*=*galbinastru*); granulatione rosia-galbinastra ce se afla une-ori in ficatu.

CIRROSU, -a, adj., (ital. *cirroso*, fr. *cirreux*); plenu de cirri, munitu de cirri; vedi si *cirratu*.

* 1 CIRRU, s. m., pl.-i, *cirrus*, (compara si it. *cirro*, fr. *cirre*); 1. cercellu naturale de peru, cretiu sau bucla de peru naturale; motiu sau vitionu de peru; — dissu si despre cai, candu e vorb'a de motiulu sau vitionulu de peru ce spendura pre fruntea unui callu; 2. prin metafore: a) motiu sau cucuiu de pene la passeri; b) petiorele de polypu; c) ciucure la unu vestimentu; d) in istori'a naturale: α) caprioru de plante, carceliu, firu simplu sau ramuros, circumvolutu in spirale, cu care multe d'in plantele repenti se accatia de corpurile circumvecine; β) mustacia de la gur'a certoru pesci; γ) firu ce la vermii annelidi serve ca organu de tactu; δ) fire analoge de pre tunic'a mollusceloru; ε) la passeri, certe penne fora barba.

* 2 CIRRU, s. m., (fr. *cirrhé*; d'in *κίρρος*=*galbinastru*); genu de mollusce turbiniforme.

* CIRSIU, s. m., pl.-i, *cirsion*, (*κίρσιον*, compara si fr. *cirse* si *cirsion*); 1. genu de plante d'in famili'a synanthrielor, tribulu carduacieloru; 2. genu de plante d'in famili'a compositeloru cinarie.

* CIRSOCELE, s. f., (it. *cirsocèle*, fr. *cirsocèle*; d'in *κίρρος*=*varice* si *κῆλη*=*tumore*); tumore varicosa, inflatură varicosa a veneloru.

* CIRSOMFALU si *cirsomphalu*, s. m., (fr. *cirsomphale*; d'in $\kappa\iota\rho\sigma\acute{o}\varsigma$ = *varice* si $\delta\upsilon\rho\alpha\lambda\acute{o}\varsigma$ = *buricu*); varice sau inflatura varicosa a venelor de pre longa buricu.

* CIRSOFTALMIA si *cirsophthalmia*, s. f., (fr. *cirsophthalmie*; d'in $\kappa\iota\rho\sigma\acute{o}\varsigma$ = *varice* si $\omicron\phi\theta\alpha\lambda\mu\acute{o}\varsigma$ = *ochiu*); oftalmia varicosa.

* CIRSOFTALMICU si *cirsophthalmicu*, -a, adj., relativu la *cirsoftalmia*.

* CIRSOptomIA, s. f., (fr. *cirsotomie*; d'in $\kappa\iota\rho\sigma\acute{o}\varsigma$ = *varice* si $\tau\omicron\upsilon\tau\eta$ = *tuiare*); taiare a variciloru, spre a le vindecá si sterpi.

* CIRSOtOMICU, -a, adj., relativu la *cirsotomia*: *operatione cirsotomica*.

CIRU, s. m., vedi *cireda* in Glossariu. M.

† CIS, adv., *cis*; essitu d'in *ce*, demonstrativu, cu insemnarea de: *d'in coce, de cesta parte* a unei ape, a unei seria de munti, etc., opositu la *trans* = *d'in collo, de cea parte*, luatú numai ca particula inseparabile in compositiuni de adiective derivate d'in unu substantivú, cumu: *cisalpinu-a* = *cisalpinus*, de din coce de *Alpi*, in oppositiune cu *transalpinu-a* = *trausalpinus*, de d'in collo de *Alpi*: *Galli'a cisalpina*; asiá si: *cisdanubianu-a*, de d'in coce de *Danubiu*, in oppositiune cu *transdanubianu*; *cismontanu-a* = *cismontanus*, de d'in coce de munti, in oppositiune cu *transmontanu-a* = de d'in collo de monti; *cispadanu-a* = *cispadanus*, de d'in coce de fluviulu *Padu*, in oppositiune cu *transpadanu-a* = de d'in colo de *Padu*: *Itali'a cispadana*; *cisrenanu-a* = *cisrhenuanus*, de d'in collo de *Renu*: *Germanii cisrenani*.

CISALPINU, -a, adj., vedi *cis*.

* CISIARIU, s. m., *cisarius*; 1. care mena unu *cisiu*; 2. fabricatoriu sau venditoriu de *cisie*.

* CISIU, s. m., pl. -e, *cisium*; carrutia usiora cu doue rote, *birota*.

* CISMONTANU, -a, adj., vedi *cis*.

* CISORIU, s. m., pl. -e, vedi *cesoriu*.

* CISPADANU, -a, adj., vedi *cis*.

* CISRENANU, -a, adj., vedi *cis*.

* CISSAMPELU, s. m., (it. *cissaupelo*,

fr. *cissampelos*, d'in $\kappa\iota\sigma\acute{o}\varsigma$ = *cissu* si $\acute{\alpha}\mu\pi\epsilon\lambda\omicron\varsigma$ = *viia*); genu de plante d'in famili'a menispermaceeloru, tribulu menispermieloru, *diecia monodelphia* lui *Linneu*, care coprende specie repenti, ca si eder'a; d'in aceste specie este si *cissampelos* pareira lui *Linneu*, care da *radecin'a* conosciuta in medicina ca bona pentru muscature de serpe, pentru pétra de udu si pentru *hydropica*.

* CISSANTHEMU, s. m., *cissanthemus* = $\kappa\iota\sigma\acute{o}\acute{\alpha}\nu\theta\epsilon\mu\omicron\varsigma$; de acea-asi insemnare cu *cyclaminu*.

* CISSARU, s. m., *cissaros*; de acea-asi insemnare cu *chrysanthemu*.

* CISSITE, s. f., *cissitis* = $\kappa\iota\sigma\acute{o}\iota\tau\iota\varsigma$, (d'in $\kappa\iota\sigma\acute{o}\varsigma$ = *cissu* de sub 1.); *gemma* sau *nestimata* care are *colorea* frundiiloru de *edera*.

* CISSOIDE, adj., (it. *cissolde*, fr. *cissoide*; d'in $\kappa\iota\sigma\acute{o}\varsigma$ = *cissu* si $\epsilon\iota\delta\omicron\varsigma$ = *forma*); care *sémina* cu *cissulu*: — s. f. *cissoide*, -a, *linia* geometrica ce are *asemina*re de forma cu *eder'a*, *linia* imaginata de *geometrulu* Grecu *Diocle*, spre a *resolve* *problem'a* asiá de celebre pre *tempulu* acestui *geometru*, *problem'a* de a *construí* doue *medie* *proportionali* intre doue *linie* *date*.

* CISSU, s. m., *cissos* = $\kappa\iota\sigma\acute{o}\varsigma$ (compara si it. *cisso*, fr. *cisse*); 1. in *intellessulu* anticu, *cissu* este *acea-asi* *planta* ce *porta* *numele* *romanicu* de *edera*; 2. in *intellessu* modernu, *genu* de plante d'in famili'a *ampelidaceeloru* sau *vita* *ceeloru* *ampelidie*, *tetrandria monogynia* lui *Linneu*, alle cui *specie* au *fusti* *sarmentosi* si *cinni*, prin cari *semina* cu *viti'a* de *viia* si cu *eder'a*, de unde si *numele* *genului*.

* CISTA, s. f., *cista* = $\kappa\iota\sigma\acute{o}\tau\eta$, (compara si fr. *ciste*); 1. *capsula* sau *cuteiora* de *pusu* in ea *bani*, *vestimente*, *carti*, *sufragie*, etc.; 2. *cista mystica*, (vedi *cistoforu*), *specia* de *paneriu* in care se *tineau* si *portau* *obiecte* de *cultu* *religiosu* in *ceremoniele* *Cererei*, lui *Bacchu*, *Cybele*, etc.; 3. *genu* de plante d'in familia *cistaceeloru*, d'in care *speci'a* cea mai *comune* si mai *conosciuta* este *cist'a* *ladanifera*, d'in care se *estrage* *acea* *substantia* *resinosa* si *odorifera*, *data* *alta* *data*

ca medicamentu sub numele de *ladanu*; 4. pericarpulu de cari stau allipite se-mientele.

* **CISTELLA**, s. f., *cistella*; deminutiv d'in deminutivulu *cistula*.

CISTERNA (pre a locurea *cesterna* si fora *s* : *ceterna*; compara si franc. *cisterne*), s. f., *cisterna*; d'in *cista*, 1. catinu de apa, mai vertosu catinu de apa sub pamentu; bassinu sau gropa, in adensu facuta, spre a se stringe in ellu apa pentru usulu omului; 2. canale de la marginea invelitoarei pre care se scura ap'a de pre invelitore.

CISTERNINU, -a, adj., *cisterninus*; de *cisterna*; *apa cisternina*; ap'a *cisternina e sengura ce se pote aflá pre unele locuri*.

* **CISTIFERU**, -a, adj., *cistifer*, (d'in *cista* sub 1. si *ferere*); care porta sau duce una *cista*; vedi si *cistophoru*.

* **CISTIFLORU**, -a, adj., (fr. *cistiflore*; d'in *cista* sub 3. si *flore*); care are flori ca alle *cistei* : *plante cistiflore*; — s. f. pl., *cistiflore*, familia de plante cari au de tipu genulu *cista*.

* **CISTIU**, -a, adj., (fr. *cisté*); care tine de *cista* in insemnarea de sub 2.; de aci, s. f. pl., *cistie*, familie de plante, — s. m. *cistiú* sau f. *cistia* = *cista* sub 3.

CISTOFORU, vedi *cistophoru*.

CISTOGASTRU, -a, adj. s., (fr. *cistogastre*; d'in *κίστη* = *cista* si *γαστήρ* = *pantete*); cu panticela ca una *cista*; de aci, s. m., *cistogastru*, genu de insecte diptere d'in famili'a athericereloru, tribulu muscidiloru.

* **CISTOPHILLU** si *cistophilu*, -a, adj., (fr. *cistophile*; d'in *κίστη* = *cista* si *φιλεῖν* = *amare*); cui place *cist'a*, vorbindu de certe plante sau insecte cari se nascu si cresc pre *ciste*.

* **CISTOPHORU**, -a si *cistoforu*, adj. s., *cistophorus* (= *κιστοφόρος*, d'in *κίστη* = *cista* sub 1 si 2, si d'in *φέρειν* = *ferere*); 1. care porta sau duce una *cista*, déro in acestu intellesu se dice mai bene *cistiferu*; éro *cistophoru* : 2. se applica mai multu ca substantiv : a) m. *cistophoru*, moneta de argentu antica, batura la mai multe cetati de alle Asiei minore, avendu pre una d'in facie imaginea unei *cista*; b) f. *cistophoru*, si mai

vertosu la pl. *cistophore*, vergine ce portá in ceremonie *ciste mystice*.

* **CISTULA**, s. f., *cistula*, deminutiv d'in *cista* (dupo legile fonetice alle limbei nostre *cistula* ar deveni *cestura*; si prin taiarea lui *s* ca si in *ceterna* in locu de *cesterna*, *cestura* ar deveni *cetura*; vedi acestu cuventu).

* **CITABILE**, adj., (fr. *citabile*, it. *citabile*); care se pote *citá* demnu de *citare* (vedi 2 *citare*): *austoriu citabile*, *marturi citabili*.

CITADELLA, s. f., vedi *cetatella*.

* **CITANTE**, adj., *citans*; d'in 2 *citare*, care *cita*.

CITANTIA, s. f., vedi *cietantia*.

CITARA si *citharu* (reu pronuntyatu : *kitara*), s. f., *cithara* = *κίθάρα*; instrumentu musicale cu corde, cari se suná cu degetile, fora plectru; — vedi si *cetera*, care e acellu-asi cuventu cu *citara*, pucinu modificatu in forma, déro cu totulu in intellesu.

1 **CITARE**, v., vedi *cietare*.

2 **CITARE**, v., *citare* (formele simple : *citu*, *citi*, *cita*, etc., precumu in compusele : *récitu*, *réciti*, *récita*, etc., d'in *recitare*; asiá si in simplu sunt de preferitu celloru incarcate : *citediu*, *citedi*, *citediu*, etc.); 1. ca forma intensiva d'in 2 *citu* de la *ciere* = *a pune in miscare*, verbulu *citare* va se dica : a *miscá tare*, a *miscá cu putere*, a *impinge*, a *scuturá*, a *face se se misce* d'in locu si se misce rapide, a *face ventu*, a *attitiá*, etc. : a *citá passii*, a *citá armele*, a *citá foculu*, etc.; déro in acestu intellesu primitiv forte raru occurre cuventulu; mai desu occurre : 2. cu intellessulu de a *chiamá*, a *face se vina*, a *invitá*, etc. : a) in genere : a *citá senatorii la senatu*, *la curte*, a *citá triburele*, *ostile la juramentu*; a *citá la sene pre unulu d'in cei de care dede cu ochii mai antaniu*; b) in speciale si ca mai desu : a) ca terminu juridicu : a') despre auctoritati publice, a *chiamá pre cineva ca se respunda intr'una cestione judicaria* : a *citá pre accusatu*, a *citá marturii amendouoru partiloru litiganti*; b') despre particulari, sau privati, a *chiamá pre altulu inaintea magistratiloru priu*

ministri publici, prin viu graiu sau prin scrisu : a *citá* la *judicele de pace, la tribunariu, la curtea de apellu; partea interessata cita marturii sci sengura sau cere de la giudice se i cite; γ')* a accusá, a se plange inaintea unei autoritate judiciaria : a *citá* pre cineva inaintea *judiciului criminal, a citá* pre vecini *pentru calcari de limiti*; — de aci : β) prin estensione, afora d'in sfer'a juridica : α') a aduce de marturia spre confirmarea celloru disse si propuse, a allegá fapte, disse, auctori, etc., spre a elucidá sau probá celle afirmate : a *citá Salaminea ca marturia de cea mai stralucita victoria; asiu poté citá multi marturi ai straluciteloru melle fapte; a citá versuri, locuri d'in unu prosaicu, a citá capulu, articlulu si paragrafulu legeri; pote citá cineva numele auctoriului, loculu, cartea, pagin'a; a citá* pre cineva *sau fapte alle cuiva ca essemple; a citá cuventele cuiva, etc.; β')* a *citá* pre cineva = a lu mentioná a nume, a lu numí, a pronuntiá numele lui, etc. : a *citá* pre *maistrulu unei doctrina si pre disciplii lui; a citá* mai multi *barbati de autoritate; in mundri'a vostra si cu locu si fora loau citati numenele boniloru si straboniloru vostri.*

* **CITAREDA**, si *citharedia*, s. f., *citharedia* = *κίθαρηδία* (d'in *κίθαρα* = *citara* si *ψῆθῆ* = *cantare*); artea *citaredului*, care canta si d'in gura si cu *citara*'a.

* **CITAREDICU** si *citharedicu*, -a, adj., *citharædicus*; = *κίθαρηδικός*; relativu la *citaredia* sau la *citaredu*.

* **CITAREDU**, -a si *citharedu*, -a, s., *citharædus* = *κίθαρηδός*; care possede artea numita *citaredia*, care scie bene cantá si d'in gura si d'in *citara*.

* **CITARISTICU**, si *citharisticu*, -a, adj., (compara it. *citaristico*-a) relativu la *citara*, si in genere la veri-ce instrumentu cu corde : *armonia citaristica*; — s. f., *citaristica* : arte de a cantá cu *citara*'a; arte de a cantá cu unu instrumentu orecare cu corde.

CITARISTU si *citharistu*, -a, s., *citharista* = *κίθαριστής*; care scie bene cantá cu *citara*'a, maestru in *citara*.

CITARISARE si *citharizare*, v., *citharisare* = *κίθαρισειν*; a cantá cu *citara*'a.

* **CITARODIA** si *citharodia*, s. f., (it. *uitarodia*; d'in *κίθαρα* = *citara* si *ψῆθῆ* = *cantare*); cantare d'in gura ac-companiata cu *citara*'a.

* **CITARODU** si *citharodu*, -a, s., (it. *uitarodo*; vedi *uitarodia*); care canta d'in gura, acompanianduse cu *citara*'a : d'in *poeti unii erau citarodi, alti; lyrodi, alti aulodi*.

* **CITAROIDE**, si *citharoide*, adj., (fr. *citharoïde*); care semina cu *citara*'a; de aci, s. f. pl., *citharoidi*, familia de zoophyte d'in ordinea microscopiceloru crustoide.

* **CITARU**, si *citharu*, s. m., *citharus* = *κίθαρος*; specia de pesci marini d'in genulu *solea* sau *solia*.

CITATIONE, s. f., *citatio* (compara it. *citazione*, fr. *citation*); d'in 2 *citare*, actione de *citare*, si mai desu inse, ca concretu, mediu de *citare*, actu de *citare* prin graiu sau prin scrisu, documentu, proba, marturusau *marturia*, etc.: 1. mai raru in intellesu de sub 2, a, allu verbului *citare* : *citationea senatoriloru la senatu; citationea prelatiloru la conciliu*; ca mai desu : 2. in intellesulu de sub 2, b, allu verbului *citare* : a) in sfer'a juridica : *citatione la judgele de pace, la tribunariulu correctionale, la curtea de apellu; citatione la judgele de pace, a procuratoriului, a presiedentului de tribunariu; prim'a citatione, secund'a citatione a partiloru; partile sunt detorie a presentá citationile; citationea marturiloru; partile litiganti se potu presentá si fora citatione inaintea judgelelui; b) afora d'in sfer'a juridica : a *incarcá unu discursu de citationi; citationi in testu, in parenthese, pre margine; citationi d'in autori, de essemple, de fapte analoge, de article de lege; citationi testuali* = *citationi literali*, in opposetione cu *citationi facute numai dupo sensu*, pre candu in *citationile literali* se reproducu cu essactitate cuventele auctoriului sau testului originariu; *avutia de citationi, citationi longe si tediose; citationi essacte, inessacte, addeverate, false; scriptele de istoria, si de eruditone au lipse de citationi, de câte ori auctorii vreu se documente impartialitatea si bon'a loru credentia.**

CITATORIU, *-toria*, adj. s., *citator*, *citatorius-a-um* (compara si it. *citatore* si *citatorio-a*, franc. *citateur* si *citatoire*); care *cita* sau *serve a citá*, in insemnarea speciala a cuventului 2 *citare* de sub 2, β : 1. despre persone: *citatoriu es-sactu allu lucrurilor d'in autorii la cari se refere; citatorii auctoriloru antichi sunt a deseá inessacti; citatoriulu meu la judicata pentru causa de calcare a mosiei*; —mai vertosu, care are mania de a citá mereu: *unu citatoriu pedante, care prin citationi la totu cuventulu ce dice, vre se sparia pre altii cu eruditionea sea*; —2. despre lucruri: *adresa citatoria inaintea judicelui, actele citatorie de marturi*; mania *citatoria*; —3. subst. reale, m. *citatoriu* sau f. *citatoria*, actu de *citare*, adresa de *citare* inaintea unei autoritati judiciaria.

* **CITATRICE**, s. f., (it. *citatrice*, fr. *citatrice*); in acellu-asi intellesu cu form'a *citatoria* d'in *citatoriu*, mai vertosu candu e vorba de-una persona ce are mania de a citá.

CITATU, *-a*, part. d'in 2 *citare*.

* **CITERIA**, s. f., *citeria*; specia de papusia, imagine ridicula ce Romanii portau in certe ceremonie.

CITERIORE, adj., vedi 1 *citra*.

CITHARA, *citharedu*, etc., vedi *cithara*, *citaredu*.

* **CITIGRADU**, *-a*, adj., (fr. *citigrade* d'in 2 *citú* si *gradu*); celeru de passu, care are mersu iute sau veloce; de aci, s. f. pl., *citigrade*, tribu d'in famili'a araneidiloru, care coprende tote aranielle ce se distingu prin rapiditatea mersului lor.

CITIMU, *-a*, adj., vedi 1 *citra*.

* **CITPEDE** si *citipedu*, *-a*, adj., *citipes*; (d'in 2 *citú* si *pede*); citu sau celeru de petioru, care fuge usioru si rapide.

* **CITIREME**, adj., *cittremis* (din 2 *citú* si *remu*); cu citi sau veloci remi: *citiremea nave a Argonautiloru*.

* 1 **CITRA**, adv. si prep., *citra*; ca oppusu la *ultra* = *ultra*, *citra* insemna: 1. in coce, d'in coce, de cęsta parte, d'in coce de, de cęsta parte de: *Germanii de citra Renu, ca si acei de ultra Renu; poporcele de citra si ultra Danubiu*; a

se oppri *citra fluviiu, pentru co nu pote trece ultra fluviiu; a trece ostile citrarii*; —absol. ca adverbiiu: *a vagabundá ultra citra; a immarmuri si a nu se pote miscá neci ultra neci citra; pre ripele acellui-asi fluviiu unii stau citra, altii ultra*; 2. in speciala, d'in coce de una margine pusa, care nu trece preste una margine, care nu attinge acea margine, si de aci, care remane mai prediosu de mesur'a ceruta, care nu attinge mesur'a sau perfectionea propusa: *sagettele inimiciloru cadeau citra; accentulu unui cuventu nu pote cadé citra terti'a syllaba; virtutea nostra nu e citra genulu nostru*; —precumu *circa* d'in *circu*, asiá si *citra* e form'a feminina d'in un'a masculina, *citru*, care e adiectivu: *citru-a* = *citer*, *citra*, *citrum*, essitu d'in acea-asi radecina cu *cis*, *déro*, ca adiectivu, applicatu forte raru chiaru in limb'a latina; usitate d'in acestu adiectivu sunt formele: a) comparativu, *citeriore* = *citerior*, ca oppusu la *ulteriore* = *ulterior*: *Galli'a citeriore si ulteriore*, de d'incoce si de d'incollo de Alpi; b) superlativu, *citimu* = *citimus*, cellu mai de d'incoce, cellu mai apropiatu de vorbitoriu, ca oppusu la *ultimu* = *ultimus*, cellu mai de d'incollo, cellu mai departatu de vorbitoriu: *stelle citime de pamentu, déro ultime de ceru*; —form'a masculina a pozitivului, *citru*, se pote applecá, ca si cea feminina *citra*, cu intellesu de adverbiiu: a) sub form'a *citru* insasi, *déro*: β) si mai bene sub form'a *citro*, analoga forneloru *collo, incollo*, si cu intellesu de *citro* = *citro*, in coce, ca oppusu la *ultra* = *ultra*, *in collo*: *pscisiorii spariati fugu ultra citro; nu ne potemu miscá neci ultra neci citro; se tramettu legati ultra citro*, in collo si in coce, in mai multe parti, pre in pregiuru, sau, de una parte si de alt'a, de amendoue partile cari vreu se tractadie de ceva.

2 **CITRA**, s. f., (pronuntyatu ret: *chitra* = *kitra*) *citreum* (*κίτρον*); fructulu *citru-lui*, (vedi 2 *citru*).

* **CITRAGINE**, s. f., *citrago* (compara si fr. *citragon*, it. *citraggine*); unaplanta, specia de *melissa*, *melissa officinalis* lui *Linneu*, numita asiá d'in caus'a odorei de

citra ce dau foiele ei frecate sau pisate, chiamata altramente si *apiastru*.

CITRAMONTANU, -a, adj., d'in 2 *citra* si *monte*, in acellu-asi intellesu cu *cismontanu*, care e de preferitu.

CITRARIA, s. f., vedi *citriariu*.

CITRARIU, -ia, adj. s., *citriarius* (d'in 2 *citra*, si de acea-a pronunziatu reu : *chitrariu* = *kitrariu*); relativu la 2 *citra*, luatu mai vertosu ca subst. personale, care cultiva sau vende *citre*; — de aci femininulu : a) *citriaria*, femina a citriariului sau femina ce sengura vende sau cultiva *citre*; in acestu intellesu si forma a *citraressa*; b) *citriaria*: a) maiestria de citriariu; β) multime de citre; officina de citre, etc.

CITRATU, -a, adj. s., *citratu* (compa- ra si it. *citrate*, fr. *citrate*); proprie, part. passivu d'in unu verbu *citrare* = a mesteca cu *citra*, a freca cu unu compo- situ de *citra*, luatu inse ca adiectivu : *pome citrate*; de aci ca substantivu reale: a) m., *citratu*, sare formata prin combina- tionea acidului *citricu* cu una base: b) f., *citrate*, preparatiune de mancare, confectione d'in *citra*, dulcetia de *ci- tra*, etc.

CITRETU, s. m., *citretum*; d'in 2 *ci- tru*, locu plantu cu citri, gradina de citri.

* CITRICOLU, -a, adj., (fr. *citricole*; d'in 2 *citru* si *colere*); care locuesce si traiesce pre *citru*: *insecte citricole*.

CITRICU, -a, adj., (it. *citrico*, fr. *citrique*); d'in 2 *citra*, de *citra*, ce vine d'in *citra*: *acidu citricu*.

* CITRINETIA, s. f., (it. *citrinezza*); facia sau colore *citrina*.

CITRINU, -a, adj. s., *citrinus* (com- para si it. *citriano*, fr. *citrin-e*, *citri-ne*); d'in 2 *citra* si 2 *citru*, de *citra* sau de *citru*, mai vertosu de colore de *citra*: *vestimente citrine*, *florc citrina*, *cera ci- trina*; *confectione citrina* = *citrate* (vedi *citratu*); *unsore citrina*, de colore ca a citroi, fora inse se intre *citra* in ea, sau in care intra si succu de *citra*; — subst. reale : a) m. *citrinu*: a) materia de ves- timente *citrina*; vestimentu d'in asse- minea materia; β) lemnu de *citru*, dero mai vertosu obiectu d'in assemine lemnu; γ) specia de passere d'in genulu *curruca*

sau ghionioia; b) f. *citrina*: a) essentia de *citra*; oliu de acesta essentia; β) sub- stantia cristalina trassa d'in oliulu vo- latile de *citra*; γ) cu intellessulu forme *citrinu* de sub a.

CITRIU, -a, adj. s., *citrius-a-um* (com- para si franc. *citre* si *citron*); d'in 2 *ci- tru*, de *citru*, relativu la *citru*: 1. adj., *mese citrie*, de lemnu de *citru*; asiá si : *patu citriu*, *oliu citriu*; 2. substantivu : a) m. *citriu*, specia de cucurbeta; b) fr. *citria*: a) cu acea-asi insemnare ce are si 2 *citra*; β) pl. *citrie*, sectione de plante d'in famili'a aurantiaceoloru, avendu de tipu genulu *citru*.

CITRO, adv., vedi 1 *citra*.

* CITROBATU, s. m., (fr. *citrobate*; d'in *κίτρον* = 2 *citra* si *βάτος* = *rugu*); genu de plante d'in famili'a pittosporaceoloru, asia numite dupo assemena- rea fructeloru cu una *citra auria* = *por- tocalle*.

1 CITRU, adv., vedi 1 *citra*.

2 CITRU (pronunziatu reu : *chitru* sau *kitru*); s. m. pl. -i, *citrus*, *citrum*; genu de arbori d'in famili'a aurantiaceoloru sau hesperidiloru, sectionea citrioloru, *polyadelphia icosandria* lui *Linneu*, d'in care speciele celle mai conosciute sunt : a) *citruulu medicu* = *malus medica* = *citrus* = *citrus medica* lui *Linneu*, conno- scutu in poporu sub numele speciale de *citru*, allu cui fructu porta de assemine numele speciale de *citra*; b) *citruulu au- riu* = *malus aurea* = *portucallulu*; c) *ci- trulu limoniu*, allu cui fructu e *limoni'a* sau *limoi'a*; 2. in speciale : a) *citru*, ap- plicatu cu intellessulu de sub 1, a; b) ap- plicatu la una specia de arbore africanu, allu carui lemnu era forte cautatu pen- tru mobili; lemnulu de acestu arbore.

1 CITU, -a, adj., vedi *cietu*.

* 2 CITU, -a, adj., *citius*; proprie part. passivu d'in *ci-ere* = a pune in miscare, a misca, a scutura, a impinge, a da una potente impulsione, a face ventu, etc., si de aci, a accelera, a attitia, etc., luatu inse ca adiectivu cu intellessulu de : currendu, celeru, veloce, etc., de unde apoi : verbulu *citare* (vedi 1 *citare*), si compuse : *es-citare*, *in-citare*, *re-ci- tare*, etc.

CITURA, s. f., vedi *cetura* si parentheses de la *cistula*.

CIUCIULETE, s. m., *ciuciuletia*, f., vedi *ciuciurete*.

CIUCIURETE, s. m., (dupo localitati: *ciuciulete*, *ciuciuletii*, *ciuciuletia*; *ciurete*, *ciulete*, *ciuretiu*, *ciurediu*), fungus spongiosus; noctua; 1. specia de fungu sau borete porosu sau cu gaurelle si de forma conica; 2. passere nocturna, specia de cucuvella cucuiata; 3. specia de farinata, in care buccatellele de coca au orezare asseminare cu form'a boretelui de care e vorb'a sub 1.;—in insemnarea de sub 1. si de sub 3. se audu mai vertosu formele: *ciuciurete*, *ciuciulete*, *ciurete*, *ciulete*; ero in insemnarea de sub 2. mai vertosu formele: *ciuciuretiu*, *ciuretiu*, *ciurediu*;—cuventulu pare a se legá de acea-asi radecina cu *ciucure*; vedi inse si *ciurechii*. *M.*

CIUCIURETIU, s. m., vedi *ciuciurete*. *M.*

CIUCURARE, v., *ciucinnare*, *fimbriare*; a dá forma de *ciucure*, a adorná cu *ciucuri*. *M.*

CIUCURARIU, s. m., care scie lucrá *ciucuri*.

CIUCURATU, -a, part. d'in *ciucurare*, *ciucinnatus*, *fimbriatus*, *clavis ornatus*: *vestmentu ciucuratu*.

CIUCURE, si *ciucuru*, s. m., pl.-i, *cirrus*, *fimbria*; *bracæ*; 1. ornamentu ce se pune si la alte parti, dero mai vertosu la marginea unui *vestmentu*, unei *cingutore*, unei *fascia*, etc., si care e facutu d'in fire asiá impletite, in câtu dau aprope forma de unu micu conu: *ciucurii braciiloru*, *fascia fora ciucuri*; *ciucurele de la baltulu spatei militariului*; *ciucurii de metasse de pre marginea tunicei*; *ciucure de lana*, *ciucure de aur*, etc.;—in genere, fire impletite ce marginescu unu *vestmentu*, manecela unui *vestmentu*, capitele unui *stergariu*, etc.: *ciucurii stergariului s'au despletiti*; *a cadutu unu ciucure de la maneca derepta*;—2. pl. *ciucuri*, luatú absolutu in acea-asi insemnare cu *cioreci* = *brace terranesci*, mai vertosu candu pre genuchi sau si in alte parti au *ciucuri* ca ornamente.—*Ciucure* a potutu

essi sau d'in *cincinnu* = *κίκιννος*, prin una stramutare a lui *n* in *r*, ca si in *cocoria* d'in *ciconia*; sau d'in *cinnu* = *cinnus*, prin duplecarea syllabei initiale si stramutarea lui *n* de asseminca in *r*; sau d'in *cuca* sau *cucu*, de unde si *cuculu*, etc.; sau d'in acea-asi funtana cu *cioclina*, d'in care una forma (it. *cioccolo*) ar correspunde si in forma si ar avé si intellesu analogu cu allu nostru *ciocuru* sau *ciucuru*, (vedi si in Glossariu 2 *ciocu*); *vericumu* inse form'a curatu romanica a *cuventului* si a derivatelu selle, cumu si essistenti'a acestoru *cuvente* in gur'a Romániloru d'in tóte partiele, sunt contrarie suppositionei, care refere *ciucuru* la turc. *ciucur*. *M.*

CIUCURELLU, s. m., pl.-i; *fimbriola*; deminutivu d'in *ciucure*.

CIUCUROSU, -a, adj., *fimbriatus*; aprope de acea-asi insemnare cu *ciucuratu*. *M.*

CIUCURU, s. m., vedi *ciucure*. *M.*

CIUFA, s. f., vedi *ciufu*.

CIUFUIRE, -escu, v., inter edendam *labia cum strepitu verberare et sibilla efflare*; a mancá cu siueru de budie si catiitu de denti, cumu manca mai vertosu porcii, a devorá, (compara it. *ciuffare* si vedi *ciufu*). *M.*

CIUFLANU, *ciufle*, *ciufu*, etc., vedi *ciufu*. *M.*

CIUFOSU, -a, adj., vedi *ciuposu*.

CIUFU, -a, adj. s., *horridus*, *hirsutus*; *sordidus*; *capilli hirsuti*, *cirrus*, *capronæ*; *clippus*, *decempeda*, *funale*; *noctua*, *bube*, (compara si it. *ciufa* sau *ciuffo*, si *ciufolo*, isp. *chufa*, pr. *cufia* si *chiffa*); 1. adiectivu: a) care nu are perulu *peptenatu* si *neteditu*, cui perulu sta in susu: *nu esse cine-va ciufu in lume*; *déco siede reu unui barbati*, si mai reu *siede muierii ciufa*; *nu te ai peptenatu de mai multe dille*, si de acea-a *perulu ti e forte ciufu*; *barba tufosa si ciufa*;—de aci: b) *nepellatu*, *nepeptenatu*, *sordidu*, si prin metafora, *spurcu*, *gretiosu*, *incultu*, *ridiculu*, *avaru cumplitu*, etc.: *n'am vedutu sientia mai ciufa de câtu acestu omu*, cui, de si *avutu*, *tremura man'a pentru unu banu*; 2. substantivu: a) personale, *ciufu-a*, *vorbindu*

de una persona cu perulu nepeptenatu, nespellata, spurca, avara, etc.; b) reale : a) masc. *ciufu* : α) perulu omului nepeptenatu, perulu capului ce sta in susu, si de aci, in risu, perulu unui omu vericumu ar fi : *taci d'in gura, co ti rupu ciufulu; mai peptena-ti si tu ciufulu; ce porti acestu ciufu si nu lu mai tundi*; — prov. *vedi se nu mi se incurce manule in ciufulu teu* = *vedi se nu ti iee ciufulu focu* = *vedi se nu ti iee perulu focu* = *vedi se nu iei rea peruire, bataia*; β') in genere, cinnu sau vitionu, motiu de peru, manuchi de peru, fia la omu, fia la animali; *ciufulu de pre fruntea callului; mai multi ciufi spendura sau se redica pre fruntea armessariului*; γ') applectatu prin metafora si la cucuiulu formatu de penne pre capulu certoru passeri, cumu si la manuchiorele de cinni sau firicelle, de flori sau de frundie alle certoru plante; — δ') la una passere nopturna, bubonele, bufa, etc.; — b) fem. *ciufa* : α) pertica cu unu *ciufu* de paie sau de fenu la capitulu superiore, si care infipta in pamentu serve ca semnu de limite, ca spariatore pentru passeri, ca puntu de directione pentru unu agriensoriu, etc.; β) prin estensione pertica orecare, si mai vertosu pertica de mesuratu, sau pertica care la unu capitu avendu unu menuchi de lucruri moiate in pecura sau in resina, serve ca funale, (vedi in Glossariu *ciuha*, forma in care se aude *ciufa* pre alte locuri); — câtu pentru etymologi'a cuventului, mai antaniu d'in essemplele addusse in parenthesea de la inceputu se vede, co cuvente analoge si chiaru identice si in forma si in intellesu cu allu nostru essistu in tote celle alte limbe sorori; déco Jéro cuventulu ar fi essitu, cumu sustinu unii, d'in germ. *zopf*, *zopfen*, atunci ar fi cautatu se se fia introdussu inainte de colonisarea Daciei, lucru ce neci e probatu neci se pote usioru probá; mai verisimele pare asiá déro suppositionea, cu care se invoiesce si invetiatulu germanu *Diez*, si care considera *ciufu* = ital. *ciuffo* si *ciuffolo*, ca una onomatopeia, provocata in parte si de verbulu *sufflu* redussu prin siuerare la *siufflu*,

ciufflu; acesta assertione capita una si mai mare probabilitate prin form'a nostra *ciufu* sau *ciuffa* = it. *ciuffolo*, care inco essite in limba cu insemnarile ce are si form'a *ciufu* ca adiectivu; d'in acesta forma essu inco directu : a) *ciufflanu*, ca augmentativu d'in *ciufu*; b) *ciuffulire*, v., despre allu cui intellesu vedi la loculu lui; c) *ciufle*, sau *ciufli*, cu articlu invariabile, *ciuflea* sau *ciuflia*, s. m., cu intellesulu : α) omu *ciufu*, β) bou sau callu cu peru *ciufu* la capu sau in alte parti alle corpului; — d'in aceste-a ar resultá, co form'a primitiva a acestoru cuvente ar fi *ciufu*, desfacutu si in *ciufulu*, éro de alta parte redussu la *ciufu*, ca si *carofa* d'in *carofula*, (vedi *caryophyllu*); *ciufu* apoi, in suppositionea etymologiei admisse, ar insemná proprie *sufflatu*, si de aci *redicatu prin sufflare*, etc., insemnare primitiva, care applectata in speciale la *peru* a cautatu se insemne : *irsutu*, *orridu*, etc.; de unde apoi usioru au potutu essí celle alte insemnari alle cuventului; — déro ca mai probabile e co *ciufu* e in locu de *ciupu*, essitu, cumu se vede, cu mica modificare d'in *cipu* sau *cippu* = cepu sau cepu, d'in care cu alta modificare a essitu si *ciepu* sau *cieppu*, de unde si *cieffu* sau *ciefu*, ca si *ciufu* d'in *ciupu*, (vedi si in Glossariu *ciupu*, si *ciobu*). *M.*

CIUFULIRE, -*cscu*, v., *capillos vel comam disturbare; horrescere; capillos vellere; corrugare* (vedi *ciufu*); 1. a stricá si incurcá perulu capului in speciale, perulu si d'in alte parti alle corpului in genere : *a ciufuli perulu d'in capulu cui-va; a ciufuli barb'a, codele cui-va*; — reflex. *a se ciufuli*, vorbindu totu de peru, a se incurcá, a se redicá in susu : *da-mi unu peptene se me peptenu, co mi s'a ciufulitu si capillii si barb'a*; — 2. a apucá si trage de peru, a perui, si in genere, a bate reu : *de multu n'am infiptu man'a in ciufulu teu, vedi se. nu te ciufulescu astadi*; 3. vorbindu de unu vestimentu sau altu-ceva, care si perde netiditate, déco siede cine-va pre ellu sau nu lu stringe bene : *cu vestimintele ciufulite asiá nu me potu investi si essi in lume. M.*

CIUFULITU, -a, part. d'in *ciufulire*.

CIUFULITURA, s. m., acțiune de *ciufulire*, rezultat allu *ciufulirei*, ceva *ciufulitu*, etc.: *ce va se dica acea ciufulitura a capului si barbei telle? tatalu se vedu nevoitu se de una bona ciufulitura fiului; nu potu suferi ciufulitur'a ast'a de muiere; ce ciufulitura de omu! M.*

CIUFUTIA, s. f., sordida avaritia, parce et sordide factum; calitate sau fapta de *ciufutu*. *M.*

CIUFUTU, -a, adj., (vedi *ciufu*); sordidus avarus; avaru cumplitu: *cellu ciufutu, se te vedia morindu de fome, nu scote se ti dee unu banu; ce mai cersiti de la unu ciufutu ca acestu-a?—M.*

CIUGULIRE, -escu, (pre a locurea si *cigulire*), v., abrodere, derodere; ligurire; rostro appetere, leviter vellicare; dicituris pungere; 1. ca mai desu despre passeri, a caută se appuce cu rostrulu: a) spre a manca: *gainele ciugulescu grantie de meu, de ordiu, de granu; deco dai gaineloru farmiture de pane sau unu codru mare de pane, elle manca totu ciugulindu farmiturele si ciugulindu d'in codru;* b) spre a piscă: *cloc'a ciugulesce catusi'a, ca se va face se se departedie de puii sei;* c) spre a se scarpina sau curati: *gainele si ciugulescu pctiorele si aripele;* — 2. destullu de desu applectatu si la omeni cu insemnarile de: a) a piscă, a manca piscandu: a) fora alta nuantia accessoria: *copillii ciugulescu panea;* β) cu nuantia accessoria: a) rea, a manca piscandu câte pucinu d'in neplacere sau lipse de appetitu: *ciuguliti numai d'in pane si din carne, pentru co pote nu ve placu;* β) bona, a manca piscandu sau luandu si imbuccandu raru si câte pucinu d'in ceva ce place cuiva, ca se guste bene si se sonta mai indelungu placere: *cu cellu mai mare appetitu omulu nostru ciuguliea d'in bucat'a de placenta cei se puse d'inainte;* — b) a piscă pre cineva, atâtu in intellesu materiale, câtu si mai vertosu in intellesu ideale, a l' impunge cu cuvente; de aci: *a se ciuguli* = a se certă, a si dice unulu altui-a vorbe impungutorie. *M.*

CIUGULITURA, s. f., acțiune si rezultatu allu acțiunei de *ciugulire*: *ciugulitur'a gaineloru d'in codrulu de pane. M.*

CIULETE, s. m., vedi *ciucurete. M.*

CIULLINA, ciullire, ciullu, etc., vedi *cillina, cillire, cillu. M.*

CIUMBRISIORU, s. m., vedi *ciumbrusioru.*

CIUMBRU (pre a locurea *cimbru*), s. m., thymum, thymbra; nume genericu applectatu senguru sau insocitu de unu atributu la mai multe specie de plante: 1. *ciumbru* = *ciumbru commune* = *ciumbru vulgare* = *ciumbru romănu* sau *romanescu*, thymum = thymus vulgaris lui *Linneu*; — in acestu intellesu se dice si *ciumbrusioru*; — 2. *ciumbru* = *ciumbru creticu* sau *grecescu*, thymum = *saturela capitata* lui *Linneu*; 3. *ciumbru* = *ciumbru de gradina* = *thymbra*, *saturela hortensis* lui *Linneu*; 4. *ciumbru* = *ciumbru selbaticu* = *serponellu* sau *serpyllum* = *serpillum* = *serpullum* sau *serpyllum*, thymus serpillum lui *Linneu*; 5. *ciumbru* = *ciumbru de cellu bonu* = isopu sau *hyssopu* = *hyssopus*, *hyssopus officinalis* lui *Linneu*. (Cuventulu nu e, cumu pretende D-lu *Miklosich*, neci obscuro de origine, neci trecut in limb'a romăna d'in slav. *cimbrŭ*, ci acestu-a a essitu d'in romanesc. *ciumbru*, transformatu dupo legile limbei nostre d'in *tiumbru*, forma masculina corresponditoria la cea femin. *ciumbra* = *tiumbra* = lat. *thymbra* = *θύμβρα*). *M.*

CIUMBRUSIORU (pre a locurea: *ciumbrusioru* si *cimbrusioru*), s. m., thymum; deminutivu d'in *ciumbru*, applectatu si cu intellesulu speciale allu forme *ciumbru* de sub 1. *M.*

CIUNGARIRE, *ciungire, ciungu*, etc., vedi *ciongarire, ciongire, ciongu. M.*

CIUPAGU, s. m., vestimentu thorax; bustu sau peptariu allu unui vestimentu, mai vertosu muierescu. *M.*

CIUPARIRE, v., vedi *ciuperare.*

CIUPERARE (conjugatu in forma simpla: *ciuperu, ciuperi, ciupera*, etc.; asiă se conjuga si *ciuperire*, inse acestu-a si in forma incarcata: *ciuperescu, ciuperesci, ciuperesce*, etc.), v., deplumare; parce datare vel sumere; furtim et minutim adimere, subripere, etc.; se applica

a espreme nuantie particulare si delicate d'in conceptele ce espremu in modu mai generale formele *ciupire* si *ciupeli-re*, de cari vedi in Glossariu si a nume: 1. in genere, a smulge, rupe, taiá mice particelle d'in ceva, a stringe câte pucinu pucinu si cu mare labore si economía: *déco nu mai ciupera cineva de ici de collea ce pote, nu esse la capitu cu spesele casei*; 2. in speciale: a) a smulge pennele unei passere taiate; b) a piscá câte ceva, a luá pre furisii câte pucinu d'in mai multe articule si a stringe cu mare economie mediloce de traiu: *servitorii neonesti ciupera d'in tote câte domnii le dau pre mana; ciuperandu d'in ce potu servi, stringu pecuiliulu loru*; c) a dá câte pucine si cu cea mai mare economía, (vedi *ciupu* si *ciobu* in Glossariu). *M.*

CIUPOSU, -a, (pre a locurea: *ciufosu*), adj., horridus, hirsutus, cirratus, cincinatus; redicatu in susu: 1. in speciale de peru: *peru ciuposu, barba ciuposa; ciuposii peri ai porciloru*; 2. in genere, flo-cosu: *callu ciuposu, cani ciuposi*; sau *tufosu: ciufose plante*, (vedi *ciufu* in Dictionariu, *ciupu* si *ciobu* in Glossariu, si compara si lat. *zufa* = motiu sau *cucuiu* de penne la capulu passeriloru). *M.*

CIUPU, vedi *ciufu* in Dictionariu si *ciupu* in Glossariu. *M.*

CIURARE (conjugatu in forma simpla: *ciuru, ciuri, ciura*; si in *ire: ciuruire*, cu forme incarcate: *ciuruescu, ciuruesci, ciuruesce*; etc., déro si cu forme simple: *ciuruiu, ciurui, ciuruie*, etc.; formele verbului in *ire* se audu mai desu, déro de preferitu sunt alle verbului in *are*; vedi *ciuru*), v., cribrare, colare; perforare; copiose et cum strepitu profluere; 1. a cerne cu *ciurulu*: a) proprie: a *ciurá granulu, meiuulu, ordiu; farin'a mai grosu macinata se ciura mai antaniu, apoi se cerne si cu sét a*; b) metaforice: a) prin estensione, a stracurá, a curá sau curatiá, a allege, a cerne cu veri-ce altu instrumentu; b) a face numai gaure, a gauri in forte multe locuri: *vestimentu ciuruitu de impunsature, pannura ciuruita de insecte, lemne ciuruite de cari*; c) a desbate, a cercetá cu scrupulositate, a elucidá, clarificá in respectulu adde-

verului, utilitatea si benelui: *lucru ciuruite de multi cercetatori; omeni ciuruiti*, allessi si cercati prin multe probe; 2. vorbindu de apa sau de alte licide, a curre, déco nu in mare cantitate, déro in picature continue si cu strepitu sau murmuru tare si sentitoriu: *audieam ap'a ciurandu d'in putina; sangele curá ciurandu d'in nasulu batutulu*; *ciuruie ap'a d'in gurguie*, (vedi pentru acesta d'in urma insemnare si *cioraire*).

CIURARESSA, s. f., vedi *ciurariu*.

CIURARIU, s. m., criblarius; 1. care face sau vende *ciure*; 2. care traiesce d'in maiestri'a de a cerne grane cu *ciurulu*; — in amendou insemnarile, femin. *ciuraresa*, ca muiere a ciurariului sau ca muiere ce essercita sengura maiestri'a de a face ori vende *ciure* sau maiestri'a de a cerne grane cu *ciurulu*.

CIURATORIU, -toria, si *ciurutoriu*, -toria, adj. s., cribrans, cum strepitu profluens; care *ciura* sau *ciuruie*, (vedi *ciurare*): *ciuratoriu de buccate; ciurutoriuulu lcidu*; — de lucru care serve a *ciurá* sau *ciuruí* ca cu *ciurulu*: *instrumente ciurutorie*.

CIURATU, -a, si *ciuruitu*, -a, d'in *ciurare* si *ciuruire*; 1. part. passivu: *granu bene ciuratu*; 2. sup., *ciuru de ciuratu* sau *ciuruitu ordiu*; 3. s. abstr., *ciuratulu granului; ciuruitulu sangelui*.

CIURATURA si *ciuruitura*, s. f., cribrandi actio vel effectus; actione de *ciurare* sau *ciuruire*, cumu si resultatu allu acestei actione, ceva *ciuratu* sau *ciuruitu: ciuratur'a ordiului; dupo una ciuruitura a granului se mai facu si alte doue ciuruiture; ciuratur'a sangelui se audiea de la destullu de mare distantia*.

CIUREDIU, s. m., passere; vedi *ciuciurete*.

CIURECHIU, s. m., cu l moiatu in locu de,

CIURECLU, s. m. pl.-i, placenta, libum, scriblita; *placentioria*, collacellu; — proprie deminutivu d'in urmatoriulu:

CIURECU, s. m., placenta, frustulum; 1. placentiora; 2. buccatella sau fellia de pane, si in speciale, diumetate d'in cartu de pane (probabile in locu de *ciurecu* d'in *ciburu*, forma deminutiva

d'in *cibu*; coci *ciburecu* se reduce regulatu in *ciurecu*, *ciurecu*, (vedi si *ciuciurete*). *M.*

CIURELLU, s. m., pl.-e, cribellum (it. *crivello*, isp. *cribillo* si *garbillo*); deminutivum d'in *ciuru* in insemnarea de sub 1., applicatu si in speciale la *ciurulu* de cernutu farina mai grossu macinata, pre candu cu *ciurulu* care are gaure mai mari, se cernu de regula grauntiele granoloru.

CIURETIU, s. m., *passere*; vedi *ciuciurete*.

CIURU, s. m., pl.-e, (mai pucinu bene cu *ri*: *ciururi*), *cribrum* (isp. *cribo* si *criba*, port. *crivo*, fr. *crible*, éro it. *cribello* e deminutivum = *cribellum* = *ciurellu*; allu nostru *ciuru*, dupo legile fonetice alle limbei, pote fi redussu d'in *cribru*=*cribrum*, dupo ce a trecutu successivum prin forme ca: *crivru*, *criuru*, si prin taiarea lui *r* de longa *c*, *ciuru*; déro pote fi si unu surcellu directu d'in radecin'a *cir* sau *cer*, d'in care *cer-nere*; despre insemnarea cuventului de sub 2, vedi *parenthesa finale*); 1. instrumentu de pelle cu gaure mai mari sau mai mice si intensa pre unu cercinu de lemnu, care serve a curatiá de necuratie mai grosse granele sau a cerne farina mai grossu macinata: *prin ciuru se trece granulu, ordinulu, meinulu si alte cereali; cu ciurulu se cerne si farina de porumbu si de ordiu*; — applicatu apoi prin metafore: a) la lucruri gaurite ca *ciurulu*: a) tabla cu gaure de la organulu musicale; β) *a face ciuru ceva sau pre cineva*, a lu gauri in multe locuri: *calciz mei s'au facutu ciuru; luptacii sunt ciuru de vulneri*; asiá si: a) *fi totu ciuru*, a face totu *ciuru*; b) *a portá in ciuru*, = a agitá, a nu dá pace; c) proverb: a) *a carrá apa cu ciurulu* = *imbrem cribro gerere* = a lucrá in desertu, a nu face nemica, a nu adjutá intru nemica; cu mai multa energia de intellessu se dice: a *carrá cuiva apa cu ciurulu l'a nunta* = a nu i fi de neci unu adjutoriu, a nu i adduce neci unu folosu; β) *lucru sau omu trecutu si prin ciuru si prin ciurellu*, bene allessu, bene probatu si incercatu, etc. (vedi si *cernere*); γ) *pre cátu*

duce ciurulu apa, nemica sau aprobe de nemica: a *invetiá pre cátu duce ciurulu apa*; — 2. intellessulu abstractu: *ciurulu sangelui*, de onomatopeia, ce imita murmurulu produsu de unu licidu: *audiu ap'a ciuru, ciuru!* este acellu-asi cu allu forme 2. *ciuru* (in acesta insemnarea cuventulu este sau unu cuventu imitativu sau se redima si pre *curare*=*colare*, allu carui sensu se appropia de *ciurare*=*criblare*).

CIURUCU, s. m., *excretum, excrementum; faex*; 1. proprie, cese allege reu prin *cernerea cu ciurulu*; de aci: 2. prin estensione, ce se lapida, ce e mai reu si mai de nemica, vorbindu chiaru si de persone: *ciuruculu societatei* = *faex populi; ciuruculu societatei, care n'are nemica a perde, e totu de un'a dispusu a turburá ordinea sociale stabilita*; voi *ati mancatu tote pomele bone, éro mie mi ati lassatu ciuruculu; ciuruculu scolei*, cei mai rei d'in scolari. *M.*

CIURUIRE, *ciurutoriu, ciuruitura*, etc.; vedi *ciurare, ciuratoriu, ciuratura*.

CIUTA, s. f., vedi *ciutu*.

CIUTU, -a, adj. s., *mutulus, mancus; cornibus destitutus*; mancu de vre unu organu, si in speciale, mancu de corne: *oii ciute, vacca ciuta*; — subst., applicatu de regula sub form'a feminina, *ciuta*, pentru amendoue generile, la una specia de animali d'in ordinea rumigatorioloru, d'in genulu *cerbului*, déro mai mice de cátu *cerbulu*, a nume de una statura intermedia intre a *capriorei* si a *cerbului*, cu corne turtite si palmate, lat. *dama* = fr. *daim*, (intre unii Romani, la Moldoveni, de essemplu, cuventulu se aude cu *s siueratu: siutu, -a*, ca si *siora, siuru*, etc. in locu de *ciora, ciuru* [vedi *C*]; aceea-si pronuntia are si alb. *siutu*=*mancu de capu*, bulg. *siut*=*mancu* in genere; de acea-a D. *Miklosich* refere cuventulu la vechiu slav. *slutŭ*=*jocosus*; déro intellessulu nu vine de locu in adjutoriulu acestei assertione, fora se mai adaugemu co cuventulu *siutŭ* sta cu totulu sengeraticu in vechi'a slavica, pre candu in limb'a nostra face parte d'in una numerosa familia, d'in cari compara *ciuturu* si *ciutura* d'in Dictionariu, forme demi-

nutive d'in *ciutu*, -a, cumu si *ciontu* sau *ciuntu* d'in Glossariu). *M.*

CIUTURA, *ciuturu*; vedi *cetura*.

* **CIVE**, s., *civis*; in acellu-asi intellessu cu populariulu *cetatianu*, cuventu d'in care, pre longa *cetate*, si derivatele ei, essu inco : *civile*, *civilitate*, *civilisare*, etc.

CIVICU, -a, adj., *civicus*; vedi *civile* cotra finitu.

* **CIVILE**, adj., *civilis* (compara si it. *civile*, fr. *civil*); de *cive*, relativu la *cive* sau cuvenitu unui *cive*, *cetatianescu*, cumu si relativu la *cetate* in intellessulu acestui cuventu de *statu* : 1. in genere : *societate civile*, *bellu civile*, *viétia civile*, *legi civili*, *virtuti civili*, *discordie si dissensionile civili*; a *si incrunta manule in sange civile*; *di civile*, care incepe de la mediulu noptei si tane peno la cellu altu mediu allu noptei, in opposetione cu *di naturale*, care incepe cu resaritulu si se termina cu appusulu sorelui; — 2. in speciale : a) ca oppusu la *privatu*, *civile*=publicu, sociale, attengutoriu de cetatea intrega, de statu, politicu : *occupationi civili*, *viétia civile*, *negotie civili*, *officiu civile*, *scientia civile*, care invétia a guberná sau a traí in cetate; a *se ferí de veri-ce ammesticu in agitationile civili alle factioniloru*; b) ca oppusu la *publicu*, *civile*=particulariu, individuale, privatu, attengutoriu de fia-care cetatianu in parte; asiá *dereptulu civile* : a) in intellessu mai largu, *dereptulu* sau *legile* unui poporu constituitu in cetate, in oppusetione sau cu *dereptulu gentiloru*=*dereptulu internationale*, care reguledia relationile intre statu si statu, intre poporu si poporu, sau cu *dereptulu naturale*, care de si nu e scrissu in neci una constitutione positiva, e inse scrissu de man'a naturei in anim'a si mentea omului; déro si : β) in intellessu mai strinsu, *legile* ce attengu in parte personele d'in societatea civile cumu si bonurile sau interessile acestoru persone, modurile de a castigá aceste bonuri si de a dispune de elle, etc., in opposetione cu *dereptu publicu* sau *dereptu politicu*; *legi civili*, *codice civile*; *lege si civile si publica*; *derepturi civili* : a') *derepturi*

ce numai legea pote assecurá unui omu, in opposetione cu *derepturi naturali*, cari nu su assecurate prin legi scrisse si positive; β') *derepturi* ce prin legi sunt assecurate fia-carui cetatianu ca privatu, in oppusetione sau cu *derepturi publice*, cari nu se potu essercitá de fia-care privatu, ei numai de cei investiti cu autoritate publica, sau cu *derepturi politice*, cari se potu essercitá numai de cei ce au *dereptulu* de cetate intr'unu statu; asiá si : *actione civile*, prin care unu cetatianu reclama de la auctoritatea judiciaria unu dereptu propriu allu seu; *processu civile*, *causa civile*, *cestioni civili*, *magistrati civili*, *tribunariu civile*, etc.; c) *civile* se oppune inco : a) la *criminale* : *processu civile* sau *criminale*; unu *processu* pote fi si *civile* si *criminale*; *sectione civile* si *sectione criminale* a unui *tribunariu*; unu *privatu* se constituo *parte civile* intr'unu *processu criminale urmaritu de ministrulu publicu in numele societatei intrege*; una *judecata criminale* are si *effecte civili* *pentru partile vetemate de cellu condemnatu pentru crime*; β) la *religiosu* sau *canonicu* : *legi civili* si *canonice*; γ) la *militare* sau *militarescu* : *magistrature civili* si *militari*, *auctoritate civili* si *militari*; *Cicerone in cartea sea de officie tractedia cestionea de a se sci deco actionile sau faptele civili sunt, in guberniulu republicei, inferiori actioniloru militari*; *barbatu mai multu civile de catu militare*; *proba civile*, ce se da pre calle legale sau rationale, in oppusetione cu *proba de arme*, ce se da prin lupta pre campu de bataia : *prob'a spatei e indoiosa*, cea *civile e certa*, *candu e vorb'a de a se justificá si de a si apperá onorea*, *pentru co prob'a civile e proba de ratione*, *care e propria omului*; *éro prob'a bataliei e proba de fortia brutale*, *care e propria fercloru*; *virtute civile*=*fortitudine civile*=*barbatia civile*, de care da proba unu cetatianu ce appera addeverulu si *dereptulu*, infruntandu pericle, calumnie si amaruri de totu genulu, virtute cu multu mai rara si mai meritoria de catu *fortitudinea* sau *barbatia militare*, ce se desfasciora pre campulu de bataia; *portu*

civile, ornatu civile, vestimentu civile, etc., in opposetione cu *portu militare, vestimentu militare, ornatu militare, uniforma, etc.* : *intre variatele ornate civili se vedeau si câteva militari; militarii, afora d'in servitiu, potu face usu de portulu civile*; — si cu intellesu de adverbiiu : *mai multi officiaru vestiti civili*; — si ca substantivuu, *unu civile* : *mai multi militari amestecati cu civili; unu civile si unu militaruu*; — *architectura civile*, care se ocupa de constructioni pentru usulu privatiloru sau si alle Statului, in opposetione cu *architectur'a militare*, care are de obiectu constructioni militari; asiá si *ingeniaruu civile* in opposetione cu *ingeniaruu militare*; — δ) *la naturale* : *dereptu civile*, in opposetione cu *dereptu naturale*, (vedi mai susu la *b*); asiá si *morte civile*, in opposetione cu *morte naturale* : α) in insemnare juridica, perdere a totoru derepturiloru civili : *condemnarea pentru delictu si crimeni adduce mortea civile; condemnarea la decapitatione aduce nu numai mortea civile, ci si mortea naturale; intrarea in certe ordini religioase inco trage dupo sene mortea civile*; β) prin estensione, perdere a onorei, a numelui bonu : *onorea e viet'i a cetatianului, si de acea-a perderea onorei e mortea lui*; — ϵ) *statu civile*, conditione a unei persone de filiiu naturale sau adoptivuu, legitimu sau illegitimuu, d'in atari nascutori, uniti sau nu prin casatoria, de morta sau viua, si morta de morte naturale sau civile : *registruulu statului civile se tinea alta data de preutii basericeiloru, astadi se tine de officiaru ai statului civile*; — 3. in intellesu mai ideale si morale, in insemnare apropiata de a lui populariu, care se porta ca simplu cetatianu, apropiatuu cu totii, fora pretensione de veri-una destinzione, cui place din ânima si mai vertosu practica ecalitatea civile, si de aci, affabile, politu, etc. : *omulu civile arreta fiacaruia cuvenitele semne de onore; cellu politu face altoru-a mai multu si de câtu li s'ar cuveni; cine e politu e de neaperratu civile* : *unu omu d'in poporu, simplu terranu, pote fi civile, fora se fia politu*;

omu civile cu toti; membrii familiei dominitoria sunt toti. forte civili cu tota lumea; portare civile, cuvente forte civili; portu civile, care nu se distinge prin nemicu de allu celloru alti cetatiani, care nu denota superbia si pretensioni ambitiose : *cu tote co e avutu, mare si potente, acestu omu are totudeun'a portulu civile; educatione civile*, cuvenita unui cetatianu de bona conditione, etc.; — 4. d'in *cive*, pre longa adj. *civile*, a essitu si adj. *civicu*, — $a = civicus$; a) in acellu-asi intellesu ce are si *civile* in genere; in limb'a classica *civicu* este applectuu de poeti in acelle-asi casuri, in cari prosaicii applica de regula *civile* : *bellu civicu, arme cive, derepturi cive, furea civa, discordi'a civa, dissensionu cive, etc.*; sengurulu casu, in care prosaicii applica totudeun'a si regulatu form'a *civicu*, este espressionea : *corona civa*, cu insemnarile de : α) corona de frundia de cerru, cellu mai onorificu premiu ce se da cellui ce in bellu scapá de morte pre unu cetatianu; β) corona de acea-asi specia decernuta lui Augustu si dupo densulu si celloru alti imperatori ca mantuitori ai cetatei; — poetii classici inse dicu si *corona civile* in locu de *corona civa*; déro *corona civa* este espressionea propria, dupo cumu se vede in urmatoriuulu : — *b*) chiaru in limb'a classica incepe se se desemne bene differenti'a de sensu a celloru doue forme, *civile* si *civicu*, differentia ce in limbele noue latine resare d'in ce in ce mai bene si care se fundedia pre intellesulu speciale allu suffiseloruu cu cari sunt formate d'in *cive* celle doue adiective, *civ-ile* si *civ-icu*, (vedi suffisesele *ale* si *icu*) : in poterea a cestoru suffisse, *civile*, in addeveru, este una calificacione estrinseca, pre candu *civicu* este una calificacione intrinseca; *civile* va se dica ce concerne pre *civi* sau cetatiani asiá cumu su in realitate, in tempu si in spatiu; *civicu* inse va se dica ce concerne pre *cive* sau cetatianu ca genu, ca tipu, ca idea; de acea-a : *derepturile civili* = *jura civilia* sunt derepturile determinate prin legi positive, cari potu differi si differu in addeveru de la una cetate la alt'a; déro *derepturile cive* =

jura civica, sunt determinate, in natur'a si estensionea loru, de ide'a ce ne facemu de cetatianu, elle sunt essentiali acestei idea, straine de veri-ce consideratione de tempu si de locu, totudeun'a si pretotendinea acelle-asi si immutabili; — *virtutile civili* sunt alle cetatianiloru d'in una a nume cetate sau terra cu a nume datine si institutioni; éro *virtutile civice* constituescu pre cetatianu si sunt pretotendenea si totudeauna acelle-asi; — *mortea civile* nemicesce *derepturile civile*, éro *degradationea civica* redica *derepturile civice* si nu mai lassa omului potenti'a de a realisá in sene *typulu de cive*;—de aci vine : α) co *corona civica* e mai bene dissu de cátu *corona civile*, pentru co se decerne cellui care prin una mare fapta ilustra ide'a de cetatianu ; β) co *civicu* nu se pote applicá cu intellessulu speciale ce are *civile* sub 3., adeco de *omu ce facia* cu cetatianii sei nu are *sentimente aristocratice, tyrannice, superbe, etc.*; γ) co *civicu* se pote applicá si la lucruri ce concernu pre cetatianii unei *cetate* ca parte d'in marea *cetate* sau *statulu* : *garda civica, magistrati civici, palatiu civicu, etc.*, intellessu in care nu se aplica *civile*.

CIVILIRE, -escu, v., (compara it. *incivilire*), si

* **CIVILISARE** si *civilizare*, v., (franc. *civiliser*, ital. *civilizzare*); a face *civile* in insemnarea acestui cuventu de sub 3., a poli, a cultivá, a moralisá, a perfectioná pre omu sub tote puntele de vedere, a lu face d'in ce in ce mai sociabile, etc.: *litterele si artile imblandescu, domesticescu si civilisa d'in ce in ce mai multu pre omu; poporu inco aproape de starea de selbaticia si forte pucinu civilisatu.*

* **CIVILISATIONE** si *civilizatione*, s. f., (fr. *civilisation*, it. *civilizzazione*); actione de *civilizare* si stare de civilisatu, polire, desvoltare, ammeliorare materiale si morale, cultura, progressu in bene, etc. : *gradu de civilizatione, progressulu civilizationei, civilizatione pucinu inaintata; propagarea ideeloru sanitose de morale si de industria e cellu mai potente mediu de civilizatione; civilizationea produssa numai prin agri-*

cultura, fora se fia adjutata si de alte industrie, remane locale; — *civilisatione materiale*, desvoltare mai multu sau mai pucinu progressiva a maestriiloru si prin acesta-a marirea avutiiloru si comoditatiloru; *civilisatione morale*, totulu credentiloru, ideeloru, virtutiloru unui poporu intr'unu tempu datu, sau ammeliorare progressiva a acestoru credentie, idee, datine, etc.

CIVILISTU, s. m., (it. *civilista*); cellu ce se ocupa in speciale cu *dereptulu civile*, in oppositione cu *criminalistu* sau *canonicu*.

CIVILITATE s. f., *civilitas*; calitate sau fapta de *civile* in intellessulu cuventului *civile* de sub 3., portare bona si cuvenita cu omenii in societate, ceremonia, politetia, modu de a arretá altoru-a consideratione, respectu, binevolentia, fapta sau dissa officiosa, etc. : *omu plenu de civilitate, a se portá cu nespusa civilitate, a raspunde cu multa civilitate; a si luá caciull'a, candu cineva intempina si saluta pre altulu, este antaniulu si cellu mai simplu actu de civilitate la tote poporele Europei, afora de Turci, cari considera ca lipse de civilitate descoperirea capului; permite-mi se raspundu si eu cu civilitati la civilitatile telle.*

CIVILIZARE, *civilizatione*, vedi *civilizare, civilizatione*.

CLACA, s. f., vedi *calca* in Dictionariu si *claca* in Glossariu. M.

* **CLADANTHU**, -a, adj. s., (fr. *cladanthé*; d'in $\kappa\lambda\acute{\alpha}\delta\omicron\varsigma$ = *ramu* si $\acute{\alpha}\nu\theta\omicron\varsigma$ = *flore*); cu flore in forma de ramuri; de aci, s. f. *cladanth'a*, genu de plante d'in famili'a compositeloru senecionidie.

* **CLADE**, s. f., *clades* (affinu cu $\kappa\lambda\acute{\alpha}\epsilon\upsilon$, $\kappa\lambda\acute{\alpha}\delta\acute{\alpha}\epsilon\upsilon$ = *spargere, sfermare*); 1. proprie, ca si *calamitate, clade* = stricare sau destructione prin sfermare a planteloru batute de pétra sau rupte de una violenta tempestate; 2. in genere, mare perdiare, mare si terribile casu, calamitate, peste, fomete, etc.; dero : 3. in speciale, casu bellicu, cadere sau invingere patita pre campulu de batalia : *cladea patita de Turci la Calugereni.*

* **CLADEUTERIU**, -a, adj. s., (compara fr. *cladentère* si *cladentéries*; d'in $\kappa\lambda\acute{\alpha}$ -

δευτήριος = relativu la *κλαδεοτής* = *amputatoriu de vitia*; relativu la amputatorii de viia sau la amputarea viiei; — applicatu ca substantiv: a) m. reale, *cladeuteriu*: a) cosoru, instrumentu de amputatu viti'a; β) genu de insecte coleoptere tetramere d'in famili'a curculionitiloru; b) f. pl., *cladeuterie* = *κλαδεοτήρια*, serbatore celebrata in onorea lui Bacchu, dieulu vinului, pre tempulu amputationei viieloru.

CLADIA, s. f., vedi *cladiu*.

* CLADISCU, s. m., (fr. *cladisque*, d'in *κλαδισκος* = *ramurella*); genu de insecte coleoptere pentamere.

* CLADIU, -a, adj. s., (fr. *cladie* si *cladon*; d'in *κλάδος* = *ramu*); relativu la ramura; applicatu inse ca subst. reale: a) m. *cladiu*, genu de plante d'in famili'a cyparaceeloru; b) f. *cladia*, genu de insecte d'in ordinea hymenoptereloru.

* CLADOBATU, -a, adj. s., (fr. *cladobate*; d'in *κλάδος* = *ramu* si *βαίναν* = *mergere*); care ambla pre ramure; de aci, s. m. *cladobatu*, genu de animali.

* CLADOBIU, -a, adj. s., (fr. *cladobite*; d'in *κλάδος* = *ramu* si *βίος* = *vietia*); care viédia pre ramuri, de aci s. m., *cladobiu*, genu de insecte coleoptere pentamere d'in famili'a curculionitiloru.

* CLADOCARPU, -a, adj. s., (fr. *cladocarpe*; d'in *κλάδος* = *ramu* si *καρπός* = *fructu*); cu fructificatione terminale in forma de maciuca; de aci s. f. pl. *cladocarpe*, classe de muschi erbacii.

* CLADOCERU, -a, adj. (fr. *cladocères*; d'in *κλάδος* = *ramu* si *κέρας* = *cornu*); cu corne ramurose; de aci subst.: a) m. *cladoceru*, genu de polypi; b) f. pl., *cladocere*, familia de crustacee.

* CLADOCHETU, -a, adj. s., (fr. *cladochète*; d'in *κλάδος* = *ramu* si *χάιτη* = *peru*, *coma*); cu coma de ramure; de aci s. f., *cladocheta*, genu de plante d'in famili'a compositoloru senecionidie.

* CLADODACTYLU, -a, adj., (fr. *cladodactyle*; d'in *κλάδος* = *ramu* si *δάκτυλος* = *degitu*); cu degitile ramificate; de aci s. m., *cladodactylu*, genu de insecte cucumiformi, cari au cinni ramosi.

* CLADODE, adj. s., (fr. *cladode* = *κλαδίωδης* = *ramosus*); applicatu ca s. f.,

cladode-a, la unu genu de arbori essotioi forte ramosi.

* CLADODIPTERU, -a, adj. s., (fr. *cladodiptère*; d'in *κλάδος* = *ramu* si *πτερόν* = *aripa*); cu aripe ramificate; de aci s. m., *cladodipteru*, genu de insecte d'in famili'a fulgoridiloru.

* CLADONIU, -a, adj. s., (fr. *cladonie* si *cladonité*; d'in *κλάδος* = *ramu*); relativu la ramu; de aci subst.: a) f. *cladonia*, genu de plante cryptogamu d'in famili'a licheniloru; b) f. pl., *cladonie*, familia de plante care are de tipu genu *cladonia*.

CLADONODYSTROPHIA, s. f., (it. *cladonodistrofia*; d'in *κλάδος* = *ramu* si *δυστροφία* = *rea nutrire*); *dystrophia* de ramuri, morbu de plante care provine d'in lipse de nutrimentu si care sta in una languedire crescente a ramuriloru superiori, cari se veselesc, se usuca si moru.

* CLADOPHILU si *cladophilu*, -a, adj. s., (*cladophile*; d'in *κλάδος* = *ramu* si *φιλέειν* = *amare*); cui placu ramurile; de aci s. m. *cladophilu*, genu de insecte coleoptere tetramere.

* CLADOPHORU si *cladoforu*, adj. s., (*cladophore*; d'in *κλάδος* = *ramu* si *φέρω* = *portare*); portatoriu de ramuri, de aci s. m., *cladophoru*, genu de insecte coleoptere tetramere.

* CLADOPODE, adj. s., (fr. *cladopode*; d'in *κλάδος* = *ramu* si *πούς* = *podós* = *pode*); cu petiore ramificate; de aci s. m. pl., *cladopodi*, ordine de mollusce lamellibranchie.

* CLADORHIZU, -a, adj., (fr. *cladorhize*; d'in *κλάδος* = *ramu* si *ρίζα* = *radicina*); cu radecina forte ramosa.

* CLADORHYNCHU, -a, adj. s., (fr. *cladorhynche*; d'in *κλάδος* = *ramu* si *ὄργανον* = *rostru*); cu rostrulu ramificatu; de aci s. m., *cladorynchulu*, genu de paseri.

* CLADOSPORIU, adj. s., (fr. *cladosporie*; d'in *κλάδος* = *ramu* si *σπόρος* = *sementia*); care si depune sementi'a pre ramuri; de aci s. m. *cladospriu*, genu de fungi, cari cresc pre frundiele, scortii'a si fustellele planteloru uscate.

* CLADOSTACHYDE, adj. s., (fr. *cladostachyde*;

cladostachyde; d'in κλάδος = ramu si στάχυς = spicu); cu ramure spicose; de aci s. f., *cladostachyde-a*, genu de plante d'in famili'a amarantaceoloru.

* **CLADOSTEPHU** si *cladostefu,-a*, adj. s., (fr. *cladostèphe*; d'in κλάδος = ramu si στέφος = corona); cu corona de ramuri; de aci s. m., *cladostephu*, genu de plante d'in famili'a *phycoïdiloru*.

* **CLADOSTULU** si

* **CLADOSTYLU**, -a, adj. s., (*cladostyle*; d'in κλάδος = ramu si στόλος = acu); cu acu de ramu, cu ramuri in forma de acu; de aci s. f., *cladostula*, genu de plante.

* **CLADOTRICHIU**, -a, adj. s., (fr. *cladotrichion*; d'in κλάδος = ramu si τριχί-τριχός = peru, coma); cu coma de ramuri, cu ramuri in forma de coma; de aci s. m., *cladotrichiu*, genu de plante d'in famili'a papilionaceoloru.

* **CLADROSTU**, s. m., (fr. *cladroste*; d'in κλάδος = ramu); mare, tufosu si formosu arbore, originariu d'in Americ'a boreale.

* **CLADURA**, s. f., (fr. *cladure*; d'in κλάδος = ramu si οὐρά = coda); sectione de plante d'in genulu numitu *mastigoforu*.

* **CLAMANTE**, adj., *clamaus*, vocans; care *clama*, (vedi 1 *clamare*).

1 **CLAMARE**, prin moierea lui *l*: *chiamare*, v., *clamare*, vocare, arcessere, invitare; appellare, dicere, nuncupare, etc.; (it. *chiamare*, port. *chamar*, isp. *llamar*, vechiu fr. *claimer*, nou fr. *clamer* numai in compuse: *pro-clamer*; — si la noi, in compuse si derivate simple mai noue, *re-clamare*, *de-clamare*, *ac-clamare*, *proclamare*); in totu luat *clamare* = a face prin voce sau altu mediu ca altulu se respunda cu vorb'a sau cu fapt'a; in parte inse: I. ca essitu d'in aceaasi radecina cu *calare* = calare = καλεῖν (vedi si *calenda* in Dictionariu, *chivuire* in Glossariu), *clamare* = a striga, a emitte una sau mai multe potenti strigari, a emitte potenti voci, si de acea-a, precumu *strigare*, asiá si *clamare* occurre adesea insocitu de expresioni ca: *cu voce tare*, *cu voce mare*, *cu voce inalta si potente*, etc.: *cu mare voce clamá si di-*

cea: *veniti, veniti, nu ve temeti*; *appropiati-ve de Domnulu*, pentru co ellu *ve clama*; *cu detonatoria voce multimea d'in tote partile clamá*, *strigandu la arme, la arme!* *Santulu Joanne batteziatoriulu dicea de sene co ellu era vocea cellui ce clama in desertu*: *parati callea Domnului*; — asupra acestui intellesu originariu e de observatu: 1. co se dice de regula si in speciale de voce omului, dero co se applica prin exceptiune si la vocea altoru animalu: *cicad'a rogata se taca si mai tare incepú a clamare*; 2. co verbulu, in aeesta insemnare, e de regula intransitivu, si de acea-a nu se pote construi cu unu obiectu directu de catu in modulu cu care se dice si: a *amblá ambletu*, *calle*, *multe ferri*, etc., cumu: a *clamá adjutoriu* = a striga adjutoriu, a pronuntiá cu voce mare cuventulu de adjutoriu, asiá si: a *clamá arme*, a *clamá numele lui Domnedieu in desertu*, etc.; — II. in intellesulu cellu mai ordinariu, *clamare* = a striga, spre a avé unu respunsu: *se cade a respunde cui clama*; *vedendu co nemine nu respunde, incepú a clamá si striga mai tare*; — verbulu e de regula transitivu in acestu intellesu, care se modifica in insemnari forte variatu si delicate, si a nume: A. in genere, a striga, a se adresa cu cuventulu sau cu altu mediu cotra cineva sau ceva, spre a lu face se respunda si ellu cu vorb'a sau cu fapt'a: 1. a striga cu voce mare: *socii nostri appucas-se departe inainte, si nu ne mai audieau, de si i clamámu cátu poteam de tare; nefericit'a Didone credú co audiea prin visu vocea carului seu Sicheu, care ua clamá*; *in discursuri passionate clamámu chiaru pre cei ce nu su presenti*; *clamámu insi mortii ce affectulu ne face a crede, co aru fi sau aru poté fi presenti*; *clamámu peno si fientiele neinsuffletite, clamámu arbori, clamámu petre, clamámu totu ce ne e si ne a fostu caru; bietulu parente in deliriulu morbului clama pre filii sci mortii in florea etatei*; a *clamá passerile*, a *clamá canii*, a *clamá ouile*; a *clamá patri'a*, a *clamá morteá*, a *clamá dille de ferire trecute si perdute*; 2. nu cu strigare sau voce mare: *cu voce inceta ne clamá la*

una parte si ne spuse la urechia ce avea de spusu; 3. cu alte medie, cumu : cantare, fluerare, etc. : *pastorii clama canii cu unu flueru*; *preveghiatori'a si clama sociulu cu doiose cantece*; *ciorele cu plena voce clama ploia*; 4. prin scrisore, prin unu tramessu in adensu : *amu fostu clamati la curte prin una scrisore*; *a tramessu unu fetioru se ne clame*; 5. chiaru cu sonuri nearticulate, cu instrumente, cu differite semne : *cu unu semnu d'in capu ne clamà longa densulu*; *militarii se clama cu tub'a*, *cu cornulu si chiaru cu tunulu*; *pastorii clama turmele cu buccinulu*; *angerii voru clamá cu tubele pre omeni la judeciulu de apoi*;—5. nuanti'a de venire a cellui clamatu dispere adesea; *coci clamàmu si fientie ce scimu co nu potu veni*, (vedi mai susa la 1.) : *de si te sciu departe de mene, inse neince-tatu te clamu si erosi te clamu in tote vorbirile*; *cátu te am clamatu in lips'a si departarea tea de mene*;—B. in speciale, a strigá pre nume, a pronuntyá numele cellui clamatu, a numí : *diu'a si noptea clamu formosulu si carulu teu nume*;—in parte : 1. numele propriu de omu : *filiulu meu se clama Constantinu*; 2. numele propriu de locu : *acea cetate se clamá mai inainte Achillea, astadi se clama Chilla*; 3. numele commune luate inse ca propriu : a) de persona : *unii omeni se clama Leu, altii Stella, altii Sore*; b) de locuri : *aici se clama Laculu fetei, cestu locu se clama Putiulu draculu*; 4. numele commune : a) substantivu : *ve ammagiti forte candu clamati pace si libertate, cea-a nu e de cátu servitutea cea mai aspra*; *am percursu mare parte d'in callea mortei ce reu se clama victia*; *consolationi se clamu pre la voi asemeni acerbe cuvente*?—b) adiectivu : *nemine inainte de morte nu se pote clamá fericitu*; *articulationile mite alle limbei se clama consonanti*; *cumu vrei se clamu probu pre unu furu nerosinatu*? *déco e cineva miseru in lume, pre mene ne potu clamá asiá*; *a clamá ceva sau pre cineva allu seu*; *clama omulu allu seu totu ce possede ca si totu ce ama*;—5. mai vertosu : a) *clamare*—a fi asiá in addeveru, a nu se poté numí neci reputá altra-

mente : *ambitionea nu se clama virtutei nu su intellectu, de si me clama lumea intellectu*; *nu meriti a te clamá filiulu meu*; de aci espressioni apopre ca proverbiali : *nu me clama stultutu, nu me clama nebumulu*; *me clama sociulu teu, me clama tata teu*; *asta-a se clama pre la voi scriere*? *a clamá lucrurile cumu se clama elle*—a clamá lucrurile cu numele loru, a spune addeverulu fora ctitare;—b) d'in contra, *clamare*—a se numí numai, fora a fi sau a se reputá cumu se numesce : *toti lu clama doctoriu, fora se fia*; in acestu intellesu mai desu si mai bene se iea *numire sau dicere*;—c) fiendu vorb'a de a intrebá in genere, fia despre numele propriu sau comunu, sau despre calitatea si natur'a fientieloru, se observa : α) candu e vorb'a de unu ce in a trei'a persona, se applica form'a reflexiva passiva a verbului *clamare*, atátu in intrebari cátu si in respunsuri : *cumu se clama omulu de care mi vorbesci*? *se clama Antoniu*; *cumu se clama omulu fora mente*? *se clama stultu sau smentitu*; *cumu se clama acesta passere*?—*se clama corbu*; *cumu se clama ce ati facutu voi*?—*se clama misellia*;— β) candu e vob'a de unu ce de I si II persona, atunci verbulu *clamare* se iea ca impersonale sub forma activa : *cumu te clama*? *me clama cumu me clama*, n'ai nevoia se scii; asiá si : *cumu ve clama*; *nu me clama asiá, nu ne clama asiá*, etc. γ) constructionea de sub β se applica si la unu ce de a treia persona in concurrentia cu cea de sub α : *cumu lu clama pre cellu copilu*?—*am uitatu si eu cumu lu clama*; *déro clame-lu cumu lu voru clamá*, *spune-mi ce vrei cu densulu*; δ) constructionea de sub α se applica de regula si candu se intreba de unu cuventu d'in limba streina corresponditoriu cu unulu d'in limb'a nostra : *cumu se clama passere in limb'a frances'a*?—*passere in limb'a frances'a se clama oisean*; inse si constructionea de sub γ nu e esclusa : *cumu clama corbu* in limb'a frances'a?—6. Locutioni alle verbului *clamare* cu subst. nume : a) *nume* pusu ca obiectu directu : *a clamá numele cui va*, in done insemnari differite :

α) cu însemnarea de sub I, 2. sau de sub II, A, 1. și B, 1.: *a clamá diu'a si nop-tea numele careifientia perduta*; β) în stylulu biblicu, a dá sau pune nume: *si clamara numele lui Joanne*; b) nume pusu cu *pre*, *a clamá pre nume*, a dice cui va pre nume, a lu numí, a pronunțiá numele addeveratu si propriu: *a clamá miselli'a misellia e a clamá lucrulu pre numele seu*; *a clamá toti militarii pre nume, nu dupo numere*; c) nume pusu cu *a*, *a clamá a nume*: α) mai raru, aproape în acellu-asi intellessu cu *a clamá pre nume*; déro mai desu: β) în însemnarea de: *a clamá in adensu*, cu particularia persistentia; d) nume pusu cu prep. *cu*, *a clamá cu nume*, a dá unu nume, fia cellu propriu allu lucrului, fia altu nume strainu, care i se cuvine sau nu, etc.; — 7. locutioni în cari *clamare* intra cu alte cuvente: a) în însemnarea originaria si intransitiva de *strigare cu potere*, verbulu *clamare* sau sta absolutu, fora neci unu obiectu, sau iea unu obiectu directu de natur'a cellui de care a fostu vorba la I., 2., sau admite unu obiectu indirectu cu *la*, *contra*, *contra* si alte prepositioni de intellessu analogu: *a clamá la judecatori*, *co nu i au datu dreptate*; *in nevoia numai clamati contra Domnedieu*; b) în însemnarea de *a face se vina* si de *a numí*, verbulu *clamare* cere, cumu s'a vedutu la II., A., si B., obiectu directu: *a clamá pre cineva sau ceva d'in curte*; déro în acellu-asi intellessu: c) pote avé: α) unu obiectu indirectu cu *la*: *a clamá pre cineva la sene*; si mai vertosu: β) unu obiectu de circumstantia: α') de locu, care pentru directionea, *in cotro*, se espreme prin *la* si *in*, éro pentru directionea de *in cotrau* prin *de*, *de la*, *d'in*, etc.: *a clamá d'in curte in casa*, *a clamá pre cineva de la terra la cetate*; — si cu adverbie: *a clamá de susu diosu*, *de afora in intru*; *mergeti unde ve clama detori'a*; — unele d'in aceste locutioni cu adverbie respundu în intellessu cu verbe compuse: *clamare in deretu* = *revo-care* sau *reclamare*, *clamare afora* = *evocare*, etc.; β') de scopu, care se esprime prin unu infinitivu, sau unu subjunctivu: *clamati a adjutá*, *clamati se adjute*; déro

despre acestu momentu vedi în parte mai diosu la C; aci notámu inco: d) în însemnarea de *a strigá*, *ca se respunda* (vedi II, A), *clamare* iea de regula, cumu s'a dissu mai susu la b, unu obiectu directu, care esprime person'a *clamata*; acestu obiectu pote lipsí, si atunci e casu de a luá bene amente spre a nu confunde *clamare* în acestu intellessu cu *clamare* în intellessulu intransitivu de sub II.: *audieam omeni allergandu si clamandu de tote partile*; *clama cineva, nu sciu cine clama*; — în locu de persona pote stá unu nume de lucru ca obiectu directu, si atunci celle doue nuantie de intellessu allu lui *clamare* devinu si mai delicate: *a clamá adjutoriu*, de esemplu, va se dica: α) în intellessulu de sub I, a strigá adjutoriu, a proferí vocea sau cuventulu de *adjutoriu*; éro: β) în intellessulu de sub II, A, a face prin strigare sau prin altu mediu se vina *unu adjutoriu*; în însemnarea α nu se pote dice: *a clamá unu adjutoriu*, cumu se pote dice în însemnarea β, ci numai *a clamá adjutoriu*; cu atátu mai multu în însemnarea α, nu se pote dice: *a clamá pre cineva adjutoriu*, espressionie care inco are cellu pucinu done nuantie de însemnare differita, adeco: α') sau însemnarea de sub II, B, a numí pre cineva adjutoriu, însemnare analoga cu cea d'in locutioni ca: *a clamá unu argatu man'a sea derepta*; β') sau însemnarea de la urmatoriulu C, a face se vina cineva în adjutoriu; — C. scopulu *clamarei* determina ca mai bene intellessulu verbului *clamare* în variatele si delicatele lui însemnari: 1. în genere, *a clamá la una convoabire si intellegere*, *a clamá pre cineva spre a vorbí si a se intellege cu ellu*, *pote fi cineva clamatu a opiná*, *a cuventá*, *a face ceva*; *clamatu a me adjutá*, *tu mai reu me incurci*; — obiectulu de scopu pote lipsí si a se subintellege usioru: *se clama unu principe*, *unu capitánu*, *unu poporu de altu principe* sau *poporu pentru scopuri conno-scute*; *mare calamitate e candu parti de cetatiani clama in terra pre strainu cu mana armata*; — 2. în speciale: a) a face se vina la una petrecere, la mesa, etc.,

a invitá : a clamá pre cineva la mésa, la prandiú, la cena, la dejunu; a clamá multa lume la nunta, la ballu, la battezu; la cununia, etc.;—*proverb. neclamatulu la mesa n'are locu*, sau in termini mai generali : *neclamatulu n'are locu*, nu te ammestecá in ce nu te attinge, déco nu te invita cei interessati; — a clamá la ordine, a invitá solemne si d'in auctoritate pre cineva se se tina sau se reintre in marginile bonei cuvenientia si alle subiectului de care e verb'a;—*clamare* inse differe, in acestu intellessu, de *invitare*, intru câtu *clamare* e mai pucinu solemne, mai pucinu ceremoniosu, si prin urmare mai familiare de câtu *invitare* : *clama cineva pre amici la mes'a cotidiana*, inse invita omeni la unu ballu mare ce are in cugetu se dé;—*b*) a face se se stringa la locul connotutu cei ce facu parte d'in unu corpu deliberante, a convocá : a clamá consiliulu de *Ministri*, a clamá senatorii si deputatii ; a clamá poporulu in adunare generale, a clamá toti membrii unei societate in adunare generale; a clamá consistoriulu, *synodulu*, etc. — se se observe inse : *a*) espressioni ca : a clamá la consiliu, la adunare, la judeciu, la *synodu*, etc., differu de espressioni ca : a clamá consiliulu, adunarea, judeciulu, *synodulu*, etc., intru câtu acellea se applica, candu e verb'a de pucini sau de câti-va d'in unu corpu si de unu ce privatu sau estraordinariu, pre candu acellea sedicu, fiendu verb'a de toti membrii si de ceva solemne, publicu si ordinariu : *una persona se pote clamá la consiliu nu numai ca membru deliberante, ci si numai spre a fi ascultatu si pote chiaru judecatu*; — candu e verb'a de *clamare* solemne si ordinaria a totoru membriloru unui corpu deliberante terminulu propriu e *convocare*; totusi membrii unui corpu deliberante se potu convocá, fora se se clame, si vice versa se potu clamá, fora se se convoce;—in acestu intellessu se clama, nu numai omenii, ci si animalii : a clamá la staulu caii, boii, etc., *respanditi pre campu pentru pastione*; — *c*) de aci, a face se vina la unu locu, a stringe sau concentrá ome-

nii armati in vederea unui bellu : a clamá poporulu la arme sau sub arme; a clamá tote ostile, tote provincie, pre micu si mare, betranu si teneru; a clamá sub steguri veteranii, a clamá una noua classe de novicii;—*clamarea* cetatianiloru sub arme, ca si *clamarea* deputatiloru, se face dupo norme regulate si fisse, si de aceea si in acesta insemnare *clamare*==*convocare*, inse, cu differentie delicate; espressioni ca : a clamá custodi'a, a clamá veghiele, etc. differu, de certu, de espressioni ca : a convocá gard'a, etc.;—*d*) a clamá la lupta==a provocá : a clamá la duellu, la lupta derepta, la batalia cu pumnulu, etc., si in intellessu mai ideale : a clamá la concursu, la essame, a clamá se probe cu *sapt'a dissele* sau *laudele d'in gura*; de aci : *e*) a clamá la *judicata*, la *curte*, la *tribunariu*, la *politia*, inaintea *judicelui*, inaintea *opinionei publice*, etc.; inse in espressioni ca : *judicele clamu partile*, *marturii*, etc., *clamare* are sensulu de la *invitare* de la *a, b*, sau mai bene de *citare*, care e terminulu propriu precumu in espressioni ca : a clamá de *marture pre Domnedieu*, *cerulu*, etc., *clamare*==*invocare*, (vedi mai diosu); *f*) *clamare*==*allegere* pentru unu servitiu sau una missione totu de un'a insemnata si delicata, si prin urmare affinu in acestu sensu cu verbele : *proclamare*, *acclamare* : *multi clamati*, *pucini allessi*; *clamatu a implini una delicata missione*; *clamatu la functionile celle mai inalte*; a clamá la *Ministeriu*, in consiliulu de statu; a clamá si pune in capulu unei actione, unei armate; *clamatu la guberniu de ordinea de successione stabilita prin constitutione*; *clamatu de lege la una successione sau ereditate*; *testatoriulu clama unu erede*; dupo *lege amnatii si conmatii*, dupo *gradulu de connatione*, sunt clamati a eredi pre unu *repositu fora testamentu*;— cu intellessu mai generale : a clamá pre cineva la parte de bene sau de reu : *clama pre toti la parte d'in predele castigate*, — *clamare* differe inse de *allegere*, intru câtu cellu *clamatu* este unu *allessu* dupo una matura cugetare si dupo norme sta-

bilite, pre candu *allessu* pote fi cineva de pucini si fora voia; unu *clamatu* este totu de un'a *proclamatu* si chiaru *acclamatu* de toti; inse *clamare* se appropia, prin sensu, de *proclamare*, in frasi ca : a *clamá* pre cineva *filii allu seu adoptivu*; — *clamare* a *cuiua* la *ceva* pote fi *naturale*, si de aci : g) *clamare* = a dispune d'in nascere, a predispuine, a predestinã la *ceva*, si passivu, a fi d'in *natura clamatu*, a fi *predestinatu*, a avé una *inspirazione divina*, unu *talentu particulariu* datu de *Domnedieu* sau de *natura*, etc. : a) in genere : unu *omu se sente clamatu* sau *nu a fi poetu, oratoriu, matematicu*, etc., sau : *se sente clamatu* *pentru poesia, pentru matematica*; *Domnedieu nu m'a clamatu se fu preotu*; *omu clamatu a fi mare si gloriosu*; *se credea co una lege a fatului, semnele si oraclele divine clamasse la imperiu pre Vespasianu si filii sei*; *cine scie la ce ne clama cerulu? fatulu me clama in acellu locu*; — in intellessu si mai largu : *impregiurarile, desposetionile, necessitatele materiali sau morali, detoriele*, etc. *clama pre cineva la cutare sau cutare lucrulu, la cutare sau cutare professione*, etc; ß) in speciale, cu nuantia religiosa : a) a implé de gratia, a inspirã pre cineva, spre a lu face organulu unei mare opera divina : *Domnedieu clama pre omeni prin voci naturali sau pre misteriossele cai alle gratiei*; ß) a inspirã pentru imbraciarea credentiei, a lu preparã pentru acceptarea in turm'a fideliloru : *cei clamati essiti, cãti sunteti clamati essiti*; γ) a face se lasse acesta vietia pentru cea alta, a face se lea sborulu cotra ceru, se reintre in senulu lui *Domnedieu* : *Domnulu dereptatei a clamatu la sene marele suffletu allu barbatului, ca se lu glorifice*; *l'a clamatu Domnedieu de teneru, pentru co i a placutu, si pentru co Domnedieu clama la sene de tempuriu pre cei ce placu lui*; *candu ne clama Domnedieu, se lassãmu buccurosi vietii a, déro e unu peccatu a lassã vietii a neclamati de gratii a divina*; — h) fienduco *clamare* insemna proprie, a emitte voci potenti (vedi I), de acea-a acestu cuventu este câtu se pote de aptu a espreme af-

fectele viue alle suffletului, si de aci *clamare* = *invocare, implorare, evocare, blastemare*, etc. : a) invocare : a *clamá* *pre Domnedieu si toti santii in adjutoriu la una nevoia, ca marturi ai unei fapte, unei dissa, unui juramentu, ai innocentiei sau dereptatei*; asiã si a *clamá cerulu, omenii si alte poteri pamentesci sau ceresci*; a *clamá benecuentarile cerului asupr'a cuiua*, si d'in contra, cu insemnare de *blastemu* : a *clamá meni'a si urgi'a cerului asupra capului cuiua*; — *omulu clama nu numai cu vocea, ci clama cu anim'a, clama cu speranti'a, clama cu dorentii'a*, etc.; — ß) implorare : a *clamá misericordii'a divina, clementii'a si bon'a credentia a omeniloru*; γ) evocare : a *clamá pre toti dracii, a clamã spiritele immunde, a clamã pre Satanu si toti angerii lui*; *numai desperatii clama pre diavolulu in adjutoriulu seu*; *cu lugubre voce clama umbrele eroiloru de multu repositati*, etc.

2 CLAMARE si *cliamare*, s. f., (vedi 1 *clamare*), *clamatio*, *vocatio*, *evocatio*, *invocatio*, *appellatio*, *nominatio*; actionea de a *clamá* in tote insemnarile, cumu si in intellessulu concretu de *ceva la care cineva e clamatu* : *clamarea poporului interritatu*; *dupo mai multe clamari abiã ai venitiu*; *clamarea lucrului pre numele seu*; *clamarea camerelor in sessione ordinaria*; *clamarea cetatianiloru sub arme*; *clamarea marturiloru*; *clamarea totoru diciloru*; *clamarea omului pre acestu pamentu*; *nu sentiu in mene clamare pentru acesta-a*, etc. — in acellu-asi sensu e popularia si form'a *clamatatione*.

CLAMATIONE si *cliamatione*, s. f., vedi 2 *clamare*.

CLAMATORIU, -*toria*, si *cliamatoriu*, adj. s., *clamator* si *clamatorius*, *vocator*, *appellator*, etc., (vedi 1 *clamare*); *care clama* : *multime clamatoria, clamatorii la senatu*; *servu clamatoriu* erã la vechii Romani cellu ce insociã pre *Domnulu seu*, spre a i face cunnoscute nominele cetatianiloru ce intempinã in calle, ca se pota *domnulu clamã si salutã pre nume toti cetatiani*, alle caroru suffragie avea interese se castige pentru al-

legeri la magistrature; — despre lucruri: *voce clamator' a*.

CLAMATU si *cliamatu*,-a, part. d'in 1 *clamare*, *voatus*, *invocatus*, *advocatus*, *evocatus*; *nominatus*, *appellatus*, etc.

* **CLAMITARE**, v., *clamitare*; d'in 1 *clamare*, marginitu la intellessulu de sub I., allu acestui cuventu: 1. intensivu, a *clamá* cu violentia, a strigá d'in tote poterile, a sberá câtu i pote gur'a; 2. iterativu, a totu *clamá*, a nu mai inoetá d'in strigare.

* **CLAMITATIONE**, s. f., *clamitatio*; actione de *clamitare*, strigare violenta, tipetu.

* **CLAMORE**, s. f., *clamor*, d'in 1 *clamare*, in insemnarea cuventului de sub I.: 1. *clamare* sau strigare de omeni si sberare de alte animali: a) in genere: *clamorile multinei se redica peno la ceru*, *clamorile pecurilor*; b) in speciale: a) strigare de bucuria, de approbare, applausu: *fiacare cuventu essitu d'in gur'a divinului oratoriu se acceptu cu repete clamori*; b) strigare ostile, larma: *cu celle mai mari clamori urmarescu toti pre misellu peno afora d'in cetate*; 2. si despre lucruri neinsuffletite, scomotu, strepitu, arletu, etc.: *infricisiat'a clamore, cu care undele turbate se frangu de scopellu*.

CLAMOROSU,-a, adj., si

* **CLAMOSU**,-a, adj., *clamosus*, d'in *clamore*, plenu de *clamore*: 1. act., care neincetatu sau cu violentia da clamori: *omeni clamosi*; 2. pass. implutu de clamori: *clamosulu foru*, *clamosa cetate*; 3. care se face cu clamori: *actionea oratoriului se nu fia clamosa*.

* **CLANDESTINU**,-a, adj., *clandestinus*, (d'in *clam* = *pre ascensu*, d'in *ascensu* = *asci radecina* eu 1 *celare*); *ascensu*, secretu: 1. in genere: *intrige clandestine*; déro mai vertosu: 2. in speciale: a) tinutu *ascensu* sau facutu in *ascensu*, pentru eo e contrariu legiloru, illegitimu sau immoral: *casatoria clandestina*, *adunari clandestine*, *jocuri clandestine in case clandestine*, *mercaturu clandestinu*, *negotiu clandestinu*, etc.; b) aplicatu la certe plante cari cresc in locuri ascunse sau umbrose: *lathea clan-*

destina; — de aci s. f. *clandestina*, specie de assemini plante, care se crede a fi unu bonu medicamentu pentru venticarea sterpitionei.

* **CLANGERE**, v., *clangere*; onomatopeia, prin care se imita unu sonu acutu si potente: *sboru sagett'a clangundu*; *vulturii circumvolita cadaverulu clangundu*; *clangu tubelu si clama junii la arme*, (compara si *clangaire*, *clancanire* d'in Glossariu).

* **CLANGORE**, s. f., *clangor*; d'in *clangere*: *clangorea armeloru*, *tubeloru*, *vulturiloru*, *cocoriloru*, etc.

CLAPA, s. f., *valvula*, *operculum*; *fenestella*, *ostiolum*; 1. ce serve a astupa gaurele pre cari se stracora una sufflare, ventu, abore etc.: *clapele flautului*, *organului musiu*; 2. ce serve de coperclu la certe lucruri ce au una parte deschisa: *clap'a secriului*; 3. ce serve a astupa gur'a unei gropu sau usia. unei incaperi: *clap'a caminului*, *clap'a cavei*; — 4. la Macedoromani, lemnu de constructiune; (afinu cu germ. *Klappe*?).

CLAPONELLU, *claponire*, *claponu*; vedi *caponellu*, *caponire*, *caponu*.

CLARA, vedi *claru*.

CLARARE si *chiarare* (cu 1 tare moiatu: *chiarare*), v., *clarare* (compara si it. *chiarare*); a face *claru*: 1. a face serinu, luminosu: *unu ventu de media nopte clarasse cerulu*; — pentru licide, a limpedi: *a clará mustulu*; 2. metaforice: a) a face luminosu pentru minte: *a clará bene ideele selle*; b) a glorificá, a straluci.

* **CLARIFICARE**, v., *clarificare*, (vedi *claru* si *facere*; compara si it. *clarificare*, fr. *clarifier*); a face *claru*: 1. a face luminosu, serinu, curatu, limpedu: *a clarificá vederea*, a ua vindecá de defectulu de a vedé obiectele turbure; *a clarificá vocea*, a ua curati de veri-ceragusire sau altu defectu; 2. in speciale, a limpedi unu licidu, a iu curati de veri-co lu face turburu: *a clarificá vinulu*, *ap'a*; *sunt mai multe processe de a clarificá mustulu*; — prin estensione, a curati si stracora unu licidu, spre a lu face mai suptire: *a clarificá sacherulu*; — 3. metaforice: a) a face limpedu

pentru mente, a elucidá, a luminá : a clarificá *celle obscure, a clarificá intellegerea e unu mediu potente de convictione*; b) a ilustrá, a glorificá : *si acumu a venitu or'a de a se clarificá fiululu omului.*

* CLARIFICATIONE, s. f., clarificatio (compara si it. *clarificazione, fr. clarification*); actionea de *clarificare*, mai vertosu in insemnarea de sub 2.: *clarificationea vinului se pote face in mai multe moduri.*

* CLARIFICATORIU, -toria, adj. s., (it. *clarificatore*); care *clarifica* sau serve a *clarificá* : *materie clarificatorie de vinu.*

* CLARIGARE, v., clarigare (d'in *claru* si *agere*); terminu tehnicu d'in limb'a fecialiloru : a cere in termini solemnii si clari satisfacione de la inamicu, a declará cu vorbe limpede si cu ceremonie solemnii bellu unui inamicu ce recusa a dá satisfacionea ceruta.

* CLARIGATIONE, s. f., clarigatio; actione de *clarigare* : 1. ceremonia religioasa, cu care se cere de la inamicu satisfacione, si, in casu de recusa, i se declara bellu; 2. dereptu de a prende si luá captivi omeni si pecuri de la inamiculu ce calca clause alle unei conventione.

* CLARINETISTU, -a, s., (it. *clarinetista, fr. clarinetiste*); care scie cantá cu *clarinetulu* : *clarinetistii cei mai amabili pre mense nu me potu delectá.*

* CLARINETU, s. m., si f. *clarineta*, (it. *clarinetto, fr. clarinette*); proprie, deminutivu d'in *clarinu*, applectatu inse in speciale la unu instrumentu musicale de bussu, ca si flautulu, compusu d'in patru sau cincii buccati, ce se imbucca bene un'a in capitulu cellei alte si d'in cari prim'a are la capitulu superioare una imbuccatura cu limbutia, éro ultim'a se largesce multu la capitulu inferioare, formandu asiá cea-a ce se chiama campan'a instrumentului; tote buccatile au forma camu cylindrica, afora de ultim'a, care de la diumetatea inferioare incepe a se largi, spre a dá nascere campanei : *limbuti'a clarinetei, campan'a clarinetei*; in orchestrele militari *clarinet'a tine locu de*

viora; de *currendu clarinet'a s'a introdussu si in music'a dramatica.*

* CLARINU, -a, adj. s., (it. *clarino* si *chiarino*-a, fr. *clairnet, clairine* si *clatren*); deminutivu d'in *claru* : 1. adiectivu : *vinu clarinu* : a) pucinu limpidu, b) de colore intre albu si rosiiu; 2. substantivu : a) m. *clarinu* : a) subintelle Gundu *vinu, clarinu* = vinu clarinu : *clarinulu mi place mai multu de cátu vinulu negru sau curatu albu*; β) subintelle Gundu *instrumentu* (de musica), *clarinu* se dice de instrumente musicali de sufflatu : a') de acellu-asi instrumentu ce porta si numirile classice de *tuba* si *buccina* sau numirile noue romanice de *tromba, trombeta, trompeta*; β') de unu instrumentu mai mare de cátu tub'a ordinaria, instrumentu ce are tubulu mai strimtu, déro sonulu mai acutus i mai per-tunditoriu de cátu tub'a ordinaria : *clarinu de mare, clarinu militare*; camu in acestu intellesu se iea si form'a *clarone*, forma augmentativa d'in *claru*; — b) f. *clarina* : a) vitia ce da vinu *clarinu*, care nu e neci albu, neci rosiiu; β) in acellu-asi intellesu ce are si form'a *clarinu* sub a, β, β'.

CLARIRE si *clarire* (cu l moiatu : *chiarire*), -escu, v., *clarére, clarescere*; (compara si it. *chiarire*); 1. ca trans., in acellu-asi intellesu cu *clarare* si *clarificare*, cari su de preferitu : a *clari vederea, vocca, vinulu*; a *clari numele cuiva, a clari ideele obscure*, etc., — 2. ca intrans., sensu in care *clarire* intra de regula si bene : a) in intellesu materiale, a se luminá, a inseriná, a lucí; a fi luminos, serinu : *nourii fugu, cerulu claresce*; *abiá clariea diu'a candu am plecatu*; — pentru sonuri, a soná limpedu si curatu, a fi limpedu si curatu, a resoná tare si bene, a se audí bene : *incepea a clari sunetulu tubeloru*; — pentru licide, a se limpedí, a fi limpedu, a se subtirá, a perde partile turbure : *mustulu nu claresce asiá curendu*; — 2. metaforice : a) a deveni sau fi *claru*, luminatu pentru intellegere : *vorbele nu clarescu, deco ideele nu su clare*; b) a fi sau deveni ilustru : *pucini chiarira ca oratori*; — part. *claritu* = essitu la lu-

mina, manifesta; evidente, certu, reale, etc. (vedi si *claru*).

* CLARISONU, -a, adj., clarisonus; (d'in *claru* si *sonu*); cu sonu claru: voce *clarisona*.

* CLARISSIMATU, s. m., clarissimatus, demnitate sau gradu de *clarissimu*.

* CLARISSIMU, -a, adj. s., clarissimas; proprie, superlativ d'in *claru*, *clarissimu* = forte *claru*, applicatu in seca titlu de onore, la consuli, proconsuli, dupo Constantinu si la gubernatori de provincie, etc., (vedi si *claru*).

* CLARITATE, s. f., claritas; calitate sau stare de *claru*: 1. in intellesu materiale: a) pentru obiecte ce affecta ochii: *claritatea stelleroru*; b) pentru obiecte ce affecta audiulu: *claritatea vocii, sonurilor, syllabeloru*; 2. in intellesu ideale: a) pentru celle ce se referu la intelligentia; *claritatea stylului*; b) in respectu morale: *claritatea numelui: claritatea de care se buccura vinurile Spaniei, claritatea opereloru artistului*.

* CLARITUDINE, s. f., claritudine; stare de *claru*, si prin urmare in acelluasi intellesu cu *claritate*, inse luatu ca mai raru cu insemnarea propria a cuvintului claritate de sub 1.: *crystalulu intrece alte obiecte in claritudine*; déro mai desu in insemnarea metaforica ce are si form'a claritate sub 2.: *artile ce adducu omului claritudine*; a *adjunge prin fapte militare la claritudine, claritudinea familiei contribue la claritudinea individului*.

* CLAROBSCURU, -a, adj. s., (fr. *clair-obscur*, it. *claroscuro*); d'in *claru* si *obscuru*, parte claru si parte obscuru, amestecu de claru si de obscuru, de lumina si de umbra: 1. in intellesu materiale: a) vorbindu de obiecte ce affecta ochiulu: α) de obiecte naturali opace, déro luminate cari sunt parte luminoase si parte umbrose, cumu su de regula tote obiectele supuse actionei luminei: *veri-ce lucru suppusu la actionea luminei e clarobscuru*; — ca subst.: *clarobscurulu se pote observá in tote obiectele luminate de unu centru de lu-*

mina; — β) de obiecte artificiale, de obiecte de pictura, imitatione prin coloru a partiloru luminate si a partiloru intunericate alle unui obiectu naturale: *desemne clarobscuru, tabelle clarobscuru*, depinse cu una sengura colore, care, dupo cumu e mai inchisa sau mai deschisa, representa luminele si umbrele obiectului desemnatu; — ca subst.: *scienti'a sau artea clarobscurului, partea artei picturale ce se ocupa de clarobscuru; artea clarobscurului consiste in scienti'a de a dá fiacarui obiectu si fiacarei parte a unui obiectu colorea propria, modificationile de lumina ce cerca in natura; giganti nudi, depinsi in clarobscuru; pictoriulu si architectulu sunt detori a nu scapá din vedere efectele clarobscurului*; — in intellesu estensu si metaforicu: α') lumina amestecata cu intunicu: β') parte sau calitati bone amestecate cu relle: *viéti'a celloru mai virtosi are partile selle clarobscuru*; — b) vorbindu de ce affecta urechi'a, de sonu, amestecu de sonuri dulci si lene cu sonuri potenti si tari dupo intellesulu si affectele de espresso prin musica: *clarobscurulu depende de gradationile volumelui vocii*; 2. metaforice, vorbindu de ce se refere la intelligentia, amestecu de scientia si ignorantia, de lumina si intunicu: *tote cugetarile'acestui omu se producu intr'un clarobscuru ammagitoriu*.

* CLARONE, s. m., (it. *clarone*, fr. *clairon*, numitu asiá de la *claru* d'in caus'a potentelui si acutului seu sonu); 1. instrumentu musicale de sufflatu, specia de tuba mica cu sonu acutu si pertunditoriu: *clarisonulu clarone, ca si tub'a, escita coragiulu luptaciloru si ardorea cailoru*, (vedi si *clarinu*); 2. prin metafora, genu de insecte d'in ordinea coleopteloru, alle caroru larve devora albinele.

* CLARONIU, -a, adj. s., (fr. *clairone*; d'in *clarone*); relativu la *clarone*; de aci s. f. pl., *claronie*, tribu de insecte d'in famili'a serricorneloru, ordinea coleopteloru pentamere, care are de typu genulu *clarone*.

* CLARIVIDENTE si *clarividu*, -a,

adj., *clarividus* (vedi *claru* si *vedere*); care vede *claru*, in intellesu si materiale si ideale: *clarividi ochi*, *clarivida mente*, *omeni clarividi*.

* CLARIVIDENTIA, s. f., (compara it. *chiaroveggenza*, fr. *clair-voyance*); calitate a cellui *clarividente*.

CLARIVIDU, -a, adj., vedi *clarividente*.

* CLARORE, s. f., *claror*; starea unui ce *claru*, care prin splendorea sea affecta sensurile nostre, in intellesu prin urmare affinu cu allu formeloru: *claritate* si *claritudine*.

CLARU si *chiaru*, -a (cu l tare moiatu: *chiaru*), adj., adv., *clarus*, *clare* (it. *chiaro* si *claro*, isp. si port. *claro*, prov. *clar*, fr. *clair*, alb. *chiaru*=*ktaru*); oppusu la *obscuru*, *intunericosu* sau *intunericatu*, cuventulu *claru*=luminosu sau luminatu; care affecta cu potere mai antaniu vederea, apoi si alte sentiri: I. ca adiectivu: A. in intellesu materiale: 1. proprie, care affecta vederea: a) luminosu: *nu e stella mai clara de câtu sorele*; *focula e d'in natur'a sea claru*; b) luminatu: *camere spatiose si clare*, *locuri bene espuse la radiete sorelui si de acea-a forte clare*; de aci: c) applicatu la differite categori de lucruri cu nuantie particularie: α) la ceru, tempu, etc., cu insemnarea de *luminosu*, *limpidu*, *puru*, *fora nuori*, *serinu*, etc.: *di clara*, *ceru limpedu si claru*; e bene a *treierá granelle pre tempu serinu si claru*; *in tota lun'a acesta-a n'amu vedutu doue dille clare*;—*claru*, in acestu intellesu, dice mai multu de câtu *serinu*, cumu arréttá insasi espressionea asiá de popularia; *claru serinu*, care se iea: α') cu intellesu propriu si materiale: *afora e claru serinu*, *si nu intellegu cumu se tune d'in claru serinu*; déro mai vertosu: β') forte desu in intellesu ideale, mai allessu in locutionea: *d'in claru serinu*=fora neci una causa bene cuventata, fora neci unu motivu, d'in puru capriciu, pre neasteptate, pre necugetate, etc.: *d'in claru serinu se arruncá asupra mi si me batú forte reu*; a *abbate cuiva de a bate pre altu cineva d'in claru serinu*, a *i casioná pre cineva d'in claru serinu*;

a se *legá 'de cineva d'in claru serinu*; a se *maniá*, a se *superá d'in claru serinu*; *aceste neplaceri mi vinu d'in claru serinu*, fora umbra de culpa d'in partea mea;—asiá si: a *detuná* sau *trosní d'in claru serinu*, este espressionea cu multu mai energica de câtu: a *detuná* sau *trosní d'in serinu*;—*ventu serinu si claru*, care adduce *tempu serinu si claru*;— β) la colori, obiecte de pictura, de desemnu, etc., *claru*: α') oppusu la *obscuru*: *colori clare*, cari se appropia de *albu*, de colorea luminei, cari absorbu mai bene radiete luminei si suntu elle in sesi luminose (vedi si *clarobscuru*); β') bene politu, netedu, luciosu, etc., (vedi si mai diosu); déro mai vertosu: γ') *deschisu*, in opposetione cu *inchisu*, care se appropia de *albu*: *albastru claru*, *verde claru*, *galbinu claru*, etc., in a-cellu-asi intellesu si: *atramentu claru*, *negretia clara*, *littere clare*;—inse *littere clare*, *scrisore clara*, potu fi: α') *littere* si *scrisore* pucinu negre, albitiose; déro si: β') *littere* si *scrisore* legibili;— γ) la obiectele transparenti, pellucide, care lassa lumin'a se treca prin elle: *vitru forte claru*, *claru ca cristallulu*, *ape clare ca cellu mai puru cristallu*; de aci: δ) la diverse categori de obiecte cu intellesu de: α') politu, bene neteditu, luciu, luciosu: *clar'a facia a luciului marei*; β') *limpedu* sau *limpeditu*, care nu e tulburu: *in una clara cupa de cristallu beu vinu si mai claru*; *mustulu inco nu e claru*;—*ochiu claru*, sau care nu e turburu, a carui globu e de plenu limpede si luciu, sau care vede bene, petrunde bene, (vedi si mai diosu la B.);— γ') *raru* sau *suptire*, asiá in câtu lumin'a petrunde prin ellu: *padure clara*, *claru licidu*; δ') in genere, puru sau purificatu de veri-ce ammesticu strainu si de aci, genuinu, simplu, etc.; de unde: e) la obiecte ce affecta nu numai vederea; ci in genere la veri-ce obiectu allu sentirei si cugetarei nostre, cu intellesu appropriatu de allu lui *insu*, adeco, puru si simplu, addeveratu, nu altulu, *authenticu*, desfacutu de veri-ce ammesticu strainu, ellu in sene, etc.: *din clara gur'a lui am auditu acestea*; *celle ce ti spune*

sunt *clare cuventele lui; nu ne insellâmu, suntu fratri nostri clari, eu claru, noi clari, clare amicele, clara spuma, clare insellatorie; acestu-a nu e claru addeverulu, nu spuni clare dissele melle, etc.* (vedi si la II. *claru*, ca adverbium in *acestu intellesu*);—dupo loculu ce i se da in constructione, dupo cumu e sau nu articulatu, *claru* pote luâ intellesu differitu : *clare cuventele* cuiua sunt *in-sesi cuventele lui; éro clarele cuvente alle cuiua sunt cuventele* ce se intellegu bene, (vedi mai diosu);—2. care affecta cu potere audiulu : a) sonoru, acutu, care se aude bene : *voce clara, clar'a tuba, cuvente disse incetu, déro clare; vocea femineloru e mai clara ca a masculiloru; plause clare, syllabe clare, sonuri clare, etc.* b) in speciale : a) puru, nu ragusitu, nu obtusu : *voce clara; β) armonia clara, melodia clara, canticu claru, musica clara*, care procede cu atâta simplicitate si ordine in tote partile selle, in câtu auditoriulu va intellege usioru si bene de la antaia ascultare;—B. in intellesu ideale : 1. *claru* pentru intellegere, luminosa, manifestu, evidente, usioru de intellesu : a) applicatu la lucrure de intellesu : *idee clare, conceptioni clare, cugetatione clara; expressioni clare, stybu claru, a spune ceva in termini clari, lucruri si addeveruri mai clare de câtu luminu a; principiu claru si luminos, credu eo aceste locuri suntu clare si n'au lipse de explicare; e claru, ca diu'a, co nu pote fi asiâ; dereptabile melle suntu clare; legea e clara si neindoioasa; a produce probe si argumente clare si irresistibili;—b) applicatu la spirita si facultatile lui, la persona cugetatoria, care se face usioru intellesu sau care intellege ea insasi si pertunde usioru si bene lucrurile : *spiritu claru, mente clara, auctoriu candidu si forte claru, judecata clara, etc.*, asia si : *vedere clara, audiû claru;—2. in intellesu moralu : a) celebru, famosu, gloriosu, stralucitu, illustru, mare, etc. : omu mare si claru prin virtatea sea, barbati clari prin scienti'a loru, claru poetu liricu, clari oratori; june claru prin nascere, déro si mai claru prin talentê si virtutê selle;**

*clar'a si memorabilea batalia de la Vallea alba; b) in speciale : a) claru, si mai vertosu superlativulu clarissimu=clarissimus, (vedi si clarissimatu si clarissimu in parte), se applica de strabonii Romani, ca si fortis sau superlativu fortissimus, spre a espreme cea mai inalta mare lauda pentru Romanulu d'in natura amatoriu de lauda si gloria, camu in acellu-asi modu si in acellu-asi sensu cu care se applica si populariele luminatu, stralucitu, etc., in expresioni ca : *luminata Donne, stralucitu magistratu, etc.*; asiâ claru si mai vertosu clarissimu érá ca si unu titlu applicatu la omeni cu inalta positione in statu : la consuli, la proconsuli : *clarii consuli ai acellui annu, clarissime senatoriu, etc.*; in tempurile mai noue claru si clarissimu inco s'a applicatu ca unu titlu la fia care persona destinsa, si mai vertosu destinsa in scientia, in arti, in litteratura, etc. : *clarii professori ai universitatei de Parisi; clarissimulu professoriu de scientie naturali;—acellu-asi titlu se applica prin estensione si la muierile barbatiloru destinsi prin posetionea loru politica;—claru se dice de regula in bene si numai forte rar, ca si famosu, in réu : clari prin superbi'a si fastuosulu seu lussu; pote inse fi cineva claru, ba inco si clarissimu intr'una scientia sau arte, fora se fia celebru, famosu, etc.;—β) favorabile, propitiu, ridente, ferice, etc. : *puce dille serine si clare am avutu in lung'a mea vietia;—II. ca subst. si adverbium : l. s. m., claru-lu, oppusu la obscuru-lu : a) in genere, ce e claru sau luminos : clarulu pare mai luminos a laturea cu obscurulu; claru-lu se ingana cu obscurulu; b) in speciale : a) parte clara a unui lucr, a unei cestione, etc. : clarulu si obscurulu acestei cestione; β) mai vertosu despre colori in pictura, desemnu, tinctura, tessutura, etc. : *puce claru s'a pusu pre fundulu prea negru allu acestei cosutura; ammesteculu cuventu allu clarulu cu obscurulu cere mare luare a mente d'in partea unui pictoriu, (vedi si clarobscuru);—2. adverbium, sub form'a masc. claru, sau sub form'a claro, cu o obscuru, ca in déro, cumu se si aude****

pre multe locuri si cumu se si afla scrissu in cartile basericesci mai vechie : a) in genere cu differitele insemnari alle adiectivului : a *vedé claru*, a *pronuntiá claru*, a *spune claru*, a *intellege claru*, a *suná claru*, etc.; *claru a plecatu*, *claru nu e asiá*, etc., e invederatu si certu co a plecatu, co nu e asiá; totu asiá si : *claru co a plecatu*, *claru co e asiá*, etc., b) in speciale : a) cu intellessulu latinosciloru : etiam, quoque, vel, quidem, in frasi ca : vel ex hoc intelligitur = *claru d'in acesta-a se intellege*; a') ca adverbiiu : *claru in mancare cauta se avemu una mesura*; *claru unu orbu vede acésta-a*; inse si in aceste frasi *claro* este, prin ellipsea unei propositiune intrega, una conjunctiune, ca si in frasile de la urmatoriulu : β) *omulu acestu-a e nebonaticu*, ba *claro nebonu*; *facu ce vrei*, si *claro forte bucurosu*; — in unire cu *se*, de sau *deco*, candu : *claro se*, *claro deco*, *claro candu*, ca si lat. etiamsi, etsi : *claro se me rogi*, nu ti mai dau ce ai recusat, candu ti l'am datu eu de bona voia; *claro candu m'ai rogá* = *claro deco m'ai rogá*, etc.; — *claro* se pote pune dupo *se*, *deco* si *candu*, si se pote chiaru despartí prin mai multe cuvente : *candu claru ar inviá d'in momentu cineva*, sau : *candu ar inviá cineva claru d'in momentu*; déro in acestu d'in urma casu *claro* iea intellessulu de la urmatoriulu β, si acellu-asi intellessu pote luá si *claro candu*, *deco* verbulu propositiunei legata prin acesta conjunctiune e la modulu indicativu in locu de a fi la subjunctivu sau conditionariu; — β) cu insemnarea appropriata de *insu* = ipse, hic ipse, ille ipse, is ipse : *claro la momentu* = in ipso temporis articulo, *claro tata meu* = ipse pater; asiá si : *claro eu*, *claro voi*, *claro elle*; *claro frate teu a venitu de tea accusatu*; *claro petrele plangu morteá eroului*; spre mai mare taría, unitu cu si : si *claro* sau *claro si* : si *claro* cei mai miselli ridu de tine; — cu adverbie sau adverbiali : *claro aci*, *claro in ochii nostri*, *claro atunce*, *claro in acestu momentu*; — γ) cu insemnare de acellu-a si nu altulu, in persona, in facta, in realitate, esactu, pre deplenu; addeveratu, etc. : asiá

e? *claro asiá*; *acesti-a sunt claru copillii nostri*; e *claro tatalu*, ellu *claro* si nu altulu; *acestu-a e claru apa* si nu altu ceva; — in acestu intellessu, candu sta pre longa unu substantivu, e mai bene se se tractedié ca adiectivu si se se accorde cu substantivulu : *clari copillii nostri*, *clara mamm'a nostra*, etc. (vedi si la I).

CLASSA, s. f., vedi *classe*.

CLASSARE, v., (fr. classer); in aceflu-asi intellessu cu *classificare*.

CLASSE si *classe*, s. f., *classis*, (it. classe, fr. classe); divisiune de persone sau de lucruri facuta dupo certe norme in facta sau numai prin cugetare : ordine, categoría, etc.; ca essitu d'in acea-asi radecina cu grec. κλάσις = κλησις d'in κλησις = *chiamare*, (vedi *calenda* si *clamaré*), *classe* sau *clase* (coei si in latin'a se afla *clasis* in locu de *classis*) insemna proprie : *chiamare* sau *stringere la unu locu* de mai multe persone sau lucruri; déro cu acestu intellessu abstractu cuventulu nu se afla pre terrenulu romanu, ci numai, ca si cuventulu grecu ἐκκλησία, essitu d'in acea-asi fontana, cu intellessulu concreta de : *multime de persone chiamate*, sau *lucruri strinse la unu locu*, si a nume : 1. un'a d'in oelle sesse divisiuni, ce dupo censu Sarviu Tului stabili in poporulu romanu : *in ses'a classe se numerau cei fora neci unu censu*, *proletarii sau capita censii*; de aci : a) ordine de cetatiani, stabilita dupo censu : *allegatori de prim'a classe*; *dupo constitutionea actuale cetatiani Románi sunt impartiti in patru classi numite collegie electorali*; b) ordine stabilita dupo inecalitatile de conditioni sociali : *classile inalte* = *classile superiori* = *classile de susu*; *classile basse* = *classile inferiori* = *classile de diosu*; *classea media*; *classea lucratoriloru cu manule*, *classea agricultoriloru*, etc.; — *una classe sociale se pote divide in mai multe alte classi secundarie*; asiá in *classea nobililoru potu fi nobili de prim'a classe*; *de secund'a classe*, etc.; *semnele de nobilitate inco se impartu dupo classile nobilitatiloru*, asiá co potu fi si sunt *decoratiuni de prim'a classe*, *de secund'a classe*, *de terci'a classe*, etc.; — c) ordine

stabilita dupo meritulu sau valorea personelor si lucrurilor : *Cicerone dice de certi filosofi, co nu merita a fi pusi de câtu in cînt'a classe*; noi amu dice astadi : *filosofi de ultim'a classe*, pentru co, dupo oelle mai susu espuse, *cînt'a classe* de cetatiani Romani avea cellu mai micu censu; se fia dissu Cicerone : *filosofi de sest'a classe*, ar fi intellessu : *filosofi de neci una valoare*, pentru co in *sest'a classe* erau proletarii, cari n'aveau neci unu censu; — in intellessu analogu si auctori de *prim'a classe*, *poeti d'in prim'a classe*; *geometru*, *artistu de prim'a classe*; — si cu intellessu reu : *blastedu*, *furu*, *insellatoriu de prim'a classe*; — 2. ca terminu militariu : a) ceta, ordine de armati, oste; déro acestu intellessu allu cuventulu erá anticatu inco de pre tempulu classicitai latine; cu tote aceste-a in limbele noue latine se aplica si astadi cu insemnari analoge acestui intellessu, cumu : a) ordine de cetatiani, stabilita dupo tempulu in care au se fia chiamati la servitiu militare : *a chiamá sub arme prim'a classe*; *a chiamá sub arme in annulu 1872 nu numai classea acellui annu, ci si classile anniloru 1873 si 1874*; b) mai vertosu, candu e vorb'a de servitiu militariu pre apa, in militia navale : ordine de militari marini, oste marina, oste ce se imbarca si se bate pre mare, etc., sensu identicu si cu cellu classicu de la urmatoriulu : b) multime de navi bellice, flotta : *portuce incape una classe câtu de mare*; *classea lui Xerxe erá de una mie si doue cente de navi*; — ostea ce se bate pre navi, (vedi mai susu la b); — 3. cu intellessu mai generale : a) ordine de persone sau de lucruri cari au acea-asi natura sau natura analoga : specia, genu, categoria, etc. : *cartea acesta-a nu e pentru tote classile de lectori*; *capitele biblici se reducu la doue classi*; *sunt doue classi de avari*, etc. : b) in speciale : a) ca terminu de istoria naturale, *classe* = divisiune intermediaria între regnu si genu : *regnulu plantelor cumu si albu animaliloru, se imparte in mai multe classi*; *una classe pote coprende mai multe ordani sau familie*; b) in filosofia, *categorye*; lui Kant se

dividu in patru classi : *classea cantitai, classea calitai, classea relationei si classea modalitai*; γ) ca terminu de scola sau de invetiamentu, *classe*, divisiune de seolari dupo gradulu loru de desvoltare : *lyceele nostre actuali au septe classi*; *classi superiori*, *classi inferiori alle lyceului*; *una scola primaria urbana are patru classi*; *scolarii deligenti trecu, la finitulu annului scolaru, d'in una classe in alt'a*; candu *classea este prea numerosa e bene se se imparta in mai multe alte divisiuni*, cu cari se se insarcine alti profesori; dupo obieetulu de studiu principale, *una classe pote fi : classe de grammatica, classe de retorica, classe de istoria*, etc., déro de regula *classile se numescu-cu unu numeru de ordine*: *prim'a classe*, etc.; de aci prin metafore : a) incapere pentru una *classe* de seolari sau studenti : *a se preambli prin tote classile lyceului*; *a metura si incaldi classile*, *a inchide si deschide una classe*, *a essi d'in classe*; b) lectiune, prelegere facuta unei *classe* de seolari : *a lipsi de la classe*, *a ave classe si dupo prandiu si de deminetia*, *in dille de serbatori mari nu e classe*, *a trece classile primarie*, *a trece classile lyceali*; *a face sau nu face classe* = a tine sau nu prelegere; γ) tempu câtu tine una prelegere : *orele classiloru*, *classe lunga*, *classe de demanetia*, etc.

* CLASSIARIU, -ia, adj. s., *classarius*; relativu la *classe* in intellessulu acestui euventu de sub 2. b : *centurione classiaru*, care comanda una centuria pre navi; — subst. m. *classiaru* : a) militariu ce se bate pre navi; b) marina-riulu in genere, remige, ministru in una nave bellica.

CLASSICE, adv., *classice*; in modu classicu : *subiectu classicu tractatu*.

* CLASSICISMU, s. m., (it. *classicismo*; fr. *classicisme*); systema de critica a acelloru cari in litteratura si in arte in genere nu afla nemica bonu de câtu operele classiciloru antichi si alle acelloru noui scrise dupo normele anticiloru : *classicismulu se oppune la romantismulu*.

* CLASSICISTU, -a, s. (it. *classicista*); partisanu allu *classicismulu*.

CLASSICITATE, s. f., 1. calitate de

classicu in intellesulu cu care acestu cuventu se aplica la operile de arte formose; 2. operile autoriloru classici, ideele ce ei au espressu in acelle opere, cumu si stylu sau modulu loru de espressione, fiendu vorba mai vertosu de classicii antici: *a cumnosce a fundu classicitate, a studiá classicitate; locu, frase, espressione de dubia classicitate; stylu de cea mai allesta si bonu classicitate.*

CLASSICU, -a, adj. s., *classicus*; *classicum*, (compara si it. *classico*, fr. *classique* si *classieon*); de *classe*, relativu la *classe*: 1. in intellesulu anticu allu cuventului *classe*: a) relativu la celle sesse classi, in care se aflá impartitu poporulu romanu: *classici se diceau musicii cari cu cornulu sau tub'a chiamau classile poporului romanu la comitie*; b) in speciale, relativu la *prim'a classe* de cetatiani romani: *classici, dice Gelliu, se diceau nu toti cáti se aflau in vre un'a d'in celle sesse classi, ci numai cetatiani d'in prim'a classe*;—de aci in insemnarea de *escelente in genulu seu*, de care vedi la 2.;—c) relativu la *classe* in intellesu de oste: a) in genere, fia oste terrestre sau navale, de unde *classicu*, s. m., reale semnu de batalia, semnu datu cu tub'a bellica: *cu classiculu chiama militarii la concione; a cantá classiculu, a suná classiculu, a suná d'in classicu retragerea*;—prin metafora, tuba bellica, buccina, trombeta;—β) in speciale, despre oste marina, despre flotta: *legionile classice, batalia classica; corona classica=corona navale*;—s. m., personale, *classicu-lu*, pl. *classicii*, in acelluasi intellesu cu *classarius* ub 2.;—in intellesu modernu, excellentu in genulu seu, de prima classe sau calitate prin valorea sea: a) vorbindu de scriptori in genere si de alti artisti, cumu si de operele loru, cari in genulu loru se considera ca esemplarie sau modelle demne de imitatu, a caroru excellentu bonitate s'a comprobatu si confirmatu prin judecat'a celloru mai boni critici in mare spatiu de locuri si de tempuri: *auctori classici; poetu classicu; classicii Greciloru sunt Platone, Aristotele, Omeru, Sofocle, Demostene, etc.*; *istorici classici ai Latiniloru sunt: Titu Liviu,*

*C. J. Cesare, Tacitu; intre marii poeti classici ai straboniloru sunt Virgiliu, Oratiu, Ovidiu; tempulu lui Pericle la Greci fu fecundu in classici de totu genulu: poeti classici, oratori classici, sculptori si statuari classici; si in intellesulu cellu mai estensu: jurisconsultu classicu, medicu classicu geometru classicu, etc., alle caroru opere, de si nu su artisticu in intellesulu strictu allu cuventului, facu inse auctoritate si servu de esemplariu si de norma in genulu loru;—despre opere: *stylu classicu, puritate de espressioni classica; carte classica; traditionile classice alle arti; literatura classica, limba classica; musica classica, etc.*;—déro: b) *classicu*: a) deveni oppositu cu *modernu*, appecatu fiendu la auctorii antici, cumu si la operele loru; abia de currendu incepú se se applique *classicu* cu insemnarea larga data mai susu la a; adeco, fora distinctione de antici, si la auctorii de opere excellenti ai poporeloru moderne, ai Italiloru, Ispaniloru, Francesiloru, Angliloru, Germaniloru; *classici greci, latini, italiani, ispani, francesi, germani, etc.*; *opere classice alle litteraturei si artei francesi*; déro si astadi: β) *classicu* se aplica inco cu urmatoriele nuantie particulare: α') de cellu ce se tine de scol'a classiciloru antici si nu admite nemica bonu la classicii moderni, de unu imitatoriu orbu allu anticiloru, in opoziotione cu *romanticu*; β') de cellu ce admite intre classici si pre moderni, déro numai pre cei d'in una certa epoca, cumu, de esemplu, la Francesi, pre cei d'in seclulu allu XVII, asiá in cátu devine exclusivu pentru cei mai noui, cari, appretiuti dupo principiile unei critica mai larga, potu fi si ei *classici* in genulu loru; de aci luptele si certele intre *classici* si *romantici*, de aci celle doue systemate: *classicismulu* si *romantismulu*, (vedi si *classicismu*, *romantismu*);—γ) in intellesu si mai largu: α') *terra classica*, terra in care au in floru artele, vorbindu in speciale de Greci'a sau de Itali'a, in cari au in floru, in tempurile antice, litteratur'a artele, déro si in intellesu mai gene-*

rale, veri-ce terra excellenta prin formosetiele selle; de unde: β) *terra classica a libertatei*, care escele prin institutionile si legile selle favorabili libertatei;—aplicatu si in reu: *terra classica a latromiei*;—c) relativu la *classe* de scola: *carti classice*, care se legu intr'una *classe* de scolari; asiá si: *exercitii classice, studii classice*, etc., facute in *classe* la scola.

CLASSIFICARE, v., (it. *classificare*, fr. *classifier*; vedi *classe* si *facere*); a face *clasi*, a impartí in *clasi*, a pune in una *classe*, de care se tine, sau judecámu co se tine una persona sau unu lucru: a *classificá* *plantéle* si *animabile dupo regne, clasi, ordini, familie, generi, specie*, etc.; a *classificá* *compositiunile concurrentiloru dupo meritile loru*; a *classificá* *scolari* *dupo gradulu loru de capacitate*; a *classificá* *ideele dupo certe categorii*; a *classificá* *monetele si alte astice*; *tuandu de base cantitatea judeciloru, aceste-a se potu clasificá in universali, partiali si singulari*, etc.

CLASSIFICATIUNE, s. f., (it. *classificazione*, fr. *classification*); actione de *classificare*, cumu si arte, processu, metodu de *classificare*, sau rezultatu allu *classificarei: clasificatiunea connoacentiloru omenesci, clasificatiunea plantelorú; avemu de la mai multi filosofi diverse clasificatiuni de ideele ce formedia lumea spiritala, ce omulu imbracia in intellesulu deú.*

CLASSIFICATORIU, -toria, adj. s., (it. *classificatore*, fr. *classificateur*); care *classifica* sau serve a *classificá*: *bonu clasificatoriu allu conceptelorú selle;—processu clasificatoriu, caracterie clasificatorie, base clasificatoria.*

* CLATRACEU si *clatracu*, -a, adj. (fr. *clathrace*); care semina cu *clatrulu* in insemnarea de sub 2.; de aci, s. f. pl. *clatracie*, tribu d'in famili'a fungiloru, care are de typhu genulu *clatru*.

* CLATRARE, v., (elatrare si *clathrare*); a inchide cu *clatri*: a *clatrá* una *ferestra*, una *gura de putru*, etc.

* CLATRIDE, adj. s., (fr. *clathridé*); care semina cu *clatrulu*. de sub 2.; de aci, s. f. pl., *clatridi*, familia de fungi;

care, intre alte generi, coprende si genulu *clatru*.

* CLATROIDE, adj. s. (fr. *clathroide*; d'in *clatru* de sub 2. si d'in *σῖδος*==forma); cu forma de *clatru*; de aci, s. f. pl., *clatroidi*, sectione d'in tribulu de fungi elatracei, in care intra genulu *clatru*.

* CLATROIDEU, -a, adj. s., (fr. *clathroïde*; vedi *clatroidé*); care coprende *clatroidi*; de aci s. f. pl. *clatroides*, sectione d'in famili'a fungiloru.

* CLATRU, s. m., pl. -i, *clathrus* si *clathrus*, de regula pl. *clathri* == κλῆθρα d'in κλαίειν==*inchidere*: 1. ce serve a inchide, si in speciale, gratariu d'in vergelle de ferru sau de lemn, care serve a inchide ceva: *clatri de ferru la ferestre; clatru de lemn pentru passerelle*; 2. prin metafora, genu de plante cryptogame, d'in famili'a fungiloru, care coprende productioni formate d'in ramure carnose, rosie ca corallulu, impletite ca una *retella* sau *clatru* si coperite in prim'a etate de una membrana candida si suptire; speci'a cea mai cunoscuta e *clatrulu cancellatu*==*clathrus cancellatus* lui *Linneu*.

CLAUARE si *clauare*; (cu *l* tare moiatu: *clauare*, v., nodare, fibulare, vincire, conjungere, claudere, concludere; d'in lat. *clavare*, it. *chiavare*), inatu mai desu ca compusu cu *in*: *inclauara* sau *inclauare* si *inchiauare*; part. *clauatu*, *clauatu*, *clauatu*, de unde apoi *clauatoriu*, -toria, d'in care form'a fem. *clauatoria* == *clauatore* este forbe popularia in tote partile locuite de Románi, (vedi *clauatore*).

CLAUATORE, si *clauatore* (cu *l* tare moiatu: *clauatore*), s. f., fibula, unclaus, Hgwa, funiculus, in locu de *clauatoria*, forma f. d'in *clauatoriu* (==*clavatorius*, vedi *clauare* si *clau*), *clauatore*==ce serve a *clauá* sau *inclauá* == *inchiaá*: *clauatorile camesiei terranului Románu constau d'in doué capitamie de acia, cosute la capitele gullerului camesiei; clauatorile nungei suntu baierile pungei*, vedi *baiera*); *clauatorile unei carte*, *clauatorile unui mantellu*; *clauatore de aur*, de *argintu*.

† CLAUDERE, *clausi* si *clausi*, *clausu*, v., claudere; form'a simpla; d'in

care compusulu populariu cu *in* : *includere*, *in-cluđere*, *in-chiudere*, transformatu apoi prin asemilarea lui *u* cu *i* in *in-chiudere*, si luatu cu intellesulu simplului *claudere*; totusi simplulu *claudere* sau *cludere* ar fi de doritu se se vivifice, ceci altu intellesu ar caută se aiba ca simplu, si altulu ca compus cu *in*; in compusele de data mai noua, cumu : *recludere*, *con-cludere*, *escludere*, etc., cumu si in derivate simple mai noue, cu : *clausa*, *clausula*, etc., *l* de regula nu se moia; —verbulu *claudere* pare a se referi la acea-asi radecina cu *clauē* = *clavis*.

CLAUDICANTE, adj., claudicans; vedi *claudicare*.

* CLAUDICARE si *clodicare*, v., claudicare si *clodicare*; 1. a fi *claudu* = a fi schiopu, a cespită sau schiopită; de aci : 2. metaforice si prin estensione : a) in genere : *unu judeciu claudica*, versurile mance in respectulu mesurii *claudica*; *pote claudica mentea ca-si limb'a*; b) in speciale, vorbindu de contracte si alte acte legali, in cari una parte se obliga, fora ca si cea-alta se iea una obligatiune corresponsdntoria : *contracte claudicanti*; *acte de tutela claudicanti*, prin cari tutoriulu, trecundu preste limitele poteriloru selle, nu pote se aducea neei una dauna pupilliloru, de ore ce actele tutoriloru facute in numele minoriloru potu amelierea, inse nu si deteriora conditionea minoriloru, asiă in câtu assemimi acte obliga pre altii cotra minori, nu inse si pre adesti-a cotra altii.

* CLAUDICATIONE si *clodicatione*, s. f., claudicatio si *clodicatio*; actiune de *claudicare* : *claudicationea unui omu pote proveni si d'in cauza ce are unu petioru mai scurtu ca cellu altu*; *contractele ce impun obligatiuni numai unei-a d'in partile contrugenti sufferu de vitulu claudicationei*.

* CLAUDITATE si *cluditare*, s. f., clauditas; stare de *claudu*.

* CLAUDU si *cludu*, -a, adj., claudus si *cludus*; 1. care *claudica*, schiopu; 2. prin estensione si metafora, mancu : *versuri claudae*, *credentia clauda*.

CLAUDE si *cliane*, (cu *l* tare moiatu :

chiaue, si cu *u* suppressu intre done vocali : *chiae* sau *chiaie*), s. f., *clavis* (it. *chiave*, port. *chave*, prov. *clau*; fr. *clef* si *clé*, isp. *clave*, tote d'in lat. *clavis* — *clave*, essitu d'in acea-asi radecina cu *claw-dere*, affinu cu gr. *κλατς* = *κλειτς*); instrumentu de ferru, aciaru sau de altu metalla care serve a deschii sau *deschiauă* broscă de usie, catene, ferra, etc. : 1. in genere : *clauca cellariului de vinu*, *clauca armariului*; *clauile dormitorieloru*, *clauile classiloru de studiu*; *a inchide sau deschide cu clauca*, *a deschide fora clauca*; *a intorce clauca*, spre a inchide sau deschide, si in speciale : *a intorce clauca in deretu sau spre derept'a*, de regula candu e verb'a de a. deschide, in oppositiune cu : *a intorce clauca inainte sau spre stang'a*, candu de regula e verb'a de a inchide; *pote inse cineva intorce clauca spre derept'a sau spre stang'a, fora se orea a inchide sau deschide*; déro absoluta : *a intorce clauca* = a inchide, si in speciale, a inchide fora a seste *clauca d'in broscă sau catena*; *a pune sub clauca* = a inchide, *a tine sub clauca* = a tine inchisu sau ineuiaatu, a pastră, etc., si, vorbindu de persone, a le inchide, a le tine inchise, a le custodi, a nu le lassă d'in casa, etc.; — *ce n'ar dá omulu, ca se capete clauile paradisului?* — *clauca este, la Români, unulu d'in celle mai insemnate si mai formose symbole usitate in ceremoniele de casatoriă*; *una sau mai multe clauie se dau astadi in man'a miresei române la prim'a intrare in cas'a mirelui*; *cu clauie intempinau si strabonii Romani pre mirese'a addusa in cas'a mirelui*; de aci espressionile classice : *a trade clauile* = *claves tradere* = a dá pre mana (consortei) *clauile*, in semnu ce ua face domna sau veghiatoria a averei domestice, si d'in contra : *a sustrage sau luă clauile* = *claves adimere* = a luă d'in mana (consortei) *clauile* = a ua repudiă; de aci si espressionile populari si proverbiali : *a dá cuiva clauile* sau *a dá cuiva pre mana clauile* : a) in intellesu materiale, a i trece clauile, a le duce ai dá in mana ca se se serva cu alle sau se le tina pentru unu tempu, etc.; déro si mai vertozu : b) a i increde economi'a casei,

a incredentiá cas'a si averea, a lu faee economulu sau administratorulu casei, etc.; in intellessulu de sub *q* eu mai multa claritate se dice : *a dá clauile in mana*; — proverbialu : *ar'a (lada) la mense si clauca la tene*, espreme una energica ironia la address'a unui omu ce se crede domnu assecuratu de unu tesauru, pentru ce are *clauca* casei unde e depusu tesaurulu; pre candu cass'a insasi cu tesaurulu se afla in manule altui-a; — *clauca mentionosa* = *clauca falsa* = *clauca adulterina*, care nu e a brosciei sau usiei la cari se aplica si se servu cei ce pre ascunsu si furisiu vreu a deschide si subtrage ceva pusu sub *clauca*, si prin urmare differita de *clauca neadeverata* = *clauca straina* = *alta clauca*; — *clauca comune* = *clauca generale*, cu care se potu deschide tote incaparile unei casa, etc.; *clauca mascula*, a cui capitu nu e gauritu in oppositiune cu *clauca femina*, care e gaurita la capitu si prin acesta gaura se imbucca, candu se baga in gaur'a brosciei, cu unu acu d'in acesta d'in urma gaura; *gaura claucai* este espressione ambigua, insemnandu : *α*) gaura de la capitululu *claucai*, prin care acesta-a imbucca aculu d'in gaur'a brosciei; *β*) gaur'a brosciei pre care se baga *clauca*; in intellessulu de sub *α* se dice mai claru : *gaura pentru clauca*, coci *gaura de clauca* e totu asiá de ambiguu ca si *gaura claucai*; — 2. prin estensione si metafore : *α*) in arti si maestrie se chiama *clauca* totu ce serve a inchide sau deschide, a intorce sau destorce, a stringe sau relassa, etc., cumu : *α*) *clauca de cannella*, cu care se inchide sau se deschide cannell'a, ca se se oppresca fluidulu sau se i se dá drumu; *β*) *clauca de clavicordinu, de arpa, etc.*, cu care se inverteacu *clavellele* acestoru instrumente, spre a intende sau destende cordele loru; *γ*) *clauca de orologiu*, cu care se intorce unu orologiu : *clauca orologiuului meu e de auru, a perde clauca orologiuului*; *δ*) *clauca de patu*, cu care se inchiaia si se deschiaia unu patu; *ε*) *clauca de trassura*, cu care se baga si se scotu baltiele roteleru sau se inchiaia si se deschiaia diverse parti alle unei carrutii; *ζ*) *clauca de cochie*, de scossu si bagatu

cochie; *η*) cu una *clauca* macellarii fissedia scaunele loru de macellu; cu una *clauca* ciobotariulu largesce calapodiulu; cu una *clauca* legatoriulu de carti stringe sau relassa cutitululu seu, etc.; *θ*) *clauca de forcipe*, cu care chirurgii scotu sau baga cuiulu ce unesce calle doue bracie alle *forcipei*; si, *clauca*, absolutu, sau *clauca anglesa*, instrumentu chirurgicu de scossu dentii; *ι*) *clauca craniului*, ossiocioire ce se desvolta la cosuturale craniului, etc.; *δ*) ce serve la *inchiaia* = *a incland*, a incoroná, etc. : *clauca boltei*, petr'a d'in mediloculu boltei, care incliaia bolt'a; de unde cu intellessu ideale : *clauca boltei*, puntulu capitale allu unei oestione; de aci : *ε*) in intellessu ideale, *clauca* = ce deschide = descoperi, explica altu ceva, ce serve de firu conductoriu in ceva, ce deschide si facilita callea la ceva; *α*) *una cetate, unu castellu este clauca unei terre*, candu luata de inamicu i deschide callea in acea terra; *Alessandria d'in Egyptu era una data clauca commerciuului cu orientele*; — *β*) *clauca unei scientia, systema, etc.*, connoascentie, principie, cari espleca si introducu in acea scientia sau systema : *limbele sunt clauca totoru scientieloru; psihologia este clauca filosofiei; geometria e clauca totoru cercetariloru asupr'a cantitateri estensiva*; — de aci numele de *clauca* datu la differite tractate ce si propu a introduce intr'una scientia sau arte; — *γ*) in genera, totu ce serve a espleca si introduce in ceva : idea, semnu, fapta, etc., care ne pune pre calle de a petrunde ceva, de a intellege si espleca ceva : *clauca enigmei, intrigei, portarei cuiva, etc.*; *clauca cugetului cuiva*; — *clauca animei cuiva* : *α*) mediu, principiu, care ne explica anim'a unui omu; *β*) medie de a connoce anim'a unui omu sau a omului in genere; *γ*) mediu de a atenge anim'a unui omu sau omului in genere, de a se insinua, de a fi domnu pre acea anima; — *δ*) in artea musicale; *α*) *clauca* = semnu musicale ce se pune la inceputulu unei buccata de musica pre un'a d'in liniel pre cari se scriu notele musicali, spre a determiná gradulu insemnatu pre acea linia si prin acesta-a

a determină si gradulu noteloru scrisse pre alte linie sau intre linie : *clavile musicale sunt principiile, dupo cari se ordina scarile tonurilor; ca si clavile materiali, clavile de musica deschidu ore-cumu certe melodie si punu in vedere ordinanti'a loru; sunt trei clavi de musica principali : clauca in do, clauca in sol, clauca in fa; accidentie la clauca, diesi sau bemolli ce se punu dupo clauca la inceputulu unei buccate de musica si allu caroru effectu se intende asupr'a buccatei intre-ga; — de aci espressioni ca : a cantă in clauca : α) a cantă in tonulu cuvenitu, a nu face note false, a cantă justu; β) prin estensione metaforica, a se tiné de subiectulu vorbirei, a nu essi din-cestione, a nu aiură, etc.; frasei a cantă in clauca, in tote insemnarile ei, se oppunu frasele : a cantă afora d'in clauca, a essi d'in clauca, etc.; — β) clauca = spatiu allu scarei musicale ce imbracia una voce sau unu instrumentu musicale : clauca de bassu, de tenore, de barytonu, de supranu, de viola, de clarinu, de flautu, etc.; — γ) clauca la instrumente musicali de sufflatu, in acelluasi intellessu cu clapa : *fla-care gaura a unu instrumentu de sufflatu e munita cu una clauca; clavile tubei, clavile flautului; astadi clavile instrumenteloru musicali se supplenescu bene cu pistonu si cu cilindri; — δ) clauca, la instrumente cu corde se dice totu in insemnare de clapa : clavile clavicordului, organului, etc.; in acestu intellessu e de preferitu clavicula; — e) clauca pote fi si e symbolu de suppunere si inchnatione, cumu si symbolu de potere si auctoritate : α) de suppunere : a presentă clavile, a essi cu clavile, etc., a espreme suppunere dominitoriloru candu mergu se visite cetatile sau inimiculu cuceritoriu; β) de potere si auctoritate : α) in genere : a avé clavile animei, sufletului, cugeteloru, sentimenteloru cuiva, (vedi si mai susu la c, γ); β) in speciale, auctoritate sacerdotale, pontificale : scriptur'a dice de Christu co are clavile mortei si alle infernului, in locu de : are potere asupr'a mortei, si a infernului; Christu insusi, spre a declară lui Santu Petru co lu face pastoriu allu turmei selle, capu allu bisericeii, dice :**

tie dan clavile imperatiei cerurilor; déro : clavile imperatiei cerurilor = clavile paradisiului = poterea clavoru = poterea ce au sacerdotii de a legă sau deslegă, de a iertă sau nu peccatele; dupo credenti'a popularia clavile paradisiului sunt clavi materiali alle paradisiului, clavi incredentiate Santului Petru, inasarnatu a nu deschide cu aceste clavi portile paradisiului de câtu celloru boni si justu; — clavile lui Santu Petru = auctoritatea Pontificelui romanu, care se considera ca successoriu allu Santului Petru; de aci absolutu clavi : α) poterea sacerdotiloru de a legă si deslegă; β) poterea apostolica a pontificatului romanu; γ) poterea apostolica a veri-carui sacerdotu.

CLAUCIA sau *clauca* si

CLAUITIA, sau *clauca* (cu l tare moiatu : *clauca*), s. f., clavicula; deminutivu d'in clauca, applicatu si la unele d'in insemnarile speciale devolute formei classica mai noua : clavicula; — in acelluasi sensu se andu si formele : a) clausiora sau clausiora, (cu l tare moitu : clausiora); — clausiora e in locu de clausiora, deminutiva d'in clausiora; — clausiora sau clausiora = clausiora, care cu l moiatu devine clausiora, reddusu apoi la clausiora, clausiora, clausiora = clausiora.

CLAUSA, s. f., vedi clausu.

* CLAUSTRALE si *claustrale*, adj., (it. claustrale, fr. claustral); relativu la claustru in insemnarea de sub 2. : vietia claustrale, averi claustrali, ordine de monachi claustrali.

* CLAUSTRALITELU, -a, adj., (fr. claustralité; d'in claustru si tela); care face tela sau pândia la locu inchisu; de aci, s. f. pl., claustralitate, genu de aranie, cari si tessu pândi'a sub petre.

* CLAUSTRARIU, -a, adj. s., claustrarius; relativu la claustru in intellessu de sub 1. : fabru claustrariu; de aci substantivu, m. claustrariu, care face claustre, in intellessu de sub 1.

* CLAUSTREGU si *claustru* s. m., pl. -e; claustrum (de regula pl. claustra); d'in clausu de la claudere, ce serve a inchide : 1. cuiatore : verriga, catena, etc.:

claustrulu usiei, claustrele portiloru; — metaforice, margini, frenu, etc.: *claustrele pudorei, cugetarea nu connoște claustre*; prin estensione: a) carcere, inchisore, incapere, constructione ce inchide, oppresce si tine pre locu: *claustrulu apeloru ce ammentia inundationi*; b) propugnaclu, munimentu inaintatu, vally ce serve a departá pre inamicu de murii unui castru, si in genere, veri-ce serve la apperare; *cu mari perderi scotu pre inamicu d'in claustre*; *claustrulu muntiloru, marei, etc.*; 2. locu inchisu si cintura ce l'inchide: *claustrulu curtei*; *in claustrele loru venturile urla turbate*; *tenebrosulu claustru allu infernilui*; — si metaforice: *scote, Domne, d'in intunerecosulu claustru allu corpului sufletulu meu*; — éro in speciale, locu unde se inchidu persone ce se lapida de lume si inchina vietí'a loru lui Domnedieu, locu de monachi sau monache, care e inchisu, asiá co femine nu potu intrá in *claustru* de barbati, neci barbati in *claustru* de femine: a *lassá lumea si a se inchide intr'unu claustru*; — metaforice, vietia monastica: *solitudinea claustrului, pacea claustrului*.

* CLAUSU, -a, d'in *claudere*: 1. part. passivu *clausus-a-um*: *portile clause*; 2. substantivu: a) m. reale, *clausu* = *clausum*, incapere inchisa: *fructele se tinu intr'unu clausu*; b) f. reale, *clausa* = *clausula*, (vedi si *clausula*, si compara fr. *clause*), ce inchiaia sau inchide, inchiaitura, articulu, etc., aplicatu cu intellessulu ideale de: articulu allu unui tractatu sau contractu, formula prin care se esprime una conditione intr'unu actu ore-care juridicu sau politicu, conditionea insasicare vine orecumula finitulnactului ca una inchiaierea a lui, si care e essential: *clausa espressa, clausa conditionale*; *la tote acestea ne legámu sub clausa de nullitate, déco nu ni se voru dá mediele necesarie pentru implenirea promiselorlu nostre*, (vedi si *clausula*).

* CLAUSULA, s. f., *clausula*; diminutivu d'in *clausa*, luatú in se acelluasi intellessu ce are si *clausa*, si chiaru cu intellessu mai estensu de: ceva care inchiaia sau inchide = termina, finesce

altu ceva: 1. in genere: *clausul'a epistolei*, frasea cu care se termina; *clausul'a unui versu*, cadenti'a finale; *clausul'a rescriptului imperiale*; *clausul'a disputationei*, etc.; 2. in speciale: a) in tractate, contracte si alte acte juridice, propositiune finale ce modifica celle precedenti: a *adauge una clausula*, (vedi *clausa* la *clausu*); b) juriscultii numescu *clausula* veri-ce formula ce coprende unu principiu, veri-ce articlu sau parte d'in unu articlu de lege; c) ca terminu de retorica: a) membru allu unui periodu mai lungu, care inchiaia acellu periodu, care mai vertosu termina bene periodulu, si de aci, cadentia a periodului oratoriu sau poeticu: *clausula armoniosa, numerosa, artificiosa*; *periode claudé* si *fora clausula*; β) finele unui discursu in genere (vedi a); γ) in epocele de decadentia a elocentiei, *clausula* = formula de expresiune affectata care inchidea una sentintia sau cugetare numai pucipu affectata si cu care cautau a provocá applausele ascultatoriloru; d) in musica, cadentia ce termina unu periodu musicale; cadentia generale.

* CLAUSURA, s. f., *clausura* (compara si lt. *clausura*); 1. d'in *clausu*, actiune si resultatu allu actionei de *claudere*, modu de inchidere sau ce se inchide: *clausur'a adunantie*; déro mai vertosu: 2. concretu, ceva inchisu sau ceva care inchide: a) castellu (vedi si *claustru* sub l); b) locu unde se afla retrassi de lume monachi sau monache; — prin metafora, regula ce oppresce pre monachi de a essi d'in claustre, cumu si pre personele laice de a se introduce in claustre; — prin estensione, applecatu la veri-ce omu care traiesce retrassu si nu esse in lume: a *respectá clausur'a*, a *rupe clausur'a*.

* CLAVA, s. f., (forma femenina d'in *clavu*); 1. bátiu cu noduri, si mai vertosu cu unu nodu mare sau capitina la unulu d'in capite: *maciuca, bâta, ghioga*, etc.: *clav'a erá una arma de essercitiu a juniloru Romani*, mai vertosu a militariloru; *la noi si peno astadi junii pastori invetia a mania clav'a cu mare desteritate*; *clav'a erá si arm'a de predilectione a lui Ercule*; — 2. prin meta-

bindu de plante s. 1 de organe de plante.

*CLAVIGERU, -u, adj., *claviger* (compara si it. *clavigero*, fr. *clavigère*); 1. d'in *clave*=*clauze* si *gerere*, care porta *clauze* sau *clavi*: *clavigerulu Janu*, *clavigerulu apostolu*=Santu Petru; — de aci, s. m., personale: *clavigerulu paradisului*, Santu Petru; — 2. d'in *clava* si *gerere*, care porta clava: *clavigeri pastori*, *clavigerulu Hercule*; — s. m., reale, *clavigeru-lu*, genu de insecte coleoptere dimere d'in aceea-si familia cu *claviferulu*; — 3. d'in *clavus* si *gerere*, care porta *clavus* sau *clavi*; de aci s. m., reale, *clavigeru-lu*, genu de plante d'in famili'a compositeloru eupatoriace.

*CLAVILYRU, s. m. (fr. *clavi-lyre*; d'in *clave*=*clauze* si *lyra*); specia de lyra cu corde de matie verticali si cari se suna cu clavicule.

*CLAVIMANU, -a, adj. (fr. *clavimane*; d'in *clava* si *mana*); care are manule asemeni cu una clava, adeco scurte si inflate.

*CLAVIORGANU, s. m., (it. *claviorgano*; d'in *clave*=*clauze* si *organu*); *clavicymbalu* munitu cu unulu sau mai multe registre de tieve de organu.

*CLAVIPALPU, -a, adj. s., (fr. *clavipalpe*; d'in *clava* si *palpu*); care are organele de plante in forma de clava, vorbindu de certe insecte cari au antenele terminate in forma de clava; de aci s. f. pl., *clavipalpe*: a) genu de insecte coleoptere pentamere d'in famili'a lamellicorneloru; b) tribu de insecte coleoptere tetramere.

*CLAVIPEDE si *clavipedu*, -a, adj., (fr. *clavipède*; d'in *clava* si *pede*); care are petiore in forma de clava; de aci s. f. pl., *clavipedi*, insecte ce au petiorele inflata in forma de clava.

*CLAVISTELLU, s. m., pl.-e, (it. *clavistello*); proprie, deminutivu d'in *clavistru*, care sta in strinsa legatura de affinitate si cu *clave*=*clauze* si cu *clausa* d'in *claudere*, ca si *claustru*, si de aci *clavistru* = instrumentu de inchisu, si mai vertosu, instrumentu de feru ce serve a inchide: cuiatore, lacatu, veriga, etc.

*CLAVISTERNALE, adj., (fr. *clavisternal*; d'in *clave*=*clauze* si *sternu*); care

se tine si de *clavicula* si de *sternu*: *ossu clavisternale*.

CLAVISTRU, s. m., vedi *clavistellu*.

*CLAVIU, -a, adj. s., (fr. *clavé*; d'in *clava*); care se tine de clava, care are ceva assemene cu *clav'a*; de aci s. m., *claviu*, genu de polypi d'in famili'a bryozarieloru.

*CLAVIVENTRE si *claviventru*, -a, adj., (fr. *claviventre*; d'in *clava* si *ventre*); cu ventre in forma de clava, vorbindu de certe insecte: *musce claviventri*.

*CLAVU, s. m., pl.-i, *clavus* (compara si it. *clavo* si *chiavo*); 1. ce se infige in ceva, spre a lu fissá: cuiu, pironu, etc.: a *bate grossi clavi in trabile tablatului*; — dupo una vechia datina strabonii Romani arrettau numerulu aniloru cu *clavi*, ce magistratu-lu cellu mai inaltu batea in murulu cellei lui Joue; de aci espressioni ca: a *fissá cu clavi faptele memorabili alle nationei*; — prin metafore trasse d'in alte puncte de vedere: a) *clavi* = potere neinvinsa, necessitate, etc.: ce *fatulu defige cu clavi trabali, nu se mai pote stramutá*; — *clavu trabale* = *clavi de trabe*, *clavu mare grossu* si tare, cumu cellu ce se bate in grosse trabi; — b) *clavu* = legamentu potente, affectione nedementita; si d'in contra: c) dorere mare, sagettare a animei; — 2. applicatu la obiecte assemeni: a) temonele gubernaclului, gubernaclulu: a *tiné clavulu si direge navea*; — si metaforice: a *tiné cu mana tare clavulu imperiului*; — b) buba durerosa, tumore dura si callosa, care esse la plant'a petiorului, la ochiu, la nasu, etc.; asseminea tumore si la spatele boiloru sau cailoru; morbu allu oliviloru care consiste in tumori analoge (vedi *clavellu*); c) limbu sau bétta, fascia de purpura pre marginea tunicei: *latu clavu* portau numai senatorii la tunicele selle, éro callarii unu *angustu clavu*; inse in tempulu imperatoriloru se decorau cu *latu clavu* si filii senatoriloru, cumu si callarii ce aspirau la officie publice; de aci espressioni ca: a *obtiné de la Cesare latulu clavu*, a fi numitu senatoriu.

*CLAVULA, s. f., *clavula* (compara si fr. *clavule* si *clavole*); 1. deminutivu

d'in *clava*, (vedi si *clavella*); 2. metaforice: *a*) surcellu de plantatu sau de altaitu; *b*) totulu articililoru anteneloru la insecte, afora de cei doi primi.

* **CLAVULATU**, -a, adj. (fr. *clavulé*); munitu cu *clavula*; — s. f. pl. *clavulate*, tribu de plante care are de tipu genulu *clavaria*.

* **CLAVULINA**, s. f., (fr. *clavuline*); proprie femininu d'in adj. *clavulinu* = relativu la *clavulu*, luatu inse ca subst. *clavulina* = genu de conchylie microscopice.

* **CLAVULU**, s. m., *clavulus*; deminutivu d'in *clavu* (vedi si *clavellu*), applectu cu inseminarile speciali: *a*) clavu micu, cuisioriu; *b*) tumore mica, bubusiora.

CLEFTU, s. m., vedi *cleptu*.

* **CLEMA**, s. f., pl., *clemate*, *clema* (*κλήμα* = *ramu de vitia*), applectu inse la una specia de planta repente ca si vitia de viia.

* **CLEMATIDE**, s. f., *clematis* (*κλήματις*; vedi *clema* si compara it. *clematide*); genu de plante d'in famili'a ranunculaceoloru, *pentandria polygynia* lui *Linneu*, asiá numite pentru co tote speciele dau ramure sarmentose si repenti; specie de acestu genu sunt connoseute in poporu, pre a locurea, sub numirile de *vitia selvatica* si *curpene*.

* **CLEMATIDIU**, -a, adj., (fr. *clematide*); care se refere la *clematide*; — s. f. pl., *clematidie*, tribu de plante d'in famili'a ranunculaceoloru, care are de tipu genulu *clematide*.

* **CLEMATITE**, s. f., *clematidis* (*κλήματις*; vedi *clema* si compara it. *clematide*); 1. in acellu-asi intellesu cu *clematide*; 2. un'a d'in speciele genului *clematide*, *clematis vitalba* lui *Linneu*; 3. ramu sarmentosu, ramu de vitia, si in speciale, ramu ce se rupe sau se taia spre plantare: surcellu, planta, etc.

* **CLEMENTE**, adj., *clemens* (it. *clemente*, fr. *clément*); intellessulu esclusiv de *plenu de bonitate* si de *blandetia*, *paratu a iertá injuriele*, etc., cu care s'a introdussu cuventulu in limb'a nostra si care in addeveru e cellu mai desu si in limb'a classica, precumu si in celle

alte limbe sorori, este unu intellesu morale si ideale, si prin urmare nu pote fi cellu originariu sau etymologicu; cuventulu e probabile, cumu crede *Freund*, affinu cu it. *calmo* = fr. *calme* = cietu, *placidu*; *lenu*, etc., si de aci: 1. *lenu*, *placidu*, *cietu*, dulce si benefacutoriu, blandu, etc., vorbindu: *a*) de ventu sau de tempu: *unde se misca impinse de lena si clemente sufflare a ventulus* = unde clementi flamine pulsá procedunt; asiá si: *clementile bori alle unci formosa demanetia de primavera; clementea primavera; tempu serinu; caldicellu si clemente*; *b*) de miscarile marei, fluviiloru, etc.: *a navigá pre una clemente mare; cursulu lenu si clemente allu maestosulu fluviu*; — de aci: *c*) applectu la localitati cu intellessulu de: *α) commodá, favorabile, etc.: insula fora secpelle pre margini si clemente pentru navi* = insula non scopellosa, sed plana et elemens ratibus; *β) incietu inclinatu, ca oppusu la rapidu sau precipitosu: cost'a collinei nu erá rapida ci lenu inclinata si de totu clemente*; — déro ca mai desu: 2. in intellesu metaforicu morale: *a*) fora neci una irritatione, fora neci una turburare de suffletu, fora passione, fora animositate, placidu, cietu, trancillu, blandu, indulgente: *acestu omu si a petrecutu totudeun'a viet'a in pace, in ospetie, trancillu si clemente, nesupperandu pre nemine, ridendu totoru-a; desi sum in disputationi destullu de clemente, totusi d'in candu in candu me interritu si me supperu*; — applectu si la bestie: *clementile porumbelle*; — *b*) in speciale inse, care d'in blandetia si bonitate de suffletu se abstine nu numai de a si resbuná, ci si chiaro de a puni, care totudeuna e dispusu a perdoná si face bene, desi si pote resbuná, facundu reu; care, chiaro candu e nevoitu a castigá, castiga fora menia si attenna rigorea castigei: *cumu nu e liberale cine si da siesi, asiá nu e clemente cine si perdona siesi; invingutoriu clemente, judici clementi, interprete clemente allu legei; Epaminonda erá nespusu de clemente, rabdandu injuriele nu numai*

illie poporului, ci si aile amicilor; Domnedieu e clemente in tota puterea cuventului, ca unulu ce are si deplen'a putere de a puni si deplen'a voientia de a beneface; — applicatu si la sentimentele sau institutiunile omenesci: lege clemente, religione clemente, certare clemente, cu anima clemente, fapte clementi, sententie clementi, etc.; — c) in intellesu mai generale, fora espressa nuanzia de indulgentia si iertare, ci numai de mai multa sau mai pucina bonitate: domni clementi, tata clemente; de aci ca titlu de adulatione, ca si gratiosu, mai vertosu sub form'a de superlativu clementissimu: Galienu imperatoriu si cesare clemente piu.

* CLEMENTIA, s. f., clementia; caritate de clemente: 1. in intellesulu lui clemente de sub 1.: clementi'a bori-loru demanetiei; dulceti'a si clementi'a olimei si a solului enerva si mollesesce pre omeni; 2. in intellesulu vorbei clemente de sub 2.: a) in speciale, blandetia, indulgentia, gratia, desopositione de a perdoná si chiaro a face bene celoru de cari amu poté si avé dreptulu de a ne resboná, desopositione de a atenuá claro rigorea unei punitione necesitata, etc.: clementi'a divina, clementi'a domnesca; a tractá pre cineva cu clementia; bonitatea si clementi'a nostra s'a scambatu in crudime si barbaria; clementi'a se invoiesce cu dereptatea, coci nu justitiei, ci rigorei estreme se oppune clementi'a; clementi'a este prima calitate ce se cere de la Domnitori si de la toti cei investiti cu puterea; — in intellesulu cellu mai strictu: clementi'a este abstinenti'a de resbonare si de punire, si de aceea ou dereptu cuventu Cicerone dice co clementi'a face parte d'in temperantia si e cátu se pote demna de unu omu addeveratu mare; — applicatu si la bestie: clementi'a leului cotra cei mai pucinu validi de cátu densulu; — b) in genere, bonitate, blandetia, compassione, umanitate, etc.: clementi'a parentelui cotra filiu, clementi'a ce omulu are, pentru omu.

* CLEMENTISSIMU, -a, adj., vedi clemente.

† CLEPERE, v., cleperere (κλέπτειν), a furá.

* CLEPSYDRA, s. f., clepsydra (= κλεψύδρα, d'in κλέπτειν = furare si ὕδωρ = apa); orologiu de apa, cu care cei vechi se serviea a mesurá tempulu: candu unu oratoriu se suiea la tribuna, i se punea d'inainte clepsydra, si nu potea vorbi mai multu de cátu peno candu ap'a se scurá tota d'in clepsydra; se potea inse concede unui oratoriu doue si trei clepsydre, déro si una diumetate de clepsydra, dupo importanti'a lucrului; de care avea se cuventedic.

* CLEPSYDRARIU, s. m., clepsydrarius; care face sau vende clepsydre.

* CLEPTICU, -a, adj., (fr. cleptique si cleptique); relativu la cleptu: canticu clepticu; — s. m., clepticu, genu de pesci d'in famili'a labridororu.

CLEPTU, s. m., σίεπτα (κλέπτω, non gr. κλέπτω; compara si it. clepte si elefca, fr. clepte si clephte; vedi si chepre); 1. furu in genere, lótru, furu declaratu, furu de padure; 2. in speciale: a) cleptu, pronuntiatu de commune si cleftu, nume datu la montanii Greci d'in Olympu, Pindu si alti munti ai Thessaliei, cari, ca rebellati in contr'a Turciloru, descendeau de predau pre inimici, adesea inse si pre fratii loru: canticcele cleptiloru sau cleftiloru; b) cleptu, nume datu la unu genu de insecte, cari si depunu ouele in larvele altoru insecte.

* CLERICALE, adj., clericalis (compara si it. clericale, fr. clérical); relativu la clericu: ordine clericale, privilegie clericali, pretensionii clericali, vietia clericale, appucature clericali; a prepará in seminarie juni pentru officie clericali; — ca substantivu, unu clericale, clericali, se dice nu numai de membri ai clerului, de clerici, ci si de persone laice, cari sunt partisani ai ideelor clericali.

CLERICATU, s. m., clericatus; functione, demnitate de clericu: a se destiná pentru clericatu.

CLERICU, -a, adj. s., (mai pucinu bene: clericu), clericus (compara si it. clerico si chertice, fr. clerc), care se tine de cleru in intellesulu basericescu allu cu-

ventului, applicatu de regula ca substitutiv cu intellessulu de persona ce se consecra la stare basericesca: *clerici*, in intellessulu cellu mai largu, sunt toti cãti servu basericei de la parecclesiariu peno la episcopu; in intellessu mai strinsu sunt clerici numai cei sacrati sau ordinati: *diaconi*, *preuti*, *archierei*, etc.; cine nu e carturariu, cine nu scie carte, nu pote fi clericu; clericu se oppuñe la laicu: *miselli*'a clericului merita *punitiõne* mai severa de cãtu a laicului; sunt clerici *seculari*, numiti si clericu *mundani* sau *clerici de lume*, in oppositiõne cu clericu *claustrali*, sau clericu *monachi* = clericu *calugeri*; — fiendu co mai inainte, si mai vertosu in decursulu evului mediu, numai persoanele basericesci, numai clericu, scieau carte, possedeau exclusivu scientia si lumesca si basericesca, de aci, in limbele sorori, clericu = *invetiatu*, *carturariu* in genere, si in speciale, cu *connoscentie de legi*, etc., intellessu ce cuventulu n'a luat si nu potea luá in limb'a nostra.

* CLERODENDRU, s. m., (it. *clerodendro*, fr. *clerodendron*; d'in κληρος = clericu si δένδρον = arbore); genu de plante d'in famili'a verbenaciõloru, *didynamia angiospermia* lui *Linneu*, d'in care speci'a cea mai cautata pentru odorea ei suave si pentru ornamentulu gradineloru este *clerodendru* *fragrante* care are flori albe cu delicate nuantie rosie.

* CLEROMANTE, s., (fr. *cléromante*; d'in κληρος = clericu si μάντις = *divinatoriu*); divinatoriu prin *cleri* = sorti: cãti, dupo rogationile si voturele facute diciloru, vremu se afle ceva, arruncau patru cubi, si *preutulu clericu*, *considerandu punctele acelloru sorti*, se credea co afla si pote spune ce avea se se *intemple*.

* CLEROMANTIA, s. f., (fr. *cléromante*); pretensa scientia sau arte de clericu.

CLERONOMIA (mai pucinu bene: *clironomia*) s. f., κληρονομία (compara si fr. *cléromanie*); 1. in acea-asi insemnare cu *ereditate* si *successiõne*; inse: 2. cuventulu se pote applica in speciale si conformu intellessului seu originariu

(vedi clericu si nomu) la impartirea prin sorti a unei avere sau unei ereditate.

CLERONOMICU, -a, adj., κληρονομικός; relativu la clericu, sau la clericu: *dereptu clericu*, *legi clericu*.

CLERONOMIRE, -escu, (reu: *clironomisire*) v., κληρονομισίη (vedi clericu si clericu); 1. in genere, a eredita, a ereda sau eredi, si a nume: a) a deveni eredele unei stare, a capitá prin ereditate: a clericu *averea cuiva in totu* sau *in parte*; in acellu-asi intellessu: a clericu *pre cineva*, inse cu multu mai estensu, de ore-ce cine clericu *pre cineva*, se buccura nu numai de *averea lui*, de *derepturele lui*, ci accepta in sarcin'a sea si tote obligatiõne cellui pre care clericu; afora de aceste, a clericu *pre cineva* = a lu face sau lassá clericu, a lu institui erede; ambiguitatea, in primululu casu, se evita prin espressioni ca: a clericu *ceva de la cineva*: *parentii cei mai de aproape sunt chiamati de lege a clericu pre mortu*; — 2. in speciale, (vedi clericu si nomu), a *imparti* prin sorti; a arruncá sorti pentru impartirea unui castigu; b) a capitá prin sorti una parte d'in una ereditate sau d'in unu castigu ore-care: spre a nu se certá mai *indelungu*, se *invoira a clericu predele strinse*; d'in tota *averea parentiloru n'au clericu de cãtu acestu vestimentu*.

CLERONOMU, -a, (mai pucinu bene: *clironomu*), s., κληρονόμος (vedi clericu si nomu); 1. in acellu-asi intellessu cu erede sau *successoriu*: clericu *averei parentelui este filiulu*; clericu *tronului si domniei ereditaria este de regula filiulu cellu mai mare allu principelui*; 2. in speciale si conformu intellessului mai originariu, care prin sorti *imparte* una ereditate sau unu castigu ore-care; care prin sorti *capita una parte* d'in una ereditate sau d'in unu castigu ore-care.

* CLEROTU, s. m., κληρωτός si κληρωτής (compara si fr. *clérote*, si vedi clericu); trassu sau allessu prin clericu = *sortiu*, si in speciale: 1. unulu d'in cei cindieci de cetatiani allessi, la Athene

prin sorti, spre a judică cestioni civili de mica importantia, cestioni in cari nu erá vorba de summe mai mari de diece drachme; 2. allessu sau destinatu a face parte d'in *clerulu* basericescu, camu in acellu-asi intellessu cu *clericu*; 3. reale, *clerotu* = genu de insecte coleoptere pentamere d'in famili'a lamellicorneloru.

CLERU, s. m., (mai puciuu bene : *cliru*, déro forte reu : *cliros*), *clerus* (κληρος; compara si it. *clero*, fr. *clergé*); 1. fiendu eo κληρος vine d'in κλέειν = *spargere* sau *frangere*. de acea-a : a) in intellessu primitivu, *cleru* = *frantura*, *buccatella* d'in ceva *spartu*, *frantu* sau *ruptu*; de aci: b) applicatu in speciale: a) *cleru* = *suffragiu*, *buccatella* de lemnu servindu la votare si allegere, bulletinu ce serve ca *sortiu*, etc.; de unde β) *cleru* = sorte, *sortiu*, parte, lotu, etc., si in speciale : γ) *cleru* = parte de ereditate, ereditate in genere, si de aci: sorte, fortuna, stare, conditione, etc.; de unde : 2. in sensulu cellu mai usuale, *cleru* = ordine a personeloru canoniche consecrate servitiului religiosu si basericescu, collegiu sau tagma a sacerdotiloru, in opposetione cu *poporulu laicu*, nu numai pentru eo unulu d'in Apostoli a fostu *allessu prin cleri* = *sorti*, ci si mai vertosu pentru eo in limb'a biblica *credentiosii* si in speciale *sacerdotii* se dicu *sortea* sau *ereditatea Domnului* : *in cleru intra toti servitorii basericei de la parecclesiariu peno la episcopu*; *ascultarea data de totu clerulu patriarchului*; *clerulu unei eparchia asculta de episcopulu eparchiei*; *totu clerulu cetatei essi in fruntea poporului, spre intempinarea Domnului*; — in acesta frase : *clerulu* se oppune la *poporu*, luatu simplu si fora attributulu *laicu*; asiá si in frasi ca : *a se rogá pentru totu poporulu si clerulu*; epithetulu de *laicu* se applica si la *cleru* insusi : *cleru laicu*, coprendendu preutii inorati in opposetione cu *calugerii*.

* CLERUCHU, s. m., κληροῦχος (d'in κληρος = *cleru* si ἔχειν = *avere*; compara si fr. *clérouque*); care are unu *cleru*, si in speciale : 1. cellu ce capita seu possede unu *cleru* = parte de pamentu, colonu;

2. cellu ce presiede la impartirea in sorti a unui agru.

CLESTARIU, s. m., vedi *crystalu*.

CLETHRA, s. f., si *clethru*, m., (it. *cletra*, fr. *clèthre*; d'in κλειθρον = *claustru*); genu de plante d'in famili'a ericacieloru , *didynamiu angiospermia lui Linneu*.

CLIAMARE, etc., vedi *clamare*.

CLIAGŪ, s. m., vedi *cagliu*.

CLIAIE, etc., vedi *clauie*.

* CLIBANARIU, s. m., *clibanarius*; militariu romanu armatu cu scutu sau peptariu de ferru in forma de *clibanu*.

* CLIBANICIU si *clibanitiu*, -a, adj., *clibaneticus* si *clibaniticus*; relativu la *clibanu*, de *clibanu* : *pane clibanicia*, copta in *clibanu*.

* CLIBANU si *cribanus*, s. m., *clibanus* (κλιβανος si κριβανος d'in κρι = *ordiu* si βανος = *coptoriu*); proprie, *coptoriu* de copu ordiu, applicatu in speciale : a) la unu *coptoriu* de pamentu arsu portativu; *coptoriu* si de ferru sau de alta materia, destullu se fia micu si portativu; de aci, b) in genere, *coptoriu*, si mai vertosu, *coptoriu terranescu*, *coptoriu de pamentu*, *testu*, etc.; — c) *armatura de ferru pentru peptu*, (vedi si *clibanariu*).

* CLIENTA, s. f., vedi *cliente*.

* CLIENTE, s. m., *cliens-cliente* (femin. totu cu acea-asi forma : *cliente-a*, déro si *clienta* = *cliente*; compara si it. *cliente*, fr. *client*; — *cliens* e in locu de *cluens* de la *cluere* = κλύειν = *ascultare*, *audire*, *suppunere*, etc.; de unde allu nostru populariu : *cluire* sau *cliuire*, cu l tare moiatu : *chiuire* = *kiuire* [vedi in *Glossariu chiuire*]); care asculta de altulu, suppusu la ordinile sau prescriptiunile altuia, care mai multu sau mai pucinu depende de altulu : 1. in intellessulu anticu : a) la anticii Roimani, *cliente* = cellu ce se punea sub protectionea unui mai potente numitu *patronu*, caru dá ascultare si suppunere ca unui *patre*, déro care si ella erá detoriu a sustiné, adjutá si protege pre *cliente* ca pre unu filiu; b) afora d'in republic'a romana : a) *cliente* = protessu allu poporului romanu sau allu vreunui barbatu de statu romanu insemnatu; β) *cliente*, applicatu

la unu poporu pusu sub protectionea poporului romanu, si in genere la veri-ce poporu pusu sub protectionea altui poporu; — 2. in intellessulu modernu, ce arecuentulu in limbele noue latine, si cu care a intratu si in limb'a nostra: a) cellu ce insarcina pre unu advocatu sau pre altu cineva cu apperarea derepturilor selle: *acestu advocatu are multi clienti; advocatii, facia cu clientii loru, s'aru poté numi mai bene patroni*; b) *cliente* allu unui medicu, care chiama acellu medicu, ca se lu caute si se lu credie: *medicu fora clienti, medicu care are numerosi clienti*; c) *cliente* allu unui negotiatoriu sau allu unui fabricante, unui artefice, etc.; care cumpera de regula de la acella negotiatoriu sau fabricante si prin urmare *cliente* = turc. *musteriu*: *acesta fabrica are multi clienti; mercile bone attragu clienti, insellatoriulu perde clientii*.

* **CLIENTELA**, s. f., *clientela* (it. *clientela*, fr. *clientelle*); 1. stare sau relatione de *cliente*, 2. collectivu, *toti clientii* unui omu: *clientel'a unui patronu romanu, unui nobile ore-care, unui medicu, unei officina; plebei erau sub clientel'a patriciloru; unu maiestru iea in clientela mai multi copii; unu poporu e sub clientel'a altui poporu*; — metaforice: *poetii sunt sub clientel'a museloru*.

* **CLIENTULU**, -a, s., *clientulus*; deminutivu d'in *cliente*.

CLIMA, s. f., pl. *clime* si *climate*, *clima* (κλίμα, it. *clima*, fr. *climat*; toted'in grec. κλίμα, formatu d'in κλίνω = *clinare*, si insemnandu proprie: *inclinatione*); *inclinare* gradata a dillei si a caldurei, scara gradata sau gradu de temperatura: 1. in intellessu scientificu: a) *clima astronomica* = *clima geografica* = spatiu de pamentu, zona terrestre coprinu intre doue cercuri paralele la ecatoriu si de partate unulu de altulu atātu, cātu se cere ca diu'a cea mai lunga se difera, la puntele de pre secundulu ceru, cu una ora sau diumetate de ora, de diu'a cea mai lunga la puntele de pre primulu ceru, mai apropiatu de ecatoriu; sunt inse nu numai *climate de una ora sau diumetate de ora*, ci si *climate de unu mensu*: a) *cli-*

matele de una diumetate de ora se computa de la *ecatoriu*, unde cea mai lunga di e de 12 ore, peno la *cercurele polarie*, unde diu'a cea mai lunga e de 24 ore: *suntu asiá déro, intre celle doue cercuri polarie, 2×2×24=96 de climate geografice de una diumetate de ora; climate de una ora aru fi, in acellu-asi spatiu, 2×24=48*; β) *climate de unu mensu* se computa de la *cercurele polari* peno la polii pamentului; — inse geografii mai noi nu mai computa cu *climatele*, ci cu *gradele de latitudine*; ba inco, fiendu-co aceste divisoni suntu peno la unu puntu arbitrarie, de acea-a se multiamescu cu divisonia generale tripartita: α') *climate calde*, intre ecatoriu si 30 de grade de latitudine; β') *climate temperate*, intre 30° si 55° sau 56°; γ') *climate reci*, in restulu glöbului terrestru; — b) *clima physica* = spatiu d'in superfaci'a pamentului, determinatu prin linie isothermice, linie care nu su paralele cu ecatoriulu, ci trecu numai prin puntele superfaciei pamentului, cari au acea-asi temperatura media annuale; spre a simplificá inse *climatele physice*, desemnate prin liniile isothermice, se servu cu urmatoriele septe espressioni de gradatione: *clima torrida, calda, dulce, temperata, rece, forte rece, glaciale*; — dupo massimele si minimele temperature annuali, dupo variationile acestoru minime si maxime in dillele fia-carui mensu si in mensii successivi, etc.; se dice co *clima e constante, variabile, forte variabile*, etc.; — 2. in intellessulu comune, *clima* = temperatura a unui locu: *clim'a Russiei e aspra; clim'a Italiei meridionale e dulce*; 3. prin metafora, *clima* = terra, regione, etc.; cu respectu cotra cerulu si temperatur'a loru: *d'in climate mai reci passerile callatorie fugu, iern'a, in climate mai calde; clim'a muntiloru, valliloru, campuriloru, mariloru*.

* **CLIMACE**, s. f., *climax* (= κλίμαξ = *scara*); applicatu prin metafora la una figura de retorica, in care espressionea devine d'in ce in ce mai energica; cuventulu classicu si curatu romanicu e, pentru acea-asi figura, *gradatione*; totu-si *gradatione* are sensu mai es-

tensu, de ore ce *gradationea* pote fi nu numai *ascendente*, ca *climacea*, ci si *descendente*.

*CLIMACTERICU, -a, adj., *climactericus* (= κλιμακτηρικός); relativu la *climacteriu*: *annu climactericu*, *tempu climactericu*; — si metaforice: *republicele*, ca si *omenii*, au *anni climacterici*, anni de crise; totu asiá: *epocha climacterica in vieti'a cui-va*, este una epocha ce pote adduce mari revolutioni in constitutiunea omului: *epoch'a pubertatei este epocha climacterica*; — s. m. reale, *climactericu* = annu *climactericu*, sau *climacteriu*.

*CLIMACTERIU, s. m., pl.-e, *climacter* (= κλιμακτήρ; vedi si *climace*, essitu d'in acea-asi radecina cu *climacteriu*); epocha critica si periculosa in vieti'a omului, epocha ce se crede a fi fia-care septimu annu: *anni 7, 14, 21, 28, etc., suntu climacterie*; de aci se chiama *mari climacterie annulu 68* si *annulu 84*, cari se credu a fi cei mai periculosi in vieti'a omului.

CLIMATICU, -a, adj., relativu la *clima*, de *clima*: *influentiele climatice asupr'a caracteruluu nationiloru*.

*CLIMATOLOGIA, s. f., (fr. *climatologie*; d'in κλίμα = *clima* si λόγος = *discursu*); tractatu despre climate, despre fenomenele rezultanti d'in calitatea solului si a latitudinei geografice.

*CLIMATOLOGICU, -a, adj., relativu la *climatologia*.

*CLINANTHU, s. m., (it. *clinanto*, fr. *clinanthe*; d'in κλίνη = *patu* si άνθος = *flore*); peduncululu planteloru composite, care in capitulu seu formedia una specia de patucianu, care sustine mai multe flori sessili.

CLINA, s. f., vedi *clinu*.

CLINARE (cu l tare moiatu: *clinare*) v., *clinare* (= κλίνειν) = *plecare* intr'una parte sau alta, *plecare* in diosu, *incurbare*, etc., simplulu compuseloru: *inclinare*, *de-clinare*, etc.

CLINICA, s. f., vedi *cliniu*.

*CLINICU, -a, adj. s., *clinius*, *clinice* (κλινικός - κλινική, d'in κλίνη = *patu*); relativu la *patu*, in speciale, la patulu pre care jace unu morbosu: l. adiectiv; a) vorbindu de persoane, de medici:

medicu clinicu: a) care visita pre morbosu la patulu loru, si nu da numai consultationi; β) care practica medicin'a; b) vorbindu de lucruri: *scientia clinica*, *esperientia clinica*; *lectioni clinice*, facute de professoriulu de *clinica* la patulu morbosiloru; *incaperi clinice*, destinate la studiulu practicuu allu artei de a vindecá, facutu longa patulu morbosiloru;

— 2. substantivuu: a) masc. *cliniu*: a) care, longa patulu morbosiloru, scie dá, cu cuventulu si cu fapt'a, bone inventiature asupr'a tractarei morbiloru: *unu bonu clinicu*; β) *cliniu* = sectariu d'in una secta de crestini, cari nu se battezá de cátu la patulu morbei; b) fem. *clinica*, parte a scientiei si artei medicale ce se invetia si se applica la patulu morbosiloru: *catedra de clinica chirurgicale*, *bonu professoriu de clinica*; *clinica ophthalmica*; — de aci si: a) *clinica* = methodu de a tractá morbosii la patu; β) *clinica* = locu, incapere unde se afla morbosii, destinati a servi la acellu studiu ce se face longa patulu loru.

CLINGA, (cu l tare moiatu: *chinga*) vedi *cingla*.

*CLINOCEPHALIDE, adj., (fr. *clinocéphalide*; d'in κλίνειν = *clinare* si κεφαλή = *capu*); care are capulu plecatu; de aci s. f. pl., *clinocéphalidi*, familia de insecte coleoptere.

*CLINOEDRICU, -a, a dj., (fr. *clinédrigue*; d'in κλίνειν = *clinare* si έδρα = *base*); se dice vorbindu de forme cristalline, alle caroru plane nu su perpendiculari unele pre altele, ci clinate sau plecate.

*CLINOIDE, adj., (fr. *clinoides*; d'in κλίνη = *patu* si είδος = *forma*); care sémina in ceva cu patulu, vorbindu de certe apophysii, cari sémina cu columnele unui patu.

*CLINOMETRU, s. m., (fr. *clinomètre*, d'in κλίνειν = *clinare* si μέτρον = *mesura*); instrumentu de mesuratu inclinazionea unei linia sau unui planu spre unu planu orizontale.

*CLINOPODIU, s. m., *clinopodium* (κλινοπόδιον, d'in κλίνη = *patu* si πόδιον = *micu petioriu*); genu de plante d'in famili'a labiateloru, *didynamia gymno-*

spermia lui *Linneu*, *basselju selvaticu*, alle cui folie au orecumu form'a unii *petioru de patu*.

CLINOSCOPU, s. m., (fr. *clinoscope*; d'in *κλίνειν* = *clinare* si *σκοπεῖν* = *spec-tare*); instrumentu care arréta inclinacionea unui planu pre altulu, fora se dé si mediulu de a mesurá acesta inclina-tione.

CLINU, -a, adj. s., *clinus* (it. *chino-a*, d'in acea-asi fontana cu *clinare* si *clivus*); plecatu intr'una partesau in alta, plecatu in diosu : 1. adiectivu : *cu capite cline*; 2. subst. si sub form'a masculina *clinu*, déro mai desu sub cea femin. *clina*, locu inclinat, ceva ce nu e nici orizontale neci perpendicularare : *clin'a costei*, *clin'a invelitorei unei case*; *clin'a unei colline pote fi rapida sau molle*; — metaforice : *plecatu una data pre clin'a vitului*, *cu greu te mai poti oppri*.

* **CLIONE**, s. f., *clio* (= *κλείω*; compara si it. *clio*, fr. *clio*); 1. un'a d'in celle noue muse, musa a istoriei in speciale, si de acea-a represintata cu una carte in mana si una tuba in gura (cuventu essitu d'in acea-asi radecina cu *cla-mare*, *cluire*, etc.); 2. prin metafora, genu de mollusce pteropodi; — de aci si : a) *clionide*, adj. s. (fr. *clionidé*), care semina cu *clionea* in insemnarea de sub 2., de unde : s. f. pl. *clionide*, familia de mollusce pteropodi, care are de tipu genulu *clione*; b) *clionite*, s. f., (fr. *clionite*), genu de *clioni* fossili; c) *clioniu*, -a, adj. s., (fr. *clioné*), care se refere la genulu *clione*, de unde : s. f. pl., *clionite*, familia d'in ordinea cephalophoriloru pterobranchie, care are de tipu genulu *clione*.

CLIONIDE, *clionite*, *clioniu*; vedi *clione* sub 2.

CLIPEATU, *clipeu*, etc., vedi *clupe-atu*, *clupeu*.

CLIRONOMIA, *clironomicu*, etc., vedi *cleronomia*, *cleronomire*.

CLISSA, s. f., *argilla*, *limus*; *lardum*, *adeps*; 1. pamentu argillosu, *argilla*; *limu*; 2. grassime de pre pellea porcului, *lardu*; si in genere grassime, veri-ce grassu si viscosu; — *a se face clissa in gura* se dice de pane sau alta mancare, care in gura se reduce prin mestecare la una pul-

bere viscosa si fora gustu, (compara fr. *clis-ter* = a lepf cu *lutu*). *M.*

CLISSOSU, -a, adj., *argillosus*; *pinguis*; care coprende *clissa*, de natur'a *clissei* : *pamentu clissosu*, *pane clissosa*. *M.*

CLISTIRIU, s. m., vedi *clysteriu*.

CLITELLA, s. f. (de regula in pf. *clitelle*), *clitellæ*; sella ce se pune pre animalu de transportu, si in speciale, sella de asinu, *samariu*.

CLITELLARIU, -a, adj. s., *clitellarius*; relativu la *clitella* : *asinu clitellariu*; de aci substantivu : a) personale, m. *clitellariu*, care face sau vende *clitelle*; b) femin. *clitellaria* : a) femina a *clitellariului*; b) genu de insecte diptere.

* **CLITORE** si *clitoride*, s. f., *clitoris* (*κλειτορίς*, d'in *κλεί-ειν* = *inchidere*); mica proeminentia carnosu, in forma de ghiande mai multu sau mai pucinu alungata, situata in partea cea mai redificata a genitaliloru feminei, lenticu : *clitorea essiste la femin'a omului si la tote feminele cadrupeiloru*.

* **CLITORIA**, s. f., vedi *clitoriu*.

* **CLITORIDE**, s. f., vedi *clitore*.

* **CLITORIDIU**, -a, adj., (it. *clitorideo*, fr. *clitoridien*); relativu la *clitoride* : *arteria clitoridia*, *vena clitoridia*, *nervu clitoridiu*.

* **CLITORISMU**, s. m., (fr. *clitorisme*); 1. morbu de *clitore*; 2. usu libidinosu alu unei *clitore* prea lunga.

* **CLITORIU**, -a, adj. s., (compara fr. *clitoré*, si *clitorié*; it. *clitoria*); relativu la *clitore*, luat u inse de regula ca substantivu femininu : a) sing. *clitoria*, genu de plante d'in famili'a leguminosoloru faseolie; b) pl. *clitorie*, sectione d'in tribulu leguminosoloru faseolie, care are de tipu genulu *clitoria*.

CLIUIRE, v., vedi *cliente*.

* **CLIVOSU**, -a, adj., *clivosus*; care forma *clivu*, care nu e *planu* : *carrare clivosa*; — metaforice : *pre clivosele carrari alle vietiei*, *grelle de urcatu*.

* **CLIVU**, -a, adj. s., *clivus-um*; essitu d'in acea-asi radecina, are si acea-asi insemnare cu *clinu* -a, inse cu *clivus* a notabile, op in ce e *clinu*, *inclinacionea* se considera de regula in *directionea* de susu in diosu, éro in ce e *clivus*, *inclin-*

tionea se considera de diosu in susu; de aci vine co *clivu* insemna si *greu de suitu*, si in genere, *greu, difficile*, etc.; ero *clinu* se aplica si in insemnarea de *rapidu, facile*, etc.; subst. m., *clivu*: a) proprie, inaltime ce se ridica cu una inclinazione mai multu sau mai pucinu molle si clemente; b) metaforice, obstaclu greu de invinsu, mare dificultate: *nu sciu cumu vomu invinge clivulu de care amu datu in acesta cestione*.

* CLOACA, s. f., *cloaca* (compara si it. *cloaca*, fr. *cloaque*); 1. in intellessulu anticu: a) proprie, canale subterranea in adensu construita cu arte pentru scursulu apelor si necuratielor de pre callile unei cetate, si in speciale, asiá se numi mai antaniu canalea construita sub Tarciniu Priscu, canale prin care necuratiile calliloru Romei se scurreau in Tibere; b) metaforice: a) pantecile unui betivu imperatescu; b) in genere, putore=omu immundu si putorosu; 2. in intellessu modernu: a) locu destinatu pentru scurerea si stringerea necuratielor: *cloaca infecta*; de aci: b) prin metafore: a) cetate immunda, si in genere, locu immundu; b) in insemnari mai ideali: a) cetate corrupta; b) omu corruptu, putore, persona sordida cu tote genurile de vitie putorose si nesufferite; c) prin metafore trasse d'in form'a si destinationea *cloacei*: a) parte a intestineloru, care e receptaclulu sterclui; b) la passeri, la reptili si la multi pesci, *cloaca*=cavitate in care se stringu scrementele, urin'a, sementi'a, etc., acestoru animali.

* CLOACALE, adj., *cloacalis*; relativu la *cloaca*: *lucrari cloacali*.

* CLOACARE, v., *cloacare*; a cofundá intr'una *cloaca*, a intiná, etc., in intellessu propriu si metaforicu.

CLOCA si *gloca*, s. f., *gallina gloclens vel incubans, gallina mater, matrix* (compara si isp. *clueca*, it. *chiocla*=*cloca* sau *gloca*; vedi si *clocare* si *clocire* in Dictionariu, cumu si *clocotire* in Glossariu); 1. proprie, gaina numita asiá pre cátu sta pre oua de le clocesce, si pre cátu, dupo scoterea puiloru, conduce acesti pui: *a cadé cloca: galin'a cade*

cloca, candu incepe a *clocá*, si prin aceasta-a manifesta dorentia de *clocire*; 2. prin estensione, applectatu si la alte passeri, cari, de si nu *cloca*, inse *clocescu* ca si gainele: *ratiele potu cadé si cadu cloce, ca si gainele*.

CLOCAIRE (cu forme simple: *clocaiu, clocai, clocaie*, etc., si cu forme incarcate: *clocaiescu*, etc.; se aude si cu unu n: *cloncaire*), v., *glocire*; 1. in acelluasi intellessu cu *clocare* si *glocire*, cari su de preferitu; 2. pre a locurea se dice si despre vocea corbiloru sau vulturiloru, in locu de *crocaire* sau *croncaire, crocure, etc.*;—cuventulu intregu e *clocanire* sau *cloncanire*, cumu se aude pre multe locuri, si prin urmare in *clocaire* si *cloncaire* s'a moiatu n inainte de i;—de aci, s. f., *clocaitura* sau *cloncaitura*=*clocanitura* sau *cloncanitura*, actione si resultatu allu actioni de *clocanire*, etc.

CLOCAITURA, *clocanire, clocanitura*; vedi *clocaire*.

CLOCARE, v., *glocire* (compara isp. *clocare*=allu nostru *clocare*; vedi si *clocire* si *glocire* in Dictionariu, cumu si *clocotire* in Glossariu;—cuventulu e directu formatu d'in *clo, clo*; cu care se imita vocea gainei ce cade *cloca*); se dice in speciale de vocea *cloceloru: clocele cloca*; apoi, prin estensione, si de vocea altoru passeri, care semina cu a *cloceloru*.

CLOCARIRE, -*escu*, v., *glocitare*; afinu in insemnare cu *clocare*, de care differe ca si *urmarire* de *urmare*.

CLOCIRE si *glocire*, -*escu*, v., *glocire*, ovis incubare; corrumpi, putrescere, putredine vitiari; iners esse; aliquid secum volutare, moltri (vedi *cloca* si *clocare*); 1. cu acelluasi intellessu ce au si formele: *clocare, clocarire*, etc.; inse cu a-oesta insemnare occurre ca mai raru; ca mai desu si de regula se dice in intellessulu de la urmatoriele: 2. vorbindu de passeri, a stá pre oua, spre a le incaldí, ca se essa d'in elle pui de passeri: *feminele nostre nu punu ratie se clocesca, pentru. co credu, co ratiele ce clocescu suntu de reu auguriu la cas'a omului; ouele de ratie se clocescu de gaine; cuculu clocesce in cuibulu altoru passeri;*

2. prin metafore : a) fora obiectu directu : α) a stá in nemiscare si a se strică prin acesta nemiscare, a putredí in inertía : *ne avendu locu de a se scurre, apele clocescu in acea cloaca si se imputu, unu omu ce clocesce*, este unu omu incapace de veri-ce actione, putredu de pigretia : *suntu omeni ce clocescu tota diu'a in casa longá focu şau in patu*; β) a stá ascunsu, a lucrá, a se formá, a cresce, etc., in ascunsu : *in senulu pamentului clocescu, iern'a, germenii ce voru impuiá in primavera; foculu clocesce sub cenusia; morbulu malignu se manifesta cu atátu mai furiosu, cu cátu clocesce si sta ascunsu mai indelungu*; b) cu obiectu directu : α) a vitiá prin multa caldura si mai vertosu prin inertía, care adduce mollesire, stricatione, putridione, etc. : *omu clocitu de multa caldura si sedere fora lucru*; de aci, *omu clocitu* = si omu putridu nu numai de inertia, ci si de morbi cari au vitiatu totu organismulu vietiei; β) a tiné ascunsu, a arde ceva in ascunsu, a meditá si prepará in cugetulu seu, a fomentá, si mai vertosu, a urdí si meditá ceva reu : *nu sciu ce clocesce in mentea lui; una revolutione se clocesce de multu; a cloci ura, invidia, perdiare, etc.*; de aci : c) ca reflexivu-passivu, a se cloci, in intellessulu de sub a si b, inse cu mai multa energia : *apele se clocescu, deco n'au scursore; buccatele se clocescu, deco se tinu multu espuse aerului, dupo ce s'au preparatu; unu omu prin multa sedere si inactione se clocesce si capita orrore de celle mai mice fatice*; — part. *clocitu* mai vertosu reunesce intellessulu totoru formeloru verbului, asiá in cátu *clocitu* insemna : α') incubatus : *oua de ratia clocite de una gaina*; β') vitiatus : *apa clocita, sange clocitu*; γ') desidiosus, iners : *omu clocitu*; δ') meditatus : *planu in delungu clocitu*, etc.

CLOCITU, -a, part. d'in *clocire*

CLOCITURA, s. f., incubatio, putrefactio, putredo, desidia, socordia; clandestinum consilium; actione de *clocire*, resultatu allu' *clocirei*; tempu de *clocire*, ceva *clocitu*, stare de *clocitu* : *clocitur'a ovaloru de gaina se face in tempu camu de trei septamane; clocitur'a apelor*

stagnanti; nu sunteti omeni, ci clociture de omeni; una clocitura de omu are orrore de lucru si de veri-ce miscare.

CLODERE, *clodicare*, etc., vedi *claudere, claudicare*.

CLONCAIRE si *gloncaire, cloncanire* si *gloncanire, cloncanitura* si *gloncanitura*, etc., vedi *clocaire*.

* **CLONICU**, -a, adj., (it. *clonico*; fr. *clonique*; d'in $\kappa\lambda\acute{o}\nu\omicron\varsigma$ = *mare agitatione, tumultu*); se dice de miscari convulsive si spasmodice, candu su neregulate, violente si tumultuose : *pulsu clonicu*.

* **CLONIOCERU**, -a, adj. s., (fr. *clonicoère*; d'in $\kappa\lambda\omicron\nu\epsilon\acute{\iota}\nu$ = *agitare* si $\kappa\acute{\epsilon}\rho\alpha\varsigma$ = *cornu*); care si agita cornele; de aci s. m. *clonioceru*, genu de insecte coleoptere tetramere, d'in famili'a longicorneloru.

* **CLONISMU**, s. m., (fr. *clonisme*; vedi *clonicu*); morbu *clonicu*.

CLOSICA, s. f., in locu de *clocica*, se aude pre a locurea cu acellu-asi intellessu ce are si *cloca* sau *gloca*.

CLOSTRU, s. m., vedi *claustru*.

CLUDERE, v., vedi *claudere*.

CLUIRE, v., vedi *cliente*.

CLUNALE, adj., *clunalls*; de *clune* : *petiore clunali*.

CLUNE, s. f., *clunis*; bucca de sedutu, copsa a animaleloru, parte de inapoi : *a se pune in cluni*, cumu se punu canii, lupii, etc.; *porumbi fora cluni*.

* **CLUNESIA**, s. f., (fr. *clunésie*); abscessu la *clune*.

* **CLUPEA** si *clupia*, s. f., *clupea*; form'a fem. d'in *cuplea*, applecata : 1. la una speci'a de pesci, *clupea* alosa lui *Linneu*; 2. la una specia de plante.

* **CLUPEACEU**, -a, adj. s., (fr. *clupéacé*); care semina in forma ca unu *clupeu*; de aci, s. f., *clupeacie*, familia de conchylie, numite si *aspidiote* de la $\acute{\alpha}\nu\pi\tau\acute{\iota}\varsigma$ - $\acute{\alpha}\sigma\pi\acute{\iota}\delta\omicron\varsigma$ = *clupeu*.

* **CLUPEARE**, v., *clipeare* si *clupeare*; a armá cu unu *clupeu*; de aci *clupeatu* si *clupiatu*, -a : 1. adj. a) proprie : *militariu clupeatu*; b) metaf., *folia clupeata, frundia clupeata*, etc., allu cui pedunclu nu e la base, ci la medilocu, ca *umbonele unui clupeu*; 2. subst. m., *clupeatu* si *clupiatu* : a) personale, unu armatu cu *clupeu*; b) reale : α) genu de

pesci, d'in cari aringii si sardellele sunt specie; β) specia de passeri.

CLUPEATU si *clupiatu*, -a, adj. s., vedi *clupeare*.

* CLUPEIFORME, adj., (fr. *elypéiforme*; d'in *clupeu* si *forma*); care are forma de clupeu, applicatu : 1. la cubitu certoru insecte, protessu de unu coperimentu in forma de clupeu; 2. la parti de plante cu forma de clupeu; 3. la certe passeri cu rostru turtitu, rotundu si dilatatu la capitu in forma de clupeu.

* CLUPEOLARIU, -a, adj., (fr., *elypéolaire*); care semina cu unu *alupeolu*.

* CLUPEOLU si *clupiolu*, s. m., *elypeolum* (compara si fr. *elypéole*); 1. diminutiv d'in *clupeu*; 2. genu de plante d'in famili'a crucifereloru.

* CLUPEU si *clupiu*, s. m., *elypeus* si *clupeus*; 1. scutu de arama rotundu, differitu prin urmare de *scutu-lu* proprie dissu, care era rotundu oblongu, d'in lemnu si coperitu cu pelle de bou; 2. metaforice : a) arma de apperare in genere; b) protectione, umbrire, etc.

CLUPIA, *clupiaciu*, etc., vedi *clupea*, *clupeacu*.

CLUSILE, adj., *clustilis*; d'in *clusu* = *clausu* de la *claudere*, care currendu si usioru se inchide.

CLUSU = *clausu*, vedi *claudere*.

CLUTIA, s. f., vedi *clytia*.

CLYSTERIU si *clisteriu*, s. m., *clyster* si *clysterium* (κλυστήρ si κλυστήριον d'in κλυ-ειν = *lauare* sau *lare*, *spellare*); 1. instrumentu de introdussu unu licidu de spellare sau unu medicamentu licidu in parti interne alle corpului : *clysteriele*, *dupo partile la cari su destinate. au diferite forme*; 2. insusi licidulu de introdussu cu *clysteriulu* : *a administrá unui incuiatu mai multe clysterie*.

CLYSTERISARE si *clysterizare*, v., *clysterizare*; a dá sau administrá cuiua *clysteriu*.

* CLYTIA si *clutia*, s. f., *clytie* (= κλυτή), compara si it. *clizia*, fr. *clytie* si *clutie*); 1. specia de plante, *helianthus annuus* lui *Linneu*, connoscuta poporului sub numele de *florea sorelui*, si, dupo fabula, acesta flore fusse una *nympha* de Oceanu, metamorfosata in flore de

dieulu sorelui; 2. genu de plante; 3. genu de insecte diptere.

1 CO, conj. si adv., *quod, propterea quod, quia, nam, enim; ut; huc, etc.*; 1. ca conj., *co* (pronunsiatu cu o obscuro si de acea-a scrissu de unii : *cá, cà*), espreme : a) relatione causale, fia caus'a reale, fia numai cugetata, presuppusa, conditionale, etc., legandu de alt'a una propositiune : α) subordinata : *nu te intende, co te rupi; nu face, co ti se face; n'am venitu, co n'am potutu; co ai dormitu prea multu, de acea-a te dore capulu; ce mi esti bonu, co scii carte multa, si te porti reu?* — β) coordinata : *cautati a ve mantii suffletele, co, deco ati capitá lymca tota si v'ati perde suffletele, ce ati castigatu?* — inse : γ) pentru mai multa claritate in locu de simplulu *co* intra compusele lui : α') *fiendu-co*, de regula, ca espressione a relationei de causa admissa sau presuppusa : *fiendu-co sunt altarie, urmediá se essista si diei*; β') *pentru-co*, de regula, ca espressione a relationei de causa reale : *nu am facutu ce mi ai comandatu, pentru co am intempinatú obstacle neinvinse*; γ) *deco*, de regula, ca espressione causei conditionale, (vedi *deco* la loculu seu); δ) *coci* sau *coco*, pentru casurile de coordina de sub β; *nu potu acceptá acésta conditione, coci masu desonorá si asiu remané desonoratu*; — *coci* se iea, (inse numai pre a locurea), si ca adverbii interrogativu, in acellu-asi intellessu cu *de ce?* sau *pentru ce?* cumu : *coci nu ai venitu astadi la noi? = de ce nu ai venitu?* etc.; déro pretotendinea se aude cu intellessulu de interrogatiune unita cu una idea de optiune : *coci nu mi da Domnedieu unu copillu!* — cu tote acestea : δ) candu nu e causa de ambiguitate, simplulu *co* se pune cu preferentia si cu multa elegantia in locu de tota compusele : α') in frasi scurte, spre a espreme in speciale, ca si *compus. pentru co*, relatione de causa reale : *nu mancati multu, co vi se strica stomaculu; nu dormi multu, co ti se ingrossia mentea; se nu faci asiá, co e vai de tene*; β') in frasi plene de affectu, cu una nuanzia speciale de oppositiune : *poti mori de*

fome, co avarulu nu ti da una buccatella de pane; me poteti taiá, co n'amu se ve dau ce cereti; suppera-te câtu vrei, co lui pucinu i pésa; — b) veri-ce alta relatione, ca si lat. quod in frasi ca: quod tibi mecum non convenit, nihil mirum est = co tu nu te invoesci cu mene, nu e nemica de mirare; gaudeo quod bene valeas = mi pare bene co esti sanitosu, sau ca si constructionea latina numita *accusativu* cu *infinitivu*: sentimus mel dulce esse = sentimu co mierea e dulce; asiá conj. co subordina una propositiune, care e: a) obiectu completivu: a') directu: *audiu si eu co acestu omu ar fi avendu multi bani; nu credeam co veti veni pre tempu asiá de reu*; b') indirectu: *te ai supperatu co ti am vorbitu liberu si sinceru*; = b) subiectu: *se gude co una ceta de lotri ar fi infestandu cells locuri; de unde vine co nemene nu e multiamitu cu sortea sea*; — e de observatu: a') co la prop. subiectu, ca si la cea obiectu directu, in locu de simplulu co se pune *cumu co*, cu una delicata nuan-tia de intellesu: *omenii dicu (se dice) cumu co lucrulu nu ar fi asiá*; b') in a-celle-asi casuri, cumu si la prop. obiectu indirectu, in locu de *co* intra *se*, sau cu acellu-asi intellesu: *nu credeam se veniti* = *nu credeam co ati veni* sau *co veti veni*; sau in intellesu differitu: *nu mi e rosine se lucredu*, differitu de: *nu mi e rosine co lucredu*; c') pre longa se pote intrá si *co*: *a dissu co se veniti si voi*, cu doue intellesse, adeco: sau in intellessulu de commandu ori invitare allu verbulu *dicere*, casu in care conj. *co* pote lipsi fora necuventia: *mi a dissu se veniti si voi* = *mi a dissu co se veniti si voi*; sau in intellessulu de *declarare* allu verbulu *dicere*, casu in care constructionea cu *se* dupo *co*, este mai multu unu provincialismu: *a dissu co se veniti si voi* = *a dissu co veti veni* sau *co ati veni si voi*; — c) predicatu: *sorele pare co se misca in giurulu pamentului*; d) attributu: a') in genere pre longa substantive de una insemnare generale, cumu: *caus'a co n'am venitu* (pentru care n'am venitu) este acésta-a; se esplica impregiurarea *co* ai *venitu asiá de tardiu*; sau pre longa cuvente ce esprimu

in modu generale ide'a de cantitate si pre longa demonstrative: *un'a si bona sciu, co vitiulu nu e virtute; atátu sciu, co l'am vedutu una data; nu sciu altu de câtu co nu te porti bene*; — in speciale inse: b') ca lat. ut, respundendu la expresiuni de intensitate: *asiá de infricosiatu tuná, co nu potea se nu mi fia frica*; c') pre longa expresiuni de cauza, spre a se precisá mai bene natur'a causei: *d'in cauza co, d'in motivu co, d'in simpl'a ratiune co, d'in suppositiunea co, la casu co, d'in prepusy co, etc.*; d') in locutiunea: *cu tote co* = *quanquam*, cu intellesu restrictivu sau adversativu: *cu tote co mi am pusu tote puterile, nu mi a successu inse a l'induplecá; am poté plamá, cu tote co ar fi mai bene a mai ammaná plecarea nostra*; — 2. ca adverbium, pronuntiatu cu o claru si chiaru crescutu: *có* (pote inse fi si compusu cu particul'a demonstrativa *a*: *co-á* = *cu-á* = *it. quá*), *co* se iea ca locativu, spre a arretá loculu de longa vorbitoriu, in opo-sitione cu *collo*, si a nume: a) simplu, totudeun'a cu nuan-tia de miscare, in frasi ca: *vino có*, differitu de: *vino ici* sau *aci*; b) compusu: a) cu a pre-pusu: *acó*, de asseminea totudeun'a cu nuan-tia de miscare, cumu: *vinu acó*, mai vertosu cu prep. *intru*: *mai veniti intr'acó, plo'a se lassa intr'acó*; b) cu *ce* sau *ci*: *coce, coci*, totudeuna cu nuan-tia de miscare: *veniti coce*, compusu si ellu cu *a*: *acoce*, luatu, ca si *acá*, mai vertosu cu pr. *intru*: *nu vine intr'a coce*; c) cu *in*: *inco*, cu doue moduri de accentare in doue differite intellesse: a') accentatu la penultima: *inco*, si de aci cu o obscuru, (scrissu de alti si *inca* sau *incá*, vedi *inco* la loculu seu); b') accentatu la ultima: *incó*, ca si simplulu *có*, déro mai desu auditu de câtu acestu-a: *veniti incó la noi, dati-ve mai incó spre mene*; d) *coce* sau *coci* *inco* se compune cu in: *incoce*, auditu cu multu mai desu de câtu precedentile, si de acea-a si applicatu cu intellesu mai estensu si mai variatu, ca oppusu la *in collo*: a') ca si *có* sau *inca*: *veno in coce, dati-ve mai in coce, nuorii se lassa in coce*; b') pre candu *có, incó, etc.*, presuppunu, co person'a cui se indrep-

tedia vorb'a e in presentia vorbitoriului sau aproape de acestu-a, *incoce* se pote aplicá si candu cellu cui se adressedia cuventulu nu e de facia: *tata teu ti a scrissu se termini mai currendu acollo si se pleci incoce*; γ) cu intellessulu generale de una directione: *a amblá in coce si in collo*; noi *mergemu in coce, voi in collo*; unii *vinu de in coce, altii de in collo*; δ) si cu intellessu temporale: *voi sunteti nascuti in annulu 1800, eu inse sum nascutu cu multi anni mai incoce*; ε) fora nuantia de miscare: *amiculu siede in coce*; ζ) si ca preposetione, atátu in intellessu locale: *mai in coce de collina*, cátu si temporale: *mai in coce de acea epoca*; η) *de in coce*, redussu in d'in coce, sau pastredia neplena insemnare a preposetionei de: *ploi'a a venitu d'in coce si s'a lassatu in collo*; sau perde acesta insemnare, asiá co d'in coce arretta nu *loculu de unde vine ceva, ei loculu unde sta ceva: unii siedu d'incoce, altii d'incollo*; in acestu d'in urma intellessu, d'in coce se applica cu intellessu de preposetione cu multu mai desu de cátu *incoce*, inse numai in intellessu locale, éro nu si temporale: *sau d'in coce sau d'in collo de Carpati*.

2 CO=cu, prep., vedi cu.

* COABITANTE, adj., *cohabitans* (it. *coabitante*); care *coabita*.

* COABITARE, v., *cohabitare* (d'in 2 co si *abitare*); a abita in preuna: *cenobitii coabita*; in speciale, de casatoriti: *conjugii coabita*; si de cei ce nu su legati prin legitima casatoria.

* COABITATIONE, s. f., *cohabitatio*; actione de *coabitare*; stare a cellui ce *coabita*.

* COABITATORIU, *-toria*, adj. s., *cohabitator*; care *coabita*.

COACCESITIONE, si

* COACCISITIONE, s. f., (fr. *coacquisition*); d'in 2 co si *accisitione*); accisitione in commune.

COACCESITORIU, si

* COACCISITORIU, -a, adj. s., (fr. *coaquéreur*); d'in co si *accisitoriu*); *accisitoriu* in commune cu unulu sau cu mai multi altii.

* COACCUSARE, v. *coaccusare* (d'in

2 co si *accusare*); a accusá pre mai multi de una si acea-asi crime; mai vertosu, part. *coaccusatu*, -a, care cu unulu sau mai multi altii se afla implicatu in acea-asi cestionone criminale.

* COACCUSATU, -a, part. pass., vedi *coaccusare*.

* COACERVARE, v., *coacervare* (d'in 2 co si *acervare*); a cervá impreuna, a acumulá, a stringe in mare numeru.

* COACERVATIONE, s. f., *coacervatio*; actione si resultatu allu actionei de *coacervare*.

* COACTA, s. f., vedi *coactu*.

* COACTARE, v., *coactare* (d'in *coactu*); intensivu d'in *coagere* in insemnarea speciale de constringere.

* COACTILE, adj. s., *coactillis* (d'in *coactu*); tare desu, bene batutu, strinsu, etc., vorbiundu in speciale de pannure batute la pua;—s. f., *coactile*: a) pannura netessuta, ci numai batuta la pua; b) vestimentu d'in assemine pannura.

* COACTILIARIU, -a, *coactillarius*; relativu la pannura numita *coactile*: *officina coactiliaria*;—s. m., *coactiliarius*, care fabrica sau vende *coactili*; care bate pannura la pua.

* COACTIONE, s. f., *coactio* (d'in *coactu*); actione de *coagere*: 1. in genere: *coactionea mai multoru cause la acellu-asi effectu*; *coactionea ceteloru respan-dite*; 2. in speciale, constringere, applecare de violentia care micusioredia sau redica libertatea de actione: *coactionea micusioredia si meritulu si culp'a*.

* COACTIVITATE, s. f., (fr. *coactivité*); potere de *coactivu* in insemnarea speciale de *constringutoriu*.

* COACTIVU, -a, adj., (fr. *coactif*, it. *coattivo*); d'in *coactu*); care are poterea sau dereptulu de a *coage* in insemnarea acestui cuventu de *constringere*: *medie coactive, potere coactiva*; *poterea spirituale nu e coactiva, ci persuasiva*;—*coactivu dice mai pucinu de cátu violentu*.

* COACTORIU, -ia, adj., *coactor*, *co-gens* (d'in *coactu*); care *coage*, applecatu in speciale: 1. la cellu ce stringea impositela la Romani; 2. la cellu ce, intr'una armata, constringe pre cei codaci

a se tiené de armata; 3. in acellu-asi intellesu cu *coactiliariu*; 4. cellu ce constringe.

* **COACTU**, -a, d'in *coagere*: 1. part. passivu, *coactus*-a-um, luatú ca adj., a) cu voia fora voia impinsu, constrinsu, involuntariu, violentu, care nu e naturale, etc.; b) strinsu, ecndensatu, desu, prensu, batutu, etc.; de aci: 2. s. f., *coacta* = *coactum*, pannura nu tessuta, ei numai batuta la pua; 3. s. m., abstractu, *coactu-lu*, in intellesu appropriatu de *coactione* in insemnare de *constringere*, *indemnare*, etc.

* **COADERENTE**, adj., (it. *coaderente*); care *coadere*.

* **COADERERE** si

* **COADERIRE**, v., (it. *coaderire*, d'in 2 *co* si *aderire*); a aderi cu altulu sau cu altii la acellu-asi lucru.

* **COADESIONE**, s. f., (it. *coadesione*); actionesau stare de *coaderitu*, strinsa unione a unui ce cu altu ce.

* **COADJUTARE**, v., *coadjutare* (d'in 2 *co* si *adjutare*); a adjutá impreuna cu altulu sau cu altii, a dá mana de adjutoriu altui-a.

* **COADJUTATORIU**, -toria, adj. s., care *coadjuta*.

* **COADJUTORIU**, -toria, adj. s., *coadjutor*, (compara si ital. *coadjutore*, fr. *coadjuteur*); 1. in genere, cu acellu-asi intellesu ce are si *coadjutoriu*; 2. in specie, cellu ce adjuta pre unu superiore in implenirea functioniloru lui fora neci una recompensa si cu sengur'a sperantia de a succede acellui superiore: *coadjutoriulu unui episcopu*, *coadjutori'a unei abbatessa*;—s. f. abstractu, *coadjutoria*, demnitate san officiu de *coadjutoriu* in insemnarea de sub 2.

* **COADJUTRICE**, s. f., in acellu-asi intellesu cu *coadjutoria* in insemnarea de sub 2.

* **COADORARE**, v., *coadorare* (d'in 2 *co* si *adorare*); a adora impreuna cu altulu: *Christu coadoratu cu tatatu si cu spiritulu santu*.

* **COADUNARE**, v., *coadunare*, (d'in 2 *co* si *adunare*); a aduna impreuna, a stringe la unu locu.

* **COADUNATIONE**, s. f., *coadu-*

natio; actione si resultatu allu actionei de *coadunare*.

†† **COAGERE**, *coassi* si *coassei*, *coassu* si *coactu*, v., *coagere* (contractu d'in *coagere*; vedi 2 *co* si *agere*); 1. transitivu: a) a stringe la unu locu; a aduna, a concentra; de aci: b) a indesa, a condensá, si vorbindu de licide, a face se se prenda, se se inchiage, etc.; c) a strimtorá, a strimta; d) a stringe tare si cu potere, a constringe, a adduce cu voia si fora voia se faca ceva, a violentá, etc.; 2. intransitivu, a lucrá impreuna cu altulu sau cu altii. (Vedi *coagere*.)

* **COAGGERARE**, v., *coaggerare* (d'in 2 *co* si *aggerare*); a aggerá impreuna; a coperi cu unu aggere.

* **COAGITARE**, v., *coagitare* (d'in 2 *co* si *agitare*); a agita impreuna, a ammestecá prin agitatione.

* **COAGMENTARE**, v., *coagmentare* (d'in *coagmentu*); a inchiaia, a imbuccá, a uní, a lipi unu ce de altu ce: 1. in intellesu naturale: *scandure bene coagmentate*, a *coagmentá capriorii cu trabile*; 2. metaforice: *pace coagmentata*, *parti alle periodului bene coagmentate*.

* **COAGMENTATIONE**, s. f., *coagmentatio*; actione si resultatu allu actionei de *coagmentare*.

* **COAGMENTU**, s. m., pl. -e, *coagmentum* (d'in *coagere*); strinsa unire, lipire, imbuccare, etc., a unui ce cu altu ce; déro mai vertosu in intellesu concretu ce serve a legá si uní strinsu doue parti sau lucruri, strinsa legatura, inchiaiatura, etc.

COAGLARE, si

COAGULARE, v., *coagulare*, (d'in *coagulu*); a face coagulu, a face se se prenda ceva, se se inchiage: *veninulu de vipera coagula sangele*; a *coagula casiu*, *lapte*, *pece*, etc.

* **COAGULATIONE**, s. f., *coagulatio*; actione de *coagulare*, stare de ceva *coagulatu*: *coagulationea albului de ou*.

* **COAGULU** si *coaglu*, s. m., *coagulum* (d'in *coagere*); 1. ce e *coactu* = *strinsu* sau *prinsu*, massa de licidu inchiagatu; 2. ce serve a *coage* = a *stringe*, a *condensá* si in speciale, a *inchiaga*

unu licidu;—populariulu *caglu* sau *cagliu*, (*chiagu*), nu e de câtu *coaglu* contractatu.

* COALESCENTE, *coalescens*; care *coalesce*.

* COALESCENTIA, s. f., (it. *coallscenza*, fr. *coallscence*); coalitate sau stare de *coaliscente*: 1. in genere: *coaliscenti*'a *folieloru cu peduncululu*; 2. in speciale: a) modu particulariu de collegare a osseloru numita si *symphyse*; b) reunire de parti ale corpului divise prin vulnerare, frangere, etc.

†† COALESCERE, *coalescui*, *coalecutu* si

†† COALIRE, -*escu*, v., *coaliscere*, (d'in 2 *co* si *alescere* = *crescere*, *nutrire*); a cresce impreuna, a se nutri impreuna, a se uni prin crescere, si de aci in genere, a fi strinsu unitu cu altulu, a se uni strinsu: 1. proprie: *ramurele coalescu cu trunchiulu*; *altuiulu coalisce cu arborele in care e altuitu*; *vulnerete coalescu*, se inchidu; *unu ossu ruptu coalisce*, etc.; 2. metaforice: a) a se uni, a se confunde, a se face una: *Troianii si Aboriginii coalira forte usioru si curendu*; *tote poporele vecine se coalescu contr'a Romei*; b) a se consolidá; a prende radecina, a se marí si intari crescundu: *fora bona intellegere pacea intre noi nu pote coalisce*; *libertatea nascente coalisce*; — form'a *coalire* pote avé si intellessu transitivu: *Angli'a coalí* = (uni) *tote poterile in contr'a lui Napoleone I*, si de aci si reflex. *a se coalí*: *toti se coalisse contr'a nostra*; in acestu intellessu se ieá si form'a *coalisare*.

* COALISARE, v., (fr., *coaliser*, vedi *coalire*); a uni pre mai multi si a i scullá in contr'a cuiva: *a coalisá tote poterile Europei*; *coalisatii*, se applica in speciale la poterile cari se unira contr'a Franciei si invasera acesta térra in anii 1814—1815;—reflex. *a se coalisá*: *cei rei si blastemati se coalisa toti in contr'a cellui bonu*.

* COALISATIONE, s. f., (fr. *coalisation*); actione si resultatu allu actionei de *coalisare*.

* COALITIONE, s. f., *coallitus*—*us* (compara si fr. *coalition* d'in *coalitu* de

la *coalire*); actione de *coalire*, resultatu allu acestei actione: 1. in genere: *coalitionea altuiului cu arborele*; *coalitionea Romaniloru cu Sabinii*; 2. in speciale: a) unirea partiteloru politice spre a face oppositiune guberniului: *coalitionea stangei cu derept'a d'in camera*; b) unirea mai multoru poteri in contr'a altei potere: *coalitionea Angliei, Rusciei, Austriei si Prussiei in contr'a Franciei*; c) unirea mai multoru individi in scopu bonu, déro si mai vertosu in scopu de a vetemá pre altii sau statulu insusi: *coalitionea lucratoriloru contr'a capitalistiloru*, *coalitione de lucratori pentru adauss*: de *mercede*.

* COALTERNU, -*a*, adj., (it. *coalterno*, fr. *coalterne*; din 2 *co* si *alternu*); *alternu* cu altulu: *anglu coalternu*; *febre coalterna*, duplá febre intermittente la acellu-asi individuu, asiá co incetarea accessului unei-a e urmata de inceputulu accessului altei-a.

* COAMBLARE, v., *coambulare* (din 2 *co* si *amblare*); a *amblá* sau a se *preamblá* impreuna cu altulu sau cu mai multi altii.

* COANGUSTARE, v., *coangustare* (d'in 1 *co* si *angustare*); a *angustá* sau *strimotá* forte; a *strimtorá* tare.

* COAPTARE, v., *coaptare*, (d'in *co* si *aptare*); a adaptá unu ce altui ce, a uni sau imbuccá unulu cu altulu.

* COAPTATIONE, s. f., *coaptatio*; actione de *coaptare*, resultatu allu acestei actione, perfecta armonia sau convenientia a partiloru; — in medicina restabilirea in relationile loru naturali a frantureloru unui ossu ruptu sau punerea la locu a unui ossu lussatu.

* COARCTARE, si *coartare*, v., *coartare* si *coartare* (d'in *co* si *arctare*); a stringe tare, a strimotá, a reduce, a indesá, si de aci, a strimtorá de aproape, a constringe cu potere.

* COARCTATIONE si *coarctatione*, s. f., *coarctatio* si *coarctatio*; actione si resultatu allu actionei de *coartare*; — in medicina: *coarctationea pulsului*, *uretrei*.

* COARCTURA si *coartura*, s. f., (fr. *coarcture*); resultatu allu actionei de

coarctare; applicatu in speciale la partea *coarctata* ce presenta plantele iatre plumula si radacula.

* COARGUIRE, -escu, v., *coarguere* (d'in *co* si *arguire*); a atacá cu potere si de tote partile, si de aci a accusá, a demonstrá, a invederá, etc.

* COARTARE, etc., vedi *coarctare*, etc.

* COARTICULARE, v., *coarticulare* (d'in *co* si *articulare*); a articulá impreuna; a articulá tare si bene.

* 1 COASSARE, v., *coaxare*; cuventu, prin care se imita vocea broscoloru: *broscu'a coassa*.

* 2 COASSARE, v., *coaxare* (d'in *co* si *asse*); a uni lemne sau scandure, a face unu tablatu de scandure.

* COASSATIONE, s. f., *coaxatio*; 1. d'in 1 *coassare*: *coassationea broscoloru*; 2. d'in 2 *coassare*, unire de mai multe scandure, si de aci cu intellesu concretu de: *tablatu, podu, podella*, etc.

* COASSOCIARE, v., (fr. *coassocier*, d'in 2 *co* si *associare*); a asociá cu altu sociu sau cu alti mai multi soci.

* COBALTATU, s. m., (fr. *cobaltate*); sare formata d'in combinationea oxydului *cobalticu* cu una base.

* COBALTICOAMMONICU, -a, adj., (fr. *cobaltico-ammonique*); sare *cobalticoammonica*, resultante d'in combinationea unei sare *cobaltica* cu alt'a *ammonica*.

* COBALTICOPOTASSICU, -a, adj., (fr. *cobalticopotassique*); sare *cobalticopotassica*, resultante d'in combinationea unei sare *cobaltica* cu alt'a *potassica*.

* COBALTICU, -a, adj., (fr. *cobaltique*); de *cobaltu*: *oxydu cobalticu*, sari *cobaltice*.

* COBALTIDE, adj. s., (fr. *cobaltide*); care se tine de *cobaltu*; — s. f. pl., *cobaltidi*, familia de minerali care coprinde *cobaltulu* si compositele lui.

COBALTIU (pronunsiatu pre a locurea si *cobeltiu*, *cobelciu*), s. m., *annulus*, *commissura*; cercellu, ochiu, *baltiu*cu, etc.

COBALTU, s. m., (it. *cobalto*, fr. *cobalt*); metallu de colore ceneria rosatica, fora splendore, parendu compus de lamine sau de granutie sau de fibre, fragile si usioru de redusu in pulbere,

puoiu malliabile, inalterabile la aeru, oxydabile sub apa: *protoxydulu de cobaltu e albastru*, *ero peroxydulu de cobaltu e negru*.

COBE, *cobire*, etc., vedi in Glossariu la *ciobu*.

COBEA, s. f., vedi *cobia*.

COBELCIU = *cobeltiu*, vedi *cobaltiu*.

* COBIA, s. f., (it. *cobea*, fr. *cobée*); genu de plante d'in famili'a bignonieloru, *pentandria monogynia* lui *Linneu*, d'in cari speci'a cea mai conosciuta e *cobia scandente*, planta repente, cultivata in gradine pentru formoseti'a floriloru selle, cu cari adorna murii pre cari se intende.

* COBIACEU si *cobiaciu*, -a, s. f., (fr. *cobéacé*); care se tine de *cobia*; de aci s. f. pl., *cobiacie*, familia de plante, care are de typhu genulu *cobia*.

COBILLA, vedi *bicolla*.

* COBIU, s. m., *coibum*; specia de plante d'in genulu *tithymalu*.

* 1 COCA, s. f., (it. *coca*, fr. *coca*); genu de plante, originarie d'in Peru.

2 COCA, s. f., (d'in *cocere*), *farina subacta*, *pasta*, *pastillus*, *libum*, *placenta*, *gluten farinarius*; *puerulus*, *infans* 1. *farina fermentata* d'in care se face pane sau alte mancari, cari se *cocu* sau se *ferbu*: *coc'a nu e bene fermentata*; d'in *coc'a fermentata am facutu diece mari pani*, si *mi a mai ramasu destulla coca si pentru doue bone placente*; 2. prin metafora: a) ceva facutu d'in *coca*: a) in genere, veri-ce mancare de coca: pane, turta, *azyma*, *placenta*, *farinata*, etc.: *germanului place se mance coca*; *pentru stomacu nu e bona prea-multa coca*; b) in speciale: a') turta copta in *vétra*; b') pane sau alta buccata de *farina*, care nu e bene copta: *ce ne dai se mancámu pane ne-copta*, *addeverata coca?* — b) ceva care s'amina cu *coca*: a) *farina*, preparata cu apa pentru lipitu ceva: *a lipi ferestrele cu coca*; b) veri-ce alta preparatione ce serve ca glutinu; c) in genere: *coca de cartea*; d) in sensu si mai generale, materia d'in care e facutu ceva: *d'in acea-asi coca suutu*, *facuti toti omanii*; — c) *coca*, ca espressione copillarasca si *resfaciateria*, inseamna si *copillu micu*, *pruncu*: de ce

plange coca? — in acestu intellesu si masculinu: *unu coca formosu*, (compara si it. *cocco* cu acea-asi insemnare).

3 COCA = *cuca* si *conca*.

4 COCA s. f., vedi *coccu*.

COCADIA, etc., vedi *coccadia*.

COCARATA si *cocarada* (pre a locurea: *cocorada*), s. f., placenta farta; buccata de mancare facuta d'in *coca*, si in speciale, placenta impluta cu carne, cu casiu, cu pome, etc.

* COCARDA, s. f., (it. *coccarda*, fr. *cocarde*); 1. proprie, pene de *cocosiu* ce porta la caciulla unii militari sau alti omeni, si in genere, pene de veri-ce alta passere ce se porta la caciulla sau la pellaria; de aci: 2. flore de cordelle sau si unu semnu de metallu ce porta la caciulla militari si alti functionari publici, omenii d'in unu partitu, etc.: *cocarda cu colori nationali*; *cocard'a guberniului partitului*, etc.; 3. in genere, flore de cordelle ce femeinele porta la capu sau la pellaria.

COCATORIU, vedi *cocutoriu*.

COCCA, s. f., vedi *coccu*.

COCCADIA, s. f., (d'in *cocca*, cu referentia probabile si la *coca* = *cuca*), *grosularia acinus*; bacca de *cocadiu*, pom'a *cocadiului*, numita pre a locurea si *coccadia rosia*, in opposetione cu *coccadia alba* = *agresia*; pre alte locuri acellu-asi fructu se dice si *strugurellu*, de regula in pl. *strugurelli*.

* COCCIDIU, -a, adj. s., (fr. *coccidé* si *coccidie*), relativu la *coccu* — *cocca*; de aci subst. femininu: a) *coccidia*, nume datu fructului capsulariu allu certoru plante; b) pl. *coccidie*, familia de insecte hemiptere d'in tribulu *coccinieloru*.

* COCCIFERU, -a, adj., (fr. *coccifère*; d'in *coccu* si *ferere*); care porta sau da *coccu*: *cerru cocciferu*.

* COCCINATU, -a, adj., *coccinatus*; proprie, part. pass. d'in unu verbu *coccinare* = a investí cu *coccinu*, si prin urmare *coccinatu* = investitu cu *coccinu*.

* COCCINELLA, s. f., (it. *coccinella*, fr. *coccinelle*); proprie, forma femina d'in *coccinellu* deminutivu d'in *coccinu*, applectatu inse in speciale la unu genu de insecte coleoptere de forma rotunda

si aprobe emisferica; specie d'in acestu genu se connoscu in poporu sub numirile de *boulu lui Domnedieu*; *vaccele lui Domnedieu*, etc.

* COCCINELLIDE, adj. s., (fr. *coccinellide*); care sémina cu *coccinell'a*; de aci, s. f. pl., *coccinellidi*, tribu de insecte coleoptere, care are de typhu genulu *coccinella*.

* COCCINELLU, -a, adj., deminutivu d'in *coccinu*; vedi si *coccinella*.

* COCCINILIA, s. f., (it. *cocciniglia*, fr. *cochenille*); 1. genu de insecte d'in ordinea hemiptereloru, d'in carj se estrage cea mai formosa colore purpuria, colore numita si *carminu*; de aci: 2. colore ce se estrage d'in *coccinilia*, *carminu*.

* COCCINIU, -a, adj. s., *coccineus*, (compara si fr. *coccinien* si *coccinie*); care bata in *coccinu*; de aci substantivu: a) m. reale, *cocciniulu*, colore ce bate in *coccinu*; b) f. reale: a) *coccinia*, genu de plante d'in familia *cucurbitaceoloru*; b) pl. *coccinie*, familia de insecte hemiptere.

* COCCINU, -a, adj. s., *coccinus* (compara si fr. *coccine*); de *coccu*, mai vertosu in insemnarile lui 1 *coccu*: colore *coccina*, *vestimente coccine*; de aci substantivu: a) masc. reale *coccinu*: a) colore de *coccu*; b) pannura *coccina*; c) vestimentu de pannura *coccina*: b) fem. *coccina*: a) cu acellu-asi intellesu ce are si *coccinu* sub b; b) materia animale trassa d'in *coccu* si alte insecte de acellu-asi genu.

* COCCOBALSAMU, s. m., (fr. *cocobalsam*); d'in *κόκκος* = 1 *coccu* si *βάλσαμον* = *balsamu*); fructu de balsamu addeveratu d'in Messicu.

* COCCOBARU, -a, adj. s., (fr. *cocobare*; d'in *κόκκος* = 1 *coccu* si *βερός* = *vorace*); *vorace de cocci*, cellu ce manca cocci; — s. m. *cocoboru-lu*, sectione d'in genulu de passeri numitu *cocothraustu*.

* COCCOCARPIU, -a, adj. s., (fr. *cococarpé* si *cococaprie*; d'in *κόκκος* = 1 *coccu* si *καρπός* = *fructu*); cu fructu in forma de *coccu*; de aci subst. fem., *cococarpia*: a) genu de plante, b) pl.

coccocarpis, sectione d'in tribulu de plante allu cryptonemioloru.

* COCCOLITHU, s. m., (fr. *coccolithe*; d'in *κόκκος* = 1 *coccu* si *λίθος* = *petra*); substantia petrosa, compusa d'in granutie rotunde.

* COCCOLOBU, s. m., (fr. *coccolobe*, d'in *κόκκος* = 1 *coccu* si *λοβός* = *pellicella*); genu de plante d'in famili'a polygonacioloru.

COCCONARE, s. f., nucleus pineus; fructus pineus; 1. fructu de pinu, 2. sem-bure de acestu fructu.

COCCONARIU, s. m., pl. -i, flore sau fructu de pinu.

COCCONU, s. m., pl. -i, *κόκκων* (compara si it. *coccone*, fr. *coccone* si *cocon*); proprie, augmentativu d'in 1 *coccu*, applicatu inse : 1. la fructele mai multoru arbori, cumu : a) fructulu si sem-burele fructulu de pinu; b) bacca de granata; c) bacca de viscu; d) gogosia de vermi de metasse, etc.; 2. prin metafore, astupoiu, dopu mare cu care se astupa gaur'a d'in mediuloculu unei bute, si in speciale, astupoiu de tunu.

* COCCOPHAGU, -a, adj. s., (fr. *cocophage*; d'in *κόκκος* = 1 *coccu* si *φαγείν* = *mancare*); care manca *cocci*; — s. m. *coccophagulu*, genu de insecte d'in famili'a chalcidieloru.

* COCCOSOMU, -a, adj. s., (fr. *coccosome*; d'in *κόκκος* = 1 *coccu* si *σῶμα* = *corpu*); cu corpu in forma de coccu; — s. m., *coccosomu-lu*, genu de insecte coleoptere tetramere d'in famili'a curculioniteloru.

* COCCOTHAUSTU, s. m., (fr. *coccothrauste*; d'in *κόκκος* = 1 *coccu* si *σπράσσειν* = *spargere*); proprie, care sparge *cocci*, applicatu in speciale la unu genu de passeri d'in famili'a fringillidiloru.

* 1 COCCU, s. m., *coccum* (*κόκκος*); 1. specia de insecte d'in genulu *coccinilia*, care da una collore rosia forte viua si formosa, colore numita si *carminu*; genulu de insecte numitu *coccinilia*; cei vechi credeau co *cocculu* este una bacca ce cresce pre speci'a de cerru numita de *Linneu* *querus coccifera* = *cercu cocciferu*; 2. prin estensione si metafore : a) colorea de *coccu*, carminulu; b) pan-

nura colorata cu coccu, de unde apoi : c) vestimentu de acesta pannura; d) sem-bure, granutiur, bacca, sementia; e) murgura sau flore a certoru plante; f) in genere corpusculu rotundu, ghiocu, etc.; — in inseminarile de sub d, e, si f, si cu form'a feminina : *cocca*, (vedi si *conca*).

* 2 COCCU, s. m., (it. *cocco*, fr. *cocotier*); genu de arbori essotici d'in famili'a palmiloru, *monecia essandria* lui *Linneu*, d'in care speci'a cea mai importante e *cocculu nuciferu* = *coccus nucifera* lui *Linneu*, allu cui trunchiu dereptu si nudu, afora de crescetiu care e incoronatu de una mare fascia de foie, se pote inaltia peno la 80 de petiore; fructulu *coccului* se chiama *cocca*.

* COCCULA, s. f., *coccula* (compara si it. *coccola*, fr. *coculle*); 1. fructulu certoru arbori si plante selbatiche, cumu : cupressulu, juniperulu, laurulu, etc.; 2. nume datu la certe specie si generi de plante, si in speciale : a) genu de plante d'in famili'a menispermacioloru; b) specia de plante d'in genulu *cochlaria*; c) escrescentia la certe plante; d) specia de fungi sau de boreti.

* COCCYGE, s. m., *coccyx*, (= *κόκκος*, it. *coccyge*, fr. *coccyx*); 1. proprie, cucu; applicatu inse : 2. in speciale : a) unu ossu ce semina tare cu rostrulu cucului, ossu compusu d'in trei sau patru buccatelle si legatu de partea inferiore a sacrului; b) genu de insecte coleoptere d'in famili'a nocturneloru.

* COCCIGIU, -a, adj., *coccygeus*; relativu la *coccyge* : *sacrlu coccygiu*.

COCE, *conj.* si *adv.*, vedi 1. *co*.

COCERE, *cossi* si *copsi* sau *cossei* si *copsei*, *coctu* = *coptu*, v., coquere si cocere, (it. *cocere* si *cuocere*, isp. *cozer*, port. si prov. *cozer*, vechiu fr. *coire*, nou fr. *cuire*); a. suppone actionei focului sau caldurei, a prepará la focu sau cu focu, si in speciale : 1. a prepará la focu de alle mancarei : a. *cocce cen'a*, *prandiulu*, *dejunulu*, *coceti astadi pentru mai multe dille*; artea de a *cocce core gustu delicatu*; inse : 2. cu intellesu mai restrinsu, ca oppusu in certe respecte la *frigere*, *ferbere* si *ardere*, verbulu *cocere* se dice : a) de mancaru de

fariua : a coce pane, placente, turta, a-syme, collaci, etc.; si reflexivum-passivum: *panea nu s'a coptu bene; placent'a se coce numai bene, fora se se arda; b)* de pome : a coce mere, puci, castane; c) de carne : a coce unu puiiu, una gaina, muschiu de vacca; inse in acestu intellesu mai desu se aude *frigere* : a frige carne, déro cu differentie de intellesu, cari resaru d'in frase ca : a coce oua si a frige oua; d) a prepará cu focu sau cu caldura si alte lucruri, afora de mancari : a coce tortulu, aci'a, caramid'a, calcea, ollele, urciorele, etc.; camu in acellu-asi intellesu si ardere : a arde caramida; inse a arde tortulu are sensu cu totulu differitu de : a coce tortulu; e) despre calorea sorelui, care face se maturesca plantele si pomele : *sorele coce canip'a, inulu, ordiulu si tote granele, pomele si erbele; pomele necocte sunt vettematorie*; si reflexivum-passivum : *strugurii se cocu numai tomn'a, alte pome se cocu si ver'a*; — de aci prin metafora, a adjunge la deplina desvoltare, fia fusica sau morale : *omu coctu, copillu inco de totu necoctu; mentea cocta, nu i s'a coctu inca judecat'a*; — f) in genere : a) a uscá, seccá, arde : *marea caldura a sorelui coce pamentulu si lu, face de crepa; aci la sore ne cocemu, se ne dâmu mai la umbra*; b) a moiá, mollesí, enervá etc. : *prea multa caldura coce si mollesce pre omu; omu coctu de caldura si incapace de lucru*; de aci : g) a moiá si fora focu, a moiá veri-cumu, chiaru si cu apa : *canip'a si inulu se coce in apa, se topescu*; — a coce spinarea, spatele cuiva, a lu bate reu; — h) despre stomacu, care prin caldur'a sea moiá si licefica buccatele bagate in ellu : *stomaculu preá incarcatu nu coce bene; am stomacu tare de pote coce si petre*; i) in intellesu spiritalu : a) a maturí cu mentea, a cugeté multu, neincetatu si affundu asupr'a unui ce, a combiná, a urdí, etc., in intellesu bonu, déro forte desu si in intellesu reu : *idee cocte si bene rumigate; ce va fi cocundu in mentea si anim'a sea?* — de multu mi coceti voi acesta-a; de aci : b) a insellá, a ammagí : *ne a coctu reu venditorulu acella-a de cai; m'am coctu cu acesti boi, cooi nu su de lucru*

si am datu multu pre densii; in acellu-asi intellesu si : a frige pre cineva, déro cu mai multa energia de espressione; γ) a tormentá reu, a nu dá pace : *dorerea mi coce si secca peptulu si anim'a*; j) ca intransitivu, vorbindu de bube, a procede si pervení la stare de a suppurá : *cu fomite bubele cocu si spargu mai currendu; nu spargeti buboiulu ce nu e bene coctu*; de aci proverb. *buba copta* : a) persona forte plapanda; β) persona forte superpatiosa; γ) persona putrida orecumu de inertia si pigretia sau de morbi veninosi; asiá si *omucoctu* : a) maturu de corpu si de mente, (vedi mai susu); déro si : β) mollesitu si inerte; γ) forte plapandu; δ) forte superpatiosu; e) putridu de corruptione, fia la corpu sau la suffletu.

CO CETU, s. m., cocetum (d'in cocere cu referentia si la 2 coca); mancare de coca : 1. collectivu, tote mancarile de coca; 2. in speciale, turta sau placenta cu miere si cu sementia de macu.

COCHLACA, cochliá, etc., vedi coclaca, cochliá.

COCI, conj. si adv., vedi 1 co.

COCIA (pronuntia : cocia), s. f., es-sedum, rheda (compara it. cocchio, fr. coche; vedi si conca); trassura mica si usiorella, carruciora eleganta. M.

COCIARIU (reu : cociasiu si cociesiu), s. m., essedarius, rhedarius, auriga; 1. cellu ce mena caii unei cocia; 2. in genere, cellu ce mena caii unei carrucia orecare; 3. in speciale, cellu ce pre bani porta omeni in cocia. M.

COCIATORIU, -a, cociator-cociatria; vedi cocionatoriu si cocione.

COCIBILE, adj., coquibilia; care se coce usioru si currendu : *specia de lente catu se pote de cocibile*.

1 COCINA, s. f., coquina; proprie form'a feminina din adj. cocinu = coquinus = relativu la cocu in insemnarea de sub 1. a acestui cuventu : *mercatu cocinu*, unde cocii cumpera celle necesarie la coctu, luatú inse ca subst. reale : cocina = locu unde se cocu buccatele, buccataria. (Cuventulu dupo pronuntie locali a luatú si formele : cocina, cocna; cucina, cuonia, euhnia, vuhnia, cunia, cusina;

form'a *cuina*, a potutu, essí directu d'in *culina*. *M.*)

2 **COCINA**, s. f., sulle, stabulum; casa, cella; pertica; 1. ca mai desu, staulu de porci: porcaretia, porcaria; 2. prin metafore: a) casa misera, incapere strimta, intunerecosa, ruinoso; b) paru, pertica, lemmu ce serve la ingradire de porcaretie, garduri, ciercuri sau catetie (cotetie) de presu pesci, etc., (compara isp. *cocho-cocha* = *porcu-scrofa*, fr. *coche-cochon* = *scrofa-porcu*; vedi si *conca*, cu tote co nu ar fi improbabile, ca cuventulu se fia cellu-asi cu 1 *cocina* si se aiba ca insemnare originaria: a) sau una incapere reu construita si sordida, cumu erá de ordinariu *culin'a* pauperiloru, carei-a se da numirea de *coquina*, pre candu a avutiloru se chiamá *culina*; b) sau *lemnu de cocere*, de focu, care nu e bonu si de constructione, si de aci, veri-ce construitu d'in assemini lemne, constructione rea si misera, (vedi si *cocioba*). *M.*

* **COCINARE**, v., *coquinare*; a essercitá *cocin'a*, a *coce* buccate, a fi *cocu* = buccatariu.

COCINARIU, -a, adj. s., *coquinarius*; relativu la 1. *cocina*: *arte cocinaria*; *vase cocinarie*.

* **COCINATORIU**, -toria, adj. s., *coquinator* si *coquinarius*; care *cocina* sau serve a *cociná*: *instrumente cocinatorie*.

COCINU, -a, adj., vedi 1 *cocina*.

COCIOBA, s. f., *tugurium*, misera et ruinoso cella vel casa; in acellu-asi intellessu cu allu lui 2 *cocina* de sub 2, a, (vedi si *cociorba*). *M.*

* **COCIONARE**, v., *coconari*; a fi *cocione*, a essercitá maiestria de *cocione*.

* **COCIONATORIU**, -toria, adj. s., care *cociona*.

* **COCIONATURA**, s. f., actione si resultatu allu actionei de *cocionare*; maiestria de *cocione*.

* **COCIONE**, s., *coctio*; cellu ce essercita maiestria de intermediariu in vendiare si cumperare; mai vertosu intermediariu ordinariu, care cauta a se folosí cu daunulu altoru-a, care face negotie chiaru illicite si rosinose. *M.*

COCIORBA, s. f., *pertica qua aliquid verberatur vel miscetur*; pertica cu care se bate violentu sau se mestica ceva, cumu calce, arena cu calce, etc., (probabile, affinu cu *cocioba* si 2 *cocina*, sau transformatu d'in *cotorba*). *M.*

COCLA, s. f., *κόχλη*; deminutivu d'in *coca* = *conca*; — cu *l* moiatu: *cochia*, transformatu apoi in *chiocá*, *ghioca*, *ghioga*; form'a *ghiocu* duce si la unu masc. *coclu* = *κόχλος*.

* **COCLACA**, s. f., *cochliaca*; petri-cella voltata si rotundita de unu cursu de apa, asiá co are apprope forma de *cochia* sau *cocla*.

* **COCLITE**, adj. s., *coctes*; lipsitu de unu ochiu, *unoclu*.

* **COCLIA**, s. f., *cochlea* (*κοχλία*; d'in *cocla*); 1. genu de mollusce cu *conca spirale*: bourellu, melcu; 2. prin metafore: a) *conca de coclia*; b) veri-ce cu forma ca a concei de coclia: a) scara in spirale; β) cavitate a urechiei; γ) vertetie, si in speciale a *cochia lui Archimede*, cu care se redica apa; c) veri-ce aptu a infasciorá ceva: pellicia de fructe, coja de nuci si de alti semburi, etc.

* **COCLIARIU**, -ia, adj. s., *cochlear* - *rius*, *cochlear*, *cochlearium* (compara si it. *colearia*, fr. *cochléaire* si *cochléaria*); relativu la *cochia*, care semina cu cocli'a in form'a ei spirale: *boreti cocliari*, *scara cocliaria*; — substantivu: a) m. *cocliariu*: a) personale, care vende *coctie* de mancatu; care face si vende machine numite *coctie*; β) reale, locu unde se tine si crescú *coctie* de mancatu; b) f. *cocliaria*: a) personale, care vende *coctie* de mancatu; β) reale: a') cu intellessulu formei *cocliariu* de sub b; β') *lingura*; γ) genu de plante d'in famili'a crucifereloru.

* **COCLIATU**, -a, adj., *cohleatus*; in-tortochiatu ca una *cochia*: *plante cochiate*.

* **COCLIOLA**, s. f., *cochleola*; deminutivu d'in *cochia*.

COCLIRE, -escu, v., *æruginem* vel *æruginis* *saporem trahere vel dare*; a dá sau prende rugini de arame si mai vertosu a dá sau prende gustu de rugini de arama: *caldarile de arame nespoite bene coclescu buccatele*; *buccatele ferte in vase*

de arame nespoite coclescu sau se coclescu; buccata coclita; gura coclita, care sentegustu coclitu; de aci in genere, *coclitu* = de reu gustu, cu saporē asseminea cu cea de rugina de arame, etc. (d'in *coclu* = *coculu*). *M.*

COCLITURA, s. f., ærugo, æruginis sapor; actione de *coclire*, si mai vertosu resultatu allu acestei actione, ceva *coclitu*, si de aci, ceva de rea saporē, de reu gustu: *M.*

/ **COCLU**, s. m., vedi *cocla* si *coculu*.

COCOCOCO = *clocloclolo*, *cocococo*; onomatopeia cu care se imita vocea. unei *cloca* sau a unui *cocosiu*; déro pentru *cocosiu* se dice in speciale: *cocorigu* sau *cucurigu*: numai si sub form'a *cocococo* se dice nu numai de *cloca*, a carei voce se imita in speciale prin *clocloclolo*, ci de veri-ce *gaina*, care striga, pentru co s'a spariatu sau pentru co i s'a facutu se oue, in acestu sensu se aude si mai desu form'a *cocodacu*, (compara si it. *coccode* cu acellu-asi intellesu), de unde si verbulu: *cocodacire*, -*escu*: *gainele cocodacescu*; proverb. *gain'a ce cocodacesce sér'a, demaneti'a ou nu are* = *canele ce latra, nu musca* = cine vorbesce multe, face pucine. *M.*

COCODACU, *cocodacire*; vedi *cocococo*.

COCOLLIRE, -*escu*, v., benevolentissime et peramanter habere; suppalpari, blandiri; 1. a impressurá cu celle mai mari si doiose cure, a tiné orecumu in palma, in senu pre cineva: *copillii prea cocolliti nu su sanitosi*; 2. a resfaciá, caretíá; 3. a lingusi, a economí, a amblá bene pre longa cineva (d'in *cocollu*, d'in care mai departe *cocollosiu*, éro *cocollu* d'in acelle-asi fontane cu *coconu*, diminutivu d'in *coconu* insusi, ca si *corolla* d'in *corona*; grec. *κολακσιον* = in insemnare cu allu nostru *cocollire* a essitu d'in *κλον* = mancare dulce, placenta, etc., éro alle nostre *cocollire*, *cocollu*, *cocollosiu*, *coconu*, etc., paru a se referí nu numai la 2 *coca*, ci si mai vertosu la 3 *coca* si 4 *coca* sau *cocca*, *coccu*; compara si it. *coccolare* = *desfetare*, *delectare*, etc). *M.*

COCOLLITURA, s. f., actione de *cocollire*, si mai vertosu resultatu allu a-

cestei actione, modu sau mediu de *cocollire*. *M.*

COCOLLOSIRE, -*escu*, v., conglomere, conglobare, convolvere, involucere, occultare, corrugare, vestes terere, atterere, aliquid festlunanter et male facere; commentiri; 1. a face *cocollosiu*: a) proprie: a *cocollosi pane*, *carteia*, *pannura*, *una camesia*, *unu vestimentu*, etc., a face d'in elle *cocollosiu*, a le stringe in forma de *cocollosiu*; b) prin estensione si' metafore: a) vorbindu de vestimente si alte lucruri de pannura, a ghemuí, a le stringe asiá co se incretescu, facu cute si si perdu netedimea: *acesta camesia nu mai e de pusu, co i s'a cocollositu peptii*; de aci: β) in genere, *cocollosire* = a face currendu si reu, a lucrá reu, a dá unui lucru preste petioru, a indrugá, a incurcá, etc.: *cocollosira, cumu potura, unu prandiu ca vai de ellu*; si de aci, a lucrá fora resultatu vedutu, a se ocupá multu, déro in desertu, a se ocupá cu nemicuri: *tota diu'a cocollositi nu sciu ce, si d'in cocollosirea vostra nu esse nemica*; 2. a infasciorá ceva asiá încátu se iea una forma de *cocollosiu*, si in genere, a infasciorá: a *cocollosi casiulu intr'una carpa*, a *cocollosi olivele intr'unu cartonu*; in speciale: a) a infasciá si infasciorá cu prea multe: *ce cocollositi copillulu asiá?* — de aci cu nuantie ethice: b) cu intellessulu lui *cocollire*, mai vertosu cu intellessulu reu de: a prea resfaciá, etc.: *nu cocollositi copillii prea multu*; c) a ascunde unu reu, una culpa, una blastematía, etc.: *cauta se cocollosetca si acesta blastematía, cumu au cocollositu multe altele*; si in genere, a ascunde, a face se despara prin medie pucinu oneste; d) mai allestu, a cautá se ascunda unu reu prin mentioni, a incurcá vorb'a, a cautá se se scape cu respunsuri evasive, etc.: *ce totu cocollositi lucrulu si nu spuneti curatu ce?* — e) in genere a cautá se palliedie unu reu, se i dé colori de bonu, etc.: *cei callidi impetriti in relle sciu cocollosi tote scandalele*. *M.*

COCOLLOSIU, s. m., pl.-e, globus, globulus, aliquid conglobatum vel convolutum; veri-ce strinsu in form'a de

globu sau de ghiomu : *cocolosiu de pane, de neue, de memelliga, de sange inchiatu*; *panea nu e fermentata bene, coci e plena de cocollosie; memelig'a nemestiacata bene are multe cocollosie; se facu cocollosie de memelliga implute cu bren-dia; a se bate cu cocollosie de pane, de neue, de limu;*—a face *cocolosiu* se dice mai in tote insemnarile verbului *cocollosire* : a face *camesi'a cocollosiu*; a face *cocollosiu unu scandalu*, etc. (*cocollosiu* e in locu de *cocollociu*, trassu d'in *collu*; vedi si *collire*). *M.*

COCOLLU, s. m., forma ce nu scimu positivu de se dice pre undeva, déro care e data de derivatele : *collire, cocollosiu*, etc., analoga cu it. *coccolo* si *colle-a*, ispan. *cogolo*, lat. *cucullus*, allu nostru populariu *cuculu* = *cucuiu*, si care se pote applicá in sensulu largu, ce ar resultá d'in affinitatile selle indicate la *collire*. *M.*

COCONA, s. f., vedi *coconu*.

COCONARE, etc., vedi *cocconare*. *M.*

COCONASTU, s. m., cu acellu-asi intellesu ce are si *coconellu*, care e de preferitu. *M.*

COCONELLU, s. m., deminutivu d'in *coconu*.

COCONETTU, -a, s., care are preten-sioni de *coconu*, applicatu mai vertosu in forma feminina, *coconetia* = muiere care vre se treca de *cocona* mare, fora se fia; *cocona* de clase inferiore cu pre-tensionii de *cocona* mare; — *coconetia* e in locu de *coconecia*, forma deminutiva d'in *cocona*, ca si *coconicia* sau *coconi-tia*, care inse nu are nuanti'a pejorativa, cu care se applica *coconetia*, ci se dice ca deminutivu : a) de una *cocona* adde-verbatim mica si tenera, de una feta; b) de una *cocona* mare si mai betrana, cu intellesu de resfaciare. *M.*

COCONIRE, -escu, v., 1. a dice cuiva *coconu*, a l'onorá cu numele de *coconu* : *nu me mai coconi, co eu nu su coconu*; 2. a tractá ca pre unu *coconu*, a tractá si portá cu mare delicatetia, a resfaciá, etc.: *nu e bene a coconi asiá pre copii de mici*, (vedi si *collire*); de aci : 3. ca reflexiv, *a se coconi*, a se bolarí, si in spe-ciale : a) a se mundrí, a superbí; b) a se

face delicatu, a face pre delicatulu si fastidiosulu; c) a face pre mundrulu si elegantele, (compara si isp. *cocar* = *res-faciare*). *M.*

COCONITIA si *coconicia*, s. f., vedi *coconetia*. *M.*

COCONU, -a, s., puer, puerulus, in-fans; dominus; partricius, nobilis; bellu-lus, mundulus, delicatulus, (acellu-asi in forma cu *coconu*, déro, prin referentiele selle nu numai la *coctu-cocca* sau 3 *coca*, ci si la 2 *coca*, applectu la insemnari, caroru-a aflámu analoge si in limbele sorori, de esemplu, in isp. *cogote* = *mundru*, *presuntiosu*, fr. *coquet* = *mun-dru*, vechiu fr. *cocart* = *desertu*, infu-muratu, etc.); 1. copíllu micu, pruncu : *s'a nascutu coconu teneru, eternulu Dom-nedieu; câti coconi ai? am trei coconi; se ti traiesca câte trei coconi*; 2. per-sona delicata : a) in bene, care in com-plissionea corpului ca si in traiulu, por-tulu si portarea sea e plena de deli-catetia, bene crescuta si de aci : nobile, de conditione destinsa, si in speciale : *coconu-a* = titlu de nobilitate : a) apple-catu la veri-ce omu mai destinsu prin posetionea si starea sea, in acellu-asi intellesu in care se applica astadi *domnu-a*; b) applectu la cei in func-tioni sau la cei cu grade de nobilitate, totu in acellu-asi sensu in care astadi se dice *domnu-a*, (vedi si *dama* in Glos-sariu) : *cocona mare, cocona mica*; b) in reu, persona care face pre delicatulu, si a nume : a) mundru, arrogante, despre-tiatoriu de altii, care se crede superiore altoru-a; b) cui nu place se dé in greu se puna umerulu la lucruri seriose si grele; c) fastidiosu la alle mancarei; d) cu gustu essageratu in respectulu e-legantiei ornatului. *M.*

COCORA, s. f., vedi *cocoru*. *M.*

COCORADA, s. f., vedi *cocorata* si *cocoru* sub 2.

COCORESCU, -a, adj., de *cocoru* in insemnarea de sub 1 : *genulu cocorescu*.

COCORIGARE si *cucurigare*, v., d'in *cocorigu*, a cantá ca *cocosiulu* : *cocosi cocoriga*.

COCORIGU, si *cucurigu*, s. m., cu-ventu imitativu de vocea *cocosului* : *co*

cosiulu victoriosu sare pre cellu mai inaltu gardu si dice unu ilariu cocorigu; — la acestu cuventu se adauge si *gagu*: *cocorigu gagu*, (vedi si *cocococo*).

COCARIRE, -escu, tumere, intumescere, superbia inflari; de regula ca reflexiv-passiv, a se *cocori* = a se inflá, in intellesu ideale de: a se inflá in penne, a se ingomfá, a se mundri, a fi mundru, infumuratu, (vedi *cocoru*).

COCORU, s. m., grus; tumor; 1. specie de passere d'in genulu ardiei sau erodiului cu petiore forte inalte si cu corpu forte delicatu; femininulu e *cocora*, déro *cocoru* se aplica si fora distinctiune de genu: *cocorii sunt passeri peregrine*; — prin metafore: a) persona prea inaltasi suptirella: *inaltu ca unu cocoru, muiere adevrata cocora*; b) persona munda, ingomfata, infumurata; 2. tumore, inflatura; veri-ce inflatu si resaritu: *cocorii de la manic'a rochiei*; si prin metafora, ingomfare, mundria, (de si nu ar fi imposibile ca cuventulu se fia unulu si acellu-asi in amendoue inseminarile selle principali; totusi credemu oo, in inseminarea de sub 1, *cocoru* e sau in locu de *eoconiu* m., d'in f. *coconia* = *ciconia*, sau e unu productu propriu allu limbei nostre, trassu din acea-asi fontana cu lat. grues; gerl. an. *kranich*; éro in inseminarea de sub 2., *cocoru* se refere la 3 *coca* sau *cocu*, ca si *cocollu*, *coconu*, etc.). *M.*

COCOSELLU, s. m., gallulus; 1. diminutivu d'in *cocosiu*; 2. prin metafore: a) spre refaciare, appecatulu la copii: *cocosellulu mammei*; b) la persone, cari facu pre mundrii, pre coconasii; c) la doue specie de plante: a) *cocosellu de gradina* = *erythronium* sau dens cantis lui *Linneu*; b) *cocosellu de campu* = *adonis aestivalls* lui *Linneu*.

COCOSCESCE, adv., ca *cocosii*: a se bate *cocoscesce*.

COCOSESCU, -a, adj., de *cocosiu*: *genulu cocosescu*.

COCOSIA, s. f., gibbus, gibber, tumor; inflatura mare, si in speciale gebu, inflatura la peptulu unei animale si mai vertosu pre spate: *cocosiele camellei*; omu cu una *cocosia* in spate si *cu alta cocosia in peptu*; — prin metafora,

spatele, spinarea: a *suná cuiva cocosi'a* = a lu bate bene la spate, (in locu de *cococia* de la 3 *coca*; sub forma pucinu modificata, *gogosia*, cuventu ce are altu intellesu de care vedi la *gogosia*; masc. *cocosiu* inco se aude cu acellu-asi intellesu ce are si *cocosia*, déro mai raru d'in caus'a insemnarei speciale ce a luat form'a *cocosiu*, care in origine, *cocosiu-cocosia*, e adiectivu). *M.*

COCOSIARE, v., incurvare, gibbum reddere; a face *cocosiu*, a face *gebosu* (vedi *cocosia*), si de aci, a curbá de spinare, a incurbá, a deformá, etc.: *rari betrani nu se cocosedia*, pre multi vedemu *cocosiati de teneri*; mai pucini sunt *cocosiati d'in nascare*; a *stá, a merge cocosiati*; — ca espressione de umilientia, *cocosiare* e mai energicu de cátu *plecare*; — a *cocosiá cu bataia* = a rupe spinarea, a deformá cu bataia.

COCOSIATU, -a, adj., part. d'in *cocosiare*.

COCOSILLA, s. f., gibbulus; gibbosus; 1. deminutivu d'in *cocosia*; appecatulu inse: 2. cu intellesu personale, fiendu vorb'a de una persona *cocosiata*, si mai vertosu ca unu connume, in acestu intellesu si masculinu, inse fora flessione de numeru: *unu cocosilla, alli de cocosilla*.

COCOSIRE, -escu, v., 1. d'in *cocosiu*, calcare, salire: a) proprie de *cocosi* si gaine; a) a calcá, a se calcá: *unu cocosiu cocosesce dieci de gaine, gainele se cocosescu*; b) a cantá ca *cocosiulu*, in acea-asi insemnare cu *cocorigare*, vorbindu de gaine ce canta ca *cocosi*, si cari se considera ca reu auguri; b) prin estensionie, vorbindu de veri-ce passeri, a calcá, a se calcá, a se copulá; c) de persone, a se *cocosi*, a se arrettá mundru, a cautá se placa prin portu si ornatu; — 2. d'in *cocosia*, in acellu-asi intellesu cu *cocosiare*, care e de preferitu.

COCOSIU, s. m., gallus, gallinaceus; pyrites (fr. *coq*, angl. *cock*, numitu asiá dupo vocea sea, de care vedi la *cocorigu*); 1. in intellesulu mai strinsu, mascululu gainei: *mai multi cocosi impreuna nu se potu sufferi, ci se batu intre densii peno la morte; cocosiuulu e passere*

mundra, animosa si libidinosa; 2. prin estensione si metafore : a) *cocosiu selbaticu=cocosiu de munte = urogallus*; b) vorbindu de persone : a) omu libidinosu, β) omu mundru, cui place se se arrette formosu, care cauta se placa prin portulu si ornatulu seu (compara fr. *coquet*); c) vorbindu de arme de focu, *cocosiu=amnariu*; d) in acea-asi insemnare ce are si *cocoru* sub 2., (in aceste doue d'in urma intellesse *cocosiu* se refere la 3 *coca*; vedi si *cocosia*).

COCOTIA, s. f., si m. *cocotiu, vertex, apex, cacumen* (compara it. *cucusse*; isp. *cogete*; d'in 3 *coca*); partea cea mai de susu a unui ce inaltu, si mai allessu, crescetulu capului, perulu strinsu si inodatu in coda pre crescetulu capului, peru sau penne ce adorna crescetulu unei casside, etc.; de aci verbulu *cocotiare*.

COCOTIARE, v., *extollere, attollere*, (vedi *cocotia*); a redica si pune pre una *cocotia*, a inaltia susu : a *cocotia copilulu in capu, a se cocotia intr' unu arbore; catusi a se cocotiasse pe culmea casei; a se cocotia catu mai susu*; — prin metafora, a pune in loculu cellu mai bonu si mai onorificu, adesea cu nuan-ti'a particularie ce *cocotiatulu* nu merita acea onore : *nu te cocotia tu in capulu mesei, ci da passu altoru-a mai betrani*; de aci : a se *cocotia*=a vré se para mare, cumu nu e, a se inflá in penne, a se ingomfa, etc.

COCTA, s. f., vedi *coctu*.

* **COCTILICIU** si *coctiliu*, -a, adj., *coctilleus si coctillitas*; relativu la *coctile* in insemnarea de substantivu : *incapere coctilicia*, d'in lemnu *coctile*.

* **COCTILE**, adj., *coctilis* (d'in *coctu = coptu*); uscatu prin *cocere*, arsu, preparatu cu focu : *caramide coctili*; de aci, s. f., *coctile*, veri-ce preparatu cu focu, uscatu, arsu, cumu lemnu uscatu (la focu sau la sore), vasu de pamentu arsu in focu, etc.

* **COCTIONE**, s. f., *coctio* (d'in *coctu* de la *cocere*); actione si rezultatulu allu actionei de *cocere*, ceva coptu sau fertu : *coctionea placenteloru, carnei, erbeloru; coctionea buccatelu in stomacu; coctio-*

nile ce mancámu sau bemu; — in intellessu personale, *coctione=cocione*.

COCTIVU, -a, adj., *coctivus* (d'in *coctu* de la *cocere*); 1. passivu, in acellu-asi intellessu cu *cocibile* : *coctive castane*, care se cocu currendu si usiore; 2. activu, care coce bene, cu mare putere de coctione : *stomaculu cellu mai coctivu*.

COCTORARIU, s. m., mediu lat. *cocturarius*; care face sau vende *coctorie*, (vedi *coctoriu* sub b), *coctorie* de coctu sau *coctorie* de incalditu.

COCTORASIU, s. m., in acellu-asi intellessu cu *coctorellu*, care e de preferitu.

COCTORELLU, s. m., (pronuntyatu : *coptorellu*), *furnulus*; deminutivu d'in *coctoriu* in insemnarea de sub a.

COCTORIRE (pronuntyatu : *coptore*), -escu, v., *cavare, excavare; subedere, suffodere, subruere*; a face *coptoriu* in insemnarea de sub a a cuventului, a face una mare gaura in ceva prin sapare sau rodere, si de aci, a rode, a sapá, a mancá, etc. : *undele coctorescu ripele*; — metaforice : *morbi veninosi coctorescu si surpa organismulu omulu; corruptione profunda sapa si coctoresce societatea*.

COCTORIU, -a, (pronuntyatu : *coptoriu*), adj. s., *coctor* si *coctorinus-um; furnus, fornax* (d'in *coctu* de la *cocere*); care coce sau serve a coce : *coctorii de pane, instrumente coctoris*; inse in acestu intellessu se iea de regula form'a *coctoriu*, -a, pre candu form'a *coctoris* se aplica de regula ca subst. m. reale, *coctoriu* : a) furnu, in care se coce coca : pane, placente, etc., sau calce si alte petre si metalle : *coctorii de pane, de arsu calce, caramida*, etc; de aci, pentru cantitatea de pane sau de altu ceva, cáta se coce intr'unu *coctoriu* : *doue coctorie de pane, trei coctorie de caramida*; — frasi : *a arde coctoriulu, coctoriulu se recesce, a bagá in coctoriu, a scote d'in coctoriu*, etc.; — β) unulu d'in cei trei mensi de vera, *Juliu* : *dupo cerasariu vine coctoriu; in lun'a lui coctoriu se cocu celle mai multe grane si fructe*, si de aci numele de *coctoriu* ce porta acestu mensu.

COCTU, -a, (pronuntyatu si *coptu*, -a), d'in *cocere* : 1. part. passivu, *coctus-a*

um : *castanele cocte mi placu mai multu de câtu celle ferte*; 2. supinu, coctum-u: *coctoriu de coctu calce*; *fructe bune de coctu, nu defertu*; 3. adj., *maturus: mente cocta, fete inco necocte*, (vedi *cocere*); 4. substantiv: a) m. *coctu*, cu intellesu abstractu, actione de cocere, modu, tempu de cocere; *coctulu panei, graneloru, buccatelor in stomacu*; a dá in *coctu* = a incepe se se coca: *granele au datu in coctu*; in *coctulu granului*, candu se coce granulu; b) f. *cocta* (pronuntyatu nu numai *copta*, ci pre alocurea si *cofta*): a) *cocta*, totu ce se coce, si in speciale, totu ce se coce sau ferbe pentru mancare, si prin urmare cu intellesu mai estensu de câtu 2 *coca* = totu ce se coce d'in farina pentru mancare; b) *cavum, caverna, sapatu*, *mancatura, gaura facuta in pamentu sau in trunchii de arbori: coctele ce se facu in ripe prin continu'a sapatu a apesi*; c) *dolus, ars, fraus, inselatoria, cursa, artificiu de a prende, amagi si insellá pre cineva; insellatione, inselatoria*.

COCTURA, s. f., (pronuntyatu si *coptura*, d'in *coctu* de la *cocere*), *coctura*; *pus* (compara si it. *cottura*); 1. actione si mai vertosu resultatu allu actionei de *cocere*: a) actione: *coctur'a graneloru e terminata cotra inceputulu lunei lui coctoriu; coctur'a panei si a carnei in stomacu*, etc.; b) resultatu allu actionei, *ceva coctu*, si mai vertosu *ceva coctu* pentru mancare; — inse in aceste insemnari intra mai desu si de regula formele: *eoca, cocta, coctione, cocutura*, etc; éro form'a *coctura*: 2. se dice in speciale de *ceva coctu si vitiatu prin cocere*: purou, materia purulenta, etc.: *multa coctura curse d'in buboniulu spartu*.

COCU, -a, s., *coquus-a*; *pasta*; d'in *cocere*: 1. cu intellesu personale, *care coce*, *care prepara buccate, buccatariu-buccataressa*; 2. in intellesu reale, *ce se coce*, (vedi 2 *coca*); — *cocu-a* se nu se confunda cu *coccu-a*.

COCULU, -a si *coclu, -a*, s., *coculus-a*; *oculum*; deminutiv d'in precedentele *cocu, -a*, *care*, in intellesu reale, pre longa insemnari de la *cocu-a* sub 2, are si insemnarea de: a) *vasu de coctu*,

instrumentu ore-care de coctu; b) *lemn uce serve la coctu, lemnu uscatu si bonu de arsu, sau lemnu micutellu si suptirellu, smicella, aschia de apprensu focu*, (vedi si 2 *cocina*).

COCUTORIU, -toria, adj. s., *coctor* si *coctorius*; *care coce* sau *serve a coce*, (vedi *coctoriu*).

COCTURA, s. f., *coectura* (compara si it. *coctura*, isp. *cocadura*, port. *cozidoura*, prov. *coitura*); actione si resultatu allu actionei de *cocere*, (vedi *coctura*).

COCYTIA, s. f., vedi *cocytu*.

* COCYTU, s. m., *cocytus* (κωκυτός, din κωνόστυν = *lamentare*); 1. unulu d'in cele cinci fluvii d'in infernulu anticiloru; de aci: 2. prin estensione si metafora: a) *veri-ce fluvii limosu si putorosu*; b) *dorere acuta, produsu de unu animalculu introdusu sub pelle*; — de aci: 3. *cocytiu-a*, adj., *cocytlus* = de *cocytu: unde de cocytie*; de unde s. f., *cocytia*, (compara fr. *cocytie*), *genu' de insecte lepidoptere d'in famili'a crepusculariloru*.

CODA, s. f., *cauda* si *codá* (it. *coda*, isp. *cola*, prov. *coda, coza* si *coa*; vechiu fr. *coe* si *cone*, nou fr. *queue*); 1. *prolungare mai multu sau mai puoinu estensa a capitului posteriore de la column'a vertebrala a certoru animalu*: a) *cadrupedi: cod'a callului, boului, canelui, porcului, asinului*; b) *certe reptili: cod'a serpelui, serpilei*; 2. prin metafora: a) *la passeri, pennele mai lungu ce cresc la partea posteriore: a smulge cod'a gainei, cocosiului, curcei; cod'a corbului, vulturului, cioarei*; b) *la pesci, si reptili, si certe insecte, parte ce de la ventre se estende peno la estremitatea inferioara a corpului: cod'a carpului, somnului, platicei, scarabusiului*; c) *la omeni, perulu capului sau parte d'in peru impletitu spre cefa: doue formose code spendurau pre spatele formosei vergine; fetele române porta cod'a sau codele pre spate, éro feminele maritate infasciora codeleloru la cefa sau pre crescetulu capului; codele feteloru mai mice impletite pre lunga temple se chiama coditie (cositie); cod'a impletita cu peru de la frunte si lasata spre frunte se chiama si motiu; si baietiloru se impletesc perulu in una sau*

mai multe code; una data si barbati, chiaru si militarii portau coda; de aci: de candu Nemti cu coda, de la Muscalii cu coda; — d) la vestimentele lungi, mai vertosu muieresci, partea posteroare ce se teresce: cod'a rochiei, cod'a mantei prelatului; mai multe domne tinu lung'a coda a vestimentului principesei; e) la plante sau la frundiele si pomele lor: a) petiorulu, peduncul: code de cerasie, de mere, de pere, codele frundiului de prunu; b) ero la pome, si partea oppusa petiorului; f) la cometi, partea lunga formata de radiele posteriori alle cometului; de aci: stelle cu coda = cometi; g) la diverse obiecte de maniatu, parte de care se appuca cu man'a: cod'a securei, meturei, tegaiei, lancei, remului; h) insocitu cu unu genitivu attributivu allu unui nume de animale, serve ca nume de diverse plante, cumu: a) cod'a vacii = cod'a boului = cod'a lupului = verbasum thapsus lui Linneu; b) cod'a callului = equisetum arvense lui Linneu; c) cod'a soricelui sau soricellului = achillea millefolium lui Linneu; d) cod'a cocosului = convallaria polygonatum lui Linneu; i) in genere, parte a unui ce, parte mai mica de catu acellu ce, si mai vertosu parte ce se considera ca appendice sau ca extremitate proeminente: a) cod'a unui lacu, unei massa ore-care de apa, parte estrema a unei apa ce se intende in punta; b) cod'a ochiului, extremitate a ochiului, mai vertosu anghiulu esternu allu ochiului; de a aci: a cautá la cineva cu cod'a ochiului = a se uitá la cineva cu cod'a ochiului: a) a se uitá pre furisiu; b) a se uitá cu supperare si cu menia; c) cod'a unui muschiu, extremitate, si in speciale, extremitate imbuccata in partea mobile; d) cod'a flagellului, extremitate acuminata; j) extremitate determinata, si a nume: a) partea d'in urma, oppusu la caps sau la frunte: a) in genere: cod'a unei scrisore; cei d'in coda, cei d'in medilocu si cei d'in frunte; a remané, a stá, a se pune in coda; in coda la bataia, in capu la fuga; — despre proverb. fora capu si fora coda, vedi la capu; b) in speciale: a) cod'a ostei, partea ostei ce la batalia sau in mersu vine cea d'in

urma, in opposetione cu fruntea ostei = partea ostei ce la batalia sau in mersu este inainte; b) la cuvente, partea cea d'in urma, syllab'a sau sonulu finale: articlulu nostru se pune in cod'a conventeloru articulate; c) in musica, coda = frase musicale ce se adauge la cea-a ce ar poté terminá una buccata de musica, fora se ua finesca in modu completu; d) parte inferioare, si de aci, posetione inferioare, calitate inferioare, si mai vertosu; ce e mai reu si mai de lapidatu, ce e mai de nemica, etc.: a siedé in cod'a mesei, oppusu la: a siedé in capulu mesei; omeni de coda, in opposetione cu omeni de frunte; cod'a granului, partea cea mai rea a granului in opposetione cu fruntea granului = partea cea mai bona a granului; de aci absolutu: coda, si mai vertosu pl. code = codius sau godiu: a) proprie, parte de granu sau de alte cereali ce prin venturare sau ciurare se allege de lapidatu: codele sunt bune numai pentru passeri sau alte animali; b) metaforice, ce e de lapidatu d'in veri-ce: fece, gunoiu, etc.; ce e mai vile si mai degradatu intr'una societate; c) parte accessoria, si mai vertosu parte de prisosu: codele littereloru, semnale de prisosu ce se punu la unele d'in litterele nostre; asiá se dice si de una persona ce e cod'a altei-a, candu aceea persona insociesce totudeun'a si fora necessitate pre cea alta, sau candu aceea persona, de si adduce cellei alte vre unu adjutoriu, acestu adjutoriu inse e de mica importantia: eu nu vreu si nu potu a me intellege cu codele ministrului; — 3. locutioni si proverbie in cari intra coda: a) scurtu de coda: a) proprie, cu cod'a scurta, d'in natura, sau taiata sau rupta: cane scurtu de coda; b) metaforice: a) maletractatu, vetematu in person'a, averea sau onorea sea, rosinatu: am scapatu scurtu de coda; b) insemnatu, destinsu prin ceva: nu esti numai tu scurtu de coda, mai sunt si altii scurti de coda, etc., nu sunteti numai voi de acesta calitate, n'aveti numai voi aceste derepturi, nu ve chiama numai pre voi asiá; b) cu cod'a intre petiore, rosinatu, umilitu, confusu, speriatu, etc., se dice proprie de caani,

apoi prin metafora si de persoane : a fugi sau a se duce cu cod'a intre petiore ; a pune cod'a intre petiore ; c) a pune cod'a pre spinare : a) proprie, de vacce, tauri si boi : vaccele pusera cod'a pre spinare si ua luara la fuga ; β) metaforice : α') a lua la fuga, a fugi orb'a ; β') a nu mai vré se scia de bon'a cuvenientia, a se emancipá prea multu ; d) a si bagá cod'a in ceva sau undeva, a se amestecá in ce nu s'ar cadé se se amestice : dracu si baga cod'a in țote ; e) a calcá pre coda : a) proprie : am calcatu serpele pre coda ; β) metaforice, a attinge pre cineva unde lu dore, a lu vettemá si supperá reu : nu me calca pre coda nemine impunitu ; f) a dá d'in coda, a miscá cod'a : a) proprie : caii, boii si alte animali dau d'in coda, spre a se apperá de musca ; β) in speciale despre cani, cari dau d'in coda, spre a se gudurá si lingusi, si de aci : a dá d'in coda = a lingusi cu bassetia ; inse : a dá cu cod'a = a lovi cu cod'a, fia naturale fia artificiale : a dá in cineva cu cod'a securei, leii dau cu cod'a ; g) a redicá, a inaltia, a tiné cod'a susu, etc., au, pre longa intellessulu propriu, si intellessulu metaforicu de : a prende anima, a redicá capulu, a se mundri, etc. ; (vedi si la capra proverbiulu : capr'a tine cod'a susu) in opposetione cu a lassá, stringe intre petiore, plecá, etc., cod'a.

CODABATURA, s. f., (d'in coda si batere), metacilla, (compara it. coditre-mola) ; specia de passere, asiá numita, pentru ce bate d'in coda totu intr'una ; — metaforice, mare si bona pertica de batutu pre cineva.

CODACE si **codaciu**, -a, adj., longam habens caudam ; postremus, ultimus, novissimus ; tardus, lentus ; invitus, piger ; ignavus, secors (compara si codardu, ital. codardo = fricosu, derivatu totu d'in coda) ; de coda ; 1. proprie, care are cod'a longa, (comp. it. codacciuto) ; déro : 2. mai vertosu in insemnarile metaforice si ideali alle cuventulu coda ; a) care remane sau sta in urma, mai vertosu armatu care la batalla sau in mersu se afla in urma : codacii remasesse departe in urma de oste ; b) care se misca in-ocetu, si de aci : 3. care se misca si in

genere lucra fora tragere de anima : codaci la lucru, bene dispusi la mancare ; 4. fricosu, fora coragiu.

CODACIA, s. f., (pronuntia : codacia), calitate sau fapta de codace.

CODALE, adj., caudalis ; relativu la coda, in insemnarea propria a cuventulu : nodulu codale.

CODALBELLU si

CODALBIORU, -a, adj., deminutivu d'in codalbu : doisprediece boi in coda codalbelli.

CODALBU, -a, adj., imam caudam albam habens, care are cod'a si mai vertosu partea inferiore a ei alba : boi codalbi, vacle codalbe ; — subst. codalbu-a, applectu ca nume propriu la boi si vacce.

CODANU, -a, adj., ultimus, novissimus ; pæne nubilis ; relativu la coda : 1. care sta sau vine in urma de altii : codanii remasesse tare in urma ; 2. care incepe a impleti code la capu, mai vertosu ca femin. codana, vorbindu de una feta, care nu mai e mica, ca se impletesca perulu in cositie, ci destullu de mare, ca se si l'impletesca in code, feta care esse d'in copillaria, fora a fi inse deplenu matura pentru casatoria : mai multe codane s'au prensu in chora a laturi cu fetele mari.

CODARDU, -a, adj., ignavus, secors ; vedi codace.

CODARIU (si codasiu) -a, adj. s., ultimus, postremus ; infimæ fortunæ ; de coda : 1. care merge sau sta in urma, cellu d'in urma ; déro mai vertosu : 2. cellu mai de diosu prin avere, cellu mai cu pucina stare.

CODATU, -a, adj., (it. coduta, prov. caudat, fr. caudé) ; munitu cu coda, in insemnare propria si metaforica : codatii tauri, codatele muieri, codat'a secure ; — in speciale, cu coda lunga ; mare sau tufosa, (vedi si codace sub 1).

CODICA, s. f., vedi codice.

CODICALE, adj., caudicalls ; relativu la codice.

CODICARIU, -a, (reu : condicariu), adj. s., caudicarius si codicarius ; relativu la codice : 1. in intellessu originariu : navi codicarie ; 2. in intellessu metaforicu, care tine codicele, insarcinatu cu codicele, in insemnarea lui codice de sub 2, e.

CODICE, s. m., (reu : *condica*), *caudex* si *codex* (it. *codice* si *codice*, fr. *caudex* si *code*); 1. in intellesu anticu : a) trunchiu de arbore, si prin metafore : a) trunchiu ce serve de *oppedi* = butucu in care se punu petiorele, manule, etc., celloru condemnatu, de care se lega cineva pentru punitiune; β) cu intellesulu de batujocura, ce are si populariulu *bustianu* = omu greu de corp sau greu de precepere, stultu si nesentitoriu; b) ceva facutu d'in unu trunchiu de arbore : a) vasu de plutitu facutu d'in unu trunchiu, luntre, nave mica; β) mai multe table de lemnu unse cu cera, pre care scrieau anticii, si cari legate impreuna, formau, ca si foiele cartacie, una carte de form'a cartiloru nostre de astadi; de aci : 2. cu intellesu mai nou : a) manuscriptu cu foie de veri-ce materia : de membrana, de carta, etc. : *codice membranaciu*, *cartaciu*; *codice anticu*, *bene conservatu*, *integratu*, *mutilatu*, etc.; b) collectione de legi, constitutioni, rescripte, etc. : a) alle imperatoriloru romani : *codicele theodosianu*, *codicele justinianeu*, β) alle altoru domnitori : *codicile ce coprende legile Visigotoru*; c) corp de legi cari regulea una parte de dereptu : *codice civile*, *criminal*; cartea insasi care coprende legile : a) *deschide codicile*; d) cu sensu si mai generale, collectione de precepte, de regule, de doctrine, etc., carte ce coprende assemينيا collectioni : *codicile bonei cuventie*, *codicile moralei si altu onorei*; *codicile civilitatei si politetiei*; *codicile limbei e Dictionariulu*; *codicile sacru* = *biblia*; *codicile farmacistulu* = *codicile farmaceuticu*, unde pentru usulu farmacistiloru se afla trecute formulele si receptele medicali aprobate si propuse ca modelle; e) registru, libru, catastichu, etc. : *legea obliga pre negociatori a tine mai multe codici*; *codica de essire*, *de intrare a cartieloru*, *codica de morti*, *de nascuti*, *de insorati*, *de patentari*; a *suscrie in codica de acceptare*, etc.

CODICIA si *coditia*, s. f., *caudula*; deminutivu d'iu *coda* : 1. proprie, aplecatu cu intellesulu generale : *codici'a mnelului*, *porcellului*; 2. metaforice :

a) de assemine cu sensu general : *coditi'a flagelului*; b) cu intellesu special : *coda de peru*, *fia mari fia mici*, (in acestu intellesu se pronuntia pre alocurea *cositi'a* nascutu d'in *coditi'a* cu d siueratu).

* **CODICILLARE** si *codicillariu*, -a, adj., *codicillaris*; relativu la *codicillu* : *clausula codicillare*.

* **CODICILLU**, s. m., *codicillus*; deminutivu d'in *codice* : 1. in intellesu primitivu, micu trunchiu de arbore; 2. prin metafore : a) scriptu micu : scriosore, inserissu, bulletu, etc.; b) in speciale : α) una scriosore autografa a imperatoriului, diploma, rescriptu, etc.; β) particularia dispositione, prin care se manifesta ultim'a voientia a unui testatoriu si prin care se modifica, se adauge sau se desientiedia ceva d'in unu testamentu facutu mai inainte; de unde : γ) in genere, adaussu la celle deja scrise, poscriptu, nota finale, etc.

* **CODIFERU**, -a, adj., (fr. *caudifère*; d'in *coda* si *ferere*); care porta sau are *coda*.

* **CODIGERU**, -a, adj., (fr. *caudigère*; d'in *coda* si *gerere*); care porta *coda*, vorbindu de plante care au ramificationi in forma de code, de frundie ce se termina in punta, etc.

CODILLA, s. f., posterior vehicul capsa; (compara *codilla* = *codula*); capsă sau cassa la cod'a unei carrucia, in care carruciarii punu nutreciu sau alte lucruri. (Pre a locurea se pronuntia *codirla*.)

CODINA, s. f., *cretura*; *fox*; *cucurbita* genus (compara si ital. *codina*); proprie, form'a feminina d'in unu adj. *codinu*, -a = *de coda*, luata inse ca substantivu in intellesu de : 1. granu, ordiu, meiu, farina, etc., de *coda*; ce se allege mai reu d'in aceste cereali cernute; de aci : 2. veri-ce residuu de lapidatu; 3. specia de cucurbita. (Pre a locurea se pronuntia *godina*).

CODIRE, -escu, v., *tergiversari*, *parum sincere vel parum sedulo agere*, *cunctari*, *hæsitare*; de regula, *refless. a se codi*, a fi *codace*, a se dá *inderetu*, a nu dá inainte, si de aci, a nu lucrá cu

tragerē de anima, a nu lucră voiosu, a arretă neplacere addeverata sau pefacuta, a caută se scape de unu ce prin artificie, etc., : *nu sciu de ce se codesce boulu si nu da in jugu; la mancare toti se indesa, érq la lucru toti se codescu; ce te mai codesci, déco ti place? fa asiá si nu te mai codí.*

CODIRLA, vedi *codilla*.

CODISIORA, *coditia*, vedi *codicia*.

CODOBATURA, vedi *codabatura*.

CODITORIU, -a, adj. s., care se *codesce*.

CODITURA, s. f., *tergiversatio, onustatio*; actione si resultatu allu actionei de *codire*.

CODOIU, cu *l* moiatu, in locu de :

CODONIU, (mai pucinu bene : *codonia*), s. m., (it. *codone*); augmentativu d'in *çoda*.

CODRIANU, -a, adj. s., *silvicola*; de *codru* in insemnarea de sub *l*, luatn mai vertosu ca subst. cu intellesu de *locutoriu de codru*.

CODRISIORU, s. m., deminutivu d'in *codru*.

CODRU, s. m., pl.-i, *saltus, grandis et densa silva*; *frustum, offa* (compara lat. *codetum-a*, de care Festu dice : *ager, in quo virgulta nascuntur ad caudaram equinarum similitudinem* = *campu in care nascu si crescú tufe assemini cu codele de callu*; asiá déro *codru* e in locu de *coduru*, forma masc. d'in *codura* sau *codula*; compara si it. *codrone* = *codoniu*, cumu si *codola*, *codolo* = *codura*, *coduru*); 1. selba desa cu arbori mari, ramurosi si frundiosi, mai vertosu assemine selba inverdita : *unu vechiu cantionu incepte asiá : sub polla de codru verde, micutellu focu mi se vede; pecurile essu primaver'a la codru, ca se pasca erba si frundia; eodrii erau si sunt cubulu de predilectione allu lotrilor mari*; de aci : *omu de codru* = lotru; *lotru de codru* = furu de cei declarati; *a essí la codru, a se face de codru* = a se appucá de latronia; 2. buccata, buccatella de oeva, mai vertosu ceva de mancatu : *codru de pane, a mancá mai multi codri de pane*; — proverb : *a visá codri verdi : a)* a sentí fome nespusa de mare : *man-*

ca bene, ca se nu visedi la nopte codri verdi; b) a aiurá, a delirá infricosiatu : *ce spuni tu? au visedi codri verdi?*

CODULA si *codura*, s. f., *caudula* si *codula*; deminutivu d'in *çoda*, applicatu in speciale : a) la code artificiali si bene lucrate, de cari se appuca si se tinu cu man'a certe obiecte : *codul'a viorei, citarei*, etc.; — b) la codele certoru insecte si conchylie; — in acelle-asi insemnari se dice si m. *codulu* sau *coduru*; — de aci, *codulatu-a* sau *coduratu-a*, munitu cu una sau mai multe *codule*.

* COECALE, adj., *coequalis* (d'in *2 co* si *ecale*); de acea-asi marime si mai vertosu de acea-asi etate.

* COECALITATE, s. f., *coequalitas*, stare sau calitate de *coecale*.

* COEFFICIENTE, adj. s., (it. *coefficiente*, fr. *coefficient*); d'in *coefficiente* (2 *cosi efficere*) = a effice impreuna cu altulu, a contribui la unu effectu, luatn de regula ca subst. m. reale, *unu coefficiente*, multi *coefficienti*, cu insemnarile de : 1. in calculu : a) numeru ce se pune inaintea unei cantitate algebrica, ca se ua multiplie : in espressionea algebrica : *5 a*; numerulu *5* e *coefficientele* cantitateri *a*; b) cantitate algebrica considerata ca conosciuta, care se pune inaintea altei cantitate algebrica considerata ca neconosciuta, ca se ua multiplie : in *ax*, *a* este *coefficientele* lui *x*; 2. in physica, numeru ce esprime mesur'a unui effectu, cumu : *coefficiente de dilatationi a unui corpu*, numeru ce esprime relationea intre volumele acellui corpu la unu gradu orecare de temperatura si volumele acellui-asi corpu la altu gradu de temperatura fissu si normale, care e de regula zerulu thermometerelor nostre; *coefficiente allu fortiei calorifice a unei substantie combustibile*, numeru ce esprime reportulu intre cantitatea de caldura ce da acea substantia in arderea sea si cantitatea de caldura care se iea ca unitate si care se chiama *caloria*; — luatn si ca adiect. : *numere coefficienti, cantitati coefficienti, cantitate coefficiente*.

* COEFFICIENTIA, s. f., (it. *coefficientenza*); calitate de *coefficiente*, cea-a ce

impreuna cu alte cauze, este cauza a unui effectu.

* COELEGERE, v. (d'in 2. *co* si *elegerere*); a allegere impreuna cu altulu; de aci:

COELECTORIU, s. m., collegu sau sociu de allegere.

†† COEMERE, v., coemere (d'in 2. *co* si *emere*): a comperá mai multe lucruri de una data; a comperá impreuna cu altii de aci :

* COEMPTIONE, s. f., coemptio; in-voirea mai multoru-a de a comperá in preuna si cu redicat'a, spre a vende apoi candu si cátu le place; — in speciale, modu de casatoria la vechii Romani, care consistea intr'una simulata comperare reciproca a conjugiloru.

* COEMPTORIU, -*toria*, adj., care face *coemptio*ne.

COEPISCOPU, s. m., coepiscopus (d'in 2. *co* si *episcopus*); collegu de episcopatu, care impreuna cu altu episcopu este episcopu allu unei cetate sau provincia.

†† COERCERE, *coercui*, *coercutu*, v., coercere (d'in 2. *co* si *arcere* = *stringere*, *strimtorare*); a strimtorá de mai multe parti, a incinge de tote partile, si de aci, a impedicá libertatea de actione si de desvoltare, a marginí, a reduce, a infrená a tiné bene in frenu, etc.; in speciale, a tiné in frenu passionile sau personele passionate, a le marginí de a face reu.

* COERCIBILE, adj. (it. *coercibile*); care se pote *coerce*, impune prin *coercitione*.

*COERCITIONE, s. f., *coercitio*; actione de *coercere*; dereptu si auctoritate de a *coerce*, de a constringe la implinirea unei detoria, de a tiné in marginile detoriei.

* COERCITIVU.-a, adj. (it. *coercitivo*, fr. *coercitif*); care are putere de a *coerce*: *medie coercitive*.

* COEREDE, s., *coheres* (d'in 2. *co* si *erere*); erede in preuna cu altulu sau cu altii.

* COEREDITATE, s. f., *cohereditas*; stare sau dereptu de *coerede*.

* COERENTE, adj., *coherens*; care *coere*: *materia solida si coerente*; *discursu alle carui idee nu su coerenti*.

*COERENTIA, s. f., *coherentia*; stare

sau caltate, putere de *coerente*: *coerentia ideoloru, mica coerentia a moleculorlu unui licidu*.

* COERERE si *coerere*, -*escu*, v., *coherere* (d'in *co* si *herere*, *hæsi*, *hæsum* = a se lipi, a fi lipitu); a se prende de altulu. a se lipi si uni strinsu cu acestu-a: *atomii coeru unulu cu altulu*.

*COESIONE, a. f., *cohesio* (it. *coesione*, fr. *côhesion*); d'in part. *coesu* de la *coerere*); 1. in genere, actione de *coerere*, 2. in speciale, ca terminu de physica: a) actione prin care moleculele omogenie alle unui corpu coeru unele cu altele si oppunu resistentia la separationea loru: *forti'a ce produce coesionea se chiama affinitate*; inse: b) *chymicii* dau numele de *coesione* si la forti'a care unesce in una massa moleculele de aceea-si natura: *coesionea moleculorlu elementarie alle sulfurei, moleculorlu compuse alle ape*.

*COESSENTIALE, adj., (it. *coessentiale*; d'in 2. *co* si *essentiale*), de aceea-si essentia: in *Domnedieu unulu Filiulu e coessentiale, coecale si coeternu cu Tatalu*.

* COESSISTENTE, adj., (it. *coessistente*, fr. *coexistant*); care *coessiste*: *cauze coessistenti*.

* COESSISTENTIA, s. f., (it. *coesistenza*, fr. *coexistence*); stare de *coessistente*.

* COESSISTERE, v. (it. *coesistere*, fr. *coexister*; d'in 2. *co* si *essistere*); a *essiste* in acellu-asi tempu in preuna cu altulu: in *Domnedieu unulu Filiulu si Spiritulu coessistu cu Tatalu*.

* COESTIMARE, v. *coestimare* (d'in 2. *co* si *estimare*); a *estimá* impreuna si in acellu-asi tempu unu ce cu altu ce.

*COETANIU,-a, adj., *coetaneus* (d'in 2. *co* si *etate*); 1. de aceea-si etate: *juni coetanii*; 2. d'in acellu-asi tempu: *Cicerone fu coetaniu cu C. J. Cesare*.

* COETERNIFATE, s. f., *coeternitas* (it. *coeternità*, fr. *coéternité*); abstractu d'in *coeternu*: *coeternitatea Cuventului cu Spiritulu*.

* COETERNU,-a, adj., *coeternus* (d'in 2. *co* si *eternu* care e in preuna si ecale eternu cu altulu, cea ce nu se pote dice proprie de cátu de personele

divine si de attributtele loru : *Spiritu santu e coeternu cu Tatalu si cu Filiulu.*

* COEVU, -a, adj., s., *coevus* d'in 2. *co* si *evu*); de aceea-asi etate, care traiesce sau a traitu in acellu-asi tempu cu altulu.

COFA, s. f., *situla*; vasu de lemnu, de forma aproape cilindrica, inse ceva mai strimtu spre gura si mai largu la fundu, care serve a carrá si pastrá apa si alte licide : *cofa cu cercuri de ferru, cofa dogita*; — câtu contine una *cofa* : *doue cofe de apa, mai multe cofe de capsiune*, (vedi *cupa*).

COFARESSA, s. f., (mai pucinu bene : *cafaritia*); 1. muiere a *cofariului*; 2. muiere ce college si vende pome cu *cofa*. *M.*

COFARIA, s. f., 1. maiestria a *cofariului*, 2. officina unde se fabrica sau vende *cofe*; multime de *cofe*.

COFARIRE, -escu, v., a fi *cofaressa* in intellessulu cuventului de sub 2, si de aci, a fi negociatoressa de lucruri de mancare si alte assemuni lucruri molute. *M.*

COFARITIA, vedi *cofaressa*.

COFARIU, s. m., care fabrica sau vende *cofe*.

COFECTARIA si *cofettaria*, s. f., arte, stabilimentu sau officina de *cofettariu*.

COFECTARIU si *cofettariu*, s. m., care fabrica si vende *cofecturi*.

COFECTU si *cofettu*, s. m. pl.-re, *cupedia*, dulcia (compara it. *confetto* = *cofettu*); acellu-asi cu *confectu*, luatu inse numai ca substantiv in insemnarea speciale de : poma, farina, ciocolata, cafea, etc., *confecte* cu sacharu.

COFECTURA si *cofettura*, vedi *confectura*.

COFICIA si *cofitia*, s. f., deminutiv d'in *cofa* : *cofia de apa, doue coficie mure*; a vende *diece coficie de capsiuni*.

COFORIRE si *cofurire*, -escu, v., *conforire*, *inquinare*, *contaminare* (d'in 2. *co* si *foria*); 1. a intiná, a implé de scremente a *cofillulu* a *coforitu* *vestmentulu*; 2. reflexiv, a se *cofori*; a) a se intiná, a se implé de scremente; b) a éssi afora desu, multu si molle, a urdiná, a lu trece, a avé diarria : *nu e bene vitellului, co*

prea se coforesce; 3. metaforice, a insultá, injurá, batujocuri, avili, etc., si reflexiv : a se intiná, a se batujocuri, a se avili, a se maculá, a si perde puritatea morale, etc.; — proverb. : *una vacca coforita coforesce tota turm'a* = *corruptiunea si desonorea unui-a se intende intre toti cei ce au a face cu ellu.*

COFORITONE, s. f., actione si mai vertosu morbulu de *coforire*.

COFORITOSU -a si *cofuritosu*, adj., suppusu la *coforire*.

COFORITORIU -toria si *cofuritoriu*, adj. s., care *coforesce* sau se *coforesce*.

COFORITU si *cofuritu*, d'in *coforire* : 1. part. passiv : *scrofe coforite*; 2. supinu si subst. abstractu : *coforitulu porciloru*.

COFORITURA si *cofuritura*, s. f., actione de *cofurire*, déro mai vertosu, resultatu allu acestei actione, scrementele *coforite*, morbu sau accessu de *coforire*.

COFUNDARE si *cofundare* (d'in 2. *co* si *fundu*), v., *immergere*, *submergere*, se totum dedere; a dá de totu a fundu : a *cofundá navile inimicului*; la *cutremure mari cetati intregé se cofunda*; — metaforice : a se *cofundá in cogetationi*; *cofundatu in miseria, in turpitudini*; — asiá déro differitu de *affundare*; coci : a) *ce se affunda*, pote érosi éssi de asupra, éro ce se *cofundá*, remane pentru totudeun'a *affundatu* si *perdutu*; b) *ce se affunda*, nú se da de totu si cu totulu a fundu, éro ce se *cofundá*, se da de totu a fundu : *una nave, ce vre cineva se in-nece, nu ua affunda, ci ua cofunda*; *cofundare* se appropia, prin intellessu, de *scofundare* mai multu de câtu de *affundare*. (Vedi si *confundare*).

COFUNDATIONE si *cofundatione*, s. f., actione de a *cofundá* sau a se *cofundá*.

COFUNDATORIU, -toria, adj. s., care *cofundá* : *cofundatoriulu naviloru*.

COFUNDATU, -a, d'in *cofundare* : 1. part. passiv : *merci cofundate in lacu*; 2. supinu si subst. abstractu : *cofundatulu cofillului de trei ori in ap'a battezului*.

COFUNDATURA si *cofundatura*, s. f., actione de *cofundare*, déro mai

vertosu rezultatul alu acestei actione, ceva cofundatu, lassatu in diosu, gaura mare, caverna, surpatura, etc.: *vaste si profunde cofundature se vedeau in acellu locu.*

COFUNDOSU, -a, adj., valde depresus, profundus; augmentativu d'in *cofundu*, -a, =tare si cu totulu affundatu: *cofundose caverne.*

COFUNDU, -a, adj., altus, profundus; d'in 2. *co* si *fundu*, ca si *profundu* d'in *pro* si *fundu*, *affundu* d'in *ad* si *fundu*; differe de *affundu* ca *cofundare* de *affundare*.

* **COGITABILE**, adj., *cogitabilis*; care se pote *cogita*.

* **COGITABUNDU**, -a, adj., *cogitabundus*; cofundatu in *cogitare* sau in *cogitari*.

COGITANTE, adj., *cogitans*; care *cogita*: *mentea e cogitante, corpulu nu e cogitante.*

1 **COGITARE**, *cugitare* si *cugetare*, v., *cogitare* (d'in 2. *co* si *agitare* = *agitare* cu *sene*, in *sene*, in *mentea sea*; compara it. *cogitare* si *coitare*, isp. si port. *cuidar*, prov. *cuidar* si *cular*, vechiu fr. *cuidar*, de unde nou fr. compus: *entre-cuidar*, alb. *coalgtoig*); a *agita* sau *lucra* cu *mentea*, vorbindu de veri-ce acte alle mentei libere, spontanu si totu de una data conscientiose: 1. a *cogita* *ceva*, de sau *despre ceva*, *asupr'a unui ce*: a) a si *forma* in *mente* *conceptulu*, *representationea*, *imaginea*, *ide'a* de *acellu ce*: *fienti'a ce sente numai*, *nu cogita inco*; *ero cine cogita*, *acellu-a si sente totu deun'a*; *copillulu ce incepe a lege*, *lege numai*, *fora se cogite ce lege*; b) a *imagina*, a *afila* sau a *cerca* cu *mentea* una *idea*, unu *planu*, etc.: *cogitati si aflati*, *deco poteti*, *unu mediu de scapare*; c) a *cerceta* de *tote partile* cu *mentea*, a *considera*, a *reflecte*, a *medita*, a *reflecte*, si de *aci*, a *combina*, a *prepara*, a *lua* d'inainte *tote* *mesurele* de *successu*: *a vorbi fora a cogita*, *inainte de a vorbi si mai vertosu inainte de a scrie*, *se cade se cogitamu bene* *asupr'a celloru ce avem se dicemu*; *crimine indelungu cogitata*; d) a *rationa*, a *judeca*, a *afirma*, etc. *cine cogita bene*, *nu pote vorbi reu*; *artea*

de a cogita = *logic'a*; *cogitati co totu ce sbora se manca*; *fora connoscientie profunde nu putem cogita dereptu despre lucruri si despre omeni*; e) a *opina*, a *fi de parere*, a *crede*: *asupr'a acestui puntu toti cogitamu asiá*; a *cogita* *despre cineva reu sau bene*; f) a *ave* in *mente*, si in *speciale*: a) a *ave* in *mente* *ide'a* sau *conceptulu*, etc.: *nu e cineva totu de un'a oblegatu a spune ce cogita*; *libertatea de a dice tote cate omulu cogita*; β) a *se ocupa* cu *mentea* si *chiaru* cu *anim'a*, a *se interessa* de *ceva* sau de *cineva*: *neci cogitati de noi*, (vedi si la 2); γ) a *ave* in *cugetu*, a *ave* *intentionea*, *scopulu*, *resolutionea*, etc., a *fi pre puntu*, *paratu*, *dispusu*, etc.: *cogitu a face una callatoria*, *cogitamu se plecamu*; g) a *veni* in *mente*, a *trece prin monte*: *cine si cogita co unu nemica ar pote ave consocientie asiá de gravi?* *nu amu cogitatu ceva asiá neasteptatu*; 2. a *cogita* *la* *ceva* sau *la cineva*: a) a si *apleca* *mentea*, a *lua* a *mente*, a *considera*: *cogitati bene la consocientiele unei assemine facta*; b) a si *aduce* a *mente*: *nu mai cogitati la noi*, *ne ati uitatu de totu*; c) a *se ocupa* cu *mentea* si *anim'a*, a *se interessa*: *egoistulu cogita numai la sene*; *cogitati la peccatu si la Dommediu.*

2. **COGITARE** si *cugetare*, s. f., *cogitatio*; *actionea* *verbului* 1. *cogitare*, si de *aci*: 2. *facultatea* de a *cogita*; 3. *productu* *allu* *actionei* *acestei facultate*: *legile cogitarei*, *prin limba esprememu ca mai bone cogitarile si sentirile nostre*; *cogitari clare essu d'in una cogitare luminosa*; *in cogitarea mea nu pote intrá asseminea idea.*

COGITATIONE si *cugetatione*, s. f., *cogitatio*; *camu* in *acellu-asi intellessu* cu 2. *cogitare*, *differindu* de *acestu-a* *intru catu* e *mai pucinu abstractu*, *mai pucinu generale* si *vagu*: *cogitationile profundului cogitatoriu*; *a si desvoltá si elucidá bene cogitationea sea.*

COGITATIVU, -a, adj. (it. *cogitativo*); *care are* *potere* sau *facultate* de a *cogita*; — in *acellu-asi intellessu* cu *cogitabundu*; — s. f., *cogitativa* (*subintellege facultate*) = *facultate* de a *cogita*.

COGITATORIU si *cugetatoriu-toria*,

adj. s., care *cogita* : *omenii bene cogitatorii nu facu passi temerari*; — *bene cogitatoriu* = *de bene cogitatoriu* : a) in gensre, care *cogita* dereptu si maturu ; b) cu bone intentioni, cu bone sentimente, bene voitriu, favorabile, etc. : *Românii bene cogitatori*, in opposetione cu *reu cogitatoriu* sau *de reu cogitatoriu*.

COGITATU, -a, si *cogitatu*, d'in *cogitare*. 1. part. passivu, *cogitatus-a-um* : *planu bene cogitatu. déro reu essecutatu*; 2. sub. m., *cogitatu-lu* = *cogitatum*, totu ce se *cogita*, obiectu de *cogitare* sau productu allu *cogitarei* : *cogitatu lu pote fi reale sau numai imaginariu*; *cogitate alle menti nostre sunt conceptele, representationile, ideele, judeciele, etc.*; 3. supinu, *cogitatum-u* : *n'am acumu tempu de cogitatu indestullu asupr'a acestei delicata cestione*; 4. subst. m., *cogitatu-lu* = *cogitatus-us*, abstractu, in insemnare apropiata de 2. *cogitare*, mai vertosu modu, processu sau tempu de *cogitare*.

COGITATURA si *cugetatura*, s. f., *cogitatio*, *cogitatum*; actione, déro mai vertosu resultatu, productu allu *cogitarei*.

COGITU si *cugetu*, s. m. pl. -e; *cogitatum*, *cogitatio*; mens, animus; mens sui conscia, mens recti conscia, conscientia, (compara port. *cuido*, vechiu isp. *cuida*, vechiu it. *oeto*, prov. *cutt*, *enia*; vechiu fr. *eude*); 1. ce se *cogita* sau s'a *cogitatu*, actu presente sau trecutu allu *cogitarei*, productu allu *cogitarei*, si prin urmare apropiatu, in acestu intellesu de *cogitatu* sub 2; inse : a) raru cu intellesulu generale de *veri-ce se cogita*, cumu : *a si dá pre facia cogitele, a si spune liberu si claru cogitulu si sentimentulu seu*; — ci ca mai desu : b) ce se *cogita* in bene sau in reu, ce se *cogita* cu scopu de essecutare : a) idea, opinione, disopetione, sentimentu, etc. : *a avé bone sau relle cogite de cineva sau pentru cineva*; β) intentione, scopu, resolutione, planu, etc. : *cogitulu de a predá, despoiá, uccide pre cineva*; *cogite fatali noue si terrei*; *a avé, a nutri cogitulu de a fugi, de a plecá*; *a veni cu cogitulu de a se impacá*; *cu ce cogitu ati facutu acesta-a? dupo facia si ochi poti vedé, co acesti omeni au cogitu reu cu noi sau pentru noi*; *a pune*

cogitu reu pre averea, viet'a, fericirea cuiva; asiá si : *a pune cogitu reu unui omu, unui callu, unoru bani, etc.*, a *cogitá* se vetteme, se fure sau se uccida callulu, se fure sau se mance, se resipesca banii, etc.; — 2. facultatea de a *cogitá*, cea-a *ce cogita*, si prin urmare in intellesu apropiatu de allu formeloru *cogitare* si *cogitatione*, cu acesta differentia inse co *cogitare* si *cogitatione* espremu ceva abstractu, éro *cogitu ceva concretu*, si a nume : a) mai raru in genere, fienti'a spirituale, suffletulu; mai vertosu si mai desu inse : b) in speciale : α) mente : *a avé in cogitu se plece, se se bata*; *a si pune in cogitu se faca ceva*; β) voientia, dorentia, desopetione, applecare, resolutione, tragere de ánima, ánima : *se dicemu d'in totu cogitulu si suffletulu*; γ) mentea conscia de bene si de reu, conscientia morale : *omulu cu cogitu curatu n'are a se teme de nemica*; *mustrarea cogitulu, fora mustrare de cogitu*; *a lucrá in cogitu*, a poté jurá *cu man'a pre cogitu*; *a spune, a dice, a afirmá in cogitu*; *a si incarcá cogitulu cu ceva reu*; *a si usiurá cogitulu, spunendu addeverulu, espiandu errorile si peccatele*; *ceva reu jace cuiva pre cogitu, etc.*; despre : *me bate cogitulu, vedi la 1 batere*.

COGNATIA si *comnatia* sau *cumnatia*, s. f., *cognatio*; calitate sau stare de *cognatu* sau *comnatu* : 1. in speciale, affinitate prin casatoria, legamentu de affinitate cu fratii si sororile muierii pentru barbata, cu fratii si sororile barbatului pentru muierii; 2. in genere, affinitate, consangenitate, analogia, etc. : *strins'a comnatia a limbei nostre cu cea italica, comnati'a connoscentieloru nostre*.

COGNATIONE si *connatione* sau *connatione*, s. f., *cognatio*; calitate sau stare de *cognatu*, legamentu de affinitate, de consangenitate : *intre frati si sorori este forte apropiata cognatione*; de aci : a) collectivu, toti cei legati prin nascere, cei de origine communo, cei essiti d'in ace-asi parenti; b) applectu si : α) la animalii : *cognationea capreloru*; β) chiaru la plante : *cognationea arboriloru*.

COGNATU si *connatu* sau *connatu*, *cumnatu*, -a, adj. s., *cognatus* (d'in 2 *co* sau *con*, *com*, si *natu*); 1. proprie, nascutu cu altulu d'in acei-asi parenti, es-situ d'in acellu-asi sange, legatu prin sange, fia d'in partea tatalui, fia d'in a mamei, si prin urmare cu sensu mai estensu de cātu *agnatu*: *noi suntemu cognati forte de aproape, mi esti cognatu, cognatu cu tene forte de departe*; de aci applectatu: a) la obiecte relative la *cognati*: *ceatii cognate*, populate de persone *cognate* unele cu altele; asiá si: *osti cognate*; b) la animali: *catusiele su cognate cu tigrii*; c) la plante: *pepenete e cognatu cu cucurbei'a*; d) in genere si despre alte lucruri: *spiritulu omenescu e cognatu cu cellu divinu*; 2. a nume legatu prin casatoria, si in speciale: a) frate sau soru a barbatului pentru muierea acestui-a, frate sau soru a muierei pentru barbatulu acestei-a: *toti fratii muierei sunt connatii barbatului ei, precumu sororile muierei sunt connatale maritului*; b) *connatu*, barbatu allu sorei muierei, precumu *connata*=muiere a fratelui maritului; 3. in genere, affinu, analogu, asemine, conformu, cuvenitu, etc.: *forme connate cu corpurile, gypsulu e connatu cu calcea, nemica mai connatu cu natur'a nostra de cātu mesur'a si armoni'a*.

* **COGNITIONE** si *connitione*, s. f., *cognitio*, actione de *connoscere*, si resultatu allu *connoscerei*, (vedi si *connoscentia*).

* **COGNITIVU** si *connitivu*, -a, adj., (it. *cognitivo*, franc. *cognitif*); care pote *connosce*.

* **COGNITU** si *connitu*, -a, *cognitus*; bene *connoscutu*, *invederatu*, (vedi si *connoscere*).

* **COGNOME** si *connomu*, *connome*, s. m., *cognomen* (d'in 2 *co* sau *con* si *nome*); nume ce se mai dá cuiva pre longa cellu de battezu, sau pre longa cellu de familia.

* **COGNOMINARE** si *connominare*, v., *cognominare*; a dá unu *cognome*, a chiamá sau numí pre *cognome*.

* **COGNOMINATIONE** si *connominatione*, s. f., *cognominatio*; actione de *cognominare*.

* **COIBENTE**, adj., *cohibens*; care *coibe*.

* **COIBERE** si *coibire*, v., *cohibere* (d'in 2 *co* si *abere*=*avere*); a tiné tofu, a continé, a coprende; a tiné in locu, a oprí, a impediá libertatea de miscare, si de aci, a tiné in frenu, a marginá, a infrená, etc.

* **COIBITIONE**, s. f., *cohibitio*; actione de *coibere*.

COIFARIA, s. f., maiestria de *coifariu*, care fabrica sau vende *coifuri*.

COIFARIU, s. m., vedi *coifaria*.

COIFU, s. m., pl. -ri, *cassis*, *galea*; copperimentu de capu la armati, mai vertosu de metallu, (compara fr. *coiffe* si *coiffe*, port. *coife*; vedi *cupa*).

COINCIDENTE, adj., (it. *coincidente*, fr. *coincident*); care *coincide*: *triangle coincidenti*.

COINCIDENTIA, s. f., (it. *coincidenza*, fr. *coincidence*); stare sau relatione de *coincidente*: *coincidenti'a mortei tatalui cu nascerea filiului*.

* **COINCIDERE**, *coincisi* si *coincisei*, *coincisu*, v., (it. *coincidere*, fr. *coincider*, d'in 2 *co* si *incidere*=*in-cadere*); 1. a cadé pre altulu asiá *co* lu accopere pre deplenu in tote partile: *unu triangu rectiliniu coincide cu alta asemine si eal-triangu*; 2. a se intemplá in acellu-asi tempu: *mortea tatalui coincide cu nascerea filiului*; 3. a se cuveni forte bene, a armonisá, a fi analogu.

1 **COIRE**, v., vedi *coire*.

2 **COIRE**, v., *coire* (d'in *co* si *ire*); a merge impreuna, a se impreună, a se aduná, si in speciale, a se impreună, vorbindu de masculu si femina; form'a cea mai usitata din acestu verbu e *coitu*=*coitus*-us, s. m., abstractu, impreunare, imparechiare, unire, adunare, etc., vorbindu mai vertosu de imparechiarea si impreunarea sesseloru; tempu candu se face acesta impreunare; camu in a-celle-asi insemnari si form'a *coitione*.

* **COITIONE**, *coitu*, vedi 2 *coire*.

COIU, *coiucu*, etc., vedi *coliu*, *coliuucu*.

COJA, s. f., *cortex*, *cuticula*, *folliculus*, *cutis*, *putamen*, *corium*, *crusta*, *crustulam*, *scabrities*; ce copere pre de asupr'a ceva: *pellicia*, *pellicella*, *scor-*

tia, etc.: 1. la pome: *coja de meru, de pere, de pepene, de citra, de limôia*, etc.; 2. la oua, nucii, etc.: *coj'a oului, coje de oua, a mancă senguru mediulu nuciloru si a da altoru-a cojele, coje de caneri, de scoce*; 3. la arbori si alte plante: *coja de canipa, coja de pinu*, etc.; *coj'a*, in acestu sensu, este mai grossa decâtu *seorti'a*; 4. la pane si alte lucruri de coca bene copte: *coj'a de pane, coj'a placentei*; in speciale, *coja de pane*: a) crusta, déro si: b) buccata de pane cu mai multa *coja* decâtu mediu; 5. la bube: *bub'a incepe a prende coja si a se uscă*; *nu mai rupe coj'a bubei, co mai reu se invenina*; — c) *coj'a de friguri* = *cina* sau *cinina*, (nu d'in slav. *koja*, care nu se esplica in limb'a propria, ci acestu-a d'in rom. *coja*, care e din *coria*, prin caderea lui *r*, ca in *saiu* in locu de *sariu*, si siuerarea lui *i* in *j*; éro *coria* e form'a feminina, d'in care si *corella* sau *curella*, d'in masculinulu *coriu*; compara si it. *cojo* sau *oujo*, *cojaccio*, etc.; vedi si in Glossariu *cojanu, cosorocu*). *M.*

COJICIA si *cojitia*, s. f., deminutivu d'in *coja* (compara it. *cojaccio*). *M.*

COJIRE, -escu, v., decorticare; cute, fôlliculo, crusta exuere; a luá *coj'a*, a despoiá de *coja*: a *coji merulu, nuc'a, cit'a, limô'i'a, cânnip'a, oulu, bub'a, panea*, etc.; — reflexivu, a se *coji*, a si lapedá *coj'a*: *canip'a se cojesce, castanele se cojescu, bub'a se cojesce*. *M.*

COJITIA, s. f., vedi *cojicia*. *M.*

COJITURA, s. f., actione si resultatu allu actionei de a *coji* sau a se *coji*. *M.*

COJOCA, s. f., vedi *cojocu*. *M.*

COJOCARESSA, s. f., vedi *cojocariu*. *M.*

COJOCARIA, s. f., maiestria de a face si vende *cojoce*. *M.*

COJOCARIU, s. m., care face sau vende *cojoce*; — fem. *cojocaressa*, ca femina a *cojocariului* sau femina ce in numele seu fabrica sau vende *cojoce*. *M.*

COJOCELLU, s. m., pl.-e, deminutivu d'in *cojocu*.

COJOCU, s. m., pl.-e, pelliceum, vestis pellicea, rheno; vestimentu de pelle, si in speciale, vestimentu de pelle de oue cu lan'a pre dens'a: *cojoculu e*

vestimentulu de ierna allu terraniloru români; — fem. *cojoca* se applica la unu *cojocu* mai miéu si mai cu elegantia lucratu, ce porta mai vertosu muierile; — proverb.: a) a *sumá eivva cojoculu sau cojoc'a* = a lu bate: *vedi se nu ti sune cojoc'a*; b) a *nu cautá cuiva de ce i e cojoculu sau cojoc'a* = a nu face destinatione de persone, a tractá cu ecalitate, cu acea-asi severitate, pre toti fora distinctione si fora consideratione de posetionea personelor, de affectionile nostre pentru elle, etc. (d'in *coja*, compara si it. *cojetto*). *M.*

COJOSU, -a, adj., plenu de *coja*, care are *coja* multa sau grossa; de natura *cojei*: *pellicelle cojose*. *M.*

* COLANTE, adj., colans; care *cola*.

* COLARE, v., colare; a trece prin 2 *colu*, acellu-asicu populariulu *corare* = 1. *curare*, applectatu inse atátu cu intellessulu intransitivu allu simplului *corare*, câtu si cu intellessulu transitivu allu compusului *stra-corare*; de aef: *colatura* = *colatura*, s. f., actione, dero mai vertosu resultatu allu actionei de *colare*, ceva *colatu*, si in parte: a) ce remane limpedu dupo *colare*; ß) sau residuulu de lapidatu ce se allege prin *colare*.

* COLATU, *colatura*; vedi *colare*.

1 COLCARE si *culcare*, v., in lecto collocare, lecto ce commendare; ad terram affigere, sternere, prosternere; decumbere, procumbere, (compara it. *colcare* si *coricare*, prov. *colgar*, v. fr. *colcher*, nou fr. *coucher*, tote d'in *collocare*, transformatu de successivu in *collicare*, *colcare*, etc.); a pune si intende intr'unu locu diosu, in patu, la pamentu, etc.: 1. a pune si intende, ca se dorma: a *colcá copillulu in patu, in leganu*; a *desvesti si colcá copillii*; reflex., a se *colcá in patu, diosu, pre asternutu, pre pamentulu nudu*; a se *colcá senguru sau cu mai multi in preuna*; si despre alte animali afora de omu: *boii stau colcati in batutura; passerile se colca in cuiburile loru*; — a se *colcá cu cineva*, are, vorbindu in parte de omeni, si intellessulu de coitu sessuale; — 2. a dá la pamentu: *fortun'a violenta a colcatu semo-naturale; eroulu colca pre toti inimicii*

câți cutedia a se apropiă de densulu; a colcă cu securea arbori, pecuri, omeni; a colcă cu secerea sau cu cos'a erba, fenu, spice;—mortea colca cu crud'a ei cossa teneri și betrani; reflex., a se colcă, vorbindu mai vertosu de animalii ce cadu sau se lasa diosu de fatica sau invinse de unu morbu: unulu d'in tauri se colcă in sulcu si nu vre a se mai scollă; 3. a plecă, a inclină, si mai vertosu ca reflex., a se colcă= a se plecă, a se inclină peno diosu: mundr'a erba se colca candu intr'una parte candu intr'alta sub lenele sufflari alle ventului; a colcă una luntre, una nave, etc., spre a le repară; in speciale: sorele, lun'a, etc., se colca, appune; 4. vorbindu de vitia si alte assemeni plante, colcare=intendere si ingropare spre a le apperă de frigu sau spre a le propagă, propagină: olivii, ea si vitiele, se potu colcă; — proverb., a se colcă pre acea urechia= a fi securu de celle promise sau sperate, a speră, a se redimă, etc., se dice mai vertosu in ironia: colca-te pre urechi'a acea-a; nu ve colcati pre acea urechia.

2 COLCARE si *culcare*, s. f., actione de 1 colcare: *colcare in patu, colcarea mai multoru arbori cu securea, colcarea vitieloru*, etc.

COLCATORIU si *culcatoriu*, -toria, adj. s., care *colca*, se *colca* sau serve la *colcare*; — s. f. reale, *colcatoria* si *colcatore*, locu de *colcatu*: *animalile se tragu in colcatorile loru*.

COLCATU, -a si *culcatu*, d'in *colcare*: 1. part., a) passivu: *erba colcata de ventu*; b) reflexivu: *sorele de multu colcatu*; 2. supinu: *locu bonu de colcatu*; 3. subst. m. reale, *colcatu*: a) ceva *colcatu*, β) abstratu, actione de *colcare*: *colcatu-lu vitiei*.

* COLCHICACEU si *colchicacu*, -a, adj. (fr. *colchicacé*); care semina cu *colchiculu*; — s. f. pl. *colchicacie*, familia de plante care are de tipu genulu *colchicu*.

* COLCHICINU, -a, adj. s., (fr. *colchicine*, it. *colchicina*); de *colchicu*; de aci s. f. *colchicina*, alcaloide ce se estrage pitătu d'in bulbulu cătu si din foiele si frundiile de *colchicu*.

* COLCHICIU, -a, adj., (fr. *colchicé*);

de *colchicu*; — s. f. pl. *colchicie*, sectione d'in famili'a de plante *colchicacie*.

* COLCHICU, s. m., (it. *colchico*, fr. *colchique*), genu de plante, care forme dia tipulu familiei *colchiacieloru* si d'in care speci'a cea mai importante e *colchiculu tomnaticu* = *colchicum autumnale*, d'in allu cui bulbu se estrage *vinulu colchicu*, applicatu ca medicamentu diureticu si espectorale.

COLCUSIU si *culciusiu*, s. m., pl. -e, cubile, feră cubile, latibulum, latronum latibulum; 1. locu de sedere si de *colcare* pentru animalii selbatice: *colciusulu vulpei, iepurelui, lupului, ursului*; 2. si despre loculu de sedere si *culcare* allu omului, vorbindu mai vertosu in ironia: *cellu pigru anevioia si lasa colciusulu; fia-cui place mai bene in colciusulu seu*; déro mai vertosu: 3. locu de retragere pentru facutori de relle, cuibu pentru lotri: *in cellu desu codru si afla colciusiu lotrii*.

COLELIA, s. f., vedi *coletu*.

COLELIU (pronuntia: *coletiu*, *colelia*), adj. s., albescens e flavo; d'in *cole* = *chole*, galbinu albitiosu, galbinu forte albu: *pannura colelia*; de aci s. f. *colelia*, specia de erba forte suptire si cu facia galbina forte alba, de unde: *perulu lui e albu colelia* sau *perulu lui e colelia*, forte albu. M.

* COLEOPODE, adj., (fr. *coléopode*; d'in *κολεός* = *vagină* sau *teca* si *ποδός* = *pede*); cu petiorulu infascioratu in *teca*, vorbindu de certe crustacee.

* COLEOPTERU, -a, adj. s., (fr. *coléoptère*, ital. *coleottero*; d'in *κολεός* = *vagină* sau *teca* si *πτερόν* = *aripa*); care si are aripele membranose coperite de alte aripe crustacie, vorbindu de certe insecte cu patru aripe: *coleopterele constituu una insemnata ordine in classea insecteloru*.

* COLEOPTERIU, -a, adj. (fr. *coléoptéré*); care semina cu unu *coleopteru*: *insecte colepterie*.

* COLEOPTEROLOGIA, s. f., (franc. *coléoptérologie*; d'in *κολεός* si *πτερόν*, de cari vedī la *coleopteru*, si d'in *λόγος* = *discursu*); tractatu despre *coleptere*.

* COLEOPTEROLOGU, s. m., (franc.

coléoptérologie); care se ocupa cu *coleopterologia*.

* **COLEOPTEROMACROPTERU**, -a, adj. s., (fr. *coléoptéro-macro-ptère*; d'in *coleopteru* si *macropteru*); vorbindu de insecte, cari au elytrele mai lunge de câtu diumetatea ventrei, de unde s. f., plur. *coleopteromacoptere*, classe de insecte ce au elytrele mai lunge de câtu diumetatea ventrei, in oppositione cu *coleopteromicropteru*, -a, adj. (fr. *coléoptéromicroptère*, d'in *coleopteru* si *micropteru*), vorbindu de insecte cari au elytrele mai scurte de câtu diumetatea ventrei, de unde si s. f. plur. *coleopteromicroptere*, classe de insecte cu elytrele mai scurte de câtu diumetatea ventrei.

* **COLEOPTEROMICROPTERU**, -a, adj. s., vedi *coleopteromacopteru*.

* **COLEORIZA**, s. f., (fr. *coléorize*, it. *coleorizza*; d'in $\kappa\omicron\lambda\epsilon\acute{o}\varsigma = \textit{vagina}$ sau $\tau\acute{\epsilon}\kappa\alpha = \textit{radecina}$); vagina ce infasciora de tote partile radecini' a certoru plante.

COLERA, etc., vedi *cholera*.

COLERAPU, s. m., pl. -i, si f., *colerapa* (dupo localitati pronuntiatu si: *corerapu-a*; *corerabu-a*, *calarabu-a*, etc.), caulls, brassica capitata lui *Linneu*; specia de planta leguminoasa, numita prin alte locuri si simplu *corechiu* sau *curechiu* (d'in *cole=caule* si *rapu*).

†† **COLERE**, *colui*, *colutu* si *cultu*, v., *colere = cultivare*, lucrare, desvoltare, ammeliorare, polire; amare si respectare, onorare, etc., de unde: *cultu*, *cultura*, *colonu*, etc.

COLIBA, s. f., *casa*, *tugurium*, *casula* (in locu de *caliba* d'in grec. $\kappa\alpha\lambda\omicron\beta\eta$ cu acellu-asi intellesu); adappostu copertu cu paie, fenu, stufu, etc.

COLIBASIU, -a, s., care siede intr'una *coliba*=in casa habitans.

COLIBIORA, s. f., *casula*; deminutivu d'in *coliba*.

COLIBRE, s. m., (it. *colibri*, fr. *colibri*); genu de passeri forte mice, tote originarie d'in Americ'a; numirea de *rochilu*=*trochillus* e de preferitu.

COLIBUCIA s *colibutia*, s. f., vedi *colibiora*.

COLICA, s. f., vedi *colicu*.

COLICLU, vedi *cauliclu*.

COLICU, -a, adj. s., *colicus-um*, *collicus*, *flavus* (compara si it. *colleo-a*, fr. *collique*); 1. relativu la 2 *colu*: *arterie colice*; 2. relativu la *cole=chole*: *spice colice* (vedi si *coletiu*); in acestu intellesu si syncopatu: *colcu* si *culcu*; 3. substantivu: a) fem. *colica*: a) in intellesu vulgare, dorere de ventre forte acuta, ce se repete in intervale appropriate: a) appuca pre *cineva colic'a*, a *fi espusu la colice*, *pruncii sufferu de colice*; b) in intellesu medicale, dorere ce se sente nu numai in matie, ci si in alte viscere: *colica de stomacu*, *colica biliosa*, *nervosa*; b) masculinu, *colicu*: a) personale, care suffere de *colica*, espusu la *colica*; b) reale, remediu de *colica*.

COLIMBIRE, *colimbitra*, *colimvitra*, etc., vedi *colymbire*, *colymbitra*, *colimvitra*.

COLINDA, *colindare*, *colindetiu*, *colindu*, etc., vedi *calenda*, *calendare*, *calendetiu*, *calendu*, etc.

COLINACU (cu *l* de totu moiatu: *coinacu*), s. m., pl. -e, *libramentum*; petroniu sau globu de ferru ce se spendura de unulu d'in capitele jugului unei cum-pene sau unui cantariu, spre a servi de libramentu, asiá numitu dupo assemnarea cu *coliu*lu unui animale, (vedi si *coliu*).

COLIOSU, -a, (cu *l* de totu moiatu: *coiosu*), adj., *testiculatus*, *hermosus*; *virilis*, *gnavus*; 1. care are *colie mari*: *coliosulu tauru*; 2. cui se infla *coliu*lu sau *coliele*, care suffere de surpatura; 3. *barbatu*; *animosu*.

COLIRE (cu *l* de totu moiatu: *coire*), -escu, v., *testiculos stringere vel laedere*; *domare*, *subigere*; 1. a stringe *coliu*lu sau *coliele* cuiva, si de aci: 2. a castrá; 3. a vettemá *coliele*, a surpá; 3. a umilí, a imblandi, a supune.

COLIU (cu *l* de totu moiatu: *coiu*), s. m., pl. -e, *coleus* ($\kappa\omicron\lambda\epsilon\acute{o}\varsigma$, it. *cogla*, prov. *colho* si *coll*, fr. *couille*, alb. *collita*); 1. proprie: a) organu la animalele masculine, in care se stringe sementi'a genitale, testiculu; b) burs'a sau pellea ce infasciora acestu organu; 2. prin metafora, in acellu-asi intellesu cu *co-*

linacu: *coliu* *unui cantariu, unei campana*; precumu si in locu de *coliu* se dice *colinacu*, spre a evita espressionea cruda si directa sau candu e vorba de unu mare *coliu*; — 3. *coliu* = virilitate, barbatia, virtute de corpu sau de sufletu, coragiu, anima, etc.: a *stringe de colie pre cineva*: a) a vettema, surpa, tortura reu, etc.; dero: b) si a umila, a supune, a imblandi, a constringe cu potere.

COLIUCA si *coliu*ga, cu l tare moiatu: *coiuga*, s. f., si

COLIUCU sau *coliu*gu (cu l tare moiatu: *coiucu*), s. m., rete, funda piscatoria; specia de plessa de presu pesci (compara si fr. *couillard*).

COLIVA, s. f., vedi *colliba* sau *colluba*.

COLIVIA, s. f., la macedoromani: *cluvia* in acellu-asi intellesu cu *cavea* sau *cavia* sub a, in speciale *cavia* de tinutu passeri cari canta.

COLLA, s. f., gluten, pasta, charta pagula; *collare*; (compara si it. *colla*, fr. *celle*, grec. *κόλλα* sau *κόλλη*); materia viscosa, care serve a lipi asiá, co, dupo ce se usuca bene, lucrurile lipite cu greu se potu separa: glutinu, coca, etc.: *colla de pesce*, *de amyli*, *de galbinusiu de ouu*, etc.; *colla forte*, estrassa d'in substantie animala, cumu pei si altele; — 2. coca de farina ce serve la lipitu; de aci, 3. in genere, veri-ce assemine ca coc'a de farina, si in speciale, coca de cartá; de unde apoi, carta, si in parte, foia de carta: *patru colle de carta*, a scrie mai multe *colle de carta*; 4. ca forma fem. d'in *collu*, *colla* = legatura de pusu in guttu: catena, sgarda: *si barbatii si muerile porta colle de diverse forma si natura*.

†† **COLLABARE**, v., *collabascere* (d'in *con* si *labare*); a sta se cada, a vacilla.

* **COLLABEFACERE**, v., *collabefacere* (d'in *con*, *labere* si *facere*); a face se cada, a scutura sau imbranci cu potere.

†† **COLLABERE**, *collapsi*, *collapsu*, v., *collabi*, (d'in *con* si *labere*); a cade impreuna cu alti; a cade pre branci, a cade cu totulu, a se ruina.

* **COLLABORARE**, v., *collaborare* (d'in *con* si *laborare*); a labora cu altii, a lua parte la lucru, fiendu mai allessu

vorba de una lucrare scientifica sau literaria.

* **COLLABORATIONE**, s. f., (it. *collaborazione*, fr. *collaboration*); actione si resultatu allu actionei de *collaborare*.

* **COLLABORATORIU**, -*toriu*, adj. s., (it. *collaboratore*, fr. *collaborateur*); care *collabora*: *collaboratoriu la unu diariu*; pote inse cineva scrie intr'unu diariu, fora se fia *collaboratoriu* la acellu diariu.

* **COLLACERARE**, v., *collacerare* (d'in *con* si *lacerare*); a lacerá cu totulu, a lacerá forte.

COLLACARIRE, *collacariu*, *collaciaru* sau *collacieriu*, etc., vedi *collocare*, *collocariu*, *collociaru*, etc.

COLLACELLU, s. m., scriblita; orbiculus; deminutivu d'in *collacu*.

COLLACIRE, -*escu*, v., *orbem facere*, in orbem volvi; commendare; prodere, deducere; 1. cu referentia numai la *collacu*, a face *collacu*, a intortochia, a cercella, a incoveia, etc., si reflex. a se *collaci* = a se face *collacu*, a se involve, a se intortochia: a si *collaci codele pre crescutulu capulu*; *serpii se collacescu*;

in acestu intellesu se aude mai desu compusu cu in: a *incollaci cod'a*, *vermele se incollacesce*; inse de regula se dice simplu: 2. ca compusu d'in *con* si *locire* sau *locere*, in care casu se scrie mai bene *collocire* (= *colloqui*), insemnandu: a) a vorbi cu cineva in favorea cuiva, a recommenda: *tu mi ai collocitu acestu omu*; b) a vorbi cuiva in defavorea cuiva, a lu denuntia, a lu prode, a lu vende; c) mai vertosu, a induce la corruptione si desonore, a fi intermediariu de negotie rosinoase: *collocitoria este muierca*, ce *collacesce alte muieri barbatiloru libidinosi* (se pote inse ca *collacire* si in acesta d'in urma insemnare se fia essitu directu d'in *collacu*; vedi la acestu cuventu frasile ca: a *face pre cineva collacu*). *M.*

COLLACITURIU, -*toria*, adj. s., care *collacesce*, in insemnarea lui *collacire* de sub 2. mai vertosu de sub 2, c, si de aceea - a mai bene: *collocitoriu* - *collocitoria*. *M.*

COLLACITURA, s. f., actione si resultatu allu actionei de *collacire*. *M.*

* **COLLACRIMARE**, v., collacrimare (d'in *con* si *lacrimare*); lacrimá cu altulu sau altii impreuna; a plange sau plangere.

* **COLLACRIMATIONE**, s. f., collacrimatio; actione de *collacrimare*.

* **COLLACTANIU**, -a, adj. s., collactaneus-a (d'in *con* si *lacte*); frate, soru de lapte.

COLLACU, s. m., pl.-i, panis vel libus tortillis, scribilita; orbis, volumen; arcus (d'in *colla*, compara si grec. *κολλή*, nou grec. *κολλίχιον*); 1. pane rotunda si de regula cu gaura la medilocu, asiá in câtu are forma de unu cercu : *cu collaci mergu finii la nasi in dille solemnii, cumu la lassatulu de secu, la carnatione, la pasce*; de aci : *a merge cu collacu*, a merge se visite pe nasi sau alte persone in semnu de amore si respectu, asiá si : *a veni cu collacu; collaci adducu si la biserica in onorea vre unui santu*; de aci proverb : *cumu e santulu si collaculu* = dupe omu si tractarea sau onorile ce i se facu; *collaci se facu si pentru parentare celloru mortii*; de aci proverb : *a asteptá, cá mortulu collaculu* : a) a asteptá cu mare doru si nerabdare; b) a asteptá in desertu; 2. prin estensione, veri-ce buccata de coca de forma rotunda : placentiora, scribilita, turtisiora, turta, etc.; 3. prin metafore : a) cercu, intortochiatura, incollacitura ; b) arcu la una rota, una bolta, etc.; c) a face pre cineva *collacu* : a) a l'incoveiá forte tare, a lu face ca unu cercu : *sérpele se face collacu*; β) a lu recommendá, si d'in contra : γ) a lu denuntiá, a lu trade in man'a celloru ce lu cauta se lu perda; δ) mai vertosu, a l'inchiná libidinei cuiva, a negociatori cu onorea lui; d) a adduce *collacu*; α) a face visita de onore cu unu collacu, cumu facu finii nasiloru, déro si : β) a adduce scire, noutati; éro : a adduce pre cineva *collacu*, are camu acelle-asi insemnari cu : a face pre cineva *collacu*.

COLLANU, s. m., pl.-e, collare, monile; cingulum, balteus (compara it. *collana*, forma feminina in locu de cea masc. *collano*, cumu e allu nostru); proprie form'a masculina d'in unu adj. *collanu*, -a = de *collu*, luata inse de regula

ca substantivu : 1. in intellesu originariu, legatura de guttu : sgarða, selba, lantiu, etc.; ca mai desu inse : 2. cinga, cingutore, mai vertosu cingutore elegante, ce porta feminele, baltiu de care militarii spendura spat'a, cordella ce se da ca decoratione cavallaresca, etc.

* 1 **COLLARE**, v., (*κολλάειν*, fr. *coller*); a lipi cu *colla*; a prepará *colla*.

2 **COLLARE**, s. f., collaré (compara si it. *collare*); proprie adj. *collare* = *collaris* = relativu la *collu*, luatu inse de regula ca substantivu : 1. in intellesu originariu, ce se pune la guttu : a) sgarða de curella sau de altu ceva ce se pune la guttulu bestielloru si mai vertosu allu caniloru ca ornamentu, spre a i tiné legati sau pentru altu scopu ; b) buccata de metasse sau de alta materia ce omenii porta la guttu; c) cercu de metasse sau de alta materia ce feminele porta la guttu ; d) catena de ornamentu ce se porta la guttu; e) in acellu-asi intellesu cu *colleru* sau *culleru* = *gulleru*; 2. prin metafora, plante dese ce stau intessute unele in altele si impiedica mersulu prin elle, dumetum : *ne infundassemu si incurcassemu in una desa collare, d'in care nu poteamu essi*.

COLLAREDIU, s. m., de regula in pl. *collaredi*, (*κολλορις-κολλοριδος*), pasta parva massa; cerebrum; 1. coca redussa in mice buccatelle, cu care se ingrossia unu licidu de mancare : *lapte cu collaredi*; — 2. prin metafora, creieru : *capu fora firu de collaredi in ellu*, (d'in *colla*).

COLLARIU, -a, adj. s., collaris, collare si collarinum; relativu la *collu* : *penne collarie*; de aci s. m., *collariu*, reale cu pl. in e : *collarie*, sau f. *collaria*, in acellu-asi intellesu cu 2 *collare* de sub 1.

* **COLLATERALE**, adj. s., collateralis, (it. *collaterale*, fr. *collatéral*; d'in *con* si *latere* = *lature*); alaturi unulu cu altulu : 1. in genere : *intre celle patru venturi cardinali batu alte patru collateralii*; *riuri collateralii*; *arterie collateralii*; 2. in speciale : a) despre relationi de consangennitate, cari nu su in linia derepta : *agnatii collateralii sunt fratii sororile, unchii, metusiele, binia de fratia*

collaterale; b) care in auctoritate sta longa altulu mai mare; — si ca subst. unu *collaterale*, una *collaterale*.

* **COLLATICIU** si *collatitiu*, -a, adj., *collaticius* si *collatitius*; d'in *collatu*, facutu prin *collationea* mai multoru-a: *cena collaticia*, facuta prin contributione.

* **COLLATIONARE**, v., (*collazionare*, fr. *collationner*); a face una *collatione*, in intellessulu speciale allu cuventului *collatione* de sub 4, a confruntá doue scripte, una copia cu originariulu sau doue copie, spre a se assecurá de sunt sau nu conforme; a verificá déco intr'una proba tipografica s'au corressu tote errorile indicate; a *collationá* foiele unei carte, spre a o vedé déco se succedu regulatu, etc.

* **COLLATIONE**, s. f., *collatio* (it. *collazione*, fr. *collation*); d'in *collatu*, conferire, appropriare, allaturare, adunare, etc.: adunare de bani, contributione; 2. conferire, dare a unui beneficiu, unui officiu, unei demnitae, unui premiu, etc.; 3. punere in comunu, la medilocu; 4. comparare a unui ce cu altu ce, si in speciale, comparare a unei copia cu originariulu sau a doue copie, spre a se assecurá de conformitatea loru, etc.; 5. conferire, conversare, desbatere; 6. certa, lovire, lupta.

* **COLLATORIU**, -toria, adj. s., *collator*; d'in *collatu*, care face una *collatione*.

* **COLLATU**, -a, adj., *collatus*, (d'in *con* si 2 *latu*); conferitu, appropriatu, allaturatu, datu, etc. (vedi *collatione*).

* **COLLAUDARE**, v., *collaudare*, (d'in *con* si *laudare*); a laudá impreuna cu altii; a laudá forte, a incarcá de laude.

* **COLLAUDATIONE**, s. f., *collaudatio*; actione de *collaudare*.

1 * **COLLE**, s., *collis* (d'in *cellere*, de care vedi la *cillire*); inaltime de pamentu mai mica de cátu unu munte proprie dissu, deallu.

2 **COLLE**, adv., *hic*, *huc*; *istic*, *istuc*, (d'in *ce* si *olle* = *olli* sau d'in 1 *co* si *ille* = *illi*); de regula cu a invariabile, *colle-a*, demonstrativu de locu: 1. proprie si in speciale, arretandu locu d'in presenti'a vorbitoriului, inse mai departatu de cátu cellu arretatu prin *ici*, carui-a

in celle mai multe casuri se oppune *colle*, déro mai apropiatu de cátu cellu arretatu prin *collo*, cu care *colle* e affinu prin origine si prin insemnare: a) cu miscare: *vino collea*; b) fora miscare: *sedu tu collea, co eu sedu ici*; c) cu preposetionile *de*, *pre*, *peno*: *trece pre collea*; a se *miscá de collea peno collea*; 2. prin estensione: a) arretandu locu care nu e in presenti'a vorbitoriului, déro care nu e de parte de densulu: *collea in valle la fontana doue fete spella lana*; a nu se *miscá neci peno collea d'in casa*; *dora nu ti voru cadé petiorele miscandu-te de collea peno collea*; b) arretandu, in opposetione cu *ici* sau repetitu, unu locu ore-care: *pre ici, pre collea a resaritu erba*; *abid collea si collea se vede câte unu firu de erba*; c) cu intellessu si mai generale: *icic olle* = *una-alta*: *de ici, de collea adjunssera la bataia*; d) esprimendu modu: *bate-mi-lu collea la trei coste*.

* **COLLECTA** si *collecta*, s. f., *collecta*; d'in *collectu* de la *collegere*, ce se *college*, ce se aduna: 1. ce se stringe prin contributione pentru una facere de bene; 2. ce se stringe prin contributione pentru una festivitate; 3. partea de contributione ce se cade a dá fia-care in scopurile mai susu indicate.

* **COLLECTACLU** si *collectaculu*, s. m., *collectaculum*; d'in *collectu*, locu de *collegere*, de stringere si pastrare.

* **COLLECTANIU**, -a, adj., *collectaneus*; facutu prin *collecta*, prin stringere de la mai multi, d'in mai multe parti: de aci s. pl. f., *collectanie*, collectione de diferite obiecte, locuri d'in autori, etc.

* **COLLECTICIU** si *collectitiu*, -a, adj., *collecticius* si *collectitius*; d'in *collectu*, collessu sau adunatu d'in mai multe parti: *oste collecticia*, d'in adunature, d'in diferite nationi, d'in diferite categori de omeni, si mai vertosu, oste strinsa cu. precipitare si fora neci una allegere.

* **COLLECTIONE**, s. f., *collectio*, (it. *collezione*, fr. *collection*); d'in *collectu*; actionea de a *college*, stringere la unu locu, adunare de lucruri de acellu-asi genu: *una mare collectione de monete antice, de animali, de petre, de auctori*,

de carte, de documente, de locuri insemnate d'in cei mai boni scriptori, etc.

* COLLECTITIU, vedi *collecticiu*.

* COLLECTIVU, -a, adj., *collectivus*; d'in *collectu*, *collesu*, strinsu la unu locu : *umore collectiva*; facutu de mai multi : *petitione collectiva*; in speciale, care coprende sau pote esprime unu genu sau specia : *nome collectivu*, cumu : *omu*, *copillu*, etc.; care sub forma de unulu, pote esprime una collectione : *nume collectivu*, cumu : *cetate*, *poporu*, *selba*; etc.; *intellesu collectivu*, *espressione collectiva*; *omulu collectivu*, luatu in totu genulu seu sau in mari multimi d'in acestu-a, in opposizione cu *omulu individuale*, luatu ca individuu.

COLLECTORIU, -toria, adj. s., *lector*; 1. d'in *collectu* de la *collegere*, care *college*, applicatu in speciale : a) la cellu ce *college* sau stringe imposite; b) la cellu ce face una *collectione* scientifica : *collectoriu de carti vechie, de antice*; 2. d'in *con si lectoriu*, care impreuna cu altulu *lege* sau *invetia*.

COLLECTU, -a, part. d'in *collegere* : granele inco nu su *collece de pre campu*, (vedi *collegere*).

COLLECTURA si *culleptura*, s. f., d'in *collectu*, actione si rezultatu allu actionei de *collegere*; formele mai respan-dite, déro nu si mai bone, sunt : *collegutura* si *collesitura*.

COLLEGARE, v., *colligare*, (d'in *con si legere*); a legá impreuna, a concatená, a legá strinsu : a *collegá ideele selle, a collegá furii*.

COLLEGATARIU, -a, adj. s., *collegatarius*; d'in *con si legatariu*, care impreuna cu altulu e lassatu *legatariu* priu unu testamentu.

COLLEGATIONE, s. f., *colligatio*; actione de *collegare*.

COLLEGATORIU, -toria, adj. s., care *collega*.

COLLEGATURA, s. f., actione si mai vertosu rezultatu allu actionei de *collegare*; stare sau relatione de *collegare*: ce medilocesce ca *legatura* intre done sau mai multe lucruri.

COLLEGERE si *cullegere*, *collessi* si *collepsi*, *collessei* si *collepsei*, *colleasu* si

collectu = *colleptu* sau *culleptu*, v., *colligere*, (d'in *con si legere*; it. *collegere*, isp. *coger*, port. *colher*; prov. *collegir* si *culhir*, vechiu fr. *collir*, nou fr. *cuellir*); a lege intr'una, a stringe la unu locu, a face unu totu d'in mai multe lucruri assemni : 1. in genere : a) de lucruri : a *college strugurii sau vii a*; a *college pome, pranele, merele*; a *college flori si a face manuchie*; a *college detoriele de bani, impositele, a college antice, petre, monete, plante, animali*; a *college dissele memorabili alle barbatiloru illustri, locurile cele mai formose d'in auctorii classici*; *albinele collegu dulce miere d'in formosele flori*; b) de persone : *osti collecte d'in betrami desperati si d'in juni des-frenati*; a *college fermiturele armatei resipita*; 2. in parte : a) a aduná, a stringe stare, a castigá : a *college mari onori si mari folose d'in laborea sea*; ce *ati collesu dupo atáte labori?* b) a contrage, a stringe, a strimá, a micusiorá; c) metaforice : a) a *se college* = a si *college mentea sau mentile* = a intrá in sene, a si veni in menti, a si veni in semtiri, a prende erosi *ánima*, etc.; b) a compará cu *mentea*, a cogitá, a procepe, a intellege : d'in *tote spusete telle nu collegu altu de cátu co esti culpabile*.

* COLLEGIALE, adj., (fr. *collégial*, it. *collegiale*); relativu la *collegiu* sau la *collegii* : 1. in genere : *adunare collegiale*, a *collegiloru* sau a *collegiului*; *de-repturi collegiali*; 2. in parte, relativu la unu *collegiu* ca scola : *disciplina collegiale*; *portare, appucature collegiali*, ca alle unui de currendu essitu d'in *collegiu*; — 3. unu *collegiale*, *scolaru de collegiu*.

COLLEGIARIU, -a, adj., *collegiarius*; relativu la *collegiu*, camu in acellu-asi intellesu cu *collegiale*.

COLLEGIU, s. m., pl.-e, *collegium*, (compara si it. *collegio*, fr. *collège*); d'in *collegere* : 1. abstractu, relatione sau legamentu morale de *collegu* : *collegiulu dictatoriului cu magistrulu callariloru, allu unui-a d'in consuli cu cellu-altu consule*; — prin estensione: *collegiulu naturale d'intre cucuvelle si accepitri*; — déro mai vertosu : 2. concretu, *societa-*

te de persoane unite prin comunitate de officiu, de chiamare, de aspirationi, etc.:

a) de cei uniti prin acelluasi officiu: *collegiulu pretoriloru, tribuniloru, cindeciviriloru; collegiulu principiloru, iudiciloru; collegiulu ponteficiloru, auguriloru, sacerdotiloru lui Ioue; collegiulu apostoliloru* = *santiulu collegiu; collegiulu episcopiloru; collegiulu cardinaliloru* = *sacruulu collegiu; collegiulu monachiloru sau monacheloru d'in acellu monasteriu; collegiulu professoriloru, advocatiloru, mediciloru, artistiloru, etc.*, sau: *collegiu professorale, medicale*; b) de cei uniti prin acea-asi maiestria si acellu-asi scopu: *collegiulu negotiatoriloru mari ai unci platie; collegiulu aurariloru, argentariloru*; — dupo unu vechiu proverbiu strabonu: *trei facu collegiu* = *tres faciunt collegium*; c) adunare de cetatiani cu scopu de allegere de reprezentanti: *dupo actuala constitutione; cetatiani Romani se impartu in patru collegie; cetatiani d'in collegiulu allu patrulu nu votedia directu pre deputati*; d) scola superioare de littere si scientie: *collegiele Franciei; a baga unu baiatu in collegiu; a urma cursurile unui collegiu*; de aci: a) scolarii unui collegiu; b) incaperile, edificiuulu unui collegiu; c) consuetudini, abitudini de collegiu.

COLLEGU, s. m., collega; d'in *collegere*, insemna proprie, cellu allessu cu altulu in acellu-asi tempu pentru una chiamare sau insarcinare: *collegi, dice Varrone, sunt cei impreuna allessi*; de aci: 1. sociu de officiu, de functione: *collegu cuiva in pretura, in consulatu, in censura, in iudicatura, in administratione, in ministeriu, in professura, etc.*; 2. sociu de professione, de maiestria: *unu medicu are de collegi alti medici, precumu si unu advocatu are de collegi alti advocati*; 3. in genere, sociu, camaratu.

COLLEGUTORIU, -toria si *cullegutoriu*, adj. s., care *college*: *collegutori de viia*, (vedi si *collectoriu*).

*COLLEMA, s. f., *collema* (κόλλημα); d'in *colla* sau 1. *collare*, ceva *collatu*, agglutinatu; ceva *facutu d'in colla*.

COLLERU si *culleru* = *gulleru*, s. m.,

pl.-e, *colli amietas*; parte superioare a unei camesia sau altui vestimentu, care infasciora *collulu* sau *guttulu*: *colleru inaltu, angustu, latu, cosutu, inforatu*, (d'in *collu*, ca si 2 *collare*; compara si: it. *colletto*, fr. *collet*, *colletette*).

COLLESIA, s. f., *puls, polenta*; 1. *cibu* sau buccata d'in farina de granu ferta cu lapte si cu untu la care se adaugu si buccatelle de passere, mai vertosu de puiu de gaina, asiá numit'a pre alocurea turcesce *ciulamá*; 2. prin estensione, veri-ce buccata facuta prin pisare si reducere la stare de coca a unei legume, asiá numit'a francesce *purée*: *collesia de lente, de cartofi*, etc.; — de aci: *collesire, -escu*, v.; a face *collesia*, a reduce in *collesia*, a meia forte, a mollesf, etc. de unde: *collesitura*, s. f., actione de *collesire*, si mai vertosu resultatulu *collesirei*, ceva *collesitu*: *collesitura de omu*, (d'in *colla*).

COLLESIRE, *collesitura*; vedi *collesia*.

COLLESSU si *cullessu*, -a, d'in *colligere*: 1. part. passivu: *viia inco necollessa*; 2. supinu: *tempulu de collessu viiele*; 3. subst. abstractu, m., *la collessulu viieloru*, (vedi si *collectu*).

COLLESITURA si *cullessetura*, s. f. vedi *collectura*.

COLLETICU, -a, adj., *colleticus* (κολλητικός); care serve a *collá* sau glutiná.

COLLIBA si *colliva*, s. f., *κόλυβα*; specia de pasta de granu fertu confecta si cu sacharu, ce se face in onorea santiloru si mai vertosu a mortiloru, (d'in *colla*).

COLLIBARIU si *collivariu*, -a, adj. s., 1. care face *collibe*; 2. cui place forte *collib'a*.

*COLLIBERTU, -a, adj. s., *collibertas* (d'in *con* si *libertu*); care impreuna cu altulu devine *libertu*.

*COLLICARE, v., *colliquere* (d'in *con* si *licare*); a licá de totu, a face de totu licidu, a dissolve.

*COLLICATIONE, s. f., (*colliquatio*, it. *colliquazione*, fr. *colliquation*); actione de *collicare*, applicatu in speciale, ca terminu de medicina, spre a

espreme consumptiunea licidatoru d'in corp.

* **COLLICATIVU**, -a, adj., (it. *collicativo*, fr. *colliquatif*); care are potere de *collicare*, care se pote *collicá*; aplicatu de medici in speciale: la certe materii d'in corp, a caroru seurare prea copioasa consumu corpulu, camau sudorea prea multa in unii morbi.

COLLICELLU, s. m., *collicellus*; deminutiv d'in l *colle*.

* **COLLICIA**, s. f., *collicia* (d'in *collicire*); proprie, concursu de apa, si de aci: canale de scursu apa de pre copementele edificieloru sau d'in agri.

* **COLLICIARE**, adj., *colliciaris*; relativu la *collicia*: *tuburi colliciaris*.

● * **COLLICIRE**, -escu, v., *collicirescere* (d'in *con si licire*); a deveni *licidu*, a se dissolve de totu, si de aci, a curá, a se seará, a se dissipá.

COLLICLU, si *collicula*, s. m., vedi *collicellu*.

* **COLLIDENTE**, adj., *collidens*; care *collide*.

* **COLLIDERE**, *collisi*, si *collisei*, *collisu*, v., *collidere* (d'in *con si ledere*); a lede sau lovi cu altulu; a lovi cu violentia, a sparge, sfermá, strivi, nomici, etc.

* **COLLIMITANIU**, -a, *collimitaneus* (d'in *con si limite*); care are limiti vecine cu altulu.

* **COLLIMITIU**, s. m., *collimitium* (*con si limite*); limite vecina cu unu locu.

* **COLLIMITARE**, v., *collimitare* (*con si limitare*); a limitá cu altulu, a fi vecinu cu altulu.

COLLINA, s. f., *collis*; proprie, forma feminina d'in adj. *collinu*, -a = *collinus* -a -um = relativu la *colle*: *via collina*; pusa pre *colle*; *agri collini*, etc., luata inse, ca si it. *collina* si fr. *colline*, cu insemnarea de substantiv, in acelu-a intellesu cu *colle* = inaltime de pamentu mai mica decátu unu munte; déro, in acestu casu, analogi'a formei cere ca intre *colle* si *collina* se se puna acea-asi differentia de intellesu ce se afla între *campu* si *campinia*, adeco se se applice form'a *collina* cu insemnarea de unu *colle longu siestensu*, de una *seria* sau *continuatiune de colli*.

COLLINIARE, v., *collinare* (*con si linicare*); a direge in linia derepta, si de aci, a tinti, a ochi; a atenge tint'a, a nameri.

* **COLLINIRE**, v., *collinire*, (*con si linire*); a lini sau unge preste totu; — metaforice, a sordi, spurcá, intiná.

COLLIPIA, s. f., si

COLLIPIU, s. m., *colliptium*; 1. in intellesu anticu, specia de nutrimentu pentru atleti, mancare de carne tocata si amestecata cu pane fora aluatu si cu casiu; 2. in intellesulu populariu, mai vertosu sub forma feminina, *colliptia*, si syncopatu, *lipia*, pane fora aluatu de forma rotunda ca unu *collacu* sau una *turta*, (d'in *colla*).

COLLISIONE, s. f., *collisio*; d'in *colligere* de la *collidere*, actiune de *collidere*: *collisiunea a doue corpuri*, a *doue osti*, a *doue vocali*; *collisiunea factioniloru*, *vocaliloru*, etc.

COLLISU, -a, part. d'in *collidere*.

COLLO, adv., *illuc*, *illuc* (d'in *ce si illo* sau d'in *co si illo*); demonstrativu de locu: 1. proprie si in speciale, arretandu, in oppositiune cu *aci*, locu departatu de vorbitoriu, déro totusi in presentia *acestui*: a) cu miscare: *duceti-ve collo*; b) fora miscare: *sedu collo*; c) cu prep. *de*, *pre*, *peno*, (cu in vedi mai diosu): *trece pre collo*; *intendeti funea de collo peno collo*; 2. prin estensiune: a) arretandu unu locu *orecare*: a *amblá de collo peno collo fora neci unu capitaniu*, d'in locu in locu; inse: de *collo peno collo* inseamna si: de la unu capitu peno la altulu, preste totu, in totu, etc.; — mai vertosu repetitu sau unitu cu oppositul *ici*: *ici si collo se mai vedeau câte una ceta de omeni*; *abia collo si collo se vedeau câte unu omu*; — d'in comparare de espressioni ca: *cátu collea si кату collo*, etc., resare ca mai bene differentia de intellesu intre *collo* si *colle*; — b) *ici-collo* = *una-alta*: de *ici de collo se luara la certa*; 3. compus cu *in*, adverbialu *collo* nu mai arretta proprie *loculu*, ci numai *directionea spre unu locu*, asiá co *incollo* devine oppositul essactu lui *inco* sau *incoce* si se applica dupo *acelle*-asi norme, (vedi l *co*).

* COLLOCARE, v., collocare (d'in *con* si *locare*); açellu-asi ca populariulu *colcare* sau *culcare*, luat înse cu intellessu mai estensu de : a pune într'unu locu orecare, si mai vertosu, a pune la locu cavenitu, a assediá, a despune, a ordiná, etc. : 1. in genere : a *collocá legionele in iernatice*, a *collocá tabellele in bona lumina*; a *collocá pre cineva in patu, in dormitoriu*; a *collocá cei doi ospeti longa sene*, a *collocá pre unulu de a derept' a si pre altulu de a stang'a*; a *collocá petrele, caramidele, lemnele*, etc.; 2. in parte : a) a *collocá pre un'a*, a na maritá, a ua dá la cas'a ei : *fratele nu se insorá, peno nu si collocá tote sororile*; b) a *collocá bani, dote*, etc., a pune cu folosu, a *speculá*, a bagá in speculationi : a *collocá mari summe in comparatori de case*, si de aci in genere, a spende; c) metaforice : a) a applea cu mare ardore, a dá cu totulu : *collocati la cercetarea scopului vietiei*; a si *collocá mentea si anim'a la studiu filosofiei*; ß) fiendu vorb'a de stylu, a assediá e-ventele la loculu cellu mai cavenitu, si in genere, a assediá, a dispune, a ordiná ; b) a *collocá unu beneficiu*, dupo analogi'a espressioniloru : a *collocá bani*, etc., de la b.

COLLOCARESSA, s. f., vedi *collocariu*.

COLLOCARIRE, -escu, v., d'in *collocariu*, camu in açellu-asi intellessu ou *collocire*.

COLLOCARIU, cu o d'in syllab'a *lo* obscuru : *collocariu*, apoi pre alte loeuri si cu *i* d'in ultima stranutatu in penultima : *collocariu*, transformatu in : *collocieru, colloceru*, cu tote eo *collocariu* a potutu essi directu d'in *collociu*; s. m., commendator, intermedius, sequester, proxenetu; leue; delator; care essercita maiestri'a de *collocire* : 1. in genere : a) in bene, care recomanda, lauda, introduce ceva sau pre cineva la altu cineva, medilocitoru, intervenitoriu, etc. : *collocariu de servitori*; tu ai fostu *collocariulu acestora omeni contra mene*; *collocariu de cai*, asiá numitulu turcesoe *giambasiu*; asiá si : *collocariu de fete, de juni*, etc., petitoriu, care recommenda

celorcu cu fete juni de inseratu sau celorcu cu juni fete de maritatu; ß) in reu : a) care duce vorbe pre la unulu si altulu, gur'a satului, plesariu, etc., si mai vertosu, care duce vorbe reelle, care defaima, accusa, innegresce, etc., de aci : ß) delatoriu, denuntiatoriu : *cine se face collocariulu care m'a denuntiatu?*—mai vertosu : c) intermediariu in negocie illicite si rosinose : a) intermediariu in vendiari de luoruri false sau furate : *collocariu de cai furati*, (vedi si mai susu la a); ß) intermediariu de corruptiune între barbati si mizeri;—in tote aceste insemnari femin. *collocaressa*, ca femina a *collocariulu* sau ca essercitandu ea insasi maiestri'a de *collocire* : a) in intellessulu bonu de la a : *collocaressa de fete de maritatu*; ß) in intellessulu reu de la c, ß; *fiuse* femininu nu se dice in intellessulu urmatoriu : 2. june eo callare insoesce pre mire, candu se duce la cas'a miresei in diu'a de cununia, si care merge înainte de mire; la cas'a miresei, spre a pronuntia *collocindu* si a prepará prin acestu-a bona receptione mirelui : *collocindu collocariloru se chiama si oratione. M.*

COLLOCATIONE, s. f., collocatio; actione de *collocare*.

COLLOCATORIU, -toria, adj. s., collocator; care *collocu*.

COLLOCATURA, s. f., actione, dero mai vertosu resultat uflu actionei de *collocare*, ceva *collocatu*, etc.

COLLOCERE, *collocui, collocutu*, v., *colloqui, collocutus* (d'in *con* si *locere*); a *locuti* cu altulu, a *conversá*, a *convorbi*; a *veni* la vorba, a *intrá* in vorba; a *tractá*, a *verbi* multa indelungu asupr'a unui ce, a se intellege : *collocui cu densulu doue ore, fora se me potu intellege cu ellu*.

COLLOCIRE (si cu o d'in syllaba *lo* obscuru : *collocire*), -escu, v., commendare, conciliare, comparare, eperam suam pre aliquo interponere; deducere, lenocinari; d'in acea-asi fontana ou *collocere*, inse essitu directu d'in *collociu*; a *intrá* in vorba si a *verbi* cu cineva asupr'a cuiuva sau asupr'a unui ce ou scopu bonu sau reu, si a nome : 1. a recommendá, a laudá, a conciliá, a introduce :

tu se vorbesci reu de acestu omu, pre care totu tu mi l'ai collocitu?! a colloci fete juniloru ce vreu a se insora, a colloci juni feteloru ce vreu a se marita; a colloci unu amicu, unu servitoriu, cai, boi, etc.; 2. a se face intermediariu, si in speciale: a) a se face intermediariu: a) in negociu illicitu: a colloci cai de furatu; β) in negocie rosinose; b) a delata, a acusa, a defaima, a denigra, etc.

COLLOCITORIU, *-toria*, (si pre a locurea: *collocitoriu*), adj. s., care *collocesce*, differitu de *collocariu*, intru catu *collocitoriu* *collocesce* numai d'in *intemplare* si *la occasioni*, ero *collocariulu* *are abitudinea de collocire*.

COLLOCIU, s. m., pl.-e, *colloquium*, (d'in *collocere*); 1. vorbire cu altulu, *convorbire*, *conversatione*; intrare in vorba, *intellegere* asupra unui ce; 2. in speciale, la nunte, in acellu-asi *intellesu* cu *oratione*, (vedi si *collocariu* sau *collociaru* sub *fine*).

COLLOCUTIONE, s. f., *collocutio*; actiune de *collocere*, de intrare in vorba, de *conversatione*, de *intellegere* mai *vertosu* *secretu*.

COLLOCUTORIU, *-toria*, adj. s., *collocutor*; care *colloce*, e in vorba, *convorsa* cu altulu.

COLLOSU, *-a*, adj., (compara it. *colloso*); plenu de *colla*, de natur'a *collei*, *viscosu*, *glutinosu*, *cocosu*.

COLLU, s. m., *collam*; 1. guttulu omului si allu altoru animalu, differitu inse de *guttu*, intru catu acestu-a se dice de canalea interna, ero *collu* de partea esterna ce lega capulu cu corpulu: *collulu boulu*, *gainei*, *collulu*, etc.; a *lua* de *collu*, a *suci* *collulu*; 2. prin metafore, *appecatu* si la alte lucrari ce semina cu *collulu*: *collulu* unei *carafa*.

COLLUCIRE, v., *collucere* (d'in *con* si *luere*); a *luci* de tote partile, a fi pre *deplenu* si in totu claru si *luciosu*.

COLLUCTARE (si *colluptare*), v., *collectari* (d'in *con* si *luctare*); a *lupta* cu oineva; a *lupta* d'in tote poterile.

COLLUCTATIONE si *colluptatione*, s. f., *collectatio*; actiune de *collectare*.

* **COLLUDERE**, *collusi* si *collusci*, *collusu*, v., *colludere*, (d'in *con* si *ludere*);

a *joca* cu altulu; a se *intellege* pre a *scensu* spre a *ammagi* si *insella*, (vedi si *colludiu*).

* **COLLUDIUM**, s. m., *colludium* (d'in *colludere*); *jocu* cu *fapt'a* sau cu *vorb'a*, mai *vertosu* *jocu* cu *vorb'a*, *risu*, etc.; *intellegere* *secretu* spre a *joca* sau *ammagi* si *insella* pre *cineva*.

COLLUERE, v., vedi *colluire*.

COLLUGIRE, v., *collugere* (d'in *con* si *lugire*); a *lugi* in *preuna* cu altulu; a *lugi* cu *amaru*.

* **COLLUIRE**, v., *colluere* (d'in *con* si *luere*); a *laua* sau *spell'a* de tote partile, a *spell'a* *bene*; a *accumula* prin *spellare* sau *undare*, (vedi *collucia* si *colluvione*).

COLLURA, *colluride*, etc., vedi *collyra*, *collyride*.

* **COLLUSIONE**, s. f., *collusio*; d'in *collusu* de la *colludere*; actiune de *colludere*, si in speciale *intellegere* *secretu* intre doi sau mai multi spre a *joca* = *ammagi* si *insella* pre altulu; mai *vertosu*, *intellegere* intre parti *litiganti* sau *negotianti*, spre a *insella* pre unu *tertiu*.

* **COLLUSIVU**, *-a*, adj., (it. *collusivo*) care *collude*, care serve la *collusione*: *tessutur collusive*.

* **COLLUSORIU**, *-a*, adj., *collusor* si *collusorius*; d'in *collusu* de la *colludere*; care *collude* sau serve a *collude*: *cuvente collusorie*; *capii collusori*; in speciale se aplica la cei ce se *intellegu* in *secretu* spre a *joca* sau *insella* pre altulu, cumu si la *faptele* si *arteficiile* loro.

* **COLLUSTRARE**, v., *collustrare*, (d'in *con* si *lustrare*); a *lustr'a* sau *lumina* de tote partile, a *inunda* cu lumina.

* **COLLUTIONE**, s. f., *collutio*; d'in *collutu* de la *colluere*; actiune de *colluire*.

* **COLLUTORIU**, *-toria*, adj. s., *collutor* si *collutorius*; care *collue* sau serve a *collui*: *medicamentu collutorie*.

COLLUVIA, s. f., si

* **COLLUVIONE**, s. f., *colluvies* si *colluvio*; d'in *colluere*, *stringere* de loture, de *necuratie*: 1. proprie: *colluvione sentinei unei nave*, *colluvi'a cloacelor*, *colluviele curtitoru* si *latrinelor*; 2. metaforice, *concursu*, *adunatura* im-

pura de diverse lucruri: *colluvi'a totoru sceleratoru*; *colluvionea societatei, poporeloru, nationiloru*.

* COLLYRA si *collura*, s. f., *collyra* (κολλύρα, d'in κόλλα=colla); pane rotunda sau longaretia, ce se cocea sub spudia, turta ce se demică apoi in lapte sau in zema, (compara si *collarediu*).

COLLYRICU, -a, adj., *collyricus*; relativu la *collyra* si la *collyriu*.

COLLYRIDA si *collurida* sau

COLLYRIDE si *colluride*, s. f., *collyris* si *collurida* (κολλυρίς, compara si fr. *collyride*, si vedi *collarediu*); 1. massa de coca; pânisiora, placentiora; 2. specia de ornamentu de capu la femine; 3. genu de insecte coleoptere pentamere d'in famili'a cicindeleloru.

* COLLYRIDIU si *colluridiu*, -a, adj. s., (fr. *collyridien*); relativu la *collyride*, applicatu in speciale ca nume allu unoru sectari crestini, cari onorau pre nascutori'a de Domnedieu, offerindu-i, la certe serbatori, placente sau collaci.

* COLLYRIU si *colluriu*, s. m., pl.-e, *collyrium* (κολλύριον, d'in κόλλύρα=collyra); 1. specia de medicamentu collosu ce se pune la ochiu; 2. veri-ce medicamentu de ochiu, fia molle, unsuros, pulberosu si chiaru gazosu.

COLNICA si *colnice*, s. f. si

COLNICU, s. m., pl.-e, *colliculus*; diminutiva d'in *collinu*, -a (vedi *collina*); collina pucinu estensa si pucinu inalta.

* COLOBIU, -a, adj. s., *colobium*; relativu la *colobu*; —s. m. reale, vestimentu fora manice portatu de episcopi, de legisti, etc.

* COLOBODERU, -a, adj. s., (fr. *colobodère*; d'in κολοβός=colobu si δέρη=collu); colubu sau mancu de collu; —s. m., *coloboderu*, genu de insecte coleoptere pentamere d'in famili'a malacodermeloru.

* COLOBOGASTRU, -a, adj. s. (fr. *colobogastre*; d'in κολοβός=colobu si γαστήρ=ventre); mancu de ventre; —s. m. *colobogastru*, genu de insecte coleoptere pentamere d'in famili'a serricorneloru.

* COLOBOPTERU, -a, adj. (fr. *coloboptère*; d'in κολοβός=colobu si πτερών=aripa); mancu de aripe, cu aripe muti-

late sau imperfecte; —s. m. *colobopteru*, genu de insecte coleoptere pentamere d'in famili'a lamellicorneloru.

* COLOBU, -a, adj., *colobus* (κολοβός); mancu, mutilu, imperfectu: *versuri colobe*; —s. m., *colobu*: a) in acea-asi insemnare cu *colobiu*; b) genu de insecte coleoptere tetramere d'in famili'a longicorneloru; c) genu de simie.

COLOCASIA, s. f. si

* COLOCASIU, s. m., *colocasia* si *colocasium*; (κολοκασία si κολοκάσιον); specia de plante asemeni cu mundrii crini, cari crescu mai vertosu in locurile umide alle Egyptului si alle caroru bace, radicine si chiaru stele, sunt forte cautate ca bone de mancare; d'in frunziele loru se faceau si cupe numite *ciborie*, (vedi *ciboria* si *ciboriu*).

* COLOCYNTHA si

* COLOCYNTHIDE, s. f., *colocynthis* (κολοκύνθης); specia de *cucumere* forte amara, cucumis *colocynthis* lui *Linneu*.

* COLOCYNTHINU, -a, adj. s., (it. *colocintina*, fr. *colocynthine*); de *colocyntha*; —s. f. *colocynthina*, substantia amara ce se estrage d'in *colocyntha*.

* COLOFANIU, *colofoniu*, etc., vedi *colophaniu*, *colophoniu*, etc.

* COLONATU, s. m., *colonatus-us*; stare sau conditie de *colonu*; pactu sau invoire de *colonu*.

* COLONIA, s. f., *colonia* (it. *colonia*, fr. *colonte*); 1. posesiune de *colonu*, bonu de terra, mosia, agru, pamentu, etc.; 2. parte de poporu tramessu d'in una cetate sau statu, ca se funde die si se popule die alta cetate sau statu, care se se guberne cu legile cetatei ce tramette *coloni'a*, cu tote co *coloniele*, candu devinu avute si potenti, se emancia a de sea de *metropolea* sau *cetatea mamma*, d'in care au essitu: *Cartaginea fu una potente colonia feniciană; coloniele romane erau nu numai agricole, ci si mai vertosu militari; noi Românii de astadi suntemu nepotii numeroseloru colonie, cu cari strabonii Romani populara terrele ce locuim; —de aci: a) loculu populatu cu una colonia: in Itali'a meridionale multe cetati erau colonie*

grecesci; — astadi se dicu *colonie*: α) ter-rele ce statele europiane possuđu in alte parti alle pamentului: *coloniele Angliei d'in Americ'a, d'in Asi'a si d'in Oceani'a*; β) noue cetati fundate de omeni ce si lasa patri'a si se stramuta d'in collo de oceanu; γ) toti suppusii unei poteri d'in una cetate d'in terra straina: *coloni'a francese d'in Bucuresci*; — 3. prin metafora, roiu de albine: *d'in unu stupu, candu i merge bene, essu mai multe colonie in acea-asi vera*; 4. in a-cellu-asi intellesu cu *colonatu*.

COLONIALE, adj., (it. *colontale*, fr. *colonial*); relativu la *colonia*: *systema coloniale, possessioni coloniali*; — *specie coloniali* = *merci coloniali*, si absol. *coloniali*, merci si mai vertosu article de alle mancarai, cari ne vinu d'in *coloniele* de d'in collo de oceanu, cumu: *cafea, cacaua*, etc.

* **COLONIARIU**, -a, adj. s., *coloniarius*; relativu la *colonia*, si mai vertosu, cellu nascutu intr'una *colonia*.

COLONICATURA, s. f., portione de pamentu ce possede unu colonu.

COLONICU, -a, adj., *colonicus*; 1. relativu la *colonu* ca lucratoriu de pamentu sau la *colonia* = *colonu*: *pactu colonicu, lege colonica*, care reguledia relationile intre possidenti si coloni; *partea colonica*, parte de venitul d'in pamentu ce cade *colonului*.

* **COLONISARE**, v., (fr. *coloniaer*); a populá una terra cu *colonie*, a tramette una sau mai multe *colonie* intr'unu locu.

* **COLONISATIONE**, s. f., (fr. *colonisation*); actione de *colonisare*; resultatulu allu acestei actione; modulu de *colonisare*.

* **COLONISATORIU**, -toria, adj. s., (fr. *colonisateur*); care *colonisa*.

COLONISTU, -a, s., in insemnarea lui *colonu* de sub 2.

COLONU, -a, adj. s., *colonus*, (it. *colono*, fr. *colon*); d'in *colere*: 1. care lucra pamentulu, care sieďa la terra si se occupa cu economia rurale, agricultoriu: a) in genere: *terra lipsita de coloni; avuti'a si poterea terrei nostre sta in coloni*; b) in parte: a) care cultiva pamen-

tulu altui-a si imparte cu domnulu pamentului folosele in proportioni determinate prin pacte speciali; β) care cultiva pamentulu altui-a, solvendu acestui-a una summa ore care; 2. membru allu unei *colonia*, locuitoriu allu unui locu populatu cu *colonie*; 3. prin metafora: *colonu de inchisori, sceleratu*.

COLOPHONE, *colophon*, *colophonius-a-um* (compara si fr. *colophane* si *colophone*, *colophon*); 1. s. f., *Colophone* = *Colophon* = *Κολοφών*, nume propriu allu unei cetate a Lydiei, nu departe de mare; de aci: a) adj., *colophoniu-a*, = *colophonius* = de *Colophone*, de unde subst. f. *colophonia* = *colophonia* (sub-intellesu *resina*), *resina secca* si *pellucida*, *negria* sau *galbinia*, care se estrage d'in residuulu terebentinei distillata si care serve la frecarea periloru de la arculu de vijora: *colophonu'a, asiá numita de la numele cetatei d'in care s'a exportatu mai antaniu, serve si la alte multe usuri*. (Cuventulu, dupo localitati, se aude cu differite pronuntie: *colofania* si m. *colofaniu, calafaniu, calofoniu*, etc.); b) adj. *colophoniu-a* = de *colophonia*; *acidu colophoniu*, care formedia basea *colophoniei*; 2. *colophone*, s. m., *colophon* = *κολοφών*: a) culme, fastigiu, vertice; b) prin metafora, genu de insecte coleoptere pentamere d'in famili'a lamellicorneloru.

COLOPHONICU, *colophonia*, *colophoniu*, etc., vedi *colophone*.

* **COLORANTE**, adj., *colorans*; care *colora*: *materie coloranti* se chiama, in chymia, veri-ce compositu care da colore corporiloru, si in parte, acelle principie colorate cari dau colore floriloru si altoru parti alle vegetailoru, cumu si umoriloru si substantieloru solide alle animaliloru.

* **COLORARE**, v., *colorare*; a dá *colore*: 1. in genere, a dá veri-ce colore: *sorele colora fructele, artea de a colorá vitrulu, cristallulu, pannurele; pudorea colora faci'a*; 2. in speciale: a) a face rosiiu, negru, etc., a nu lassá albu, sau a dá alta colore de cea ce are lucrulu de ordinariu: *sorele colora faci'a omului*, facundu-a se se rosesca sau se in-

negresca; de aci: *coloratii Africani*, negri; *coloratii Americani*, rosii; b) a dá colore unui tabellu, a lu depinge; c) a si *colorá faci'a*: a) in genere, a i dá alta colore differita de cea naturale; β) in speciala, a dá cu dressu, albu sau rosiiu, pre facia; asiá si: a se *colorá*, vorbindu de facia, insemna: α') a luá veri-ce colore differita de cea ordinaria; β') a se rosí sau innegrí prea tare; γ') a se rosí câtu se cade se fia rosia faci'a unui omu sanetosu; 3. metaforice: a) in genere, a dá una profunda impressiune, a adapá si petrunde de ceva; b) in speciala: α) vorbindu de stylu, a *colorá* = a dá colore in differitele insemnari ce are cuventulu colore, candu e vorb'a de stylu, (vedi *colore*); β) a dá unui ce uritu si reu .apparentia de bonu si formosu, a cautá se presente ce e reu ca bonu: a *colorá vitiele celle mai gretiose cu numene formose si speciose*.

* **COLORATIONE**, s. f., (fr. *coloration*, it. *colorazione*); actione de a *colorá* sau a se *colorá*; resultatu, effectu allu *colorurei*: *colorationea corpuriloru prin absorptionea luminei*; *colorationea erroriloru si culpelor*.

* **COLORATORIU**, -*toria*, adj., *colorator*; care *colora* sau serve a *colorá*; mai vertosu cui place a *colorá stylulu*, *tabellele*, etc., care scie bene face usu de *colori*, spre a produce effectele ce are in vedere: *bonu, mare coloratoriu*, (vedi si *coloristu*).

COLOBE si *culore* (pre a locurea cu r in locu de l: *curore*), s. f., *color* (it. *colore*, fr. *couleur*); facia, apparentia ce offeru vederei suprefaciele corpuriloru prin diversele combinationi de specia si de cantitate a radielor de lumina ce aceste suprefacie reflectu si transmittu la ochiulu nostru: suprefaciele presenta *colore alba*, déco reflectu si transmittu ochiului tote speciele de radie combinate in acea-asi cantitate ca si in lumin'a solare; d'in contra elle presenta *colore negra*, deco reflectu minimulu, asiá co se pote dice co nu reflectu de locu; d'in combinationile intermedie nascu *multe alte si varie colori*: 1. proprie: a) in genere: *colore fora lu-*

mina nu pote esiste; flori de mi de coloru; colori primitive, cari se capita prin decomposetionea in prisma a radielor luminose: *colorile primitive sunt septe: rosiulu, aurantiulu, galbinulu, verdele, albastrulu, indiculu, violaciulu*; *colori secundarie*, resultanti d'in unu numeru datu de *colori primitive*; *colori complementarie*, cari combinate impreuna dau radi'a alba a luminei; *colorile principali alle cailoru sunt: albulu, negrulu si rosiulu*; d'in acestea nascu multe si diverse grade de coloratione, cari inco porta numele de *colori, colore auria, argentia, aramia, plumbia, cenusia, lemnia, albastria, verdia, veneta, sanginia, etc.*; *colorea aurului sau de auru, colorea carnei sau de carne, etc.*; *colori viue, clare, deschise, inchise, surde, delicate, fallaci, spellacite, sterse; colorile plantelor, animaliloru*;—a luá, a bee, a face sa iee, a dá una *colore*; a perde *colorea*; *colorea esse, se spellacesce, se sterge, pere, etc.*; b) in parte: α) *colorea naturale a faciei omului: cu peri si ochi negri, cu denti albi, cu colore suave; colore addeverata*, in opposetione cu *colore fucata* = *colore artificiale*; β) *colorea negra sau negrastra, colore rosia sau rosiatica*, si in genere, *colore a faciei omenesci care se departedia mai multu sau mai pucinu de cea alba*; γ) vorbindu de vestimente, veri-ce alta *colore*, afora de cea negra sau inchisa; δ) mai vertosu, formosa *colore a faciei omului, formosa facia, formosetia*; 2. metaforice: a) ce serve a dá *colore*, mediu de *colorare*, ingrediente de care se face usu in tinctura si pictura: *colorile, de cari se servescu tinctorii si pictorii, sunt parte naturali, parte artificiale*; — in pictura *colorile sunt mediele de espressione alle ideelor artistului*;—b) fasciora de pannura sau altu ceva coloratu, care serve ca semne sau symbolu: *colori nationali, colorile unei familia; colorile unei nave*; c) la cartile de jocu, *colore* = un'a d'in celle patru specie de carti; d) in insemnari mai ideali: α) despre stylu: α') espressionea in genere, cuventele fiendu pentru scriptoriu ce sunt *colorile* pentru pictoriu; β') espressione energica, imagine, figura

retorica; γ) calitate particulară a stilului unui autoriu; δ) calitate generală a stilului unui gen de scriere: *colore tragica, epica, lyrica, etc.*; de aci: β) in genere: calitate, forma, gen, natura, statu, etc.: *nemica d'in vechi'a colore si forma a cetatei n'a mai remasus; rari sunt omenii de acesta colore*; mai vertosu fiindu vorb'a de natur'a opinioniloru si sentimenteloru politice alle unui omu; γ) forma regulată si gratiosa, formose-tia, splendore, gratia, ornamentu, etc. vorbindu in genere si de alte lucruri, éro in parte despre styly; de unde: δ) forma speciosa, si de aci, apparentia, pretestu, faciaria, facia bona ce cauta se dé cineva unui ce reu si uritu: *nedemnu e de unu omu se investe mentio-nea cu formose si farmecatorie colori.*

* COLORIARE, v., vedi *colorire*.

* COLORIDE, adj. s., (fr. *coloride*); relativu la *colore*; — s. f. pl. *coloridi*, familia de composite ternarie organice, care coprende principiile *coloranti*.

* COLORIFICU, -a, adj. (it. *colorifico*, fr. *colorifique; colore-facere*); care face colore: *radia colorifica*.

* COLORIGENIU, -a, adj., (fr. *colorigène; colore-genere*); care nasce colore sau se nasce d'in colore.

* COLORIGRADU, s. m., (*colorigra-de; colore-gradu*); instrumentu de mesuratu gradulu de coloratione allu unui corpu.

* COLORINU, -a, adj. s., (it. *colorino-a*); de *colore*; — s. f. *colorina*, materia colorante rosia.

* COLORIRE, -escu, (it. *colorire*), si *coloriare* (fr. *colorier*), v., a dá *colore*, inse cu acestu intellesu generalu se aplica de regula form'a classica *colorare*, éro *colorire* sau *coloriare* se dice in speciale cu intellesulu de: a applicá sau dá colorile cuvenite unui tabellu de pictura, unei tabla de desemnu, etc.: *multi pictori colorescu mai bene decâtu desemma*; de aci, prin metafore: a) a *colori vocea*, a i dá volumele si intonatio-nea cuvenite sentimenteloru de espresso; b) a *colori stylulu*, dandu fiacarui lucru *colorea propria* si descriendu-lu cu fidelitate; c) in genere, a dá unui ce, prin

vorba, prin scrissu sau prin pictura, colore ce nu e a lui, colore mai viua de câtu cea naturale, cu scopu mai vertosu de a ascunde curatulu addeveru; de aci: d) *colorire* = simulare, dissimulare, ascundere; a dá unui ce reu, uritu, falsu, etc., apparentia de bonu, formosu, addeveratu.

* COLORISTU, -a, adj. s., (it. *colorista*, fr. *coloriste*); care *coloresce*: 1. pictoriu ce connosce bene artea de a *colori*; 2. care dá coloru la table de desemnu; 3. scriptoriu, care scie bene *colori* stylulu seu.

* COLORITU, -a, d'in *colorire*: 1. part. passivu: *stylu coloritu, table de desemnu bene colorite*; 2. subst. masc. *coloritu*, (it. *colorito*, fr. *coloris*); a) proprie, in pictura, modu de *colorire*, amesteciu cuvenitu allu coloriloru, d'in care resulta splendorea, grati'a, assemnarea cu addeverulu, perfectionea unui tabellu de pictura, perfectione la care nu pote adunje desemnulu senguru; effectulu resultante d'in *coloritu*; b) prin metafore: a) colorea faciei unui omu; β) vorbindu de voce, conformarea ei cu sentimentele de espresso; γ) vorbindu de styly, de limba, *coloritu* = espressioni plene de energia; de gratia si de addeveru.

* COLORIZATIUNE, si *colorisatione*, s. f. (it. *colorizzazione*, fr. *colorization*); d'in unu verbu *colorizare*, modu de manifestare allu unei colore intr'unu corpu, (vedi si *coloratione*).

* COLOSSALE, adj. (it. *colossale*, fr. *colossal*); de *colossu*, assemine unui *colossu*, afora d'in calle mare: *statua colossale, monumente colossali, de marime colossale*.

* COLOSSEU si *colossiu*, -a, adj. s., *colosseus* (compara si it. *colosseo* si *coliseo*, fr. *colosée* si *colisée*); de *colossu*; nespusu de mare: 1. adj., *statua colossesca, unu Apolline colosseu*; 2. s. m., *colosseu*, amfiteatru construitu in Roma de Vespasianu, numitu asiá, dupo unii, de la statu'a *colossale* a lui Nerone, care se aflá in vecinitate, éro, dupo altii, de la *colossii* ce incongiurau amfiteatrulu.

* COLOSSICU, -a, adj., *colossicus*; vedi *colossale*.

COLOSSU, s. m., *colossus* (κολοσσός); 1. statua mai mare decâtu e fienti'a ce reprezenta, statua de marime estraordinaria, gigantica, cumu fura la Rom'a *statuele lui Nerone si Commodu*, (vedi *colosseu*); in speciale: *colossulu de la Rodu*, statua de arame, inalta de 70 de coti, care representá *Sorele* sau pre *Apolline*, asediata la intrarea portului insulei Rodu, numerata intre celle septe *minuni alle lunei*; 2. applicatu, prin estensione, la totu ce este estraordinariu, mare, potente, etc.: *colossulu de media nopte* = marele si potentele imperiu allu *Russiei*.

COLOSTRA, s. f., (dupó localitati si: *colastra, corastra, colasta si corasta*), *colostra*; antaniulu lapte ce curre d'in mammellele femineloru câteva dille dupo nascere.

COLTIATU, -a, adj., *dentibus falcatis vel broncis munitus*, cui dens vel dentes deformiter prostant; *audax, petulans, rixosus*; armatu cu *coltiu* sau cu *colti* in insemnari alle cuventului *coltiu* de sub 1.: *coltiatulu capru, coltiatele scrofe*; *omulu coltiatu*: a) cu denti mari, cari essu afora din gura; cu denti prea mari si prin urmare uriti; b) *cutediatoriu*, care sta contra, care se oppune, se appuca de certa, care are' mai multa *cutediantia*: *cei mai coltiati d'in rebelli*.

COLTIRE, -escu, v., d'in *coltiu*, vedi *incoltire*.

COLTISIORIU, s. m., deminutivu d'in *coltiu*: 1. cu pl.-i, *coltisiore*, ca deminutivu d'in *coltiu* sub 1.: *coltisiorei porcellului*; 2. cu pl.-e, *coltisiore*, ca demin. d'in *coltiu* sub 2.: *coltisiore de pane*.

COLTIU, s. m., pl.-i, si-re, acutior vel longior dens, broncus vel falcatus dens, dens emnens et deformis; *angulus, secessus*; spina; editior mons; *proeminentia*; *pars extrema proeminentis*; *frustum vel crustulum panis*; germen, cyma; 1. cu pl.-i, *coltii*: a) dente ascutitu, cumu su ai *carnivoreloru*: *coltii canelui, catusiei, tigrului, lupului, vulpei*; *lupulu infige coltii in pantecele pecurei*; b) mai vertosu, dente mare, falcatu si essitu d'in gura, cumu su ai *apriloru si porciloru*:

cei doi colti ai aprului; c) vorbindu de omu: a) *coltiu* = dente prea mare, dente prea lungu si prin urmare deformu: *omulu acestu-a are colti, nu denti*; b) *coltiu* = parte de dente si mai vertosu de *massella* stricata, ce mai remane in pelle sau se rupe si cade: *unu coltiu de dente, de massella*; — frasi proverbiali: a) *se appuca la coltiu* = a se appuca de certa; a) *sta la coltiu* = a se oppune, a se arreta rebelle; a) *arreta coltii*: a) a) *pellii* sau *bellii coltii* = a ride disgratiu; b) a) se oppune, a sta contra, a si arreta *meni'a* si poterea de a si resbona; *omu bonu de coltiu* = care se infige la certa, carui-a nu e frica de a respunde si de a se oppune; — d) vorbindu de plante: a) *germe, muguru, blastariu*: *erb'a da coltiu, primii colti ai sementieloru*; b) *spinu, ciepu*: *coltii de care e armata coj'a castanei*; 2. cu pl.-re, *coltiure* sau *coltiuri*, parte proeminenta: a) la *pane*: *unu coltiu de pane, celle patru coltiuri alle panei pentru liturgia*; *coltiurile panei sunt celle mai bene copte si mai cu multa coja*; b) la edificie, calli, spatie in genere: a) *anghiu* proeminenta, parte esterna a unui *anghiu*: *celle patru coltiuri alle casei, la unu coltiu de calle*; inse si: b) parte interna a *anghiului*: a) *accumula mobilile la coltiurile camerei*; de aci: c) in genere, parte retrassa, *anghiu*: *me multiamescu a trai in veri-ce coltiu de pamentu*; c) la munti, rupi, petre si alte *asemini lucruri*, *punta, piscu, proeminentia*, etc. (d'in acea-asi *radecina* cu *col-um-na, cul-me, cel-su*, etc., de care vedi la *collire* = *cellere*; pote inse fi in relatione de *cumnatia* si cu *radecin'a*, d'in care a essitu *col-tucu*, cumu se pote vedé d'in *coltiunu* = *calcionu*).

COLTIUNU, s. m., vedi *calcionu*.

COLTIURATU, -a, adj., munitu cu *coltiuri* in insemnarea lui *coltiu* de sub 2.

COLTIUROSU, -a, adj., plenu de *coltiuri* in intellessulu lui *coltiu* de sub 2.

COLTUCU, s. m., vedi *cultucu*.

* 1 **COLU**, s. m., *colum*; instrumentu de *colare, stracuratore* in genere, si in speciale, *stracoratore* de smicelle ce serve a *stracorá* lapte, oliu, vinu, etc.

* 2 **COLU**, s. m., *colum* si *colon* (κώ

λον, compara si it. si fr. colon); in genere, membru, parte d'in unu totu organicu; ero in specia : 1. a dou'a parte d'in intestinulu grossu, care se intende de la *cecu* peno la *rectu* : *colu ascendente*, parte a *colului* ce se intende de la *cecu* peno la *marginia costeloru false d'in derept'a*, in opposetione cu *colu descendente*, parte a *colului* ce se intende de la *mediloculu faciei esterne* allu *renichiului stangu* peno la *foss'a iliaca correspondente*; *colu iliacu* = *iliacu* = *S. allu colului*, parte a *colului* ce descrie una dupla curba si imple *foss'a iliaca stanga*; *colulu* se dice si *intestinulu lumbariu*, de unde : *lumbariulu dereptu* = *colulu ascendente*, *lumbariulu stangu* = *colulu descendente*; *lumbariulu transversu* = portione a *colului* ce merge piedisiu de la una lature la alta a partei superioare a abdomenului; 2. fiendu vorba de cuventu : a) periodu, frase completa; b) parte de periodu sau de frase; c) parte de versu, de strofa; d) puntu ce se pune in susulu liniei scrissa, cu littere grecesci mai vertosu, si care tine locu de doue puncte sau de puntu si virgula; de aci : *semicolu* = *hemicolu* = *virgula*.

* COLUBRA, s. f., colubra; 1. femina a serpelui, si de aci serpe in genere; form'a masc. *colubru* e mai pucinu usitata; 2. in speciale, unu genu de serpi.

* COLUBRIFERU, -a, adj., colubrifer (*colubra-ferere*); care porta *colubre* : *colubrifererele furie alle infernului*, *colubriferere selbe si lucruri*.

* COLUBRIMODU, -a, adj., colubrimodus (d'in *colubra-modu*); in modu sau forma de *colubra* : *peri colubrimodi*, cumu erau ai furieloru infernali.

* COLUBRINU, -a, adj. s., colubrinus (compara si fr. *couleuvrin-e* si *colubrin-e*); de *colubra* : 1. adj. *ochi colubrini*; *caracteriu colubrinu*; 2. substantivu : a) m., *colubrinu*, pl. *colubrini*, familia de reptili, care are de tipu genulu *colubra*; b) f. *colubrina* : a) genu de plante; b) specia de tunu mai lungu si mai suptire de catu tunurile ordinare.

* COLUBROSU, -a, adj., colubrosus; 1. plenu de colubre : *lacu colubrosu*; 2. tortuosu ca una *colubra* ce se incol-

lacesce in mersu : *colubrosele carrari d'in selba*.

COLUMBA, s. f., vedi *columbu*.

COLUMBARE, adj. s., vedi *columbariu*.

* COLUMBARE, v., *columbari*; d'in *columbu*, de regula reflexivu, a se *columba*, a se *caretia*; a se *saruta* ca *columbii*; — in acellu-asi intellesu cu *colymbare*.

COLUMBARIU, -a, si *columbare*, adj. s., *columbarius-um* si *columbaris*; relativu la *columbu*; 1. substantivu m., *columbariu* : a) personale, care are cura de *columbi*; b) reale : a) incapere de tinutu *columbii*; b) cuiu de columbi, facutu in assemine incapere; de aci : γ) *gaura* : a) in muru, ca se se imbuece in ea capitulu unui caprioru sau unei trabi; b) intr'unu mormentu, spre a *assedia* in ea urne funerarie; γ) in *pull'a* unui remu; δ) in *paretele navei*, spre a *petrece* prin ea remulu; 2. s. f. reale, *columbaria* si *columbare* : a) specia de laciu, de ochiu cu care se lega sau prende ceva, asiā numitu de la form'a *gaurei* pre care intra *columbii in columbariu*; b) specia de plante.

COLUMBELLU, -a, s., *columbalus*; deminutivu d'in *columbu*.

* COLUMBICU, -a, adj., de *columbiu* : *acidu columbicu*.

COLUMBINU, -a, adj., *columbinus* (compara si fr. *columbin-e*); de *columbu*, relativu la *columbu* : *voce columbina*, *penne columbine*; *colore columbina* = *gusi'a porumbului*; — s. f., reale, *columbina* : a) *gainaciu* de *columbu*, ce serve la *ingrassiare* de agri; b) prin *estensione*, *stercu* de veri-ce alta *passere*, care serve la *stercorare*, c) *substantia* ce se *estrage* d'in *radecin'a* plantei numita *columbu*.

* COLUMBIU, s. m., (it. *colombio*); numele unui *metallu* ce se dice mai desu *tantalu*.

COLUMBU, -a, s., *columbus-a* (probabile d'in *columbare* = *colymbare* = *κολυμβαν*, pentru co *columbii* beu cu rostrulu *affundatu* in apa); 1. genu de *passeri* forte *conoscute*; — *columbulu* serve de *symbolu* allu *simplicitatei* si *sinceritatei* de *anima*, allu *blandetiei*, etc.:

fili intellecti ca serpini, si *simpli ca columbii*; in traditionile religionei si alle artei, symbolu allu spiritului santu: si spiritulu in *figura de columbu descense*; oppusu la *corbu* ca symbolu de reutate; mai vertosu sub forma feminina, *columba*; a) femina sau feta plena de gratia, de pudoresi de blandetia; b) in speciale, muiere pura, affectuosa si blanda; dero si: c) femina cu appucature relle, destullu se fia dilect'a sau mundr'a cuiva; — 2. masc. *columbu* = radecina a unei planta, *menispermum palmatum* lui *Linneu*, asia numita dtpo maculele assemni cu alle pennelor *columbului*; ero f. *columba* = parte a navei ce sta necontenitu cofundata in apa, carina.

* **COLUME**, s., *columen*; (d'in *celere* = *cillire*, de unde apoi *culme* si *columna*, allu caroru intellesu generale reunesce form'a *colume* = ce se redica in susu, si anume): 1. inaltime a unui ce mesurata de la petiore in susu; 2. partea cea mai de susu a unui ce, culme, crescutu; de aci metaforice: flore, ce e mai bonu sau mai destinsu; 3. inaltime ce sustine altu ceva, puntu de redimu, redimu, furca, proptea, *columna*; de aci metaf., redimu, adjutoriu.

* **COLUMELLA**, s. f., *columella*; 1. diminutivu d'in *columna*; 2. in speciale, assele unei concha spirale.

* **COLUMELLARE** si *columellariu-a* adj., s. *columellaris* (fr. *columellaire*); relativu la *columella*: *denti columellari*, ascutiti, canini; s. f. pl. *columellarie*, familia de mollusce.

COLUMNA, s. f., *columna* (vedi *colume*); 1. ca terminu de architectura si de constructione in genere, pilastru ce serve a sustine unu tablatu, a orna unu edificiu, a consacra memori'a unei victoria sau altei fapta stralucita: *partile principali alle unei columne suntu*: *basea, fustele, capitellulu*; *columnnele potu fi de petra, de arame si de alta materia*; *column'a d'in una sengura buccata de petra se dice monolithu*; dupo *stylu*, *column'a pote fi corinticu, dorica, ionica*, etc.; dupo forma sunt: *columnne binate* = *columnne imparechiate*, asi dispuse cate doue doue, ce se attingu in

basi si capitelle; *columnne rotunde* = *columnne cylindrice*, ai caroru fusti sunt in totu circulari; *columnne cadre sau cadrate*, ai caroru fusti sunt de sectione rectangulara; *columnne involte*, cu sectioni polygonali alle caroru anghiuri sunt rotundite; *columnne canellate* sau *canaliculate*, pre ai caroru fusti se afla sapatate canali verticali; *columnne geminate*, allu caroru fuste e formatu de trei laturi assemni si ecali, etc; *medie columnne*, taiate prin medilocu dupo planulu vertical ce trece prin assea loru, spre a se pote aplica la unu muru, etc.; dupo posetiune se dice: *columna angularia*, candu e pusa la *anglulu* unui edificiu; *columna singuratica*, candu fustele ei nu e legatu sau presu de neci unu altu corpu: *columna legata*, presa sau unita cu altu corpu; *columna solitaria*, redicata singura in mediloculu unei plate; dupo scopu pote fi: *columna monumentale*, candu serve ca monumentu; *columna rostrata*, candu e adornata cu *rostre de navi* luate de la inimicu, spre a consecra memori'a unei victoria navale; *column'a traiana* sau *lui Traianu*, redicata la Rom'a, spre a consecra memori'a victorieiloru lui Traianu asupr'a Daciloru; *columna milliaria*, pre marginea unei calle la fia care milliariu, spre a indica distantie, si in speciale, cea pusa in centrulu anticei Roma, de la care incepea a se mesura tote callile imperiului romanu, etc.; 2. prin estensione si metafore: a) veri-ce serve a sustine sau tine: *columnnele unui patu, columnnele de cari se lega una nave adjunsa in portu*; b) ce semina in forma cu una *columna*: a) la calculu, seria verticale de cifre puse un'a sub alta: *a aduna cifrele d'in column'a dieciloru*; b) in anatomia, se aplica numele de *columna* la diverse parti alle corpului: *column'a carnosu a cordei, column'a velului palatului*, si mai vertosu: *column'a vertebrale*, ossulu spinarei compusu d'in 24 de *vertebre*; c) in physica: *column'a voltaiana* sau *lui Volta* = *pil'a lui Volta*, (vedi *pila*); apoi: *columna de apa, de aeru* sau de alte licide si gaze, cantitate de aceste licide sau gaze cu una

altitudine si una base, determinate in realitate sau numai prin cugetare; asiá si : *columna de focu*, si in speciale, *columna de focu*, care noptea serviea Ebreilor de conductoria in desertu; de aci; *columna de focu* = bonu, extraordinariu si luminos conductoriu, fia omu sau principiu; δ) in artea typographica, un'a d'in partile in care e divisa una pagina : *a typari in doue colonne, in patru colonne*; ϵ) la registre, tabelle, etc., divisiune pre pagine, formata prin linie, trasse de susu in diosu : *registru cu trei colonne*; ζ) in geografia : *colonnele lui Hercule*, sau absolutu : *colonnele*, cei doi munti de pre termii strimtoarei *Erculana* (= *Gibraltaru*); η) in militia, desopositiune de osti mai estensa in lungu de câtu in latu : *columna de pedestri, de callari, de artillari, de atacu*; θ) *columna chronologica* : α') proprie, columna cu inscriptioni istorice in ordine chronologica; β') divisiune d'in unu tabellu chronologicu; γ) in intellesu ideale, ce serve de redimu ca una columna : redimu, adjutoriu, etc.: *barbatulu illustre erá cea mai firma columna a cetatei; singur'a columna a familiei e acestu jume*. (Form'a *colonna* nu e naturale limbei romane).

* COLUMNARE si *columnariu*-a, adj. s., *columnaris* si *columnarius*-um; relativu la *columna*, care semina cu *column'a*: *lumina columnare*; — subst. m. *columnariu* : a) personale, cellu condemnatu la *columna*, a fi legatu de *columna*, criminale sau detoriu ce nu solve detoriele; b) reale : α) impositu pre *colonne*; β) fragmentu de petra, de marmore.

COLUMNATIONE, s. f., *columnatio* (compara si fr. *colonnation* si *colonnaison*); d'in verbu *columnare* : 1. redimare sau adornare cu *colonne* : *columnationea scenei*; 2. dispositione, modu de a ordiná si proportioná *colonnele*, si de aci : 3. ordine sau seria de *colonne*, (vedi si *columnatu*).

COLUMNATU, -a, adj. s., *columnatus* (compara si it. *colonnato*, fr. *colonnade*); ca si *columnatione*, d'in unu verbu *columnare* : 1. ca part. sau adj., redimatu sau ornatu cu *colonne* : *coperemente co-*

lumnate; 2. ca subst., a) m., *columnatu*: α) moneta, mai vertosu moneta ispanica, care are pre densa doue imagini de *columna* : *columnatii, forte desi mai inainte, astadi au disparutu mai de totu d'in terr'a nostra*; β) ordine de *colonne* ce servu de ornamentu; γ) modu de a ordiná *colonnele*; b) f. *columnata*, in a-cellu-asi intellesu cu *columnatu* sub β si γ . (Form'a *colonnatu* sau *columnatu* nu se pote aprobá.)

* COLUMNELLA, s. f., *columnella*; diminutivu d'in *columna*; — form'a masculina *columnellu* inco pare a fi fostu usitatu si in latin'a, *columnellus*; in limbele noue latine, acea-asi forma, de essemplu, it. *colonnello* este asiá de usitata ca si cea femin. *colonnella*, si, se applica si cu intellesu personale de : titlu sau gradu militare ce porta cellu ce commanda, ca tribunu militariu, la mai multe companie si la capitaniu loru; cu acestu intellesu a intratu si in limba nostra m. *columnellu*, pronuntyatu si *columnellu*, *colonnellu*, carui-a ar fi de preferitu *columnariu*; (vedi *columna* sub 2. η).

COLUMNELLU, s. m., vedi *columnella*.

* COLURU, -a, adj. s., *colurus* ($\kappa\omicron\lambda\omicron\upsilon\omicron\sigma$, d'in $\kappa\omicron\lambda\omicron\sigma$ = *mutilu* si $\omicron\beta\rho\acute{\alpha}$ = *coda*), mancu de *coda*, si in genere, mancu, mutilu; de aci s. m., *coluru*, pl. *coluri*; nume datu la doue cercuri mari alle sferi ceresci, d'in cari : *colurulu ecinocetioru* = *colurulu ecinocetiale* trece prin celle doue puncte ecinocetiale; *colurulu solstietioru* = *colurulu solstietiale* trece prin celle doue puncte solstietiale alle ecliptice.

* COLYMBADE si *columbade*, adj. s., *colymbas* ($\kappa\omicron\lambda\omicron\mu\beta\acute{\alpha}\varsigma$); care innota; de aci s. f., *colymbade*, oliva muriata; in medicina, asseminea oliva pisata si applicata la arsura.

COLYMBARE si *columbare* sau *colymbire* si *columbire*, -escu, (mai pucinu bene : *colimvire*), v., $\kappa\omicron\lambda\omicron\mu\beta\acute{\alpha}\nu$; a cofundá in apa, si in speciale, a cofundá unu copillu, spre a lu battezá.

COLYMBATURA si *columbatura* sau *colymbitura* (mai pucinu bene : *colimvitura*); actione de *colymbare* sau *colymbire*.

COLYMBETRA si *columbeta* (mai

pučinu bene : *colimvitra*, κολυμβήτρα; locu sau vasu de *colymbare*, si in speciale, vasu de *colymbatu* copii la battezu.

* **COLYMBU** si *columbu*, s. m., *colymbas* (κολυμβος; vedi si *columbu*); 1. abstractu, actione de *colymbare*; 2. concretu, care *colymba* sau se *colymba*, si in speciale, genu de passere apatica, care in continuu se da a fundu, *mergus* (fr. *plongeon*); numitu pre a locurea si *crocodellu* sau *corcodellu*.

† **COM**, prep., vedi *cu*.

CCMA, s. f., *coma* (κόμη); 1. peru de la capu, capilli, fiendu vorb'a de omu, déro mai vertosu de animali : *com'a calului*, *leului*; 2. prin metafora : a) firele, frundiele superiori alle planteloru : *com'a arboriloru*, de aci : b) culme : *com'a muntelui*, *collinei*, *casei*, etc.

COMANACIRE, -*escu*, v., a luá sau scote *comanaculu* in semnu de profunda reverentia; — reflex., a se *comanaci* = a si scote *comanaculu*, a face profunde si chiaru basse reverentie; — compara si *caциullire*. M.

COMANACU, s. m., pl.-e, *galerus cyllindricus*; *operculum*; 1. specia de coperimentu de capu de forma cylindrica; in speciale, coperimentu de capu preutescu sau calugerescu de acea-asi forma; 2. prin metafora, capacu de caldare sau de altu vasu. (D'in *coma*, sau prescurtatu d'in *cucomanacu*, derivatu d'in *cucoma* = *cucuma*). M.

* **COMARCHU**, s. m., *comarchus* (κόμαρχος, d'in κόμη = satu si ἄρχειν = *presedere*, *administrare*); magistratu allu unui satu sau unei cetatelle.

COMATU, -a, adj., *comatus*; proprie, part. d'in verbulu *comare* = *comare* = a muni cu *coma* sau cu ceva assemine *comei*, si prin urmare *comatu* = munitu cu *coma* sau cu ceva assemine *comei* : *temple comate*; *comat'a frunt'e a callului*.

COMBATERE, v., (it. *combattere*, fr. *combattre*); a bate cu potere, applicatu mai vertosu in intellesu ideale : a *combate parerile*, *errorile cuiva*; a *combate pre cineva in parerile si assertionile selle*.

* **COMBINABILE**, adj., (it. *combinabile*, fr. *combinable*); care se pote *combiná*.

COMBINARE, v., *combinare* (d'in *com* si *binu*); oppusu la *desbinare*, si synonymu cu *imbinare*, verbulu *combinare* insemna : a pune in preuna si a unistrinsu doue sau mai multe lucruri asiá, in cátu se formeie una unitate perfecta, si acésta-a atátu in intellesu materiale : a *combiná littere*, *syllabe*, *cuvente*, *numere*, *cifre*, etc., cátu si in intellesu ideale : a *combiná unu planu*, *idee*, *judecie*, *rationamente*; — in speciale : a) in calculu, a uní unu numeru de obiecte ore-cari in grumuri de unu certu numeru de aceste obiecte : a *combiná 24 de obiecte câte trei trei*; b) in chymica, a uní unu corpu cu altulu de natura diferente, asiá co corpurile unite dau unu nou corpu omogeniu in tote partile selle : *oxygeniulu combinatu cu hydrogeniulu da apa*.

COMBINATIONE, s. f., *combinatio* (compara si it. *combinazione*, fr. *combinaison*); actione si resultatu allu actionei de *combinare* : *mesur'a versului anticu se fundedia pre combinationea syllabeloru dupo cantitate*; *combinationea basiloru cu acidele da sarile*; *una combinatione deministeriu*; *combinatione de idee*, etc.

COMBINATORIU, -*toria*, adj. s. *combinans*, (it. *combinatore*, fr. *combineur* si *combinatoire*); care *combina* sau *serve a combiná* : *spiritu combinatoriu*, *arte combinatoria*.

* **COMBURENTE**, adj., *comburens*, (it. *comburente*); care *combure* : *corpuri comburenti*, *proprietate comburente*.

* **COMBURENTIA**, s. f., (it. *comburentia*); calitate sau proprietate de *comburente* : *comburenti'a oxygeniului*.

* **COMBURERE**, *combussi* si *combustei*, *combustu*, v., *comburare* (d'in *com* si *burere* = *ardere*); a arde cu totulu, a reduce in cenusia, si de aci, a nemici, a destruí.

* **COMBUSTIBILE**, adj., (it. *combustibile*, fr. *combustible*); d'in *combustu* de la *comburare*, care se pote *combure* usioru, care se apprende si arde currendu si bene : *sulfurea*, *pecur'a lemnulu bene uscatu sunt forte combustibili*; — s. *combustibilile* : a) tote câte servu la arsu; b) in speciale : a) in chymica, corpu ce

se combina cu altulu, combinare ce se face prin incaldirea, apprenderea si arderea acestui corpu si care e effectulu combinationei intre *combustibile* si *comburente*; β) in geologia, classe de petre cari coprendu materie vegetali combustibili; γ) in mineralogia, classe de minerali ce coprendu elemente combustibili.

* **COMBUSTIBILITATE**, s. f., (ital. *combustibilità*, fr. *combustibilité*); calitate, aptitudine de *combustibile*.

* **COMBUSTIONE**, s. f.; *combustio* (it. *combustione*, fr. *combustion*); d'in *combustu* de la *comburare*, actione si rezultatu allu actionei de *comburare*, ardere completa, nemicire prin focu; — in speciale, ca terminu chymicu, actu de desvoltare de caldura cu ardere, ce facu certe corpuri, candu se combina cu altele; ca terminu de anatomia, reducere a corpului omenescu in cenusia d'in cause neconoscute; ca terminu de astronomia, stare a unui planetu candu se afla in conjunctiune cusorele; — in intellesu ideale focu, incendiu, mare calamitate ce se esca de una data.

* **COMBUSTIVU**, -a, adj., (it. *combustivo*); care are potere de a *comburare*.

COMBUSTU, -a, part. d'in *comburare*, *combustus*, *arsu*.

* **COMBUSTURA**, s. f., *combustura*, d'in *combustu*, actione si mai vertosu rezultatu allu actionei de *comburare*, *arsura*.

†† **COMEDERE**, *comesu* si *comestu*, *comedere* (d'in *com* si *edere* = *mancare*); a manca, a consume.

COMEDIA, s. f., *comœdia* (χωμῳδία, d'in χωμῳη = *satu* si φδῳη = *canticu*, pentru co primii jucatori de *comédie* amblau d'in satu in satu, ca se si cante si joce *comediele*); 1. un'a d'in celle doue specie principale alle genului de compositiune dramatica, compositiune in care se reprezenta una actione d'in vietii'a comune, in care se depingu partile ridicule alle omeniloru, si allu carei essitu e de regula letificu : *comedi'a*, *ca si satyr'a*, *bate vitiele cu flagellulu ridiculu-lui*; 2. prin estensiune si metafore : a) veri-ce spectaclu care serve la delectare, si in speciale, spectaclu pentru delectarea vulgului, cumu : jocu pre funi,

essercitie gymnastice, jocu de cani, de mimutie, etc.; b) veri-ce facta ridicula, veri-ce se face fora seriositate, si mai vertosu, facta ridicula, seccaturosa, neasteptata si adesea supperatoria : *ce comedie mai e asta-a!* *a se tiné de comedie*, *a face comedie*.

COMEDIANTE, s., *ludius*; care face *comédie* in intellesulu cuventului *comedia* de sub 2, a.

COMEDIASIU, -a, adj., *scurra*; care face *comédie*, care se tine de *comédie*, in intellesulu cuventului *comedia* de sub 2, b. *M.*

COMEDICU, -a, adj., *comœdicus* (χωμῳδικός); relativu la *comedia* in intellesulu de sub 1. : *artea comedica*.

COMEDU, -a, s., *comœdus* (χωμῳδοός); actoriu care joaca in *comédie* in insemnarea cuventului *comedia* de sub 1.

†† **COMERE**, *comui*, *comutu* si *comtu* sau *comptu*, v., *comere*, a curá *com'a* sau perulu, a ua peptená, unge, netedí, implettí, ordiná, adorná, etc., si de ací, a adorná veri-ce altu lucru, si mai vertosu, stylulu, orátionea.

* **COMESTIBILE**, adj. (fr. *comestible*) d'in *comestu* de la *comedere*, ce se pote manca; — s. *comestibili*, câte servu la nutritiura omului.

COMETA, s. f., pl. -e, *cometa* (χωμῳητης); stella comata.

COMETARIU, -a, adj., (it. *cometario*; fr. *cométaire*); relativu la *comete* : *ellipse cometaria*.

COMETU, s. m., pl. -i, *cometes* (χωμῳητης); stella cu coda sau cu *coma*; aceasi cu *cometa*.

COMICU, -a, adj., *comicus*; relativu la *comedia* : 1. in intellesulu cuventului *comedia* de sub 1. : *poeti comici*, *autoriu comicu*, *genulu comicu*, *talentu comicu*; *actori comici*, *actrici comice*; *caracterie* sau *persone comice*; 2. in intellesulu cuventului *comedia* de sub 2. : *portu comicu*, *disse comice*, *gesturi comice*, *figura comica*; — s. personale, autoriu sau actoriu comicu : *unu bonu comicu*.

* **COMISSARE**, v., *comissari* (χωμῳατης); a face, d'ῳ celebrarea unui ospetiu, una preamblare sau processione

festiva cu musica si cu saltu, apoi a se abate la unulu d'in convivi, spre a reincepe licentiele de mesa; a se preamblá cu musica; a se dá la petreceri festive; a face escesse de mancare si de beutura; a merge se cante si se salte la ferestrele cuiva, etc.

* COMISSATIONE, s. f., *comissatio*; actione de *comissare*.

* COMISSATORIU, *-toria*, adj. s., *comissator*; care *comissa*.

* COMITANTE, adj., *comitans*; care *comita*, insociesce.

* COMITARE, v., *comitare* si *comitari*; a fi *comite*, a se face *comite* cuiva, a l'insoci si urmá, mai vertosu a l'insoci, spre a-i face onore: a *comitá unu principe, unu barbatu illustru; a comitá unu mortu, funerile unui mortu, regele si regin'a comitati de toti ai curtei*.

* COMITATE, s. f., *comitas*; affabilitate, blandetia.

COMITATU, *-a*, adj. s., d'in *comitare*:

1. part. passivu, *comitatus, -a, -um, generariulu incongiuratu si comitatu de toti officiarii armatei*; 2. s. m., *comitatu-lu*: a) abstractu, actione de *comitare*; déro mai vertosu: b) concretu, *comitatus-ús* (compara si it. *comitato* si *contado*, fr. *comitat*, *comité* si *comté*): α) personele ce insocescu si urmedia pre alt'a, mai vertosu spre a-i face onore: *regin'a es-sisse cu mare comitatu de muieri si de barbati; cete de scelerati formedia comitatulu sceleratului*; β) titlu de nobilitate allu *comitelui: dupo baronia ti va veni si comitatulu*; in acestu intellesu si *comilia*, redussu si la *contia*; γ) nume datu in unele terre, cumu in Ungari'a de esemplu, la una divisiune teritoriale, care sta sub administrationea unui *comite*; δ) commissione; in acestu intellesu si sub form'a *comitetu*, déro *comissione* e de preferitu nu numai forme *comitetu*, ci si cellei mai genuina *comitatu*.

COMITE (redussu si in *conte*, si ce e mai reu, in *contiu*), s. m., *comes-comite*, (compara si ital. *comite* si *conte*, franc. *comte*); care insociesce si urmedia pre altulu: 1. in genere: sociu; *dux comitesque, ducele si comitii* (socii); *comite allu cugeteloru si fapteloru cuiva*; 2. in

speciale, care pentru preveghiare sau pentru ajutoriu si mai vertosu spre a face onore, insociesce si urmedia pre cineva: *comitii regelui, ilustrului barbatu de statu*; de aci: a) cellu investitu cu una functione inalta: *comitele scoleloru, comerciuului, erariului*; b) titlu de nobilitate; in acestu intellesu si redussu in *conte*, éro fem. *comitessa*, redussa in *contessa*; c) care governa una provincia sau *comitatu*. In hierarchi'a byzantina *comitii* (cu titlulu de *spectabili*) urmau immediatu dupo *illustri*, si cá administratori erau insarcinati cu guvernarea diecesiloru.

* COMITIALE, adj., *comittialis*; relativu la *comitiu: dille comitiale*, in cari se tinu *comitie; morbu comitale* = epilepsia, asiá numitu, pentru co unu casu de asemine morbu, consideratu ca reu auguriu, facea se se sparga *comitiele*.

* COMITIU, s. m., pl. *-e, comitium-a* (d'in *com-ire* = *co-ire*); venire a mai multoru-a in acellu-asi locu, adunare, locu de adunare publica: 1. singulariu, *comitium*: a) locu de adunare a poporulu Romanu, spre a delibérá si votá; b) prin estensione, veri-ce locu, unde se aduna poporulu spre a delibérá; 2. plurariu, *comitium*: a) adunare deliberativa a poporulu Romanu, care érá de trei specie: *comitie curiate, comitie centuriate, comitie tribute*, (vedi *curiatu, centuriatu*, etc.); inse tote aceste specie de *comitie* nu se tineau in *comitium*; candu *comitiele* se stringeau pentru allegare de magistrati, atunci elle se numeau, dupo magistratii de allessu, *comitie consulari, tribunicie*, etc.; b) veri-ce adunare popularia, si chiaru adunare ce delibera nu de cestionii politice, ci si de veri-ce alte interessi: *comitie agricole*.

* COMITIVU, *-a*, adj. s., *comitivus*; relativu la *comite* in insemnarea de sub 2. a: *demnitate comitiva*; — s. f., *comitiva*, cu intellessulu collectivu de: personele ce insociescu alta persona spre a i face onore sau a i dá ajutoriu.

COMMA, s. f., *comma* (κόμμα, d'in *κόπ-τεν* = *taiare, curmare*); 1. parte de periodu mai micu de câtu unu membru; si in speciale, parte de periodu ce taia

sensulu generale allu periodului; — espressionea curatu romanica este *incisu*; 2. *cesura* de versu; 3. micu repausu in lectura, si semnu ce arreta acestu repausu, acellu-asi cu *virgula* sau si cu *doue puncte*; 4. micu intervallu musicale; 5. cadere a unui morbosu in somnu profundu.

* **COMMACERARE**, v., *commacerare* (d'in *com* si *macerare*); a macerá bene.

* **COMMACULARE**, v., *commaculare* (d'in *com* si *maculare*); a maculá forte, a sordí, a spurcá.

COMMANDA, s. f., (fr. *commande*), form'a fem. d'in *commandu*, luata cu intellesu mai restrinsu de cátu acestu-a; si a nume: 1. puterea de a *commandá* a unui capu de armata: *command'a in avea batalia fu incredentiata lui Militiade*; 2. ordine data de unu capu celloru armati: *commanda la derept'a, la stang'a*; 3. lucru ce se *commanda* unui lucratoriu sau fabricante si se cere de la densulu intr'unu certu tempu: *toti fabricantii au commande insemnate*; de aci: *lucru de commanda*, facutu intr'adensu dupo cerere: *cibote, vestimente de commanda*; de unde prin estensione, *de commanda*: a) vrendu nevrendu, fora tragere de anima, fora disoposetione: *poetulu nu pote scrie de commanda*; b) simulatu, prefacutu: *lacrima de commanda*.

COMMANDAMENTU, s. m., (it. *commandamento*, fr. *commandement*); actione de *commandare*, putere sau autoritate de *commandare*, ceva *commandatu*, ordine, etc.: *a avé commandamentulu armatei*; *a ascultá de commandamentele cuiva*. In celle mai multe casuri e de adjunsu form'a *commandu*.

COMMANDANTE, adj. s., (it. *commandante*, fr. *commandant*); care *commanda*, luatú mai vertosu ca s. m. *commandantele*, care *commanda* una oste sau parte de oste: *commandante de callarime, commandantii ostei; commandantele unei cetati*.

COMMANDARE, v., (it. *comandare*, fr. *commander*; d'in *com* si *mandare*): 1. a *commandá* cuiva ceva, a impune cu cuventulu, a dice espresso se faca, a *insarciná*: a) ca superiore, ca autoritate

carei se cuvène ascultare si suppunere: *Domnedieu ne commanda se facemu bene si celloru ce ne facu reu; capitanulu commanda militariloru se appuce la derept'a, se attace pre inimicu*; si passivu: *atátu mi s'a commandatu se ti spunu; ni s'a commandatu a plecá*; — prov. cui *commandi?* = *nu commandi serviloru tei* = *commanda serviloru tei*, se dice unei persone care *commanda* cu tonu prea imperiosu celloru ce nudependu de dens'a; b) ca simplu comperatoriu: a *commandá* calcionariulu mai multe *parchie de calciamente*; a *commandá* la mai multi fabricanti diverse *machine de mare pretiu*; 2. a *commandá* ceva sau *pre cineva*, a avé putere sau autoritate, si de aci in genere, a dominá: a *commandá* *armat'a*, a *commandá* unu *castellu*; a *commandá* *appetiteloru basse alle carnei*, (vedi si *commendare*).

COMMANDATIONE, s. f., actione de *commandare*, *autoritate* sau putere de a *commandá*.

COMMANDATORIU, -*toria*, adj. s., (compara it. *comandatore* si *comandatorio*); care *commanda* sau *serve la commandare*: *commandatorii castelleloru, tonu commandatoriu*.

COMMANDITA, s. f., (it. *comandita*, fr. *commandite*); proprie, forma fem. d'in *commanditu*, a dou'a forma de participiu d'in *commandare* = *committere*, *incredentiare*, etc., de aci, *commandita* = unu ce *incredentiatu* altui-a: *a avé ceva commandita* sau *in commandita*; *societate in commandita*, in care parte de societari se marginescu a versá bani, lassandu tota gestionea pre sem'a altoru-a.

COMMANDITARE, v., (fr. *commanditer*); a se interessá numai prin *commandita* intr'una societate commerciale.

COMMANDITARIU, -*a*, adj. s., (it. *comanditario*, fr. *commandataire*); relativu la *commandita*: *sociu commanditarriu*, care nu iea parte la gestionea facendelorú societatei.

COMMANDU, s. m., pl.-e, (it. *comando*); actione, putere si actu sau resultatu de *commandare*: *celle diece commande d'in decalogu*; *a avé commandulu unei armata*; *a inpleni commandulu sau*

commande; a se portá si lucrá dupo *commandu*, a nu essí d'in *commandu*, etc. Vedi si *commendu*.

* **COMMANIPULARIU**, s. m., *com-manipularius*, (*com-manipulariu*); sociu de *manipulu*, care e cu altulu d'in acelu-asi *manipulu*.

* **COMMARITU**, s. m., *commaritus* (*com-maritu*); maritu impreuna cu altulu.

* **COMMARTYRU**, -a, s., *commartyr*; sociu de *martyriu*.

* **COMMATICU**, -a, adj., *commaticus* (*κομματικός*); relativu la *comma*, care are *commate*: *stylu commaticu*.

COMMATRA, s. f., vedi *commatru*.

COMMATRIA si *cummatría* sau *cummetría*, s. f., relatione de *commatru*: 1. in intellessulu cuventului de sub 1.: *commatrí'a nu se pote incrucisiá* = nu pote cineva battezá copii de ai cellui de la care are copii battezați; 2. in intellessulu cuventului de sub 2.: *commatrí'a intre cei rei este de scurta durata*, ca si *commatrí'a d'intre cani si catusie*; a *stricá commatrí'a* = a stricá amicití'a, a se certá; 3. cu intellessu concretu, ospetiu de battezu, datu cu oceasiunea battezelui unui copillu: *Románului nu place battezu fora commatría*; de aci: 4. petrecere cu mancári si beuturi si chiaru cu cantice si jocuri, escesse de mésa: a *face mai multe commatríe pre septemana*; a *duce intr'una commatría*.

COMMATRIRE si *cummatrire* sau *cummetrire*, -escu, v., a dice cuiua *commatru*: *ce me totu commatresci?* — a face pre cineva *commatru-a*, a luá de nasiu sau nasia pentru unu copillu, de aci reflex. a se *commatrí*: a) a si dice unulu altui-a *commatru*; b) a se face *commatru* prin battezu; c) a se face *commatru* la una blastematía, a se intellege pentru una blastematía.

COMMATRU si *cummatru* sau *commetru*, -a, s., (fr. *compère* si *commère*, it. *compadre* si *commadre*, *compare* si *comare*, d'in lat. *compater* si *commater*; la noi *commatru* se applica si in locu de *compatru*, care ar fi bene se se dica candu e vorb'a de unu barbatu, applecandu-se numai la femine form'a *commatru*; vedi *com si patre, matre*); 1. cellu

ce prin battezu se afla in affinitate spiritala, devine ore cumu mamma sau tata spiritala impreuna cu mamm'a sau tatalu natural, asiá co: a) *commatru* este: a) nasiulu copillului battezat cu tatalu ca si cu mamm'a cellui battezat; b) tatalu copillului battezat cu nasiulu ca si cu nasi'a copillului; b) *commatru*, este: a) nasi'a copillului cu tatalu si mamm'a acestui-a; b) mam'a copillului cu nasi'a sau cu nasiulu copillului; — *commatru mare* si *commatru mare*, care la battezu tinu copillulu in bracie, pre candu *commatru* si *commatru* au, cumu se vede d'in celle espuse, intellessu mai largu; 2. prin estensioné si metafore, amicu care e in bona intellegere cu cineva: a) in bene, applectatu ca si *veru, frate*, etc., ca terminu de caritate si fratía, déro cu una nuantia de ironía, candu e mai vertosu vorb'a de Tígani, la cari Románulu se indereptedia de regula cu numele de *commatru* si *commatru*; b) in reu, vorbindu de cellu complice la una bassa intriga, la una insellatoría, etc.; de aci: c) applectatu si la animali: *commatru a vulpe*, *commatru lu lupu*.

* **COMMEDITARE**, v., *commeditari* (*com-meditare*); a medita a fundu, a considerá cu cea mai mare incordare de minte unu ce pre tote faciele lui.

COMMEDITATIONE, s. f., actione de *commeditare*.

* **COMMELINA**, s. f., (it. *commelina*, fr. *comméline*); genu de plante d'in famili'a *commelinaceelor*, *triandria monogynia* lui *Linneu*.

* **COMMELINACEU** si *commelinaciu*, -a, adj., (fr. *commelinacé*, it. *commelinacto*); care semina cu *commelin'a*; de aci s. f. pl., *commelinacie*, familia de plante care are de tipu genulu *commelina*.

* **COMMEMORABILE**, adj., *commemorabilis*; demnu de *commemoratú*, (vedi *commemorare*): *de commemorabile pietate*.

* **COMMEMORAMENTU**, s. m., pl. -e, *commemoramentum*; camu in acellu-asi intellessu cu *commemoratione*.

* **COMMEMORARE**, v., *commemorare* (*com-memorare*); a si memorá, a si pune in mente ceva cu tote circumstan-

tiele, a si adduce forte bene a mente; a adduce a mente vorbindu; a mentioná, si de aci, a espune cu tote detaliile, a enarrá; in intellesu religiosu, a celebrá cu solennitate memori'a cuiva.

* **COMMEMORATIONE**, s. f., commemoratio; actione de *commemorare*.

* **COMMEMORATORIU**, -toria, adj., s., commemorator si commemoratorius; care *commemora* sau serve a *commemora*.

* **COMMENDABILE**, adj., commendabilis; demnu de *commendare*.

COMMENDARE, v., commendare (d'in *com* si *mandare*, si prin urmare acellu-asi cu *commendare*, déro, in vederea formeii mai apropiata de cea classica, applicatu si in intellesu mai apropiatu de cellu classicu; vedi si parentesea finale); 1. in genere, a mandá sau dá pre mân'a cuiva, ca se lu pastredie, se lu custodesca, se lu protege, etc., a incredentiá in manule cuiva, a depune: *me commendu si commettu bonei telle credentie; a commenda cuiva interessile materiali, cas'a, copillii, totu ce are mai caru; a commenda numele seu immortalitatei*; 2. in speciale: a) a laudá, a recommendá, a cautá se introducea pre cineva sau ceva in favorea cuiva: *nemica nu commenda pre unu june mai multu de cátu modesti'a si pudorea*; b) a face ospetie in memori'a celoru reposati; (d'in celle espuse se vede, co' cuventulu, chiaru candu sub form'a *commendare* se applica cu intellessulu de *imponere*, totusi nu are insemnarea energica ce au alte cuvente, cumu *imperare, ordinare*, etc.; ci *commendare* implica *increderea* cellui ce *commenda* in *liber'a docilitate* a cellui cui *commanda*).

* **COMMENDATICIU** si *commendaticiu*, -a, adj., commendaticius-tius; care serve a *commendare*: *scrissore commendaticia*.

COMMENDATIONE, s. f., commendatio; actione de *commendare*.

COMMENDATORIU, -toria, adj., s., commendator si commendatorius; care *oommenda* sau serve a *commenda*: *scrissori commendatorie*.

COMMENDU, s. m., pl.-e; commendatio; convivium funebre, parentalia;

1. actione de *commendare*, mediu de *commendare*; 2. ospetiu in memori'a celoru reposati.

* **COMMENSURABILE**, adj., (it. *commensurable*, fr. *commensurable*); care se pote *commensurare*, care se pote mesurá cu una mesura commune: *cantitati commensurabili*; — metaf., *effecte de placere commensurabili*.

* **COMMENSURABILITATE**, s. f., (it. *commensurabilitá*); calitate de *commensurable*.

* **COMMENSURARE**, v., commetiri (it. *commensurare*; d'in *com* si *mensurare* = *mesurare*); a mesurá impreuna, a mesurá cu altulu, a compará, a ecalá; a cautá una mesura commune intre doue sau mai multe cantitati; a proportioná.

* **COMMENSURATIONE**, s. f., commensus-us (it. *commensuratione*); actione de *commensurare*.

* **COMMENSU**, -a, adj., commensus; deplenu mesuratu; proportionatu, armonisatu, etc.

* **COMMENTARE**, v., commentari (compara si it. *commentare*, fr. *commenter*); 1. a si applicá *mentea* cu mare in cordare, spre a considerá unu ce de tote partile, a cogitá maturu si a fundu: *commentare asupr'a miserieloru omenesci*; 2. a combiná cu *mentea*, a imaginá, a inventá, a nasce d'in capulu seu; si de aci: 3. a espune cu cuventulu sau prin scrissu, a tractá, a desvoltá, de unde: 4. a explicá unu testu, a lu tractá grammatice; 5. a interpretá cu reutate si in reu: *nu ti e permissu a commentá cugetele melle nci cuventele melle; nu mai commentati ordinile, ci properati a le essecutá*.

* **COMMENTARIOLU**, s. m., commentariolum; deminutivu d'in *commentariu*.

* **COMMENTARIU**, s. m., pl.-e, commentarium si commentarius; proprie, adj. d'in *commentu, commentariu* (subintellegundu *libru* sau *volume*) insemna: carte de *commente*, collectione de *commente*, si a nume: 1. in genere, diariu, memorandum, protocolu, registru, carte in care insemna cineva pre scurtu cille ce face sau cugeta; 2. in speciale: a) tractatu ce coprende note explicative asupr'a u-

nui testu d'in auctori sau d'in legi, note ce au de scopu a facilitá intellegerea testului : *commentariu asupra legei electorale*; de multe ori inse *commentariile* incurca mai multu de câtu descurca testulu; de aci : *b*) interpretare malitiosa data euventeloru, fapteloru cuiva; *c*) scriere, mai vertosu scriere istorica câtu de simpla si fora pretensionii de arte, coprendendu numai faptele si impregiurarile celle mai memorabili : *commentariile lui Cesare*; a *scrie commentariulu vietiei selle*.

* **COMMENTATIONE**, s. f., *commentatio*; actione de *commentare*; resultatu, methodu de *commentare*, etc.

* **COMMENTATORIU**, -*toria*, adj., *commentator* si *commentatorius*; care *commenta* sau *serve a commentá* : *commentatorii evangelieloru*, autorii sau esplicatorii.

* **COMMENTIRE**, v., *commentiri* (*com* si *mentire*); a fauri cu mentea ceva mentionosu.

* **COMMENTITIU** si *commenticiu*, -*a*, adj., (*commenticius* si *commentitius* cu referentia atátu la *commentire*, câtu si la *commentu*); cogitatu numai cu mentea, in opposetione cu *reale*, si de aci, fauritu, imaginatu, fictivu, etc.

* **COMMENTU**, s., *commentum*; ce se produce cu *mentea*, actu si productu allu *mentes*: 1. cogitatione, reflexione, *combinatione, planu*; 2. mai vertosu productu allu imaginationei, inventione, *imaginatione, fictione*, si de aci : *mentione*; 3. cogitatione ce serve a esplicá alte cugetationi : nota esplicativa, *observatione, etc.*; mai vertosu, *observatione, interpretatione* necuvenita sau malitiosa ce se dau vorbeloru sau acteloru cuiva : *nu vreu commente la vorbele melle*.

* **COMMERCARE**, v., *commercari* (d'in *com* si *mercari*); a *mercá*, a comperá sau vende cu altii ori a comperá sau vende mai multe lucruri impreuna si de una data.

* **COMMERCIABILE**, adj., (it. *commerciabile*); care se pote *commerciá*.

* **COMMERCIALE**, adj., (it. *commerciale*); relativu la *commerciu* : *dereptu commerciale*.

* **COMMERCIANTE**, adj., (it. *commerciante*); care *commercia*; — s., unu *commerciante*, *negotiatoriu*.

* **COMMERCIARE**, v., (it. *commerciare*); a face *commerciu*, a essercitá *maiestria de commerciu*.

COMMERCIU, s. m., *commercium* (d'in *com* si *merce*); 1. scambiu de *merce* cu *merce*, si in genere, *negotiu* : a face *commerciu*, a se aplicá la *commerciu*; de aci : *a*) locu de *commerciu, mercatu*; *b*) articule de *commerciu*, lúbru de vendutu sau de comperatu; *c*) arte sau *maiestria de commerciu*; *d*) cei ce facu *commerciu*; 2. prin metafore : *α*) in genere, relatione, legamentu, contactu, etc. : *nu am neci unu commerciu cu acestu omu; commerciu de scrissori, de vecinitate, de amicitia, etc.*; *β*) in parte, relatione *rosinosa, legamentu illicitu, etc.* : *commerciu carnale*.

COMMESSU, *commettere*, etc., vedi *commissu, committere*.

* **COMMIATU**, s. m., *commatus* (*com* para si it. *comiato*); proprie supinu d'in unu verbu *commiare* = *commeare* = *ducere* si *venire*, luatú inse ca subst. *commiatu* : 1. in genere, *ducere* si *venire*, *ducere* la unu locu si intorcere de acolo, *mergere* sau *amblare* in *coce* si in *collo*; 2. in speciale : *a*) locu de *ducere* si *venire*, *traiectu, calle*; *b*) mai vertosu, *voia* de a se duce *ceruta* si *data, voia* ce *ceru* mai *allessu* *militarii* si *altii functionari*, spre a se *absentá* de la *functionea* loru; tempulu pre câtu se da *acesta voia* : *a cere commiatu de trei lune*; de aci : *c*) demittere a unui *servitoriu, espulsare*; *d*) *personele* câte se ducu *impreuna unde* si se *intorcu* de *acollo* *erosi* in *preuna*; *e*) *transportu*, si mai vertosu *transportu* de *provisiuni* la una *armata*, si de aci : *f*) *provisiuni* *pentru* una *armata*.

* **COMMIGRARE**, v., *commigrare* (*com* si *migrare*); a *migrá* cu *tote alle selle* si in *preuna* cu *altii*.

COMMIGRATIONE, s. f., *commigratio*; actione de *commigrare*.

* **COMMILITARE**, v., *commilitare* (*com*-*militare*); a *militá* in *preuna* cu *altulu*.

COMMILITE, s. m., vedi *commilitone*.

* COMMILITIUM, s. m., *commilitium*; servitiu în militia cu altulu sau altii, relatione de sociu de militia, si de aci în genere, communitate, societate.

* COMMILITONE, s. m., *commillite*; sociu de militia, companiu.

* COMMINARE, v., *comminari* (*com* si *minare* = *ammenitiare*); a ammenitiã tare, a face mari ammenitiari.

* COMMINATIONE, s. f., *comminatio*; actiune de *comminare*.

* COMMINATORIUM -*toria*, -adj. s., *comminator* si *comminatorius*; care *commina* sau *serve a comminare*: *cuvente comminatorie*; *dispositioni comminatorie alle leggi*.

COMMINGERE, *comminsi*, *comminsu* si *comminctu*, *comminctu*, v., si

COMMINGERE, -*escu*, v., *commingere* (*com* - *mingere* sau *mingire*); a intinã, a spurcã, a mingi reu, a sordã.

* COMMINUERE si *comminuire*, v.; *comminuere* (*com* - *minuere*), a face mai micu, a micusiorã ceva, facundu-lu în multe si merunte buccati sau taiandu si scadendu d'în ellu multe assemîni parti.

* COMMINATIONE, s. f., *comminutio*; actiune de *comminuire*, si în speciale, sfermare a unui ossu.

* COMMINUTIVUM, -*a*, adj., (ital. *comminutivo*, fr. *comminutif*); d'în *comminutu* de la *comminuire*: *fractura comminutiva*, prin care ossulu se *comminue* = se face în multe si menute buccatelle.

* COMMINUTUM, -*a*, part. d'în *comminuire*, luat si ca adiectivu, *comminutus*: *osse comminute*, (vedi si *comminutivum*).

* COMMISCIERE, *commiscui*, *commiscutu* si *commistu*, v., *commiscere* (d'în *com* si *miscere* = *mescere*); a mestecã cu altulu, a confunde.

COMMISERANTE, adj., *commiserans*; care *commisera*: *cuvente commiseranti*.

* COMMISERARE, v., *commiserari* (*com* si *miseru*); a sufferi de sufferentiele altui-a, a senti dorere cu densulu, a lu plange; a escitã compasiune.

* COMMISERATIONE, s. f., *commiseratio*; actiune de *commiserare*, affectu sau sentimentu de *commiserare*, differitu de *compassione* si cu atãtu mai multu de *misericordia*; — mediu de a escitã *commiseratione*.

COMMISERATORIUM, -*toria*, adj., s., care *commisera* sau *serve a commiserare*.

* COMMISERERE si *commiserescere* v., *commisereri* si *commiserescere* (d'în *com* si *miserere* = *mescere*); a avẽ meserere de altulu, a senti dorere de anima pentru miseria lui.

COMMISSARIA, s. f., si

COMMISSARIATUM, s. m., (compara it. *commissaria* si *commissariato*); calitate, officiu de *commissariu*.

COMMISSARIUM, s. m., (it. *commissario*, fr. *commissaire*); d'în *commissu* de la *committere*, cui e *commissa* una functione, cui e *commissu* unu officiu sau negotiu, mai vertosu publicu: 1. în genere: *commissarii insarcinati a cercetã*, a judecã, a *essaminã*; *commissarii bellicu*; *commissarii de provisioni*, de *artillaria*, de *marina*, etc.; 2. în speciale, *commissarii de politia*, si absolutu: *commissarii*, functionariu sub ordinile prefectului de politia: *commissariulu de verde*, de *albastru*.

COMMISSIONARIUM, s. m., (fr. *commissenaire*), cui se da una *commissione*, mai vertosu în intellessulu cuventulu *commissione* de sub 4. b, a; care essercita *commissionea* ca professione.

COMMISSIONE, s. f., *commissio* (compara si it. *commissione*, fr. *commission*); d'în *commissu* de la *committere*, actiune de *committere*, cumu si ce se *committe*: 1. *committere* sau *incummettere*, incredere ce are cineva în sene co va potẽ face ceva, presuntione, si de aci, coragiu de a se mesurã cu cineva, intrare în lupta, certame, lupta, intrecere, etc.; — prin metafora, cuventu, scriere pentru concursu, spre a capitã premiulu propusu; — 2. *commissione de peccate*, sau *peccate prin commissione*, cadere în peccate, vorbindu mai vertosu de delicta crimene si peccate, ce se *committu* facundu ce e opritu a face, în opposetione cu *ommissione*, delictu sau

peccatu ce se *committe* nefacundu ce e prescissu a face; 3. inchiaiare si inchiaiatura, legatura, imbuccatura, etc., a unui ce cu altu ce; déro mai vertosu : 4. *commissione* = insarcinare ce se da cuiva, officiu, servitiu, sarcina, negociu ce se increde cuiva, spre a lu face : a) in genere : *commissione usiora, grea, placuta, uritiosa*; a dá *commissione cuiva se faca ceva*; a face, impleni, essecutá *commissionea*; amu *essecutatu tote commissionile date*; b) in speciale : a) insarcinare de a comperá ceva : *neavendu cui altu se me addressedi, ti dau tie tote commissionile de a mi comperá celle de lipse*, — (reu se aude, in acesta insemnare si in cãteve d'in urmatoriele, sub form'a *commissionu*); de acf : α') lucrulu ce e cineva insarcinatu a comperá : *cartile nu su comperate pentru mene, ci su commissione pentru altulu*; β') professione a cellui ce compera sau vende pentru altulu, a *commissionariulu* : a se *inavuti prin commissione*; γ') ce se solve *commissionariulu* pentru servitiulu seu : a solve *commissione cincii procente*; δ') insarcinarea data *commissionariulu*; β) mandatu datu de *committenti* celloru allessi de densii ca representanti sau deputati, si in genere, ordine, mandatu, insarcinare emanata de la unu superiore sau insarcinare de incredere; γ) *commissione rogatoria*, prin care unu giudice insarcina pre altulu a face in cerculu competentiei selle unu actu de processura; δ) functie temporaria, in opposetione cu *officiu* = functione permanente; ϵ) persone insarcinate cu essaminarea unei cestione sau cu administrarea si essecutarea unei affacere : *commissione essaminatoria a aspirantiloru la professura, commissione finantiaria*; — de acf : persone cari impreuna cu *commissariulu de politia* compunu oficiulu unei divisiune politiana, cumu si loculu unde functionea aceste persone : *commissionea de rosiiu sau commissionea colorei de rosiiu*.

COMMISSORIUM-soria, adj. s., *committens* si *commissorius* (compara si fr. *commissoire*); d'in *commissu* de la *committere* : 1. care *committe, committente*, in intellessulu cellu mai largu allu cu-

ventului, ca oppusu la *commissariu* sau la *commissu* (vedi suffissu *ale*); in speciale : 2. care serve a *committe*; *pactu commissoriu*, prin care se stipula co una vendiare se strica, deco comperatoriulu nu respunde pretiulu lucrulu comperatu peno la unu tempu determinatu.

COMMISSU si *cummessu*, d'in *committere*; 1. part. passivu, *commissus-a-um*; *negotiulu commissu tie*; 2. supinu : *aplecarea de commissu escesse*, s. m. personale, unu *commissu*, cellu insarcinatu cu unu officiu, mai vertosu la una casa de negociu.

COMMISSURA, s. f., *commissura*; d'in *commissu* de la *committere*, actione de a *committe* sau a se *committe*; déro mai vertosu si de regula, locu unde se *committu* = se unescu doue parti, ce unesce doue parti, inchiaiatura, legatura, imbuccatura : *commissur'a capului cu corpulu, commissur'a caprioriloru, commissur'a budieloru*, etc.

* **COMMISTIONE**, s. f., *commixtio*; d'in *commistu* de la *comiscere*; actione de *comiscere* si resultatu allu acestei actione.

* **COMMISTU**, -a, adj., *commixtus*; part. d'in *comiscere*, luatu ca adiectivu; *unde de sange commiste cu unde de apa*.

* **COMMISTURA**, s. f., *commixtura*; d'in *commistu*, actione, si mai vertosu, resultatu allu actionei de *comiscere*.

* **COMMITTENTE**, adj. s., *committens* (compara si it. *committente*); care *committe* sau se *committe*, si mai vertosu, care *committe cuiva ceva* = care i da unu mandatu, una sarcina; care i incredentia essecutarea unui negociu orecare.

COMMITTERE si *cummettere*, *commissi* si *commisei*, *commissu* si *cummessu*, v., *committere* (d'in *com* = *cum* si *mittere* = *mettere*; it. *commettere* si *committere*, fr. *commettre*, isp. *cometer*); 1. a adduce impreuna, a impreuná, a imparechiá, a uní, a collegá, a imbuccá : a) in genere : a *committe buccatile unui tubu, unui flautu*; a *committe marginile unui vulnu, cosendu-le*; a *committe petrele, caramidele, lemnele unei constructione*; a *committe sonuri, syllabe*; *cuvente*; *ossele se committu unulu cu altulu*.

prin commissure; usi'a se committe bene cu usiori; loculu unde narea se committe cu fruntea; nu ve committeti cu cei blastemati; b) in speciale, a pune facia in facia, a imparechiá, a pune in preuna omeni sau bestie: a) spre a i face se se lupte, se se certe, se se intreca, sau spre a i compará, si estimá prin comparatione: a committe pugili, gladiatori, callari, pedestri, pedestri cu callari, lei cu lei, lei cu tigri, elefanti, etc.; inceta una data de a ne interritá si committe pre unii cu altii; a committe scolari de aceea-si potere, propunendu-le se scria asupr'a acelei-asi materia si offerindu unu premiu cellui ce vá scrie mai bene; β) mai vertosu: a committe lupta, batalia, certame, bellu, etc., α') a incepe, a dispune: scosse ostile d'in castre si commisse batali'a inainte de a aflá militarii cu cine aveau se se lupte; β') a sustiné, a dá, a face, a portá: a committe lupt'a cu vigore si cu anima; si despre lupte simulate sau lupte cu poteri intelectuali: a committe jocuri gladiatorie, a committe lupta de musica; de aci: γ) in genere, a face, a incepe, a se appucá de ceva, si in speciale, a face ceva reu: α') cu obiectu directu: a committe errori, stultitie, delicta, crimeni, peccate, fora de legi, omoruri, furt, sacrilegie, fraudi, misellia, abusuri, etc.; β') cu obiectu directu de infinitivu sau de una propositione subordinata prin se: nu vomu fi asiá de imprudenti, in cátu se commitemu a ne dá senguri culpabili, fora se fimu; nu voiu committe se me credi smentitu; γ') fora neci unu obiectu directu, ci numai cu unulu indirectu construitu cu prep. contra: a committe contra Domnedieu, contra Santulu Spiritu, contra legile umane si divine; 2. a dá cuiva spre custodia, protectione, pastrare, a increde, a dá pre manule cuiva, a lassá in poterea si voi'a cuiva, etc.: a) in genere: a committe cuiva, bonei credentia a cuiva, avere, salute, vietia, copii, totu ce are mai caru; a committe republic'a, salutea republicei, imperiulu, potestatea suprema; a committe navea marei, capulu barbiarului, sementi'a sulcului; b) in speciale: α) a mandá, a insarciná, a dá cuiva una

sarcina, unu negotiu, a impune, a comandá, si mai vertosu, a insarciná pre cineva se cumpere sau se vanda ceva in numele nostru; β) a increde orbesce, a espune, a compromette: a si committe viet'i'a undeloru; a committe pre cineva si a se committe senguru la mari pericole; a se committe fortunei, orbei intemplare; a committe numele, fam'a, onorea; mai vertosu: c) a se committe = a se cummette: α) a se arruncá orbesce: a se committe in locuri periculose, la una morte certa; β) a avé coragiulu de a face, a se summeti, a avé incredere in poterile selle, si mai allestu, a avé prea multa incredere, a fi presumtiosu, a fi temerariu, a cutediá: cine se committe a i respunde? deco te commiti, bate-te cu ellu; eu nu me committu a me pune cu unulu mai vertosu de cátu mene. (In acestu intellessu se aude si form'a committare, a se committá = a se commettá, cu intellessu mai energicu de cátu a se committe = a se cummette; déro nu e bene, cumu se aude pre a locurea, a pune compusele: a se incommette = a se incummette si a se incommittá = a se incummettá in loculu simpleloru committere si commutare).

COMMITTORIU, -toria si cummettoriu (compara it. committore), adj. s., care committe, in intellessulu generale ce are si form'a commissoriu, déro mai vertosu si in speciale, care se committe, in intellessulu ce are committere sub 2. c, adeco, presumtiosu, cutediatoriu, temerariu, etc.

COMMITTITURA si cummettitura (compara it. committitura), s. f., actione si resultatu de committere, in intellessulu generale ce are si form'a commissura, déro mai vertosu, fapta de committoriu, cutediantia, temeritate, presumptione, etc.

* COMMODARE, v., commodare (d'in commodu); 1. a face commodu: a commodá calcioni pre petiore, vestimente pre corpu; — metaforice: a commpdá espressionile cu ideele, portarea cu impregiurabile; — 2. a dá cuiva ceva spre a usá de acestu ceva, a impromutá, si in speciale, ca terminu juridicu, a impromutá

ceva ce cauta se se redde in natura, pre candu a *impromutá* se applica la lucruri, pentru cari se da inderetu numai unu ecivalente : a *commodá* *cuiva cas'a pentru nunta, pentru unu annu*;—si in genere, a dá, a *impromutá*, si mai vertosu, a face cuiva placere, bonitate, servitiu : *déco commodi cuiva in vederea unei interese, nu ca se dica co i faci bene.*

* **COMMODATIONE**, s. f., *commodatio*; actione de *commodare*.

* **COMMODATORIU**, -*toria*, adj. s., *commodator*; care *commoda*.

COMMODATU, -*a*, d'in *commodare* : 1. part. pass., *commodatus* : *calcioni commodati pre petiore, vestimente commodate*; *casa commodata pentru nunta* : a) *adornata pentru nunta*; b) *impromutata pentru nunta*; 2. s. m., reale, *commodatu*, *commodatum* : a) ce se *impromuta* cu conditione de a se redde in natura; *impromuta in genere*; b) *contractu de impromutu*.

COMMODITATE, s. f., *commoditas*; calitate de *commodu*, ceva *commodu* : 1. perfecta *convenientia* : *commoditatea membriloru corpului omenescu, a vestimentelor cu corpulu, a espressionei cu ide'a*; 2. *metaforice* : a) cu *intellesu obiectivu*, *commoda* si *neimpedicata* activitate : *commoditatea corpului*; *déro mai vertosu* : b) in *intellesu subiectivu* : a) *vorbindu de lucruri, usu, folosu, facilitate, placere, etc.*, ce ne procura aceste lucruri, cumu si *lucrurile in sesi folositorie, facilitatorie, adjutatorie, benefacutorie* : *commoditati de a serie*, instrumente, *tempu, repausu, occasioni, etc.* bone pentru scrisu; *commoditatile casei*; *multe commoditati tragemu d'in amicitia*; *fora omeni ce fructe sau commoditati amu poté trage de la bestie?* a nu *avé commoditatea sau commoditatile cerute pentru una lucrare*; b) *vorbindu de persone, facilitate, indulgentia, blandetia, bonitate impinsa adesea peno la imbecillitate* : *commoditatea barbatului facia cu muierea, tatalui facia cu copillii*; — c) *latrina, amblatore*.

COMMODU, -*a*, adj. s., *commodus* (d'in *com* si *modu*); conformu *mesurei, facutu dupo mesura*, care are *mesur'a ceruta*,

si de *ací, perfectu, fermosu, placutu, etc.* : 1. adj., a) *despre lucruri, cuvenitu, adecatu, ammesuratu, appropriatu, in care sau cu care nu se sente cineva strimtoratu, si de aci, favorabile, propitiu, placutu, care nu adduce neci una supperare, ci d'in contra casiona numai placeri si satisfactiune* : *vestimente commode*; *calcioni commodi, case commode pentru scoala, pentru sedere, commode pentru una familia, strimte pentru doue, scaune, paturi si alte mobili commode*; *tempu commodu, occasione commoda*; *espressioni commode cu ideele*; — *ecommodu cuiva* = i vine bene, i place, nu i e cu supperare : *commoduti e se vorbesci asiá, mie inse nu numai nu mie commodu, ci in comi e forte greu, se te ascultu*; — b) *despre persone* : a) *amicale, gratiosa, officiosu, dispusu a servi si indetorá pre altulu, a face altui-a placere, bonitate, adjutoriu, folosu, etc.* : *omu cu altii neomenosu si barbaru, numai cu tene bonu si commodu* : b) *prea facile, care impinge bonitatea peno la imbecillitate* : *tata commoda, mamma commoda*, cari trecu cu vederea celle mai mari *blastematie* alle *copiiloru lorá*; c) *cui nu place a dá in greu, care, candu se cere se lucre, cu greu se pune la lucru sau evita cu errore veri-ce fatica*; de aci, a fi *commodu* : a') a nu *semti neci una supperare, neci una strimtorare in starea si posetionea sea*; b') a fi *bonu cu altii*; c) a fi *prea bonu, bonu peno la imbecillitate*; d') a nu-i *placé lucrulu, mai vertosu lucrulu fatigante*; — 2. subst., a) m. reale, *commodu* = *commodum*, unu *commodu*, *commodu-lu* : a) *posetione commoda*, *commoditate* : *cu commodulu teu*; b) *folosu, bene in genere, totu ce place si vine omului bene, interesse* : *commodulu fia-carui-a*; *commodele pacei*; si in *speciale* : a') *recompensa, remuneratiune*; b') *favore, privilegiu*; c) cu *intellessulu concretu, ce are si commodatu* ca *substantivu*; b) f. reale, *commoda* : a) *locu de commoditate in genere, déro in speciale* : b) *armariu, in care tine cineva la indemana lucrari de celle mai necesarie, cumu : vestimente, camesie, etc.*; c) *latrina, amblatore* : *commodele se fia usediati in locu retrassu*.

* **COMMONERE** si *commonire*, v., *commonere* (d'in *com* si *monere*); a *moné* sau aduce amente cu totu de adensulu, a pune inaintea ochiloru mentei, a represintă.

* **COMMONITIONE**, s. f., *commonitio*; actione de *commonire*.

* **COMMONITORIUM**, -*torium*, adj. s., *commonitor* si *commonitorius*; care *commonesce* sau *serve d' commoni*.

* **COMMORANTE**, adj., *commorans*; care *commora*.

* **COMMORARE**, v., *commorari* (*commorare*); a sedé sau petrece la unu locu cu altulu; a persiste cu totu de adensulu; a apesá cu putere cuventulu asupr'a unui puntu ore-care de importantia.

* **COMMORATIONE**, s. f., *commoratio*; actione de *commorare*, si in speciale, apesare, persistere cu totu d'in adensulu asupr'a unui puntu importante d'in unu discursu.

* **COMMORIENTE**, adj., *commorians*; d'in *commorire* = a mori impreuna cu altulu de acea-asi morte, d'in acellu-asi casu.

COMMORIRE, v., *commoriri*; vedi *commoriente*.

* **COMMOTARE**, v., *commotare*; d'in *commotu* de la *commovere*, cu intellessu intensivu, a *commové forte tare*, a miscá, a scuturá, a agitá cu violentia.

* **COMMOTIONE**, s. f., *commotio*; d'in *commotu* de la *commovere*, actione si effectu allu actionei de *commovere*: *commotionile pamentului sunt cutremurele mari*; *commotionile politice potu resturná republicile*; *commotionile suffletului sunt passioni violente*; *chiaru affectele placute, déco su violente, bucuriele excessive, producu in noi commotioni ce potu aduce perderea mentiloru*; totusi *commotione* dice mai pucinu de cátu *conturbatione* sau *perturbatione*.

* **COMMOTORIUM**, -*torium*, adj. s., care *commove* sau *commota*.

* **COMMOTUM**, -*a*, d'in *commovere*: 1. part. pass. *commotus-a-um*, luatú ca adiectivú: *ascultatorii tare commoti de cuventele oratorului*; 2. s. m., *commotu*, *commotus-ús*: a) camu in acellu-asi sensu cu *commotione*; déro mai vertosu:

b) *commotione* cu mare *scommotu*, si de aci, tumultu, larma mare, etc.

* **COMMOVENTE**, adj., *commovens*; care *commove*: *cuvente commoventi, canticu commovente*.

* **COMMOVERE**, *commovui*, *commovutu* si *commotu*, v., *commovere* (d'in *com* si *movere*); a *mové* sau miscá ceva in tote partile selle, a lu miscá in totu si cu putere, si acésta-a, sau spre a urni d'in locu, sau spre a scuturá, agitá, turburá, etc.; — prin metafore: a miscá cu violentia corpulu sau suffletulu cuiva, a lu face se si perda ecilibriulu corpului sau suffletului, a i aduce morbu, smentire, turburare, etc.; si de aci, a escitá, a atitiá, a provocá affectele, passionile; a provocá gravi turburari in statu, etc.

COMMUNE (mai pucinu bene: *communu*), adj. s., *communis* (compara si it. *commune*, fr. *commun-commune*; d'in *com* si *munu*); 1. adj., a) proprie, care nu e allu unui-a senguru, ci alu mai multoru-a sau allu totoru-a, in acea-asi proportione sau in proportione varia si diversa, oppusu la *propriu*: *ce ai commune cu altulu sau cu altii, nu e allu teu propriu*; *usulu lucrului commune e allu totoru-a, ero proprietatea deplena a acellui-asi lucru nu e a nemenui*; — applectatu: a) la lucruri utili: *aerulu, ap'a, lumin'a sunt communi omeniloru si chiaru animaliloru*; *mosi a commune mai multoru frati, monumentu commune mai multoru familie*; *utilitate commune, dau-na commune, spese communi, traiu commune*; *domeniu commune*, differitu de *domeniu publicu*; *tote alle amiciloru sunt communi*; b) la lucruri ce nu se considera ca utili: *mortea e commune omeniloru, sorte commune, pericle communi, labori si fatice communi, sufferentie communi*; c) la lucruri de sfer'a civile si politica: *dereptu commune, lege commune*, etc., care se applica la toti fora esceptione; *delictu commune*, condemnatu de legea *commune*; *derepturi si detorie communi*; *bene commune*, differitu de *benele publicu*, mai apropiatu inse de *benele generale*; d) la persone legate prin affinitate sau amicitia: *mamma* sau *tata commune*, *parenti communi*,

straboni communi, amicu commune la alte doue persoane; s) la parti de figure geometrice : lature commune, anghiu commune, sectione commune; — divisoriu commune a doue sau mai multe numere; mesura sau marime commune : α') in intellessulu d'in acestu paragrafu, ecalitate intre doue sau mai multe corpuri; déro si insemnari de la paragrafele urmatorie : β') marime ordinaria a doue sau mai multe corpuri; γ') terminu mediu allu acellei-asi marime; — ζ) la lucruri de sfer'a morale si sociale : calitati communi, vitie communi, datine si appucature communi; educatione commune, invetiatura commune; portu commune; η) la lucruri de sfer'a intellectuale: parere commune; credentie communi; opinione commune, mai bene pote de câtu opinione publica; mai vertosu sensu commune, modu cu care sentu, intellegu si judica despre lucruri omenii noue conosciuti ca mai cu mente, si care, fiendu eo e unu sentimentu spontanu si conscientiosu, se crede conformu cu natur'a lucrurilor si prin urmare addeveratu : cuvente, idee, judecie, etc., cari n'au sensulu commune, repugna sensului commune, fora sensu commune, etc.; si unu omu are sau nu are sensulu commune; — sensulu commune, in acesta insemnare, sensulu commune allu omului sau allu omeniloru, cauta se fia bene destinsu de sensulu commune, luat in insemnari ca urmatorie : α') sensulu commune allu poporeloru civilisate; β') sensulu commune allu poporului, allu vulgului, allu cellei mai mare parte de omeni; γ') sensulu commune allu unui cuventu, care nu e de câtu intellessulu ordinariu allu acellui cuventu in opposetione cu intellesselu lui mai rare, etc. (vedi si mai diosu); δ) la lucruri de sfer'a filosofica, commune = generale; universale, etc. : note communi; caracterie, proprietati communi; principie communi, etc.; — ceva sau cineva nu are nemica commune cu altu ceva sau cineva, n'are neci una relatione, neci una asseminare, neci unu commerciu, n'are a face de locu; — b) in speciale si prin metafore : α) commune = usuale, ordinariu : lucru commune intre

militari; vitu commune intre curteani, β) commune = abundante, nu raru : sare commune, vinu commune; pome forte communi in unele terre, déro forte rare in alte terre; γ) commune = vulgariu, fora nobilitate, fora destinctione, bassu : idee communi, sentimente si mai communi; espressioni de totu communi si chiaru triviali; facia, fisionomia commune; caracteriu de omu forte commune; δ) commune = de pucina valoare in genulu seu : nutrimentu commune; merci communi; poetu commune; nemica mai commune de câtu subiectulu acestei comedia; déro si : ε) omu commune, nu numai : omu fora destinctione si nobilitate, de stare, bassu de forma, de caracteriu, etc.; ci si : omu populariu, forte apropiatu cu totii, care neci in portulu, neci in portarea sea, nu manifesta nemica straniu sau superbu, care in tôte si cu totii observa ecalitatea naturale si civile; in acestu sensu, omu commune dice mai multu de câtu omu civile; in acea-asi insemnare si : portu sau purtarea commune, etc.; ζ) annu commune : α') care nu e bissestile; β') sub puntulu de vedere allu productionei si utilitatei, annu in care se capita d'in ceva fructulu, venitulu, castigulu ordinariu sau mediu; η) limba commune : α') vorbita sau scrisa de mai multe popore sau nationi : limb'a latina erá si este inco limb'a commune a doctiloru de tote nationile; a stadi limb'a cea mai commune este limb'a francesa; β') dialectulu cellu mai respanditu d'in dialectele ce vorbesce acellu-asi poporu, dialectu in care scriu de regula auctorii : dialectulu atticu deveni limb'a commune a Greciloru, precumu dialectulu toscanu deveni limb'a commune a Italianiloru; γ') in opposetione cu limb'a speciale a unei arte sau scientia, limb'a commune care coprende cuventele usuali, de usu cotidianu, applicate si conosciute de toti cei ce vorbescu limb'a; in acestu intellessu si : cuvente, espressioni, termini communi, etc., in opposetione cu termini, espressioni, etc., speciali cutarei arte sau scientia; δ) in grammatica, commune : α) nume commune = substantivu comune, care se

aplica la tote individele de acea-asi specia sau de acellu-asi genu, cumu : *omu, cetate*, etc. in opposetione, cu nume propriu; β) *genu commune*, se diu de *genu commune* cuventele, substantive sau adiective, care cu acea-asi forma de desinentia arréta amendoue generile grammaticali, cumu : *cliente-le, cliente-a*, asiá si : *molle, ferbente, elegante*, etc.; γ) *verbu commune* se chiama, in limb'a latina, unu verbu care cu form'a passiva esprime sensu si activu si passivu; δ) *syllaba commune*, in intellessu generale de *commune* la mai multe cuvente, déro si in intellessulu speciale, de : *commune in respectulu cantitateri*, care se pote luá si *ca lunga si ca scurta*; ι) in dialectica si retorica, *locu commune*, *locuri communi* = fuintane generali de unde se tragu argumente : *locuri communi* *pentru escitarea commiserationei*; de aci, *locu commune* cu insemnarile de : α) *idea*, argumentu, etc., care se pote aplicá la multe casuri, si prin urmare, pucinu sau neci de cumu cuvenitu la casulu particulariu de care e vorb'a, generalitati inutili, ba chiaru vetematorie in casuri speciali; β) *idee* prea usate, cari pucinu sau de locu n'au a face cu subiectulu in cestione, si de cari se serve cineva, pentru co nu scie afiá ceva mai bonu; — 2. substantivu reale : a) m., *commune* sau *communu*, *commune-le* sau *communu-lu* : α) totu ce e *commune*, ca oppositu la *propriulu* : *communele si propriulu* *cauta se se distinga cu accuratetia*; β) in specia : α) ce e *communu* la doue sau mai multe persone unite in societate; β) partea cea mai mare a poporului, cei multi, vulgulu : *asiá crede communele*; *communele filosofiloru*; γ) ca adverbiiu cu preposetionile : α) *in, in commune*, cu insemnarile : α) *pentru toti de acea-asi categoria* : *a possedé, a stringe, a castigá, a lucrá in commune*; β) *preste totu*, in genere : *se vorbim in commune, se imbraciám in commune* *subiectulu*, *apoi se intrám in detalie*; b) f. *commune-a* : a) *divisionea ultima a unui statu* : *commune rurale, urbana*; *consiliulu unei commune, veniturile communei; autono-*

mi'a communei nu se pote intende peno acollo in cátu se fia ammeniatoria unitatei statului; la Anglesi se chiama camer'a comuniloru camer'a compusad'in representanti ai certoru communi urbane; de aci : β) *locuitori ai acellei-asi commune urbana sau rarale* : *a impune communei dari grelle; tota communea e contra consiliulu ce dens'a nu a allessu*; γ) *consiliulu unei commune*, si mai vortosu, cas'a unde se stringe si delibera consiliulu unei commune; — in vechiulu statu romanu, *una commune* portá numele de *municipiu*; in evulu mediu luá numele de *commune* veri-ce asociatione de omeni d'in una localitate, care se stragea de sub jugulu domnului feudale.

* COMMUNALE, adj., (fr. communal, it. comunale); de *commune*, ca substantivu f., in insemnarea de sub 2, b : *consiliu comunale, interessi comunali, libertati comunali*.

* COMMUNICABILE, adj., (it. comunicabile); care se pote *comunicá*; care usioru *comunica* sau se *comunica* : *a face cartea comunicabile mai multoru-a; derepturi comunicabili; persona forte comunicabile, forte affabile*.

* COMMUNICABILITATE, s. f., (it. comunicabilità); *calitate de comunicabile*.

* COMMUNICANTE, adj., (it. comunicante); care *comunica* : *arterie, vase comunicanti; sacerdotele comunicante si credentiosii comunicanti*; — s. m. *comunicante, comunicanti-i*, secta de anabaptisti, cari admitteau *communitatea de muieri si de copii*.

COMMUNICARE si *cumminicare*, v., *comunicare*; a face *commune*, a deveni, a fi *commune* : 1. trans., (a) *a comunicá ceva cu cineva* : α) *a face ceva commune cu cineva* = a face d'in ceva parte cuiva, a impartasi pre cineva d'in ceva : *unu bonu capitaniu comunica spoliele si premiele bellice cu militarii sei; voiosi comunicám cu voi derepturele nostre de cetate; a comunicá cu altii bunele si rellele, avere si neavere, bucuria si intristarc, dauna si castigu, etc.*; β) *a si face commune ceva cu cineva* = a luá parte d'in ceva cu cineva, a se impartasi

cu cineva d'in ceva: *ca bonu amicu am comunicatu cu tene nu numai fericirea tea, ci si amarulu nefericiteloru telle casuri*; b) *a comunicá pre cineva cu altu cineva sau cu ceva* = a face una, a uní intr'unu senguru corpu, vorbindu mai vertosu si in speciale de unionea crestinului, prin eucharistia, cu corpulu si sangele Mantuitoriului: *a comunicá pruncii cu sangele si corpulu lui Christu; sacerdotele comunica pre morienti cu corpulu si sangele Mantuitoriului*; si reflexivu: *a se comunicá cu corpulu si sangele lui Christu*, si absolutu: *a se comunicá*; *facare bonu crestinu e detoriu a se comunicá de mai multe ori pre annu*; — cu intellesu mai estensu: *se studiámu bene istori'a nationale, coci numai asiá ne potemu comunicá cu marele spiritu allu nationei si deveni capaci de fapte eroice*; — inse: *a se comunicá* = a se face *commune* in insemnarea lui *commune* de sub 2, b, s: a se face familiaru, popularu, a intrá voiosu cu veri-cine in conversatiune, a fi apropiatu, affabile, a nu arretá superbia sau dispretiu nimenui: *principe care cu toti se comunica*; — c) *a comunicá cuiva ceva*, a face parte, a transmite, mai vertosu a face connoscutu prin cuventu, prin scrissu sau prin alte mediloe: *a comunicá cuiva buccuriele si intristarile selle, sperantiele si temerile selle, cugelele si planurile selle, sufletulu si anim'a sea; a comunicá altoru-a entusiasmulu, desperarea, furi'a, ur'a sea, etc.*; *a comunicá altoru-a vitiele, morbiu*; *a comunicá altui-a sciri, documente, fapte, evenimente, notitie, etc.*; si cu subiectu de lucru: *unu corpu comunica altui corpu miscare, calore, electricitate, etc.*; si reflexivu: *morbii contagiosi se comunica de la morbosi si la alții sanitosi; risulu, ca si plansulu, se comunica de la unulu la altulu; electricitatea se comunica d'in corpu in corpu; foculu se comunica d'in casa in casa si se intende preste tota cetatea*; si recipocu: *a si comunicá, a comunicá unulu altui-a, a comunicá intre sene*; 2. intransitivu: a) a dá scire de ceva: *a comunicá despre mortea unui illustru barbatu*; b) a fi

in intellegere: *multi d'in intrulu cetatei comunicau cu inimicii d'in affora*; de aci: c) in genere, a avé relatione, commerciu: a) despre persone: *Chinesii si Japonessii nu vreau peno mai de unadi se communique cu Europeii*; de unde in intellesu reu de: a se ammesticá cu cei spurcati sau rei, a se spurcá, a si perde puritatea religiosa, morale, nationale, etc.: *a comunicá cu gentiliu, cu cei de altu sange, cu blastematii, cu spurcarii, etc.*; β) despre lucruri, a dá in, a se uní cu: *camera ce comunica cu alte camere; caminu, ce comunica cu altu caminu; ferestra ce nu comunica cu gradin'a, asiá si: unu riu comunica cu altu riu, una mare comunica cu alte mari, unu tubu comunica cu altu tubu, una camera comunica cu mai multe altele.*

COMMUNICATIONE si cumminicatione, s. f., *communicatio*; actione de *communicare*, cumu si resultatu allu acesteie actione, mediu de *communicare*, ce se *comunica*, etc.: *communicatione de utilitati, de sentimente, de consilie, de vitie, de morbi, de miscare, de fluidu magneticu, de sciri, de documente; communicationea morientelui, a dá morientelui communicationea, communicationea unei mare cu alt'a, communicationile unei terra cu alta terra; communicationea unei curte cu alta curte; communicationi sunt si càile de communicatione*; — ca terminu de retorica, *communicatione* = figura prin càre oratoriulu simula co face pre auditorii si chiaru pre adversarii sei iudicatori ai celloru spuse de densulu, invitandu-i orecumu a luá parte cu densulu la cercetarea adevverulu spuseloru selle.

COMMUNICATIVU, -a, adj., (it. *comunicativo*, -a); care are poterea si agilitatea de *communicare*: *risulu e comunicativu, intristarea inco e adesea comunicativa*; omu *comunicativu*: a) omu *comunicativu*, care si *comunica* cu facilitate sentimentele si cogitationile; déro mai vertosu: b) omu dispusu a si deschide anim'a si a spune altoru celle ce are in ea, cui place a intrá voiosu in conversatiune si a spune ce sente si cogita; — s. f. *comunicativa* = facultate de *communicare* a ideeloru

si sentimentelor: *omu forte doctu, déro communicativ'a i lipsesce.*

COMMUNICATÖRIU, -*toria* si *cumunicatoriu*, adj. s., *communicator*; care *communica: comunicatoriulu moribundiloru; comunicatoriü sciriloru, documentelorü; comunicatoriu de miscare, de vitie, de morbu, etc.*

COMMUNICATU, -*a*, si *communnicatu*, d'in *communicare*: 1. part. passivü, *communicatus-a-am: multi morira necomunicati; scirile comunicate de amici, avere comunicata cu fratii*; 2. supinü, *communicatum-u: nu e acum tempulu de mersu la baserica si de comunicatu copillii; a cautä occasione bona de comunicatu cu inimiculu*; de aci: 3. s. m. reale: a) concretu, *communicatum*, ce se *communica*, scire data prin graiu, prin scrißu sau prin alte medie: *communicatele telle sunt forte pretiose pentru mene*; in speciale, *communicatu* = respunsu prin organulu de publicitate officiala, respunsu datu d'in partea unei autoritate la assertionile erratiche alle vre-unui diariu; b) abstractu, *communicatus-üs*, actionea, déro mai vertosu, modu sau tempu de *communicare: comunicatulu copilliloru.*

COMMUNICATURA si *cumminicatura*, s. f., *communio*; actione, déro mai vertosu rezultatu de *communicare*, ceva *communicatu*, si in speciale, *eucharistia*, sangele si corpulu mysticu allu Mantuitoriului: *sant'a comunicatura.*

COMMUNIONE, s. f., *communio* (compara si fr. *communio*, it. *comunione*); d'in *commune*, actu si statu prin care si in care mai multe fientie capita si au mai multe facultati sau alte lucruri *communi*, differitu de *communicatione*, intru câtu *communionea* e mai intima de câtu *communicationea*, fora se mai adaugemu co *communione* espreme mai bene statulu de câtu *communicatione*: 1. in genere: *communione de sange, de interesi, de utilitati, de cugete, de sentimente; comunione de ereditate; de agru, de parati, de averi intre maritu si muiere; celle doue lacuri prin comunionea apelorü lorü incongiura collin'a de tote partile; universalea comunione*

a *dereptului gentiloru; unu poporu este una unione de omeni asociati prin comunione de interesi*; — de aci, *comunione* = societate de persone legate strinsu prin interesi *communi*, cumu, una *commune*, unu *municipiu*, etc.; 2. in speciale, de persone legate prin acelle-asi credentie, acelle-asi aspirationi, acea-asi religione: *communionea basericeii; comunionea orthodoxiloru, protestantiloru; comunionea crestiniiloru, a esclude d'in comunionea credentiosiloru*; de aci: a) *eucharistia*, comunicarea cu corpulu si sangele mysticu allu Mantuitoriului; b) insasi *panea* si insusi *vinulu*, care representa corpulu si sangele Mantuitoriului, *communicatur'a, sant'a comunicatura.*

* **COMMUNISMU**, s. m., (it. *comunismo*, fr. *communisme*); systema de institutione sociale, sau mai bene visu de institutione sociale, in care veri-ce proprietate particularia ar fi abolita si toti s'aru buccurä in ecale mesura de tote bunurile materiali.

* **COMMUNISTU**, -*a*, s., (fr. *communiste*); partisanu allu *communismului.*

COMMUNITATE, s. f., *communitas*, (it. *comunità*, fr. *communauté*); 1. calitate sau statu de *commune: communitate de averi, de interesi, de sorte, de vietia*; 2. calitatea cellui care se *communica*, care e *commune* in intellessu a cestui cuventu de sub 2, b, e; 3. cu intellessu collectivu, societate de persone legate prin detorie, derepturi, traiu *commune*, etc.: *communitate religiosa; communitate = commune* sau *municipiu; communitatea santiloru; communitatea protestantiloru d'in Bucuresci.*

* **COMMUTABILE**, adj., *commutabilis*; care se pote *commutare: pena commutabile, bonuri commutabili.*

* **COMMUTARE**, v., *commutare*; 1. a mutä unulu cu altulu; sau scambä de totu: *natur'a commuta tote*; 2. a scambä unulu cu altulu: *a si commutä numele si vestimentele*; in speciale, a scambä una pena in alt'a mai usiora: *a commutä pen'a de morte in inchisore pre vietia.*

COMMUTATIONE, s. f., *commutatio*; actione de *commutare.*

COMMUTATIVU, -a, adj., (it. *commutativo*, fr. *commutatif*); aptu a *commutare*, care pote *commutá*, vorbindu in speciale de acte juridice, mai vertosu commerciali, in care prin scambu se iea atátu câtu se si da : *dereptate commutativa*, *contracte commutative*.

COMORA, s. f., *thesaurus*; mare cantitate de bani si alte averi acumulate, mai vertosu mare cantitate de auru, de argentu si alte lucruri pretioase ce se ingropa in pamentu; (probabile de la *cumulu*, ca si *poporu din populu*). *M.*

COMORARIU, -a, adj. s., *qui thesaurus possidet, divitibus affluens*; care posede comore; forte avutu. *M.*

COMOSU, -a, adj., *comosus*; plenu de *coma*, care are *coma* multa, desa si lunga : *comosele frunti alle leiloru*.

* COMPACTILE, adj., *compactilis*; d'in *compactu*, care e in stare de *compactu* : *usiori compactili*.

* COMPACTIONE, s. f., *compactio*; actione si rezultatu allu actionei de a face *compactu* : *compactioenea membruloru corpului omenescu*.

* COMPACTU, -a, d'in *compingere*, a dou'a forma de part. luata ca adj., *compactus-a-um*, desu, forte desu, forte strinsu unitu si legatu : *metallele celle mai grele sunt si celle mai compacte*; se applica in speciale la acelle lucruri, cari in structura nu presenta semne vizibili de tessutura : *partea compacta a osseloru*.

* COMPACTURA, s. f., *compactura*; d'in *compactu*, rezultatu allu actionei de a face *compactu*, totu d'in parti strinsu collegate.

* COMPAGE, s. f., *compages*; (d'in *com* si *pangere*); bagare a unui ce prin altulu, imbuccare a unui-a cu altulu, strinsa collegare; strinsa legatura, imbuccatura, commissura, etc.; totu formatu d'in parti strinsu legate : *compagea corpului omenescu, a corpului sociale, a osseloru*.

COMPAGINA, si *compagine*, s. f., *compagina* si *compago*; camu in acellu-asi intellesu cu *compage*.

* COMPAGINARE, v., *compaginare*; a formá *compage* sau *compagine*, a concatená, a collegá, a imbucá, a imbiná,

a legá strinsu intr'unu totu; a imbiná paginele unei colla de typaritu.

COMPAGINATIONE, s. f., *compagnatio*; actione de *compaginare* : *compagnatioenea scandureloru*.

COMPAGINATORIU, -toria, adj. s., care *compagina*, in speciale care *compagina* una colla de typaritu; *bonu si indemanaticu compaginatoriu*.

COMPAGINATURA, s. f., camu in acellu-asi intellesu cu *compactura*, applicatu inse in speciale la actionea; artea, tempulu, cumu si la mercedea celui ce *compagina* faciele unei colla de typaritu.

COMPANIA, s. f., (fr. *compagnie*, it. *compagnia*), *cœtus*, *societas*; *centuria*; insocire de un'a sau mai multe persone, care se stringu impreuna pentru diverse scopuri : 1. adunare de persone spre a conversá si petrece impreuna : *a se aflá in bona sau rea compania*; 2. mai multe persone de gusturi si abitudini conformi, cari pentru acesta-a adesea se stringu impreuna si formedia orecumu una societate; 3. persone ce stau impreuna sau cari se ocupa impreuna de acellu-asi lucru; 4. persone ce insociescu pre alt'a spre a i face onore; 5. unione politica, partitu, factione; 6. societate : a) cu scopuri religiose, congregatione religioasa : *compani'a Jesutiloru*; b) cu scopuri filantropice, confraternitate; c) cu scopuri scientifice : *docta si illustra compania*; d) cu scopuri de castigu, de negotie, de speculationi : *compania pentru calli ferrate*, mai vertosu fiindu vorb'a de mari societati, cumu e *compani'a anglesa d'in Indie*; dero si pentru societati commerciali mai mice, de unde espressioni ca : *N. B. et compania*; 7. unu numeru de militari sau de alti armati pusi sub ordinile unui capitanu : *compania de caltari, de pedestri, de osti neregulate*; 8. unu certu numeru de persone ce essercita acellu-asi lucru : *compania de actori, de musici, de comedianti*; 9. *compani'a* pote constá si numai din doue persone : *maritulu in compania cu muierea, tatalu in compania cu filiulu*, etc., asiá co : *in compania* = in una, impreuna, in commune, etc.; 10. mai raru se dice si de be-

stie : *venatoriu* în compania cu canii sei, *broscele* în compania cu sorecii.

* COMPANIU, -a, s., socius, comes, conjux, consors, (it. compagno, isp. compano, fr. vechiu compaign, nou compaignon, cu tota probabilitatea compusu d'in com si panis, sociu ce manca d'in aceeași pane); sociu, asociatu, consorte.

* COMPARABILE, adj., comparabilis; care se pote compará : *celle ce nu sémína în nemica, nu su comparabilis*, (vedi comparare).

* COMPARABILITATE, s. f., (it. comparabilità); calitate de comparabile.

1 COMPARE, (cu tonu pre pa în formele de trei syllabe : *compáru, compári, compára*), v., comparare, (d'in compare); 1. a face compare, a împarechiá unulu cu altulu, a allaturá, a uní : a compará *budie cu budie; nu se potu compará columbia cu accipitri*; 2. metaforice, a împarechiá prin cogitare, si a nume : a) a pune prin cogitare = a judecá ceva ca ecale în mai multe puncte cu altu ceva : *pre nemine nu potu preferi, ba neci compará acestui barbatus*; de aci : b) în genere, a allaturá în mente sau prin cuventu : a) a allaturá prin cogitare, spre a coprende bene asseminarile si diferentele d'între lucrurile comparate si a capitá cu modulu acestu-a una idea clara despre natur'a sau valorea acelloru lucruri; a compará *doi auctori, doue limbe, mai multe manuscripte*; a compará *auctorii antici cu cei moderni, scriptele si alte opere antice cu celle moderne*; b) a allaturá prin cuventu, a asseminá, a esprime caracteriele de asseminare sau de differentia între doue lucruri : *Virgiliu compara adesea eroii sei cu albinele, precumu compara si albinele cu eroii sei*.

2 COMPARE si cumperare (cu tonulu pre syllab'a iniziale în formele de trei syllabe : *compára = cúmpáru* sau *cúmpéru, compári = cúmpári* sau *cúmpéri, compára = cúmpára* sau *cúmpéra*), v., comparare (d'in com si parare, si prin urmare differitu de 1 comparare, essitu d'in adj., compare); 1. a pará cu mare zelu si diligentia : a compará *unu splendidu ospitiu, a si compará tote pen-*

tru plecare în una lunga calatoria; mai vertosu pentru mari preparative, pentru apparatusu bellicu : a compará *bellulu, arme, militari, flota*, etc.; de unde; 2. prin metafora, a luá mesure, a instituí, a constitui, a organisá, a stabili, etc.; — déro ca mai desu : 3. a si procurá ceva ce nu are cineva, a capitá, a castigá, a stringe : a) în genere : a si compará *bani necessari pentru unu negociu, materiele cerute pentru inceperea unui edificiu, provisioni de ierna*; b) în speciale, ca oppusu la vendere, a si procurá cu bani : a compará *vestimente, lucruri de mancare*; a compará *oliu de la cei ce vendu; merciele bone se ceru, se cauta si se compara*; — a compará unu omu : a) proprie nu se pote dice de cátu pentru cei caduti în servitute; b) metaforice, a corrupe cu bani : a compará *pre iudicatori*; — a compará *cuiva ceva însemna* : a') a compará pentru cineva : *de Pasce parentii compara copilliloru vestimente noue, éro de annulu nou le compara jocarelle*; b') a compará de la cineva : *ti am comparatu mai multe lucruri, si de aceea-a cauta se mi lassi acestea cu pretiu mai scadutu*.

COMPARATIONE, s. f., comparatio; actione de comparare, si resultatulu aceste actione : 1. d'in 1 comparare : *comparatione de lucruri assemini; comparatione a doi auctori, a doue limbe; în comparatione cu altulu, omu fora comparatione bonu; comparatione dau discursului gratia si ideelor energia si claritate; adverbie de comparatione sunt celle ce esprimu una comparatione, cumu: mai, asiá, asséminea, etc., grade de comparatione se chiama, în grammatica, formele prin cari se espremu gradele de intensitate alle calitatiloru, grade relative cari resulta d'in comparatione acellei-asi calitate în diferite fientie sau d'in comparatione diverselor calitati în aceea-asi fientia; — 2. mai raru d'in 2 comparare : *comparatione de celle necessarie la una constructione, comparatione cu bani numerati*.*

COMPARATIVU, -a, adj., comparativus; d'in 1 comparare, care serve la comparare, care se face prin comparare : *adverbie comparative, studiulu compa-*

rativu allu limbiloru, anatomia comparativa; — gradu comparativu sau absolutu : comparativulu, (vedi gradu de comparatione la articl. comparatione sub 1).

COMPARATORIU, *-toria*, si *cumparatoriu*, adj. s., *comparator*; d'in 2 comparare, care *compara* : *comparatori de cai, de boi, de grane*; — si cu intellesu passivu, *comparatoriu* = de comparatu, scossu sau pusu spre comparare sau vendiare : *a scote una casa comparatoria, a face boii comparatori*; — s. f., reale, *comparatoria* sau *comparatore* = *cumperatore*, actu de comparare : *a face mai multe comparatori de ordiu*.

COMPARATURA si *cumparatura* sau *cumperatura*, s. f., *actione*, actu si rezultat allu actionei de 2 *comparare*, camu in acellu-asi intellesu cu form'a *comparatore*, de care vedi la *comparatoriu* : *a face mai multe comparature de cereali*.

* **COMPARE**, adj., *compar* (d'in *com* si *pare*); cu totulu assemine, *parechia* cu altulu.

* **COMPARENTE**, adj. s., *comparens*; care *compare*, in speciale care se presenta inaintea unei judecatorii sau unei alta auctoritate.

* **COMPARERE**, *comparui, comparutu*, v. *comparere* (it. *comparere* si *comparire*, fr. *comparaitre*); 1. a paré in totu, a se arrettá bene si pre de plenu, a se face bene vedutu : *regin'a comparu mundra si formosa in mediloculu curtei selle*; 2. in speciale : a) a paré sub bonu si placutu aspectu, a avé bona infaciosiare; b) a se infaciosiá la una judecatoria sau la alta auctoritate : *a comparé inaintea judiciloru*.

* **COMPARITIONE**, s. f., (it. *comparizione*, fr. *comparition*); *actione de comparare* : *comparitionea inaintea judicelui de pace*.

* **COMPARTECIPANTE**, adj. s., (it. *compartecipante*); care *compartecipa*.

* **COMPARTECIPARE**, v., (it. *compartecipare*); a fi *compartecipe*, a *partecipá* cu altulu d'in ceva.

* **COMPARTECIPE**, adj. s., (it. *compartecipe*); care cu altulu e *partecipe* la ceva.

* **COMPARTIMENTU**, s. m., pl. e, (it. *compartimento*, fr. *compartiment*); d'in *compartire* : 1. *actione de compartire*, distribuie si desoposetione cuvenite de lucruri, asiá in cátu face asupr'a ochiului una placuta impresione : *compartimentulu coloriloru intr'unu mare tabellu*; dero inai vertosu : 2. *specia de divizioni*, de despartiture ce se facu in tablate, podelle, pareti, pre table de carta sau de alta materia, in armarié, cuteie, etc.: *compartimentele registrului, armariului, arcei, boltei*.

* **COMPARTIRE**, v., *compartiri*; 1. a impartí cu altulu; a impartí intre mai multi; 2. a impartí in parti cuvenite, mai vertosu ecali, a face *compartimente* : *a compartí unu registru, una arca, una cassa, ari'a unei gradina, etc.*

* **COMPASCERE**, *compascui, compascutu*, v., *compascere*; a pasce impreuna; a pasce totu.

* **COMPASCUU**, *-a*, adj., *compascuus*; d'in *compascere*, *pascutu* de mai multi in preuna : *campuri compascue*, pre cari mai multi si pascu pecurile in commune.

COMPASSARE, v., (it. *compassare*, fr. *compasser*); a mesurá cu *compassulu*; si de aci, a mesurá veri-ce cu accuratetia, a proportioná, etc.: *vorbe compasate, miscare compassata, gestu compassatu*.

* **COMPASSIBILE**, adj., *compassibills*; *aplecatu a compatire*, *dispusu la compassione* : *omeni compassibili si parati a usiorá dorerea altoru-a*; demnu de *compassione*, care escita *compassionea*.

* **COMPASSIONABILE**, adj., (it. *compassionabile*); demnu de *compassione*, de *compassionatu*.

* **COMPASSIONANTE**, adj., (it. *compassionante*); care *compassiona*, care e *dispusu a compassionare*.

* **COMPASSIONARE**, v., (it. *compassionare*); *avé compassione* : *a compassioná pre aiseri si miseriele loru*.

* **COMPASSIONE**, s. f., *compassio* (compara se it. *compassione*, fr. *compassion*); d'in *compatire*, actu de *compatire*, si in speciale, *aspectu de dorere de anima cé sente omulu pentru dorerile si rellele altui omu* : *sentimentu de com-*

passione, a fi demnu de compassione, a avé compassione, omu fora compassione; —prin metafore, lucru care escita compassione, si de aci, lucru ridiculu, fapta misellesca, etc.

* COMPASSU, s. m., (it. *compasso*, fr. *compas*; din *com* si *passu*); instrumentu geometricu ce serve a descrie cercuri si alte figure.

* COMPASTORIU, -*toria*, s., *compastor*; *pastoriu* impreuna cu altulu, sociu de *pastoria* in intellesu atátu propriu cátu si metaforicu.

* COMPATIBILE, adj., (it. *compatibile*, fr. *compatible*); d'in *compatire*: 1. demnu de compatitu: *omeni miseri si compatibili*; 2. care pote stá impreuna cu altulu, care nu esclude pre altulu, ci se invoiesce cu ellu: *calitatile contrarie nu su compatibili in acellu-asi subiectu; mandatulu de deputatu nu e compatibile cu functioni administrative; caracteriulu meu nu e compatibile cu allu teu.*

* COMPATIBILITATE, s. f., calitate de *compatibile*: *nu e compatibilitate in tre mandatulu de deputatu si functionea de administratoriu.*

* COMPATIENTE, adj., *compatiens*, (it. *compaziente*, fr. *compatissant*); care *compate*, despusu a *compatire*, a senti *compassione*.

* COMPATIENTIA, s. f., calitate, statu allu cellui *compatiente*.

COMPATIRE, v., *compati* (it. *compatire*, fr. *compatir*; d'in *com* si *patire*); a patí impreuna cu altulu, a sufferi a-acea-asi sufferentia cu altulu: 1. proprie: *de vomu compati cu Christu, cu ellu ne vomu si glorificá*; 2. prin metafore: a) a senti dorere de anima pentru dore-rile si rellele altui-a: *a compati cu pauperii; a compati la miseriele appropelui*; b) *a compati pre cineva*: α) a lu plange, a i arretá *compassione*; β) a lu scusá, a arretá indulgentia, a sufferi cu rab-dare; c) a se invol, a se uní: *persone si lucruri ce potu compati.*

COMPATRIOTU, -*a*, s., *compatriota*; care e d'in acea-asi *patria* cu altulu.

* COMPATRONU, -*a*, *compatronus*; care e *patronu* impreuna cu altulu.

COMPATRU, vedi *commatru*.

* COMPEDE, s. f., *compes-comped* (d'in *com* si *pede*); ochiu de lemn de pusu ca laci in petiore, pedica sau catena de lemn pentru petiore, butnuc de petiore; si de aci in genere, ferru, catena.

* COMPEDIRE, v., *compedire*; a pune cuiva *compedi*, a bagá in *compedi*, a impedicá si ferricá, etc.

* COMPELLERE, v., *compellere*, a impinge mai multe lucruri spre acellu-asi locu, a imbranci de mai multe parti, a imbranci cu violentia, a constringe, a strimtorá. Radecin'a vorbeloru: *compulsu, compulsione, compulso-riu, compulsare, etc.*

* COMPENDIARE, v., *compendiare*; a reduce in *compendiu*, a abbreviá.

* COMPENDIARIU, -*a*, adj., *compendarius*; relativu la *compendiu*, redusu in *compendiu*: *calle compendiarie, esponere compendiarie*; — s. m., reale, *compendiarium*, ceva scurtu, calle scurta, tractatu pre scurtu asupr'a unei scientia.

* COMPENDIOSU, -*a*, adj., *compendiosus*; plenu de *compendiu*: 1. cá opusulu la *daunosu, compendiosu* = castigosu; 2. tare scurtatu, forte abbreviatu: *invetiatura compendiosa, expositioni compendiose.*

* COMPENDIU, s. m., *compendium*, (d'in *compendere*); 1. proprie, ceva impreuna cantaritu, si de aci ceva impreuna pastratu, si in speciale castigu realizatu prin economia, *economia*, in opposetione cu *dispendiu* = *spese*; 2. *economia* in veri-ce, abbreviare, prescurtare de unu opu mai lungu: *compendiu de grammatice, de logica, de physica*; metaforice: *omulu e unu compendiu allu universului sau universulu in compendiu.*

* COMPENETRARE, v., (it. *compennetrare*, fr. *compennétrer*); a penetrá in ultimele si celle mai mice parti alle unui ce; *a se compennétrá*, a se penetrá in celle mai intime parti.

* COMPENETRATIONE, s. f., (*compennetrazione*, fr. *compennétration*); actione de *compennetrare*.

* COMPENSABILE, adj., (it. *compensabile*); care se pote *compensare*: *perderi compensabili.*

* **COMPENSARE**, v., *compensare* (*com* si *pensare*); a pensá = a campaní, bilanciá, cantári unu ce cu altu cé, si de aci, a ecilibrá, a face ceva ecivalente cu altu ceva, a ecalá, etc.: a *compensá multe defecte cu una mare si bona calitate, a compensá benele cu reellele, a compensá marile labori cu mari castiguri si cu mare gloria; castigulu d'in mai multi anni nu va compensá perderile d'in acestu annu.*

COMPENSATIONE, s. f., *compensatio*; actione de *compensare*, cumu si *ce se da pentru compensare: mic'a summa ce ti offeru nu este, sciu si eu, una justa compensatione pentru servitiile ce mi ai facutu.*

* **COMPERENDINARE**, v., *comperendinare*; a ammaná la diu'a *comperendina*; a ammaná la una di ore care una judecata.

* **COMPERENDINATIONE**, s. f., *comperendinatio*; actione de *comperendinare*.

* **COMPERENDINU**, -a, adj., *comperendinus*; de *poimane*, de a trei-a di: *diu'a comperendina.*

* **COMPETENTE**, adj. s., (it. *competente*), care *compete* sau cui *compete*: *omu competente, judici competentii, tribunariu competente; la tempu si locu competente; lungime competente, spatiu competente; competentii la acea functione erau multi, totusi cellu mai servile competente avu successu.*

* **COMPETENTIA**, s. f., *competentia*; (it. *competenza*, fr. *compétence*); statu, calitate, dereptu a cellui *competente*, locu de *competere*: *competenti'a a doue mari cai de communicatione; competentii a membriloru corpului omenescu; a fi de competentii a unui tribunariu; cestionare de competentia.*

* **COMPETIRE**, v., *competere*; (*compitere*); 1. a petí acellu-asi lucru cu altulu sau cu altii: *a competi unu locu, unu postu, una onore, mân'a unei fete*; 2. a tende la acellu-asi locu, a concurre, a se intelni, a se atenge: *mai multe calli competu in acellu locu, radiile convergenti competu in acellu-asi puntu*; 3. prin metafore: a) de tempu, a cor-
responde; a coincide: *calendarulu ro-*

manu adjunsesse la atare disordine, co serbatorile de seceratore nu mai competeau cu ver'a, neci serbatorile de collessulu viiloru nu mai competeau cu tomn'a; b) despre alte lucruri, a consuná, a se cuveni, a fi in armonia: *corpulu lui nu compete cu suffletulu*; de aci: c) a fi capace, aptu, si in speciale: d) a se cadé, a fi de dereptulu cuiva: *nu compete acestoru judicatori, acestui tribunariu, a judicá acesta cauza; nu mi compete mie a face ceva atare.*

* **COMPETITIONE**, s. f., *competitio*; actione de *competire*, si dereptu de *competire*.

COMPETITORIU, -toria, adj. s., *competitor*; care *compete*: *competitori ai acellei-asi functioni, ai acelloru-asi onori, acellei-asi femine, ai acellei-asi corone, ai atellui-asi tronu.*

COMPETU, s. m., vedi *compitu*.

* **COMPILARE**, v., *compilare* (*compara* si it. *compilare*, fr. *compiler*); 1. d'in *com* si *pilu* = *peru*, proprie, a smulge perulu, si de aci, a predá, a despoiá: *a compilá pre callatori, a compilá basericele, cassele publice*; 2. d'in *com* si *pila*, a stringe, a acumula, si in speciale, a stringe materia pentru una carte, a estrage d'in diversi auctori locuri spre a face una carte, etc.: *a compilá legile, canonele conciliiloru.*

* **COMPILATIONE**, s. f., *compilatio* (it. *compilazione*); d'in *compilare*: *compilationea thesaurului publicu; compilatione de evenimente istorice mai pucinu connoscute.*

COMPILATORIU, -toria, adj., care *compila*: *compilatoriu judiciosu, compilatoriu lu averei basericiloru.*

* **COMPITALE**, adj., *compitalis*; de *compitu*: *lari compitali*; — s. f. pl., *compitali-le*, serbatoru celebrata la *compite* in onorea dieiloru lari.

* **COMPITALICIU**, -a, *compitaliculus*; relativu la serbatoru *compitaliloru.*

* **COMPITU** si *competu*, s. m., pl.-e, *compitum* si *competum* (d'in *compitere*); locu unde se intelnescu doue calli, res-cruce.

* **COMPLACENTE**, -adj., *complacens* (it. *compiacente*, fr. *complaisant*); care

complace; applicatu si dispusu a *complacere*.

* **COMPLACERE**, v., *complacui, complacutu*, v., *complacere*, (it. *compiacere*, fr. *complaire*); 1. a placé mai multoru-a in acellu-asi tempu; 2. a cautá se placa totu de un'a si in tote, a face tote voiele cuiva, a face in tote pre placu cuiva, si de aci, a lengusi.

* **COMPLANARE**, v., *complanare*, (*com-planu*); a face planu, a netedí, si de aci, a facilitá.

* **COMPLANATIONE**, s. f., *complanatio*; actione de *complanare*.

* **COMPLANATORIU**, -*toria*, adj. s., *complanator*; care *complana* sau *serve a complaná*.

COMPECTERE, *complexi* si *complexi*, *complexu*, si *complexire* = *complexire*, -*escu*, v., *complexi* si *complexere*, (*com-plexere*); a implecti pre cineva sau ceva de tote partile, a incongiurá, a imbraciosiá, a incinge, a coprende, etc.: 1. proprie: *marea complecte uscatulu; de trei ori tatalu complexesse pre filiulu; numeroze osti complexera cetatea*; 2. metaforice: a) a coprende cu mentea, a intellege, a precepe: *nu poteam complecte ide'a in tota marimea ei*; b) a coprende in cuventu sau in scrissu unu totu de mai multe lucruri, a l'espreme, a lu representá: *a complecte evenimentele epochei si causele loru*; c) a imbraciá cu amore, a favori: *a complecte in studiulu seu filosofi'a si artile formose*.

COMPLEMENTARE si *complimentare*, v., (fr. *complimenter*); a face *complimentu* sau *complemente* in intellesulu cuventului de sub 2., a felicitá, a gratulá; *a complementá pre cineva pentru diu'a sea de nascere*.

COMPLEMENTARIU, -*a*, adj., (it. *complementario*); relativu la *complementu* in intellesulu de sub 1.: *osti complementarie, anghiu complementariu, classi complementarie*.

COMPLEMENTU si *complimentu*, s. m., pl. -*e*, *complementum*, (it. *complemento*, *complimento* si *complimento*, fr. *complément* si *compliment*); d'in *comple-*; 1. ce se adauge la ceva spre a lu face

completu, spre a face d'in ellu unu totu intregu fia naturale sau arteficial: *complementulu unei summe, tabla ce serve de complementu unui volume, lege complementu altei lege*; — *complementulu unui intervallu musicale*, e cea-a ce lipsesce peno la octava: *cart'a e complementulu cintei; complementulu unui anghiu* = cátu i lipsesce spre a fi de 90° : *complementulu unui anghiu de 35° e de 55° ; complementulu aritmeticu allu unui logarithmu* = cátu lipsesce unui logarithmu vulgare spre a fi ecale cu 10; *complementulu unui astru* = distanti'a lui de la zenithu; in grammatica se chiama *complementu* unu cuventu ce serve a determiná intellessulu altui cuventu: *complementulu directu, indirectu, circumstantialu*; 2. mai vertosu sub form'a *complimentu*, luatu cu intellessulu de: felicitare, gratulatione, urare de fericire, civilitate, ceremonia de politetia ce face cineva cuiva: *a face cuiva complimentu de diu'a nascerei selle, a adressá complimente de bona venire*; de aci, salutare, inchnatione, veri-ce alta espressione de civilitate, de politetia, de bonitate si chiaru de lingusire: *candu ti dicu co esti formosu, nu ti facu complimentu, ci spunu addeverulu*. Aci sunt doue radecini in jocu: *complementu* de la *comple*; *complimentu* de la *complicare* = a se plecá, (fr. se plier), cu insemnarea de *plecatione, inchnatione*.

COMPLENIRE, -*escu*, v., cu intellesulu ce au si formele: *completare* si *complire*.

COMPLERE, *complui, complutu* si *completu, complitu* = *cumplitu*, v., *complere* (d'in *com* si *plere*, d'in care si *implere*); a *implé* de totu, in tote partile; a impleni, a depleni in tote partile: 1. proprie: *a complé fossele cu nouvelle si cu pamentu, sorele comple lumea cu lumin'a sea; a complé coortile*; 2. metaforice: *a complé aerulu de clamori, ti-pete; a complé tote de spaima, de intristatione, etc.*

COMPLESSIONARE, v., (it. *compleSSIONARE*, fr. *complexioner*); a formá *compleSSIONEA*, in intellessulu acestui cuventu de sub 2.

COMPLESSIONE, s. f., *complexio*, (it. *compleSSIONe*, fr. *complexion*); de la *complexu* d'in *complectere*, actione si rezultatu de *complectere*, collegare a mai multoru lucruri sau parti intr'unu totu : 1. *compleSSIONea atomiloru, moleculeloru; admirabile compleSSIONe a cuventeloru in periode bene rotundite*; in speciale, *compleSSIONe* = figura retorica, prin care diverse membre de frasi finescu si incepu cu acelle-asi cuvente; — *compleSSIONe* = *conclusionne*; — 2. dispoziitione, constituitione a corpului, temperamentu : *bona sau rea compleSSIONe, robusta sau delicata compleSSIONe*; de aci : natura, fire, caracteriu, calitate a corpului sau sufletului.

COMPLESSITATE, s. f., (it. *compleSSita*, fr. *compleXite*); calitate sau stare de *complexu* : *compleSSitatea ideelor, judeciilor, cestioniloru*; inse *compleSSitatea* nu e *compleXitatione*.

COMPLESSIVU, -a, adj., *complexivus*, (it. *compleSSivo*); d'in *complexu*, care *complecte* : 1. care imbracia ceva in partile selle principali : *judeciu compleSSivu*; 2. care collega, conjunge : *particelle compleSSive*.

COMPLESSU, -a, d'in *complectere* : 1. part. pass. luat si ca adj., care imbracia mai multe lucruri : *cestione compleSSa, idee compleSSe, judeciu compleSSu, propositiioni compleSSe*; — ce e *complexu* inse nu va se dica co e *compleXicatu*, ce e *complexu* numai nu e *simple*, fora inse se fia *compleXicatu*; — *cantitate compleSSa*, in algebra, e cea compusa d'in mai multe parti unite prin semnele (+) si (—); *cantitate compleSSa* sau *numeru compleSSu*, in aritmetica, e cellu compus de unitati si fractioni de unitati; in acestu intellessu *compleXtitu*, in locu de *complexu*, nu e terminu propriu; — 2. s. m. reale, *complexu-lu* = *complexus-us* (compara si it. *compleSSo*); a) coprendere, imbraciosiare, impletticire : *aerulu incinge pamentulu prin compleSSulu seu*; b) obiectulu imbraciosiatu, obiectulu de amore; c) coprensulu certoru cuvente, aceste cuvente incesi legate intr'unu totu; de aci : d) in genere, lucruri sau parti unite in realitate

sau prin cogitare intr'unu totu : *unu compleSSu de idee, marele compleSSu allu fientieloru d'in universu, compleSSulu organeloru corpului omenescu, a vorbi de tote in compleSSu; compleSSulu cantitatiloru ce forma primulu membru allu unei ecatione*; e) ca terminu de anatomia, *compleSSu* = muschiu de la capu : *compleSSulu mare*, implantatu in apophyse transversale a vertebreloru gutturali; *compleSSulu micu*, implantatu in partea laterale a guttului peno sub urechia.

COMPLETARE, v., (it. *completare*, fr. *completér*); a face *completu*, a intregi : *a completá unu numeru, a completá cadrele militiei; a completá una carte, adaugundu paginele ce i lipsescu, a completá unu auctoriu cu volumenile ce ni lipsescu; a completá una collectione de antice, de plante*, etc.

* **COMPLETIONE**, s. f., *completio*; actione de *completere* : *compleTIONea profetieloru*.

COMPLETIVU, -a, adj., (it. *completivo*, fr. *completif*); aptu a *completere*, a impleni si depleni : *legi complete*; *anghiu completivu, numeru completivu*, etc. (vedi si *complementariu*); in grammatice : *determinationi complete, propositiioni complete*, cari se ceru de neapreratu pentru implenirea intellessului.

COMPLETTERE si *complettire*, *complettitu*, etc., vedi *complectere*.

COMPLETU, -a, adj., *completus*; proprie, part. d'in *completere*, luat inse de regula ca adj., (compara si it. *completo*; fr. *complet*), deplenu, de totu plenu, intregu, cui nu lipsesce neci una d'in partile lui : *carte completa, auctori completi, numeru completu, tractatu completu a-supr'a unei materia, frase cu intellessu completu, cadre de armata complete*; — s. m., *completulu* = numerulu *completu* : *completulu unei compania, unui regimentu; membrii consiliului se adunasse in completu*.

COMPLICARE, v., *complicare*, (com si *plicare* = *plecare*); a plica unu ce cu altu ce, a implettici mai multe lucruri unulu cu altulu, sau a implettici unu ce in sene, a infasciorá, si de aci, a incurcá,

a obscurá, etc. : a complicá cestionea, *problemate forte complicate; unu morbu se complica*, candu alti morbi sau alte circumstantie gravivinu de se ammestica cu densulu.

COMPLICATIONE, s. f., *complicatio* (it. *complicazione*, fr. *complication*); actione, déro mai vertosu stare de *complicare*, ceva *complicatu* : *complicationile matieloru, serpiiloru; complicationi politice; machina de mare complicazione; ce complicazione de frasi fora intellesu! complicationea morbului principale cu alti morbi.*

COMPLICE, adj. s., *complex* (it. *complice*, fr. *complice*); d'in acelle-asi elemente cu *complicare*; cellu *complicatu*, strinsu legatu cu altulu, si in speciale, cellu intellesu cu altulu pentru perpetrarea unui reu, unei crime, care inco iea parte la una crima: *complicii tyranului, furului, ommoritorului*; — metaforice : *e ceva impiu a face religionea complice ureloru nostre.*

COMPLICITATE, s. f., (it. *complicità*, fr. *complicité*); faptu de *complice*, participare la unu ce reu si misellescu.

COMPLIMENTARE, *complimentu*, *complinare*, etc., vedi *complementare*, *complementu*, *complenire*.

COMPLINIRE, vedi *complenire*.

1 COMPLIRE si *cuplire*, v., *absolvere*, *consummare* (it. *complire* si *compire*, fr. *ac-complir*); alta forma a lui *complere*, luata inse nu numai cu intellesulu de : a implini in tote partile, a indeplini, a intregi; ci si mai vertosu cu intellesulu de : a duce la cellu mai inaltu gradu de desvoltare, a face perfectu, a consummá : *Domnedieu compl operele selle*; form'a cea mai usitata d'in acestu verbu este part. *complitu*, de care vedi la loculu seu.

2 COMPLIRE si *cuplire*, s. f., *completie*; *perfectio*, *absolutio*, *consummatio*; *immanitas*, *atrocitas*, *crudelitas*; actu de *complire*, déro mai vertosu, statu sau calitate de *complitu*, in acea-asi insemnare cu form'a *complitate* sau *cuplitate*, care inco se afla in cartile mai vechie : 1. in bene, perfectione : *complirea opereloru naturei, artei; complirea*

legei lui Christu e insasi complitatea legei morale; 2. in reu : a) in genere : *complirea bataliei, tortureloru; complitatea avarului, tyranului*; b) in speciale, crudime, crudelitate, barbaria, neomenia, atrocitate, etc.

COMPLITATE si *cuplitate*, s. f., vedi 2 *complire*.

COMPLITU si *cuplitu*, -a, adj., *completus*; *perfectus*, *plenus* atque *perfectus*, *absolutus*, *consummatus*; *nimius*, *immanis*; *atrox*, *horrendus*, *crudelis*, (compara it. *complito* si *complito*, isp. *completo* si *cupllido*; port. *completo* si *comprido*, fr. *complet* si *ac-complir*); alta forma a lui *completu*, trassa d'in 1 *complire*, precumu *completu* d'in *complere*, luata inse nu numai cu intellesulu lui *completu* de : cu totulu impenitu, in totu si in tote deplenu, intregitu sau intregu; ci si mai vertosu : dussu sau adjunsa la cellu mai inaltu gradu de desvoltare in genulu seu, adjunsa la culmea ideale a desvoltarei, consummatu, perfectu, si acesta-a : 1. in bene : *fiti compliti, cumu si tatalu vostru cellu cerescu este complitu; complite suntu operele lui Domnedieu; operele artei nu su complite, deco nu imita si nu reproducu complitatea opereloru naturei; juni, poeti si oratori compliti*; 2. in reu : a) in genere, adjunsa la cellu d'in urma gradu de desvoltare a calitatii rellé, si de aci, nemesuratu, in fricosiatu, terribile, atroce, etc. : *a mori in complite doreri; complitele doreri addussera complita morte; complitu tyranu, lotri compliti; complita batalia, avaru complitu*, etc.; b) in speciale, neomenosu, crudele, barbaru, fora indorare de anima : *complita tortura applicata de compliti satelliti ai tyranului; omu complitu la anima; complit'a morte smulge fora indorare d'in braciele nostre fientiele celle mai care*; — 3. ca adverbium cu tote insemnarile adiectivului, adeco : a) perfectu bene; b) de totu reu; c) preste mesura, nespusu de mare sau de multu; d) cu violentia, cu inversionare, cu crudime, fora indorare, etc. : *a se bate complitu, a bec complitu, a certá complitu; complitu de mare, de avaru, de reu*, etc.

COMPLUTU, -a, part. d'in *complere*.

* **COMPLUVIU**, s. m., *compluvium* (d'in *com* si *pluvia*=ploia); 1. spatium in adensu economitu in curte pentru stringerea apelor de ploia, cari apoi se scurru prin unu catinu subterranu numitu *impluviu*; 2. spatium vallosu pre coperimentu, prin care ap'a de ploia d'in mai multe parti alle coperimentului conflue in aceea-si canale.

* **COMPONENTE**, part. adj. s., *componens* (it. *componente*); care *compone* sau serve la *componere*: *partile componenti unu totu, principiele componenti alle corporiloru, numerele componenti summ'a sau alle summei; fortia componente*, fortia simpla care cu altele concurre a da una *fortia composita; componentii unui productiu*=factorii.

COMPONERE si *compunere, composi* sau *compusi, composu* sau *compusu* si *compositu, compostu*, v., *componere* (*com* si *ponere*=*punere*); 1. a pune impreuna mai multe obiecte, a le stringe si pune la unu locu: *a compone lemne in forma de rogu; a compone plessele, vecele si remii in barca*; inse rar cu acestu intellesu generale, si ca mai desu: 2. cu una idea accessoria: a) cu ide'a accessoria de unire si legare intr'unu totu a obiectelor puse impreuna, a combiná, a formá unu totu, punendu impreuna mai multe elemente sau parti si stabilindu intre densele legature mai multu sau mai pucinu strinse: a) proprie: a') despre producte alle artei de a vorbi si scrie: *a compone una carte, unu manuale de filosofia, elemente de istoria naturale; a compone una oda, unu canteccu, una drama; a compone unu discursu, una oratione, unu actu juridicu, unu inscrissu, unu contractu, una carteia oficiale, unu decretu, una sententia, una marturia*, etc.; si absolutu: *a compone bene sau reu; totu ce compone acestu auctoriu, e fora nervu si fora gratia*; asiá si pentru essercitiele date la scolari: *a compone una tema, a compone in versuri, a compone pentru premiu*; b') despre producte alle altoru arti: *a compone cantice de jocu, opere, chore, cadrille, liturgie; a compone unu edificiu, unu desennu, unu cadru, unu tabellu*, (vedi

si *compositione*); *a compone unu intervallu musicale*, a departá un'a din note de alta cu una sau mai multe octave, asiá co not'a d'in simpla devine *composita*; γ) despre caracterie typografice, *a compone*=a pune impreuna littere spre a formá syllabe, cuvente, linie, pagine, etc.: *a compone mai multe pagine, una colla, doue colle*, etc.; δ) despre numere: *a compone una summa*=a ua formá prin adaussu de alte summe mai mice, si acésta-a, adaugundu summe noue castigate sau economite: *a compone una formosa dote d'in economiele de mai multi anni*, sau adaugundu prin mente sau prin scrissu alte summe la una summa data; *numeru composu* sau *compositu*=formatu prin additione sau multiplicatione, mai vertosu prin multiplicatione, asiá co numerulu *composu* e divisibile prin mai multe alte numere, allu caroru este productiu; *ratione composita* sau *composita*, resultante din additionea antecedentelui cu subsecentele, sau d'in multiplicationea antecedentiloru si a subsecentiloru d'in mai multe rationi, cumu: *rationile proportionei, 6:3=4:2, sunt compositae in proportionea, 9:3=6:2*; ϵ) despre corpori, in intellesu chymicu, *a compone*=a combiná corpori *simple* spre a formá corpori *compositae*, sau a combiná *compositae* spre a formá unu *compositu* mai *complexu*; ζ) *a compone fortie, movimente*=a determiná resultantea mai multoru fortie sau movimente simple; η) de medicamente: *a compone beuture, unsori, unu veninu*; θ) despre vorbe, *a compone*=a formá unu cuventu d'in mai multe altele: *indeplecare* sau *induplecare* e vorba *composita*, si se *compone* d'in vorbele *simple*: *in, de, plecare*; ι) *a compone una cetate, una societate*, etc., a le formá in respectu atátu materiale câtu si morale: *d'in individi resipiti prin selbe poesi'a sciú compone cetati si state; senatulu si poporulu componeau republic'a romana; a compone una armata*=a *organisá*;—si in genere: *omulu se compone d'in suffletu si corpu, corpu se compone d'in mai multe parti principali; unu totu se compone d'in mai*

multe parti, inse si unu totu mai micu pote intrá in componerea unui totu mai mare; — β) prin metafore: α') a faurí cu mentea, a imaginá, mai vertosu ceva neaddeveratu sau reu: a compone mentioni, doli, insidie, artefície; câte d'in reutate ati composu contra noi; β') a se intellege, a regulá ceva prin commune intellegere: cu cea mai mare concordia composesera pre cari militari se demitta si pre cari se retina; cumu composesse mai inainte, asiá vorbira si se portara; a compone in secretu tote celle necessarie la successu; b) cu ide'a accessoria de ordine, a ordiná, a regulá, a dispune, a assiedia, a pune bene: α) in genere: a si compone perii, vestimentele; a compone callarii in turme, pedestrii in manipule; a incepe batali'a cu ostile compose; batali'a incepù inainte de a se poté compone ordinile; nu voiú plecá peno nu mi voiú compone tote affacerile; β) in speciale: α') ca terminu de retorica, a compone = a pune fia-care eventulu la loculu unde cere armoni'a stylului; β') a pune ceva la locu de repausu, si de aci, a pune in mormentu, sau a orná unu mortu, a lu dispune pentru immormentare, a l'espune la spectare; γ') a pune la locu de pastrare, a pune bene, a depune: a compone granele in granarie, ordiele in ordiarie; δ') componere = adaptare, conformare: gestulu oratoriului se nu se compona dupo allu actoriului; a si compone vieti'a cu preceptele moralei; asiá si: a si compone faci'a, fisionomi'a, portulu, portarea, etc., dupo impregiurari, componere care pote fi rezultatulu modestiei, pudorei, sentimentulu de bona cuvienti'a, dero si rezultatulu affectationei, faciariiei, etc.; de aci reflex., a se compone = a se arretá modestu, cu mente, reservatu, rosinosu, cu bona cuvientia: a se compone dup olocuri, tempuri, persone; siede bene teneriloru se se compona; sau a se preface, a se arretá seriosu ori plenu de letetia, fora se fia, etc.; γ) metaforice, a ordiná ceva ce e in disordine morale, a impacá una neintellegere, una discordia, una passione, una turburare, etc.: se componemu lucrulu cu benele, de se poté; a compone unu bellu, popo-

rule revoltatu, terrele rebellate; de aci reflex., a se compone sau si simplu, a compone = a se invoí, a transige, a se impacá assupr'a unei interesse prin bona intellegere: toti coeredii mei vreu a compone si transige cu ereditorii repositului; de unde apoi: a compone cu conscienti'a sea, cu principiele, cu opinionile, cu prejudiciele, etc., a se arretá pucinu severu, a se arretá prea commodu si indulgente; — si despre lucruri: marea compone turbatele selle unde, impaca, allena; — c) cu ide'a accessoria de lupta, certame, a committe, a imparechiá: a compone gladiatoru de acea-asi potere; de ce persisti a compone lucruri ce se batu frunte in frunte? — d) cu ide'a accessoria de: 1 comparare: a compone faptele cu disesele cuiva, a compone celle mari cu celle mice.

COMPONIMENTU, s. m., pl.-e, (it. componimento); actione, dero mai vertosu modu, methodu, resultatulu de componere: componimentu teatrulu, musicale, poeticu, istoricu; componimentu de fortie, de movimente; componimentulu capilliloru, faciei, etc.

COMPONITORIU si compunitoriu-toria, (cu n tare moiatu: computoriu), adj. s., compositor si compositorius (compara ital. componitore); acellu-asi cu compositoriu, applicatu inse mai desu si cu intellesu mai estensu, asiá co are si parte d'in intellesulu formei componente, care componesau serve a compone: componitoriu de discursuri, de cantice popularie, de medicamente, de beuture veninose; componitoriulu unei certe, unoru certati; partile componitorie alle totului.

COMPONITURA si compunitura (cu n tare moiatu: computura), s. f., compositura (compara it. compositura); actione, dero mai vertosu resultatulu allu actionei de componere, ceva compusu: compositura de miere cu vinu, una compositura d'in multe ingredienti, (vedi compositura, care e de preferitu).

COMPORTARE, v.; comportare, (it. comportare, fr. comporter; d'in com si portare); 1. a portá sau duce mai multe lucruri in unulu si acellu-asi locu: a

comportá seceratur'a la aria, a *comportá arme si nuntioni* la armamentariu; 2. a se portá cu altulu intr'unu modu ore-care, mai vertosu a se portá dupo impregiurari, a si conformá portarea cu portarea altui-a, cu tempulu, loculu; a lucrá conformu impregiurariloru: a *comportá cu totii bene*; si despre lucruri: *certe substantie puse impreuna se comporta in cutare modu; cumu se comporta cutare acidu cu cutare base?* — 3. a avé destulla potere spre a portá sau duce ceva, spre a lu face in genere: *cátu comporta etatea, intellegerea, poterile corpului, atátu se faceti; unu carru, unu callu, unu bou comporta sau nu comporta una incarcatura; plantele comporta sau nu comporta frigulu*; de aci prin metafore: a portá sau duce prea multu, a suferi, a rabdá, a tollerá, a iertá, a fi indulgente, etc.: *demnitatea nostra nu comporta asemeni bassetie; cine pote comportá aceste batujocure?*

COMPORTATIONE, s. f., comportatio; actiune de *comportare*.

COMPORTATORIU, -toria, adj. s., comportator (it. *comportatore*); care comporta: *comportatorii de provisioni; plante comportatorii de frigu*.

COMPOSITIONE si *compositiune*, s. f., compositio (it. *composizione*, fr. *composition*); d'in *compositu* de la *componere*; actiune si effectu de *componere*; statu de *compositu*; modu sau methodu, processu, arte de *componere*: *compositiunea unui manuale de istoria; cart' a, compositiunea si impressiunea unei colla de typariu; compositiune de ferru cu carboniu; sarile suntu compositiuni de acide cu basi; compositiunea si discompositiunea suntu celle doue processe principali alle chymici; compositiunea unui discursu, unei drama, unei oda; a correge compositiunile scolariloru; a face una compositiune asupr' a unei tema data; compositiunea acestui scriptoriu e pucinu armoniosa; compositiunea cuventeloru e suppusa la regule; compositiunea coloriloru, medicamenteloru, unsoriloru; compositiunea fortieloru, movimenteloru, numereloru, rationiloru numerice; compositiunea interalleloru musicalu; a face una compo-*

setiune cu creditoru; litigantii sunt pre calle de compositiune; compositiunea certelor, discordieloru, turburariloru, pasiuniloru; compositiunea faciei, fisionomie, portarei; omu de facile compositiune = omu de intellesu; omu commodu, forte commodu, care usioru se impaca cu veri-ce; — *compositiune*, in artile formose, este nu numai essecutiunea unui opu de arte, cumu si acestu opu insusi, ci si mai vertosu conceptiunea si coordinatiunea opului in totulu seu: *una compositiune de pictura* este: a) essecutarea unui subiectu de pictura; b) opulu essecutatu; dero si mai vertosu: c) conceptiunea subiectului in totulu seu, dispositiunea armoniosa a partiloru, figureloru, coloriloru, umbreloru, lumineloru, etc.

COMPOSITIVU, -a, adj., *compositivus*; care serve la *componere*: *precessu compositivu*.

COMPOSITORIU, -toria, adj. s., compositor (compara si it. *compositore*, *compositojo*); care *componere* sau serve a *componere*: *compositoriu in prosa sau in versuri; compositoriu de cantice de jocu; compositoriu de littere la typographia*; — s. m., reale, *compositoriu*, pl. *compositorie*, instrumentu de typografia, in care se *componu* liniile, (vedi si *compositoriu*).

COMPOSITU, -a, adj., *compositus* (it. *composito* si *composto*, fr. *composite* si *composé*); un'a d'in formele participiului de la verbulu *componere*, luata de regula ca adiectivu in multele si variatele insemnari alle verbului, ca oppusu la *simplicu*: *corpu compositu* se dice in chymia si physica, ca oppusu la *corpu simplicu*, pre care nu lu mai potu discompune; inse: *veri-ce corpu, fia si simplicu in intellesu chymicu, totusi e compositu d'in parti; sunt periode simple si compositae; natur' a angelica e simpla, ero natura omenesca e composita; fortia composita, movimentu sau motu compositu; numeru compositu, ratiune composita; flori compositae = flori synantherice, cumu su alle planteloru ce se tinu de famili'a compositelor* (vedi mai diosu *compositu* ca substantivu); *folie* sau *frundie compositae*, formate d'in mai multe buccati articulate si numite fo-

liore; fructe composite, cari provinu d'in mai multe foie sau frundie modificate si numite *carpelli*, cumu e fructulu crinului *compositu* d'in trei *carpelli*, pre candu fructulu cerasiului e *simplu*; *ordine composita*, cea mai avutiosa d'in celle cinci ordini de architectura greco-romana, care se *compone* d'in ordinea corintica si cea ionica; *propositione composita*, formata d'in mai multe propositioni; *cuventu compositu*, formatu d'in mai multe cuvente, in opposizione cu *cuventu simplu*; *intervalle composite*, cari trecu preste octava; *peri compositi si netedi*; *periode bene composite* = bene ordinate si armonisate; asiá si : *edificiu alle cui parti sunt bene composite; cete bene composite; seditione composita* = *impacata; libertate onesta, bene composita si ordinata, omu compositu in vorb'a si portarea sea; facia, fisionomia composita*, etc.; — s. m. reale; *compositu*, totu ce e formatu d'in mai multe parti: *ap'a e unu compositu d'in oxygeniu si hydrogeniu; compositu chymicu; unu medicamentu e unu compositu de mai multe substantie; omulu e unu compositu d'in corpu si sufletu; verbele simple cu compositete loru; unu verbu simplu pote da multime de composite*; — *compositulu*, absolutu in locu de *ordinea architectonica composita*, (vedi mai susu).

COMPOSITURA si *compușetura*, prescurtatu si in *compostura*, s. f., *compositura* si *compostura*; actione, dero mai vertosu effectu allu actionei de *componere*, ceva *composu* sau ceva care lega, legatura, imbinatura : *compositur'a os-seloru sceletului, compositura ochiului*.

COMPOSSEDERE, v., (*compossidere* d'in *com* si *possedere*); a posedé ceva in commune cu altulu.

COMPOSSESSIONE, s. f., *compossessione*; actu si dereptu de *composseedere*.

COMPOSSESSORIUM -*soria*, adj. s., *composseessoru*; care *composseede*.

COMPOSTU, -*a*, adj. s., *compositus* si *compostus*; pomoram conditura (it. *composto-a*, fr. *compost* si *compôte*); forma scurtata d'in *compositu*, luata cu acelluasi intellessu de adiectivu, ce are si form'a completa : *corpuri simple, nu*

composte; inse de applicatu mai raru, candu essigentie de mesura sau de insemnari speciali ua ceru; — ca subst. reale : m. *compostu, unu compostu, mai multe composte*, sau f. *composta* (reu : *compotu* sau *compota*), conditura de pome, pome ferte si condite cu sacharu; cu acelluasi intellessu se afla in *Columella* si form'a *compositione* = *compositie*.

COMPOSTURA, s. f., vedi *compositura*.

COMPOSU si *compusu, -a*, d'in *componere* : 1. part. passivu, *compositus-a-um* : *cuventele compose se forma d'in doue sau mai multe cuvente simple; carte composita de professoriu; cantice compose de poetu; affacere composita prin bona intellegere; facia composita, gesturi compose dupo sentimente*, etc.; inse *composu*, ca puru participiu, differe de *compositu*, sau *compostu*, ca adiectivu, si prin urmare una forma nu se pote applica in loculu cellei alte; de aceea-a si ca subst. m. reale se iea mai bene form'a *compositulu*, de catu form'a *composulu* sau *compusu-lu* : *unu compositu de metallu* este una expresione mai precisa si mai bona de catu : *unu composu de metalle*; 2. supinu, *compositum-ũ* : *substantie de composu medicamente*; 3. s. m. abstractu, actu, dero mai vertosu modu sau tempu de *componere* : *pentru composulu unei poema se ceru alte calitati, si altele la composulu unei istoria*.

* COMPOTATIONE, s. f., *compotatio*; petrecere facuta de mai multi impreuna cu mancare si beutura, ospetiu letificu.

* COMPOTE, adj., *compos-compote* (d'in *com* si *pote*); care are deplena putere asupr'a unui ce, domnu pre ceva, si de aci, consciu : *compote de sene, de affectele selle; compote de celle ce face*, si dice.

* COMPOTORIU, -*toria*, adj. s., *compotor*; sociu de beutura, frate de betia, care bee si se letifica impreuna cu altulu.

COMPOTU, s. m., vedi *compostu*.

COMPREDERE, *comprensu*, etc. vedi *coprendere, copremsu*.

* COMPRENSIBILE, adj., *comprehensibilis* (it. *comprensibile*, fr. *com-*

préhensible); care se pote *comprehendere* (= *coprendere* cu mentea), care se pote intelege, precepe: *rationamente comprensibili; infinitulu nu e comprensibile unei intelligentia finita.*

* **COMPRESIBILITATE**, s. f., (it. *compresibilità*); calitate de *compresibile*.

* **COMPRESIONE**, s. f., *comprehensio* (it. *compresione*, fr. *compréhension*); d'in *compresu* (= *copresu* cu mentea); actione, actu si facultate de *comprehendere* (= *coprendere* a mentei), intelegere deplena si intellesu deplenu: *a fi lipsitu de compresione, compresionea mysterieloru;* in speciale: *a) compresionea unui conceptu, unei idea, etc., totulu ideelorlu simple sau notorulu ce se coprendu intr'una idea complexa sau generica, si de aci si: compresionea unui terminu sau unui cuventu, care espreme ide'a sau conceptulu genericu: compresionea unui conceptu e cu atatu mai mare, cu catu estensionea lui e mai mica, si d'in contra: compresionea unui conceptu e cu atatu mai mica, cu catu estensionea lui e mai mare (vedi si estensione); compresionea unui judeciu se mesura dupo predicatu, ero estensionea lui dupo subiectu; b) compresione=ce coprende intellesulu, form'a, espressionea, si in speciale, frase, periodu; c) statu allu beatorulu cari se buccura de a vedé faci'a lui Domnedieu, (vedi si *compresoriu*).*

* **COMPRESIVU**, -a, adj., (it. *compresivo*); aptu a *comprehendere* (= *coprendere* cu mentea, *coprendere* in genere); *facultate compresiva, poteri compresive; concepte compresive, cumu si: termini compresivi, suntu cei ce au una compresione, (vedi compresione sub a), cumu: omu-lu, callu-lu, etc., care nu arretta cutare omu au callu, ci ty-pulu sau natur'a generale a veri carui omu sau callu.*

* **COMPRESORIU**, -soria, adj. s., (it. *compresore*, fr. *compresneur*); d'in *compresu* de la *comprehendere*=*coprendere* cu mentea); care *coprende* cu mentea, sente si intelege, in speciale aplicatu cu intellesulu religiosu de :

cellu ce cu spiritulu se buccura de vi-sionea splendorei divina, si in Domnedieu vede addeverulu si sente tote deliciele ce potu da spiritului possessionea addeverului, (vedi si *compresione* sub c).

COMPRESU, -a, part. d'in *comprehendere*=*coprendere*.

COMPRESA, s. f., vedi *compresu*.

* **COMPRESIBILE**, adj., (it. *compresibile*), d'in *compresu* de la *comprehendere*, care se pote *comprehendere*, se pote reduce la volume mai micu prin *comprehendere*: *d'entre fluide unele su compresibili, atele nu su compresibili.*

* **COMPRESIBILITATE**, s. f., (it. *compresibilità*); calitate de *compresibile*, in poterea carei-a corpurile se potu reduce, fora impucinare de materia, la unu volume mai micu.

COMPRESIONE, s. f., *compresio*; d'in *compresu*, actione de *comprehendere* si resultatu allu acestei actione: *compresionea unei budie pre alt'a, compresionea unei revolta, compresionea aerului asupr'a mercuriului;—fontana de compresione, fontana de apa care scaturesce d'in unu recipient forte solidu prin forti'a elastica a aerului mai multu sau mai pucinu-compresu si condensatu in recipiente insusi cu adjutoriulu unui tubu de compresione;—in acellu-asi intellesu cu *compresu*.*

COMPRESIVU, -a, adj., (it. *compresivo*); aptu a *comprehendere*, cu potere de *compresione*: *legamente compresive.*

COMPRESORIU, -soria, adj. s., (it. *compresore*, fr. *compresneur*); care *compreme* sau *serve* la *compresu*; *compresoriulu unei revolta: muschii compresori si sublevatori ai membrului; muschiulu compresoriu allu nasului; in speciale: muschiu compresoriu allu prostatei; de aci ca s. m. reale, compresoriu: a) muschiu allu prostatei; b) veri-ce musehiu compresoriu; c) instrumentu chirurgicu care serve la compresu vase, nervi, canali, etc.*

COMPRESU, -a, d'in *comprehendere*; 1. part. passivu, *compresus-a-um*: *cu ochii inchisi si compresu, aerulu cu potere compresu; revolt'a abia compresu esplose erosi cu noua furia;—si ca adj.*

frunte compressa, affundata; s. f. reale, *compressa*, buccata de pandia ce serve a infasciorá, stringe si continé diverse legature chirurgice, a impedicá sangele plageloru, etc.: *compressa lunga, cadrata, triangularia, prismatica; compresse moiate in spirtu*; — 2. supinu, *compressum-ũ* : *machine de compressu aculu*; 3. s. m., abstractu, *compressus-ũs, compressulu*, camu in acea-asi insemnare cu form'a *compressione*.

* **COMPRESSURA**, s. f., rezultatu allu *compremerci* sau *compressionei*: *compressur'a fruntei*.

* **COMPROBARE**, v., *comprobare*; 1. a probá sau aprobá ceva in tote partile selle, a incuvientia pre deplenu si forane ci una reserva : *laudu si comprobu portarea tea in acesta impregiurare*; 2. a face pre altulu se approve ceva, a probá altui-a bonitatea si addeverulu unu ce, a demonstrá, a stabili, etc. : *fapt'a filiului comproba prevederea tatalui*.

* **COMPROBATIONE**, s. f., *comprobatio*; actiune de *comprobare* : *comprobatione disseloru si fapteloru cuiva*.

* **COMPROBATORIU**, -*toria*, adj. s., *comprobator*; care *comproba* : *comprobatori ai totoru fapteloru vostre*.

* **COMPROMISSARIU**, -*a*, adj. s. *compromissarius*; relativu la *compromissu*: *judice compromissariu* = arbitru; in acellu-asi intellesu si absol. : *unu compromissariu; actu compromissariu*.

COMPROMISSU si *compromessu*, -*a*, d'in *compromittere* : 1. part. pas., *compromissus-a-um* (compara si it. *compromisso*, fr. *compromis*) : *cestione compromissa arbitriloru; salutea publica e tare compromissa, omu forte compromissu, muieri tare compromisse*; de aci : 2. s. m. reale, *compromissu* = *compromissum*: a) actu prin care doue sau mai multe persone *compromittu* = *promittu* si se invoiescu a remitte una controversia la judecat'a unui sau mai multoru arbitri cu sau fora reserva de apellu; si de aci, invoice, impacare, obligare de a procede, sub certe conditioni, la stipularea unui contractu : a *face*, a *acceptá unu compromissu*; b) periculu : a *pune in compromissu* = a *compromitte*, a periclitá :

a *pune in compromissu averea, onorea, vieti'a, demnitatea sea*.

COMPROMITTERE si *compromettere*, *compromisi*, si *compromisei, compromissu* si *compromessu*, v., *compromittere*, (it. *compromittere*, fr. *compromettre*; d'in *com* si *promittere*); 1. a promitte reciproc, a se invoí a comitte judecat'a unui processu, unei controversia, la unulu sau mai multi arbitri : a *compromitte cu cineva asupr'a unui processu, a compromitte despre ceva, a compromitte cestionea unui arbitru, a se compromitte la doi arbitri*; 2. a increde prea multu, a increde orbesce, a *committe*, si de aci, a espune, a arruncá in periculu, a espune la dauna, etc. : a *compromitte reu pre cineva, a compromitte demnitatea, onorea, salutea, vieti'a, averea cuiva; de tema de ase compromitte, multi se avilescu*.

COMPROMITTITORIU, -*toria*, adj. s., care *compromitte* : *cuvente compromittitorie onorei vostra*.

* **COMPROVINCIALE**, adj., *comprovincialis*; d'in acea-asi provincia cu altulu.

COMPTABILE, *comptare, comptu*, etc., vedi *computabile, computare, computu*.

COMPTIATU, -*a*, (pronuntiatu si: *comptiatu, contiatu*), part. adj., *comtus, cristatus; concinnus, ornatus*; proprie part. d'in unu verbu *comptiare* sau *contiare*, derivatu d'in *comptiu*, cu intellesulu de a *face comtiu, a orná cu comtiu*, si de aci in genere, a *orná, a adjustá*, etc.; (compara it. *contiare* si *conciare*), luat u in se de regula ca adj., *comptiatu* insemna : 1. despre persone : a) ornatu cu *comtiu* : *comptiatele muieri alle campianiloru; mai multe comptiate betrane se aflau la chora*; b) bene compusu la capu, cu perulu si capulu bene adornatu, ba chiaru cu ornamente affectate si essagerate : neci unei muiere nu i ar *sedé bene asiú comptiata, necumu tu, barbatu, se essi in lume asiú de comptiatu*; c) comatu, comosu, cu peru multu si formosu; 2. despre paseri si alte animali, motiatu, cucuiatu, cu pene multe sau peru multu pre capu, si de aci, crestatu, etc. : *comptiatele gaine, unu formosu si comptiatu cocosiu*; 3. prin

estensione si metafore : a) mundru, elegante, si inca prea mundru, prea ornatu : *juni comtiati; frasi prea comtiate*; b) destinsu, insemnatu, notabile, cu idea accessoria si de *cutediatoriu, incommittitoriu* : *venisse inante-mi multi sateani d'in cei mai comtiati*.

COMPTIU (pronunțiatu si : *comtiu, contiu* si *conciu*; compara it. *conelo* si *vedi comtiatu*), s. m., *comptus*, *comæ artificium vel ornamentum; capitlis tegumen, calantica, reticulum; cirrus, crista* (d'in *comtu* de la *comere*; de aci si : serb. *concla*, magiar. *konty*); actu de *comere* = adorna a capilliloru si capului, déro mai vertosu si de regula, ce serve a adorna capilli si capulu : 1. la persone : a) capillii muieriloru implettiti in code, pre cari le involbu pre crescetiu sau cefa; b) vitoniu de peru ce adorna fruntea; c) ornamentu artificiale d'in peru strainu sau d'in alta materia, de forma aprobe *conica*, ce feminele punu pre crescetiu sau pre cefa : *multe terrane romane porta duplu comtiu, muierile mai tenere nu porta comtiu*; d) in genere, totu ce serve a coperi si adorna capulu femineloru : *retella, scufa, ornamente de cordelle, etc.*; 2. la passeri si alte animalu, motiu de penne sau de peru, care le adorna capulu : *cai cu formose comptie; comptiulu cocosului, cucuvellei*.

COMPTU, -a, d'in *comere* : 1. a dou'a forma de participiu, luata ca adiectivu, *comptus-a-um* = cu capillii si capulu bene compusu : *peptenatu, unu, neteditu, implettitu*, si de aci : *ornatu, mundru, elegante* : *juni mundri si compti; styllu comptu si plenu de elegantia*; 2. s. m., abstractu, *comptus-ūs* = actione si effectu allu *comerei*, modu de adorna capillii si capulu.

* COMPULSARE, v., *compulsare* (compara si fr. *compulser*); d'in *compulsu* : 1. a dá impulsu d'in mai multe parti; a dá impulsu violentu; a imbranci, a constringe; 2. a resfoi acte, carti, documente, a le cerceta, si luá connoștentia de densele : *a compulsá registrele, archivele, una biblioteca, etc.*

* COMPULSATIONE, s. f., *compulsatio*; actione de *compulsare*.

* COMPULSATORIU, -toria, adj. s., care *compulsa*.

* COMPULSIONE, s. f., *compulsio*; actione de a dá *compulsu*.

* COMPULSORIU, -soria, adj. s., *compulsor*; care da sau serve a dá *compulsu*.

* COMPULSU, -a, partic. (d'in *compellere*); 1. ca adj. *ostile compulse se retraseră sub muri*; 2. s. m. abstractu, *compulsus-ūs* = *compulsu* = actione de imbrancire reciproca; violentu impulsu, datu d'in mai multe parti; constringere, indemnu potente, etc.

* COMPUNCTIONE, s. f., (it. *compunzione*, fr. *componction*); d'in *compunctu* de la *compungere*, actione de *compungere*, vorbindu mai vertosu de mustrarea conscientiei : *lacrima de compunctione, compunctionea animei si a cogetului*.

* COMPUNCTORIU, -toria, adj. s., *compunctor* si *compunctorius*; care *compunge* sau *serve a compungere* : *dorori compunctorie*.

* COMPUNCTU, -a, (d'in *compungere*), *compunctus-a-um*, a dou'a forma de participiu, applicatu de regula ca adiectivu : *multi solbatici se vedeau compuncti pre unele parti alle corpului*; mai vertosu in intellessulu religiosu : *femine compuncte de pia dorore; omeni compuncti pentru peccatele lor; voce compuncta*, care esprime *compunctionea* suffletului.

COMPUNGERE, *compunsi, compunsi* si *compunctu* sau *compuntu*, v., *compungere*; 1. a punge de tote partile, a punge tare asiá in câtu se senta viua dorere : *a compunge cu unu acu, cu urdica, cu una lance*; — metaforice : *sectele filosofice se compungu*; — 2. in intellessu morale si religiosu, a attinge cu potere anim'a, a desceptá in anima unu sentimentu dorerosu : a) in genere : *spinulu peccatului compunge anim'a nostra; compunsi de rosine, de misericordia, etc.*; b) in speciale, mustrare de conscientia pentru peccate, parere de reu plena de umilitate si de sperantia de indereptare, mai vertosu ca reflex., *a se compunge* : *plangi si compungete, a se compunge peno la lacrima; in locu de a se compunge, peccatosii impetriti se revolta contra cei ce i mustra*.

COMPUNSU, -a, part. d'in *compungere*, *compunctus*-a-um.

* COMPUTABILE, adj., *computabilis*; 1. care se pote *computare*, demnu de *computatu*: *multime nu computabile, calitatile ce usioreiloru paru pucinu computabili, sunt celle mai solide; appetite de cari se crede co nu su computabili*; 2. insarcinatu a dá *computu*: a) despre lucruri: a) care serve la dare de *computu*: *cietantia computabile, acte computabili*; β) suppusu la dare de *computu*: *officiu computabile*; b) despre persone, insarcinatu cu dare de *compute*, detoriu a dá *computu*: a) cellu insarcinatu a tiné si dá *compute*le unei cassa particularia sau publica, sau a manipulá banii unei cassa particularia sau publica: *officiariu computabile, agenti computabili*; β) in genere, responsabile: *nu ai se fi computabile de faptele telle de câtu cugitului teu si lui Domnedieu; cetatianulu e computabile de talentele selle cotra patria*; in intellessu personale si subst.: *unu computabile, boni computabili; computabilii de bani publici sunt suppusi la regulele celle mai rigoroze*; — in tote insemnarile de sub 2. cuventulu se audé mai multu redussu in *comptabile, comtabile*, dupo fr. *comptable*.

COMPUTABILITATE, s. f., calitate de *computabile*: a) in intellessulu lui *computabile* de sub 1.: *computabilitatea certoru numere, certoru affecte*; b) in intellessulu lui *computabile* de sub 2. redussu, ca si acestu-a, in *comptabilitate, comtabilitate, contabilitate* = tinerea si darea *computeloru* unei administratione particularia sau publica, arte de a allege, desface, elucidá si dá *compute*: *computabilitatea vitiosa duce la gravi consecentie*; in acestu intellessu, *computabilitate* = tinerea *libriloru* sau *registreloru, scriptura, sau scripture, dupla scriptura*.

1 COMPUTARE (pronuntyatu si: *cumpetare* sau *cumpitare*; compara si it. *computare* = *computare*), v., *computare*; moderari, temperare; ordinare, componere, parcere, parce uti; (it. *computare* si *contare*, isp. port. *computar* si *contar*, prov. *comtar, cuntar* si *con-*

dar, fr. *compter* si *comter*; d'in *com* si *putare*); imbracia pre de una parte intellessulu verbeloru: *calculare* si *numerare*, éro pre de alta parte intellessulu verbului *mesurare*: 1. in respectu intellectuale, a numerá impreuna, a formá unu totu d'in mai multe numere sau parti, a scote unu resultatu prin operationi de *calculu, a calculá* sau *numerá*, cu acesta differentia co *computare* presuppune una operatione mai *simpila* de câtu cea espressa prin *calculare*, déro mai *complexa* de câtu cea espressa prin *numerare*: a) in genere: *a computá cu numere miche; a computá venitele si spesele; a computá câtu are se dé unu negotiu; a computá peno la unu centu; copillu ce nu scie inco computá cu numerele celle mai simple; a computá d'in mente, d'in memoria*, in opposetione cu: *a computá pre carta, pre tabla, cu condeiulu, etc., a computá pre degite, cu bacce*; — *a computá dillele, orele, momentele*: a) a calculá câte sunt, déro si: β) cu nuantia de espressione a impatientei cuiiva, cui se pare co tempulu e prea lungu sau trece prea incetu; — b) in speciale: a) *a computá intre* sau *in numeralu*, a numerá sau pune in numeralu: *a computá omenii mari, eroii si barbatii illustri intre diei si semidiei; a computá pre cineva intre cei boni sau intre cei rei; a computá intre strabonii sei mai multi principi si barbati de statu insemnati*; si reflexivu sau passivu: *se computá intre cei fora de lege*; si intr., ellu nu *computa intre voi*, acesti-a nu *computa intre voi*; si cu prep. cu: *justulu se computá cu cei fora de lege*; β) *a computá la*, a trece in *computu*, a adauge: *a computá una summa la venite, la spese, la debitu, la avutu; computa la acestea si summele urmatorie*; cu cinci pani saturá cinci mii de omeni, fora a *computá musieri si copilli*; γ) *a computá cuiiva*: α') a i solve, a i numerá una summa detorita: *ti am computatu ce ti eram detoriu cu mai multi de facia*; β') a tiné *computu*: α') in genere: *Domnedieu ne va computá si cup'a de apa ce dâmu unui insetatu; candu va fi se ne desfacemu, ti voiu computá si acestea*; β') in speciale,

a trece *in computulu cuiva*, in favorea debitului sau creditului seu : *ti voiu computá si acesta summa la cea-a ce ti mai sunt detoriu; ti am computatu banii ce mi a tramissu la summ'a ce mi esti detoriu; δ) a computá pre cineva : α')* a face *computu* de ce are se iea si a lu desface : *a computá unu servitoriu, unu argatu, unu economu*, (vedi mai diosu : *a computá pre cineva*, cu altu intellessu); β') a trage si luá *computu* : *a computá pre unu cassariu, pre unu economu de mostia*; de aci : ε) *reciprocu, a se computá* = a si face, allego si lamurf computele cu cineva, vorbindu mai vertosu de soci cari se afla in daraveri de commerciu sau de alte affaceri : *annulu acestu-a nu ne amu computatu, si nu scimu cine cui e detoriu; ζ) a numerá, a avé : unu copillu computa mai multi anni de etate; asiá si : unu statu, una institutione, una societate, etc., computa mai multi anni de durata*; de aci : η) *a se computá* = a fi in fientia, a se aflá, a essiste : *se computa mai multe specie de avari; θ) a se computá* = a fi pucini : *se potu computá pre degite, asiá su de pucini; ι) a computá* = a pretiuf, a evaluí : *a computá cotulu, metruulu, libr'a de ceva pre atátu sau cu atátu : a computá libr'a de oliu pre patru lei; a computá pre cincii lei una moneta care face numai patru lei*; de aci : c) prin estensione si metafore : α) *a computá* = a estimá, a considerá, a judecá, a crede, a cogitá, a avé in cugetu, etc. : *m'am insellatu, computandu usioru si de nemica ce era forte importante si gravu; a nu computá pre cineva intru nemica, a lu computá de nemica sau ca una nemica; a computá multu, pucinu; a nu computá de locu; computam se plecu a-stadi, déro ceva neprevedutu m'a imedicatu; nu am computatu co unu lucru asiá de micu ar poté avé consecentie asiá de gravi; ce computi a face cu mene?*— de aci cu intellessulu intransitivu : *a computá* = a avé valore materiale sau morale : pretiu, effectu, importantia, creditu, auctoritate, etc. : *acesta circumstantia computa pucinu; Franci'a computa forte multu in bilancea ecili-*

briului politicu; de aci : a computá pre cineva sau pre ceva = a se increde, a se redimá, a sperá in acellu cineva sau ceva : *a computá pre unu venitoriu mai bonu, pre adjutoriulu amiciloru; poti computá pre acestu omu, de a carui onestitate sunt certu; a computá cu cineva sau cu ceva* = a lu considerá ca importante, ba chiaru necessariu intr'una affacere, si de aci : *a computá fora cineva sau ceva* = a se lipsi in planulu seu de ce e necessariu la successu, a nu cogitá la un'a d'in conditionile, fora cari lucrulu nu se pote face; β) in speciale : α') *a computá* = a cogitá cumu se traga fructu d'in veri-ce, se nu faca nemica fora utilitate, a avé in vedere interessea; β') *a si computá passii* = a merge incetu; a si mesurá passii; a lucrá cu multa precautione si cu deplena maturitate de cogitare; a lucrá cu deplena mesura si cuvenientia, etc.; de aci : 2. in respectu morale si practicu, *a computá* = a mesurá, a inchide si tiné in marginile mesurai, a moderá, temperá sau stemperá, etc. : a) in genere : *cine nu se scie computá, face prea multu sau prea pucinu, déro mai vertosu prea multu; negotiatorii ce nu se computa in speculationile selle, se esponu a perde si ce au; junimea ar face minuni, déro ar sci se si compute poterile; caii focosi nu se sciu computá senguri, ci altii cauta se i compute; b) in speciale : α) a tiné in mesur'a cuvenita affectele, appetitele, passionile, sau a le stemperá d'in furi'a loru : a nu se computá in mancare, beutura; placerile necomputate adducu consecentie dorerose; cine nu si scie computá meni'a si alte passioni, e nedemnu de numele de omu; β) despre animali si alte lucruri interitate, selbatice, focose, prea rapidi si violente, a stemperá, imblandí, allená : a computá furi'a focului, callului, ventului; γ) vorbindu de spese, a tiné in marginile mesurai, a moderá, si de aci, a marginí, a economí : a computá spesele, a se computá in spese sau cu spesele; lussu necomputatu si nebonescu; δ) in genere, a mesurá, a applecá cu mesura, a face mesuratu si cuvenitu : a si computá poterile; ε) a regulá, a or-*

dinǎ, a direge : *menatoriulu nostru scie bene computǎ cǎii.*

2 COMPUTARE (pronunțiatu si : *cumpetare* sau *cumpitare*), s. f., computatio; moderatio, temperantia, continentia; parcemonia; actu de a *computǎ* sau a *se computǎ*, cumu si statu sau calitate, virtute de a *computǎ* sau a *se computǎ*, adeco in acellu-asi intellessu abstractu ce are si form'a *computate* = *cumpetate* : 1. in intellessulu lui 1 computare de sub 1.: *computarea si desfacerea sociiloru*; *computare cu numere mici*; 2. in intellessulu lui 1 computare de sub 2.: *computarea in mancare, in beutura, in placeri, in tote e bona.*

COMPUTATE, (pronunțiatu si *cumpetate* sau *cumpitate*), s. f., moderatio; temperantia, etc.; vedi 2 *computare*.

COMPUTATIONE, (pronunțiatu si *cumpetatione* sau *cumpitatione*), s. f., computatio; actione de a *computǎ* sau a *se computǎ*, cumu si effectu allu acestei actione, si mai vertosu, facultate sau virtute de a *computǎ* sau a *se computǎ*, insemnari affini cu alle formeloru 2 *computare* si *computate* : *computatione d'in mente cu numere mai mice*; *computatione in mancare*; *computatione anniloru de la creatione, etc.*

COMPUTATORIU (pronunțiatu si : *cumpetatoriu* sau *cumpitatoriu*), adj. s., computator (compara it. *computatore* si *contatore*, fr. *compteur* si *comptable*); care *computa* sau *serve a computǎ* : *bonu computatoriu, computatoriu generale*; in acestu intellessu si *computariu* = *computarius*; — *table computatorie*; — s. m., reale, *computatoriu*, pl.-e, instrumentu, parte de machina destinata a arrettǎ numerulu de rotationi sau de alte miscari intr'unu tempu datu.

COMPUTATU (pronunțiatu si : *cumpetatu* sau *cumpitatu*)-a, d'in 1 *computare*, part. adj., computatus; moderatus, modestus, modicus; temperans, continens; parcus; 1. cu intellessu de participiu : a) in insemnarile lui 1 *computare* de sub 1. : *bani nu su bene computati*; b) in insemnarea lui 1 *computare* de sub 2. : *cǎi bene computati de menatoriu*; 2. in intellessu de adiectivu,

mai vertosu in insemnarea lui 1 *computare* de sub 2. : *omu computatu sau necomputatu in mancare, in beutura, etc.*; *spese computate, appetitu computatu.*

COMPUTORIU, s. m., pl.-e, (compara fr. *comptoir*; vedi si *cantoriu* in Glossariu) : 1. tabla sau mesa pre care unu negotiatoriu intende mercile sau face *compute*; 2. incapere in care unu speculante lucrea cu omenii sei si in care face si desface *compute*; 3. mare stabilimentu de negociu allu unei nationi in terra straina.

COMPUTU (pronunțiatu si : *cumpetu* sau *cumpitu*; vedi 1 *computare*), s. m., pl.-e, *compute* (mai pucinu bene : *computeure* sau *computuri*), computus; moderatio, temperantia, continentia, abstinentia; parsimonia; modus, ordo (compara si it. *computo*, *compito* si *conto*, isp. *computo*, *cuento* si *cuenta*, port. *conto* si *conta*, prov. *comte* si *conte*, fr. *comput*, *compte* si *conte*); d'in *computare*, form'a *computu* arretta atǎtu actualu, cǎtu si rezultatulu si chiaru facultatea de *computare*, asiǎ in cǎtu acesta forma imbracia intellessulu formeloru : 2 *computare, computate* si *computatione*, cu tote modificationile de sensu descrise la verbulu 1 *computare* : A. in intellessulu lui 1 *computare* de sub 1., numeru, calculu : 1. in genere : a *face computu d'in mente*; *computu pre degite, pre tabla, cu condeivulu, cu bacce*; *compute cu numere mice*; a *scadǎ computulu sau ceva d'in computu, a adauge sau mari computulu, a adauge la computu; a inflǎ computulu* = a *incarcǎ computulu; a indereptǎ computulu, in care s'au stracorat erroru*; *computulu esse sau nu esse* = da sau nu da essitulu sau rezultatulu *cerutu*; *computulu speseloru, venitoriloru*; *computu bonu, essactu, fidele*; *computu reu, cu erroru, inessactu, neaddeveratu, mentionosu, incarcatu, inflatu*; *computulu anniloru de la creatione, de la nascerea lui Christu*; 2. in speciale : a) calculare si stare calculata de totu ce intra sau esse intr'una cassa particularia sau publica, de tote spesele si veniturile, de tote daraverile cumu si carte, scriptura, libru, registru, etc., in care

se trece sau se aterne acesta stare a passivului si activului : *computu de tutela*; *computele vestiariiei statului, alle cassei municipale, alle cassei judeciane, alle unei casse de commerciu; computele cassariloru generalii*; a face, a inchiaid, a dá, a presentá *computele*; a desbata, acceptá, approbá, validá, sau respinge unu *computu in intregulu seu sau numai parti si article d'in acellu computu*; a allega, licidá si desface unu *computu*; *curtea de compute allega si licida computele casseloru publice*; a tiné *computele unei cassa publica sau particularia* = a tiné *librii sau registrele de compute*; *ospetariulu presentá ospeteluu unu computu forte incarcatu*; a face *ospetiloru computu pentru câte au mancatu si beutu*; *ospetii solvu computele presentate de ospetariu*; — *computu corrente* : a) *computu la care pre fiacare di se adangu partite, numitu si computulu baniloru*; b) *creditu ce unu bancariu deschide cuiva pentru unu tempu nelimitatu si pentru tote facendele currenti*; c) *creditu ce si deschidu negotiatorii unulu altui-a pentru facende currenti*; de aci : a *deschide computu corrente*, cu insemnarea de sub a; éro : a *deschide cuiva computu corrente*, cu insemnarile de sub b si c; asiá si : a *tiné computu corrente*, a *avé computu corrente*; — *computu solidatu* (pronuntiatu si *solidatu*, de totu reu : *saldatu*) = *computu stensu, desfacutu*, etc.; *déro unu computu inchisu pote insemná si altu ceva*; *computu mortu*, care nu face neci debitoriu neci creditoriu, ci se tine numai pentru commoditatea scripturei; b) *considerare, estimare, bagare in sema* : a *nu tiné computu de nemica si de nemine*; c) *mai vertosu considerare de utilitate, de interesse, si de aci, prudentia, mente practica, cumu si portare plena de prudentia, ordine si mesura in toti passii ce face cineva, asiá in cátu totu deun'a se castige si mai vertosu se nu patia neci una data dauna, (vedi si mai diosu la B)* : *omulu cu bone compute nu pote se nu se inavutesca*; *cellu cu relle compute nu se va inavuti, veri cátu se fia favoritu de impregiurari*; a *veni cuiva ceva la computu* = a i fi sau

nu commodu, utile; de aci : a) *economia, mesura* : a *dá cuiva bani fora computu*, a *spende fora computu*; b) *lucru de interesse, interesse, daravere, si in genere, affacere, relatione, cestione, lucru* : *avemu amendoui compute vechie*; *acesta-a este altu computu*, e altu ceva, alta cestione; a) *ratione, esponere si explicare, si de aci, respondere, séma, etc.* : a *dá computu de celle intemplate*; *multi nu potu dá computu de celle mai simple lucruri*; *inainte de a dá altoru-a computu de ceva, cauta se ne dămu noue in sine computu despre densulu*; *avemu a dá computu lui Domnedieu de tote actionile nostre*; — B. in intellessulu lui 1 *computare de sub 2* : *ecilibriu perfectu in cogitare, mesura perfecta, si moderatone deplena in portare* : a *mancă, bee, spende, ride cu computu sau fora computu*; *tote câte se facu cu computu, se facu bene*; *nemica nu se face bene fora computu*; a *si tiné computulu* = a *si tiné ecilibriulu mentei, a fi cu sange rece, a nu se turburá, a nu se confunde sau ameti, a nu se incurcá, a nu se interritá*; a *stá fermu in callea cea bona, a nu face passu falsu, a nu se rategi, etc. in opposetione cu* : a *si perde computulu, cumu* : *cátu de paciente se fia cineva, voi lu scoteti d'in pepeni si lu faceti se si perda computulu*; — C. d'in multele locutioni, cu cari intra *computu* in insemnari forte variate, dămu urmatoriele : 1. cu prepositioni : a) *fora si cu, fora computu, cu computu* : a *dá bani cu sau fora computu, a mancă cu sau fora computu, etc.*, vedi la A. si B.; b) *cu prep. a, a computu, in computulu summei datorite* : a *dá cuiva a computu, a acceptá a computu d'in onorariu*; *luatu si ca subst. unu a computu, sau intr'unu singuru cuventu, acomputu sau accomputu* = parte d'in summ'a detorita : a *luá accompute, in accomputu*; *trei cente de lei abiá le am capitatu in trei accompute*; c) *cu prep. in, in computu* : a) *in cogitu* : *nu aveamu in computu a plecá*; b) *in ecilibriu, in indoientia* : a *stá in computu se plece sau se nu plece*; c) *in debitu sau creditu* : a *trece in computulu cuiva*; d) *in folosu sau in dauna*

a mancă in computulu seu, a castigá in computulu altui-a; ε) pre séma, in sarcina, d'in ordine sau commandu: *a compará ceva in computulu cuiva;* ζ) in genere, pentru, in favore sau defavore: *cine se porta bene, in computulu seu se porta; in computulu seu se porta cineva si reu;* d) cu prep. *pre, pre computu,* pre séma, pre respondere, pre creditu: *a luá pre cine-va pre computulu seu; a pune ceva pre computulu altui-a;* e) *pre sub computu,* in ascunsu, pre ascunsu, pre sub mana; f) *afora d'in computu:* α) ce nu intra *in computu= calculu;* β) afora d'in mesura, preste mesura, afora d'in calle; 2. cu acellu-asi verbu, *a dá,* de essemplu: *a) a dá computulu:* α) a face si presentá unu calculu: *a dá computulu de celle mancate, de spese, de venituri;* β) a dá esplecare: *a dá computu despre mechanismulu unei machine;* γ) a responde: *n'am se dau nimenui computu de portatea mea;* δ) a dá tempu sau mediu de a si veni cineva in sene, de a si recuperá ecilibriulu, de a se desmetici, si de aci, a derege, a regulá, etc.; b) *a dá a computu, cu computu, in computu, pre computu,* etc. cu differitele insemnari ce mai susu amu vedutu co au locutionile formate cu preposetioni.

COMTU,-a, etc., vedi *comptu.*

CON, prep., vedi *cu.*

†† CONARE, v., conari = a cercá, a incercá, a tentá de a face ceva, a se adoperá; de aci:

* CONATU, s. m., (vedi *conare*), conatus-ús; 1. aplicare, incordare, desfasciorare a poteriloru spre a face ceva, adoperatione, incercare: *a face deserte tote conatele inimicului; a renuntia la veri-ce conatu de resistentia; conate de vomere; conatulu volientei spre bene;* 2. mai vertosu, labore, zelu: *cu mare conatu face mari nemicuri;* 3. impulsu, propensione la actione.

CONCA si *concha*, s. f., *concha* = κόγχη (compara si it. *conca*, fr. *conque*, *coque*, *coquille* si *coquillage*); 1. in intellessulu cellu mai ordinariu: α) cellu mai largu, ca si populariulu *scoca* sau *scoica* (vedi parenthesesa finale), copertura dura si calcaria a mollusceloru te-

stacie, cumu si animalele d'in ea: *conce marine, fluviatili;* b) cellu mai strimtu, coperture si animali de aceea-asi classe, cari sunt mari, a nume celle de mare: *conca marina, conce de mare, conca de margaritariu; Venerea plutesce pre mare intr'una conca;* c) coperturele si animalele de aceea-asi classe, cari su *bivalve;* de aci pl. *conce-le*, familia de *conchifere* lamellipedi bivalve, avendu de tipu genulu *venere;* d) speciale: α) *scoc'a* de margaritariu; β) *scoc'a* de purpura; γ) *coelia*, si mai vertosu, ghioculu sau *cas'a* *cocliei;* de aci; δ) *scoica* mare in form'a ghiocului de *coelia*, care, dupo fabula, serviea Tritoniloru de tuba; 2. prin estensione si metafore, applectatu: a) la obiecte, cari si in forma si in scopu sémina cu *conc'a*, cumu: α) ghioculu oului; β) ghioc'a certoru fructe: *conc'a nucei;* γ) *gogosi'a* vermelui de metasse si a altoru larve de insecte cari torcu, (vedi si *coccu-a*); b) la obiecte cari cellu pucinu in forma sémina cu *conc'a:* α) *conca de margaritariu:* α') cu intellessulu de mai susu, *conca* d'in care se trage margaritariulu; déro si: β') diumetate de bacca de margaritariu, asiá co doue unite dau una bacca; γ) ornamentu: α') de capu, *conciu*, peru implettitu si involtu in forma de *conca* (allu nostru *conciu* ar poté se fia essitu totu d'in *conca*, ca adj. *conciu-a*, luatu in urma ca substantivu; compara inco fr. *coqueluche* = *conciu*, essitu totu d'in *coque* = *conca*; vedi inse si *comptiu*); β') de vestimentu, formatu d'in noduri involte in forma de *conca*; δ) vulva, matrice sau parte genitale a feminei (compara acellu-asi sensu allu lui *ghiocu*, essitu totu d'in *conca*); ε) cavitatea esterna a urechiei; ζ) alte parti cave alle corpului, cumu: α') *fontanella* sau *fossa superorbitale*, cavitate de desupr'a ochiului animaliloru cadrupedi; β') cavitatea ochiului, cavitatea interna a craniului, cavitatea de la suptu-suora, d'in apoiu genuchiului, etc.; η) alte obiecte cave, cumu: α') partea sau faci'a cava a unui scutu; β') vase in forma de *conca*, vase mai mice de pusu oliu, sare, etc.; déro si vase mai mari, destullu se fia resbudia-

te, si de aci, catinu, bassinu, canale, etc. (acesta d'in urma insemnare resare in form'a popularia *s-cocu*, *scocu de mora*, etc., forma masculina, ca si greces. *κόχχος*, care inco se dice in locu de fem. *κόχχη*, carui-a prin sensu respunde form'a fem. si popularia *s-coca* sau *scoica*; caderea lui $v=\gamma$, ca in *κόχ-λη* [vedi *coc-la*], sau asemilarea acellui-asi, ca in *κόχ-κος* [vedi *coc-cu* si *coc-ca*], se observa la noi, ca si la *s-cocu* si *s-coca*, in tote cuventele essite d'in acesta radecina asiá de fecunda in cuvente de intellessu forte variate, cumu : *coca* sau *cuca*, de unde : *cucullu*, *cocollu*, etc.; si cu *g* in locu de *c* : *goga*, *cogosia*, *gogomanu* si *gugumanu*; pentru *cocla* si *coclu*, transformatu in *clocu*=*chiocu* si *ghiocu*, in *cloca*=*chioca*, *ghioca* si *ghioga*, vedi la *cocla*; chiaru *cosiu*, *-cosia*, de unde duplicatele : *cocosiu-cocosa*, potu fi in locu de *cociu*, *-cocia*, cari prin stramutarea lui *c* in *g*, potu deveni si *cogiu*, *-cogia*, de unde apoi *coja*; compara ital. *coccia*=*coja*=fr. *cosse* = mediu latin. *cocla* si *cozza*, fr. *coque* d'oenf=*conca* sau *coca*, *ghioca* sau *coja de ou*). *M.*

* **CONCAMERARE**, v., *concamerare* (*con-camerare*); a camerá in giuru, a stringe si include in *camera* sau *bolta* : a *concamerá unu templu*, *viti'a de viia*.

* **CONCAMERATIONE**, s. f., *concameratio*; actione si resultatu allu actionei de *concamerare*, constructione in forma de *bolta*.

* **CONCAPTIVU**, -a, adj. s., *concaptivus*; sociu de captivitate sau de carcere.

* **CONCARNARE**, v., *concernare* (*con-carne*); a uní cu carne, a *incarná*.

* **CONCARNATIONE**, s. f., *concernatio*; actione de *concernare*.

* **CONCATENARE**, v., *concatenare* (*con-catenare*); a *catená* impreuna, a *legá* impreuna cu una *catena*, si de aci, a *collegá*, a *legá* strinsu unulu de altulu : a *concatená lemnele*, *petrele unei constructione*; *idee*, *cauze concatenate*.

* **CONCATENATIONE**, s. f., *concatenatio*; actione si resultatu allu actionei de *concatenare* : *concatenationea evenimentelor*, *causelor*, *ideelor*, *acorde-loru de musica*.

CONCAUSA, s. f. (it. *concausa*); *causa* ce impreuna cu mai multe alte *cauze* produce unu effectu.

* **CONCAVARE**, v., *conconvare*; a face *conconvu* : a *conconvá unu lemnu*, *una pétra*, *cuiburile*, *braciele in forma de arcu*.

* **CONCAVATIONE**, s. f., *conconvatio*; actione si resultatu allu actionei de *conconvare* : *conconvationea peptului*.

* **CONCAVICONCAVU**, -a, adj., (fr. *conconvococonvave*); *duplu conconvu*, *conconvu* pre doue *facie*, *vorbindu* de orbiculele de vitru de la ochiari, (vedi si *conconvu*).

* **CONCAVICONVESSU**, -a, adj., (fr. *conconvococonvexe*); *conconvu* pre una *facia* si *convessu* pre alt'a, (vedi si *conconvu*).

CONCAVIFOLIU, -a, adj. (fr., *conconvofollé*; d'in *conconvu* si *folia*); cu *folie* sau *frundie* *conconvave* : *rose conconvifolie*.

* **CONCAVITATE**, s. f., *conconvitas*; calitate de *conconvu* : *conconvitati formate de cataracte*, *conconvitateea craniului*, *cerului*, *unei lenticule*; *conconvitatile unei ripa*, *unui munte*.

* **CONCAVU**, -a, adj., *conconvus*; (*conconvu*); cu totulu *convu*, *coptoritu*, *scobitu* in forma *rotunda*, *aduncu*, *desertu*, etc., *oppusu* la *convessu* : 1. in genere : *conconvavele caverne*, *conconv'a bolta a cerului*; *conconvulu aeru*; *conconvavele cymbale*, *cantine*; *conconvulu arcu*, *linie conconvave*, etc.; *ce e inse conconvu pre una facia*, *e de regula convessu pre faci'a oppusa* : *una superfacia sferica conconvava pre una facia*, *e convessa pre cea alta facia*; 2. in speciale : a) *despre lenti*, *lenticule*, *specle* si alte *obiecte* de vitru, alle *caroru* *cellu* *pucinu* una *facia e conconvava* : *lenti sau lenticule conconvave*, *speclu conconvu*; *candu assemine vitru e pre amendoue faciele conconvu*, se dice *conconviconconvu* sau *conconvococonvu* sau *simplu conconvu*; *candu inse numai un'a d'in facie e conconvava*, éro *cea alta e plana* sau *convessa*; *atunci se dice planiconconvu = planoconconvu = planu-conconvu*, *convessiconconvu = convessoconconvu = convessu-conconvu*; b) *despre parti alle planteloru cave* sau *curbe*, *fora se formeie unu anghiu* : *petale conconvave*, *frundia conconvava*; — s. m. reale, *conconvu-lu*, *ce e conconvu*, *lucru*

concavu, parte *concava* a unui ce: *concavulu arcului, craniului, sferei*, etc.

* **CONCEDENTE**, part. adj., *concedens*; care *concede*.

* **CONCEDERE**, *concessi*, si *concessi*, *concessu*, v., *concedere* (*con-cedere*); in mai tote semnificationile simplului *cedere*, corroboreat, a cede cu totul, a cede cu totu de adensulu, etc.: 1. cu respectu la terminulu de directione *incotrau*: a) a se duce cu totul de undeva, a lassá loculu: *concedeti d'in calle; ai promissu co vei concede d'in casa*; b) a disparé, a perí, a morí: *a concede d'in vietia*; c) a *concede cuiva*, a se plecá, a se supune, a se inchiná, a dá passu, etc. α) a se plecá sau inchiná superioritatea de potere materiale sau morale: *voluptatea cautá se conceda demnitatii; se conceda ignorantii a scientiei, noptea dillei, lumin'a intunericului; nu potemu a nu concede rationei, evidentiei addeverului*; β) a se plecá sau inchiná superioritatea de conditione, de demnitate, etc.: *nu concedemu voue in avere, in formosetia, in amorea de patria*, etc.; γ) a se plecá volientiei, a face pre volia sau pre placulu *cuiva*, a se induplecá, a fi indulgente, etc.: *ánim'a de parente me face se ti concedu si se nu te castigu cumu meriti; a concede la cererea si persistentii a cuiva*; de aci: δ) a dá voia, a permite, si de aci, a se invoi, a consenti: *nu potu a nu concede addeverului; concedu la tote propunerile telle*; d) ca trans. a *concede ceva cuiva*, atátu in intellesu materiale de: a dá, lassá, trece in man'a altui-a, cátu si in intellessulu ideale de: a permite, a iertá, a se involi, a dice dá, a atribuí, etc. α) in genere: *concede-mi ce vreu si dorescu; concedeti atátu pudorei melle; a concede cuiva intelligentia, prudentia, scientia; a concede parte de ereditate, de avere; nu poti a nu concede auctoritate, cui concedi scientia si virtute; a concede peccate, erroru, culpe; nu e concessu a ti face senguru dereptate; fortun'a, impregiarile, fatulu, sortea nu concedu cuiva ceva; veti concede co oratoriulu se cade se lega poeti; nu potu concede co unu lucru bonu ar fi si reu; si se concedu ce ceri se ti concedu, totusi*

nu vei poté probá ce affirmi tu; dici co fora virtute nu pote omulu fi fericitu, a-cesta-a concedu si eu; β) in speciale: α') a dá unu dereptu, una favore, unu privilegiu; β') a dá unui omu sau unei societate dereptulu de speculare a unui insemnatu negociu: *a concede caile ferrate, salinele, monopolulu tabacului*; γ') a condoná, d'in gratia sau pentru placerea cuiva a dá, sacrificá, permítte ceva: *a concede urele selle patriei; te rogámu se concedi noue culp'a acestui omu; se concedi altariulu acestu condemnatu, senatulu acestu barbatu*, etc.; 2. cu respectu la terminulu de directione *incotrau*: a) proprie: *a concede in iernatices; a concede la terra*; b) metaforice, a trece de lá unulu la altulu prin unione, prin involire, prin supunere, etc.: *invinsii concessera sub domni'a invingutoriloru: a concede d'in unu partitu in altulu, de la unu possessoriu la altulu*.

* **CONCEDITORIU**, *-toria*, adj. s., d'in *concedere*; care *concede*; vedi *concedente* si *concessoriu*.

* **CONCELEBRARE**, v., *concelebrare* (*con-celebrare*); *celebrare* cu insemnare corroboreata: 1. a merge la unu locu, a lu visitá forte desu si in mare numeru: *varie si numerose cete de passeru concelebra laculu*; de aci: a) a face desu si cu mare incordare de poteri: *a concelebrá studiile scientiei*; b) a implé, a populá: *a concelebrá cu cantice; a concelebrá marea si uscatulu cu fientie viue*; 2. a celebrá in multime una serbatore, la una solemnitate: *a concelebrá diu'a natale, funerile*; si in speciale, a celebrá una liturgia impreuna cu altulu sau cu altii mai multi: *episcopulu concelebra cu mai multi preoti*; 3. a glorificá, a laudá, si de aci, a divulgá, a face connoscutu: *a concelebrá una victoria, una fapta eroicu*.

CONCENTRARE, v., (it. *concentrare*, fr. *concentrer*; d'in *con* si *centru*); a stringe impreuna la unu centru, a stringe la unu locu, si de aci, a stringe, a condensá: *a concentrá radiete luminei. a concentrá ostile, a concentrá unu licidu, una sare, una solutione*; — metaforice: *a si concentrá poteriile mentei sau ánimei la unu*

lucru, intr'una cogitare, intr'unu sentimentu; a si concentrá amorea pre cineva sau ceva, in cineva sau ceva;—a se concentrá: a) ostile se concentra; unu acidu, una sare se concentra; radiete luminose se concentra; tote cogitarile vostre sau affectele se concentra pre cineva sau ceva; déro si: b) a se concentrá in sene: α) a nu si manifestá affectele sau cugetele; β) a cogitá numai la sene, a nu se interessá de alti; de aci, omu concentratu: α') confundatu intr'una cogitare; β') pucinu comunicativu, care nu lassa se se veda ce cogita sau sente, γ') egoistu, care cogita numai la sene.

CONCENTRATIONE, s. f., (it. *concentrazione*, fr. *concentration*); actione si resultatu sau stare produsa prin actionea de *concentrare*: *concentrationea ostiloru, radielor calorei, unci sare, unui lcidu; concentrationea poteriloru mentei asupr'a unui obiectu de cogitare; concentrationea poteriloru publice in manule unui-a singuru omu.*

CONCENTRATORIU, -toria, adj. s., (*concentrateur*); care concentra sau serve a *concentrare*: *apparate concentratorie de licide.*

CONCENTRICE, adv., (it. *concentricamente*), in modu *concentricu*: *una rota se misca concentrice cu alt'a.*

CONCENTRICU, -a, adj., (it. *concentrico*, fr. *concentrique*); care are acelu-asi centru cu altulu sau cu mai multe altele: *sfer'a ceresca e concentrica cu pamentulu, cercurile concentrice alle scortiei arboriloru.*

* **CONCENTU**, s. m., pl. -e, *concentus* (it. *concerto*; d'in *con* si 3 *cantu*); 1. cantu de mai multe voci impreuna, cantu armonicu, armonia, musica armonica, armonia resultante d'in *sonulu concorde* allu mai multoru voci sau instrumente musicali: *concentu vocale, instrumentale; concentulu vocei si allu lyrei; concentulu passeriloru, tubelor si cornelor;*—in speciale, unanimu applausu: *a fi intempinat cu unu concentu de applause si de laude;*—2. metaforice, concordia, consensu, armonia, perfecta convenientia: *concentu de colori ce cu dulce armonia trecu un'a in alt'a; tote doc-*

trinele consentu si forma unu deplenu concentu; concentulu virtutei, concentulu faptelor mai suave de cātu allu somniloru.

CONCEPERE, *concepui, conceputu* si *conceptu*, v., *concepere*, (it. *concepere* si *concepire*, fr. *concevoir*; d'in *con* si *capere*); a cape sau prende orecumu cu amendoue manule, a prende si appucá bene si cu efficacitate ceva in totulu seu, a prende si luá in sene, etc.: 1. proprie: a) in genere: *nuerii concepu multa apa d'in mare; pamentulu concepe umiditate, ploie, sementie; lemnele si alte obiecte arditiose concepu focu, flacura; unu omu pote concepe in venele si in sangele seu veninu, morbi;* déro mai vertosu: b) in speciale, despre animalu si vegetali, a prende si luá sementia fecundatoria, a remané grea, a luá in pantece, etc.: *vergina concepu de la Santulu Spiritu; vaccele macre concepu, se dice, mai bene de cātu celle grasse; pescii, gainele si alte passeri concepu oua; a concepe ceva d'in cineva;*—a *portá in pantice crimea conceputa*, fructu *conceputu* prin crime;—tote sementiele ce *concepe si fecunda pamentulu in senulu seu*; 2. metaforice: a) a coprende cu sentirile, a senti, si in speciale, a senti cu ochii, a vedé: *tote bonitatile si formosetiele câte concepemu cu ochii;* ca mai desu inse: b) a coprende cu spiritulu, cu mentea sau cu anim'a: α) cu mentea, differitu de *intellegere, precepere, coprendere*, etc., pentru co *concepere* e mai activu, mai spontanu si mai fecundu de cātu tote mentionatele actioni, de ore-ce *celle concepute* sunt de regula acte spontane alle subiectului cogitatoriu, éro *cellu intellese, coprense, precepute*, etc., potu fi actele si productele altui-a: α') in genere, a coprende cu mentea, a si representá, a si cogitá, a si face idea sau *conceptu*: *spuntu, care te dai de divinatoriu, déco se pote sau nu cea-a ce eu acumu concepu cu mentea; a concepe unu obiectu, una fientia, unu tipu, una idea; concepe cellu mai perfectu omu ce s'ar poté cu mentea; m'am ammagitu forte in bon'a idea ce concepussem de tene; cinc ar fi potutu d'inainte concepe tote greutatile acestei*

sarcina? — in speciale: β') a imaginá: *cu greu pote cineva espreme si colorá celle concepute de fantasia cu atáta vivacitate si perfectione*; γ') appropriatu forte de *intellegere* si *preceperé*, cu acesta differentia, co *conceperé* se refere la obiecte de importantia si denota d'in partea subiectului una perfecta petrundera a obiectului: *a concepe in mente principiele lucrurilor; nu potu concepe cumu acestu omu pote portá atátea functioni*; — *a concepe una carte* va se dica: a ua compune senguru, déro si: a ua intellege sau precepe, de si compusa de altulu; — β) cu ánim'a, cu volientia, a prende in sene unu affectu, a i dá locu in suffletu, a lu sentí: *a concepe menia, ura, furia, doru, amore; a concepe appetitu, sperantia, frica, temóre*; — cu respectu atátu la mente cátu si la ánima: *a concepe una crime, unu reu consiliu, una turpitudine, una blastematia, etc.*; — c) a coprende in cuvente, a formulá, a espreme, a redige, a compone: *a concepe unu juramentu, unu articlu de lege, unu respunsu oficiale la una nota diplomatica; a concepe una lege, unu contractu, unu tractatu, etc.*; de aci in speciale, a declará sau spune ceva in termini solemni si sacramentali: *a concepe auspicio, unu bellu, unu votu.*

CONCEPISTU, s. m., care intr'una cancellaria are officulu de a *concepe* actele, de a compune lucrurile in scrisu; — cellu mai de diosu gradu in fost'a ierarchi'a nobilitaria.

CONCEPTORIU, -toria, adj. s., vedi *conceptoriu*.

* CONCEPTACLU si *conceptaculu*, s. m., pl.-e, ce *concepe* altu ceva, ce imbracia si coprende altu ceva: *conceptacle de sementiore fecunde.*

* CONCEPTARE, v., *conceptare*; d'in *conceptu* de la *conceperé*, a *concepe* bene, luatú mai vertosu cu intellessulu speciale de: a formá *conceptulu* sau *conceptele* unei cuventare sau scriere, unei compositione; a formulá, redige, compone; a fi *conceptistu*: *conceptistulu concepta tóte actele cancellariei*; — mai vertosu, a afli, a se adoperá se afle *concepte suptili, argute, etc.*, a suptilisá, defectu

ce se observa mai allessu la scriptorii si artistii d'in epoce de decadentia.

* CONCEPTIBILE, adj., (fr. *conceptible*); care se pote *conceperé*: *obiecte conceptibili.*

* CONCEPTIBILITATE, s. f., calitate de *conceptibile*, aptitudine de a fi *conceptu*.

CONCEPTIONE, s. f., *conceptio* (fr. *conception*, it. *concezione*); actione de *conceperé* si effectu allu acesteie actione, ceva *conceputu*, coprensu-lu, etc.: 1. in insemnarea de sub 1, b a verbului *conceperé*, luare sau prendera a sementiei fecundatoria, luarea in pantece, cumu si sementi'a prensa, fetulu, etc.: *de la conceptionea fetului peno la nascere; conceptionea planteloru, ouiloru, vacceloru, etc.; variu e timpulu cátu diversele animali porta in pantece conceptionile loru*; — *diu'a sau serbatoarea conceptionei*, si absol. *conceptionea*, serbatoarea ce se celebra in onorea dillei in care fu *conceputa* nascutori'a de Domnedieu vergine; *conceptione immaculata*, *conceptione a verginei Maria*, despre care unii credu si sustinu co s'a facutu *fora peccatu originariu: de currendu, in baseric'a romanocatholica, conceptionea immaculata s'a admissu si proclamatu ca articlu de credentia*; — 2. in insemnarea de sub 2, b a verbului *conceperé*: a) actione si facultate de a *conceperé cu mentea*: *a avé conceptione viua, facile, difficile*; b) resultatu allu actionei de a *conceperé*: *in desertu inflámu conceptionile nostre, coci nu potemu produce de cátu atomi*; mai vertosu despre productele artiloru, cari au de base productulu mentei, *conceptionea: conceptionea acestui opu denota mare poter de cogitare; inventionea littere e un'a d'in celle mai mari si mai formose conceptioni; Iliadea lui Omeru, Eneidea lui Virgiliu si alte opere de geniu sunt magnifice conceptioni*; — acestu intellessu allu formeie *conceptione* se apropia forte, fora inse se se confunda, de allu formeie *conceptu*; unele scole filosofice, cea Scotiana, de essemplu, ieau *conceptione* cu intellessulu de simpla *apprensione* a obiectului de cotra intellegentia, *apprensione* care in sene

si prin sene nu implica neci addeveru neci errore; déro, in poterea originei si celloru mai multe insemnari alle cuventului *concepere*, cauta se admittemu, co in *conceptione mentea nu numai prende sau recepe imaginea, ci mai vertosu ua coprende, lucra asupr'a ei si ua fecunda*, si prin urmare *conceptionea presuppone unu numeru orecare de operationi alle mentei: conceptionea lucra asupr'a perceptioniloru depuse in memoria, reprezentate de imaginatione, associate, descompuse si érosi unite in noue elemente;* — c) coprensulu sau intellessulu unui cuventu, cumu si form'a acestui coprensu, espressione, formula: *conceptionea unui votu; d) despre affecte: conceptione de amore, de ura, etc.*

CONCEPTIVU, -a, adj., **conceptivus**; 1. aptu, a) *concepere* cu mentea: *facultatea conceptiva*, de destinsu de cea *aprensiva, intellectiva, imaginativa*; 2. ce se *concepe*, se reguledia: *ferie sau serbatori conceptive*, la vechii Romani, serbatori cari nu erau fissate intr'una di anumita, ci se serbau in dille pre fiacare annu reguláte de magistrati sau de sacerdoti, cumu: *compitalile, seminabile, etc.*

CONCEPTORIU, -toria, adj. s., **conceptorius**; *concepente*, care *concepe*: *mascululu fecundatoriu si femin'a conceptoria*; *spiritu conceptoriu de mari si large idee*; *conceptoriulu acteloru unei cancellaria*; *conceptoriulu unui opu de arte, etc.*

* **CONCEPTOSU**, -a, adj., (it. **conceptoso**); plenu de *concepte*; care forma, spune sau coprende *concepte* ce reclama cogitare, in intellessu bonu, déro si intellessu reu de: care face ostentatione de *concepte* argute, subtili, stranie: *stylulu conceptosu se observa la scriptorii d'in epochele de decadentia*; *spiritu conceptosu, cui placu numai subtilitati si jocuri de cuvente.*

CONCEPTU, d'in *concepere*, a dou'a forma de part. sau supinu, luat cu intellessulu de: 1. adj., **conceptus-a-um**: *copilli concepti d'in acellu-asi barbatu; planu bene conceptu, opere bene concepte si essecutate*; 2. s. m., **conceptu**, pl. **con-**

cepte: a) **conceptus-ús**, actione sau actu de *concepere*, camu in acellu-asi sensu cu allu forme *conceptione*, modu, mediu sau tempu de *concepere*: *cumu incepe primaver'a, incepe si conceptulu planteloru; in conceptulu fetiloru; la conceptulu unui mare opu se cere profunda si indelunga cogitare si meditatione*: b) **conceptum** si **conceptus-ús** (compara si it. **concetto**), resultatu allu *conceperei*, ceva **conceptu**: a) fetu, fructu allu panteceului, sementia de fecundatione: *a portá in pantice conceptulu*; β) ceva **conceptu** cu mentea, resultatu allu *cogitarei*: a') in genere: *se chiama conceptu totu ce cogitamu inainte de a voli, dice sau face; fora cogitatione, fora iudiciu, nu avemu conceptulu, ci numai sensationea lucrului*; cu tote acestea **conceptu** se applica si la *sensatione*: *asiá se produce in noi conceptulu coloru*; — in insemnari mai speciali: β') *idea*, representatione, notione, mai vertosu *idea generale sau universale*: *tota ide'a determinata e unu conceptu; abstractionile suntu concepte elementarie sau simple; speci'a addeverata e conceptulu care are cea mai mare comprensione cu cea mai mica estensione; concepte anticipate numesce Kant acelle notioni generali sau universali, cari se presupponu ca de necesse precedenti veri-carei sensatione si cari servu ca attribute fientiei*; γ') *idea fundamentale, idea mamma*, cumu si ordinatione a opului carei acea *idea serve de fundamentu*: *conceptulu unei drama, unui discursu, unui tabellu de pictura*; δ') *idea esemplaria, ideale, tipu*: *cu greu artistulu pote realisá conceptulu de perfectione ce are in mente*; de aci: ε') in reu, *idea sau cogitatione prea-suptile, strania*: *argutia, jocu de cuvente, etc.*: *Latinii numescu sententie acelle concepte, acelle argutie affectate, cari caracteriza mai vertosu pre scriptorii d'in epoche de decadentia litteraria*; ζ') *cogitatione, judeciu, opinione, mai vertosu opinione bona sau rea despre ceva*; η') cu respectu practic: *cugetu, consiliu, planu, resolutione, etc.*; θ') *idea espressa in cuvente, intellessu sau coprensu allu unui cuventu, allu unei frase*

unui discursu, etc., si de aci: espressione insasi, forma sau formula a ideei, redactione, compositiune, mai vertosu *prima redactione* in opposetiune cu *copiea*, ca si *concepistu* cu *copistu*: *conceptu de respunsu la discursulu tronului, omu ce nu sciu face concepte pentru celle mai simple idec.*

* **CONCEPTUALE**, adj., (it. *concettuale*); relativu la *conceptu*: *forma conceptuale a unei propositiune.*

* **CONCEPTUALISMU**, s. m., (it. *concettualismo*, fr. *conceptualisme*); doctrina fundata pre *concepte* si desvoltata de *Abelardu*, cu scopu de a concilia *realismulu* cu *nominalismulu*.

* **CONCEPTUALISTU**, -a, adj., s. (it. *concettualista*, fr. *conceptualiste*); care se tine de *conceptualismu*: *filosofi conceptualisti, unu conceptualistu; nominali conceptualisti*, spre destingere de purii *nominalisti*.

CONCEPTU, -a, part. d'in *concepere*, *conceptus-a-um*.

CONCERENTE si *cocerente* sau *cucerente*, adj. s., *conquillens*; *domator*, *victor*; *submitus*, *humilis*; *verecundus*, *pius*; care *concere* sau *cocere*; *cuceresce*, mai vertosu in insemnarile de sub 1. alle verbului *concerere* sau *concerire*: *concerente de terre, de popore, de anime; cuvente blande si cocerenti de anima*; mai allessu, care se *coceresce* (vedi *cocerire* sub 2, β , δ), *suppusu*, *umilitu*, plenu de tema ammetecata cu amore, plenu de rosine si de respectu, mai allessu *umilitu* in intellesu *crestinescu*, *piu*, *devotu*. *M.*

CONCERENTIA si *cocerentia* sau *cucerentia*, s. f., *verecundia*, *pudor*, *probitas*; *pietas*; *humilitas*; *calitate* sau *fapta* de *concerente* in insemnarea speciale de: *suppunere*, *umilire* sau *umilientia*, *umilitate* in intellesu reu, *déro* si *intellesu bonu* de: *umilitate crestinesca*, *pietate*, *devotiune*, si in genere, tema ammetecata cu amore, rosine respectosa, *bona cuvientia*, *pudore*, etc.: *cu cocerentia si cu frica se ne apropiamu de sant'a comunicatura; concerenti'a esclude veri-ce mundria nu numai in fapte, ci chiaru si in cogite; cata coce-*

rentia se cade se arretamu ca fili parentiloru! tote cocerentiele telle cotra acestu superbu te au avilitu numai fora se lu poti imbandi. M.

CONCERERE, *concerui* si *conceresi*, *concerutu* si *conceresu*, *concesitu* sau *concisitu*, *concestu* sau *concestu*, (vedi *cerere*), *cumu* si:

CONCERIRE si *cocerire* sau *cucerire* (conjugatu in forma si simpla: *coceru* sau *cuceru*, si incarcata: *cocerescu* sau *cucerescu*); *conquillere*; *domare*, *vincere*, *submittere*, *humillare*, (compara si fr. *conquérir*, it. *concherere* si *conquistare* d'in *con* sau *co*=*cu* si *cerere*); sub form'a mai originaria si classica *concerere*: a) a cere sau cautá si stringe la unu locu: a) *concere* si *arde tote cartile scandalose*; b) a cere sau cautá pretotendine; si de aci, a cautá cu mare sete si focu: a) *concere* pre cineva *prin tota terr'a*; a) *concere placeri, argumente, cause de certa*; 2. sub forma mai noua, *concerire* si *cocerire* sau *cucerire*: a) in genere, a cautá se face ceva allu seu, si de aci: a) *castigá, a capitá, a si suppone: orb'a ambitione ce au conceritori de a conceri lumea intrega*; si metaf. *blandeti'a coceresce tote animele*; b) in speciale: α) a suppone terre sau popore intregi: *terrele si poporele cocerite de Alessandru*; β) despre animal, a imbandi, a domestici: *omulu sciú coceri celle mai selbatiche fere*; γ) a infrange superbi'a, a umili: *a coceri pre mundria assupritori ai omului*; si in genere, a plecá, *inchiná, umili*, etc.: *nu mi cocerescu eu capulu veri-cui*, de aci: δ) refl., *a se coceri: a')* in bene, a cogitá si a se portá cu *umilientia*, fiendu vorb'a de *umilitate crestina* si de *modesti'a omenesca*, in genere, si de aci: a) fi modestu, *verecundu*, *rosinosu*, plenu de respectu si de amore, *piu*, *devotu*, etc.: *cáti se cocerescu, se voru inaltia; éro cáti se inaltia, se voru coceri; siede bene junelui se se coceresca cotra cei mai betrani*; dero si: β') in reu, a se umili, a se avili, a se portá fora demnitate: *nu me cocerescu eu pentru nemica si veri-cui*; de unde; c) part. *conceritu* sau *coceritu*=*cuceritu*: a) cu insemnarea generale a verbului, *domitus*,

victus, submissus: *terre cocerite, cai coceriti, popore cocerite*; déro si: β) cu insemnare de adiectivu in intellessulu speciale de sub δ , *humills, verecundus, probus, pius*; cu *vorbe cocerite*; *omenii coceriti se porta cu coceria*; asiá si: d) form'a *cocerire* sau *cucerire*, luata ca substantivu, insemna nu numai: α) ac-tione de *a coceri* sau *a se coceri*; ci si mai vertosu: β) calitate sau fapta de *coceritu* in insemnarea lui *coceritu* de sub *c*, β) ca si formele: *coceria* = *cuceria*, *cocerentia* = *cucerentia* *cocericia* = *cucericia*. *M.*

CONCERIA si *coceria* sau *cuceria*, s. f., *humillitas, verecundia, pudor, probitas, pietas*; calitate si fapta a cellui *concerente*, care *se conceresce* (vedi *concerere* = *concerire*), care si *coceresce* *mundri'a*, *umilitate, modestia, tema ammestecata* cu amore, amore plena de respectu; in speciale, *umilitate crestina, temere de Domnedieu, pietate*, si de aci in genere, *bona cuvientia, cuvientia, onestate, probitate, etc.*; — asiá déro cu intellessu apropiatu de allu formei *cocerentia* = *cucerentia*, déro mai estensu de câtu allu formei *cocericia* = *cucericia*; — forma de subst. abstractu, *coceria* a essitu d'in unu adj. *coceru* = *cuceru*, care ar insemná: *umile, modestu, piu, verecundu, etc.*, forma ce ni se pare co amu auditu sau lessu undeva. *M.*

CONCERICIA si *cocericia* sau *cucericia*, s. f., *humillitas, pietas*; calitate sau fapta de *concericu*; — applegatu si ca titlu de appellatione onorifica la sacerdoti: *cocerici'a tea mi aspusu ac' stea*.

CONCERICU si *cocericu* sau *cucericu*, -a, adj., *humills, plus, devotus*, care *se concere* = *se conceresce* sau *se coceresce*, care *coceresce pre sene* in totu ce are omulu mai caru in amorea de sene, in egoismu, *mundria: umile, modestu*, si in speciale, *umile in respectu religiosu*, si de aci, *temetoriu de Domnedieu, piu, devotu: cocericii crestini*; — de multe ori cu nuanti'a de: *umile, devotu prefacutu, affectatu*, care arreta devotione numai in celle d'in afora, éro in celle d'in intru e unu misellu; — ca titlu onorificu datu la personele sacrate: *co-*

cericulu preutu, cocericii callugeri, coceric'a abbatesa a monasteriului. M.

CONCERIRE, *conceritu*; vedi *concerere*.

CONCERITORIU, -toria si *coceritoriu, cuceritoriu*, adj. s., *domator, victor*; care *concere: coceritoriu de popore*.

* CONCERNENTE, part. adj., *concernens*; care *concerne: lucruri forte gravi concernenti salutea publica*.

* CONCERNERE, *concernui, concernutu*, v., *concernere*, (compara si it. *concernere*, fr. *concerner*); d'in *con* si *cernere*, a cerne bene, a vedé de aproape, a se uitá cu luare a mente, a spectá, si de aci ca mai desu; *a spectá* = a attinge, a se tiné de, a avé relatione cu: *aceste-a ne concernu pre toti; nu te ammestecá in ce nu te concerne*.

* CONCERTANTE, part. adj., *concertans*, (compara si it. *concertante*); care *concerta: ostile concertanti; cantoriu concertante, sonatoriu concertante, parte concertante, unu concertante*, se dice, de cellu ce cu vocea sau cu unu instrumentu essecuta una parte musicale distincta, parte in care se coprende canticulu principale, precandu alte voci sau instrumente numai accompania, (vedi *concertare* si *concertu*).

* CONCERTARE, v., *concertare*, (compara si it. *concertare*; d'in *con* si *certare*); 1. in intellessu originariu si classicu: *a) cu mare ardore si chiaru violentia a se certá cu cineva, a se luptá, a se certá, a se intrece cu mare animositate: Athenianii concertara indelungu cu Lacedemonianii de principatu; Er-cule concertá cu Apolline pre unu tripod; b) ca trans., a certá, mustrá cu asprime si chiaru cu violentia: pentru unu nemica ellu concerta pre toti ai casei*; 2. in intellessu mai nou, a combiná, a compone, a uní intr'unu totu armonicu: *a) in speciale, vorbindu de musica, a face concertu: a) a uní armonice, a face se cante in armonia mai multe voci sau instrumente musicali: a concertá una symphonia de cincii sau sesse voci; b) a cantá in armonia: mai multi artisti concertara; γ) a repeti impreuna una buccata de musica, spre a ua esse-*

cutá bene la tempu; b) in genere : a) despre una sengura persona, a combiná prin cogitare, a ordiná, regulá, planuí; β) despre doue sau mai multe persone, a se intellege impreuna asupr'a unui ce, a urdi in comune intellegere unu consiliu, unu planu bonu sau reu : a *concertá una intriga, conjurationi, conspirationi, rebellioni, amanti concertara fug'a; a concertá una invoice sau impacare; γ) a compone, a conformá : a si concertá portarea dupo persone si impregiurari; δ) a se concertá = a se intellege, a se invoí. (Vedi *concertu*).*

* **CONCERTATIONE**, s. f., concertatio; actione de concertare, mai vertosu in insemnarea lui *concertare* de sub 1. si in speciale, certa animata si chiaru violenta cu vorbe, disputa plena de animositate : *mare concertatione intre magistrati, intre filosofi*.

* **CONCERTISTU**, -a, s., (it. *concertista*); artistu musicu, care face profesione de a dá *concerte*. (Vedi *concertu*).

* **CONCERTATORIU**, -toria, adj. s., concertator si concertatorius (compara si it. *concertatore*); care *concerta* sau *serve a concertare* : 1. in insemnarea lui *concertare* de sub 1. : *concertatorii nostri in artea de a cuventá; oratione concertatoria*; 2. in insemnarea lui *concertare* de sub 2 : a) in speciale, *concertatoriulu unui choru basericescu, concertatoriulu cu alti patru; unulu d'in cei sesse concertatori; concertatoriulu = concertistu*; b) in genere : *concertatorii conjurationei, intrigei, etc.*

CONCERTATRICE, s. f., (it. *concertatrice*); femininu d'in *concertatoriu*, in intellessulu speciale ce are cuventulu ca terminu de musica. (Vedi *concertu*).

CONCERTU, s. m., pl. -e, concertatio (compara it. *concerto*, fr. *concert* si *concerto*); d'in *concertare* : 1. in intellessulu lui *concertare* de sub 1., certa violenta cu fapt'a sau in vorbe, lupta sau disputa plena de animositate : *concertulu celloru doi rivali inversionati*; raru inse cu acestu intellessu, ci de regula si ca mai desu : 2. in intellessulu lui *concertare* de sub 2. ; a) in speciale, ca terminu de musica : a) proprie,

*miscare armonica, concursu armonicu, armonía considerata in miscarea oppusa orecumu, déro concorde, a varietoru parti cari ua componu; β) prin metafora : α') compositione musicale, armonía, musica : combinatiunea de intervale musicali intr'una seria de sonuri successive constitue melodí'a, si mai multe melodíe contrapuse dau armonía sau concertulu; β') essecutione de musica vocale sau instrumentale, facuta de una adunare de musici, professori sau dilectanti, pentru dilectarea auditoriului; γ') buccata de musica, facuta pentru unu instrumentu sau voce particulare, care, in fiacare periodu, suna sau canta sengura cu unu simplu acompaniamentu : *concertu de vioara, de tuba*; de aci : *parte de concertu, supranu de concertu*, (vedi *parte concertante* la articl. *concertante*); δ') buccata de musica, symphonia facuta spre a fi essecutata de una orchestra; ε') orchestra, ceta de cantatori sau de sonatori; ζ') tote instrumentele musicali de acea-asi familia : *unu completu concertu de vioara*; η') loculu unde se da unu *concertu*; θ') prin estensione : *concertu de passeri*, si in genere, mai multe voci, sonuri si chiaru scommote, cari se audu de una data : *funebriulu concertu allu campaneloru, siueratulu venturiloru si urletulu undeloru facu unu selbaticu concertu ; concertu de applause, de acclamationi, de laude*; b) in genere : a) unire, intellegere, involire intre doue sau mai multe persone : *concertulu patriotiloru bene cogitatori, concertulu intre conspiratori, intriganti*; β) personele unite prin acelle-asi cugite si aspirationi, prin acea-asi sorte : *concertulu angeriloru, allu sântiloru*; c) si despre lucruri, armonía, convenientia, impacare : *concertulu dorentieloru; unu lucru face concertu cu altulu, cându unulu armonisa cu altulu*.*

* **CONCESITIONE**, s. f., *conquisitio*, d'in *concessitu*, actione si resultatu allu actionei de *concerere* sau *concerire* : 1. stringere, si in speciale, stringere de militari, recrutatione : *concesitione de bani, de militari*; 2. mai raru, suppu-

nere, dominare, castigare : *concessionile omului asupr'a naturei*.

* **CONCESITORIU** si *concisitoriu*, -*toria*, adj. s., *conquisitor*; d'in *concesitu*, care *concere*, si in speciale, care *concere* militari, cauta si stringe, recruta.

* **CONCESITU** si *concesitu*, -*a*, adj., *conquisitus*; un'a d'in formele participiale ale verbului *concerere*, luata ca adj., in insemnarea lui *concerere* de sub 1., asi'a co *concesitu* = cerutu si cautatu cu mare ardore, si de aci, allessu, excellente, pretiosu, etc. : *mancari concesite, espressione concesita*.

* **CONCESSIONARIU**, -*a*, adj. s., (it. *cessionario*, fr. *cessionnaire*); relativu la *concessione*, cui se da una *concessione*, mai vertosu in insemnarea acestui cuventu de sub 2. : *pactu concessionariu, societate concessionaria; concessionarii calliloru ferrate, salineloru*.

* **CONCESSIONE**, s. f., *concessio* (it. *concessione*, fr. *cession*); d'in *concessu*; actiune de *concedere*, si rezultatu allu acestei actiune, ceva *concessu* : 1. in genere : *concessione de derepturi, de gratia, de privilegie, de favori; concessione de locuri in cemetriu, de pamentu pre mosie particulare sau alle statului; concessione la cererile, cuventele, argumentele cuiva; a face concessioni adversariului seu; partite, factionile, sectele nu se potu impacã si unì fora concessioni*; — *concessione*; figura de retorica, prin care oratoriulu se preface, co *concede* ceva adversariului seu, cu scopu insee de a trage folosu d'in acesta *concessione*; — 2. in speciale : *concessione, la unulu sau mai multi uniti in societate, de mari lucrari si speculationi; concessione de calli ferrate, de canalizare a unui fluviu, de mineri, de saline, etc.*

* **CONCESSIVU**, -*a*, adj., *concessivus*; relativu la *concessu* sau *concedere* : *espressioni concessive, modu concessivu; portare concessiva; omu concessivu* = dispusu a *concedere*.

* **CONCESSU**, -*a*, d'in *concedere* : 1. participiu passivu, *concessus-a-um* : *favore concessa, privilegie concesse unei classe de cetatiani; mineri concesse unei societate*; si ca adj., *placeri concesse*;

2. supinu, *concessum-concessu* : *nu e locu de concessu acesteia*; 3. s. m., *concessu*; a) concretu, ce se *concede, concessum*; b) abstractu, *concessu-üs*, in sensu appropriatu de allu formei *concessione* : *dupo concessulu totoru omeniloru*.

CONCESTA, s. f., vedi *concestu*.

* **CONCESTARE** si *concestare*, v., (it. *conquistare*, vechiu fr. *conquister* si *conquêter*; d'in *concestu* sau *concestu*); forma intensiva d'in *concerere* sau *concerire* = *cocerire* sau *cucerire*, a si pune tote poterile spre a *cocerì* : 1. in genere, a *concesta onori, gloria, mari avutie; a concestã cerulu, salutea eterna, libertatea; a concestã ànimele totoru-a, stim'a, laud'a*; 2. in speciale : a *concestã popore, terre; man'a de a concestã aduce mari calamitati*.

* **CONCESTATORIU** si *concestatoriu*, -*toria*, adj. s., (it. *conquistatore*); care *concesta* sau *concesta* : *concestatoriuulu Cartaginei fu unu Scipione*.

* **CONCESTORIU**, s., vedi *concestoriu*.

* **CONCESTU**, -*a*, si *concestu*, -*a*, adj. s., (it. *conquistato-a*, fr. *conquis-e* si *conquète*); proprie, un'a d'in formele participiale ale verbului *concerere* sau *concerire*, luata inse in intellessulu acestui cuventu de sub 2. : 1. ca adj., *terre conceste, popore concesti*; 2. ca subst. f., *concesta* si *concesta*, actu si effectu allu *concerirei*, lucru *conceritu* : *concestele Romaniloru in Asi'a; mare si insemnata concesta, terra de concesta; concestele omului asupr'a naturei; concestele artei, scientiei, industriei; concestele religionei crestine; cei convertiti la una religione sunt concest'a ei; conceste amoroze, conceste de ànime*.

CONCETATIANU, -*a*, adj. s., d'in aceea-asi cetate cu altulu.

CONCHA, s. f., vedi *conca*.

* **CONCHE**, s. f., specia de faba ce se manca cu *conch'a* sau coja ei; — la Macedoromani deminutivulu *conchella* (pronuntyatu : *cocheua* sau *cucheua*, éro pl. *cochelle* sau *cuchelle*), se applica la *faba* sau *fava*, cumu inco dicu acei-asi Romani.

CONCHELLA, s. f., vedi *conche*.

CONCHEU, -a, adj., vedi *conchiu*.

CONCHIAMARE, etc., vedi *conclamar*.

CONCHICLA, s. f., *conchiela*, mancare cu faba, (vedi *conche*).

* CONCHICOLU, -a, adj., (fr. *conchicole*, d'in *concha* si *colere*); care vieđia in sau pre una conca bivalva.

* CONCHIFERU, -a, adj., (fr. *conchifere*; d'in *concha* si *ferere*); care porta conca, munitu cu conca bivalva sau si de alta forma, de aci, s. f. pl. *conchifere*, classe de mollusce care coprende tote animalile munitu cu conchilia de veri-ce forma.

* CONCHIFORME si *conchiformu*, -a, adj., (fr. *conchiforme*); care are forma de conca, mai vertosu de conca bivalva.

* CONCHILEGU, -a, adj. s., *conchilegus* (fr. *conchilège*; d'in *concha* si *legere*); care college conce.

* CONCHILIA, s. f. si m., *conchiliu*, pl. -e, *conchyllum*, (it. *conchiglia*, fr. *coquille*); deminutivu d'in *concha*, luatu in se cu intellessulu: 1. de copertura dura si calcaria a mollusceloru testacie, cumu si animalele d'in ea: *dupo numerulu buccatoru. sunt conchilie univalve, bivalve, multivalve; conchilie de mare si de apa dulce; conchilia spirale, dentata, conchilia margaritifera; conchilie fossili*; 2. in insemnari: a) restrinse, *conchilia de purpura*, si de aci, colore purpuria si vestimentu de acesta colore; b) estense, scorti'a sau coj'a dura a certoru fructe, cumu e a nucui; c) metaforice: a) ornamentu, vasu sau altu obiectu d'in conchilie; β) ornamentu de architectura in forma de conchilia, mai vertosu conchilia marina.

* CONCHILIARIU, -a, adj. s., *conchyliarius* (compara si fr. *coquillier*); relativu la *conchilia*: *petre conchiliarie*, cari coprendu conchilie fossili; — s. m., *conchiliariu*: a) personale, care tinge sau colora cu purpura; b) locu unde se afla adunare sau acumulate conchilie.

* CONCHILIATU, -a, adj., *conchyllatus*; proprie, part. d'in unu verbu *conchiliare*, applicatu cu intellessulu de: a) adornatu cu conchilie; facutu d'in conchilie; b) facutu in forma de conchilia;

c) coloratu cu purpura, si de aci, investitu in purpura.

* CONCHILIFERU, *conchiliforme*, *conchilegu*; vedi *conchiferu*, *conchiforme*, *conchilegu*.

* CONCHILIOLOGIA, s. f., (it. *conchilologia*; d'in *κογχίλιον* = *conchilia* si *λόγος* = discursu); parte a scientiei naturale care tractedia despre conchilie, cumu si tractatu asupr'a acestui subiectu.

* CONCHILIOLOGICU, -a, adj., relativu la *conchilologia* si la *conchilologu*.

* CONCHILIOLOGU, s. m., care se ocupa cu studiulu *conchilologiei*.

CONCHITU, s. m., (fr. *conchite*, d'in *κογχίτης* de la *κόγχη* = *concha*); conca fossile, mai vertosu conca bivalva.

* CONCHIU, -a, adj., *concheus*; de *concha*, relativu la *concha*.

* CONCHOIDALE si *concoidale*, adj. (fr. *conchoïdal*, it. *concoïdale*); relativu la *conchoide*.

* CONCHOIDE si *concoide*, adj. s., (fr. *conchoïde*, ital. *concoïde*); care are forma de *conca* sau *concha*; de aci, s. f., *conchoide-a*, linia curba cu form'a concavului unei conca sau conchilia.

* CONCIDERE, *concisi* si *concisei*, *concisu*, v., *concidere* (d'in *con* si *1 cedere*); a cede sau taiá in multe si menute buccatelle, a sfermá: 1. proprie, *a concide unu lemnu, unu vitellu, unu omu*; 2. metaforice, vorbindu de stylu: a) a taiá in frase scurte, si prin acesta-a a enervá: *frasile scurte concidu si enerva cogitarea espressa prin elle*; b) a scurtá, a esprime cu cátu mai pucine cuvente, (vedi *concisu*).

* CONCILIABILE, adj., (it. *conciliabile*); care se pote *conciliare*.

* CONCILIABLU si *conciliabulu*, s. m., pl. -e, *conciliabulum*; d'in *conciliu*, locu de conciliu, si de aci, si conciliu: 1. cu intellessu bonu, locu de adunare, locu publicu, mai vertosu platia publica, mercatu: *conciliabulu de spectacle, de deliberationi publice; conciliabuluu martyriloru*, unde cu solemnitate se celebrá memori'a loru; 2. in intellessu reu, adunare tinuta cu scopu reu si fora formele legali: a) adunare de sacerdoti schismatici, eretici; adunare de sacer-

doti fora formele cerute de canone : unu *conciliabulu depuse pre Santulu Joanne Chrysostomu*; b) adunare secreta de omeni cu rellie intentioni : *conciliabulu de turburatori ai ordinii publice*; c) in genere, adunare de miselli : *conciliabulu de meretrici*; nocturnele *conciliabule alle draciloru*.

* **CONCILIANTE**, part. adj., *concellians*; care *concilia*, mai vertosu, aptu sau dispusu a *conciliare* : *cuvente concilianti*, *portare conciliante*.

* **CONCILIARE**, v., *concelliare* (d'in *conciliu*); a uní mai multe lucruri intr'unu totu : 1. proprie : *atomii conciliati dau infini'ta varietate a corpuriloru*; déro in acestu intellesu occurre mai raru, ca mai desu inse : 2. metaforice, a uní in cugete : a involi, a face se concorde, a face amicu, a impacá, a atrage, a castigá, etc. : a) in genere : *a conciliá si conjunge omenii*; *a si conciliá iudicii, auditorii, diei*; *a si conciliá ánimelle, bon'a volentia, favoreia, grati'a, a cautá se si concilie ostea prin bani*; *a conciliá pre litiganti, doi amici certati, doue popore belligeranti*; *a conciliá opinionile diverse, a conciliá doi auctori ce paru a se contradice asupr'a acellui-asi lucru*; asiá si : *a conciliá doue article de lege*; *a conciliá severitatea cu blandeti'a, providenti'a divina cu libertatea omului*; *camu se conciliámu celle spuse de voi eri cu celle spuse totu de voi astadi?*—b) in speciale, *a conciliá ceva cuiva* = a procurá ceva cuiva, a prepará sau dispune in favoreia cuiva : a) cu obiectu concretu : a) in bene : *a conciliá cuiva unu servitoriu, celle necessarie la vietia, amici, bani*, si in speciale, a collocá una muere unui omu ce vre se se insore sau unu barbatu unei muere ce vre se se marite; β) in reu, a collocá barbatiloru muieri; β) cu obiectu abstractu, a procurá, aduce, face, provocá : *a conciliá cuiva amoreia sau ur'a, stim'a sau despretiulu*.

* **CONCILIARIU**, -a, adj., fr. *concellaire*, ital. *concelliare*); de *conciliu*; mai vertosu, de *conciliu* basericescu : *discussioni conciliarie, canonu conciliaru*.

* **CONCILIATIONE**, s. m., *concelliate*; actione de *conciliare* si effectu pro-

dussu prin acésta actione : 1. in insemnarea lui *conciliare* de sub 1. : *commune conciliatione si consociatione a genului omenescu*; 2. in insemnarea lui *conciliare* de sub 2 : *conciliatione celloru certati, celloru in litigiu*; *conciliatione auditoriloru, iudiciloru, favorei, gratiei, amorei, urei*; *conciliatione a doue locuri d'in unu auctoriu, a doue article de lege*.

* **CONCILIATORIU**, -toria, adj. s., *concelliator* si *concelliatorius*; care *concilia* sau *serve a conciliá* : *opinione conciliatoriie, cuvente conciliatorie de ura, de amore, conciliatoriu in tote si cu totii*; *conciliatoriuu litigiului sau litigantiloru*; — *conciliatoria de placeri infami*, si in speciale cu intellesu reu : *conciliatoriu* — *conciliatoria* = *collocitoriu*—a de muieri barbatiloru sau de barbati muieriloru.

* **CONCILIATRICE**, s. f., *concellatrix*; in acea-asi insemnare cu *conciliatoria* (vedi *conciliatoriu*), cu differentia eo *concellatrice* da curatu a intellege, co person'a essercita *conciliarea* ca una maiestria : 1. in bene : *concellatrice de casatorie, de servitori si servitorie*; déro si mai vertosu : 2. in reu, *collocitoria* de barbati muieriloru si de muieri barbatiloru.

* **CONCILIATU**, -a, d'in *conciliare* : 1. part. passivu, *concelliatu-s-a-um* = facutu amicu, impacatu, amatu, castigatu, si de aci si cu intellesulu activu de *binevoitoriu, appecatuu, favorabile, bene dispusu*, etc. : *socii certati si conciliati, article de lege conciliate*; *ánimelle auditoriloru conciliate*; *d'in natura omulu e conciliatu voluptatei*; 2. supinu, *concelliatu-u* : *opinionii difficili de conciliatu*; 3. s. m. abstractu, *concelliatu-s-ús*, camu in acea-asi insemnare cu a formei *conciliatione*.

* **CONCILIATURA**, s. f., *concelliatura*; fapta si maiestria de *conciliatoriu*, mai vertosu in insemnarea rea a acestui cuventu.

* **CONCILIU**, s. m., *concellium* (compara si it. *conclio*, fr. *conclle*; d'in *concire*); stringere sau venire la unu locu si de aci, adunare, adunantia, cei adu-

nati si strinsi pentru unu scopu comune, prin aspiratione sau sorte comune : 1. in genere : *conciliulu celloru beati, divinulu conciliu allu spiriteloru; conciliulu credentiosiloru*; si metaforice : *ce locu are voluptatea in conciliulu virtutiloru?* — 2. in speciale : a) adunantia deliberativa, asiá co concitiu devine affinu cu consiliu, (vedi acestu cuventu) : *ce ati deliberratu in conciliu? a convocá, stringe, demitte conciliulu; conciliu formatu d'in tote ordinile de cetatiani; conciliulu poporului, conciliulu betraniloru si carturariloru*; b) mai vertosu, adunantia de sacerdoti si alte facie basericesci, spre a deliberrá, determiná si regulá cestioni dogmatice, morali sau disciplinari : *conciliu ecumenicu=conciliu universale*, compusu de sacerdoti si prelati d'in tota crestinitatea sau d'in una mare parte a crestinitatei, in opposetione cu : *conciliu generale, conciliu nationale, conciliu provinciale sau eparchiale; celle septe concilie ecumenice* numite si *santele concilie*; de ací : deliberratione, decisione, actu allu unui conciliu.

* **CONCINNARE**, v., concinnare; a face concinnu : 1. a compone, a ordiná, a ajustá, a regulá, a derege, a adorná : *a concinná capulu, vestimentulu*; 2. in genere, a prepará, a face, a produce : *consuetudinea concinna amoreá; a concinná cuiva incurcature, supperari*.

* **CONCINATIONE**, s. f., concinnatie; actione si effectu allu actionei de concinnare : *concinnationea unui vestimentu, unei epistola*.

* **CONCINNATORIU**, -toria, adj. s., concinnator; care concinna : *concinnatori de multe misellie; concinnatoriu de capilli*.

* **CONCINNITATE**, s. f., concinnitate; calitate de concinnu : *concinnitatea nu siede bene barbatului, ci muierei; concinnitatea elegante si gratiosa a expressionei*.

* **CONCINNU**, -a, adj., concinnus (probabile d'in *con* si *cinnu*); ordinatu cumu se cade, bene ajustatu, si de ací, mundry, elegante, formosu, etc. : 1. cu intellessu obiectivu : a) in genere : *concinnu ornatu, concinna facia, concinne copille;*

b) in speciale, despre styllu, elegante, plenu de convenientia si de gratia : *genu de dictione concinnu si gratiosu; concinna si suate conversatione; concinne si spirituali cogitationi*; si pentru persone : *oratoriu pre cátu concinnu in modulu de a respunde scurtu, pre atátu de ornatu in cuventare mai lunga si neintrerupta*; 2. cu intellessu subiectivu, *concinnu cuiva* = commodu, cuvenitu, si fiendu vorb'a de persone, benevolentiu, indulgente.

* **CONCIONABUNDU**, -a, adj., concionabundus; care conciona cu multu foat.

* **CONCIONALE**, adj., concionalis; relativu la concione : *concionalu genu de vorbare*.

* **CONCIONARE**, v., concionari; 1. a face parte d'in concione, a se aflá in concione, a formá concione : *pre cátu concionati, au tema de voi*; cu multu mai desu inse : 2. a cuventá unei concione, a tiné cuventu unei multime de poporu : *a concioná poporului, ostei, sau a concioná la poporu, cotra poporu; a concioná de pre tribuna*; 3. in genere, a pronuntia in publicu, a declará solemne.

* **CONCIONARIU**, -a, adj., concionarius; camu in acellu-asi intellessu cu allu formei concionale.

* **CONCIONATORIU**, -toria, adj. s., concionator si concionatorius; care conciona sau serve la concionatu, mai vertosu cu intellessu reu de : attitiatoriu, agitatoriu allu poporului, allu multimei.

* **CONCIONE**, s. f., concio (d'in concire, ca si conciliu, cu care concione e affinu si in sensu); 1. adunare de poporu convocata de una auctoritate : *concionea, dice Festu, insemna cuventu, inse cuventu ce se convoca de unu magistratu sau de unu sacerdotu; a convocá concionea poporului, militariloru; a convocá poporulu, plebea, militarii in concione sau la concione; a cuventá concionei, in concione, la concione, cotra concione*; — prin estensione, veri-ce adunare a multimei : *concioni turbulente*; — 2. cuventare tinuta unei multime de poporu sau intr'una adunare de poporu : *a tiné concione militariloru inainte de a incepe batalia; a tiné poporului una concione*

plena de veninu si de violentia; capitulu cu una scurta concione caută se dé ănimă luptatoriloru; 3. prin metafora, tribuna de pre care se pronuntia una *concione*, tribuna de pre care cuventa unu oratoriu.

†† CONCIRE, v., *conclre* si *conclere* (d'in *con* si *cire* sau *ciere*); a face se se adune prin attitari; a attitiă, interită prin cuvente passionate; a provocă una actione, una passione, una turburare, etc.

* CONCISIONE, s. f., *conclisio* (compara si it. *conclisano*, fr. *conclisio*); d'in *conclisu* de la *conclidere*, actione de *conclidere* si effectu sau statu produsu prin acesta actione, applicatu in speciale ca terminu de retorica cu intellesulu de: 1. taiarea frasei in mice buccatelle, in mice si scurte membre: *conclisioea impinsa prea departe enerva stylulu*; 2. mare brevitare in espressione: *Tacitu e unu modellu de concesiunea stylului*.

* CONCISIUNE, *conclisitoriu*; vedi *concesiune*, *conclisitoriu*.

* CONCISORIU, *-soria*, adj. s., *conclisor* si *conclisorius*; d'in *conclisu*, care *conclide* sau *serve la conclisu*: *conclisoriu de lemne; instrumente conclisorie*.

* CONCISU, *-a*, d'in *conclidere*: 1. part. pass. *conclisus-a-um*: a) in genere: *lemnul conclisu*; déro mai vertosu: b) in speciale, cu sensu mai multu de adiectivu, vorbindu despre stylu: a) taiatu in mice si scurte membre: *membrele unei frase, ca si periodele, se nu fia neci prea conclise neci prea lunge*; β) breve, scurtu, câtu se pote de scurtu, si prin urmare differitu de *precisu*: *stylulu conclisu pote deveni obscuru*; applicatu si la person'a ce serie sau vorbesce: *auctoriu conclisu; cine vre a fi conclisu, adesea devine obscuru*; 2. supinu: *instrumentu de conclisu lemne*.

* CONCITAMENTU, s. m., pl. *-e*, *conclitamentum*; mediu de *conclitare*.

* CONCITANTE, part. adj., *conclitans*; care *conclita*.

* CONCITARE, v., *conclitare*; d'in *conclitu*, forma intensiva a lui *conclire*, si prin urmare, a miscă ceva in totulu seu, a miscă cu potere si violentia, a pune in intensa sau rapida miscare, a rapedi, a a-

gită, a attitiă, 1. proprie: a *conclita marea cu violente venturi, a conclita callulu cu calcarii, a conclita callulu asupr'a cuiva*; 2. metaforice: a) a *conclita pre cineva*, a lu attitiă, provocă, impinge sau indemnă, etc., cu potere si violentia: a *conclita multimea la revolta; a conclita cetatiani la ura, la despretiulu autoritatei; ce furia ve conclita a face aceste orori?*— b) a *conclita ceva*, a attitiă, provocă, produce, etc.: a *conclita bellu, ura, discordia, turburari; a conclita somnu, morbu, pituita*.

* CONCITATIONE, s. f., *conclitatio*; actione si effectu allu actionei de *conclitare*, mai vertosu in intellesulu acestui cuventu de sub 2., provocare sau attitiare de affecte violente si de turburari: *conclitatioele suffletului, conclitatioea poporului la seditioni*.

* CONCITATORIU, *-toria*, adj. s., *conclitator* si *conclitatorius*; care *conclita* sau *serve la conclitatu*: *conclitatoriu si instigatoriuulu totoru seditioniloru, turburariiloru si passioniloru*.

* CONCITATU, *-a*, d'in *conclitare*: 1. part. pass. *conclitatus-a-um*; luat mai adesea ca adj. *conclitate* miscari alle *corpului sau alle suffletului, cu mersu conclitatu, gesturi conclitate; stylu conclitatu*; 2. supinu, *conclitatum-u*: *medie de conclitatu poporulu*.

* CONCITU, *-a*, adj., *conclitus*; part. d'in *conclire*, luat ca adiectivu.

CONCIU, s. m., vedi *comtiu*.

* CONCLIVE, s. m. f., *conclivis*; *conclitianu*.

CONCLAMARE si *concliamare*, v., *conclamare* (*con-clamare*); 1. cu *con* subiectivu, a *clamă* sau strigă impreuna, in multime: *toti cu una voce conclamara, co eu am scapatu terr'a*; in speciale, a *conclamá la arme*; 2. cu *con* obiectivu, a *clamă* mai multe persone la unu locu: *a conclamá socii, adunarea, membrii unei societate*; 3. cu *con* intensivu, a *clamă* cu potere, din tote poterile: *cumu ne vedă, incepu se conclame de ce amu venitu la densulu*.

CONCLAMATIONE, s. f., *conclamatio*; actione de *conclamare*.

* CONCLAVARE, v., *conclavare*;

1. d'in *con* si *clave*=*clau*e, a inchide cu acea-asi *clau*e, a inchide in preuna; 2. d'in *con* si *clavu*; a uní ceva cu altu-ceva prin unu *clavu*; a fige sau strafige cu mai multi *clavi*.

* **CONCLAVE**, s. f., *conclave* (d'in *con* si *clave*=*clau*e; compara si it. *conclave*, fr. *conclave*); 1. in genere, locu, incapere, compusa d'in una sau mai multe camere, mai vertosu interne, cari se inchidu cu una singura *clau*e; 2. in speciale, locu unde se aduna cardinali, candu allegu Papa, si de aci: adunarea insasi a cardinaliloru, strinsa pentru allegerea Papei.

CONCLAVISTU, s. m. (it. *conclavista*, fr. *conclaviste*); 1. sacerdote care se inchide in *conclave* cu cardinalii; 2. si cardinale care face parte d'in *conclave*.

* **COCLUDENTE**, part. adj., *concludens* (it. *concludente*, fr. *concluant*); care *conclude*: 1. in genere, *riurile concludenti* *acea regione*; 2. mai vertosu in insemnarea speciale ce are *concludere* ca terminu filosoficu: *argumentu concludente*, *probe pucinu concludenti*.

CONCLUDERE (si *concludere*, cu ltare moiatu, *concludere* si *conchidere*), *conclusi* si *conclusei*, *conclusu*, v., *concludere* (d'in *con* si *cludere*); a inchide impreuna, a inchide de tote partile, a inchide bene, a astupá, etc.—1. proprie: a *conclude in carcere besti*'a cca mai rea si mai selbatica; *Tigrulu si Eufratele concludu Mesopotami*'a de amendoue *laturile*; ap'a *conclusa currendu se corrumpe si se clocesce*; *mare conclusa*; 2. metaforice: a) a coprende, a marginí: a *conclude intr'unu senguru volume vietiele mai multoru barbati illustri*; in *acesta formula e conclusa si coprensa tota scienti*'a *dereptului*; b) a terminá, finí, pune capitu: a) in genere: *variele si tristele nostre casuri se concludu cu unu evenimentu si mai terribile*; b) in speciale: a) a inchiaia sau terminá unu discursu: *asiá concludere orationea sea*; b) a inchiaia sau terminá prin invoire: a *conclude pace, tractatu, casatoria*, etc.; c) in retorica, a terminá frasea cu *rytmu*, cu mesura cuvenita, a ua face armoniosa, a ua rotundi: a *con-*

clude fora numeru; a *conclude cogitationile selle in forme varie*, *déro mesurate si armoniose*; d) in filosofia, a argumentá, a trage consecentie d'in premisse, si de aci, a probá, a demonstrá, a pune in evidentia, a judicá, a decide, etc.: *ce vreti a concludere, nu esse d'in celle espuse*; de aci *concludeti, co cellu mai mare reu ar fi dorerea corporale*; *assumeti singuri, spre a poté concludere, lucruri ce noi nu concedemu*; a *conclude de la particulariulu generariu*; *tote acestea nu concludu altu de cátu nepotenti*'a *nostra*; *dupo multe desbateri concludera ce neci prin mente nu ti ar fi trecutu*; *unu argumentu, unu faptu, unu essemplu, una proba*, etc., *conclude sau nu concludere ceva*, *probedia sau nu*.

CONCLUSIONE, s. f., *conclusio*; actione, actu si effectu allu actionei de *concludere*, cumu si tempu sau modu, mediu de *concludere*, lúcrulu *conclusu* insusi: *conclusionea unei cetati cu muri, cu osti*; *conclusionea a unui portu, unui lacu, unei apa*; *conclusionea unui pactu, unei casatoria, unui bellu*; *conclusionea unui discursu, unei accusatione, unei deliberatione, unei argumentatione*; *conclusioni false d'in premisse addeverate*; *conclusionile procuratoriului, defensoriului, accusatoriului*; *conclusionea unui syllogismulu*; *conclusioni numerosa, periodu rotundu si armoniosu*.

CONCLUSIVU, -a, adj. (it. *conclusivo*, fr. *conclusif*); care are potere sau valoare de a *concludere*: *particelle conclusive*, cari espremu *conclusioni*, cumu: *deci, asiá déro*.

CONCLUSU, -a, d'in *concludere*: 1. part. pass. *conclusus-a-um*: *regione conclusa de fluvii*; *idee mari si multe concludere in pucine cuente*; *pace conclusa*; *frasi bene concludere*; *celle concludere d'in celle espuse*; 2. supinu, *conclusum-a*: *nu e medilocu de conclusu pace*; 3. subst. m., *conclusu*: a) concretu, *conclusum*, *ce se cõclude*, mai vertosu dupo una *deliberatione*, *desbateri*, etc.: *acestu-a e conclusulu luat in sedenti*'a *adunarei*; b) abstractu, *conclusus-ūs*, actu, tempu sau modu de *concludere*.

* **CONCOCERE**, *concoxi* si *concoxi* (*=concoxi* si *concoxi*), *concoctus* (*=concoctus*), v., **concoquere** (vedi *con* si *coquere*); a coce pre deplenu, a coce bene, vorbindu in speciale de actionea stomacului asupr'a alimenteloru introdusse in ellu : 1. proprie : *a se abstiné de verice miscare fatigante, spre a lassá stomachu se concoca; unele animalí concoctu si petre*; 2. metaforice : a) a prepará, transformá, lucrá, maturá ceva : *se concoctu umorile*, candu d'in vitiatie redevinu bone; *succulu se concoce in veninu*; *pamentulu concoce si transformá in succu ap'a conceputa in senulu seu*; b) a maturi cu mentea, a cogitá a fundu si indelungu, a urdi, etc. : *a concoce una res-bonare, una rebellione*; c) a inghití, suferi : *nu numai va sorbi, ci va si inghití, ba chiaru va concoce si acesta insulta; nu potu concoce acestu omu, cuventele nesarate sau insolenti alle cuiva*.

* **CONCOCTIONE**, s. f., **concoctio**; actione de *concoquere* : *concoctionea stomachului, umoriloru; concoctionea alimenteloru in stomachu*; — differitu de *digestione*, care pote fi *veri cumu*, pre candu *concoctionea arretta digestione completa*.

* **CONCOCTORIU**, *-toria*, adj. s., care *concoce*, bonu pentru *concoquere* : *beutura concoctoria*.

* **CONCOCTU**, *-a*, d'in *concoquere*, **concoctus**; 1. part. passivu : *a vome celle mancate, foru se fia bene concocte*; 2. supinu : *tempu de concoctu alimentele in stomachu*; 3. s. m. abstr., in *concoctulu celloru mancate*.

* **CONCOCTURA**, s. f., rezultatu allu *concoctionei* : *a vome concoctura*.

* **CONCOLORE**, adj., **concolor** (*concolore*); de acea-asi colore cu altulu : *doue arcuri paralele si concolori*.

* **CONCOMITANTE**, part. adj., (it. **concomitante**, fr. **concomitant**); d'in unu verbu *concomitare*, care insociesce ceva principale : *cause secundarie si concomitanti; nu e nemica in natura, care se nu aida orecumu unu comitatu de accidentie antecedenti, concomitanti si subsecenti*, — *symptomate concomitanti; semne concomitanti*, cari de regula insociescu unu morbu; *sonuri concomitanti*, ce u-

rechi'a distinge pre longa sonulu principale si cari resulta d'in partile cordei vibranti in modu independente de sonulu cordei totale; *gratia concomitante*, ce Domnedieu da in cursulu unei actione si care adjuta la continuarea si essecutarea actionei.

* **CONCOMITANTIA**, s. f., (it. **concomitanza**, fr. **concomitance**); actu sau statu de *concomitante* : *concomitanti'a sonoriloru, concomitanti'a acestoru doue symptomate in asseminea morbu e forte grave*.

* **CONCORDABILE**, adj., **concordabilis**; care usioru *concorda* cu altulu : *voci concordabili in cantare*.

* **CONCORDANTE**, part. adj. **concordans**, (it. **concordante**, fr. **concordant**); care *concorda* : *anime concordanti, tote miscarile concordanti alle partiloru uniuersului; soci concordanti; sonuri concordanti; omu concordante cu sene sau siesi*; — *versuri concordanti*, cari, de si au mai multe cuvente communi, offeru inse intellesu differitu.

* **CONCORDANTIA**, s. f., (it. **concordanza**, fr. **concordance**); actu si effectu sau statu de *concordante*, cumu si incesi lucrurile *concordanti* sau *concordate* : *credenti'a si speranti'a sunt in concordantia; concordanti'a celloru patru evangelisti; concordanti'a totoru marturiloru nu mai lassa locu de indoientia; concordanti'a mai multoru sonuri sau voci produce armonia; concordanti'a diverseloru parti alle unei pictura, cumu si a diverseloru colori d'in acea-asi pictura*; — in musica, *concordantia* se iea si camu in acellu-asi sensu cu *accordu* : *unisonulu si octav'a sunt concordantie perfecte; sunt concordantie perfecte si tert'i'a majore sau minore*; — fiendu verb'a de limba, *concordantia* se dice : a) in genere : *concordanti'a de placute sonuri*; b) in speciale : a) *concordantia intre ultim'a si penultim'a syllaba a unui versu cu a altui se dice cadentia finale (rima)*; β) unione sau relatione a cuventeloru d'in una propositiune, care se espreme prin conformitatea de numeru, genu, casu, persona, tempu, si modu : *concordanti'a adiectiveloru cu substantivele in numeru,*

genu, si casu; concordanti'a verbului cu subiectulu in numeru si persona; temporele celloru doue verbe nu su in concordantia;—vorbindu de càrti mai vertosu de cartile sacre, *concordantia* = tabla sau indice de cuventele cartei cumu si de locurile d'in carte, unde se afla acele cuvente: *pentru redactionea concordantiei bibliei se adoperara cincii cente de monachi d'in ordinea Benedictiniloru.*

***CONCORDARE**, v., **concordare** (d'in **concorde**); 1. intr., a fi **concorde**, a se invoi, a se uni, a se cuveni, a armonisá, etc., a) de persone: *socii concordá, unu sociu nu concordá cu cellu altu; de si frati, nu potemu inse concordá; unu omu concordá cu sene*, candu dissele lui *concordá* cu faptele, candu acellu-asi omu tine acea-asi linia de portare, urmedia acelle-asi principie, etc., b) de lucruri: *animele, suffletele, spiritele concordá, candu si opinionile, credentiele, aspirationile concordá; cantulu concordá cu lyr'a; vorb'a concordá sau nu concordá cu portulu; sonurile concordá sau nu concordá intre sene*, inse **concordare** difere de **accordare**: *unu sonu ce concordá cu altulu, pote se nu consone, se nu s'acorde cu densulu; ca se concorde doue sonuri*, e de adjunsu se nu supere urechi'a, pre candu *sonurile se accordá sau consona* numai déco placu pre deplenu urechiei; 2. trans., a face **concorde**, a uni, a invoi, a impacá, a conciliá, a accordá: *a concordá opinionile divergenti; a concordá marturi sau marturie, teste de auctori, de legi, etc.; a concordá sonuri, instrumente de cantatu.*

* **CONCORDATIONE**, s. f., **concordatio**; actione de **concordare**, déro mai vertosu, effectu allu acestei actione, in intellesu appropriatu de allu forme **concordia**.

* **CONCORDATORIU**, -*toria*, adj. s., care **concordá**: *concordatoriu allu systematoru filosofice.*

***CONCORDATU**, -*a*, part. s., d'in **concordare**, **concordatus** (compara si it. **concordato**, fr. **concordat**): 1. part. si adj., *omeni concordati intre sene, voci concordate; intr'unu opu de arte se cade ca parte cu parte se fia concordata*; 2. s. m. reale,

concordatu, invoire, pactu factu intre doi sau mai multi, si in speciale: a) invoire intre capulu basericei si unu statu ore-care asupr'a relationiloru puterei ecclesiastica cu cea civile sau politica; b) invoire ce face cu mass'a creditoriloru unu debitoriu ce nu pote solve obligacionile selle.

* **CONCORDE**, adj., **concors** (d'in **con si corde**); de acea-asi **corde** sau **ánima** cu altulu, unitu cu **ánim'a** si **suffletulu**, in bona intellegere, invoitu, in deplena armonia, etc.: 1. de persone: *frate concorde cu frate, soru concorde cu soru; frati si sorori concordi, cetatiani si soci concordi*; 2. de lucruri: *cugete concordi, opinioni concordi, regnulu celloru doi frati commune si chiaru concorde; moderatu si concorde statu de republica; viétia concorde, anni concordi; sperantie, credentie, labori, tendentie concordi; applausu concorde; voci concordi, sonuri concordi; principie sanitose si concordi cu rationea.*

CONCORDIA, s. f., **concordia**; statu de **concorde**, abituale si liberu, conformitate de cugete, de voientie, etc., — 1. de persone: *concordi'a totoru cetatianiloru a apperá ordinea si libertatea; concordi'a sociloru, fratiloru; concordi'a intre multi, concordi'a unoru-a cu altii, concordi'a nostra cu voi; a conservá concordi'a, a restabili concordi'a intre cetatiani; a fi, a lucrá in concordia cu altii*; 2. de lucruri: *concordi'a sau repugnanti'a lucruriloru, opinioniloru, ideelor, miscariloru, laboriloru, vociloru, diverselor parti alle unui opu naturale sau arteficiala.*

***CONCORDIALE**, adj., **concordialis**; relativu la **concordia**.

* **CONCORPORALE**, adj., **concorporalls**; d'in acellu-asi corpu cu altulu sau altii: *militari concorporali; crestinii sunt concorporali, pentru co facu parte d'in acellu-asi corpu allu basericei lui Christu.*

* **CONCORPORARE**, v., **concorporare** (**con si corpu**); a uni in acellu-asi corpu, espremenu unione mai intima de cea expresa prin **incorporare**: *substantia ce usioru se concorpora cu alta substantia.*

* **CONCORPORATIONE**, s. f., **concorporatio**; acțiune si effectu allu acțiunei de *concorporare*.

CONCREDERE, *concredui, concreduu*, v., **concredere**; a increde : a *concrede cuiva totu ce are cineva mai caru*.

* **CONCREMARE**, v., **concremare**; a arde de totu, a reduce in cenusia : a *concremă mortii in locu de a i in gropă*.

* **CONCRESCENTE**, part. adj., **concrescens**; care *concrecesce*.

CONCRESCENTIA, s. f., **concrescencia** (compara it. **concresecenza**); actu si effectu de *concrescere* : *concrescenți'a apei*.

* **CONCRESCERE**, *concrescui, concrescutu si concretu*, v., **concreseere** (*con-crescere*); 1. a cresce impreuna, si de aci, a se lipi, a se prende, a se condesa, a se consolidă, etc., vorbindu mai vertosu de licide sau fluide : a) in speciale : a *esplecă cumu ap'a de ploia concrecesce in nueri; de geru ap'a concrecesce si inghiacia; pune chiagu in lapte si lasa-lu se concrecesca; capilii lui erau concrescuti cu sange omenescu; gur'a lui concrecesce induru rostru*; b) in genere, a se formă prin consolidare, a cresce : *sangele concrecesce prin unire de picature; vâlli concrecescute prin inundationi si alluvioni; potemu spune d'in ce concrecesce sangele, fierea, ossele, carnea, etc.*; 2. cu *con* intensivu, a cresce forte, a se inaltă sau intinde, mari forte : d'in plante unele *concrecescu, altele putredescu si peru*.

* **CONCRETARE**, v., (it. **concretare**) d'in *concretu*, a face *concretu* : a *concretă abstractionile, a concretă una idea*.

* **CONCRETIONE**, s. f., **concretio** (it. **concrezione**, fr. **concrétion**); d'in *concretu*, acțiune si effectu de *concrescere*; 1. in genere : *concretionea laptelui, oliului; concretione salina, petrosa; concretione prin strate; concretioni pulmonarie, biliarie, etc.*, calcule sau petricelle ce se formedia in pulmoni, in bile, etc.; 2. in speciale : a) *concretionea degiteloru, aderenti'a loru*; b) compositu materiale, materia, materialitate : *mente libera si desfacuta de veri-ce concretione mortale*.

CONCRETU, -a, **concretus-a-um** (it.

concreto, fr. **concret**); d'in *concrescere*, a dou'a forma de participiu, luat cu adj., in intellesu propriu : *canfor'a e oliu concretu, substantie concrete, apa in statulu concretu*; 2. in intellesu metaforicu, ca contrariu la *abstractu*, *concretu* se applica la unu conceptu *concrecutu* ore-cumu cu obiectulu seu, conceptu allu cui obiectu se pote arretă in natura : in espressionile : *erba verde, neue alba, etc.*, conceptele esprese prin *verde, alba*, sunt *concrete*, éro conceptele esprese prin *albulu, verdele* sau prin *albetia, verdetia, etc.*, sunt *abstracte*; cuventele ce espremu *concepte concrete* inco se dicu *concrete* : *substantive sau numene concrete; verbu concretu*; — *numerele cinci, sesse, diece, etc.*, sunt *abstracte*, déro devinu *concrete* in espressioni ca : *cinci omeni, sesse nuci, diece pere*; — s. m., reale, *concretu-lu*, ca contrariu *abstractu-lui* : *multe cuente espremu atătu concretulu cătu si abstractulu; in concretu*—in modu particulariu si bene determinatu, si de aci, in fapta, in realitate, etc.

* **CONCUBARE**, v., **concupare**, (**concupare**); a se culcă mai multi impreuna; in speciale, a se culcă cu cineva, a avérelationi carnali cu densulu.

* **CONCUBINA**, s. f., vedi **concupinu**.

* **CONCUBINALE**, adj., **concupinalis**; relativu la *concupinu*, -a : *lingusiri concupinali*.

* **CONCUBINARIU**, -a, adj. s., **concupinarius**; relativu la *concupinu*, -a; de aci, s. personale, cellu sau cea-ce traiesce in *concupinatu*.

* **CONCUBINATU**, s. m., **concupinatus**; statu allu *concupinului* sau *concupinei*.

* **CONCUBINU**, -a, s., **concupinus**; d'in *concupare*, omu ce traiesce cu una muieru sau muieru ce traiesce cu unu barbatu, fora se fia uniti prin casatoria legitima.

* **CONCUBITALE**, adj., **concupitalis**, relativu la *concupitu*.

* **CONCUBITU**, s. m., **concupitus**; acțiunea de *concupare*, vorbindu in speciale de culcarea impreuna a fiientiloru de sessu diversu.

* **CONCULCARE**, v., *conculcare* (*con* si *calcare*); a calcá impreuna, a indesá; a calcá cu putere, si in speciale : a calcá in petiore, a suppone, a opprime, a as-suprí, a striví, sau, a despretiá, insultá, batujocorí.

* **CONCULCATIONE**, s. f., *conculcatio*; actione si effectu allu actionei de *conculcare*.

* **CONCULATORIU**, -*toria*, adj. s., *conculator*; care *conculca*.

* **CONCUPIENTE**, vedi *concupiscente*.

* **CONCUPIRE**, -*escu*, v., *concupiscere* (*con* si *cupire*); a *cupí* cu mare ardore, cu passione : a *concupí averi, gloria, domni'a, triumfu, ceva pretiosu, ornamente; a cupí se capite ceva*.

* **CONCUPISCENTE** si *concupiente*, part. adj., *concupiens* si *concupiscens*; care *concupesce* : *concupiscenti de mari averi, de domnia*.

* **CONCUPISCENTIA**, s. f., *concupiscentia*; dispoziție si fapta de *concupiscente*, mai vertosu dorentia passionata pentru placeri sensuali, applecare la peccatu : *concupiscenti'a carnei, ochiloru; inferbentatu de vinu si de concupiscentia; peccate de concupiscentia; a resiste concupiscentieloru*.

* **CONCUPISCIBILE**, adj., (it. *concupisibile*); care se pote *concupí*, care pote escitá *concupiscentia*: *appetitu concupisibile*, prin care ánim'a se trage cotra ce i se presenta ca bonu.

* **CONCUPITORIU**, -*toria*, adj. s., *concupitor*; care *concupesce* : *concupitoriu de ce nu e allu seu*.

* **CONCURBARE**, v., *concurvare*; a *curbá* forte tare : *betranu concurbatu sub greutatea anniloru*.

CONCURBEU si *cocurbeu* sau *cucurbeu, curcubeu*; s. m., pl.-e, arcus celestis; arculu cerescu cu septe colori, ce appare pre ceru; — a *intorce callu cocurbeu*. (D'in una forma *concurveus* = *concurbeu* d'in *con* si *curbu*).

CONCURATORIU, s. m., *concurator*; care impreuna cu altulu e *curatoriu*.

CONCURRENTE, part. adj. s., *concurrentens* (compara si it. *concorrente* si *concurrente*, fr. *concurrent*); care *concorre*: *ostile concurrenti in acea batalia;*

multimea de poporu concurrente d'in tote partile la templu; cause si impregiurari concurrenti la acellu-asi effectu; junii doctori concurrenti pentru acea-asi cathedra; toti din mai multe familie concurrenti la spese commune; linie concurrente in acellu-asi punctu; evenimentu concurrente cu multe altele;—s. m. si f., personale : unu concurrente, una concurrente; mai multi concurrenti pentru acellu-asi officiu : nu se presenta concurrenti pentru comperarea prin licitacione a unei mosia; neci unuia d'in concurrenti n'a successu a obtiné premiulu propusu pentru cellu mai bonu manuale de istoria.

CONCURRENTIA, s. f., (it. *concorrenza*, fr. *concorrence*); actionea cellui *concurrente*; 1. in genere : *concurrentia dieiloru si altoru fientie supernaturali in actionea dramatica; déro mai vertosu*; 2. in speciale, mesurare de poteri, lupta spre a capitá ceva, intreeere, etc. : *concurrenti'a pentru acellu-asi officiu; a intra in concurrentia cu cineva, a sustiné concurrenti'a cu cineva*; mai allesu ca terminu de commerciu si de economia sociale, lupta spre a produce, compará sau vende in celle mai bone conditioni : *concurrenti'a producturiloru e in folosulu consumpturiloru; liber'a concurrentia bate si nemicesce monopolulu; déro concurrenti'a impinsa la excessu are consecentie nu mai pucinu fatali de cátu monopolulu;—si despre lucruri : operele acestui artistu, mercile acestui fabricante nu potu tiné concurrentia cu alle celloru alti; interessea nu intra in concurrentia cu addeverulu.*

CONCURRERE, *concursi* si *concursei, concursu*, v., *concurrere* (*con-currere*); 1. a *curre* seu allergá multi impreuna, a allergá cu multimea, a allergá si a se stringe undeva in mare numeru : *numerose cete de terrani concurru in cetate; mare numeru de juni concurre la Druidi pentru invetiatura; pre longa ellu concurru cei mai corrupti d'in tote classie societatei; toti concurru a stinge incendiulu*; 2. a *curre* sau allergá la unu locu *cuvenu*, mai vertosu, *locu bonu de scapare*, a *cautá refugiu* : *nu sciu unde se*

concurra cei ammenitiati in vietii a loru; 3. a *curre* sau allergá unulu cotra altulu, a se rapedi unulu asupr'a altui-a, a se intelni, a se lovi, etc.: a) despre subiecte concrete: a) in genere: *concurru nuerii impinsi de venturi; nu e bene se concurra sonuri aspre; punctu unde concurru mai multe linie; liniile paralele nu potu concurre, veri-cátus' aru prolongá; navile concursera in prore;* β) in speciale: α) ca terminu de militia, a se rapedi unii asupr'a altoru-a, a se lovi, a se incaierá: *callarii nostri concurru cu ai inimiciloru; desi muiere, cutedia a concurre cu barbatii;* β') ca terminu juridicu, a redicá aeelle-asi pretensiuni de dereptu cu altulu sau cu altii: *dupo legea de mai inainte, sororile nu poteau concurre cu fratii la ereditatea parentesca;* γ) a si mesurá poterile, a se luptá, a se intrece care mai de care se obtina ceva: *multi au se concurra pentru acestu officiu; pucini au concursu la acea licitacione, la acea vendiare sau comperatore;* δ) a cooperá, a contribuí, a dá mana de ajutoriu: *toti se concurremu la acesta formosa facta, cari cu bani, cari cu braciulu, cari cu cuventulu;* b) despre subiecte abstracte, a se uní, a coincide, a cooperá, a contribuí, etc.: *mai multe cause potu concurre a produce unu effectu unicu si simplu; unu evenimentu concurre cu altulu, una epoca concurre cu alt'a; opinioni diverse concurru si se confundu in un'a; opinionile concurru sau nu concurru cu addeverulu.*

CONCURSU, s. m., *concursus* (it. *concorso*, fr. *concours*); actione de *concurrere*, cumu si personele sau lucrurile ce *concurru*: 1. in insemnarea lui *concurrere* de sub 1.: *mare concursu de poporu pre tote platiile si callile cetatei; unu immensu concursu de spectatori; clamore si concursu d'in tote partile;* 2. in insemnarile lui *concurrere*, de sub 3.: a) despre subiecte concrete: a) intelnire, lovire: *conkursulu fortuitu allu atomiloru ar dá nascere, dupo unii filosofu, la tote fientiele d'in universu; concursulu mai multoru linie in acellu-asi punctu; concursulu a doue riuri intr'unu*

confluente; concursu placutu de sonuri, concursulu a doue vocali nu e placutu; concursulu celloru doue navi addusse spargerea si cofundarea loru; β) pretensiune la acellu-asi dereptu, si: γ) in genere, lupta, mesurare de potere, certa, intreocere pre ceva: *professurele se capita prin concursu; a pune la concursu una lucrare scientifica sau litteraria; a luá parte la concursu; cine si sente incapacitatea, fuge de concursu; a capitá ceva prin concursu sau la concursu;* δ) cooperacione, ajutoriu: *cu concursulu celloru boni suntemn securi de successu; concursulu sorelui si allu luniu producu acestu fenomenu; fora concursulu teu nu voiu poté face nemica;* b) despre subiecte abstracte, coincidentia, cooperacione, intelnire: *conkursu de mari si neasteptate calamitati; concursu de circumstantie favorabili sau defavorabili.*

* **CONCUSSIBILE**, adj., *concuissibilis*; d'in *concuissu*, usioru de *concuissu*, care usioru se pote *concutere*.

* **CONCUSSIONARIU**, -a, adj. s., (it. *concuSSIONARIO*, fr. *concuSSIONAIRE*); dispusu a face *concuSSIONI*, datu la *concuSSIONI*: *la vechii Romani, iudicii concuSSIONARI erau puniti cu morte; unu concuSSIONARIU imprudente.*

CONCUSSIONE, s. f., *concuSSIONE*; actione de *concutere*, 1. proprie: *potente concuSSIONE de febre; concuSSIONILE cotremurului derimara mai multe cetati;* 2. metaforice, estorsione de bani prin abusu de potere publica, assuprire, matoría: *concuSSIONE e, candu unu functionariu prin intimidare si vessationi storce de la cetatiani ce nu i se cuvine; concuSSIONE committe functionariulu si candu nu face ce d'in officiu e detoriu a face, peno candu nu i se dau bani.*

* **CONCUSSORIU**, -soria, adj. s., *concuSSOR*; d'in *concuissu*, care *concutere*, appecatu in speciale si cu intellesu apropiatu de allu forme *concuSSIONARIU*.

* **CONCUSSU**, -a, d'in *concutere*: 1. part. pass. *concuSSUS-a-UM*: *edificiatare concusse de cutremuru;* si in speciale, assupritu, despoiatu si impillatu de cei ce abusa de potere publica: *plan-*

gerile poporului concussu; 2. supinu: *perghia de concussu ceva greu*; s. m., abstractu, *concussus-fis*, in intellesu apropiatu de allu formeii *concussione*.

* **CONCUTERE**, *concussi* si *concussei*, *concussu*, v., *concutere* (d'in *con* si *cuatere*); a bate sau agitá ceva in tote partile selle, a scuturá cu violentia, a cutremurá : 1. proprie : *terribile tunite concutu cerulu si pamantulu*; *concussu de detunete pamantulu concute tote câte se afla pre densulu*; a *concute capulu, cornele, scutulu, spa'a*; — a *se concute* = a se scuturá, si de aci, a se cereetá cu scrupalositate; — 2. metaforice : a) a scuturá poterile, a debilitá, a turburá, a preturbá : a *concute republic'a, provinciele, poterile inimicului, fundamentele statului, principiile societatei*; b) a agitá cu violentia spiritele, a le spaimená, turburá : *terrorea sau spaim'a efrica care concute*; a *concute poporulu, lumea cu terrori panice*; a *concute cu amenitiari*; si de aci, a *storce, a assupri, a spoliá*, (vedi si *concussione, concussionariu*); c) a loví unulu de altulu : a *concute manule, armele*.

CONDACU, s. m., vedi *contaciu, si contactu*.

* **CONDALIU**, s. m., vedi *condeliu*.

CONDAMNARE, *condamnatione* etc., vedi *condemnare, condemnatione*.

CONDEIARE, v., cu *l* tare moiatu, in locu de,

CONDELIARE, v., vedi *compusulu in-condeliare*, care se aude mai desu de cátu simplulu *condeliare*.

CONDEIU, cu *l* tare moiatu, in locu de,

CONDELIU, s. m., pl.-e, *stylus, graphium, calamus scriptorius, penna scriptoria*; *genus dicendi vel scribendi*; *scriptura*; *dolus, fraus*; 1. instrumentu de trassu sau de formatu littere : *condeliu de penna, de ferru, de arundine, de plumbu, de petra*; *condeliu bonu sau reu*, dupo cumu trage bene sau reu litterele; a *face unu condeliu d'in una penna*; 2. prin metafore : a) modu de a formá litterele, si de aci, modu de scriere, *scriptura*, scriere in respectu caligraficu : a *avé condeliu formosu* = a scrie formosu; b) modu de a se esprime, *stylu* : a *avé*

bonu condeliu = a scrie sau compone bene; a *se nutri cu condeliulu*, copiandu sau concepandu si componendu; e) *dolu*, insellatione : a *trage cuiva condeliu* = a l'insellá (d'in *κονδύλιον*, deminutivu d'in *κόνδυλος* = *condulu*, de unde si *condaliu* = *condallum* = anellu ce portau sclavii).

* **CONDEMNABILE**, adj., *condemnabilis*; demnu de *condemnare* : *fapte condemnabili*.

CONDEMNARE, v., *condemnare* (*con* si *dammare*); 1. proprie, si in speciale, cu auctoritate judiciaria a pronuntiá contra cuiva pen'a ce merita pentru reulu ce a commissu : a *condemná pre cineva de calumnia, de injurie, de furtu, de adulteriu, de diverse alte culpe, delicta si crimine*; a *condemná pre cineva la inchisore, la reclusionone, la morte, la daune si interessi*; *condemnatu a solve duplu de ce a furatu*; 2. prin estensione si metafora : a judecá si pronuntiá fora auctoritate judiciaria, ci numai in virtutea moralei, si de aci, a judecá, a criticá, a imputá, a defaimá, a desapprobá : *omulu se condemna pre sene insusi, reconno-scundu-se culpabile*; *se condemna pre sene insusi, facundu fapte condemnabili*; *se condemna in fine pre sene insusi, decaperindu si dandu-si pre facia reustatea si peccatele*; a *condemná portarea cuiva*; si cu subiectu de lucruri : *errorile, peccatele, culpele condemna unu omu la sufferentie si amare doreri*; de aci : b) a devotá unui reu chiaru si fora culpa : *sortea, chiaru bonitatea condemna adesea pre omu la nemeritate sufferentie*; *condemnatu a face bene si a si audi totu de un'a de reu*; in acestu intellesu si cu obiectu de lucru : a *condemná una institutione*; de aci si : a *condemná una usia, una ferestra*, etc., a le inchide ca nefolositorie sau pentru alte motive.

CONDEMNATIONE, s. f., *condemnatio*; actione de *condemnare*, cumu si pen'a ce se impune, oppusu la *absolutione* : *condemnatione pecuniaria*; *condemnatione la morte, la essiliu, la labori eterne*.

CONDEMNATORIU, -*toria*, adj. s., *condemnator*; care *condemna* : *aspru condemnatoriu allu totaru delicteloru*;

neimpacatu condemnatoriu allu altoru-a, pre tene insuti totu deaum'a te absolvi.

CONDEMNATU, -a, d'in *condemnare*, 1. part. pass., *condemnatus-a-um* : *criminali condemnati la morte*; 2. supinu : *fapte demne de condemnatu*.

* CONDEMNITATE, s. f., (ital. *condignità*, fr. *condignité*); calitate de *condemnu*.

* CONDEMNU, -a, adj., *condignus* (compara si it. *condigno*, fr. *condigne*; d'in *con* si *demnu*); cu totulu demnu, forte cuvenitu : *recompensa condemna de servitiu*; *condemnu frate si successoriu la domnia*; in speciale, adecatu, bene si deplenu proportionatu.

* CONDENSABILE, adj., (it. *condensabile*, fr. *condensable*); care se pote *condensá* si prin urmare reduce la unu volume mai micu : *ap'a in sene nu e condensabile*.

* CONDENSANTE, part. adj. s., (it. *condensante*, fr. *condensant*); care *condensa* : *plou'a vine d'in vaporii condensanti in aeru*; *remediu condensante umorile corpului*.

CONDENSARE, v., *condensare* (d'in *con* si *densu* = *desu*); a face tare *desu*, a *indesá* bene, si de aci, a storce, comprime, etc. : *frigulu condensa corpurile*; *a condensá casulu cu mari greutati puse pre ellu*; *aerulu se condensa fort' usioru, pre candu ap'a nu se pote condensá de cáitu cu mari pressioni*; *a condensá una columna de armati*. — Form'a popularia : *condesare*, ca si *indesare*, asiá si in derivata : *condesatu*, *condesatione*, etc.

CONDENSATIONE, s. f., *condensatio*; actiune si effectu allu actiunei de *condensare* : *condensationea aerului*; *condensationea adduce deminutione de volume*.

CONDENSATORIU, -toria, adj. s., (it. *condensatore*, fr. *condenseur*), care *condensa* : *fortia condensatoria, apparatus condensatoriu de licide*; — s. m. reale, *condensatoriu*, pl. -e, instrumentu, apparatusu sau parte de apparatusu care serve a *condensá* una substantia, cumu : 1. *condensatoriu electricu*, in care se acumula electricitate si a nume : a) fiendu vorba de *electricitate statica, condesatoriu elec-*

trastaticu sau absol. *condensatoriu electricu* = instrumentu compusu d'in doue *lanci*, in un'a d'in cari se stringe electricitatea si de acea-a se chiama *lancecollectoria* sau si simplu : *collectoria* sau *collectoriu*, pre canducea alta lance se dice *condensatoria* sau *condensatoriu*; b) fiendu verb'a de *electricitate dinamica, condensatoriu* se chiama *electrodinamicu* si produce *condensatione* prin marea lungime a firului conductoriu si prin form'a lui spirale elliceide cu inecolaciture forte numeroase; 2. *condensatoriu electrometru*, electrometru unitu cu unu *condensatoriu* ca cellu descriesu sub 1, a, care face instrumentulu cu multa mai sentitoriu la celle mai mice cantitati de electricitate; 3. *condensatoriu* = *vasu* sau *recipiente condensatoriu*, in care, la machinele de vaporii, trecu si se condensa vaporii, dupo ce au datu pistoniloru impulsionea ceruta; 4. *condensatoriu de fortie*, apparatusu prin care se acumula impulsele unui motoriu, spre a le applicá in urma dupo necessitate; 5. *condensatoriu pneumaticu*, apparatusu de *condensatu aeru* intr'unu spatiu datu; 6. in genere, *condensatoriu* = parte d'in unu apparatusu de distillatione sau de sublimatione, in care materi'a vaporata trece, prin refrigeratione, la statulu licidu sau solidu.

CONDENSATU, -a, d'in *condensare* : 1. part. passivu : *aeru condensatu, vaporii condensati*; 2. supinu : *apparatu de condensatu vaporii*; 3. s. m. abstractu, in *condensatulu vaporiloru*.

†† CONDERE, *condui*, *condutu*, si *conditu*, v., *condere*, d'in *con* si *dare*, ca si *perdere* d'in *per* si *dare*, cu intellesulu : 1. a dá sau pune in preuna, a combiná, a formá, a compune, si de aci, a constitui, a formá, a fundá; 2. a pune bene, a pune in pastrare, a depune, si de aci, a ascunde; de aci : *condire*, *conditione*, *as-condere* sau *as-cundere*, etc.

* CONDESCENDENTE, part. adj., (it. *condescendente*, fr. *condescendant*); care *condescende*, dispusu a *condescendere* : *omeni condescendenti cotra cei inferiori*.

* CONDESCENDENTIA, s. f., *condescensio* (ital. *condescendenza*, fr. *con-*

descendence); calitate de *condescendente*: *condescendenti* a celloru mari cotra cei mici. *intellepta condescendentia*, déro si: *rea si culpabile condescendentia*, *condescendentia a perdoná ce s'ar cadé*, a castigá si puni cu severitate.

* **CONDESCENDERE**, *condescensi* si *condescensei*, *condescensu*, v., (*condescendere*, it. *condescendere*, fr. *condescendre*; d'in *con* si *descendere*); 1. a descende in preuna, a descende in mare numeru: *de pre culmea collineloru pastorii cu turmele condescendu la campia*; ca mai desu inse: 2. in intellesu metaforicu: a) a trece de la idee generali, considerate ca mai inalte, la idee particulare, la ammenute: *in acestu capitulu, dupo câte-va reflessioni profunde si large, auctoriulu condescende in detalie minutiose*; si cu intellesulu simplu de trecere de la una idea la alta: *dupo ce vorbiramu multe despre antici, condescensem la moderni*; mai vertosu: b) a se plecá, a descende d'in superioritatea sea intelectuale sau morale la libell'a altoru-a inferiori: α) in genere: *pentru omu, Filiulu lui Domnedieu condescende a lui corpu omenescu*; *invetiatoriulu e datoriu a condescende la libell'a intelligentiei copillaresci*; *numai cei reu crescuti credu co se josuredia, candu condescendu a vorbi si conversá familiaru cu inferiorii loro*; β) in speciale: α') a cede, a consentí, a face pre placu, a face voi'a cuiua: *nu potu condescende la ce mi ceri*; β') a fi indulgento, a se pune in starea altuia, a compati.

* **CONDESCENSIONE**, s. f., *condescensio*; d'in *condescensu*, actione de *condescendere*, cumu si dispositione morale de *condescendere*, (vedi si *condescendentia*): *tatalu ce are prea mare condescensione cu filii sei*.

CONDESCENSU, part. d'in *condescendere*.

CONDICA, *condicariu*, etc., vedi *codice*, *codicariu*.

* **CONDIMENTARIU**, -a, adj. s., *condimentarius*; relativu la *condimentu*; care scie face sau care vende *condimente*: *cepe condimentarie*.

CONDIMENTU, s. m., pl.-e, *condi-*

mentum; ce serve a *condire* mancarile: *oliulu, sarea, piperulu, cep'a, acietulu si alte assemini sunt condimente*; — metaforice: *cellu mai bonu condimentu e fomea*; *iocurile de vorbe, vorbele sarate sunt condimentulu orationei, blandeti'a e condimentulu severitatei*.

* **CONDIRE**, v., *condire* (alta forma d'in *condere*), luata cu intellesulu speciale de: 1. a pune fructe in oliu, in acietu, in saramura, in sacharu, etc.: *a condi olive, corne, prune, curechiu, cucumeri, frundie de vitie*; de aci: *a condi unu mortu* = a lu imbalsamá; 2. a prepará buccatele sau mancarile cu celle ce le da gustu, a le aromatisá: *a condi salat'a cu oliu, cu sare si cu acietu*; *botreti bene conditi*; de aci: *vinu conditu, aromatisatu, de unde apoi: a condi un-sori* = a le face odorifere; 3. prin estensione si metafore, a adorná, a face placutu, a indulci, etc.: *bon'a voientia cu care damu ceva, condesc darulu*; *stylu prea conditu*; *gravitate condita cu affabilitate*.

CONDISCIPULATU, s. m., *condiscipulatus*; legamentu de *condiscipulu* intre doi sau mai multi.

CONDISCIPULU, -a, s., *condiscipulus*, -a; discipulu impreuna cu altulu, care in acea-asi scola si in acellu-asi tempu studia impreuna cu altulu sau cu altii.

* **CONDITANIU**, -a, *conditanens*, si

* **CONDITICIU** sau *condititiu*, -a, adj., *conditiciussu condititiussu*; 1. cu referentia la 1 *conditu*; care a fostu pusu in saramura, in sacharu, etc.: *pome conditicie*; 2. cu referentia la 2 *conditu*, care a fostu depusu in locu de pastrare: *cereali conditicie*.

* **CONDITIONALE**, adj., *conditio nalis*; relativu la 2 *conditio*; cu *conditio* ne, legatu de una *conditio* ne: *donatione conditionale, clause conditionali*; *propositioni conditionali, conjunctioni conditionali, espressioni sau forme conditionali*, cari espremu *conditio* ne; mai vertosu, *modu conditionale*, (vedi *modu*).

* **CONDITIONARE**, v., (it. *condizionare*, fr. *conditionner*); 1. cu referentia la 2 *conditio* ne: a) a pune in *conditio-*

nea sau in *conditionile* cerute, a dispune, a face aptu la ceva : a *lucrá agrulu va se dica a lu conditioná* pentru unu *genu de productione*; *pannura bene conditionata*; b) a *suppune* la certe *conditioni* : a *conditioná unu legatu, una donazione*; c) a fi *conditionea* unui ce : *vieti'a universale conditionedia vieti'a fientieloru particularie*; 2. cu referentia mai multu la 1 *conditione, a condi*, a prepará : *d'in farina se conditionedia multe lucruri bone de mancare*.

* **CONDITIONARIU**, -a, adj., (*conditionarius*); camu in acellu-asi intellesu cu allu formei *conditionale*, (vedi *suffissu ale*).

* **1** **CONDITIONE**, s. f., *conditio*; d'in 1 *conditu*, actione de *condere* : *conditionea oliveloru, pomeloru*.

2 **CONDITIONE**, s. f., *conditio* (it. *condizione*, fr. *condition*); d'in 2 *conditu*, actione de *condere*, si mai vertosu rezultatu allu acestei actione, cumu si cea ce se cere pentru acestu rezultatu : 1. creatione si creatura, opu; inse raru occurre in acestu sensu, ci ca mai desu in urmatoriele : 2. ce se cere pentru ca ceva se fia ce e ellu in sene sau in *conceptionea* nostra, ce *constitue* si *funde* dia orecumu acellu ce : calitate, proprietate, forma, modu, etc., fora care unu ce nu pote fi ce e sau se cogita a fi : a) in genere : *conditionea corpului e de a fi peritoriu, conditionea sufletului e de a fi neperitoriu; conditionea celloru mari le impune mai multe obligationi de cátu altoru omeni; conditionea omenesca, miseriele conditionei omului; b) in speciale : a) calitate sau calitati cerute in respectulu destinatiei unui ce : conditionile necessarie alle unui actu liberu si voluntariu; benele e conditionea principale a formosului; conditionile intelligentiei sunt parte formali parte materiali; de aci applectu : b) cu differitele insemnari de : a) natura, fire : a *luá conditione mortale* = a se incarna, vorbindu de Domnedieu-omulu; b) genu, specia : a *allege d'in trei conditioni de supplicie pre cea mai pucinu grea*; c) modu, mediu : cu nici una *conditione nu lu potui induplecá; diverse con-**

ditioni de traiu; cáte se producu in acelle-asi conditioni; d) *causa, motivu, motoriu* : doue *conditioni concurre* a *adduce* acestu *resultatu*; e) *relatiune* : *in acelle-asi conditioni de libertate si de independentia*; f) *regula, processu* : a *estimá* ceva in *conditionile prescriste, etc.*

— 3. *posetione, statu esternu, gradu* ce occupa cineva in societate prin avere, prin nascere, prin professione, etc. : *conditione inalta, unile, bassa, servile; diversele conditioni sociali; omu de conditione* = *omu de bona conditione*, destinsu prin posetionea si crescerea sea; *tote conditionile si au neplacerele loru; templariu de conditione; cu nu me aflu in mai bona conditione de cátu voi*; de aci : a) in genere, sorte, fortuna, aventura, etc. : *cinci cente perira sub ascutitulu spatei, alti cinci cente nu avuru mai bona conditione*; b) in speciale, sorte rea sau sorte bona, folosu, etc. : *bone su conditionile ce vi se offeru, properati a le acceptá*; 4. in sfer'a practica, fia civile, fia politica : *pactu, invoire, propunere de invoire si de impacare, ce se cere sau se propune spre a adjuge la invoire sau impacare : clausa, obligatione, etc.* a) in genere : *conditioni onerose, possibili, impossibili, dure, omenose; a trade castellulu si inchiasá pace cu conditioni bone; a se suppune fora conditioni, a pune conditioni* dice mai pucinu de cátu a *impune conditioni*; b) in speciale : a) *pactu de casatoria, si de aci, partitu, sau miressa : nu scapá acesta conditione, co nu vei aflá alta mai bona*; b) *evenimentu incertu de care se lega implenirea sau neimplenirea unei obligatione : conditione de dereptu sau legale, care, de si nu e espressa in pactu, se supplenesce inse in poterea legei sau a intentionei presupusa a partiloru contractanti, in oppositione cu conditione de faptu; conditione resolutoria, de a carei essistentia depende resolutionea unei oblagatione.*

* **CONDITORIU**, -toria, adj. s., 1. d'in 1 *conditu, conditor*, care *condesce*, in intellesu propriu si metaforic : *bonu conditoriu de fructe; de frasi, etc.*; 2. d'in 2 *conditu, conditor*, fundatoriu, constitutoriu, facutoriu, auctoriu, etc. : *con-*

ditoriulu imperiului romanu, libertatei nostra civile si politice.

1 CONDITU, -a, conditus; part. d'in *condire*; si de acea-a cu tonu pre penultima; *conditu*: *fructe condite cu sacharu, salata bene condita; severitate condita cu blandetia.*

* 2 CONDITU, -a, conditus, part. d'in *condere*, si de acea-a cu tonu la antepenultima, *conditu*: *lumea condita de Domnedieu, imperiulu conditu de Cyru.*

* CONDITURA, s. f., conditura si conditura; 1. d'in 1 *conditu*, actione, *déro mai vertosu resultatu allu actionei de condire, ceva conditu: conditura de olive, de prune cu sacharu*; 2. d'in 2 *conditu*, actu si effectu allu actionei de *condere: conditur'a vitrului, pannurei.*

* CONDOLENTE, part. adj., *condolens* (it. *condolente*); care *condole.*

* CONDOLENTIA, s. f., (it. *condolenza*); stare a celui *condolente.*

* CONDOLERE, *condolui, condolutu, v., condolere* (d'in *con* si *dolere* = *dorere*), 1. a sentí *dorere pretotindinea, a sentí violenta dorere: ne condolu tote ossele de atáta fatiga*; 2. a sentí *dorere impreuna cu altulu, a luá parte la dorerea altuia, a compati: condolemu cu voi de mortea carei vostra mamma.*

* CONDONABILE, adj., (it. *condonabile*); care se pote *condonare: errori condonabili inesperientiei.*

* CONDONARE, v., *condonare* (*con* — *donare*); a doná de totu, 1. proprie: a *condoná unu vestimentu, una cupa, una casa*; 2. metaforice, a dá sau lassá in preda, a trade, a sacrificá: a *condoná urele selle patriei, a si condoná viet'i a republicei, a condoná totulu la arbitriulu cuiva*; 3. in speciale, a lassá sau iertá d'in una detoria sau d'in una pena: a) a *condoná debitoriloru banii detoriti; factiosii facu totu ce potu, ca se adduca pre iudici se condone acesta crime accusatului; condonati errorile inesperientiei*; b) mai vertosu, pentru grati'a cuiva a iertá una crime sau pre criminale, a lu lassá impunitu: *Cesare condoná pre Dumnorige fratelui Divitiacu; Domnulu condoná pre condemnatu Domnei si Metropolitului.*

*CONDONATIONE, s. f., *condonatio*; actione de *condonare.*

* CONDONATORIU -a, adj. s., care *condona: confessori benigni si condonatori de tote turpitudinile.*

CONDUCERE, *condussi* si *condussei, condussu* si *conductu, v., conducere* (*con* — *ducere*; compara si it. *condurre*, fr. *conduire*); 1. a duce la unu locu, a stringe: a) proprie, a *conduce ostile intr'unu locu, ostile resipite*; b) metaforice, a uní stringundu, a prende, a legá: a *conduce partile intr'unu totu, a conduce vulnerile cu cera, a le include sau astupá*; 2. a luá cu bani, a luá cu *chiria* ca correspondentiu la *locare* = a dá pre bani, a dá cu *chiria*, asiá co *conducere* sta, in acestu intellesu, cotra *locare*, in aceaasi relatione in care se afla *comperare* cotra *vendere*, si anume: a) a luá ceva cu bani pentru usulu seu: a *conduce una casa pe unu annu, pre mai multi anni, cu lun'a, etc.*; de aci *militari conducti*, sau simplu: *conducti* = mercenari; b) a luá asupra si una constructione sau altu negociu, a luá ceva in *intreprindere*: a *conduce portoriele, veniturile unei comune, constructionea unei canale, ap-provisionarea unei armata*; 3. cu intellesu intransitivu, a aduce folosu, a face bene, a fi folositoriu, a vení bene, a serví, a fi comod: *aceste-a nu ne conducunoue; se vedemu déco acestu-a conduce sau nu la comoditatea vietiei, ploia prea multa nu conduce viieloru*; 4. a duce pre cineva sau ceva pre callea derepta sau cuvenita si la tint'a sau scopulu bonu sau doritu: a) in genere si in intellesu atátu propriu câtu si metaforicu: a *conduce unu orbu, a conduce callatori prin locuri ce acestia nu connoscu, Domnedieu conduce lumea in progressu pre callile arcane alle provedentiei; filosofi, regi, preuti au condussu unii dupo altii poporele*; a *conduce man'a unui copillu, candu scrie, urmele de sange ne condussera peno la culcusulu ferei vulnerate*; a *conduce callii sau boii injugati la una trassura, a conduce una trassura; mechaniculu conduce machin'a; una calle conduce de la unu locu la altulu; unu tubu conduce apa sau alte licide la loculu cu-*

venitu; de aceea ca reflex. a se conduce: a) a se portá sau amblá bene, omu se cade sau se cere; β) a se portá sau amblá intr'unu modu ore-care, mai multu sau mai pucinu conformu cu impregiarile: *unii d'in copii se conduc forte bene, alții se conduc de totu reu; cumu se conduce unu acidu in presenti a unei base?*—b) in speciale: a) a insoci pre cineva, spre a i face onore, spre a l'apperá si assecurá sau chiara d'in intemplan: *am si eu affaceri in plati a unde tu mergi, si de aceea te votu conduce peno acollo; temendu-se de inimicii sei, cerú se lu conduca mai multi peno a casa; a conduce unu barbatu stralucitu la adunare si inderetu; β) a deroge, a inspectá: *pictoriulu conduce ben; pennellulu seu; gubernatoriulu conduce navea; architectulu conduce constructione unu edificiu monumental; de aci: γ) a tractá: *dramaturgu ce conduce bene intriga fabulei selle; δ) a fi capu, capitann, directoriu, auctoriu, si in speciale, a fi capitannu sau duce de armati: a conduce una armata, pedestrimea, callarimea, flott'a; a conduce lucratori, omeni, una casa, una fabrica, una scola; a conduce una intriga, una conspiratione sau conjuratione; rationea conduce passii intelektului; e) a preveghia unu copillu, a fi educatoriulu lui; ζ) si cu intellesu reu: *coci nu numai rationea, ci si orb'a passione potu conduce pre omu; asiá si: orb'a furore conduce braiciulu omului la crimeni atroci; omu condussu de judeecie, de vili interesi, de relle cogite.****

* CONDUCTIBILE, adj., conductibilis, (it. *conducibile*); 1. care usioru se pote conduce: *barca conducibile*; 2. oportuna, commodu, utile, favorabile: *consilie conducibili pentru successu, ventu conducibile.*

* CONDUCTIBILE, adj., (it. *condutibile*, fr. *conductible*); care se pote conducere; mai pucinu bene applicatu si cu intellesulu activu allu forme *conductoru.*

* CONDUCTIBILITATE, s. f., (it. *condutibilitá*, fr. *conductibilité*); calitate de *conducibile*, applicatu inse

mai pucinu bene si cu intellesulu forme *conducivitate.*

* CONDUCTICIU si *conductiu*, -a, adj. s., *conducticus-tlus*; relativu la *conducere* = luare pre mercede: *casa conducticia* = luata cu *chiria*; asiá si: *lucratori conductici, militari conductici* = mercenari, de unde s. m. personale: *conducticiu* = mercenariu.

CONDUCTIONE, s. f., *conductio*, (it. *condusione*, fr. *conduction*); d'in *conductu*, actione de *conducere*; applicatu mai vertosu in intellesulu de *luare pre mercede*: *conductionea unei casa, unei nave.*

CONDUCTIVITATE, s. f., (it. *conduttivita*); calitate de *conducivu.*

CONDUCTIVU, -a, adj., (it. *conduttivo*); care are potere sau aptitudine de a conduce, vorbindu mai vertosu de corpuri cari *conducu* bene calorea, electricitatea, etc.: *metallele sunt forte conductive.*

CONDUCTORIU, -toria, adj. s., *conductor*, (it. *conducitore* si *condottiere*, fr. *conducteur*); care *conduce* sau *serve a conduce*; 1. in insemnarea lui *conducere* de sub 2. a: *conductoriu de lucrari publice; conductoriu de armati*; 2. in insemnarile lui *conducere* de sub 4: a) in insemnare personale: *conductoriu unu poporu, unei armata, unei nave, unu carru sau carrucia, unei deligentia, unei intriga, unei conjuratione, unei constructione; conductoriu de prima classe in lucrarile de calli de communicatione; conductoriu copillilor, conductoriu a copilleloru; nu e bene a lassá copillii fora unu conductoriu; b) in insemnare reale, *conductoriu*, s. m., pl.-e, ceva care *conduce* sau *serve a conduce*, vorbindu mai vertosu de corpuri mai multu sau mai pucinu apte a transmite calorea, electricitatea, etc.; de aci se dice: *unu corpu e bonu sau reu conductoriu de calore, de fluidu magneticu, de electricitate; metatallele sunt bone conductorie; vitrulu e reu conductoriu; — ca adj., fire conductorie de electricitate.**

CONDUCTRICE, s. f., *conductrix*; care *conduce*, in acellu-asi intellesu cu form'a *conductorie*, (vedi *conductoriu*),

cu această diferență înseamnă ea *conductrice* se dice numai de una persoană care și face d'în *conducere* una măiestrie: *conductrice de copili*.

CONDUCTU, -a, d'în *conducere*: 1. a două forme de part. pasiv, *conductus-a-um*, aplicată înseamnă mai mult ca adj. sau subst.: a) adj., *opere bene conducte*, *drama bene conducta*, *militari conducti* = mercenari; 2. subst., a) m. reală, *conductu*: a) abstract, *conductus-ūs*, actul de *conducere*, apropiat în înțelesul de alu formei *conductione*: *conductulu ochiloru* = închiderea sau portarea ochiloru; β) concret (compara it. *condotte*, fr. *conduit*), canal, tub, prin care trece unu fluid, fie lichid sau aeriform: *conducte de petra*, *de pământu*, *de metălu*; *conductulu auditiv*, *conductulu vocei*; *conductulu alimentariu*, *intestinal*, etc.; b) f., *conducta*, (it. *condotta* și *condotta*, fr. *conduite*), acțiune de *conducere* sau mod de *conducere*, mai vertos în înțelesul de *portare*, (vedi *conducere* sub 4. a).

CONDUCTORIU, -toria, adj. s., vedi *conductoriu*, care e de preferit.

* CONDULU și *condylu*, s. m., pl. -i, *condulus* și *condylus* (κόνδυλος; vedi și *condaliu*); 1. proprie, articulație a oselor, și în special, articulație a degetelor mână, inflatură a articulației, eminentă sau prominentă articulară; numai prin unu reu abuz se dăde numele de *condylu* și la eminentie cari nu su articularie, cumă tuberosități laterale de la extremitățile inferioare ale osului umeral, ba chiar și la cavități, cumă fațete articularie concave de la extremitatea superioară a tibiei; 2. prin metafore: a) anellu, (vedi și *condaliu*); b) specie de măsură lineară, la Greci, ca de doi centimetri.

* CONDUPLICARE, v., *conduplicare*; camă în aceluși-asi înțelesu cu alu simplului *duplicare*; de aci part. pass. *conduplicatu*, -a, luat ca adj., și aplicat la foie sau frunzie, cari su duplicate în totă lungimea lor, cumă și la *cotyledoni*, cari prezintă aceași dispoziție în tunică a sămânței.

* CONDUPLICATIONE, s. f., *condu-*

plieatio; acțiune de *conduplicare*, aplicat în special la ună figură retorică, care consistă în repetiția aceluși-asi cuvânt și la începutul și la sfârșitul frazei.

* CONDUPLICATU, -a, vedi *conduplicare*.

CONDUSSU, -a, d'în *conducere*: 1. part. pass. *conductus-a-um*: *omeni condussi de orbe pasiunii*; 2. supin, *conductum-ū*: *callu greu de condussu*; 3. s. m. abstract, *conductus-ūs*: *condussulu carrului*.

* CONDYLOIDE, adj., (fr. *condyloïde*); care are forma de *condylu* în înțelesul de sub 1.

* CONDYLOMA, s. f., pl. *condylome* sau *condylomate*, *condyloma* (κονδύλωμα, d'în κόνδυλος = *condylu*); tumoră, prominentă sau escrescență carnoasă, indolentă, care la unu sau altu d'în cele două sexe este pre lungă perineu și partile genitale.

* CONDYLOPU, -a, adj. s., (fr. *condylope*, d'în κόνδυλος = *condylu* și πούς = *pede*); cu petiote articulate; s. m. pl. *condylopii-i*, vită de animal d'în seriă a cefalidelor.

* CONDYLOPHORU, -a, adj., (franc. *condylophore*, d'în κόνδυλος = *condyla* și φέρειν = *ferere*); care poartă sau are *condyli* = noduri, vorbindu de pedunculii certor fructe.

CONDYLU, s. m., vedi *condulu*.

* CONDYLURU, s. m., (fr. *condylure*, d'în κόνδυλος = *condylu* și ὄσρα = *coda*); gen de animală mamiferă insectivore; gen de animală crustace d'în ordinea decapodilor.

* CONFABULARE, v., *confabulari* (*con-fabulare*); a vorbi cu cineva familiaru de lucruri puzin interesante și numai spre a petrece timpul; a stă de vorbă sau la vorbă.

* CONFABULATIONE, s. f., *confabulatio*; acțiune de *confabulare*.

* CONFABULATORIU, -toria, adj. s., *confabulans*; care *confabula*.

* CONFARRIARE, v., *confarreare* (d'în *con* și *farru*); a uni în căsătorie prin modulu celu mai solenn, la anticii Romani, mod care consistea în ceremoniă, cu desponsă aducea la sacri-

ficiu una pane de *farina* de granu, d'in care apoi mancă impreuna cu sponsulu seu in semnu de perpetua si deplina communiune : *conjugi confarriati*.

* CONFARRIATIONE, s. f., *confarreatio*; d'in *confarriare*, cellu mai solemne modu de casatoria la anticii Romani : *confarriationea se facea prin adducerea unei pane la sacrificiu in presenti a ponteficelui massimu sau a flaminelui diale si a diece marturi*.

* CONFECERE, *confeci* si *confecci*, *confectus*, v., *conficere* (d'in *con* si *facere*; compara si fr. *confire*); 1. a face in tote partile selle unu ce, a depleni, a fini, a termina, a inchiaia, a essecuta, a produce, a face, a prepara; 2. a micusiora, a debilita, a perde, a ommori; 3. in speciale, camu in acellu-asi intellesu cu *condire*, a prepara fructe si legume, a le pune intr'una licore, care le pertunde, se incorpora cu densele si le da gustu mai placutu sau le conserva mai indelungu : *a confece cerasie, mere, prune; a confece cu sacharu, cu miere, cu sare, cu acietu*.

* CONFECTARE, v., (*confectare*, it. *confettare*, fr. *confecter*); d'in *confectu*, ca intensivu allu lui *confecere*, a se adoperá d'in tote poterile spre a *confecere*, mai vertosu in insemnarea speciale a lui *confecere* de sub 3., a prepara sau compone cu arte : *se ferbe antaniu ordiu cu apa, apoi se frige, se face farina si se confecta cu sacharu; a confectá lardulu cu sare*.

CONFECTARIU, -a, adj. s., (it. *confettiere* si *confettiera*); relativu la *confectu*, acellu-asi cu populariulu *cofettariu*, luat u inse cu intellesu mai estensu : a) ca s. personale : a) care *confecta* de alle mancarei; b) care *confecta* unsori odorose; b) s. reale, f. *confectaria*, sau si m. *confectariu*, vasu de pusu *confecture*, *cofetture*, etc.

* CONFECTATORIU, -toria, adj. s., (it. *confettatore*); care *confectu* verice in genere, déro in speciale, care *confecta* dulcietu de mancare.

* CONFECTIONARE, v., (it. *confessionare*, franc. *confessionner*); a face una *confectione* : *a confectoná unu ve-*

stimentu, una machina, fructe cu sacharu.

CONFECTIONE, s. f., *confectio* (it. *confezione*, franc. *confection*); actione si effectu allu actionei de *confecere* : *confectionea unei carte, unei lege, unei machine, unui inventariu; listeloru electorali; confectionea chylului; confectionea buccatelor* : a) prepararea, b) sfermarea, macinarea, mesticarea; concocerea; — *confectione de prune cu miere, confectionile cu miere nu mi placu, confectionile cu sacharu sunt mai bone; sunt si confectioni medicinale compuse d'in diverse vegetali amestecate de regula cu miere sau cu sacharu*.

* CONFECTORIU, -toria, adj. s., *confector*; care *confec* : *confectoriu de peci, de machine*.

CONFECTU, -a, d'in *confecere*, acellu-asi cu populariulu *cofettu*, luat u inse cu intellesu mai estensu : 1. part. passivu, *confectus-a-um* : *unu indelungu bellu abia confectu; pelli de capriora bene confecte; omeni confecti de betranetia; cu anim'a confecta de dorere, sfermata, sfasciata; pulbere confecta cu miere, fructe confecte cu sacharu, pesci confecti cu sare si oliu; de aci* : 2. s. m., *confectu* (compara it. *confetto*, fr. *confiture*), fructu, leguma, farina, etc., preparate cu miere sau cu sacharu.

* CONFECTURA, s. f., *confectura*; d'in *confectu*, actione de *confecere*, déro mai vertosu resultatu allu acestei actione, cumu si modu, processu, arte de a *confecere*, mai allessu in intellesulu de sub 3. allu verbului *confecere* : *confectur'a pelliloru, vinului; confectur'a fructelor; cine manca multe confecture, si strica dentii si stomaculu*, (vedi si *cofettura*).

* CONFECTURARIU, -a, adj. s., *confecturarius*; relativu la *confectura*, luat u mai vertosu ca substantivu personale cu intellesulu de : care face sau vende *confecture de mancare : confecturarius (de sarature, de pome, (compara si it. confetturieri)*.

* CONFEDERARE, v., (*confederare*); a *federare* (d'in *con* si *federare*); a *federare* cu alti, a uní impreuna pentru unu scopu com-

mune, mai allessu pentru adjutoriu si apperare commune, appecatú in speciale la cetati sau state : *nobilii se confederara in contr'a regelui; Sassii cu Ungurii se confederara in contr'a Romaniloru de d'in collo de Carpati; regi confederati, popore confederate.*

* CONFEDERATIONE, s. f., confederatio; legamentu politicu intre cei cari se confedera, si de aci, totulu Stateloru confederate : *confederationea germanica, americana, elvetica.*

CONFEDERATIVU, -a, adj., (it. confederativo); care are putere de confederare : *unione confederativa.*

* CONFERENTE, part. adj., conferens (it. conferente); care confere.

* CONFERENTIA, s. f., (it. conferenza, fr. conférence, si lat. conferentia in *Isidoru*); actione a cellui conferente in intellessulu lui conferire : 1. de comparare, spre a se incredentiá de assemnarea sau differenti'a lucrurilor comparate : *conferenti'a testeloru, manuscriptorulu, copieloru cu originariulu*; 2. de convorbire sau desbatere a mai multora - a asupr'a unei chestione importante : *conferenti'a politica, diplomatica, scientifica, litteraria, scolastica; conferenti'a institutoriloru, professoriloru unui gimnasiu sau a unei clase de gimnasiu*; 3. de adunare a celloru ce desbatu si vorbescu asupr'a unei chestione; 4. discursu tinutu de unulu senguru inaintea unei adunare asupr'a unei chestione.

* CONFERERE, conferui, conferutu si

* CONFERIRE, v., conferre (din *con* si *ferere*); 1. a duce in mare multime, a duce la acellu-asi locu, a stringe, a aduna : a) in genere : *a conferi lemne, arme, provisioni, copilli si muieri in acellu-asi locu*; b) in speciale : a) a stringe bani pentru unu scopu orecare, a face collecta, a contribui : *a conferi muneri, tribute*; a conferi mai multe mii de lei la redicarea unui monumentu; unii conferu bani, altii conferu buccate pentru adjutoriulu celloru scapatati (vedi si *collationare*); de aci cu intellessu impersonale de : a veni in adjutoriu, a fi folositoriu, a contribui, a servi, etc. : *multu confere brevitaea la elegantia; nu se*

pote spune deco invetiatur'a sau talentulu confere mai multu la elocentia; utili statului sunt acelle lucruri ce conferu la salutea lui; β) a se aduna cu scopu de a se intellege : α') a vorbi si desbata asupr'a unei chestione : *tie mi deschidu anim'a, cu tene conferu, cu tene me consiliu; multe amu conferitu si avemu inco se conferimu asupr'a acestei insemnata chestione*; β') a comunica cu vorb'a : *omulu doresce a se afla cu altii cu cari se pota conferi; a conferi mediciloru unu casu de morbu, advocatiloru unu casu de judecata; a conferi cuiva sau cu cineva dorenti'a, cogitulu seu*; si a comunica prin scrissore, a face connoscutu : *toti mi conferu voturile loru prin scrissori*; γ) a aduce impreuna cu scopu ostile : *a conferi peptu cu peptu, stegu cu stegu, oste cu oste*; δ) a allaturá cu scopu de a appetiá, a compará : α') in genere : *a conferi idee cu idee, cuvente cu cuvente, fapte cu fapte, idee cu cuvente si cu fapte, legislazionea unui poporu cu a altui poporu, meritele unui auctoriu cu alle altui auctoriu*; β') in speciale, a compará differite copie d'in acellu-asi originale intre densele sau cu originalele, spre a se incredentiá de conformitatea sau differenti'a loru, (vedi si *collationare*) : *a conferi codici intre sene, testulu tyvaritu cu codicii, copi'a cu originalele, prob'a typographica cu correctur'a*; 2. cu intensivu, a duce cu totulu, a duce cu mare festinatione si deligentia : *de fric'a inimicului conferira pre ai sei si tote alle selle in castellele d'in munti*; de aci in speciale : a) a dá cuiva unu officiu, una sarcina onorifica, unu gradu sau semnu de onore, unu beneficiu, etc. : *a conferi cuiva una decoratione, episcopatulu, una cruce de onore*; b) a dá cu mana larga, a dá cu liberalitate : *spre a pastrá grati'a ce ne ati conferitu; a conferi favori si daruri; in estimarea unui beneficiu se iea in consideratione nu numai dispositionea cellui ce lu confere, ci si dispositionea cellui cui se confere*; c) a applicá, a dá, a consecrá, a destiná : *a si conferi tote poterile in servitiulu republicei; a conferi predele de la inimicu la constructionea de temple si alte monu-*

mente; d) a arruncá pre altulu una culpa, a imputá ceva cuiua: *me supperu, candu conferiti mie sau asupra-mi blastematiele altoru-a; cei fora mente conferu asupr'a betranetiei vitiele loru.*

* CONFERVA, s. f., conferva (it. *conferva*, fr. *conferve*; d'in *confervere* = *conferbere*); genu de plante apatice.

* CONFERVACIU, -a, adj. s., (fr. *confervacé*); care semina cu *conferv'a*; de aci s. f. pl. *confervacie*, sectione de plante d'in divizionea algeloru.

* CONFESSANTE, part. adj. (it. *confessante*); care *confessa*.

* CONFESSARE, v., *confiteri* (it. *confessare*, fr. *confesser*; d'in *confessu*); 1. spontanu sau constrinsu a dá cu totulu pre facia una culpa, unu peccatu, unu reu commissu, unu faptu sau addeveru peno aci ascunsu, a marturí, a nu ascunde nemica, a spune dereptu totu addeverulu, si de aci, a reconosece unu faptu sau unu addeveru peno aci negatu, a cede sau concede: *a confessá senguru peccatele selle; criminalii confessara tote crimenele commisse de densii; a confessá unui amicu amorea infocata de care ti arde anim'a; de aci: a se confessá cuiva* = a i descoperí anim'a, cogitulu seu; *cu sinceritate voi confessá, co mi place se fu laudatu de voi; a confessá averea, starea, originea sea; a si confessá nescienti'a, paupertatea, inferioritatea, morbulu de care cineva suffere; a se confessá invinsu, convinsu, batutu; se confessámu co lucrulu e asiá; cauta se confessámu addeverulu*; 2. prin metafora, a manifestá ceva prin fapta, a arretá: *a confessá dorerea sufletului prin lacrima, admirationea sea prin applause*; in acestu intellesu si cu subiectu reale: *appenderea faciei confessá meni'a lui*; 3. in speciale, ca terminu de sfer'a religionei: a) *a confessá peccatele selle*, a spune peccatele selle in semnu de penitentia si de indereptare: *pote cineva confessá peccatele selle lui Domnedieu, decare nemica nu se pote ascunde; le pote confessá cogitului sau conscientiei selle; le pote confessá altui crestinu, dupo invetiatur'a Apostolului: confessati unulu altui-a peccatele vostre*; déro: unu cre-

stinu e detoriu a confessá peccatele selle unui confessoriu, care are poterea de a absolve de peccate; in a acellu-asi intellesu si reflex. a se confessá: inainte de a ne comunicá, se cade se ne confessámu; — proverb. peccatulu confessatu e de diumetate iertatu = cine si reconosece culp'a, da sperantia de indereptare si merita iertare si indulgentia; — b) *a confessá pre cineva*: a) in sensulu strictu religiosu: a ascultá ca confessoriu pre unu penitente in confessarea peccatororu; a fi confessoriu ordinariu allu cuiua; déro si: β) in sensu largu de: a cercetá si discose pre cineva, a cautá se afle de la densulu totu addeverulu asupr'a unei cestione, precumu *a se confessá* (vedi mai susu) = a si descoperí fundulu animei; c) a reconosece cu deplena convictione una dogma sau addeveru religiosu si a declará in publicu convictionea sea: *confessámu unu Domnedieu in trei persone; confessámu co Jesus Christu e filiulu lui Domnedieu; baseric'a crestina confessá unu battezu intru iertarea peccatororu; nu ne vomurosíná de credenti'a nostra, ci de facta inaintea totoru-a ua vomu confessá*; d) mai vertosu, a afirmá si sustiné credenti'a chiaru cu pretiulu sangelni seu, cumu au facutu *martyrii* crestinismului.

CONFESSATORIU, -toria, adj. s., (it. *confessatore*); care *confessa*: *primii confessatori ai credentiei crestina; sinceru confessatoriu allu culpelor si peccatororu selle*: — *confessatoriu* = sacerdote care *confessa* unu penitente, déro in acestu intellesu e de preferitu form'a *confessoriu*.

* CONFESIONALE, adj. s., (it. *confessionale*); relativu la *confessione*: *locu confessionale*, unde sacerdotela asculta *confessionea* unui penitente; de aci si absol. *confessionale* cu acellu-asi intellesu, de preferitu inse este form'a *confessionariu*.

CONFESIONARIU, -a, adj. s., (ital. *confessionario*); relativu la *confessione*, camu in acellu-asi sensu cu form'a *confessionale*; — s. m. reale, *confessionariu*, locu unde *confessoriu* *confessa* unu penitente.

CONFESSIONE, s. f., **confessio**, (it. *confessione*, fr. *confession*; d'in *confessu*); actu de *confessare*: *confessionea erroris, culpei, crimis, peccatului*; *confessionea criminaliloru, marturiloru*; dupo *confessionea totoru filosofiloru, si a celloru de pareri contrarie noue*; — *santulu Augustinu a intitulatu confessioni una carte, in care si confessa senguru errorile selle*; — in sfer'a religiosa are nu numai intellessulu descrissu la *confessare* sub 3., cumu: *confessionea penitentelui la unu confessoriu, confessionea unui Domnedieu in trei persone, confessionea credentiei cu pretiulu sangelui*; ci si intellessulu de: a) *credenti'a confessata: sunt mai multe confessioni crestine: confessionea catholica, orthodoxa, luterana, etc.*; b) *baserica, in intellessulu collectivu de toti credentiosii ce confessa acelle-asi credentie*; — ca terminu de retorica, *confessione = concessione* facta adversariului cu scopu de a ua intorce in contr'a lui.

* **CONFESSORATU**, s. m., (it. *confessorate*); demnitate sau daru de *confessoriu* in intellessu religiosu.

* **CONFESSORIU**, -soria, adj. s., **confessor** si **confessorius**; care *confessa* sau *serve la confessione*: *actione confessoria*, prin care se cere de la cellu ce nega dreptulu nostru se lu *reconosca*, se lu *confesse* si se ne lasse a l'essercita in pace; — mai vertosu si de regula in intellessu religiosu: a) *sacerdote confessoriu*, care administra sacramentulu penitentiei; asiá si: *parente confessoriu*, *déro* mai vertosu absol. ca substant. m., *confessoriuulu, unu confessoriu*; *confessoriuulu meu, confessoriuulu vostru; confessoriuulu, medicului, advocatului se nu tini addeverulu ascunsu*; — prin estensione: *ti vorbescu ca confessoriuulu meu; te ieau de confessoriu*, de omu cui potu deschide anim'a mea si cere consiliu; — b) *confessoriu*: camu in acellu-asi sensu cu *martyru*, care cu pretiulu sangelui *confessa* credenti'a sea.

* **CONFESSU**, -a, part. adj., **confessus** -um; d'in *confetere*: 1. activ., care a *confessu*, care a facutu una *confessione*: *accusatu convinsu de crimea sea, déro*

nu confessu; morti fora se fia confessi neci comunicati; 2. passiv., *confessatu*, reconnoscutu, datu pre facia, spusu, si de aci, manifestu, invederatu, incontestatu si incontestabile: *voienti'a nostra e confessa; vorbimu de lucruri manifeste si confesse*.

* **CONFETERE**, *confessi* si *confessei*, **confessu**, v., **confiteri** (d'in *con* si *fatere*); camu in acellu-asi intellessu cu *confessare*.

* **CONFIDENTE**, part. adj. s., **confidens** (ital. **confidente**, fr. **confident** si **confiant**); 1. care *confide* sau *se confide*: *omeni confidenti in fortun'a si poterile selle*; mai vertosu, care *confide* sau *se confide in sene*, animosu, coragiosu, si in speciale, care *se confide prea multu in sene*, cutediatoriu, presumtiosu, summetiu, insolente: *cellu innocente e si confidente; confidente si insolente*; 2. cui *se confide* cineva, cui increde interessile sau anim'a sea, amicu de aprope, familiariu, depositariu allu secretelor, etc.: *nu e bene a luá de confidente pre antaniulu venitu; tu esti confidentele totoru doreriloru animei melle*; — in dramate, *confidente = persona secundaria*, cui una persona principale *confide* cogitele si sentimentole selle; — *confidente* se dice si cu intellessu reu de cellu ce serve ca administru secretu allu faptelor rosinose alle cuiva: *confidentea adultere*.

* **CONFIDENTIA**, s. f., (it. **confidenza**, fr. **confidence**, si **confiance**); calitate sau fapta a cellui *confidente*: 1. a *avé confidenti'a in sene, in altu omu care ua merita sau nu, in Domnedieu, in fortun'a sea; confidenti'a este adesea cutediantia si chiaru insolentia si impudentia*; 2. cu intellessulu de comunicare si incredere a unui secretu: a *face una confidentia sau confidentie* cuiva, *false confidentie*; a *fi in confidenti'a* cuiva = a *avé confidenti'a* cuiva, differitu de: a *avé confidentia in cineva sau in ceva*; 3. *confidentia = conventione secreta* si illicita, in poterea carei-a una persona ecclesiastica tine unu beneficiu.

* **CONFIDENTIALE**, adj., (it. **confidenziale**, fr. **confidentiel**); de *confidentia*, care se tine de *confidentia* sau ar-

reta *confidentia*: *scrissori confidentiali*.

* CONFIDENTIARIU, -a, adj. s., (it. *confidenziario*, fr. *confidentiaire*); relativu la *confidentia*: *omu confidentiariu* si absol., *unu confidentiariu*, *confidente* in intellessulu de sub 2., *cui se confide* *cineva*: *confidentiariulu principelui*; *déro* si: *confidentiariu* = *cellu ce a facutu una confidentia* in intellessulu a-cestui *cüventu* de sub 3.

* CONFIDENTIOSU, -a, adj. (it. *confidenzioso*); plenu de *confidentia*, care prea usioru si prea multu *confide* sau se *confide*, in intellessu si bonu si reu.

* CONFIDERE, *confisi* si *confisei*, *confisu*, v., *confidere* (compara si it. *confidare* si *confidere*, fr. *confier*; d'in *con* si *fidere*); a *fide* sau a *avé* deplena *incredere* sau *credentia*: 1. intr., a se *incredere* cu totulu, a nu *trece* *cuiva* *prim* *mente* co s'ar *poté* *inseállá*, a se *redimá* cu deplena *incredere* pre *cineva* sau *ceva*: *cine pote confide in stabilitatea fortunci?* a *confide in poterile selle*, in *promisesele altui-a*; *militarii confidu in virtutea loru si in a capitanului*; a *confide in soci*, in *amici*, in *Domnedieu*, in *providenti'a divina*; se *confidemu* co *vomu scote la bonu capitu ce annu inceputu*; a *confide in sene*, se *dice* si cu intellessu bonu, *déro* si mai *vertosu* cu intellessu reu de: a se *incredere* prea multu si cu prea multa *usiurentia* in *poterile selle*, a se *incommette*, a *cutodiá*, a se *summetí*, a fi *presumptiosu* si *temerariu*, a fi *insolente* si *imprudente*; — ca *reflexivu*, a se *confide*, *dice* mai multu de *cátu simplulu a confide*; — 2. trans., a *incredere*, a *committe* *cuiva* *ceva*, si in *speciale*, a *incredere* *anim'a*, *secretele selle*: a *confide* *cuiva fundulu cogitului seu*, *buccuriele si intristurile selle*; si *refl.*, a se *confide* *cuiva* = a si *descoperí* *cuiva anim'a*; *asiá* si: a se *confide* cu *cineva*.

* CONFIGERERE, *confissi* si *confissei*, *confissu* (si *confictu* = *confiptu*), v., *configere* (*con-figere*); 1. a *fige* sau *prende* unulu cu *altulu* prin *figere*: a *confige scandure* cu *grossecuie*; 2. a *petrunde* prin *figere*, a *strapunge*, a *gauri*: a *confige capriorele cu sagette*; — *metaf.*, a *fige* in *locu*, a *face* pre *cineva* se n' *aiba* ce se

respunda sau se *face*, a *infundá*, a *convince*, etc.

CONFIGURARE, v., *configurare* (*configurare*); 1. a *figurá* unu ce *assemine* cu *altu* ce, a *dá* unui *lucru* *figur'a* *altui* *lucru*: *mentea, dupo unii filosofi, se configura cu obiectele ce concepe*; 2. a *formá* d'in mai multe *parti*; 3. a *figurá* in *totulu* seu unu ce; 4. a *symbolisá*: *panea, in eucharistia, configura corpulu lui Christu*.

CONFIGURATIONE, s. f., *configuratio* (it. *configurazione*, fr. *configuration*); *actione* si *resultatu* *allu* *actionei* de *configurare*, *applicatu* in *speciale* cu *intellessu* mai *generale* si mai *vagu* de *cátu* *allu* *formeloru*: *figura, imagine, forma, cumu: animalile de acea-asi specia au de regula acea-asi configuratione, fora inse se fia assemine; cristallele diferiteloru sari au diferite configurationi; configurationea unei continente, terre; — in astronomia, cu acellu-asi intellessu in care se applica si aspectu: candu stellele revinu in acea-asi configuratione*.

* CONFINE, adj., *confinitu* (*con-fine*); *vecinu* unulu cu *altulu*: *capulu e confine cu collulu*; *agri confini, terre confini*; *metaforice*, *forte* *assemine*: *idee confini, generi de scriere confini*.

* COFINIU, s. m., pl. -e, *confinium*; d'in *confine*, *stare* de *confine*, *vecinetate* de *limite*, *margin*: *confinie a doue terre vecine; confine militare; metaforice, mare appropriare sau asseminare: nu e confiniu intre virtuti si vitie*.

CONFIRMARE, v., *confirmare* (*confirmare*); a *face* cu *totulu* *firmu*, a *stabilí* pre de *plenu*, a *intari* *forte*, 1. *proprie*: a *confirmá* *dentii* ce se *misca*; a *confirmá* *corpulu*, *poterile* *corpului* si *alle* *sufletului*, *samiata*, *pacea*, *amici-ti'a*, *imperiu*, *domni'a*, *unu* *decretu*, *unu* *privilegiu*, *una* *lege*; *Domnitoriulu* *confirma* si *sanctiona* *legile* *votate* de *camere*; 2. *metaforice*: a) *vorbindu* de *anima* sau *coragiu*, a *dá* *coragiu*, a *animá*, a *inspirá* *incredere* si *taría* de *sufletu*: a *confirmá* *ostile* *spariate*; b) *vorbindu* de *fapte*, *disse*, *assertioni*, etc., a *probá*, a *demonstrá*: a *refutá* *assertionile* *adversariului*, *apoi* a *confirmá* cu

potenti argumente dissele nostre; si cu subiectu delucruri: *unu evenimentu confirma prevederile sau predictionile cuiva*; de aci: c) in genere, a sustine ceva ca addeveratu si certu, a assecurá, a incredentiá; *promitte si cu juramentu confirma co asiá e lucrulu.*

CONFIRMATIONE, s. f., *confirmatio*; actione de *confirmare*, mai vertosu in intellessulu metaforicu allu cuventului: *confirmationea spiriteloru vacillanti*; *confirmationile marturiloru*; de aci, ca terminu de retorica, *confirmatio* = aceea parte a discursului, in care oratoriulu probedia si demonstra assertionile selle.

CONFIRMATIVU, -a, adj., *confirmativus*; care serve a *confirmare*: *rescripte confirmative de privilegie.*

CONFIRMATORIU, -toria, adj. s., *confirmator*; care *confirma* sau *serve a confirmare*: *confirmatoriulu unui imperiu, unei assertione.*

* **CONFISCABILE**, adj., (it. *confiscabile*, fr. *confiscable*); care se pote *confiscare*.

CONFISCARE, v., *confiscare* (*con si fiscare*); 1. a pune si a pastrá in *fiscu*, a pune bene in pastrare; 2. a luá pre sem'a *fiscului* publicu averea cuiva pentru una culpa sau detoria cotra *fiscu*, mai vertosu averea unui condempnatu la morte: *a confiscá una ereditate, a confiscá merci introdusse prin fraude, a confiscá esemplariile unei carte oprita*; *cui se confiscá corpulu, se confiscá si bonurile* = condempnationea la morte tragea dupo sene, in unele terre, si *confiscarea* averiloru; 3. prin estensione: *a confiscá unui scolaru cartile ce nu e permisu a lege*; *a confiscá mercile unui comerciante in favorea creditoriloru.*

CONFISCATIONE, s. f., *confiscatio*; 1. actione de *confiscare*; 2. lucrurile *confiscate*.

CONFISCATORIU, -toria, adj. s., *confiscator*; care *confisca*: *unu confiscatoriu nu se pote numi liberatoriu.*

* **CONFISU**, -a, part. d'in *confidere*, *confisus-a-um*.

* **CONFISU**, -a, part. d'in *configere*, *confixus-a-um*.

* **CONFLAGRARE**, v., *conflagrare*,

(*con-flagrare*), a luá *flacura*, a se inflacurá in tote partile, a se inflacurá forte, 1. proprie: *in diu'a candu se nascu Alessandru Magnu, conflagrà si arse templulu Dianei din Efesu*; 2. metaforice: *a conflagrà de amore sau de menia.*

* **CONFLAGRATIONE**, s. f., *conflagratio*; actione de *conflagrare*, vorbindu mai vertosu de apprenderea și inflacurarea in fricosiata a unui mare si importante lucru: *conflagrationea unui planetu*; *lumea, dupo unii filosofi, are se se finesca prin una conflagratione*; metaforice, mare revolutione: *conflagratione politica, sociale*; *conflagratione a totoru stateloru Europei.*

* **CONFLARE**, v., *conflare* (*con-flare*; redusu, prin stramutarea lui c in g si prin caderea lui l, la form'a : *gonfare*; care se aplica exclusivu numai in intellessu metaforicu de: *inflare de mundria*); 1. a sufflá tare, si de aci: a) a apprende, a attitiá, a inflamamá, a) proprie: *a conflá foculu; intestine conflate*; b) metaforice: *a conflá ur'a, meni'a, fur'a, discordi'a, bellulu civile*; c) mai vertosu, a inflá de desertatione, a *ingonfá*, a *infumurá*, (vedi parentesa de la inceputu si *ingonfare*); 2. a uni intimu parti intr'unu totu, espremenu co partile sunt ore cumu unite si fuse intr'una prin una singura *sufflare*, prin unu singuru *spiritu*, si in speciale, a funde si torná metalle, a faurí: *a conflá argentu, auru, statue de argentu, corona de auru, vase de argentu.*

* **CONFLATILE**, ad., *conflatilis*; d'in *conflatu*, facutu prin *conflare*, mai vertosu in insemnarea speciale a lui *conflare* de sub. 2.: *vitellu de auru conflatile*; *nu te inchiná la idolu neci sculptile neci conflatile.*

* **CONFLATIONE**, s. f., *conflatio*; actione si stare de *conflare*: *conflationea focului, formului; conflationea bubei, discordiei; conflationea celloru deserti si superbi; conflationea de campane, de statue, de vase d'in metalle.*

* **CONFLATORIU**, -toria, adj. s., *conflator* si *conflatorius-um*; care *confla* sau *serve a conflare*, mai vertosu in insem-

narea specială a acestui cuventu de sub 2: *abile conflatoriu de statue d'in auru si argentu*;—s. m. reale, *conflatoriu*, pl.-e, instrumentu de *conflatoriu* de metalle: officina, forma, etc., in care se fundu si se torna obiecte de metalle.

CONFLATU, -a, part. d'in *conflare*, *conflatus*-a-um.

* **CONFLATURA**, s. f., *conflatura*; resultat u allu actionei de *conflare*.

* **CONFLICTARE**, v., *conflicare*; d'in *conflictu*, forma intensiva a lui *confingere*, si prin urmare, a *confinge* cu violentia, si de aci, a dá la pamentu, a derimá, a ruiná, etc., in intellesu atátu materiale câtu si ideale: *a conflictá si laptá cu inimicii patriei*; *conflictatu de multe casuri si redussu in profunda miseria*.

* **CONFLICTATIONE**, s. f., *conflictatio*; actione de *conflicare*.

* **CONFLICTATORIU**, -toria, adj. s., *conflictator*; care *conflicta*.

* **CONFLICTIONE**, s. f., *conflictio*; d'in *conflictu*, actione de *confingere*: *sonu resultante d'in conflictionea a doue corpuru*, *inversionata conflictione a ostiloru*.

CONFLICTU, s. m., pl.-e, *conflictus*; actu de *confingere*: *d'in conflictulu si frecatulu petreloru esse focu*; mai multe *conflicte* urmara *intre celle doue osti*; *sangerosu conflictu*;—metaforice: *conflicte de opinioni, de passioni*; mai pucinu bene inse: *conflictu de competentia de jurisdictione*, *intre doue tribunali*, *intre administratione si judecatoria*.

* **CONFLIGERE**, *confissi* si *confisesei*, *confissu* si *conflictu*, v., *confligere* (*con-fligere*); 1. intr., a se loví unulu cu altulu, a se ciocni in preuna, si de aci, a se luá la bataia, a se bate: *a conflige cu inimiculu*, *a conflige contra inimicii jurati ai patriei*; *ostile confliu cu furia intre sene*; *venturi contrarie confliu intre densele*; *opinionile, passionile confliu de assemine intre densele*; 2. mai raru trans. a loví unulu cu altulu, a loví sau face se se lovesca impreuna.

CONFLISSU, -a, part. d'in *confligere*, *conflictus*-a-um: *petrele confisise dau scanteie*.

* **CONFLUENTE**, part. adj. s., con-

fluens (it. *confluente*, fr. *confluent*); care *conflue*: *riuri confluenti in Danubiulu*; *pustule sau bube confluenti*, asiá de numeroze si dese in câtu se attingu si se confundu; *cotyledoni confluenti*, asiá uniti la base, co nu se pote destinge originea lorú;—s. m. reale, *unu confluyente*: a) loculu unde se unescu doue cursuri de apa: *confluentesle Seretului cu Danubiulu*; b) *confluentesle senuriloru durei matre*—protuberantia occipitale interna, formata prin unirea celloru trei fascie alle durei matre.

* **CONFLUENTIA**, s. f., *confluentia*; actu si stare a cellui *confluyente*: *confluenti'a a doue riurelle*;—adunare de mare multime de persone sau de lucruri: *confluentia de poporu*.

CONFLUERE, *conflussi*, *conflussu* sau *confluctu*, si

* **CONFLUIRE**, v., *confluere* (*confluere*); 1. a *flue* sau curre impreuna, a si uní cursulu de apa cu altu cursu de apa: *unu riu conflue cu altulu*; 2. metaforice, despre lucruri cari nu *fluu*, a se stringe, a se aduná, mai vertosu despre una mare multime care se stringe intr'unu locu: *numerosi straini conflussera si inundara terr'a*; *poporulu conflue in unde pre platia*; *nu mi confluu banii*.

CONFLUSSU, part. d'in *confluere*.

* **CONFLUU**, -a, adj., *confluus*; care *conflue*, camu in acea-asi insemnare cu a formei *confluente*.

* **CONFLUVIU**, s. m., pl.-e, *confluvium*; actione de *confluere*.

* **CONFODERE**, *confossi* si *confossei*, *confossu*, v., *confodere* (*con-fodere*); a *fode* sau sapá preste totu: *a confode agrulu, vii'a, gradin'a*; metaforice, *a confode unu omu, unu callu*, etc., a lu strapunge, a lu vulnerá greu si in multe locuri.

CONFORMARE, v., *conformare*, (it. *conformare*, fr. *conformer*); 1. a face *conforme*, a dá unui ce forma assemine cu form'a altui ce, si de aci, a face ceva assemine cu altu ceva, a adaptá, a accommodá sau regulá: *a si conformá viet'a, faptele, portulu cu vorbele, cu principiele unei rigorosa morale*; 2. a dá una forma, si in speciale, a dá form'a cuvenita; a formá in modu armonicu si

artisticu : a) proprie : *apele au conformatu superfaci*'a pamentului; *lemnul conformatu cu securea*, *petre conformate*; b) metaforice : a *conformá mentea* si *anim'a copilliloru*, a *conformá expresiunea atátu prin allegerea cátu si prin constructionea cuventeloru*; 3. reflex., a *se conformá* : a) a luá una forma, si in speciale, a luá form'a cuvenita ; b) a se face asseminea, a se adaptá, a se accommodá, si de aci, a se supuna, a se plecá, a condescende : a *se conformá cu voienti'a*, cu *dorenti'a*, cu *ordinile cuiva*; a *se conformá cu legea*.

CONFORMATIONE, s. f., **conformatio**, (it. **conformazione**, fr. **conformation**); actione si rezultatu allu actionei de *conformare* : *conformationea vietiei si fapteloru nostre cu preceptele mentei sanitoso*; mai vertosu in insemnarea verbului *conformare* de sub 2. : *conformationea partiloru corpului*, a *organeloru*; *fericita conformatione*, *vitie de conformatione*; *conformationea vocii*, *suffletului*, *animei*.

CONFORMATORIU, -*toria*, adj. s., **conformator**; care *conforma*, mai allessu in insemnarea lui *conformare* de sub 2. : *conformatoriulu totoru lucruriloru d'in universu*.

CONFORMATU, -*a*, part. d'in *conformare*, **conformatus**-*a-um*.

CONFORME, adj., **conformis**, si

CONFORMU, -*a*, adj., **conformis**, (it. **conforme**, franc. **conforme**); de acea-asi forma cu altulu, assémine in forma cu altulu, si de aci, assémine cu altulu in calitatea sau natur'a sea, adaptatu, accommodatu, cuvenitu, concorde, etc.: *copia conformé cu originalele*; *caracteriele nostre nu su conformi*, *portu conforme cu verb'a*, *vieti'a conforme cu dictatele rationei*, *sentimente conformi cu creșterea si nascerea*, *portare conforme cu impregiurarile*; *urmare conforme cu legea*, cu *ordinile sau cu instructionile date*; *idea conforme cu obiectulu seu*; — ca adverb., a *lucrá conforme cu legea*, cu *ordinile sau conformu legeri*, *ordiniloru*; a *se portá conforme cu impregiurarile sau impregiurariloru*.

CONFORMITATE, s. f., (it. **confor-**

mitá, fr. **conformité**); calitate sau statu de *conforme* : *conformitatea copiei cu originalele*, *idei cu obiectulu*, *vietiei cu dictatele rationei*; *similitudinea si conformitatea de caracterie concilia amore si amicitia*, — *conformitatea in se nu e totudeun'a similitudine*, *déro pote fi adesea mai multu de cátu similitudine*.

* **CONFORTABILE**, adj., (it. **confortabile**, fr. **confortable**); care se pote *confortare* : *doreri confortabili*; — reu introdussu, dupo usulu limbei franceze, si cu intellessulu activu allu forme *confortativu*: *locuentia confortabile*; ba chiaru si ca subst., cu intellessulu forme *confortu* = *commoditati de trainu*.

* **CONFORTANTE**, part. adj. (it. **confortante**), care *conforta* : *remediu confortante*, *alimente confortanti*, *scire confortante*.

* **CONFORTARE**, v., **confortare** (it. **confortare**, franc. **conforter**; d'in *con si forte*); a face *forte*, a intari, a corborar, a confirmá, atátu in intellessu materiale, cumu : a *confortá stomaculu*, *manule*, *petiorele*, *totu corpulu*, *cas'a domnitoria*, etc. cátu si in intellessu ideale de : a dá *taría* de *suffletu*, a *animá*, a *incoragiá*, a *escitá*, a *desteptá*, a *indemná*, sau, a *usiorá* una *dorere*, a *allená*, a *consolá*, etc. : *u confortá pre cei afflicti*, *pre cei descorigiati*; a *confortá dorerea*, *temerea*, *speranti'a cuiva*.

* **CONFORTATIONE**, s. f., (it. **confortazione**, fr. **confortation**); actione si rezultatu allu actionei de *confortare* : *confortationea stomacului*, *confortationea celloru afflicti*, *celloru desperati*.

* **CONFORTATIVU**, -*a*, adj., (it. **confortativo**, fr. **confortatif**); aptu a *confortare*, care pote *confortá* : *alimente confortative de stomacu*, *cuvente confortative de dorere si intristare*.

* **CONFORTATORIU**, -*toria*, adj. s., (it. **confortatore** si **confortatorio**); care *conforta* sau *serve a confortare* : *preuti confortatori ai condemnatoru la suppliciu*; *scrisori confortatorie*.

* **CONFORTU**, s. m., pl.-e, (it. **conforto**, fr. **confort**); d'in *confortare*, actu si mai vertosu mediu de *confortare*, ce *conforta* sau *serve a confortare*; 1. in ge-

nere : *acestu alimentu e unu bonu confortu pentru stomacu ; cuventele vostre suntu unu micu confortu la crud'a mea dorere ; esemplulu bonu allu celloru be-trani e unu potente confortu pentru juni ;* — applicatu si la person'a care consola sau confortata : *tu esti sengurulu confortu allu amaritei nostre anime ;* — 2. in speciale, bona stare materiale, commoditate, facilitate de traiu : *poporele inaintate in cultura sentu ca mai multu lips'a confortului ; confortulu inse nu depende de avutia ; paupertatea insasi, prin economia, se pote buccura de confortu.*

* **CONFOSU**, -a, part. d'in *confodere*, **confossus-a-um**.

* **CONFRACTU**, -a, part. d'in *confringere*, **confractus-a-um**.

* **CONFRACTURA**, s. f., *confractura*; rezultatu allu actionei de *confringere*.

* **CONFRAGOSU**, -a, adj., *confragosus (con-fragosu)*; forte *tragosu*, forte aspru, inecale, ruosu, etc., 1. proprie : *agru confragosu, calli confragose*; 2. metaforice : *espressione confragosa, conditioni confragose*.

CONFRATE, s. m., (it. *confratello*, fr. *confrère*); cellu unitu cu altii prin legamentele morali de acellu-asi scopu, de acea-asi professione, de acelle-asi credentie, de acelle-asi aspirationi, de acea-asi sorte, etc., in intellesu bonu : *unu crestinu numesce confrate pre veri-ce altu crestinu ; membrii acellei-asi corporationi si dicu confrate unulu altui-a ;* mai vertosu se chiama *confrati* calugerii de acea-asi ordine; dero si in intellesu reu : *criminale uritu si de confratii sei*.

* **CONFRATERNITATE**, s. f., (it. *confraternità*, fr. *confraternité*); calitate de *confrate*, luatu inse forte desu cu intellesu collectivu de : societate de *confrati*, mai vertosu societate de calugeri sau de alte persone cari si propunu a se consecra impreuna la fapte de pietate si de devotione.

* **CONFRATERNU**, -a, adj., de *confrate* : *sentimente confraterne*.

CONFRATESCU, -a, adj., vedi *confraternu*.

CONFRATIA, s. f., vedi *confraternitate*.

CONFRECARE, v., *confrecare*, (*confrecare*); a frecá impreuna cu potere, si de aci, a sfermá prin frecare, a storce prin frecare.

* **CONFRECATIONE**, s. f., *confrecatio*; actione de *confrecare*.

* **CONFRINGERE**, *confringi* si *confrinsi* sau *confrinsei*, *confrintu* si *confractu*, v., *confringere (con-frangere)*; a frange in multe si menute buccatelle, a sfermá : a) proprie : *a confringe oll'a, osselle*; 2. metaforice : *a confringe poterile, mundri'a inimicului*.

CONFRONTARE, v., (it. *confrontare*, fr. *confronter*; d'in *con* si *fronte* = *frunte*): a pune frunte in frunte = a pune facia in facia persone sau lucruri, spre a le compará sau spre a vedé déco concordá unele cu altele : *a confrontá marturii unii cu altii cumu si cu accusatulu ; a confrontá doue copie alle acellui-asi originale ; a confrontá testulu unui auctoriu cu allu altui auctoriu*.

CONFRONTATIONE, s. f., (it. *confrontazione* fr. *confrontation*); actione de *confrontare* : *confrontationea marturiloru cu accusatulu*.

* **CONFUGIRE**, v., *confugere (confugire)*; camu in acellu-asi intellesu cu *refugire* = a fugi sau allergá undeva sau la ceva spre scapare : *a confugi la unu castellu, la altariu, la misericordi'a cuiva*.

CONFUGIU, s. m., pl. -e; *confugium*; d'in *confugire*, camu in acellu-asi intellesu cu *refugiu* = locu de scapare.

* **CONFUNDERE**, *confunsi* si *confunsei*, *confunsu* si *confusu*, v., *confundere (con-fundere)*; 1. a funde sau versa impreuna, a amnestecá, a turburá. a) proprie : *a confunde si amnestecá miere, acietu, oliu ; unu riu si confunde apele cu altu riu ; apa dulce a multoru fluviu rapidi, dupo ce se versa in mare, plutesce catu-va pre ap'a sarata a marei, fora se se confunda cu acea-a ;* b) metaforice : a) in bene, a uní mai multe lucruri de acea-asi natura intr'unu totu bene combinatu, intr'unu totu armonicu : *suffletele a doi boni amici se confundu intr'unulu senguru ; pictoriulu scie confunde diverse colori intr'unu totu armonicu ;* b) in reu : a) a nu face destinc-

tionie între persoane sau lucruri diferite, a amestecá, a incurcá, a luá unele dreptu altele : *cei doi gemini sémina asiá de multu, in cátu esti espusu a confunde pre unulu cu altulu; a confunde benele cu reulu, detori'a cu passionea, justulu cu injustulu; β)* a pune in desordine, a conturbá : *a confunde ostile inimicului; ordinile armatei confuse si puse in fuga; γ)* vorbindu de mente si de alte parti alle intelligentiei, a ammetí, a incurcá, a lassá fora cuventu, a umilí, a rosiná, spariá, etc. : *acestu argumentu cauta se lu confunda; a confunde pre unu calumniatoriu, pre unu mentionosu; unx intrebare neasteptata, evenimente extra-ordinarie, fapte mari si eroice, etc., confundu mentea, imaginationea omului; cellu fricosu se confunde usioru; 2. a funde sau versá totu, a reversá.*

* **CONFUSIONE**, s. f., **confusio**, (fr. *confusion*, it. *confusione*); actu si effectu allu actionei de *confundere*, cumu si stare a lucrurilor *confuse* : *confusionea apelor mai multoru riuri; confusionea armatei, confusionea suffletului depinsa pre facia; mare confusione de idee.*

* **CONFUSU**, -a, **confusus-a-um**, part. d'in *confundere*, luatu si ca adj., *doue sufflete confuse in unulu, coloru bene confuse*; — mai vertosu in insemnarile de : *pusu in desordine, turburatu, incurcatu, si de aci, ammetitu, neintellesu, etc. : una turma confusa de armati strinsi d'in tote gentile; mente confusa, notioni confuse; mentionosii confusi tacura; confusu de argumentele melle nu sciea ce se mai dica.*

* **CONGELARE**, v., **congelare**, (con si *gelare* = *gerare*, in *de-gerare*); a face se inghiacie, a inghiaciá de totu : *frigu intensu congela riurile si lacurile; a congelá oliu, sare*; — a face se se prenda, se se inchiage : *a congelá lapte; — a congelá fructe*, a face se prenda una pellicia sacharosa assemine cu ghiaci'a.

* **CONGELATIONE**, s. f., **congelatio**; actione si effectu allu actionei de *congelare*, inghiaciare sau degerare si degeratura : *congelationea apelor dulci; unu frigu intensu pote produce congelationea si chiaru mortea animaliloru;*

— ca terminu de pathologia, *congelatione* = morbu in care membrele devinu rigide ca si cumu aru fi *congelate*; — *congelatione* = concretione ce se forme dia pre paretii certoru caverne, de aci, *congelatione* = ornamentu de architectura care imita una *congelatione* naturale.

* **CONGELATORIU**, -toria, adj. s., (fr. *congélateur*); care *congela* sau serve a *congelare*; de aci, s. m. reale, *congelatoriu*, apparatus de *congelatu* apa, fructe, etc.

* **CONGEMINARE**, v., **congeminare**; a *geminá* sáu a nasce duplu in acellu-asi tempu, si de aci, a duplicá, a multiplicá.

* **CONGEMINATIONE**, s. f., **congeninatio**; actione de *congeminare*.

* **CONGENERARE**, v., **congenerare**; a generá sau nasce impreuna.

* **CONGENERE** si *congeneru*, -a, adj., **congener** (*con-genu*); de acellu-asi genu cu altulu : *plante congeneri, animali congeneri, morbi congeneri cu febreá; muscli congeneri*, cari concurre la aceea-asi miscare, in oppositione cu *muscli antagonisti*.

* **CONGENITU**, -a, adj., **congenitus**, (it. *congenito*, fr. *congénital*); d'in *con* si *genitu* de la *generere*; genitu sau nascutu in acellu-asi tempu cu altulu, vorbindu mai vertosu de calitati bone sau relle ce le are cineva d'in nascere : *vitiu congenite, difformitate congenita, surditate congenita, inclinationi congenite.*

* **CONGERERE**, *congerui, congerutu* si *congestu, congerere*, (*con-gerere*); a *gere* sau portá, duce impreuna, la unu locu, si de aci, a stringe, a aduná, a acumulá.

* **CONGERIA**, s. f., **congeries** si **congeria**; d'in *congerere*, accumulatione, a-cervu, multime de lucruri strinse la unu locu; mai vertosu, massa informa de lucruri strinse fora neci una ordine.

* **CONGESTICIU** si *congestitiu*, -a, adj. **congesticius-tius**; formatu prin *congerere* : *ageru congesticiu.*

* **CONGESTIONE**, s. f., **congestio**, (fr. *congestion*, it. *congestione*); actione si effectu de *congerere*, vorbindu mai ver-

tosu de unu licidu d'in corpu, care se accumulă intr'una parte a corpului : *congestione de sange, congestione cerebrale.*

CONGESTU, -a, d'in *congerere*: 1. part. passiv, *congestus-a-um*: *mori congeste in stomacu*; 2. s. m., *congestu, congestus-ūs*: a) abstr., *congestulu fenului, paielor in captie si porcoie*; b) concretu, cumulu, acervu: *mare congestu de arena, de frundie.*

* **CONGIALE**, adj., *congialis*; relativu la *congiu*, de unu *congiu*: *una fedelia congiale plena de mustu.*

CONGIARIU, -a, adj. s., *congarius-um*; relativu la *congiu*, care coprende unu *congiu*, si prin urmare affine in intellesu cu *congiale*, luatu inse mai vertosu ca subs. m. reale, *congariu*, pl. -e: 1. subintelligendu *vasu*, vasu care contine unu *congiu*; 2. subintelligendu *donu* sau *daru* facutu poporului de mesur'a unui *congiu*: *congariulu consistea mai antianu in de alle mancarei: oliu, vinu, granu, sare, etc.; in urma congariulu ju si donu de bani in summa nedeterminata, daru impartitu militariloru sau poporului; de aci: 3. daru in genere, liberalitate, largitiune; 4. moneta care reprezenta unu *congariu*.*

* **CONGIU**, s. m., *congius*; mesura romana de licide, mai vertosu de vinu, care coprende 6 *sestari* sau a optu-a parte d'in una amfora, adeco 10 litre romane.

CONGIURARE, v., vedi *incongiorare*.

* **CONGLOBARE**, v., *conglobare* (*conglobu*); a accumulă in forma de globu, a face globosu sau rotundu: *omeni de frigu conglobati in sene; marea conglobata in modu ecale pre superfici'a pamentului*; metaforice, a accumulă probe preste probe pentru demonstrarea unei assertiune, a accumulă argumente preste argumente, idee preste idee: *argumentatione conglobata, periodu conglobatu.*

CONGLOBATIONE, s. f., *conglobatio*; actione de *conglobare*: *conglobatione de mai multi ju. i, de argumente.*

* **CONGLOMERARE**, v., *conglomerare* (d'in *con* si *glomerare* = *ghiemurare*) a stringe in forma de *ghiemu*, a infa-

scioră, a incollaci, a volve, si de aci, a accumulă, a stringe.

* **CONGLOMERATIONE**, s. f., *conglomeratio*; actione si effectu de *conglomerare*.

* **CONGLOMERATU**, -a, part. d'in *conglomerare*, *conglomeratus-a-um*, luatu inse si ca s. m. reale, *conglomeratu* (it. *conglomerato*, fr. *conglomerat*), aggregatu de substantie minerali diverse: *conglomeratele se afla in tote stratele de terrene sedimentarie.*

* **CONGLORIFICARE**, v., *conglorificare*; a glorifică impreuna: *se conglorificamu pre Filiulu cu Tatalu.*

CONGLUTINARE, v., *conglutinare*, (*con-glutinare*); 1. a glutină impreuna sau lipi cu *glutinu* mai multe lucruri sau parti: *a conglutină petre cu cementu; albinele conglutina fagurii intre densii*; 2. a reduce unu licidu la statu *glutinosu* sau viscosu: *se credea co certe venine conglutina sangele*; 3. metaforice: a) a collegă, a imbină, a legă strinsu impreuna: *a conglutină amicitie, concordia, animile prin amore*; b) a compune, combină, faurî, imagină: *a conglutină unu dolu, insidie.*

CONGLUTINATIONE, s. f., *conglutinatione*; actione si effectu de *conglutinare*: *conglutinatione naturale a ulcerelor; conglutinationea petreloru, cuventelor in unu totu numitu periodu.*

CONGLUTINATIVU, -a, adj., (it. *conglutinativo*, fr. *conglutinatif*); aptu a *conglutinare*.

CONGLUTINATORIU, -toria, adj. s., care *conglutina* sau serve a *conglutină*: *conglutinatoriulu unei machine scie a ua disolve mai currendu de câtu altii.*

CONGLUTINOSU, -a, adj., *conglutinosus*; tare glutinosu, strinsu unitu prin *conglutinare*.

* **CONGRATULANTE**, part. adj.: *congratulans*, (it. *congratulante*, fr. *congratulant*); care *congratula* sau se *congratula*.

* **CONGRATULARE**, v., *congratulari* (*con-gratulare*); 1. a gratulă in mare numeru, a gratulă in multime: *toti congratula capitanului pentru victori'a castigata; se ne congratulam de acesta fe-*

ricire; 2. a gratulá d'in anima, cu multa ardore sau cu solemnitate.

CONGRATULATIONE, s. f., *congratulatio*, actiune de *congratulare*.

CONGRATULATORIU, -*toria*, adj. s. (it. *congratulatore* si *congratulatorio*); care *congratula* sau serve a *congratulá*: *congratulatorii invingutoriului*; *scrisoare congratulatoria*.

* CONGREDERE, *congressi* si *congresei*, *congressu*, v., *congrédi* (d'in *con* si *gradere*); a *grade* sau merge, veni impreuna, a se aduná sau stringe la unu locu, a se intelni, cu scopu: 1. bonu sau amicale, spre a conversá, a se intellege, a desbate, etc.; 2. reu sau ostile, spre a se certá, a se luptá, a se bate.

* CONGREGABILE, adj., *congregabilis*; care usioru se pote *congregare*: *animali congregabili*.

* CONGREGANTE, part. adj., *congregans*, (it. *congregante*); care *congrega* sau se *congrega*.

CONGREGARE, v., *congregare* (*congregare*); 1. a stringe, sau uní in grege: *pecurele se congrega, éro celle mai multe fere nu se potu congregá*; a *congregá* ouile selle cu alle altui-a; 2. prin estensiune, a aduná, a stringe la unu locu una multime de persone sau lucruri: a *congregá intr'unu locu omeni, osti; cetatiani se congrega la curia; celli boni nu se potu congregá cu celli rei; moleculele affini se congrega*;—metaforice: a *congregá argumente, cuvente de acelluasi intellessu*.

CONGREGATIONE, s. f., *congregatio*; actiune si effectu de *congregare*: *congregationea omului cu alti omeni, congregationea argumentelor*; mai vertosu, persone *congregate* si institutiunea ce le unesce: *congregatione religiosa de monachi sau de monache, congregationea celloru credentiosi intr'una baserica uniuersale; doct'a congregatione a academiciloru*.

CONGREGATIVU, -*a*, adj., *congregativus*; aptu sau potente a *congregare*.

CONGREGATORIU, -*toria*, adj. s., *congregator* si *congregatorius*; care *congrega* sau serve a *congregare*.

CONGREGATU, -*a*, d'in *congregare* :

1. part. passivu, *congregatus-a-um*; 2. s. m. abstr., *congregatu*—*congregatus-ús*, camu in acea-asi insemnare cu form'a *congregatione*.

* CONGRESSIONE, s. f., *congressio*; d'in *congressu*, actiune de *congregatede*: *congressionea amiciloru, ostiloru*; *congressionea masculului cu femin'a*.

* CONGRESSU, -*a*, d'in *congregatede* : 1. participiu, *congressus-a-um*, strinsu la unu locu, adunatu; *ostile congrese se batura indelungu si cu inversionare*; ca mai desu inse : 2. substant. m. reale, *congressu* : a) abstractu, actiune de *congregatede*, camu in acea-asi insemnare cu a formei *congressione*: *congressulu luptatoriloru, masculiloru cu feminele, gladiatoriloru, atomiloru*; *congressulu lui Numa Pompiliu cu nymph'a Egeria*; *in jurisprudenti'a de alta data a certoru terre, congressulu érá admissu ca proba de potenti'a sau impotenti'a celloru in-sorati*; b) concretu sau mai bene collectivu, adunantia de persone pentru facende importanti, cumu : a) adunantia de potentati sau de ministri de potentati pentru facende politice: *congressulu de Vienn'a*; b) adunantia de invetiati cari se stringu spre a desbate punte d'in scientia importanti: *congressu scientificu, archeologicu, pedagogicu*; c) in statele unionei americane, *congressulu* este adunanti'a legislativa a terrei.

* CONGRU si *gongru*, s. m., *conger* si *congrus* (*γόνγρος*, it. *congro* si *gongro*, fr. *congre*); specia de pesci d'in genulu *murena*, *murena conger* lui *Linneu*.

* CONGRUENTE, part. adj., *congruens*, (it. *congruente*); care *congrue*: *parti congruenti intre sene si cu totulu, cuvente congruenti cu addeverulu, triangle congruenti; numeru congruente*, (vedi numeru *congruu*).

* CONGRUENTIA, s. f., *congruentia*, (it. *congruenza*, fr. *congruence*); calitate sau statu de *congruente*: *congruenti'a partiloru ce compunú totulu, congruenti'a verbului cu subiectulu in numeru si persona; congruenti'a douoru triangle; congruenti'a douoru numere*, (vedi numeru *congruu*).

* CONGRUERE, v., *congruere*, si

* **CONGRUIRE**, v., *congruere* (dupo unii, d'in *con* si *ruere* cu unu *g* interpusu); a curre impreuna, a se rapedi unulu cotra altulu, a veni impreuna, a se atenge, a se intelni, a se impreuna, a se uni, etc., 1. proprie: *picaturile de apa ce cadu in vasu congruescu si se confundu*; ca mai desu inse: 2. metaforice, a se uni, a se cuveni, a armonisa, a concordá, a consuná: a) in genere: *celle ce spuneti acumu nu congruu cu celle spuse mai inainte*; *spusele totoru-a congrueau intre densele*; *portulu nu congrue cu vorb'a*; *unu adiectiu congrue cu substantivulu in genu, numeru si casu*; *numai intr'unu lucru differimu, ero in tote celle alte congruimu*; b) in speciale: α) a consuná in respectulu tempului: *dillele si mensii congruu cu mersulu lunei si allu sorelui*; β) a fi ecale in respectulu marimei: *unu triangu congrue cu altulu, doue cercuri congruu, candu sunt ecali*; de aci, *congruente*: α') armonisatu, adaptatu, cuvenitu, ammesuratu, etc., cu altulu: *viétia congruente cu disciplin'a*; β') ecale: *triangu congruente cu altulu*; γ') consonante in sene si cu sene, armonicu, proportionatu: *corpu congruente in tote partile selle*.

* **CONGRUU**, -a, adj., *congruus*, (it. *congruo*, fr. *congru*); d'in *congruere*, camu in acellu-asi intellessu cu allu forme *congruente* = cuvenitu, aptu sau adaptatu, ammesuratu, etc.: *respunsu congruu intrebarei*; *la tempulu congruu, la or'a congrua*; *espressioni congrue concepteloru*; — *numeru congruu cu altu numeru*, sau *numere congrue*, se dice de doue numere inecali, déro a caroru differentia se divide essactu cu unu numeru tertiu numitu *modulu*.

CONICINA, s. f., vedi *conina*.

CONICITATE, s. f., (it. *conicità*); calitate de *conicu*, configuratione *conica* a unu *corpu*.

CONICU, -a, adj., (it. *conico*, fr. *conique*); relativu la *conu*, care are figura de *conu*: *capitinele de sacharu sunt conice*; *munti conici*; *sectioni conice*, linie produsse prin sectioni facute in superfaci'a curba a *conului*: *sectionile conice se chiama si curbe conice*; *sectionile co-*

nice sunt: *cerculu*, *ellipsea*, *parabol'a*, *hyperbol'a*.

CONIDE, adj. s., (it. *conide*, fr. *conide*; d'in *conu*); care sémina cu conulu; de aci s. f., *conide*, -a, *corpulu rotundu ce se produce pre certi licheni si care serve, probabile, la reproductionea speciei*.

†† **CONIECERE**, v., *coniecui*, *coniecutu* si *coniectu*, *coniecere*, a arruncá impreuna, a arruncá in acellu-asi locu, a combiná, a cugetá, a conchide d'in diverse circumstantie, si de aci: a presupune, a dá cuparerea, si in specia, dupo semne, vise, oracle, passeri si altele, a predice, a profetá, a diviná sau interpretá, a esplicá unu semnu, unu visu, unu oraclu, etc.

* **CONIECTARE**, v., *coniectare* (d'in *coniectu*); 1. mai raru cu insemnarea de: a arruncá impreuna; ca mai desu inse: 2. prin cogitare sau argumentare a pune impreuna, a combiná, a concludere, a presupune: *a coniectá dupo facia meni'a, rellele cogite alle cuiva*; in speciale, a concludere d'in certe semne, a predice, a interpretá, a profetisá: *a coniectá d'in unu visu mari calamitati fitorie*.

* **CONIECTATIONE**, s. f., *coniectatio*; actione si effectu allu actionei de *coniectare*: *coniectationea celloru fitorie dupo celle presenti*.

* **CONIECTATORIU**, -toria, adj. s., *coniectator* si *coniectatorius*; care *coniecta* sau serve a *coniectare*: *coniectatoriu dupo vise*; *semne coniectatorie*.

* **CONIECTIONE**, s. f., *coniectio* (d'in *coniectu*); actione de *coniecere*, mai vertosu in insemnarea speciale de: presupunere, predicere, interpretare: *coniectionea viscloru*.

* **CONIECTORIU**, -toria, si *trice*, adj. s., *coniector-trix* (d'in *coniectu*); care *coniece*, in insemnarea speciale a lui *coniecere* de presupunere, interpretare, esplicare, si mai vertosu, interpretare dupo semne, devinare, predicere, profetisare: *coniectorii de vise*; *cuventele vostre obscure au lipse de unu ageru coniectoriu*.

CONIECTRICE, s. f., vedi *coniectoriu*.

* **CONIECTU**, -a, d'in *coniecere*: 1. part. pass., *coniectus-a-um*, luat de regula

ca adiectivum; 2. s. m. abstractum, *conjectus-ūs*; camu in acea-asi insemnare cu a forme *coniectione*.

CONIECTURA, s. f., *conjectura* (it. *congettura*, fr. *conjecture*; d'in *coniectu* de la *coniecere*); actione si effectu allu actionei de *coniecere*, in insemnare speciale de: 1. judeciu, conclusionem, opinionem data pre certe apparentie asup'ra unui ce obscuru si incertu, dare cu parerea, presupponere, devinare; indicium sau semnu dupo care judica sau opina, concludere, presuppone eieva ceva: *coniectura fundata, nefundata, falsa*; a face *coniecture*, a trage *coniecture d'in ceva*; unu evenimentu provoca multe *coniecture*; a argumenta cu *coniecture*; *coniectur' a rationale differe de inductione*; 2. conclusionem trassa d'in semne pre-nuntiatorie, interpretare de vise, devinare, profetisare: *conjecture de celle fitorie dupo semne ce nu potu ave intellessulu ce li se da*.

* **CONIECTURALE**, adj., *conjecturalls*; relativu la *coniectura*: *medicin' a este scientia coniecturale*, fundata pre *coniecture*; *critica coniecturale*; *cause de judecata coniecturali*.

* **CONIECTURARE**, v., *conjecturare*; a face una *coniectura* sau multe *coniecture*: *cine coniectura bene, divina bene*; *coniecturamu numai in lucruri de cari nu avemu probe demonstrative*; *mediculu de celle mai multe ori nu pote de catu coniectura*.

* **CONIFERU**, -a, adj., *conifer*, (it. *conifero*, fr. *conifere*; d'in *con* si *ferere*); care porta sau produce *coni*, in insemnarea cuventului *conu de fructu cu forma conica*, cumu e allu *abietelul, pinulul, fagulul*, etc., *coniferii cupresi, plante conifere*; de aci s. f. pl. *conifere*, familie de plante cu inflorescentia de forma conica: *arborii de famili' a conifereloru se numescu si arbori verdi, pentru ce si conserva frundiele in cursulu anulul intregu; sunt si conifere fossili*.

* **CONIFLORU**, -a, adj., (fr. *coniflore*; d'in *conu* si *flore*); cu flori in forma conica: *plante coniflore*.

* **CONIGERU**, -a, adj., *coniger*, (d'in *conu* si *gerere*); care porta sau produce

coni, camu in acea-asi insemnare cu *coniferu*, cu differenti'a in se eo *coniferu* e terminu scientificu, ero *conigeru* pote intrá in styly poeticu: *conigerii pini*.

CONINA, s. f., vedi *coninu*.

CONINU, -a, adj. s., (it. *conino-a* si *conicina*, fr. *conicine*); de *coniu*; — s. f. *conina*, substantia alcaloide, veninosa, care se estrage d'in sementiele, foiele si stelulu *coniolul*.

* **CONIROSTRU**, -a, adj., (fr. *conirostre*; d'in *conu* si *rostru*); cu rostru conicu; de aci s. f. pl. *conirostre*, familia de passeri cu rostru grossu, tare si conicu.

* **CONISTERIU**, s. m., pl. -e, *conisterium* (*κωνιστήριον*, de la *κόνις* = *pulbere*); locu allu gymnasiului anticu, unde athletii dupo ungere cu oliu, se presaran si freacu cu pulbere.

* **CONITE**, s. f., (it. *conite*, fr. *conite*); specia de minerale aflatu peno acumu numai in Islandia.

* **CONIU**, s. m., (*conium* = *κόνιον* = fr. *conium*); genu de plante numitu si *cucuta*.

CONJECTURA, *conjecturare*, etc., vedi *coniectura*, *coniecturare*.

* **CONJUGABILE**, adj., (it. *conjugabile*, franc. *conjugable*); care se pote *conjugare*.

* **CONJUGALE**, adj., *conjugalls*; de *conjuge*, relativu la *conjuge*: *amore conjugale*, *credentia conjugale*; *unione conjugale* = *casatoria*.

CONJUGARE, v., *conjugare*, (it. *conjugare* si *conjugare*, fr. *conjuguer*); 1. a *jugá* sau legá impreuna: a *conjugá amicicia*; 2. in speciale: a) a uní in casatoria: a si *conjugá una muliere*; b) a pune si dice in ordine forme personale, temporali si modali alle unui verbu: a *conjugá unu verbu*; *copillulu nu scie inco conjugá si decliná*.

CONJUGATIONE, s. f., *conjugatio* (it. *conjugazione* si *conjugazione*, fr. *conjugaison*); actione si effectu allu actionei de *conjugare*; 1. in genere: *conjugatione de nervi*, legatura de una parechia de nervi; 2. in speciale, ca terminu de grammatica: a) *affinitate de cuvente essite d'in acea-asi radecina*; *déro mai vertosu*:

b) totulu flectioniloru ce pote luá unu verbu, flectioni prin cari se arreta numerele, personele, tempurile, modurile: a) *invetiá conjugationile, regulele conjugationiloru; conjugatione greca, latina, romána, regularia, irregularia, defectiva; se destingu, in limba nostra, ca si in cea latina, patru conjugationi.*

CONJUGATORIU, -*toria*, adj. s., conjugator si conjagtorias; care *conjugat* sau serve a *conjugá*.

CONJUGATU, -*a*, d'in *conjugare*: 1. part. passivu, *conjugatus-a-um* (compara si it. *conjugato* si *conjugate*, fr. *conjugué*); *verbu bene conjugatu; cuvente conjugate*, affini prin originea loru; *persone conjugate prin amore si legitima casatoria; nervi conjugati*, servindu la acea-asi functione; *folie sau frundie conjugate*, alle caroru foliore sunt dispuse in parchie de amendone laturile petiolului; *diametre conjugate*, d'in cari unulu e totu de un'a paralelu cu cordele ce cellu altu divide in doue parti ecali; *hyperbole conjugate*, descrisse cu aceleasi assi asiá co assea primaria a unei-a este assea secundaria a celei alte; *puntu conjugatu*, la care se reduce una ovale; *asse conjugata*, cellu mai micu d'in celle doue diametre alle unei ellipse; *formule imaginarie conjugate* se dicu, in algebra, doue binomie imaginarie cari differu numai prin semntulu terminului imaginariu; 2. supinu: *regule de conjugatu verbele.*

* CONJUGE, s. m. si f., *conjux* (it. *conjugare* si *congiugare*); d'in *conjungere*, cellu legatu sau cea legata prin casatoria, sociu sau socia: *boni conjugii; Junone erá conjugea lui Jove.*

* CONJUGIALE, adj., *conjugalis*; relativu la *conjugiu*: *derepturi conjugiali.*

* CONJUGIU, s. m., pl. -*e*, *conjugium* (d'in *conjugare* sau *conjungere*); *legatura si statu allu cellui legatu sau unitu, si in speciale legatura si statu allu conjugiloru sau casatoritiloru, casatoria, impreunare prin casatoria.*

CONJUNCTIONE, s. f., *conjunctio* (it. *congiunzione*, fr. *conjonction*); *actione de conjungere*, statu allu celloru

uniti prin *conjungere*, cumu si ce serve a *conjungere*; 1. in genere: *omulu e factu pentru conjunctione si congregatione cu seminii sei; puntu de conjunctione a mai multoru persone, lucruri, idee; conjunctione naturale* = *sympathia*; 2. in speciale: a) unione a masculului cu femin'a, si mai vertosu, unione legitima prin casatoria, si de aci, *affinitate, comnatia*; b) unione prin amore, *amicitia*; c) in logica, retorica sau grammatica: a) unire a conceptelor sau judeciiloru, cumu si a espressioniloru acestoru-a; de aci: β) *conjunctione* = *particella*, specia de cuventu ce serve a legá doue cogitationi sau propositionile ce espremu aceste cogitationi: *conjunctioni coordinative, subordinative*; d) *conjunctione a corporiloru ceresci, a planetiloru, stelleloru, etc.*, atare posetione in care aceste corpuri au acea-asi longitudine, pentru co in acesta posetione arcurile loru perpendiculare pre ecliptica coincidu si se *conjugu* in acellu-asi puntu allu eclipticeii; sau: *unu astru e in conjunctione cu sorele*, candu centrele sorelui, astrului si pamentului sunt in acellu-asi planu perpendiculiaru la ecliptica.

CONJUNCTIVU, -*a*, *conjunctivus* (it. *congiuntivo*, fr. *conjonctif*); care pote *conjunge*, care *conjunge* sau serve a *conjunge*: *particelle conjunctive* (vedi *conjunctione* sub 2, c, β); asiá si: *locutioni conjunctive, espressione conjunctiva; modu conjunctivu* = *modu subjunctivu*, si absolut. *conjunctivu-lu* = *conjunctivulu espreme, de regula, possibilitatea logica a unui judeciu.*

CONJUNCTU, -*a*, part. adj., *conjunctus-a-um* (it. *congiunto*, fr. *conjoint*); un'a d'in formele de participiu alle verbului *conjungere*, luata de regula ca adj. cu tote insemnarile lui *conjungere*: 1. in genere, unitu, legatu, strinsu legatu, si de aci, *cuvenitu, ammesuratu, etc.*: *vitie conjuncte cu ulmii; de asse sunt conjuncte rotele; disjuncti in spatiu, amicii sunt conjuncti prin anime; anime conjuncte in caritate; amicu conjunctu*, forte de aprope, si de aci absol. ca subst. *unu conjunctu*, amicu sau consange de

aprove; *celle conjuncte* cu unu corpu sunt proprietati inerenti acellui corpu, in opposetione cu cele *accidentali* sau *accessorie*; 2. in speciale: a) unitu prin casatoria, prin amicitia: *conjunctii* = casatoritii; *conjunctulu ce remane in vietia dupo mortea cellui altu conjunctu*; b) *tonuri conjuncte* se dicu in musica cele ce se succedeu immediatu suindu sau descendendu; c) *littere conjuncte*, unite intr'una, cumu: æ; d) *stamine conjuncte*, unite prin antherie; *fobie* sau *frundie conjuncte*, unite in partea inferiore; e) *regula conjuncta*, operatione aritmetica prin care se determina reportulu a doue numere prin reportele cunnoscute ce au cu alte numere.

CONJUNCTURA, s. f., (it. *congiuntura* si *congiuntura*, fr. *conjoncture*); d'in *conjunctu* de la *conjungere*: 1. actu de *conjungere*, déro mai vertosu effectu allu *conjungerei*, si de aci, locu sau mediu de *conjungere*, inchiaiatu, legatura: *conjunctur'a braciului, capului, capriorului cu trabea*; 2. prin metafore, evenimentu strinsu collegatu cu altele, coincidentia de circumstantie, occasione, oportunitate: *conjuncturele bellului si tempului nu se accomoda omeniloru, ci omenii cauta se se accomode conjunctureloru; conjuncture bone, fericite, relle, nefericite; a se folosi de conjuncture.*

CONJURARE, v., *conjurare*, (it. *congiurare*, fr. *conjurare*, d'in *consi jurare*); 1. a jurá impreuna, a se legá mai multi cu juramentu la ceva: a) la ceva bonu: *incepu conscriptionea in tota terr'a, pentru ca toti junii in stare de a portá arme se pota conjurá; toti conjurara se resbone acea desonore; Greci'a conjurata a resboná insult'a addussa ei de Asiatici*; prin metafora, applicatu si la lucruri: *mii de navi conjurate*, plone de omeni *conjurati*; de aci, *conjurare* = a se uní: *venturile conjurate suffla favorabili*; b) la ceva reu, a conspirá, a se intellege si urdi in ascunsu restornarea ordinei stabilitate, detronarea domnitoriului, ruin'a si perderea cuiva, etc.: *a conjurá contra republica, contra principe; a conjurá se incenda cetatea, se ommoria pre cetatianii avuti; omenii impii conjura si contra*

*Domnedieu, contra virtute, contra totu ce e santu si inviolabile; a conjurá mortea, perderea cuiva; a se conjurá dica mai multu de câtu simplulu a conjurá: tote poporele Istrului se conjura contra Roma; si despre lucruri: Istrulu conjuratu in contr'a Romei; — s. m., unu conjuratu = unu conspiratoriu: unulu d'in conjuratii ce se unisse cu Catilina; 2. a rogá cu juramentu, a rogá ferbente: *te conjuru se nu mi faci acestu reu*; 3. a essorcisá, a jurá pre diavoli se fuga, se se departadie de undeva.*

CONJURATIONE, s. f., *conjuratio*; actione de *conjurare*, mai vertosu in intellessula cuventului de sub 1. atátu in bene, câtu si mai allesu in reu: *conjuratioea conscrissiloru se face currendu si cu tumultu; conjuratione in contr'a ordinii publice*; — cu intellessu concretu, *cei conjurati*, societatea celloru *conjurati*: *capii conjuratione, conjurationea omeniloru celloru mai perduti.*

CONJURATORIU, -toria, adj. s., (it. *congiuratore*); care *congiura*, camu in acellu-asi sensu ca form'a *conjuratu*, luata ca substantivu.

CONJURATU, -a, part. s., *conjuratas*; vedi *conjurara*.

†† CONNECTERE, *connessi* si *connessi*, *connessu*, v., *connectere* (*connectere*); a *necte* sau nodá impreuna, a impletti sau implettici, a incollaci, a legá strinsu, a uní, etc. *Radecin'a urmatórieloru: connessu, conessione, connessivu, connessitate.*

* CONNESSIONE, s. f., *connessio* (it. *conessione*, fr. *connexion*); actione si statu produsu prin actione de *connectere*, strinsa legatura, si mai vertosu in intellessu metaforicu, strinsa relatione: *innumerabili connessioni de evenimente, arti ce stau in conessione cu pictur'a; nu se vede neci una conessione intre principie si consecentiele trasse; connessioea ideelorlu, partiloru unei machina; celle spuse nu stau in conessione cu celle ce acumu spuni.*

* CONNESSITATE, s. f., (it. *connessità*, fr. *connessité*); calitate sau statu allu cellui *connessu* in insemnarea ideale a cuventului: *connessitateea unei cauza*

cu alta, e mare connessitate intre morale si jurisprudentia, — differitu prin urmare de *connessione*.

CONNESSIVU, -a, adj., *connexivus* (it. *connettivo*); aptu sau potente a *connectere*: *particelle connesive*.

CONNESSU, -a, d'in *connectere*: 1. part. pass. *connexus-a-um*: *bracie connesse, idee connesse, cauza connessa cu alta, facende connesse*; 2. s. m. abstractu, *connexus-ūs*, actione de *connectere*.

* **CONNIVENTE**, part. adj., *connivens* (it. *connivente*); care *connive*: *magistrati conniventi cu culpabilii, parente connivente la rellele urmari alle filiului*; — *appecatu la parti de fientie organice, cari se stringu si se imbina: calice conniventi, corolle conniventi*, alle caroru petale sau sepale sunt convergenti, tendendu a se apropiá si imbiná; *valvule conniventi*, cretiture pre paretii membranei interna a intestineloru; *aripe conniventi*, vorbindu de aripiorele insecteloru, cari, candu se redica in susu, se attingu si se imbina la capitu sau la altu puntu allu superfaciei loro superioare.

* **CONNIVENTIA**, s. f., *conniventia* (it. *connivenza*, fr. *connivence*); calitate sau dispositione a cellui *connivente*: *conniventi'a tatalui a fostu caus'a totoru disordimiloru filiului; fora conniventi'a capiloru, subalternii n'aru fi cutediati se se porte asiá*; — *complicitate reale: unu blastematu era in conniventia cu cellu altu, spre a committe crimea*.

† **CONNIVERE**, v., *connivere* (d'in *con* si *nivere* = *nicare* sau *nictare*); a se inchide, vorbindu de ochi; a inchide, vorbindu de ochi, lucru ce se face sau de somnu, sau de multa lumina, sau de frica, etc.; de aci, prin metafora, a inchide ochii, spre a nu vedé unu reu ce se face, a simulá cu nu vede neci intellege reulu ce se face; a lassá se se face; a participá, trecundu cu vederea, la unu reu ce e detoriu si pote cineva a l'impedicá, a fi complice, etc. *Radecin'a vorbeloru: connivente, conniventia*.

CONNOSCENTE, part. adj., *cognoscens*; care *connosce*.

CONNOSCENTIA (pronuntiatu si

cunnoscintia), s. f., *notitia*, *notio*, *cognitio*, *consentia*; *usus*, (it. *conoscenza*, fr. *connaissance*); 1. facultate, cumu si actu allu facultatei de *connoscere*: *a perde connoscenti'a, a recuperá connoscenti'a; lesinatu stetei mai multe ore fora sentire si connoscentia; una ammetire lu facú se perda connoscenti'a; orbi'a passionei ve face se perdeți connoscenti'a; moribundi ce pastredia connoscenti'a peno la ultim'a sufflare; a si veni in connoscentia* = a si veni in sentire; a *reveni* d'in *callea ratecirei*; *unu ce adjunge la connoscenti'a cuiva, e in connoscenti'a cuiva; a dá unu ce in connoscenti'a cuiva, a suppone ceva la connoscenti'a cuiva, a avé sau nu avé ceva in connoscentia*; 2. ce se *connosce*, conceptu, notione, idea, representatione, etc., ce si face sau are cineva de una persona sau de unu lucru: a) in genere: *connoscentia de Domnedieu, de omeni si de lucruri, de locuri si de fapte, de cause si de efecte, de arti, de scientie, de commerciu, de limb'a materna, de limbe straine; connoscenti'a beneului si reului, animei omnesce, aspirationiloru ratione, indigentieloru poporului; a luá connoscentia de ceva, a avé connoscentia de unu ce*; b) in speciale: a) conceptu sau notione conforma cu addeverulu si depusa in thesaurulu memoriei; *connoscentia certa, reale, adecata obiectului*; b) scientia, *invetiatura, instructiune: connoscentie scientifice, artistice, limbistice, administrative, juridice; connoscentie vaste, profunde, variate, marginite; a nu avé connoscentie cerute pentru essercitiulu unei functione; omu cu multe connoscentie, fora neci una connoscentia de primele elemente alle detorieiloru sociali; a si inavuti mentea, prin lectura, cu multe connoscentie utili*; — *connoscentia differa inse de scientia*; — 3. relatione, *commerciu de familiaritate cu una persona, si de aci si cu insemnarea concreta de persona connoscuta, familiara, amica, etc.: a avé multe connoscentie intre professori; a avé connoscentia cu multi d'intre barbatii insemnati; a face connoscentia cu toti, boni si rei, a doré se face connoscenti'a cuiva, acestu omu*

este una vechia connoſcentia a familiei noſtra; inſe : tote connoſcentiele cuiwa nu ſu amicitie ſau amici ai lui.

CONNOSCERE (pronunțiatu ſi *cunoscere*), *connoſcui, connoſcutu, v., cognoscere (con-noscere)*, inſe romanescu *connoſcere* correſpunde, in multele ſi variele ſelle inſemnari, nu numai la *cognoscere, ci ſi la : noſcere, agnoſcere, dignoſcere, internoſcere, pernoscere, etc.* (compara : *it. conoſcere ſi cognoscere, iſp. conoſcer, poſt. conoſcer, prov. conoſcer ſi conoiſſer, vechiu fr. cognoiſtre, nou fr. connoiſtre*); I. a ſi face ſau capitá conceptulu, ide'a de unu obiectu aſiá, co, prezentandu-ſe aſtutu-a ſensului ſau mentei, ſe pota mentea judicá ſau afirmá, co obiectulu eſte acelu-aſi; cumu ſi, a avé ſau poſſede ide'a unu obiectu : 1. prin ſensulu eſternu, a) cu obiectu de perſona : *investitu, cumu eſti cu aceſte veſtimente nu te connoſcu; a connoſce pre cineva d'in vedere, d'in una ſengura vedere, in perſona, de nume, d'in ſcriſſori; a connoſce toti ceſtatianii pre nume*; ſi cu obiectu de parti alle perſonei : *a connoſce faci'a, vocea, fruntea, naſulu, paſſulu, mersulu cuiwa, etc.*, locutioni apropiate prin intel-leſſu, déro totuſi differite de locutionile : *a connoſce pre cineva dupo facia, dupo voce, dupo mersu, dupo vorba : leulu dupo unghia ſe connoſce; b)* cu obiectu de lucru : *a connoſce ſaporile, ſaporea unu lucrú, unu ſcriptu, una carte, una armatura, unu veſtimentu, plant'a, una planta ſau plantele, loculu, caſ'a, callea, etc.*, ſi partile lucrului : *a connoſce plant'a dupo ſementia, a connoſce arborele dupo fructu; connoſcu dupo frundia co aſtutu arbore e cerru; c)* cu obiectu de perſona ſau de lucru, in inſemnari particulare de : a) a diſcerne, a diſtinge : *a connoſce callulu ſeu d'in una miſe de calli aſſemini; a connoſce merele de pere, a connoſce benele de reu, abiá connoſci unu geminu de cellu altu geminu; β)* a connoſce ceva de já connoſcutu = a reconnoſce : *d'in frangerea panei diſcipulii connoſcura pre Jeſuſ; in picturele de pre murii templului d'in Car-tabinea Enea ſe connoſcu pre ſene am-*

mestecatu in lupta cu Grecii; γ) a connoſce pre cineva : a) cu intel-leſſulu generale d'in aſtutu paragrafu, a avé una idea despre denſulu aſiá in cátu ſe nu lu confunda cu altii; déro ſi : β) a avé relatione : *ne connoſcemu d'in capillaria; eu connoſcu pre aſtutu domnu, ſi i potu vorbi de tene; aſtu vré ſe connoſcu mai de aproape aſtutu barbatu; de ſi vecini, nu ne connoſcemu ſi nu vorbim unulu cu altulu; a ſe connoſce cu cineva, eſpreme relatione mai intima de cátu ſimplulu : a connoſce pre cineva; eſpreſſionile : unu barbatu connoſce ſau a connoſcutu una muiere, ſi : una muiere connoſce ſau a connoſcutu unu barbatu, au intel-leſſulu generale de ſub a', cumu ſi celle ſpeciale de ſub β', déro in intel-leſſu cu multu mai ſpeciale aceſte eſpreſſione arréta, in modu delicatu, relatione ſeſſuale ſau carnale, (vedi ſi mai diosu la 2., aceſta inſemnare ſi altele mai multe ce are inco eſpreſſionea : a connoſce pre cineva); — intel-leſſulu d'in totu aſtutu paragrafu, tine aſiá de aproape de ſensulu eſternu, in cátu ſe dice ſi, despre beſtie : *camele connoſce pre domnulu ſeu; callulu connoſce callea pre care a ambiatu una data; ovile ſi caprele connoſcu pre paſtoriu ſi vocea lui; éro in urmatoriulu : 2. connoſcere ſe refere la ſensulu internu, la ſuffletu, la mente ſi voliantia, cu intel-leſſu apropiatu de allu lui ſcire : a) in genere : unu lucru ſe pote connoſce, fora ſe ſe intellega ſau precepa, ſi atunci de ſi ſe connoſce lucrulu, inſe nu ſe ſcize; a connoſce eſpreſſionea ſi intel-leſſulu eſpreſſionei; a connoſce cauſele lucrurilor, ſecretele cuiwa; diu'a bona de demanetia ſe connoſce; a connoſce bene, a fundu, prin demonstratione, prin inductione, prin deductione, prin traditione; a connoſce in potentia = a connoſce virtuale, ca poſſibile, in oppoſetione cu : a connoſce in actu; facultatea de a connoſce; ſuffletulu, mentea connoſce; b) in ſpeciale : a) ca mai apropiatu de ſcire ; a connoſce una limba, unu auctoriu, ſcriptele acellui auctoriu; connoſce cineva mai multe limbe ſtraine, inſe numai un'a ſcize bene; a connoſce dupo facia ce are cineva**

in cogitu, a conosce una affacere, una causa; mai vertosu, a sei d'in esperientia, d'in incercare : a conosce una professione, una arte, maiestria, joculu, saltutu; a conosce callea, terr'a, marea, omenii; artistulu se conosce dupo lucru; Francesii connoscu puciniu pre Germani, cari connoscu bene pre Francesi; intru acestu-a sau d'in acesta-a voru connosce omenii, co voi sunteti discipulii mei; a connosce dulcetiele familiei, placerile solitudinei; amorea paterna; dorerea de parente; n'am connoscutu de câtu amarulu vietiei; cine a' connoscutu miseriele vietiei, nu pote se nu senta compassione demiseriele altui-a; β) a connosce a fundu, a connosce ânimele, natur'a omeniloru, intentionile, applearile, etc : nu ti conosci omenii; te connoscu cine esti si ce vrei; connoscu anim'a tea; nu poti connosce unu omu, peno nu ai a face de apprope cu densulu; a connosce pre cineva si de bonu si de reu; am adjunsu se nu te mai connoscu, ti ai scambatu natur'a; asiá si : nu me connoscu in biografi'a ce mi ai facutu, pentru co biografi'a nu descrie natur'a si caracteriulu meu; famos'a sententia : connosce-te pre tene insuti = γνώθι σεαυτόν, va se dica : connosce-ti sufletulu sau spiritulu teu; γ) volienti'a fiendu in fapta inseparabile conjuncta cu mentea, connoscere implica forte adese si ide'a accessoria de voire, asiá co connoscere = a vré a connosce : α') in genere, a vedé addeverulu si a se lipi cu mentea si ânim'a de densulu, a reconnosce, a se inchiná la addeveru, a si dá consentimentulu, etc. : a connosce errorea, peccatulu, fora de legea sea; a connosce dereptatea, addeverulu disselloru cuiva; nemine nu connosce pre Tatalu fora Filhulu, dice Jesus; toti connoscemu co ai dereptate; mai vertosu cu negatione, a nu connosce = a nu vré se connosca, a nu luá in considerare, a nu avé respectu, a nu vré se audia, etc. : intre ai sei au venitu, si ai sei nu l'au connoscutu; candu e vorb'a de dereptate, nu connoscu amici, nu connoscu frati, nu connoscu parenti; nu te connoscu cine esti; nu te connoscu neci de domnu, neci de iudicatoriu allu meu; unu omu nu

connosce pietate, umanitate, frica, etc., sunt espressioni cari dicu mai multu de câtu : unu omu nu are pietate, umanitate, frica, etc.; asiá si : a nu connosce lege, regula, margini, computu in nemica; a nu connosce ce e invidi'a, ur'a, spaim'a; déco nu me conosci cine sunt, te facu eu se me conosci; amorea, ca passione, nu cunnosce mesura; a nu connosce de câtu banii, a stimá numai banii; nu connoscu de câtu pre tene, la tene senguru cautu, de la tene senguru ceru adjutoriu sau respundere; β') in speciale, a reconnosce, cu differitele nuantie de : α') allu seu : a connosce unu copillu; se oppune de a connosce copillii nascuti d'in ellu; a connosce una detoria; nu me connoscu detoriu dupo acestu in scrissu, nu connoscu de a mea subsemnatur'a d'in ellu; β') de modestia, de penitentia si umilentia : a si connosce culp'a, defectele, errorile, miselli'a; de aci absolut. a connosce = a si veni in menti, a si senti ratecirea, a i paré reu de dens'a si a se adoperá spre indereptare : mai in urma are se connosca si se se correga; γ') de bene acceptatu, si de aci, de gratitudine, de reconnoscentia : connoscu totu benele ce mi ai facutu; cine nu connosce benele ce i se face, este unu ingratu ce nu mai merita benefacere; câtu bene f' am facutu eu, si tu totu nu conosci 10 aci : δ') a connosce de la cineva jene sau reu, a acceptá sau cercá : bene am connoscutu de la tene, déro neci unu reu n'am cannoscutu; si cu obiectu indirectu de lucru : n'am connoscutu neci reu neci bene d'in acestu medicamentu; in acestu intellesu connoscere se appropia de sentire, cumu s'a vedutu si la I. de sub I.; —II. in intellesu mai originariu, connoscere = a se adoperá d'in tote poterile a connosce unu ce pre deplenu si in totulu seu, a cercetá pre tote faciele, in tote momentele si ammenutele importanti; si in speciale, ca terminu juridicu, applicatu la cellu cui compete si care are detoria de a aduná tote notitiele necessarie pentru iudicarea si deciderea unei cestione judiciaria : advocatulu e detoriu a connosce caus'a ce are se appere, iudicatoriulu e detoriu a connosce de causa in

aînte de a judicá; judicele de instructiune sau judicele instructoriu, cumu se chiama in legislatiunea actuala, este judicele conoscutoriu de cause.

CONNOSCUTORIU, -toria, adj. s., cognoscens, cognitor, peritus, (it. conoscitore si cognoseltore); care connoce sau serve a conoscere: *judicela conoscutoriu, (vedi in speciale conoscere sub II.); facultate conoscutoria; omeni conoscutori de locuri, de formosetiele artei de a scrie; fíti conoscutori de cei ce ve facu bene cumu si de benele facutu.*

CONNOSCUTU, -a, d'in conoscere, part. passivu, cognitius, notus; celebrer, clarus, famosus: 1. cu intellesu propriu de partipiu, a) in genere: *addeveru conoscutu, locuri conoscute, muiere neconoscuta de nemine; probitate conoscuta prin incercare; fapt'a se connoce, dero causele ei sunt inco neconoscute, si auctorii ei si mai pucinu conoscuti; omu conoscutu cu cineva diferente de: omu conoscutu cuiva; conoscutu e, co omulu e applicatu la reu; b) in speciale, construitu cu facere, a face conoscutu: a) cu obiectu de lucru, a face se se connoca lucrulu, a dá in conno-scen-tia unui-a sau mai multoru-a: a face si altoru-a conoscute sentimentele si cogitationile selle; a face conoscutu amiciloru, co nu se mai potu stringe in acellu-asi locu; a face totoru-a conoscute si familiari notionile de economia nationale; β) cu obiectu de persona: α') a face se fia conoscuta person'a in natur'a sea, in calitatile, meritele selle, etc.: a face conoscuti cuiva auctorii antici; β') a recomandá, a pune in relatie; fa me conoscutu cu amicul tu; a se face senguru conoscutu celloru ee nu lu connoce; γ') a straluce, a face famosu, fia in bene sau in reu: multi nepotendu a capitá unu nume prin virtutile loru, cautara a se face conoscuti prin cutediatorie crimeni; 2. in intellesu de adiectivu, famosu, celebru, fia in bene sau in reu: lotri conoscuti; 3. absolutu ca substantivu: a) personale, conoscutu, -a persona cu care se afla cineva in relationi amicali: unu conoscutu, mai multi conoscuti; am multe conoscute, dero*

pucine amice; b) reale: a) m., conoscutu = ce se connoce: a procede, in demonstratiunea si cercetarea addeverului, de la conoscutu la neconoscutu; β) f., conoscuta, neconoscuta (subintellege: cantitate): candu ai adjunsu a collegá intr'una ecatione conoscutele cu neconoscutu'a, prin certe simple operationi de calculu, poti usioru afla neconoscutu'a.

* **CONNUBIALE**, adj., conubialis; de conubiu: *legamentu conubiale, de-repturi conubiali.*

* **CONNUBIU**, s. m., pl.-e, conubium (con-nubere); 1. casatorire si casatoria, ca institutione civile, pre candu conjugiú arréta unione simpla naturale a omului cu femin'a; de aci: 2. conubiu = dereptulu de casatorire dupo principiele dereptului civile romanu: la conubiu aveau dereptu numai cetatiani Romani; éro cei ce nu erau cetatiani Romani, dero erau liberi, poteau face matrimoniu; intre servi nu potea fi de cátu contuberniu.

CONNUMERARE, v., connumerare (con-numerare); a numerá irpreuna cu altii.

CONNUMERATIONE, s., connumeratio, stringere a mai multoru numere in una summa.

* **CONOIDALE**, adj., (it. conoidale, fr. conoidal); relativu la conoide, in insemnarea de substantivu.

* **CONOIDE**, adj. s., (it. conoide, fr. conoïde); cu forma de conu; de aci s. f., conoidea sau m. conoidele; a) corpu solidu ce sémina in forma cu unu conu, si in speciale, corpu generatu d'in rotatiunea unei parabole, unei hyperbole sau unei ellipse: *conoide elliptica, parabolica, hyperbolica*; -b) glande de form'a cellei de pinu ce se afla aproape de tertiulu ventriculu allu creierului si care se dice si *glande piniale.*

* **CONOPE**, s. m., (fr. conops d'in κώνωψ = culice); genu de insecte, cari, ca *culicele* sau tintiariulu, sugu sangele omului si altoru animali.

CONOPIDE, s. f., specia de planta leguminosa, fr. chon-fleur.

CONOPIU, s. m., pl.-e, conopeum si

conopium (κωνωπίον d'in κώνωψ = *cónope*), lucru facutu d'in tessutura forte suptire, ce se pune asupr'a patului spre a servi de apperatoriu contra *culici* sau tintiari, (vedi si *canapeu*).

CONSACERDOTE, s., *consacerdos*, collegu in *sacerdotiu*.

CONSACRARE, vedi *consecrare*.

* **CONSALUTARE**, v., *consalutare* (*con-salutare*); a salutá multi sau toti impreuna.

* **CONSALUTATIONE**, s. f., *consalutatio*; actione de *consalutare*.

CONSANGENITATE, s. f., *consanguinitas*; legamentu de *consanguiniu*: *intre frati este consanguinitate*; — metaforice, analogia, similitudine: *consanguinitatea acestoru dove doctrine*.

CONSANGENIU, -a, adj. s., *consanguineus* (*con-sange*); 1. cellu essitu d'in acellu-asi sange ou altulu sau altii, cellu ce se afla cu altii in legatura de sange; se dice in intellesu strimtu de frati si sorori bone, éro in intellesu largu de veri-ce alta persona legata cu altele prin sange; — appecatú si la bestie: *consanguini arieti*; — 2. prin metafora, analogu, assemine, care sta in strinsa relatione cu ceva.

* **CONSCENDERE**, *conscensi*, *conscensu*, v., *conscendere* (*con-scendere*); a se suí, si in speciale, a *conscende in nave* sau *una nave* = a se suí in nave, a se imbarcá, a plecá pre una nave; de unde si in genere, a se suí, a se urcá: a *conscende in carru* sau *carrulu*, a *conscende unu munte*, *una costa de collina*.

* **CONSCENSIONE**, s. f., *conscensio*; actione de *conscendere*.

* **CONSCIENTE**, part. adj. d'in *conscire*, *consciens* (compara si fr. *conscient*): *poporu-consciente de missionea sea*, (vedi si *consciu*).

CONSCIENTIA (pronuntiatu si: *conscientia*, *cusciintia*), s. f., *conscientia* (compara si it. *conscienza*, *coscienza* si *conscienza*, fr. *conscience*); statu, facultate, cumu si actu allu cellui *consciente* sau *consciu*: 1. scire sau *connoscentia* ce are cineva despre ceva impreuna cu altii, *connoscentia* commune mai multoru-a despre ceva: *conscienti'a mai*

multora despre unu furtu; conscienti'a omeniloru, genului omenescu, totoru celoru conjurati; a admite pucini in conscienti'a crimei; 2. déro mai vertosu, facultate prin care omulu se sente si con-nosce pre sene, adeco fienti'a sea si tote câte se petrecu in sene, cumu si actione sau actu allu acestei facultate, si a nume:
a) conscientia psychologica sau metaphysica, sentimentu sau conoscentia ce are omulu de fienti'a sau essistenti'a sea, de poterile, actionile, affectele selle, sentirea sau sentimentulu de sene: prunciu nu au inco conscientia de sene; in somnu profundu perdemu conscienti'a, asiá co nu avem conscientia neci de visele visate in asseminea somnu; bestiele chiaru si celle mai intelligenti nu paru a avé conscientia: unu mundru si potente callu, de essemplu, nu s'ar lassá se l'allerge de lu spumedia unu fragile copillu, déco ar avé conscientia de sene si de poterile selle; conscienti'a, casi celle alte facultati alle omului, se desvolta prin cultura: conscienti'a unui omu sau a unui poporu cultu e cu multu mai clara si mai luminata de cátu conscienti'a unui poporu incultu si barbaru; conscientia de essistenti'a, de poterile, de errorile, de culp'a, de peccatulu, de virtutile nostre; a avé deplena conscientia de ce facemu si dicemu; a lucrá cu conscientia sau fora conscientia, a cadé lesinatu si a remané indelungu fora conscientia, a recuperá conscienti'a, etc.; b) conscientia morale, facultate de a discerne si connosce benele de reu, justulu de injustu, cumu si actione sau actu allu acestei facultate, sentimentulu si connoscenti'a benelui si reului morale, cumu si sentimentulu de piacere sau de dorere ce incerca suffletulu nostru pentru unn bene sau unu reu facutu: a) in genere: mare e poterea conscientiei si pentru cei boni si pentru cei rei, coci cine n'a facutu reu, nu se teme, éro cine a peccatuitu, duce fricu de pena; conscienti'a bona imple suffletulu de nespusa buccaria, éro conscienti'a rea appesa anim'a cu grelle doreri si spaimé; vocea conscientiei; conscienti'a recusa, repugna, resiste; conscienti'a dicta, impune, consente; a intrebá sau con-

sultá conscientí'a sea; a se consiliá cu conscientí'a sea, a luá consiliu de la conscientí'a sea; judeciulu sau judecat' a conscientiei, tribunariulu sau forulu conscientiei; santuariulu, fundulu conscientiei, a appellá la conscientí'a cuiva; conscientí'a publica, conscientí'a nationale, conscientia genului umanu, conscientia derepta, severa, rigida, curata, impacata, delicata, etc., si d'in contr'a: conscientia addormita, grossa, larga, maculata, interdata, incarcata de peccate, etc.; b) in speciale: a) conscientí'a bona, conscientia a benelui: conscientí'a propria are pentru noi mai mare valore de cátu vorbele totorú-a; cutediu a ti scrie asiá, incoragiatu de conscientí'a detoriei; a avé conscientí'a impacata, a fi cu conscientí'a impacata; conscientí'a cere se implenescu a cesta detoria; β) conscientia rea, conscientia a reului: conscientí'a mustra pre culpabile; a avé pucina conscientia, a nu avé conscientia, a fi fora conscientia, a lucrá fora conscientia, (vedi si mai diosu la c); conscientí'a nu mi imputa nemica, n'am nemica care se mi appese pre conscientia; a avé multe pre conscientia, a nu avé nemica pre conscientia, a luá sau nu luá ceva pre conscientia; a si incarcá conscientí'a, a si descarcá sau usiorá conscientí'a; vermele conscientiei mustrea sau batalá de conscientia; scrupule de conscientia; γ) in intellesu religiosu: se nu punemu in contradictione conscientí'a religiosa cu conscientí'a morale sau cu conscientí'a politica, adeco conscientí'a umana in contradictione cu sene insasi; esame de conscientia inainte de confessione, inse: cei boni facu acestu esame de conscientia si in alte impregiurari si ca mai desu, spre a se judicá si corree' pre sene: Seneca si Oratiu recomenda unu desu si severu esame de conscientia; casu de conscientia; inse si afora de domeniulu religiosu: a face casu de conscientia = a face scrupulu de conscientia; a tentá, turburá, tormentá conscientiele; libertate de conscientia, differitu de: libertatea conscientiei; e) câteva esemple de constructioni alle cuventului conscientia cu preposetioni, mai vertosu cu prep. in, in conscientia:

a lucrá sauface in conscientia, ca oppogitu la a lucrá sau face fora conscientia: α) a lucrá cu deplena connoscentia de lucru, a aci ce face; β) a lucrá cu cogitu curatu, a considerá lucrulu ca una detoria sacra de impenitu cu religiositate si serupolisitate, a lucrá d'in tota anim'a si d'in tote poterile, cu tota accurateti'a; asiá si: a crede, a judicá in conscientí'a, in bona conscientia; inse: in deplena conscientia, in tota conscientí'a, etc., se referu mai multu la conscientí'a psychologica; asiá si: sentiu in conscientí'a mea, precandu: sentiu in conscientia, pote avé si intellesu psychologicu, déro si mai vertosu are intellesulu morale.

CONSCIENTIOSITATE, s. f., (it. conscienziosità); calitate de conscientiosu.

CONSCIENTIOSU, -a, adj., (it. conscienzioso, fr. consciencieux); plenu de conscientia, in insemnarea morale a cuventului, si in speciale, in insemnarea de bona conscientia: omu conscientiosu in tote câte dice si face; lucru conscientiosu = facutu in conscientia.

* CONSCIRE, consciu, consciutu, v., conscire (consci); a fi consciu, a se scf pre sene, a avé conscientia atátu in intellesu psychologicu, cátu si in intellesu morale.

CONSCIU, -a, adj., conscius (con-scire)
1. care cu altulu scie ceva, si de aci, marturu, confidenta, complice, etc.: consciu allu consilieloru, cogiteloru, planurilororu cuiva; consciu de intrige, de conjuratione, de tote crimenele commisse; — appecatú, prin metafora, si la lucruri: nopte conscia de multe turpitudini; —
2. care se scie pre sene, care are conscientia, fia psychologica sau morale: a) in genere: pruncii nu su consci, precumu nu su conscii neci omenti mari cofundati in profundu somnu; nu mi sunt consci de neci una culpa; anima conscia de innocenti'a sea; b) in speciale care are conscientia de bene si de reu, si mai vertosu, care se scie pre sene culpabile.

CONSCRIERE, conscrissi, si conscrissei, conscrissu si conscriptu, v., conscribere (con si scriere); a scrie im-

preuna, si a nume : 1. a conchiamá sau stringe prin insoriere : a) despre militari, a recrutá : *a conscrie noue cete de callari*; de aci, *conscriptu*, ca adj. si sub. cellu luatu la militia, si in speciale, cellu de currendu luatu la militia, recrutu, si de aci, prin estensione, noviciu, tirone, inceputoriu, fora esperientia sau cu pucina esperientia in ceva; b) despre cetatiani allessi si inscrissi intr'una certa classe sau categoria : *a conscrie trei centurie de callari*; *d conscrie toti copilii in etate de a frecentá scól'a primaria*; c) mai vertosu despre senatorii vechiloru Romani, de unde espressioni ca : *patri conscripti* : a) titlu datu senatoriloru Romani ca inscrissi legitimi in acea ordine; β) in speciale inse applicatu tantianu la cei de ordine epestra, cari se allegeau si admitteau in senatu pentru completarea numerului; 2. a pune impreuna prin scrisu, a compone : *a conscrie una carte, unu mare volume asupr'a analogiei, unu contractu, unu tractatu, unu testamentu*; 3. a scrie preste totu sau in totu : *a conscrie paratii cu carboni*.

CONSCRIPTIONE, s. f., *conscriptio*, d'in *conscriptu* de la *conscriere*, actione si resultatu allu actionei de *conscriere* : *conscriptione de marinari, de pedestri, de callari*; *estu annu nu se face conscriptione*; *conscriptionea unui importante opu de filosofia*.

CONSCRIPTORIU, *-toria*, adj. s., *conscriptor*; care *conscrie* sau *serve a conscriere*.

CONSCRIPTU, *-a*, part. adj. s., *conscriptus*; vedi *conscriere*.

CONSCRISU, *-a*, d'in *conscriere* : 1. part. pass., *militarii de currendu conscrissi*; 2. supinu : *nu e tempulu de conscrissi classea juniloru mai mici de 20 de anni*.

* **CONSECENTE**, part. adj., *consequens* (it. *consequente* si *consequente*, fr. *conséquent*); care *consece*, urmedia de aproape dupo altulu, vorbindu de successione in tempu sau in spatiu si mai allessu a effectului dupo cauza : *pericle de necesse consecenti bellului*; dero mai vertosu in intellessulu logicu : a) ce esse sau se deduce in modu logicu si ratio-

nale d'in unu principiu, d'in una premissa, d'in unu postulatu, etc. : *conclusionatea nu e consecente premisselor*; b) in genere, conformu cu rationea, cuvenitu, concorde, etc. : *fapte si disse consecenti*; *omu consecente siesi in tote câte dice si face*; *nu e consecente a dice si face asiá*; — s. m., reale, *consecentele*, pl. *consecenti-i*, ca oppusu la *antecedente-le* : α) in genere, totu cé urmedia de aproape; β) in speciale, *consecentele* = allu doile terminu allu unei ratione : *a multiplicá consecenti mai multoru proportioni*.

CONSECENTIA, s. f., *consequentia* (it. *conseguenza*, fr. *conséquence*); unu ce *consecente*, unu ce care vine dupo unulu sau mai multe alte lucruri, care esse de neapperatu d'in altu ce, cumu si ordinea de successione : 1. in intellessu materiale : *a notá cursulu si consecenti'a evenimentelor*; *lucrulu poté avé consecentie bone sau rellé, vettematorie sau utili, gloriose*; de aci, *consecentia* = insemnatate, importantia : *omu de mare consecentia*; 2. in intellessu logicu si morale : *a trage consecentie false d'in principie addeverate*; *nu afli consecentia in cogitarea si portarea acestui omu*.

† **CONSECERE**, *consecui*, *consecutu* si *consectu*, v., *consequi* (*con-si I. secere*); a urmá de aproape, a urmari; si de aci : a imitá, a adjuge, a obtiné, a capitá. Radecin'a vorbeloru : *consecente*, *consecentia*, *consectare*, *consecutione*, *consecutivu*, etc.

* **CONSECRARE**, v., *consecrare* (*con-sacrare*); predeplenu si fora reserva a *sacrá* sau face ceva *sacru*, a dedicá sau inchiná ceva divinitatei sau basericei : 1. proprie, a) in genere : *a consecrá unu templu, una baserica, unu locu, una selba, una casa, una mozia*; b) in speciale, vorbindu de persone, a divinisé, a apotheosá, a pune intre diei; 2. metaforice : a) in genere, a dá cu totulu, a inchiná, a destiná, a aplicá fora reserva, a sacrificá : *a se consecrá la studiulu filosofiei*; *a si consecrá tempulu, vietí a la ammeliorarea instrucciónei*; b) a sanotioná : *cuvente consecrate prin usulu poporului*; c) a immortalisá : *a consecrá memori'a barbatiloru mari*.

* **CONSECRATIONE**, s. f., consecratio; actione de consecrare: *consecratio-nea unui templu la una divinitate, consecrationea unei institutiei prin lung'a sea durata.*

* **CONSECRATORIU**, -toria, adj. s., consecrator; care consecra.

* **CONSECTANIU**, -a, adj. s., consecrans (d'in consecrare); 1. ardente sectatoriu; 2. cu totul consecrente.

* **CONSECTARE**, v., consecrari, d'in consecutu de la consecere, ca forma intensiva d'in acestu-a, consecrare = a urmari cu mare ardore sau inversionare, atatu in intellesu bonu, cumu: a consecra avutie, gloria; catu si in intellesu reu: a consecra ostile inamicului puse in disordine.

* **CONSECTATIONE**, s. f., consecratio, actione de consecrare.

* **CONSECTATORIU**, -toria, adj. s., consecrator; care consecra.

CONSECUTIONE, s. f., consecutio; d'in consecutu de la consecere, actione si effectu allu actionei de consecere: 1. urmara ca effectu: *lipsea de dorere are ca consecutione placerea*; 2. mai vertosu, urmara regulata, successione ordinata, si in speciale, successione regulata a cuventeloru in formele cuvenite: *consecutio-nea temporiloru d'in propositi-uni secundarie cu tempurile d'in propositi-uni principale*; 3. adjungere la ceva, capitare, castigare.

CONSECUTIVU, -a, adj., (it. consecutivo, fr. consécutif); d'in consecutu, de la consecere, ce urmedia sau vine imediatu dupo altulu: *cinci dille consecutive, in trei dominice consecutive.*

CONSECUTU, -a, part. si supinu d'in consecere, consecutus-um.

* **CONSEDERE**, *consedui, consedutu* si *concessu*, v., considerare (con si sedere = *siedere*); a sedé mai multi impreuna, a sedé in ruintime, si in speciale, a sedé cu unu scopu, pre cumu, spre a spectá, a deliberá, a judicá, etc.

CONSEMNARE, v., consignare, (it. consegnare, fr. consigner; d'in con si signare = *segnare* = *semnare*); 1. a provedé cu unu semnu, si in speciale, cu unu semnu assecuratori, cu unu sigillu,

cu *semnatur'a numelui*, etc., a sigillá, a inscrie sau subscrie, a subsemná: a *consemná epistolele, decretetele, saccii cu bani, unu contractu*; mai vertosu, a semná cu altulu, spre a dá deplina validitate semnatarei acestui-a: *unu secretariu consemna actele semnate de presedente, unu ministru consemna decretetele principelui*; in acestu d'in urma intellesu se applica mai desu *contrasemnare*; 2. a confirmá, a addeveri, a garantá: *facte atestate si consemnate prin multe documente si monumente*; de aci prin metafore: a) a incredentiá, a commette: a *consemná averea unui bonu administratoriu*; b) in speciale, a depone ceva, mai vertosu una summa de bani, care are se se dé cuiva la tempulu si loculu cuvenitu: *deco nu vrei a acceptá summa a acestu-a, eu me ducu se ua consemnu; de mi vei face ce ti ceru, ti voi dá una mie de lei, pre cari si consemnu de acumu*; c) dero si in genere, a dá, si mai vertosu, a dá ca parte cuvenita, sau, a dá in manule cuiva, a trade: *consemnara pre Filiulu omului in manule cariturariloru*; a dá in custodia; 3. a semná bene, si de aci, a dá tote semnele ce facu conosciutu unu ce, a descrie, a espune, a insemná: a *consemná faptele memorabili alle barbatiloru illustri; a consemná motulu tempului; a consemná fapt'a in annalele statului.*

CONSEMNAZIONE, s. f., consignatio; actione si effectu allu actionei de consemnare: *consemnatio-nea summei promissa, cassa de depuneri si consemnatio-nea.*

CONSEMNATORIU, -toria, adj. s., care consemna.

CONSENSIONE, s. f., consensio; d'in consensu de la consentire, actione de consentire, si statu resultante d'in acesta actione.

* **CONSENSU**, s. m., consensus; (d'in consentire); actione, actu, cumu si statu produsu prin actionea de consentire: *unu inferiore nu pote face nemica fora consensulu superiorelui; la casatoria se cere consensulu conjugiloru, cumu si allu parentiloru loru; consensulu totoru omeniloru, totoru poporeloru intr' una cre-*

dentia; — *consensulu partiloru corporali*, *sympathia*.

* **CONSENTANIU**, -a, adj., *consentaneus* (d'in *consentire*); care *consente* = e concorde, invito, cuvenitu, in armonia, aptu sau adaptatu, conformu, etc., *respunsu consentaniu cu cestionea*; *doctrina consentania cu sene insasi, cu rationea, cu natur'a lucrurilor; opinioni consentantie cu doctrinele sanitoze; legi si instituti consentantie cu natur'a poporului; barbatu consentaniu cu sene; nu e consentaniu ca cellu ce nu se lasa infrange de frica, se se lasse infrange de concupiscentia*.

* **CONSENTE**, mai vertosu pl. *consenti*, *consentes*, applicatu la diei, *diei consenti* = dil *consentes*, in acellu-asi sensu cu *diei complici* = dil *complices*, doue-spre-diece devinatiti, sesse diei si sesse diee, cari formau consiliulu ordinariu allului *Joue*; — dupo unii de la *consum* = sum impreuna, dupo altii de la *consentire* = *consentire*.

CONSENTIENTE, part adj., *consentiens*, (it. *consenziente*); care *consente*, (vedi *consentire*).

CONSENTIMENTU, s. m., pl. -e, (it. *consentimento*, fr. *consentement*); actione, actu, cumu si statu produsu prin actionea de *consentire*, *consensu* : *consentimentu tacitu, a se insora fora consentimentulu parentiloru*.

CONSENTIRE, *consentiu*, si *consentiu*; *consentii*, *consentitu* si *cousensu* v., *consentire*, (*con-sentire* = *sentire*); a senti acellu-asi lucru cu altulu, si de aci, a se uni in sentire, cogitare, voire: a se uni in pareri, a se invoi, a concorda, a armonisa, a se cuveni: *te rogu se consenti si tu la celle ce credemu noi co e bene; toti consentu a dice co tu esti cellu mai bonu; filosofi academici nu consentu in multe cu cei peripatetici; cine tace, consente; a consenti cu sene insusi; toti consentira a da focu cetatei si a ucide pre cei mai insemnati cetatiani*; — si cu subiectu de lucruri: *gesturile se cade se consentia cu celle spuse; partile corpului omenescu consentu de minune, si producu prin acesta-a formoseti-a corporale; legea nu consente cu sene insasi;*

consentient'a, demnitatea nostra consente sau nu consente la ceva.

CONSENTITORIU, -toria, adj. s., (it. *consentitore*); care *consente*.

* **CONSEPELIRE**, part., *consepelitu* si *consepultu*, v., *consepelire* (*con-sepelire*); a *sepeli* sau *immormenta* impreuna.

* **CONSEPIRE**, part., *consepitu* si *consepitu*, v., *consepire* (*con-sepire*); a *sepi* sau *inchide* cu gardu de tote partile, si de aci, a *inchide veri-cumu* de tote partile.

* **CONSEPULTU**, -a, part. adj., d'in *consepelire*, *consepultus-a-um*.

* **CONSERERE**, *conserui*, *conserutu* si *consertu*, v., *conserere* (*con-serere*); a *seres* sau *inseri* impreuna, si de aci, a uni, *innoda*, *collega*, *implecti*, etc., a *consere salba d'in margaritari* si *d'in gemme*; *flori conserte cu lauri in capillia sei*; — in speciale, a *consere mana cu mana, braci cu braci, peptu cu peptu*, etc., a se lua la *batalia*, a se *lovi*, a se *lupta*, a se *bate*, a se *certa*.

* **CONSSERTIONE**, s. f., *consertio*; d'in *consertu* de la *conserere*, actione si resultatu allu actionei de *conserere*.

* **CONCERTU**, -a, part. adj. si

* **CONSSERTITU**, -a, part. d'in *conserere*, *consertus-a-um*.

1 **CONSERVA**, *conserva*, femininu d'in *conservu*.

* 2 **CONSERVA**, s. f., (it. *conserva*, fr. *conserva*; d'in *conservare*); 1. abstractu, actu de *conservare* : *sunt corpori in cari pare co se face mai mare conserva de lumina sau de caldura; a face conserva de locurile formose lesse in auctorii classici*; *dero mai vertosu* : 2. concretu : a) *ceva conservatu*, si a nume : a) fructe si alte assemeni lucruri condite sau confecte cu sacharu, cari se *conserva* indelungu bone de mancare; b) carne, lapte, pesce, legume, etc., cepte sau ferte si *conservate* in receptacle inchise in modu ermeticu; c) *confectura* sau *preparatiune farmaceutica* d'in vegetali cu sacharu : *conserva de rose, conserve de violette, de absinthiu, de limoia*; b) ce serve a *conservare*, si a nume : a) nave ce *insociesce* alta nave, spre a ua *aduta* si *appera* la nevoia, si in genere, navi alle mai multoru *patroni*,

cari, pentru *conservatione*, callatorescu impreuna; β) locu de *conservare*: *conserva de neue, de ghiacia, de apa*; γ) instrumentu de *conservare*, si in speciale, pl. *conserva* = ochialari cari marescu pucinu obiectele si cari servu la *conservarea* vederii.

* **CONSERVABILE**, adj., *conservabilis*; care se pote *conservare*: *vinulu aspru e conservabile*.

* **CONSERVANTE**, part. adj., *conservans* (it. *conservante*); care *conserva*.

CONSERVARE, v., *conservare* (compara si it. *conservare*, fr. *conservier*, d'in con si *servare* = *serbare*); a tine ceva in statulu seu, a pastrá, a apperá, a nu lassá se se strice, se se vetteme, se se perdá: *Domnedieu nu numai crea, ci si conserva fientiele d'in immensulu universu; ficaré animale cauta a si conservá vietí'a; astadi nu se uccidu, ci se conserva captivii; a conservá flori, vinu, carne; a si conservá starea parentesca intacta; a conservá lemnele de putredione, ferrulu de ruginé, vestimentele de umeđitate; a si conservá sanitatea corpului, puritatea sufletului; a conservá memori'a cuiva; a conservá credenti'a, fidelitatea, contractulu, tractatulu, conventiunile inchisiate, datinele strabone; colorile se conserva, candu nu essu sau nu se stergu.*

CONSERVATIONE, s. f., *conservatio*; actione si effectu allu actionei de *conservare*: *conservationea vietiei, sanitatei, averei, dereptulu de conservatione ce are fiacare fientia; conservationea hypoteceloru.*

CONSERVATIVU, -a, adj., (it. *conservativo*, fr. *conservatif*); aptu sau dispusu a *conservare*: *scriptur'a e conservativa a celloru de demultu intemperate si sciute*; — *partitu conservativu* = parte *conservativa* si absol. *conservativa*: a) in reu, partitu politicu, formatu mai antaniu in Angli'a, spre a apperá vechi'a constitutione a statului si a basericei cu tote rellele si abuserile acestei constitutione; de aci, in genere, partitu politicu in veri-ce térra constitutionale, care tine la vechiele legi cu tote defectele loru, si se oppune prin armare la veri-ce reforma si progressu;

b) in bene, partitu politicu, care are dereptu principiu doctrin'a de a nu admitte de cátu gradatu reformarea legiloru si institutioniloru stabilite; de aci si subst. m. personale, unu *conservativu*, omu ce se tine de partitulu sau doctrin'a *conservativa* in amendoue insemnarile descrisse.

CONSERVATORIU, -toria, adj. s., *conservator* (it. *conservatore* si *conservatorio*, fr. *conservateur*, si *conservatoire*); care *conserva* sau *serve a conservare*: *Domnedieu nu e numai creatoriu, ci si conservatoriu allu lumei; conservatori de archive, de monumente, de bibliotece; medie conservatorie de putredione, de ruginé, de corruptione*; in speciale, *partitu conservatoriu* = parte *conservatoria* = *partita conservatoria*, etc., de unde sis. m. personale, unu *conservatoriu* = unu *conservativu* (vedi *conservativu*); — s. m. reale, *conservatoriu*, pl. *conservatorie*; mediu sau locu de *conservare* in genere: *conservatoriu de obiecte pretiose*; si in speciale: a) institutu de instructiune cu scopu de a *conservá* si totu de una data a cresce unu cercu de connoscientie: *conservatoriu de musica, de arti si maestrie*; b) institutu unde se punu copilli orfani, cumu si femine, spre a i invetiá ceva si a i *preservá* de corruptionea morale.

CONSERVATRICE, s. f., *conservatrix* (it. *conservatrice*), femininu d'in *conservatoriu*, camu in acellu-asi intellessu cu allu forme *conservatoria*, (vedi *conservatoriu*).

* **CONSERVITU**, s. m., *conservitium*; stare de *conservu* in amendoue insemnarile acestui cuventu.

* **CONSERVITUTE**, s. f., *conservitus*; stare de *conservu* in insemnarea acestui cuventu de sub 1.

CONSERVU, -a, s., *conservus*-a (con si *servu*); 1. in intellessulu anticu, care impreuna cu altulu e *servu* (= *sclavu*); de aci, in intellessulu feudale, care impreuna cu altulu e *servu* (= *clacasiu*); 2. in intellessulu mai nou, care impreuna cu altulu e *servu* (= *servitoriu*).

* **CONSESSORIU**, -soria, adj. s., *conessor*; de la *conessu* d'in *concedere*;

care *consiede*, care *siede* cu altulu sau cu altii impreuna.

* **CONSESSU**, s. m., *consessus-ūs*; d'in *consedere* : 1. abstractu, actulu de *consedere*, si de aci, dereptulu de *consedere*; 2. mai desu inse, cai ce *consedu*, adunare sau societate de *consedenti* sau *consessori*; si de aci, locu unde *consedu* : *consessu teatrale*.

* **CONSIDERABLE**, adj., (it. *considerabile*, fr. *considérable*); de *consideratu*, demnu de *considerare* : *rationi considerabili*; *tempu considerabile*, *lungu*; *cantitate considerabila*, *mare*; *persone considerabili*.

* **CONSIDERANDU**, vedi *considerare*.

* **CONSIDERANTE**, part. adj., *considerans*, (it. *considerante*); care *considera*.

* **CONSIDERARE**, v., *considerare*, a spectá, a observá cu attentione : 1. proprie : a *considerá una tabellu*, *unu edificiu*, *unu opú ore care de arte*; *consideráramu lucrurile ce ne facu una oia impressione*; a *considerá in delungu unu lucru* sau *una persona*, *spre ale* *connosce si destinge de altele*; *considerati nu cumva se cada ceva d'in carru*; *considerandu co frundiele cadeau d'in arbori*; 2. metafórico, a se uitá de aproape cu mentea, a cogitá maturu, a reflecte, si de aci, a judicá, a estimá, a pretiui, a luá in bagare de sema, a avé stima, etc. : a *considerá lucrulu de tote partile*, *in sene si in relationile lui cu alte lucruri*; *considera cátu ar fi de bene se faci asiá*; a *considerá pre cineva ca bonu*; a *nu considerá ceva ca importante*; a *considerá ceva ca nemica*; — *considerandu co* este una formula forte usitata in decrete, sententie si concluduse in genere, formula prin care se premitu cuventele sau rationile conclusului; de aci, *considerandu*, *aplecatu forte desu* ca s. m. reale, *unu considerandu*, *mai multe considerande*, cu intellessulu passivu de *ceva ce e de consideratu*, (vedi *suffissu andu*), si de aci, *cuventa*, *ratione*.

* **CONSIDERATIONE**, s. f., *consideratio*; actione de *considerare* : *considerationea totoru impregiurariloru*, a luá in *consideratione celle spuse de ci-*

neva; a *lucrá numai dupo matura consideratione a facendei*, a *lucrá fora neci una consideratione*; — *stima*, *onore*, *pretiu*, si de aci, *importantia*, *insemnatare* : a *avé mare consideratione pentru cineva*, a *assecurá pre cineva de destins'a sea consideratione*; a *fi in considerationea cuiva*; — *lucru de consideratu*, *ratione*, *motivu*, *mobile*, *impregiurare*, etc. : *considerationi de interesse*, *de sanitate*, *considerationi morali*, *personali*, etc., *ne facu se lucrámu asiá sau altamentre*; *in considerationea starei*, *positionei*, *impregiurariloru*, etc.

* **CONSIDERATIVU**, -a, adj., (it. *considerativo*); care *considera*.

* **CONSIDERATORIU**, -toria, adj. s., *considerator*; care *considera* : *maturu consideratoriu allu totoru momenteloru unei affacere*.

* **CONSIDERATU**, -a, d'in *considerare* : 1. participiu, *consideratus-a-um* : a) passivu, de tote partile observatu, bene si afundu cogitatu, luatu in bagare de sema, si de aci, estimatu; onoratu : *lucrulu bene consideratu*, *omenii cei mai considerati d'in acea cetate*; b) ca adiectivu, cu intellessu activu, care *considera* tote câte vede, aude, face sau dice, si prin urmare, cogitateriu, prudente, intelletu, etc., oppusu la *usiorellu*, *temerariu*, *precepitatu*, etc. : *fi mai consideratu si mai pucinu impetuosu*; *aplecatu si la lucruri* : a *face passi neconsiderati*; 2. supinu, *consideratum-ū* : *assemini lucruri nu su de consideratu*.

* **CONSILIANTE**, part. adj., *consilians* (it. *consigliante*); care *consilia*.

CONSILIARE si *consiliare*, v., *consiliari*; a dá *consiliu* sau *consilie*, a indemná se faca, a invetiá, a prescrie : a *consiliá pre cei nascitori si dubiosi e facta omenasa*; *te consiliu se faci* sau *se nu faci*, *nu te consiliu se faci*; *cine te consilia se te porti asiá*? *cellu sanitosu consilia bene pe cellu morbosu*; *rationea*, *prudenti'a*, *esperienti'a* *ne consilia se facomu* sau *se nu facomu ceva*; *unu medicu mi consilia baie reci*, *altulu mi consilia baie calde*; — a *se consiliá* : a) a care sau *recepte consiliu* : a *se consiliá cu amiculu*, cu *rationea*; *una muliere se con-*

silia cu speclulu asupr'a ornatului seu; b) a si dá unulu altuia *consilie*, a debate impreuna : *membrii familiei se stringu si se consilia asupr'a interesiloru selle.*

CONSILIARIU si *consiliarius*, -a, adj. s., *consiliarius*; relativu la *consiliu*, luat mai vertosu ca s. m., *consiliarius* = care *consilia*, si in speciale, care *consilia d'in officiu* : *consiliarius intimu, secretu, aulicu, ordinariu, extraordinariu; consiliarii tronului, principelui, communei*; — metaforice : *meni'a e reu consiliariu.*

CONSILIATORIU, -toria, adj. s., *consiliator*; care *consilia* intr'una impregiurare data, si prin urmare differitu de precedentele *consiliariu.*

CONSILIU si *conselium*, s. m., pl. -e, *consillium* (it. *consiglio* si *consiglio*, fr. *conseil*; d'in acea-asi radecina cu *consule*, *consulere*); 1. deliberare matura a unei persone, déro mai vertosu a mai multoru persone asupr'a unei cestione de deslegatu sau unei mesura de luat, si prin urmare differitu de *conciliu*, care se dice mai multa de personele adunate spre a *deliberá* : *incepura a face consiliu si a dice; consiliu fecera carturarari cumu se prenda si se uccida pre Jesus; consilie nocturne, tinute in timpulu noptei*; de aci : 2. decisionea luata dupo deliberatione : a) in genere, resolutione, planu, mesura, intentione, cogitu sau scopu : *consiliulu teu de a plecá acumu noptea nu lu potu intellege; a combiná sau face unu bonu consiliu de batalia; capitani luara consiliu de a incepe indata batali'a; inimicii si ponu castrele inaintea nostra cu consiliulu de a ne taiá medlocele de approvisionare; a acé bone sau relle consilie pentru ceva sau pentru ceneva; nu e culpa, unde nu e consiliu; cu ce consiliu ati venit? a si scambá consiliulu; Domnedieu face deserte consilie impuiloru;* b) in speciale, inveniatura, ratione ce da cineva sie sau altui-a, indemnu de a face sau nu ceva : *consiliu sinceru, intelleptu, salutaru, bonu, reu; a dá sau recepe consilie; a ascultá consilie sau de consilie cuiua; a lucrá dupo consiliulu altui-a sau numai dupo consilie selle proprie; tem-*

*pulu, impregiurarile inco ne potu dá consilie; consiliu evangelicu dice mai pucinu de cátu preceptu evangelicu : pentru consilie evangelice nu se cere, ca pentru preceptele evangelice, cu necesitate una observare rigurosa; consiliulu unui medicu sau unui advocatu datu in scrisu; 3. facultatea de a face si luá consilie, prudentia, mente sanitosa si practica, providentia : *lucuru se face cu ánima barbatesca, déro cu consiliu copillarescu; cauta se confessámu co amu processu cu mai multa ardore de cátu consiliu; a rateci fora consiliu; multi si perdu si consiliulu impreuna cu starea; omu de bonu consiliu, care si sie si altoru-a scie dá bone consilie; de aci consiliu = providentia divina; 4. in intellessu concretu, persone ce tinu conciliu, aprope in acea-asi insemnare cu consiliu (vedi mai susu la 1.) : a aduná, chiamá, stringe, convocá consiliulu; consiliu privatu allu principelui, consiliu de statu, consiliulu ministriloru; consiliulu communal, provinciale, judecianu; consiliu, de familia pen tru minori sau interdici; consiliu academicu, universitariu, scolaru; consiliulu dieiloru, allu celloru boni si intellepti; consiliu bellicu, militare.**

* CONSIMILE, adj., *consimilis* (d'in *con si simile = sémine*); in tote assemine, pre deplenu assemine cu altulu.

* CONSISTENTE, part. adj., *consistens*, (it. *consistente*, fr. *consistant*); care *consiste* : 1. in genere : *argumentu consistente intr'unu jocu de vorbe; difficultati de intellessu consistenti in incorrectionea testului;* 2. in speciale, care are ocreare gradu de soliditate : *materia alba ceva mai consistente de cátu laptele; pescii au carnea mai pucinu consistente de cátu alte animali; — etatea consistente, care a adjunsu la ultimulu terminu de desvoltare, fora inse se declina spre betranetia.*

* CONSISTENTIA, s. f., (it. *consistenza* si *consistenza*, fr. *consistance*); calitate sau stare de *consistente* : *consistenti'a mierei e mai mare de cátu a laptelui; crem'a de lapte are mai multa consistentia de cátu cellu altu lapte; cér'a are mai pucina consistentia de cátu re-*

sin'a; lemmu fora indestulla consistentia; etate de consistentia = *etate consistente*: *tote cãte crescu, adjungu la unu statu de consistentia, dupo care urmedia scaderea sau decrescerea*; de aci *consistentia* = stabilitate, permanentia, fissitate: *nemica in lume nu are consistentia, ci tote su trecutorie; tempulu formosu incede a luã consistentia; omu fora consistentia, fora constantia sau fora consideratione; una scire iea consistentia, incede a se confirmã*; — *consistenti'a unei ereditate, celle d'in cari acea ereditate consiste sau se compone*.

* **CONSISTERE**, *consteti si constetei, constatu, v.*, consistere (compara si ital. consistere, fr. consister; d'in *con si sistere*; vedi si *constare*); 1. trans. a face se sté pre locu, a oppri, si de aci, a stabilí, a fissá, a assecurá, etc.; déro, mai vertosu: 2. intr., a stá pre locu, a se oppri, a sedé, a incetá, etc., a) proprie: a) in genere: *candu adjunsi la ospetaria, consteti si incepu a cogitare; und'a consiste, sangele consiste d'in circulatione*; ß) in speciale: a') a *consiste cu cineva* = a se oppri si stá de vorba cu cineva; ß') ca terminu militariu, *consistere* = a se oppri d'in mersu sau a se pune la loculu si in starea cuvenita: *la aripele armatei consistu callarii; d'in fuga consistu si se oppunu cu vigore inimiciloru care i urmariu*; b) metaforice: a) a stá sau sedé in delungu, a fi eostante, a persiste, a durá, a tiné: *nu mai constete neci una colore; sunt margini d'in collo de cari nu pote consiste benele; nu numai culpa, déro neci suspicione de culpa nu pote consiste pentru atare omu*; ß) a stá, a assiste, a fi: *fora agricultura nu pote consiste neci unu statu*; γ) mai vertosu, vorbindu de statulu sau firea unui ce consideratu in essenti'a lui, in calitatile lui essentiali: *vertulu acellui poporu consiste mai vertosu in lacte, casiu, carne; in acesta-a, consiste salutea si vieti'a eterna; perfectionea omului consiste in usulu bonu allu rationei*; δ) ca oppusu la miscare progrediente, a stá in repausu, a se oppri, a incetá: *e de obseratu, déco morbulu cresce, consiste sau decresce*.

* **CONSISTORIALE**, adj., (fr. *consistorial*); relativu la *consistoriu*: *judecata consistoriale*.

* **CONSISTORIANU**, adj. s., *consistorianus*; care face parte d'in *consistoriu*, membru in *consistoriu*.

CONSISTORIU, s. m., pl.-e, *consistorium*, (fr. *consistoire*; d'in *consistere*); 1. proprie, locu de *consistere*, = (*adunare*); de aci: 2. adunare de omeni cu scopu de a deliberá, judicá, decide, cumu si loculu unde se aduna, si in speciale: a) consiliulu imperatorului romani; b) consiliu allu papiloru formatu de cardinali; c) consiliu allu unui episcopu, care judica pre preutii caduti in culpe: *mai inainte consistoriele judicau si cestionile de casatoria*.

CONSOBRINU, -a, (si *cosorinu* sau *cusurinu*), s., *consobrinus*; 1. proprie: a) in intellessulu cãllu mai strinsu, copillu allu sorei mammei, *veru* d'in sor'a mammei; b) in intellessulu mai largu, copillu d'in fratele sau sor'a mammei, *veru primariu* in genere; 2. prin estensione, consanguinu de departe.

* **CONSOCIABILE**, adj., *consociabilis*; care se pote *consociare*.

CONSOCIARE, v., *consociare*; a face *sociu*, a face commune, a uní in strinsa societate.

CONSOCIATIONE, s. f., *consociatio*; actione si statu allu actionei de *consociare*.

CONSOCIU, -a, s., *consocius*; sociu cu altulu in commerciu sau in alte daraveri mai vertosu materiali.

CONSOCRÍA (redussu in pronuntie locali la: *cosocria, cusucria, cusoria*), s. f., *affinitas inter consoceros*; legamentu de affinitate intre *consocri*, (vedi *consocru*).

CONSOCRIRE (redussu in pronuntie locali la: *cosocrire, cusucire, -escu*, v., *consocorum facere, fieri vel esse*; 1. a face *consocru*: *mi am pusu tote poterile spre a consocri acesta doue familie*; déro mai vertosu: 2. ca reflex. a se *consocri*: a) a se face *consocru*: *fiendu co amendoi avemu copilli potemu se ne consocrimu*; b) a fi *consocru*, in legamentu de *consocria*: *celle doue case regali se*

consocriciau; c) a si dice unulu altui-a *consocru*; in acestu intellesu si activu : a *consocri pre cineva*.

CONSOCRISIORU, -a, (redussu in pronuntie locali la : *cosocrisioru, cusucrisioru, cusocrisioru*), s., 1. deminutivu d'in *consocru*; 2. specia de planta, pulmonaria officinalis.

CONSOCRU, -a, (redussu in pronuntie locali la : *cosocru, cusucru, cusocru*), s., *consocer, consocrus*; affinis *remotier* (d'in *con* si *socru*); 1. cellu legatu prin legatura de affinitate ca parente allu unu conjugue cu parentele cellui altu conjugue, parente allu generelui sau allu noarei : *mamm'a generelui este consocra cu mamm'a noarei, precumu si mamm'a noarei e consocra cu mamm'a generelui; parentii unci parechia de conjugui sunt consocri intre densii*; 2. prin estensione, unu affine mai departatu; 3. june ce serve de comite miressei.

* **CONSOLABILE**, adj., *conselabilis*; care se pote *consolare* : *doreri consolabili*.

* **CONSOLANTE**, part. adj., *consolans*, (ital. *consolante*, franc. *consolant*); care *consola* : *cuvente consolanti, idea consolante*.

* **CONSOLARE**, v., *consolari*, (it. *consolare*, fr. *consoler*; d'in *con* si *solare*); 1. cu obiectu de persona, a usiora pre cineva de una derere de anima, de intristare, a i da sau face anima, spre a sufferi mai usioru acea dorere : *cu nemica nu potemu consolá pre mamma de perderea unicului seu filiu; ferici cellá ce plangu, co acelli-a se voru consolá*; 2. cu obiectu de lucru, a usiora, a allená, a indulci, imblandi, micusiora : *a consolá dorerea, intristarea, reulu, sufferentiele, laborile, amarulu, singuritatea cuiwa*.

* **CONSOLATIONE** s. f., *consolatio*; actione de *consolare*, cumu si effectu sau stare produssa prin *consolare*, mediu de *consolare*, etc. : *consolationile religionei*.

* **CONSOLATORIU**, -toria, adj. s., *consolater* si *consolatorius*; care *consola* sau serve a *consolá* : *consolatoriuulu celoru infortunati si miseri; scissore consolatoria*.

* **CONSOLIDA**, s. f., vedi *consolidu*.

* **CONSOLIDANTE**, part. adj., *con-*

solidans (ital. *consolidante*); care *consolida* : *remedie consolidanti de vulnere*.

* **CONSOLIDARE**, v., *consolidare*, (fr. *consolider*; d'in *con* si *solidu*); a face *solidu* : a *consolidá unu edificiu, fundamentele unci casa*; metaforice : a *consolidá poterea, institutionile, pacea, tractatulu*; in speciale : a) a *consolidá usu-fructulu cu proprietatea*, a uní si intari unulu cu alta; b) a *consolidá una detortia*, a ua inscrie in librii publice si a assecurá solutionea ei; de aci si : *detortia consolidata* si absol. *consolidata*, venitu redussu si assecuratu prin inscriere in librii Statului; c) a *consolidá unu vulnu, una plaga, unu ulcu, una fractura, etc.*, a face se se prenda, se se inchida, etc.

* **CONSOLIDATIONE**, s. f., *consolidatio*, (fr. *consolidation*); actione si statu produssu prin actionea de *consolidare*.

* **CONSOLIDATORIU**, -toria, adj. s., *consolidater*; care *consolida*.

* **CONSOLIDATU**, -a, part. d'in *consolidare*.

* **CONSOLIDU**, -a, adj. s., *consolidus*, *consolida* (compara si it. *consolida*); forte *solidu*; — s. f. reale, *consolida* = genu de plante, si mai vertosu un'a d'in speciele acestui genu, *symphytum officinale* lui *Linneu*.

CONSONANTE, part. adj., *consonans* (ital. *consonante*, fr. *consonnant*); care *consona* : 1. in genere, fora idea de armonia : *voci consonanti, instrumente consonanti; littera consonante*, care nu sona de cãtu impreuna cu alta littera numita *vocale*; de aci ca s. f., *consonante-a* = *littera consonante*; déro mai vertosu si ca mai desu : 2. in speciale, cu idea accessoria de armonia, armonicu, placutu urechiei, si de aci, cuvenitu, concorde, conforme : *corde consonanti, portare consonante cu dictatele mentei sanitose; intre intervalele musicali consonanti sunt terti'a si cinti'a; desinentie consonanti a doue sau mai multe versuri* = rime.

CONSONANTIA, s. f., *consonantia*, (it. *consonanza*, fr. *consonnance*); calitatè sau statu de *consonante*, cumu si ceva formatu d'in elemente *consonanti* : *consonanti'a portarei cu vorb'a, consonanti'a syllabeloru finali a doue sau mai*

multe versuri; consonantiile nu su placute in prosa, ci numai in versuri; in speciale, ca terminu de musica, in oppositione cu dissonantia, consonantia = accordu de doue sau si de mai multe sonuri cesuna bene impreuna: regina consonantiiloru si mamm'a armoniei este octav'a.

CONSONARE si *consunare*, v., *consonare*; a soná impreuna, si de aci a soná cu putere: *mai multe voci si instrumente consona de facu se tremure murii vastului edificiu; sunt littere ce de sene nu dau unu sonu, ci numai cu altele consona*; déro mai vertosu, a soná conforme, a dá sonu assemine cu altulu: *desinentiele versuriloru consona sau nu consona*; de aci, a soná in armonia, si prin estensione, a se invoi, a se cuveni, a fi cuvenitu, conforme: *vorbele vostre nu consona cu faptele.*

* CONSONU, -a, adj., *consonus*, (ital. *consono*); care sona impreuna: *consonetele corde alle lyrei; littera consona* si absolutu, *una consona* (vedi *consonante*); déro mai vertosu, care sona in armonia, si de aci, armonicu, cuvenitu, conforme, etc., si prin urmare apropiatu in intellesu de form'a *consonante*.

* CONSOPIRE, v., *consopire* (*con* si *sopire* = *supire*); a sopi sau addormi bene, a face se perda cu totulu conscientia de sene, a confundá in somnu, in completa ammortire.

CONSORTE, adj. s., *consors*, (it. *consorte*; d'in *con* si *sorte*); care are acea-si sorte cu altulu sau cu altii, 1. in insemnari mai strimpte si speciali: a) care are acea-si sorte d'in avere; b) care are acea-si sorte prin sange, mai vertosu: frati, sorori; c) care are acea-si sorte prin affinitate, mai vertosu prin casatoria; de aci ca subst. personale: *consorte-le* = maritu-lu, *consorte-a* = muiera; d) care e cointeressatu cu altulu sau altii intr'unu processu, intr'una ereditate: *a condemná pre toti consortii se solva in modu solidariu*; e) in sensu mai amplu, care e cu altulu in comunitate de unu dereptu, de unu interessu ore care: *popore consorti in fortuna, in derepturi*; si cu intellesu reu, cellu ce face parte d'in una factione: *capulu factionei cu toti consortii*; 2. in insemnari mai large

si mai generali, care are acea-si parte cu cineva d'in ceva, partecipe, sociu, etc.: *consorte allu boneloru ca si relleloru, allu doreriloru ca si buccuriiloru, allu gloriei, lucrariloru, avutiei ca si lipsei; consortele regelui in imperiu; consortele blastematiloru la tote infamiele*; — appecatu si la lucruri cu intellesulu de *commune*: *consortile coperimente alle industriioseloru albine*, sau cu intellesu de *assemine*: *consorti casuri, consorte fortuna*.

* CONSORTIALE, adj., *consortialis*, (it. *consorziale*); relativu la *consorte* sau la *consortiu*.

* CONSORTIONE, s. f., *consortio*; comunitate, societate, si prin urmare apropiatu de intellesulu fermei *consortiu*.

CONSORTIU, s. m., pl. -e, *consortium*; statu de *consorte*, comunitate de *sorte*, comunitate de derepturi si detorie, societate: *consortiuulu fratiloru, consortiuulu omului cu omu; consortiuulu civile, religiosu; consortiu de damnia, de imperiu*.

†† CONSPECERE, *conspicui, conspexitu* si *conspexitu*, v., *conspicere*, (*conspicere*); a spectá in tote partile cu attentione, si de aci, a considerá, a cercetá cu luare amente, a cogitá cu maturitate.

* CONSPECTARE, v., *conspicere*, forma intensiva d'in *conspicere*, luatu inse a desea cu acellu-asi intellesu ca si *conspicere*.

* CONSPECTORIUM, -toria, adj. s., *conspicere*; d'in *conspicere* de la *conspicere*, care *conspice*: *Domnedieu e conspiciuulu fundului animei nostra*.

CONSPECTU, -a, d'in *conspicere*: 1. part. passivu, luatu de regula ca adj., *conspicere* - a - um; déro mai vertosu: 2. subst. m., *conspicere* = *conspicere* - us; a) actione de *conspicere* sau imbraciare cu vederea, vedere sau intenderea vederei: *a perde ceva sau pre cineva d'in conspiciu, a fugi de conspiciuulu omnia*; b) prin metafore: a) *ce se conspice*, se imbracia cu vederea, presenti'a sau presente, celle presente, ce e appropie, apropiare, vecinetati: *sciu co conspiciuulu nostru nu ve e placutu*; mai multi arbori

d'in *conspicuum* ospetariei; β) vedere cu mente, observatione, consideratione, aruncatura sau cautatura de ochiu : *aceste-a nu cadu in conspectu*; γ) in intellessu concretu, tabellu *synopticu*, tabla in care se presenta oeva asiá de seurtu, in câtu cu una aruncatura de ochiu se se pota coprende lucrulu in totulu seu : *a presentá intr'unu conspectu computele mai multoru anni*.

* **CONSPERGERE**, *conspersi* si *conspersi*, *conspersu*, v., *conspingere* (*conspargere*); a *sparge* sau *seminá*, stropi de mai multe parti sau presta totu : *a consperge curtea cu flori*, *a consperge flori cu apa*; *luptaci conspersi cu sange*.

* **CONSPERSIONE**, s. f., *conspersio*; actione de *conspingere*.

* **CONSPERSU**, -a, part. d'in *conspingere*, *conspersus-a-um*.

* **CONSPICABILE**, adj., *conspicabilis*, care se pote *conspicare*.

* **CONSPICARE**, v., *conspicari* (d'in acea-asi fontana cu *conspicere*); a *destinge* cu ochii, a *vedé*, a *dá* cu ochii de ceva.

* **CONSPICILIU**, s. m., pl.-e, *conspicillum*; (d'in *conspicere* = *conspicere*), locu de unde se pote *conspicere*.

* **CONSPICUITATE**, s. f., (*conspicuitas*, it. *conspicuitá*); calitate de *conspicuum*.

* **CONSPICUU**, -a, adj., *conspicuus* (d'in *conspicere* = *conspicere*); care se pote *conspicere*, care sare in ochi, visibile, invederatu, si de aci, prin metafora, care atrage luarea a mente, insemnatu, considerabile, demnu de luare amente : *amendoi strainii conspiciu prin portulu loru*.

CONSPIRARE, v., *conspirare*, (it. *conspirare*, fr. *conspirer*; d'in *con* si *spirare*); 1. proprie, a *spirá* sau *sufflá* impreuna; déro ca mai desu : 2. metaforice, a se uní, a armonisá, a tende la acellu-asi scopu : a) in genere : *poterile totoru-a conspira la acellu-asi rezultatu*; *artea si geniulu conspira a produce addeveratele capite de opera*; *tote partile terrei conspira a-se apropiá de centru*; *vivacitate a imaginationii*; *deliceteti a gustului si grati a suave a espressionei conspira a*

face d'in ellu unu sublimu poetu; b) in speciale, a se uní in cogite si voientie : a) in bene : *conspirati*, *tribuni*, si *consentiti* cu noi si cu toti *celli boni*; *senatu*, *poporu*, *callari*, *tote ordinile conspirara a mantú republic'a de periclu*; β) in reu, camu in acea-asi insemnare cu *conjurare* : *mai multe cetati conspirara contra imperiului Romei*; a *conspirá contra viet'i a cuiva*; a *conspirá se uccida pre mai multi si se prede pre toti*; de aci, *conspirati-i* = *conjurati-i*.

CONSPIRATIONE, s. f., *conspiratio*; actione de *conspirare*, cumu si effectu sau medie de *conspirare* : *conspirationea ánimeloru si mentiloru la benele commune*; *mai multe conspirationi urdite contra ordinia stabilita*.

CONSPIRATORIU, -toria, adj. s., *conspirator* si *conspiratorius*; care *conspira* sau se refere la *conspirare*, mai vertosu in insemnarea rea de sub 2, b, β, a acestui cuventu : *conspiratorii contra ordinia sociale*; *mania conspiratoria*.

CONSPIRATRICE, s. f., camu in acellu-asi sensu cu allu forme *conspiratoria*, (vedi *conspiratoriu*).

CONSPIRATU, -a, part. d'in *conspirare*.

†† **CONSPUERE**, v., *conspuere* (*conspuere*); a *scupá* tare si multu ceva sau pre cineva, si, prin metafora, a *despretiá*, a *batujoori*; — in intellessulu atátu propriu câtu si metaforicu se espreme cu mai multa energiá in form'a intensiva *consputare* = *consputare*, trassa d'in part. sau supinulu *conspulu* allu lui *conspuere*.

* **CONSPUTARE**, *consputu*, vedi *conspuere*.

* **CONSTANTE**, part. adj., *constans*, (it. *costante* si *costante*, fr. *constant*); care *consta*, stabile, nestramutatu, immutabile, perseverante : 1. proprie : *cursulu stelleroru e certu si constante*; *nimica mai formosu si mai constante de câtu lumea in aspectulu si motulu seu*; *pace constante*, *credentia constante*, *resolutioni constanti*; *venturi constanti*, cari *suffla indelungu* in acea-asi directione; *cantitati constanti*, cari remanu acelle-asi *facia* cu altele variabili si

varianti; *legile naturae sunt constanti*; 2. metaforice: a) invito cu sene, in armonia cu sene insusi, consecente: *rumori constanti, opinione constante*; b) stabilitu, adeveratu, certu, neindoiosu: *nu te mai indoi, lucrulu e constante; remane constante, co ati comissu acesta errore*; c) in respectulu morale: solidu, perseverante, nestramutatu, si de aci, fidele, credentiosu, demnu de tota incredere: *spiritu constante, violentia constante; amici firmi si constanti*.

CONSTANTIA, s. f., constantia, (it. costanza si costanza, fr. constance); calitate de constante: *constantia si regularitatea motului corpusculor ceresci; perseverantia si constantia in impresurarea cetatei; d'in constantia si armonia totoru faptelor si disselor rezultata decorulu in vietia; constantia in caracteriu; constantia in celle resolute, in amore, in credentia*.

CONSTARE (dupo localitati si: *constare, custare*), consteti sau constetei (si constai), constatu, v., constare (it. constare si costare, fr. conster, conster, coster); din *con* si *stare*; 1. a sta pre locu, a se oppri; in acestu intellesu, la tempurile actionei imperfecte, se aplica de regula form'a *consistere*; 2. a sta nestramutatu, immutabile, a persiste, a dura, a tine, a persevera, etc.: *sub tote scambiationile fientieloru particularar, summ'a totulu lunei consta si remane acea-asi*; 3. a se invoi, a se uni, a fi euvenitu, a armonisa: *considerati deco discursulu vostru consta cu addeverulu si cu sene insusi*; de aci: a *consta cu sene* = a fi consecente, a nu se contradice; de unde: 4. vorbindu de fapte, sciri, rumori, etc., a fi stabilitu, certu, neindoiosu: *fapt'a consta, dero nu se scie cine e auctorulu faptei; consta co tu ai fostu la loculu crimei in momentulu candu s'a commissu*; 5. a sta in fientia, a esiste, a fi: *desertu in natura nu consta; pote consta sufletulu fora corpus?* de aci: 6. a se compone, a fi compusu: a) cu *de* sau *d'in*: *omulu consta d'in corpus si sufletu; temperantia consta d'in infrenare de veri-ce essensu in victu*; b) cu *in*: *salutea nostra*

consta in vertutea bracioloru nostre, (vedi si consistere); 7. ca mai desu si populariu si de regula fora n, *costare* = a ave una valore, a necessita una spesa, a reclama unu pretiu, vorbiudu de lucrurile ce se compera: *lucrulu ce vale diece galbeni, pote costa una mie de galbeni; ce te costa mancarea la ospetaria? cas'a ne costa 300 de galbeni pre annu; a costa multu, pucinu, nemica; coste-ne ce ne va costa, totu cauta se lu comperamu; placherile ne costa adesea mai multu de catu necessitate; certe errori costa sange, vietia, doreri; multe peccate costa amaru pre omu; nemica nu costa mai caru de catu ce se compera cu pretiulu onorei; fa-mi acesta bonitate, care nu te va costa nemica, neci bani, neci labore*.

* CONSTATARE, v., (fr. constater); d'in *constatu* de la *constare*, a stabili addeverulu unei fapte, a pune in evidentia, a invederá; mai vertosu, a stabili una fapta prin unu actu solemn: *a constata prin unu processu verbale*.

* CONSTATATIONE, s. f., (fr. constatation); actiune de *constatare*.

* CONSTATATORIU, -toria, adj. s., care *constata*: *prescriptu verbale constatatoriu de tote celle petrecute*.

* CONSTATORIU, -toria (si *costatoriu, custatoriu*), adj. s., *constans*; care *consta*, mai vertosu in insemnarea lui *constare* de sub 7.: *placheri costatorie si de bani si de sanitate*.

CONSTELLATIONE, s. f., *constellatio*, (it. costellazione, fr. constellation); adunatura de mai multe stelle fisse, caroru-a, pentru adjutorarea memoriei, s'au datu numene de omeni si de animali: *constellationea taurulu este un'a d'in celle doue-spre-diece constellationi zodiacali*; alta data se credea co *constellationile* au influentia asupr'a evenimentelor vietiei omului, si de aci espressioni ca: *a se nasce sub una bona sau rea constellatione* = a se nasce sub *bona sau rea stella*.

CONSTELLATU, -a, adj., *constellatus*; proprie part. d'in unu verbu *constellare* (*con-stella*), inatu cu intellesulu de: 1. seminatu sau adornatu cu stelle: *bal-*

tie constellate, cingutoria constellata, vestimente constellate; 2. facutu in forma de stella : *petra constellata*; 3. addussu sau produssu sub influenti'a unei *constellatione* : *anelle constellate*; 4. *unsore constellata*, alifia facuta d'in rime cu untura de ursu sau de apru, care se credea bona de doreri de denti.

* **CONSTERNANTE**, part. adj., *consternans* (it. *costernante*); care *consterna*.

CONSTERNARE, v., *consternare*; alta forma d'in *consternere*, luata cu intellessulu de : 1. a sterne sau culcá la pamentu, a invinge; déro mai vertosu : 2. a spariá in gradulu supremu, a face se si perda mentile prin una spaima, prin una scire dorerosa neasteptata, a ammeti, a turburá forte : *consternati appuca toti fug'a in tole partile*; *scirea acestora a ne consterná pre toti*; *consternatu de dorere nu scie bietulu omu ce se facea*; si despre animali : *caii consternati appuca fug'a si nu mai asculta de frene*.

CONSTERNATIONE, s. f., *consternatio*; actione si effectu allu actionei de *consternare* : *consternationea totoru cetatianiloru*; *fug'a cailoru in consternationea loru*.

CONSTERNATU, -a, part. d'in *consternare*, *consternatas*-a-am.

CONSTERNERE, *consternui*, *consternutu* si *constratu*, v., *consternere*; 1. a asterne preste totu, a accoperi asternendu : *a consterne curtea cu paie*; 2. a asterne la pamentu, a invinge.

* **CONSTIPANTE**, adj. part., *constipans*, (it. *costipante*); care *constipa*.

CONSTIPARE, v., *constipare* (d'in *con* si *stipare*=*stupare*); a stringe, a indesá forte tare, si de aci a astupá cu totulu; in speciale, vorbindu de ventre sau pantica, a incuiá, a oppri liber'a es-sire la scaunu.

CONSTIPATIONE, s. f., *constipatio*; actione si statu produssu prin actionea de *constipare* : *constipationea pantecelui*.

CONSTIPATIVU, -a, adj., (it. *constipativo*); aptu a *constipare* : *beuture constipative*.

CONSTIPATORIU, -toria, adj. s., care *constipa* sau serve a *constipare* : *regime de mancare constipatoriu*.

* **CONSTITUENTE**, part. adj., *constituens*, (it. *constituente*); care *constitue* : *terrene constituenti fundulu lacului*; *molecule constituenti*; *potere constituente* in oppositiune cu : *potere constituta*; *adunantia constituente* si absolutu s. fi, *constituente*-a, adunantia a stateloru sau ordinariloru Franciei, care in 1791 se declará de adunantia nationale spre a delibera asupr'a *constitutionei*, si de aci, veri ce adunantia chiamata a face sau reformá constitutionea unei terre.

* **CONSTITUERE**, v., *constituere*, si

* **CONSTITUIRE**, v., *constituere* (d'in *con* si *statuere*); ca transitivu *constituere* corresponde la *consistere*, intransitivu : 1. a statui sau pune ceva sau pre cineva undeva, mai allessu a pune bene, a asiedia : a) in genere : *a constitui unu omu la petiorele altui-a*, *unu tauru la altariu*, *pre unulu capu celloru alti*, *gubernatoriu unei cetate*; b) in speciale : a) a asiedia cetele armate undeva, a le pune in ordine : *capitanulu constitui legionea nu departe de acellu locu*; *a constitui trei coorti in frunte*, *flott'a in faci'a castellului*; b) a oppri armat'a d'in mersu : *astandu de insidiele inimicului*, *capitanulu constitui armat'a pentru pucinu tempu*; 2. cu particulare idee accessorie : a) cu idea accessoria de *componere*, *face*, *formare*, *edificare*, *redicare*, *fundare*, etc. : a) proprie : *partile constituiu totulu*; *moleculele constituiu corpusculele compuse*; *omulu crede co pentru densulu Domnedicu a constitutu totu in lume*; *a constitui turnuri*, *castelle*, *altarie*, *noue case*, *nou muru*; b) metaforice : *vedeti ce legi*, *ce conditioni vreti a ne constitui*; *a constitui unu judeciu*, *una accusatiune*; *a constitui pacea*, *libertatea*; *a se constitui accusatoriu*, *parte civile*; *captivu*; c) cu idea accessoria de *ordinare*, *regulare*, a stabili ordinandu, regulandu, organisandu, etc., *a constitui regi*, *judici*, *judecie*, *poterile publice*, *imperiu*, *republic'a*, *statulu*, *curatori unui minore*; *a constitui tote cu cea mai mare ecitate*; *a constitui unu crede*; *senatulu*, *camer'a se constituie*; *una societate nu numai civile*, *ci si commerciale*, *are lipse de a se constitui*; c) cu idea

accessoria de marginire sau determinare, a margini, a determiná, a destiná: a *constitui pretiulu merciloru, diu'a de nuntá, una summa de bani pentru calatoria, una dote pentru fiacare feta, onorarie pentru functionari, unu tempu pentru una facenda, tempulu si loculu pentru intellegere asupr'a unei afacere*; in speciale, a se invòl cu cineva, a se intellege, spre a determiná si fissá ceva: la *diu'a constituta de menci cu densii; amu constituitu se ne adunámu ésta sera*; de aci prin metafora, a defini: *inainte de a spune ce e artea unui generariu, se constituimú ce e unu generariu; d)* cu idea accessoria de *resolusione*, a decide, resolve: a *constitui se trametta osti mai multe in provinci'a turburata; de multu constitussem se plecu de aici*.

* **CONSTITUITU**, -a, part. d'in *constituire* = *constituere*, *constitutus*-a-um.

CONSTITUTIONALE, adj., (it. *costituzionale*, fr. *constitutionnel*); relativu la *constitutione*, si in speciale, la *constitutione* in intellessulu de sub 3, b, β; *rege constitutionale, guberniu constitutionale; acte pucinu constitutionali*.

* **CONSTITUTIONARIU**, s. adj., (ital. *costituzionario*); omu care tine la *constitutione*, care e pentru principiu *constitutionale*.

CONSTITUTIONE, s. f., *constitutio*, (compara si it. *costituzione*, fr. *constitution*); actiune si modu de *constituere*, eumu si statu produsu prin *constituere*, si a nume: 1. *assediare firma, stabilire, statu, posetione mai multu sau mai pucinu stabile: se potu calculá constitutionile planetiloru trecute si venitorie fora errore de una secunda*; 2. mai vertosu *assediare ordinata, facere, formare, fundare, si de aci, organisatione, compositione; systema: Copernicu a explicatu addeverat'a constitutione a lumiei; inainte de constitutione a lumiei, constitutionea universului; constitutionea partiloru corpului; de la inceputulu si constitutionea Romei; constitutionea apoi, aerului, plantelor, animalilor; omu de constitutione robustu, imbecilla, delicata; constitutionea omului differe inse de complexiunea, cumu si de tem-*

peramentulu omului; 3. in intellessu civile: a) in genere, *ordinatione emanata de la una auctoritate, lege, mesura, regula: constitutionile imperatoriloru romani* = *constitutionile imperiali; constitutionile lui Justinianu*; appletatu si la alte societati sau corpuri d'in senulu societatei civile: *constitutionile basericee, constitutionea unei ordine religioase; constitutionile unei societate de beneficare*, inse in acestu d'in urma intellessu se applica de preferentia espressionea: *statutu, statute*; b) in speciale: a) forma de guberniu, organisatione generale a unui statulu sau a unei alte societate: *constitutionea statelor monarchice differe de constitutionea statelor oligarchice; constitutionea basericee; dupo revolutionea din 1789 Franci'a scambá in cátiva anni mai multe constitutioni*; β) mai vertosu, *pactu intre principe si natione, lege fundamentale care reguleadia detorielle si derepturile gubernatoriloru si gubernantiloru: constitutionea anglesa, americana, belgica*; 4. *puntu fundamentale allu unei causa de controversia, cestiunea insasi de deslegatu*; 5. *destinatione, determinatione: constitutione de dote, de venitu*.

CONSTITUTIVU, -a, adj., (it. *constitutivo*, fr. *constitutif*); aptu a *constituere*, ce in essentia *constitue* ceva: *partile constitutive alle fiencie umane sunt corpulu si suffletulu; documente constitutive de proprietate*.

CONSTITUTORIU, -toria, adj. s., *constitutor* si *constitutorius*; care *constitue* sau serve a *constituere*: *ordinatorii si constitutorii statelor; lege constitutoria*.

CONSTITUTU, -a, d'in *constituere*: 1. part. passivu, *constitutus*-a-um: *totu constitutu d'in multe si diverse parti; corpu bene constitutu; republica bene constituta; constitutu rege; magistratii constituti prim lege sau prim allegere; poterile statului inco neconstitute; senatulu constitutu, societate constituta; dote constituta pentru fiacare feta*; 2. s. m. reale, *constitutu* = *constitutum*, (compara si it. *costituito*, fr. *constitut*), *ceva constitutu sau constituitu*, si mai vertosu: a) in acellu-asi sensu cu allu forme *con-*

stitutione de sub 3., lege, ordinatione, organizatione; mai alleasă, lege consuetudinaria; b) *constitutu possessoriu*, actu prin care reconnoște cineva ce se bucură de unu lucru, fora se aiba asupr'a lucrului vre-unu dereptu de *proprietate* sau de *possessione*.

CONSTRICCIÓNE, s. f., *constrictio*; actiune de *constringere*: *constrictiunea vaselor d'in corpu*.

CONSTRICCIÓNIVU, -a, adj., *constrictivus*; aptu a *constringere*: *mancari constrictive*, *legatura constrictiva*; *medie constrictive pentru scoterea unei detoria de bani*.

CONSTRICCIÓNIVU, -toria, adj. s., *constrictor*, (compara si it. *constrittore*, fr. *constricteur*); care *constringe* sau serve a *constringere*: *muschiu constrictoriu*, care serve a stringe certe cavitati d'in corpulu animaliloru; de aci si absolut. *constrictoriulu*, pl. *constrictorii*; *boua constrictoria* = *serpele constrictoriu* si absol. *constrictoriulu*, (vedi si *boua*), serpe asiá numitu d'in caus'a poterei de *constrictione*, cu care *stringe* de sfërma animalile ce i succede a appuoa in impleticiturele selle.

* **CONSTRICCIÓNIVU**, -a, adj., *constrictus*; a dou'a form'a de part. de la *constringere*, luata mai multu ca adiectivu: *frunte constricta*; *canali forte constricti in mai multe locuri*; *constricti de lipsea a se umili si cersi*.

* **CONSTRINGENTE**, part. adj., *constringens*, (it. *constringente*, fr. *constringent*); care *constringe*: *medicamente constringenti*; *necessitate constringente pre omu a se umili*.

CONSTRINGERE, *constrinsi* si *constrinsei*, *constrinsu* si *constrictu*; v., *constringere* (*con-stringere*; compara si it. *constringere*, fr. *contraindre*); 1. a stringe impreuna cu potere, a legá strinsu impreuna; a ferricá, vorbindu mai vertosu de criminali sau de neboni; 2. prin metafora, a stringe cu poterea, a strimta si a strimtorá, si de aci: cu potere materiale sau morale, cu violentia a adduce pre cineva se faca ce nu i ar placé sau nu ar vré a face: *nevoi'a, lipsea, passionile, auctoritatea altoru-a,*

poterea publica, impregiarile ne constringu a face ce nu vremu.

CONSTRINGUTÓRIU, -toria, adj. s., care *constringe*; vedi si *constrictoriu*.

CONSTRINSU, -a, part. d'in *constringere*, *constrictus-a-um*: *miserii omeni, constrinsi de furiele bellului a fugi d'in terr'a loru*.

CONSTRUCCIÓNE, s. f., *constructio*, (it. *costruzione* si *costruzione*, fr. *construction*); actiune de *construere*, cumu si effectu allu acesteia actiune, si lucru *construtu* sau *construtu*: *construccionea palatiului, teatrului; materie de construccione; construccionea naviloru, barceloru, luntriloru; construccioni hydraulice, construccioni de calli si de ponti; construccioni mechaniche sau de machine; casele sunt construccioni; ingenios'a construccione a machinei ce se chiama corpu omenescu; construccione de corpu robusta sau imbecilla, construccionea planteloru, diferite de: *structur'a corpului, structur'a planteloru*; asiá si: *construccione molecularia, construccionea universului; construccioni geometriche; construccioni de systemate filosofice, politice, sociali*;—in intellesu grammaticale sau retoriciu, despre ordinea ce cauta se se dé cuventeloru in frase, conforme sensului si genului limbei: *construccione latina, greca, franceza; construccione directa, ordinaria, commune*, in opposetione cu: *construccione inversa, extraordinaria; defectu de construccione; constructions elliptica, incurcata, neregulata*.*

CONSTRUCCIÓNIVU, -a, adj., (it. *costruttivo* si *costruttivo*); aptu a *construere*: *artile sunt constructive de lucrurile necessarie la viet'a nostra*.

CONSTRUCCIÓNIVU, -toria, adj. s., (it. *costruttore* si *costruttore*); care *construe*: *construttori de navi, de edificie, de machine; indemanaticu constructoru de frasi; constructoriulu si edificatoriulu lumei* = *Domnedieu*.

CONSTRUCCIÓNIVU, -a, d'in *construere*, *constructus-a-um*, (compara si it. *costrutto* si *costrutto*); un'a d'in formele participiali alle verbului *construere*, luata mai multu si de regul'a cu intellesu de

adiectivu sau de substantivu : 1. adj., *cloac'a Romei constructa sub regi; monumentele si templele constructe in templu gloriosu allu terre; corpulu omului constructu in proportioni asiá de minunate; societati civili bene constructe; sistema filosofica ingeniosu constructa; periodu constructu in simpla ordine si cu formosa armonia; armonie musicali constructe cu multa scientia; 2. s. m. reale, ceva construitu, si mai vertosu in intellessulu speciale ce are constructione in grammatica : constructionea grammaticeale a unui periodu pote fi fora munda, si cu tote acestea constructulu acellui-asi periodu se fia incurcatu, obscuru si chiaru disgratiosu; de unde se vede ce constructu se refere mai vertosu la partea logica sau interna, la sensulu frasei, éro constructione la partea esterna, la form'a frasei; de aci vine ce constructulu frasei=intellessulu, conceptulu, ide'a, etc.*

CONSTRUCTURA, s. f., (it. *costruttura* si *costruttura*); d'in *constructu* de la *construere*, modu de *construere* sau resultatu allu *construerai*; *constructura* dice mai multu de câtu simplulu *structura*; *constructur'a frasei este factur'a constructului ei*.

CONSTRUIRE, *construssi* si *construssei*, *construssu* si *constructu*, si

CONSTRUIRE, *construitu*, v., *construere* (*con-struere*; compara si it. *costruire* si *costruire*, fr. *construire*); 1. a legá, a combiná, a acumulá mai multe lucruri la unu locu : *a construe a-cervi de auru, avutie, lemne, carre*; 2. cu nuanti'a particulare de ordine si cuventia, a pune impreuna mai multe lucruri in ordinea si form'a apta la unu scopu, a compone, a formá, a face, a edificá, etc. : *passerile si construu cuiburile din fire de erba si d'in limu; casele se construu cu lemne, cu petre, cu caramide si cu alte materii; a construe unu edificiu, unu teatru, unu templu, una nave, unu monumentu, unu mormentu, una machina bellica; a construi figure geometrice, unu trianglu pre una base data; a construi problemate, eactioni sau formule algebrice = a le re-*

solve sau representá prin figure geometrice; a construi una frase sau un membru de frase=a pune cuventele in ordinea ceruta de sensu si geniulu limbei; a construi bene sau reu fratile; unu verbu cere a se construi cu cutare casu sau cu cutare preposetione; verbulu dare se construe cu accusativu si cu dativu; in intellessu mai ideale : a construe unu planu in capulu seu, una solida systema de filosofia; a construi societatea civile pre solide basi; a si construi senguru fortun'a.

CONSTRUITU, -a, part. *construetus-a-um*, si

CONSTRUSSU, -a, part. d'in *construere* si *construire*, *construetus-a-um*.

CONSTU (si fora n : *costu* si *custu*), s. m., *impensa, sumtus, dispendium; vita, vitæ ratio, victus*, (it. *costo*, port. *custo* si *custa*, isp. *costa*, pr. *cost*, fr. *coût*; de aci si : angl. *cost*, germ. *kest*); d'in *constare*=*costare*, applectatu cu insemnarile speciali de : 1. pretiu cu care se compera ceva, *ce sau câtu costa ceva*, spese ce *costu* satisfacerea unei necessitate, si de aci, sacrificiu, perdere : *costulu unei di de labore, allu mancarai, allu vestimenteloru, allu lemmeloru, allu victului in genere, allu placeriloru, allu espeditionei scrissoriloru; a vende mercie in costulu loru, in pretiulu de costu; in pretiulu de costu allu unei merce se coprendu tote spelele facute cu acea merce peno la punerea ei in vendiare; a se buccourá de ceva fora costu; a bee si manca in costulu altui-a; chiaru cu costulu vietiei, allu sangelui, voiu spune totu deun'a addeverulu; cu costulu sau in costulu meu, allu teu, allu seu, etc.; 2. vietia, existientia, si mai vertosu, modu sau medie de vietia, victu, subsistentia, traiu.*

* **CONSU**, s. m., *census* (d'in acea-asi radecina cu *consiliu*, *consule*, etc.); antica divinitate italica, care presedea la *consilie*; de acea-a Romulu consecrà lui *Consu* sub numele de *Neptunu epestru* jocurile instituite cu scopu de a rapí verginile sabine; serbatoarea celebrata in urma de Romani in memori'a acestui evenimentu portá numele de *consualie*, si se celebrá, in fia-care annu, la 18 Augustu.

* **CONSUALE**, adj., consualis; relativu la dieulu *Consu*; de aci s. f. pl. *consualie*, serbatoru in onorea dieului *Consu*, (vedi *Consu*).

* **CONSUBSTANTIALE**, adj., consubstantialis; (it. *consostanziale*; fr. *consubstantiel*); care e de aceea-si substantia cu altulu, care are una si aceea-si substantia cu altulu, vorbindu in speciale de persoanele divine: *celle trei persone divine sunt consubstantiali*; *Filiulu e consubstantialu cu Tatalu*.

* **CONSUBSTANTIALITATE**, s. f., (it. *consostanzialità*, fr. *consubstantialité*), statu allu cellui *consubstantialu*, unitate si identitate de substantia: *Arianii nega consubstantialitatea Filiului cu Tatalu*.

* **CONSUBSTANTIONE**, s. f., (it. *consostanziazione*, franc. *consubstantiation*); dupo credenti'a Luteraniloru, permanentia a substantiei panei impreuna cu corpulu lui Christu, in care se transforma panea in mysteriulu eucharistiei, in opposetione cu *transubstantiatione*, care e credenti'a crestiniloru basericei catholice atátu orientale câtu si occidentalu.

* **CONSUESCERE**, *consuescui*, *consuescuto* si *consuetu*, v., *consuescere* si *consuere* (d'in *con* si *suescere*); 1. trans. a deprende, a dedá, a invetiá, a abituá: *a consuesce juncii la jugu sau cu jugulu, vitii'a si alte plante cu multa umore, calulu cu ordiu*; 2. intr., a se deprende, a se dedá, a se invetiá; a prende sau luá unu invetiu, una abitudine; a avé una deprende, unu invetiu, una abitudine: *Demosthene consuescea a pronuntia cu voce mare intr'unu suffletu multe si lunge versuri*; *consuescemu a bee demaneti'a cafea*; *a consuesce cu laborea, cu nevoi'a, cu sufferentiele de totu genulu*.

* **CONSUETU**, -a, d'in *consuescere*, *consuetus-a-um*; un'a d'in formele participiali alle verbului *consuescere*, luata de regula ca adj., 1. de persone, deprensu, invetiatu, dedatu: *omeni consueti cu marea, consuetu a dormi pena tardiu demaneti'a*; *a fi consuetu se se scolle de demaneti'a*; 2. de lucruri, usitatu, ordinariu, cu care e cineva deprensu, dedatu, invetiatu: *lucruri ordinariu si consuetu,*

a immormentá cu consuetele corimonie; mancari consuetu, cu consuet'a tea blandetia.

CONSUETUDINARIU, -a, adj., consuetudinarius; de *consuetudine*: *vitie consuetudinaria*; *dereptu consuetudinaria*, in opposetione cu: *dereptu scrisu*; pote inse ca *dereptulu consuetudinaria* se fia si scrisu, destulu numai se fia stabilitu si confirmatu prin *consuetudine*.

CONSUETUDINE, s. f., *consuetudo*; (it. *consuetudine*, fr. *consuetude*); d'in *consuetu* de la *consuescere*: stare de *consuetu*, deprende, invetiu, usu, modu de lucrare ordinariu, etc.; inse: *usulu nu e consuetudinea, ci usulu pote numai da nascere consuetudinei*; *consuetudinea e alta natura, una secunda natura*; *consuetudinea vietiei, victului, vorbirei; dupo consuetudinea mai multoru popore*; *a prende, a luá, a avé una consuetudine*; *barbar'a si neomenos'a consuetudine de a immolá omeni*; *consuetudinile celebrarei unei solemnitate*; — in speciale, relatione sociale, commerciu amicale, familiaritate, traire si aflare impreuna: a) in genere: *consuetudinea cu omenii celli mai luminati si mai bene crescuti*; *legati intre noi prin lunga si placuta consuetudine*; *consuetudine de epistole, de victu*; b) mai vertosu, commerciu sau relatione de amore, atátu in intellesu bonu, câtu si mai vertosu in intellesu reu.

CONSULARE si

CONSULARIU, -a, adj., *consularis*, (compara si it. *consolare* si *consulare*, fr. *consulaire*); relativu la *consule*: 1. in intellesu anticu allu cuventului *consule*: *imperiu consulare* = *potestate consulare* = *officiu consulare*; inse *potestate consulare* e nu numai *potestatea unni consule*, ci si *potestate assemine sau ecale ca a unni consule*; asiá: *Rom'a fu gubernata, la certe epoche, si de tribuni cu potestate consulare*; de assemine: *ornamente consulari* potu fi insemnie date cu titlu de onore si unei persona ce nu ar fi *consule*; *victori consulari*, *fascile consulari*; *etate consulare*, ceruta spre a fi allesu *consule*, 43 de ani, etate ce se cerea peno mai de una di si la noi Români de la cei ce vreau a fi allesi Domni;

annu consulare, determinatu prin durat'a officului consulare; *călli consulari* = *călli pretorie*, celle ce astăzi se chiama : *călli regie, regali, publice sau nationali; provincie consulari*, in cari nu se poteau transmite ca gubernatori de cătu *consuli* sau *fasti consuli; comitie consulari*, in cari se allegeau *consulii; fasti consulari*, cronica incisa pre marmure, descoperita sub pontificatul lui Paulu III, si care coprende numele regiloru, *consuliloru*, tribuniloru cu *potestate consulare*, decemviriloru, dictatoriloru, magestriloru de callari, peno la annulu Romei 754; *femina consulare*, muiere a unui consule; *familia consulare*, care are unu consule sau a avutu unulu sau mai multi *consuli*; mai vertosu *omu consulare*, si absol. *unu consulare* sau *unu consulariu*; a) in tempulu republicei si in celle d'antaniu tempuri alle imperiului, cellu ce a fostu *consule, fostu consule*; b) in tempurile mai tardie alle imperiului, gubernatoriu allu unei provincie; 2. in intellessulu mai nou allu cuventului *consule : jurisdictione consulare, sententie consulari, sarcine consulari*; — *guberniu consulare*, stabilitu in Franci'a prin constitutionea annului VIII allu republicei franceza, incredentiandu potestatea suprema la trei *consuli*.

CONSULARITATE, s. f., *consularitas*; titulu unui *consulare* sau *consulariu*, mai vertosu in insemnarea acestui cuventu de sub *b*, differitu prin urmare de *consulatu*.

CONSULATU, s. m., *consulatus* (compara si it. *consolate*, fr. *consulat*); officiu sau demnitate de *consule*, cumu si tempulu cătu dura: 1. in sensulu anticu allu cuventului *consule : consulatulu erá suprem'a magistratura in republic'a romana; in consulatulu, sub consulatulu, in tempulu sau in annulu consulatului lui Cicerone; a peti consulatulu, a obtine consulatulu; a intrá in consulatu, a essi d'in consulatu; consulatulu deveni*, sub imperatori, titlu *esclusivu* allu *acestoru-a*; 2. in intellessulu modernu: a) absol. *consulatu* = *guberniu consulare*, in Franci'a (vedi *consulare*); b) officiu *consuliloru* commerciali, cumu si loculu,

cas'a unde sta si functionedia unu *asemine consule : consulatele Franciei d'in cetatile Turciei; consulatulu austriacu d'in Ploiesti*.

CONSULE, s. m., *consul*, (it. *console*, fr. *consul*; d'in acea-asi radecina cu *consulere*); 1. in intellessulu anticu, unulu din cei doi magistrati supremi ai statului romanu, cari, dupo espulsionea regiloru, se allegeau pre fia-care annu : durat'a functionei loru erá, in tempulu republicei, de unu annu, éro sub imperiu fu mai antaniu de sesse mensi, apoi de patru si in fine de trei : a *allege, a face, a crea consuli; consule desemnatu*, asiá numitu de la allegerea sea, care se facea pre la inceputulu lui Augustu, pe no la intrarea in functione, care se facea la inceputulu lui Ianuariu; *consule ordinariu* : a) *consule* intratu in essercitiulu functionei de la antaniu Ianuariu, in oppositione cu : *consule suffectu*, allessu in cursulu annului in loculu altui-a mortu; b) in tempulu imperatoriloru, cellu numitu consule pentru onore, fora se aiba si poterea; in acestu d'in urma intellessu se dice si *consule onorariu*; — cu numele *consuliloru* sau *consulelui* Romanii se servieau a desemná annulu in care s'a petrecutu unu evenimentu; — prin estensione, supremu magistratu si in alte state, afora de allu Romei : *consulele Tusculaniloru rebellati*; — 2. in intellessu mai nou : a) magistratu, deregutoriu sau derectoriu, mai mare allu unei corporatione, allu unei cetate, allu unei universitati, etc. : *consulii panariloru, macellariloru*; b) in speciale : a) *consuli* se intitulara regii Mauri in Ispani'a; β) unulu d'in cei trei magistrati, caroru-a, prin constitutionea annului republicanu VIII (= 1799 dupo Christu), se incredentiá guberniulu republicei franceza : *unulu d'in acesti trei consuli senumiea primulu consule*; γ) mai vertosu, officiaru sau agente inarcinatu a sustiné si apperá drepturile cetatianiloru unui statu cari petrecu in altu statu strainu, si totu de una data a essercitá asupr'a acelloru-asi cetatiani una certa jurisdictione : *consule italiana, franceze, germanu; consule generale, cui*

sunt subordinati alti consuli d'in acelluasi statu; *in cetati de mai puoia importantia sunt si viceconsuli.*

†† CONSULERE, *consului, consultatu si consultu*, v., consalere (d'in acaasi radecina ou consu); a cogitá maturu, a reflecte, a deliberá, a consultá, a consiliá. Radecin'a vorbeloru: *consultu, consultoriu, consultare, etc.*

CONSULTARE, v., consalere; d'in *consultu*, forma intensiva a lui *consulere*, applicatu inse de regula in loculu primitivului *consulere*: 1. a cogitá maturu, a reflecte, a deliberá, a desbate, etc.: *es consultati voi amendoi in secretu? importantile cestioni consultate eri in senatu; se aduna consiliulu se consulte asupr'a lucrului sau despre lucru; a consultá in commune*, si reflex. a se consultá cu mai multa energiá de cátu simplulu intr. a *consultá: prea multu si indeungu se consulta*: 2. a *consultá cuiva* = a i portá cura, a se interessá tare de densulu; 3. a *consultá pre cineva* = a i cere consiliu: *pre mene me consulti ce se faci? a consultá unu jurisconsultu, unu medicu, unu expertu, poporulu, senatulu, spectulu, propri'a sea conscientia*, (vedi si *consulere*).

CONSULTATIONE, s. f., *consultatio*; actione de *consultare* si obiectu de *consultare*: *dupo lunga consultatione conchusera; consultatione grea de resolutu.*

CONSULTATORIU, -toriu, adj. s., *consultator* si *consultatorius*; care *consulta* sau serve la *consultare*: *consultatorii oraculului; passeri consultatorie.*

CONSULTATU, -a, part. d'in *consultare*: *senatulu consultatu, medicii consultati.*

CONSULTORIU, -toria, adj. s., *consultor* si *consultorius*; care face sau dá *consultu*; care serve la *consultu*; *meni'a si ur'a sunt rei consultorii; medicu consultoriu, medici consultorii*, in oppositióne cu: *medicu curante; scripte consultorie; tu esti consultoriulu meu in tote; consultorii oraculului.*

CONSULTU, -a, adj. s., *consultus-a-um*; una d'in formele participiali ale verbului *consalere*, luata de regula ca adj. si subst., 1. adiectivu cu insemnarile de :

a) bene cogitatu, cu maturitate consideratu, reflexu, deliberatu, desbatutu, prudente, etc.: *nu e consultu a face asiá*; b) bene cogitatoriu, expertu, scintoria, versatu, etc., mai vertosu, in scienti'a dereptului; de unde compuse ca: *jurisconsultu: consultu in dereptu si elocentia: cellu mai consultu d'intre oratorii, cellu mai elocente d'intre consulti* (= *jurisconsulti*); 2. s. m., *consultu*: a) consiliu cerutu si datu: *consultulu mediciloru; advocatoriloru; consultulu oraculului*; b) deliberatione, desbateru in scopu de a luá una decisióne, de a dá una parere, unu consiliu sau a prescrie unu planu de portare: *medicii facu consultu*; c) decisióne, resolutione, mesura, planu: *consultele si faptele inteloptiloru; consultulu senatului; consultele senatului*, si intr'unu singuru cuventu compusu: *senatusconsultu, senatusconsultu.*

* CONSUMERE, *consumpsi* si *consumpsi*, *consumpsi*, v., *consumere* (*con* si *sumere*); a *sume* = a luá sau redicá cu totulu, si de aci, a petrece, a perde, a nemici, etc.: 1. despre lucruri de mancare: *a consume multu granu, ordiu, fenu, carne, pome, casiu*; 2. prin metafore: *a si consume averea in lussu si in desfrenari; flacur'a consume totu edificulu incensu; ruginea consume ferrulu; morbiu suffletulu, ca si ai corpului, consumu fienti'a nostra omenesca; a consume multa labore; a consume vocea, potetile*; despre tempu: *a consume mai multe dille in nemicuri, a consume celle mai pretiose ore in betie si desfrenare*; despre persone, a rode, a uccide, a ommorí, etc.: *fomea consumpsse tota arma'a; omu consumptu de egritudine si de betranetia; sau a debilitá: consumpsi de nemancare si de multe purgative.*

* CONSUMMARE, v., *consummare* (*con* si *summa*); 1. a *insummá*, a face d'in mai multe numere unulu senguru; déro mai vertosu: 2. a duce ceva la cellu mai inaltu puntu de desvoltare, a finí, a perfectioná, a completá, a depleá: *morteu nu lassá pre acestu june se devina unu artifice consummatu; omeni de statu consummati; elocenti'a si tote artile nu se potu consummá de cátu cu tam-*

pulu si cu mari labori alle multoru-a; —si cu intellessulu simplu de a terminá, a esscutá, cumu : a consummá lucrulu inceputu, a consummá crimea precogitata; *ommorulu e consummatu.*

* CONSUMMATIONE, s. f., consummatio; actione si statu produsu prin actionea de consummare : *consummationea clocentiei; consummationea crimei.*

* CONSUMMATORIU, -toria, adj. s., consummator; care consumma.

* CONSUMPTIONE, s. f., consumptio; actione de consumere : *consumptione de multe pome, consumptionea poteriloru, a averei, a tempului, a sanitateti, a junetiei.*

* CONSUMPTORIU, -toria, adj. s., (mai puciru bene : consummatoriu), consumptor; care consume : *mare consumptoriu de spiritose, de tempu in desertu, de multi bani in lussu si in desfrenari.*

* CONSUMPTU, -a, part. d'in consumere, consumptus-a-um.

* CONTABILE, *contabilitate*; vedi *computabile, computabilitate.*

* CONTABLARE, si

* CONTABULARE, v., *contabulare* (con si *tabula* = *tabla*); a impreună mai multe table sau scandure; a coperi cu scandure; a podi cu scandure.

* CONTABLATIONE, si

* CONTABULATIONE, s. f., *contabulatio*, actione de *contabulare*, cumu si resultatu allu acestei actione, coperimentu de scandure, podu sau podella de scandure.

CONTACTU, s. m., *contactus*, (d'in *contingere*); attingere cu altulu; 1. proprie: *punctulu de contactu allu unei tangente cu circumferenti'a unui cercu*; de aci: *anglu de contactu*, formatu de una tangente cu circumferenti'a; in speciale attingere cu ceva spurcatu si necuratu; de aci, 2. metaforica, relatione : *se nu lassamu ca prin contactu licenti'a si desfrenulu se se intenda si la celli neatinzi de densele; celli boni prin contactulu cu celli rei se corrumpu; multu capita cinosa d'in contactulu cu celli culti; a fi in contactu, a veni in contactu : Romanii venira in contactu cu Dacii.*

CONTAGIONE, s. f., *contagio*; (it. *contagione*, d'in *contingere*); actione de

contingere in intellessu si bonu si reu, déro mai vertosu in intellessu reu : attingere cu ceva necuratu in sensu atátu materiale cátu si morale, cumu si efectulu acestei attingere, reulu comunicatu prin attingere : 1. in sensu materiale : *contagionea pestei sau pestilentiei; contagionea morbului se comunica d'in turma in turma*; 2. in sensu morale, corruptione, vitiu ce se comunica : *contagionea crimei, licentiei, desfrenarei, spamei, pigretiei, etc., coprende pre tcti.*

CONTAGIOSU, -a, adj., *contagiosus*; plenu de *contagiu* = *contagione* : *morbu contagiosu, esemple relle contagiose; contagios'a peste.*

CONTAGIU, s. m., *contagium*; d'in *contingere*, ca si *contagione*, differindu de acesta forma, intru cátu *contagiu* espreme mai multu actionea sau poterea reului, éro *contagione* mai multa actulu sau effectulu *contagiuului*.

* CONTAMINABILE, adj., *contaminabilis*; espusu sau dispusu la *contaminare* : *demonii suntu contaminabili, angerii nu su contaminabili.*

* CONTAMINANTE, part. adj., *contaminans*, (it. *contaminante*); care *contamina*.

CONTAMINARE, v., *contaminare*, 1. proprie a adduce in *contactu*, a amestecá, a impreună, a confunde; déro mai vertosu : 2. a adduce in contactu cu ceva corruptu, spurcatu, necuratu, etc. (vedi si *contagione*), si de aci, a sordí, a spurcá, a corrupe : a) in sensu materiale : a *contaminá ap'a arruncandu spurcationsi in ea; a contaminá vestementale; a si contaminá comesi'a cu sange; b) in sensu morale : a contaminá buccuri'a cu una rea scire, addeverulu cu una mentione; a se contaminá cu tote turpitudinile, a si contaminá manule cu sangele uccisororu; omeni contaminati cu atáte crimene, cu atáte parricidie; a si contaminá castitatea si pudiciti'a.*

CONTAMINATIONE, s. f., *contaminatio*; actione de *contaminare*.

CONTAMINATORIU, -toria, adj. s., *contaminator*; care *contamina* : *contaminatoriuulu patului nuptiale.*

CONTE, *contessa*, vedi *comite*.

* CONTEMNERE, *contemnui*, *contemnulu* si *contemptu*, v., contemnere (*con* si *temnere*); a considerá ca micu, neinsemnatu, si de aci, a despretiá : a *contemne* *morte*, *avutiele*, *onorile*, *placerele*, *vocea* *poporului*, *opinionea* *publica*, *laudele*, *glori'a*, *furi'a* *tyranului*, *ammonitiarile*, etc.; a *contemne* *dieii*, *omenii*, *parentii*, *magistratii*.

* CONTEMPLABILE, adj., *contemplabilis*, (it. *contemplabile*), care se pote *contemplare*.

* CONTEMPLANTE, part. adj., *contemplans*, (it. *contemplante*); care *contempla*.

CONTEMPLARE, v., *contemplari*, (it. *contemplare*, fr. *contempler*; d'in *con* si *templu*); 1. proprie, ca terminu d'in limb'a augurale, a defini bene si de tote partile unu *templu augurale*; apoi, a imbraciá cu ochii tote partile acestui *templu*; de unde : 2. a observá de aproape si cu luare a mente incordata, a dá multa si incordata luare a mente, a observá de aproape si cu tota luarea a mente : a) cu sensulu materiale : a *considerá* si *contemplá* *fiacare* *obiectulu* *de* *arte*, *siturele*, *cerula* *stellatu*; a *contemplá* *formosetiele* *tabelleloru*; b) cu sensulu spirituale : a) in genere : *suffletulu* *filosofante* *contempla* *addeverulu* *in* *sene*, *contempla* *insasi* *contemplarea* *sea*; se *contemplámu* *cu* *mentea* *ce* *nu* *potemu* *vedé* *cu* *ochii*; a *contemplá* *in* *tacere* *si* *rapitu* *de* *mirare*; b) in speciale cu sensu religiosu : *cine* *pote* *contemplá* *maiestatea* *idivina* *in* *tota* *splendorea* *ei*? *suffletulu* *immortale*, *liberu* *de* *corpu*, *va* *poté* *contemplá* *addeverulu*, *benele* *si* *formosulu* *infinitu*.

CONTEMPLATIONE, s. f., *contemplatio*, (it. *contemplazione*, fr. *contemplation*); actione, actu si potere de *contemplare* : *contemplationea* *si* *considerationea* *naturei*; *contemplationi* *religiose*; *meditatione* *profunda* *si* *contemplatione* *inalta*; *supremulu* *bene* *allu* *omului* *sta* *in* *contemplationea* *addeverului* *absolutu*; a se dá *la* *contemplatione*, a fi *in* *contemplatione*.

CONTEMPLATIVU, -a, adj., *contem-*

plativus; care *contempla*, si mai vertosu, care e dispusu, aplicatu *la* *contemplare*: *filosofia* *contemplativa*, teoretica, in opoziție cu : *filosofia* *activa*, practica; *filosofi* *contemplativi*, ocupati cu *contemplarea* *legiloru* *naturei* *fora* *aplicare* *la* *vieti'a* *practica*; *omu* *contemplativu*, cu intellesu bonu de : datu *la* *contemplare*, dero si in reu : pucinu *practicu*.

CONTEMPLATORIU, -toria, adj. s., *contemplator* si *contemplatorius*; care *contempla*, si mai vertosu, care are abitudu de *contemplare*; care e relativu *la* *contemplare* : *suffletulu* *e* *contemplatoriu* *si* *admiratoriu* *humani*.

CONTEMPORANEITATE, s. f., (it. *contemporaneità*); esistenza in acellu-asi tempu cu altulu, (vedi si *contemporaniu*).

CONTEMPORANU, si

CONTEMPORANU, -a, adj. s., *contemporaneus*; d'in acellu-asi tempu cu altulu, care a fostu sau traitu in acellu-asi tempu cu altulu.

* CONTEMPTIBILE, adj., *contemptibilis*; demnu de *contemptu*.

CONTEMPTIBILITATE, s. f., *contemptibilitas*; calitate de *contemptibile*.

CONTEMPTIONE, s. f., *contemptio*; d'in *contemptu*, actione de *contemnere* : *fortitudinea* *se* *manifesta* *prin* *contemptio* *nea* *doreriloru* *si* *sufferentiloru*; *contemptio* *nea* *mortei*, *aurulu*, *gloriei* *deserte*.

CONTEMPTORIU, -toria, adj. s., *contemptor*; care *contemne*: *contemptoriu* *de* *diei*, *de* *virtute*, *de* *justitia*, *de* *totu* *ce* *e* *sacru*; *contemptoriu* *de* *gloria*, *de* *auru*, *de* *voluptate*, *de* *tote* *dupo* *cari* *altii* *insectosiedia*.

CONTEMPTU, -a, d'in *contemnere*, una d'in formele participiali ale acestui verbu, luata de regula ca adj. si subst., 1. adj., *contemptus-a-um*, suppusu *contemnerei*, despretiatu, neluatu in sema, consideratu ca micu lucru si chiaru ca nemica; 2. s. m., *contemptu* = *contemptus-a*, camu in acoa-asi insemnare cu a formei *contemptio*.

CONTENARE (pronuntiațu si : *contenare*, *cumbinare*), v., *continere*, *inhibere*, *cohibere*, *refrenare*, *sedare*, *miti-*

gare, moderari, temperare; contineri, sedari; cessare, desinere, quiescere; ca si *contenire*, una forma d'in *continere*, luata cu insemnarile speciale: 1. trans., a tiné pre locu sau in locu, a opprí, si de aci, a marginí, a infrená, a stempérá, a allená, a indulcí, etc., vorbindu de ceva violentu, eseesiviu, furiosu, si in speciale de affecte si cupiditati; 2. intr., a se marginí, a se stempérá, a se infrená, a se allená, a scadá, a incetá, etc.; — verbulu are formele de conjugatione simple: *cóntenu, cónteni, cóntena*, sau: *cúntinu, cúntini, cúntina*: *ventulu nu mai continua de patru dílle*, (vedi mai multe esemple la *contenire*). *M.*

CONTENDERE, *contensi* si *contensei*, *contensu* si *contentu* (*con* si *tendere*); a tende d'in tote poterile: 1. proprie, a *contende arculu*; déro mai vertosu: 2. metaforice, a tende forte, a tende cu mare incordare, a face cu ardore si passione, si cu intellesu intransitivu, a se incordá, a si pune tote poterile, a se adoperá d'in tota anim'a, etc.: a) in genere: *a si contende toti nervii spre a convinge de celle ce spune; a contende se coprenda cetatea, se adjunga la potere; contende si labora, cáhu poti*; b) in speciale: a) a si direptá mersulu in cotrova cu mare rapiditate, a cautá se adjunga undeva cáhu mai currendu: *Cesare cu legionile contende in Galli'a transalpina*; si metaforice: *a contende la gloria cu celle mai mari labori si pericle*; b) a se mesurá cu cineva in cuvente, in arme, in fapte, etc., a se luptá, a se certá, a se intrece, a rivalisá: *una masa de juni se incommettu a contende cu numerosi inimici; a contende cu cineva de principatu, pre onori; a contende contra asprele loviture alle fortunei*; c) a cere cu mare focu, a cautá se capite: *cere si contende se l'apperu eu in judecata*; d) a sustiné cu mare ardore, a afirmá, a assecurá, a cautá in totu modulu se incredentiedie.

CONTENIRE, -escu, v., ca si *contenare*, alta forma d'in *continere*, luata, pre cáhu noi soimu, cu intellesulu intransitivu de: se continere sau contineri, abstinere, consistere, cessare, desistere, mitescere, etc. = *a se tiné pre locu*, a se

opprí, si de aci, a se infrená, a se moderá, a se marginí, si mai vertosu, a incetá, a se imblandi, a se indulcí, a scadá, a se micusiorá: *de trei dílle ventulu nu mai contenesce, ci bate cu aceea-si furia; in locu semi contenesca, furi'a dorerei pare co cresce; candu incepe a vorbí, nu mai contenesce cu orele; ventulu a contentitu de a sera, sangele a contentitu de a curá*; inse dictionariulu de Buda da verbului si intellesulu transitivu de: continere, retinere, refrenare, minuere, sedare, mitigare, etc. = *a tiné pre locu*, a opprí, a tiné in freanu, a infrená, a moderá, a marginí, a micusiorá, a indulcí, a allená, etc. (vedi si *contenare*).

CONTENTITU, -a, part. d'in precedentele *contenire*: *doreri contente; omeni moderati si contentiti*; — s. m., *contentitu-lu* = *pascuum inhibitum, pastione* sau campu de pastione oppritu, ce nu e permissu a pasce.

* CONTENTABILE, adj., (it. *contentabile*); care se pote *contentare* (d'in 2 *contentare*).

* 1 CONTENTARE, v., *contentare*, d'in 1 *contentu*, de la *contendere*, cu intellesu intensivu si mai energicu de cáhu allu primitivului *contendere*.

* 2 CONTENTARE, v., *satisfacere*, a se *contentá* = *contentus esse* (compara it. *contentare*. fr. *contenter*); a face *contentu* (2 *contentu*), a indestullá, a multiamí, a face voi'a sau placerea cuiva, si de aci, a impacá, a face fericitu, etc.: *a contentá tote voiele si placerele cuiva; a se contentá cu pucinu, cu celle necesarie, si a nu dori mai multu, este una conditione de fericire; deco nu ne dai mai multu, ne contentámu si cu atáhu*.

CONTENTATIONE, s. f., (it. *contentamento*. fr. *contentement*); actione si statu produsu prin actionea de 2 *contentare*: *tote facu pentru contentationea vostra; a sentí mare contentatione in sufletulu pentru benele facutu; contentationea appetiteloru relle si nemederate ne costa forte*.

CONTENTATORIU, -toria, adj. s., care *contenta* (2 *contentare*).

CONTENTIONE, s. f., *contentio*, (it. *contentione*. fr. *contention*); de la *con-*

tentu d'in *contendere*, acțiune de *contendere* in genere: *contentionea muschiloru, cordeloru, poteriloru corporali si spirituali, etc.*, déro mai vertosu si in speciale: lupta, si mai allessu lupta in vorbe, desbateru, certa, disputa, controveria: *contentionea partiloru litiganti; nu cautati la vorbele injurioase disse in calorea contentionei*; ca terminu de retorica, *contentione* = partea orationei in care oratoriulu argumenta contra adversariului seu.

CONTENTIOSU, -a, adj., *contentiosus* (compara si it. *contentioso*, fr. *contentieux*; d'in *contentione*); relativu la *contentione* = disputa, certa, desbateru, etc., — a) la persone, cui placu disputele, certele, judecatile: *omulu bonu nu e contentiosu*; cu *disputatori si contentiosii a nevoia scoti la capitu*; déro mai vertosu: b) despre lucruri, suppusu *contentionei*, desbateri, disputei, judecatei: *dereptu contentiosu, affaceri contentioase; jurisdictione contentiosa, attributioni contentioase*; — s. m. reale, *contentiosulu*: a) in genere, parte *contentiosa* a affaciloru administrative; b) in speciale, sectiune a unui ministeriu sau altui officiu, cui competu affacerile *contentioase* alle acellui officiu.

1 **CONTENTU**, -a, d'in *contendere*, *contentus-a-um*, a dou'a forma participiale d'in *contendere*, luata de regula ca adiectivu: *cordele contente alle arcului*.

2 **CONTENTU**, -a, adj., *contentus-a-um*; una d'in formele participiali alle verbului *continere*, luata totu de una ca adiectivu cu intellessulu de: care se *contine* sau se abține si se infrena de dorentie passionali, si de aci, multiamitu, indestallatu, satisfacutu, si mai departe: impacatu, fericitu, etc.: *omulu contentu cu ce are e fericitu; anime contente*; a fi *contentu* dice mai multu de cătu a se *contentu*; *contentu de sene si de toti ai sei; contenti in cogitulu nostru, pucinu ne pesa de vorbele calomnioase alle altoru-a.*

* **CONTERERE**, *contemui, contenutu* si *contritu*, v., *conterere* (con si *terere*); 1. a *tere* sau strivi, sfermă in multe si menute formature: a *contere cornele*

boului, erb'a uscata in pulbere; 2. prin metafore, a micusioră, si de aci, a perde, a nemici: a) de obiecte corporali: *ferrulu insusi si petrele se conteru prin usu*; b) de obiecte incorporali, mai vertosu de tempu: a si *contere viet'a in cercetari filosofice*; a *contere labore in deserto*.

CONTERMINARE, v., *conterminare*; a fi *conterminu*.

CONTERMINU, -a, adj., *conterminus* (con si *terminu*); vecinu, situatu a laturi cu altulu: *terre conterminu*; casa *contermina lacului sau cu laculu*.

CONTESSERE, *contessui, contessutu* si *contestu*, v., *contexere* (d'in con si *tessere*); a tesse impreuna, a impletti, si de aci, a collegă, a innodă, a uni: a *contesse fire de auru cu fire de metasse*; a *contesse albi crini cu amarante*; si metaforice: a *contesse partile unui discursu, cuventele in frase*; a *contesse celle disse cu celle au se se dica, celle precedenti cu celle succedenti*; mai vertosu, a formă cu maiestria unu totu d'in mai multe lucruri, a compone, a face, a urdi, etc.: a *contesse unu discursu, una carte, unu dolu, una crime atroce*.

CONTESSUTU, -a, d'in *contessere*, part. *contextus-a-um*.

CONTESTABILE, adj., (it. *contestabile*); care se pote *contestare*.

CONTESTARE, v., *contestari* (compara si it. *contestare*, fr. *contester*; d'in con si *testare*); 1. a chiamă marturi, a luă de marturi: a *contestă diei si omeni, ceru si pamentu*; 2. a *contestă unu processu, una lite*, a introduce sau porni processulu producundu marturii; 3. ca mai desu, a recusă de a conosse *dereptulu* unei persone asupr'a unui lucru, si de aci in genere, a negă addeverulu unui principiu, unui faptu, unei assertioni: a *contestă addeverulu disseloru cuiva*; mi *contestati derepturile melle de oetianu*.

CONTESTATIONE, s. f., *contestatio* (it. *contestazione*, fr. *contestation*); acțiune de *contestare*: *contestationea litei; contestationea unui addeveru manifestu; acestu punctu, acestu artielu de lege este in contestatione*, in desbateru, in controveria.

CONTESTU, -a, d'in *contessere*; una d'in formele participiali alle verbului *contessere*, luata de regula ca adj. si subst. — 1. adj., contextus-a-um : *nave contesta d'in scandure abietine; vestimente conteste d'in fire forte tari si durabili; corona contesta d'in mundre flori*; 2. s. m. reale, *contestu*, contextum si contextus-ūs (compara si it. *contesto*, fr. *conteste*), actione si rezultatu allu actione de *contessere* : a) in genere : *investitu in unu contestu de metasse de varie colori; contestulu corporiloru animaliloru, plantelor, etc.*, mai desu inse in acestu intellesu *testura* sau *tesutura*; ca mai dessu inse : b) despre discursu : *contestulu unei oratione, d'in contestu numai se pote coprende intellessulu unei vorba sengularia; d'in contestulu legei asiá se intellege*; mai vertosu, *contestu* = testu allu unui actu juridicu sau politicu in totulu seu.

CONTESTURA, s. f., (it. *contestura*, fr. *contexture*); d'in *contestu*, rezultatu si mai vertosu modu de *contessere* : *contestur'a orationei, pannurei, corpului animaliloru, plantelor*.

†† CONTICERE, v., *sonticere* (*con* si *tacere*); a *tacé* cu totulu, a *tacé* de una data, a *ammutí*; prin metafore, a se *allená*, a *incetá*, a se *impacá*, a se *tran-cillisá*.

* CONTICINIU, s. m., *conticinium* (d'in *conticere*); *tacere* a noptei, si in speciale, tempu allu noptei, care incepe la trei sau patru ore d'in nopte; candu tote *tacu* sau *paru* a *tacé* in natura.

* CONTIGNARE (*con* si *ignu*); a uni *tigne* sau trabi intre densele, a *provedé* cu *tigne*, a *lucrá* una *lemnaria*.

* CONTIGNATIONE, s. f., *contignatio*; actione de *contignare*, déro mai vertosu in intellessulu coneretu de : rezultatu allu acestei actione, *lucru* facutu d'in unione de *tigne*, *lemnaria*, *poditura*, etc.

CONTIGUITATE, s. f., (it. *contiguitá*, fr. *contiguité*); *calitate* sau *statu* de *contiguu*.

* CONTIGUU, -a, adj., *contiguus* (d'in *contingere*); *asiá* de *aprope* cu *altulu*, in cátu *orecumu attinge* acestu *altu*, *forte*

aprope, de totu *aprope* : *casele nostre sunt contigue, camere contigue*.

* CONTINENTALE, adj., (it. *continentale*, fr. *continental*); relativu la *continente* ca substantivu in insemnare de *uscatu* : *ape maritime si continentali*; in intellesu mai restrinsu, relativu la *continentele* Europei : *poterile sau statele continentali, systema continentale*, proiectu allu lui *Napoleone I* de a *inchide* totoru *productelor* angles e *continentele europianu*.

CONTINENTE, part. adj. s., *contineus*, (it. *continente* si *contenente*, fr. *continent* si *contenant*); 1. ca part., care *contine* : *vase continenti vinu de mai multi anni, form'a continente lucrulu*; inse si cu intellesu de *adiestivu* in *espressioni* ca : *vasu continente de multu vinu*; 2. ca adj., *continente*, care *tine* de *aprope* si cu *potere*, si a *nume* : a) cu altu obiectu, si prin *urmare*, *appropriatu*, *vecinu* : *casa continente cu mai multe altele; cetatea si locurile continenti cu densa*; b) care *tine* una in *sene*, *neinterruptu* : *continente ploia in cursu de sesse dille; continenti labori de tote dillele; uscatu continente sau terra continente*, si *absol.* ca s. m. *continentele, unu continente* (subintelligundu, *uscatu*, reu inse : *continentu-lu, unu continentu*), sau f. *continente-a, una continente* (subintelligundu *terra*): a) in intellessulu *cellu* mai largu, vastu *spatiu* de *uscatu*, *incongiuratu* de *mare* si *neinterruptu* de *mari* *masse* de *apa* : in acestu intellesu, *sunt doue continenti* : *continentea vechia, care coprende Europ'a, Asi'a si Afric'a, si continentea noua, formata de Americ'a*; β) in intellesu mai *strimtu*, una d'in *celle cinci parti* *mari* alle *pamentulu* *numite Europ'a, Asi'a, Afric'a, Americ'a, Oceani'a*, si in speciale, *continentele* sau *continentea* = *Europ'a*, in *opposizione* cu *Angli'a* si *câteva alte insule*; γ) *estensu* *spatiu* de *uscatu*, ce se *pote* *percorre* *fora* a *trece* una *parte* de *mare* : *Sicili'a erá una data conjuncta cu continentea Italiei; Angli'a si Scoti'a formedia una continente*; c) care se *contine* *pre sene*, care se *domina*, se *infrena* de *passioni*, *infrenatu*, *moderatu*, *compu-*

tatu sau cumpetatu, si in speciale, infrenatu si moderatu in placerile sensuali : *b* *arbatsu continente nu numai in respectulu vietiei, ci si allu averei si onorei cetatianiloru*; 3. subst. reale : *a*) in genere, ca masc. *unu continente, continente-le* (reu : *continentu-lu*), ce *contine* altu ceva, receptaclu, recipiente, vasu, etc. : *continentele e mai mare decâtu continutul*; *b*) in speciale, m. *unu continente*, sau f. *continentea*, (vedi mai susu la 2, *b*).

CONTINENTIA, s. f., *continentia*, (it. *continenza* si *contenenza*, fr. *continence* si *contenance*); calitate de *continente*, si a nume : 1. capacitate, estensie : *nave de mare continentia*, de unde cu intellesu concretu de *coprensu* : *continenti'a acestui vasu*; si metaforice : *continenti'a unei carte*; 2. vecinetate : *continenti'a acestoru doue terre*; déro mai vertosu : 3. dominare a passioniloru, moderatie, computu sau cumpetu, infrenare a cupiditatiloru in genere, si in speciale, a passioniloru si cupiditatiloru amoroase : *continenti'a in victu si in tote placerile corpului conserva forte bene sanatatea; superbi'a si desfrenarea luara loculu continentiei si moderatationei; nemica nu concilia favorea si benevolentia multimei mai multu decâtu continentia si abstinentia*; *continenti'a si abstinenti'a sunt specie alle genului temperanti'a*, inse : *abstinenti'a nu attinge obiectulu appetitu, éro continentia* a pastredia mesura si computu in actulu satisfactiei appetitului : *calugerulu se consecra la abstinentia, cellu insoratu e detoriu a observá si practica continentia*; cu tote acestea *continentia* se applica si cu intellesulu de *abstinentia*, appropriatu de *castitate*, care e de preferitu in acesta insemnare.

CONTINERE, *continui*, *continutu* si *contentu*, v., *continere* (it. *contenere*, fr. *contenir*); a *tiné* ceva de tote partile sau in totulu seu, a *coprende*, a *incapé*, a *imbraciá*, sau a *tiné* impreuna, a *uni*, a *improuná*, a *legá*, etc., 1. in genere : *universulu contine tote in senulu seu*; 2. in speciale : *a*) cu idea accessoria de *taria*, *stabilitate*, *durata*, etc., a *tiné* bene, a

pastrá, a *mantiné*, a *conservá* : *celle uscate continu odorea mai indelungu*; *stomaculu contine celle ce recepe, ca se le concoca*; si metaforice : *nemica nu conti'u mai bine republic'a de cátu bon'a credentia*; *b*) cu idea accessoria de *miscare impedicata* si *oprita*, a *retiné*, a *tiné* pre locu sau in locu, a *opri* a *inchide* : *a continé arma'a in strinstori, ostile in castre*; si metaforice, a *tiné* in frenu, a *infrená*, a *dominá*, a *moderá*, a *computá* sau *cumpitá*, etc. : *a continé tote appetitele reile, passionile, cupiditatile, affectele; spaim'a contine pre toti moritorii*; *a continé omenii, terrele, poporele mai multu prin frica de cátu prin respectu si amore; abia me potu continé de acestea*; *c*) cu idea accessoria de *capacitate*, *coprensu*, a *coprende*, a *incapé*, a *avé* in sene : *vasulu contine mai multu de cátu atátu; cartea antania a acestei opere contine mai multe descriptiuni de batalie*.

* CONTINGENTE, part. adj. s., *contingens*, (it. *contingente*, fr. *contingent*); care *atinge*, 1. in genere : *cordele, ce sustinu ponderile, se fia pendenți si contingenti estremitatile circumferentiei*; déro mai vertosu : 2. in intellesulu metaforicu allu verbului *contingere* : *a*) ce se cade sau vine cuiva se iee sau se dé : *portionea de preda contingente capitanelui, cumu si partile d'in acea-asi preda continginti militariloru; partea contingente fia-carui-a ereda d'in averea parentesca*; de aci s. m. reale, *unu contingente, contingente-le* (reu : *continentulu*), ce se cade sau vine cuiva se iee sau se dé : *care e contingente-le fia carui-a d'in noi in aceste spese?* — in speciale, *contingente-le* = parte determinata de armati ce e obligata a dá una terra, una provincia, unu confederatu, etc. : *contingente annuale, extraordinariu; contingentele cerutu estu tempu e mai mare de cátu cellu d'in annulu trecutu*; *b*) ce pote fi sau nu, ce se pote intemplá sau nu, ca oppusu la *necessariu* : *contingenti suntu lucrurile ce potu fi asiá de bene ca si a nu fi; numai Domnedieu nu e contingente, noi omenii si tote fientele sensibili, in parte luate, suntenu con-*

tingenti; sensationea e contingente, ide a e necessaria; totusi in lucrurile continginti e una necessitate relativa; propositione contingente, care esprime unu addeveru sau faptu contingente; luatü si ca s. m. reale: contingentele si necessariiulu.

CONTINGENTIA, s. f., (it. *contingenza*, fr. *contingence*); calitatea de *contingente: contingenti a unei linii dereptate cu una l. nia curba; de aci: anglu de contingentia*, allu unei tangente cu una curba; déro mai vertosu in sensulu lui *contingente* de sub 2, b, *contingentia* = possibilitate de a fi sau nu fi: *possibilitate si contingentia au aproape acellu-asi intellesu; reconnosemu contingenti a essistentiei nostra facia cu necessitate. essistentiei lui Domnedieu; si cu intellesu concretu de fientia contingente sau faptu contingente: nu pote cineva pertinde contingentele fitorie; contingente sunt tote celle generate.*

CONTINGERE, *continsi si continsei, continsu si contactu*, v., *contingere* (d'in *con* si *tangere*); a *tange* sau attinge de tote partile; a attinge tare, cu *potere*, cu *violentia*; a attinge unulu cu altulu, etc.: 1. in intellesu materiale, a) in genere: a *continge unde*le cu *petiorele; soarele continge montii cu lumin' a sea; montii contingu nuerii, cerulu cu crescelele loru; a continge oibulu cu sare, a presará; b) in speciale: a) cu idea accessoria de *mancore*, a *gustá: de si flamundu, qbiá continge panaea cu dentii; b) a attinge cu ceva necuratu, a maculá, a corrumpe*, (vedi si la 2. b, mai diosu, si compara: *contagione, contagiu, contaminare*); γ) a attinge ca apropiatu, a fi vecinu, a ad-junge peno la ceva: a *continge limitile terrei straine; radecinele montelui de amendoue partile contingu rip' a sluviiulu; d) a attinge in mersulu sau miscarea sea, a adjuge, a *perveni: a continge portulu, urechiele; 2. in intellesu ideale: a) in genere, a attinge cu *potere*, a attinge affundu si in totu, a coprende, etc.: *suffletulu nostru continsu de misericordia, de viue affecte; b) in speciale: a) a maculá, a spurcá, a pangari, a corrumpe*, (vedi si susu la 1. b); β) a fi in relatieone,***

(vedi si *contactu*); γ) a adjuge la ceva, a *capitá*, si de aci: δ) luatü ca *intransitivu* si *aprove* ca *impersonala*, vorbindu despre evenimente si lucruri, a *veni* cuiva, a *cadé* cuiva ca parte, si in genere, a se *intemplá*, vorbindu de regula despre evenimente fericite si placute, mai raru si despre evenimente indifferenti si chiaru nefericite: *contentative cu partea ce ve continge; ce mi continge se dau si ce mi continge se ieu? nu mi a continsu se vedu inco assemine lucru; pucineru-a continge a se inaltá la atáta *potere, fericire si gloria.**

CONTINSU, -a, part. d'in *contingere, contactus* -a -um.

CONTINUARE, v., *continua* (d'in *continuu*; it. *continuare*, fr. *continuer*); cu pucina *modificare* acellu-asi in forma ca *populariulu continare* sau *continare*, luatü inse cu intellesulu differitu de a face sau fi *continuu*, si anume: 1. in respectulu spatiulu sau loculu: a) *trans.*, a) a *legá*, a *uní*, a *impreuná*, a *pune* unulu longa altulu: *legamentele ce continua ficatulu cu alte organe interne; a continua casele cu murulu vecinulu; a continua mai multe *parechie de case, a le edificá* una longa alta; a *continua lature* cu *lature, peptu cu peptu; b) a prolongá: a continua una linia, unu muru, una calle de construitu, una punte peno la una mare departare de rip' a riulu; b) intr.*, cu acelle-asi *insemnari*, a se *uní*, a se *impreuná*, a se *intende* fora *interrupere* mai departe: *seri' a acestá-a de monti continua inco forte departe; una seria de munti continua altei serie; in acellu-asi intellesu si reflex. a se continua: montii se continua; 2. in respectulu tempulu: a) a *tiné* un'a, a *nu* *interrupe* una *actione* sau a *ua* *incepe* si *urmá* *inainte* de *uade* s'a *interruptu*, si de aci, a *persiste*, a *persevá*, a *stáruí* in acea-asi *actione*, *opinione*, *resolutione*, etc.: a *continua laborea, opulu inceputu, studiele selle, discursulu, callea diu' a si noptea, beti' a in tempu de trei dille si trei nopti; continuati a vorbi, a lucrá, a ve portá bene; unu omu continua una *functione*, una *magistratura*, etc., urmandu a *ua* *portá* si *dupo* ce s'a *imple-****

nita terminulu acellei functione; de aci si: *a continuá cuiva unu officiu, unu beneficium, unu privilegiu, una pensione, etc.*, a i le prolongá d'in collo de terminulu preffissu; si cu intellessu intransitivu de *a liné neinterruptu*, a durá in acea-asi actione sau stare: *ploi'a continua de trei dille si va continuá inco mai multe dille; bellulu continua inco; deco dorerile continua, se scambi medicamentulu; continua a ploud; b) a face fora interrompere sau cellu pucinu forte desu: a continuá buccatele, a dá desu buccate; a continuá cupele, a bee sau a dá se bea multe cupe un'a dupo alta; asiá si: a continuá loviturile, certele, bataiele.*

CONTINUATIONE, s. f., continuatio; actione de *continuaré* si effectu sau statu produsu prin acesta actione: *continuatione tempului reu; continuationea studieloru, laborei, cuventului, istoriei; continuationea caseloru cu murulu vecinului.*

CONTINUATORIU, -toria, adj. s., (it. *continuatore*); care *continua*; *continuatorii opului inceputu de magestru voru fi discipulii lui.*

CONTINUITATE, s. f., *continuitas* (it. *continuitá*, fr. *continuité*); calitate sau statu de *continuu*: *continuitatea tempului, spatiului, causerloru, actionei, dorerei, reului, benelui; solutione de continuitate, separatione de parti inainte continue: fracturele, vulnerele, plagele sunt solutioni de continuitate in corpulu omului sau altui animale; si metaforice: solutionea de continuitate a ideeloru este addeverata morte; dupo legea continuitatei nemica nu se face in natura cu saltu.*

CONTINUU, -a, adj., *continuus* (ital. *continuo*, fr. *continuu*; d'in *continere*); care cu altulu sau in partile selle *se tine* asiá de strinsu legatu si unitu, in cátu se nu presente interrompere: 1. proprie despre spatiu sau locu si lucrurile d'in ellu: *partile unui totu potu fi contigue, fora se fa continue; aerulu continuu terrei sau cu terr'a; Sicili'a erá alta data continua cu Itali'a; continuulu luciuu allu marai, continui monti; si metaforice: figure si metafore continue in totu discursulu; 2. despre tempu si lucrurile*

sau faptele d'in tempu, immediatu succedente, care nu se interrupe: *a lucrá la acellu-asi opu diece anni continui; trei dille continue nu am potutu dormi; continua ploia in tempu de trei dille; continu'a lucrare si arare estenua si es-saure agrulu; continue dorori, continue belle, continua certa, etc.*; 3. in speciale: *febre continua*, care nu inceta inainte de unu nou accessu, in oppositione cu *febre intermittente; proportione continua*, in care consecentele precedentei ratione e antecedente rationei succedente; *fractione continua*, allu cui denominatoriu e compositu d'in unu numeru intregu si d'in una fractione, care are si dens'a denominatoriu unu numeru intregu si una fractione, si asiá in progressioné; *cantitate continua* = estensionea, cu care se occupa geometri'a, in oppositione cu *cantitate discreta* = numerulu, etc.; — 4. ca adverbiiu: *a ploud continuu mai multe dille, a lucrá continuu diu'a si noptea; si cu intellessulu de: indata, pre locu, numai de cátu, etc.: cumu aude aceste-a, continuu se scolla si pleca; d'in premisselle telle nu esse continuu conclusiunea tea.*

CONTINUTU, -a, part., d'in *continere* (compara ital. *contenuto*, fr. *contenu*): *licidulu continutu in acestu vasu, ape continute intre inalti monti; conditioni speciali continute in celle generali; — s. m. reale, continutu-lu, ce se contine intr'unu recipiente, cátu contine (=copernde) unu receptaclu: continutulu a-cestu vasu; continutulu e mai mica de cátu continentele; si metaforice: continutulu unei scrissoare.*

CONTORCERE, *contorsi*, si *contorsei*, *contorsu* si *contortu*, v., *contorquere*, (ital. *contorcere*; d'in *con* si *torcere*); a *torce* = a inverti sau suci impreuna; a inverti de mai multe ori si suci in diverse directioni, si mai vertosu, a torce sau inverti, suci rapide si cu violentia mare: 1. proprie: *a contorce cu mare violentia callulu; furiosulu vertetiú allu undeí contorce navea de mai multe ori si ua cofunda*; in speciale: a) despre arme, a torce sau inverti cu potere, si de aci, a rapedi, a arruncá cu potere: a

contorce lancea cu robustulu seu braciū; a contorce sagette in fera; b) vorbindu de membrele corpului, cu nuanția particulară nu numai de violentia, ci și de strambare sau intortochiare, și prin urmare, a strambă, a intortochiă, a tremură cu violentia d'in caus'a unei mare dorere sau neplăcere: a contorce ochii, gur'a, nasulu, manule, petiorele; 2. metaforice: a vibră si contorce fulmene de elocentia; inse si in intellesu reu: a contorce addeverulu, a intortochiă, strambă sau falsifică; asiă si: a contorce legea, cuventele cuiva.

* **CONTORNARE**, v., (it. contornare, fr. contourner; d'in con si tornare = turnare); a face contornulu sau contornele unui ce: a contornă una figura; in speciale, a rotundî, a face rotundu, a taiă de giuru impregiuru, a forfecă; a strambă, a suci, a intortochiă.

* **CONTORNU** si *conturnu*, (inse reu: *conturu* dupo fr. contour), s. m., (it. contorno, fr. contour; d'in con si tornu); ce marginesce partea esterna a unui corpu, liniile extreme alle unui corpu sau alle partiloru unui corpu, si in speciale, ce marginesce ceva rotundu: perimetru, periferia, circuitu, circumferentia, etc.: *gratiosole contorne alle unei columna, alle unui turnu, alle unui pilastru, alle figureloru de omeni, de animali, de plante, de edificie; contornu bene desemnatu;* prin metafora, appecatu si la imaginile orationei; apoi in genere, veri-ce impresura sau incongiura unu ce, vecinetate: *contornulu unei selbe, unei cetate.*

CONTORSIONE, s. f., (it. contorsione, fr. contorsion); d'in *contorsu* de la *contorcere*, actione sau actu de *contorcere*, cumu si resultatu allu acestei actione: *contorsionea navei in mediloculu unde-loru interitate;* in speciale cu insemnarea de sub 1, b, a lui *contorcere: contorsionea braciiloru, petioreloru, ochiloru; contorsionea collului seu nu se pote indereptă; ce de contorsioni pre acestu oratoriu candu declama! contorsionile acestei figure strica tote formosetiele acestui tabellu; contorsionea addeverului.*

CONTORSU, -a, part. d'in *contorcere*, *contortus-a-um*.

CONTORTIONE, s. f., *contortio*; camu in acellu-asi intellesu cu *contorsione*.

CONTORTORIU, -toria, adj. s., *contortor*; d'in *contortu* de la *contorcere*, care *contorce: contortoriu allu addeverului, allu legei, allu testului unui auctoriu, etc.*, intortochiatoriu, falsificatoriu, etc.

CONTORTU, -a, adj., *contortus-a-um*; d'in *contorcere*, un'a d'in formele participiali, luata de regula ca adjectivu cu insemnarile de: a) plenu de animatione, de vivacitate, rapide, potente, energicu, vorbindu in speciale de styly; 2. déro mai vertosu, intortochiatu, strambu, forte sucitu si invertitu: *peride contorte, incurcate si obscure; gura contorta, ochi contorti; figure contorte*, cu attitudine violenta si neci decumu naturale; *imagini, argumente contorte; plante contorte*, cu corolla forte intorsa sau invertita, sucita.

CONTORTUPLICATU, -a, adj., *contortuplicatus* (d'in *contortu* si *plicatu* = *plecatu*); cu totulu intortochiatu, forte intortochiatu: *frasi lunge si contortuplicate.*

CONTRA (si *cuntra*; vedi si *contra*), adv. si prep., *contra* (ital. *contra*, franc. *contre*); in origine espreme una relatione locale, prin care unu locu e, prin positionea sea, corresponditoriu, oppusu sau facia in facia cu altu locu; apoi prin metafora, appecatu si la una actione, care corresponde sau se oppone simplu altei actione, si in speciale, sta in oppositione inimica cu alta actione: 1. ca adverbii, a) despre posetioni locali, in facia, facia in facia, in partea oppusa: *d'in usi'a templului vedeam contra altu templu; partea septentrionale a Britannici nu are contra alte terre; casele nostre stau contra un'a altei-a;* si ca atributu: *tote locurile de contra erau ocupate de inimici;* in acestu casu de regula compusu cu *in: locurile de in contra* sau *d'in contra*; b) despre actioni, cari: a) sau correspondu si se oppunu una altei-a, de alta parte: *noi dispunemu ostile nostre de batalia, inimicii dispunu contra si elli ostile loru de batalia;* si in acestu casu se dice compusu: *in con-*

tra, sau duplu compus; de in contra ori d'in contra; β) sau se oppunu ca inimice sau ca unele ce se escludu intre sone, si in acestu casu intra forte desu compusele: in contra, de in contra sau d'in contra: bonu sau d'in contra reu; nu sciu ce se facu, se te indemnau sau contra se te desdemnu; lucru usioru, deco toti ne unimu, d'in contra forte greu, deco nu ne unimu; sum tare resolutu a lucră contra si a impedică lucrulu; asiă si: a face contra, a sta contra, a fi contra, a se luptă contra, etc.: sunteti contra, stati contra la tote câte noi vremu; — cu de dupo densulu, contra are intellesu de propositiune: a vorbi contra de celle spuse peno aci, a face contra de celle promisse; a opină contra de ce a opinatu mai inainte, etc., inse asemيني espressioni differu de: a vorbi contr'a celloru spuse, contr'a celloru opinate, si altele, de cari vedi mai multe la urmatoriu: 2. ca prep., inco se dice compusă cu in, si atătu simplu cătu si compusă occurre sau cu a finale obscuru, si atunci se construe cu casulu accusativu: a se luptă contra inimicii patriei sau in contra inimicii patriei, sau admitte particul'a a, care face se se elida a obscuru: contr'a, in contr'a, si atunci se construe cu casulu genitivu: a se luptă contr'a sau in contr'a inimiciloru patriei; cătu pentru intellesu, ca si in forma de adverbii, insemna: a) despre relationi locali, facia in facia cu, spre, cotra: regionile acestei terre cari stau contra Galli'a sau contr'a Galiei; laturea terrei situata contra media nocte; b) despre actioni si alte lucruri: α) simpla opposetiune sau stare facia in facia: a merge contra ventu sau contr'a ventului, a pluti contra cursulu apei; a rapti de la unii, ca se dai altoru-a, e contra natura; a lucră contra cineva, a fi contra una opinione, a veni undeva contra asptarea totoru-a; contra acestea adversariulu respunse; clementi'a contra inferiori, cotra inferiori, (vedi si cotra); β) opposetiune inemica: toti conjura contra noi sau contr'a nostra, contra poporulu Romanu sau contr'a poporulu Romanu; a luptă contra loviturile fur-

tunei; bene armati contra fortuna. contra pericle si insidie; medicamente bone contra veninu; — 3. prep. contra intra si intr' unu micu numeru de compuse, cumu: contradicere, contraponere, contrastare, etc., cu intellesulu de opposetiune inemica in cuventele de formatione vechia, ero in celle de formatione mai noua si cu intellesulu de opposetiune simpla; cu acelluasi intellesu occurre si forma contro numai in controversu si derivate, si sta in respectulu formeii contra, cumu sta si intro cotra intra, (vedi si cotro).

* CONTRABASSISTU, s. m., (it. contrabassista, fr. contre-bassiste); sonatoriu sau cantatoriu de contrabassu.

* CONTRABASSU, s. m., (it. contrabasso, fr. contrebasse): 1. voce sau sonu de instrumentu mai gravu de cătu bassulu, si a nume, cu ună octava mai diosu de cătu bassulu ordinariu si cu doue octave mai diosu de cătu vior'a; 2. cellu mai mare instrumentu cu corde d'in famili'a vioreloru.

CONTRABILANCIARE (reu: contrabalantiare; vedi bilance, bilanciare), v. (it. controbilanciare, fr. contre-balancer); 1. a bilancia unu pondu cu altulu; si de aci: 2. a ecilibra, a fi ecale in potere, in valore, in meritu, etc.: virtutile si meritele acestui barbatu contrabilancia pre alle vostre totoru-a; poterea nostra contrabilancia pre a vostra; poterea de attractiune si cea de repulsiune se contrabilancia si produc ecilibriulu stabile allu universulu.

* CONTRACTANTE, part. adj., (fr. contractant); care contracta, si in speciale care contracta una obligatiune, face una invoice: parte contractante, partile contractanti; in acellu-asi intellesu si ca s. m. personale: contractanti-i, prin bona invoice, potu scamba contractulu.

CONTRACTARE, v., (it. contrattare, fr. contracter; d'in contractu de la contragere); forma intensiva d'in contragere in differitele insemnari alle acestui cuventu: 1. a stringe la unu locu: a contracta tote ostile intr' una posetiune favorabile; 2. a stringe tare, a strimta, a agustă, a scurtă: furi'a meniei contractă

infricasiatu muschii faciei furiosului; manule si petiorele patientelui se contracta infricosiatu d'in caus'a violentiei dorerei; limacii si contracta cornele; 3. in speciale, ca terminu de grammatica, a contracta doue vocali=a le uní si reduce la una sengura; 4. a pune in lucrare, a casioná: a contracta cuiva incurcature, si in speciale, a casioná sie, a si atrage, a face, a capitá, etc.: a contracta detorie, a contracta morbi, a contracta bone sau relle invetiuri; 5. a se invol cu cineva, a inchiaia una invoire sau unu pactu: a contracta casatoria, a contracta una obligatiune, si prin estensiune: a contracta amicitia, amore, famliaritate cu cineva; a nu contracta nemica cu nemine=a nu avé neci una relatione cu nemine, (vedi si contractare).

CONTRACTILE, adj., (it. *contrattile*, fr. *contractile*); d'in *contractu*, care are facultatea de *contragere*=tragerere, stringere, scurtare, etc.: *pucine composite sunt in natura, cari se nu fia contractili si distractili; cornele contractili alle limacului; fibrele muschiloru sunt contractili.*

CONTRACTILITATE, s. f., (it. *contrattilita*, fr. *contractilité*); calitate sau facultate, potentia de *contractile*: *contractilitatea muschiloru; acesta contractilitate e voluntaria sau involuntaria: in muschii de locomotione contractilitatea e voluntaria, ero in muschii viscereloru contractilitatea e involuntaria.*

CONTRACTIONE, s. f., *contractio* (it. *contrazione*, fr. *contraction*); d'in *contractu* de la *contragere*, actione si effectu sau statu produsu prin *contragere*, mai vertosu in intellessulu *si contragere* de *stringere*, *scurtare*, *reducere*, *micusiorare*, etc.: *contractionea cordei*=*systolea cordei*, in opposetione cu *districtionea cordei*=*diastolea cordei*; asiá si: *contractionea muschiloru, sprinceniloru; umeriloru, petioreloru, etc.; contractionea a doue vocali, a doue syllabe intr'una singura; fortia sau potere de contractione, inerente certoru corpuri si prin care acestea, intense, revinu apoi la pirm'a loru lungime: atare e contractionea cordeloru d'in vene de animali.*

CONTRACTIVU, -a, adj., (fr. *contractif*); care are potere de *contractione*: *fortia contractiva*=*fortia de contractione*: *fortia contractiva a nerviloru musculari.*

CONTRACTORIU, -toria, adj. s., *contractor* si *contractorius-lum*; d'in *contractu* de la *contragere*, care *contrage*, mai vertosu in insemnarile lui *contragere* de: 1. *invoire*, care face *invoire*, pactu sau *contractu*: *contractorii cu statulu pentru constructioni de calli nationali*; 2. *stringere*, care *stringe*, *reduce*, *scurtea*, etc.: *nervi contractori ai muschiloru*; de ael, s. m. reale, *contractoriu*, ceva ce *stringe*.

CONTRACTU, -a, d'in *contragere*, una d'in formele participiali alle acestui verbu, luata inse ca: 1. adj., *contractus-um*, in differitele insemnari alle verbului *contragere*: *nervi tare contracti, mai multe vocali contracte* intr'una sengura *vocale*; 2. s. m., *contractu*=*contractum* si *contractus-ús*, actione si resultatu de *contragere*, si in speciale, *invoire* sau pactu prin care una sau mai multe persone se obliga cotra una sau mai multe alte a dá, a face sau a nu face ceva, cumu si instrumentulu sau inscrisulu in care se espunu conditionile conventiunei: *contractu synallagmaticu, unilaterale, bilaterale, onerosu, aleatoriu; contractu de vendiare, de comperatore, de locatiune, de casatoria, de societate; a face contractu, a subsemná contractulu; a observá contractulu, a rupe sau calca contractulu; contractulu e lege pentru contractanti; prin estensiune, veri-ce invoire intre doue sau mai multe persone: contractu verbale, contractu tacitu; in speciale: contractu principale, care sta de sene si fora alta conventiune, in opposetione cu *contractu accessoriu*=*contractu essecutoriu*, facutu spre a assecurá essecutionea *contractului principale*; *contractu puru si simplu*, care nu e neci conditionale, neci cu terminu, neci aleatoriu; *contractu simulatu*, prin care se ascunde unu actu, mai vertosu unu actu illicitu; *contractu commutativu*, prin care partile contractanti si stipulá folose ecivalenti; *contractu aleatoriu*, care are*

de obiectu unu castigu sau una perdere casuale, etc.

CONTRACTURA, s. f., *contractura* (compara si fr. *contracture*); d'in *contractu* de la *contragere*, effectu allu actionei de *contragere*, mai vertosu in intellessulu speciale de *reducere*, *angustare*, *strintare*, etc. : *contractur'a columneloru*, *reducere* in partea loru superioare; *contractur'a muschiloru*, *stringere* rigida care nu permite estensione loru d'incollo de unu certu gradu.

* **CONTRADICENTE**, part. adj., *contradicens* (it. *contraddicente*); care *contradice* : *fapte contradicenti* vorbeloru.

CONTRADICERE, *contradissisi* *contradissei*, *contradissu* si *contradictu*, v., *contradicere* (it. *contraddire*, fr. *contredire*); a dice contra de celle disse de altulu sau de celle disse mai inainte de cotra insusi *contradictoriu* : unu filosofu *contradice* altui filosofu sau pre altu filosofu; doi istorici se *contradicu* sau si *contradicu* *asupr'a* acellui-asi evenimentu istoricu; unu lucru inco pote *contradice* altui lucru sau altu lucru : *faptele contradicu* *disseloru* sau *dissele*, una *theoria* *contradice* *altei* *theoria* sau *alta* *theoria*, *doue* *scripte* se *contradicu* sau si *contradicu*, etc.; verbulu se construe asiá dero si cu obiectu directu si cu obiectu indirectu de dativu, inse cu una differentia de intellessu, asiá in cátu : a *contradice* *unei* *persone*, este una espressione relativa, care va se dica : a *contradice* *in* *cutare* sau *cutare* *lucru*; éro : a *contradice* *una* *persona*, este una espressione absoluta, care da a intellege co *contradicerea* se *face* *in* *tote* *si* *totu-deun'a*; — *contradicerea*, in locu de a se face cu *cuventulu*, se pote face cu *fapt'a*, asiá co *contradicere* = *resistere*, *opponere*, etc. : a *contradice* *tote* *dorentiele* *cuiva*; *poporulu* *contradisise* *regelui* *cu* *armele*.

* **CONTRADICIBILE**, adj., *contradictibilis*; care se pote *contradicere*.

CONTRADICTIONE, s. f., *contradictio*, (it. *contradizione*, fr. *contradiction*); actione de *contradicere*, cumu si modu si effectu allu acesteii actione : *contradictione* *invederata*, *contradictione* *cu* *celle disse*, *contradictione* *fapteloru* *cu* *dis-*

sele, a *fi* *in* *contradictione* *cu* *sene* *sau* *cu* *altii*; *opinionea* *publica* *e* *adesea* *in* *contradictione* *cu* *conscientia* *commune*; *e* *contradictione* *intre* *doue* *propositioni*, *candu* *nu* *se* *pote* *ca* *amendoue* *se* *fia* *addeverate*; *e* *contradictione* *in* *terminii* *unei* *propositione*, *candu* *acestia* *espremu* *idee* *dissonanti*; *unu* *ce* *implica* *contradictione*, *candu* *in* *acellu-asi* *tempu* *comprende* *si* *affirmatione* *si* *negatione*; *spiritu* *de* *contradictione* *are* *cellu* *cui* *pluce* *a* *contradice* *in* *tote* *si* *pre* *toti*; *principiu* *de* *contradictione*, *prin* *care* *se* *demonstra* *co* *unu* *lucru* *nu* *pote* *fi* *si* *nu* *fi* *in* *acellu-asi* *tempu*.

CONTRADICTORIUM, -*toria*, adj. s., *contradictor* si *contradictorius*, (it. *contraddittore* si *contraddittorio-a*, fr. *contradicteurs* si *condictoire*); care *contradice* sau se *contradice* : *contradictorii* *addeverului*; unu *advocatu* *allu* *unei* *parte* *litigante* *numesce* *pre* *advocatulu* *cellei* *alte* *parte* *contradictoriulu* *seu*; *legitimu* *contradictoriu* *e* *cellu* *ce* *are* *dereptulu* *si* *interessea* *de* *a* *contradice* *intr'unu* *processu* *sau* *actu* *judiciariu*; *fapte* *contradictorie* *vorbeloru* *sau* *cu* *vorbele*; *propositioni* *contradictorie*, d'in cari un'a *nega* *ce* *affirma* *cea* *alta*; inse : *propositionile* *contradictorie* *differu* *de* : *propositionile* *contrarie*, intru cátu *oppositione* *e* *completa* *si* *totale* *in* *acelle-a*, si *numai* *partiale* *in* *aceste-a*.

CONTRADICTUM, -*a*, adj., un'a d'in *formele* *participiale* *alle* *verbului* *contradicere*, luata de regula cu intellessu de adiectivu, *contradictus-a-um*.

CONTRADICUTORIUM, -*toria*, adj. s., de *acellu-asi* *insemnare* *cu* *contradictoriu*, care e de preferitu.

CONTRADISSUM, -*a*, d'in *contradicere*; 1. part. pass. *contradictus-a-um* : *dissele* *vostre* *sunt* *contradisise* *de* *faptele* *vostre*; 2. supin. *contradictum-u* : *e* *usioru* *de* *contradissu*.

* **CONTRADOTE**, s. f., (it. *contradote*); donuri *facute* *de* *maritu* *muierei* *in* *compensatione* *dotei* *acestei-a*.

* **CONTRAFACERE**, *contrafecisi* *contrafacui*, *contrafactu* si *contrafacutu*, v. (it. *contraffare*, fr. *contrefaire*); 1. a *face* *contra*, a *lucrá* *contra*, si *mai* *ver-*

tosu, a nu ascultá, a nu se supune : a *contraface ordiniloru date, prescriptiuniloru legei*; si in genere, a face contrariulu de ce se cade: *ati promissu, si nu se cade se contrafaceti*; déro mai vertosu : 2. a face ca altulu, a imitá : a) in intellesu bonu san cellu pucinu, indifferente : a *contraface vocea, gesturile, mersulu, verb'a cuiva; sculptorii nu potu contraface natur'a asiá de bene ca pictorii*; b) déro si mai vertosu, ou intellesu reu : a) a imitá sau face prin imitatione ce nu se cade a face, a reproduce ce e oppritu, si de aci, a falsificá, a plastogrofiá, etc. : a *contraface una carte, unu tabellu de pictura, moneta, vinu, veri-ce alta merce, subsemnatur'a sau scriptur'a cuiva*; β) a simulá, a arretá ceva ce nu e, a preface : a si *contraface vocea, faci'a, vestimentele; a contraface pre nebonulu, pre devotulu; a contraface scriptur'a sea*; de aci : γ) a difformá : *convulsionile dorerei contrafacu infricosiatu faci'a pacientelui*; δ) a imitá pre altulu in risu, a inganná, a imballá : a *contraface mersulu cespitatoriu, pronunti'a rea a cuiva*.

CONTRAFACIUNE, s. f., (it. *contraffazione*, fr. *contrefaçon*, si lat. mai tardiu : *contrafactio*); d'in *contrafactu* de la *contrafacere*, actione si resultatu sau fapta de *contrafacere*, mai vertosu in intellesulu reu allu ouventulu de sub 2 : *contrafacione de monete, de sigille, de merci, de licori, de medicamente, de carti, de scripture, de picture, etc., a fi accusatu si condemnatu de contrafacione*; — *contrafacionea ouventeloru, vocei, gesturiloru cuiva*.

CONTRAFACIUNIA, s. f., (ital. *contraffazione*); d'in *contrafactu* de la *contrafacere*, care *contraface* : *contrafacioniu legei*; déro mai vertosu in intellesulu reu allu lui *contrafacere* de sub 2. : *contrafacioniu de monete, de sigille, de scripture, etc.*

CONTRAFACIUNIA, s. f., (part. d'in *contrafacere*, mai vertosu in insemnarea rea a ouventulu de sub 2. : *scripture contrafacte, moneta contrafacta, cu facia contrafacta de violenti'a dorerei*.

CONTRAFACIUNIA, s. f., (it. *con-*

traffatura); d'in *contrafactu* de la *contrafacere*, actu si mai vertosu resultatu allu actionei de *contrafacere*, mai vertosu in intellesulu reu de sub 2. allu ouventulu *contrafacere* : *acestu-a nu e vinu de cellu bonu si addeveratu, ci nu-mai una contrafactura*.

CONTRAFORTE si *contrafortu*, s. m., (it. *contrafforte*, fr. *contre-fort*); ce serve a fortificá sau consolidá unu muru sau alta constructione : *sunt si contraforti naturali, cumu una seria de munti mai mica pre longq alt'a mai mare*.

CONTRAGÈRE, *contrassi* si *contrassei*, *contrassu* si *contractu*, v., *contrahere* (d'in *con* si *trahere*); 1. a trage imprauna la acellu-asi locu mai multe obiecte, a stringe, a aduná, a concentrá : a) proprie : a *contrage ostile la acellu-asi locu; a contrage mare numeru de armati*, b) metaforice : a) a stringe intr'unu totu; a formá, a produce, a casioná : a *contrage cuiva incurcature, nevoie, certe, ure*; mai vertosu : β) a trage si face siesi, a castigá, capitá : a *contrage detorie, amicitie, vitie, morbi; pannur'a vestimentulu nou contrage usioru ma-cule; vasulu contrage bona sau rea odore*; γ) ca mai desu, a face *contractu* (= *pactu*, *conventione*, *invoice*): a *contrage casatoria, una vendiare, una comperatore*; si in genere, a intrá in relatione, in daravere cu cineva : *n'am a contrage nemica cu nemine; peno nu contragi cu omulu, nu lu conosci cine e*; 2. in speciale, cu nuanti'a accessoria de *scurtare* prin *tragere* sau *stringere* in sene : a scurtá, a angustá, a reduce, a micusiorá, a restringe, a retrage, etc. : *ap'a sarata contrage porii planteloru; animalile si potu estende si contrage membrele; limacele si contrage cornele, cumu le attinge cineva; umbrele obiecteloru se contragu ca mai multu la mediulu diliei*; asiá si : a *contrage tempulu, unu discursu, una vocale se contrage cu all'a*; si metaforice : *anim'a se contrage de frica; a si contrage cupiditatile, appetitele, etc.*

CONTRAGUBERNIU, s. m., (it. *controgoverno*, fr. *contre-gouvernement*); guberniu occultu ce se forma sau tende

a se formá contra guberniului manifestu si stabilitu allu unui statu.

* **CONTRALTU**, s. m., (it. *contralto*, d'in *contra* si *altu* = *inaltu*); parte de armonia musicale, voce care tine mediulu între *tenore* si *mediu supranu*; cea mai grave d'in vocile feminine, corresponditoria cu *bassulu* d'in vocile virili, cumu si cellu ce canta cu acesta voce; între instrumente se dice *contraltu* instrumentulu cari in famili'a sea sta ca *contraltulu* cotra celle alte voci.

CONTRAMANDARE, v., (it. *contramandare*, fr. *contremauder*); a mandá sau commandá contra celle mai inainte mandate; a revocá unu mandatu sau commandamentu.

CONTRAMURU, s. m., pl.-i, (ital. *contromuro*, fr. *contre-mur*); muru construitu pre longa altulu pentru fortificarea si conservarea acestui-a.

* **CONTRANISU**, s. m., *contranisu* (compara si it. *contrauniso*); actione de *contranitere*, cumu si actu si potere *contranitente*.

CONTRANITENTE, part. adj., (contrahitens; it. *contrannitente*); care *contranite*: *frecaturele* *essercita* una actione *contranitente* *actionei* *ce* *desvolta* *poterea* *motrice*.

CONTRANITENTIA, s. f., (it. *contranitentia* = *contrasforze*); calitate sau actione, actu si mai vertosu potere a unui ce *contranitente*: *aerulu* *mai* *pucinu* *greu* *impedica* *cu* *mai* *pucina* *contranitentia* *expansionea* *aerului* *elasticu*.

* **CONTRANITERE**, *contranisi* si *contranisci*, *contranisu*, v., (contraniti, d'in *contra* si *nitere*); a *nite* sau a se adoperá, a desfasciorá potere contra actionea altei potere, a resiste cu energia si cu vigore mare.

CONTRANOTA, s. f., (it. *contrenota*); nota oppusa la alta nota cu sau si fora scopu de contradicere: *contranote* *diplomatice*; *note* *si* *contranote* *pote* *insemná* *si*: *note* *dupo* *note*, *note* *accumulate* *peste* *note*.

CONTRAPASSU, s. m., pl.-i, (it. *contrappasso*, fr. *contre-pas*); passu contra altu passu, passu in deretu, vorbindu in speciale de saltu, candu saltatoriulu,

dupo ce se intorce, si se departedia de altulu cu care salta in parecchia, revine erosi spre acestu-a.

CONTRAPONDERARE, v., (d'in *contra* si *ponderare*), de acellu-asi intellessu cu *contrabilanciare*.

CONTRAPONDERATIONE, s. f., actione de *contraponderare*.

CONTRAPONDERATORIU, -*toria*, adj. s., care *contrapondera*.

CONTRAPONDU, s. m., pl. *contrapondere* (fr. *contre-poids*); pondu care serve a ecilibrá altu pondu, si de aci, veri-ce serve a campani sau cumpani, a moderá, a tiné ecilibrulu, a dá mesura, etc.: *contrapondu* *de* *orologiu*; *cu* *unu* *contrapondu* *se* *tinu* *in* *ecilibriu* *celli* *ce* *salta* *pre* *funi*; si metaforice: *avariti* *a* *acestui* *omn* *a* *unu* *supperatoriu* *contrapondu* *allu* *boneteru* *lui* *calitati*; *potestatea* *tribunicia* *era*, *in* *republica* *romana*, *contrapondu* *poterei* *senatului*.

CONTRAPONERE (si *contraponere*), *contraposi* si *contraposei*, *contraposu* si *contrapositu*, *contrapostu*, v., *contraponere*, (it. *contapporre*); a pone centra, cu intellessu mai energicu de cátu *oppunere*: *a* *contraponere* *unu* *pondu* *altui* *pondu*; si metaforice: *a* *contrapone* *argumente* *la* *argumente*.

CONTRAPOSITIONE, s. f., (it. *contapposizione*); actione de *contraponere*, cumu si statu produsu prin acesta actione.

CONTRAPROBA, s. f., (it. *contreprova*, fr. *contre-épreuve*); 1. proba facuta dupo alta proba, mediu de verificare a essactitatei unei operatione, si in speciale, votare a propositionei contraria cellei mai inainte votata: *candu* *numerulu* *suffragieloru* *unui* *scrutiniu* *e* *indoiosu*, *se* *face* *contraproba*, *spre* *a* *se* *verificá* *numerulu* *votantiloru* *pentru* *si* *contra*; 2. desemnu typaritu dupo altulu abia scossu d'in typariu, spre a se vedé correctionile de facutu tablei de typariu.

CONTRAPUNCTARE, *contrapunctu*, etc., vedi *contrapuntare*, *contrapunctu*.

CONTRAPUNGERE, *contrapunsi* si *contrapunsei*, *contrapunsu* si *contrapunctu* sau *contrapuntu*, v., (it. *contrappungere*; d'in *contra* si *pungere*); a

punge contra sau lunga, a face una impunsura sau unu punctu contra sau longa alta impunsura sau punctu.

CONTRAPUNTARE si *contrapunctare*, v. (it. *contrappuntare* si *contrappunteggiare*, fr. *contre-pointer*); d'in *contrapunctu* de la *contrapungere*, forma intensiva cu intellessulu de: 1. a face mai multe impunsure contra alte impunsure, de esemplu: *a contrapunctá una stafa*, a face impunsure si pre una si pre alta facia a stefei; de aci in genere, a contrapone sau oppone; 2. in speciale, a face *contrapunctu*, a lucrá in *contrapunctu*, in insemnarea musicala a acestui cuventu.

CONTRAPUNTISTU si *contrapunctistu*, s. m., (it. *contrapuntista*, fr. *contre-pointiste*); care connoște regulele *contrapunctului* musicala.

CONTRAPUNTU si *contrapunctu*, -a, d'in *contrapungere*, (compara it. *contrappunto*, fr. *contre-point*); uná d'in formele participiale alle verbului *contrapungere*. Iusta de regula ca adj., *coperturá de matasse contrapuncte*, déro: si mai vertosu ca s. m. reale, *contrapunctu*, ca terminu de musica, arte de a compone musica in doué sau mai multe parti: *ponerea unei voce contra alta se chiama contrapunctu*, *pentru ce vechii musici insemnau notele cu puncte; ar fi mai bene pote ca contrapunctulu se se numesca contrasonu*; in speciale: a) arte de a distribui in variele parti alle unei compositione musicala tonurile cerute de armonia; b) partea sau partile ce unu discipulu de musica adauge la unu cântu datu; de aci: c) prin estensione si metafore: *acompaniamentu*, *adaussu*, *complementu*: *urletele multimei facu contrapunctu la vorbele furiose alle demagogului*.

* **CONTRARIANTE**, part. adj., (it. *contrariante*), care *contraria*.

CONTRARIARE, v., (it. *contrariare*, fr. *contrarier*; d'in *contrariu*); a face sau a fi *contrariu*, a face sau a fi *contra*: *a contrariá opinionea sau opinionei cuiva; lucrurile acetose contraria putredionea sau putredhionei; a contrariá dorentiele, voliele, tententiele cuiva*; se dice si in locu de *contradicere*.

CONTRARIATIONE, s. f., (it. *contrariatione*); actione de *contrariare*.

CONTRARIETATE, s. f., *contrarietas*, (it. *contrarietà*, fr. *contrariété*); calitate si statu de *contrariu*: *contrarietate de caracterie, de opinioni, de interessi*; si in intellessu concretu, lucrú, fapta sau dissa *contraria*, si mai vertosu, fortuna *contraria*, adversitate, ceva supoperatoriu si amaru: *contrarietabile unei relle sorte*.

CONTRARIU, -a, adj., *contrarius*, (it. *contrario*, fr. *contraire*; d'in *contra*): 1. despre localitati, care se afla contra, oppusu, facia in facia: *monté contrariu montelái, terra contraria altei terre, edificia contrarie acestoru edificie*; ca mai desu inse: 2. despre alte obiecte: a) in genere, oppusu, pusa facia in facia, si mai vertosu, oppusu asá la altu ceva ce unulu esclude pre altulu: *frigulu e contrariu calduzei, lumin'a contraria intineracului, vitiela contrarie virtutiloru; opinioni contrarie intredensele, contrarie un'a cu alta; propositioni contrarie sunt acelle a d'isi cari un'a nega ce afirma cealaltu*; b) in speciale, oppusu ca inimicu, si de aci, adversu, defavorabile, nefericitu: *sorte contraria, basari contrarie voientiei si dorentieloru nostre; plante contraria stomacului; partea contraria noue intr'una lito, intr'una eestione politica*; 3. substantivu: a) personale, *contrariu*, -a, adversariu, inimicu: *contrarii nostri; contrarii benelui commane*; b) reale m., *contrariulu*, ce e *contrariu*: *contrariulu luminei e intineraculu, contrariulu virtutei e vitiulu; a face sau a dice contrariulu de ce a dissu sau facutu mai inainte*.

CONTRASCENA, s. f., (it. *contrascena* si *controsцена*); scena oppusa altei scena, si in speciale, scena muta in care una sau mai multe persone correspundu cu actionea personei sau scenei principale: *pucini actori suntu opti a scote bene la capitu una contrascena*.

CONTRASCRIERE, v., *contrascrivere* (it. *controscrivere*); a scrie contra, a respunde la alta scriere, mai vertosu spre a ua combate.

* **CONTRASEMNARE**, v., (it. *contra-*

segnare, fr. contre-signer); a semnă contra sau longa alta semnatur'a, vorbindu in speciale de semnatura ce cauta se puna unu officiaru, spre a dá unui actu validitate : *a contrasemnă una ordine; unu secretariu cauta se contrasemne actele semnate de unu presedente; tote decretule si alte acte alle principelui sunt contrasemnate de unu ministru.*

* CONTRASEMNATURA, s. f., aczione si mai vertosu effectu allu actionei de *contrasemnare* : *contrasemnatur'a unui ministru se cere la veri-ce decretu allu principelui.*

* CONTRASEMNU, s. m., pl.-e, (it. contrasegno, fr. contre-selug); proprie, semnu contra sau longa altu semnu, *contramarca*, semnu ce serve la reconnoceerea si validarea unui ce, si in speciale, in acellu-asi intellessu cu *contrasemnatura*.

* CONTRASENSU, s. m., (it. contrasense, fr. contre-sens); *sensu* sau intellessu *contrariu* cellui ce s'ar cadé a se dá unui discursu, unei propositione, unui ouventu : *traductionea e plena de contrasensuri; a face sau committe unu contrasensu.*

CONTRASTANTE, part. adj. (it. contrastante); care *contrastata*.

CONTRASTARE, v., (it. contrastare, fr. contraster; d'in *contra* si *stare*); a stá contra, a face *contrastu* sau a fi in *contrastu*, in insemnarea artistica ce are acestu ouventu : *lumin'a contrastata cu umbrele; dram'a presenta mai multa interesse, deco personele sau caracteriele ei contrastata unele altoru-a.*

CONTRASTU, s. m., pl.-e, (it. contrasto, fr. contraste); aczione si statu de *contrastare* : 1. in genere : *de ce atátu contrastu intre nesci frati cari s'ar cadé se traiesca in concordia?* — 2. in speciale inse, ca terminu artisticu, opposetione de lucruri de natura contraria sau diversa, prin care artistii cêrca a dá opereleru selle mai multa varietate si viétia : *contrastulu coloriloru, figureloru, consonantieleru, umbreloru cu lumin'a, personeloru virtose cu celle viétose, benelui cu reulu, etc.*

CONTRAVENTIRE, *contravenitu* si

contraventu, v., (it. contravenire, fr. contraveuir); a veni contra ceva sau contra cineva, a se oppune, si in speciale, a face contra celle ordinate sau legiuite, a nu ascultá de ordine sau legi, a calcá legea sau ordinile.

CONTRAVENTORIU, -*toria*, adj. s., (it. contravventore); care *contravine*.

CONTRAVENTIONE, s. f., (it. contravvenzione, fr. contravention); aczione de *contravenire*; abatero de la celle presorisse prin legi, sau prin ordini : *contraventionile sunt punite.*

* CONTRECTARE, v., *contrectare* (*con* si *tractare*); alta forma a lui *tractare*, luata cu intellessulu de : 1. a tractá sau appucá si stringe bene si de aci, a palpá sau pipá : *a contrectá pelles nuda, vulnulu, partea vettemata a corpului; si de aci, a cercetá, a inspectá, etc.*; 2. in speciale, a attinge ce nu e licitu, si mai allessu cu intentione libidinosa.

* CONTRECTATIONE, s. f., *contrectatio*; aczione de *contrectare* : *contrectationea callului, a vaccoi, a vitellului, spre refaciare.*

* CONTRECTATORIU, -*toria*, adj. s., *contrectator*; care *contrectata*.

CONTREMERE, *contremere*, *contremutu*, v., *contremere* (*con* si *tremere*), de acea-asi insemnare cu *contremurare* ca intransitivu.

CONTREMULU, -*a*, si

CONTREMURU, -*a*, (pronuntiatu dupo locuri si : *cotremuru, cutremuru*), adj. s., *contremulus, commetus*; *terro motus*; care *tremura forte*, coprensu de violentu *tremuru* : 1. adj., *contremurele frundis*; déro mai vertosu : 2. subst. m. *contremuru = cotremuru = cutremuru* : a) in genere : *de spaima cotremuru mare ne coprense pre toti; cu mare frica si chiaru cu cotremuru revedu acesta cruda fera de omu;* b) in speciale, vorbindu de pamentu : *mai multe cotremure s'au scititu in annulu acestu-a; appera, Donne, cetatea de focu, de apa, de famite, de cotremuru, de peste.*

CONTREMURARE (dupo localitati si : *cotremurare, cutremurare*), v., *contremiscere, commovere* (d'in *contremu-*

la), a face *contremulus*, a produce *contremuru* : 1. ca trans., *una cautatura a lui Domnedieu cotremura pamentulu*; déro mai vertosu : 2. ca intr., si de regula in forma reflex. *a se contremurá: se contremura pamentulu*; *celu ce cauta spre pamentu si lu face de se cotremura*; *toti se cotremurara audindu atrocea fapta*.

* **CONTRIBUENTE**, part. adj., contributoriens, (it. contribuyente); care *contribue* : *soci contribuenti, cetatianu contribuente*.

CONTRIBUERE, *contributu*, si

CONTRIBUIRE, v., contribuere, (fr. contribuer, it. contribuire; d'in con si tribuere); 1. a tribuí sau dá impreuna cu altii bani, lucru si alte valori pentru adjungerea unui scopu, si de aci in genere, a adjutá, a dá ajutoriu la facerea unui ce : *cetatianii contribuú dupo stare la spesele statului*; *consocii unei societate contribuú dupo pacte si dupo folose*; *a contribuú la essecutionea unui planu, la realisareu unei mare idee, la progresulu artiloru si scientieloru atátu cu pun-g'a cátu si cu lucrulu*; si cu subiectu de lucru : *unu locu, una clima contribuú la fecunditate, diverse alte circumstantie potu contribuú in favorea sau defavorea unui ce*; 2. mai rar cu intellesulu de : a) a distribuí, a repartí; b) a uní prin impartire, a pune in acea-asi clase cu altulu, a atribuí.

CONTRIBUTORIU, -*toria*, adj. s., contributor; care *contribue* : *toti cetatianii sunt contributori la sarcinele statului*.

CONTRIBUTU, -*a*, part. d'in *contribuire*, *contributus-a-am* : *summele contribuite de toti socii*.

* **CONTRIBULE**, adj. s., contribulls, (con si tribule); care e d'in acellu-asi tribu cu altulu.

CONTRIBUTIONE, s. f., contributio (it. contribuzione, fr. contribution); d'in *contributu* de la *contribuere*, actione de *contribuere*, déro mai vertosu, *ce se contribuú*, si in speciale, *ce contribuú* fiacare cetatianu pentru sarcinele si spesele cerute de interesea commune : *contributione bene sau reu impartita*; *con-*

tributioni grelle, contributione de sange; contributione in bani sau in lucru; *a impune grelle contributioni*; *contributioni comunali*; *contributioni directe*, puse directu pre persone sau pre averi, in oppositione cu *contributioni indirecte*, puse pre lucrurile de commerciu si de consumptione; — cu insemnare mai generale : *contributione la ceva cu consiliulu*; *a pune la contributione tote circumstantiele*, a se folosi de circumstantie pentru unu scopu.

CONTRIBUTORIU, -*toria*, adj. s., contributor; care *contribue*; vedi si *contributoriu*.

CONTRIBUTU, -*a*, d'in *contribuere*, *contributus-a-am*, part. pass. luatu mai multu ca adiectivu.

CONTRISTRARE, v., contristare (d'in con si tristu); a face *tristu*, camu in acea-asi insemnare cu *intristare* : *acesta scire contristá pre toti*; *a contristá colorile, iern'a contrista cerulu si tota natur'a*.

CONTRISTATIONE, s. f., contristatie; actione de *contristare*, camu si effectu sau statif produsu prin acea actione.

CONTRISTATORIU, -*toria*, adj. s., (it. contristatore); care *contristá*.

* **CONTRITIONE**, s. f., contritio, (it. contrizione, fr. contrition); d'in *contritu* de la *conterere*, actione de *conterere* : — 1. in genere si proprie : *contritionea si reductionea in pulbere*; déro mai vertosu : 2. metaforice, sfermare de ánima, dorere de ánima, parere de reu pentru unu peccatu, mai vertosu in sensu religiosu, dorere de ánima, casionata de peccatu ca commissu in contr'a lui Domnedieu, care e supremulu bene : *contritione perfecta*, ce se face in addeveru pentru amorea de Domnedieu, in oppositione cu : *contritione imperfecta*, care se face mai multu de fric'a punitionei; applecatu si la lucruri materiali ca espressioni alle *contritioni si suffletului* : *contritionea faciei, a si tormentá corpulu cu fame si alte contritioni*.

CONTRITU, -*a*, adj., *contritus-a-am*; una d'in formele participiali alle verbului *conterere*, luata mai vertosu cu in-

tallessu de adiectiv, 1. in genere : *granuliile contrite in piua*; déro si mai vertosu : 2. in speciale : a) cu ânima infranta, sfermatu de dorere si de calamitati, amaritu, intristatu, afflictu : *poporu contritu de urgi'a lui Domnedieu*; b) mai vertosu, tristu, plenu de dorere in sufletulu seu pentru culpele si peccatele selle, si acesta - a nu d'in caus'a relleloru si daunelor materialu ce aduce cu sene peccatulu, ci d'in caus'a perderei benelui sufletescu : *ânima contrita, sufletu contritu si umile*.

CONTRO, adv., vedi *contra*, *contra* si *contro*.

CONTROVERSARE, v., *controvertari*; (fr. *controvertar*); d'in *controvertu* de la *controvertere*, form'a intensiva d'in acestu verbu, a *controverte* cu multa energia, a fi in viua *controversia* : *peripateticii controversa continuu cu academicii*; inse : *cine controversa, nu se certa*; a *controverta una assertione*; de aci : *punte de credentia controversate*.

CONTROVERSIA, s. f.; *controversia*, (ital. *controversia*, franc. *controverse*); statu si actu de *controvertu*, differentia, disputa, certa, oppositiune, etc. : *controverti'a elementatoru, miscariloru, opinioniloru, interessiloru; controversiele juridice au de obiectu interessile; controversia pentru ereditate, de substantia, de calitate sau asupr'a calitatei; controversia intre catholici si dessidenti; dechi in tote materiale de controversia; a avé controversia cu cineva = a fi in controversia cu cineva; a tractá, a studiá, a redicá, a sustiné una controversia; a luá parte la controversia; a judicá, a decide una controversia passionata, acriminosa, inveninata, ostile; unu ce in controversia = unu ce pusu in controversia sau suppusu controversiei, indoiosu; fora controversia = fora indoientia; asiá si : afora de veri-ce controversia = de plenu certu; — controversia = subiectu sau obiectu, puntu de controversia : una causa judiciaria pote coprende mai multe controversie.*

* CONTROVERSIALE, adj., *controvertialis*; de *controversia*.

CONTROVERSIOSU, -a, adj., *contro-*

versioses; forte suppusu la *contra-versia*, forte indoiosu.

* CONTROVERSISTU, s. m., (it. *controversista*, fr. *contre-versiste*); care in scrissu sau altremode tractedia materie de *controversia*, mai vertosu materie de *controversia religiosa*.

* CONTROVERTSU, -a, part. d'in *controvertere*, *controvertens*-a-nm, intorsu contra, in directione contraria, si de aci, pusu sau possibile de pusu in *controversia*, pentru ce nu'e certu si evidente, sau pentru ce passionea sau interessea nega evidentia lui : *materia controversa in scole; nu se cade a luá de certu ce e dubiu si controversu; puntu controversu, assupr'a carui - a jace tota cestionea : casudu se coprende puntu controversu, cestionea e de diuinitate resoluta; inse : puntu controversu pote fi si callu despre care e disputa in fapta, de si in sene ellu e evidente.*

* CONTROVERTERE, *controversi, controversu, si*

CONTROVERTIRE, v., (it. *controvertere* si *controvertire*, d'in *contro* si *vertere* = *vertire* sau *invertire*); a *verte* sau intorce *contra*, si in speciale, a pune in *controversia* unu ce, a pune in indoientia, a nu admite ca certu.

1 CONTU, s. m., vedi *computu*.

* 2 CONTU, s. m., *contus* (τοῦτος); paru ascutitu, si in genere, paru, pertica; éro in speciale, pertica ce serve a mená unu vasu de plutiþu, cumu si a cercá ap'a cátu e de profunda.

* CONTUBERNALE, adj. s., *contubernalis*; relativu la *contuberniu* : 1. militariu d'in acellu-asi *contuberniu*; 2. june care, pentru a capitá scientia practica a bellului, insociesce pre unu generariu in bellu; 3. prin estensione, sociu intimu, cameratu, care traiesce cu altulu in intimitate : *contubernatii mei de scola, de studie, de officiu, de lucru, de placeri*; 4. in speciale, mafitulu unei *serva* (= *sclava*) sau muiera unui *servu* (= *sclavu*).

* CONTUBERNIU, s. m., pl.-e, *contubernium* (d'in *con* si *taberna*); 1. sedere in acea-asi *taberna* (= *cortu*), legamentu de communitate de sedere in

acellu-asi cortu allu militariloru; 2. legamentu allu umui june cu unu generariu insocitu de densulu in bellu; 3. prin estensione, legamentu intimu, infirmitate intre amici, intre omeni ce essereita aceea-asi maestría, au acelle-asi occupationi, acelle-asi gusturi si placeri; 4. in speciale, casatoria intre *servi* (= *slavi*), in oppositióne cu *convubi*, de care, la vechii Romani, se buocurau numai cei liberi; de aceea *contuberniu* se applica, conforme acellui-asi intellesu : a) si la *cohabitatiónea bestieloru*; b) la *concubinatu*; 5. prin estensione : *felicitatea si moderatiónea nu facu contuberniu*, nu facu casa impreuna, nu potu stá impreuna; 6. prin metafora, abitatie sau locuentia commune, si in speciale, cortu pentru militari, camera pentru servi sau solavi, (vedi si *contubernale*).

* **CONTUMACE**, adj., *contumax*, (it. *contumace*; de aceea-asi radecina cu *contumelia*, adeca d'in *con* si d'in *tumere* = *inflare, ingonfare*, sau din radecin'a tem de unde si *con-tem-nere*); care d'in despretiu se aréttá nesuppusu, neplecatu, cerbicosu si inflessibile, mai vertosu d'in despretiu cotra volienti'a justa sau cotra auctoritateá publica : *eine e mai contumace si mai superbu?* muicere *contumace, poporu contumace cotra magistrati*; ap-plecatu prin metafore si la animali; *calli si boi contumaci stimurarei*; cumu si la lucruri neinsuffletite : *aspectu contumace, ochi contumaci, voce contumace, cuvente contumaci*, etc., cari aréttá *contumacia*; *lima contumace*, dura, care nu cede dentelui ce ua rode; *syllaba contumace*, care nu se adapta la mesur'a versului;—in speciale, cui nu pesa de citationile auctoritatei judiciaria, care dupo mai multe si repetite citationi nu se presinta la judecata, (vedi si *contumacia*).

* **CONTUMACIA**, s. f., *contumacia*, (it. *contumacia*, fr. *contumace*); calitate si actu de *contumace*; lipsa de respectu si chiaru despretiu insolente cotra superiori : *singularea insolentia, superbia si contumacia a acestui omu*; si in intellesu bonu : *nobilea contumacia a innocentiului facia cu accusarile calomniatoriloru*; si despre bestie : *cerbicos'a*

contumacia a selvaticului callu, cumu si despre lucruri insinimate : *contumacia sterpului terrenu*, obstinatione a nu produce; *contumacia respunsiului*;—in speciale obstinatione, nesuppunere cotra magistrati si alte auctoritati, refusu de a se presentá candu e chiamata ca acusatú, nesuppunere ce atrage pene si dauna : *a condemná pre cinepa de contumacia*; a si *in contumacia*; a *scusa contumacia*.

* **CONTUMACIALE**, adj., (it. *contumaciale*, fr. *contumacial*); relativu la *contumacia*, d'in cauza de *contumacia*, in insemnarea juridica a cuventului : *processu contumaciale*.

* **CONTUMELIA**, s. f., *contumelia*, (pentru etymologia vedi *contumace*); injuria, batujocura, offensa facuta d'in despretiu : *suffere cineva mai usioru injuri'a candu nu e insocita de contumelia*; prin metafora, despre lucruri, lovitura, amaru atacu nemeritatu : *contumeliile fortunei addusse barbatiloru celloru mai virtosi*.

* **CONTUMELIOSU**, -a, adj., *contumeliosus*; plenu de *contumelia*, care adduce sau face *contumelia* : *cátu de contumeliosu si barbaru e acestu omu in tote faptete seléle! scissoru contumeliosu*; *cuvente contumeliose pentru noi toti*.

* **CONTUMESCERE**, v., *contumescere* (*con* si *tumescere*); a *tumescere* sau a se inflá forte, si, prin metafora, a se ingonfá, a superbi forte, a avé una mundaia plena de despretiu pentru altulu, (vedi si *contumace*).

* **CONTUNDERE**, *contunsi* si *contunsei*, *contunsi* si *contusu*, v., *contundere* (d'in *con* si 2 *tundere*, d'in care si *per-tundere* = *per-tundere*), a sfermá prin *tundere* sau *batare*, a strivi, a pisá, etc., 1. proprie : a *contunde in grua oléne, radecine de erba, piperu, samburi de oléne*; a *contunde prexineva, capulu, spinarea cuiva cu fusti sau cu petre*; *gratidinea contunsiu viele, granelu*; pentru paralizarea prin lovitura sau morbi : *chiragra contunde articulationile*, (vedi si *contusione*); 2. metaforice, a sfermá, a ruiná, a derimá, a culcá la pamentu, a infrange, etc. : a *contunde feroci popore*.

* **CONTURBANTE**, part. adj., *conturbans*, (it. *conturbante*); care *conturba*.

CONTURBARE (redassu in pronuntia la : *coturbare*, *cuturbare* si *cutrubare*), v., *conturbare* (d'in *con* si *turbare* cu intellessu de *turburare*); a *turbá* sau *turburá* forte, si de aci, a pune in disordine, a confunde, 1. in genere si proprie : a *conturbá ordinile ostei inimica, republic'a*; 2. in speciale si metaforice : a) a *turburá* mentea, *suffletulu*, *anim'a*, a *supperá*, a *incomodá* : *starea sanitatei telle ne conturba pre toti*; *apparenti'a utilitatei conturba adesea mentile omeniloru*; b) a *turburá* si aduce in confusione *interessile pecuniarie*, a *ruiná*.

CONTURBATIONE, s. f., *conturbatio*; actione de *conturbare* si statu produsu prin acea actione : *conturbationea ordiniloru ostei, conturbationea mentei prin mentia sau alte efecte*; *n'asiu vre se ti adducu neci una conturbatione prin venirea mea inopportuna*.

CONTURBATORIU, -*toria*, adj. s., *conturbator*; care *conturba*.

CONTURMALE, adj. s., *conturmalis* (*con* si *turmale*); d'in acea-asi *turma* cu altulu, vorbindu in speciale de una *turma de callari*.

CONTUSIONE, s. f., *contusio*, (it. *contusione*, fr. *contusion*; d'in *contusu* de la *contundere*); actione si effectu allu actionei de *contundere*; 1. in genere : *contusionea lentei, oliveloru, capului unui serpe*; 2. in speciale, ca terminu de medicina, *lesione prin lovire fora se se rapa pellea* : *una contusione usiora la petiorulu stangu si alta contusione forte grea la petiorulu dereptu; venetatile de pre peptu denota mai multe contusioni facute in acea parte a corpului*.

* **CONTUSIONARE**, v., (fr. *contusioner*); a face una *contusione* sau mai multe *contusioni*; in intellessulu medicalu allu evventului *contusione*.

CONTUSU, -*a*, adj., *contusus-a-um*; una d'in formele participiali alle verbului *contundere*, luata mai vertosu ca adiectivu : *olive bene contuse*; *partile corpului contuse prin loviture*; *muschi contusi*.

CONTUTORIU, -*toria*, adj. s., *contutor*, *tutoriu* impreuna cu altii.

CONU, s. m., *conus* (*κωνος*, it. *cono*, fr. *cône*); solidu marginitu de unu cercu si de una superfacia curba formata d'in linia derepte trasse d'in unu punctu fissu la puntele circumferentiei cercului : *cerculu unui conu este basea lui, punctulu fissu e verticele conului, lini'a derepta ce unesce acestu punctu fissu cu centrulu basei e assea conului; conulu se dice dereptu*, *déco assea lui e perpendicularare la base*; *éro candu assea e inclinata la base, conulu se chiama scalenu*; *una capitina de sacharu are forma de conu dereptu; trunchiu de conu = conu trunchiatu*, a cui parte superioare s'a taiatu cu unu planu paralelu la base; *sectioni de conu = sectioni conice*, (vedi *conicu*); 2. prin metafora, *aplecatu la obiecte de forma asemine cu a conului*, cumu : a) *fructulu pinului, abietelui, cedrului, etc.* : *pica conii pinului batuti de ventu*; b) *apice de casside, etc.*

* **CONVALESCENTE**, part. adj., *convalescens*, (it. *convalescente*, fr. *convalescent*); care *convalesce*, 1. in genere, *validu, robustu* : *omni de natura convalescente*; 2. in speciale, care se intrama dupo morbu : *infirmi convalescenti; sanitate convalescente*; si ca subst. personale : *unu convalescente, colorea faciei convalescentiloru*.

* **CONVALESCENTIA**, s. f., *convalescentia*, (it. *convalescenza*, fr. *convalescence*); statu allu cellui *convalescenti*, in insemnarea speciale de sub 2. : *a fi in convalescentia, a intrá in convalescentia; dupo unu greu morbu convalescenti'a se face incetu si in tempu indelungu*.

* **CONVALESCERE**, *convalescui*, v., *convalescere* (*con-valescere*); a incepe a luá *poteri*, vorbindu in speciale de unu infirmu care se scolla dupo unu greu morbu, a se intramá, a se insanosia; 1. proprie : *a convalesce cu greu dupo unu indelungu si periculosu morbu*; 2. prin estensione si metafora : a) a luá *potere*, a se impoteri : *foculu convalesce si se intende totu mai multu*, b) *republic'a convalesce dupo atáte turburari*;

c) una *donatione convalesce*, e valida, are valoare sau potere juridica.

*CONVALIDARE, v. (it. *convalidare*; con si *validare*); a *validá* pre deplenu, a dá deplena potere sau valoare, a corrobora: a *convalidá una doctrina, una opinione cu probe si argumenti*; in speciale, despre acte juridice: a *convalidá unu processu, unu actu de vendicare*, etc.

*CONVALIDATIONE, s. f., (it. *convalidazione*); actiune de *convalidare*.

*CONVALLARE, v., *convallare* (con si *vallare*); a *vallá* sau incinge cu *vallu* de tote partile, si, de aci in genere, a incongiurá, a impressurá: *marea convalla tote terrele*.

CONVALLABIA, s. f., (it. *convallaris*, fr. *convallaire*); genu de plante d'in famili'a *smilacacieloru*, *essandria monogynia lui Linneu*, d'in care poporulu connoște specie sub numele de *margaritarellu* pre unele locuri, éro in alte locuri sub numele de *lacrimiora*.

*CONVALLATIONE, s. f., *convallatio*; actiune de *convallare*: *convallationea castreloru*.

CONVALLE, s. f., *convallis* (con si *valle*); valle de tote partile inchisa cu munti sau colline.

*CONVARIARE, v., *convariare* (con si *variare*); a *variá* forte multa, in intellesu si transitivu si intransitivu.

*CONVECTARE, v., *convectare*; d'in *convectu*, are intellesulu intensivu allu forme *convegere*, a carrá in mare cantitate la unu locu.

*CONVECTIONE, s. f., *convectio*; d'in *convectu*, actiune de *convegere*: *convectione de multu granu la loculu de concentrare allu ormatei*.

*CONVECTORIU, -*toria*, adj. s., *convector*; care *convege*; in speciale, care *caltorosce* cu altulu pre apa intr'una nave.

*CONVECTU, -*a*, d'in *convegere*, *convectus-a-um*; una d'in formele participiale alle verbului *convegere*, luata de regula ca adj. sau subst.

†† CONVEGERE, *convessi, convessu* si *convectu*, v., *convehere* (con-*vegere*); a carrá, a aduce cu carrulu, cu navea, etc. la acellu-asi locu, a stringe, etc.; de aci: *convessu, convessitate, etc.*

*CONVELLERE, *convulsi, convulsu*, v., *convellere* (con si *vellere*); 1. a *velle*, sau smulge d'in locu, a smaci in coce si in collo, a rupe, a sfasciá, etc., a) proprie: a *convelle arbori d'in radecine, stegurile insipte in pomentu*; b) metaforice, a scuturá d'in fundamente, a face se vacille, a turburá, a confunde, a pune pre calle de perire, a restorná, etc.: a *convelle datine, institutioni, legi, republic'a intrega*; 2. a face buccatelle, a rupe in buccatelle, a maciná, a sfermá: a) proprie, a *convelle buccatelle cu dentii, glebele cu ferrulu aratrului*; b) metaforice: *cu assemine dorerose cuvente tu mi convelli anim'a*.

CONVENIENTE, part. adj., *conveniens*, (it. *conveniente* si *convenente*, fr. *convenant*); care *convene*; 1. mai raru in insemnarea lui *convenire* = venire impreuna, intelnire: *linie convenienti intr'unu puntu*; déro ca mai desu: 2. in insemnarile ideale alle lui *convenire*, si a nume: a) ammesuratu, commodu, cuvenitu: *espressioni convenienti ideelorlu sau cu ideele, actiune si gestu conveniente sentimentelorlu; vietia conveniente cu natur'a; nu e conveniente a face asiá; inse adesea cu insemnarea restrinsa la: ce vine bene cuiva, commodu, utile: conditioni convenienti, casatoria conveniente (capiditatei, vanitatei, ambitionei, interessei cuiva); tempu conveniente: a) in genere, cuvenitu, oportunu pentru veri-ce actiune; déro si: β) in speciale, oportunu pentru castigu; b) invitoitu, concorde, armonica: *marturie convenienti intre sene; pucini omeni au vietia conveniente cu sene; faptele vostre nu su convenienti neci intre sene neci cu vorbele vostro*.*

CONVENIENTIA si *covenientia* (redussu in pronuntia la formele: *covenientia, covenientia*), s. f., *convenientia*, (it. *convenienza, convenenza* si *conveggenza*, isp. *conveniencia*, port. *conveniencia* si franc. *convenance*); calitate sau statu de *conveniente*: 1. in genere, relatione ammesurata, proportiune justa, concordantia perfecta, armonia deplena, conformitate, correspondentia deplenu addeverata, bona, formosa sau utile a lucrurilorlu intre sene, si a fia-carui lucru

in parte si a totoru lucrurilor cu destinationea lor: *ce convenientia pote fi intre lucruri asiá de differenti? nu e convenienti'a intre architectur'a acestui edificiu si intre destinationea sea; terminulu mediu allu unei propositione e incale convenientia cu amendoi terminii estremi; convenienti'a predicatului sau atributului cu subiectulu; convenienti'a stylului si a mesuri oratorica sau poetica cu subiectulu; convenienti'a partiloru intre sene si cu totulu este una conditiune a formosetiei; formoseti'a insasi si chiaru addeverulu si benele sunt convenientia, intru câtu elle sunt armonia si intru câtu dupo legi eterne si necessarie se convine se fia asiá; ce convenientia e intre lumina si intumericu, intre addeveru si mentione?* — 2. in speciale: a) in architectura, *convenientia* = nu numai conformitate a planului edificului cu usulu la care e destinatu, ci si conformitate a caracteriului architecturei externa cu acesta destinatione; b) in retorica, *convenientia* = nu numai conformitate a limbei poetului sau a limbei si actionei oratoriului cu ideele si sentimentele ce espreme, ci si conformitate a ideelor, stylului, actionei, etc., cu circumstantiele de tempu, de locu, de persone; in acellu-asi intellesu se applica cuventulu *convenientia* si in pictura si alte arti; c) in intellesu morale, *convenientia* = ce se convine, ce se cade, ce e justu, ce se cere conformu cu rationea, cu justulu, cu bonele datine, cu legea, cu addeverulu, cu benele, cu impregiurarea, cu detori'a, etc.: *convenienti'a cere se te porti asiá; e sau nu e de convenientia a face ceva; a face celle de convenientia pentru satisfacerea unei cerere; in acellu-asi intellesu si; e sau nu e cu convenientia, a aflá sau nu aflá de convenientia, a aflá sau nu aflá cu convenientia, a se portá cu convenientia, a essi d'in marginile convenientiei; — espressionea: bon'a convenientia pare a dice, intr'unu intellesu, mai pucinu de câtu simplulu convenientia, coci bon'a convenientia se fundedia pre datine, consuetudini, fia chiaru si pre legi positive, cari inse, ca si datinele, adesea nu su*

conforme cu addeverulu si natura lucrurilor, pre candu simplulu *convenientia* se applica chiaru si in intellesulu de respectu religiosu ce avemu de totu ce e formosu, bonu, justu, cumu: *locu de mare convenientia, augustu si maiestosu, cumu ar fi unu templu; cu tote acestea: d) prin influentiele mai recentu alle limbeloru sorori, cuventulu convenientia s'a applicatu si se applica si cu intellesulu de: a) processu de portare adoptatu numai in puterea unei moda: convenientiele curtei, conversationei; visite de convenientia; b) commoditate, utilitate: matrimoniu de convenientia, facutu nu d'in amorea unui conjuge cotra altulu, ci d'in interesi de cupiditate sau de ambitioe propria sau a familiei.*

CONVENIENTIOSU, -a, si *covenientiosu* (dupo pronuntie locali si: *cuivenientiosu, cuivintiosu = cuivinciosu*), adj., *conveniens, decens, decorus; justus; plenu de convenientia, in intellesulu generale allu acestui cuventu, si prin urmare appropriatu de allu formei conveniente: tempu covenientiosu, mesurile covenientiose pentru adjungerea scopului, tonulu covenientiosu facarui sentimentu; dero si mai vertosu in intellesulu morale allu cuventului convenientia: omu convenientiosu in tote faptele si disse selle; a pronuntia fora rosine coveniente necovenientiose; covenientiosu e se faci asiá? nu mi pare covenientiosu ce faci tu.*

CONVENIOSIA si *coveniosia* (dupo pronuntie locali si: *cuiviosia, cuiviosia*), s. f., *convenientia, decencia, decor; venerabilitas, sanctitas; modestia, humilitas, pietas; calitate de coveniosu: coveniosi'a in fapte si in disse caracteriza pre omulu bene educatu si mai vertosu pre unu crestinu addeveratu; si ca titlu datu la persone basericesei: coveniosi'a sea parentele protopapu.*

CONVENIOSU si *coveniosu* (dupo pronuntie locali si: *coveniosu, cuitiosu; d'in conventre*); adj., *conveniens, decens, congruus; justus, equus; probus, honestus; venerandus, augustus, sanctus; pius, modestus; humilis; plenu de convenientia si prin urmare affianu in sensu cu formele: conveniente si conve-*

nientiosu, inse applicatu si mai multu de câtu *convenientiosu* cu intellessulu morale allu *euventului convenientia*, si a nume : 1. deplenu *convenientiosu*, de-reptu, justu : *d'in cause conveniose* = *justis de causis*; 2. probu, onestu, d'in ânima bonu, si mai vertosu, religiosu bonu, temutoriu si respectosu cõtrã Domnedieu si celle divine, piu, santu, si mai allesu, modestu, umile, cumu se cade a fi unu crestinu : *numai celli coveniosi se voru bucurã de faci' a lui Domnedieu; fapte coveniose si crestinesci; conveniosii martyri, conveniosii sãnti parenti*; 3. venerandu sau venerabile, augustu, cumu e totu ce e bonu, formosu, sãntu : *conveniosulu locu unde ne adunamu, ca se ne inaltãmã mentea cõtra benele supremu; unu conveniosu betranu*; de aci ca titlu de onore datu facieloru basericesci : *coveniosulu preutu allu basericeii nostra; coveniose parente*.

CONVENIRE si *covenire* = *cuenire* (despre alte neregularitati de pronuntia vedi simplulu *venire*), *convenitu* (= *covenitu*, *cuenitu*) si *conventu* (= *coventu*, *cuentu*), v., *convenire*, (it. *convenire*, fr. *convenir*); 1. a veni impreuna cu altulu sau cu altii intr'unu locu, a se stringe, a se adunã : *fariseii si carturarii convenira la cas'a archiereului; mare multime de poporu convenisse in foru d'in tote partile cetatei*; si despre lucruri : *mai multe riuri convenu si si unescu apele, doue linie convenu si se taia intr'unu punctu*; si metaforice. mai multe cause *convenu a produce un u effectu; placerea si displacerea nu convenu in acea-asi ânima*; 2. a formã, prin venire impreuna, unu totu, a se unì intr'unu totu, a se impreunã sau imparechiã, vorbindu mai vertosu de animalii; dero mai vertosu : 3. metaforice : a) a se invoã, a se unì, a concordã, a se impacã, a se conformã, etc., a) despre persone, a se unì in pareri, in sentimente, in voientie : *convenimu intre noi, convenimu cu altulu sau cu altii in ceva, la ceva, de ceva, despre ceva, asupr'a unui ce; convenissemu a stã neutri si a nu luã parte la lupta*; inse : *omenis potu conveni in practica, fora se concorde in sentimente si*

in principie; ß) despre lucruri : *unu ce convene* = se decide cu invoire commune; in acellu-asi intellessu si passivu : *se convene, e convenitu : facura, cumu convenisse a face; pãcta convenita intre belligeranti; e convenitu se plecãmu in data*; b) a fi conforme, a armonisã sau a fi in armonia, a fi accomodãtu sau ammesuratu, a concordã, a consonã, a correspunde pre deplinu, vorbindu de correspudenti'a lucrurilor, partiloru si acteloru acestoru lucruri intre senẽ, sau de correspudenti'a lucruriloru cu scopulu sau usulu loru, a) in genere : *partile unui totu convenu intre senẽ si cu totulu; doue corpuri convenu in forme, in calitatile, in miscãrile loru; temperamentulu teu nu convene cu altu meu; unu vestimentu convene corpului sau cu corpulu, calecionii ebdveni sau nu convenu petioreloru; unu vestimentu cõnvene unei persone*; candu e commodu si ammesuratu corpului acellei persone, dero si : si candu vestimentulu siede behe personei sau e conformu cu demnitatea acellei-asi persone, (vedi mai diosu); *metrulu poeticu convene sau nu convene subiectului; actionea oratoriului cauta se convena cu sentimentele espresse prin cuventu; marturii sau spusel marturiloru nu convenu, una marturta nu cõnvene cu alt'a; etatea junloru, similitudinea faciei, tempulu in care fusera espusi, spusel pastoriului, tote conveneau de minune; semnele nu convenu cu lucrulu semnificatu; a conveni cu senẽ, a fi consecente in cogitare casì in portare; ß) in speciale, luat de regula ca impersonale cu form'a reflexiva : a se cõnveni = a se coveni sau a se cuveni, cu intellessulu mai inaltu de a fi conformu, a consonã : a) cu scopulu, cu circumstantiele de locu, de persone, de tempu, de conditione sociale, de etate, etc. : *asiã se covenese se responde cineva unoru insolenti ca voi; in assemìni impregiurari se covenese se facemu usu si de oreãri arteficia; numai una judicata sanitõsa ne pote spune ce se covenese sau nu se covenese a dice si a tacẽ intr'una circumstantia data; ß) cu necessitatea logica, cu cea-ce cere rationea : se covenese a crede, a**

dice, a judică, a argumentă; acestea se coveniu a se intemplă celloru ce se abatu de la legile unui rigorosu methodu; γ) cu necessitatea morale, cu detori'a, cu justiti'a, cu legea, cu datinele, etc.: una parte d'in preda mi se covene, pentru co me chiama leu; alta parte mi se cade, pentru co su cellu mai forte; in acestu intellessu, a se cadé dice, intr'unu sensu, mai multu de câtu a se coveni; asiá si: covene-se cu addeveratu se te fericiu nascutoria de Domnedieu; pentru assemini blastematie ti s'ar coveni una batalia; a se dá fia-carui ce i se covene, câtu se covene; a lucrá si vorbí cumu se covene; nu se covene omului, mai vertosu june, a fi insolente si arrogante; acumu se covene se ne armâmu cu coragiulu; mi se covene sau nu mi se covene ceva; déro si: δ) cu utilitatea: voiu espone candu se covene a navigá, candu se covene a ará si seminá, candu se covene a secerá si stringe granele; Fariseii diceau co se covenea se pera unu omu pentru salutea poporului; conditionile unui pactu ne conveni sau nu conveni; nu mi convene a subscrie acésta conventione.

CONVENTITU si *covenitu* = *covenitu*, -a, d'in *convenire*, (compara it. *convvenuto*); 1. proprie, part. d'in *covenire*: a) cu intellessu activu intransitivu, cellu *venitu* cu unulu sau cu mai multi in a-cellu-asi locu: *amenii conveniti in foru, vitele convenite in batatur'a casei*; b) pass. determinatu, stabilitu prin commune intellegere si invoire: *conditionile convenite intre noi*; déro si mai vertosu: 2. adj., in intellessu appropriatu de allu formeloru *conveniente* si *convenientiosu*, si in speciale, cu differitele insemnari alle verbului *convenire* de sub 3. b: ammesuratu, conformatu, adaptatu, proportionatu, conformu cu impregiurarile, conformu cu necessitatea lucrurilor, cu scopulu sau usulu, si mai vertosu, conformu cu necessitatea logica, cu rationea, cu justulu, cu legea, cu datinele: *parte de ereditate covenita fia-carui erede*; a *sufferi pen'a covenita crimei*; a *face cuiva covenitele onori*; *vestimente covenite pentru unu tempu*; *ceremoniele*

covenite intr'una solemnitate, la una receptione officiale; a se espreme cu vorbele *covenite sentimenteloru si ideeloru de espressu*; — s. f. reale, *covenita* = *covenita*, ce se *covene* cuiva, drep-tulu lui.

CONVENTARE si *covenitare* = *covenitare*, (formele simple: *coventu*, *coventi*, *coventa*, sunt de preferitu celloru incarcate: *coventadiu*, etc.), v., (*conventara*), loqui, dice, perorar, concionari (d'in *conventu* de la *convenire*); 1. proprie, a *conveni* sau a se stringe multi la unu locu; a cautá se se stringa, a allergá cu mare ardore la unu locu; déro si mai vertosu: 2. metaforice: a) a *conveni* cu mentea si volienti'a, a face unu pactu, si mai vertosu a dá deplina aprobare, a aflá de *covenientia*, a crede si judicá ceva dereptu, justu: a *benecoveniá una proponere*; de aci: *causa benecovenitata* = *justa causa*, (vedi si *benecovenitare*); b) a espreme prin vorbe celle *coventate* sau cogitate cu mentea, si a nume: a) a vorbí in genere: *d'intre animalii numai omului e datu a coventá in addeveratulu intellessu allu coventului*; β) a vorbí multorua, a vorbí unui *conventu* (= *adunare*), a vorbí ca oratoriu: *predicatoriulu coventa in tote dominecele*; oratoriu *coventá mai multu de doue ore*; a *coventá bene* = a fi bonu oratoriu, si prin urmare differitu de a *bene coventá* sau a *benecoveniá*, (vedi mai susu la a, cumu si *benecovenitare*).

CONVENTATORIU, -taria si *coven-tatoriu* = *coven-tatoriu*, adj. s., loquens, locutor, orator, concionator; cara *con-venta*, mai vertosu in intellessulu verbului de sub 2.: *omulu se dice coventatoriu*, atátu in intellessulu lai *covenitare* de sub 2. a, câtu si in cellu de sub 2. b, in opposetione cu *animalile necoventatorie*, lipsite nu numai de *vorbu*, ci si de *ratione*; coci *coventu* = si cu *vorba* si cu *ratione*, (vedi si *conventu*); *unu mare si potente coventatoriu*, oratoriu; *Gregoriu coventatoriulu de Domnedieu* = Theologulu.

CONVENTELLU si *covenellu* = *covenellu*, s. m., pl-e, deminutivu d'in *conventu* in intellessulu de *vorba*.

* **CONVENTICLU**, s., pl.-e, *conventiculum*, si

* **CONVENTICULU**, s., pl.-e, *conventiculum*, (it. *conventicola* si *conventicolo*, fr. *conventicule*); deminutivum d'in *conventu* in intellessulu de adunare si cu nuanti'a speciale pejorativa de *adunare mica*, *compusa d'in cátiva seditiosi*; adunare neregulata, clandestina: *conventiculele nu su permissae*.

* **CONVENTIONALE**, adj., *conventionalls*, (it. *convenzionale*, fr. *conventionnel*), relativu la *conventione*: *stipulationi conventionali*; *valore conventionale*, data numai prin *conventione* sau *invoire*, fora se fia reale; de aci, *conventionale* cu intellessu oppusu la *naturale*, *reale*, etc.; in speciale, celluce a facutu parte d'in *conventionea francesa*, d'in 1792; in acestu intellessu si ca s. m., *unu conventionale*,

CONVENTIONE, s. f., *conventio*, (it. *convenzione*, fr. *convention*); d'in *conventu* de la *convenire*: 1. actione de *convenire*, stringere la unu locu, adunare, si in speciale, adunare nationale strinsa cu scopu de a face una constitutione sau a reformá una constitutione vechia: *adunanti'a anglese, in revolutionea d'in 1688 se constitú in conventione*; in speciale, *conventionea nationale* si absol. *conventionea*, care in Septembrie d'in 1792 se formá in Franci'a si care essercitá guberniulu absolutu peno in Octobre d'in 1795; 2. ca mai desu inse, *conventione* = actione de *convenire* cu mentea si cu volienti'a, ipvoire, cumu si actu si instrumentu de *invoire*, prin care mai multe persone contragu, stingu sau scamba una obligatione: *conventionea obliga amendoue partile*; *conventione tacita, espressa, verbale, in scrissu*; a *face*, a *conclude una conventione*; a *tiné*, *observá conventionile*; a *calcu conventionea*; a *face conventione se se adjute unii cu alii*; 3. cu intellessu reu, *lucru de conventione*, fora valore reale, care se departedia de natura si se rédima numai pre *conventione* = consuetudine, prejudiciu, capriciu, bonulu placu sau arbitriu: *semne de conventione*; *omenii impingu neboni'a peno acollo, in cátu si facu si*

virtuti de conventione; *limba de conventione*; *ornamente de conventione in architectura*; mai vertosu in artile formose, de *conventione* se applica la totu ce e *fictivu, contranaturale, contra addeveru*, etc.: *comedi'a italiana are mai multe persone de conventione*.

CONVENTU si *coventu* = *coventu*, s. m., pl.-e, *coventum* si *coventus*; *verbum, sermo, conclo, oratio*; *ratio*; *causa*; *rectum, verum*, (compara si it. *convento*, v. fr. *convent*, n. fr. *convent*); una d'in formele participali alle verbului *convenire*, luatu ca substantivu cu insemnabile de: 1. venire impreuna, stringere, impreunare, adunare, intelnire, si mai vertosu in intellessu concretu de: *adunantia, totulu personeloru adunate, cumu si loculu in care se aduna*: a) in genere, adunare cu veri-ce scopu, cumu spre a *conversá, a desbate, a serbá, a invetiá*, etc.: *unu mare conventu de litterati, de docti, de professori, de artisti; conventulu celloru fericiti*, si despre lucruri: *lun'a in coventulu stelleroru*; b) in speciale: a) cetatiani Romani cáti se aflau intr'una cetate sau provincia pentru cause de comerciulu, communitate, corporazione, sau cumu se mai dice astadi, colonia: *conventulu d'in Agrigentu, composu din multi si onesti cetatiani Romani*; de aci: a') *adunantia judiciaria, sessione judiciaria, judeciu*; b') cetate unde se face sau se tine unu assemine judeciu: *in tempulu Romaniloru erau trei convente in Dalmati'a; convente se dicu cetatile provinciali, unde e unu conventu de cetatiani Romani si unde pretorii sau propretorii tinu conventu*; b) *adunantia de monachi sau monache, care traiescu vietia commune: conventu de frati, de monachi, de monache; superioarele convocá totu conventulu*; de aci, loculu unde se afla adunati monachii, claustru, monasteriu: *a edificá unu conventu; convente magnifice; vietia monastica: a se duce la conventu, a intrá si a se include in conventu, a se face calugeru*; 3. unire cu mentea si volienti'a, *invoire* a mai multoru persone, *conventione, pactu, obligatione*, etc.: *a impleni promissae, a se tiné de convente; a nu se tiné de conven-*

tulu si pactele facute cu bona involire; déro pre candu form'a conventione, (vedi conventione sub 3.) a degeneratu in insemnari mai pucinu nobili, d'in contra : 2. forma conventu s'a redicatu, prin geniulu poporului nostru, la insemnarile d'in sfer'a intelectuale si morale cea mai inalta, asiá co conventu sau cuventu = grec. λογος = lat. ratio et oratio, rationea si obiectulu ei, rationea manifestata in realitatea sea, rationea incarnata ore-cumu : a) rationea si mai vertosu, obiectu allu rationei : ce se covene, ce e justu, ce e dereptu, bene, addeveratu, ce luminedia si satisface rationea, si de aci : ratione, motivu, causa, esplicare, etc. : la inceputu era coventulu, si Domnedicu era coventulu; tote prin coventu s'au facutu, si fora coventu nemica nu s'au facutu; coventulu e lumin'a ce luminedia pre totu omulu ce vene in lume; si coventulu carne s'au facutu; — a avé coventu se faca ceva; inainte de a da altoru coventu despre celle. facute si intemplate, cauta se ne dâmu noue insine coventu; pentru care coventu faci asiá? am mai multe covente se me portu asiá; pote inse cineva se aiba coventu, fóra se aiba dereptate sau dereptu; b) espresione audibile a rationei si mai vertosu a producteloru rationei : a) espresione a unui conceptu, a unei notione, vorba sengaratica : a spune cu doue cuvente sau si mai multe covente ceva ce s'ar poté spune cu unu senguru coventu; a traduce d'in coventu in coventu; b) vorbire in genere ca espresione a cogetateloru si sentimenteloru nostre : potere de coventu = elocentia, omu potente in coventu = elocente; partile coventului sunt covente; a cere coventulu intr'una adunare deliberante; asiá si : a dá coventulu cuiva; a i luá coventulu = a l'opprí de a vorbí; a se luá in covente sau la covente = a in-cepe disputa, certa, etc.; a se loví in covente cu cineva; a) a se certá, déro si : b) a se intellege, a se invoí, a concordá; in acestu d'in urma intellesu si : a se loví la covente cu cineva, inse cu una delicata differentia de intellesu; — a taiá coventulu cuiva = a l'interrumpe : me ierta, co ti taiu coventulu; a avé parte

de coventu : a) a capitá permissionea de a vorbí : se am parte de coventu; déro si : b) cu nuantia de auctoritate, a fi ascultatu, a i se trece vorb'a, (vedi si urmatoriulu γ); — in speciale, vorbire continuta, discursu pronuntiatu inaintea unei adunantie : coventu funebre, coventele predicatoriloru crestini; coventele judiciarie si politice alle lui Cicerone, coventu academivu; γ) cu pronuntiatu nuantia morale, bona credentia, onore, onestate, constantia in celle dissesi promisse : omu de coventu = omu ce totu de un'a, cu veri-ce pretiu, implenesce celle promisse. omu de caracteriu; asiá si : a se tiné de coventu, a nu si calcá coventulu; — de aci espresioni in cari coventu occure cu mai multe nuantie d'in celle peno aci descriisse, cumu : a nu ascultá de coventu; cine nu asculta de coventu, nu asculta neci de batalia; potere de coventu, facultate de a cogitá, a sentí si a se espreme asiá in câtu se convinga pre altii; poterea coventului : a) farmeculu irrisistibile allu poterei de coventu; b) intellesulu sau conceptulu espressu de una vorba in tota intenderea lui : omu in poterea coventului, in tota poterea coventului; a lassá fora coventu = a face se nu mai aiba ce dice.

* CONVERGENTE, part. adj., convergens, (it. convergente, fr. convergent); care converge, in oppositione cu divergente : linie convergenti, cãlli convergenti la unu punctu; radiiele convergenti; serie convergenti, in cari, luandu unu numeru destullu de mare de termini, errorea ce se face, negligundu restulu terminiloru, se pote micusiorá câtu vré cineva de multu.

CONVERGENTIA, s. f., (it. convergenza, fr. convergence); statu de convergente; convergenti a linieloru spre unu punctu.

CONVERGERE, v., convergere, (ital. convergere, fr. converger; d'in con si vergere); oppositu la divergere, convergeré = a verge sau a se intorce, a se plecá si direptá impreuna spre acellu-asi punctu : mai multe linie derepte convergu cotra acellu-asi punctu; cotra focariulu unei lentilla convergu radiiele luminose

ce trecu prin acea lentila;—metaforice : tote adoperationile noastre convergu cotra acellu-asi scopu.

CONVERSARE, v., conversaresi conversari, (it. conversare, fr. converser); d'in conversu: 1. trans., proprie, ca forma intensiva a lui *convertere*, *conversare* = a *converte* cu putere si persistentia, a inverti tare, indelungu si necontenitu; déro mai vertosu: 2. intrans., metaforice, a se inverti continuu intr'unu locu, a nu se departá d'in acellu locu, a sedé, trái, petrece undeva; a) in genere: *acerele conversa in monti; amfibiile se dicu asiá, pentru co conversa si pre uscatu si in apa; Romanii cáti conversa in acelle terre*; b) in speciale, a trái cu cineva, a avé strinse relationi cu ellu: *cellu ce conversa cu celli intellefti, intelleftu va fi*; mai vertosu, a vorbi familiaru, a stá de vorba cu cineva: *mi place a conversá cu omenii docti; cine nu scie ascultá si responde, nu scie conversá*; si prin noue metafore: *a conversá cu scriptorii antici, cu cartile scriptoriloru clasici*, nu numai a le lege, ci si a le studiá, a trái cu densele vietí'a cogitarei; inse in réu: *a conversá cu dussii depre lume.*

CONVERSATIONE, s. f., conversatio, (it. conversazione, fr. conversation); actione de *conversare* in intellessulu metaforicu allu coventulu: 1. in genere, usu familiaru, consuetudine intre amici si alte persone ce se conoscu si se ama, trauu impreuna, sedere indelunga la unu locu, etc., cumu si personele ce *conversa*: *conversatione cu celli rei nu pote fi decátu vettematoria; a se aflá in nobile si bona conversatione*; 2. in speciale, sedere de vorba, convorbire familiara despre lucruri ce se presenta d'in intemplanre: *conversatione placuta, jocosa, seriosa, interessante, longa; tonulu, limb'a, stylulu conversationei; a intrá in conversatione, a ludá parte la conversatione.*

CONVERSATORIU, -toria, adj. s., conversator, (it. conversatore); care *conversa*: *dulce conversatoriu cu totii.*

* **CONVERSIBILE**, *conversibilitate*; vedi *convertibile, convertibilitate.*

* **CONVERSIONE**, s. f., conversio,

(it. conversione, fr. conversion); de la *conversu*, actione de *convertere*, cumu si effectu allu acestei actione, 1. proprie: *conversione roteloru, a sferei in assea sea, a cerului, a soarelui, a lunei; conversione annuale sau diurna a pamentului, de unde si: conversione anniloru si mensiloru; centru de conversione; militarii facu conversione la derept'a, la stang'a*; 2. metaforice, mutare, stramutare, transformare, scambare: a) de obiecte materiali: *conversione aliminteloru in sange, carne, osse; omenii credeau alta data in conversioni de omeni in lupi, in arbori, in passeri, in fontane, in petre; conversione baniloru mai mari in alti mai mici; conversione panei si vinului in corpulu si sangele lui Christu*; b) de obiecte mai multu sau mai pucinu ideali: *conversione unei scola privata in scola publica; conversione unui processu civile in criminale; conversione de cincí procente in patru procente, bonuriloru de thesauru in obligationi domeniáli; conversione propositiuniloru sau judecieloru espresse prin aceste propositioni*, (vedi, la *conversu, propositione conversa*); *conversione unui numeru, scambarea lui in alta forma de espressione; asiá si: conversione unei ecatione, operatione prin care se reducu fractionile la intregi, facundu se dispara denominatorii; conversione in institutioni, in datine, etc.*; mai vertosu, intorcerea suffletulu de la reu la bene, de la ratecire la addeveru, de la una credentia la alt'a, mai allesu de la una credentia religiosa ratecita la alt'a bona si addeverata: *conversione paganeloru la crestinismu, conversione lui Santu Paulu de la judaismu la crestinismu.*

* **CONVERSIVU**, -a, adj., (it. conversivo); aptu a *convertere*.

* **CONVERSU**, -a, d'in *convertere*, conversus, (it. converso), part. pass. luatú de regula ca adj. si subst., 1. in intellessulu propriu allu verbului *convertere*: *capitanii conversi spre turnele callariloru, case converse spre media nopte*; 2. in intellessulu metaforicu, transformatu, scambatu, etc.: *casele converse in cenusia, omeni conversi in lupi; ali-*

*mente converse prin concocere; propositi-
one conversa, iudiciu conversu : una
propositiune e conversa altei-a sau unu
iudiciu e conversu altui-a, candu pre-
dicatu-lu cellui d'antaniu e subiectulu
cellui d'allu doile, éro subiectulu cellui
d'antaniu e predicatulu cellui d'allu
doile; asiá : Domnedieu e fienti'a neces-
saria, si ; fienti'a necessaria e Domne-
dieu, sunt propositioni sau iudecie con-
verse; propositioni converse se dicu si
acelle cari servu una altei-a de principiu
deductivu, cumu : deco doue anghiuri
alle unui trianglu sunt ecali, laturile
opposite inco sunt ecali, si : deco doue
laturi alle unui trianglu sunt ecali, an-
ghiurile opposite inco sunt ecali, sunt
doue propositioni converse; — in spe-
ciale, intorsu de la reu la bene, de la ra-
teciere la addeveru, de la dispositioni
relle la altele bone : ánimel e converse
prin gemitele si lacrimel nefericitiloru;
mai vertosu in respectulu religiosu, in-
torsu de la una credentia rategita la alta
addeverata : paganii conversi la creden-
ti'a crestina.*

CONVERTERE, *conversi* si *conversei*,
conversu, si

CONVERTIRE, *convertitu*, v., con-
vertere, (it. convertire si convertire,
fr. convertir); (d'in con si *vertere*==*ver-
tite*); a verte in giuru, a inverti de giuru
in pregiuru, a intorce d'in una directiune
in alt'a, si de aci, a dereptá sau derege
intr'una parte : a) proprie : *in cea mai
de diosu sfera se converte lun'a; pamenu-
tulu se converte in giurulu assei selle in
tempu de 24 de ore; a converte navile in
alta parte, cai spre inimici; ostile se
converti in fuga; converteti ochii spre
mene; nu converteti armele contra amici;*
b) metaforice, a) in genere : *a converte
ánimel la risu, beneficiele in injurie,
reulu in bene, armele contra salutea re-
publicei, tote poterile mentei la cercetarea
addeverului;* ß) in speciale, a scambá,
a transformá, a mutá, a stramutá, etc.:
a') despre lucruri materiale : *a converti
op'a in vinu, omeni in petre, ferrulu in
aciariu, uscatulu in apa; alimentel e,
prin concoctiune, se convertu in sange,
in carne, in osse; a converti armele in*

*instrumente necessarie la lucrarea agri-
loru; a converti monetele mari in altele
mai mici; ß') despre lucruri mai multu
sau mai pucinu ideali : a converte cri-
mea in meritu, beneficiele divine in cause
de perdiare, unu processu civile in pro-
cessu criminale, una pena pecuniaria in
pena corporale, negrulu in albu, benele
in reu, dulceti'a in amaritiune, bucuri'a
in intristatiune, ur'a in amore; consue-
tudiunea se converte in natura; a converte
lingusirile in ammenitiari, inimicitiele in
amicitiie; a converte unu numeru, a con-
verte una fractiune vulgare in fractiune
decimale; a converte una propositiune,
punendu consecentii in loculu antece-
dentiloru, fora se se scambe intellessulu:
estensiune si divisibilitate sunt doi ter-
mini ce se convertu; — mai vertosu in
intellessu morale de : a intorce de la ra-
teciere la addeveru, de la reu la bene :
a converte ánimel de la reutate la cul-
tulu benelui, de la selbateci'a discordie-
loru civili la pace si concordia; si in
speciale, a intorce de la una creden-
tia religiosa mai rea la alt'a mai bo-
ná : paganii se converteau la creden-
ti'a crestina; a converti unu poporu,
una natiune, déro si cu intellessulu
generale de : a intorce la alte creden-
tie, la alte idee.*

* **CONVERTIBILE**, adj., (it. *conver-
tibile*, fr. *convertible*); care se pote con-
vertire : *propositioni convertibili.*

* **CONVERTIBILITATE**, s. f., (it.
convertibilitá, fr. *convertibilité*); cali-
tate de convertibile : *convertibilitatea
propositioniloru, peneloru mai grelle in
pene mai usiore.*

CONVERTIRE, v., vedi *convertere*.

CONVERTITORIU, *-toria*, adj. s., (it.
convertitore); care *converte* : *convertitori
ai poporeloru la credenti'a crestinesca.*

CONVERTITU, *-a*, d'in *convertire*==
convertere, part. passivu, *conversus-a-
um* : *paganii convertiti, propositiuni con-
vertite.*

* **CONVESSARE**, v., *convexare*; a
face *convessu*, a stringecu mare violentia.

CONVESSITATE, s. f., *convexitas*,
(it. *convessitá*, fr. *convexité*); calitaté
de *convessu*, oppusu la *concavitata* : *con-*

vesitateea unui globu, unui speclu, unei linia curba.

* **CONVESSOCONCAVU**, -a, adj., (fr. *convexo-concave*; d'in *convessu* si *concavu*, vedi si *concavu*); care pre una facia e *convessu*, éro pre alt'a *concavu*.

CONVESSU, -a, part. adj., *convexus*; (it. *convesso*, fr. *convexe*); d'in *convegere*, part. passivu, luata mai desu ca adiectivu cu intellessulu de : addussu = *incoveiatu*, arcatu, boltitu, curbu, rotundu, si in speciãle, *incoveiatu* sau arcatu si inflatu la superfaci'a esterna, in opoziție cu *concavu*, care se dice in speciãle de ceva aduncatu la acea-asi superfaciã : *linie convesse*, *convessulu globu*, *convesse colline*, *lentille convesse*; in genere, inclinat, appecat : *calle convessa*, *pre convessele latuiri alle collinei*.

* **CONVICIARE**, v., *convictari*; d'in *conviciu*, a face *convicie*, a proferi *convicie* contra ceva sau cineva.

CONVICIU, s. m., pl. -e, *convictum* (d'in *con* si *voce*); violenta strigare, tîpetu, gura, larma, clamore : 1. in genere : *ospetiele nu se facu in tacere, ci cu mare clamore si conviciu*; *conviciu de copilli*, *de brosce*, *de muieri*; 2. in speciãle : a) strigare de certa; b) violenta si facisã contradicere, desaprobare; déro mai vertosu : c) violenta si facisã imputare, mustrare, certare, bătujocuire.

CONVICIIONE, s. f., *convictio*, (fr. *conviction*, it. *convizione*); d'in l *convictu*, acțiune de *convincere*, cumu si effectu sau statu produsu prin acésta acțiune : *convictionea fapteloru imputate*, demonstrarea, punerea in evidentiã, darea pre facia ; asiã si : *convictionea erorei*, *peccatului*, *crimei*, *unei culpe sau unui culpabile*; *a avé convictione despre ceva*, a avé deplena certitudine; asiã si *evidentiã pote sengura da una addeverata convictione*; *a lucrã d'in convictione*; *a avé deplena convictione despre addeverulu religionei*.

CONVICTORIU, -toria, adj. s., *convictor*; d'in 2 *convictu*, care *convive* regulatu cu altulu, ospe regulatu de tote diliele; care *convive* cu alti in acellu-asi institutu, in acea-asi ospetaria : *convic-*

torii unui seminariu, unui lyceu, sunt scolarii interni.

1 **CONVICTU**, -a, d'in *convincere*, una d'in formele participiali, luata ca adiectivu, *convictus-a-am*, (vedi *convinsu*).

2 **CONVICTU**, s. m., d'in *convivere*, un'a d'in formele participiali, luata ca subst., *convictus-ús* (compara si it. *convitto*); acțiune si statu de *convivere*, cumu si locu unde mai multi *convictu*, vietia sau trau commune; si in speciãle, ospetiu sau mesa commune, mancare si petrecere impreuna.

* **CONVINCENTE**, part. adj., *convincens*, (it. *convincente*); care *convince* : *argumente convincenti*.

CONVINCERE si *convingere*, *convinsi* si *convinsei*, *convinsu* si *convictu*, (d'in *con* si *vincere* = *vingere*); a *vincé* cu totulu, a *vincé* definitiv, luatu inse de regula in intellessulu metaforicu ideale de : 1. cu obiectu directu de persona, a demonstrá, a pune in evidentiã, a dá pre facia, a probá cu asiã probe unu addeveru, in câtu person'a care nega acellu addeveru se nu mai pota responde nemica : a) a probá, a demonstrá cu una persona e in errore sau in culpa : a *convinge pre cineva de furtu*, *de ommoru*, *de adulteriu*, *de concussione*, *de neglîgentia*, *de errori*, etc.; a *convinge pre cineva de raporiu sau raporiu*; asiã si : a lu *convinge de insellatoriu*, *intrigante*, *mentionosu*; a *convinge pre cineva cu ceva* dice mai multu de câtu : a *convinge pre cineva de ceva* : a *convinge pre cineva cu mentioni*, *cu insellatorie*, *cu cai furati*, etc.; b) in genere, a demonstrá, a pune in evidentiã unu addeveru neconnoscutu unei persone sau negatu de dens'a, asiã in câtu acesta-a se se incredentiã pre deplenu de acellu addeveru : a *convinge pre soci de utilitateã intrepnderi*; inse : a *convinge* nu va se dica a *persuade*, coci potemu *convinge pre cineva despre bonitateã si utilitateã unui lucru*, fora inse se lu potemu *persuade se si faca acellu lucru*; *convingereã este pentru mente*, *persuaderea pentru volientia*; inse : 2. cu obiectu directu de lucru, care insemna *errore*,

culpa, vitii, etc., a dá de facia, a pune in evidentiá : a *convince errorile, inselatoriele, blastematiele, mentionile, falsitatile, miseliele, ignorantia, nescientia, stultitia* a cuiva ; *usoru amu poté convince co nu sciti nemica.*

CONVINCUTORIU si *convingutoriu*, -toria, adj. s., *convincente* = care *convince.*

CONVINGERE, *convingutoriu*; vedi *convincere, convincutoriu.*

* CONVIVALE, adj., *convivalis*; relativu la *conviviu* sau la *convivu* : *vestimente convivali; delectatione convivale.*

* CONVIVARE, v., *convivare* si *convivari*; a fi in *conviviu* cu altulu sau cu altii, a se ospetá si delectá la mesa in commune cu altii.

* CONVIVENTE, part. adj., *convivens*, (it. *convivente*); care *convive* : *conviventii sub acellu-asi coperimentu.*

* CONVIVENTIA, s. f., (it. *convivenzia*); actu si státu allu cellui *convivente* : *conviventia conjugiloru.*

CONVIVERE, *convissi* si *convissese*, *convissu* si *convictu*, v., *convivere* (*con* si *vivere*); a *vive* sau traí impreuna : *convivu celli ce siedu in acea-asi casa*; mai vertosu de conjugii : *maritulu convive cu muicrea; sunt si animali cari convivu, cumu ciconele*; in speciale, a ospetá impreuna, a mancá la acea-asi mesa in commune cu altii.

* CONVIVIU, s. m., pl.-e, *convivium*; proprie actione de *convivere*, si de aci, in speciale, ospetare si petrecere la mesa impreuna cu altii, ospetiu commune, ospetiu unde manca si petrecu mai multi impreuna ; *splendidu conviviu*; cu intellessulu concretu sau mai bene collectivu de : totulu ospetiloru d'in unu *conviviu.*

* CONVIVU, -a, s., *conviva*; d'in *convivere* : proprie, care *convive*, déro in speciale, care manca impreuna cu altulu, ospete, cellu care invita sau e invitatú a mancá la una mesa.

CONVOCARE, v., *convocare*, (it. *convocare*, fr. *convocuer*; d'in *con* si *vocare*); a *vocá* sau chiamá impreuna, a chiamá la adunare : *convocá vecinii si fece cu densu ospetiu*; in speciale, a chiamá cu solemnitate pentru lucruri im-

portanti : a *convocá senatulu, camerele, militiele si reservele.*

CONVOCATIONE, s. f., *convocatio*; actione de *convocare* : *prima, secundá convocatione; convocatione legitima, solemne, ordinaria, extraordinaria a corporiloru legiutorie*; si actulu de *convocare* se chiama *convocatione.*

CONVOCATORIU, -toria, adj. s., (it. *convocatore*); care *convoca* : *convocatoriulu conciliului.*

* CONVOLARE, v., *convolare* (d'in *con* si *volare* = *s-burare*); a *volá* sau shorá impreuna, si de aci, a properá la acellu-asi locu, a allergá : *poporulu convola la spectacu*; a *convolá la a dou'a nunta.*

CONVOLUTU, -a, part. d'in *convolvere*, *convolutus-a-nm* : *serpi convolti.*

* CONVOLUBILE, adj., (it. *convolubile*); care se pote *convolvere* : *convolubili reptili.*

CONVOLUTARE, v., *convolutare*; d'in *convolutu*, intensivu d'in *convolvere*, a *convolve* cu putere.

* CONVOLUTU, -a, d'in *convolvere*, *convolutus-a-nm*; part. luatú de regula ca adiectivu : *aripe convolute*, care infasciora corpulu asiá co i dau forma de cilindru; *cotyledoni convoluti*, convolti in spirale; asiá si : *frundia convoluta, petiolu convolutu.*

CONVOLVERE, *convolsi* si *convolsi*, *convoltu* si *convolutu*, v., *convolvere* (*con* si *volvere*); a *volve* impreuna, a *volve* de mai multe ori, a *volve* cu violentia : *serpele si convolve spinarea; vertetiulu apei convolve pre locu navea si ua inghite apoi*; si metaforice : a se *convolve in limulu peccatorulu, in tote turpitudinile.*

* CONVOLVULACEU si *convolvulaciu*, -a, adj., (it. *convolvulaceo*, fr. *convolvulacé*); care semina cu unu *convolvulu*; de aci, *convolvulacie*, s. f. pl., familia de plante, *pentandria monogynia* lui Linneu, cari au de typhu genulu *convolvulu.*

* CONVOLVICOLU, -a, adj., (fr. *convolvicole*; d'in *convolvulu* si *colere*); care traiesce sau cresce pre plant'a *convolvulu.*

* CONVULVULU, s. m., pl.-i, convolvulus, (it. convolvolo, fr. convolvulus); genu de plante di'n familia convolvulaceorum, (vedi si convolvulaceus).

CONVULSIONARIU, -a, adj. s., (it. convulsionario); 1. care suferă de convulsioni; 2. fanaticu religiosu care d'in essaltatione avea convulsioni.

* CONVULSIONE, s. f., convulsio, (it. convulsione, fr. convulsion); d'in convulsu, actione de convellere, si in speciale, ca terminu de medicina, miscare violenta, subitana, neregulata si involuntaria provenita d'in iritacionea vre unui punctu allu systemei nervose: convulsioni epileptice; a fi espusu la convulsioni, a mori in convulsioni, acute doreri urmate de infricosiate convulsioni; de aci prin metafore: a) miscari violente alle passioniloru: convulsionile memiei, furiei turbate, desperationei; b) mare turburare in statu: convulsioni politice; revolutioni ce se facu cu pace si fora convulsioni; — c) mare revolutione in natura: convulsionile naturei; d) essageratione a sentimenteloru si ideelor.

* CONVULSIVU, -a, adj., (it. convulsivo, fr. convulsif); care pote dá convulsioni, relativu la convulsione: risu convulsivu, distractione convulsiva a membriloru, remedie convulsive; pulsu convulsivu, care denota convulsioni.

* CONVULSU, -a, d'in convellere, convulsus, part. si adj., luatu mai vertosulu cu intellessulu speciale ce are si convulsione, suppusu la convulsioni: omeni convulsi, si absol. unu convulsu; nuireea cadu morta si convulsa; facia convulsa, nervi convulsi; prin metafore: gesturi convulse; ca de omu ce suferă de convulsioni; stylu convulsu, disordinatu si essageratu; omu convulsu de menia, de turbare, etc.

* CONYZA, s. f., conyzia (κόρυφα, fr. conyza); genu de plante d'in familia synantherioru.

* COONESTARE, v., coonestare (d'in co si onestare); a onorá multi-impreuna, a onorá forte.

* COOPERANTE, part. adj., cooperans, (it. cooperante); care coopera: gratia cooperante, (vedi cooperatoriu).

COOPERARE, v., cooperari; (2 co si operare); a operá impreuna, a adjutá, a dá mana de adjutoriu la opera sau lucru: cooperati cu noi la successulu acestei mare facta; se dice si despre lucruri: natur'a cauta se coopere cu mediculu la vindicarea marbiloru.

COOPERATIONE, s. f., cooperatio; actione de cooperare: cooperacionea volentiei nostra cu grati'a divina spre salutea nostra.

COOPERATIVU, -a, adj., (it. cooperativo, fr. coopératif); aptu a cooperare.

COOPERATORIU, -toria, adj. s., (it. cooperatorio, fr. co-opérateur); care coopera: cooperatoriu allu gratiei divine, care prin volentia se responde la actionea gratiei pentru salutea omului; asiá si: gratia cooperatoria, care adjuta volentia omului pentru salute.

* COOPTARE, v., cooptare (2 co si optare); a optá impreuna cu altii, a alege la una demnitate pre cineva in comune cu altii: a cooptá senatori, collegi in functionea sea.

* COOPTATIONE, s. f., cooptatio; actione de cooptare.

* COORDINARE, v., (it. coordinare, fr. coordonner; d'in 2 co si ordinare); a ordiná impreuna cu arte sau methodu si conforme relationiloru ce lucrurile coordinate au sau potu avé intre densele; a dispone si compone conforme cu unu scopu: nu orb'a intemplanre, ci una intellegentia infinita a coordonatu tote partile universului; a coordiná una systema.

* COORDINATIONE, s. f., (it. coordinazione, fr. coordination); actione de coordinare: coordinacionea commoscen-tieloru intr'una systema.

* COORDINATORIU, -toria, adj. s., (it. coordinatore); care coordina.

* COORDINATU, -a, part. d'in coordinare, (it. coordonné, fr. coordonné); tote partile universului de minime coordinate intre densele; de aci, ca terminu de mathematica sau de geometria, s. f., coordinata, de regula in pl. coordinate (reu: coordonata, coordonate), abacisse si ordinate alle unei curba, si in genere, cantitati ce serve la determinarea positionei unui punctu si cari potu fi linii

derepta sau curbe, anghiuri, etc.: *coordonatele unui punctu; coordonatele unei derepte, unui planu, etc.*, cantitati prin cari se determina positionea lor; cu a-cellu-asi intellesu si ca adj., *assi si planuri coordonate*; dereptele si planurile fisse cu cari cauta se fia paralelele abscisete si ordinatele rectilinie.

†† COORIRE, *cooritu* si *coortu*, v., *cooriri* (2 co si *orire*); a *ori* sau *essi* cu tote partile selle, a *essi* in totu, a se arrettá in tota intregimea, a *resari*, a se produce, a se nasce; in speciale, a se redicá, a se scollá la lupta, la batalia, a se rescollá, a *errumpe*.

* COORTARE, v., *cohortari* (2 co si *ortare*); a *ortá* sau *indemná* cu mare ardore si appesare, vorbindu mai vertosu de concionile ce capitani pronuntia luptaciloru inainte de a incepe lupt'a sau in alte occasiuni: a *coortá militarii*, a *coortá poporulu se appuce armele spre a si recuperá libertatea*.

* COORTATIONE, s. f., *cohortatio*; actionea de coortare, coventu sau covente de *coortare*.

* COORTATORIU, -*toria*, adj. s., *cohortans*; care *coorta*.

* COORTE, s. f., vedi *corte*.

COPACELLU, s. m., *arbuscula*, *trunculus*; deminutivu d'in *copaciu*, *arborellu*; — a se redicá *copacellu* = a se redicá in petiore, vorbindu de copii mici ce se incerca a se redicá si amblá in petiore; *assi si*: a *stá copacellu*. M.

COPACIU si *copacu*, s. m., pl.-i, *arbor*, *truncus*; *quercus*; dupo localitati coventulu are differite insemnari: 1. in unele locuri in intellesulu cellu mai largu de *arbore*; 2. in alte locuri restrinsu numai la *una specia de arbori*, cerru sau cercu, *stejariu*; 3. in alte locuri in fine cu intellesulu de *trunchiu*. M.

COPAIA; s. f.; cu n moliatu in locu de

COPANIA, s. f., *ligna gabata*; *mfuus*, *labram*, *maetra*; vasu de lemnu de forma oblonga, mai micu inse de cátu una albia sau decátu unu capistere ori covata, care serve la spellatu vase, la cernutu farina, etc. M.

* COPAINA, s. f., (fr. *copaïne*); substantia estrassa d'in *copaiu*.

COPAIORA, s. f., cu n moliatu in locu de

COPANIORA, s. f., deminutivu d'in *copania* = *copaia*.

COPAIU, s. m., (fr. *copabus* *copaher*); 1. genu de arbori d'in familia papillonacioloru; 2. *copaiu* si *balsamu de copaiu*, care se estrage, prin incisiune, d'in arborele *copaiu*, (coventu de origine indica).

COPANU, s. m., pl.-e, *femur*; *plum*, *pistillum*, *clava*; 1. *femure*, *copca*, parte a petiorului de la genuchiu in susu, vorbindu in speciale de acésta parte a animaliloru, candu e taiata si separata: *copane de porcu*, *de capriora*, *de berbece* (compara lat. *trunculi suum* = litterale: *trunchisiori de porci*); vorbindu mai vertosu de passeri: *nu mancá tu amendoue copanele gainei*, *ci mi lassa si mie unu copanu*; *nu potu eu mancá unu copanu de curcanu*; 2. applicatu si la alte obiecte asemeni in forma cu una femure de animale, cumu: a) *pilu de piau*, *pisalogu* ce serve la *pisare* intr'una *piau*; b) *lemn* ce merge ingrossiandu-se spre unu capitu, *maciuca*, (compara grecesculu: *κόπων*). M.

COPCA, s. f., *uncus*, *unclius*; *foramen*; *fibula*; 1. *chiauatore* de regula metallica, care, serve a inchiauá unu vestimentu, una carte, etc., *carcellu* sau *carcellu*, *cercellu*, *fibla*: *copcele tunicei*; a *prende mantellulu cu una copca la guttu*; 2. *gaura* facuta in ghiaci'a útui lacu sau riu spre a *essauri* apa sau a *adapá* din ea vitele: a *adapá vitele d'in copca*, a *bee apa d'in copca*; — proverb: a *se duce pre copca* = a fi perdutu fora sperantia de reparare; (coventulu pare a fi in locu de *capca*, scurtata d'in *capica* si essitu d'in fecund'a *radecina capere* = *prendere*, *appucare*, etc., de unde mai de parte si *capcana*, de care vedi in Glosariu, cumu si *copilu*, *coporta*, etc., de cari vedi in Dictionariu). M.

COPELLU, s. m., vedi *copillu*.

COPECLU si

* COPERCULU, s. m., pl.-e, *coperculum*; ceva ce serve a *coverire*, mai vertosu pentru vase si alte receptacle: *copecululu caldarei*, *cassei*, *fortului*, *unei arca*, *unei caprula de tabacu*.

COPERIRE, *coveritu* si *copertu*, v., *cooperire* (it. *coprire*, isp. si prov. *cu-brir*, port. si prov. *cebrir*, v. fr. *cevrir*, n. fr. *couvrir*; asiá déro si in eelle alte limba sorori, ca si incepe nostra, cei doi o d'in *cooperire*, compus d'in 2 *co* si *operire*, s'au contrassu si redusu la unu senguru *o*; afora de aceste-a, in limb'a nostra, triplicale composu *ac-coperire* se substitue, in multa localitati, duplicelui composu *cooperire*); a *coperi*, sau inveli de tota, presto totu sau in totu: a *coperi cas'a cu ferru*; *intunericu copere tota ter-rele si marile*; *ape profunde copera tota regionea*; a *si coperi faci'a de rosine*; a *si coperi capulu*, a *coperi caldarea*; a *coperi pre cellu ce dorme cu una copertura*; si metaforice: a *coperi pre casova de batujocure, derisu*; a *se coperi cu rosine, cu desonore, cu turpitudini, cu misellia*.

COPERIMENTU, s. m., pl.-e, *cooperimentum*, tectum; ce serve a *cooperire*: *cooperimentulu casei, capului, petiorului*; metaforice, luandu partea pentru totu, *cooperimentu* = casa; de aci, adappostu, protectiune: *sub cooperimentulu tripe-loru poterei divine*.

COPERISIU, s. m., pl.-e, *cooperimentum, coopericulum*; ce serve a *cooperire*, omu in acea-asi insemnare cu a forme *cooperimenta*: *cooperisiulu casei*; inse cu differenti'a *cooperisiu* e una espressione mai pucaiu nobile de catu *cooperimentu*, si de acea-a *cooperisiu* nu pote intrá in espressioni metaforice ca: *sub cooperisiulu aripeloru unui potente protectoriu*, ci cauta se se dicea: *sub cooperimentulu aripeloru*; etc.

COPERITORE, s. f., vedi *cooperitoriu*.

COPERITORIU, -toria, adj. s., care *copere*: *cooperitoriu edificiului*; — s. f., reale, *cooperitoria* = *cooperitore*, ce serve a *cooperire*, si in speciale, *cooperimentulu unui edificiu*.

COPERTU, -a, d'in *cooperire*, *cooper-tus-a-um* (compara si it. *coperto-a*); una d'in formele participiali alle verbului *cooperire*, luata de regula ca adiectiva: *vase isvolte in carta si bene coperte in paie*; si mai vertosu ca subst. f., reale, *coperta*, ce serve a *coperi* sau infasciorá ceva: *copert'a unei scrissore, a scrie ad-*

dress'a pre coperta; *copert'a unei nave, a dormi pre coperta, navile mari au mai multe coperte*; asiá si: *copert'a unui patu*, etc.; metaforice, pretesta, apparen-tia mentioasa, colore, totu ce serve a *coperi* uritionea; sau reutata: *unai ce spre a la face se para bonu si formesu*.

COPERTURA, s. f., (it. *copertura*, fr. *couverture*); ce serve a *cooperire*: *copertur'a casei, navei, scrissorei*; si in speciale, *copertura de patu*: *copertura de metasse, a dormi fora alta copertura de catu cerulu*.

1 **COPIA**, (cu accentulu la antepenultima: *cópia*, inse la Macedoromani, si cu accentulu la penultima: *copía*), s. f., *copia*, (contrassu d'in *eo* si *ops*, *ape*); abundantia de medie de vietia, avutia, indestullare, etc., 1. abundantia de lucruri in genere, fia materiali, fia immateriali: *in cas'a unui economu de terra aflu copia de lapte, de casiu, de passeri, de miere, de fructe*; *copia de idee, copia de vorbe*; 2. multime de animali, de ómeni si in specie de ómeni armati; *copia de barbati animosi, mare copia de latroni*; *copia de boi, de vaci, de capre, de porci, de alte pecure*; mai vertosu sub form'a pl. *copie* = armata: *capitanulu concentrá acollo copiele*; — mediu: *nu e copia de a fact*; — *copiu*, personificata, ca si *abundantia*, dié'a indestullarei: *cornulu copiei* = *cornulu abundantiei*.

2 **COPIA**, s. f., (it. *copla*, fr. *copie*); probabile, contrassu d'in *copula*, *copla*, in intellessulu de *parechia*); 1. scriptu datu d'in coventu in coventu dupo altu scriptu, si se face cu mân'a sau cu ty-pariulu pre carta: *copia fidele, essacta, correcta, accurata*; *copia cu multe errori, inessacta*; a *confrontá copi'a cu originale*; a *luá sau trage copia de pre una scrissore, a trage mai multe copie de pre unu manuscriptu*; *copiele se facu, de regula, dupo unu autografu sau dupo unu originale*, asiá *eo copia se oppune ca mai desu la autografu sau la originale*; inse: *se pote trage una copia sau mai multe copie si dupo alta copia*; de aci espressioni ca: *copi'a copiei, copia dupo copia*, etc., 2. in pictura, sculptura, litteratura si alte arti de imitatione essacta.

a unui opu : *mai multe copie de pre celle mai bone operi alle lui Raphaelae; copia lithographica, photographia; edificiuulu acestu-a e una copia de pre cellu altu; in speciale, ou intellessulu rea de imitatione fora originalitate propria: acesta poema e numai una copia rea a poemci lui Omeru; de aci: imagine, reproductione, totu ce semina bene cu altu-ceva ce se considera ca originale: acestu copillu este copi'a tatalui seu atatu in figura catu si in caracteriu; nu te face copia a unui reu originale.*

3 COPIA, s. f., culter anceps, bipennis; aeleris, secespita; 1. cutitu mare cu doue taisie, secure cu doue taisie; in speciale, cutitu mare de taiatu sau tocatu carne (cuventu de preferitu turcesului satêru); 2. mai vertosu, cutitu ce serviea alta data la immolare de victime, ce serve astadi la immolarea symbolica a mnellului lui Domnediu, (compara lat. *copis = xonis; d'in xonisy = taiare*).

COPIARE, -edu, v., (it. copiare, fr. copier; d'in 2 copia); a trage sau face copia : *a copia una scrissore, unu tabellu, unu manuscriptu allu unui auctoriu, unu locu d'in una poema; si metaforice, a imita: a copia natur'a; a copia nu numai bonele, ci si rellele unui modellu; mai vertosu cu intellessulu reu de a imita cu essageratione: a copia gesturibile cuiva.*

COPIATORIU, -toria, adj., (it. copiatore); care copia : *copiatoriu fora originalitate; copiatoriu vechiloru codici ai auctoriloru antichi.*

COPIATURA, s. f., (it. copiatura); actione de copiare, si mai vertosu, modu si effectu allu copiarei : *copiatur'a si costu multu si nu e sufficiente.*

COPILLA, s. f., vedi copillu.

COPILLANDRIA, s. f., etate de copillandru.

COPILLANDRU, -a, s., puber, adolescentulus, puella pubes vel nubilis; copillu mai mare, adjunsu la prim'a adolescentia, june forte teneru; — pentru femininu, in locu de copillandra, se dice mai desu si mai bene : *codana.*

COPILLARE sau copillariu, -a, adj., puerilis; vedi copillaria.

COPILLARESCU, adv., puerilliter; in modu copillarescu, ca copillulu : *a se jochi copillaresce, a vorbi copillaresce, a face tote lucrurile copillaresce.*

COPILLARESCU, -a, adj., puerilis; de copillaria, covenitu copillariei sau copillulu : *jocuri copillaresci, vorba copillaresca, idee copillaresci.*

COPILLARIA, s. f., pueritia; puerilitas; d'in unu adiectivu copillare sau copillaria = puerilis = de copillu, covenitu unui copillu, subintelligundu etate, calitate, natura, fapta, etc. : *etate copillaria = etate de copillu, si de aci, prin ellipse si absolut. copillaria sau copillaria cu intellessulu de : 1. etate de copillu : copillari'a e un'a d'in celle patru etati principali alle vietiei; in copillari'a mea, d'in copillaria asi'a am appucatu de la parenti; 2. natur'a de copillu, caracteriu sau mente de copillu : betranu cadutu in copillaria; de aci, cogitatione, fapta, dissa, portare, etc., de copillu, in bene, déro si mai vertosu in reu : u-siorentia, lipse de cogetare matura, simplicitate de spiritu, stultetia : *esti omu mare, si totu ti placu copillariele; mai mare copillaria de catu acesta-a nu s'ar poté; lassa copilliloru copillariele.**

COPILLARIBE, -escu, v., pueritiam agere; repnerascere; 1. intr., a si petrece copillari'a : *am copillaritu si invetiatu la scola ou celli mai illustri barbati de astadi; unii copilli copillarescu mai in delungu de catu altii; 2. reflex., a se copillari : a) a deveni copillu, a cadé in copillaria : *betranii decrepiti se copillarescu; b) a face pre copillu, a face copillarie, si in bene, déro mai vertosu in reu : *esti omu in tota firea, si nu ti siede bene se te copillaresci asi'a.***

COPILLAROSU, -a, adj., puerilis; plenu de copillaria, apropiatu in intellessu de form'a copillarescu, déro totusi differitu prin nuantie delicate : *unu copillu insusi pote fi copillarosu; éro : unu copillu copillarescu; n'ar avé neci unu sensu; sunt omeni mari mai copillaresci de catu copillii; appecatatu si la lucruri : plansu copillarosu, differitu de : plansu copillarescu, eumu si de : plansu de copillu.*

COPILLASIU, s. m., *puerulus*; deminutivum peiorativum d'in *copilla*.

COPILLICIA si

COPILLITIA, s. f., *puellula*; deminutivum d'in *copilla*.

COPILLU, -a, s., *puer, puella*; *natus-a, prognatus, filius, liberi*; 1. cu respectu la etate, care nu mai e *pruncu*, déro care nu e inco adolescente, care n'a atinsu si mai vertosu n'a trecut *pubertatea*: *copillu este cineva de la nascere peno la junetia, copilla e si unu june inco forte teneru, asiá co: copillu e cineva si ca pruncu, si ca adolescente, si ca june in primii anni ai junetiei; déro vrei consiliu maturu, nu te indereptá la copilli fora maturitate de cogitare*; — de copillu: a) cu intellesu temporale, a puero: *de copillu tinu mente acesta-a, de copilli asiá am appucatu de la parenti, de copillu se vede ce are se fia cineva ca barbati*; b) cu intellesu atributivum, *puerilis; vestimente de copillu, jocurile de copillu; mente de copillu, etc.*, in sensu atátu bonu, câtu si reu: *betranu cu mente de copillu*; asiá si in alte constructioni: *de ce esti copillu? copillu esti; se faci sau se te porti asiá* — 2. cu respectu la nascere, fetu allu cuiva, nascutu sau filiu allu cuiva: *pote fi ceva mai caru omului de câtu copillii essiti d'in sangele seu? a mori fora se lasse neci unu copillu; averea parentiloru se imparte intre toti copillii*; — *copillu d'in flori = copillu spurii*; pre a locurea, se dice cu acelluasi intellesu si absolutu, asiá co *copillu = spurii*; *copillu de suffletu = filiu de suffletu = filiu adoptivum*; — de aci: 3. prin estensione, *copillu* se applica de una persona mai betrana altei-a cu multu mai tenera, mai vertosu candu acea-a vré se arrete acestei-a particularia affectione de ánima: *unu invetiatoriu numesce pre scolari copillii sei, unu betranu dice juniloru, copillii mei*. (D'in *pupillus*, prin stramutarea lui *p* initiale in *c*, ca si in *poturnichia = poturnicla = lat. coturnicula*; in latin'a, *pupillus* va se dica *copillu remasu fora tata*, sensu analogu cellui cu care, in unele parti, se iea si *copillu = copillu d'in flori*; déro form'a primitiva *pupus*, d'in care *pupillus* ca

deminutivum, are, ca si la noi, insemnarea de *copilla*).

COPILLUCIU si

COPILLUTIU, -a, s., *puerulus*; deminutivum d'in *copilla*.

COPILU (cu accentu la antepenultima: *cópilu*), s. m., pl.-e, *capulus, cardo, axis, euneus*; ce serve a appucá si tiné solidu, cumu: 1. cuiu de metallu sau de lemnu in care se baga verig'a unei usia sau altui obiectu; baltiuu sau cereellu verigei insasi; 2. cuiatorea usiei sau brosciei unei usia, si in speciale, cuiulu de lemnu sau de metallu ce se baga intr'una gaura sau intr'unu baltiu de ferru sau de metallu, cumu si acestu baltiu insusi; 3. cardinea unei usia, si in speciale, euiulu de ferru sau de lemnu care intra intr'una gaura sau intr'unu baltiu de ferru ori de lemnu, cumu si baltiuulu insusi; 4. partea assei ce intra in butea unei rota. (*Copilu* nu e de câtu una transformare d'in *capulu* de la *capere = prindere, appucare, etc.*; compara si it. *copiglia = in sensu cu copilu*). *M.*

COPIOSITATE, s. f., (*copiositas*; it. *copiosità*); calitate de *copiosu*: *copiositatea stylului*.

COPIOSU, -a, adj., *copiosus*; plenu de *copia*, avutiosu, abundante: *copiosu in bani, in agri, in edificie; stylu copiosu; copiosa reserva de idee*.

COPISTU, s. m., (ital. *copista*, franc. *copiste*; d'in 2 *copia*); care essercita maiestri'a de *copiare*: *copistii unui ministeriu; copistii manuscriptelor autoriloru antichi au stracoratu in elle, d'in ignorantia, multime de errori*.

COPLESSIRE, -escu, v., (d'in *coplessu = complexu* de la *complexere*); *complexi, invadere, deprimere, terere, affigere*; 1. a ocupá in totu, a se intende preste ceva in tote partile: *strainii coplessescu pre indigeni, bub'a coplessesce tota faci'a, veninulu coplessesce si invenina totu sangele*; de aci, a strivi sub greutate sau sub multime, a appesá forte, a assupri, a innecá, etc.

COPONIRE, *coponu*, etc., vedi *caponire, caponu*.

1 COPRENDERE (pre a locurea si: *coprendere*), *coprensi* si *coprensei*, co-

prensu, v., comprehendere, capere, continere, occupare, subigere, expugnare; intelligere, vacare, studere, (it. comprehendere, fr. comprendre si lat. comprehendere); 1. a ocupá, a appucá, a imbraciá, a incapé, a incinge, a inchide, a continé: a) in intellesu materiale: *una bute coprende mai multe butonie; unu omu grossu coprende locu câtu ar ad-junge pentru doi altii mai suptiri; de la una casa foculu se intende si coprende tote casele cetatei; bub'a de longa ochiu se intende si coprende tota faci'a; vechi'a Gallia coprende si Belgi'a de astadi; in Turci'a de astadi se coprendu mai multe state alta data independenti; numerulu 6 coprende de trei ori numerulu 2; 5 se coprende de doue ori in 10; vecinulu cu nou'a sea constructione a coprensu una mare buccata d'in loculu meu; unu morbu, frigulu, una nepotentia inco coprende pre cineva; mai vertosu despre affecte violente: spaima panica coprende armat'a; asiá si: ne coprende mirarea, friç'a, cotremurulu, meni'a, furi'a; unu omu pote fi coprensu de amore, de sete de a si resboná, etc., de aci: b) in intellesu ideale: a) a luá in possessione, si in speciale, a luá cu poterea in possessione, a calcá, a suppone, a coceri: *avutulu domnu vre se coprenda totu judeciulu, ba chiaru tota terr'a, cu mosiele ce compera neincetatu; Romanii coprensera mai tote terrele pre atunci conno-scute; inimiculu, nepotendu coprende cetatea cu armele, allergá la insellationi;* b) a imbraciá cu sensulu esternu si mai vertosu cu ochii: *cineva coprende cu vederea unu largu si vastu orizonte=vederea cuiva coprende unu vastu si largu orizonte; déro mai vertosu: γ) a imbraciá cu sensulu internu, si in parte: α) tu mentea, a precepe, a intellege, a luá si tiné bene in capu: omulu cu marginit'a sea mente nu pote coprende infinitulu; cine pote coprende tote mysteriele natu-rei? mysteriu necoprensu de mentea omenesca; β) cu anim'a, a amiá, a imbraciá pre cineva in amorea sea: a coprende in marea sea amore totu genulu omenescu; a coprende omeni in casa, a i o-spetá, a i recepe cu bona voientia; de**

aci: δ) a imbraciá si mentea si anim'a, totu suffletulu cuiva, mai vertosu ca reflexiv a se *coprende* = a se ocupá cu mentea si cu anim'a, a se preocupá, a studia, a se adopera: *a se coprende cu cercetari filosofice, cu negotie si interesi familiari;* ε) a imbraciá in covente, a espreme, si de aci, a insemná, a avé insemnare sau intellesu: *ce ai spusu in atâte covente pote ai coprende in mai pucine; sub numele de virtuti se coprendu tote calitatile si invetiurele bone.*

2 COPRENDERE, s. f., comprehensio, complexio; occupatio; negotium; actione de *coprenderere* in differitele insemnari alle verbului; déro mai vertosu cu intellessulu de: a) facultate de *coprenderere* a mentei, intelligentia, capacitate intellectuale; b) concretu: α) *coprensu* = *continutu* allu unui receptaclu; β) cu ce *se coprende* cineva, occupatione, negotiu, studiu, etc.

COPRENDITORIU, -*toria*, adj. s., comprehensens, continens, capax; occupator, expugnator, domator, etc., (it. *coprenditore*); care *coprende*: *capitanu mare, coprenditoriu de multe cetati; mentea omului e coprenditoria de addeveru.*

COPRENSU, -*a*, d'in *coprenderere*: 1. part. pass. *comprehensus-a-tum*, in tote insemnari ale verbului: *spatiulu coprensu intre doue linie, terra coprensa intre doue fluvie; cetatile coprense de marelle capitanu; omeni coprensi de multe nepotentie, de spaima, de menia; mysterie necoprense de mentea omenesca; cogitationi profunde coprense in câteva cuvente;* 2. supinu, cu acelle-asi insemnari: *instrumente de atacatu si de coprensu castellele;* 3. s. m. reale, *coprensulu*, ce se *coprende* sau câtu se *coprende* intr'unu receptaclu, intre certe limiti: a) in genere, *coprensulu unci bute e mai mare de câtu allu unui butoniu;* b) in speciale: α) una regione, unu locu *coprensu* in certe margine: *in coprensulu acestei commune, acellui judeciu, acellui statu;* β) intellesu, semnificatione a unui coventu partiale sau a unei frase, si prin urmare cu insemnare mai estensa decâtu a forme *coprensione.*

COPSA, s. f., coxa, femur, (it. *coscia*

fr. *coisae*; d'in lat. *coxa* = *coo-sa*, prin stramutarea regulata a lui *c* in *p*, de care vedi la *O*); parte a petiorului omului de la genuchiu in susu; acea-asi parte de la petiorulu posteriore allu altoru animalu; inchiaiatu'ra de susu a acestei parte.

1 COPTA, s. f., vedi *cocta*.

2 COPTA, s. f., *copta* (κόπτη, d'in κόπται = *toqare*); specia de placenta d'in buccatelle de coca taiata, rupturrelle; specia de placenta impluta cu tocatura de carne sau de altu ceva; in acellu-asi sensu si : *coptoplacenta*.

COPTOPLACENTA, s. f. vedi 2 *copta*.

COPTORIRE, *coptorius*, *coptis*, *coptura*, etc., vedi *coctorire*, *coctorius*, *coctu*, *coctura*.

COPTUSIRE, vedi *captusire*.

* COPULA si *copla*, s. f., *copula*, (d'in 2 *co* si *apere* = *appucare*, *prendere*): ce serve a *prendere*, a *impreunare*: legatura, legamentu, vinolu, etc. in intellessu atatu materiale catu si morale: *copla de amicitia*; in speciale, legatur'a predicatalui cu subiectulu intr'unu judeciu, judeciulu in susu, assertionea mentei care realisa acesta unitate, cumu si espressionea, cuventulu ce esprema acesta assertione: in propositiunea : *neua e alba*, espressionea *coplei* d'ntre subiectulu *neua* si predicatululu *alba* este coventulu *e*.

COPULARE, v., *copulare*; a face *copula*, a legá impreuna, a impreuna, a uní, a imparechia, etc., in sensu si materiale si idealé : a *copula taurulu*: cu *vacc'a*; a *copula idee* disparate, *columbe* cu *serpi*, *tigri* cu *capriore*; a *copula amicitie*.

COPULATIONE, s. f., *copulatio*; actiunea de *copulare* : *copulationea unui masculu cu femin'a*.

COPULATIVU, -a, adj., (it. *copulativo*, fr. *copulatif*): aptu a *copula* : *particelle de coventu copulative*.

COPULATORIU, -toria, adj. s., *copulator*; care *copula* sau serve a *copulare*.

CORABIA, s. f., *navis*; vasu mare de pluitu, nave (in locu de *carabia* d'in *carabu*; vedi si *corbita* sau *corbeta*); --

proverb: *ce cauti in corabia* ? = de ce te arrunci orbesce in periclu ?

CORABIARIA, s. f., *navigatio*, ars nautica; artea sau maiestria de *corabiaru*.

CORABIARIU, s. m., *nauta*, *navigator*; care face negottu transportandu merci cu *corabi'a*; care serve la una *corabia*, *nauta*, *navigateriu*.

CORABIORA, s. f., *navicula*; deminutivu d'in *corabia*; -- prin metafora, specia de confectura cu sacharu.

CORABIUCIA si *corabiutia*, s. f., vedi *corabiora*.

* CORACE, s. m., *corax* (κόραξ); camu in acellu-asi intellessu cu *corbu*; -- inflatura in gustu, angina.

* CORACINU, -a, adj., *coraciinus*; de *corace* : *colore coracina*; -- s. m. *coraciinu*, specia de peste negru.

* CORACOIDE, adj., (fr. *coracoïde*); care semina cu *coracelo*; -- s. f., *coracoide*, -a, apophyse de la omoplatu ce semina cu rostrulu unui *corace*.

CORAGIOSU si *curagiosu*, -a, adj., (it. *coraggioso*, fr. *courageux*); plenu de *coragiu*: *omni coragiosi*, *fapte coragiose*.

CORAGIU si *curagiu*, s. m., pre a focurea si f. *coragia*, (it. *coraggio*, fr. *courage*); anima, taria de suffletu, *barbatia*, fortitudine, (d'in it. *cuore* = *cor* = *corde* = *anima* sau *corde*).

CORAIRE, -escu, v., vedi *corcaire*.

CORALE, *coru*, etc., vedi *chorale*, *choru*.

CORALIU, s. m., vedi *corallu*.

CORALLARIA, s. f., vedi *corallariu*.

CORALLARIU, -a, adj. s., (it. *corallajo*, si *coralloro*, fr. *corallaire*); relativu la *corallu*, de act : s. m. personale, *corallariu*, omu ce scie fnerá *corallulu* si face d'ia ellu ornamente; de unde si : *corallaria*, artea *corallariulu*.

CORALLIDE, s. f., *corallis* (κόραλλίς); gemma sau nestimatu, asiá numitu dupo colorea sea asseminea cu a *corallulu*.

* CORALLIFERU, -a, adj., (fr. *corallifère*; d'in *corallu* si *ferere*); care porta *corallu* : *scopelle corallifere*.

* CORALLIFORME, adj., (fr. *coralliforme*; d'in *corallu* si *forma*); care semina in *forma* cu *corallulu*.

* CORALLIGENU, -a, adj., (fr. coralligène; d'in *corallu* si *genere*); care *nasce* sau da *corallu*.

CORALLINU, -a, adj. s., corallinus (compara si : it. corallino-a, fr. corallin-e); de *corallu*, si de aci, rosii ca *corallulu* : *braciari coralline*, *budie coralline*; — s. f., *corallina*, specie de plante d'in *genulu algeloru*.

CORALLIZARE, v., (it. corallizzare); a reduce in *corallu* sau la *forma de corallu*; de aci :

CORALLIZATIONE, s. f., (it. corallizzazione); actione de *corallizare*.

* CORALLOIDE, adj., (it. coralloide, fr. coralloïde; d'in *κοράλλιον* = *corallu* si *σίδος* = *forma*); aseminea corallului.

CORALLU si *coraliu*, s. m., corallum si *corallium* (*κοράλλιον* si *κοράλλιον*); in intellesu strictu, substantia calcaria produsa de unu genu de polypi d'in marea Mediterranea, substantia de colore rosia forte formosa, d'in care se facu varie ornamente : *nasturi de corallu*, *braciare de corallu*; de aci prin metafora : *budie de corallu*; 2. in intellesu mai largu, veri-ce *polypariu* petrosu : *insula de corallu*, (vedi si *madreporu*, *polypariu*).

CORASTRA si *corasta*, s. f., vedi *colostru*.

CORBE si *corba* (pronuntiatu si : *corfe*, *corfa*), s. f., corbis (d'in *curbu* : *corbes* dicti quod *curvatis* viminalibus contextuntur = *corbi se chiama*, *pentru co se tessu cu smicelle curbate*, dice *Isidoru*); cista tessuta sau implettita d'in smicelle sau d'in alte asemeni lucruri ; *una corbe plena de struguri*; *vinu toti cu corbi incarcate cu flori si cu fructe*; prin estensione, applectu si la alte obiecte, cari, de si nu su implettite ca *corbea*, inse servu la acelle-asi usuri ca si *corbea*.

CORBETA, s. f., vedi *corbita*.

CORBICIA si *corbitia* (pre a locurea : *corfitia*), s. f., *corbicula*; deminutiv d'in *corbe*.

CORBICLA si

* CORBICULA, s. f., *corbicula*; form'a classica a deminutivului d'in *corbe*, applecta in speciale si la unu genu de

conchilie, (compara si franc. *corbicule*); de aci :

* CORBICULARE, v., a dá forma de *corbicula*, a muni cu una *corbicula*; mai vertosu in form'a part. *corbiculatu*, -a, (compara fr. *corbiculé*), proveditu cu una *corbicula*, care are form'a de *corbicula* : *insecte corbiculate*, care su la tibia una *corbicula*.

CORBICULATU, -a, adj. part., vedi *corbiculare*.

CORBINU si *corvinu*, -a, adj., *corvinus*; de *corbu* : *genulu corbinu*, *negretia corbina*; *callu negru corbinu*, *negru luciu*.

CORBITA si *corbeta*, s. f., *corbita*, (compara si : it. *corbetta* si *corvetta*, fr. *corvette*; *corbita* dicuntur *naves onerarie*, quod in malo earum summe pro signo *corbes* solerent suspendi = *corbite se dicu navile onerarie*, *pentru co de capitulu superiore allu catartului ca semnu se spendura de regula corbe*, dice *Festu*); asiá déro : 1. proprie, *nave corbita* si absol. *corbita* = *nave manita cu una corbe*, care erá semnu co *navea e oneraria* sau *de transportu*, si de aci, *corbita* = *nave de transportu*, *nave mare de incarcatu si de transportatu*; 2. *nave bellica* mai mica si mai usiora, care serve la explorare.

CORBONA, s. f., *corbona*, (ital. *corbona*, fr. *corban*; coventu ebraicu sau syriacu); 1. donu offeritu lui Domnedieu, si de aci : 2. thesauru unde se pastrá la Ebrei, banii offeriti lui Domnedieu; 3. la Copti, liturgia; pane benedicta, ce impartu poporului dupo liturgia; 4. la Machomedani, sacrificiu de multi mnelli ce facu aproape de Mec'a si a caroru carne impartu la pauperi.

CORBU, s. m., *corvus*, (it. *corvo* si *corbo*, isp. *cuervo*, prov. *corp*, v. fr. *corb*, n. fr. *corbeau*, alb. *corp*; d'in acea-asi radecina cu *corace* = *corax* = *κόραξ*); 1. genu de passeri d'in famili'a pleniostreloru, omnivore si mai vertosu devoratorie de mortecine; in speciale inse, speci'a de passeri d'in acestu genu, cari au pennele cu totulu negre si cari si punu cuiburile pre crescetula rapiloru si arboriloru celloru mai inalti, (vedi si *ciora*) : *corbulu erá consecratu lui Apol-*

lone si avea darulu de a predice venitoriuu si mai vertosu evenimentele venitorie sinistre; de aci vine, se vede, ca la Macedoniani *corbu* se applica si ca adiectiv cu insemnarile de: *miseru, infortunatu*; — dupo fabula: *corbulu erú albu si fu transformatu de Apolline in passere negra, spre a lu puni de garrulitatea sau limbuti'a lui*; — in espressionile popularie *corbu* occorre atátu cu insemnari de lauda, cumu: *faci'a lui, spum'a laptelui; mustacior'a lui, penn'a corbului*; déro si mai vertosu cu insemnari relle, in imprecationi ca: *se lu mance corbii, mancal'ar corbii, duca-se corbiloru*; a dá *corbiloru, totoru corbiloru*; proverb.: *corbu la corbu nu scote ochii*; — 2. prin metafore: a) *corbu* = pesce de mare negru; b) *corbu* = constellatione d'in emisferiu meridionale; c) *corbu* = machina bellica cu care se serviau: α) a prende si cofundá navi sau a prende navile inimice, a le trage a-prope si a sarí in elle, ca se se bata ca pre uscatu; β) a se accatiá si suí pre murii unei cetate; γ) a prende arietii si alte machine bellice si a le atrage in intrulu cetatei atacata cu acelle machine; d) *corbu* = in genere, veri-ce instrumentu de accatiatu si prensu ceva; e) buccata de petra, de lemnu sau de ferru, scossa afora d'in muru, pre care se redima una trabe.

* **CORBULA**, s. f., *corbula*, (fr. *corbale*); deminutivu d'in *corbe*; applicatu in speciale si la unu genu de conchilie marine, mice si bivalve, d'in famili'a *pandoreloru*.

* **CORBULARE**, v., a dá form'a de *corbula*, applicatu mai vertosu ca part. *corbulatu*, -a, (fr. *corbulé*), formatu ca una *corbula*, care are forma de *corbula*: *conchilie corbulate*.

COBULATU, -a, part. adj., vedi *corbulare*.

CORBULECIU si *corbuletiiu*, s. m., *corvulus*; deminutivu d'in *corbu*: *corbuletiiu cu penna negra*.

CORBUSIORU, s. m., vedi *corbisioru* si *corbuletiiu*.

CORCANU, s. m., vedi *crocanu, croncanu* si *curcanu*.

* **CORCHORU**, s. m., *corchorus*, (fr. *corchore*, it. *corçore*); genu de plante d'in famili'a teliciceloru, *polyandria monogynia* lui Linneu; — cuventulu pare co e acellu-asi cu populariu *corcoru* si co plantele s'au numitu asiá sau d'in caus'a *corcorului* cu care se deschidu capsulele loru adjunse la maturitate sau d'in caus'a violentului motu si *corcoru* ce ar fi producundu in matie purgativele de aceste plante. •

CORCIA, s. f., *minores scals, gradus*; scara mica, compusa d'in pucine fustelle; scara de casa, de cava, de carru sau de carrutia; de aci in genere, totu ce serve de redimu la suire undeva, sau de redimu pantru ceva, callusiu, etc. — probabile d'in acea-asi fontana cu *corcure*; (vedi si *corciiu*). *M.*

CORCIRE, -escu, v., *hybridam reddere, adulterare, depravare; degenerare, corrumpi*; a *crucisá* prin copulatione animali de diverse specie, si de aci, a adulterá, (vedi *corciiu*).

CORCITU, -a, part. adj., vedi *corcure*.

CORCITURA, s. f., actione si effectu allu actionei de *corcure*, mai vertosu productu prin *corcure*, omu sau altu animale *corcitu*, planta *corcita*: *acesti-a, nu su calli addeveratu arabesci, ci numai nesce corciture*; una *corcitura de Romanu*.

CORCIU, -a, adj., *adulteratus, degener*; care prin ammestecu si a perdutu puritatea sau genuitatea, mai vertosu nascutu prin *crucisare* de diferite specie, si de aci, vitiatu, corruptu, degeneratu, etc. (pre a locurea si *curciu* = *cruciu* = lat. *eructus*, derivatu d'in *cruce*).

CORCODANU, -a, s., vedi *corcanu* = *curcanu* si *curca*.

CORCODELLU si *crocodellu*, s. m., vedi *corla*.

CORCODINA, s. f., vedi *corcodusia* si *curca*.

CORCODUSIA, s. f., specia de pruna.

CORCODUSIU, s. m., pomu care da *corcodusie*.

CORCOIRE, -escu si *corcoiu*, cu r moiatu in locu de

CORCORIRE, -escu si *corcoriu*, v., *crecure, crocitare, glocitare, strepere, cre-*

pitare; 1. a dá voce, vorbindu de *ciori*, *corbi*, etc.; de aci in genere, a sberá ca aceste passeri; 2. prin estensione: a) a dá voce ca gain'a candu are ou sau cade cloca, a cloca; si de aci in genere, vorbindu de vocea ce dau gainele veri-candu, seu si alte passeri, cumu curcele; b) a da voce sau sonu confusu si stridente, a freme, a murmurá, si in speciale, vorbindu de matie, (d'in *corcoru*).

CORCORU, s. m., (it. *corcoro* cu aceea-si insemnare); 1. vocea corbiloru, cioriloru si altoru assemni passeri; 2. vocea gaineloru, curceloru si altoru assemni passeri; 3. sonu confusu, murmuru, fremetu; si in speciale: 4. murmurulu matieloru, (d'in aceea-si radecina cu grec. *κορκορ-ορυή*, care presinta, ca si allu nostru, duplicata radecin'a ce se afla sub forma mai simpla in: *corace*, *cor-bu*, *cor-canu*, *cor-aire*, *cioraire*, etc.; vedi si *chioraire* in Glossariu).

CORCOTINA, s. f., vedi *corcodina*.

* **CORCULU**, s. m., *corculum*, (it. *corculo*; deminutivu d'in *cor*=*corde*); 1. deminutivu d'in *corde*, animiora; 2. prin metafora, camu in acellu-asi intellessu cu *embrione*, parte essentiala a unei sementia.

CORDA, s. f., *chorda*, (it. *corda*, fr. *corde*, gr. *χορδή*); proprie, intestinu, matiu, si de aci, firu lucratu d'in matie pentru instrumente de cantatu, si in genere, firu resucitu d'in veri-ce alta materia, firu de inu, de canipa, de lana, de metasse, de metallu, etc., care prin elasticitatea sea, de regula serve la tensiune si vibratione: 1. despre arcu si alte assemni instrumente: a *tende*, a *destende cord'a arcului*; 2. despre instrumente musicali *vior'a este instrumentu cu corde*; *cordele multoru instrumente sunt facute d'in matie*; *cord'a de susu* = *cord'a acuta* = *cord'a suptire*, care da sonulu cellu mai acutu, in opposetione cu: *cord'a de diosu* = *cord'a grave* = *cord'a grossa*, care da sonulu cellu mai gravu; *cord'a sonora*: a) in genere, care da sonu, si in parte, sonu musicale; b) in speciale: a) *corda*, care intensa peno la unu gradu cuvenitu serve a face experimentele acustice, cari esplica theori'a

sonului; β) *columna de aeru vibrante* comprensa intre doue noduri successive alle unui instrumentu de sufflatu; — prin metafora, *corda*=sonu, tonu sau sonu musicale, unulu d'in tonurile ce componu scar'a musicale: *corde naturali*, care convenu unei voce, tenorelui, de essemplu, in opposetione cu: *corde fortiate*; — de aci multime de frasi populari si proverbiali: a *lassá in cord'a de diosu*: α') proprie, a lassá (vocea) in *cord'a* de diosu, a cantá in tonulu cellu mai gravu cu vocea sau cu instrumentulu; β') a lassá d'in pretensionile selle, a se moia, plecá, imblandí, stemperá, etc. in opposetione cu: a *tiné in cord'a de susu*; — 3. in corpulu omului si altoru animali, nervu, vena, tendine: *cordele guttului*; *corde vocali*, legamente alle glottidei cari producu vocea; *cord'a mare*=*cord'a lui Hippocrate*, grossa tendine care de la muschii pulpei se intende peno la calcaniu; de aci, prin metafora, ceva forte sentitoriu, cumu si ceva asupr'a carui-a cineva este forte sentitoriu si irritable: a *atenge cord'a sentitoria a cuiu*; nu i *atenge acesta cord'a*; 4. in geometria si architectura, *corda*=linia derepta ce impreuna capitele unui arcu de cercu: *cord'a imparte cerculu in doue arcu inecali in marine*; *coci cord'a*, care desparte cerculu in doue parti ecali, se chiama, in speciale, *diametru*; 5. in limbele sorori, coventulu se applica cu intellessu si mai estensu, asiá co *corda*=veri-ce firu resucitu ce serve la legare: fascia, fune, etc.; acestu sensu largu resare, in limb'a nostra, numai in derivate ca: *cordoniu*, *cordella*, etc.

CORDACE, s. m. si f., *cordax* (*χορδαί*); specia de saltu, la Greci, plenu de vivacitate si de lascivitate; appecatulu si la petiorulu poeticu numitu *trocheu*.

CORDARIA, s. f., maiestria de *cordariu*.

CORDARIU, adj. s., (it. *cordajo*, si *cordaro*); relativu la *corda*; si in speciale ca s. personale, care scie face, care fabrica sau vende *corde*.

* **CORDATU**, -a, adj., *cordatus* (d'in *corde*); plenu de *corde*: animosu, men-

tosu, intelleftu : *catatiani cordati*; si cu intellesu materiale, carui-a s'a datu si care prin urmare are forma de *corde* : *frundie cordate*, cari au form'a animei, fiendu scava te la base sau allongate spre apice.

CORDE, s. m. si f., (mai pucinu bene : *cordu*), *cor-cordis*, (it. cuore, fr. cœur; afinu cu gr. καρδία, poet. καρ-κῆρ), 1. proprie, organu cavu si musculariu, avendu aprope form'a unui conu rēstornatu, situatu in peptu camu la stang'a, redimatu cu un'a d'in faciele selle pre diafragma, liberu si mobile in celle alte parti alle selle si incongiuratu de pretotendine de *pericardiu*; cavu si desertu in intru, acestu organu coprende patru cavitati, d'in cari doue suptiri si pucinu carnose recepu sangele d'in pulmoni si d'in totu corpulu spre a lu versá in celle alte doue mai grosse si aprope de totu carnose, cari apoi respingu sangele, prin arterie, in tote partile corpului : primele doue cavitati se chiama *wrechioarele cordei*, éro secundele se dicu *ventriculele cordei*; 2. prin metafore : a) scaunu allu sentirei, suffietu, sentire, miscarea sentirei, affectu, passione, etc.; b) dupo ideele anticiloru, scaunu allu cogitarei, mente, intellegere, etc., cari de cei noui se referu la capu, la creieru, (vedi *ánima*, care de poporu se applica in locu de *corde* in intellesulu atátu propriu catu si metaforicu allu cuventului).

CORDELLA, s. f., *tonia*, *vitta* (d'in *corda*); proprie, deminutivu d'in *corda*, luatu inse cu sensulu speciale de fasciora tessuta d'in lana si mai vertosu d'in metasse, care serve la ornamente de capu si altele : *junii aveau la pellarie formose cordelle de metasse*; *fetele incinse cu late si formose cordelle*, (compara it. cordella).

CORDELLARESSA, *cordellaria*, vedi *cordellariu*.

CORDELLARIU, -a, adj. s., relativu la *cordella*; luatu mai vertosu ca subst. 1. m. personale, *cordellariu*, care lucrea sau vende *cordelle*; femininu, in acestu sensu, este *cordellaressa*, lucratoria sau venditoria de *cordelle*, cumu si femina a *cordellariului*; 2. f. reale,

cordellaria : a) maestria de *cordellariu*; b) officina de *cordellariu*; c) mare multime de *cordelle*.

CORDELLIA, s. f., *oerea*, levior *oerea*; cibota, mai vertosu cibota mai mica, cibotella, allu cui turiacu nu copere de cátu una mica parte d'in fluerulu petiorului.

* CORDIA, s. f., (fr. *cordie*, dupo numele botanistului *Cordius*); genu de plante, care serve de tipu familiei *cordiaciloru* si care coprinde peno la 150 de specie.

* CORDIACEU si *cordiaciu*, -a, adj., (fr. *cordiacé*); care semina cu *cordia*; de aci s. f. pl., *cordiacie*, familia de plante cari au de tipu genulu *cordia*.

* CORDIALE, adj. s., (it. *cordiale*, fr. *cordial*); de *corde*, d'in *corde* : 1. in intellesulu materiale allu cuventului : *potione cordiale*, buna de *corde*, care recrea *cordea*; asiá si : *remedie cordiali*, *vinulu vechiu e cordiale*; *una vorba bona conforta anim'a ca si una beutura cordiale*; 2. in intellesulu ideale : a) plenu de una sincera affectione : *amicu sinceru si cordiale*; b) d'in anima sincera, d'in fundulu animei : *amore cordiale*, *covente cordiali*; si in réu : *ura cordiale*; 3. ca s. reale, m. *unu cordiale* sau f. *cordiale*, -a, ceva bonu de *corde*, care recrea *cordea* : *vinulu e unu bonu cordiale*; *mai bonu cordiale de uritu nu pote fi de cátu occupationea si lucrulu*.

CORDIALITATE, s. f., (it. *cordialità*, fr. *cordialité*); calitate de *cordiale* in intellesulu spirituale allu coventului, affectione profunda, sincera si spontana : *a vorbi si a se portá cu cordiali tate*; *cordialitatea amiciloru sau amicitiei*.

CORDICELLA, s. f., (it. *cordicella*); deminutivu d'in *corda*.

* CORDIFOLIATU, -a, si

* CORDIFOLIU, -a, adj., (fr. *cordifollié*; d'in *corde* si *foliu* sau *folia*); cu *folie in forma de corde* : *plante cordifolie*.

* CORDIFORME si *cordiformu*, -a, adj. (it. *cordiforme*, fr. *cordiforme*; d'in *corde* si *forme*); cu *forma de corde* : *embryoni cordiformi*, (vedi si *cordatu*).

* CORDIGERU, -a, adj., (fr. *cordi-*

gère; d'in corde si *gerere*); care porta sau are una *corde*; luat si cu intellesu appropriatu de *cordiforme*.

* **CORDIMANU**, -a, adj., (fr. *cordimane*; d'in corde si *mana*); cu mâna in forma de corde, vorbindu de certe animali ce au petioarele in forma de *corde*.

CORDIRE, -escu, v., *contrahere*, *curvare* (d'in *corda*); proprie, a intende cu violentia *cord'a* unui arcu, ce are de effectu *contragerea* arcului, si de aci), a *contrage*, a *curbá*, a *incoveia*, etc.: *unu violentu carceiu mi a corditu ven'a petiorului*.

CORDISIORA, s. f., deminutivu d'in *corda*.

CORDISIU, -a, adj. adv., *obliquus*; *lateralis*; *oblique*, *lateraliter*, (d'in *corda*, vedi si *cordira*); care nu sta dexeptu inainte, ci e intorsu la una parte: *cautatura, cordisia*; ca mai desu inse in forma de adverbii: *a castá cordisii*.

CORDOLIU, s. m., *cordellum*, (it. *cordoglio*, fr. *cordelle*; d'in *cor* = *corde* si d'in *doliu* = *dolor*); *dorere* de *corde*, in intellesu atátu materiale, cátu si mai *vertosu* in intellessu ideale de: *parere* de *reumare*, *intristatione*, *amaru* de *sufletu*, etc.; *espressionea* acestui affectu: *luctu*, *lamentatione*, *plansu* sau *plansetu*, etc.

CORDONARIU, (mai pucinu bene: *cardonasiu*), s. m., *militariu* ce serve la *cordoniu*.

CORDONASIU, s. m., *peiorativu* d'in *cordonariu*, de aceea-si insemnare cu *cordonellu*.

CORDONE, s. m., vedi *cordoniu*.

CORDONELLU, s. m., (it. *cordoncello*); deminutivu d'in *cordone*.

CORDONIU (*cordonu*), s. m., *major chorda* vel *tænia*, *funiculus*; *limes*; *presidium* *limitaneum*, (it. *cordone*, fr. *cordan*); proprie, forma *augmentativa* d'in *corda*: 1. in intellesu originariu: *cordoniulu e cord'a cea mai grossa si mai bassa a unui instrumentu cu corde*; inse: 2. ca mai desu, in intellesu appropriatu de allu forme *cordella*, firu implettitu sau fascia tessuta cu *plegantia* d'in tortu, d'in bombacu, d'in metasse, d'in fire de auru sau de argentu, etc., care serve a

legá, a *incinge*, a *prende*; *spendará*, a *trage ceva*: a) in genere: *cordoniulu pellariei, rochiei*; b) in speciale, *lata cordella* ce se da ca *decoratione* *cavallaresca*: *marele cordoniu albastru, rosiiu*; 3. prin *metafore*: a) parti d'in corpulu omului sau altui animale, cari *sémina* cu unu *cordoniu*: *cordoniu nervosu*; *cordoniu umbilicale*, care *lega* fetulu de *placenta* prin *buricu*; *cordoniu spermaticu*, care *sustine* *testiculele*; b) in *architectura*, *toru* sau *bránu* *resaritu* *cese* *face* la unu *muru*; c) *marginé* *resarita* a unei *moneta*; d) *marginé* a unei *pannura*, *beta*; de aci: e) in genere, *marginé*, *limite*, *linia limitatoria*, si in speciale, *linia custodita* de *militari*, cumu si *militarii* ce *custodescu* *assemine* *linia*: *cordoniu sanitariu*, spre a *opri* de a *trece* *pre* *cai suspecti* de *contagione* *pestilentiale*; *cordoniu militare*, spre a *opri* *trecerea* *inimiciloru* sau *suspectiloru*.

CORDOVANU, s. m., *hircinum* *cerium*, *caprina* *aluta*; proprie, de *Cordova*, d'in *Cordova*, cetate a *Ispaniei*, *aplicatu* inse in speciale ca s. m., *cordovanu* = *coriu* sau *pelle* de *Cordova*, *pelle* *preparata* de *berbece* sau de *capra*; in *acelluasi* intellesu se *aude* *astadi* *mai* *desu* *coventulu* *marocinu* (reu *marochinu*, dupo fr. *maroquin*) = (litter. *coriu de Marocu*), care a *luatu*, in parte, *loculu* *turcesculu* *saffianu*.

CORECLARIA si *coreclaria*, (cultare *moiatu*: *corechiaría* = *curechiaría*), s. f., *locu* *plantatu* cu *corecli*; *mare* *cantite* de *coreclu*.

CORECLOSU si *coreciosu*, (cu *l* tare *moiatu*: *corechiosu* = *curechiosu*); de *coreclu*, *assemine* cu *ceva* *allu* *coreclulu*.

CORECLU si *corecliu*, (cu *l* tare *moiatu*: *corechiu* = *curechiu*); form'a *popularia* d'in *coliclu*, *luata* cu *intellessulu* *speciale* de *plant'a* *leguminosa*, *nunita* *pre* *alte* *locuri* *verdia*, *brassica* *oleracea* sau *capitata* *lui* *Linneu*: *coreclu muriatu* sau *muratu*; *capitina* de *coreclu*.

CORELLA si *curella*, (cu *l* de *totu* *moiatu*: *curéa*), s. f., *corium*, *corrigia*, *lorum*; *habenæ*, (it. *coreggia*, isp. port. *correa*, prov. *correja* si *cortja* fr. *corrole*; d'in *coriu*); *pelle* de *animale* *lu-*

crata, si in speciale, fascia de acesta pe pelle mai multu sau mai puemtu laba, care serve a legá, incinge, stringe cova: *cu nu su demnu a deslegá corellele calciamenteloru celui ce vene dupo mene; calciamentele terranesci se lega de peiore cu corelle; multi se incingu cu una corella; cing'a calliloru este una corella; frênele si camurele inco sunt facute d'in corelle; de aci, corelle=frêne, cingle, etc., alle callului, de unde apoi frasi proverbiale ca: a stringe in corelle = a constringe, a tiné de seurtu, a observá de aproape, a infrená, etc.; a nu tiné corelle= a nu avé potere si coragiu.*

CORELLARESSA, *corellaria*; vedi *corellaria*.

CORELLARIU, -a, si *curellarius*, adj. s., *coriarius*, (it. *coreggiato*); relativu la *corella*; mai vertosu, care luera si vende *corelle*: *corporationea curellariloru*; femininu in acesta insenturare e *corellaresa*=femina care luera ori vende *corelle*, cumu si muiere a *corellariului*; — *f. corellaria*, maiestria a *corellariului*; officina de *corellariu*; multime de *corelle*.

CORELLICE si *curellice*, s. f., deminutivu d'in *corella*; applicatu si la una specia de planta numita lat. *clavaria*.

CORELLOSU si *curellosu*, -a, adj., lentus, *flexibilis*; molle si *flessibile* ca una *corella*.

CORELLUCIA si *curellucia*, *corellucia* si *curellutia*, *corellusia* si *curellusia*, s. f., deminutivu si peiorativu din *corella*.

CORFA, *corfitia*; vedi *corbe*, *corbicia*, *corbitia*.

CORIACEU, si

* **CORIACIU**, -a, adj., (it. *coriaceo*, fr. *coriacé*); de *coriu*, care semina cu *coriulu*, avendu duretia, *flessibilitatea* si *tenacitatea coriului*: *carne coriacia*; *plante coriace*,

* **CORIAGINE**, s. f., *coriago*, (d'in *coriu*); morbu de pelle la animalu.

* **CORIAGINOSU**, -a, adj., *coriaginosus*; plenu de *coriagine*.

CORIANDRA, s. f., fructu sau sementia de *coriandru*; confectura d'in una sementia de *coriandru* cu *sacharu*: *coriandr'a se pune si in pane*.

† **CORIANDRATA**, s. f., si

* **CORIANDRATU**, s. m., *coriandratum*; succu de sementie de *coriandru*.

CORIANDRU, s. m., *coriandrum*, (*κοριανδρον*, it. *coriandro*, fr. *coriandre*); genu de plante d'in famili'a *umbellifere*loru, *pentandria digynia* lui *Linneu*, alle caroru sementie si frundie de una tare odore de cimice, candu sunt verdi, dero uscate devinu placute gustului si aromatice, si de aceea se applica la conditure.

CORIARIA, s. f., vedi *coriariu*.

CORIARINA, s. f., (fr. *coriariu*); proprie forma feminina d'in adj., *coriariu*, trassu d'in subst. *coriaria*, *coriarina*, (subintelligendu substantia)=substantia de *coriaria*, substantia alcaloide estrassa d'in *coriari'a myrtifolia*.

CORIARU, -a, adj. s., *coriarius*, (compara si it. *coriario*, fr. *coriario*); relativu la *coriu*: *planta coriaria*, care serve la prepararea, la argasirea *coriului*; de aci absol. *coriaria*, s. f., genu de plante d'in famili'a *coriacieloru*, *decandria pentagynia* lui *Linneu*, asiá numite pentru ca foiele si ramurile unoru-a d'in speciele acestui genu se applica la prepararea *corieloru*; — s. m., personale, *coriariu*, care prepara si luera *corie*, cu sensu mai generale de catu *corellaria*.

CORIBANTE, *corybanticu*; vedi *corybante*, *corybanticu*.

CORIFEU, *corisu*, *corimbiferu*, *corimbu*, etc., vedi *corypheu*, *corglu*, *corymbiferu*, *corymbu*.

* **CORINDONE**, s. m., (it. *corindone*, fr. *corindon*; coventu indicu); spathu adamantinu, cea mai dura d'in tote petrele dupo adamante.

* **CORINDONICU**, -a, adj., relativu la *corindone*: *petre corindonice*.

CORINTHEU sau *corinteu*, gr. *κορινθαίος*, (it. *corinteo*) si

CORINTHIACU sau *corinthiacu*, -a, *corinthiacus* si

CORINTHIANU sau *corinthianu*, -a, *corinthianus* si

CORINTHIU sau *corintiu*, -a, *corinthius*; tote adiective, trasse d'in numele propriu *Corinthu* sau *Corintu*=*Corinthus*=*Κόρινθος*, famosa cetate grecesca,

situata pre isthmulu Peloponnesului, celebre prin formosele obiecte, mai vertosu vase, de arame lucrate cu multu gustu si mare arte; inse : 1. *corintheu* sau *corintu*, locutoriu in Corinthu; in loculu carui-a s'a stabilitu apoi : 2. *corinthianu* sau *corintianu* in acellu-asi sensu, parte ca substantivu, parte ca adiectivu; 3. *corinthiacu* si *corintiacu*, forma grecesca, applicata in speciale cu insemnarea de *ce se tine strinsu de Corintu* : *bellulu corinthiacu*, *littorile corinthiace*; *corinthiacele*, a dou'a carte a lui Pausania, in care tractedia istoria Corinthului; 4. *corinthiu* si *corintiu*, (compara si it. *corintio* si *corintiole*), form'a classica latina, se aplica si in tote casurile peno aci descrise : *marea corinthia*, *sinulu corinthiu*; *merci corinthie*; déro si mai vertosu in urmatoriele doue casuri : a) *bronsu corinthiu* = *arama corinthia* = *metallu corinthiu* si absol. *corinthiu-lu* sau *corintiulu*, amestecatura de auru, de argentu si de cupru, amestecatura forte estimata d'in care se lucrau vase, statue si alte obiecte de mare pretiu : *statua corinthia*, *vase corinthie*; si absol. s. m. reale, *unu corinthiu*, obiectu d'in *metallu corinthiu*; b) *ordine corinthia*, ordine de arhitectura, care, prin proportiunile si ornamentele selle, destiepta ide'a de cea mai mare copia sau avutia : *capitellu corinthiu*, *columna corinthia*, *stylu corinthiu* = absol. *corinthiulu*.

COBIU, s. m., *corium*, (it. *cuojo*, fr. *cuir*); 1. pelle de animale argasita, lucrata si preparata pentru diverse usuri; 2. prin metafore : a) obiectu facutu d'in *coriu* : *corelle*, frene, camuri, etc.; b) scortia a planteloru; c) facia a unui parete, stratu de spoitura, etc.

CORLA, s. f., specia de passere, diferitu definita de diferitele dictionarie, asiá co explica : a) cellu de *Buda* cu *mergus* si germ. *taucher*, b) allu lui *Poliu* cu germ. *rohrhuhn*, c) allu lui *Barcianu* cu germ. *taucher* si *rohrhuhn*, d) allu lui *Raoul* cu fr. *courlieu*, d'in tote aceste-a resulta, co *corla* este una passere apatica sau *palustre*, éro in speciale d'in lat. *mergus* si germ. *taucher*, co acea-asi passere *s'ar cofundá* desu in apa; la a-

cestu d'in urma caracteriu ar fi corres-punsu mai bene fr. *plongeon* (*plonger* = *mergere* = *cofundare*); d'in parte-ne noi connosemu form'a *corcodellu* sau *crocodellu*, applicata cu intellessulu de *mergas* = germ. *taucher* = fr. *plongeon*, forma care pote fi in relatione de filiatione cu terribilea amfibia *crocodilu*, déro care a potutu resari, casi *corla*, si d'in acea-asi radecina cu fr. *courlieu* : in addeveru acestu cuventu francescu occurre si cu formele : *courlieu*, *coarli*, *coarli* si *coarli*, essite tote d'in lat. *corlinus* sau *coerlinus*, facia cu cari form'a nostra *corla* sta ca una forma mai primitiva; déro si in latin'a aflámu formele mai simple : *elorias*, *crex-crece*; — de alta parte form'a *coerlielle*, cumu se mai dice in frances'a *courlieu*, pare co duce la acea-asi radecina d'in care au essitu : *cornice*, *corbu*, *corace*, etc.

CORLATA, s. f., *pluteus*, *scamnum*, *loculamentum*; 1. ca mai desu applicatu in insemnarea speciale de : policiora in giurulu unui fornu sau caminu, destinata la pusu pre dens'a vase si alte instrumente de buccataria; 2. prin estensione, veri-ce alta policiora : *corlatele unui armariu de carti*, (compara ital. *coerlette*, deminut. d'in *coerle* sau *eurle*, affinu cu lat. *curriculum*, ca deminutivu d'in *currus*; coventulu romanescu e, proprie, femininulu unui participiu *corlatu* de la unu verbu *corlare* = it. *coerlare* = med. lat. *coerlare* = *carrare*, *carruciare*, *invertire*, *rotulare*, etc.) *M.*

CORLIRE, -escu, v., *mersare*, *merstare* (d'in *corla*); a cofundá de mai multe ori, mai vertosu ca reflex. *a se corli*, a face ca *corl'a*, a se totu dá mereu afundu in apa. *M.*

CORMANA, s. f., si

CORMANU, s. m., pl.-e (d'in *cormu*); urechia sau aripa a aratrului, formata d'in una grossa si robusta scandura fisata numai de unu capitu la derept'a aratrului in modu oblicu, asiá co prensa de aratru numai cu capitulu anteriore merge departandu-se gradatu cu capitulu posteriore : *corman'a e asiá despusa*; *ca se restorne si se culce la pamentu glie'a sau fasci'a de solu taiata de fer-*

*rule aratrlui; la aratrele de ferru cor-
manele sunt totu de ferru. M.*

CORMARE si *curmare*, (formele sim-
ple: *cormu* sau *curmu*, *curmi*, *curma*,
sunt de preferitu celloru incarcate: *cor-
mediu* sau *curmediu*, *curmedi*, etc., cari
nu su de câtu provincialismi ce se audu
pre a locurea), v., *secare*, *rumpere*, *fran-
gere*, *decidere*, *decidere*, *interrumpe-
re*; *terminare*; *cessare*, *desistere* (d'in
cormu); a strică sau rupe continuitatea
unui ce, a taiá, a rupe, *interrupe*, si de
ací, a pune capitu, a terminá, a ino-
tá, etc.: 1. proprie, despre lucruri ma-
teriali: *asiá mi ati strinsu degitululu cu
aci'a in câtu mi l'ati cormatu; mediloculu
insecteloru pare cormatu; a cormá pe-
tiorulu prin una calcatura a rotei car-
rului, unu lemn cu securca, unu firu
de acia cu forficile*; si metaforice: *mor-
tea cormá firulu vietiei junelui; de ce
nu vine una morte se mi curme dillele
amarite?* de aci: 2. despre actioni: *a
cormá vorb'a, unu processu, plangerile*;
si mai vertosu cu elegante ellipse a ac-
tionei ce se interrupe: *nu mai curma
lumea de la baserica* (subintellege: *a veni,
nu mai curma a veni*); *asiá si: nu
mai curma nevoiele d'in cas'a mea; nu
mai curma omenii d'in cas'a lui*; si in
forma reflexiva cu mai multa energia:
*nu se mai curma nevoiele ce cadu pre
capulu meu; callea se corma*, nu merge
mai departe sau se cotesce, appuca alta
directiune.

CORMATURA si *curmatura*, s. f.,
sectura, *ruptura*, *incisura*; resultatu allu
actionei de *cormare*, cumu si loculu unde
ceva e *cormatu*.

CORMEDISIU, -a, si *curmedisiu*, adj.
s. adv., *transversus*, *obliquus*; *tran-
versum*; *transverse*, (d'in acea-asi fontana
cu *cormare*); *transversale*, care taia sau
curma ceva in latu, si de aci, *laterale*,
oblicu, care appuca a laturi, care nu tine
lini'a deropta: *calle cornedisias*; mai
vertosu: 2. ca subst. m. reale, *cor-
mediulu* = dimensiune sau directiune tran-
versale sau oblica, laterale: *cornedi-
siulu callei*; de aci espressioni adverbiali
ca: *in lungu si in cornedisiu, de a cor-
medisiulu*: a *appucá de a cornedisiu*

= a luá preste câmpu, a lassá callea bat-
tuta, etc., in intellesu atátu propriu
câtu si metaforicu.

CORMEIU si *curmeiu*, cu l tare
moiatu in locu de

CORMELIU, s. m., pl.-e, *segmentum*,
fragmentum; (deminutivu d'in *cormu*),
capitu sau buccata *cormatu*, taiata sau
franta, rupta d'in ceva mai lungu: *unu
cormeliu de fune*; — proverb. *d'in teliu
d'in cormeliu* = mai vertosu in pl. *d'in
telie, d'in cormelic* = d'in buccati, d'in ne-
adjunsu, d'in carpiture, d'in lipse, d'in
neavere, etc., in frasi ca: *a innodá d'in
teliu, curmeliu*, a face sau traí cu ce
pote si cumu pote cineva, a face sau
traí cu mare greutate, etc.

CORMU, s. m., pl.-i, (it. *corno*, fr.
corme; d'in gr. *κωνός*; vedi si l *carere*,
d'in a cui radecina e si *cormu*); 1. in lim-
b'a usuale: a) parte *cormata* sau taiata
d'in ceva, si in speciale buccata de lemn
sau de arbore taiatu: *trunchiu*, *butu-
cu*, etc.: de aci: b) parte d'in trunchiulu
arborelui taiatu; *trunchiulu fora ramure*;
2. in limba scientifica: a) partea unei
planta cryptogama, essita d'in pamentu,
afora de fructificatiune; b) parte a fustel-
ului unei plante care termina trunchiulu
si care da d'in sene mediatu sau imme-
diatu florea si fructulu.

CORNA, s. f., *cornum*, (it. *corna*), u-
væ species: 1. fructulu arborelui *cornu*:
dulcetia de corne; 2. specia de uua sau
strugure: *poma corna*, cu bacecele o-
blonge casi *cornele cornului*.

CORNALINA, s. f., (it. *cornalina*, fr.
cornaline; d'in *corna* in intellesulu de
sub 1., specia de agatu cu facia rosia
ca a sangelui.

CORNARE, -ediu, v., vedi *cornarire*.

CORNARESSA, *cornaria*; vedi *cor-
nariu*.

CORNARIRE, -escu, v., (it. *cornare*,
fr. *corner*); a face *cornariu*: 1. a re-
duce in *cornu*, a *cornificá*; 2. a muni
cu *corne*; a pune *corne*; a face *corne*,
vorbindu in speciale: a) de edificie, a
inchiaia capriorii invelitorei, cari dau
cornele coperimentului; b) de muieri, cari
insella pre barbati; de aci: 3. in genere,
a face angulosu, coltiuros: 4. a dá sau

lovi eu *cornulu*, si de aci ca refl. a se *cornari*, a se bate cu *cornele*, vorbindu de animalii *cornute*, a si rupe *cornele*; 5. a soná d'in *cornu*; in acestu intellessu, ca si in unele d'in celle precedenti, se applica si form'a mai simpla : *cornare*; 6. a lucrá cu vite *cornute*, a ará eu boi, etc.; 7. a pune sau stringe impositu pre vitele *cornute*; de aci, part. *cornaritu*; luat u ca subst., impositu pre vitele *cornute*.

CORNARITU, s. m., vedi *cornarive* la finitu.

CORNARIU, -a, adj. s., *cornarius*, *cornicularius* (compara si fr. *cornier*); relativu la 2 *cornu*, luat u mai vertosu ca substantivu : 1. personale, *cornariu* : a) care lucrea *corne* de vita pentru diferite usuri : pentru *corne* de sonatu, pentru pepteni si alte obiecte; b) care lucrea *cornuri* de pane; in aceste doue intellessuri femin. *cornarissa* : a) muiera *cornariului*, β) femina ce sengura lucrea si vende *corne* sau *cornuri*; c) militariu sau musicu, care suna sau canta cu *cornulu* musicale; d) militariu pusu la *cornulu* unei oste; e) officiaru insarcinatu cu stringerea *cornaritului*; f) care porta *corne*, vorbindu de unu barbatu insellatu de muiera; 2. reale : a) m., *cornariu*, pl.-e : a) pilastru pusu la anghiu lu unu edificiu; β) columnella sau alfu semnu pusu la unu puntu limitatoriu allu unu agru; γ) in genere, anglu, coltiu; b) f., *cornaria* : a) maiestria de *cornariu* in intellessulu coventului de sub 1., a-e, si in speciale, in insemnările de sub a si b de la 1.; de aci : a') officina de *cornariu*, β') multime de *corne* sau de *cornuri*; β) statu sau calitate de *cornariu* in insemnarea coventului de sub 1, f.

CORNATELLA, *cornatellu*; vedi *cornatellu*.

CORNE, s. m., proprie pl. d'in 2 *cornu*, luat u inse, cumu se ieau si alte plurarie, de essemplu : *muci*, d'in *mucu*, cu articulationea indeclinabile : *muci-a*, asiá si *corne-a*, ca subst. personale : 1. ca nume propriu de omeni, ca connume, in sensu analogu cu form'a latina *Cornelius* = *Corneliu*; 2. ca unulu d'in numenile

date diavolului : *Cornea cellumare*; plurariu cu perifrasede *alli de Cornea*, (vedi si *cacafrica*, *cacarnuci*).

CORNEA, *corneu*; vedi *corniu*; *corneta*, vedi 2 *cornetu*.

1 CORNETU, s. m., pl.-e, *cornetum*; 1. ca mai desu d'in 1 *cornu* : salba de *corni*, locu plantatu cu *corni*; 2. mai raru d'in 2 *cornu* : multime de *corne*; in acestu intellessu de regula se dice *cornaria*.

* 2 CORNETU, s. m., pl.-e, (it. *cornetto*-a, fr. *cornet* si *cornette*; forma deminutiva d'in 2 *cornu*); 1. mai raru in insemnarea propria de *cornicellu* = *corniculum*, *cornu* de vita micu; ca mai desu inse : 2. in insemnari metaforice, diverse obiecte cari au forma de *cornu*, si mai vertosu instrumentu de sunatu : *cornetu de arama*, de *auru*, de *argentu*; *cornetulu unui conductoriu de trassura*; in speciale : *cornetu acusticu*, instrumentu conicu ce serve celloru surdi, cari punu verticele instrumentului la urechia si tinu basea lui intorsa spre partea de unde vine sonulu, ca se audia mai usioru si mai bene; absolut. *cornetu* : a) *cornu* de carta in care se punu cofetturi sau alte lucruri; β) cofettu in forma de *cornicellu*; γ) lamina ossosa convolta d'in intrulu unei nare; sub forma feminina *corneta*, pre longa insemnarile ce are in commune cu masc. *cornetu*, se applica inco in speciale : a') la una specia de unu ornamentu de capu pentru muieri; β') specia de eaciulla *cornurata* ce porta unii officari civili sau militari; γ') specia de ornamentu ce porta la guttu professorii, advocatii, doctorii, etc.; δ') instrumentu de musica; ε') micu stega, cadru allu unei compania de callari, si de aci : compania de callari insisi.

* CORNICARE, v., *cornicari* (d'in *cornice* in insemnarea de sub 1); a strigá ca una *cornice*; a limbuti ca una *cornice*.

* CORNICE, s. f., *cornix* (compra it. *cornacchia* si *cornice*, fr. *cornelle* si *corniche*, grec. *κορνίχη* si *κορνίχις*); 1. specia de passeri d'in genulu corbu, cior'a deplenu negra (vedi si *ciora*); 2. prin metafore : a) in genere, extremitate a unui ce curbata ca rostrulu unei *cornice*,

canu este extremitatea unei prora de nave, a cornelor aratului, etc.; de aci cu intellesu si mai generale de *extremitate, capitu, finitu, coroma*, etc.; *b*) in speciale, ca terminu de architectura (in acestu intellesu, in latin'a se afla appecate formele : *corona* [vedi *coroma*] si *coronis* = *κορωνίς* = *coronide*), ornamentu in partea esteriore si superiore a mariloru unui edificiu, formatu d'in mai multa tori dispusi unii sub altii asiá co celli mai de susu sunta mai proeminenti, ero calli mai de diosu mai pucinu essiti : *cornicile serou de incoronare la tote generele de constructioni : cornice dorica, ionica, corinthia; cornicea palatiului academiái; cornici se potu face si la parti alle unui edificiu : cornicea usiei, ferestrei; ba si la alte constructioni, afora de ease : cornicea furnului, armariului, etc., asiá co cornice* = bránu, cereu, etc. : *cornicea de la gur'a unui tunu.*

CORNICELLA, s. f., *cornicella*, (ital. *cornicella* si *cornicetta*); deminutivu d'in *cornice*.

CORNICELLU, s. m., pl.-e, *cornicellum*; deminutivu d'in 2 *cornu* in tote insemnarile acestui cuventu.

CORNICIA, s. f., deminutivu d'in *cornu*.

* **CORNICIARE**, v., (it. *corniciare*); a face *cornice* la una constructione, a orná cu *cornice*.

* **CORNICINE**, s. m., *cornicea* (d'in 2 *cornu* si *canere*); care *canta* cu *cornulu*, care sona d'in unu cornu musicale; si in speciale, militariu care da cu *cornulu* semnu de batalia sau pentru altu scopu.

CORNICLA, *corniclu*, vedi *cornicula*, *corniculu*.

CORNICIU si *cornitiu*, s. m., pl.-e, *corniculum*; deminutivu d'in *cornu*: *corniciele vitellului*; appecatu inse in speciale la unu lemnu in forma de *cornu*, care serve a implé *cornati*.

* **CORNICOLU**, -a, adj., (fr. *cornicole*; d'in 1 *cornu* si *colere*); care cresce si viedia pre 1 *cornu*.

* **CORNICULA**, s. f., *cornicula*; deminutivu d'in *cornice*.

* **CORNICULANTE**, part. adj., *corniculans*; care *cornicula*.

CORNICULARE, v., *corniculare*; a face *corne*, a incepe a dá *cornu*; a dá unui ce forma de *cornu*, (vedi 2 *cornu* si *corniculu*) : *luna corniculata*, cunsa e candu e noua; *petale corniculate*.

* **CORNICULARIU**, -a, adj. s., *cornicularius*, (ital. *corniculare*, fr. *corniculaire*; vedi *corniculu*); relativu la *corniculu* : *anglu corniculariu*, formatu de una linia derepta secante sau tangente si de una curba; — s. m. personale, *corniculariu* : a) officiaru pusu a comandá *cornulu* unei mica ceta de oste; b) militariu donatu cu unu *corniculu*, adjutante unui centurione, unui tribunu, etc.; c) in genere, assistente, adjutoriu, secretariu, etc.

CORNICULATU, -a, part. d'in *corniculare*.

* **CORNICULU**, s. m., pl.-e, *corniculum*; deminutivu d'in 2 *cornu*, luat u mai vertosu cu insemnari metaforice ca : a) antenna de insectu : *corniculele limacelui*; b) ornamentu in forma de *cornu*, si in speciale, ornamentu de acesta forma la una casside militaresca, ca semnu de fapte coragiose.

CORNIFICARE, v., vedi *cornurire*.

CORNIFORME si *corniformu*, -a, adj. (fr. *corniforme*; d'in 2 *cornu* si *forma*); care are forma de *cornu*.

* **CORNIFRONTE**, adj., *cornifrons* (d'in 2 *cornu* si *fronte*); eu corne in fronte, cu frontea armata de corne : *cornifrontile animali*.

* **CORNIGERU**, -a, adj., *corniger* (d'in 2 *cornu* si *gerere*); care porta corne, cornuratu : *cornigerii cerbi, arieti, edi; cornigerele capre*.

* **CORNIPEDU** si *cornipedu*, -a, adj., *cornipes* (d'in *cornu* si *pede*) cu petieru de *cornu* : *cornipedii calli*; si absol. *cornipedele* = callulu.

CORNIOLU si *cornioru*, -a, adj., l. *corniolum*; deminutivu d'in *corniu*.

CORNIRE, -escu, v., *cornescere*; pre longa multe d'in insemnarile formeloru : *cornare, cornificare, cornurire*, are in speciale si insemnarea de a *lua forma de cornu*.

CORNISIORA, s. f., deminutivu d'in *cornu*, mica *cornu*.

CORNISIORU, s. m., pl.-e, deminutivum si d'in 1 *cornu* si d'in 2 *cornu*.

CORNISIU, s. m., pl.-e, cornetum; d'in 1 *cornu*, in acea-asi insemnare cu a forme 1 *cornetu*, care e de preferitu.

CORNITIA, *cornitiu*; vedi *cornicia*, *corniciu*.

CORNIU, -a, adj. s., corneus, (it. *corneo* -a, fr. *cornée*; d'in 2 *cornu*); de cornu, ea cornulu de tare, de luciu, etc. : *cu rostru longu si corniu*; *in ochiu se afla nervulu visorii, tunic'a cornia, iridea, pupill'a, uv'a, umorea vitria*; — s. f. reale, *cornia*, tunica esterna a globului oculariu : *morbi de cornia, plage la cornia*; *cornia opaca* = *sclerotica*, in opposetione cu *cornia transparente*, care, solida si transparente, forma partea anteriore a ochiului; — la insecte, *cornia* = parte esterna a ochiului loru.

CORNORARE, *cornoratu*; vedi *cornurare*.

CORNOSU, -a, adj., plenu de corne, care are multe sau mari *corne* : *cornosi cerbi*; *cornose vacce si capre*; metaforice, angulosu, coltiuros, cu multe coltiuri sau cucuie.

1 **CORNU**, s. m., pl.-i, cornus; genu de arbori d'in familia *caprifoliacoloru*, *tetrandria monogynia* lui Linneu, d'in cari poporul comunose speciele : a) *cornulu masculu* = *cornus mascula* lui Linneu, sub numele absolutu de *cornu* : *lemnul de cornu, maciuca de cornu*; b) *cornulu sanginu*, sub numele absolutu de *sanguinu* sau *sangiru* = *sangeru*.

2 **CORNU**, s. m., pl. *corne* (si *cornuri*, inse numai in casuri mai diosu notate), *cornus* (isp. *cuerno* si *cuerna*, port. *corno* si *cornu*, it. *corneo*, fr. *corne* si *cor*; affinu cu grec. *κέρας*, germ. *horn*); 1. proprie, crescentia dura, ossosa pre capulu certoru animali catrupedi : *cornele bouului, vaccei, cerbului, arietelui, caprei*; *rinocerotele are unu senguru cornu in frunte*; *corne derepte, curbe, incurbe, recurbe, intorte, contorte, ramurose*; — *cornulu copiei* = *cornulu abundantiei* = *cornulu Amaltheici*, cornulu caprei *Amalthea*, care nutri pre Joue si care fu pusa de acestu-a intre constellationile cerului, ca symbolu allu fecunditatei si allu a-

bundantie, si de aci, fecunditate, copia sau abundantia nespusu de mare; 2. prin metafore, despre obiecte care prin forma sau prin materia semina cu cornulu : a) prin materia : α) copita, unghia a animaliloru; β) rostru allu passeriloru; γ) mai vertosu obiecte de *cornu* : α') arcu, β') peptene, γ') mai allestu, instrumentu musicale : antaniu, cornu de bou redusu in instrumentu musicale, usitatu de vechii pastori spre a convocá turmele, usitatu si astadi la venatore; apoi, instrumentu de arame sau allama de mai multe forme : a) *soná cornulu*, a) *soná d'in cornu*; b) prin forma, estremitate proeminente, punta sau vertice allu unui obiectu orecare : α) dentele unui elefantu, unui apru, etc.; β) unulu d'in celle doue capite alle lunei noua, candu appare in forma de falce sau secerere : *cornele lunei*; γ) braciul de fluviu; de aci, divinitatile fluviali reprezentate cu *corne*; de aci epithete ca : *cornigeru, tauriforme*, etc., applicate la assemeni divinitati; δ) unulu d'in capitele antenei de la nave; ε) capitu de bastonu facutu d'in ossu; ζ) partea in forma de *cornu* a unui arcu, a unei lyra, a unei citara, etc.; η) piscu, crescutu de munte; θ) parte acuminata la culmea unui cooperimentu de edificiu; ι) limba de pamentu, capitu allu unui portu; κ) limba de focu; λ) capitu de incudine; μ) radia a unei stelle depinsa sau facuta d'in carta, ca cea cu care ambla copillii la nascerea lui Christu; ν) capitu de cruce, ο) capitu de pane, mai vertosu de pane facuta in cruce pentru servitiu religiosu : *doue cornuri de pane* (in acestu intellesu, casi in urmatoriu de la π, pl. *cornuri* in locu de *corne*); π) pane in forma de *cornu curbatu* : a) *manca doue cornuri cu cafea*; a) *manca cornuri si bee bere*; ρ) aripa a unei oste, parte estrema a ostei dispusa de batalia, vobindu in speciale despre osti de callari, pre candu aripa se applica mai bene la ostile de pedestri; σ) *cornulu caprei*, vedi *capricornu*; 3. prin metafore mai ideale, *cornu* se pune ca symbolu allu *poterei, tarii, ferocitatei, superbiei, animosiei*, etc. : *prin vinu si cellu umile*

si pauperu capita corne; de aci *Bacchu, dieculu vinului, porta corne, se chiama cornigeru*; asiá si: a *sfermá cornulu inimiciloru, a sfermá cornulu cellorum mundi si inaltia cornulu celloru umili si assu-prii*; a) a scote corne nu numai: a *inaltia cornulu* = a capitá anima, a se mundi; ci si: a redicá pretensionile, a se face pretentiosu, fastidiosu; de aci: b) *cu corne* = essageratu; *tote câte spune, le spune cu corne*; c) *cornu* = symbolu allu dezonorei unui barbatu inellatu de muie-rea sea, si in genere, de veri-ce dezonore: a *pune corne cuiva*.

CORNUCIU sau *cornutiu* si

CORNULLETIU, s. m., pl.-e, *cornu-lum, corniculum*; deminutivu d'in *cornu*.

CORNURARE, v., *corniculare*; a pune corne, a muni cu corne; metaforice: a) a face cu *coltiuri*, cu *anghiuri* etc.; b) a pune corne barbatului; c) a essagerá: *tote câte aude acestu omu, le cornuredia, le spune cornurate; mentioni cornurate*, forte essagerate; *tu esti mai cornuratu de câtu altii*, mai destinsu, mai animosu, etc.; — pre a locurea coventulu se aude numai compusu cu *in*: *incornorare, incornoratu*.

CORNURATICU, -a, adj., *corniculatus*; care in forma semina cu *cornulu*: *capitele cornuratece alle lumei noua*.

CORNURATU, -a, adj. part. d'in *cornurare*; vedi acestu coventu.

CORNUTELLU, s. m., pl.-i, *corniculum*; rosa camiaa; 1. deminutivu d'in 2 *cornu*; déro: 2. ca mai desu, deminutivu d'in 1 *cornu*, luatú inse cu insemnarea speciale de plant'a sau arburellulu ce pre alte locuri se chiama *cacaderia, macesiu*, etc.; fructulu acestei plante se dice: *cornutella*.

CORNUTU, -a, adj., *cornutus*, (it. *cornute*, isp. port. *cornudo*, prov. *cornut*, fr. *cornu*); munitu cu corne: *cornutulu edu, cornut'a capra, cornutii tauri; pecuri* sau vite *cornute*: a) in sensu largu: *boi, vacci, ouí, capre*, etc.; b) in sensu strinsu, numai boii si vaccele, in oppositiune cu callii, ouile, etc.; si metaforice: *cornut'a luna; argumentu cornutu* = *sylogismu cornutu*, dilemma, si in speciale, ca si *ceratina*, dilemma captiosa si

sofistica; asiá si: *intrebare cornuta; co-stioni cornute; visioni cornute* = idee *cornurate*, estravaganti, etc.; — s. f. reale, *cornuta*: a) specia de serpe ce pare co are corne; b) vasu: a) in genere, vasu de vitru, de pamentu sau de metallu, cu guttu longu si curbatu ca unu *cornu*, care serve chymiciloru la distillare, decomponere, dissolvere, etc.; ß) in speciale, vasu cu doue corne sau urechie, in care se adduce mancare cardinaliloru inchisi in *conclave* spre a allege pre noulu Pontefice.

* COROIDE, s. f., (it. *coroide*; d'in *κσρη* = *pupilla*), tunica a ochiului intre retina si sclerotica, in care se afla *pupilla* a ochiului.

COROIU, s. m., vedi *coroniu*.

COROLLA, s. f., *corolla*, (it. *corolla*, fr. *corolle*); deminutivu d'in *corona*, 1. proprie: *miress'a avea pre capu una corolla de munda flori*; 2. metaforice, parte interna a unei flore completa, care infaseiora si protege organele feundationei: *colorile celle mai formose si odorea cea mai suave se afla in corollele floriloru; corolla e formata d'in petale; corolla regularia, irregularia, monopetala, polypetala, labiata, perigynia, epigynia, papilionacia*, etc.

COROLLARIU, -a, adj. s., *corollarium* (it. *corollarie*, fr. *corollaire*); relativu la *corolla: flori corollarie, flori* duple prin imultirea petaleloru *corollet*; ca mai dessu inse s. m. reale, *corollariu*, pl.-e: a) premiu de una corona, mai antaniu de flori naturali, apoi de flori argentate sau aurite, ce se dá actoriloru si altoru persone, si de aci in genere, veri-ce donu; b) *corollariu* = *adaussu la celle disse*, ca se se complete sau se se corrobore rationile sau demonstrationile produse, conclusionile, consecentia trassa d'in celle mai inainte stabilite: a) in genere: *la celle ce sunt detoriu a ve spune, ve voiu dá si unu corollariu, ce nu se tine strinsu de subiectulu meu*; asiá si: *unu faptu pote fi corollariulu altoru fapte*; b) in speciale, consecentia, addeveru ce resulta d'in alte propositiuni demonstrate: *d'in acesta theoremu se deducu mai multe corolla-*

rie; acestea si multe altele sunt corollariile propoziției demonstrate; c) corollarius = cirrii ce nascu d'in prolongarea petaleloru unei corolla.

COROLLATU, -a, adj. part., (it. corollate, fr. corollé); munite cu corolla: plante corollate, munite cu corolla.

* **COROLLIFERU**, -a, adj., (fr. corollifère, d'in corolla si ferere); care sustine una corolla.

* **COROLLIFLORE** si *corollifloru*, -a, adj., (it. corolliflore, fr. corolliflore; d'in corolla si flore); a cui flore e munite de una corolla hypogynia.

COROLLIFORME si *corolliformu*, -a, adj., (it. corolliforme; d'in corolla si forma); care are forma de corolla, semina cu coroll'a unei plante.

COROLLINU, -a, adj., (it. corollino, fr. corollin); relativu la corolla: stamine corolline, de aceea-si natura, colore, etc., cu coroll'a; fire corolline, situate pre corolla.

* **COROLLITICU**, -a, adj., (it. corollitico-a, fr. corollitique; d'in corolla); se dice de una columna: columna corollitica, care e ornata cu una corona de folie si de flori, care in giurulu fustellui columnei se invertesece in spirale.

CORONA, s. m., corona, (it. isp. corona, port. coroa, fr. couronne, alb. corona, curera si comura; in limb'a noastra inco se aude, dupo pronuntie locali, si in formele: *caruna, curuna, cruna* = [it. cruna], *comuna, cumuna*); ceru de materie care prin formosati'a sau valoarea loru serve a incinge capulu de giuru impregiuru sau numai fruntea, ca ornamentu sau ca semn de bucuria ori de onore, care se ofere omeniloru, dieiloru, etc., cu care se adorna statue, muri de templu, arcuri de triumfu, altarie, victime aduse la altarie, mormente, etc., *corona de flori, de frundie, de lauru; corona de auru*; corona se pune in locu de premiu pentru virtute, de aci: *corona civica, murale, navale, rastrale sau rostrata, obsidionale, vallaria*, etc.; fig. *coron'a justitiei, coron'a santiloru martiri, coron'a befranetiei este auctoritatea; muierea intellecta si virtosa este coron'u barbatului intellectu si virtosu;*

tu esti coron'a juniloru d'in acesta cetate.

* **CORONALE**, adj., coronalis, (it. coronale, fr. coronal); de corona, relativu la corona: *flacura coronale, ce esse d'in corona; osu coronale = osu frontale; sutura sau commissura coronale*, care unesce ossulu coronale cu osesele parietali, si absol. *coronalea*, s. f.

* **CORONAMENTU**, s. m., pl.-e, coronamentum; actiune de coronare, déro mai vertosu, ce serve la coronare, cumu flori si altele; *coron'a insasi*.

* **CORONANTE**, part. adj., coronans, (it. coronante); care corona.

CORONARE (ca si corona, pronuntiatu si: *corunare, curunare, crunare, comunare si cumunare*), v., coronare, (it. coronare, fr. couronner), a pune corona, a orná sau onorá cu corona: 1. in genere, in tote insemnarile si proprie si metaforice alle coventului corona: *a coroná cu flori, cu frundie de lauru; a si coroná capulu cu rose; a coroná altariele, templele, murii augustului edificiu, statuele si alte imagini alle santiloru; a coroná victimele, mormentele; a coroná unu imperatoriu, unu rege, unu principe, a coroná unu poetu, unu seolariu, unu concurente; a coroná una opera de arte; a coroná cu laude, cu gloria, cu onori, cu succésu, cu victoria; a coroná beneficiele cu unu mai mare beneficiu; a coroná laborile: a) sineva corona laborile cuiva, le recompensa cu premie si onori; déro ai: b) cineva coronu laborile selle, le duce la bonu capitu; de aci prov. *finele corona opulu*; asiá si: *una di gloriosa corona unu gloriosu annu*; — a coroná cupele cu vinu, a le implé bene; — *monti inalti corona una cetate, frundi'a ramuriloru, corona arberii*; 2. in speciale, a pune cu ceremoni'a religiosa coventita corona pre capulu mirelui si miressei, si de aci, a uní conjugii cu ceremoni'a si solamnitatea ceruta pentru acestu actu, a celebrá la baserica casatori'a, etc. (in acestu intellesu, prin influentiele ce au essercitatu assupr'a verbului si covente ca *nunu, comubin*, etc., coronare se aude de regula cu n in locu de r mediu: *comunare* sau *cununare*, inse totu de un'a*

cu formele simple : *cununu, cūnuni, cununa*).

CORONARIU, -a, adj. s., *coronarius*, (it. *coronario* și *coronajo*, fr. *coronaire*); relativu la *corona* : *flori sau plante coronarie*; a) cari servu la facere de *corone*, asiá si : *metallu coronariu*; déro si : b) cari au parti in forma de *corona*; — *arteria coronaria, vena coronaria*, care se ramifica d'in aorte; asiá si : *vase coronarie, ossu coronariu*, de la *coron'a* petiurului unui callu; — *auru coronariu*, impusu provinciiloru suppusu prin bellu, d'in care se se faca *corona* pentru pomp'a triumfului victorialui; — ca substantivu : a) m. personale, *coronariu*, care lucra sau vende *corone*; β) f., α') personale, mauiere care lucra sau vende *corone*; β') reale, specia de planta = *lychens coronaria*.

CORONATIONE, s. f., *coronatio*; ac-tione si ceremonie de *coronare*.

CORONATORIU (*cununatoriu*, vedi *coronare* sub 2.), *coronator*, adj. s., care *corona*.

CORONATU (*cununatu*), part. d'in *coronare*; — s. m. reale, *coronatu-lu*, moneta cu *corona* in certe terre.

* **CORONIDE**, s. f., *coronis*, (*κορωνίς*; vedi si *cornice*); extremitate si mai vertosu extremitate curbata, extremitate a unei nave; trassura curba ce se face la finitalu unei carte, unui manuscriptu; *coron'a* unui edificiu; apophyse cu form'a unui rostru de *cornice*.

CORONIU (si *curuniu*, cu *n* tare moiatu : *coroiu, curuiu*), s. m., *accipitera stercas, falco*; *passere rapace* : 1. specia de accipitre; 2. *falcone* sau *sioimu*, cumu se chiama pre alte locuri, (d'in acea-asi radecina cu *cor-ace, cor-bu, cior-a, cornice*, etc.).

* **CORONOPU**, s. m., *coronopus*, (*κορωνόπους*, d'in *κορώνη* = *cornice* și *πός* = *pede*); genu de plante crucifere.

* **CORPORALE**, adj., *corporalis*, (it. *corporale*, fr. *corporal*); de *corpu*, relativu la *corpu* : *angeri nu su fientie corporali*; *bomuri si posesioni corporali*; in speciale, despre *corpulu* omenescu : *vitie corporali, educatione corporale, placeri corporali*.

CORPORALITATE, s. f., *corporalitas*; calitate sau statu de *corporeale, corporalitatea materiei*.

* **CORPORARE**, v., *corporare*; a face *corpu*; a uni intr'unu *corpu*; — mai desu compusu cu *in* : *incorporare*.

CORPORATIONE, s. f., *corporatio*, (it. *corporazione*, fr. *corporation*); ac-tione de *corporare*, déro mai vertosu, rezultatu allu acestei ac-tione; fig. unione de persone ce au relationi speciali intre densele : *corporationea argentariloru, corporationi religiose*.

CORPORATURA, s. f., modu de *corporare*, massa sau volume allu unui *corpu* mare : *corporatura mai mare de cátu formosa*.

* **CORPOREITATE**, s. f., (it. *corporeità*, fr. *corporetté*); calitate sau statu de *corporeu*, oppusu la *spiritualitate*.

* **CORPOREU**, -a, adj., *corporeus*, si **CORPORIU**, -a, adj., *corporeus*; de *corpu* : *lucruri corpore*, in opposetione cu *celle incorporie*; in speciale, despre *corpulu* omenescu : *sensationi corpore, placere corporia*.

CORPOROSU, -a, adj., *corporeus*; vedi *corpulentu*.

CORPU, s. m., pl. -re, *corpus*, (ital. *corpo*, fr. *corps*); 1. in intellessulu cellu mai largu, portione de materia determinata prin limiti in celle trei demansioni alle selle, adeco in lungime, in latime si in grossime, si anume; a) in sensulu physicei, *corpuri* = tote fiantiele *materiali, animate* sau *inanimate, organice*, sau *anorganice*; *corpuri sunt animalile, plantele, petrele, metallele, ap'a, aerulu, etc., corpurile, dupo statulu loru, sunt solide, licide, vapide, aeriformi sau gazeose; proprietatile generali celle mai insemnate alle corpuriloru sunt extensio-nea, inertia, impenetrabilitatea, porositateea, divisibilitatea, elasticitateea, dilatabilitatea, compressibilitatea, etc.; gravitateea inco este una proprietate generale a corpuriloru; proprietatile mecanice alle corpuriloru; corpuri opace, corpuri diafani; coloreea corpuriloru, sonulu corpuriloru; corpu sonoru; b) in sensulu chymicu, *corpu* veri-ce substantia *materiale*, ce se pote considerá ca unu totu in sene*

cu proprietati specifice, si nu se pote dice co e formata prin una simpla amestecatione sau aggregatione de materie diverse : *aurulu, argentulu, sulfurulu sunt corpuri in sensu chymicu*; in respectu chymicu se destingu : *corpuri simple = corpuri elementarie = elemente*, cari cu tote experimentele peno astadi possibili, nu se potu descompune, in opposetione cu *corpuri composite*, formate prin combinationea douoru sau mai multoru substantie simplici; c) in sensu astronomicu, *corpu = veri-ce astru*: stella, planetu, satellitu, cometu, etc. : *corpurile ceresci; soarele e corpu luminos, lun'a e corpu opacu cumu e si terra corpu opacu*; inse : *corpulu sorelui, corpulu lunei, etc.*, pote insemná si numai : *disculu sorelui, lunei, etc.*; 3. in intellesu mai strimtu, parte *materiale* a unei *fientia viua*, a unui *animale*, si in intellesulu cellu mai strimtu, parte *materiale* a *fientiei omene*scii, in opposetione mai vertosu cu *suffletu, spiritu, mente, anima, etc.* : *partile, membrele, organele corpului; omulu consta din corpu si d'in suffletu*; a si vende *corpulu si suffletulu pre bani*; a *considerá faci'a si totu corpulu cuiva*; *filosofi crestini considera corpulu ca una carcere a suffletului*; de aci in espressioni ca : *suffletulu esse d'in corpu*; — *acestu omu nu e decátu corpu fora suffletu*; *amiciti'a e unu suffletu in doue corpuri*; *educationea corpului, essercitiile si miscarile corpului, placerile corpului*; a nu *cogitá decátu lu corpu, ca cumu n'ar avé si unu suffletu*; *curati'a corpului si a suffletului*; in respectulu sanitatii *corpulu* pote fi *sanitosu, morbosu, robustu, imbecillu, etc.* : *mente sanitosu in corpu sanitosu*; in respectulu forme *corpulu* pote fi *formosu, proportionatu, uritu, difforme, etc.*; — in speciale, *corpu* se aplica si cu insemnarile mai restrinse de: a) *corpu fora suffletu, cadaveru*: a *immormentá corpulu*; *multime de corpuri jacu morte pre campu*; b) *trunchiulu corpului*; partea de la umeri peno la cospse: *suptire si lungu in guttu, déro scurtu si grossu in corpu*; *capu prea micu pentru unu corpu asiá de grossu*; 3. fig. *corpulu unui vasu, corpulu unei navi, corpulu unui tem-*

plu, unli edificiu, in opposetione cu *appendicile*; *corpulu unui instrumentu de musica, corpulu unei littera*; *corpulu sociale, corpulu politicu, corpulu diplomaticu, corpulu professoriloru, corpulu negotiatoriloru; corpu de armata, corpu de custodia; custodia de corpu; spiritu de corpu.*

CORPULENTIA, s. f., *corpulentia*; statu de *corpulentu*.

CORPULENTU, -a, adj., plenu de *corpu*, de *corpu mare* si grossu; une ori, mai grossu decátu mare : *omeni grassi si corpulenti*; pote inse fi cineva *grassu*, fora se fia *corpulentu*, si vice versa; *elefantulu e corpulentu*.

CORPUSCULARE si

CORPUSCULARIU, -a, adj., (it., *corpuscolare*, fr. *corpusculaire*); relativu la *corpuscule*: *filosofia corpusculare*.

* **CORPUSCULU**, s. m., pl. -e, *corpusculum*; deminutivu d'in *corpu*: *corpusculele floriloru*; nu se aplica decátu raru la *corpulu* si altoru animalu, ci de regula se dice de particelle imperceptibili alle materiei, de atomi sau si de particelle perceptibili, déro forte mice, asiá in cátu numai cu ochii armati de potenti instrumente se potu percepe: *d'in concursulu fortuitu allu corpusculorum vreu unii filosofi se esplice lumea; corpusculele moleculari simple, composite.*

CORRADERE, *corrasi* si *corrasei*, *corrasu*, v., *corrudere*, (d'in *con* si *radere*); a rade mai multe lucruri de una data, sau a rade cu multa labore; fig. a compune d'in diverse petice.

CORRECTARE, v., *corrigere*; d'in *correctu*, forma intensiva d'in *corregere*, camu in acellu-asi intellesu cu *corregere*: a *correctá errorile typographiche*.

* **CORRECTIONALE**, adj., (it. *correzionale*, fr. *correctionnel*); relativu la *correctione*, mai vertosu in insemnarea de *punitiune*: *legi, pene correctionali, tribunariu correctionale*.

CORRECTIONE, s. f., *correctio*, (it. *correzione*, fr. *correction*); d'in *correctu* actione de *corregere*, cumu si effectu allu acestei actione, statu de *correctu*: *correctionea erroriloru testului; correctionea stylului, desemnului, moriloru;*

scrissore fora raseture si fora correctioni; correctione—numeru ce se adauge sau se scade spre a *corregere* errorea unei formula de calculu; *correctione*—figura retorica, prin care oratoriulu retrage san *corregere* celle disse cu alte vorbe mai energice sau mai temperate; mai vertosu *correctione*: a) monstrare, certare cu cuventulu : *de reulu commissu, nu de correctione se cade se ne para reu*; b) pena, punitione : *severa correctione; tribunariu de correctione; casa de correctione*, unde se baga celli ce au commissu culpe mai usiore; si metaforice : *pestilentia tramissa de Domnedieu spre correctione nostra*.

CORRECTIVU, -a, adj., (it. *correttivo*, fr. *correctif*); d'in *correctu*, care are potere sau dereptu de *corregere* : *medicamentu correctivu de umori acre; locutione correctiva*, care *corregere* celle spuse;—s. m. reale, *correctivu-lu*, ce serve a *corregere*: *certe mancaru si beuture sunt bone corrective alle debilitatei; artea e correctivulu inspiratiunei*.

CORRECTORIU, -toria, adj. s., *corrector*, (it. *correttore* si *correttorio*, fr. *correcteur*); care *corregere*, sau serve a *corregere* : *correctoriulu legiloru, moriloru, manuscripteloru, probeloru typarite; nu correctoriu, ci corruptoriu allu datineloru*;—*correctoriu*—mustratoriu, punitoriu, etc.: *correctoriu severu, amicale, benevoitoriu*;—s. m. reale, *correctoriu*, pl.-e : a) ce serve a *corregere*, (vedi si *correctivu* ca subst.); b) locu unde se applica culpabililoru *correctioni* penali.—In imperiulu romanu, dupo Constantinu, *correctoriulu provinciei* erá guvernatoriulu unei provincie, consideratu cá adjutoriu allu guvernatoriulu diecesei, sau allu rectoriulu.

CORRECTU, -a, adj. part., *correctus*, (it. *corretto*, fr. *correct*); curatu de erroru, fora erroru, perfectu conforme cu regul'a, cu legea, cu natur'a lucrului, etc. *copia correctu, manuscripte correcte, styly correctu, dictioni si constructioni correcte, portare correctu*; noi suntemu *correcti in tote*; si ca adv. a *vorbi*, a *scrie correctu*.

CORRECTURA, s. f., *correctura*, (it.

correttura, fr. *correcture*); actione de *corregere*, déro mai vertosu, actu sau effectu allu *corregere*; *correctur'a unei colla de dictionariu, a face doue sau mai multe correcture, pentru ca coll' a typarita se essa câtu mai correctu*;—officiu allu *correctoriulu* nu numai in intellesu typographicu, ci si in intellesu mai estensu : *correctura unei provincie*, functione de *correctoriu*—gubernatoriu allu provinciei.

CORREGE, s. m., *regni socius*, rege impreuna cu altulu, sociu, collegu in domnia.

CORREGERE, *corressi* si *corressei*, *corressu* si *correctu*, v., *corriger*, (it. *corregere*, fr. *corriger*; d'in *con* si *regere*); a *rege* se face *dereptu* pre deplenu, sau a face cu totulu *dereptu*; 1. proprie : a *corregere tortuositatele cursulu de apa; a corregere strambaturele spinarei*; 2. metaforice, a ameliórá, a face conforme cu legea, cu natur'a lucrurilor, etc. : a *corregere errorile unei typariture, unei compositione, unui tabellu; a corregere opinionea, judeciulu, vitiele, datinele, legile; a corregere pre cineva de unu vitiu sau a corregere vitiele cuiva*; in speciale, a *corregere*—a castigá : a) cu cuventulu, a mustrá, a certá, a imputá ; b) cu fact'a, a puni, a pedepsi : *mamm'a corregere cu blandetia pre filii sei*; — a *corregere*—a guverná, a direptá, a direge.

* **CORREGIBILE**, adj., (it. *corregibile*, fr. *corrigeable*); care se pote *corregere*.

* **CORREGNARE**, v., *corregnare*, (*con* si *regnare*); a *regná* impreuna; vedi *corremnare*.

CORRELATIONE, s. f., (it. *correlazione*, fr. *corrélation*); d'in *correlatu*, *relatione* reciproca a doue lucruri : *correlatione intre idee, principie, membre alle unui periodu*.

CORRELATIVU, -a, adj., (it. *correlativo*, fr. *correlatif*); d'in *correlatu*, care sta in *relatione* reciproca cu altulu : *domnitoriu si suppusu sunt termini correlativi; idee correlative, covenate correlative*, cumu sunt, de esemplu, covenatele : *atátu si câtu*.

CORRELATU, -a, adj., (it. *correlato*);

relatu in modu reciprocu: *la unu dereptu e correlata una detoria*; si ca subst., *correlatulu dereptului e detori'a*; *parente si filiu sunt correlate*.

CORRELIGIONARIU, -a, adj. s., (it. *correligionario*, fr. *coréliigionaire*); de acea-asi *religione* cu altulu sau cu altii.

* **CORREMÑARE**, v., *corregnare*; a remná impreuna cu altulu, a fi *correge*.

* **CORREPERE**, *correpsi* si *correpsi*, *correptu*, v., *correperere* (d'in *con* si *reperere*); a *repe* impreuna; a *repe* cu potere in cotrova.

* **CORREPIRE**, *correptu* si *correptu* v., *corripere* (d'in *con* si *rapire*); a *rapu* sau *appuca* rapede de tote partile, a *appuca* impreuna mai multe lucruri sau si unu lucru in totulu seu, a *appuca* cu violentia; — a *rapu* ca lotru, a *spoliá*, a *predá*; — a *scurtá*, a *abbreviá*; a *coprende*, *vorbindu* de passioni.

* **CORREPTIONE**, s. f., *correptio*; 1. *actione* de *correperere*, *déro* mai *vertosu*; 2. *actione* de *correpire*.

CORREPTORIU, -toria, adj. s., *correptor*; *care correpe*: 1. d'in *correperere*, *déro* mai *vertosu*; 2. d'in *correpire*.

* **CORRESPONDENTE**, part. adj. s., (it. *correspondente*, fr. *correspondant*); *care corresponde*: *linie correspondenti*; *faci'a casei loru correspondente* cu *faci'a casei nostre*; *covente correspondenti*; *membri correspondenti ai unei academia sau alsei societate*; *celle doue vitie correspondenti la una virtute*; — s. m. *personale*, *unu correspondente*: a) in *genere*, *persona ce e cu alta persona* in *relatiune* de *scrissori continua* si *regulata*: *correspondentele unui diariu*; b) in *speciale*, *negotiatoriu* in *relatiune* cu *altu negotiatoriu* pentru *facende comerciali*, *mai vertosu* pentru *facende de scambu de bani*; c) prin *estensiune*, *cellu insarcinatu* cu *priveghiarea* unui *june bagatu* in *scola* intr'una *cetate*: *facare scolariu e detoriu*, *in lipse de parenti*, *se aiba unu altu correspondente*.

CORRESPONDENTIA, s. f., (fr. *correspondance*); *relatiune* de *correspondente*: *una mare casa de commerciu are correspondentie* cu *case d'in tote centrele*

comerciali; *celli domi invetiati tina unulu cu altulu una activa correspondentia*; — *relatiuni* de *veri-ce natura*: *cine scrie si publica una bona carte*, *se pone in correspondentia* cu *multa lume*; *correspondentia intre espressioni si idee*; *correspondenti'a unui locu cu altulu*, *communications*; de aci: *correspondentia* = *perfecta conformitate*, *armonia*, *concordantia*, etc.: *correspondenti'a partiloru intre sene*, *correspondenti'a temporiloru unui verbu*, a *sentimentelor*, etc., si in *intellesu concretu* de *scrissorile scrisse*: a *prende correspondenti'a cuiva*.

CORRESPONDERE, *corresponsi* ai *corresponsi*, *corresponsu*, v., (fr. *correspondre*; d'in *con* si *respondere* = *respondere*); 1. a si *responde* reciprocu, a si *scrie* unulu altui-a: *unu invetiatu corresponde* cu *mai multi alti invetiati*; *doi amici correspondu d'in celle mai departate locuri*; de aci: 2. prin *metafore*: a) a *avé* *relatiuni* de *interessi* sau de *veri-ce alta natura*, a *comunicá*: *inundationea impedita cetatile* de a *corresponde*; *una camera corresponde* sau *nu* cu *alte camere*; b) in *speciale*, a fi *conforme*, a fi in *armonia*, a se *coveni*, etc.: *fortun'a corresponde* cu *alle nostre dorentie*; *mediele correspondu* sau *nu* *correspondu* cu *scopulu*; *essitulu* *nu* *corresponde* cu *asteptaria nostra*; *la affectiunea tea corresponde* *affectiunea nostra*; *institutionile se cade* se *corresponda* cu *datinele unui poporu*; *partile canuta se* *corresponda* *intre sene* si *cu totulu*.

CORRESPONDITORIU, -toria, adj., *care corresponde*: *mediu correspondentioru* cu *scopulu*.

CORRESPONDENTE, *correspondentia*, *correspondere*, *corresponditoriu*; *vedi* *correspondente*, *correspondentia*, *correspondere*, *corresponditoriu*.

CORRESSU, -a, 1. part. *correctus*: *editiune* *corressa* si *adaussa*; *copilli* *corressi* de *parente*; 2. *supinu*, *correctum*: *mediele* de *corressu* *vitiele* *copilliloru*.

* **CORRIGERE**, v., *corrigere*; *vedi* *corregere*, *mai susu*.

* **CORRIVALE**, adj., *corrivalls* (d'in *con* si *rivale*); *rivale* cu *altulu* sau cu *altii*.

* **CORRIVARE**, v., *corrivare* (d'in *con* si *rivare*); a *rivá* sau aduce a pe impreuna la acellu-asi locu, a stringe a pe la acellu-asi locu.

CORRIVATIONE, s. f., *corrivatlo*; actione de *corrivare*: *corrivationea apelor de plovia*; *corrivatiuni de fluvii in favorea navigatiunei sau a agriculturiei*.

CORROBORAMENTU, s. m., pl. -e, *corroboramentum*, (it. *corroboramento*); mediu de *corroborare*: *corroboramente alle virtutei sunt laborile si miseriele*.

* **CORROBORANTE**, part. adj., *corroborans*, (it. *corroborante*); care *corroborá*: *cibu corroborante stomaculu sau de stomacu*; si absol. s. m., unu *corroborante de stomacu*.

CORROBORARE, v., *corroborare*, (it. *corroborare*, fr. *corroborer*; d'in *con* si *roborare*); a *roborá* sau intari forte, a dá mare taría, putere si vigore, 1. proprie: a *corroborá stomaculu, partile debili alle corpului*; a *corroborá militarii sau militi'a cu continue labori si essercitiu*; 2. metaforice: a *corroborá mentea, suffletulu, ánim'a, credenti'a, pietatea, respectulu legei si ordinei*; a *corroborá assertionile selle cu bone si potenti argumente*.

CORROBORATIONE, s. f., *corroboratio*, (it. *corroborazione*); actione si statu produsu prin actionea de *corroborare*.

CORROBORATIVU, -a, adj., (it. *corroborativo*); potente a *corroborare*; si s. m. reale: *mai bonu corroborativu de stomacu nu vei aflá*.

CORROBORATORIU, -toria, adj. s., (it. *corroboratorio*); care *corroboru* sau serve a *corroborare*: *medicamente tonice si corroboratorie*.

* **CORRODENTE**, part. adj., *corrodens*, (it. *corrodente*), care *corrode*: *apa tare corrodente*.

CORRODERE, *corrosi* si *corrosei*, *corrosu*, v., *corrodere*, (it. *corrodere*, fr. *corroder*; d'in *con* si *rodere*); a rode de totu, si mai vertosu, a rode cu inctulu, a mancá, a consume, etc.: *ap'a tare corrode metallulu*; *succulu de limonia corrode marmurea*; *aerulu umidu corrode ferrulu*; *veninulu i a corrosu intestinale*;

si metaforice: *veninulu corruptionei corrode societatea*.

CORROSIONE, s. f., (it. *corrosione*, fr. *corrosion*); d'in *corrosu*, actione si effectu de *corrodere*: *corrosionea ripeloru de batali'a unde*; *corrosionea stomacului e semnu de inveninare*.

* **CORROSIVU**, -a, adj., *corrosivus*, (it. *corrosivo*, fr. *corrosif*); care are putere de *corrodere*: *plage corrosive, umore corrosiva*; *sublimatu corrosivu* = bichlorura de mercuriu, substantia forte veninosa; si ca s. m. reale, unu *corrosivu* = una substantia *corrosiva*; — si metaforice: *nemica mai corrosivu de cátu veninulu invidiei*.

CORROSU, -a, part. d'in *corrodere*; *corrosus-a-um*.

* **CORRUGARE**, v., *corrugare*; a rugá sau incteti cu totulu, a incteti tare, a stringe, a sberci, etc.: *a corrugá unu vestimentu*; *a corrugá vasulu la vederea unui ce putorosu*, *a corrugá si stringe venele*.

CORRUGATIONE, s. f., *corrugatio*, (fr. *corrugation*); actione si statu produsu prin actionea de *corrugare*: *corrugationea pellei*.

CORRUGATORIU, -toria, adj. s., *corrugator*, *corrugans*; care *corruga*: *muschiu corrugatoriu*, care serve la *corrugarea* sprinceneloru; in acellu-asi sensu si absol. *corrugatoriu*.

* **CORRUGE** si *corrugu*, -a, adj., *carugis*; inctetitu, cu cretiture.

* **CORRUMPENTE**, part. adj., *corrumpens*, (it. *corrumpente*); care *corrumpere*.

CORRUMPERE, v., *corrumpere*, si **CORRUPERE**, *corrupsi* si *corrupsei*, *corruptu*, v., *corrumpere*, (ital. *corrompere*, fr. *corrompre*); proprie, a rupe ceva in tote partile selle, a rupe de totu, a sfermá, si de aci: 1. a stricá, a nemici, a) proprie: *a corrupe multe edificie cu focu*; déro mai vertosu: b) metaforice, a) in genere: *a corrupe libertatea, sperantiele*; si mai allessu: b) in speciale, a stricá natur'a unui ce, a alterá, a falsificá, a face mai reu, a vettemá, a inveniná, etc.: c) despre obiecte reali: *a corrupe buccatele, fontanele si alte ape, stomaculu prin mancare fora computu*;

a *corrumpe aerulu*; a *corrumpe actele publice, testulu documenteloru*; a *corrupe disciplin'a, datinele*; in speciale: a *corrupe bon'a credentia*; inse si fora ide'a accessoria de *stricare* sau *deteriorare*, ei numai cu ide'a de simpla *alterare*: a *corrumpe eborulu cu purpura, vinulu cu aromate*; β') despre obiecte personali, a strică caracterulu morale, a rateci, a ammagi, a seduce, etc.: a *corrupe junii, una muiere*; *corruptionea principiloru corrupe si poporulu*; *lussulu si inerti'a corrupe nationile*; in speciale, a seduce cu daruri, cu bani, a comperá, si ca refl. a *se corrumpe* = a se vende, a luá bani, ca se faca nedereptate sau ca se se desonore altu cumuva.

CORRUPITORIU, -*toria*, adj. s., vedi *corruptoriu*.

CORRUPTELA, s. f., *corruptela*; statu de *corruptu*, déro mai vertosu, mediu de *corruptione* sau de *corrupere*: *corruptel'a osseloru si umoriloru prin actionea veninului*; mai allessu in sensu morale: *prin mollitione, prin lussu si alte corruptele se depravara omenii*; *farmeculu corruptelei*; *acesta casa a devenitu unu cuibu de corruptela*.

***CORRUPTIBILE**, adj., *corruptibilis*; care se pote *corrupere*: *corpulu e corruptibile, suffletulu incorruptibile*; *judici corruptibili*.

CORRUPTIBILITATE, s. f., *corruptibilitas*; calitate sau statu de *corruptibile*.

CORRUPTIONE, s. f., *corruptio*, (it. *corruzione*, fr. *corruption*); d'in *corruptu*, actione si effectu sau statu produsu prin actionea de *corrupere*: *corruptionea umoriloru, apeloru si fontaneloru prin veninu*; *corruptionea aerului*; *corruptionea corpului, a limbei, a formelor limbei prin amestecu cu alte limbe*; *corruptionea animei, caracterieloru prin lussu si sete de placeri corporali*; *corruptionea judiciloru cu mari summe de bani*.

CORRUPTIVU, -*a*, adj., *corruptivus*, (it. *corruptivo*, fr. *corruptif*); care pote *corrupere*: *cupiditatea corruptiva de judeciu si de caracteriu*; si ca s. m. reale, *unu corruptivu*; — si cu sensulu passivu ce are form'a *corruptibile*.

CORRUPTORIU, -*toria*, adj. s., *corruptor* si *corruptorius*, care *corrupe* sau serve a *corrupere*: *licentia corruptoria de morii, corruptorii junimej, judiciloru*; *miasme corruptorie de aeru*.

CORRUPTRICE, s. f., *corruptrix*; in acellu-asi sensu cu *corruptoria*, si in speciale, femina ce si face una maiestria d'in *corrumperere*.

CORRUPTU, -*a*, part. adj. d'in *corrupere*, *corruptus-a-um*: *omeni corrupti cu bani*; *umori corrupte, aeru corruptu, forme de covente corrupte, muieri corrupte, societate corrupta*; si ca subst. *unu corruptu corrupe multi altii*.

***CORSA**, s. f., *corsa*, (χόρη = *templa*, *peru de templa*, si de aci si: *ornamentulu de architectura*, de care e vorba); *cornicea*, torulu sau bránulu cellu mai de susu de de asup'r'a unei usia sau pórtá.

CORSARIU, vedi *corsariu*.

***CORSOIDE**, s. f., *corsoids*, (ital. *corsoide*, fr. *corsoïdes*; d'in χόρη = *corsa*); *petra* ce are figura de unu capu cu capilli.

CORTALE, *cortalinu*; vedi *corte*.

CORTARE si *curtare*, -*ediu*, v., *honoris vel amoris causa*, *colere*, *gratiam aucupari*; a face *corte* sau *curte*, a cautá se capite gratiele cuiva, a vená favoreza sau favorile cuiva, fiendu mai vertosu vorb'a de unu barbatu facia cu una muiere sau vice-versa: *toti cortedia pre avuti si potenti*, (pre a locurea se aude cu acellu-asi intellessu strani'a forma: *curtarisire* sau *curtarisire*).

CORTARECIU si *curtareciu*, -*a*, adj. s., vedi *cortariu* sub 1., cu care are camu acellu-asi intellessu.

CORTARIU, -*a*, adj. s., 1. d'in *corte* sau *curte*, *cortariu* si *curtariu*, qui *gratiam aucupatur*, *appellatu a cortare*, cui place a *cortare*; 2. d'in *cortu*, *cortariu*, (mai pucinu bene: *cortasiu*): a) care face sau vende *corturi*, qui *tentoria fabricatur*; déro mai vertosu: b) care siéde in *cortu*, care ambla cu *cortulu*, *nomadu* = *nomas*: unu *cortariu* = unu Tiganu *de cortu*; c) cellu insarcinatu cu cur'a *corturiloru* unei armata = *tentoriorum praefectus*.

CORTE si *curte*, s. f., *cors-corte*, si *hors* (cumu si *prehendo* in locu de *prendo*,

affinu cu gr. *κόρτος*, it. isp. port. *corte*, prov. *cort*, vechiu fr. *cort* si *court*, nou fr. *cour*, mediu lat. *cortis*, de unde si nou gr. *κόρτη*; cu alte insemnari, in limb'a nostra, esiste si form'a masculina : *cortu*, de unde mediu gr. *κόρτη* si *κόρτις*; 1. ca mai desu si in genere, ca terminu de economía domestica si mai vertosu de economía rurale : spatiu de locu inchisu cu muru sau cu gardu, ca se serve a impressurá si assecurá cas'a, a adappostá pecuri, etc. : *cortea casei, scolei, palatiului; corte de capre, de oui, de boi, de passeri; a intrá in corte, a essi d'in corti; portile cortii; casa fora corte, case cu corte larga si spatiosa, casa cu mai multe corte*; 2. in speciale : a) la terra, cas'a proprietariului mare sau cas'a ce serve de resedentia unei auctoritate publica, cari de regula au *corti* mai mari de câtu alle terraniloru : *de la baserica terranii mersera cu micu cu mare la corte spre a salutá pre domnulu mosiei; b) in cetati sau urbi : a) casa sumptuosa cu spatiosa corte, palatiu de resedentia a vre unui avutu si potente cetatianu : toti omenii cortei cotarui boiariu; de aci si expresioni ca : a tiné de cortea cotarui-a; b) palatiu de resedentia allu unei auctoritate inalta, si in speciale, allu unei auctoritate judeciaria, de unde apoi *corte*=judeciu sau judecatoria, instantia judecatoresca superioare : *corte de justitia, corte appellativa, corte suprema de justitia, corte de cassatione, corte de compute*; γ) mai vertosu, palatiu de resedentia allu Domnitoriului : *corteu domnesca, regale, imperiale; déro si absol. corte : a fi chiamatu la corte, a se duce la corte, etc.*; de aci prin metafore : α') persoanele intimu legate de persona principelui, membrii familiei domnitoriului, cumu si alte persoane : β') domnitoriulu insusi cu intimii sei consiliari : *cortea Franciei, Spaniei; cortea Viennei, cortea Romei*, γ') mai vertosu, persoane ce insociescu pre Domnitoriulu si suntu assidue pre longa densulu; de aci : δ) prin estensione, multime de persoane assidue pre longa veri-ce persona insemnata prin positionea, averea si influenti'a ei, etc.; — 3. cu intellessulu*

estensu de *multime, ceta, turma, caterva*, etc. : a) nu numai despre persone, ci si despre lucruri : *una corte de formose stelle insociesce alb'a luna ca pre una regina a noptiloru; corte de servitori=famula cohors; cortile gigantiloru=cohortes gigantium; corte a febriloru si alloru morbi=cohors febrilium*; in acestu sensu, ca si in urmatoriulu, si sub form'a *coorte*; b) in speciale : α) *corte* sau *coorte* = a diecea parte d'in una legione romana; β) *corte* sau *corte pretoria* : δ) custodiea de corpu a imperatoriului, ceta de militari ce custodiea personale pre generaru sau pre principe; β') ceta de persoane ce insociea pre unu pretore sau proconsule in provincia spre a adjutá pre pretoriulu si mai vertosu spre a invetiá prin practica administrationea republicei : *lauda pre Brutu, lauda si cortea sau coorte lui=laudat Brutum, laudatque cohortem*.

CORTEANU, -a, adj. s., (*cortalis* sau *cohortalis*), *aulicus; adulator, urbaus; de corte*, relativu la *corte*, mai allessu in insemnarile speciali si metaforice alle vorbei *corte*.

* CORTEGIU, s. m., pl.-e, (it. *corteggio*, fr. *cortège*; d'in *corte*), multime de persoane ce insociescu pre alta persona pentru onore, cumu si ceremoni'a ce se face in onorea unei persoane : *cortegiu funebru; cortegiulu incoronarei Domnului*.

CORTELLARIU, -a, (maipucinu bene : *cortellasiu*), adj. s., *hospitii curator* vel *magister, umbellarum artifax*; d'in *cortellu* : 1. care face *cortelle*=umbrelle; 2. care tine unu *cortellu*=ospetaria, si in speciale, care e insarcinatu cu ospetarea si domiciliarea unei ceta de armati.

CORTELLU, s. m., pl.-e, (reu : *cortelluri*), *umbella, hospitium, domicellium*; d'in *cortu*, proprie deminutivu, luatuu inse cu insemnarile speciali de : 1. umbrella de sore sau de ploia; 2. ospetaria, locu unde siede si manca cineva, si in speciale, casa unde se dau se sieda si se manca militari.

CORTELLUCIU, si *cortellutiu*, s. m., pl.-e, deminutivu d'in *cortellu* : *cortelluciu de metasse pentru muieri*.

CORTENIA, s. f., (pronunția: *cortenia* sau *curtenia*), calitate și portare de *corteanu*.

CORTENIRE și *curtenire*, -escu, v., colere, officii causa colere; urbane et hospitaliter excipere vel habere; gratiam aucupari; d'in *corteanu* sau *curteanu*, a fi *corteanu*, a se portá cu *cortenia*: a *corteni* pre *cineva*: α) a i manifestá stima, onore, respectu și amore; β) a se portá cu densulu cu delicatetia și politetia; γ) a l'ospetá bene și omnesce; déro și: δ) a face corte, a cautá se capite favorile lui: de aci: a *corteni* *cui* *va* = a fi partiale d'in favore pentru densulu: *cellu addeveratu justu nu cortenesce nemenui*.

CORTENITORIU, -toria, și *curtenitoriu*, adj. s., care *cortenesce*: *cortenitoriu cotra toti si mari si mici*; *cortenitoriu allu celloru potenti*.

CORTENU, -a, adj. s., *aulicus*, vedi *corteanu*.

CORTESANIA, s. f., calitate și portare sau actu de *corteanu*.

CORTESANU și *curtesanu*, -a, adj. s., (fr. *courtisan*, it. *corteggiano*), *aulicus*, *gratiæ venator*; de *corte*, allu *cortei*, in insemnarile speciale alle acestui coventu de: 1. intimu favoritu allu *cortei* domnesca, allu principelui și favoriteloru principelui; care cultiva *cortea* domnesca cumu și personele *cortei* domnesca; 2. care cultiva favorile unei persone de altu sessu; de aci: 3. cu intellessulu reu de: a) *lingusitoriu*, bassu *lingusitoriu*; b) *desfrenatu*, *libidinosu*, mai *vertosu* sub form'a feminin'a *cortesana* = femina inchinata turpitudiniloru *libidinose*.

CORTESE și *cortesu*, -a, adj., (it. *cortese*, fr. *courtois*), *urbanus*, *comis*; de *corte* in insemnarea metaforica cea mai bona ce are acestu coventu, care in portarea sea arreata una politetia plena de nobilitate, de delicatetia, de affabilitate și de benignitate: *omu, desi potente si avutu, inse cortese cu tota lumea, chiaru si cu cei mai pauperi si miseri*.

CORTESIA, s. f., *urbanitas*, *comitas*, (it. *cortesia*, fr. *courtoisie*); calitate, portare sau fapta de *cortese*: a *tractá pre cineva cu multa cortesia*; unii *facu*

si dicu multe d'in cortesia, fora ca dissele si faptele se fia unu effectu allu sentimentulu sinceru.

* **CORTICALE**, adj., (it. *corticale*, fr. *cortical*; d'in *cortice*); de *cortice*, relativu la *cortice*: *substantia corticale*, *strate corticali*; *plante corticali*, ce crescú pre *cortice*, și in speciale, *substantia corticale* = *cortice* in insemnarea de sub 2.; — *corticali*, s. f. pl., familia de polypi ce se afla uniți intr'una cavitate assemine unei *cortice*.

* **CORTICATU**, -a, adj., *corticatus*; proprie participiu d'in unu verbu *corticare* = a muni cu *cortice*, și prin urmare *corticatu* = munitu cu *cortice*.

CORTICE, s. f., *cortice-a*, sau m. *corticele*, *cortex*: 1. *peltea planteloru*, *scortia* de plante; 2. in speciale, ca terminu de anatomia, parte esterna a cerebrului sau a renichiloru.

CORTICELLA și *curticella*, s. f., (it. *corticella*); deminutivu d'in *corte* in insemnarea de sub 1.

* **CORTICOLU**, -a, adj., (fr. *corticole*; d'in *cortice* și *colere*); care viue sau traiesce in *cortice* sau pre *cortice*: *insectu corticolu*, *fungi corticoli*.

* **CORTICIFERU**, -a, adj., (fr. *corticifere*; d'in *cortice* și *ferere*); care porta *cortice*, inchisu in *cortice*; — subst.: a) m. *corticiferulu*, genu de polypi; b) f. pl. *corticiferele*, familia sau tribu de polypi.

* **CORTICIFORME** și *corticiformu*, -a, adj., (fr. *corticiforme*; d'in *cortice* și *forma*); care are *forma* sau *apparentia* de *cortice*.

* **CORTICIU**, -a, adj., *corticuus*; de *cortice*.

* **CORTICOSU**, -a, adj., *corticuus*; *scortiosu*: *fructe corticose*, cumu e *limoni'a*, *citr'a*, etc.

CORTINA s. f., *cortina*, *aulæum* (it. *cortina*, fr. *cortine*; d'in *corte* și *cortu*); coperimentu de *pandia*, de *pannura* sau de alta materia, cumu: *cortin'a* sau *cortinele unui patu*, *cortin'a cortulu* *insusi*; in speciale, porta sau usia de assemine materia: *cortin'a scenei* = absol. *cortin'a*; *cortine funebri la port'a cortei*; și: *cortine de ferestre*; prin estensione:

cortin'a cerului; *cortina* = muru între propugnacle; *cortina* = calle închisa între doi muri; la plante, *cortina* = margine formata d'in fibre sau fire.

* CORTINALE, si

* CORTINARIU, -a, adj. s., *cortinalis-cortinal*, (fr. *cortinaire*); relativu la *cortina*, luatu mai vertos ca substantivu masculinu, *cortinariu*: a) personale: a) care face *cortine*; β) care are cura de *cortina*; si in speciale, officiaru ce sta la *cortin'a* usiei imperatoriloru romani, mai vertosu a celloru d'in Coptantinopole; b) reale, locu unde se tinu *cortinele*.

CORTISIORA, s. f., deminutivu d'in *corte*, (vedi si *corticella*).

CORTISIORU, s. m., pl.-e, deminutivu d'in *cortu*.

CORTU, s. m., pl.-e, *tabernaculum*, *tentorium*, *umbella*; *templum*; coperimentu de pandia, de panura, de pelle, de frundia, etc., care serve ca adapostu omeniloru: *militarii stau ver'a in campu sub corturi*; a *intende*, a *stringe cortulu*; —dupo allusioni la vietia misera a nomadiloru, *cortu* implica nuanție peiorative in frasi ca: a *amblá cu cortulu* = a fi fora stabilitate, a se mutá cu locuenti'a de collo peno collo; a *se portá ca celli de la cortu*, ca Tiganii celli mai pucinu culti; inse: ca *la usi'a cortului* = specia de saltu in chora forte animatu; —*cortu* se applica si cu insemnarea de *cortellu la umbrelle* mai mari; —dupo tote insemnarile *cortu* se pare a fi radecin'a derivatului *cortina*.

CORTULETIU, s. m., pl.-e; vedi *cortutiu*.

CORTURARIU, s. m., l. care face *corturi*; 2. care siede in *cortu*, (vedi si *cortariu*).

CORTUTIU sau *cortuciu*, s. m., pl.-e, forme deminutive d'in *cortu*, (vedi si *cortisioru*).

CORU, s. m., vedi *cauru* si *choru*.

CORUIU, s. m., vedi *coroniu*.

CORULU, s. m., vedi *corylu*.

* CORUSCANTE, part. adj., *coruscans*, (it. *coruscante*, fr. *coruscant*); care *corusca*: *stelle coruscanti*.

* CORUSCARE, v., *coruscare*, (affinu

cu grec. *κορροσεν*); 1. a agitá *capulu* sau *cornele*, a dá cu *cornulu*, vorbindu de animalu cornute; 2. prin metafore, a agitá cu violentia, a face se vibre, se tremure; sau ca intr., a tremurá, a vibrá, a se agitá cu mare violentia; in speciale, applectu la focu, lumina etc., care tremura: *flacurele fulgerului corusca între desii nueri*.

CORUSCATIONE, s. f., *coruscatio*; actione de *coruscare*: *coruscationea stelleroru, fulgerului, metalleloru*.

* CORUSCU, -a, adj., *coruscus*, (vedi *coruscare*); care *corusca*: *coruscele stelle, corusc'a lucire a aurului de pre vestimente*.

CORVETA, *corvinu*; vedi *corbeta, corbinu*.

* CORYBANTE, s. m., *corybas*, (it. *coribante*, fr. *corybante*, grec. *κορβας*; de la *κορβαταιν* = *κορροσεν*, de care vedi la *coruscare*); sacerdote de ai *Cybelei*, cari celebrau cultulu acestei diea ca nescie addeverati furiosi, cantandu cu bubitorie instrumente, urlandu si saltandu cu violente agitacioni, lovindu-se si batendu-se peno la sange; de aci si adj., *corybanticu* si *corybantiu* = *corybantius* = de *corybante*: *furia corybantica*.

* CORYBANTICU, *coribantiu*, -a, adj., vedi *corybante*,

* CORYDALU, s. m., pl.-i, *corydalis*, (*κορδαλός*, deminutivu d'in *κόρος* = *casside*; fr. *corydale*, it. *coridale*); 1. specia de ciocurlia *cucuniata*; 2. genu de plante d'in *diadelfia cxiandria* lui *Linneu*, a caroru flori semina cu una *casside*; 3. genu de insecte.

* CORYLETU, s. m., pl.-e, *coryletum*; locu plantatu cu *coryli*.

CORYLU, si *corulu*, s. m., *corylus*, (*κόρυλος*); in acea-asi insemnare cu populariulu *allunu*, arbore ce da *allune*.

CORYMBIFERU, -a, adj., *corymbifer*, (fr. *corymbifère*, it. *corimbifero*, d'in *corymbu* si *ferere*); care porta *corymbu* sau *corymbi*: *corymbiferulu Bacchu*; — s. f. pl., *corymbifere*, sectione sau tribu de plante d'in famili'a *synantherieloru*.

* CORYMBIFLORU, -a, adj., (fr. *corymbiflore*, d'in *corymbu* si *flore*); cu flori in forma de *corymbu*.

* CORYMBIFORME, si *corymbiformu*, -a, adj., (fr. corymbiforme; d'in *corymbu* si *formu*); cu forma de *corymbu*: *corymbiformi struguri*.

* CORYMBITE, s. f., *corymbites*, (*κορυμπίτης*); planta, specia de *tithymalu*.

* CORYMBIU si *corumbiu*, s. m., *corymbion*, (*κορυμβιον*); ornamentu de capilli in forma de *corymbu*.

CORYMBU si *corumbu*, s. m., pl.-i, *eorymbus*, (*κόρυμπος* d'in acea-asi radecina cu *κορύπτειν* = *κορύσσειν*, de care vedi *coruscare*); 1. in genere, extremitate, capitu ce sémina mai multu sau mai pucinu cu unu *capu* de omu, cumu: capitolu prorei, unu motiu sau vitionu de capilli, si mai vertosu, ornamentu de capu facutu d'in unu vitionu de capilli; inse: 2. in speciale: a) manuchiu ce formedia florile sau fructele certoru plante: *baccele unei una formedia unu corymbu*; de aci: b) manuchiu de flori, de frundie, etc., si in speciale, manuchiu de frundia de edera, cu care Bacchu si adoratorii sei si incingeau frontile: *formosi corymbi spreduarau d'in acea bolta de edera*.

CORYPHEU si *corifeu*, s. m., *coryphaeus*, *ἡκορυφαῖος* d'in *κορυφή* (= *capu*, *crescetu*, etc., essitu d'in acea-asi radecina cu *κορύσσειν*, de care vedi la *coruscare*); in genere, cellu mai insemnatu intre altii de genulu seu, capu sau capitau, etc., appecatuu inse cu insemnarile speciali de: 1. la celli antichi, cellu ce diregea chorulu de cantori si saltatori in dramate; 2. la celli mai noui, cellu ce diregea chorulu dramateloru lyrice numite *opere*; 3. prin estensione: *corypheulu unui partitu politicu, unei conspiratione*; *coryphei unei classe de studenti*.

* CORYZA, s. f., *coryza*, (*κόρυζα*, it. *corizza*, fr. *coryza*); inflammatione a membranei mucosa d'in fossele nasali, (vedi si *cataroniu*).

COSA, s. f., *falx*, falce, instrumentu de taiatu fenu, granu, ordiu, etc.; (vedi si in Glossariu *cosa*; compara si participiulu *cusus*, *cusa*, *usum*, de la verbulu *cuudere* = *batere*, care se dice mai vertosu despre metallu; *cos'a* e cea mai ba-

tuta d'intre tote celle facute de metallu si in specie de ferru.

COSACELLU, s. m., deminutivu d'in *cosacu*.

COSACU, s. m., pl.-i, specia de pesce micutellu, cu spinarea curbata in forma de *cosa*.

COSARIU (si *cosasiu*), s. m., *fentseca*; care si face una maiestria d'in taiarea cu *cosa* a fenului si a altoru cereali.

COSASIU, s. m., vedi *cosariu*.

COSENU, s. m., vedi *cosinu*.

COSERE, *cosui*, *cosutu*, v., *consuere*, *suere*, (it. *cuire*, isp. *coser* si *cuir*; prov. *coser*, *cozir* si *cuizir*, fr. *coudre*; d'in *co* = *con* si *suere*); a prende cu accia petrecuta prin urechi'a unui acu buccati de pannura, de pandia, de pelle, etc., spre a face vestimente si alte lucruri utili: a *cosu una camesiu*, *mai multe camesie si parecchie de braccine pre fiacare di*; a *cosu una rochia*, a *cosu nasturi*; *se cosu si plagele sau spanticaturele facute in pellea omului*; — in speciale: a) a face flori cu aculu, a allege, a depinge cu aculu: *vestimente cosute cu firu de auru*; *gulleru cosutu*, *camesie cosute cu metasse si fluturelli de auru*; b) a carpí, a repará ce s'a ruptu sau descosutu: — a *cosu pre cineva*: a) a *cosu* sau *carpí* vestimentele si mai vertosu albiturele lui: *Románulu se crede nefericitu candu n'are una consorte care se lu cosa si se lu spelle*; b) a *carpí* una plaga a lui: a *cosu pre cellu junghiatu la pantice*.

COSIA, s. f., vedi *cossiu*.

COSIARE, *cosiariu*; vedi *casiare*, *casariu*.

COSICIA si *cositia* (cu *s* nesiuieratu), s. f., *crines circum tempora plexi*; proprio, deminutivu d'in *coda*, *coditia*, (cu *d* siueratoriu; compara *orsita* in locu de *ordita*), mica coda de peri impletiti.

COSINU si *cosenu*, s. m., pl.-e, sau *uri*, (it. *coseno*, fr. *cosinus* = [lat. *cosinus*], d'in *co* = *con* si *sinu* = *senu*); *sinulu* complementulu unui arcu sau anglu: *cosinulu unui anglu de 30° e sinulu anglului de 60°*.

1 COSIRE (cu *s* nesiuieratu), *-escu*,

v., fenum falce secare, demetere, metere; a taia cu cosa fenu, granu, ordiu, meu, etc.; si metaf., *morte* a cosesce teneri si *betrani*; — *calullu se cosesce*, si taia, si vulnera, si lvesce una petioru cu altulu.

2 COSIRE (cu s siueratu), cumu si derivate: *cositura*, etc., vedi *cosire*, *cositura*, *cosiu*.

COSITIA, s. f., vedi *cosicia*.

COSITORIU, -*toria*, adj., care *cosesce*, *fenisex*, d'in 1 *cosire*, differitu in sensu de *cosasiu*.

COSITURA, s. f., *fenisectio*, *messura*; *actione*, dero mai vertosu resultatu allu actionei de 1 *cosire*.

COSIU, s. m., pl.-*re*, vedi *cosiu* sub 2.

COSIUCIU = *cosiuti* si

COSIULLETIU, s. m., pl.-*e*, deminutive d'in *cosiu*, de care vedi *cosiu* sub 2.

COSMETICU, -*a*, adj. s., (it. *cosmetico*-*a*, fr. *cosmetique*; d'in *cosmetu*); care serve *cosmetului*, si in genere, care serve la informosetiare, si in speciale, la informosetiare pellei de la facia, ce serve a dá carnationei sanitosa a faciei mai multa rosietia, albetia, molletia si claritate: *saponu cosmeticu*, *ape cosmetice*; — ca subst. reale: a) m. *unu cosmeticu*, compositione sau preparatione ce serve la informosetiare: *suntu cosmetice cari vettema sanitate*; a) f. *cosmetica* (subintellege *scientia* sau *arte*): a) parte a medicinei sau hygienei, care are de obiectu *cosmeticele* ce servu la conservarea formosetiei naturale sau la micșiorarea uritionei corpului; b) *arte a cosmetului*.

COSMETU, -*a*, s., *cosmeta-cosmetria*, (*κοσμητής* d'in acea asi-radecina cu *κόσμος* = *cosmu*); 1. cellu ce are cur'a sau maistri'a de a orná: la celli antichi servii si servele erau insarcinati cu a-cesta-a; astadi *cosmetu* ar poté figurá mai bene in locu *frisur* si alte asemeni corruptioni; 2. la Athene, *cosmetu* = magistratu insarcinatu a veghiá appucaturele juniloru.

COSMICU, -*a*, adj., *cosmicus*, (*κοσμικός* d'in *κόσμος* = *cosmu*); relativu la *cosmu* in insemnare de *lume*: *materi'a cosmica*, *legi cosmice*; in speciale: *resarittu* sau *appusu cosmicu allu unui astru*, care se

face de una data cu *appusulu sorelui*.

COSMOGONIA, s. f., (it. *cosmogonia*, fr. *cosmogonie*; d'in *κόσμος* = *cosmu* si *γόνος* = *genu*, *origine*, *nascere*); proprie, origine sau nascere a lunei, luatu in sa de regula cu insemnarea de: *systeme de credentie* sau de *scientia* asupr'a creationei universului: *cosmogoni'a lui Hesiodu*, *cosmogoni'a lui Moise*, (vedi si *cosmologia*).

COSMOGONICU, -*a*, adj., (it. *cosmogonico*, fr. *cosmogonique*); relativu la *cosmogonia*: *systemate cosmogonice*.

COSMOGRAPHIA si *cosmografia*, s. f., (it. *cosmografia*, fr. *cosmographie*; d'in *κόσμος* = *cosmu* si *γράφειν* = *descriere*); 1. descriere a cosmului, in cea mai larga insemnare a coventului, cea de *universu* sau *lume in totulu seu*; 2. in intellesu mai strinsu, descriere a *systemei* nostra solare, in care intra si *pamentulu* ca *corpu cerescu*; — 3. prin metafore, tractatu, carte, desemnu, etc., ce au de obiectu *cosmografia*, (vedi si *cosmologia*).

COSMOGRAPHICU, si *cosmograficu*, -*a*, adj., (it. *cosmografico*, fr. *cosmographique*); relativu la *cosmografia* sau la *cosmographu*: *tractatu cosmographicu*.

COSMOGRAPHU si *cosmografu*, s. m., *cosmographus*, (*κοσμογράφος*); care scie *cosmographi'a* sau se occupa cu cercetari *cosmographice*: *cosmographulu se occupa cu speculationi usupr'a lunei sau si numai asupr'a terrei ca corpu cosmicu*.

* COSMOLABIU, s. m., (it. *cosmolabio*, fr. *cosmolabe*; d'in *κόσμος* = *cosmu* si *λαβή* = *luare*); instrumentu astronomicu assemine *astrolabiului* sau *pantacosmului*, care serviea mai inainte la luarea altitudiniloru stelleroru si reprezentarea cercuriloru sferei.

COSMOLOGIA, s. f., (it. *cosmologia*, fr. *cosmologie*; d'in *κόσμος* = *cosmu* si *λόγος* = *discursu*); *scienti'a* lunei sau universului, care cerca a descoperi legile ce constitue ordinea si formoseti'a lunei; — cu sensu prin urmare differitu de cellu ce au formele: *cosmogonia* si *cosmographia*; — carte, tractatu de *cosmologia*.

COSMOLOGICU, -a, adj., (it. *cosmologico*, fr. *cosmologique*); relativu la *cosmologia* sau la *cosmologu*.

COSMOLOGU, s. m., (it. *cosmologo*); care se ocupa cu *cosmologia*.

COSMOPOLITICU, -a, adj., (it. *cosmopolitico*); relativu la *cosmopolitu* sau la *cosmopolitismu*: *caritate cosmopolitica*; *scienti'a e cosmopolitica*; *idee cosmopolitice*.

COSMOPOLITISMU, s. m., (fr. *cosmopolitisme*); doctrina a *cosmopoliti-loru* (vedi *cosmopolitu*).

COSMOPOLITU, -a, adj. s., (it. *cosmopolita*, fr. *cosmopolite*; d'in *κόσμος* = *lume* si *πολιτης* = *cetatianu*); proprie, *cetatianu allu lumei*, aplicatu inse cu insemnare de : omu ce nu admite patria, natione sau nationalitate, ci are acea-asi affectiune pentru toti omenii si pentru tote terrele: *unu cosmopolitu considera pamentulu intregu si chiaru lumea intrega ca patria a sea*; — si ca adj., *filosofi cosmopoliti*, *sentimente cosmopolite*; *commerciulu e cosmopolitu*; *visulu cosmopolitismului a ammetitu si capitele unoru-a d'in ai nostri*, fora se si dé *computu déco a venitu tempulu se se realisedie visulu*.

COSMORAMA, s. f., pl.-e, sau *cosmoramabe*, (it. *cosmorama*, fr. *cosmorama*, d'in *κόσμος* = *cosmu* si *δραμα* = *spectaclu*); 1. *spectaclu*, tabellu allu lumei; 2. *cadre sau serie de cadre ce prin effectu opticu representa ochiului parti insemnate alle lumei*; locu sau incapere unde se espunu asemini tabelle, (vedi si *panorama*).

COSMU, s. m., *κόσμος* (compara si lat. *cosm*, it. *cosmo*; d'in *κοσμέειν* = *ornare*, *informosetiare*); 1. *ornatu*, sau *ornamentu*, *decure*, *formosetia* fia materiale sau morale, ordine; de aci : 2. *ordine a universului sau lumei*, *lumea insasi sau universulu*; 3. *titlulu unei cartea celebrului invetiatu germanu Humboldt*.

COSORELLU, s. m., pl.-e, deminutivu d'in *cosoru*.

COSORIRE, -escu, v., *falcuila secare*, *arborese putare*; *dilectiis petere*, *irritare*; 1. a *taiá cu cosorulu*, *vorbindu de arbori si in speciale de vitia*, a *curatiá*,

a *emundá*; 2. *metaforice*, a *atinge cu vorbe impungutorie*, a *muscá*, a *impunge*, a *supperá*.

COSORITURA, s. f., *resultatu allu actionei de cosorire*.

COSORU, s. m., pl.-e, *falcuila*, *falcu vinitoria*; proprie, deminutivu d'in *cosa*, (vedi si *cesoriu*), *aplecatu inse cu insemnarea speciale de : instrumentu in forma de falce sau cosa*, *mai micu decâtu cos'a*, care serve la *taiatu ramurele uscate sau lussurianti alle planteloru si mai vertosu alle vitiei*.

COSSA, s. f., *coxa*; *acellu-asi cu populariulu copsa*; de aci :

* **COSSALE**, adj., (fr. *coxal*); relativu la *cosa* sau *coxa*.

* **COSSENDICE**, s. f., *coxendix*; 1. in *acea-asi insemnare cu cosa sau copsa*; 2. in *speciale*, *ossulu copsei*, care lega *petiorulu de trunchiu*.

COSSINA, s. f., deminutivu d'in *cosia*; vedi *cosiu* sub 1.

COSSIOSU, -a, adj., plenu de *cossi*, (vedi *cosiu* sub 1).

COSSIRE, -escu, v., *deglubere*, *decorticare*, *inflare*, *tumere*, *turgescere*; d'in *cosiu* : 1. in *insemnarea de sub 1 a coventului cosiu* : a) ca *intr.*, sub forma *reflex. a se cossi*, a *face cosiu sau cossi*, a *se inflá*, a *se besicá*, a *face besice* : *mi s'a cossitu tota faci'a*; *panea s'a cossitu forte tare*; *candu dupo ploia urmedia mare caldura*, *faci'a pamentului se cossese*; b) *trans.*, a *face se dé cosiu sau cossi*, a *besicá*, a *inflá* : a *cossi spinarea cuiva*, a *lu bate de i se infla si i se iea pellea de pre spinare*; 2. in *insemnarea de sub 2 a coventului cosiu*, a *luá pellea*, a *bellí*, *vorbindu despre animali*; a *luá scorti'a* *vorbindu despre plante*, *fructe*, etc. : a *cossi unu meru*, *una pruna*, *unu mnellu*, etc.

1 **COSSITORIU**, -toria, adj. s., care *cossece* sau se *cossece*.

2 **COSSITORIU**, s. m., *stannum*, *castiterus*, (*κασσίτερος*); *metallu albu cu multu mai usioru decâtu plumbulu*, *stannu*.

COSSITURA, s. f., *resultatu allu actionei de cossire*.

COSSIU, s. m., 1. cu pl. *i*; *cosiu* =

cosus, tumor, tuberculum, pustula, (compara si it. *cosso*): 1. mica inflatură, bescică ce esse mai vertosu pre facia si care se crede effectu allu umoriloru acrimoniosi sau allu ferberei sangelui: *cu faci'a plena de cossi; unu cossiu coce, sparge si se trece, pre candu alti cossi mai multi si mai rei mi essu necormatu;* prin estensione si metafora: *cossi de pre pellici'a certoru fructe;* — in limb'a clasica, **cosus** insemna: a) specia de larve, de cari, de sub scorti'a certoru arbori; apoi: b) cretitura sau inflatura produsa in scorti'a arboriloru prin aceste larve; si prin estensione, cretitura sau inflatura a pellei omului; in insemnarea de sub a, e de applicatu si in limb'a nostra forma *cosu*, lassandu pentru insemnările descrise la inceptu form'a *cossiu*, derivata d'in *cosu* si corresponditoria cu un'a lat. (= *cosius*), d'in care si form'a feminina: *cossia* = pustula, pellentia, folliculus, cortex, putamen, etc. = bescutia, pellicella, scortia, *coja*: *cossi'a telului*, (vedi inse si *coja*); de aci transitionea pare usiora la urmatoriulu: 2. cu pl. *re, cossiore*, sau *cossiuri*, candu *cossiu* = captus, receptaculum, vas, corbis, infundibulum, fornas, etc. = receptaclu, vasu, capacitate ore care, cumu: a) corbe sau corfa, panariu sau paneriu: *cossiu de pome, de albiture*; b) *cossiu de mora*, in care se punu granutiele de macinat: a *bagá in cossiu* = a incepe se macine; c) *cossiulu carrului*, corpulu, capacitatea in care se incarca celle de carratu; d) *cossiulu corpului*, trunchiulu sau mai bene bassinulu, cavitaea formata de coste si pantice, etc *M.*

COSTA, s. f., *costa*, (ital. port. prov. *costa*, isp. *cuesta*, fr. *côte*); 1. un'a d'in arcurile de ossu irregularie, cari inchidu celle doue laturi alle peptului animaliloru: *femin'a fu facuta d'in una costa a omului addormitu*; *coste de callu, de bou, de mnellu*; a *jacé pre coste*, a *si rupe una costa sau mai multe coste*; a *mancă coste de mnellu*; si pentru animale mai mice: *costele pescelui*; 2. prin estensione, un'a d'in celle doue laturi, laturea derepta si laturea stanga, formata de mai multe coste: a *dormi numai pre cost'a*

derepta, nu e bene a dormi numai pre una costa, a se intorce candu pre un'a costa candu pre alt'a; — parte a laturei, desertulu, iliele: *si unulu d'in ostiani impunse cost'a lui*; — proverb.: a *bate la trei coste* = a bate forte reu; — 3. prin metafore: a) fia care trabe ce se implanta in carin'a nr'ei si formedia orecumu sceletulu navei, cumu si tote aceste trabi inpreuna si paretele sau laturea navei sau altui vasu de plutire: a *loví vasulu in cost'a derepta*; b) clinu sau clivu clemente, lature inclinata a unei inaltime: *cost'a marei, cost'a collinei, cost'a vallei, cost'a riului*; unu monte, *precumu are petiore, crescetiu, fronte, dosu, asiá are si coste*; *amendoue costele collinei sunt plantate cu vitia de vitia*; c) laturea unei armata: a *loví armata inimic'a in coste*; 4. proverb.: a *si dá coste* = a se intellege in ascunsu in detrimentulu dereptului, in contr'a cuiya, si in genere, a se intellege, a se invoí, a se uní, etc.; a *pune cuiva sull'a in costa* = a lu constringe cu mare violentia, a *pune pre focu*, cumu se dice inco.

* **COSTALE**, adj., (ital. *costale*); de *costa*, relativu la *costa* de animale: *nervi costali, vertebre costali*.

COSTARE, *costatoriu*, vedi *constare, constatoriu*.

COSTELLA, s. f., deminutivu d'in *costa*, (vedi si *costellivu*).

COSTELLIVU, -a, adj., *macilentus, macie torridus; aridus, durus; illepidus, insulsus; proprie*, cui se vedu *costelele* sau *costele*, si de aci: 1. fora carne pre osse, uscativu, *macilentu*: *omeni costellivi, muere costelliva*; 2. vorbindu de fructe, cari au *coja forte grossa si dura*, éro mediu forte pucinu: *multe nuci sunt costellive; semburii de oliva sunt costellivi*; de aci: 3. metaforice, aridu, duru, seccu, fora mediu, fora succu, fora gratia, nesaratu, etc.: *costellivu e acestu omu, costellive sunt si vorbele lui*.

COSTICIA si *costitia*, s. f., *costula*; deminutivu d'in *costa*: *costicie de porcellu, de mnellu*.

COSTISIARE, v., oblique ire, oblique; a merge *costisiu*, a face *costisiu*; applicatu mai vertosu in form'a partic.

costisiatu : *coperimentu tare costisiatu*, (compara it. *costeggiare*).

COSTISIATU, -a, part. adj., vedi *costisiare*.

COSTISIORA, s. f., vedi *costicia*.

COSTISIU, -a, adj. adv. s., in *costa* sau de *costa*, in *laturi* sau de a *laturi* : 1. ca adj., a) *obliquus, transversus, lateralis* = care nu are directione înainte sau in facia sau care nu tine lini'a dreapta, ci appuca a *laturi* sau vine de a *laturi* ori in *laturi* : *attacu costisiu, cautatura costisia*; b) *acclivus, declivus, propensus* = inclinat, applecatur : *coperimentu forte costisiu; ripele fluviului sunt acollo usioru costisie*; 2. ca subst. m. reale, *costisiulu* = *obliquitas, declivitas, elivus* = ceva *costisiu* in amendoue insemnarile principale alle adiectivului, adeco : ceva *oblicu* si ceva *inclinat*; 3. ca adv., *oblique, propense* : a *merge costisiu, a cautá costisiu*.

COSTITIA, s. f., vedi *costicia*.

COSTREIU, s. m., specia de planta, explicata in Dictionarie prin : *ægilops*, germ. *wilder haber*, fr. *coquiloule*.

COSTU, s. m., vedi *constu*.

COSUTORESSA si *cusutoressa*, s. f., *sarcinatrix*, quæ acu pingit; femina care essercita maiestri'a de a *cose* albiture, si in speciale, a le *cose* cu elegantia, a le inlorá.

COSUTORIA, s. f., vedi *cosutoriu*.

COSUTORIU, -toria si *cusutoriu*, adj. s., *sartor, sutor*; care *cose* : *cosutori de vestimente barbatesci; cosutori'a camesieloru vostre*, si prin urmare *cosutoria* cu sensu differitu de *cosutoressa*; — s. f. abstr., *cosutoria* : a) maiestria de *cosutoriu* sau de *cosutoressa*; b) stabilimentu de *cosutoriu* sau *cosutoressa*.

COSUTU, -a, si *cusutu*, d'in *cosere* : 1. part. pass., *camesie reu cosute*; 2. supinu : *acc de cosutu camesie*; 3. subst. abstractu *cosutulu vestimenteloru costa multu*.

COSUTURA si *cusutura*, s. f., *sutura, sartura* (compara si it. *costura* si *cucltura*, isp. *cosedura*); actione de *cosere*, déro mai vertosu modu si effectu allu *coserei* : *vestimentulu e reu cosutu, penctru o de departe i se vede cosutur'a*; si

cu intellesu de maiestria a *cosutoriului* sau *cosutoressei*.

COTARE si *cutare*, adj. s., *talis, quidam, hic et ille*, (compara it. *cotale*, compusu ca si allu nostru, d'in *co* = *con* si *tale* = *tare*, de unde si *atare, acotare*); 1. in acea-asi insemnare cu *atare* sau *acotare* = de assemine calitate sau natura : *cotari omeni, cumu erau anticii Romani*; in acestu intellesu mai raru, ca mai desu inse : 2. cu insemnarea de *ore-care*, cineva sau ceva anumitu, déro pre care in momentu nu scimu sau nu vremu a numi : *spune co cotare copillu te a batutu; a vorbi de cotari omeni si de cotari evenimente*; de aci repetitu : *cotare* si *cotare* = cestu-a si cellu-a anume, unulu si altulu anume : *cotari omeni facu asiá, cotari altamentre*; — si ca absolut. ca subst. sau pronume : *cotare a venitu, cotare n'a venitu*; — se declina ca si *care* : s. N. Acc. *cotare*, Gen. Dat. *cotarui* si f. *cotarei*; plur. N. Acc. *cotari*; G. Dat. *cotaroru* : *cotare omu sau femina, cotari omeni squ femine; cotarui omu, cotarei femina; cotaroru omeni sau femine*.

COTARIA, s. f., vedi *cotariu*.

COTARIU, -u, adj. s., relativu la *cote* sau la *cotu* : 1. la *cote* : *fodina cotaria*, d'in care se taia si scote *cote*; de aci absol. *cotaria*, s. f. = *fodina cotaria*; 2. la *cotu* cu insemnarea de mesura, luat de regula ca s. m. personale, *cotariu* : a) care face sau vende *coti* de mesura; b) cellu ce scie *coti* = mesurá cu *cotulu* vasele, buti, butonie, etc.

COTE si *cute*, s. f., *cos-cotis, cautes*; 1. veri-ce *petra tare, dura*, si de aci, *massa de aseminea petra, rupe sau stana, stanca ascutita*; in acestu sensu e de preferitu form'a : *caute* = *cautes*; 2. in speciale, *petra de ascutitu instrumente taiose*; buccata de assemine *petra*, cu care se ascutu instrumentele taiose : a *ascuti securea, cos'a, cosorulu, spat'a pre cote sau cu cotea*; metaforice : *studiulu scientieloru e cotea mentei*; 3. prin metafore, trasse parte de la *ascutisiulu* produsu prin *cote*, parte de la *vergele* ce *cotea* lassa pre lamin'a ascutita : a) *vérgea, duuga, carrare, linia de alta colore*, etc. :

linea, stria, virga, si in speciale, vérga la pane, véna mai negra ce se observa in pane si care provine d'in caus'a coc'a a remasu pre acellu locu necopta si aposa; b) vérga aduncata, stria de pre scorti'a certoru arbori si alte plante, si de aci; c) mica canale, in unu lemnu *canaliculus*, in care se imbucca sau se misca unu altu lemnu; d) la vestimente si in genere la *pandia, pannura, etc., ruga, sinus* = cretitura, indoitura, etc. : *vestimentu cu cuti sau fora cuti; a face cuti; a nu face neci una cute*; — in acestu intellesu si cu form'a *cuta* : *cutele vestimentului*; si asiá *cuta* ar fi in relatione de origine cu 2 *cuti* = *cutis*, d'in care si : *cuteia* sau *cutia, cutariu, cotetiu, etc.* M.

COTECIU si *cotetiu* s. m., pl. -e, *stabilum galluarum, canum, etc., nassa viminea vel arundinea*; implettitura de nuelle sau de arundini, staulu de scandure, etc., in care se inchidu : a) gaine si alte passeri; *coteciu de gaine* = *gainariu sau gainaria*; *coteciu de porumbi* = *porumbariu sau porumbaria*; c) cani, porci, etc. : *coteciu de porci* = *porcarea*; *coteciu de cani* = *canaria*; — implettitura de nuelle sau de arundini, care inchide callea pescelui sau serve a prende pesce : *coteciu de pesce*, (vedi *cote* la finitu). M.

COTEIU, s. m., vedi *cotelliu*.

COTELLIU, -a, adj. s., cui place a *cotellire*.

COTELLIRE, -escu, v., scrutari; percontari; furari (d'in *cotellu*, deminutivu d'in *cotu* ca mesura de vase, proprie : a luá mesura cu *cotulu*, a mesurá cu *cotulu*, si de aci) : a scrutá, a cautá cu amenutulu, a cercetá; metaforice, a cercetá, sau descose pre cineva; a cautá se fure, se puna man'a pre ceva.

COTELLIU (cu l taremoiatu : *coteiu*), s. m., *catulus; canis minor*; cáne mai micu, de mica statura (in locu de *catelliu* de acea-asi origine cu *catellu, catella*).

COTHURNU, s. m., vedi *coturnu*.

COTIDIANU, -a, adj., *quotidianus*, (ital. *quotidiano* si *quotidiano*); de tota diu'a, de fiacare di : *panea cotidiana, rogationi cotidiane*; — d'in *cotidia* = *quotidie* = pre tota diuva, in tote dillele, compusu d'in 2 *cotu* si *di*.

COTIGA si *cotica*, s. f., *birota; cestum; birota, carrucia* cu doue rote, (vedi *cote* cotra finitu si compara it. *cotica*).

COTINECIA, si *cotinetia* sau *cotinetia*, s. f., *sulle; casa, tuguriolum*; 1. staulu de porci, *porcarea*; 2. in genere, incapere misera, (vedi *cote* cotra finitu si compara it. *cotenna*; vedi si 2 *cute*).

COTIOFANA, s. f., vedi *caracatia*.

COTIRE, -escu, (cu t pre a locurea nesiuieratu, pre alte locuri siueratu), v., *deflectere, sinuare vel sinuari*; cubito ferire, pulsare, trudere; *pannum vel vas metiri*; d'in *cotu* : 1. a face *cotu*, a se curbá, a se arcá, a nu tiné lini'a derepta : *acollo callea cotesce la derept'a; iepurii urmariti de cani cotescu in tote partile*; in acellu-asi sensu si reflex. a se *coti* : *callea nu merge dereptu, ci se cotesce tare in mai multe locuri*; de aci si part. *cotitu*, nu numai cu intellesulu passivu de la urmatoriele insemnari, ci si cu intellesulu d'in acestu paragrafu, luatu aprope ca adj., *ripele cursuriloru de apa sunt cotite*; metaforice, a *coti* = a cautá supterfugie; — 2. ca trans., a) cu insemnare analoga cellei de la 1. : $\alphacoti callea, a luá alta directione, a apucá in alta parte; $\betacoti unu promontoriu, a merge in giuru pre longa ellu ; a *coti unu monte, una collina, unu lacu, etc.*, si : a *coti pre dupo monte*; metaforice : a *coti unu obstaclu, una difficultate, unu periclu, etc.*, a le evitá, a dá pre a laturi de elle ; b) a lovi cu *cotulu manei*, si de aci, a lovi, a imbranci, a supperá, etc. ; c) a mesurá cu *cotulu* de mesuratu stufe sau vase : a *coti una bute*; a *coti buccat'a de pandia*.$$

* COTISARE, v., (fr. *cotiser*, d'in *cota*, de care vedi la 2. *cotu*); a fissá *cot'a* ce se cade se de cineva spre a formá una summa de bani ce se ceru pentru certe spese : *amicii se cotisara spre a immormenta pre amiculum loru*.

COTISATIONE, s. f., (fr. *cotisation*); actione de *cotisare* : *cotisatione voluntaria, fortiaata*.

COTISIU, -a, adj. s., *sinus, sinuatlo; sinuosus, flexuosus*; d'in *cotu* : 1. adj.

curbu, arcatu : *callea cotusia*; 2. s. m. reale, curbatura, cotitura.

COTITU, -a, 1. part. d'in *cotire*, 2. supinu, *cotu*, de *cotitu butile*; 3. subst. abstr. *cotitulu butiloru*.

COTITURA, s. f., actione de *cotire*, si resultatu allu *cotirei* : *cotiturele callei, ripeloru cursului de apa*; *a supperá pre cineva cu cotiturele selle*; *cotitur'a vasului*; si metaforice : *cotitura = sup-terfugiu*.

COTOIRE, *cotoiu*, vedi *catonire, catoniu*.

COTORU, s. m., pl.-e, *caulls*, *manubrium*; 1. stelu sau fustellu de planta : *cotorulu cucutei*; parte d'in acestu fustellu ce remane in pamentu dupo ce se taia plant'a : *cotorele planteloru mai grosse sunt periculose, co potu impunge si vulnerá*; 2. maneru, coda de care se appuca si se tine unu instrumentu : *cotorulu securei*, (transformatu d'in *coturu*, ca si *poporu* d'in *popuru*; éro *coturu* pare a fi acellu-asi cu *coduru*, cumu dicu Macedoromanii in locu de *codru*, essitu d'in acea-asi origine cu *codex* sau *caudex*; vedi *codru* si *codice*).

COTRA, prep. (dupo localitatisi : *càtra, càtre, càta*; vedi si *contrasi cutu*); *contra, versus, adversus, erga, ad, in*; 1. in insemnare locale, pr. *contra* arréta obiectulu in faci'a carui'a sta sau se misca altu obiectu : a) cu miscare, in concurrentia cu *spre*, espremenu nu tint'a directa la care vre cineva se adjunga, ci numai tint'a de directione approssimativa : *a appucá contra monte, contra appusu, contra Giurgiu, contra media nopte*; *a si intorce faci'a contra resaritu, a si intorce ochii contra cineva*, etc., si : *a appucá spre monte*, etc.; b) fora miscare : *a ingenuchiá si a se inchiná cu faci'a contra resaritu*, si : *cu faci'a spre resaritu*; *omulu ce cauti siede contra casarma*; 2. in insemnarea temporale, in concurrentia cu *spre, sub, pre* sau *pre la, aprope de*, etc., espremenu de asemenea cu approssimatiune obiectulu temporale : *contra mediulu noptei = aprope cu : spre mediulu noptei*; *contra sera = aprope cu : sub sera*; asia si : *contra finitulu vietiei, contra reversatulu dioriloru*; 3. ca obiectu in-

directu la verbe si adiective : *a strigá contra Domnedieu*; *a scrie contra amici*, differitu si de : *a scrie la amici*, si de : *a scrie amiciloru*; asia si : *a vorbi contra amici*; *a se portá bene contra toti*, differitu de : *a se portá bene cu toti*; *ferbenti pentru voi rogatori contra Domnedieu*; inse neci *la*, neci una alta espressione nu pote neci approssimativu suppleni pre *contra* in frasi ca : *numerulu patru sta contra optu, precumu sta si cinci contra diece*; 4. ca attributu la substantive trasse d'in verbe construite cu *contra* : *portarea tea contra amici, plecarea vostra contra monte, rog'a contra Domnedieu*; si la substantive trasse d'in verbe construite cu accusative : *amorea si respectulu contra parenti*, care cu verbu arsoná : *a amá si respectá parentii*; 5. locutioni particulari : a) espressionea : *contra acestea = afora de acesta-a*, pre longa acesta-a; b) *de contra* se pune, pentru claritate, in locu de simplulu si regulatulu de *incarcati de daruri de contra filii, despoiatu de tota avere de contra filii*; inse *de contra* se applica si ca oppositu la simplulu *contra* : *de contra resaritu a se intorce contra media nopte* : —6. sub form'a *cotrau* (vedi *contra*), se applica numai ca adv. interrogativu, insocitu de regula cu prep. *in* : *in cotrau = quoversum, quorsum*, spre a intrebá de obiectulu in directionea carui-a se face miscare : *in cotrau ati plecatu?* —pentru obiectulu directionei opposte se pone si *de* : *de in cotrau* sau *d'in cotrau = unde*, inse cu mai mare precisiune de câtu lat. *unde*, care = si cu *de unde* : *de incotrau veniti?* —ca tote interrogativele, (vedi *care, candu, ce*) : a) *in cotrau* si *de in cotrau* se applica si ca relative : *de in cotrau vinu eu, intr'acollo mergeti voi, in cotrau appucu, totu de reu dau*; b) *dau adverbie simple sau relative incotrauva = alquo, de incotrauva = alleunde*, differite inse in sensu de : *unde va si de unde va*; *veri in cotrau = quovis, quolibet, quocunque*, differitu in sensu de *verunde*, etc.

COTRAU, in *cotrau* vedi *contra*.

1 COTU, s. m., pl.-cote (si *coti, coturi*, de care vedi mai diosu) : 1. cu pl. *cote*,

parte de la man'a omului, si a nume :
a) cubitus (it. cubito si gonito, isp. cobelo si codo port. coto prov. coide si code, fr. coide), commissura sau inchiataura a braciului cu lacertulu, care permite mânei a se curbá in intru si a appucá cu braciule: *cotulu mânei drepte; cotulu e pentru mâna ce e genuchiulu pentru petioru*; **b)** ulna, parte a mânei de la cotu in intellessulu precedente peno la palma braciului proprie dissu, partea inferiore a braciului luatu in intellessu largu;—proverb: *de inoratu si de cote golle se nu se vatele nemene*; de aci: *unu cote golle*, ca subst., care n'are nemica, neci macariu cu ce se se imbrace bene, *unu descultiu*;—2. cu pl. *coti*, ulna, mesura de lungime, ce serve la mesurare de pandia si alte materia pentru vestimente: *doi coti de pandia; buccata de pannura de diece coti*; appecatulu si la mesurare de alte longitudini: *muru inaltu de diece coti, grossu de patru coti*; *a dá cu cotulu*: **a)** a mesurá cu cotulu; **b)** cu intellessu reu, a mesurá reu, si in genere, a nu avé mesura, a se portá si lucrá fora mesura si fora convenientia, (vedi si la urmatorulu): 3. cu pl. *coturi*: **a)** mesura pentru capacitatea vaselor de licide: buti, butonie, etc.; **b)** flexus; sinus=parte curbata, locu unde se curba ceva: *cotulu vallei, ripei, callei*, etc., *coturele tortuosei calle*.

2 COTU, -a, adj. s., quonus-a-nm; interrogativu prin care se intreba despre ordinea ce ocupa unu ce, in acellu-asi sensu cu perifrasede: *allu câtele*, (vedi *cátu*), care s'a applicatu peno acumu, in limb'a nostra, numai in forma de substantivu: **a)** masc. *cotu-lu=cátu-lu* (vedi *cátu*); **b)** fem. *cota* = parte cota, parte ce cade cuiva se solva d'in una summa orecare, (compara fr. cote).

COTULA, s. f., vedi *cotyla*.

COTUNU, vedi *catonu*.

COTURNATU si *cothurnatu*, -a, adj., *cothurnatus*; proprie part. d'in unu verbu *coturnare* sau *cothurnare*=a muni sau incaltia cu coturni, si de aci *coturnatu* =incalcia cu coturni; prin metafora, *coturnatu* = tragicu, mare, sublime: *expressioni coturnate*.

COTURNICE, s. f., *coturnix*; in forma, acellu-asi coventu cu populariulu *poturnichia* (= *poturnicla* in locu de *coturnicla=coturnicula*), inse cu sensu differitu, insemnandu passerea ce pre une locuri se chiama *prepellitia*, éro pre alte locuri se dice *pipellacu*.

COTURNU si *cothurnu*, s. m., pl. -i, *cothurnus* (κόθορνος, vedi si *conduru* sau *condoru* in Glossariu); 1. calciamentu ce copere totu petiorulu, cumu cibotele de venatore; calciamentu inaltu, cu tocuri inalte; 2. in speciale, calciamentu ce incalciau pre scena actorii tragici, in opposetione cu *soccu* = calciamentu pentru actorii comici; de aci, *coturni*=tragedia, styly sublimu, etc.

* COTYLA si *cotula*, s. f., *cotula* si *cotyla*, (it. *cotilla*, fr. *cotule* si *cotyle*, grec. κότλη; populariulu *cetura=citura* sau *ciutura* pote fi in legatura de origine cu *κότλη*); 1. in genere, cavitare, capacitate, vasu; 2. in specia: **a)** micu vasu, ca mesura la Romani si Greci, diumetate de *sestariu* romanu; **b)** cavitare a unui ossu in care se imbucca capitulu altui ossu; **c)** cu acea-asi insemnare speciale ce are si form'a *cotyledone*.

COTYLEDONARIU, -a, adj., (fr. *cotylédonaire*, it. *cotiledonare*); relativu la *cotyledone*: *corpu cotyledonariu*, massa formata de *cotyledonii* certoru plante.

* COTYLEDONE, s. m., *cotyledon*, (it. *cotiledone*, fr. *cotylédon*, grec. κοτυλήδων); proprie, forma augmentativa d'in *cotyla*, appecata inse cu insemnările speciale de: 1. parte essentiala a sementiei plantei si in parte a *embryoneli*, compusa d'in unulu sau mai multi lobi, de unde si numirea de *lobu seminal*: *cotyledonele e orecumu mammell'a sau titi'a teneri planta*; 2. lobi ce formedia placenta in uterulu certoru animali; 3. genu de plante d'in famili'a crassulacieloru, *decandria pentagynia* lui *Linneu*, d'in cari speci'a cea mai conosciuta e *buriculu Venerei* = umbilicus *cotyledon* lui *Linneu*, cu frundie *concave*, de unde si numirea loru, (vedi si *cotyla*).

* COTYLEDONEU si *cotyledoniu*, -a; adj., (it. *cotiledoneo*, fr. *cotylédoné*),

relativu la *cotyledone*, care are *cotyledone*, in insemnarea coventului de sub 2.

* COTYLOIDE, s. f., (it. *cotiloido*, fr. *cotyloïde*); ceva cu forma de *cotylo*, si in speciale, cavitate a ossului iliacu, a cossendicei, in care se imbucca femu-rele.

* COTYLOIDEU si *cotylodiu*, -a, adj., (it. *cotiloido*, fr. *cotyloïdien*); relativu la *cotylode*: *legamentu cotylodiu*, *incavatura cotylodia*.

COVATA, *covatella*; vedi *cavata*, *cavatella*.

COVERGA, s. f., *vîmînea* vel *frondea cassi*; umbrariu de nuelle si frundie, de arundini, etc.; colliba, etc. (Alta forma corrupta d'in *coperta*).

COVERGUTIA, s. f., deminutivu d'in *coverga*.

COVORU, s. m., pl.-e, *tapes*; scortia elegante de asternutu pre podella, pre patu, etc., *tapetu*. (Alta forma corrupta d'in *coperiu*).

COVRIGARE, v., vedi *incovrigare*.

COVRIGU, s. m., pl.-i, *circulus panis*, *casei*, etc.; cercellu, cercu micu de pane, de casiu si de alte lucruri de mancare. (Compara pentru forma latinesculu *colubra*, pote inse fi si d'in *co-veriga*).

COVRU, s. m., *cubile*, *latibulum*; culciusiu, si in speciale, culciusiu de bestia selbatica: *cuibu*, *gaura*, etc. (in locu de *covuru*, transformatu d'in *coburu* = *colubulu* = [*cubulus*], deminutivu d'in *cubiu* sau *cuibu*; compara it. *covolo* si *coville*, isp. *cubill*, lat. *cubille*, tote d'in *cubare*). *M.*

* CRABRONE, s. m., *crabro*; specia de insectu, *vespa crabro* lui *Linneu*, inimica albineloru; de aci si: albina mascula, conosciuta pre a locurea sub numele de *trêntoru*.

CRACA, s. f., *ramus*, *ramulus*; ramu si ramura de arbori si arborelli, (forma feminina d'in *cracu*); braci u sau ramu de riu, etc. *M.*

CRACANA, s. f., vedi *cracanu*. *M.*

CRACANARE, -*ediu*, v., *bifurcare*; *varicare*, *divaricare*; a deschide *cracanele*, a departá unulu de altulu *cracii* unui instrumente sau *cracii*, braciele, etc., unui instrumentu ce are assemîni parti; de aci, a assediá bene pre petiorele selle

unu obiectu cu petiore, cumu unu tripodu, de essemplu. *M.*

CRACANATU, -a, part. d'in *cracanare*.

CRACANATURA, s. f., actione de *cracanare* si resultatu allu acestei actione.

CRACANIRE, *cracaniu*, *cracanutura*; camu in acellu-asi intellesu cu *cracanare*, *cracanatu*, *cracanutura*.

CRACANU, -a, adj. s., care are *craci* (vedi *cracu*), luatu mai vertosu ca substantivu: a) personale, *unu cracanu* = *unu omu cracanu* = cu *craci* mari, lungi si reschiarati; b) reale, m. *cracanu*, unu *cracanu*, pl. *cracane*, si f. *cracana*, unu obiectu cu *craci*, unu vasu cu *craci*, unu tripodu, una cratitia, etc., a *pune cracanele pre focu si a spendiurá caldarea de elle*; si cu intellesulu de *cracu* de omu mare si lungu, disproportionata: *ce cracane la omulu acestu-a!* *M.*

CRACIRE, -*escu*, v. *crura dimovere*, *divaricare*; a departá *cracu* de *cracu*, vorbindu in speciale de omu si de alte animali, a se *rescraci*, a deschide si departá tare petioru de petioru; si refl., a se *craci* = a si deschide *cracii* tare. *M.*

CRACOSU, -a, adj., 1. d'in *craca*, plenu de *crace*, *ramosus* = *ramosus* sau *ramosus*; 2. d'in *cracu*, cu lungi *craci*, lungu in *craci*, vorbindu in speciale de omu.

CRACU, s. m., pl.-i, *cras*, *pes*, *ramus*; 1. parte a corpului omenescu; membru inferiore in totulu seu, petiorulu de la copsa peno la calce; ossulu acestui membru: *unulu scurtu in corpu*, si *lungu in craci*, *altulu scurtu in craci* si *lungu in corpu*; applecatu si la alte animali; 2. applecatu si la alte obiecte assemîni petiorului: *cracii compassului*, petiorele sau braciele; *unu cracu de munte*; *cracii unei cracana*, petiorele cracanei, (din acea-asi origine cu latin. *crus*, si chiaru cu form'a mai apropiata de sanscr. *crank*; compara si *cranca* sau *cranga*). *M.*

CRACUSIORU, s. m., pl.-i, deminutivu d'in *cracu*.

CRACUTIA, s. f., deminutivu d'in *craca*.

CRAMBE, s. f., *crambe* (it. *crambe*, fr. *crambe*; gr. *κράμβη*); genu de plante d'in familia *crucifereloru*.

CRAMPEIU, s. m., vedi *crumpeiu*.

CRANCA si *crânga, grangutia*; vedi *craca, cracutia. M.*

CRANCU si *crângu*, s. m., pl.-re, *lustrum, caedua silva*; padure mica de taiatu sau in taiare, (d'in acea-asi fontana cu *cranca* sau *cranga*);—si cu insemnarea figurată ce are *cracu*=bratuu, ramu, etc., de riu, spre esemplu.

CRANICU,-a, adj., (ital. *cranico*, fr. *cranique*); relativu la *craniu*: *vertebre cranice*.

CRANIOGRAPHIA si *craniografia*, s. f., (fr. *crâniographie*; d'in *κράνιον* = *craniu* si *γράφειν*=*descriere*); descriere a craniului.

CRANIOGRAPHICU,-a, adj., relativu la *craniographia* sau la *craniographu*.

CRANIOGRAPHU si *craniographu*, s. m., (fr. *crâniographe*); care se ocupa cu *craniographia*.

CRANIOLOGIA, s. f., (it. *craniologia*, fr. *crâniologie*; d'in *κράνιον*=*craniu* si *λόγος*=*discursu*); connoſcentia si expositione a connoſcentiei protuberantiiloru craniului, dupo cari se crede co se potu connoſce inclinationile si despoſetionile morali alle omului.

CRANIOLOGICU,-a, adj., relativu la *craniologia* si la *craniologu*.

CRANIOLOGU, s. m., (it. *craniologo*, fr. *crâniologue*); care se ocupa de *craniologia*, care scie sau crede co scie *craniologia*.

CRANIOMETRIA, s. f., (ital. *craniometria*; d'in *κράνιον*=*craniu* si *μέτρον*=*mesura*); arte de a reduce, prin formule mathematice, variele grade de capacitate a craniului, la unu numeru de specie.

CRANIOMANTIA, s. f., (fr. *crâniomanie*; d'in *κράνιον*=*craniu* si *μαντεία*=*divinatione*); pretensa arte de a devinâ dupo craniulu omului.

CRANIOSCOPIA, s. f., (ital. *cranioscopia*; d'in *κράνιον* = *craniu* si *σκοπεῖν* = *essaminare*); esplorare a craniului cu scopu de a connoſce dupo form'a lui despoſitionile morali alle omului, si prin urmare affinu cu *craniologia*.

CRANIOSCOPICU,-a, adj., relativu la *cranioscopia* sau la *cranioscopu*.

CRANIOSCOPU, s. m., (ital. *cranioscopo*); care se ocupa cu *cranioscopia*.

CRANIOTOMIA, s. f., (it. *craniotomia*; d'in *κράνιον*=*craniu* si *τομή*=*taiare*); taiare, dissectione a craniului, studiu anatomicu allu craniului.

CRANIOTOMU, s. m., (ital. *craniotomo*; d'in *κράνιον* = *craniu* si *τομή* = *taiare*); instrumentu ce serve a divide craniulu fetului, spre a i micusiorâ dimensionile si facilitâ nascerea.

CRANIU, s. m., pl.-e, (it. *cranio*, fr. *crâne*); ossele ce formedia test'a capului, in care se afla cerebrulu.

* CRANTERIU, s. m., (it. *crantero*, fr. *crantère*; d'in grec. *κραντήρ* de la *κραίνεω* = *a perfectionâ*); unulu d'in celli ultimi denti molari, numitu si *dente de mente*.

CRAPU, s. m., vedi 1 carpu.

* CRAPULA, s. f., *crapula* (*κραυπάλη*, it. *crapula*; fr. *crapule*); excessu de mancare si mai vertosu de beuture spiritose, betia peno la ammetirea capului si perderea mentiloru; si metaforice, ammetire de verice.

* CRAPULARE, v., (it. *crapulare*, si lat. *crapulatus*); a face *crapula*, a mancâ si bee peno si perde mentile; *crapulatu*, imbuibatu demancare si beutura, ammetitu de betia.

* CRAPULARIU,-a, adj., *crapularius*; relativu la *crapula*.

* CRAPULOSITATE, s. f., (it. *crapulosità*); vitiu si statu de *crapulosu*.

* CRAPULOSU,-a, adj., *crapulosus*, datu la *crapula*: *omeni crapulosi si servi pantecelui*.

* CRASSAME, pl. *mine*, *crassamen* si

* CRASSAMENTU, s. m., *crassamentum*; d'in *crassare*, ceva *crassatu*, si in speciale, residuu grossu allu unui fluidu, parte coagulabile a fluidului; — *crassame*, e, cu pucina modificazione, populariulu *grassime*.

CRASSARE, v., *crassare*; a face *crassu*, si prin urmare camu in acea-asi insemnare cu *crassificare*.

CRASSIFICARE, v., *crassificare*, (vedi *crassu* si *facere*); a face *crassu*.

CRASSIFICATIONE, s. f., *crassificatio*, actione de *crassificare*.

CRASSITIA si *crassitate, crassitudine*, s. f., *crassities, crassitas* si *crassitudo*; stare sau calitate de *crassu*.

CRASSU, -a, adj., *crassus*, (it. *crasso*, fr. *crasse*); acellu-asi cu populariulu *grassu*, reunindu inse si nuantiele de *grossu* si *desu*, si applecandu-se mai multu in insemnari metaforice: *fluide crasse* si *viscose, aerulu d'in apropiarea terrei e mai crassu; crassa ignorantia*.

* CRASSULA, s. f., (ital. *crassula*, fr. *crassule*), proprie forma feminina d'in *crassulu*, deminutivu d'in *crassu*, applecata inse ca subst. la unu genu de plante *grasse* d'in famili'a *crassulacieloru, pentandria pentagynia* lui *Linneu*.

CRASSULACEU si *crassulaciu*, -a, adj. (it. *crassulaceo*, fr. *crassulacé*); care semina cu *crassul'a*; de aci s. f. pl. *crassulacie*, familia de plante cari au de tipu genulu *crassula*.

CRATARIU, s. m., vedi *gratariu*.

CRATE si *grate* (pronuntyatu pre a locure si *cratie* sau *gratie* cu *t* nesue-ratu), s. f., *crates, elatri*; 1. implettitura d'in vergelle de lemnu sau de ferru, care serve la differite usuri, cumu: a) spre a pune pre dens'a casiulu prospetu, ca se se scurre serulu d'in ellu; b) spre a intende pre dens'a alte lucruri ce vremu a usca; c) spre a frige sau ferbe pre dens'a; d) spre a grapá cu dens'a; e) spre a astupá una fossa, etc.; 2. metaforice: *cratea spinarei*, formata de coste si vertebre; asiá si: *cratea laturiloru peptului*.

CRATERIU, s. m., *crater* (*κράτηρ*): 1. mare vasu in care se prepará vinu de mesa; de aci: 2. cupa; 3. gura a unui vulcanu; 4. catinu sau bassinu de ape; 5. constellatione d'in emisferiulu meridionale.

CRATICIA, s. f., vedi *craticiu*.

CRATICIU, -a, adj., *craticius*; relativu la *crate*, care are ceva d'in alle *cratie*; de aci: s. f. *craticia, craticula*: a) cu sensulu generale de deminutivu d'in *crate*; b) in speciale, vasu cu trei si patre petiore, sub care se pote face focu ca si sub unu *cratariu*, spre a frige sau ferbe ceva in ellu, (compara si it. *craticolo*).

* CRATICULA, s. f., *craticula*; deminutivu d'in *crate*, applecatu in speciale la *cratea* sau gratariulu d'in unu furnu chymicu.

CRATIRE, v., *cratire*; d'in *crate*: 1. a frige pre una *crate*; 2. a trage una *crate* peste unu locu, a grapá.

* CREABILE, adj., *creabilis*; care se pote creare.

* CREANTE, part. adj., *creans*, (it. *creante*); care *crea*.

CREARE, v., *creare*, (ital. *creare*, fr. *créer*); 1. a face d'in nemica, a scote d'intru nescientia la fientia; in acestu intellessu: *numai Domnedieu crea; Domnedieu creá cerulu si pamentulu in sesse dille, creá si pre omu dupo imaginea sea*; 2. despre *natura*, considerata ca potere divina, a dá fientia individuale, a produce ceva d'in materia preesistente: *d'in elemente, d'in atomi natur'a crea tote: aerulu, foculu, lumin'a, plantele, animalile; natur'a crea poetii, oratorii, geniele in genere*; 3. despre omu, a face, a produce, a genera, etc.: a) in sensu materiale: *a creá multi fili si filie; boni si forti d'in boni si forti s'au creatu totudeaun'a*; déro mai vertosu: b) in sensu ideale, a face, a dá fientia, a inventá, a imaginá, a combiná, a formá, a constitui, a instituí, etc.: *a creá una doctrina, una scientia; poetii crea poemate; poporulu crea limb'a; una scola crea literati, artisti, cogitatori; a creá ordinea intr'una societate; a creá institutioni, scóle; a creá una armata, una industria; a creá concepte, imaginationi; a si creá una positione; a si creá illusioni; a si creá difficultati imaginarie*; in speciale, despre functioni si demnitati, *creare* va se dica: a) a instituí sau stabili acelle officie, b) a pune, allege sau numi persone in acelle functioni: *a creá tribuni ai plibe, consuli, pretori, censori, unu capitánu care se conduca belulu*; 3. a fi cauza, a causá, a casioná, a adduce, etc.: *a creá placeri, neplaceri, incurcature; noue necessitati crea noue industrie*.

CREATINA, s. f., (it. *creatina*, fr. *créatine*); substantia alcaloide, ce se afla naturale in umorile carnei muscularia

animaliloru, (d'in gr. *κρέας* — *κρεατός* = *ca. ne*).

CREATIONE, s. f., *creatio*, (it. *creazione*, fr. *création*); actione si actu de *creare*, cumu si effectu allu acestoru-a : *creationea lumei*; *creatione de noue institutioni si de noue demnitati*; *creatio-nile imaginationei, poetului sau poesiei, industriei, creatione de scole si de alte instituite*.

CREATORIU, *-toria*, adj. s., *creator*; care crea : *Domnedieu e creatoriulu si conservatoriulu lumei*; *creatoriulu unei cetate, unei institutione, unei poema, unei machina*; *mente creatoria, spiritu creatoriu*.

CREATRICE, s. f., *creatrix*; camu in acellu-asi sensu cu *creatoria*, (vedi *creatoriu*).

CREATURA, s. f., *creatura*, (it. *creatura*, fr. *créature*); effectu sau productu allu *crearei*, ceva *creatu, factura* : *nu pote fi neci creatoriu neci creatura fora amore*; *tote creaturele sunt essite d'in mân'a lui Domnedieu*; *creature animate, inanimate*; si cu sensu collectivu, *creatura* = *tote creaturele*; cu sensu mai restrinsu, *creatura* = *genu, specia de creatura* : *noua creatura de passerii*; *creatura omenesca, creatur'a omului, creatura de omú*: a) *fienti'a omului, omulu insusi*: *predicati la tota creatur'a omenesca*; si fora attributu : *diece creature, nefericita creatura, misere creature*; b) *productu allu omului*: a) in genere, pentru veri-ce productu, *creatur'a omului in oppositiune cu creatur'a naturei sau a lui Domnedieu*, β) in speciale, *creatur'a omului* = *copillulu, filiulu*; si in acestu sensu a *desea fora attributu* : *creatura in fascie*; *parenti ce nu porta cura de creaturele selle*; *inse creatura a cuiva si cu insemnarile* : α') *cellu crescutu si invetiatu de cineva*: *unu alumnulu e creatur'a maestrului seu*; β') *cellu favoritu, sustinutu si repusu in posetiune de cineva, cliente* = *omu allu cuiva* : *creaturele primului ministru*.

* CREBRU, *-a*, adj., *creber* (affinu cu *celebru* si *crecere*); care *essiste sau se face in continua cantitate, care se tine sau succede de aproape, desu, indesatu*

sau *indesitu, continue repetitu, etc.*, cu *crebri arbori taiati inchidu callea inim'cului*; *crebra selba*; *crebri codri, forte crebre edificie*; *crebri cadu inimici*; *crebre sagette sbora in aeru*; *austrulu crebru in procelle*; *riuri crebre in versature, crebrele versature alle riului*; si *despre lucruri incorporali* : *crebre incurSIONI si escursioni, crebra respiratione*.

CREDENTE, part. adj., *credens*, (it. *credente*); *care crede*.

CRESENTIA s. f., *fides, fidelitas, opinio, religio, probitas*, (it. *credenza* si *credenza*, isp. *creencia*, port. *crenza*, prov. *credensa, crezensa* si *creansa*; fr. *croynance* si *créance*, friul. *credinza*); *calitate si actu, sentimentu de credere, cumu si ce se crede, lucru sau lucruri credute sau ce face se creda, mediu de a face se creda cineva ceva, in diferitele insemnari ce are si verbulu credere* : 1. in intellesu intellectualu : a) *convictione, certitudine subiectiva*: *credentia ferma, tare, fundata*; *avemu deplena credentia co asiá va fi*; b) *simplici opinione* : *de acesta credentia sunt eu*; *dupo credenti'a mea, deco nu me insellu in credentia asupr'a acestui punctu*; c) *opinionu fora neci unu fundamentu, imaginatione, illusione*: *credentia deserta, de false credentia ammagitu, credentia orba*; 2. in sensu morale : a) in genere, *assentimentu, acceptatione a addeverului celloru arretate prin fapte sau prin vorbe* : *a dá credentia celloru spuse, celloru vedute sau audite*; *a nu dá credentia neci ochiloru sei*; *omu demnu de credentia, marturi demni de tota credenti'a*; b) in speciale, a) *incredere* : *n'am credentia in acestu omu*; *a avé credentia in senc, in poterile selle, in venitoriulu seu*; *omu de credentia, la assemini lucruri delicate se ceru omeni de credentia, a si pune credenti'a in cineva*; β) *calitati, prin cari merita cineva incredere* : *probitate, onestitate, sinceritate, veracitate, conscientia, si intr'unu coventu, voientia ferma de a si implenf cu tota anim'a detori'a, de a nu insellá neci vettemá altu cumuva pre altulu* : α') in genere : *servii sunt detori a servi cu credentia pre domnii loro*; *credenti'a barba-*

tului *cofra* *muiere* *si credenti'a acesteia* *cofra barbatu*; *credentia cofra Domnitoriu*, *cofra patria*; *a lucrá in credentia*, *a face cuiva lucru de credentia*; *a marturi sau spune in credentia*; *a calcá*, *a rupe credenti'a*; *bon'a credentia esclude veri-ce falsitate sau prefacutoria*; *a lucrá*, *a se portá cu bona credentia*; *a crede in bona credentia*; inse: *bon'a credintia* diferib. cu totulu de *credenti'a bona*; proverb.: *a si mancá credenti'a*, a nu mai fi creditu; —mesa pre care se punu tallere cu mancari, ce se dau de aci la mesa; de aci: si coprensulu sau celle depuse in armariu: catine, tallere, argentaría pentru mesa, etc.

* CREDENTIALE, adj., (ital. *credenziale*), relativu la *credentia*, applecatu in speciale in espressionea: *scrissori credentiali*, prin cari ambassatorii si altii tramessi se facu connoscuti, spre a se bucurá de *credentia* sau *incredere* in negotiele cu cari su insarcinati; de aci si absol. *credentiale-a*, *credentiale*.

CREDENTIARE, *ediu*, v., spondere; a dá sau face *credentia* in insemnarea acestui-a de *garantia* sau de *invoire* pentru casatoria.

CREDENTIARIU, -a, (pre a locurea corruptu d'in *credenciaru* in *credencieru*), adj. s., (it. *credenziere-a*); de *credentia*, cui se crede sau se *incede* ceva: *omu credenciaru*; luatu inse de regula ca substantivu: a) personale; persona cui se crede sau se *incede* ceva: α) in genere, confidente: *credenciarulu secreteloru lui*, *credenciaru'a acesteia muiere*; β) in speciale: α') cui *incede* cineva administrarea averei sau interessiloru selle; β') in opposetione cu *creditoriu*, *credenciaru* = cui se facu *credite*, imprumuturi, etc.; γ') cui se *incede* cur'a *credentiei* (=armariulu cu celle de mancare); b) reale, m., *credenciaru* = armariu in care se punu celle de mancare, cumu si incaperea unde sta acestu armariu, espressionea inaintea cui se ceda si se dispara: *bufetu*, *sofragiaria*, etc.

CREDENTIORA, s. f., (ital. *credenzetta*); deminutivu d'in *credentia* in insemnarea speciale de *armariu* pentru *mancari* cumu si de incaperea unde sta

acestu armariu, (vedi si *credenciaru* sub b).

CREDENTIOSU, -a, adj., *fidus*, *fidelis*, *probus*, *pius*; plenu de *credentia*, mai vertosu in intellessulu morale si religiosu allu coventului: *muiere credentiosa barbatulu*, *servitoru credentiosu*, *amicu credentiosu in nefericire ca si in fericire*; *credentiosu juramentulu si totoru obligationiloru si detorieloru selle*; proverb.: *tu esti Tom'a necredentiosulu*, care sau nu crede in nemica sau care cu greu se indupleca a crede; *unu bonu credentiosu*, care crede in tote alle religioinei sau care nu e contaminatu de nici una eresía; éro: *bene credentiosu* = *orthodossu*; *a remané credentiosu principeloru*, *dogmeloru*; — applecatu si la lucruri: *memoria credentiosa*, *ochi credentiosi*, cari coprendu bene si nu insella nici una data; — mai raru, dupo analogi'a lui *potentiosu*, si *credentiosu* = *de creditu*, *credibile*: *spuse essagerate*, *necredentiose* si *absurde*.

CREDERE, pres. *credu* si *crediu*, se *créda* si se *crédia*, perf. *credui*, *credulu*, (cu *d* siueratu: *credui*, *crediu*), v., credere, (ital. *credere*, isp. *creer*, port. *crer*, prov. *creire*, fr. *croire*); 1. in insemnarea cea mai *materiale*, care cauta se fia si cea mai *originaria*, *credere* e terminu de negotiu sau de daraveri commerciali, insemnandu: *a dá cu imprumutu*, *a dá pre creditu* = *a creditá*: *déco nu vrei se perdi*, *nu crede resipitoriloru*; *a crede summe mari de bani*; de aci: *creditu* = *impromutulu*, (vedi *creditu* la loculu seu); de aci si *creditare* cu insemnare speciale de *a face creditu*. pre candu *credere* se iea, se aplica mai multu: 2. in insemnariu metaforice de: a) a dá in pastrare = *a incede*, *a concrede*, *a commille*: proverb.: *a crede lupulu* *ouea*: *ouea nu se crede lupulu*; asiá si: *a crede cuiva averea*, *onorca*, *tolu ce are mai caru*; *a crede primulu venitú ánim'a*, *fundulu ánimei selle*, *secretete selle*; de aci: b) a espune: *a se crede marei fortunose*, *venturiloru turbate*, *pericleloru celloru mari*; c) cu concepte relative la spiritulu subiectulu: α) in respectu morale, cu conceptulu predominante de *incede-*

re completa, redimare fora reserva, si fora temere de a fi insellatu sau de a pati vre unu altu reu, etc., α) cu dativu, a crede cuiva : α') a se increde : vitium e si a crede totoru-a si a nu crede nemenui; vedi cui credeti; nu credeti apparentieloru; β') cu nuanția intellectuală de intellegere si sentire : cellu satullu nu crede cellui flamundu; sufferu ca unu martyru, si nemine nu mi crede; cine a trecutu prin grelle incercari crede celloru miseri; de aci : γ') fora dativu, cu nuanția de a avé indulgentia, a fi indulgentu sau paciente, a se multiam cu ce se pote face : ospetati ce vi se da, si credeti; iea cātu-ti dau, si crede; β) cu in, a crede in cineva sau in ceva : α') nu numai a avé incredere, ei si a fi continsu : a crede in virtute, in bene, in Domnedieu, in coventulu lui Domnedieu, in evangeliu, in immortalitatea sufletului; a crede in medici, in minumi, in farmecele betaneloru; a nu crede in onestate, in nimica santu; de aci : β') a si pune tota speranti'a, a se multiam numai cu atātu, a nu cere nemica mai multu : a crede in pane = a nu manca decâtu pane; a crede in salariu = a nu mai avé altu mediu de traiu; asiá si : a crede intr'unu senguru servitoriu, intr'unu senguru callu, etc.; γ) cu accusativu, a crede pre cineva sau ceva : α') a crede pre cineva, a avé incredere in dissele, in spusese, affirmationile lui etc.: eu nu i vorbescu de assemini lucruri, coci sciu co nu me crede; candu e vorb'a de morbu, pre cine se credi mai bine decâtu pre medicu? vrei se te credu, candu tu spuni lucruri incredibili? nu ve mai credu, fiendu co m'ati mentitu de atâte ori; cellu ce mente si insella una data, nu mai e creditu; de aci, credere = a ascultá, a se suppone, a urmá celle disse sau prescrisse : credu pre cellu mai espertu si facu, cumu dice ellu; forte desu intercalatu intr'una propositiune sub form'a imperativa : asiá e, crede-me; nu e bene, credeti-me, se faceti asiá; β') a crede ceva, in acellu-asi intellessu cu a crede pre cineva : a crede marturielē omeniloru onesti; nu mai credu ce spuneti voi; a crede si urmá consilielē altui-a; déro si : a crede ceva = a se convinge, a fi con-

vinsu de acellu ceva : cauta se credu addeverulu; cu greu va poté crede cineva assemini lucruri; am auditu si eu aceste de la multi, déro nu le credu; buccurosi credemu ce dorimu; asiá credu si asiá e; nu credu se fia facutu ellu asseminea fapta; δ) in intellessulu de la precedentele β si γ si absolutu : a crede usioru, a crede anevoia; a vré sau nu vré a crede; β') in respectu intellectualē, credere = a cogitá, a judicá, a fi de parere, etc., α) in genere : credu co ar fi mai bene asiá; me temu co altele credeti si altele spuneti; toti credu, co nu ai facutu bene ce ai facutu; β) in speciale : α') a tiné, a considerá, a estimá, etc. : te credeam omu cumu se cade; nu te credu capace de acesta functione; nu me crede asiá stultu; nu ne credeti smentiti; β') reflex. a se crede = a se estimá reu, si mai vertosu, a se estimá mai multu de ce e, a avé prea mare idea de sene : se crede picatu d'in ceru; se credu toti filosofi; ce te credi co esti? — γ') credu, credemu, sunt adesea numai moduri de a spune ceva cu modestia si sub forma orecumu indoioasa ceva de care e cineva deplenu certu : credu, co te inselli; noi credemu co addeverulu si dereptatea ceru se faceti altamentre.

CREDEU, s. m., vedi *credu*.

* CREDIBILE, adj., credibils, (it. credibile); care se pote credere : spusese vostre sunt credibili, narratione credibile.

CREDIBILITATE, s. f., (it. credibilità); calitate de credibile : credibilitatea viseloru.

CREDIMENTU, s. m., pl.-e, (it. credito); actu de credere in unele d'in insemnarile intellectualiale acestui verbu : a dá credimentu medicului, vorbeloru unui mentionosu; a avé credimentu = a fi creditu : coventele vostre nu au sau nu afla credimentu; morbu fora credimentu, reale si greu pote, inse care nu e creditu de altii, pentru co patientele ambla pre peggiore.

CREDITARE, v., creditare; d'in creditu, forma intensiva a verbului credere, asiá co creditare insemna proprie : a crede cu potere si cu persistentia, luata inse de regula cu insemnarea de : a face cuiva

creditu, a impromutá : a *creditá* cuiva *mari summe de bani*, sau : a *creditá* pre *cineva cu bani*, cu *merci*, etc.

CREDITORIU, *-toria*, s. f., *creditor*, *credulus*, (it. *creditore*); care *crede* : 1. in insemnarea originaria a lui *credere*, ca oppusu la *credentiarium* sau la *debitorium* : *mai multi creditori au perdutu banii creditati acestui resipitoriu*; 2. in insemnarea intelectuale a lui *credere*, care *crede* usioru pre veri-cine si veri-ce : *creditori de tote absurditatile*.

CREDITU, s. m., d'in *credere*, *creditum*, (it. *crédito*, fr. *crédit*); proprie, un'a d'in formele participali alle verbului *credere*, luata de regula ca subst. cu insemnarile de : 1. ca terminu de affaceri pecuniari sau commerciali, ce *se crede* = se da in promutu, cumu si calitatea prin care cineva merita a fi impromutatu, merita *credere* : a *avé creditu in platia*; a *perde creditulu*; *creditulu cade sau cre-sce*; *creditulu publicu* = *creditulu statulu*; *institutiuni de creditu*, *casse de creditu*; *creditu fundiarium sau agrarium*; *omni cu sau fora creditu*; *inscrisse ce au mare creditu*; *fabrica, officina cu mare creditu*; a *avé creditu*, a *se buccurá de mare creditu*, a *fi in creditu*, a *castigá creditu*, a *face creditu cuiva*, a *compará sau vende in creditu sau pre creditu*, a *lucrá in creditu sau pre creditu*; a *scrie sau trece in creditulu cuiva*; *creditele si debitele, creditulu si debitulu*, ce are se ia si se dé cineva; 2. in intellesu intelectuale de : a) *credimentu, credentia* : a *nu dá creditu vorbeloru altui-a*; *trei sunt causele prin cari oratorii capita creditulu ascultatoriloru*; b) *opiniune, reputatione*, care face se fimu *creduti*, si de aci, *influentia, trecere, favore*, etc. : *omni cu mare creditu la curte*; *desi nascutu d'in parenti obscuri, acestu omni capitá mare creditu prin avuti'a si scienti'a sea*; si pentru lucruri : a *pune in creditu una institutione, una scientia, una arte, unu genu de styly*, etc.

CREDU, s. m., (pre a locurea si : *cre-déu*; compara it. *credo* si *credondeo*); symbolulu credentiei religioase : *di credulu si tatalu nostru*; — prin estensione : *acestu-a e credulu meu politicu*.

CREDULITATE, s. f., *credulitas*; calitatea de *credulu* : *credulitatea celloru imbecilli de mente*; si pentru animali : *credulitatea pesciloru*.

CREDULU, *-a*, adj., *credulus*, (it. *credulo*, fr. *crédule*); care *crede* currendu, cu usiorentia, care *prea crede* : *credulu vulgu*; si pentru animali si chiaru pentru lucruri inanimate : *credulii pesci*, *credul'a amore*, *credule wrechie*.

CREDUTU, *-a*, part. d'in *credere*, *creditus-a-um*.

CREIERU, s. m., pl. *-i*, (pre a locurea si : *creiere*); *cerebrum*; *acellu-asi coventu cu cerebrum*, transformatu succesivu in : *crebrum, crevrum, creurum*, etc.; substantia molle coprensa in craniulu capului omenescu, care se considera ca scaunu allu intelligentiei, si de aci : *capu fora creieri* = omu stultu; appecatulu si la animali : *creierii pesciloru, vitelliloru*; *buccatele de creieri de paunu placeau anticiloru*.

CREMA, s. f., *cremum, cremor*, (it. *crema*, fr. *crème*); 1. flore de lapte, smantana; buccata, confectura cu crema; 2. prin metafora : a) certe preparatiuni farmaceutice; b) mai vertosu ce e mai bonu in ceva : *crema societatei*.

CREMARE, v., *cremare*; a arde, a reduce in *scrumu* sau *cenusia*, appecatulu in speciale la arderea *cadaverelor* de omeni, ce se practicá la antici.

CREMATIONE, s. f., *crematio*; actiune de *cremare*.

CREMATORIU, *-toria*, adj. s., *cremator*; care *crema*.

CREMENE, s. f., *silex*; *petra forte tare*, care lovita cu *amnariulu* da scantele; buccata de *asseminea* *petra* ce serve la *scaperatu* : *cremenea puscei*; *n'am cu ce scaperá, co mi lipsesce cremene*. (Coventulu e essitu sau d'in acea-asi radecina cu *crementu* sau din acea-asi radecina cu *cremu, cremore*, compara si *cremiu* = *cremium* = *lemnul* uscatu si forte tare, *crematu* sau bonu de *crematu*).

CREMENIRE, *-escu*, v., vedi *in-cremenire*.

CREMENTU, s. m., *crementum*; *cre-scere*, *adaussu, marire*.

CREMIU, s. m., vedi *cremene*.

CREMORE, s. f., *cremor*, (it. *cremore*); 1. in genere, succu d'in substantie animali sau vegetali, zema; 2. in speciale, *cremore de tartaru* = *cremotartaru* (d'in *cremu* si *tartaru*) = *cremu tartaru* = *tartaratu*, acidu de potasse = *bitartaratu de potasse*, trassu d'in *tartarulu* ce se forma pre paretii butiloru, purificatu, albitu si preparatu mai vertosu pentru applicatiunea sea ca medicamentu.

CREMOTARTARU, s. m., vedi *cremore*.

CREMU, s. m., vedi *crema*.

* **CREPACE**, adj., *crepax*; care *crepa*: *crepacea mora*.

CREPARE, v., *crepare*, *concrepare*; *secare*, *findere*, *findi*, *rimasagere*, *rumpl*, (it. *crepare*, isp. port. *quebrar*, prov. *crebar*, fr. *crever*); 1. trans., a despicá, a desface lovindu sau taliandu: *a crepá unu lemn* sau *lemn*; a *crepá capulu cuiva*; prov. *ti crepu capulu in patru* = *ti spargu capulu, te batu reu*; 2. a *crepá usi'a* = a ua deschide pucinu; *usi'a crá crepata*: a) pucinu deschisa; déro si: b) in unulu sau mai multe locuri despicata; a *crepá cortin'a* = a ua redicá, trage, deschide, etc., pucinellu; déro mai vertosu: 2. intr., a se despicá, a se desface, a se rupe, etc., d'in diverse cause: a) proprie: *oll'a, butea, putin'a, caldarea crepa*; *lemnene crepa de geru*; *geru de crepa* *lemnene si petrele*, forte geru; *murii crepa*, *pamentulu inco crepa de caldura* sau *d'in alta causa*; *brosc'a se inflá peno crepá*; *crepa pellea*; *crepa manule*, *pellea de la mane*; *cu manele crepate*; in acellu-asi sensu, inse mai energetic, si reflex. *ghiaci'a se crepa* = *ghiaci'a crepa*; asiá si: *paretele, caminulu, oll'a se crepa*; sub acesta forma si ca impersonale in expresiunea: *se crepa de diua* = inceptu a se arrettá diorile; b) metaforice: a) a *crepá* = a mancá multu, a se imbuibá: *tota diua crepa, si nu se mai satura*; in acestu intellesu si cu unu obiectu directu, mai vertosu cu focu: a *crepá*, in blasteme: *crepa, crepareai focu*: *crepa ori focu*; β) a mori, vorbindu de animali sau si de omeni in despretiu mai vertosu: *amendoi callii crepara*; *mi a crepatu unu bou d'in*

celli mai boni; *se crepi*; *crepareai se crepi ca se nu te mai vedu in ochii mei*; γ) si metaforice: a *crepá de invidia*, *de menia*; a *crepá de risu*; *mi crepa anim'a de menia*, *de impatientia*, *de uritu*; si absol. *mi crepa anim'a*, camu in acellu-asi sensu cu: *mi crepa budi'a* (vedi *budia*); δ) a *crepá in pelle* sau a *crepá cuiva pellea*: α') proprie, déro si metaforice: β') a fi forte grassu: *crepa vaccei pellea de grassa*; 3. cu respectu la sonulu ce face unu ce care *crepa*: *crepa neurii*, *armele ce se lovescu*, *caten'a d'in petiorele ce se misca*, etc.; si cu obiectu directu: a *crepá armele*, a *crepá d'in gura vorbe gretiose*.

CREPATIOSU, -a, adj., *rimosus*, *fissilis*; care *crepa* usioru; plenu de *crepature*.

CREPATU, d'in *crepare*: 1. part., *olla crepata*; 2. supin. *penna de crepatu lemn*; 3. s. abstr., *crepatulu ghiacei*; *in crepatulu de diua*.

CREPATURA, s. f., (it. *crepatura*), *rîma*, *fissura*; resultatu allu actionei de *crepare*: *crepaturele manelor*, *paretiloru*; a *lipi crepaturele ollei*, a *astupá crepaturele luntrei*; *apa essiea d'in acelle crepature alle pamentului*; prov. *a se bagá in crepatura de serpe*, (vedi *a se bagá* in Glossariu).

CREPATURELLA, s. f., deminutivu d'in *crepatura*.

* **CREPIDA**, s. f., *crepida* (κρηπίς); solia sau calciamentu ce consiste numai in caputa si chiaru numai in talpa, sandaliu.

CREPIDATU, -a, adj., *crepidatus*; incalciatu cu *crepide*.

* **CREPIDINE**, s. f., *crepido*, (κρηπίς; vedi si *crepida*); partea cea mai de diosu a unui ce, fundamentu, base pre care sta unu ce: *crepidinea columnei, montelui*; — margine radicata care inchide ceva, cadru cerculariu proeminente.

CREPITACILLU, s. m., pl.-e, *crepitaclillum*; deminutivu d'in *crepitaclu*.

* **CREPITACLU** si *crepitaclu*, s. m., *crepitaclum*, (it. *crepitaclolo*; d'in *crepitu* de la *crepare*); instrumentu de *crepatu* in insemnarea de sub 3. a verbului *crepare*, cumu e cellu cu care custodii

de noptea dau semnu, cellu cu care se joca copillii, cellu de care se face usu in orchestre, etc.

* CREPITANTE, part. adj., *crepitans*, (it. *crepitante*); care *crepita* : *crepitantile arme*.

CREPITARE, v., *crepitare*; d'in *crepitu*, ca intensivu d'in *crepare* in insemnarea acestui coventu de sub 3. a *crepá* cu putere : *portile deschise cu violentia crepita infricosiatu; audimu crepitandu spatele luptaciloru; crepitá spinarea sub lovitur'a bátiului; crepita und'a lunecandu pre petricelle; copillii crepita cu crepitaclele*.

CREPITATIONE, s. f., *crepitatione*, (it. *crepitatione*); actione de *crepitare* : *crepitationea flammei, sarei pusa in focu*.

CREPITU, s. m., pl.-e, *crepitus*; actione si mai vertosu effectu sau modu de *crepare* in insemnarea speciale de sub 3. : *crepitolu cardiniloru, portiloru, armeloru, aripeloru passeriloru in sboru; crepitolu arboriloru ce se frangu, allu lemneloru ce se crepa, allu palmeloru d'in cari bate cineva, allu ghiaciei ce se rupe, allu grandinei ce cade*.

* CREPRU, -a, adj., *creper*; intunericatu, si de aci, indoiosu, incertu, (vedi si *crepusculu*).

* CREPULU, -a, adj., *crepulus*; care *crepa* in insemnarea speciale a lui *crepare* de sub 3. : *crepulele unde*.

* CREPUNDIA, s. f., *crepundia*; ceva ce *crepa* in insemnarea lui *crepare* de sub 3., si in speciale, jocurella copillarasca, care la vechii Romani serviea intre altele ca semnu la copillii espusi, si de aci : *crepundia* = semnu pusu unui copillu espusu, ca se pöta fi connoscutu intr'una di.

CREPUSCU, -a, adj., vedi *crepru*.

CREPUSCULARE si

CREPUSCULARIU, -a, adj., *crepusculascens*, (it. *crepuscolare*); relativu la *crepusculu* : *lumina crepusculara*.

CREPUSCLU si *crepuscula*, s. m., pl.-e, *crepusculum*, (d'in *crepuscu*); lumina ce se vede dupo appusulu si inainte de resaritulu sorelui, cumu si tempulu in care appare acea lumina : *crepusclulu serei, crepusclulu demanetiei*; in speciale

inse se chiama asiá lumin'a ce se vede dupo appusulu sorelui, *murgulu serei*; prin metafora, intunerecu.

* CRESCENTE, part. adj., *crescens*, (it. *crecente*); care *creste* : *lun'a crescente*, in oppositiune cu : *lun'a decrescente*; *apele crescenti; progressioni crescenti*.

CRESCENTIA, s. f., *crescientia*, (*crescenza*); statu sau actione de *crecente* : *crecenti'a apelor, lunei*; si ceva *crescutu* sau adaussu undeva, si in speciale, carnositate.

1 CRESCERE, *crescui, crescutu* si *cretu*, v., *crecere*, (ital. *crecere*, isp. si port. *crecer*, fr. *croître*, din acea-asi radecina cu *creare*); 1. intr., a) a essi d'in nefientia la fientia, a se nasce, a se face, a proveni, si de aci, a fi, a se aflá, vorbindu mai vertosu de plante : *plantele crescu d'in sementiele arruncate in pamentu; fungii crescu in locuri stercorose; in Arabi'a crescu formosi calli; in zon'a caldurosa crescu animale si plantele cille mai veninose; incepe a cresce barb'a. mi a cadutu perulu si nu mi mai cresce; la calli nu crescu corne; crescu denti pruncului in primulu annu aliu etatei; b) dupo nascere sau facere, a se mari, á se desvoltá, a se face mare sau mai mare : a) in intellesu materiale, a) proprie si speciale, vorbindu de fientie organice, plante sau animali : *erb'a cresce mare, nu cresce mare; copillii nostri paru co nu mai crescu; multu a crescutu fet'a intr'unu annu; a cresce in petiore, in capu, in laturi, in lungu, etc. : pote cresce cineva in laturi, fora se cresce in lungu; considerati cátu de formosi crescu crinii; in acea cetate ne amu nascutu, in acea-a amu si crescutu; — se cresci mare! urare ce se face copilliloru candu se arretta boni si politu; si despre parti alle fientieloru organice : *crescu rápurele, trunchiulu, florile, fructele unei plante; cresce ficatulu, perulu, capulu unui omu; cresce carnea*, de unde proverb. *nu mai cresce carne pre ellu*, de reu ce e sau de ánimosu ce e; *crescu urechiele cuiva* = devine stultu, etc; ß) vorbindu si de alte lucruri, cumu despre ape : *fluviulu cresce, riurile de plovia multa crescu si redunda*; despre luna : *lun'a cresce aproape 15 dille, apoi decresce;***

despre diverse alte lucruri : *panea cresce prin fermentare sau prin cocere*; *coc'a nu e bene crescuta*; si mai vertosu despre numere si alte cantitati : *numarul conjuratorilor cresce*; *procentele cresc continuu si appesa pre debitori*; de aci : γ) prin metafore, despre avere, potere, influentia, despre facultatile omului, etc., *prin economia starea noastra cresce si infloresce*; *puterea tribunilor crescuse forte*; *licenti'a si desordinea cresc neincetatu*; *pretiulu, valorea lucrarilor inco cresce*; *prin concordia si unu statu micu cresce*; *ur'a, meni'a, furi'a cresc, precumu cresce si coragiulu, mentea, intellectionea*; *si copillulu crescea cu corpulu si cu mentea*; *anim'a cuiva cresce de bucuria, de una legitima mundria, etc.*; 2. trans., a face se creasca : a) in genere : *se crescemu numarul cu cinci*; *in gradina, gradinariulu cresce pomi, flori al-lesse si alte lucruri*; b) in speciale : α) a dá lapte, a nutri ca mamma fetulu : *ouea cresce doi mnelli*; β) a tiné, nutri si castigá ca parente : *a cresce unu filiu de suffletu*; *neavendu copillii sei, adopta si cresce copillii altoru-a*; si pentru bestie : *a cresce calli, boi, cani de venatu, etc.*; in cari espressioni intra peno la unu punctu si nuantia de la urmatoriulu : γ) a desvoltá suffletulu, ca si corpulu, a educá, a formá bene : *a cresce bene copillii sei*; *copillu reu crescutu*; *crescuti in mollitione si corruptione*.

2 CRESCERE, s. f., crescentia, incrementum, educatio; actione decrescere, cumu si resultatu allu acestei actione : *lun'a in crescerea si decrescerea discului seu*; *crescerea apeloru fu rapida si furiosa*; *crescerea unui copillu costa multu*; *omu fora crescere, omu cu crescere, cu bona crescere*.

CRESCITU si crescutu, s. m., pl. -e, vertex, cacumen, apex, fastigium (d'in crescere; compara si it. cresciuta; vedi si cresta); partea cea mai de susu a unui ce inaltu : *crescitulu capului, montelui, arborelui, columnei, pyramidei, etc.* si metaforice : *in crescitulu puterei, marirei*.

CRESCUTORIU, -toria, adj. s., cresceus; altor, educator; cultor; d'in crescutu, care cresce : a) in intellessulu in-

transitivu allu verbului *crescere* : *plantele crescutorie in acesta regione*; b) in intellessulu transitiv u allu verbului *crescere* : *crescutoriu de plante essotice, de copilli orfani*; *crescutoriulu unui copillu nu e totu de un'a nascutoriulu copillului*; *invetiatorii sunt crescutorii nationei*.

CRESCUTU, -a, d'in *crescere*, (compara it. cresciuto) : 1. part., *crescutu, -a* : a) passivu : *juni bene crescuti de parentii si invetiatorii loru*; b) intrans., *erbele crescute pre campu*; 2. supinu : *medie de crescutu copillii*; si cu intellessu pasivu : *plante delicate si grelle de crescutu*.

CRESCUTURA, s. f., resultatu allu actionei de *crescere*, si in speciale, escrescentia, protuberantia, buba, cucuiu, etc. la animali si la plante.

CRESTA, s. f., crista, pinna, (it. isp. prov. alb. *cresta*, fr. *crête*; din acea-asi radecina cu *crescere*); parte superiore a unui ce, si in speciale : 1. escrescentia de carne sau cucuiu de penne la certe animali : *crest'a gainei, cocosiului, corcanului*; 2. motiu de penne, sau de metallu sau de alta materia pre *crescitulu* unui copèrimentu de capu : *crest'a de penne ce flutura pre cassidea eroului*; 3. culme a unui muru sau altei constructione : *crest'a murului*; si in speciale, *pinna*, *crestatura* in assemine culme, (vedi si *crestare*) : *culmea murului era cu creste*; 4. *crest'a cocosiului* : a) cu insemnarea de la 1., déro si : b) ca nume applegatu la doue specie de plante : α) *orista galli* sau *rizanthus, β) *leonurus*, *cardiaca* lui *Linneu*.*

CRESTALLU, vedi *cristallu*.

CRESTARE, -ediu, v., crista munire, plunis munire; plagis deformare, mutilare; incidere, excidere (d'in *cresta*); a face *cresta* : 1. a muni cu *cresta* : *a cresta murulu*; *passeri crestate*; *casside crestata*; 2. a face una *taliatura* mica, a insemná taliandu, (vedi si *crestatura*) : *a cresta lemnulu*; *a cresta una buba, ca se curra puroiulu d'in ea*; *a cresta urechiele canelui, callului*; *a cresta nasulu, urechi'a cuiva*; *a se cresta la degitu, la petioru. la budia*; inse si cu intellessu mai energicu de : a *taliá*, a deformá mai vertosu faci'a prin *taliature* : *vechii Dom-*

nii crestau pre rivalii si competitorii loru la tronu.

1 CRESTARIU sau *crestaru*, vedi *crystalu*.

2 CRESTARIU, -a, s. m., (d'in *cresta*), ceva *crestatu*, si in speciale, lemnu *crestatu*, lemnu pre care se insemna numere prin *crestature* sau care serve ca semnu de reconoscere, cedula, etc. (vedi si *crestatura*).

CRESTATELLA, s. f., proprie, deminutivu d'in *cresta*, applicatu inse in speciale ca nume allu unei planta, *preanthes muralls* lui *Linneu* (compara si fr. *crételle* = *cynosurus cristatus*).

CRESTATORIU, -toria, adj. s., care *crestedia*, (vedi *crestare*): *instrumentu crestatoriu de bube*.

CRESTATU, -a, adj. part. d'in *crestare*.

CRESTATURA, s. f., *incislo*, *incisura*; actione de *crestare*, déro mai vertosu resultatu allu acestei actione: *crestatur'a lemnului, nasului, urechiei; crestatur'a sagettei care se imbucca in cord'a arcului; crestaturele ascutitului spatei se vedu inco pre fruntea tea; fa una crestatura in scorti'a arborelui si introdu in ea altuiulu; cu crestature pre unu lemnu insemna terranii numere: form'a differita a crestaturei arreta unitati, dieci, etc.*

CRESTATURELLA, s. f., deminutivu d'in *crestatura*.

CREESTICIA si *crestitia*, s. f., *oristula*; deminutivu d'in *cresta*.

CRESTINARE, v., a face *crestinu*: 1. a convertine la *crestinismu*, a face se imbracie religionea *crestina*: *inco de pre tempulu Apostoliloru se crestinasse multi d'entre tote poporele imperiului romanu*; 2. in speciale, a introduce in turm'a *credentiosiloru* prin *battezu*, a *battezá*: *a crestina copillulu, ca se nu mora ne-crestinatu*; 3. a cresce si formá *crestinu*, a l'adapá cu doctrin'a *crestina* si a l'essericitá si confirmá in practic'a virtutiloru *crestinesci*.

CRESTINESCE, adv., d'in *crestinescu*: *a se portá, a viue si mori crestinesce*.

CRESTINESCU, -a, adj., relativu la *crestinu*: *ce se tine strinsu de unu crestinu: fapte crestinesci, pietate crestinesca, virtuti crestinesci; doctrina cre-*

stinesca; limba crestinesca, intellessa de toti, (vedi si crestinu).

CRESTINISMU, s. m., doctrina *crestina*, (vedi si *christianismu*).

CRESTINITATE, s. f., 1. calitate de *crestinu*: *crestinitatea acestui omu, acesteia massima este forte indoiosa*; 2. collectivu, toti *crestinii*, baseric'a sau comunionea *crestina*: *tota crestinitatea se scolla asupr'a paganiloru; crestinitatea ammenitiata de poterea si armele machomedane*.

CRESTINU, -a, adj. s., *christianus*, (compara si it. *cristiano*, franc. *crétien*; d'in *Cre su*, form'a antica si popularia a numelui Mantuitorului, de care vedi *Christu*; co form'a *Crestu*, d'in care *crestinu* si derivatele, e forte antica, se vede d'in *Tertullianu*, care imputa paganiloru, co nu connoscu bene neci nomele *crestiniloru*, de ore cè i numescu *crestiani*, ca si cumu acestu nume ar veni d'in *χρηστός* de la *χράσσειν* = a se folosi, si nu d'in *χριστός* de la *χρίειν* = ungere); 1. consideratu ca substantivu, *crestinu*: a) care se tine de legea lui *Crestu* = *Christu*: *primii crestini; legea crestinului este evangeliulu; addeveratulu crestinu nu numai scie legea lui Christu si crede in ea, ci si lucra conformu acestei lege*; oppusu mai vertosu la *paganu*: *Domnedieu dede crestinului victoria assupr'a paganului*; oppusu si la *barbaru*: *bellu de crestini, nu de barbari*; a) face *crestinu* de a) a converti de la alta religione la cea *crestina*; β) a battezá: *ceru se faca pre filiulu seu crestinu; bonu crestinu*, care si crede firmu in legea *crestina* si lucredia conformu cu acesta lege: *déco am traitu ca peccatosu, vreu se moru crestinu, si bonu crestinu*; b) in genere bonu, cumu se covine si se cade se fia: *lucru crestinescu, lucru bonu, vorbire de crestinu*, clara si intellessa; c) *crestinu* = omu in genere: omu fora neci unu titlu speciale: *doi crestini si trei boiari*; 2. ca adiectivu, religione *crestina*, cultu *crestinu*, virtuti *crestine*, auctori *crestini*, morale *crestina*, addeverulu *crestinu*, scientia si filosofia *crestina*, arte *crestina*, baserica *crestina*, anticitati *crestine*, potentati

crestini, terre crestine; in acellu-asi intellesu si forni'a *crestinescu*: *baserica crestinesca*, inse: a) *crestinescu* se aplica si in insemnarea generale de bonu: *lege crestinesca* = *lege bona, umana, de-repta, plena de ecitate, covenita locului si personeloru*, etc., pre candu *legea crestina* = *religionea lui Christu, crestinismulu*; la espressioni ca: *limba crestinesca* = *limba intellesa de toti*, etc., nu s'ar poté substitui ca ecivalente: *limba crestina*; asiá si: *mancare crestinesca, lucrul crestinescu, portare crestinesca, vinu crestinescu*, etc.

CRESTISIORA, si

CRESTITIA, s. f., vedi *cresticia*.

CRESTOSU, -a, adj., (it. *crestoso*); cu *créta* mare sau cu *creste* multe: *crestosulu muru, crestos'a serra*.

CRETA, s. f., (pre a locurea: *crita* si *crida*), *creta*, (it. *creta*, isp. port. prov. greda, fr. *crate*); proprie, pamentu de *Creta*, insula in marea Mediterranea, si de aci, veri-ce pamentu assemine: a *nu avé creta de scrissu pre tabla negra*.

CRETACEU si *cretaciu*, -a, adj., *cretaceus*, (it. *cretaceo*); de natur'a *cretei*, compus d'in *creta* in parte sau in totu: *montii cretaci*; assemine in ceva cu *creta*: *colore cretacia*.

CRETOSU, -a, adj., *cretosus*, (it. *cretose*); plenu de *creta*, de calitatea *cretei*; *locu cretosu, strate cretose*.

CRETIRE, -escu, v., a face *cretiu*; vedi compusulu: *in-cretire*.

CRETISIORU, -a, adj. s., deminutivu d'in *cretiu*: *cretisiorii peri ai copillului*; si ca subst. *unu cretisoru de peru*.

CRETITURA, s. f., *ruga, stuus*; resultatu allu actionei de *cretire*: *cretiturele de pre frontea betranului; cretiturele rochiei, branului, bettei, cordellei; vestimentulu sta intensu pre corpu si nu face cretiture*, (vedi si *cretiu*).

CRETIU, -a, adj. s., *crispus, rugosus, rugatus; cincinnus* (d'in acea-asi fontana cu *crispu, cresta*, etc., si a nume d'in *cretu* de la *crecere*); 1. adj., care d'in natura sau prin arte e strinsu in *cercelli* sau *cincinni* sau care formedia *cretiture*: *peri creti, flore cretia; copillu cu perula cretiu; Arabii au perulu cretiu; omu cre-*

tiu = omu cu *perulu cretiu*, si ca subst. *unu formosu cretiu; pelle cretia, pan-nura cretia, frundie cretie*; 2. subst. m. reale, *cretiu*, pl. *creti*, ceva *cretiu*: *cu creti de peru pre temple; creti de metasse pre marginile maneciloru; cretii blastariloru de vitia de viia*; si metaforice: *cretii animei* = *cretiturele animei*.

CRIBELLARE, v., *cribellare*; a trece prin *cribellu*.

CRIBELLU, s. m., pl. -e, *cribellum*; deminutivu d'in *cribru*, acellu-asi cu popul. *ciurellu*.

CRIBRARE, v., *cribrare*; acellu-asi cu populariulu *ciurare* sau *ciuruire*.

CRIBRARIU, -a, adj. s., *cribrarius*; relativu la *cribru*; s. m., *cribrarius* = care face *cribre*, acellu-asi cu popul. *ciurariu*.

CRIBRATIONE, s. f., *cribratio*, (it. *cribrazione*); actione de *cribrare*, vorbindu in .peciale de *cernerea* sau *secretionea* certoru fluide d'in corpulu animaliloru.

CRIBRU, s. m., pl. -e, *cribrum*; acellu-asi cu populariulu *ciuru*.

* CRICOIDE, adj. s., (it. *cricoido*; d'in *κρῖνος* = *cercellu, anellu*, si *εἶδος* = *forma*); cu forma de anellu; de aci s. f. *cricoidea* = cartilagine d'in larynge, care ca unu anellu, incongiura tota laryngea.

CRICOIDEU si *cricoidiu*, -a, adj., (it. *cricotideo*); relativu la *cricoide*: *cartilaginea cricoidia*.

CRIDA, s. f., vedi *creta*.

CRIERU, vedi *creieru*.

CRIME, pl., *crimine* sau *crimine*, (it. *crime*, fr. *crime*; grec. *κρίμα* d'in *κρίμα* casi cellu romanicu d'in *cernere* in intellesu de *judicare, decisioe judecatore-sca*; vedi *cernere*); 1. in intellesu originariu, *judecata, decisioe judiciaria, sententia*, si de aci, ce se suppone *judeciului* sau *sententiei judeciului*: a) in sensu subiectivu, *inculpate, imputate, accusate, mai vertosu imputate sau accusate nefundate, nederepte*: *crime falsa, covenutu plenu de crimine in contr'a guberniului; d'in devotamentulu meu pentru voi vreti se mi faceti una crime?* — in acestu intellesu mai desu occurru formele: *criminatione* sau *in-criminatione*; b) in sensu obiectivu, a-

biectu de imputatione, de accusatione; si de aci: 2. in sensu cu totulu obiectivulu, culpa imputata sau accusata, si mai vertosu culpa grea, cumu e ommorulu, furtulu, adulteriulu, etc.: *omu contaminatu cu tote crimenele; crimenele se punescu cu celle mai grele pene; curatu nu numai de crime, ci si de suspicione; pote fi crime mai mare de catu parricidiulu? infanticidiulu e nu numai atroce crime, ci si peccatu infeuratoriu.*

CRIMINALE, adj., (it. *criminale*, fr. *criminel*); relativu la *crime* in intellesulu de sub 2.: *dereptu criminale, fapte criminali, accusatione criminale, omeni criminali.*

CRIMINALITATE, s. f., (it. *criminalità*); calitate de *criminale*.

CRIMINARE, v., *crimnari*; a incrimina; vedi *incriminare*.

CRIMINATIONE, s. f., *crimnatio*; actione de *crimnare*, (vedi si *incriminatione*).

CRIMINOSU, -a, adj. s., *criminosus*; plenu de *crimine*.

* **CRINALE**, adj. s., *crinalis-e*, (it. *crinale*); relativu la *crine*: *peptine crinale, cordelle crinali, ace crinali*; de aci s. f., reale, *crinale-a*: a) ornamentu de *crine*, si in speciale, acu sau peptene de auru; b) lini'a cea mai inalta a unei inaltime: *crinalea montelui, colinei*.

CRINE, s., *crinis*, (it. *crine*, fr. *crin*; d'in aceea-asi radecina cu *crecere, crescutu, cresta, cretiu*, etc.); peru lungu, ca-escrescentia a corpului, cumu e perulu de la com'a sau cod'a callului si altoru animali; se applica si la perulu de capu allu omului; in tote aceste insemnari si cu intellesulu collectivu de *toti perii*; de unde prin metafore si: *crinele unui cometu, unui arbore, unui monte*, etc., si de aci, *crine=cresta, crescutu*, etc.

CRINIGERU, -a, adj., *criniger*, (d'in *crine* si *gerere*); care porta *crine*, care are peru lungu: *criniger'a coda a armesariului; crinigerulu Apolline*.

CRININU, -a, adj., *crininus*, (*xpivov*); de *crinu*: *unsore crinina*.

CRINIRE, -escu, v., *crinitre*, (d'in *crine*);

a muni cu *crine*: *in primavera arborii se crinescu cu formosa coma de frondie*; mai vertosu in forma participiale, *crinitu*, -a = munitu cu peru, cu peru lungu: *crinitulu Apolline; crinite cassili; crinit'a stella=cometu*.

CRINITU, -a, part. adj., vedi *crinire*.

CRINISIORU, s. m., pl. -i, deminutivu d'in *crinu*.

CRINU, s. m., pl. -i, *crinum*, *Illium*, (*xpivov*); planta cu flore formosa: *crinii albi sunt symbolulu formosetiei casta; albu ca crinulu; pre faci'a verginei crinii se marita cu rosele*.

CRIPTA, *criptogamia*, etc., vedi *cripta*, etc.

CRISE, s. f., *crisis*, (*xpivov* d'in *xpivov*=*cernere*); 1. ca mai desu, ca terminu medicale, allegerea luptei intre puterea sanitatei si a morbului, momentu decisivu in care se allega deco unu morbu greu pleca spre bene sau in mai reu: *morbulu face crise; acumu morbosulu e in crise*; de aci: 2. prin metafora, momentu periculosu si decisivu de scambare a unui ce, si de aci, periculu de scambare tare ammenitiatoriu: *crise ministeriale, crise monetaria*=periculu de lipse de moneta, strimtorare finantiară, asi'a si: *crisi commerciali*, etc.

* **CRISPARE**, v., *crispare*; a face *crispu*: *a crisp'a perii; und'a se crisp'a de sufflarea ventului; mi se crisp'a pellea, perii in capu de frica; a face se tremure*, si intr. *a tremura*: *frundiele crisp'a sub borea ventului, borea ventului crisp'a frundiele*. (Probabilimente va trece in *crispare* dupo analogi'a lui *crestare*).

* **CRISPU**, -a, adj., *crispus* (d'in aceea-asi fontana cu *cretiu, crime, cresta*, etc.; vedi *cretiu*); *cretiu: vitione de peru crispu; pelle crisp'a*; prin metafore: a) despre styly, prea artificiale, prea ornatu: b) inecale, cu asperitati pre densulu, cu cute, cu cretiture: *crispele unde, crisp'a scortia a arborelui*; c) vibrante. (Probabilimente va trece in *crispu*, ca si *crista* in *cresta*).

CRISPULU, -a, adj., *crispulus*; deminutivu d'in *crispu*.

CRISTALLARIA, s. f. (it. *crystallografia*); maiestria de a fabrica sau vende o-

biecte de *crystallu*; multime de obiecte de *crystallu*: officina de obiecte de *crystallu*.

CRISTALLINU, -a, adj., *crystallinus*, *κρυστάλλινος*; (compara si it. *crystalino*); de *crystallu*, care semina cu *crystallulu* intr'una sau mai multe d'in calitatile acestui-a : *rupe cristallina*; *ape cristalline*, limpede forte; asiá si : *ueru cristallinu*, *ceru cristallinu*; *corpu cristallinu*, *forma cristallina*, regulate ca unu *crystallu*; —subst., a) masc. *crystallinu* : a) in intellesu de deminutivu d'in *crystallu*, micu *crystallu*; β) specia de *crystallu*; γ) corpusculu lenticulariu intre corpula vitreu si umorea aposa a ochiului; b) f. *cristallina*, in acellu-asi sensu cu *crystallinu* sub γ.

CRISTALLISARE, v., (it. *crystallizare*, fr. *crystalliser*); a face *crystallu*, a reduce in *crystallu*; a congelá in forma de *crystallu*.

CRISTALLISATIONE, s. f., (it. *crystallizzazione*, fr. *crystallisation*); actione si actu de *crystallizare*, cumu si statu produsu prin acea actione : *crystallisatione ligidului*.

CRISTALLOGRAFIA si *crystallografia*, s. f., (fr. *crystallographie*, it. *crystallografia*; d'in *κρυστάλλος* = *crystallu* si *γράφειν* = *descriere*); parte a scientiei naturale care tracta de *crystalle*.

CRISTALLOGRAPHICU, -a, adj., relativu la *crystallographia* sau la *crystallographu*.

CRISTALLOGRAPHU si *crystallografu*, s. m., (fr. *crystallographe*, ital. *crystallografo*); care e versatu in *crystallographia* sau care se ocupa cu acea parte a scientiei.

CRISTALLOIDE, adj. s., (it. *crystalloide*; d'in *κρυστάλλος* = *crystallu*, si *εἶδος* = forma); care semina in forma cu *crystallulu*; de aci s. f., *crystalloide-a* : a) membrana ce involve *crystallinulu* ochiului; b) specia de planta, *mesembryanthemum cristallinum lui Linneu*.

CRISTALLU (dupo localitati si : *crystallu*, *crestariu*, *clestariu*, etc.), s. m. pl. -e, *crystallum*, (*κρυστάλλος*, it. *crystallo*, fr. *crystal*); 1. proprie, ghiacia, apa solidificata; de aci : 2. prin metafore in insemnarile ordinare de : a) materia clara si

transparente ce se face d'in silice fusa cu alcali, vitru forte puru si pellucidu, d'in care se facu pocarie si alte vase : *cupe de cristallu*, *a bee d'in cristallu*; *tornati vinu si impleti cristallele*, *cupele*; *carafe de cristallu*; *cristallele ferestreloru* si absolut. *cristallele*; asiá *crystallu* = speclu de *crystallu* : in tote dillele siede mai multe ore inaintea *crystallulu* seu; *crystallu de ochianu*, *de telescopiu*; prin metafore : *ceru de cristallu*, forte seninu si limpedu; *igidulu cristallu* = apa forte limpeda : *crystallulu limpedeloru fontane*; *crystallulu fluviiloru*. a) ap'a limpeda, déro si : β) ghiaci'a, ap'a inghiaciata; b) in intellesu fusicu si mineralogicu, *crystallu* = corpu mineral d'in natura revestitu cu forme polyedrice regulari : *cristallele se classifica dupo assile loru geometrice si optice*; dupo assile optice, de essemplu, sunt *cristalle birefrangenti la una asse si cristalle birefrangenti la doue assi*; *cristalle positive*, in cari radi'a duplu refracta se appropia de assa respectiva, in oppositiune cu *cristalle negative*, in cari acea-asi radia se departedia de asse; — de aci a) *crystallu naturale* sau *mineral* si absolut. *crystallu* = specia de petra fossile, pellucida, alba, assemine adamantelui; se dice de commune si *crystallu de monte*; β) *crystallu de marmore* sau *marmoriu* = corniola alba.

* **CRITERIU**, s. m., (*criterium* = *κρίτηριον* = *mediu de judicare si decidere* de la *κρίνειν* = *cernere*; it. *criterio*); norma dupo care se judica addeverulu lucrurilor : *criteriulu addeverulu*; *criteriu universale* = primu addeveru de la a cui evidentiá spendura valorea veri-carei conoscentia; inse : *criteriulu addeverulu nu e si criteriulu certitudinei*; *auctoritatea genului omenescu nu e criteriu de certitudine*; *certitudinea despre essistenti'a nostra e criteriu de essistenti'a altoru-a*; *criteriu de marimea si figur'a corpuriloru*; *criterie politice, economice*; a adoptá unu *criteriu*, a l'aplicá.

CRITICA, s. f., vedi *criticu*.

* **CRITICABILE**, adj., (it. *criticabile*); care se pote *criticare* : *critic'a si ea e forte criticabile*; *fapte criticabili*.

CRITICARE, v., (ital. *criticare*, fr. *critiquer*); a face *critica*, mai vertosu cu intellessulu speciale de a arretá defectele: *a criticá doctrinele, principiele, una opinione, unu scriptu, unu opu de arte, unu versu, una locutione; a criticá critic' a cuiua; a criticá pre auctoriu, pre poetu, pre istoricu*; candu e vorba de omu si faptele lui sociali si morali, *criticare* are adesea sensu mai grave de cátu cellu care se applica in lucrurile de scientia si de arte, implicandu defaima passionate: *a criticá cu ura, a criticá tote si pre toti*; — *criticare* differe déro de *cenurare*.

* **CRITICASTRU**, s. m., (ital. *criticastro*); reu *criticu*, in intellessu literariu allu coventului *criticu*.

* **CRITICATORIU**, -*toria*, adj. s., (it. *criticatore*); care *critica*, luatú cu intellessu reu: *diaristi criticatori, fora se fia critici; criticatoriu allu totoru-a, omeni si lucruri*.

* **CRITICATIONE**, s. f., (it. *criticazione*); actione de *criticare*; mai desu inse luata cu acestu sensu e form'a *critica*.

* **CRITICISMU**, s. m., (it. *criticismo*); in sensu filosoficu, ca oppositu la *dogmatismu*, doctrina ce adopta ca senguru principiu *critic'a*, respingundu sensulu commune, traditionea si auctoritatea, si in speciale, systema filosofica a lui *Kant*: *criticismulu germanu*.

CRITICU, -*a*, adj. s., *criticus*, (it. *critico-a*, fr. *critique*; d'in grec. *κριτικός* de la *κρίνειν* = *cernere* in intellessu de *discernere* si *decernere*); care *cerne*, *cercedia*, *allege*, *judica*, etc.: 1. ca adiectivu: *a*) in intellessu medicalu (vedi si *crise*), care annuntia sau adduce *crise*: *di critica*, in care urmedia *crise* si se pote allege si judicá de essitulu morbului; asiá si: *criticu accessu allu morbului*, care decide de insanitosiare sau de morte; de aci, *criticu* = care adduce sau are se adduca mare scambare in bene sau in reu, si de aci, periculosu, plenu de temeri si de ansietati: *etate critica, tempuri critice, semne si symptomate critice; annu criticu* = *annu climatericu*, déro si: annu de sterilitate sau de alte calamitati, asiá in cátu nu se pote judicá cumu

va essi; *conditione critica; positione critica*, etc.; *b*) care *discerne*, *allege* si *judica* addeverulu, sau adjuta a *judica* benele, formosulu, valorea in genere a fapteloru si lucrurilor, si in speciale a fapteloru si opereloru sau productioniloru mentei sau intellegentiei: *arte critica, scientia critica; methodu criticu; filosofia critica, note critice, observatione critica, articulu criticu pentru unu diariu; ochiu criticu, sagacitate critica*; — si in sensu reu, *criticu* = care condemna, defaima: *mania critica; omeni critici ai totoru-a; n'audi de la densulu de cátu vorbe critice pentru tote si pentru toti*, (vedi mai diosu, s. f., *critica*); 2. ca substantivu, *a*) m. personale, *criticu*, cellu ce cauta se discerna si se judece addeverulu evenimenteloru, mai allesu bonele si rellele, addeverulu sau errorile opereloru de geniu, si in parte, opereloru artistice: *criticu impartiiale, iustu. luminatu, severu, indulgente, aspru, partiiale, passionatu*, etc.; si cu intellessu reu, *criticu* = cellu ce cu asprime *judica* si *condemna* omenii si faptele lorú; *b*) f. reale, *critica*, facultate, arté sau scientia de a *judicá* lucrurile, evenimentele si mai vertosu operele de geniu sub puntele de vedere alle addeverului, benelui, formosului, etc.: *critic'a evenimenteloru, documenteloru, marturioru de totu genulu; critica filosofica, filologica, litteraria, istorica, biblica; principie de critica; istoriculu fora critica nu vale nemica; scriptoriu fora critica*; cu nuantia particularia de *condemna-re*, asiá co *critica* = *judicata* *condemnatoria*: *nu espune lucrarea tea criticeci omeniloru; toti se prepara a face critic'a cartei*; si de aci, *critica* = *defaimare*, *disprobare aspra* si plena de animositate a omeniloru si fapteloru lorú morali: *se aibi conscienti'a impacata, si atunci picinu se ti pese de criticele omeniloru; a se face de critic'a lunei*; in fine *critica* = *scriptu* sau *discursu*, in care se *judica* una opera, unu omu sau fapta a omului.

CROCANIRE si *croncanire*, -*escu*, v., *crocfre*, *eroctare*; despre vocea *crocanului*: *crocanii crocanescu*.

CROCANU (dupo localitati si: *cron-*

canu, corcanu, curcanu, coroncanu), s. m., *corvus major, vulturinus, meleagris, gallus indicus*; 1. *passere rapace, corbu mai mare, vulturii*; de unde prin metafore: a) terminu applegatu la Tigani cu mai mare despretiu decâtu se espreme prin formele: *ciora* si *cioroniu*, applegate in acellu-asi sensu; b) mare rapitoriu, mancatoriu d'in spinarea altui-a; 2. *passere de curte*, pentru care femem. *corca* sau *curca* pre a locurea, éro pre alte locuri formele: *corcodana, corcodina*, (d'in acea-asi origine cu *cor-ace, cor-bu, ciora, crocare* sau *crocire*, etc.) M. CROCARE, v., vedi *crocire* si *crocitare*.

* CROCEU, -a, adj., vedi *crociu*.

CROCIRE, -escu, v., *croelre*, (affinu cu grec. *κρόσειν*); se dice de vocea corbiloru, cioreloru, vulturiloru, corcaniloru, etc.: *corbii crocescu*.

CROCITARE, v., *crocitare*; d'in *crociu* de la *crocire*, are form'a si intellessulu de intensivu, a *croci* tare, a *croci* meru cu intensitate: *corcani crocita; ce totu crocita ciorele acestea?*

CROCIU, -a, *crocius*; de *crocu*, ca *croculu* in colore: *odore crocia; vestimente crocie*.

CROCODELLU, s. m., vedi *corcodellu*.

CROCODILU, s. m., *crocodilus*, (*κροκόδειλος* d'in *κρόκος* = *crocu* si *δειλός* = *fricosu*, pentru ce acea bestia ar fi avendu *frica* de odorea sau colorea *crocului*); reptile care semina tare cu serpillele si care viue mai vertosu in apele fluviului *Nilu*.

* CROCOMAGMA, s. f., *crocomagma* (*κροκόμαγμα*); residuuu lemnosu ce remane d'in *crocu*, dupo ce se estrage d'in ellu oliulu.

CROCOTA, s. f., vedi *crocuta*.

* CROCU, s. m., *crocus*, (*κρόκος*, it. *croco*); genu de plante d'in famili'a iridacioloru, *triandria monogynia* lui *Linneu*, d'in care specia cea mai connoscuta e *croculu sativu* = *crocus sativus* lui *Linneu*, specia connoscuta poporului pre a locurea sub numele de *safranu* sau *siafranu, siofranu*: *la antichi croculu serviea nu nunai in medicina si la aroma-*

tisarea de buccate, ci si la affumare cu bona odore a caseloru si mai vertosu a teatreloru si altoru locuri de spectaclu; prin metafora, *crocu* = colore de *crocu*; in *chymia*, *croculu lui Marte* = peroxydu de ferru, candu esse cu colore de *crocu*; de aci, *crocu de ferru* = rugine.

* CROCUTA, s. f., *crocuta* si *crocuta* (*κροκωτός*, subintell. *χρῶν* = *tunica*); vestimentu de lussu de colorea *crocului*.

* CROCUTARIU, adj. s., *crocotarius*; relativu la *crocuta*; s. m. care face *crocute*.

* CROCUTULA si *crocotula*, s. f., *crocotula*; deminutivu d'in *crocuta*.

CROIRE, -escu, v., ad. formulam *excindere*; *scindere, secare*; *delineare, creare; excogitare, mentiri*; 1. a taiá dupo formule pandia sau alte materia pentru *facerea unui vestimentu*: a *croi una camesia*; *nu scii croi rochie*; 2. a taiá, a rupe: a si *croi reu rochi'a in mai multe locuri*; si mai vertosu metaforice: a *croi pre cineva* = a *croi spinarea, faci'a cuiva*, a lu lovi reu; a *croi una calle*, a rupe sau face d'in nou acea calle, si in sensu ideale: a *croi callea la derept'a, la stang'a*, a *apucá callea*, si cu ellipse de calle: a *croi la derept'a, a croi de a fug'a*; 3. a trage primele liniamente alle unei constructione: a *croi case mari*; si metaforice: a *croi unu planu de specula*; mai vertosu, a imaginá, a face fictioni: a *croi mentioni sau la mentioni*, (compara si: a *taiá palavre sau la palavre*). M.

CROITORESSA, *croitoria*, vedi *croitoriu*.

CROITORIU, -toria, adj. s., care esercita maiestria de a *croire* si cose *vestimente*; de aci: a) *croitoria*, s. f., maiestria a *croitoriuului*; officina de *croitoriu*; b) *croitoaressa*, s. f., femina a *croitoriuului* sau femina sengura *croitoria*.

CROITURA, s. f., resultatu allu actionei de *croire*, modu de *croire*.

CRONICA, *chronicariu*, etc., vedi *chronica, chronicariu*, etc.

* CROTALIU, s. m., pl. -e, *crotallum* (*κροτάλιον*, vedi *crotalu*, d'in care *crotaliu*); specia de cercellu de urechia, care *crepita*.

CROTALU, s. m., pl. -e si -i, *crotalum*,

(it. *crotalo*, grec. *κρόταλον* d'in *κρότος* = *crepitu*, *sonitu*); 1. cu pl.-e, *crotale*, instrumentu de sonatu, compusu d'in doue table de ferru sau si de lemn, asiá numitele *castaniete* = fr. *castagnettes*; 2. cu pl.-i, *crotali*, serpe *sonatoriu*.

CROTONATU, s. m., vedi *crotonicu*.

CROSTONE, s. f., (it. *crotone*, fr. *croton*); genu de plante d'in famili'a *euphorbiacioloru*, *moneciu monadelphia* lui *Linneu*, coprendendu unu mare numeru de specie, originarie d'intre tropice, cari au virtuti medicali insemnate.

CROTONICU, -a, adj. (fr. *crotonique*); de *crotone*; de aci si s. m. *crotonatu*, sare care are de base *crotonina*.

CROTONINA, s. f., vedi *crotoninu*.

CROTONINU, -a, adj., de *crotone*; s. f. *crotonina*, alcaloide estrassa d'in una specie de *crotone*, (compara franc. *crotonine*).

CRUCE, s. f., *crux-cruce*, (it. *croce*, isp. port. *cruz*, prov. *crots*, fr. *croix*, alb. *kriukt*; de aci si: angl. *cross*, germ. *krenz*, vechiu sl. *križ*, serb. *križ*, russ. *križ*, sau *kryž*, magiar. *kereszt*); 1. instrumentu de suppliciu formatu d'in doue lemne, d'in cari unulu dereptu si cellu altu transversale, suppliciu contumeliosu, la care erau condamnatii mai vertosu servii: a *pune pre cruce*, a *fige pre cruce*; de aci prin metafore: a) *martyriu*, *tortura infricosiata*, *perdiare*, etc.: *sunt la cruce*, *sunt perdutu*; a *tortura cu tote crucile*; *la cruce!* = *la spenduratore!* — b) *cellu demnu de cruce*, unu *spenduratu*, unu *blastematu*, unu *omu de nemica*, unu *perdutu*, etc.; 2. *vorbindu de justulu justiloru*, de *mantuitorulu lunei Christu*: *passionea cruci*; *lu pussera*, *lu pironira pre cruce*; *sta longa crucea lui Jesus mam'a lui si mai multe alte muieri*; *crucea lui Christu*, *sant'a cruce*, *lemnul d'in sant'a cruce*; *victoria cruci*, *cultulu cruci*; *inaltiarea cruci* = *diu'a cruci*, *serbatoare la 14 Septembrie*; *crucea e semnulu crestinetatei*; *crestinii si facu cruce*, se *insamna cu semnulu cruci*; *déro ei punu si caseloru cruce candu le scotu la vendiare*, de aci: a *pune cruce cuiva sau la ceva*; fraseologi'a cruci e forte copiosa la Romani.

CRUCEFIGERE, *crucefissu*; vedi *crucefigere*, *crucefissu*.

CRUCERIU, s. m., vedi *cruciaru*.

* CRUCIABILE, adj., *cruciabilis*; plenu de *cruciare* in intellesu de *tormentare*: *morte cruciabile*.

* CRUCIABILITATE, s. f., *cruciabilitas*; calitate de *cruciabile*, cumu si e *casiona cruciatu* (=suppliciu, *tortura*).

* CRUCIABUNDU, -a, adj., *cruciabundus*; camu in acellu-asi sensu cu *cruciabile*.

CRUCIALE, adj., vedi *cruciaru*.

* CRUCIAME, pl. *cruciamene*, *cruciamen* si

* CRUCIAMENTU, pl.-e, *cruciamentum*; d'in *cruciare* in insemnare de *suppliciu*, *tortura*, *amara dorere*.

CRUCIARE, v., *cruciare* (d'in *cruce*); 1. a *pune pre cruce*, a *spendura* sau *pironi pre cruce*, a *crucefige*; de aci: 2. a *supplicia*, a *tortura*, a *martyrisa*, a *tormenta infricosiatu*: a) in intellesu *materiale*: a *crucia omenii cu barbare torme*, a *crucia si uccide cu barbaria*; *metaforice*: a *crucia terra cu focu si ferru*: b) in intellesu *spirituale*: *ce te crucii cu atate si atate cogite si sollicitudini!* 3. a insemna cu una *cruce*: *cati plecau se se lupte pentru santulu mormentu se cruciau. M.*

CRUCIARIU (pre a *locurea pronuntiatu*: *cruciaru*, *crucieru*), adj. s., *cruciarus*, (compara si it. *crociale*, fr. *crucial*); relativ la *cruce*: 1. adj., *morte cruciaria*, de *cruce* sau pre *cruce*, si in genere, *morte in torturo*, *grea agonia*, etc.; *incisione cruciaria* sau *cruciale*, in forma de *cruce*; *calli cruciarie*, cari se *incrucisiedia*; 2. *substantivu masc. cruciaru*: a) *personale*, a) *demnu de cruce*, *spenduratu*, *blastematu*, unu *perdutu*; b) *semnatu cu una cruce* ca *semnu de onore*; si in speciale, *luptatoriu pentru cruce*, *cruciatu*, *cruciferu*, care facea parte d'in *ostile redicate in contr'a inamiciloru cruci*; b) *reale*: a) *moneta cu una cruce pre densa*, si in speciale, *moneta austriaca de arame*; β) *cruce de calli*, *rescruce*, locu unde se *crucisiedia*.

CRUCIATA, s. f., vedi *cruciatu*.

CRUCIATORIU, -toria, adj. s., *cruc-*

ciator si cruciatorius; care *crucia* sau serve a *cruciare* in insemnarea de supliciare : *instrumente cruciatorie; cruciatori barbari ai bietiloru innocenti.*

CRUCIATU, adj. part., cruciatus : a) suppliciatu, torturatu, tormentatu : *innocenti cruciati mai reu de cătu lotrii de calli; b) semnatu cu una cruce; si de aci, subst., α) masc. personale, unu cruciatu = luptatoriu in expeditiuni contra inimicii crucei (compara si it. crociato); β) f. reale, cruciata (reu : cruciada), armata si expeditiune de cruciati; si prin estensiune si metafora : a face una cruciata contra ideele noue de reforma, (compara si ital. crociata sau cruciata, franc. croisade); 2. supinu, cruciatum-ū : instrumente de cruciatu criminaliū; 3. subst. reale, cruciatus-ūs = tortura, suppliciu, chinu infricosiatu : in cruciatulu agoniei de morte; a mori de cruciatele barbare ordinate de tyrannu.*

CRUCICIA, si *crucitia*, s. f., vedi *crucillicia*.

CRUCIFERU, -a, adj., crucifer, (it. crocifero, fr. crucifère; d'in cruce si ferere); care porta cruce : *columna crucifera, cu una cruce pre dens'a; cruciferulu Mantuitoriu allu lumei; plante crucifere, cu petale dispuse in forma de cruce : de aci subst., a) m. personale, cruciferu, cruciatu, cellu semnatu cu una cruce, luptatoriu allu crucei lui Christu contra inimicii acestei cruce; b) f. crucifera : α) constellatione d'in emisferiulu meridionale, alle carei stelle sunt dispuse in forma de cruce, numita si absol. cruce; β) pl. f., crucifere, familia de plante dicotylidonie, polypetale asiā numite dupo form'a corollei formata de patru petale dispuse in cruce.*

CRUCIFIGERE, crucifissi si crucifissi, crucifissu si crucifictu (= crucifictu), v., crucifigere, (it. crocifiggere, fr. crucifier); a fige sau infige pre cruce, a pironi sau spendurá pre cruce : *carturarari si fariseii cerura de la Pilatu se crucifiga pre Christu; apostolii addeverului fura crucifissi; prin estensiune, a torturá, a tormentá, vorbindu atátu de corpu cătu si de suffletu; prin metafora : a si crucifige passionile, dorentiele illi-*

cite, inclinationile reile, a crucifige appetitele reile, a le infrená, a le dominá cu barbatia.

CRUCIFISSIONE, s. f., (it. crocifissione si crucifissione); actione de crucifigere.

CRUCIFISSU, d'in crucifigere, (compara it. crocifisso si crucifisso); 1. part. doi lotri crucifissi cu Christu; 2. s. m., crucifissu : a) personale, crucifissu-lu = Christu crucifissu; b) reale, imagine a lui Christu crucifissu : *unu crucifissu de eboriu.*

CRUCIFORME si *cruciformu*, -a, adj., (it. crociforme, fr. cruciforme; d'in cruce si forma); care are forma de cruce : *†, corolla cruciforme, (vedi si cruciferu).*

CRUCIGERU, -a, adj., cruciger; (it. crucigero, fr. crucigère); care porta cruce; de aci, s. m., reale, unu crucigeru, moneta cu † cruce pre dens'a, si in speciale, moneta austriaca de arame, (vedi si cruciaru).

CRUCILLICIA si *crucillitia*, (pre a locurea si : *crucillitia*, s. f., deminutivu d'in cruce : *a portá la guttu una crucillicia de lemmu santu, (acesta forma presupune alta : crucilla, deminutivu d'in cruce, d'in care apoi crucillicia, demit. d'in deminut.).*

CRUCIOIU, (unde n tare moiatu a disparutu), in locu de :

CRUCIONIU, s. m., pl.-e, (compara it. crocione); augmentativu d'in cruce, cruce mare : *crucioniele de la mormente, mai multe crucionie se afla pre marginea acellei calle d'in distantia in distantia; si in sensu ideale : a face crucionie = a face semne de cruce pre peptu multe si mari, mai vertosu in intellessu reu cu semnu de faciaria : me temu forte de omenii ce facu multe crucionie.*

CRUCIRE, -escu, v., 1. a face cruce : a) a dispune in forma de cruce : *a cruci manule; a cruci unu lemmu cu altulu; b) a taiá transversale : una calle crucesce pre alt'a; mai multe calli se crucescu in acellu locu; de aci : c) a strambá, a abate d'in lini'a derepta a latiri : a cruci ochii; d) a semná cu semnulu crucei, mai vertosu ca reflex. a se cruci = a si face cruce, in insemnarile de mirare, abominare, etc. : se te crucesci ca de dra-*

culu, stau si me crucescu de voi, de dis-sele, de faptele vostre, de acesta intem-plate neasteptata, etc.; 2. despre a *cruci* si a *se cruci*, candu e vorb'a de ammes-ticulu animaliloru de diferite specie, *vedi corcira* si *crucisitare*.

CRUCISIARE, -*ediu*, v., decussare, obliquare; species copulando melliorare; a face *crucisium*: 1. a *crucisiam manule*; a *crucisiam ochii*; 2. a copulá specie di-verse de animali pentru ammeliorarea vitieloru, (*vedi si corcira*); de aci: a am-mestecá, a incurcá, etc.

CRUCISIU, -*a*, adj. s. adv., decussatus, transversalis, obliquus; oblique, tran-verse; 1. adj., care face *cruce* cu altulu, si de aci, transversale, laterale, strambu, *pedisium*: *calli crucissie, cautatura cru-cisia*; 2. s. adv., a *cautam crucisium*: a) pro-prie, a se uitá strambu, cu ochi *crucisi*; b) a se uitá cu ura, invidia sau suppe-rare; a *amblá in crucisium si in cornedi-sium*, preste totu, in tote directionile.

CRUCIU, -*a*, adj., cruetus; de *cruce*, relativu la *cruce*: *vinu cruciu*, acru si reu, (*vedi si crucire*).

* CRUDELE, adj., crudelis, (it. *crudele*, fr. *crnel*); d'in *crudu*, in intellessu morale, nesentitoriu, aspru, barbaru, fora misericordia: *crudele e cellu cui place a tormentá pre altii*; *crudele tyrannu, cru-deli sicari*; si pentru lucruri: *crudelea morte, crudeli incercari, crudele om-morii*.

CRUDELITATE, s. f., crudelitas, (it. *crudeltá*, fr. *crudéllté*); calitate si fapta de *crudele*.

* CRUDESCENTE, part. adj., cru-descens; care *crudesce*.

CRUDESCERE, v., crudescere; a de-veni *crudu*, in intellessu de duru, aspru, barbaru, neomenosu, violentu, furiosu, reu, etc.: *morbulu d'in nou crudesce*; *bellulu si discordiele civili, pentru unu momentu allenate, érosi crudescu*.

CRUDETIA si *cruditate*, s. f., crudi-tas, (it. *crudezza* si *cruditá*, fr. *crudité*); calitate, statu de *crudu* in insemnare de *necoptu*: *cruditatea pomeloru, bucca-teloru*; si cu intellessu concretu de lucru *crudu*: a *mancá cruditati*; in speciale, ca terminu de medicina; a) stricare de

stomacu, rea digestione; b) mancare indi-gesta; c) statu morbificu allu umoriloru, cari casiona sau invenina unu morbu;— applecatu in alte sfere de idee, ca oppositu la *dulce, placutu, delicatu, etc.*, *crudu*— aspru, grossolanu, fora gratia, etc.: a *face se dispara veri-ce crudetia de colori d'in tabelle*; voce forte fora *crudetia*; *cru-deti'a vocei*; *crudeti'a temperaturi*, *ce-rului, aerului, espressionei, etc.*

CRUDIME, s. f., cruditas si crudelitas; statu, calitate si fapta de *crudu* in dif-feritele insemnari alle acestui coventu, si prin urmare cu sensu mai generale de cátu allu formeloru: *crudelitate, crude-tia, cruditate*, cumu: *crudimea fructeloru*; *crudimea mentei copillaresci*; a *se portá cu una barbara crudime*; a *face crudimi neaudite*.

CRUDITARE, v., cruditare; a sufferi de *cruditate* de stomacu.

CRUDITATE, s. f., *vedi crudetia*, si *crudime*.

CRUDU, -*a*, adj. crudus, crudelis, (it. isp. *crudo*, fr. *crú*; *crudu* in locu de *crudu* d'in acea-asi fontana cu *cruore*—sange; *vedi si cruntu*); 1. proprie, *sangeratu*, care *sangeru*, d'in care cura sange: *vul-nere crude*; *vulnulu inco crudu are or-rore de man'a medicului*; de aci: 2. prin estensione, care are inco sange, si in genere, nefriptu, nefertu, necoptu, vor-bindu totu de carne: a *mancá carne cruda*; si de carne sau alte buccate *neco-ppte* de stomacu, indigeste; si despre persone, cari nu *cocu*, nu digeru, sufferu de stomacu: *nu e bene a se imbaiá ci-neva crudu*; asiá si: *stomacu crudu*; 3. prin una estensione si mai mare, *neco-pptu*, immaturu, rude, neelaboratu, ne-desvoltatu, etc., a) in sensu materiale, α) despre pome, necoptu, acerbu: *prune crude, struguri crudi*; β) despre plante, omeni si alte animali, de totu ténuru, fra-gidu: *porcelli crudi, vitellu forte crudu, copille de totu crudu*; si la abstracte: *cruda etate, cruda copillaria*; γ) rude, grossolanu, nelucratu, nelimatu, nepo-litu, selbaticu, etc.: *pelle cruda, pelli de bou crude*; *lemnul crudu*; *versuri crude*: α') fora politura in factur'a si espres-sionile loru; déro si: β') cari coprendu

sentimentu sau idee grossolane, fora delicatetia, fora respectu de pudore si de bona convenientia, etc., (vedi mai diosu la 3); asiá si : *voce cruda; coloru crude*, nu numai de currendu date si inco neuscate, ci si fora delicatetia si finetia; *espressioni crude* ducu directu la urmatoriulu : 3. in intellesu intellectuale si morale : a) in respectulu intelligentiei, in insemnari analoge celloru precedenti : *mente cruda, crud'a mente a copillitoru; idee crude*, nu numai inco nematurite, ci si : a') ca *espressioni crude*, fora delicatetia; β') cu nuanti'a de *aspre, barbare*, etc., de la urmatoriulu : b) in respectu morale, nesentitoriu, impetritu, aspru, barbaru, neomenosu, fora misericordia, selbaticu, violentu, ferosu, etc. : *tyrannu crudu si neimblanditu; cruda fera, crud'a morte*; mai vertosu despre lucruri : *crudulu ferru, crudele arme, crudulu bellu; crude covente si sfasciature de anima*.

CRUNTARE, v., *cruentare*; a face *cruntu*; 1. proprie : a si *cruntá manule in sangele innocentelui; a cruntá spat'a, lancea; a cruntá vestimentulu; a cruntá unu bou la urechia*; 2. metaforice : a *cruntá ochii la cineva*.

CRUNTORE, s. f., *cruor*; calitate de *cruntu*; si cu intellesu concretu, sange conspersu, versatu, etc. (vedi si *cruore*).

CRUNTU, -a, adj., *cruentus*, (*cruntu*, prin contractione, in locu de *cruentu*, d'in acea-asi fontana cu *crudu*); 1. plenu de sange, sangeratu, conspersu cu sange : *cu manule crunte de sangele fratelui; vestimentu cruntu, arma crunta; crunta batalia; cruntele belle*; 2. metaforice, cui place sangele, se verse sange, sangerosu, atroce; violentu, selbaticu, si de aci, fora misericordia, crudu, barbaru, ferosu : *cruntii tigri; cruntu si feroce in bellu; crunt'a morte*; si la lucruri : *crunta facia, crunti ochi; crunte doreri, crunte supplicie*.

* CRUORE, s. f., *cruor*, (vedi *crudu* si *cruntu*); sange ce curre d'in corpu, essitu d'in corpu.

* CRURALE, adj., *cruralis*; relativu la *crure* : *musclu crurale, vena crurale; fascie crurali*.

* CRURE, s., *crus-cruis*; petiorulu si mai vertosu ossulu petiorului, *cracu*.

CRUSITU, -a, adj., *cruentus*; *cruntu*, *cruntatu* (in locu de *cruditu* d'in unu verbu *crudire* de la *crudu*).

CRUSTA, s. f., *crusta*, (it. *crosta*, fr. *croûte*); *coisia, scortia, coja* : *crusta de pane, crust'a bubei, crust'a broscei tesose; crust'a pamentului*.

CRUSTACEU si *crustacu*, -a, adj., (it. *crostaceo*, fr. *crustacé*); relativu la *crusta*; de aci s. f. pl. *crustacie*, classe de animali.

CRUSTARE, v., *crustare*; a muni sau coperi cu *crusta* : *animali crustate*, (vedi *crustaceu*); a *crustá paretile cu marmure; a crustá unu vasu cu auru*.

CRUSTOSU, -a, adj., *crustus*; care are grossa si tare *crusta* : *pane crustosa; bube crustose*.

CRUSTU, s. m., pl.-e, *crustum*; forma masculina d'in *crusta*, luata cu intellessulu speciale de buccata de mancare de coca.

CRUTIARE, v., *parcere*; a nu perde, a nu consume, a nu resipi, etc. : a *crutiá spesele, tempulu, laborea; invingutorii furiosi nu crutiara neci muicri, neci copilli, neci templele*; — a *crutiá cuiva una dorere, una fatica, una neplacere*, etc. (in locu de *curtiare* de la *curtu*=*curtus*=*s-curtu*).

* CRYPTA, s. f., *crypta* (κρύπτη, d'in κρύπτειν = *ascundere*; it. *critta*, fr. *crypte*); ceva ascunsu, cumu : 1. *caverna, canale subterrania, cloaca*, etc.; 2. in speciale, *bolta sub una baserica*, care serve la *immormentare*; locu ascunsu, unde primii crestini se ascundeau spre a celebrá funeri sau misteriele religionei loru, a onorá memori'a martiriloru, etc. (vedi si *catacumba*); 3. *corpuseculu rotundu sau lenticulariu d'in pelle*.

* CRYPTOGRAMIA, s. f., vedi *cryptogamu*.

* CRYPTOGRAMU, -a, adj. (it. *crittogamo*, fr. *cryptogame*; d'in κρυπτός = *ascunsu* si γάμος = *nunta, casatoria*); alle cui organe de reproductione sunt ascunse sau pucinu connostrate, vorbindu despre plante : *plante cryptogame*; de

ací s. f., *cryptogamia*, (it. *erittogamia*; fr. *cryptogamie*, nume datu de *Linneu* la a 24-a si ultim'a classe d'in system'a classificationei selle, in care se coprendu patru ordini de plante *cryptogame*.

CRYPTOGRAPHIA si *criptografia*, s. f., (it. *erittografia*, fr. *cryptographie*; din *κρυπτός* = ascunsu si *γράφειν* = scriere); arte de a scrie in ascunsu, asiá ca se intellega numai cellu initiatu in ea.

CRYPTOGRAPHICU si *criptograficu*, -a, adj., relativu la *cryptographia* sau la *cryptographu*.

CRYPTOGRAPHU si *criptografu*, s. m., (fr. *cryptographe*); care scie *cryptographia* sau se ocupa cu dens'a.

CŪ, prep., cum, (it. isp. *con*, port. *com*, prov. *cum*, *com* si *co*); I. simpla, ca opposita la *fora*, prep. cu esprime relatione de *fire* sau *aflare impreuna*, de *unire* sau *impreunare*, de *communicare* a unui ce cu altu ce, I. simplu in spatiu sau in tempu : *tatalu venisse cu filii*, *mamm'a cu filiele*; *plecu si eu cu tene*, *se mai stámu pucinu cu amicii*; *desi insoratu*, *siedu inse cu parentii in acelle-asi case*; *capitanulu cu una mana de juni allesti allergá la loculu periculului*; *a dormi cu cineva in acea-asi casa*; *a cená cu mai multi la mésa*; *amblu ratecindu cu copillii si cu soci'a*; spre a espreme mai appesatu acesta relatione, prepositionea se insociesce si cu *una* sau *impreuna* : *am plecatu impreuna cu voi*; 2. mai vertosu simultaneitate in tempu : *a plecá cu resaritulu sorelui*; *a se scollá cu cocosii*, *cu cantatulu cocosiului*; asiá si : *cu primaver'a*, *cu tomn'a*, *cu rondinellele*, etc.; in acestu intellesu inco se adauge pre longa *cu* si *una* sau de *una data* : *de una data cu cantatulu cocosiloru*; inse in sensu differitu : *de cu sera*, *de cu nopte*, etc.; 3. una relatione mai ideale, cumu, a) instrumentu : *vedemu cu ochii*, *audimu cu orechiele*; *a taiá pane cu cutitulu*; b) mediu : *a vindecá cu apa rece multe si gravi nepotentie*; *cu bani ti poti procurá veri-ce*; c) modu : *a se portá cu blandetia*, *cu delicatetia*; *a responde cu arrogantia*, *a trái cu multa demnitate*; *a vorbi cu libertate*; *a lucrá cu ánima*, *cu tota ánim'a*; *a allergá*

in platia cu mari clamori; *a coventá cu voce inalta*, *cu voce mare*; *a dormi cu ferestrele deschise*, *cu faci'a in susu*, *cu capulu pre perina*; *a'recepe cubraciele deschise*; *a comperá sau vendé cu mare pretiu*, *cu pretiu scadutu*, *cu mare perdere*, *cu bucat'a*, *cu redicat'a*; *a spectá cu gur'a cascata*, *cu ochii sgaiti*; *asia si*: *cu amaru*, *cu voia bona*, *cu reulu*, *cu greu*, *cu voia fora voia*, *cu anevoia*, *cu drep-tulu*, *cu addeveratu*, *cu benele*, *cu bona sema*, care differe de : *a bonu sema* si *de bona sema*; *cu pace*, *du-te cu pace*, differitu de : *in pace*; *du-te cu Domnedieu*, *lassa-ne in pace* si *te du de la mene*, sau : *te poti duce fora supperare d'in parte-mi*; *cu iertatione*, *cu voi'a Domnicii vostre*; d) conditione : *cu acesta clausa*, *cu acestu pretiu*; *a face ceva cu invoirea cu consentimentulu*, *cu permissionea parentiloru*; 3. relatione de obiectu indirectu pre longa verbele si adiectivele ce esprimu : a) *unire*, *impreunare*, *insocire*, etc. : *a se invoi*, *casatori*, *uni*, *legá cu cineva*; *a se luptá cu inimicii patriei*; *a se certá cu copillii*; *vitiiele se marita cu poplii*; *a se intellege bene cu amicii*; *a vorbi si a se portá bene cu totii*; *frate cu mene si cu tene*, *comnatu cu voi*, *amicu cu frate teu*; β) *assemnare*, analogia, ecalitate, etc. : *se cride ecale cu mene*, *a ecalá pre unii cu alii*, *a seminá cu tata seu*; *acestu callu ar face parechia cu allu meu*; γ) *provedere*, *munire*, *dotare*, *implere*, etc. : *a provedé arma'ta cu arme*, *a dotá scolele cu bone venituri*, *a investí unu stultu cu una inalta demnitate*, *a implé sacculu cu farina*, etc., inse si : *a implé sacculu de farina*; *campuri asternute cu formose tapete de verdetia*; *vestimentu captusitu de mene cu metase*; 4. relatione de atributu pre longa substantive cu varie-le insemnari ce resulta d'in esemple : *omu cu mente* si *cu multu computu*, *omeni cu spiritu*, *animali cu patru petiore*, *furca cu trei denti*; *am vediutu pre biectulu omu cu petiorulu si manile taiate*, *cu ochii scossi*, *cu capulu spartu*; *vorbe cu sarc*; *disse cu gratia*, *callu cu reu invetiu*; *arbore cu frundie*, *bou cu corne mari*; *muiere cu pretensionu*, *omu*

de statu cu tactu; carne de mnellu cu fasole, placenta cu carne; lapte cu pesatu, cu taiatelli, cu collaredi, cu cafea; vestimente cu flori de aur; omu cu vestimente sordide, cu faci'a si cu mamile nespellate, cu perulu netunsu si nepeptenatu, cu unghiele netaiate, cu calciamentele rupte, etc.; 5. se se notodie in fine si insemnarile particulare ce are cu : a) pre longa vorbele ce espremu numeru sau cantitate, intensitate : cu câtu, cu atâtu (vedi câtu); cu atâtu mai bene, cu multu mai furiosu, cu pucinu mai micu; a intrece cu multu pre altii; doi si cu doi facu patru; annu bonu cu annu reu; atâti sunt cu boni cu rei; septe cu totii; cu tolulu si cu totulu de aur; a luá butea cu vinu cu totu; a veni cu capelli, cu porcelli cu totu; cu totulu completu; cu tota persistenti'a nu s'a potutu face nemica; cu tote ammenitiarile nu m'a speriatu; cu tota averea tea tu traiesci mai reu ca unu miseru pauperu; cu tote acestea, etc., (vedi si cu tote co la art. 1 co); b) in espressioni ca : cu annii, cu lunele, cu septemanele nu ne mai vedemu, de si suntemu vecini, diferite in sensu de : a lucrá cu dia'a, a se bagá argatu cu lun'a, cu annulu; c) in locutionea, a se allege cu : cu ce brum'a m'am allestu cu d'in tota laborea mea; a nu se allege cu nemica d'in totu negotiulu seu, etc. — II. in composite, 1. in respectulu formei, luandu norm'a limbii clasice, prep. cu se presenta : a) sub form'a com ca cea mai originaria, si cu acesta forma se pune inaintea coventeloru ce incepu cu b, p, m : comparare, computare, combinare, committere; b) fora m sub form'a co, inainte de covente ce incepu cu vocale : coabitare, coctaniu, coitu; c) sub formele : col, con, cor, inainte de covente ce incepu cu l, n, r : collegere, collegare, connessione, corrumpere; d) sub form'a con inainte de celle alte consonanti : conferire, convertire, conjugare, conducere, continere, concedere, congelare, consonare;—in limb'a populara inse con se afla, de regula, redussu la co sau cu : covenire si cuvenire = convenire, cotremurare si cutremurare = contremiscere, etc.; numai form'a

originaria com sau cum s'a pastratu mai bene : comparare sau cumperare = comparare, computare si cumputare = computare, etc.; déro si in acestu casu, in unele covente s'a redussu la co sau cu : coprendere sau cuprendere = comprehendere; 2. in respectulu sensului, prep. com pastredia, de regula, si in composite sensulu originariu ce are despartita, inse acestu sensu se modifica in multe si varie intellesse metaforice, ce nu are particul'a ca separata : a) in intellesu originariu, prep. com espreme impreunaresau unire, adunare, etc., de mai multe subiecte sau obiecte la una actione : a) pluralitate in subiectu, asiá co verbulu compusu cu com semnifica : a fi, veni sau lucrá impreuna la acellu-asi lucru, idea fundamentale ce se unesco adesea cu ideele accessorie alle scopului differitu, pentru cari se aduna sau sunt impreuna subiectele, cumu, spre a se bate, a se intellege, a se copulá sexual, etc.;— vedi essemple la : concurrere, convenire, conflure, conclamare, etc.; β) mai desu pluralitate in obiectu, vedi essemple la : congregare, conscriere, coemere, etc.;— se va observá ca regula, nu inse fora ore-cari esceptioni, co in verbele de intellesu intransitivu com espreme pluralitate in subiectu, éro in celle de intellesu transitivu pluralitate in obiectu; se va observá de asemine, eq pre longa ideele accessorie de scopu, com implica adesea si ideele accessorie de ordine, dispositione regulata, etc., ca in : componere, constituere, construere, concocere, etc.; b) prin metafore : a) subiectulu sau obiectulu pote fi numai unulu, déro si unulu si altulu se se considerare in mai multe d'in partile selle sau si in tote partile selle, vedi essemple : collucire, collustrare, etc.; β) unirea espressa prin com nu sta in pluralitatea subiectului sau obiectului, ci in concordanti'a sentimenteloru, cogiteloru mai multoru persone, sau in armoni'a, omogenitateá mai multoru lucruri, etc.; vedi essemple in : concertu, consonare, congruere, concordare, consentire, convenire, etc.; γ) mai vertosu, in conformitate cu una idea metaphy-

sica, ce nu se esprime in frase, déro care se subintellege, cumu sunt ideele de *bene, justu, utile*, etc.; γ) in adiectivele sau substantivele formate cu unu substantivu sau cu unu verbu, *com* esprime *participare* d'ia lucrulu arretatu prin coventulu principale; vedi: *concolere, consorte, conservu, consangueniu, condiscipulu, collegu*, etc.; δ) cu verbe ce esprimu acte alle mentei, *com* arretta intimulu commerciu allu spiritului cu sene insusi, cumu: *consciu, cogitare, conoscere*, etc.; ϵ) cu ide'a de *unire, stringere impreuna*, se lega forte usioru si ideele de *strintare, micusiorare, marginire*, si de aci, *scadere, nemicare*, etc., cum: *collegare, connectere, coagmentare, continere, corrumpere, consumere*, etc.; ζ) d'in tote celle precedenti resulta in genere, co *com* e *intensivu* sau *completivu*, ca in esemple: *collaudare, coprendere, cotremurare, configere, confidere*, etc.

CUBARE (*cuibare*), v., *cubare*, (compara si it. *cubare*); 1. a stá colcatu, a jacé; a pune se jaca, se sté undeva, si de aci, a bagá a fundu, a inradeciná, (vedi *incubare* sau *incuibare*); 2. a face *cubu*; a redicá unu numeru la *cubu*; a evaluí *cubulu* unui volume.

CUBATIONE, s. f., *cubatio*, (it. *cubazione*); actione de *cubare*.

CUBATURA, s. f., (it. *cubatura*); resultatu allu actionei de *cubare* in insemnarea de sub 2.

CUBARIRE si *cuibarire*, -escu, v., *nidificare*, *nido componere*, *nidum struere*, *nidulari*; leto se componere; scrutari; 1. a pune una passere pre *cubariu* sau *cuibariu*: a *cubari una gaina*; 2. a si face *cubariu*, vorbindu de passeri; 3. *refless.* a se *cubari*, a si face *cubariu*, a si cautá *cubariu*, a se pune pre *cubariu*; metaforice, a se *cubari* = a se colcá, vorbindu de omeni, a cautá locu se se colce si se dorma; 4. a cercetá, a cercá si cautá cu mare ardore.

CUBARIU si *cuibariu*, s. m., pl. -e, *nidus*; *cubiu* sau *cuibu*, intr'adensu facutu de omu pentru passeri domestice cari cadu gloce: a *pune pre cubariu*, a *stá pre cubariu*; — metaforice, locu de col-

catu pentru omu: *multu ai se mai stai pre cubariu? a venitu prandiulu, si nu mai lassi cubariulu*.

CUBEBA, s. f., si

CUBEBU, s. m., (it. *cubebe*, fr. *cubèbe*); specia de piperu, arborellu ce da una specia de piperu; piper *cubeba* lui *Linneu*; — analogi'a cere ca forma masculina se se applice la arbore, éro cea feminina la fructu.

CUBEBINU, -a, adj. s., (it. *cubebino*, fr. *cubébine*); de *cubeba* sau de *cubebu*; ca subst. reale, substantia alcaloide ce se estrage d'in *cubebu* sau d'in *cubeba*.

CUBICLU si *cubiculu*, s. m., *cubiculum*; incapere de *cubatu* (=de colcatu), camera mica de colcare, (vedi *cubare* si *cubiu*).

CUBICU, -a, adj., *cubicus*, (it. *cubico*, fr. *cubique*); relativu la *cubu*, ce semina cu *cubulu* in forma sau in alta calitate: *soliditate cubica, numeru cubicu, radecina cubica, ecationi cubice* = de allu treile gradu.

* **CUBICULARE** si *cubiculariu*, -a, adj. s., *cubicularius* si *cubicularis*; relativu la *cubiculu*: *lampa cubicularia*; s. m. personale, officiaru sau servitoriu de *cubiculu* allu imperatoriloru, si de aci in genere, servitoriu de casa, *camerariu*.

CUBIFORME si *cubiformu*, -a, adj., (it. *cubiforme*); cu *forma* de *cubu*; *ossu cubiforme* = *cuboide*.

CUBILE, s. f., *cubile*; locu de *cubatu* sau de *colcatu*, cu sensu mai largu de cátu allu forme *cubicu*; coci insemna: 1. locu de colcatu pentru omu, patu, si in speciale, patu nuptiale; 2. locu de colcatu pentru animalu, *calcusiu, cuibu*.

* **CUBITALE**, adj. s., *cubitale*-*cubital*; relativu la 1 *cubitu*: *commissur'a cubitale*; longu de unu *cubitu*: *mesura cubitale*; *littere cubitali*, celle mai mari; — s. f., *cubitale*, -a, perina de redimatu, pre care se redima cineva cu *cubitulu*.

CUBITARE, v., *cubitare*; d'in 2 *cubitu*, a se cubá sau a sedé colcatu, a i placé se ste colcatu.

CUBITIONE, s. f., *cubitio*; d'in 2 *cubitu*, actione de *cubare* sau stare in patu, jacere, etc.

1 CUBITU, s. m., *cubitum* si *eubitus*, (d'in *cupare*); acellu-asi cu populariulu *cotu* in insemnare de parte a manei si in insemnare de mesura pentru pan-nure.

2 CUBITU, s. m., *cubitus* (d'in *cupare*); actu si statu a celui ce *cuba* sau sta colcatu; si cu intellesu concretu de *locu de colcatu*, (vedi *cubile* si *cubiu*).

CUBIU (si prin stramutarea lui i : *cūbu*), s. m., *cubile*, *nidus*, (compara si it. *covo* si *cova*, isp. *coba* si *cueva*, tote d'in *cupare*); locu de *cupatu* sau de colcatu : 1. ca mai desu, locu unde passerile siedu, dormu, oua si scotu pui : *cubiu de gaima, de ratta, de corbu, de ciora*; a luá *ouale* sau *puii scossi d'in cubiu*; a *derimá cubiulu rondinellei, ciconei*; prin metafore : a) *cubiu* = toti puii d'in unu *cubiu*; b) ou ce se pune in *cubiu* sau altu undeva, ca se atraga passerile se oue acollo; 2. mai raru pentru alte animali, cari nu oua : *cubiulu leului*, déro desu : *cubiulu serpelui*; 3. ap-plecatu la omeni : a) cu sensu bonu, se dice cu una nuantia de affectione pentru loculu unde s'a invetiatu cineva se sieda : *nu mi lassu eu cubiulu meu*; *cui nu place se aiba cubiulu seu?* — b) in risu sau si cu nuantia de despretiu pentru pigri, se dice despre patu de colcare : *dormita si si cauta cubiu*; *nu lassa cubiulu peno in prandiulu mare*; proverb. *i e frica se nu i se recesca cubiulu*, *vedi se nu ti recesca cubiulu*, se nu scapi sau perdi ceva d'in semnu; c) loculu unde siedu factorii de relle, unde se stringu cei blastemati, etc.: *padurea acea-a*, *satulu acellu-a e unu cubiu de lotri*; *am se spargu cubiulu conspiratoriloru*, etc.

CUBOIDE, adj. s., (it. *cubolde*; d'in $\kappa\upsilon\beta\omicron\varsigma$ = *cubu* si $\epsilon\iota\delta\omicron\varsigma$ = *forma*); cu *forma* de *cubu*; ca subst., unulu d'in ossele tarsului; 2. specia de fossili.

CUBU, s. m., pl.-i, *cubus*, (it. *cubo*, fr. *cube*; gr. $\kappa\upsilon\beta\omicron\varsigma$); 1. corpu regulariu si solidu gr. $\kappa\upsilon\beta\omicron\varsigma$ cadre si ecali, cumu si cu tote anglele derepte si ecali; 2. *cubu* allu unui numeru este productulu numeralui de trei ori multiplicatu prin sene insusi; 3. *cubu* de ossu, ce serve la jocu : a *jocá cubi*, *in cubi*; — si ca adj., *palma*

cuba, metru cubu; mai bene inse : *palma cubica, metru cubicu*.

CUBUIRE, -escu, v., d'in *cubu*, in a-
cea-asi insemnare cu *cupare* sub 2.

-CUCA, s. f., *pileus, galerus*; coperimentu de capu, mai vertosu allu vechiloru Domni români, (forma mai primitiva in limb'a nostra, d'in care in limb'a clasica se afla numai derivate ca *cuculla*; vedi si *conca, coca*). M.

CUCERENTIA, *cucerire*, etc., vedi *concerentia, concerire*.

CUCILLA (transformatu in : *cuciulla, caciulla*, pote directu d'in *cucullia*); s. f., *pileus, galerus pelliceus*; propriu deminutivu d'in *cuca*, luat cu intellesulu de *coperimentu* de capu in genere, coperimentu de capu pentru barbati, mai vertosu cellu facutu d'in pelle cu perulu sau lan'a ei : *cucilla de oue, de mnellu*; *cucilla negra, alba, fumaría, rotunda, cucuiata*; a si pune *cucilla in capu*, a *in-desá cucill'a in capu*; a luá *cucill'a d'in capu*; a si luá *cucill'a*, in semnu de respectu si de lingusire, si de ací, a se umili, a se rogá cu umilentia, etc. : *nu mi ieau eu cucill'a la ori-si-cine*; *alta cucilla* = alta vorba, alta cestione.

CUCILLARIA (si : *cuciullaria, caciullaria*), s. f., maiestria si officina de *cucillariu*.

CUCILLARIU, s. m., (si : *cuciullariu, caciullariu*); care face sau vende *cucille*.

CUCILLIA, s. f., (pronuntyatu si : *cuciullia, caciullia*); deminutivu d'in *cuca*, luat in se cu insemnarea de *capitina* a certoru plante sau obiecte : *cucill'a cepei, boretelui, bastonului*.

CUCILLICIA, (pronuntyatu si : *cuciullitia, caciullitia*; vedi *cucilla*), s. f., deminutivu d'in *cucilla*.

CUCILLIRE, -escu, (si : *cuciullire, caciullire*; vedi *cucilla*), v., humiliare, *suppliciter rogare*; 1. trans., a *cucill'i pre cineva*, a lu face se si iea *cucill'a*, in semnu de respectu, déro mai vertosu de umilire propria, si de ací, a umili; 2. mai vertosu refl., a se *cucill'i* = a rogá cu umilentia : *nu me cucillescu veri-cui si pen-tru veri-si-ce*.

CUCU, s. m., *cuculus*; passere conno-scuta prin cantarea sea in tempu de

primavera si prin consuetudinea de a si pune ouale in cubiulu altoru passeri : a *inceputu a cantá cuculu*; prov. a *cantá cuculu intr'una casa*, a fi si remané deserta; a *fi cucu pre lume*, a remané cucu, a remané senguru sengurellu; asiá si : a *lassá cucu*; — *laptele cuculu*, spongiu ce se formedia pre unele plante.

CUCUIARE, *cucuiu*, etc., vedi *cuculliare*, *cuculliu*.

CUCULLA, s. f., vedi *cucullu* si *cuculliare*.

CUCULLECIU si *cuculletiu*, s. f., deminutivu d'in *cucucup* particulariana nuantia de refaciare, si de aci, applectu la cellu ce e obiectu de amore si de doru : *multe cantice popularie incepu asiá : cuculletiu cu perulu cretiu*.

CUCULLIARE, - *ediu*, v., in formam *cuculli* redigere, oristare, aplice munire; attellere; ascendere, tumere; nutare (d'in *cuculliu*); 1. a dá forma de *cuculliu*, a muni cu unu *cuculliu*, a face se essa *cuculliu* : a *cucullia frontea prin loviture*; mai vertosu in forma part. *cuculliatu-a*, luata ca adj., *fronte cuculliatu*, *gaine cuculliate*; de aci si s. f. reale, *cuculliatu*, in *espressioni* proverbiali ca : *du-te, du-ce-te-ai la cuculliat'a*; *se te vedu la cuculliat'a* = baseric'a, in curtea carei-a se immormenta mortii; 2. a redica in susu, a pune in locu prea susu, si de aci, a dá sau face onori ce nu su meritate : *ce ai cuculliatu copitulu acolo?* a *se cucullia in capulu mesei*; de unde ca reflex. a *se cucullia*, a se pune unde nu se cade, a fi insolente, arrogante; si cu intellesu de *destinsu* : *nu esti mai cuculliatu ca altii*; 3. ca intr., a *cucullia* = a dormita, a motia, (vedi si *cocotiare*, *cososiare*; apoi la Macedoromani *culla* = *turnu* e in locu de *cuculla*, ca si *cullionu* = *cucullionu*).

CUCULLIATU, -a, adj., part., de la *cuculliare*.

CUCULLIFORME si *cuculliformu*, -a, adj., (it. *cuculliforme*); care are forma de *cucullu* sau de *cuculla*, (vedi si *cuculliatu* la *cuculliare*).

CUCULLIONU, (pre a locurea si syncopatu : *cullionu*); pl.-e, *cucullio-cucullione*; coperimentu de capu, si in spe-

ciala, genu de assemine coperimentu la preuti si la callgeri.

CUCULLIU (cu l tare moiatu : *cucuiu*), s. m., pl.-e. cresta, apex, gibbus, tuber, tumor; proeminentia : 1. cresta, motiu la passeri : *cuculliu gainei*; 2. inflatura : *cuculliu in fronte*; a *ave*, mai multe *cucullie pre test'a capulu*.

CUCULLU, s. m. si fem. *cuculla* (pre a locurea si syncopatu : *culla*, de care vedi si *cuculliare*), *cucullus* si *cuculla*; coperimentu de capu, *caculla* de veri-ce forma, déro in speciale, de forma conica; prin metafore, applectu si la alte obiecte de assemine forma.

CUCUMA, s. f., *cucuma*, *cucumis*; 1. *cucumere*, cea-a ce pre alte locuri se chiama *castravete*; 2. specia de vasu de buccataria, (form'a *cucuma* sau, dupo pronuntia moldava, *cusima* = coperimentu de capu, pare a se referi aci; de alta parte demin. *cucumella*, cumu si form'a *cucumiacu*, paru a duce la acea-asi radecina d'in care a essitu si *cuca*; compare inse si *cecuma* = *cucuvella*). *M.*

CUCUMELLA, s. f., *cucumella*, noctua species; 1. deminutivu din *cucuma*, ca micu *cucumere* si ca micu vasu de buccataria; 2. specia de *cucuvella*, pasere nocturna.

CUCUMERE, s. m., vedi *cucuma* sub 1.

CUCUMERIA, s. f., si

CUCUMERARIU, s. m., pl.-e, *cucumerarium*; locu plantatu cu *cucumeri*.

CUCUMIACU, s. m., camu in acea-asi insemnare cu *cucumella* de sub 2.

CUCUNARE, etc., vedi *cocconare*.

CUCURBITA si *cucurbeta* (pre a locurea, si : *curcubeta*); *cucurbita*, (it. *cucurbita*); specia de *cucumere* in forma de ampulla : *cucurbita verucosa* = *cucurbita rososa*, sau *bubosa*; *cucurbita lagenaria*; 2. prin metafore : a) caldarea distallatorului chymicu; b) in genere, vasu de distillatu, mai vertosu de vitru; c) ventusa; de aci si : *cucurbitare* = a pune ventusa, a scarifica; *cucurbitatione* = actione de *cucurbitare*.

CUCURBITACEU si *curcubitaceu*, -a, adj., (it. *cucurbitaceo*); care semina cu *cucurbit'a*; de aci pl. *cucurbitacie*,

familia de plante, cari au de tipu genulu *cucurbita*.

CUCURBITARIU, -a, adj. s., cucurbitarius; care cultiva *cucurbite*.

CUCURBINATIONE, s. f., cucurbitatio; vedi *cucurbita*.

CUCURBITELLA, s. f., cucurbitula; deminutivu d'in *cucurbita*.

CUCURBITINU, -a, adj., cucurbitinus; de *cucurbita*, asseminea *cucurbitei*: pere *cucurbitine*, vasu *cucurbitinu*.

CUCUREDARE, *cucuricare*, si

CUCURIGARE, *cucurigu*, etc., vedi *cocorigare*; *cocorigu*.

CUCURIRE, -escu, v., cucurire; vedi *cocorigare*.

CUCURUDIU, s. m., *zea mayis* lui *Linneu*; 1. specia sau genu de plante, care pre alte locuri se chiama si: *porumbu*, *popusoiu*; fructulu acestei plante; 2. *cocconu* de abiete si alti assemini arbori, (d'in una forma *cucuru*, essita d'in acea-asi fontana cu *cuculliu*, cu care semina fructulu numitu *cucurudiu*; s'ar poté inse ca *cucuru* se fia d'in acea-asi radecina cu *popusoiu*, ca si *copillu*, *poturnichia* in locu de *popillu*, *coturnichia*).

CUCUTA, s. f., *cleuta*, (it. *isp. port. cleuta*, prov. *elcnda*, fr. *clgné*); genu de plante d'in famili'a umbellifereloru, *pentandria digynia* lui *Linneu*: *cucut'a ingrassia caprele*, *déro pentru omu cucut'a e venenosa si mortifera*; *venenu de cucuta*, si de aci: *a adapá cu cucuta*, *a occide cu cucuta*.

CUCUTARIU, -a, adj., (it. *cleutaria*); de *cucuta*, care se tine strinsu de *cucuta*; de aci, s. f., *cucutaria*, genu de plante d'in famili'a umbellifereloru, (vedi si *cucuta*).

* CUCUTICINE, s. m., *cleutloen* (d'in *cucuta* si *canere*); care canta cu tiéva de eucuta, si de aci, cu tiéva de arundine, etc.

CUCUTINU, -a, adj. s., (it. *cleutinno-a*); de *cucuta*; s. f., *cucutina*, alcaloide estrassa d'in *cucuta*.

CUCUVAIA *cucuvaila* si

CUCUVELLA, s. f., *noctua*, *strix funerea*, (compara ital. *cucuveggia*, nou grec. *κοοροβία*; vedi si *parenthesea finale de la cucuma*); genu de passere nocturna, (vedi si *ciovica*).

CUFA, *cufitia*; vedi *cofa*, *cofitia*.

CUFERU, s. m., pl.-e, arca, arcula, specia de arca, care serve mai vertosu pentru calle, (compara fr. *coffre*, *coffret*, si vedi *cupa*).

CUFUNDARE, *cufurire*, etc., vedi *cofundare*, *cofurire*.

CUGETARE, etc., vedi *cogitare*, etc.

CUI, genit. si dat. d'in *ce* si *cine*; vedi *ce*.

CUIARIU, vedi *cuniaru*.

CUIBARE, *cuibariu*, *cuibu*, etc., vedi *cuare*, *cubariu*, *cubiu*, etc.

CUINA, *cuinariu*; vedi *culina*, *culinariu*.

CUISIORU, *cuiu*; vedi *cunisiору*, *cuniu*.

CUIVA, vedi *ce*.

CULCARE, etc., vedi *colcare*.

CULCITA, s. f., *euleita*; saccu implutu cu lana, cu peru, cu penne, cu pufu, etc., ce serve la *calcatu*, la *incalditu* si la alte usuri assemini, perina, saltéa, etc.

CULCITELLA, s. f., *euleitula* si *euleitella*; deminutivu d'in *culcita*.

CULEIU si *culleiu*, s. m., pelle fora peru, pelle de *utre*, si de aci, *utre*, (compara lat. *euleus*; vedi si *coliu*).

CULEU si *culeu*, s. m., *euleus* si *euleus*; acellu-asi cu populariulu *coliu*, appecatu inse in speciale la *unu saccu de pelle*, in care se bagá parricidii pentru suppliciu; mare mesura pentru licide, care continea 20 de amfore sau 40 de urne, (una chilla).

CULICE, s. m., *eulex*; genu de insecte, conosciute pre a locurea in poporu sub numele de *tintiaru*.

CULINA (cu l tare moiatu: *cuina*, si cu stramutarea lui i d'in locu: *cunia*), s. f., *cullna*; *incapere*; in care se *cocu* buccate, (vedi si *cocina*).

CULINARIA, s. f., (cu modificazioni de alle primitivulu *culina*: *cuinariu*), *ars culinaria*; *maiestra de culinariu*.

CULINARIU, -a (si *cuinariu*, vedi *culina*), adj. s., *culinarius*, *coquus*; relativu la *culina*: *servitoriu culinariu*, *arte culinaria*; s. personale, *culinariu* = *cellu ce scie sau essercita artea de a cocu* buccate.

CULLA, s. f., *cunæ*, *cubille*, *latibu*-

lum; turris; (compara si it. *culla*); locu de colcatu, si in speciale: 1. leganu de copilli; 2. culcusi de animali selbatic; de aci: 3. locu unde se stringu si se ascundu facutorii de rellé, *cuibu* de lotri, etc.; 3. turnu, turnu de baserica, (in insemnarile de sub 1. si 2. *culla* se refere numai la *cuna*, ca deminutivu d'in acestu-a; éro in insemnarea de sub 3. are analogia cu *cuculla*; vedi *cuculliare*). M.

CULLARE, v., (it. *cullare*); a pune in *culla*, déro mai vertosu a oscillá si ad-dormi in *culla*, a leganá.

CULLEGERE, *collegutoriu*, *cul-lessu*, etc., vedi *collegere*, *collegutoriu*, *collessu*, etc.

CULME, s. f., *culmen*, (ital. *colmo*, isp. *cumbre*, port. *cume*, fr. *combe*, alb. *culm*); partea cea mai de susu a unui ce inaltu: *culmea casei*, *montelui*, *murului*; *sorele e in culmea cerului*; prin metafore: *culmea poterei*, *gloriei*, *fericirei*, *bucuriei*, *culturei*, etc., (vedi si *colume*, *columna*).

CULMIFERU, -a, adj., (it. *culmifero*); care porta sau are *culmu*: *culmiferele cereali*.

CULMINARE, v., (it. *culminare*); a fi in *culme*: *sorele culmina*, e la amedia.

CULMU, s. m., pl.-i, *culmus*, (d'in aceea-asi radecina cu *culme*); fustellu de planta, si in speciale, paiu allu cerealiloru: *culmu de meliu*, *de ordiu*, *de granu*; *culmii criniloru*.

CULPA, s. f., (ital. prov. *colpa*, isp. portug. *culpa*, franc. *coulpe*); actu sau faptu ce atrage sau merita pena, mu-strare, sau care cellu pucinu nu e correctu cumu s'ar cadé se fia; totusi co-ventulu differe in sensu de celle analoge, cumu: *contraventione*, *delictu*, *crime*, *peccatu*, *errore*, etc., nu numai prin generalitatea intellessului, ci si mai vertosu, co *culpa* se refere la *calitatea* sau *statulu demnu de pena*, pre candu celle alte covente se referu la *fapt'a demna de pena* sau de *mustrare*: *penele se cade se fia proportionate cu culpele*, a *avé* sau nu *avé culpa*, a *cadé in culpa*, a *fi in culpa*: nu e *culp'a mea*; nu e *culp'a lui*, care e *culpa biete* *pecure*, de ua *bati asiú?* eu ve spunu aceste-a d'inainte;

ca *se nu fia culp'a mea*; a *aflá culpa cui-va*, a *bagá*, *culpa cui-va*, etc.

CULPABILE, adj., *culpabilis*, (it. *col-pabile*, fr. *culpable*); espusu la *culpa*, care merita *culpare* sau *mustrare*, im-putare.

CULPABILITATE, s. f., (it. *culpa-bilitá*, fr. *culpabilité*); calitate sau statu de *culpabile*.

CULPARE, v., *culpare*, a *inculpá* pre cineva, a lu *mustrá*, certá, a i *imputá*; vedi si *inculpare*.

CULPOSU, -a, adj., (*culposus*), plenu de culpa, incarcatu cu culpa; mai bene de catu *culpabile*. (Dupo analogi'a affinelui *peccatosu*, incarcatu cu peccate.)

* CULTARE, v., *cultare*; in acellu-asi sensu cu form'a *cultivare*, e de pre-feritu in insemnarile speciali in cari as-tadi se iea *exploitare* = fr. *exploiter*. M.

CULTELLU, s. m., pl.-e, *cultellus*; deminutivu d'in *cultru*.

* CULTIONE, s. f., *cultio* (d'in *cultu*); 1. lucrare a pamentului; 2. venerare, a-dorare.

* CULTIVABILE, (it. *cultivabile*); care se pote *cultivare*.

CULTIVARE, v., (it. *coltivare* si *cul-tivare*; fr. *cultiver*; d'in *cultu* sau mai bene d'in *cultivu*); a face *cultu*: 1. ca mai desu despre pamentu, a lucrá, a ameliórá, a face se fia mai utile eco-nomieii omenesci: a *cultivá agrii sei*, a *cultivá bene gradin'a*; si *fructele selbatic se facu bone*, *déco le cultivi*; si despre alte ramuri alle economiei ruráli: a *cultivá porci*, *calli*, *oui si alte vite*; a *cultivá vermi de metasse*; a *cultivá pa-stori'a*; 2. despre arti si scientie, a se occupá seriosu, a lucrá cu ardore: a *cultivá scientiele si artile*, *pictur'a*, *litterele*, *music'a*; 3. vorbindu de omu, si de cor-pulu si de sufletulu lui: a) a *cultivá unu omu*, a lu formá, desvoltá, scote d'in starea de ruditare si barbaría, a lu polí, etc.: a *cultivá corpulu*, *spiritulu*, *mentea*, *tote facultatile omului*; a *cultivá pe selbaticii deserteloru oceanului*; b) a *venerá*, a *adorá*, a *avé* si *manifestá* a-more si respectu: a *cultivá pre cineva ca pre parentele seu*; de aci si: a *cultivá unu amicu*, *amicii*, cumu si: a *cul-*

tivá amicitiá, favoreá, benevoientiá, etc., a caută se le castige si se le pastredie prin bona portare, etc.; inse : c) si in reu, a lengusi : *a cultivá pre celli potenti si avuti; a cultivá vitiele, passionile cuiva, etc.*

CULTIVATIONE, s. f., (it. coltiva-zione); actione de *cultivare*, arte de cultivare : *cultivationea agriloru, pecureloru, mentei, scientiei, passioniloru.*

CULTIVATORIU, -a, adj. s., (it. culti-vatore); care *cultiva* sau serve a *cultivare*, applicatu mai vertosu la cellu ce *cultiva* pamentulu : *cultivatorii agriloru.*

CULTIVU, -a, adj., (it. coltivo, d'in cultu); aptu la *cultivare*, susceptibile de *cultura*, vorbindu mai vertosu de pamentu : *agri cultivi.*

CULTORIU, -cultoria si *cultrice*, adj. s., cultor-cultrix (d'in cultu de la *colere*); 1. ca mai desu, care lucra pamentulu, *cultivatoriu, agricultoriu*, care se ocupa cu un'a d'in industriale attingutorie de economia agricola : *cultori de agri, de gradine, de pomaria, de vinia si de vinu, de albine*; si pentru animali ce servu la assemine industria : *boii cultori ai unui modestu agru*; absolut. *cultoriu-lu = agricultorulu, terranulu*; 2. locutoriu : *cultorii acellei regione, acellui monte, acellui tinutu; cultorii selbeloru, omeni sau animali; cultorii cerului, celli justii, angerii, etc.*; 3. prin estensione : a) cellu ce se ocupa cu una arte sau scientia : *cultorii scientieloru si artiloru; b) cellu ce cresce, educa : cultorii copilliloru; c) fautoriu, adoratoriu, inchinatoriu, etc.* a) in bene : *cultorii allu addeverului, allu benelui, allu drep-tului, allu lui Domnedieu; cultorii cel-loru boni, datineloru si instituteloru strabone; déro si : b) in reu, cultori ai passioniloru celloru mai rosinose, ai celloru potenti, ai vitellului de auru, etc.*

* CULTRARIU, -a, adj., *cultrarius*; relativu la *cultru*, luatuu mai vertosu ca subs. m. *cultrariu* : a) care fabrica sau vende *cultre*; déro mai allesu : b) in speciale, cellu insarecinatu a junghia cu *cultrulu* victimele.

* CULTRATU, -a, adj. *cultratus*; proprie, part. d'in unu verbu *cultrare* =

a taiá sau sapá cu *cultrulu*; a dá forma de *cultru*, si de aci *cultratu* : a) cu forma de *cultru*, b) lucratu cu *cultrulu*.

* CULTRICE, s. f., vedi *cultorii*.

* CULTRICOLLU, -a, adj., (fr. *cultricolle*; d'in *cultru* si *collu*); care are *col-lulu* sau *guttulu*, peptulu munitu cu una carina ascutita in forma de *cultru*, vorbindu de certe insecte.

* CULTRIFOLIATU, -a, si

* CULTRIFOLIU, -a, adj. (fr. *cultrifolie*; d'in *cultru* si *foliu*); vorbindu de plante, cari au *foliele* in forma de *cultru*.

* CULTRIFORME, si *cultriformu*, -a, adj., (fr. *cultriforme*; d'in *cultru* si *forma*); care are *forma de cultru* : *folie cultriformi.*

* CULTRIROSTRU, -a, adj., (fr. *cultri-rostre*, d'in *cultru* si *rostru*); care are *rostrulu* in forma de *cultru* : *passeri cultri-rostre*; s. f. pl., *culti-rostre-le*, familia de passeri cu *rostru* in forma de *cultru*.

CULTRU, s. m., pl. -e, *culter*, (d'in *cultu* de la *colere*); ce serve la *cultu* : in sensu originariu, ferru de aratru, *vomere*; instrumentu de curatiatu plantele, *vitiá* de viia, si in genere, *cutitu* ce serve la taiare, polire, etc.; in speciale, *cutitulu* cu care sacrificatoriulu junghia victimele.

CULTU, -a, adj. part. s., 1. part., *cultus* : a) ca mai desu despre solu sau pamentu si alte obiecte alle industriei *agricola*, lucratu, amelioratu, scossu d'in stare de selbaticia, etc. : *agru bene cultu, gradine culte; ferele fugu de locu-rele culte; pome culte* in oppositione cu *pome inculte* = *pome selbatice; vini a culta da vinu bonu*; b) bene crescutu, educatu, desvoltatu, perfectionatu, omenitu, civilisatu, politu, essitu sau scossu d'in ruditare si barbaria, etc. : *poporu cultu* in oppositione cu *poporu barbaru; mente culta* in oppositione cu *mente inculta; terra culta*, nu numai in respectu materiale, unde *agricultur'a* si alte industrie suntu in flore, ci si in respectu intellectuale si morale, unde scientiele, artile, umanitatea suntu in flore; *asia si : spiritu cultu, nazione culta*; inse *stylu cultu*, bene preparatu, politu, elegante, etc.; 2. ca s. m., *cultu* = *cultus-ús*, actione sau actu de *colore*, a) despre

pamentu, lucrare sau ammeliorare a pamentului, si de aci, industria applicata la alte ramuri alle economiei agricole, crescere, ammeliorare de plante, de animali, etc.: *cultulu agriloru, gradineloru, pecureloru, vinielor, albinelor; fora cultulu omeniloru, oule si alte pecure nu pote neci a se nutri, neci a se tine, neci a da vre unu fructu pentru omu; b)* prin estensione si metafora, applicare a industriei sau activitatei omenesi la dezvoltarea si formarea, perfectionarea, polirea, informosetiarea, in grigirea unui lucru, *a)* in genere: *invetiatur'a, essercitiulu si cultulu covenitu a desvolta in omu tote facultatile corpului si sufletului; cultulu espressionei, frasci, stylului, politura, eligantia; cultulu spiritului, mentei, animei; β)* in speciale! *α)* industria applicata la ammeliorarea si perfectionarea vietiei, cumu si rezultat allu acestei activitate, modu de vietia, etc., *α')* in genere: *ce alta potere a facutu pre omeni se lasse selbele, vietia selbatica, si se vina la acestu cultu omenescu si civile? cultu liberale, umanu, urbanu; β')* in speciale, splendore a vietiei, lussu: *cultulu si molitionea corupu societatile; mai vertosu, ornatu, modu de a se investi si adorna: cultu nationale, cultu prea lussosu; la cultu nu se cere atatu lussu catu se cere elegantia, gustu si curatia; b')* ca mai desu inse, actu de amore si de onore, veneratione, adoratione, inchnatione, etc., pentru totu ce e venerabile, bonu, formosu, santu, etc.; *α')* in genere: *cultulu addeverului, virtutei, justitiei, formosetiei, benelui, amicitiei; cultulu detoritu legeri, detoriei, parentiloru, artiloru, scientieloru, datineloru strabone, patriei si institutioniloru ei, traditioniloru parentesci, mormentelor unde jace terrina eroiloru, etc.; β')* in speciale, cu sensu religiosu, adoratione covenita lui Domnedieu si celloru divine si sacre: *cultulu lui Domnedieu, lui Christu: cultulu idoliloru; cultulu basericeii, templului, crucei, imaginiloru de santi; cultulu addeveratului Domnedieu; cultulu naturei, santiloru, eroiloru, martiriloru; mediu de espressione a amorei si onorei*

ce avemu pentru divinitate si lucrurile divine sau sacre, si de aci, modu de veneratione, modu de adoratione, religione: *cultulu crestinu, paganu, judaicu; cultu domesticu, publicu, toleratu, permisu, simplu, modestu, pomposu; si in plur. tote cultele sunt permisse, Ministrulu cultelor.*

CULTUCU si *coltucu*, s. m., pl. -e. *pulvinus, pulvillus; helcum; pans, crustulum; l.* saccu implutu cu lana, cu peru, etc., care serve: *a)* la pusu capulu pre densulu, la redimatu pre densulu cu cotulu, etc., perina, perinitia etc.; *b)* la asternutu, saltea; *c)* la infiptu ace, perinitia, etc.; 2. cercu implutu cu paie, fenu, peru, lana, etc., ce se pune in guttulu unui callu sau altu animale ce se injuga; 3. *coltiu* de pane proeminente, tare coptu, cu grossa si dura crusta: *mie mi place cultucu; si mie mi ar placé cultuculu, déco l'asiu poté rode;* 4. d'in aceasta insemnare cumu si d'in cea de *cotu* allu braciului, cu care inco se aplica une-ori form'a *cultucu*, se esplica frasile proverbiali ca: *a arrettá cuiva cultuculu, a dá-cuiva coltucu.* si in forma esclamativa: *coltucu!* arrettandu *cotulu* (in locu de *culctucu*, d'in acea-asi fontata cu *culcita*; compara it. *coltra* si *coltrice*, vechiu fr. *cotre* si *coure*, [d'in una forma *culeitra*, redussa la *culetra*, *coltra*], isp. port. *colcha, prov. ceta* [= *colta*], vechiu fr. *conte*, nou fr. *couette*, [d'in *culeta* = *culeita*], it. *cuscino*, isp. *coxin*, prov. *coissi*, fr. *coussin*, [d'in *culeitium*, *caletinum*]; de aci pote si: angl. *quilt* si *cushion*, germ. *kissen*; de aci inco alle nostre: *cutra* = *cultra* = *cultra*, *cutrocire* sau *cotrocire*, *cutrentia* sau *cotrentia*; vedi si *coltiu*). *M.*

CULTURA, s. f., (cultura, it. *coltura* si *cultura*, fr. *culture*); actione de *colere*, déro mai vertosu, arte, processu de *colere*, cumu si resultatu sau produsu allu actionei si artei: 1. despre pamentu si industria attingtoria de *agricultura*, lucrare, ammeliorare: *cultur'a agriloru, vinielor, gradineloru, selbeloru, pecuriloru, albinelor, vermiloru de metasse; cultur'a pastoriei, pescariei sau pesciloru; culturele de tomna, araturele, se-*

minaturele, etc.; 2. prin extensie, formare, educație, dezvoltare, esență sau scoatere din rudenie și barbarie, civilizare, omeni, etc.: *cultur'a spiritului, minții, sufletului și corpului; omu cu cultura, fora cultura; popore înaintate în cultura, remase cu totul înapoi în cultura; numai prin cultura omulu devine addeveratu omu, demnu de acestu nume.*

CULTURALE, adj., relativu la *cultura*: *institute culturale.*

CULTURARE, v., (it. *colturare*); a dá *cultura*.

† **CULU**, suffisus = lat. *culum*, care se pune: 1. la verbe, spre a forma substantive, cari espremu *instrumentulu* sau *loculu* acțiunii verbului, cumu: *gubernaculu* = instrum. de *gubernare*, *spectaculu* = locu de *spectare*; asiá si: *copericulu* d'in *coperire*, *cenaculu* d'in *cenare*, *periculu* d'in *perire*, *miraculu* d'in *mirare*, etc.; se va observá inse, in respectulu formei co: a) la verbele a caroru thema se termina cu *c* sau *g*, se adauge numai *ulu* = *ulum*: *vinculu* d'in *vincire*, *cingulu* d'in *cingere*, si sub forma fem. *ula*: *regula* d'in *regere*; b) *u* de longa *c* d'in *culu* se taia adesea: *spectaculu* = *spectaculu*, *periculu* = *periculu*, si in acestu casu, deo in thema se afla unu *l*, atunci *l* d'in suffisulu *clu* devine *r*: *lavacru* d'in *lavare*, *sepelcru* d'in *sepelire*, *simulacru* d'in *simulare*; c) de acea-asi insemnare cu *culu* sau *clu* sunt si, a) *bulu* si *blu*, *bru* = *bulum*, *blum*, *brum*: *stabulu* si *stabilu* d'in *stare*, *flabru* d'in *flare*, *sufflare*; si sub forma femin.: *vertebra* d'in *vertere*, *fabula* d'in *fare*; β) *tru* = *trum*: *aratru* d'in *arare*; d) d'in thema înainte de *tru* devine *s*: *rostru* d'in *rodere*, *rastru* d'in *radere*; d) raru se punu aceste suffisse si la una thema de substantiv, cumu: *candelabru* d'in *candela*; 2. pusu inse la una thema de substantiv sau de adiectiv, suffisus *culu* sau *clu* (neci una data: *bulu*, *blu* si *tru*), are insemnare de deminutiv: *canaliculu* = d'in *canale*, *vulpeculu* d'in *vulpe*, *molliculula* = *molliculumula*, etc., 3. deo in gur'a poporului formele *bulu* si *culu* au luat transformati mai mari, asiá

co: a) *bulu* s'au redusu nu numai la *blu-a*, ca si in limb'a classica, cumu *tabla* = *tabula*, ci b a trecut, prin *v*, la *u*: *staulu* = *stabilu* = *stabilum* sau *stabilum*; b) *culu* s'au redusu nu numai in *curu* (vedi *L*), sau in *clu*, ca si in limb'a classica, ci l d'in acesta forma s'a moiatu mai puicu in gur'a unoru-a, aproape de totu in gur'a altoru-a: *parecla* = *parechia* = *paricula*, *urecla*, *urechia* = *auricula*, *cureclu*, = *curechiu* = *cauliculus*.

* **CULULLU**, s. m., pl.-e, *culullus*, (d'in *colere*); 1. proprie, vasu sacru pentru fluide; 2. in genere, vasu de beutu, cupa.

CUM = *com*, vedi *cu*.

CUMA, *cumatiu*, *cumba*, etc., vedi *cuma*, *cumatiu*, *cumba*.

CUMARELLA, s. f., fructu allu certoru plante.

CUMARIU, s. m., pl.-e, vasu de spelatu alte vase, si in speciale, vasu pentru necesitati naturali, (in locu de *cucumariu* prin syncopea lui *cu* initiale; vedi *cullionu* in locu de *cucullionu*, *culla* in locu de *cuculla*).

* **CUMERIU**, s. m., pl.-e, *cumerum* si *cumera*; vasu de pastratu ceva, mai vertosu de pastratu grâne; punga de pastratu bani, cassa de pastratu bani si alte lucruri de pretiu, (vedi *cuma*, *cucuma* in Dictionariu, si *chima*, *chimeriu* in Glossariu).

CUMINARE, v., d'in care urmatoriulu *cuminatu*.

CUMINATU, -a, adj. part., *cuminatus*; mesticatu cu *cuminu*: *buccata bene cuminata*; prin estensie, conditu, aromatisatu: *carne cuminata cu multa sare*; de aci subst. m., *cuminatu* = radecina de *cuminu*, aroma de *cuminu*; *cuminatu* = sare formata cu unu *acidu cuminicu*; f. pl. *cuminata*, tribu de plante cari au de tipu genulu *cuminu*.

CUMINICU, -a, adj., (it. *cuminico*); de *caminu*: acidu *cuminicu*, estrassu d'in essentia de *cuminu* sau d'in alte substantie analoge. *

CUMININU, -a, adj., *cumininus*; de *cuminu*: oliu *cumininu*.

CUMINU (pre a locuri: *cyminu* sau *chiminu*), s. m., *cuminum*, (it. *cumino*,

fr. *cumin*, affini cu grec. *κβμινον*); genu de plante d'in famili'a umbellifereloru, *pentandria digynia* lui Linneu; sementia sau radecina de aceste plante.

CUMMETRIA, *cummetru*, etc., vedi *commatria*, *commatru*.

CUMMETTARE, *cummettere*, etc., vedi *commettare*, *commettere*, etc.

CUMMINECARE, *cumminecatura*, etc. vedi *communicare*, *communicatura*, etc.

CUMNATIA, *cumnatu*, etc., vedi *cognatia*, *cognatu*.

CUMPENA, *cumpenire*, etc., vedi *campana*, *campanire*, etc.

CUMPERARE, *cumperatoriu*, etc., vedi 2 *comparare*, *comparatoriu*, cu formele *comperare*, *comperatoriu*, etc.

CUMPETARE, *cumpetu*, etc., vedi *computare*, *computu*.

CUMPLIRE, *cumplitate*, *cumplitu*, etc., vedi *complire*, *complitate*, *complitu*.

CUMU, *adv. si conj.*, *qui*, *quomodo*, *quemadmodum*, *ut*, *ut primum*, etc., (it. *come*, vechiu it. isp. port. *como*, sicil. *comu*; prov. si vechiu fr. *com* si *cum*, nou fr. *comme* si *comment*; d'in acea-asi radecina cu *ce*, *1 co*, etc.); 1. *adv.*, ca interrogativu, spre a intrebá: a) de modulu cu care se face ceva, si a nume: a) spre a intrebá puru si simplu despre modu: *cumu s'au intemplatu aceste-a?* *cumu se scapámu de acestu periclu?* *cumu mi siede acestu vestimentu?* — β) cu nuantia de mirare si mai vertosu de negare: *cumu se faci tu asiá?* (=nu se pote sau nu se cade se faci asiá); γ) cu nuantia de intensitate si de mirare: *cumu a imbetránitu acestu omu!* — δ) cu nuantia de cauza unita cu cea de mirare: *cumu se face co nemine nu e contentu cu starea sea?* — b) despre calitatea sau natur'a unui ce: *cumu este ros'a*, (*ros'a e rosta*); *cumu e aurulu?* *cumu e tempulu?* in locu de adiectivu pote fi pusu in intrebare prin *cumu* chiaru si unu substantivu, care are sensu de adiectivu: *cumu se chiama acesta planta?* *cumu se dice rosa in limb'a francesa?* —

2. ca conjunctivu: a) spre a legá propositiuni obiective sau subiective ce espremu interrogatiune indirecta: *nu sciu cumu se face, co totu eu su de cul-*

*pa; cumu s'a petrecutu lucrulu, nu s'a potutu inco astá; b) spre a referi una propositiune subordinata, care espreme: a) modu, avendu de correlativu pre asiá, espremu: cumu mi vorbesci, asiá ti vorbescu; cumu mi canta, asiá jocu; cumu ti asterni, asiá dormi, sau subintellesu: cumu te porti, me portu; cumu faci, ti se face; in frasi scurte si elliptice, in locu de asiá intra si: cumu e saculu, si peticulu, (asiá e si peticulu); cumu e santulu, si collaculu; cumu cogita cineva, si vorbesce sau lucredia, etc.; — in frasi ca: cumu e tatalu, si filiulu, correlative: cumu—asiá sau si, suntu adiective, corresponditorie cu *qualis-talis* = fr. *tel-tel: cumu e domnulu, si servitorulu* = *qualis dominus, talis famulus* = fr. *tel maitre, tel valet*, (vedi si mai susu la 1. b: *cumu e ros'a?*); — ellipsea correlativului asiá este normale in frasi ca: *cumu credu, cumu cogitu, cumu mi se pare*, etc., cari pentru mai multa energia, se dicu si in form'a: *dupo cumu credu*, etc.; d'in contra correlativulu asiá se cere de neapperatu in periode mai lunghe ce espremu similitudini: *cumu pere intunericulu noptei, candu lumin'a dillei se arreta, asiá pere ignorant'a incantea radieloru de lumina alle scientiei*; in assemini easuri si cumu se corrobora cu *pre, precumu: precumu pere intunericulu*, etc.; β) tempu: a) *cumu* = *indata ce*, avendu de correlativu pre *si* = *indata*, espremu: *cumu s'a colcatu, a si addormitu (indata a addormitu, si pentru mai multa energia: indata a si addormitu)*, sau subintellesu: *cumu va inserá, vomu plecá; cumu manca, se colca; β')* *cumu* = *pre candu: cumu stam si me miram, ecco vine cõtra mene unu strainu*; si cu nuantia de cauza: *cumu nu ne luasemu merende la calle, lungiramu urechiete tota diu'a; γ)* in unire cu *de, de cumu* = *de candu*, d'in momentulu in care: *de cumu s'a scollatu, plange intr'una*; — 3. ca si alte interrogative si relative, (vedi *candu, care, ce, câtu*), *cumu* da composite analoge in sensu cu allu acelloru-a: *cumuva* = *qua: de cumuva sau déco cumuva* = *si qua*, mai vertosu in intrebári: *nu cumuva**

ai patitu ceva? credi cumuva co s'ar poté acesta-a? se nu mergeti cumuva, etc.; asiá si : *orecumu* = quodem modo, tamquam : *corpulu e orecumu carcere a sufletului*; pentru mai multa energia si cu si : *cumuvasi, oresicumu*; la *cumuva* se pune si care in acellu-asi sensu : *se nu care cumuva se lassati cas'a sengura*, (vedi la care frasi ca : *care cumu venieá*, in altu intellesu); apoi : *veri-cumu* = *ori-cumu* = utique, quoquomodo : asiá si cu : *sciu, vreu, place*, etc. : *cumu scii, nu sciu cumu, cumu vrei*, etc., *cumu* are tote nuantiele ce au si relativele mai susu citate in asemini locutioni; in fine, analogu cu *neci cátu*, se dice si *neci cumu* = nullo modo, nihil : *nu a dormitu neci cumu*; cu mai multa energia si : *neci de cumu*, apoi si mai energicu : *neci ca cumu; necumu* = *nedum* : *nu potu eu, omu mare, necumu se poti tu, unu copillu; cumusi* = fr. aussi blemque. (Pentru ca *cumu*, ca si *cumu*, vedi ca).

CUMULARE, v., *cumulare*, (ital. *cumulare*, fr. *cumuler*; d'in *cumulu*); a face *cumulu*, 1. in genere : a *cumulá materia pentru constructione*; a *cumulá bani, arme, lemne, osti, gigantii cumula monte preste monte*; si metaforice : a *cumulá onori, batujocure, injurie pre cineva sau pre capulu cuiva; a cumulé mai multe functioni, officie, sarcine*; a *cumulá ideele, evenimentele, faptele intr'unu micu cadru*; 2. in speciale : a) a *marí*, adauge prin *cumulare* : a *cumulá glori'a castigata prin noue fapte stralucite; a cumulé detoriele cu usure; a cumulé ospeti'a cu casatori'a, a cumulé criminele selle cu una fora de lege ne mai audita*; b) a *completá, a complí, a pune corona, si de aci, a implé, a incarcá* : a *cumulá corbile cu flori si cu fructe, mesele cu buccatele celle mai allesse, fossele cu cadavere, altarietele cu donuri; a cumulé stomaculu cu cruditati*; si metaforice : a *cumulá cu buccuria sau de buccuria*; asiá si : a *cumulá cu placere, cu onori, cu batujocure; a cumulé fapt'a, opulu seu cu una fapta sau cu unu opu mai bonu si mai mare; cumulatu de anni, de onori, de bétranetia; a reconosce beneficiele cu mesura cumulata; vasu cumulatu cu*

vinu; virtute cumulata, perfecta; asiá si : avaritia cumulata, cumplita.

• **CUMULATIONE**, s. f., *cumulatio*, (it. *cumulazione*, fr. *cumulatiou*); actione de *cumulare* si rezultata allu acestei actione : *cumulatione de lemne, de onori, de injurie, de pene, de beneficie, de officie; cumulationea unei vietia stralucita cu una morte gloriosa.*

CUMULATIVU, -a, adj. (it. *cumulativo*, fr. *cumulatif*); aptu a *cummlare*.

CUMULATORIU, -toria, adj. s., (it. *cumulatore*); care *cumula* : *cumulatoriu de multe avutii si de multe officie lucrative.*

CUMULU, s. m., pl. -e si -i, *cumulus*, (it. *cumulo*, fr. *cumul*; deminutivu d'in *culmu, culmulu*, si prin caderea lui *l, cumulu*); 1. in genere, multime de lucruri puse unele preste altele, asiá in cátu facu unu grumuru inaltu, massa inaltiatá prin mai multe strate : *cumulu de cadavere arruncate unele preste altele; cumulu de lemne, de scandure, de pamentu, de arena, de petra sau de petre; cumulu de apa, de carti, de carta*; si metaforice : *cumulu de legi acervate unele preste altele*; 2. in speciale, ce se adauge spre marirea, completarea sau incoronarea unei massa, unei marime ore-care, mai vertosu ce se adauge preste mesura : *imprumuta-mi una galleta de farina, si ti voiu intorce-ua cu cumulu; a implé cup'a cu cumulu; cumululu unei vietia stralucita; la glori'a parentesca filiulu adausse unu nou cumulu; facundu-mi-se acestu bene vei pune cumulu la tote beneficiele ce mi ai facutu mai inainte; si in reu : ca cumulu la tote crimenele adauge sacrilegiulu si parricidiulu; pentru functioni : cumululu mai multoru functioni in acea-asi persona nu e permissu de lege.*

CUMUVA, vedi *cumu*.

CUNA, s. f., *cunæ, cunabula*, (ital. *cuna*, vedi si *culla*); populariu in multe locuri, cu acellu-asi intellesu ce are in alte locuri form'a *leganu* : 1. ca mai desu pentru loculu de colcatu allu unui pruncu : *copillu in cuna; a leganá cum'a*; 2. prin estensione si metafora : a) colcusiu de animali; b) locu unde a petre-

cutu cineva prim'a sea etate; de aci : c) locu sau tempu de nascere, origine, inceputu, primele incepute, etc. : *acesta scientia e inco in cuna*; déro forma : *cunablu* sau *cunabulu* e de preferitu in asemnari insemnari.

CUNABLU si *cunabulu*, s. m., pl.-e, *cunabula*; camu in acellu-asi intellesu cu *cuna*.

* **CUNCTARE** si *cuntare*, v., cunetari (d'in acea-asi fontana cu *conare*); a temporisá, a intardiá, a asteptá tempu de actione mai oportunu, a lassá se treca tempu, a stá la cogite, a se codí, a stá la indoientia, a nu se precipitá, a nu properá, etc. : *totu poteti castigá, déco properati; éro déco cunctati, poteti perde totu; nu e de cunctatu, ci de lacratu cu cea mai mare celeritate; Fabiu Massimu se numi cunctatoriu, pentru co cunctandu, infranse pre Annibale; ce cunctati, militari, si nu dati inainte contra inimici?* si despre lucruri : *vinulu trece rapide prin acesta stracoratore, éro oliulu, ca mai crassu, cuncta a trece; se recesce globulu de pusca, cunctandu multu prin aeru.*

CUNCTATIONE si *cuntatione*, s. f., cunctatio; actione de cunctare si stare a cellui ce *cuncta*.

CUNCTATORIU si *cuntatoriu,-toria*, adj. s., cunetator; care *cuncta* : *Tabiu Massimu cunctatoriulu.*

CUNEARE, *cuneiforme, cuneu*, etc., vedi *cuniare, cuniforme, cuniu*.

CUNIA, s. f., vedi *culina*.

CUNIARE (cu n tare moiátu : *cuiare*), v., cuneare, claudere (compara si ital. *coniare*, isp. *acunar*, port. *cunhar*); 1. a bate unu *cuniu* sau mai multe *cunie*, a prende cu *cuniu* sau cu mai multe *cunie*; a inchide cu *cuniu*, si de aci, a inchide in genere : *a cuniá usi'a, caten'a sau ferrale callului; a cuniá scandur'a in mai multe locuri cu cunie de ferru; scandure cuniate, cu cunie batute in elle, si metaforice : a cuniá panticele; omu cuniatu intr'una casa, déro si : cuniatu la pantice; in aceste insemnari se áude mai desu compusu cu in : incuniare*; 2. a dá forma de *cuniu* : *frondie cuniate, in forma de cuniu; loculu se cunia si*

merge angustandu-se intre doue ape; culme de monti cuniate.

CUNIARIA, s. f., vedi *cuniarriu*.

CUNIARIU, -a, adj. s. (*cunearriu*, compara si fr. *cunéaire*); relativu la *cuniu*, in forma de *cuniu* sau munitu cu *cunie* : *petale cuniarie, frundia cuniarie, lemnu cuniarriu*; de aci ca substant., a) m., *cuniarriu* : a) personale, cellu ce essercita maiestri'a de a fabricá sau vende *cunie*; b) reale, lemnu sau scandura cu *cunie* batute in ea, de care se accatia vestimente sau alte obiecte : *cuniarriu de vestimente, de vase; a compara mai multe cuniarie*; b) f. *cuniarie* : a) arte sau maiestria a *cuniarriului*; b) officina a *cuniarriului*; c) multime de *cunie*.

CUNIATORE, s. f., vedi *cuniatoriu*.

CUNIATORIU, -toria, (cu n tare moiátu : *cuiatoriu*), adj. s., care *cunia*, mai vertosu in intellesulu lui *cuniare* de sub 1. : *beature cuniarie*; de aci s. f., reale, *cuniarie=cuniatore* (cu n tare moiátu : *cuniatore*, reu scrisu : *cuietore*, si mai reu : *cuetore*), obex, clausulum, instrumentu de *cuniare* = inchidere, si in speciale : *cuniatore de usia, de porta, de coperclu a unui vasu, de ferestra, etc.*

CUNIATURA (cu n tare moiátu : *cuiatura*); actione de *cuniare*, si mai vertosu rezultatu allu acestei actione, mai allesu in insemnarea lui *cuniare* de sub 1. : *cuniatu'r'a usiei, a sufferi de cuniarie de stomacu, (vedi si compusu : incuniatu'r'a).*

* **CUNICULARE** si *cuniculariu,-a*, adj., cunicularis si cunicularius; relativu la *cuniculu* : *lucrari cunicularie*; s. f. pl. *cunicularie*, familia de animali, cari au de tipu genulu *cuniculu*; s. m. personale, *cuniculariu*, care face *cunicule*.

* **CUNICULOSU**, -a, adj., cuniculosus; plenu de *cuniculi* sau de *cunicule* : *locu cuniculosu, selba cuniculosa.*

CUNICULU si *cuniculu*, s. m., pl.-e si -i, cuniculus; 1. cu plur. e, *cunicule* si *cunicle*, canale subterranea, gaura mare, sapatura pre sub pamentu, si in speciale, sapatura facuta de osti spre a

petrunde intr'unu locu fortificatu, mina, etc.; si gaura de animali, si in speciale, gaur'a animalelui, de care e vorb'a la urmatoriulu : 2. cu pl. i. *cuniculi*. *cunicli*, specia de animali, d'in genulu *iepurelui*, forte assemine cu *iepurele*, si de acea-a numitu pre a locurea si *iepure de casa* = fr. *lapin*, (d'in acea-asi fontana cu *cuna*; vedi si *culla*, *cuna*, *cuninu*).

CUNIFOLIU, -a, adj., (fr. *cunéifollé*; d'in *cuniu* si *foliu*); cu *folie* sau frundie in forma de *cuniu*: *arbori cunifolii*.

CUNIFORME si *cuniformu*, -a, adj., (it. *cunéiforme*, fr. *cunéiforme*; d'in *cuniu* si *forma*); care are forma de *cuniu*: *ossu cuniforme*; *folie cuniforme*; *octaedru cuniforme*; *littere cuniformi*.

* CUNILA, s. f., *cumila*, (it. *cumila*, fr. *cumille*); genu de plante d'in famili'a *lamiacieloru*.

CUNINA, s. f., vedi *cuninu*.

CUNINU, -a, adj., (*cuninus*-a); relativu la *cuna*, de *cuna*; de aci s. f. *Cunina*, diéa ce protege *cunele* prunciloru.

CUNIRE, -escu, v., *cunire*; a contaminá *cun'a*, vorbindu de prunci, si de aci in genere, a *scote* scremento, a *se cofuri*, a se balligá, etc., (vedi inse si *l cenu*).

CUNIORU (cu *n* tare moiatu : *cui-sioru*), s. m., pl.-e, *cuneolus*; *caryophyllum*; deminutivu d'in *cuniu*: 1. proprie: *cunisiore de batutu cart'a in parete*; 2. metaforice, specia de arbore, si mai vertosu flore sau fructu de acestu arbore, (vedi *caryophyllu*).

CUNIU (cu *n* tare moiatu : *cuiu*), s. m., pl.-e, *cuneus*, *clavus* (affinu cu *κῶνος* = *conu*; it. *conio*, isp. *cuno*, port. *cunho*, prov. *conh* si *cong*, fr. *coim*); instrumentu de ferru sau de lemnu care e ascutitu la unu capu, éro spre cellu altu capu merge ingrossiandu-se: *cunie de ferru*, *de lemnu*; a *bate cunie*, a *prende cu cunie*; a *bagá cuniulu in gaur'a de la capitulu ossei*, ca se nu essa *rofa*; a *bate cunie in parete*, spre a *spendurá de elle vestimente*, *specle*, *vase*, etc.; a *bate cu cunie una carta in parete*; a *accatiá de cuniu*: metaforice, *cuniu* = dorere, temere, etc.: a *bagá cuiva unu cuniu in ánima*; — proverb. : *cuniu cu cuniu*

se scote = unu reu cu altu reu se allunga; a *pune ceva* (*cartea*, de essemplu) in *cuniu* = a *pune cruce*, a *lassá*, a nu se mai occupá, etc.

CUNNOSCENTIA, *cunoscere*, etc., vedi *connoscentia*, *conoscere*, etc.

* CUNNU, s. f., *cunnu* (analogu cu grec. *γῶνος*); organulu genitale alle muierei; prin metafora, muiere desfrenata.

CUNUNA, *cununare*, *cununia*, etc., vedi *corona*, *coronare*, etc.

CUPA, s. f., *cupa*; vasu aduncatu pentru licide : 1. ca mai desu, vasu de beutu : *cupa de auru*, *de argentu*, *de cristallu*; continutulu unei *cupa* : a *bee una cupa de lapte*, mai multe *cupe de vinu*, *doue cupe de limonata*; a *dá sau derege cu cup'a la mesa*, ca *cupariu* allu unui avutu si insemnatu barbatu; a *inchiná cu cupele in mana*; si metaforice : a *sorbi si esauri tota cup'a amaritioniloru vietiei*: a *bee d'in acea-asi cupa*, a fi strinsu legati prin amore, sorte, etc.; 2. prin metafore : a) pentru alte vase de licide ; b) si mai estensu, pentru lucruri ce sémina mai de departe cu unu vasu aduncatu, *cumu* : α) *scafa* de la una rota de mora de apa; β) chiaru aripa de la una mora de ventu; γ) figura de la un'a din celle patru colori alle cartiloru de jocu, figura de colore rosia : a *jocá cup'a*, a *se scollá pre cupe*, a *dá cupa*, (compara : it. *coppa* si *coppo*, isp. port. prov. *copa* si *copo*, cuba, cobs, fr. *coupe*, *cuve* si *coiffe*, mediu lat. *cuppa* si *cupa*, alb. *cupa*, nou grecesc. *κόπα*; in limb'a nostra coventulu inco se presenta, in derivate, cu diversele modificazioni alle labialei si chiaru alle vocalei d'in radecina, *cumu* : *copaiá*, *cofa*, si *cufa*, *s-cufa*, *coifu*, *cova* si *cuvia*, etc.; in limb'a italiana inse cuventulu a luat u una mai mare desvoltare de forme si de intellesu, coci pre longa celle mai susu citate, ca celle mai appropriate de allu nostru *cupa*, prin forma ca si prin sensu, limb'a italiana are unu adj. *cupo-a* = *concavu*, *aduncatu* = mediu lat. *cupus-a-um*; compara si : grecesculu *κόβη*, *κῶβη*, *κόβος*, syriac. *guba* si cuba = *locu scofundatu*, *cunu* si *catacumba*, etc., de si romani-

culu *capere*, de unde *oc-cupare* esplica indestillu coventulu).

CUPANIA, s. f., vedi *copania*.

CUPARIA, s. f., vedi *cupariu*.

CUPARIU, -a, adj., *cuparius*; relativu la *cupa*, luatu de regula ca s. m., *cupariu*: a) care face sau vnde *cupe*; b) care administra la mésa cu *cup'a*; f. *cuparia*, maiestria a *cupariului* in intellessulu de sub a; officiu allu *cupariului* in intellessulu de sub b: *cupariulu cu cupari'a a pusu bene domni'a*.

* CUPEDIA, s. f., *cupedia*, *cupediæ*; 1. abstr., calitate de *cupedu*, mare placere de a manca buccate bone si delicate, lacomia de bone si delicate buccatelle; 2. concretu: buccata bona si delicata, delicatetia, dulcetia, etc., in amendoue insemnarile = fr. *friandise*.

CUPEDINARIU, -a, adj. s., *cupedinarius* (d'in *cupedine*); relativu la *cupedine*: *officina cupedinaria*; s. m. *cupedinariu*, care sciesi essercita maiestria de a prepará *cupedini* sau *cupedie*.

CUPEDINE, s. f., *cupedo* si *cupido* (d'in *cupire*); in acellu-asi intellessu cu form'a *cupedia*, si atátu in cellu abstractu câtu si in cellu concretu;—luatu inse si cu intellessulu largu allu forme *cupiditate*, mai vertosu in intellessulu reu allu acestei forme.

CUPEDU, -a, adj. s., *cupes*; lacomu de bone si delicate buccatelle, bonu de gustia sau de gura, gurosu; fr. *friand*.

CUPELLA, s. f., *cupella*; deminutivu d'in *cupa* in differitele insemnari alle acestui coventu, luatu inse si cu alte insemnari speciali, cumu, de esemplu, ca terminu de chymica, *cupella* = vasu micu in forma de *cupa*, specia de discu concavu, facutu d'in osse de animali calcinate, de censusia de corne, etc., care serve a separá, prin actionea focului, aurulu si argentulu de alte metalle; de aci: *cupellare*, v., (fr. *coupeller*, it. *coppellare*) = a pune auru sau argentu in *cupella*, si allega aceste metalle prin *cupella*; de unde si: *cupellatione*, s. f., (it. *coppellazionee*, fr. *coupellation*) = actione de *cupellare*; si metaforice: *omu trecutu prin cupella*, ca si *auru trecutu prin cupella*, incercatu, de a ca-

ruu bonitate suntemu deplenu incrementiati si certi.

CUPELLARE, *cupellatione*; vedi *cupella*.

CUPIDINE, s. f., vedi *cupedine* si *cupiditate*.

CUPIDITATE, s. f., *cupiditas*, (it. *cupidita*, fr. *cupidité*); calitate sau statu de *cupidu*: 1. in bene, dorentia infocata, potente appetitu, sete de ceva, etc.: *insatiabile cupiditate de a connoce, de a aflá addeverulu, de a se luptá, de a lucrá, de a invetiá si a studiá, cupiditate de mancare, de beere, de acritudini, de sarature*, etc.; 2. in reu, dorentia desfrenata, appetitu desordinatu, passione orba, a) in genere: *cupiditate de bani, de preda, de rapine, de dominatione; orba cupiditate, agítatu de cupiditati; a si dominá cupiditatile; cupiditati indomite; a pune frenu temeritatei si cupiditatei de a se bate; b) in speciale: a) passionea de bani, avariti'a, sete de avuti'a: cupiditatea e mamm'a multoru peccate si crimene; β) mai vertosu, passione de bani in commerciu, usura, cámeta, passione de a se inavuti prin cámeta; γ) passionea de placeri corporali, si mai allessu, passionea amorei; δ) partialitate, spiritu de partitu, favore nederepta pentru una persona sau pentru unu partitu; — in insemnarile de sub 2. intra si form'a *cupedine* sau *cupidine*, care ca masculinu, si mai vertosu sub form'a *Cupidone*, se applica in intellessulu de amore *personificata*. dieulu amorei, filiulu *Veneres*.*

CUPIDONE, s. m., vedi *cupiditate* cotra finitu.

CUPIDU, -a, adj., *cupidus*, (it. *cupido*, fr. *cupido*); d'in *cupire*, care *cupesce*: 1. in intellessu bonu sau cellu pucinu indiferente, care doresce tare, cui place multu: a) despre persone: *cupidu de a vedé pre cineva caru, de a se intorce in patria, de a reveni la cas'a parentesca; de a se luptá si a se mesurá cu adversarii sei; omeni cupidi de vietia, de copilli, de pace, de disputa mai multu de câtu de addeveru; b) despre lucruri, mai vertosu de animali: calli cupidi de a se adventá in lupt'a de intrecere la fuga;*

ánim'a meu cupida de a te revedé; 2. in intellesu reu, care dorește cu pasiune, care are appetitu desfrunatu și desordinatu; a) in genere : cupidu de bani, de domnia, de revolutioni și turburari, de a și resboná, de a vettemá, de vinu, de spiritose; junele e inconstante și cupidu a și scambá continuu obiectele de placere; și despre lucruri : ánima cupida de placheri carnali, sufflete cupide; b) in speciale : a) setosu de bani : nu poti dice co militarii sunt cupidi de bani; β) copresu de passiunea amarei, atátu despre persone cátu și despre lucruri : a si saturá ánim'a cupida de placheri brutali alle carnei; γ) partiale : iudici cupidi.

* CUPIRE, v., cupere, (cupio, cupivi, cupitum); a dori, a appeti, a avé mare sete sau appetitu de ceva, differitu de vrere, la care are parte volentia, pre candu cupire este numai una inclinazione a ánimeii, 1. in genere : a nu cupi servulu, cas'a, boulu, muiera appropeli; cu cátu aveti mai multu, cu atátu cupiti mai multu; a cupi onori, domnia, avutie, gloria; prov. cine cupesce, se sterpesce = cupiditatea desfrunata e totudeun'a damnosu și fatale; cupimu se ne intorcemu a casa; cupiti se ne vedeti prensi vini sau morti; și despre subiecte reali : vinurile aspre cupescu solu umedu; 2. in speciale, a fi inclinatú cotra cineva, a i fi favoritoriu, a i vré bene sau benele, si de aci, ca terminu de politetia : ve cupimu sanitate si tote fericirile.

CUPITORIU, -toria, adj. s., cupitor; care cupe sau cupesce.

CUPITU, -a, adj. part., cupitus-a-um.

CUPOLA, s. f., vedi cupula.

CUPRATU, s. m., vedi cupru.

CUPRESSA, s. f., vedi cupressu.

CUPRESSETU, s. m., cupressetum; selba de cupressu, locu plantatu cu cupressi.

CUPRESSEU si cupressiu, -a, adj., cupressous; de cupressu.

CUPRESSIFERU, -a, adj., cupressifer; care porta cupressu sau cupressi : cupressiferi monti.

* CUPRESSIFOLIATU, -a, si

* CUPRESSIFOLIU, -a, adj., (fr. cu-

pressifolié); cu folie sau frundie ca alle cupressului.

CUPRESSIFORME si cupressiformu, -a, adj., (cupressiforme); cu forma a unui cupressu sau a unui ramu de cupressu.

CUPRESSINU, -a, adj., cupressinus; de cupressu, care are ceva d'in alle cupressului : oliu cupressinu, frundia cupressina, conii cupressini, table cupressine; — s. f., a) cupressina, speciá de poplu ce sémina cu cupressulu; b) cupressine, pl., tribu de plante cari au de tipu genulu cupressu.

CUPRESSU, s. m., cupressus, (si cyparissus = κυπάρισσος, de unde si formele nostre ce se audu pre a locurea : cyparissu, sau chiparossu; it. ciparisso, fr. cyprés); genu de plante d'in famili'a conifereloru, monecia monadelfia lui Linneu, care coprende arbori forte inalti de forma pyramidale; appecatú absol. si la una speciá d'in acestu genu; cupressulu semprevirente = cupressus sempervirens : cupressulu, la antici, era consecratu lui Plutone, si de acea-a : cupressulu figurá in ceremonie funebri; — lemnu de acestu arbore : tabla de cupressu, mese de cupressu; — form'a feminina, cupressa, se applica la : a) fructulu cupressului; b) cupressu mai micu si allu cui crescitú nu e pyramidale.

* CUPREU si cupriu, -a, adj., cupreus si cypreus sau cyprius (it. cupreo); de cupru, de colorea cuprului : vase cuprie, apa cupria.

* CUPRICU, -a, adj., (it. cuprico); de cupru : oxydu cupricu.

* CUPRIFERU, -a, adj., (cuprifér, fr. cuprifère; d'in cupru si ferre); care porta sau contine cupru : vene cuprifere.

* CUPRINU, -a, adj., cuprinus si cyprius; de cupru : cunie cuprine.

* CUPRIPENNE si cupripennu, -a, adj. (fr. cupripenne; d'in cupru si penna); cu penna sau pennu cuprie.

* CUPRIROSTRU, -a, adj., (fr. cuprirostre; d'in cupru si rostru); cu rostru cupriu.

* CUPRIU, -a, adj., vedi cupreu.

* CUPROSU, -a, adj., (fr. cuirreux);

care contine *cupru*, formatu d'in *cupru*: *oxydu cuprosu*.

* CUPRU, s. m., *cuprum* si *cyprium* (fr. *cuivre*; *cyprium* e proprie adj., d'in *Cypru*, insula in marea Mediterranea, care abundă de metallulu in cestione; d'in espressionea intrega: *æs cyprum* = *arama cyprica* sau *arama de Cypru*, s'a suppressu subst. *æs-æris* = *arama*, si s'a applectu cu acellu-asi intellesu absol. *cyprium* = *cuprium*, redüssu apoi in *cuprum*); *corpu simplu*, metallu ce se afla mai in tote terrele si d'in care se facu caldări si alte vase si instrumente utili, connoscutu poporului sub numele de *arama rosia* sau absolut. *arama*: *protoxydu de cupru* = *oxydu cuprosu*; *cupru nativu sau genuinu*, in opposicione cu: *cupru ammestecatu*, *oxydatu*, *sulfuratu*, etc.; — de aci si verbu: *cuprare* (= fr. *cuivrer*): a) a ammestecă cu *cupru*; a combină cu *cupru*, a combină *cupru* cu altu *corpu*; b) a captusí cu *cupru*, cu table sau foie de *cupru*; applectu mai vertosu in form'a part. *cupratu*, -a, de unde si s. m. reale, *cupratulu* = sare formata d'in combinationea unui acidu *cupricu* cu una base.

CUPTORIRE, *cuptoriu* = *coptorire*, *coptoriu*; vedi *coctorire*, *coctoriu*.

CUPULA, s. f., *cupula*, (ital. *cupola*, fr. *cupole* si *cupule*); 1. ca si *cupella*, deminutivu d'in *cupa*; 2. ca terminu de architectura, bolta sferica in forma de *cupa* restornata, care incorona unu templu sau altu edificiu monumentale, cumu si turnulu intregu sau edificiu coronatu cu assemine bolta; 3. vorbindu de plante, parti ce au form'a de mica *cupa*, cumu: basea ghiandei, fasci'a de frundie ce infasciora una alluna, etc.; 4. maneriu, manusia, cōda de care se appuca ceva, (in acesta d'in urma insemnare se léga strinsu de *cupa* = *κώπη* = cōda de secure, de lance, de ramu, etc., la care se pote referi si populariulu: *coporia* = cōda de cosa). M.

CURA, s. f., *cura*, (it. *cura*, fr. *cure*); asupra etymologiei parerile sunt impartite: a) unii credu co cuventulu a essitu d'in *cor-uro* = *ardu anim'a*; b) altii d'in *crux*, *cruciaro*, etc. = *cruce*, *cruciare*;

c) altii d'in *quære* = *cerere*, redimandu-se pre formele antice: *colrare*, *ce-rare*, *ceurare*, in locu de cea mai noua si classica: *curare* = *curare*; d) in fine altii l'allatura de grec. *κοπεῖν* = *curetiare*, sanscr. *kur* = *despicare*, cari se reducu la radecin'a *car* [vedi l. *carere*]; noue, dupo faptele observate in limb'a propria, ni se pare co etymologiele de sub *c* si *d* sunt celle mai probabili: compara *castiga*, *castigare*, *castigu* de una parte, *cul-tu*, *cul-tura*, *cul-tru*, etc. de alta parte); adoperare, applectare a poteriloru corpului sau spiritului, labore cu corpulu sau cu spiritulu, si de aceea *cura* asiá de desu occure ca appropiatu in sensu cu vorbe ca: *lucru*, *labore*, *opera*, *industria*, *diligentia*, *studiu*, *cogitare*, *meditatione*, *attentione*, etc.; de aceea *cura* oppositu la *negligentia*; vorbele ca mai respandite in poporu, cari correspondu, prin intellesu, la coven-tulu *cura*, sunt: *grija* in unele locuri, éro in altele *castiga* = fr. *soin*, *souel*: *cu cura* = *cu grija* = *cu castiga* = fr. *avec soin*; *fora cura* = *fora grija* = *fora castiga* = fr. *sans souel ori sans soin*: 1. in respectu spirituale, si in parte: a) despre partea affectiva a sufletului, doru de ânima, pèsu, interesse, affectu doiosu, etc.: *care e culp'a ce me face nedemnu de cur'a tea? déco ne ai amá, ai avé cura de noi; cure paterne, materne, conjugali; unu bonu servitoriu are cura de lucrurile domnului seu; cura de alle casei, de interessile publice, de fili, de nepoti, de totu ce ne e caru; cur'a de a revedé patri'a, copilli, alte fientie amate; cu cura si mare doru te asteptâmu toti; doru e mai intensu de câtu cura, — cerulu are cura de toti omenii; a duce sau nu duce cura de ceva = a i pesá, a nu i pesá; éro: a duce cura cuiva = a se teme se nu i se intempla ceva reu, (vedi si mai diosu); — prin metafora, *cura* = obiectu allu *curei*, foculu, dorulu cuiva, ce e cuiva mai caru: *formosi copilli, cur'a parentiloru; ellu e cur'a, acesta-a e cur'a mea; albe columbelle, cur'a innocentelui copillu*; b) despre parte intellectuale: a) doru de a connosce, studiu, curiositate: *a cercá, a cercetá cu multa cura*;*

β) *attentione* : *neci cura aveti de celle ce se petrecu in ochii vostri si auditi cu urechile vostre*; in speciale, *attentione* ce da cineva spre a preveni unu reu, unu pericolu : *in tranquillitate aibi cura de fortuna, in felicitate aibi cura de adversitate*; de aci : *cura* = temere, preocupatione, etc.; de aci : γ) *cura* = *attentione* continua, cogitare affunda si matura, meditatione, cumu si cogitulu, sau obiectulu de cogitare : *a si indreptá, a si pune, a si concentrá tota cur'a sau tote curele asupr'a unui ce; inainte de a ará si seminá, prim'a cura a agricultoriului e de a cercetá natur'a solului; a avé mare cura de a si cresce bene copillii; a invetiá pre alii cu multa cura si diligentia; a vorbi, a cuventá, a scrie cu multa cura; cur'a stylului; a dá unei carte, unui opu ultim'a cura; cur'a de a scrie istori'a patriei*; 2. in respectulu practic : a) priveghiare, protectione : *a avé cura de copilli; Domnedieu are cura de toti si de tote; a dá callii, banii, vestimente in cur'a cuiva*; b) pentru corpu, adoperare spre a l'investi, orná, curetiá, nutri, tiné sanitosu si comodu, a lu feri de veri-ce reu, etc., *cura de corpulu seu, a nu avé cura neci de corpulu seu; a avé cura de a se investi, spellá, curetiá, apperá de frigu, de umeditate; nutritu si vestitu cu multa cura*; c) a avé cura de animali = a le nutri, adapá, tiné in bonastare, etc.; d) mai vertosu pentru persone morbose, tote câte se facu spre vindecarea sau cellu pucinu usiorarea reului : *cur'a medicului; morbulu invinse veri-ce cura; cura cu banie reci; cur'a scrofuleloru; cura chirurgica, medicale, interna, csterna, omeopatica, lunga, scurta, periculosa; a face una cura, a suppone la una cura, a terminá cur'a; ultimele, extremele cure date morbosiloru desperati; cure se potu dá unui morbosu nu numai de medici, ci si de alte persone, cari au cura sau doru de ánima pentru morbosu, déro si de persone cari fora neci una cura de paciente i vendu caru curele loru; si despre animali si chiaru despre plante : morbiu vitieloru de vinia si curele loru; de aci : cura = vindecare, insanitosiare, si mai vertosu insanitosiare nesperata si*

miraculosa orecumu; e) despre morti, cura = curare, curetiare, spellare, adornare, imbalsamare, etc.; f) occupatione, officiu, sarcina, detoria, etc., α) in genere : a dá, a commette cuiva una cura; acesta-a e cur'a mea; cur'a muserei e administrationea economiei domestice; β) in speciale : α') administratione, functione publica : cur'a baniloru publici; europalatulu, la curtea byzantina, avea cur'a palatiului imperiale; cur'a edificieloru publice, calliloru; β') mai vertosu, cura pastorale, si absol. cura = officiu sacerdotale, sarcina de cur'a suffleteloru, si in speciale, officiu preutului unei parochia; de aci : cura = parochia; cura = beneficiulu legatu de assemine officiu; cura = cas'a, resiedenti'a parochului; 3. cu nuanti'a de dorere predominante, sentimentu sau cogitu dorerosu, molestu, supperatoriu, amar, care rode anim'a, turbura mentea : anxietate, incietudine, amar, tema, frica, etc. : a fi fora cura = a fi securu; ce cura te fermenta? negrele cure ce agita cogitulu peccatosului; cure amare, mordaci, pungenti; a allená curele cuiva; coprensu de cure nu potu inchide ochii tota nopte; proverb. neci cura se aibi, neci capulu se te dora; mai vertosu, de dorulu si dorerile amarei cu passione : anim'a junelui sfasciata de crude cure.

* CURABILE, adj., curabilis, (it. curabile); care se pote curare : 1. in genere, care merita sau inspira cura = doru, temere, etc. : *resbonare curabile*; déro si mai vertosu : 2. in speciale, care se pote curare prin medicamente, si de aci, care se pote corregge, etc. : *morbu curabile; vietie curabili; reu incurabile.*

* CURABILITATE, s. f., (it. curabilitá); calitate de curabile.

* CURANTE, adj. part., curans, (it. curante); care cura (d'in 2 curare); medicu curante.

1 CURARE, v., colare, scatarire, fluere; in locu de corare, (vedi colare), vorbindu de unu licidu; 1. a essi pre una gaura sau crepatura strimta : *micrea cura incetu pre gaurele date prea strimta; vinulu cura bene pre cepu; mi cura sange d'in nasu*; proverb. nu cura sange = nu

se face mare dauna : *nu cura sange, déco mi vei dá si mie una buccatella d'in acesta placenta; deco nu cura, pica*—*déco nu mi vine mare castigu, totu vine ceva, de unde se vede co curare dice mai multu de câtu picare*; — applicatu si la vase crepate sau sparte : *cura putin'a, cof'a, butea, etc.*, in locu de : *licidulu d'in elle cura*; 2. in genere, a essi, a se respici, a curge, etc.; in amendoue intellessele se dice si *currere* sau *curgere*.

2 CURARE, v., curare, (it. curare, d'in cura); a senti si avé cura; 1. in genere : a curá de casa, de gradina, de vite, de copillu; a curá de sene, a nu curá de nemine altulu; a curá corpulu, suffletulu; a nu curá nemica; *temerariulu nu cura periclele; a si curá barb'a, capillii, ornatulu; curati se fiti bene si sanitosi; curati se nu ve scape d'in mana lotrii; si despre lucruri : legea cura de dreptulu si protectionea cetatianiloru*; 2. in speciale : a) a curá ca medicu, a cautá se vendice : a curá unu morbu, una plaga, multi morbosi; a se curá; a nu avé medie de a se curá, cumu se cade; si de aci, curare = vindicare in intellesu atátu materiale, câtu si morale : a curá totu morbulu si tota nepotentia; a curá vitiele, defectele, sau a curá pre cineva de defecte si de vitie; de aci : b) in genere, a desface, a scapá de ce e superfluu, inutile, vetematoriu, strainu de natur'a obiectului in cestione, uritu, etc. : a curá pescole de matie, a curá matiele de scremente, a curá gradin'a de erbe relle, a curá vestimentulu de macule; faci'a se cura de macule, vinulu se cura de fece, a curá agrii de spini; c) cu intellesu si mai generale, a desface, a scapá de veri-ce, si in reu, a privá, a despoliá : a curá pre cineva de bani; a nu se poté curá de unu omu, de una detoria, de una nevoia; a curá unu popusioiu de bacce, unu lemmu de scortie, etc.; de aci : d) a orná, a informosetiá, a poli, a lucrá cu arte si correctione : a si curá stylulu, espressionea, limb'a; e) a administrá, a dirige, etc. : a curá facendele unei casa de commerciu, interessile unei baserica, unei comune, unei terra.

CURARIU, s. m., vedi curu.

* CURATELA, s. f., curatela; officiu allu *curatoriului* in insemnarea de sub 2., precumu si *tutela* e officiu *tutoriului* : *curatel'a averei unui orfanu, unui furiosu, unei baserica*.

CURATELLU, -a, adj., mundulus, venustus, lepidus; proprie deminutivu d'in *curatu*, ca adj., luatu mai vertosu in insemnarea de *gratosu, mundru, placutu*, etc. : *fete curatelle; juncle e avutu si curatellu; curatelli si spellatelli*; — in ironia : *ce curatelle ti sunt manule. vestimentele!*

CURATIA, s. f., munditia; puritas, castitas, pudicitia; sinceritas; calitate de *curatu* in insemnarea de adj., (vedi *curatu* sub 2.) : *curati'a faciei si a vestimentelor; curati'a manuloru si cogitului; in curatia de anima*.

CURATIARE, etc., v., vedi *curitiare*.

CURATIONE, s. f., curatio; actione de *curare* si effectu allu acestei actione : *curatione de copilli, de affaceri publice; curationea averei minoriloru; si mai vertosu, curationea morbiloru, plagelor, vulnerelor*.

CURATIRE, etc., v., vedi *curitiare*.

CURATIVU, -a, adj., (it. curativo); aptu a *curare*, mai vertosu in insemnarea medicale a coventului : *methodu curativu*.

CURATORIU, -a, adj. s., curator si *curatorius*; care *cura* sau serve la *curatu*; 1. in genere : *curatoriulu vitelor, gradinei, albinelor; medie curatorie de morbi; curatorii agriloru de radecine si de erbe relle*; 2. in speciale, *curatoriu* = administratoriu allu unei avere straina : *curatoriulu baserice, si mai allessu : curatoriulu unui orfanu, casei sau averei unui orfanu, unui nebonu, unui interdictu*, etc.; de aci, s. f., reale, *curatoria* = *curatela*.

CURATU, -a, adj. part., curatus; mundus, purus, merus; sincerus, genuinus, pudicus, castus; 1. part. in differitele insemnari alle verbului *curare* : *affaceri curate de unu omu conscientiosu; morbosu curati de medici cu multa experientia; omu curatu de detorie, avere curata de veri-ce incurcature* : de aci proverb. *mai bene seracu si curatu* : a) seracu si

fora detorie; b) seracu si cu cogitulu impacatu; déro mai vertosu : 2. adj., desfacutu de veri-ce spurca, contamina, altera, strica, corrupe natur'a lucrului, etc., in intellesu atâtu materiale câtu si morale : *auru curatu, vinu curatu, vestiminte curate, facia curata* : a) facia fora macula, spellata, limpeda si formosa; b) nerosinata : a *scapá cu facia curata*, fora rosine sau desonore; *curatulu addeveru, cu mane curate si cu suffietu curatu; espressioni curate*, correcte, eleganti si fora intellesu reu sau obscenu; *ti spunu in cogitu curatu; a nu fi lucru curatu* = a fi lucru dracescu; si ca adv. a *vorbí curatu, a-spune curatu* : a) a spune claru; b) a spune liberu si sinceru; *curatu asiá* = chiaru asiá.

CURATURA, s. f., curatura; munda-tio, purgatio; ramentum; actione de curare, modu sau processu de curare, cumu si mai vertosu resultatu àllu acestei actione : *curatur'a vitieloru de vinie, a arboriloru de ramure uscate sau superflue*; absol. *curatura* : a) ramure taiate, uscature de care se cura una padure; b) in genere, veri-ce se rade, se cura si se arrunca ca reu si de prisosu; c) agru curatu de spini, de radecine, de tufe, etc., si pusu in stare de a se poté ará : *de ce ti ai pusu aratrulu in curaturele melle?*

CURBARE, v., curvare; a face curbu : a *curbá lini'a, callea*.

CURBATIONE, s. f., curvatio; actione de curbare.

CURBATURA, s. f., curvatura; actione de curbare, déro mai vertosu efectu allu acestei actione : *curbatur'a arcului*.

CURBILINIU, -a, adj., (it. curvilineo; d'in curbu si linia); cu linie curbe, inchisu de linie curbe : *figura geometrica curbilinia*.

CURBINERU, -a, adj., (it. curviterve); cu nervi curbi, vorbindu de plante.

CURBIPEDA si

CURBIPEDU, -a, adj., curvipes, (it. curvipedo); cu pede sau petioru curbu : *curvipedii boi*.

CURBITATE, s. f., curvitas; calitate de curbu.

CURBU, adj., curvus; oppositu la

rectu sau directu, cumu si la *planu, curvu* = addussu, incoveiatu, rotundu, boltitu : *linie curbe, cerculu e marginitu de una linia curba, superfaci'a sferei e curba*; s. f., *una curba* = linia curba.

CURCA, *curcanu*, etc., vedi *crocanu*.

CURCIRE, etc., vedi *corcire* si *cru-cire*.

CURCUBETA, etc., vedi *curcubita*.

CURCUBEU, vedi *cocurbeu*.

CURCULLECIU, *curcullediu* si *cur-culletiu*, s. m., pl.-i, curculio; insectu sau verme ce se nasce in granu, conno-scutu pre alte locuri sub numele de *gargaritia* = *gurguritia*, cumu si in limb'a classica se dice *gurgulle* in locu de *cur-culto*.

CURCULLIONE, s. m., curculio; vedi *curculeciu*.

CURECHIU, s. m., vedi *corecliu*.

CURELLA, *curcellariu*, etc., vedi *corrella*.

CURGERE, *curgutoriu*, etc., vedi *cur-rere, curritoriu*.

CURIA, s. f., curia, (it. curia, fr. curie; dupo tota probabilitatea scurtatu d'in *decuria*); 1. un'a d'in celle trei dieci de divizioni in cari Romulu impartí poporulu Romanu; 2. prin metafore : a) unulu d'in edificiele unde se aduná senatulu romanu, si in speciale : *curi'a Ostilia*, edificata de *Tullu Ostiliu*; de aci : b) de locuri unde se aduna demnitarii mari si ai altoru popore; c) senatulu, adunanti'a senatoriloru; d) edificiu pentru cultulu religiosu allu *curieloru* in intellesulu de sub 1.; e) ospetiu festivu religiosu : *di de curia*; f) in genere, curte a unui principe, a unei auctoritate civile sau religiosa.

* **CURIALE**, adj., curialis; relativu la *curia* : *ospetie curiali*; subst. *unu curiale* : a) care e d'in aceasi *curia*; b) omu de curte; c) de cancellaria; d) de foru.

CURIATU, -a, adj., curiatus; de *curia*, formatu de *curie* : *comitie curiate*, formate de *curie*, (vedi *comitiu*); *lege curiata*, votata de poporu pre *curie*.

CURIONATU, s. m., curionatus; demnitate sau officiu de *curione*.

CURIONE, s. m., curio-curione, (d'in *curia*); sacerdote allu unei *curia*.

CURIONIU, -a, adj., curionius; relativu la *curione*: *sacrificie curionie*.

CURIOSITATE, s. f., curiositas, (it. *curiosità*, fr. *curiosité*); calitate de *curiosu*: *curiositate de a aflá si connoște*; si in sensu reu, manfa de a aflá si a scí totu, de a si bagá nasulu in tote; *curiositate* = singularitate, raritate; si cu sensu concretu de *lucru curiosu, raru, singularu*, etc.: *a amblá dupo curiositati, curiositati litterarie*; ceva essageratu: *curiositate de espressionu, de ornatu*.

CURIOSU, -a, adj., curiosus, (it. *curioso*, fr. *curieux*; d'in *cura*); plenu de *cura*, care si da sau are multa *cura*, 1. in genere: *curiosu de ai sei si de alle selle, curiosi de sortea amiciloru, de interessile familiei, de averea publica; scriptoriu curiosu, pictori curiosi*, cari lucrá cu multa *cura si diligentia*; cu nuantia predominante de *trecere peste mesura*, care pune prea multa *cura* pentru lucruri inutile si fora importantia: *unu scriptoriu diligente si accuratu se destinge de unu scriptoriu curiosu, precumu se destinge cellu religiosu de cellu superstitiosu*; 2. in speciale, care are multa *cura* de a cercetá, aflá si connoște: a) in bene: *omenii celli mai curiosi totusi nu potu aflá si connoște tote*; β) care are mancarime, mania de a aflá si scí tote, de a aflá noutati, raritati, secrete, etc.; de aci: γ) singularu, straniu: *ee omeni curiosi in tote alle loru!* — δ) fermentatu de *cura*, amaritu, maceratu; 3. despre lucruri, caroru se da mare *cura*, de care are cineva mare *cura*, facute cu mare *cura*: *curiose cercetari, ornatu curiosu, opu de arte curiosu, lucratu cu curiosa diligentia*; sau care provoca mare si multa *cura* de a aflá si connoște: *curiosa istoria*; cu nuantia predominante de *essageratione*, si de aci, *curiosu* = singularu, straniu etc.: *curiose jocuri alle naturei, alle imaginationei; modu de vorbire curiosu; espressioni forte curiose*.

CURITE, s. m., quiris, pl. quirites, cetatianu romanu.

CURITIARE si *curetiare*, v., purgare, expurgare; mundare, deglubere, decorticare; castigare, expliare; de medio

tollere, liberare (d'in *curitu* sau *curetu*, care sta cotra *curatu* ca si *sufflitu* sau *suffletu* cotra *sufflatu*); 1. a desface ceva de altu ceva care e spurcu, vettematoriu, superfluu, inutile, alteratoriu, corruptoriu allu bonitatei sau genuitatei acellui-a: *a curitiá vestimentele de pulbere, calcionii de tina, casiariele de balliga; a curitiá agrii de spini, arborii de ramurile superflue sau uscate, granole de neghina, pescele de matie si de scame sau soldii, vinulu de fece; a curitiá nucile de cossia, medii de nuca de pelli-cior'a loru, merele si peretele de cossia; a curitiá unu lemnu de scortia, de noduri; a curitiá unu arbore de insecte, aerulu de miasmata si de putori, sangele de umori vitiate; a curitiá terr'a de lotri si de omeni fora capitaniu; a curitiá marea de pirati*; si fora obiectu indirectu: *a curitiá cas'a, paretii, nuci, mere, pere, gradin'a, arborii; cerulu se curitiá (de nueri; faci'a se curitiá (de macule), a curitiá unu putiu, una fontana, unu riu unu portu, unu locu*, etc.; si fora obiectu directu: *a curitiá in casa, in camara, in cellariu, in curte, in gradina sau prin casa, prin curte*, etc.; 2. prin metafore: a) *a curitiá de peccate, a se curitiá de peccate, de tota spurcationea*; b) *a curitiá de detorie, de nevoie; a nu se poté curitiá de una nevoia cu toti banii lumiei, de unu importunu cu neci unu mediu, de morbu cu neci unu medicamentu*; c) *a curitiá pre cineva* = a lu face se dispara, a l'espedi, a lu perde: *am se te curitiu de acollo, de pre lume*; de aci: d) refl., *a se curitiá* = a se duce, a disparé, a se resipi, a se rarí, etc.: *nuerii au inceputu ase curitiá; se mai curitiasse parte d'in marea multime de omeni d'in platia*, etc.; — pre a locurea se aude si *curitiare*, inse totu in forme simple, ca si *curitiare*: *curitiu, curiti*, dero totu de un'a *curitiá*; numai carturariloru scapa d'in penna forme incarcate: *curitescu, curitesci, curitesce*.

CURITIATORIU si *curetiatoriu*, -a, adj. s., purgator, mundator; care *curitiá medicamente curitiatorie de sange*.

CURITIATU, -a, adj. part., purgatus, mundatus.

CURITIATURA s. f., purgatio, mundatio, explatio; actione de *curitiare* si effectu allu acestei actione.

CURITIRE si *curetire*, etc., vedi *curitiare*.

CURMARE, *curmedisium*, *curmeium*, etc., vedi *cormare*, *cormedisium*, *cormelium*.

CUROSU, -a, adj., vedi *curu*.

CURPATORIU, s. m., pl. -e, *tabula massalis*; tabla sau mesa pre care se toca carne, se intendu foie de placentae, etc. (d'in aceea-asi fontana cu *surpatoriu*).

CURPENA sau *curpina*, s. f. si

CURPENE sau *curpine* (si *curpinu*), s. m., planta sarmentosa, serpente: *curpene albu* = *vitia alba*; *unu curpene de pepeni*, de *cucume*.

CURRENDARE si *currundare*, v., *properare*, *festinare*; d'in *currundu*, *aplecatu*, intre Macedoromani, cu sensulu de a se miscá *currundu*, a properá: *toti currundamu la cetate*; de ce *currundati a plecá?* *currunda se termine lucrulu*; a *currundá plecarea*, *callea*, *lucrulu inceputu*.

CURRENETIA si *currundetia*, s. f., *celeritas*, *velocitas*; d'in *currundu*, *aplecatu*, intre Macedoromani, la conceptulu de celeritate, velocitate, *properantia*, *festinantia*.

CURRENDU sau *currundu*, -a, adj., adv., *currrens*, *properans*; *festinans*, *recens*; *citus*, *celor*, *velox*; *festinanter*, *properanter*, *cito*, etc.; d'in *currere*: 1. proprie, *gerundivum* = (lat. *currendus*, forma mai vechia *currundu*), care se cade se se faca *in fuga*, *rapide si fora intardiare*, si de aci, ca adj., *rapidu*, *iute*, *facutu in pucinu tempu si fora intardiare*, *properatu*, *festinatu*: *currund'a si neasteptat'a vostra intorcere ne imple de mirare*; asiá si: *currunde plecarea*, *currunda venire*; *currunde scambari*; 2. *gerundiu* = lat. *currendo* (mai vechiu *currundo*), a) proprie: *currundu si assudandu*, *capitamu appetitu de mancare*; b) adv., *rapide*, *fora intardiare*, *fora multa perdere de tempu*, *currundu se duce si se intorce*; a *terminá currundu*, a *manca currundu*; a *se scollá*, *spellá si investí currundu*; a *addormí currundu*; *vino cátu mai currundu se va poté*; de aci: a) *in currundu*,

in currundu = *brevi*, *in scurtu*, *in pucinu tempu*: *in currundu ne vomu vedé*; si simplu *currundu camu in aceea-asi insemuare*: *currundu si crosi ne veti vedé*; b) *de currundu*, *de currundu* = *nuper*: *celle intemperate de currundu*; *nu demultu*, *ci forte de currundu*; si ca *attributu*, *de currundu* = *recens*, *mai de currundu* = *recentior*: *auctorii mai de currundu*, *in tempurile de currundu*, (compara si it. *far le cose correndo* = a *face lucrurile currundu*).

CURRENTE, part. adj., *currrens*, *profluens*, (ital. *corrente*, fr. *courant*); care *currere*: *callu corrente in arena*; *ape currenti*; *annu corrente*, *lun'a corrente*; *pretiu corrente*, *moneta corrente*; *frasi currenti*; *limba corrente*: a) *facile si armoniosa*; b) *commune*, *cumu se vorbesce de cei mai multi*; *computu corrente*; *afaceri currenti*, *regulate*, de *tota diu'a*; *medicu corrente*; si ca *subst. m.*, *unu corrente*: *mai multi currenti de apa*; *currentii marini*; *unu corrente de aeru*, *currenti electrici*; *unu corrente de popore barbare*; *currentele opinionei*, *modei*; a *se lassá in voi'a currentelui evenimenteloru*; *subintelligendu substantive usioru de subintellentu*: *la 7 alle currentei (luna)*.

CURRERE, *cursi* si *cursei*, *cursu*, (asiá in cartile mai vechie si peno astadi in *gur'a* *poporului* d'in multe parti, éro in unele parti se aude unu *g* in logu de *secundulu r*: *curgere* = *currere*, *curgu* = *curru*, etc., *curgeam* = *curream*, etc., *curgundu* = *currundu*), v., *currere* 1. a se miscá *rapide*, a *allergá*, a *dá fug'a*, a *merge in fug'a*, etc.: *callulu currere ca ventulu*; *junii curru si se intrecu la fuga cu callii*; de ce *curri asiá*, *de nu me potu tiné de tene?* — cu *obiectu directu* analogu *intellensusui* *verbului*: a *currere mari si terri multe*, *lunga calle*, *mare distantia*; 2. despre *fluide*, a se miscá in *diosu* pre unu *planu inclinat*, a *flue*: *ap'a curge*, *vinulu curge*, *sangele curge*, *lacrimile curgu*; *vasulu curge*; *fluviele*, *riurile si riurellele curgu*; 3. *metaforice*, dupo analogia, : *annulu ce currere si annulu ce a cursu*; *curru multe dille la medilocu*; *monetele currenti intr'una terra*,

nu curru intr'alta terra; procentele curru; salariulu începe a curre de la prim'a di a lunei; curre verb'a co s'ar fi ordindu una conjuratione; frasea curre si se misca cu gratia; stylu currente.

*CURRICULU si *curriclu*, s. m., pl.-e, *curriculum*; d'in *currere*: a) actione de *currere*, mersu rapidu, fuga, si in speciale, fuga de intrecere la jocuri de spectacole; b) mersu regulatu, neimpediatu; c) mai vertosu mediu de *curso*: α) carru de *curso* pre intrecute; β) locu de *curso* pentru intrecere, si de aci: γ) in genere, calle, carrare, drumu, etc., in intellesu metaforicu mai allesu: *curriculumulu vietiei, elocentiei, magistratureloru, etc.*

CURRITORIU,-*toria* (si *curgutoriu*, vedi *currere*), adj. s., *cursor*, (it. *corritore* si *corridore*, *corridojo*); care *currere*: *ape curritorie, annulu curritoriu, lun'a curritoria, bani curritori*, (vedi si *currente, cursoriu*); s. m. reale, *curritoriu* = spatiu inchisu mai lungu de câtu largu ce serve de communicatione de la una parte la alt'a a unui edificiu, (reu: *corridoru*).

*CURRU, s. m., *currus*; in acellu-asi sensu cu popul. *carru*.

CURSA, s. f., vedi *curso*.

CURSALE, adj., vedi *cursoale* si *cur-sariu*.

CURSARE, v., *currere*; d'in *curso*, cu forma si insemnare intensiva d'in *currere*, a *currere* in coce si in collo, in tote partile.

CURSARIU,-*a*, adj. s., *currualis*, (it. *corsale* si *corsare, corsaro*); relativu la *curso* sau la *curso*: *terminu cursariu*, peno unde se *curra* celli ce se intrecu la *curso*; mai vertosu inse ca subst. m. personale, *cursoariu*: a) eare face sau vende *curse* de prensu sorici si alte animalii; b) care *currere* marile, ca se prede, piratu, predone; c) callu nobile si formos, callu bonu de *curso*, (compara si it. *corstere* si *corstero*).

CURSIONE, s. f., *curcio*; actione de *currere*.

CURSIVU,-*a*, adj., (it. *corsivo*, franc. *curstil*; d'in *curso*); aptu sau potente a *currere*: *ape cursive; moneta cursiva*; in speciale, *caracterie cursive* = *littere*

cursive, ca mai apte la una seriere *cursiva*, facile si rapida, prin analogia si: *caracterie typice cursive*.

CURSORE, s. f., vedi *cursoriu*.

CURSURIU,-*oria*, adj. s., *cursor* si *cursorius*; d'in *curso*, care *currere* sau serve a *currere*: *nave cursoria, terminu cursoriu*, (vedi *cursoariu*); in speciale, cellu ce se intrece pre diosu sau callare sau cu carrulu la fuga; cellu ce duce cu rapiditate scrissori, sciri, ordini, etc. (reu *currieru*, dupo fr. *courrier* = ital. *corriere* si *corriero*); subst. reale: m. *cursoriu*, (vedi *curritoriu* = *corridoru*); b) f. *cursoria* = *curso* = directione de *currere*: in *curso* *apei*.

CURSU,-*a*, d'in *currere*: 1. part. cu sensu act., *curso,-a*, (it. *corso-a*): *ap'a curso d'in putina, sangele curso d'in acesta vena; la dillele curse adaugeti si celle ce au se mai curra*; déro mai vertosu: 2. subst., a) m., *curso*, pl.,-*uri*, actione de *currere*, mersu rapidu, mersu regulatu, mersu liberu, calle, drumu, etc.: *curso calliloru si allu omeniloru in arena; de multu curso ostea erá fatigata; curso nostru, callea nostra, se direp-tedia la acellu puntu: rapidulu curso allu torrentelui; a oppri curso sangelui d'in vulnere; curso sorelui, lunei, stel-letoru; curso naturei, vietiei; nu potemu oppri curso progressului, ideelor; curso monetei pre differitele platie de commerciu; moneta acesta-a nu are curso; curso frasei, periodului; in curso acellui tempu, in totu curso vietiei; si concretu, spatiu *percursu* sau de *percursu*, si in speciale, mesura de spatiu, posta; apoi: *curso de limba, de filosofia, de physica si de chymica; a face mai multe cursuri de scientia; curso de unu annu, de doi anni; a terminá cursurile unei scola; b) f. curso*: a) actu de *currere*, câtu *currere* cineva intr'unu tempu determinatu: *a face una curso, cursorii sunt detori a face septe curse; una curso de callu, de omu*; β) instrumentu, machina de prensu sorici si alte animalii, si de aci, mediu de inselatione, insellatoria, ammagire, etc.: *a puné curso, a dá in curso, a prende in curso*.*

CURSUALE, adj., *cursuallis*; vedi *cursale*.

CURSURA, s. f., *cursurā*; acțiune, și mai vertosă, rezultatul acțiunii de *currere*, direcțiune de *currere*: *cursur'a apei*; *cursurele de sange d'in nasu m'a facutu se perdu multu sange*.

CURTE, *curteanu*, etc., vedi *corte corteanu*.

CURU, s. m. pl., -i, *culus*, (afine cu *κόλος*, it. *culo*, fr. *cul*); partea posterioară la om și alte animale, și în specială, canală pentru care există scamele: *a sedē in curu*; *copillulu siede in curu*; prov. *a se dă in curu si in capu* = a și pune toate puterile pentru un succes = *a se pune cruce si punte*; — *curu de gallina* = *Impetigo* = petigine sau pecingine; — de aci: a) *curosu*, -a, adj., cu *curi* mari; b) *curariu*, s. m. reală, partea posterioară a camului unui cal.

CURUIU, s. m., vedi *coroniu*.

CURVA, s. f., *meretrix*, *scortum*, *mœcha*, *adultera*; *curtisana*; *adultera*. (Probabilmente d'in *κόρη*, *κορη*, *fēta*, *prolungitu in curua*).

CURVARIU, -a, s., *mœchus*, *scortator*; *aplecatu la curvia*.

CURVIA, s. f., *fornicatio*, *adulterium*; viciu al omului sau femeii dată la fornicatione.

CURVIRE, -escu, v., *mœchari*; a fi dată la *curvia*, a face fapte de *curvia*.

CUSCRA, *cuscria*, etc., vedi *conso-cra*, *consocrire*; etc.

CUSCUTA, s. f., (it. *cuscuta*, fr. *cuscute*); genul de plante d'in famili'a *convolvulacieloru*, *pentandria digynia* lui *Linneu*.

CUSCUTINU, -a, adj. (it. *cuscutino*-a); de *cuscuta*: *succu cuscutinu*; de aci, s. f. *cuscutina* = succu estrasă d'in *cuscuta*.

CUSPIDATU, -a, adj., *cuspidatus*, (it. *cuspidato*, fr. *cuspidé*); proprie part. d'in verbu *cuspidare* = *cuspidare* = a muni cu *cuspidé*, și de aci, a ascuți, și prin armare *cuspidatu* = munită cu *cuspidé*, ascuțită la capăt, pungentă: *folie cuspidate*, *denti cuspidati*.

* **CUSPIDE**, s. f., *cuspidis*; capăt ascuțit, pungent: *cuspidea lancei*.

CUSPIDEU și *cuspidiu*, (it. *cuspidée*,

fr. *cuspidé*); camu în acea-asi însemnare cu *cuspidatu*: *denti cuspidéi*.

CUSTARE, *custu*, etc., vedi *constare*, *constu*.

CUSTODE (pre a locuire: *custodiu*), s., *custos*, (it. *custode* și *custodio*, isp. port. *custodio*, fr. *custode*); care veghează asupra cuiva spre a-l proteja, a-l apăra de veri-ce reu, care însoțesc pre altul pentru a veghea și a apăra: *fidelele custode allu copilliloru*; *custodele unei punte*, *unui thesauru*, *unei selbe*, *unei bibliotece*, *unui museu*; *custodele porței*: *angerulu custode*; *canele e bonu si fidele custode allu casei*; *custodii nocturni ai cetatei*; *custodii senatului*, *camerei deputatiloru*, *ai carcerii*; și despre obiecte inanimite: *intellectionea si mentea e cellu mai bonu custode allu omului*.

CUSTODIA, s. f., *custodia*; acțiune a *custodelui*, veghea, veghiare, apăra, proteja, etc.: 1. în genă, a) proprie: *in custodi'a tea me dau pre menea si pre ai mei*; *custodi'a pastoriloru*, *pedagogiloru*, *parentiloru*, *cerului*; *custodi'a pudorei*, *onorei*, *libertatei*; b) metaforic, a) omni de veghiare și de apăra, mai vertosă militari: *si intarira petr'a mormentului cu custodia*; *a se stracoră printre dese custodie in castrele inamiciloru*; β) loc de veghiare și de apăra, post, stațiune: *remanu si stau in cetate, acestu-a e custodi'a mea*; 2. în specială, cu nuanță de *marginire a libertatei*, a) proprie: *a dă pre criminali in custodi'a sau sub custodi'a militariloru*; b) metaforic: a) loc de marginire, carceră, închisoare; β) persoană, sau colectivă, persoană pusă la închisoare.

CUSTODIARE, -ediu, v., *custodire*; a face *custodia*, a veghiă, a preveghiă, apăra, proteja, conserva, etc.: *a custodiă cas'a*, *port'a*, *cetatea*, *terr'a*, *marginile terrei*; *a custodiă semnaturile*, *corpulu de vetemare si sufletulu de vitie*; și cu obiecte inanimite: *a custodiă disesele cuiva in anim'a sea*, *ideele unui mare omu in scrisu*; *a custodiă mesur'a*, *pudorea*, *computulu*, *ce se cade a custodiă*; cu nuanță particulară de *marginire a miscării*: a) în bene: *poti*

custodiá secretu sau dá de facia acesta scrissore; a se custodiá immaculatu; b) in reu: a custodiá de aprope pre capulu lotriloru, a custodiá furii incatenati si incarcerati; — si cu forma de a IV-a conjugatione, custodire, -escu = custodire.

CUSTODIRE, v., vedi *custodiare*; *custodiu*, s. vedi *custode*.

CUSTURA, s. f., lamia cultri usu detrita vel rubigine obdueta; *cutitu* reu, care nu talia bene, *cutitu* grossolanu, ruginitura de *cutitu*, care serva mai vertosu la buccataria terranesca: *cu una custura nu vei poté junghia unu puiu de gaina, necumu unu mnellu*, (contractu d'in *cutitura*, care inco se dice pre multe locuri cu intellessulu ce are si *custura*).

CUSURINU, etc., vedi *consobrinu*.

CUSURU, s. m., lipse, ce face ca unu ce se nu fia intragu, deplenu, complitu, perfectu: defectu, vitiu = defectus, vitium: *omu fora cusuru nu se pote; omu fora cusuru = homo omnibus numeris absolutus, perfectu; asli tu vre unu cusuru la formos'a facia a acestei femina?* — de aci, restu, ce mai remane a solve d'in una summa detorita: *unu micu cusuru = reliquam pauillulum; mai amu se solvu, se acceptu unu micu cusuru d'in summ'a detorita. M.*

CUSUTORIU, *cusutu, cusutura*; vedi *cosutoriu, cosutu, cosutura*.

CUTA, s. f., vedi 1 *cute* si 2 *cute*.

CUTANIU, -a, adj., (it. *cutaneo*, fr. *cutané = outaenus*); de *cute* (2 *cute*): *affectioni cutanie, morbi cutanii; musclu cutaniu; transpiratione, absorptione cutania*.

CUTARE, vedi *cotare*, adj. pronume.

CUTARIU, s. m., pl. -e, ovile; d'in 2 *cute*, casiaru sau cosiaru de oui, locu incongruatu cu gardu unde se inchidu ouile, adappostu de oui si de alte pecuri; — compusulu *scutariu* are si intellessu personale, (vedi *scutariu*). M.

1 CUTE, s. f., vedi *cote*.

2 CUTE, s. f., *cutis*, (affinu cu *κόρυς*); 1. *pellia* omului sau altoru animalu, intru câtu sta pre corpu si accopere carnea, pre candu *pellie* se dice propriu de *cutea pellita*, luata de pre carne, éro *coriu e pellia preparata* pentru calciamente, co-

relle si alte usuri; in sensu strictu *cute* se applica mai multu la omu: *te manca cutea; cute molle, umida, aspra, arida, perosa, lucia, curata, soliosa*; — in modu esclamativu: *cute!* = appera-ti *cutea*, appecatulu in speciale la vitelli, candu li se mulgu mammele, ammerintiandu co le dau pre *cute*, déco vinu se suga; de aci si verbulu: *cuteire, -escu*, a dá pre *cute*, a bate vitellulu, candu vine se suga si impedita mulgerea; — déro: 2. in sensu mai largu si prin metafore, *cute* se applica: a) cu acellu-asi sensu ce au si formele: *pellie, coriu*; b) chiaru la *pellia* a suptire si molle a certoru corpuri inanimate: *cutea bacceloru de uua, mediloru de nuci, nuelleloru, pariloru verdi*, etc.; si in intellessu ideale: *facia, superfacia, forma*, etc.

CUTEDIANTE, part. adj., care *cutedia*; de aci:

CUTEDIANȚIA, s. f., *audacia*; calitate, abitudinea de *cutediante*, cumu si fapta facuta d'in assemine abitudine: *a vorbi cu multa libertate si chiara cutediante*.

1 CUTEDIARE, v., *audere*; a avé ânima, coragiu facia cu pericululu, a nu se teme, a nu se spariá; mai vertosu, a avé coragiu temerariu, a se espune cu temeritate, si de aci, a fi insolente, impudente, a fi fora respectu si supunere, etc.: *crendu-ne mai numerosi si mai barbati, inimicii nu cutediara se ne attace; cutedi tu, unu copillu, se te iei la lupta cu unu gigante? cutedia a respunde, si vai de tene; nu cutedia neci a redica capulu si a se uitá in faci'a mea; — adesea inse cutediare e numai una espresione de modestia si de respectu: potu cutedia se te supperu cu una intrebare? (in locu de cotrediare sau contrediare).*

2 CUTEDIARE, s. f., *audacia*; actione si actu de *cutediare*, cumu si abitudine de *cutediare* = *cutediante*.

CUTEDIATORIU, -toria, adj. s., *audax*, care *cutedia* intr'unu momentu datu: *a se arreta cutediatoriu, a pronuntia cuvente cutediatorie*; déro si care are abitudine de *cutediare*, si prin urmare affine in sensu cu *cutediante*: *omu preceptu si cutediatoriu*.

CUTEIA, = *cutia* = *cutia*, etc.; vedi *cutinia*.

CUTEIRE, v., vedi 2 *cute*.

CUTICELLA, s. f., *cuticula*, deminutiv d'in 2 *cute*.

* CUTICOLU, -a, adj., (fr. *cuticole*, d'in 2 *cute* si *colere*); care *vine* sub *cute*, de aci s. f. pl. *cuticole*, familia de insecte, alle caroru larve vinu sub *cutea* animaliloru.

CUTICULA, s. f., *cuticula*, (it. *cuticola*, fr. *cuticule*); deminutiv d'in 2 *cute* ca si *cuticella*, applecatu inse cu insemanarea speciale de: a) prim'a membrana a *cutei* omului si altoru animali, care se reproduce si e privata de putere sensitiva; b) pellicia ce infasciora grauntiele, mai vertosu grauntiele pollinei; c) pellicia a blastariloru si frundioloru; pellicia ce infasciora plantele, ramurele, fructele si florile loru.

CUTHIRE, v., vedi *cutaire*.

CUTINIA, (cu *n* tare moiatu: *cutia* *cutia*), s. f., *arcula*, *capsula*; *pannus* e *flo* serico et *xylyno* *textus*; 1. *capsula* de lemnu, de cartoniu si de alte materie in care se pune si *pastredia* bani si alte obiecte de pretiu: *cutinia* de *pellaria*, *cutini*'a *mesei*, *cutini*'a cu *braciari*, cu *cercellii* de *auru* si cu alte *ornamente*; proverb. *scossu* d'in *cutinia* = cu mare cura ornatu; 2. in speciale, *capsula* in care se stringu si se *pastredia* banii unui *stabilimentu*, unei *biserice*: *cutini*'a *baserice*, *cutini*'a *preutiloru*, *cutini*'a *cantatoriloru*, *cutini*'a *sermaniloru* si *orfaniloru*, *cutini*'a *insoratelliloru*, a *redica* banii d'in *cutinie*le *sateloru*; de aci frasi ca: a *ambla* cu *cutini*'a = a *cersi* pentru sine, *de*ro mai vertosu pentru una *benefacere*: a *ambla* cu *cutini*'a pentru *edificarea* unei *baserice*, unui *institutu* de *orfani*, unei *scola*, etc., a *immormenta* cu *bani* de *cutinia*; a *tra*i de la *cutinia*; 3. *stofa* tessuta d'in fire de *metasse* si de *bombacu*: *anteriu* de *cutinia*: in acestu intellessu, pronuntiatu prea a locurea si *cutnia* (d'in 2 *cute*). *M.*

CUTINIORA, s. f., (cu *n* tare moiatu: *cutiiora*), deminutiv d'in *cutinia*.

CUTINIUCIA si *cutiniucia*, s. f., (cu

n tare moiatu: *cutiucia*), deminutiv d'in *cutinia*.

CUTITARIA, s. f., *maiestria* de *cutitariu*; *officina* de *cutitariu*; multime de *cutite*.

CUTITARIU, adj. s., *cultrarius*, care *fabrica* sau *vende* *cutite*.

CUTITELLU, s. m., pl.-e, *cutellus*; deminutiv d'in *cutitu*.

CUTITOIU, s. m., pl.-e, cu *n* de totu moiatu in locu de:

CUTITONIU, s. m., pl.-e, (compara it. *coltellone*, isp. *cuchillon*, fr. *cutelas*); *augmentativu* d'in *cutitu*, *cutitu* *latu* si *grossu*, de preferitu *trucesculu* *sataru* si altoru *strainismi*;—sub form'a *feminina*, *cutitonia* (cu *n* moiatu: *cutitoia*), are *intellessulu* speciale de *de* *labra*—*instrumentu* cu care *lemnarii* si *templarii* *netedescu* *scandure* si alte *lemne*.

CUTITU, s. m., pl.-e, (la *Macedoromani*: *cutiutu*), *culter*, *instrumentu* de *ferru* *ascutitu* ce *serve* a *tai*a *differite* *lucruri*: a *tai*a *carne* si *pane* cu *cutitululu*; a si *tai*a *degitulu* cu *cutitululu*, *cutitu* de *mesa*, de *bucataria*; *metaforice* si *proverbiale*: a *ad* *junge* *cutitululu* la *ossu* = a *ad* *junge* *dorerea* si *sufferenti*'a la *culme*; a *da* *cuiva* *cutite* *prin* *anima*, *prin* *pantice*, *prin* *stomacu*, *prin* *petiore*, *prin* *mane*, etc., a *sent*i *violenti* *doreri*, (*syncopatu* d'in *acutitu*).

CUTITURA, s. f., *syncopatu* d'in *acutitura*, si *aplecatu* in *acellu*-asi *intellessu* speciale ce are si *custura*.

CUTRA, s. f., *aplecatu* inse *atatu* la *barbati* *catu* si la *femine*, *cari* *cauta* se se *insinue* cu *basse* *lingusiri* si *cari* *porta* *mentioni* de la *unii* *peno* la *altii*, *tradendu* si *pre* *unii* si *pre* *altii*: *acestu* *omu* e *una* *cutra* *putorosa*, (vedi *cultugu*); *pote* inse se *fa* in locu de *cutura* = *cutura* de la *cuturare* sau *gudurare*, *transformatu* d'in *cuadurare* = *cuadulare* = *coadulari*). *M.*

CUTREIERARE = *cotreierare*, v., *peragrarare*, *emetiri*; d'in *co* sau *cu* si *treierare*, in *intellessulu* *metaforicu* de *amblare*, *asi*a *co* *cotrierare* = a *treiera* *multu* si *rapide*, a *strabate* *mari* *spatie* de *locu*: a *cotrier*a *tota* *terra* in *lungu* si in

latu, in crucisui si cormedisui; pre unde n'am cotreieratu eu? — mentea intr'unu momentu cotreiera universulu.

CUTREMURARE, *cutremuru*, etc., vedi *contremurare*, *contremuru*.

CUVA, *cuvata*, etc., vedi *covu* sau *cafa*, *covata*, (vedi si *cupa*).

CUVENIRE, *cuventare*, etc., vedi *convenire*, *conventare*.

CUVIINTIA, *cuviinciosu*, *cuviosu*, etc. vedi *convenientia*, *convenientiosu*, *conveniosu*, etc.

* **CYAMIA**, sau *cuamia*, s. f., vedi *cyamite*.

* **CYAMITE**, sau *cuamite* s. f., (fr. *cyamite*, compara si *cyamea* = *cyamia*; d'in *cyamu*); petra, care sparta iea forma de *cyamu*.

* **CYAMOIDE** sau *cuamoide*, adj., (fr. *cyamoide*; d'in *χάμος* = *cyamu*, *cuamu*, si *εἶδος* = *forma*); care sémina in forma cu unu *cyamu*.

* **CYAMU** sau *cuamu*, s. m., pl. -i, *cyames*, (= *χάμος*, compara si fr. *cyame*); l. ca mai desu, genu de planta leguminosa, si mai vertosu fructulu acestei planta, connoscute poporului in unele locuri sub numele de *bobu*, éro in altele sub cellu de *fava*, care e de preferitu; de aci : 2. in insemnarile speciali de : a) specia particularia de fava egyptiaca, numita si *colocasia*; b) genu de *crustacie*, cari se prenu si stau pre unele parti alle balenei, numite pentru acestu-a si *peduchii balenei*; c) bacca sau globutiu ce serve ca suffragiu, etc. (d'in *χάσις* = *nascere*).

CYANATU sau *cuanutu*, s. m., (fr. *cyanate*); sare formata d'in combinatiunea acidului *cyanicu* cu una base.

* **CYANELLA** sau *cuanella*, s. f., (fr. *cyanelle*; d'in *cyanu*); genu de plante d'in famili'a liliacieloru.

* **CYANIBASE** sau *cuaniibase*, s. f., (fr. *cyanibase* d'in *κῶνός* = *cyanu* si *βάσις* = *base*); combinatiunea de *cyanogeniu* ce intra ca base in alte composite.

* **CYANICTERU** sau *cuanicteru*, adj., (fr. *cyanictère*; d'in *κῶνός* = *cyanu* si *ἴκτερος* = *galbinu*); care e albastru si galbinu, vorbindu de certe plante sau flori.

CYANICU sau *cuanicu*, -a, adj., (fr. *cyanique*); relativu la *cyanu*, si in speciale, la *cyanogeniu*: *acidu cyanicu*, allu doile gradu de oxydatiunea allu *cyanogeniulu*; *flori cyanice*, in cari nuanti'a *cyanica* sau albastra e typulu colorei loru.

* **CYANIDE** sau *cuanide*, adj. s., (fr. *cyanide*, (d'in *κῶνός* = *cyanu* si *εἶδος* = *forma*); care are apparentia *cyana*; de aci, s. f. *cyanide-a*, corpu formatu d'in combinatiunea *cyanogeniulu* cu altu corpu simplu.

CYANINU sau *cuaniu*, -a, adj., relativu la *cyanu*; de aci s. f. *cyanina* (it. *clanina*, fr. *cyanine*), substantia colorante, ce serve a colorá albastru sau rosiiu.

* **CYANISMU** sau *cuanismu*, s. m., (fr. *cyanisme*; d'in *κῶνός* = *cyanu*); intensitate progressiva a colorei albastra a cerului ce se mesura cu *cyanometrulu*.

* **CYANITE** sau *cuanite*, s. f. si m., *cyanitu*. (fr. *cyanite*, d'in *cyanu*); sare formata d'in combinatiunea acidului *cyanosu* cu una base.

CYANIU sau *cuaniu*, -a, adj., *cyanicus* (= *κῶνός*); de *cyanu*, care are multu *cyanu*, albastru tare inchis, *ceruliu*: *cyaniele penne alle passerii*.

* **CYANOCARPU** sau *cuanocarpu*, -a, adj., (fr. *cyanocarpe*; d'in *κῶνός* = *cyanu* si *καρπός* = *fructu*); cu fructe *cyane* sau albastre.

* **CYANOCEPHALU** sau *cuanocefalu*, -a, adj., (fr. *cyanocéphale*; d'in *κῶνός* = *cyanu* si *κεφαλή* = *capu*); cu capu *cyanu* sau albastru, vorbindu de passerii sau de insecte.

* **CYANODERMIA** sau *cuanodermia*, s. f., (fr. *cyanodermie*; d'in *κῶνός* = *cyanu* si *δέρμα* = 2 *cute*); coloratiunea a cutei in albastru, symptoma de morbu.

* **CYANOFERRU** sau *cuanoferru*, s. m., (fr. *cyanoferre*; d'in *cyanu* si *ferru*); combinatiunea de *ferru* si de *cyanogeniu*.

CYANOFERRIDE sau *cuanoferride*, adj. s., (fr. *cyanoferride*); de *cuanoferru*, compositu de *cuanoferru* si de *potassiu*.

CYANOFERRURA sau *cuanoferrura*, s. f., (fr. *cyanoferrure*); combinatiunea de acidu *hydroferrocianicu* cu oxyde.

* **CYANOASTRU** sau *cuanoaga-*

stru, -a, adj., (fr. *cyanogastre*, d'in *κωανός* = *cuanu* si *γαστήρ* = *ventre*); cu ventre *ciana* sau *albastra*, vorbindu de certe passeri sau insecte: *papagallu cuanogastru*.

CYANOGENIU, sau *cuanogeniu*, si *cuanogenu*, -a, adj. s., (fr. *cyanogène*, (it. *cianogeno*; d'in *κωανός* = *cuanu* si *γενᾶν* = *generare*); care nasce sau produce *cuanu* ori *albastru*; applecatură de regula ca s. m., *cuanogenu-lu* = *radicale chymica*, combinatione de azotu si de *carboniu*, si de aci chiamata si *asotura* de *carboniu*: *cuanogeniulu este unulu d'in principiele ce dau colorea numita cuanu sau albastru de Prussii'a*.

* CYANOIDE sau *cuanoide*, adj., (fr. *cyanoides*; d'in *κωανός* = *cyanu* si *εἶδος* = *forma*); care semina cu florea *cyanu*.

* CYANOLEUCU sau *cuanoleucu*, -a, adj., (fr. *cyanoleuque*; d'in *κωανός* = *cyanu* si *λευκός* = *albu*); *albastru* si *albu*: *rundinelle cyanoleuce*.

CYANOMETRU sau *cuanometru*, s. m., pl. -e, (fr. *cyanomètre*, it. *cianometro*; d'in *κωανός* = *cyanu* si *μέτρον* = *metru*); instrumentu de mesuratu intensitatea colorei *albastra* a *cerului*, prin care totu de una data se probedia co *aerulu* e incolore si co *albastrulu cerului* se produce prin vaporii respanditi in atmosfera *cyanometrulu e unu instrumentu nou*.

CYANOPATHIA sau *cuanopathia*, s. f., (fr. *cyanopathie*, it. *cianopatia*; d'in *κωανός* = *cyanu* si *πάθος* = *affectiune morbosa*); in acellu-asi sensu cu *cyanodermia*.

CYANOPHTHALMU sau *cuanophthalmu*, -a, adj., (fr. *cyanophthalmes*; d'in *κωανός* = *cyanu* si *ὀφθαλμός* = *ochiu*); cu ochi *cyanu* sau *albastri*: *musca cyanophthalma*.

CYANOPODE sau *cuanopode*, adj., (fr. *cyanopode*; d'in *κωανός* = *cyanu* si *πῶς-ποδός* = *pede*); cu *pedi* sau *petiore albastre*.

CYANOPOTASSICU sau *cuanopotassicu*, -a, adj., (fr. *cyanopotassique*); *gazu cyanopotassicu*, compostu d'in *cyanogeniu* si *potassiu*.

CYANOPTERU sau *cuanopteru*, -a, adj., (fr. *cyanoptère*; d'in *κωανός* = *cyanu*

si *πτερόν* = *aripa*); cu *aripe cyane* sau *albastru*: *flutturi cyanopteri*.

CYANOPYGU sau *cuanopygu*, -a, adj., (fr. *cyanopyge*; d'in *κωανός* = *cyanu* si *πυγή* = *curu*, *sedutu*); cu *sedutulu cyanu* sau *albastru*: *papagallu cyanopygu*.

CYANOPYRRHU sau *cuanopyrru*, -a, adj., (fr. *cyanopyrrhe*; d'in *κωανός* = *cyanu* si *πύρρος* = *rosiaticu*); *cyanu* sau *albastru* si *rosiu* sau *rosiaticu*: *rundinella cyanopyrrha*.

CYANOSE sau *cuanose*, s. f., (fr. *cyanose*, it. *cianose*; d'in *cyanu*); 1. in acellu-asi intellesu cu *cyanopathia*; 2. *cupru sulfuratu*.

* CYANOTU sau *cuanotu*, -a, adj., (fr. *cyanote*, d'in *κωανός* si *ὄς-ῶτος* = *urechia*); cu *urechiele cyane*.

CYANOURINA sau *cuanourina*, s. f., (fr. *cyanurine*); *materia ce face urin'a cyana*.

CYANOURU sau *cuanouru*, -a, adj., (fr. *cyanoure*, d'in *κωανός* = *cyanu* si *ὄρα* = *coda*); cu *coda cyana*.

CYANU sau *cuanu*, adj. s., *cyanus*, (*κῶανος* si *κωανός*, it. *ciano*); 1. ca adj., *albastru*, *albastru inchisu*, *negru albastru*, *faci'a cerului*, *cerului*, *venelu*, etc.; in acestu intellesu e de preferitu form'a *cyanu*; ero form'a *cyanu* se applica mai bene: 2. ca subst. reale m., *cyanulu*: a) *facia* sau *colore albastra inchisa*, *colorea marei* sau *cerului*; b) *specia de petra de assemine colore, lapis lazuli* = *lapis lazuli*; c) *metallu de assemine colore*, cumu e *aciariulu*; d) *specia de florea centaurea cyanus* lui *Linneu*.

CYANURA sau *cuanura*, s. f., (fr. *cyanure*, it. *cianuro*); combinatione de *cyanogeniu* cu alte corpuri simple, afora de *oxygeniu*; *cyanure duple*, formate d'in doue *cyanure* diverse combinate impreuna.

CYANURATU sau *cuanuratu*, s. m., (it. *cianurato*, fr. *cyanurate*); sare formata d'in combinatione acidului *cyanuricu* cu una base; — coventulu inse este form'a *feminina* a unui participiu d'in unu verbu *cyanurare* = a *converte* in *cyanura*, si de acea-a se iea si ca part. adj., *substantie cyanurate*.

CYANURICU sau *cuanuricu*, -u, adj.,

(fr. cyanurique, it. cianurico); de *cyanura* = *cyanoura* : *acidu cyanuricu*, tras-su d'in acidulu *uricu* suppusu la distillatione secca.

CYATHIFORME si *cyathiformu* sau *cuatiformu*, -a, adj., (fr. cyathiforme, it. ciatiforme, d'in *cyathu* si *forma*); cu forma de *cyathu* : *fungi cyathiformi*.

* **CYATHIZARE** sau *cuatizare*, v., *cyathissare*, (κωαθίζω); a dá cu *cyathulu* la mesa.

CYATHU sau *cuatu*, s. m., pl. -e, *cyathus*, (κῶαθος, it. ciato, fr. cyathe); 1. cupa mica, cupa de beutu, pocariu; 2. applicatu si : a) la una mesura si de licide si de aride, $\frac{1}{2}$ d'in unu *sestariu*; b) cu plur. i : a) specia de ferige; β) membrana in forma de unu *cyathu* ce se nasce pre frundile certoru plante.

* **CYCEONE** sau *cuceone*, s. m., *cyceon* (κωκεών d'in κωκείον = *ammestecare*); ammestecatura d'in farina, ordiu, casiu, vinu si miere, redussa la una specia de coca, cu care se servieau mai vertosu in misteriele Cererei.

* **CYCLADATU** sau *cucladatu*, -a, part. adj., *cycladatus*, (fr. cycladé); 1. investitu cu vestimentulu *cyclade*; 2. care are form'a plantei *cyclade*; de aci s. f. pl. *cycladate*, familie de conchilie bivalve ce are de tipu genulu *cyclade*.

CYCLADE sau *cuclade*, adj. s., *cyclas*, (κωκλάς, fr. cyclade); in forma de *cyclu*; de aci ca s. f., *cyclade-a* : a) vestimentu feminescu cu una betta de purpura pre pollele ei rotunde; b) mai vertosu in plur. *Cycladi*, insule in marea Egea care formedia unu *cyclu*; c) genu de conchilie in forma de *cyclu*.

CYCLAMINA sau *cuclamina*, s. f., vedi *cyclaminu*.

CYCLAMINU sau *cuclaminu*, -a, adj. s., *cyclaminos*, (κωκλαμίνος si κωκλάμινον, it. ciclamino-a, fr. cyclame si cyclameu); d'in *cyclu*, applicatu ca subst., a) m., *cyclaminu* : α) genu de plante d'in famili'a primulacieloru, *pentandria monogynia* lui *Linneu*, asiá chiamate dupo radecin'a loru de forma rotunda ca una *turta*; β) specia d'in acestu genu, *eyclameu Europæum* lui *Linneu*; b) f., *cyclamina*, substantia cristallisabile ce

se estrage d'in radecin'a *cyclaminulu* *europæu*.

CYCLEALE sau *cuclale*, adj. s., (it. cicaleale, fr. cycléal; d'in *cyclu*); ossu *cycleale* si absol. s. m. *cycleale*, ossu vertebrale dispusu in forma de *cyclu* si totu deuna tubulariu la insecte.

CYCLICA sau *cuclica*, s. f., vedi *cy-clicu*.

CYCLICU sau *cuclicu*, -a, adj., *cyellous*, (κωκλικός, it. cicello-a, fr. cyclique); relativu la *cyclu* : poeti *cyclici* ai *anticitatei greca* si ai *evulu mediu*, si absol. *cyclici*; *poemate cyclice* d'in *anticitatea greca* si d'in *evulu mediu*; *regula cyclica*, *methodu cyclicu*, *annu cyclicu*, *periodulu cyclicu* *allu sorelui* sau *allu luni*; s. f., *cyclica* : a) linia ce se imagina co descriu astrele in ceru in perpetue periode de miscare; b) mai vertosu in pl. *cyclice*, familia de insecte coleoptere tetramere.

* **CYCLOCARPU** sau *cuclocarpu*, -a, adj., (fr. cyclocarpe; d'in κῶκλος = *cyclu* si καρπός = *fructu*); cu *fructe cyclice* sau orbiculari.

* **CYCLOCELU** sau *cuclocelu*, -a, adj., (fr. cyclocèle; d'in κῶκλος = *cyclu* si κοιλία = *ventre*); cu canalea intestinale dispusa in *cyclu*.

CYCLOCEPHALU sau *cuclocefalu*, adj. s., (fr. cyclocephale, d'in κῶκλος = *cyclu* si κεφαλή = *capu*); cu capulu in forma de *cyclu*, si de aci s. m. *cyclocephalu*, genu de animali monstrose, ai caroru ochi sunt redussi la unulu.

CYCLOIDALE sau *cucloidale*, adj., (it. cicloidale, fr. cycloïdal); relativu la *cycloide* : *spatiu cycloidale*, coprensu intre *cycloide* si bazea ei.

CYCLOIDE sau *cuclouide*, adj. s., (it. cicloide, fr. cycloïde; d'in κῶκλος = *cyclu* si εἶδος = *forma*); care are forma de cercu, si in speciale, absol. s. f. *cycloide-a*, linia curba ce se descrie de la unu puntu allu circumferentiei unui cercu, pre candu cerculu se misca, invertindu-se pre una tangente a sea.

CYCLOPE si *cycloru*, sau *cucloru*, s. m., *cyclops*, (κῶκλωψ, d'in κῶκλος = *cyclu* si ὄψ = *ochiu*); monstru de omu cu unu senguru ochiu in fronte, de statura gi-

gantica : *cyclopii locuieau mai vertosu in Sicili'a, si erau anthropofagi, cumu ne spune Omeru; erau inse forti, valenti, laboriosi, mai vertosu boni fauri; ei ad-jutau pre faurulu dieiloru, pre Vulcanu, cumu ne spune fabl'a, a lucrá fulminele parentelui dieiloru si alte obiecte de fauraria pentru diei si pentru eroi.*

CYCLOPICU sau *cuclopicu*, -a, adj., (it. *ciclopico*); de *cyclope* : *muri cyclopici, constructioni cyclopice*, forte mari, solide si fora cementu; metaforice, selbaticu, barbaru : *societate cyclopica, omeni cyclopici.*

CYCLU sau *cuclu*, s. m., pl. -e si i, *cyclos*, (*κύκλος*, it. *cicelo*, fr. *cyclee*); 1. in acea-asi insemnare cu romanicul *cercu*, applicatu mai vertosu : 2. in insemnarile metaforice de : a) seria de numere ce au unu terminn si care apoi reincepu : *cyclulu lunei* = *cyclu lunarium* = *numerulu de auru*, de 19 anni, dupo cari reincepu acelle-asi fasi alle lunei la acelle-asi dille alle annului solarium; *cyclulu sorclui* = *cyclulu solarium*, de 28 de anni; *cyclulu pascate* = *pascalía*, care resulta d'in multiplicatiunea cellui lunare cu cellu solare si serve a afli in ce di cadu *pascate*; asiá si : *cyclulu indictionei romane*, de 15 anni; b) *cyclu epicu* sau *mythologicu*, *cyolulu troianu*, *cyclulu lui Carolu Magnu*.

CYGNU, *cygnu* sau *cumnu*, s. m., *cygnus* (*κύκνος*), una passere mare si formosa connosecuta poporului sub numele de *lebeda* (Leda?)

CYLINDRARE, sau *culindrare*, v., (*cylindrare*, it. *cilindrare*, fr. *cylindrer*); 1. a dá forma de *cylindru*; 2. a calcá, formá, netedi, etc., cu unu *cylindru* : *carta cylindrata*; a *cylindrá gleiele, arí a.*

CYLINDRATURA, sau *culindratura*, s. f., actione si resultatulu actionei de *cylindrare*.

CYLINDRICU, -a, sau *culindricu*, adj., *cylindricus*, (it. *cilindrico*, fr. *cylindrique*); de *cylindru*, cu forma de *cylindru* : *cupe cylindrice, vase cylindrice, superfacia cylindrica*,

CYLINDROIDE, sau *culindroide*, adj. s., (it. *cilindroide*, fr. *cylindroïde*, d'in *cylindru* si *είδος* = forma); care are for-

ma de *cylindru*; s. f., *cylindroide* - a, *corpu solidu de figura aproape cylindrica.*

CYLINDRU, sau *culindru*, s. m., pl. -e si -i, *cylindrus*, (*κλινδρος*); it. *cylindro*, fr. *cylindre*, d'in *κλινδρῆν* = *volvere, rotulare*); 1. in sensu geometricu, solidu continutu de doue cercuri ecali si paralele si de una superfacia curba ce s'ar descrie de una linia derepta ce s'ar miscá pre longa circumferentiele celloru doue cercuri : *basile cylindrului sunt celle doue cercuri, superfaci'a, volumele unui cylindru*; 2. prin metafore : a) *cylindrulu unei tuba, unui flautu, unui cornu si altoru instrumente musicali*; b) *vasu in forma de cylindru* : *unu cylindru de vinu, de apá, de oliu; la densulu se repetu culindrele de vinu*; c) *sullu de applanatu solulu* : *a sfermá gleiele si netedi bene solulu cu unu grossu si greu cylindru de lemmu sau mai bene de metallu.*

CYMA si *cuma*, s. f., vedi *chima* in Glossariu.

* CYMATIA sau *cumatia*, s. f., si

* CYMATIU, sau *cumatiu*, s. m., pl. -a, *cymatium* si *cumatium* (*κυματίον*, it. *cimazio* si *cimasa*, fr. *cymaise* si *cymation*); 1. in genere, deminutivu d'in *cyma*; applicatu inse : 2. in speciale, a) *ornamentu de architectura la cyma* sau *coron'a*, *cornicea* unei parte d'in ordinile de architectura : *una unda, unu toru, etc.*; b) *fructificatiunea a licheniloru.*

* CYMBA, sau *cumba*, s. f., *cymba*, (*κύβη*); *vasu de plutitu mai micu, luntre, barca.*

CYMBULARE, sau *cumbulare*, v., (fr. *cymbaler*); 1. a soná d'in *cymbalu*; 2. a soná ca *cymbalulu*.

CYMBALARIA, sau *cumbalaria*, vedi *cymbalariu*.

CYMBALARIU, -a, sau *cumbalariu*, adj. s., *cymbalarius* si *cymbalaris*, (it. *cymbalajo*, *cymbalaria*); relativu la *cymbalu*, luatulu inse de regula ca subst. a) m., *cymbalariu* : a) care fabrica sau vende *cymbale*; b) care sona sau canta d'in *cymbalu*; in acestu sensu si *cymbalistu*; b) f. *cymbalaria* : a) personale, ca feminu in celle doue insemnari de sub a; b) reale : a') specia de plante d'in genulu *linario*, famili'a *scrofulacieloru*, *linaria*

cymbalaria; β') alta specia de planta numita si *cotyledone* = umbilicus *cotyledon* sau *cymbaliu* = *cymballum*, (it. *cimballe*).

CYMBALISARE. si *cumbalizare*, v., *cymbalissare*, vedi *cymbalare* sub. 2.

CYMBALISTU, sau *cumbalistu*, s., *cymbalista*, vedi *cymbalariu* sub *a*, *b*.

CYMBALIU, sau *cumbaliu*, s. m., vedi *cymbalariu*, sub *b*, β, β')

CYMBALU sau *cumbalu*, s. m., pl.-e, *cymbalum*, (κύβαλον, it. *cimbalo*, franc. *cymbale*; d'in acea-asi radecina cu *cymba*); instrumentu de sonatu, compusu d'in doue table cerculari de metallu sonorou: *laudati pre Domnulu in cymbale resonatorie*; *a bate sau soná cymbalele*.

CYMOSU sau *cymosu*,-a, adj., *cymosus*; plenu de *cyme*; s. f. *cymosa* cu insemnarea ce are *cymatiu* sub *a*, candu acestu ornamentu este orecumu *cymosu* = (undulosu).

* CYNACANTHA sau *cunacanta*, s. f., *cynacantha*, (κυνάκανθα, d'in κών = *cane* și άκανθα = *spinu*); specia de planta; vedi si *cacaderia*.

* CYNANCHIA sau *cunanchia*, s. f., (it. *cinnacia*, fr. *cynanchie*; vedi *cynanchu*); specia de angina care face se scota cineva limb'a ca unu cane ce se fatiga.

CYNANCHU sau *cunanchu*, s. m., pl.-i, (it. *cinnanco*, fr. *cynanche*, d'in κών-κωνός = *cane* si άγγειν = *angere*); nume datu de antici unei planta d'in caus'a potentelui ei veninu, éro de celli noui appecatú la unu genu de plante d'in famili'a asclepiadacieloru, *pentandria dyginia* lui *Linneu*.

CYNICU sau *cunicu*,-a, adj., *cynicus*, (κυνικός, it. *cinleo*, fr. *cynique*; d'in κών-κωνός = *cane*); proprie, de *cane*, *cannescu*, appecatú inse in speciale in locutioni ca: *filosofu cynicu*, despretiatoriu de covenientie si de commoditati, fora rosine de celle ce se rosinedia omenii; asiá si: *secta cynica*; de aci in genere, fora pudore, cu despretiu de tota pudorea si decorea: *versuri cynice*, *scriptori cynici*, *limba cynica*, *portare cynica*.

CYNISMU sau *cunismu*, s. m., (fr.

cynisme); systema a filosofloru *cynici*, si de aci, lipse de pudore, impudentia impinsa la cellu mai mare gradu.

CYNOCEPHALU sau *cunocefalu*,-a, adj. s., *cynocephalus*, (κυνοκέφαλος, d'in κών-κωνός = *cane* si κεφαλή = *capu*), cu *capu de cane*; ca subst. m., *cynocephalu*, pl.-i, specia de mimutia; s. f. pl., *cynocephale*, genu de simie.

CYNOGLOSSU sau *cunoglossu*, s. m., si f. *cynoglossa*, *cynoglossus*, (κυνόγλωσσον, d'in κών = *cane* si γλώσσα *limba*; it. *cynoglossa*, fr. *cynoglosse*); genu de plante d'in famili'a borraginieloru, *pentandria monogynia* lui *Linneu*.

CYNOMORIU sau *cunomoriu*, s. m., *cynomorion*, (it. *cinomorie*, fr. *cynomorion*, κυνομόριον, d'in κών-κωνός = *cane* si μέρος = *parte* [sexual]); genu de plante d'in monecia *monandria* lui *Linneu*.

CYNORRHODU sau *cunorodu*, s. m., *cynorrhodon*, (ital. *cinnorrodo*, fr. *cynorrhode*, κυνόρροδον; d'in κών-κωνός = *cane* si ρόδον = *rosa*); nume genericu datu planteloru d'in cari face parte si *macesiulu*; vedi si *cacaderia*.

CYNOSURA sau *cunosura*, s. f., *cynosura*, (ital. *cinosura*, fr. *cynosure*, κυνοσουρά; d'in κωνός = *canelui* si οὐρά = *coda*); altu nume allu constellationei numita si *ursa mica*, in care se afla stell'a polare; de aci, *cynosura* = norma, puntu de orientare, etc.: *care e cynosur'a vostra in acésta cestione*?

* CYPERACEU si *cyperaciu* sau *cyperaciu*,-a, adj., (it. *ciperaceo*, fr. *cyperacé*); care semina cu *cyperulu*; s. f. pl., *cyperacie*, familia de plante care au de typru *cyperulu*.

CYPERU, sau *cuperu*, s. m., *cyperus* si *cyprus*, (κύπερος, it. *cipero*, fr. *cypérus*); genu de plante d'in famili'a *cyperacieloru*, *triandria monogynia* lui *Linneu*.

CYPEROIDE, sau *cuperoide*, adj., vedi *cyperaceu*.

CYTISU, sau *cutisu*, s. m., *cytissus*, (it. *citiso*, fr. *cytise*, κύτισος); genu de plante d'in famili'a leguminoseloru, *dialdelphia decandriu* lui *Linneu*.

D.

D, a patr'a littera in alfabetulu romanu. I. 1 Inaintea vocaliloru : *a, o, u, e*, atâtu in inceputulu câtu si in mediulu vorbeloru, conserva sonulu seu genuinu, precumu in : *datu, dosu, ducu, degetu, caldura, sudóre, fundu, nodu*; 2. assemine inaintea vocalei *i* scurta, precumu in : *pedica, judicu, medicu*, unde acêsta vocale de commune se confunde cu *e*; 3. in vorbele de formatione mai noua in genere, precumu in : *dedicu, dedicare, prodigu, disputa, dictare, dictionariu, divisione*, etc.; 4. inaintea litterei *r*, atâtu in inceputulu câtu si in mediulu vorbeloru, precumu in : *dracu, drumu, cedru, codru*, etc.; II. trece in siueratoria lina = *z*, 1. inaintea vocalei *i* clara si plenisuna, precumu in : *di, dicu, audire, tardu, incaldimu, absurditu*; 2. inaintea vocalei *i* semisuna finale, sau in socita de alta vocale cu care formedia unu diftongu impropriu, precumu in : *audi, verdi, surdi, umedi, mediu, média-di, média-nopte, mediu-locu, audiu, vediu, cadiu, siediu*; 3. *a*) inaintea syl-labelorlu : *ess, esc, est, err, ell*, precumu in : *incaldescu, inverdescu, mucidescu, prandescu, assurdescu*; *β*) in gerundiele : *vedendu, cadendu, sedendu, credendu*; *γ*) in urmatóriele : *dece, deu, domnedeu*, cari se scriu si *diece, dieu, domnedieu*; 4. in participiele : *veduta, cadutu, creditu, sedutu*, si in derivatulu *spendulare* sau *spendurare*. — In *diosu* siuera mai aspru, ca *giosu* sau *josu*, precumu se si serie de unii. Assemine siueratura aspra se aude si in *repedione* si *putredione*, contrasse din *rapeditione* si *putreditione*.

1 DA, (cu vocalea *a* obscura), v., pers. III sing. indicat. de laverbulu *da-*

re, dat : *ellu da, ella da, omulu da*; vedi verbulu *dare*.

2 DA, (cu vocalea *a* obscura), v., pers. II sing. imperativu de la verbulu *dare*, da : *da-mi, da-ti, da-i, da-ne, da-le*; vedi verbulu *dare*.

3 DA, (cu vocalea *a* clara intonata), v. infinit. scurtatu d'in *dare, dare*, nu *ve potu dá nemica*; vedi *dare*.

4 DA, (cu vocalea *a* clara intonata), v. pers. III d'in imperf. contrassa d'in *daba, daa, dabat, dabant*, vedi verbulu *dare*.

5 DÁ, (cu vocalea *a* clara tonica), adv. affirmativu scurtatu d'in *déro, sane, ita, nae, enimvero*, vedi *déro*.

DABILE, adj., (*dabilis*), ce se póta *dá*, ce e permissu a se *dá*.

DACESCE, adv., *dacice*, in modu *dacescu*; *lucra dacesce, se póta dacesce*.

DACESCU, -a, adj., *daciscus, dacicus*, relativu la Daci, vechii locutori ai terreloru locuite astadi de Romani; *lucru dacescu, portu dacescu*.

DACIANU, -a, adj. s., *dacus, dacius, dacicus*, relativu la Daci; cá subst., *dacianu* = locutoriu allu Daciei, fora ca se fia ellu insusi Dacu, sau de origine dacica : *Românii cari locuescu in vechi'a Dacia, sunt Daciani, inse nu sunt Daci*.

DACICE, adv., *dacice*; synonymu cu vulgariulu *dacesce*.

DACICU, -a, adj., *dacius, dacicus*; synonymu cu vulgariulu *dacescu*; *imperiuulu dacicu, bellulu dacicu, poporulu dacicu, arme dacice*; s. titlulu imperatoriulu Traianu ca victoriu allu Daciloru.

* DACNODE, s. m., (d'in grec. *δακνώδης*, care *róde*), insectu de genulu *coleoptereloru*, d'in famili'a vesicantiloru,

avendu de typhu *dacnodele mylabroide* d'in Brasilia.

* DACNUSA, s. f., (d'in grec. δάκνειν muscare sau rodere), insectu de genulu hymenoptereloru, d'in famili'a braconideloru, avendu de typhu *dacnus'a rufipede*.

† DACRY-, (de la grec. δάκρυ, d'in care s'a formatu *dacrima*, si apoi *lacrima* latinu si românu), in diverse compositioni de termini tehnici, mai allessu de medicina, precumu : *dacrycista*, *dacrycistalgia*, *dacrycistalgicu*, *dacryblennorrhéa*, *dacryorrhéa*, etc., pentru allu caroru intellesu este indispensabile conoscenti'a limbei grece.

* DACRYDIU, s. m., (δακρύδιον, *lacrimióra*), arbore de genulu conifereloru, d'in famili'a tassaceeloru, totu de-a-una verde, indigenu in Indi'a orientale, numitu asiá de la picaturele de resina ce essu d'in acestu arbore.

* DACRYNA, s. f., (de la grec. δάκρυσον, *lacrima*), burete de genulu hyphomyceteloru, cu spondie globulose.

* DACTYLATU, -a, adj. part., (de la grec. δάκτωλος, *degetu*), proprie degetatu sau munitu cu *degete*; familia de pesci d'in ordinea holobranchieloru, in care se coprendu triglii, prionotii, etc.

* DACTYLENA, s. f., (de la gr. δάκτωλος, *degetu*, si *λαίνα*, *tunica*), planta sufruticósa d'in famili'a capparidaceeloru.

* DACTYLETHRA, s. f., (δακτύληθρα, *degetariu*), unu instrumentu de tortura cu care se serviau spre a strivi *degetele* patientelui. Genu de batrachi anouri, cari se afla in Afric'a la capulu bunei Sperantia.

* DACTYLICU, -a, adj., *dactylicus*, (δακτυλικός), relativu la *dactylu*, ca petioru metricu; *versuri dactylice*.

* DACTYLIDE, adj. s., *dactylis*, (δακτυλίδης, *assémine degetului*), la antichi una specia de struguri; la moderni una planta de genulu gramineeloru festucacee.

* DACTYLIFERU, -a, adj., (d'in δάκτωλος si *ferere*), care pórtá *degete*. Terminus de zoologia.

* DACTYLINA, s. f., *dactylina*, una planta, numita si *aristolochia*, (ἀριστολοχία), dupo Isidoru.

* DACTYLINU, -a, adj., (de la grec.

δάκτωλος), care are *degete*, sau care are form'a unui *degetu*. Terminus de zoologia.

† DACTYLIU-, (de la grec. δακτύλιος, *ânellu*), in diverse compositioni de termini tehnici, precumu : *dactylioglyphia*, *dactyliographia*, *dactyliologia*, *dactyliomantia*, *dactylitheca*, etc., pentru a caroru insemnare consulta partea posteroare.

* DACTYLOSA, s. f. *dactylosa*, una planta, numita si *chamaedr*s (χαμαίδροσ), dupo Isidoru, — *germandria moderniloru*?

* DACTYLITE, s. m., (de la gr. δάκτωλος, *degetu*), 1. in medicina, *inflammatione de degetu*; 2. in mineral. *corpu organisatu fossile*, care are form'a de *degetu*; 3. nume genericu datu *belemniteloru*, *orthoceraciteloru*, si altoru *echiridi*.

* DACTYLIU, s. m., (de la grec. δακτύλιος, *ânellu*) unu genu de vermi parassiti care se formedia in omu, in specie in *besic'a urinaria*.

\ * DACTYLOA, s. f., (fr. *dactyloa*), unu genu de sauri, d'in famili'a *anolidiloru*.

* DACTYLOBU, -a, adj., (fr. *dactylobe*), care are *degetele* munitu cu una membrana lobata, epithetu ce se dá certoru passerii.

† DACTYLO-, (de la grec. δάκτωλος, *degetu*), in diverse compositioni de termini tehnici, precumu : *dactylographia*, *dactylolalia*, *dactyloglogia*, *dactylonomia*, *dactyloporu*, *dactylopteru*, *dactylostylu*, etc., pentru a caroru semnificatiune consulta partea posteroare.

* DACTYLU, s. m., *dactylus* (δάκτωλος), 1. proprie *degetu*; 2. petioru metricu compusu d'in trei syllabe, una lunga si doue scurte, precumu : *marginé*, *ordinc*; 3. unu genu de pome numite *dactule* sau *curmalle*; 4. una specia de conchyliu; 5. una *pétra pretiosa*; 6. una specia de struguri, vedi *dactylide*; (candu se va popularisá vorb'a va trece in *dattulu* sau *datturu*, cá latinisatulu *dactulus*).

* DADUCHU, s. m., *daduchus* (δαδοῦχος), portatoriu de *facia*; asiá se numia

la antici unu sacerdote care ducea facla la ceremoniele Cererei Eleusine.

DAFINU, s. m., vedi *daphinu* si *lauru*.

DAI, v. pers. II sing: indic. si conj. *das* sau *des*; pers. II sing. d'in imperf. contrassa d'in *dabai*, *dau*, *dabas*, vedi verbulu *dare*.

DALIA, s. f., una floare, numita asiá dupo botaniculu *Dahl*, addussa in Europ'a d'in Americ'a, care ornédia astadi gradinele nostre, si pre a locurea se numesce sí *georgina*.

DALIVU, -a, adj., *dalivus* (δαλις), stul-tu, nebonu.

DALMATICA, s. f., *dalmatica*, una specia de camésia lunga cu manice scurte, tessuta d'in lâna dalmatica alba, cu care peno in dillele nôstre se imbracca sacerdotii catholici la liturgia.

DALMATICE, adv., *dalmaticae*, in modu dalmaticu.

DALMATICU, -a, adj., *dalmaticus* (δαματικός), relativu la Dalmati: *lucru dalmaticu*, *vestimente dalmatice*; — ca titlu allu imperatoriloru romani *dalmaticu* insémna: victoriu allu dalmatiloru.

DALMATICATU, -a, adj. part., *dalmaticatus*, investitu cu dalmatica.

DAM, (cu vocalea *a* clara), v. pers. I sing. d'in imperf. contrassa d'in *dabam*, *daam*, *dabam*, vedi verbulu *dare*.

1 DAMA, s. f., *damnum*, vedi *damnu*.

2 DAMA, s. f., *dama*, caprióra. Zoologii moderni distingu intre *cerbu*, *dama* si *caprioru*; *dam'a* e mai mica de câtu cerbulu si mai mare decâtu capriorulu; *dam'a* are cornele late si palmate.

DAMALIONE, s. m., *damalio* (δάμαλις), una vita ténera, unu vitellu.

DAMASCARE, v., (fr. *damasser*), a fabricá una stofa cu desemne variate; imitandu stofele de la Damascu; (vedi vorb'a *damascu*).

DAMASCENA, s. f., *damascena*, una specia de prune, pruna de Damascu.

DAMASCENU, -a, adj. s., *damascenus*, de la Damascu, nascutu la Damascu, locuitoriu la Damascu; la antici: *Joue Damascenu*, in ist. eccl. *Joanne Damascenu*; prunu de Damascu.

DAMASCINARE, v., (fr. *damasquil-*

mer); a incrustá unu firu de auru sau de argentu in ferru sau in aciaru.

DAMASCINARIA, s. f., (fr. *damasquinerie*), artea de a damasciná, de a incrustá fire de metallu in ferru sau in aciaru.

DAMASCINARIU, s. m., (fr. *damasquiner*) care damascina, adeco incrusta fire de metallu in ferru sau in aciaru.

DAMASCINATU, -a, adj. part., (fr. *damasquiné*); *arma damascinata*, *lamella damascinata*, *lorca damascinata*.

DAMASCINURA, s. f., (fr. *damasquimure*), scurtatu in locu de *damascinataura*, resultatu allu damascinării: *formósa damascinura*.

DAMASCU, -a, adj. s., materia sau stofa de metasse ornata cu desemne variate, care se adducea mai inainte de la Damascu, vechia cetate a Suriei; astadi se da acestu nume stofelor de lâna, de bumbacu, de linu, damascate, adeco imitate in ornamentele si tessutur'a loru dupo stofele de metasse lucrate la Damascu.

* DAMASONIU, s. m., *damasonium* (δαμασώνιον), una planta; numita si *alisma* (άλισμα).

* DAMIATRICE, s. f., *damiatrix*, una sacerdotessa in servitiulu Bonei Dea.

* DAMIU, s. m., *damium*, sacrificiu care se facea in onorea Bonei Dea.

* DAMNABILE, adj., *damnabilis*, care merita a fi damnatu.

* DAMNANDU, adj., *damnandus*, care debe a fi damnatu.

* DAMNARE, v., *damnare*, a judicá, a pronuntia culpabile; a pronuntia eo in urm'a culpei merita punitiune; a condamnă, *a damná la mórte*, *a damná la furci*, *a damná la infernu*; vedi compusulu: *condamnare* si *condemnare*, vedi si form'a *daunare*.

DAMNATICIU, -a, adj., *damnaticus* si *damnatifus*, *condamnabile*, *condamnatu*; care face parte d'intre *condamnati*.

* DAMNATIONE, s.f., *damnatio*, actiune si resultatu allu actiunei de *dam-nare*, *condamnatione*; *damnatione la furci*, *damnatione eterna*.

* DAMNATORIU, -tória, adj. s., *dam-*

nator, *damnatorius*, care *damna* sau *condamna*.

* DAMNATU, -a, part., *damnatus*, judicatu culpabilu, *condamnatu*; *damnatu la inchisóre*, *damnatu la morte*, *damnatu la perire*.

* DAMNIFICU, -a, adj., *damnificus*, care *adduce* sau *face damnu*, care *aduce* sau *face stricatione*, *stricatiu*.

* DAMNOSU, -a, (pre a locurea: *damnosu* si *daunosu*; vedi *damnu*), adj., *damnosus*, plenu de *damnu* sau *stricatione*, *stricatiu*, *funestu*, *vettematoriu*, *ruinosu*; *barbatu damnosu*, care se *ruina* prin *spese* *necomputate*.

* DAMNU, pl.-e, *damnum*, *perdere*, *stricatione*, *detrimentu*, *scadere* de *avere*; *a produce damnu*, *a sufferi damnu*; *in locu de folosu am avutu numai damnu*; *ellu fu condemnatu a repará damnele facute*; *damne si spese*. (In *Moldavia*, ba inco si in alte parti, a *degeneratu* *vorb'a in dau'n'a*, vedi mai *diosu*; la *Macedoromani* se dice *dama* in locu de *damna*, vedi mai *susu*).

1 DAMU, (cu vocalea *a* obscura), v., pers. I, pl. indicat. si conj. *damus* sau *demus*, vedi verb. *dare*.

2 DAMU, (cu vocalea *a* clara), v., pers. I, pl. d'in imp. *contrassa* d'in *dabamu*, *daamu*, *dabamus*, vedi verb. *dare*.

1 DANDU, gerundiu, *dando*; *dandu-mi mân'a se áusse*; vedi verbulu *dare*.

2 DANDU, -a, adj. verbale, *dandus*, care *debe* a se *dá*, care se *cuvine* a fi *datu*, de *datu*.

* DANISTICU, -a, adj., *danisticus* (*δανιστικός*) relativu la *danistu* sau *usurariu*; *affacere danistica*, *affacere* de *usurariu*.

* DANISTU, s.m., *danista* (*δανιστής*), *usurariu*, care *impromuta bani* pre *usura*, *generatoriu*.

* DAPALE, adj., *dapalis*, bene *servitu* cu *dapi*, *adeco* cu *mancari sumptuóse*, bene *ospetatu*.

* DAPARE, v., *dapinare*, a *mancá*, a se *tractá*, a se *ospetá*. *Conservatu* mai *multu* in comp. *indapare*, a *indapá*, si refl. *a se indapá* cu *buccate*.

* DAPATICU, -a, adj., *dapaticus*, *sumptuosu*, *maretiu*, *magnificu*.

* DAPE, pl., *dapi*, *dapes*, *mancári sumptuóse*, *ospetiu magnificu*, *ospetiu sacru*, *sacrificiu offeritu* *deiloru*.

* DAPHINU, sau *dafinu*, s. m., *daphne* (*δάφνη*) *laurus*, *lauru*; *frundia de dafinu*.

* DAPHNE, sau *dafne*, s. f., *daphne* (*δάφνη*) *daphinu* sau *dafinu*, *lauru*, unu *arbore formosu* d'in *terrele meridionali* cu *alle carui frundie* se *incoronau* *victorii* si *apoi poetii*. *Nume propriu* *allu* *unei cetate* in *Dacia*, *lónga Dunaria*.

* DAPHNEODERMU sau *dafneodermu*, s. m. (d'in grec. *δαφνοειδής* de *lauru*, si *δέρμα*, *pele*), cu *peleaa* *assemine* *folieloru* de *daphinu*, *nume datu* *conchylioru* de *genulu* *arca*.

* DAPHNEPHAGU sau *dafnephagu*, s. m. (*δαφνηφάγος*) *mancatoriu* de *lauru*, *nume datu* de *antici* *unoru profeti cari* *mancáu* *folie* de *lauru* spre a se *inspirá*.

* DAPHNIA sau *dafnia*, s. f., *daphnia*, la *antici* una *petra pretiosa*; *astadi* una *crustacea* care *servece* de *typu* *daphnidiloru*.

* DAPHNIDE, sau *dafnide*, adj. s., (de la grec. *δάφνη*), care *sémene* cu una *daphnia*; *familia* de *crustacee*, *allu caroru* *typu* este *daphnia*.

* DAPHNINA sau *dafnina*, s. f., (de la grec. *δάφνη*), *substantia alcalina* *descoperita* in *scórti'a* *mai multoru* *daphni*.

* DAPHNIPHYLLU sau *dafnifoliu*, s. m., (de la grec. *δάφνη*, *lauru*, si *φύλλον*, *folia*), *genu* de *plante* d'in *famili'a* *rhamnaceoloru*, *formatu* *pentru* unu *arbore* d'in *Java*.

* DAPHNITE sau *dafnite*, s. m., (*δαφνίτης* sau *δαφνίτης*), *nume ce* se *dá* *mai inainte* *plantei* care se *chiamá* *astadi* *lauru cassu*.

* DAPHNOIDE sau *dafnoide*, adj., *daphnoides*, (*δαφνοειδής*), care *sémene* cu *laurulu*. *Familia* de *plante* *allu caroru* *genu* e *daphnea*.

* DAPHNOMANTIA sau *dafnomantia*, s. f., (d'in grec. *δάφνη*, *lauru*, si *μαντεία*, *divinatione*), *modu* de *divinatione* *inspirata* prin *mancarea* *folieloru* de *lauru*, sau *revelata* prin *arderea* *ramuriloru* de *lauru*.

* DAPHNOMANTICU sau *dafnomanticu*, -a, adj., relativu la *daphnomantia*;

scientia daphnomantica = *mentiona daphnomantica*.

* DAPHNOMANTE sau *dafnomante*, s. m., cellu ce connoce si essercita *daphnomanti'a*.

* DAPINARE, v., *dapinare*, a ospetá cu abundantia, a tractá domnesce.

DARAVERE, s. f., (còmpusu d'in *dare* si *avere*), *commercelum, negotiam, relatione commerciale de comperare si vendere; avemu daraveri cu ómenii a-cesti-a*. Vedi *dare* si *avere*.

* DARDANARIU, s. m., *dardanarius*, negotiatoriu de buccate, speculatoriu cu grâne si alte cereali.

* DARDANIANU, -a, adj. s., *dardanius*, care descende de la Dardanu; locuitoriu allu cetatii Dardania; troianu.

* DARDANIU, -a, adj., *dardanius* (*δαρδάνιος*), descendente de la Dardanu, relativu la dardani: *gente dardania, gintea troiana, ducele dardaniu* = Enéa, *arte dardania* = magia.

* DARDANU, s. m., *dardanus* (*δάρδαρος*), fundatoriulu cetatii Dardania; descendente allu lui Dardanu, locuitoriu allu Dardaniei = troianu.

I DARE, v., indic. pres. *dau, dai, da, dàmu, dati, dau*, conj. pres. *se dau, se dai, se dea sau dé, se dàmu, se dati, se dea sau dé*, imperat. *da, dati*, perf. *dedi* si *dedei*, sup. *datu, dare*, tribuere, tradere, præstare, præbere, cedere; 1. ca verbu transitivum se pune cu accusativulu obiectului de appropere si cu dativulu obiectului departatu: *dati pane copilliloru, nu potemu dá pace inimiciloru, da-mi unu condehu se scriu una epistola*; 2. ca verbu reflexivum: *se da invinsu, se da legatu, se da somnului, se dau beaturei, a se dá in laturi, copillii se dau pre ghiacia*; cá verbu intransitivum ou insemnarea de a merge sau de a incepe: *dau inainte, mergu inainte, progredu; dau inapoi, mergu inapoi; ellu da inderetru, regrede, scade, perde; incotrâu dai tu? incotrâu mergi?* Verbulu *dare* sub diversele selle forme presenta summa de locutioni, noi ne vomu margini aici la celle mai usitate: *a dá drumulu lucratoriloru, a permite lucratoriloru se se duca sau se se retraga;*

a dá facia cu cineva, a veni in presentia, a se presentá inaintea cuiva; a dá mân'a cu cineva, a se uní a face causa comune cu cineva; a dá canii afora d'in case, a i scóte; a dá cuiva scire sau do scire, a i face connosecutu; a dá fug'a, a fugí; a dá cuiva ceva impromitu, a imprumutá; a dá pre creditu, pre bani, a vende pre creditu, pre bani numerati; cumu dai mercea acest-a? ce pretiu ceri pre dens'a? a dá cu bastonulu in cineva, a dá cu petr'a, a dá cu pusc'a, a dá cu sabi'a, a dá tare, a bate, a loví; a dá voia cuiva se faca ceva, a permite; a dá cuiva pace, a lassá pre cineva neturburatu; a dá iertare peccatosiloru, a perdoná; se dea domnedieu se ve intorceti sanetosi, se ve adjute domnedieu; a si dá suffletulu, a morí; dederá pre omu in mânilé carneficiloru, si lu dederá pre mânilé loru; a dá pre cineva dracului, a lu inchiná spiritului reu; a dá batalia, a face batalia; a se dá in braciéle armatei, a se dá in braciéle placeriloru, a dá mai multu passioniloru, de câtu rationei; a dá rationi, a dá computu, a dá séma; nu ne este datu se facemu acésta-a; nu mi da mân'a se ti vendu mercile cu pretiulu ce offeri tu, nu mi e possibile; ellu e unu omu care da cu securea in domnedieu, ellu e unu temerariu; a dá gura = a face gura, a strigá; atátu a amblatu péno candu a datu de draculu, s'a pusu in positione difficile, critica, periculosa, d'in case cu greu va mai scapá, assémine: a dá de reu, a dá de bene; a dá de ripa, a dá de greu, etc., si cu intellesu intransitivu: unu omu da senguru de ripa, ~~si ca~~ unu omu se da senguru de ripa, ~~si ca~~ intellesu transitivum unu omu da altu omu de ripa; — a dá in = a cadé in: a dá in cursa, a dá in gropa; a dá in = a arruncá in: a dá pre altulu in putiu; a dá prin érba, prin flori, prin apa, a merge, a trece, a passi; a dá ~~in~~ carne, prin dulce, a rumpe abstinentia de carne; pomii ~~cu~~ inceputu a dá muguri, a dá ramuri, ~~si~~ inceputu a muguri, a faca ramuri; si: ~~Da da~~ ~~sa~~ ~~va~~ ~~da~~, resare sau nu resare; unu agru ~~cu~~ mare venitá, multu grânu; callulu da cu petiorulu, la

voesce cu petiorulu; a dá un lucru la pamentu, a lu restorná; a dá d'in máni a dá d'in petiore. Spune mánilé, petiorele in miscare spre a se salvá; a dá cu capulu de boltá, a adjunge cu capulu péno a attinge boltá, a se loví de boltá; absolute a dá = a invenimá : a moritu de datu.

2 DARE, s. f., datio, datum, tributio, tributum, contributio, praestatio, ca substantivum verbale iea tote insemnarile verbului, ca actione, effectu sau resultatú allu actionei esprese prin verbu, p. e. *omu cu dare de mána, omu fora dare de mána*; mai allesu inse se pune in sensulu de contributione : a pune dare pre cineva, a pune dare pre case, pre ferestre, a solve darea, a fi scutitu de dare; *dările celle multe ne au adușsu la sapa de lemnu.*

DARU, s. m., donum (δῶρον), lucru datu de bona volia fora pretensione de a i se mai întorce : a dá cuiva unu daru, a face unu daru; *tótu darulu bonu descende de la parentele luminiloru; in daru, gratis; in daru ati luatú, in daru se datí.* De si vorb'a occorre si in limbele slavice, inse originea ei se pare a fi addeveratu romána, d'in verbulu dare, la a carui formare póte co a essercitatu óre-care influentia si greculu δῶρον.

1 DARUIRE, -escu, v., donare, remunerare; (δωρίν), a dá cuiva ceva in daru, a doná; a darui cuiva una summa de bani; a darui pre cineva cu ceva, a remunerá.

2 DARUIRE, s. verbale, donatio, remuneratio, in t. s. verbului.

DARUITOIU, -tória, adj. s., donator, largitor, remunerator, care daruesce, care face daru, care da de bona volia.

DARUITU, -a, part., donatus; *lucru daruitu, celle daruite nu se mai întorcu.*

DASCALESCE, adv., (magistraliter, διδασκαλικῶς), in modu dascalescu, precumu luora-sau face dascalulu.

DASCALESCU, -a, adj., magistralis, (διδασκαλικῶς), relativu la dascalu sau invetistoriu; *metodu dascalescu, portare si tractare dascalesca.*

DASCALIA, s. f., magisterium (δι-

δασκαλία), funcione de dascalu, vietí'a dascalesca; invetiatura.

DASCALICE, adj., magistrali modo, (διδασκαλικῶς), forma antica in loculu cellei nóua dascalesce, in modu dascalicu.

DASCALICU, -a, adj., magistralis, (διδασκαλικῶς), forma antica in loculu cellei nóua dascalescu, relativu la dascalia sau la dascalu.

1 DASCALIRE, -escu, v., docere, condocere, erudire, instituire, doctrinám imbuere, monere, hortari; magistri monere fungi, a invetiá, a doctriná, a indemná, a muștrá; a fi dascalu.

2 DASCALIRE, s. verbale, institutio, admonitio, adhortatio, in t. s. verbului.

DASCALU, s. m., ludí magister, (διδασκαλος), invetiatoriu, institutoriu, instructoriu, maiestru. Vorb'a a degeneratu de la addeveratulu seu sensu, si a devenitu trivialé, synonyma cu pedante, in urm'a lipsei de methodu si a portárii cellei ridicule a dascaliloru greci.

DASCALUTIU, s. m., deminutivu si totu de una data peiorativu allu vorbei dascalu.

† DASY-, (de la grec. δασός, desu, spissu, aspru), in diverse compositioni de termini tehnici, precumu : *dasyanthu, dasyanthera, dasycampa, dasycarpu, dasycephalu, dasyceru, dasychiru, dasycladu, dasygastru, dasyglottu, dasygnathu, dasyliriu, dasyloma, dasymetru*, etc., pentru allu caroru intellesu consulta partea posteriore.

DATA, s. f., datum, datio, 1. effectulu lucrarii indicate prin verbulu dare; *pre date pre luate*, 2. tempulu, epoch'a in care s'a facutu, in specie, in care s'a scrisu unu documentu, una epistola, in loculu carei-a se applica mai bene masculinulu datu; 3. in locutionile adverbiali : *una data, alta data, asta data, de una data, in data, pre data*, indica momentulu tempului cu varie nuantie.

DATARE, -ediu, v., datare, a pune datulu pre una scrișore, a indicá tempulu candu s'a facutu ceva.

DATARIU, -iu, adj., datarius, relativu la dare, *dabile*.

DATATORIU, -tória, adj. s. dator, lar-

gitor, care da; *datatoriu de viétia*, care da viétia, vivifica.

DATATURA, s. f., vedi 1 *datura*.

DATI, v. pers. II, pl. indic. conj. si imperat. *datís, detís, date*, si pers. II pl. imperf. contrassa d'in *dabati, daati* in *dáti, dabatis*, vedi verbulu *dare*.

DATINA, s. f., (de la verbulu *dare* sau *declare*), *consuetudo*, mos, usantia, consuetudine; *datinele strabune*; *ellu face cumu e datin'a*; *datine bone, relle*.

DATIONE, s. f., *datio*, actionea de *dare* in t. s. verbului.

DATIVU, -a, adj. s., *dativus*, 1. relativu la *dare*, determinatu prin áctulu de *dare*; *tutore dativu*, tutore determinatu prin testamentu, in opp. cu *tutore optativu*; 2. *casulu dativu*, prin care se arréta obiectulu cui se da, sau care responde la interrogationea *cui*, cumu dicu grammaticii. In limb'a romána numai la pronuminele personali: *mie, tie, sie, nóue, vóue* si scurtatele loru: *mi, ti, si, ni, vi*. se distinge dativulu de genitivu, la celle alte pronumine, substantive si adiective in genere nu se distinge dativulu de genitivu, d'in care causa in constructione, spre a nu se face confusione, dativulu se pone inaintea accusativului, mai allessu candu accusativulu e articulatu: *nu dati copilliloru tóte lucrurile*.

DATORIU, -tória, adj. s., *dator*, *largiens*, *largitor*, care da in t. s. verbului *dare*.

1 DATU, -a, *datus*, partic. pass. allu verbului *dare*, *lucru datu*, *bani dati*, etc.; 2. sup., *lucru de datu*, *n'am bani de datu*.

2 DATU, s. m., *datum*, indicare a tempului unui evenimentu, in specie indicare a tempului unui actu scrisu.

1 DATURA, s. f., *datio*, effectulu lucrarii indicate prin verbulu *dare*.

2 DATURA, s. f., (*datura*), terminu botanicu; genu la familia solanaceoloru, typulu tribului daturatelor care coprinde mai multu de douedieci de specie; plante indigene in Americ'a si in Asi'a tropica, forte veninose.

DATURATU, -a, care sémina cu *datur'a*; *daturate*, tribu de plante d'in famili'a solanaceoloru, allu caroru tipu e genulu *datura*.

DATURICU, -a, term. chymicu: *acidu estrassu d'in datura*.

DATURINA, s. f., substantia alcalina descoperita in semburii *daturei stramonie*, cu proprietati narcotice si veninose.

DAU, v. pers. I. sing. indic. si conj. pres. si pers. III. pl. indic. pres. *do, dem, dant*, si pers. III. pl. imperf., contrassa d'in *dabau, daau*, in *dau, dabant*, vedi verbulu *dare*.

DAUNA, s. f., *damnum*, stricatione, detrimentu, (vorba usitata in Moldavia in locu de *damnu*, formata de poporu dupo analogi'a lui *scaunu*, in locu de *scamnu*).

DAUNARE, -ediu, v., vedi *dammare*.

DAUNOSU, -a, *dammesus*, stricatiuos, vettamatoriu, care adduce sau face *damna* (*damnu*), *damnosu*, usitatu in Moldavia; in unele locuri d'in Transilvania se dice in locu de *avidu*, *mancatiuos*, *lingusitoriu*, care si baga gur'a in tobe.

DAUNU, pl. -e, *damnum*, vedi *damnu*.

1 DE, prep., *de*, I. se applica in locutioni fórte numerose, ca si in celle alte limbe romanice: 1. ca in limb'a latina in locu de *despre*: *se vorbesce de noi*; 2. in locu de *de cõtra*: *junele nostru se lauda de tóta lumea*, sau *e laudatu de tóta lumea*; 3. cu reflexivele in locu de *d'in partea*: *me temu de domnedieu, ne tememu de ómenii rei, elli se temu de focu*; 4. spre a indicá caus'a: *suffere de friguri, a moritu de supperare, nu mai póte de fóme, de sete*; mai vertosu: a) cu verbe si adiective ce espremu *departare* sau *plenitudine*: *plenu de intellectione, a saturá de bani, a scapá de morte, a fugi de adunari relle*; déro si cu multe ce espremu *appropriare* sau *unire* (vedi si diosu la 6): *a accatiá de cuniu, a redimá de muru, a se lipi de parete*; b) spre a indicá *partea* pre care cade una calitate: *bonu de gura, ageru de mente, omu numai de nume, grossu de capu*, etc.; 5. spre a indicá scopulu: *me rogu de iertare, ne preparamu de calle, vestimente de ierna; se ve fia de bene*; 6. spre a indicá modulu: *a legá pre omu de mani, de petiore*, þa chiaru *a legá callulu de gardu*; mai vertosu in espressioni ca: *a mená de focu, a mori*

de unu capu; 7. spre a arretá materi'a d'in care consiste unu lucru : unu saccu de farina, una casa de pétra; unu vasu de lutu; buccate de carne, friptura de vacca; 8. spre a arretá speci'a : omeni de acesti-a connosemu multi; tóte animalile de genulu acestu-a; de acésta specie sunt si passerile nostre; substantivulu acestu-a e de genulu masculinu; omu de omenia, de nemica; 9. spre a arretá cantitatea sau numerulu d'in care se compune ceva : una litra de carne, una turma de oui, una multime de cetatiani, douedieci de bot, trei cente de oui, patru mii de capre; 10. spre a indicá comparationea numerica, in locu de de cátu : n'avemu mai multu de trei galbini, copillulu n'are mai multu de patru anni; 11. spre a indicá punctulu de procedere a) in tempu : de trei anni nu mai audimu nemica de dènsulu; de eri nu mai vorbesce nemica; cu sensu ceva differitu in locutioni ca : venimu de sera, se scolla de nopte, pleca de tempuriu, etc.; β) in spatiu : de ici, de collo peno collo; 12. spre a indicá repetitionea numerale : de dóue ori, de trei ori, de diece ori, de dóuedieci de ori, de trei cente de ori, de patru mii de ori, de multe ori, de nenumerate ori; 13. dupo inainte, aproape, departe, d'incóce, d'in collo, se pune prep. de : inainte de mene, inainte de pasci, aproape de cetate, departe de satu, d'incóce de riu, d'in collo de monti; si cu fora in locutioni ca : fora de lege, fora de peccatu; éro afora, ca si cellé de susu, totudeuna cu de : afora de mene, si cu compusulu d'in : afora d'in casa; 14. se pone inaintea supineloru spre a indicá destinationea : penna de scrissu, lucru de facutu, nu su tote de creditu câte spune acellu omu; mai vertosu cu adiectivu : a) liusioru de diu, greu de facutu; β) assemine se pune cu substantivele verbali : lucruri de mancare, óre de dormire, γ) cu substantive prin care se intellege una lucrare verbale : peccatu de morte, cáne de venatu, mai vertosu in locutioni ca : amore de parenti, de copilli; frica de Domnedieu, rosine de omeni, tem'a de inimici, etc.; δ) tendenti'a acésta-a mer-

ge asiá departe in cátu se pune inaintea imperativului in loculu latinului ut : du-te de lu chiama peno la mene, sau a indicativului cu acellu-asi sensu : s'a dussu de l'a chiamatu la palatuu; si cu intellesu intensivu ca lat. ut in cátu : dati de le spargeti capulu, dorme de se impute, mundru de nu i adjungi cu stemurarea la nasu (vedi si 2 de); 15. se pune inaintea infinitiveloru, mai inainte sengura, acumu imperuna cu prep. a : a incetatu de a respirá; e greu de a scrie tóte essemplele câte se potu cugetá; nu e bene de a luá páncea filiiloru si de a ua arruncá câniloru. II. Prep. de 1. occurre unita cu a inaintea infinitiveloru, precumu s'a vedutu la 15; apoi in locutioni ca : de a casa, de a dreptulu, de a latulu, de a lungulu, de a porc'a, de a petreculu, de a brancele, (vedi prep. a), si in unire cu tote particulele compuse cu a, precumu : de acollo, de atunci, de aproape, de abiá, etc., 2. occurre unita cu prep. la spre a indicá inceputulu, punctulu de procedere, sau originea d'in care curge unu lucru : de la Bucuresci peno la Giurgiu sunt optu milliarie geografice; tote provinu de la Domnedieu; de la fundarea Romei peno la stabilirea republicei sunt 244 de anni; de la capu se impute pescele; 3. occurre unita cu prep. in, spre a indicá essirea d'in unu lucru : d'in natur'a omului; d'in lume; d'in baserica, d'in scola, etc.; prep. de intra, in concurrentia cu compusele de la si d'in, in frasi ce au differentie de intellesu cátu se pote de delicate : a) cu d'in candu e vorb'a de caus'a morale : de ura si d'in ura, de amore si d'in amore; inse numai : de fome, de sete, si nu : d'in fome, d'in sete, etc.; b) cu de la si cu d'in in frasi ca : a scapá de inchisore, a scapá de la inchisore si a scapá d'in inchisore. Assemine se léga de cu intru, si cu intre : d'intr'acésta cauza, d'intre voi toti; si cu tóte preposit. si adv. compuse cu in, precumu : d'in afora, d'in intru, d'in cóce, d'in collo, ba chiaru si cu tote cellé simple : despre, de sub; de cu, de longa, de pre, de susu, de diosu, etc.; apoi la celle compuse una data cu de inoe se mai

adauge si altu de : *de desuptu, de deasupra, de d'in collo, etc.*, (vedi 1 co si collo; vedi si celle alte adverbie si propositioni simple la loculu loru).

2 DE, conj. scurtata d'in *déco*, si : *de nu poti veni peno la mene, spune-mi ca se vinu cu la tene*, in locu de : *déco* nu poti veni. Si in locutionea : *de cumuwa, siquo modo. De si, etsi, quamquam, quamvis*, inco se rapporta la una assemine contractione. Vedi mai diosu. L.

3 DE, in compositioni insemna : a) departare, separare, in sensu materiale si morale, b) tragere de susu in diosu, c) lipse sau defectu, d) depleniire, servesce prin urmare spre confortarea sensului coprinsu in verbulu simplu. Essemplele urmatorie voru presentá dese occasioni spre confirmarea acestoru indicationi. L.

DEA, s. f., *dea*; vedi *diéa, deéssa* si *diééssa*.

DEALBARE, v., *dealbare*, a spoli paratii cu albu, a le dá una colóre alba, a i albi.

DEALBATIONE, s. f., *dealbatio*, spoliirea sau spoliitur'a alba, albitura.

DEALBATU, -a, part. *dealbatus*, spoliitu albu, albitu.

DEALLOSU, -a, *clivusus, montosus*, plenu de dealluri; *terre deallose*.

DEALLU, pl. -uri, *collis, clivus, mons*, una inaltime de pamentu mai mica de cátu unu monte; colle sau collina; *la deallu, la valle; de la deallu la valle*, d'in susu in diosu; *deallulu cu viniéle*. Verb'a e de origine obscura, inse noi nu ne indouimu de romanitatea ei. In form'a, precumu si in intellessulu ei se pare ascunsu contrariulu *vallei*.

DEALLUROSU, -a, adj., *clivusus, montosus*, alta forma a derivatului *deallosu*, combinata d'in plurariulu vorbei *deallu, dealluri*, adeco : cu multe dealluri.

DEALLUTIU, pl. -ie, *colliculius*, deminutivu d'in *deallu, collina*.

DE-ANTÁNIU sau *d'ántániu*, adv., primus, vedi *ántániu*.

* DEBACCHARE, sau *debaccare*, v., *debacchari*, a se aprende de nebonía, a se desfrená.

* DEBACCHATIONE sau *debacca-*

tioné, s. f., *debacchatio*, apprendere de nebonía, deliriu, desfrenare.

DEBALLARE, v., (d'in *de* si *βάλλειν, arruncare*), exhaustire, debilitare, enervare, a stóree de poteri, a reduce la completa stare de nepotentia, a enervá; mai allessu refl. a *se deballá*, marcescere, flaccescere, tabescere; a se flaccí, a se vescedí, a perde coragiulu : *ellu se deballa pre dí ce merge*.

DEBALLATU, -a, adj. part., *exhaustus, debilitatus, flaccus, marcidus*, storsu de poteri, enervatu, flaccitu, vesceditu : *omu deballatu de anni si de morbi, callu deballatu, carru deballatu, flori deballate, etc.*

DEBATERE, *debatui, debatutu*, v., decutere, a bate ca se cada diosu, a dá diosu prin batere usiora : a *debate merele, perele, nucile*; (diversu de *desbatere, discutere*).

* DEBELLARE, v., *debellare*, a supune prin poterea armeloru; a terminá bellulu; diversu de *deballare*.

* DEBELLATIONE, s. f., (*debellatio*), supunere prin poterea armeloru; terminarea bellului.

* DEBELLATORIU, -tória, adj. s., *debellator*, care debella, domita, invinge, supune cu armele.

* DEBELLATRICE, s. f., *debellatrix*, femina *debellatória*, femina care scie invinge, in sensu propriu si figuratu.

* DEBELLATU, -a, *debellatus*, domitatu, invinsu, suppusu prin arme; diversu de *deballatu*.

* DEBERE, *devere, deere, debui, devui, deui, debutu, devutu, deutu*, v., *debere*, a fi detoriu, a fi obligatu, a fi tinutu, a fi constrinsu, a fi necessitatu : *noi debemu parentiloru viétia nostra; voi ne debeti tóta averea nostra; dupo preceptele religiunei crestine, debemu face bene si celloru ce ne facu nóue reu*.

* DEBILE, adj., *debilis*, fora potere, fora taría, flaccu, lángedu.

* DEBILITARE, v., *debilitare*, a depreme poterile, a flaccí, a langedí, a mutilá, a vettemá, a vulnerá.

* DEBILITATE, s. f., *debilitas*, stare de debile, flaccitate, langedime, lipse de potere, lipse de taría.

* **DEBILITATIONE**, s. f., *debilitatio*, acione si effectu allu actionei indicate prin verbulu *debilitare*.

* **DEBILITATU**, -a, part., *debilitatus*, redussu la stare debile, flaccitu.

* **DEBITARE**, v. s., 1. a inserie intre debitori, 2. a vende, 3. a recită, a pronunția, a narrá, a dissipá rumori.

DEBITORIA, (cu i lungu), s. f., *debitum*, *officium*, detoría, fia civile, fia morale, d'in form'a intréga s'a contrassu oea moderna usitata : *detoria*.

DEBITORIUM, -tória, adj. s., debitor, care debe, *detornu*, (vedi *debitoria*).

DEBITRICE, s. f., *debitrix*, debitoria, sau detória.

DEBITU, pl.-e, *debitum*, detoría : *creditu si debitu*.

DEBUCCINARE, v., *debuccinare*, a publicá cu sunetulu buccinului.

DEBUCCINATORIUM, -tória, adj. s., *debuccinator*, care publica cu buccinulu.

* **DEBULLIRE**, v., (*debullire*), a incetá de a bulli sau de a ferbe, a se reci.

* **DEBULLITIONE**, s. f., *debullitio*, incetare de ferbere, recire.

† **DECA**-, (de la grec. *δέκα*, diece), in diverse compositioni de termini tehnici, precumu : *decabrachide*, *decacanthu*, *dacachordu*, *decadactylu*, *decaedru*, *decagynu*, *decalogu*, *decapetalu*, *decaphyllu*, *decasyllabu*, *decatomu*, etc. In sistem'a metrica se applica terminulu grecu *deca* in locu de *decuplu* : *decaria*, aria decupla, sau diece arie, *decagrammu*, grammu decuplu, sau diece gramme ; *decalitru*, litra decupla, sau diece litre ; *decametru*, metru decuplu, sau diece metri ; *decasteriu*, steriu decuplu, sau diece sterie.

* **DECADE**, s. f., *decas* (*δεκάς*), numeru de diece, decime.

DECADENTE, adj. part., *labens*, care inclina spre cadere.

DECADENTIA, s. f., *rerum inellectio*, inceputu de cadere, de degradatio-ne, mergere spre cadere, spre ruina.

DECADERE, *decadui*, *decadutu*, [v. *labi*, in deterius *labi*, a se plecá spre cadere, a merge cadendu, a cadé.

* **DECADICU**, -a, adj., *denarius*; *systema decadica*, dupo care noi numeramu

peno la diece, si apoi reincepemu, diversa de systema *dodecadica*, si in genere de veri-ce alta systema numerica.

DECALCARE, v., *decalcare*, a calcá cu petiórele, a calcá in petióre.

DECALOGU, s. m., *decalogus*, (*δέκα-λόγος*) proprie: diece covente; in speciale: diece precepte, sau diece commánde d'in biblia.

DECANATU, pl.-e, *decania*; *decanimuns*, demnitate sau functie de *decanu*.

DECANIA, s. f., *decania*, numeru de diece; *decanatu*.

DECANTARE, v., *decantare*, a cantá unu canteu, a lu recită cantandu, a essecutá unu cântu, a repetí acellu-asi lucr.

DECANTATIONE, s. f., *decantatio*, repetitioe a acellu-asi cantu, a acellei-asi narrationi, repetitioe otioása.

DECANTATU, -a, part., *decantatus*, recitatu cantandu, repetitu.

DECANU, s. m., *decanus*, unu superiore preste diece, unu officiaru preste diece militari; la univeritati *decanulu unei facultati* este professoriulu superiore allu facultatii cu dreptulu de a presedé consiliulu facultatii si de a administrá affacerile facultatii; in vechi'a astrologia se numiá *decanu* geniulu ce presedea preste diece grade alle zodiacului, fia-care luna numerá trei decani, si annulu intregu troidieci si sesse de decani.

DECAPITARE, v., *decollare*, a taliá capulu, a decollá; vedi *decollare*.

DECAPITATIONE, s. f., *decollatio*, taliare a capului, *decollatio*; vedi *decollatio*.

DECAPITATU, -a, adj. part., *decollatus*, cu capulu taliatu, *decollatu*; vedi *decollatu*.

DECARNARE, v., *decarnare*, a decarná, a luá carnea de pre ósse, a despoiá de carne.

DECARNATU, -a, part., *decarnatus*, despoiatu de carne.

DECASTYLU sau *decastulu*, s. m., *decastylos* (*δεκάστολος*), unu edificiu, in specie unu templu cu diece colonne in facia.

DECE sau *diece*, num., decem; vedi *diece*.

* **DECEDERE**, *decessi* si *decessei*, *decessu*, v., decedere, a se dá in laturi, a se abbate, a se departá, a essí d'in viótiá. De aci: *decessulu*, essirea d'in viótiá, *decessii*, repausatii, mortii.

DECEMBRE, s. m., december, a diecea luna (sau mese) in calendariulu romanu incependu cu numerarea de la Martin. In limb'a romana lunile se tractédia ca numeni proprie, si se dice: *lun'a lui Decembre*, *la inceputulu sau la finitulu lui Decembre*, *Decembre are treidieci si un'a de dílle*. *Pre tempulu lui Iuliu Cesare*, care a regulatu calendariulu romanu, *solstitiulu de iérna erá la 25 Decembre*.

* **DECEMESTRE**, adj., *decemestrís*, de diece luni (sau mesi); *pre tempulu lui Romulu annulu romanu erá decemestre*.

* **DECEMMODIU**, -a, adj. s., *decemmodius*, de diece modii, adeco de trei patrantarie si unu modiu, fiendu co patrantariulu avea trei modii.

* **DECEMPEDA**, s. f., *decempeda*, peritica de diece petiore, sau de doui passi romani.

* **DECEMPEDITORIU**, s. m., *decempedator*, mesuratoriu care se servece cu *decemped'a*, agrimensoriu.

* **DECEMPLICATU**, -a, adj., *decemplicatus*, luatu de diece ori, decuplu.

* **DECEMPlice**, adj., *decemplex*, indiecitu, in diece plicature, decuplu.

* **DECEMPRIMATU**, s. f., *decemprimatus*, demnitate sau functie de *decemprimi*.

* **DECEMPRIMI**, pl., *decemprimi*, cei d'antánii diece decurioni ai unui municipiu.

* **DECEMREME**, adj., *decemremis*, cu diece ordini de remi.

* **DECEMSCALMU**, -a, adj., *decemscalmus*, cu diece remi.

* **DECEMVIRALE**, adj., *decemviralis*, relativu la decemviri: *legile decemvirali*.

* **DECEMVIRATU**, s. m., *decemviratus*, demnitate sau functie de *decemviri*.

* **DECEMVIRU**, pl.-*decemviri*, decem-

vir, *decemviri*, diece barbati, commissione de diece magistrati, numiti la annulu Romei 304, spre a redege unu corpu de legi; veri-ce commissione compusa d'in diece persone.

* **DECENNALE**, adj., *decennalis*, de diece anni, *jocuri decennali*.

* **DECENNE**, adj., *decennis*, care dura diece anni, de diece anni.

DECENNIU, pl.-*ie*, *decennium*, spatiu de diece anni.

* **DECENTE**, adj. part., *decens*, care se covine, covenientiosu; formosu.

* **DECENTIA**, s. f., *decentia*, covenientia sau covientia; formosetia.

* **DECEPERE**, *decepui*, *deceptu* si *deceptu*, v., (comp. d'in *de* si *capere*); *decpere*, a prende in cursu, cu artificie, etc., si de aci: a insellá, a ammagí.

* **DECEPTIONE**, s. f., *deceptio*, insellatione, ammagire.

* **DECEPTIOSU**, -a, adj., *deceptiosus*, insellatoriu, plenu de insellatione.

* **DECEPTIVU**, -a, adj., *deceptivus*, prin care se insella: *vorbe deceptive*, *apucature deceptive*.

* **DECEPTORIU**, -toria, adj. s., *deceptor*, *deceptorius*, insellatoriu, ammagitoriu.

* **DECEPTRICE**, s. f., *deceptrix*, insellatoria, ammagitoria, femina care insella.

* **DECEPTU**, -a, adj. part., *deceptus*, insellatu, ammagitu.

* **DECERE**, v., *decere*, a se coveni, a sedé bene, a sedé formosu, a fi covenitiosu.

DECERNERE, *decernui*, *decernutu*, si *decretu*, v., *decernere*, a judecá, a decide, a decretá, a resolve; a *decerne* cuiva unu premi.

* **DECERPERE**, *decerpui*, *decerputu* si *decerptu*, v., *decerpere*, a desface collegundu, a college, a *decerpe* flori, a *decerpe* pome.

* **DECERPTIONE**, s. f., *decerptio*, *decerptere*; collegere.

* **DECERPTU**, -a, adj. part., *decerptus*, *decerptu*, collessu, luatu.

DECERTARE, v., *decertare*, a luptá, a se luptá, a combate, a se certá, a disputá, a se intrece.

DECERTATIONE, s. f., *decertatio*,

lupta, cërta, disputa, in t. s. verbului.

DECERTATORIU, *-toria*, adj. s., *decertans*, care decerta, se lupta, se intrece.

DECERTATU, *-a*, adj. part., *decertatus*, luptatu, disputatu, combatutu.

DECESSIONE, s. f., *decessio*, retragere, abbattere, essire d'in una functione, essire d'in viëtia, morte.

DECESSORIU, *-soria*, adj. s., *decessor*, care se retrage, esse d'in functione.

1 DECESSU, *-a*, adj. part., *decessus*, retrassu, essitu, essitu d'in viëtia, mortu.

2 DECESSU, s. m., *decessus*, retragere, essire d'in functione, essire d'in viëtia, morte.

DECI, conj. d'in *de* si *ci=ce*, *dehinc*, *erge*, igitur, affine in sensu cu: *déro*, *assia déro*, etc., applicatu mai vertosu in limb'a practica judecatoresca; luatu si ca s. m. *unu deci*, si cu articlu: *deciu-lu*.

† DECI-, (de la lat. *decimus*), in compositionile systemei decimale spre a indicá *decim'a parte*, precumu: *decitaria*, *decim'a parte* d'in aria; *decigrammu*, *decim'a parte* d'in grammu, *decilitru*, *decim'a parte* d'in litra; *decimetru*; *decim'a parte* d'in metru; *decisteriu*, *decim'a parte* d'in steriu.

* 1 DECIDERE, *decisi* si *decisei*, *decisu*, v., *decidere* (de la *cadere*), a cadé, a cadé de, a perí.

* 2 DECEDERE, *decisi* si *decisei*, *decisu*, v., *decidere* (de la *cadere*), a taiá, si de aci, a judecá, a resolve, a terminá, a determiná: *a decide una causa*, *a decide unu procesu*; *ce s'a decisu in caus'a acésta-a?*

DECIMA, s. f., *decima*, *decuma*, *decim'a parte*, a diecea parte care se ia in unele locuri d'in venituri ca contributione.

DECIMALE, adj., (*decimals*), *systema decimale*, in care basea e numerulu diece, atátu in multiplicatiune cátu si in divisiune: *system'a metrica* e *systema decimale*; *fractione decimale*, allu carei nominatoriu e una potentia a numerului diece.

DECIMANA, s. f., (*decumana*), numeru de diece dille, precumu *septeman'a* e unu numeru de sépte dille.

DECIMANU, *-a*, adj. s., *decimanus* si *decumans*, relativu la *decima*: *agru decimanu*, *agru suppusu decime*; *decimanu*, *perceptoriu de decima*.

DECIMARE, v., *decimare* si *decumare*, a luá pre unulu d'in diece, a pufi pre unulu din diece, a uccide pre unulu d'in diece.

DECIMARIRE, *-escu*, v., vedi *decimariu*.

DECIMARIU, s. m., *perceptoriu de decima*; de aci si v. *decimarire*, *-escu*, a face officiu de *decimariu*.

DECIMATIONE, s. f., *decimatio* si *decumatio*, actione de *decimare* in t. s. verbului.

DECIMATORIU, *-toria*, adj. s., *decimans* et *decumans*, care decima.

1 DECIMATU, *-a*, adj. part., *decimatus*, d'in diece luatu.

2 DECIMATU, s. m., sup., actulu, effectulu sau resultatulu *decimarii*.

DECIME, s. f., *decas* (*δέκα*), una cantitate de diece; vedi *decime*.

DECIMU, *-a*, adj., *decimus*, allu diecele; vedi *decimu*.

DECIMUIRE, *-escu*, (cu desfiguratiunile *desimuire*, *disimuire*, *dijimuire*), v., a percepe si stringe darea numita *decima*.

DECINA, s. f., *decussis*, *decuria*, *decarius*, unu numeru de diece lucruri, (it. *decina*, fr. *dizaine*).

* DECIRCINARE, v., *decircinare*, a trage cu circinulu, a rotundí.

DECESIONE, s. f., *decisio*, actione de *decidere*, judicata, resolutiune: *a asteptá decisiunea judiciloru*; *decisiunea tribunariului va urmá in pucine dille*; *ce decisiune a luatu processulu nostru?* e *difficile a dá una decesiune in acésta causa complicata*.

DECISIVU, *-a*, adj., *decretorius*, prin care se decide: *punctu decisivu*, *momentu decisivu*, *batalia decisiva*, *actione decisiva*.

DECISU, *-a*, adj. part., *decisus*, taliatu, terminatu, determinatu, regulatu.

DECLAMARE, v., *declamare*, a strigá, a pronuntiá, a pronuntiá unu discursu, a tractá unu subiectu ca essercitiu, a se essercitá in vorbire.

DECLAMATIONE, s. f., *declamatio*, acțiune sau artă de a declamă, exercițiu în artă de a declamă, discursul declamativ.

DECLAMATIVU, -a, adj., *declamatorius*, prin cari se declamă : *modu declamativu*.

DECLAMATORIU, -tória, adj. s., *declamatorius*, relativu la declamatiune sau la exercitiul de a vorbi solennale : *arta declamatoria*.

DECLAMATU, -a, adj. part., *declamatus*, pronunțiatu după regulile artei declamatorice.

DECLARARE, v., *declarare*, a lumina una idee prin mai multe vorbe cunoscute, a face cunoscutu, a manifesta, a arăta; a si spune claru si împede ideea seă, a da prefață : *a declară ceva formală; a declară cu gură, a declară în scrisu; a declară defectele unui lucru; a declară peccatulul sevu; elle declara ceea ce tacuseră peno aci; ea declară că nu va mai essi d'în casa; Socrate fu declarat de oraculul lui Apolline că nu mai inteligent d'între omeni; ea si declară sentimentele selle; a declară valoarea unei proprietăți; a declară starea averilor selle; refl. a se declară, a se pronunția, a se explică, a se manifesta.*

DECLARATIONE, s. f., *declaratio*, acțiune sau efectul de a declara în t. s. verbului. În logica *declaratiune* e terminul cel mai larg, *definițiune* cel mai strimț, si *descripțiune* între acești doi : *declaratiunea debe se spuna totu ce e necesariu spre a face ideea clară.*

DECLARATIVU, -a, adj., *declarativus*, prin care se declara, se luminează, se caracterisă : *verbe declarative, termini declarative.*

DECLARATORIU, -toria, adj. s., *declarator, declaratorius*, care declara, în t. s. verbului.

DECLARATU, -a, adj. part., *declaratus*, manifestatu.

DECLIMATARE, vedi *desclimatare*.

DECLIMATISARE, vedi *desclimatizare*.

DECLINABILE, adj., *declinabilis*, care se poate declina; care se poate varia prin cazuri si numeri : *verbe declinabili.*

DECLINARE, v., *declinare*; 1. a pleca, a flecte, a se pleca, a se flecte; a se pleca spre cadere; 2. în gramm. a varia prin cazuri si numeri : *a declina unu substantiv, a declina unu pronume*; 3. a se abate, a se feri; 4. în astron. a dista de la ecatoriu.

DECLINARE, s. verbale, *declinatio*, în t. s. verbului.

DECLINATIONE, s. f., *declinatio*, acțiune sau efectul de a declina, în t. s. verbului, în specie : 1. în gramm. : *variatiune a unei vorbe prin cazuri si numeri : în limbă romana avem numai două declinatiune, ună pentru numenile masculine si altă pentru cele feminine*; 2. în astron. : *distanția a unei stele de la ecatoriu : declinatiune boreală, si declinatiune australe. L.*

DECLINATIVU, -a, adj., (*declinativus*), cu declinatiune sau flexiune, în grammatica.

DECLINATORIU, -toria, adj. s., *declinans*, care declina.

1 **DECLINATU**, -a, adj. part., *declinatus*, plecatu, abbatutu, variatu prin cazuri; departatu.

2 **DECLINATU**, s. m., sup. *declinatus*, actul de a declina.

DECLINE, si *declinu*, -a, adj., *declinis*, care se pleca sau se departă.

DECLINITATE, s. f., *declinatio*, aplicare spre departare, gradul de declinatiune.

1 **DECLINU**, -a, adj., *declinis*, plecatu, aplicatu spre cadere.

2 **DECLINU**, s. m., *declinatio, inclinatio, flexus*, plecare spre cadere, plecare spre finit : *declinulu lunii, declinulu dillei, declinulu etății, declinulu vietiei, declinulu imperiului romanu, declinulu formosetiei, declinulu unui morbu.*

DECLIVE si *declivu*, -a, adj., *declivis*, plecatu, inclinat, care se pleca la vale.

DECLIVITATE, s. f., *declivitas*, calitate de *declivu*, gradul de plecare la vale.

DECLIVU, -a, adj., *declivus*, vedi *declive*.

DECO, conj., si, an, utrum, se pune atătu cu indicativul cătu si cu condiționarul sau optativul : *déco esti cu*

mente, nu face faptele aceste-a; déco scieam acésta-a, nu me miscám de a casa; déco poti vino pèno la mène; déco asiu fi mai tènèru, m'asiu pune pre studiulu limbei turcesci; bene ar fi, déco ar plouá; nu sciu, déco e a casa; observati bene déco ei su applecati a luá armele in contr'a Turciloru.

DECOCERE, *decossi, decossei* si *decopsei, decoptu* si *decoctu*, v., decoquere, a ferbe deplenu, digere; a mancá; a ruiná.

DECOCTIONE, s. f., *decoctio*, actione si effectu de *decocere*, in t. s. verbului.

DECOCTORIU, *-toria*, adj. s., *decoctor*, care decoce; fig. dissipatoriu, ruinatoriu, omu ruinatu.

1 DECOCTU, *-a*, adj. part., *decoctus*, decoptu, deplenu fertu.

2 DECOCTU, s. m., *decoctum*, terminu de medicina, apa in care au decoctu (au fertu) speciele sau materiele medicinale.

3 DECOCTU, s. m., sup. *decoctus*, *-a*, actu de decócere.

DECOCTURA, s. f., *decoctura*, resultat de decócere, decoptura.

1 DECOLLARE, v., *decellare*, a taliá *collulu*, a taliá capulu, a decapítá.

2 DECOLLARE, s. verbale, *decollatio*, actione de decollare, in t. s. verbului.

DECOLLATIONE, s. f., *decollatio*, taliare a collului, taliare a capului, decapitatione.

DECOLLATORIU, *-tória*, adj. s., *decollans*, care decolla, talia collulu sau capulu.

1 DECOLLATU, *-a*, adj. part., *decollatus*, decapítatu.

2 DECOLLATU, s. m., sup., *decollatio*, actulu de taliare a capului, decollatione.

DECOLORARE, v., *decolorare*, a alterá colórea, a descolorá; fig. a desonorá; vedi *descolorare*.

DECOLORATIONE, s. f., *decoloratio*, alteratione de colóre, descoloratione; vedi *descoloratione*.

DESCOLORATU, *-a*, adj. part., *decoloratus*, alteratu in colóre, descoloratu.

DECOLORE, si *decoloru*, *-a*, adj., *decolor*, fora colóre, care a perdutu colorea

naturale, alteratu in colóre; descoloratu.

DECOMPONERE, v., *solvere*; vedi *descomponere* cu tote derivatele selle.

DECOPTU, *-a*, adj. part., *decoctus*, deplenu coplu sau fertu; vedi *decoctu*.

DECOPTURA, s. f., *decoctura*, effectu sau resultatulu decocerei; vedi *decoctura*.

DECORAMENTU, pl. *-e*, *decoramentum*, ornamentu.

DECORAME, pl. *decoramine*, *decoramen*, ornamentu.

DECORARE, v., *decorare*, a orná, a adorná, a informosetiá; fig. a onorá.

DECORATIONE, s. f., (*decoratio*), actione de decorare, adoratione; fig. semnu de distinctiune datu de unu domnitoriu: *toti officarii au venitu adornati cu decorationile loru*; la theatru: scenele de pinse cu diverse figuri istorice relative la dram'a ce se jóca.

DECORATORIU, *-toria*, adj. s., *decorator*, care decora; la theatru, care face decorationile.

1 DECORATU, *-a*, adj. part., *decoratus*, ornatu, adornatu, informosetiatu.

2 DECORATU, s. m. sup., *decoratio*, actulu, effectulu sau resultatulu de *decorare*.

DECORE, s. f., *decus*, *decor*, cea ce se covine, covientia, elegantia, ornamentu; bonacovientia.

DECOROSU, *-a*, adj., *decorosus*, covientiosu, plenu de covientia.

DECORTICARE, v., *decorticare*, a luá scorti'a, a descorticá; vedi *descorticare*.

DECORTICATIONE, s. f., *decorticiatio*, actione de a luá scorti'a, de a descorticá.

DESCORTICATU, *-a*, *decorticiatus*, despoliatu de scortia, descorticatu, vedi *descorticatu*.

1 DECORU, *-a*, adj., *decorus*, covientiosu, formosu, ornatu.

2 DECORU, s. m., *decorum*, covientia, bonacovientia, decencia.

* DECREMENTU, pl. *-e*, *decrementum*, scadere, diminutione, degeneratiune.

* DECREPITU, *-a*, adj., *decrepitus*, betránu, imbetranitu, storsu de potere.

* **DECREPITUDE**, s. f., *decrepitas*, *betranetia*, etate suprema storsa de potere.

DECRESCENTE, adj. part., *decre-scens*, care *decesce*, *scade*, merge spre *scadere*.

DECRESCENTIA, s. f., *decrescientia*, *decescere*, *scadere*: *decescenti'a lunei*.

1 **DECRESCERE**, *decescui*, *decescutu*. v., *decescere*, a *scade*, a se *micusiora*, a se *impucina*: *diu'a decesce*, *lun'a decesce*, *apele decescu*.

2 **DECRESCERE**, s. verbale, *decescentia*, in t. s. *verbului*.

DECRESCUTU, -a, adj. part., *deces-tus*, *diminutus*, *scadutu*, *micusioratu*, *impucinatu*.

* **DECRETALE**, adj., *decretalis*, *ordinatu* prin *decretu*.

* **DECRETARE**, v., *decernere*, *decretum facere*, a *ordina*, a *face* una *dispositione* cu *potere* de *lege*, a *face* una *dispositione* in *poterea* unei *legi*, a *decide*: a *decreta desfientiarea penei de morde*.

* **DECRETATU**, -a, *decretus*, *decisu*, *determinatu*, *ordinatu*.

DECRETORIU, -toria, adj. s., *decretorius*, *decisivu*, *definitivu*; *batalia decretoria*, *batalia decisiva*.

* **DECRETU**, pl.-e, *decretum*, *ordinatione*, *decisione*, *dispositione* *legale*, *judicata*: *decretele divine*, *dispositionile*, *consiliiale*, *planurile* *divine*.

* **DECULCARE**, v., *deculcare*, a *calca* cu *petiorele*; a *culca* la *pamentu*.

DECULLARE, v., *delumbare*; a *desella*.

* **DECUMA**, s. f., *decuma*, *decima*; vedi *decima*.

* **DECUMANU**, s. m., *decumanus*, vedi *decimanu*.

* **DECUNCE**, adj., *decunx* si *decuncis*, de *diece* *uncie*.

* **DECUPELLARE**, v., (fr. *decupeller*, *formatu* d'in *lat. de*, si *gr. κύπελλον*, *cupa*, *cupella*); in *chymica*: a *versa* in *incetinellu* una *licore* *plecandu* *vasulu* in *care* se *coprende*.

* **DECUPELLATIONE**, s. f., (fr. *décupellation*), *actione* de *decupellare*. *Terminu* *chymicu*.

* **DECUPELLATU**, -a, adj. part., (fr. *décupellé*), *versatu* *incetinellu* d'in *una* *cupella* in *altu* *vasu*.

* **DECUPLARE**, v., *decuplare*, a *multiplica* cu *diece*, a *indieci*.

* **DECUPLATIONE**, s. f., *decuplandi actio*, *multiplicatione* cu *diece*, *indieciere*.

* **DECUPLATORIU**, -toria, adj. s., *decuplans*, *care* *decupla*, *multiplica* cu *diece*.

* **DECUPLATU**, -a, adj. part., *decuplatus*, *multiplicatu* cu *diece*, *indieci*.

* **DECUPLU**, -a, adj., *decuplus*, *multiplicatu* cu *diece*, *indieci*.

* **DECURIA**, s. f., *decuria*, *numeru* de *diece*, *adunare* de *diece*, *decina*: *decuria de callari*, *decuria de senatori*, *decuria de judecatori*.

* **DECURIALE**, adj., *decurialis*, de *diece*, *compusu* d'in *diece*, *relativu* la *decuria*.

* **DECURIARE**, v., *decuriare*, a *imparti* in *decurie*; *fig.* a *forma* *factioni*.

* **DECURIATIONE**, s. f., *decuriatio*, *impartire* in *decurie*.

* 1 **DECURIATU**, -a, *decuriatus*, *impartitu* in *decurie*.

* 2 **DECURIATU**, s. m., sup., *decuriatus-n*, *actulu* de *impartire* in *decurie*.

* **DECURIONALE**, adj., *decurionalis*, de *decurione*, *relativu* la *decurionatu*.

* **DECURIONATU**, s. m., *decurionatus-n*, *demnitate* si *functione* de *decurione*.

* **DECURIONE**, s. m., *decurio*, *capulu* sau *presedentele* unei *decurie*; *senatoriu* in *cetatile* *municipali* sau in *colonie*; *officiariu* *care* la *inceputu* *comanda* *diece*, *mai* in *urma* *treidieci* de *callari*; *capulu* *unui* *servitiu* in *palatiulu* *imperiale*.

DECURRERE, *decursi* si *decursi*, *decursu*, v., *decurrere*, a *descende*, a *curre* d'in *unu* *locu* *mai* *inaltu* *cofra* *altulu* *mai* *bassu*, a *curre* sau *curge*, a *merge*, a *trece*: a *decurre din monte in valle*; *riulu* *decurre in mare*; *lucrarea*, *tractarea*, *vorbirea* a *decursu* de *minune*; *dillele* *lui* *au* *decursu* in *pace*; vedi *currere*.

DECURSIONE, s. f., *decursio*, *actiune* de *decurrere*, in t. s. *verbului*.

DECURSIVU, -a, adj. modale, *decurserius*, prin *decurrere*: *modu decursivu*.

DECURSURIU, -sória, adj. s., *decurserius*, care *decurre*, relativu la *decursione*.

DECURSU, -a, adj. part., *decursus*, percursu, trecut, implenit: *spatiulu decursu*, *etatea decursa*; si s. m. reale, *decursulu*, cursu de susu in diosu, si in genere, cursu regulatu, etc.: *in decursulu unei longa si pacifica vietia*.

DECURTARE, v., *decurtare*, scurtare, taliare, mutilare; *a decurtá unu callu*, a i taliá cód'a.

DECURTATIONE, s. f., (*decurtatio*), actione de *decurtare*, scurtare, taliare, mutilare; *decurtationea unui rationamentu*.

DECURTATU, -a, adj. part., *decurtatus*, scurtatu, taliatu, mutilatu; *unu syllogismu decurtatu*; *unu callu decurtatu*, cu cód'a taliata.

DECURVARE si *decurbare*, v., (*decurvare*), a curbá in diosu, a recurbá.

DECURVATU si *decurbatu*, -a, adj. part., *decurvatus*, curbatu in diosu, recurbatu.

* DECUSSARE, v., *decussare*, a dá form'a sau figur'a unui X.

* DECUSSATIONE, s. f., *decussatio*, formatione in figur'a unui X.

* DECUSSATU, -a, adj. part., *decussatus*, formatu ca X; *cruce decussata*, *cruce in form'a sau figur'a unui X*.

* DECUSSE, s. m., *decussis*, diece assi, care se insemnau prin X, de aci *decussare*, *decussatu*, *decussatione*.

* DECUSSIONE, s. f., *decussio*. actione de *decutere*, de debateri, de scuturare.

* DECUSSU, -a, adj. part., *decussus*, debatutu, datu diosu, scuturatu.

* DECUTERE, *decussi* si *decussei*, *decussu*, v., *decutere*, a debate, a bate ca se cada diosu, a scuturá: *a decute pomele d'in pomi*, *a decute capetele papaveriloru cu vergell'a*.

* DEDALICU, -a, adj., *dædalicus*, construitu cu arte, arteficial, arteficiosu.

* DEDALIU, -a, adj., *dædaleus*, arteficiole, arteficiosu.

* DEDALU, -a, adj., *dædalus*, plenu

de arte, lucratu cu arte; (de la architectulu mythicu *Dedalu*, *Dædalus*, *Δαίδαλος*); si s. m. reale, *unu dedalu* = *labyrinthu*, incurcatura d'in care cu greu poti essi.

DEDARE, *dedau*, *dedai*, *deda*, *dededi* si *dededei*, *dedatu*, v., *assuescere*, *exercere*, si refl., *a se dedare*, *assuesceri*, *exerceri*, 1. a face de ordinariu, a deprinde, a se deprinde; 2. a essercitá, a se essercitá; *dedau pre cineva la ceva*, *me dedau cu ceva*.

DEDATU, -a, adj. part., *assuefactus*, *assuetus*, *exercitus*, *exercitatus*; *deprentu*, *essercitatu*.

† DEDERE, *dedi* si *dedei*, *dedutu* si *deditu*, v., *dedere*, refl., *se dedere*, a se aplicá, a se dá in mani, a capitulá, a se supune. Radecin'a vorbeloru: *deditu*, *deditione*, *dedititiu*, *deditoriu*.

* DEDECORARE, v., *dedecorare*, a desonorá, a desfigurá, a deformá.

* DEDECORATIONE, s. f., *dedecoratio*, actione de *dedecorare*, *desonore*.

* DEDECORATORIU, -tória, adj. s., *dedecorator*, care *dedecora*, *desonora*, *deformedia*.

* DEDECORATU, -a, adj. part., *dedecoratus*, *desonoratu*, *desfiguratu*, *deformatu*.

* DEDECORE, s. f., *dedecus*, *desonore*, *rosine*, *opprobriu*, *ignominia*, *infamia*; *a committe una dedecore*, a committe una fapta *rosinosa*.

* DEDECOROSU, -a, adj., *dedecorosus*, plenu de *dedecore*, *rosinosu*, *desonorante*.

* DEDECORU, -a, adj., *dedecor*, *dedecorus*, *neconvientiosu*, *rosinosu*, *nedemnu*, *deforme*, *desonorante*.

* DEDEMNARE, v., *dedignari*, a nu aflá demnu, a judecá unu lucru mai pretiosu de demnitatea sea, a refusá cu despretiu, a despretiá.

* DEDEMINATIONE, s. f., *dedignatio*, actione de *dedemnare*, *refusare* cu despretiu, *despretiare*.

DEDICARE, v., *dedicare*, a inchiná, a consecrá, a agurá, a inaugurá: *a dedicá unu templu*, *a dedicá una carte*, *a dedicá unu theatru*, *unu gymnasium*, *a dedicá gradinele selle peramblarei publice*.

DEDICATIONE, s. f., *dedicatio*, in-
 chinatione, consecratione, auguratione,
 inauguratione.

DEDICATIVU, -a, adj., *dedicativus*,
 in modu de dedicare. — La classici se
 pune *dedicativu* in locu de *affirmativu*.

DEDICATORIU, -toria, adj. s., *dedi-*
cator, care dedica in t. s. verbului.

DEDICATU, -a, adj. part., *inclinatu*,
 consecratu, auguratu, inauguratu.

* DEDITIONE, s. f., *editio*, actione
 prin care se da cineva in mânele altui-a,
 se supune, supunere, capitulatione :
a face deditione, a veni in deditione, a
accepe in deditione, deditione la Romani.

* DEDITITU, sau *dediticu*, -a, adj.,
edititius si *editiculus*, relativu la de-
 ditione; unulu d'ntre cei ce s'au datu
 in mânele altui-a, d'ntre cei ce au ca-
 pitulatu, s'au suppusu.

* DEDITORIU, -tória, adj. s., *edito-*
tor, care se dede, se supune, se da in
 mânele altui-a.

* DEDITU, -a, adj. part., *editus*, datu
 cu totulu, aplicatu, inchinatu, devo-
 tatu, suppusu.

1 DEDUCERE, imperat. *dedi*, perf.
dedussi si *dedussei*, *dedussu* si *deductu*,
 v., *deducere*, a duce de susu in diosu, a
 trage, a subtrage, a face se éssa, a sco-
 te, a derivá, a conchide d'in una pro-
 positione : *Socrate a dedussu filosofi'a d'in*
ceru si a introdussu-a in casele omeni-
loru; a deduce d'in capete summ'a care
s'a respunsu ca usura; a deduce riurile,
a deduce in sessu apele de la monti; ce
deduceti d'in acésta propositione? a de-
duce intentionea unui ómu d'in vorbele
lui cari se paru co voiescu a spune altu
ceva.

2 DEDUCERE, s. verbale, *deductio*,
 in t. s. verbului.

DEDUCTIONE, s. f., *deductio*, ac-
 tione de deducere in t. s. verbului : *de-*
ductione apei, deductione a riuriloru,
deductione a usurei d'in capete; a res-
punde una summa fora deductione; de-
ductione a ce faci nu e justa; acésta de-
ductione nu mi se pare bene fundata.

DEDUCTIVU, -a, adj., *deductivus*, re-
 lativu la deducere sau la deductione, in
 gramm. derivatu sau derivativu.

DEDUCTORIU, -tória, adj. s., *deduc-*
torius, care deduce, deriva; in med. *me-*
dicamente deductorie, purgativu.

DEDUCTU, -a, adj. part., *deductus*,
 dedussu, trassu, subtrassu, scossu, deri-
 vatu, conchisu d'in una propositione.

DEDULCIRE, -escu, v., (*de si dulce*),
dulcorare; *blanditlis captare, capere,*
allicere, pellicere, decipere, etc.; 1. a
 face *pucinu dulce* : *a dedulci ap'a*, diffe-
 ritu de *indulcire* = a face *dulce* in veri-
 ce gradu; déro mai vertosu : 2. *metaforice* :
 a) in speciale; a dá se mance *de dulce* :
 carne, lapte, etc., de unde refl. *a se de-*
dulci = a mancá *de dulce*, adesea cu
 nuanti'a particularia de : *a mancá dulce*
candu nu e permissu, a se spurcá; b) in
 genere, a face se prenda gustu de ceva,
 a invetiá sau spurcá la ceva, a atrage
 si capitá prin meduloce ammagitorie, a
 ammagi, a seduce, etc. : *canele s'a de-*
dulcitu la gaine, callulu s'a dedulcitu la
erba verde; candu se dedulcesce cineva
la otru sau cu otru, comu cu greu se
mai appuca de lucru.

1 DEDUSSU, -a, adj. part., *deductus*,
 secundulu partic. de la deducere, syno-
 nymu cu *deductu*.

2 DEDUSSU, s. m., sup. *deductus*, -u,
 actulu de deducere; *deductione*, deri-
 vatione.

DEERE, *deu, dei, dec; deui, deutu*, v.,
debere; vedi *debere*.

DEÉSSA, s. f., *deu*; vedi : *déa, diéa,*
diéssa, si *deu, dieu*.

DEFAIMA, *defaimare, etc.*, vedi *de-*
fama, defamare, etc.

* DEFALCARE, v., (d'in *de si falce*),
deducere, detrachere, demere; a deduce,
 a subtrage, a scadé, a taliá d'in ceva;
a defalcá d'in avere a unui emigrante
detoriele lui cotra statu.

* DEFALCATIONE, s. f., *deductio*,
detractio, actione de defalcare.

* DEFALCATORIU, -tória, *deductor,*
deductorius; care defalca.

* DEFALCATU, -a, adj. part., *deduc-*
tus, detractus; parte a defalcata.

DEFAMA si *defaima*, s. f., (vedi *de-*
famare), *vituperatio, maledictio, inju-*
ria, contumelia; ca oppositu la *lauda*,
 coventulu *defama* inseamna : vorbire de

reu, categorire, desapprobare, calumnia, critica, etc.

1 DEFAMARE, si *defaimare*, v., (d'in *de* si *fama*), vituperare, reprehendere, culpăre, a vituperă, a critică, a culpă, a inculpă, a desapprobă una acțiune sau una persoană; diversu de *deffamare* sau *diffamare*, (vedi *diffamare*).

2 DEFAMARE si *defaimare*, s. verbale, vituperatio, reprehensio, acțiune de defamare in t. s. verbului.

DEFAMATIONE si *defaimatione*, s. f., vituperatio, reprehensio, acțiune de defamare.

DEFAMATORIU, -tória, adj. s., vituperator, reprehensor; care defama, vitupera, critica, desaproba.

DEFAMATU si *defaimatu*, -a, adj. part., defamatus, vituperatus, reprehensus, culpatus; vituperatu, criticatu, desaprobatu.

DEFARINARE, si *defainare*, v., defarinare, a reduce in farina sau făina.

DEFARINATIONE, si *defainatione*, s. f., (defarinatiō), reducerea in farina.

DEFARINATORIU, si *defainatoriu*, -tória, adj. s., (defarinator), care defarina, care reduce in farina.

DEFARINATU, si *defainatu*, -a, adj. part., defarinatus, redusu in farina sau făina.

* DEFATIGABILE, adj., defatigabilis, care se pōte fatigă.

* DEFATIGARE, v., defatigare, a fatigă deplenu, a fatigă cu totulu, a storce poterile, a asteni (ἀσθενέειν).

* DEFATIGATIONE, s. f., defatigatio, acțiune de *defatigare*, fatiga, lassitudine, *astenia* (ἀσθένεια).

* DEFATIGATORIU, -tória, adj. s., defatigans, care defatigă, care storce poterile prin escassu de incordare.

* DEFATIGATU, -a, adj. part., defatigatus, fatigatu deplenu, storsu de potere, astenitu (ἀσθενής).

* DEFAVORABLE, adj., vedi *desfavorabile*.

* DEFAVORARE, v., vedi *desfavorare*.

* DEFAVORIRE, v., vedi *desfavorire*.

* DEFAVORE, s. f., vedi *desfavor*.

* DEFECARE, v., defecare, a cure-

tiă de fece, a purifică, a clarifică, a spellă, a correge, a castigă, a limă.

* DEFECATIONE, s. f., defecatio, acțiune de defecare in t. s. verbului.

* DEFECATORIU, -tória, de fecans, care defeca, in t. s. verbului.

* DEFECATU, -a, adj. part., defecatus, curetiatu, purificatu, spellatu, corressu, limatu.

* DEFECERE, *defeci* si *defecui*, *defectu* si *defecutu*, v., deficere, a desertă, a trece la alta partita, a se stinge, a lipsi, a fi lipsitu: *consulii defecera de la cetatiani* cei boni la cei rei; *a defece de la virtute, de la amicitia*, etc.; *poterile cu inceputu a ne defece*; *banii defecera de multu*.

* DEFECTIONE, s. f., defectio, desertione, trecere la alta partita; fig. *defectio de la drept'a ratione, defectio de la animei*, perderea poteriloru de viētia; *defectio de la apelor*, lipsa de ape, secota, uscatione; *defectio de la sorelui, lunei*, eclipse de sore, de luna.

* DEFECTIVITATE, s. f., stare sau calitate de defectiv.

* DEFECTIVU, -a, adj., defectivus, caruia lipsesce ceva; in gramm. *nomine defective*, nomine caroru-a lipsesce unu casu sau mai multe; *verbe defective*, verbe caroru-a lipsesou mai multe forme.

* DEFECTORIU, -tória, adj. s., defector, care *defece*, desertoriu, proditoriu, rebelle.

* DEFECTRICE, s. f., defectorix, femina care *defece*, femina defectuosa.

* 1 DEFECTU, -a, adj. part., defectus, privatu, lipsitu, flaccitu.

* 2 DEFECTU, pl. -e, defectus, defectum, lipsa, imperfectione, vitiu, calitate sau proprietate rea in locu de bona: *mi place omulu acestu-a cu tote defectele lui*; *vinulu n'are nici unu defectu*; *vallalu teu are mai multe defecte*.

* DEFECTUOSITATE, s. f., imperfectio, vitiu, stare sau calitate de defectuosu.

* DEFECTUOSU, -a, adj., vitiosus, mendosus, mancus, plenu de defecte, de imperfectioni carui-a lipsesou mai multe calitati necesarie.

* DEFENDERE, *defensi* si *defensi*

defensu, defendere, a apărâ, a protege: a *defende pre unu omu cu armele*, a *defende pre cineva de inimi*; a *defende una causa*, unu *processu inaintea justitiei*; refl. a *se defende in contr' a multimei*.

* DEFENERARE, v., defœnerare, a încarcâ cu usura, a ruiná prin usura.

* DEFENERATIONE, s. f., defœneratione, încarcare cu usura, ruinare prin usura.

* DEFENERATORIÛ, -tória, adj. s., defœnerator, usurariu.

* DEFENERATU, -a, adj. part., defœneratus; încarcatu cu usura, apesatu de detorie.

* DEFENSA, s. f., defensa, defensio, apărare.

* DEFENSARE, v., defensare, a apărâ in genere, apoi: a apărâ cu multa vigore.

* DEFENSIBILE, adj., defensibilis, care se pote defende sau apărâ, apărabile.

* DEFENSIONE, s. f., defensio, acțiune de defendere sau defensare, defensa, apărare.

* DEFENSITARE, v., defensitare, a defende de multe ori, a essercitâ professionea de defensoriu.

* DEFENSIVA, s. f., (fr. défensive), dispositione spre a se apărâ: a *luâ defensiv'a*, a *se tiné in defensiva*, a *lassâ defensiv'a si a appucâ offensiv'a*.

* DEFENSIVÛ, -a, adj., defendens, facutu, destinatu pentru defensa: *arme offensive si defensive*, *legamentu offensiv'u si defensiv'u*, *bellu offensiv'u si defensiv'u*.

* DEFENSORIU, -sória, adj. s., defensor, care *defende*, appera, care protege, advocatu, patronu, insarcinatu cu apărarea unei cause, a unui processu; *defensorii cetatei*, *defensorii poporului*, *defensorii pauperiloru*.

* DEFENSÛ, -a, adj. part., defensus, apăratu, protessu.

DEFERBERE, *defersi* si *defersei*, defertu, v., deferrere si defervescere, a încetâ de a ferbe, a se stemperâ, a se reci.

* DEFERENTE, adj. part., deferens, care *defere*, permite, cede, concede,

lassa altui-a dreptulu sau autoritatea.

* DEFERENTIA, s. f., observantia, reverentia, obsequium, verecundia: *deferentia pentru betrani* sau *côtra betrani*, *deferentia pentru etate*; *deferentia pentru amici*; *omni plenu de deferentia pentru noi*; *ellu arretâ multa deferentia pentru ospeti*; *d'in deferentia côtra densulu n'amu invocatu aceste argumente*.

* DEFERERE si *deferire*, *deferu* si *deferescu*, *deferii*, *deferitu*, v., deferre, a aduce de susu in diosu, a aduce de la unu locu la altulu, a aduce in genere, a permite, a cede, a concede, a lassâ altui-a dreptulu sau autoritatea, a offeri, a decerne: *cotremurulu defere montii*, *restórna montii*; *a defere lucrulu la consiliu*, *a defere cuiva juramentulu*, *a defere autoritatii betraniloru*, *a defere imperiulu cuiva*, *a defere inamiciloru pacea*, *a defere cuiva victori'a*.

DEFESU, -a, adj. part., defessus; fatigatu, storsu de poteri prin lupte, *astenu* (ἀσθενής).

* DEFICERE, v., deficere; vedi *defecere*.

* DEFICIENTE, adj. part., deficiens, lipsitu de poteri, de medie, de averi, scapetatu; desertu: *bursa deficiente*; *bursa deserta*, *deficiens crumena*; defectivu.

* DEFICIENTIA, s. f., deficiencia; stare de deficiente, lipse, flaccitura, storsura de poteri, de medie, de averi, stare scapetata.

* DEFIGERE, *defissi* si *defissei*, *defipsi* si *defipsei*, *defissu*, *defiptu* si *defictu*, v., defigere, a infige deplenu, a infige de totu, a attintâ, a fissâ, a determinâ, a încatenâ: *a defige pumnariulu in peptu*, *a si defige dentii in carne*, *a defige ochii in pamentu*, *a defige unu terminu*; *tristetia defipse animele*, *fric'a defipse corpurile*.

* DEFINGERE, v., *definsi* si *definsei*, *definsu*, defingere, a figurâ, a formâ, a dá una figura sau una forma, a depinge, a representâ, a descrie.

* 1 DEFILARE, v., *filum demere*, a luâ firulu care erâ bagatu in ceva: *a defilâ margellele*, *margaritas extricare*.

* 2 DEFILARE, v., decurrere, a

merge in firu unulu dupo altulu: *militarii d'filara in columnne; defilara pedestrii, apoi callarii.*

* 1 DEFILATU, pl.-e, *fauces, angustia*, calle strimta prin monti.

* 2 DEFILATU, pl.-e, *decursus, decursio, pompa*, actione de defilare, defilarea ostiloru: *defilutulu se facu in ceu m'i formosa ordine.*

* DEFINIENDU, -a, *definiendus*, care are se se definesca; in logica: conceptulu carui-a se cauta definitiunea, si care, dupo ce s'a aflatu acesta-a, se numesce *d'finitu*.

* DEFINIENTE, adj., *definiens*, care definesce; in logica: *parti definenti*, prin cari se definesce unu conceptu, prin urmare: predicatulu propositionei prin care se espreme definitiunea.

* 1 DEFINIRE, -escu, v., *definire*, a margini, a limitá, a circumscrie, a descrie, a determiná, a fissá, a regulá, a conchide, a terminá; in logica: a declará unu lucru sau unu conceptu prin genulu pro-simu si ultim'a differentia, sau a lu fissá intre margini precise: *a defini omulu, a defini grammatice'a, a defini filosofice'a; a defini potestatea consuliloru, a defini drepturile fiau-carui cetianu.*

* 2 DEFINIRE, s. verbale, *definitio*, in t. s. verbului; vedi si *definitio*.

* DEFINITIONE, s. f., *definitio*, actione de definire in t. s. verbului, si mai allessu: circumscriptione, determinatione, desemnatione, declaratione. In logica *definitio* se numesce declaratione unui lucru sau a unui conceptu prin notele selle essentiali, adeco prin genulu prossimu si prin differentia ultima sau specifica: *cerculu e una linia curba alle carei puncte stau tote in ecale distantia dela centru.* 1. Definitiunea debe se fia adecata, prin urmare se nu fia nici prea larga neci prea strimta, si se se póta converte si contrapune simplu: *lini'a curba alle carei puncte stau tote in ecale distantia de la centru, e cercu; una linia curba alle carei puncte nu stau tote in ecale distantia de la centru, nu e cercu.* Afara de acesta conditione, 2. definitiunea se fia asiá de precisa in cátu se nu

coprinda neci una nota accidentale si derivata, ci numai note essentiali si originarie, si unde se póte totu affirmative; 3. cu tote acestea definitiunea se nu fia identica, in cátu definitulu insusi se se repetesca in definitiune, si prin urmare se faca unu cercu vitiosu; 4. se fia atátu de scurta, inse si atátu de intelligibile pre cátu se pote, pentru ca se n'aiba necessitate de alte definitiuni ulterioari. Adá una definitiune essacta e de multe ori mai difficile de cátu de a scrie una carte mare. Matematic'a are privilegiulu de coprinde totu definitiuni essacte; celle alte scientie debu se se contente de multe ori cu declarationi, esplicationi, descriptioni, espositioni cari se appropia mai multu sau mai pucinu de addeverata definitiune. Se distingu definitiuni verbali sau nominali, reali, analytic'e, synthetic'e, genetic'e.

* DEFINITIVU, -a, adj., *definitivus*, relativu la *definitio*; determinativu, decisivu: *respunsu definitivu, sententia definitivu.*

* DEFINITORIU, -toria, adj. s., *definitivus, definitor*, cari definesce, sau prin care se definesce.

* 1 DEFINITU, -a, adj. part., *definitus, determinatu, marginitu, limitatu, circumscrissu*; in logica *definitu* se numesce conceptulu determinatu prin *definitio*, sau subiectulu propositionei prin care se espreme definitiunea: *definitulu si definent-le debu se fia adecate.*

DEFIPTU, -a, adj. part., *defixus*, infiptu, fissatu, attintatu, determinatu, incatenatu.

DEFISSU, -a, adj. part., *defixus*, synonymu cu defiptu: *ochi defissi la patientu.*

* DEFLAGRARE, v., *deflagrare*, a arde, a se apprende, a se consume prin focu in sensu propriu si figuratu.

* DEFLAGRATIONE, s. f., *deflagratio*, ardere, apprende, combustione, incendiu.

* DEFLAGRATU, -a, adj. part., *deflagratus, arsu, combustu, consumtu* prin focu.

* DEFLECTERE, *deflessi* si *deflessi*, *deflessu*, v., *deflectore*, a plecá in diosu,

a curbá, a abbate, a decliná, a se abbate, a se departá : a *deflecte ramurile*, a plecá spre pamentu, a le curbá; a *deflecte cursulu riului*, a abbate cursulu; a *deflecte de la callea virtutei*, a se abbate, a *deflecte de la viéti a cea austera*.

* DEFLESSIONE, s. f., *deflexio*, abatero, declinatione, departare.

* 1 DEFLESSU, -a, adj. part., *deflexus*, plecatu, curbatu, abbatutu, declinatú, departatu.

* 2 DEFLESSU, s. m., *deflexus*, -u, actu de *deflectere*, plecarea, curbare, abatero, declinare, departare.

* DEFLESSURA, s. f., *deflexura*, rezultatu allu actionei de *deflectere*, allu *deflessionei*, curbatura.

* DEFLOCCARE, v., *defloccare*, a despoliá de flocci sau de pèru.

* DEFLOCCATU, -a, adj. part., *defloccatus*, despoliatu de flocci, despoliatu de pèru.

* DEFLOREARE, v., *deflorare*, a i luá flórea, a despoliá de flore sau de flori, in sensu propriu si figuratu; a allege flóri, a allege florile d'in unu autoriu.

* DEFLORATIONE, s. f., *defloratio*, actione de deflorare, de allegere de flori, de a luá din una parte si d'in alt'a.

* DEFLORATORIU, -tória, adj. s., *deflorator*, care deflora, iea florea, despolia de flore.

* DEFLORATU, -a, adj. part., *defloratus*, despoliatu de flore, in sensu propriu si figuratu.

DEFLOREARE, -escu, v., *deflorare* si *deflorescere*; *florém curpere*; *deplumare*; 1. intr., a perde *florea* in intellesu propriu si metaforicu : *ce infloresce*, si *defloresce*; 2. trans., a rupe *florea*, a privá de flore, (vedi *deflorare*), si metaforice, a *deflori una passere*; a i smulge pennele.

* DEFLUERE, *deflussi* si *deflussei*, *deflusu*, v., *defluere*, a curre de susu in diosu, a decurre, a se scurre : *deflue riulu d'in monte*; *deflussera annii si noi remasemu in miseria*; *deflusse totu succulu d'in corpu*.

* DEFLOGERE, v., *defluere*, vedi *defluere*.

* DEFLOIU, pl.-e, *defluvium*, lucrare,

effectu sau rezultatu allu lucrarii esprese prin verbu, *decursura*, *scursura*.

* DEFLUSSIONE, s. f., *defluxio*, decursione, scursione.

* 1 DEFLUSSU, -a, adj. part., *defluxus*, decursu, scursu..

* 2 DEFLUSSU, s. m., *defluxus*, -u, actu de *defluere*, decursu, scursura.

* DEFLUU, -a, adj., *defluus*; care decurre, cade, care se scurre.

* DEFODERE, *defossi* si *defossei*, *defossu*, v., *defodere*, a sapá, a ingropá.

* DEFOLIARE, v., *defoliare*; a despoliá de *folie*, a *desfoliá*.

* DEFOLIATU, -a, adj. part., *defoliatus*, despoliatu de *folie*, *desfoliatu*.

* DEFORMARE, *deformu* si *deformu*, v., *deformare*, a stricá form'a, a scambá form'a cea bona in rea, cea formósa in urita, a desformá, a desfigurá, a alterá, a degradá, a maculá, a spurcá : a *deformá faci'a*, a *deformá corpulu*, a *deformá colorea*. Vedi *desformare*.

* DEFORMATIONE, s. f., *deformatio*, actione si effectu allu actionei esprese prin verbu, alteratione, degradatione, desfiguratione.

* DEFORMATIVU, -a, adj., *deformans*, prin care se deforme, se altera, se degrada, se desfigura ceva.

* DEFORMATORIU, -tória, adj. s., *deformans*, (*deformator*), care deforma, altera, degrada, desfigura.

* DEFORMATU, -a, adj. part., *deformatus*, alteratu, degradatu, desfiguratu, maculatu, spurcatu.

* DEFORME, si *deformu*, -a, adj., *deformis*; turpe, uritu, desfiguratu, desordinatu; fora forma.

* DEFORMITATE, s. f., *deformitas*, turpitudine, uritione, defectu, vitiu; fig. desonore, rosine, infamia.

* DEFOSSU, -a, adj. part., *defossus*, sapatu; ingropatu; *tesaure defosse in senulu pamentului*.

* DEFRACU, -a, adj. part., *defractus*, frântu, ruptu, stricatu.

* DEFRAUDARE, v., *defraudare*, a luá prin fraude sau insellatione, a frustrá, a privá pre cineva de ceva : *ellu a defraudatu pe fratii sei*; *nu este tertutu a defraudá pre amici*.

* DEFRAUDATIONE, s. f., defraudatio, actione de defraudare, frustratione.

* DEFRAUDATORIUM, -tória, adj. part., defraudator, care defrauda, frustra, privedia prin insellatione.

* DEFRAUDATUM, -a, adj. s., defraudatus, frustratu, privatu prin insellatione.

* DEFRECARÉ, v., defricare, a frecá tare.

* DEFRECAZIONE, s., defricandi actio, actione de a defrecare.

* DEFRECATUM, -a, adj. part., defricatus, si defricatus, tare frecatu, usatu, portatu.

DEFRENARE, v., (defrenare), a lapidá, a arruncá frenulu, a desfrená; vedi *desfrenare*.

DEFRENATUM, -a, adj. part., defrenatus, desfrenatu; vedi *desfrenatu*.

* DEFRINGERE, *defrinsi* si *defrinsei*, *defrintu* si *defractu*, v., defringere, a frange cu totulu, a rumpe, a stricá.

* DEFUNZIONE, s. f., defunctio, mórte, decessu.

* DEFUNCTUM, -a, adj. part., defunctus, essitu d'in viétia, mortu, repausatu.

* DEFUNDERE, *defunsi* si *defunsei*, *defunsu* si *defusu*, v., defundere, a versá, fig. a proferí : *a defunde vorbe d'in anima*, a proferí vorbe.

* DEFUNGERE, *defunsi*, si *defunsei*, *defunctu*, v., a face, a impleni, a esscutá; fig. a decéde, a morí.

* DEFUSUM, -a, adj. part., defusus, versatu.

* DEGENERARE, v., degenerare, a si perde genulu, a cadé, a se alterá; *a degenerá de la virtutea strabuniloru sei; pomele addusse d'in terrele calde au degeneratu in terrele nostre; cumu au degeneratu filii acellui parente probu si invetiati!*

* DEGENERATIONE, s. f., degeneratio, actione de degenerare, effectu allu acelei actione.

* DEGENERATIVUM, -a, adj., degenerans, prin care degenera; *adjunse in stare degenerativa*.

* DEGENERATORIUM, -tória, adj. s.,

degenerator, care degenera, in sensu propriu si figuratu.

* DEGENERATUM, -a, adj. part., degeneratus, care a perduto d'in genulu cellu bonu, si a trecutu intr'altu genu mai reu : *arbori degenerati, flori degenerate, copilli degenerati*.

1 DEGERARE, v., gelascere, gelare, frigere, rigere, gelu perire; a inglaciá, a ammortí, a se petrunde de geru, a se stricá prin geru, a perí de geru : *mi dégera manele, petiorele; au degeratu pomele; lassa-le se dégere*.

2 DEGERARE, s. verbale, gelatio, in t. s. verbului.

1 DEGERATUM, -a, adj. part., gelatus, petrunsu de geru, inglaciatu, ammortitu, stricatu prin geru sau frigu excessivu.

2 DEGERATUM, s. m., gelatio, actulu de degerare : *degeratulu maneloru, degeratulu petioreloru, degeratulu floriloru; me temu de degeratu*.

DEGERATURA, s. f., gelatio, stare degerata; *pernio*, inflatura produsa prin geru sau frigu excessivu, (fr. engelure).

DEGETALE, adj., digitalis, de unu dégetu, de grossimea unui *degetu*; de form'a unui *degetu*; de aci s. f., *degetale-a*, genu de plante d'in famili'a scrofularielu a caroru corolla sémina cu unu *degetu* de manusia.

DEGETARIUM, pl.-ia, digitalis, *digitabulum*, (it. ditale, fr. doigtier), instrumentu cu care se inarmedia *degetulu* la cosutu : *degetariu de argentu, de arame, de ferru, de aciariu*.

DEGETATUM, -a, adj. part., digitatus, prevedutu cu *degete*; in ist. nat. *passeri degetate*, *passeri fissipedi*.

DEGETELLUM, pl.-e, digitulus, micu *degetu*; in ist. nat. *digitellum*, una planta, numita si *semperviva*.

DEGETUM, pl.-e, digitus, extremitatile manei sau alle *petiorului* : *degetele manei, degetele petiorului*; *a numerá pre degete, a atinge ceva cu degetele, a arretá cu degetulu, a mesurá cu degetulu, a nu se departá cu unu degetu; omulu are cincii degete la una mana, diece la amendoue manele, cincii la unu petioru, diece la amendoue petiorele; palma ro-*

mana cá mesura are sesse-spre-diece degete; degetulu cellu mare se numesce pollicariu; petiorulu romanu cu mesura are doui-spre-dece pollicari; buriculu degitului, extremitatea lui; prov. a se trage cu cineva in degete = a trage degitu cu cineva, a i resiste; a suge ceva d'in degita = excogitare, a imaginá, a fictioná.

DEGLUBERE, *deglussi* si *deglussi*, *degluptu*, v., deglubere, a luá sau a trage peltea, a pelli (desfiguratu in : a belli).

DEGLUTINARE, v., deglutinare, a descollá, a deschiaú, a desface unu lucru *glutinatu*.

DEGLUTIRE, v., deglutire; a inglutí; sau inghití-cu totulu, a devorá, a mancá.

DEGRADARE, v., degradare, a arruncá depre gradu, a privá pre cineva de gradulu ce ocupa in una societate organizata; se applica mai allessu la militari ca penalitate: *a degradá unu officariu; fig. placerile sensului degrada pre omu, avilescu pre omu; refl. a se degradá, a se avili; cellu ce se degrada peno intr'atátu-a; ellu crede a se degradá vorbindu cu atari omeni; despre constructioni : a se deteriorá, a se stricá, a se ruiná.*

DEGRADATIONE, s. f., (it. *degradazione*, fr. *dégradation*), actione de degradare, destitutione d'in unu gradu; avilire; stricare, ruinare.

DEGRADATORIU, *-toria*, adj. s., *degradans*, care degrada, destitue, avilescu, deteriora, strica, ruina.

DEGRADATU, *-a*, adj. part., *degradatus*, privatu de gradulu ce ocupá, destituitu; avilitu; despre constructione, deterioratu, stricatu, ruinatu.

* **DEGREDERE**, *degressi* si *degressi*, *degressu*, v., degedri; a descende: *a degedre d'in castellu, a degedre d'in monte; a se abbate, a se departá : a degedre de pre callea cea mare pre carrareu strimta.*

* **DEGRESSIONE**, s. f., *degressio*; actione de *degedere*, in t. s. verbului.

* **DEGRESSORIU**, *-ssoria*, adj. s., *degressor*; care *degedre*, descende, se abbate, se departedia.

* **DEGRESSU**, *-a*, adj. part., *degressus*; care a descensu, s'a abbatutu, s'a departatu.

DEGUSTARE, v., *degustare*, a gustá, a incercá gustandu, a attinge usioru.

DEGUSTATIONE, s. f., *degustatio*, actione de degustare in t. s. verbului.

DEGUSTATORIU, *-toria*, adj. s., *degustans*, care *degusta* in t. s. verbului.

DEGUSTATU, *-a*, adj. part., *degustatus*, gustatu, incercatu prin gustare, attinsu.

†† **DEIECERE**, *deieciui*, *deiecutu* si *deiectu*, v., *deiecere*, a arruncá diosu, a dá diosu, a restorná, a precipitá. Rade-cin'a vorbeloru: *deiectu, deiectione, deiectoriu, deiectare, deiectatu, deieptu, deieptare, deieptatu*.

DEIECTARE, v., *deiectare*, 1. a dá diosu, a restorná; 2. s. verbale, *deiectio*, actione de deiectare

DEIECTATU, *-a*, adj. part., *deiectatus*, *deiectatus*, datu diosu, restornatu.

DEIECTIONE, s. f., *deiectio*, actione de deiecere; arruncare afora; in med. desertare de stomachu, in jurisp. espropriatione.

DEIECTORIU, *-toria*, adj. s., *deiector*, care arrunca, da afora.

DEIEPTARE, v., *deieptare*, vedi *deieptare*.

DEIEPTATU, *-a*, adj. part., *deieptatus*, vedi *deieptatu*.

* **DEIFICARE**, v., *deificare*, a face *diu*, a divinisé, a inaltá la gradulu de *diu*, a considerá, a adorá ca pre unu *diu*, a consecrá.

* **DEIFICATIONE**, s. f., (it. *deificazione*, fr. *déification*), *consecratio*, actione de deificare, de divinizare, consecratione.

* **DEIFICATORIU**, *-toria*, adj. s., care deifica, divinisa, consacra.

* **DEIFICATU**, *-a*, adj. part., *deificatus*, divinissatu, consecratu.

* **DEIFICU**, *-a*, adj., *deificus*, care face diei; divinu, facutu de *diu*.

DE IN, prep. comp., vedi *d'in*.

* **DEISMU**, s. m., (ital. *deismo*, fr. *déisme*), credentia in essienti'a lui *diu* d'in operele lui, nu d'in revelatiune. *Deismulu* dupo acésta definiitione e religionea naturala. Unii distingu intre *deismu* si *theismu*, dupo acesti-a *deismulu* ar fi religionea naturala, éro *theis-*

mulu religionea morale, adeco credenti'a in unu dieu justu care recompensa virtutea si punesce vitiulu. Distinctionile aceste-a inse sunt mai multu sau mai pucinu arbitrare; in realitate unu terminu procede d'in una radecina latina, altulu d'in una radecina greca, care in-sémna acellu-asi conceptu sau acea-asi idea.

DEISTICU, -a, adj., relativu la deismu sau la deistu; *systema deistica, doctrina deistica; theisticu-a.*

DEISTU, s. m., (it. *deista*, fr. *déiste*), care admite essistentia lui dieu, inse nu crede in revelatiune. Unii distingu intre *deistu* si *theistu*, precumu distingu intre *deismu* si *theismu*; *deistu* ar fi cellu ce crede in unu autoriu divinu allu naturei, *theistu* cellu ce crede in unu dieu cu calitati morali, unu dieu justu, santu, retribuatoriu allu fericitati dupo mesur'a moralitati.

* DEITATE, s. f., *deltas*; divinitate, natura divina, essentia divina, *dieu*, din care urmedia *dicitate*; vedi *dicitate*.

DEJA, adv. temporale, *jam, jamjam*, prin care se afirma mai tare una lucrare: *v'amu scrisu dejá de demultu, l'amu vedutu dejá de doue ori; pomele incepu dejá a se coce; elle s'au coptu dejá, si sunt bone de mancatu.*

DEJUGARE, v., *dejugare*, a depune jugulu, a desjugá; vedi *desjugare*.

DEJUGATIONE, s. f., (*dejugatio*), actiune de *dejugare*; vedi *desjugatione*.

DEJUGATORIU, -toria, adj. s., *dejugatus*, care *dejuga*; vedi *desjugatoriu*.

DEJUGATU, -a, adj. part., *dejugatus, desjugatu*, vedi *desjugatu*.

1 DEJUNARE, v., *jentare*, (d'in de si *jejunare*), a rumpe *ajunulu*, a mancá *demanéti'a*, a gustá; vedi *desjunare*.

2 DEJUNARE, s. verbale, *jentaculum, jentatio*, actiune de *dejunare*, *gustare, dejunu*.

DEJUNATORIU, -toria, adj. s., *jentans*, care *dejuna*, care *gusta*, manca la *dejunu*.

1 DEJUNATU, -a, adj. part., *jentatus*, mancatu la *dejunu*, *gustatu*.

2 DEJUNATU, s. m., *jentaculum*, actulu de *dejunare*, *gustatu*.

DEJUNCTIONE, s. f., (*dejunctio*), actiune de *dejungere*, *desunire*, *separare*, *despartire*.

DEJUNCTU, -a, adj. part., *dejunctus*, *desunitu*, *separatu*, *despartitu*.

DEJUNGERE, *dejunsi* si *dejunsei*, *dejunsu* si *dejunctu*, v., *dejungere*, a *desuni*, a *separá*, a *despartí*.

DEJUNU, s. m., *jentaculum*, *gustare*, *mancare de demanéti'a*, *antani'a mancare* prin care *rumpe ajunulu* cineva.

DEJURARE, v., *dejurare* si *dejerare*, a *jurá tare*, a *face juramentu*, a *afirmá* prin *juramentu*.

DEJURATIONE, s. f., *dejeratio*, actiune de *dejurare*, *juramentu*.

* DELABORARE, v., *delaborare*, a *lucrá tare*, a *terminá lucrarea*.

* DELACERARE, v., *delacerare*, a *rumpe*, a *sfasciá cu totulu*, a *rumpe in buccati*.

DELACRIMARE, v., *delacrimare*, a *versá lacrima*, a *plange*.

DELACRIMATIONE, s. f., *delacrimatio*, *versare de lacrima*, *lacrimare*, *plangere*, *plansu*, *lacrima*.

DELACRIMATORIU, -toria, adj. s., *delacrimatorius*, care *vérsa lacrima*, *plange*; care *face a plange*.

DELACRIMATU, -a, adj. part., *delacrimatus*, *lacrimatu*, *plansu*.

DELACTARE, v., (*delactare*), a *delaptá*, a *intercá*, a *desvetiá unu copillu de a mai suge lapte*.

DELACTATRICE, s. f., *delactatrix*, care *delapta*, *interca*, *desvetia* pre *copillu de a mai suge lapte*.

DELACTATU, -a, adj. part., *delactatus*, *delaptatu*, *intercatu*, *desvetiatu de a suge lapte*.

* DELAMENTARE, v., *delamentari*; a *se vaietá*, a *plange*, a *deplorá*.

DELANIARE, v., *delaniare*, a *sfasciá*, a *rumpe in buccati*.

DELAPIDARE, v., *delapidare*, a *luá lapidile*, a *deslapidá*, a *luá petrele*, a *desface de petre*; *déro si*: a *asterne* sau *muni* cu *petre*.

1 DELAPTARE, v., *delactare*, vedi *delactare*.

2 DELAPTARE, s. verbale, actiune de *delaptare*.

DELAPTATRICE, s. f., *delactatrix*, femina care delapta; vedi *delactatrice*.

1 DELAPTATU, -a, adj. part., *delactatus*, vedi *delactatus*.

2 DELAPTATU, s. m., actu de *de-laptare*.

* **DELIASSABILE**, adj., *delassabilis*, 1. care se pote delassá sau defatigá; 2. care se pote lassá, parassí.

* **1 DELIASSARE**, v., *delassare*, deserere, relinquere, 1. a defatigá, a fatigá cu totul; 2. a lassá cu totul, a delassá, a parasí.

* **2 DELIASSARE**, s., verbale, (*delassatio*), desertio, relictio, in t. s. verbului.

* **DELIASSATIONE**, s. f., (*delassatio*), desertio, relictio, actiune de delassare in t. s. verbului.

* **DELIASSATORIU**, -tória, adj. s., *delassator*, desertor, relictor, care delassa.

* **DELIASSATU**, -a, adj. part., *delassatus*, desertus, relictus, defatigatu, lassatu, parasitu.

* **DELIATIONE**, s. f., *delatio*; denuntiatione, accusatione, in specie accusatione maliósa cu scopu de a stricá, fora interesse personale; calumnia.

* **DELIATORIU**, -tória, adj. s., *delator*, *delatorius*, denuntiatoriu, accusatoriu cu scopu de a stricá; calumniatoru: *delatorii sunt uriti de tota lumea; professione de delatoriu*.

* **DELATU**, -a, adj. part., *delatus*; denuntiatu, accusatu.

* **DELIATURA**, s. f., *delatura*, actulu de delatione, denuntiatione, accusatione, calumnia.

* **DELEBILE**, adj., *delebilis*, care se pote sterge; fig. care se pote nemici, se pote destruge; destructibile.

* **DELEBILITATE**, s. f., (*delebilitas*), calitate de *delebile*, possibilitate de a se sterge, de a se nemici, de a se destruge, destructibilitate.

* **DELECTABILE**, adj., *delectabilis*, care póte *delectá*, care póte procurá placere, care póte desfetá, incantá.

* **DELECTABILITATE**, s. f., (*delectabilitas*), calitate de *delectabile*.

* **DELECTAME**, pl.-mine, *delectamenta*, si

* **DELECTAMENTU**, pl.-e, *delectamentum*, placere, desfetare, incantare.

* **1 DELECTARE**, v., *delectare*, trans. a procurá placere, a desfetá, a incantá; intr. a placé, a amá: *me delectu mai multa cantarea de cátu joculu; te delecta a face versuri, ne delecta filosofi'a, te delecta music'a; me delectu cu lectur'a istoriei patriei; se delecta cu educatiunea copilliloru*.

* **2 DELECTARE**, s. verbale, *delectatio*, in t. s. verbului.

* **DELECTATIONE**, s. f., *delectatio*, actiune de *delectare*, placere, desfetare, incantare.

* **DELECTATIVU**, adj. modale, *delectans*; prin care se procura placere: *modu delectativu, versuri forte delectative*.

* **DELECTATORIU**, -tória, adj. s., (*delectator*), *delectans*, care delecta.

* **DELECTATU**, -a, adj. part., *delectatus*; desfetatu, incantatu.

* **DELECTIONE**, s. f., *delectio*, actiune de *delegere* sau de *allegere* d'intre mai multi sau mai multe, *allegere*.

* **1 DELECTU**, -a, adj. part., *delectus*; allestu.

* **2 DELECTU**, s. m., *delectus*, -u, actulu de *delegere*, *allegere* d'intre mai multi sau mai multe; in specie: *allegere* de juni pentru militia; recrutare.

* **1 DELEGARE**, v., *delegare*; a trece unu dreptu sau una detoria asupra altui-a, a insarciná pre cineva cu una lucrare: *amu delegatu cincí ómeni cari se ne represente, cari se essercite drepturile si implenésca detoriele nostre*.

* **2 DELEGARE**, s. verbale, *delegatio*, actiune de *delegare* in t. s. verbului.

* **DELEGATIONE**, s. f., *delegatio*, actiune de delegare, si effectu allu actiunei.

* **DELEGATORIU**, -tória, adj. s., *delegator*, *delegatorius*, care delega, in t. s. verbului.

* **DELEGATU**, -a, adj. part. s., *delegatus*, insarcinatu: *potestate delegata, functione delegata; delegatii nostri, delegatulu pontificetui*.

* **DELEGERE**, *delessi* si *delessei*, *delessu* si *delectu*, v., *delegere*, a allegere

d'intre mai multi sau mai multe; in specie a allege juni pentru militia, a recrúta.

* DELENIMENTU, pl.-e, delenimentum, mezin de *delenire* sau de allinare; totu ce *delene* sau allina; totu ce usioradia; totu ce atrage, incanta, seduce, ammagesce.

* DELENIBE, v., *delenire*; a alliná, a usiorá; a atrage, a incantá, a seduce; a ammagi.

* DELENITIONE, s. f., *delenitio*, actiune de *delenire*, in t. s. verbului.

* DELENITORIU, -tória, adj. s., *delentor*, care *delene*, allina, atrage, incanta; seduce, ammagesce.

* DELENTIU, -a, adj. part., *delentus*, allinatu, atrassu, incantatu, sedussu, ammagitu.

†† DELERE, v., *delere*, a sterge, a rade, a destruge, a nemici. Radecin'a vorbeloru: *deletu*, *deletione*, *deleticiu*, *deletile*, *deletoriu*, *deletrica*.

* DELETICIU, -a, adj., *deleticius*, relativu la stergere, stersu, rasu.

* DELETILE, adj., *deletilis*; care sterge; care se sterge.

* DELETIONE, s. f., *deletio*, stergere, radere, destructione.

* DELETORIU, -tória, adj. s., *delens*, care sterge, rade, destruge, nemicesce.

* DELETRICE, s. f., *deletrix*, femina care destruge, destructrice.

* DELETU, -a, adj. part., *deletus*, stersu, destrussu, nemicitu.

* DELIBAMENTU, pl.-e, *delibamentum*, actu de *delibatione*: vinulu versatu la libatione; gustare.

* DELIBARE, v., *delibare*; a luá pucinu d'in ceva, a incepe, a gustá: a *delibá una particella d'in mare*, a *delibá pucina carne*: a *delibá doctrin'a filosofiei*; a vettemá prin attingere sau luare: a *delibá ceva d'in onestate*, *ceva d'in glori'a lui*, a *delibá castitatea unei virgine*.

* DELIBATIONE, s. f., *delibatio*, actiune de *delibare*, de gustare, de incepere, de luare.

* DELIBATORIU, -tória, adj. s., (*delibator*) *delibans*, care *deliba*, gusta, incepe, iea pucinu; vettema.

* DELIBATU, -a, adj. part., *delibatus*, gustatu, inceputu, atinsu, impucinat, vettematu.

* DELIBAMENTU, pl.-e, *delibamentum*, actulu de *deliberare*, injunctiune, ordine, mandatu.

* DELIBERANTE, adj. part. pr., *deliberans*, care *delibera*: *corpu deliberante*; *adunare deliberante*.

* 1 DELIBERARE, v., *deliberare*, a ponderá ratiunile pentru si contra, a consultá, a se consultá, a essaminá in commune, a decide, a se decide: *deliberamu*, *apoi ne resolbemu*; *cu voi nu potemu deliberá*, a *deliberá despre unu lucru sau asupr'a unui lucru*: *ce ati deliberatu? deliberandu amu decisu*.

* 2 DELIBERARE, s. verbale, *deliberatio*, in t. s. verbului.

* DELIBERATIONE, s. f., *deliberatio*, actiune de *deliberare*, consultatione, discussiune: *deliberationea debe se preceda resolutionei*; *dupo una matura delibatione amu decisu a face acestu passu*.

* DELIBERATIVU, -a, adj. modale, *deliberativus*, prin care se *delibera*: *causa deliberativa*: sau *causa de genulu deliberativu*; *votu deliberativu*.

* DELIBERATORIU, -tória, adj. s., *deliberator*, care *delibera*, consulta, se consulta.

* 1 DELIBERATU, -a, adj. part., *deliberatus*, decisu, resolutu.

* 2 DELIBERATU, s. m., *deliberatum*, decisiune, resolutiune.

* DELIBRARE, v., *delibrare*, (d'in *de si libru*), a despoliá de scórtie: a *delibrá arborii*.

* DELIBRATIONE, s. f., *delibratio*, actiune de *delibrare*.

* DELIBRATORIU, -tória, adj. s., care *delibra*.

* DELIBRATU, -a, adj. part., *delibratus*, despoliatu de scórtia.

* DELIBUTU, -a, adj. part., *delibutus*, unsu, parfumatu, in sensu propriu, si figuratu: *vorbe delibute cu amore*, *vorbe cari respira affectiune*.

* DELICATE, adv., *delicate*, in modu delicatu.

DELICATETIA, s. f., (it. *delicatezza*,

fr. *délicatesse*), calitate de delicat : *delicatetia excessiva; vorbe plene de delicatetia; ne a tractatu cu multa delicatetia; delicateti'a gustului, delicateti'a odoratului; delicatetiile mesei.*

DELICATU, -a, adj., *delicatus*; molle, effeminatu, enervatu, difficile, tēneru, lațu, lenu, allessu, cautatu, dulce, deliciosu, voluptuosu, licentiosu : *vorbe delicate, mâne delicate, mânări delicate, vestimente delicate; gesturi delicate, juri mai delicati decâtu mulierile.*

DELICATA, s. f. = concubina.

* DELICENTE si *delincente*, adj. part. s., *delinquens*; cellu ce commite sau a commissu una culpa, unu peccatu, una facta rea care cu tôte aceste-a nu e inco crime.

* DELICENTIA si *delincentia*, s. f., *delinquentia*, calitatea de delincente, comiterea unui delictu.

†† DELICERE si *delincere*, v., *delinquere*, a lassá nefacutu cea-ce se covine a face, a face ce nu se covine a face, a commite una errore, una culpa, unu peccatu. Radecin'a vorbeloru : *delicente, delictu si delictoriu.*

* DELICIA, pl. *delicie, delictiæ*; placere, voluptate, buccuria, fericare, affectione, amóre, obiectu de affectione, obiectu de amóre : *a innotá in delicie, deliciele juniloru, deliciele mulieriloru, voi sunteti deliciele melle; ellu a traitu in delicie si a moritu in miserie.*

* DELICIOSITATE, s. f., *vita deliciosa*; stare deliciosa, viétia deliciosa.

* DELICIOSU, -a, adj., *deliciosus*, plenu de delicie, voluptuosu, licentiosu, care cauta deliciele.

* DELICTORIU, -toria, adj. s., *delictor*; care commite sau a commissu una errore, una culpa, unu peccatu, care a calcatu legea, care s'a abbatutu de la callea dereptátii.

* DELICTU, pl. -e, *delictum*, calcare de lege, peccatu, culpa, facta immoralitate care cu tôte aceste-a inco nu e crime, in sensulu juridicu; *delictete sunt crimine mai mici, si criminile sunt delictete mai mari.*

* DELIGERE, v., *deligere*; vedi *delegere*.

* DELIMARE, v., (*delimare*); a taliá frecandu cu lim'a, a limá bene.

* DELIMATIONE, s. f., (*delimatio*), actione de *delimare*.

* DELIMATORIU, -toria, adj. s., *deliminator*, care *delima*, care iea cu lim'a, care lima bene.

* DELIMATU, -a, adj. part., *delimatus*, taliatu prin frecarea cu lim'a, luatuu prin limare, bene limatu.

* DELIMITARE, v., (*delimitare*); a margini, a defige marginile sau limitile.

* DELIMITATIONE, s. f., (*delimitatio*), actione de *delimitare*, marginire, fissare de limiti.

* DELIMITATIVU, -a, adj. modale, prin care se delimita : *modu delimitativu, mesure delimitative.*

* DELIMITATORIU, -toria, adj. s., care delimita, marginitoriu, mesuratoriu.

* DELIMITATU, -a, adj. part., *delimitatus*, mesuratu, cu marginile fissate.

†† DELINCERE, v., *delinquere*; vedi *delicere*.

DELINIARE, v., *delineare*, a trage linie, a desemná : *a deliniá unu edificiu*; fig. a indicá pre scurtu ideele principali.

DELINATIONE, s. f., *delineatio*, actione de *deliniare*, desemnu; indicatione prin primele trassure; indicatione prin ideele principali.

DELINIATORIU, -toria, adj. s., (*delineator*), care delinia, desemna.

DELINIATU, -a, adj. part., *delineatus*, desemnatu, indicatu prin primele trassure.

* DELIRAMENTU, pl. -e, *deliramentum*, nebonia, estravagantia.

* DELIRANTE, part. adj. s., *delirans*, care *delira, aliuredia*.

* DELIRARE, v., *delirare*, (d'in de si lira, linia trassa prin aratru), a se abbate de la lini'a drépta; a estravagá, a visá cu ochii deschisi, a aliurá : *am auditu pre multi omeni delirandu, inse betranulu acestu-a a intreputu pe toti.*

* DELIRATIONE, s. f., (*deliratio*), actione de *delirare*, deliramentu, deliriu, nebonia, estravagantia, aliuratione.

* DELIRATORIU, -toria, adj. s., de-

lirans; care *delira*, visedia cu ochii deschisi, aliurédia.

* **DELIRATU**, s. m., deliratio, actu de *delirare*. stare de *deliru*.

* **DELIRIU**, pl.-ie, delirium; nebonía, estravagantía, dementia, amentia : *la coprensua deliriulu, ellu e in deliriu, bucur'la loru adjanse mai peno la deliriu*.

* **DELIRU**,-a, adj., delirus, care delira, delirante, estravagante, nebonu.

DELOCARE, v., locomovere; a miscá d'in locu, a mutá d'in unu locu in altu, aiferitu de *deslocare*.

DELONGARE si *delungare*, v., amovere, differre; a dá in laturi, a departá; a ammaná, vedi si *indelongare*.

* **DELPHICU**, sau *delficu*,-a, adj., delphicus; relativu la *Delphi*, cetate unde erá templu si oraclulu lui Apolline, relativu la oraclulu lui Apolline.

* **DELPHINU**, sau *delfinu*, s. m., delphin si delphinus, 1. unu pesce de genulu cetaceelor, de marime mediocre si cu pellea nuda; 2. una constellatione pre emisferiulu boreale de asupr'a capricornului; 3. *delfinu* se numia in Francia filiulu cellu mai mare allu regelui sau principele ereditariu.

* **DELTA**, s. f., delta (δέλτα), 1. litera Δ d'in alfabetulu grecu; 2. figura triangulara, si de aci figur'a ce forme-dia gurele unui riu cari se despartu in mai multe bracie inainte de a se versá in mare : *delt'a Dumarii, delt'a Nilului, delt'a Rodanului*.

* **DELUBRU**, pl.-e, delubrum; templu, mai allessu micu templu, sacellu sau capella.

* **DELUDERE**, *delusi* si *delusei, delusu*, v., deludere; a insellá, a ammagi pre cineva prim unu jocu prefacutu, prin appucature false. (Se appropia tare de vulgariulu nostru : *a si bate jocu*, inse dice mai pucinu de cátu acestu-a).

* **DELUMBARE**, v., delumbare, (de la de si lumbus sau pl. lumbi, sellele, partile corpului d'ntre coste si copse, laturile in intrulu caroru-a sunt renichii); a rumpe sau fránge lumbii, a rumpe sau fránge sellele, a desellá, a curbá, a enervá.

* **DELUMBATU**,-a; adj. part., cu lum-

bii rupti sau franti, desellatu, curbatu, enervatu; (vedi *delumbare*).

* **DELUMBE**, adj., delumbis, flaccu de lumbi, care nu se póte miscá, fig. enervatu, (vedi *delumbare*).

* **DELUSIONE**, s. f., delusio; actione de *deludere*. insellatione, ammagire.

* **DELUSORIU**,-sória, adj. s., delusorius; care *delude*, insellatoriu, ammagitoriu.

* **DELUSU**,-a, adj. part., delusus, insellatu, ammagitu.

* **DELUTAMENTU**, pl.-e, delutamentum, accoperire cu lutu sau cu pamentu grassu.

* **DELUTARE**, v., delutare; a accoperi cu lutu sau cu pamentu grassu; fig. a curetiá de sordi.

* **DELUTATIONE**, s. f., delutatio, actione de *delutare* in t. s. verbului.

* **DEMAGOGIA**, s. f., (demagogia, δημαγωγία), 1. conducerea poporului, de aci : 2. artea si modulu de a conduce poporulu, appucature spre a agitá, a atitiá si a conduce poporulu la scopurile selle, cari potu se fia bone sau relle; 3. dominatione tyrannica prin poporulu ammagitu.

* **DEMAGOGICU**,-a, adj., (demagogicus, δημαγωγικός), relativu la demagogia sau la demagogi, dupo modulu demagogiloru : *portare demagogica, potere demagogica, influentia demagogica, appucature demagogice, idee demagogice*.

* **DEMAGOGU**, s. m., (demagogus, δημαγωγός de la *δημος*, poporu, si *αγειν*, ducere, conducere), 1. conductoriu allu poporului, consiliariu allu poporului; 2. adulatoriu allu poporului, care cauta a castigá favoreea poporului prin diverse appucature spre a se servi cu densulu pentru scopurile selle fia bone fia relle; 3. dominatoriu cu adjutoriulu poporului ammagitu.

DEMANA, adv., commode, radecin'a compuselor : *indemána, indemánare, indemánaticu*; vedi *indemána*, etc.

* **DEMANDARE**, v., demandare, (it. *demandare* si *domandare*, fr. *demandar*), 1. a da pre *man'a* sau in *man'a* cuiva, si de aci, a committe, a increde; la Románii d'in Macedoni'a : a commandá, a

ordiná, a dispone; 2. a cere, a rogá; 3. a interrogá sau intrebá.

DEMANDATIONE, s. f., demandatio, (it. domanda, demandagione, fr. demande); actione de *demandare*: 1. la Romani d'in Macedonia: commandu, preceptu, ordine; 2. cerere, rogatione; 3. interrogatione sau intrebatione.

DEMANDATORIU, -*toria*, adj. s., demandans, care demanda in t. s. verbalui.

DEMANDATU, -*a*, adj. part., demandatus, 1. comandatu, 2. cerutu, rogatu, 3. intreatu.

DEMANETIA, s. f., matutinum tempus, mane; tempulu candu resare sorele cu estensione pucinu determinata inainte si dupo ce resare: *de demanétia*, = mane, *forte de demanétia. des de demanétia* = *mane*; *adi d-manétia, eri demanétia, máne demanétia, poimane demanétia, mercuri demanétia; de sér'a peno demanétia, de demanétia a peno sér'a, diu'a bona se connosce de demanétia; neci intr'una d-manétia nu vine la baserica; intr'una bona demanétia; u dá cuiva bona demanétia; a trecutú pre longa noi fora se ne dica bona demanétia.*

DEMANETIORA si demaneticora, s. f., deminutivu d'in demanétia.

* DEMARCARE, v., delimitare, (fr. démarquer); a trage linie spre a indicá limitele, a delimitá, (diversu de *desmarcare*).

* DEMARCATIONE, s. f., delimitatio, (fr. démarcation), actione de *demarcare*, delimitatione: *linia de demarcatione* care separa doue proprietati, doue terre, doue staturi; fig. *linia de demarcatione intre omu si brutu, intre minerali si vegetali, intre physica si chymica.*

* DEMARCATORIU, -*toriu*, adj. s., delimitans, care demarca, care trage linie separatorie.

* DEMARCATU, -*a*, adj. part., delimitatus, (fr. démarqué), delimitatu; (diversu de *desmarcatu*).

* DEMARCHIA, s. f., demarchia (*δημαρχία*), 1. functione de *demarchu* sau de tribunu allu plebei, tribunatu; 2. territoriulu peste care se intende unu tribu, d'in care au formatu apoi modernii *marca* in intellessulu de districtu. L.

DEMARCHICU, -*a*, adj. (*demarchicus*, *δημαρχικός*), relativu la *demarchu*, sau la *demarchiu*.

* DEMARCHISANTE, s. m., demarchisas, -antis (*δημαρχισας*, de *la δημαρχειν*); care functionédia ca *demarchu*, d'in care au formatu modernii *marchose*, fr., *marquis*. L.

* DEMARCHU, s. f., demarchus (*δημαρχος*) capulu unui *demu* la Attene; tribunulu plebei la Roma.

DEMASCARE, v., personam demere alieni, (fr. démasquer), a luá cuiva *masca*, a lu descoperi; fig. a face se lu *connosca lumea*, a lu dá pe *facia*.

DEMASCATU, -*a*, adj. part., (fr. démasqué), descoperitu in t. s. verbalui.

DEMENARE, v., impellere, incitare, permovere. Compositu d'in *de* si *menare*, radecin'a hiscompusului *indemenare* sau *indemnare*, si a derivatelorú selle.

DEMENTARE, v., dementare; a luá cuiva *mentea*, a lu face se *pérda mentea*, a *privá pe cineva de mente*, a lu *neboni*.

* DEMENTATU, -*a*, adj. part., dementatus, *privatu de mente*, *smentitu*, *nebonu*.

* DEMENTE, adj., demens, essitu d'in *mente*, *lipsitu de mente*, *fora mente*, *nebonu*, *furiu*.

* DEMENTIA, s. f., dementia, essire d'in *mente*, *stare lipsita de mente*, *nebonia*, *estravagantia*.

* DEMERGERE, *demersi* si *demersei*, *demersu* v., demergere, a *cofundá*, in *sensu propriu* si *figuratu*.

* DEMERITARE, v., male mprevel (fr. démeriter) a *committe una fapte care trage dupo sene improbatione*, a *committe una culpa*.

* DEMERITU, pl.-e, (d'in *de* si *meritu*), *noxa*; *fapta care trage dupo sene improbatione*, *contrariulu meritului*: *fapt'a bona se imputa omului ca meritú*, *fapta rea ca demeritu*; *meritele* si *demeritele* unui *omu*.

* DEMERSIONE, s. f., demersio, actione de *demergere*, *cofundare*.

* DEMERSIVU, -*a*, adj. modale, *prin care se demerge* sau *se cofunda*.

* **DEMERSORIU**, *-soria*, adj. s., demergens; care demerge sau cofunda.

* **DEMERSU**, *-a*, adj. part., demersus; cofundatu, in sensu propriu si figuratu.

* **DEMESSU**, *-a*, adj. part. demessus; seceratu.

* **DEMETERE**, *demessi* si *demessei*, *demessu*, v., demetere; a secerá, a taliá, a college.

* **DEMIGRARE**, v., demigrare, a trece d'in unu locu in altulu, d'in unu satu, d'in una cetate, d'in una térra in altu satu, cetate sau térra, d'in acésta lume in cea alta, a scambá locuenti'a, a merge spre a se stabili in altu locu.

* **DEMIGRATIONE**, s. f., demigratio, actione de demigrare, emigratione, trecere d'in unu locu in altulu; etc.

* **DEMIGRATU**, *-a*, adj. part., demigrans; care a trecut d'in unu locu in altulu.

DEMINÈTIA, s. f., vedi *demânétia*.

* **DEMINOBARE**, v., deminorare; a face mai micu, a micusiorá, a umili.

DEMINORATIONE, s. f., deminoratio, actione de deminorare, micusiorare; umilire, umiliatione.

* **DEMINUERE**, *deminui*, *deminuta*, v., deminuerere, a impuciná, a reduce, a micusiorá : a deminue numerulu militariloru, a deminue averea publica, a deminue detori'a publica.

* **DEMINUIRE**, v., deminuerere; vedi *deminuere*.

* **DEMINUTIONE**, s. f., deminutio; actione si effectu allu actionei de deminuerere, impucinare, reductione, micusiorare.

* **DEMINUTIVU**, *-a*, adj. modale, deminutivus, prin care se deminue; in gramm. : forma deminutiva; s. deminutivum, deminutivum: porcellu e deminutivum d'in porcu, catellu d'in catu, vitellu d'in vita, domnsioru d'in domnu; limb'a romana are multe forme deminutive.

DEMINUTORIU, *-toria*, adj. s., deminuens, care deminue, care impucinedia, reduce, micusioradia.

* **DEMINUTU**, *-a*, adj. part., deminutus, impucinat, redus, micusioratu.

* **DEMIRARE**, v., demirari, a fi coprensu de mirare, a se mirá.

* **DEMIRATIONE**, s. f., demiratio, actione si effectu allu actionei de demirare.

* **DEMIRATU**, *-a*, adj. part., demiratus, coprensu de mirare, suppressu.

DEMISSIONARE, v., abdicare, a abdicá, a essi d'in una functione; se dice inse si activu : a demissioná pre cineva, a i dá demissionea, a lu destitui.

DEMISSIONARIU, *-ia*, adj. s., (fr. *démisionnaire*), care a essitu d'in functione : ministru demissionariu, unu deputatu demissionariu.

DEMISSIONATU, *-a* adj. part., essitu d'in functione de bona voia, sau scossu d'in functione.

* **DEMISSIONE**, s. f., demissio, actione si effectu allu actionei de demittere in t. s. verbulni; in specie : demissione d'in una functione, abdicazione, essire d'in servitiu; ellu si a datu demissionea, ellu si a luatu demissionea; vedi *démisione*.

DEMISSORIU, *-soria*, adj. s., demittens, care demitte in t. s. verbulni.

DEMISSU, *-a*, adj. part., demissus, tramissu de susu; lassatu diosu, suppressu, bassu; profundu : Mercuriu demissu d'in ceru, cu ochii demissi, voce demissa, omu demissu; portare demissa; vulnere demisse, profunde; demissu d'in functione.

* **DEMITIGARE**, v., demitigare, a imblandi, a domesticá, a indulcí; fig. a civilisá.

* **DEMITIGATU**, *-a*, adj. part., demitigatus, inblanditu, domesticitu, indulcitu; civilisatu.

* **DEMITTERE**, *demisi* si *demisei*, *demissu*, v., demittere, a tramitte de susu, a lassá se cada, a face se descenda, a versá, a infige, precipitá, a arruncá: Jone demise plouia d'in ceru, a demitte flott'a pre Renu, a demitte braciele, sprincenele, ochii, a le lassá in diosu; femin'a demise lacrima d'in ochi, versá; gradinariulu demise arborii forte profundu in pamentu, plantá; luptatoriulu demise pumnariulu in peptulu adversariulu, infipse; desperatulu june si demise perulu si barb'a, lassá se cresca; a demitte pre cineva in carcere, a demitte pre altulu in infernu, a arruncá; ref. a se demitte, a

lassá in diosu, a se plecá, a descende, de unde apoi : *omu demissu*, plecatu, suppusu, simplu, fora pretensiuni ; a *se demitte d'in una functione*, a abdicá ; si active : a *demitte pre cineva d'in una functione*, a i dá drumulu, a lu destituf ; (vedi *dimittere* cu derivatele sélle).

* DEMIURGIA, s. f., (*demiurgia*, *δημιουργία*), 1. opificiu publicu, artificiu, arte; 2. fabricatiune, creatiune; 3. magistratu supremu, functiunea unui *demiurgu*.

* DEMIURGICU, -a, adj., (*demiurgicus*, *δημιουργικός*); relativu la *demiurgu* sau la *demiurgia*.

* DEMIURGU, s. m., *demiurgus*, (*δημιουργός*, comp. d'in *δῆμος*, poporu, si d'in rad. *ἔργω*, lucrú), 1. opifice, artifice; 2. fabricatoriu, creatoriu; 3. magistratu supremu la Daci.

†† DEMERE, v., *demere*, a luá ; radecina derivatelor : *demptu*, *demptiune*, si a compuselor : *redemere*, *redemptu*, *redemptiune*, *redemptoriu*.

* DEMNARE, v., *dignare* si *dignari* (it. *degnare* si *degnarsi*, fr. *daigner*), a estimá, a aflá demnu; a benevolí, a avé benevolentia : *judicatori*, *demnati a me ascultá*, *nu demnara neci a se uitá la densii*.

* DEMNATIONE, s. f., *dignatio*, (it. *degnazione*), estimatiune de a fi demnu, consideratiune; benevolentia.

* DEMNATU, -a, adj. part., *dignatus*, (ital. *degnato*), estimatu a fi demnu, consideratu.

* DEMNITORIU, s. m., (fr. *dignitaire*); omu investitu cu una *demnitate* publica : *marii demnitari ai Statului*.

* DEMNITATE, s. f., *dignitas*; calitate de *demnu*, meritu, consideratiune, onore, virtute, gradu de onóre, valoare, pretiu, formosetia : *se arctá inaintea adunarii in tota demnitatea sea*, *omu plenu de demnitate*, *a laudá pre cineva dupo demnitate*, *a retiné demnitatea*, *a despartí utilitatea de demnitate*, *a servi demnitatii*, *a reconnosce fia-caruia demnitatea sea*; *celle mai inalte demnitati la Romani erau consulatulu*, *pretur'a si edilitatea*; *demnitatea corpului*, *demnitatele lucrurilor si alle personelarú*.

* DEMNITOSU, -a, adj., *dignitosus*; plenu de *demnitate*.

* DEMNU, -a, adj., *dignus*, (it. *degnò*, fr. *digne*), care e cea ce se covine se fia, care are una valoare in sene, care are unu pretiu, unu meritu, coventiosu, onestu, justu, virtuosu, meritosu, care merita : *demnu de onore*, *demnu de laudá*, *demnu de premiu*, *demnu de ceru*, *demnu de punitiune*, *demnu de infernu*, *omu demnu de functiunea ce ocupa*, *miliere demna de atare barbatu*, *opere demne de a fi arruncate in focu*; *nu se aflá demnu de a redicá ochii/la ceru*; *ellu nu e demnu de numele ce porta*.

* DEMOCRATIA, s. f., (*democratia*, *δημοκρατία*, de la *δῆμος*, poporu, si *κρατία*, a domni), proprie domnia a poporului, sau guvernú essercitatu de poporu; de aci : republica in care toti cetatiani (totu poporulu) au dreptu la guvernú; si unde guvernatorii se allegu liberu de cotra cetatiani liberi, si guverná dupo legile facute de poporu; in oppositiune cu *aristocratia*, unde numai unti numéru óce-care are dreptu la guverná si la legislatiune; si cu *monarchia*, unde guverná numai unulu singuru.

* DEMOCRATICU, -a, adj., (*democraticus*, *δημοκρατικός*) relativu la *democratia* : *legi democratice*, *institutiuni democratice*, *guvernú democraticu*, *portare democratice*, *vorbe democratice* si *appucature despotice*.

* DEMOCRATU, s. m., (*democrates*, *δημοκρατής*), unu omu cu principie *democratice*; *unu falsu democratú*, unu omu care pórtá in gura vorbe *democratice*, si in ánima intentioni *despotice*; si ca adiectivu, in acea-asi insemnare cu *democraticu*.

* DEMOLIRE, -escu, v., *demolire* si *demoliri*; a derimá, a dá diosu, a restorná, a ruiná, a destruge, a stricá : *amu demolitu casele celle vechie fiendu cu volimú se construimú attele noue*.

* DEMOLITIONE, s. f., *demolitio*; actiune si effectu allu actiunei de *demolire*, derimare, destructiune, ruina.

* DEMOLITORIU, -toriu, adj. s., *demolitor*, care *demolesce*, derima, destruge.

* DEMOLITU, -a, adj. part., *demolitus*.

tus; derimatu, datu diosu, destrussu, stricatu.

DEMONE si *demonu*, s. m., *dæmon* (*δαίμων*), 1. unu spiritu, unu geniu: 2. unu geniu reu, unu diabolu, unu dracu: *a scôte demonii d'in omeni; aestia sunt demoni, nu ómeni; ellu are de a face cu demoni spurcati.*

DEMONIACU, -a, adj., *dæmoniacus*, *δαμονιακός*; relativu la *demone* sau *demoniu*, *facta demoniaca*; s. unu *demoniacu*, unu possessu de *demoniu*, unu in-dracitu.

* DEMONICU, -a, adj., *dæmonicus* (*δαμονικός*); de *demone*: *actione demonica, consilie demonice, appuecture demonice.*

DEMONIU, s. m., *dæmonium*, (*δαμόνιον*), geniu: *demoniulu lui Socrate; inae demoniu, ca si demone, pote fi si bonu si reu; dupo etymologia demoniu e diminutivu d'in demone; la crestini demoniu se iea totu deauna in locu de diabolu.*

* DEMONOCRATIA, s. f., (d'in *δαίμων* si *κράτος*, *potere*); *potere, dominatione, influentia a demoniloru; terminu de theologia.*

* DEMONOGRAPHIA sau *demonografia*, s. f., (d'in *δαίμων* si *γράφειν*, *scriere*); *tractatu (scrissu) despre demoni, despre natur'a si influentia demoniloru; term. de theol.*

* DEMONOGRAPHICU, sau *demonograficu*, -a, adj., relativu la *demonografia*.

* DEMONOGRAPHU sau *demonografu*, s. m., *cellu ce scrie despre demoni, autoriu de unu tractatu despre natur'a demoniloru.*

* DEMONOLATRIA, s. f., (d'in *δαίμων* si *λατρεία*, *cultu, adoratione*); *cultu sau adoratione de demoni; term. de theologia.*

* DEMONOLATRICU, -a, relativu la *cultulu sau adorationea demoniloru.*

* DEMONOLATRU, s. m., *care adora pre demoni, (vedi demonolatría).*

* DEMONOLOGIA, s. f., (d'in *δαίμων* si *λόγος*, *coventu, discursu*), *tractatu despre demoni; scientia care se ocupa cu natur'a si lucrarea demoniloru.*

Demonologia s'ar paré co coprende mai multu decâtu *demonographia*, inse fiendu amendoue numai nesce scientie preten-se, nu aflãmu de covientia a insiste a-supr'a differentiei loru.

* DEMONOLOGICU, -a, adj., relativu la *demonologia*.

* DEMONOLOGU, s. m., *care se ocupa cu demonologi'a.*

* DEMONOMANTIA, s. f., (d'in *δαίμων* si *μαντεια*, *divinatione*); *facultate de a divinã prin pretens'a inspiratione a unui demone.*

* DEMONOMANTICU, -a, adj., relativu la *demonomantia*.

* DEMONOMANTE, s. m., *care es-sercita demonomantia.*

* DEMONOMANIA, s. f., (d'in *δαίμων* si *μανία*, *nebonia*), *nebonia in care cellu coprenu de dens'a crede co e possessu de demone.*

* DEMONOMANIACU, -a, adj., relativu la *demonomania*; s., *care crede a fi possessu de demone; care crede sau despre care se crede a fi in relatione cu demonii.*

* DEMONSTRABILE, *demonstrabile* si *demustrabile*, adj., *demonstrabilis*, *care se pôte demonstrã: propositioni demonstrabile; in mathematica theorematele sunt propositioni theoretice demonstrabili, problematele sunt propositioni practice resolubili si demonstrabili.*

* DEMONSTRABILITATE, *demonstrabilitate* si *demustrabilitate*, s. f., *calitate de demonstrabilitate, calitate de a se poté demonstrã: demonstrabilitatea unei propositioni.*

* DEMONSTRANDU, -a, *demonstrandu* si *demustrandu*, adj., *demonstrandus*; *care debe a se dempstrã: assertioni demonstrande, cari assertoriulu e detoriu a demonstrã, fienduco nemine nu e detoriu a le crede pre coventulu seu.*

* DEMONSTRARE, *demonstrare* si *demustrare*, v., *demonstrare*; *a arretã, a face connoscutu, a espune, a descrie, a desemnã, a indicã, a addeverã: a probã, in specie: a demonstrã una propositione, a adduce argumente pentru convingerea despre addeverulu ei, a ua pone in evidenti'a, a face ca nemine se nu se mai*

póta indouí despre addeverulu coprensu, intr'ens'a.

* **DEMONSTRATIONE**, *demonstratione* si *demustratione*, s. f., demonstratio; actione si effectu allu actionei de demonstrare, arretare, espositione, descriptione, desemnazione, indicazione, addeveratione, probatione, evidentia, argumentatione prin care se probedia addeverulu unei propositioni: *demonstrationea in genere e una deductione a unui addeveru d'in alte propositioni reconnosecte de addeverate; demonstratione valida, demonstratione sufficiente, demonstratione insufficiente.*

* **DEMONSTRATIVE**, *demonstrative* si *demustrative*, adv., demonstrative; in modu *demonstrativu*.

* **DEMONSTRATIVU**, *demonstrativu*, si *demustrativu*, -a, adj. modale, demonstrativus; care serve a *demostrá*, in t. s. verbului; in specie: *dégetu demonstrativu*, *dégetulu indicatoriu*, *indicele*; *genu demonstrativu*, in retoricá; *pronomine demonstrativu*, in grammatica.

* **DEMONSTRATORIU**, *demonstratoriu* si *demustratoriu*, -tória, adj. s., demonstrator, demonstratorius; care demostra, arretatoriu, addeveratoriu, probatoriu, argumentatoriu; *dégetu demonstratoriu*, *indice*; *argumentu demonstratoriu*, *convictoriu*.

* **DEMONSTRATRICE**, *demonstratrice* si *demustratrice*, s. f., demonstratrix; femina care demostra.

* 1 **DEMONSTRATU**, *demonstratu* si *demustratu*, -a, adj. part., demonstratus; arretatu, addeveratu, probatu:

* 2 **DEMONSTRATU**, *demonstratu* si *demustratu*, s. m., supinu, demonstratum, -u: *de demonstratu*.

* **DEMORALISARE**, v., corrumpere, vexare mores, (fr. *démoraliser*): 1. a corrumpere *moralile*; 2. a corrumpere *puterea morale*, a descorigá: *unu omu care demoralisa pre juni; perderile celle multe au demoralisatu pre militari*; refl. a se demoralisá: *ómenii se demoralisa, poporele se demoralisa; militarii se demoralisa prin lipsea de disciplina, prin lussu, prin mollitione, déro se demoralisa si prin perderi de batalie.*

* **DEMORALISATIONE**, s. f., (fr. *démoralisation*); actione si effectu allu actionei de *demoralisare*, corruptione de *moralí*, perdere de *potere morale*, descorigiare.

* **DEMORALISATORIU**, -tória, (fr. *démoraliseur*); care demoralisa in t. s. verbului.

* **DEMORALISATU**, -a, adj. part., (fr. *démoralisé*), corruptus, attonitus, percussus, in t. s. verbului.

* **DEMORARE**, v., demorari; a stá pre locu, a se opprí, a intardiá, a remané, a sedé.

* **DEMORATIONE**, s. f., demoratio, actione de *demorare*, in t. s. verbului.

* **DEMORATORIU**, -tória, adj. s., demorans, care demora, in t. s. verbului.

* **DEMORATU**, -a, adj., demoratus, care a statu pre locu, s'a oppritu, a intardiatu, a remasu, a sedutu.

* **DEMORDERE**, *demorsi* si *demorsei*, *demorsu*, v., demordere; a appucá cu dentii, a muscá; a lassá d'in denti, (fr. *demordre*).

DEMORIRE, v., demori, a morí, a perí, a morí de amóre, a amá peno a perí de passione.

DEMORSICARE, v., demorsicare, a appucá pucinu cu dentii, a morsicá; a gustá: a *demorsicá rose*, a gustá rose.

* **DEMOTU**, -a, adj. part., demotus; departatu, abbatutu d'in locu. Vedi *demovere*.

* **DEMOVERE**, v., demovere, a departá, a miscá, a abbate d'in locu; a intórce spre altu locu, a dá alta directione; a relegá.

* **DEMPZIONE**, s. f., demptio, actione de *demere*, de luare d'in, descadere, diminutione, subtractione, exceptione.

* **DEMPТУ**, -a, adj. part., demptus, luat, subtrassu, esceptu.

* **DEMULCERE**, *demulsi* si *demulsei*, *demulsu*, v., demulcere; a trece lenu cu mân'a preste cineva sau ceva, a mangaiá, a imblandí, a incantá, a fermecá, ammagí.

* **DEMURMURARE**, v., demurmurare; a murmurá incetu, a proferí ceva cu voce bassa.

* **DEMURMURATIONE**, s. f., de-

murmuratio, acțiune de *demurmurare* in t. s. verbului.

* **DEMURMURATORIU**, -*tória*, adj. s., demurmurans, care demurmura in t. s. verbului.

* **DEMURMURATU**, -*a*, adj. part., (demurmuratus), murmuratu, proferitu cu voce bassa.

* **DEMUSSARE**, v., demussare; a suferi in tacere, a dissimulá sufferenti'a.

* **DEMUSSATU**, -*a*, adj. part., demussatus, sufferitu in tacere, dissimulatu.

DEMUTABILE, adj., demutabilis; care se pöte *demutá*.

DEMUTABILITATE, s. f., calitate de *demutabile*, posibilitate de a fi mutatu.

DEMUTARE, v., demutare; a stramutá, a scambá, de ordinariu in reu: *a demutá d'in veritate*, a alterá addeverulu.

DEMUTATIONE, s. f., demutatio, acțiune de *demutare*, scambare, (in reu).

DEMUTATORIU, -*tória*, adj. s., demutator, care demuta, stramuta, scamba, (in reu).

DEMUTATU, -*a*, adj. part., demutatus, stramutatu, scambatu, mutatu, (in reu).

* **DEMUTILARE**, v., demutilare; a mutilá intru ceva, a taliá ceva d'in unu lucru.

* **DEMUTILATU**, -*a*, adj. part., demutilatus, mutilatu, taliatu.

* **DENARISMU**, s. m., denarismus; salariu de unu denariu.

1 **DENARIU**, -*a*, adj., denarius, de diece, care contine numerulu de diece: *numerulu denariu allu dégeteloru, ceremonie denarie*, la cari se preparau prin abstinencia de ore-cari lucruri in tempu de diece dille.

2 **DENARIU** (si *dinariu*), s. m., denarius, 1. numeru de diece, decina; 2. moneta de argentu care la inceputu valea dieci assi sau libre de arame, inse reducundu-se *assariulu* (moneta de arame), se redusse si *denariulu* (moneta de argentu). Pre tempulu Scipioniloru *denariulu* fú a 6 parte de uncia, sau a 72 parte de libra romana (identica cu libr'a nostra), prin urmare de marimea leurei (sau a francului) de astadi, pre

tempulu lui Iuliu Cesare fu a 7 parte de uncia, sau a 84 parte de libra, pre tempulu lui Domitianu se redusse la a 8 parte de uncia, sau la a 96 parte de libra, dupo Constantinu la a 12 parte de uncia, sau la a 144 parte de libra, si mai in urma la a 24 parte de uncia, sau la a 288 parte de libra, *denarii scriptulari*. In medievu *denariulu* erá a 12 parte de soldu, si soldulu a 20 parte de *libra*, (*livra, leura*), si candu *libr'a* fu redussa la marimea si valoarea leurei (francului) de astadi, *denariulu* adjunse a fi una moneta fictiva, d'in care 17,280 buccatelle aru fi intratu in una libra (sau litra) romana. In Austria se numiá *denariu*, peno in dillele nostre, una moneta de argentu, care tragea a 168 parte de libra romana, prin urmare erá ecale cu cinariulu sau semidenariulu romanu de pre tempulu lui Iuliu Cesare, si se scambá pentru 10 cruciari de arame. Leur'a nostra (franculu) de astadi are valórea unei libre romane de arame. Déco amu voi se ne facemu unu denariu de argentu care conforme numelui seu, se aiba valóre de 10 libre de arame, amu debé se batemu una moneta de 10 ori mai mare de câtu cea deastadi. *Denariu de auru*, galbinu; *denariu*, moneta in genere: *si au pretiuitu pre cellu fora pretiu cu trei dieci de denari*.

* **DENARRARE**, v., denarrare, a narrá in ordine, a narrá cu de a menutulu, in detalii.

* **DENARRATIONE**, s. f., acțiune si effectu allu acțiunei de *denarrare*.

DENASARE, v., demasare; a taiá *nasulu*, a privá de *nasu*.

DENASCERE, *denascui, denascutu*, v., *denasci*; refl. *a se denasce*, a decresce, a incetá de a mai fi, a morí. Radecin'a lui *denatu*.

DENATARE, v., denatare, a innotá dupo cursulu apeí, a descende innotandu.

DENATU, -*a*, denatus, care a incotatu de a mai fi, care a moritu, mortu.

* **DENDRACHATE**, s. m., dendrachates (*δενδραχάτης*), una petra pretiósá, agata arborisata.

* **DENDRELLA**, s. f., (d'in grec. *δένδρον*, arbore); genu de plante cryptoga-

me, cari se unescu de commune sub genulu *gemphonemu*.

* **DENDRINA**, s. f., (de la grec. δένδρον), genu de fungi hyphomyceti, cari crescú pre trunchiuri mórte unde formédia pete negre.

* **DENDRITE**, s. m., (δενδρίτης), arbore fosilile; desemnu naturale pre substantie minerali care imita figure de arborelli.

* **DENDRITICU**, -a, adj., (d'in grec. δένδρον), care are form'a unui arborellu sau arbustu; terminu de mineralogia.

* **DENDRITINA**, s. f., (de la grec. δένδριτης), genu de foraminifere; d'in famili'a helicostegelorú nautiloidi, stabilitate pentru conchyliete alle caroru apterture sunt ramificate.

† **DENDRO**, (grec. δένδρον, arbore), in diverse compositiuni, precumu: *dendrobate*, *dendrodromu*, *dendrographu*, *dendrographia*, *dendrolithu*, *dendrologu*, *dendrologia*, *dendromteria*, etc., pentru allu caroru intellesu consulta partea posteriore.

* **DENDROIDE**, adj., *dendroides* (δενδροειδής); care sémena unui arbore; s. una planta erbacea care cresce in forma de arbore.

* **DENDROPHIDE**, s. f., (d'in δένδρον si ὄφις, serpe), una specia de serpi d'in Asia si d'in Africa, cari traiescu pre arbori, si sunt lungi mai bene de unu metru.

* **DENDROPHORU** sau *dendroforu*, s. m., *dendrophorus* (δενδροφόρος); portatoriu de arbori, 1. ómeni cari duceau arbori la serbatorile dieului Bacchu, alle dieei Cybele, etc.; 2. lemnari sau carpentari; *dendrofori*, corporatione de assemine carpentari, cari se vedu adese ori figurandu in inscriptionile romane d'in Daci'a nóstra.

* **DENEGARE**, v., *denegare*; 1. a negá tare, 2. a refúsá: a *denegá conferentia*, a *denegá justitia*, a refúsá de a face cuiva justitia.

* **DENEGATIONE**, s. f., *denegatio*; actione de *denegare*, negatione firma, negatione absoluta, refusu.

* **DENEGATIVU**, -a, adj. modale, *denegans*; prin care se *denega*, care serve a *denegá*.

* **DENEGATORIU**, -tória, adj. s., *denegans*; care *denega*, care refusa.

* **DENEGATU**, -a, adj. part., *denegatus*; refúsatu.

DENIGRARE, sau *denegrare*, v., *denigrare*, a innegrá sau innegrí, mai allessu in sensu figuratu: a *denigrá fam'a*, a *denigrá reputationea cuiva*, a innegrí renumele cuiva, a i scóte nume reu.

DENIGRATIONE, sau *denegratio*, s. f., *denigratio*, actione de *denigrare*.

DENIGRATORIU sau *denegratoriu*, -tória, adj. s., *denigrator*; care *denega*.

DENIGRATU, sau *denegratu*, -a, adj. part., *denigratus*, innegrítu in s. propriu si figuratu.

DENIGRITURA, sau *denegratura*, s. f., *denigratura*; effectu sau resultatú allu actionei de *denegrare*.

DENOMINARE, v., *denominare*; a pune *nome*, a insemná cu unu *nome*, a nominá, a nomí.

DENOMINATIONE, s. f., *denominatio*, actione si effectu allu actionei de *denominare*.

DENOMINATIVE, adv., *denominative*, in modu *denominativu*; la grammaticii vechi in locu de *derivative*, sau *prin derivatiune*.

DENOMINATIVU, -a, adj. modale, *denominativus*, prin care se *denomina*, care serve a *denominá*; la grammaticii vechi in locu de *derivativu* sau *derivatu*.

DENOMINATORIU, -tória, adj. s., *denominator*, care *denomina*; s. unulu d'in celli doi termini ai unei fractione de numeru, *devisoriu*lu.

DENOMINATRICE, s. f., *denominatrix*, femina care *denomina*.

DENOMINATU, -a, part. adj., *denominatus*, insemnatu cu *nome*, *nominatu*, *nomitu*.

DENORMARE, v., *denormare*; a trece preste norma sau regula, a face irregulariu.

DENORMATIONE, s. f., (*denormatio*), actione de *denormare*.

DENORMATU, -a, adj. part., *denormatus*, irregulariu, tortuosu: *linia denormata*, linia tortuósa.

DENOTARE, v., *denotare*, a insemná,

a indicá prin unu semnu, a face connotu; fig. a inferrá.

DENOTATIONE, s. f., denotatio, ac-tione de *denotare*, indicatione.

DENOTATORIU, -tória, adj. s., denotator, care *denota*, arréta, indica, face connotu.

1 DENOTATU, -a, adj. part., demotatus, arretatu, insemnatu, indicatu, connotu.

2 DENOTATU, s. m., denotatus, -u, indicatione; fig. censura, desaprobatione.

DENSABILE, adj., densabilis, care se pote *condesá*.

DENSABILITATE, s. f., (densabilitas), calitate de *densabile*.

DENSARE, v., densare; vedi : *desarc*, *condesare*, *indesare*.

DENSATIONE, s. f., densatio, vedi *desatione*, *condensatione*, *indensatione*.

DENSATIVU, -a, adj. modale, densativus, prin care se *indesa*, care serve a *indesá*.

DENSATU, -a, adj. part., densatus, vedi *desatu*, *condesatu*, *indesatu*.

DENSITATE, s. f., densitas; vedi *desitate* si *desime*.

DENSU, -a, adj., densus; vedi *desu*.

DENSU, -a, pron. (comp. d'in *de* si *ensu*), ipse; mai înainte se ponea absolutu si se decliná ca si celle alte prenomine demonstrative: *ellu*, *estu*, *densu*; *ellui*, *estui*, *densui*; *elli*, *esti*, *densi*; *elloru*, *estoru*, *densoru*; acumu se pone cu articlu, si se declina ca unu substantiv: *densulu*, *densului*, *densii*, *densiloru*, *dens'a*, *densei*, *densele*, *denseloru*; noi mersemu înainte, *densulu veni in urma*; de multe ori *densulu* se pone in locu de *ellu*, mai allessu candu *ellu* s'ar paré co espreme una lipse de respectu pentru person'a III: *densulu me accusa co n'asiu avé destulla bonavolentia*; nu me potu intellege cu *densulu*; totu omenii se temu de *densulu*; amu facutu pentru *densulu totu ce mi a fostu prin potentia*; nu se porta cotra *densulu cumu ar cere caritatea fratesca*; *ellu a avutu cu dens'a trei copillii*; *densei nu placu portàrile telle*; nu stamu in relatione cu *densii*; nu ve portati cu destulla delicatetia co-

tra *densele*, de si n'oveti causa de a *ve plange de densele*. E de notatu co in locu de : in *densulu*, in *dens'a*, in *densii*, in *densele*, pentru eufonia se pone : *intr'ensulu*, *intr'ensa*, *intr'ensii*, *intr'ensele*. *Intr'adensu*, de industria, póte se fia una transpositione chiaru d'in form'a latina: de *industria*, si póte co ar fi mai bene a se restabilí, de cátu a se scrie : in a *densu*, cumu nu permite urechi'a romána : am facutu acésta-a *intr'adensu*, *intr'adensu am venitu la densulu*; te am chiamatu *intr'adensu ca se ti sponu seriosu*, co nu mai potu merge cu *tene inainte*; — compusulu *adensu* se recom-pone cu *de*, de a-*densu*, luatú : a) ca adv., de *adensu vorbesce asiá*; b) ca subst., de *adensulu*, in locutioni adverbiali ca : *cu de adensulu*, *cu totu de adensulu*; *asiá* si cadruplulu compusu in *adensu*, cumu : *d'in adensu*, *cu totu d'in adensulu*, (vedi si *ensu*).

DENTALE, adj., dentalis; de *dente*; s., dentele aratrului in care se inchiaua ferrulu cellu latu, vomerele.

DENTARE, v., (dentare); a provedé cu denti.

DENTARIU, -ia, adj., dentarius; relativu la *denti*: *érba dentaria*, *érba* care serve a vendicá dorerea de denti; s., *dentariu*, care face *denti*, vedi *dentistu*.

DENTATU, -a, adj. part., dentatus; cu *denti*; *reu dentatu*, cu denti uriti, cu denti lungi; fig. mordace.

DENTE, s. m., dens, (ὀδός); ossele d'in gura cu cari manca ómenii si alte animali, si de la acésta functione se pare co si trage originea si latinulu *dens* (de la part. edens), si greculu ὀδός, ὀδόντος (de la ἔδω, ἔδοντος) : *dentii omului*, *dentii callului*, *dentii elefantului*, *denti de omu*, *denti de callu*, *denti de elefantu*; fig. totu ce sémna cu dentii : *dentii grapei*, *dentii peptenclui*, *dentii serrei*, *dentii ancorei*; prov., a si luá anim'a in *denti*; *mi s'au strapeditu dentii*. La copilli antánii *denti* se numescu *denti de lapte*. *Dentii cei grossi d'in intrulu gurei* se chiama *masselle*; *omu bonu de dente*; mordace; a scote *cuisva* si *dentii d'in gura*, a lu costringe se solva totu

peno la unu denariu, a ride sau a se opone, a ammentia.

DENTELLA, s. f. pl., *dentelle*, *texta reticulata*, (fr. *dentelle*); tessutu delicatu, ornatu cu flori sau desemne in forma de retelle, lucrata cu mân'a d'in firu de linu, de metassa, sau de auru, de argentu, etc., si alle caroru margini sunt *dentellate*. *Dentellele* celle mai formose si mai pretiose sunt celle facute d'in unu finu si formosu firu de linu; celle mai estimate sunt *dentellele de Brusselle*.

DENTELLA, s. f., terminu de Botanica, genu d'in famili'a rubiaceoloru, tribulu hedyotideoloru, coprendendu erbe repenti annuali, allu caroru typu e *dentell'a repente*, care provine in limosele Indiei si alle Oceaniei tropice.

DENTELLARIU, -ia, adj. s., care face *dentelle*.

DENTELLATU, -a, adj., in forma de *denti* sau de *dentelle*, cari imita *dentii*.

DENTIATU, -a, adj. part., *dentatus*; vedi *dentatu*.

DENTICE, s. m., *dentex*; una specie de pesce de mare, cu *denti* ca ai serrei.

DENTICLU, s. m., *denticulus*; diminutivu d'in *dente*, micu *dente*, *dentisioru*.

DENTICULATU, -a, adj., *dentellatu*, care are multi *denticli* sau *dentisiori*.

DENTIFRICIU, s. m., *dentifricium*; pulbere de frecatu si curetiatu dentii.

DENTIOSU, -a, adj., *dentosus*, vedi *dentosu*.

DENTIRE, -escu, v., *dentire*; 1. a dá sau scóte *denti*: *tardiu dentescu unii copilli*; 2. a sufferi de *denti*.

DENTISCALPIU, s. m., pl. -e, *dentiscalplum*; *scalpellu* sau scobitoare de *denti*.

DENTISIORU, s. m., *denticulus*, diminutivu d'in *dente*, micu *dente*, *denticlu*.

DENTISTU, s. m., *dentium medicus*; medicu de *denti*, care curetia dentii, scóte dentii si pone noui *denti*.

DENTITIONE, s. f., *dentitio*; actione de *dentire*, essire a *dentiloru*, tempu si doreri ce ua insociescu, etc.

DENTOSU, -a, adj., *dentosus*; plenu de *denti*, cu multi *denti*; *dentatu*.

* DENUĐARE, v., *denudare*, a descoperi, a despolia, a desvesti, a desbraca: *se intempla multe care ne denuda fora scirea si volentia nostra* = multa *inclidunt qas invitos denudent*.

DENUĐATIONE, s. f., *denudatio*, actione si effectu allu actionei de *denudare*, descoperire; fig. *revelatione*.

DENUĐATORIU, -tória, adj. s., *denudator*, care *denuda*, care descopere; fig. *revelatoriu*.

DENUĐATU, -a, adj. part., *denudatus*, *despoliatu*, *desbracatu*, *descoperitu*; fig. *despoliatu de avere*.

DENUMERARE, v., *denumerare*, a numerá lucruri concrete, vite, bani, etc., a numerá pre mésa: *a denumeratu trei mii de denari*, mi i a numeratu si mi i a datu.

DENUMERATIONE, s. f., *denumeratio*, actione si effectu allu actionei de *denumerare*.

DENUMERATORIU, -tória, adj. s., (*denumerator*), care *denumera*.

DENUMERATU, -a, adj. part., *denumeratus*, *numeratu pe mésa*, respunsu.

1 DENUNTIARE, v., *denuntiare*, a declará, a spune, a ordiná, a face connoscutu, a descoperi unu faptu, a delatá: *ve denuntiu co de astadi inainte nu mai facu causa commune cu voi; ellu denuntia capitanului se merga la Ostia; ellu denuntia ucciderile secrete alle cetatieniloru celloru mai innocenti; denuntia pe complici, denuntia pe conjurati; nimenne nu e obligatu a se denuntia pre sene; ati denuntiatu unu faptu care nu s'a addeveratu*.

2 DENUNTIARE, s. verbale, *denuntiatio*, in t. s. *verbului*; vedi *denuntiatione*.

DENUNTIATIONE, s. f., *denuntiatio*, actione si effectu allu actionei de *denuntiare*, *declaracione*, *indicacione*, *ordinatione*, *delacione*: *denuntiatione secreta, denuntiatione anonume, denuntiatione sustinuta*.

DENUNTIATIVU, -a, adj. modale, *denuntiativus*, prin care se *denuntia*, care serve a *denuntia*; *symptomaticu*.

DENUNTIATORIU, -tória, adj. s., *denuntiator*, care *denuntia*, pre tempulu

imperiiului romanu, unu officiaru de politia.

DENUNTIATRICE, s. f., (denuntiatrice), femina care denuntia.

1 **DENUNTIATU**, -a, adj. part., denuntiatu, declarat, indicat, ordinat, datu pre facia.

2 **DENUNTIATU**, s. m. supinu, denuntiatu, -u, actu de denuntiare: *de la commissu peno la denuntiatu au trecutu cincii dille.*

DENUNTIATURA, s. f., denuntiatio, effectu allu denuntiarii.

1 **DEOCLARE** si *deochiare*, v., fascinare, infascinare, effascinare; a causá unu reu, unu morbu prin cautatur'a cu ochii, a fasciná, a fermecá cu ochii, refl. a se *deochiare*, a cadé morbosu in urmarea cautaturei cu ochii d'in partea altui-a; essercitarea unei atari influentie se fundedia pre superstitione, inse se crede tare de poporulu romanu; se dice mai vertosu co se *deochia copillii*, sunt mulieri care credu co elle admirandu unu copillu potu se lu deochie, si de aceea-a candu se uita, scupa pucintellu in faci'a lui; fig. a se *deoclá*, a se face mai reu, a se abbate din callea benelui si a appucá callea reului.

2 **DEOCLARE**, sau *deochiare*, s. verbale, fascinatío, lucrare prin care se deochia.

DEOCLATIONE, sau *deochiatione*, s. f., fascinatío, actione de *deoclare*.

DEOCLATORIU, sau *deochiatoriu*, -tória, adj. s., fascinator, fascinatorius, care deochia.

DEOCLATURA si *deochiatura*, s. f., actione si effectu allu actionei de *deoclare*, mai vertosu *ceva* sau *cineva espusu la deoclare*: *deoclatura de copillu.*

DEOCLATU, sau *deochiatu*, -a, adj. part., fascinat, fermecat, prin *deoclu*.

DEOCLU, si *deochiu*, s. m., fascinum, maleficiu prin cautatur'a cu ochii; *deochiulu are medicina*; *se crede co deochiulu se face prin incantare, asiá dero se desface prin descantare*; *sunt femine cari descanta, cari sciu se faca de deochiu.*

1 **DEPARTARE**, *departu* si *departedi*, v., 1. amovere, remove, amoliri,

a pone, a duce departe: *departati copillii de la focu*; 2. arcere, avertere, depellare, propulsare, *departedia, Domne, tote ideele relle de la mene*; *n'amu potutu departá tote periclele ce ne ammenitiu*; 3. refl., a se *departare*, discedere, recedere, secedere, abire (it. partire, fr. partir), a se duce in alta parte: *nu me departedi de amicii mei*; *nu me departedi de la parenti*; *ne tinemu si nu ne departámu de principiile nóstre.*

2 **DEPARTARE**, s. verbale, amotio, remotio, distantia; intervallum; depulsio, propulsatio; discessio, recessio, secessio, in t. s. verbului.

DEPARTATU, -a, adj. part., remotus, dissitus, distans; repulsus, in t. s. verbului.

DEPARTE, adv., longe, procul. Radecin'a verbului *departare*, si a deminutiveloru: *departioru* si *departisioru*. *Departe de patria*, *departe de addeveru*, *departe de a fi fericitu*. Oppositulu e *apropé*: *apropé de casa*, *apropé de parenti*, *apropé de addeveru*. Candu se cere se se arrete punctulu de la care procede una lucrare, amendou se punu cu prep. *de* inaintea loru: *de departe*, *de apprope*: *l'am vedutu de departe*, *l'am vedutu de apprope*; *vine de departe*, in cepe *narrationea mai de departe*.

DEPARTIORU, adv., longiuscule, pucinu camu departe: *nu e chiaru apprope*, *ba e departioru*.

DEPARTISIORU, adv., longiuscule, alta forma de deminutivu, de aceea-si insemnare, in mica distantia.

DEPARTUTIU, adv., longiuscule, a trei'a forma de deminutivu: in mica distantia.

DEPASCERE, *depascu*, *depascutu*, si *depastu*, v., depascere si depascé, a pascé, a mancá, a se nutri: *ouile depascu érb'a campului*, *albinele depascu florile*, *noi depascemu vorbele nostre celle de auru*; *mórtea ve va depasce currendu*.

DEPASTIONE, s. f., depastio, actione de *depascere*.

DEPASTU, -a, adj. part., depastus, depascutu, mancatu, consumptu.

DEPECULARE, v., depeculari (d'in de si *pecullum*), a despoliá de avere,

a depreddá, a furá, a rapí : *m'au depecu-
latu misellii.*

* DEPECULATIONE, s. f., (depecu-
latio), actione si effectu allu actionei
de depeculare.

* DEPECULATORIU, -toria, adj. s.,
depeculator, care depecula, depréda, fura.

* 1 DEPECULATU, -a, adj. part., de-
peculatus, depreddatu, furatu, rapitu.

* 2 DEPECULATU, s. m., supinu, de-
peculatum-u, actu de depeculare.

* DEPELLERE, *depulsi* si *depulsei*,
depulsu, v., depellere, a respinge, a de-
partá, a scóte d'in locu : *a depelle pre
cineva d'in cetate, d'in térra, d'in pro-
vincia; a depelle jugulu de pre cerbice; a
depelle pre inimicu d'in locu; a depelle
fric'a.*

1 DEPENARE, *depenu*, (in sing. cu
accentulu pre prim'a syllaba), *fila glo-
merare*, a infasciorá firulu pe ghiemu :
*mulierile depena tortulu, depenamu de
pre depenatóre.*

2 DEPENARE, & verbale, glomera-
tio, actione de depenare.

DEPENANATORE, s. f., rhombus,
instrumentu pre care mulierile intendu
tortulu pentru ca se lu depene pre ghie-
mu;—fiendu co instrumentulu se intorce
in giurulu unei asse, se numesce si *ver-
tentia* (corruptu *vertelnitia*).

DEPENATORIU, -toria, adj. s., glo-
merans, care *depena*, mai vertosu fem.
depenatoria, diversu de *depenatore*, in-
strumentu.

1 DEPENATU, -a, adj. part., glome-
ratus, infascioratu pre ghiemu.

2 DEPENATU, s. m., supinu, glome-
ratum-u, actu de depenare.

DEPENATURA, s. f., glomeratio,
effectu si resultatu allu actionei de *de-
penare*.

* DEPENDENTE, adj. part., pres. de-
pendens, care depende.

* DEPENDENTIA, s. f., status depen-
dens, stare dependente; fig. *dependen-
tiele unei case*, pertinentie cari nu facu
parted'in corpulu principale allucaseloru.

* DEPENDERE, *depensi* si *depensei*,
depensu, v., dependere, a artaná sau a-
tarná, a spendulá : *a depende de la umeri*;
mai multu inse in sensu figuratu : *vié-*

*ti'a mea depende de la voi, depende de
la bona volenti'a vóstra; omulu depende
de la multe circumstantie; tóta acésta cau-
sa depende de la demonstrarea unci pro-
positioni.*

1 DEPERARE, *deperu* (in sing. cu
accentulu pre prim'a syllaba), v., depl-
lare, vellere, vellicare, a smulge perulu;
prov. : *cu una mâna te appera, cu alt'a
te depera.*

2 DEPERARE, s. verbale, depllandi
actio, vulsio, vellicatio, actione de de-
perare.

DEPERATORIU, -toria, adj. s., depl-
lator, vellens, vellicans, care dépera.

1 DEPERATU, -a, adj. part., depila-
tus, vulsus, vellicatus, smulsu de peru,
cu perulu smulsu.

2 DEPERATU, s. m. sup., depllandi,
vellendi actus, actu de deperare.

DEPERATURA, s. f., vulsura, effectu
si resultatu allu actionei de deperare.

DEPERDERE, *deperdui*, *deperdutu*,
v., deperdere, a perde cu totulu : *a de-
perde averea, a deperde onestatea, a de-
perde considerationea.*

DEPERIRE, v., deperire, a perí cu
totulu, a morí : *una mare parte deperi,*
*a deperi prin usu; d'in auru nu deperere
nemica prin focu.*

* DEPICTU, -a, adj. part., depletus,
depinsu, dressu : *facia depicta.*

* DEPILARE, v., depilare, vedi *de-
perare*.

* DEPILATORIU, depilator, vedi *de-
peratoriu*.

* DEPILATU, depilatus, vedi *depe-
ratu*.

* DEPINGERE, *depinsi* si *depinsei*,
depinsu, v., depingere, a representá prin
pictura, a representá in genere, a des-
crie : *pictorulu nostru a depinsu ba-
tali'a de la Vallea alba; a incercatu a
depinge mörtea lui Constantinu Bran-
covanu; a depinge cu colori viue; ellu nu
e cumu lu depingu inimicii lui; depin-
gemu prin cogitare.*

* DEPINSU, -a, adj. part., depletus,
representatu prin pictura; descrissu.

* DEPLANARE, v., deplanare, a face
planu, a applaná; fig. a esplicá.

DEPLANGERE, *deplansi* si *deplan-*

sei, deplansu, v., deplangere, deplorare, a plange tare pre cineva sau ceva : am deplansu perderea acestui omu; deplangemu sortea lui cea trista; deplangeti faptele lui.

* DEPLANTARE, v., deplantare; a desplantá, a smulge plantele d'in radecina.

* DEPLANTATIONE, s. f., deplantatio; actione de deplantare, desplantatione.

* DEPLANTATORIUM, -tória, adj. s., deplantator; care deplanta, smulge plantele d'in radecina.

* DEPLANTATUM, -a, adj. part., deplantatus; desplantatu.

DEPLENIRE, deplenesco, v., complere, absolvere, perficere, a face deplenu, a impleni, a indepleni: a terminá; multe ati inceputu, si nemica n'ati deplenu; deplenui mai antaniu aceste-a, apoi ve appucati de altele.

DEPLENITUM, -a, adj. part., completus, absolutus, perfectus, completu, terminatu, perfectu: lucrare deplenuita.

1 DEPLENUM, -a, adj., plenus, perfectus, absolutus, integer; plenu, perfectu: am deplenu incredere intr'ensulu.

2 DEPLENUM, adv., plene, perfecte, absolute, integre: deplenu bonu, suntemu deplenu convinsi; si comp. indeplenu, pe deplenu: ellu e pre deplenu multiamitu.

DEPLICARE, v., deplicare, a despicá, a desvoltá.

DEPLICATIONE, s. f., deplatio, actione si effectu allu actionei de deplicare.

DEPLICATUM, -a, adj. part., depliatum, despicatu, desvoltatu.

* DEPLORABILE, adj., miserandus, demnu de plansu: stare deplorabile, fapta deplorabile.

* DEPLORARE, v., deplorabile, a deplange, a se vaietá, a se lamentá: deploramu mórtea amicului, nu potemu deplbra destullu nefericirea lui.

* DEPLORATIONE, s. f., deploratio, actione de deplorare, deplangere, la-

* DEPLORATUM, -a, adj. part., deploratus; deplansu.

* DEPUMARE, v., (deplumare), a

desplumá, a despenná, a despoliá de plume sau de penne.

* DEPLUMATIONE, s. f., (deplumatio), actione de deplumare.

* DEPLUMATORIUM, -tória, adj. s., deplumator, care depluma, despolia de plume.

* DEPLUMATUM, -a, adj. part., deplumatus, despoliatu de plume, care a perdutu plumele, desplumatu.

* DEPOLIRE, v., depolire, a polí bene.

* DEPOLITIONE, s. f., depolitio, actione de depolire.

* DEPOLITORIUM, -tória, adj. s., depolens, care depolesce.

* DEPOLITUM, -a, adj. part., depolitus, bene politu, perfectu, deplenu.

* DEPOLITURA, s. f., effectu sau resultatu allu actionei de polire.

* DEPONENTE, adj. part. pres., deponens, care depone; in gramm. verbu deponente, verbum deponens.

* DEPONENTIA, s. f., calitate de deponente; actione de deponere.

DEPONERE si depunere, depusi sau depusi, si deposei sau depusei, depusu sau depusu, depostu si depositu, v., deponere, (d'in de si ponere=punere); 1. a pone diosu: a depune sarcinele de pre calli, a depune donurile pre altariu, a depune unghiele, barb'a, a si taiá unghiele, a si rade barb'a; a depune cornele; a se deponere, a se dá diosu; 2. a nasce, a fetá: a depune fetulu, a depune sarcin'a naturei; intr. vacc'a depune, e appropre se nasca; fig.: a depune ceva; 3. a depune in securantia: a depune bani la cineva, a depune averea seu la una casa de creditu; a depune una summa ca cautione pentru gestionea unei functione, si in genere: a depune cautione; a depune computele; 4. a pune in pamentu, in mormentu, a immormentá: a depune cadaverulu, a lassatu prin testamentu ca se se depuna in cemeteriulu familiei; 5. a destitui, a scóte d'in functione: eri l'au pusu si astadi l'au depusu; cumu l'au pusu, asiá si l'au depusu; candu te a pusu, debeai se cugeti la eventualitatea de a fi depusu; 6. a demoli, a dá diosu: s'au luat mesura a se depune tote edificie cari occupa ari'a destinata for-

marii unei gradine publice; 7. a lassa, a departa de la sene, a se desface de ceva: a depune fric'a, a depune speranti'a, a depune curele, a depune rollulu de accusatoriu, a depune luptele, a depune imperiulu, a depune commandulu, a depune functionea, a depune mandatulu de deputatu, de senatoriu; de catu se me batu incontr'a fratiloru mei, mai bene depunu commandulu sime retragu la vieti'a privata; de catu se me facu complice tendentieloru antipatriotice cari se vedu in maioritaea acestei adunari mai bene depunu mandatulu de deputatu; 8. a increde ceva: depunu in bun'a vostra credentia drepturile poporului; nu ti depune secretulu in veri-ce urechie; voi ati depusu in mani credentiose intentionile vostre celle umane; 9. a marturi inaintea judeciului: a depune in justitia; a depune pentru unu accusatu, in favorea unui accusatu, in contr'a unui accusatu; vecinii lui depusera co ellu disparusse in diu'a omicidiului; una actione care nu e verisimile nu pote fi creduta neci in casulu candu toti istoricii aru depune pentru densa; vorbele prin cari acestu omu voliesce a se appera, depunu in contr'a lui.

DEPOPULARE, v., depopulare si depopulari, a devastá, a depredá, a despoliá, a rapi; a despopulá: pestilanti'a depopulá tota terra; barbarii au depopulatu formos'a nostra patri'a; s'a intemplatu ca fere selbatice se depopule terri intregi.

DEPOPULATIONE, s. f., depopulatio, actione de depopulare, devastatione, depredatione, rapitura.

DEPOPULATORIU, -tória, adj. s., depopulator, care depopula, devasta, depreda, rapesce.

DEPOPULATRICE, s. f., depopulatrix, femina care depopula, devastatrice.

DEPOPULATU, -a, adj. part., depopulatus, devastatu, depredatu, rapitu.

DEPORTARE, v., deportare, a duce intr'unu locu, a transportá; a duce in essiliu in unu locu determinatu: riurile deporta atari serpi, au deportatu mercile la emporiulu terrei; navile cari au plecatu astadi deporta pre robe li in in-

sul'a N.; toti cati au fostu deportati in acea clima, au moritu.

DEPORTATIONE, s. f., deportatio, actione de deportare in t. s. verbului.

DEPORTATORIU, -tória, adj. s., deportatorius, care deporta; duce, transporta.

1 **DEPORTATU**, -a, adj. part., deportatus, dussu, transportatu; essiliatu.

2 **DEPORTATU**, s. m. sup., deportatum, -u, actu de deportare.

DEPOSITARIU, -ria, adj. s., depositarius, carui-a s'a incredentiatu unu depositu, care a primitu unu depositu: depositariu credentiosu, depositariu necredentiosu; depositariulu unui tesauru, unei sume, unoru obiecte pretioase, unoru documente; ellu e depositariulu meu, ella e depositari'a mea; depositariulu unui secretu; depositariulu legiloru, guvernatoriulu carui-a s'au incredentiatu legile ca. se le essecute cu fidelitate.

DEPOSITIONE, s. f., depositio, actione si effectu allu actionei de depone in t. s. verbului; in jurispr. marturia inaintea judeciului: depositionea unui marturu, a face depositionea sea; depositione clara, sincera, precisa, formale, veridica, decisiva; depositione ambigua, tortuosa, obscura, incurcata, falsa; depositione pentru sau in favorea cuiva, depositione contra sau in desfavorea cuiva.

DEPOSITIVU, -a, adj. modale, depositivus, relativu la depositione.

DEPOSITORIU, -tória, adj. s., depositor, care depone in t. s. verbului.

1 **DEPOSITU**, -a, adj. part., depositus, pusu diosu, pusu in securantia, pusu in mormentu, destituitu, demolitu, lassatu, departatu, pusu la bonu locu, marturitu inaintea tribunariului.

2 **DEPOSITU**, s. m., depositum, 1. lucrulu depusu la cineva ca se lu custodesca, se lu conserve si la tempu se lu dea proprietariului inapoi: a conserva unu depositu, a dá inapoi depositulu; cellu ce s'a insarcinatu cu custodiirea, conservarea si darea inapoi a depositului se numesce depositariu; 2. locul unde se depunu diverse lucruri, fr. dépôt, magazinu.

3 DEPOSITU, s. m. sup., *deposi-tum,-u*, actu de deponere.

DEPOSITURA, s. f., effectu sau rezultatu allu actionei de *deponere*; totalitatea lucrurilor depuse.

DEPOSSEDERE, *deposedui, depos-sedutu*, v., deposesiune rei de joare sau deturbare, vedi *desposedere*.

DEPOSESIUNE, s. f., *detractio*, actiune de *deposedere*; vedi *desposesi-sione*.

DEPOSESSU, -a, adj. part., *exutus, excussus, dejectus*; vedi *desposessu*.

1 DEPOSTU, -a, adj. part., *depositus, depusu*, alta forma a part. *depositu*.

2 DEPOSTU, s. m., *depositum*, 1. lucrulu depusu, *depositu*; 2. locu unde se depunu diverse lucruri, mer-ci, etc., *magazinu*; vedi *depositu*.

DEPOSU, -a, adj. part., *depositus, depusu*, a treia forma a part. *depositu*: *vaccele depuse*.

* DEPRAVARE, v., *depravare*, a cor- rumpe, a deforma, a strica: *nu e neci unu lucru care se nu se póta depravá*.

* DEPRAVATIONE, s. f., *deprava-tio*, actiune si effectu allu actionei de *depravare*; *depravationea suffletului, depravationea vorbeloru, depravationea moraliloru*; *nu credeamu se adjunga peno la atare depravatione*.

* DEPRAVATU, -a, adj. part., *depra-vatus, corruptu, deformatu, stricatu*.

* DEPRECARÉ, v., *deprecari*, a rogá de iertare, a cere iertare: *deprecámu senátulu, deprecámu pentru unu amicu*.

* DEPRECATIONE, s. f., *depreca-tio*, actiune si effectu allu actionei de *deprecare*, rogare de iertare.

* DEPRECATIVU, -a, adj. modale, *deprecativus*, prin care se cere iertare; in gramm.: *modu deprecativu, modu optativu*.

* DEPRECATORIU, -tória, adj. s., *depre-cater et deprecatorius*, care de-preca, cere iertare, se rogá de iertare; *intercessoriu, mediatoriu*.

* DEPRECATRICE, s. f., *depreca-trix*, femina care depreca, intercede, se rogá pentru cineva; *mediatrice*.

* DEPRECATU, -a, adj. part., *depre-catus, rogatu de iertare*.

1 DEPRĒDARE, v., *deprædari*, a predá tare, a predá cu totulu, a despo-liá, a rapí.

2 DEPRĒDARE, s. verbale, *depræ-datio*, actiune de *depredare*, in t. s. ver-bului.

DEPRĒDATIONE, s. f., *deprædatio*, actiune si effectu allu actionei de *depre-dare*, despoliatione, rapitura.

DEPRĒDATORIU, -tória, adj. s., *de-prædator*, care depreda, despolia; *rapesce*.

DEPRĒDATU, -a, adj. part., *depræ-datus, predatu, despoliatu, rapitu*.

* DEPREMERE, *depremi, depre-mutu*, si *deprèssi, depressi, depressu*, v., *deprimere*, a apesá, a calcá, a bagá in pamentu, a infundá.

1 DEPRENDERE, si *deprindere, de-prensi si deprensi, deprensu*, v., *de-prendere, exercere, assuefacere*, 1. a prende, a suprende, a coprende cu sen-surile sau cu mentea, mai vertosu, a prende in flagrante delictu; in se acésta insemnare originaria s'a datu apprópe uitarii, si a facutu locu urmatóriei: 2. a essercitá, a invetiá in practica: *a deprende copillii la arme, sau a i deprende cu armele; a deprende catelii la venatu; pissiciele d'in natur'a loru prendu sórci. si n'au opu a se deprende la acésta ve-nare; refl. in acellu-asi sensu: me deprendu cu desemnulu, me ocupu, si me deprendu la desemnu, me essercitu in artea de a desemná; me deprendu a me luptá, me deprendula lupta, me deprendu cu lupt'a; unii credu co s'aru poté deprende si cu mortea, déco omulu ar poté mori mai de multe ori, inse fiendu co totu omulu móre numai una data, practic'a de a mori nu se recompensa*.

2 DEPRENDERE, si *deprindere*, s. verbale, *exercitium, exercitatio, assue-tudo, occupatio, essercitare, invetiú, oc-cupatione: deprendere bona, deprendere rea, deprenderile bone, deprenderile rellé; pucina deprendere si te vei face unu excellent calculatoriu; de la deprendere depende totu*.

DEPRENSIUNE, s. f., *deprehensio*, actiune de *deprendere* in insemnarea o-riginaria.

DEPRENSIVU, -a, adj. modale, de-

prehendens, prin care se deprende, care serve a deprende.

1 DEPRENSU, si *deprinsu*,-a, adj. part., deprensus, exercitus, assuefactus, 1. prensu, suppressu, coprensu; 2. inventiatu, essercitatu, dedatu, occupatu: *deprensu cu lectura, deprensa cu torsulu, cu cossutulu, ca su deprensi cu bentur'a si cu pigreti'a*.

2 DEPRENSU, si *deprinsu*, s. m., sup. exercitum,-u, occupatum,-u, actu de deprenderi, inventiu, essercitiu, occupatione: *cine nu e deprensu cu unu lucru nu pote se lu faca bene, totu depende de la deprensu*.

* DEPRESSICAUDU, sau *depressicodu*,-a, adj., (fr. dépressicaude), cu cód'a depressa: *animali depressicaude*.

* DEPRESSICOLLU,-a, adj., (fr. dépressicolle), cu collulu depressu: *centorhynchu depressicolu*.

* DEPRESSICORNU,-a, adj., (franc. dépressicorne), cu cornele deprese, precumu sunt alle antilopei la basea loru. In entom. *insecte depressicorne*, cu antennele deprese

* DEPRESSIONE, s. f., depressio, actione si effectu allu actionei de *depremere*, appesare, lassare in diosu, infundare: *depressionea orizontelui visuale supu orizontele marei, relativu la unu observatoriu redicatu de asupr'a libellei marei; depressionea mercuriului in unu tubu de vitru*.

* DEPRESSORIU,-sória, adj. s., care depreme; s. *depressoriu*, (fr. dépressoir), instrumentu cu care operatorii appésa dur'a matre candu voru se faca una operatione la ochiu.

* DEPRESSU,-a, adj. part., depressus, appesatu, lassatu in diosu, infundatu, bassu: *aratru depressu in pamentu, casa depressa, nasu depressu, voce depressa, cu ánim'a depressa*.

DEPRETIARE, v., depretiare, a deminuí pretiulu, a scadá pretiulu; mai pueinu de cátu a *despretiá* care va se dica a desfientiá pretiulu.

DEPRETIATIONE, s. f., (depretiatio), actione si effectu allu actionei de depretiare.

DEPRETIATORIU,-tória, adj. s.,

depretiator, care *depretia*, care deminue pretiulu, scade pretiulu.

DEPRETIATU,-a, adj. part., depretiatus, care a sufferitu una scadere de pretiu: *merci depretiatie, chárteie (de valore) depretiatie; actione depretiata*, chiaru si: *persone depretiato, antori depretiati*.

* DEPSERE, v., *depsere* (δέψεν), a fermentá; a argasi. D'in form'a prolungata *depsire*, prin transpositione, a es-situ *despire, despescu, despiá, despiú*, cu e intunerecatu, d'ia caus'a co prin mutarea accentului pre syllab'a urmatoria, remase neintonatu, si asiá in unele gure se confunse cu o. Ide'a de fermentare (de la *fermentare* (de la *ferbere*), se stramutá cu ide'a de *despire*, si vice-versa: *muliereca fermenta farin'a molliata cu apa, si alluatulu despesce panae; muller depsit farinam, et fermentum panem fermentat. L.*

* DEPULSARE, v., depulsare, a impinge de la, a respinge, a departá: *a depulsá unu perichu de la capulu cuiwa; a depulsá vitellulu de la ugerulu vaccei*.

* DEPULSATORIU,-tória, adj. s., depulsor, depulsorius, care depulsa; vedi *depulsoriu*.

* DEPULSIONE, s. f., depulsio; actione si effectu allu actionei de depulsare.

* DEPULSORIU,-sória, adj. s., depulsor, depulsorius, care depulsa, departa: *Joue depulsoriu, Jupiter depulsor, care departa rollele, appera de relle; sacrificie depulsorie, sacrificie depulsoria*, prin cari se espia unu peccatu si se departa reulu ce ar fi debutu se vina.

* DEPULSU,-a, adj. part., depulsus, impinsu, respinsu, departatu; resturnatu.

DEPUNGERE, *depunsi* si *depunsci*, *depunsi* si *depunctu*, v., depungere, a indicá cu puncte, mai vertosu a insemná prin puncte pondurile pe una bilancia.

DEPUNSU,-a, adj. part., depunctus, insemnatu prin puncte.

* DEPURARE, v., (fr. dépurar, d'in de si puru), a face puru, puratu, curatu, in med.: *a depurá sangole, umorile*; in chymica: *a depurá unu licidu, a depurá unu metallu*; refl. *a se depurá*.

* DEPURATIONE, s. f., (fr. dépara-

tion), actione si effectu allu actionei de *depurare*, in t. s. verbului.

* **DEPURATIVU**, -a, adj. modale, (fr. *dépuratif*), care serve a depurá, prin care se depura : *medicamentu depurativu, depurativele au perdutu multu d'in vechi'a loru reputatione.*

* **DEPURATORIU**, -tória, adj. s., (fr. *dépuratoire*), care depura, care face puru.

* **DEPURATU**, -a, adj. part., (franc. *dépuré*), puratu, curatu : *sange depuratu, locóre depurata, umori depurate, metallu depuratu.*

* **DEPURGARE**, v., depurgare, a curetiá, a sterge, a spellá : *a depurgá mésa, a depurgá stomachulu.*

* **DEPURGATIONE**, s. f., (*depurgatio*), actione si effectu allu actionei de *depurgare*.

* **DEPURGATIVU**, -a, adj. modale, *depurgativus*, prin care se depurga, care serve a depurgá : *mediu depurgativu.*

* **DEPURGATORIU**, -tória, adj. s., *depurgans*, care depurga, curetia, spellá, sterge.

* **DEPURGATU**, -a, adj. part., *depurgatus*, curetíatu, spellatu, stersu.

DEPUTARE, v., *deputare*, 1. la antici se tine in vedere intellessulu primitivu allu radecinei *putare*, si de aceea insemna : a taliá, a curetiá arborii ; a computá, a supputá, a estimá ; a assemná, a atribuí ; a imputá ; a destiná ; a cugetá ; 2. la moderni : a transmite, mittere, legare : *a deputá pre cineva la adunarea legislativa.*

DEPUTATIONE, s. f., *deputatio*, in intellessulu modernu, *legatio*, *legatione*, *missione*, *functione* de deputatu : *amu tramissu una deputatione la imperatoriulu ; a merge in deputatione, presidente, membru allu deputationei.*

1 **DEPUTATU**, -a, adj. part., *deputatus*, in intellessulu modernu, *legatus*, *missus*, *tramissu*.

2 **DEPUTATU**, s. m. personale, *legatus*, allessu de unu numeru de ómeni si tramissu de densii, cu dreptulu de a i representá ; mai vertosu representante allessu de poporu si tramissu in adunarea legislativa cu dreptulu de a lucrá

in numele poporului : *districtele si urbile au dreptu de a transmite mai multi deputati in corpulu legislativu ; in multe terre deputatii erau responsabili pentru faptele loru inaintea poporului care i allegea, si prin urmare erau si revocabili ; la noi acumu deputatii sunt responsabili numai inaintea conscentiei loru ; legea electiva prescrie modulu de allegere allu deputatiloru, ea garantedia libertatea allegeriloru, inse guvernantii fini sciu mai totu de a una se adduca in corpulu legislativu deputati desemnati de densii ; s'au vedutu adese ori adunantie legislative in cari maioritatea deputatiloru nu reprezentau terr'a, ci pre guvernantii sub a caroru influentia se allessera ; in Ungaria deputatii districtelor romane nu representa pre romani, ci pre unguri adversarii romaniloru, facu legi in contr'a romaniloru, si cu tote aceste-a striga in gur'a mare co ei representa pre romani ; romanii le respondu co i representa, precumu lupulu representa pre oui ; amu vedutu si episcopi romani reprezentandu reu pre romani.*

3 **DEPUTATU**, pl.-e, (*deputatum*), una summa de argentu ce se da unui omu insarcinatu cu una missione, — terminu usitatu in Daci'a superioare, impromutatu de la vecini.

† **DERA-**, (*δέρη*, collu), in diverse compositioni de termini zoologici, precumu : *deracanthu, deradelphu, deradelphia, derancistru.*

1 **DERADERE**, *deradu* si *deradiu*, *derasi* si *derasei*, *derasu*, v., *deradere*, a rade cu totulu, a sterge prin radere.

2 **DERADERE**, s. verbale, *deradendi actio*, actione de *deradere*.

DERADITORIU, -tória, adj. s., *deradens*, care derade, persona si instrumentu, vedi *derasoriu*.

DERAMARE, v., ramos secare, rami privare, a taliá ramurile unui arbore. Diversu de *derimare*.

DERASIONE, s. f., (*derasto*), actione si effectu allu actionei de *deradere*.

DERASIVU, -a, adj. modale, *deradens*, care serve a derade, prin care se derade.

DERASORIU, -sória, adj. s., deradens, care derade : *instrumentu derasoriu*.

DERASU, -a, adj. part., derasus, rasu cu totulu, stersu prin rădere.

DERECTARE, *dereptare*, si *dreptare*, v., dirigere, viam monstrare, a conduce a arretá callea cea directa. Rădecin'a compusului *inderectare*, si a derivatelor lui.

DERECTATE, *dereptate*, si *dreptate*, s. f., rectum, justum, justitia, calitate si virtute de a tiné lini'a directa, de aci apoi in intellesu morale : virtute de a nu se abbate de la lege, ti de a observá legea in tóta rigorea ei, justitia. Vedi si *dereptate*.

DERECTIONE, s. f., directio, actiune si effectu allu actionei de deregere ; 1. conducere a unei lucrari, directare a lucrarei. 2. linia de procedere : *derectione in susu, in diosu, in derept'a, in stanga, spre resari'u, spre appusu, etc.*; vedi *directione*.

DERECTIVU, -a, adj. modale, relativu la derectione : *puncte directive*, puncte cari indica derectione, in sensu materiale si morale.

DERECTORATU, pl.-e, demnitate, calitate, functione de directoriu.

DERECTORIA, s. f., functione de directoriu, officiu de directoriu.

DERECTORIU, -lória, adj. s., director, directorius, care derege, in t. s. verbului; s., conductoriulu unei cancelarie : *derectoriulu ministeriului, derectoriulu prefecturei, derectoriulu callei ferrate, etc.*

DERECTORIU, pl.-ie, s. abstr., autoritate directória : *Derectoriulu revolutionei franceze*.

DERECTU, *dereptu* si *dreptu*, -a, adj., rectus, justus, care nu se abbate in un'a parte, nici in alt'a, care nu se abbate de la lege, care observa legea in tóta rigórea ei : *lini'a directa, facta directa, lucrare directa, corpu directu, vérga directa, pomu directu, omu directu*, in intellesu fisicu si morale; *man'a directa* sau simplu *direct'a*, dextra, in oppositiune cu *man'a stanga* sau simplu *stang'a*, sinistra; s. m., *directu*, pl.-uri, jus, ce se covine dupe lege : *derectulu omu-*

*lui, derectulu meu, derectulu fia-carui-a; derectulu de etatianu, jus civitatis, derectulu civile, jus civile; derectulu penale; derectulu criminalu, jus criminalu; derectulu commerciale; derectulu administrativu; derectulu gentiloru, derectulu internationale, derectulu statului, derectulu politicu, derectulu cosmopoliticu, derectulu de a callatori prin tóte terrele si preste tóte mările; fia-care derectu are de correlativu una detoria; nu e derectu fora detoria, si nu e detoria fora derectu; scienti'a derectului este cea mai necessaria omului ce traiesce in societate; d'in tóte aceste-a se vede, cu derectu se pune si in locu de lege, prin care se determina derectulu. Derectu ca adverb. a vorbi si scrie derectu; derectu in susu, derectu in diosu, a merge derectu a casa, a trage derectu in tinta; ca prep. derectu = pro, contra, e regiune : a luá pre unulu derectu altulu, a sedé in derectulu casei, etc. Vedi si *dreptu*.*

DERECTURA, s. f., directura, rezultatulu actionei de deregere; alliniamentu; officiu de directoriu. Vedi si *derectione*, si *derectoratu*.

DEREGERE, *deressi* si *deressei, deressu* si *derectu, dereptu, dreptu*, v., dirigere, corrigere, disponere, institúere, reparare, reficere, emendare, l. a. conduce, a guberná, a inderectá; 2. a repará, a face bene unu lucru care erá stricat; 3. a amelióra : *a derege unu pamentu*, a lu adduce prin cultura in stare bona ca se produca; *a derege pellá*, a le lucrá, a le pune in stare de a face usu de densele; fig. *a si derege reputationea, a si derege furtun'a*. Vedi *deregere*.

DEREGUTORIA s. f., magistratus, munus, officium; autoritate, functione. Vedi *derectoria*.

DEREGUTORIU, -toria, adj. s., dirigens, munere fungens, praeses, rector, adminster, functionariu, conductoriu, administratoriu. Vedi *derectoriu*.

†† DERELICERE si *derelincere*, v., derelinquere, a lassá cu totulu. Rădecin'a derivatelor : *derelictu, derelictione*.

* DERELICTIONE, s. f., derelictio; actiune de derelicere, de lassare cu totulu, de parassire.

* DERELICTU, -a, adj., part., derelictus, lassatu cu totulu, delassatu, parassitu.

* DEREPEPTE, adv., derepente, rapede, de una data.

* DEREPEPENTINU, -a, adj., derepentinus, care se intempla derepente, repede: *morte derepentina*.

* DEREPEPERE, *derepsi*, si *derepsei*, v., derepere, a descende pre branci.

DEREPTARE, v., dirigere, vedi *directare*.

DEREPTARIU, si *dreptariu*, pl. -ie, regula, norma, amussis, canon, regula, norma, canone: *dereptariulu legii*, *regula jaris*, *νομοκάνων*.

DEREPTATE, s. f., justitia, vedi *directate*.

DEREPTATORIU, -tória, adj. s., dirigens, monstrans, care derepta. Vedi comp. *indereptatoriu*.

DEREPTÁTU, -a, adj. part., directus, missus, cui via monstrata est, care s'a pusu pre callea derepta. Vedi comp. *indereptatu*.

DEREPTIONE, s. f., directio, vedi *directione*.

DEREPTIVU, -a, adj. modale, relativu la dereptione; vedi *directivu*.

DEREPTORATU, s. m., vedi *dereceptoratu*.

DEREPTORÍA, s. f., vedi *dereptoria*.

DEREPTORIU, -tória, adj. s., vedi *dereptoriu*.

DEREPTU, -a, adj. s., vedi *dereptu*.

DEREPTURA, s. f., vedi *dereptura*.

DERESSARE, v., instruere, a inventiá, a organisá, a pune in ordine: *a deressá unu callu*, *a deressá unu processu*; vedi *dressare*.

DERESSATU, -a, adj. part., instructus, invetiatu, pusu in ordine.

DERESSATURA, s. f., reparatio, reffectio, effectu allu actionei de deressare, reparatura; vedi *dressatura*.

DERESSU, -a, adj. s., reparatus, reffectus, reparatu. Vedi si *dressu*.

DERESSU, s. m., fucus, colóre cu care mulierile si deregu faci'a; vedi si *dressu*.

DERETROSU, -a, adj., (de la *deretru*), recalcitrans, (it. ritroso, fr. rétif),

care in locu de a merge inainte, se trage inapoi: *callu deretrosu*.

DERETRU, adv., retro, mai multu usitatu in comp. in *deretru*, (falsu *indereptu*); ca prepositione trece sub forma de subst. si iea articulu masc. in *deretrulu nostru*, *d'in deretrulu casei*.

1 DERETTICARE, v., ordinare, in ordinem redigere, collocare, disponere, a pune lucrurile la loculu seu, mai vertosu in casa.

2 DERETTICARE, s. verbale, collocatio, dispositio, actione de *dereticare*, de ponere a fia carui lucru la loculu seu.

DERETTICATORIU, -tória, adj. s., care derettica.

1 DERETTICATU, -a, adj. part., collocatus, dispositus, pusu la loculu seu.

2 DERETTICATU, s. m. sup., collocatio, dispositio, actulu de dereticare.

1 DERIMARE, v., demolire, defloere, deturbare, diruere, a dá diosu, a face se cada, a restorná, a destruge, a stricá, a ruiná: *a derimá una casa*, *una baserica*, *a derimá unu muru*, *una cetate*; fig. *a derimá pre cineva*; *acestu misellu a derimatu pre multi ómeni onesti*. Diversu de *deramare* care vinu d'in de si ramu, éro *derimare* d'in de si rimare.

2 DERIMARE, s. verbale, demolitio, dejectio, deturbatio, dirutio, destructio, actione de *derimare*, in t. s. verbului.

DERIMATIONE, s. f., demolitio, actione si effectu allu actionei de *derimare*.

DERIMATORIU, -tória, adj. s., demolitor, dirutor, destructor, care derima, in t. s. verbului.

1 DERIMATU, -a, adj. part., demolitus, dirutus, destructus, datu diosu, restornatu, ruinatu, destrussu, stricatu.

2 DERIMATU, s. m. sup., demolitum, -u, actu de derimare.

DERIMATURA, s. f., rudus, pl., ruderu, effectulu derimarii, stare derimata, parti alle unui totu derimatu: *derimaturele casei*, *derimaturele cetatei*.

DERIDERE, *deridu* si *deridiu*, *derisi* si *derisei*, *derisu*, v., deridere, a ride de cineva, a lu luá in risu, a si bate jocu de cineva.

DERISIONE, s. f., actione si effectu

allu actionei de deridere, luare in risu, batalia de jocu, batujocura.

DERISORIU, -soria, adj. s., derisor, derisorius, care deride.

DERISU, -a, adj. part., derisus, in risu, batujocuritu.

1 DERIVARE, v., derivare, (de la *de*, si rivus), a abbate cursulu unui riu, a deduce, a trage: *amu derivatu apele de la monte in pratele nostre: nu putemu deriva tote vorbele romane d'in limb'a latina scrissa; sunt unele cari se deriva din limb'a rustica.*

2 DERIVARE, s. reale, derivatio, actione de derivare, in t. s. verbului; vedi *derivatione*.

DERIVATIONE, s. f., derivatio, actione si effectu allu actionei de derivare, deductione, originatione: *derivationea vorbeii romane marturu de la greculu pap-top este evidente.*

DERIVATIVU, -a, adj. modale, derivativus, care se deriva, derivatu, in grammatica.

DERIVATORIU, -toria, adj. s., derivans, care deriva, deduce.

1 DERIVATU, -a, adj. part., derivatus, dedussu, trassu, derivativu, in gramm. vorbele primitive si vorbele derivate.

2 DERIVATU, s. m. sup., derivatum-u, actu de derivare.

† DERMA, (δέρμα, δέρματος, pelle), in diverse compositioni de termini zoologici si anatomici precumu: *dermanysu, dermapteru, dermatite, dermatobrachiu, dermatocarpu, dermatohelyde, dermatode, dermatogastu, dermatographu, dermatode, dermatologia, dermatopathologia, dermatophide, dermatoponte, dermatopode, dermatose, dermeste, dermestide, dermoblastu, dermodonte, dermorhynchu, dermosporiu, dermatonia, etc.*

1 DERO, conj. (compusa d'in *de* si *éro*), vero, enimvero, verum, ast, atvero, atque; *fratii nostri s'au luptatu cu multa valentia, déro voi, ce ati facutu? in partea antania a vorbitu ca unu sanctu, déro in partea a doua si a datu arameu pe facia; voi laudati pre Paullu, déro Luciu e filiulu lui.*

2 DERO, part. affirmativa, *sans, ita, etiam, verum, vero, ita vero: scii romanesce? Déro. Vedi tu a dese ori pre acesti omeni? Déro, i vediu forte a dese.* In locu de *déro* intregu se pune a dese ori in vorbirea familiara *dá* contrassu d'in *déro*, precumu acestu d'in urma e contrassu d'in *de-éro*, sau mai rigerosu d'in *de-vero*.

DERODERE, *derodusi derodiu, derosi si derosei, derosu*, v., derodere, a rode cu totulu.

DEROGARE, v., derogare, a luá, a scadé, a flacci: *a derogá unei legi, a derogá ceva d'in lege, a derogá credenti'a, a derogá autoritatea, una singura exceptiune deróga forte unei regule generale.*

DEROGATIONE, s. f., derogatio, actione si effectu allu actionei de derogare.

DEROGATIVU, -a, adj. modale, derogativus, prin care se *deroga*, privativu, negativu.

DEROGATORIU, -toria; adj. s., derogator, derogatorius, care deroga, scade ceva d'in una lege, d'in una dispositione a leiei.

DEROGATU, -a, adj. part., derogatus, scadutu, flaccitu.

DEROSIONE, s. f., (derosio), actione si effectu allu actionei de *derodere*.

DEROSU, -a, adj. part., derosus, rostu cu totulu,

DERUMPERE, *derupi, derupsi* si *derupsei, deruptu*, v., derumpere, vedi *derupere*.

* DERUNCINARE, v., deruncinare (d'in *de* si *runcina*), a netedí cu runcin'a; fig. a insellá.

* DERUNCINATU, -a; adj. part., deruncinatus, neteditu; fig. insellatu.

DERUPERE, *derupi, derupsi* si *derupsei, deruptu*, v., derumpere, a desface prin rupere: *marea tempestate a deruptu monte.*

DERUPTU, -a, adj. part., deruptus; ruptu in forma de precipitiu.

DES-, d'in lat. dis, particula care occorre numai in compositione, si aréta separatione, interruptione, sau contrariulu celui indicatu prin coventulu simplu, precumu se póte vede cu abun-

dentia d'in essemplele urmatórie,—vedi si *dis*.

DESABUSARE, v., (d'in *des* si *abusu*), errore liberare, a scóte pre cineva d'in erróre, a desammagi; refl. *a se desabusá*, a sedesammagi, a essi d'in erróre.

DESABUSATI, -a, adj. part., errore liberatus, desammagitu, essitu d'in errore: toti amu remasu desabusati.

DESACIARIRE, v., aclem demere, a desface de aciaru: *a desaciari securea, cutitulu*; fig. *a desaciari ánim'a*.

DESACIARITU, -a, adj. part., obtusus, care si a perdutu aciarulu.

DESACCORDARE, v., (fr. *désaccorder*), a stricá accordulu unui instrumentu de musica; a stricá armoní'a; fig. a stricá concordí'a, unirea de pareri, de sentimente.

DESACCORDATU, -a, adj. part., (fr. *désaccordé*), privatu de accordu: *instrumente desaccordate, cellori desaccordate, spirite desaccordate*.

DESACCORDU, s. m., (fr. *désaccord*), discordia, repugnantia, lipse de accordu, in sensu fusicu si morale.

DESACIDARE, v., (d'in *des* si *acidu*) vedi *desacidificare*.

DESACIDATU, -a, adj. part., vedi *desacidificatu*.

DESACIDIFICARE, v., (fr. *désacidifier*), a liberá de acidu, term. chymicu.

DESACIDIFICATU, -a, adj. part., (fr. *désacidifié*), liberatu de acidu, term. chymicu.

DESACIETIRE, v., aceto purgare, a liberá de starea acietósa, a face una substantia se perda acietulu ce avea intr'énsa: *a desacieti vinulu*.

DESACIETITU, -a, adj. part., aceto purgatus, liberatu de acietu.

DESACRIRE, v., acore purgare, a liberá de acrimie: *se desacresce vérdi'a*.

DESACRITU, -a, adj. part., acore purgatus, liberatu de acrimie.

DESAGI, s. m., bisacelum, unu saccu deschisu in partea de mediu-locu, care plenu se porta pre umeru sau se pune in spinarea unui callu, mulu, asinu, etc. *una parechia de desagi*. Etymologi'a ar cere *bisacci*, sau chiaru *bissacci*. L.—Se aude si in sing. *desagu*, si chiaru cu *c*: *de-*

saccu, si fem.: *desacca*; formele correcte aru fi: *dessaccu, dessacci*, ca compuse d'in *des=dis=bis* si d'in *saccu*. M.

DESAGIRE, -escu, v., saccum bifariam partiri, a transformá unu saccu in desagi, a face desagi.

DESAMMAGIRE, -escu, v., illusione liberare, a scóte pre cineva d'in ammagire, a desillusioná: *am fostu multu ammagitu, acumu inse m'am desammagitu cu totulu*.

DESAMMAGITU, -a, adj. part., illusione liberatus, desillusionatu.

DESAMMETIRE, -escu, v., a scote d'in *ammetire*; vedi *desmetire*.

DESAMMORTIRE, -escu, v., vedi *desmortire*.

DESAMORARE, v., amórem pellere; a depune amorea, a se desface de amore; refl.: *a se desamora*, a incetá de a mai fi inamoratu.

DESAMORATU, -a, adj. part., amore solutus, scapatu de passionea amorei.

DESAMORE, s. f., defectus amoris, odium, lipsea de amore, ura.

DESAMOROSU, -a, adj., amoris non obnoxius, care nu e suppusu passionei de amore.

DESANIMARE, v., animum allicius frangere, animum allicui minuere, a face se perda ánim'a, coragiulu; refl. *a se desánimá*, a perde ánim'a sau coragiulu.

DESANIMATIONE, s. f., animi infractio, animus fractus, debilitatus, actione de desánimare in sensu activu si refl. perdere de ánim'a, perdere de coragiulu.

DESANIMATU, -a, adj. part., afflictus, fractus, infractus, demissus, percussus, descoragiatu.

DESAPPROBARE, v., improbare, deprehendere, culpate, castigare, non probare, explócere, a nu aprobá, a nu incovientiá, a declará de rea una facta sau una lucrare, sau cellu pucinu a ua declará de necovientiosa.

DESAPPROBATIONE, s. f., improbatio, actione sau effectu allu actionei de *desapprobare*.

DESAPPROBATORIU, -tória, adj. s., improbator, care *desapproba*.

DESAPPROBATU, -a, adj. part., improbatu; declaratu de necovientiosu.

DESARE v., densare; a face desu, a condesá, a indesá; vedi *indesare*.

DESARGENTARE, v., argento privare; a desface de argentu, a privá de argentu.

DESARGENTATU, -a, argento privatu; desfacutu de argentu, privatu de argentu.

DESARMARE, v., exarmare, armis exuere; a luá cuiva armele, a privá pre cinevá de arme, a lu constringe se depuna armele.

DESARMATIONE, s. f., (exarmatio), actione si effectu allu actionei de *desarmare*.

DESARMATU, -a, adj. part., exarmatus, dearmatus; privatu de arme.

DESARMONIA, s. f., (d'in *des-si áρμονία*, it. disarmonia, fr. disharmonie); discordia, lipse de armonia.

DESARTICULARE, v., (fr. *désarticuler*); a desface, a taliá articulationea.

DESARTICULATIONE, s. f., (fr. *désarticulation*); actione prin care se talia legaturele care unescu doue sau mai multe osse.

DESARTICULATU, -a, adj. part., (fr. *désarticulé*); desfacutu de articulatione; in gramm. nume pusu fora articlu: *omulu e articulatu, omu e desarticulatu*.

DESASSECURARE, v., (fr. *désassurer*); a desface securanti'a sau certitudinea.

DESASSECURATU, -a, adj. part., (fr. *désassuré*); desfacutu de securantia, desfacutu de certitudine.

DESASSOCIARE, v., dissociare, (fr. *désassocier*); a rupe una societate, a destruge una asociatione.

DESASSOCIATIONE, s. f., dissociatio, (fr. *désassociation*); actione de desassociare, ruptur'a unei societate sau a unei asociatione.

DESASSOCIATU, -a, adj. part., dissociatus, (fr. *désassocié*); desfacutu de societate, essitu d'in asociatione.

DESASTROSU, -a, adj., calamitosus, exitiosus, funestus, pestifer, (ital. *disastroso*, franc. *désastreux*); funestu, calamitosu.

DEASTRU, pl.-e, calamitas, clades, plaga, (it. *disastro*, fr. *désastre*, de la *des-si astru*, stella, dupo credenti'a astrologica); evenimentu funestu, calamitate.

DESATIONE, s. f., densatio; actione de *desare*, condesare, indesare; vedi *condesatione* si *indesatione*.

DESATIVU, -a, adj. modale, densativus; prin care se indesá sau se condesá: *medie desative*.

DESATORIU, -tória, adj. s., densans; care condesá sau indesá.

DESATU, -a, adj. part., densatus; condesatu, indesatu.

DESAURARE, v., auro privare; a desface de auru, a privá de auru.

DESAURATU, -a, adj. part., auro privatus; desfacutu de auru, privatu de auru.

DESAUTORISARE, v., (it. *disautorizzare*, franc. *désautorisser*); a privá de autorisatione, a luá in apoi, a revocá autorisationea.

DESAUTORISATIONE, s. f., (franc. *désautorisation*); actione de a desautorisá, de a revocá autorisationea.

DESAUTORISATU, -a, adj. part. (it. *disautorizzato*, fr. *désautorisé*); privatu de autorisatione.

DESBAIERARE, v., difibulare, solvere, aperire; a deslegá baierele: *a desbaierá camesi'a*, refl., *a se desbaierá*.

DESBAIERATU, -a, adj. part., solutus, apertus, difibulatus; deslegatu de baiere.

DESBARARE, v., dissuere, dissuocere; a desface, a desvetiá, refl., *a se desbará*, a se desface, a se desvetiá.

DESBARATU, -a, dissutus, dissuetus; desfacutu, desvetiatu.

DESBARCARE, v., (comp. d'in *des-si barca*), navibus exponere; 1. act. a scóte d'in nave: *a desbarcá buccate*, *a desbarcá militari*, *una armata*; navibus egredi; 2. intr., a essi d'in nave, a descende: *amu desbarcatu in portu*.

DESBARCATIONE, s. f., expositio, exscensio; actione de desbarcare.

DESBARCATU, -a, adj. part., expositus, e navl egressus; essitu d'in nave, descensu.

1 **DESBATERE**, *desbatui, desbatutu*, v., discute; e, disceptare, disputare, agitare, (fr. débattre); a tractá una cestione d'in diverse puncte de vedere, a essaminá, a cercetá, a produce argumentele selle si a ascultá si argumentele altoru-a, a descute impreuna cu altii: *desbatemu cestionea acésta-a de trei dille, si inco nu ne amu luminatu.*

2 **DESBATERE**, s. verbale, discussio, disceptatio, disputatio, contentio, concertatio, certatio, certamen, altercatio, rixa, lls, jurgium, (fr. débat); in t. s. verbului: *desbaterea a continuatu trei dille fora interrumpere; nu este acésta-a in desbateré; noi n'amu luat parte la desbateré.*

DESBATUTU, -a, adj. part., discussus, disputatus, controversus; cercetatu, essaminatu, descussu, scarminatu.

1 **DESBETARE**, v., (d'in des-si betu), act., alicui crapulam depellere, reflex., crapulam exhalare; 1. in s. propriu: a liberá de betia: *l'am batutu peno l'am desbetatu; refl., me desbetu forte tardiu;* 2. fig., a scapá d'in errore: *nu lu potu desbetá cu tóte argumentele d'in lume; abia s'a desbetatu la betranetie.*

2 **DESBETARE**, s. verbale, ebrietas, crapula depulsa; in t. s. verbului.

DESBETATU, -a, adj. part., crapula liberatus; scapatu, liberatu de betia.

1 **DESBINARE**, v., (d'in des-si bini), audere, diffundere; sejungere, dividere; in s. propriu: a desface dóne lucruri cari erau impreunate (imbinate), a desuni, a desparti, a crepá, a sparge, a separá; fig. a stricá bon'a armonia, a bagá des-armonia, a attitiá discordi'a, cérta, a introduce inimicitia: *a desbiná fratii, a desbiná copii de parenti, a desbiná socii, a desbiná pre cei mai boni amici; disceptii lui Socrate se desbinara dupo mórtea maestrului si formara diverse scóle.*

2 **DESBINARE**, s. verbale, scissio, scissio, dissidium, discordia; in t. s. verbului: *a bagatu desbinarea intre animale celle mai concordii; crestinii credu co desbinarea e fupt'a diavolului; cu cátu omenii sunt mai passionati si mai pucinu educati, cu atátu e mai jucile desbinarea intre densii.*

DESBINATIONE, s. f., scissio, dissidium, discordia; actione de desbinare.

DESBINATÓRIU, -tória, adj. s., care desbina.

DESBINATU, -a, adj. part., fissus, scissus, divisus, sejunctus, discors; desunitu.

DESBINATURA, s. f., fissura, scissura; stare de desbinatu, effectu sau resultatu allu actionei de desbinare.

1 **DESBRACCARE**, v., (d'in des-si bracca), exuere; proprie, a se desvestí de bracce, apoi generalisatu, a depune vestimentele: *unulu te imbracca, altulu te desbracca; ellu se imbracca, ellu se desbracca; imbracca vestimentele, desbracca-le; desbraccati-ve; fig. a se desbraccá de pudore, de rosine.*

2 **DESBRACCARE** s. verbale, exuendi actio; in t. s. verbului.

1 **DESBRACCATU**, -a, adj. part., exutus, nudus, nudatus; desvestitu, care a depusu vestimentele de pre sene; despoliatu; fig. *desbraccatu de tóta rosinea.*

2 **DESBRACCATU**, s. m. sup., actu de desbraccare: *de la imbraccatu peno la desbraccatu nu trecura multe minute.*

DESBRACCINARE, v., femoralia dissolvere; a deslegá braccinele, a deslegá braccinariulu.

DESBRACCINATU, -a, adj. part., solutus, dissolutus; deslegatu de braccine sau de braccinariu.

DESBUMBARE, (din des-si bumbusau bulbu), globulum vel globulos solvere; a scóte d'in bumbi sau d'in nasturi unu vestimentu care erá strinsu in nasturi: *desbumbati-ve peptariulu; a imbumbá si a d. sbumbá.*

DESBUMBATU, -a, adj. part., globulis solutus; cu bumbi sau nasturi deslegati.

DESCALIERARE, v., (d'in des-si cai-eru), avellere, divellere, sejungere, dividere; contr. *incalierare*, a separá doui câni, ómeni, etc., incalierati, cari s'au luat la batalia, si se tinu tare unulu de altulu.

DESCALIERATU, -a, adj. part., avulsus, divulsus, sejunctus, divisus; contr. *incalieratu*, separatu, despartitu.

DESCALCIARE, v., disscalcoare, ex-

calceare; a deslegá calcii sau calciamentele, contr. *incalciare* : *ellu nu se pôte descalfciá*; *cumu te ai incalfciatu, asiá te vei si descalfciá*.

DESCALCIATU, -a, adj. part., discaleatus, excaleatus; care si a deslegatu si depusu calciamentele, descalfciu; vedi si *descalfciu*.

DESCALCIRE, -escu, v., explicare, extricare, exsolvere, dilucidare; contr. *incalcire*, a desface ce a fostu incalfcitu; a descurcá, in sensu propriu si fig. : a *descalfci perulu cu peptenele*, a *descalfci una cestione*, a *descalfci una contraversia*.

DESCALCITU, -a, adj. part., explicatus, extricatus, dilucidatus; descalfcitu in t. s. verbului.

1 DESCALICARE, sau *descallicare*, v., (d'in *des-* si *callu*), descendere, exscendere; proprie a descende de pre callu, apoi a descende in genere : *amu descalfcitu la amiculum nostru*; *amu callaritu una dí intréga fora se descalfcicámu peno sér'a*; *Romanii sub Traianu au descalfcitu in Daci'a*.

2 DESCALICARE, sau *descallicare*, s. verbale, descensio, exscensio; actione de descendere : *de la descalfcirea nostra in acestu locu au trecutú díece'anni*; *de la descalfcirea Unguriloru in terrele de la Dunaria Romanii avura lupte continue cu densii*.

1 DESCALICATU, -a, adj. part., descensus, exscensus; descensu de pre callu, apoi in genere descensu.

2 DESCALICATU, s. m. sup., descensus, exscensus; actu de descalficare.

DESCAMARE, v., (d'in *de* si *scama*), 1. squamis privare, plumis privare, plumas evellere, fibras extrahere, a desface de scame, a desface de plume, de fibre; 2. (d'in *des-* si *camu* sau *chamu*), helcia equis demere, contr. *incamare*; a desface callulu d'in camu, a desface camulu de la callu, a desface callii d'in camuri, a desface camurile de la calli : *a descamá callii*; *lassati callii se stea, inse nu i descamati*.

DESCAMATU, -a, adj. part., squamis, plumis, fibris privatus; helcio vel jugo liberatus; in t. s. verbului.

1 DESCANTARE, v., (d'in *des-* si *cantare*), excantare; proprie a deslegá prin cantece magice ce a fostu incantatu, apoi in genere a pronuntiá cantece magice; se crede co omenii, inse mai vertosu copillii, sunt suppusi influentiloru spiriteloru relle si sufferu de acelle influentie, spre liberarea de atari influentie se chiama femine ca se le *descante* : *vino mama si descanta acestui copillu, co nu sciu de ce suffere, inse plange neincetatu si nu vrea se mai suga titia*; *mulierile descanta mai vertosu de deochiu*; fig. cu intellesulu de a *cautá se convinga* prin vorbe dulci si seductorie : *cátu l'am descantatu eu, si totu nu l'am potutu induplerá*.

2 DESCANTARE, s. verbale, (excantatio); actione de *descantare*, in sensu speciale si generale.

DESCANTATIONE, s. f., (excantatio); actione de *descantare*.

DESCANTATORIU, -tória, adj. s., excantans; care *descanta*; mai allessu fem. este in usu : *avemu una descantatória la care vinu mulierile d'in totu timutulu*; *ea scie descantá de tote sufferentiele*, *descanta de amore*, *déro de deochiu descanta de minune*.

1 DESCANTATU, -a, adj. part., excantatus; care s'a liberatu de unu reu prin *descantare*.

DESCANTATU, s. m. sup., (excantatio); actu de *descantare* : *se precepe la descantatu, se nutresce cu descantatulu*; *s'a lassatu de descantatu, si s'a appucatu de cosultu*.

DESCANTATURA, s. f., effectu sau resultatu allu actionei de *descantare*.

DESCANTICU, sau *descantecu*, pl.-e, (d'in *des-* si *cantecu*), se dice in locu de *descantare*, s. *descantatu*, s. si *descantatura*; si fem. *descantica*.

DESCANTU, pl.-uri, actione de *descantare* : *a face cuiva de descántu*, a i *descantá*.

1 DESCARCARE, v., (d'in *des-* si *carca*, scurtatu d'in *carrica*), exonerare; contr. *incarcare*; a depune sarcin'a sau sarcinele, mai allessu se dice : *a descurcá carrulu*; *cumu ati incarcatu asiá veti descarcá*, fig. a si *descarcá menta*

asupr'a cuiva; ellu se descarca pre mene, transfere culp'a asupr'a mea.

2 DESCARCARE, s. verbale, exoneratio; in t. s. verbului.

DESCARCATIONE, s. f., exoneratio; actione de *descarcare*.

DESCARCATORIU, -tória, adj. s., exonerator; care *descarca*.

1 DESCARCATU, -a, adj. part., exoneratus; liberatu de carca sau sarcina: *carru descarcatu, nave descarcata*.

2 DESCARCATU, s. m. sup., exoneratio; actu de *descarcare*: *dupo descarcaturu merciloru intraramu in cancellaria*.

DESCARCATURA, s. f., exoneratio; effectu sau resultatu allu actionei de *descarcare*.

DESCARNARE, v., decarnare; a luá carnea de pre ósse.

DESCATERAMARE, -ediu, v., a desprende *cateramea*.

DESCATIARE, v., demere vel solve-re quod appensum erat; a luá diosu unu lucrú accatiatu, a lu desface de accatiatur'a lui.

DESCATIATU, -a, demptus; luatu diosu d'in accatiatura.

* DESCENDENTE, adj. part. pres., descendens; care descende, se trage: *linia descendente*, contr. *linia ascendente*: *ellu e descendente allu lui Marcu; Paulu a moritu fora descendenti*.

* DESCENDENTIA, s. f., calitate sau stare de descendente: *Luciu nu si pote demonstrá descendencia; descendenti'a de la unu omu mare nu e gloria pentru noi, candu noi sumu mici*.

* DESCENDERE, si *descindere*, *descensi* si *descensei*, *descensu*, v., descende; a trece de susu in diosu, a merge de la monte la valle, a se dá diosu d'in carru, de pre callu, a se trage: a *descende d'in ceru*, a *descende in infernu*, *pecurarii descensera cu ouile de la monte; descendeti de pre calli si benevoliti a intrá la noi in casa; ei n'au volitu se descenda d'in trassura; noi descendemu de la Romani*.

* DESCENSIONE, s. f., descensio; actione si effectu allu actionei de descende in t. s. verbului.

* DESCENSORIU, -soria, adj. s., de-

scensorius; care descende: *miscare descensória*.

* 1 DESCENSU, -a, adj. part., descensus; care a venitu in diosu, care s'a datu diosu.

* 2 DESCENSU, s. m., sup., descensus, -u; actulu de *descendere*: contr. *ascensu*: *descensulu lui diu d'in ceru*.

DESCEPTARE, v., excitare; vedi *descetare*.

DESCEPTATU, -a, adj. part., excitatus; vedi *descetatu*.

DESCEPTU, -a, adj., excitatus, sollers, ingeniosus; vedi *descetu*.

1 DESCETARE, v., excitare, expergefaceré; refl., a se *descetá*, excitari, expergisci, evigilare; a face se dispara somnulu, a reduce in stare de veghiare, a inviá: *descetati copillii, co destullu au dormitu; voi dormiti si nu ve mai descetati; desceta-te, Romane, d'in somnulu cellu letargicu!*

2 DESCETARE, s. verbale, excitatio, expergefactio, evigilatio; in t. s. verbului.

DESCETATIONE, s. f., excitatio, expergefactio, evigilatio; actione si effectu allu actionei de *descetare*.

DESCETATORIU, -tória, adj. s., excitator, excitans; care desceta: *omu descetatoriu, medicamentu descetatoriu*.

1 DESCETATU, -a, adj., part., excitatus, expergefactus; scollatu d'in somnu, revenitú d'in somnu, inviatu, reinviatu.

2 DESCETATU, s. m., excitatum, -u; actulu de *descetare*.

DESCETU, sau *desceptu*, -a, adj., excitatus, vigil, vigilans, sollers, ingeniosus; ingeniosu, spiritosu, sollerte, preceptu, abile, ageru la mente: *unu june descetu, una femina desoeta, aestu-a, e cellu mai descetu d'in tre scolarii mei*.

DESCHIAIARE, v., apétre, solve-re, dissolvere; vedi *desclauare*, si derivatele.

DESCHIDERE, v., recludere, apétre; vedi *descludere*, si derivatele.

DESCHINGARE, v., cingulum solve-re; vedi *descinglare* si *desclingare*.

DESCHISU, -a, adj. part., reclusus, apertus; vedi *desclusu*.

DESCINGERE, *descinsi* si *descinsei*,

descinsu, v., *discingere*, *recingere*; a *deslegá* cinctur'a sau cingutórea; *contr. incingere*; refl. a *se descinge*: *descinge bránulu*, si te *incinge* cu *bettele*.

DESCINGLARE, si *descinghiare*, sau *deschiagare*, v., equi *cingulum* *solvere*; a *deslegá* ching'a callului: *descingla callulu*.

DESCINGLATU, -a, adj. part., *cingulo-solutus*; *deslegatu* de *chinga*.

DESCINSU, -a, adj. part.; *discinctus*, *solutus*; care si a *deslegatu* cinctur'a: *nu lassati copillii se ámbie descinsi*, nu mi *placu* *feminele descinse*.

DESCLAUARE, sau *deschiaiare*, v., (d'in *des-* si *clau* sau *chiaue*), *aperire*, *solvere*, *dissolvere*; *contr. inclauare* sau *inchiaiare*, 1. a *deschide* ce a *fostu* *inchisu* cu *chiauea*; 2. a *desface* ce a *fostu* *inchiaiatu*, *adeco* *imbinatu* si *bene* *strinsu*; refl. a *se deschiaia*: *s'au deschiaiatu vasele*; *deschiaia* *tote chiaiatu* *rele*; *câte nu se potu deschiaia*, *lassa-le* *inchiaiate*.

DESCLAUATORARE, sau *deschiauatorare*, (d'in *des-* si *chiauatoré*), *diffbulare*; a *desface* *chiauatoréa*: *vedi* *urmatoriulu*.

DESCLAUATÓRE sau *deschiauatoré*, *instrumentum* *diffbulando* *serviens*; *instrumentu* cu *care* *se* *desface* *chiauatura*.

DESCLAUATORIU, sau *deschiauatoriu*, -*tória*, adj. s., *diffbulans*; *care* *desclaua* sau *deschiaia*.

DESCLAUATU, sau *deschiauatu*, sau *deschiaiatu*, -a, adj. part., *apertus*, *solutus*; *contr. inclauatu* sau *inchiauat* sau *inchiaiatu*, *desfacutu* de *inclauatura*.

DECLIMATARE, v., (d'in *des-* si *clîma*, fr. *déclimater*); *contr. acclimatare*, a *desvetiá* una *animale* sau *vegetale* de *clim'a* in *care* *s'a* *nascutu*.

DECLIMATISARE, v., *contr. acclimatisare*; a *desvetiá* de *clim'a* *naturale*.

DECLIMATISATU, -a, adj. part., *contr. acclimatisatu*, *desvetiatu* de *clim'a* *naturale*.

DESCLINGARE, v., equi *cingulum* *solvere*; *vedi* *descinglare*.

DESCLUDERE, sau *deschiudere* sau *deschidere*, *deschisi*, si *deschisei*, *deschisu*, v., *discludere*, *recludere*, *aperire*; *contr. includere* sau *inchiodere*

sau *inchidere*, a *aperi*: a *desclude* *pórt'a*, *usi'a*, *fenestr'a*; a *desclude* *cas'a*, *base-ric'a*, *teatrulu*; a *desclude* *gradin'a*; a *desclude* *adunarea* *generale*; a *desclude* *desbaterea* *unei* *cestione*; *in* *totu* *cursulu* *desbateriloru* *ellu* *n'a* *deschisu* *gur'a*; *descludeti* *portile* *vóstre*; *s'a* *deschisu* *adunarea*; *mane* *se* *va* *desclude* *senatulu*; *cestionea* *e* *inco* *desclusa*.

1 **DESCLUSU**, sau *deschisu* sau *deschisu*, -a, adj. part., *reclusus*, *apertus*; *aperitu*.

2 **DESCLUSU**, sau *deschisu* sau *deschisu*, s. m. sup., *actulu* de *descludere*: *chiaue* *de* *deschisu* *usiele*; *cu* *deschisulu* *ferestreloru* *capetai* *unu* *junghiu*; *peno* *la* *deschisulu* *adunarei* *mai* *sunt* *cinci* *spredece* *dille*.

DESCOLORARE, v., (d'in *des-* si *colore*), *decolorare*, *colorem* *auferre*, (ital. *discolorare*, fr. *décolorer*), a *luá* *colorea*, a *face* *se* *perda* *colorea* *naturale*; refl. a *se* *decolorá*.

DESCOLORATIONE, s. f., *decoloratio*, *perdere* de *colorea* *naturale*.

DESCOLORATU, -a, adj. part., *decoloratus*, *decolor*, *dilutus*; *fora* *colóre*.

1 **DESCOMPONERE**, si *descompunere*, *descomposi*, *descompusi*, *descomposi*, *descompusei*, *descomposu*, *descompusu*, *descompostu*, *descompositu*, v., *solvere*, *dissolvere*; *contr. componere*, a *desface* in *partile* *din* *care* *e* *compusu*, a *separá* *elemente* *unui* *corpu*, a *analysá*; refl. a *se* *descompone*, a *se* *desface* in *partile* *primitive*: *acietulu* *descompone* *margellele*: *mai* *tóte* *corpurile* *anorganice* *se* *descomponu* *prin* *operationi* *chymice*, *fórté* *pucine* *nu* *se* *potu* *inco* *descompone*, *si* *de* *acea-a* *se* *numescu* *elemente*; *corpurile* *organice* *sedescomponu* *prin* *putreditione*.

1 **DESCOMPONERE**, s. verbale, *solutio*, *dissolutio*; in t. s. *verbului*.

DESCOMPOSITIONE, s. f., (fr. *décomposition*, it. *decomposizione*), *solutio*, *dissolutio*; *actione* de *descompunere*.

DESCOMPOSITU, -a, adj. part., (fr. *décomposé*, it. *decomposto*), *solutus*, *resolutus*, *corruptus*; *care* a *sufferitu* *descomponere*.

DESCOMPOSTU, -a, adj. part., (it.

decomposto), solutus; care a sufferitu descomponere.

DESCOMPUSU, -a, adj. part., a treia forma participiale a verbului *descomponere*, cu acellu-asi intellessu ca si *descompostu*, si *descompositu*.

1 DESCONCERTARE, v., (fr. *déconcertar*), turbare, disturbare, confundere; a turburá concertulu; fig. a turburá, a restorná planurile, proiectele cuiva: a *desconcertá pre inimicii sei*, a *desconcertá pre accusatori*; *amu desconcertatu tote planurile adversariloru nostri*; *ei fura cu totulu desconcertati, candu le vení scirea acésta-a*; refl. a se *desconcertá*, a perde firele.

2 DESCONCERTARE, s. verbale, perturbatio, confusio; in t. s. verbului.

DESCONCERTATU, -a, adj. part., turbatus, perturbatus, perculsus, obstupefactus, confusus, fractus, de gradu defectus, amens; turburatu, ammetitu, confusus.

1 DESCONSIDERARE, v., (it. *disconsiderare*, fr. *déconsidérer*), auctoritatem vel existimationem alicuius imminuere; a nu considerá, a considerá prea pucinu; refl. a se *desconsiderá*, a perde considerationea; *nu desconsiderámu pre nemine, déro nici nu permittemu nemenui se ne desconsiderare*; *numai cine se desconsidera pote face fapte infami*.

2 DESCONSIDERARE, s. verbale, vedi *desconsideratione*.

DESCONSIDERATIONE, s. f., (fr. *déconsidération*), auctoritatis vel existimationis imminutio, infamia; actione si effectuu allu actionei de *desconsiderare*, in t. s. verbului.

DESCONSIDERATU, -a, adj. part., cuius auctoritas imminuta; care nu e consideratu, care e mai pucinu consideratu de câtu merita sau crede a meritá.

1 DESCONSILIARE, v., (it. *disconsiliare*), dissuadere; a nu consiliá, a consiliá se nu faca unu lucru: *ellu a desconsiliatu pre toti amicii sei de a luá parte la acea revolutione, care nu potea se aiba resultatu bonu pentru térra*.

2 DESCONSILIARE, s. verbale, dissuasio; actione de *desconsiliare*, in t. s. verbului.

DESCONSILIATU, -a, adj. part., dissuasus; carui-a s'a datu consiliu de a nu face unu lucru.

DESCONTENTARE, v., (it. *discontentare*), inecontentam reddere; a face necontentu, a lucrá asiá ca cineva se nu remána contentu.

DESCONTENTATIONE, s. f., actione de *discontentare*, in t. s. verbului.

DESCONTENTU, -a, adj. part., non contentus; necontentu.

DESCONTINUARE, v., (it. *discontinuare*), interrumpere; a interrompe una lucrare, a incetá de a mai continuá.

DESCONTINUATIONE, s. f., (it. *discontinuazione*), interruptio, intermissio; actione de *discontinuare*.

DESCONTINUATU, -a, adj. part., interruptus, intermissus; interruptu.

DESCONVENIENTE, adj. part. pres., disconveniens, (it. *disconveniente*); care desconvine, care nu convine.

DESCONVENIENTIA, s. f., (it. *disconvenienza*); calitate sau stare de desconveniente.

DESCONVENIRE, v., desconvenire, (it. *disconvenire*); a nu conveni: refl. a se *desconveni*, a nu se conveni, a nu fi conveniente.

DESCONVENITU, -a, adj. part., (it. *disconvenuto*); ce nu e convenitu.

DESCOPERIMENTU, pl.-e. (it. *discooperimento*); modu sau mediu de *descoperire*.

1 DESCOPERIRE, v., (d'in *des-coperire*, it. *discoprire*, fr. *découvrir*), detegere, retegere, aperire, reperire, invenire; 1. a luá coperimentulu: *a descoperi unu casa, unu templu, a si descoperi capulu, a si descoperi braciulu*; 2. a luá cea ce protege; *a descoperi una cetate, a ua lassá fora apperare, a descoperi arip'a drépta a armatei*; 3. a revelá, a manifestá, a dá la lumina, a face connotu: *ellu nu si descoperere sentimentele, una fapta rea descoperere perversitatea, tempulu descoperere multe lucruri ascunse*; 4. a vedé d'in unu locu redicatu sau departatu: *eu descoperiu ceva de departe; de pre acellu monte se descoperetótat'érra*; 5. a afiá cea ce a fostu ascunsu sau ne connotu: *Columbu a descoperitu Ame-*

ric'a; in seclulu nostru s'au descoperitu d'oue planete mari si mai multu de unu centu de planete mice; Aureliu a descoperitu tôte planurile conjuratoru; de multe ori e greu de a descoperi addeverulu; 6. a petrunde cu conoscenti'a: am descoperitu fundulu ânimei acestui omu; s'a descoperitu reu'a credentia a celloru asociati cu densulu; eu nu potu descoperi pentru ce se face acêsta-a; amu adjunsu cu mari difficultati a descoperi intrigele loru; in pucinu tempu se descoperi fraudea.

2 **DESCOPERIRE**, s. verbale, detectio, patefactio, inventio, deprehensio; actione de *descoperire*, in t. s. verbului.

DESCOPERITORIU, -tória, adj. s., (ital. *discopritore*), detector, inventor; care *descopere*, in t. s. verbului.

1 **DESCOPERITU**, -a, adj. part., detectus, relectus, apertus, repertus, inventus; contr. *coperitu* si *accoperitu*, scossu la vedere, revelatu, manifestatu, aflatu, addussu la conoscentia, petrunsu cu vederea.

2 **DESCOPERITU**, s. m. sup., inventum, repertum; actu de *descoperire*.

DESCOPERITURA, s. f., detectio, patefactio, inventio; resultat allu actionei de *descoperire*.

1 **DESCORAGIARE**, v., (it. *discoraggiare*, fr. *décourager*), animum frangere vel debilitare; a frange coragiulu; refl. *a se descoragiá*, a perde coragiulu, a perde anim'a, a sedesanimá: *a descoragiá pre impressuratori; toti conjuratiu se descoragiara cându audira comare parte d'in planurile loru s'a descoperitu; nu ve descoragiati, militari, comuna perdere de batalia, se pôte facile repará prin una victoria!*

2 **DESCORAGIARE**, s. verbale, animi infractio, demissio; in t. s. verbului.

DESCORAGIATU, -a, adj. part., fractus, infractus, demissus, percussus, animo consternatus.

DESCORONARE, v., coronam adimere, corona privare; a luá cuiva coron'a, a lu privá sau despoliá de corona.

DESCORONATU, -a, adj. part., corona privatus; privatu sau despoliatu de corona.

1 **DESCORTICARE**, v., (d'in *des-si cortice*, sau d'in *de si scórtia*), decorticare; a luá scórti'a, a despoliá de scórtia: *a descorticá arbori*.

2 **DESCORTICARE**, s. verbale, decorticiatio; vedi *descorticiatione*.

DESCORTICACIONE, s. f., decorticiatio; actione de *descorticare*.

DESCORTICATORIU, -tória, adj. s., decorticans; care descortica, care iea scórti'a.

DESCORTICATU, -a, adj. part., decorticiatus; despoliatu de scórtia.

1 **DESCOSERE**, *descosui, descosutu*, v., dissuere, suturam aperire; contr. *cósere*, a desface cosutur'a; fig. *a descóse pre cineva*, a lu cercetá, a lu essaminá cu intentionea de a i descoperi secretulu.

2 **DESCOSERE**, s. verbale, dissuendi actio; in t. s. verbului.

1 **DESCOSUTU**, -a, adj. part., dissutus; desfacutu de cosutura.

2 **DESCOSUTU**, s. m. sup., dissutum, -u; actulu de *descosere*.

DESCOSUTURA, s. f., dissutum; effectulu sau resultatulu *descóserei*.

DESCOTERE, *descossi* si *descossei*, *descossu*, v., discutere; desbateri; vedi *discutere* si *discutere*.

1 **DESCREDITARE**, v., fidem allcui abrogare, derogare, imminuere, vel infirmare; a face ca cineva se si perda creditulu sau considerationea; refl. *a se descreditá*, detrahare sibi fidem, fidem perdere, existimationem amittere; a perde creditulu: *ellu se descredita pre di ce merge; prin neaplecarea loru legile se descredita; omenii alle caroru fupte nu consuna cu vorbele se descredita; cei ce promittu multu si facu pucinu inco se descredita, déro si mai tare se descredita cei ce nu facu nemica.*

2 **DESCREDITARE**, s. verbale, actio qua imminuitur auctoritas; in t. s. verbului.

DESCREDITATU, -a, imminutus, cuius auctoritas imminuta, care a perdutu creditulu.

DESCREDITU, s. m., imminuta auctoritas, diminutione sau perdere de creditu: *ellu a cadutu in descreditu*, a perdutu creditulu.

DESCRESCERE, *descrescui* si *descrescutu*, v., decrescere; vedi *decrescere*.

DESCREPARE, v., discrepare; vedi *discrepare*.

DESCRETIRE, *-escu*, v., erugare, rugas aut sinus explicare; a desface cretiurile.

DESCRETTU, *-a*, adj. part., erugatus, explicatus; desfacutu de cretiuri.

1 DESCRIERE si *descriuerere*, *descrissi* si *descrissi*, *descriptu*, v., describere; 1. a scrie de a d'ou'a ora ce e deja scrissu, a transcrie, a copia: *ecco cartea d'in care am descrissu aceste precepte; descriu versurile ce am compusu*; 2. a desemna, a trage linie, a scrie: *copillii descriu figure in sablu, ei descriu versuri pre scorti'a arboriloru*; 3. a depinge, a representa: *ellu ne descrie ca pre nesce latroni; descrieti-ne pre copillii nostri dupo portarea loru; acestu istoricu descrie bataliele cu colorile celle mai viue; a descrissu terra cu tote situationile ei celle romantice*.

2 DESCRIERE, s. verbale, *descriptio*; in t. s. verbului.

DESCRIPTIONE, s. f., *descriptio*; actione de *descriere*, in t. s. verbului: *descriptionile acestui auctoriu sunt admirabili; descriptio: rea mortii e terribile*.

DESCRIPTIVU, *-a*, adj. modale, (*descriptivus*); prin care se descrie, *modu descriptivu, parti descriptive alle istoriei. cateva linie descriptive*.

DESCRIPTORIU, *-toria*, adj. s., *descriptor*; care descrie in t. s. verbului.

DESCRIPTU, *-a*, adj. part., *descriptus*; scrissu de pre altu scriptu, copiatu, desemnatu, depinsu, representatu.

DESCRIPTURA, s. f., *descriptio*; resultatu allu descrierei.

DESCRISSU, *-a*, adj. part., *descriptus*; vedi *descriptu*, in t. s. verbului.

DESCUBARE, sau *descubiare*, v., e nido depellere; a scote d'in cuibu, vedi *descuibare*, cu tote derivatele lui.

DESCUIARE, v., *discludere*, *recludere*, *reserare*, *aperire*; vedi *descuniare*, cu tote derivatele lui.

DESCUIBARE, v., (d'in *des*-si *cuibu*, *nidu*), e nido pellere; a scote d'in cuibu,

a departa d'in cuibu, propriu si figuratu: *ellu e unu omu pre care nu lu mai poti descuibá, scote d'in casa*.

DESCUIBATU, *-a*, adj. part., e nido pulsus; seossu, departatu d'in sau de la cuibu.

DESCULCIARE, v., *discalecare*, *excalcare*; a deslegá calciamentele; refl. *a se descuciá*, vedi *descalcicare*.

DESCULCIU, *-ia*, (d'in *des*-si *calciu*, scurtatu in locu de *desculciatu*), adj., nudipes; fora calciamente in petiore, cu petiorele nude: *lui place a ambli descuciú; nu lassati copillii se amble descuciá, co si strica petiorele; omenni d'in terrele calde ambli mai multu descucii de catu incalciiati*.

DESCUNIARE, (cu *n* molliatu, d'in *des*-si *cuniu*, molliatu *caiu*), v., *discludere*, *recludere*, *reserare*, *aperire*; contr. *incuniare*, a deschide cu chiauea: *a descuniá port'a, a descuniá us'a, a descuniá armariulu, scriniulu, a descuniá locatulu, a descuniá brosc'a*; fig. *am fostu tare incuniatu, si am luat unu medicamentu ca se me descuniu*.

DESCUNIATORE, s. f., *instramentum reserando inseruens*; instrumentu care servece a descuniá, in specie una chiaue de lemnu cu care se servece rusticii spre a si descuniá portile si usiele loru; inse se pune si in locu de *incuniatore*, *pessulus*.

DESCUNIATORIU, *-toria*, adj. s., *reserans*; care *descunia*, care servece a *descuniá*.

DESCUNIATU, *-a*, adj. part., (*discuneatus*), *reseratus*, *apertus*; contr. *incuniatu*; *ea a lassatu us'a in chis'a, inse descuniata*.

DESCULPARE, v., (d'in *des*-si *culpa*), *excusare*; a spellá culp'a, a escusá.

DESCULPATIONE, s. f., *excusatio*; actione si effectu allu actionei de *desculpare*.

DESCULPATORIU, *-toria*, adj. s., *excusans*, *excusator*; care *desculpa*.

DESCULPATU, *-a*, adj. part., *excusatus*; spellatu de culpa, escusatu.

1 DESCURCARE, v., *extricare*, *explicare*; contr. *incurcare*, a desface unu lucru incurcatu, a desvoltá, a esplicá, a

luminá : *tare s'au incurcatu líciele, vedeti de le descurcati; cestiunea s'a incurcatu fórté, nu sciu cine ua va descurcá; rogu-te, descurca-mi firele aceste-a; frasea acésta-a e tare incurcata, ni ai face unu mare servitiu, déco ai benevolí a ua descurcá; ellu nu va se ne descurce cu tóte insistentiéle nostre.*

2 DESCURCARE, s. verbale, explicatio; in t. s. verbului; vedi *descurcacione.*

DESCURCATIONE, s. f., explicatio; actione de *descurcare*, desvoltare, esplicare, luminare.

DESCURCATIVU, -a, adj. modale, explicativus; prin care se descurca : *medie descurcative, note descurcative la frasi incurcate.*

DESCURCATORIU, -toria, adj. s., explicator, explicans, extricans; care descurca, desvolta, esplica, luminédia.

1 DESCURCATU, -a, adj. part., extrictus, explicatus; contr. *incurcatu* : *licie, fire descurcate; cundu ne credeamu deplenu descurcati, chiaru atunci ne veduramu si mai incurcati.*

2 DESCURCATU, s. m. sup., explicatus, -us; actulu de descurcare.

DESCURCATURA, s. f., explicatio; effectu sau resultatu allu descurcarii : *descurcatur'a s'a facutu cu mari difficultati.*

DESCUSSIONE, s. f., discussio; vedi *discussione.*

DESCUTERE, *descussi* si *descussei*, *descussu*, v., discutere; a desbate; vedi *discutere.*

1 DESDAMNARE, v., (d'in *des-si damnu*), *damnum* allcuí præstare, *damnum* supplere, *questum* resarcire, *pretium* rependere, *jacturam* restituere; a restitui *damnulu*, a compensá *damnulu*, propr. si fig. : *voi ne desdamnati cu prissosu; glori'a victoriei ne desdamná de tote sufferentiéle; lucrarea acesta-a te va desdamná de tote perderile ce ai sufferitu peno acumu; vedi si desdamnare.*

2 DESDAMNARE, s. verbale, pensatio; in t. s. verbului; vedi *desdamnacione.*

DESDAMNATIONE, s. f., pensatio, compensatio; actione si effectu allu ac-

tionei de *desdamnare*, compensacione, restitucione, reparacione a *damnulu* causatu.

DESDAMNATORIU, -toria, adj. s., *damnum* resarcens; care desdamna, repara *damnulu* causatu, compensa *perdere* facutu.

DESDAMNATU, -a, adj. part., compensatus; compensatu pentru *damnulu* sufferitu.

DESDAUNARE, v., forma popularizata in unele parti alle Daciei, in locu de *desdamnare*; vedi forma superiore cu tote derivatele ei.

DESDICERE, *desdicu*, *desdissi* si *desdissei*, *desdissu* si *desdictu*, v., retractare, revocare; a nemici ce a dissu mai inainté prin noua dicere, a retractá celle disse, a revocá dissele, a si luá *vorb'a* inapoi; refl. a se *desdice* : *am promissu. si nu me desdicu; ellu dice si desdice; ea se desdice in totu minutulu*; s. verbale, retractatio, retractatio, verbi revocati.

DESDISSU, -a, adj. part., retractatus, revocatus; retractatu, revocatu.

DESDOUIRE, -escu, v., (fr. *dédoubler*), contr. *indouire*, vedi *desduplicare.*

DESDUPLICARE, v., (fr. *dédoubler*); contr. *duplicare*, a desface ce a fostu *duplicatu* sau *indouitu*.

DESDUPLICATIONE, s. f., (fr. *déduplication*), actione de *desduplicare.*

DESDUPLICATU, -a, adj. part., (fr. *dédoublé*), contr. *duplicatu*, *desdouitu*.

* DESECARE, v., desecare; a taliá, a separá prin taliatura : *a desecá viti'a*, desecare vitem, a taliá *viti'a* de vinia.

DESECCARE, v., desiccare; a seccá cu totulu, a uscá : *a deseccá érb'a taliata, a deseccá vulnerile.*

DESECCATIVU, -a, adj. modale, desiccativus; prin care se desicca : *remedie deseccative.*

* DESECCATIONE, s. f., desectio; taliatura.

DESELLARE, v., (d'in *de-si sélla*, pl. *selle*), *delumbare*, *elumbare*; a *delumbá*, a paralyzá *sellele* sau *lumbii* unui omu sau animale : *l'a batutu de l'a desellatu, ellu desélla canii prin crudele selle batatie.* (Diversu de *desellare*).

DESELLATU, -a. adj. part., delumbis, elumbis; delumbatu, paralyssatu la selle sau la lumbi: *cane desellatu, oue desellata.*

1 DESEMNARE, v., 1. designare, a indicá prin semne, a arretá, a denotá, a destiná: *desemnati-mi unu june aptu spre a lu poté numi in acesta functione; a desemná pre cineva ca furu, ca adulteru, etc., a desemná ceva prin termini noui; a desemná consuli pre annii venitori;* 2. delineare, adumbrare, describere, exprímere; a representá prin linie, a deliniá, a descrie: *a desemná planulu unui edificiu; amu desemnatu patru capete in diverse posetioni; a desemná cu condeliulu, a desemná cu color;* *copillii lui desemna fórté bene cu creta; ai vostri desemna cu carboni; desemna calli verdi pre pareti; desennamam caricature.*

DESEMNARE, s. verbale, designatio; delineatio, adumbratio, descriptio; in t. s. verbului.

DESEMNATIONE, s. f., designatio, delineatio, adumbratio, descriptio; actione si effectu allu actionei de *desemnare.*

DESEMNATIVU, -a, adj. modale, significativu, prin care se *desémna*, se specifica: *vorbe desemnativae, termini desennativi.*

DESEMNATORIU, -tória, adj. s., designator; delineator, adumbrator, descripto; care *desémna*, in t. s. verbului.

1 DESEMNATU, -a, adj. part., designatus, delineatus, adumbratus, descriptus, expressus; indicatu, arretatu, denotatu, destinatu; deliniatu, adumbratu, descrissu, depinsu, representatu prin color.

2 DESEMNATU, s. m., sup. designatio; delineatio; actulu de *desemnare*, in t. s. verbului.

DESEMNATURA, s. f., effectu sau resultatu allu *desemnarii*: *desemnatur'a acesta-a nu e de adjunsu spre a poté conosce pre omu.*

DESEMNU, s. m., lucru desemnatu, arte de *desemnare.*

DESEREDARE, -ediu, (d'in *des-si erede*), v. exheredare, (it. *diseredare*, fr. *deshériter*); a despoliá de ereditate sau

de successione in bonurile selle, a desmositeni: *ellu si a deseredatu copillii;* vedi *desereditare.*

DESEREDE, adj. s., exheres; deseredatu, desereditu, desereditatu, desmositenitu.

DESEREDIRE, -escu, (alta forma d'in *des-si erede*), exheredare; a face deserede; vedi *desereditare.*

DESEREDITARE, v., (alta form'a d'in *des-si erede*), exheredare, (it. *disereditare* fr. *deshériter*); a privá sau despoliá pre cineva de ereditate sau de successione in bonurile selle; a declará de deserede: *ellu e resolutu a desereditá pre filiulu neascultatoriu.*

DESEREDITATE, s. f., exheredis status; stare sau calitate de deserede.

DESEREDITIONE, si *deseredatione*. s. f., exhereditio; actione de desereditare.

DESEREDITATORIU, si *descreditoriu, -toria*, adj. s., care *deseredita*. care face, declara deserede.

DESEREDITATU, si *deseredatu, -a*, adj. part., exhereditatus; despoliatu sau privatu de ereditate.

DESEREDITU, -a, adj. part., exhereditatus; d'in form'a *desereditare*, in aceluasi intellesu.

†† DESERERE, v., deserere; a lassá cu totul, a delassá, a parassí. Radecin'a derivatoru: *desertu, desertione, desertoriu, deserture, desertatione, etc.*

1 DESERTARE, v., deserere; 1. a delassá unu locu, a parassí, ca term. militaruu, a fugí de la armata: *a desertá la inimicu, a desertá de la inimicu la noi; fig., a desertá de la virtute; a desertá caus'a publica;* 2. (cu s tare siueratu, *desiertare*), vacuofacere, evacuare, exhaurire, inanire, exinanire, a face *desertu*: *a desertá unu vasu, una cupa, unu pocariu; a desertá una casa, una cetate, una térra; refl., a se desertá, alvum solvere, a curetiá stomachulu.*

2 DESERTARE, s. verbale, desertio, evacuatio; in t. s. verbului.

DESERTATIONE, (*desiertatione*), s. f. vanitas, inanitas, iuanitio; actione si effectu allu actionei de *desertare*; vanitate.

DESERTATORIU, (*desiertatoriu*), -

tória, adj. s., exhauriens, evacuans, evacuator; care *desérta*, in intellessulu 2 allu verbului.

DESERTATU, -a, adj. part., 1. desertus, delassatu, parassitu; fugitu; 2. (*desiertatu*), vacuofactus, evacuatus, exhaustus, facutu desertu, essaauritu.

DESERTIONE, s. f., desertio; actione si effectu allu actionei de *deserere*; *desertione de la armata*, *desertionea causei publice*; *desertionea militare se punesce cu mórtea*; *armat'a in care se intempla dese desertioni nu mai castiga victorie*; *desertionile sunt indicie co armat'a e demoralisata*.

DESERTORIU, -tória, adj. s., desertor; care *desere*, *delassa*, *parassesce*, *fuge de la armata*: *s'au presu mai multi desertori*; *desertorii au inceputu a se immultí*; *nu toti desertorii sunt transfugi*.

1 DESERTU, -a, adj., (cu s tare siueratu *desiertu*), desertus, vanus, vacuus, inanis; contr. *plenu*: *vasu desertu*, *locuri deserte*, *casa*, *cetate*, *térra desérta*; fig., *vorbe desérte*. *sperantie desérte*, *credentia desérta*, *superstitione*; *in desertu*, *frustra*, *incassum*.

2 DESERTU, s. m., pl. -e, (cu s tare siueratu *desiertu*), desertum, solitudo; térra fora locuitori: *desertele Africei*, *desertele Americi*, *unu mare desertu*; *prin desele belle térr'a s'a transformatu in unu desertu*, *nu se mai vedu intr'ens'a neci vite*, *neci ómeni*, *numai passeri si fère selbatice*.

1 DESERVIRE, *deservu* si *deservecu*, v., *deservire*; a *servi* cu *zelu*, a *fi devotatu*, *inclinatu*, *consecratu*: *ellu deserve corpului seu*, *elli deserve utilitatiloru proprie*, *omni cari deserve onoriloru*, *demnitatiloru*, *functioniloru publice*; *veghiele melle deserve amiciloru*; *noi deserveimu precepteloru vóstre*; *uvele cari deserve vinului*; *picturele deserve orchiloru*, *music'a deserve urechieloru*. (Diversu de *desservire*).

2 DESERVIRE, s. verbale, actio *deservirendi*; actione de *deservire* in t. s. verbului.

DESERVITU, -a, adj. part., (*deservitus*); care a *servitu*, e *devotatu*, *inclinatu*, *consecratu*.

1 DESFACERE, *desfacu*, imperat. *desfa*, perf. *desfacui*, sup. *desfacutu*; si *desfeci*, *desfectu* si *desfactu*, v., (d'in *des-si facere*; it. *disfare*, fr. *défaire*); 1. infectum reddere, abolire, destruere, tollere; contr. *facere*, a *stricá*, a *nemici*: *ellu face*, *ellu desface*; *ne amu appucatu se desfacemu cea ce amu facutu cu mare fatica*; 2. *solvere*, *dissolvere*, *liberare*; a *deslegá*, a *liberá*; *desface meturele*, *desfacemu nodulu*, *desfaceti legaturele*, *desfacu chiauatorile*; 3. *devolvere*, *retorquere*; a *desfasciorá*: *desfacemu funile*, *aciele*, *firele*; 4. *nudare*, *enucleare*, *deglubere*; a *despoliá*, a *curetiá*: *desfacemu porumbulu*, *desfaceti fasolea*, *desfaculentea*; *au desfacutu nucile*; 5. *merces expedire*; a *espedi*, a *vende*: *amu desfacutu tote mercile*, *ellu deface pre fiacare di merce de cincidieci de galbini*; 6. a *solve* ce e *detoriu*: *a desface una detortu*; *a desface pre cineva*, a *i solve* ce *i se covine*; 7. *dirimere*, *rumpere*; a *rumpe*: *a desface una casatoriá*, *a desface una societate*, *desface unu contractu*; 8. *cladem affare*, *clade afficere*, *cádere*, *fundere*, *pro filgare*; a *bate* una *armata* cu *totulu*: *amu desfacutu pre inimicu*, *inimiculu a desfacutu tota armat'a nóstra*; refl., *a se desface*, *solvi*, *desolvi*, etc., in *tote* *sensurile* *activului*: *casatori'a se desface*; *nu me potiu desface de densulu*; *m'am desfacutu de toti rivalii mei*; *a se desface de merce*; *ellu s'a desfacutu de tote vitiele selle*; e una *abitudine de care nu me potiu desface*; *a se desface de superstitione*, *de tote prejudeciele*; *desfaceti-ve de acésta societate perniciosá*.

2 DESFACERE, s. verbale, *solutio*, *dissolutio*, etc., actione de *desfacere*, in t. s. verbului.

DESFACUTU, -a, adj. part., *infectus*, *solutus*, *dissolutus*, etc., contr. *facutu*, *stricatu*, *nemicitu*, *deslegatu*, *desfascioratu*, *frántu*, *ruptu*.

DESFASCIARE, v., (d'in *des-si fascia*), *fascis* *solvere*, *liberare*; contr. *infasciare*, a *desface* sau a *deslegá* *fasci'a*: *a desfasciá unu copillu*, *prea tare l'ai infasciatu*, *mai desfascia-lu pucinu*. (Vedi *fascia* si *derivatele*).

DEFASCIATU, -a, adj. part., *fasciis solutus*; *deslegatu de fascie*.

DEFASCIOLARE, v., (d'in *des-si fasciola*), *deolvere, evolvere, retorquere*; contr. *infasciolare*, a *deslegá fasciol'a*, a *desvoltá*, in sensu propriu si figuratu: *desfasciolati funile, ellu desfasciolá multa activitate*. (Vedi *fasciola* si derivatele).

DEFASCIOLATU, -a, adj. part., *devolutus, evolutus, retortus*; *desfacutu sau deslegatu de fasciola*; *desvoltatu*.

DEFASCIORARE, v., *deolvere, evolvere*; vedi *desfasciolare*.

DEFASCIORATU, -a, adj. part., *devolutus, evolutus*; vedi *desfasciolatu*.

DEFAVORABILE, adj., (d'in *des-si favore*), *iniquus, adversus, contrarius*; contr. *favorabile*; *locu desfavorabile, circumstantia desfavorabile. in unu momentu desfavorabile; reputatione desfavorabile; ánimile judecatoriloru i cratu desfavorabili*.

DEFAVORARE, v., *iniquum esse*; a nu *favorá*, a nu *lucrá* in *favorea* *cuiva*, a *cautá* se *strice*; vedi *desfavorire*.

DEFAVORE, s. f., (it. *disfavore*, fr. *défaveur*), *invidia, offensio*; contr. *favóre*, *lipse de favóre*, *desgratia*: *a cadé in desfavórea cuiva; ellu sí ascultatu cu desfavóre de cótra senatu; a arruncatu multa desfavóre asupr'a advocatorulu cari appera causele celle mai nedrepte cu cea mai mare profusione de argumente speciose*.

DEFAVORIRE, -escu, v., (ital. *disfavorire*), *iniquum esse, non favere*; a nu *favorí*, a *face* *cuiva* una *rea placere*, a *cautá* *medie* de a *stricá*: *circumstantie me desfavorescu, fortun'a incepú a lu desfavori chiaru in momentulu candu ellu se credea mai fericitu*.

DEFAVORITU, -a, adj. part., (it. *disfavorito*), *carui-a se face* una *rea placere*, unu *reu servitiu*, *carui-a circumstantie* nu i sunt *favorabili*.

DEFERRARE, v., (d'in *des-si ferru*), *ferreis soleis liberare*; a *desferrá callii*, a *descalciá callii* de *talpele* de *ferru*.

DEFERRATU, -a, adj. part., *ferreis soleis liberatus*; *callu desferratu*, *descalciatu*.

DEFERRICARE, v., *catenas solve-re*; 1. a *deslegá ferrele* de la *máne*, de la *petiore*; 2. *ferreos circulos rotis demere*, a *luá* *cercurile* de *ferru* de *pre róte*; a *desferricá carrulu*; 3. a *stricá ferricatur'a*: a *desferricá una moneta*.

DEFERRICATU, -a, adj. part., *catenis solutus, ferreis circulis spoliatus; carru desferricatu, rote desferricate*.

1 DEFETARE, v., (d'in *des-si fetare*), *delectare, oblectare*; a *causá* *mare placere*, *mare buccurá*; refl. a *se desfeté*, *delectari, oblectari*; a *se buccurá*, a *se delectá*, a *se scaldá* in *placeri*: *ne desfetámu vedendu copillii impregiurulu nostru*.

2. DEFETARE, s. verbale, *delectatio, oblectatio, oblectamentum, delictum, delictæ*; in t. s. *verbului*.

DEFETATIONE, s. f., *delectatio, oblectatio*, *actio*ne si *effectu* *allu actio-nei* de *desfetare*.

DEFETATORIU, -tória, adj. s., *delectans, oblectans*; *care desféta*, *care procura placere, buccurá*.

DEFETATU, -a, adj. part., *laetus, hilaris, jucundus, genialis, delictosus, amœnus; voliosu, placutu*; — *compara*: port. *desfacedo*, isp. *desfazado*.

DEFIDARE, v., (it. *disfidare*, fr. *défier*), *provocare*; a *provocá*, *mai allessu* a *provocá* la *duellu*: *ellu desfida pre toti rivali sei; ve desfidu se mi probati contrariulu*.

DEFIDERE, v. refl., a *se desfide*, (fr. *se défier*), *disfidere*; vedi *diffidere* cu *derivatele*.

DEFIDU, s. m., (it. *disfida*, fr. *défi*), *provocatio*; *provocatione*, *mai allessu* *provocatione* la *duellu*.

DEFIENTIARE, -ediu, v., (d'in *des-si fientia*), *annihilare, annullare, abolere, abrogare, sufferre, evertere*; contr. *infientiare*, a *nemici fienti'a unui* ce, si de *ací*, a *annullá*, a *abolí*, a *abrogá*, a *stricá*: a *desfientiá una lege*.

DEFIENTIATU, -a, adj. part., *annullatus, abolitus, sublatu, abrogatu*, contr. *infientiatu*, *nemicitu*, *abolitu*, *abrogatu*, *annullatu*.

DEFIGURARE, v., (d'in *des-si figura*, it. *disfigurare*, fr. *défigurer*), *de-*

formare, deturpare, fœdare; a alterá, a stricá figur'a; refl. a se desfigurá, os detorquere, a si alterá vultulu, a si strambá figur'a faciei.

DESFIGURATIONE, s. f., deformatio, fœdatio; actione si effectu allu actionei de desfigurare.

DESFIGURATORIU, -tória, adj. s., deformans, deturpans, fœdans; care desfigura.

DESFIGURATU, -a, adj. part., deformatus, fœdatus; alteratu la figura.

DESFIRARE, v., retexere, textum flatim resolvere, (isp. deshilár, port. desfiar, prov. desfiar, it. sfiar, fr. esfiiler); a desface unu tessutu firu cu firu, a destramá.

DESFOLIARE, v., (d'in des- si folia), defoliare; vedi desfoliare, si desfoliare.

DESFOLIARE, v., defoliare; a despoliá de folie; desfoliamu porumbulu.

DESFOLIATIONE, s. f., defoliandi actio; actione si effectu allu actionei de desfoliare.

DESFOLIATU, -a, adj. part., defoliatu; desfoliatu de folie.

DESFOLLIARE, (d'in des- si fólle), detumere, detumescere; a desinflá; refl. a se desfoliá. a se desinflá, a perde fólle.

DESFOLLIATIONE, s. f., detumescendi actio, actione si effectu allu actionei de desfoliare.

DESFOLLIATU, -a, adj. part., qui detumult; desinflatu.

DESFORMARE, v., deformare, deturpare, fœdare; a alterá form'a sau figur'a, a desfigurá; refl., a perde form'a, a perde formoseti'a : elle se desforma prin multele adornature ce incurca pre densele.

DESFORMATIONE, s. f., deformatio; actione si effectu allu actionei de desformare.

DESFORMATIVU, -a, adj. modale, deformans; prin care se desforma; ornature desformative.

DESFORMATORIU, -tória, adj. s., deformans; care desforma.

DESFORMATU, -a, adj. part., deformatus, deformatus, turpis, fœdus; desfiguratu, alteratu la forma, uritu.

1 DESFRENARE, desfrénu, si desfrenediú, v., (d'in des- si frénu), effrenare; a desface sau deslegá frénulu, a luá calului frénulu; fig. a calcá tóte legile temperantei si alle binecoviéntiei; refl. a se desfrená, a depune frénulu in sensu propriu si figuratu : voi ati desfrenatu copilli; ellu s'a desfrenatu cu totulu.

2 DESFRENARE, s. verbale, effrenatio; in t. s. verbului.

DESFRENATU, -a, adj. part., effrenus, effrenatus, depravatus, dissolutus, libidinosus, impudicus, petulans, lutemperans; fora frenu, care nu mai connoce legi de temperantia si de binecoviéntia, licentiosu, libidinosu, depravatu, nerosinatu, necomputatu, datu la tóte placerile sensuali : omu desfrenatu, muliere desfrenata, copilli desfrenati; subst. unu desfrenatu, una desfrenata.

1 DESFUNDARE, v., (d'in des- si fundu), 1. fundum ejicere (isp. port. desfondare, fr. défoncer); a scóte fundulu veri-unui vasu : a desfundá butile, a desfundá galletile; 2. returare, a destupá : desfundati-ve urechiele; mi se desfundá nasulu; 3. viam aperire, a deschide callea intr'unu locu inco neamblatu; 4. a desghiáciá : este asiá de caldu in câtu pamentulu, de si tare inghiaciatu, s'a desfundatu bene pretotendine.

2 DESFUNDARE, s. verbale, in t. s. verbului.

DESFUNDATIONE, s. f., actione si effectu allu actionei de desfundare.

DESFUNDATORIU, -tória, adj. s., fundum ejiciens, returans; care desfunda.

DESFUNDATU, -a, adj. part., fundo privatus, returatus; fora fundu; destupatu.

DESGARDIRE, -escu, v., disseptre, a stricá gardulu; vedi desgradire.

DESGARDITU, -a, adj. part., disseptus, despoliatu de gardu; vedi desgraditu.

DESGARDITURA, s. f., disseptum, disseptio, effectu allu actionei de desgardire, lucrú desgarditu; vedi desgarditura.

DESGHIACIARE, v., (d'in des- si ghiacia), regelare, solvere (glaciem, nives); refl. a se desghiáciá, regelari, solvi; vedi desghiaciare.

DESGHIACIATU, -a, adj. part., *rege-latus, solutus*; vedi *desglaciatu*.

DESGHIOCARE, *desghiocatoriu*, etc., vedi *desglocare, desglocatoriu*, etc.

1 **DESGLACIARE**, v., (d'in *des-si glacia*, la Macedoromâni cul molliatu, la Dacoromâni trecutu in *i*, *desghiaciare*), *regelare, solvere*, (glaclem nives); refl. *a se desglaciá*, *regelari, solvi*, contr. *inglaciare*, a incetá de a mai fi inglaciatu: *a inceputu a se desglaciá, se desglacia riurile, se desglacia pamentulu*.

2 **DESGLACIARE**, s. verbale, *rege-latio*; in t. s. verbului.

DESGLACIATIONE, s. f., *regelatio*; *actione si effectú allu actionei de desglaciare*.

DESGLACIATU, -a, adj. part., *rege-latus, solutus*; cont. *inglaciatu*, fig. *omu desglaciatu*, omu descetu, preceptu, activu, ageru.

DESGLACIATURA, s. f., *regelatio*; *effectu sau resultat allu desglaciarei, lucru in stare desglaciata*.

DESGLACIU, pl.-uri, (fr. *dégl*), *rege-latio*; *actionea desglaciarei*: *a inceputu desglaciulu, tempulu de desglaciu, desglaciulu a inundatu stratele*.

DESGLOCARE, (*desgliocare* = *desghiocare*, pre a locurea si: *deshocare, dehocare, dihocare*, d'in *des-si ghioca* sau *ghiocu* = *gloca* sau *glocu* = *cocla* sau *coclu*, compara *gulloca*. Lucil. fr). v.; 1. *deglubere, enucleare, decorticare, si-ligna exuere*; a desface *ghioc'a* sau *ghioculu*, a scote d'in ghioca, a curetiá de ghioca: *a desglócá faba, lente, fasole, nuci, porumbu*, etc.; 2. *exhaustire, defatigare*; a deseccá de potere, a rupe pre cineva cu fatiga sau cu bataia.

DESGLOCATIONE si *desghiocatione*, s. f., *actione de desglocare*.

DESGLOCATORIU, si *desghiocato-riu*, -tória, adj. s., care *desgloca*.

DESGLOCATURA si *desghiocatura*, s. f., *actione si resultat de desglocare*.

1 **DESGRADIRE**, sau *desgardire*, -escu, v., (d'in *des-si gardu*), *dissepire, sepem solvere*; a desface, a stricá *gardulu*; contr. *ingradire*.

2 **DESGRADIRE**, s. verbale., *dissep-tio*; in t. s. verbului.

DESGRADITU, -a, adj. part., *di-sep-tus*; *dispoliatu de gardu, fora gardu*.

DESGRADITURA, s. f., *disseptum, disseptio*; *stare desgradita, lucru desgra-ditu*.

1 **DESGROPARE**, v., (d'in *des-si grópa*), *eff. dere*, (*exhumare*); contr. *ingro-pare*, a scóte d'in grópa sau din mor-mentu, a desmormentá: *amu desgropatu vini'a, desgropati viti'a; avarulu candu voli se si desgrópe banii, aflá loculu sa-patu si thesaurulu seu furatu; crestini la septe anni desgrópa ossele mortiloru*.

2 **DESGROPARE**, s. verbale, *effossio, (exhumatio)*; in t. s. verbului.

DESGROPATIONE, s. f., *effossio, (exhumatio)*; *actione si effectu allu ac-tionei de desgropare*.

1 **DESGROPATU**, -a, adj. part., *effos-sus, (exhumatus)*; *scossu d'in gropa, desmormentatu*.

2 **DESGROPATU**, s. m. sup., *effos-sum*, -u; *actulu de desgropare*.

1 **DESGUSTARE**, v., (d'in *des-si gustu*), *fastidium creare*; a stricá *gnstulu*, refl. *a se desgustá*, *fastidire*, a perde *gu-stulu*, a sentí *desgustu*, propriu si fig.: *portarile loru celle pucinu delicate ne desgusta cu totulu; ne amu desgustatu de a mai petrece cu densii; a se desgustá de cineva, de una societate, de una lucrare*.

2 **DESGUSTARE**, s. verbale, *fasti-dium*; in t. s. verbului.

DESGUSTATORIU, -tória, adj. s., *fasti-diosus*; care *desgusta*: *oppucature desgustatorie, portareu lui e forte desgu-statória*.

1 **DESGUSTATU**, -a, adj. part., *fasti-diosus, fastidius, pertaesus*; care a per-dutu *gustulu*: *stomachu desgustatu; ellu e desgustatu de guvernú; toti su desgu-stati de starea actuale a lucruriloru; domnulu plecá desgustatu d'in terra*.

2 **DESGUSTATU**, s. m. sup., *fasti-dium, tedium, odium*; *actulu de desgu-stare*.

DESGUSTOSU, -a, adj., (ital. *disgu-stoso*), *fastidiosus, odiosus, sordidus*; plenu de *desgustu*, *fastidiosu, odiosu, gretiosu, sordidu*.

DESGUSTU, pl.-uri, (ital. *disgusto* fr. *dégoût*), *fastidium, tedium, nausae*

contr. *gustu*, lipse de gustu, de appetitu, repugnancia, desplacer: *desgustulu vinului, a senti desgustu, a cauta desgustu, a produce desgustu, a dissipá desgustulu, a deveni obiectu de desgustu.*

DESHAMARE, v., vedi *descamare*.

DE-SÍ, conj., (compusa d'in *de* si *sí*, asiá in cátu prin pausarea accentului pre *sí*, se sente bene compositionea, *de-sí*), etsi, etiamsi, tametsi, licet, quamvis, quamquam; bene co, cu tóte co, mecaru co, caroru-a in partea secunda responde in se, cu tóte aceste-a: *de sí eram morbosu candu mi veni trist'a scire despre mortea lui, me scollai d'in asternutu si allergai cumu potui pëno la cas'a unde si desesse suffletulu; de sí nu connoscu pre nemine in acësta cetate, cu tóte aceste-a am resolutu se viniu si se cercetediú despre sortea filiului meu care a petrectu ultimii anni intr'ens'a; n'am potutu se me retinu de a-i responde la acelle vorbe impertinenti, de sí nu lu connosceam; de sí erati in dreptulu vostru de a ne apperá, inse ati facutu forte bene de a nu intrá in vorbe cu atari omeni.*

* **DESIDERABILE**, ad., desiderabilis; care merita a fi desideratu, de desideratu, de doritu; care lipsesce si pre care amu dorí se lu avemu intre noi.

* **DESIDERANDU**, -a, adj., desiderandus; care debe a fi desideratu, care cauta a fi doritu: *lucruri desiderande.*

* **DESIDERANTE**, adj. part. pres., desiderans; care desidera, care doresce.

* **DESIDERANTIA**, s. f., desiderium; calitate de *desiderante*, dorentia.

DESIDERARE, v., desiderare; a sentí ánim'a sea plecata spre cineva sau ceva ce n'avemu, a avé viua volientia de a face, de a dice, etc., a dorí, a cere: *a desiderá ceva de la cineva, desideramu pacea, desideramu glori'a, eu nu desideru placerele vietiei; ce desideru? desideru a vedé pre domnulu; si eu desideru a figurá intre cei de fronte; speciale, a desiderá in justitia.*

* **DESIDERATIONE**, s. f., desideratio; actione si effectu allu actionei de *desiderare*.

* **DESIDERATIVU**, -a, adj. modale, desiderativus; prin care se espreme unu

desideriu, *verbe desiderative, verba desiderativa.*

* **DESIDERATORIU**, -tória, adj. s., desiderator; care desidera, speciale care desidera in justitia.

* **1 DESIDERATU**, -a, adj. part., desideratus; doritu.

* **2 DESIDERATU**, s. m. sup., desideratum, -u; actulu de *desiderare*: *multe lucruri sunt de desideratu.*

* **DESIDERIU**, s. m., pl.-ie, desiderium; dorentia, volientia viua, intentione: *desideriu ardenté, violentu, estremu; atare e desideriuulu meu; voi n'aveti de cátu unu cugetu, unu desideriu; ellu si vedú tóte desideriele selle implenite; successele intrecura desideriele lui.*

* **DESIDIA**, s. f., desidia; positionea unei persone *sedente*, indolentia, inertia, negligentia, pigretia, otiositate, repausu, retragere.

* **DESIDIOSU**, -a, adj., desidiosus; otiosu, fora occupatione, negligente, lenosu, pigru.

DESIERNARE, v., (d'in *des-si iérna*), refl., a se *desierná*, se *desiernédia*, propterit hems; trece, se duce iérn'a: *a inceputu a se desierná forte tempuriu; tardu se desiernédia in acestu annu; vomu sedé aici pëno se va desierná.*

DESIERTARE, v., vacuificare, evacuare; vedi *desertare*, si derivatele.

DESIERTU, -a, adj., desertus, vacuus, vaus, inanis; vedi *desertu* cu derivatele.

* **DESILLUSIONARE**, -ediú, v., (d'in *des-si illusioné*), (fr. *désillusionner*); a scóte d'in illusioné, a dissipá illusionéa; refl. a se *desillusioná*, a essí d'in illusioné, a se *desammagi*.

* **DESILLUSIONATU**, -a, adj. part., (fr. *désillusionné*); scossu, essitu d'in illusioné, liberatu de illusioné, *desammagi*.

* **DESILLUSIONE**, s. f., contr. *illusioné*, nemicire de illusioné: *multu tempu am fostu in una formósa illusioné, acumu me astu in completa desillusioné; desillusionéle sunt mai totu-de-a-una amare.*

* **DESIME**, s. f., densitas, stare de desu, desitate: *mare desime, desime de arbori, desime de omeni, etc.*

* **DESINENTE**, adj. part. pres., *desinens*; care se termina : *vorbe desinenti in litter'a e*.

* **DESINENTIA**, s. f., *exitus, terminatio*; terminatiune, finalitate : *aceste vorbe au acea-asi desinentia, desinentie assemini, ellu combina desinentie si crede co face versuri*.

†† **DESINERE**, v., *desinere*; a incetá, a finí, a se terminá. Radecin'a derivatelor : *desinente, desinenti'a*.

* **DESINFECTARE**, v., (d'in *des-infectu*), (fr. *désinfecter*); contr. *infectare*, a curetiá de infectiune, de miasmate, a curetiá aerulu stricatu, infectatu, plenu de vapori nocive : *se desinfecta infirmariete prin arderea de substantie chymiee*.

* **DESINFECTIUNE**, s. f., (fr. *désinfection*), actiune de *desinfectare* : *desinfectiunea aerului, desinfectiunea caselor in cari jacu morbosu*.

1 **DESINFLARE**, v., *luatu mai desu ca refl.*, a se *desinflá*, *detumere*, *detumescere*; a incetá de a mai fi inflatu : *mi s'au desinflatu manele, petiorele*.

2 **DESINFLARE**, s. verbale, *detumescendi actio*; in t. s. *verbului*.

DESINFLATU, -a, adj. part., *qui detumuit*; contr. *inflatu*, care a incetatu de a mai fi inflatu.

* **DESINTERESSARE**, v., (d'in *des-interesse*), *pretium rei rependere*; a *desdamnă*, a *repará* *damnulu* *facutu*.

* **DESINTERESSATU**, -a, adj. part., (ital. *desinteressato*, fr. *désintéressé*), *gratultus*; *contineus*, *modestus*; *fora interesse*, care nu *lucrédia* *pentru interesse* : *a preferi pre mercenari ómeniloru desinteressati*.

* **DESINTERESSE**, s. f., (it. *desinteresse*, fr. *désintéressement*), *abstinentia*, *continentia*, *innocentia*, *integritas*; *lipsea de veri-ce interesse propria*, *lucrare fora interesse*.

†† **DESIPERE**, v., *desipere*; a fi *fóra mente*. Radecin'a derivatelor : *desipiente* si *desipientia*.

* **DESIPIENTE**, adj. part. pres., *desipiens*; *fóra mente*, *nebonu* : *arrogantia desipiente*, *arrogantia nebona*, *vorbe desipienti*, *vorbe de nebonu*.

* **DESIPIENTIA**, s. f., *desipientia*; *lipse de mente*, *ammetire de spiritu*, *nebonia*.

* **DESISTENTE**, adj. part. pres., *desistens*; *care desiste*, *incetédia*, *se abstine*, *se oppresce*.

* **DESISTENTIA**, s. f., *stare sau calitate de desistente*, *actiune de desistere*.

* **DESISTERE**, *desteti* si *destetei*, *destetutu*, v., *desistere*; a incetá, a se abstine, a se oppri, refl., a se *desiste*, a se *lassá*, a *renuntiá* : *a desiste de la parere, opiniunea sea, a se desiste de dreptulu seu, ellu se desiste de pretensionile selle*.

DESITATE, s. f., *densitas*; *stare désa* : *desitatea aerului, desitatea apeii, desitatea plumbului, argentului, aurului, desitatea unui corpu sta in rapportu directu cu mass'a lui*.

DESJOCARE, v., (d'in *des-si jocu*, fr. *déjouer*), *disturbare*, *discutere*, *frangere*, *evertere*; *proprie*, a *stricá* *joculu*, *deaci* : a *turburá*, a *face se cada*, a *restorná* : *sortea desjocá acellu planu bene conceputu; ellu desjocá planurile adversariloru sei; amu adjunsu se desjocámu conspiratiunea ordita in contr'a nóstra; ve felicitámu co ati potutu desjocá lacurule inimiciloru vostri*. L. — *Credú* *co e de preferitu form'a dejocare*. M.

DESJOCATU, -a, adj. part., *eversus*; *restornatu*, *cadutu*.

DESJUNARE, v., (d'in *des-si ajunu*, fr. *déjeuner*), *jentare*, *jentaculum sumere*; *proprie*, a *stricá* *ajunulu*, *de aci* : a *mancá* *de demanétia*, a *gustá* : *noi desjunámu la nóue óre, voi desjunati fórté tardú*.

1 **DESJUNATU**, -a, adj. part., (fr. *déjeuné*), *jentatus*; *care a stricatu ajunulu*, *care a luatu desjunulu*.

2 **DESJUNATU**, s. m. sup., *jentatum*, -u; *actulu de dejunare* : *de la desjunatu peno la cenatu; e or'a dedesjunatu*

DESJUNU, s. m., (fr. *déjeuner*), *jentaculum*; *actiune si effectu allu actiunei de desjunare*, *de gustare*, *de antani'a mancare*, *tempulu de desjunatu*, *buccatele preparate pentru desjunatu*.

1 **DESJUGARE**, v., (d'in *des-si jugu*), *dejugare*, *disjugare*, *dijugare*, *jugum*

demere, contr. *injugare*, a luá jugulu de pre collulu injugatorulu, a liberá de jugu : *desjuga boii, si i lassa se pasca.*

2 DESJUGARE, s. verbale, *dijugatio*, in t. s. verbului.

1 DESJUGATU, -a, adj. part., *dijugatus*, liberatu de jugu.

2 DESJUGATU, s. m. sup., *dijugatum*, -u, *dijugatio*, actulu de desjugare.

1 DESLEGARE, v., (d'in *des-* si *legare*, ital. *dislegare*, fr. *délier*), *solvere*, *dissolvere*, *resolvere*, *absolvere*, *liberare*, contr. *legare*, á desface legatur'a, a liberá pre cellu legatu. Verbulu *deslegare*, precumu si *desfacere* e de cellu mai mare usu in limb'a româna, si oferesce una summa immensa de frasi, in sensu propriu si figuratu : *a deslegá vitele, a deslegá viti'a, a deslegá pre ómeni de peccate, a deslegá dillete in cari nu se facu cotari lucrári sau nu se manca certe buccate, a deslegá problemate, a deslegá enigmaté, etc.*

2 DESLEGARE, s. verbale, *solutio*, *resolutio*; in t. s. verbului; frase : *deslegare de carne, de pesce, de vinu si de untu de lemnu.*

DESLEGATORIU, -tória, adj. s., *resolutorius*; *interpres*, care *desléga*, in specie care *desléga* problemate grelle, *enigmaté, etc.*

1 DESLEGATU, -a, adj. part., *solutus*, *liberatus*, contr. *legatu*, liberatu in sensu propriu si figuratu.

2 DESLEGATU, s. m. sup., *solutum*, -u, actulu de deslegare.

DESLEPIRE si *deslipire*, -escu, v., (d'in *des-* si *lepire*), *divellere*, *sejungere*, *adhæsionem solvere*, contr. *allepire* sau simplu *lepire*, a desface ce a fostu *al-lepitu* : *nu potu deslepi pandi'a de pre tabla, ea nu se pôte deslipi de parentii sei.*

DESLEPITU, -a, adj. part., *divulsus*, *sejunctus*, *solutus*, separatu de lucrulu cu care a fostu *lepitu*.

1 DESLOCARE, v., (d'in *des-* si *locu*, ital. *dislocare*, fr. *disloquer*), *luxare*, a miscá d'in locu, in specie, a miscá si strapune unu ossu d'in inclauatur'a sea náturele; refl. *a se deslocá*, *luxari*.

2 DESLOCARE, s. verbale, *luxatio* et *luxatura*, in t. s. verbului.

DESLOCATIONE, s. f., *luxatio* et *luxatura*, *actio*ne si *effectu* allu *actionei* de deslocare.

1 DESLOCATU, -a, part., *luxus*, *strapsu* d'in loculu seu propriu.

2 DESLOCATU, s. m. sup., *luxum*, -u, actulu de deslocare.

1 DESLUCIRE, -escu, v., (d'in *des-* si *luce*), *dilucidare*, *illustrare*, *explicare*, *explanare*, *enucleare*, *enodare*, *obscuritatem discutere*, *parum claris dare lucem*, a luminá, a limpedí, a descurcá, a desnodá, a esplicá, a facilitá intellesulu, a face se se intelléga lucrulu.

2 DESLUCIRE, s. verbale, *dilucidatio*, *illustratio*, *explicatio*, *explanatio*, *enodatio*; in t. s. verbului.

1 DESLUCITU, -a, adj. adv. part., *clarus*, *dilucidus*, *illustratus*, *explicatus*, *explanatus*, *enucleatus*, *luminatu*, *limpede*, *descurcatu*, *explicatu*, la intellesulu.

2 DESLUCITU, s. m. sup., *dilucidatio*, actulu de *deslucire*.

DESMATIARE, sau *desmaciare*, v., (d'in *des-* si *matiu* sau *maciu*); *effrenare*; a desface, a descínge, a relassá, a desfrená; refl. *a se desmatia*, *effrenate agere*, a si permite fapte necovientióse.

DESMATIATU, sau *desmaciatu*, -a, adj. part., *dissolutus*, *discinctus*; *desfacutu*, *descinsu*, *desfrenatu*, *licentiosu*, *resipitoriu*.

DESMEDULLARE, (d'in *des-* si *medulla*), *medullá privare*, a desface de medulla; *membra distrahere*, a desface medullariele unui corpu.

DESMEDULLATU, -a, adj. part., *medullá privatus*, *lipsitu* de medulla.

DESMEMBRARE, v., (d'in *des-* si *membre*, ital. *dismembrare*, fr. *démembrer*), *membra distrahere*, a separá membrele unui corpu.

DESMEMBRATU, -a, adj. part., *membratim divisus*, *distractus*, *sparsus*, *desfacutu* in membre, *despartitu*, *ruptu* : *imperiu desmembratu*.

DESMENIARE, v., (d'in *des-* si *menia*), *iram lenire*, a allená *meni'a*; refl. *a se desmenia*, *iram pouere*, a depune *meni'a* : *currendu se menia si currendu se desmenia*.

DESMENIATU, -a, adj. part., *sedatus*,

care a depusu meni'a, stemperatu de menia, impacatu.

1 DESMENTARE, v., (d'in *des-si mente*), di. suadere, dehortari; seducere, in genere a face ca cineva se si scambe ide'a, a dissuade, apoi a seduce, a ammagi, a indemná spre reu.

2 DESMENTARE, s. verbale, dissuasio, dehortatio, seductio, int. s. verbului.

DESMENTATORIU, -tória, adj. s., dissuasor, dehortator; seductor, care desmenta, in t. s. verbului.

DESMENTATU, -a, adj. part., dissuasus, seductus, dissuasus; ammagitu.

1 DESMENTIRE, v., (d'in *des-si mentire*, ital. dismentire si dimentire. fr. démentir), refellere, refutare, redarguere, a dice cuiva co a mentitu, a negá veritatea unei assertione; refl., a se desmentí, pugnautia loqui, sibi non constare, a se desciscere, a se ipso deficere, sui obliuisci, sui similem non esse, a se contradice, a se departá de la caracteriuu seu: *neci unu data nu m'am desmentitu; ei sufferira suppliciuu fora a se desmentí.*

2 DESMENTIRE, s. verbale, refutatio, redarguendi actio, in t. s. verbului.

1 DESMENTITU, -a, adj. part., refutatus, demonstratu de mentionosu, refutatu, respinsu ca neaddeveratu.

2 DESMENTITU, s. m. sup., refutatio, actulu de *desmentire*.

DESMETICIRE, -escu, v., (d'in *des-si μεθόξαιν*), mai vertosu refl., a se desmetici, crapulam exhalare, confusione liberari, a scapá de confusione, a si veni érosi in fire, a se desbetá.

DESMETICU, -a, adj., (d'in *des-si μετρε*, mente, prudentia), amens, demens, stultus, nebulo, nebonu, nebonaticu, nestemperatu.

DESMETIRE, -escu, v., (d'in *des-si μεθόξαιν*), refl. a se desmeti, vertigine, confusione liberari, contr. *ammetire*, a scapá de ammetire, a si veni in fire, a reveni la deplenuu usu allu mentii: *abiá m'am desmetitu dupo trei ore; jace ammetitu si nu se póte desmeti.*

DESMETITU, -a, adj. part., vertigine, confusione liberatus, contr. *ammetitu*, revenitu d'in starea de ammetire.

† DESMO- (*δεσμός*, legatura), in diverse compositioni de termini anatomici si zoologici, precumu: *desmographia*, *desmologia*, *desmophlogia*, *desmoptomia*, *desmoderu*, *desmogomphu*, *desmophyllu*, *desmosomu*, pentru allu caroru intellesu consulta partea posterioere.

DEMORMENTARE, v., effodere; a scote d'in *momentu*. contr. *immormentare*, si affine cu *desgropare*.

DESMORTIRE, -escu, v., (d'in *des-si mortu*), refl. a se desmorti, torpore liberari, contr. *ammortire*, a scapá de ammortire, a reveni d'in starea de ammortire.

DESMORTITU, -a, adj. part., torpore liberatus, contr. *ammortitu*, revenitu d'in starea de ammortitu.

DESMOSITENIRE, -escu, v., (d'in *des-si mositenire*), exheredare, a deseredá sau desereditá, a declará pre cineva lipsitu de dreptulu de ereditate.

DESMOSITENITU, -a, adj. part., exheredatus, exheres, deseredatu, lipsitu de dreptulu de ereditate sau successione in bonurile selle.

DESNATURARE, v., (d'in *des-si natura*, fr. dénaturer), adulterare, corrumpere, depravare, vitiare, a scambá natur'a sau calitatile unui lucru, in specie a le stricá.

DESNATURATU, -a, adj. part., adulteratus, corruptus, depavatus, vitiatu, scossu, essitu afora d'in natur'a sea, stricatu.

1 DESNODARE, v., (d'in *des-si nodu*, it. disnodare si dinodare, fr. dénouer), nodum solvere, a deslegá nodulu, prop. si fig. *neci Alessandru cellu mare n'a potutu desnodá nodulu Gordianu; funea e numai noduri, cu greu se va aflá cineva care se va desnode.*

2 DESNODARE, s. verbale, solutio, in t. s. verbului.

DESNODATU, -a, adj. part., solutus, contr. *innodatu*, desfacutu, deslegatu de nodulu ce avea.

DESNUERARE, -ediu, v., (d'in *des-si nucru*), nubes pellere, nubila caeli serenare; refl. a se desnuerá, serenari, contr. a se innuerá, a se inserená: *se desnueredia cerulu; a inceputu a se desnuerá.*

DESNUERATU, -a, adj. part., *sere-nus, purus*, liberatu de nueri.

DESOLIGARE, v., (d'in *des- si ob-ligare*, ital. *disobbligare*, fr. *désobliger*); 1. obligatiune liberare, contr. *obligare*, a liberá de una obligatiune; 2. offendere, a supperá, a causá neplacere, in locu de obligá pre omu prin benefaceri, a lu desobligá prin malefaceri, male de aliquo mereri.

DESOLIGATIONE, s. f., (it. *dis-obbligazione*), actiune de *desobligare*, in sensulu 1 allu verbului.

DESOLARE, v., (d'in *de si solu*, singuru), 1. desolare, a devastá, a depopulá, a face solitudine; 2. afflictare, mæreere conficere, a causá mare dorere de suffletu, mare intristare; contr. *consolare*, a rapí cuiva potenti'a de a se mai consolá.

DESOLATIONE, s. f., *desolatio*, devastatiune, depopulatione; mærer, anger, luctus, afflictió, afflictió, mare afflictione, mare supperare, mare intristare.

DESOLATORIU, -tória, adj. s., *desolatorius*, care desola, devasta; luctuosus, care afflige, causa dorere, intristare.

DESOLATU, -a, adj. part., *desolatus*, delassatu, parassitu; devastatu; supperatu, intristatu fórte.

DESONERARE, v., (d'in *des- si on-ere*, sarcina), exonerare, onere levare, a dessarciná, a liusiorá de sarcina.

DESONERATU, -a, adj. part., *exoneratus*, liusioratu de sarcina.

DESONORARE, v., (d'in *des- si on-óre*), (it. *disonorare*, fr. *déshonorer*), dedecorare, ignominiá adicere, infamem aliquem facere, a lipsí de onóre, a face desonóre : a *desonorá famili'a sea*, a *desonorá memori'a cuiva*; a *desonorá-una femina*, *una casa*.

* **DESONORATORIU**, -tória, adj. s., *dedecorus, probrosus, turpis, ignominiosus, flagitiosus*, care desonóra, care face desonóre.

* **DESONORATU**, -a, adj. part., *dedecoratus, infamis, turpis, famosus, probrosus*, despoliatu de onóre; *ellu a las-satu una memoria pentru totudeuna desonorata*; *una femina desonorata*.

DESONÓRE, s. f., (d'in *des- si onóre*, ital. *disonore*, fr. *deshonneur*), *dedecus, turpitude, infamia, flagitium, ignomí-nia, probrum, opprobrium, contumelia, macula, labes, turpitudinis nota*; per-derea de onóre : a *face desonóre familie-i selle*; *ellu e accoperitu de desonóre*; *acé-sta-a e pentru mene una desonóre*; *pen-tru densulu e una desonóre de a cede altui-a*.

* **DESOOPERATU**, -a, adj. part., (d'in *des- si opera*, lucrare, fr. *désœuvré*), *otiosus*, fora opera, fora occupatione, care nu face nemica, care nu lucra nemica : *omu desoperatu, muliere desoperata*.

DESORDINARE, v., (d'in *des- si or-dine*), ordiuam invertere, turbare, con-turbare, perturbare, pervertere, a pune in desordine, a turburá ordinea, incurcá.

DESORDINATU, -a, adj. part., *turbatus, perturbatus, confusus, inversus*, pusu in desordine, turburatu, incurcatu.

DESORDINE, s. f., (d'in *des- si or-dine*, ital. *disordine*, fr. *désordre*), *con-fusus ordo, perturbatus ordo, confusio, perturbatio, turba, lipsea de ordine, confusio, incurcatura, turburatura* : a *ordiná celle ce su in desordine*, a *pune una armata in desordine*, a *pune des-ordinea in statu*, *cei ce se numescu ó-meni ai ordinei facu celle mai mari desordini*; *candú veni la faci'a locului, desordinea erá completa*; a *traí in des-ordine*; *desordine in idee*, *desordine in cogitare*.

DESORGANISARE, v., (d'in *des- si organu*, ital. *disorganizzare*, fr. *désorganiser*), turbare, confundere, a turburá sau stricá organismulu : *corpurile or-ganice se desorganisa prin putreditióne*; *prin lipsea de implenire a detorieiloru militariloru se desorganisa armat'a*; *as-sémine se desorganisa unu statu candú diversii functionari nu si implenescu detoriele dupo covientia*.

DESORGANISATIONE, s. f., (fr. *dés-organisation*), turbatio, actiune de *des-organizare*, desordine, perturbatione in organismu : *desorganisatione corpului*; *desorganisationea unei societati, a unui statu*.

DESORGANISATU, -a, adj. part.,

(it. disorganizato, fr. désorganisé), turbatus, confusus, contr. *organizatu*, *essitu* d'in organismu, fora organismu: *corpuri*, *officie*, *servitie desorganizate*.

* DESORNARE, v., (d'in *des-si ornare*), ornamentis privare; refl. *a se desorná*, ornamenta deponere; contr. *ornare*, á luá sau a depune ornamentele.

* DESORNATU, -a, adj. part., ornamentis privatus, fora ornamente, lipsitu de ornamente.

DESOSSARE, -ediu, v., (d'in *des-si ossu*, ital. disossare, fr. désosser), exossare, a luá ossele: *a desossá unu pui*, *a desossá unu pesce*.

DESOSSATU, -a, adj. part., exossatus, lipsitu de ósse.

* DESOXYDANTE, adj. part. pres., (fr. désoxydant), care desoxyda, care iea in parte sau in totu oxydulu ce contine unu corpu.

* DESOXYDARE, v., (d'in *des-si oxydu*, fr. désoxyder), a luá in parte sau in totu oxydulu ce contine unu corpu, a lu privá de oxydu.

* DESOXYDATIONE, s. f., (fr. désoxydation), actione de *desoxydare*.

* DESOXYDATU, -a, adj. part., (fr. désoxydé), desfacutu de oxydu: *corpuri desoxydate*.

* DESOXYGENANTE, adj. part. pres., (fr. désoxygénant), care desoxygenedia.

* DESOXYGENARE, -ediu, v., (d'in *des-si oxygeniu*, fr. désoxygéner), a luá unui corpu oxygeniulu care erá combinatu cu densulu, a lu privá de oxygeniu.

* DESOXYGENATIONE, s. f., (fr. désoxygénation), operatiune chymica prin care se iea in parte sau in totu oxigeniulu ce contine unu corpu.

* DESOXYGENATU, -a, adj. part., (fr. désoxygéné), privatus sau lipsitu de oxygeniu: *corpu desoxygenatu*, *substantia desoxygenata*.

DESPANTICARE, v., (d'in *des-si pantece*), eviscerare, exenterare, a spantecá sau spintecá; vedi *spanticare*.

DESPANTICATU, -a, adj. part., evisceratus, spantecatu sau spintecatu.

DESPARERE, *desparui*, *desparutu*, v., (ital. disparire, sparire, franc. disparaître), evanescere, ex oculis elabi, a in-

cetá de a aparé, a peri d'in vedere, a nu se mai vedé, a se face nevedutu.

DESPARTITIONE, s. f., (fr. dispartition), actione de *desparere*, contr. *appartitione*.

DESPARTIBILE, adj., dispartibilis, care se póte *despartí*, divisibile.

DESPARTIBILITATE, s. f., calitate de dispartibile, divisibilitate.

DESPARTIMENTU, pl. -e, (de la *despartire*), partitio, divisio, locu separatu: *casele aceste-a au mai multe despartimente*; *fiu-care se occupa in despartimentulu seu*; *affacerile dupo diversele specialitati s'au distribuitu la despartimente*.

1 DESPARTIRE, v., (d'in *des-si parte*, it. dispartire, fr. départir), partiri, dispartire et dispartire, distribuere, dividere; sejungero, separare, segregare, dissociare, divortium facere, a desface; a separá, unu lucru de altulu, unu omu de alti ómeni; refl. *a se despartí*, a se desface, a se separá: *despartiti ouale de vacca*, *amu despartitu vitellii de vacca*, *amu voitu se despartimu doui omeni cari se batea*; *a despartí pre copilli de parenti*; *e bene a despartí fetele de baiati*; *a despartí pre femina de barbatu*; *eu me despartu de acesti ómeni*; *acesti doui socii au decisu a se despartí*; *se desparte femin'a de barbatu*; *dupo ce s'au sarutatu s'au despartitu*, *si unulu a plectatu spre resaritu*, *altulu spre appusu*; *ei sunt in punctulu de a se despartí*.

2 DESPARTIRE, s. verbale, (dispartitio), separatio, sejunctio, segregatio, dissociatio, divortium, in t. s. verbului.

1 DESPARTITU, -a, adj. part., (dispartitus), secretus, separatus, sejunctus, segregatus, dissociatus, desiasutus de altii sau de altele; separatu, segregatu: *socii despartiti*, *muliere despartita*, *copilli despartiti de parentii loro*.

2 DESPARTITU, s. m. sup., actulu de *despartire*.

DESPARTITURA, s. f., divisio, classis, tribus, divisio, unu numeru de mai multe lucruri sau fientie classificate si assediate in diverse locuri: *tóte obiectele nóstre de arte s'au assediate in diece despartiture*.

DESPARUTU, -a, adj. part., (fr. disparu), ex oculis ablatu, evanidus, care nu mai appare, care nu se mai vede.

DESPATURARE sau *despatulare*, v., (d'in des-si *patura* sau *patula*), sinus explicare, contr. *impaturare*, a desface paturele.

DESPATURATU sau *despatulatu*, -a, adj. part., explicatus, contr. *impaturatu*; desfacutu in pature.

†† DESPECERE, v., despicere, a cantá cu ochii de susu in diosu, a cautá cu despretiu. Radecin'a derivatelu: *despectu*, *despectare*, *despectione*, *despectoriu*, *despectrice*, etc.

* DESPECTARE, v., despicere, despectare; a cautá cu ochii de susu in diosu, a cautá cu despretiu, a despretiá; contr. *respectare*: *in locu de a ne respectá eu ne despecta*; numai *omenii cari nu se conosciu pre gene, despecta pre alti*.

* DESPECTIONE, s. f., despectatio, despectio, actiune si effectu allu actiunei de *despectare*.

* DESPECTATORIU, -tória, adj. s., despectator, care despecta, care despretia.

* DESPECTATU, -a, adj. part., despectatus, despectus, despretiatu.

* DESPECTIONE, s. f., despectio, despretiu.

* DESPECTORIU, -tória, adj. s., despector, care despecta, despectatoriu.

* DESPECTRICE, s. f., despectrix, femina care despecta.

* DESPECTU, s. m., despectus, cautatura cu ochii de susu in diosu; despretiu: *nu potemu sufferi despectulu a cestoru ómeni arroganti*.

DESPEDICARE, v., (d'in des-si *pedica*), pedicá liberare, contr. *impedecare*, a desface de pedica: *a despedicá callulu, a despedicá carrulu*.

DESPEDICATU, -a, pedicá liberatus, contr. *impedicatu*, desfacutu de pedica: *calli despedicati, carru despedicatu*.

DESPERABILE, adj., desperabilis, despre care se póte desperá: *stare desperabile*, stare incurabile; *inercari desperabili*.

DESPERANDU, -a, adj. part., despe-

randus, de care nu se mai póte sperá, pentru care nu mai remâne sperantia.

1 DESPERARE, v., desperare a perde tóta speranti'a: *a desperá de resultatulu luptei, ellu desperá de sene; ea desperá de mantuirea sufletului seu, noi nu desperámu de resultatulu adoperationiloru nóstre; omulu care crede in diu, nu desperá neci una data*.

2 DESPERARE, s. verbale, desperatio; in t. s. verbului; vedi *desperatione*.

DESPERATIONE, s. f., desperatio, actiune de desperare; *a cadé in desperatione; desperationea perde caus'a*.

DESPERATORIU, -tória, adj. s., desperator, care desperá, care nu mai are sperantia.

1 DESPERATU, -a, adj. part., desperatus; 1. *omu desperatu*, care a perdutu speranti'a; 2. *lucru desperatu*, despre care amu perdutu speranti'a, *causa desperata, fapte desperate*, facute de omu desperatu.

2 DESPERATU, s. m. sup., desperatio, actulu de desperare: *stare de desperata, stare desperanda*.

DESPERU, -a, adj., desperatus; care perde sau a perdutu veri-coesperantia, in statu desperatu, — coventu populariu pre a locurea, mai vertosu intre Macedoromani.

1 DESPICARE, v., (isp. despegare), diffludere, findere, a debiná cu forti'a, a sparge, a crepá, se dice mai allessu despre lemne: *a despica lemne, a despica unu lemnu in patru; lemnele sunt prea grósse, mai despicati-le; inse si ellu despica perulu in dóue*.

2 DESPICARE, s. verbale., fissio, (diffissio), in t. s. verbului; vedi *despicatione*.

DESPICATIONE, s. f., fissio, actiune de despicare.

DESPICATORIU, -tória, adj. s., fissor, care despica, sparge, crepa.

1 DESPICATU, -a, adj. part., fissus, diffissus, spartu, crepatu in mai multe parti.

2 DESPICATU, s. m. sup., fissus, -u, actulu de despicare: *lemn de despica*.

DESPICATURA, s. f., fissura, effectu sau resultata allu actiunei de *despicare*,

buccata de lemnu desplicatu : *una desplicatura de lemnu; desplicaturele uscate facu focu bunu.*

* DESPICIENDU, -a, adj., despicieudas, care merita despectu, de despectatu.

* DESPICIENTE, adj. part. pres., despicieus, care despecta.

* DESPICIENTIA, s. f., despicientia; despectione, despectu, despretiu, (ca calitate a despicientelui).

1 DESPLACERE, *desplacui, displacutu, v.*, (d'in des- si placere), displicere, a nu placé, a senti desgustu de ceva : *ellu desplace la multi; mi displacu vorbele vostre.*

2 DESPLACERE, s. verbale, displicientia, in t. s. verbului.

DESPLECTIRE sau *desplettire, -escu, v.*, (d'in des- si plectere), plexum solvere, resolvere, retexere, retorquere, contr. *implectire* sau *implettire*, a desface ce a fostu implettitu : *a si despletti perulu.*

DESPLECTITU sau *desplettitu-a*, adj. part., crinibus passis, cu perulu desplettitu.

DESPLECTITURA, sau *desplettitura*, s. f., capillus passus, passi crines, pèru desplettitu, coma desplettita.

DESPLICARE, v., (fr. déployer), explicare, pandere, expandere, extendere, a desface ce a fostu implicatu, a desfasciorá, a desvolbe, a desvoltá : *a desplicá velele, a desplicá vessillele, a desplicá liniile unei armate, a desplicá tóta poterea etatii selle.*

DESPLICATU, -a, adj. part., (fr. déployé), explicatus, expansus, passus, extensus, extensus, desfascioratu, desvoltu, desvoltatu.

DESPLUMARE, v., (deplumare, fr. déplumer), pennas vel plumas eripere, a despoliá de penne.

DESPLUMATU, -a, adj. part., deplumatus, despoliatu de plume sau penne.

DESPOIARE, v., spoliare; vedi *despoliare* cu derivatele selle.

1 DESPOLIARE, v., (cu l molliatu, fr. dépouiller, it. dispogliare et spogliare), spoliare, expoliare, despoliare, deglabere, exuere, nudare, denudare, orbare, privare, expilare, depraedari, a desbraccá, a luá totu ce are cineva pre

sene, a'i luá pellea, do aci : a lu predá, a i rapí totu, a lu lassá nudu, in sensu propriu si figuratu : *a despoliá pre ómeni, a despoliá pre morti, ellu e unu omu care despolia lumea, despolia basericele si altariile; a despoliá unu arbore de frundia, a despoliá padurile de ornamentele loru; a despoliá pre cineva de averea sea, a despoliá pre unu rege de regnulu seu; Bellisariu fu despoliatu de tôte demnitatile selle; ómeni cari despolianu numai de bonurile materiali, ci si de onóre.*

2 DESPOLIARE, s. verbale. spoliatio, expoliatio, despoliatio, denudatio, expilatio, deprædatio, in t. s. verbului.

DESPOLIATIONE, s. f., spoliatio, expoliatio, despoliatio, expilatio, deprædatio, actione si effectu allu actionei de *despoliare*.

DESPOLIATORIU, -tória, adj. s., spoliator, expoliator, despoliator, expiliator, deprædator, care despolia, desbraccá, rapesce, préda.

1 DESPOLIATU, -a, adj. part., spoliatus, expoliatus, despoliatus, expilatus, exutus, nudus, desbraccatu, nudu, lipsitu, predatu : *ellu ambla despoliatu, ecco unu omu despoliatu de totu genulu de avere, una muliere despoliata de pudóre, juni despoliati de tóta rosinea.*

2 DESPOLIATU, s. m. sup., spoliatum, -u, actulu de despoliare.

DESPOLIATURA, s. f., spoliatio, expilatio, effectulu sau resultatulu actionei de *despoliare*.

DESPONDERE si *despungere, despunsi* si *despunsei, despunsu, v.*, despondere, a promitte in genere, apoi a promitte in casatoria, a fidentia : *a desponde Romaniloru imperiulu orientelui, a si desponde gardinele lui Cesare; a desponde pre filia sea cuiva.*

1 DESPONERE si *despunere, despusi* si *despusei, despusu; si desposi* si *desposei, despositu, despostu, desposu, disponere; 1.* a pune in ordine, a pune la loculu ce i se covine : *ea si despune pèrulu, ellu despune armat'a in ordine de batalia; eu despinu vorbele, voi despuneti lucrurile vostre; 2.* a asediá, a stabilí : *ellu despune veghiele, stationile;*

inimiculu despune machinele de batalia, ea despune cursele cu cari se prenda pre incauti; 3. a ordiná, a regulá: a despune serviciile palatului, ellu despune orele de lucru si de repausu; 4. a decide: arbitru nu póte despune ca averea copilliloru se tréca la fratii defunctului; 5. a administrá, a guverná: Cesare despune ca unu dieu; ellu despune de viétia si de mórte; poteti despune de mene; despuneti cumu voliti, co eu nu me voiú suppone despositioniloru vóstre; 6. a pune pre cineva intr'una stare de suffletu bonasau rea: a despune bene pre ascultatori pentru celle ce avemu a le spune; auditori reu dispusi contra oratoriu.

2 DESPONERE si *despunere*, s. ver-
bale, dispositio, in t. s. verbului.

* DESPONSARE si *despunsare*, v.,
desponsare, a promitte, in specie a pro-
mitte in casatoria, a fidentia.

* DESPONSATIONE, s. f., despon-
satio, actiune de *desponsare*; sponsalie.

* DESPONSATORIUM, -tória, adj. s.,
desponsator, care *desponsa*.

* DESPONSATUM, -a, adj. part., des-
ponsatus, promissu, fidentiatu.

* DESPONSIO si *despunsio*, s. f.,
desponsio, actiune de *despondere*.

* DESPONSORIUM, -sória, adj. s.,
desponsor, care *desponde*, care promitte
sau da in casatoria.

* DESPONSUM si *despunsu*, adj. part.,
desponsus, promissu, fidentiatu; s. *des-
ponsulu, despons'a, desponsii; desponsii
s'au presentatu la baserica spre a se
conuná.*

DESPOPA, s. m., (d'in *des-* si *popa*),
sacerdotio mulctatus, exauctoratus, unu
despopitu, terminu triviale.

DESPOPIRE, -escu, v., (d'in *des-* si
popa), sacerdotio mulctare, a despolia
de demnitatea de *popa*.

DESPOPITUM, -a, adj. part. sacerdo-
tio mulctatus, despoliatu de demnitatea
de *popa*.

* DESPOPULARE, v., depopulare et
depopulari, contr. a *impopulá*, a despo-
lia de poporu, a desertá, a devastá: a
despopulá una casa, una scola, una térra.

DESPOPULATIONE, s. f., depopu-
latio, devastatiune.

DESPOPULATORIUM, -tória, adj. s.,
depopulator, care *despopula*, *devasta*,
rapesce.

DESPOPULATUM, -a, adj. part., depo-
pulated, despoliatu de poporu, desertatu,
devastatu.

DESPOSITIONE, s. f., dispositio, ac-
tione de desponere in t. s. verbului.

DESPOSITIVUM, -a, adj. modale, dis-
ponens, prin care se *despune*: *mesure
despositive*.

DESPOSITORIUM, -tória, adj. s., dis-
positor, care *despune*, ordina, regula,
administra.

DESPOSITUM, -a, adj. part., dispositus,
ordinatu, regulatu.

DESPOSITURA, s. f., dispositura, ef-
fectu sau resultatu allu actiunei de *despu-
nere*, ordine, ordinatione, despositione.

DESPOSSEDERE, *desposedui, des-
posedutu* si *despossessu*, v., (fr. *dépos-
séder*), de possessione *deijcere*, e posses-
sione *deducere*, *exuere*, a scóte d'in pos-
sessione.

DESPOSSESSIONE, s. f., (fr. *dépos-
session*), *detractio*, *ademptio*, actiune de
desposedere.

DESPOSSESSUM, -a, adj. part., bonis
evolutus, exutus, excusatus, scossu d'in
possessione, despoliatu de possessione.

DESPOSTUM, -a, adj. part., dispositus,
secund'a forma de participiu passivu de
la *desponere*.

DESPOSUM, -a, adj. part. dispositus,
terti'a forma de participiu passivu de la
desponere.

DESPOTA, s. m., (*despota, δεσπότης*)
dominus, domnu in genere, apoi domnu
absolutu in specie. Acésta fecunda rade-
cin'a a produsu summa de derivate in
diversele limbe moderne: *despotariu*,
*despotanu, despotinu, gospodariu, gos-
podinu, spotanu, stopanu, despanu, ges-
panu, jupanu, ispanu, spanu, panu*, in
cari tote appare ide'a de domnu. Vedi
despotu.

DESPOTESCE, adv., (*despotice, δεσ-
ποτικώς*), in modu despoticu, vedi *des-
potice*.

DESPOTESCUM, -a, adj., (*despoticus,*
δεσποτικός), ca unu *despotu*, de *despotu*;
vedi *despoticu*.

DESPOTÉSSA, s. f., (δεσπότης, ἰδος), domina, dómna, patróna, (stopana), regina.

DESPOTIA, s. f., (despotia, δεσποτία), dominatus, dominatio, imperium, domnia absoluta și arbitraria; vedi *despotismu*.

DESPOTICE, adv. (despotice, δεσποτικῶς), tyrannice, in modu despoticu, absolute : *ellu tractedia copillii sei despotice, ea se porta despotice*.

DESPOTICU, -a, adj., (despoticus, δεσποτικός), tyrannicus, absolutu și arbitrariu, nemarginitu prin legi : *gubernu despoticu, potestate despotica, monarchia despotica*, in care monarchulu nu connoșce alta lege afora de volienti'a sea ; *lucrare despotica, mesure despotice, vorbe democratice și fapte despotice*.

DESPOTISARE, v., (δεσποτίζω), dominari, a domni ca despotu, a tractá despotice : *ellu a despotisatu acésta térra dicee anni*.

DESPOTISMU, s. m., (despotismus, it. despotismo, fr. despotisme), regnum, imperium, tyrannus, dominatus, dominatio, domnia absoluta, gubernu absolutu nemarginitu prin legi ; systema de guvernare in care capulu statului nu e marginitu prin constitutione : *despotismulu e system'a cea mai simpla de guvern, déro si cea mai periculósa pentru guvernati ; noi sentimu tare efectele despotismului ; Romania a gemutu aprópe unu seclu sub despotismulu fanariótiloru ; despotismulu uccide spiritele, degrada ánimelē și face d'in omeni vite ; tótu lumea uresce despotismulu, inse nu toti omenii sciu a se desface de densulu*.

DESPOTU, s. m., (δεσπότης, despota, ital. despoto, fr. despote), dominus, rex, tyrannus, domnu, proprietariu, domnu absolutu, domnitoriu nerestrinsu prin legi ; omu passionatu, crudu, despusu a essecutá volienti'a sea fora respectu la ratióne : *totu omulu e despotu, numai ratiónealu tine in frenu ; copillii d'in natura sunt despoti, numai educationea pote se i face se asculte de legile ratiónei ; feminele sunt mai despote de cátu barbati ; despotulu nu connoșce intr'alti ómeni de cátu servi*.

DESPRE, prep., (contrassu d'in *despre*), super : *multa vorba fu despre lucrulu acellu-a, multus eá super re rumor*. Tac. *Déro despre acésta-a am vorbitu destullu si inco prea multu, sed hac super re nimis*. Cic. *Ei delibera despre bellu, consultant bello super*. Sil. *Despre fil'a lui Euclione scii cumu sta lucrulu, super Euclionis fillá rem tenes*. Dero in celle mai multe casuri se pone in loculu prep. latine de, mai alleșsu dupo verbele *dicere, sponere, vorbire, narrare, tractare, scriere : despre acésta-a se dicu multe ; spune despre celle ce i s'au intemplatu in bellu ; vorbesce despre parentii sei cá despre nesce ómeni straini ; cartea antánia tractedia despre bellulu persicu ; s'au scrissu multe despre obiectulu acestu-a ; despre voi se vorbesce reu ; despre limb'u romána n'au scrissu multi autori ; apoi in frassi ca celle urmátórie : in cátu despre noi, quantum ad nos, in cátu ne attinge pre noi ; despre resaritu, ab orleute, de cóntra resaritu, sau d'in partea de cóntra resaritu ; despre appusu, ab occasu, d'in partea de cóntra appusu*.

DESPRENDERE, *desprensi* și *desprensi*, *desprensi*, v., (d'in *des-si prendere*) *abjungere*, contr. *prendre*, a desface ce a fostu accatiatu sau prensu impreuna, a desaccatiá, a despreuné, a desuní, a separá : *desprendu unu petecu care a fostu prensu prin unu acude unu vestimentu ; desprende scandur'a care a fostu prensa cu cunie ; desprendemu boii d'in jugu, desprendemu callii d'in camu*.

DESPRENSU, -a, adj. part., abjunctus, contr. *prensu*, desfacutu, deslegatu, desjugatu, despreunatu.

1 **DESPRETIARE**, -iediu, v., (d'in *des-si pretiu*), (fr. déprécier), *depretiare*, *pretium detrahere, detrectare ; despiciere despectare, temnere, contemnere, spernere, aspernari ; contrariu pretiare, apretiare*, a pune unu lucru mai pre diosu de pretiulu seu, a micusiorá pretiulu unui lucrú ; refl. *a se despretiá*, a perde d'in pretiulu seu : *tóte lucrurile prin imultire se despretiedia, aurulu a incruptu a se despretiá ; 2. a nu stimá, a nu respectá, a nu considerá, a despectá* (it.

disprezzare, dispregiare, fr. mépriser), *despretiãmu vorbele celle neaddeverate; despretiãmu faptele celle necovientiose; nu se covine a despretiã pre nemine; e mai bine a studiã pre inimicu de câtu a lu despretiã.*

2 DESPRETIARE, s. verbale, pretii detractio, villitas; despectus, contemptus, contemptio, in t. s. verbului.

DESPRETIATIONE, s. f., (fr. dépréciation), pretii detractio, detractatio; **despectus, contemptio, actione de despretiare, in t. s. verbului**

DESPRETIATORIU, -tória, adj. s., depretiator, detractor; despector, contemptor, care despretiãdia.

DESPRETIATU, -a, adj. part., depretiatus, despectus, contemptus, spretus, pretiatu mai pre diosu de pretiulu seu propriu, despectatu, desconsideratu: merci despretiate; opere despretiate; omu despretiatu.

DESPRETIU, s. m., (d'in des-si pretiu, it. disprezzo si dispregio, fr. mépris), **despectus, contemptus, contrariu pretiu, judecata prin care arretãmu co nu ponemu neci un pretiu pre unu lucru sau pre una persona, despectu: veri la cine se indereptãdia, ellu nu intempina de câtu despretiu, ea se uitã la densulu cu despretiu, ellu tractara pre invinsi cu despretiu, despretiulu loru e nesufferibile, despretiu centru despretiu; nemine nu pôte sufferi despretiulu despotiloru; cu ce despretiu se arretara ellu cõtra miserii terrani!**

DESPRETIUIRE, -escu, v., depretiare; spernere, contemnere, vedi despretiare in tôte derivatele selle.

1 DESPREUNARE, v., (d'in des-si preuna), disjungere, dividere, divellere, separare, contr. *impreunare, a despartì de a fostu impreunatu, a desunì: a despreunã pre doui cocosi cari se batu; a despreunã pre doui socii; a despreunã pre femine de barbatu.*

2 DESPREUNARE, s. verbale, disjunctio, divisio, divulsio, divortium, separatio, in t. s. verbului.

DESPREUNATU, -a, adj. part., disjunctus, divisus, divulsus, separatus, contr. impreunatu, despartitu, desunitu.

1 DESPUMARE, v., (d'in de, si spuma), despumare, a luã spum'a, a curetiã de spuma.

2 DESPUMARE, s. verbale, despumatio, vedi despumatione.

DESPUMATIONE, s. f., despumatio; actione si effectu allu actionei de *despumare.*

DESPUMATU, -a, adj. part., despumatus, curetiatu de spuma.

DESPUNDERE, v., despondere, vedi despondere cu tote derivatele selle.

DESPUNERE, v., disponere; vedi desponere cu tote derivatele selle.

DESPUNSARE, v., desponsare; vedi desponsare cu tote derivatele selle.

DESPUTA, s. f., (it. disputa, fr. dispute), disputatio, disceptatio, controversia, contentio, concertatio, certamen, pugna, rixa, jurgium, lis — litis, altercatio; **desbatero, discussione, contestatione, controversia, certa, lupta** prin vorbe, diatriba: *a attitiã despute intre copilli; a avé una disputa cu cineva; disputa seriosa, disputa de vorbe.*

DESPUTABILE, adj., disputabilis, care se pôte disputã: *cestione desputabile, termini desputabili, positione desputabile.*

DESPUTARE, v., disputare, certare, concertare, contendere, altercarì, rixari, purgari; refl. a se desputã, a desbatero, a descute, a contestã, a se luptã prin vorbe: *ei desputa de demaneti'a peno sér'a; si nu adjungu la neci unu resultatu; taceti, nu mai desputati in desertu; nune desputati de lan'a caprina; inimiculu ne desputã totu pasulu de terrenu; ei si desputã victori'a mdi bene de doue ore; trecerea preste riu fu desputata cu mare ardóre; a si desputã thronulu; a si desputã domni'a, onórea de a fi in fruntea armatei.*

DESPUTATIONE, s. f., disputatio, disceptatio, contentio, controversia, altercatio, actione si effectu allu actionei de desputare.

DESPUTATORIU, -tória, adj. s., disputator, disceptatorius, care desputa, sau care se desputa.

DESPUTATU, -a, adj. part., disputatus, disceptatus, controversus, con-

testatu : *lucru desputatu cu mare ardóre; successu desputatu. victoria desputata.*

1 DESRADECINARE, v., (d'in *des-si radecina*, ital. *diradicare* si *diradicare*, fr. *déraciner*), eradicare, radicitus eruere, exstirpare, avellere, a scóte d'in radecina, a scóte cu radecin'a impreuna : *a desradeciná arbori, a desradeciná viniéle; fig. a desradeciná errori, opinióni false, a desradeciná vítiéle.*

2 DESRADECINARE, s. verbale, eradicatio, exstirpatio, in t. s. verbului.

DESRADECINATU, -a, adj. part., eradicatus, radicitus erutus, exstirpatus, evulsus, radicebus imis avulsus, scossu d'in radecine.

DESSERTIARE, v., (d'in *des-si seria*, cu *s* tare siueratu), seriem solve, contr. *inseriare*, a desface seri'a, a stricá seri'a : *a desseriá margellele, refl. se desseria margellele.*

DESSERTIATU, -a, adj. part., solutus, dissolutus, contr. *inseriatu*, desfacutu d'in seria.

DESSERTIRE, *desservu* si *desservescu*, v., (d'in *des-si servire*), are dóue intellessuri forte diverse : 1. (ital. *disseruire*), male mereri de aliquo, a face cuiva unu reu servitiu ; 2. (fr. *desservir*), mensam auferre, tollere, remove, a redicá més'a, a redicá de pre més'a lucrurile cu cari s'au servitu la mancare.

DESSERTIVU, -a, adj. part., 1. reu servitu ; 2. redicatu de pre més'a.

DESSERTARE, v., seriem solve; vedi *desseriare*

DESSERTATU, -a, solutus, vedi *desseriatu*.

DESSUCIRE, -escu, v., (d'in *des-si sucire*), retorquere, contr. *sucire* si *resuci*, a desface ce a fostu sucitu, a stricá sucitur'a.

DESSUCIFU, -a, adj. part., retortus, desfacutu de sucitura.

DESSULFURARE, v., (d'in *des-si sulfure*, fr. *désulfurer*), a luá unui corpu sulfurea cu care erá combinatu : *a desulfurá unu corpu, una substantia; refl. a se dessulfurá; acestu corpu se dessulfura cu greu.*

DESSULFURATIONE, s. f., (fr. *désulfuration*), actione si resultatatu allu

actionei de *dessulfurare*, termin. chymicu.

DESSULFURATU, -a, adj. part., (fr. *désulfuré*), despoliatu de sulfure : *corpu dessulfuratu, substantia dessulfurata.*

DESTENDERE, v., contr. *tendere* sau *intendere* : *a destende cord'a arcului; vedi si detendere.*

DESTAPTARE, v., excitare; vedi *descetare*.

DESTAPTATU, -a, adj. part., excitatus; vedi *descetatu*.

DESTAPTU, -a, adj., acer, agilis; vedi *descetu*.

DESTERITATE, s. f., dexteritas, solertia, facilitate practica de a essecutá bene una lucrare, indemana, calitate de indemanaticu : *desteritatea unui lucratoriu, a unui servitoriu, a unui artefice, a unui prestigatoriu.*

DESTERRARE, v., (d'in *des-si térra*), a scóte d'in térra, in amendoué sensurile vorbei acestei-a : 1. (fr. *déterrer*), effodere, eruere, a desgropá; 2. extorrem agere, a espatriá, a scóte d'in patria.

DESTERRATU, -a, adj. part., 1. effossus, erutus; 2. extorris, exul; scossu, departatu d'in térra, d'in patria, espatriatu : *am vedutu multi patrioti desterrati; desterratii au moritu de fóme.*

DESTESSERE, *destessui, destessutu*, v., (d'in *des-si tessere*), retexere, contr. *tessere*, a desface, a stricá tessutulu sau tessutur'a : *a tessere si destesse ca Penelope.*

DESTESSUTU, -a, adj. part., retexus, contr. *tessutu*; *pándia destessuta, materie destessute.*

DESTHRONARE si *destronare*, v., (d'in *des-si thronu*), regno expellere, vedi *destronare*.

1 DESTILLARE, v., (d'in *de-si stilla*), destillare, (it. *destillare*, fr. *distiller*), a separá partile volatili alle unui corpu prin attingerea de unu parete rece unde elle se transforma in picature (*stille*) : *la noi e connoscuta operationea prin care se destilla spirítulu de vinu, de buccate, de prune, etc.*

2 DESTILLARE, s. verbale, destillatio, in t. s. verbului.

DESTILLATIONE, s. f., destillatio,

actione de *destillare*; chymicii conosci diverse moduri de *destillatione*.

DESTILLATORIU, -*tória*, adj. s., (fr. *distillatoire*), care serve a destilla: *vase, instrumente, aparate destillátorie*.

DESTILLATU, -*a*, adj. part., *destillatus*, separatu prin *destillatione*: *apa destillata*, apa curetiata prin *destillatione* de tóte amestecaturele straine, mai vertosu solide.

* DESTINA, s. f.; *destina*, sustinu, supportu; clauatore, prin care unu lucru se tine firmu.

* DESTINARE, v., *destinare*, a determiná pentru, a desemná pentru, a fissá destinationea: *a destiná pre cineva mortii, natur'a l'a destinatu poctu; ellu e destinatu a deveni omu mare; femin'a e destinata a sedé a casa; militarii sunt destinati a se luptá; eu me destinu professurei, tu te destini architecturei; ellu se destina medicinei*.

DESTINARE, s. verbale, *destinatio*, in t. s. verbului; vedi *destinatione*.

DESTINATIONE, s. f., *destinatio*, actione si effectu allu actionei de *destinare*, determinatione, resolutione, fissatione: *destinationea nostra e de a luminá pre ómeni; ei adjunsera la loculu destinationei loru*.

DESTINATORIU, -*tória*, adj. s., *destinator*, care *destina* in t. s. verbului.

DESTINATU, -*a*, adj. part., *destinatus*, determinatu pentru ceva, desemnatu pentru ceva: *destinatu la morte, destinata la sufferentie, destinati la doreri, destinati a se luptá cu miserí'a*.

DESTINU, s. m., *destinatio*, *atam*, *necessitas*, *sors*, *fortuna*, *sórtu*, *ordita*, *fatu*, *necessitate*, *potere supernaturale* care conduce pre omu de necesse la ce e destinatu: *ordinea destinului, resolutionea destinului, totu omulu e constrinsu a urmá destinului; nemine nu póte lucrá in contr'a destinului; credentí'a in destinu e fórtu vechia si tare inradicinata la tóte poporele*.

1 DESTITUERE si *destituere*, *destitui*, *destitutu* si *destituitu*, v., *destituere*, a privá pre cineva de functionea sau de officiuu seu, a lu departá, a lu scóte, a lu depune d'in functione: *a destitui pre*

cineva d'in postulu ce occupa, ministrulu a destituitu pre toti prefectii.

2 DESTITUERE si *destituere*, s. verbale, *destitutio*, in t. s. verbului, vedi *destitutione*.

DESTITUITORIU, -*tória*, adj. s., *destitutor*, vedi *destitutoriu*.

DESTITUITU, -*a*, adj. part., *destitutus*, vedi *destitutu*.

DESTITUTIONE, s. f., *destitutio*, actione si effectu allu actionei de *destituere*, privatione de servitiu publicu; *destitutione ilegale, destitutione arbitraría, destitutione rosínosa*.

DESTITUTORIU, -*tória*, adj. s., *destitutor*, care *destitu*, care scóte d'in functione.

DESTITUTU, -*a*, adj. part., *destitutus*, *lipsitu*, *parassitu*, scóssu d'in servitiu.

DESTÓRCERE, *destorsi* si *destorsei*, *destorsu* si *destortu*, v., *distorquere*, *retorquere*; 1. a desface ce a fostu torsu; 2. a rescomperá; 3. a întórcu intr'una parte si intr'alta, a desfigurá.

DESTRABALLARE, v., *solvere*, *disolvere*; mai vertosu refl., *a se destraballá*, *dissolute agere*, *dissolute vivere*, a trái *destrabalatu*.

DESTRABALLATU, -*a*, adj. part., *dissolutus*; *discinctus*, *desfrenatu*, care s'a desfacutu de tóte legile benecóvienti.

DESTRACIONE, s. f., *distractio*, actione si effectu allu actionei de *destragere*, vedi si *distractio*.

DETRACTU, -*a*, adj. part., *distractus*, *distrassu*, *trassu* in diverse parti; cu ideele *dissipate*.

1 DESTRAGERE, *destrassi*, *destrassei*, *destrassu* si *detractu*, v., *distrahere*, a trage in diverse parti; a divertí; vedi si *distragere*.

2 DESTRAGERE, s. verbale, *distractio*, in t. s. verbului, vedi *distractio*.

DESTRAMARE, v., *flátim solvere*, a desface firele; refl., *a se destramá*, a se desfrená, a trái ca unu *destramatu*.

DESTRAMATU, -*a*, adj. part., *discinctus*, *desfrenatu*, *licentiosu*.

DESTRAMATURA, s. f., actione si effectu ellu actionei de *destramare*.

DESTRIA, s. f., (cu *d* siueratu, *diestria*), dos; vedi *destru*.

DESTRONARE, -*ediu*, (d'in *des-tronu*), regno expellere, regnum alleui adimere, a dá diosu de pre tronu, a restorná de pre tronu, a restorná d'in domnia, a rapí cuiva domnia.

DESTRONATU, -*a*, adj. part., regno pulsus, restornatu de pre tronu, scossu d'in domnia.

* DESTRU, -*a*, adj. dexter, abile, indemanatecu, deprensu; dereptu: *omu destru*, *femina destra*; *braciu destru*, *braciu dereptu*, *mâna destra*, *mâna derepta*. D'in acésta radecina se pare a fi essitu si *destria*, cu *d* siueratu, *diestria*, dote, cu verbulu *indiestrare*, si cu participiulu *indiestratu*.

* DESTRUCTIBILE, adj., destructibilis si destructibilis, care se póte destruge, care se póte strică.

* DESTRUCTIONE, s. f., destructio, actione si effectu allu actionei de *destrugere*, stricatione, derimatiune, ruina totale, nemicire: *destructionea Troiei*, *inainte de destructionea Carthaginei*; *destructionea armatei*, *destructionea naviloru*, etc.

* DESTRUCTIVU, -*a*, adj. modale, destructivus, prin care se destruge: *potere destructiva*, *arme destructive*.

* DESTRUCTORIU, -*tória*, adj. s., destructor, care destruge, stricatoriu, derimatoriu, ruinatoriu, nemicitoriu.

* DESTRUCTRICE, s. f., (fr. *destructrice*), femina care destruge: *destructricea juniloru*.

* DESTRUCTU, -*a*, adj. part., destructus, stricatu, derimatu, ruinatu, nemicitu.

* DESTRUCTURA, s. f., destructio, resultatu allu actionei de destrugere.

* DESTRUERE, v., destruere, vedi *destrugere*.

* DESTRUGERE, *destrussi* si *destrussei*, *destrussu* si *destructu*, v., destruere, a strică, a derimá, a ruiná cu totulu, a nemicí: *a destruge una parte*, *a destruge una cetate*; *grandinea destrusse grânele*; *Grecii destrussera Troi'a*; *Francesii destrussera flotta russésca*; *armele de focu potu se destruga in câte-*

va minute una intrega armata; nu destrugeti cea ce au facutu altii cu mari difficultati.

* DESTRUGERE, s. verbale, destructio, in t. s. verbului.

* DESTRUIRE, -*escu*, v., destruere, vedi *destrugere*.

* DESTRUITU, -*a*, adj. part., destructus, alta forma de participiu pass. de la *destruire*.

* DESTRUSSU, -*a*, adj. part., destructus, forma de part. pass. trassa directu d'in *destrugere*.

DESTULLARE, -*ediu*, v., satis, abunde, sufficienter providere, alore; vedi comp. *indestullare*.

DESTULLATU, -*a*, adj. part., abunde provisus; contentus; vedi comp. *indestullatu*.

1 DESTULLU, -*a*, (contrassu d'in *desatullu*), adj., sufficiens, satis, affatim, abundus, in cantitate asiá de mare cátu e necessariu, multu, peno la mesur'a plena: *destullu gránu*, *destulla farina*, *destulli ómeni*, *destulle femine*; *caldu destullu*, *plouia destulla*, *prune destulle*, *vorbe destulle*; *destulla desputa pentru una lucru de nimica*.

2 DESTULLU, adv., satis, affatim, abunde, de ajunsu: *amu lucratu destullu*, *destullu v'ati tormentatu*, *ellu e destullu de mare*, *ea scris destullu de bene*, *elli su destullu de maturi*, *le ati respunsu destullu de formosu*; *eu credu co e destullu*; *destullu si prea destullu*; *preste destullu*; — ca subst. d'in *destullu*.

1 DESTUPARE, v., returare, aperire, contr. *astupare*, a desface *astupatur'a*, a luá *astupatórea*: *a destupá unu vasu*, *a destupá una butelia*; *a destupá una grópa care a fostu astupata*, *a destupá una camera*, *unu cellariu*; refl., *a se destupá*, *alvum solvere*, a deschide intestinele ca se essa escrementele.

2 DESTUPARE, s. verbale, returandi, aperendi actio; in t. s. verbului; vedi *destupatione*.

DESTUPATIONE, s. f., actione si effectu allu actionei de *destupare*.

DESTUPATORIU, -*toria*, adj. s., returans, aperiens; care *destupa*.

DESTUPATU, -*a*, adj. part., returans

tus, apertus; contr. *astupatu*, carui-a s'a luatu *astupatórea*.

1 DESU, -a, adj., densus, compus d'in parti tare appropriate unele de altele, contr. *raru*: *péru desu*, *padure désa*, *pomi desi*, *flori dese*, *massa désa*; *tote corpurile sunt dese*, *inse gradulu de desitate e fórté diversu*; *corpurile cari nu su asiá dese ca altele*, *se numescu rari*; *a dese ori*.

2 DESU, adv., dense, sœpe, in distantie mici, contr. *raru*: *ellu scrie desu*; *pentru ce nu vine mai desu la voi? ea se scollá desu de demanétia*; *am vedutu desu de lu inceputu unde vá se adjunga*.

†† DESUESCERE, v., *desuescere*, a desabituá, a desvetiá, si a se desvetiá. Radecin'a derivatelor *desuetu* si *desuetudine*.

* DESUETU, -a, adj., *desuetus*; desabituatu, desvetiatu.

* DESUETUDINE, s. f., *desuetudo*; contr. *consuetudine*, desabitudine, desvetiu.

†† DESUMERE, v., *desumere*, a luá d'in, a allega d'in. Radecin'a derivatoru *desumptu* si *desumptione*.

* DESUMPTIONE, s. f., (*desumptio*), actione de *desumere*, luare, allegere.

* DESUMPTU, -a, adj. part., *desumptus*; luatu; allessu.

DESUNIONE, s. f., (d'in *des-* si *unione*, ital. *disunione*, fr. *désunion*), *sejunctio*, *disjunctio*, *discessio*, *disidium*, *dissidium*, *dissensio*, *discordia*, contr. *unione*, despartire, desbinare, separatione, dissensione, discordia.

1 DESUNIRE, -escu, v., (d'in *des-* si *unire*), *sejungere*, *disjungere*, *divellere*, *dividere*, a despartí ce a fostu unitu, a stricá unirea, a desbiná: *a desuní pre frati*, *a desuní pre copilli de parenti*; refl. *a se desuní*, a se desbiná: *doui boni amici se desunescu d'iu caus'a unei scature*.

2 DESUNIRE, s. verbale, *disjunctio*, *divisio*, *scissio*, in t. s. verbului.

DESUNITU, -a, adj. part., non unitus, *sejunctus*, *disjunctus*, *divisus*, *scissus*, contr. *unitu*, despartitu, desbinatu, separatu: *principatele romane au fostu multu tempu desunite*, *astadi doue d'in-*

tr'ensele sunt unite sub numele de România libera.

DESUPRA, adv. si prep., (comp. d'in *de* si *supra*); *super*, *supra*, *superne*, ca prep. se articulédia si figurédia ca unu subst. femininu: *desupr'a casei*, *desupr'a capului*, si cându indica punctulu de porcedere mai cere una prep. *de*: *de desupr'a casei*, *de desupr'a capului*. Diversu *de asupr'a* si *de de asupr'a*.

DESUPRE, prep., (comp. d'in *de* si *supre*), contrassu *despre*, *de*, *super*, *desuper*; vedi *despre*.

* DESUSARE, v., d'in (*des-* si *usare*, it. *disusare*), non uti; *desuescere*; a nu usá, a desvetiá; refl. *a se desusá*, a se desvetiá.

* DESUSATU, -a, adj. part., (ital. *disusato*), *desuetus*; essitu d'in usu, desvetiatu.

* DESUSITARE, v., (freq. d'in *desusare*), non usitari; *desuescere*; a nu usitá, a desvetiá.

* DESUSITATU, -a, adj. part., *desuetus*; scossu d'in usu, desvetiatu.

* 1 DESVELARE, -ediu, (d'in *des-* si *velu*, it. *disvelar*, fr. *dévoiler*), *detegere*, *retegere*, *aperire*, *revelare*, a redicá velulu, a descoperí, a dá pre facia, a face connotutu ce a fostu ascunsu; refl. *a se desvelá*, a se arretá asiá precumu e in realitate: *faptele desvela una ánima perversa*, *eu ve am desvelatu cugetele melle*; *ellu si desvela passionea*.

* 2 DESVELARE, s. verbale, *detectio*, *revelatio*, in t. s. verbului; vedi *desvelatione*.

* DESVELATIONE, s. f., *detectio*, *revelatio*, actione si effectu allu actionei de *desvelare*.

* DESVELATORIA, -tória, adj. s., (ital. *disvelatore*), *detector*, *revelator*, care *desvela*.

* DESVELATU, -a, adj. part., *detectus*, *retractus*, *apertus*, *revelatus*, *descoperitu*, datu pre facia.

DESVELIRE, -escu, v., *detegere*, *retegere*, *aperire*, *revelare*, vedi *desvelare* cu tote derivatele selle.

DESVERTIRE, -escu, v., (d'in *des-* si *vertere*), *retorquere*, contr. *invertire*, a desface ce a fostu invertitu,

DESVERTITU, -a, adj. part., *retorsus*, contr. *invertitu*.

DESVESTIRE, *desvestu*, v., (d'in *des-si vestire*, it. *disvestire*, fr. *dévêtir*), veste exuere; refl. *a se desvesti*, vestem exuere, contr. *a investi*, a desbraccá, a despoliá, a depune vestimentele : *dupo ce se desvestira copillii, sarira in apa si se scaldara bene, apoi se stersera si erosi se investira*. — La Macedoromani si cu forma de III. conjug. *desvestere*, transformatu in *desvescere*, perf. *desvescui*, sup. *desvescutu*.

DESVESTITU, -a, adj. part., *exutus*, *nudus*, *nudatus*, contr. *investitu*, desbraccatu, despoliatu.

DESVETIAMENTU, pl. -e, (de la *desvetiare*), *dedocendi actio*, *dediscendi modus*, contr. *invetiamentu*, modu de desvetiare in t. s. verbului : *desvetiamentu de abitudini relle*.

1 DESVETIARE, v., (d'in *des-si vetiu*, ital. *disvezzare*), contr. *invetiare* : 1. *dedocere*, a face se uite ce a invetiatu ; *prin una bona batalia l'am desvetiatu de a furá*; 2. *desuefacere*, a face se uite una abitudine : *ellu a desvetiatu callii de a mai dá cu petiorele*; refl. *a se desvetiá*; 1. *dediscere*, a uita cea ce a invetiatu : *copillulu se desvetia de a vorbi limb'a parentiloru cându petrece multu intre straini*; 2. *desuescere*, *desuefieri*, a uita una abitudine : *prin consilie si bone essemple copillii se desvetia de apucature rustice*.

2 DESVETIARE, s. verbale, *dedocendi actio*, *dediscendi modus*, in t. s. verbului.

DESVETIATORIU, -tória, adj. s., *dedocens*, *dediscens*, *desuescens*, care *desvetia*.

DESVETIATU, -a, adj. part., (ital. *disvezzato*), *dedoctus*, *desuefactus*, *desuetus*, contr. *invetiatu*, care a uitate unu inveti sau una invetiatura.

DESVETIATURA, s. f., *desuetudo*, effectulu si rezultatulu actionei de *desvetiare*; contr. *invetiatura*.

DESVETIU, s. m., *desuetudo*, contr. *invetiu*, actulu si modulu de *desvetiare* : *de multe ori desvetiulu e mai defficile de cátu invetiulu*; prov. *invetiulu are si desvetiu*.

1 DESVIRGINARE, v., *devirginare*, a rapí virginitatea a desonorá, a rapí onóra.

DESVIRGINATIONE, s. f., *devirginatio*, actione de *desvirginare*.

2 DESVIRGINARE, s. verbale, *devirginatio*, in t. s. verbului.

DESVOLBERE, *desvolsisi desvolsei*, *desvolsu*, *desvolutu* si *desvolutu*, v., (d'in *des-si volvere*), *evolvere*, *explicare*, *desvoltare*, vedi *desvoltare*.

1 DESVOLTARE, v., (d'in *des-si voltare*, contrassu d'in *voltare*, ital. *diviluppare*, fr. *développer*), *evolvere*, *explicare*, *paudere*, *expedire*, contr. *a involtá*, a despicá, a esplicá, a descurcá, in sensu prop. si fig.; refl. *a se devoltá*, explicari : *florile se desvólta, a desvólta aripele unei armate, se desvólta lini'a de batalia; a desvólta mari calitati; nutrimentulu desvólta corpulu; muschii se desvólta prin essercitiu; studiulu desvólta intelligenti'a; ellu si desvólta ideele; voiu se mi desvolutu opinionea; nu i a datu volia se si desvolte propositionea*.

2 DESVOLTARE, s. verbale, *explicatio*, in t. s. verbului; vedi *desvoltage*.

DESVOLTATIONE, s. f., *explicatio*, actione si effectu allu actionei de *desvoltare*.

DESVOLTATORIU, -tória, adj. s., *evolvens*, *explicatus*, care *desvólta* in t. s. verbului.

DESVOLTATU, -a, adj. part., *evolutus*, *explicatus*, *explicatus*, *pansus*, *pansus*, *despicatu*, *esplicitu*, *descurcatu*.

DESVOLTU, -a, adj., part., *evolutus*, *explicatus*, *explicatus*, *pansus*, *passus*, *clarus* : *flori desvólte, vorbire desvólta, coventu desvolutu, capu desvolutu, mente desvólta*.

DESVOLVERE, *desvolui*, *desvolutu* si *desvolutu*, v., (d'in *des-si volvere*), *evolvere*, *explicare*, vedi *desvolbere* si *desvoltare*.

* DETALIARE, v., (d'in *de, si taliare*, fr. *détailler*), 1. in partes dividero sau digerere, a desface in parti; 2. *enumerare*, *persequi*, *percensere*, *oratione percurrere*, a espune, a narrá cu de ammentulu : *nu ve potu detaliá tote câte s'au petrecutu cu noi in acesti diece anni de sufferentie*.

* **DETALIATU**, -a, adj. part. adv., (fr. *détaillé*), cu de ammenutulu : *epistola forte detaliata, essamine detaliata.*

* **DETALIU**, s. m., (fr. *détail*), pars, singulare, lucrare cu de ammenutulu : *a vende in detaliu, negotiatoriu in detaliu, a face detaliulu meritelor selle; a essaminá in detaliu; a spune in detaliu; am vorbitu cu destulle detalie; dati-mi câtu se pôte mai multe detalie; nu ommiteti neci celle mai muce detalie; pentru ce intrati in detalie; detaliile nu me interessedia.*

* **DETECTIONE**, s. f., *detectio*, actione si effectu allu actionei de *delegere*, descoperire : *au trecutú mai bene de trei centennie de la detectionea Americci.*

DETECTORIU, -*tória*, adj. s. *detector*, descopertoriu.

* **DETECTU**, -a, adj. part., *detectus*, descoperitu, in sensu prop. si fig. : *insule detecte, fapte detecte, furi detecti.*

* **DETEGERE**, *detessi*, si *detessei*, *detessu* si *detectu*, v., *delegere*, a descoperi.

DETENDERE, *detensi* si *detensei*, *detensu*, v. *detendere*, contr. *intendere*, a relaxá ce a fostu intensu : *a detende corturile, a detende pandiele.*

DETENSIONE, s. f., (*detensio*), actione si effectu allu actionei de *detendere*.

DETENSU, -a, adj. part. *detensus*; contr. *intensu*, relaxatu : *pandie detense, corturi detense.*

DETENTARE, v., *detentare*; a detiné, a retiné.

DETENTATONE, s. f., *detentatio*, actione de *detentare*, detinere, retinere.

DETENTATORIU, -*tória*, adj. s., *detentator*, care detine, tine, retine.

DETENTATU, -a, adj. part., *detentatus*, detinutu, retinutu.

DETENTIONE, s. f., *detentio*, actione si effectu allu actionei de *detinere*; la moderni inchisore grea.

DETENTORIU, -*toria*, adj. s., *detentor*, care detine, tine la sene fora de-reptu : *detentorii averiloru straine.*

DETENTU, -a, adj. part. *detentus*, detinutu, retinutu; vedi *detinere*.

†† **DETERERE**, v., *deterere*, a frecá, a róde, a usá, a stricá. *Radecin'a derivatelorú : detrimentu, detritu.*

* **DETERGERE**, *detersi* si *detersei*, *detersu*, v., *delegere*, a sterge tare, a sterge bene, a sterge cu totulu : *a deterge més'a, a deterge nuerii, a deterge somnulu.*

* **DETERIORARE**, -*ediú*, v., (it. *deteriorare*, fr. *détériorer*), *deterius* facere, *corrumpere*, a adduce unu lucru in stare mai rea, a degradá, a corrumpe, a stricá, *viniele nelucrate se deteriorédia, sanetatea lui s'a deterioratu.*

* **DETERIORATIONE**, s. f., (it. *deteriorazione* fr. *détérioration*), actione si effectu allu actionei de *deteriorare*.

* **DETERIORATU**, -a, adj. part., (it. *deteriorato*, franc. *détérioré*), *deterior*, *corruptus*, degradatu, corruptu, stricatu.

* **DETERIORE**, adj. comp., *deterior*, mai reu. *Kadecin'a derivatelorú : deteriorare, deterioratione, deterioratu.*

* **DETERMINABILE**, adj., *determinabilis*, care se pôte deteminá.

* **DETERMINABILITATE**, s. f., calitate de *determinabile*.

* **DETERMINANTE**, part. pres., *determinans*, care determina.

* **DETERMINARE**, v., *determinare*, 1 a pune termini sau margini fisse, a fissá, a assemná, a definí, a marginí : *a deteminá functionile fia-carui-a, a deteminá tempulu si loculu, nu potu deteminá nemica; 2. a resolve : amu deteminatu se sedemu a casa, nu ne potemu deteminá se facemu ce ne indemnatu voi; 3. a adduce pre cineva prin vorbe, prin rationi ca se faca ceva, a lu induplecá : forte cu greu l'amu deteminatu ca se appuce armele, eu credu co nu lu veti poté deteminá a intrá in acea societate; ecco motivele cari m'au deteminatu se facu acésta-a; 4. a produce unu effectu : *suffletulu determina miscarile nostre; volienti'a determina faptele nostre; ideele determina volentia; reflex. a se deteminá, a luá una resolutione : m'am sentitu obligatu a me deteminá; ce mai stati pre cugete, deteminati-ve una data.**

‡ **DETERMINATIONE**, s. f., *determinatio*, actione si effectu allu actionei de *determinare* : *determinationea nu e facile; determinationea unei cantetati*

neconnoscute; determinationea volientiei nu differe de resolutione.

DETERMINATIVU, -a, adj., (determinativus), priu care se determina: *articlu determinativu, modu determinativu, rationi determinative, momente determinative.*

DETERMINATORIU, -lória, adj. s., determinator, care determina, regulatoriu.

DETERMINATU, -a, adj. part., determinatus, fissatu, resolutu, induplicatecatu, audace; *omu determinatu la tóte periclele; militari determinati a invinge sau a mori.*

* **DETERRERE**, *deterrui, deterrutu*, si *deterritu*, v., deterrere; a abbate prin fapte sau prin vorbe sau prin rationi, a departá, a spariá: *a deterré pre unu omu ca se vorbesca, ca se scria, ca se faca ceva.*

* **DETERRIMU**, adj. superl., deterrimus, cellu mai reu; subst. *deterrimii*, cei mai rei.

* **DETRRITU**, -a, adj. part., deterritus, abbatutu, departatu, spariatu.

* **DETERSU**, -a, adj. part., detersus, stersu, curetiatu; vedi *detergere*.

* **DETESTABILE**, adj., detestabilis, care merita a fi detestatu, de detestatu, abominabile.

* **DETESTABILITATE**, s. f., calitate de detestabile.

* 1 **DETESTARE**, v., detestari, a chiamá adjutoriulu lui Domnedieu in contr'a unui imminente si mare reu, si de aci, a blastemá, apoi a urí tare: *detestámu vitiulu, detestámu faptele urite, inse nu detestámu pre omu; acellu sceleratu fu detestatu de tóta lumea; ecco una muliere cu mente care detesta adulationile; toti omenii detesta numele de tyrannu, Romanii detestau si numele de rege; nu detestámu placerville innocenti.*

* 2 **DETESTARE**, s. verbale, detestatio, in t. s. verbului; vedi *detestatione*.

* **DETESTATIONE**, s. f., detestatio, actione si effectu allu actionei de *detestare*.

DETESTATORIU, -toria, adj. s., de testator; care detesta.

* **DETESTATU**, -a, adj. part., detestatus; abominatus; execratus; urítu

forte: *ellu erá detestatu de toti omenii cei boni.*

DETINERE, *detinui, detinutu*, v., detinere, a retiné, a oppri, a tiné in locu sau pre locu, a tiné inchisu: *a detiné averea altui-a; a detiné pre unu june de la studie, ellu detine pre acelli omeni de trei dille, si nu i lassa se merga la interressile loru; nu sciu pentru ce lu detinu in prensóre.*

DETINUTU, -a, adj. part., detentus; retinutu, oppritu, inchisu.

DETONARE, si *detunare*, v., 1. detonare, a tuná tare: *a detunatu de la média-nópte; 2. fulmine lecre; a loví cu fulgerulu: ellu a moritu detunatu.*

DETONATIONE, s. f., (fr. *détonation*), actione si effectu de *detonare*; in speciale, detonare a unui ce ce se inflacura subitu.

DETONATU, -a, adj. part., fulmine letus, lovitu de fulgeru: *locuri detunate.*

DETONATURA si *detunatura*, s. f., actione si effectu allu actionei de *detonare*.

DETONITU, si *detunetu*, s. m., pl. -e, fulmen, effectu allu *detonarei: detonitele tunurilor; in speciale, trosniú, fulme: detonitulu a prefacutu in cenusia doue case.*

DETORCERE, *detorsi*, si *detorsei, detorsu*, si *detortu*, v., detorquere, a intorce in alta parte: *a detorce pre unu june de la virtute la lussuria.*

DETORIA, s. f., (contrassu d'in *debitoria*), debitum, ce e detoriu cineva: 1. *detoria de bani, debitum; omu incarcatu cu detorie, ellu face detorie fora computu; 2. detoria morale, officium; detoria juridica, detoria civile, detoria patriotica; detorie perfecte si imperfecte; a si face detori'a, a si impleni detori'a; nu e dereptu fora detoria, si nu e detoria fora dereptu; a lucrá d'in detoria.*

DETORINTIA si *detorentia*, s. f., obligatio; officium; calitatea de detoriu, obligatiune; de ordinariu in vorbire nu se face differentia intre *detoria morale* si *detorintia*.

DETORIRE, -escu, v., debere; a fi detoriu: *eu nu ve detorescu nemica, voi mi detoriti tóta starea vostra; copillii*

detorescu parentiloru viet' a, tu mi detoresci trei mii de galbini.

DETORIU, -*tória*, adj. s., debens, debitor; care debe, care are una detoria, care e obligatu: *nu su detoriu nemenui; tu mi esti detoriu. cinci mii de galbini; ellu e detoriu la tota lumea; noi sumu detori numai lui Domnedicu; voi seti detori si vestimentele de pre voi; ellu su detori peno in gutu; elle su detorie in derept' a si in stang'a; ellu e detoriu a face bene; ne connoscemu detori a ve adjutá d'in tote poterile nostre; elle nu se sentu detorie a jocá cumu le comandati voi.*

DETORNARE, v., detorquere, avertere, flectere, deflectere, derivare, vertere, avocare, deterrere, a întorce intr'alta parte, a abbate, a departá: *a detorná pre cineva d'in callea sea, a detorná unu riu, a detorná conversatiunea.*

DETORNATU, -*a*, adj. part., aversus, avocatus, deterritus, derivatus, intorsu intr'alta parte, abbatutu, departatu, substrassu: *detornatu de la callea sea, banni detornati, vorbe detornate.*

DETORSU, -*a*, adj. part., detorsus, intorsu intr'alta parte; vedi *detorcere*.

DETORTU, -*a*, adj. part., detorsus, strâmbu, strâmbatu, erraticu, falsu.

DETRACTARE, v., (frec. de la *detragere*), detractare, a detrage, a depreme, a vorbi reu de cineva; vedi si *detractare*.

DETRACTATIONE, s. f., detractatio, actiune si effectu allu actiunei de *detractare*.

DETRACTATORIU, -*tória*, adj. s., detractor, care detracta.

DETRACTATU, -*a*, adj. part., detractus; vedi si *detractatu*.

DETRACTIONE, s. f., detractio, actiune si effectu allu actiunei de *detragere*, suppressione, rapina; diffamatiune, calumnia, satyra.

DETRACTIVU, -*a*, adj. modale, detrahens, prin care se detrage, in diversele s. alle verbului.

DETRACTORIU, -*tória*, adj. s., detractor, care detrage, vorbesce reu de omeni.

DETRACTU, -*a*, adj. part., detractus,

trassu diosu, despoliatu, micusioratu; vedi *detragere*.

1 DETRAGERE, *detrassi* si *detrassei*, *detrassu* si *detractu*, v., detrahere; 1. a trage diosu, a luá de: *a detrage pre cineva de pre callu, a detrage cuiva annelulu d'in degetu; a detrage calliloru frenle;* 2. a subtrage, a scadé: *a detrage ceva d'in summa, a detrage ceva d'in veniturile selle, a detrage ceva d'in benevolentia;* 3. a scadé d'in meritu; a micusiorá meritulú, a maledice, a vorbi de reu, a calumniá: *a detrage d'in faptele gloriose alle unui omu, sunt multi cari mi detragu, nu mi mai detrageti si voi.*

2 DETRAGERE, s. verbale, detractio, in t. s. verbului; vedi *detractiune*.

DETRASSU, -*a*, adj. part., detractus, trassu diosu, substrassu, scadutu, micusioratu; vedi si *detractu*.

DETRACTARE, v., (d'in *detragere*), detractare, 1. a recusá sau refusá: *a detractá militi'a, ellu detracta lupt'a, ei detracta de a administrá tutel'a;* 2. a despretiá, a diffamá, a maledice: *ellu detracta pre poeti; detracta pre toti omenii de meritu; a detractá e semnu de invidia.*

DETRACTATIONE, s. f., detractatio, actiune si effectu allu actiunei de *detractare*, refusu; maledicentia.

DETRACTATORIU, -*tória*, adj. s., detractor, care detracta, care refusa, care maledice.

DETRACTATU, -*a*, adj. part., detractatus, refusatu; diffamatu.

* **DETRIMENTOSU**, -*a*, adj., detrimentosus, plenu de detrimentu, plenu de damnu, damnosu, stricatiuosu.

* **DETRIMENTU**, pl. -*e*, detrimentum, damnu, stricatiune, perdere, desastru, clade: *a causá detrimentu, a adduce detrimentu, a face detrimentu; in detrimentulu statului, in detrimentulu creditoriloru; a se inavadi cu detrimentulu altoru-a.*

* **DETRITU**, -*a*, adj. part., (de la *detrerere*), detritus, frecatu, rosu, usatu, fatigatu, astenitu.

* **DETRUDERE**, *detrusi* si *detrusi*, *detrusu*, v., detrudere, a impinge cu violentia, a imbranci, a arruncá, a preci-

pitá : a detrude pre cineva in mare, in infernu.

DETRUNCARE, v., (d'in de si trunca), detruncare, a taliá, (prin taliare a face trunca), fig. a taliá capulu : a detruncá capulu, a detruncá unu conu.

DETRUNCATU, -a, adj. part., detruncatus, taliatu, mutilatu : corpuri detruncate, conu detruncatu, pyramide detruncata.

* DETRUSIONE, s. f., detrusio, actione si effectu allu actionei de detrudere.

* DETRUSU, -a, adj. part., detrusus, impinsu, precipitatu, arruncatu.

DETUNARE, v., detonare; vedi detonare cu tóte derivatele selle.

DETUNDERE, *detunsisi detunsei, detunsu*, v., detondere, a tunde : a detunde ouile, ramurele arboriloru, erb'a verde.

DETUNSU, -a, adj. part., detonsus, tunsu : oui detunse, érba detunsa.

* DETURBARE, v., deturbare, a res-torná, a precipitá, a scóte, a arruncá afora, a despoliá.

* DETURPARE, v., deturpare, a face turpe (urítu), a desfigurá, a inferrá.

DEU, (cu *d* siueratu, *diu*), s. m., deus, compusu *dommedeu* si *domnedieu*, fienti'a suprema; vedi *diu* si *domnedieu*.

† DEUTERO- (*δεύτερος*, secundu), in diverse compositioni de termini technici, precumu : *deuterocamptu*, *deuterocanicu*, *deuterogamia*, *deuterologia*, *deuteromesu*, *deuteronomiu*, *deuteropathia*, etc., pentru allu caroru intellessu consulta partea posteriore.

† DEUTO- (scurtatu d'in *δεύτερος*, secundu), in diverse compositioni de termini chymici, precumu : *deutocarbonatu*, *deutochlorura*, *deutoinothionicu*, *deuto-seleniura*, *deutosulfatu*, *deutosulfura*, *deutoxydu*, etc.

* DEVALUARE, v., pretlum demnuere, vedi *devalutare* cu derivatele.

* DEVALUTARE, v., (d'in de si *valuta*), pretlum demnuere, a reduce pretiu; refl. a *se devalutá*, a perde d'in pretiu, se dice mai vertosu despre monetele cari n'au valorea metallica, si apoi despre notele de banca, si fig. si despre alte lucruri.

* DEVALUTATIONE, v., reductione de pretiu, term. finantiariu.

* DEVALUTATU, -a, redussu, scadutu in pretiu : *monete devalutate*. *char-tie devalutate*.

1 DEVASTARE, v., devastare, a stricá, a predá, prin stricare a face desertu, se dice mai allessu despre una térra : a *devastá una térra*, a *devastá unu tinutu*; déro apoi figuratu si despre alte lucruri : a *devastá una armata*, a *devastá cu focu si cu sabia*, *barbarii devastara in mai multe rënduri terrele române*.

2 DEVASTARE, s. verbale., devastatio, in t. s. verbului; vedi *devastatione*.

* DEVASTATIONE, s. f., devastatio, actione si effectu allu actionei de devastare : *devastatione generale*, *devastationile causate prin desele incursioni alle barbariloru*; *devastationea e semnu de cea mai mare barbaria*.

* DEVASTATORIU, -toria, adj. s., devastator, care devasta, predatoriu, raptoriu.

* DEVASTATU, -a, adj. part., devastatus, desertatu, predatu, rapitu, destrussu : *térra devastata*, *campu devastatu*, *armata devastata prin feru*, *agmina feró devastata*. Ov.

* DEVECTARE, v., devectare, a carrá de multe ori, a transportá a dese ori.

* DEVECTATU, -a, adj. part., devectus; vedi *devectu*.

* DEVECTIONE, s. f., devectio, actione si effectu allu actionei de *devegere*, carrare, carratura.

* DEVECTU, -a, adj. part., devectus, carratu, transportatu, dussu.

†† DEVEGERE, *devesi* si *devesei*, *devesu* si *devectu*, v. *devehere*, a carrá, a transportá, a duce. Radecin'a derivatelu : *devectu*, *devectione*, *devectare*.

* DEVELARE, v., develare, a redicá velulu, a descoperi.

* DEVELATU, -a, adj. part., develatus, descoperitu.

* DEVELLERE, v., *devellere*, a smulge, in specie a smulge pèrulu.

DEVENIRE, indic. *devinu*, *deviniu*, *deviui*; *devini*, *devii*; *devine*, *devenimu*, *deveniti*, *devinu*; imperat. *devino*, *deveniti*,

conj. *se devinu, deviniu, deviu; se devini, devii; se devina, devinia, devia*, v., devenire, 1. a se duce d'in unu locu in altulu, a adjuge : *a deveni in mânile invingutoriului, a deveni in locurile celle incantătorie*; 2. a trece d'in una stare in alt'a, a se face : *a deveni unu furu, ellu a devenitu unu omu periculosu, elle devenira urite; amicii nostri devenira cei mai mari adversari*.

DEVENITU, -a, adj. part., factus, ad-junsu, facutu : *devenitu pauperu, miseru, avutu, illustru*.

* DEVENUSTARE, v., devenustare, a despoliá de venustate sau de gratia, a desfigurá; a degradá; a desonorá.

* DEVENUSTATU, -a, adj. part., devenustatus, desfiguratu, degradatu; desonoratu.

* DEVERBERARE, v., deverberare, a bate tare, a bate pëno la ruperea membrorulu.

* DEVERBERATU, -a, adj. part., deverberatus, batutu tare : *servu deverberatu, deverberatus servus*. Lact.

DEVERE, v., *devis, devutu*, v., debere, vedi *debere*.

* DEVERGENTE, part. pres. adj., divergens, care *deverge*; vedi *devergere*.

* DEVERGENTIA, s. f., divergentia, stare sau calitate de *devergente*, plecatu, inclinatura, inclinatione.

* DEVERGERE, v., divergere, a se plecá, a se incliná : *etatea nôstra a inceputu a deverge; formoseti'a ei deverge*.

* DEVERSARE, v., deversari, trans. si intr. a abbate, a se abbate; a trage la cineva in callatoria, a descende, a mané : *amu callatoritu douesprediece ôre si amu deversatu la amiculo nostru, care ne a ospetatu ca pre nesce principii*; vedi si *devertere*.

* DEVERSORIU, -a, adj., 1. personale, deversor, care deverte, care trage la cineva in callatoria, ospete; 2. reale, deversorium, locu unde tragu callatorii spre a se repausá, spre a petrece nôptea, ospetaria.

* DEVERTERE, *deversi* si *deversei, deversu*, v., devertere, si refl. *a se deverte*, deverti; 1. a se abbate de la drumu, a trage intr'alta parte; 2. a trage la ci-

neva spre a se repausá, a trage la una ospetaria, a descende, a mané : *devertenu la amicii nostri, nu deverteti la ômeni neconnoscuti*.

* DEVERTICLU, pl. -e, devarticulum, 1. drumu abbatutu; 2. braciú allu unu rfu; 3. ospetaria.

* DEVËSSITATE, s. f., devexitas, calitate de *devesu*, plecatu, inclinatura, inclinatione.

* DEVËSSU, -a, adj., devexus, plecatu, inclinatú : *locu devessu, etate devessa*.

DEVËSTIRE, *devestu* si *devestescu*, v., *devestire*; vedi *devestire*.

DEVIARE, v., *deviare*, (it. *deviare*, fr. *dévier*), a se abbate d'in calle, a se abbate de la directionea sea, si fig. a se abbate de la principie, de la prescrip-tioni, de la lege : *a nu devia d'in callea sea; ellu a inceputu a devia de la preceptele parentelui seu; nu potiu devia de la principiele melle; nu vedeti co deviatu de la legile ce ati pusu voi insive?*

DEVIATIONE, s. f., (fr. *dévation*), ac-tione si effectú allu actionei de *deviare*, abbattere de la directionea sea : *deviatione de la ideele, deviatione de la principiele selle, fôra, deviatione*.

DEVIATORIU, -tória, adj. s., devians, care *devia*, care se abbate d'in calle.

DEVIATU, -a, adj. part., (ital. *deviato*), abbatutu d'in calle, abbatutu de la addeveru, ratecitu.

DEVICTORIU, -tória, adj. s., devictor, care *devince*, vedi *devincere* si *devingere*.

DEVICTU, -a, adj. part., devictus, invinsu cu totulu, vedi *devincere* si *devingere*.

DEVINCERE, *devinsi* si *devinsei, devinsu* si *devictu*, v., devincere, a invinge cu totulu, a supune; a intrece : *amu devinsu pre adversarii nostri cei superbi; amu avutu multu a luptá peno a devince tôte difficultabile*.

DEVINGERE, v., devincere, vedi *devincere*.

DEVINSU, -a, adj. part., devictus, invinsu cu totulu, intrecutu, suppusu.

* DEVIRGINARE, v., devirginare, a *desviriná*, vedi *desvirginare*.

* DEVIRGINATIONE, s. f., devirgi-

natio, desvirginatione, vedi *desvirginatione*.

* **DEVISA**, s. f., (fr. *dévisé*, it. *divisa*), **sententia**, figura allegorica cu vorbe; **sententia** prin care se caracterisă ceva.

* **DEVISARE**, v., (fr. *déviser*, it. *divisare*), a imagină, a proiectă in idea; a face unu *devisu*.

* **DEVISATU**, -a, adj. part., (it. *divisato*), imaginatu, proiectatu in idea,

* **DEVISU**, s. m., (ital. *diviso*, fr. *devis*), proiectu in idea; descriptione detaliată a totoru părtiloru unui lucru proiectatu: *devisu essactu, a face unu devisu, a fă unu devisu, lucrari conforme cu devisulu*.

* **DEVITARE**, v., **devitare**, a evita, a se feri, a scapă de ceva: *a devitā unu reu, a devitā unu periclu*.

* **DEVITATIONE**, s. f., **devitatio**, acțiune si effectu allu acțiunei de *devitare*.

* **DEVITATORIU**, -tória, adj. s., **devitans**, care *devita*.

* **DEVITATU**, -a, adj. part., **devitatus**, *reu devitatu, periclu devitatu, morbu devitatu*.

* **DEVIU**, -a, adj., **devius**, care nu e in calle, departatu de calle; **rategitū**: *satu deviu, cetate devia, callatori devii, callu deviu; vorbe devie*.

DEVOCARE, v., **devocare**, a chiamă pre cineva d'in unu locu: *a devocā pre cineva d'in provincia; a devocā pre diei in adjutoriu, devocare deos ad auxilium. Liv.; a devocā stellele d'in ceru, devocare sidera coelo. Hor.;* prin vorbe magice a face ca stellele se descenda d'in ceru.

* **DEVOCATIONE**, s. f., (*devocatio*), acțiune si effectu allu acțiunei de *devocare*.

* **DEVOCATU**, -a, adj. part., **devocatus**, chiamatu a'in, invocatu; vedi *devocare*.

* **DEVOLARE**, v., **devolare**, a descende volandu, a sboră de susu, in diosu, a se lassă in diosu; a trece rapide de la unu obiectu la altulu; a se duce.

* **DEVOLBERE**, *devolsi si devolsei, devolsu, devollu si devolutu*, v., **devolvere**, a devoltă, a precipită, a aruncă ceva de susu ca se cada voltandu-se in diosu; vedi *devoltare*.

* **DEVOLTARE**, v., **devolvere**, a aruncă de susu unu lucru care se cada voltandu-se, *a devoltā petre, a devoltā pre cineva d'in viétia, a se devoltā la pamentu; tōta averea lui se devolta la voi; detori a acēsta-a s'a devoltatu la noi*.

* **DEVOLUTU**, -a, adj. part., **devolutus**, cadutu de susu, precipitatu, adjunsu la: *devolutu in egestate, ereditate devoluta la densulu; detoria devoluta la noi*.

* **DEVOLVERE**, *devolui, devolutu si devollu*, v., **devolvere**, vedi *devolbere* si *devoltare*.

* **1 DEVORARE**, v., **devorare**, a rode, a macină, a mancă, a inghitī cu totulu, in s. propr. si fig.: *elli voliau se lu arunce in mare, ca se lu devore pescii, ellu devora bannii publici; elli devorara casele veduveloru; mōrtea devorā acea formosetia; foculu devorā averile mai multoru mii de omeni; devore-ve lupii, se ve devore armele vostre! dupo ce a devoratu tōta avērea sea, s'a appucatu acumu se devore si averile altoru-a*.

* **2 DEVORARE**, s. verbale, **devoratio**, in t. s. verbului; vedi *devoratione*.

* **DEVORATIONE**, s. f., **devoratio**, acțiune si effectu allu acțiunei de *devorare*: *ma scapatu de devorationea pesciloru*.

* **DEVORATORIU**, -tória, adj. s., **devorator**, **devoratorius**, care *devora*.

* **DEVORATRICE**, s. f., **devoratrix**, femina care *devora*.

* **DEVORATU**, -a, adj. part., **devoratus**, rosu, mancatu, inghititu cu totulu.

* **DEVOTAMENTU**, pl.-e, **devotamentum**, (fr. *dévouement*), actu de *devotare*, actu de inchinare, actu de sacrificare, sacrificiu, promta volientia a se sacrifică pentru unu scopu: *devotamentu pentru patria, devotamentu fōra margini, ellu erā assecuratu de devotamentulu militariloru ce commandā*.

* **1 DEVOTARE**, v., **devotare**, a inchină, a destină, a consecră, a sacrifică; refl. *a se devotā*, a se inchină, a se destină, a se consecră, a se sacrifică: *mi am devotatu viēti a culturi sciēntieloru, a devotā pre cineva mortu; a se devotā benelui publicu; a se devotā cu totulu*

patriei selle; ellu se devotà interessiloru nòstre.

* 2 DEVOTARE, s. verbale, devotio, in t. s. verbului; vedi *devotione* si *devotamentu*.

* DEVOTIONE, s. f., devotatio, ac-tione si effectu allu actionei de *devotare*.

* DEVOTATU, -a, adj. part., devota-tus, inchinatu, destinatu, consecratu; la antichi: incantatu, fermecat.

* DEVOTIONE, s. f., devotio, 1. ac-tione de a se *devotare*; votu prin care se lega sau se *devota*, sacrificiu: *devotio-nile Deciloru, devotionea vietiei*; 2. pie-tas, pietate, suppunere absoluta volien-tiei divine.

* DEVOTORIU, -tòria, adj. s., devo-tor, care *devove*, care inchina.

* DEVOTU, -a, adj. part., devotus, 1. inchinatu, consecratu, sacrificatu; 2. pietosu, suppusu; vedi *devovere*.

†† DEVOVERE, *devovi, devotu*, v., de-vo-vere, a inchinà, a consecrà. Radeci-n'a derivatelu r. *devotu, devotio, de-votoriu, devotare*, etc.

1 DI, s. f., dies, tempulu de 24 de ore sau numai tempulu câtu sorele sta de asupr'a: *dì lunga, dì scurta, dì mare, dì mica, dì formosa, dì trista, dì de ser-batòre, dì de lucratòre, dì de vèra, dì de ièrna; d'intr'una dì intr'alt'a; d'in dì in dì; prelungita in diua: peno in diua, bona diua*. Acèsta prelungire are locu totu de à tuna cându se pone cu articlu: *dìu'a si nòptea; am perdutu diu'a, nu scimu ce adduce diu'a*. Plurariulu *dille*, cu articlu *dillele*, prin urmare si geni-tivulu si dativulu singulariu *dillei*. For-m'a *diua* se pòte esplicà d'in vechiulu ab-lativu latinu *diu*, noctu *diuque*; formele plurariului si genitivului singulariu s'au luat dupo analogi'a: *stèua, stelle, vi-tèua, vitelle*, unde processulu e inversu; adecu *stèua* molliatu d'in *stella*, *vitèua* molliatu d'in *vitella*, pre cându *dille* e duratu d'in *dì* sau *diua* pentru impe-decarea hiatului, analogia care se vede si in *relle, grelle, melle, telle, selle*.

2 DI, v., die, pers. II imperat. sing. de la v. *dicere*, dicere, vedi verbulu *dicere*.

† DIA, prepos. greca (*διά*, prin), care occorre in mare numeru de verbe com-

puse impromutate d'in limb'a greca, si care, in intellessu, corresponde de multe ori cu *des=dis=dís*.

DIABOLESCÈ sau *diabolesce*, adv., *diabolice*, *διαβολικῶς* in modu *diabo-lescu*: *ellu lucra diabolesce; ea se porta diabolesce*.

DIABOLESCU sau *diabolescu*, -a, adj., *diaboliceus* (*διαβολικός*), relativu la dia-belu, reu ca diabolulu: *lucru diabolescu, portare diabolesca, tentationi diabolesci, inspirationi diabolesci*.

DIABOLIA sau *diavolia*, s. f., lucrare diabolica.

DIABOLIGE sau *diavolice*, adv., *diabolice*, (*διαβολικῶς*), forma antica; *diabolesce*.

DIABOLICU sau *diavolicu*, adj., (*διαβολικός*), *diaboliceus*, forma antica; *diabolescu*.

DIABOLU sau *diavolu*, s. m., *diabo-lus*, (*δίαβολος*), principiulu reului perso-nificatu, spiritulu cellu reu: *ellu e dia-volu, nu omu; diavolulu face numai reu; ce te a invetiatu diavolulu! diavole, ce m'ai impinsu se facu!*

* DIABROSE, s. f., (*διάβρωσις*), cor-rosione, term. de medicina.

* DIABROTICU, -a, (*διαβρωτικός*) corrosivu, care corróde, care produce corrosione, term. de medicina.

* DIACADMIA, s. f., (fr. *diacadmie*), emplastru a carui base e cadmia, term. de medicina.

* DIACANTHU sau *diacantu*, s. m., (d'in *δις*, bis si *ἄκανθα*, spinu), care are doui spini, care e armatu cu doui spini, term. de ist. nat.

* DIACARCINU, s. m., (d'in *διά* si *καρκίνος*, carcinu, canceru marinu), anti-dote in care intra carcinu, in contr'a muscaturei caniloru turbati.

* DIACARPU, s. m., (fr. *diacarbe*), genu de ferege cu codice erbaceu, ori-ginariu d'in Java.

* DIACARTHAMU sau *diacartamu*, s. m., (d'in *διά* si *carthamus*, safranu spurium), purgativu compustu d'in cartamu si alte substantie.

* DIACASSIA, s. f., (d'in *διά* si *κασσία*, fr. *diacasse*); purgativu, a carui base e cassia, term. de medicina.

*DIACATHOLICU sau *diacatolicu*, -a, adj., (d'in *διά* si *καθολικόν*, universale), purgativu compusu d'in mai multe substantie, term. de medicina.

* DIACAUSIA, s. f., (*διάκασσις*, ardóre petrunditória), caldura fórte tare, term. de medicina.

* DIACAUSTICU, -a, adj., (fr. *diacautique*), s. f., curba caustica prin refractione, diversa de *catacaustica*, curba caustica prin reflexione; *corpu diacautisticu*, lente de cristalu biconvessa; term. de optica.

* DIACENTRU, s. m., (d'in *διά* si *κέντρον*, centru), linia care trece prin centrulu unei ellipse, in specie assea minóre a ellipsei.

DIACESCE, adv., (*διαconice*, *διακωνικός*), in modu diacescu, ca unu diacu; vedi *diacu*.

DIACESCU, -a, adj., (*diaconicus*, *διακωνικός*), relativu la *diacu*, conforme unui diacu; vedi *diacu*.

DIACESSA, s. f., mulierea diacului; vedi *diacu*.

* DIACHERISMU, s. m., (*διαχειρισμός*), manipulatione, veri-ce operatione care se essecuta cu mân'a, terminu de medicina.

* DIACHORESE, s. f., (*διαχώρησις*), evacuazione, eiectione, desertare, mai allestu a ventrelui sau a urinei; term. de med.

* DIACHORETICU, -a, adj., (*διαχωρητικός*), care póte evacúa sau desertá, care póte determiná eiectionile; term. de medicina.

*DIACHORISE, s. f., (*διαχώρισις*), disjunctione, separatione; term. de med.

* DIACHYLU, s. m., (*διάχυλον*), emplastru emolliente, digestivu, resolutivu si agglutinativu, term. de med.

* DIACHYMU, s. m., (d'in *διά* si *χυμός*, sucu), nume datu parenchymului folieloru si tessuterei cellulare d'intre divisionile petiolului; term. botanicu.

* DIACHYSE, s. f., (*διάχυσις*), fusione, diffusione, dissolutione; terminu de medicina.

* DIACHYTICU, -a, adj., (*διαχυτικός*), diffusivu, dissolvente; term. de med.

DIACIA, s. f., (*διακία*, *διακωνία*),

calitate de *diacu*, functione de diacu; vedi *diacu*.

* DIACOLOCYNTIDE, s. f., (d'in *διά* si *κολοκυνθίς*, colocunta), purgativu a carui base e colocunt'a; term. de med.

* DIACODIU, s. m., (d'in *διά* si *κωδία*, capu de macu), sirupu compusu d'in capsulele macului somniferu; term. de medicina.

DIACONATU, pl.-e, *diaconatus*, functione de diaconu, diaconía; vedi *diaconia*.

DIACONESSA, s. f., *diaconissa*, 1. femina care servece la basérica, 2. mulierea diaconului.

DIACONIA, s. f., *diaconium* (*διακωνία*, *διακόνιον*), functione de diaconu; diaconatu.

DIACONICU, -a, adj., *diaconicus* (*διακωνικός*), relativu la diaconu; s. m., *diaconiculu*, *diaconicum* (*διακωνικόν*), locuenti'a diaconului.

DIACONU, s. m., *diaconus* (*διάκονος*), 1. proprie ministru = servitoriu; apoi 2. servitoriu la basérica; 3. functionariu ecclesiasticu consecratu numai pentru certe ceremonie, subordinatu preutului: *diaconii functionedia la celle sacre numai ca adjutori ai preutiloru si ai episcopiloru; gradulu de diaconu e antaniulu gradu de diosu in susu in hierarchi'a ecclesiastica, cu tóte aceste-a in tempurile d'in urma s'au instituitu si hypodiaconi si archidiaconi.*

DIACU, s. m., (*diaconus*, *διάκονος*), 1. in sensulu 2. allu coventului diaconu, servitoriu la basérica, mai vertosu lectoriu si cantoriu; 2. studente, si mai vertosu studente d'in classile superiori. Numirile aceste-a provinu de la institutionile ecclesiastice alle medievului candu studentii in genere erau servitori la basérica, si impleniau tóte functionile mai mici, chiaru si diaconatulu.

* DIACYDONIU sau *diacydoniu*, s. m., (d'in *διά* si *κωδώνιον*, gutônia), conserva de gutônia, term. de medicina.

* DIADELPHIA sau *diadelfia*, s. f., (*diadelphia*), numele clasei septime a systemei sessuale a lui Linneu, care co-prinde tóte plantele alle caroru stamine sunt diadelphie, adeeo unite prin fire in dóue fascie.

* **DIADELPHICU** sau *diadelphicu*, -a, adj., (diadelphicus), relativu la diadelphia : *flóre diadelphica*.

* **DIADELPHU** sau *diadelphu*, -a, adj. s., (d'in *διά* si *ἀδελφός*, frate), se dice despre staminele cari su unite prin firele loru asiá încátu formédia dóue fascie sau androphore distincte.

DIADEMA, s. f., pl. *diademe* si *diademate*, diadema (*διάδημα*), 1. legatura, apoi legatura a capilliloru, legatura a tiarei ce portau regii persici pre capu, legatura regale; 2. cercu de auru adornatu cu gemme, ce portau regii pre capu; cercu assemine ce póta domnele pre capu; 3. corona regale; 4. fig. demnitate sau potestate regale.

DIADEMATU, -a, adj., *diadematus*, adornatu cu *diadema*, care póta una *diadema*, coronatu.

DIADOCHIA, s. f., (*διαδοχή*), succesiune, ereditate.

1 **DIADOCHU**, s. m., (*διάδοχος*), successoriu, erede.

2 **DIADOCHU**, s. m., *diadochus*, (*διάδοχος*), una pétra pretiósá assemine beryllului.

DIAGNOSE, s. f., (*διάγνωσις*), conno-scentia, conno-scentia ce resulta d'in sum-m'a semneloru diagnosticice; term. de med.

* **DIAGNOSTICA**, s. f., (*διαγνωστική*), arte de a conno-sce starea sanetósá sau morbósá a unui corpu d'in diversele seme-ne ce se potu observá intr'ensulu; conno-scenti'a ensasi.

* **DIAGNOSTICARE**, v., (fr. *diagnostiquer*), a face diagnosea sau diagnostic'a.

* **DIAGNOSTICATU**, -a, adj. part., (fr. *diagnostiqué*), cercetatu cu adjutoriulu diagnosei.

* **DIAGNOSTICU**, -a, adj., (*διαγνωστικός*), relativu la diagnose sau diagnosticice : *semne diagnosticice*.

DIAGONALE, adj., *diagonalis*, (*διαγώνιος*), care trece de la unu ánglu la altulu : *linia diagonale*, sau simplu *diagonale*; *in una figura patrulaterale se póte trage una diagonale*, *in unu pentagonu se potu trage dóue*, *in unu hexagonu trei*, etc. *diagonali*; *se potu trage diagonali in polyedre*.

* **DIAGONICU**, -a, adj., *diagonicus*, (*διαγώνιος*), diagonale.

* **DIAGRAMMA**, pl. -*mate*, *diagramma*, (*διάγραμμα*), figura, imagine, representatione.

* **DIAGRAMMATICU**, -a, adj., relativu la diagramma.

DIALECTICA, s. f., *dialectica*, (*διαλεκτική*), artea de a rationá, logica; dupo Aristotele artea de a rationá asupr'a propositiuniloru probabili; dupo Carneade, artea de a rationá pentru si contra.

DIALECTICE, adv., *dialectice*, (*διαλεκτικώς*), in modu dialecticu, dupo regulele dialectice.

DIALECTICU, -a, adj., *dialecticus*, (*διαλεκτικός*), relativu la dialectica; essercitatu in dialectica : *unu mare dialecticu*.

DIALECTU, s. m., *dialectus*, (*διάλεκτος*), limba particularia a unei terre, modificatiune a limbei generale : *limb'a gréca avea mai multe dialecte*, *limb'a romana are numai doue dialecte*, *dialectulu dacorománu si dialectulu macedo-romanu*.

1 **DIALE**, adj., *dialis*, (de la *Διός*), relativu la Joue : *flamine diale*, *flamen dialis*, sacerdotele lui Joue.

2 **DIALE**, adj., *dialis*, (de la *dies*), care dura numai una dí.

DIALOGICE, adj., *dialogice*, (*διαλογικώς*), in modu dialogicu, in forma dialogica.

DIALOGICU, -a, adj., *dialogicus*, (*διαλογικός*), relativu la dialogu, ca unu dialogu : *tractatu dialogicu*, *scripte dialogice*.

DIALOGISMU, s. m., (*διαλογισμός*), conversatiune, discussiune, cogitatiune.

DIALOGISTICU, -a, adj., (*διαλογιστικός*), essercitatu in conversatiune sau in discussiune.

DIALOGISTU, s. m., *dialogista*, (*διαλογιστής*), carui-a place discussiunea, versatu in discussiune.

DIALOGU, s. m., *dialogus*, (*διάλογος*), conversatiune, discussiune, mai vertosu intre dóue persone, *diverbiu*.

DIAMANTE, s. m., *adamas*, (*ἀδάμας*), una pétra pretiósá, cristallu de carboniu curatu, vedi *adamante*.

DIAMANTICU, -a, adj., (ἀδαμαντι-
κός), de diamante, vedi *adamantinu*.

DIAMANTINU, -a, adj., adamantinus, de diamante, vedi *adamantinu*.

DIAMETRALE, adj., diametralis, relativu la diametru : *linia diametrale*.

DIAMETRICE, adv., diametraliter, (ἐκ διαμέτρου), in modu diametricu.

DIAMETRICU, -a, adj., diametralis, diametrale : *linia diametrica*.

DIAMETRU, s. m., diametros, (διάμετρος), linia care trece prin centru : *diametrulu unui cercu, diametrulu unei sfere, diametrulu unui cubu*.

* DIANARIA, s. f., dianaria, artemisia, genu de plante officinali d'in famili'a compuselor, cu proprietati tonice.

* DIAPASMA, pl.-mate, diapasma, (διάπασμα), unu genu de pulbere mirositoare, usitata de antici spre a respandí mirosu placutu.

* DIAPASON, diapason (διαπασών), 1. octava in musica, la antici; 2. la moderni : a) totulu tonurilor ce una voce sau unu instrumentu musicale pote dá; b) instrumentu d'in una vérga de aciaru curbata in forma de U, care serve de regulatoriu pentru acordarea instrumentelor.

* DIAPENTE, diapente (διαπέντε), cinta in musica.

* DIAPHANIA sau *diaphania*, s. f., diaphania, (διαφάνεια), transparentia, proprietate a unui corpu prin care se póte vedé.

† DIAPHANO-, (διαφάνης), transparente, in diverse compositioni de termini technici, precumu : *diaphanogenu, diaphanometria, diaphanometricu, diaphanometru, diaphanorama; diaphanipennis*.

* DIAPHANU sau *diaphanu*, -a, (διαφάνης, ital. diafano, fr. diaphane), prin care se póte vedé, care transmite lumin'a, transparente : *aerulu, ap'a, cristallulu, vitrulu sunt corpuri diaphane*.

* DIAPHONIA sau *diafonia*, s. f., diaphonia, (διαφωνία), intervallu sau acordu dissonante, dissonantia, in musica.

* DIAPHONICU sau *diafonicu*, -a,

adj., (διάφωνος), dissonante; vedi *diaphonu*.

* DIAPHONU sau *diafonu*, -a, adj. (διάφωνος), dissonante, dissonu, discordante, discorde.

* DIAPHORESE sau *diaforese*, s. f., diaphoresis (διαφύρσις), transpiratione; stare media intre transpiratione si sudatione.

* DIAPHORETICU sau *diaforeticu*, -a, adj., diaphoreticus (διαφορητικός), care provóca transpirationea, *medicamentu diaforeticu*.

* DIAPHORIA sau *diaforia*, s. f., (διαφορά), differentia, diversitate.

* DIAPHORU sau *diaforu*, -a, adj., (διάφορος), diferente, diversu : *diaforu*, s. f., differentia; vedi *diaforia*.

* DIAPHRAGMA sau *diafragma*, pl.-mate, diaphragma, (διάφραγμα), muschiu suptire si fórté latu, situatu intre torace si abdomine, unde formedia una specia de bolta mobile si flessibile, si numitu asia pentru ce separa aceste doue cavitati alle corpului animale un'a de alta.

* DIAPHRAGMATICU sau *diafragmaticu*, -a, adj., relativu la diafragma.

* DIAPHRAGMATITE sau *diafragmatite*, s. f., (fr. diaphragmite), inflammatione a diaphragmei.

* DIAPSALMA, pl.-mate, diapsalma, (διάψαλμα), pausa in cantare.

* DIAPSALMATICU, -a, adj., relativu la *diapsalma*.

DIARIRE, -escu, (cu di sineratu, de la di, dies), v., cernere, a vedé in pucina lumina, a vedé numai in trecere. L. Deco acesta etymologia e addeverata, atunci *diarire* a cantatu se essa d'in di prin intermediulu substantivului *diare*, de care vedi *diara* in Glossariu. M.

DIARISTICA, s. f., funcione de diaristu, lucrare ce facu diaristii; coprisulu si servitiulu diarielor : *detori'a diaristicee e de a lumina publiculu asupr'a totoru affaciloru publice*.

DIARISTICU, -a, adj., relativu la diarie, la diaristi, la diaristica : *scire diaristica, discussiuni diaristice, certe diaristice, noietati diaristice, mentioni diaristice*.

DIARISTU, s. m., diaria scribens,

diurnarius, care scrie diarie, care se ocupa cu publicarea de diarie, redactoriu de diarie.

1 **DIARIU**, -a, adj., **diarius**, relativu la **dí**; vedi **diurnu**.

2 **DIARIU**, pl. -ie, **diarium**, 1. relatione pre **fi**-care **dí**, 2. folia ce coprinde scibile dillei si se publica periodic; folia periodica publicata pre **fi**-care **di**: *inse sunt diarie cari se publica si de dóue ori pre **dí**, altele cari se publica numai la dóue, si altele numai la trei dille.*

* **DIARRHOEA** sau **diarrhœa** sau **diarrœa**, s. f., **diarrhœa** (**διάρρœα**), flussu de ventre, essire afora, ordinare.

* **DIARRHOËICU** sau **diarrheicu** sau **diarreicu**, -a, adj., relativu la **diarrœa**; flussu **diarreicu**, **dorere diarreica**.

* **DIASCEVASTU**, s. m., (**διασκευαστής**), redactoriu criticu allu unei opere litterarie, asiá se numira in specie redactorii critici ai opereloru lui Omeru si ai poetiloru cyclici pre tempulu Pisi-stratidiloru.

DIASTEMA, pl. -mate, **diastema** (**διάστημα**), distantia; intervallu, term. de musica.

DIASTEMATICU, -a, adj., **diastematicus** (**διαστηματικός**), care percorre diverse intervale de musica, modulatu.

* **DIASTOLE**, s. f., **diastole** (**διαστολή**), 1. separatione, semnu de separatione între dóue vorbe; 2. prolongatione a unei syllabe scurte, term. de gramm.; 3. dilatatione a cordei sau animei in oppositiune cu **systole**, term. de anatomía.

* **DIASTYLU** sau **diastulu**, s. m., **diastylus** (**διάστυλος**), ordine de colonne, in care spatiulu d'între dóue colonne e de trei ori mai mare de câtu diametrulu unei colonne.

* **DIASYRMU** sau **diasurmu**, s. m., **diasyrmus** (**διασυρμός**), lauda ironica, term. de retorica.

* **DIASYRTICU**, sau **diasurticu**, -a, adj., **diasyrticus** (**διασυρτικός**), laudatoriu ironicu.

* **DIATESSARON**, **diatessarón** (**διατεσσαρών**), cartá (quarta), terminu de musica.

* **DIATHA** sau **diatu**, s. f., (**διαθήκη**)

dispositione, testamentu; vedi **diatheca**.

DIATHECA sau **diateca**, s. f., (**διαθήκη**), dispositione, mai allessu dispositione testamentaria, testamentu.

* **DIATHESE**, sau **diatese**, s. f., **diathesis** (**διάθεσις**), dispositione; in med. dispositione spre certe morbpuri; **diathese mucosa**, **pituitósa**, **inflammatoría**, **biliósa**, **serosa**, etc.

* **DIATHETICU**, sau **diateticu**, -a, adj., cu dispositione, relativu la dispositione.

* **DIATHYRA**, sau **diatúra**, s. f., **diathyra** (**διάθυρα**), micu porticu d'inaintea unei pórtē.

DIATONICU, -a, adj., **diatonicus** (**διατονικός**), term. de musica, care procede dupo scar'a tonuriloru.

DIATONU, -a, adj. s., **diatonus** (**διάτονος**), diatonicu, term. de musica.

* **DIATRIBA**, s. f., **diatriba** (**διατριβή**), discussiune, desputa, desputatione, mai allessu desputa publica; la eretici: scola, secta.

* **DIATRITU**, s. m., **diatritus** (**διάτριτος**), revenire a friguriloru de a treia **dí**.

* **DIATYPOSE** sau **diatypose**, s. f., **diatyposis** (**διατύπωσις**), descriptiune oratoria.

DIAVOLESCÉ, adv., vedi **diabolesce**.

DIAVOLESCU, -a, adj. vedi **diabolescu**.

DIAVOLÍA, s. f., vedi **diabolía**.

DIAVOLICU, -a, adj. vedi **diabolicu**.

DIAVOLU, s. m., vedi **diabolus**.

* **DIAZEUGMENU**, adj. s., **diazugmenon** (**διαζευγμένον**), disjunctione, term. de retorica.

* **DIAZEUXE**, sau **diazexuse**, s. f., **diazexus** (**διαζεύξις**), separatione a unei syllabe in dóue, dieresē.

* **DIBRACHIU**, s. m., **dibrachys** (**δίβραχος**), petioru metricu compusu d'in doue syllabe scurte.

* **DICA**, s. f., **dica** (**δική**), processu, intentare de processu, actione in justitia.

DICABLA sau **dicallu**, s. f., **dicabula** si **dicbula**, -orum, n. pl. narratiune copillaresca; proverbii.

DICACE, adj., **dica**, vorbitoriu, care vorbesce multu, muscatoriu la vorba, reu de gura.

DICACITATE s. f., **dicaeitas**, spi-

ritu de a muscă cu vorbele, spiritu caustic, causticitate.

* DICARE, v. *dicare*, a dedicá, a inchiná, a consecrá: *dicámu lui domnedieu viét'a nóstra, ellu dicà cea d'antáiu carte parentelui seu, am dicatu diu'a intréga amiciloru mei*; vedi *dedicare*.

* DICATIONE, s. f., *dicatio*, actiune si effectu allu actiunei de *dicare*; vedi *dedicatione*.

DICATORIU, *-tória*, adj. s., *dicans*, care dica; vedi *dedicatoriu*.

* DICATU, *-a*, adj. part., *dicatus*, dedicatu, inchinatu, consecratu; vedi *dicatu*.

1 DICERE, (cu *di* siueratu), imperat. *di*, *diceti*, perf. *dissi* si *dissei*, *dissu* si *dictu*, v., *dicere* (it. *dire*, fr. *dire*), a spune prin vorbe, a vorbí, a afirmá: *cu dicu co n'ati facutu bene, tu dici co nu esti sanetosu, ellu dice se ne zunicemu la mésa, ea dice se nu properámu, noi dicemu co n'aveti dereptu, voi diceti co nu poteti veni cu noi, ei dicu co s'au insellatu, elle dicu co nu potu terminá peno de séra, di lui Petru se vina la noi, diceti ómeniloru se ne astepte, ce dici tu? ce diceti voi? ellu dice din gura, dice numai vorbe, inse nu sente asiá, sau cãnta cu gur'a; ellu dice d'in flueru, cãnta cu fluerulu; di-ne un'a formósa, cãnta-ne una cantare formósa; a dice cu vior'a, a cantá cu viór'a. D'in caus'a synonymeloru: *spunere* si *vorbire*, verbulu *dicere* s'a restrinsu in usulu seu d'in cerculu cellu largu allu verbului latinu la unu cercu multu mai ángustu.*

2 DICERE, s. verbale, *dictio*, in t. s. verbului; si concretu: *verbum*, *vocabulum*, vorba, coventu.

* DICHOREU, s. m., *dichoreus* (*διχορεος*), d'in doui chorei sau d'in doui trochei, term. de gramm.

* DICHOTOMIA, s. f., *dichotomia* (*διχοτομία*), taliatura in dóue; in logica divisiune in doue parti.

* DICHOTOMU, *-a*, adj. s., *dichotomos* (*διχοτομος*) taliatu in dóue, divisu in dóue parti; la antichi *lun'a candu se vede numai de medietate*.

* DICHRONU, *-a*, adj., *dichronus* (*διχρονος*), care are dóue tempuri; in

gramm. care are dóue cantítati: *vocale dichrona*, *vocale ancipite*, care póte fi si lunga si scurta.

DICIBILE, adj., (de la *dicere*), *dicibilis*, care se póte dice.

DICIBILITATE, s. f., calitate de *dicibile*.

DICOTYLEDONEU si *dicotyledoniu*, *-a*, adj., (d'in *δις* = bis, si *κορυθών*), munitu cu doui cotyledoni sau lobi: *embryone dicotyledoniu*, ai carui cotyledoni sunt situati pre acellu-asi planu orisontale. *Dicotyledoniele* formédia un'a d'intre celle trei mari divisiuni primarie stabilite intre vegetalile fanerogame sau embryonice, adeco provedute cu organe sessuali si cu flori, si care coprinde tote plantele allu caroru embryone presenta doui lobi. Divisiunea cotyledonieloru coprinde in sene 230 familie cari se subdividu in patru cete secundarie: apetale, monopetale, polypetale si decline.

* DICTABOLARIU, pl. *-ie*, *dictabularium*, vorba muscatória, sarcasmu.

* DICTAME, pl., *dictamine*, *dictamen*, dictatu, preceptu, mandatu: *dictaminele rationei*, ce ne commanda ratiunea; *dictaminele conscientiei*, ce ne commanda conscientia morale.

* DICTAMNU, (popul. *dictamu* si *diptamu*, compara si med. latin. *diptamnum*), s. m., *dictamnus* si *dictamnium* (*δικταμνον*), una specia de origanu, planta celebrata de antichi pentru vertutibile ei miraculóse intru venticarea plageloru.

* 1 DICTANDU, *-a*, adj. part. p. f. *dictandus*, care e de *dicatu*.

* 2 DICTANDU, gerund., *dictando*, dupo *dicare*: *a scrie dictandu*.

* 1 DICTARE, v., *dicere*, a dice de repetite ori, a dice tare si seriosu; a commandá, a ordiná, a dispone: *ellu e invetiatu a dictá si nu póte vorbí moderatu; faceti ce ve dicta mentea vóstra; ratiunea dicta volientiei; cei mari dicta, si cei mici asculta; professoriulu dicta si scolarii scriu; ellu mi a dictatu una epistola; ellu nu scrie cu mân'a sea, ci dicta secretariulu seu*.

* 2 DICTARE, s. verbale, *dictatio*, in t. s. verbului; vedi *dictatione*.

* **DICTATIONE**, s. f., *dictatio*, acțiune si effectu allu acțiunei de *dictare*.

* **DICTATORE**, s. m., *dictator*, vedi *dictatoriu*.

* **DICTATORIALE**, adj., *dictatorius*, relativu la dictatore : *potere dictatoriale*, *potere dictat6ria*, *potere de dictatore*, *potere absoluta*.

* **DICTATORIU**, -*t6ria*, adj. s., *dictator*, *dictatorius*, care dicta; s. m., *dictatoriu*, magistratu cu *potere absoluta*, magistratu *extraordinariu* pre unu tempu determinatu.

* **DICTATRICE**, s. f., *dictatrix*, *f6mina* care dicta, *d6mna absoluta*.

* 1 **DICTATU**, -*a*, adj. part., *dictatus*, *spusu seriosu*, *commandatu*, *ordinatu*.

* 2 **DICTATU**, s. m., *dictatum*, 1. *actulu de dictare*; 2. *materia dictata*, *lectiune dictata*; 3. *commandu*, *mandatu*, *ordine*, *instructiune* : *dictatele rationii*, *dictatele conscientiei*.

DICTATURA, s. f., *dictatura*, *demitate de dictatoriu*, *gvernu dictatoriale*; *tempulu*, *durat'a gvernului dictatoriale*.

* **DICTERIU**, pl.-*ie*, *dieterium*, *vorba muscat6ria*, *sarcasmu*.

DICTIONARIU, pl.-*ie*, *dicționarium*, (it. *dizionario*, fr. *dictionnaire*), *collecțiune de dictioni* sau *vorbe*, *carte care coprende tote vorbele unei limbe cu esplicationile loru* : *dupo scopulu ce si propune autoriulu unui dictionariu*, *sunt diverse dictionarie*, *dictionariu etymologicu*, *dictionariu criticu*, *dictionariu istoricu*, *dictionariu geograficu*, *dictionariu technicu*, *dictionariu scientificu*, *dictionariu de conversatione*; *dictionariu in doue*, *trei* sau *mai multe limbe*, etc. *Dictionariulu se distinge de vocabulariu si de glossariu*; *vocabulariulu coprende pre scurtu indicationea vorbeloru cu semnificatiunea loru cea ordinaria*; *glossariulu explica vorbele rare*, *obscure* sau *straine*, *ce occurru in una limba*; *dictionariulu p6te se ice estensiune mare*, *de la simplicitatea unui vocabulariu peno la phraseologi'a cea mai desvoltata a unei limbe*. *Dictionariele moderne in genere coprendu materi'a loru in ordine alfabetica*.

DICTIUNE, s. f., *dictio*, *actiune si effectu allu acțiunei de dicere*; *espressione*, *vorba*, *coventu* : *dictionile constituescu materi'a sau coprinsulu dictionariului*; *dictione aspra*, *amena*, *clara*, *incurcata*, *confusa*.

DICTORIU, -*t6ria*, adj. s., *dictor*, care dice, *dicutoriu*.

1 **DICTU**, -*a*, adj. part., *dictus*, *dissu*.

2 **DICTU**, s. m., *dictum*, *actulu de dicere*, *vorba*, *coventu*, *sententia*, *sententia ponderosa*.

DICUT6RE, s. f., *proverbium*, *proverbiu*; vedi si *dicabla*.

DICUTORIU, -*t6ria*, adj. s., *dictor*, *dictoriu*, care dice; vedi si *dictoriu*.

* **DIDACTICA**, s. f., (de la *διδασκαλία*, *invetiatura*), *artea de a inveti6* pre altii.

* **DIDACTICU**, -*a*, adj., (de la *διδασκαλία*, *invetiatura*), relativu la *invetiatura* : *metodu didacticu*, *carte didactica*.

* **DIDACTRU**, pl.-*e*, (de la *διδασκῆριον*, *invetiamentu*), *salariu* pentru *invetiatura*.

DIDASCALIA, s. f., (*διδασκαλία*, *invetiatura*), d'in care a *essitu scurtatulu dascalia*.

DIDASCALICU, -*a*, adj., *didascalicus*, (*διδασκαλικός*), *didacticu* : *opera didascalica*, *poemate didascalice*; vedi si *scurtatulu dascalicu*.

DIDASCALU, s. m., (*διδάσκαλος*), d'in care a *essitu scurtatulu dascalu*.

DIDRACHMA, s. f., *didrachma* si *didrachmum*, (*διδραχμῶν*), *drachma* *dupla*, *d6ue drachme*; *didrachma attica* *de argentu* *avea valoreea de doue leure moderne*, *cea de auru er6 de douespredeci ori mai cara*.

DIDUCERE, imperat. *didū*, *diduceti*, perf. *didussi* si *didussei*, *didussu* si *diductu*, v. *diducere*, a *duce* in *diverse parti*, a *divide*, a *despartii*.

DIDUCTIONE, s. f., *diductio*, *actiune si effectu allu acțiunei de diducere*, *separatiune*, *estensiune*, *divisiune*.

DIDUCTU, -*a*, adj. part., *diductus*, *separatu*, *despartitu*.

DIDUSSU, -*a*, adj. part., *diductus*, *dussu* sau *trassu* in *diverse parti*; *estensu*.

DIEA, s. f., *dea*, *dieessa*, *sientia divina*

conceptua sub imaginea de femina, musa; vedi *diu* si *dieessa*.

DIECE, adj. num., decem, (it. *dieci*, isp. *diez*, port. *dez*, fr. *diez*), numeru compus d'in diece unitati: *diece omeni*, *diece mulieri*, *diece boi*, *diece vacce*. Numerulu *diece* se iea ca substantivum femininum in: *douedieci*, *treidieci*, *patrudieci*, *cincidieci*, *sessedieci*, *septedieci*, *optudieci*, *novedieci*, d'in care causa substantivele ce se punu dupo acesti numeri ceru prepositionea *de*: *douedieci de omeni*, *treidieci de mulieri*, etc. Ca numeru ordinale *diece* admite art. duplu, inalteã sea si in urm'a sea: *allu diecele*, *a diecea*; vedi si *diecimu*.

DIECESANU, -a, adj. s., (it. *diocesano*, fr. *diocésain*), d'in *diecese* sau *eparchia*: *episcopu diecesanu*, episcopu eparchlotu; *diecesanii unui episcopu*, suppusii unui episcopu.

DIECESE, s. f., *diœcesis*, (*διοκρησις*), 1. administratione; 2. cercu de administratione a unui vicariu sau comite. Constantinu impartisse imperiulu romanu in patru *prefecture*, prefecturele in mai multe *diecesi* si *diecesile* in mai multe *provincie*; 3. cercu de administratione ecclesiastica a unui episcopu, eparchia.

DIECETE sau *diecetu*, s. m., *diœcetes*, (*διοικητης*), administratoriu, preveghiatoriu.

DIECIMALE, adj., (*decimals*, it. *decimale*, fr. *décimal*), care procede d'in diece in diece: *systema decimale*, *calculu diecimale*, *ractiõne diecimale*; vedi *decimale*.

DIECIME, s. f., *decas*, (*δεκάς*), numeru de diece, cantitate de diece huata ca unitate; vedi si *dicime*.

DIECIMU, -a, num. ord., *decimus*, allu diecele: *partea diecima*, *trei diecime*, *septe diecime*, *novu diecime*; vedi si *diecimu*.

DIECINA, s. f., (it. *decina*, fr. *dzaine*), *decussis*, *decuria*, totu compus d'in diece: *una decina de lingure*, *doue decine de cutite*; vedi si *decina*.

DIEDRU, -a, adj., (*διεδρος*), nume ce se da unui ânglu formatu de doue planuri: *ânglu diedru*.

DIEËSSA, s. f., (ital. *deessa*, fr. *deesse*), *dea*, fientia divina conceptua sub imaginea de femina, dina, musa: *vechi'a mythologia populasse cerulu cu diei si cu dieesse*; *una muliere formõsa ca una dieessa*.

DEITATE, s. f., *deitas*, natura divina, divinitate, fientia suprema, dieu; vedi si *deitate*.

DIETIA, s. f., *dea*, deminutivum d'in *diœa*, pucinu de approbatu.

* **DIERESE**, s. f., *diœresis* (*διαίρεσις*), divisionea unei syllabe in doue, precumu: *aquã in aqual*.

* **DIERETICU**, -a, adj., *diœreticus*, (*διαίρητικός*), relativu la *dierese*, divisivum, disjunctivum.

* **DIESE**, s. f., *diœsis* (*διœσις*), 1. cartu de tonu in music'a celloru anticu; 2. la celli noui, semitonu sau diumetate de tonu.

DIESTRARE, v., *dotare*, a indiestrã, vedi *indiestrare*.

DIESTRIA, s. f., *dos*, *dotis*, (compara ital. *destrale*); *dote*, ce se da unei fete candu se marita.

1 **DIETA**, s. f., *diœta* (*διαίτη*), 1. regime, modu de vietia regulatu sau temperatu in respectulu physicu, mai vertosu, regime de vietia prescissu de unu medicu; 2. locuentia, fia compusa numai d'in una camera, sau d'in mai multe, appartamentu.

* 2 **DIETA**, s. f., (de la *dietim* m. l.), adunare generale a terrei: *diet'a Transilvaniei*, *ellu se duce la dieta*, *vine de la dieta*.

* **DIETALE**, adj., (de la *dieta*), relativu la *dieta*, facutu in *dieta*: *artichi dietali*, *sedentia dietale*.

* **DIETARCHU**, s. m., *diœtarcha* si *diœtarchus* (*διατάρχης*), perveghiatoriu asupr'a camerei, camerariu, cubiculariu.

* **DIETARIU**, s. m., *diœtarius*, servitoriu insarcinatu cu servitiulu camerei sau allu sallei de mancare.

* **DIETETICA**, s. f., *diœtetica* (*διαίτητική*), arte dietetica, arte de a curã prin regime sau prin unu modu de vietia regulatu si moderatu.

* **DIETETICU**, -a, adj., *diœteticus* (*διαίτητικός*), relativu la *dieta* sau la *diœtetica*: *regule dietetice*, *medicu dietetici*.

DIEU, s. m., *Dens*, fienti'a suprema. Form'a antica se pare a fi fostu *dins*, precumu se vede d'in plur. *dii*, *diiis*, d'in adj. *dins*, d'in derivatulu *divus* si *divinus*, si d'in rom. *dina*, apoi d'in it. *dio*, isp. *dios*, pr. *diéu*, fr. *dieu*. La Români ocurre *dieu*: 1. in formulele de juramentu: *dieu asiá e, dieu nu e asiá, dieu dieu, di dieu, dieu nu potiu veni; tu n'ai fostu la baserica; dieu am fostu*; 2. ca appellatiune a dieiloru mythologici: *dieii lui Omeru; Joue regele dieiloru si parentele ómeniloru erá cellu mai mare dieu la Romani*. De cându s'au crestinatu Romanii au adoptatu compusulu *domne-dieu* pentru desemnarea *dieului cellui addeveratu*, si asiá s'a restrinsu cerculu primitivului *dieu*; inse acésta restrictiune e arbitraria, si coventulu póte cu totu dereptulu se intre érosi in posesiunea sea.

1 **DIFFAMARE**, v., *diffamare*, a stricá fam'a sau reputationea, a stricá numele cellu bonu; a respandí una fama falsa.

2 **DIFFAMARE**, s. verbale, *diffamatio*, in t. s. verbului; vedi *diffamatiune*.

DIFFAMATIONE, s. f., *diffamatio*, actiune si effectu allu actiunei de *diffamare*.

DIFFAMATORIU, -*tória*, *diffamans*, care *diffamá*.

DIFFAMATU, -*a*, adj. part., *diffamatus*, cu fam'a stricata.

DIFFAMIA, s. f., *diffamia*, perdere de fama, perdere de reputatione.

* **DIFFARREATIONE**, s. f., *diffarreatio*, contr. *confarreatiune*, dissolutiune solennale a casatoriei la Romani.

DIFFERENTE, adj. part. pres., *differeus*, care *differe*, diversu.

DIFFERENTIA, s. f., *differentia*; calitate de *differe*: *differentia intre doui sau mai multi ómeni; differentia de opiniuni; differentia essentialé; differentia numerica; intre trei si cinci differenti'a e doui*.

DIFFERENTIALÉ, adj., (ital. *differentiale*, fr. *différentiel*), care procede pre *differentie*: *calcululu differentiale*, cu *differentie* infigitu de mici, in math.

DIFFERENTIARE, v., (it. *differe-*

ziare, fr. *différentier*), a procede pre *differentie*: *a differentia una cantitate variabile*.

DIFFERENTIARIU, -*a*, adj., acelluasi cu *differentiale*.

DIFERENTIATIONE, s. f., (it. *differentiazione*, fr. *différenciation*), actiune si resultatu allu actiunei de *differentiare*, operatiune mathematica.

DIFERENTIATU, -*a*, adj. part., (it. *differentiato*, fr. *différentié*), trecutu prin operatiunea de *differentiare*.

DIFERERE si *differrere*, *differe*; 1. a fi *differe*, a se distinge: *noi nu differimu multu in opiniunile nóstre; ellu differe tare de tata seu; acésta cantitate differe de cea alta*; 2. a ammaná, a prorogá: *elli differu lucrarea acésta-a d'ina di peno intr'alt'a*.

DIFERIRE, *differu* si *differescu*, v., *differre*, vedi *differrere*.

DIFERITU, -*a*, adj. part., *diversus*, dilatatus, 1. diversu, *differe*; 2. ammanatu, prorogatu.

* **DIFERTU**, -*a*, adj. part., *differtus*, plenu, implutu.

* **DIFFICILE**, adj. adv., *difficilis* (d'in *dis* si *facere*), ce se face numai cu multa lupta, care cere multa labore: *lucrarea difficile, calle difficile, limba difficile, scientia difficile, intellegere difficile, resolutione difficile; omu difficile*, cu care nu poti tractá fora a te luptá in diverse moduri, fora a i face mari concessiuni. In vorbirea ordinaria se applica adject. *greu* in locu de *difficile*, precumu si *usioru* in locu de *facile*, inse *greu* si *usioru* insémna proprie gradulu de pondu materiale: *unu corpu greu, unu corpu usioru in bilancia, facile si difficile* insémna gradulu de pedeca morale in essecutarea unei lucrári, si acésta distinctiune e necessaria.

* **DIFFICULTATE**, s. f., *difficultas*, calitate de *difficile*, summ'a pediceloru cu care se lupta cineva la essecutarea unei lucrári. *Differenti'a intre difficultate si greutate* e acea-asi care se sente intre *difficile* si *greu*.

* **DIFFIDENTE**, adj. part. pres., *diffidens*, care *diffide*, contr. *confidente*, care nu se increde.

* **DIFFIDENTIA**, s. f., *diffidentia*, stare sau calitate de *diffidente*, contr. *confidentia*, lipse sau defectu de confidentia, neincredere, *ellu si arretà diffidenti'a la totu passulu ce facú.*

* **DIFFIDERE**, *diffisi* si *diffisei*, *diffisu*, v., *diffidere*, a nu se increde, a nu avé incredere, a nu avé neci credentia neci sperantia, a desperá.

* **DIFFINDERE**, *diffinsi* si *diffinsei*, *diffinsu* si *diffissu*, v., *diffindere*, a sparge, a crepá; in jurispr. a differi, a amaná.

* **DIFFINGERE**, *diffinsi* si *diffinsei*, *diffinsu* si *diffictu*, v., *diffingere*, a transformá, a scambá, a reface.

* **DIFFISSIONE**, s. f., *diffissio*, actione si effectu allu actionei de *diffindere*.

* **DIFFISSU**, -a, adj. part., *diffissus*; spartu, crepatu.

* **DIFFISU**, -a, adj. part. *diffusus*, care diffide, care nu se increde, care a perdutu increderea, desperatu.

* **DIFFLUÈRE** sau *diffugere*, *diffussi* si *diffussei*, *diffussu*, verb., *diffuere*, a curre de una parte si de alt'a; a innotá in ceva, a abundá.

* **DIFFLUSSIONE**, s. f., *diffusio*; actione si effectu allu actionei de *diffuere*.

* **DIFFLUSSU**, -a, adj. part., *diffusus*, cursu, scursu.

* **DIFFLUU**, -a, adj., *diffuus*, care se vérsa de una parte si de alt'a; fig. forte plenu, superabundante.

* **DIFFORMARE**, v., *deformare*, a alterá form'a, a stricá forma, a face difforme, a desformá.

* **DIFFORMATIONE**, s. f., *deformatio*, actione si effectu allu actionei de *difformare*.

* **DIFFORMATU**, -a, adj. part., *deformatus*, alteratu la forma, desformatu, difforme.

* **DIFFORME**, adj., *deformis*, fora forma, cu form'a stricata, desfiguratu, urítu.

* **DIFFORMITATE**, s. f., *deformitas*, calitate de difforme, urítione, vitiu, rosine, desonóre, infamia.

DIFFUGIRE, v., *diffugere*, a fugi in

una parte si in alt'a, a fugi in desordine, a se dissipá.

DIFFUGIU, pl.-ie; *diffugium*, fuga sau fugire in diverse parti, dispersione.

* **DIFFUNDERE**, *diffunsi* si *diffunsei*, *diffunsu* si *diffussu*, v., *diffundere*, a versá, a respandí; a versá d'in unu vasu in altulu; refl. a se *diffunde*, a se versá; *sangele se diffunde in totu corpulu.*

* **DIFFUSILE**, adj., *diffusilis*, care se póte diffunde.

* **DIFFUSIONE**, s. f., *diffusio*, actione si effectu allu actionei de *diffundere*.

* **DIFFUSORIU**, -sória, adj. s., *diffusor*, care diffunde, care vérsa d'in unu vasu in altulu.

* **DIFFUSU**, -a, adj. part., *diffusus*, versatu, respanditu, intensu, largu: *scriptoriu diffusu*, care scrie multu.

DIFTONGU, s. masc., *diphthongus*, (*διφθογγος*), sonu compusu d'in doue vocali, precumu: *dau, dai, meu, mea, leu, bou*: *In limb'a romana avemu diftongi proprii si improprii, ba avemu chiaru si triftongi, precumu: dieu.*

* **DIGAMIA**, s. f., *digamia* (*διγαμία*), 1. secunda casatoria; secunda conunia, 2. secunda nunta, 2. bigamia.

* **DIGAMU**, -a, adj., *digamus*, (*διγαμος*), 1. casatoritu, conunatu de secund'a ora; 2. bigamu.

* **DIGERERE** si *digerire*, v., *digerere*, 1. a pune in ordine, 2. concoquere, a concóce, a mistuí, a prelucrá buccatele in stomachu: *stomachulu meu nu digere tóte speciele de buccate*; fig.: *sunt lucruri cari noi nu le potemu digere.*

* **DIGESTIBILE**, adj., *digestibilis*, care se póte *digere*.

* **DIGESTIONE**, s. f., *digestio*, actione si effectu allu actionei de *digerere*, distributione, ordinatione; concoctione.

* **DIGESTIVU**, -a, adj., *digestivus*, care serve a *digere*.

* **DIGESTORIU**, -tória, adj. s., *digestorius*, care digere; — s. m. reale *digestoriu*, vasu, organu in care se face *digestionea*.

* 1 **DIGESTU**, -a, adj. part., *digestus*, distribuitu, ordnatu; concoctu, mistuitu.

* 2 **DIGESTU**, pl.-e, *digesta, -orum*,

nume generale ce dau jurisconsultii anticei operelor loru : *digestele lui Justinianu se numescu si pandecte.*

* DIGESTURA, s. f., *digestio*, effectulu sau rezultatulu actionei de *digerere*

* DIGREDERE, *digressi* si *digressci*. *digressu*, *digredi*, contr. a *congrede*. a se abbate, a essi d'in calle, a se separá a se departá, a face una digressione.

* DIGRESSIONE, s. f., *digressio*, actione si effectu allu actionei de *digredere*, contr. *congressione*, separatione : *congressionea si digressionea nostra*, *congressio*, *digressio* nostra. Cic.; fig., departare sau abbatere de la subiectulu vorbirei sau scrierei.

* DIGRESSIVU, -a, adj. modale, *digrediens*, prin care se face *digressione*.

* DIGRESSORIU, -soria, adj. s., *digrediens*, care *digrede*, care se abbate, care esse d'in calle, care se separa, care se departedia.

* 1 DIGRESSU, -a, adj. part., *digressus*, abbatutu, essitu, d'in calle, separatu, departatu.

* 2 DIGRESSU, s. m., *digressus*, -u, actulu de *degredere* sau de *degressione*.

* DIAMBU, s. m., *dilambus* (δίταμπος) petioru metricu compusu d'induoii iambi.

DIJUDICARE si *dijudecare*, v., *dijudicare*, a judecá intre mai multe lucruri, a discerne, a distinge, a decide.

DIJUDICATIONE si *dijudicatione*, s. f., *dijudicatio*, judecata, sententia.

DIJUDICATORIU, -toria, adj. s., *dijudicator*, care *dijudeca*, care judeca intre mai multe lucruri, care discerne.

DIJUDICATRICE, si *dijudecatrice*, s. f., *dijudicatrix*; femina care *dijudeca*, care discerne.

DIJUDICATU, si *dijudecatu*, -a, adj. part., *dijudicatus*, judecatu, decisu.

DIJUGARE, v., *dijugare*, a desjugá, a separá; vedi *desjugare*.

DIJUGATIONE, s. f., *dijugatio*, actione de *dijugare*, desjugatione; vedi *desjugatione*.

DIJUGATORIU, -toria, adj. s., *dijugans*, care *dejuga*, desjugatoriu; vedi *desjugatoriu*.

DIJUGATU, -a, adj. part., *dijugatus*, desjugatu; vedi *desjugatu*.

* DILACERARE, v., *dilacerare*, a rumpe in buccati, a sfasciá, propr. si fig. *me dilacerà cu vorbele*.

* DILACERATIONE, s. f., *dilaceratio*, actione si effectu allu actionei de *dilacerare*, sfasciatura.

* DILACERATU, -a, adj. part., *dilaceratus*, ruptu, sfasciatu : *dilaceratu de calamitati*; *dilaceratu de acerbitati*, *dilaceratus acerbitatibus*. Tac.

* DILANIARE, v., *dilaniare*, a sfasciá, a taliá in buccati, propr. si fig.

* DILANIATU, -a, adj. part., *dilaniatus*, sfasciatu : *vestimente dilaniate*, *ánima dilaniata*, *dilaniata anima*. Lucr.

* DILAPIDARE, v., *dilapidare*, a dissipá a resipi, a spende fora mesura : *ellu dilapida tóta averea parentésca*.

* DILAPIDATIONE, s. f., *dilapidatio*, actione si effectu allu actionei de *dilapidare*, dissipatione.

* DILAPIDATORIU, -toria, adj. s., (*dilapidator*), care *dilapida*, care dissipa, dissipatoriu.

* DILAPIDATU, -a, adj. part., *dilapidatus*, dissipatu, resipitu : *avere dilapidata*, *banni dilapidati*.

DILATARE, v., *dilatare*, a face latu sau largu, a latí, a intende de parte, a propagá; refl. a se *dilatá*, *dilatari* : *metallele incaldite se dilata*.

DILATATIONE, s. f., *dilatatio*, actione si effectu allu actionei de *dilatare*, latire, estensione : *dilatationea ferrului*; *dilatationea aerului*.

DILATATORIU, -toria, adj. s., *dilatator*, care *dilata*, in t. s. verbului.

DILATATU, -a, adj. part., *dilatatus*, latitu, largitu, intensu, propagatu.

* DILATIONE, s. f., *dilatatio*, amânare, temporisare; vedi *differere* si *dilata*.

* DILATORIU, -toria, adj. s., *dilator*, *dilatorius*, *ammanatoriu*, *temporisatoriu*.

DILATRARE, v., *dilatrare*, a latrá tare.

DILATRATORIU, -toria, adj. s., *dilatator*, care *dilatra*, care latra tare, latratoriu.

†† DILATU, -a, part. pass., *dilatus*. Radecin'a derivatelor : *dilatatione* si *dilatoriu*.

DILASSARE, v., dilaxare, a largi, a deschide si a lassá se curra.

DILASSATU, -a, adj. part., dilaxatus, largitu, deschisu si lassatu se curra.

* DILECTANTE sau dilectante, s. m., (it. dilettante), amatoriu sau connoșcutoriu de artile formóse.

* DILECTIONE, s. f., dilectio, actione si effectu allu actionei de diligere, caritate, amore.

* DILECTU, -a, adj. part., dilectus, amatu, caru; vedi diligere.

* DILEMMA, pl.-mate, dilemma (διλημμα), rationamentu a carui propositioe maiore e unu judeciu disjunctivu; in specie rationamentu in care se néga in propositioe minore tote membrele disjuncte, si apoi in conclusionem se néga insasi propositioe maiore.

* DELEMATICU, -a, adj., relativu la dilemma : argumentu delematicu, rationamentu dilemmaticu.

* DILIGENTE, adj., diligens, care dilige, contr. negligente, care lucra cu diligentia, care cauta cu accuratetia de lucrurile selle care implenesce essactu detoriele selle, prin urmare accuratu, essactu, attentivu, economu, activu, laboriosu : unu omu diligente, unu june diligente, unu copillu diligente; diligentii castiga, negligentii perdu.

*1 DILIGENTIA, s. f., diligentia, calitate de diligente, lucrare diligente, contr. negligentia, activitate, cura attentiva, essactitudine, accurateti'a : a pune diligentia pre unu lucru, a lucrá cu diligentia, prin diligentia se invincu celle mai mari difficultati.

2 DILIGENTIA, (it. diligenza, fr. diligence), se numesce si unu carru publicu, care merge iute si regulatu : a callatori cu diligentia, amu plecatu si amu venitu in diligentia, intre aceste doue puncte nu ambla diligentia.

* DILIGERE si diligere, dilessi si dilessei, dilessu si dilectu, v., diligere, contr. negligere, a avé affectione pentru cineva sau ceva, a considerá, a onorá, a cultivá, a curá.

* DILOGIA, s. f., dilogia (διλογία), ambiguitate, sensu duplu, ecivocu.

* DILOPHU sau dilofu, s. m., dillo-

phus (δίλοφος), cu doue creste, sau cu cresta dupla.

* DILUCIDARE, v., dilucidare, a deslucí, a face lucidu, a luminá, a dilucidá unu cestione.

* DILUCIDATIONE, s. f., dilucidatio, actione si effectu allu actionei de dilucidare, lumina.

* DILUCIDATU, -a, adj. part., dilucidatus, deslucitu, luminatu.

* DILUCIDU, -a, adj., dilucidus, lucidu, claru, luminatu, luminosu.

* DILUCIRE, -escu, v., dilucescere, a incepe a lucí, a se face luce, a se face diua : dilucesce, se face diua, se crépa de dí.

* DILUCULU, s. m., diluculum, creatulu de diua, reversatulu de diua.

* DILUDIU, pl.-ie, diludium, intervalu de repausu intre doue jocuri, armistitiu.

* DILUERE, dilui, dilutu. v., diluere, a spellá cu totulu, a curetiá prin spellare, a sterge.

* DILUTU, a, adj. part., dilutus, spellatu; amestecatatu cu apa : vinu dilutu, vinu amestecatatu cu apa, omu dilutu, fig., omu béetu; subst. m., dilutu, dilutum; infusione sau dissolutione.

* DILUVIALE, adj., diluvialis, relativu la diluviu, proveniente de la diluviu : pamentu diluviale, in care nu e pétra.

* DILUVIARE, v., diluviare, a inundá, a se versá, a produce diluviu.

* DILUVIU, pl.-ie, diluvium, inundatione : diluviu universale; geologia ne atesta co au fostu unu mare numeru de diluvie pre pamentu; mythologia greca precumu si cea asiatica vorbesce despre diluviu.

DIMANETIA si diminétia, s. f., tempus matutinum, adv., mane, vedi demanétia.

* DIMENSIONE, s. f., dimensio, linia de mesurare : fa-care corpu are trei dimensiuni, in lungu, in latu si in altu; superfaci'a plana are numai doue dimensiuni; lini'a are numai una dimensiune.

DIMETATE, (cu di tare siueratu in diumetate, giuometate, junetate), s. f.,

medietas, **dimidium**, **dimidia pars**, *de dimetate*, **dimidius**; vedi *medietate*.

DIMETATIRE, *-escu*, v., **dimidare**, a impartí in dóue dimetàti; vedi *medietatire*.

DIMETATITU, *-a*, adj. part., **dimidiatus**, impartitu in dóue dimetàti; vedi *medietatitu*.

* **DIMETRIA**, s. f., **dimetria**, doi metri (iambici), versu iambicu dimetru.

* **DIMETRU**, *-a*, adj. s., **dimeter** si **dimetrus**, (*δίμετρος*), d'in doi metri, sau de dóue petióre metriche.

* **DIMICARE**, v., **dimicare**, a se luptá, a se bate, a combate; 2 a taliá buccatelle de pane sau de casiu si a le immolliá in apa calda; vedi si *dumicare*.

DIMICATIONE, s. f., **dimicatio**, 1. lupta, batalia; 2. dumicationè; vedi si *dumicatione*.

DIMICATORIU, *-tória*, adj. s., **dimicans**, care dimica in t. s. verbului.

DIMICATU, s. m., (1a micas *divisum*), **dumicatu**; vedi si *dumicatu*.

DIMIDIARE, v., **dimidare**, a impartí in dóue, a taliá in dóue, a dimetati.

DIMIDIATIONE, s. f., **dimidiatio**, actione si effectu allu actionei de *dime-diare*, separatione in dóue dimetati.

DIMIDIATU, *-a*, adj. part., **dimidiatus**, impartitu in dóue, taliatu in dóue, dimetatitu.

DIMIDIETATE, s. f., (**dimidietas**), **dimetate**, **medietate**, (corruptu in *diu-metate*, *giu-metate*, *jumetate*).

DIMIDIU, *-a*, adj., **dimidius** (d'in di si *medius*), de dimetate.

DIMINETIA, s. f., **tempus matutinum**, *adv.*, **mane**, vedi *demanétia*.

DIMINUERE si *diminuire*, v., **diminuere**, a menutá, a face menutu, a micusiorá, a face micu, a reduce; vedi *deminuere*.

DIMINUTIONE, s. f., **diminutio**, actione si effectu allu actionei de *diminuere*; vedi *deminutione*.

DIMINUTIVU, *-a*, adj., **diminutivus**, prin care se indica una diminutione; vedi *deminutivu*.

DIMINUTU, *-a*, adj. part., **diminutus**, menutatu, micusioratu, redussu; vedi *deminutu*.

DIMMISSIONARE, v., **dimittere**, a dá drumulu, a dá volia se se duca, a licentiá, a destituf d'in functione; vedi *demissionare*.

DIMMISSIONATU, *-a*, adj. part., **dimissus**, scossu sau essitu d'in functione, licentiatu, destituitu; vedi *demissionatu*.

DIMMISSIONE, s. f., **dimissio**, actione si effectu allu actionei de *dimittere*; vedi si *demissione*.

DIMISSORIU, *-sória*, adj. s., **dimissor**, **dimissorius**, care dimitte.

DIMISSU, *-a*, adj. part., **dimissus**, liberatu, liertatu, licentiatu, essitu d'in servitiu, scossu d'in functione.

DIMITTERE, *dimisi* si *dimisei*, **dimissu**, v., **dimittere**, a liberá, a liertá, a licentiá, a scóte d'in servitiu sau d'in functione, a *dimitte captivii*, a *dimitte peccatele*, *detoriele*, *tributele*; a *dimitte conciliulu*, *adunarca*, *senatulu*; a *dimitte arma'ta*, a *dimitte servitorii*, a *dimitte ministrii*; a si *dimitte soci'a*; a *dimitte men'a*, a *dimitte cur'a*, a *dimitte fug'a*, etc.; vedi si *demittere*.

* **DIMOTU**, *-a*, adj. part., **dimotus**, miscatu d'in locu, departatu, impartitu.

†† **DIMOVERE**, v., **dimovere**, a departá d'in locu, a departá; a impartí. Radecin'a derivatului *dimotu*.

D'IN, prep., (compusa d'in *de* si *in*, *de-in*, *d'in*), *ex*, *ab*, se pone ca si partile componentu *de* si *in*, cu accusativulu: *d'in mene*, *d'in tene*, *d'in sene*, *d'in noi*, *d'in voi*, *d'in elli*, *d'in elle*, *d'in casa*, *d'in gradina*, *d'in baserica*, *d'in teatru*, *d'in cetate*, *d'in satu*; assémine si compusele: *d'intru* si *d'intre*, *d'intr'ensulu*, *d'intr'ensa*, *d'intre noi*, *d'intre voi*. Tóte prepositionile si adverbiale compuse cu *in*, candu are se se arrete procederea d'in locu, ceru prepositionea *de*, si prin urmare presenta compositionea *d'in*, precumu: *d'inainte*, *d'inapoi*, *d'insusu*, *d'indiosu*, *d'inintru*, *d'inafora*, *d'incece*, *d'incollo*, *d'inderctu*. Vedi *de* si *in*.

DINA, (contrassu d'in *divina*), s. f., **diva**, **dea**, femina divina, **musa**, **gratia**, **maiestra**. D'in caus'a contractionei si a pronuntiationei póte co n'ar fi reu a se scrie *diina*. Pronuntia siuerata se aude si in derivate, *dinaticu*, etc.

DINATECIA si *dinaticia*, s. f., amen-
tia, inconsiderantia, temeritas; calitate
sau statu de *dinaticu*.

DINATECIRE, -escu, v., lymphare,
mente alquem excutere, in amentiam
incidere, a face *dinaticu*; a se *dinatici*,
a deveni *dinaticu*.

DINATECU si *dinaticu*, -a, (d'in *dinu*
sau *dina*), adj., lymphatus, vesanus, in-
sanus, mente captus, amens, demens,
furiosus, inconsiderans, inconsultus, te-
merus, levis, delirus, etc., essitu d'in
menti, afora d'in firea lui, smentitu,
capiu, nebonu; usiurellu, fora mente.

DINTE si *dimte* (cu *d* siueratu), s.
m. pl., *dinti* sau *dimti*, acellu-asi cu
dente, applicatu in speciale la *dentii*
care serve a tiné bene intensa tessutu-
r'a si care se chiama *tendechia*: *dintii*
tendechici.

D'INTRE, *d'intru*, vedi *d'in*, *intre*,
intru.

DINU, -a, (contrassud'in *divinu*), adj.,
divus, divinus, divinu.

* **DINUMERARE**, v., dinumerare, a
numera cu de ammenutulu, a computa,
a calcula, a numera pre mésa (bannii),
a solve: *mi a dinumeratu summ'a ce mi*
era detoriu, nu te voiu liertá peno ce nu
mi vei dinumerá denariulu de pe urma.

* **DINUMERATIONE**, s. f., dinume-
ratio, actione si effectu allu actionei de
dinumerare: *dinumerationea partiloru*,
in retorica.

* **DINUMERATIVU**, -a, adj. modale,
dinumerans, prin care se *dinumerá*:
modu dinumerativu, propositione dinu-
merativa.

* **DINUMERATORIU**, -tória, adj. s.,
dinumerans, care *dinumerá*.

* **DINUMERATU**, -a, adj. part.,
dinumeratus, numeratu, computatu, cal-
culatu, solutu.

DIOCESE, *diocese*, s. f., diocesis
(διοικησις), vedi *diocese*.

DIOCETE, *diocete*, s. m., diocetes
(διοικητής), vedi *diocete*.

DIOPTRA, s. f., (dioptra, διοπτρα si
διοπτρον), instrumentu opticu provedutu
la extremitati cu linie visuali, cu care
se servescu geometrii la mesurarea di-
stantieloru, a altitudiniloru, etc.

DIOPTRICA, s. f., (dioptrica, διοπ-
τρική), parte a physicei care tractedia
despre fenomenele ce produce lumin'a
refracta, trecundu prin medie cu desi-
tate diferente.

* **DIOPTRICU**, -a, adj., (dioptricus,
διοπτρικός), relativu la *dioptrica*: *in-*
strumente dioptrice, telescopiu dioptricu.

DIORA, pl. *diore* si *diori*, (quasi
diola), diluculum, crepusculum, aurora,
tempulu candu se revérsa de diua, se ap-
plica mai allesu in pl. in *diori de diua*;
cu articlu *diorile*.

* **DIORAMA**, pl. -mate, (d'in *diis*, du-
plu, si *δραμα*, visione), spectaclu opticu,
in care obiectele depinse apparu in spa-
tiu, si se apropia tare de realitate.

* **DIORAMATICU**, -a, adj., relativu
la *diorama*; (reu *dioramicu*).

DIORE si *diori*, pl. f., vedi *dióra*.

DIOSU, adv., deorsum, infra, contr.
susu, sursum: a *fi diosu*, a *stá diosu*, a
sedé diosu, a *cadé diosu*, a *merge pre*
diosu. Adverbiulu *diosu* se compune ca
tote adverbiele si prepositioni in lim-
b'a romana, cu diverse prepositioni spre
a arretá directionea lucrării, asia: *de*
diosu, *in diosu*, *d'in diosu*, *pre diosu*:
am luatu penele de diosu, *omu de diosu*,
ellu a plecatu in diosu, *elli vinu d'in*
diosu, *ellu umbra pre diosu*; inse compu-
sulu *d'in diosu* se dice nu numai cu in-
tellesu propriu: *de in diosu*, ci si cu
intellessulu apropiatu de allu simplu-
lui *diosu*: compara fratile: *siede diosu*,
siede d'indiosu; vedi si locutionile ana-
loge: *d'in coce*, *d'in collo*, la art. 1 *co* si
collo. — *Diosu* in pronuntia popularia
a degeneratu in *giosu*, apoi in *josu*.

* **DIPHTHONGU** si *diftongu*, s. m.,
diphthongus (διφθογγος), syllaba com-
pusa d'in doue vocali cari se pronuntia
cu una singura emissioue de voce, pre-
cumu: *au*, *ai*, *eu*, *ei*, *ou*, *oi*, in vorbele:
dau, *dai*, *meu*, *mei*, *bou*, *boi*, etc.; vedi
diftongu.

DIPLASIU, -a, adj., diplastus (διπλά-
σιος), duplu, mai mare de medietate.

* **DIPLINTHIU**, -a, adj., diplinthius
(διπλίνθιος), de doue caramide, care are
doue serie de caramide in grossimea sea:
muru diplinthiu.

† DIPLO-, (*διπλός*, duplu), in diverse compositioni de termini technici, precum ca: *diplonomu*, *diplonyche*, *diplopia*, *diplopođe*, *diplopteru*, etc.; vedi si *diploma*.

DIPLOMA, pl.-mate, diploma (*δίπλωμα*), duplicatura, fólia duplicata, de aci: 1. actu scrissu pre fólia duplicata, e-pistola recommendatória, passaportu; 2. actu publicu prin care se reconnoce unu dreptu, documentu: *diploma de bac-calaureatu*, *diploma de licentia*, *diploma de doctoratu*, *diploma de advocatu*, *diploma de nobilitate*, *diploma de civitate*, *diploma de membru allu unei societăți scientifice*, etc.

DIPLOMARIU, s. m., *diplomarius*, omu provedutu cu diploma de a callatorî pre spesele statului.

DIPLOMATARIU, s. m., (*diplomatarius*), 1. personale, care scrie *diplomatele*, care conserva diplomatele, archivariu de diplomate; 2. reale, *diplomatarium*, pl.-ie, locu unde se conserva diplomatele, archivu de diplomate: *diplomatarium statului*; 3. collectione de diplomate scrissa sau typarita, codice diplomaticu.

DIPLOMATÍA, s. f., (fr. *diplomatie*), scienti'a relationilor d'ntre state; de aci: portare de diplomatu, portare intellépta, si apoi: portare ecivoca.

DIPLOMATICA, s. f., (it. *diplomatica*, fr. *diplomatique*), scienti'a diplomatica, artea diplomatica.

DIPLOMATICU, -a, adj., (it. *diplomatico*, fr. *diplomatique*), relativu la *diplomatia*: *corpu diplomaticu*, *agente diplomaticu*; *relationi diplomatice*, *documente diplomatice*; *limba diplomatica*; *portare diplomatica*.

DIPLOMATISTU, s. m., (fr. *diplomate*), care se occupa cu studiulu diplomatoru ca documente.

DIPLOMATU, s. m., (fr. *diplomate*), care e versatu in *diplomatia*, care se occupa cu diplomati'a; agente diplomaticu: *mare diplomatu*, *diplomatu ageru*, *diplomatu finu*; *ellu se porta ca unu diplomatu*; *omeni sunt deprensi a nu crede unui diplomatu*; *diplomatii facu mari servitii statoloru*, *inse de multe ori ellu le incurca mai reu*.

DIPTAMU, s. m., vedi *dictamnu* sau *dictamu*.

* DIPTERU, -a, adj., *dipteros*, (*διπτερος*), 1. cu doue aripe: *dipterele forma una ordine de insecte cari au numai doue aripe*; 2. cu doue serie de colonne: *templu dipteru*, *teatru dipteru*.

* DIPTOTU, -a, adj., *diptotos*, (*διπτωτος*), cu doue casuri, in gramatica: *nomina diptota*, *numine cari au numai doue casuri*.

* DIPTYCHU, -a, adj., *diptychus*, (*διπτυχος*), cu doue table; subst. pl. *diptyche*, (*διπτυχα*, *διπτωχα*), table duple, documente scrisse pre atari table; la crestina: *commemoratorie*, pre cari se scria serie de numine proprie ce se commemorédia la servitiulu divinu.

* DIRA, s. f., *dira*, furia; presagiu sinistru; vedi *diru*.

DIRECTANGLU si *directangulu*, -a, adj., *directangulus*; vedi *derecanglu*.

DIRECTARE, v., dirigere; vedi *derec-tare* cu tóte derivatele selle.

DIRECTARIU, s. m., 1. *directarius*, furu care se introduce in case; 2. *regula*, *norma*, *canon*; vedi *derecariu*.

DIRECTILINIU, -a, adj., *directilinus*, vedi *derectiliniu*.

DIRECTIONE, s. f., *directio*, vedi *derectione*.

DIRECTIVU, -a, vedi *derecivuu*.

DIRECTORATU, s. m., vedi *derec-toratu*.

DIRECTORIU, -tória, adj. s., *director*, *directorius*, vedi *derec-torium*.

DIRECTRICE, s. f., (*directrix*), vedi *derec-trice*.

DIRECTU, -a, *directus*, *rectus*, *justus*; *jus*; vedi *derectu*.

DIRECTURA, s. f., *directura*, vedi *derec-tura*.

DIREGERE, *diressi* si *diressesi*, *diressu* si *directu*, v., dirigere, vedi *dere-gere*.

DIREGUTORÍA, s. f., *munus*, *officium*, vedi *deregutoria*.

DIREGUTORIU, -tória, adj. s., *director*, *administrator*, vedi *deregutoriu*.

†† DIREMERE, v., dirimere, (d'in dis si emere), a desface, a desbiná, a desuní; a decide; a destruge, a stricá.

Radecin'a derivatelor : *diremptu, diremptione, diremptoriu.*

* DIREMPTIONE, s. f., *diremptio*, desunire, desbinare, separatione, ruptura.

* DIREMPTORIUM, *-tória*, adj. s., desbinatoriu, decisoriu.

* DIREMPTUM, *-a*, adj. part., *diremptus*, desbinatu, desunitu, separatu, ruptu.

DIREPTARE, v., *dirigere*, vedi *delectare* cu toate derivatele selle.

DIREPTARIUM, s. m., *regula, norma, canon*, vedi *decretariu*.

DIREPTUM, *-a*, adj., *directus, rectus, justus, jus*; vedi *directu, directu* si *dreptu*.

DIRESSARE, v., *corrigerere, docere, instituerere*, vedi *deressare* si *dressare*, cu toate derivatele selle.

DIRESSUM, *-a*, adj. part., *correctus*, subst. *fucus*, vedi *deressu* si *dressu*.

DIRETTICARE, v., *disponere, collocare*, vedi *deretticare*, cu toate derivatele selle.

†† DIRIBERE, v., *diribere*, (d'in *dis* si *habere*), a distribui, a impartii, a numerá unulu câte unulu, a computá. Radecin'a derivatelor : *diribitu, diribitione* si *diribitoriu*.

* DIRIBITIONE, s. f., *diribitio*, actione si effectu alu actionei de *diribere*, in specie : numeratione de voturi sau suffragie in comitie.

* DIRIBITORIUM, s. m., 1. personale, *diribitor, distributoriu*; impartitoriu de buccate la méssa; numeratoriu de voturi in comitie; 2. reale, *diribitorium*, locu la Roma unde se distribuia popoului buccate, carne, etc., militariloru salariu.

* DIRIBITUM, *-a*, adj. part., *diribitus*, distribuitu, impartitu.

* DIRITATE, s. f., *diritas*, presagiu funestu, casu sinistru, infortuniu; reutate, crudelitate, barbaria.

* DIRUM, *-a*, adj., *dirus, reu, terribile, funestu, sinistru*, de reu auguriu; crudu, crudele, barbaru, infricosiatu, infricosiatoriu.

†† DIRUERE, *dirui, dirutu*, v., *diruere*, a derimá, a demolii. Radecin'a derivatelor : *dirutu, dirutione, dirutoriu*.

DIRUMPERE, v., *dirumpere* si *dirumpere*, vedi *dirupere*.

DIRUPERE, *dirupi, dirupsi* si *dirupsei, diruptu*, v., *dirumpere* si *dirumpere*, a rumpe in dóne, refl. *a se dirupe*, a crepá : *a dirupe legaturele, a dirupe societatea genului umanu; a se dirupe de dorere. de invidia, de risu*.

DIRUPTIONE, s. f., *diruptio*, actione si effectu alu actionei de *dirupere*, ruptura, fractura.

DIRUPTORIUM, *-tória*, adj. s., (*diruptor*), care dirupe.

DIRUPTUM, *-a*, adj. part., *diruptus*, ruptu in dóne, fractu; vettematu, surrupatu, (care are erni'a).

* DIRUTIONE, s. f., *dirutio*, derimitione, destructione.

* DIRUCTORIUM, *-tória*, adj. s., *diructor*, derimatoriu, destructoriu.

* DIRUTUM, *-a*, adj. part., *dirutus*, derimatu, demolitu, destrussu.

† DIS-, prep. inseparabile, in latin'a classica se pune intréga si nescambata inaintea consunelor : *c, p, t, j*, si inaintea totoru vocaliloru; inse *dijudicare* face esceptione, *disjugare*, admite si *dijugare*; in *diremere* (*dirimere*, in locu de *disimere*), si in *diribere*, (in locu de *disimere*), *s*, trece in *r*. Inaintea consunantelor : *d, g, l, m, n, r, v*, cade *s*. Inaintea consonei *f*, se assimila *s*. Inaintea consunei *s* pure, remâne *dis* intregu, déro candu *s* are dupo sene alta consuna, se pune numai *di*. In formele populare, pronuntiatá pre unele lectri *des*, éro in altele *dis*, acesta particula se pune inaintea totoru consunelor, afora de *s* impuru. — Cátu pentru intellessu, *dis*, sau *des*, ca provenita d'in *dis*, insemna proprie : despartire in dóne, si de aci in genere : separatione, interruptione, sau contrariulu de cea ce se espreme prin vorb'a simpla. Vedi si *des*-.

* DISARMONIA, s. f., *dissonantia*, vedi *desarmonia*.

* DISARMONICUM, *-a*, adj., *dissonans, dissonans*, vedi *desarmonicu*.

* DISARMONISARE, v., *dissonare, repugnare*, vedi *desarmonisare*.

* DISCEDERE, *discessi* si *discessi*,

discessu, v., *discedere*, a se duce, a se departá. a se retrage : a se respí.

* **DISCENTE**, adj. part. pres., *discens*, care invetia, care se instruesce.

* **DISCENTIA**, s. f., *discentia*, calitate de *discente*. invetiaré, invetiatura.

* **DISCIPLINA**, s. f., *disciplina*, vedi *disciplina*.

* **DISCEPLU**, -a, adj. s., *discipulus*, vedi *disciplu*.

DISCEPTARE, v., *disceptare*, (d'in *dis* si *captare*), 1. a desbate, a descóte a desputá; 2. a cercetá, a judecá, a decide, a pronuntiá : a disceptá controversie.

* **DISCEPTATIONE**, s. f., *disceptatio*, actione si effectu allu actionei de *disceptare*, descussione, contestatione; judecata, decisione.

* **DISCEPTORIU**, -tória, adj. s., *disceptator*, care discepta, care cercetédia, care judeca, judecatoriu, arbitru.

* **DISCEPTATRICE**, s. f., *disceptatrix*, femina care judeca, judecassa, arbitra.

* **DISCEPTATU**, -a, adj. part., *disceptatus*, desbatutu, cercetatu, judecatu.

†† **DISCERE**, v., *discere*, a invetiá, a se instruí. Radecin'a derivatelorú : *discente*, *discentia*, *disceplu*, *disciplina*, etc.

* **DISCERERE**, *discerui*, *discerutu* si *discesitu* sau *discisitu*, v., *disquirere*, a cercetá.

* **DISCERNERE**, *discernui*, *discerutu* si *discretu*, v., *discernere*, a distinge : *ellu nu discerne ouile de capre*.

* **DISCERNIMENTU**, pl.-e, (it. *discernimento*, fr. *discernement*), distinctio, *dispectio*, *dispectus*, actu de *discernere*, distinctione ce se face intre mai multe lucruri; facultate de a discerne, facultate de a distinge, judecata.

* **DISCERPERE**, *discerpui*, *discerputu*, si *discerptu*, v., *discerpere*, (d'in *dis* si *carpere*), a dirupe, a sfermá; a dissipá, a respí.

* **DISCENSIONE** sau *discissione*, s. f. *disquisitione*, cercetare; investigare, investigatione.

* **DISCESSIONE**, s. f., *discessio*, actione si effectu allu actionei de *discedere*, separatione, divisione, dissensione.

* 1 **DISCESSU**, -a, adj. part., *discessus*, care s'a dussu, care s'a retrassu.

* 2 **DISCESSU**, s. m., *discessus*, -u, acutulu de *discedere*, separatione, retragere.

† **DISCI**- (de la grec. *δισκος* *discu*), in diverse compositioni de termini tehnici, precumu : *discicolu*, *discicollu*, *disciferu*, *discifloru*, *disciformu*, etc.

* **DISCIDERE**, *discisi* si *discisei*, *discisu*, v., *discidere* (d'in *dis* si *cædere*), a taliá in dóne, a despicá, a despartí.

* **DISCIDIU**, pl.-ie, *discidium*, desunire, despartire, divortiu.

* **DISCINCTU**, -a, adj. part., *discinctus*, descinsu, destramatu, destraballatu.

* **DISCINDERE**, *discissi* si *discisei*, *discissu*, *discindere*, a taliá, a rupe, a sfasciá : *a discinde amicitiile*, *discindere amicitias*. Cic.

* **DISCINGERE**, *discinsi* si *discensei*, *discinsu* si *discinctu*, v., *discingere*, vedi *discingere*.

* **DISCIPLINA**, s. f., *disciplina*, 1. invetiatura, instructione, institutione, educatione; 2. ordine, regula de portare commune unei societati : *disciplina scolastica*, *disciplina militaria*; 3. punitione prescrissa prin regulele disciplinarie; 4. instrumentu de punitione, flagellu, vergella.

* **DISCIPLINARE**, v., (it. *disciplinare*, fr. *discipliner*), a supune disciplinei, a tiné in disciplina, a invetiá disciplin'a, a deprende la disciplina.

* **DISCIPLINARIU**, -a, adj., (fr. *disciplinaire*), relativu la disciplina : *regulamentu disciplinariu*, *punitione disciplinaria*, subs. m., cellu ce applica disciplin'a : *disciplinariulu e necessariu pentru copilli*, *necessariu pentru militari*, *adese si pentru ómeni mari*.

* **DISCIPLINATORIU**, -tória, adj. s., care invetia pe altii disciplin'a.

* **DISCIPLINATU**, -a, adj. part., (it. *disciplinato*, fr. *discipliné*), deprensu la disciplina : *armata disciplinata*, *militari bene disciplinati*.

* **DISCIPLU**, -a, adj. s., *discipulus*, care invetia ceva, care invetia una arte sau una scientia, scolariu, alumnu : *maistrulu si disciplii sei*, *disciplii invetia de*

la maiestru, maiestrulu invétia pre discipuli.

* DISCIPULATU, s. m., *discipulatus*, 1. stare de discipulu; 2. adunare de discipuli.

* DISCIPULU, s. m., *discipulus*, vedi *discipulu*.

* DISCISITIONE, s. f., *disquisitio*, cercetare, investigare, investigatione; vedi *discesitione*.

* DISCISITORIU, *-tória*, adj. s., *disquisitor*, cercetatoriu.

* DISCISITU, *-a*, adj. part., *disquisitus*, cercetatu; vedi *discerere*.

* DISCISSIONE, s. f., *discessio*, acțiune de *discindere*, separatione, divisione; diereșe in gramm.; desbinare, desunire, schisma in ecclesia.

* DISCISSU, *-a*, adj. part., *discissus*, taliatu in dóue, sfasciatu, ruptu, separatu, desbinatu.

* DISCISSURA, s. f., *discissura*, sfasciatura, ruptura.

* DISCLAUARE, v., *dissolvere*, vedi *desclauare* cu tóte derivatele selle.

DISCLUDERE, v., *discludere*, *aprire*, vedi *descludere* cu tóte derivatele selle.

DISCOIDE, s. f., *discoides* (*δίσκοειδής*), figura assémine unui discu.

DISCOCERE, *discopsi* si *discopsei*, *discoptu* si *discoctu*, v., *discoquere*, a ferbe bene, a ferbe mólle.

DISCOCTU, *-a*, adj. part., *discoctus*, bene fertu, fertu mólle.

DISCOLORU, *-a*, adj., *discolor*, *discolorius* si *discolorus*, cu diverse colori; de alta colore.

DISCONCINNU, *-a*, adj., *disconcinuus*, contr. *concinnu*, desornatu, care nu e formosu, care nu se unesce, care e in desaccordu.

DISCONTINUARE, v., *intermittere*, a interrompe, a incetá de a continuá; vedi *descontinuaré*.

DISCONVENIENTE, adj. part. pres., *disconveniens*, disarmonicu, discordante; dissonante, dissémine.

DISCONVENIENTIA, s. f., *disconvenientia*, disarmonía, discordia, dissonantia, dissemitilate.

DISCONVENIRE, v., *disconvenire*,

a nu convení, a nu se uní, a disarmonisá, a fi in disarmonía.

DISCONVENTU, *-a*, adj. part., *disconveniens*, care nu se unesce, care nu se accorda.

* DISCOPHORU sau *discoforu*, s. m., *discophorus* (*δισκοφόρος*), care duce disculu cu buccate.

DISCORDABILE, adj., *discordabilis*, care nu se accorda; care e applecatu la discordia.

DISCORDANTE, adj. part. pres., *discors*, *discordans*, care e in discordia, care produce discordia, care e in desarmonía, care se cérta.

DISCORDANTIA, s. f., *discordia*, desaccordu, desarmonía, lipse de intellegere, cérta.

DISCORDARE, v., *discordare*, a fi in discordia, a fi in neintellegere, a fi in cérta, a nu se uní, a se certá, a se luptá.

DISCORDE, adj., *discors*, discordante, care nu se accorda, care se cérta.

DISCORDIA, s. f., *discordia*, neintellegere, desunire, cérta, lupta; desaccordu, desarmonía.

DISCORDIOSU, *-a*, adj., *discordiosus*, plenu de discordia, applecatu la discordia, applecatu la cérta.

DISCREDITARE, *fidem abrogare*, vedi *descreditare*.

DISCREDITU, s. m., *imminuta auctoritas*, vedi *descreditu*.

DISCREPANTE, adj. part. pres., *discrepans*, care discrepa, care differe, diferente.

DISCREPANTIA, s. f., *discrepantia*, differentia, desaccordu.

DISCREPARE, v., *discrepare*, a diferí, a dá unu sonu diferente, a nu se uní, a nu se accordá.

DISCRESCERE, v., *discrescere*, a cresce in latúri, a se ingrossá; diversu de *descrecere*.

DISCRETIONE, s. f., *discretio*, (fr. *discrétion*, it. *discrezione*), 1. acțiune de discernere, de distingere, de allegere, dinstinctione, differentia, allectione; 2. modestia, moderatione, pudore; 3. arbitriu, potestate; 4. libertate de a satisfacé appetitulu; 5. fidelitate in custo-

direa unui secretu : *ellu distribue arme, inse cu discretione; nu se convine discretionei melle a cere mai multu; aceste mesure se lassara discretionei generalului; ne dadera de mancare dupo discretione; am una socia de una discretione probata.*

DISCRETIVU, -a, adj., discretivus, prin care se discerne, care are proprietatea de a discerne.

DISCRETORIU, -tória, adj. s., discretor, care discerne.

DISCRETU, -a, adj. part., discretus, 1. distinctu, separatu : *numeru discretu*; 2. moderatu, prudente : *ellu e discretu in cererile selle*; 3. care scie custodí unu secretu : *una socia forte discreta.*

* **DISCRIME**, pl., *discrimine*, discrimen (de la discernere), distinctiune, differentia, dissentimentu, separatione, intervallu, crise, momentu decisivu; mare periclu.

* **DISCRIMINALE**, adj., discriminatis, (ital. *discriminale*), care serve a discriminá, a distinge, a separá.

* **DISCRIMINARE**, v., discriminare, a discerne, a distinge, a separá.

* **DISCRIMINATIONE**, s. f., discriminatio, actiune de *discriminare*, separatione.

DISCRIMINATORIU, -tória, adj. s., discriminator, care discrimina, care discerne, care distinge, care face differentia.

* **DISCRIMINATRICE**, s. f., discriminatrix, femina care discerne.

* **DISCRIMINATU**, -a, adj. part., discriminatus, distinctu, separatu, differentiatu.

* **DISCRIMINOSU**, -a, adj., discriminosus, plenu de discrimine, plenu de pericle, periculosu.

* **DISCRUCIARE**, v., discruciare, a tormentá crudele.

* **1 DISCRUCIATU**, -a, adj. partic., discruciatatus, tormentatu cu crudelitate.

* **2 DISCRUCIATU**, s. m., discruciatatus, u, tortura, sufferentia crudele.

DISCU, s. m., discus, vasu rotundu planu sau pucinu concavu, patera; *disculu pe care se pone pana de consecratu la baserica.*

DISCULCIARE, v., discalceare, vedi *desculciare.*

DISCULCIU, -a, adj., discalceatus, vedi *desculciu.*

DISCUNIARE, v., reserare, aperire; vedi *descuniare* cu tote derivatele selle.

DISCURRERE, *discursi* si *discurse*, *discursu*, v., discurrere, 1. a curre prin, a curre d'in diverse parti; 2. a vorbí, a conversá : *a discurre prin temple, prin paduri; a discurre la arme; elle discurre de demaneti'a peno ser'a.*

* **DISCURSARE**, v., discursare, 1. a allergá in cóce si in collo, 2. a conversá, a face discurse.

* **DISCURSATIONE**, s. f., discursatio, actiune de discursare, allergare in diverse parti; — conversatione.

* **DISCURSATORIU**, -tória, adj. s., discursator, care discursa, care infesta prin discursationile ce face.

* **DISCURSIONE**, s. f., discursio, actiune si effectu allu actiunei de *discurrere*, allergare, amblare in cóce si in collo.

* **DISCURSIVU**, -a, adj., (it. *discorsivo*, fr. *discursif*), prin care se rationeda, relativu la rationamentu, care se serve cu rationamentulu puru : *filosofi'a e una scientia discursiva; omulu e dotatu de la natura cu facultatea discursiva; scientiele discursive se distingu de celle matematice cari au marele privilegiu de a poté offeri demonstrationi intuitive.*

* **DISCURSORIU**, -sória, adj. s., discurrens, care *discurre*, in t. s. verbului.

* **DISCURSU**, s. m., discursus, -us, 1. actiune si resultat allu actiunei de *discurrere*, allergare, allergatura in diverse parti; 2. coventu, conversatione, oratione : *discursulu fu scurtu si claru; in discursulu ce amu avut nu s'au scambatu vorbe aspre; la finitulu discursului ne spuse co nu póte merge cu noi.*

* **DISCUSSIONE**, s. f., discussio, actiune si effectu allu actiunei de *discutere*, desbatere, cercetare cu attentione : *doct'a discussione a reversatu multa lumina asupr'a punctelorlu celloరు mai importanti; s'a primitu articulu de lege fora discussione.*

* **DISCUSSIVU**, -a, adj., (fr. *discus-*

sir), prin care se discute; prin care se resolve.

* DISCUSSORIUM, -soria, adj. s., discussor, care discute, care cercetă; — verificatoriu, inspectoriu, controlatoriu de finantie.

* DISCUSSU, -a, adj. part. discussus, desbatutu, cercetatu, examinatu.

* DISCUTERE, discussi si discussi, discussu, v., discutere, (de la dis si quater), a scutura, a da diosu, a despica, a dissipa, a resolve; a desbata, a cerceta, a examina cu attentione, a descura, a judeca: a discute una materia, a discute asupra unei materia; discutemu ca se ne luminamu; discuteti fora passione; illi discutit. nu disputa.

* DISEREDARE, si diseredare, v., exheredare, vedi deseredare si desereditare cu tote derivatele lor.

* DISGLUTINARE, v., disglutinare, contr. glutinare, a desface ce a fostu glutinatu, a desclaua.

* DISGRATIA, s. f., (it. disgrazia, fr. disgrace), 1. offensa, offensa, perderea gratiei unui omu: illi a cadutu in disgratia principelui; 2. casus, aerumna, infortunium, calamitate: ce mare disgratia a venitu asupra capului lui.

* DISGRATIARE, v., (fr. disgracier, ital. di-graziare), ex animo officere, a priva pre cineva de gratia sau de favorea sea: am disgratiatu pre acci omeni foru caracteriu.

* DISGRATIATU, -a, adj. part., (fr. disgracie, it. disgraziato), cadutu in disgratia, calamitosu.

* DISGREGARE, v., disgregare, contr. aggregare, a desparta, a separa, a desuni.

* DISGREGATU, -a, adj. part., disgregatus, despartitu, separatu, desunitu.

†† DISIECERE, disieci, disiectu si disiectu, v., disiecere, a arrunca in una parte si in alta, a dispersa, a dissipa, a rupe. Radecin'a derivatelor disiectu, disiectione, disiectare.

* DISIECTARE, v., disiectare, a arrunca in coce si in collo, a dispersa, a dissipa.

* DISIECTIONE, s. f., (disiectio), disiectus, -u, actione si effectu allu actionei de disiecere, dispersione, disipatione.

* DISIECTU, -a, adj. part., disiectus, dispersu, dissipatu.

* DISIEPTARE, v., disiectare, vedi disiectare.

* DISIEPTATIONE, s. f., (disiectio), vedi disiectione.

* DISIEPTATU, -a, adj. part., disiectus, vedi disiectu.

* DISIEPTU, -a, adj. part., disiectus, vedi disiectu.

* DISJUGARE, v., disjugare, vedi desjugare cu tote derivatele selle.

* DISJUNCTIONE, s. f., disjunctio, actione si effectu allu actionei de disjungere, desunire, separare, separatione, divisione; propositione disjunctiva in retorica.

* DISJUNCTIVU, -a, adj., disjunctivus, prin care se disjunge, prin care se arrata una disjunctio: propositione disjunctiva. judeciu disjunctiv. syllogismu disjunctiv.

* DISJUNCTU, -a, adj. part., disjunctus, desunitu, despartitu, separatu, membra disjuncte.

* DISJUNGERE, disjungi si disjunsei, disjunsu si disjunctu, v., disjungere, a desuni, a desbina, a desparta, a separa: prin morte suffletulu se disjunge de corp; neci una data nu ne amu potutu adjungere cu omeni acesti-a, ocumu ne amu disjunsu cu totulu.

* DISPANDERE, dispansi, si dispansesi, dispansu si dispansu, v., dispandere, a intende, a deschide; a amplifica, a desvolta.

* DISPANSU, -a, adj. part., dispansus, intensu, deschisu: mana dispansa, dispansa manus. Suet.

* DISPARARE, v., disparare, a separa, a desparta, a diversifica; a differa, a fi diferente.

* DISPARATIONE, s. f., disparatio, actione de disparare, separatione.

* DISPARATU, -a, adj. part., disparatus, separatu; oppusu, repugnante, diversu, diferente, inecale.

DISPARERE, disparui, disparutu, v., (it. disparire, fr. disparaitre), evanescere, ex oculis elabi, a inceta de a appare, a peri d'in ochi, a se face nevadutu; vedi desparere.

*DISPARILE, adj., *disparilis*, dissémine, diferente, inecale.

*DISPARILITATE, s. f., *disparilitas*, dissémilitate, differentia.

DISPARTITIONE, s. f., (fr. *dispartition*), acțiune de *disparere*; contr. *apparitione*; vedi si *desparitione*.

*DISPARIU, -ia, adj., *dispar*, dissémine, diferente, inecale : *a avé ceva in sene dispariu cu sene insusi*, habere in se aliquid *dispar sui*. Cic.

DISPARTIBILE, adj., *dispartibilis*, divisibile; vedi *despartibile*.

DISPARTIBILITATE, s. f., vedi *despartibilitate*.

DISPARTIRE, v., *dispartire*, vedi *despartire*.

†DISPECERE, v., *dispecere*, a caută cu ochii in derept'a si in stang'a, a caută impregiurt, a deschide ochii, a distinge, a discerne, a considerá, a essaminá. Radecin'a derivatoru : *dispectu*, *dispectione*, *dispectare*, etc.

*DISPECTARE, v., *dispectare*, a considerá, a essaminá, a scrutá.

*DISPECTIONE, s. f., *dispectio*, acțiune de discernere, de essaminare, de scrutare.

*DISPECTORIU, -tória, adj. s., *dispector*, care essamina, care scruta, essaminatoriu, scrutatoriu.

*DISPELLERE, *dispulsi* si *dispulsci*, *dispulsi*, v., *dispellere*, a disperse, a dispersá, a dissipá, a resipí.

*DISPENDERE, *dispensi* si *dispensci*, *dispensu*, v., *dispendere*, *expendere*, a spende fora mesura, a resipí.

*DISPENDIOSU, -a, adj., *dispendiosus*, care cauza mari dispendie, stricatiosu, onerosu.

*DISPENDIU, pl.-ie, *dispendium*, spensa, damnu, perdere.

DISPENSA, s. f., (it. *dispensa*, fr. *dispense*), *immunitas*, liertare, scutire, essemptione, immunitate; vedi *dispensare* si *dispensatione*.

1 DISPENSARE, v., *dispensare*, (it. *dispensare*, fr. *dispenser*), 1. a distribuí, a impartí, 2. a liertá una detoria, a scuti de una sarcina : *a dispensá pre unu omu de servitiulu militariu*; *dispensati-me de a vorbí*; *me dispensu de*

a cená cu voi; *nu ve poteti dispensá de a implent detoriele de omu onestu*.

2 DISPENSARE, s. verbale, *dispensatio*, vedi *dispensatione*.

DISPENSATIONE, s. f., *dispensatio*, *immunitas*, acțiune de *dispensare*, 1. distributie, administratiune de avere; 2. essemptione, immunitate : *dispensatione de a ajuná*, *dispensatione de servitiu militariu*.

DISPENSATIVU, -a, *dispensativus*, relativu la economi'a domestica.

DISPENSATORIU, -tória, adj. s., *dispensatorius*, *dispensator*, care dispensa : 1. distributoriu, administratoriu de avere, economu; 2. liertatoriu de detorie, scutitoriu de sarcine.

DISPENSATRICE, s. f., *dispensatrix*, femina care *dispensa*, care preveghiédia asupr'a economiei, economá.

DISPENSATU, -a, adj. part., *dispensatus*, 1. distribuitu, impartitu; 2. liertatu de una detoria, scutitu de una sarcina ; *dispensatu de peccate*, *dispensata de ajunu*, *dispensatu de servitiu militariu*, *dispensati de juramentu*.

DISPENSORIU, -sória, adj. s., (it. *dispensero*), economu, preveghiatoriu asupr'a starei economice a unei case.

DISPENSU, -a, adj. part., *dispensus*, distribuitu, impartitu; resipitu.

DISPERDERE, *disperđui*, *disperđutu* si *disperđitu*, v., *disperdere*, a perde cu totulu, a destruge, a ruiná : *a disperde averea parentésca*; *colorea se disperde*.

DISPERDITIOE, s. f., *disperditio*, acțiune si effectu allu acțiunei de *disperdere*, perdere totale, destructione, ruina.

DISPERGERE, *dispersi* si *dispersei*, *dispersu*, v., *dispergere*, a arruncá in una parte si in alt'a, a respandí, a resipí, a dispersá : *venturile dispergu nuerii*; *a si disperse poterile*; *elle dispergu rumori false*.

DISPERIRE, v., *disperire*, a perí cu totulu, a se perde cu totulu, a se stricá, a morí.

DISPERSARE, v., (fr. *disperser*), *dispergere*, a disperse, a respandí a resipí, a dissipá : *a dispersá armat'a inimicului*; *militarii se dispersara in diverse locuri*.

DISPERSATU, -a, adj. part., dispersus, respanditu, resipitu, dissipatu.

DISPERSIONE, s. f., dispersio, actione si effectu allu actionei de dispergere, dissipatione.

DISPERSIVU, -a, adj. modale, dispersgens, prin care se disperse: *vitru dispersivu de lumina*.

DISPERSU, -a, adj. part., dispersus, respanditu, resipitu, dissipatu, dispersatu.

DISPLICENTE, adj. part. pres., displicens, care nu place, care displace.

DISPLICENTIA, s. f., displicentia, calitate de displicente, displacere, neplacere.

DISPLICERE, v., displicere, vedi displacere.

DISPLODERE, displosi si displosei, displosu, v., disploedere, a deschide cu vuetu, a dá drumulu se éssa cu tunetu: *a disploede pusc'a*.

DISPLOSU, -a, adj. part., displosus, deschisu cu vuetu, emissu cu tunetu.

DISPOLIARE, v., dispoliare, despoliare, vedi despoliare cu tote derivatele selle.

DISPONDEU, s. m., dispondeus, (δισπώνδευος), petioru metricu de doui spondei.

DISPONERE, v., disponere, vedi desponere cu tote derivatele selle.

DISPROPORTIONATU, -a, adj. part., (it. disproporzionato, fr. disproportionné), inæqualis, dispar, impar, fora proportione: *poteri disproporzionate*.

DISPROPORTIONE, s. f., (it. disproporzione, fr. disproportion), inæqualitas, disparitas, incongruentia: *disproporzione de poteri, disproporzionea partiloru*.

* DISPULBERARE, v., dispulverare, a reduce in pulbere, a pulberisá, si a curetiá sau scuturá de pulbere.

* DISPULSU, -a, adj. part., dispulsus, dispersu, dispersatu, dissipatu.

* DISPUNCTIONE, s. f., dispunctio, actione si effectu allu actionei de dispungere, revisione, verificatione de compute, essaminare, judecata.

* DISPUNCTORIU, -tória, adj. s., dispunctor, essaminatoriu, judecatoriu.

* DISPUNCTU, -a, adj. part., dis-

punctus, essaminatu, probatu, confirmatu.

* DISPUNGERE, dispunsi si dispunsei, dispunsu, dispunctu, dispuntu. v., dispungere, a essaminá, a verificá, a bilanciá computele, a inclauá computele; a distribu recompena.

DISPUTA, s. f., disputatio, vedi disputa.

DISPUTARE, v., disputare, vedi disputa cu tote derivatele selle.

DISSA, s. f., vedi dissu.

DISSECARE, s., dissecare, a taliá in dóue, a despartí prin taliare: *a dissecá unu cadaveru spre a studiá organismulu*.

* DISSECTIONE, s. f., dissectio, actione si effectu allu actionei de dissecare: *dissectione anatomica*.

* DISSECTU, -a, adj. part., dissectus, taliatu in doue, despartitu prin dissectione.

DISSEMINARE, v., disseminare, 1. a seminá in derepta si in stang'a, a respandí, a publicá, a propagá: *elli dissemina diverse vorbe in vulgu*. 2. a nu fi assémine, a nu seminá, *dissemillis esse*.

DISSEMINATIONE, s. f., disseminatio, actione de disseminare, propagatio.

DISSEMINATORIU, -tória, adj. s., disseminans, care dissemina, care propaga.

DISSEMINATU, -a, adj. part., disseminatus, respanditu, publicatu, propagatu.

DISSEMINE, adj., dissemillis, contr. *asemine*, diferente d'in tote punctele de comparatione, diferente la figura, cu forma diferente.

DISSEMINITATE, s. f., dissemilitudo, contr. *aseminitate* sau *seminitate*, differentia de figura sau de forma.

DISSENSIÖNE, s. f., dissensio, actione si effectu allu actionei de dissentire, dissentimentu, diversitate de sentimentu, discordia, repunnantia, certa.

DISSENSORIU, -sória, adj. s., dissensor, care *dissentente*, care e de unu sentimentu diferente.

DISSENSU, s. m., dissensus, dissentimentu.

DISSIDENTIMENTU, pl.-e, *dissensus*, *dissentio*, diversitate de sentimentu.

DISSENTIRE, v., *dissentire*, contr. *consentire*, a senti altramente, a fi de parere diversa, a nu se intellege cu, a nu se involi cu : *totu satulu consente, numai vaccariulu dissente; ellu dissente cu sene insusi.*

DISSERARE, v., *disserare* (de la *dis* si *sera*), a descuniá, a deschide ser'a.

DISSERENARE, v., *disserenare*, a se serená bene.

†† **DISSERERE**, *disserui, disserutu* si *dissertu*, v., *disserere*, a discute, a dissertá, a vorbi. Radecin'a derivatelor *dissertu, dissertare, dissertatione, dissertatoriu.*

* **DISSERTARE**, v., *dissertare*, a discute, a discurre, a vorbi, a tractá vorbindu : *dissertámu assupr'a diverselor obiecte de scientia; ellu dissertá assupr'a luminei si a caldurei.*

DISSERTATIONE, s. f., *dissertatio*, actione si resultatu allu actionei de *dissertare*, discussione, discursu, tractatu verbale sau scrisu.

DISSERTATORIU, -*toria*, adj. s., *dissertator*, care *disserta*, care discute, care tractédia unu obiectu de scientie cu voce viua sau in scrisu.

DISSERTORIU, -*toria*, adj. s., *dissertor*, care *dissere*, *dissertatoriu.*

DISSERTU, -*a*, adj. part., *dissertus* si *disertus*, bene combinatu, bene compusu, claru si precisu, elocente.

* **DISSIDENTE**, adj. part. pres., *dissidens*, care nu se unesce, care nu se intellege cu altulu, desbinatu, oppusu.

* **DISSIDENTIA**, s. f., *dissidentia*, calitate de *dissedente*, oppositione, antipathia.

†† **DISSIDERE**, v., *dissidere*, (d'in *dis* si *sedere*), a se sedé departe unulu de altulu, a se departá, a se desuni, a se desbiná, a se certá, a se luptá. Radecin'a derivatelor : *dissidente, dissidentia, dissidiu, dissidiosu.*

* **DISSIDIOSU**, -*a*, adj., *dissidens*, care nu se unesce, care nu se intellege cu altii; applicatu la *dissidiu*, applicatu la *cérta.*

* **DISSIDIU**, pl.-ie; *dissidium*, dis-

sensu, dissentimentu, discordia, cérta, lupta.

* **DISSIMILE**, adj., *dissimilis* (d'in *dis* si *similis*), *dissemine*, diferente la figura, diferente la forma, care nu sémina cu altulu.

* **DISSIMILITATE**, s. f., *dissimilitudo*, calitate sau stare de *dissimile*, differentia, disseminitate.

* **DISSIMILITUDINE**, s. f., *dissimilitudo*, stare de *dissimile*, lipse de similitudine, differentia in semnele de comparatione.

* **DISSIMULAMENTU**, pl.-e, *dissimulamentum*, modu de *dissimulare*, actu de *dissimulare.*

* **DISSIMULANTE**, adj. part. pres., *dissimulans*, care *dissimula*, care finge, care se face co nu scie, care ascunde.

* **DISSIMULANTIA**, s. f., *dissimulantia*, stare de *dissimulante*, *dissimulatione.*

* **DISSIMULARE**, v., *dissimulare*, a simulá un'a si a face alt'a, a finge, a ascunde, a se face co nu scie, a se preface; inse intre *dissimulare* si simplulu *simulare* existe una differentia de intellesu care resare d'in frasi ca : *dissimulámu ce e, simulámu ce nu e; innocenti'a simulata dissimula perfidi'a unui fuciaru.*

* **DISSIMULATIONE**, s. f., *dissimulatio*, actione si effectu allu actionei de *dissimulare*, fictione, simulatione contraria, ironia; negligentia, incuria.

* **DISSIMULATORIU**, -*toria*, adj. s., *dissimulator*, care *dissimula*, care finge altu ceva, care ascunde; ironicu.

* **DISSIMULATU**, -*a*, adj. part., *dissimulatus*, prefacutu, fictu, ascunsu.

* **DISSIPABILE**, adj., *dissipabilis*, care se póte *dissipá*, care se *dissipa* usioru, care se evaporédia usioru.

* **DISSIPABILITATE**, s. f., calitate de *dissipabile*, facilitate de a se *dissipá.*

* **DISSIPARE**, v., *dissipare*, (d'in *dis* si *sipare*, arch. *supare*), a respici, a dispersá, a respandí; a resolve; a destruge, a nemici : *a dissipá avorea parentésca, dissipare patrimonium. Cic. inimicii se dispara in cetati; vinulu dissipa curele.*

* DISSIPATIONE, s. f., *dissipatio*, acțiune de *dissipare*, respitiune, desperiune, dissoluțiune (de corpuri), destrucțiune.

* DISSIPATORIU, -*tória*, adj. s., *dissipator*, care dissipa, respitoriū, destructoriū.

* DISSIPATU, -*a*, adj. part., *dissipatus*, respitu, dispersu, dispersatu, dissolutu.

DISSOCIABILE, adj., *dissociabilis*, care nu se pôte asociá, care nu se pôte uní, incompatibile. contr. *sociabile*.

DISSOCIABILITATE, s. f., calitate si stare de *dissociabile*, contr. *sociabilitate*.

DISSOCIALE, adj., *dissocialis*, contr. *sociale*, care fuge de societatea ómeniloru, care e contrariu societatii ómeniloru.

DISSOCIARE, v., *dissociare*, contr. *associare*. a rupe societatea, a desuní, a desparti, a segregá, a separá: *a dissociá caus' a sea*, *dissociare causam suam*. Tac.

DISSOCIATIONE, s. f., *dissociatio*, acțiune si effectu allu acțiunei de *dissociare*, separatiune; anhipatía, repumnantia.

DISSOCIATU, -*a*, adj. part., *dissociatus*, desunitu, despartitu, segregatu, separatu.

* DISSOLBERE, sau *dissolvere*, *dissolvi* si *dissolsei*, *dissolsu*, *dissoltu* si *dissolutu*, v., *dissolvere*, a desface, a deslegá, a desuní, a desparti, a respi, a reduce in stare licida; a corrupe, a mollesi; refl. *a se dissolbe*, *dissolvi*: *a dissolbe un'a adunare sau una societate*, *á dissolbe detoriele*, *a dissolbe ghiaci'a*; *plumbulu se dissolbe la focu*.

* DISSOLUBILE, adj., *dissolubilis*, care se pôte *dissolbe* in t. s. verbului: *corpuri dissolubili in apa*.

* DISSOLUBILITATE, s. f., calitate si stare de *dissolubile*, facilitate de a se *dissólbe*.

DISSOLUTIONE, s. f., *dissolutio*, acțiune si effectu allu acțiunei de *dissolbere*, separatiune a partiloru, destrucțiune; debilitate, mollitiune; vietia dissoluta.

* DISSOLUTORIU, -*tória*, adj. s., *dissolutor*, care dissolbe, care destruge, destructoriū.

* DISSOLUTRICE, s. f., *dissolatrix*, femina care dissolbe, care destruge, destructrice.

* DISSOLUTU, -*a*, adj. part., *dissolutus*, desfacutu, deslegatu, desunitu, despartitu, desfrenatu, destrussu, redussu in stare licida.

* DISSOLVERE, *dissolui*, *dissolutu* si *dissoltu*, v., *dissolvere*, vedi *dissolbere*.

DISSONANTE, adj. part. pres., *dissonans*, *dissonus*, contr. *consonante*, care nu consuna cu altulu, discordante; diferente.

DISSONANTIA, s. f., *dissonantia*, stare de *dissonante*, differentia de sonuri. desaccordu, desarmonía.

DISSONARE sau *dissunare*, v., *dissunare*, contr. *consonare*, a suná diversu de altulu, a nu consuná, a nu armonisá, a disarmonisá, a discordá, a differi de altulu.

DISSONORU, -*a*, adj., *dissonorus*, care da unu sonu diversu, dissonu, dissonante.

DISSONU, -*a*, adj., *dissonus*, dissonante, discordante: *voci dissonae*, *versuri dissonae*, *cantare dissona*.

DISSORTE, adj., *dissors*, care n'are parte la sorti, care nu e consorte.

DISSORTIU, s. m., *dissortium*, contr. *consortiu*, desunire.

DISSU, -*a*, (d'in *dicere*); 1. part., *dictus-a-um*: *idee reu cogitate si mai reu disse*; 2. s. f., *dissa*, dictum: *duo diss'a vostra*, *a nu se luá duo dissele unoru-a si altoru-a*.

†† DISSUADERE, *dissuasi* si *dissuasci*, *dissuasv*, v., *dissuadere*, a lucrá prin argumente ca cineva se se lasse de una parere, de una portare, de una interprendre, a desmentá. Radecina derivatelorū: *dissuasv*, *dissuasione*, *dissuasivu*, *dissuasoriu*.

* DISSUASIONE, s. f., *dissuasio*, acțiune si effectu allu acțiunei de *dissuadere*, de desmentare, de detornare.

* DISSUASIVU, -*a*, adj. modale, *dissuasorius*, prin care se *dissuade*, care

serve a *dissuade*: *argumentu dissuasivu, cucente dissuasive.*

* DISSUASORIU, -sória, adj. s., dissuasor, dissuasorius, care *dissuade*, care desmenta.

* DISSUASU, -a, adj. part., dissuasus, desmentatu, detornatu.

†† DISSUERE, v., dissuere, a descóse. Radecin'a derivatului *dissutu*.

* DISSULCARE, v., disulcare, a span-tecă în sulci, a sulcă.

† DISSULTARE, v., disaultare, (d'in dis si saltare), a sarí în diverse părți, a se rupe cu violentia, a se sparge.

* DISSUTU, -a, adj. part., dissutus, descusutu, spartu, crepatu, deschisu.

DISTANTE, adj. part., distans, care sta departe, departatu.

DISTANTIA, s. f., distantia, stare departe, departare; differentia.

DISTARE, *distau, distai, dista, distámu, distati, distau*, perf. *disteti* si *distetei, distatu*, v., distare, a stá departe, a fi departe, a fi diferente, a differi: *stellele distau multu un'a de alt'a; invetiatii distau multu de stulti*

* 1 DISTEGU, -a, adj., distegus, (διστεγος), cu doue planuri (caturi).

* 2 DISTEGU, s. m., distegum, edificiu cu doue planuri (caturi).

DISTENDERE, *distensi* si *distensci, distensu* si *distentu*, v., distendere, a intende sau estende; a inflá, a implé.

DISTENSU, -a, adj. part., distensus, intensu sau estensu, inflatu, implutu.

DISTENTIONE, s. f., distentio, actione si effectu allu actionei de distendere, inflatura, implutura.

DISTENTU, -a, adj. part., distentus, estensu, inflatu, implutu, plenu.

DISTERNERE, *disternui, disternutu*, v., disternere, a asterne sau a intende la pamentu.

* 1 DISTICHU, s. m., distichon, (διστιχον), doue versuri cari formédia unu intellesu.

* 2 DISTICHU, s. m., distichum. edificiu cu doue planuri (caturi).

DISTILLARE, *distillatione, distillatoriu*, etc., vedi *destillare, destillatione, distillatoriu*, etc.

* DISTINCTIONE, s. f., distinctio, ac-

tionē si effectu allu actionei de *distingere*, de arretare, differenti'a: *ellu nu face distinctione intre omu si animale; fóra distinctione de sessu si de etate.*

* DISTINCTORIU, -tória, adj. s., distinctor, care distinge, care face differentia.

* DISTINCTU, -a, adj. part., distinctus, differitu, separatu, claru.

* DISTINERE, *distinui, distinutu* si *distentu*, v., distiuere, (d'in dis si tenere), a tiné de dóue părți, a tiné departe, a tiné ocupatu, a retiné, a impedeacă: *distineti pre inimici in bataie.*

* DISTINGERE, *distinsi* si *distinsei, distinsu* si *distinctu*, v., distinguere, a discerne, a arretá differenti'a, a face differenti'a, a divide, a separá: *a distinge intre bene si reu., a distinge addeverulu de falsu, a distinge pre cei boni; ellu nu distinge intre amici si inimici; elle se distingu intre tóte mulierile d'in térra; principele distinse pre militarii cei valenti.*

* DISTINSU, -a, adj. part., distinctus, diversu, differitu insemnatu prin órecari calitáti sau fapte: *militari distinsi prin valentia, barbatu distinsu prin moralitate, femine distinse prin castitate.*

DISTORCERE, v., distorquere, retorquere, vedi *destorcere*; —in specie a tormentá sau a torturá.

DISTORTIONE, s. f., distortio, actione si effectu allu actionei de distorcere, tortura.

DISTORTORIU, s. m., distortor, care torturédia, care tormenta.

DISTORTU, -a, adj. part., distortus, desfiguratu, tormentatu, torturatu.

DISTRACTIONE, s. f., distractio, actione si effectu allu actionei de *distragere*, divisione, separazione; fig. aberratione, detornare, divertimentu, petrecere: *a face unu lucru d'in distractione, a cautá una placere ca distractione de la dorere, distractionile celle multe nu i lassa tempu de a se ocupá cu lucruri seriose. Vedi si destructione.*

DISTRATORIU, -tória, adj. s., distractor, care distrage in t. s. verbului.

DISTRACTU, -a, adj. part., distractus, trassu in diverse părți, despartitu,

respanditu, dispersu, occupatu cu diverse lucruri, incurcatu, alienatu. Vedi si *destructu*.

1 **DISTRAGERE**, *distrassi* si *distra-sei*, *distrassu* si *distractu*, v., distrahere, a trage in diverse pãrti, a despartí, a respandí, a disperse, a ocupá cu diverse lucruri, a incurcá, a detorná de la unu cercu de idee, a divertí; refl. *a se distrage*: *a distrage spiritele ómeniloru de la unu obiectu, a distrage attentionea inimicului; a se distrage de la doreri; elli se distragu cu joculu*. Vedi si *destragere*.

2 **DISTRAGERE**, s. verbale, *distractio*, in t. s. verbului.

DISTRASSU, -a, adj. part., *distractus*, trassu in diverse parti, dispersu, incurcatu, alienatu.

* **DISTRIBUERE** si *distribuire*, v., distribuere, a impartí, a repartí, a dá in derept'a si in stang'a; a respandí.

* **DISTRIBUTIONE**, s. f., *distributio*, actione si effectu allu actionei de *distribuere*, divisiune, impartire, repartire.

* **DISTRIBUTIVU**, -a, adj., *distributivus*, prin care se arréta una distributiune; *nomine distributive*, in gramm.

* **DISTRIBUTORIU**, -a, adj. s., *distributor*, care impartie, care imparte, care da cu liberalitate, liberale.

* **DISTRIBUTU**, -a, adj. part. *distributus*, impartitu, repartitu, respanditu.

* **DISTRICCIÓNE**, s. f., *districtio*, actione de *distringere*, pedeca, difficultate.

* 1 **DISTRICȚU**, -a, adj. part. *districtus*, trassu in diverse pãrti, intensu, estensu; legatu, impedeatu.

* 2 **DISTRICȚU**, s. m., (*districtus*, it. *distretto*, fr. *district*), subdivisiune a unei terre, cercu, judeciu, tinutu.

DISTRINGERE, *distrinsi* si *distrin-sei*, *distrin-su* si *districtu*, v., distringere, a intende, a estende, a despartí, a ocupá in mai multe puncte sau cu mai multe lucruri: *a distringe pre inimici*.

DISTRINSU, -a, adj. part., *districtus*, intensu, estensu, legatu, incatenatu, impedeatu.

DISTURBARE, v., disturbare, a dispersá, a demolí, a destruge, a descon-

certá; *a disturbá adunarea, a disturbá unu planu, a disturbá nunt'a*.

DISTURBATIONE, s. f., *disturbatio*, actione si effectu allu actionei de *disturbare*, demolitiune, ruina.

DISTURBATORIU, -*tória*, adj. s., (*disturbator*), care *disturba*, care strica, stricatoriu.

DISTURBATU, -a, adj. part., *disturbatus*, dispersatu, demolitu, stricatu, desconcertatu.

* **DISYLLABU** sau *disullabu*, -a, adj., *disyllabus* (*δισύλλαβος*), cu dóue syllabe, compusu d'in dóue syllabe.

* **DITARE**, v., ditare, a inavutí, a incarcá cu averi, sau de averi, in sensu propr. si fig.

* **DITATORIU**, -*tória*, adj. s., *ditator*, care inavutesce, care incarca cu averi.

* **DITATU**, -a, adj. part. *ditatus*, inavutitu, incarcatu cu averi sau de averi.

* **DITE**, adj., *dis*, *dives*, avutu, copiosu, abundante, beatu, plenu de avere.

* **DITHYRAMBICU**, sau *diturambicu*, -a, adj., *dithyrambicus* (*διδυραμβικός*), relativu la diturambi.

* **DITHYRAMBU** sau *diturambu*, s. m., *dithyrambus* (*διδυραμβος*), poema, cantecu in onorea lui Bacchu.

* **DITIE**, f. pl., *ditie*, *divitiæ*, averi, copia, abundantia.

* **DITIFICARE**, v., *ditificare*, a face dite, a ditá, a inavutí, a incarcá de averi.

* **DITIONE**, s. f., *ditio*, potestate, autoritate, imperiu, dominatione, possessione.

* **DITIOSU**, -a, adj., *dives*, *abundus*, *abundans*, plenu de averi, avutu, copiosu.

* **DITOCHEU**, s. m., *ditrochæus* (*διτροχαιος*), petioru metricu de doui trochei.

DIUA, pl. *dille*, *dies*, tempulu in care sorele e de asupr'a orizontelui; cu articlu *diu'a*: *candu se face diua, peno in diua, cu diua, de cu diua: diu'a si nóptea, diu'a bona se connósce de demaneti'a; dóue dille, trei dille; in dillele nóstre, cu inceputulu dillei, patru luni de dille; numerulu dilleloru*. Vedi *di*.

* **DIURETICU**, -a, adj., *diureticus* (*διουρητικός*), care scóte urina: *medicamente diuretice*.

DIURNA, s. f., *diurnum*, mercede pre dí, salariu pre dí: *diurn'a unni commissariu*; vedi *diurnu*.

* DIURNALE, adj., *diurnalis*, relativu la dí, care se intempla în cursulu dillei.

* DIURNALISTU, s. m., *diurnarius*, diurnariu, care redege sau scrie diarie sau *diurnarie*; vedi *diaristu*.

* DIURNARIU, s. m., *diurnarius*, 1. care redege sau scrie diarie sau *diurnarie*; 2. *diurnariu*, pl.-ie, *diarium*, diariu, folia periodica ce coprinde scirile dillei si se publica regulatu sau pre ficare dí sau dupo unu numeru de dille determinatu; vedi *diariu*; 3. libru in care se transcriu actele, daraverile, etc. de fia-care dí.

* 1 DIURNU, -a, adj., *diurnus*, relativu la dí, de dí, pre dí, care se face in tempulu dillei: *acte diurne*, *commentarié diurne*, *mancare diurna*, *lucrare diurna*, *mercede diurna*; vedi *diurna*.

* 2 DIURNU, pl.-e, *diurnum*, 1. cantitate de buccate ce se da unui servu pre una dí; vedi *diurna*; 2. diariu sau diurnariu, publicatione diurna; vedi *diariu* sau *diurnariu*.

* DIUTINU, -a, adj., *diutius*, care dura multu tempu, indelungu, indelungatu.

* DIUTURNITATE, s. f., *diuturnitas*, durata lunga, lungime de tempu.

* DIUTURNU, -a, adj., *diuturnus*, care dura multu tempu, care traiesce multu tempu.

* DIVA, s. f., *diva*, dina, diéssa, femina divina, musa, gratia, maestra.

* DIVAGARE, v., *divagari*, a amblá ratecindu, a fluctuá.

* DIVALE, adj., *divalis*, divinu, imperiale.

* DIVARICARE, v., *divaricare*, a departá petiorele unulu de altulu, a le strambá in afora.

* DIVARICATU, -a, adj. part., *divaricatus*, departatu, strambatu in afora.

†† DIVELLERE, *divulsi* si *divulsci*, *divulsu*, v., *divellere*, a despartí, a smulge, a rupe. Radecin'a derivatelor: *divulsu* si *divulsione*.

* DIVENDERE, *divendui*, *divendutu*,

v., *divendere*, a vende la mai multi, a vende in detalii.

* DIVENTILARE, v., *diventilare*, a venturá, a arruncá in ventu, a respandí, a disseminá.

* DIVERBERARE, v., *diverberare*, a bate tare, a despicá, a rupe batendu.

* DIVERBERATU, adj. part., *diverberatus*, batutu tare, despicatu.

* DIVERBIU, pl.-ie, *diverbiu*, dialogu.

* DIVERGENTE, adj. part., (it. *divergente*, fr. *divergent*), *divaricatus*, care *diverge*, care se departéa unulu de altulu: *doue linie divergenti*.

* DIVERGERE, *diversi* si *diversei*, *diversu*, v., (it. *divergere*, fr. *diverger*), *divaricare*, a se departá unulu de altulu; se dice despre linie in mathem.

* DIVERGENTIA, s. f., (it. *divergenza*, fr. *divergence*), *divergium*, calitate de *divergente*; *differentia*.

* DIVERGIU, pl.-ie, *divergium*, *divergentia*, *differentia*, *divortiu*.

* DIVERSICOLORU, -a, adj., *diversicolor* si *diversicolorus*, de diverse colori.

* DIVERSIFICARE, v., (it. *diversificare*, fr. *diversifier*), *variare*, *distinguere*, *discriminare*, a face *diversu*, a variá, a *discriminá*,

* DIVERSIFICATIONE, s. f., (it. *diversificazione*), *variatio*, *distinctio*, *discriminatio*, *actione de diversificare*.

* DIVERSIFICATU, -a, adj. part., (it. *diversificato*, fr. *diversifié*), *variatus*, *distinctus*, *discriminatus*, *variatus*, *discriminatu*.

* DIVERSIFLORU, *diversifolium*, *diversifrondu*, -a, cu diverse flori, cu diverse folie, cu diverse forme, cu diverse frondie, term. de ist. nat.

* DIVERSIONE, s. f., (*diversio*, it. *diversione*, fr. *diversion*), *actione de divertere*, de detornare, de abbattere de la una lucrare.

* DIVERSIPELLE, adj., *diversipellis*, (d'in *diversus* si *pellis*), *artificiosu*, *insellatoriu*.

* DIVERSITATE, s. f., *diversitas*, stare diversa, *differentia*, *varietate*.

* DIVERSIVOCU, -a, adj., *diversivo-*

cus, contr. *œquivocus*, cari au una fuzionómia diversa, cari se potu confunde.

* 1 **DIVERŢORIU**, -a, adj. s., *diversor*, vedi *deversoriu*.

* 2 **DIVERSORIU**, pl.-ie, *diversorium*, vedi *deversoriu*.

* **DIVERSU**, -a, adj., *diversus*, diferente, oppusu, contrariu: *lucruri diverse*, *idee diverse*, *colori diverse*, *diverse moduri de viétia*.

* **DIVERTERE**, *diversi* si *diversei*, *diversu*, v., *divertere*, a se desparti, a plecá in directioni oppuse, a se abbate in alta parte, a se departá unulu de altulu, a fi diferente, a fi diversu.

* **DIVERTICLU**, pl.-e, *diverticulum*, vedi *deverticlu*.

* **DIVERTIMENTU**, pl.-e, (it. *divertimento*, fr. *divertissement*), *delectamentum*, *oblectamentum*, actione de *divertire*, de petrecere, de recreare: *divertimente oneste*, *divertimentele sunt de multe ori necessarie*; *divertimentele sateloru*, *divertimentele cetatiloru*.

* **DIVERTIRE**, -escu, v., (it. *divertire*, fr. *divertir*), *oblectare*, *delectare*, *recreare*; refl. *a se divertí*, se *oblectare*, se *delectare*, sau *oblectari*, *delectari*, *genio indulgere*, a se recreá, a se desfeotá: *ne divertimu cu jocurile teatralei*, *petrecemu diu'a divertindu-ne*; *neci una data nu ne amu divertitu mai bene*.

* **DIVIDENDU**, -a, adj. part., *dividendus*, 1. numeru datu spre a divide, de divisu, de impartitu; 2. summa castigata care debe se divide intre asociati.

* **DIVIDERE**, *divisi* si *divisei*, *divisu*, v., *dividere*, a impartí, a repartí, a distribuí; a desparti, a separá, a rupe: *a divide una cantitate in mai multe parti*; *dividemu unu numeru mai mare prin altulu mai micu*; *latronii dividu preda intre sene*.

* 1 **DIVINARE**, v., *divinare*, a coniectá, a judecá prin coniectura, a predice, a lege in venitoriu, a presentí, a presagí.

* 2 **DIVINARE**, s. verbale, *divinatio*, in t. s. verbului; vedi *divinatione*.

* **DIVINATIONE**, s. f., *divinatio*, actione si rezultatu allu actionei de di-

vinare, arte de a diviná, arte de a predice, de a presentí, de a presagí, *predictione*, *presentimentu*, *presagiu*.

* **DIVINATORIU**, -tória, adj. s., *divinator*, care divina, *predice*, *presente*, *presagesce*, *predictoriu*, *profetu*.

* **DIVINATRICE**, s. f., *divinatrix*, femina care divina, *profetessa*.

* **DIVINATU**, -a, adj. part., *divipatus*, *predissu*, *presentita*, *presagitu*.

* **DIVINISARE**, v., (it. *divinizzare*, fr. *diviniser*), *consecrare*, in deos referre, a numerá intre diei.

* **DIVINISATIONE**, s. f., (it. *divinizzazione*), *consecratio*, *apotheosis*, actione de *divinizare*.

* **DIVINISATU**, -a, (it. *divinizzato*, fr. *divinisé*), *consecratus*, numeratu intre diei.

* **DIVINITATE**, s. f., *divinitas*, natura divina, *potere divina*, *dieitate*, *fientia suprema*.

* **DIVINU**, -a, adj., *divinus*, de dieu, d'in dieu, de la dieu, relativu la dieu: *natura divina*, *potere divina*, *vorbe divine*, *precepte divine*, *origine divina*, *mente divina*. D'in *divinu* s'a contrassu vulgariulu *dinu*, *dina*.

* **DIVISIBILE**, adj., *divisibilis*, care se póte divide: *numeru divisibile*, *cantitate divisibile*, *mater'ia e divisibile in infinitu*.

* **DIVISIBILITATE**, s. f., (it. *divisibilitá*, fr. *divisibilité*), *calitate de divisibile*: *divisibilitatea materiei*.

* **DIVISIONARIU**, -a, adj., (fr. *divisionnaire*), relativu la *divisione*; s. m., *divisionariu*, generariu de *divisione*.

* **DIVISIONE**, s. f., *divisio*, 1. actione de *dividere*, *impartitione*, *repartitione*, *distribuzione*; 2. operatione aritmetica in care se imparte unu numeru prin altulu; 3. classe: *divisione militaria*.

* **DIVISORIU**, -sória, adj. s., *divisor*, 1. care divide in genere; 2. in specie impartitoriu de ereditáti; 3. numerulu prin care se imparte *dividendulu*.

* **DIVISU**, -a, adj. part., *divisus*, *impartitu*, *repartitu*, *distribuitu*, *despartitu*, *separatu*.

* **DIVISURA**, s. f., *divisura*, *despartitura*, *taliatura* facuta in corpu, *incisione*.

* **DIVITE**, adj., dives, avutu, copiosu, opulentu, abundante.

* **DIVITIA**, pl. *divitiæ*, divitiæ, avere, opulenta, copia, abundantia.

* **DIVITIARIU**, pl.-ie, divitiarium, vestiariu, thesauru.

* **DIVITIOSU**, -a, adj., dives, plenu de averi, opulentu.

* **DIVORTIALE**, adj., relativu la divortiu : *causa divortiale, carte divortiale*.

* **DIVORTIARE**, v., (fr. divorcer), divortium facere, a face divortiu, a se despartii de casatoria.

* **DIVORTIATU**, -a, adj. part., (fr. divorcé), despartitu de casatoria.

* **DIVORTIU**, pl.-ie, divortium, despartire, separatione; in specie despartire de casatoria.

* **DIVU**, -a, adj. s., divus, dieu, divinu : *divulu Augustu, divulu Traianu, divulu Antoninu, div'a Faustina*.

* **DIVULGARE**, v., divulgare, a respandii in publicu, a publicá : *a divulgá secretele*.

* **DIVULGATIONE**, s. f., divulgatio, actione de divulgare, publicatione.

* **DIVULGATORIU**, -toria, adj. s. divulgans, care divulga, care publica.

* **DIVULGATU**, -a, adj. part., divulgatus, publicatu, respanditu in publicu.

* **DIVULSIONE**, s. f., divulsio, actione de *divellere*, de despartire, de smulgere.

* **DIVULSU**, -a, adj. part., divulsus, despartitu, smulsu, ruptu in buccati.

†† **DOCERE**, *docui, docuit* si *docui*, v., docere, a invetiá pre altulu, a dá invetiatura, a arretá, a propune una scientia sau una arte. Radeciua derivatelu : *docile, docibile, doctus, doctoriu, doctrina, documentu*, etc.

* **DOCHMIACU**, -a, adj., dochmiacus, relativu la petiorulu metricu *dochmiu*.

* **DOCHMIU**, s. m., dochmius, (δόχμιος), petioru metricu de cinci syllabe, compus d'in unu iambu si d'in unu creticu.

* **DOCIBILE**, adj., docibilis, care invetiá facile, care póte invetiá.

* **DOCILE**, adj., docilis, capace de a invetiá, care invetia, care asculta : *copillu docile, ómeni docili*.

* **DOCILITATE**, s. f., (it. docilità, fr. docilité), calitate de *docile* : *am observatu multa docilitate in acesti ómeni*.

* **DOCTORALE**, adj., (it. dottorale, fr. doctoral), relativu la *doctore*.

* **DOCTORARE**, v., (it. dottorare), a face pre cineva *doctore*.

* **DOCTORASTRU**, s. m., (it. dottoraccio), unu reu *doctore*, unu miseru *doctore*.

* **1 DOCTORATU**, -a, (it. dottorato), care s'a facutu *doctore*, care a capetatu titlulu de *doctore*.

* **2 DOCTORATU**, pl.-e, (it. dottorato, fr. doctorat), demnitate, titlu de *doctore*, gradu academicu.

* **DOCTORE**, s., doctor, invetiatoru, omu invetiatu, capace de a invetiá pre altii, maiestru; vedi si *doctoriu*. *Sunt doctori de legi, doctori de medicina, doctori de theologia, doctori de philosophia; la noi sunt mai conosciuti doctorii de medicina*. Vedi *doctoriu*.

* **DOCTORELLU**, s. m., (it. dottorello), unu micu *doctore*, unu miseru de *doctore*.

DOCTORESCE, adv., in modu *doctorescu*.

DOCTORESCU, -a, adj., relativu la *doctoriu*, mai vertosu in intellessulu de *medicu* : *prescriptioni doctoresci*.

DOCTORESSA, s. f., (it. dottoressa, fr. doctoresse), 1. soci'a *doctorelui* sau *doctoriului*; 2. muliere docta, maestra; 3. una femina care are manfa de a se arretá docta; vedi si *doctoriu*.

DOCTORIA, s. f., 1. calitate de *doctore*, professione de *doctore*, si a nume de *medicu*; 2. medicina, medicamentu.

DOCTORIRE, -escu, v., mederi, sanare; a curá ca *doctoriu* (*medicu*), a vindecá, a insanitosi.

DOCTORIU, s. m., doctor, acellu-asi cu *doctore* in forma moderna : *ornatu cu titlulu de doctoriu*; luat mai vertosu cu insemnarea de *medicu*, in care se pronuntia de vulgu ca *doptoriu*, transformatu in *doftoriu*, de unde si in derivate : *doptoria* sau *doftoria, doptorire* sau *doftorire*, etc.

* **DOCTORISARE**, v., (fr. doctoriser), 1. a face *doctore*, a doctorá; 2. a face

essaminele pentru obtinerea titlului de doctore.

* DOCTRINA, s. f., *doctrina*, inventiatura, instructiune; *theoria*, *scientia*: *doctrina addeverata*, *doctrina falsa*; secta politica.

* DOCTRINALE, adj., *doctrinalis*, relativu la doctrina.

* DOCTRINARIU, -ia, adj., (fr. *doctrinaire*), relativu la doctrina ca theoria politica: *doctrinariu nu admittu in politica neci dreptulu divinu, neci suveranitatea poporului, ci numai principiele rationei*.

* DOCTU, -a, adj. part., *doctus*, inventiatu: *multi porta numele de doctori fora se fia docti; e tristu proverbialu co doctii sunt inepti*.

* DOCUMENTARE, -ediu, v., a addeverá prin *documente*; a manifestá, a demonstrá, a attestá.

* DOCUMENTATIONE, s. f., *documentatio*, manifestatiune, addeveratiune, demonstratiune, attestatiune.

* DOCUMENTATU, -a, adj. part., addeveratu, demonstratu, attestatu prin *documente*.

DOCUMENTU, s. m., pl. -e, *documentum*, ce serve a *docé* = a invetiá, a luminá, a probá, a convinge, etc.: *inventiatura*; esemplu, modellu, argumentu, proba, actu probatoriu, etc.: *patitele altoru-a se fia documente pentru noi insine; documente de possessione a unei mosie; limb'a e unu bonu documentu de nationalitatea unui poporu; fora documente valide assertionile in istoria n'au neci una valoare*.

† DODECA-, (*δώδεκα*, *dóuesprediece*), in diverse compositioni de termini tehnici, precumu: *dodecachordu*, *dodecachornu*, *dodecadactylite*, *dodecadenia*, *dodecaedru*, *dodecafidu*, *dodecagouu*, *dodecagynu*, *dodecamoriu*, *dodecandru*, *dodecanomu*, *dodecapartitu*, *dodecapetalu*, *dodecarchia*, *dodecatemoria*, *dodecatheone*, etc.

* DODRANTALE, adj., *dodrantalís*, de unu *dodranté*.

* DODRANTARIU, -ia, adj., *dodrantaríus*, relativu la *dodranté*: *table dodrantarie*.

* DODRANTE, s. m., *dodrants*, (d'in de si *quadrans*), trei catranti sau $\frac{3}{4}$, sau $\frac{9}{12}$ d'in unu asse; in genere $\frac{3}{4}$ d'in unu totu.

DOGA, s. f., *doga*, (*δογή*), 1. unu vasu sau mesura de licide la antici; 2. scandura care serve de parete la unu vasu de lemnu (it. *doga*, fr. *douve*); fig. positione, statu, si mai vertosu, statu reu: *a adjuuge in dog'a mórtei, in rea dog'a sau la rea dog'a*; proverb. *a lipsi cuiva una dog'a* = a avé mai multu una *doga*, a fi smentitu, a fi capiu.

DOGARIA, s. f., officin'a *dogariului*, artea *dogariului*, profesiunea *dogariului*.

DOGARIU, s. m., *dogarius*, care face *dóge*, sau care vende *dóge*.

DOGIRE, -escu, v., *dissolvere*, *frudere*, *frangere*; rimas agere; 1. proprie, a uní *dógele* unui *vasu*, a face vase de *dóge*; déro mai desu: 2. a face *dóge*, a desface in *dóge* unu vasu, si de ací in genere, a sfermá, a crepá, a sparge: *a dogi capulu cuiva; putin'a s'a dogitu; capu dogitu*: a) proprie, capu spartu; b) fig. capu debilitatu. M.

DOGMA, pl. -mate, *dogma*, (*δόγμα*), decretu, principiu, preceptu, parere, articlu de credentia: *dogmatele stoiciloru, dogmatele crestiniloru, nu e religione fora dogmate*.

DOGMATICA, s. f., *dogmatica* (*δογματική*), scientia care se ocupa cu *dogmatele*, parte a scientiei theologice care tractedá despre *dogmatele* religiei.

DOGMATICE, adv., *dogmatice* (*δογματικώς*), in modu *dogmaticu*, dupo methodulu *dogmaticu*.

DOGMATICU, -a, adj., *dogmaticus* (*δογματικός*), relativu la *dogma* sau *dogmate*: *methodu dogmaticu, doctrina dogmatica, tractate dogmatice*; subst. m., *dogmaticu*, care procede d'in propositioni generali reconnoscuté ca principie, si deduce dintr'ensele consecentie.

DOGMATISARE, v., *dogmatizare*, (*δογματισειν*, it. *dogmatizzare*, fr. *dogmatiser*), a tractá in modu *dogmaticu*.

DOGMATISMU, s. m., (fr. *dogmatisme*), methodu *dogmaticu*, oppusu scepticismului sau methodulu scepticu

intre dogmatismu si scepticismu se pune criticismulu.

DOGMATISTU, s. m., dogmatistes (δογματιστής), care propune *dogmate* si le appera, care procede in modu dogmaticu, care appera doctrin'a dogmatica.

DOGU, s. m., vedi *doga*.

DOI sau *doui*, f. *doue*, num. duo, vedi *doui*.

DOINA, s. f., vedi *dolina*.

DOIOSIA, s. f., ardens desiderium, vedi *doliosia*.

DOIOSU, -a, adj., ardens desiderio: misericors, mœstus, vedi *doliosu*.

* DOLABRA, s. f., dolabra, instrumentu de taliatu si de neteditu cu care se servescu mesarii sau templarii, — (randella).

* DOLABRARIU, s. m., dolabrarius, fabru de dolabre, — (randellariu).

* DOLABRAFU, -a, adj., dolabratus, formatu ca una dolabra, — (randellatu).

* DOLARE, v., dolare, a lucrá cu dolabr'a, a taliá cu dolabr'a, — (a dá cu randell'a),

* DOLATIONE, s. f., dolatio, lucrare cu dolabr'a, taliare cu dolabr'a, — (randellatione).

* DOLATORIU, s. m., dolator, care lucra cu dolabr'a; reale dolatorium, instrumentu de *dolatu*, — (randella).

* 1 DOLATU, -a, dolatus, lucratu sau taliatu cu dolabr'a, — (datu cu randell'a).

* 2 DOLATU, s. m., dolatus, -u, actulu de *dolare*.

* DOLENTE, adj. part. pr., dolens, care sente dorere, care se intristédia.

* DOLENTIA, s. f., dolentia, dorere.

* DOLERE, *dolui, dolutu*, v., dolere; vedi *dorere*.

* DOLIARIU, s. m., doliarius, care face sau vende *dolie*.

† DOLICHO-, (δολιχός, lungu), in diverse compositioni de termini tehnici, precumu : *dolichoceru, dolichoderu, dolichodromu, dolichogynu, dolicholasiu, dolicholithu, dolichopezu, dolichopode, dolichotu, dolichotomu, dolichuru*, etc., pentru cari vedi ultim'a parte a compusului.

DOLINA si *doina*, s. f., (d'in *dolia* = *doliu*, vedi 2 *doliu*), popularis elegia,

elegion, elegidion; canticu populariu ce espreme viue affecte alle suffletului, mai vertosu affecte de *doliu* sau *doriu*. *M.*

DOLIOSIA, s. f., ardens desiderium, calitate de *doliosu*, starea *doliosa*.

DOLIOSU, -a, adj., ardens desiderio, plenu de *doriu*, apoi misericordiosu, plenu de dorere, forte tristu; vedi si 2 *doliu*.

* 1 DOLIU, pl. -ie, *doltum*, butoniu, vasu de vinu, de oliu, etc.

2 DOLIU, s. m., luctus, vestis lugubris, (it. *doglia*, fr. *deuil*), acellu-asi cu *doriu*, care insasi se applica la sentimentulu internu : *doriu de anima*, pre candu *doliu* se dice mai multu de espressione a acestui sentimentu, de vestimente *doliose*, etc. : a *portá doliulu*, a *lassá doliulu*; — s'ar poté dice si f., *dolia*, (comp. it. *doglia*); de aci si *doliosu* sau *doiosu, dolina* sau *doina*, etc. *M.*

* DOLORE, s. f., dolor, dorore; vedi *dorore* si *dorere*.

* DOLOBOSU, -a, adj., dolerosus, dororosu; vedi *dororosu*.

* DOLOSITATE, s. f., dolositas, calitate de *dolosu*, actione *dolosa*, portare *dolosa*.

* DOLOSU, -a, adj., dolosus, plenu de *dolu*, astutu, astutiosu, insellatoriu, misellu, falsu.

* DOLU, s. m., dolus (δολος), rea intentione, appucatura insellatória, insellatione, fraude, fapt'a misellesca, misellia, proditione.

* DOMABILE, adj., domabilis, care se póte *domá*.

* DOMABILITATE, s. f., calitate de *domabile*.

* DOMANIU, pl. -ie; vedi *dominiu*.

* DOMARE, v., domare, a domitá, a infrená, a invince, a suppone; vedi *domitare*.

* DOMATORIU, -tória, adj. s., domator, care *domita*, domatoriu, infrenatoriu, victoriu; vedi *domitoriu*.

* DOMENIALE, adj., vedi *dominiale*.

* DOMENIU, pl. -ie, *dominium*, vedi *dominiu*.

* DOMESTICARE, v., (it. *domesticare*, fr. *domestiquer*) domare, mansuefacere, mitigare, cicurare, a deprinde

cu viéti'a domestica, a imblândi : a *domestică animalile selbatice*.

* DOMESTICATIONE, s. f., (fr. *domestication*), acțiune și efectul acțiunii de *domesticare*.

* 1 DOMESTICĂTU, -a, adj. part., (it. *domesticato*, fr. *domestiqué*), depresu cu viéti'a domestica, imblânditu.

* 2 DOMESTICATU, s. m., *domesticatus*, demnitate sau funcțiune de domesticu.

DOMESTICIA, s. f., stare sau calitate de domesticu; vedi și *domesticitate*.

DOMESTICIRE, -escu, v., a face *domesticu*, și prin urmare de acelu-asi intellesu cu *domesticare*.

* DOMESTICISMU, s. m., (fr. *domesticisme*), starea omului care a perdutu sentimentulu de independentia și se degrada a fi domesticulu altui-a, synonymu cu *servilismulu*.

* DOMESTICITATE, s. f., (fr. *domesticité*), stare de *domesticu*, calitate de domesticu.

DOMESTICU, -a, adj. s., *domesticus*, relativu la casa; subst., preveghiatoriu asupr'a casei; functionariu aplicatu in casa, servitoriu pentru lucrurile d'in casa, servitoriu in genere.

* DOMICILIARE, v., (fr. *domiciller*), a dá *domiciliu*; refl. a se *domiciliá*, (fr. *se domicillier*), a se asediá cu locuenti'a.

* DOMICILLATU, -a, adj. part., (fr. *domicillité*), asediatu cu locuenti'a.

* DOMICILIU, pl. -ie, *domicillum* (de la *domus*, casa), locuentia, abitațiune; fig. cuibu.

DOMINA, s. f., *domina*, vedi *dómna*.

DOMINANTE, adj. part. pres., *dominans*, care *domina* : *religiune dominante*; *opiniune dominante*.

1 DOMINARE, v., *dominari*, a fi domnu, a domni, a guverná : *aici domina parerea co numai ómenii avuti potu fi independenti*; *in cetate domina frigurile*; *cine nu si póte dominá pasiunile nu merita nume.e de omu*. Vedi și *domnire*.

2 DOMINARE, s. verbale, *dominatio*, in t. s. verbului, vedi *dominatione*.

DOMINATIONE, s. f., *dominatio*, acțiune de a *dominá*, *domnia*.

DOMINATORIU, -tória, adj. s., *dominator*, care *domina*, domnitoriu.

DOMINATRICE, s. f., *dominatrix* femina care *domina*, domnitória.

DOMINATU, s. m., *dominatus*, -u, demnitate sau calitate de *domnu*, *domnia*.

DOMINEDIEU, s. m., (comp. d'in *domine* și *dieu*), deus, vedi *domnedieu*.

* DOMINIALE, adj., relativu la *dominiu*, relativu la proprietatea statului : *venituri dominiale*, *obligatiuni dominiale*.

DOMINICA, *dominica*, *dumineca*, s. f., (dominica, it. *domenica*, isp. pg. *domingo*, pr. *dimenge*, fr. *dimanche*), antani'a di d'in septemana, inchinata *domnului* Jesu Christu : *máne e domineca*; *ve asteptu peno domineca*, *veniti la noi domineca*; cu art. *cu nu lucru dominec'a*; *elli petrecu dominecile cu jocuri*, in *jocuri*, la *jocuri*.

DOMINICALE, adj., *dominicalis* (it. *dominicale*), fr. *dominical*, 1. relativu la *domnulu* : *rogatiunea dominicale*; 2. relativu la *dominica* : *cyclulu dominicale*.

DOMINICANU, s. m., (*dominicanus*, it. *domenicano*, fr. *dominicain*), monachu d'in ordinea predicatoriloru, instituita de santu *Dominicu*, in eccl. cath.

DOMINICU, -a, adj., *dominicus*, domnescu, relativu la *domnu*; relativu la imperatoriu; relativu la *domnedieu*.

DOMINIU, pl. -ie, *dominium*, 1. proprietate, și in speciale, proprietate domnesca, proprietate a statului; 2. sféra de *dominatione* : *dominiulu scientiei*, *dominiulu artiloru*.

DOMINU, s. m., *dominus*, vedi *domnu*.

* DOMITARE, v., *domitare*, a imblândi, a infrená, a supune, a invince : *a domitá popore barbare*, *a domitá fere selbatice*.

* DOMITORIU, -tória, adj. s., *domitorius*, care *domita*, infrenatoriu, supunitoriu, victoriu; subst. m., *domitoriu de calli*.

* DOMITRICE, s. f., *domitrix*, femina care *domita*, care triunfa de barbati.

* DOMITURA, s. f., *domitura*, acțiune și efectul acțiunii de *domitare*.

DOMNA, s. f., *domna* (contrassu d'in *domina*), contr. *serva*, 1. proprietaria,

patrona, matrona; 2. principessa, domnitória; 3. acumu titlu ordinariu ce se da la fie-care femina de distinctiune; vedi si *domnu*.

DOMNEDIEESCE, adv., divinitus, in modu divinu.

DOMNEDIEESCU, -a, adj., divinus, relativu la domnedieu, divinu.

DOMNEDIEU, s. m., (d'in *domne* si *dieu* sau *deu*, *deus*), fienti'a suprema, creatoriulu si guvernatoriulu universului. In acestu intellesu *domnedieu* se considera ca nume propriu, si pentru decl. atione in casurile genitivu si accusativu cere *lui* inaintea sea : *lui domnedieu*, candu sta singuru, inse candu are dupo sene unu genitivu sau unu adiectivu sau unu pronume possessivu, admite articlu si se declina ca numinele appellative : *domnedieu e fienti'a cea mai perfecta; nemine n'a vedutu pre domnedieu; mari sunt faptele lui domnedieu; ne inchinamu lui domnedieu; domnedieulu parentiloru nostri; domnedieulu nostru este eternu; veniti se ne inchinamu domnului si domnedieului nostru*. Assemine admite articlu, si formedia chiaru si numerulu plurariu, candu se pune in locu de *dieu* in genere, spre a indicá pre dieii mythologici. Inse in sensulu acestu-a e de preferitu simplulu *dieu* : *dieii lui Omeru au passioni si figure omenesci; Joue convoca dieii la consiliu; multimea dieiloru descredita vechi'a religione*.

DOMNESCE, adv., (domnice), in modu domnescu, ca unu domnu : *a trai domnesce, a comandá domnesce, a petrece domnesce*.

DOMNESCU, -a, adj., dominicus, relativu la domnu : *palatiu domnescu, casa domnesca, calli domnesci, gradine domnesci; ordine domnesca, scrissore domnesca, favore domnesca*.

DOMNIA, s. f., dominium, dominatus, dominatio, principatus, regnum, imperium, demnitate sau calitate de domnu, potestate, principatu, guvern, regnu, imperiu : *domni'a e lucru formos; nu ne place domni'a omeniloru, volimu domni'a legiloru, domni'a lui nu dura multu; domni'a lui Stefanu fu lunga si glorioasa*. In tempurile moderne se pune ca

titlu : *domni'a tea, domni'a sea, domni'a vostra, domni'a loru*, in loculu pronomineloru personali : *tu, ellu, ea, voi, elli, elle*, inse verbulu nu se regulédia dupo acellu titlu otiosu, ci dupo pronominele subintellesse : *ce mai faci domni'a tea? domni'a tea dici co nu poti dormi; domni'a vostra sedeti aici peno ce voru veni si cei alti; domni'a loru se me astepte peno voi veni*.

DOMNICELLU, -a, adj. s., dominulus; (f. *dominula* si *domnula*), deminutivu d'in *domnu*, domnu tēneru, june; vedi si *domnisoru*.

1 DOMNIRE, -escu, v., dominari, a fi domnu, a essercitá potestatea domnesca, a guverná, a regná, propr. si fig. : *ellu domnesce ca unu tyrannu; Constantinu Brancovanu domni in terra douedieci si cinci de anni; Senofonte dice co e mai facile a domni preste vite de catu preste omeni; in terra domnesce cholera*, (grasatur).

1 DOMNIRE, s. verbale, dominatio, in t. s. verbului.

DOMNISIORU, -a, adj. s., dominulus, (f. *dominula* si *domnula*), deminutivu d'in domnu.

DOMNITIA, s. f., deminutivu de la *dómna* in intellesulu de principessa, titlu ce se dá fielor, principiloru; inse acumu se dice mai bine *principessa*.

DOMNITORIU, -tória, adj. s., dominans, dominator, princeps, regnans, regnator, imperans, imperator, care domnesce in t. s. verbului; subst. m., principe, capulu statului.

DOMNITU, s. m., sup. dominatus, -u, actulu de domnire.

DOMNU, s. m., dominus (contrassu d'in dominus), contr. *servu*, proprietariu, patronu : *domnu absolutu, domnu independente*; 2. principé, domnitoriu, domnulu terrei, capulu statului; 3. acumu titlu ordinariu ce se da fia-carui omu de distinctiune : *domnulu capitanu, domnulu generariu, domnulu judecatoriu, domnulu presedente, domnulu ministru, domnulu secretariu, domnulu directoriu, domnulu notariu, domnulu Lucianu, domnulu Faustinu; spune domnului teu co am venit se lu visitediu, domnulu*

seu s'a insuratu; domnii si domnele s'au dussu la theatru.

DOMU, pl.-uri, domus, 1. casa mare si formósa, casa domnéscá, palatium: *domuri de case*, case mari ca palatiéle; 2. baserica, in specia baserica mare: *domulu de la Milanu*, *domulu de la Colonia*.

DONABILE, adj., donabills, care se póte doná.

DONABILITATE, s. f., calitate de donabile, facilitate de a se doná.

1 DONARE, v., donare, a dá de bona volia fora a fi detoriu, a face donu, a sacrificá in sensu figuratu, a recompensá: *bonulu meu parente mi a donatu tóta bibliothec'a sea*; *acesti ómeni accepta donuri*, inse ei nu dona neminui; *generariulu a donatu cu mari summe pre militarii cari s'au distinsu in batalia*; *imperatoriu donà culpabilóru viéti'a*.

2 DONARE, s. verbale, donatio, in t. s. verbului; vedi *donatione*.

DONARIU, pl.-le, donarium, 1. donu religiosu, 2. loculu templului unde se depunu si se conserva donurile, thesauru, sanctuariu, altariu.

DONATARIU, s. m., donatarius, a-cellu-a carui-a se face unu donu, care accépta unu donu.

DONATICU, -a, adj., donaticus, relativu la donu, relativu la premiulu ce se dá victoriloru la jocurile publice.

DONATIONE, s. f., donatio, actione si effectu allu actionei de donare, largitione.

1 DONATIVU, -a, adj. donativus, relativu la donationile ce faceau imperatorii romani militariloru.

2 DONATIVU, pl.-e, donativum, largitione facuta de imperatoriu militariloru.

DONATORIU, -tória, adj. s., donator, care dona, care face donu sau donuri, in oppositione cu *donariulu* care accepta donulu.

DONATRICE, s. f., donatrix, femina care dona, care face donu sau donuri.

DONATU, -a, adj. part., donatus, 1. reale: *lucru donatu*, *summa donata*; 2. personale: *militariu donatu*, *premiatu*, care a primitu donuri.

DONU, pl.-uri, donum, lucru donatu: *donu gratuitu*, *gratia*; *donu conditionatu*, *mentea omululu e unu donu divinu*; *donurile descéta gratitudinea in ániméle sensibile*; *me temu de greci si candu mi facu donuri*; *una femina onesta nu accepta donuri pentru co in tempurile de astadi nemine nu face donuri gratuite*; vedi si *dare* in Glossariu.

DOPARE, v., obturare, a pune dopulu; de aci comp. *indopare*.

DOPU, pl.-uri, obturaculum, embolus, buccata de lemnu sau de metallu cu care se astupa una gaura, mai allessu la unu vasu.

DÓRA, adv., fors, forsau, forsitan, forte, fortassis, fortasse, póte co: *dóra nu va plouá*; *dóra nu esti unu profetu*; *va dá dommedieu dóra se avemu si noi una data cu ce se tractámu pe amicii nostri*;—vedi si *ora*.

DORENTIA, sau *dorintia*, s. f., desiderium, sensulu de dorire, affectu sau passione prin care dorimu, stare suffletulu care doresco.

DORCA, s. f., dorca, caprióra; vedi *dorcade*.

* DORCADE, s. f., dorcas (*δορκάς*), caprióra.

* DORCADIU, s. m., dorcadion (*δορκάδιον*), dictamnu, una planta.

* DORCIDIU, s. m., dorcidion, una specia de érba odorifera, nomita si *puleium*.

1 DORERE, *doríi*, *dorutu*, v., dolere, a sufferi de unu sensu neplacutu. In limba romana verbulu *dorere* se applica numai impersonale: *me dore ánim'a*, *te dóre capulu*, *ne doru petiorele*, *ve doru ochii*; *me dóre de tene*, *ne dóre de starea trista in cari ve aflati*.

2 DORERE, s. verbale, dolor, sentimentu de dorere; vedi *dorore*.

* DORICU, -a, doricus (*δορικός*), relativu la Dori, vechiu poporu grecu: *columnne dorice*, *architectura dorica*, *dialectu doricu*.

DORINTIA, s. f., desiderium, vedi *dorentia*.

DORIRE, -escu, v., desiderare, a senti una viua attractione cotra cineva sau ceva, a desiderá, a optá, a cupí: *dorimu se ve*

vedemu in scurtu tempu, nemine nu dorresce ce nu connosce.

1 DORITU, -a, adj. part., desideratus, cerutu de sensulu intimu, amatu, opatatu, capitu, desideratu.

2 DORITU, s. m., desiderium, actulu de *dorire*.

DORIU s. m., ardens desiderium, vedi *doru*.

DORMIRE, v., dormire, contr. a *veghiá*, a pausá coprinsu de somnu, a petrece tempulu dormindu : *tóte animalele dormu, plantele se pare co dormu totu de a una; ellu dorme nu numai noptea, ci si diu'a; am dormitu unu somnu dulce; elli dormu somnulu eternu.*

2 DORMIRE, verbale, dormitio, in t. s. verbului.

DORMITARE, v., dormitare, a dormí pucintellu, a avé somnu, a fi somnorosu : *ellu dormita la mésa; eu le predicu si elli dormita.*

DORMITATIONE, s. f., dormitatio, actione sau stare de *dormitare*.

DORMITATORIU, -tória, adj. s., dormitator, care dormita.

DORMITIONE s. f., dormitio, stare de dormire, somnu.

DORMITORIU, -tória, adj. s., dormitor, dormitorius, care dorme, carui-a place a dormí; subst. m. reale : *dormitoriulu, pl., dormitoriele, dormitorium, camera de dormitu.*

1 DORMITU, -a, adj. part., dormitus, ce s'a petrecutu dormindu : *tempulu dormitu, orele dormite.*

2 DORMITU, s. m., dormitum, -u, actulu de *dormire* : *tempu de dormitu, camera de dormitu.*

DOROBANTIU, s. m., vedi *dorybante*.

DORORE, s. f., dolor, contr. *placere*, sentimentu neplacutu, appesatoriu, muscatoriu, rupetoriu, sentimentu de *dorere* : *m'au coprensu dororile mortii; vedi dorere.*

DOROROSU, sau *dorerosu*, -a, adj., (dolorosus) plenu de dorore, care descéta dorere : *sentimente dororose, matre dororosa.*

† DORSI-, si *dorso-* (de la *dorsum, dorsu* sau *dosu, spinare*), in diverse compositioni de termini tehnici, precumu :

dorsibranchiu, dorsiferu, dorsiparu, dorsoccipetale, dorsoscapulariu, dorsotracheliu.

DORSU, s. m., dorsum, (de-versum, deorsum, dorsum), contr. *facia*, laturea d'in apoi a omului si a animaliloru, spatetele, spinarea, dosulu; vedi *dossu* si *dosu*.

DORU, s. m., ardens desiderium, sensu de dorere pentru absentia unei persoane sau a unui lucru, unitu cu desideriu de a le possede, de acea-a desideriu, amore, affectione viua. Pentru etymologia compara si 2 *doliu*, lat. *cordolium*, si grec. *ἔλδωρ*.

DORYBANTE, sau *dorubante*, sau *dorobante*, pl. *dorobanti*, s. m., doryphorus, (*δορυφόρος*), lanciari, lictori, apparatori la officiele publice; apoi una specia de militari. Pentru forma compara *corybantes* si *corybantius*. L.

DORYPHORU, sau *dorusforu*, sau *doriferu*, s. m., doryphorus si doriferus (*δορυφόρος*), lanciariu, lictoriu; vedi *dorybante*.

DOSARIU, -pl.-ie, (it. *dossiere*, fr. *dossier*), mai multe acte sau documente scrise, relative la acea-asi cauza, legate la dosu : *dosariulu processului unui criminariu.*

DOSE, s. f., dosis (*δόσις*), cantitate de medicina ce se da una data unui morbosu, apoi portione in genere : *ellu a trassu una bona dose de vinu arsu; acestu omu are una mare dose de nebonia.*

1 DOSIRE, -escu, aufugere, se aufere, a dá dosulu, a fugí, a disparé.

2 DOSIRE, s. verbale, fuga, actione de *dosire*.

DOSPIRE, -escu, v., fermentare, a pune alluatu in farin'a molliata si a ua lassá se tréca pucinu in fermentatione : *a dospí panea.* Vedi *depsere*, de unde s'a formatu *despire*, si apoi *dospire*.

DOSPITU, -a, adj. part., fermentatus, *páne dospita*, contr. *páne asyma*.

DOSSARIU, pl.-ie, (it. *dossiere*, fr. *dossier*), mai multe documente scrise legate la dossu; vedi *dosariu*.

DOSSIRE, v., aufugere; vedi *dosire*.

DOSSU, s. m., dorsum (it. *dosso*, fr. *dos*), partea corpului oppusa faciei, spatetele, spinarea; vedi *dosu*.

DOSTINA, s. f., parte a unui monte ce nu e espusa la sore, parte despre media nopte a unei inaltime. *M.*

DOSU, s. m., dorsum (it. dosso, fr. dos), partea corpului oppusa faciei, spatetele, spinarea : *in dosu*, in partea a-versa, *pre dosu*, inversu.

* DOTALE, adj., dotalis, relativu la dote, de dote, datu sau addussu ca dote.

* DOTARE, -*ediu*, v., dotare, a dá celle necesarie, a provedé cu dote, a indiestrá : *natur'a ne a dotatu cu unu corpu sanetosu si cu minte sanetósa; noi dotámu pre filii nostri cu invetiatura si cu avere; parentii nostri au dotatu b-sericele.*

* DOTATIONE, s. f., (dotatio, it. dotazione, fr. dotation), actione de dotare : *dotationea unui institutu.*

* DOTATU, -a, adj. part., dotatus, provedutu cu dote, indiestratu.

* DOTE, s. f., dos, dotis (δός), avere ce adduce una femina in cassatoria, diestria; donuri cu care natur'a a dotatu pé omu, *dotés naturæ.*

DOUI, f., *doue*, gen. *douoru*, num. duo, *das*, numeru de doue unitáti : *doui ómeni, doui barbati, doue mulieri, doue femine*; determ. *celli doui feti, celle doue fete, celloru doui fetiori*; compus : *douisprediece m. douesprediece f.; douedieci*; vedi *diece*.

DOUIME, s. f., dualitate, binalitate, numeru de doui.

DOUIMU, -a, (bimus), secundus, allu douile.

DRACA, s. f., draca, 1. femin'a dracului; 2. una specia de cani cu unghiele fórte lunghe.

DRACENA, s. f., dracena (δράκαινα), femin'a draconelui.

DRACESCE, adv., diabolice, in modu *dracescu* : *lucra dracesce, ámbra dracesce, fara dracesce.*

DRACESCU, -a, adj., diabolicus, relativu la dracu, de dracu : *fapte dracesci, tentationi dracesci.*

DRACHMA, s. f., drachma (δράχμα), 1. centesima parte d'in min'a gréca, apoi centesima parte d'in libr'a romana, acuru *dramma* sau *drammu*; 2. moneta attica de argentu de valorea unei leure

moderne (francu), in urma moneta de argentu de valorea unui denariu romanu.

DRACIA, s. f., malum, malum facinus, monstrum, incantamentum, veneficium; fapta de *dracu*, veri-ce fapta rea si ne intellessa : reutate, blastematia, intriga, farmecu, etc.; vedi si *diavolia*.

DRACOIU, s. m., vedi *draconiu*.

DRACONARIU, s. m., draconarius, care duce vessillulu draconelui (in figur'a draconelui, la Daci, si apoi la alte popore), vessilliferu.

DRACONE, s. m., draco, (δράκων), sérpe fabulosu; vessillu militariu in figur'a unui dracone; constellatione.

DRACONTU, (cu *n* tare molliatu : *dracoiu*) s. m., mare *dracu*.

DRACONTARIU, pl.-ie, dracontarium, collaru sau corona in figur'a unui dracone.

DRACONTIA, s. f., dracontia (δρακοντία), pétra pretiosa care, dupo pareea anticiloru, se afla in capulu draconelui.

DRACU, s. m., draco (δράκων), diabolus (διάβολος), diabolu, principiulu reului, imaginatu sub figura de *dracone* : *acestu-a e dracu, nu e omu; omulu dracului; ellu e cu draculu; l'a luatu draculu; dracu de omu, dracu de copilla, dracu impellitiatu*; proverb. : *neci pre draculu se vedi, neci cruce se ti faci*, fugi de tentatione; feminele nu cutedia numi numele dracului, elle i dicu *spurcatulu* sau *duca-se in petre*.

DRACULETIU, *dracusioru*, s. m., deminutive d'in *dracu*; vedi *dracuti*.

DRACUNCLU, s. m., dracunculus, deminutivu d'in dracone; ornamentu de auru in figura de dracone.

DRACUTIU, s. m., dracunculus, deminutivu d'in *dracu*, dracu micu; copillu care se precepe a face relle.

DRAGANTU, s. m., dragantum, una planta numita si tragacantha (τραγάκανθα).

* DRAGMA, s. f., dragma, in locu de *drachma*, drachma.

* DRAGONATA, s. f., (fr. dragonades), macellu essecutatu de dragoni.

* DRAGONE, s. m., (it. dragone, fr. dragon), una specia de callari, militari

cari aveau mai înainte pre cassidea Ioru unu *dracone* de metallu, de unde se numira *draconi* si apoi *dragoni*.

* **DRAMA**, pl.-*mate*, drama (δράμα), compositiune theatrale : *dram'a* e sau *tragica* sau *comica*, *acumu* e si *drama mista*.

* **DRAMATICU**, -a, adj., dramaticus (δραματικός), relativu la *drama* : arte *dramatica*, *autori* *dramatici*.

* **DRAMATISTU**, s. m., (fr. *dramatiste*), *autoriu* *dramaticu*.

* **DRAMATURGIA**, s. f., (δραματολογία), artea de a scrie sau de a compune *dramate*, compositiune *dramatica*.

* **DRAMATURGU**, s. m., (δραματογράφος), *autoriu* *dramaticu*.

DREGERE, *dressi* si *dressesi*; *dressu* si *directu*, dirigere, corregere, vedi *de-regere* cu derivatele.

DREPTARIU, pl.-*ie*, regula, norma, canon, vedi *derectariu* si *dereptariu*.

DREPTATE, s. f., iustitia, vedi *derectate* si *dereptate*.

DREPTU, -a, adj., rectus, justus; jus, vedi *derectu* si *dereptu*.

DRESSARE, v., (it. dirizzare, fr. dresser), a invetiá, a essercitá : a *dressá callii*, a *dressá canii* la *venatu*, a *dressá porumbii* la *sboratu*, a *dressá copillii* la *callariu*; vedi *dressare*.

DRESSU, -a, adj. part., (de la *dregerere*), 1. correctus, paratus, reparatus, refectus, ordinatus, compositus, medicatus, fucatus, etc., indreptatu, corressu, reparatu, ordinatu, regulatu : *orologiu dressu*, *vestimente dresse*, *muri drossi*, *arme dresse*, *pusca drossa*; 2. falsificatu, care nu e genuinu : *facia drossa*, *vinu drossu*; 3. s. m., *dressu*, pl.-*uri*: a) mediu, passu ce face *cinema spre* a se justificá sau a *capitá ceva* : a si *face tote drossurile spre* a se *impacá cu cineva*; b) fucus, colóre falsa cu care mulierile si *dregru* faci'a, *medicamen faciei*, Ovid. Vedi *de-ressu*.

DROMARIU, -a, adj. s., (de la *dromu* sau *drumu*), *viator*, *peregrinator*, *cursor*, *callatoriu*, *allergatoriu*.

DROMEDARIU, s. m., *dromedarius*, una specia de camelu bonu la *drumu*.

* **DROMONARIU**, s. m., *dromona-*

rius, *marinariu* sau *remige applicatu* la *dromone*.

* **DROMONE**, s. m., *dromo* (δρόμων), una specia de navi lungi si usióre.

DROMU, pl.-*uri*, *dromus* (δρόμος), *via*, *iter*, *calle*, *cursu*, *carraria*; — vedi si *calle*.

* **DROSOLITHU**, si *drosoliu*, s. m., *drosolithus* (δροσόλιθος), una pétra pretiósa (care assuda dinaintea focului).

DRUMARIU, -a, adj. s., *viator*, *peregrinator*, vedi *dromariu*.

DRUMU, pl.-*uri*, *dromus* (δρόμος), *via*, *iter*, vedi *dromu*.

* **DRUNGARIU**, s. m., *drungarius*, *commandantele* unui *drungu*, sub imperiulu *byzantinu*.

* **DRUNGU**, s. m., *drungus* (δρουνγος), *corpu* de *armati*, mai *allessu* pre *apa*, *flotta*.

DU, *imperat. pers.* II *sing.* de la *verbulu ducere*, *duc*, *inf.*, *ducere*; vedi *ducere*.

* **DUALE**, adj., *dualls*, relativu la *doi* : *numeru duale*, in *gramm. gréca*.

* **DUALISMU**, s. m., (it. *dualismo*, fr. *dualisme*), *admissione* de *dóue* *principie*, in *theologia* *bunu* si *reu*, in *physica* *potere* si *materia*, in *anthropologia* *corpu* si *spiritu*.

* **DUALISTICU**, -a, adj., (fr. *dualistique*), relativu la *dualismu* : *systema dualistica*.

* **DUALISTU**, s. m., (fr. *dualiste*), *care* *admitte* *dóue* *principie*, *bunu* si *reu*, *potere* si *materia*, *spiritu* si *corpu*.

* **DUALITATE**, s. f., (it. *dualità*, fr. *dualité*), *calitate duale*, *caracteriu* de a fi *duplu*.

* **DUARIU**, -a, *duarius*, de *doi*, *duale*, *binariu*.

* **DUBIETATE**, s. f., *dubietas*, *stare dubia* sau *dubiosa*, *indouentia*.

* **DUBIOSITATE**, s. f., *dubietas*, *stare dubiosa*.

* **DUBIOSU**, -a, adj., *dubius*, *dubiosus*, *suppusu* *indouientiei* : *casu dubiosu*, *portare dubiosa*.

* **DUBITARE**, v., *dubitare*, a se *indouí* in *cugetare*, a *esitá*, a nu se *determiná*.

* **DUBITATIONE**, s. f., *dubitatio*, *actiune* de *dubitare*, *indouentia*, *esitatio*, *irresolutive*.

* DUBITATIVU, -a, adj., dubitativus, prin care se esprime *dubitatione*.

* DUBITATORIU, -tória, adj. s., dubitator, care *dubita*, care se îndouesce.

* DUBITATU, -a, adj. part., dubitatus, trassu in dubiu.

* 1 DUBIU, -ia, adj., dubius, dubiosu, îndouiosu.

* 2 DUBIU, pl. -ie, dubium, actulu de *dubitare*, îndouientia, esitatione.

DUCA, s. f., abitto, actione de a se *duce*; fig. morte. Vorb'a triviale póte co e formata d'in *duca-se*. L. — Formatu ca si *fuga* d'in *fugire*. M.

DUCALE, adj., ducalis, relativu la *duce*: *demnitate ducale*, *corona ducale*.

DUCATU, s. m., ducatus, 1. demnitate sau functione de *duce*; 2. terra allu carei domnitoriu porta titlulu de *duce*; 3. una moneta de auru, galbinu.

DUCE, s. m., dux, 1. conductoriu, commandante, capitanu, generariu; 2. sub imperiulu byzantinu guvernatoriulu unei provincie; 3. in tempurile nostre titlulu principelui unei terre mai mice; 4. titlu de nobilitate.

DUCENA, s. f., ducena, demnitate de capitanu preste doue cente de militari; compania de doue cente de militari.

DUCENARIU, s. m., ducenarius, capitanu preste doue cente de militari.

DUCENI, s. m., duceni, cari forma una compania de doue cente.

DUCENTESIMU, -a, adj. ord., ducentesimus, d'in doue cente unulu: *partea ducentesima*.

DUCCERE, imperat. *du*, *ducati*, perf. *dussi* si *dussei*, *dussu* si *ductu*, v., *ducere*, a transportá, a conduce: a *duce pre cineva a casa*; proverb. a *duce pre cineva de nasu*; *callea duce acollo*, unde *vrei se te duci tu*; *cu mene ducu tóte lucrurile melle*; *ellu duce una viétia fórté aspra*; *du acésta scrissóre la posta*; *ellu mori si dusse cu sene tóta averea sea*; a supportá, in frasi ca: *callulu nu póte duce cátu boulu*; *unu copíllu nu póte duce la drumu cátu unu omu mare*; refl. se ferre, se conferre, se recipere, ire, pergere, tendere, contendere, a merge, a trece: *me ducu a casa*; *du-te la scóla*; *ducati-ve in gradina*; *ellu se dusse si ne lassá*

cu budiele inflaté; *filiulu plecá si se dusse*; *toti socii mei d'in copillaria se dussera in cea alta lume*.

DUCLIANU, s. m., ducianus, officariu in serviciulu unui *duce*.

DUCINA, s. f., (it. *dozzina*, fr. *dozaine*), numeru de douespredece: *una ducina de cútite*, *doue ducine de lingure*; *trei ducine de nasturi*.

DUCTARE, v., ductare, a *duce* încóce si incollo; a seduce, a insellá.

DUCTILE, adj. ductilis, care se pote conduce; care se pote intende: *metalle ductili*.

DUCTILITATE, s. f., calitate de *ductile*: *ductilitatea aurului*.

DUCTORIU, -tória, adj. s., ductor, care *duce*, care conduce, conductoriu, capitanu, generariu, *duce*.

1 DUCTU, -a, adj. part., ductus, *dusu*, condussu.

2 DUCTU, s. m. sup., ductus, -u, actulu de *ducere* sau de *conducere*.

DUCUTORIU, -tória, adj. s., ductor, care *duce*, ductoriu, conductoriu.

DUELLA, s. f., duella, $\frac{1}{3}$ de uncia, sau $\frac{1}{3}$ de libra.

DUELLARE, v., duellare, la antichi a se bate (*bellare*), la moderni a se bate in *duellu*.

DUELLATORIU, -toria, adj. s., duellator, la antichi bellator, la moderni care se bate in *duellu*.

DUELLICU, -a, adj., duellicus, la antichi bellicus, la moderni relativu la *duellu*.

DUELLOSU, -a, adj., pugnaz, carui-a place tare a se bate in *duellu*.

DUELLU, pl. -e, duellum, la antichi bellum; la moderni batalia intre doi.

DUIOSIA, s. fem., vedi *duliosia* si *duiosia*.

DUIOSU, -a, adjectiv, vedi *doliosu* si *doiosu*.

DULCACIDU, -a, adj. dulcacidus, dulce si acru, terminu comicu.

DULCAMARA, s. f., (it. *dulcamara*, fr. *donceamère*), una planta de genulu morellu, allu carei parti lemnóse *producu* in gura unu gustu dulce care currendu se preface in amar.

DULCAMARINA, s. f., (fr. *dulcama-*

riue), substantia chymica care se estrage d'in dulcamara.

DULCAMARU, -a, adj., *dulcamarus*, dulcet si amaru, terminu comicu.

DULCE, adj., *dulcis*, gustu placutu, in oppositiune cu *acru* si cu *amaru*: fig. amatu, lenu : *lapté dulce, miere dulce, sacharulu e dulce, vinu dulce, supa dulce; voce dulce, vorbe dulci; dulcii mei parenti; am dormitu unu somnu dulce.*

DULCE, s. m., 1. buccate in care intra lapte, oua, carne, mai allessu inse carne sau succu de carne : *buccate de dulce, mancâmu de dulce*; 2. tempulu in care e permisu de baserica a mancâ buccate de dulce : *dulcele pascaloru, dulcele crationului, dille de dulce*, in oppositiune cu *dille de macru (postu)*.

DULCEDINE, s. f., *dulcedo*, sapore dulce, *dulcedinea vietiei, dulcedinea somnului*.

DULCETIA, s. f., *dulcedo*, 1. calitate de dulce : *dulceti'a mierei, dulceti'a voci*; 2. *dulcia-orum*, confecture dulci ce facu românele mai d'in totu genulu de póme unindu-le cu sacharu solutu prin unu processu chymicu fórte delicatu : *dulceti'a de mere, dulceti'a de pere, dulceti'a de prune, dulceti'a de caisse, dulceti'a de rose*, etc.

DULCIARIU, s. m., *dulciarius*, confectoriu de dulcetia.

DULCIFERU, -a, adj., *dulcifer*, care aduce sau produce dulcetia.

DULCIFICARE, v., (it. *dulcificare*, fr. *dulcifier*), a face dulce, a indulcí, term. chymicu.

DULCIFICATIONE, s. f., (fr. *dulcification*), actiune de *dulcificare*, term. chymicu.

DULCIFICATORIU, -tória, adj. s., (it. *dulcificatore*), care face dulce.

DULCIFICATIVU, -a, adj. modale, prin care se *dulcifica*, prin care se face dulce.

DULCIFICATU, -a, adj. part., (it. *dulcificato*, fr. *dulcifié*), facutu dulce, indulcire.

DULCILOCU, -a, adj., *dulciloquus*, care vorbesce dulce.

DULCIME, s. f., *dulcedo, dulcitudo*, stare dulce, fire dulce.

DULCIRE, -escu, v., a face dulce; refl. a se *dulcí, dulcescere*; vedi *indulcire*.

DULCISIORU, -a, adj., *dulcisculus*, diminutivu d'in *dulce*.

DULCISONU, -a, adj., *dulcisonus*, care suna dulce.

DULCITU, -a, adj. part., vedi *indulcitu*.

DULCITUDINE, s. f., *dulcitudo*, stare dulce, fire dulce, dulcime. Form'a d'in care s'a contrassu populariulu *dulcime*.

DULCIU sau *dulciuiu*, -a, adj., care bate in dulce, dulce neplacutu.

DULCORARE, v., *dulcorare*, a face dulce, a dá unui lucru dulcóre.

DULCÓRE, s. f., *dulcor*, sapóre dulce.

DUMETU, pl. -e, *dumetum*, padure de *dumi*, selba de *dumi*.

DUMICARE, s. f., *dumicare*, (dts si *mica*), a taliá panea in buccatelle mici si a ua molliá in apa ferta; vedi *dimicare*.

DUMICATU, -a, adj. part., taliatu in buccatelle; subst. m., buccate compuse d'in pane taliata, ammestecata cu casiu si ferte in apa, pl. *dumicati*.

DUMOSU, -a, adj., *dumosus*, plenu de *dumi* : *locu dumosu*.

DUMU, s. m., *damus*, arbustu, tufa.

DUODECEM VIRU, pl. *duodecemviri*, *duodecemvir*, unulu d'intre cei douisprediece magistrati.

DUODECENNE, adj., *duodecennis*, de douisprediece anni.

DUODECENNIU, pl. -ie, *duodecennium*, durata de douisprediece anni.

DUODENARIU, -ia, adj. *duodenarius*, de douesprediece unitati : *numeru duodenariu*; una ducina.

DUODENI, *duodene*, pl. *duodeni*, câte douisprediece : *duodeni apostoli, duodenele semne alle zodiacului*.

DUPLARIU, -ia, adj., *duplarius*, militaruu cu salariu duplu.

DUPLICARE, v., *duplicare*, a mari de doue ori, a îndouí : a *duplicá numerulu militaniloru, a duplicá centuriele; duplicâmu litterele candu cere natur'a limbei; ellí duplicara sarcinele fera a duplicá si salariele*.

DUPLICATIONE, s. f., *duplicatio*, actiune si effectu allu actiunei de *duplicare*.

DUPPLICATORIU, -tória, adj. s., duplicator, care *duplica*.

DUPPLICATU, -a, adj. part., duplicatas, maritu de dóue ori, inouitu.

DUPlice, adj., duplex, (de la duo si plicare), d'in dóue plicuri, indouitu; fig. cu dóue facie, mentionosu : *duplicelc Ulysse, dupliccea Venere*.

DUPlicitate, s. f., duplicitas, stare duplicite, *duplicitatea urechielor*; portare cu doue facie, insellatoria : *duplicitatea unui omu*.

DUPLU, -a, adj., duplus, (διπλοῦς), indouitu, compusu d'in doue : *lucru duplu, mesura dupla*; subst. m., *duplu, in duplu* : *ellu fu condannatu a solve duplu*; subst. f., *dupla*, parte dupla, pretiu duplu.

DUPPO, prep., (d'in de si post, it. dopo, pg. pr. depols, fr., depuls, isp. depues), post, secundum, in urma : *vine dupo noi; merge dupo voi; urmedia dupo preceptele vostre, dupo parereea mea ellu nu e cu mentea intréga, dupo celle ce am auditu, nu mi se pare de unu caracteriu firmu; ellu si declará parereea, dupo acésta-a p'ecá; se adunara omenii si se certara multu, dupo acea-a se intórse fia-care la alle selle; dupo tóta probabilitatea ellu se incará d'in nouu; — dupo ce, postquam, conjunct. de timpu : dupo ce amu mancat, ne amu colcatu.*

* **DUPONDARIU**, -ia, adj., dupondarius, de unu dupondiu, de valoreea unui dupondiu.

DUPONDIU, s. m., dupondium, doui pondi, mesura de doue pondi, ca valore pretiu de doui assi, moneta de doui assari; ca lungime, mesura de doue petiore, sau urme.

DURA, s. f., revolutio, actione de a se rotocolli, sau de a se duce de a rót'a; *s'a dussu de a dur'a, s'a datu de a dur'a*; vedi si *dura* in Glossariu.

DURABLE, adj., durabilis, care póte durá : *materia durable, dorore durable*.

* **DURABILITATE**, s. f., durabilitas, calitate de durable, soliditate.

* **DURACENU**, s. m., duracennm, una specia de pome acre (lemónia?)

* **DURACINU**, -a, duracinus, cu

pelle dura, se dice despre pome : *persice duracine, uve duracine*.

DURAIRe, -escu, v., 1. volvere, a rotocolli ceva; 2. tonare, boare, a tuná, a face unu mare sunetu; — vedi *dura*.

DURAITURA, s. f., frager, effectu alluactionei de *duraire*, sunetu violentu.

* **DURAME**, pl. -mine, duramen, si

* **DURAMENTU**, pl. -e, duramentum, mediu de *durare*, effectu allu actionei de durare.

* **DURARE**, v., durare, 1. a face dura : *a durá ferrulu, a durá pellea, a durá corpulu, a durá voceea, a durá litterele, cumu s'a duratu l in filu, trecundu prin r in firu*; 2. a perseverá, a tine, a continuá, a fi : *dura multu frigulu in iern'a acésta-a; caldur'a nu durá multu in vér'a acésta-a; nu dura neci placerea neci dorerea; bellulu traianu a duratu diece anni*.

* **DURATA**, s. f., (it. durata, fr. durée), temporis spatium, spatiu de tempu câtu dura unu lucru : *durat'a lumei, durata eterna*.

* **DURATIONE**, s. f., (duratio), actione si effectu allu actionei de *durare*, in t. s. verbului.

* **DURATORIU**, -tória, adj. s., durator, care dura : 1. care face duru; 2. care continua a fi.

* **DURATRICE**, s. f., duratrix, femina care intaresce.

* 1 **DURATU**, -a, adj. part., duratus 1. intaritu, invertosiatu; 2. care a continuatu a fi, care a perseveratu in starea sea.

* 2 **DURATU**, s. m., temporis spatium, spatiulu de tempu catu dura unu lucru, actulu de *durare* sau perseverarea in starea sea, vedi si *durata*.

DURDUCARE, v., turgere, tumere, protuberare, a se inflá, a se ingonflá, a tiné capulu susu.

DURDUCATU, -a, adj. part., turgidus, tumidus, protuberans, inflatu, ingonflatu, ampullatu; arrogantu.

DURDUIRE, v., tonare, crepare, a tuná, mai allessu impers. : *s'a innueratu cerulu si a inceputu a durdui*.

DURDUITU, s. m. sup., tonitru, tunetu.

DURDUITURA, s. f., tonitru, effectulu actionei de *durduire*, tunatura.

DURERE, v., dolere, vedi *dorere*, si *dolere*.

DURETIA, s. f., duritia, si durittes calitate de duru, stare dura, stare ver-tósa.

DURIME, s. f., duritudo, asprime, ruditare; insolentia, impertinentia, impudentia.

DURITATE, s. f., duritas, caracte-riu duru : *duritatea stylului*, *duritatea punitionei*.

DURITUDINE, s. f., duritudo, forma antica d'in care a essitu *durime*.

DURISIORU, -a, adj., duriusculu, deminutivu d'in duru, pucinu duru, camu duru.

DURU, -a, adj., durus, vertosu, tare, aspru, robustu, bellicosu, rude, cru-du, fora cultura, difficile, severu, crudele, *pamentu duru*, *carne dura*, *pelle dura* : *militari duri*, *fetiori duri*, *lucru duru*, *omu duru*, *putare dura*, *vertute dura*, *judecatori duri*.

DUSMANESCE, adv., inimice, hosti-lier, barbare, in modu *usmanescu*.

DUSMANESCU, -a, adj., inimicus, ho-stillis, barbarus, relativu la *usmanu*, ca unu *usmanu*.

DUSMANIA, s. f., inimicitia, hosti-litas, odium, invidia, calitate si portare de *usmanu*.

DUSMANU, -a, adj. s., inimicus, ho-stis, inimicu. Radecin'a vorbei *usmanu* se vede si in gr. *δυσμενής*, malevolus, si in pers. *usman*, care sta in acea-asi affinitate cu grec. *δυσμενής*;—vedi *us-manu* si in Glossariu.

1 **DUSSU**, -a, adj. part., (de la *ducere*), ductus, condussu, transferitu, transpor-tatu.

2 **DUSSU**, s. m., ductus, -u, actulu de ducere : *dussulu si intorsulu*.

* **DUUMVIRALE**, adj., duumviralis, relativu la *duumviru* : *demnitare duum-virale*.

* **DUUMVIRATU**, s. m., duumvira-tus, functione de duumviru.

* **DUUMVIRU**, pl., *duumviri*, duum-vir, membru allu unei commissione de doue persone.

* **DYADE** sau *duade*, s. f., dyas, (*δυάς*), numeru de doui, douime.

* **DYADICU** sau *diadicu*, -a, adj., re-lativu la dyade : *systeme numerale dya-dica*, de a numerá numai peno la doui.

DYNAMIA sau *dynamia*, s. f., dyna-mia, (*δυναμία*), potere, vertute; effica-citate a medicamenteloru.

* **DYNAMICA**, s. f., (*δυναμική*), scien-ti'a *dinamica*, parte a scientiei mecha-nice care tractédia despre miscare.

DYNAMICU, -a, (*δυναμικός*), relativu la potere, cu potere, tare.

* **DYNASTIA** sau *dunastia*, s. f., (*δυναστεία*), 1. potere, potestate, domnia; 2. famili'a domnitoria.

* **DYNASTICU** sau *dunasticu*, -a, adj., (*δυναστικός*), relativu la *dunastia*.

* **DYNASTU** sau *dunastu*, s. m., dy-nasta sau *dynastes*, (*δυναστής*), domnu, domnitoriu, principe, superanu.

* **DYSCOLU** sau *duscolu*, -a, adj., dys-colus, (*δύσκολος*), morosu.

* **DYSCRASA** sau *duscrasia*, s. f., dys-crasia (*δυσκρασία*), temperamentu reu.

* **DYSENTERIA** sau *dusenteria*, s. f., dysenteria, (*δυσεντερία*), inflammationea intestinelloru.

* **DYSENTERICU**, sau *dusentericu*, -a, adj., dysentericus (*δυσεντερικός*), rela-tivu la dysenteria, care are dysenteri'a.

* **DYSOSMU**, sau *dusosmu*, s. m., dysosmus (*δύσοςμος*, care mirósa ren), una planta, numita si *scordium*.

* **DYSPEPSIA**, sau *duspepsia*, s. f., dyspepsia (*δυσπεψία*), digestione diffi-cile.

* **DYSPHORICU** sau *dusforicu*, -a, adj. dysphoricus, (*δυσφορικός*), nefericitu, care suffere, care patemesce.

* **DYSPNOIA** sau *duspnoua*, s. f., dys-pnoea (*δύσπνοια*), difficultate de res-pirare.

* **DYSPNOICU** sau *duspnouicu*, -a, adj. (*δύσπνοιός*), care respira difficile, care are dyspnoi'a.

* **DYSURIA** sau *dusuria*, s. f., dysu-ria (*δυσουρία*), difficultate de *urinare*.

* **DYSURIACU** sau *dusuriacu*, -a, adj. dysuricus (*δυσουρικός*), care urina dif-ficile, care are dysuria.

E.

E, a cinci'a littera a alfabetului Romanu. Se pronuntia : I. inchisu sau curatu : 1. in syllabele intonate candu au unu *i* in cea urmatória, precumu : *peri, perdi, pleci, legi, vedi, versi, cresci*; 2. in syllabele neintonate candu au *e* sau *i* in cea urmatória, precumu : *numeri, apperi, supperi, ardere, ducere, radere*; 3. in syllabele intonate candu au unu *u* in cea urmatória, inse numai inaintea consonelor : *c, p, r, s*, urmate de alte consone, precumu : *crescu, perdu, florescu, cestu, cercu, peptu* sau *peptu*; apoi in syllab'a intonata *etu*, in : *pometu, prunetu, nucetu, fagetu*, etc.; 4. la finitul vorbeloru, precumu : *mare, parte, dulce, dare, stare, fire*, etc.; (afara de monosyllabele *me, se, ve*, despre cari vedi mai diosu IV). II. deschisu : 1. in syllabele intonate candu au unu *e* inchisu in cea urmatória, precumu : *crede, vede, perde, tacere, parere, muliere*; 2. in syllabele intonate candu au unu *o* in cea urmatória precumu : *écco, éro, déro*. III. claru cu apropiare de *ea*, in syllabele intonate candu au unu *a* in cea urmatória precumu : *crésta, crésca, crépa, féra, judecéssa, imperatésa*; mai ca *a*, in : *péra, védia, sédia*; (acésta tendentia se sente si in : *sésse, sépte, sérpe*). IV. obtusu sau bassu : 1. in syllabele intonate candu au *u* in cea urmatória, precumu : *vediu, sediu, appessu, invetiu, ospetiu*; inse acésta-a nu e una regula generale si multi pronuntia *e* curatu si in casulu acestu-a; 2. in celle mai multe syllabe neintonate in mediulu vorbeloru, precumu : *numeru, umeru, téneru, peccatu, fetatu, repune,*

respunde; 3. in monosyllabele *me, se, ve*. V. raucu sau nasale, 1. inaintea consoni nasale *n*, precumu : *vêna, vèntu, vèndu, fènu, frènu, sènu, juramèntu, vestimèntu*, etc.; 2. inaintea consoni nasale *m* urmata de *b* sau *p*, precumu : *stèmpèru, tèmpu, tèmpu, sèmburu*. Afora de aceste nuantie mai e de observatu : 1. co vocalea *e* se aude appropè ca *i* in ultimele syllabe : *ene, eni, ente, enti, ende, endi*, precumu : *bene, mene, tene, sene, mente, menti, vende, vendi, parente, parenti, vestimente, calciamente*, etc.; 2. in verbulu *e*, de commune se aude ca *i* scurtu, in : *ru e bene, mi e frica, ti e fòme, ni e caldu*; 3. in inceputulu vorbeloru se pronuntia cu óre-care assimilatione de *i*, ca *ie*, precumu : *érba, eri, edu, écco, éscu, épa, ellu, esse, édera*; acestu fenomenu se arréta adese ori si in mediulu vorbeloru, precumu : *pétra, perdu, lepure, peptu, testu, sesse, tessu*. In *versi*, e inchisu sau curatu (I), in *verse*, e deschisu (II), in *vérsa*, e claru (III), in *versu*, e obtusu (IV), assemine si in *versàmu, versati, versatu, versatura*; in *versamentu* e penultimu raucu (V), in *versamente* trecundu in *i* (observ. 1).

E, v., indicat. pres. pers. III, sing. scurtatu d'in *este, est, infinit. fire, fieri*, esse. Pronuntia acestui verbu e dupla, adeco sau *e* e intonatatu candu accentulu propositionei cade pre densulu, sau e neintonatu candu accentulu cade pre subiectu sau pre predicatu, si atunci trece appropè in *i*, scurtu, precumu : *e destullu* sau *destullu e*; in espressionile : *mi e fòme, mi e sete, mi e frica, ti e caldu,*

ti e rece, ti e frigu, ni e bene, ni e reu, vi e greu, vi e doru, li e somnu, se aude e asiá de pucinu, in câtu mai co se confunde cu precedentea vocale *i*, pre care d'in semisona, ua preface în plenisona, si numai una urechia delicata pôte se distinga diftongulu. Latinulu est ca se se românesca a fostu constrînsu a trece sau prin apocope in *e*, sau prin paragoge in *este*. De commune de câte ori se sente accentulu pre verbu, se applica *este*, de câte ori nu se sente, se applica *e*. Pronunții'a semisona se esplica d'in modulu de espreme allu anticiloru, la cari est mai totu de a una se subintellege, si nu se espreme, la Greci merge acestu processu si mai departe, asiá in câtu verbulu *ἐστὶ* devine una addeverata raritate. Vedi verbulu *fire*.

EA, pron. f., contrassu d'in *ella*, illa, masc. *ellu*, ille, vedi *ellu*.

* EARINU, -a, adj., *earinus*, (ἐαρινός), relativu la primavera, de primavéra: *flori earine, insecte earine*.

* EBDOMADALE, adj., hebdomadalis, de ebdomade sau de septemana: *folia ebdomadale*, folia care esse una data pre septemana.

* EBDOMADARIU, -a, adj. s., (hebdomadarius, it. ebdomadario, fr. hebdomadaire), relativu la septemana; subst. m. *ebdomadariu*, preutu insarcinatu cu officulu pre septemana, care e de septemana.

* EBDOMADE, s. f., hebdomada, si hebdomas, (ἑβδομάς), septemâna, numeru de septe dille.

* EBENINU, -a, *ebeninus* (ἐβένινος), de ebenu: *scriniu ebeninu, mésa ebenina*.

* EBENISTU, s. m., (it. ebenista, fr. ébéniste), lemnariu, mesariu, templariu care face diverse mobili de *ebenu*.

* EBENU, s. m., *ebenum* si *ebenus* (ἑβένος), arbore originariu d'in India, care da unu lemnu duru, desu, greu, de colóre negra, bonu de politu, si d'in care se facu diverse mobili: *scrinie, mese, paturi, si altele*. Vedi *abanosu* in Glosariu.

* EBETARE, v., hebetare, a face ébete, a tempí, a flaccí: *a ebetá vederea ochiloru, a ebetá urechiele*.

EBETATIONE, s. f., hebetatio, actione si effectu allu actionei de ebetare: *ebetationea ochiloru*.

* EBETATU, -a, adj. part., hebetatus, tempitu, flaccitu: *Instrumente ebetate, cari nu mai talia*.

EBETE, adj., (pronuntyatu de poporu si: *ebetu*, cu aspiratione: *hebetu*), hebes, obtusu, duru, grossu, tempitu, nesentitoriu, stupidu; subst. *unu ebete*.

EBETECIRE, -escu, v., hebetare si hebescere; vedi *ebetire*.

EBETIRE, si *hebetire*, -escu v., hebetare si hebescere, a flaccí, a tempí, si a se flaccí, a se tempí.

EBETITU, -a, (si *hebetitu*), adj. part., hebes factus, flaccitu, tempitu: *vedere ebetita, audiu ebetitu*.

* EBETUDINE, s. f., hebetudo, stare de ébete: *ebetudinea colorii, ebetudinea sensuriloru*.

* EBORARIU si *eburariu*, s. m., eborarius si eburarius, lucratoriu in eboriu, care face diverse lucruri de *eboriu*.

* EBORATU si *eburatu*, -a, adj., eboratus si eburatus, ornatu cu eboriu: *scriniu eboratu, mésa eborata*.

* EBORE si *ebure*, s. m., ebor si ebur, dente de elefantu, eboriu; vedi *eboriu* si *ivoriu*.

EBORIU, s. m., ebor si ebur, (adj., eborius, it. ebure si avorio, fr. ivoire), dente de elefantu, d'in care se facu diverse obiecte artistice de una albétia extraordinaria; obiecte de eboriu; vedi si *ivoriu*.

* EBRIACU, -a, adj., ebriacus, béetu, betivu; subst. m., *unu ebriacu*, unu mare betivu: *ebriaciú se compara fórte bene cu porcii*.

* EBRIAME, pl. -mine, ebriamen, beutura imbetatória.

* EBRIARE, v., ebricare, a imbetá, in sensu propriu si figuratu; vedi a *inebriá*.

* EBRIATU, -a, adj. part., ebriatu, béetu, imbetatu; vedi *inebriatu*.

* EBRIETATE, s. f., ebrietas, stare de ebriu, betia.

* EBRIOLU sau *ebrioru*, -a, adj., ebriolus, pucinu béetu, camu béetu.

EBRIOSITATE, s. f., ebriositas, stare

de *ebriosu*, abitudine de a se inebriá sau de a se imbeťá, betivía.

EBRIOSU, -a, adj., *ebriosus*, betivu, care se imbéta a dese ori, care ámbra totu béetu : *ebriosulu manca pucinu si bee multu*; *mulierile ebrióse nu su de sufferitu*.

* **EBRIU**, -a, adj., *ebrius*, contr. *so-briu*, béetu, imbetatu, care a beutu peno candu si a perdutu usulu rationei : *ebriu de vinu, tyrannu ebriu de sange*.

* **EBULLIRE**, v., *ebullire*, a ferbe cu *bulle*, sau in genere a ferbe:

* **EBULLITIONE**, s. f., *ebullitio*, ac-tione de *ebullire* sau de ferbere : *punc-tulu de ebullitione indicatu pre thermo-metru*; *ebullitionea apei, ebullitionea mercuriului*.

* **EBULU** sau *eblu*, s. m., *ebulum* si *ebulus*, una specia de socu, *sambucus ebulus* lui *Linneu*.

* **EBURATU**, -a, adj., *eburatus*, vedi *eboratu*.

* **EBURE**, s. m., *ebur*, *eburiu*; vedi *ebore, eboriu si ivoriu*.

* **EBURNEOLU**, -a, adj., *eburneolus*, deminutivu d'in *eburneu*; vedi *eburneu*.

* **EBURNEU** si *eburniu*, -a, adj., *eburneus*, de *eboriu* : *statua eburnia, sceptru eburniu*.

* **EBURNU**, -a, adj., *eburnus*, de *eboriu*, fig. albu ca *eboriulu* : *degete eburne, degete albe ca eboriulu*.

* **ECABILE**, adj., *æquabilis*, de *acea-asi marime*, de *acea-asi mesura*, impar-tiale, uniforme, moderatu.

* **ECABILITATE**, s. f., *æquabilitas*, *ecalitate*, uniformitate.

* **ECALE**, adj., *æqualis*, de *acea-asi marime*, de *acea-asi mesura*, de *acea-asi etate*, de *acea-asi stare*, de *acea-asi po-tere* cu totulu assemine : *doui omeni e-cali, dóue cantitati ecali, dóue greutati ecali*; *am luatu una parte ecale la suf-ferentie*; *toti avemu drepturi ecali*.

* **ECALITATE**, s. f., *æqualitas*, *stare ecale*, perfecta asseminare, completa uniformitate : *ecalitatea drepturiloru ce-tatianiloru in unu statu nu presupune si ecalitatea averiloru*; *intre rege si sup-pusu nu e ecalitate, precumu nu e intre domnu si servu*; *intre aceste dóue can-*

titati e ecalitate; ecalitatea intre pondu si sarcina se arreta prin ecilibriulu câm-panei.

* **ECANIMITATE**, s. f., *æquanimitas*, *ecalitatea* de *ánima*, *benevolentia*.

* **ECANIMU**, -a, adj. *æquanimus*, cu *ánima ecale*, *bene-volitoriu*, moderatu.

* **ECARE**, v. *æquare*, a face *ecale*, a *applaná*, a pune in *libella*.

* **ECATIONE**, s. f., *æquatío*, *actiune* si *resultatu* alu *actiunei* de *ecare*; *math. assediare a cantitatiloru connoscute si neconnoscute asiá ca elle se stea in eci-libriu*, care se indica prin *semnulu (=)* : *x = a + b*, sau *y = c - d*; se dice : *a assediá una ecatione, a deslegá una ecatione; ecatione de antaniulu, de secundulu, de n-esimulu gradu; numai in ma-thematica se póte face una ecatione ri-gorosa, in tóte celle alte scientie ecationea e numai approssimativa*.

* **ECATOMBA**, s. f., *hécatembe* (*ἐκατόμβη*), *sacrificiu* la care se taliá unu centu de boi sau de alte victime, de aci : *sacrificiu magnificu*.

ECATORIU, -a, adj. s., *æquator*, care face *ecale*; subst. m., *ecatoriu*, cerculu care talia una sfera sau unu sferoide in dóue parti ecali : *ecatoriulu pamentului, cerculu care sta pre superfaci'a pamen-tului in ecale distantia de la amendoui polii*; *planulu ecatoriului, planulu ima-ginatu ca trecundu prin ecatoriu si cen-trulu pamentului*; acestu planu prolon-gatu peno la ceru, descrie pre bolt'a cerului *ecatoriulu cerescu*.

* **ECATU**, -a, adj. part., *æquatus*, fa-cutu *ecale* : *aria ecata, aria applanata, mésa ecata, potere ecata*.

* **ECCHYMOSE**, s. f., (*ἐκχύμωσις*), *macula* pre pelle produssa prin *accumu-lationea sangelui* in *tessutur'a* *cellularia subcutanea*; term. de medicina.

ECCLESIA, s. f., *ecclesia* (*ἐκκλησία*), 1. *adunare* in genere, si apoi *adunare a poporului spre a se consultá asupr'a interessiloru selle*; 2. *adunare a popo-rului pentru scopuri religiose, de acf* : *societate religioasa, baserica* : *ecclesi'a crestina, ecclesi'a catholica, ecclesi'a e-vangelica, ecclesi'a orthodoxa*.

ECCLESIARIU, s. m., *æditans*, ser-

vitoriu allu ecclesiei sau basericei, sa-cristanu, parecclesiariu.

ECCLESIARCHU sau *ecclesiarcu*, s. m., (ἐκκλησιαρχης), capulu ecclesiari-loru in una baserica cathedrale, prepo-situlu cantoriloru.

ECCLESIASTICU, -a, adj., ecclesia-sticus, (ἐκκλησιαστικός), relativu la *ec-clesia* in t. s. acellui coventu; relativu la *ecclesiastu* : *persone ecclesiastice, de-torie ecclesiastice; carti ecclesiastice.*

ECCLESIASTU, s. m., (ecclesiastes, ἐκκλησιαστής), 1. membru sau oratoriu allu unei ecclesie (adunare); 2. predica-toriu in ecclesia (baserica); 3. un'a d'in cartile vechiului testamentu, care in-cepe cu : *vanitatea vanitatiloru, si tôte su vanitate.*

ECCO, interj., ecce, vedi! cere dupo sene accusativulu : *ecco-me, ecco-te, ec-co-lu, ecco-ua, ecco-ne, ecco-ve, ecco-li, ecco-le, ecco omulu, ecco pop'a, ecco câ-nele, ecco sérpele, ecco legea, ecco adde-verulu*; compositioni mai complicate : *ecco-mi-te, ecco-mi-lu, ecco-ti-lu, ecco-te-ne.*

* **ECESTRE** sau *ecestru*, -a, adj., e-questris, vedi si *epestru*.

* **ECHEDERMIA**, s. f., echedermia (ἐχέδερμία), uscatione de pelle, unu mor-bu in urm'a carui-a vitele macrescu cu totulu, de aci macrime estrema.

* **ECHIDNA**, s. f., echidna (ἐχιδνα), vipera, sérpe, de ordinariu udr'a de Ler-n'a, hydra Lernæa.

* **ECHINATU**, -a, adj., echinatus, ar-matu cu spini ca unu ariciu (ἐχίνος).

† **ECHINO**-, (ἐχίνος, ariciu), in di-verse compositioni de termini tehnici d'in dominiulu istoriei naturale; pre-cumulu : *echinobryssu, echinocactu, echinocarpu, echinocaulu, echinochloe, echinocidaride, echinoclypeu, echinocnemu, echinococonu, echinococcu, echinocoryte, echinocyamu, echinocyste, echinodactylu, echinodermu, echinodiscu, echinogalu, echinogalera, echinoglycu, echinoide, echinolampu, echinolena, echinolyltru, echinomelocactu, echinometra, echino-myia, echinomye, echinophilu, echinopho-ru, echinophthalmia, echinoplacu, echi-nopode, echinopogone, echinoporu, e-*

chinopsilu, echinorhinu, echinorhynchu, echinorodu, echinosimu, echinosomu, echinosorice, echinospatagu, echinosper-mu, echinospherita, echinostomu, etc. pentru a caroru intellegere consulta par-tea posteriore a compositionei.

* **ECHINU**, s. m., echinus (ἐχίνος), 1. ariciu; 2. capsul'a castanei; 3. orna-mentu la capitellulu columneloru ionice si doricce, in forma de ouu truncatu.

* **ECHIU**, s. m., echion si echium (ἐχίον), viperina, una planta; apoi unu medicamentu facutu cu viperina.

* **ECHITE**, s. m., echites (ἐχίτης), una specia de agata.

* **ECHOICU** sau *ecoicu*, -a, adj., echoi-cus (ἠχώϊκος), relativu la *echu*, care pro-duce echu; *metru echoicu*, versu cu as-sonantia.

* **ECHOMETRIA** sau *ecometria*, s. f., (it. *ecometria*, fr. *échométrie*), arte de a calculá echulu; arte de a construí bolte cari se produca echu.

* **ECHOMETRICU** sau *ecometricu*, -a, adj., relativu la *echometria* sau la *echo-metru*.

* **ECHOMETRU**, s. m., (it. *ecometro*, fr. *échomètre*), 1. instrumentu care serve a mesurá echulu; 2. personale, care con-nosce si applica artea *ecometrica*.

* **ECHU** sau *ecu*, s. m., 1. echo (ἠχώ), sonu repercussu; 2. (echos, ἦχος), cântu sau cânticu, tonu, voce, sau versu; in ec-clesi'a anatolica sunt optu specie de e-churi, dupo care s'a numitu si cartea ce le coprende *Octoëchu, Octoëchus, ὀκτοῦ-χος*, de la care au pervenitu si la Români.

* **ECICRURIU**, -a, adj., æquiorurius (d'in æquus, si crus, cruris), cu dóue lateri ecali : *triánglu ecicruriu*.

* **ECIDIANU**, -a, adj., æquidians (de la æquidium), candu diu'a e ecale nop-tii, ecinoptiale.

* **ECIDISTANTE**, adj., æquidistans, in distantia ecale; paralelu.

* **ECIDISTANTIA**, s. f., æquidistan-tia, distantia ecale; parallelismu.

* **ECIDIU**, pl. -ie, æquidium si æqui-dies, tempulu candu diu'a si nóptea sunt ecali, ecinoptiu.

* **ECILATERALE**, adj., æquilatera-lis, cu lateri ecali : *figure ecilaterali*.

* ECILATERU, -a, adj., *æquilaterus*, in lateri ecali : *figure ecilaterē*.

* ECILIBRARE, v., (*æquilibrare*), a pune in *ecilibriu* : a *ecilibrá sarcinele*.

* ECILIBRATIONE, s. f., (*æquilibratio*), acțiune de *ecilibrare*, punere sau stare in *ecilibriu*.

* ECILIBRATU, -a, adj. part., *æquilibratus*, pusu in *ecilibriu*.

* ECILIBRIU, pl.-ie, *æquilibrium*, stare derepta in bilancia, stare in care pondulu d'in derept'a e ecale pondului d'in stang'a si amendoue tinu bilanci'a in linia orizontale.

* ECILIBRU, -a, adj., *æquilibrium*, de acea-asi greutate; in linia orizontale.

* ECIMANU, -a, adj., *æquimanus*, care se serve cu amendoue mânele cu acea-asi dexteritate.

* ECINOCTIALE sau *ecinoptiale*, adj., *æquinoctialis*, relativu la *ecinoctiu*.

* ECINOCTIU sau *ecinoptiu*, pl.-ie, *æquinoctium*, tempulu candu diu'a si noptea sunt ecali; vedi *ecidiu*.

* ECIPARARE, v., *æquiparare*, a compará, a pune in paralela.

* ECIPARATIONE, s. f., *æquiparatio*, acțiune de *eciparare*, comparatione.

* ECIPARATU, -a, adj. part., *æquiparatus*, comparatu.

* ECIPEDU, -a, adj., *æquipedus*, cu petióre ecali; cu latuiri ecali.

* ECIPOLLENTE, adj. part. pres., *æquipollens*, care are acea-asi putere sau acea-asi valoare, cu putere ecale, de valoare ecale.

* ECIPOLLENTIU, s. f., calitate de *ecipollente*.

* ECIPONDIU, pl.-ie, *æquipondium*, *pondu* ecale, *contrapondiu*.

* ECITABILE, adj., (fr. *équitable*), *æquus*, *æquabilis*, 1. care are ecitate; 2. conforme ecitatii.

* ECITATE, s. f., *æquitas*, calitate sau statu de *ecu*, applicatu in speciale cu intellesulu de : dereptate naturală, dereptate ca virtute morale, mai pre susu de legile scrise, sânta dereptate.

* ECIVALENTE, adj. part. pres., *æquivalens*, care are acea-asi valóre, cu valóre ecale : *summa ecivalente* ; *propozițiuni ecivalenti* ; subst. *unu ecivalente*.

* ECIVALENTIA, s. f., calitate de *ecivalente*.

* ECIVOCITATE, s. f., calitate de *ecivoc*.

* ECIVOCU, -a, adj., *æquivocus*, cu sensu duplu, ambiguu.

* ECLECTICISMU, s. m., *methodu eclecticu*.

* ECLECTICU, -a, adj., (*ἐκλεκτικός*), *electiv*, prin care se allege, care allege : *philosophu eclecticu*, care allege d'in tóte systematele philosophice ce i se pare mai bonu; *methodu eclecticu*, *processu eclecticu*, *eclecticismu*.

* ECLECTISARE, v., (fr. *éclectiser*), a procede dupo *methodulu eclecticu*.

* ECLECTISMU, s. m., (fr. *eclectisme*), 1. allegere cu prudentia între ideele deja connoscute spre a formá una scientia; 2. *systema philosophica combinata* prin allegere d'in diversele *systemate* deja desvoltate; 3. *methodu eclecticu*. Unii distingu între *eclectismu* ca *systema* si între *eclecticismu*, ca *methodu*, altii se servescu numai cu terminulu *eclectismu* si pentru *methodu* si pentru *systema*.

* ECLECTU, -a, adj., (*ἐκλεκτός*), *electu*, *allessu*; subs. m. personale, *eclectulu*, *allessulu*; subs. m. reale, *eclectulu* pl. *eclectele*, lucruri *allesse*.

* ECLIGMA, pl.-mate, *ecligma*, (*ἐκλεγμα*), *medicamentu* care se dissolve in gura.

* ECLIGMATIU, pl.-e, *ecligmatius*, deminutivu d'in *ecligma*.

* ECLIPSARE, v., (fr. *éclipser*, it. *eclissare*), a causá *eclipse*, a intunecá, a accoperi unu obiectu asiá ca se nu se védia; refl. a se *eclipsá*, a se intunecá, a sufferi una *eclipse*, a desparé ; fig. *ellu apparú ca unu astru de prim'a marime*, *inse currendu se ecclipsá de numerulu celloru ce venira dupo densulu*.

* ECLIPSATU, -a, adj. part., (fr. *éclipsé*, it. *eclissato*), *intunecatu*.

* ECIPSE, s. f., *eclipsis*, (*ἐκλειψις*), *intunecare* : *eclipse de sore*, *eclipse de luna*, *eclipse totale*, *eclipse partiale*, *eclipse annularia*; *eclipse de sóre se intempla candu luna in cursulu ei se pune inaiutea sorelui si lu accopere pentru vederea nóstra*; *eclipse de luna se intem-*

pla candu luna trece prin umbr'a pamentului.

* **ECLIPTICA**, s. f., (ecliptica, ἐκλειπτική), cerculu de pre ceru prin care ni se pare co se misca sórele in cursulu anului, in addeveru inse e planulu pre care se misca pamentulu in cursulu seu annuale in giurulu sórelui. Planulu eclipticei sta acumu inclinatulu cotra planulu ecatoriului cu 23° 27' 22":

* **ECLIPTICU**, -a, adj., eclipticus (ἐκλειπτικός), suppusu *eclipsiloru*; relativu la *ecliptica*.

* **ELOGA**, s. f., ecloga si ecloge (ἐκλογία), 1. allegere, extractu; 2. poema scurta, poema fugitiva; 3. poema pasturale: *eclogele lui Virgiliu*, *eclogele lui Theocritu*.

* **ELOGARIU**, -a, adj., eclogarius, relativu la *ecloge*; subst. m., *eclogariu*, pl.-ie, *eclogarium*, collectione de *ecloge sau de mici buccati litteraria*.

* **ECNEPHIA** sau *ecnefia*, s. f., ecnephias (ἐκνεφία), ventu care esse d'in unu *pueru* (νέφος).

ECONOMATU, s. m., (it. *economato*, fr. *économat*), functionea de *economu*, officiuulu de *economu*: *economatulu unui collegiu*.

ECONOMIA, s. f., *œconomia* (οἰκονομία), administratiunea casei; cura pentru celle necesarie la tinerea casei, mai allessu pentru alimente; pastrare accurata a averei; dispositione in genere: *economia e un'a d'intre scientiele celle mai necesarie; ellu nu intellege economia; agronomia; rurale se numesce mai bene agronomia; ellu e insarcinatu cu economia metropoliei; economia divina; economia politica; economia nationale; economia unui discursu; economia unei cârti; si cu intellesu concretu, ce economesce cineva, ce nu dispende d'in celle castigate: economiele facute pre fiacare di formedia unu capitaliu.*

ECONOMICICE, adj., (œconomico, οἰκονομικός), in modu *economicu*.

ECONOMICU, -a, adj., œconomicus (οἰκονομικός), relativu la *economia* in tote s. acestui coventu.

ECONOMIRE, -escu, v., vedi *economisare*.

ECONOMISARE, v., (fr. *économiser*), a administrá cu *economia*, a face *economia*, a pastrá.

ECONOMISATU, -a, adj. part., (fr. *économisé*), administratu cu *economia*, strinsu prin *economia*, pastratu.

ECONOMISTU, s. m., (fr. *économiste*), unulu care se occupa cu *economia* ca scientia, mai allessu care se occupa si invétia *economia* politica sau nationale: *economistii nu su toti de aceea-si parere asupr'a acestui obiectu.*

1 **ECONOMU**, -a, adj., (οἰκονόμος, it. *economu*, fr. *économu*), pastratoriu, care spende cu computu, si stringe avere.

2 **ECONOMU**, s. m., *œconomus* (οἰκονόμος), administratoriuulu casei, administratoriuulu averei, administratoriuulu alimenteloru, dispensatoriuulu: *economulu unui institutu, economulu episcopiei; economu intellectu, economu providu; economu politicu.*

* **ECPHRASTE** sau *ecfraste*, s. m., *ecphrastes* (ἐκφραστής), commentatoriu, traductoriu.

* **ECPYROSE**, sau *ecpyrose*, s. f., *ecpyrosis* (ἐκπύρωσις), ardere, infocare.

* **ECSTASE** sau *estase*, s. f., *ecstasis* sau *extasis*, (ἐκστασις); vedi *estase*.

* **ECTASE**, s. f., *ectasis* (ἐκτασις), polongatione a unei syllabe scurte, in grammatica.

ECTENIA, s. f., (ἐκτενή, ἐκτενής, ἐκτενία), formula de rogatione compusa d'in mai multe versuri (fora metru) care se termina prin *domnului se ne rogâmu: ectenia se recita in basericele mari de diaconu, unde lipsesce diaconulu inse de preutu; la liturgia se recita multe ectenie; tôte ceremoniele ecclesici anatolice se facu cu ectenie.*

* **ECTHLIPSE** sau *eclipse*, s. f., *ecthipsis* (ἐκθλιψις), elisione, la latini elisionea unui *m* finale.

ECTICA, s. f., *hectica*, (ἐκτεκία, it. *ética*, fr. *étique*), una specia de friguri lente si progressive insociate de una diminutione de poteri,—oftica.

ECTICU, -a, adj., *hecticus* (ἐκτικός, it. *ético*, fr. *hectique*), abituale; care are *eclia*,—ofticosu.

* **ECTISIA**, s. f., (it. *ettisia*, fr. *hect-*

tiste), stare a celloru ce au frigurile *ectice*,—oftica.

† ECTO-, (*ἐκτόν*, *centum*), in diverse compositioni de termini relativi la sistem'a metrica, spre a indicá centuplulu, precumu : *ectaria*, aria centupla ; *ectogrammu*, grammu centuplu, *ectolíturu*, litru centuplu, *ectometru*, metru centuplu ;

* ECTOËDRIA s. f., (fr. *hectoédrie*, d'in *ἕκτος*, *sextus*, si *ἕδρα*, base, planu), starea unei minerale ectoedrice.

* ECTOËDRICU, -a, adj., (fr. *hectoédrique*), cu sesse basi sau planuri : *prisma ectoédrica*.

* ECTOEDRU, s. m., (d'in *ἕκτος*, *sextus*, si *ἕδρα*, base sau planu), una prisma cu sesse laturi plane d'indre cari numai câte dóue au una inclinazione ecale, in mineralogía.

* ECTOMU, s. m., *ἐκτομον* (*ἔκτομον*), elleboru negru, una planta.

* ECTROME, pl. *mate*, *ectroma* (*ἔκτρομα*), abortu, in sensu figuratu.

* ECTROPA, s. f., *ectropa* (*ἔκτροπή*), carraria abbatuta, locu de abbatere.

* ECTYPU sau *ectypu*, -a, adj., *ectypus*, (*ἔκτυπος*), in relevu, term. de sculptura ; s. m., *ectypu* (*ἔκτυπον*), copia : *dupo philosophi'a platonica mundulu acestu-a e numai unu ectypu allu mundului ideale*.

† 1 ECU, -a, adj., *æquus*, dereptu, planu. Radecin'a derivatelor : *ecare*, *ecatu*, *ecatione*, *ecatoriu*, *ecale*, *ecalitate*, *ecabile*, *ecabilitate*, *ecitate*, *ecitabile*, si a compuseloru : *ecanimu*, *ecicruriu*, *ecilateru*, *ecimanu*, *ecipedu* ; *ecilibriu*, *ecidiu*, *ecinoclu*, *eciparare*, *ecipollente*, *ecivalente*, *ecivocu*, etc.

2 ECU, s. m., vedi *echu*.

* ECULEU sau *eculu* sau *epuliu*, s. m., *equuleus*, callu micu, calluti ; callu de lemnu pre care se puneau accusatii spre a se torturá.

* ECUMENICU, -a, adj., (*οἰκουμένης*), universale : *patriarchu ecumenicu*, titlu ce si a luat patriarhulu de la Constantinopoli ; *baserica ecumenica*, *synodu sau conciliu ecumenicu*.

EDA, s. f., *hæda*, capra tēnera ; vedi *edu*.

* EDACE, adj., *edax*, mancatiosu, vorace, in sensu propriu si figuratu.

* EDACITATE, s. f., *edacitas*, calitate de *edace*, stare si dispoziție de *edace*, voracitate, appetitu devoratoriu.

* EDE, s. f., *ædes*, casa, templu, camera, constructione in genere.

* EDEMA, pl. *mate*, (*œdema*, *οἰδημα*, it. *edema*), inflatura apósa pre corpu.

* EDEMATICU, -a, adj., (it. *edematiceo*), care e incarcatu cu *edemate* pre corpu.

* EDEMATOSU, -a, adj., (*οἰδηματώδης*, it. *edematoso*), in forma de *edema* : *tumora edematósa*, inflatura *edematósa*.

* EDEMOSARCA, s. f., (it. *edemosarca*), una inflatura camu dura de suc-curu albe invertosiate.

EDERA, s. f., *hedera* si *edera*, planta bene connoșcuta care se intende la una lungime fórte considerabile.

EDERACEU sau *ederaciu*, -a, adj., *hederaceus*, de *édera* ; verde ca *éder'a*.

EDERATU, -a, adj., *hederatus*, incinsu cu *édera* ; care are form'a de folie de *édera*.

†† EDERE, v., *edere*, a mancá. Radecin'a derivatelor : *edace*, *edacitate*, *edule*, *edulitate*, *edulu*.

†† EDERE, *ededi* si *ededei*, *edutu* si *editu*, v., *edere*, a dá afora, a scóte, a produce. Radecin'a derivatelor : *editu*, *editiune*, *editoriu*, *editore*, etc.

EDERIGERU, -a, adj., *hederiger*, care pórtá sau duce *édera*.

EDEROSU, -a, adj., *hederosus*, plenu de *édera*, accoperitu cu *édera*.

* EDICERE, imperat. *edi*, *ediceti*, perf. *edissi*, si *edissei*, sup. *edissu* si *edictu*, v., *edicere*, a dice tare, a dice cu voce mare, a declará, a proclamá, a anunțiá, a comandá, a assemná, a fissá.

* EDICTALE, adj., *edictalis*, relativu la unu edictu : *dispoziție edictale*.

* EDICTARE, v., *edictare*, 1. a declará ; 2. a ordiná prin edictu,

* EDICTATU, -a, adj. part., declaratuu prin edictu.

* EDICTIONE, s. f., *edictio*, comandu, ordine, ordinantia.

* EDICTORIU, -*tória*, adj. s., care e

dicta, care ordina sau commanda, care face edicte.

* 1 EDICTU, -a, adj. part., edictus, declaratu, annuntiatu, proclamatu, ordinatu.

* 2 EDICTU, pl.-e, edictum, annuntiu, ordine, ordinantia, regulamentu : *dispositionile principiloru cu potere legale se numescu edicte; edictele pretoriloru romani aveau potere de lege; edictulu perpetuu lucratu de Salviu Julianu si publicatu de imperatoriulu Adrianu era unu codice de legi.*

* EDICULA, s. f., *ædicula*, (demin. d'in *ædes*), casa mica, casutia, templu micu, capella; camera mica, camerutia.

* EDIFICANTE, adj. part. pres., *ædificans*, care *edifica*, in t. s. verbului : *predica edificante, rogatione edificante; cantare edificante.*

* EDIFICARE, v., *ædificare*, 1. a face casa, a construge in genere : *edificamu unu palatiu, edificati una baserica, edifica unu theatru*; 2. a inaltea suffletulu; refl. *a se edifica* : *predicele celle formose edifica pre auditori; prin cantari sacre se edifica animele pietose.*

* EDIFICATIONE, s. f., *ædificatio*, a \dot{c} ione si effectu allu actionei de *edificare*, in t. s. verbului.

* EDIFICATORIU, -*toria*, adj. s., *ædificator*, *ædificatorius*, care *edifica*, in t. s. verbului.

* 1 EDIFICATU, -a, adj. part. *ædificatus*, 1. constructu; 2. cu suffletulu inalteiatu : *ndi amu fostu edificati.*

* 2 EDIFICATU, pl.-e, *ædificatum*, lucru edificatu, constructione.

* EDIFICIALE, adj., *ædificialis*, relativu la *edificiu*.

* EDIFICIOLU, pl.-e, *ædificiolum*, micu *edificiu*.

* EDIFICIU, pl.-ie, *ædificium* (d'in *ædes* si *facere*), constructione, casa, palatiu, templu, theatru, etc. : *edificiu publicu, edificiu privatu, edificie grandiose, edificie pompóse, edificie modeste.*

* EDILE, s. m., *ædilis* (de la *ædes*), magistratu romanu insarcinatu cu inspectionea *ædificieloru*, apeducteloru, joculariloru publice, aprovizionarea cetatei, etc.

* EDILICIU, -a, adj., *ædilius* si *ædilitius*, relativu la *edile*; care a fostu *edile*.

* EDILITATE, s. f., *ædilitas*, functione de *edile*, demnitate de *edile*.

* EDITARE, v., *edere* (fr. *éditer*), a dá afora, a scóte la lumina, a publicá una opera litteraria.

* EDITIONE, s. f., *editio*, publicatione de una opera litteraria : *antani'a editione, ultim'a editione a cartiloru lui Cicerone; ellu a facutu pëno acumu septe editioni de istori'a Romániloru; editione illustratu; editione de lussu.*

* EDITORIU, -*toria*, adj. s., *editor*, care publica, in specie care publica opere litterarie : *editorii opereloru lui Aristotele; de multe ori editorii sunt diversi de autori; amu aflatu in fine unu editoriu rationabile.*

* EDITU, -a, adj. part., *editus*, datu, scossu, essitu la lumina, publicatu.

* EDITUA, s. f., *æditua*, femina care custodesce templulu, paracclesiaria.

* EDITUALE, adj., *æditualis*, relativu la custodi'a templului.

* EDITUU, s. m., *ædituus* (de la *ædes*, si *taeri*), custode allu templului, paracclesiariu.

EDU, s. m., *hædus*, pullu de capra, capru tãneru : *edii nu su asiã de formosi ca mnelii*; prov. *pre unde a saritu capr'a sare si edulu sau ed'a.*

EDUCARE, v., *educare*, a cresce, a nutri, a invetiã, a formã unu copillu : *mam'a bona si educa ensasi pre copillii sei; ellu si educa filii in scientia si in vertute; e detoria parentesca a si educã copillii in tote celle necessarie omului spre a pertrece una vietia fericita; celli ce nu se potu educã in cas'a parentesca sunt constrinsi a si face educationea in case straine.*

EDUCATIONE, s. f., *educatio*, a \dot{c} ione si effectu allu actionei de *educare*, nutrimentu, cultura : *educationea omului nu debe a se intende numai la corpu, ci si la spiritu si la anima; educationea physica se occupa cu formarea corpului, educationea psychica cu cultur'a suffletului; omu cu educatione; omu fora educatione; educationea a devenitu astadi una scientia seriosa.*

EDUCATORIUM, -*tória*, adj. s., *educator*, care educa, care se ocupa cu educația copiilor : *grecii numiau pre educatorii copiilor pedagogi*.

EDUCATRICE, s. f., *educatrix*, femina care educa : *man'a e cea mai bona educatrice a filioru sei*.

EDUCATUM, -*a*, adj., part. *educatus*, crescutu, nutritu, invetiatu, formatu : *copilli bene educati, fete bene educate; noi amu fostu educati in severitate; junii educati in molletia nu adjungu omeni mari*.

EDUCERE, imperativu *edu*, *educeti*, perf. *edussi* si *edussei*, sup. *edussu* si *eductu*, v., educere, a duce d'in, a scote, a trage, a face se éssa afora.

EDUCTIONE, s. f., *eductio*, actiune si effectu allu actiunei de *educere*.

EDUCTORIUM, -*tória*, adj. s., *eductor*, care educa.

EDUCTUM, -*a*, adj. part. *eductus*, scos-su, trassu, essitu.

EDULCARE, v., *edulcare*, a face dulce, vedi *edulcorare*.

EDULCORARE, v., *edulcare* (franc. *édulcorer*), a face dulce una materia care are unu gustu neplacutu, term. de farmacía.

EDULCORATIONE, s. f., (fr. *édulcoration*), actiune de *edulcorare*, care se face prin departarea substantieloru acide, alcaline, saline, etc., sau si prin adaugerea unei cantitati de sacharu sau de miere.

EDULCORATUM, -*a*, adj. part., (franc. *édulcoré*), indulcitu.

* **EDULE**, adj., *edulis*, bonu de mancatu, care se manca.

* **EDULITATE**, s. f., calitate de *edulu*, voracitate, mare appetitu de a manca.

* **EDULUM**, -*a*, adj., *edulus* si *eduleus*, manculatoriu mare, forte mancatiosu.

* **EFFABILE**, adj., *effabilis*, care se pote spune, care se pote descrie, care se pote defini.

* **EFFABILITATE**, s. f., calitate de *effabile*, possibilitate de a se spune, de a se descrie, de a se defini.

† **EFFECERE**, *effeci* si *effeci*, *effactu* si *effectu*, v., *efficere*, a face, a

produce, a opera, a termina, a impleni, a essecuta. Radecin'a derivatelu : *effectu, effectiune, effectivu, effectoriu, effectrice*.

* **EFFECTIONE**, s. f., *effectio*, actiune de *effecere*, ponere in lucrare, essecutiune; productiune, lucru.

* **EFFECTIVUM**, -*a*, adj., *effectivus*, 1. prin care se face sau se produce ceva : *artile effective, artile practice*; 2. actuale, reale : *starea effectiva*; si ca subst. m., *effectivulu armatei*.

* **EFFECTORIUM**, -*tória*, adj. s., *effector*, care face sau produce, operariu, autoriu, cauza.

* **EFFECTRICE**, s. f., *effectrix*, femina care face sau produce.

* 1 **EFFECTUM**, -*a*, adj. part., *effectus*, facutu, essecutatu, terminatu.

* 2 **EFFECTUM**, pl. -*e*, *effectum* si *effectus*, -*u*, rezultatu, in oppositiune cu *causa* : *totu effectulu presuppune una causa; nu e effectu fora causa; adese ori cause mice au produsu effecte mari*.

* **EFFECTUARE**, v., (it. *effettuare*, fr. *effectuer*), a pune in lucrare, a essecuta, a impleni, a realiza : *a effectua una promissione, a effectua unu proiectu*.

* **EFFECTUATIONE**, s. f., (fr. *effectuatiun*), actiune de *effectuare*.

* **EFFECTUATUM**, -*a*, adj. part., (it. *effettuato*, fr. *effectué*), implenit.

EFFEMINARE, v., *effeminare*, a transformá pre barbatu in femina, a face feminu; de aci : a face pre cineva delicatu si debile ca una femina, a debilitá, a enervá : *parentii cauta se departedie pre filii loru de la tote abitudinile ce i aru poté effeminá*.

EFFEMINATIONE, s. f., *effeminatio*, actiune si effectu allu actiunei de *effeminare*, delicatetia excessiva, mollitiune, debilitate; enervatiune.

EFFEMINATORIUM, -*tória*, adj. s., care effemina; subst. *effeminatoriu*, pl. -*ie*, *effeminatorium*, locu de desfrenári, unde junii se effemina.

EFFEMINATUM, -*a*, adj. part., *effeminatus*, redusu la starea de femina, debilitatu, enervatu, molle.

EFFERARE, v., *efferrare*, (d'in ex si *ferus* sau *fera*), a face féra selbatica, a

selbaticí : *solitudinea effera caracteriulu omului; bataliele efferara pre militari.*

EFFERATIONE, s. f., efferatio, actione si effectu allu actionei de *efferare*.

EFFERATU, -a, adj. part., efferatus, selbatacitu; furiosu, feroce, crudele, barbaru.

* **EFFERENTE**, adj. part. pres., efferens, care efferere; in anatomía : vase efferenti, vase lymphatice cari essu d'in ganglie si se inderépta spre canalea thoracica.

* **EFFERENTIA**, s. f., actione de efferere sau efferire.

†† **EFFERERE** si efferire, v., efferre, a scóte, a duce afora. Radecin'a derivatelu *efferente* si *efferentia*, d'in famili'a compuselu cu *ferire, sufferire, offerire, preferire, differire*, etc.

* **EFFERU**, -a, adj., efferus, selbaticu ca una féra, furiosu, crudu, crudele.

EFFERVESCENTE, adj. part. pres., efferescens, care efferve, care incepe a ferbe cu violentia, term. chymicu.

EFFERVESCENTIA, s. f., (it. effervescentia, fr. effervescence), stare de efferescente, ferbere violenta, terminu chymicu.

EFFICACE, adj., efficac, care are poterea de a face sau de a produce : *remediu efficace, gratia efficace, volientia efficace*.

EFFICACIA, s. f., efficaciacia, potere, taría, virtute, energia.

EFFICACITATE, s. f., efficacitas, proprietate de a produce unu effectu : *efficacitatea unui remediu, efficacitatea gratiei divine, efficacitatea volientiei umane, efficacitatea admonitioniloru date*.

†† **EFFICERE**, *effeci* si *effeceti*, effectu si *effeptu*, v., efficere, a face, a produce, a operá, a terminá, a implení, a essecutá. Radecin'a derivatelu : *efficace, efficacia, efficacitate, efficiente, efficientia, effectu*, etc. Vedi si *effecere*, de care nu differe in realitate, si la care va debé se adjunga mai pre urma.

* **EFFICIENTE**, adj. part. pres., efficiens, (it. efficiente, fr. efficient), care produce unu effectu : *causa efficiente*.

* **EFFICIENTIA**, s. f., efficientia, (it. efficienza), potere de a produce unu

effectu, virtute, actione, potentia, proprietate.

* **EFFICTIONE**, s. f., effictio, actione si effectu allu actionei de *effingere*, representatione, descriptione, figura retorica.

* **EFFICTU**, -a, adj. part., effictus, representatu, descrissu sau descriptu.

* **EFFIGIA**, s. f., effigies si effigia, representatione, imagine, forma, portrettu, statua : *effigia imperatoriului Traianu; effigiele ómeniloru illustrii; despotii cându nu potu occide pre cineva in realitate lu spendura in effigia*.

* **EFFIGIARE**, v., effigiare, a face *effigia*. a scóte portrettulu, a representá pre cineva.

* 1 **EFFIGIATU**, -a, adj. part., effigiatus, representatu, scossu in portrettu.

* 2 **EFFIGIATU**, s. m., effigiatus, -u, actulu de effigiare sau de representare, representatione.

* **EFFINGERE**, *effinsi* si *effinsei*, *effintu* si *effictu*, a face imaginea, a face portrettulu prin sculptura, prin celatura, prin pictura, a representá, a figurá, a formá, a copiá. Radecin'a derivatelu : *effictu, effictione, effigia, effigiare, effigiatu*.

* **EFFLIGERE**, *efflissi* si *efflissei*, *efflissu* si *effictu*, v., effligere, a bate, a scote prin batre; a desfientiá, a nemicí, a derapiná.

* **EFFLORARE**, v., (fr. effleurer, si efflorer), 1. a luá flórea; 2. a luá pucinu d'in superfaci'a unui lucru; 3. a attinge usioru, 4. a tractá superficiale.

* **EFFLORESCENTE**, adj. part., efflorescens, care incepe a infori.

* **EFFLORESCENTIA**, s. f., (fr. efflorescence), stare de *efflorescente*, inceputulu de inforire.

†† **EFFLORESCERE**, v., efflorescere, a incepe a infori, a infori. Radecin'a derivatelu : *efflorescente* si *efflorescentia*.

* **EFFLUENTE**, adj. part. pres., effluens, care curge sau se scurge.

* **EFFLUENTIA**, s. f., effluentia, curgere, scurgere, trecere.

* **EFFLUERE**, si *efflugere, efflussi* si *efflussei, efflusu*, v., effluere, a curge, a se scurge, a trece, a disparé. Radeci-

n'a derivatoru : *effluente, effluentia, efflusu, efflusione, efflusu, effluviu.*

* EFFLUSSIONE, s. f., *effluxio*, ac-tione si effectu allu actionei de *effluere*; loculu unde se scurge ap'a.

* EFFLUSSIVU, -a, adj. modale, *effluens*, prin care se scurge.

* EFFLUSSU, -a, adj. part., *effluxus*, cursu, scursu.

* EFFLUVIU, pl. -ie, *effluvium*, scur-sura; emanatione.

* EFFRACTARIU, s. m., *effractarius*, care fura frangundu usi'a, incuia-torea sau arc'a.

* EFFRACTIONE, s. f., (*effractio*, fr. *effraction*), ac-tione de *effringere*, fractura, ruptura, spartura violenta ce face unu furu spre a furá unu lucru in-chisu sau incuiatu : *furtu cu effractione.*

* EFFRACTORIU, -tória, adj. s., *effractor*, care fura cu *effractione.*

* EFFRACTU, -a, adj. part., *effrac-tus*, fractu, ruptu, spartu cu violentia.

* EFFRACTURA, s. f., *effractura*, resultatu allu actionei de *effringere*, fractura, ruptura, spartura, furtu cu *effractione.*

* EFFRENARE, v., *effrenare*, a des-frená; vedi *desfrenare.*

* EFFRENATIONE, s. f., *effrenatio*, desfrenatione; vedi *desfrenatione.*

* EFFRENATU, -a, adj. part. *effre-natus*, desfrenatu; vedi *desfrenatu.*

* EFFRENU, -a, adj., *effrenus*, des-frenatu, fora frênu, fora disciplina.

* EFFRINGERE, *effrinsi* si *effrinsei*, *effractus* si *effractus*, a frânge cu violen-tia, a rupe, a sparge. Radecin'a deriva-torulu : *effractus, effractoriu, effractoriu, effractione, effractura.*

EFFRONTARE, v. refl., a se *effrontá*, (it. *sfrontarsi*), a se desbraccá de pu-dóre, a arretá una audacia impudente, a fi insolente.

EFFRONTARIA, s. f., (it. *sfronta-tezza*, fr. *effronterie*), calitate de *effron-te*, audacia impudente, impudentia, in-solentia.

EFFRONTATU, -a, adj. part., (it. *sfrontato*, fr. *effronté*), care a depusu tóta pudorea, audaciosu, insolente.

EFFRONTATE, adj., *effrons*, fora fronte,

adeco fora pudore, impudente, insolente, impertinente, audaciosu, insolente, de-pravatu, care nu mai observa neci regu-lele bonacovientiei.

EFFUGIRE, v., *effugere*, a scapá prin fuga, a si cautá scaparea in fuga.

EFFUGIU, pl. -ie, *effugium*, mediu sau ac-tione de fugire, scapare, locu de sca-pare.

* EFFUNDERE, *effunsi* si *effunsei*, *effunsi* si *effusus*, v., *effundere*, a versá in s. propr. si fig. : a *effunde lacrime*, a *effunde sânge*, a se *effunde in risu*, a se *effunde in amore*, in *menia*, in *ura.*

* EFFUSIONE, s. f., *effusio*, ac-tione si effectu allu actionei de *effundere* : *ef-fusione de sânge*, *effusionea ânimeii in momente decisive.*

* 1 EFFUSORIU, -sória, adj. s., *effu-sor*, care effunde, care versa, versatoriu.

* 2 EFFUSORIU, pl. -ie, *effusorium*, instrumentu de versatu, versatoriu sau versátore.

EFTINETATE, s. f., *vilitas*, (*εὐτέλεια*), stare sau calitate de *eftinu*; vedi *evtinetate* si *cutinetate.*

EFTINIRE, refl., a se *eftiní*, v., (*εὐτελίσειν*) vilere, villescere, a scadé in pre-tiu; vedi *evtinire.*

EFTINITU, -a, adj. part., scadutu in pretiu, cu pretiu scadutu.

EFTINU, -a, adj., (*εὐτελής*), vilis, de micu pretiu, vile; vedi *evtinu* si *cutinu.*

* EGEMONE, s. m., *hegemon* (*ἡγεμὼν*), 1. principe; 2. petioru metricu, compusu d'in dóue syllabe scurte nu-mitu si pyrrhicu.

* EGEMONIA, s. f., (*ἡγεμονία*), prin-cipatus, suprematía.

* EGEMONICU, -a, adj., (*ἡγεμονικός*), 1. relativu la *egemonia*; 2. maiestosu, 3. *hegemonicon* (*ἡγεμονικόν*), principiu conductoriu in lucrurile nostre.

* EGEMONISARE, v., (*ἡγεμονοῦσθαι*), a essercitá *egemonia*, sau suprematía preste altii.

* EGEMONISMU, s. m., *principatus*, *imperium*, suprematía, mai allessu su-prematía p' unu poporu asupr'a altoru po-pore, sau unui statu asupr'a altoru sta-turi; — synonymu cu *egemonia.*

* EGENTE, adj. part. prps., *egens*,

care n'are celle necessarie, lipsitu, privatu de, fora avere, pauperu.

* EAGENTIA, s. f., stare de *egente*, lipse, paupertate, miseria.

* EGENU, -a, adj., *egenus*, lipsitu de avere, pauperu, miseru.

* EGESTATE, s. f., *egestas*, stare lipsita de celle necessarie, lipse, paupertate, miseria, *indigentia*.

* EGIDE, s. f., *ægis*, (*αἰγίς*), scutulu Minervei; scutu potente; protectione potente: *noi stâmu sub egidea constituționei*.

EGOISMU, s. m., (formatu d'in *ἐγώ*, *ego*, *egu*, *eu*, it. *egoismo*, fr. *égoïsme*), amóre esclusiva de sene, reportu essageratu de tôte lucrurile la sene, concentratione vitiósa de tôte in sene: *rationea ne commanda se ne desfacemu de egoismu*.

EGOISTICU, -a, adj., (fr. *égoïstique*) relativu la *egoismu* sau la *egoistu*: *portare egoistica, sentimente si manifestaționi egoistice*.

EGOISTU, -a, adj. s., (fr. *égoïste*), care ama person'a sea mai pre susu de tôte, care reporta tote la sene: *unu mare egoistu, suffletu egoistu, ânima egoista; feminele sunt mai egoiste de câtu barbarității*: vedi si *egoismu*.

EGOTISMU, s. m., (d'in *ἐγώ*, *ego*, *egu*, *eu*, formatu de angli, *egotism*, si adoptatu de francesi *égotisme*), mania sau abitudine ridicula de a vorbi de sene, de a dá una importantia excessiva pronumelui *eu*, in vorbirile selle.

EGOTISTU, -a, adj., (angl. *egotist*, fr. *égotiste*), care are abitudine ridicula de a vorbi totu de a una de sene.

†† EGREDERE, *egressi* si *egressei*, *egressu*, v., *egredi*, a essi. Radecin'a derivatelor *egressu*, *egressione*, *egressivu*, *egressoriu*.

* EGREGIATU, s. m., *egregiatus*, demnitate de *egregiu*.

* EGREGIU, -a, adj., *egregius*, (d'in ex si *grex*, *turma*), allessu, distinsu, excellent, eminent, onorabile, gloriosu: *omu egregiu, barbatu cgregiu, poetu egregiu, fapta egregia, victoria egregia, lauda egregia*. Pre timpulu impierului, dupo Constantinu, *egregiu* erá

unu titlu onorificu care se dá officiariloru.

* EGRESSIONE, s. f., *egressio*, acțione de essire; *digressione*.

* EGRESSIVU, -a, adj. modale, *egrediens*, prin care esse: *modu egressivu*.

* EGRESSORIU, -soria, adj. s., *egrediens*, care esse.

* EGRESSU, -a, adj. part., *egressus*, essitu.

* EGRITUDINE, s. f., *ægritudo*, stare morbosa; supperare, tristletia, sollicitudine.

* EGROTARE, v., *ægrotare*, a fimorobosu, a sufferi doreri physice sau psychice.

* EGROTATIONE, s. f., *ægrotatio*, stare morbosa, sufferire de doleri physice sau psychice; supperatione, intristatione.

* EGROTU, -a, *ægrotus*, morbosu vorbindu despre corpu si despre spiritu sau despre fientie morali.

* EGRU, -a, adj., *æger*, *ægræ* *ægrum*, morbosu, languedu, sufferente, tristu, supperatu, coprensu de doreri physice sau psychice, nefericitu.

EGU, pron. pers., *ego*, (*ἐγώ*, it. *io*, isp. *yo*, pg. *eu*, pr. *leu* v. fr. *eo*, *leo*, *jee*, n. fr. *je*), prin suppressionea consonei *g*, *eu*; vedi *eu*.

EGUMENIA, s. f., demnitate sau funcțione de *egumenu*; vedi *egumenu*.

EGUMENU, s. m., (*ἡγούμενος*), superioarele monachiloru, priorele unui monasteriu.

EH, interj., *eho*, se pune ca exclamacione, ca affirmatione, si ca appellacione: *eh bene, déro ce vomu dice despre banii dilapidati?*

EHEU, interj., *ehou*, se pune ca exclamacione de dorere: *ehou miserulu de mene!*

1 EI, pron. pers. III, m. plur., *illi*, *ii*, in locu de *elli* (cu *l* tare molliatu); demonstrativu radicale, in locu de *cei* (*celli*): *ei boni* in locu de *cei boni*; vedi *ellu*.

2 EI, pron. pers. III, f. dat. sing., *illi* *ei*, in locu de *lei*, (*ellei*, cu *l* molliatu); demonstrativu radicale in locu de *cei*, (*cellei*), *ei bone*, in locu de *cellei bone*; vedi *ellu*.

3 EI, sau *hei* interj., ohe, se pune ca exclamatiune de mirare : *cine vorbesce aci? ei! tu erai aci? ei! nu se covine asiá.*

* EIACULARE, v., ejaculare si ejaculari, a arruncá afora cu violentia, se applica mai allessu in anatomía, candu e vorb'a despre essirea violenta a diverselor secretiuni d'in corpu, precumu a spermei, a salivei.

* EIACULATIONE, s. f., (fr. *éjaculation*), actiune de *ejaculare*, mai allessu in anatomía : *eiaculationea laptelui, eiaculationea licorii spermaticae*, etc.

* EIACULATORIU, -tória, adj. s., (fr. *éjaculateur, éjaculatoire*), care serve, care contribue la eiactiune : *canali eiactatorié, muschi eiactatorii*.

* EIACULATU, -a, adj. part., ejaculatus, arruncatu afora cu violentia : *sperma eiaculata, lapte eiaculatu, saliva eiaculata, apa eiaculata, sânge eiaculatu*.

†† EIECERE, v., *eieci*, *eiecutu* si *eiectu*, v., *eiecere*, a arruncá afora, a scóte afora, a reiectá, a lapedá. Radecin'a derivatelor : *eiectu, eiectione, eiectare*, etc.

* EIECTAMENTU, pl. -e, *eiectamentum*, arruncatura, lapedatura : *eiectamentele mării*.

* EIECTARE, v., *eiectare*, a arruncá afora, a scóte afora, a reiectá, a lapedá; a *eiectá sange d'in gura, a eiectá buccate crude si nemistuite*.

* EIECTATU, -a, adj. part., *eiectatus*, arruncatu, versatu, lapedatu.

* EIECTIONE, s. f., *eiectio*, actiune si effectu allu actiunei de *eiecere* : *eiectionea sangelui, eiectionea cetatianului perniciosu d'in statu*.

* EIECTU, -a, adj. part., *eiectus*, arruncatu, scossu, datu afora, reiectatu, lapedatu.

* EIEPTARE, v., *eiectare*, vedi *eiectare*, cu tote derivatele selle.

* 1 ELABORARE, v., *elaborare* (d'in *ex*, si *labor*), a lucrá cu accuratetiá, a perlucrá, a perfectióná : *stomaculu elabora alimentele, intestinele elabora chymulu; junele nostru a elaboratu una poema; collegulu nostru a elaboratu unu discursu care va face effectu; ellu si elabora ideele, noi ne elaboramu stylulu*.

* 2 ELABORARE, s. verbale, *elaboratio*, in t. s. verbului, vedi *elaboratione*.

* ELABORATIONE, s. f., *elaboratio*, actiune de *elaborare* : *elaboratione normale sau bona: elaboratione vitiosa sau anormale; elaborationea succului; elaborationea chylului*.

* 1 ELABORATU, -a, adj. part., *elaboratus*, lucratu cu accuratetiá, perlucratu, perfectiunatu : *alimente elaborate chymu elaboratu, chylu elaboratu, succu elaboratu; stylu elaboratu, idee elaborate*.

* 2 ELABORATU, pl. -e, *elaboratum*, actulu de *elaborare*, lucrulu essecutatu, materia perlucrata : *despre acestu obiectu ni au venitu mai multe elaborate; d'intre tote elaboratele presentate asupr'a acesteii materia neci unulu n'a obtinutu premiulu propusiu*.

* ELACHISTU, s. m., (*ἐλαχιστος* = *minimus*, cellu mai micu), genu de insecte lepidoptere nocturne.

ELASTICITATE, s. f., (it. *elasticità*, fr. *élasticité*), proprietate a corpuriloru de a reluá starea loru originaria, indata ce a incetatu pressionea mecanica essecitata asupr'a loru : *elasticitatea unei lamelle de feru, elasticitatea unei vergelle, elasticitatea aerului*.

* ELASTICU, -a, adj., (de la gr. *ἐλαστικός*, care impinge, it. *elastico*, fr. *élastique*), flessibile si susceptibile de a si reluá form'a primitiva : *tote corpurile sunt mai multu sau mai pucinu elastice, aerulu e fórté elasticu, corpurile solide sunt elastice, inse in diverse grade; corpurile fluide sunt pucinu elastice, si de acea-a fórté difficile se potu comprime*.

ELATERE, si *elateriu*, s. m., (*ἐλατήριον* si *ἐλατήριον*, *elaterium*; vedi si *elasticu*, essitu d'in acea-asi radecina cu *elateriu*), *machinatio*, *organum occultum*, *impulsus*; care serve a pune in miscare, a dá impulsu, a impinge, etc., si a nume : a) buccata de feru sau de alta materia care prin *elasticitatea sea* da miscare, etc. (fr. *ressort*) : *elateriele orologiului, patului, arcuriloru trassurei*; b) specia de planta fórté purgativa, si de aci, purgativu d'in acesta planta, (vedi si *elateriu*); c) prin estensiune si metafora, motivu potente : *acésta fapta nu pro-*

vine d'in unu elatere curatu; elaterele fapteloru morali debe se fia respectulu legei morale.

* ELATERIU, pl.-ie, elaterium (ἐλατήριον), medicamentu purgativu; extractu de cucumeri selbatici applicatu in contr'a hydropiceii.

* ELATEROMETRICU, -a, adj., (fr. élaterométrique), relativu la elaterometru.

* ELATEROMETRU, s. m., (fr. élatéromètre, d'in ἐλατήριον, si μέτρον, metru), instrumentu de currendu inventatu spre a mesurá elasticitatea cu care aerulu condesatu sau raritu in recipiente, sau vaporile in machina relucredia in contr'a pressionei aerului atmosfericu.

* ELATINA, s. f., elatine (ἐλατίνη), una planta d'in genulu antirrhinum lui Linneu.

* ELATIONE, s. f.; elatio, redicare, inaltiare: *elationea suffletului, elationea cuventului.*

* ELATITE, s., elatites (ἐλατίτης), una pétra pretiósá.

* ELATU, -a, adj. part., elatus, redicatu, inaltiatu, inaltu: *vorbe elate, sufletu elatu, vederi elate.*

* ELECTIBILE, adj., electibilis si electilis, de allessu; vedi *elegibile* si *eligibile*.

* ELECTIONE, s. f., electio, allegere: *electionea principelui s'a facutu cu mare entusiasmu; electionile deputacioniloru se facu mai totu de-a-una prin intrige.*

* ELECTIVITATE, s. f., (fr. électivité), facultate de a fi allessu, calitate a persoanei electivae: *electivitatea domnitoriloru.*

* ELECTIVU, -a, adj., electivus, (fr. électif, it. elettivo), care se face prin allegere: *imperatoriu electivu, rege electivu, jude electivu, imperiu electivu, corona electiva; affinitate electiva, in chymica.*

* ELECTORALE, adj., (fr. électoral, it. elettorale), relativu la *electore: demnitate electoralae, principe electoralae; alitia electoralae.*

* ELECTORATU, pl.-e, (fr. électorat, it. elettorato), 1. demnitate, cali-

tate de *electore*; 2. territoriulu unui *electore*.

* ELECTORE, s. m., elector, 1. care allege, allegatoriu; 2. principe cu dreptulu de a allege pre imperatoriu: *celli septe electori ai imperiului romanu d'in medievu.*

* ELECTORIU, -toria, adj. s., elector, care allege, forma moderna in locu de *electore: principe electoriu.*

* ELECTRICE, s. f., electrix, femina care allege, muliere a unui *electore: principessa electricae.*

* ELECTRICISMU, s. m., (fr. électricisme, it. elettricismo), systema care imbracia tote fenomenele *electricae; electricitate.*

* ELECTRICITATE, s. f., (fr. électricité, it. elettricità), stare electrica, potere electrica, materia electrica.

* ELECTRICU, -a, adj., (fr. electricae, it. elettrico), care are potere de atrage corpuri usiore in urm'a frecarei, si apoi de a le respinge, de a arruncá scantelle, de a produce commotioni in system'a nervosa si de a descompune una multime de substantie: *potere electrica, fluidu electricu, currente electricu, lumina electrica; fulgerile sunt fenomene electricae.*

* ELECTRIFERU, -a, adj., electrifer, 1. care produce electru; 2. care produce electricitate.

* ELECTRINU, -a, adj., electricus, de electru: *ornamente electricae, fistula electrica.*

ELECTRISABILE, adj., (fr. électrisable), care se póte electrísá: *corpu electricabile.*

* ELECTRISANTE, adj. part., (fr. électrisant), care *electrísá: corpu electricante, materia electricante.*

* ELECTRISARE, v., (it. elettrizzare, fr. électriser), a dá unui corpu vertutea de a produce fenomene electricae; refl. a se *electrísá.*

* ELECTRISATIONE, s. f., (fr. électrisation), actione de *electrísare: electrísatione prin frecare, electrísatione prin comunicare.*

* ELECTRISATORIU, -tória, adj. s., (fr. électriseur), care *electrísá: medicu*

electrisatoriu, care applica electricitatea ca mediu curativu.

* **ELECTRISATU**, -a, adj. part., (fr. *électrisé*, ital. *elettrizzato*), carui-a s'a comunicatu electricitatea: *corpu electrisatu, animale electrisata, aeru electrisatu*.

* **ELECTROCHYMIA**, s. f., (fr. *électrochimie*), teori'a fenomenelor chimice basata pe applicationea legiloru cunoscuta alle electricitatii.

* **ELECTROCHYMICU**, -a, adj., (fr. *électrochimique*), relativu la *electrochymica*: *theoria electrochymica, aparate electrochymice*.

* **ELECTROCHYMISMU**, s. m., (fr. *électrochymisme*), processu *electrochymicu*, explicationea fenomenelor chimice cu ajutoriulu *electrochymiei*.

* **ELECTROCHYMISTU**, s. m., care se ocupa cu *electrochymi'a*.

* **ELECTRODYNAMIA**, s. f., (franc. *électrodynamie*), proprietate ce castiga corpurile cari au servitu de conductori electricitatii, de a deschide unu currente electricu candu sunt puse in circumstantie favorabili.

* **ELECTRODYNAMICU**, -a, adj. s., (fr. *électrodynamique*), care e susceptibile de a deschide unu currente electricu.

* **ELECTRODYNAMISMU**, s. m. (fr. *électrodynamisme*), lucrare ce produce column'a voltaiana inchisa prin unu firu metallicu care comunica cu amendoue capetele selle.

* **ELECTROGALVANICU**, -a, adj., (fr. *électrogalvanique*), relativu la efectele galvanice ce produce column'a voltaiana.

* **ELECTROGALVANISMU**, s. m., (fr. *électrogalvanisme*), processulu *electrogalvanicu*, totulu effectelor *electrogalvanice*.

* **ELECTROGENIU**, s. m., (fr. *électrogène*), cauza necunoscuta a fenomenelor electricitatii.

* **ELECTROGRAPHIA** sau *electrografia*, s. f., (fr. *électrographie*), descriptiune a fenomenelor electricitatii.

* **ELECTROGRAPHICU** sau *electrograficu*, -a, adj., relativu la *electrografia*.

* **ELECTROGRAPHU** sau *electro-*

grafu, s. m., (fr. *électrographe*), autoriu care scrie despre electricitate.

* **ELECTROLOGIA**, s. f., (fr. *électrologie*), tractatu despre *electru* sau succinu.

* **ELECTROLOGICU**, -a, adj., (franc. *électrologique*), relativu la *electrologia*.

* **ELECTROLYSABILE**, adj., (franc. *électrolysable*), care se póte *electrolysa*.

* **ELECTROLYSARE** sau *electrolusare*, v., (fr. *électrolyser*), a analysá sau a descompune prin electricitate: *a electrolysa unu corpu*.

* **ELECTROLYSATIONE**, s. f., (fr. *électrolysatión*), analyse sau descompositiune a unui corpu prin electricitate.

* **ELECTROLYSATU** sau *electrolusatu*, -a, adj. part., (fr. *électrolysé*), descompusu prin electricitate: *corpu electrolysatu, materia electrolysata*.

ELECTROLYTU, s. m., (fr. *électrolyte*), corpu alle carui elemente sunt descompuse prin electricitate.

* **ELECTROMAGNETICU**, -a, adj., (fr. *électromagnétique*), relativu la *electromagnetismu*: *potere electromagnetica*, potere care produce fenomenele *electromagnetismului*.

* **ELECTROMAGNETISMU**, s. m., (fr. *électromagnetisme*), totulu fenomenelor *magnetiche* produse prin *electricitate* sau prin actionea mutuale a corpuriloru electrisate si a magnetiloru.

* **ELECTROMETRIA**, s. f., (fr. *électrométrie*), parte a physicei care are de obiectu mesurarea electricitatii.

* **ELECTROMETRICU**, -a, adj., (fr. *électrométrique*), relativu la *electrometria*: *experimentu electrometricu*.

* **ELECTROMETRU**, s. m., (fr. *électromètre*), 1. reale, instrumentu care serve a determiná aproximative cantitatea fluidulu electricu cu care e incarcatu unu corpu; 2. personale, omu care se ocupa cu *electrometria*, care mesura cantitatea fluidulu electricu.

* **ELECTROMICROMETRIA**, s. f., (fr. *électromicrométrie*), artea de a mesurá celle mai mice cantitati de electricitate.

* **ELECTROMICROMETRICU**, -a, adj., (fr. *électromicrométrique*), relativu la *electromicrometria*.

* **ELECTROMOTORIU**, -*tória*, adj. s., (fr. *électromoteur*), care produce sau desvólta *electricitatea*: *apparatul electromotoriu*.

* **ELECTROMOTRICE**, adj. f., (fr. *électromotrice*): *substantia electromotrice*, *potere electromotrice*.

* **ELECTRONEGATIVU**, -*a*, adj., (fr. *électronégatif*), care se duce la polulu pozitivu allu columnei voltaiane: *corpu electronegativu*.

* **ELECTROPHORU** sau *electroforu*, s. m., (fr. *électrophore*), instrumentu prin care se póte face sensibile electricitatea dupo volientia.

* **ELECTROPOSITIVU**, -*a*, adj., (fr. *électropositif*), care se duce la polulu negativu allu columnei voltaiane: *corpu electropositivu*.

* **ELECTROPUNCTORIU**, s. m., (fr. *électroponcteur*), care essercita *electropunctur'a*.

* **ELECTROPUNCTURA**, s. f., (fr. *électropuncture*), modu de tractamentu therapeuticu care consiste in administrarea electricitatii prin ace implantate in desimea tessuturilor organice. Terminu de medicina.

* **ELECTROPUNCTURARE**, v., (fr. *électroponcturer*), a electrisá prin ace implantate in tessuturile partiloru organice.

* **ELECTROPUNCTURATU**, -*a*, adj. part., (fr. *électroponcturé*), electrisatu prin *electropunctura*.

* **ELECTROSCOPIA**, s. f., (fr. *électroscope*), parte a physicei care cercetédia de ce specia de electricitate e animatu unu corpu.

* **ELECTROSCOPICU**, -*a*, adj., (fr. *électroscopique*), relativu la *electroscopia*: *cercetari electroscopice*.

* **ELECTROSCOPIU**, pl.-*ie*, (fr. *électroscope*) instrumentu prin care se póte determiná de ce specia de electricitate e incarcatu unu corpu.

* **ELECTROSTATICU**, -*a*, adj., (fr. *électrostatique*), relativu la effectele electriche alle columnei voltaiane ordinarie si alle machinei electriche.

* **ELECTRU**, s. m., *electrum*, (ἤλεκτρον), succinu, ambra galbina, substantia

in care s'a descoperitu mai antâniu *electricitate*.

* **ELECTU**, -*a*, adj. part., *electus*, allessu, eccellente, superiore.

* **ELECTUARIU**, pl.-*ie*, *electuarium*, preparatiune pharmaceutica de una consistentia molle: *electuarium lassativu*, *electuarium narcoticu*, *electuarium tonicu*.

* **ELEEMOSYNA** sau *elemosuna*, s. f., *eleemosyna*, (ἐλεημοσύνη), misericordia, dare de misericordia, dare d'in sentimentulu de umanitate facuta ómeniloru nepotentiosi.

* **ELEEMOSYNARIU** sau *elemosunariu*, s. m., (it. *elemosinario*, fr. *aumônier*), care imparte *elemosuna*: in monasterie si la episcopie unu functionariu insarcinatu cu impartirea de *elemosuna*.

ELEFANTU sau *elephantu*, s. m., *elephantus*, *elephas* si *elephas*, (ἐλέφας), animale de una marime colossale originariu d'in India, care se póte dressá la servitiulu omului, si d'in ai carui denti se facu diverse obiecte pretiose. Vedi si *elephantu*.

* **ELEGANTE**, adj., *elegans*, magnificu, gratiosu, formosu, bene facutu, ornatu cu gustu, politu, delicatu: *unu omu elegante*, *una femina elegante*, *ornatura elegante*, *vestitura elegante*, *portare elegante*, *stylu elegante*.

* **ELEGANTIA**, s. f., *elegantia*, magnificentia, gratia, formosetia, ornatura cu gustu, portare delicata si placuta: *elegantia se invétia*, *ea resultat d'in abitudinile unei inalte civilizatiune*; *elegantia stylului*; *ellu scrie si vorbesce cu una elegantia incantatória*.

* **ELEGERE**, *ellessi* si *ellessei*, *ellessu* si *electu*, v., *eligere*, a allege. Radecin'a derivatelor: *elegibile*, *electu*, *electione*, *electivu*, *electoriu*, *electriche*.

* **ELEGIA**, s. f., *elegia*, (ἐλεγία), unu genu de poema, de ordinariu poema trista. La antichi elegia se scria in distiche, si a nume in essamtru urmatu de unu pentamtru, si numele se dá mai multu dupo forma, la moderni se iea mai multu coprensulu in consideratiune, si de aceea avemu *si elegie* in prosa.

* **ELEGIACU**, -*a*, adj., *elegiacus*, (ἐλεγειακός), relativu la *elegia*: *versuri*

elegiace; s. m., *unu elegiacu*, unu poetu elegiacu.

ELEGIBILE, *elegibilitate*, vedi *eligibile*, *eligibilitate*.

* **ELEGIDARIU**, pl.-ie, *elegidarium*, una mica *elegia*; vedi *elegidiu*.

* **ELEGIDIU**, pl.-ie, *elegidion*, (ἐλεγίδιον), una mica *elegia*.

* **ELEGIOGRAPHIA**, si *elegiografia*, s. f., (fr. *élogographie*), artea de a scrie *elegie*, compositiune elegiacă.

* **ELEGIOGRAPHICU** sau *elegiograficu*, -a, (fr. *élogographique*), relativu la *elegiografia*: *dissertatione elegiografica*.

* **ELEGIOGRAPHU** sau *elegiografu*, s. m., (fr. *élogographe*), scriptoriu sau antoriu de *elegie*.

* **ELEGU**, s. m., *elegus* (ἔλεγος), 1. versu elegiacu, la antici pentametri; 2. poetu elegiacu.

ELEMENTARIU, -ia, adj., *elementarius*, relativu la elemente: *connoscentie elementarie*, *corpuri elementarie*, *substantie elementarie*; subst. *elementariu*, pl.-ie, carte in care se coprendu elementele *connoscentieloru*.

ELEMENTU, pl.-e, *elementum*, principiu, parte constitutiva, substantia materiale care nu se mai pote descompune prin chymica: *anticii conosceau numai patru elemente*, *foculu*, *aerulu*, *ap'a si terr'a* (*pamentulu*), *chymicii moderni conoscau preste sessedieci de elemente sau corpuri simple*; plur. *elemente*, *elementa*, primele *connoscentie*, *inceputuri*; litterele alfabetului: *ellu invetia elementele*, *invetia primele elemente*.

* **ELEMIFERU**, -a, adj. (fr. *élémière*), care da sau produce *elemiu*.

* **ELEMIU**, s. m., (fr. *élemi*), substantia resinosa: *in commerciu se distingue doue specii de elemiu*, *elemiulu orientale* si *elemiulu spurium*.

* **ELENCHICU**, -a, adj., relativu la *elenchu*, pre scurtu.

* **ELENCHU**, s. m., *elenchus* (ἐλεγχος), argumentu, summariu, indice; in logica: *ignoranti'a elenchului*, *ignoranti'a punctului* in cestiune; *elenchii sofistiloru*, argumentele sofistiloru; *elenchu* = refutazione.

† **ELEO-**, (de la grec. ἔλαιον, *oliu*), in

diverse compositiuni de termini tehnici, precumu: *eleocarpu*, *eleocharide*, *eleococcu*, *eleodendru*, *eleolithu*, *eleomelu*, *eleophagu*, *eleoptenu*, *eleosaccharu*, *eleoselina*, *eleothcsiu*, etc., pentru allu caroru sensu consulta partea posteriore.

ELEPHANTARIU, sau *elefantariu*, s. m., (fr. *éléphantaire*), care conduce elefanti.

ELEPHANTIA sau *elefantia*, s. f., *elephantia*, vedi *elephantiasie*.

ELEPHANTIACU sau *elefantiacu*, -a, adj., *elephantiacus*, leprosu de *elephantiasie*.

ELEPHANTIASIE sau *elefantiasie*, s. f., *elephantiasis* (ἐλεφαντίασις), una specia de lepra.

ELEPHANTICU sau *elefantiacu*, -a, adj. *elephanticus*, vedi *elefantiacu*.

ELEPHANTIDE sau *elefantide*, adj. s., (fr. *éléphantide*), care sémena cu *elefantulu*: subst. m., *elefantidii*, familia de mamifere pachyderme cari au de tipu genulu elefantu.

ELEPHANTINU sau *elefantinu*, -a, adj., *elephantinus* (ἐλεφάντινος), de *elefantu*, de eboriu: *atramentu elefantinu*, atramentu facutu d'in eboriu: *compositiune elefantina*, una specia de ungentu de colóre alba.

ELEPHANTIOSE sau *elefantiose*, s. f. *elephantiosis*, vedi *elefantiasie*.

ELEPHANTIOSU sau *elefantiosu*, -a, adj. *elephantiosus*, leprosu de *elefantia*.

ELEPHANTU sau *elefantu*, s. m., *elephantus* si *elephas* (ἐλέφας), animale de una marime colossale, originariu d'in India: *elefantulu e unu animale docile*, *elefantulu se serve cu proboscidea ca cu una mâna*; *dentii cei mari ai elefantului dau ossulu cellu scumpu numitu eboriu*.

* **ELEUTHERIA** sau *eleuteria*, s. f., (ἐλευθερία), libertate; *eleuteria*, profesiune libera.

* **ELEUTHERIU** sau *eleuteriu*, -a, adj., (ἐλευθερίος), liberale; subst. *eleutheriu* sau *eleuteriu*, pl.-ie, *eleutherium*, una specia de collariu, semnu de libertate.

† **ELEUTHERO-**, (de la grec. ἐλευθερος, liberu), in diverse compositiuni de termini tehnici, precumu: *eleutheranthereu*, *eleutherodactylu*, *eleutherogynnu*,

eleutheromacrostemane, eleutheromane, eleutherophobu, eleutherophyllu, eleutheropode, eleutheropomu, eleutherostemone, eleutherotechnicu, eleutherothele, pentru allu caroru intellessu consulta partea posteriore a compositionei.

* **ELEVARE**, v., *elevare*, a redicá, a inaltá : a *elevá mânele*, a *elevá voccu*. a *elevá una syllaba*, a accentá una syllaba; a *elevá copilli*, a i educá.

* **ELEVATIONE**, s. f., *elevatio*, ac-tione de *elevare* : *elevationea mâneloru, elevationea vocci; elevationea polului dea-supra orizontelui e ecale cu latitudinea geografica.*

* **ELEVATORIU**, *-tória*. adj. s., *elevator*, care eleva in t. s. verbului.

* **ELEVATU**, *-a*, adj. part., *elevatus*, redicatu, inaltiatu, educatu.

* **ELEVU**, *-a*, adj. s., *alumnus*, (fr. élève, it. allievo), educatu; *alumno*, scolariu : *preceptoriuu si elevii sei.*

* **ELIACU**, *-a*, adj., (*hellacus, ἡλιακός*), relativu la sóre : *resaritulu eliacu allu unei stelle*, care se vede resarindu pucinu inainte de resaritulu sórelui.

* **ELICA**, s. f., (it. *elica*), linia curba in forma de limace sau de scoica de melci.

* 1 **ELICE**, s. f., *helice*, (*ἑλίκη*), constellationea numita si urs'a mare, d'in caus'a co nu appune neci una data, ci se întorce in giurulu polului arcticu, ca in unu cercu.

* 2 **ELICE**, s. f., *helic*, (*ἑλίξ*), spirale, linia curba trassa in giurulu unui cilindru, vitea lui Archimede : *acumu se fabrica navi de vapori cu elici in locu de róte.*

† **ELICO**-, (de la grec. *ἑλίξ*, spirale), in diverse compositioni de termini tehnici, precumu : *elicodonte, elicogenu, elicolimace, elicomycu, elicophante, elicosophia, elicosporu, elicostegu, elicostylu, elicothrichu, elicotremu*, pentru allu caroru intellessu consulta partea posteriore.

* **ELIDERE**, *elisi* si *elisei, elisu*, v., *elidere*, 1. a scote prin lovire, si de aci in genere, a scote vericumu, a eliminá; a suppressu, etc. : *vocalea iniziale a coventului succedente elide vocalea finale*

a coventului precedente; 2. a frecá, a striví, a sfermá, a suffocá. Radecin'a derivatelu : elisu si elisione.

* **ELIGERE**, *elessi* si *elessei, elessu* si *electu*, v., *elegere*, a allege; vedi *elegere* si *allegere*.

* **ELIGIBILE**, adj., (it. *eligibile*, fr. *éligible*), *electibilis* si *electilis*, care se póte allege, care are dereptulu de a fi allesu : *cetutiani electori si cetutiani eligibili.*

* **ELIGIBILITATE**, s. f., (it. *eligibilità*, fr. *éligibilité*), calitate de eligibile, capacitate sau dereptulu de a fi allesu.

* **ELIMINARE**, v., *eliminare*, (d'in e si *limen*), a scóte afora d'in casa; a scóte afora d'in terra, a desterrá, a espatriá, a essiliá : a *eliminá d'in scóla pre scolarii cei rei, a eliminá d'in una ecatione una cantitate neconoscuta.*

* **ELIMINARE**, s. verbale, (*eliminatio*) in t. s. verbului; vedi *eliminatione*.

* **ELIMINATIONE**, s. f., (*eliminatio*, it. *eliminazione*, fr. *élimination*), ac-tione de *eliminare*.

* **ELIMINATU**, *-a*, adj. part., *eliminatus*, scossu afora, essiliatu, espatriatu : *senatori eliminati, cure eliminate, cantitáti eliminate d'in ecatione.*

* **ELIOCAMINU**, s. m., *heliocaminus* (*ἡλιοκάμινος*), una specia de caminu solaru, camera espusa sorelui.

* **ELIOCENTRICU**, *-a*, adj., (d'in gr. *ἥλιος*, sóre, si *κέντρον* centru, it. *eliocentrico*, fr. *héliocentrique*), se dice despre loculu unde s'ar vedé una planeta, cându ochiulu observatorului ar fi in centrulu sórelui : *longitudine eliocentrica, latitudine eliocentrica; potere eliocentrica, miscare eliocentrica*, potere, miscare, prin care planetele se attragu de sóre.

* **ELIOCOMETA**, s. f., (d'in gr. *ἥλιος*, sóre, si *κομήτης*, cometa, it. *eliocomete*, fr. *héliocomete*), fenomenu forte raru ce presenta sorele appunendu, assémine codei unei comete.

ELIOMAGNETOMETRU, s. m., (fr. *héliomagnétomètre*), instrumentu destinatu a mesurá declinationea acului magneticu, si a determiná prin presentia sorelui veri-ce óra a dillei.

* **ELIOMETRIA**, s. f., (d'in gr. ἥλιος, sore, si μετρεῖν, a mesurá), artea de a mesurá essactu diametrulu aparente allu sórelui; vedi *eliometru*.

* **ELIOMETRICU**, -a, adj., (fr. héliométrique), relativu la *eliometru* sau la *eliometría*.

* **ELIOMETRU**, s. m., (fr. héliomètre, it. eliometro), instrumentu cu care se servu astronomii spre a mesurá essactu diametrulu aparente allu sórelui si allu planeteloru, precumu si miclele distantie aparenti cari separa corpurile ceresci unele de altele.

* **1 ELIOSCOPIU**, pl. -ie, (d'in gr. ἥλιος, sore, si σκοπεῖν, a spectá), instrumentu opticu destinatu spre a spectá sorele, armatu cu unu vetru coloratu negrastu, spre a flacci vivacitatea cea prea mare a luminei.

* **2 ELIOSCOPIU**, s. m., *helioscopion* (ἡλιοσκόπιον), euphorbia elioscopa, numita asiá de la proprietatea de a intorce foliele selle cõtra sóre, cea-a ce facu tóte plantele lassate libere inclinaciiu loru.

* **ELIOSOPU**, -a, adj., (fr. hélioscope), epithetu ce se da planteloru cu proprietatea de a intorce foliele selle cõtra sóre; vedi **2 elioscopiu**.

* **ELIOSELINU**, s. m., (it. eliosellino), una specia de pétra, petr'a sorelui.

* **ELIOSTATICA**, s. f., (fr. héliostatique), esplicazione astronomica a totoru apparentieloru ceresci, in care se presupune sórele ca immobile in centrulu sistemii planetarie.

* **ELIOSTATICU**, -a, adj., (fr. héliostatique), relativu la *eliostatu*: *esperimente eliostatice*.

* **ELIOSTATU**, s. m., (d'in gr. ἥλιος, sóre, si ἑστάναι, stare, fr. héliostat), instrumentu care serve a proiectá invariabile imaginea sórelui pre unu punctu; instrumentu care serve a fissá dupo volentia radi'a solaría in directionea ce allegemu.

* **ELIOTROPIA**, s. f., (fr. héliotropie, it. eliotropia), actu prin care plant'a se intorce spre a urmá sórele: *eliotropía vegetale*.

* **ELIOTROPICU**, -a, adj., (fr. hélio-

tropique), relativu la *eliotropía*, sau la *eliotropismu*: *miscare eliotropica*.

* **ELIOTROPISMU**, s. m., (fr. héliotropisme), proprietate ce au unele plante de a intorce florile loru cõtra sóre.

* **ELIOTROPIU**, s. m., *heliotropium* si *heliotropion*, (ἡλιοτρόπιον), florea sorelui, jaspide orientale.

* **ELISIONE**, s. f., *elisto*, actione si effectu allu actionei de *elidere*: *elisionea unei vocale*.

* **ELISSARE**, v., *elixare*, (d'in e, si lix, lessia), a pface in lessia, a ferbe in apa.

* **ELISSATU**, -a, adj. part., *elixatus*, prefacutu in lessia, fertu in apa.

* **ELISSATURA**, s. f., *elixatura*, substantia ferta in apa.

* **ELISSIRE**, s. m., (it. elisire), vedi *elissiriu*.

* **ELISU**, -a, adj., *elusus*, scossu, suppressu, frecatu, strivitu, suffocatu: *vocale elisa*; vedi *elidere*.

* **ELISSIRIU**, s. m., (it. elissirio si elissire, fr. elixir), medicamentu compusu de mai multe substantie tinute in dissoluzione in alcoholu: *elissiriu excelente*, *elissiriu pretiosu*, *elissiriu antiastmaticu*, *elissiriu antiscrofulosu*, *elissiriu antisepticu*; *elissiriu de amore* (pretensu).

ELLA, pron. pers. III. f., sing. illa, ea, vedi *ellu*.

ELLE, pron. pers. III. f. pl., illæ, eæ, vedi *ellu*.

* **ELLEBORARE**, v., *elleborare*, a se curetiá de bile (de veninu) prin *elleboru*.

* **ELLEBORINA**, s. f., *helleborine*, (ἐλεβορίνη), la antica una planta medicinale, elleboru falsu; la moderni, genu de orchidee care coprende mai multe plante d'in Europa meridionale; in chymica, resina molle care s'a aflatu in radecin'a elleborului de iérna, si care e partea activa a acestei radecine.

* **ELLEBORIRE**, -escu, v., *helleborare*, a face usu de elleboru spre a si versá bilea (veninulu), de aci se pare a proveni (prin apherese) vulgariulu *borire*, vomere.

* **ELLEBORISMU**, s. m., (fr. éléborisme), metodu de a tractá morbiu prin

elleboru : *elleborismulu facea unulu din punctele capitali alle therapeutici anticiloru.*

* ELLEBORITE, s. m., *helleborites*, (ἐλλεβορίτης), vinu de elleboru.

* ELLEBOROIDE, adj., (fr. *elléboroïde*), care sémina cu elleborulu.

* ELLEBOROSU, -a, adj., *helleborosus*, care e suppusu regimelui elleborului, nebonu.

* ELLEBORU, s. m., *elleborus* si *helleborus*, (ἐλλέβορος), una planta erbacea, care jocá unu rollu insemnatu in therapeutic'a anticiloru, ca medicamentu perturbatoriu, spre a se purgá de bile (veninu), si asiá a se curá de nebonfa.

ELLI, pron. pers. III. m. pl., illi, ii, vedi *ellu*.

* ELLIPSE, s. f., *ellipsis*, (ἐλλειψις), de unde provine (prin apherese) scuratulu nostru *lipse*, care e semnificatulu fundamentale allu acestei vorbe, de aci apoi : 1. in grammatica, figura care consiste in suppressiunea unei sau mai multor vorbe d'in una frase, precumu : *domnedieu e bonu, omulu reu; viéti'a ni se pare scurta, si órele lungi*; in frasile române ordinare : *pome bone de mancatu, apa rea de beutu, vestimente de portatu, versuri de cantatu*, sunt mai multe ellipsi; intregi aru fi : *pome bone de a fi mancate, apa rea de a fi beuta, vestimente destinate a fi portate, versuri facute cu scopu de a fi cantate*, inse eleganti'a limbei nu permite atari prolongationiloge, ci prefere contractionea elliptica; 2. in geometria, sectione conica care se obtine taliándu unu conu dereptu prin unu planu oblicu relative la assea conului : *tóte planetele se misca in ellipsi in giurulu sórelui*.

* ELLIPSOCEPHALU sau *ellipsocephalu*, s. m., (fr. *ellipsocéphale*), genu de crustacee d'in classea trilobitoru.

* ELLIPSOGRAPHU sau *ellipsografu*, s. m., (fr. *ellipsographe*), unu instrumentu aptu a descrie ellipsi.

* ELLIPSOIDALE, adj., (fr. *ellipsoïdal*), care are forma unui *ellipsoïde*.

* ELLIPSOIDE, adj., (d'in gr. ἔλλειψις, si εἶδος, *facia* sau *forma*), care are form'a unei ellipse; s., solidu formatu

prin revolutionea unei semi-ellipse in giurulu assei selle : *pamentulu nostru e unu ellipsoïde formatu prin revolutionea in giurulu assei minore*.

* ELLIPSOLITHU, s. m., (d'in ἔλλειψις, si λίθος, *pétra*), genu de mollusce cu spirali elliptice.

* ELLIPSOLOGIA, s. f., (d'in ἔλλειψις, si λόγος, fr. *ellipsologie*), tractatu despre descrierea *ellipsiloru*.

* ELLIPSOSPERMU, -a, adj., (d'in ἔλλειψις, si σπέρμα, *sementia* sau *granutiu*, (fr. *ellipsosperme*), care are granutie *elliptice*.

* ELLIPSOSTOMU, -a, adj., (d'in ἔλλειψις, si στόμα, *gura*, fr. *ellipsostome*), se dice despre conchyliete univalve a caroru apertura e ovale.

* ELLIPTICITATE, s. f., (fr. *ellipticité*), calitate a unei figure elliptice, stare elliptica : *ellipticitatea orbitei pamentului e demonstrata*.

* ELLIPTICU, -a, adj., (it. *ellittico*, fr. *elliptique*), relativu la ellipse : *segmentu ellipticu, arcu ellipticu, figura elliptica, forma elliptica, frase elliptica, espressioni elliptice*.

ELLU, (*ella*) ea, pl., (*elli*) ei, *elle*, pronume personale, demonstrativu, si articlu, ille, illa, illud, illi, illa, illa. — 1. Ca demonstrativu remâne intregu in tóte casurile : *ellu ómu bonu, ellui omu bonu, (elli) ei ómeni boni, elloru omeni boni, (ella) ea muliere formósa, elle mulieri formóse, elloru mulieri formóse*; in casulu acestu-a se póte suppleni prin compusulu *acellu* : *acellu omu bonu, acellui omu bonu, (acelli) acei ómeni boni, acelloru omeni boni; (acella) acea muliere formósa, acellei mulieri formóse, acelle mulieri formóse, acelloru mulieri formóse*. Assémine remâne intregu ca articlu determinativu inaintea adiectivului pusu dupo substantivu : *omulu ellu bonu, omului ellui bonu, omenii (elli) ei boni, ómeniloru elloru boni; mulierea (ella) ea formósa, mulierei ellei formóse, mulierile elle formóse*; in casulu acestu-a se póte suppleni prin compusulu *cellu* : *omulu cellu bonu, omului cellui bonu, omenii (celli) cei boni, ómeniloru celloru boni; mulierea (cella) cea bona, mulierei cellei*

bone, mulierile celle bone, mulieriloru celloru bone. Perde inse prim'a syllaba ca articlu propriu agglutinatu numelui commune in forma de suffissu, precumu se pôte vedé din esemplele superiori: *omu-lu, omu-lui, omeni-i, omeni-loru, muliere-a, muliere-i, mulieri-le, mulieriloru.* si ca articlu prefissu numiniloru proprie de persone, in genitivu si dativu, precumu: *Petru, lui Petru, Marina, (lei) ei Marine.* La numinile communi masculine terminate in *e*, articlulu propriu suffissu, *-lu*, in nominativu singulariu se transforma in *-le*, pentru eufonia: *fratele, cane-le, sorece-le*; la numinile communi feminine terminate in *a*, articlulu suffissu, *-a*, se confunde in una syllaba cu terminationea numelui, sau dupo modulu adoptatu elide vocalea *a*, precumu: *casa-a, cas'a; mésa-a, més'a; dominica-a, dominic'a.* 2. Ca pronume personale absolutu *ellu* perde prim'a syllaba in dativu: s. nom. *ellu*, dat. *lui*, pl. nom. (*elli*) *ei*, dat. *loru*, f. s. nom. (*ella*) *ea*, dat. (*lei*) *ei*, pl. nom. *elle*, dat. *loru*; esemple: *ellu jóca, (ella) ea jóca, (elli) ei jóca, elle jóca*; acc. *pre ellu, pre (ella) ea, pre (elli) ei, pre elle.* Cui *faci tu accstu servitiu?* *lui, (lei) ei, loru.* Ca pronume personale conjunctu in dativu singulariu trece in (*li*) *i*, pentru amendoue genurile, in accusativu masc. trece in *lu*, fem. in (*la*) *ua*, in dativu pl. in *le*, in acc. pl. masc. in (*li*) *i*, fem. in *le*; esemple cu dativu: *da-i, dati-i*, cu acc. *da-lu, da-ua*, cu dat. pl. *da-le, dati-le*, cu acc. pl. *da-i, dati-i, da-le, dati-le*; cu dat. s. *nu i dau*, cu acc. s. *nu lu dau, nu ua dau*, cu dat. pl. *nu le dau*, cu acc. pl. *nu i dau, nu le dau.* Dificultatea de a pronuntiá la inceputulu frazei *i* si *lu* semi-sone, causá prefigerea unui *i* obscuru, ca adjutoriu, in gur'a poporului: *i dau, lu vediu.* In femininulu *ua*, vocalea *u* nascuta din *l*, se confunde cu *a* scurtu in *o*. Scrierea acellei vocali devine superflua, cându verbulu precedente termina in *u*, precumu in: *rogu-a, am rogatu-a, rogându-a.* Dativulu pl. *le*, cându e urmatu de pronuminile conjuncte *se, lu, ua, i, le*, sau de verbulu *e*, se aude ca *li*, precumu in: *dându-le-se, dându-le-lu, dându-*

du-le-uo, dându-le-i, dându-le-l, le e sete, le e frica.

* ELOCARE, v., *elocare*, 1. a dá in arrenda, a arrendá; 2. a pune banii cu usura, a dá banii la unu institutu financiaru ca se produca interesse.

* ELOCATIONE, s. f., *actione de elocare*, in t. s. verbului.

* ELOCATORIU, *-tória*, adj. s., *care eloca*, in t. s. verbului.

* ELOCATU, *-a*, adj., part. *elocatus*, arrendatu; asediatu la unu locu unde se produca interesse,

* ELOCENTE, adj., part. pres., *eloquens*, *care vorbesce, vorbitoriu; care vorbesce bene si formosu, care are talentulu de a vorbí: unu oratoriu elocente, una femina elocente; fig. lacrime elocenti.*

* ELOCENTIA, s. f., *eloquentia, facilitate de a vorbí, talentu de a vorbí bene si formosu, artea de a vorbí copiosu si elegante: elocenti'a e unu mare donu allu naturei care se pôte cultivá si deveni una arte d'intre celle mai formose; elocenti'a e necessaria totoru omeniloru, déro mai allessu celloru ce au a vorbí cõtra unu publicu numerosu; dupo diversele caracteric elocenti'a se dice energica, nervosa, solida, viua, vehemente. victoriõsa, fulgeratõria, electrisatõria, sublime. Anticii conocseau trei genuri de elocentia, genulu deliberativu, genulu demonstrativu si genulu judiciaruu; modernii numera cinci genuri de elocentia: elocenti'a ambonelui sau elocentia religiosa, elocenti'a tribunei, sau elocentia politica sau parlamentaria, elocenti'a cancellului sau elocentia judiciaria, elocenti'a campului sau elocentia militaria si elocenti'a academica. Artea care ne invetia elocenti'a se numesce retorica.*

†† ELOCERE, *elocui, elocutu*, v., *eloqui*, a si espreme ideele prin vorbe, a vorbí, a se enuntiá, a se esplicá. Radechin'a derivatelor: *elocente, elocentia, elocui, elocutu, elocutione, elocutoriu, elocutrice.*

* ELOCIU, pl. *-ie, eloquium*, 1. vorba, vorbiri, coventu, discursu; 2. talentu de a vorbí, elocentia.

* ELOCUTIONE, s. f., *elocutio, ac-*

tione si effectu allu actionei de *elocere*, enuntiationea cugetării prin vorbe: *elocutionea neteda; elocutione facile, curata, elegante; elocutione simpla, formosa, nobile, sublime, elocutione figurata, pictoresca*; parte a retoriceii care are de obiectu allegrea si ordinarea coventeloru in una oratione: *calitatile principali alle elocutionei sunt, claritatea, correcteti'a si ornamentulu.*

* **ELECTORIUS**, -*tória*, adj. s., *eleutor*, *elocutorius*, care vorbesce.

* **ELOCUTRICE**, s. f., *elocutrix*, *femina* care vorbesce.

* **ELOCUTU**, -*a*, adj. part., *elocutus*, vorbitu, spusu, dissu.

* **ELODE**, adj., (*ἐλώδης*, *limosu*), term. de medicina: *friguri elode*, *friguri cari domnescu in regionile limóse.*

* **ELODITE**, adj. s., (de la gr. *ἔλος*, locu limosu; *balta*), care locuesce in bălți, term. de erpetologia.

* **ELOGIARE**, v., *elogiare*, (fr. *élogier*), a face *elogiu*, a *laudá*; a *se.elogiá*, a si face *elogiulu* seu propriu, a se *laudá*.

* **ELOGIATU**, -*a*, adj. part., (fr. *élogié*), *laudatu*, *celebratu* prin unu *elogiu*: *persona elogiata.*

* **ELOGIU**, pl.-*ie*, *elogium*, (d'in lat. e, si gr. *λόγιον*), l. la antici: *sententia*, *declaratione*, apoi *inscriptione mormentale*, *epitaphiu*; la moderni *lauda*: *elogiu meritatu*, *elogiu justu*, *elogiu sinceru*, *elogiu pomposu*: *Synesiu facú elogiulu paupertatii*, *Favorinu elogiulu deformitatii*, *Erasmu elogiulu stultetiei.*

* **ELONGARE**, v., *elongare*, a *prolongá*, a *allongá* sau *allungá*, a *departá*.

* **ELONGATIONE**, s. f., (*elongatio*, it. *elongazione*, fr. *élongation*), *actione* si effectu allu actionei de *elongare*; in astronomía *departare* aparente a unei planete de la sóre: *elongatione orientale*, *elongatione occidentale.*

* **ELONGATU**, -*a*, adj. part., *elongatus*, *prolongatu*, *allongatu* sau *allungatu*, *departatu*.

* **ELUCTABILE** si *eluptabile*. adj., *eluctabilis*; care se pote *eluctare*.

* **ELUCTARE**, si *eluptare*, v., *eluctari*; a *capitá* prin *luptare*, a *vince* prin *lupta*, a *scapá* sau a se *desface* de ceva

prin *luptu*: a *eluctá* *victóri'a*, *difficultatile celle mai mari.*

* **ELUCTATIONE**, si *eluptatione*, s. f., *eluctatio*, *actione* si effectu de *eluctare*: *eluctationea totoru difficultatiloru.*

* **ELUCTATORIU**, -*tória*, si *eluptatoriu*, adj. s., *eluctans*, care *elucta*.

* **ELUCUBRARE**, v., *elucubrare*, a *lucrá* veghiandu *tóta nóptea* peno in *dína*; a *lucrá* cu *accurateti'a*, a *prepará* unu *lucru* cu *mare diligentia*: a *elucubrá* una *oratione*.

* **ELUCUBRATIONE**, s. f., *elucubratio*, *actione* si effectu allu actionei de *elucubrare*, *veghie consecrate lucrului*, *lucru* cu *diligentia*: *venimu a ve suppunc elucubrationile nostre.*

* **ELUCUBRATIVU**, -*a*, adj., (fr. *élucubratif*), *relativu* la *elucubrationi*: *spiritu elucubrativu.*

* **ELUCUBRATORIU**, -*tória*, adj. s., (*elucubrador*, fr. *élocubrateur*), care *elucubra*, care se *consacra* *lucruriloru* de *eruditione lungi* si *assidue*.

* **ELUCUBRATU**, -*a*, adj. part., *elucubratus*, *preparatu*, *lucratu* cu *diligentia*: *opera elucubrata.*

* **ELUDERE**, *elusi* si *elusei*, *elusu*, v., *eludere*, a si *bate jocu*, a *scapá* de *ceva*, a *evitá* *ceva* cu *desteritate*, a *inseλλά*, a nu *impleni*: a *elude* *pre competitori*, a *elude* *pre inimicu*, a *elude* *una cestione*, a *elude* *una lege*, a *elude* *una promissione.*

* **ELUPTABILE**, *eluptare*, *eluptatione*, etc., vedi *eluctabile*, *eluctare*, etc.

* **ELUSORIU**, -*sória*, adj. s., (it. *elusorio*), care *elude*, *aptu* a *elude*, *mediu* prin care se potu *elude* *scopurile altui-a.*

* **ELUSU**, -*a*, adj. part., *elusus*; vedi *eludere*.

* 1 **ELYSIU**, s. m., (*elysium*, *ἑλύσιον*), *loculu* *fericitiloru* d'in *cea alta lume*, *locu deliciosu* unde *lipsesce* *tóta dorerea* si *tristetia*; *paradisulu mythologicu*: *departe de a petrece in elysiu*, *ni se pare co petrecemu in tartaru.*

* 2 **ELYSIU**, -*a*, adj., (*elysius*, *ἑλύσιος*), *relativu* la *elysiu*: *campii elysii.*

† **ELYTRO** - (*ἑλυτρον*, *coperimentu*, *vagina*, *téca*), in *diverse compositioni* de *termini tehnici*, *precumu*: *elytro-*

cela, elytróide, elytróite, elytrópappa, elytróphoru, elytróptose, elytrórrhagia, elytrórrhoea.

* **EMANARE**, v., emanare a essi, a procede sau purcede, a curge : *vaporile emana d'in apa, tóta potestatea emana de la poporu; dupo unii theologi spiritulu d'in tatalu, dupo altii d'in tatalu si d'in filiulu; dupo Ammoniu Sacca tóte lucrurile emana d'in dieu ca radiete de lumina d'in sóre; noi crestinii credemu co tóte lucrurile emana de la dieu; limb'a romana ne preserva de amphiboliele verbului emanare, si ne face se distingemu bene intre a emaná d'in dieu, si a emaná de la dieu.*

* **EMANATIONE**, s. f., emanatio, actiune de emanare, essire, procedere, curgere : *doctrin'a emanationei propusa de Ammoniu Sacca si propagata de Plotinu; crestinii credu in creatiune, nu in emanatione; mundulu e creatur'a, nu emanationea lui dieu. Newton propuse emanationea luminei d'in sóre, Euler restorná acesta doctrina prin teori'a undulationiloru.*

* **EMANATORIU**, -tória, adj. s., emanator, care emana.

* **EMANATU**, -a, adj. part., essitu, processu sau purcessu, cursu, decursu.

* **EMANCIPARE**, v., emancipare, a liberá d'in tutela : *a emancipá unu filiu, a emancipá copillii; in sensu mai largu : a emancipá tiganii, a emancipá terranii, a i declará deplenu liberi.*

* **EMANCIPATIONE**, s. f., emancipatio, actiune de emancipare, liberatiune d'in tutela, declaratiune formale co cotare filiu nu mai e sub potestatea parentésca; in sensu mai largu : *emancipationea tiganiloru; emancipationea terraniloru.*

* **EMANCIPATORIU**, -tória, adj. s., emancipator, care emancipa.

* **EMANCIPATU**, -a, adj. part., emancipatus, liberatu d'in tutela.

* **EMBAMMA**, pl., -mate, embamma (ἐμβάμμα), condimentu acidu, salsa tare.

* **EMBASE**, s. f. (ἐμβασις), 1. intrare, invasiune; 2. passire; 3. petioru; 4. parte de metallu pe care se rédima alta bucata, in mechanica.

* **EMBASICETU**, s. m., embasicetas, (ἐμβασιχοίτης), care invade patulu altui-a, corruptoriu de mulieri.

* **EMBATE**, s. m., embates (ἐβάτης), modulu, terminu de archit.

* **EMBATERIU**, s. m., embater (ἐμβατήρ), taliatura sau scavatura la balista.

* **EMBATICARIU**, s. m., emphyteuta, emphyteuticarius, care possede unu locu cu embaticu.

* **EMBATICU**, s. m., emphyteuma, emphyteusis, 1. contractu emphyteuticu, arrendare de unu locu cu dreptulu de a lu traiece la eredi; 2. pretulu ce se solve pre annu pentru possessionea emphyteutica.

* **EMBLEMA**, pl., -mate, emblema (ἐμβλημα), 1. la anticu lucru in relevu, ornamentu strainu incrustatu in altu lucru mai mare; 2. la moderni symbolu : *annellulu e emblem'a blandetiei si a innocentiei, sceptrulu e emblem'a potestáti, clavile sunt emblem'a santului Petru.*

* **EMBLEMATICU**, -a, adj., emblematicus, relativu la *emblema* : *figura emblematica, vorbe emblematicae, representatione emblematica.*

* **EMBOLISMU**, s. m., embolismus (ἐμβολισμός), intercalatiune.

* **EMBOLIU**, pl., -ie, embollum (ἐμβόλιον), lucru intercalatu, in theatru intermediu.

* **EMBOLU**, s. m., embolus (ἐμβολός), dopulu mobile la pump'a aspirante.

† **EMBRYO**-(gr. ἔμβρυον, fetu conceputu, inse pucinu desvoltatu), in diverse compositioni de termini tehnici de zoologia, precumu : *embryotonia, embryogenia, embryographia, embryologia, embryoniferu, embryoniforme, embryoparu, embryophthoricu, embryotegu, embryothlase, embryotocia, embryotomia, embryotrophu, etc.*, pentru allu caroru sensu consulta partea posteriore a compositionei.

* **EMBRYONE** sau *embryu* si *embriu*, s. m. (embryon, ἔμβρυον), fetu conceputu inse pucinu desvoltatu.

* **EMENDA**, s. f., mulcta, pedépsa pecuniaria, punitiune care se rescumpere cu moneta sau cu vite. Vedi si *amenda*.

* **EMENDABILE**, adj., *emendabilis*, care se p^ote cor^oge, care se p^ote inde^optá. Vedi si *amendabile*.

* **EMENDAMENTU**, pl. -e, *emendatle*, scambare in mai bene, indereptare, cor^ogere; modificare facuta unei legi: *propunemu unu emendamentu, se ad^opta emendamentulu, se reiepta emendamentulu propusu*. Vedi si *amendamentu*.

* 1 **EMENDARE**, v., *emendare*, a cor^oge, a indereptá, a ameli^orá: *a emendá unu projectu de lege, a emendá una lege, a emendá una errore commissa*. Vedi si *amendare*.

* 2 **EMENDARE**, s. verbale, *emendatio*, in t. s. verbului; vedi *emendatione*.

* **EMENDATIONE**, s. f., *emendatio*, actione de *emendare*, correctione in t. s. verbului; una figura retorica prin care oratoriulu finge co se cor^oge; re^ostrat^one.

* **EMENDATIVU**, -a, adj. modale, *emendatorius*, prin care se *emendá* sau se cor^oge: *modu emendativu, mesure emendative*.

* **EMENDATORIU**, -t^oria, adj. s., *emendator*, *emendatorius*, care *emendá*, care cor^oge, care are potere de a cor^oge, correctoriu, reformatoriu.

* **EMENDATRICE**, s. f., *emendatrix*, f^omina care *emendá* sau cor^oge, reformatrice.

* **EMENDATU**, -a, adj. part., indereptatu, cor^oressu, reformatu, fora defecte, perfectu: *manuscripte emendate, vorbe emendate, lege emendata, mori emendati*.

†† **EMERE**, v., *emere*, a luá, a com^operá. Radecin'a derivatelu^o *emptu, empticiu, emptivu, emptione, emptoriu, emptrice*, si a compuselu^o *ademere, demere, essemere, peremere, premere, redemere*.

* **EMERGENTE**, adj. part. pres., *emergens*, care esse, care resulta, care se intempla: *damnu emergente*.

* **EMERGENTIA**, s. f., (it. *emergenza*, fr. *émergence*), *essire*, intem^oplare, accidentia.

* **EMERGERE**, *emersi* si *emersi*, *emersu*, v., *emergere*, proprie d'in pro-

fundulu ape^o a *essi* de asup^ora, apoi a *essi* d'in, a se inaltá, a se redicá, a aparé: *d'in disputa emerge ad^odeverulu*.

* **EMERITU**, -a, adj. part., *emeritus*, care si a imple^ontu functionea sau servitulu: *militari emeriti, professori emeriti*.

* **EMERSIONE**, s. f., (*emersio*), actione si effectu allu actionei de *emergere*, *essire* de asup^ora ape^o, fig. *essire* la lumina.

* **EMERSU**, -a, adj. part., *emersus*, *essitu* de asup^ora ape^o, *essitu* la lumina.

* **EMETICITATE**, s. f., (fr. *éméticité*), proprietate a unui medicamentu de a produce vomitulu.

* **EMETICU**, -a, adj., (*ἐμετικός*, it. *emetico*, fr. *émétique*), care produce vomitu, vomitivu: *medicamentu emeticu*; si subst. m., *unu emeticu*.

* **EMETINA**, s. f., (fr. *émétine*), alcaliu vegetale, substantia chymica compusa d'in carboniu, azotu, hydrogeniu si oxygeniu: *emetin'a se coprende in sc^orti'a ipecacuanhei grisie*.

* **EMÉTISARE**, v., (fr. *émétiser*), a am^omestecá *emeticu* in una beutura.

* **EMETISATU**, -a, adj. part., (fr. *émétisé*), am^omestecatu cu emeticu.

† **EMETO**- (gr. *ἔμετος*, vomitu), in diverse compositioni de termini pharmaceuticali, precumu: *emetocatharticu, emetographia, emetographicu, emetographu, emetologia, emetologicu, emetologu*, etc. pentru allu caroru intellesu se se consulte partea posteriore a compositionei.

† **EMI**- (gr. *ἡμι*-, lat. *hemi*-, *semi*-, medietate), in diverse compositioni de termini tehnici, precumu: *emicadiu, emicardu, emicaryu, emicraniu, emicyclu, emicylindru, emimetru, emispheriu, emistichiu, emitheu, emitoniu, emitriglyphu, emitriteu, emitritaiica*, etc., pentru allu caroru intellesu consulta partea posteriore a compositionei.

* **EMIGRANTE**, adj. part. pres., *emigrans*, care *emigra*, care esse d'in patri'a sea si merge in alta térra.

* 1 **EMIGRARE**, v., *emigrare*, a *essi*, a trece, a se mutá d'in lo^ou: *a emigrá d'in casa, a emigrá d'in térra, a emigrá d'in viltia; multi emigra din patri'a*

loru ca se afle alt'a mai bona, si dupo una lunga si trista experientia se intorcu érosi la cas'a. loru.

* 2 EMIGRARE, s. verbale, emigratio, in t. s. verbului; vedi *emigratione*.

* EMIGRATIONE, s. f., emigratio, actione de *emigrare*; collectivitate de *emigranti*, tota emigrationea a peritu de friguri.

* EMIGRATU, -a, adj. part., emigratus, care a essitu d'in patri'a sea.

EMINA, s. f., hemina (ἡμίνα), una mesura de capacitate, medietate de sestariu; vedi si *emi*-.

* EMINARIU, s. m., heminarius, care nu face mai multu de una emina; heminarium, donu de mesur'a unei emine.

* EMINENTE, adj. part. pers., eminent, care se inaltia între cei alti, care se ridică mai pre susu de cei alti, superiore: *omu eminente*, *professoriu eminente*, *scolariu eminente*; subst. m., *unu eminente*.

EMINENTIA, s. f., eminentia, calitate de eminente, inaltime; superioritate; titlu ce se da omeniloru eminenti: *eminenti'a vóstra*, fiendu mai vertosu vorba de persone basericesci.

* EMINERE, *eminui*, *eminutu*, v., emnere, a se inaltia între cei alti, a se ridicá mai pre susu de cei alti, a se distinge.

* EMISSARIU, s. m., emissarius, agente tramissu ca se specule sau se esecute una afacere secreta, spione.

EMISSICIU si *emissitiu*, -a, adj., emissiculus si emissitius, relativu la emissariu: *ochi emissicii*, cari spionedia, sau scossi afora, sferici.

* EMISSIONE, s. f., emissio, actione de *emittere*: *emissionea câniloru*, *emissionea decreteloru*, *emissionea monetei de charteia*, *emissionea vocei*.

* EMISSORIU, -sória, adj. s., emissor, care *emitte*, in t. s. verbului.

* EMISSIVU, -a, adj. modale, emissivus, relativu la *emissione*.

* EMISSORIU, -sória, adj. s., emissor, care *emitte*.

* EMISSU, -a, adj. part., emissus, scóssu afora, tramissu, arruncatu, liberatu, datu in publicu: *voce emissa d'in ceru*, *sagette emisse d'in arcu*, *omu e-*

missu d'in camere, *vorba emissa d'in gura*, *decretu emissu de domnitóriu*, *moneta de charteia emissa in terra*.

* EMITTERE, *emisi* si *emissei*, *emissu*, v., *emittere*, a tramitte afora, a dá drumulu, a arruncá, a liberá, a proferi, a pronuntia, a enuntia, a dá in publicu: *a emitte speculatori in terre straine*, *a emitte câinii in latroni*; *ellu emise pre toti prensii d'in carcere*; *Joue emitte fulgerile in scelerati*; *sagettarii emittu sagettele in inimici*; *ministrulu emise unu circulariu cotra toti prefectii*; *guvernulu are intentionea de a emitte moneta de charteia*; *ellu nu cutediá a emitte una voce*; *pentru ce nu emitteti in publicu celle ce ati compusu?*

* EMMENAGOGRAFIA sau *emmenagografia*, s. f., (fr. *emmenagographie*), tractatu despre medicamentele *emmenagoge*.

* EMMENAGOGRAFICU sau *emmenagograficu*, -a, adj., (fr. *emmenagographique*), relativu la *emmenagografia*.

* EMMENAGOGRAFU sau *emmenagografu*, (fr. *emmenagraphe*), care scrie despre *emmenagoge*.

* EMMENAGOGU, -a, adj., (gr. ἔμμηνα, menstrue la femine, [compusu d'in ἐν=in si μῆν=luna] si ἀγωγός=doctóriu), care lucrea assupr'a flussului menstruale, care favorisa cursulu menstrueloru la fémine: *medicamente emmenagoge*.

* EMMENAGOLOGIA, s. f., (fr. *emmenagologie*), tractatu despre remediile *emmenagoge*.

* EMMENAGOLOGICU, -a, adj., (fr. *emmenagologique*), relativu la *emmenagologia*.

* EMMENALOGIA, s. f., (fr. *emmenalogie*), tractatu despre fenomenele, perioadele sau perturbationile menstrueloru, vedi *emmenagoge*.

* EMOLLIENTE, adj. part. pres., *emolliens*, care immollia, care face mólle: *remediu emolliente*, si subst., *unu emolliente*.

* EMOLLIRE, v., *emollire*, a immollia, a face mólle, a flacci, a ἠνέρναι: *a emolli ventrele*, *a emolli mortii*, *a emolli armata*, *a emolli preceptele*, *a emolli colorile*.

* **EMOLLITU**, -a, adj. part., *emollitus*, immolliatu, facutu molle, enervatu, flaccitu : *ventre emollitu, militari emolliti prin otiu si lussuria*.

* **EMOLUMENTARIU**, -ia, adj., *emolumentarius*, relativu la *emolumentu*, utile. folositoriu, profitabile.

* **EMOLUMENTU**, pl.-e, *emolumentum*, folosu, profitu, interesse, fructu, castigu, salariu : *omulu onestu nu se indemnata a insella prin neci unu emolumentu; emolumentele militariloru, emolumentele servitoriloru, emolumentele functionariloru; mari, mice emolumente*.

* **EMORRHAGIA**, sau *emorragia*, s. f., *hemorrhagia*, (*αἱμορραγία*), cursura de sange, unu morbu; term. de med.

* **EMORRHOICU**, sau *emorroicu*, -a, adj., *hemorrhoidicus*, care are emorroidi, term. de medicina.

* **EMORRHOIDALE**, sau *emorroidale*, adj., (it. *emorroidale*, fr. *hémorroïdal*), relativu la *emorroide* : *arteria emorroidale, vena emorroidale, tumori emorroidali, flussu emorroidale*.

EMORRHOIDARIU, sau *emorroidariuia*, adj. s., (fr. *hémorroïdalaire*), care e suppusu emorroidiloru : *unu emorroidariu, una emorroidaria*.

EMORRHOIDE, sau *emorroide*, s. f., *hemorrhoids*, (*αἱμορροΐδες*), inflature rotunde si dororose cari se formedia impregiurulu curului, si cari de ordinariu lassa de candu in candu a se scurge una certa cantitate de sange.

* **EMORRHOSCOPIA**, sau *emorroscoptia*, s. f., (fr. *hémorrhoscopie*), *essaminarea sangelui scossu d'in vene, spre a connosce starea corpului*.

* **EMORRHOSCOPICU**, sau *emorrosopicu*, -a, adj., (fr. *hémorrhoscopique*), relativu la *emorroscoptia*.

* **EMORRHOSOPU**, sau *emorrosopu*, s. m., (fr. *hémorrhoscope*), care se ocupa cu studiulu *emorroscoptiei*.

* **EMOSTASE** si *emostasia*, s. f., (*hémostase* si *hémostasie*), stagnatione univarsala a sangelui ocasionata prin plethora.

* **EMOSTATICU**, -a, adj., (fr. *hémostatique*), care face se incetédia curgerea sangelui : *remedie emostaticce*.

* **EMOTHORACE** sau *emotorace*, s. m., (*hémothorax*), *versarea sangelui in pectru*.

* **EMOTIONARE**, v., (fr. *émotionner*), a causá emotioni.

* **EMOTIONATU**, -a, adj. part., (fr. *émotionné*), miscatu, impresionatu.

EMOTIUNE, s. f., (*emotio*, it. *emotione*; fr. *émotion*), *miscare interna, agitacione causata prin veri-una passione : emotionile animei, emotionile sufletului, emotione dulce, emotione ténera*.

* **EMOTIVITATE**, s. f., (fr. *émotivité*), aptitudine de a se *emove*, impresionabilitate.

* **EMOTU**, -a, adj. part., *emotus*, miscatu d'in locu; miscatu in ánima, agítatu.

* **EMOVERE**, v., *emovere*, a miscá d'in locu, a departá. *Radecin'a derivatelu emotu, si emotione*.

* **EMPHASE** sau *enfase*, s. f., *emphasis*, (*ἐμφασις*), *affectione essaggerata in espressione, in tonu, in voce, in gestu; figura retorica prin care unu coventu se aplica in unu sensu mai largu, mai energicu, de cátu semnificacionea sea ordinaria : Roma, Romanu, una ánima tota romana se aplica adese ori prin enfase*.

* **EMPHATICU** sau *enfaticu*, -a, adj., (*emphaticus*, *ἐμφατικός*), care are *enfase* : *tonu emphaticu, espressione emphatica*.

* **EMPHRAGMA** sau *enfragma*, pl.-mate, *emphragma*, (*ἐμφραγμα*), *observatione*, term. de med.

* **EMPHYTEUMA** sau *enfuteuma*, pl.-mate, *emphyteuma*, (*ἐμφυτεύματα*), *proprie implantatura, apoi ammelioracione a agriloru; locu emphyteuticu; pretiulu ce se solve pentru emphyteuse, embaticu*.

* **EMPHYTEUSE** sau *enfuteuse*, s. f., *emphyteusis*, (*ἐμφυτεύσεις*), *arrendare pre terminu lungu, arrendare cu drep-tulu de a trece loculu arrendatu la eredi*.

* **EMPHYTEUTICARIU** sau *enfuteuticariu*, -ia, adj., *emphyteuticarius*, relativu la *emphyteutu*, care possede unu locu *emphyteuticu*, embaticariu.

* **EMPHYTEUTICU** sau *enfuteuticu*, -a, adj., *emphyteuticus*, relativu la

emphyteuse : *contractu emphyteuticu*, prin care proprietariulu unui fundu confere altui-a dreptulu de a se folosi de densulu pre unu tempu indelungatu cu certe conditioni, chiaru si cu dreptulu de a lu traiece la credi, cu implenirea acelloru conditioni. *Canone emphyteuticu* se dice pretiulu ce solve emphyteuticariulu in reconnoscenti'a dominiului directu, in embaticulu.

* **EMPHYTEUTU**, sau *enfuteutu*, s. m., *emphyteuta*, care possede unu fundu *emphyteuticu*, care se buccura de una *emphyteuse* : in Transilvani'a terranii erau mare parte numai *emphyteuti* peno la annulu 1848, in Romani'a libera *emphyteusea* durà peno la anulu 1864; *astadi toti terranii suntu addeverati proprietari*. Cu tôte aceste-a proprietàtile celle mari de pamentu voru reinvià in venitoriu *emphyteusea*.

* **EMPHYTU** sau *enfutu*, -a, adj. part., (*emphytus*, ἐμφυτός), implantatu.

* **EMPIRIA**, s. f., (*empiria*, ἐμπειρία), esperientia, conoscentia castigata prin esperientia, in oppositiune eu conoscenti'a logica dedussa d'in principie.

* **EMPIRICA**, s. f., *empirica*, si *empirice*, (ἐμπειρική), scientia empirica; in specie medicina empirica, fundata pre esperientia, in oppositiune cu medicin'a scientifica.

* **EMPIRICU**, -a, adj., *empiricus* (ἐμπειρικός), esperimentale, fundatu pre esperientia; subst. m., *empiricu*, care conosce una arte d'in esperientia, in specie *medicu empiricu*, care nu admite medicina logica sau scientifica.

* **EMPIRISMU**, s. m., (it. *empirismo*, fr. *empirisme*), 1. systema de filosofia care attribue originea conoscentieloru nòstre numai esperientiei : *empirismulu lui Locke*; 2. systema de medicina stabilita numai pre observatiune si in care nu intra neci una theoria : *empirismu essageratu*, *apperatori* *empirismului*, *oppumnatori* *empirismului*.

* **EMPIRISTU**, s. m., care appera *empirismulu*, filosofu empiricu, medicu empiricu.

* **EMPLASTRARE**, v., *emplastrare*, 1. a pune unu *emplastru*, ca remediu;

2. a inoculà plante in scòrti'a altoru plante (selbatico).

* **EMPLASTRATIONE**, s. f., *emplastratio*, actiune si effectu allu actiunei de *emplastrare*, inoculatiune in scòrtia.

* **EMPLASTRATU**, -a, adj. part., *emplastratus*, inoculatu in scòrtia.

* **EMPLASTRU**, pl.-e, *emplastrum*, (ἐμπλαστρον); 1. preparatiune pharmaceutica molle care se applica la partile vulnerate; 2. la inocularea de arbori, legatura de scortia.

* **EMPORETICU**, -a, adj., *emporeticus* (ἐμπορητικός), mercantile : *chartea emporetica*, *charta emporetica*, cu care mercatorii involbu mercile.

* **EMPORIU**, pl., -te, *emporium*, (ἐμπόριον), mercatu, locu unde se stringu mercatorii cu mercile lor.

* **EMPORU**, s. m., *emporus* si *emporos* (ἐμπορος), mercatoriu, negotiatoriu.

* **EMPTICIU** sau *emptitiu*, -a, adj., *empticius* si *emptitius*, de comperatu.

* **EMPTIONE**, s. f., *emptio*, comperare, comperatòre, comperatura.

* **EMPTIVU**, -a, adj. modale, *emptivus*, de comperatu, care se vende si se compera : *militari emptivi*, *emptivi milites*, mercenari, soldati.

* **EMPTORIU**, -tòria, adj. s., *emptor*, care compera, comperatoriu.

* **EMPTRICE**, s. f., *emprix*, femina care compera, comperatòria.

* **EMPTU**, -a, adj. part., *emptus*, comperatu.

* **EMPYEMA** sau *empuema*, pl.-mate, (*empyema*, ἐμπύημα), collectione de puroniu (*pus* — *puris*, πύον), in una cavitare, si in particulariu in cavitare pectului.

* **EMPYESE** sau *empuese*, s. f., *empyesis* (ἐμπύησις), formatiune de *empuema* in pectu.

* **EMPYICU** sau *empuicu*, -a, adj., *empylicus* (ἐμπυικός), care scuipa sange.

* **EMPYREU** sau *empuriu*, s. m., (gr. ἐμπύριος, de focu), partea cerului cea mai de susu, unde locuescu fericiti; cerulu.

* **EMPYREUMA** sau *empureuma*, pl.-mate, *empyreuma* (ἐμπύρεσμα), odore de materie animala si vegetali arse.

* **EMPYREUMATICU** sau *empyreumaticu*, -a, adj., (fr. *empyreumatique*), relativu la *empyreuma*.

* **EMULARE**, v., *emulari*, a imită, a se întrece, a rivalisá : *copillii emula in scóle; junii emula cu betránii; nu vóltu a emulá cu omenii rei*.

* **EMULATIONE**, s. f., *emulatio*, actione de *emulare*; de întrece, de rivalisare : *emulationea copilliloru in scóle; emulationea juniloru la lupta, emulationea in virtute si scientia, a descetá emulationea între scolari*.

* **EMULATORIU**, -tória, adj. s., *emulator*, care *emula*, care imita, care canta se adjunga sau se întreca pre altii.

* **EMULATRICE**, s. f., *emulatrix*, femina care *emula*, emulatória.

* **EMULATU**, -a, adj. part., *emulatus*, imitatu, adjunsu, întrecutu.

* **EMULU**, -a, adj. s., *emulus*, care imita, care se întrece cu altulu, care rivalisa, rivale, competitoriu : *emulu in bene, emulu de gloria, emulu de virtute, muliere emula de gloriá domestica, mulier domesticæ laudis emula*. Cic.

1 **EN** (cu *e* deschisu, pre a locurea si foro *n* : *é*), adv., *en, dum, modo*, demonstrativu esprimendu totu de una data (ca una interiectione) vivacitate, impatience, indignatione, etc. : *en fa, en age, en te uita, é te uita, aspice dum, en nu ascultati, é nu ascultati*, etc.

* 2 **EN-**, prep. gréca *ἐν* = *in*, care înaintea consoneloru *β, μ, π, φ, ψ* trece in *ἐμ, ἐμ, înaintea licideloru λ si ρ, seasimila*.

* **ENALLAGE**, s. f., *enallage* (*ἐναλλαγῆ*), scambare, figura de gramm. prin care se scamba modurile si tempurile, in realitate inse e numai una constructiune elliptica.

* **ENARGIA**, s. f., *enargia* (*ἐναργεια*), descriptione pictoresca, hypotypose.

* **ENARRABILE**, adj., *enarrabilis*, care se póte enarrá, care se póte spune, descrie.

* **ENARRARE**, v., *enarrare* (d'in e si narrare), a spune cu de amenutu, a narrá in detaliu; a comentá, a esplicá, a interpretá : *nu i am potutu enarrá tote aventurele melle*.

* **ENARRATIONE**, s. f., *enarratio*, actione si effectu allu actionei de *enarrare*, espositione, explicatiune, commentariu.

* **ENARRATIVU**, -a, adj., *enarrativus*, prin care se *enarra*, prin care se espune, prin care se desvolta, se esplicá.

* **ENARRATORIU**, -tória, adj. s., *enarrator*, care *enarra*, care espune, care esplicá, commentariu.

* **ENARRATU**, -a, adj. part., *enarratus*, espusu, explicatu, commentatu.

* **ENCARDIA**, s. f., *encardia* (*ἐνκάρδιος*), una specia de pétra pretiósá.

* **ENCARPU**, pl. -e, *encarpa* (*ἐγκαρπα*), conuna de fructe, de flori sau de frundia imitata in architectura.

* **ENCATHESMA** sau *encatesma*, pl. -mate, *encathesma* (*ἐγκάθεσμα*), depositu de umóre.

* **ENCAUSTICA**, s. f., *encaustica* si *encaustice* (*ἐγκαυστική*), pictura *encaustica*.

* **ENCAUSTICU**, -a, adj., *encausticus* (*ἐγκαυστικός*), relativu la *encaustu*.

* 1 **ENCAUSTU**, s. m., *encaustes* (*ἐγκαυστής*), pictoriu *encausticu*.

* 2 **ENCAUSTU**, pl. -e, *encaustum*, (*ἐγκαυστος*), pictura *encaustica*, essecutatu cu céra, cu coloru si cu focu; fluidu de scrisu : *sacru lu encaustu, sacrum encaustum*, fluidu de purpura cu care scrieau numai imperatorii romani. De la *encaustu* provine italianulu *inchiostro*, atramentu sau fluidu de scrisu, tincta.

* **ENCAUTARIU**, pl. -ie, *encautarium*, registru de contributioni publice, archivu.

* **ENCAUTU**, pl. -e, *encautum*, *encaustu*, sacru lu *encaustu*.

* **ENCENIA**, s. f., *encenia*, -orum (*ἐγκαινία*), dedicatiune a unui templu, mai vertosu renoitu.

† **ENCEPHALU** - (*ἐγκέφαλος* ; in capu, cerebru), in diverse compositioni de termini tehnici, precumu : *encephalgia, encephalgicu, encephalartu, encephalecose, encephalite, encephaliticu, encephalithu, encephalocèle, encephalocelicu, encephalodialyse, encephalodialyticu, encephaloide, encephalolithu*,

encephalolithicu, encephalologia, encephalomalacose, encephalopathia, encephalopathicu, encephalophtharsia, encephalophtharticu, encephalophyma, encephalorrhagia, encephaloscopia, encephalosisimu, encephalothlipse, encephalothlipticu, encephalotomia, encephalotomicu, encephalozoariu, etc., pentru alu caroru intellesu consulta partea posteriore a compositionei; câtu pentru conventulu simplu *encephalu*, anatomii si physiologii l'applica nu numai la *cerebru* sau *creieru*, ci la totu aparatulu organicu, coprensu in craniu, cumu si la totulu nerviloru coprensi atâtu in craniu câtu si in column'a vertebrale.

ENCEPHALU si *encefalu*, s. m., (fr. *encephale*), vedi *encephalo-*.

* **ENCHIRIDIU**, pl.-ie, *enchiridion*, (*ἐγκυρίδιον*), manuale, manuaru; carte portativa; lanciola sau lancietta.

* **ENCLIMA**, pl.-mate *enclima*, (*ἐγκλίμα*), elevationea polului, latitudine geografica.

* **ENCLISE**, s. f., (*ἐγκλισις*), plecatione, inclinatione.

* **ENCLITICISMU**, s. m., stare da *encliticu*, calitate sau caracteriu de *encliticu*; vedi *encliticu*.

* **ENCLITICU**, -a, adj., *encliticus*, (*ἐγκλιτικός*), plecatu, inclinat, term. de gramm.: *vorbe enclitice* se numescu monosyllabele cari n'au tonulu pre sene, ci se rėdima pe vorbele precedenti, precumusu pronominele conjuncte, articulu in nominativu, si verbulu *su* si *e*: *eu su domnulu dieulu teu; ellu e amiculu meu nu mi pėsa de voi; candu lu vediu me turburu; rogu-te, da-mi unu condeliu; nu si connosce omenii; iea-ti lucrurile si te du; spune-i se me astepte; inchinati-ve numai lui domnedieu; vedendu-se parassitu de toti, se arruncà in Dunaria*. D'in caus'a encliticismulu provine difficultatea de a pronuntia acelle monosyllabe la inceputulu frasei, mai allessu cādu vocalile loru su semisone, i sau u: *mi place, ti place, i place, si adduce a mente; lu vediu, i vediu, su la mēsa, e cu noi*.

* **ENCOLPIU**, pl.-e, (reu *encolpion* sau *engolpion* dupo grec. *ἐγκώλιον*, d'in

ἐγκώλιος, *pusu la senu*, sau *in peptu*), ornamentu sau decoratione ce se porta la peptu suspensa de gutta, si in speciale, de prelati si alte persoane d'in altulu cleru.

* **ENCOMIOGRAPHIA** sau *encomiografia*, s. f., scriere sau componere de *encomie*.

* **ENCOMIOGRAPHICU** sau *encomiograficu*, -a, adj., relativu la *encomiografia* sau la *encomiografu*.

* **ENCOMIOGRAPHU** sau *encomiografu*, s. m., *encomiographus* (*ἐγκομιογράφος*), scriptoriu de *encomie*, panegyristu.

* **ENCOMIOLOGIA**, s. f., tractatu despre modulu de a compune *encomie*.

* **ENCOMIOLOGICU**, -a, adj., *encomiologicus*, relativu la *encomiologia* sau la *encomiologu* sau la *encomiu*.

* **ENCOMIOLOGU**, s. m., care invėtia artea de a compune *encomie*.

* **ENCOMIU**, pl.-ie, (*encomium*, *ἐγκώμιον*), coventu laudatoriu, panegyricu.

* **ENCYCLIA** sau *encuclicia*, s. f., *encyclia*, -orum, epistola *encyclica*, circularia.

* **ENCYCLICA** sau *encuclica*, s. f., (de la *ἐγκύκλιος*, circulariu), epistola destinata a perveni la toti cei interessati: *encyclia a ponteficelui romanu cotra toti episcopii*.

* **ENCYCLICU**, sau *encuclicu*, -u, adj., (de la *ἐγκύκλιος*, circulariu), destinatu a merge in cercu.

* **ENCYCLIU** sau *encucliu*, -a, adj., *encyclios*, (*ἐγκύκλιος*), care coprende unu cercu intregu de conoscentie: *disciplina encyclicia*, *encyclios disciplina* (*ἐγκύκλια μαθήματα*); subst., *encycliu*: *encycliu de scientie*, *encyclion doctrinarum*.

* **ENCYCLOPEDIA** sau *encuclopedia*, s. f., *ἐγκύκλιος παιδεία*, fr. *encyclopédie*, ital. *enciclopedia*), complessulu totoru scientieloru: *encyclopēdi a pōte fi ordinata dupo principie logice, sau dupo alfabetu in forma de dictionariu; cea mai famosa e encyclopēdi a eruditiloru francesi d'in seclulu trecutu*.

ENCYCLOPEDICU sau *encuclopedicu*, -a, adj., (it. *enciclopedico*, fr. *encyclopédique*), relativu la *encyclopedia*, in for-

ma de encyclopedia : *publicatione encyclopedica, opera encyclopedica, dictionariu encyclopedicu, capu encyclopedicu.*

* ENCYCLOPEDISMU sau *encuclopedismu*, s. m., (fr. encyclopédisme), systema sau principie dupo cari procedu *encyclopedistii*.

* ENCYCLOPEDISTU sau *encuclopedistu*, s. m., (fr. encyclopédiste), care scrie *encyclopedie*, care lea parte la scrierea de encyclopedie : *encyclopedistii seclului XVIII*.

* ENDECAGONU, -a, adj., (d'in ἑνδεκά = unspredece, si γωνία ānglu), care are unspredece āngluri, care are unspredece laturi : *figura endecagona* ; subst., *unu endecagonu regulariu*.

* ENDECAGYNU, -a, adj., (d'in ἑνδεκά = unspredece si γυνή = muliere), planta care are unspredece pistille.

* ENDECANDRU, -a, adj., (d'in ἑνδεκά = unspredece si ἀνήρ, barbatu), planta care are unspredece stamine.

* ENDECAPHYLLU sau *endecafoliu*, -a, adj., (d'in ἑνδεκά = unspredece si φύλλον = fōlia), compusu de unspredece foliole.

* ENDECASYLLABU sau *endecasyllabu*, -a, hendecasyllabus (ἑνδεκάσλλαβος), de unspredece syllabe : *versu endecasyllabu*.

* ENDEMIĀ, s. f., (de la ἔνδημος = nationale, indigenu, it. endemie, fr. endémie), morbu commune locuitoriloru unei terre.

ENDIVIA, s. f., (it. endivia, fr. endive), una planta de gradina care se manca ca salata.

* ENDEMICU, -a, (ἔνδημος, endemie, fr. endémique), propriu sau comune unui poporu, unei natione sau unei terre : *morbu endemicu*; vedi si *endemia*.

ENDO-, si *endon* (d'in gr. ἔνδον, intru), in diverse compositioni de termini tehnici, precumu : *endocardu, endocardite, endocarpu, endocephalu, endochromu, endocladia, endocymia, endocymu, endodontite, endoesthesia, endogastrite, endogenu, endogonu, endomychu, endomychide, endonararterite, endonenterite, endopericardite, endophlebite, endophloiu,*

endophoru, endophragma, endopleura, endopogonu, endoptilu, endorhizu, endosmometru, endosmose, endospermu, endostomu, endotriche, endotropu, etc., pentru allu caroru intellesu consulta partea posteriore a compositionei.

ENERGIA, s. f., energia (ἐνέργεια), potere, taría, efficacia, efficacitate, in sensu physicu si morale : *energi'a unui remediū, energia muscularia, omu plenu de energia, energi'a passioniloru, energi'a caracteriulu, ellu desvoltà una mare energia; omu fora energia; u vorbì cu energia; stylulu lui e plenu de energia,*

ENERGICU, -a, (ἐνεργός, it. energico, fr. énergique), potente, tare, activu, efficace : *omu energicu, vorbe energice, stylu energicu, mesure energice.*

* ENERGUMENU, -a, adj., (energumenus, ἐνεργούμενος), perlucratu; in sensu ecclesiaticu possu de spiritulu reu, demoniacu, indracitu : *rogationi pentru energumeni*.

* ENERVARE, v., enervare, a despoliá de nervi, a taliá nervii; fig. a stórce de poteri, a flaccí, a debilitá : *a enervá corpulu, ceterete enerva animele* = enervant anima citharæ. Ovid.

* ENERVATIONE, s. f., enervatio, actione si effectu allu actionei de *enervare*, storsura de poteri, flaccitura, debilitatione, fatiga.

* ENERVATIVU, -a, adj. modale, enervans, prin care se enerva : *occupationi enervative, beuture enervative.*

* ENERVATU, -a, adj. part., enervatus, despoliatu de nervi; fig. fora energia, debilitatu, flaccitu : *cetate enervata, poporu enervatu, juni enervati prin multe desfrenàri*; subst., *unu enervatu*.

* ENERVE si *enervu*, -a, adj., enervis, fora nervii, flaccu, lāgedu, effeminatu.

ENIGMA, pl.-mate, enigma, si enigma (αίνιγμα), espositione a unui lucru naturale in termini metaforici, de multe ori contradictorii, cari lu accoperu si lu facu difficile a deviná : *a propune una enigma, a diviná una enigma, portarea lui e una enigma.*

ENIGMATICU, -a, adj., (αίνιγματικός), relativu la enigma, care coprende in sene una enigma : *vorbe enigmatice,*

scriptura enigmatica, pictura enigmatica, portare enigmatica.

ENIGMATISTU, s. m., enigmatista si enigmatistes (αἰνιγματιστής), care inventa sau propune enigmate.

* ENIOCHU, s. m., heniochus, (ἡνίοχος), aurigu, una constellatione intre gemeni si Perseu.

* ENODARE, v., enodare (d'in e si nodus), a desnodá; fig. a esplicá, a interpretá, a luminá : a enodá numinele, a dá etymologi'a.

* ENODATIONE, s. f., enodatio, actione de enodare, esplicatione, interpretatione; lumnatione : enudationea numineloru, etymologi'a.

* ENODATORIU, -tória, adj. s., enodator, care explica, interpreta, luminedia.

* ENODATU, -a, adj. part., enodatus, desnodatu, explicatu, luminatu.

* ENOLOGIA sau vinologia, s. f., (d'in οἶνος, vinu, si λόγος, coventu, it. enologia), artea de a prepará vinulu.

* ENOLOGICU sau vinologicu, -a, adj., relativu la vinologia.

* ENOLOGU sau vinologu, s. m., care connósce artea de a prepará vinulu.

* ENOMETRIA sau vinometría (d'in οἶνος, vinu, si μέτρον, mesura), s. f., artea de a mesurá vinulu.

* ENOMETRICU sau vinometricu, -a, adj., relativu la vinometría sau la vinometru.

* ENOMETRU sau vinometru, s. m., (it. enometru), 1. pers., care mesura vinulu; 2. reale, instrumentu cu care se mesura vinulu.

* ENORME si enormu, -a, adj., enormis, (d'in e, si norma, regula), 1. fora regula, in contr'a regulei; 2. fora mesura, preste mesurá, forte mare : *spatiu enorme, marime enorme, lupte enormi, difficultati enorme.*

* ENORMITATE, s. f., enormitas, stare enorme; marime preste tóta mesur'a : *enormitatea poteriloru nelucrate, enormitatea membreloru, enormitatea fapteloru.*

* ENSU, -a, pron. adj. s., ipse, ipsa, ipsum, occorre de regula in compositione cu pronominele conjuncte d'in da-

tivu : eu ensumi, tu ensuti, ellu ensusi, noi ensine, voi ensive, (elli) ei ensisi; f., eu ensami, tu ensati, (ella) ea ensasi, noi ensene, voi enseve, elle ensesi; ca subst. insómna individuu : unu ensu, doui ensi, trei ensi, etc.; in totu ensulu, unus quisque, admitte articlulu; assémine admitte articlulu cându se pune in locu de *dénsulu*, precumu : *intr'ensulu, intr'ensa, intr'ensii, intr'ensele.* Vedi si *densu.*

* ENTE, s. m., ens, care este, fientia sau mai bene fiente : unu ente logicu, unu ente metaphysicu, unu ente physicu, unu ente materiale.

* ENTELECHIA, s. f., entelechia (ἐντελέχεια), essenti'a suffletului, coventu inventatu de Aristotele.

* ENTEROCELE, s. f., enterocele (ἐντεροκήλη), una specia de ernía, surrupaturu.

* ENTEROCELICU, -a, adj., enterocelcus, care are una *enterocele*, surrupatu.

* ENTHEATU sau *enteatu*, -a, adj. part., entheatus, indieitu, implutu de dieu, plenu de entusiasmu.

* ENTHECA sau *enteca*, s. f., entheca (ἐνθήκη), totu materiariulu unei economie; granariu publicu, magazinu de reserva.

* ENTHECATU sau *entecatu*, -a, adj., enthecatus, assediatu in reserva, inchisu, incuniatu.

* ENTHEU sau *enteu*, -a, adj., entheus (ἐνθεος), *enteatu*, indieitu, implutu de dieu, plenu de entusiasmu, furiosu.

* ENTHUSIARE, sau *entusiare*, v., (ἐνθουσιάζειν), a incantá; refl. a se *entusiá*, a se incantá, a se coprende de admiratione.

* ENTHUSIASE, sau *entusiase* s. f., (ἐνθουσιασίς), incantare, coprensione de admirare.

* ENTHUSIASMARE sau *entusiasmare*, v., (fr. enthousiasmer), a pune in entusiasmu, a incantá, a rapí de admirare; refl., a se *entusiasmá*, a se incantá, a se entusiá : *acestu omu se entusiasma usioru; imaginationile ardenti su prompte a se entusiasmá.*

* ENTHUSIASMATU sau *entusias-*

matu, -a, adj. part., (fr. enthousiasmé), coprensu de entusiasmu, entusiatu : *omu entusiasmatu*, *femina entusiasmata*, *fentia entusiasmata*.

* ENTHUSIASMU sau *entusiasmum*, s. m., (ἐνθουσιασμός, it. entusiasmo, fr. enthousiasme), proprie inspiratione divina, incantatione; apoi essaltatione extraordinaria; transportu care coprende suffletulu, si lu pune afora d'in situationea sea ordinaria; miscare extraordinaria a suffletului; admirationea viua, gustu excessivu pentru una persona sau unu lucru: *entusiasmulu profetiloru*, *entusiasmulu poetiloru*, *entusiasmulu unni oratoriu*; *omu plenu de entusiasmu*; *ellu nu e capace de entusiasmu*; *numai cu entusiasmu vorbușu de voi*; *de câte ori mi adducu a mente de densulu me coprende unu entusiasmu inesplicabile*; *fapte mari nu se facu fora entusiasmu*, *elli au perdutu totu entusiasmulu de care fussera coprensi la inceputu*.

* ENTHUSIASTICU sau *entusiasticu*, -a, adj., (ἐνθουσιαστικός, it. entusiastico), relativu la *entusiasmum*, plenu de entusiasmu, cu entusiasmu : *passu entusiasticu*; *cantare entusiastica*, *vorbiu entusiastica*.

* ENTHUSIASTU, s. m., (ἐνθουσιαστής, it. entusiasta, fr. enthousiaste), inspiratu, incantatu, coprensu de admiratione, fanaticu : *entusiastii su fericitii*; *entusiastii au mai multa imaginatione de câtu ratiune*.

* ENTHUSIATU, sau *entusiatu*, -a, adj. part., incantatu, rapitu de admiratione.

* ENTHYMEMA sau *entumema*, pl. -mate, *enthymema*, (ἐνθύμημα), 1. conceptione, cogitatione; 2. in logica, ratiamentu, in care se retace propositionea maiore fiendu co se subintellege, si cea minore se léga cu conclusionea.

* ENTHYMEMATICU sau *entumematicu*, -a, adj., relativu la *enthymema*, in forma de *enthymema* : *argumentu enthy-mematicu*.

ENTHYMESE sau *entumese*, s. f., *enthymema*, (ἐνθύμησις), cogitatione, conceptione.

* ENTITATE, s. f., (it. entità si en-

titate, fr. entité), calitate de *ente*, cea ce constitue unu *ente*, fentia.

* ENTITATIVU, -a, adj., (it. entitativo), relativu la entitate : *calitati entitative*, *note entitative*.

† ENTOMO-, (gr. ἔντομον, insectu), in compositioni de termini tehnici, precumu : *entomobiu*, *entomoceru*, *entomochilu*, *entomoderu*, *entomofugu*, *entomogenu*, *entomographia*, *entomographicu*, *entomographu*, *entomolithu*, *entomologia*, *entomologicu*, *entomologistu*, *entomophagu*, *entomophilu*, *entomophoru*, *entomorhizu*, *entomostegu*, *entomostomu*, *entomotraceu*, *entomotraceute*, *entomotillu*, *entomozoariu*, *entomozoologia*, pentru allu caroru intellesu consulta partea posteriore a compositiunei.

* ENUCLEARE, v., *enucleare*, (d'in e si nucleus), a scôte *nucliulu* d'in nuca; a desvoltá, a esplicá, a luminá, a dilucidá.

* ENUCLEATIONE, s. f., (fr. énucléation), actione de *enucleare*, esplicatione; operatione chirurgica priu care se talia si se scôte una tumore d'in corpu ca *nucliulu* d'in una póma cu scórtia.

* ENUCLEATU, -a, adj. part., *enucleatus*, d'in care s'a scossu *nucliulu*; desvoltatu, esplicatu, luminatu, curatu, nétedu, facile; evidente.

* ENUMERARE, v., *enumerare*, a numerá cu de ammenutulu, a supputá fora a ommitte ceva; a recapitulá : a *enumerá tóte casurile possibili*.

* ENUMERATIONE, s. f., *enumeratio*, actione de *enumerare*; resumtu, recapitulatiune : *enumerationea casuriloru*, *enumerationea hypothesisiloru d'in una argumentatione*.

* ENUMERATU, -a, adj. part., *enumeratus*, numeratu cu de ammenutulu, supputatu in detaliu.

* ENUNTIARE sau *enunciare*, v., *enuntiare* sau *enunciare*, a espune, a spune, a espreme, a dice, a descoperi : *a enuntia unu addeveru*, *a enuntia una conclusionu*.

* ENUNTIATIONE, s. f., *enuntiatio* sau *enunciatio*, actione de *enuntiare*, espositione; propositione, pronuntiatione.

* ENUNTIATIVU, -a, adj., *enuntia-*

tivas sau enuntiativus, prin care se enuntia : *oratione enuntiativa*, enuntiativa oratio. Sen.

* **ENUNTIATORIUM**, *-tória*, adj. s., enuntiator, care enuntia, care espune.

* **ENUNTIATRICE**, s. f., enuntiatrice, femina care enuntia, care espreme, care interpreta.

* **1 ENUNTIATUM**, *-a*, adj. part. enuntiatas, espusu, espresso, pronuntiatu.

* **2 ENUNTIATUM**, pl. *-e*, enuntiatum, propositio, sententia; ecatione mathematica.

EPA, s. f., equa, correlativu masculinu *callu*, equus : *épa alba*, *épa negra*, *épa sura*, *épa galbina*; *épele féta mándi*, *epe de trassu*, *epe de callaritu*; — *epe* se dicu si *podalile* de la una machina de tessutu.

* **EPACTA**, pl., *epacte*, *epactæ*, (*ἐπακταί*), dille intercalarie, dille cari se adaugu la annulu lunariu ca se se complete die annulu solariu : *periodulu metonianu de nouespredece anni nc arréta epactele fia-carui annu*.

* **EPAGOGE**, s. f., *epagoge* (*ἐπαγωγή*), inductione, terminu de logica.

* **EPAGOGICUM**, *-a*, adj., (fr. *épagogique*), relativu la *epagogia* : *processu epagogicu*.

* **EPANADIPLOSE**, s. f., *epanadiplosis*, (*ἐπαναδίπλωσις*), reduplicatio, repetitio, unu vorbe.

* **EPANALEPSE**, s. f., *epanalepsis* (*ἐπανάληψις*), repetitio, unu cogetu sau a unui coventu.

* **EPANAPHORA** sau *epanafora*, s. f., *epanaphora* (*ἐπαναφορά*), repetitio, unu vorbe in capulu mai multoru frasi.

* **EPANODU**, s. f., *epanodos* (*ἐπάνωδος*), regressio, repetitio.

* **EPANORTHOSE** sau *epanortose*, s. f., *epanorthosis*, (*ἐπανόρθωσις*), correctio, terminu de retorica.

* **EPAPHERESE** sau *epaferese*, s. f., *epaphoresis* (*ἐπαφαίρεσις*), reluare, luare repetita, term. de gramm.

EPARCHIA, s. f., (*ἐπαρχία*), provincia, diecese, districtulu preste care se intende jurisdictionea unui episcopu, episcopatu : *eparchia erá nume politicu*, mai in urma a devenitu ecclesiasticu.

EPARCHICUM, *-a*, adj., (*ἐπαρχικός*), relativu la *eparchia*.

EPARCHIOTE sau *eparchiotu*, s. m., (*ἐπαρχιώτης*), omu d'in eparchia, si episcopu care are una eparchia : *episcopu eparchiotu*; *eparchiotu mei*, dice episcopulu care are eparchia.

EPARCHIOTICUM, *-a*, adj., relativu la eparchiotu : *decepturi si detorie eparchiotice*.

EPARCHU, s. m., (*ἐπαρχος*), gubernatoriulu unei provincie (*eparchia*).

EPARIU, s. m., equarius, 1. care are epe; 2. care conduce epele; 3. care custodesce epele, stavariu.

* **EPATARIUM**, *-ia*, adj., *hepatarius*, relativu la *epate* sau ficatu, de ficatu.

† **EPATE**, s. m., *hepar*, (*ἥπαρ*), ficatu. Radecin'a derivatelu *epatariu*, *epaticu*, *epatite*; — in pronuntia vulgare se aude: *ipata* sau *ipota*, *hipota*, si compusu : *pipota*.

* **EPATICA**, s. f., *hepatice* (*ἥπατεκη*), affectio, de ficatu.

* **EPATICUM**, *-a*, adj., *hepaticus* (*ἥπατερός*), relativu la ficatu, de ficatu : *morbu epaticu*; subst., *unu epaticu*, care are unu morbu epaticu, care suffere de ficatu.

* **EPATITE**, s. m., *epatites* (*ἥπατετής*), una pétra pretiosa, petra de ficatu.

* **EPENTHESE** sau *epentese*, s. f., *epenthesis* (*ἐπέθεσις*), adaussu de una littera, sau de una syllaba in mediulu unei vorbe, fig. de gramm.

* **EPESEGESE**, s. f., *epexegesis* (*ἐπεξηγησις*), appositio, terminu de grammatica.

EPESTRE si *epestru*, *-a*, adj., *equester* sau *equestris*, callariu : *statua epestre*, *ordine epestre*, *splendore epestre*; subst., *pedestrii* si *epestrii*.

* **EPHEBATU** sau *efebtu*, s. m., *ephebatu*, 1. adjunsi in etatea de *efebu*; 2. etatea de *efebu*, junetia.

* **EPHEBEU** sau *efebiu*, pl. *-e*, *ephebeum* sau *ephebiu* (*ἐφήβειον*), 1. locu unde se essercita *efebii*; 2. locu de desfrenare.

* **EPHEBIA** sau *efebia*, s. f., *ephebia* (*ἐφήβεια*), adolescentia, junetia.

* **EPHEBICUM**, sau *efebicu*, *-a*, adj., e-

phobicus (ἐφηβικός), relativu la *efebu*, de june.

* **EPHEBU** sau *efebu*, s. m., ephēbus (ἐφηβος), june, adolescente.

* **EPHEDRU** sau *efedru*, s. m., ephēdron (ἐφεδρον), 1. scaunu, siediu; 2. cod'a callului, una planta.

* **EPHEMERIDE** sau *efemerida*, s. f., ephemeris, (ἐφημερίς), diurnariu, memoriariu pre fia-care di : *efemeride astronomica*: pl. *efemeridile*, diurnariele.

* **EPHEMERU**, sau *efemeru*, -a, adj., (ἐφήμερος), diurnu, de una di, care dura numai una di, trecutoriu : *domnia efemera*, *dispositioni efemere*.

* **EPHESIA** sau *efesia*, s. f., ephesia, artemisia, una planta.

* **EPHIPPIARIU** sau *efippiariu*, s. m., ephippiarius, care face *efippie* sau coperte de callu.

* **EPHIPPIATU** sau *efippiatu*, pl. *efippiati*, ephippiati, callari cari siedu pre una coperta.

* **EPHIPPIU** sau *efippiu*, pl.-ie, ephippium (ἐπιππιον), coperta de callu, straiu de callu.

* **EPHORIA** sau *eforia*, s. f., (ἐφορσία), inspectiune, funcțiune a unui *eforu* : *efori'a scoleloru*, *efori'a ospitarielor*.

* **EPHORICU** sau *eforicu*, -a, adj., (ἐφορικός), relativu la *eforu*, de *eforu*.

* **EPHORU** sau *eforu*, s. m., ephorus (ἐφορος), inspectoriu : *eforii de la Lacedemone erau magistrati insarcinati cu inspectiunea si censur'a totoru funcionariloru publici chiaru si a regiloru*.

† **EPI-**, prepos. gr. ἐπί, care de ordinariu corespunde romanescului *pre* sau *spre*, are inse una multime de nuantie, si ocurre in diverse compositioni de vorbe d'in cari mare parte a trecut in limb'a latina si in limbele romanice.

* **EPIBOLA**, s. f., epibole, (ἐπιβολή), darea cu colori; figura de retorica.

* **EPICARPIU**, s. m., (ἐπικάρπιος), membrana care imbracca pericarpulu la plante.

* **EPICAULU**, -a, adj., (ἐπικαυλος), care cresce *pre caululu* plantei.

* **EPICAUMA**, pl.-mate, (ἐπικαυμα), ulcere pre corne'a transparenta a ochiului, term. de medicina.

* **EPICAUTU**, s. m., (ἐπίκαυτος), genu de insecte coleoptere eteromere.

* **EPICEDIU**, pl.-ie, epicedion (ἐπικήδειον), poema funebre.

* **EPICENU**, -a, adj., epicœnus (ἐπίκοινος), comm une la amendoue genurile *nume epicenu*, precumu e *liépure*, *vulpe*, *sorece* in limb'a româna.

* **EPICERASTICU**, -a, adj., ἐπικραστικός, temperaturiu : *substantiu epicerasticu*, med.

* **EPICHEREMA**, pl.-mate, epicherema (ἐπιχείρημα), una specia de argumentu, in logica.

* **EPICHEREMATICU**, -a, adj. relativu la *epicherema*, in forma de *epicherema*.

* **EPICHYSE** sau *epichuse* s. f., epichysis, (ἐπίχυσις), una specia de ôlla; unu genu de insecte hyphomycete.

* **EPICOPU**, -a, adj., ἐπικόπος, (ἐπίκωπος), provedutu cu remi.

* **EPICRANIU**, s. m., (ἐπίκρανον), muschiu occipitofrontale, term. de anat.

* **EPICRISE**, s. f., (ἐπικρισις), dijudicatiune, parere critica adausa la disesele altui-a.

* **EPICRITICU**, -a, adj., (ἐπικριτικός), dijudicativu, care coprende, una epicrise.

* **EPICROCU**, -a, adj., epicrocus (ἐπικροκος), de colore galbina ca safranulu; subst., unu *epicrocu*, *epicrocum* (ἐπικροκον), vestimentu de atare colóre.

* **EPICU**, -a, adj., epicus (ἐπικός), relativu la *epopéa* : *poema epica*, *poetu epicu*, *spiritu epicu*, *sboru epicu*, *versu epicu*.

* **EPICYCLOIDE** sau *epicycloide*, adj., in forma de *epicyclu*, in geometria : *linia epicycloide*, sau simplu *epicycloide*.

* **EPICYCLU**, sau *epicyclu*, s. m., epicyclus (ἐπίκυκλος), cercu trassu pre altu cercu, in astron. lui Ptolemeu.

* **EPIDEMETICU**, -a, adj., epidemeticus (ἐπιδημητικός), relativu la asediare in case a militariloru cari adjungu in una cetate; *epidemetici*, officiaru cari impartu billete de case; *epidemetice*, casele ce se dau militariloru in una cetate.

EPIDEMIA, s. f., (ἐπιδημία), morbu latitu preste totu poporulu.

EPIDEMICU, -a, adj., epidemus (ἐπι-

δημος) latitu preste totu poporulu : *morbu epidemicu.*

EPIDEMU, -a, adj., epidemus (ἐπιδημος), *epidemicu.*

* EPIDERME, s. f., epidermis (ἐπίδερμις), superpellea, prim'a pelle a animaliloru si cea mai fina; duritatea unei cicatrice.

* EPIDICTICU, -a, epidicticus (ἐπίδεικτικός), demonstrativu : *genu de vorbiri epidicticu*, genus dicendi epidicticum. Cic.

* EPIDISSE, s. f., epidixis (ἐπίδειξις), demonstratiune ; representatiune teatrale.

* EPIGASTRICU, -a, adj., (fr. épigastrique), la *epigastriu* : *regiune epigastrica, centru epigastricu.*

* EPIGASTRU, s. m., (ἐπιγάστριον), regiune superioare a abdomenului de la pecteu peno la buricu.

* EPIGENESE, s. f., (ἐπιγένεσις), sistema in care se explica formatiunea corpurilor organice prin additiune successiva a partiloru din cari se compunu.

* EPIGENESICU, -a, adj., (fr. épigénésique), relativu la *epigenese.*

* EPIGENESISTU, s. m., (fr. épigénéiste), care adopta doctrinele *epigenesi.*

* EPIGENIA, s. f., (fr. épigénite), fenomenu care se intempla, candu unu cristallu fora a si scambá form'a, scamba natur'a sea chymica.

* EPIGENU, -a, adj., (fr. épigène), care presenta fenomenele epigeniei : *cristallu epigenu.*

* EPIGLOTTE sau *epiglosse*, s. f., epiglottis si epiglossis (ἐπιγλωττίς), cartilagine elastica la originea laringei.

* EPIGLOTTICU, -a, adj., (fr. épiglottique), relativu la *epiglote* : *glanđula epiglottica.*

* EPIGLOTTITE, s. f., (fr. épiglottite), inflammatiune a *epiglotei.*

* EPIGNATHICU sau *epignaticu*, -a, adj., (épignathique), care offere fenomenele *epignatului.*

* EPIGNATHU sau *epignatu*, s. m., (d'in ἐπί si γνάθος, falca, fr. épignathe), superfalca.

* EPIGONATIU, s. m., (ἐπιγονάτειον), ornamentu ecclesiasticu de figura pa-

trata ce lega episcopii in forma de spata, si adjunge peno la genunchiu, d'in care cauza s'a numitu si *genunchiaru.*

* EPIGONU, s. m., (ἐπίγονον), superfetatiune, term. de medicina.

EPIGRAMMA, pl. -mate, epigramma (ἐπίγραμμα), 1. inscriptiune, titlu; 2. sententia scrisa in versuri, una mica poema care presenta una idea delicata, interessante, espressa cu gratia si cu precisiune : *epigrammatele lui Martiale, poetii latini moderni au compusu epigrammate cari potu rivalisá cu alle clasiceiloru.*

* EPIGRAMMATARIU, s. m., epigrammatarius, autoriu de epigrammate, epigrammatistu.

* EPIGRAMMATICU, -a, adj., epigrammaticus, relativu la *epigrammate* : *poetu epigrammaticu, compositiuni epigrammatice.*

* EPIGRAMMATISTU, s. m., epigrammatista, scriptoriu de *epigrammate.*

* EPIGRAMMATIU, pl. -ie, epigrammatium (ἐπιγραμμάτιον), una scurta epigramma.

* EPIGRAPHA sau *epigrafa*, s. f., (ἐπιγραφή), inscriptiune,

* EPIGRAPHIA sau *epigrafia*, s. f., (fr. épigraphie), scientia care se ocupa cu studiulu si conoscenti'a inscriptiuniloru.

* EPIGRAPHICU sau *epigraficu*, -a, adj., (fr. épigraphique), relativu la *epigrafa*, in forma de *epigrafu* : *stylu epigraficu, studiu epigraficu.*

* EPIGRAPHU sau *epigrafu*, s. m., care scrie *epigrafe* sau inscriptiuni, care se ocupa cu *epigrafia.*

* EPIGYNIA, s. f., (d'in ἐπί si γυνή, femina, fr. épigynie), starea unei plante alle carei stamine si corolla sunt epigyne.

* EPIGYNICU, -a, adj., (fr. épigynique), se dice despre insertiunea corollei sau a staminelor *epigyne.*

* EPIGYNU, -a, adj., (d'in ἐπί si γυνή, femina, fr. épigyne), care se nasce pre ovariu sau de assupr'a lui : *stamine epigyne. Bot.*

* EPIGYNOPHORICU sau *epigunoforicu*, -a, adj., (fr. épigynophorique), care se afla in verticele unui gynophoru. Bot.

* **EPILEPSIA**, s. f., *epilepsia*, (ἐπιληψία), morbu caducu, calcarea de nevrolia.

EPILEPTICU, -a, adj., (ἐπιληπτικός); relativu la epilepsia : *syntomate epileptice, convulsioni epileptice*; subst. m., *unu epilepticu*, f., *una epileptica*, care e suppusu morbului *epilepticu*.

* **EPILOBU**, s. m., (din ἐπί si λοβός, valvula, fr. *épilobe*), genu de plante erbacee, famlîa *enothecaceelorû*.

* **EPILOBIACEU**, -a, adj., (fr. *épilobiacé*), care sémina cu unu *epilobu*.

EPILOGU, s. m., *epilogus* (ἐπιλογος), finitulu unei oratione, peroratione, concludiune.

* **EPIMENIA**, s. f., *epimonia*, -orum (ἐπιμήνια), donuri ce se facu la fia-care luna.

* **EPIMERISMU**, s. m., *epimerismus* (ἐπιμερισμός), adducere a mente ce face unu oratoriu despre divisiunea orationei selle.

* **EPIMETRIA**, s. f., (de la ἐπίμετρον), mesurare superabundante.

* **EPIMETRU**, s. m., *epimetrum* (ἐπίμετρον), parte de incarcatura la una nave ce se permite pilotului pentru salariulu seu.

* **EPINEPHRIDIU**, sau *epinefridiu*, pl.-ie, *epinephridion* (ἐπινεφρίδιον), grasimea de pre renunchi.

* **EPINICIU**, pl.-ie, *epinicion* (ἐπινίκιον), cantecu de victoria. La liturgia cantarea inainte de consecratiune care incepe cu : *sântu, sântu, sântu e domnilu sabbaoth*.

* **EPINYCTIDE** sau *epinoctide*, s. f., *epinoctis* (ἐπινόκτις), pustula fórte dorerósa (care se nasce nóptea); fistula lacrimale.

* **EPIPACTIDE**, s. f., *epipactis* (ἐπιπακτίς), una specia de planta medicinale.

* **EPIPEDONICU**, -a, adj., *epipedonicus* (ἐπίπεδον), care e pre unu planu.

* **EPIPEDU**, s. m., (ἐπίπεδον), 1. planu; 2. genu de insecte coleoptere curculionidi.

* **EPIPETALIA**, s. f., (d'in ἐπί si πέταλον, fólia, fr. *épipétalie*), starea unei plante alle carei stamine se inseru pre corolla.

* **EPIPETALU**, -a, adj., (d'in ἐπί si πέταλον), care se nasce pre corolla sau pre *petalele* ei : *stamine epipetale*.

* **EPIPHANIA**, sau *epifania*, s. f., *epiphania* (ἐπιφάνεια), arretare, manifestare; in ecclesi'a crestina manifestarea lui Jesu Christu cu ocasiunea baptesmului, serbatoarea d'in 6 Ianuaru.

* **EPIPHONEMA** sau *epiphonema*, pl.-mate, *epiphonema*, (ἐπιφώνημα), esclamatiune, terminu de retorica.

* **EPIPHONESE**, s. f., (ἐπιφώνησις), strigare cu voce inalta, asiá se numescu rogationile d'in liturgia, cari le pronuntia sacerdotele cu voce inalta, in oppositiune cu rogationile secrete sau cu voce bassa.

* **EPIPHORA** sau *epifora*, s. f., *epiphora* (ἐπιφορά), 1. scursura de lacrimi, de mucu sau de alte umori : *epifora oculorû*, *epiphora oculorum*. Plin.; 2. repetitiunea acellei-asi vorbe la finitulu mai multorû membre alle frasei.

* **EPIPHYSE** sau *epifuse*, s. f., (ἐπιφύσις), apofuse cartilaginosá la copilli, care cu etatea se consolida cu ossulu, term. de anatomia.

* **EPIPLESSE**, s. f., *epiplexis*, (ἐπίπληξις), remostratiune, imputatiune, fig. de retorica.

* **EPIPLOCA** sau *epiploce*, s. f., *epiploce* (ἐπιπλοκή), combinatiune de diverse specie de metre poetice.

* **EPIPLOU**, s. m., (ἐπιπλοον), retel-l'a de preste matie.

* **EPIRHEDIU** sau *epirediu*, pl.-ie, *epirhedium*, una specia de carrutia, trassura.

* **EPISCENIU**, pl.-ie, *episcenium* (ἐπισκήμιον), parte superioare a scenei, coronamentulu scenei.

* **EPISCEPSE**, s. f., *episcepsis* (ἐπίσκηψις), inspectiune.

* **EPISCEPTICU**, -a, adj., (ἐπισκεπτικός), inspectivu.

* **EPISCOPALE**, adj., *episcopalis*, relativu la *episcopu*, episcopicu sau episcopescu : *demnitate episcopale, autoritate episcopale, venituri episcopali*.

EPISCOPATU, pl.-e, *episcopatus*, demnitate de *episcopu*; functiune de *episcopu*, corpu de *episcopi* : *episcopatulu*

la creștini correspunde pontificatului la Romani; episcopatul este exercita potestate supremă în biserică.

EPISCOPESCU, -a, adj., episcopalis, relativu la episcopu : prândiu episcopescu, vinu episcopescu, vestimente episcopesci, calli episcopesci, trassura episcopésca.

EPISCOPIA, s. f., episcopatus, (ἐπισκοπή si ἐπισκοπία), demnitate de episcopu, funcțiune de episcopu, jurisdicțiune de episcopu; baserica episcopale; casa de episcopu; diecese episcopale : toti sacerdotii au dereptu la episcopía; multi ambla dupo episcopía; episcopía de la Romani, episcopía de la Argeșiu; episcopía vechia, episcopía nouă, episcopía avută, episcopía paupera.

EPISCOPICU, -a, adj., episcopalis (ἐπισκοπικός), episcopale, episcopescu : ornamentu episcopicu, mitra episcopica, benedicțiune episcopica.

EPISCOPU, s. m., episcopus (ἐπίσκοπος), inspectoriu în genere, apoi inspectoriu alu eclesiei, demnitaru superioru eclesiasticu : creștini primitivi se servira cu numine modeste spre a desemná pre funcționarii loru eclesiastici : diaconi (ministri), presbyteri (seniori), episcopi (inspectori), numai forte tardiu si dupo ce baserica creștina deveni domnitoria, se introdusera la densii numinele celle vechie : ierei (sacerdoti) si arhieriei (pontefici). Calitatile si detoriile unui episcopu sunt formosu descrisse de apostolulu Paullu, care separe a fi institutoriulu episcopiloru în biserică creștina.

* **EPISODIU**, pl.-ie, (ἐπισόδιον), acțiune incidentă în una drama, în una poema epica sau în una opera romantica : ellu si a seminat cartea cu episodie forte interesante; fig. în viața o mului se întempla episodie curioase; episodiele junetiloru adese ori su periculoase.

* **EPISPASTICU**, -a, adj. s., (ἐπισπαστικός), care trage sau estrage: emplastru epispasticu; epispastice excelente, emplastra nobilla ad extrahendum. Cels.

EPISTATICU, -a, adj., (ἐπιστατικός), relativu la epistatu : funcțiune, detoria epistatica.

EPISTATU, s. m., (ἐπιστάτης), la Atheniani directoriulu affaceriloru publice, la noi infimulu veghiatoriu politianu: epistatii suburbiiloru d'în București. La antichi epistatii scoleloru erau directorii scoleloru, la noi su veghiatorii curții scoleloru.

EPISTOLA, s. f., epistola (ἐπιστολή), missiva, scrișore, littera : a scrie una epistola, a tramitte una epistola, a accepe una epistola; Cicerone se serve cu verbele : scribere, conscribere, facere, efficare, exarare, texere epistolam, Tacitu cu verbulu componere; epistola în prosa; epistola în versuri; epistola deschisa; epistola ficta. De la Cicerone avemu una formosa collectione de epistole.

EPISTOLARE si epistolaru, -a, adj., epistolaris, relativu la epistola : stylu epistolaru, correspondentia epistolaria, chartea epistolaria.

EPISTOLICU, -a, adj., epistolicus (ἐπιστολικός), epistolaru, în forma de epistola.

EPISTOLIU, pl.-ie, epistolum (ἐπιστόλιον), scrișore scurta, bilietu; fig., poema scurta.

EPISTOLOGRAFIA sau epistolografia, s. f., (it. epistolografia, fr. epistolographie), artea de a scrie epistole, funcțiunea de epistolografu.

EPISTOLOGRAPHICU sau epistolograficu, -a, adj., (ἐπιστολογραφικός), relativu la epistolografia sau la epistolografu.

EPISTOLOGRAPHU sau epistolografu, s. m., (ἐπιστολογράφος), care scrie epistole, secretariu.

* **EPISTOMIU**, pl.-ie, epistomium (ἐπιστόμιον), ceppu la una bute sau la altu vasu.

* **EPISTRATEGIA**, s. f., epistrategia (ἐπιστρατηγία), funcțiune de epistrategu.

* **EPISTRATEGICU**, -a, adj., relativu la epistrategu.

* **EPISTRATEGU**, s. m., (ἐπιστρατηγός), cestoriu, officiaru subordinatu commandantelu.

* **EPISTROPHE** sau epistropa, s. f., epistrophe (ἐπιστροφή), terminațiune asemine a mai multor frasi; strofa de

versuri ce vine dupo una *strofa* si una *antistrofa*.

* **EPISTYLIU** sau *epistuliu*, pl.-ie, *epistyllum* (ἐπιστόλιον), architrabe, care se pune orizontale peste colonne, term. de architectura.

* **EPISYNALEPHE**, sau *episunalefa*, s. f., *episynalæphe* si *episynalæpha*, (ἐπισυναλοφή), pronuntiarea douoru syllabe in un'a.

* **EPITAPHISTA** sau *epitafistu*, s. m., *epitaphista*, compositoriu de *epitafie*, oratoriu funebru.

* **EPITAPHU** sau *epitafiu*, pl.-ie, *epitaphion* si *epitaphium*, (ἐπιτάφιον), inscriptione pe mormentu, oratione funebre.

* **EPITASE**, s. f., *epitasis* (ἐπίτασις), modulu, ca parte a comediei dupo protase si inainte de catastrofa.

* **EPITHALAMIU** sau *epitalamiu*, pl.-ie, *epithalamium* (ἐπιθαλάμιον), cantec de nunta.

* **EPITHECA** sau *epitéca*, s. f., *epithea* (ἐπιθήκη), adausu.

* **EPITHEMA** sau *epitema*, pl.-mate, *epithema* (ἐπίθεμα), compressa, term. de medicina.

* **EPITHEMARE** sau *epitemare*, v., (it. *epittimare*), a pune *epitemate*, a face usu de epitemate.

* **EPITHEMATIONE** sau *epitematione* (it. *epittemazione*), actione de *epitemare*, punere, usu de epitemate.

* **EPITHEMATU** sau *epitematu*, -a, adj. part., (it. *epittimato*), pusu sau usatu ca *epitema*.

* **EPITHEMATIU** sau *epitematiu*, pl.-ie, *epithematium*, deminutivu d'in *epithema*.

* **EPITHESE** sau *epitese*, s. f., *epithesis*, (ἐπίθεσις), falsu in scriptura.

* **EPITHETICU** sau *epiteticu*, -a, adj., (ἐπίθετικός), ca *epitetu*, in forma de epitetu.

* **EPITHETU** sau *epitetu*, s. m., *epithetum*, si *epitheton* (ἐπίθετον), appositu, term. de gramm.

* **EPITHYMU** sau *epitumu*, s. m., *epithymon* (ἐπίθυμον), flóre de thymiannu.

* **EPITIMÍA**, s. f., *epitimía* (ἐπιτιμία), onore, consideratione.

* **EPITOMA** si *epitome*, s. f., *epitoma* si *epitome* (ἐπιτομή), extractu, abbreviatu, breviariu, prescurtare : *epitomea lui Titu Liviu*, *epitomea istoriei Romane*, *istoriele dictate in scola sunt numas epitome*.

* **EPITOMARE**, v., *epitomare*, a face *epitome*, a prescurtá, a face extracte.

* **EPITOMATORIU**, -tória, adj. s., (*epitomator*), care face *epitome*, care face extracte, prescurtatoriu : *epitomatoriulu lui Titu Liviu*.

* **EPITOMATU**, -a, adj. part., *epitomatus*, prescurtatu, estrassu, contrassu, abbreviatu.

* **EPITOME**, s. f., *epitome*, (ἐπιτομή), vedi *epitoma*.

* **EPITONIU**, pl.-ie, *epitonium*, (ἐπιτόνιον), ceppulu la unu tubu.

* **EPITRACHELIU**, pl.-ie, (*epitraceliu*), stola care ua pune preutul pre collu. In pronunti'a vulgaria a degeneratu coventulu in *petrachiru*, ba chiaru in *patrafiru*.

* **EPITRAPEZIU**, -a, adj., *epitrapezias*, (ἐπιτραπέζιος), ce se pune pre méssa (τράπεζα).

* **EPITRITU**, -a, adj., *epitritus*, (ἐπιτριτός), 1. adausu cu unu tertiu, precumu $4 = 3 + 1$; 2. petieru metricu in care una syllaba scurta se combina in diverse moduri cu trei lunge.

* **EPITROPE**, s. f., *epitrope*, (ἐπιτροπή), concessione, fig. de retorica.

* **EPITROPIA**, s. f., (*epitropia*), functione de *epitropu*, curatela, tutela.

* **EPITROPICU**, -a, adj., (*epitropikos*), relativu la *epitropia* sau la *epitropu*.

* **EPITRÓPU**, s. m., *epitropus*, si *epitropos*, (ἐπιτροπος), curatoriu.

* **EPIZOARIU**, -ia, adj., (d'in ἐπι si ζῶν=animale), care traiesce ca parasitu pe corpulu unei animale.

* **EPIZOICU**, -a, adj., (d'in ἐπι si ζῶν, animale), se dice despre terrenele primordiali cari stau preste terrenele ce coprendu resturi de corpuri organizate.

* **EPIZOOTIA**, s. f., (din ἐπι si ζῶν, animale, fr. *épizoote*, it. *epizoozia*), morbu contagiosu care se intende la unu mare numeru de animali de una data.

* **EPIZOOTICU**, -a, adj., (it. *epizoo-*

tico fr. épizootique), relativu la *epizootia*: *morbu epizooticu, contagione epizootica*.

EPOCHA sau *epoca*, s. f., (epocha ἐποχή), 1. retinere, oprire; 2. punctu fissu in istoria, de ordinariu insemnatu prin unu mare evenimentu: *epoch'a creationei, epoch'a diluviului, epoch'a crestinismului, epoch'a machomedanismului; epochele vietiei, epoch'a nascerei, epoch'a casatoriei, epoch'a mortii; fapte care facu epocha*.

* **EPOCHALE**, sau *epocale*, adj., relativu la epocha: *punctu epochale, evenimentele epochali*.

* **EPODU**, pl.-e, *epodus* si *epodos* (ἐπῶδος), dóue versuri d'ntre cari secundulu e mai scurtu de câtu primulu; cellu mai scurtu d'ntre dóue versuri: *epodele lui Oratiu, scrise dupo modelulu epodeloru lui Archilochu*.

* **EPOMPHALIU**, sau *eponfaliu*, s. m., *epomphalion* (ἐπομφάλιον), *epigastriu*.

* **EPOPE**, s. f., *epops* (ἐποψ), una pasere, púpadia.

* **EPOPEIA**, s. f., *epopœia* (ἐποποιία), 1. compositiunea unei poeme *epice*; 2. poema epica: *epopeiele lui Omeru, epopeiele romane, epopeiele italiene; cea mai formósa epopeia latina e Eneidea lui Virgiliu*.

* **EPOPEICU**, -a, adj., (ἐποποιικός), relativu la *epopeia*, epicu.

* **EPOPEIU**, s. m., (ἐποποιός), poetu epicu, compositoriu de poemate epice.

* **EPOPTU**, s. m., *epopta* si *epoptes* (ἐπόπτης), initiatu in mysteriele eleusine in tertiulu sau supremulu gradu; care vede lumin'a veritãtii.

* **EPU**, s. m., *êpos* (ἔπος), poema epica, poema eroica, epopeia.

* **EPURE**, s. m., *lepus*, vedi *iepure, liepure* si *lepure*.

* **ERA**, s. f., *æra*, epocha de la care se procede in numerarea annilor: *er'a vulgaria incepe cu nascerea lui Jesu Christu; er'a lui Nabonassaru incepe cu annulu 747 inainte de er'a vulgaria; er'a romana incepe cu annulu 753 inainte de er'a vulgaria; er'a olympiadiloru incepe cu annulu 776 inainte de er'a vulgaria; er'a lui Diocletianu incepe cu annulu 284 dupa er'a vulgaria; er'a machome-*

dana incepe cu annulu 622 dupo er'a vulgaria.

ERA, (cu accentulu pre ultim'a syllaba *erá*), ind. imperf. pers. III sing. de la verbulu substantivu *fire, erat*; vedi *fire*.

* **ERADICARE**, v., *eradicare*, (d'in e si *radix*), a scóte d'in radecine, a scóte cu radecina cu totu, a desradeciná, a estermíná, a estirpá.

* **ERADICATIONE**, s. f., *eradicatio*, actiunea de *eradicare*; curatiunea radicala, care redica tóte cauzele unui morbu.

* **ERADICATIVU**, -a, adj., (it. *eradicativo*, fr. *eradicatif*), care redica reulu d'in radecina, care redica morbulu cu tóte cauzele selle.

* **ERADICATU**, -a, adj. part., *eradicatus*, scossu d'in radecina, desradecinat, estirpatu, estermínatu.

ERAI, (cu accentulu pre ultim'a syllaba *erái*), ind. imperf. pers. II sing. de la verbulu substantivu *fire, eras*, vedi *fire, (feri) esse*.

ERAM, (cu accentulu pre ultim'a syllaba *erám*), ind. imperf. pers. I sing. de la verbulu substantivu *fire, eram*, vedi *fire, (feri) esse*.

ERAME, *arame* si *arama*, s. f., *æramen*, (it. *rame*, isp. *arambre* si *alambre*, pr. *aram*, fr. *airain*), cuprum, metallu malleabile rosii intunericat, d'in care se facu celle mai multe vase; vase de arame, caldarie de diverse forme si pentru diverse usuri; vedi *arama*.

ERAMU, ind. imperf. pers. I pl. de la verbulu substantivu *fire, eramus*, vedi *fire, (feri) esse*.

* **ERANISTU**, s. m., *eranista*, (ἐρανοστής), care face una collecta, care aduna contributiune voluntaria pentru unu certu scopu.

* **ERANU**, s. m., *eranus*, (ἐρανος), contributiune voluntaria pentru unu certu scopu.

* **ERARE**, v., *ærare*, a accoperi sau a adorná cu arame.

* **ERARIALE**, adj., ad *ærarim* perti-nens, relativu la *erariu*, de *erariu*: *case erariales, averi erariales*.

* **ERARIU**, s. m., 1. *ærarius*, fauru *erariu*; 2. *erariu*, pl.-ie, *ærarium*, the-sauru publicu.

ERATI, ind. imperf. pers. II. pl. de la verbulu substantiv *fire*, eratis, vedi *fire* (fleri) esse.

* ERATU, -a, adj. part., *eratus*, acoperitu sau adornatu cu arame.

* ERAU, ind. imperf. pers. III pl. de la verbulu substantiv *fire*, erant, vedi *fire* (fleri) esse.

ERBA, pl. *erbe*, *erbi* si *erburi*, herba, planta care si perde paliulu iern'a; cea mai conosciuta e *erb'a* de fenu : *erba medicinale*, *erba veninosa*, *erba verde*, *erba de campu*, *erba selbatica*; — afora de frasi generali ca : *unu firu de erba*, *a pasce erba*, *a dá vitele la erba*, etc., coventulu se construe cu diverse attribute spre a esprime diverse specie sau generi de plante : *erba cretia* = *menta cretia*, *erba de friguri* = *pung'a popei*, *erba de langore* = *crysimum alliarum* lui Linneu, *erba de urechie* = *sedum majus* lui Linneu, *erba grassa* = *sedum telephium* lui Linneu, *erba grassa de gradina* = *portulaca oleracea* lui Linneu, *erba lui Tatinu* = *symphytum officinale* lui Linneu, *erba mare* = *inula helenium* lui Linneu, *erba negra* = *scrofularia rososa* lui Linneu, *erba putorosa* = *coriandrum testiculatum* lui Linneu, *erb'a rosia* = *erba vermelui* = *thaspi arvense* lui Linneu, *erb'a serpelui* = *serpentaria*, *erb'a ventului* = *nepeta cutaria* sau *marrhubium vulgare* lui Linneu, *erb'a taiaturei* = *betonica*, *erb'a codrului* = *matraguna*, *erb'a ferraloru*, etc.

ERBACEU sau *erbaciu*, -a, adj., in forma de *erba* : *plante erbacie*, cari n'au lemnu, *ci numai paliu*.

ERBARIU, pl. -ie, *herbarium*, collectione de diversele specie de *erba*; opera botanica; si personale, *ebariu* = botanicu, botanistu.

ERBARIRE, -escu, v., a pasce *erb'a*, a lua in arrenda pastionea erbei; a college erbe.

ERBARITU, s. m., pretiulu ce se solve pentru pastione sau pentru folosul erbei.

ERBATICU, -a, adj., *herbaticus*, 1. relativu la *erba*; 2. *erbivoru*; 3. subst., *erbaticulu*, pretiulu ce se solve pentru folosul erbei.

ERBIDU, -a, adj., *herbidus*, coperitu

cu *erba*, abundante de *erba* : *locu erbidu*, *terra erbida*, *valli erbide*.

ERBIFERU, -a, adj., *herbifer*, care produce *erba* : *pratu erbiferu*, *campuri erbifere*.

ERBISIORA, s. f., *herbuscula*, *herbula*, *erba mica*, *erba tenera*.

ERBIVORU, -a, adj., (it. *erbivoro*, fr. *herbivore*), care manca *erba* : *animali erbivore*; subst. *erbivorele*.

ERBORARE, v., (it. *erborare*), a aduna *erburi*, a *erborisa*.

ERBORARIU, -ia, adj. s., (it. *erbolajo*), care aduna *erburi*.

ERBORATIONE, s. f., (it. *erborazione*), actione de *erborare*, occupatione cu adunarea de *erburi*.

ERBORISARE, v., (fr. *herberiser*), a *erborá*.

ERBORISATORIU, -toria, adj. s., (fr. *herberiseur*), care *erborisa*, *erborariu*.

ERBORISTU, s. m., (fr. *herboriste*), care aduna *erburi*, care conosciu *erburile* numai d'in empiria.

ERBOROSU, -a, adj., *herbosus*, plenu de *erburi*, *grassu* de *erburi*, acoperitu cu *erburi* de diverse specie.

ERBOSU, -a, adj., *herbosus*, plenu de *erba*, cu multa *erba* : *campu erbosu*, *prate erbose*.

ERBUTIA, s. f., *herbula*, deminutiv d'in *erba*, *erba menuta*.

* ERCULIU, -a, adj., *herculeus*, relativu la *Ercule*, de *Ercule*, tare, robustu, dificile : *braciu erculiu*, *lucru erculiu*, *fapta erculia*.

* ERECTIONE, s. f., *erectio*, actione de *eregere*, *redicare*, *inaltiare*; *inflare*.

* ERECTIVU, -a, adj. verbale, *erigendo inserviens*, prin care *redica*, care serve a *redica* : *remediu erectivu*.

* ERECTORIU, -toria, adj. s., (it. *erettore*), care *redica* : *muschiu erectoriu* la partile genitale virili.

* ERECTU, -a, adj. part., *erectus*, *redicatu*, *scollatu*, *inaltiatu*; *superbu*, *audace*, *incoragiatu*, plenu de sperantia.

* EREDARE, v., *hereditare*, (it. *eredare*), vedi *ereditare* cu toate derivatele selle.

* EREDE, adj. s., *heres*, (it. *erede*), care cu dreptu de nascere sau prin te-

stamentu capeta una avere de la altulu, mositeanu, mositenitoriu, cleronomu : *filiu sunt credii legitimi ai parentiloru; ellu a moritu fõra credi legitimi, si a lassatu prin testamentu credi pre filii amiciloru sei; regele Attalu a lassatu prin testamentu crede pre poporulu romanu.*

EREDIARIU, s. m., (hereditarius), micu proprietariu de pamentu care are numai unu *crediu*, asiã se numira teranii cari dupo asservirea celloru alti, remasera liberi pre mic'a loru proprietate. In gur'a poporului s'a scurtatu conventulu in *rediaru*, si mai pe urma a trecutulu in *rediasu* (in Moldavia).

* **EREDIORU**, pl.-e, hereditolum, mica proprietate avitica, mica mosia.

* **EREDIRE**, -escu, v., hereditare, vedu *ereditare* cu tóte derivatele selle.

* **EREDITARE**, v., hereditare, a capetá ceva cu dreptulu de ereditate, a mositeni, a cleromoní : *ellu a ereditatu si averea si virtutile parentesci; ellu au ereditatu numele si averile parentelui, inse n'au ereditatu si virtutile lui.*

* **EREDITARIU**, -ia, adj., hereditarius, relativu la ereditate, ce se tine de ereditate : *dereptu ereditariu, virtuti ereditarie, vitie ereditarie*; subst., *ereditariulu* in locu de *erede* : *ereditariulu trombulu, ereditarii privilegiiloru.*

* **EREDITATE**, s. f., hereditas, 1. acione de *ereditare* : *cas'a mi a venitu prin ereditate*; 2. avere ereditata, succesiunea si avere ereditata : *ereditatea parentesca, ereditatea derepturiloru si a datorieloru; ereditatea gloriei, ereditatea eterna, cerulu.*

* **EREDITATU**, -a, adj. part., hereditatus, capetatu prin *ereditate*, mositenitu, cleronomitu : *averi ereditate, bani ereditati, virtuti ereditate, vitie ereditate, morburu ereditate, peccate ereditate.*

* **EREDIU**, pl.-ie, hereditum, 1. proprietate patrimoniale, bonu aviticu, mosia; 2. proprietate mica, la inceputu numai de dóue juguri de pamentu, apoi de cincu juguri, si in fine proprietate mai mica de unu centu de juguri. Intre aceste margini é proprietatea vechiloru *erediari* din terrele române.

* **EREGERE**, *eressi* si *eresci*, *eressu* si *erectu*, v., erigere, a redicá, a inaltá, a scollá, a descetá, a stimulá, a árimá. Radecin'a derivatorulu : *erectu, erecti-one, erectivu, erectoriu.*

* **EREMITATICU**, pl.-e, (it. eremitaggio, fr. ermitage), casa de eremitu in unu locu desertu; micu monasteriu in unu locu desertu, locu de asceti, *scetu* (corruptu in *schitu*).

* **EREMITICU**, -a, adj., (it. eremitico), relativu la *eremitu* : *viétia eremitica.*

EREMITU si *ermitu* s. m., eremita (*ἐρημίτης*), solitariu, esychastru, ascetu, monachu care traiesce in eremu sau in locuri deserte, departe de societatea oménésca.

1 **EREMU** si *ermu*, -a, adj., (*ἐρημος*), desertus, desertu, vastu, vagu.

2 **EREMU** si *ermu*, s. m., eremus (*ἐρημος*), desertu, solitudine, locu nelocuitu de ómeni.

* **ERENTE**, adj. part. pres., hærens, care sta accatiatu, care sta plantatu, care e infiptu.

* **ERENTIA**, s. f., hærendi modus, modu, stare, calitate de *erente*.

* **ERERE** sau *erire*, v., hærere, a stá accatiatu, a stá plantatu, a stá nemiscatu. Radecina derivatorulu : *erente, erentia*, si a compuselorulu : *aderere, inerere, coerere*, etc.

ERESE, s. f., hæresis (*αἵρεσις*), opinione, systema, doctrina, secta, eresia, in specie credentia care nu e acceptata de maiortatea unei confessiune. In vechiele scripte ecclesiastice d'in ignorantia conventulu a trecutulu sub form'a *eressu*, care nu mai e de retinutu.

ERESIA, s. f., (it. eresia, fr. hérésie), doctrina contraria credentei maioritatii si condemnata de ecclesia; vedi *erese*.

ERESIARCHU, s. m., hæresiarcha (*αἰσχαράρχης*), capulu sau autoriulu si apertoriulu unei *eresia*.

ERETICU, -a, adj. s., hæreticus (*αιρετικός*), relativu la *erese*; subst., unu *ereticu* care professa una *erese* : *ereticii au facutu mai multu reu ecclesiei de câtu pagani; numai cellu ce ineresce cu pertinacia in eroarea sea e ereticu; ereticu convertitu.*

* **ERGASTERIU**, pl.-ie, *ergasterium* (ἐργαστήριον), loculu unde lucra lucratorii, officina, *astellariu* (fr. *atelier*, pr. *asteller*, isp. *astillero*, d'in lat. m. *hastellarium*).

* **ERGASTICU**, -a, adj., *ergasticus* (ἐργαστικός), lucratoriu, activu; care invétia a lucrá, care invétia regulele; care coprende preceptele.

* **ERGASTU**, s. m., (ἐργαστήρ), lucratoriu; vedi *ergatu*.

* **ERGASTULARIU**, -ia, adj., *ergastularis* si *ergastularius*, relativu la *ergastulu*.

* **ERGASTULU**, pl.-e, *ergastulum*, loculu unde lucrau servii fugitivi inchisi si cu petiorele ferrecate, casa de corectione.

* **ERGATA**, s. f., *ergata*, (ἐργάτης), una machina spre a redicá sarcine, *verricellu* (it. *verricello*).

ERGATU, s. m., (ἐργάτης), lucratoriu, lucratoriu cu mân'a incarcatu cu lucru greu, in gradina, la câmpu, mercenariu care si castiga pânea essecutandu lucru greu, mercenariu terranu. Vedi si *argatu*.

† **ERGO**, conj. *ergo*, asia déro, deci, deci déro, prin urmare. Radecina derivatoru: *ergotare*, *ergotatoriu*, *ergotismu*, *ergotistu*, *ergotisticu*.

* **ERGOLABU**, s. m., *ergolabus*, (ἐργολάβος), impresariu, interprensoriu, care se insarcina a face un lucru pentru unu pretiu stipulatu.

* **ERGOTARE**, v., (fr. *ergoter*), a dice adese ori *ergo*, a argumentá dupo regulele syllogistice, luatú mai vertosu in ironía.

* **ERGOTARIA**, s. f., (fr. *ergeterie*), calitate sau abitudine de a *ergotá*, contestatione secca, care face a perde tempulu cu bagatelle.

* **ERGOTARIU**, s. m., (fr. *ergoteur*), care *ergota*, care e deprensu a dice a dese ori *ergo*.

* **ERGOTATORIU**, s. m., (fr. *ergoteur*), care disputa asupr'a lucruriloru celloru mai simple cu totu aparatulu logicu, cu tóte formele syllogistice, disputatoriu fastidiosu; vedi *ergotariu*.

* **ERGOTISMU**, s. m., (fr. *ergotisme*), manía de a *ergotá*, manía de a face

argumente logice unde nu e necesariu.

* **ERGOTISTICU**, -á, adj., (fr. *ergotiste*), relativu la *ergotismu*.

* **ERGOTISTU**, s. m., (fr. *ergotiste*), care are man'a de a *ergotá*: *eu aflu co ergotistii sunt si mai inutili de cátu poetii, disse Montaigne*.

ERI, adv., heri, in diu'a trecuta: *eri demanétia, eri sera, diu'a de eri*; comp. *alta eri*, si reduplicatu *allalta eri*: *nu l'am vedutu de allalta eri, peno allalta eri a fostu la noi*.

ERICIU, s. m., *ericius* si *hericius*, vedi *ariciu*.

* **ERIGERE**, v., *erigere*, vedi *eregere*.

ERINACIU, s. m., *erinacius* si *herinaceus*, vedi *ariciu*.

† **ERIO-**, (gr. ἔριον, lâna), in diverse compositioni de termini tehnici, precumu: *eriodcarpu*, *eriodcaulu*, *eriodcephalu*, *eriodchloë*, *eriodchryside*, *eriodcladu*, *eriodcomu*, *eriodede*, *eriodina*, *eriodone*, *eriodonte*, *eriodpetalu*, *eriodphoru*, *eriodphyllu*, *eriodpilu*, *eriodpode*, *eriodpteru*, *eriodspermu*, *eriodstachyatu*, *eriodstemone*, *eriodstomu*, *eriodstylu*, *eriodtrichu*, pentru allu caroru intellesu consulta partea posteriore a compositionei.

* **ERISMA**, pl.-mate, *erisma*, (ἐρισμα), rédimu, muru applicatu a sustiné altu muru mai suptire, intaritura, term. de architectura.

* **ERISMATICU**, -a, adj., relativu la *erisma*, redimatoriu, sustinitoriu.

* **ERITHACU** sau *eritacu*, s. m., *erithacus* (ἐριθακος), unu genu de papagallu.

* **ERMAPHRODITU** sau *ermafroditu*, s. m., *hermaphroditus* (ἐρμαφρόδιτος), care e barbatu si femina totu de una data, fémenu.

* **ERMENEUMA**, pl.-mate, *hermeneuma* (ἐρμηνεσμα), interpretatione.

* **ERMENEUTICA**, s. f., (ἐρμηνευτική), artea de a interpretá.

* **ERMENEUTICU**, -a, adj., (ἐρμηνευτικός), relativu la interpretatione.

* **ERMENEUTU**, s. m., (ἐρμηνευτής si ἐρμηνεός), interprete sau interpretatoriu.

* **ERMENIA**, s. f., (ἐρμηνεία), interpretatione, esplicatione; espresione.

ERMITU, *ermu*; vedi *eremitu*, *eremu*.

ERNA, s. f., hiems, vedi *iérna*.

ERNARE, v., hibernare, vedi *iernare*.

ERNATICU, -a, adj. s., hibernus, vedi *iernaticu*.

ERNIA, s. f., hernia (ἔρως), surrumpatura, vettematura, (morbu).

ERNIOSU, -a, adj., herniosus, surrumpatu, vettematu.

1 ERO (d'in *vero*), conj., vero, verum, autem, indica differentia sau opposizione: *ellu plecà la Roma, èro frate seu remase la Venetia; noi le predicàmu tóta diu'a, èro ellì facu ce voru*; vedi si comp. *déro*.

2 ERO, adv., iterum, etiam, indica repetizione: *èro si èro domnului se ne rogàmu; dupo ce v'am allungatu, èro ve întórceti; èro va veni tempulu se ve rogati de mene*.

* ERODIU, s. m., herodius si herodius, -onis (ἑρῳδός), una passere rapace: *penna de erodiu*.

* EROE, s. m., heros (ἦρως) omu tare, forte, valente, care infronta periclele celle mai mari pentru adjungerea unui scopu mai inaltu; omu mare, celebru; person'a principale in una poema, in una istoria reale sau in una istoria fictiva (romanu): *eroii anticiloru erau semidiei; cellu mai celebru d'intre eroii anticu e Ercule; nu toti eroii se potu mesurà cu Ercule*.

* EROGARE, v., erogare, a dá bani pentru lucruri necessarie, a spende; a face spese in genere; a dissipà, a respí.

* EROGATIONE, s. f., erogatio, actione si effectu allu actionei de *erogare*, spese, mai allessu spese publice.

* EROGATORIU, -tória, adj. s., erogator, erogatorius, care *eróga*, care administra spesele, care solve.

* EROGATU, -a, adj. part., erogatus, spensu, datu pentru lucruri necessarie, mai allessu pentru affacerile publice: *summele intrate si summele erogate*.

* EROICE, adv., heroice (ἠρωϊκῶς), in modu eroicu, in genulu eroicu: *ellu s'a portatu eroice, a lucratu eroice*.

* EROICU, -a, adj., heroius (ἠρωϊκός), relativu la eroe, conforme unui eroe, de eroe: *fapte eroice, tempuri eroice,*

poema eroica, epopeia; versu eroicu, esametru; poeti eroici, poeti epici.

* EROIIDE, s. f., herois (ἠρωϊς), socia sau filia de eroe; correspondentia poetica intre eroi si eroine: *eroidele lui Ovidiu se inaltia peno la tragedia*.

* EROINA, s. f., heroina (ἠρωϊνή), socia sau filia de eroe, una femina cu ánima de eroe, una fémina eroica.

* EROISMU, s. m., (it. eroismo, fr. héroïsme), lucrare eroica, portare eroica: *eroismulu e culmea virtutii omenesci*.

* EROMANE, adj., (ἑρωμανής), furiosu de inamoratu. D'in *eromane* au formatu modernii prin aferese *romanu* = istoria fictiva in care amorea jóca rollulu principale. L.

* EROMANIA, s. f., (ἑρωμανία), amore furiósa, cumu e amórea eroiloru d'in medievu care imple cártile romantice. Vedi si *erotomania*.

* EROMANIACU, -a, adj. s., coprensu de *eromania*. Vedi si *erotomaniacu*.

* EROMANTICU, -a, adj., (de la *eromane*), fantasticu, nebonu de amore. De aci prin aferese *romanticu*: *vietia romantica, opera romantica, compositione romantica*, plena de amóre fantastica; subst. f., *eromantica*, compositione eromantica. L.

* EROTISMU, scurtatu *romantismu*, s. m., gustu de romanticu, stylu romanticu: *accusationea romantismului a devenitu astadi vulgaria*. L.

* EROTEMA, pl.-mate, erotema (ἑρωτήμα), interrogazione, figura de retorica.

* EROTEMATICU, -a, adj., (ἑρωτηματικός), relativu la interrogazione.

* EROTICOMANIA, s. f., (fr. éroticomanie), mania sau nebonia pentru celle *erotice*; vedi si *erotomania*.

* EROTOMANIA, s. f., (fr. érotomanie), nebonia produsssa prin amore. Vedi *eromania*.

* EROTOMANIACU, -a, adj. s., (fr. érotomaniaque), care e attaccatu de *erotomania*.

EROU, s. m., heros (ἦρως), vedi *eroe*.

* EROTICU, -a, adj., eroticus (ἑρωτικός), amorusu, relativu la amore: *càrti erotice, poesie erotice, versuri erotice*.

* **ERPETOGRAPHIA** sau *erpetografia*, s. f., (d'in ἐρπετόν, reptile si γράφειν, scriere, fr. erpétographie), descriptiunea despre reptili.

* **ERPETOGRAPHICU** sau *erpetograficu*, -a, adj., (fr. erpétographique), relativu la *erpetografia*.

* **ERPETOGRAPHU** sau *erpetografu*, s. m., (fr. erpétographe), care se ocupa cu descriptiunea reptililor.

* **ERPETOLOGIA**, s. f., (d'in ἐρπετόν, reptile, si λόγος cuvântu, fr. erpétologie), parte d'in istoria naturală, care tractează despre reptili.

* **ERPETOLOGICU**, -a, adj., (fr. erpétologique), relativu la *erpetologia*.

* **ERPETOLOGISTU**, s. m., (fr. erpétologiste), naturalistu care se ocupa specială cu studiulu reptililor.

* **ERPETOLOGU**, s. m., ca si *erpetologu*.

* **ERRABILE**, adj., errabilis, care pote *errá*, suppusu erorei.

* **ERRABUNDU**, -a, adj. part. f. pass., *errabundus*, care ambla erraticindu.

* **ERRANTE**, adj. part. pres., *errans*, care *erra*, care erraticesce, care face erori.

* **ERRANTIA**, s. f., *errantia*, actiunea de a *errá*, de a *errateci*, de a face erori.

* **ERRARE**, v., *errare*, a *erraticu*, a face erori, a se insellá : *errámu prin terre straine; toti omenii errámu d'in caus'a limitatiunei mentii umane; a errá de dóue ori in acea-asi facta nu e semnu de omu intelleptu; errámu in cogetare, errámu in vorbire, errámu in scriere, errámu in lucrare.*

ERRATECIRE sau *erraticire*, scurta *ratecire*, -escu, v., *errare*, a perde callea, a se incurcá in mersulu seu, a se incurcá in cugetarea si in lucrarea sea : *ómenii cari nu connoscu callea erratecescu facile; ellu erratecesce de trei anni fora a se poté întorce a casa; Ulysse a erratecitu diece anni pre mári volindu a se întorce de la Troia la Ithaca patri'a sea; erratecescu toti celli ce credu co pamentulu e centrulu universului.*

ERRATECITU sau *erraticitu*, -a, adj. part., *errans*, *deerrans*, *errabundus*, *vagus*, *devius*, incurcatu pre calle, incur-

catu in mersulu si ámbletulu seu, incurcatu in cogetarea si lucrarea sea, confundatu in errore : *omni erratecitu, copilli errateciti, idee erratecite, passi erraticiti.*

* **ERRATICIU**, -a, adj., *erraticius*, care *erraticesce*.

* **ERRATICU**, -a, adj., *errations*, *errante*, *vagu*, *vagabundu* : *insule erraticce*, eari fluctua pre mare; *stelle erraticce*, planete; *petre erraticce*, cari se afla pre campie departe de locurile montóse; *omni erraticu*, *adventurariu*, *vagabundu*, *insellatoriu*.

* **ERRATIONE**, s. f., *erratio*, actiunea de *errare*, *ambatura multa d'in locu in locu*.

* **ERRATORIU**, -tória, adj. s., *errans*, care *erra*.

* **ERRATRICE**, s. f., *erratrix*, *fémina* care *erra*.

* **ERRATU**, -a, adj. part., *erratus*, *erratecitu*; *gresitu*; subst. m., *erratu*, f., *errata*, *erratum*, plur. *erratele*, *errata*, *commisse de typographi*.

* **ERRONE**, s. m., *erro*, omu care *erra* neincetatu, omu care ámbla totu *erratecindu*, *vagabundu*; *speculatoriu*, *spione*.

* **ERRONEU** sau *erroniu*, -ia, adj., *erroneus*, *erratecitu* : *parere erronea*, *assertiunea*, *erronia*, *doctrina erronea*.

* **ERONIU**, -a, adj., *erroneus*, *erratecitu*, departe de addeveru, incurcatu in errore; vedi *erroneu*. *Formatiunea superflua erronea*.

* **ERRORE**, s. f., *error*, actiunea si efectu allu actiunei de *errare*, *illusione*, *prejudiciu*, *credentia falsa*, *departare de la callea addeverului*, *ammagire*, *fapta gressita* : *errorea presuppone neconnoscentia; errorea e mai mica de cátu peccatulu, peccatulu mai micu de cátu delictulu, delictulu mai micu de cátu crimele, crimele mai micu de cátu scelulu; errore de grammatica, errore de ortografia, errore de limba, errore de calculu, errore de aritmetica, errore de gymnastica; numerulu erroriloru e asiá de mare incátu nu e cu potentia enumerarea speciiloru, neci clasificarea loru.*

ERTARE, v., *veniam dare*, *remittere*

culpam; vedi *iertare* si *liertare*, d'in *liertare*, cu tote derivatele.

* ERUCA, s. f., eruca, 1. insectu de famili'a lepidoptereleloru, cari causa adese-ori mari stricationi in campurile, padurile si gradinele nostre, (omida); 2. una specia de curechiu selbaticu, braslea eruca lui *Linneu*.

* ERUCTARE, v., eructare, a rugani, a emitte pre gura gasu d'in stomachu; a versa pre gura, a vome; fig. a vome vorbo: *omenii bene educati se ferescu de a eructa in presentia altoru-a; Arnobiu cotediã a dice: parentele eructa verbulu; Jeronumu disse: a eructa unu hymnu.*

* ERUCTATIONE, s. f., eructatio, actione si effectu allu actionei de *eructare*, de versare, de vomere, vomitu.

* ERUCTATU, -a, adj. part., eructatus, versatu prin gura, vomitu.

* ERUDIRE, -escu, v., erudire, (d'in e si rudis), a forma, a invetiã, a cultivã, a perfectionã: *erudimu copillii, erudimu junii, erudimu adultii; ellu a eruditu pre filiu seu in tote scientiele.*

* ERUDITIONE, s. f., eruditio, actione si effectu allu actionei de *erudire*, instructiune, invetiatura, connoscentia, scientia: *omu cu multa eruditione, fora eruditione e difficile de a figurã astadi in lume.*

* ERUDITORIU, -tória, adj. s., eruditor, care *erudesce*, care invetia, invetiatoriu, instructoriu, institutoriu, preceptoriu, maestru.

* ERUDITRICE, s. f., eruditrix, fõmina care *erudesce*, institutrice, maiestra.

* ERUDITU, -a, adj. part., eruditus, formatu, invetiatu, cultivatu, doctu: *omu eruditu, femina erudita*, subst. m., *unu eruditu*, f., *una erudita*: *eruditii nu su totu de a una si celli mas practici; eruditele devinu a dese ori ridicule.*

ERUGA, s. f., arrngia, canalls, aque ductus, canale pre unde cura apa; cuniclu subterraniu de unde se scote auru sau altu metallu.

ERUGINE, s. f., ærugo, vedi *rugina*.

ERUGINOSU, -a, adj., æruginosus, vedi *ruginosu*.

* ERUMNA, s. f., ærumna, miseria, adversitate, desastru.

* ERUMNOSU, -a, adj., ærumnosus, plenu de *erumne*, desastroza.

* ERUMPERE, v., erumpere, vedi *erupere* cu tote derivatele selle.

* ERUNCARE, v., eruncare, a smulge erburile celle nelle, a curetia unu locu de erburile celle vettematõrie planteloru cultivate.

* ERUERE, *erui, erutu*, v., eruere, a scõte, a scõte din pamentu, a estrage, a smulge, a scõte la lumina.

ERUPERE, *erupi, erupsi* si *erupsa, eruptu*, v., erumpere, a essi cu impetuositate, a se arruncã prin, a se arretã de una data: *a erupe d'in castre, a erupe d'in cetate, erupu vorbele, erupu vitiele, erupe bellulu.*

ERUPTIONE, s. f., eruptio, actione de *erupere*, essire impetuõsa, excursiune: *eruptionea Vesuvulii, eruptionea inimiciloru d'in cetate, eruptionea vitieloru, eruptionea bellului, eruptionile sãngelui.*

ERUPTIVU, -a, adj., (fr. *éruptif*), care se face prin *eruptione* sau cu *eruptione*: *friguri eruptive*, cari se arreta prin versatu pre pelle: *petre eruptive*, *petre vulcanice*.

ERUPTORIU, -tória, adj. s., eruptor, care erupe, care esse cu impetuositate.

ERUPTU, -a, adj. part., eruptus, esitu cu impetuositate: *focuri erupte, sange eruptu, petre erupte d'in vulcanu.*

* ERUTU, -a, adj. part., erutus, scos-su, smulsu, estrassu: *auru erutu, ochi eruti.*

* ERVU, s. m., ervum, una planta leguminõsa, ervum ervilla lui *Linneu*.

* ERYSIPELATE sau *erupsie late*, s. m., erysipelas (*ερσιπέλας*), inflammatiune a pellei, focu viu, branca.

† ERYTHRO-, (gr. *ἐρυθρός*, ro siu), in diverse compositioni de termini tehnici, precumu: *erythrocarpu, erythrocephalu, erythroceru, erythrocnemu, erythroctenu, erythrodactylu, erythrodanu, erythrogastru, erythrogrammu, erythroide, erythroleucu, erythrolophu, erythromelu, erythrophthalmu, erythrophyllu, erythropode, erythropheru, erythropygu, erythrorhamphu, erythrochisu, erythrorynchu,*

erythrosomu, erythrospermu, erythrostomu, erythrote, erythrorace, erythroxydu, erythruu, pentru allu caroru intellesu consulta partea posteriore a compositionei.

† ES-, preposit. insep. ex, coocurre in limb'a româna inaintea consoneloru; inaintea vocaliloru se duplica s; in celle mai multe casuri vocalea initiale e se inghite prin aferese. In celle luate intregi, parte antice, parte recente, se conserva usulu latiniloru in compositionea cu prep. ex. Intellessulu in genere e d'in.

ESBATERE, v., excutere, exsugere, exhaurire, spoliare, discutere, persecutari, vedi *sbatere* cu derivatele selle.

ESBEERE, v., exhibere, si exhibere, vedi *sbeere* cu derivatele selle.

ESBERARE, v., bairre, rugire, rãdere, vedi *sberare* cu derivatele selle.

ESBORARE, v., a volare, evolare, volare, vedi *sborare* cu derivatele selle.

ESBUCINARE, v., sermuis luctari, vedi *sducinare* cu derivatele selle.

ESCA, s. f., (esca), fomes, burete de ceru preparatu spre a se appende : *scapera cu amnariulu si appende esc'a; esc'a bona se appende d'intr'una scantelia; esc'a e bona si pentru plage; acum se face si ca artificiale d'in bombacu.*

ESCADERE, v., demere, subtrahere, intr. diminui, vedi *scadere* cu derivatele selle.

ESCALCIARE, v., calcem atterere, vedi *scalciare* cu derivatele selle.

ESCALDARE, v., excaldare, lavare vedi *scaldare* cu derivatele selle.

ESCAMBARE, v., mutare, comutare, permutare, vedi *scambare* cu derivatele selle.

ESCANTARE, v., excantare, vedi *descantare* cu derivatele selle.

ESCAPARE, evadere, effugere, vedi *scapare* cu derivatele selle.

ESCAPERARE, v., ignem efficere, vedi *scaperare* cu derivatele selle.

ESCAPETARE, v., labi, ad inopiam redigi, pessumire, vedi *scapetare* cu derivatele selle.

ESCARE, v., incendi, ariri, a se appende, a se attitiã, a se nasce : *cine ar fi credutu co d'in nemica s'ar pôte escã*

unu bellu asiã de cruntu; s'a escatu cãta intre frati.

ESCARIU, s. m., (escarius), care prepara esca, care vende esca.

ESCARMINARE, v., carminare (lanam), vedi *scarminare* cu tote derivatele selle.

* ESCAVARE, v., excavare, a face cavu, a sapã, a scobi.

* ESCAVATIONE, s. f., excavatie, actione si effectu allu actionei de *escavare*, cavitare, gaura, scobitura, sapatã.

* ESCAVATU, -a, adj. part., excavatus, scobitu, sapatu in forma cava.

† ESCE, terminatione adverbiale, d'in adiectivele terminate in *escu*, cu insemnarea de *in modu propriu substantivului de la care se deriva*, precum in : *domnesce, dracesce, popesce, canesco, arabesce, turcesce, grecesce, etc.*; vedi si *escu*.

* ESCEDENTE, adj. part. pres., excedens, care trece peste; subst., *escedentele*, parte care trece peste una totu necessariu; parte a unei summe care trece peste detoria sau care e mai mare de cãtu detori'a.

* ESCEDENTIA, s. f., calitate de *escedente*; partea *escedente*.

* ESCEDERE, *essesi* si *essesci*, *essessu*, v., excedere, a trece peste, a intrece; a essi, a se retrage : *a escede d'in cetate, a escede din vietã.*

ESCELLENTE, adj. part. pres., excellens, care escele, care se inaltia intre altii, care se distinge intre altii : *unu barbatu excellentu, unu autoriu excellentu, vinu excellentu, tabacu excellentu, versuri excellenti.*

ESCELLENTIA, s. f., excellentia, calitate sau stare excellenta, superioritate, inaltime, marime; titlu ce se da inaltiloru functionari : *excellentu a sea domnulu ministru, excellentu a tea, excellentu a vãstra.*

* ESCELLERE, *excellui, excellutu* si *excellu*, v., excellere; a se inaltia, a se distinge, a fi superiore : *ellu escele prin virtute, elli excellu prin eruditione, ella escele prin formosetia intre tote celle de una etate cu dens'a.*

* **ESCELSITATE**, s. f., *excelsitas*, inaltime, mărime: *excelsitatea ânimeî, excelsitatea sentimentelor*.

* **ESCELSU**, -a, adj. part., *excelsus*, inaltu: *ânima excelsa, sentimente excelsae, oratoriu excelsu*; subst., *excelsulu*, domnediu; *excelsii, cerescii; gloria in excelsi*.

* **ESCENTRICITATE**, s. f., (fr. *excentricité*), distanti'a centrului unei ellipse de la foculu ei, distanti'a centrului unei rôte de la punctulu in giurulu carui-a se întorce; fig. insolentia.

* **EXCENTRICU**, -a, adj., *excentros*, (fr. *excentrique*), care n'are acellu-asi centru: *discu excentricu, róta excentrica*, fig., care nu se iea dupo norm'a de viétia a celloru mai multi: *capu excentricu, mente excentrica*.

* **ESCEPERE**, *escepui, esceptutu* si *esceptu*, v., *excipere*, a luá d'in, a scóte d'in, a estrage; vedi *esceptare*.

* **ESCEPTARE**, v., *exceptare*, a face una exceptiune, a scóte d'in numerulu celloru alti: *ellu n'a esceptatu pre neci unulu, ci i a punitu pre toti*.

* **ESCEPTATU**, -a, adj., part., *exceptus*, scossu d'in numerulu celloru alti.

* **ESCEPTICIU**, -a, adj., *excepticius*, care face parte d'in celle *escepte*.

* **ESCEPTIONE**, s. f., *exceptio*, actiune si effectu allu actionei de *esceperere*, restrictiune, reserva: *toti perira fora exceptiune; nu e regula fóra exceptiune; ellu iea exceptiunea dereptu regula*.

* **ESCEPTIONALE**, adj., (fr. *exceptionnel*), care face exceptiune, raru: *casu exceptionale, prodigalitate exceptionale*.

* **ESCEPTIVU**, -a, adj. modale, *excepticius*, prin care se *escepe*: *modu esceptivu*.

* **ESCEPTORIU**, -tória, adj. s., *exceptor*, care *escepe*; secretariu.

* **ESCEPTU**, -a, adj. part., *exceptus*, luatu d'in, scossu d'in, estrassu, substrassu, reservatu.

* **ESCERNERE**, *escernui, escernutu*, si *escereu*, v., *excernere*, a allege prin *cernere*; a *escerne*; a desertá *escrementele*.

* **ESCERPEPE**, *escerpui, escerputu* si *escerptu*, v., *excerpere*, a estrage, a allege si a separá.

* **ESCERPTIONE**, s. f., *excerptio*, actiune de *escerpere*.

* **ESCERPTORIU**, -tória, adj. s., *excerpens*, care *escerpe*, care face *escerpte*.

* **ESCERPTU**, -a, adj. part., *excerpitus*, estrassu, subst., *escerptu*, pl. *escerpte*, *excerptum*, extractu.

* **ESCESSIVU**, -a, adj. modale, *excedens*, prin care se *escede*; care face *escesse*, applecatu la *escesse*.

* **ESCESSU**, pl.-e, *excessus*, trecere presté, trecere preste regulele benecovientiei, digressiune, deviatiune; *essire* d'in cetate, *essire* d'in viétia.

* **ESCETRA**, s. f., *escetra*, *vipera*, *hydra*, *hydr'a* de *Lern'a*.

* **ESCHARA** sau *escara*, s. f., *eschara* (*ἐσχάρα*), crusta négra care se formedia pe pelle sau pre carne prin acrimia umoriloru sau prin applicatiunea veri-unui causticu;— unu zoophytu flessibile.

* **ESCHAROTICU** sau *escaroticu*, -a, adj., *escharoticus* (*ἐσχάρωτικός*), care produce una *eschara*.

* **ESCI**, indic. pres. pers. II sing. de la verbulu *fire*, es, inf. *esse*; vedi *esti*.

†† **ESCIDERE**, v., *excidere*, 1. a cadé d'in; 2. a taliá din, a destruge. Radecin'a derivatelorü *escidiu, escisu, escisiune, escisoriu*.

* **ESCIDIU**, pl.-ie, *excidium*, cadere; *excidium*, destructiune, ruina.

†† **ESCIBERE**, v., *exquirere*, a cercetá cu deligentia, a întrebá, a se informá. Radecin'a derivatelorü: *escisitu, escisiune, escisitoriu*.

* **ESCISIONE**, s. f., *excisio*, taliatura; destructiune, ruina.

* **ESCISITIONE**, s. f., *excisio*, cercetare, investigatiune.

* **ESCISITORIU**, -tória, adj. s., *excisitor*, care cercetédia cu deligentia.

* **ESCISITU**, -a, adj. part., *excisitus*, cercetatu cu deligentia, cautatu, allessu, distinctu.

* **ESCISORIU**, -sória, adj. s., *excisor*, *excisorius*, care talia, taliatoriu.

* **ESCISU**, -a, adj. part., *excisus*, taliatu d'in, despartitu de unu totu prin taliatura; destrussu, rui.

* **ESCITABILE**, adj., *excitabilis*, care se póte *escitá*, care se póte descetá.

* **ESCITARE**, v., *excitare*, a descetá; a attitiá : *a escitá pre ómeni d'in somnu, a escitá pre juni la studiu; a escitá focolu; fig., a escitá passionile, a escitá risulu.*

* **ESCITATIONE**, s. f., *excitatio*, actione de *escitare*, de descetare.

* **ESCITATIVU**, -a, adj. verbale, *excitans*, prin care se *escita* : *remedie escitative.*

* **ESCITATORIU**, -tória, adj. s., *excitator*, care *escita*, care descetá.

* **ESCLAMATIONE**, s. f., *exclamatio*, actione si effectu allu actionei de *esclamare*, de strigare; figura retorica.

* **ESCITATU**, -a, adj. part., *excitatus*, descetatu, ánimatu, stimulatú. attitiatu.

* **ESCITU**, -a, adj. part., *excitus*, descetú, descetatu, ágitatu.

* 1 **ESCLAMARE**, v., *exclamare*, a strigá, a redicá tare vocea : *dupo ce narrá casulu, esclamá dicundu : ce tempuri amu adjunsu!*

* **ESCLAMARE**, s. verbale, *exclamatio*, in t. s. verbului; vedi *esclamazione.*

* **ESCLAMATIVU**, -a, adj. modale, *exclamans*, prin care se *esclama* : *modu esclamativu.*

* **ESCLAMATORIU**, -tória, adj. s., (*exclamator*), care *esclama*.

* **ESCLAMATU**, -a, adj. part., *exclamatus*, strigatu, chiamatu prin strigare.

ESCLOPARE, v., *claudicare*, vedi *schiopare*, in derivatele selle.

ESCLOPETARE, v., *aliquantulum claudicare*, vedi *schiofetare* cu derivatele selle.

ESCLOPU, -a, adj., *claudus*, vedi *schiofu.*

* 1 **ESCLUDERE**, *excludi* si *exclusei*, *exclusu*, v., *excludere*, 1. a nu lassá se intre; 2. a scóte afora, a respinge, a departá : *nu escludemu pre nemine neci d'in cas'a neci de la més'a nóstra; toti cei neinvitati fura esclusi.*

* 2 **ESCLUDERE**, s. verbale, *exclusio*, in t. s. verbului; vedi *esclusione.*

* **ESCLUSIONE**, s. f., *exclusio*, actione de *excludere*; *esceptione*; *neadmissione.*

* **ESCLUSIVE**, adj., in modu *exclusivu*, prin care se *exclode* altii.

* **ESCLUSIVU**, -a, adj. modale, *exclusorius*, prin care se *excludu* celli altii.

* **ESCLUSORIU**, -sória, adj. s., *excluser*, *excluserius*, care *exclode*, care *inchide* usi'a si nu *lassa* se intre, care *da afora* si *inchide* usi'a ca se nu *mai póta* intra.

* **ESCLUSU**, -a, adj. part., *exclusus*, care a *postu* datu afora, carui-a s'a *inchisu* usi'a ca se nu *mai póta* intrá : *ellu a postu esclusu d'in numerulu creditiosiloru.*

* **ESCOCERE**, *escossi* si *escopsi*, *escoctu* si *escoptu*, v., *excoquere*, a *cóce* metalle asi'a ca se se *topesca*.

* **ESCOCTIONE**, s. f., *excoctio*, actione si effectu allu actionei de *escocere*.

* **ESCOCTIONE**, s. f., *excoctio*, actione si effectu allu actionei de *escocere*.

* **ESCOCTU**, -a, adj. part., *excoctus*, *coctu*, *teptu* : *auru, argentu, cupru escoctu.*

* 1 **ESCOGITARE**, v., *excogitare*, a *cogitá* seriosu, a *cogitá* maturu; a *aflá* cu *adjutoriulu* *reflessionei*, a *imaginá*, a *inventá* : *ellu a escogitatu una stratagema fórté ingeniosa.*

* 2 **ESCOGITARE**, s. verbale, *excogitatio*, in t. s. verbului; vedi *escogitatione.*

* **ESCOGITATIONE**, s. f., *excogitatio*, actione de *escogitare*, de *imaginare*, de *inventare*.

* **ESCOGITATORIU**, -tória, adj. s., *excogitator*, care *escogita*, care *imagina*, care *inventa*.

* 1 **ESCOGITATU**, -a, adj. part., *excogitatus*, *afiatu* prin *cogitare*, *imaginatu*, *invetiatu*.

* 2 **ESCOGITATU**, s. m., *excogitatus*, -u, *actulu* de *escogitare*; *lucrulu* *escogitatu*.

ESCOLLARE, v., *excitare*, *suscitare*, *extollere*, *erigere*, vedi *scollare* cu derivatele selle.

ESCOMMOTU, s. m., *streptus*, vedi *scommotu* si *sgomotu* cu derivatele selle.

* 1 **ESCOMMUNICARE**, v., *excommunicare*, a *dá* afora d'in *commune*, a *scóte* d'in *communitate*, a *respinge* d'in

societate, a exclude: a *escommunicá pre cineva d'in ecclesia.*

* 2 **ESCOMMUNICARE**, s. verbale, *excommunicatio*, in t. s. verbului, vedi *excommunicatione.*

* **ESCOMMUNICATIONE**, s. f., *excommunicatio*, actione si effectu allu actionei de *escommunicare*, esclusioni d'in societate.

* **ESCOMMUNICATORIU**, -*tória*, adj. s., *excommunicans*, care *escommunica.*

* **ESCOMMUNICATU**, -*a*, adj. part., *excommunicatus*, *scossu*, datu afora, esclusu d'in una societate: *escommunicatu d'in ecclesia*; subst., *unu escommunicatu.*

* **ESCOMPUTARE**, v., (fr. *escompter*, it. *scontare*), a scambá una valoare inscrissa in unu documentu inainte de terminu cu óre care perdere; vedi *contras-sele scomputare*, *scomptare* si *scontare.*

* **ESCOMPUTATORIU**, s. m., (fr. *escompteur*), care *escomputa.*

* **ESCOMPUTU**, s. m., (fr. *éscompte*, it. *sconto*), perdere la care se suppone celle ce scamba unu documentu de valoare inainte de terminulu fissatu; vedi *contras-sele: scomputu, scomptu, scontu.*

* **ESCORDE**, adj., *excoors*, fóra mente, care si a perdutu mentea, nebonu.

* **ESCORIARE**, v., *excooriare* (d'in *ex=es* si *corium=coriu*), a despoliá de pelle, a luá pellea.

* **ESCORIATU**, -*a*, adj. part., *exco-riatus*, despoliatu de pelle

ESCORMARE, v., *rimari*, vedi *scormare* cu derivatale selle.

ESCORMENIRE, v., *rimari*, vedi *scormenire* cu derivatale selle.

ESCORNIRE, v., *excoegitare*, *lavenire*, *flugere*, vedi *scornire* cu derivatale selle.

* **ESCORTA**, s. f., (fr. *escorte*), *praesidium*, *comitatus*, *satellitum manus*, ceta armata care *insociesce*, *comitatu: mare escorta, mica escorta, fora escorta.*

* **ESCORTARE**, v., (fr. *escorter*), *stipare*, *comitari*, *prosequi*, *tutari*, a *insoci* spre a protege, a *insoci* in semnu de onóre, a *comita.*

* **ESCORTATU**, -*a*, adj. part., (fr. *escorté*), *stipatus*, *septus*, *vallatus*, *insocitu*, *comitatu.*

ESCOSSU, -*a*, adj. part., (*exensus*), *expulsus*, vedi *scossu.*

ESCOSU, -*a*, adj., *spongiosus*, de natur'a *escei.*

ESCOTERE, v., (*exentere*), *expellere*, vedi *scótere.*

* **ESCREMENTU**, pl.-*e*, *excrementum*, *descarcatura* de *stomachu*, *lapedatura*, *stercu.*

ESCREMERE, *escramai*, *escremutu*, v., *exprimere*, *mitonde difficultatem exprimendi exprimere*, vedi *scremere.*

* **ESCRESCENTE**, adj. part. pres., *exerescens*, ce *crece* inafora d'in *organismulu normale.*

* **ESCRESCENTIA**, s. f., *stare* sau *calitate* de *escrecente*, *actione* de *escre-scere.*

* **ESCRESCERE**, *escrescui*, *escrescutu* si *escretu*, v., *exerescere*, a *crece* inafora, a *crece* tare, a se *desvoltá fórté.*

* **ESCRETU**, -*a*, adj. part., *excretus*, 1. *escrescutu*, *crecutu* tare, *desvoltatu fórté*; 2. *escernutu*, *trecutu* prin *ciuru* sau prin *séta*, *allessu*, *separatu.*

* **ESCRUCIABILE**, adj., *excruciabilis*, care *merita* a fi *escruciatu.*

* **ESCRUCIARE**, v., *excruciare*, a *tor-turá*, a *tormentá*, a *causá* una *dorere* *viua.*

* **ESCRUCIATIONE**, s. f., *excruciatio*, *actione* de *escruciare*, *tormentu*, *tor-tura*, *martyriu.*

* 1 **ESCRUCIATU**, -*a*, adj. part., *excruciatus*, *tormentatu*, *torturatu.*

* 2 **ESCRUCIATU**, s. m., *excruciatus*, *aculu* de *escruciare*, *tormentu*, *tor-tura.*

† 1 **ESCU**, *terminatione adiectiva* cu *insemnarea* de *propriu substantivului de la care se deriva*, precumu: *domnescu, dracescu, popescu, canescu, pictorescu, soldatescu, arabescu, turcescu, grecescu, romanescu, etc.*

2 **ESCU**, v., *sum = su*, I pers. sing. de la *verbulu fire=esse*, *usitata* la *Macedoromani*; *compara* si *lat. escit=erit = va fi, etc.*

* **ESCUBARE**, v., *excubare*, a *per-veghia*, a *stá* *veghia*, a *veghia.*

* **ESCUBATIONE**, s. f., *excubatio*, *actione* de *escubare*, de *veghiare.*

* **ESCUBIA**, pl., *escubie*, *excubie,*

veghia, mai allessu veggia de nótea : *gruî au escubie in tempurile nocturne.*

* ESCUBITORIU, -*tória*, adj. s., excubitor, care escuba, care veghiédia.

* ESCUBITU, s. m., excubitus, -u, actulu de *escubare*, escubatione.

* ESCUDERE, *escusi* si *escusei*, *escusum*, v., excudere, a scóte batendu, a bate, a fabricá, a scaperá : a *escude focu*, a *escude scantelia d'in pétra*, a *escude metalle*.

* ESCURRERE, v., excurrere, a curre afora, a essi; scurtatu : a *scurre* si *scurge* refl., a *se scurre*, si a *se scurge*, fluere, defluere, vedi *scurrere*, *scurgere*.

* ESCURSA, s. f., excursio, *escursione*, *escursatione*.

* ESCURSARE, v., excursare, a excurrere a dese ori, a essi de multe ori.

* ESCURSIONE, s. f., excursio, actiune de *escursare*, *escursione*.

* ESCURSATORIU, -*tória*, adj. s., excursator, care *escursa*, care face *escursationi*.

* 1 ESCURSATU, -a, adj. s., excursatus, care a *escursu* a dese ori.

* 2 ESCURSATU, s. m., excursatus, actulu de *escursare*, *escursatione*.

* ESCURSIONE, s. f., excursio, actiune de *escurrere*, *escursa*, irruptione, invasiune : *escursionea procede d'in unu punctu occupatu si face una invasiune sau una irruptione in locuri straine.*

* ESCURSIVU, -a, adj., excurrans, prin care se *escurre* : *modu excursivu*, *attacu excursivu*, *passu excursivu*.

* ESCURSORIU, -*sória*, adj. s., excursor, care *escurre*.

* 1 ESCURSU, -a, adj. part., excursus, percursu : *spatiu excursu*, *spatiu percursu*; scurtatu : *scursu*, essitu prin *curgere*.

* 2 ESCURSU, s. m., excursus, -u, actulu de *escurrere*, *escursione*; digresione.

ESCURTARE, v., abbreviare, vedi *scurtare*.

ESCURTATU, -a, adj. part., abbreviatus, vedi *scurtatu*.

ESCURTATU, -a, adj., curtus, brevis, vedi *scurtu*.

* ESCUSA, scurtatu *scusa*, s. f., ex-

cusatio, actiune de *excusare*; vedi *excusatione*.

* ESCUSABILE, adj., excusabilis, care se póte *excusá*, de *excusatu*.

* ESCUSARE, scurtatu *scusare*, v., excusare, a desculpá, a justificá a apperá, a refutá *accusationea*; contr. a *accusá* : a *excusá pre cineva de ceva*, a *excusá persón'a*, a *excusá fapt'a*; refl., a *se excusá*, a se apperá, a se purgá de *accusatione*.

* ESCUSATIONE, s. f., excusatio, actiune si effectu allu actiunei de *excusare*, *excusa*, motivu de *excusa*, pretestu.

* ESCUSATIVU, -a, adj., excusans, prin care se *excusa* : *rationi excusative*, *allegationi excusative*.

* ESCUSATORIU, -*tória*, adj. s., excusator, care *excusa*, care desculpa, care appera.

* ESCUSATU, scurtatu *scusatu*, -a, adj. part. excusatus, desculpatu, apperatu.

* ESCUSSIONE, s. f., excussio, actiune de *escutere*, de *batero*, de *scuturare*, *scuturatura*; vedi *escutere*.

* ESCUSSORIU, -*sória*, adj. s., excussor, care *escute*, care *bate*, care *scutura*.

* ESCUSSU, -a, adj. part. excussus, agítatu; vedi *escutere*.

* ESCUSU, -a, adj. part., excusus, *batusu*, vedi *escudere*.

* ESCUTERE, *escussi* si *excussei*, *excussu*, v. *escutere* (d'in ex si *quatero*), a *bate*, a dá *diosu* prin *batero*, a scóte afora; a agítá, a *scuturá*, a *essaminá*. Vedi *scótere*, si *scuturare*.

ESCUTURARE, v. *excutere*, *agitare*, vedi *scuturare*.

ESCUTURATU, adj. part., excussus, vedi *scuturatu*.

ESFASCIARE, v. *lacerare*, vedi *sfasciare* cu *derivatele selle*.

ESFERMARE, v., *frangere*, *terere*, *conterere*, vedi *sfermare* cu *derivatele selle*.

ESGARIARE, v., *ungulibus lacerare*, vedi *sgariare* cu *derivatele selle*.

ESGOMMOTU, s. m., strepitus, vedi *scommotu* si *sgommotu*.

* ESITANTE, adj. part. pres., *hesitans*, care *esita*, care *sta* si nu se póte *determiná*.

* **ESITANTIA** s. f., hæsitantia, stare de *esitante*, incertitudine.

* **ESITARE**, v., hæsitare, a stá plantatu, a nu scí ce se pote determiná, a bilanciá in momentulu de a se resolbe.

* **ESITATIONE**, s. f., hæsitatio, ac-tione de *esitare*, incertitudine.

* **ESITATORIU**, -tória, adj. s., hæsita-tor, care *esita*, care sta nedeterminatu.

* **ESLEGE**, adj., exlex, care nu e sup-pusu legei, care nu connósce frênu, li-centiosu.

* **ESMULGERE**, v., evellere, vedi *smulgere*.

* **ESMULSU**, -a, adj. part., evulsus, vedi *smulsu*.

* **ESOPHAGU** sau *esofagu*, s. m., (οισοφάγος, it. *esofago*), inghitiulu, inghi-titóra, canale care incepe cu gur'a si duce la stomachu.

* **ESOTERICU**, -a, adj. s., (ἐσωτερικός), interiore : *esoterici se numiau scolarii lui Pythagora, cari erau admissi a ascultá invetiatur'a lui cea secreta, in opposi-tione cu exotericii cari nu se buccurau de acea facultate*.

* **ESOTERISMU**, s. m., (fr. *ésotérisme*), complessulu unei doctrine secrete, comunicate numai celloru initiati.

ESPAIMA, s. f., terror, pavor, vedi *spaima*.

ESPAIMENTARE, v., exterrere, vedi *spaimentare*, cu derivatele selle.

* **ESPANDERE**, *expansi*, si *expansci*, *expansu*, v., expandere, a intende, a es-tende, a espune la aeru, a deschide. De aci compusulu nostru *respondere* sau *respondire*.

* **EXPANSIBILE**, adj., (fr. *expansible*), care se póte *expande*, care se póte estende, care se póte dilatá : *aerulu e unu corpu expansibile*.

* **EXPANSIBILITATE**, s. f., (fr. *expansibilité*), calitate de *expansibile*, dis-positione a se *expande*, tendentia de a occupá unu spatiu mai mare : *expansi-bilitatea corpuriloru aeriforme*.

* **EXPANSIONE**, s. f., expansio, ac-tione de a se *expande* sau de a se dilatá; fig., propensione de a comunicá senti-mentele selle : *junii au multa expansione*.

* **EXPANSITATE**, s. f., stare de es-

pansu : expansitatea aerului atmosferic la caldur'a de 30 grade.

* **EXPANSIVU**, -a, adj., (fr. *expansif*), care are proprietatea de a se *expande*, in sensu propriu si figuratu : *odorile cor-puriloru aromatiche sunt forte expansive, ellu are una ánima expansiva*.

* **EXPANSU**, -a, adj. part., *expansus*, estensu, intensu; vedi *expandere*.

ESPANTICARE, v., exentesare, vedi *spanticare* si *spintecare* cu derivatele selle.

ESPARIARE, v., expavefacere, vedi *spariatu*.

ESPARIATU, -a, adj. part., *expave-factus*, vedi *spariatu*.

ESPATRIARE, v., rejicere civitate, a scóte sau dá afora d'in patria, a des-terrá, a essiliá; refl., a se *espatriá*, pa-triá cedere, solum vertere, a essí d'in patria, a merge in essiliu, a se essiliá.

ESPATRIATU, -a, adj. part., *exsul*, extorris, scossu d'in patria, essitu d'in patria, essiliatu, desterratu.

* **ESPAUSARE**, v., expansare, a pau-sá, a face una pausa spre a si restaurá poterea.

* **ESPAUSATU**, -a, adj. part., *expansatus*, pansatu, restauratu.

ESPECTANTE, adj. s., *expectans*, care astépta, mai allessu care astépta implenirea unui lucru promissu la care ellu are dreptu.

ESPECTANTIA, s. f., stare de espec-tante, expectatione, expectativa.

ESPECTARE, v., expectare, a a-steptá; vedi *asteptare*.

ESPECTIONE, s. f., *expectatio*, asteptatione; vedi *asteptatione*.

ESPECTATIVA, s. f., (fr. *expectative*), expectatione fundata pre una promissione.

ESPECTATIVU, -a, adj., (fr. *expectatif*), care da dreptulu de a asteptá, care autorisa a sperá.

ESPECTATORIU, -tória, adj. s., ex-spectator, asteptatoriu; vedi *astepta-toriu*.

ESPECTATU, -a, *expectatus*, asteptatu; vedi *asteptatu*.

ESPECTORARE, v., expectorare, a scóte d'in pecteu, a departá d'in ánima, a si spune dorerea, a si spune pesulu.

ESPECTORATIONE, s. f., (*expectoratio*), acțiune de *expectorare*; acțiune de a espulsa d'in pectum materiale cari s'au acumulat acolo, term. de med.

ESPECTORATU, -a, adj. part., *expectoratus*, scosșu d'in pectum, datu afora d'in pectum: *materie expectorate*, term. de medicina.

* **ESPEDIENTE**, adj., (*expediens*, it. *espeditente*, fr. *expédient*), folositoriu; subst., mediu de a se descurca d'in una dificultate, calle de a esși la lumina.

* **ESPEDIRE**, -*escu*, v., *expedire*, a terminá, a essecutá, a transmite: *a espedi una lucrare importanta*, *a espedi una epistola*, *una telegramma*, *a espedi cursori in tóte partile*.

* **ESPEDITETIA**, s. f., (it. *speditetza*), celeritate, rapedițiune: *espeditetia de mâna*.

* **ESPEDITIONALE**, adj., *expeditio-nalis*, relativu la *expeditiōne*, de *expeditiōne*.

* **ESPEDITIONARIU**, -a, adj., (fr. *expéditionnaire*), care face una *expeditiōne*, care e insarcinatu cu *expeditiōne*, care iea parte la *expeditiōne*: *corpu expeditiōnariu*, *armata expeditiōnaria*.

* **ESPEDITIONE**, s. f., *expeditiō*, acțiune de *espediti*, sau prin care se *espedesce*: *promta expeditiōne*; apoi celeritate de essecutiōne: *de multe ori de la expeditiōne in affaceri depende successulu*; operatiōne militaria cu unu scopu determinatu: *expeditiōne militaria*, *expeditiōne gloriōsa*; *a face una expeditiōne in Africa*; *expeditiōne navale sau maritima*; *expeditiōne gigantică*.

* **ESPEDITIVU**, -a, adj., (fr. *expéditif*, it. *speditivo*), care face iute, *espedesce* numai de câtu: *omu expeditivu in affaceri*, *scriptoriu expeditivu*, *rapportatoriu expeditivu*.

* **ESPEDITORIU**, -*tória*, adj. s., (fr. *expéditeur*), care *espedesce*, in specie care transmite merci d'in una cetate departata la negociatori cu cari sta inrelatiōni commerciali.

* **ESPEDITU**, -a, adj. part., *expeditus*, contr. *impeditu* sau *impedicatu*, pornitu, pusu pre calle, terminatu, liberu, facile: *multe ne impedicara cari nici acumu nu*

suntu expediti, multa impediērent, quō ne nunc quidem expedita sunt. Cic. *Calle expedita*, voce *expedita*.

* **ESPEDITURA**, s. f., (*expeditura*), parte a cancellariei care e insarcinata cu *expeditiōne* = *transmittere actoloru scrisse*.

ESPELLARE, v., (comp. d'in *ex*, *per*, *lavare*), *lavare*, vedi *spellare* cu tóte derivatele selle.

* **ESPELLERE**, *espulsi* si *espulsei*, *espulsi*, v., *expellere*, a dá afora, a respinge, a scóte, a esșiliá: *a espelle pre inimici d'in tērra*; *a espelle pre cineva d'in cetate*, *d'in patria*; *a espelle vitiele d'in suffletu*.

* **ESPENDERE**, *espensi* si *espensei*, *espensu*, v., *expendere*, a dá banni d'in mâna, a spende pre lucruri necessarie sau nenecesarie: *a spende avereă sea fora computu*, *a spende numai pentru celle strictu necessarie*; vedi *spendere*.

ESPENDULARE, v., 1. intr. *pendere*, *dependere*, a artaná sau atarná, a stá accatiatu; 2. trans. *suspendere*, a accatiá; vedi *spendulare* cu tóte derivatele selle.

ESPENSA, s. f., *expensa*, vedi *spesa*, pl. *spese*.

ESPENSARE, v., *expensare*, vedi *spensare* si *spesare* cu derivatele selle.

* **ESPENSIONE**, s. f., *expensio*, acțiune si effectu allu acțiōnei de *spendere*; vedi *spensione*.

* **ESPENSIVU**, -a, adj., *expedens*, applicatu la *spendere* sau *spendere*.

* 1 **ESPENSU**, -a, adj. part., *expensus*, vedi *spensu*.

* 2 **ESPENSU**, pl. -e, *expensum*, actulu de *spendere*, summa de banni *spensa*; vedi *spesa*.

* **ESPERIENTE**, adj. part. pres., *experiens*, care face *esperientia*, care încerca, care suffere cu coragiu.

* **ESPERIENTIA**, s. f., *experientia*, acțiune de *esperire*, încercare, proba, tentativa; practica, conoscentia castigata prin încercare, desteritate castigata prin practica; in filos. totu coprensulu conoscentieloru nóstre castigate prin sensuri: *viēti'a e scurta*, *esperienti'a e lunga*; *omu cu esperientia*, *omu fōra esperientia*; *connoscentia nōstra reale se intende pēno*

acollo pēno unde se intende esperienti'a; d'incollo de marginile esperientiei e unu câmpu desertu pentru conoscenti'a nostra; esperienti'a de tôte dillele.

* **ESPERIMENTALE**, adj., (it. *esperimentale*, fr. *expérimental*), relativu la *esperientia*, sau la *esperimentu*, cu care se potu face experimente: *physic'a esperimentale*, *chymic'a esperimentale*, *scientiele esperimentali*.

* **ESPERIMENTARE**, v., (it. *esperimentare*, fr. *expérimenter*), a face *esperimente*, a invetiá d'in *esperientia*.

* **ESPERIMENTATU**, -a, adj. part., *experimentatus*, certatu prin *esperientia*, probatu prin *esperimente*.

* **ESPERIMENTU**, pl.-e, *experimentum*, proba, tentativa, incercare facuta cu scopu ca se produca unu fenomenu: *esperimente se facu in physica, in chymica, in medicina, in agricultura; esperimentele confirma sau restorna parere nōstre asupr'a naturei; esperimentele ne descoperu legile naturei*.

* **ESPERIRE**, -escu, v., *experiri*, a incercá, a face una incercare, a face una proba, a face una *esperientia*, a castigá una *conoscentia* prin *esperientia*, a suferi: *a esperi poterea veninului, amu esperitu cu neplacere co me astám insellatu...*

* **ESPERTE**, adj., *expers*, fóra parte, privatu, lipsitu, despoliatu: *fientia esperte de ratione*.

* **ESPERTU**, -a, adj. part., *expertus*, care a facutu *esperientia*, care are *esperientia*, *conoscutoriu* d'in *esperientia*, practiatu in óre-care arte; subst., *espertu*, *conoscutoriu* speciale: *a consultá pre esperti; espertii s'au pronuntiatu; espertu su judecatorii cei mai competenti in sfer'a loru*.

* **ESPETIBILE**, adj., *expetibilis*, de doritu.

* **ESPETIRE**, -escu, v., *expetere*, a dorí tare, a reclamá, a revendicá, a ámblá dupo ceva, a cautá ceva: *espetimu mórtea pentru viéti'a cetatianiloru*. Vedi radechin'a *petire*.

* **ESPETITIONE**, s. f., *expetitio*, actione si effectu allu actionei de *espetire*, *dorentia viua*, *desideriu*, *votu*.

* **ESPETITORIU**, -tória, adj. s., *expetitor*, care *espetesce*, care *doresce*, *doritoriu*.

* **ESPETITU**, -a, adj. part., *expetitus*, *doritu*, *cerutu*, *reclamatu*, *revendicatu*, *cautatu*.

* **1 ESPIARE**, v., *expiare*, a spellá prin *sacrificie*, a purificá, a curetiá, mai *allessu* in sensu morale si religiosu: *a espiá peccatele, a espiá errorile, a espiá criminile*.

* **2 ESPIARE**, s. verbale, *expiatio*, in t. s. verbului, vedi *espiatione*.

* **ESPIATIONE**, s. f., *expiatio*, actione si effectu allu actionei de *espiare*: *espiationea peccatororu, dille de espiatione*.

* **ESPIATORIU**, -tória, adj. s., *expiator*, *expiatorius*, care *espia*, care *purifica*: *sacrificie espiatórie, suppliciu espiatoriu*.

* **ESPIATRICE**, s. f., *expiatrix*, *fémína*, *sacerdotéssa* care *espia*.

* **1 ESPIATU**, -a, adj. part., *expiatus*, *spellatu*, *curetiatu*, *purificatu*.

* **2 ESPIATU**, s. m., *expiatus*, -u, *actulu* de *espiare*, *espiatione*: *peccate de espiatu; arc inco multu de a suferi pēno la espiatulu totoru peccatororu*.

* **ESPIONARE**, v., (fr. *espionner*), vedi *spionare* cu derivatele selle.

* **ESPIONARIA**, s. f., (it. *spioneria*, *espionage*), vedi *spionaria*.

* **ESPIONATU**, s. m., (fr. *espionnage*), vedi *spionatu*.

* **ESPIONE**, s. f., (fr. *espion*, it. *spione* si *spia*), vedi *spione* si *spionu*.

* **1 ESPIRARE**, v., *expirare*, a si dá *suffletulu*, a incetá de a mai *spirá*: *ellu a espiratu in braciele nōstre; l'amu aflatu espirandu; cu Catone espirà republic'a romana; libertatea espirasse inaintea republicei; fig., a incetá, a se terminá: lun'a espira, terminulu de defacere a daraveriloru nostre a espiratu*.

* **2 ESPIRARE**, s. verbale, *expiratio*, in t. s. verbului, vedi *espiratione*.

* **ESPIRATIONE**, s. f., *expiratio*, actione de *espirare*: *peno la espiationea suffletului*.

* **ESPIRATORIU**, -tóriu, adj. s., *expirans*, care *espira*, care si dá *suffletulu*.

* 1 **ESPIRATU**, -a, adj. part., *expiratus*, datu prin suflare, mortu; terminatu.

* 2 **ESPIRATU**, s. m. sup., *expiratum*, -u, actulu de *expirare*: *l'am tinutu in bracie peno la respiratulu suflatulu*.

* **ESPLANABILE**, adj., *explanabilis*, inteligibile, luminatu, claru.

* **ESPLANARE**, v., *explanare*, a desvoltá, a esplicá, a espune, a interpretá, a face se se intelléga, a luminá, a reversá lumina preste unu lucru.

* **ESPLANATIONE**, s. f., *explanatio*, actione si effectu allu actionei de *explanare*, explicazione, desvoltatione, interpretatione; hypotipose, fig. de retorica.

* **ESPLANATIVU**, -a, adj. modale, prin care se *explana*, explicativu.

* **ESPLANATORIU**, -tória, adj. s., *explanator*, *explanatorius*, care *explana*, explicatoriu, interprete, comentatoriu.

* **ESPLANATU**, -a, adj. part., *explanatus*, luminatu, claru, distinctu, inteligibile.

* **ESPLEMENTU**, pl.-e, *explementum*, implutura.

* **ESPLERE**, *explui*, *explutu* si *expletu*, v., *explere*, a implé de totu, a depleni, a completá, a satisfacé, a terminá, a essecutá: *a esplé fossatele, a esplé legionile, a esplé numerulu militariloru; dieu esplú mundulu cu tóte bonurile*—*deus explevit mundam omnibus bonis*. Cic.

* **ESPLETIONE**, s. f., *expletio*, actione si effectu allu actionei de *explere*, de depleni; satisfacione.

* **ESPLETIVU**, -a, adj., *expletivus*, prin care se deplenesce; redundante, term. de gramm.

* **ESPLETU**, -a, adj. part., *expletus*, implutu, completu, deplenu, perfectu.

* **ESPLICABILE**, adj., *explicabilis*, care se póte *esplicá*: *frase explicabile; fapte explicabili*.

* 1 **ESPLICARE** sau *esplecare*, v., *explicare*, a despicá, a desfasciorá, a desvoltá, a descercá, a luminá, a interpretá: *a esplicá unu versu; a esplicá vorbele cuiva; noi esplicámu odele lui Oratiu; voi esplicati tragediele lui Sofocle; elli esplica pre Pindaru; ellu es-*

plica testulu legii; tu esplici grammatíc'a limbei române; eu esplicu termenii cei dificili de intellesu; refl., a se esplicá, a si espune ideele selle.

* 2 **ESPLICARE** sau *esplecare*, s. verbale, explicatio, in t. s. verbului; vedi *explicazione*.

* **ESPLICATIONE**, s. f., *explicatio*, actione si effectu allu actionei de *explicare*, desvoltatione, luminatione, interpretatione: *explicazione clara; explicazione naturale, explicazione allegorica; am cerutu de la densulu una explicazione asupr'a ordiniloru ce a datu*.

* **ESPLICATIVU**, -a, adj., (fr. *explicatif*), prin care se *esplica*: *vorbe explicative, termini explicativi, note explicative*.

* **ESPLICATORIU**, -tória, adj. s., *explicator*, *explicatorius*, care *esplica*.

* **ESPLICATRICE**, s. f., *explicatrix*, fémina care *esplica*.

* 1 **ESPLICATU**, -a, adj. part., *explicatus*, despicatu, desfascioratu, desvoltatu, descercatu, luminatu, interpretatu.

* 2 **ESPLICATU**, s. m. sup., *explicatus*, -u, actu de *explicare*: *vorbe de explicatu, locuri de explicatu, nu ne amu luminatu d'in explicatulu seu*.

* **ESPLODERE**, *explosi* si *explosi*, *explosu*, v., *explodere*, a face una *explosione*. Vedi *explosione* si *explosu*.

* 1 **ESPLORARE**, v., *explorare*, a observá, a cercetá, a essaminá, a supune la proba, a spioná: *explorámu faptele omeniloru, voi explorati ánimete omeniloru, elli esplora credenti'a suppusiloru, ellu esplora pamentulu terrei in respectulu archeologicu, tu esplori terrenulu d'in punctulu de vedere strategicu; pentru ce me explorati ca pre unu inimicu?*

* 2 **ESPLORARE**, s. verbale, *exploratio*, in t. s. verbului, vedi *explorazione*.

* **ESPLORATIONE**, s. f., *exploratio*, actione si effectu allu actionei de *explorare*, observacione, cercetare, essame, proba, spionaria.

* **ESPLORATORIU**, -tória, adj. s., *explorator*, *exploratorius*, care *explora*, observatoriu, cercetatoriu, essaminatoriu, scrutatoriu, spione.

* **ESPLORATRICE**, s. f., fémîna care *explora*, exploratória; spionatrice.

* **1 ESPLOKATU**, -a, adj. part., *exploratus*, observatu, cercetatu, essaminatu, probatu. spionatu.

* **2 ESPLORATU**, s. m. sup., *exploratum*, -u, actulu de *explorare*: *avemu inco multe locuri de exploratu in térra; nu potemu fi contenti cu exploratulu loru.*

* **ESPLOSIONE**, s. f., *explosio*, aczione de *explodere*, de essire cu violentiá si mare crepitu: *explosionea unui vulcanu, explosionea unui tunu, explosionea unei pusce, explosionea unei caldarie de vapori; fig., explosionea unei passione, explosionea meniei; explosionea murmuriloru, explosionea invectiveloru.*

* **ESPLOSU**, -a, adj. part., *explosus*, essitu sau scossu cu violentia si cu mare strepitu; fig., luatú in risu, desaprobatu, reiectatu, esclusu.

* **ESPOLIARE**, v., *exspoliare*, vedi *spoliare* si *despoliare* cu tote derivatele selle.

* **ESPOLIRE**, -escu, v., *expolire*, a polí, a netedí, a dá lustru, a informose-tiá, a adorná, a perfectioná, a cultivá; a albí; vedi si *spolire*.

* **ESPOLITIONE**, s. f., *expolitto*, aczione de *espolire*, de lustrare, de adornare, de perfectionare.

* **ESPOLITORIU**, -tória. adj. s., *expollens*, care *espolesce*; vedi si *spolitoriu*.

* **ESPOLITU**, -a, adj. part., *expolitus*, politu, neteditu, lustratu, adornatu, perfectionatu, cultivatu.

ESPORIRE, -escu, v. intr., *progredi*, trans., augere, vedi *sporire* cu derivatele selle.

ESPONERE si *espunere*, *espusi* si *espusei*, *espusu*; *esposi* si *esposesi*, *espositu*, *espostu* si *esposu*, v., *exponere*; 1. a pune afora: *a espune mercile din nave d'in cauza tempestatii, barbarii aveau imanitatea de a espune copillii*; 2. a pune in periclu: *ellu espuse pre fratii sei atasacuriloru celloru mui violente; nu voliu se ve espunu pentru mene; nu me potiu espune pentru voi*; 3. a pune ca se se vedea: *acumu se espunu la Vienna tote*

productele de arte si de industria, se espunu si producte naturali; ellu a espusu picturele selle celle admirabili; 4. a esplicá: *ellu espuse ideele selle in versuri; noi ne vomu espune intemplarile cu de ammenutulu; espuneti-ne cursulu acestei cause incurcate*; 5. a narra, a dice: *espune-mi unde ai petrecutu tota nóptea; ellu ne espuse scurtu co a venitu se inchiaue computele; espune-i se siédia a casa; nu espuneti nimenui ce ati auditu d'in gur'a mea; multe mai aveam de espusu, déro tempulu nu me ierta. Vedi spunere cu tote derivatele selle.*

ESPORTARE, v., *exportare*, a duce afora, mai allessu a duce productele naturali si fabricate afora d'in térra, *contr. importare*: *a esportá gránu, a esportá lâna; noi esportámu cea mui mare parte d'in productele naturali alle pamentului nostru; fig., a departá: toti cei compromissi in revolutione fura esportati.*

ESPORTATIONE, s. f., *exportatio*, aczione de *esportare*; *deportatione*, *essiliu*.

ESPORTATIVU, -a, adj. modale, *exportans*, prin care se *esporta*.

ESPORTATORIU, -tória, adj. s., *exportator*, care *esporta* in t. s. verbului.

ESPORTATU, -a, adj. part., *exportatus*, dussu afora; departatu, essiliatu.

ESPORTU, pl.-uri, *exportatio*, actulu de *esportare*, cumu si ce se *esporta*, *importulu si sportulu unei terre, importulu nu sta in ecilibriu cu sportulu.*

ESPOSITICIU sau *esposititiu*, -a, adj., *espositivus*, *espusu*: *copillu espositiv.*

ESPOSITIONE, s. f., *expositio*, aczione de *esponere*, in t. s. verbului: *espositionea merciloru d'in nave, espositionea armatei la atacurile inimicului; espositionea universale organisata la Vienna; ni a facutu una espositione d'italiata care cu tote aceste-a nu ne a luminatu; ellu are una espositione clara; d'in tota espositionea lui am intellessu numai atáru, co ellu insusi a fostu complice in acca aface-re rosinósa; dupo espositionea loru, momentulu eruperei unui bellu n'ar fi departe.*

ESPOSITIVU, -a, adj., exponens, prin care se *espune*, prin care se *esplica*, se enarra : *partea espositiva a discursului seu*.

ESPOSITOBIU, -tória, adj. s., expostor, care *espune*; commentatoriu, interpret.

ESPOSITU, -a, adj. part., *expositus*, in t. s. verbului : *merci espositae, copilli espositi, causa esposita*.

ESPOSTU, -a, adj., *expositus*, secundulu participiu d'in *esponere*, cu acelu-asi sensu.

* **ESPOSTULARE**, v., *expostulare*, a cere cu caldura, a reclama; a se plange.

* **ESPOSTULATIONE**, s. f., *expostulatio*, actiune de *espostulare*, reclamatiune, plansóre.

* **ESPOSTULATU**, -a, adj. part., *expostulatus*, cerutu, reclamatu.

* **ESPREMERE**, *espremui, espremutu* si *espressi* si *espressi*, *espresso*, v., *exprimere*, a stór e, a reproduce, a traduce, a articulá, a pronuntiá, a espone, a enuntiá claru, a declará formale : a *espreme una spongia, ellu espreme dissele loru d'in vorba in vorba; limb'a espreme vorbele; ea nu póte espreme destullu sentimentele selle; nu potiu espreme prin vorbe cátu de tare su emotionatu: aceste vorbe nu espremu indestullu ide'a ce avemu*. Vedi si *spremere*.

* **ESPRESIONE**, s. f., *expressio*, actiune de *espremere*, vorba.

* **ESPRESSIVU**, -a, adj., (fr. *expressif*), care *espreme* bene cea ce volimu a dice : *vorbe espressive, modu espressivu, ochi espressivi*.

* **ESPRESSORIU**, -sória, adj. s., *expressor*, care *espreme*, in t. s. verbului.

* 1 **ESPRESSU**, -a, adj. part., *expressus*, storsu, pronuntyatu bene, enuntyatu, espusu, declaratulu formale : *confessione expressa prin tortura; vorbe, syllabe bene espressae; conditione expressa; sentimente espressae prin vorbe*.

* 2 **ESPRESSU**, s. m., (fr. *express*), nuntius, nuntiu tramissu a nume : *expressulu inco nu s'a intorsu cu respunsulu*.

* **ESPRESIMERE**, v., *exprimere*, vedi *espremere*.

* **ESPROBARE**, v., *exprobrare*, (it *es-*

probare), a nu aprobá, a imputá, a defaimá

* **ESPROBATIONE**, s. f., *exprobratio*, actiune de *esprobare*, imputatiune, defaimare.

* **ESPROBATORIU**, -tória, adj. s., *exprobrator*, care *esproba*, care *imputa*, care *defaima*.

* **ESPROBATU**, -a, adj. part., *exprobratus*, imputatu, defaimatu.

* **ESPROBRARE**, v., *exprobrare*, vedi *esprobare* cu derivatele selle.

* **ESPROMERE**, *esprompsi* si *esprompsi*, *espromptu*, v., *expromere*, a scóte unu lucru d'in unu locu unde a fostu inchisu, a arretá, a manifestá : a *espromere secretele selle, a espromere causele urei selle*.

* 1 **ESPROPRIARE**, v., (fr. *exproprier*), a despoliá de proprietate, contr. *impropriare* : a *espropriá unu debitoriu*, a lu despoliá juridice de proprietatea sea; *ungurii espropriara pre romani de locurile stramosiesci; cei tari au espropriatu pre cei debili; latronii espropria pre cetatiani pacifici; a espropriá pentru utilitate publica*.

* 2 **ESPROPRIARE**, s. verbale, (fr. *expropriation*), in t. s. verbului; vedi *espropriatione*.

* **ESPROPRIATIONE**, s. f., (fr. *expropriation*), actiune de *espropriare*, contr. *impropriatione*, se face *espropriatione pentru utilitate publica; espropriationea e totu de a una fortiatu*.

* **ESPROPRIATORIU**, -tória, adj. s., care *espropria*, care despolia de proprietate.

* **ESPROPRIATU**, -a, adj. part., (fr. *exproprié*), despoliatu de proprietate.

ESPULBERARE, v., (*expulverare*), *pulverare*, a perface in pulbere, a face pulbere, a dispersá pulbera in ventu; vedi *spulberare* cu tóte derivatele.

* **ESPULSARE**, v., *expulsare*, a dá afora, a scóte, a allungá, a essiliá.

* **ESPULSATU**, -a, adj. part., *expulsatus*, datu afora, scossu, allungatu, essiliatu.

* **ESPULSIONE**, s. f., *expulsio*, actiune de *espellere*, de essiliare, essiliu.

* **ESPULSIVU**, -a, adj., *expulsivus*,

prin care se *espelle*, care are putere de a dá afora.

* **ESPULSORIU**, *-sória*, adj. s., expulsor, care *espelle*, care da afora, care allunga.

* **ESPULSU**, *-a*, adj. part., expulsus, datu afora, scossu, allungatu, essiliatu.

* **ESPUMNABLE**, adj., expugnabilis, care se póte luá prin lupta : *locu espumnabile, cetate espumnabile, castitate espumnabile*.

* **ESPUMNARE**, v., expugnare, a luá prin lupta, a luá prin batalia, a luá cu assaltu; a bate, a invince, a supune : *a espumná una cetate, a espumná ánim'a intellectionului, a espumná rigorea judecatoriloru*.

* **ESPUMNATIONE**, s. f., expugnatio, actione de *espumnare*, luare cu assaltu, fortiare.

* **ESPUMNATORIU**, *-tória*, adj. s., expugnator, expugnatorius, care *espumna*, care iea cu assaltu, care fortiédia.

* **ESPUMNATRICE**, s. f., expugnatrix, fémina care *espumna*, care iea cu puterea.

* **ESPUMNATU**, *-a*, adj. part., expugnatus, luat cu assaltu, batutu, invinsu.

* **ESPUNCTIONE**, s. f., expunctio, actione de *espungere*, in t. s. verbului.

* **ESPUNCTORIU**, *-tória*, adj. s., expunctor, care *espunge*, in t. s. verbului.

* **ESPUNCTU**, *-a*, adj. part., expunctus, rasu, stersu d'in lista.

* **ESPUNGERE**, *espunsi* si *espunsi*, *espunsi* si *espunctu*, v., expungere, 1. a rade, a sterge d'in lista; 2. a revedé, a verificá, a controllá unu computu; 3. a terminá, a adjuge la resultatu.

ESPUNERE, v., vedi *esponere*.

ESPURGARE, v., expurgare, a curetiá in sensu propriu si figuratu; a corree; a desculpá, a justificá : *a espurgá stomachulu, a se espurgá de bile, a espurgá una carte de espressioni licentiose, de imagini obscene, de termini grossatici*.

* **ESPURGATIONE**, s. f., expurgatio, actione de *espurgare*, in specie : justificatiune, escusatiune : *espurgationea nu s'a aflatu sufficiente*.

* **ESPURGATORIU**, *-tória*, adj. s.,

expurgans, care *espurga*, care corree, care curetia de ce póte fi stricatiosu.

* **ESPURGATU**, *-a*, adj. part., expurgatus, curetiatu, corressu, desculpatu, escusatu, justificatu.

* **ESSABUNDARE**, v., exabundare, a innotá in abundantiá.

* **ESSACERBARE**, v., exacerbare, a amarí in sensu propr. si fig., a irritá, a revoltá : *mi a essacerbatu ánim'a, aceste vorbe au essacerbatu audiulu ómeniloru*.

ESSACERBATIONE, s. f., exacerbatio, actione de *essacerbare*, irritatiune, amaritiune.

* **ESSACERBATU**, *-a*, adj. part., exacerbatus, amaritu, irritatu, revoltatu.

* **ESSACHORDU**, s. m., hexachordos, (*ἑξάχορδος*), instrumentu cu sésse corde.

* **ESSACTETIA**, s. f., (it. *esattezza*), lucrare *essacta*, punctuale; vedi *essactitate* si *essactitudine*.

* **ESSACTIONE**, s. f., exactio, actione si effectu allu actionei de *essigere*; reclamatiune; espulsiune; terminatiune a unei lucrári.

* **ESSACTITATE**, s. f., exactissima diligentia, lucrare *essacta*, lucrare facta cu mare diligentia.

* **ESSACTITUDINE**, s. f., (fr. *exactitude*), precisiune, justetia, punctualitate, scrupulositate.

* **ESSACTORIU**, *-tória*, adj. s., exactor, care *essige*, care cere, care reclama, care scóte : *essactoriu de contributione*, perceptoriu; *essactoriu de auru si de sange*, care cere auru si sange; *essactoriu de supplicie*, essecutori.

* **ESSACTRICE**, s. f., exactrix, fémina care *essige*.

* **ESSACTU**, *-a*, adj. part., exactus, scossu afora, estrassu, storsu, smulsu; scossu la capitu, deplenu; precisu, punctuale, scrupulosu.

* **ESSAGGERARE**, v., exaggerare, a accumulá, a implé, a implé preste mesura, a amplificá, a marí, a marí fórté.

* **ESSAGGERATIONE**, s. f., exaggeratio, actione de *essaggerare*, elevatiune, amplificatiune, amplificatiune preste mesura.

* **ESSAGGERATORIU**, -*tória*, adj. s., exaggerator, care *essaggera*, amplificatoriu.

* **ESSAGGERATU**, -*a*, adj. part., exaggeratus, accumulatu, amplificatu preste mesura : *laude essaggerate, covente essaggerate, la densulu tote su essaggerate, virtuti si vitie essaggerate.*

* **ESSAGIARE**, v., (it. saggiare, fr. *essayer*), a probá aurulu si argentulu, apoi a probá in genere, a suppone la probá, a cercá, a incercá; vedi *essagiu*.

* **ESSAGITARE**, v., exagitare, a agítá de tóte pàrtile, a tormentá; a scuturá, a desbáte : *a essagítá una cestione delicata.*

* **ESSAGITATIONE**, s. f., exagitatio, actione de *essagitare*, agitatione violenta.

* **ESSAGITATORIU**, -*tória*, adj. s., exagitator, care *essagita* cu violentia, care combáte.

* **ESSAGITATU**, -*a*, adj. part., exagitatus, agítatu, tormentatu, scuturatu, desbatutu.

* **ESSAGIU**, pl.-*ie*, exagium, (fr. *essai*, it. *saggio*), pondu *essactu* prin care se cercá diversele monete de auru si de argentu; de aci apoi : *proba* in genere, cercare, antáni'a cercare : *a face unu essagiu, a scrie unu essagiu asupr'a limbei romane.*

* **ESSAGONU**, -*a*, adj., hexagonus (*ἑξάγωνος*), cu sésse ânghiuri : *figura essagona*, si subst., *unu essagonu.*

* **ESSALARE**, v., exhalare, a sufflá, a dá afora prin sufflare, a espirá, a murí : *a essalá vinulu, a essalá viétia, a si essalá suffletulu; florile essala unu perfumu placutu; mortecinele essala potori mefitice.*

* **ESSALATIONE**, s. f., exhalatio, actione si effectually actionei de *essalare*.

* **ESSALTARE**, v., exaltare, a inaltá, a redicá; refl., *a se essaltá* : *elli essalta pre favoritiu loru; elli se essalta unii pre altii; ellu se essalta, se insuperbesce peno la perderea mentii; ea s'a essaltatu, ea a nebonitu.*

* **ESSALTATIONE**, s. f., exaltatio, actione de *essaltare*, stare de *essaltatu*; superbia care trece in nebonia.

* **ESSALTATU**, -*a*, adj. part., exaltatus, inaltiatu, redicatu; laudatu; insuperbitu, essitu d'in mente : *unu june essaltatu, una vergina essaltata, mulieri essaltate.*

* **ESSAME**, pl.- *essamine*, examen, (d'in *ex* si agere, quasi *examen*), 1. *essirea* albineloru in céta, 2. céta de ómeni, turma de animali; 3. proba, cercare, cercetare : *a face essame, invetiatorii facu de dóue ori pre annu essame cu scolaru loru; au inceputu essaminele; toti junii cari frecenta scolele publice su detori a face essamine.*

* **ESSAMETRICU**, -*a*, adj., relativu la *essametrú*, in *essametri* : *versuri essametrici.*

* **ESSAMETRU**, s. m., hexameter (*ἑξάμετρος*), versu cu sésse petiore sau de sésse petiore : *essametrulu e versulu eroicu, poema scrissa in essametri.*

* **ESSAMINARE**, v., examinare, a cercetá, a suppone la proba, a investigá : *amu essaminatu patru dieci de scolari; essaminati-lu rigorosu si veti vedé ce scie; judecatoriulu a inceputu a essaminá pre accusati; ellu essamina de demaneti'a pèno ser'u.*

* **ESSAMINATIONE**, s. f., examinatio, actione si effectually actionei de *essaminare*, *essame*.

* **ESSAMINATORIU**, -*tória*, adj. s., examiner, examinatorius, care *essamina*, cercetatoriu, judecatoriu.

* **ESSAMINATU**, -*a*, adj. part., examinatus, cercetatu, investigatu : *scolari essaminati d'in tóte obiectele de invetiatura; accusatii essaminati s'au dussu érosi in carcere.*

* **ESSANGE**, adj., exsanguis, fora sange, pallidu, seccu, fora viétia, mortu : *corpu essange, oratoriu essange.*

* **ESSANIMARE**, v., exanimare, a despoliá de viétia, a scóte suffletulu, a uccide; a fatigá, a inglaciá de frica : *pre tene te essanima fric'a de legi; tu me essanimi cu plangerile telle, allergarea cea multa ne essanima.*

* **ESSANIMATIONE**, s. f., exanimatio, actione si effectually actionei de *essanimare*.

* **ESSANIMATORIU**, -*tória*, adj. s.,

exanimans, care *essanima*, care scóte suffletulu, care uccide, care fatiga peno a perde sufflarea, care suffora.

* **ESSANIMATU**, -a, adj. part., exanimatus, despoliatu de viétia, fora suffletu, suffocatu; coprensu de frica, mortu de frica, fatigatu peno a nu mai poté suffá.

* **ESSANIME**, adj., exanimis, fóra viétia, mortu; vedi *essanimu*.

* **ESSANIMU**, -a, adj., exanimus, privatu de viétia, mortu.

* **ESSARARE**, v., exarare, a ará profundu, a lucrá pamentulu si a lu face se produca; fig., a serie: *a essará una scrisore, am essaratu una epistola conso-latória*.

* **ESSARATIONE**, s. f., exaratio, actione de *essarare*, scriptura, scriptu, opera.

* **ESSARATU**, -a, adj. part., exaratus, aratu; scrissu, compusu: *epistole es-sarate, tote celle essarate de mene n'au essitu in publicu*.

ESSARCHATU, sau *essarcatu*, pl.-e, (exarchatus, fr. exarchat, it. esarcato), demnitate de *essarcu*, districtu peste care se intende autoritatea unui *essarcu*: *essarcatululu Ravennei*.

ESSARCHU sau *essarcu*, s. m., exarchus (ἑξαρχος), guvernatoriu: 1. in ierarchi'a ecclesiastica, representante allu patriarchului, primare: *essarchulu Daciei*; 2. in sfer'a politica, representante allu imperatoriului byzantinu: *essarchulu Ravennei*, in Italia.

* **ESSARMARE**, v., exarmare, a desarmá, in sensu propriu si fig.: *a essarmá sérpele de veninu, a essarmá pre cineva prin lacrima, a essarmá meni'a*.

* **ESSASPERARE**, v., exasperare, a inasprí forte, a irritá, a interritá, a inflamám: *ellu a essasperatu pre toti prin vorbele selle; incetati de a mai essasperá pre inimicu*.

* **ESSASPERATIONE**, s. f., exasperatio, actione si effecta allu actionei de *essasperare*, irratione: *essasperationea fú mare*.

* **ESSASPERATORIU**, -tória, adj. s., exasperans, care *essaspera*, care irrita, irritatoriu.

* **ESSASPERATRICE**, s. f., exasperatrix, fémina care *essaspera*.

* **ESSASPERATU**, -a, adj. part., exasperatus, inaspritu, irritatu, interritatu: *ánima essasperata, peptu essasperatu*.

* **ESSASTICHU**, s. m., hexastichus (ἑξάστιχος), cu sésse ordini sau serie.

* **ESSASTYLU** sau *essastulu*, -a, adj., hexastylus (ἑξάστολος), cu sésse columne in facia: *unu templu essastulu*, sau simplu: *unu essastulu*.

* **ESSASYLLABU** sau *essasullabu*, -a, adj., hexasyllabus (ἑξασύλλαβος), de sésse syllabe.

* **ESSATIARE**, v., exsatiare, a saturá; vedi *essaturare*, si *saturare*.

* **ESSATIATU**, -a, adj. part., exsatus, saturatu; vedi *essaturatu* si *saturatu*.

ESSATURARE, v., exsaturare, a saturá pre deplenu; vedi *saturare*.

ESSATURATU, -a, adj. part., exsaturatus, saturatu pre deplenu; vedi *saturatu*.

* **ESSAUCTORARE** sau *essauctorare*, v., exauctorare, a licentiá, a dimissioná, a destitui, a scóte d'in functione, si in specie a cassá pre militari.

* **ESSAUCTORULU** sau *essauctorulu*, adj. part., exauctorulus, licentiatu, dimissionatu, destituitu.

* **ESSAUCTORITATE** sau *essauctoritate*, s. f., exauctoritas, actione de *essauctorare*, stare de *essauctoratu*.

ESSAUDIRE, v., exaudire, a audí de departe, a ascultá cu bona volientia si implini celle cerute.

ESSAUDITIONE, s. f., exauditio, actione de *essaudire*, ascultare cu bona volientia.

ESSAUDITORIU, -tória, adj. s., exauditor, care asculta cu bonavolientia.

ESSAUDITU, -a, adj. part., exauditus, auditu de departe, ascultatu cu bonavolientia.

* **ESSAUGURARE**, v., exaugurare, contr. *inaugurare*, a desaugurá, desface de caracterulu sacru, a face profanu unu lucru care a fostu sacru: *a essaugurá unu locu sacru*.

* **ESSAUGURATIONE**, s. f., exauguratio, actione de *essaugurare*.

* **ESSAUGURATU**, adj. part., exau-

guratus, desauguratu, desfăcutu de caracteriulu sacru, profanu.

* **ESSAURIRE**, *-escu*, v., exhaurire, a scóte tóta ap'a d'in putiu, a deseccá, a stórce, a nu lassá nemica neattensu, a tractá una materia in detaliu : *amu essauritu tóta ap'a d'in putiu; ati essauritu toti bannii d'in thesauru, ati essauritu thesaurulu publicu; ni s'au essauritu tote poterile; ellu a essauritu materi'a ce a tractatu.*

* **ESSAURITORIU**, *-tória*, adj. s., exhaustorius, care *essauresce*.

* **ESSAURITU**, *-a*, adj. part., exhaustus, deseccatu, storsu, desertatu.

* **ESSAUSTIONE**, s. f., exhaustio, actiune de *essaurare*.

* **ESSAUSTU**, *-a*, adj. part., exhaustus, vechiu participiu de la *essaurare*. *essauritu : thesauru essaustu, facultati essauste. animali essauste.*

* **ESSECARE**, v., exsiccare, a seccá cu totulu; vedi *seccare* si *uscare*.

* **ESSECATU**, *-a*, adj. part., exsiccatus, seccatu cu totulu; uscatu.

* **ESSECERE**, *essecui, essecutu*, v., exsequi, a urmá una lucrare peno in capetu, a pune in lucrare, a tractá, a efectuatá, a terminá. Radecia'á derivatelor *essecie, essecutu, essecutione, essecutivu, essecutoriu, essecutare*.

* **ESSECIALE**, adj., exsequialis, relativu la *essecie*.

* **ESSECIARE**, v., exsequari, a petrece la mormentu, a luá parte la *essecie*.

* **ESSECIE**, s. f. pl., exsequiae, pompa funebre, funeralia.

* **ESSECRABILE**, adj., execrabilis, abominabile, maledissu, blastematu.

* **ESSECRAIBILITATE**, s. f., execrabilitas, calitate de *essecrabile*, maledictione.

* **ESSECRAментU**, pl.-e. execramentum, maledictione, imprecatione, blastemu.

* **ESSECRANDU**, *-a*, adj., execrandus, care merita a fi *essecratu, de essecratu*.

* **ESSECRARE**, v., execrari si execrere, a imprecá, a blastemá, a maledice; a detestá, a urí.

* **ESSECRATIONE**, s. m., execratió,

actiune de *essecrare*, imprecatione, maledictione, blastemu.

* **ESSECUTARE**, v., exsequi, a pune in lucrare, a efectuatá, a tractá, a terminá, a terminá vietí'a cuiva, ca carnefice, adeca a essecutá sententi'a judecatoriu-lui prin ultimulu suppliciu : *am facutu unu planu, remâne acumu a lu essecutá; ellu si propune multe, inse essecuta pucine; essecutati ordinile; a inceputu unu lucru mare, inse a moritu incante de a lu essecutá.*

* **ESSECUTATU**, *-a*, adj. part., executus, pusu in lucrare, efectuatu, terminatu; uccisu in urm'a unei sententii de morte.

ESSECUTIONE, s. f., executió, actiune si effectu allu actiunei de *essecere* = *essecutare*, punere in lucrare, efectuare.

* **ESSECUTIVU**, *-a*, adj., (it. *esecutivo*, fr. *exécutif*), prin care se *essecuta : potestate essecutiva*, si subst., *essecutiv'a*.

* **ESSECUTORIU**, *-tória*, adj. s., executor, care *essecere* = *essecuta*, care pune in lucrare; subst., *essecutoriulu*, carneficele.

* **ESSECUTU**, *-a*, adj. part., executus, essecutatu.

* **ESSEDA**, s. f., *essedu*, carru, una specie de trassura la Galli.

* **ESSEDARIU**, *-ia*, adj. s., *essedarius*, militariu care se lupta d'in *essedu*.

* **ESSEGERE**, v., vedi *essigere*.

* **ESSEGESE**, s. f., *exegesis*, (*ἐξήγησις*) explicatiune, interpretatiune, mai allessu interpretatiune a sacrei scripture.

* **ESSEGETICA**, s. f., (*ἐξηγητική*), artea de a interpretá.

* **ESSEGETICU**, *-a*, adj., (*ἐξηγητικός*), relativu la interpretatiune : *scientia essegetica, regule essegetice*.

* **ESSEGETU**, s. m., (*ἐξηγητής*), explicatoriu, interpretatoriu, interprete, care se ocupa cu *essegesea*.

†† **ESSEMERE**, *essemui, essemutu* si *essemptu*, v., eximere, a scóte, a luá d'in, a trage d'in, a liberá de una obligatiune. Radecia'á derivatelor : *essemptu, essemptare, essemptione, essemptoriu*.

* **ESSEMPLARIU**, *-ia*, adj. s., *exemplaris, exemplar, exemplarium, facutu*

dupo unu modellu; care póte servi de essemplu; subst., *esemplariu*, pl. *esemplarie*, modellu; copia: *ellu a typaritu cartea in una mie de esemplarie*; nu mi s'a datu *esemplariulu cerutu*.

* **ESSEMPLU**, pl.-e, *exemplum*, representatione sau imagine data in unu casu concretu, modellu, copia: *a dá essemple, n'avemu essemple, ve serviti cu essemple; pentru essemplu, spre essemplu*.

* **ESSEMPTARE**, v., *eximere*, a luá afora d'in numerulu celloru alti, a liberá de una obligatione.

* **ESSEMPBILE**, adj., *exemptilis*, care se póte *eseme*.

* **ESSEMPZIONE**, s. f., *exemptio*, actione si effectu allu actionei de *esemere*; scutire, liberare de una obligatione.

* **ESSEMPTORIU**, -toria, adj. s. *exemptor*, care *eseme*, care libera de una obligatione.

* **ESSEMPTU**, -a, adj. part., *exemptus*, scossu d'in numerulu celloru alti, liberatu de una obligatione.

* **ESSEPTERARE**, v., *exenterare* (*ἐξεπτέρειν*), a despoliá de intestine; a desertá burs'a; a sfasciá, a tormentá.

* **ESSEPTERATU**, -a, adj. part., *exenteratus*, despoliatu de intestine; despoliatu de banni; sfasciatu.

* **ESSENTIA**, s. f., (*essentia*, it. *essenza*, fr. *essence*), cea ce constitue natur'a unui lucru: *essenti'a omului, essenti'a spiritului, essenti'a divina, essenti'a materiei*; in *essentia*, in *realitate*; fig., *essentia de rose. essentia de melissa*.

* **ESSENTIALE**, adj., (it. *essenziale*, fr. *essentiel*), relativu la *essentia*: *nota essenziale, differentia essenziale*.

* **ESSENTIALITATE**, s. f., (it. *essenzialità*, fr. *essentialité*), stare de *essentiale*, lucru *essentiale*, lucru principale.

* **ESSERCERE**, *exercui, exercutu* si *exercitu*, v., *exercere*, a face, a practicá, a lucrá, a ocupá, a deprende. Radecin'a derivatelor: *exercitu, exercitiu, exercitare, etc.*

* **ESSERCITARE**, v., *exercere* si *exercitare*, a face de multe ori, a practicá, a deprende; refl., *a se exercitá*, a

se deprende, a se ocupá: *noi exercitámu diverse professioni; voi exercitati pre filii vostri in virtute; elli exercitá pre juni in arme, la arme; me exercitu in desennu, te exerciti in pictura, se exercita in scriptura*.

* **ESSERCITATIONE**, s. f., *exercitatio*, actione de a *exercitá*; *exercitiu*, practica, usu, abitudine: *exercitatione in arme, exercitatione in mergere, in vorbire, in scriere, teori'a fora exercitatione nu face pre omulu practicu*.

* **ESSERCITATIVU**, -a, adj. modale, prin care se *exercita*: *bre exercitative, jocuri exercitative*.

* **ESSERCITATORIU**, -toria, adj. s., *exercitator, exercitatorius*, care *exercita*, care invétia practic'a: *maiestru exercitatoriu, jocuri exercitatorie*.

* **ESSERCITATRICE**, s. f., *exercitatrix*, fémina care *exercita*; artea *gymnastica*.

* **ESSERCITATU**, -a, adj. part., *exercitatus*, deprensu, dressatu, formatu.

* **ESSERCITIU**, pl.-ie, *exercitium*, actulu de *exercere*, starea de *exercitatu*, deprende, practica: *numai prin exercitiu se póte invetiá una arte; póte cineva connósce una limba d'in grammatica, déro fóra exercitiu nu va vorbí neci una data bene; noi facemu exercitie cu armele pre fia-care di; militarii au essitu la exercitiu; professoriulu ne a datu exercitie de limba, ellu ne a corressu exercitiele*.

* **ESSERCITORIU**, -toria, adj. s., *exercitor, exercitorius*, care *exercere*: vedi *exercitatoriu*.

* 1 **ESSERCITU**, -a, adj. part., *exercitus, exercitatu*, agítatu, fatigatu.

* 2 **ESSERCITU**, pl.-e, *exercitus*, armata: *de la exercitiu romanii au numitu armat'a exercitu; a conscrie unu exercitu, a stringe unu exercitu, a prepará unu exercitu, a duce sau a conduce unu exercitu*.

* **ESSERCITUALE**, adj., *exercitua-*lis, relativu la *exercitu*, de *exercitu*, de armata.

ESSERE, v., *esse*, d'in care *essentia*, parte d'in formele verbului *fire*, etc.; vedi *fire*.

* **ESSEREDARE**, v., exheredare, a deseredá, a desmositení.

* **ESSEREDATIONE**, s. f., exheredatio, acțiune de *esseredare*, de deseredare.

* **ESSEREDATU**, -a, adj. part., exheredatus, deseredatu, desmositenitu.

* **ESSEREDE**, s. m., exheres, deseredatu, care nu eredita; care nu mai e possessoriu.

* **ESSEREDITARE**, v., exhereditare, vedi *esseredare*.

* **ESSEREDITATIONE**, s. f., exhereditatio, acțiune de *essereditare*; vedi *essereditatione*.

* **ESSEREDITATU**, -a, adj. part., exhereditatus, vedi *esseredatu*.

* **ESSIBERE** sau *essibire*, v., exhibere, a arretá, a presentá, a produce; a dá unu esemplu, a dá una proba, a reproduce, a representá. Radecina derivate-
loru : *essibitu, essibitione, essibitoriu*.

* **ESSIBITIONE**, s. f., exhibitio, acțiune de *essibere*, in t. s. verbului, mai allessu presentatione, representatione, productione, reproductione: *essibitionea universale de la Londra*.

* **ESSIBITORIU**, -tória, adj., exhibitor, exhibitorius, care *essibesce*, care da, sau care arretá.

* 1 **ESSIBITU**, -a, adj. part., exhibitus, arretatu, presentatu, datu.

* 2 **ESSIBITU**, pl.-e, (exhibitum), sectione a cancellariei in care se presenta si se inscriu petitionile; petitionile si ac-tele presentate.

* **ESSIGENTE**, adj. part. pres., exigens, care *essige*, care cere imperiosu.

* **ESSIGENTIA**, s. f., exigentia (it. *esigenza*), calitate sau stare de *essigente*, cerere imperiosa, indigentia, necesitate.

†† **ESSIGERE**, v., exigere, a cere, a mená, a scóte; a essaminá, a appetiá. Radecin'a derivate-
loru : *essigente, essigentia, essigibile, essactu, essactione, essactoriu, essactetia, essactitate, essactitudine, essiguu, essiguitate*.

* **ESSIGIBILE**, adj., (it. *esigibile*, fr. *exigible*), ce se póte *essige*, cere cu drep-tulu, ce se pote scote.

* **ESSIGUITATE**, s. f. *exiguitas*, ca-

litate sau stare de *essiguu*, micime, nu-
meru micu, cantitate mica, pucinetate;
paupertate; brevitare; scurtu intervallu.

* **ESSIGUU**, -a, adj., exigens, micu, pucinu : *numeru essiguu, sperantia essigua, voce essigua, valóre essigua*.

* **ESSILE**, adj., exilis, micu, menutu, mititellu, flaccu, macru, pauperu : *mem-bre essili, umóre essile, argumente essili, oratione essile*.

* **ESSILIARE**, v., (it. *esiliare*, fr. *exiler*), *exsilio afficere*, in *exsillum* pellere, *exsulem aliquem esse jubere*, a scóte d'in térra, a desterrá, a scote d'in patria, a espatriá, a tramite in *essiliu*.

* **ESSILIATU**, -a, adj. part., *exsul, exsulans, extorris, ejectus, expulsus, re-legatus, profugus, exsilio mulctatus, des-terrato, espatriato, tramissu in essiliu*.

* **ESSILITATE**, s. f., *exilitas*, tenuitate, micime, menutetia, pucinetate, flaccitate, macrime, paupertate.

* **ESSILIU**, pl.-ie, *exsillum*, starea celui ce e constrinsu a lassá patri'a sea; *a condanná pre cineva la essiliu; a tramite in essiliu, a merge in essiliu, a petrece in essiliu, a sufferi essiliulu, a se intorce d'in essiliu; viet'a e unu essiliu pentru noi ómenii, patri'a nóstra nu e aici pe pamentu*.

* **ESSIMIETATE**, s. f., *eximietas*, calitate sau stare de *essimiu*, excellentia, eminentia, superioritate.

* **ESSIMIU**, -a, adj., *eximius* (de la *eximere*), allessu, distinsu, eminente, superioare, insemnatu, raru, de fronte : *barbatu essimiu, remediu essimiu, formosetia essimia, june de una sperantia essimia*.

* **ESSINANIRE**, -escu v., *exinanire*, a desertá; a storce; a reduce la nemica, a nemicl, a destruge.

* **ESSINANITIONE**, s. f., *exinanitio*, acțiune de *essinanire*, de nemicire; de destructione.

* **ESSINANITU**, -a, adj. part., *exinanitus*; desertatu, storsu; nemicitu, destrussu.

ESSIRE, v., *exire*, a trece d'in intru afora, a merge afora : *eu essu d'in casa, tu essi d'in baserica, ellu esse d'in scola, ea esse d'in theatru, noi essimu d'in*

gradina, voi essiti d'in cetate, elli essu d'in curte, elle essu d'in palatiu; essi d'in camera, essiti d'in templu; cu pace se essimu; cei chiamati essiti; nu voliu essi d'in casa pëno ce nu me voi assecurá co nu i vei face neci unu reu; lassalu se essa si se se duca unde i va placé; ellu a sufferitu trei septemáni de unu morbu greu, acumu a inceputu se essa d'in casa; ea a nascutu si nu va essi sésse septemáne; ellu e incuniatu si nu póte essi afora; muliereca si a essitu d'in menti; òin gur'a ei essu vorbele celle mai urite; copillulu i au essitu dentii; puifulu esse d'in ghioca; erb'a esse d'in pamentu; sorele esse de sub orizonte; ce esse d'in tote aceste desbateri? muliere essita forte stralucita; a essi de unde se bagasse argatu; a essi cu onore d'in una functione; essisse vorb'a in terra, fama exlerat; unde esse acesta calle? unde sau cumu va essi lucrulu? va essi bene suu reu ce am inceputu, Domnedieu scie; a essi omu mare sau omu de nemicu: unu comptu esse sau nu esse=constat aut non constat ratio; una moda esse: a) a incepte se aiba cursu: a essitu mòis se se porte omenii cu mustatiere rase: in sensu analogu si: au essitu noue merci, a essitu curechiu in platia, etc.; b) a nu mai avé cursu: mod'a acestei forme de pelleria a essitu de multu; una colore esse, se spella, dispare; — a essi la capitu; a si essi d'in fire, d'in menti.

* **ESSISTENTE**, adj. part. pres., existens, care *essiste*, care e in fientia.

* **ESSISTENTIA**, s. f., (it. esistenza, fr. existence), stare de *essistente*, fientia: *essistenti'a lui Domnedieu; essistenti'a nòstra depende de la volienti'a lui Domnedieu; e mare differentia intre essenti'a si essistenti'a unui lucru; unu lucru ca idéa pote se n'aiba essistentia; ellu a descoperitu essistenti'a unui comptu; omu fora medie de essistentia.*

* **ESSISTERE**, *estetei, estetutu, v., existere*, a fi, a fi in fientia, a fi in realitate nu numai in idéa: *Domnedieu essiste, omulu essigte, benele essiste, reulu essiste; l'am stersu d'in catalogulu celoru viin, pentru mene ellu nu mai es-*

siste; faptulu essiste, si nu se póte contestá; noi essistemu òin grati'a lui domnedieu.

* **ESSITIABILE**, adj., exitiabilis, care adduce *essitiu*, de morte, perniciosu, funestu: *morbu essitiabile.*

* **ESSITIALE**, adj., exitialis, care adduce *essitiu*, care causa perire, perniciosu.

* **ESSITOSU**, -a, adj., exitiosus, perniciosu, fatale, pestiferu: *ellu fu unu omu forte essitosu statului; cei mai essitiosi au peritu.*

ESSITIU, pl. -ie, exitium, (de la exitus), perire, cadere, ruina, destructione, morte.

ESSITÓRE, s. f., 1. exitus. locu sau calle de *essire*, 2. latrina, locu unde si satisfacé omulu necessitatile naturale, latrina. secessu. amblatore, peramblatóre.

ESSITORIU, -tória, adj. s., exitens, care esse: *intrutorii si essitorii.*

1 **ESSITU**, -a adj. part., exitus, care a essitu: *chartelele essite d'in cancelaria: bunnii intrati si bunnii essiti d'in cassa: ómenii essiti d'in térra, junii essiti d'in scóla; mulierile essite d'in casa.*

2 **ESSITE** s. m. sup., exitus, -u, actulu de *essire*; resultatu, finitu: *am dutu pëno la essitulu d'in baserica; essitulu acestei drame fu tristu; am vorbitu cu densulu pëno la essitulu d'in viétia; nu e tempu de essitu; ellu e paratu de essitu; servitiulu divinu e apprópe de essitu.*

ESSITURA, s. f., exitus, 1. actione de *essire*; 2. loculu de *essire*; 3. partea unui lucru care esse afora d'in marginine prescriste: *essitur'a apei d'in pamentu; laculu acestu-a n'are essitura, essitur'a trabiloru d'in muru e de trei palme; 4. inflatura, proeminentia.*

* **ESSODIARIU**, s. m., exodiarus, actoriu de *essodiu*, care jóca in theatru ossodie, comicu.

* **ESSODIU**, pl. -ie, exodium, (ἐξόδιον), mica drama comica, farsa care terminá spectaculu la antici.

ESSODU, s. m., exodus (ἐξοδος), proprie *essire*, se applica in speciale la a a dou'a carte a lui Moise, in care se enarra *essirea* Ebreiloru d'in Egyptu.

* **ESSOLBERE**, *essolsi* si *essolsci*,

essoltu si *essoltutu*, v., *exsolvere*, a deslegá, a desface, a solve cu totulu; vedi *essolvere*.

* **ESSOLETU**, -a, adj. part., *exoletus*, 1. crescutu mare, betránu, imbetránit; 2. trecutu, essitu d'in usu; 3. desfrenatu, prostituitu.

* **ESSOLVERE**, *essolui*, *essoltutu*, v., *exsolvere*, a desface, a deslegá, a solve cu totulu. Radecin'a derivatelu: *essoltutu*, *essolutione*.

* **ESSOLUTIONE**, s. f., *exsolutio*, actione de *essolvere*, solutione totale.

* **ESSOLUTU**, -a, adj. part., *exsolutus*, deslegatu, desfacutu, descurocatu, implenitu.

* **ESSONERARE**, v., *exonerare*, a descarcá, in sensu propriu si fig.: in *Dunaria se essonera mai multe riuri; nu se póte essonera de frica; ellu si essonera doreea prin distractioni; ea si essonera men'a injurandu*.

* **ESSONERATIONE**, s. f., *exoneratio*, actione si effectu allu actionei de *essonerare*, de descarcare, descarcatura.

* **ESSONERATORIU**, -tória, adj. s., *exonerator*, care *essonera*, descurocatoriu.

* **ESSONERATU**, -a, adj. part., *exoneratus*, descurocatu.

* **ESSONORARE**, v., *exhonorare*, a desonora; vedi *desonorare* cu tóte derivatele selle.

* **ESSOPRICA**, s. f., (*ἐξοπρική*), *parapherna bona*, avere particularia a mulierei maritate, de care dispune ea, foraca barbatulu se aiba dereptulu de usufructu asupr'a acestei avere; astadi *essoprica* s'a inlocuitu cu *bonuri paraphernali*; vedi *paraphernale*, cumu si *estrادتالة*.

* **ESSORABILE**, adj., *exorabilis*, care se póte *essorá*, care se póte induplecá prin rogationi.

* **ESSORARE**, v., *exorare*, a rogá fórte, a invince prin rogationi, a plecá, a induplecá, a desarmá: *ellu essora pre tatalu de iertá pre filiulu; cu tóte rogationile nostre nu l'amu potutu essora*.

* **ESSORATIONE**, s. f., *exoratio*, actione de *essorare*, invincere prin rogatione.

* **ESSORATORIU**, -tória, adj. s., *exorator*, care *essora*, care indupleca.

* **ESSORATRICE**, s. f., *exoratrix*, fémina care *essora*, care invince prin vorbe formose.

* **ESSORATU**, -a, adj. part., *exoratus*, supplicatu, induplecatu prin rogatione, imblanditu.

* **ESSORBITANTE**, adj. part. pres., *exorbitans*, care esse d'in *orbita*, *excessivu*, immoderatu, prodigiosu: *spese essorbitanti; a compera cu unu pretiu essorbitante. usura essorbitante*.

* **ESSORBITANTIA**, s. f., (it. *esorbitanza*), calitate sau stare de *essorbitante*, mesura *essorbitante*, trecere preste mesura, pretensione excessiva.

* **ESSORBITARE**, v., *exorbitare* (d'in *ex* si *orbita*), a essi d'in *orbita*, a essi d'in calle, a devia, a se departá, a trece mesur'a.

* **ESSORBITATIONE**, s. f., *exorbitatio*, actione de *essorbitare*, deviatione.

* **ESSORBITATORIU**, -tória, adj. s., *exorbitator*, care *essorbita*, deviatoriu.

* **ESSORBITATU**, -a, adj. part., (*exorbitatus*), trecutu preste mesura.

* **ESSORCISARE**, v., *exorcizare*, (*ἐξορκίζω*), a conjurá pre demoni, a scóte pre demoni prin vorbe sacramentali.

* **ESSORCISATU**, -a, adj. part., *exorcisatus*, scossu prin vorbe sacramentali; *demone essorcisatu*.

* **ESSORCISMU**, s. m., *exorcismus*, (*ἐξορκισμός*), conjuratione pronuntiatá asupr'a spiritelu rulle, scótearea diabolului d'in corpulu omului.

* **ESSORCISTU**, s. m., *exorcista*, si *exorcistes* (*ἐξορκιστής*), care *essorcisa*, care conjura si scóte spiritele rulle d'in ómeni.

* **ESSORDIRE**, v., *exordiri*, a incepe a ordi, a ordi, a incepe: *a essordi de lu finitulu adversariului; a essordi unu planu; tesse ce ai essorditu*.

* **ESSORDIU**, -a, adj. part., *exorsus* si *exorditus*, inceputu, orditu.

* **ESSORDIU**, pl., -ie, *exordium*, inceputu, principiu, origine; prologu in una oratione: *essordiuu e pomposu, déro restulu orationei e vulgariu; ellu nu faitigá pre auditori cu unu lungu essordiu*.

* **ESSORIA**, s. f., (ἐξορία) *exillum*, *essiliu*, (in cartile ecclesiastice).

* **ESSORIENTE**, s. m., *exoriens*, *care resare*; vedi *essorire*.

* **ESSORIRE**, v., *exoriri*, a *resari*, a se nasce, a si trage originea, a *essi*, a surge : *essoresce riulu*.

* **ESSORNARE**, v., *exornare*, a orna deplenu, a informosetiá, a provedé cu abundantia; a prepará : a *essorná unu discursu*, a *essorná oper'a cu vorbe*; a *essorná una nave*.

* **ESSORNATIONE**, s. f., *exornatio*, *actione si effectu allu actionei de essornare*; *amplificatiune, ornamente oratorie*.

* **ESSORNATORIU**, -tória, adj. s., *exornator*, *care essorna*, *care adorna*.

* **ESSORNATU**, -a, adj. part., *exornatus*, *ornatu fórté, magnificu, pomposu, sumptuosu*; *preparatu, provedutu* : *essornatu cu celle mai formóse calitati*.

* **ESSORTARE**, v., *exhortari*, a *escitá*, a *indemná*, a *ánimá*, a *incoragiá* : a *essortá la virtute*; a *essortá la parsimonia*; *generariulu essortá pre militari la lupta*.

* **ESSORTATIONE**, s. f., *exhortatio*, *actione de essortare*, *de animare*.

* **ESSORTATIVU**, -a, adj., *exhortativus*, *prin care se essorta*, *aptu a essortá*; *covente essortative*.

* **ESSORTATORIU**, -tória, adj. s., *exhortator*, *exhortatorius*, *care essorta*, *care indemná*, *care escita la una actione*; *predicatoriu*.

* **ESSORTATU**, -a, adj. part., (*exhortatus*), *escitatu, indemnatu, ánimatu*.

ESSORU, pl.-e, *exoriens amnis*, *origine, fonte, locu unde essoresce apa d'in pamentu, locu de unde surge unu riu*.

* **ESSOSSARE**, v., *exossare*, a *desossá*, a *despoliá de ósse*; a *rupe óssele*, a *bate pre cine-va pëno a i frange óssele*.

* **ESSOSSATU**, -a, adj. part., *exossatus*, *desossatu, despoliatu de osse*; *cu ossele rupte sau frante*.

* **ESSOSTRA**, s. f., *exostra* (ἐξωστρα), 1. *ponte care se aplicá pre murii unei cetate impressurata*; 2. *machina cu care internau scen'a la antici*.

* **ESSOTERICU**, -a, adj. s., *exotericus*, (ἐξωτερικός), *scolari cari nu erau*

initiati in scientiele secrete ale scolei, in oppos. cu esotericii.

* **ESSOTICITATE**, s. f., (it. *esoticità*), *calitate sau stare de essoticu*.

* **ESSOTICU**, -a, adj., *exoticus* (ἐξωτικός), *strainu, d'in terra straina* : *plante essotice, buccate essotice, producte essotice*.

* **ESSUBERANTE**, adj. part. pres., *exuberans*, *care trece preste budiele vasului, abundante, plenu* : *fontana essuberante, bonetate essuberante, vigóre essuberante*.

* **ESSUBERANTIA**, s. f., *exuberantia*, *calitate sau stare de essuberante, abundantia, opulentia, excessu*.

* **ESSUBERARE**, v., *exuberare*, a *trece preste marginile vasului, a se versá d'in caus'a abundantiei, a fi plenu, a abundá* : *essubera torculariele de vinu, essubera annulu de póme; elocenti'a essubera de mult'a eruditione; liberalitatea lui 'essubera asupr'a amiciloru*.

* **ESSUBERATIONE**, s. f., *exuberatio*, *actione de essubere, essuberantia, excessu* : *essuberationea donuriloru di vine*.

* **ESSUBERATU**, -a, adj. part., *exuberans*, *preste mesura, excessivu*.

* **ESSUCCARE**, v., *exsuccare*, a *stórce succulu, a uscá*. *Verbulu nostru populariu uscare, cu irregularitatile selle* : *ussucu, ussuci, ussuca, ussuce*, *póte se vina sau d'in exsiccare, sau d'in exsuccare, sau din essoletetele absiccare, obsuccare, sensulu se reconcilia cu amendoué radecinele*.

* **ESSUCATU**, -a, adj. part., *exsuccus*, *storsu de succu, fóra succu, uscatu*.

* **ESSUDARE**, v., *exsudare*, a *assudá tare, a se evaporá prin sudóre*; a *face unu lucru cu multa sudóre, a lu face cu mare difficultate*.

* **ESSUDATU**, -a, adj. part., *exsudatus*, *evaporatu; facutu cu mare difficultate*.

* **ESSUGERE**, *essussi si essussei, essuctu si essupty*, v., *exsugere*, a *suge cu totulu, a stórce prin sugere*.

* **ESSULARE**, v., *exsulare*, a *fi esule*, a *fi essiliatu*, a *sufferi essiliulu*.

* **ESSULCERARE**, v., *exulcerare*, a *formá ulcere, a bubá, a face bube*; a

inflammá pella, a interritá una plaga, fig., a irritá, a essasperá, a inveniná.

* **ESSULCERATIONE**, s. f., exulceratio, actione de *essulcerare*, in t. s. verbului.

* **ESSULCERATORIUM**, -tória, adj. s., exulcerator, exulceratorius, care essulcera : *medicamento essulceratórie*.

* **ESSULCERATRICE**, s. f., exulceratrix, fémina care *essulcera*, essulceratória.

* **ESSULCERATUM**, -a, adj. part., exulceratus, care are ulcere; ulceratum, bubatum, morbosu; essasperatum.

* **ESSULE**, adj. s., exsul, (d'in ex si salire, ca si prásul, consul, insula); essiliatu, desterratu, espatriatu, proscrisu.

* **ESSULTANTE**, adj. part., exultans, care *essulta*, care salta de buccuría; petulante, insolente, impetuosu, selbaticu.

* **ESSULTANTIA**, s. f., exsultantia, calitate sau stare de *essultante*, violentia, insolentia.

* **ESSULTARE**, v., exsultare, a saltá, a sarí de buccuría sau de capritiu : *taurii essulta in érba; callii essulta in dóue petióre; ellii essulta de buccuria; tyrannulu essulta in tóta crudelitate*.

* **ESSULTATIONE**, s. f., exsultatio, actione de *essultare*, de saltare insolente, insolentia, petulantia.

* **ESSUNDARE**, v., exundare, a curge in mari unde, a se versá preste margini, in sensu propriu si fig. : *essunda riurile, essunda pamentulu de sange, essunda flammele, essunda furorea, essunda térr'a de serpi*.

* **ESSUNDATIONE**, s. f., exundatio, actione de *essundare*, de versare preste margini : *essundationea riuriloru, essundationile lucuriloru*.

* **ESSUNDATUM**, -a, adj. part., exundatus, versatu preste margini.

* **ESSUPERABILE**, adj., exsuperabilis, care se póte *essuperá*, care se póte invince.

* **ESSUPERANTE**, adj. part. pres., exsuperans, care intrece, care invince, care trece pre de asupr'a, care escelle : *femina de una formosétia essuperante*.

* **ESSUPERANTIA**, s. f., exsuperan-

tia, calitate sau stare de *essuperante*, superioritate.

* **ESSUPERARE**, v., exsuperare, a se redicá de asupr'a, a intrece, a invince, a fi superiore : *spesele essuperá veniturile; ellu essuperá pre toti prin impudentia; Catone essuperá pre contemporanii sei prin virtute*.

* **ESSUPERATIONE**, s. f., exsuperatio, actione de *essuperare*: fig. de retorica, hyperbole.

* **ESSUPERATORIUM**, -tória, adj. s., exsuperator, exsuperatorius, care intrece, care invince, invincutoriu, triumfatoriu,

* **ESSUPERATUM**, -a, adj. part., exsuperatus, intrecutu, invinsu; trecutu.

†† **ESSURERE**, v., exurere, a ardetare, a incende, a consume, a devorá. Radecin'a derivatoru : *essustu, essustione*.

* **ESSUSTIONE**, s. f., exustio, actione de *essurere*, de ardere tare, combustione, incendiu, arsura.

* **ESSUSTUM**, -a, adj. part., exustus, arsu, consumptu; uscatu : *regione essusta, flori essuste, casiu essustu*.

* **ESSUTUM**, -a, adj. part., exutus, despoliatu, desbraccatu, in sensu propriu si fig. : *essutu de vestimente, essutu de arme, essutu de avere, essutu de gloria, essutu de autoritate*.

* **ESSUVIA**, pl. *essuvie*, exuvia, vestimente depuse, pelle lapedata sau luata, spolie.

ESTASE, s. f., (fr. extase, *ἐκστασις*), essire d'in sene, essire d'in menti sau d'in sentiri; si in speciale : a) in bene, rapire a mentei si adventu allu suffletului spre Domnedieu si celle divine; de aci in genere, placere extrema care absorbe tota sentirea si suspende verice actione a mentei; b) in reu, ca term. medicinale, morbu nervosu, in care patientele, coprensu cu totulu de una cogetare dominante, remane nesentitoriu la tóte câte l'impressura.

ESTASIARE, v., (fr. extasier; vedi *estase*); a pune in *estase*.

ESTATICUM, -a, adj., (fr. extatique, *ἐκστατικός*; vedi *estase*), relativu la *estase*, coprensu de *estase* : *visare esta-*

tica; subst., *estaticulu cofundatu in fantasielle selle*.

* **ESTATE**, s. f., *estatas*, véra, tempulu annului cellu caldu.

* **ESTE**, indic. pres. pers. III sing. est, de la verbulu *fire*, (flori), esse, vedi verbulu *fire*.

ESTEMPERARE, v., temperare, lemlre, sedare, mitigare, vedi *stemperare* cu tote derivatele selle.

* **ESTENDERE**, *estensi* si *estensi*, *estensu*, v., extendere, a intende in afóra : a *estende mânele*; *ramurele arboriloru se estendu*; *acésta idéa se estende la mai multe obiecte*.

ESTENSINU, s. m., *orgyla* (ὄργυλά), termi cubiti, vedi *stensinu*.

* **ESTENSIONE**, s. f., *extensio*, actione de *estendere* : *estensionea bracioloru*, *stensinulu*; *estensionea cordeloru*, *estensionea terrei*, *estensionea unei posesiune*.

* **ESTENSIVU**, -a, adj. *extensivus*, susceptibile de *estensione*, relativu la *estensione*.

* **ESTENSU**-a, adj. part., *extensus* si *extentus*, intensu in afóra : *campu estensu*, *terra estensa*, *bracie estense*.

ESTENTIA, s. f., *contrassu d'in essistentia*; vedi *essistentia*.

* **ESTENUARE**, v., *extenuare*, a face *tenue*, a menutá, a suptiliá, a flacci, a reduce : a *estenuá corpulu*, a *estenuá voceu*, a *estenuá poterile selle*, a *estenuá accusatiunea*.

* **ESTENUATIONE**, s. f., *extenuatio*, actione de *estenuare*, *attenuatione*.

* **ESTENUATORIU**, -tória, adj. s., *extenuator*, *extenuatorius*, care *estenua*, care *flaccesce*.

* **ESTENUATU**, -a, adj. part., *extenuatus*, *menutatu*, *suptiliatu*, *flaccitu*, *debilitatu*, *redussu*.

ESTERGERE, *estersi* si *estersei*, *estersu*, v., *extergere*, vedi *stergere*.

* **ESTERIORE**, adj. comp., *exterior*, *contr. interiore*; d'in afóra : *parte esteriore*, *lature esteriore*, *facia esteriore*, *aerulu esteriore*, *cultulu esteriore*; subst., *esteriorele*, *contr. interiorele*.

* **ESTERMINARE**, v., *exterminare*, a scote d'in certi *termini*, a allungá, a

departá, a *essilá*, a face se despara de undeva; a *destruge*, a *stricá*, a *nemici* : a *esterminá ferele selbatice*; a *esterminá latronii d'in una térra*, a *esterminá una natiune*.

* **ESTERMINATIONE**, s. f., *exterminatio*, actione de *exterminare*, *nemicire*, *destructione*, *estirpatione*.

* **ESTERMINATORIU**, -toria, adj. s., *exterminator*, care *estermina* : *angeru esterminatoriu*, *bellu esterminatoriu*, *mesure esterminatorie in contra soreciloru*.

* **ESTERMINATU**, -a, adj. part., *exterminatus*, *destrussu*, *nemicitu*, *abolitu* : *poporu esterminatu prin armele barbariloru*, *fére esterminate*, *plante esterminate*.

* **ESTERNARE**, v., *externare*, a face *esternu*, a face *strainu*, a *instrainá*; a tractá ca pre unu *strainu*, a *deseredá*.

* **ESTERNATIONE**, s. f., *externatio*, actione de *esternare*, *instrainare*, *deserdatiune*.

* **ESTERNATORIU**, -toria, adj. s., *externator*, care *esterna*, care *instraina*, *instrainatoriu*.

* 1 **ESTERNATU**, -a, adj. part., *externatus*, *instrainatu*; fig., *essitu d'in mente*, *erratecitu*.

* 2 **ESTERNATU**, s. m., *instituto de invetiatura fora interni*, *instituto in care nu locuiescu scolarii*, *ci numai invétia*.

* **ESTERNU**, -a, adj. *externus*, *contr. internu*, d'in afóra : *partile interne si partile esterne alle unui lucru sau alle unui corpu*; *rationi interne si rationi esterne*; *scolari interni si scolari esterni*; subst., *internii si esternii*.

* **ESTIVARE**, v., *estivare*, a petrece *vér'a* in unu locu, a *verá*.

* **ESTIVATIONE**, s. f., (*estivatio*), actione de *estivare*.

* **ESTIVU**, -a, adj., *estivus*, *veraticu*, de véra : *locu estivu*, *véntu estivu*, *passeri estive*, *solistitiulu estivu*, *cerculu estivu*, *tropiculu cancrului*.

* **ESTORCERE**, *estorsi* si *estorsei*, *estorsu* si *estortu*, v., *extorquere*, vedi *stórcere*.

* **ESTORSIONE**, s. f., *extersio*, (it. *storsione* fr. *extersion*), actione de

estorcere, luare de avere cu violenția, vessatione, tortura; vedi *storsione*.

* **ESTORTORIU**, *-tória*, adj. s., extortor, care *estorce*, in t. s. verbului.

* **ESTORTU**, *-a*, adj. part., extortus, vedi *stortu* si *storsu*.

† **ESTRA**, prep., extra, afora, afora de, afora d'in; occure in forte multe compositioni, inse adese ori se confunde cu *tra* (nascutu d'in trans) sub forma de *stra*, precumu se pôte observá in compositionile urmatore; vedi si *stra*.

ESTRABATERE, v., transverberare, trajicere, penetrare, peragrare, permeare, percurrere, pervagari, vedi *strabater* cu derivatele selle.

ESTRACORARE, v., transcolare, percolare, vedi *stracorare* cu derivatele selle.

ESTRABONU, *-a*, s. m. f., proavus, vedi *strabonu*.

* **ESTRACIIONE**, s. f., extractio, actione de *estragere*, de scótere; origine: *omu de bassa extractiione*.

* **EXTRACTIVU**, *-a*, adj., extractorius (fr. *extractif*), prin care se *estrage*, in chymica: *materia extractiva*, care se *estrage* d'in plante prin apa.

* **EXTRACTORIU**, *-tória*, adj. s., extractor, extractorius, care *estrage*.

* **EXTRACTU**, *-a*, adj. part., extractus, estrassu, scossu; subst. m. *extractu*, 1. excerptu; 2. productu chymicu care se obtine d'in substantie vegetali sau animali tractate prin apa sau prin alcoolu.

* **ESTRADOTALE**, adj., (it. *estradotale*), ce aduce una femina in casatoria afora de dotea sea: *avere estradotale*, *bonuri estradotale*.

* **ESTRAGERE**, *estrassi* si *estrassei*; *estrassu* si *extractu*, v., extrahere, a trage d'in, a scóte, a smulge: *a estrage una radecina cubica d'in unu numeru*, in math.; *a estrage ideele principali d'in una carte*; *a face unu extractu*; *a estrage narcoticulu d'in tabacu*, in chymica; *a estrage superstitionile d'in mentile omemiloru*.

* **ESTRAJUDICIALÉ**, adj., (it. *estragiudiciale*, fr. *extrajudiciel*), si

* **ESTRAJUDICIARIU**, *-ia*, adj., (fr.

extrajudiciaire), afora d'in judecata, afora d'in formele de processura, care nu se tine neccessarie de processulu actual: *acte estrajudiciarie*, *invitationi estrajudiciarie*, *complanationi estrajudiciarie*.

ESTRALUCIRE, v., translucere, splendere, vedi *stralucire*, cu derivatele selle.

ESTRAMATURA, s. f., lana colorata, vedi *stramatura* cu derivatele selle.

ESTRAMOSIU, *-a*, s. m. f., proavus, vedi *stramosiu* cu derivatele selle.

* **ESTRAMUNDANU**, *-a*, adj., extramundanus, care e afora d'in mundu sau lume: *spatie estramundane*, *locuri estramundane*.

* **ESTRAMURANU**, *-a*, adj., extramuranus, care e afora d'intre muri: *locuri estramurane*, *batalia estramurana*.

ESTRAMUTARE, v., mutare, permutare, immutare, transmutare, transponere, translocare, alterare, transforma-re, vedi *stramutare*, cu derivatele selle.

ESTRANEPOTU, *-a*, s. m. f., pronepos, vedi *stranepotu*.

ESTRANIETATE, s. f., regio vel natio extera, peregrinitas, vedi *stranietate* si *stranietate*.

ESTRANIU, *-a*, adj., extraneus, vedi *straniu* si *strainu*.

* **ESTRAORDINARIU**, *-a*, adj., extraordinarius, care e afora d'in ordinea solita sau connoscuta: *omu estrordinariu*, *fenomenu estrordinariu*; *judecatori estrordinari*, *professori estrordinari*; *fapte estrordinarie*, *lucruri estrordinarie*, *guvernu estrordinariu*, *servitiu estrordinariu*.

ESTRAPEDIRE, v., obstupescere, vedi *strapedire* cu derivatele selle.

ESTRAPONERE, v., transponere, vedi *straponere* cu derivatele selle.

ESTRAPUNGERE, v., transpungere, transfigere, vedi *strapungere* cu derivatele selle.

* **ESTRARIU**, *-a*, adj., extrarius, strainu, care nu e d'in casa, care nu e d'in familia.

* **ESTRAVAGANTE**, adj. part. pres., (it. *extravagante*, fr. *extravagant*), care nu ámbra pre callile ordinare, care ámbra dupo fantasie, fantasticu, nebonaticu.

* **ESTRAVAGANTIA**, s. f., (it. *estravaganza*, fr. *extravagance*), stare si lucrare de *estravagante*, nebonia.

* **ESTRAVAGARE**, v., *extra limites vagari*, (it. *stravagare*, fr. *extravaguer*), a nu amblá pre cãlli ordinãrie, a amblá dupo fantasie; a cogetá, a dice si a face lucruri fora sensu, fora ratione: *acestu-a e unu omu care estravaga; frigurile lu facu se estravage; multi estravaga numai ca se incante pre neboni*.

* **ESTRAVASARE**, v., (it. *estravasare*, fr. *extravaser*), refl., a se *estravasá*, a essí d'in vase, se dice in physiologia despre sange, lymphã, chylu, bile, candu elle in urmarea impressiunei unei cause esterne, essu d'in vasele loru naturali, si se vérsa in alte parti constitutive alle corpului organicu.

* **ESTRAVASATIONE**, s. f., (it. *estravasazione*, fr. *extravasation*), actione de *estravasare*, essire d'in vasele naturali (alle organismului) si versare in alte parti alle corpului, term. de physiologia.

* **ESTRAVASATU**, -a, adj. part., (it. *estravasato*, fr. *extravasé*), essitu d'in vasele naturali si versatu in altele.

† **ESTRE**, terminatione de adiectivu sau adverbiale, prin care se indica provenirea de la substantivu, sau starea pre, sau trecerea preste densulu, precumu: *terrestre, campestre, selvestre, pedestre, epestre*; vedi *estru*.

ESTRECHIA = *estrecla*, s. f., *œstrus* (*ὄστρως*), vedi *strechia*.

ESTRECHIARE = *estreclare*, v., *œstro stimulatus diffagere*, vedi *strechiare*.

* **ESTREMITATE**, s. f., *extremitas*, stare extrema, margine, parte extrema, casu estremu: *amu adjunsu la extremitate, extremitatile corpului umanu, ellu nu facu usu de armele selle peno in ultim'a extremitate*.

* **ESTREMU**, -a, adj., *extremus*, cellu mai d'in afora, cellu mai de pre urma, cellu mai inaltu: *marginu extrema, resolutione extrema, paupertate extrema, caldura extrema, dorentia extrema, bucuria extrema, remedie extreme; in momente estreme alle vietiei selle*.

ESTRICARE, v., (*extricare*), des-

truere, vedi *stricare* cu tote derivatele selle.

* **ESTRINSECU**, -a, adj., (*extrinsecus*), *externus*, d'in afora, care vine d'in afora: *calitati estrinsece, note estrinsece*.

† **ESTRU**, -a, terminatione de adiectivu derivatu de la unu substantivu, prin care se indica provenienti'a, sau starea pre densulu sau amblarea pre densulu; precumu: *selvestru, campestru, terrestru, pedestru, epestru*; substantivule: *capestru, maiestru, minestru, regastru* inco facu parte d'in acésta categoria.

ESTRUCINARE, v., *conterere*, *elidere*, vedi *strucinare*, cu derivatele selle.

* **ESTRUDERE**, *estrusi* si *estrusei*, *estrusu*, v., *extrudere*, a impinge afora, a dá afora cu violentia, a respinge.

ESTRUNCINARE, v., *conterere*, *elidere*, vedi *struncinare* si *strucinare*, cu derivatele loru.

* **ESTRUSIONE**, s. f., (*extrusio*), actione de *estrudere*, respingere.

* **ESTRUSU**, -a, adj. part., *extrusus*, impinsu afora, datu afora cu violentia, respinsu.

ESTU, -a, pron. demonstrativu, *iste*, se declina in modulu cellu mai regulãriu: sing. m., nom. *estu*, gen. dat. *estui*; f., *ésta*, gen. dat. *estei*; pl. m., nom. *esti*, gen. dat. *estoru*; f., nom. *este*, gen. dat. *estoru*; assemine si compusule: *acestu, acésta*, contrassu: *astu, asta; cestu, césta*, si *acestu, acésta*; puse dupo substantivu ieau tóte suffissulu *a*, precumu: *estu-a, ésta-a, estui-a, estei-a, esti-a, este-a, estoru-a; acestu-a, acésta-a, acestui-a, acestei-a, acesti-a, aceste-a, acestoru-a*; assemine ieau suffissulu *a*, cându stau singure, ca substantive: *acestu-a e rezultatulu lucrãrilor melle; acésta-a se intellege de sene; acesti-a su omenii cari s'au distinsu in lupta; aceste-a su mulierile celle oneste; acestoru-a se covine laud'a*.

† **ESTU**, -a, terminatione de adiectivu derivatu de la unu substantivu, prin care se arréta starea sau despositionea acellui-a carui se attribue, precumu: *onestu, modestu, funestu, scelestu*.

* **ESTU**, s. m., *œstus*, caldura mare, ardóre, focu, ardere, ferbere, violentia,

in sensu propriu si fig. : *a sufferi frigulu si estulu; estulu mării; estulu passioniloru.*

* ESTUARE, v., aestuare, a arde, a se inflamă, a ferbe, a se agitá : *a estuá de passioni.*

* ESTUARIU, pl. -ie, aestuarium, spatiu ce marea lasa in urm'a sea cându se retrage; braci de mare; vivariu formatu prin flussula si refluxulu marii; locu limosu formatu prin essundationile riuriloru.

* ESTUATIONE, s. f., aestuatio, actione de *estuare*, de ferbere, agitatione.

* ESTUOSU, -a, adj., aestuosus, caldu, ardente, ferbente, agitatu.

* ESTUBERARE, v., extuberare, a se inflá, a se redicá, a se inaltá.

* ESTUBERATIONE, s. f., extuberatio, actione si effectu allu actionei de *estuberare*, inflatura, tumore.

* ESTUBERATU, -a, adj. part., extuberatus, inflatu.

* ESTUMERE, v., extumere si extumescere, a se inflá.

* ESTUMIDU, -a, adj., extumidus, inflatu, tumidu.

* ESTUNDERE, *estunsi si estunsei, estunsi si estusu*, v., extundere a bate unu ce ca se éssa sau se saria afora.

* ESTURBARE, v., exturbare, a turburá, a incurcá, a restorná, a scóte afora cu forti'a : *a esturbá tacerea noptii, a esturbá pre cineva d'in numerulu viuriloru.*

* ESTURBATIONE, s. f., exturbatio, actione de *esturbare*.

* ESTURBATORIU, -tória, adj., exturbator, care *esturba*.

* ESTURBATU, -a, adj., exturbatus, scossu sau datu afora cu forti'a.

* ESTURPARE, s., (fr. estropier), *distorquere, mutilare, si*

* ESTURPIARE, v., (it. storpiare, fr. estropier), a rupe petiorele, a mutilá, a desellá, fig., a *esturpiá vorbele*, a le mutilá, a le pronuntá reu; a *esturpiá unu callu, unu asinu.*

* ESTURPIATU, -a, adj. part., (it. storpiato, fr. estropié), mutilatu : *callu esturpiatu*; subst., *unu esturpiatu.*

* ĒTA, s. f., -eta (ἒτα), numele litterei

grece η, care anticii ua pronuntiau ca e lungu, precumu se vede d'in tóte transcriptionile latine, éro grecii moderni ua pronuntia de ordinariu ca i.

ETA, s. f., *etas, ævum, seculum*; la Macedoromani : 1. etate, 2. seclu, 3. evu.

* ETATE, s. f., *etas, tempulu câtu a traitu sau pote traí unu omu sau alta fientia organica* : *una etate de omu, omu adjunsu in etate; multe animali attingu una etate mai mare de câtu a omului*; un'a d'in epocele insemnate alle vietiei : *fragid'a etate a copillului; etatea matura a barbatului*; in genere, tempu câtu dura ceva, epoca in care traiescu certi omeni sau se petrecu certe evenimente, cumu si omenii sau evenimentele d'in aceea epoca : *etatea de auru a litteraturei latine.*

* ETERA, s. f., (ἑταίρα), amica, amante, curtisana.

ETERIA, s. f., *hetæria, (ἑταιρία)*, societate, confratia; in specie societate secreta : *eter'a greciloru pentru recuperarea libertatii.*

ETERICU, -a, adj., (*hetæricus, ἑταιρικός*), relativu la *eteria*.

* ETERISMU, s. m., (*ἑταιρισμός*), professione de *etera*, petrecere cu eterele.

ETERISTU, s. m., membru allu societatii secrete numita *eteria*.

* ETEROCLITU, -a, adj., heteroclitus (*ἑτερόκλιτος*), irregulariu in declinatione, term. de gramm.

ETERNISARE, v., (fr. éterniser), a face *eternu* : *a eternisá memori'a cellorlu ce s'au sacrificatu pentru patria.*

ETERNITATE, s. f., *æternitas*, statu sau calitate de *eternu*; tempu *eternu*.

ETERNU, -a, s. f., *æternus*; 1. care nu are nici inceputu, neci finitu : *Domnedieu e eternu*; 2. care, cellu pueinu, nici una data nu va perí, nu va incetá, si de aci, neincetatu, neinterruptu : *eternele supplicie alle peccatosiloru.*

* ETERODOSSU, -a, adj., (*heterodoxus, ἑτερόδοξος*), de alta parere, de alta credentia, de credentia erratica.

* ETEROGENIU, -ia, adj., (*ἑτερογενής*), de altu genu : *substantive eterogenie*, cari si scâmba genulu in plurariu, pre-

cumu : *acu, ace, lemnu, lemne; corpu, corpuri.*

* **ETESIACU**, -a, adj., *etesiacus*, (ἑτησιος), relativu la *etesie*, d'in tempulu *etesieloru*.

* **ETESIE**, f. pl., *etesiae*, (ἑτησία), venturi care suffla in tempulu caniculei.

* **ETHEREU** sau *eteriu*, -ia, adj., *etherens* si *etherius*, de eteru : *focuri eterie*.

* **ETHERU** sau *eteru* si *etere*, s. m., *ether* (αἰθήρ), focu elementariu; la physicii moderni fluidu de una suptilitate extrema si care imple universulu; in chymica, licidu spirituosu forte volatile.

* **ETHICA** sau *etica*, s. f., *ethica* (ἠθική), filosofi'a morale, moralea.

* **ETHICU** sau *eticu*, -a, adj., *ethicus* (ἠθικός), morale, relativu la doctrin'a morale.

* **ETHNICU** sau *eticu*, -a, adj., *ethnicus* (ἠθνικός), gentile; la scriptorii ecclesiastici *pagani*.

* **ETHNOGRAPHIA**, sau *etnografia*, s. f., (d'in ἔθνος, gente, nazione, si γράφειν, scriere, fr. *ethnographie*), descriptione a diverseloru popore sau nationi.

* **ETHNOGRAPHICU** sau *etnograficu*, -a, adj., (fr. *ethnographique*), relativu la *ethnographia*.

* **ETHOLOGIA** sau *etologia*, s. f., *ethologia* (ἠθολογία), representatione de caracterie, mimica.

* **ETHOLOGU** sau *etologu*, s. m., *ethologus* (ἠθολόγος), care representa caracterie, mimu, comicu.

* **ETHOPEIA**, sau *etopeia*, s. f., *ethopeia* (ἠθοποιία), descriptione a caracteriului, caracteriu, fig. de retorica.

* **ETICHETTA**, s. f., (it. *etichetta*, fr. *étiquette*), 1. una mica tabla de lemnu, de metallu sau de carta inscrissa care se pune ca semn pre diverse vase spre a arretá ce se coprende intr'ensele; 2. consuetudine fissata si care se observa cu rigóre, ceremonia, mai allessu ceremonie observate la curtile domnesci.

* **ETIOLOGIA**, s. f., *etilogia* (αιτιολογία), cercetarea causeroru; in pathologia, tractatu despre causele morburilor; in retorica figura prin care vorbitoriu aduce rationi pentru celle ce afirma.

* **ETOMA**, pl. -*mate*, *etoma* (ἄστωμα), fronte triangularia a unui edificiu.

† **ETU**, terminatione de substantivu derivatu, prin care se indica unumultime de obiectele desemnate prin radecina, mai allessu multime de arbori, precumu : *pometu, prunetu, nucetu, fagetu, dumetu*.

* **ETYMOLOGIA** sau *etumologia* s. f., *etymologia* (ἔτυμολογία), originea unei vorbe; doctrin'a despre originea vorbeloru.

* **ETYMOLOGICE** sau *etumologice*, adv., *etymologice* (ἔτυμολογικῶς), in modu *etymologicu*.

* **ETYMOLOGICU** sau *etumologicu*, -a, adj., *etymologicus* (ἔτυμολογικός), relativu la *etymologia* : *partea etymologica a grammaticei; dictionariu etymologicu; cercetari etymologice*.

* **ETYMOLOGU** sau *etumologu*, s. m., (*etymologus*, ἔτυμολόγος), care connosce *etymologia*, care se ocupa cu *etymologia*.

ETYMU sau *etumu*, s. m., *etymon* (ἔτυμον), originea unei vorbe, semnificatiunea originaria.

EU, pron. pers. I. sing. ego (ἐγώ); dat. *mie*, scurtatu *mi*; acc. *mene*, scurtatu *me*; possessivulu *meu, mea*; pl. *noi*; dat. *noe*, scurtatu *ne* si *ni*; acc. *noi*, scurtatu *ne*; possessivulu *nostru, nóstra*. Pronumele *eu*, ca si tóte celle alte pronumine personali, se pune espressu numai prin enfase, sau prin oppositiune cu celle alte persone, éro de ordinariu se subintellege d'in form'a verbului, precumu : *eu su domnulu domnedieulu teu se nu aibi alti diei afora de mene; eu dicu asiá, ellu dice ba; nu sciu ce dici; nu te connoscu; rogu-te da-mi unu condeliu; vediu co nu me ami; am perdutu totu afora de onóre; nu te volim mai incommodá; asiú fi mai fericitu déco nu l'asiú connosce; lassa-me se me ducu; voliu se scriu una epistola; — luat u ca subst. admite articlu : *eulu nostru*.*

* **EUBOLIU**, s. m., *eubolion*, dictamnu; vedi *dictamnu*.

EUCARISTIA, s. f., *eucharistia* (εὐχαριστία), 1. actiune de gratie, gratitudin, actiune de reconnoscentia, re-

connoscentia pentru beneficiile acceptate; 2. in speciale, communione sau comunicatura, numita asiá, de la sacrificiul de gratitudine, care incepe cu formul'a: εὐχαριστήσωμεν τῷ κυρίῳ, *gratias agamus domino, se multiamimu domnului!*

* **EUCCHARISTICU**, -a, adj., eucharisticus (εὐχαριστικός), relativu la *eucharistia*; subst., *eucharisticu, eucharisticion* (εὐχαριστικόν), versu eucharisticu, poema de gratitudine sau de reconnoscentia pentru beneficiile acceptate.

* **EUCCHARISTU**, -a, adj., (eucharistus, εὐχάριστος), gratu, placutu, doritu, benefic; subst., *eucharistu, eucharistam*, una specie de marmure.

* **EUCHOLOGIU**, pl. *euchologie, euchologion, εὐχολόγιον*), rituaru, carte ecclesiastica in care se coprendu tóte rogationile si ceremoniele de competenți'a unui sarcedote.

* **EUCRASIA**, s. f., (εὐκρασία), bona mestecatura sau temperatura, bona complessione sau constituzione corporale.

* **EUDEMONÍA**, s. f., (εὐδαιμονία), fericitate, stare bona si placuta, scutita de doreri.

* **EUDEMONICU**, -a, adj., (εὐδαιμονικός), relativu la *eudemonia*, fericitu; subst., *eudemonici* (εὐδαιμονικοί), filosofi care invétia *eudemonismulu*; vedi *eudemonistu*.

* **EUDEMONISMU**, s. m., (εὐδαιμονισμός), systema filosofica care invétia co fericitatea e benele supremu.

* **EUDEMONISTICU**, -a, relativu la *eudemonismu*.

* **EUDEMONISTU**, s. m., (εὐδαιμονικός), filosofu care invétia *eudemonismulu*, care e de system'a eudemonistica.

* **EUDIOMETRÍA**, s. f., artea de a mesurá bonetatea aerului.

* **EUDIOMETRICU**, -a, adj., relativu la *eudiometria* sau la *eudiometru*.

* **EUDIOMETRU**, s. m., (de la εἶδος, bonu aeru, si μετρεῖν, mesurare), 1. reale, (it. *eudiometro*), instrumentu prin care se póte mesurá bonetatea aerului; 2. personale, mesuratoriu de bonetatea aerului.

EULABIA, sau *evlavia*, s. f., (εὐλάβεια), devotione, pietate.

EULABIOSU sau *evlaviosu*, -a, adj., (εὐλαβής), devotu, pietosu.

EULABIU, sau *evlaviu*, -a, adj., (εὐλαβής), devotu, pietosu.

* **EULOGÍA**, s. f., (eulogia, εὐλογία), profora, corruptu *prescura*, pane ce se adduce la baserica pentru sacrificiu, si d'in care sarcedotele talia particell'a ce sacrifica, éro restulu se distribue poporului ca *anafora*.

* **EULOGIARIU**, s. m., eulogiarus, cellu ce prepara *eulogiele*.

* **EUMETRIA**, s. f., eumetria (εὐμετρία), proportione bene luata, elegancia de forme.

* **EUNUCHARÉ** sau *eunucare*, v., eunuchare, a castrá, a privá de virilitate, a face *eunuchu*.

* **EUNUCHATU** sau *eunucatu*, -a, adj. part., eunuchatus, castratu, privatu de virilitate.

* **EUNUCHINU**, -a, adj., eunuchinus, de *eunucu*, relativu la *eunucu*.

* **EUNUCHISARE**, v., (eunuchizare, εὐνουχίζειν), a castrá, a *eunucá*.

* **EUNUCHISATU**, -a, adj. part., eunuchizatus, castratu, eunucatu.

* **EUNUCHISMU**, s. m., eunuchismus (εὐνουχισμός), castratione.

* **EUNUCHIU**, s. m., eunuchion (εὐνοχίον), una specia de lactuca.

* **EUNUCHU**, s. m., eunuchus (εὐνοῦχος, d'in εὐνή = *patu* si ἔχειν = *observare*), omu insarginatú, la orientali, a custodí gyneceulu, omu totu de a un'a castratu, si de aci *eunuchu* = castratu.

* **EUPHEMISMU**, sau *eufemismu*, s. m., (euphemismus, εὐφημισμός), desemnationea unui lucrú necovientiosu prin unu nume covientiosu: *la feminele române eufemismulu merge asiá de departe, in câtu elle nu numescu pre draculu cu numele seu, ci i dicu: uccida-lu crucea, sau duca-se in pêtre; multi numescu porculu prin eufemismu rimatoriu; meretricile prin eufemismu se dicu mulieri peccatóse.*

* **EUPHEMISTICU** sau *eufemisticu*, -a, adj., relativu la *eufemismu*: *espressioni eufemistice.*

* **EUPHEMISTU**, s. m., (de la εὐφημίζειν), care pentru bonacovientia nu

numesce lucrurile urâte cu numele lor, ci cu altele oneste; vedi *euphemismu*.

EUPHONIA sau *eufonia*, s. f., *euphonia* (εὐφωνία), sonu dulce, pronunția dulce, dulcetia in pronunțiatione; contr. *cacophonia*.

* **EUPHONICU** sau *eufonicu*, -a, adj., (εὐφωνος), dulce la pronunțiere, si

* **EUPHONU**, -a, adj., (εὐφωνος), care sona bene, cu voce sau pronunția bona, formoasă, placuta.

* **EUPHORBIA**, s. f., *euphorbia* sau *euphorbion* (εὐφώρβιον), planta cu succu laptosu.

* **EUPHORBU**, -a, adj. s., (εὐφορβος), bene nutritu, bene pascutu, grassu.

* **EUPHROSYNA** sau *eufrosuna*, s. f., (εὐφροσύνη), ilaritate, dispositione ilara.

* **EUPHROSYNU** sau *eufrosunu*, s. m., *euphrosynum* (εὐφρόσυνον), limba de bou (βούγλωσσοσ), buglossu, una planta.

* **EURINU**, -a, adj., *eurinus*, d'in partea de unde bate *eurulu*, de la resaritu.

* **EURIPICA**, s. f., *euripice* (εὐριπική), una specia de juncu sau rechita.

* **EURIPU**, s. m., *euripus* (εὐριπος), strictore, scursur'a unui lacu; spatiu strictu in cercu intre murulu internu si cel externu; gradele pre cari se deau spectatori.

* **EURISTICU**, -a, adj., (de la εὐριστικὸν *afare, descoperire*): *methodu euristicu*, prin care se afla sau se descoperu unu addeveru.

* **EURONOTU**, s. m., *euronotus* (εὐρόνοτος), ventu d'intre resaritu si media-df.

EURU, s. m., *eurus* (εὐρος), ventu care bate de la resaritu, partea de cotra resaritu.

* **EURYTHMIA** sau *eurutmia*, s. f., *eurythmia* (εὐρυθμία), ordine formoasă, ordinatione armonioasă, in architectura.

* **EURYTHMICU** sau *eurutmicu*, -a, adj., (εὐρυθμος), in proportioni covientose, armonicu, proportionatu.

* **EUSEBIA**, s. f., (εὐσέβεια), pietate, religiositate.

* **EUSEBIOLOGIA**, s. f., doctrin'a despre pietate, theologi'a morale.

* **EUSEBIOSU**, -a, adj., (εὐσεβής), piu, pietosu, religiosu.

* **EUSEBIU**, -a, adj., (εὐσεβής), piu, pietosu, religiosu.

* **EUSTINU**, -a, adj., *eurinus*, de cotra resaritu, de cotra *eustu*: *regionile eustine*.

* **EUSTU**, s. m., *eurus, oriens*, ventulu care bate de cotra resaritu, resaritul, terminu geograficu: *eustulu, vestulu, sudulu, nordulu*, cu adiectivele lor: *eustinu, vespetinu, sudicu, nordicu*.

* **EUSTYLU** sau *eustulu*, -a, adj., *eustylos* (εὐστυλος), cu colonne formoase.

EUTINETATE, s. f., (εὐτέλεια) vilitate, stare de *eutinu*.

EUTINIRE, -escu, v., (εὐτελίειν), a face *eutinu*; refl. a se *eutini*, a deveni *eutinu*.

EUTINU, -a, adj., (εὐτελής), vile, de micu pretiu, de pucinu pretiu.

* **EUTRAPELIA**, s. f., (εὐτραπείλια it. *entrapella*), facetia, facetiositate, donulu naturale de a glumi covientosu si cu gratie.

* **EUTRAPELU**, -a, adj., (εὐτράπελος), destru, usioru, facetu, facetiosu.

* **EVACUARE**, v., *evacuare*, 1. a desertá, in specie ca terminu militaruu: *a evacua una cetate sau una terra care a fostu occupata de armata*; 2. a suppreme, a destruge, a nemici.

* **EVACUATIONE**, s. f., *evacuatio*, actione de *evacuare*, desertatione, suppreessione, destructione, nemicire.

* **EVACUATORIU**, -tória, adj. s., *evacuator*, care *evacua*, desertatoriu, destructoriu, nemicitoriu.

* **EVACUATU**, -a, adj. part., *evacuatus*, desertatu, destrussu.

* **EVADERE**, *evasi* si *evasei*, *evasu*, v., *evadere*, a essi, a scapa, a trece, a evita; a adunge, a preveni, a deveni: *a evade din mânele inamiciloru, a evade foculu sau flamm'a; ecco la ce evasera beneficiele telle*.

* **EVAGARE**, v., *evagari*, a allergá incóce si incollo, a errateci, a ámbli erratecindu, a se departá, a se estende, a se expandi.

* **EVAGATIONE**, s. f., *evagatio*, actione de *evagare*.

* EVAGATORIU, -*tória*, adj. s., evagans, care *evaga*.

* EVAGATU, -*a*, adj. part., evagatus, care a *evagatu*, care a erratecitu, care a amblatu erratecindu.

* EVAGINARE, v., evaginare, a scóte d'in *vagina* sau d'in *téca*.

* EVAGINATU, -*a*, adj. part., evaginatus, trassu, scossu d'in *vagina*, nudu.

EVANGELIA, s. f., vedi *evangeliu*.

* EVANGELICE, adv., (evangelice, εὐαγγελικῶς), in modu evangelicu, ca evangelistii.

EVANGELICU, -*a*, adj., evangelicus, (εὐαγγελικός), relativu la *evangeliu*, conforme cu *evangeliulu*: *doctrina evangelica*; *baserica evangelica*, asiá se numesce baseric'a protestante, d'in caus'a co nu reconnoște traditionea, neci synodele, ci numai ce e scrissu in *evangelie*.

EVANGELISARE, v., evangelizare, (εὐαγγελίζω), a annuntiá unu lucru bonu, a adduce unu nuntiu bonu; a predicá *evangeliulu*: *evangelisámu evangeliulu*; *evangelisara mantuirea lunei*; *vomu evangelisá virtutea*.

EVANGELISATORIU, -*tória*, adj. s., evangellizator, care *evangelisa*, care adduce nuntie bone, care predica *evangeliulu*.

EVANGELISATU, -*a*, adj. part., evangellizatus, annuntiatus, predicatu.

EVANGELISMU, s. m., (εὐαγγελισμός), annuntiatione bona, nuntiu de buccuria; serbatóre la 25 Martiu cându se celebrédia annuntiationea angerului la virginea Maria co va nasce pre salvatoriulu lunei.

EVANGELISTICU, -*a*, adj., relativu la *evangelisti*: *styly evangelisticu*, *limba evangelistica*, *scripte evangelistice*.

EVANGELISTU, s. m., evangelista, (εὐαγγελιστής), adductoriu de bonu nuntiu; scriptoriu de *evangelie*: *avemu patru evangelisti*: *Matheju, Marcu, Luca, si Joanne*; *inante de conciliulu de la Nicéa erau forte multi evangelisti*, *inse operele loru fura reseptate*.

EVANGELIU, pl.-*ie*, evangelium, (εὐαγγέλιον), 1. nuntiu bonu; 2. nuntiu despre faptele si vorbele lui Jesu Christu; si de aci in specie, 3. operele scrise

in cari se coprende viétia si invetiatur'a lui Jesu Christu: *evangeliulu de la Matheiu*, *evangeliulu de la Marcu*, *evangeliulu de la Luca* si *evangeliulu de la Joanne*; *a predicá evangeliulu*; *a se regulá dupo evangeliu*; *a nu crede de cátu ce e in evangeliu*, *a jurá pre evangeliu*.

EVANGELU, s. m., (evangelus, εὐαγγέλιος), bonu nuntiu, care adduce unu nuntiu de buccuria.

* EVANIDU, -*a*, adj., evanidus, care dispare, care si perde poterea sau consistenti'a; langudu, flaccitu: *buccuria evanida*, *ambre evanida*, *atramentu evanidu*, *formosetia evanida*.

* EVANIRE, v., evanescere; a disparé, a perí, a se nimici; vedi si *evanidu*.

* EVAPORARE, v., evaporare, a dá vapóre; refl., *a se evaporá*, a trece in vapóre, a disparé in forma de vapóre: *tote licidele lassate descoperite se evaporá*.

* EVAPORATIONE, s. f., evaporatio, actione si effectu allu actionei de *evaporare*.

* EVAPORATIVU, -*a*, adj., evaporativus, prin care se *evaporá*, care produce *evaporatione*.

* EVAPORATU, -*a*, adj. part., evaporatus, prefacutu in vapore, disparutu in forma de vapore.

* EVASIONE, s. f., evasio, actione de *evadere*, scapare, mantuire.

* EVASU, -*a*, adj. part., evasus, scapatu, mantuitu.

* EVECTIONE, s. f., evectio, actione de a se redicá in aeru.

* EVECTU, -*a*, adj. part., evectus, redicatu in aeru, transportatu.

†† EVEGERE, v., evehere, a se inalíti in aeru, a se transportá. Radecin'a derivatelu *evectu* si *evectione*.

* EVELLERE, *evulsi* si *evulsei*, *evulsu*, v., evellere, a smulge, a desradeciná, fig., a destruge. Radecin'a derivatelu: *evulsu* si *evulsione*.

* EVEMERICU, -*a*, (fr. evhémérique) adj., relativu la doctrin'a propagata de *Evemeru*: *pareri evemerice*, *doctrina evemerica*, *systema evemerica*.

* EVEMERISMU, s. m., (evhémérisme), systema theologica propagata de philosophulu *Evemeru* (intre annii 311

si 298 înainte de Chr.), dupo care toti dieii mythologici se considera ca ómeni divinizzati : *evemerismulu fú consideratu deja de antici ca atheismu; inse crestini primitivi lu imbraciara ca una arma apta spre a combate pagánismulu.*

* **EVEMERISTU**, s. m., (fr. *evhémeriste*), care appera *evemerismulu* : *multi d'intre scriptorii ecclesiastici sunt evemeristi.*

* **EVENTUMENTU**, pl.-e, *eventum*, (it. *evento*, fr. *événement*), intemplanare : *eventumentu fericitu, eventumentu funestu eventumentu tristu, eventumentu neastep-tatu; eventumentulu n'a desmentitu astep-tarea mea; ellu facú unulu dintre aceste passuri audacióse cari aru fi potutu trece ca temeritáti in política, déco mesurile bene luate si eventimentele nu le aru justificá; víctia plina de eventimente; mari eventimente; eventimente extraordinarie; cei mai mari omeni dependu de la eventimente; tóte eventimentele erau miracle; dram'a acésta-a e plena de eventimente care descéta curiositatea; eventimentele politice incurcara tóte planurile conductoriloru destinelorú omenesci.*

* **EVENTIRE**, v., *eventre*, a se intemplaná, a essí prin sorti.

* **EVENTU**, pl.-uri, *eventum* si *eventus-us*, intemplanare, *eventumentu*, resultatú, essitu : *eventulu e essitululu unui lucru, eventus est alienus exitus negotii.* Cic. Vedi *eventumentu*.

* **EVENTUALE**, adj., (it. *eventuale*) fr. *éventuel*), care e suppusu unui *eventu* sau *eventumentu* incertu, care se póte intemplaná sau nu : *conditione eventuale, successione eventuale, derepturi eventuale, folóse eventuali.*

* **EVENTUALISARE**, v., (fr. *éventualiser*), a lassá in manele intemplanárii; refl., a se *eventualisá*, a se lassá in voli'a intemplanárii.

* **EVENTUALISATU**, -a, adj. part., (fr. *éventualisé*), lassatu in voli'a intemplanárii.

* **EVENTUALISMU**, s. m., (fr. *éventualisme*), *systema de eventualitate.*

* **EVENTUALITATE**, s. f., (it. *eventualità*, fr. *éventualité*), calitate de e-

ventuale : *eventualitatea unei conditione, eventualitatea unui tractatu.*

* **EVENTURA**, s. f., (*eventura*, n. pl.), 1. *venitoriulu, tempulu venitoriu*; 2. *adventura sau aventura.*

* **EVERTERE**, *eversi* si *everses*, *eversu*, v., *evertere*, a restorná, a destruge. Radecin'a derivatelorú : *eversu, eversione, eversoriu, eversivu.*

* **EVERSIONE**, s. f., *eversio*, *actione* si *effectu* allu *actionei de evertere*, *restornare*, *destructione* : *eversionea cetatii, eversionile statelorú cellorú mai inflořitorie.*

* **EVERSIVU**, -a, adj., (fr. *éversif*), prin care se *everte*, prin care se restorna sau se distruge : *negationi eversive de morale*, *negationi* prin care se restorna moralea.

* **EVERSORIU**, -sória, adj. s., *eversor*, care *everte*, care restorna, care destruge : *eversorii Troii, eversorii dereptului umanu, eversorii averei publice.*

* **EVERSU**, -a, adj. part., *eversus*, *restornatu*, *distrussu.*

* **EVICTIUNE**, s. f., *evictio*, *actione de evincere*, *recuperarea unui lucru prin judecata*, term. juridicu.

* **EVICTU**, -a, adj. part., *evictus*, *invinsu*, in sensu propriu si figuratu.

* **EVIDENTE**, adj. part. pres., *evidens*, *visibile*, *claru*, *luminatu*, *manifestu*, care se póte vede fora *difficultate*, care se vede la ántái'a *cautatura cu ochii* : *lucru evidente, proba evidente, argumentu evidente.*

* **EVIDENTIA**, s. f., *evidentia*, *calitate* sau *stare de evidente*, *claritate* : *evidenti'a unei probe, evidenti'a unei propositioni, evidenti'a veritatii si a falsitatii; a demostrá ceva pëno la evidentia; evidentia de ratione; evidentia de faptu, evidentia de sentimentu; evidenti'a sensurilorú; a pune in evidentia; a fi in evidentia.*

* **EVINCERE**, si *evingere*, *evinsi* si *evinsei*, *evinsu* si *evictu*, v., *evincere*, 1. a *invince* cu totulu; 2. a *desposedé* pre cineva de unu lucru prin *judecata.*

* **EVITABILE**, adj., *evitabilis*, care se póte evitá : *casu evitabile, periclu evitabile, morbu evitabile, perdere evitabile.*

* **EVITARE**, v., evitare, a se feri, a fugi de ceva, a se dá din calle, a incongiurá : a evitá unu periclu, a evitá unu laciu; amu evitatu colpiturcle inimicului; nu veti poté evitá tóte casurile celle amare ce ve prepara sortea; evitati lupt'a care nu póte se éssa in favórea nóstra.

* **EVITATIONE**, s. f., evitatio, ac-tione de evitare, de ferire, de fugire : ellu recommenda evitationea versuriloru candu cineva scrie in prosa.

* **EVITATORIU**, -tória, adj. s., evitans, care evita, care se feresce, care fuge de unu lucrú.

* **EVITATU**, -a, adj. part., evitatus, incongiuratu, de care amu seapatu : periclu evitatu, infortunie evitate, erroru evitate.

EVLA VIA, s. f., (εὐλαβία), devotíone; vedi *eulabia*.

EVLA VIOSU, -a, adj., (εὐλαβής), devotu; vedi *eulabiosu*.

EVLA VIU, -a, adj., (εὐλαβής), devotu; vedi *eulabiu*.

* **EVOCARE**, v., evocare, a chiamá, a invitá, a citá; in specie a citá si a face prin ceremonie magice ca se apparia : a evocá suffletele, a evocá spiritele, a evocá umbrele mortiloru.

* **EVOCATIONE**, s. f., evocatio, ac-tione de evocare; chiamare la arme, chiamare intr'adjutoriu; ceremonia magica prin care se citáu spiritele.

* **EVOCATORIU**, -tória, adj. s., evocator, care evoca, care chiama la arme.

* **EVOCATU**, -a, adj. part., evocatus, chiamatu, invitatú, citatú; subst. m., *evocatu*, evocatus, veteranu chiamatu la servitiulu militarú.

* **EVOLARE**, v., evolare, a sborá, in sensu propriu si fig.; vedi *sborare*.

* **EVOLBERE**, *evolui*, si *evolsei*, e-

voltu si *evolutu*, v., evolvere, a desfasciorá, a desplicá, a descurcá, a desvoltá, a percurge.

* **EVOLUTIONE**, s. f., evolutio, ac-tione de *evolvere*, de desfasciorare, de percurgere; *evolutionea poetiloru, lectur'a poetiloru; evolutione militare*, miscare ce se face cu cetele armate spre a le deprende la batalia; *evolutionile unui organismu, unei societate, unei institutíone*.

* **EVOLUTU**, -a, adj. part., *evolutus*, desfascioratu, desplicatu, percursu.

* **EVOLVERE**, *evolui*, *evolutu* si *evoltu*, v., evolvere, vedi *evolvere*.

* **EVOMERE**, sau *evomire*, *evomere*; a vomí multu si cu mare violentia.

* **EVONYMU**, sau *evonumu*, s. m., *evonymos*, (εὐώνυμος), unu arbustu, fusinu.

* **EVONYMINA**, sau *evonumina*, s. f., (fr. *éronymine*), substantia care se estrage d'in oliulu baccelorú de fusinu.

* **EVSEVIA**, s. f., (εὐσεβία), pietate, religiositate; vedi *eusebia*.

* **EVSEVIOSU**, -a, adj., (εὐσεβής), piú, piósu, pietosu; vedi *eusebiosu*.

* **EVSEVIU**, -a, adj., (εὐσεβής), piú, piósu, religiosu; vedi *eusebiu*.

EVTINETATE, s. f., (εὐτιμία), vilitate, stare de *evtinu*; vedi *eutinetate*.

EVTINIRE, -escu, v., (εὐτινίζειν), a face *evtinu*; refl., a se *evtiní*, a devení *evtinu*; vedi *eutinire*.

EVTINU, -a, adj., (εὐτελής), vile, de micu pretiu, de pucinu pretiu; vedi *eutinu*.

* **EVULSIONE**, s. f., *evulsio*, ac-tione de *evellere*, de smulgere, de scótere d'in radecina; destructíone.

* **EVULSU**, -a, adj. part., *evulsus*, smulsu, scossu d'in radecina, desradecinatú.

F.

F, a séssea littera in alfabetulu romanu, si un'a d'intre acelle-a care si a conservatu pronunti'a originaria in tóte casurile; numai in unele locuri inainte de *i* se aude ca *ch* germanicu sau ca χ grecu, precumu in: *fre, firu, filiu, filia*, si inainte de *e* cu assimilatione de *ie*, precumu in: *ferru, fêra, ferbe*; (compara isp. *hierro, hijo*). In Daci'a boreale acestu *ch* se aude ca la francesi, sau ca si aspru siueratu. Inse aceste nuantie disparu d'in di in di, si in genere se restabilesece pronunti'a genuina a litterei *f*.

FA, imperat. pers. II sing., *fac*, de la verbulu *facere, facere*; vedi verbulu *facere*.

FABA, s. f., *fabā*, legume care pre a locurea se pronuntia: *fava*, éro in alte locuri a degeneratu in: *bobu*.

FABACIA, s. f., *fabacia*, buccate de *fabā*, fertura de *fabā*.

FABACIU, -ia, adj., *fabacius* si *fabaceus*, de *fabā*.

FABAGINU, -a, adj., *fabagnus*, de sau d'in *fabā*.

FABALE, adj., *fabalis*, de *fabā*: *planta fabale, lugeru fabale*.

FABARIU, -ia, adj. s., *fabarius*, 1. care concerne *fab'a*: *lun'a fabaria*, Juniu; 2. care cultiva *fabā*; 3. care vende *fabā*; 4. cui place *fab'a*.

FABATARIU, pl. -ie, *fabatarium*, vasu in care se ferbe *fab'a*.

FABATU, -a, adj., *fabatus*, facutu cu *fabā*, saturatu cu *fabā*.

FABELLA, s. f., *fabella*, una scurta *fabula*, istoriára, anecdota; una comedia.

FABIU, -a, adj. s., *fabeus, fabea*, servu, serva.

FABLA, s. f., *fabula*, narratione fictiva, mai allessu despre animali unde se attribue acestoru-a caracterie omnesce si facultatea de a vorbi si de a conversá intre sene, cu scopu de a deduce una invetiatura morale; vedi *fabula, faula* si *faura*.

FABLARE, v., *fabulari*, a vorbi, a narrá, a conversá; a spune *fable*; vedi *fabulare*.

FABLATORIU, -tória, adj. s., *fabulator*, care narra, care spune *fable*, *narratoriu*; vedi *fabulatoriu*.

FABREFACERE, *fabrefeci* si *fabrefeci*, *fabrefactu*; si *fabrefacui, fabrefacutu*, v. *fabrefacere*, a face cu arte, a construge cu arte.

FABRICA, s. f., *fabrica*, 1. lucrare, confectione, constructione, structura; 2. manufactura, officina, stabilimentu in care se fabrica diverse lucruri: *fabrica de arme, fabrica de pandia, fabrica de pannura, fabrica de machine; fabrica de caramide, fabrica de sacharu; a infientiá una fabrica; a comperá lucruri de la fabrica; se immultescu fabricicele d'in di in di; ellu petrece tóta diu'a in fabrica*; 3. edificiu: *una fabrica formosa*; 4. intriga, machinatione, stratagemá: *a orditu una fabrica d'in care insusi orditoriulu nu va pote scapá cu pellea intréga*.

FABRICABILE, adj., *fabricabilis*, care se póte fabricá: *materia fabricabile, machine fabricabili*.

FABRICANTE, partic. pres. adj. s., *fabricans, faber*, care fabrica, care posedu una fabrica sau unu stabilimentu de manufactura: *fabricantii vendu fa-*

bricatele loru negociatoriloru; corpulu fabricantiloru s'a adunatu la bursa.

1 FABRICARE, v., fabricare si fabricari, a face, a lucra, a produce, a construce; a inventa: *ce fabricati voi? fabricamii ace; ellii fabrica arme; ellu fabrica vorbe; fig., coculu ne fabrica una cena eccellente; pre mane ne a promissu a ne fabrica unu prandiu si mai deliciosu; camerariulu fabrica una strata-gema.*

2 FABRICARE, s. verbale, fabricatio, in t. s. verbului; vedi *fabricatione.*

FABRICATIONE, s. f., fabricatio, actione si effectu allu actionei de fabricare: *fabricationea ferrului, fabricationea mundului.*

FABRICATORIU, -tória, adj. s., fabricator, care fabrica, care face, care produce, care construce, constructoriu, lucratoriu, artefice: *fabricatori de vase, fabricatori de vorbe, fabricatori de mentioni; diu e fabricatoriulu universului.*

FABRICATRICE, s. f., fabricatrix, femina care fabrica, fabricátoria.

1 FABRICATU, -a, adj. part., fabricatus, facutu, lucratu, construssu; lucratu in fabrica.

2 FABRICATU, pl.-e, l. fabricatum, lucru fabricatu, productu d'in fabrica: *ellu a vendutu tote fabricatele cu pretiuri forte bone; 2. fabricatus, -u, lucru, fabricatura: materi'a nu e scumpa, dero fabricatulu costa multu.*

FABRICATURA, s. f., fabricatura, lucru de manufactura; productu de fabrica, resultatu allu fabricationei.

FABRICU, -a, adj., fabricus, relativu la *fabru*, relativu la artea de fabricare: *artea fabrica, artea de construgere.*

FABRIFICARE, v., (fabrificare), a produce *fabricate*, a se ocupa cu fabricarea.

FABRIFICATIONE, s. f., fabricatio, actione de *fabricare.*

FABRIFICATU, -a, adj. part., (fabricatus), facutu sau lucratu in fabrica, fabricatu.

FABRILE, adj., fabrilis, de *fabru* sau de *fauru*.

FABRU sau *fauru*, s. m., *faber*, lucratoriu in genere, inse mai allessu lu-

cratoriu de ferru sau *ferrariu*, *faber ferrarius*; la antichi d'in contra prin *fabru* se intellegea mai vertosu *lemnariulu*; fig., *fa-cine e fabrula fortunei selle*; vedi *fauru*.

FABULA, s. f., *fabula*, narratione fictiva; vedi *fabla, faula* si *faura*.

FABULARE, v., *fabulari*, a vorbi, a narra, a conversa, a spune fabule; vedi *fablare*.

FABULARIU, -a, adj., *fabularis*, relativu la *fabula*, *fabulosu*, *mythologicu*; falsu.

FABULATIONE, s. f., *fabulatio*, actione de *fabulare*, conversatione, discursu.

FABULATORIU, -tória, adj. s., *fabulator*, care *fabula*, care spune fabule, *fabulistu*, vedi *fablatoriu*.

FABULATRICE, s. f., (*fabulatrix*), femina care *fabula*, care spune fabule, *fabulatoria*; *fabulista*.

1 FABULATU, -a, adj. part., (*fabulatus*), spusu, narratu.

2 FABULATU, s. m., *fabulatio*, actulu de *fabulare*.

FABULISTU, -a, s. adj., *fabulo*, *fabularum auctor*, *narratoriu*, sau *scriptoriu de fabule*.

FABULOSITATE, s. f., *fabulositas*, calitate de *fabulosu*, *narratione fabulosa*: *fabulositate poetica*, *fabulositas poetica*. Plin.; *vorba multa, verboritate: nu mi place fabulositatea juniloru accstoru-a.*

FABULOSU, -a, adj., *fabulosus*, plenu de fabule, amestecat cu fabule: *fapte fabulose; istoricu fabulosu; eroe fabulosu; narrationi fabulose.*

1 FACE, indic. pres. pers. III *facit*, de la verbulu *facere*, *facere*; vedi verbulu *facere*.

2 FACE, s. f., *fax*, *facia*, tetione aprensus, flamma, focu; fig., furóre, furia, flagellu; vedi derivatulu *facia*.

FACENDA, s. f., (it. *facienda*, p. g. pr. *fazenda*, isp. *hacienda*, v. fr. *faciendo*), (*negotium*), *negotiu*, *occupatione*, *affacere*: *m'au impressuratu facendele, facendele nostre nu ne dau unu momentu de repausu; una facenda serioasa (una facienda seria), duellu.*

FACENDARIU, -ia, adj. s., (it. m. faccendiere, fem. faccendiera), care se amesteca în toate lucrurile, care cauta pre totu îndene se aiba mânele în jocu.

FACENDOSU, -a, adj., (it. faccendoso), plenu de facende, fórte ocupatu.

FACENDUTIA, s. f., (it. faccenduzza), una mica facenda.

1 **FACERE**, feci si feceti, factu; si facui, facutu, imper. fa=fac, faceti=facite, v., fasere, agere, reddere, committere, creare, ferre; 1. a lucrá : voliu face cumu voliu poté; vei face cumu vei sci; va face cumu lu va consiliá mentea; vomu face totu cu adjutoriulu lui domnedicu; veti face ce veti aflá de covientia, voru face ce i va invetiá necessitatea; nu scie ce se faca cu aurulu; a face bene, a face reu; totu ce face, face de nevolia; pentru ce faceti asiá? ellu s'a apucatu se si faca una casa; mulierea face de mancare; buccatariulu face buccate, ellu a facutu unu mare sacrificiu; amicul nostru a facutu pentru noi mai multu decátu poteamu asteptá; ai facutu una fapta necovientiósá; faceti ómeniloru totu ce voliti se ve faca ellu; faceti ve detori'a ca ómeni onesti; faceti ce v'am ordinatu, faceti asiá ca tóta lumea se laude faptele vóstre; fa bene si me lassa in pace; nu mi place ce faceti; ce ai face tu in loculu meu? — 2. a creá, a produce, a fabricá, a compune : domnedicu a facutu lumea d'in nemica; ellu a dissu si s'a facutu; gallina a facutu unu ouu; ouea a facutu unu edu; mulierea a facutu unu copillu, sau simplu : mulierea a facutu; arborii facu frundia; pomii facu póme; viniiele facu struguri; frate meu face una statua; cumnatu meu face unu palatiu; vecinulu face acietu; filiu meu face versuri; filia mea face flori; vecin'a face casiu; 3. a numi, a institui, a allage, a pune in una stare : a face pe cine-va rege; Luciu facu pre nepotulu seu de frate erede universale; natur'a l'a facutu poetu; fortun'a l'a facutu meseru; ellu si a facutu inimici pre omenii celli mai benevolitori; prin portarea sea cea affabile si a facutu multi amici; 4. a practicá, a essercitá : vecinii mei facu negotiu, judanii facu ne-

gotiu cu tóte lucrurile d'in lume, ellu nu connoscu differenti'a intre licitu si illicitu; ellu face pre medicu, frate seu face pre architectu; 5. a invetiá : filiu meu face medicin'a; frate teu face jurisprudenti'a; nepotu seu face astronomi'a; 6. a procurá, a operá, a causá, a descetá : a face dorere; a face placere; a face jocuri publice; ellu ne face rosine; ea ne face onóre; a face cuiva umbra; a face larma; a face stripetu; ellu le facu ánima; faceti locu si altoru-a; a face gratia, a face favore, a face caldu, a face rece; ellu face pre omeni se se infle de risu; omu care face sange; vorbele lui celle pucinu considerate facura multu sange reu; aspectulu inimicului lu facu se tremure; 7. a aduná, a stringe : a face capitale, a face bani, a ace avere; in pucine dille facu armata de nouedieci de mii de omeni; porculu face multa carne; morbosulu s'a scollatu si a inceputu a face potere; femina care erá asia de gracile a inceputu a face corpu; 8. a suferi, a patemi : a face naufragiu, negotiatorulu a facutu banca rupta; 9. a fi in pretiu, a avé unu pretiu, a costá : acestu lucru nu face una cépa degenerata; betranulu acestu-a face mai multu de cátu diece juni; catu face mercea acésta-a ? usioru pretiata face trei galbini; dupo parerea mea nu face unu denariu; face multu a connosce causele unui reu; 10. a se coveni : acésta-a nu face pentru mene; pentru femine bevráne nu facu colorile viue; pentru copillii facu vestimentele in florite; vorbele moderate nu facu pentru neboni; de aci : a) ca in genere, ca impersonale, cu intellesu de : se cade, e bene, etc., mai vertosu cu negatione : nu face se mergeti voi a collo; b) in speciale, a avé sau a nu avé, a face cu=a si sau nu fi in relatione, a avé sau nu avé analogia, a seminá sau nu, etc. : ce are a face una cu alta? c) a nu face casa cu cine-va = a nu se invoi cu ellu; a nu face brendia cu cineva, etc. 11. a percurre, a impleni : ellu a facutu patru dieci de milliarie pre diosu; am facutu douedieci de anni cu soci'a mea; cáti anni ai facutu la militia? câte poste poti tu face in una di? 12. a scambá, a variá : ellu facu d'in di

nópte si d'in nópte di; celle mai multe substantive masculine romane prin cari se însémna lucruri, facu plurariulu in uri; unele in selu facu in e; 13. a inchiáu; amu facutu pace cu vecinii; ati facutu unu legamentu forte favoritoriu voue; 14. refl. in diversele insemnari attense peno aci: *Cumu se face lucrulu acestu-a? ce s'a facutu frate-teu? ce s'a facutu cu densulu? la audirea acestoru vorbe s'a facutu focu; ellu s'a facutu nevedutu; i s'a facutu de capu; faca-se pubere;* 15. a se face co, a simulá: *ellu se face co nu scie nemica; ea se face co dorme; elle se facu oo nu intellegu;* 16. verbulu *facere* cellu mai generale d'intro tóte verbele, si care singuru e in stare a demonstrá romanitatea nóstra, chiaru candu aru lipsí tóte celle alte verbe, intra in summa de locutioni: *fa bene si astepta reu; fa bene, si ne lassá; ce mai face frate teu? ce mai facu copillií lui? ellu facu cumu potú si se dusse la Roma; fa-te incóce; ea scie face de amóre, scie incantá si descantá; a face pre cineva de risu, de vorba, de batujocura; a face cuiva de scire, a face cuiva connoscutu; si prin elipse, a face cuiva, subintellege: a) bene, beneficiu, etc.: multe ti am facutu, si tu nu connosci; b) reu: ce ti am facutu, de me bati? c) descanticu, farmecu, etc.: ti a facutu cineva de m'ai uritu asia; filiulu lui domnedieu s'a facutu omu; draculu s'a facutu monachu; Marcu s'a facutu unu betivu; nu faceti ce facu eu, ci faceti ce dicu eu; se face diua, se face séra; se face lumina, se face intunericu; facundu-se formosu amu plecatu spre monti; se fecera multe buccate in tóta térra; sangele nu se face apa; d'in acietu nu mai faci vinu.*

2 **FACERE**, s. verbale, factio, actio, in t. s. verbulu.

* **FACETE**, adv., *facete*, in modu *facetu*, in gluma; cu spiritu, cu elegantia, cu delicatetia.

* **FACETIA**, pl. *facetie, facetiæ*, vorbe ingenioase inse pucinu seriose, spiritu in vorbe, gluma ingenioá: *grati'a facetiloru; facetiele lui ne facura se ridemu tóta sér'a; vorbele lui sunt numai facetie;*

lassati facetiele, si vorbiti seriosu; cu facetiele nu poteti invince addeveratele difficultati.

* **FACETIOSITATE**, s. f., calitate de *facetiosu*.

* **FACETIOSU**, -a, adj., (fr. *facétieux*), plenu de *facetie*, care diverte, care face pe ómeni se rídia: *omu facetiosu; spiritu facetiosu; istoria facetiósá; scriptoriu facetiosu; scripte facetiósé; subst., unu facetiosu, una facetiósá.*

* **FACETU**, -a, adj., *facetus*, ingeniosu, spirituosu, gratiosu, glumetiú, de bonu gustu, elegante, delicatu: *omu facetu, vorbe facete, idee facete.*

FACI, indic. pres. pers. II. sing. *facis*, de la verbulu *facere; facere; vedi verbulu facere.*

FACIA, s. f., *factus*, forma, figura, physionomia, vultu pre care se manifesta ideele si sentimentele: *faci'a omului, faci'a lui Domnedieu; cu faci'a curata; i se vedea innocent'i'a pre facia; n'a scambatu faci'a in totu decursulu processului; 2. persona: crestinii credu in unu domnedieu in trei facie; faci'a basericésca, facia militarésca; 3. presentia: in faci'a nóstra n'a cotediatu a dice una vorba; in faci'a locului sau la faci'a locului; a fi, a se aflá facia sau de facia, 4. lature anteriore: *faci'a casei, faci'a basericeii; 5. partea esteriore: facia de perina, facia de mésa; faci'a pamentului, apeí, marei; pescii innotau in faci'a apeí; 6. colóre: facia alba, facia rosia, facia albastra; a jocá facie; a dá murului una facia; 7. pagina: celle doue facie alle foiei typarita; 8. substantivulu facia intra in diverse locutioni: a dá unu lucrú pre facia, a descoperí, a revelá, — differita de: a dá ceva de facia; facia in facia, e regiune; facia cu aceste-a confrontate cu aceste-a; una mana spella pre alt'a, si ámbele faci'a; formosu la facia; judecandu dupo facia, asiu crede co e sanetosu, omu cu doue facie = *taliariu cu doue facie, faciariu; a face fucie, sau in modu mai energicu, a face facie facie = a scambá facie.***

FACIARESCE, adv., dissimulanter, in modu *faciariescu*.

FACIARESCU, -a, adj., dissimulate-

rius, fletus; de *faciarium*: covente *faciaresci*.

FACIARIA, s. f., simulatio, dissimulatio, hypocrisis, hypocrisia, stare si lucrare de hypocritu, manifestare contraria intentioniloru ascunse: *faciar' a e unu vitium d'ntre celle mai contrarie rationii; faciar' a e semnu de mare corruptione; tote appucaturele lui sunt numai faciar' a*.

FACIARIRE, -escu, v., simulare, dissimulare, fingere; refl., a se *faciar' a*, a imita una *facia* straina, a se arreta cumu nu este: *elle se faciarescu co mi suntu amice; nu ve mai faciariti co sciu ce cogitati*.

FACIARIU, -ia, adj. s., simulator, dissimulator, hypocrita, simulatoriu, hypocritu, care alt'a arreta in *facia*, alt'a are in *anima*: *faciar' ii sunt omenii cei mai abominabili; feriti-ve de faciar' a ca de cei mai mari insellatori; faciar' iulu ti arreta mai multa amicitia candu te uresce mai tare; faciar' ii in evangeliu se numescu farisei*.

FACIATA, s. f., (it. *faciata*, fr. *facade*), *faci' a* unui edificiu vedutu d'in unu punctu ore care: *faciat' a despre mediadi, faciat' u despre media nopte, faciat' a despre resaritu, faciat' a despre appusu; faciat' a anteriore, faciat' a posteriore, faciat' a laterale*.

FACILE, adj., *facilis*, ce se pote face ce se pote intellege, ce se pote invetiá, etc.; fora difficultate, fora a ne causá mari incordari de potere, fora a avé multe pedice a invinge: *lucru facile, actione facile, operatione facile, calculu facile; omu facile, omu cu care poti tractá facile; adv., se intellege facile; se invetiá facile; vi e facile se sedeti si se vetati la alti cumu lucra; nu e facile a guverná unu poporu*.

FACILITARE, v., (it. *facilitare*, fr. *faciliter*), a face *facile*, a redica, difficultatilo, a adjuta: *a facilitá una lucrare; callile ferrate facilitá transportulu merciloru si allu omeniloru; unu bonu methodu facilitá forte invetiarea limbeloru si a scientieloru*.

FACILITATE, s. f., *facilitas*, calitate de *facile*: *facilitate de a vorbi, facilitate in vorbire; a lucrá cu facilitate; ad-*

mirámu facilitatea cu care scrie acestu autoriu.

FACILITATU, -a, adj. part., (it. *facilitato*, fr. *facilité*), addussu in stare de *facile*: *navigatione facilitata; transportu facilitatu; artile facilitate prin largitionea principelui*.

* **FACINOROSITATE**, s. f., calitate de *facinorosu*, stare de *facinorosu*: *facinorositatea omeniloru ambitiosi a ruinatu statulu*.

FACINOROSU, -a, adj., *facinorosus*, plenu de *facinuri*, incarcatu cu crimine, sceleratu: *omeni facinorosi; astadi au adjunsu la potere cei mai facinorosi d'ntre cetatiani*.

* **FACINU**, pl. -uri, *facinus* (de la *facere*), *facta*, actione in genere; déro mai allessu in sensu reu, crime, attentata, scelu: *facinurile omeniloru ambitiosi*.

FACIOSIARE, v., representare, vedi compusulu *infaciosiare*.

FACIOSU, -a, *speciosus*, cu *facia*, cu *facia* imponitoria: *unu omu faciosu, unu sacerdote faciosu; una domna faciosa*.

FACISIORA, s. f., deminutivu d'in *facia*: *facisior' a lui spum' a laptelui*.

FACISIU, -ia, adj. adv., *facie tenuis*, in *faciem*, ad *faciem*, *palam*, *ceram*, *aperte*, non occulte, pre *facia*: *attacu facisiu, facta facisia, a lucrá facisiu*.

* **FACITERGIU**, pl. -ie, *facitergium*, stergura, sudariu.

FACUIRE, -escu, v., *laevigare*, *aequare*, a dá *facia*, a netedi *faci' a*, se dice in specie despre chartei' a *typarita*: *a faciui charteia; s'au faciuitu tote collele typarite*.

FACLA, s. f., *facula* (de la *fax*), luminaria gróssa: *a luminá callea cu facle in tempu de nopte; facle de seu, facle de cera, facle de resina, facle de abiete; a portá facl' a, a tiné facl' a; vedi si *facia**.

FACLARIU, s. m., *facularius*, 1. care porta sau duce *facia*, 2. care face si vende *facle*.

FACLIA, s. f., *facula*, *candela*, alta forma a vorbei *facia*, care se applica mai allessu la *facl' a* de *cera* care se arde la baserica, se dice inse si *facia de cera*.

FACLIARIU, s. m., *facularius*, care face si vende *facie*.

FACLIORA, s. f., deminutivum d'in *factia*.

* **FAC-SIMILARE**, v., (fr. *fac-similer*), a face assémine, a imitá essactu una scriptura : *a fac-similá unu manuscriptu, a fac-similá semnaturcle ómeniloru illustri*.

* **FAC-SIMILATU**, -a, adj. part., (fr. *fac-similé*), imitatu essactu : *littere fac-similate, epistola fac-similata*.

* **FAC-SIMILE**, s. m., (fr. *fac-simile*); imitacione essacta a scripturere seu semnaturae unui omu : *acestu fac-simile nu e essactu; am vedutu unu fac-simile allu lui Napoleone cellu mare*.

FACTA sau *facta*, s. f., *factum*, actio, lucrare, opera, actio : *facta bona, facta rea, facta drepta, factu nedrepta, facta omenésca, facta diabolésca*; vedi *factu, factu*, si *facta*.

* **FACTICIOSU**, -a, adj., *factiosus*, care factie mai multe lucruri.

* **FACTICIU** sau *factitu*, -a, adj., *factiosus* si *factitius*, contr. *naturale*, factu prin arte, artificiale : *vinu facticiu, petra facticia, póme facticie, vorbe facticie, termini facticii, idee facticie*.

* **FACTIONARE**, v., (it. *fazione*, fr. *façonner*), a lucrá una materia, a i dá una forma determinata, a formá, a perfectióná : *a factioná trunchiulu unui arbore in luntre; a factioná unu vasu, a factioná plantele prin cultura*.

* **FACTIONARIU**, s. m., *factionarius*, 1. capulu unei factioni; 2. militariu veghiatoriu (fr. *factionnaire*).

FACTIONE, s. f., *factio*, 1. actio de *facere*, lucrare, formare : *factioea e adese ori mai scumpa de cátu mater'á; a dá antái'a factione unei opere; u dá ultim'a factione unei opere; acésta opera e de factioea mea*; 2. societate de ómeni de acea-asi professione : *factioea istrioniloru, factioea mediciloru*; 3. partita, conspiratione : *dóuc factioni se cêta pentru guvernareu statului; factionile au adjunsu peno la cutite; adunarea generale s'a impartitu in factioni; de la factioni nu se póte asteptá salvarea statului; factionile circului portau diverse colori*; 4. ca terminu militariu veghia : *a face factione, a intrá in*

factione, a essi d'in factione, a stá factione; factionile de ordinariu dura dóuc ore; in presentí'a inimicului si in temporile rigoróse factionile sunt mai scurte.

FACTIOSU, -a, adj., *factiosus*, 1. activu, interpreditoriu, ambitiosu; 2. care formedia factione sau partite, seditiosu; 3. potente, avutu : *factiosu cu limb'a, factiosu cu vorb'a*; subst., *unu factiosu, una factiósca*, in sensulu : *factiosii sunt uritiosi*.

FACTITAMENTU, pl. -e, *factitamentum*, lucru factu, opera.

* **FACTITARE**, v., *factitare*, a face de multe ore, a essercitá, a practicá : *a factitá versuri, a factitá simulacre, a factitá delationi*.

FACTITATIONE, s. f., *factitatio*, actio de *factitare*, structura, factione in sensu 1.

FACTITATORIU, -tória, adj. s., *factitator*, *facutoriu*, *fabricatoriu*, *creatoriu*.

FACTITATU, -a, adj. part., *factitatus*, factu, fabricatu, construssu, creatu.

* **FACTORATICU**, pl. -e, (fr. *factorage* si *factage*), 1. actioea *factoriului* pentru transportarea merciloru de la descarcatura la domiciliulu sau la magazinulu *cumperatoriului*; 2. pretinlu ce se solve *factoriului* sau *commissionariului* pentru servitiulu seu : *factoraticulu variédia dupo diversele terri*.

* **FACTORATU**, s. m., (fr. *factorat*), *functio* de *factoriu*.

* **FACTORIA**, s. f., (fr. *factorerie*, it. *fattoria*), loculu, cancellari'a, agentii, *computatoriulu* unde stau agentii unei companii de commerciu, mai allessu in indiele orientali : *factoria francese, factoria ollandese*.

* **FACTORIALE**, adj. relativu la *factoria*.

* **FACTORINU**, s. m., (it. *fattorino*), *fetioru* care face servitiu in una bolta sau magazinu la negociu, *negotiatorellu*.

FACTORIU, -tória, adj. s., *factor*, 1. care face, *facutoriu*, *productoriu*, *creatoriu*, *auctoriu*; 2. (it. *fattore*, fr. *facteur*), agente care negociédia in *commissione* pentru unu *negotiatoriu*; 3. *distributori* de *serissori* la posta; 4. in *aritmetica*, *fia-care* d'in *cantitatile cari*

servescu a dá unu productu; 5. fig., diversele cause cari concurrú spre a produce unu effectu; 6. fig., diversii cetatiani ai unui statu.

* FACTOTU, s. m., (fr. factotum, de la lat. fac si totum), omu care are confidenti'a unui proprietariu si administra affacerile casei cu deplena potere.

FACTU sau *factu*, pl.-e, factum, lucru facutu, lucru, opera, fapta, actione; evenimentu : a distinge volienti'a de factu; acestu-a e unu factu; factele acusa pre omu; vedi *factu*.

* FACTUIRE, v., vedi *factuire*.

* FACTURA, s. f., factura, resultatu allu facerei, opera; 2. in commerciu, (it. fattura, fr. facture), statulu care arreta in detaliu speci'a, cantitatea, calitatea si pretiulu merciloru ce tramitte unu fabricante sau unu negotiatoriu la veri-unulu dintre confratii sau asociatii sei, la veri-unu commissionariu, etc.

* FACTURARE, v., (fr. facturer), a serie sau a face factura.

* FACTURARIU, s. m., (fr. facturier), care se ocupa cu scrierea *factureloru*, care tine cartea (librulu) *factureloru*.

* FACTURATU, -a, adj. part., (fr. facturé), inserissu in *factura*.

* FACULA, s. f., *facula*, *facia*; in astronomia se numescu *facule* partile celle mai luminoase alle discului solariu, in opposetione cu *maculele* cari su partile celle mai intunericoase.

* FACULARIU, s. m., *facularius*, 1. care face sau care vende *facule*; 2. care duce *facul'a* la ceremonie.

* FACULTATE, s. f., *facultas*, 1. facultate, capacitate, potere, potentia, posibilitate : *facultatea de a se miscá, facultatea de a vorbi, facultatea de a cogitá, facultati physice si facultati psychice; psychologii distingu atate facultati alle sufletului câte moduri de manifestare se potu observá; unii psychologi reducu tote facultatile sufletului la trei principali, adeco la facultatea de a senti placere sau dorere, la facultatea de a representá si la facultatea de a lucrá, altii le reducu la doue, si altii nu admittu decátu una; modulu vorbirei inse connósce unu mare numeru de fa-*

cultati, si lassa filosofloru facultatea de a le classificá; 2. talentu, aptitudine : facultatea de a vorbi bene, facultatea de a se espreme in publicu; acestu-a e unu omu dotatu cu mari facultati; acellu-a n'are facultatile necesarie pentru functionea la care aspira; 3. potere, permissione, dereptu de a face ceva : ellu a datu copilliloru facultatea de a se jocá; vi s'a datu facultatea de a ve insorá; legea interdice minoriloru facultatea de a despone de averea loru; 4. in algebra : facultati esponentiali, facultati algorithmice, allu caroru esponente e una cantitate variabile sau una fractione de cantitate variabile; 5. in industria : facultati industriali, talente sau aptitudine a omului la lucru industriale; 6. in economia : facultati productive, aptitudine ce au capitaliele si agentii naturali de a cooperá la productione dându lucrurilor utilitate; 7. in physiologia : stomachulu are facultatea de a converti alimentele in chylu; 8. in medicina : acésta planta are facultatea de a purgá; 9. in physica : magnetele are facultatea de a atrage ferrulu; 10. specialitate de scientia : facultatea theologica, facultatea philosophica, facultatea juridica, facultatea medica, facultatea scientieloru essacte se imparte in facultatea scientieloru mathematice si in facultatea scientieloru physice; numerulu si estensionea scientieloru a necessitatu immultirea facultatiloru; addeveratu e conici una facultate nu se póte dispensá absolutu de connoscentiele celloru alte facultati.

* FACULTATIVU, -a, adj., (fr. facultatif), care lassa facultatea de a face sau de a nu face : acésta dispositione a legii e facultativa; invetiatur'a limbei germane in gymnasiule nostre e facultativa.

* FACUNDIA, s. f., *facundia*, actione de a vorbi, facilitatea talentului de a vorbi bene, elocentia; elegantia in stylo : toti amu admiratu *facundi'a* acestui oratoriu.

* FACUNDIOSU, -a, adj., *facundiosus*, plenu de *facundia*, plenu de elocentia, elocente.

* **FACUNDITATE**, s. f., *facunditas*, talentu de a vorbí, *facundia*.

* **FACUNDU**, -a, adj., *facundus*, (de la *fari*, a vorbí), care vorbesce facile, care are talentulu de a vorbí, elocente : *unu barbatu facundu, una femina facunda, unu filosofu facundu, unu oratoriu facundu*.

FACUTORIU, -tória, adj. s., *factor*, care face : *facutoriu de bene, facutoriu de reu, facutoriuulu ceriului si allu pamentului, facutoriuulu universului*; figuratu : care face fermece, mai allessu fem. *facutória*.

1 **FACUTU**, -a, adj. part., *factus*, forma vulgară in locu de *factu* sau *factu* : *celle facute nu se potu desface; lucruri facute de mâni omenesci*.

2 **FACUTU**, s. m., *factum, factinus; factinum*; 1. modu de facere, modu de lucrare, lucru : *cu facutul nostru nu su multianntu*; 2. lucru ce nu e curatu, fermece : *pare ce e unu facutu, de nu potu terminá nemica de ce me appucu*.

FACUTURA, s. f., *factura, forma, species externa*; 1. rezultatulu facerei, 2. modulu cumu e facutu ceva, *physiologia*; 3. *fermecatura*.

* **FADÓRE**, s. f., (fr. *fadeur*), *sapor obtusus, nullus sapor; insulitas*; 1. calitate de *fadu*, gustu stricatu, lipse de gustu; 2. lipse de spiritu in conversatione, spiritu nesaratu; *insulitate*.

* **FADU**, -a, adj., (fr. *fade*, it. *fado*), *insipidus, insulsus, fatuus*, fora sapóre, fora gustu, cu gustu stricatu, *insipidu*; contr. *sapidu*.

* **FAETONE**, sau *phaetone*, (de la *Phaeton*, filiulu sorelui, care volí se conduca carrulu tatalui seu, si fú fulgeratu de Jone), 1. una specia de carrutia cu doue rôte, (fr. *phaeton*, it. *faetone*), 2. una specia de passeri tropice, de marimea porumbiloru, cari constituu famili'a totipalmeloru, in ordinea palmipediloru.

FAGETU, pl.-e, *fagorum silva*, multime de fagi, selba de fagi.

FAGINU, -a, adj., *faginus, fagineus*, de fagu.

1 **FAGU**, s. m., *fagus, (φηγός)*, arbore forte connoscutu d'in famili'a amanta-

celoru : *lemnele de fagu su bone pentru constructioni, bone si de focu*.

2 **FAGU**, s. m., (fora plurariu), *favus* (it. *favo* si *flavo*, isp. port. *favo*), asiá de populariu ca si *faguru*, care e unu deminutivu d'in *favu* : *fagu de miere = faguru de miere*; (vedi *faguru*).

FAGURU, s. m., *favus*, constructione de cellule facute de albine, in care elle si depunu mierea : *faguru cu miere, faguru fora miere, faguri de albine, faguri de vespe*; (vedi si 2 *fagu*).

FAIMA, s. f., *fama*; vedi *fama* si derivatele.

FAINA, s. f., *farina*, vedi *farina* cu tote derivatele selle.

FALANGA sau *phalanga*, s. f., *falanga* si *phalanga (φάλαγγ)*, 1. pertica spre a duce sarcine (vedi si *paranga*); 2. una specia de jugu in care se puneau petiorele celloru ce se bateau pre plantele petioreloru; batali'a insasi : *pre timpulu fanariitoru se bateau omenii la falanga*; 3. sullu de lemnu spre a miscá d'in locu machine grele si mai allessu navi.

FALANGARIU, s. m., *falangarius* si *phalangarius*, 1. sarcinariu, care duce sarcine servindu-se cu falanga; 2. care bate la falanga; care a sufferitu batali'a la falanga.

* **FALANGE** sau *phalange*, s. f., *phalanx (φάλαγξ)*, 1. corpu de armata la greci si la macedoni : *falangea oplitoru la Atheniani se compunea d'in 4096 militari pedestri, a peltastiloru numai d'in 2048; falangea macedonica sub Filippu numerá 16,000 de militari, cari se assediau in sésseprediece linie pre campulu de batalia, asiá in câtu liniile posteriori erau mai lungi de câtu primele trei linie*; 2. veri-ce corpu de armata in genere : *falangile republicane*; 3. in systema lui *Fourier* : *associatione de lucratori cari lucra impreuna, castiga impreuna, si se buccura impreuna de fructulu lucrului lor*; vedi *falansteriu*; 4. in anatomia : *ossele cari compunu degetele mâniloru si alle petioreloru, si sunt in numeru de cincidiece si sésse, patrusprediece la una mâna, si totu atâte-a la unu petioru*.

* **FALANGERA**, s. f., (fr. *phalangère*), genu de plante monocotyledonie d'in familia asphodeleelor.

* **FALANGERU**, s. m., (fr. *phalanger*), genu de mamifere d'in ordinea marsupialiloru, numite asiá de la *falange* (vedi *falangu* sub 4), pentru co pollicariulu loru e lungu si separatu.

* **FALANGITE** sau *phalangite*, s. m., *phalangites* si *phalangita* (*φαλαγγίτης*). 1. militariu d'in *falange*, legionariu; 2. una arania venenósa, vede *falangiu*.

* **FALANGIU** sau *phalangiu*, s. m., *phalangium* (*φαλάγγιον*), una arania venenósa, tarentula.

* **FALANSTERIU**, pl.-ie. (fr. *phalanstère*), edificiu construssu pentru asociationea organisata de *Fourier*.

* **FALARICA**, s. f., *falarica*, una specia de lancia mare cu care se serviau anticii la batalia.

FALCA, pl. *falci*, *maxilla*, ossulu guerei in care stau infipti dentii si massellele; proverb : *a da falci*, a devorá. a mancá cu mare aviditate; *cu unu/falca in ceru si alt'a in pamentu*, forte superatu. — *Falca* este acellu-agi, dupo origine, cu *falce*; (vedi *falce*, *falcella*, *falcia*).

1 **FALCARE**, v., (*falcare*), *falce* secare, metere, a talia cu *falcea*, a cossí: *fulcámu érb'a. fulcámu si grâncle. mai desu inse le secerámu*.

2 **FALCARE**, s. f., (pre a locurea mai pucinu bene *fulcuritia*), morbu de *falci*, mai vertosu la prunci, cari, prin *falcare*, devinu incapaci de a suge. (Cuventu formatu d'in *falca* ca si *gurare* d'in *gura*, *armurare* d'in *armuru*. etc.)

FALCARIU, s. m., *falcarius*, 1. fabricatoriu de *falci*; 2. gladiatoriu armatu cu *falce* la Romani.

FALCASTRU, pl.-e, *falcastrum*, unu instrumentu care sémina cu *falcau*.

FALCATORIU, *tória*, adj. s., *fœnisex*, *fœnisector* si *fœnil sector*, care talia érb'a cu *falcea*, cossitoriu.

FALCATU, -a, adj. part., *falcatus*, 1. taliatu cu *falcea*, cossitu; 2. care are form'a unei *falce*, curbatu; 3. armatu cu una *falce*: *carre falcate*, *falcati currus*; 4. cu *falci* mari: *omu falcatu*.

FALCE, s. f., *falx*, 1. instrumentu de ferru cu care se talia'érb'a si alte plante, cósá; de aci 2. una mesura de superfacia de pamentu, câtu se póte falcá in una dí, aprópe de sésse juguri (*Jugera*) romane, sau de trei juguri moderne, mesura ordinaria in Moldavi'a.

FALCELLA, s. f., *falcicula*, *falcula*; 1. mica *falce* cu care se servescu viniarii, cossóru; 2. mica *falca*: *falcellele copillului*; 3. mica fascia de pamentu: *d'in mai multe falcelle comperate de la unii altii d'in vecini am facutu una bona mosia*: 4. una talpa de lemnu pre care se rédima ceva: *falcellele unei sanie, unei bute*, etc.

FALCIA, *falciu*, vedi *falcilia*.

FALCIFERU, -a, adj., *falcifer* si *falciger*, care póta una *falce*, epithetu ce so da lui Saturnu.

FALCIFORME si *falciformu*, -a, adj., (fr. *falciforme*), care are form'a unei *falci*, se dice despre unghiele animaliloru.

FALCILIA (pre a locurea detotu moiatu, *falcia*), s. f., deminutivu d'in *falce*, cu intellessulu forme *falcilia* de sub 3.

FALCIPEDIU, -a, adj. *falcipediis*, care are petiorele arcate in forma de *falce*.

FALCONARIA, s. f., (it. *falconeria*), artea de a invetia pre *falconi* la venatu, si de a prende passeri cu adjutoriulu *falconiloru*.

FALCONARIU, -ia, adj. s., (*falconarius*, it. *falconiere*, fr. *fauconier*), care invetia *falconii* la venatu, care prende passeri cu adjutoriulu *falconiloru*.

FALCONE, s. m., *falcon*, passere rapace, (numita asiá de la unghiele ei celle *falcute*), care préda alte passeri, se póte domesticí si deprende la venatu pentru omu: *falconii sunt d'intré tóte passerile de préda cei mui formosi, cei mai curagiosi si cei mai agili; falconii innóta in aeru; falconele masculu e mai micu de câtu femell'a cu unu tertiu, si de aceea se numesce terciellu*.

FALCOSU, -a, adj., *magnis malis praeditus*, care are *falci* mari.

FALCULA sau *falcura*, s. f., *falcula*, *falcicula*, *falcella*, cossóru.

FALCULARIU, -ia, adj., (fr. *falculaire*), care are form'a unei falcule.

FALCULATU, -a, adj., (fr. *falculé*), 1. care are unghiele *falciforme*; 2. *falculata*, s. f., (fr. *falculate*), ordine de mamifere care coprende tóte carnivorele.

* **FALERA** sau *phalera*, s. f., *phalera* pl. *phalerae* (*φάλαρα*), collariu compus d'in bulle de aur si de argentu, ornamentu allu patriciiloru la Romani, care se dá si ca recompensa militariloru; ornamentu suspensu de collulu calliloru.

* **FALERARE**, v., *phalerare*, a adorná cu *falere*, a încarcá de ornamente.

* **FALERATU**, sau *phaleratu*, -a, adj. part., *phaleratus*, ornatu cu *falere*; fig. ornatu, in floritu : *vorbe falerate*, *phalerata dicta*.

* **FALISCU**, -a, adj., *faliscus*, plenu, implutu; subst. *faliscu*, pantece de porcú implutu; una specia de metru.

* **FALLA**, s. f., *falla*, *fallacia*, insellatione, insellatura, vedi *fallacia*.

* **FALLACE**, adj., *fallax*, insellatoriu, perfidu, sofisticu, captiosu : *omu fallace*, *sensu fallace*, *femina fallace*, *argumentu fallace*, *lacrimae fallaci*.

* **FALLACIA**, s. f., *fallacia*, insellatione, insellatura, sofisma; astutia; eróre; prestigiú, fermecatura.

* **FALLACIOCENTE**, adj. part. pres. *fallaciloquens*, care vorbesce cu scopu de a insellá, insellatoriu.

* **FALLACIOCENTIA**, s. f., *fallaciloquentia*, vorbire insellatória, vorbe ammagitórie.

* **FALLACIOLOCU**, -a, adj., *fallaciloquus*, care insellá prin vorbe, astutiosu, insellatoriu, ammagitoriu.

* **FALLACTOSU**, -a, adj., *fallaciosus*, plenu de *fallacie*, insellatoriu, astutu, astutiosu.

* **FALLENTE**, adj. part. pres., *fallens*, care *fallere* sau insellá.

* **FALLENIA**, s. f., *fallens actio*, insellatoria, modu si arte de a insellá.

* **FALLERE**, *fallui*, *fallutu*; si *falsi* si *falsei*, *falsu*, *fallere* (*φάλλειν*), a insellá, a ammagi, a seduce, a induce in errore. Radecin'a vorbeloru : *fallace*, *fallacia*, *fallente*, *fallentia*, *fallibibe*, *fallire*, *falsu*, *falsare*, etc.

* **FALLIBILE**, adj., (it. *fallibile*, fr. *fallible*), espusu errorii, care póte cadé in errore : *totu omulu e fallibile*, *numai domnedieu e infallibile*.

* **FALLIBILITATE**, s. f., (it. *fallibilità*, fr. *fallibilité*), calitate de fallibile, possibilitate de a cadé in errore.

* **FALLIMENTU**, pl. -e, (it. *fallimento*, fr. *faillite*), decoctio, stare a unui negotiatoriu de a nu mai poté solve creditoriloru sei, bancarupta : *a declará fallimentu*, *bonam copiam ejurare*.

* **FALLIRE**, -escu, v., (it. *fallire*, fr. *faillir*), peccare, delinquere, labi, prolabi; fore cedere, decoquere, solvendo non esse; 1. a face ceva in contr'a d'etoriei sau legei, a cadé in errore; 2. a nu mai poté solve creditoriloru sei, a face *fallimentu* : *negotiatorii fallescu a dese ori*; *eri au fallitu trei negotiatorii mari*.

* **FALLITU**, -a, adj. part., (it. *fallito*, fr. *failli*), care a adjunsu in stare de a nu mai poté solve creditoriloru sei; subst. m., *unu fallitu*, unu negotiatoriu care si a perdutu creditulu *falliti fraudulosi nu se mai potu reabilitá*.

* **FALSARE**, v., (*falsare*, it. *falsare*, fr. *fausser*), a face falsu, a falsificá, a alterá, a corrupe.

* **FALSARIU**, -ia, adj. s., *falsarius*, care face unu ce falsu.

FALSATIONE, s. f., *falsatio*, actiune si effectu allu actiunei de *falsare*, falsificatione.

* **FALSATORIU**, -tória, adj. s., *falsans*, care *falsa* sau falsifica.

* **FALSIDICENTE**, adj. part. pres., *falsidicus*, care *vorbesce falsu*, care mente, mentionosu, mentitoriu.

* **FALSIDICENTIA**, s. f., *falsidicentia*, vorbire falsa, mentiona.

* **FALSIDICU**, -a, adj., *falsidicus*, care mente, mentitoriu, mentionosu.

* **FALSIFICARE**, v., (*falsificare*, it. *falsificare*, fr. *falsifier*), a face falsu, a adulterá, a corrupe : *a falsificá una merce*; *ellu falsifica vinulu*; *ellu cutediá a falsificá registrele publice*.

* **FALSIFICATIONE**, s. f., (it. *falsificazione*, fr. *falsification*), actiune priu care se falsifica unu lucru.

* **FALSIFICATORIU**, -*tória*, adj. s., (it. falsificatore, fr. falsificateur), care falsifica.

* **FALSIFICATU**, -*a*, adj. part., falsificatus, alteratu, corruptu, falsu: *moneta falsificata, merci falsificate, littere falsificate*.

* **FALSIFICU**, -*a*, adj., falsificus, insellatoriu, ammagitoriu.

* **FALSILOCACE**, adj., falsiloquax, care e deprensu a spune mentioni.

* **FALSILOCENTE**, adj. part. pres., falsiloquus, care spune mentioni.

* **FALSILOCENTIA**, s. f., (falsiloquentia), vorbire falsa, mentiona.

* **FALSILOCIU**, pl. -*ie*, falsiloquium, vorba falsa, mentiona.

* **FALSILOCU**, -*a*, adj., falsiloquus, mentionosu.

* **FALSIMONIU**, pl. -*ie*, falsimonium, mentiona.

* **FALSIPARENTE**, adj., falsiparens, allu carui parente e suppositiciu.

* **FALSITATE**, s. f., falsitas, contr. *veritate*, absentia de veritate: *falsitatea unei assertioni; falsitatea nu se pôte ascunde multu, mai currendu sau mai tardiu esse la lumina veritatea; acésta-a e una tessutura de falsitati; unu omu care e falsitatea insasi*.

* **FALSOSU**, -*a*, adj., falsosus, plenu de falsitate, insellatoriu, mentionosu.

* **1 FALSU**, -*a*, adj., falsus, contrariu veritatii: *pareri false, idee false, assertioni false, fama falsa, rumore falsa, moneta falsa, omu falsu; una assertione pôte se fia falsa fora se fia mentiona; nu mai candu assertionea falsa se face cu intentionea spre a induce pre cineva in erróre, atunci devine mentiona; cu tóte acestea-a omenii distingu a rare ori intre falsu si mentionosu*.

* **2 FALSU**, s. m., falsum, ce nu e adevratu; actu falsu, lucru falsu, in-scrissu falsu: *a distinge falsulu de a-deveru; a face unu falsu*.

FAMA, (si *faima*), s. f., fama (φῆμη, dor. φάμα), ce se vorbesce in publicu, voce publica, rumore: *fam'a pote fi ad-deverata, déro pôte fi si falsa; ea pôte fi bona sau rea; cu tóte acestea-a se iea a dese ori de bona, si se pone in locu de*

renume. reputatione, estima, onore, gloria.

* **FAMATU**, adj., famatus, diffamatu, odiosu, cu renume reu.

FAME, si *fóme*, s. f., fames, mare appetitu de mancare: *famea e soru bona cu setea; a saturá famea; mi e fame, ti e fame, i e fame, ni e fame, vi e fama, le e fame; fig. fame de auru si de argentu, fame de gloria, fama de averi; a mori de fame, a occide prin fame*.

FAMELIA, s. f., familia, forma vulgaria in locu de familia, vedi familia.

FAMELUNDIRE, v., esurire; vedi corruptulu *flamendire*.

FLAMELUNDITU, -*a*, adj. part., fame exhaustus; vedi *flamenditu*.

FAMELUNDU, -*a*, famelicus; vedi corruptulu *flamendu*.

* **FAMELICOSU**, -*a*, adj. famelicus, care suffere de mare fame, famelicu. *flamendu*.

FAMELICU, -*a*, adj. famelicus, care suffere de fame, *flamendu*: *famelicii se satura*.

FAMETE, si *fómete*, s. f., fames, penuria, tempu in care lipsescu buccatele spre a si saturá ómenii famea: *mare famete, tempu de famete; nu s'au facutu buccatele, sufferu ómenii de famete; dómne appera-ne de famete; multi au moritu in famete; in fametea cea mare moriau ómenii cu miile*.

FAMETOSU, -*a*, adj., famelicus, forte *flamendu*.

* **FAMIGERABILE**, adj., famigerabilis, illustru, celebru, gloriosu.

* **FAMIGERARE**, v., famigerare; a duce fama, a face se curr'a *fam'a*.

* **FAMIGATIONE**, s. f., famigeratio, cursulu famei, fama publica.

* **FAMIGERATORIU**, -*a*, adj. s., famigerator, care face se curra *fam'a*, care duce *fam'a* d'in unu locu in altulu.

* **FAMIGERATU**, -*a*, adj. part., famigeratus, celebratu, celebru, famosu.

FAMIGERU, -*a*, adj., famiger (de la fama si gerere, a duce, a portá), care duce *fam'a*, care face se curra *fam'a*, nuntiu, nuntiatoriu.

FAMILIA, s. f., familia, (de la osculu famel, sau de la lat. famulus, servu),

1. societate domestica, si in specie totalitatea domesticilor sau servilor cari pertinu la acea-asi casa; 2. societate de parenti si de filii; *ellu are una numerosa familia; amu venitu se ve vedemu cu tota familia*; 3. societate compusa d'in toti consangeni cari porta unu nume commune (cognume); *familia illustre, familia nobile, familia umile, familia regale, familia imperiale; celle mai mari si mai avute familie d'in terra; au peritu multe familie*; 5. natiune care porta acella-asi nume si vorbesce acea-asi limba: *famili'a româna, români formedia una mare familia*; 6. mai multe natiuni cari au una origine commune: *famili'a latina, famili'a germana, famili'a indo-celtica se numesc si familia ariana*; 7. denuminatione sub care naturalistii moderni au clasificatu celle mai multe producte, fia animalii, fia vegetalii, dupo asseminarile, sau analogie si affinitatile lorù, ca si cumu aceste-a aru posedé una specie de consanginitate originale: *familia naturale, familia de animalii, de vegetalii, ba chiaru si familia de mineralii; familia de mamifere, de patrupeze, familia de passeri, familia de pesci, familia de plante, familiile se compunu de genuri, genurile de specie, speciile de individue*; 8. prin analogia in grammatice se dice co vorbele cari au acea-asi origine formedia una familia: *anima, animale, animalitate, animosus, animare, animatus, sunt de acea-asi familia*; 9. assemine prin analogia se dice si de diverse limbe esite din acea-asi origine: *famili'a limbeloru semitice*.

FAMILIARE, adj., familiaris, 1. relativu la familia, ce sta in forte de aproape legatura cu altulu, care ni e forte connotutu, etc.: *legaturi familiari, affaceri familiari, conversatione familiare*; 2. subst., amicu: *a venitu unulu d'entre familiarii nostri*; vedi si *familiariu*.

FAMILIARICU, -a, adj., familiaricus, relativu la familia in sensulu 1.

FAMILIARIRE, -escu, v., familiarescere, a se legá cu cineva prin legature amicali, a se face *familiale*.

FAMILIARISARE, v., (fr. familiariser), a deprende pre cineva cu ceva:

a familiarisá pre unu omu cu lucrulu; e difficile de a familiarisá una natiune cu legi contrarie datineloru selle; refl. a se familiarisá, a se face familiare cu cineva sau cu ceva: nu ve familiarisati cu ómenii reu educati; a se familiarisá cu dorerea; a se familiarisá cu vietit' monastica.

FAMILIARISATU, -a, adj. part., (fr. familiarisé), intratu in relationi intime, de aproape connotutu: *ellu nu e familiarisatu cu tóte difficultatile acestei professione; elli su forte familiarisati cu limb'a turcesca*.

FAMILIARITATE, s. f., familiaritas, legatura intima, intimitate, amicitia: *intre elli erá cea mai mare familiaritate; invetiulu produce familiaritate; cei mari nu sufferu familiaritatea celloru mici*.

FAMILIARIU, -ia, adj. s., familiarius, forma vulgaria propria limbei române, in locu de *familiale*.

FAMILIOLA sau *familióra*, s. f., famillola, mica familia, in sensulu 1, déro si in sensulu 2.

FAMILISTU, s. m., pater familias, omu cu familia, adeco cu muliere si filii, terminu de currendu introdussu. In secululu XVI se numiau *familisti* membrii unei secte religiose in Germania si in Angli'a.

FAMOSITATE, s. f., famositas, 1. calitate de *famosu*; 2. la anticii: infamia, ignominia.

FAMOSU, -a, adj., famosus; 1. in genere plenu de fama, connotutu, celebru; *cause famóse, cena famosa, ospetiu famosu*; 2. in sensu bonu: *victoria famósa, mórte famósa, cetate famósa*; 3. in sensu reu: *june famosu, muliere famósa, fermecatória famósa, libelli famosi, famosi libelli*, Suet.

FAMULA, s. f., famula, serva, servitória; vedi *famulu*.

FAMULARE sau *famulariu*, -a, adj., famularis, relativu la *famulu* sau la *famula*, servile.

FAMULARE, -ediu, v., famulari, a fi famulu, a fi in servitiu, a servi, a face servitiu.

FAMULATIONE, s. f., famulatio, servitiu, comitatu de servi sau de servitori.

FAMULATORIU, *-tória*, adj. s., *famulatorius*, servitoriu, servile.

FAMULATRICE, s. f., *famulatrix*, servitória, serva.

1 FAMULATU, *-a*, adj. part., *famulatus*, devenitu servu sau servitoriu.

2 FAMULATU, s. m., *famulatus*, *-us* stare sau calitate de *famulu*, sau de servu, servilute.

FAMULITATE, s. f., *famulitas*, stare sau calitate de *famulu* sau de servu, servitute.

FAMULITIU, pl. *-ie*, *famulitium*, servitiu, comitatu de servi, domestici.

FAMULOSU, *-a*, adj., *famulosus*, suppusu ca unu *famulu*, ascultatoriu.

FAMULU, *-a*, adj. s., *famulus*, servu, servitoriu, domesticu : *profesorii d'in medievu numiau famuli pre scolarii cu cari se serviau la tóte lucrurile loru, si cari a dese ori deveniau insisi professori.*

FANARIOTICUS au *phanarioticu*, *-a*, adj. (gr. mod. *φαναριωτικός*), relativu la fanariotii d'in Constantinopoli : *appucature fanariotice, portare fanariotica, vitie fanariotice.*

FANARIOTISMU sau *phanariotismu*, s. m., *systema fanariotica*, viéti'a *fanariotica*, modu de tractare cumu facu *fanariotii* ; mai allestu in sensu reu : *appucature insellatórie, hypocrisia, dissimulatione.*

FANARIOTISARE sau *phanariotizare*, v., 1. a tractá ceva ca unu fanariotu, a seduce si a suppone, a despotisá ; 2. transformá in fanariotu : *fanariotii in cursu de unu seclu fanariotisara pre celle mai multe familie de fronte d'in terra romanésca.*

FANARIOTU sau *phanariotu*, s. m. (gr. mod. *φαναριώτης*) ; 1. grecu d'in Constantinopoli d'in suburbiulu fanariului ; 2. omu astutu, hypocritu, dissimulatoriu.

FANARIU sau *phanariu*, pl. *-ie*, (gr. mod. *φανάριον*, it. *fanale*, fr. *fanal*), laterna, mai vertosu laterna marina ; faru sau turnu luminatoriu in porturi. Asiá se numesce farulu de la Constantinopoli, si dupo densulu totu suburbiulu in care e farulu, de unde apoi locuitorii luara numele de *fanarioti*.

* FANATICE, adv., *fanatice*, in modu *fanaticu* : *ellu se pórtá si lucra fanatice.*

* FANATICU, *-a*, adj., *fanaticus*, (de la *fanum*, templu) ; 1. inspiratu, plenu de entusiasmu, entusiastu ; estravagante, delirante, furiosu ; 2. subst. *unum fanaticu, una fanatica*, omu coprensu de una idéa asiá in câtu nu se mai póte dominá ; superstitiosu, paratu a se sacrificá pentru credenti'a sea : *fanaticii potu se fia ómeni onesti, inse a dese ori su victime alle unoru idee erratice, sau instrumente alle unoru ammagiatori.*

* FANATISARE, v., (fr. *fanatiser*), a face *fanaticu* : *a fanatisá spiritulu unui omu ; acestu-a possede artea de a fanatisá poporulu.*

* FANATISATORIU, *-tória*, adj. s., (fr. *fanatiseur*), care fanatisa : *fugiti de fanatisatori !*

* FANATISATU, *-a*, adj. part., (fr. *fanatisé*), redusu in stare de *fanaticu* : *omu fanatisatu, muliere fanatisata.*

* FANATISMU, s. m., (it. *fanatismo*, fr. *fanatisme*), stare de *fanaticu*, essaltatione pëno in gradulu de a perde usulu rationei si de a nu se mai poté dominá : *fanatismu religiosu, fanatismu politicu, fanatismu sociale, fanatismu artisticu.*

* FANFARONATA, s. f., (fr. *fanfaronnade*), portare de *fanfarone*. vorbe de *fanfarone*, lauda essagerata de coragiulu, valenti'a si tarí'a sea.

* FANFARONE, s. m., (fr. *fanfaron*), care essaggera curagiulu, valenti'a si tarí'a sea, miles gloriosus.

* FANFARONIA sau *fanfaronaria*, s. f., (fr. *fanfaronerie*), caracteriulu de *fanfarone*, cea ce constitue natur'a unui *fanfarone*.

FANTASIA sau *phantasia*, s. f., *phantasia* (*φαντασία*), visione, apparentia, imaginazione : *fantasia vivace, fantasi'a e necessaria fia-carui omu, inse mai allestu artistiloru ; fantasia formósa ; fantasia in limbele moderne se dice a dese ori in locu de capriciu ; de aci se póte vedé si differenti'a de sensu iutre fantasia si imaginatione.*

FANTASIARE, *-ediu*, v., (it. *fantasiare* si *fantasticare*, fr. *fantasier*), a

visă cu ochii deschisi, a se ocupă cu fantăsie : *multi filosofi fantasiédia in locu de a ratióne.*

FANTASIATU, -a, adj. part., (fr. *fantasíé*), produsu prin *fantasia*, imaginatu.

FANTASMA sau *phantasma*, pl. -mate. *phantasma* (φάντασμα), lucru imaginatu, fientia imaginaria, simulacru, apparitione falsa, spectru : *multi ómeni credu in fantasmate, unii pretendu co au vedutu fantasmate, pre cându in realitate n'au vedutu altu ceta de cátu productulu imaginationei loru.*

FANTASMAGORIA sau *phantasmagoria*, s. f., (d'in gr. φάντασμα, și ἄγροψ adunare), artea de a face se appara *fantasmate* sau spectre, prin illusioni optice; spectacululu in care se producu aceste illusioni; aparatulu prin care se producu; — in litteratura, abusu efectelorlu produsse prin medie supernaturali sau extraordinarie; in usulu comune, idee, planuri, proiecte fantastice.

FANTASMAGORICU sau *phantasmagoricu*, -a, adj., (fr. *fantasmagorique*) relativu la fantasmagoria : *apparatulu fantasmagoricu, apparitione fantasmagorica, idee fantasmagorice.*

FANTASMAGORU sau *phantasmagoru*, s. m., care face sau produce *fantasmagorie*.

FANTASMATICU sau *phantasmaticu*, -a, adj., *phantasmaticus*, imaginariu, chimericu.

FANTASMATOSCOPIU sau *phantasmatoscopiu*, pl. -ie, (d'in gr. φάντασμα, si σκοπεῖν, a vedé, fr. *fantasmoscope*, si *fantasmatoscope*), machina care offere aspectulu unei usie care se deschide, si de unde se pare co esse una fantasma care se maresce cu cátu se appropia mai tare de spectatori.

FANTASTICU sau *phantasticu*, -a, adj., *phantasticus*, (φανταστικός), imaginariu, illusoriu, chimericu : *visioni fantastice, proiecte fantastice, corpu phantasticu.*

FANTASTU sau *phantastu*, s. m., (φανταστής), omu care se ocupa cu *fantasie* deserte.

* FANU, s. m., *fanum*, locu sacru, templu, mai allessu unu templu micu.

FAPTA, s. f., *factum*. actio, lucrare, actione, opera : *d'in faptele loru i veti connósce; vedi factu si facta.*

FAPTU, s. m., *factum*, lucru facutu, lucru, opera, evenimentu : *faptulu asid s'a intemplatu: vedi factu.*

FAPTUIRE, -escu, v., (formatu immediatu d'in *faptu*), *patrare*, *committere*, a face sau a essecutá unu *faptu*, a committe unu *faptu*. Formationea acestui verbu se pare fortiaata.

FAPTURA, s. f., *factura*, *creatura*, resultatu allu actionei de facere : *omulu e faptur'a lui domnedicu.*

* FARCERE, *farsi* si *farsei*, *farsu* si *fartu*, v., *farcere*, a implé, a indopá; a ingrassia passeri sau animali indopandu-le cu mancarea.

* FARCIME, pl. *farcimine*, s., *farcimen*, carnaciu, matiu sau stomachu de animale implutu cu carne tocata și altele.

* FARCIMINOSU, -a, adj., *farciminosus*, care suffere de morbulu *farciminu*.

* FARCIMINU, s. m., *farcimium*, unu morbu de calli, póte co e obstructione.

* FARCINARE, v., *farcinare*, a pune multe lucruri unulu preste altulu.

* FARETRA sau *pharetra*, s. f., *pharetra* (φαρέτρα), una théca larga in care anticii puneu sagettele, si ua portau in spate.

* FARETRATU sau *pharetratu*, -a, adj. part., *pharetratus*, incarcatu cu *faretr'a*.

* FARETRIGERU sau *pharetrigeru*, -a, adj., *pharetriger*, care póta *faretra*, portatoriu de *faretra*.

* FARFARU, s. m., *farfarus*, *farfarium*, si *farfenum*, una planta, *tussilaginea* lui *Linneu*.

* FARICU sau *pharicu*, s. m., *pharicum* si *pharicon* (φαρίκον), una specia de pesce.

FARINA sau *fulna*, s. f., *farina*, pulbere ce resulta d'in macinarea cerealiloru : *farina de gránu, farina de secara, farina de ordiu, farina de porumbu, farina cernuta, farina menula; proverbiiu : farin'a diabolului se prefate tóta in surfure; cine ámbia in móra, esse plenu de farina.*

1 FARINARIU, *-ia*, adj., *farinarius*, de farina; subst. m., *farinarius*, negotiatoriu care vende *farina*.

2 FARINARIU, pl. *-ie*, *farinarium*, granariu de farina, ambariu in care se conserva *farin*'a.

FARINATU, *-a*, adj. part., facutu de farina : *farinate*, buccate de farina, facute cu lapte, untu, oua, si alte ingredientie.

FARINOSU, *-a*, adj., *farinosus*, *farinaceus*, plenu de farina, cu farina.

FARINULA sau *farinura*, s. f., *farinula*, flóre de farina.

FARISAICU sau *pharisaicu*, *-a*, adj., (it. *farisaico*, fr. *pharisaïque*), relativu la fariseismu, hypocriticu.

FARISEISMU sau *pharisaismu*, s. m., (fr. *pharisaïsme*), portare farisaica, hypocrisia.

FARISEU, sau *phariseu*, s. m., *phariseus* (*φαραισαίος*), una specia de sectari la ebrei, inse cari erau mari hypocriti, d'in care cauza : hypocritu.

* FARIU sau *pharius*, *-a*, adj., *pharius*, relativu la Pharü, insula formata de braciele Nilului, cu unu turnu luminatoriu (*faru*) pre dens'a : *die'a faria*, *Iside*; *pescele fariu*, crocodillulu; *turm'a faria*, sacerdotii Isidei.

* FARMACEUTICU sau *pharmaceuticu*, *-a*, adj., *pharmaceuticus* (*φαρμακευτικός*), relativu la *farmaceutu* : *artea farmaceutica*, *scienti'a farmaceutica*.

* FARMACEUTU sau *pharmaceutu*, s. m., (*pharmaceuta*, *φαρμακευτής*), care face medicamente, speciariu; vedi si *farmacianu*.

* FARMACIA sau *pharmacia*, s. f., *pharmacia* (*φαρμακία*), artea farmaceutica; apotheca, speciaria.

* FARMACIANU sau *pharmacianu*, s. m., (fr. *pharmacien*), care essercita artea farmaceutica, care prepara si vende medicamente.

* FARMACISTU, s. m., care se ocupa cu *farmac*'a, *farmacianu*, sau mai bene *farmaceutu*.

* FARMACOLOGIA sau *pharmacologia*, s. f., (fr. *pharmacologie*), descriptiunea medicamenteloru, scienti'a sau artea farmaceutica.

* FARMACOLOGICU sau *pharmacologicu*, *-a*, adj., (fr. *pharmacologique*), relativu la *farmacologia*.

* FARMACOLOGU sau *pharmacologu*, s. m., (fr. *pharmacologiste*), care se ocupa cu *farmacologi*'a, care invétia *farmacologi*'a.

* FARMACOPEIA sau *pharmacopeia*, s. f., (*φαρμακοποιία*, it. *farmacopea*, fr. *pharmacopée*), artea de a prepará medicamente; tractatu despre preparatiunea medicamenteloru.

* FARMACOPOLARIU sau *pharmacopolarü*, s. m., *pharmacopola* (*φαρμακοπώλης*), *farmacianu*, *apothecariu*, *speciariu*; in sensu reu, *insellatoriu*.

* FARMACU, pl. *-e*, *pharmacum* (*φάρμακον*), medicamentu, veninu.

* FARMECARE, v., (de la *φάρμακον*), *fascinare*, a incantá; vedi *farmecare* cu tóte derivatele selle.

* FARMECU, pl. *-e*, (de la *φάρμακον*), *fascinatie*, *incantecu*, *incantamentu*; vedi *farmecu*.

* FARRACEU sau *farraciu*, *-a*, adj., *farraceus* si *farracius*, de grânu, de cereali d'in cari se face *farina*.

* FARRAGINE, s. f., *farrago*, mestecatura de diverse granatie; mestecatura in genere de diverse lucruri; materia bruta; lucru de pucina valóre.

* 1 FARRARIU, *-a*, adj. s., *farrarius*, relativu la *farre*; subst. venditoriu de grânu (*farre*).

* 2 FARRARIU, pl. *-ie*, *farrarium*, granariu, magazinu de grânu.

* FARRE, s. m., *far*, gen. *farris*, n. grânu, frumentu. Radecin'a vorbei *farina* si a derivatelu selle.

* FARREARIU, *-a*, adj., *farrearius*, relativu la *farre*, de grânu.

* 1 FARREU sau *farrü*, *-a*, adj., *farreus*, de *farre* sau de grânu.

* 2 FARREU sau *farrü*, s. m., *farreum*, buccata facuta d'in farina de grânu, una specia de *farinata*.

* FARRICLU, pl. *-e*, *farriculum*, buccatella facuta d'in farina de grânu.

* FARSA, s. f., (it. *farsa*, fr. *farce*), comedia bassa care are de scopu se face publiculu se rida; imitatie ridicula a unui lucru nobile.

* **FARSARIU**, s. m., (fr. *farceur*), unulu care face sau jóca *farse*, comicu bassu.

* **FARSILE**, adj., *farsillis*, indopatu, ingrassiatu.

* **FARSU**, adj. part., *farsus* si *fartus*, implutu, indopatu, ingrassiatu.

* **FARSURA**, s. f., *farsura* si *fartura*, implutura.

* **FARTICLU**, pl.-e, *farticulum*, deminutivu de la *fartu*.

* **FARTILE**, adj., *fartile*, ce se imple, ce se indopa sau se ingrassia; implutu, indopatu.

* **FARTORIU**, -*tória*, adj. s., *fartor*, care imple, care ingrassia; *carnciaciaru*.

* **FARTRICE**, s. f., *fartrix*, fémina care ingrassia *passeri*.

* 1 **FARTU**, -a, adj. part., *fartus*, implutu, indesatu, indopatu.

* 2 **FARTU**, s. m., *fartum*, lucru implutu, materia cu care se imple unu cavu.

* **FARTURA**, s. f., *fartura*, implutura, astupatura, indopatura, ingrassiatu.

* **FARU** sau *pharu*, s. m., (*pharus*, *φάρος*, it. *faro*, fr. *phare*), turnu luminatoriu pre cóst'a marei : *farulu de la Messina*.

* **FARUNGE** sau *pharynge*, s. f., (*pharynx*, *φάρυγξ*), inghitiulu, canalea prin care inghitu animalile, si care continua in partea inferiore cu esofagulu. Vedi *pharynge* cu compusele selle.

* **FASCE**, s. f., *fascis*, legatura de mai multe lucruri impreuna, mai allessu legatura de vergelle : *fascile lictoriloru romani*.

FASCIA, (sau *fasia*) s. f., *fascia*, legatura angusta, betta, mai allessu legatura cu care se *infascia* copillii cei mici : *copillu in fascia*, a *connósce pre cineva d'in fascia*; *d'in fascia inco se vede ce omu are se fia*.

FASCIARE (sau *fasiare*), v., *fasciare*, a legá cu fascia, a *infasciá*.

FASCIATU, -a, adj. part., *fasciatus*, legatu cu fascia, *infasciatu*.

FASCIATURA, s. f., legatura in fascia, *infasciatu*.

FASCICLU, s. m., *fasciculus*, deminutivu de *fascie*, mica legatura de mai

multe lucruri impreuna : *fasciclu de flori*, *fasciclu de scrissori*, *fasciclu de publicatiuni*, *fasciclu de dictionariu*.

FASCICULU, s. m., *fasciculus*, vedi *fasciclu*.

FASCIGERU, -a, *fasciger*, care duce sau pórtá *fasci*, lictoriu.

FASCINA, s. f., *fascina*, legatura de nouelle : *se punu fascine spre a regulá ripele riuriloru*.

* **FASCINARE**, v., *fascinare*, (de la *fascium*), incantare, fermecare : *a fasciná cu ochii*, a *deochiá*.

* **FASCINATIONE**, s. f., *fascinatio*, actione si effectu allu actionei de *fascinare*, incantu, farmecu.

* **FASCINATORIU**, -*tória*, adj. s., *fascinator*, *fascinatorius*, care incanta, care fermece.

* **FASCINATU**, -a, adj. part., *fasciatus*; incantatu, fermecatu; *deochiatu*.

* **FASCINU**, pl.-e, *fascinum*, incantu, farmecu; *deochiu*.

FASCIOLA sau *fasciora*, s. f., *fasciola*, deminutivu de la *fascia*, mica legatura de lucruri *infasciorate*.

FASCIOLARE sau *fasciorare*, v., *fasciis* *vincere*, vedi *infasciorare*.

FASCIOLATU sau *fascioratu*, -a, adj. part., *fasciis* *vincetus*, vedi *infascioratu* : *fascioratu in scutece*.

FASCIOLATURA sau *fascioratura*, s. f., *fascicularia*, -ium, legatura de lucruri, lucruri *fasciorate*.

FASCIPENNE, adj., (fr. *fascipenne*), care are aripele *fasciate* : *passeri fascipenni*.

* **FASE** sau *phase*, s. f., *phasis* (*φάσις*), *facia* sau *figura* cu care se arréta *planetele*, si mai *vertosu lun'a* : *la luna se distingu patru fasi principali*, *luna noua*, *primulu patrariu* (*medietate luminata*, in forma de D), *luna plena*, *ultimulu patrariu*, (*medietate luminata*, in forma de D intorsu); prin analogia se dice despre scambàrile successive cari se observa in órecari lucruri : *fatile fortunei*, *fatile civilisationei moderne*.

* **FASELU** sau *phaselu*, s. m., *phaselus*, (*φάσηλος*), *luntre*, *barca*, *navicella*.

* **FASEOLA**, (*corruptu in fasole*), s. f., *fasciolus*, *legume* cu *pastari* sau *teci*,

forte connoșcuta, si d'in care se facu diverse buccate : *faseol'a se prepara si verde si uscata, si tēnera si cōptu.*

FASEOLU, s. m., *faseolus* si *faselus*, vedi *faseola*.

FASIANA sau *phasiana*, s. f., *phasiana*, gallina de fasiannu.

FASIANARIU sau *phasianariu*, s. m., *phasianarius*, veghiatoriulu fasiianiloru.

FASIANINU sau *phasianinu*.-a, adj., *phasianinus*, de fasiannu.

FASIANU sau *phasianu*, s. m., *phasianus*, (*φασιανός*), una passere formōsa de genulu gallinaceoloru, d'in famili'a nudipediloru, de marimea unei galline, numita asiá de la riulu Fase d'in Colchidea; de acea-a la Linneu *phasianus colchicus*. In limb'a popularia se pronuntia de ordinariu *fasanu*.

* FASSU,-a, adj. part., *fassus*, (de la *fateri*), care a declaratu sau a datu pre facia.

* FASTI, pl., *fasti*, calendariu; anuali : *fastii consulari, fastii romani, fastii lumei*, istori'a lumei.

* FASTIDIOSU,-a, adj., *fastidiosus*, care causa fastidiu, care produce desgustu : *lucru fastidiosu, omu fastidiosu, occupatione fastidiōsa*.

* FASTIDIRE,-escu, v., *fastidire*, a fi desgustatu, a avé desgustu de unu lucru, mai allessu de buccate; a despretiá.

* FASTIDITU,-a, adj. part., *fastiditus*, despretiatu, desgustatu.

* FASTIDIU, pl.-ie, *fastidium*, desgustu, aversione, repumnantia; fig. despretiu.

* FASTIGARE, v., *fastigare*, a inaltia, a redicá, si in specie a inaltia unu lucru dandu-i una forma conica.

* FASTIGATIONE, s. f., *fastigatio*, actione si effectu allu actionei de a se redicá in forma conica.

* FASTIGATU,-a, adj. part., *fastigatus*, redicatu in forma conica, conicu; fig. inaltiatu in genere.

* FASTIGIU, pl.-ie, *fastigium*, vertice, inaltime, elevatione, punctula cellu mai inaltu, propr. si fig. : *fastigiulu templului, fastigiulu casei, fastigiulu montelui; fastigiulu demnitatii, fasti-*

giulu consulare, fastigiulu regale, fastigiulu lucrurilor, fastigiulu elocentiei, fastigiulu fericitatii.

FASTOSITATE, s. f., calitate de *fastosus*, pompa.

FASTOSU,-a, adj., *fastosus*, superbu, pomposu, sumtuosuu, arrogante, inflatu de persón'a sea.

* FASTU,-a, adj., *fastus*, permissu de lege sau de religione : *dille fuste*, in care e permissu a face certe lucrari publice; contr. *dille nefaste*.

* FASTU, s. m., *fastus*,-us, superbia, arrogantia; despretiu; lussu, sumptuositate : *nu potu sufferi fastulu celloru mari*.

* FASTUOSITATE, s. f., vedi *fastositate*.

* FASTUOSU,-a, adj., *fastuosus*, vedi *fastosu*.

* FATALE, adj., *fatalis*, (de la *fatum*), relativu la *fatu* sau destinu : *dieesse fatali*, parcele; *libri fatali*, cartile sibylline, *vorbe fatali*, vorbe profetice; orditu de fatu : *annu fata'e, mōrte fatale*; funestu : *casu fatale, passu fatale*.

* FATALISMU, s. m., (it. *fatalismo*, fr. *fatalisme*), doctrina care pretinde co tōte in lume se facu dupo una necessitate absoluta, co nemine nu pōte se scape de destinulu seu : *fatalismulu e una vechia credentia si occorre in tote religionile*.

* FATALISTICU, a, adj., (fr. *fataliste*), relativu la *fatalismu* : *doctrina fatalistica, credentia fatalistica*.

* FATALISTU, s. m., (it. *fatalista*, fr. *fataliste*), care crede in *fatalitate*, care professa *fatalismulu* : *dēco fatalistii aru voli se fia consecenti, ei nu s'aru mai miscá din locu, ci aru lassá se i ad-junga fatulu, fora a i mai pune pedice; turcii su fatalisti, si se batu orbesce*.

* FATALITATE, s. f., *fatalitas*, necessitate a destinului, cursu fatale allu lucrurilor; adversitate : *a crede in fatalitate. a fi suppusu fatalitatii*.

* FATARE, v., (it. *fatere*), a determiná *fatulu*; a legá prin fermece, a fermecá.

* FATATU,-a, adj. part., (*fatatus*, it. *fatato*), legatu prin fermece, fermecatu.

* FATERE, *fassi* si *fassei*, *fassu*, v.,

fateri, a declará, a dá pre facia, a marturí, a confessá.

* FATICA, s. f., (it. *fatlea*), fatiga, vedi *fatiga*.

* FATICARE, v., (it. *fatigare*), fatigare, vedi *fatigare* cu tóte derivatele selle.

* FATIDICU, -a, adj., fatidicus, care predice fatulu, profeticu; subst., *fatidicu*, profetu, *fatidica*, profetessa.

* FATIFERU, -a, adj., fatifer, care duce fatulu; care adduce mórte, omicidu.

* FATIGA, s. f., *fatigatio*, lassitudo, labor, occupatione care stórce poterile; stare fatigata : *dupo fatiga e dulce repausulu*; *repausulu restaura poterile storse prin fatiga*; nu mai potu de fatiga.

* FATIGABILE, adj., *fatigabilis*, care póte fatigá,

* FATIGANTE, adj. part. pres., fatigans, (fr. *fatigant*, it. *faticante*), care causa fatiga, fatigatoriu; importunu, molestu.

* FATIGARE, v., fatigare, a stórce poterile prin-prea multa incordare, a asteni : a fatigá unu callu, a fatigá pre lucratori; refl. a se fatigá : *ati amblatu p'eno v'ati fatigatu*; *ei se fatiga in deserto*.

* FATIGATIONE, s. f., *fatigatio*, actione si effectu allu actionei de fatigare : *ecco resultatulu fatigationiloru melle*; *fatigationile vostre au se ve duca in mormentu*.

* FATIGATORIU, -tóriu, adj. s., *fatigatorius*, care fatiga, in sensu propriu si fig., vessatoriu.

* FATIGATU, -a, adj. part., *fatigatus*, storsu de poteri prin prea-multa incordare, astenitu : *calli fatigati prin fuga*; *câni fatigati prin venatóre*; *vulpi fatigate*; *militarii fatigati prin lupta fura constrinsi a depune armele*.

* FATILEGU, -a, adj. s., *fatilegus* (d'in *fatum* si *legere*), care college plante veninóse ce potu uccide pre omu.

* FATILOCIU, pl. -ie, *fatiloquium*, predictione de celle ce au se se întemple.

* FATILOCU, -a, adj., *fatiloquus*, care predice venitoriulu, care spune destinulu.

* FATU, s. m., *fatum* (de la *fari*, a dice), sórte, ordita, destinu, necessitate fatale, decretulu lui diu : *fatulu se considerá de antici ca una potere superioare djeiloru*; *módernii intellegu prin fatu necessitatea legiloru naturei*; *nemine nu póte evitá fatulu*.

* FATUINA, s. f., *fatulina*, una flore, numita si *pæonia*.

* FATUITATE, s. f., *fatuitas*, calitate de fatuu, lucru insipidu, vorbire si portare insipida.

* FATUITU, adj. adv., *fatuito*, in modu fatale.

* FATUU, -a, adj. s., *fatuus*, fadu, insipidu, insulsu, desmeticu, impertinente; subst. *fatuu*, nebonu, buí one, care cauta a face nebonie spre a divertí pre altii.

* FAUCE, s. f., *faux*, pl. *fauces*, -im, gura, gúttu, inghitu; canale; passu strinctu intre monti : *partea cea mai d'in intru a gurei se numesce fauci*, *summum gulæ fauces* vocantur. Plin.

FAULA, s. f., *fabula*, vedi *faura*.

* FAUNA, s. f., *Fauna*, dieéssa campestre la Romani, filia a lui *Faunu*; de aci la moderni : nume generale pentru tóte animalile, precumu e *flor'a* nume generale pentru tóte plantele, se dice mai allessu *faun'a* unei regiuni : *ellu a descriisu faun'a Daciei*.

* FAUNU, s. m., *Faunus* diu campestre la Romani. Dupo mythologia *Faunu* fú filiu lui *Picu*, nepotu lui *Saturnu* si patre lui *Latinu*.

FAURA sau *faula*, s. f., *fabula*, forma vulgarisata d'in *fabula*; in Dacia superioare se dice si in locu de *physionomia*.

FAURARIA, s. f., officina *ferraria*, 1. fabrica sau officina *ferraria*; 2. artea *ferraria*, artea *faurului ferrariu*.

FAURARIU, s. m., *februarius*, nume populariu allu lunei lui *Februariu*, care se dice si *Fauru*; vedi *fauru*.

FAURIRE, -escu, v., *fabricari*, singere, a fabricá, a finge, a imaginá, a inventá.

FAURITU, -a, adj. part., *fabricatus*, fabricatu, imaginatu, inventatu.

FAURU, s. m., *faber ferrarius*, *fabru*, *ferrariu* : *faurulu lucra ferrulu*, *faurulu*

ferrica carrulu; poporul numesce Februariu *lun'a lui fauru*.

* FAUSTITATE, s. f., faustitas, prosperitate, fecunditate.

* FAUSTU, -a, adj., faustus, (de la *favere*), prosperu, propitiu, dupo dorenti'a si speranti'a nostra: *auspicie fauste, dille fauste, incepturi fauste, essitu faustu, vorbe fauste*.

* FAUTORIU, -tória, adj. s., fautor, favoritoriu, patronu, protectoriu, apperatoriu, amicu.

* FAUTRICE, s. f., fautrix, favoritória, amica.

†† FAVERE, v., *favere*, a favori, a adjutá, a approbá, a animá. Radecin'a vorbeloru: *favóre, faustu, fautoriu, faunu*, si a derivatelu loru.

* FAVILLA, s. f., favilla, cenusia calda, spudia.

* FAVONIU, s. m., favenius, ventulu de la appusu, zephyru.

* FAVORABILE, adj., favorabilis, care aduce favore, benevolitoriu, propitiu: *fortun'a i a fostu favorabile; dispositioni favorabili pentru cineva*.

* FAVORARE, v., (it. *favorare*), *favere*, a lucrá in favórea cuiva: *voi favoriti prea-multu pre amicii vostri*; vedi *favorire*.

* FAVORATU, -a, adj. part., (it. *favorato*), adornatu cu beneficie; vedi *favoritu*.

* FAVORIRE, -escu, v., (it. *favorire*, fr. *favoriser*), *favere*, a arretá favóre, a arretá bonavolentia, a benevolí, a adjutá, a adorná cu beneficie.

* FAVORITORIU, -tória, adj. s., fautor, care favoresece.

* FAVORITU, -a, adj. part., adjutus, adjutatu, adornatu cu beneficie; subst. *favoritu, favorita*, predilectu: *favoritii principelui; favoritele principessei; favoritul meu, favorit'a tea*.

* FAVU, s. m., favus, faguru, vedi *fagu* 2. si *faguru*.

* FAVULU sau *favuru*, s. m., favus, faguru, vedi *faguru*.

* FEBRARE, v., febris horrorem incutere, a infeurá, infeorá sau infiorá; vedi aceste compuse.

* FEBRE, s. f., febris (de la *fervere*,

ferbere), feuri, feori sau fiori, apoi friguri; vedi aceste forme.

* FEBRICARE, v., (it. *febricare*), febricitare, a sufferi de friguri; vedi *febricitare*.

* FEBRICITARE, v., febricitare, a avé friguri, a sufferi de friguri.

* FEBRICOSU, -a, adj., febricosus, apucatu de friguri.

* FEBRICULA sau *febricura*, s. f., febricula, friguri flacci, incercatura de friguri.

* FEBRICULOSU, -a, adj., febriculosus, incercatu de friguri.

* FEBRIFUGIA, s. m., febrifugia, planta in contra friguriloru, mica centaura sau matricaria.

* FEBRILE, adj., febrilis, de friguri; *stare febrile, temperatura febrile, convulsioni febrili*.

FEBRUARIU, s. m., Februarius, secundulu mese in calendariulu romanu: *lun'a lui Februariu*.

* FECE, pl. -feci, faex, lature, sedimentu, si in speciale, sedimentu de vinu; lapedatura, escrementu.

* FECIALE, adj. s., feccialis, la Romani judecatori insarcinati cu cercetarea causeru de bellu, cu cererea de satisfactiune si cu declararea de bellu; adj., *dreptulu feciale, jus feciale*.

* FECOSU, -a, faecosus, plenu de *fece*.

* FECULENTIA, s. f., faeculentia, abundantia de *fece*.

* FECULENTU, -a, adj., faeculentus, plenu de *fece*: *vinu feculentu, urina feculenta*.

* FECUNDARE, v., fecundare, a face *fecundu*: *plou'a fecunda pamentulu; a fecunda campulu cu sange*.

* FECUNDITATE, s. f., fecunditas, fertilitate, abundantia.

* FECUNDU, -a, adj., fecundus, fertile, fructuosu, productivu: *pamentu fecundu, terra fecunda, lucru fecundu, oratoriu fecundu, fontana fecunda, tempu fecundu, plouia fecunda*.

* FEDARE, v., foedere, a dá una *facia urita*, a desfigurá, a mutilá; a tractá uritu; a spurcá, a infectá; a desonorá; vedi *fedu*.

* FEDATIONE, s. f., foedatio, ac-

tione si effectu allu actionei de *fedare*.

* FEDATORIUM, -tória, adj. s., fœdator, care *fedă*, desfigura, spurca, desonora.

* FEDATUM, -a, adj. part., fœdatus, desfiguratu, mutilatu; spurcatu, desonoratu.

FEDE, s. f., fides, credentia, religione. In usu mai allessu la Macædoromani; vedi *fide*.

FEDELE, adj. s., fidelis, credentiosu, religiosu; vedi *fidele*.

* FEDERARE, v., fœderare, a legá prin contractu, a sociá, a uní, a formá una *federatione*.

* FEDERATIONE, s. f., fœderatio, legatura prin contractu, sociatione, unione, alligantia, mai allessu legatura politica: *noi formamu una federatione naturale*.

* FEDERATORIUM, -tória, adj. s., fœderator, care *federa*, care inchiaua una *federatione*.

* FEDERATUM, -a, adj. part., fœderatus, legatu prin contractu, alligatu, unitu, sociatu: *cetati federate, nationi federate, popore federate, state federate*; subst. *federatu*; pl. *federati*.

* FEDIFRAGUM, -a, adj., fœdifragus, si fœderifragus, care frange, viola tractatele: *poporu fedifragu, punii fedifragi*.

* FEDITATE, s. f., fœditas, facia urita, uritione; spurcatione, infectione: *feditatea cicatriculoru, feditatea spectaculului, feditatea corpului, feditatea sufletului*.

* 1 FEDUM, -a, adj., fœdus, uritu, deforme, orribile; gretiosu; spurcatu; rosinosu: *cicatrice fedă, lucruri fede, locuri fede, fapte fede, colóre fedă, odore fedă, sapóre fedă, conditioni fede, june fedu, junetia fedă*.

* 2 FEDUM, pl. *federe*, fœdus, -eris, legamentu, pactu, tractatu, alligantia, conventione, mai allessu tractatu politicu: *fedu offensivu si defensivu, a inchiaua fedu, a rupe fedulu*.

* FELE, s. f., feles si felis, cata, cautusia, mitia, pissica.

FELICE, adj., felix, fericitu; vedi *ferice*.

FELICITARE, v., (felicitare, it. felicitare, fr. feliciter), gratulari, a urá

dille fericite, a gratulá; vedi *fericitare*.

FELICITATE, s. f., felicitas, stare de *felice*, prosperitate, cursulu lucruloru dupo volienti'a si dorenti'a nostra: *dupo credenti'a commune si dupo pareerea unoru filosofi felicitatea e benele supremu*; vedi *fericitate*.

FELICITATIONE, s. f., (fr. félicitation), gratulatio, actione de felicitare, gratulatione.

FELICITATORIUM, -tória, adj. s., gratulator, care felicitá, gratulatoriu.

FELICITATUM, -a, adj. part., (fr. félicité), gratulatu.

* FELINUM, -a, adj., felinus si felinus, de cata, de mitia, sau de pissica; care sémina cu miti'a, care are natur'a mitiei.

* FELLARE, v., fellare, a sugere titia.

* FELLATORIUM, -tória, adj. s., fellator, care sugere, sugariu, sugutoriu.

* FELLE, s. f., fel, fellis, fiere, vedi *fiere*.

* FELLICARE, v., fellicare, a sugere titia.

* FELLICULA, s. f., fellicula, unu morbu, cholera.

* FELLIDUCUM, -a, adj., felliducus, care attrage fierea.

* FELLIFLUUM, -a, adj., fellifluus, care are scursura de fiere.

* FELLITARE, v., fellitare, a sugere titia, compara: *fellare, fellicare, fellitare*.

FELLOSUM, -a, adj., felliosus plenu de fiere sau de bile.

FEMELIA, s. f., femella, femina, vedi *femella* si *femina*.

FEMELIOSUM, -a, adj., mulierosus, mulierosu, care ama mulierile.

FEMELLA, (cu *ll* molliatu), s. f., femella, deminutivu de la *femina*, se dice mai allessu despre animali.

FEMELLARIUM, s. m., famellarius, care petrece cu *famellele*.

FEMINA, s. f., femina, muliere: *barbatulu si femin'a, femina formosa, femina eccellente, femina rara, femina rea*.

FEMINARE, v., effeminare, a effeminá, vedi *effeminare*.

FEMINATUM, -a, adj. part., feminatus, effeminatu, enervatu.

FEMINESCE, adj., muliebriter, feminae, in modu feminescu.

FEMINESCU, adj., *femininus*, muliebris, conforme femineloru.

FEMINIU, -a, adj., *femineus*, de femina, feminescu.

FEMININU, -a, adj., *femininus*, de femina, mai allessu in grammatica si in istoria naturale : *genu femininu*, parte *feminina*, *facia feminina*, *appucature feminine*.

FEMINU sau *femenu*, s. m., *femina*, androgynu. ermafroditu, barbatu care sémina mai multu a fémina; castratu.

* **FEMORALE**, adj., (*femoralis*, fr. *fémoral*), relativu la *femore* sau *femure* : *muschiu femorale*, *arteria femorale*.

* **FEMORE**, s. f., *femur*, ossulu superiore allu petiorului de la genunchiu in susu; vedi *femure*.

† **FEMORO** -, in diverse compositioni de termini anatomici, precumu : *femorocoxale*, *femorophalangi*, *femoropoplite*, *femoropoplitibiale*, *femoroprephalangi*, *femoropretibiale*, *femororotulu*, *femorotibiale*; pentru allu caroru intellesu consulta partea posteriore a compositionii.

FEMURE, s. m., *femur*, ossulu superiore allu petiorului de la genunchiu in susu. Forma *femure* e de preferitu.

FENARIU, s. m., *fœnarius*, care face fênu, care vende fênu.

FENATIU, pl.-ie, *pratun*, locu pre care cresce fênu sau érba, locu de fênu.

* **FENDICA**, s. f., *fendica*, pl. *fendice*, follele cellu micu la animalile rumegatórie.

* **FENERARE**, v., *fœnerare*, si *fœnerari*, a dá banni cu usura, a speculá cu banni.

* **FENERARIU**, s. m., *fœnerarius*, usurariu, cametariu.

* **FENERATICIU**, si *feneratitiu*, -a, adj., *fœneraticius* si *fœneratitius*, relativu la usura.

* **FENERATIONE**, s. f., *fœneratio*, actione si effectu allu actionei de *fenerare*, usura.

* **FENEBATORIU**, -tória, adj. s., *fœnerator*, *fœneratorius*, care da banni cu usura, usurariu, cametariu.

FENESTELLA, s. f., *fenestella*, de-

minutivu d'in *fenestra*. mica *fenestra*, *fenestrutia*.

FENESTRA (si *ferestra*), s. f., *fenestra*, apertura in pariete prin care intra lumin'a : *fenestra mare*, *fenestra larga*, *fenestra mica*, *fenestra strimta*, *fenestra patrata*, *fenestra rotunda*, casa cu multe si mari *fenestre*; a se uitá pre *fenestra*; *bene aru fi déco pectula omului ar avé fenestra*, ca sa i poti vedé *ánim'a*.

FENESTRARE, v., *fenestrare*, a deschide *fenestre*.

FENESTRATU, -a, adj. part., *fenestratus*, provedutu cu *fenestre*.

FENESTRUTIA, s. f., *fenestrutia*, mica *fenestra*.

FENICE sau *phenice*, s. f., *phœnix*, (*φοίνιξ*), una *passare fabulósa*.

FENICLU, s. m., *feniculum*, una specia de *erba* sau *planta*.

FENICU sau *phenicu*, s. m., (*φοίνιξ*) *palma*, *palmariu*, unu *arbore frumosu*, care cresce in *Fenicia*, si in alte *terri calde*.

FENILE, s. f., *fœnille*, locu unde se pune *fênu*; cumulu de *fênu*.

FENISECE, s. m. *fœnisex* si *fœniseca*, *seceratoriu* sau *falcatoriu* de *fênu*.

FENISECIA, s. f., *fœnisecia*, si *fœniseclum*, *seceratura* sau *falcatura* de *fênu*.

* **FENOMENALE**, sau *phenomenale*, adj., (fr. *phénoménal*), relativu la *fenomenu*.

* **FENOMENU** sau *phenomenu*, pl.-e, *phænomenon* (*φαινόμενον*), totu ce appare *sensoriloru nostre* : *fenomenele ceresci escita admirationea omeniloru*; unu *fenomenu raru*; vedi si *phenomenu* cu tote *compositole selle*.

1 **FENU**, s. m., *fœnum*, *érba taliata* care serve de *nutretiu viteloru* : *fênu verde*; *fênu uscatu*; *callii*, *boii*, *ouile*, *caprele mânca fênu*; *tempu bonu de a face fenu*; a dá *viteloru palie cu fênu*; unu *carru de fênu*, *magasinu de fênu*; — *fênu grecu fœnum græcum*, *trigonella* lui *Linneu*.

2 **FENU**, pl.-uri, si-eri, *fœnus*, *fœnaris*, arch. *fœneris*, *usura*, *cameta*.

FERA, s. f., *fera*, animale *selbatica*, *bestia*, *bellua* : *fêrele campului*, ea s'a *infuriatu ca una fêra selbatica*; *sémina*

mai multu a féra de câtu a omu; ellu scie domestici ferele: invetiatu a se luptá cu ferele.

* FERACE, adj., ferax, (de la ferre), fertile, fecundu, productivu: *térru ferace, câmpu sarace, sectu ferace in virtuti.*

* FERACITATE, s. f., feracitas, fertilitate, fecunditate.

* FERALE, adj., feralls, funerariu; funestu, tristu, fatale.

* FERALIE, pl., feralls, -ium, serbatori in o. óra mortíloru.

FERBENTE, adj. part. pres., fervens, care ferbe, fórte caldu: *apa ferbente, tempu ferbente, dorere ferbente, friguri ferbenti.*

FERBERE, fersi si fersei, fertu, v., fervere, a bulli: *ferbe ap'a, ferbe vinulu; activu: a ferbe buccate, a ferbe carne, a ferte legumine; fig. lucrulu ferbe, lup'a ferbe, marea ferbe, sangele ferbe in mene, tota lumea ferbe, etc.*

FERBIDU, -a, adj., fervidus, ferbente, ardente, violentu.

FERBORE, s. f., fervor, ardóre.

FERBUNCLU, s. m., ferbunculus, buboniu, numitu si furunclu.

* FERCOLU, pl. -e, fericulum, tava cu care se adducu buccatele la mésa, de aci buccate.

FERE, s. f., fel, gen. fellis, vedi fiere.

FERECE, s. f., illix, una planta selbatica, conosciuta la monte.

FERENTARIU, s. m., ferentarius, militariu usioru inarmatu; aussiliariu; callariu usioru.

† FERERE si ferire, v., ferre, a duce, in composite, cá: *afferere, coi ferere, deserere, differere, preferere, sufferere, si cá: lucíferu, crucíferu, furcíferu, etc.*

* FERETRU, pl. -e, feretrum, patu pre care se duce mortulu la mormentu.

* FERIA, s. f., feria, pl., ferias, dille consecrate repausului, de aci: *vacantia: feriele pasciloru; in ferie vomu essi la térra.* In tempulu ferieloru se facea mercatulu, de aci it. fiera, isp. feria, port. fiera, fr. foire, mercatu.

* FERIARE, v., feriari, a serhá feriele: *candu n'avemu de lucru, feriámu.*

* FERIATICU, -a, adj., feriatricus, de feriatu: *dille feriate: dille feriatice, dies feriatici.*

* FERIATIONE, s. f., feriatio, actiune de feriare; serbare.

* FERIATU, -a, adj. part., feriatu, serbatu: *dille feriate, dies feriatu.*

FERICE, adj., felix, contentu cu starea sea, care are tóte celle necesarie: *omu ferice, viétia ferice, tempu ferice; adv., felictotter: ferice de tene, ferice de cei curati cu ánu'n'a.*

1 FERICIRE -escu, v., felicem reddere, beare; felicem prædicare, 1. a face *ferice: nu putemu ferici pre toti ómenii; 2. a numi ferice, a fericitá: ve fericimu pentru allegerea ce ati facutu; 3. refl. a se ferici: cu tóte adoperationile vostre nu ve poteti ferici.*

2 FERICIRE, s. verbale, felicitas, fericitate. *fericirea mea depende de la voi.*

FERICITARE, v., felicem prædicare gratulari, a numi *ferice; a gratulá.*

FERICITATE, s. f., felicitas, stare ferice.

FERICITU, -a, adj. part., felix, beatus, in stare ferice.

FERINU, -a, adj., ferinus, de féra: *carne ferina, carne de féra selbatica, lapte ferinu, lapte de épa, sapóre ferina, gustu de pome selbatice.*

FERIRE, -escu, v., (ferre), tueri, vitare, evitare, a aperrá: *a ferí pre cinava de unu reu; domne ferisce-me de amici. co de inimiri me voliu ferí eu; refl. a se ferí: ne ferimu de peccate; ferisce-te, si simplu: ferisce.*

FERITATE, s. f., feritas, stare selbatica, caracteriu selbaticu, barbaria: *feritatea omului care nu si póte dominá passionile; omului nu se covine a si arretá feritatea.*

* FERMA, s. f., (fr. ferme), complexulu totoru lucruriloru pentru cultur'a unui agru, agrulu cu tóte celle necesarie la cultur'a sea: *ferma de modellu, sau ferma modellu.*

* FERMARIU, s. m., (fr. fermier), proprietariulu sau directoriulu unei ferme.

* FERMARE, v., firmare, vedi firmare, cu tóte derivatele selle.

* FERME, adv., ferme, aprópe asiá, mai asiá, mai co: *ellu e ferme mortu.*

FERMECARE sau *phermecare*, v., fascinare, a încânta, a legă prin *fermece*: *poporulu crede in una potere magica cu care certe persone sciu se fermece pre altele; femin'a acésta-a m'a fermecatu; lassa-mi copillulu, numi-lu fermecá.*

FERMECATORIU, -tória, adj. s., fascinator, fascinatorius, care fermeca: *mare fermecatoriu, famósa fermecatoria; nu ve jocatú cu fermecátóriele.*

1 **FERMECATU**, -a, adj. part., fascinat, legatú prin fermece: *pare co toti seti fermecati; subst. unu fermecatu, una fermecata.*

2 **FERMECATU**, s. m., fascinum, acutulu de fermecare: *me ferescu de fermecatulu femineloru.*

FERMECATUBA, s. f., fasciatio, actiune si effectú allu actiunei de fermecare, *fermecatura terribile.*

FERMECU sau *pharmecu*, pl.-e, fascinum, carmen, incantamentum, incântu: *gratiele unei femine formose si cu spiritú su fermece pentru ánumile juniloru; juni, feriti-ve de fermece.*

FERMENTARIU, -ia, adj., fermentarius si fermentatiuus, cu alluatu: *páne fermentaria, pauls fermentarius.*

FERMENTARE, v., fermentare, a despi, a pune in *fermentatione.*

FERMENTATIONE, v., (fermentatio, it. fermentazione, fr. fermentation), processu chymicu prin care corpurile organice trecu in stare acida: *fermentatiunea vinului, precumu si a pânei, e fórté connoscuta.*

FERMENTATIVU, -a, adj., (it. fermentativo, fr. fermentatif), prin care se fermenta, care produce fermentatione: *alluatu are calitáti fermentative.*

FERMENTATORIU, -tória, adj. s., care fermenta, care pune in fermentatione.

FERMENTATU, -u, adj. part., fermentatus, despitu.

FERMENTATURA, s. f., fermentatione, mai allessu effectulu sau resultatulu fermentationii.

FERMENTU, pl.-e, fermentum (de la fervere), alluatu, substantia care are vertutea de a escitá fermentatione in corpulu cu care se amnestica; fermentatione; inflatura; fig. menia.

FERMU, -a, adj., firmus, vedi *firmu.*

FEROCE, adj., ferox, violentu, aspru, selbaticu, crudelu; coragiosu, superbu, arrogante, insolente: *callu feroce, ánuma feroce; bestia feroce; juni feroci; lup-tele facu pre ómeni feroci.*

FEROCIA, s. f., ferocia, violentia, superbia, arrogantia, insolentia.

FEROCIRE, -escu, v., ferocire, a fi feroce, a fi violentu, a lucrá cu crudelitate, a procede cá una bestia feroce.

FEROCITATE, s. f., ferocitas, ferocia, violentia, superbia, arrogantia, insolentia, crudelitate.

FERRAMENTARIU, s. m., ferramentarius, care face instrumente de ferru.

FERRAMENTU, pl.-e, ferramentum, instrumentu de ferru.

FERRARESSA, s. f., uxor fabri ferrarii, mulierea ferrariului; mulierea negotiatorului ferrariu.

FERRARIA, s. f., ferraria, minera de ferru; *ferraria*, fabrica de ferru, arte de a lucrá ferrulu; officin'a ferrariului.

FERRARIU, s. m., ferrarius, care lucra ferrulu, fauru; care vende ferru, negotiatoriu ferrariu.

FERRARE, v., (it. ferrare, fr. ferrer), ferro manire, a imbraccá in ferru, a incalcia cu solie de ferru: *a ferrá callii, a ferrá boii.*

FERRATU, -a, adj. part., ferratus, imbraccatu in ferru; incalciatu cu solie de ferru: *calli ferrati, boi ferrati.*

FERRICARE, v., ferro manire, vincire, a stringe in cercuri de ferru: *a ferricá rotele; a ferricá pre condemnati, a i pune in férra.*

FERRICATU, -a, adj. part., ferro munitus, vinctus, strinsu in cercuri de ferru: *carru ferricatu, róte ferricate; prinsii se addussera ferricati.*

FERRICATURA, s. f., effectú sau resultatu allu actiunei de *ferricare.*

FERRIU, -ia, adj., ferreus, de ferru: *colóre ferria, etatea ferria, belle ferrie.*

FERRU, s. m., ferrum, metallu malleabile d'in care se facu celle mai multe instrumente si machine, si mai vertosu instrumentele acutite cu care se servescu ómenii la taliare, de acea-a simplu *ferrulu*, spata sau sabia; *ferru* pl. *férra*,

catene: a pune pre cineva in ferra; ellu portá ferrale diece anni; a deslegá ferrale captiviloru; ferrale aratrului; ferrale unui lemnariu, unui chirurgu.

FERRUGINE, s. f., ferrugo, rugina de ferru.

FERRUGINOSU, -a, adj., ferrugineus, (fr. ferrugineux), care contine ferru: ape ferruginóse.

FERRUME, pl. -mine, ferrumen, combinatura, lipitura, collatura de metallu.

FERRUMINARE, v., ferruminare, a collá cu metallu, a combiná cu metallu, a lipí cu metallu.

FERRUMINATIONE, s. f., ferruminatio, actiune si effectu allu actiunei de ferruminare.

FERRUMINATU, -a, adj. part., ferruminatus, collatu, lipitu, combinatu cu metallu.

FERTATU, s. m. vocat., fertate, (φέρτατος), sodalls, sociu, amicu: ce mai faci, fertate?

FERTILE, adj., fertilis (de la ferre), care produce, productivu: pamentu fertile, agru fertile, campu fertile, terra fertile de ómeni si de buccate, annu fertile.

FERTILITATE, s. f., fertilitas, abundantia, mare cantitate de lucruri; fecunditate.

FERTORIU, -tória, adj. s., fertor, fertorius, care duce; care offere dieiloru unu fertu. 3

1 FERTU, -a, adj. part., (de la ferbere), coctus: legumine ferte, carne firta, prune ferte.

2 FERTU, s. m., coctio, actulu de ferbere: fertulu buccatelor.

3 FERTU, pl. -e, fertum, placenta sacra.

FERTURA, s. f., (de la ferbere), 1. coctio, actiune si effectu allu actiunei de ferbere; 2. edullum coctum, buccate ferte: fertura de dulce, fertura cu carne, fertura macra; dati-ne una fertura, co ne amu saturatu de friptura.

* FERULA, s. f., ferula; 1. vérga, vergella, cu care anticii certau pre scolari; 2. una planta inalta nodurosa si medullosa.

* FERULACIU, -ia, adj., ferulaceus, de ferula, assemine unei ferule.

* FERULAGINE, s. f., ferulago, una mica ferula, planta.

FERU, -a, adj., ferus, selbaticu, nedomesticitu, crudele, impetuosu, violentu, rabiosu.

FERVERE, v., fervere, vedi ferbere.

FERVIDU, -a, adj., fervidus, ferbente, ardente, violentu; vedi ferbidu.

FERVORE, s. f., fervor, stare ferbente, ardore, calore; agitatione, inflammatione: fervórea mustului, fervórea etátii; fervórea suffletului, fervórea credentiei, fervorea pietatii; vedi ferbóre.

* FESCENNINA, s. f., fescennina (fabula), una specia de farsa la antici.

* FESCENNINU, -a, adj., fescenninus, de la cetatea Fescennia: petioru fescenninu, versu fescenninu; licentia fescennina.

* FESSU, -a, adj., fessus, fatigatu, astenitu, storsu de poteri.

* FESTA, s. f., festum, (it. festa, fr. fête), serbatóre, dí de serbatóre.

* FESTALE, adj., festalis, de festa, de serbatóre.

FESTILLA, s. f., (de la fistula), ellychnium, mai multe fire de stuppa unite puse in una lampa sau in una luminare, cari se aprendu si intertinu lumin'a: festilla gróssa, festilla suptire, festilla bene arditória.

FESTILLARE, v., ellychnium ponere, a pune festill'a.

FESTILLATU, -a, adj. part., ellychnio instructus, provedutu cu festill'a.

* FESTINANTE, adj. part. pres., festinans, care festina, care merge iute, care propera.

* FESTINANTIA, s. f., festinantia, actiune de festinare, de properare, de mergere iute, festinatione, properatione.

* FESTINARE, v., festinare (de la festim sau fertim), a merge si face iute, a properá, a pressurá, a se pressurá: pentru ce festinati? cine festina currendu se fatiga.

* FESTINATIONE, s. f., festinatio, actiune de festinare, promptitudine, impatientia, pressura.

* FESTINATORIU, -tória, adj. s., festinans, care festina, care propera.

* FESTINU, -a, adj., festinus, care

festina, care face iute; subst., *festinu*, (de la *feſta*, it. *festino*, fr. *festin*), ospetiu.

* **FESTIVITATE**, s. f., *festivitas*, ilaritate, volia bona, dispositione ilara, care domnesce in una di de serbatore.

* **FESTIVU**, -a, adj., *festivus*, ilaru, voliosu, gratiosu, bene dispusu: *ospetiu festivu*, *vorbe festive*.

FESTUCA, s. f., *festuca*, paliu de érba; aschia; in speciale: *vergella*, cu care pretoriulu attingea pre servulu care lu deelará liberu.

* **FESTUCARIU**, -a, adj., *festucarius*, relativu la *festuca*.

* **FESTUCLA**, s. f., *festucula*, mica *festuca*, micu paliu de érba.

FÊTA, s. f., (de la *fetus*, *feta*, *fetum*), puella, virgo, copilla: *fetele se ducu la scôla*, *fetele se jóca*; *scôla de fete*; *fetu mare*, *feta bene educata*: vedi si *fetu*, d'in care *feta*.

1 **FETARE**, v., *fetaro*, *parere*, *parturire*, se dice despre animali: *feta vaccele*, *feta ouile*, *feta caprele*; *ouile nostre au fetatu tote*.

2 **FETARE**, s. verbale, actione de *fetare*.

FETATORIU, -a, adj. s., *fetans*, care *feta*: *vacca fetatoria*, *oui fetatorie*; abs. *una fetatoria*, *multe fetatorie*, vorbindu mai vertosu de oui.

1 **FETATU**, -a, adj., *fetus*, care a *fetatu*: *vacca fetata*, *oui fetate*.

2 **FETATU**, s. m., *fetus*, -us, actulu de *fetare*: *fetatulu ouiloru*.

FETATURA, s. f., *fetura*, effectulu actionei de *fetare*, productione prin *fetare*.

FETESCE, adj., *puellariter*, in modulu *feteloru*, ca *fetele*: *se porta fetesce*, *merge fetesce*.

FETESCU, -a, adj., *puellaris*, relativu la *feta* sau la *fete*: *portu fetescu*, *voce fetesca*. Pronunti'a lui *t duru* e semnu de formatione recente.

FETIA, s. f., (cu *t duru*, de la *feta*), *virginitas*, tempulu unei *fete* peno cându se marita. Pronunti'a lui *t duru* e semnu de formatione recente.

* **FETIDU**, -a, adj., *foetidus* si *fetidus*, *putidu*, *putorosu*.

* **FETIFERU**, -a, adj., *fetiifer* (de la *fetus* si *ferre*), care face se *fete*, *fecundu*.

* **FETIFICARE**, v., *fetificare*, a *feta*.

* **FETIFICACIONE**, s. f., (*fetificatio*), actione de *fetificare*.

* **FETIFICU**, -a, adj., *fetificus*, *fecundu*, care face se *fete*.

FETIÓRA, s. f., *puella*, *virgo*, *virgine*, *virgine casta*; epithetu ce se da matri domnului: *fetióra Maria*, *fetióra ai nascutu si fetióra ai remasu*.

FETIORELLU, s. f., *adolescentulus*, deminutivu d'in *fetioru*.

FETIORESCE, adv., *virginali more*, *adolescentium more*, in modu *fetiorescu*, ca una *fetióra*, ca *fetioru*.

FETIORESCU, -a, adj., *virginalis*, *juvenilis*, relativu la *fetióra* sau la *fetioru*: *portu fetiorescu*, *viólia fetioresca*, *vestimente fetioresci*.

FETIORIA, s. f., *etas juvenilis*, *adolescentia*, *virginitas*, etatea *fetioresca*; *virginitate*.

FETIORIME, s. f., *juventus*, *juvenes*, *collectivitate* de *fetiori*.

FETIORIRE, -escu, v., *adolescentiam* vel *virginitatem agere*, a fi *fetioru*, a petrece tempulu *fetioriei*: *noi amu fetioritu impreuna*.

FETIORITU, s. m., actulu de *fetiorire*: *fetioritulu lui a fostu lungu si plenu de escesse*.

FETIORU, s. m., *juvenis*, *adolescens*, *masculus* copillu *masculu*, *june*; *militariu*; *servitoriu*: *trei fetiori si trei fetiore*; *fetiorii se deprendu la lupta*; e *fetioru nu c feta*; *capit inulu a plecatu cu fetiorii la batalia*; *multi fetiori au cadutu in acca batalia crunt*.

FETISIORA, s. f., *puella*, *puellula*, *feta ténera*.

FETIRE, -escu, (cu *t duru*), v., *puellarem transigere etatem*, a petrece etatea *fetesca*, se dice despre *fete*, a petrece etatea in stare *nemariatata*. Pronunti'a lui *t duru* e semnu de formatione recente.

FETTIA, s. f., *puellula*, mica *feta*, *ténera feta*: *mun'a cu fetiticle*; vedi *fetutia*, *fetutiu*.

FETONIU, (cu *n molliatu*), s. m., *augmentativu* d'in *feta*, *mare* si *grossa*

fēta; fēta ce sēmina mai multu a fetu.
FETORE, s. f., fœtor, putore, odóre urita.

FETOSU, -a, adj., (fetusus, fetosa), care fēta multu, fecundu: *vacca fetōsa*.

1 **FETU**, -a, adj. s., (fetus si fœtus), natus, natu, filiu, copillu: *ce faci, fetu-meu? ne au remasu copilli mici de cre-scere, feti si fete de casatoritu; — fetu formosuu, amans, amasiuu, amante*.

2 **FETU**, s. m., œdituus, œditimus, œditumus, parecclesiariu, servitoriu la biserica; vedi si *fetioru*.

3 **FETU**, s. m., fetus si fœtus, -us, embryone, prim'a formatione de animale in pantecele mamei; — cu sensulu mai largu de *fructu, productuu*, etc.: *fetulu arboriloru*.

FETURA, s. f., fetura, fetatura, productione prin *fetare*; vedi *fetatura*.

FETURARE, v., (feturare), a formá in *setu*; vedi *setu* 3.

FETURATU, -a, adj. part., feturatus, formatu in *setu*; vedi *setu* 3.

FETUTIU, -ia, s. m. f., puellus, puella, copillu, copilla. In Temisian'a se chiama *fetutii* unu tribu de Románi.

* **FEUDALE**, adj., (feudalis), relativu la *feudu*: *legature feudali, dereptu feudale, legi feudali*.

* **FEUDALITATE**, s. f., (feudalitas), stare *feudale*, legatura *feudale*.

* **FEUDATARIU**, s. m., (it. feudatario), possessoriu de unu *feudu*, beneficiariu.

FEUDISTU, s. m., (it. feudista), care conõsce legile *feudali*.

FEUDU, s. m., (feudum, it. feudo, fr. fief), possessione de pamentu data cu certe conditioni, beneficiu.

* **FI**, interj. *fi* si *phy*, esprime desaprobare.

1 **FIA**, conj. pres. pers. III sing. si pl. *sit, sint*, de la verbulu *fire*, (fieri), esse, vedi verbulu *fire*.

2 **FIA**, conj. *sive, vel*, sau: *fia unulu fia altulu; fia mare, fia micu; fia greccu, fia turcu*.

FIA-CANDU, adj., quancocunque, veri-candu.

FIA-CARE, pron. ind. *quivis, quisque*, veri-care.

FIA-CE, pron. ind. *quidvis, quodvis*, veri-ce.

FIA-CINE, pron. ind. *quicunque*, veri-cine.

FIA-CUMU, adv., quocunque, vericumu.

FIALA sau *phiaala*, s. f., phiala, (φιάλη), vasu de beutu, tassa, cupa.

* **FIBLA**, s. f., fibla si fibula, agrafa, caterama.

* **FIBLARE**, v., fibulare, a stringe, a legá, a accatiá cu *fibla*.

* **FIBLATIONE**, s. f., fibulatio, actione de a stringe sau de accatiá cu *fibla*.

* **FIBLATORIU**, -tória, adj. s., fibulatorius, care stringe sau accatia cu *fibla*.

* **FIBLATU**, -a, adj. part., fibulatus, strinsu, accatiatu, legatu cu *fibla*.

* **FIBRA**, s. f., fibra, firu, filu, filamentu in plante si in carnea animaliloru; vasu capillariu; vena; lobu; intestine.

* **FIBRATU**, -a, adj., fibratus, cu fibre, fibrosu.

* **FIBRINU**, -a, adj., fibrinus, de castore; fibrina, materia de peru de castore.

FIBROSU, -a, adj., fibratus, plenu de fibre.

FIBRU, s. m., fiber, castore, unu animale amfibiu, d'in allu carui peru se facu pellarie; in usulu commune si sub form'a: *bebru*, sau prin metatase: *brebu*.

* **FIBULA**, s. f., fibula si fibla, vedi *fibla*.

* **FIBULARE**, v., fibulare, vedi *fiblare*.

* **FIBULATIONE**, s. f., fibulatio, vedi *fiblacione*.

* **FIBULATORIU**, -tória, adj. s., fibulatorius, vedi *fiblatoriu*.

* **FIBULATU**, -a, adj. part., fibulatus, vedi *fiblatu*.

FICA, s. f., ficus, (it. fico, fr. figue) póma de *ficu*, (smochina).

FICARIA, s. f., ficaria, gradina de fici.

FICARIU, -ia, adj., ficarius, relativu la *ficu*; subst. care vende *ficu*.

FICATU, s. m., ficutum, jecur, hepar, organu secretoriu de bile, cu colóre rosiatrica, de unu volume considerabile, in partea inferióre a peptului.

FICEDULA, s. f., ficedula, una pasere, motacilla ficedula lui *Linneuu*.

FICETU, pl.-ete, *fictetam*, multime de fici, gradina defici.

FICOSU,-a, adj., *ficosus*, plenu de fici, plenu de negelli.

* FICTICIU,-ia, *ficticius* si *fictitius*, artificial, ficu, care nu e naturale, *gemme ficticie*.

* FICTILE, s., *fictile*, vasu de lutu.

* FICTILIARIU, s. m., *fictiliarius*, care face vase de lutu, ollariu.

* FICTIONARE,-ediu, v., *ingere*, a face fictioni, a se ocupá cu *fictioni*: *ellu nu rationedia, ci fictionedia*.

* FICTIONATU,-a, adj. part., *fictus*, *conflictus*, produsu prin *fictione*.

* FICTIONE, s. f., *fictio*, (de la *ingere*), actione de *ingere*. formatione, compositione imaginaria, suppositione.

* FICTIVU,-a, adj., *ficticius*, *fictus*, imaginariu, care nu e in realitate: *vendere fictiva, detoria fictiva, tutela fictiva*.

* FICTORIU,-tória, adj. s., *fictor*, care *finge*, formatoriu, sculptoriu; creatoriu; inventoriu.

* FICTRICE, s. f., *fictrix*, femina care *finge*, formatrice.

* FICTU,-a, adj. part., *fictus*, *fictu*, formatu, imaginatu, inventatu: *lucruri ficte*, mentioni.

* FICTURA, s. f., *fictura*, effectulu actionei de *ingere*, formatione, compositione.

FICU, s. m., *ficus*, 1. arbore fructiferu d'in terrele calde (*smochinu*); 2. una specia de negelli.

FICULNU,-a, adj., *ficulnus* si *ficulneus*, de ficu.

* FIDEICOMMISSARIU,-ia, adj. s., *fideicommissarius*, relativu la *fideicommissu*: *ereditate fideicommissaria*; subst. erede, *fideicommissariu*.

* FIDEICOMMISSU, pl.-e, *fideicommissum*, dispositione testamentaria, prin care testatoriulu increde eredelui unu lucru, ca se lu dea in possessionea altei persone, carei-a nu se póte testá dupo lege.

* FIDEICOMMITTERE,-*commissi* si *-commissesei*, *-commissu*, v., *fideicommittere*, a incredentia cuiva unu lucru in speranti'a co ellu lu va dá altui-a; de

aci, a face assémine dispositione pria testamentu.

* FIDEJUBERE,-*jussi*, si *-jussesei*, *-jussu*, v., *fidejubere*, a respunde pentru cineva co va face unu lucru, a se pune garante, a dá garantia.

* FIDEJUSSIONE, s. f., *fidejussio*, garantia, cautione.

* FIDEJUSSIONARIU,-*soria*, adj. s., *fidejussor*, care respunde pentru cineva, garante, vade.

* FIDELE, adj., *fidels*, *credentiosu*, propriu si fig. *amicu fidele, conjuge fidele, consiliu fidele, memoria fidele*.

* FIDELITATE, s. f., *fideltas*, calitate de *fidele*, credentia sincera: *fideltate cotra amici, fideltate cotra patria*.

* FIDELLA, s. f., (isp. *fielos*, it. *fedelti*), *taliatelli fini*.

* FIDENTE, adj. part. pres., *fidens*, care se increde in poterile selle, securu, audace, audaciosu, cotediatoriu.

* FIDENTIA, s. f., *fidencia*, incredere in poterile selle, cotediantia, audacia.

* FIDENTIARE, v., *spondere*, *despondere*, *desponsare*, a spunde, a promitte in casatoria.

* FIDENTIATU,-a, adj. s., *sponsus*, *desponsatus*, spunsu, promissu in casatoria.

* FIDEPROMISSORIU,-*soria*, adj. s., *fidepromissor*, care promitte pre credenti'a sea, care respunde pentru cineva sau ceva, *fidejussoriu*.

* FIDEPROMITTERE,-*promisi* si *-promisei*, *-promissu*, v., *fidepromittere*, a respunde pentru cineva, a se pune garante, a dá garantia, a dá cautione.

* FIDERE, *fisi* si *fisei*, *fisu*, v., *fidere*, a crede, a se increde, a avé confidentia, a confide; a avé cotediantia, a cotedia.

* FIDI, pl. f., *fidēs*, instrumentu de musica cu corde, lyra.

* FIDICINA, v. *fidicina*, femina care cânta cu *fidile* sau cu lyr'a.

* FIDICINARE, v., *fidicinare*, a cantá cu *fidile*, sau cu lyr'a.

* FIDICINARIU, s. m., *fidicinarius*, cantatoriu cu *fidile* sau cu lyr'a.

* FIDICINU,-a, adj. s., *fidicinus*, *fidicen*, cantatoriu cu *fidile*, sau cu lyr'a.

* **FIDICULA**, s. f., *fidicula*, deminutivum d'in *fid*, mica lyra.

* **FIDICULARIU**, -ia, adj., *fidicularius*, captiosus.

* **FIDU**, -a, adj., *fidus*, credentiosus, securus, sincerus, amicus, amicalis.

* **FIDUCIA**, s. f., *fiducia*, incredere, confidentia, bona credentia; securantia, certitudine.

* **FIDUCIARIU**, -a, adj., *fiduciarus*, de bona credentia: *erede fiduciarus*, insarcinatus cu unu fideicommissu; *tutela fiduciaria*, *tutoriu fiduciarium*, sau simplu *fiduciarium*.

FIENDU, ger. de la *fire*, *quum essem*: *fiendu in casa*, mi se presentà unu omu neconnoscutu; *ellu fiendu sanetosu nu cogità co in doue menute are se mora*; *ea fiendu tènera si neconnoscundu lumea*, se vedù insellata de unu omu care abusà de innocentià a ei; *voi fiendu deja maturi*, nu se cade se faceti atari nebonie.

FIENDU, -co, conj., *quum*, *quoniam*, *siquidem*, *ubi*, *quandoquidem*, pentru co, de óra ce: *fiendu-co nu connoscemu tóte*, se cade se fimu fórte modesti in assertionile nostre; *fiendu-co se pòte intemplà se perdemu*, facemu mai bene se nu ne arruncàmù in braciele fortunei; *n'amu potutu se venimu*, *fiendu-co eramu occupati cu affaceri de prim'a importantia*.

FIENTE, part. pres., *fiens*, *ens*, care este, care se face.

FIENTIA, s. f., *fiens*, *ens*, *essentia*, *existentia*, *substantia*, ce este, ente, *essentia*, *essistentia*: *fientia omenesca*, *fientia divina*, *fientia suprema*, *fientia finita*, *fientia infinita*, *fientia viua*, *fientia morta*, *fientia bona*, *fientia rea*, *fientia nobile*, *fientia bassa*; *fientia de facia*, *presentia*.

FIENTIARE, -ediu, v., *existere*, a fi in *fientia*, a *essistere*; a *figurà*: *stergeti aceste cifre*, se nu mai *fientiedie in compute*.

FIENTIATORIU, -tória, adj. s., *existens*, care e in *fientia*, care *figuredia*.

FIENTIATU, -a, adj. part., care a fostu in *fientia*.

FIERE, s. f., *fel*, *fellis*, umóre galbina si amara, continuta in unu vasicu

care are form'a unei pere mice si e lepitu de lobulu cellu mare allu ficatului. Vedi si formele *ferre*, *felle*.

FIGERE, *fissi* si *fissei*, *fissu*; si *fipsi* si *fipsei*, *fiptu*, v., *figere*, a *infige*, a *implantà*; a *accatià*, a *spendurà*.

* **FIGLINA**, s. f., *figlina*, artea ollariului, ollaria.

* **FIGLINARIU**, s. m., *figlinarius*, ollariu.

* 1 **FIGLINU**, -a, adj., *figlinus* si *figlinus*, de lutu: *vasu figlinu*, *vase figline*, artea *figlina*.

* 2 **FIGLINU**, pl.-e, *figlinum*, vasu de lutu.

* **FIGMENTU**, pl.-e, *figmentum*, representatione, imagine; *fictione*.

* **FIGULU**, s. m., *figulus*, care face vase si alte lucruri de lutu, ollariu.

FIGURA, s. f., *figura*, (de la *figere*), configuratione, aspectu, facia, forma: *figura de omu*, *figura formosa*, *figura urita*; *figura geometrica*; *figur' a litteroloru*; *figura de retorica*.

FIGURANTE, adj. part. pres., *figurans*, care *figuredia*, in specie in teatru, actoriu care nu vorbesce, ci face numai figura pre scena.

FIGURANTIA, s. f., *figurantia*, actione de *figurare*.

FIGURARE, -ediu, v., *figurare*, a face figura, a face *figure*: *summele ce spuneti*, nu *figuredia in compute*; *ellu si figuredia lucruri stranie*; *figurati-ve unu omu furiosu*.

FIGURATIONE, s. f., actione de *figurare*, configuratione, figura, forma, imagine; *imaginatione*, *representatione*.

FIGURATIVU, -a, (it. *figurativo*, fr. *figuratif*), *figuratus*, care representat *figur' a unui lucru*: *carta figurativa*, *planu figurativu*.

FIGURATORIU, -tória, adj. s. *figurator*, cari si face una *figura*, care representat prin imagini.

FIGURATU, -a, adj. part., *figuratus*, in figura, allegoricu: *espressione figurata*, *stylu figuratu*, in sensu *figuratu*.

FIGURINA, s. f., (it. *figurina*), una mica figura, una mica statua: *figurina de cera*, *figurina de gupsu*, *figurina de metallu*.

FII, conj. pres. si imp. pers. II sing. (*fiat*), *sis*, *es*, *esto*, de la verbulu *fire*. (*fiert*), *esse*, vedi verbulu *fire*.

FIIA, s. f., *filia*, vedi *filia*.

FIIASTRU, s. m., *filiastru*, *fiastrea*, s. f., *filiastra*, vedi *filiastru* si *filiastra*.

FIINA, s. f., *filia secundum baptismum vel nuptias*, vedi *filina*.

FIINU, s. m., *filius secundum baptismum vel nuptias*, vedi *filinu*.

FIITORIU, *-toria*, adj. s., *futurus*, *venturus*; *care va se fia*, *venitoriu*: *celle trecute*, *presenti si fiitorie*.

FILANTROPIA, sau *philanthropia*, s. f., *philanthropia*, (*φιλανθρωπία*), *amore de ómeni*, *caritate*.

FILANTROPICU sau *philantropicu*, *-a*, adj., (*philanthropinus*, *φιλανθρωπίνος*), *relativu la filantropia*.

FILANTROPU sau *philanthropu*, s. m., *philanthropos*, (*φιλάνθρωπος*), *amatoriu de ómeni*, *amicu allu umanitàii*.

* **FILARE**, v., *filare*, vedi *firare*.

* **FILAUTIA** sau *philautia*, s. f., (*φιλαυτία*, it. *filautia*), *amóre de sene*, *egoismu*.

FILIA (cu *l* molliatu), s. f., *filia*, *nata*, *féta in relatione cõtra parenti*: *filia mea*, *ellu are trei filii si numai una filia*, *filia maritata*, *nepoti de filia*; *ce a facutu mam'a*, *face si fili'a*.

FILIALE, adj., *filialis*, *relativu la filiu*: *amore filiale*, *respectu filiale*.

FILIASTRA, s. f., *filiastra*, *filia vitrica* sau *vitrega*.

FIIASTRU, s. m., *filiastru*, *filiu vitricu* sau *vitregu*.

FILIARE, v., *filios gignere*, *a nasce filii*.

FILIATIONE, s. f., *filatio*, *successione continua de generationi in una familia*; *gradu de generatione intre parenti si descendenti*; fig. *filiationea ideoloru*.

FILINA, (cu *l* molliatu), s. f., *filia secundum baptismum vel nuptias*, *féta sau filia in relatione cõtra nasii sei*, sau *conunata in relatione cõtra nunii sei*: *nas'i'a si filin'a*, *nun'a si filin'a*.

FILINU, (cu *l* molliatu), s. m., *filius secundum baptismum vel nuptias*, *fetu sau filiu in retatione cõtra nasii sei*,

sau *conunatu in relatione cõtra nunii sei*: *nasiiulu si filinulu*, *nunulu si filinulu*.

FILIOLA, s. f., *filiolela*, *deminutivu d'in filia*, *filia mica*, *filia amata*.

FILIOLU, s. m., *filiolelu*, *deminutivu d'in filiu*, *filiu micu*, *filiu amatu*.

FILIU, (cu *l* molliatu), s. m., *filius*, *natus*, *fetu in relatione cõtra parenti*: *filiu meu*, *tatalu si filiulu*; *morindu ellu a lassatu cincii filii si trei filie*; *filii su detori se asculte de parenti*; *filii degenerati*; *ellu are filii*, *nepoti si stranepoti*; *filiiulu nu sémina tatalu seu*.

* **FILOCALIA** sau *philocalia*, s. f., *philocalia* (*φιλοκαλία*), *amóre de formosu*, *estetica*; *elegantia*.

* **FILODOSSIA** sau *philodoxia*, s. f. (*φιλοδοξία*), *amóre de gloria*, *ambitione*.

* **FILOGRECU**, sau *philogrecu*, *-a*, adj. s., *philogræcus*, *amatoriu de greci*, *care cauta vorbe si expresioni grece*.

FILOLOGIA sau *philologia*, s. f., *philologia* (*φιλολογία*), *amóre de litteratura*, *studiulu litteraturei*, *litteratur'a ca scientia*.

FILOLOGICU sau *philologicu*, *-a*, adj., *relativu la filologia*.

FILOLOGU sau *philologu*, s. m., *philologus* (*φιλόλογος*), *amatoriu de litteratura*, *care se occupa cu litteratur'a*, *care connosce litteratur'a*, *litteratu*.

* **FILOMELA** sau *philomela*, s. f., *philomela* (*φειλομήλα*), *luscinia*, *lusciniola*, *veveghiatóre*.

* **FILONICIA** sau *philonicia*, s. f., (*φιλονικία*), *amóre de victoria*, *amóre de lupta*, *contentione*, *disputa*.

* **FILONICU** sau *philonicu*, s. m., (*φιλονικος*), *amatoriu de victoria*, *amatoriu de lupta*, *contentiosu*, *disputatoriu*.

* **FILOSOFARE** sau *philosophare*, v., *philosophari* (*φιλοσοφείν*), *a se ocupá cu filosof'i'a*, *a fi filosofu*, *a scrie tractate filosofice*.

* **FILOSOFASTRU** sau *philosophastru*, s. m., *philosophaster*, *filosofu miseru*, *filosofu pretensu*.

* **FILOSOFEMA** sau *philosophema*, pl. *-mate*, (*philosophema*, *φιλοσόφημα*), *resultatu allu cercetarii filosofice*.

FILOSOFIA sau *philosophia*, s. f., *philosophia* (*φιλοσοφία*), *amóre de in-*

tellectione, scientia despre principiele lucrurilor, scientia d'in concepte pure, scientia speculativa: *filosofi'a se imparte in genere in filosofia teoretica si in filosofia practica; anticii impartiau filosofia in logica, physica si ethica, sau in filosofia rationale, naturale si morale; modernii au incercatu diverse alte divisiuni de filosofia; multi n'au intellesu prin filosofia de catu una fantasia a-supra experientiei.*

* **FILOSOFICE** sau *philosophice*, adv., *philosophice*, in modu filosoficu.

FILOSOFICU sau *philosophicu*, -a, adj., *philosophicus*, (*φιλοσοφικός*), relativu la *filosofia*: *tractatu filosoficu, conversatione filosofica, opere filosofice, portare filosofica.*

FILOSOFU sau *philosophu*, s. m., *philosophus* (*φιλόσοφος*), amatoriu de sapientia, sapiente, intellectu, care se ocupa cu *filosofi'a*: *filosofu teoreticu, filosofu practicu.*

* **FILOTECNIA** sau *philotechniu*, s. f., (*φιλοτεχνία*), amore de arte, artile formose.

* **FILOTECNU** sau *philotechnu*, s. m., *philotechnus*, (*φιλότεχνος*), amatoriu de arte, relativu la arte.

* **FILU**, pl. *file* *flum*, firu, vedi *firu*.

* **FIMBRIA**, s. f., *ambria*, l. estremitatea unui vestimentu cosuta cu fire; 2. firu, acia, fune; vedi si *frimbii*.

* **FIMBRIATU**, -a, adj., *ambriatus*, adornatu cu fimbrie, cosutu cu fimbrie.

* **FIMETU**, pl. -e, *ametum*, locu unde se depune *simulu*.

* **FIMU**, s. m., *simus*, cumulu de lucruri putrede, cumulu de escrementu, stercu.

* **FINALE**, adj., *finalis*, relativu la *fine*: *cause finali*.

* **FINALITATE**, s. f., *finalitas*, l. caracteriu de *finale*, totalitatea cauzelor finali; 2. terminatione, desinentia.

* **FINANTIA**, pl. *finantie*, (it. *finanza*, pl. *finanze*, fr. *finance*, pl. *finances*), res *aria*, starea *finantiaria*: *finantie stau bene, finantie stau reu; ministeriulu de finantie; ellu se ocupa cu finantie.*

1 **FINANTIARIU**, -a, adj., (it. *finan-*

ziere, fr. *financier*), *mensarius*, relativu la *finantie*: *cestione finantiaria, affaceri finantiarie.*

2 **FINANTIARIU**, s. m., (it. *finanziere*, fr. *financier*), *mensarius*, *nummarius*, *argentarius*, *trapezita*, care se ocupa cu *finantie*, *argentariu*, *ban-cariu*: *mare finantiariu, finantiarii nu differu de feneratori.*

* **FINDERE**, *fini* si *finsei*, *finu* si *fissu*; v., *findere*, a sparge, a despica, a crepa: *a finde petre, a finde lemne, a finde pamentulu cu aratrulu, a finde marea cu navca, passerile findu aerulu cu aripele.*

FINE, s. m., *flus*, *finitu*, estremitate a unui lucru, margine, terminu, capetu: *d'in capu peno in fine, finele corona lucrulu: fora fine; in fine sau infine.*

* **FINETIA**, s. f., (it. *finezza*, fr. *finesse*), *subtilitas*, *tenultas*, *gracilitas*, *exillitas*; *sagacitas*, *sollertia*, *argutia*, calitate de *finu*, *suptilitate*, *gracilitate*; *sagacitate*, *argutie*: *fineti'a unui lucru de arte, fineti'a staturei unei mulieri, fineti'a sensuriloru, fineti'a portarii, fineti'a vorbirii, fineti'a cogitarii; ellu se porta cu multa finetia; nu me potu prende cu finetiele selle.*

* **FINGERE**, *fini* si *finsei*, *finu*, *finctu* si *fictu*, v., *ingere*, a forma, a representá, a imagina, a fictioná, a simula, a dissimula: *a finge vase de lutu, fingemu imagini de angeri, fingemu una narratione interessante, unu epopeia; ellu finge cea ce nu sente.*

* **FINGIBILE**, adj., *ingibilis*, *imaginariu*.

FINIENTE, adj. part. pres., *finiens*, care *finesce*; *cerculu finiente*, sau simplu *finientele*, *orizontele*.

FINIENTIA, s. f., *finiens*, margine; *orizontele*.

FINIRE, -escu, v., *finire*, a termina, a pune capetu: *am lucratu tota diu'a si abia am finitu ser'a; cine nu pote fini unu lucru se nu se appuce de densulu; ellu a inceputu ca principe si a finitu ca unu miseru; candu incepe a vorbi nu mai scie fini; candu predicatoriulu va fini, noi vomu essi d'in baserica.*

FINITIMU, -a, adj., *finalimus*, vec inu

contiguu, limitrofu : *poporele finitime, finitimii nostri nu ne dau pace.*

FINITIONE, s. f., *fnitio*, actione de *finire*, delimitatione, demarcatione; perfectione; definitione.

FINITIVU, -a, adj., *fnitivus*, relativu la fine, finale : *causa fnitiva, modu fnitivu*, in oppositiune cu *modulu infnitivu*, in grammaticea.

FINITORIU, -tória, adj. s., *fnitor*, care finesce. care marginesce, care pune margini, care însémna marginile unui agru.

1 FINITU, -a, adj. part., *fnitus*, terminatu, marginitu, limitatu : *processu fnitu, lucruri fnite, viétia fnita.*

2 FINITU, pl.-uri, *fnis*, fine, terminu, capetu : *de la inceputu péno la fnitu, fnitulu bonu si tóte su bone; fóra inceputu si fóra fnitu; cu fnitulu belulúi perdumu atereá si libertatea.*

FINU, -a, (it. *fino*, fr. *fin*), subtilis, tenuis, exilis, gracilis, acutus, argutus, versutus, vaser, suplire, gracile, delicatu, acutu, acutitu, ageru, argutu, versutu : *lucru fnu, firu fnu, materia fina pannura fina, littere fine: sabia fina, vedere fina. audiu fnu, gustu fnu. gura fina, spiritu fnu. vorbe fine, omu fnu.*

FIORARE, v., febrescere; febris horrore percessere, vedi compusulu *in-fiorare*.

FIORI, pl. f., febris horrore, orrori febrili : *me appuca florile, sentiu fiori de morte, abiá l'au lassatu florile.* Vedi si formele : *feori, feuri, tóte de la febrí.*

FIRARE, v., *flare*, a pune in *firu*. a face *fire*.

1 FIRE, v., (*flere*), esse. Indic. presente : *su* sau *escu*, *esci* sau *esti*, *e* sau *este*; *sumu*, *seti*, *su* sau *sunt* sau *suntu*; in urmarea acestei forme d'in pers. III pl. s'au formatu dupo analogi'a verbeloru de conjugatione III, si prim'a persona d'in sing. si pl. si secund'a persona d'in pl. : *suntu, suntenu, sunteti; suntu; la Macedoromani si : fu, fi, fimu, fiti*, cari la Dacoromani se dicu numai in conj. (vedi mai diosu); imperf. *erám, erái, erá; erámu, eráti, erá* sau *erau*; perfectu : *fui, fusi, fú, fummu (furamu), futi (fura-ti), fura*, si prin consecintia conj. plus-

capert. *fussem, fussei, fusse, fussemu, fusseti, fussera*; infinit. contrassu a *fi*; imperat. *fi, fiti*, conj. pres. *fiu, fi, fia, fimu, fiti, fia*; imperf. *firem firei, firer, firemu, fireti, fireru*: la Macedoromani si : *firem, firei, furc, firemu, fireti, fure*, de unde frasi ca : *se fure co = déco*: part. mai inainte *futu* (d'in care s'a formatu *futuru*), acumu *postu*. Nu su de approbatu reduplicatele d'in perfectu si pluscapertu : *fussei, fusessem*, etc.; — gerundiulu *fiendu*, vedi mai susu.

2 FIRE, s. verbale, natura, natura : *firea omenésca, firea lucrului; ellu nu e in tóta firea*, in tóta mentea; *ea si a es-situ d'in fire*, a perdutu mentea; *fire* la mulieri, *menstrua*.

FIRESCHE, adj., naturaliter, conforme *firei*, conforme naturei : *firesce asiá e, firesce, nu se póte.*

FIRESCU, -a, adj., naturalis, naturale : *lucru firescu, portare frésca, miscare frésca, nutretiu firescu.*

* FIRMA, s. f., (it. *firma*), subscriptiunea unei compania de negociu, subscriptiunea unui negociatoriu.

* FIRMAMENTU, pl.-e, *firmamentum*, mediu prin care ceva sau cineva se tine firmu, sustinu, intaritura. In biblia : *bolt'a aparente a cerului pre care stel-lele se parru a fi infpte.*

* FIRMARE, v., *firmare*, a face firmu, a intari, a fortifica, a assecura, a animá; a confirma a afirma : *a firmá dentii mobili, a firmá pacea; a firmá memoria, a firmá credenti'a; a firmá loculu cu mari munitioni; a firmá ánimelē militariloru; a firmá ceva prin probe scrisse.*

* FIRMATIONE, s. f., (*firmatio*), actione si effectu allu actionei de *firmare*.

* FIRMATIVU, -a, adj. modale, *firmans*, prin care se firma; prin care se afirma : *medie firmative. probe firmative, assertioni firmative.*

* FIRMATOR, -tória, adj. s., *firmator*, care firma, care sustine, care intaresce.

* FIRMATU, -a, adj. part., *firmatus*, intaritu, fortificatu, solidu.

* FIRMITATE. s. f., *firmitas*, taria, soliditate, consistentia : *firmitatea materiei, firmitatea corpului, firmitatea suf-*

Actului, firmitatea vocii, firmitatea sanității.

FIRMU, -a, adj., *firmus*, tare, solidu, duru, durabile, forte, robustu, vigorosu: *pamentu firmu, argumente firme, precepte firme, opinioni firme, pectum firmu, amicu firmu, voce firma, cetate firma, poporu firmu, buccate firme.*

FIROSU, -a, adj., *ibratus*, illis plenus, plenu de fire, cu multe fire.

FIRU, pl.-e, *illum*, acia suptire, totu ce e lungu si suptire: *firu de canepa, firu de lnu, firu de auru, firu de metasse, firu de peru, parcele torou firulu vietiei.*

* **FISCALE**, adj., *fiscalis*, relativu la *fiscu*: *cause fiscale, detorie fiscale, advocatu fiscale.*

* **FISCARIU**, s. m., *fiscarius*, debitoriu fiscale.

* **FISCELLA**, s. f., *fiscella*, una corbicla sau una canistru pentru pome, sau pentru formarea casilului; canistru pentru gurele viteloru.

* **FISCELLU**, s. m., *fiscelus*, unu micu *fiscu*, mica cassa, casseta.

* **FISCINA**, s. f., *fiscina*, corbicla, canistru pentru pome, pentru formarea casilului; pentru gur'a viteloru.

* **FISCU**, s. m., *fiscus*, corbe, canistru, 1. pentru olive; 2. pentru moneta; de aci: cassa de banni, cassa a statului; pre tempulu imperiului: *cass'a imperatoriu-lui*, in opp. cu *erariulu*, *cass'a publica*.

* **FISSARE**, v., *figere, defigere, detinere, statuere*: *a fissá ochni asupr'a cui-va, a fissá attentionea generale; a fissá domiciliulu seu; a fissá una di; a fissá salariele functionariloru.*

* **FISSATIONE**, s. f., (fr. *fixation*), actione de *fissare*.

* **FISSATU**, -a, adj. part., *fixus*, de *fixus, statutus, attintatu, assediatu, determinatu*.

FISSICLU sau *fissichiu*, s. m., *fasciculus*, unu lucru infascioratu in pândia sau in charteia: *fissiclu de galbini, fissiclu de pulbere de pusca.*

* **FISSICULARE**, v., *fissiculare*, a spanticá si inspectá viscerele animaliloru spre a diviná d'intr'ensele.

* **FISSICULATU**, -a, adj. part., spanticatu.

FISSILE, adj., *fissilis*, care se póte *finde*, care se despicá facile: *lemnne fissili.*

* **FISSIONE**, s. f., *fissio*, actione de *findere*, despicare.

* **FISSIPEDA**, adj., *fissipes*, cu petiorele despicate, ca alle boului.

* 1 **FISSU**, -a, adj. part., *fissus*, (de la *findere*), despicatu, spartu, crepatu.

* 2 **FISSU**, -a, adj. part., *fixus*, (de la *figere*), sptu.

* **FISSURA**, s. f., 1. *fissura*, despicatura, spartura, crepatura; 2. *fixura*, pusetura.

* **FISSURARIU**, s. m., *fissurarius*, care face *fissure*, despicatoriu, spartoriu, crepatoriu.

* **FISTUCA**, s. f., *fistuca*, berbece cu care se batu parii cei grossi; instrumentu cu care se applana pamentulu.

* **FISTUCARE**, v., *fistucare*, a bate parii cu *fistuc'a*, a applaná pamentulu cu *fistuc'a*.

* **FISTUCATIONE**, s. f., *fistucatio*, actione de *fistucare*.

* **FISTUCATORIU**, -tória, adj. s., (*fistucator*), care *fistuca*, care bate parii cu *fistuc'a*, care applana pamentulu cu *fistuc'a*.

* **FISTUCATU**, -a, adj. part., *fistucatus*, batutu cu *fistuc'a*.

* **FISTULA**, s. f., *fistula*, tubu, mai allestu tubu de apa, tubu de arundine, arundine, flueru; una specia de inflatura deschisa.

* **FISTULARE**, v., 1. a cantá cu *fistul'a*, a fluera; 2. a provedé cu *fistule*.

* **FISTULARIU**, -ia, adj., 1. *fistularis*, relativu la *fistula*; 2. *fistularius*, flueratoriu.

* **FISTULATORIU**, -tória, adj. s., *fistulator*, *fistulatorius*, care canta cu *fistul'a*, flueratoriu.

* **FISTULATU**, -a, adj. part., *fistulatus*, provedutu cu *fistule*.

* **FISTULOSU**, -a, adj., *fistulosus*, plenu de *fistule*, plenu de pori.

FIU, conj. pres. pers. I. (*flam*), sim, de la verbulu *fire*, (*fleri*), esse; vedi verbulu *fire*.

* **FLABELLARE**, v. *flabellare*, a face ventu cu *flabellulu*.

* **FLABELLIFERU**, -a, adj. s., *flabellifer*, -a, care duce *flabellulu*.

* FLABELLU, pl.-e, *flabellum*, (de la *flabrum*), ventaliu, eventualiu, instrumentu cu care se produce ventu.

* FLABILE, adj., *flabilis*, care se pôte sufflá, de sufflato, de aeru, de ventu.

* FLABRALE, adj., *flabralis*, de ventu, recoritoriu.

* FLABRARIU, s. m., *flabarius*, care tine *flabellulu* sau *flabru*.

* FLABRU, pl.-e, *flabrum*, (de la *flare*), sufflare de ventu; ventaliu.

FLACCARA sau *flaccura*, (de la *flaccrare*), v., *flamma*, *flamma*: *flaccara de focu*, *flaccara de luminaria: de meniã s'a facutu flaccara*.

FLACCARARE sau *flaccurare*, v., *flammare*, *inflammare*, a inflamã, si refl. a se *flaccara*, a se inflamã; vedi comp. *inflaccurare*.

FLACCARATU sau *flaccuratu*,-a, adj. part., *flammatus*, *inflammatus*, *inflammatu*; vedi comp. *inflaccaratu*.

FLACCIDU,-a, adj., *flaccidus*, *flaccu*, mólle, fora potere, fora tarã, plecatu, laugedu, vescedu: *urechie flaccide*, *folia flaccida*, *lucru flaccidu*, *creatura flaccida*, *argumentatione flaccida*.

FLACCIRE,-escu, v., *flaccescere*, a perde d'in potere, a perde d'in tarã, a se languedi, a se macri: *morbulu cellu greu l'a flaccitu forte*, *ellu erã tare*, *acumu a flaccitu cu totulu*.

FLACCITU,-a, adj. part., *flaccus*, debilis, debilitatus, care a perdutu poterea, storsu de potere, fora tarã, fora energiã.

FLACCU,-a, adj., *flaccus*, mólle, languedu, vescedu, fora tarã, fora potere.

* FLAGELLARE, v., *flagellare*, a bate cu *flagellulu*: a *flagellã vitiele*; *in unele terri penitentii se flagella ensisi*.

* FLAGELLATICIU,-a, *flagellaticus*, demnu de *flagellatu*.

* FLAGELLATIONE, s. f., *flagellatio*, actione de *flagellare*, batalia cu *flagellulu*.

* FLAGELLATORIU,-tória, adj. s., *flagellans*, care *flagella*, care bate cu *flagellulu*.

* FLAGELLATU,-a, adj. part., *flagellatus*, batutu cu *flagellulu*.

* FLAGELLU, pl.-e, *flagellum*, (de la *flagrum*), instrumentu de corelle sau de funi spre a bate la spate pre culpabili, spre a bate si a menã vitiele: *flagellu de corelle*, *mena boii cu flagellulu*. *Attila se numiã ensusi flagellulu lui dieu*.

* FLAGITARE, v., *flagitare*, a cere cu insistentiã, a pressurã, a duplicã, a implorã, a sollicitã, a reclamã: *flagitatu adjutoriulu vostru*; *militarii flagitara stipendiulu loru*.

* FLAGITATIONE, s. f., *flagitatio*, actione de *flagitare*, cerere pressante, insistentiã, imploratione, sollicitatione, reclamatione.

* FLAGITATORIU,-tória, adj. s., *flagitator*, care *flagita*.

* FLAGITATRICE, s. f., *flagitatrix*, fémina care *flagita*, *flagitatória*.

* FLAGITATU,-a, adj. part., *flagitatus*, cerutu, sollicitatu.

* FLAGITIOSU,-a, adj., *flagitiosus*, plenu de *flagitie*, dissolutu, desfrenatu, infame, rosinosu: *omu flagitosu*, *sapte flagitiose*.

* FLAGITIU, pl.-ie, *flagitium* (de la *flagitare*), dissolutiune, desfrenare, infamia, turpitudine: *omulu corruptu s'a incarcatu cu tote flagitiele*.

* FLAGRANTE, adj. part. pres., *flagrans* (de la *flaccrare*), ardente, inflamatu, inflaccuratu, caldu: *dorere flagrante*, *desideriu flagrante*, *ochi flagranti*; *in delictu flagrante*.

* FLAGRANTIã, s. f., *flagrantia*, actione de *flagrare* sau de ardere, caldura viua, apprendere, combustione: *flagranti'a ochiloru*, *flagranti'a setei*, *flagranti'a passionci*, *flagranti'a flagitiului*.

* FLAGRARE, v., *flaccrare*, a arde, a fi in focu, a flaccurã, a arde de pasiune: a *flaccrã de sete*, a *flaccrã de amore*, a *flaccrã de ura*, *ospetiele loru flaccrã de flagitie*.

* FLAGRATIONE, s. f., (*flagratio*), actione de *flagrare*, ardere.

* FLAGRATORIU,-tória, adj. s., *flagrator*, care bate cu *flaccru*.

* FLAGRIFERU,-a, adj., *flagrifer*, care duce *flaccru*; menatoriu de calli.

* **FLAGRU**, pl.-e, *flagrum*, instrumentu de corelle sau de funi spre a bate vitele sau omenii culpabili : *a bate pre cineva cu flagrulu*, *sufferi flagrulu*, *a rupe spatetele cu flagrulu*, *a meritá flagrulu*.

FLAMENDA, s. f., *lumbus*, pl. *lumbi*, *inguina*, laturea cea mólle la animalu între cõste și cõpse.

FLAMENDIOSU, -a, adj., *famelicosus*, totu de a una flamendu : *copillu flamendiosu*.

FLAMENDIRE, -escu, v., *esurire*, *famescere*, a sufferi de fame, a se stõrce de fame.

FLAMENDITU, -a, adj. part., *fame exhaustus*, storsu de fame.

FLAMENDU, -a, adj., *famellicus*, *esuriens*, care sufferi de fame, carui-a e fame : *omu flamendu*, *vite flamende*. In *flamendu* liter'a l s'a stramutatu d'in loculu seu : *famelundu*, *famelendu*, *flamendu*.

* **FLAMINA**, s. f., *flamina*, consortea *flaminelui*.

* **FLAMINALE** sau *flaminariu*, -ia, adj., *flaminalis*, relativu la *flamine*; care a fostu *flamine*.

* **FLAMINATU**, pl.-e, *flaminatus*, stare sau demnitate de *flamine*.

* **FLAMINE**, s. m., *flamen*, sacerdote insarcinatu cu cultulu unui dieu speciale : *flamine dialu*, *flamine martiale*, *flamine cirinale*, *flamine augustale*.

* **FLAMINICA**, s. f., *flaminica*, sacerdotessa insarcinata cu cultulu unui dieu speciale; consorte a *flaminelui*; vedi *flamina*.

* **FLAMINIU**, pl.-ie, *flaminium*, demnitatea *flaminelui*; vedi *flaminatu*.

FLAMMA, s. f., *flamma* (de la rade cin'a *flag*, care se vede si in *flag-rare*, si in populariulu nostru *flaccura*), focu arditoriu in stare luminõsa, *flaccura* : *a concepe flamma*, *a luá flamma*, *a trece prin flamm'a*, *flamm'a discordiei civile*, *anu vedutu casele in flamma*.

FLAMMANTE, adj. part. pres., *flammans*, ardente, in *flamma*, inflammatu : *ochi flammanti*.

FLAMMARE, v., *flammare*, a inflamamá, a attitiá, a face ardente; a dá colõrea *flammei*.

FLAMMATONE, s. f., *inflammatio*,

actione de *flammare*, ardere cu *flamma*, inflammatone.

FLAMMATORIU, -tõria, adj. s., *flammans*, care inflamma, care attitia, care face se arda cu *flamma*.

FLAMMATRICE, s. f., *flammatrix*, fémina care inflamma.

FLAMMATU, -a, adj. part., *flammat*, inflammatu, ardente cu *flamma*, attitiatu, iritatu.

FLAMMICOMU, -a, adj., *flammicomus*, cu peru de *flamma*, cu motiu de *flamma*.

FLAMMICREMU, -a, adj., *flammicremus*, arsu de *flamma*.

FLAMMIDU, -a, adj., *flammidus*, *flammante*, *flammatu*, inflammatu.

FLAMMIFERU, -a, adj., *flammifer*, care produce *flamma*, care dá *flamma* d'in sene : *pinu flammiferu*, *carrulu flammiferu allu sorelui*.

FLAMMIGARE, v., *flammigare*, a arde cu *flamma*.

FLAMMIGENU, -a, adj., *flammigena*, nascutu d'in *flamma*; filiu allu lui Vulcanu.

FLAMMIGERARE, v., *flammigerare*, a arde cu *flamma*, a *flammigá*.

FLAMMIGERU, -a, adj., *flammiger*, care duce *flamma*, care dá focu : *passerea flammigera a lui Ioue*; *titanii flammigeri*, *zona flammigera*.

FLAMMIPEDU, adj., cu *flammipes*, petiore de focu, rapidu, iute.

FLAMMIPOTENTE, adj., *flammipotens*, care domnesce preste focu, epitetulu lui Vulcanu.

FLAMMIVOLU, -a, adj., *flammivolus*, care sbõra cu *flaccura*.

FLAMMIU, -a, adj., *flammeus*, de *flamma*, luminosu; subst., *flammiu*, pl.-ie, *flammeum*, velu de colõre rosia pentru maresse.

FLAMMIVOMU, -a, adj., *flammivomus*, care vërsa *flamma* d'in gura : *draconi flammivomi*.

FLAMMOSU, -a, adj., *flamosus*, plenu de *flamma*, ardente, inflammatu, (term. de medicina).

FLAMMULA sau *flammura*, s. f., *flammula*, 1. una mica *flamma*; 2. micu *vesillu*, micu *stendariu*.

FLANELLA, s. f., (it. *flanella*, isp. *flanela*, fr. *flanelle*, angl. *flannel*), materia de lână rară, d'in care se facu camésie și alte vestimente.

* FLARE, v., *flare*, a sufflá. Rădăcin'ă compuselor: *afflare*, *conflare*, *inflare*, *sufflare*. și a derivatelor lor.

* FLASCA, s. f., *flasca* sau *phlasca* (φλάσκη, φλάσκων), vasu de vinu, plosca.

* FLATILE, adj., *flatile*, de sufflare, produsu prin sufflare, — prin tornare.

* FLATORIU, -u, adj. s., *flator*, fluatoriu, tornatoriu in metălu.

* 1 FLATU, -a, adj. part., *flatus*, 1. sufflatu; 2. versatu, tornatu.

* 2 FLATU, s. m., *flatus*, -us, sufflatu sufflatulu ventului, sufflatulu fortunei.

* FLATURA, s. f., *flatura*, 1. sufflatura, 2. tornatura, versatura in metălu.

* FLATURARIU, s. m., *flaturarius*, versatoriu, tornatoriu in metălu, batutoriu de moneta, monetariu.

FLAUTA, s. f., (it. *flauto*, isp. *flauta*, pr. *flauta*, fr. *flûte*), instrumentu de musica; vedi *flautu*.

* FLAUTARIU, s. m., (it. *flautista*), care cantă cu *flautulu*, fluariu, fluatoriu.

* FLAUTISTU, s. m., (it. *flautista*), care cantă cu *flautulu*, flautariu.

* FLAUTU, s. m., (it. *flauto*, franc. *flûte*), instrumentu de musica in forma de tubu cu gaure și cu clavi in lungulu seu: *a cantă cu flautulu*. *a dice cu flautulu*. *flautu dulce*. *flautu melodiosu*.

* FLAVICOMU, -a, adj., *flavicomus*, cu perulu flavu, cu perulu galbinu; cu foliele galbine.

* FLAVIDU, -a, adj., *flavidus*, galbinu, ingalbinitu; vescedu, uscatu.

* FLAVU, -a, adj., *flavus*, galbinu ce bate tare in albu: *peru flavu*, *colóre flavu*.

* FLEBILE, adj., *flexibilis* (de la *flere*), de plansu, demnu de plansu, care face a plange; tristu.

* FLEBE, sau *phlebe*, s. f., (φλέψ), vâna, terminu de medicina.

* FLEBOTOMARE sau *phlebotomare*, v., *phlebotomare*, (φλεβοτομῆν), a taliă vên'ă, a lassă sânge.

* FLEBOTOMIA sau *phlebotomia*, s., *flebotomia* și *phlebotomia*, (φλεβοτο-

μία), taliarea vênii, lassarea de sânge.

* FLEBOTOMICA și *phlebotomica*, s. f., *phlebotomica* (φλεβοτομική), artea de a taliă vên'ă, de a lassă sânge.

* FLEBOTOMICU sau *phlebotomicu*, -a, adj., *phlebotomicus* (φλεβοτομικός), relativu la *flebotomia*.

* FLEBOTOMU sau *phlebotomu*, s. m., *phlebotomus* (φλεβοτόμος), care taliă vên'ă, care lassă sânge; instrumentu, lancieta, cu care se taliă vên'ă.

* FLECTERE, *flessi* și *flessei*, *flessu*, v., *nectere*, a încoveiă, a înduplecă, a curbă, a trage intr'una lature, a abbate; ascambă; a declină, a conjugă, in gramm.

FLEGMA, și *phlegma*, pl. -mate, *flegma* și *phlegma*, umóre, mucu, in corpulu animale.

FLEGMATICU sau *phlegmaticu*, -a, adj., *phlegmaticus* (φλεγματικός), de *flegma*. cu *flegma*: *temperamentu flegmaticu*, care nu se irrita facile; *omu flegmaticu*.

†† FLERE, v., *flere*, a plange. Rădăcin'ă adjectivului *flexibile*, a subst. *fletu*, și compusului *fletiferu*.

* FLESSANIMU, -a, adj., *flexanimus*, care flecte ânimele, care înduplecă ânimele.

* FLESSIBILE, adj., *flexibilis*, care se pôte încoveiă, care se înduplecă facile: *voce flessibile*, *juni flessibili*, *vorbe flessibili*. *limba flessibile*.

* FLESSIBILITATE, s. f., *flexibilitas*, calitate de flessibile: *flessibilitatea vocii*.

* FLESSILOCU, -a, adj., *flexilocus*, ambiguu, enigmaticu.

* FLESSIPEDE, adj., *flexipes*, cu petióre flessibili: *édera flessipede*.

* FLESSIONE, s. f., *flexio*, acțiune de *nectere*, in t. s., verbului; in grammatice declinațiune, conjugatiune.

* 1 FLESSU, -a, adj. part., *flexus*, încoveiatu, înduplicatu, curbatu, plecatu; abbatutu.

* 2 FLESSU, s. m., *flexus*, -us, actulu de *nectere*, flessura, curbatura.

* FLESSUOSU, -a, adj., *flexuosus*, tortuosu, sinuosu.

* FLESSURA, s. f., *flexura*, effectu sau rezultatu allu acțiunei de *nectere*,

incoveiatura, curbatura : *flessurele calililoru*; in gramm. declinatione, conjugatione.

* FLETIFERU, -a, adj., fletifer, care plange, care destilla : *vitia fletifera, trunchiu fletiferu*.

* FLETU, s. m., fletus, -us, plânsu, lacrime.

†† FLIGERE, *fissi* si *fissei*, *fissu* si *fictu*, v., fligere, a bate, a lovi, a colpi. Radecin'a compuselorû : *affligere, confligere infligere*, si a derivatelorû.

FLOCCIRE, -escu, v., pubescere, a face flocci, a inflocci.

FLOCCOSU, -a, adj., floccosus, plenu de flocci, perosu, lanosu : *oui floccose*.

FLOCCU, pl. *flocci, floccus*, peru subtire si scurtu, lâna.

FLORA, s. f., *Flora*, dieessa a floriloru la Romani, de aci descriptionea vegetaliloru unei terri : *flor'a Dacici, flor'a Romaniei*.

FLORALE, adj., floralis, relativu la flori sau la *Flora*.

FLORALIE, pl., floralia, -lum, serbatorile *Florei*; vedi si *florilie*.

FLÔRE, s. f., flos, floris, desvoltatur'a unei plante in folie colorate : *flori de campu, flori de gradina, flori de véra, flori de primavéra*; *flôre formôsa, flôre involta, flôre desvolta*; *flôrea etatii*; *flôrea junimei, flôrea nobilimei*; *flôre de putiosa, flore de farina*; *multe licide candu fermenta, facu flori pre superfaci'a lorû; flori de retorica*, etc.

1 FLORENTE, adj. part., florens, care floresce sau infloresce.

2 FLORENTE, s. m., unu nummu de auru batutu mai antâniu la *Florentia*, in valoare de unu galbinu; mai tardiu *unu florente de argentu*, in valoare de doue leure si medietate, si in urma *unu florente de arame*, in valoare de una leura sau de unu francu modernu.

FLORENTIA, s. f., florentia, 1. stare de *fiorente*; 2. una specia de vitie de vinia; 3. una cetate in Etruria, care a batutu mai antâniu *fiorenti* de auru.

FLORENTINU, s. m., nummu de auru, batutu mai antâniu la *Florentia*, in pondu de a 96 parte d'in libr'a ro-

mana, de valôrea unui galbinu modernu; ducatu de auru; vedi *fiorente*.

FLORICELLA, s. f., flosculus, si floscellus, una mica si formôsa flore : *a college floricelle*, fig. fete ténere si formôse.

FLORICOLORU, -a, adj., floricolor, cu colôre ca a floriloru.

FLORICOMU, -a, adj., floricomus, cu coma de flori, coronatu cu flori.

FLORIDU, -a, adj., floridus, fiorente, infioritu, in flore : *etatea florida, colori floride, styhu floridu*.

FLORIFERU, -a, adj., florifer, care duce sau porta flori, infioritu : *sethu florifera*.

FLORIGERU, -a, adj., floriger, care produce flori.

FLORILATU, -a, adj., cu flori late : *plante florilate*.

FLORILEGU, -a, adj., florilegus, care college flori : *albinele florilege*.

FLORILE, adj., floralis, florus, relativu la flori sau la *Flora*.

FLORILIE, pl., floralia, dominic'a floriloru, dominic'a ramuriloru, dominic'a inainte de pasci; vedi *floralie*.

FLORINU, s. m., (it. florino), vedi *fiorente* si *fiorentinu*.

FLORIPARU, -a, adj., floriparus, care nasce flori : *primavér'a floripara*.

FLORIRE, -escu, v., florere, florescere, a infiori; vedi compusulu *inflorire*.

FLORITIONE, s. f., floritio, actiune de *florire*, sau de *inflorire*.

FLORITORIU, *tória*, adj. s., florens, care floresce, infioritoriu.

FLORITU, -a, adj. part., floridus, infioritu, cu flori.

FLOROSU, -a, adj., florosus, plenu de flori, floridu, floritu.

FLORU, -a, adj., florus, fiorente, floridu; nume propriu.

FLOSCULU sau *floscuru*, s. m., flosculus, floricella, in sensu propr. si fig.

* FLOTTA, s. f., (it. flotta, isp. flota, pg. frota, fr. flotte), classis, nave mare, mai allessu nave bellica, mai multe navi bellice destinate a operá impreuna, armata marina.

* FLOTTANTE, adj. part. pres., (fr.

flottant), fluctuans, fluctuante; vedi *fluctuante*.

* FLOTTARE, v., (fr. flotter), fluctuare, vedi *fluctuare*.

* FLOTTARIU, s. m., classarius, marinariu de flotta, omu care servește pre flotta.

* FLOTILLA, s. f., (it. flottiglia, fr. flotille), una mica flotta.

* FLUATU, s. m., (fr. fluat), combinatione de diverse oxyde cu acidulu fluoricu; vedi *fluore* 2.

FLUCTIFERU, -a, adj., fluctifer, care formedia flucte sau unde.

* FLUCTIGENU, -a, adj., fluctigenus, nascutu in flucte, nascutu in mare: *mostru fluctigenu*.

* FLUCTIGERU, -a, adj., fluctiger, care formedia flucte, navigatoriu.

FLUCTISONU, -a, adj., fluctisonus, care resuna de urlatulu flucteloru.

* FLUCTU, pl. -e, fluctus, -us, 1. agitationea mării in diverse directioni, unda, vally; 2. agitatione in genere, tumultu, turburare: *fluctele mării, fluctele meniei, fluctele civili, fluctele revolutionii*.

* FLUCTUANTE, adj. part. pres., fluctuans, care *fluctua*, care se agita de flucte, care se duce de flucte, care nu e stabile, care n'are firmitate.

* FLUCTUANTIA, s. f., fluctuatio, calitate de *fluctuante*, fluctuatione, agitatione.

* FLUCTUARE, v., fluctuare, a se agita, a se miscă de flucte, a se miscă ca fluctele mării: *ellu fluctua intre sperantia si frica*.

* FLUCTUATIONE, s. f., fluctuatio, actione de *fluctuare*, agitatione: *ellu se afla in una fluctuatione perpetua, fluctuationea spiriteloru cari nu potu lui una resolutione*.

* FLUCTUATU, -a, adj. part., fluctuatus, agitat, menat de flucte, care nu e asediatu.

FLUCTULARE sau *flucturare*, v., tumultuari, a se miscă cá unu fluctu, a lucră fora mente; a face ventu. In pronunția vulgară se aude *flusturare*.

FLUCTULATU sau *flucturatu*, -a, adj.

part., tumultuans, agitat de ventu, spulberatu.

FLUCTULOSU sau *fluctulosu*, -a, adj., ventosus, venturosus.

FLUCTULU sau *flucturu* sau *fluturu*, papillo, papilione, unu insectu volante cu aripile pulberose si adornate de celle mai formose coloru.

* FLUENTE, adj. part. pres., fluens, care flue, care curge.

* FLUENTIA, s. f., fluentia, stare *fluente*, curgere.

* FLUENTISONU, -a, fluentisonus, care resuna prin fluentia.

* FLUENTU, pl. -e, fluentum, cursu de apa, riu, fluviu.

FLUERA, s. f., vedi *fluera*.

FLUERARE, v., sibilare, a siuera, a dá unu sonu suptire printre budie; a sufflá in *fluera*, sau a fluera cu *fluera*, tibia canere.

FLUERATORIU, -tória, adj. s., sibilans, tibicen, care *fluera*, care cânta cu *fluera*.

FLUERARIU, s. m., tibiarum opifex, 1. care face sau vende *fluere*; 2. tibicen, care cânta cu *fluera*; 3. pluvialis, specie de passere.

1 FLUERATU, -a, adj. part., sibilatus, siueratu.

2 FLUERATU, s. m., sibilatus, -us, actulu de *fluere*; siueratulu.

* FLUERE sau *flugere*, *flussi* si *flussi*, *flussu* si *fluctu*, v., fluere, a curge.

FLUERU, s. m., sibilum, tibia, fistula, calamus; 1. abstractu, siueru, siueratu: *fluera certoru passeru e forte acutu si pertunditoriu*; 2. concretu: a) instrumentu de cantatu sau de fluera, mai vertosu instrumentulu rusticu allu pastoriloru: *conductoriu diligentiei nu are bonu fluera, pastorii diceau d'in fluerele selle*; b) ossulu tibiale de la genu chiu peno la petioru: *lui Jesus nu sfermara fluerele, ci unulu d'in ostiani impunse cu lancea cost'a lui*.

* FLUIDU, -a, adj., fluidus, care flue, care curge: *ap'a e fluida, aerulu e fluidu*; subst. unu *fluidu*, *fluidum*.

* FLUITANTE, adj. part. pres., fluitans, care innóta pre apa, care se duce

de undele apei, care se bate de aeru : *vestimente fluitanti.*

* FLUITARE, v., *fluitare*, a se duce de fluctele apei, a innotá.

* FLUME, pl.-*mine*, *flumen*, fluviiu, riu, cursu de apa.

* FLUMICELLU, s. m., *flumicellus* unu micu flume, riurellu.

* FLUMINALE, adj., *fluminalis*, si *flumineus*, relativu la *flume*.

* FLUMINARIU, s. m., *fluminalis*, care se vede cu *flumele*, care locuesce lónga fluviiu.

* 1 FLUORE s. f., *fluor*, scursura, materia care curge.

* 2 FLUORE, s. f., (fr. *fluor*), substantia chymica, nu de multu descoperita.

* FLUORICU, -a, adj., (fr. *fluoride*), de *fluore* : *acidu fluoricu*, compusu d'in fluore si d'in hydrogeniu..

* FLUORIDU, s. m., (fr. *fluoride*), combinatione de *fluore* cu certe corpuri.

* FLUORINA, s. f., (fr., *fluorine*), minerale compusa d'in calce saturata cu acidu fluoricu.

* FLUORITE, s. m., minerale in care se afla fluore cá principiu constituente.

* FLUORITICU, -a, (fr. *fluoritique*), relativu la *fluorite* : *petre fluoritice*.

* FLUORURA, s. f., (fr. *fluorure*), combinatione de fluore cu altu corpu simplu.

* FLUO-SILICATU, s. m., (fr. *fluosilicate*), combinatione de acidu fluosilicicu cu una base.

* ELUO-SILICICU, -a, adj., (fr. *fluosilicique*), compusu d'in fluore si d'in silice.

* FLUO-SILICIURA, s. f., (fr. *fluosilicure*), combinatione de fluoridu silicicu si de amoniacu.

* FLUO-TANTALATU, s. m., (fr. *fluo-tantalate*), combinatione de fluorura de tantalu cu alta fluorura.

* FLUO-TITANATU, s. m., (fr. *fluotitanate*), combinatione de fluorura de titanu cu alta fluorura.

* FLUO-TUNGSTATU, s. m., (fr. *fluotungstate*), combinatione de fluorura de tungstenu cu alta fluorura.

* FLUSSIONE, s. f., *fluxio*, (de la

fluere) curgere, scurgere; inflatura a tessuturii cellulare.

* FLUSSU, s. m., *fluxus*, -us, cursu, scursu, curgere, scurgere; *flussulu si refluxulu marii*.

* FLUSSURA, s. f., *fluxura*, 1. cur-sura, scursura; 2. productu, venitu; 3. succu sau mustu de struguri.

* FLUSTRU, s. m., (fr. *flustre*), genu de polypiarie bryozoarie.

* FLUSTREE, pl. f., (fr. *flustrées*), familia de polypiarie cari au de typu genulu *flustra*.

* FLUSTRELLA, s. f., (fr. *flustrelle*), genu de infusorie d'in famili'a bacillarielor.

FLUSTURARE, v., *tumultuari*, a lucrá fora mente, a face vântu; vedi *fluctulare*.

FLUSTURATICU, -a, adj., *levis*, *mobills*, *volubills*, *inconstans*, *inconsultus*, *lasolvus*, *petulans*; care din natur'a sea e *flusturatu*, usiorellu, inconstante, nebunaticu, etc.

FLUSTURATU, -a, adj. part., *tumultuans*, *agitatu* de vântu, *spulberatu*; vedi *fluctulatu*.

FLUTTURARE, (in locu de *flucturare* vedi si *fluctuare*) v., *volare*, a sborá cá *flutturulu*.

FLUTTURELLU, s. m., *papillunculus*, unu micu flutturu.

FLUTTURU sau *flutture*, s. m., *papillo*, *papilion*, vedi *fluctulu*.

* FLUVIALE, adj., *fluvialis*, relativu la fluviiu, de fluviiu : *unde fluviali*.

* FLUVIATICU, -a, adj., *fluviatil-cus*, si

* FLUVIATILE, adj., *fluviatilis*, de fluviiu : *testósa fluvialile*.

* FLUVIATU, -a, adj. part., *fluviatu*s, *immoliatu* in fluviiu.

* FLUVIDU, -a, adj., *fluidus*, fluidu.

* FLUVIU, pl.-*ie*, *fluvius*, apa fluente, riu : *fluviiu de sange*, *fluviiu rapidu*; a innotá in fluviiu; *Dunari'a e cellu mai mare fluviiu allu Europei*.

* FOCÁ sau *phoca*, s. f., *phoca* ($\varphi\acute{o}\chi\tau\iota$), vitellu marinu.

FOCACIA, s. f., (it. *focaccia*, isp. *hogaza*, fr. *fouasse*), *focaci*us *panis*, *pâne cópta sub cenusia*; vedi *pogacia* si *pogace*.

FOCACIU, -ia, adj., *focacius* (de la *focus*), coptu sub *cenusia*.

FOCARIU, -ia, adj., *focarius*, 1. relativu la *focu*; 2. subst. *focariu*, pl. -ie, loculu unde se face *foculu* (vétřa); 3. subst. *focariu* care face *foculu*; 4. *focaria*, buccataréssa; *focariu*, buccatariu.

* **FOCILLARE**, v., *focillare*, 1. a aplicá fomete; 2. a restabilí unu morbosu, a restaurá, a inviná pre unu semimortu.

* **FOCILLATIONE**, s. f., *focillatio*, actione de *focillare*; applicatiune de fomete.

* **FOCILLATORIU**, -tória, adj. s., *focillans*, care *focilla*, care aplica fomete.

* **FOCILLATU**, -a, adj. part., *focillatus*, restabilitu, restauratu : *societate reu focillata*.

FOCOSU, -a, adj., *igneus*, de *focu*, plenu de *focu*.

FOCU, s. m., (it. *fuoco*, pg. *fogo*, isp. *fuogo*; pr. *fuoc*, fr. *feu*, tóte de la *focus*, si acestu-a de la verbulu *fovere*, a incaldí), *ignis*, resultatulu combustionii insociatu de lumina : *foculu arde*, *focu de lemne*, *focu de carboni de pétra*, a *pune lemne in focu*, a *torná oliu in focu*; a *apprende foculu*, a *stinge foculu*, a *face focu*, a *dá focu unei case*; a *arruncá pre cineva in focu*; *foculu fu consideratu de antici ca elementulu cellu mai immateriale care petrunde tóte corpurile*, *astádi caloricultu se considera cá productoriu allu focului*; fig. a *se face focu*, a *se aprende de menía*; a *há cu mânile in focu*, a *face tóte de necessitate*, sau : a *capetá large medie pecuniarie*; a *devastá una térra cu focu si cu sabia*; *foculu eternu*; *trecutu prin focu si prin apa*, deplenu probatu; *foculu cuiva e obiectulu ardentei lui amore*; a *face ceva cu focu sau fora focu*, cu ardore sau fora ardore.

FOCUSIORU, s. m., deminutivu d'in *focu*; vedi si *focutiú*.

FOCUTIU, pl. -ie, *igniculus*, micu *focu*.

†† **FODERE**, v., *fodere*, a sapá. Radecin'a derivatelorú : *fodicare*, *fodina*, *fossa*, *fossare*, *fossatu*, *fovea*.

* **FODICARE**, v., *fodicare*, a impunge, a tormentá, a causá dorere.

* **FODICATORIU**, -tória, adj. s., *fodicator*, care *fodica*.

* **FODICATU**, -a, adj. part., *fodicator*, *impunsiu*, *tormentatu*.

* **FODINA**, s. f., *fodina*, *minera de sare*, *minera de metalle*.

FOLIA s. f., *folium*, (φύλλον), *espanzione plana*, *suptire*, *verde*, *regulata a plantelorú* : *folie de arbore*, *folie de vitia*, *folie de legumine*; prin analogia : *folia de charteá*, *carte in folie*, *librulu acestu-a numera una mie de folie*; *folia de placenta*, *folia de metallu*; vedi si *foliu*.

FOLIACIU, -ia, adj., *foliaceus*, care are form'a de *folia*.

FOLIARE, -ediu, v., *folia mittere*, a *face folie*, a *dá folia*.

FOLIATILE, adj., *foliatilis*, de *folia*.

1 **FOLIATU**, -a, adj. part., *foliatus*, *provedutu cu folia*.

2 **FOLIATU**, s. f., *foliatum*, *essentia de nardu*.

FOLIATURA, s. f., *foliatura*, *resultatulu actionei de foliare*, *adornatur'a cu folie*.

FOLIOLA, s. f., si *foliolu*, deminutivu d'in *folia* și *foliu*.

FOLIORU, s. m., *fasciculus*, *manipulus canabis* : *folioru de cânepa*, a *torce unu folioru*; *foliorulu popei*; vedi si *fuioru*.

FOLIOSU, -a, adj., *foliosus*, plenu de *folie*.

* **FOLIU**, pl. -ie, *folium*, (φύλλον), form'a primitiva a *foliei*, *colla de charteá* : *una carte in foliu*, *trei volumine in foliu*.

FOLLE, s. m., *folliculus*, 1. *saccu de pelle* pentru *licide* si *aride*; 2. *bursa de pelle*; 3. *ballone de pelle*; 4. *suffioniu de pelle*, *follii saurului*; 5. prin analogia, *pantece*, *stomachu*, *ventre* : *lu dore follele*.

* **FOLLICARE**, v., *follicare*, a se *contrage* si a se *estende* ca *follii faurului*.

FOLLICELLU, s. m., *folliculus*, micu *folle*, in t. s. acestei vorbe.

* **FOLLICULOSU**, -a, adj., *folliculosus*, plenu de *folliculi* sau *follicelli*.

* **FOLLICULU**, s. m., *folliculus*, *follicellu*.

FOLOSENTIA, s. f., *usus*, *utilitas*, actione si *effectulu actionei de folosire*, *adjectoriu*, *emolumentu*.

FOLOSIRE, -escu, v., uti, a trage folosu; refl. *a se folosi*, a se servi cu ceva spre folosulu seu : *juni, folositi tempulu; ne amu folositu multu de invetiaturele vóstre; ellu nu se scie folosi cu averea ce a ereditatu de la parenti.*

FOLOSITORIU, -tória, adj., 1. utilia, care aduce sau produce folosu : *lucru folositorie*; 2. usuarius, utens, care trage folosu, care se foloseste : *folositorulu a sciutu a se folosi.*

FOLOSITU, -a, adj. part., usus, 1. care s'a folositu de unu lucru : *folositorulu e si folositu*; 2. in usum conversus, d'in care s'a trassu folosu : *lucru folosite.*

FOLOSU, pl.-e, usus, fructus, lucrum, commodum, emolumentum, utilitas, productulu unui lucru in favórea nóstra : *folosulu si dannulu; a fi de folosu; a perde folosulu; in folosulu lucratoriloru; lucru fora folosu, ellu se buccura de tóte folósele întreprinderei selle.* Sub form'a vorbei *folosu*, se pare a jacé ascunsu gr. *ὄψλος*, si lat. usus.

FOLTICOSU, -a, folliculosus, ventriculosus, ventriosus, cu fólle mare.

* **FOMENTARE**, v., fomentare, a aplicá *fomente.*

* **FOMENTATIONE**, s. f., fomentatio, actiune de *fomentare.*

* **FOMENTU**, pl.-e, fomentum, (de la fevere); 1. legatura incalditoria ce se pune pre una parte morbosa a corpului ; 2. compresse : *fomente calde, fomente umede, fomente reci*; 3. remedie lenitive; 4. alimente pentru focu, éscá.

FOMETE, s. f., fames, penuria, vedi *famete.*

* **FOMITE**, s. m., fomes (de la fevere), alimentulu focului, materia combustibile, éscá.

* **FONETICU** sau *phoneticu*, -a, adj., (*φωνητικός*), relativu la voce, relativu la pronuntia : *regule fonetice, systema fonetica.*

FONTANA, s. f., fontana, fonte din care esse apa, putiu : *fontana sarata, fontana de apa dulce.*

FONTANALE, adj., fontanalis si fontinalis, relativu la *fontana.*

FONTANARIU, s. m., fontannus, inspectoriu sau constructoriu de fontane.

* **FONTANELLA**, s. f., (it. fontanella, fr. fontanelle), mica fontana ; apertura artificiale facuta pre corpulu omului spre a derivá una cantitate de umori : *cauteriele, vesicatóriele nu su de cátu fontanelle.*

FONTANU, s. m., fontannus, inspectoriu de fontane, fontanariu.

* **FONTE** sau *funte*, s. m., fons, locu de unde surge si curge apa, fontana; origine, surgente.

* **FONTICELLU**, s. m., fonticulus, unu micu fonte, riusioru.

* **FONTICLU**, s. m., fonticulus, micu fonte, *fonticellu.*

FORA, prep. (foras, foris,) sine, prin car ese esprime absentia, privatione, negatione, restrictione, nullitate ; *fora tata, fora mama, fora parenti, fora filii, fora ómeni, fora adjutoriu, fora calle, fora potere*; cu unele substantive abstracte íea dupo sene de : *fora de mórte, fora de lege, fora de mente*; inaintea infinitiveloru se pune cu *a* si cu *de a* : *fora a poté intrá*, si *fora de a poté intrá*, *fora a cugitá la resultatu*, si *fora de a cugitá la resultatu.*

* **FORABILE**, adj., forabilis, care se póte *forá*, facile de gauritu.

* **FORAGINE**, s. f., forage, firu de colóre.

* **FORAME**, pl.-mine, foramen, gaura; poru; apertura.

* **FORAMINATU**, -a, adj., foraminatus, gauritu.

* **FORAMINOSU**, -a, adj., foraminosus, plenu de gauru, porosus.

* **FORARE**, v., ferare, a perforá, a strapunge, a gauri.

FORATU, -a, adj. part., foratus, perforatu, gauritu.

FORCIPE, pl. *forcipi*, s. f., forceps, instrumentu de ferru compusu d'in doue pertice cari se misca in giurulu unui cuiu commune, si cu eare se servescu mai allesu faurii spre a prende sau a appucá diverse obiecte, (clesce).

* **FORENSE** sau *forese*, adj., forensis, relativu la *foru*, la tribunale, la judeciu; judiciariu : *cause forensi, controversie forensi, oratione forense.*

FORFICARE, v., ferlice sciadere, a taliá cu forficile.

FORFICARU, -a, adj. part., forfice, scissus, taliatu cu forficele.

FORFICE, pl. forfici, s. f., forfex, instrumentu de feru, assemine forcipiloru inse cu părțile anteriori aptate in forma de cutite taliatorie, cu cari se servescu ómenii spre a talia diverse materie, mai allessu pelle, pannura, pandia, peru : *tunde ouile cu forficele, talia pandia cu forficele, forficele cancrului.*

* **FORIA**, s. f., foria, essire de escrescente, coforire, diarrea.

* **FORICA**, s. f., forica, latrina publica.

* **FORICARIU**, s. m., foricarius, care tine in arrenda una latrica publica.

* **FORICLA** sau *foricula*, s. f., foricula, mica apertura, fenestrella.

* **FORICULARIU**, pl. -ie, foricularium, impositu de transitu.

* **FORIRE**, -escu, v., forire, a cofuri, sau a se cofuri.

FORMA, s. f., forma, (μορφή), figura, facia, imagine, representatione : *form'a unui omu, form'a unei animale, form'a unei passere, form'a unui pesce; form'a capului, form'a gurei, form'a nasului, form'a urechiei; form'a patrata, form'a rotunda, form'u circularia, form'a ovale, form'a unui vasu, form'a unei case; tota materia ce cade sub sensurile nostre presenta una forma; a esprime acea-asi idea sub una forma diferente, a varia formele stylului seu; form'a guvernului e sau monarchica, sau aristocratica, sau democratica; form'a unei critice, form'a unui discursu; pentru forma; in forma, sub una forma sau sub alt'a; a observá formele; a si prescrie una forma de portare, a se bate in forme; a mori in forme, varietate in forme, elegantia in propositiuni, diversitate si vivacitate in colori; unu corpu se arréta sub forma gasosa, sau licida, sau solida, form'a unui sacramentu; form'a unui argumentu; form'a unui contractu; spatiulu si tempulu sunt numai forme de intuitione; a trage calciuni in forme; modellele inco se numescu forme.*

* **FORMABILE**, adj., formabilis, care se póte formá : *demiurgulu a compus mundulu d'in materia formabile.*

* **FORMACIU**, -ia, adj., formaceus, facutu in una forma, tornatu in una forma : *parietis formacii*, parieti de lutu formati intre doui parieti provisorii de scanduri.

FORMALE, adj., formalis, relativu la forma : *causa formale, parte formale a unui lucru, lature formale, declaratiune formale.*

* **FORMALISARE**, v. reflex., a se formmalizare, (it. formalizzarsi, fr. se formaliser), offendi, a se offensa, a se suppera, a luá in nume de reu : *ellu se formalisa de vorbele vecinului seu; cred co n'ai motivu de a te formalisa de celle disse.*

* **FORMALISATU**, -a, adj. part., (it. formalizzato, fr. formalisé), offensus, offensatu, supperatu.

* **FORMALISMU**, s. m., (fr. formalisme), systema care considera mai multu form'a de cátu materi'a lucrurilor; man'a formalistului.

* **FORMALISTU**, s. m., (it. formalista, fr. formaliste), legulejus, formularius, care tine prea multu la forme sau la formalitati.

* **FORMALITATE**, s. f., (it. formalità, fr. formalité) formula, justa pl. legitima, pl. modu formale de a procede; ceremonia.

FORMAMENTU, pl. -e, formamentum, modul de formare, forma, figura.

1 **FORMARE**, -ediu, v., formare, a dá form'a sau figur'a; a face, a produce, a crea; a compune; a concepe, a imaginá, a invetiá, a coltiva : *a formá figure de cera, dieu, formá pre omu d'in lutu; domnulu n'a potutu formá unu ministeriu; noi formámu una societate; ellu si formá unu planu; ea si formédia spiritulu.*

2 **FORMARE**, s. verbalej, formatio, in t. s. verbului.

FORMARIU, s. m., plastes, care face forme sau modelle, adj. formale.

FORMATIONE, s. f., formatio, actiune si effectu allu actiunei de formare, in t. s. verbului.

FORMATIVU, -a, adj., (it. formativo, fr. formatif), care serve a formá.

FORMATORIU, -toria, adj. s., for-

mator, care *formédia* in t. s. verbului : *formatoriulu universului, formatoriulu caracteriului juniloru.*

FORMATRICE, s. f., *formatrix*, femina care *formédia*.

1 FORMATU, -a, adj., part., *formatus*, redussu in forma, produssu, creatu, compusu, conceputu; invetiatiu, cultivatu : *fetu formatu, ministeriu formatu, societate formata, planu formatu, omu formatu, june formatu.*

2 FORMATU, s. m., *formatio*, actulu de *formare*.

3 FORMATU, pl.-e, (it. *formato*, fr. *format*), marimea unui volume : *formatu mare, formatu micu, formatu in foliu, formatu in cartu.*

FORMATURA, s. f., *formatura*, rezultatulu actionei de *formare*, forma, figura.

FORMELLA, s. f., *formella*, una mica forma, unu micu modellu.

FORMICA, s. f., *formica* (μύρμηξ), vedi *fornica* si *furnica*.

FORMICALE, adj., *formicalls*, relativu la *formica*.

FORMICARE, v., *formicare*. 1. a amblá ca *formicele*; 2. se dice despre pelle candu manca pre omu cá si cumu aru amblá *formicele* pre dens'a; 3. despre pulsu candu bate iute déro *fiaccu*; vedi *furnicare*.

FORMICARIU, -a, adj., relativu la *formice* : *tribulu formicarielu.*

FORMICARIU, pl.-e, *formicarum* tumulus, tumuru de *formice*, cuibu de *formice*, vedi *furnicariu*.

FORMICATIONE, s. f., *formicatio*, actione de *formicare* in t. s. verbului : *formicationile corporiloru, mancarimile.*

FORMICINU, -a, adj., *formicinus*, de *formica* : *passu formicinu.*

FORMICOSU, -a, adj., *formicosus*, plenu de *formice*.

* FORMIDABLE, adj., *formidabilis*, terribile, care inspira *formidine*, care descéta frica.

* FORMIDARE, v., *formidare*, a se teme tare, a se spaiméntá.

* FORMIDATU, -a, adj. part., *formidatus*, temutu fórte.

* FORMIDINE, s. f., *formido*, frica,

spaima, terrore, cea ce inspira frica : *a mori de formidine, ellu e formidinea furiloru.*

* FORMIDOLOSU, -a, adj., *formidolosus*, timidu, fricosu; spaimentatoriu, terribile : *locuri formidolóse.*

FORMOSACLU sau *formosachiu*, s. m., deminutivu d'in *formosu*, nume propriu.

FORMOSELLU, -a, adj. s., *formosulus*, deminutivu d'in *formosu* : *copillu formosellu, fétu formosella, fete formoselle; catelli formoselli.* In gura vulgului *frumusellu*.

FORMOSETIA, pl. *formosetie*, *formositas*, *pulcritudo*, calitate de *formosu* : *formoseti'a omului, una formosetia rara; formoseti'a trece ca flórea; formoseti'a mulieriloru, formoseti'a caseloru, formoseti'a naturei, formoseti'a montiloru, formoseti'a morale, formoseti'a fapteloru bone.* In gura vulgului *frumusetia*.

FORMOSETIARE, -ediu, v., *ornare*, adornare, vedi *informosetiare*.

FORMOSETIATU, -a, adj. part., *ornatus*, *adornatus*, vedi *informosetiatu*.

FORMOSIARE, -ediu, v., *formosare*, ornare, vedi *informosiare*.

FORMOSIATU, -a, adj. part., *formosatus*, *ornatus*, vedi *informosiatu*. In gur'a vulgului *frumusiatu*, si la Macedoromani *musiatu*.

FORMOSITATE, s. f., *formositas*, calitate de *formosu*.

FORMOSU, -a, adj., *formosus*, pucher, cu forma care place, in sensu physicu, estheticu si morale : *omu formosu, muliere formósa, copilli formosi, calli formosi, passeri formose, casa formósa, basilica formósa, térra formosa, monti formosi, armata formosa, pictura formósa, architectura formósa, musica formósa, cântu formosu, poema formósa, artile formóse, fapte formóse, virtutea dupo Platone e fienti'a cea mai formósa.* In gur'a vulgului se aude *frumosu*. *Formosu* e si nume propriu.

FORMULA sau *formura*, s. f., *formula*, deminutivu d'in *forma*; modellu de termini formali in cari se cere a fi conceputu unu actu authenticu : *formula de juramentu, formula de dreptu, for-*

mula de rogationi; formule scientifice; formula algebrica; formula farmaceutica.

FORMULARE, -*ediu*, v., (fr. *formuler*), a redege in una *formula*.

FORMULARIU, s. m., *formularius*, care redege *formule*; *formulariu*, pl.-ie, (it. *formolario*, fr. *formulaire*), esemplariu, modellu de *formule*, carte in care se coprendu *formulele* prescise.

FORMULATU, -*a*, adj. part., (fr. *formulé*), redussu, pusu in *formul'a* necesaria.

* FORNACE, s. m. si f., *forax*, fornu, furnu, coptoriu, caminu.

FORNICĂ sau *furnica*, s. f., *formica*, genu de insecte hymenoptere d'in tribulu *fornicarielor*, cari se afla pre *tóta* *superfici'a* pamentului; vedi *formica*.

* FORNICARE, v., 1. *fornicare*, a face *fornice*, a bolti; 2. *fornicari*, a se aruncá in braciele *desfrenarii*, (a curvi).

* FORNICARIA, s. f., *fornicaria*, femina care *fornica*; subst. *fornicaria*, *desfrenarea* in *fornici*, *fornicatione*.

* FORNICARIU, s. m., *fornicarius*, omu care *fornica*, *fornicatoriu*.

* FORNICATIONE, s. f., *fornicatio*, 1. *actionea* de a face una *fornice*, de a bolti; 2. *actionea* de a se *desfrená* in *fornici*, (*curvia*).

* FORNICATORIU, -*tória*, adj. s., *fornicator*, care *fornica*, (*curvariu*).

* FORNICATRICE, s. f., *fornicatrix*, femina care *fornica*, (*curva*).

* 1 FORNICATU, -*a*, adj. part., *fornicatus*, 1. *boltitu*; 2. *desfrenatu*.

* 2 FORNICATU, s. m., *fornicatio*, actulu de *fornicare* in t. s. verbului.

* FORNICE, s. f., *fornix*, 1. *bolta*, camera arcata, camera; 2. camera de *desfrenare*, *bordellu*.

FORNU sau *furnu*, s. m., *fornus* si *furnus*, coptoriu, *cosiulu* coptoriului, (*hornu*).

* FORTAREȚIA, s. f., (fr. *forteresse*, it. *fortezza*), *cetate* *fortificata*.

FORTE, adj., *fortis*, tare, validu, valente, potente : omu *forte*, *militariu* *forte*, *ellu e forte in artea* sea; adv. valde, in mare gradu : omu *forte* mare, *barbatu* *forte* tare, *muliere* *forte* *formósa*,

betranu *forte* *intellectu*, *june* *forte* *invetiatu*, *virgine* *forte* *cu* *mente*, *fémina* *forte* *rea*; *ellu s'a* *supperatu* *forte*; *tempulu e* *forte* *caldu*; *voi* *faceti* *forte* *bene*; *elle* *cosu* *forte* *formosu*.

* FORTE-PIANU, si *piano-forte*, s. m., (it. *pianoforte*), unu instrumentu de *musica*.

* FORTIA, s. f., (it. *forza*, pr. *forza*, isp. *fuorza*, fr. *force*), *vis*, *taria*, *potere*, *violentia*; *coactione*, *constrictione*.

* FORTIARE, -*ediu*, v., (it. *forzare*, fr. *forcer*), *cogere*, a aplicá *fortia*, a *constringe*.

* FORTIATU, -*a*, adj. part., (it. *forzato*, fr. *forcé*), *coactus*, *constrinsu*; subst. unu *fortiatu*, *condamnatu* la *lucrare* *fortiata*.

* FORTIFICARE, v., *fortificare*, a face *forte*, a face tare, a intari : a *fortificá* unu *locu*, a *fortificá* una *cetate*, a *fortificá* *stomaculu*.

* FORTIFICATIONE, s. f., *fortificatio*, *munitio*, *actione* de *fortificare*; *intaritura*.

* FORTIFICATORIU, -*tória*, adj. s., *fortificans*, care *fortifica*.

* FORTIFICATU, -*a*, adj. part., *fortificatus*, *munitus*, *intaritu* : *locu* *fortificatu*, *cetate* *fortificata*.

* FORTITUDINE, s. f., *fortitudo*, *calitate* de *forte*, *taria* de *corpu* si de *suffletu*, *ánima* tare, *coragiu*, *valentia*.

* FORTUITU, -*a*, adj., *fortuitus*, relativu la *fortuna*, d'in *intemplanre* : *casu* *fortuitu*, *concurssu* *fortuitu*, *collisione* *fortuite*, *morte* *fortuita*.

FORTUNA, s. f., *fortuna*, 1. *sorte*, *destinu*, *ordita*; 2. *adventura*, *evenimentu*, *casu* spre *benele* sau *reulu* *nostru*, *successu* *bonu* sau *reu*; 3. *conditione*, *calitate*; 4. *stare*, *avere*; 5. *tempestate*, *procella* : *cine* *nu* *se* *teme* *de* *ró*t *a* *fortunei*? *bonurile* *corpului* *dependu* *de* *la* *casu* *si* *de* *la* *fortuna*; *elli* *astep-tau* *se* *védia* *fortun'a* *seditionii*; *i* *amu* *uratu* *bona* *fortuna*; *reu* *l'a* *jocatu* *fortun'a*; *ellu* *nu* *e* *contentu* *cu* *fortun'a* *sea*; *scambarea* *tronului* *amnestica* *si* *restórna* *tóte* *fortunele*; *una* *teribile* *fortuna* *s'a* *redicatu* *pre* *mare*; *multu* *amu* *sufferitu* *de* *fortuna* *in* *acésta* *naviga-*

tionē; anticīi divinisara fortun'a, nefericitiū ua blastemara.

* FORTUNATU, -a, adj., fortunatus, favoratu de fortuna, prosperu, fericitu : fortunatiū mercatori, fortunatiū pastori, fortunatele case cari au veniuri secure.

FORTUNOSU, -a, adj., tempestuosus pocellosus, plenu de fortuna, plenu de tempestate, plenu de procelle : tempu fortunosu, callatoria fortunosa.

* FORU, pl.-e, forum, platia publica, 1. unde se vendu diverse lucruri, mercatu : foru frumentariu, foru verdiariu, foru vaccariu, foru pescariu, foru macellariu, foru vinariu ; 2. locu unde se aduna poporulu pentru diverse affaceri ; 3. tribunariu, judeciu : totu cetatianulu cauta se se iudice in forulu seu.

* FOSFATU sau *phosphatu*, s. m., (scurtatu in locu de *fosforatu*, fr. *phosphate*), combinatiōe chymica de acidu fosforicu cu diverse basi salificabili.

* FOSFATICU sau *phosphaticu*, -a, adj., (fr. *phosphatique*), relativu la *fosfatu* : acidu *fosfaticu*.

* FOSFITE sau *phosphite*, s. m., (fr. *phosphite*), combinatiōe chymica de acidu fosforosu cu diverse basi salificabili.

* FOSFORATU sau *phosphoratu*, -a, adj., (fr. *phosphoré*), care contine fosforu : gasu *hydrogeniu fosforatu*.

* FOSFORELLU sau *phosphorellu*, pl.-e, lemnicelle intense la unu capetu in materia combustibile, cari servescu a apprende luminarea; vedi si *sulfurelle*.

* FOSFORESCENTE sau *phosphorescente*, adj. part. pres.; (fr. *phosphorescent*), care are proprietatea de a luci in intunericu.

* FOSFORESCENTIA sau *phosphorescentia*, s. f., (fr. *phosphorescence*), proprietate de a luci in intunericu : *fosforescenti'a apelorū oceanului e cunoscuta de pre tempulu lui Aristotele*.

* FOSFORICU sau *phosphoricu*, -a, adj., (fr. *phosphorique*), relativu la fosforu, de fosforu : *lumina fosforica, substantia fosforica, acidu fosforicu*.

* FOSFORIDU sau *phosphoridu*, -a, adj., (fr. *phosphoride*), care contine fosforu; subst. *fosforide*, minerali in a caroru compositione intra fosforu.

* FOSFORIE sau *phosphorie*, pl. f. (*φωσφώρα*), serbatori in onórea lucéferului (*φωσφόρος*).

* FOSFORISARE sau *phosphorisare*, v., (fr. *phosphoriser*), a face fosforicu.

* FOSFORISATIONE sau *phosphorisatione*, s. f., (fr. *phosphorisation*), actiōe de a face fosforicu; formatiōea fosfatului calcariu in economi'a animale.

* FOSFORISATU sau *phosphorisatu*, -a, adj. part., (fr. *phosphorisé*), facutu fosforicu.

* FOSFORITE sau *phosphorite*, s., (fr. *phosphorite*), fosfatu de calce naturale.

* FOSFORITICU sau *phosphoriticu*, -a, adj., (fr. *phosphoritique*), relativu la *fosforite*, care contine *fosforite*.

FOSFORIU sau *phosphoreu*, -a, adj., *phosphoreus*, relativu la lucéferu (*φωσφόρος*).

* FOSFOROSU sau *phosphorosu*, -a, adj., (fr. *phosphoreux*), plenu de fosforu.

* FOSFORU sau *phosphoru*, s. m., *phosphorus*, (*φωσφόρος*) lucéferu; corpu chymicu numitu asiá de la facilitatea cu care arde si da una lumina fórtē via.

* FOSFOVINATU sau *phosphovinatu*, s. m., (fr. *phosphovinate*), combinatiōe de acidu fosfovinicu cu basi salificabili.

* FOSFOVINICU sau *phosphovinicu*, -a, adj., (fr. *phosphovinique* si *phosphovineux*), se dice despre unu acidu compusu d'in acidu fosforicu si din elemente de alcoholu.

* FOSFUGU sau *phosphugu*, s. m., (fr. *phosphuge*), genu de insecte d'in ordinea coleopterelorū.

* FOSFURA sau *phosphura*, s. f., (fr. *phosphure*), nume genericu de combinatiōi de fosforu cu altu corpu simplu. *Fosfura* e contrassu d'in *fosforatura*, cá si *fosfatu* d'in *fosforatu*.

* FOSFURATU sau *phosphuratu*, -a, adj., (fr. *phosphuré*), care contine fosfura in stare de combinatiōe : gasu *hydrogenu fosfuratu*.

* FOSSA, s. f., *fossa*, escavatiōe, sapatura, grópa, gaura, *foss'a e una sapatura in profundu, vallulu e una ridicatura de pamentu*.

* FOSSARE, v., *fossare*, a face *fossa*, sau *fosse*, a sapá.

* FOSSARIU, s. m., fossarius, care sapa *fosse*.

* 1 FOSSATU, -a, adj. part., fossatus, sapatu.

* 2 FOSSATU, pl. -e, fossatum, sapatu profunda in linia, care serve de apperare sau de limite.

* FOSSILE, adj., fossilis, care se sapa si se scote d'in pamentu; de aci subst. minerala.

* FOSSIONE, s. f., fossio, actione de *fodere*, sapatu.

* FOSSORIU, -soria, adj. s., fossor, care *fode*, care sapa, saporiu.

* FOSSU, -a, adj., part., fossus, escavatu, sapatu.

* FOSSURA, s. f., fossura, sapatu.

FOSTU, -a, part. qui fait, care a fostu ore-candu: *fostru domnu, fost' a domna*.

* FOTOFOBIA sau *photophobia*, s. f., (d'in φῶς, lumina, si φόβος, frica; fr. photophobie), dificultate de a sufferi lumin'a: *albinosii suffera de fotofobia*.

* FOTOFOBICU sau *photophobicu*, -a, adj., (fr. photophobique), relativu la *fotofobia*.

* FOTOFOBOFTALMIA sau *photophobphthalmia*, s. f., (fr. photophobphthalmie), imposibilitate de a sufferi lumin'a diliei.

* FOTOFOBOFTALMICU sau *photophobphthalmicu*, -a, adj., (fr. photophobphthalmique), relativu la *fotofobftalmia*.

* FOTOFOBU sau *photophobu*, s. m., (fr. photophobe), care nu póte sufferi lumina.

* FOTOGENICU sau *photogenicu*, -a, adj., (fr. photogénique), produsu prin lumina.

* FOTOGENIU sau *photogeniu*, s. m., (din φῶς, si rad. γένειν), elementu care produce lumina, lucoricu.

* FOTOGRAEIA sau *photographia*, s. f., (d'in φῶς, si γραφειν, fr. photographie), artea de a pinge imaginile obiectelor cu ajutorulu camerei obscure pre lammelle de argentu bene polite.

* FOTOGRAFIARE sau *fotografare* sau *photographare*, v., a reproduce prin *frtografia*, a depinge imaginea unui obiectu cu ajutoriulu *fotografie*.

* FOTOGRAFICU sau *photographicu*, -

a, adj., (fr. photographique), relativu la *fotografia*: *aparatu fotografice, imagine fotografica, processu fotograficu*.

* FOTOGRAFU sau *photographu*, s. m., (fr. photographe), care se ocupa cu *fotografi'a*.

* FOTOLOGIA sau *photologia*, s. f., (d'in φῶς si λέγειν, fr. photologie), tractatu despre lumina.

* FOTOLOGICU sau *photologicu*, -a, adj., (fr. photologique), relativu la *fotologia*.

* FOTOLOGU sau *photologu*, s. m., care se ocupa cu *fotologi'a*.

* FOTOMAGNETICU sau *photomagneticu*, -a, adj., (fr. photomagnétique), se dice despre fenomenele magnetice cari provinu d'in actionea luminei.

* FOTOMETRIA sau *photometria*, s. f., (d'in φῶς, si μετρεῖν, fr. photométrie), artea de a mesurá intensitatea sau vivacitatea luminei.

* FOTOMETRICU sau *photometricu*, -a, adj., (fr. photométrique), relativu la *fotometria*.

* FOTOMETRU sau *photometru*, s. m., (fr. photomètre), instrumentu cu care se póte mesurá intensitatea sau vivacitatea luminei; persona care se ocupa cu *fotometria*.

* FOTOSPERA sau *photosphera*, s. f., (d'in φῶς, lumina si σφαῖρα, spera, fr. photosphère), sper'a luminosa care incongiura sórele precumu atmosfer'a nostra incongiura pamentulu.

††FOVERE, v., fovere, a incaldí, a incaldí in senulu seu, de aci: a curá, a eautá, a cultivá, a conservá, a nutri. Radecin'a, subst. *fomentu* si a derivatelorui.

* FOVIA, s. f., fovea, escavatione, sapatu, gropa, caverna.

* FRACTIONARE, -ediu, v., (fr. fractionner), a reduce in *fractioni*: *partitele politice perdu d'in poterea loru candu se fractionedia*.

* FRACTIONARIU, -a, adj., (fr. fractionnaire), relativu la *fractione*, care face parte d'in una *fractione*, in aritmetica: *numeru fractionariu, cantitati fractionarie*.

* FRACTIONATU, -a, adj. part., (fr. fractionné), redusu in *fractione*.

* FRACTIONE, s. f., fractio, 1. actione de frangere: *fractionea pânei*; 2. parte d'in unu intregu: *una fractione d'in adunarea nationale*; 3. in aritmetica numeru mai micu de câtu unitatea: *in fractione nominatoriulu indica in câte parti e divisa unitatea, si numeratoriu arrêta câte parti se seau d'in unitate.*

* FRACTIONISTU, s. m., care face parte d'in una fractione politica.

* FACTORIU, -*tória*, adj. s., fractor, care frange, care rupe, ruptoriu.

* FRACTU, -*a*, adj. part., fractus, fractu, ruptu.

* FRACTUTA, s. f., fractura, rezultatulu actionei de frangere: *fractur'a unui ossu, fractionea aritmetica s'ar poté numi mai bene fractura; fractura se numesce si una specia de scriptura cu littere fracte, adeco coltioróse, nu rotunde.*

FRAGA, pl. *fragi*, s. f., *fraga*, -*orum*, póma pulpósa, de colóre rosia, cu unu gustu fórte placutu, care cresce la noi in mediulu veri: *fragi de padure, fragi de gradina, fragi deliciose; dulcétia de fragi.*

FRAGARIU, s. m., (it. *fragaria*, fr. *fraisier*), 1. planta care produce fragi; 2. *sycomorus*, moru sau muru.

FRAGEDIME, s. f., *teneritudo*, calitate de fragedu, stare *frageda*.

FRAGEDU, -*a*, adj. part., tener, fragilis, mólle, delicatu, crudu, ténenu.

FRAGETU, -*a*, adj., vedi *fragedu*.

FRAGIDU, -*a*, adj., vedi *fragedu*.

FRAGILE, adj., fragilis, (de la frangere), care se póte frange; flaccu, peritoriu; mólle, effeminatu; vedi si *fragedu* si *fragetu*.

FRAGILITATE, s. f., fragilitas, calitate sau stare de fragile: *fragilitatea lucrurilor d'in lume, fragilitatea animei umane.*

FRAGMENTARE, v., a reduce in fragmente.

FRAGMENTU, pl. -*e*, fragmentum, (de la frangere), ruptu, ruptura, peticu, bucata: *corpulu a peritu, au remasu numai fragmente; d'in operele multoru autori antici avemu numai fragmente, literatii moderni au collesu fragmentele lui Enniu.*

* FRAGORE, s. m., fragor, sonulu ce da unu lucru candu se frange; clamóre, stridóre.

* FRAGOSU, -*a*, adj., fragosus, aspru, rude, riposu; resonatoriu.

* FRAGRANTE, adj. part. pres., fragrans, care da una odóre tare si amena; odorante, perfumatu.

* FRAGRANTIA, s. f., fragrantia, actione de frangere, odóre tare si amena.

* FRAGRARE, v., fragrare, a dá unia odóre tare si amena.

FRAGU, s. m., fragum, fragariu, planta care produce fragi; vedi *fragariu*.

FRAGMENTARE, v., vedi *framentare* cu tóte derivatele selle.

FRANCTU, -*a*, adj., fractus, ruptu: *ossu frâncu, pâne frâncă, ramu frâncu*; vedi verbulu *frangere*.

FRANCTURA, s. f., fractura, rezultatulu actionei de frangere, ruptura, *fractura de petioru; fractura de côste.*

FRANGERE, fransi si *fransei* (la Macedoromani si *fregi*), *frânsu, frâncu, frân'u* si *fractu*, v., frangere, a rupe unu lucru rigidu: *a frânge osse, a frânge lemne; a frânge petre, a frânge turf'a, a frânge navea, a frânge us'a; a frânge credenti'a, a frânge tóte poterile corpului si alle suffletului, a frânge meni'a mării; ellu frânse pre inimicu; da pêno lu vei frânge; frânge panca in dôue si ne da si nôue; a si frange guttulu, a si frange manile de dorere, de supperare.*

FRASE sau *phrase*, s. f., *phrasis*, (*φράσις*), dicere, dictione, sententia, propositione: *frase formosa, frase urbana, frase triviale, frasea nu e bene întórta, frasea nu mi se pare fericita; ellu face errori in fia-care frase; ellu profere frasi invetiate d'in memoria; omulu me uccide cu frasile.*

* FRASEOLOGIA sau *phraseologia*, s. f., (it. *fraseologia*, fr. *phraseologia*), constructione de frasi proprie unei limbe: *fraseologi'a gréca, fraseologia latina, fraseologi'a romána; ellu connósce bene fraseologi'a.*

* FRASEOLOGICU, sau *phraseologicu*, -*a*, adj., relativu la *fraseologia*: *collectione fraseologica.*

* FRASEOLOGU, sau *phraseologu*,

s. m., care se ocupa cu *fraseologi'a*, care invétia *fraseologi'a*

FRASSINETU, pl. -e, *fraxinorum silva*, multime de *frassini*, selba sau padure de *frassini*.

FRASSINU, (la Macedoromani si *frassinu*, = *fraxinu*), s. m., *fraxinus*, arbore bene connotutu de romani, d'in allu carui lemnu se facu diverse constructiuni: de la *frassinii cei multi cari cresceau pre sessurile României, pórta acumu multe sate numele de frassinetu*.

FRATE, s. m., *frater*, consanguenu d'in acelli-asi parenti: *frate géminu, frate uterinu, d'in acea-asi mama; frate germanu, d'in acellu-asi tata; frati si sorori; frati boni, frati addeverati; frati de cruce; frate meu, frate teu, frate seu, fratii nostri, fratii vostri; frate, frate, déro brendi'a e pre banni; frate in monasterie se numesce unu simplu monachu, care n'are gradu ecclesiasticu, apoi toti monachii intre sene se intituledia frati; — frate se applica, ca terminu de affectione, la veri-ce persona de starea nostra.*

FRATELLU, s. m., *fraterculus*, diminutivu d'in *frate*, frate ténenu, frate amatu.

FRATESCE, adv., *fraterne*, in modu *fratescu*, cumu se covine fratiloru: *amu impartitu lucrurile fratesce*.

FRATESCU, -a, adj., *fraternus*, relativu la *frate*: *amóre fratésca, caritate fratésca, legature fratesci, ospetiu fratescu*.

FRATERNITATE, s. f., *fraternitas*, relatione *fraterna* sau *fratésca*, fratietate, *fratia*, amóre *fraterna*: *libertate, ecalitate si fraternitate; unii dissera dereptate in locu de fraternitate, déro fraternitatea e mai multu de câtu dereptate*.

FRATERNE, adv., *fraterne*, *fratesce*, cumu se covine intre frati: *tractâmu fraterne intre noi*.

FRATERNU, -a, adj., *fraternus*, *fratescu*, relativu la *frate*: *caritate fraterna, sentimente fraterne, consilie si mostrâri fraterne*.

FRATIA, s. f., *fraternitas*, fratietate, caritate *fraterna*, relationea intre frati: *frati'a de sange degenera de multe ori*

in inimicitia, frati'a morale face din doue ânime una; frati'a tea, fratiele vostre, titlu ce si dau monachii intre sene, si chiaru omenii ce su familiari si de aceea-asi religione.

FRATJETATE, s. f., *fraternitas*, calitate de *frate*, caritate *fraterna*: *fratietatea intre romani e cea mai formósa virtute; religionea crestina recommenda fratietatea intre toti omenii*.

FRATIORU, s. m., *fraterculus*, frate ténenu, frate caru: *vino, fratiore, se prandimu impreuna*.

FRATRE, s. m., *frater*, forma antica, in loculu carei-a s'a stabilitu *frate*.

FRATRIA, s. f., *fratria* (*phratría, φρατρία*), collegiu, corporatione, tribu la greci.

FRATRICIDIU, pl. -e, *fratricidium*, uccidere de frate: *istori'a mythica a ebreiloru incepe cu fratricidiulu, istori'a romana face assémine; e tristu lucru co fratricidiulu ocurre asiá de desu in istori'a umanitatii*.

FRATRICIDU, s. m., *fratricida*, care a uccisu pre frate seu: *fratricidii su criminalii cei mai orribili*.

* FRAUDARE, v., *fraudare*, a insellá, a frustrá, a elude, a despoliá, a privá: *a fraudá pre creditorii sei, a fraudá pre militari de stipendiele loru, a fraudá legea, a fraudá pre cineva de glóri'a ce i se covine; e crime atroce de a fraudá pre pupilli de aceea parentésca*.

* FRAUDATIONE, s. f., *fraudatio*, actione de *fraudare*, insellatione, insellatoria, rea credentia.

* FRAUDATORIU, -tória, adj. s., *fraudator*, *fraudatorius*, care *frauda*, care insella, care frustra, care despolia.

* FRAUDATRICE, s. f., *fraudatrix*, fémina care *frauda*, *fraudatória*.

* FRAUDATU, -a, adj. part., *fraudatus*, insellatu, frustratu, despoliatu, violatu.

* FRAUDE, s. f., *fraus*, insellatoria, rea credentia: *cu fraudea vulpea face ce n'aru poté leulu face cu forti'a; fraudea e una crime, cu tóte aceste-a in bellu se considera ca permisa in contr'a inimiculu; fraudea e una calitate a vulpei*,

animalile forti facu violentia; despotii tari batu si opprimu, despotii flacci se serou cu fraudea; ellu a fallitu in fraudea creditoriloru.

* **FRAUDULENTIA**, s. f., fraudulenta, lucrare insellatoria, insellatoria, astutia, misellia.

* **FRAUDULENTU**, -a, adj., fraudulentus, insellatoriu, astutu, misellu.

* **FRAUDULOSU**, -a, adj., fraudulosus, plenu de fraude, insellatoriu, insellatiosu.

FRECARE, v., fricare, a trece cu unu lucru de mai multe ori preste altulu appesandu, spre a lu sterge, a lu curetia sau a lu escita : a *frecá cu mân'a*; a *frecá cu degetele*, a *frecá tare*, a *frecá lenu*, a *frecá capulu cuiua*, a *frecá pectiorele unui callu*, a *frecá unu metallu cu ceva spre a lu poli*; a *frecá una pétra cu alfa*, fig. a bate : *romanii frecara aspru pre unguri.*

FRECATELLI, pl. m., alluatu uscatu meruntatu prin raditoare, d'in care apoi se ferbe supa. Compara pentru forma : *taliatelli.*

FRECATIONE, s. f., fricatio si frictio, actiune de *frecare*, in t. s. verbului.

FRECATORIU, -toria, adj. s., fricator si frictor, care *fréca*.

FRECATU, -a, adj. part., fricatus, frictus, tractatu prin *frecare*; fig. batusu : *s'au intorsu a casa bene frecati.*

FRECATURA, s. f., fricatus, -us, efectulu sau resultatulu actionei de *frecare* : *dupo antani a frecatura a pusu albellele in apa calda*; *acésta aspra frecatura le a servitu de inveciatura*; *frecaturele acestea nu su bone.*

* **FRECENTARE**, v., frequentare, a visita a dese ori : a *frecená pre omenii onesti*, a *frecená pre vecini*, a *frecená una societate rea*, a *frecená scótele*, a *frecená basericele*, a *frecená sacramentele*; noi ne *frecenámu a dese ori*; voi *frecenati ballurile*; *elli frecenta ospetariele.*

* **FRECENTARIU**, -ia, adj., frequentarius, care frecenta de ordinariu.

FRECENTATIONE, s. f., frequentatio, actiune de *frecenare* : *frecentatione libera*, *frecentatione periculosa*, *frecen-*

tatione criminala, *frecentatione suspecta*, *frecentationile relle l'au perdutu.*

* **FRECENTATIVU**, -a, adj., frequentativus, care arréta co una lucrare se face a dese ori, in gramm. *verbe frecentative* : *agitare si cogitare dupo forma su verbe frecentative*, *cercitare e si dupo sensu unu frecentativu.*

* **FRECENTATORIU**, -toria, adj. s., frequentator, care face unu usu *frecente* : *frecentatorii basericiloru*, *frecentatoriele balluriloru.*

* **FRECENTATU**, -a, adj. part., frequentatus, visitatu de multi : *locu frecentatu*, *theatru frecentatu*, *scole frecentate*, *mercathu frecentatu.*

* **FRECENTE**, adj., frequens, care se intempla a dese ori, ordinariu, comune, familiaru, generale; numerosu; populatu, plenu : *visite frecenti*, *scrisori frecenti*, *usu frecente*, *communione frecente*, *morbi frecenti*; *eruptionile vulcaniloru su frecenti de cati-va anni incóce*; *respiratione frecente*, *pulsu frecente.*

* **FRECENTIA**, s. f., frequentia, repetitione *frecente* a unui lucru in unu spatiu de tempu determinatu; mare multime : *frecenti a visiteloru importune ne suppera*; *una mare frecencia de auditori*; *frecenti a evenimenteloru diminuesce admiratione omeniloru.*

FRECUSIU, s. m., terminu vulgariu, formatu d'in *frecare*, ca si *allunecusiu*, d'in *allunecare*, luat u inse cu insemnare speciale de *batalia*, *batalia bona*, mai vertosu a da *cuiua unu frecusiu.*

* **FREGATA**, s. f., (it. fregata, fr. *frégate*), *triremis*, nave bellica.

* **FREGATARIU**, s. m., (it. fregatario), *classarius*, *marinariu de fregata*; *sarcinariu care duce mercile pre fregata.*

* **FREGATINA**, s. f., (it. fregatina), mica *fregata*, *fregata de posta.*

FREMENTARE, v., (d'in fermentare), *depsere*, *subigere*, a face alluatu, a reduce in alluatu : a *fremená panea*, fig. a *fremená pre cineva*, a lu tormentá; a lu vessá; in sensu mai ideale : a se *fremená cu mentea*, *cu tirea*; a se *fremená* sau a si *fremená manile de mare dorere*, etc. Intre formele *fermentare* si

fremmentare e confusione, inse in sensu e differentia.

FREMENTATIONE, s. f., subactio, subactus, actione de *fremmentare*.

FREMENTATORIŪ, -tória, adj. s., depsons, subigous, care *fremmenta*.

FREMENTATU, adj. part., subactus, facutu alluatu, redussu in alluatu: *farina framentata*; *alluatu framentatu*, *pane framentata*, fig. tormentatu, ves-satu: *l'a lesatu de totu framentatu*.

FREMENTATURA, s. f., subactus, -us, effectulu sau resultatulu actionei de *fremmentare*.

* **FREMENTE**, adj. part., fremens, care *freme*, vedi verbul *fremere*.

FREMENTU, pl. -e, subactus-us, actulu de *fremmentare*. Radecin'a verbului *framentare*. Compara *fermentu*.

* **FREMERE**, *fremui*, *fremutu* si *fremitu*, v., fremere, a resuná, a sbierá, a mugí, a rugí, a strigá, a murmurá: *ventulu freme*, *torentele freme*, *leulu freme*, *junimea freme*, *ellu freme de menia co i s'a rapitu préd'a*; *fremeti cátu veti poté*, *co eu voiú spune cea ce sentiu*; *frundiele fremu agitate de ventu*.

* **FREMETU** sau *fremitu*, pl. -e, fremitus, sunetu, resunetu, mugitu, rugitu, murmuru: *fremitulu frundioloru*.

* **FREMORE**, s. f., fremor, synonymu cu *fremetu* sau *fremitu*.

FRENARE, v., frenare, si frenare, a pune frênu, a tiné in frênu: *a frená callii*, *a frená furorea*, *a frená cursulu apelorú*, *a frená dorerile*, *a frená impetulu de a scirie*, *a si frená fantasi'a*; vedi compusulu *infrenare*.

FRENATORIŪ, -tória, adj. s., frenator si frenator, care frêna sau infrena, domitoriu, stemperatoriu, moderatoriu; vedi *infrenatoriu*.

FRENATU, -a, adj. part., frenatus, si frenatus, care pórta frênu: *callu frenatu*, *armata frenata*, *callarime*; *limba frenata*, care tace.

* **FRENDERE**, *frensi* si *frensei*, *frensu*, *fressu* si *fresu*, v., frender, a frecá dentii unii de altii de dorere, de rabia, de menia.

* **FRENDÓRE**, s. f., frendor, actione de *frendere*, violenta frecare cu dentii

unii de altii: *in tartaru e dorere si frendóre de denti*.

* **FRENESIA** si *phrenesia*, s. f., phrenesis (φρένησις), deliriu freneticu.

* **FRENETICU** si *phreneticu*, -a, adj., phreneticus, (φρεντικός), coprensu de frenesia, delirante.

* **FRENETISARE** si *phrenetizare*, v., phrenetizare (φρεντίζω), a fi coprensu de frenesia, a fi freneticu.

* **FRENICU** si *phrenicu*, -a, adj., (d'in φρένες, diafragma), relativu la diafragma; relativu la intellegere, la cogitare.

* **FRENIGERU**, -a, adj., frenigor, care pórta frênu: *aripa frenigera*, *aripa de callari*.

* **FRENOLOGIA** si *phrenologia*, s. f., (fr. phrénologie, d'in φρένες, intelligentia, si λόγος, covêntu), 1. nume datu mai antâniu systemei celebrului *Gall* despre functionele cerebrului; 2. apoi applectatu cu intellessulu: a) generale, studiu allu facultatiloru mentali; b) particulariu, studiu allu conformationei cerebrului si protuberantioloru lui cá espressioni alle facultatiloru si despositioniloru suffletului omenescu.

* **FRENOLOGICU** si *phrenologicu*, -a, adj., relativu la *frenologia*, si la *phrenologu*.

* **FRENOLOGU**, s. m., (fr. phrénologue), care se occupa cu *frenologi'a*.

FRENU, pl. -e, frenum, complexu de corelle cari se punu in capulu callului d'impreuna cu una catena de ferru care se pune in gur'a lui, si serve spre a lu conduce: *a stringe frênele*, *a lassá frênele in volí'a calliloru*; *a pune frênu licentiei*, *a conduce frênele imperiului*; *a pune frênu guriloru*; *callii feroci nu potú sufferi frenulu*; *poporele libere nu potú sufferi frenulu despotiloru*. In singulariu se aude de ordinariu frênu (cu n suppressu), déro si frênu, in plurariu totu-de-a-una frêne.

* **FRETALE**, adj., fretalis, relativu la *fretu*.

* **FRETU**, pl. -e, fretum, unda, mare, strinctóre de mare; agitatione, miscare, furore: *fretulu eusinu*, *fretulu sicilianu*; *fretulu adolescentiei*.

* **FRIABILE**, adj., friabilis, care se

póte maciná menutu, care se póte meruntá, care se póte preface in pulbere.

* FRIARE, -ediu, v., friare, a maciná menutu, a menutá sau meruntá.

* FRIATIONE, s. f., friatio, actiune si effectu allu actiunei de friare.

* FRIATU, -a, adj. part., friatus, menutatu sau meruntatu, pulberatu.

FRICA, s. f., (φριχη), timor, timóre : *inceptulu intellectiunei e fric'a domnului, frica de mórte, frica de peccatu, frica de diabolu; mi e frica de omenii rei; nu! ti e frica de furi? nu i e frica de lupi, ni e frica de erroru, vi e frica de miseria; li e frica de strigoi; veniti cu mene si nu ve fia frica de nemine; l'a coprensu una mare frica; ea a moritu de frica; lassa fric'a si veno gu mene.*

FRICARE, v., timorem incutere, a bagá frica in cine-va; vedi *infricare*.

ERICOSIA, s. f., timiditas, calitate de fricosu, lipse de coragiu : *fricos'a face pre ómeni lassi.*

FRICOSIARE, v., terrere, vedi *infricosiare*.

FRICOSIATU, -a, terribilis, horribilis, vedi *infricosiatu*.

FRICOSITATE, s. f., timiditas, timiditate, stare de fricosu : *intre fricosia si fricositate nu e mare differentia.*

FRICOSU, -a, adj., timidus, pavidus, care e suppusu passiei de frica, timidu : *ómenii fricosi perdu adese ori mai multu de cátu cei temerari; feminele in genere su mai fricóse de cátu barbatii.*

FRITIONE, s. f., 1. friotio, frecatione, in speciale, frecatione facuta la morbosu cu unori medicali; 2. actiune de frigere, vedi *friptione*.

FRICTORJU, -tória, adj. s., 1. frietor, frecatoriu; 2. care frige; vedi *friptorju*.

FRICTU, -a, adj. part., 1. frictus, frecatu; 2. frixus, si frictus, *friptu*, vedi *friptu*.

FRICTURA, s. f., 1. (friatura), frecatura; 2. friatura, resultatulu actiunei de frigere; carne fripta; vedi *friptura*.

FRIGARE sau frigaria, s. f., veru, vergella de ferru (sau si pertica de lemnu) in care se frige carnea la focu : *pune carnea in frigare, întórce frigarea :*

ellu l'a strapunsu cu frigarea; buccata-ressesele se batura cu frigãrile.

FRIGERE, frissi si frissei, fripsi si fripsi, frictu si friptu, frigere, a incaldí la focu peno candu lucrulu incalditu perde cruditata sea si devine bonu de mancatu : *a frige carne, a frige porumbu; fig. a se frige, a si frige petiorele, a si frige degetele; ellu s'a friptu, s'a insellatu; a frige pre cine-va, a lu pune pre focu, a cere de la ellu cu urgentia mare.*

* FRIGIARE, -ediu, v., (it. fregiare), a adorná cu frigie.

* FRIGIATA, s. f., (it. fregiata), ornatura cu frigie.

* FRIGIATU, -a, adj. part., (it. fregiato), adornatu cu frigie, apoi adornatu in genere.

FRIGIATURA, s. f., (it. fregiatura), adornatura cu frigie, garnitura.

FRIGIDARIU, pl.-ie, frigidarium, 1. locu unde se tinu alimentele la frigu, glaciariu; 2. partea termeloru cu apa rece.

FRIGIDU, -a, adj., frigidus, rece, care se sente de frigu : *temperatura frigida, locuri frigide, apa frigida; fig. limba frigida, stylu frigidu, receptione frigida.*

* FRIGIU, pl.-ie, (it. fregio, isp. friso si fresco, fr. frise si fraise), in archit. partea superioare a tabulaturii care e intre architrabe si intre cornice, de ordinariu adornata cu figure de sculptura; de aci: adornatura, ornatu, ornamentu in genere. Etymologii pressupunu co provine de la phrygius labor sau phrygium opus.

FRIGU, pl.-uri, frigus, temperatura rece incãtu produce in noi una sensatione molesta : *recorea e unu gradu micu de frigu, gerulu unu gradu forte mare, frigulu e intre recóre si geru : mi e frigu, ti e frigu, i e frigu, ni e frigu, vi e frigu, li e frigu; de frigu mi au inghiaciatu petiorele; plurariulu friguri se pune acumu de ordinariu in locu de febre : me prendu frigurile; ellu nu mai póte scapá de friguri; ce friguri relle! fig. frigurile passiei.*

FIGURELLE, pl. f., febricula, micu gradu de friguri, incercari de friguri.

FRIGURI, pl. f., de la *frigu*, febris, febre; vedi *frigu* si *febre*.

FRIGUROSU, -a, adj., frigidus, algidus, plenu de frigu, fórte rece; care sente fórte frigulu : *omu frigurosu, copillu frigurosu, catelli frigurosi*.

FRIGUTIU, s. m., frigusculum, frigu de pucina intensitate.

* **FRINGILLA**, s. f., fringilla si fringilla, una passarella, (vedi si *cintediu* in Glossariu.)

FRIMBIA, s. f., acellu-asi cu *fimbria* prin stramutarea lui *r* d'in locu, luatu inse mai multu cu intellessulu de *fune*, si in speciale *fune de canipa*.

FRIPTU, -a, adj. part., frietus, si frixus, care a trecut prin actionea de *frigere* : *carne fripta, renichi fripti, porumbu friptu, ficatu friptu*.

FRIPTURA, s. f., frixura, care assa, assum, carne fripta : *friptura de vitellu, friptura de mnellu, friptura de porcellu*.

* **FRISARE**, sau *frissare*, v., (fr. friser, de la *frigere*, frixus), crimes calide ferre vibrare, ferre capillos torquere, crispate capillos, a arde pucinu perulu cu ferrulu spre a lu fare cretiu, a increspá perulu.

* **FRISARIU**, *frisoriu, frisatoriu*, s. m., (fr. friseur), care *frisa* sau increspá perulu.

* **FRISATU**, -a, adj. part., (fr. frisé) cu perulu increspátu : *fémina frisata; barbatiu frisati dau semnu de effeminati*.

* **FRISURA**, s. f., (fr. frisure), modu de *frisare*, peru frisatu : *frisura formosa, frisura ridicula*.

* **FRIVOLITATE**, s. f., (fr. frivolité), levitas, futilitas, vanitas, nugæ, nugacitas, calitate de *frivolu*, levitate, futilitate, vanitate, seccatura : *nu mi placu frivolitatile*.

* **FRIVOLU**, -a, adj., frivolus, care n'are neci una importantia, fora valore, futile, leve, desertu, vanu, seccu : *argumentu frivolu, obiectiune frivola, cestiune frivola, vorbe frivole, omu frivolu*.

* **FRONDARE** sau *frundare*, v., (frondare), a curetia de *frundia*.

* **FRONDARIU** sau *frundariu*, pl.-ie, frondarium, locu unde se pune *frundia*.

* **FRONDATIONE** sau *frundatione*,

s. f., frondatio, actione de *frondare*, de a curetia frundi'a.

* **FRONDATORIU**, -toria, adj. s., frondator, care curetia de *frundia*, care curetia vini'a; -- subst. porumbu selbaticu.

* **FRONDATU**, sau *frundatu*, -a, adj. part., frondatus, curetiatu de *frundia*.

FRONDE sau *frunde*, s. f., fronds, ad., si frus, frundis, pl. frondes, frundia; vedi *frundia* cu tóte derivatele selle.

* **FRONDICOMU** sau *frundicomu*, -a, adj., frondicomus, care are cóna sau peru de *frundia*.

* **FRONDIFERU** sau *frundiferu*, -a, adj., frondifer, care produce *frundia*, frunditu, frundiosu.

FRONDIRE si *frundire*, -escu, v., frondere, frondescere, a face *frundia*, a se accoperi cu *frundia*.

FRONDISIORA sau *frundisiora*, s. f., deminutivu d'in *fronde* sau *frundia*, mica *frundia*.

* **FRONDOSU** sau *frundosu*, -a, adj., frondosus, plenu de *frundia*, coperitu de *frundia*, frundiosu.

FRONTALE sau *fruntale*, adj., (it. frontale), relativu la frunte : *ossu frontale, vèna frontale*.

FRONTARE sau *fruntare*, v., a face *frunte*.

FRONTARIU sau *fruntariu*, pl.-ie, 1. frontale, pl. frontalia, ornamentu pre fruntea calliloru; 2. (it. frontiera, fr. frontière), finis, pl. fines, confinele unei terri, marginea d'intre doue terri : *frontariele Romaniei, frontariele Daciei erau Dunari'a, Tis'sa si Dunastrulu; còtra frontarie, peno la frontarie*.

FRONTE sau *frunte*, s. f., frons, tis, 1. parte a faciei d'intre radecin'a perului si d'intre ochi : *frunte larga, frunte angusta, frunte curata, frunte serena, frunte severa, a nu avé frunte*; 2. fig. estensiunea ce presenta faci'a unei armate : *fruntea bataliei, a estende sau a desvoltá fruntea de batalia, a fi in frunte, a se bate in frunte*; 3. celli d'antaniu : *fruntea Romaniloru, fruntea cetatianiloru, fruntea boiloru, omu de frunte, militariu de frunte, boi de frunte, grânu de frunte*; contrariu :

côda; fruntea scolariloru; contr. còd'a scolariloru, fruntea autoriloru, contr. còd'a autoriloru.

FRONTATU sau *fruntatu*, -a, *frontatus*, cu frunte: *petre frontate, lapides frontati*, cari presenta una frunte in muru.

FRONTISPICIU, pl. -ie, (it. *frontispizio*, fr. *frontispice*), *faciat'a unui edificiu, faci'a sau faciat'a unei càrti: frontispiciu maiestosu; prefrontispiciulu càrtii figurèdia numele autorulu.*

FRONTONE sau *fruntone*, s. m., *fronto*, 1. frunte mare, omu cu fruntea mare; 2. ornamentu de architectura pre fruntea unui edificiu, *fastigium*.

FRONTOSU sau *fruntosu*, -a, *adj.*, *frontatus*, care are frunte, *fig. audace, audaciosu.*

* **FRUCTIFERU**, -a, *adj.*, *fructifer*, care da fructe: *arbori fructiferi*.

* **FRUCTIFICARE**, v., *fructificare*, a face fructe, a produce fructe propriu si figuratu, a face se dé fructe.

* **FRUCTIFICATIONE**, s. f., (fr. *fructification*), *actione de fructificare: fructificatiunea plantelor; tempulu fructificatiunei.*

* **FRUCTIFORU**, -a, *adj.*, (fr. *fructiflore*), se dice despre plante alle caror flori se suiu pre fructu.

* **FRUCTIFORME** sau *fructiformu*, -a, (fr. *fructiforme*), care are form'a sau aparenti'a unui fructu.

* **FRUCTIGENU**, -a, *adj.*, (fr. *fructigène*), care se nasce si cresce pre fructele plantelor.

FRUCTU, pl. -e, *fructus*, *productu*, folosu, castigu, venit: *fructele campului, fructulu plantelor, fructulu animalor, fructulu fatigelor nostre, fructulu permisu, fructulu oppritu*; — in mai multe locuri coventulu e populariu cu pronunti'a *fruptu*, *aplecatu mai ver-tosu in insemnarea cea mai originaria de fruire*, a se folosi, a se bucurá de, (fr. *jouir*), si in specie a se ospetá, a mancá bene: *a mancá de fruptu*, a mancá de dulce; de aci si espressioni cá: *a se infruptá cu carne.*

* **FRUCTUARIU**, -ia, *adj. s.*, *fructuaris*, relativu la *fructu*: *ramu fructua-*

riu, care debe se produca fructu; *scrófa fructuaria*, care *féta*; *cella fructuaria*, in care se punu fructele; *agri fructuari*, d'in cari proprietariulu trage unu venit de la possessoriu; *stipulatione fructuaria*, care stipula unu usufructu; *fructuariulu*, usufructuariulu.

* **FRUCTUOSITATE**, s. f., (fr. *fructuosité*), *calitate de fructuosu, abundantia de fructe, fecunditate.*

* **FRUCTUOSU**, -a, *adj.*, *fructuosus*, plenu de fructe, care produce multe fructe, *productivu, fecundu, fertile: ramu fructuosu, pamentu fructuosu; fig. folositoriu.*

* **FRUGALE**, *adj.*, *frugalis*, *frugi*, care se contenta cu pucinu pentru mès'a sea: *omu frugale, mès'a frugale, viètia frugale*, de aci: *economu, moderatu, temperatu, sobriu, intellectu, onestu: fitti frugali, si veti fi fericitu.*

* **FRUGALITATE**, s. f., *frugalitas*, *calitate de frugale, sobrietate, temperantia, moderatione, economia: frugalitatea face corpulu mai sanetosu si mai robustu; frugalitate rara, frugalitate esemplaria; omenii deprensi cu frugalitatea su mai liberi si mai independinti de càtu celli ce vèrsa milliuni pentru una mès'a sumptuosa; frugalitatea e unulu d'entre indiciile civilizatiunei.*

* **FRUGE**, pl. *frugi*, f., *fruges*, *productele pamentului, de ordinariu cereali, grâne; apoi si legumine; figuratu, utilitate, bonetate, virtute: frugile pamentului; a adjunge' la fruge, la maturitate; a si aplicá anim'a la fruge, a se întorce la bona fruge, ad bonam frugem se recipere. Cic.*

* **FRUGERE**, *frussi* si *frussei*, *frussu* si *fructu*, v., *frui*, a trage fructu, a se bucurá, vedi *fruire*.

* **FRUGIFERU**, -a, *adj.*, *frugifer*, care produce fructe, *fertile, fecundu; fructuosu, utile.*

* **FRUGILEGU**, -a, *adj.*, *fragilegus*, care college *frugi*, care adduna spice de grânu.

* **FRUGIPARU**, -a, *adj.*, *frugiparus*, si *frugipareus*, care produce fructe.

* **FRUGIPERDU**, -a, *adj.*, *frugiperdus*, care perde fructulu seu.

* **FRUGIRE**, -escu, v., frugescere; a dá frugi: *pamentulu frugesce, agrii frugescu.*

* **FRUIRE**, -escu, v., frui, a trage fructa, a trage folosu, a se buccurá: *fruiti de fericirea vóstra peno candu seti in vigore, a frui de presenti a amiciloru, crestiniú spera a frui de presenti a lui domnedicu in vieti a futura.*

* **FRUITIUNE**, s. f., fructu, actiune de fruire, tragere de folosu, buccuria, gaudentia: *fruitiune de bonurile terrestre, fruitiune de fericitatea eterna, fruitiune de faci a lui domnedicu.*

* **FRUITORIU**, -tória, adj. s., fruens, care trage folosu, care se buccura.

* **FRUITU**, -a, adj. part., (fruitus), d'in care s'a trassu folosu, de care ne amu buccuratu.

* **FRUMENTARE**, v., frumentari, a face provisiune de frumentu, a provisióá cu buccate.

* **FRUMENTARIU**, -ia, adj. s., frumentarius, relativu la frumentu: *starea frumentaria, largitiune frumentaria, nave frumentaria, lege frumentaria, causa sau processu frumentariu, foru frumentariu;* subst. *frumentariu, negotiatoriu de frumentu, provisionatoriu de frumentu, mesuratoriu de frumentu.*

* **FRUMENTATIUNE**, s. f., frumentatio, approvisiune de frumentu, distributione de frumentu la ómenii lipsiti.

* **FRUMENTATORIU**, -tória, adj. s., frumentator, negotiatoriu, provisionatoriu de frumentu.*

* **FRUMENTIFERU**, -a, adj., frumentifer, care produce multu frumentu, copiosu de frumentu: *terra frumentifera.*

* **FRUMENTU**, pl.-e, frumentum, gránu, cereale d'in care se facu buccate, páne: *in estu annu s'a facutu frumentu destullu;* (vedi *frugere* si *fruire*).

FRUMOSELLU sau *frumusellu*, -a, adj. s., formosulus, pulchellus, vedi *formosollu*.

FRUMOSETIA sau *frumusetia*, s. f., formositas, pulchritudo, vedi *formosétia*.

FRUMOSETIARE sau *frumusetiare*, v., ornare, adornare, vedi *formosetiare*, cu derivatele selle.

FRUMOSU, -a, adj., formosus, pulcher, vedi *formosus*.

FRUNDIA, s. f., frons, -dis, si frax, frundis, pl. frondes, folia de arbore: *frundia verde; a inceputu tómn'a, cade frundi a arboriloru, arbori cu frundia, arbori fora frundia; multe cantece romanesce incepu cu frundia verde.*

FRUNDIABIRE, -escu, v., a rupe si college frundie; de aci in genere; a) a pelli, a luá pellile, a descorticá; b) a spicui: *a frundiari d'in tote cartile cite ceva utile.*

FRUNDIARIU, pl.-ie, l. dumetum, fruticetum, selba de arbori mici, cari facu mai multa frundia de catu lemnu, tufariu; 2. scema frondes, frondarium, umbraculum; casa accoperita cu ramuri frundiosi: *a sedé sub frundiariu, a cená sub frundiariu; románi facu frundiarie formóse ver'a, loru le place a sedé mai bene sub frundiarie de cápu in casa, frundiarie mari si adornate cu flori.*

FRUNDIOSU, -a, adj., frondosus, plenu de frundia, vedi si *frondosu* si *frundosu*.

FRUNDIRE, -escu, v., frondere, frondescere, a face frundia, a infrundi, vedi *frondere* si *infrundire*.

FRUNDITU, -a, adj. part., (frunditus), infrunditu.

FRUNDISIÓRA, s. f., (foliolum), diminutivu d'in frundia, mica frundia.

FRUNDOSU, -a, adj., frondosus, cu multa frundia, vedi *frondosu* si *frundiosu*.

FRUNDIUTIA, si *frundiullitia*, s. f., diminutivu d'in frundia; vedi *frundi-siora*.

FRUNTARE, v., a face frunte, a pune fruntea: *a fruntá unu edificiu.*

FRUNTARIU, pl.-ie, l. frontale; 2. finis, confinium; vedi *frontariu*.

FRUNTE, s. f., frons, -tis, vedi *fronte*.

FRUNTATU, -a, adj., frontatus, vedi *frontatu*.

FRUNTONE si *fruntoniu*, s. f., fronto, vedi *frontone*.

FRUNTOSU, -a, adj., frontosus, vedi *frontosu*.

* **FRUSTRA**, adv., frustra, in vanu, de a surd'a, in desertu.

* **FRUSTRABILE**, adj., *frustrabilis*, care se p^ote facile *frustrá* sau insellá.

* **FRUSTRARE**, v., *frustrare* si *frustrari*, a insellá, a abusá, a decepe, a elude : *speranti'a ne a frustratu*; a *frustrá sperantiele ómeniloru*.

* **FRUSTRATIONE**, s. f., *frustratio*, actione si effectu allu actionei de *frustrare*, insellatione, deceptione.

* **FRUSTRATORIU**, -*tória*, adj. s., *frustrator*, *frustratorius*, care *frustra*, care insella; elude, insellatoriu.

* **FRUSTRATU**, -*a*, adj. part., *frustratus*, insellatu, insellatu in *speranti'a* sea.

FRUSTU, pl.-*e*, *frustum*, buccata de mancare (vedi *fruire*) : *frustu de pâne*; in genere : *frustu de auru*, a *talíá ceva in fruste*, a dá *fia-carui-a câte unu frustru*.

* **FRUTICE**, s. m., *frutex*, arborellu, surcellu, ramuru, ramu.

* **FRUTICETU**, pl.-*ete*, *fruticetum*, *frutectum* sau *frutetum*, locu accoperitu de arborelli.

* **FRUTICOSU**, -*a*, adj., *fruticosus*, plenu de *frutici*, plenu de arborelli, plenu de surcelli.

* **FTISE** sau *phthise*, s. f., *phthisis*, ($\varphi\theta\iota\sigma\iota\varsigma$), unu morbu, consumptione, oftica.

* **FTISICU** sau *phthisicu*, -*a*, adj., *phthisicus*, ($\varphi\theta\iota\sigma\iota\kappa\acute{o}\varsigma$), care suferre de *ftise*, ofticosu.

FU, indic. perf. pers. III sing., fuit, de la verbulu *fire*, (fiere), esse, vedi verbulu *fire*.

* **FUCARE**, v., *fuare*, a tinge cu fucu, a colorá, a dá cu dressu, a dressá; a incarcá de ornamente : *place femineloru a se fucá, credendu co se facu mai formose*.

* **FUCATIONE**, s. f., *fuatio*, actione de *fuare*, dressatura.

* **FUCATU**, -*a*, adj. part., *fuatus*, coloratu, drrssu : *vestimente fucate, facie fucate; ce femine fucate*.

* **FUCOSU**, -*a*, adj., *fuosus*, plenu de fucu, incarcatu cu fucu; *merci fucose, amicitie fucose*, simulate.

* 1 **FUCU**, s. m., *fucus*, una planta marina d'in care anticii estrageau una tinc-

tura care ua applicau la purpura, tinctura rosia; purpura : dressu; fig. colóre insellatória, *facia insellatória*.

* 2 **FUCU**, s. m., *fucus*, albina care nu lucra, ci numai manca, (trantoru).

FUGA, s. f., *fuga*, ($\varphi\upsilon\gamma\eta$), actione de *fugire*; *ellu luá fug'a, se puse pre fuga; l'a prensu in fuga; elli scapara cu fug'a; fug'a e rosinósa, déro e sanetósa; a dá fug'a; in fug'a mare; una fuga de callu*.

FUGACE, adj., *fugax*, care fuge facile, care trece iute, care e applectu la fuga, fugitivu : *tempu fugace, inimicu fugace, servu fugace; apa fugace, mai fugace de cátu ventulu*.

FUGACITATE, s. f., *fugacitas*, *callitate* defugace, de applectare la fuga : *fugacitatea tempului, fugacitated formosetiei*.

FUGARE, v., *fugare*, a pune in fuga, a face pre cineva se fuga, a allungá, a persecutá, a relegá : *a fugá pre inimicu, elli talliara mare parte de inimici, si pre celli alti fugara*.

FUGARIRE, -*escu*, v., vedi *fugare*.

FUGARIU, -*ia*, adj. s., 1. *fugitivus*, care e deprensu a fugí, fugitivu; 2. *transfuga*, care fuge la inimici, desertoriu.

FUGATIONE, s. f., *fugatio*, actione de fugare, allungare, persecutare.

FUGATORIU, -*tória*, adj., *fugator*, care pune in fuga, care allunga, allungatoriu; relegatoriu.

FUGATU, -*a*, adj. part., *fugatus*, pusu in fuga, allungatu, persecutatu; relegatu.

* **FUGIRE**, v., *fugere*, a luá fug'a, a curre : *ellu nu ámbra, ci fuge; fugi de act; ellu fuge ca unu nebonu; de cine fugiti voi? fugimú de fric'a furiloru; amú fugitu peno candu ne amú fatigatu; mi a fugitu servulu; nu e bonu de nemica, lassa-lu se fuga; fugi d'in callea turbatiloru; elli aruncara armele, si fugira; fugiamu cátu poteamu; filiulu cellu reu fugi de la parentii sei; fugi de societatea celloru miselli; nemine nu fuge de bene, callulu meu fuge mai bene de cátu allu teu*.

FUGITIVU, -*a*, adj., *fugitivus*, care fuge facile, applectu la fuga : *servu fugitivu, formosetia fugitiva, lectura fugitiva, inspectiune fugitiva*.

FUGITORIU, -tória, adj. s., fugitor, care fuge, fugitivu.

FUGITU, -a, adj. part., qui fugit, care a fugitu : *fugiti se prensa, fugitele se aflara in unu locu infame.*

FUIORU si *folioru*, pl.-e, fasciculus vel manipulus canabis, vedi *folioru*.

* **FULCIMENTU**, pl.-e, fulcimen si fulcimentum, sustinu, rédimu, proptella munimentu.

* **FULCIRE**, -escu, v., fulcire, a sustiné, a redimá, a proptí, a protege.

* **FULCRALE**, adj., fulcralis, relativu la *fulcru*; subt., ornamentu de patu (de lemnu).

* **FULCRU**, pl.-e, fulcrum, sustinu, rédimu, lucru pre care se rédima omulu; patu de lemnu.

* **FULGENTE**, adj. part. pres., fulgens, lucitoriu, stralucitoriu, scanteliatoriu.

FULGERARE, v., fulgurare, a luminá cu *fulgere*, a dá *fulgere*, a loví cu *fulgere* : *fulgera si tuna*; fig. *fulgera tari a elocentici*; *fulgere-te domnedieu!* a *fulgerá contr'a cuiva*, a arruncá in-vective.

FULGERATIONE, s. f., fulguratio, actiune de *fulgerare*, apparitiune de *fulgere*.

FULGERATORIU, -tória, adj. s., fulgurator, care *fulgera* : *tonu fulgeratoriu*, vorbe *fulgeratorice*; *Jone fulgeratoriu*.

FULGERATU, -a, adj. part., fulguratus, attensu de *fulgere*.

FULGERATURA, s. f., fulguratura, effectulu sau rezultatulu actiunei de *fulgerare*.

FULGERE si *fulgeru*, pl.-e, fulgur, lumina electrica cu esplosiune violenta : *fulgerete cerului spaimenta lumea, iute cá fulgerulu*, *Scipionii se numiau fulgere de bellu*.

†† **FULGERE**, *fulsi* si *fulsei*, *fulsu*, v., fulgere, a lucí, a dá una lumina tare cá lumin'a fulgerului. *Badecin'a vorbeloru* : *fulgeru*, *fulgerare*, *fulgidu*, *fulgore*, *fulgure*, *fulgurare*, si a derivatoru loru.

FULGIDU, -a, adj., fulgidus, lucidu, lucitoriu, stralucitoriu cá lumin'a fulge-

ului: *curtea imperiale a sultaniloru dela Constantinopoli se numia pórtá fulgida*.

FULGORE, s. f., fulger, lumina tare : *fulgórea sórcuá*, *fulgórea aurulu*, *fulgórea gemmeloru*.

FULGU, s. m., pl.-i, *feccus*, pluma, lanugo, (una transformatione sau d'in *flocu* in *folcu*, *folgu*, *fulgu*, sau d'in *fluxu* in *fulcu*, *fulcu*, *fulgu*; compara : it. *flesco* = isp. *hejo* = port. *frexo* = fluxus = *molle*; isp. *fiogel* = port. *frouxel* = *fulgu*); 1. penna de passere cu fire forte suptiri si metassose, pufu, cumu se dice pre a locurea : *cadu fulgii galineci*; a *smulge fulgii passeraci*; *aster-nutu*, *implutu cu fulgi*; proverb. *ti merge fulgii*, te batu; 2. applicatu si la alti asemeni flocci metassosi : *fulgi de neve*. *M.*

FULGOSU, -a, adj., lanuginosus, mollibus plumis instructus, plenu de *fulgi*, de natur'a *fulgului*, metassosu, floccosu.

FULGUIRE, -escu, a smulge *fulgii* unei passere; a cadé in *fulgi* : *afora a inceputu a fulgú*, a ninge, a cadé *fulgi* de neve. *M.*

* **FULGURALE**, adj., fulguralls, de fulgeru, relativu la *fulgeru*.

* **FULGURARE**, v., 1. fulgurare, vedi *fulgerare*; — 2. a smulge *fulgii*; a cadé in *fulgi*, vedi *fulguire* si *fulguru*. *M.*

* **FULGURATIONE**, s. f., fulguratio, fulgeratione, vedi *fulgeratione*.

* **FULGURATORIU**, -tória, adj., s., fulgurater, fulgeratoriu; vedi *fulgeratoriu*.

* **FULGERATU**, -a, adj. part., fulguratus, fulgeratu, vedi *fulgeratu*.

* **FULGURATURA**, s. f., fulguratura, fulgeratura, vedi *fulgeratura*.

* **FULGUBE**, s. m., fulgur, fulgeru, vedi *fulgere* si *fulgeru*.

FULGURELLU, s. m., deminutivu d'in *fulguru*.

FULGURU, s. m., *fioculus*, deminutivu d'in *fulgu*.

FULICA sau *fireca*, s. f., fulica, passere marina.

* **FULIGINATU**, -a, adj., fuliginatus, plenu de *fuligine*, vedi *fuliginosu*.

FULIGINE, s. f., fuligo, cantitate de materia oliósa care esse la combustiune in forma de fumu, si apoi se as-

sédia pre parieti sau pre alte obiecte, funingine.

FULIGINOSU, -a, adj., fuliginosus, plenu de fuligine, accoperitu cu fuligine, funinginosu.

* **FULLARE** sau *fullonare*, -ediu, v., (it. *fullare*), cögere lanam, a bate pannur'a in apa ca se se condese lân'a : *amu datu pannur'a tessuta la fullonica ca se ua fullonedie*.

* **FULLATORIU** sau *fullonariu*, s. m., fallo, (it. *fullone* si *fullatore*, fr. *fullon*), fullone, care essercita fullonic'a, care possede una fullonica.

* **FULLONATU**, -a, adj. part., coactus, condesatu : *pannura fullonata, flanella fullonate*.

* **FULLONE**, s. m., fallo, fullonariu, care condésa pannur'a.

* **FULLONICA**, s. f., fullonica, artea *fullonclui*; machin'a cu care fullonele se serve spre a condésa pannur'a tessuta.

* **FULLONICU**, -a, adj., fullonicus si *fullonius*, relativu la *fullone*, de *fullone* : *artea fullonica, machin'a fullonica, tractamentulu fullonicu*.

* **FULME**, pl. -mine, fulmen, fulgeru, fulgeratura.

FULMINANTE, part. adj., fulminans, (fr. *fulminant*), care *fulmina* : *materia fulminante; pulberca bellica efulminante*.

* **FULMINARE**, v., fulminare, a fulgerá, a dá cu fulgerulu, a tuná si a fulgerá, a emitte fulgere, a detuná.

* **FULMINATIONE**, s. f., fulminatio, actiune de fulminare, emisiune de fulgere, fulgeratura.

* **FULMINATORIU**, -tória, adj. s., fulminator, care *fulmina*, care dá cu fulgerulu, care tuna si fulgera : *ellu tinú unu discursu fulminatoriu*.

* **FULMINATRICE**, s. f., fulminatritx, fulminatória : *legione fulminatrice*.

* **FULMINATU**, -a, adj. part., fulminatus, fulgeratu, attensu de fulmine.

* **FULTORIU**, -tória, adj. s., fultor, care *fulcesce*, care sustine, care protege, protectoriu.

* **FULTU**, -a, adj. part., fultus, sustinutu, redimatu, munitu, fortificatu.

* **FULTURA**, s. f., fultura, actiune si effectu allu actiunei de *fulcire*, sus-

tinu, redimú, redimatura; fig. nutritura intaritória.

* **FULVASTRU**, -a, adj., fulvaster, rosiaticu care bate pucinu in galbinu.

* **FULVIDU**, -a, adj., fulvidus, galbinastru.

* **FULVU**, -a, adj., fulvus, galbinu care bate in rosiu : *metallu fulvu, auru; moneta fulva, galbinu; fulvulu leu, callu fulvu*.

1 **FUMARE**, v., fumare, a dá *fumu*, a face *fumu* : *coptoriulu fuma, lumina-rea fuma, ruinele fuma; campurile de batalia fuma inco; noi fumamu tabacu, ellu fuma una pipa de tabacu; copillii nu fuma; acumu au inceputu si mulierile a fumá*.

2 **FUMARE**, s. verbale, fumatio, in t. s. verbului.

FUMARIU, pl. -ie, fumarium, locu unde se face *fumu*, locu unde se espunu lucrurile la *fumu*.

FUMATIONE, s. f., fumatio, actiune de *fumare*, emisiune de *fumu*.

FUMATORIU, -tória, adj. s., fumator, care *fuma*, care face *fumu* : *s'a immultitu tare numerulu fumatoriloru, co acumu fuma mai toti omenii tabacu; fumatorii nu mai lasa pipa d'in gura*.

1 **FUMATU**, -a, adj. part., fumatus, infumatu, affumatu.

2 **FUMATU**, s. m., fumatum, -u, actulu de *fumare* : *fumatulu de tabacu nu e sanetosu; multi omeni nu se potu lasá de fumatu; estu tabacu nu e bonu de fumatu*.

FUMATURA, s. f., fumatio, effectu sau resultatulu allu actiunei de *fumare* : *fumatur'a impute gur'a*.

FUMICU, -a, adj., fumicus, de *fumu*, cu *fumu*, fumosu.

FUMIDU, -a, adj., fumidus, care dá *fumu*, care imple de *fumu*, care pute a *fumu*.

FUMIFERU, -a, adj., fumifer, care adduce *fumu*, care produce *fumu*, care dá *fumu*, care respandescu *fumu*.

FUMIFICARE, v., fumificare, a face *fumu*; a arde thymia.

FUMIFICU, -a, adj., fumificus, care face *fumu*.

FUMIGARE sau *fumegare*, v., fumi-

gare, a dá *fumu* : *fumega* ruinele cetății; *fumega* campulu de victimele bellului.

FUMIGATORIU, -tória, adj. s., fumigans, care *fumega*.

1 **FUMIGATU**, -a, adj. part., fumigatus, fumatu.

2 **FUMIGATU**, s. m., (fumigatus), actulu de *fumigare*.

FUMIGERU, -a, fumiger, care adduce fumu, care produce *fumu*, vedi *fumiferu*.

FUMOSU, -a, adj., fumosus, plenu de fumu; affumatu; cu gustu de fumu : *prietii fumosi*, *imagini fumóse*; *fumós'a luna a lui Decembre*, in care fuma fornurile caseloru.

FUMU, pl.-uri, *fumus*, (φουμός?), vapóre ce se desvóltă cu occasionea combustionei corpuriloru animalu si vegetali, si une-ori chiaru si cu a corpuriloru minerali : *unde nu e focu, nu esse fumu*, *aceste lemne facu mai multu fumu de câtu focu*; *pune carnea la fumu*; *anticii espunea anforele cu vinu la fumu*, *de ómenii superbi se dice co au multu fumu si co su cu capulu plenu de fumu*; *se ti essa fumurile acestea d'in capu*.

FUMURIU, -a, adj., coloris famel; cu facia sau colore cá a fumului : *cutiulla fumuria*, *callu fumuriu*.

FUMUROSU, -a, adj., fumosus, ca si *fumosu*, inse se dice mai allesu de ómenii deserti, cari au multu fumu in capulu loru.

FUNALE, adj., funalis, de fune : *callu funale*, legatu de fune, nu de temone; subst. *funale*, facla formata d'in fune unsa cu pecura sau alta materia inflamabile.

FUNAMBULU sau *funambu*, s. m., care ámbła pre fune, care jóca pre fune, acrobate.

FUNARIU, s. m., funarius, restiarius, restio, care face funi.

* **FUNCTIONARE**, -ediu, v., fugi munere, a implení unu servitiu, a servi : *ellu functionedia la ministeriulu affaceriloru straine de trei anni*; *acésta machina nu functionedia bene*; *organele functionedia tote bene*.

* **FUNCTIONARIU**, s. m., (fr. fonctionnaire), munerefungens, magistra-

tu, care implenesce una *functione*, administru : *functionarii statului*, *functionarii publici*, *bonu functionariu*, *reu functionariu*.

* **FUNCTIONE**, s. f., functie, actiune de *fungere*, essercitiu, servitiu, officiu : *functione publica*, *functione privata*; *functionea unei machine de vapóre*; *una functione trigonometrica*.

* **FUNCTORIU**, -tória, adj. s., fungens, care funge, care implenesce unu servitiu.

* **FUNCTU**, -a, adj. part., functus, care a implenitu unu servitiu.

FUNDA, s. f., *fundus*, 1. instrumentu de funicelle cu care se arrunca buccatu de pétra, si cu care se servia mai inainte de inventiunea puscei in bellu; 2. una specia de laciu la vestimente, mai allesu la vestimente feminesci.

FUNDALE, adj., *fundalis*, relativu la *funda*, de *funda*.

FUNDAMENTALE, adj., (*fundamentalis*), relativu la *fundamentu*, care constitue *fundamentulu* : *pétra fundamentale*, *dogma fundamentale*, *principiu fundamentale*, *filosofia fundamentale*.

FUNDAMENTARIU, -a, adj. s., care pertine la *fundamentu*, care constitue *fundamentulu* : *fundamentariulu religionei crestine*.

FUNDAMENTU, pl.-e, *fundamentum*, constructione care serve de base edificiului intregu, sapatu'a in care se pune basea edificiului, propr. si fig. *fundamentulu unei case*, *fundamentulu unei biserice*; *fundamente solide*; *fundamentele unei scientie*, *fundamentele societatii umane*.

1 **FUNDARE**, -ediu, v., *fundare*, a pune fundamentu, a assediá, a intemeliá, a instituí, a creá : *a fundá unu edificiu*, *a fundá una baserica*, *a fundá unu institutu de benefacere*, *a fundá stipendie pentru studenti*, *a fundá premie pentru scriptorii excellenti*.

2 **FUNDARE**, s. verbale, *fundatio*, in t. s. verbului : *de la fundarea Romei peno acumu su dóue mii sésse cente doue-deci si sésse de anni*.

FUNDATIONALE, adj., relativu la

fundatione : *venituri fundationali, registre fundationali, affaceri fundationali*.

FUNDATIONARIU, s. m., conseruatoriu de fundationi, preveghiatoriu asupra fundationiloru.

FUNDATIONE, s. f., fundatio, actiune de *fundare*, in t. s. verbului; constitutionea unui *fundu* sau capitale d'in care se éssa unu beneficiu : *fundatione ecclesiastica, fundatione scolastica, fundatione in favórea littereloru si a scientieloru, fundatione flantropica; fundationea pórtá in genere numele fondatoriului*.

FONDATORIU, -*tória*, adj. s., *fundator*, care *fundédia*, care pune *fundamentu*, care constitué unu *fundu* cu destinatiunea de a face unu bone : *fundatoriulu pazei, fundatorii basericeí, fundatoriulu statului romanu, fundatoriulu Romei, fundatoriulu academiei, fundatorii premioloru academice*.

FUNDATRICE, s. f., *fundatrix*, fémína care *fundédia*, fundatória : *fundatricea unei baserice*.

FUNDATU, -*a*, adj. part., *fundatus*, asediatu pre *fundu*, intemeliatu, creatu : *casa fundata de parenti, cetate fundata de románi, statu fundatu de agricultori; stipendie fundate de amatorii de scientie; argumente bene fundate*.

FUNDATURA, s. f., *fundula*, calle sau strata cu *fundu*, prin care nu poti éssi la largu; locu retrassu.

* **FUNDERE**, *fusi* si *funsei, fusu*; si *fusi* si *fusei, fusu*, v., *fundere*, a versá, a udá; a torná; a restorná; a dispersá. Bădecin'a derivatelorú : *fusu; fusile, fusione, fusionare, fusionariu*.

* **FUNDIARIU**, -*a*, adj., (foncier), relativu la *fundu* sau proprietate immobile : *dare fundiaria, venituri fundiariae*.

* **FUNDIBLU**, pl. -*e*, *fundibulum*, instrumentu conicu cavu prin care se vérsa licide, apa, vinu, lapte, etc., in altu vasu mai largu, (it. *imbuto*, fr. *entonnoir*, germ. *trichter*).

* **FUNDITARE**, v., *funditare*, a versá sau a arruncá multu : *a funditá vorbe, funditare verba*. Plaut.

* **FUNDITORIU**, -*tória*, s., *funditer*,

(de la *funda*), care arrunca cu *fund'a*.

FUNDU, pl. -*uri*, *fundus*, parietele de diosu allu unui vasu, canale sau riu, care serve de base : *fundulu unui vasu, fundulu unei cupe, fundulu unui putiu; fundulu unui riu, fundulu Dunarii, fundulu pamentului, fundulu infernului, fundulu theatrului; fundulu gradinei; liberalitatea n'are fundu; a datu de fundu; a adjunsu la fundu; peno in fundu; fig. agru, dominiu, mosia, proprietate immobile, capitale : fundu ecclesiasticu, fundu scolasticu, fundu commune, fundu publicu, funduri publice; a constitui unu fundu; fundurile nu adjungu spre acoperirea totoru speseloru : avemu unu fundu de care potemu dispune pentru acestu scopu; aceste funduri au alta destinatione*.

FUNE, s. f., *funis*, compositura de mai multe fire sucite, care serve spre a legá ceva, acia, fimbria, strangu : *fune de canepa, fune de lâna, fune de teliu. fune gróssa, fune suptire, ellulegá cornele boiloru cu funea; feminele intendu albellele pre fune; boii se léga cu funea, ómenii cu vorb'a*.

* **FUNEBRE**, adj., *funeris* (de la *funus*), relativu la *funere* : *ceremonie funebri, vestimente funebri, cuventu funebre, oratione funebre*.

* **FUNERALIE**, pl. f., (fr. *funérailles*) *justa funeram, exsequia*, ceremonie funebri, pompa funebre, immormentare.

* **FUNERARE**, v., *funerare*, a face *funeralie*, a duce la mormentu, a immormentá.

* **FUNERARIU**, -*a*, adj., *funerarius*, relativu la *funere* sau la *funeralie*; subst. *funerariulu*, care e insarcinatu cu *funeraliele* : *funerariulu si a implenitu detori'a cu conscientia*.

* **FUNERATICIU**, -*ia*, adj., *funeraticus*, relativu la *funeralie*; subst. *funeraticiu*, pl. -*ie*, *funeraticium*, spese pentru *funeralie*.

* **FUNERATIONE**, s. f., *funeratio*, celebrare de *funeralie*, immormentare.

* **FUNERATORIU**, -*tória*, adj. s., *funerator*, care immormenta pre morti.

* **FUNERATU**, -*a*, adj. part., *funera-*

tas, condussu la mormentu cu ceremoniele funerarie.

* FUNERE, s. f., funus, funeris, (φόρος?), pompa funebre, ceremonia funebre; funeralie; mortu, mortecina.

* FUNERIU, -ia, adj., funereus, relativu la funeralie, de funeralie: *vestimente funerie*.

* FUNESTARE, -ediu, v., funestare, a spurcá prin omicidiu; a adduce unu rou mare, a causá unu lucru funestu.

* FUNESTU, -a, adj., funestus, (de la funus), mortale, fatale, sinistru, nefastu: *dille funeste, casu funestu, morte funesta, callatoria funesta, impressione funesta, sciri funeste*.

* FUNGENTE, adj. part. pres., fungens, care funge, care implenesce unu servitiu; care essercita una funcione.

* FUNGENTIA, s. f., functio, calitate de fungente, actione de fungere.

* FUNGERE, funsi si funsesi, funsu si functu v., fungi, a impleni unu servitiu, a essercitá una lucrare, a funcioná. Radecin'a derivatelorú: *fungente, fungentia, fungibile, functu, functoriu, funcione, functionariu*, etc.

* FUNGIBILE, adj., fungibilis, care póte funge, care se póte aplicá, d'in care se póte trage unu folosu: *lucruri fungibili*, cari se potu numerá, mesurá, cantári, si prin consecentia se potu inlocuí prin cantitáti ecali.

* FUNGIDU, -a, adj., fungidas (de la fungus), fungosu, spongiosu, porosú.

* FUNGINU, -a, adj., funginus, de fungu, de burete.

* FUNGOSITATE, s. f., calitate de fungosu, stare fungósa.

* FUNGOSU, -a, adj., fungosus (de la fungus), spongiosu, porosú.

* FUNGU, s. m., fungus (φύγγος), burete.

FUNICELLA, f. pl., funicelle, si m. funicellu, pl. funicelli, funiculus, deminutivu d'in fune, mica fune, funisióra, cordella, sfóra.

FUNINGINE, s. f., fuligo, vedi fuligine. Conson'a n se pare inserta d'in caus'a lungimei vocalei i, it. fuliggine.

FUNINGINOSU, -a, adj., fuliginosus, vedi fuliginosu.

FUNISIÓRA, s. f., funiculus, deminutivu d'in fune, mica fune.

FURACE, adj., furax, applicatu a furá, passionatu a furá: *copillu furace, animalá furaci, passeri furaci*.

FURACITATE, s. f., furacitas, passione de a furá: *furacitatea serviloru, furacitatea passeriloru*.

1 FURARE, v., furari, a luá pre ascunsu lucrulu altui-a, a piscá, a subtrage, a rapí, a instrainá: *a mentí, a insellá, a furá, a rapí, a predá sunt fapte opprite de lege si de ratione; cine mente, si insella si fura candu póte; ellu mi furá unu callu; se portá bene pmo candu aflá occasione de a me furá; insumu statu reu organizatu toti functionaris fura; in genere, a rapí, a coprende cu poterea si pre nesentite: me fura somnulu, ap'a me furasse; ce am potutu furá si eu d'in conversationea lorú*.

2 FURARE, s. verbale, furatie, in t. s. verbului; vedi furatione si furatura.

FURATIONE, s. f., furatio, actione de a furá.

FURATORIU, -tória, adj. s., furator, care fura, care are abitudinea de a furá.

FURATRINA, s. f., furatrina, 1. furatione; 2. femina care fura, furatória.

FURATRINU, s. m., furatrinus, furatoriu, depresu a furá: *anticii numiau pre Mercuriu dieu furatrinu, furatrinus deus*. Varr.

FURATRICE, s. f., fémina care fura, furatória, furatrina.

1 FURATU, -a, adj. part., (furatus), luatu pre ascunsu, rapitu; *lucru furatu, banni furati, merci furate, una feta furata*.

2 FURATU, s. m., (furatio), actulu de furare: *ellu s'a depresu cu furatulu, furatulu vitelorú, ellu traiescu cu furatulu*.

FURATUBA, s. f., (furatio), effectu sau resultatulu allu actionei de furare; modu de furare: *furaturele lui au sporiatu lumea*.

FURCA, s. f., furca, 1. pertica lunga terminata in dóue sau trei ramuri, corne sau denti: *furca de lemnú, furca de ferru; omeni: edica senulu cu furc'a; furc'a lui Neptunu are trei ramuri, corne*

sau denti, si de aceea se numesce *tridente*; pl. *furci* se dice pentru *spendurătoare*: *furii s'au condamnatu la furci*; *misellu blasematu demnu de furci*; *in secele trecute tôte drumurile erau plene de cruci si tote collinele plene de furci*; *essecratione: du-te in furci! se peria in furci!* — 2. instrumentu de torsu, *colus*: *a pune caieru in furca, mulierca si castiga pana cu furc'a*; *mulierile se si caute de furca.*

FURCATU, -a, adj., (it. forcato), formatu ca una furca: *unghie furcate.*

FURCATURA, s. f., (it. forcatura), partea corpului umanu unde se deschidu petiôrele.

FURCELLA, s. f., *furcella, furcula*, deminutivu d'in furca, furcutia, furculicia.

FURCI, pl. f., *patibulum, spendurătoare*; vedi *furca.*

FURCIFERU sau *furcéferu*, s. m., *furcifer*, proprie care duce furc'a sau furcile, cumu faceau servii condamnati la furci, apoi terminu injuriosu: care merita furcile, demnu de spenduratu, unu spenduratu.

FURCILLA, s. f., *furcella*, vedi *furcella, furcutia si furcullicia.*

FURCILLATU, -a, adj., *furcillatus*, formatu ca una furcilla, furcatu.

FURCONIU (cu *n* molliatu), pl. -ie, augmentativu d'in furca, mare furca, furca cu corne de feru.

FURCOSU, -a, adj., *furcosus*, in forma de furca.

FURCULA sau *furcura*, s. f., *furcula*, vedi *furcutia, furcullicia.*

FURCULLICIA sau *furcullicia*, s. f., *furcula*, mica furca, mica furcutia: *pune furculliciele pre mēsa, copillii manca cu furculliciele; furcullicie de argentu.*

FURCUTIA, s. f., *furcula*, deminutivu d'in furca: *omenii civilisati mânca cu furcuti'a; furcutie de feru, furcutie de argentu; terranii manca cu furcutie de lemn; monachii nostrii facu fôrte formose furcutie de lemn.*

* **FURENTE**, adj. part. pres., *furēns*, furiosu, coprensu de furôre.

* **FURENTIA**, s. f., stare *furēns*.

* **FURERE**, v., *furere*, a delirâ, a fi

in deliriu, a fi essitu d'in mente, a lucrâ câ unu furiosu, in sensu propriu si figuratu.

FURFURARIU, -iu, adj., *furfararius*, care provine d'in *furfure*; subst. *furfurariu*, care vende furfure.

FURFURE, s. f., *furfur*, pl. *furfares*, restu de farina macinata dupo ce se cerne, compusu d'in pellicellele cerealiloru, teritie: *furfure de grânu, furfure de ordiu, furfure de porumbu, etc., farin'a diabolului se prefaca tōta in furfure; elli fura grâmulu si dau furfurile pentru mantuirea sufletului.*

FURFUROSU, -a, adj., *furfurosus*, plenu de furfure.

FURIA, s. f., *furia*, rabia, turbare, menia; pestilentia; divinitate infernale care punesce pre cei rei, figuratu: *furia de omu, furia de muliere, furia blasemata; l'a appucatu furi'a, l'amu inchinatu furieloru; furiele se lu sfascie!*

FURIALE, adj., *furialis*, relativu la furia: *facta furiale, incercare furiale, dente furiale.*

FURIARE, v., *furiare*, a infuriâ, vedi *infuriare.*

FURIATICU, -a, adj., espusu la furia, suppusu la accessu de furia.

FURIATU, -a, adj. part., *furiatu*, infuriatu, furiosu.

FURIBUNDU, -a, adj., *furibundus*, agitatu de furia, furiosu, rabiosu.

FURIOSU, -a, adj., *furiosus*, plenu de furia, nebonu, essitu d'in mente; impetuosu, violentu: *omu furiosu, lucrare furiosa, elocentia furiosa.*

FURISIARE, v. refl., a se furisiâ, *furtim* intrare vel exire, a intrâ sau a essî pre furisiu.

FURISIU sau *furitu*, s. m., pre furisiu sau pre furitu, adv., *furtim*, pre ascunsu.

FURNARIA, s. f., *furnaria*, professiune de furnariu.

FURNARIU, s. m., *furnarius*, care possede unu furnu.

FURNICA, s. f., *formica*, vedi *formica*.
FURNICARE, v., (*formicare*), scatere, scaturire, vedi *formicare.*

FURNICARIU, pl. -ie, *formicarum* caverna, vedi *formicariu.*

FURNICOSU, -a, adj., formicosus, vedi *formicosu*.

FURNU, s. m., furnus, coptoriu, coptoriu de calce, coptoriu de vitru, coptoriu de ferru sau de alte metalle, destinau a funde metalle.

FURÖRE, s. f., furor, nebonia, deliriu, rabia, menfa, furia, passione furiösa, amore violenta, mania, inspiratione: *furorea nu connösce consilie, omulu copresu de furore nu mai e in possessione mentii*.

FURTIFICU, -a, adj., furtificus, apliceatu a furá: *máni furtifice, degete furtifice*.

FURTIVE, adv., furtive, in modu *furtivu*.

FURTIVU, -a, adj., furtivus, ascunsu, secretu, clandestinu, pre furtitu: *sarutári furtive, victoria furtiva, nascere furtiva, amanti furtivi*.

FURTUNA, s. f., (fortuna), tempestas, procella, vedi *fortuna*.

FURTUNOSU, -a, tempestuosus, procellosus, vedi *fortunosu*.

FURU, s. f., fur, care *fura*, care *iea* sau rapesece pre ascunsu: *furii si latronii su frati boni, inse furulu e mai urtiosu de cátu latronele, ce n'are coragiulu de a se pune in periclu; furu de culli, furu de boi, furu de póme, furu de banni, furu de copilli, furu de lucruri sacre*.

FURUNCLU, s. m., furunculus, proprie deminutivu de la *furu*; fig. buboniu.

* **FURVU** sau *furbu*, adj., negru, obscuru, intunericatu, infricosiatu; subst. *unu furbu*, unu mare misellu.

FUSARIU, s. m., fusorum faber, care face *fuse*, care vende *fuse*.

* **FUSCARE**, v., fuscare, a face *fuscus*, a innegrí, a obscurá, a intunericá.

* **FUSCATORIU**, -tória, adj. s., fuscator, care *fusca*, care obscura.

* **FUSCATU**, -a, adj. part., fuscatus, obscuratu, intunerecatu.

* **FUSCINA**, s. f., fuselna, furca de ferru, furconiu.

* **FUSCITATE**, s. f., fuscitas, calitate de *fuscus*, obscuritate.

* **FUSCU**, -a, adj., fuscus, intunericatu, intunecatu, inchisu: *colóre fusca*,

peru fuscus, animali fusce, cornice fusca; vinu fuscus; voce fusca.

* **FUSIBILE**, adj., (it. fusibile, fr. fusible), care se póte funde sau torná: *plumbulu e fórté fusibile*.

* **FUSIBILITATE**, s. f., (it. fusibilità, fr. fusibilité), calitate de *fusibile*: *fusibilitatea metaleloru*.

* **FUSICA** sau *physica*, s. f., physica (φυσική), scientia naturale, scienti'a care se ocupa cu cercetarea naturei, acumu restrinsa la cercetarea si explicarea fenomenelor naturali prin cari nu se scamba starea interna a corpuriloru, éro scienti'a care se ocupa cu scambarea sau transformarea starei interne a corpuriloru se numesce *chymica*: *fusica teoretica, fusica experimentalé, fusica generalé, fusica particularia*; vedi si *physica*.

* 1 **FUSICU** sau *physicu*, -a, adj., physicus (φυσικός), relativu la *fusica*, naturale: *miscare fusica; effectu fusicu, principiu fusicu, consecentia fusica; scientie fusice, lege fusica, proprietati fusice alle corpuriloru; possibilitate fusica, impossibilitate fusica*; vedi si *physicu*.

* 2 **FUSICU** sau *physicu*, s. m.; 1. esteriorele unei persone; 2. in oppositiune cu morale: *distingemu in passionile omului fusiculu si moralele*.

* 3 **FUSICU** sau *physicu*, s. m., 1. cellu ce se ocupa cu *fusica*; 2. medicu: *fusiculu unui districtu*.

* **FUSILE**, adj., fusilis, care *funde*, care se vérsa sau se torna: *figure fusili*, de metallu tornatu.

* **FUSIOCRATIA** sau *physiocratia*, s. f., (de la φυσος, natura, si κρατειν, a dominá, fr. physiocratie), domnia a naturei, domnia asupr'a naturei, domnia ce essercita omulu asupr'a naturei prin cultura; vedi si *physiocratia*.

* **FUSIOCRATICU** sau *physiocraticu*, -a, adj., (fr. physiocratique), relativu la *fusiocratia*: *systema economica fusio-cratica*; vedi si *physiocraticu*.

FUSIOCRATU sau *physiocrate*, s. m., (fr. physiocrate), care essercita una domnia asupr'a naturei, asiá se numiau economistii cari pretendéau co numai past orii, agricultorii si minerarii su ad-

deverati productori, éro toti cei alti industriari nu su de câtu consumptori, ca si functionarii, militarii si nobilii otiosi; vedi si *physiocrate*.

FUSIOGNOMIA sau *physiognomia*, s. f., (*φωσιγνωμία*) si

FUSIOGNOMONIA sau *physiognomonía*, s. f., (*φωσιγνωμονία*), artéa de a connoce inclinaciuonele prin inspectiunea trassureloru faciei.

* **FUSIOGNOMONICU** sau *physiognomonicu*, -a, adj., (*φωσιγνωμονικός*), relativu la *fusiognomonía*.

* **FUSIOGNOMONISTU** sau *physiognomonistu*, s. m., (fr. *physiognomiste*), care se ocupa cu *fusiognomoni'a*.

FUSIOGNOSIA sau *physiognosia*, s. f., (de la *φῶσις*, natura, si *γνώσις*, conno-scentia, fr. *physiognosie*), conno-scenti'a naturei.

* **FUSIOGRAFIA** sau *physiographia*, s. f., (de la *φῶσις*, natura, si *γράφειν*, a scrie, fr. *physiographie*), descripiunea obiecteloru naturei, istori'a naturale care se ocupa numai cu descrierea obiecteloru naturei.

* **FUSIOGRAFICU** sau *physiographicu*, -a, adj., (fr. *physiographique*), relativu la *fusiografia*.

* **FUSIOGRAFU** sau *physiographu*, s. m., (fr. *physiographe*), care se ocupa cu *fusiografi'a*, istoricu naturale.

* **FUSIOLOGIA** sau *physiologia*. s. f., (*φωσιλογία*, fr. *physiologie*), cercetare scientifica asupr'a naturei, tractatu despre legile dupo cari lucra natur'a, astadi restrinsu la cercetarea si explicarea legiloru naturei organice: *fusiologia animale*, *fusiologia vegetale*, *fusiologia umana*; vedi si *physiologia*.

* **FUSIOLOGICU** sau *physiologicu*, -a, adj., (fr. *physiologique*), relativu la *fusiologia*.

* **FUSIOLOGISTU** sau *physiologistu*, s. m., (fr. *physiologiste*), care se ocupa speciale de *fusiologia*.

* **FUSIOLOGU** sau *physiologu*, s. m., (*φωσιλόγος*), care se ocupa cu *fusiologi'a*, care cercetedia causele fenomeneloru naturei, si in specie alle naturei organice: *fusiologu cu multe si formose conno-scentie*.

* **FUSIOMETRIA** sau *physiometria*, s. f., (de la *φῶσις*, natura, si *μετρεῖν*, a mesurá), artéa sau scienti'a care se ocupa cu mesurarea estensiva a corpuriloru naturei, sau cu mesurarea intensiva a efecteloru ce se producu prin lucrarea naturei, precumu gravitatea, attractiunea, perturbatiunea, etc.

* **FUSIOMETRICU** sau *physiometricu*, -a, adj., relativu la *fusiometria*.

* **FUSIOMETRU** sau *physiometru*, s. m., 1. personale, care mesura natur'a; 2. reale, instrumentu cu care se póte mesurá natur'a.

* **FUSIONARE**, s. f., a face una *fusione*: a *fusioná diverse partite politice*.

* **FUSIONARIU**, -ia, adj., (fr. *fusionnaire*), care opera *fusionea*.

* **FUSIONE**, s. f., *fusio*, actiunea de *fundere* sau de *tornare*.

* **FUSIONISTU**, -a, adj. s. (fr. *fusionniste*), care pertine la ura *systema de fusione politica*: *ministeriu fusi-onistu*.

* **FUSIONOMIA** sau *physionomia*, s. f., (de la *φῶσις*, natura, si *νόμος*, lege, fr. *physionomie*), espressioné ce resulta d'in complessulu trassureloru faciei: *fusionomia nobile*, *bona*, *onesta*, *rea*, *sinistra*; *ellu are una fusionomia placuta*, *spirituale*; *fusionomia sympathica*, *fusionomia antipathica*; vedi si *physionomia* si *physiognomia*.

* **FUSIONOMICU** sau *physionomicu*, -a, adj., relativu la *fusionomia*.

* **FUSIONOMISTU** sau *physionomistu*, s. m., (fr. *physionomiste*), care se ocupa speciale cu *fusionomi'a*.

* **FUSIONOMU** sau *physionomu*, s. m., care se ocupa cu *fusionomi'a*.

† **FUSO-**, sau *physo-*, (de la gr. *φῶσις* besica), in diverse compositiuni de termini anatomici, precumu: *physocarpu*, *physocelu*, *physocephalu*, *physodactylu*, *physogradu*, *physoide*, *physometria*, *physophoru*, *physopsophia*, *physospasmu*, *physostemu*, *physothorace*, pentru allu caroru intellessu consulta partea posteriore a compositiunei; vedi si *physa* cu compositiele selle.

* **FUSORIU**, -ia, adj. s., *fusor*, *fusorius*, care *funde*, care *versa*, care *tórna*.

FUSTA, s. f., veste inferioare a femineloru, in forma de conu truncatu.

FUSTANA, s. f., (it. *fastagno*, fr. *fâ-taine*), tessutura rara d'in fire de canepa sau de linu batuta cu bumbacu.

FUSTANELLA, s. f., vestimentu de fusta scurta tare crespata ce pórta albanesii.

FUSTE, s. m., *fustis*, pertica de lemnu, bastone grossu : *servii archiereiloru venira inarmati cu fusti ca se prenda pre Christu*.

FUSTELLU, s. m., (it. *fustello*), diminutivu d'in *fustu*.

FUSTERNA, s. f., *fusterna*, capetulu pinuhii, ca lemnu de lucru.

FUSTIARIU, -ia, adj., *fustarius* sau *fustuarius*, de *fuste*; subst. care face fusti, care ambla cu fusti; care bate cu fusti.

FUSTIGARE, v., *fustigare*, a bate cu fusti.

FUSTIGATU, -a, adj. part., *fustigatus*, batutu cu fusti.

1 FUSTU, -a, part., qui fuit, vedi *fostu*.

2 FUSTU, pl. -e, (it. *fasto*, prov. totu de la *fustis*), trunchiulu unui arbore, trunchiulu unei columne, trunchiulu corpului umanu; paliulu grânului, cod'a unei flori.

FUSTUARIU, -ia, adj., *fustuarius*, relativu la *fuste*; subst. pers. *unu fustuariu*, care bate cu fusti; reale, *fustuariu*, pl. -ie, *fustuarium*, batalia cu fusti.

FUSU, pl. -e, *fusus*, micu instrumentu rotundu, la mediulocu pucinu inflatu si la capulu superioare suptiliatu, cu care

se servescu mulierile spre a torce canepa, linu, lâna, bumbacu : a intorce *fusulu repide*, a torce cu *fusulu*; prin analogia : *fusulu morei*, *fusulu unei rote infipte*.

* FUSU, -a, adj. part., *fusus* (de la *fundere*), *funsu*, versatu, tornatu; estensu, largu : *stylu fusu*, nu *concisu*; *ellu e fórte fusu in espositionile selle*; nu mi placu *discursurile fuse*.

* FUSURA, s. f., *fusura*, effectu allu actionei de *fundere*, versatura, tornatura.

* FUSURARIU, -ia, adj. s., *fusurarius*, *fusoriu*, *versatoriu*, *tornatoriu*.

FUTERE, *futui*, *fututu*, v., *ftuere*, (*φτερέω*), verbu obscenu.

* FUTILE, adj., *futilis*, fôra valôre, fôra autoritate, fôra importantia, inutile, desertu, ineptu.

* FUTILITATE, s. f., *futilitas*, inutilitate, desertatione; fapta inepta.

FUTO-, sau *phyto-*, (de la g. *φυτόν*, planta), in diverse compositioni de termini botanici, precumu : *phytobiologia*, *phytochymia*, *phytogamia*, *phytogenesisia*, *phytogeographia*, *phytognomia*, *phytographia*, *phytologia*, *phytonomia*, *phytonymia*, *phytonymphia*, *phytotechnia*, *phytotomia*, *phytotraumatia*, *phytotrophia*, *phytotropia*, *phyturgia*, pentru allu caroru intellesu consulta partea posterioare a compositionei; vedi si *phyto-*, cu compositele selle.

FUTU, -a, part. de la perf., *fui*, qui fuit, vedi *fostu*.

FUTURU, -a, part. fut. *futurus*, care va fi; subst. *futuru*, venitoriulu.

G.

G, a séptea littera in alfabetului romanu : I. conserva sonulu seu genuinu : 1. inaintea vocalilor *a, o, u*, precumu in : *galbinu, gallina, gustu, guttu, gutturariu, langóre, angustu, rogu, rogare, rogatione, mulgu, fagu, faguru, verga, vergura, etc.*, 2. inaintea ligidelor *r* si *l*, precumu in : *grassu, grossu, gránu, gráne, negru, agru, agricultura, glacia, glande, glomu, ánglu, unglá, cinglu, inglutire, veglare, veglatoriu, preveglare, preveglatoriu*. In casulu acestu-a dupo *g* se immollia *l* la Macedorománi, si trece mai in *i* la Dacorománi, d'in care cauza de ordinariu se inlocuesce cu *h* mutu, spre a arretá co *g* conserva sonulu seu duru precumu : *ghiacia, ghiande, ghiomu, unghiu, unghia, cinghiu, inghitire, veghiare, veghiatoriu, preveghiare, preveghiatoriu*. II. trece in siueratória tare inaintea vocalilor *e* si *i*, precumu in : *gemu, geru, gena, gingina, genu, géminu, lege, ninge, punge, sange, muge, plange, margine, imagine, funingine, fugire, ángeru, deregere, collegere, etc.* III. se aude ca *m*, inaintea nasaliloru *n* si *m*, precumu in : *legnu, segnu, degnu, pugnu, pugna, cognatu, egnariu, agnellu, agnioru, fragmentu, pigmentu*, d'in care cauza se si scrie simplu : *lemnu, semnu, demnu, pumnu, pumna, comnatu, amnariu, amnellu, amnioru, etc.* Se tace cu totulu in : *egu, magi, magestru, straglu, vagitare*, d'in care cauza se si omitte in scriptura si se scrie simplu : *eu, mai, maiestru, straiu, vaiutare*.

GALA, s. f., *gavia*, una passere de mare.

GAINA, s. f., *gallina*, vedi *gallina*.

* **GALACTE**, s. m., (*γάλα* gen. *γάλακτος*, de unde prob. si latinulu *lact*,

gen. *lacti*, abl. *lacte*, si románulu *lapte*), ca terminu technicu, precumu se arretá in compositionile : *galactirrhéa*, scursura de *lapte*, *galactirrhéicu*, relativu la *galactirrhéa*, *galactode*, care sémina a *lapte*, si in urmatoriele : *galactographia, galactologia, galactometru, galactophagu, galactophoru, galactopoieticu, galactoposia, galactopote, galactose, galactosponda*, pentru allu caroru intellessu consulta partea posteriore a compositionei.

* **GALANTARIA**, s. f., (it. *galanteria*, fr. *galanterie*), 1. portare galante cõtra femine, gentiletia, urbanitate; 2. diverse article, ornamente, cu cari se adorna feminele : *negotiu de galantarie*.

* **GALANTARIU**, -ia, adj. s., care vende lucruri de galantaria.

* **GALANTE**, adj., (corruptu d'in elegante, it. *galante*, fr. *galant*), urbanu, amenu, amicale in portarile selle mai allessu cõtra femine : *omu galante, spiritu galante, scrissõre galante, juni galanti, discursu galante; femina galante* in sensu ambiguu.

* **GALASSIA**, s. f., *galaxias*, (*γαλαξίας*), calléa lactea de pre ceru; vedi si *galacte*.

* **GALBA**, s. f., *galba*, unu verme care se nasce in cerru.

* **GALBANU**, s. m., *galbanum*, (*γαλβάνη*), succu sau resina care se scõte d'in una planta umbellifera d'in Suria.

GALBEDIA, s. f., hepaticce, icterus; 1. morbu de ficatu la oui; 2. flore galbina a carei mancare se crede co produce morbulu *galbedia* la oui; 3. morbu si la omeni, *galbinare*.

GALBEDIARE, v., a sufferi de *galbedia*, vedi *galbedire*.

GALBEDIOSU, -a, (pronunțiatu pre a locurea si *galbegiosu*), adj., hepatică vel ictero affectus; plenu de *galbedia*, sufferinte de *galbedia*; de aci, forte debile si cu facia forte galbina.

GALBEDIRE, -escu, v., hepatică inflei vel laborare; a prende *galbediu*, a sufferi de *galbedia*.

GALBINA, s. f., equa vel vacca fulva, epa sau vacca *galbina*, nume propriu ce se da epeloru sau vacceloru *galbine*.

GALBINARE sau *galbinaria*, s. f., morbus regius, icterus, unu morbu causatu prin presenti'a bilei in sange, prin care pellea omului devine tota galbina; 2. serratala tinctoria lui *Linneu*, una planta.

GALBINASTRU, -a, adj., subflavus, fulvaster, (fr. jaunâtre), care bate in galbinu, camu galbinu: colóre *galbinastrea*.

GALBINATU, -a, adj., galbinatus, 1. devenitu *galbinu*; 2. vestitu cu vestimentu *galbinu*.

GALBINELLU, s. m., deminutivu d'in *galbinu*, pucinu galbinu; subst. masc. deminutivu d'in *galbinu*, ca moneta; femin. *galbinella*, una flore.

GALBINETIA, s. f., color flavus, pallor, colóre *galbina*, pallore la facia.

GALBINETIOSU, -a, adj., flavus, pallidus, pallens, pallidu, galbinu.

GALBINETU, s. m., multime de *galbini*, in intellessulu lui *galbinu* cá moneta.

GALBINIRE, -escu, v., 1. act. flavo colore pingere, a pinge cu colóre *galbina*; 2. intr. flavescere, a deveni galbinu.

GALBINITIA, s. f., una flore; vedi si *galbinellu*.

GALBINITIONE, s. f., pallor, actiune si effectu de *galbinire*

GALBINITIOSU, -a, adj., vedi *galbinetiosu*.

GALBINITU, -a, adj. part., flavo colore tinctus, devenitu galbinu.

GALBINITURA, s. f., effectu allu actiune de *galbinire*.

GALBINIU, -ia, adj., subflavus, pucinu galbinu.

1 **GALBINU**, -a, adj., galbinus, galbeus, fulvus, flavus, gilvus, gilbus, un'a

d'intre celle septe colori alle prismei care e si colóre a aurului, a lemóniei, a safranului: colóre *galbina*, flore *galbina*, pannura *galbina*; *tómn'a cadu d'in arbori foliele galbine*; *faci'a lui s'a facutu galbina ca cér'a*; *colorile Austrieci su negru si galbinu*; *galbinulu e colóre a mortii*.

2 **GALBINU**, pl.-e, galbinum, vestimentu de colóre *galbina*, ce portau in anticitate feminele si barbati effeminati.

3 **GALBINU**, s. m., nummus aureus, nummu de auru, numitu asiá de la colorea sea cea *galbina*, pre cându nummii de argentu se numiau *aspri* (albi), si cei de arame *rosii*: *galbinii lui Juliu Cesare erau de $\frac{1}{10}$ de libra romana, in valóre de 28 leure moderne sau franci*; *galbinii lui Domitianu erau de $\frac{1}{12}$ de libra romana, in valóre de 24 leure moderne sau franci*; *galbinii lui Diocletianu si Constantinu erau de $\frac{1}{12}$ de libra romana, in valóre de 15 leure moderne sau franci*; *galbinii de la Florentia sau florentinii de auru erau de $\frac{1}{4}$ de libra romana, in valóre de 11 leure moderne sau franci, si 45 c.*; *galbinii austriaci erau de $\frac{1}{12}$ de libra romana, in valóre de 11 leure moderne sau franci, si 75 c.*; *galbinii anglesi sau liberele sterline su de $\frac{1}{12}$ libre romane, in valóre de 25 leure moderne sau franci. Astadi prin galbinu in genere se intellege galbinulu austriacu sau ollandese, care are acea-asi valóre. Terranii románi numescu galbinii ochi de vulpe.*

GALBINUSIU, pl.-ie, vitellus, luteum, globulu galbinu d'in medioloculu ouului: *galbinusiuulu ouului sau galbinusiu de ouu*, galbinulu ouului.

GALBINUTIU, -ia, adj., fulvidus, deminutivu d'in *galbinu*.

GALBIORU, -a, adj., subflavus, deminutivu d'in *galbinu*, care e unu derivatu d'in *galbu*.

GALBITIONE, s. f., cu acellu-asi intellesu ca si *galbinitione*, presuppunendu unu verbu *galbire*, essitu directu d'in *galbu*, de unde si adj., *galbitiosu* = *galbinitiosu*.

GALBITIOSU, -a, adj., vedi *galbinitiosu*.

GALBONIU sau *galbumiu*, -a, (cu n

molliatu: *galbuii*), adj., dupo forma augmentativu, inse dupo intellesu deminutivu, asiá co *galbuniu* = care bate in *galbinu*, *camu galbinu*.

GALBU, -a, adj., galbus, (it giallo, isp. jalde, pg. jalde, jalne, fr. jaune), galbinu verdastru. Radecin'a celloru alte: *galbiu*, *galbioru*, *galbinu*, *galbinare*, *galbinaria*, etc.

* GALENA, s. f., galena, combinatione naturale de sulfure sí de plumbu.

* GALEA sau *galia*; s. f., galea, (*γαλήνη*) casside sau casca, pentru accoperitulu capului, la inceputu de pelle: *galia ferina*; apoi de metallu.

* GALERA, s. f., galera si galerus, (de la galea), casside sau casca pentru accoperitulu capului, capa, capina, capella.

* GALERITA, s. f., galerita, una passere motiata.

* GALERITU, -a, adj., galeritus, accoperitu pre capu cu *galera*, sau cu *galeru*.

* GALERIU, pl. -ie, galerium, si

* GALERU, s. m., galerus, coperimentu de pelle pentru capu, casside, casca, coifu; vedi *galera*, *galea* si *galia*.

* GALIA, s. f., galea, casside, casca, coifu.

* GALIARE, v., galeare, a accoperi capulu cu *galia*.

* GALIATU, -a, adj. part., galeatus, cu capulu accoperitu de *galia*: *galia'ta Minerva*, *militarii galiati*; *prologu galiatu*.

* 1 GALLA, s. f., galla, una escrescentia care se formedia pre foliele unoru arbori, si care serve spe a tinge in negru, spre a face atramentu; *nuca de galla*.

* 2 GALLA sau *gala*, s. f., (it. gala, fr. gala), solemne, vestimente prescrite pentru una ceremonie, mai allesu pentru ceremoniele de curte: *vestimente de galla*; *in mare galla*.

* GALLANTE, adj., gallans, in deliriu, ca *gallii*, sacerdotii Cybelei.

* GALLARIU, s. m., gallarius, care lucra cu *galla* 1., calcionariu.

* GALLERA sau *galera*, s. f., (it. galera, fr. galère), triremis, una nave mare, care se mēna de remigi: *condemnatu la gallera*, a face servitiulu de re-

mige pre una *gallera*; italianii distinguu intro *gallera capitana*, *gallera patrona*, *gallera regale*.

* GALLERIA, s. f., (it. galleria, fr. galerie), xystus, porticus, porticu, mai allesu pentru espositione de picture: *galleria de picture*; camera mai lunga de câtu larga care serve de communicatione intre celle alte camere.

* GALLERIANU, s. m., (fr. galerien), unu condemnatu la *gallera*.

GALLETA, s. f., situla, 1. unu vasu cu care se servescu ómenii spre a scote apa d'in putiu; 2. una mesura de patru patrantarie: *una galléta de grānu*, *una galléta de ordiu*; *gallét'a d'in Transilvania are 256 libre sau litre romāne*.

* GALLIambu, s. m, galliambus, versu ce cantáu *gallii* sau sacerdotii Cybelei.

* GALLICA, pl. *gallice*, gallicum, calciamente gallice.

* GALLICANU, -a, adj., gallicanus, propriu galliloru: *baseric'a gallicana*.

* GALLICINIU, pl. -ie, gallolinium, ór'a noptii candu canta gallulu (cocosulu), cantarea cocosiulu.

* GALLICISMU, s. m., (gallicismus, it. gallicismo, fr. gallicisme), idiotismu propriu galliloru, frase sau modu de espressione propriu galliloru.

* GALLICU, -a, adj., gallicus, relativu la *galli*, propriu *galliloru*: *vestimente gallice*, *calciamente gallice*, *limba gallica*, *portu gallicu*, *institute gallice*. Fiendu co francesii de astadi occupa térr'a galliloru, se pune *gallicu* in locu de *francescu* sau *francese*.

GALLINA, (cu *ll* molliatu), s. f., gallina, passere domestica bene connotata: *se distingu mai multe specie de galline*, *romānii connotu gallinela de casa*, *gallin'a de monte*, *gallin'a de apa*, *gallina selbateca*, *anticii distingeau gallin'a africana*; *gallin'a care canta multu, nu face oua*; *in casa acea-a nu pôte fi pace, unde gallin'a canta si cocosulu tace*; *gallin'a bona face peno la 160 de oua pre annu*; *am una gallina care óua pre tóta diu'a*; *gallin'a nóstra a scossu dóuedieci de pui*; *nu poti fi si cu pui si cu óua si cu gallin'a grassa*, prov., *galli-*

n'a betrana face zem'a bona; a avé orbulu gallineloru.

GALLINACIARE sau *gainaciare*. v., a face *gallinaciu*, de regula reflex. ce se *gallinacia*, vorbindu de *galline* si alte passeri ce se desérta de scrementele loru.

GALLINACIU, -ia, adj., *gallinaceus*, de *gallina*; subst. *gallinaciu*, pl. -ie, *stercus gallinaceum*, stercu de gallina: *gallinaciu e bonu spre a ingrasiá pamentulu de flori, in limb'a romána se numesce gallinaciu sterculu totoru passeriloru.*

GALLINARÉSSA, s. f., *gallinaria*, fémina care cresce si vende galline.

GALLINARIRE, -escu, v., *gallinas alere*, a nutrí galline, a custodí, a vende galline.

GALLINARITU, s. m., nutritulu gallineloru, negotiulu cu galline.

1 GALLINARIU, s. m., *gallinarias*, care cresce si vende galline.

2 GALLINARIU, pl. -ie, *gallinarium*, loculu unde se tinu gallinele; in acelluasi sensu si femin. *gallinaria*.

GALLINUSIA, s. f., *gallinula*, diminutivu si peiorativu d'in *gallina*; constellatione in spinarea taurului, plejades; specia de passeri selbatice; specia de insecte, *scarabæus stridulus*.

GALLINUTIA, s. f., *gallinula*, diminutivu d'in *gallina*, mica gallina.

GALLOCIU si *gallosiu*, s. m., (fr. *galloche*), vedi *gallica*; pare co si *gallentiu*, plur. *gallenti* se refere la aceaasi fontana.

* GALLOMANE, s. m., (fr. *gallomane*), admiratoriu excesivuu allu *galliloru* (francesiloru), care i imita, chiaru si in defectele loru.

* GALLOMANIA, s. f., (*gallomanie*) admirazione, amore, imitacione affectata de totu ce e *gallicu*, (francese).

* GALLONARE, v., (it. *gallonare*, fr. *galonner*), a orná cu gallone.

* GALLONATU, -a, (it. *gallonato*, fr. *galloné*), ornatu cu gallone: *ellu e gallonatu d'in capu peno in petióre.*

* GALLONE, s. m., (it. *gallone*, fr. *galon*), tessutura angusta de fire de auru, de argentu, de metasse, de bumbacu,

de lâna, care se pune pre marginile vestimenteloru spre a le orná.

* GALLOPARE, v., (it. *galoppare*, fr. *galoper*), a merge in *gallopu*.

* GALLOPU, s. m., (it. *galoppe*, fr. *galop*), mersulu cellu inaltu allu callulu care allérta iute: *a merge in gallopu, a vení in gallopu, a se pune in gallopu.*

1 GALLU, s. m., *gallus*, barbatulu gallinei, cocosiu: *in gallinariu gallulu e mai mare; gallulu chiama gallinele la granuntie; gallulu appera gallinele in contr'a inimiciloru; gallii se lupta cu mare coragiu.*

2 GALLU, s. m., *gallus*, celtu, vechiu poporu care dominá in Galli'a.

3. GALLU, s. m., *gallus*, sacerdote allu Cybelei, castratu, eunuchu.

* GALVANICU, -a, adj., (it. *galvanico*, fr. *galvanique*), relativu la *galvanismu*: *fluidu galvanicu, apperate galvanice; experimente galvanice, corrente galvanicu.*

* GALVANISARE, v., (fr. *galvaniser*) a electrisá prin column'a *galvanica* sau *voltaiana*: *a galvanisá unu cadaveru; fig. a galvanisá unu societate mórtu.*

* GALVANISMU, s. m., (fr. *galvanisme*), seria de fenomene electrice ce se manifesta in substantiele animali inco irritabili, candu se punu pre place metallice departate un'a de alt'a, si se stabileste una communicatione intre elle prin unu conductoriu metallicu: *inventoriulu galvanismului e professoriulu Galvani de la Bolonia, mortu in annulu 1795. Volta perfectioná fórtte applicacionile galvanismului prin aparatulu seu, ce porta numele de pila sau columna voltaiana.*

* GALVANO-MAGNETICU, -a, adj., relativu la *galvano-magnetismu*.

* GALVANO-MAGNETISMU, s. f., combinatione de efectele galvanice cu efectele magnetice.

* GALVANO-METRICU, -a, adj., relativu la *galvano-metru*.

GALVANO-METRU, s. m., instrumentu destinatu a mesurá cantitatea de electricitate desvoltata prin colum-

n'a galvanica, si a face sensibili vederii effectele galvanismului.

* GALVANO-PLASTICA, s. f., artea de a formá diverse obiecte metallice prin adjutoriulu galvanismului.

* GALVANO-PLASTICU, -a, adj., relativu la *galvano-plastica*.

* GAMBA, s. f., *gamba*, (καμπή), petiorulu animaliloru patrupeði.

* GAMBOSU, -a, adj., *gambosus*, cu petiorulu inflatu.

GAMMA, s. f., *gamma*, (γάμμα), a trei'a littera a alfabetului grecu; in musica, scara sau combinatione de tonuri completa : *gamma maiore*, *gamma minore*, *gamma diatonica*.

* GAMMARU, s. m., *gammarus* si *cammarus*, cancru de mare; vedi *cammaru*.

* GANGLIU, pl. -ie, *ganglion*, (γάγγλιον), inflatura la inchiaturu causata prin fatiga; tumore; nodu de nervi.

* GANGRENA, s. f., *gangræna*, (γάγγραινα) mortificatione a unei parti a corpului; vedi si *cangrena*.

* GANGRENARE, v., (fr. *gangréner*), a se corrupe prin *gangrena*.

* GANGRENATU, -a, adj. part., (*gangréné*), corruptu prin *gangrena*.

* GANGRENOSU, -a, adj., (fr. *gangréneux*), de natur'a gangrenei, care determina mortificationea unei parti a corpului.

* GANIA, s. f., *ganea* (γάνιος, γάνιος), taberna, ospetaria, locu de desfrenare.

* GANIARIU, -a, adj. s., *ganearius*, de taberna, care frecenta locurile de desfrenare.

* GANIONE, s. m., *ganeu*, desfrenatu, corruptu, omu stricatu.

* GANNIRE, -escu, v., *gannire*, a geme, a murmurá, a plânge cá câinii.

* GANNITIONE, s. f., *gannitio*, ac-tione de *gannire*.

* GANNITU, s. m., *gannitus*, gemetulu unui cane candu linguseste.

GANSACU, s. m., si

GANSICA, f., contrassu *gânsca* si *gânsca*, anser, vedi *gânsca*.

* GARA, s. f., (fr. *garé*), statione de incallicare si descaliccare la callile fer-rate; mai bene s'ar dice *descallicatore*.

* GARANTARE, v., (fr. *garantir*), *spondere*, *cavere*, *cautionem* interponere, a respunde de ceva sau pentru cineva, a se pune *garante*, a dá *garantia*.

* GARANTE, s. m., (fr. *garant*) *vas*, gen. *vadis*, *præus*, gen. *prædis*, *sponsor*, *auctor*; care da una *cautione*, care se insarcina de a respunde insusi pentru altulu.

* GARANTIA, s. f., (fr. *garantie*), *cautio*, *sponsio*, *auctoritas*, ob *ligatione* prin care cineva se léga a respunde la casu pentru sene sau pentru altulu, *cautione*, *sponsione*.

* GARDA, s. f., (it. *guardia*, fr. *garde*) *custodia*, *custodia*, *veghia* : *gard'a publica*, *gard'a nationale*, *gard'a civica*, *gard'a urbana*, *ellu e in garda*, *elli su de garda*, a se *inscrie in gard'a urbana*; a *stá garda*.

GARDELLA sau *gradella*, s. f., *virga* ad *sepiendum*, *noeuella*, *vergella* de *gardu* : *gardelle de allunu*, *usia de gardelle*, *gardelle verdi*, *gardelle uscate*; vedi si *gradella*.

GARDIRE sau *gradire*, -escu, v., *sepire*, a *ingardí*; a face *gardu*; vedi *compusulu ingardire* sau *ingradire*.

GARDINA sau *gradina*, s. f., (it. *giardino*, isp. *jardin*, pog. *jardin*, prov. *jardin*, *gardin*, *jarzin*, fr. *jardin*) *hortus*, (χόρτος), locu inchisu cu *gardu* si *plantatu* cu *arbori*, cu *legumine*, cu *flori*, etc.; vedi si *gradina*.

GARDINARESSA sau *gradinaréssa*, s. f., *hortorum cultrix*, *fémina* care se ocupa cu *cultur'a gardineloru*, *consortea* *gradinarului*.

GARDINARIA sau *gradinaria*, s. f., *hortorum cultus*, *hortensia*, -lorum, *cultur'a gardineloru*, *occupationea* cu *cultur'a gardineloru*.

GARDINARIRE sau *gradinarire*, -escu, v., *hortum colere*, *hortulanum agere*, a *lucrá gardin'a*, a se *ocupá* cu *cultur'a gardineloru*, a fi *gradinaru*.

GARDINARITU, s. m., *horti cultus*; *ars hortensis*, *occupationea* cu *lucrarea gardineloru*; artea de a *lucrá* *gardinele*.

GARDINARIU, (it. *giardinajo* si *giardiniere*, fr. *jardinier*) s. m., *hortulauus*, care *lucra* *gardin'a*, care se oc-

cupa cu lucrarea gardinelor; vedi si *gradinaris*.

GARDINE sau *gardinu*, s. m., cardo, margo, ora, vedi *cardine*.

GARDINUTIA sau *gradinutia*, s. f., hortulus, deminutivum d'in *gardina*, mica *gardina*, formosa *gardina*.

GARDU, pl.-uri, sepes, septimen, septimentum, septum, gardulu se compune d'in pari implantati in pamentu si d'in gardelle sau nouvelle implettite intre pari; déro se face si gardu de spini taliati, si chiaru gardu de spini viui; prin estensione se numesce gardu si veri-ce inchisura a unui locu, fia de scandure, sau de muru. *Gardu* e radecin'a vorbelor: *gardire*, *gardelle*, *gardina*, etc., prin urmare transpunerea litterelor in: *gradire*, *gradelle*, *gradina*, *gradinaris* e una irregularitate.

GARDUTIU, pl.-ie, sepicula, deminutivum d'in *gardu*, micu *gardu*.

GARGA sau *galga*, s. f., gargarizatio, vedi *gargara*.

GARGARA sau *galgara*, s. f., gargarizatio, gargarismu, actione de a si spellá gúttulu prin contractionea muschiloru; vedi *gargarisatione* si *gargarismu*.

GARGARIRE sau *galgarire*, -escu, v., gargarizare, a si spellá gúttulu prin contractionea muschiloru; vedi *gargarizare*.

GARGARISARE, v., gargarissare si gargarizare (γαργαρίζειν), a si spellá gúttulu sau numai gur'a cu unu gargarismu sau cu veri-ce alta licóre.

GARGARISATU, -a, adj. part., gargarissatus, spellatu cu gargarismu.

GARGARISMA, pl.-mate, gargarisma, gargarismu.

GARGARISMATIU, pl.-ie, gargarismatium, micu gargarismu.

GARGARISMU, s. m., gargarisma, (γαργαρισμός), medicamentu licidu care se pune in contactu cu tóta membran'a mucósa gutturale, se perâmbla in fundulu gurei si se agita in tóte directionile prin contractionea muschiloru si prin actionea aerului ce esse d'in larunge; dupo acésta operatione se vérsa d'in gura fora a ingluti ceva: *gargarismu emolliente*, *astringente*, *tonicu*, *allina-*

toris, *detersion*, *collutoris*; *gargarismu antiscorbuticu*.

GAROFA, s. f., (it. garófano, isp. girofle, girofre, fr. girofle, lat. caryophyllum, καρδόφυλλον), una flore, dianthus lui *Linneu*, vedi *caryophyllum*.

GARRIRE sau *graire*, -escu, v., garrire, a murmurá; apoi: a vorbí, a dice, a spune; in pronuntia vulgaré transformatu in *graire*.

GARRITORIU sau *graitorius*, -a, adj. s., garritor, care *garresce*; care nu si mai tine gur'a, vorbitoriu importunu; vedi *garrire*.

1 **GARRITU** sau *graitu*, -a, adj. part., garritus, murmuratu, dissu, spusu.

2 **GARRITU** sau *graitu*, s. m., garritus, -us, actulu de *garrire* sau de *graire*.

* **GARRULARE**, v., garrulare, a murmurá, a spune multe verdi si uscate.

* **GARRULITATE**, s. f., garrulitas, calitate de *garrulu*, locacitate.

* **GARRULU**, -a, adj. s., garrulus, care murmurá, care face multa vorba, care are passionea de a vorbí, se dice si despre omu, si despre animalu, si despre elemente: *riulu garrulu*, *pinulu garrulu*, *lyr'a garrula*, *fam'a garrula*, *ora garrula*.

GARU, s. m., garus, unu pesce, sardella.

* **GASCA**, contrassu d'in *gânsica*, s. f., anser, (ganza, ganta, Plin.), una passer mare palmipede domestica, care se ingrassia forte: *gâscele manca trba si cereali*; *ouale de gâsca su mari si bone de mancatu*, *gâscele au salvatu Capitoliu*, *carnea de gâsca e grassa*, déro *sanetósa*.

GASCANU, s. m., anser mas sau masculus, mascululu *gâscei*.

GASCARIA, s. f., vedi *gascariu*.

GASCARIU, s. m., custos anserum, care custodesce *gâscele*; care vende *gâsce*; fem. reale, *gascaria*: 1. multime de *gâsce*; 2. locu unde se tinu *gâscele*.

† **GASTERO**, (gr. γαστήρ, pantece, stomachu, ventre), in diverse compositioni de termini zoologici, precumu in: *gasterodelu*, *gasteromyce*, *gasteropode*, *gasteropterophoru*, *gasteropterygiu*, *gasterosporu*, *gasterophthalmu*, *gastero-*

soarii, pentru allu caroru intellesu consulta partea posteriore a compositionii.

* **GASTRALGIA**, s. f., (d'in γαστήρ, stomachu, si άλγος, dorere), dorere nervósa de stomachu.

* **GASTRICISMU**, s. m., (fr. gastrisme), morbu de stomachu.

* **GASTRICU**, -a, adj., (de la γαστήρ, it. gastrico, fr. gastrique), relativu la stomachu : *succu gastricu, arterie gastrice*.

* **GASTRITE**, s. f., (fr. gastrite), inflammatione de stomachu.

† **GASTRO**-, (de la γαστήρ, gen. γαστέρος, si γαστήρ, pantece, stomachu, ventre), in diverse compositioni de termini tehnici, precumu in : *gastrobrostia, gastrocarpu, gastrocelu, gastrochenu, gastrocnemiu, gastrode, gastrodia, gastrodynia, gastrolatria, gastrologia, gastromalacia, gastromania, gastromantia, gastromelia, gastronectu, gastronomia, gastroraphia, gastrorrhagia, gastrorrhéa, gastrose, gastrotheca, gastrotomia*, pentru allu caroru intellesu consulta partea posteriore a compositionei.

* **GASTRU**, s. m., gastrum, ventre; vasu inflatu; compara *castronu*.

* **GASOMETRIA**, s. f., (it. gasometria, fr. gazométrie), artea de a mesurá gasulu.

* **GASOMETRICU**, -a, adj., relativu la gasometria sau la gasometru.

* **GASOMETRU**, s. m., (it. gasometro, fr. gazomètre), vasu care contine gasulu si determina volumele lui.

* **GASU** sau *gazu*, s. m., (it. gas, fr. gaz), ligidu aeriforme : *gazu atmosfericu, gazu carbonicu, gazu hydrogeniu, gazu oxigeniu*.

* **GAUDENTE**, adj. part. pres., *gaudens*, care se buccura.

* **GAUDENTIA**, s. f., *gaudium*, buccuria, satisfactiune.

* **GAUDERE**, *gausi* si *gausci, gausu*, v., *gaudere*, a se buccurá.

* **GAUDIU**, pl.-ie, *gaudium*, buccuria, placere, satisfactiune.

GAUNOSU, -a, adj., *cavus, excavatus*, lipsitu de mediu, a carui parte interiore e desérta : *alluna gaunósa, dente gaunosa, masella gaunósa*. Radecin'a ace-

stei vorbe e ascunsa in *cavu, cavonu, cavonosu*.

GAUNU, s. m., *crabro*, unu insectu, albina selbatica.

GAURA, s. f., (caula, pl. caulae), forameu, apertura facuta in unu corpu, forame : *gaura larga, gaura stricta, vermii facu gaure in lemnu; ellu face gaure cu parulu in pamentu; dóra nu s'a facutu gaura in ceru; vedi si caula*.

GAURIRE, -escu, v., forare, perforare, terebrare, perterebrare, a face gaure, *vermii gaurescu lemnu, ati gauritu parietele cu globurile de pusca*.

GAURITU, -a, adj. part., foratus, perforatus, strapugasu, plenu de gaure : *pariete gauritu, monte gauritu, vestimente gaurite de insecte*.

GAURITURA, s. f., foramen, effectulu actionei de *gaurire*, apertura.

GAVIA, s. f., *gavia, gaia*, una passere de mare, vedi si *gaia*.

* **GAZA**, s. f., *gaza*, (γάζα), tesauru regale.

* **GAZELLA**, s. f., (it. *gazella*), *caprióra africana*.

* **GAZETTA**, s. f., (it. *gazetta*), diariu, diurnale, folia de nouetati, publicatiune periodica.

* **GAZETTARIU**, s. m., (it. *gazettiere*), diaristu, publicatoriu de *gazetta*.

* **GAZOFULACIU** sau *gazophylaciu*, pl.-ie, *gazophylacium* (γαζοφυλάκιον), locu unde se custodesce tesaurulu regale.

* **GAZU**, s. m., (it. *gaso*, fr. *gaz*), vedi *gasu* cu compositetele lui.

GEBA sau *gebba* (pre a locurea cu *g duru*, ca *gheba*), s. f., *gibba*, inflatura in spinare, cocosia; vestimentu terranescu.

GEBOSIARE sau *gebbosiare*, -ediu, v., *gibbum reddere, curvare*; a face *gebosu*, a cocosiá, a incurbá; refl. *a se gebosiá de betranu*.

GEBOSU si *gebbosu*, -a, adj., *gibbosus, gibbus, gibber*; care are *gebba* in spate, cocosiatu si incurbatu.

GEENNA, s. f., *gehenna*, (vorba ebraica), infernu, tartaru, locu de supliciu eternu : *foculu geennei*.

* **GELARE**, v., *gelare*, a inglaciá, vedi *gerare*.

* **GELATINA**, s. f., (it. *gelatina*, fr. *gélatine*), substantia animale de consistenția variă, susceptibilă de a trece în fermentație acetică, care are oarecare analogie cu mucilaginea; mănăncă făcând prin *congelare*, (vedi *gelare*).

* **GELATINOSU**, -a, adj., (fr. *gélatineux*), care sîmna cu *gelatin'a*, care conține *gelatina*.

* **GELATINIFICARE**, v., (fr. *gélatinifier*), a reduce în *gelatina*.

* **GELATINIFORME** sau *gelatiniformu*, -a, adj., (fr. *gélatiniforme*), în forma de *gelatina*.

* **GELICIDIU**, pl. -ie, *gelleidium*, în glaciul, glacia lunecă, lunecusiu.

* **GELIDU**, -a, adj., *gelidus*, foarte rece, gerosu : *apa gelidă*, *sange gelidă*, *tremore gelidă*, *betranu gelidă*.

* **GELOSIA**, s. f., (it. *gelosia*, fr. *jalousie*), *zelotypia*, (*ζηλοτυπία*), invidia născută d'în fric'a cu altul se preferă în locul său; una specie de tablă de feneștră.

* **GELOSU**, -a, adj., (it. *geloso*, fr. *jalous*), *zelotypus* (*ζηλότυπος*), invidiosu, timorosu, mai ales în amor : *barbatu gelosu*, *muliere gelosa*, *Jeova la ebrei se numește d'eu gelosu*, *pentru că nu liertă cu poporul se mai adoră și alți d'ei aforă de densulu*; *Junone la romani se numește dieăsa gelosa*, *pentru că se teme că Jove ama și alte fêmeine*; subst. *unu gelosu*, *una gelosa*.

* **GELU**, s. m., *gelu* și *gelum*, vedi *geru*.

* **GEMELLIPARA**, s. f., *gemellipara* (d'în *gemelli* și *parere*), mătrea de doi *gemelli* sau *gêmini*, nume ce se da mai ales Latonei.

* **GEMELLU**, pl. *gemelli*, *gemellus*, deminutiv d'în *gêminu*.

GEMERE, *gemui*, *gemutu*, v., *gemere*, a respiră cu dorere : *omulu morbosu gemu*, *animalile jacu morbose și gemu*, *după ce perdă conștiența mai gemu trei ore și apoi espiră*; fig. se dice și de arbori și de ape : *arborele taliatu gemu și cadu la pământu*; *Bosporulu gemu*.

GEMETU sau *gemitu*, pl. -e, *gemitus*, actul de *gemere* : *a da unu gemitu*; *m'amu înfioratu de gemetele lui*.

GEMINARE, v., *geminare*, a duplică, a îndouă : *a gemina una littera*, *a gemina lucrulu*, *romanii geminara mai multe legioni*.

GEMINATIONE, s. f., *geminatio*, acțiune de *geminare*, duplicație, repetiție.

GEMINATU, -a, adj. part., *geminatus*, duplicatu, duplu, repetitu : *victoria geminata*, *onori geminate*.

GEMINU sau *gêmenu*, -a, adj., *geminus*, duplu, îndouit, în număr de doi, mai ales doi copili născuți una dată : *doi frați gemini*, *doe sorori gemine*; *acști doi gemini sîmna unulu altui-a că doe oua*; *Castore și Polluce erau gemini*; *ochii su gemini*, *urechele su gemine*, *nările su asêmine gemine*.

* **GEMMA**, s. f., *gemma*, 1. *petra pretiosa* : *gemma pretiosa*, *gemma falsa*, *gemma facticia*, *gemma vitria*; *gemmele addeverate se vendu cu mare pretiu*; 2. *ochiul de vită de vină* : *viti'a a începutu a da gemme*.

* **GEMMALE**, adj., *gemmalis*, relativ la *gemma*, de *gemma* 1.

GEMMARE, v., *gemma*, 1. a străluci ca *gemmele*; 2. a da ochi, a muguri, se dice de vită de vină.

* **GEMMARIU**, -ia, adj. s., *gemmarius*, de *gemma*; subst., care talia sau sculpește *gemme*; care vende *gemme*.

* **GEMMATONE**, s. f., *gematio*, acțiune de *gemma*, 2. *gemmaționea vitiei de vină*.

* **GEMMATU**, -a, adj. part., *gemmatus*, 1. ornatu cu *gemma* : *corona de auru gemmata*; 2. *muguritu* : *vită gemmata*.

* **GEMMIFERU**, -a, adj., *gemmifer*, care produce sau conține *gemma*; ornatu cu *gemma*.

* **GEMMIU**, -ia, adj., *gemmeus*, ornatu cu *gemma*, lucitoriu ca *gemmele*.

* **GEMMOSU**, -a, adj., *gemmosus*, plinu de *gemma*, care are multe petre pretioase.

* **GEMMULA** sau *gemma*, s. f., *gemma*, deminutiv d'în *gemma*, 1. mica *petra pretiosa*; 2. micu ochi de vită, micu muguru de floare, bulbicellu.

* **GEMURSA**, s. f., *gemursa*, pelle dură la degetulu micu allu pitiorului,

ochiu de gallina. De aci scurtatulu *mursa*, *mœvus*, negu, negellu.

GENA, s. f., *gena*, pl. *genæ*, palpebra, perulu cellu micu de pre palpebre; par-tea vultului de desuptulu ochiloru, par-rietii vultului, buccile vultului.

* GENEALOGIA, s. f., *genealogia* (*γενεαλογία*), indicatiune de generatiune, descriptiune genealogica, stemma de familia, de multe ori in figura de arbore, arbore de famil' a: *genealogi'a Cesariloru*, *genealogi'a Erodiiloru*, *genealogi'a Burboniloru*, *genealogi'a Napoleoniloru*; mai tôte genealogiile incepu cu unu agricultoriu, sau cu unu pastoriu, altele chiaru cu unu latrone; grecii vanitosi si repetiau *genealogi'a loru peno la diei*; genealogiile cu câtu se repetu mai departe, cu atâtu devinu mai fabuloase si mai ridicule.

* GENEALOGICU, -a, adj., (it. *genealogico*, fr. *généalogique*), relativu la *genealogia*: descriptiune genealogica, tabla genealogica, succesiune genealogica.

* GENEALOGU, s. m., *genealogus*, (*γενεαλόγος*), autoriu de *genealogie*, care se ocupa cu *genealogie*.

* GENERABILE, adj., *generabilis*, care pôte generá, generatoriu, fecundu: *sementia generabile*.

* GENERABILITATE, s. f., (it. *generabilità*), potere sau facultate de a generá.

* GENERALATU, s. m., (it. *generalato*, fr. *généralat*), demnitate de *generale* sau *generariu*. Pôte co ar fi mai bene *generariotu*, ca *thesaurariatu*.

* GENERALE, adj., *generalis*, relativu la *genu*, care concerne totu genulu, universale: *definitio generale*, *cestio-ne generale*, *geografia generale*, *istoria generale*, *tractatu generale*, *calitati generali alle corporiloru*; *adunare generale*, *legile su generali*; *comandante generale*, vedi *generariu*.

* GENERALE, s. m., (it. *generale*, fr. *général*), vedi *generariu*.

* GENERALISARE, v., (fr. *généraliser*), a face *generale*, a luá unu lucru, una idea sau una propositiune in tóta generalitatea sea: a *generalisá una cestiune*.

* GENERALISATIUNE, s. f., (fr. *généralisation*), actiune de *generalisare*.

* GENERALISATORIU, -tória, adj. s., (fr. *généralisateur*) care *generalisa*: *principiu generalisatoriu*, *spirite generalisatorie*.

* GENERALISMU, s. m., (fr. *généralisme*), dictatura militaria.

* GENERALISSIMU sau *generarissimu*, s. m., (fr. *généralissime*), generariu preste toti generarii; titlu ce se da mai allessu comandantelui supremu allu unei armate compuse d'in diverse natiuni confederate.

* GENERALITATE, s. f., *generalitas*, calitate sau caracteriu generale, universalitate: *generalitatea unei propositiuni*; *ellu se ocupa numai cu generalitati*, nu mi placu *generalitatile*.

* GENERARE, v., *generare*, a nasce, a produce, a causá, a creá: *ouile genera amneli*, *caprele edi*; *unu vitu genera alte vitie*; *una idéa genera multe alte idee*; *parentii boni genera adese dri filii rei*.

* GENERARIU, s. m., *dux*, *prætor*, *imperator*, (comandante generele), conductoriu de armata, comandante allu unui corpu de armata.

* GENERATIUNE, s. f., *generatio*, actiune si effectu allu actiunei de *generare*; succesiune prin *generare*, descendenta d'in parenti in filii; unirea totoru ómeniloru carivinu in acellu-asi tempu; unirea ómeniloru in relatie cu durat'a media a viétiei loru: *generatiunea trecuta*, *generatiunea presente*, *generatiunea futura*. *Erodotu numera trei generatiuni in unu centenniu*.

* GENERATIVU, -a, adj., (fr. *génératif*), *genitalls*, care concerne generatiunea: *potere generativa*, *facultate generativa*; *virtute generativa*, *principiu generativu*.

* GENERATORIU, -tória, adj. s., *generator*, *generatorius*, care *genera*, care produce: *generatoriu de calli*; *generatoriu de ómeni mari*; *generatoriu de virtuti*.

* GENERATRICE, s. f., *generatrix*, femina care *genera*, generatória: *generatrice de filii virtuosi*, *generatrice de lei si de tigri*; *linia generatrice*.

* **GENERATU**, -a, adj. part., generatus, nascutu, produssu, creatu.

* **1 GENERE**, *genui*, *genutu* si *genitu*, v., gignere, a nasce, a produco, a generá. Radecin'a vorbeloru : *genu*, *genere*, *generare*, *genitivu*, *genitoriu*, *genitrice*, *genitura*, *gente*, *gentile*, *geniu*, *geniale*, *generosu*, *generositate*, etc.

* **2 GENERE** sau *genu*, pl. *generi*, sau *genuri*, *genus*, de ordinariu in abl. *in genere*, *in genere*, in generale; vedi *genu*.

3 GENERE, *generu* sau *gineru*, pl. *generi*; gener, barbatulu filiei; vedi *generu*.

* **GENERICU**, -a, adj., (it. generico, fr. *générique*), generalis, relativu la *genu*: *terminu genericu*, *nume genericu*, prin care se indica *genulu*; *caracteriu genericu*, care se refere la *genu*, sau care se coprende in *genu*.

* **GENERIFICARE**, v., a divide in *genuri*, precumu *classificare* va se dica a divide in *classi*, si *specificare* a divide in *specie*.

* **GENERIFICATONE**, s. f., actiune de *generificare*, divisiune in *genuri*.

* **GENERIFICATORIU**, -tória, adj. s., care *generifica*, care divide si ordina in *genuri*.

* **GENERIFICATU**, -a, adj. part., divisu si ordinatu in *genuri*.

* **GENERIFICU**, -a, adj., prin care se indica si determina *genulu*: *principiu genericu*. Compara *specificu*.

* **GENEROSITATE**, s. f., generositas, bonitate de *genu*, nobilitate; magnanimitate, liberalitate: *generositatea caracterului seu*, *generositatea acestei vitie de calli*; a lucrá din curata *generositate*; a si essercitá *generositatea*; acte de *generositate*; *esemple de generositate*.

* **GENEROSU**, -a, adj., generosus, de bonu *genu*, de bona familia, illustru, nobile; magnanimu, liberale: *stirpe generosa*, *sange generosu*; *ellu nu era atâtu de generosu pre câtu era pecuniosu*; *leii su cei mai generosi dintre fere*; *elli se arretara generosi cotra toti*.

GENERU, (*gineru*), s. m., gener, barbatulu filiei: *generu meu*, *generu teu*,

generu seu; *amú doni generi si trei norori*, *generii se considera ca filii de cotra socri*.

* **GENESE**, s. f., genesis, (*γένεσις*) nascere, actiunea de a se nasce, facere, actiunea de a se face: *genesea revolutiunei franceze*; *genesea unui morbu in corpulu omenescu*; *genese se numesce antâni'a carté a lui Moise*, care tracte-dia despre facerea lumci.

* **GENESIA**, s. f., (*γένεσις*, fr. *génésie*), generatiune; vedi si *genese*.

* **GENESIACU**, -a, adj., (fr. *génésiaque*), si

* **GENESICU**, -a, adj., (fr. *génésiaque*), relativu la *genesia*, sau la *generatiune*.

* **GENESIOLOGIA**, s. f., (d'in *γένεσις* si *λόγος*, fr. *génésiologie*), discursu sau tractatu despre generatiune.

* **GENESIOLOGICU**, -a, adj., (fr. *génésiologique*), relativu la *genesiology*.

* **GENETICU**, -a, adj., (d'in *γένεσις*), relativu la *genese*, prin care se indica *genesia*: *definitione genetica se numesce in logica acea declaratiune prin care arretâmu generatiunea lucrului*, precumu: *déco unu firu intensu se tine fissu de unu capetu*, si *cu cellu altu se duce una li via impregiuru*, *peno cându vine érosi in positionea lui cea d'antâniu*, *atunci se descrie unu cercu*.

* **GENETLIACU** sau *genethliacu*, -a, adj., *genethliacus* (*γενεθλιακός*), relativu la nascere: *poema genethliaca*, *discursu genethliacu*; relativu la positionea astreloru in ór'a nascerei unui copillu: *oroscopicu*, *astrologicu*: *ratione genethliaca*; subst. *unu genethliacu*, unu oroscopu, unu astrologu, unu genethliologu.

* **GENETLIOLOGIA** sau *genethliologia*, s. f., *genethliologia* (*γενεθλιολογία*) scientia pretensa a astrologiloru cari se occupa cu positionea stelleroru in orele nascerii copilliloru.

* **GENETLIOLOGICU** sau *genethliologicu*, -a, adj., relativu la *genethliologia*. **GENETLIOLOGU** sau *genethliologu*, s. m., astrologu, oroscopu.

* **GENIALE**, adj., *genialis*, relativu la *geniu*, relativu la natur'a omului; la antici: de placere, precumu in: *dí geniale*, *iérna geniale*, *patu geniale*, de nuntá.

* **GENIALITATE**, s. f., *genialitas*, trassura, caracteriu *geniale*; placere, voluptate.

* **GENIARIU**, s. m., *genarius*, sculptoriu de *genii*.

* **GENICLU** sau *geniculu*, pl.-e, *geniculam*, genuchiu; nodu; vedi *genuclu* si *genunchu*.

* **GENICULARE**, v., *geniculare*, si *geniculari*, a genuchiá sau a ingenunchiá.

* **GENICULARIU**, -a, adj., *genicularis*, care sta in *genunchi*, relativu la genuchiu.

* **GENICULATIONE**, s. f., *geniculatione*, actiune de *genuchiare* sau *ingenunchiare*.

* **GENICULATU**, -a, adj. part., *geniculatus*, genuchiatu sau ingenunchiatu, subst. constellationea lui Ercole in genuchie.

* **GENICULOSU**, -a, adj., *geniculosus* plenu de noduri, nodorosu.

* **GENICULU** sau *geniclu*, *genuclu*, *genunchiu*, *genunchiu*, pl.-ie, *geniculum*, genunchiu; nodu.

* **GENISTA**, s. f., *genista*, genu de plante d'in famili'a leguminoselor, dintre cari celle mai multe su folositorie in economi'a rurale.

* **GENITABILE**, adj., *genitabilis*, care póte dá nascere, care póte produce, productivu; fecundatoriu: *tempu genitabile*.

* **GENITALE**, adj., *genitalis*, care produce, fecundu: *corpuri genitáli*, elemente; *parti genitáli*; *luni genitáli*; *dille genitáli*, dille de nascere.

* **GENITIVU**, -a, adj., *genitivus*, relativu la nascere, de nascere; subst. *genitivulu*, *genitivus casus*, casulu genitivu in grammatice: *genitivulu in limb'a romána nu se distinge prin forma de dativu*, ci numai prin constructiune, *genitivulu are totu-de-a-una inaintea sau unu substantivu de la care depende, sau articulu acellui substantivu de la care depende, precumu: cas'a regelui, cornele boului, corpulu omului, sau: acésta casa e a regelui, aceste córne su alle boului, acestu corp u allu omului; poetii transpunu si dicu: a regelui ca-*

sa, alle boului corne, allu omului corp.

* **GENITORIU**, -tória, adj. s., *genitor*, parente: *genitorii nostri erau mai simpli, déro mai boni de câtu noi; cine nu respecta genitorii sei, da semne de omu corruptu; fig. genitoriulu cetatii, fundatoriulu; genitoriulu mentionii, diabolulu; genitoriulu fraudiloru, inventoriulu in-sellationiloru.*

* **GENITRICE**, s. f., *genitrix*, *genitória*, *nascutória*, *matre*, *mama*, *muma*: *genitricea virtutiloru, genitricea vitieloru, genitricea luminei, genitricea dieiloru, la antici; genitricea lui domnedieu, la crestini, Maria.*

* **GENITU**, -a, adj. part., *genitus*, nascutu, natu.

* **GENITURA**, s. f., *genitura*, actulu de nascere, effectulu nascerei, generatiune, creatura; nativitate; oroscopiu.

* **GENIU**, s. m., *genius*, (de la *gignere*, *genere* l.), 1. dieu particulariu care presede la nascerea fia-carui omu si preveghia asupr'a lui in totu cursulu vietiei; dieu tutelariu: *anticii connoceau genii boni si genii rei; elli pingeau genii in figura de copilli cu aripe, crestinii i numira ángeri; a tractá bene geniulu seu, a indulgé geniului, a sacrificá geniului, a mancá si a bee bene, a se ospetá; 2. mente excellenta, capacitate inalta, talentu: unu mare geniu, unu formosu geniu, geniu poeticu, geniu musicu, copillulu lui e unu geniu, genii su rari; geniulu produce; genii cei mari au produsu operele ce admirámu in tóte ramurile de arte si de scientia; unii distingu intre geniu si talentu, punendu geniulu mai pre susu de tóte talentele, addeverálu e co su diverse grade de geniu, de la mentea commune peno la cea mai inalta capacitate umana.*

* **GENTE**, s. f., *gens*, (de la *gignere*, *genere* l.), *natione*, *familia*, *vitia*, *sementia*, *genu*: *gentea umana, gentea romana, gentea patricia, genti maiori, genti minori, gente plebeia, gentea Fabia; romanii aveau trei numine: prenumelc, numele gentei, si cognumele sau numele familiei; precumu: Marcu Tulliu Cicerone; gentea latina, gentea germana, gentile barbare; dreptulu genti-*

loru; *gentile* la *autorii ecclesiastici su nationile pagane.*

* GENTIANA, s. f., *gentiana*, genu de plante dicotyledonie monopetale care coprende forte multe specii si cu care se adorna gradinele: *gentiana galbina, gentiana purpuria, gentiana precoce, gentiana de neue.*

* GENTICU, -a, adj., *gentious*, relativu la *gente*, *gentile*, *nationale*; subst. *genticii, indigenii.*

* GENTILE, adj., *gentilis*, 1. relativu la *gente* cá *natione*, *nationale*; 2. relativu la *gente*, cá *familia*; 3. relativu la *gentile* bene educate, urbanu, umanu, decoru, formosu; 4. subst. relativu la *gentile* barbare, la *gentile* ne-baptezate, pagane: *gentilii nu intellegu sacrificiele ce potu se face crestinii resoluti; gentililoru se inchide usi'a biserice.*

GENTILETIA, s. f., (it. *gentilezza*, fr. *gentillesse*), purtare umana, delicata, decora, amena; vedi *gentile* 3.

* GENTILICIU, -a, adj., *gentilicinus* si *gentilitius*, propriu unei *gente* cá *familia*: *ereditate gentilicia, ceremonia gentilicia, arme gentilicie.*

* GENTILITATE, s. f., *gentilitas*, calitate de *gentile*, legatura de *gentili*, familia; paganetate, paganismu.

* GENU, pl. *generi* si *genuri*, *genus*, (γένος), 1. nascere, extractiune, origine, sementia, familia: *genulu umanu, genu nobile, genu illustru, genu bassu, genulu nostru s'a distinsu prin virtuti patriotice*; 2. prin analogia, aplicatu la animalii cá *divisiune* superioare care se subdivide in specii, apoi la plante, ba chiaru si la minerali: in *system'a* lui *Linneu* *classile* se dividu in *ordini*, *ordinile* in *genuri*, si *genurile* in *specie*; 3. prin una analogia si mai estensa aplicatu la arti si scientie, in locu de modu: *genu de elocentia, genu de poesia, genu de pictura, genu de sculptura, genu de arhitectura*; 4. in grammatica, in locu de sessu: *genu masculinu, genu femininu, genu neutru*; limb'a romana are numai doue *genuri*; limb'ele clasice au trei *genuri*; 5. cu prepositionea *in* se dice in *genere*, precumu se dice si in *specie*, u-

noru-a inse le place a dice in *generale* si in *speciale*: *vorbimur in genere, tractamu una cessione in genere.*

GENUCLU, *genuchiu, genuclu, genunchiu, genuclare, genuclare, genuchiare*, vedi *genuclare* si *genuclu*.

* GENUFLECTERE, *genuflessi* si *genuflessci, genuflessu*, v., *genuflectero*, a plecá *genunchii*, a *ingenunchiá*.

* GENUFLESSIONE, s. f., (*genuflexio*, it. *genuflessione*, fr. *genuflexion*), actiune de *genunchiare*, *ingenunchiare*.

* GENUFLESSU, -a, adj. part., (*genuflexus*, it. *genuflesso*), *genunchiatu*, in *genunchiatu*.

* GENUINITATE, s. f., (*genualitas*) caracteriu de *genuinu*, purtate, sinceritate.

* GENUINU, -a, adj., *genualus*, (de la *genus*), naturalu, puru, curatu, sinceru, addeveratu: *genuinului se oppune spuriulu; verbe genuine, forme genuine, pronuntia genuina; vorbele genuine romane se conosciu la primulu aspectu.*

GENUNCLARE sau *genunchiare*. v., *genunchiare*, *genuflectere*, a plecá *genunchii*, a se pune in *genunchi*, vedi si *geniculare* si *ingenunchiare*.

GENUNCLATU sau *genunchiatu*, -a, adj. part., *geniculatus*, pusu in *genunchi*, vedi si *geniculatu* si *ingenunchiatu*.

GENUNCLU sau *genunchiu*, s. m., *genu, geniculum*, inclaunatur'a petiorului unde se unesce fluierulu (tibi'a) cu femurele, la omu si la animalii; *me doru genunchii, ellu se puse in genunchi; osulu de la genunchi in diosu se numesce tibia, de la genunchi in susu femure; modulu de rogatione in genunchi e forte vechiu, inse nedemnu de omulu ce si conosce demnitatea sa.*

* GEOBATRACHICU, -a, adj., (fr. *géobatrachion*), care sémina a *geobatrachu*: *reptili geobatrachice, familia de geobatrachice.*

* GEOBATRACHU, s. m., (d'in γῆ, terra, si βάτραχος, rana, brósca, fr. *géobatrache*), reptile care viue pre pamentu.

* GEOBLASTU, -a, adj. s., (d'in γῆ, terra, si βλαστός, germe, fr. *géoblaste*), care germina in pamentu, se dice despre plantele alle caroru cotyledone re-

mănu in pamentu in tempulu germinationii : *planta geoblasta*.

* **GEOCENTRICU**, -a, adj., (d'in γῆ, terra, si κέντρον, centru), relativu la centrulu pamentului : *latitudine geocentrica, longitudine geocentrica, locu geocentricu, miscare geocentrica; dupo system'a astronomica a lui Ptolemeu, miscările totoru planeteloru erau geocentrice; astadi numai miscarea lunei e geocentrica; miscările totoru planeteloru su eliocentrice, d'imprenna cu miscarea pamentului; déco se mai vorbesce si astadi de miscări geocentrice alle planeteloru, acésta-a se face numai d'in caus'a co tôte miscările planeteloru se observa de pre pamentulu pre care stămu noi, inse mai in urma elle se reducu la eliocentrice.*

* **GEOCHELIDONE**, s. f., (d'in γῆ, terra, si χελιδών, rondinella, fr. géochelidone), familia de passeri d'in ordinea helopteneloru, care coprende rondinellele de pamentu.

* **GEOCOCHLIDE**, s. f., (d'in γῆ, terra, si κοχλίσ, cochlea, fr. géocochlide), familia de mollusce d'in ordinea gastropodiloru pulmonate, care coprende celle ce viu pe pamentu si au cochlie sau scoice.

* **GEOCORIDE**, s. f., (d'in γῆ, terra, si κορίς, cimex, paduchiu de pariete, fr. géocorise), familia de insecte d'in ordinea hemiptereloru, care coprende cimicii ce viu pre pamentu.

* **GEOCYCLICU**, -a, adj., (d'in γῆ, terra, si κύκλος, cercu, fr. géocyclique), care representa miscarea pamentului in giurulu sórelui : *machina geocyclica*.

* **GEODE**, s. f., *geodes*, (γεωδής), pétra cava de colórea ferrului ruginosu, care coprende unu mediu de pamentu sau de arena, ce se aude sunandu candu se scutura pétra : *se connoscu dóue specie de geodi, celle formate pre calle de focu, si celle formate pre calle umeda.*

* **GEODESIA**, s. f., *γεωδαισία*, it. *geodesta*, fr. *géodésie*, geometria practica care coprende tôte operationile trigonometrice si astronomice necesare pentru mesurarea pamentului, d'imprenna cu redicarea planuriloru si desemnarea charteloru : *geodesi'a e una scientia cu*

totulu moderna; noi avemu bone tractate de geodesia.

* **GEODETCU**, -a, adj., (it. *géodetico*), relativu la *geodesia* : *studie geodetice, lucrare geodetica*.

* **GEODICU**, -a, adj., (fr. *géodique*), in forma de *geode* : *corpu geodicu*.

* **GIODONE**, s. m., (fr. *géodone*), genu de plante monocotyledonie, cu flori incomplete, famili'a orchideeloru.

* **GEOFAGIA** sau *geophagia*, s. f., (d'in γῆ, terra, si φάγειν, mancare, fr. *géophagie*), abitudine de a manca pamentu; in med. appetitu depravatu care îndémna a manca lucruri lipsite de calitati nutritive.

* **GEOFAGU** sau *geophagu*, -a, adj. s., (fr. *géophague*), care mânca pamentu : *poporu geofagu, animalu geofage; unu geofagu*.

* **GEOFILU** sau *geophilu*, -a, adj. s., (d'in γῆ, terra, si φιλεῖν, amare, fr. *géophile*), care locuesce sau care cresce pre pamentu; subst. *geofilele*, divizionea ordinei gasteropodiloru pulmonate.

* **GEOFULLU** sau *geophyllu*, -a, adj., (d'in γῆ, terra, si φύλλον, fólia, fr. *géophylle*), care are foliele de colórea pamentului.

* **GEOGASTRU**, s. m., (d'in γῆ, terra, si γαστήρ, stomachu, fr. *géogastre*), tribu de insecte d'in ordinea gasteromyciloru care coprende celle ce viu in pamentu.

* **GEOGENIA**, s. f., (d'in γῆ, terra, si γενεά, nascere, fr. *géogénie*), ramu de istoria naturale, care essamina modulu eumu materiele ce constituiescu pamentulu, s'au formatu si s'au dispusu in starea actuala, si intra in considerationi generali cu scopu de a se inaltá la una stare de lucruri mai vechia de câtu aceea-a ce ne presenta astadi natur'a : *tractatu de geogenia*.

* **GEOGENICU**, -a, adj., (fr. *géogénique*), relativu la *geogenia* : *theoria geogenica, hypothese geogenica, idéa geogenica, consecentia geogenica*.

* **GEOGENIU** si *geogenu*, -a, adj., (fr. *géogène*), care se nasce si cresce immediatu pre pamentu : *bureti geogeni*.

* **GEOGLOSSA**, s. f., (d'in γῆ, terra,

si γλώσσα, limba, fr. géoglosse), familia de bureti carnosi simpli si furcati, cari crescú tómn'a pre terrenulu formatu de arbori putredi, in gradini si in paduri.

* GEOGNOSIA, s. f., (d'in γῆ, terra, si γνώσις, connoscentia, fr. géognosie), scientia care are de obiectu structur'a, situationea respectiva si natur'a masseloru cari compunu globulu terrestre: *geognos'ia se distinge de geologia, cá parte mai restrinsa care se marginesce la connoscentia positiva a masseloru pamentului; tractatu de geognosia.*

* GEOGNOSTICU, -a, adj., (fr. géognostique), relativu la geognosia: *fenomene geognostice, observatiuni geognostice, periode geognostice.*

* GEOGNOSTU, s. m., (fr. geognoste), care se ocupa cu geognos'ia: *unu geognostu invetiatu; geognostulu subministra geologiei si geogeniei tóte elementele neccessarie spre a construge teori'a formationei globului terrestre.*

* GEOGONIA, s. f., (d'in γῆ, terra, si γωνή, procreatiune, fr. géogonie), istoria despre originea pamentului.

* GEOGONICU, -a, adj., relativu la geogonia: *idee geogonice.*

GEOGRAFIA sau geographia, s. f., geographia, (γεωγραφία), descriptionea pamentului: *geografi'a are de scopu de a ne face connoscuta superfuci'a pamentului, incatenatiunea montiloru, cursulu fluveloru, aspectulu mâriloru, distributionea celloru trei regne alle naturei, climatele si influenti'a loru asupr'a productioniloru naturali; poporele cari locuescu pamentulu, terrele ce ocupa si lucrurile ce au essecutatu intr'ensele, fia spre a le face mai abitabili, spre a si in-formoseti'a petrecerea, sau spre a si im-multi averile, fia spre a facilitá communicationile intre diversele terre sau diversele provincie; geografi'a ne da assemine notionile celle mai indispensabili asupr'a relationei ce essiste intre pamentu si celle alte planete, si in genere intre corpurile ceresci care se misca in spatiu cá si globulu nostru; geografi'a si chronologi'a su cei doui ochi ai istoriei; geografi'a mathematica, geografi'a physica, geografi'a politica, geografi'a istorica,*

geografi'a antica, geografi'a moderna, geografi'a universale, geografi'a speciale, geografi'a botanica.

GEOGRAFICU sau geographicus, -a, adj., geographicus (γεωγραφικός), relativu la geografia: *tractatu geograficu, descriptione geografica, studie geografice, charta geografica, dictionariu geograficu; societate geografica, espeditioni geografice.*

GEOGRAFU sau geographu, s. m., geographus (γεωγράφος), care se ocupa cu geografi'a: *geografu invetiatu, geografu mathematicu, geografu physicu, geografu politicu; societate de geografi.*

* GEOHYDROGRAPHIA sau geohydrographia, s. f., (fr. géohydrographie), descriptionea pamentului si a apelor; scientia care se ocupa cu studiulu pamentului si allu apelor.

* GEOHYDROGRAPHICU sau geohydrographicu, -a, adj., (géohydrographique), relativu la geohydrographia.

* GEOHYDROGRAPHU sau geohydrographu, s. m., (fr. géohydrographe), care se ocupa cu geohydrographi'a.

* GEOLOGIA, s. f., (d'iu γῆ, terra, si λόγος, discursu, conventu, it. geologia, fr. géologie), scientia care se ocupa cu form'a si natur'a pamentului, cu masesele d'in cari se compune pamentulu, cu modulu cumu s'au formatu si cumu s'au assediatu in situationea actuala: *geologi'a e una scientia noua, inse forte interesante, ea se póte perfectoná numai cu adjutoriulu celloru alte scientie naturali; geologi'a ne demonstra in unu modu evidente co pamentulu nostru a trecutu prin multe si mari revolutioni; geologi'a in realitate se ocupa numai cu scórtia pamentului, cu tóte aceste-a ea cotédia a face hypothesi mai multu sau mai pucinu probabili despre starea primitiva a globului nostru.*

* GEOLOGICU, -a, adj., (it. geologico, fr. géologique), relativu la geologia: *tractatu geologicu, studie geologice, connoscentia geologice, collectioni geologice, sectiuni geologice.*

* GEOLOGU, s. m., (it. geologo, fr. géologue), care se ocupa cu geologi'a: *intre geologi e mare differentia de opi-*

nioni asupr'a formațiunii strateloru pamentului; geologii prin examinarea resteloru organice ce se descoperu in stratele pamentului au stabilitu mai multe hypothesi probabili despre formațiunea crustei pamentului; geologii si au formatu una terminologia noua, ei distingu intre terrenulu azoicu, in care nu se afla reste de fientie organice, si intre terrenulu enzoicu, in care se afla assemine reste, si distingu acestu-a in terrenu paleozoicu, mesozoicu si cenozoicu, si erozi acestu d'in urma in terrenu eozoicu, pliozoicu si liazoicu.

* GEOMANTE, s. m., (d'in γῆ, terra, si μάντις, divinator, it. geomante), care se ocupa cu geomanti'a.

* GEOMANTIA, s. f., (d'in γῆ, terra, si μαντῖα, divinatio, lat. geomantia, it. geomanzia, fr. géomancie), divinatione cu adjutoriulu certoru puncte trasse fortuitu pre pamentu : geomanti'a e una scientia pretensa cá si astrologi'a si magi'a.

* GEOMANTICU, -a, adj., (it. geomantico, fr. géomantique), relativu la geomantia.

GEOMETRIA, s. f., geometria (γεωμετρία), proprie mesur'a pamentului, cu care incepú acésta scientia, inse ea se intende in genere la mesuratur'a spatiulu : geometri'a e acea parte a scientieloru mathematice care are de obiectu mesur'a estensiunii in celle trei dimensiuni cari su longitudinea, latitudinea si altitudinea sau grossitudinea; geometria elementaria, geometria transcendenté, geometria synthetica, geometria analytica, geometria descriptiva; geometri'a e una scientia exacta, ea se fundedia tóta pre demonstrationi rigoróse; geometri'a e cellu mai superbu monumentu allu mentii umane; geometri'a luminédia, essercita si inaltia spiritulu umanu.

GEOMETRICA, s. f., geometrice (γεωμετρική), artea sau cienti'a geometrica, geometria.

GEOMETRICE, adv., geometrice (γεωμετρικῶς), in modu geometricu : a demonstrá geometrice, a procede geometrice.

GEOMETRICU, -a, adj., geometricus, (γεωμετρικός), relativu la geometria: tractatu geometricu, connoscentie geometrice, studie geometrice, propositione geometrica, demonstratione geometrica, methodu geometricu, constructione geometrica, figure geometrice.

GEOMETRU, s. m., geometres si geometra (γεωμέτρης), care se ocupa cu geometri'a, care scie geometri'a, care essercita geometri'a : geometru excellenté, geometru theoreticu, geometru practic; geometrii se potu gloriá co ei possuadu scienti'a ce professá, pre cându celli alti invetiati nu su in acésta positione fericita; de trei secle incóce geometrii au facutu minuni cu scienti'a loru.

* GEONOMIA, s. f., (d'in γῆ, terra, si νόμος, lege, it. geonomia, fr. géonomie), parte a physice generali care tractédia despre legile la cari su supuse scambàrile ce se observa pre superfaci'a pamentului.

* GEONOMICU, -a, adj., relativu la geonomia : legi geomomice, observatiuni geomomice, tractatu geomomicu.

* GEONOMU, s. m., (γεωνόμος, it. geonome, fr. géonome), care se ocupa cu geomomi'a; care se ocupa cu lucrarea pamentului; possessoriu de unu agru; agronomu, agricultoriu, colonu.

* GEOPONIA, s. f., (γεωπονία, it. geoponia, fr. géoponie), agricultura, occupatiune cu lucrarea pamentului.

* GEOPONICU, -a, adj., (γεωπονικός, it. geponico, fr. géoponique), relativu la geoponia : occupatiune geponica, pamentu geponicu, care se póte cultivá si póte produce cereali.

* GEOPONU, s. m., (γεωπόνος), agricultoriu, colonu, cultivatoriu.

* GEORAMA, pl.-mate, (d'in γῆ, terra, si δράμα, vedere, fr. géorama), globu terrestre de una marime immensa, in centrulu carui-a se pune spectatoriulu spre a poté vedé pamentulu desemnatu pre parietii interiori : georama formósa, georama bene facuta.

* GEORGIA, s. f., (γεωργία), cultur'a pamentului, agricultura.

* GEORGICU, -a, (γεωργικός, it. geor-

gicco, fr. géorgique), relativu la *georgia* sau la cultur'a pamentului : *tractatu georgicu, poema georgica*; subst. *georgicele lui Virgiliu*.

GEORGINA, s. f., (fr. géorgine), una flóre, dalia : *georgine formóse, georgine involte, georgine desvolte, georgine albe, georgine rosie, georgine galbine, georgine vinete*.

* GEORGIU, s. m., 1. (γεώργιος), agricultoriu; santu-Georgiu, agricultoriulu sanctificatu care se serbedia in mediulu primaverei (23 Aprile), precumu collegatoriulu, santu-Demetriu, se serbedia in mediulu tómnai (26 Octobre); 2. *georgiu, pl.-ie, (γεώργιον)*, institutu de agricultura, scóla agronomica.

* GEORGU, s. m., (γεωργός), agricultoriu, synonymu cu *geponu*.

* GEORGOFILU sau *georgophilu*, s. m., (d'in γεώργιον, si φιλεῖν, amare, it. *georgofilo*), amatoriu de agricultura.

* GEOSAURICU, -a, adj., (d'in γῆ, terra, si σαῦρος, lacerta), relativu la *geosauru* : *reptili geosaurice*.

* GEOSAURU, s. m., din γῆ terra, si σαῦρος lacerta, fr. *géosaurien*), lacerta sau serpella care viue pre pamentu.

* GEOSCOPIA, s. f., (d'in γῆ, terra, si σκοπεῖν, observare, fr. *géoscopie*), divinatione derivata d'in natur'a si calitatea pamentului.

* GEOSCOPICU, -a, adj., relativu la *geoscopia* : *observatione geoscopica, divinatione geoscopica*.

* GEOSCOPU, s. m., (fr. *géocscope*), care practica *geosopi'a*.

* GEOSOFIA sau *geosophia*, s. f., (d'in γῆ, terra, si σοφία, sapientia, fr. *géosophie*), conoscenti'a globului pamentului d'in punctulu de vedere filosoficu.

* GEOSOFICU sau *geosophicu*, -a, adj., relativu la *geosofia*.

* GEOSOFU sau *geosofu*, s. m., care se ocupa cu *geosofi'a*.

* GEOSPHERA sau *geosphera*, s. f., (d'in γῆ, terra, si σφαῖρα, globu), globu terrestre, globu care representa pamentulu.

* GEOSPERICU sau *geosphericu*, -a, adj., (fr. *géosphérique*), relativu la sper'a

pamentului, care representa globulu pamentului : *muchina geosperica*.

* GEOSTRATEGIA, s. f., (d'in γῆ, terra, si στρατός, armata, fr. *géostratégie*), artea militaria de a operá cu armat'a pre uscatu.

* GEOSTRATEGICU, -a, adj., relativu la *geostrategia*.

* GEOSTRATEGU, s. m., comandante de armata pre uscatu.

* GEOTOMIA, s. m., (γεωτομία), taliarea pamentului, aratura.

* GEOTOMICU, -a, adj., relativu la *geotomia*, sau la aratura.

* GEOTOMU, s. m., (γεωτόμος), taliatoriu de pamentu, aratoriu.

* GEOTRAGÍA, s. f., (γεωτραγία), nutritura d'in fructele pamentului.

* GEOTRUPIDE, adj., (fr. *géotrupide*), care sémina a *geotrupu*.

* GEOTRUPINU, -a, adj. s., (fr. *géotrupin*), tribu de insecte d'in famili'a coleopterelu lamellicorne.

* GEOTRUPU, s. m., (fr. *géotrupe*), genu de insecte coleoptere, typulu familiei geotrupidiloru.

* GERANIACEU, -a, adj., (fr. *géraniacé*), relativu la *geraniu*; subst. *geraniaceele*, familia de plante cari au de tipu genulu *geraniu*.

* GERANIOLOGIA, s. f., (fr. *géranologie*), tractatu despre *geraniu*.

* GERANIU, s. m., *geranium* (γεράνιον), una planta cu flore, numita si rostru de grue.

* GERARE, v., gelare, se dice despre actionea *gerului* : *asta nópte a geratu*, a cadutu *gerulu*; compusu : *degerare*.

1 GERATU, -a, adj. part., *gelatus*, coprensu de *geru* : *pome gerute*.

2 GERATU, s. m., *gelatio*, actulu de *gerare*.

* GERENTE, adj. part. pres., *gerens*, care porta, portatoriu; agente, care conduce una lucrare, care implenesce una functie.

* GERENTIA, s. f., *gestie*, calitate de *gerente*, actione de implenire a unei functie.

†† GERERE, v., gerere, a duce, a portá, a conduce, a impleni' una functie. Radecin'a derivatelu : *gerente*,

*gerentia, gestu, gestione, si a compuse-
loru : congerere, ingerere, suggerere,
congestione, ingerentia, suggestione, etc.;
armigeru, morigeru, messageru, etc.*

* GERGU, s. m., (it. gerge, fr. Jar-
gon), limba corrupta, cumu ua vorbescu
in unele locuri ómenii cari n'au conno-
scentia de grammatic'a limbei.

GERMANESCE, adv., (germanice),
in modu germanicu : *ellu vorbesce, scrie
germanesce*: vedi *germanice*.

GERMANESCU, -a, adj., germani-
cus, relativu la germani : *caracteriu
germanescu. limba germanésca, merce
germanésca, appucature germanesci* :
vedi *germanicu* si *germanu* 2.

* GERMANICE, adv., (germanice),
in modu germanicu : *scrie germanice*.

GERMANICU, -a, adj., germanicus,
relativu la germanu, de germanu : *im-
periu germanicu, federazione germa-
nica. limba germanica, elemente germa-
nice, calitáti germanice, legislazione
germanica, térra germanica, merce ger-
manica*: vedi si *germanu* 2.

* GERMANISARE, v., (fr. germani-
sor), a face germanu, a transformá in
germanu : *a germanisá una térra, a
germanisá una natióne: români nu se
voru germanisá neci una data, germanii
au germanisatu multe provincie slo-
vance*.

* GERMANISATIONE, s. f., actiune
de germanisare : *germanisationea ter-
reloru baltice*.

* GERMANISATORIU, -tória, adj. s.,
care germanisa : *elemente germanisató-
rie; planuri germanisatórie, Austri'a
germanisatória*.

* GERMANISATU, -a, adj. part.,
transformatu in germanu : *poporu ger-
manisatu, térra germanisata*.

* GERMANISMU, s. m., (it. germa-
nismo, fr. germanisme), 1. idiotismu
propriu germaniloru; 2. systema de ger-
manisare : *germanismulu a facutu si
face mari progresse*; 3. elementu ger-
manu caracteriu germanu : *germanis-
mulu si romanismulu su in lupta de dóue
mii de anni*.

* GERMANISTICU, -a, adj., relativu
la germanismu sau la germanisti : *opi-*

*nioni germanistice, tendentie germani-
stice*.

* GERMANISTU, s. m., care tine la
germanismu : *germanistii si romanistii
disputa asupr'a superioritáti institutio-
niloru loru; in Italia nu su germanisti,
déro in Germani'a se afla romanisti*.

* GERMANITATE, s. f., germanitas,
1. fraternitate : *germanitatea acestoru
juni se vede d'in figur'a loru; prin dis-
pute si certe germanitatea a trecutú in
inimicitia; intre crestinii primitivi erá
una addeverata germanitate: germani-
tatea intre tóte natiónele d'in lume e na-
turale, passionile inse despartu nu numai
natióne de natióne, ci si frate de frate;
germanitate se dice si in locu de affini-
tate, ba chiaru si in locu de similitudi-
ne; 2. origine germana, 2, precumu se
dice romanitate in intellessulu de origine
romana : germanitatea sassoniloru e evi-
dente; germanulu nu si póte ascunde
germanitatea*.

GERMANOFAGIA sau *germanopha-
gia*, s. f., inimicitia incarnata cotra ger-
mani.

GERMANOFAGU sau *germanopha-
gu*, -a, adj. s., inamicu incarnatu allu
germaniloru, care i are mancá, déco are
poté, terminu essageratu si odiosu : *an-
thropophagii su rari, germanophagii su
numai in idéa*.

GERMANOFILIA sau *germanophilia*,
s. f., amicitia cõtra germani.

* GERMANOFILU sau *germanophi-
lu*, -a, adj. s., amicu allu germaniloru,
care are sympathia pentru germanismu :
*germanophilii nu su prea numerosi in-
tre români; de germanophilu ce e, nu
vorbesce de cátu germanice*.

* GERMANOMANE, s. f., care e pas-
sionatu pentru totu ce e germanu.

* GERMANOMANIA, s. f., passio-
ne mare pentru germanismu.

* 1 GERMANU, -a, adj., germanus,
(de la germen), care se trage d'in acelli-
asi parenti : *frate germanu, sora germana,
frati germani, sorori germane*; in op-
osetione cu *frati uterini*, cari se tragu
d'in aceea-si mama, inse nu si d'in a-
cellu-asi tata; subst. *germanu, frate*.

* 2 GERMANU, -a, adj. s., germanus,

nume nationale allu locuitoriloru d'intro Alpi si marea baltica: *caracteriu germanu, limba germana, institute germane; astadi se vorbesce si de una filosofia germana, si in genere de scienti'a germana; germanii au venitu d'in Asia in urn'a celtiloru; in urn'a germaniloru au venitu sclovanii; pre tempulu romaniloru germanii erau deja in Germani'a de astadi; germanele su mulieri forte laborioase; germanii su renumiti pentru severanti'a loru.*

* GERME, pl. *germine*, germen, sementia d'in care se nasce ceva, bulbu, bulbicellu, muguru, coltiu, ochiu, vegetatiune: *germe potente, germe vigorosu, germe creatoriu, germe fecundu, germe fertile, germe fructuosu, germe generosu, germe pretiosu, germe precoc, germe tardiu; animalile ca si vegetalile au unu germe, si fia-care specia si are germele seu, diferente de allu altoru-a; germele e primulu punctu si essordiulu indispensabile allu generationei, germele e individuuu intregu redusu la elementele selle celle mai simple, ellu e principulu care coprende in sene tote consecretile; fig. germele vietei, germele unui morbu, germele unui processu; germinele rebellioni; germinele coruptiunii; a suffoca germele vitieloru, a desvoluta germinele virtutiloru; in anim'a omului se afla germele totoru pasiuniloru; una falsa definitiune e unu germe de errori.*

* GERMINABILE, adj., germinabilu, care pote germina.

* GERMINALE, adj., germinalis, (fr. germinal), relativu la germe, care se desvoluta in loculu germenului: *folie germinali; subst. germinale, lun'a candu incepu plantele a germina, in calendarulu republicei francoese, si care incepea cu ecinoptiulu de primavéra.*

* GERMINARE, v., germinare, a face germine, a muguri, a incolti, a incepe a se desvoluta ca sientia organica: *germina plantele, germina florile, germina gradin'a; vermi germina penne; fig. inainte de ce germinara litterele, peria facile memori'a faptelor.*

* GERMINARIU, -a, adj. s., care

germina; care produce germine; subst. germinariu, pl.-ie, seminariu.

* GERMINATIONE, s. f., germinatiune, actiune de germinare: *germinatiunea sementieloru, germinatiunea plantieloru, epoch'a germinatiunii; caldar'a si umiditatea inaintedi'a germinatiunea sementieloru.*

* GERMINATIVU, -a, adj., (it. germinativo, fr. germinatif), care pote germina: *facultate germinatiiva, virtute germinatiiva.*

* GERMINATORIU, -tória, adj. s., (fr. germinateur), care germine: *elementu germinatoriu, putere germinatoriiva.*

* GERMINATRICE, s. f., (it. germinatrice, fr. germinatrice), germinatoriiva: *facultate germinatrice.*

* 1 GERMINATU, -a, adj., (germinat), care a germinatu, care a datu unu germe.

* 2 GERMINATU, s. m., germinat, actulu de germinare: *germinatulu plantelor, germinatulu viniloru.*

* GERONTE, s. m., (γέρων, senex), betranu, seniore in una comunune; senatoriu la Spartani; seniore in unu monasteriu.

* GERONTEA, s. f., gerontea herba, (γερωντιος), una planta.

* GERONTOCOMIU, pl.-ie, gerontocomium (γερωντοκομίσιον), asyly pentru betrani.

* GERONTOCRATIA, s. f., (d'in γέρων, senex, si κράτος, vis, putere, fr. gérontocratie), domnia sau guvernul de betrani: *gerontocrati'a e forte vechie, betranii poporului, ca omeni cu mai multa esperientia de catu junii, se consultau in affacerile de importantia, si decisionile lor se considerau ca legi, de aci provine si numele senatoriloru, cari la romani formau consiliulu administratiunii pre tempulu catu duru republic'a.*

* GERONTOCRATICU, -a, adj., (fr. gérontocratique), relativu la gerontocrati'a: *guvernu gerontocraticu, putere gerontocratica, influentia gerontocratica, autoritate gerontocratica.*

* GERONTOPOGONE, s. m., (d'in γέρων, senex, si κόρυς, barba), una planta alle carei graunții su coronate cu aculie.

GEROSU, -a, adj., *gelidus, frigidus*, forte rece : *tempu gerosu, nopti gerose*.

* GERRA, pl. *gerre, gerræ*, (γέρρα), una specia de scutu; fig. seccature.

* GERRONE, s. m., *gerro*, care spune seccature, imbecillu, nebonu.

GERU, s. m., *gelu*, frigu mare in câtu inglacia ap'a, dégera ómenii si animalile : *gerulu baptezului, gerulu cellu mare de asta iérna crepà arborii; viniële degerara de gerulu cellu mare; tyrannii tinu pre ómenii in geru; nu ne mai aduțemu a mente de unu assemine geru; de geru inglaciã, nu numai Dunari'a, ci chiaru si marea*.

* GERUNDIU, pl. -ie, *gerundium* (de la gerere), terminu de grammatica : *tóte verbele au unu gerundiu; in limb'a latina gerundiulu se termina in :-ndi, -ndo, -ndum, in cea romãna avemu numai gerundiulu in :-ndu, precumu : arandu, avendu, batendu, fiendu, venindu*.

* GERUNDIVU, s. m., *gerundivum* si *gerundivus* modus, cá si *gerundiu*, inse la unii grammatici se distinge *gerundivulu* de *gerundiu*, co prin gerundivum se esprime numai casulu gerundiului, éro form'a lui trece in a participiului futuru passivu, care se construge cu substantivulu dependente.

* GERUSIA, s. f., *gerusia* (γερουσία), senatu la Sparta; sall'a senatului; casa de retragere pentru betráni.

* GESTABILE, adj., *gestabilis*, care se póte portá : *arme gestabili*.

* GESTAME, pl. -mine, *gestamen*, totu ce se pórtá, vestimente, ornamente; totu ce serve spre a portá, callaria, trassura, vectura.

* GESTARE, v., *gestare* (de la gerere), a pórtá, a transportá, a reportá : *a gestá copillulu in bracie; a gestá pre cineva in lectica; a gestá una corona in capu, a gestá gemma in dégetu; a gestá vorbe d'in una casa in alt'a*.

* GESTATIONE, s. f., *gestatio*, actione de *gestare*; sarcina, tempulu câtu *gesta* mam'a copillulu in panticu : *gestationea feminei e de noue luni, gestationea cameleloru e de unspredece luni si medietate*.

* GESTATORIU, -tória, adj. s., ge-

stator, *gestatorius*, care *gesta*, care pórtá, portatoriu.

* GESTATRICE, s. f., *gestatrix*, fémina care *gesta*, portatória, gestatória.

* 1 GESTATU, -a, adj. part., *gestatus*, portatu : *copillu gestatu in bracie, fetu gestatu in panticu*.

* 2 GESTATU, s. m., *gestatus*, -us, actulu de *gestare*, transportu.

* GESTATURA, s. f., *gestatio*, effectulu sau resultatulu actionei de *gestare*.

* GESTICULARE, v., *gesticulari*, a face geste, mai allessu a face geste affectate : *ellu nu póte vorbi fora u gesticulá; ne amu saturatu de a lu audi vorbindu si de a lu vedé gesticulandu; déco are sci câtu de uritu i siedie, ellu n'are mai gesticulá*.

* GESTICULARIU, -ia, adj. s., *gesticularius*, actoriu care jóca gesticulandu, mimu, pantomimu, istrione, saltatoriu.

* GESTICULATIONE, s. f., *gesticulatio*, actione de *gesticulari*, actione de a face geste affectate sau prea-dese : *gesticulationea pantomimiloru e una arte; gesticulationea morbosiloru e unu fenomenu connoscutu*.

* GESTICULATORIU, -tória, adj. s., *gesticator*, care *gesticula* : *unu mare gesticulatoriu, unu gesticulatoriu nesuferitu*.

* 1 GESTICULATU, -a, adj. part., *gesticulatus*, reprodussu prin *gesticulari*: *miscári gesticulate; gesticulati motus*. Solin.

* 2 GESTICULATU, s. m., *gesticulatio*, actulu de *gesticulari* : *compára vorbele cu gesticulatulu*.

* GESTICULU, pl. -e, *gesticulus*, diminutivu d'in *gestu*, micu *gestu*, miscare.

* GESTIONE, s. f., *gestio*, actione de *gerere*, portare, ducere, essecutare, essecutione, administratione : *gestionea unei affaceri; gestionea unei tutele; a dá computu fidele de gestionea sea; a si impleni bene gestionea sea*.

* GESTORIU, -tória, adj. s., *gestor*, care pórtá; care pórtá vorbe d'in casa in casa, diffamatoriu.

* 1 GESTU, -a, adj. part., *gestus*, portatu.

* 2 GESTU, pl.-*geste*, si *gesturi*, *gestus*, -*us*, l. miscare esteriore a corpului care serve a esprime sentimentele n6stre : *gestu voluntariu*, *gestu involuntariu*, *gestu naturale*, *gestu imitativu*, *gestu pictorescu*, *gestu espressivu*; a face *geste* sau *gesturi*; *Demosth. ne facea totu at6tu effectu prin gesturile*, c6tu si prin *elocenti'a sea*; *gesturile concurru cu misc6rile vultului spre a esprime misc6rile suffletului*; 2. *gesta*, -*orum*, fapte mari : *gestele lui Alessandru*, *gestele lui Cesare*.

* GESTUOSU, -*a*, adj., *gestuosus*, plenu de *gesturi*, care face multe *gesturi*.

* GESU, pl.-*e*, *gesa* si *g6sa*, -*orum*, una specia de lancia de ferru usi6ra, cu care se lupt6u gallii.

GHIACIA, s. f., *glacies*, vedi *glacia*.

GHIACIARE, v., *glaciare*, vedi *glaciare*.

GHIACIARIA, s. f., *frigidarium*, vedi *glaciaria*.

GHIACIARIU, s. m., *glacialis*, vedi *glaciariu*.

GHIACIATU, -*a*, adj. part., *glaciatus*, *gelatus*, vedi *glaciatu*.

GHIACIOSU, -*a*, adj., *glaciatus*, vedi *glaciosu*.

GHIANDE, s. m., *glans*, vedi *glande*.

GHIANDURA, s. f., *glandula*, vedi *glandula*.

GHIANDUROSU, -*a*, (*glandulosus*), vedi *glandulosu*.

GHIEMU, pl.-*uri*, *glomus*, vedi *glomu*.

GHIEMUIRE, -*escu*, *glomerare*, vedi *glomerare* si *glomurire*.

GHEMUITU, -*a*, adj. part., *glomeratus*, vedi *glomeratu* si *glomuritu*.

GHIOCA, s. f., *gullioea*, vedi *gli6ca*.

GHIIOCE, s. f., *testa*, vedi *gli6ce*.

GHIIOCELLU, s. m., *glaucium*, vedi *glaucellu* si *gliocellu*.

GHITIRE, v., *glutire*, vedi *glitire* si *glutire*, si compusulu *inglutire*.

GHITITORIU, -*t6ria*, adj. s., *glutiens*, vedi *glititoriu* si *glutitoriu*, si comp. *inglutitoriu*.

GHITITU, -*a*, adj. part., *glutitus*, vedi *glititu* si *glutitu*, si comp. *inglutitu*.

GHITITURA, s. f., vedi *glititura* si *glutitura*.

GHITU, s. m., *glutus*, *faux*, vedi *glitiu* si *glutiu*, si comp. *inglutiu*.

* GIBBA, s. f., *gibba*, figura convessa, inflatura convessa, besica, gibbositate.

* GIBBOSU, -*a*, adj. s., *gibbosus*, *gibberosus*, inflatu, besicatu, cocosiatu : *unu omu gibbosu*, *una muliere gibbosa*; subst. *unu gibbosu*, *una gibb6sa*; *gibbosii su spirituosii*.

* GIBBU, s. m., *gibbus*, cocosiatu; si *gibbu* pl. *gibbe*, tum6re, inflatura.

* GIGANTE, s. m., *gigas*, (*γίγας*), omu de marime extraordinaria : *gigantii se scollara in contr'a lui Jone*.

* GIGANTESCU, -*a*, adj., (it. *gigantesco*, fr. *gigantesque*), *giganteus*, relativu la *gigante*, de *gigante*, ca unu *gigante* : *marime gigant6sca*.

* GIGANTESSA, s. f., (it. *gigantesa*), f6mina de marime gigant6sca : *gigantessele su write*.

* GIGANTICU, -*a*, adj., *giganteus*, de *gigante*, *gigantescu* : *bellulu giganticu*, *fapte gigantice*, *figura gigantica*.

* GIGANTOMACHIA, s. f., (*γίγαντομαχία*, it. *gigantomachia*), bellulu giganticu, lupt'a gigantiloru in contr'a lui Jone.

* GILVU, -*a*, adj., *gilvus*, si *gilbus*, cenu6u : *callu gilvu*.

GINGFIA sau *gingiva*, s. f., *gingiva*, partea membranei muc6se a gurei care imbracca celle d6ue arcate de denti, se intende pre intre denti si aderesc tare cu radecin'a loru : *col6rea rosia a gingiueloru*; *gingive ferme*; *inflatura de gingive*; *inflammatione de gingive*.

* GINGIVITE, s. f., (fr. *gingivite*), inflammatione de gingive.

* GINGLISMU, s. m., *ginglismus*, (*γίγλισμός*), risu immoderatu occasionatu prin titillatura.

* GINGRINA, s. f., *gingrina* (*γίγρινα*), mica flauta.

* GINGRINATORIU, s. m., *gingrinator*, care c6nta cu *gingrin'a*.

GIURARE, v., *gyrare*, a duce in giuru, a duce in pregiuru; a rotundf.

GIURATU, -*a*, adj., *gyratus*, dussu in giuru; rotunditu.

GIURU, s. m., *gyrus*, (*γῶρος*), cercu. Radecin'a compuseloru : *pregiuru*, *in-*

pregiurare, congiurare, incongiurare, si a frasiloru : *giuru in pregiuru*.

* **GLABRARE**, v., *glabrare*, a face *glabru*, a despoliá de pèru : a *glabrà porcii*.

* **GLABRARIA**, s. f., *glabraria*, fémina carei-a placu junii fora barba.

* **GLABRETU**, pl.-e, *glabreta, -orum*, locu nudu, fora vegetatione.

* **GLABRIRE**, -escu, v., *glabrescere*, a perde pèrulu, a deveni *glabru*.

* **GLABRITU**, -a, adj. part., *glaber*, despoliatu de pèru, cu barb'a smulsa.

* **GLABRU**, -a, adj., *glaber*, fora pèru, calbu, rasu : *ordiu glabru, tapete glabre*.

GLACIA (cu l mólle la Macedoromani), s. f., *glacies*, apa redusă prin frigu in stare solida : *glacia gróssa, glacia suptire, glacia curata, glacia de mare; a se dá pre glacia, a rupe glaci'a, a sparge glaci'a; confectarii stringu glacia ièrn'a si ua conserva pentru véra, unu carru de glacia*.

GLACIALE, adj., *glacialis*, de *glacia*: *marea glaciale, oceanulu glaciale, monti glaciali, insule glaciale*.

GLACIARE, v., *glaciare*, a prenda *glacia*, a trece in stare de *glacia*, a prefăce in *glacia*; vedi compusulu *inglaciare*.

GLACIARIA, s. f., (it. *ghiacciaia*, fr. *glacière*), *frigidarium*, locu unde se conserva *glaci'a*, locu fórte rece : *mi se pare co sum in una glaciaria asiá sentiu frigulu de tare; confectarii au mari glaciaria*.

GLACIARIU, -ia, adj. s., *glacialis*, de *glacia*; subst. care conserva si vende *glacia*, care possede una *glaciaria*,

GLACIATU, -a, adj. part., *glaciatu*, *gelatus, concretus*, *inglaciatu*, vedi compusulu *inglaciatu*.

GLACIATURA, s. f., *congelatio*, efectu allu actionei de *glaciare*, *inglaciatura*.

GLACIOSU, -a, adj., (it. *ghiaccio*), *glaciatu*, plenu de *glacia*, cu *glacia*, *inglaciatu* : *tempu glaciosu, nopti glaciöse, locu glaciosu, pamentu glaciosu*.

* **GLADIARIU**, s. m., *gladiatorius*, fabricatoriu de *gladie*.

* **GLADIATORIU**, s. m., *gladiator, gladiatorius*, care se lupta cu *gladiulu* : *gladiatorii la romani erau servi cari se essercitau la lupt'a cu gladiulu (gladiatura), si combateau in theatru si amphitheatru spre a delectá pre poporulu spectatoriu pèno candu se uccideau; gladiatoriu, pl.-ie, salariu allu gladiatoriloru*.

* **GLADIATURA**, s. f., *gladiatura*, professione de gladiatoriu.

* **GLADIOLU** sau *gladioru*, s. m., *gladiolus*, 1. *gladiu scurtu, pumnariu*; 2. una planta, *gladiolus marciissi*.

* **GLADIU**, pl.-ie, *gladius, (gladium)*, spata, sabia : *gladiulu romaniloru erú unu cutitu mare si dereptu care se terminá in unu micro ne, facutu mai multu spre a junghia; a scóte gladiulu, a stringe gladiulu in mana, a bagá gladiulu in téca; a se luptá cu gladiulu; a junghia pre cineva cu gladiulu seu*.

* **GLANDARIA**, s. f., *glandaria silve*, padure de arbori ce producu *glande*.

GLANDE, (cu l mólle la Macedoromani), s. f., *glans*, 1. fructulu *cerrului (quercus)*, latinii diceau si *glans fagea*, *glande de fagu* : *porcii manca glande; ómenii inco se nutrira multu tempu cu glande, peno candu investiaru a face pame de gránu*; 2. globu de plumbu ce arrunceau anticii cu fund'a, assémine globuntiului de pusca d'in dillele nostre.

* **GLANDIFERU**, -a, adj., *glandifer*, care produce *glande* : *arbori glandiferi, selba glandifera, térra glandifera*.

* **GLANDIFORME** sau *glandiformu*, -a, adj., (fr. *glandiforme*), care are forma de *glânde*.

* **GLANDIVORU**, -a, adj., (fr. *glandivore*), care manca *glande* : *porcii su glandivori; animali glandivore*; subst. *glandivorele*.

GLANDULA sau *glandura*, (cu l molliatu), s. f., *glandula*, 1. deminutiv d'in *glande*, mica *glande*; 2. parte molle spongiosa sau vascularia in organismulu animale, care servece la secretionea umoriloru : *glandula lacrimale, glandula pituitaria, glandule synoviali*; 3. tumori accidentali cari se formédia

in ôre-care parte a corpului : *copillului s'au facutu glandule la collu ; ellu e plenu de glandule* ; 4. corporelle vesiculose ce se formédia pre foliele, pre fustulu sau pre calicele planteloru.

* **GLANDULARIU**, -a, adj. s., (fr. glandulaire), care are aspectulu, form'a sau tessutur'a glandulelor : *secretione glandularia, organe glandularie*; subst. *glandularia*, una specia de vervena.

* **GLANDULATIONE**, s. f., (fr. glandulation), formatione, desvoltatione de *glandule*.

* **GLANDULIFERU**, -a, adj., (fr. glandulifère), care porta *glandule*.

* **GLANDULIFORME** sau *glanduliformu*, -a, adj., (fr. glanduliforme), care are form'a unei grandule.

* **GLANDULOCILIATU**, -a, adj., (fr. glandulocillé), se dice despre partea unei plante alle carei cilie se termina in una *glandula*.

GLANDULOSU, -a, si *glandurosu*, adj., glandulosus (fr. glanduleux), care are tessutura de *glandule* : *organu glandulosu*.

* **GLARIA**, s. f., glarea (κλήρος), sablu grossu, petricelle, (it. ghiaja, fr. gravier), cu cari se asternu cãllile, stratele.

* **GLARIATA**, s. f., (it. ghiajata), calle asternuta cu *glaria*, selciata, calciata (fr. chaussée).

* **GLARIOSU**, -a, adj., glareosus, (it. ghiajoso), plenu de *glaria*, amestecat cu *glaria* : *pamentu glariosu, arena glariosa*.

* **GLASTU**, s. m., glastum, érba bona de tinsu (vapsitu).

GLAUCELU, s. m. glaucium, una flóre, vedi *gliocellu*.

* **GLAUCOMA**, pl.-mate, glaucoma (γλακωμα), morbu de ochi, opacitatea umorii cristalline sau a corneei transparente care se póte intende la unu ochiu sau la amendoui ochii.

* **GLAUCOMATICU**, -a, adj., glaucomaticus, attensu de *glaucoma*.

* **GLAUCONIA**, s. f., (fr. glauconie), una varietate de creta minerale.

* **GLAUCONIOSU**, -a, adj., (fr. glauconteux), plenu de *glauconia* ; *sablu glaucomiosu*.

* **GLAUCONITE**, s. f., (fr. glauconite), ca sí *glauconia*.

* **GLAUCONOMU**, s. m., (fr. glauconome), genu de polypiarie.

* **GLAUCOPE**, s. m., (fr. glaucope), genu de passeri selvane d'in Australi'a.

* **GLAUCOPEU**, -a, adj., (fr. glaucopé), care sémina a *glaucope*.

* **GLAUCOPIDE**, s. m., (fr. glaucopide), genu de insecte d'in ordinea lepidoptereloru, d'in famili'a crepuscularieloru.

* **GLAUOPTERU**, -a, adj. s., (fr. glaucoptère), care are aripele verdi glauce.

* **GLAUCU**, -a, adj., glaucus, (γλαυκός), verdastru, verde de mare, verde albastru : *fólia glauca, frundia glauca, ochi glauci*; *nereidile se numescu de poeti glaucele sorori*; *callu glaucu, cu ochii glauci*; *anticii numiau glaucu unu pesce de mare*; *botanicii numescu glauca una planta care cresce pre littorile oceanului*; *ornithologii numescu glauce passerile de ordinea hypsopteneloru, care copenre buboniticle*.

GLAUCURU, -a, adj., (fr. glaucure), care are cód'a glauca sau verdastra cenusia.

GLEBA, *gleua, gliua, glia*, s. f., gleba, massa de pamentu, buccata de pamentu taliata cu sap'a sau cu aratrulu : *a taliá glebe, a întórce gleb'a, a arruncá cu gleb'a in cine-va*; *servi legati de gleba*; de pamentulu ce ei erau detori a ará.

* **GLEBALE**, adj., glebalis, de *gleba* : *pamentu glebale, pamentu grassu*.

* **GLEBARIU**, -a, sdj. s., glebarias; *boi glebari, glebarii boves, boi vigorosi cari potu rupe glebele*.

* **GLEBATIONE**, s. f., glebatie, contributione pusa pre gleba, contributione fundiaria.

* **GLEBOSU**, -a, adj., glebosus, plenu de *glebe* : *terra glebosa*.

* **GLEBULA** sau *glebura*, s. f., glebula, mica *gleba*.

* **GLESSU**, s. m., glessum si glessum, succinu, ambra galbina.

* **GLEUCINU**, s. m., glaucinum (γλαυκινος), oliu amestecat cu vinu dulce.

* **GLEUCOMETRIA**, s. f., (fr. gleu-

cometrie), artea de a mesură tarf'a mustului de vinu.

* GLEUCOMETRICU, -a, adj., (fr. *gleucométrique*), relativu la *gleucometrie* sau la *gleucometru*.

* GLEUCOMETRU, s. f., (fr. *gleucomètre*), 1. instrumentu spre a mesură tarf'a mustului de vinu; 2. personale, care se serve cu gleucometrulu.

GLEVA, *gliua, glia*, s. f., *gleba, gleva*, vedi *gleba*.

GLIA, s. f., *gleba*, massa de pamentu, buccata de pamentu taliata cu sap'a sau cu aratrulu, vedi *gleba*.

GLINU, s. m., *glinon* (γλίσνος), una specia de acere sau garciariu.

GLIOCA, s. f., *gullioa*, pellea testosa a nuceloru, glandei, si altoru fructe.

GLOCE, s. f., *testa*, pellea testosa a ouului: *glíoce de oua, gallin'a a spartu gliocile oualoru*.

GLIOCELLU, pl. *gliocelli*, *glanctum, galanthus nivalis*, lui *Linneu*, una flóre de primavéra.

* GLIRARIU, pl.-ie, *glirarium*, locu unde se tinu si se nutrescu *glirii*.

* GLIRE, s. m., *glis, gliris*, genu de animalu roditórie classificatu in famili'a soreciloru, déro care are óre-cari relationi cu sciurii, d'in care cauza unii naturalisti l'au pusu intre acesti d'in urma: *glirii au unu pèru desu, mólle si formosu; elli addormu cu inceputulu frigului de ièrna si dormu penó la inceputulu primaverei; cu tóte aceste-a se descèta de mai multe ori d'in acèsta stare de torpóre, si mânca provisionile ce au strinsu in tempulu verei, si cari consistu in nuci, in allune, in glande, in castane, etc. Vèr'a si tómn'a glirii se nutrescu cu fructe pulpóse de arbori fructiferi; elli remánu totu-de-a-una selbatici; carnea gliriloru e bona de mancatu, si are gustulu de carne de porcu de India; glirii su tómnu mai grassi; Romanii caroru-a placeau fórtè glirii, educau una mare cantitate de aceste animalu; in Italia glirii se manca si astadi. Naturalistii numera patru specii de gliri: *glirele propriu asiá numitu, care locuiesc padurile Europei meridionale; glirele de Senepallia, muscandianulu si gliritulu*.*

* GLIRIANU, -a, adj., *glirius*, de natur'a *glirelui*; *langedu, addormitu, somnurosu*.

* GLIRIU, -ia, adj., *glirius*, de *glire*, de natur'a *glirelui*, somnurosu.

GLITIRE, (cu l mólle la Macedorománi, si de totu molliatu la Madorománi), v., *glutire*, a *ingliti*, in sensu propriu si figuratu; vedi *inglitire* si *inglutire*.

GLITITU, -a, adj. part., *glititus*, *inglititu*.

GLITITURA, s. f., effectulu actionei de *inglitire, inglititura*.

GLITIU, s. m., *glutus* si *glittus*, loculu d'in fundulu gurei unde incepe esofagulu si prin care *inglitimu* buccatele, *inglitiulu*.

* GLOBARE, -ediu, v., *globare*, a formá *globu*, a rotundi; refl. *a se globá*, a se stringe in *globu*, a se stringe impregiurulu unui centru: *albinele se globe-dia impregiurulu reginei*.

* GLOBARIU, -a, adj., (fr. *globeaire*), care se compune de una adunatura de masse *globose*: *minerali globarie*.

* GLOBATIONE, s. f., *globatio*, actione de *globare*, sau de rotundire.

* GLOBATORIU, -tória, adj. s., *globator*, care face *globuri*, care rotundesce.

* GLOBATU, -a, adj. part., *globatus*, rotunditu: *forma globata*; strinsu impregiurulu unui centru: *coturnici globate*.

* GLOBICERU, -a, adj., (d'in *globu* si *céra*, fr. *globicère*), se dice despre passerile cari au intre aperturile nariloru una protuberantia galbina.

* GLOBICORNU, -a, adj., (d'in *globu* si *cornu*, fr. *globicorne*), se dice despre insecte cari au secund'a inclauatura a anteneloru *globulosa*.

* GLOBIFERA, s. f., (d'in *globu* si *ferere*, fr. *globifère*), una planta cu fustelulu repente.

* GLOBIFORU, -a, adj., (d'in *globu* si *flóre*, fr. *globiflore*), se dice despre plantele cari au flori *globulose*.

* GLOBIFORME sau *globiformu*, -a, adj., (d'in *globu* si *formá*, fr. *globiforme*), care are form'a unui *globu*.

* GLOBIPORU, -a, adj., (d'in *globu* si *poru*, fr. *globipore*), se dice despre animalile cari au porii orbiculari.

* **GLOBOSITATE**, s. f., *globositas*, forma globosa, sphericitate.

* **GLOBOSU**, -a, adj., rotundu de tóte pàrtile, spericu : *capu globosu, ovariu globosu, receptaclu globosu, forma globósa, capsula globósa*.

* **GLOBU**, s. m., *globus*, 1. corpu rotundu de tóte pàrtile, spera : *centrulu globului, circumferenti'a globului, diametrulu globului, superfici'a globului; pamentulu nostru e unu globu, care se dice si globulu pamentului si globulu terrestre; a incongiurá-globulu, a calatori in giurulu globului; a mesurá globulu; a descrie tóte partile globului; globulu nostru a sufferitu multe scambári; globu artificiale, globu de metallu, globu de lemmu, globu de cartone; 2. multime, adunatura strinsa la unu locu : *globu de militari, globu de callari globu de albine, globu de navi*.*

* **GLOBULARIA**, s. f., (fr. *globulaire*), genu de plante dicotyledonie, typulu familiei *globulariateroru*.

* **GLOBULARIATU**, -a, adj., (fr. *globularité*), care sémina a *globularia*.

* **GLOBULICORNU**, -a, adj., (fr. *globulicorne*), se dice despre insecte alle caroru antenne su globulóse.

* **GLOBULIFERU**, -a, adj., (fr. *globulifère*), se dice despre plantele cari au unele pàrti globulóse.

* **GLOBULIFOLIU**, -a, adj., (fr. *globulifolité*), care are folie globulóse.

* **GLOBULIFORME** sau *globuliformu*, -a, adj., (fr. *globuliforme*), se dice despre minarelile dispuse in globuli.

* **GLOBULINA**, s. f., (fr. *globuline*), substantia care prin combinationea sea cu albumin'a, formédia materi'a colorante a sangelui.

* **GLOBULIPEDE**, adj., (fr. *globulipède*), se dice despre animalile cari au petiorele globulóse.

* **GLOBULITU**, s. m., (fr. *globulite*), genu de insecte d'in ordinea coleopteroloru, famili'a clavipalpeloru.

* **GLOBULOSU**, -a, adj., (fr. *globuleux*), compusu d'in *globuli* : *materia globulósa, substantia compusa d'in corpuscule globulóse*.

* **GLOBULU**, s. m., *globulus*, micu

globu, pillula : *globuli de mercuriu, globuli de apa, globuli de sânge*.

GLOBUNTIU sau *glowntiu*, pl.-ie, *globulus*, micu globu de plumbu : *globuntie de pusca; globuntie de tunu*.

GLOBUTIU, pl.-ie, *globulus*, diminutivu d'in *globu* : *globutiu de pétra, globutiu de casiu*.

GLOCA, s. f., gallina care scote sau care a scossu pui; vedi si *cloca*.

* **GLOCHIDE**, s. f., (gr. *γλωχίς*, ânglu, fr. *glochide*), divisiune uncata care se vede la verticele periloru unor plante.

* **GLOCHIDIU**, s. m., (fr. *glochidien*), genu de plante cuphorbiacee.

* **GLOCIRE**, -escu, v., *glocire*, a murmurá ca gallinele candu chiama puii.

* **GLOCITARE**, v., *glocitare*, frecentativu d'in *glocire*, a murmurá cá gallinele.

* **GLOIOCEFALU** sau *gloiocephalu*, -a, adj., (d'in *γλοιός*, glutinosu, si *κεφαλή*, capu, fr. *gloiocephale*), se dice despre plantele care au capell'a glabra si vescósá.

* **GLOIONEMU**, s. m., (fr. *gloionème*), genu de alge marine : *gloionemulu paradoxu, gloionemulu fetidu*.

* **GLOMERABILE**, adj., *glomerabilis*, care se póte *glomerá*, care se póte formá in unu *glomu*, care se póte rotundí.

* **GLOMERAME**, pl.-mine, *glomeramen*, aggregatiune sferica, globu, discu.

* **GLOMERARE**, v., *glomerare*, a formá unu *glomu*, a pune mai multe lucruri unulu lónga altulu si unulu preste altulu, a aduná, a accumulá, a concentrá : a *glomerá lân'a*, a *ua face glomu*; a *glomerá alluatulu*, a *glomerá casiulu*; *nucii se glomera*; a *glomerá unu mare numeru de militari in faci'a inimicului*.

GLOMERATIONE, s. f., *glomeratio*, actiune si effectu allu actiunei de *glomerare*, aggregatiune, adunatura, massa.

* **GLOMERATU**, -a, adj. part., *glomeratus*, acumulatu, agglomeratu, aggregatu : *lucruri glomerate, albine glomerate, passerii glomerate*.

* **GLOMERIDE**, s. m., (fr. *gloméríde*), genu de insecte d'in ordinea myriapodiloru, famili'a chilognothiloru.

* **GLOMERIFORU**, -a, adj., (fr.

glomeriflore), care are flori agglomerate în capitule.

* GLOMEROCARPU, -a, adj., (fr. *glomero-carpe*), se dice despre plantele a caroru fructificare și compusa d'în *glomerule* externe și nude.

* GLOMEROSITATE, s. f., calitate de *glomerosus*, stare *glomerosa*.

* GLOMEROSU, -a, adj., *glomerosus*, care formedia unu *glomu*: *albine glomeroase*, *petre glomeroase*.

* GLOMERULATU, -a, adj., (fr. *glomérulé*), care e strinsu în mici legature, cá florile ederei glomerulate.

* GLOMERULIFERU, -a, adj., (*glomérulifère*), se dice despre plantele alle caroru flori su dispuse în capitule globuloase.

* GLOMERULU, s. m., (fr. *glomérule*), aggregatiune de flori cu capulu irregulariu.

GLOMU, (cu *l* mólle la Macedorománi, si de totu molliatu la Dacorománi: *ghiomu* si *ghiemu*). pl.-uri, *glomus*, globu de acia sau de tortu: a *depená tortulu de pre fuse si a face mai multe glomuri*; a *se face glomu*, a se stringe tare a stringe tare mânilé, petiorele, capulu, etc. încátu separa unu *glomu*.

GLOMUIRE, (cu *l* tare molliatu: *ghiomuire* si *ghiemuire*), -escu, v., *glomerare*, în *glomum* redigere; a face *glomu*, a *glomui* *vestimentele*; refl. a *se glomui*, a se face *glomu*.

GLOMUITU, -a, adj. part., *glomeratus*, facutu *glomu*: *vestimente glomuite*.

GLOMURARE (cu *l* tare molliatu: *ghiomurare* si *ghiemurare*), *glomerare*, vedi *glomuire*.

GLOMURIRE (cu *l* tare molliatu: *ghiomurire* si *ghiemurire*), *glomerare*, vedi *glomuire*.

* GLOBIA, s. f., *gloria*, mare reputatiune, lauda unita cu estima, admiratiune generale si constante meritata prin virtuti, fapte mari, talente extraordinarie, opere eminenti; marire: a *dori gloria*, a *se accoperi de gloria*, a *si face gloria de ceva*, a *imitá glori'a straboniloru*; *glori'a e unu recompensu morale data de societate virtutiloru stralucite*;

glori'a e stralucirea numelui bonu; *ellu publicá unu discursu in glori'a parentiloru sei*; *ellu dusse glori'a nationei selle peno la extremitatile pamentului*; *ómenii cei mari facu glori'a seculului seu*; *in addeveru numai lui domnedieu se covine gloria*; *gloria patrelui si filiiului si spiritului sánctu*; *gloria mariloru patrioti cari cu propriulu sacrificiu ne salvara patri'a*; *gloria addeverata*, *gloria falsa*, *gloria desérta*; *ellu si face gloria de a insellá pre ómeni si de a si bate jocu de densii*.

* GLORIABILE, adj., *gloriabilis*, care se póte gloriá, gloriosu.

* GLORIARE, -ediu, v., *glorificare*, a glorificá; refl. a *se gloriá*, *gloriaru*, a *se glorificá*; a si face gloria: *nu se covine omului a se gloriá ensusi*, *ci se astepte se lu gloriédie altii*; *numai ómenii corrupti se gloriédia cu fapte immoralé*.

* GLORIIATIONE, s. f., *gloriatio*, actiune de a se *gloriare*: *lucru demnu de gloriatiune*.

* GLORIATORIU, -tória, adj. s., *gloriator*, care gloriédia, sau care se glorifica.

* GLORIATU, -a, adj. part., (*gloriatu*), *glorificatu*.

* GLORIFICARE, v., *glorificare*, a onorá, a laudá, a înaltá la gloria, a predicá gloria, a cantá gloria; refl. a *se gloriificá*, a si face gloria de ceva sau pentru ceva: a *se gloriificá cu nobilitatea sea*; *ellu se glorifica cu averile selle*; *elle se glorifica cu spiritulu seu*; *tóte bonurile lumci nu merita ca omulu se se glorifice*; *domnedieu se glorifica in sántii sei*; *unu parente se glorifica in filii sei*.

* GLORIFICATIONE, s. f., *glorificatio*, actiune de *glorificare*, gloria, elevatiune la gloria: *glorificatiunea celloru allessi*.

* GLORIFICATORIU, -tória, adj. s., care *glorifica*.

* GLORIFICATU, -a, adj. s., *glorificatus*, înaltiatu la gloria, gloriatu, maritu.

* GLORIOLA, s. f., *gloriola*, deminutivu d'în gloria, mica gloria, vanitate

care are de obiectu lucruri mici : *glorioſa nu e ore-cumu altu ceva de catu parodiſa gloriei.*

*GLORIOSU, -a, adj., gloriosus, plenu de gloria : *lupta gloriôsa, pace gloriôsa, nume gloriosu, una actione formôsa si gloriôsa*; care se gloriédia pre sene : *militariu gloriosu, miles gloriosus, fanfarone.*

*GLOSSA, s. f., glossa, (γλῶσσα, limba), esplicatione de vorbe obscure in una limba prin altele mai intelligibili, fia in acea-asi limba, fia in alt'a straina : *loculu acestu-a e plenu de vorbe obscure, are nevolia de glossa; glossa interliniaria; de multe ori s'a intemplatu cu gloss'a se tréca in testu; une ori gloss'a e mai obscura de câtu testulu; glossece acestui commentariu su fatiganti.*

*GLOSSARE, -ediu, v., (it. glosare, fr. gloser), a face glosse, a esplicá prin glosse; fig. a criticá, a censurá, a interpretá spre reu, a calumniá : *pentru ce glossati asupr'a actioniloru, asupr'a vorbeloru melle?*

*GLOSSARIU, pl.-ie, glossarium, dictionariu, vocabulariu de vorbe obscure, sau de vorbe straine : *glossariulu lui Ducange coprende tote vorbele d'in latinitatea media si bassa; glossariu de vorbe straine in limb'a româna; glossariu de vech'ia limba franceze; a scrie glosarie e una occupatione fastidiôsa; ferice de limb'a care n'are nevolia de glossariu; in tôte limbele terminii tehnici pentru diversele ramuri de scientie si de arti facu indispensabile glossariulu.*

*GLOSSATORIU, -tória, adj. s., (it. glosatore, fr. glossateur), care face glosse : *glossatoriu bibliei.*

*GLOSSEMA, pl.-mate, glossema (γλῶσσημα), terminu pucinu usitatu

*GLOSSEMATICU, -a, adj., glossematicus, relativu la glossema, raru.

†GLOSSO-, (de la gr. γλῶσσα, limba), in diverse composetioni de termini tehnici, precumu in : *glossocardia, glossocela, glossocomu, glossodermu, glossodia, glossodonte, glossographia, glossoleptu, glossologia, glossomania, glossomantia, glossopetalu, glossopetra, glossostemu,*

glossotheca, glossotomia, pentru allu caroru intellesu consulta partea posteriore a compositionii.

*GLOSSULA, s. f., glossula, mica glossa; scurta esplicatione.

*GLOTTIDE, s. f., glottis (γλωττις), una passere, coturnice.

*GLUBERE, *glupsi* si *glupsci, gluptu*, v., *glubere*, a despoliá de scórtia, a peli.

*GLUMA, s. f., gluma, pellea sau pellici'a granuntieloru.

*GLUTE, *glutine, glutinu*, s. m., *glus, glutis; gluten, glutinum*, ver-ce substantia agglutinante, materia lepitioasa, gumma, colla, cleiu.

*GLUTINAMENTU, pl.-e, glutinamentum, modu de glutinare; glutinatura : *glutinamentulu colleloru manuscripte sau typarite.*

*GLUTINARE, v., glutinare, a collá, a lepi : *a glutiná foliele unei carte, a glutiná buccati de lemnu, a glutiná scanduri; a glutiná una plaga sau una vulnere.*

*GLUTINARIU, s. m., glutinarius, care face glutinu.

*GLUTINATIONE, s. f., glutinatio, actione si effectu allu actionei de glutinare : *glutinatioe unei vulneri.*

*GLUTINATIVU, -a, adj., glutinativus, care serve a glutiná.

*GLUTINATORIU, -tória, adj. s., glutinator, glutinaterius, care glutina, care colledia, care lepesce cu glutine.

*GLUTINATU, -a, adj. part., glutinatus, collatu, lepitu.

*GLUTINE, s. m., gluten, glutinum, substantia agglutinante, gumma, colla, cleiu, vedi glutinu.

*GLUTINOSITATE, s. f., (fr. glutinosité), calitate de glutinosu.

*GLUTINOSU, -a, adj., glutinosus, in forma de glutine, vescu, cleiosu : *succu glutinosu, materia glutinosa, substantia glutinosa.*

*GLUTINU, pl.-e, glutinum, substantia agglutinante, gumma, colla, cleiu : *mesarii, templarii se servescu cu glutinu spre a uni strinsu buccatile de lemnu ce lucrédia.*

GLUTIRE, v., glutire, vedi glitire si inglitire. Compara *cludere, clidere, chi-*

dere, inchidere, cu *glutire, glitire, ghitire inghitire*.

GLUTITU, -a, adj. part., glutitus, vedi *glititu* si *inghititu*.

GLUTITURA, s. f., actione si effectu allu actionei de *glutire*.

GLUTIU, s. m., glutus, vedi *glitiu* si *inghitiu*.

* GLUTONARÍA, s. f., (fr. *gloutonerie*, it. *ghiottonia*), voracitate, calitate de glutone, aviditate, appetitu nestemperatu de a manca multu, lacumia.

* 1 GLUTONE, s. m., (fr. *glouton*, it. *ghiotto*, *ghiottone*), vorace, care manca un aviditate si cu excessu, lacumu : *glutonii se compara cu porcii*.

* 2 GLUTONE, s. m., (fr. *glouton*), genu de mamifere intre ursu si matura, de marimea unui cane de mediu-locu : *lungimea glutonului de la nasu pëno la originea codei e camu de doue urme sau petiore*.

* GLYCERIA sau *gluceria*, s. f., (fr. *glycérie*), genu de plante grami nee.

* GLYCERINA sau *glucerna*, s. f., (fr. *glycérine*), principiu dulce allu oliului.

* GLYCERIU sau *gluceriu*, s. m., (fr. *glycère*), genu de vermi cu sange rosii.

* 1 GLYCINA sau *glucina*, s. f., (fr. *glycine*), genu de plante d'in famili'a leguminoselor.

* 2 GLYCINA sau *glucina*, s. f., (fr. *glucyne*), substantia chymica, compusa d'in oxigeniu si d'in unu metallu numitu *glyciu* sau *glycinu*.

* GLYCINIU sau *gluciniu*, s. m., (fr. *glucynium* sau *glucyum*), metallu obtinutu d'in *glycina* 2.

* GLYCIU sau *gluciu*, s. m., (fr. *glucium*), acellu-asi cu *glycinu*.

* GLYCONICU sau *gluconicu*, -a, adj., relativu la *glyconiu* : *versu glyconicu*; vedi *glyconiu*.

* GLYCONIU sau *gluconiu*, s. m., *glyconium metrum*, metru compusu d'in unu spondeu si doui dactyli, inventatu de poetulu grecu *Glycone*.

* GLYCYCARPU, sau *glucucarpu*, -a, adj., (fr. *glycycarpe*), care are fructe dulei si placute.

* GLYCYMERIDI, pl. f., *glycymerides*, una specia de stridie.

* GLYCYRRHIZA sau *glucurriza*, s. f., *glycyrrhiza*, (*γλυκέρριζα*), radecina dulce, una planta.

* GLYCYRRHIZINA sau *glucurrizina*, s. f., (fr. *glycyrrhizine*), sacharu de glucurrizite.

* GLYCYRRHIZITE, s. m., *glycyrrhizites*, vinu de glucurriza.

* GLYCYRRHIZU sau *glucurrizu*, s. m., *glycyrrhizou* (*γλυκέρριζον*), acellu-asi cu *glycyrrhiza*.

* GLYPHICU sau *gluficu*, -a, adj., (fr. *glyphique*), plenu de glufi, plenu de sculpture : *ornamente glufice*.

* GLYPHU sau *glufu*, s. m., (d'in gr. *γλύφειν*, a sapá, a sculpi, fr. *glyphe*), terminu de architectura, se dice despre veri-ce canale sapata in ornamente.

* GLYPTICA sau *gluptica*, s. f., (d'in gr. *γλύφειν*, a sapá, a sculpi, fr. *glyphique*), artea de a sculpi, sculptur'a.

* GLYPTOGNOSIA sau *gluptognosia*, s. f., (d'in *γλοπτός*, sculpitu, si *γνώσις*, conoscentia, fr. *glyptognosie*), conoscentia de petre sculpite.

* GLYPTOGRAPHIA sau *gluptografia*, s. f., (fr. *glyptographie*), descriptiunea petreloru sculpite.

* GLYPTOGRAPHICU sau *gluptograficu*, -a, adj., (fr. *glyptographique*), relativu la *gluptografia*.

* GLYPTOGRAPHU sau *gluptografu*, s. m., (fr. *glyptographe*), care se ocupa cu *gluptografi'a*.

* GLYPTOLOGÍA sau *gluptologia*, s. f., (fr. *glyptologie*), tractatu despre petrele sculpite antice.

* GLYPTOLOGICU sau *gluptologicu*, -a, adj., (fr. *glyptologique*), relativu la *gluptologia* : *scientia gluptologica*.

* GLYPTOLOGU sau *gluptologu*, s. m., care se ocupa cu *gluptologi'a*.

* GLYPTOSPERME sau *gluptosperme*, pl. f., (fr. *glyptospermes*), familia de plante alle caroru fructe su rugose si cá sculpite.

* GLYPTOTHECA sau *gluptoteca*, s. f., (fr. *glyptothèque*), cabinetu de petre sculpite.

* GNOMA, s. f., *gnome* (γνώμη), sententia, adagiu, massima, propositione in care se coprende una invetiatura pentru vieti'a practica.

* GNOMICU, -a, adj., (γνομικός), relativu la *gnome*: *poemate gnomice, poeti gnomici*.

* GNOMOLOGIA, s. f., (γνομολογία), artea de a vorbi in sententie, filosofia sententiosa.

* GNOMOLOGICU, -a, adj., (γνομολογικός), relativu la *gnomologia*: *autorii gnomologice, filosofia gnomologica*.

* GNOMOLOGU, s. m., (fr. *gnomologue*), care se ocupa cu *gnomologia*, autorii sententiosu, care aduna *gnome*, massime sau sententie.

* GNOMONE, s. m., *gnomon*, (γνώμων), indicele orologiului solariu; norma, instrumentu geometricu spre a trage angliuri drepte.

* GNOMONICA, s. f., *gnomonica* si *gnomonice* (γνομωνική), artea de a construge orologie solarie.

* GNOMONICU, -a, *gnomonicus*, (γνομωνικός), relativu la *gnomonica* sau la *gnomone*.

* GNORISTU, s. m., (fr. *gnoriste*), genu de insecte diptere.

* GNOSE, s. f., (γνώσις), *gnoscentia*, in oppositiōe cu *credenti'a*.

* GNOSEOLOGIA, s. f., (d'in γνώσις, *gnoscentia*, si λόγος, *discursu*), tractatu despre *gnoscentia*, metaphysica care se ocupa cu principiile *gnoscentiei* omenesci.

* GNOSEOLOGICU, -a, adj., relativu la *gnoseologia*: *tractatu gnoseologicu, cercetari gnoseologice*.

* GNOSEOLOGU, s. m., care se ocupa cu *gnoseologi'a*, care cercetedia principiile *gnoscentiei* omenesci.

* GNOSIMACHIA, s. f., (γνωσιμαχία), *certa* sau *desputa* de pareri; *diversitate* de pareri.

* GNOSIMACHU, s. m., *sectariu crestinu* care reiepta *tota* *gnoscenti'a* (γνώσις) in lucruri religiose, si admite numai *credenti'a*.

* GNOSTICISMU, s. m., (fr. *gnosticisme*), *systema religioasa* a unei secte crestine d'in tempurile primitive, care

pretendea co possede una *gnoscentia* superioare revelatiōnei in lucrurile divine.

* GNOTICU, -a, adj. s., *gnosticus* (γνωστικός), relativu la *gnoscentia*, in specie relativu la *gnose*, ca *gnoscentia* de lucrurile divine superioare; subst. *gnosticii*, *illuminati*, *sectari crestini* d'in tempurile primitive.

GONFARE, (d'in *conflare*, it. *gonfiare*, fr. *gonfler*), *inflare*, *tumefacere*, a *infla*; refl. *a se gonfi*, *turgescere*, *tumescere*, a se *infla*, mai *allessu* in sensulu: a se *infla* de *menia*, sau de *superbia*; vedi *conflare* si *inflare*.

GONFATU, -a, adj. part., (it. *gonfio*, *gonfiato*, fr. *gonflé*), *inflatus*, *tumidus*, *turgidus*, *inflatu*, mai *allessu* in sensulu de: *meniosu*, *superbu*, *arrogante*, *fastuosu*.

GONFU, s. m., *gomphus*, (γόμφος), *cuniu*; *paru* de *lemn* sau de *petra* la *marginile* *stratelor*.

* GONIA, s. f., (γωνία, *anglu*), *instrumentu* *geometricu* spre a *forma* *angliuri*, mai *allessu* *angliuri* *drepte*.

† GONIO-, (d'in gr. γωνία, *anglu*), in *diverse* *composetioni* de *termini* *technici*, precumu in: *goniocalu*, *goniocephalu*, *goniodactylu*, *goniogenu*, *goniometru*, *goniometria*, *goniometricu*, *goniomyce*, *gonioporu*, *goniopteru*, *goniopterygiu*, *goniosemu*, *goniospermu*, *goniostomu*, pentru *allu* *carosu* *intellesu* *consulta* *partea* *posteriore* a *compositiōni*.

* GONORRHEA sau *gonorréa*, s. f., *gonorrhœa* (γονόρροια), *scursura* prin *canalea* *uretrei*, *scolamentu* sau *scoramentu*.

* GORGONIA, s. f., *gorgonia*, una *specia* de *coralie*.

* GORGONIFERU, -a, adj., *gorgonifer*, care *porta* *capulu* *Gorgonei* sau *Medusei*, *epithetu* ce se da lui *Persu*.

* GOSSIPINU, -a, adj., *gossimpinos* si *gossimpinos*, de *gossipiu*, de *bumbacu*.

* GOSSIPIU, s. m., *gossipion*, *gossypion*, si *gossympion*, *bumbacu*, si *planta* de *bumbacu*.

* GRABATARIU, s. m., *grabatarlus*, 1. *fabricatoriu* de *grabate*; 2. care *jace* in *grabatu*; 3. una *specia* de *sectari* in-

tre crestinii primitivi care differiaú baptesmulu pëno pre *grabatulu* mortii.

* GRABATU, pl.-e, *grabatus*, (*γράφωτος*), patu, mai allessu fulcru, sau constructione de lemnu sau de ferru pre care se pune asternutul: *grabatu de lemnu, grabatu de ferru*. In Moldavi'a se pronuntia *crivatu*.

* GRACILE, adj., *gracilis*, micu, menutu, suptire, macru, delicatu: *fëmina gracile, mâni gracili, petiore gracili, copillu gracile, corpu gracile*.

* GRACILICOSTU, -a, adj., (fr. *gracilicoste*), cu cöste gracili sau suptiri: *animali gracilicoste*.

* GRACILIFLORU, -a, adj., (fr. *graciliflore*), cu flori *gracili*: *plante graciliflore*.

* GRACILIFOLIU, -a, adj., (fr. *gracilifolié*), cu folie *gracili*: *plante gracilifolie*.

* GRACILIPEDE, adj., (fr. *gracilipède*), cu petiore *gracili*: *passeri gracilipedi*.

* GRACILIROSTRU, -a, adj., (fr. *gracilirostre*); cu rostru *gracile*: *passeri gracilirostre*,

* GRACILITATE, s. f., *gracilitas*, calitate de *gracile*, suptietate, macrime, delicatetia: *gracilitatea maniloru, gracilitatea petioreloru, gracilitatea corpului, gracilitatea vocii, gracilitatea nu e departe de debilitate*.

* GRACILLARE, v., *gracillare*, a dá voce ca gallinele: *gallinele gracilla*.

* GRACITARE, v., *gracitare*, a dá voce cá gâscele: *lassa gâscele se gracite*.

* GRACULU, *graculu, grachiu*, s. m., *graculus*, una passere, cióra.

* GRADARE, v., (it. *gradare*, fr. *grader*), a face *grade*, a conferi unu *gradu*: *a gradá unu militariu, toti candidatii s'au gradatu*.

* GRADARIU, -ia, adj., *gradarius*, d'in passu in passu: *callu gradariu, lupta gradaria, oratoriu gradariu*, care vorbesce cumpetatu si nu precipita discursulu seu.

* GRADATIONE, s. f., *gradatio*, actione de *gradare*, formare de *grade* (trepte), dispositione in *grade*; figura retorica prin care ascende oratoriulu

óre-cumu prin grade, de la mici totu la mai mari: *in orationile lui Cicerone sunt multe essemple de gradatione*; chiaru si poetii se servescu a deæ ori cu figur'a *gradationei*; umorea duce la *impatienti'a*, *impatienti'a la menia*, *meni'a la apprendere*, *apprenderea la violentia*, *violentia la crime*, si prin acësta *gradatione omulu trece de pre scaunu la spenduratore*.

* GRADATU, -a, adj. part., *gradatus*, dispusu in *grade* (trepte); adv., *gradatu, gradatim*, d'in *gradu in gradu*, successivu, pucinu câte pucinu: *a merge gradatu, a se sui gradatu, a descende gradatu*.

GRADELLA, pl.-elle, *vimen*, *virga ad septendium*, nouella, *vergella de ingraditu*; vedi *gardella*.

†† GRADERE, v., *gradl*, a passi, a merge. Radecin'a derivatelorü: *gressu, gressione, gressire, grassare*, si a compuselorü: *aggrede, congregere, digredere, ingredere, progredere, regredere, transgredere*, si a derivatelorü lorü.

GRADINA, s. f., *hortus*, vedi *gardina*.

GRADINARESSA, s. f., *hortorum cultrix*, vedi *gardinarëssa*.

GRADINARIA, s. f., *hortorum cultura, hortensia, lorum*, cultur'a *gradineloru*, vedi *gardinaria*.

GRADINARIRE, -escu, v., *hortum colere*, vedi *gardinarire*.

GRADINARIU, s. m., *horti cultor, hortulanus*, vedi *gardinariu*.

GRADINUTIA, s. f., *hortulus*, vedi *gardinutia*.

GRAFIARIU sau *graphiarium*, s. m., *grapharius*, 1. personale, care are unu *grafiu*, care póta *grafiu*; actuariu la judecatoria, care redege actele de processu; 2. reale, *graphiarium*, pl.-ie, *graphiarium*, téca pentru *grafiu*, *grapharia theca*.

GRAFICA sau *graphica*, s. f., *graphice* (*γραφική*), artea *grafica*, artea de a desemná, desemnulu.

GRAFICE sau *graphice*, adv., *graphice*, in modu *graficu*, cu precisione *grafica*, perfectu.

GRAFICU sau *graphicu*, -a, adj., *gra-*

phicus (γραφικός), depinsu; perfectu, deplenu, deplenu.

GRAFIDE sau *graphide*, s. f., graphis (γραψίς), desemnu, planu, proiectu; artea de a redică planuri.

GRAFIOLU sau *graphiolu*, *graphioru*, pl.-e, *graphiolum*, deminutivu d'in *grafiu*, micu *grafiu*.

* GRAFIPTERU sau *graphipteru*, adj. s., (fr. *graphiptère*), genu de insecte coleoptere, famili'a carnaciariloru, proprie Africe.

* GRAFISCU sau *graphiscu*, s. m., *graphiscus* (γραψικός), instrumentu cu care se servescu chirurgii spre a estrage ferrulu d'in vulnere.

* GRAFITU sau *graphite*, s. m., (fr. *graphite*), substantia metallica tēnera, care se pōte taliá cu cutitulu, plumbagine, ferru carburatu.

* GRAFITU sau *graphiu*, pl.-ie, *graphium* (γραψίον), styłu cu care scrieau anticii pre table cerate.

* GRAFOLITU sau *grapholithu*, s. m., (fr. *grapholithe*), scistu triangularu cu care se servescu copillii in scōla spre a scrie.

* GRAFOMETRU sau *graphometru*, s. m., (fr. *graphomètre*), instrumentu cu care se servescu mesuratorii spre a mesurá ánglurile pre campu.

* GRAFOMETRICU sau *graphometricu*, -a, adj., (fr. *graphométrique*), relativu la *grafometru*.

GRAIRE, -escu, v., garrire, loqui, vedi *garrire*.

GRAITORIU, -tória, adj. s., garriter, locuter, vedi *garritoriu*.

GRAITU, -a, adj. part., garritus, locutus, vedi *garritu*.

GRAIU, pl.-uri, garritus, loquela, vox, vedi *garritu*.

* GRALLA, pl.-gralle, *grallæ*, petiore de lemnu.

* GRALLATORIU, s. m., *grallator*, care ámbra in petiōre de lemnu, care merge cu *gralle*.

* GRAME, pl.-mine, *gramen*, érba verde, verdétai : *graminele campului*, *campulu e accoperitu cu gramine*; *elli siedu in gramine*; *a dormi pre gramine*.

* GRAMIA, s. f., *gramia*, morbu de ochi.

* GRAMINEU sau *graminiu*, -a, adj., *gramineus*, de érba : *plante graminee*; subst f. pl. *graminecele*, familia de plante d'in clasea monocotyledonieloru, totu de una data un'a d'intre cele mai naturali, cele mai copioase in specie, si cele mai importanti in respectulu utilitatii : *se connoscu de botanici mai bene de dōue mii de specie de graminee*, *respandite preste totu globulu pamentului*; *radecin'a gramineceloru e fibrōsa*, *paliulu simplu sau ramosu e cylindricu*, *si presenta d'in distantia in distantia noduri solide si articulate*, *éro spatiele coprense intre aceste inflature su de ordinariu cave in intru in tōta longitudinea loru*; *foliele gramineceloru alterne si striate de suptiri nervuri longitudinalli se compunu d'in sementia si d'in lamina*; *florile gramineceloru totu-de-a-una lipsite de calice si de corolla*, *sunt inseriate in genere in numeru de dōue pēno la dōuedieci immediatu de a lungulu unei rachide gracile si flessuōse*, *asiá in cátu formēdia unu spicu cu dōue ordini de flori alterne*; *organele florali alle gramineceloru se reducu la pistilla si la stamine*, *insociate mai in tōte speciele*, *de una*, *de dōue sau de trei scamule*, *inseriate de desuptulu ovarialui*; *fructulu gramineceloru e totu-de-a-una cu perictii secci si membranosi*, *si finese legandu-se cu tegumentulu sementici*; *in fine graminecele in genere su erbe basse si tufōse*; *cu tōte aceste-a unu numeru óre-care de specie adjuuge la inaltimea de cincu pēno la cincispre-dieci metri*; *bambucii*, *graminee gigante d'in zona torrida*, *offeru unu trunchiu lemnosu comparabile cu allu palmariloru*, *cu care pōte de multe ori se rivalise in dimensiōne*.

GRAMINICOLU, -a, adj., (fr. *graminicole*), care locuesce pre palie aride.

* GRAMINIFOLIU, -a, adj., (fr. *graminifolius*), care are folie analoge cu alle gramineceloru : *plante graminifolie*.

* GRAMINIFORME sau *graminiformu*, -a, adj., (fr. *graminiforme*), care sēmina a graminee : *plante graminiforme*.

* GRAMINOLOGIA, s. f., (fr. *gra-*

minologie), tractatu despre 'graminee.

* GRAMINOSU, -a, adj., graminosus, erbosu, unde cresce multa érba : *locu graminosu, strate graminose, pratu graminosu, colline graminóse.*

* GRAMIOSU, -a, adj., gramtosus, care suferre de *gramia*, morbosu de *gramia*.

* GRAMMA, s. f., *gramma*, (γραμμή), 1. linia, terminu de geometria; 2. littera, caracteriu.

* GRAMMA, pl.-ate, *gramma*, -atis, (γράμμα), littera, apoi : 1. la antichi scrupulu, pondu de doui oboli; 2. la moderni unitate de pondu in system'a metrica = unu centimetru cubicu de apa destillata, considerata in vacuu, in massimulu densitãtii selle, adeco la 4^o4 centigrade de asupr'a zerului. Multiplelogrammei su : *decagrammu, ectogrammu, chilogrammu, myriagrammu*; subdivisionile decimali su : *decigrammu, centigrammu, milligrammu*. Litr'a romãna numera 325 gramme d'in system'a metrica. Vedi si *grammu*.

GRAMMATICA, s. f., *grammatica* (γραμματική), scienti'a care se ocupa cu elementele limbei, cu formule si variationile vorbeloru, si cu constructionea loru : *grammatic'a se imparte in analytical si syntactica; fia-care limba si are grammatic'a sea, cu tóte aceste-a e si una grammatica generale; grammatic'a comparativa compara mai multe limbe cari au óre-care affinitate intre sene: la antichi grammatic'a coprendeã tóta litteratur'a.*

GRAMMATICALE, adj., *grammaticalis*, relativu la *grammatica* : *regule grammaticali, essercitie grammaticali*; vedi si *grammaticu*, 1.

GRAMMATICHE, adj., *grammaticæ*, (γραμματικῶς), conforme reguleloru *grammaticæi* : *ellu scrie grammaticæ, vorbesce grammaticæ.*

1 GRAMMATICU, -a, adj., *grammaticus*, (γραμματικός), de *grammatica*; relativu la *grammatica* : *scienti'a grammatica, artea grammatica, regulele grammaticæ, tractate grammaticæ.* Moderniloru le a placutu a dice mai bene *grammaticale* in locu de *grammaticu*.

2 GRAMMATICU, s. m., *grammaticus*, 1. care se ocupa cu *grammatic'a* : *grammaticu romanu, grammaticu latinu, grammaticu grecu*; 2. la antichi : litteratu, litterãtoriu, eruditu, filologu, criticu; 3. la negociatori : scriitoriu, dupo greceulu γραμματέας, d'in care a formatu dejã Apuleiu *grammateus*.

GRAMMATISTU, s. m., *grammatista*, (γραμματιστής), care se ocupa cu *grammatic'a*, care *studiédia grammatic'a*, scolariu d'in gymnasiu allu carui studiu principale e *grammatic'a*.

* GRAMMATITE, s. f., (fr. *grammatite*) substantia minerale alba, dispusa in cristalle romboidali, divergenti si basilarie.

* GRAMMATOLOGIA, s. f., (fr. *grammatologie*), tractatu de *grammatica*, tractatu despre litterele alfabetului.

* GRAMMATOLOGICU, -a, adj., (fr. *grammatologique*), relativu la *grammatologia*.

* GRAMMATOLOGU, s. m., care se ocupa cu *grammatologi'a*.

* GRAMMICU, -a, adj., *grammicus*, (γραμμικός), de linia, liniariu : *desemnu grammicu, figure grammicæ.*

* GRAMMISTU, s. m., (fr. *grammiste*), genu de pesci care 'sémina tare cu micropterele.

* 1 GRAMMITE, s. f., (fr. *grammite*) nume ce se da la mai multe petre alle caroru colori representa óre-care assemnare cu caracteriele sau cu figurele rectilinie.

* 2 GRAMMITE, s. m., (fr. *grammite*), genu de filice sau ferice, planta.

* GRAMMOMETRU, s. m., (d'in γραμμα sau γραμμή, si μέτρον), mesura, fr. *grammometre*, instrumentu spre a regulá litterele, sau scriptur'a, una specia de divisoriu utile desemnatoriloru.

* GRAMMOPETALU, -a, adj., (fr. *grammopétale*), care are petale liniãrie: *plante grammopétale.*

* GRAMMOZOARIU, -ia, adj., (d'in γραμμή, linia, si ζῷον, animale, franc. *grammozoaire*), care e animale si in forma de linia.

GRAMMU, pl.-e, (γράμμα, fr. *gramme*) unitate de pondu in system'a metri-

ca : *decagrammu*, *ectogrammu*, *chilogrammu*, *myriagrammu*; *decigrammu*, *centigrammu*, *milligrammu*; vedi *gramma*.

* GRAMMURA, s. f., (d'in γραμμή, linia, si οπά, códa, fr. grammure), care are códa scurta si gracile.

* 1 GRANARIU, -ia, adj., (fr. granaire), care viue in grâne, care devasta granariele; *insecte granarie*.

* 2 GRANARIU, s. m., frumentarius, care vende grânu.

* 3 GRANARIU, pl.-ie, granaria, -iorum, locu unde se conserva grânulu, magazinu de grânu : *granariele su plene de granu*, a *implé granariele*, a *desertá granariele*; *Sicili'a erá granariulu Romei*; *Români'a e granariulu Europei*.

* 1 GRANATA, s. f., granatum, póma bona de mancatu, care coprende multime de granuntie rosie inchise in câte una cellula, rodia.

* 2 GRANATA, s. f., (fr. grenade), mici globuri cave cari se implu cu pulbere de focu si se arrunca in mediuloculu inimiciloru spre a se sparge acolo; ornamentu militáriu care reprezenta una *granata*.

* GRANATARIU, s. m., (fr. grenadier), militariu ornatu cu una granata, 2.; militariu allessu : *compania de granatari*, *capitanu de granatari*.

* GRANATICU, -a, adj., (granatique) care contine *granate* 2. disseminate : *massa de petra granatica*.

* 1 GRANATU, s. m., granatum, arbore care produce granate, rodii.

* 2 GRANATU, pl.-e, (fr. grenat), 1. pétra pretiósá a carei colore sémina multu cu colórea granatei; 2. numele unei passerelle; 3. materia tessuta de firu si de humbacu.

* 1 GRANDE, adj., grandis, mare, tare, inaltu, considerabile, sublime, pomposu, maiestosu.

* 2 GRANDE, s. m., procer, pl. proceres, mare, aristocratu : *grandi Ispaniei eráu celli mai superbi ómeni d'in lume*.

* GRANDETIA, s. f., (it. grandezza, fr. grandesse), marime; titlu ce se dá grandiloru d'in Ispani'a.

* GRANDEVITATE, s. f., grandæ-

vitas, etate inaintata, viétia lunga, be-tranétia.

* GRANDEVU, -a, adj. s., grandævus, inaintatu in etate, de lunga viétia, be-trânu : *grandevii parenti*, *grandevulu patre*, *grandev'a matre*.

* GRANDICLU, -a, adj., grandiculus, marisioru, grossisioru, vedi *grandisioru*.

* GRANDIFICU, -a, adj., grandificus, mare, inaltu, magnificu.

* GRANDIFLORU, -a, adj., (fr. grandiflore), care are flori mari : *plante grandiflore*.

* GRANDIFOLIU, -a, adj., (fr. grandifolié), care are folie mari : *plante grandifolie*.

* GRANDILOCENTIA, s. f., vorbire pomposa, vorbe mari; styлу inaltu.

* GRANDILOCU, -a, adj. s., grandiloquus, care se serve cu vorbe mari, pomposu in modulu de vorbire, care are stylulu inaltu; fanfarone.

GRANDINARE, v., grandinare, a cadé grândine, a plouá cu grândine, a bate pétra : a *plouatu si a grandinatu trei dille un'a dupo all'a*, nu mai *incedia de a grandiná*; *de multi anni n'a grandinatu cá in estu annu*; *déco va mai grandiná si de aici inainte*, voru *perí tóte buccatele*.

GRANDINE, s. f., grando, gen. grandinis, picature de plouia inglaciata : *grândinea cade vér'a si primavér'a*; *grândine mica*, *grândine mare*, *grandine infricosiata*; *grandinea se numesce si pétra*, *de accea-a se dice co bate pétra*, *in locu de da sau cade grândine*; *ploua cu grândine*; *plouia insocita de grândine*; *de multe ori cându grânele su mai formóse*, *vine grândinea si strica totu*; *grândinea a desolatu térr'a*; *se róga poporulu cá domnedeu se lu appere de grândine*.

GRANDINOSU, -a, adj., grandinosus, plenu de grândine, suppusu la *grândine* : *ver'a grandinosa*, *tempu grandinosu*.

GRANDIOSITATE, s. f., (fr. grandiosité), calitate de *grandiosu*.

* GRANDIOSU, -a, adj., (it. grandioso fr. grandiose), care impune prin marimea sea, care attinge imaginationea prin ca-

racteriulu seu de marime, de nobilităta, de maiestate, maiestosu : *architectura de unu styly grandiosu, compositione grandiosa, idée grandiose, caracteriu grandiosu; grandiosulu e in tôte operele de arte.*

* GRANDIPALPU, -a, adj., (fr. grandipalpe), care are palpe mari : *insecte grandipalpe.*

* GRANDIRE, -escu, v., grandescere, a cresce, a se desvoltă, a se mari.

* GRANDIROSTRU, -a, adj., (fr. grandirostre), cu mare rostru : *passeri grandirostre.*

* GRANDISCAPIU, -a, adj., grandiscapiae arbores, cu scapulu mare, cu trunchiulu in'altu : *arbori grandiscapii, plante grandiscapie.*

* GRANDISIORU, -a, adj., grandiosulus, deminutivu d'in grande; marisioru.

* GRANDISONU, -a, adj., grandisonus, care suna tare, sonor, pomposu.

* GRANDITATE, s. f., granditas, marime, sublimitate : *granditatea dentiloru, granditatea etăti; granditatea stylului, granditatea periculului.*

* GRANE, s. pl. f., de la grănu, frumeta, vedi grănu.

* GRANIFERU, -a, adj. granifer, (fr. granifère), care pörta, duce sau produce granuntie : *plante granifere.*

* GRANIFORME sau graniformu, -a, adj., (fr. graniforme), care are form'a sau volumele unui granuntiu de grănu.

* GRANITELLA, s. f., (it. granitella, fr. granitelle), una varietate de granitu cenusiu cu granuntie mici.

* GRANITELLINU, -a, adj., (fr. granitellin), de structur'a granitellei, care sémina a granitella.

* GRANITICU, -a, adj., (fr. granitique), de granitu : *monti granitici, rupi granitice, terrenu graniticu, structura granitica.*

* GRANITINU, -a, adj., (fr. granitin), pétra care se numesce si pegmatite.

* GRANITOIDE, adj. s., (fr. granitoide), care sémina a granitu, care e de natur'a granitului : *Alpii coprendu in sémulu loru una mare cantitate de rupi granitoidi.*

* GRANITONE, s. m., (it. granitone,

fr. granitone), varietate de rupe antica, care coprende mari cristalle de amfibolu de colóre négra verdastra.

* GRANITU, s. m., (it. granito, fr. granit si granite), pétra compusa d'in spatu lamellariu, d'in cartiu si d'in mica, disseminate camu in acea-asi mesura, si cristallisate amestecat, alle caroru particelle interlciate unele in altele demostra cu evidentia co formationea loru a fostu simultania : *granitululu s'a numitu dupo cristallele celle multe si variate cari sémina a granuntie; granitu cu granuntie mari, granitu cu granuntie mici, granitu commune; colorile celle mai ordinarie alle granitulului su cenusiastrulu, galbinastrulu, si rosiastrulu, cari mai formedia si alte subvarietăti.*

* GRANIVORU, -a, adj., (fr. granivore), cari mânca granuntie : *animali granivore, passeri granivore.*

GRANOSU, -a, adj., granosus, 1. care contine granuntie; 2. plenu de grâne, copiosu in grane : *terra granosa, agricultoriu granosu.*

GRANU, pl.-ne, granum, triticum, frumentum, cellu mai nobile d'entre productele cereali d'in care se face pânea : *grănu de tòmna, grănu de primavéra, granu curatu, grănu amestecat, farina de grănu, pâne de grănu; grânele su formose, crescu grânele de minune; elli se perambila prin grâne; grânele su cöpte si ascépta numai sécerea; grănilu se sécera si apoi se treiera; au implutu granariele cu grănu. In singulariu nu se aude pre totindinea conson'a n, grănu, grău, inse in plurariu se aude totu-de-a-una grâne; compara in respectulu pronuntiei : brănu, brău, brâne; frėnu, frėu, frėne.*

GRANU, pl. grâne, granulum, cellu mai micu pondu, $\frac{1}{4}$ de silica : *libr'a romana are $12 \times 12 \times 12 = 1728$ silice sau $\kappa\epsilon\pi\acute{\alpha}\tau\iota\alpha$, si $1728 \times 4 = 6912$ grâne sau granutie.*

* GRANULARE, v., (fr. granuler), a reduce in granuntie : *a granula metallele.*

* GRANULARIU, -a, adj., (fr. granulaire), care e compusu d'in granuntie distincte : *structura granularia, pétra granularia.*

* GRANULATIONE, s. f., (fr. *granulation*), acțiune de reduce în mici granunții : *granulationea metaleloru*; *botanicii numescu granulatione aparenti* a *granuloasa a unoru substantie vegetali*; *medicii numescu granulatione formationea de mici tumori rotundite cari se arréta mai allestu in pulmoni*; *anatomii vorbescu de granulationi cerebrali*.

* GRANULATORIU, pl.-ie, (fr. *granulateur*), instrumentu care serve spre a reduce metalele în granunții.

* GRANULATU, -a, adj. part., (fr. *granulé*), redusu în granunții : *plumbu granulatú, stannu granulatú*.

* GRANULICULU, -a, adj., (fr. *granulicéule*), care are fustulu si ramurile incarcate de mici granunții sau tubercule : *plante granulicéule*.

* GRANULIFERU, -a, adj., (fr. *granulifère*), care e incarcatu de granunții : *mitra granulifera*.

* GRANULIFORME sau *granuliformu*, -a, adj., (fr. *granuliforme*), care e în forma de granunții : *corpu granuliforme*.

* GRANULOSITATE, s. f., (fr. *granulosité*), calitate de *granulosu*.

* GRANULOSU, -a, adj., (fr. *granuleux*), care e compusu de mici granunții : *pamentu granulosu, planta granuloasa, pulmoni granuloase*.

* GRANULU, pl.-e, *granulum*, deminutiv d'în *granu*, *granuti*, *granunții*, în botanica : nume ce se da une ori corpuriloru reproductorie alle planteloru cryptogame; mici granunții inchise în fovilla.

GRANUNTIOSU sau *granutiosu*, -a, adj., *granosus*, care contine *granunții*, plenu de *granunții* : *minerale granunțiiosa, granutulu e una pétra granunțiiosa*.

GRANUNTIU, sau *graunții*, pl.-ie, *granum*, *granulum*, corpusculu rotundu de sementia a plantelor, si mai allestu a cerealiloru : *granunții de grânu, granunții de ordiu, granunții de piperiu, granunții de mustariu; granunțiile melorulu si alle perelorulu se numescu sem-buri*.

GRANUTIU, pl.-ie, *granulum*, micu

grânu, corpusculu rotundu de sementia a plantelor, sementia.

GRAPA, s. f., *occa*, instrumentu cu care se servescu agricultorii spre a merunță pamentulu aratu : *grapa de ferru, grapa de lemnu, grapa de spini; cunie de grapa; a trage grap'a, a merunță pamentulu cu grap'a*. Confere it. *grappa*, isp. *grapa*.

GRAPARE, v., *occare*, a merunță pamentulu cu *grap'a* : *români ara, sémina, apoi grapa pamentulu; pamentulu e uscatu si nu se grapa bene*. Confere it. *grappare*, si gr. *γράφειν*.

GRAPATORIU, -tória, adj. s., *oc-cator*, *occulator*, care *grapa*, care merunța pamentulu cu *grap'a*.

GRAPATU, -a, adj. part., *occatu*, merunțatu cu *grap'a*.

GRAPATURA, s. f., *occatie*, effectu si rezultatu allu acțiunei de *grapare*.

GRAPHIARIU, -a, adj. s., *grapiarius*, vedi *grapiariu*.

GRAPHICA, s. f., *graphice* (*γραφική*), vedi *grafica*.

GRAPHICE, adv., *graphice* (*γραφικῶς*), vedi *grafice*.

GRAPHICU, -a, adj., *graphicus* (*γραφικός*), vedi *graficu*.

GRAPHIDE, s. f., *graphis* (*γραφίς*), vedi *grafide*.

GRAPHIOLU, s. m., *graphiolum*, vedi *grafiolu*.

GRAPHISCU, s. m., *graphiscus* (*γραφίσκος*) vedi *grafiscu*.

GRAPHITE, s. m., (fr. *graphite*), vedi *grafitu*.

GRAPHIU, pl.-ie, *graphium*, (*γραφίον*), vedi *grafiu*.

* GRAPHOLITHU, s. m., (fr. *grapholithe*), vedi *grafolitu*.

* GRAPHOMETRU, s. f., (fr. *graphomètre*), vedi *grafometru*.

* GRASSARE, -ediu, v., *grassari*, (de la *gradi*), a merge, a înaintá, a irrupe, a predá, a face stricatiune, a uccide; se dice mai allestu despre latroni si despre morbi : *latronii grassara in mediuloculu cetatii; pestilenti'a grassedia in cetatii si in sate; unu morbu necunoscutu grassà in tota térr'a*.

* GRASSATIONE, s. f., *grassatie*,

actione de *grassare*: *grassationea latroniloru*, *grassationea morbilorum*.

* GRASSATORIU, -*tória*, adj. s., *grassator*, care *grassédia*; *latrone*, *predone*.

* GRASSATURA, s. f., *grassatura*, effectu allu actione de *grassare*: *grassatur'a pestilentiei*, *grassatur'a cholerei*, *grassatur'a anginei*; *grassatur'a latroniloru a devastatu térr'a*.

GRASSIARE, v., *saginare*, *pingnescere*, a face *grassu*, vedi *ingrassiare*, cu *tóte* derivatele selle.

GRASSIME, s. f., *pringuedo*, stare *grassa*, calitate de *grassu*: *grassimea carnei*, *grassimea corpului*, *grassime de porcu*.

GRASSISIORU, (contrassu *grascioru*), -*a*, adj., *pringuisculus*, *camu grassu*.

GRASSITUDINE, s. f., *pringuedo*, stare *grassa*, calitate de *grassu*, vedi *grassime*.

GRASSONE, *grassonu* sau *grassunu*, s. m., *pinguis porcellus*, *porcellu grassu*.

GRASSU, -*a*, (it. *grasso*, isp. *graso*, pg. *grazo*, fr. *gras*, lat. med. *grassus*, d'in *crassus*), *pringuis*, formatu d'in substantia unctuósa: *omu grassu*, *barbatu grassu*, *muliere grassa*, *carne grassa*, *porcu grassu*, *vitellu grassu*; *contrariu macru*: *numi placu buccatele grasse*; *i s'a writu de panea alba si de carnea grassa*; *pamentulu grassu produce gránu bonu*.

GRASSUNU, s. f., *pinguis porcellus*, vedi *grassone*.

CRASSUTIU, -*a*, adj., *pinguiculus*, deminutivu d'in *grassu*.

GRATARIU, pl. -*ie*, *crates ferrea*, *grate* de *ferru* cu care se servescu *bucatarii* spre a frige *carne* pre dens'a: *carne fripta pre gratariu*; *a pune carboni supu gratariu*, *a pune carne pre gratariu*.

GRATE, s. f., *crates*, *compositione* de *vergelle* de *lemn*u sau de *ferru* cari se *traversa* unele pre altele: *grate de lemn*u, *grate de ferru*; *a uscá prunele pre grate*; *a accoperi prop'a cu grate*; *ellu a facutu grati de ferru la ferestre*. Confere it. *grada*, isp. *grade*, fr. *grille*, mediol. *grella*. Form'a *gratie*, cá *funie*, *osie*, e *erratica* in locu de: *grate*, *funie*, *asse*.

GRATELLA, s. f., *graticula*, (lat. med. *graticula*), deminutivu d'in *grate*, una *grate mica*; *diversa de gradella*, nouella de *gardu*.

* GRATIA, s. f., *gratia*, (d'in *gratus*), 1. cea ce *place* si *atrage* prin *bonetatea* sea, *formosétia*, *bonetate*, *benefacere*: *grati'a faciei*, *grati'a formei*, *grati'a figurei*, *gratiele unei femine cu spiritu*; *vorbire plena de gratia*, *stylu care atrage si incánta prin gratia*; 2. *favóre*: *a se bucurá de grati'a unui omu mare*, *a fi in grati'a regelui*; 3. *armonía*, *bona intellegere*, *concordia*: *rara e grati'a fratiloru*, *grati'a domnesce intre amici addeverati*; 4. *donu gratuitu*: *grati'a divina*, *domnu d'in grati'a lui domnedeiu*, *grati'a se castiga numai prin virtute*; 5. *perdonu*, *liertatione*: *a face gratia unui omu pentru peccatele selle*; *condemnatii obtinura gratia de la principe*; 6. *reconnoscentía*, *gratitudine* pentru *fapte gratiose*: *a avé gratia cõtra unu benefactoriu*, *a respunde cu actioni de gratia celloru ce ne au facutu bene*; *pentru tóte su detori gratia*; *gratia domnului!* *gratia voue celloru ce v'ati addus-su a mente de noi*; 7. *divinitate* care *representa gratiele*, *formoseti'a* cea mai curata: *celle trei gratie*; *anticii pingeau gratiele nude*; *gratiele n'au necessitate de ornamente esterne*.

* GRATIFICARE, v., *gratificare* si *gratificari*, a face *gratia* (*placere*); a si *arretá grati'a*, a face una *favóre*, a *favori*, a *doná* d'in *favóre*: *a gratificá pre fratii sei cu donuri pretiose*; *fig. ellu ne gratificá cu gentiletele selle*.

* GRATIFICATIONE, s. f. *gratificatio*, *benefacere*, *favóre*, *servitiu*: *gratificationile principiloru léga ánimile suppusiloru*; *gratificationile d'in thesaurulu statului su spoliatiune*.

* GRATIFICATORIU, -*tória*, *gratificator*, care *gratifica*, *benefactoriu*.

* GRATIFICATU, -*a*, (*gratificatus*), care a *obtinutu* una *gratificatione*.

* GRATIFICU, -*a*, *gratificus*, *benefolitoriu*, *benefactoriu*, care face *favori*, care *imparte donuri*, *liberale*.

* GRATILLA, adj., *gratilla*, una *specie* de *placenta sacra*.

* **GRATIOLA** sau *gratióra*, s. f., *gratiola*, deminutiv d'în *gratia*, mica *gratia*.

* **GRATIOSITATE**, s. f., *gratiositas*, calitate de *gratiosu*.

* **GRATIOSU**, -a, adj., plenu de *gratia*: *copilla gratiosu*, *copilla gratiósá*; *omu gratiosu*, *principe gratiosu*, *dómna virtiósá si gratiósá*; *fapte gratiósé*; *vorbe gratiósé*; *portare gratiósá*.

* **GRATIS**, adv., *gratis*, (contrassu d'în *gratils*), d'în *gratia*, fóra interesse: *a lucrá gratis*, *a apperá pre cineva gratis*, *a servi patriei gratis*.

* **GRATITUDINE**, s. f., (it. *gratitudine*, fr. *gratitude*), *gratia*, *gratus animus*, reconnoscientia pentru una benefacere, multiannire, multiannita: *a si arretá gratitudinea*, *gratitudinea e una detoria cótra benefactori*; *cu gratitudine*, *d'în gratitudine*, *plenu de gratitudine*.

* **GRATU**, -a, adj., *gratus*, placutu, acceptu, deliciosu; reconnoscutoriu: *persona grata*, *ospete gratu*, *anima grata*, *suffletu gratu*, *a se arretá gratu benefactoriloru sei*.

* **GRATUITU**, -a, adj., *gratuitus*, 1. datu sau facutu d'în curata *gratia*, fora interesse, fora obligatione: *donu gratuitu*; *bonetatea lui domnedieu e curatu gratuita*; 2. fóra motivu: *injurie gratuite*, *offensa gratuita*; 3. fora fundamentu: *suppositione gratuita*; — cá adverbii: *a tractá pre cineva gratuitu*; *a callatori gratuitu*.

* **GRATULARE**, -ediu, v., *gratulari*, a se arretá *gratu*; a feicitá, a salutá: *ve gratulámu pentru sacrificiele ce ati addussu pre altariulu patriei*; *toti l'au gratulatu pentru fericitulu successu*; *nu me potu gratulá de resultatulu adoperationiloru melle*.

* **GRATULATIONE**, s. f., *gratulatio*, actione de *gratulare*, felicitatione, salutatione: *a addresá gratulationi omeniloru de meritu*; *a respunde cu modestia la gratulationile poporului*.

* **GRATULATORIU**, -tória, adj. s., *gratulator*, *gratulatorius*, care *gratuledia*, care felicitá, felicitatoriu, saluatoriu.

* **GRATULATRICE**, s. f., *gratulatrix*, fémina care *gratuledia*, *gratulatória*.

* **GRATULATU**, -a, adj. part., felicitatu, salutatu.

GRAURU, s. m., *sturnus*, *ficodula*, una passere d'în famili'a conirostreloru: *padurile nóstre su plene de gauri*; *copillii preñdu gauri*; *cuiburi de gauri*.

* **GRAVAME**, pl. -mine, *gravamen*, sarcina grea, incommoditate, plângere pentru greutatea sarcineloru: *suppusii presentara regelui gravaminele loru*.

* **GRAVAMENTU**, pl. -e, *gravamentum*, incommoditate physica sau morale; acellu-asi cu *gravame*.

* **GRAVARE**, -ediu, v., *gravare*, a ingreună, a pune sarcine, a aggrává: *a gravá pre unu omu cu prea multe sarcine*; *pomele gravédia ramurile*; *detori'a me gravédia*; *relele ne gravédia*; *cu nu v'am gravatu*; vedi *aggravare*, *ingreunare* si *ingreunare*.

* **GRAVATIONE**, s. f., *gratatio*, actione de *gravare* sau de *ingreunare*.

* **GRAVATORIU**, -tória, adj. s., *gravator*, care *gravédia*, care *ingreunédia*, care pune sarcine grele.

* **GRAVATU**, -a, adj. part., *gravatus*, *ingreunatu*, *incarcatu*, *insarcinatu*.

GRAVE, adj., *gravis*, greu; duru, tristu, funestu; mare, tare, importante, considerabile; seriosu, severu, rigidu, riguros: *casu grave*, *culpa grave*, *omu grave*, *facia grave*, *fronte grave*, *astoriu grave*, *judecatoriu grave*, *gravi esecutori ai legiloru*. In intellessulu primitiv a trecut u suptu form'a *grevs*, vedi mai diosu.

* **GRAVEDINE**, s. f., *gravedo*, greutate de capu, catarru, gutturariu; la fémine starea *insarcinata*.

* **GRAVEDINOSU**, -a, adj., *gravedinosus*, care *ingreunedia capulu*, *catarru*.

* **GRAVEOLENTE**, adj. part. pres., *graveolens*, care da una odóre tare; care da una odóre urita, puturos, fetidu.

* **GRAVEOLENTIA**, s. f., *graveolentia*, odóre tare; odóre urita, putóre.

GRAVETIA, s. f., (it. *gravezza*), greutate, sarcina, supperare; desgustu, appecare spre versare; vedi *grétia*.

* **GRAVIDARE**, v., *gravidare*, a face *gravidu*, a ingreună, a ingrecá, a fecunda: *a gravidá una fémina*.

* **GRAVIDATIONE**, s. f., **gravidatio**, acțiune și efect al acțiunii de **gravidare**, stare gravidă, gestațiune în pantece.

* **GRAVIDATU**, -a, adj. part., **gravidatus**, îngreunatu, îngrecatu, fecundatu: *pamentu gravidatu, femina gravidata.*

* **GRAVIDITATE**, s. f., **graviditas**, stare gravidă, gestațiune în pantece: *graviditatea femelelor, timpul gravidității, lunile gravidității.*

* **GRAVIDU**, -a, adj., **gravidus**, îngreunatu, îngrecatu, plenu: *mulieri gravide, vacci gravide, epe gravide, albine gravide de miere, faretra gravidă de săgete, tempestate gravidă de fulgere.*

* **GRAVISONU**, -a, adj., **gravisonus**, sonor, sunatoriu, resunatoriu.

* **GRAVITARE**, v., (it. **gravitare**, fr. **graviter**), a tende cōtra unu punctu în urm'a poterei attractive: *astrele gravita, planetele gravita spre sōre, lun'a gravita spre pamentu, petrele arruncate în aeru gravita spre centrulu pamentului.*

* **GRAVITATE**, s. f., **gravitas**, 1. greutate, pondu: *gravitatea face ca corpurile se descenda și se cada pre pamentu; gravitatea e generale și mutuală în tote planetele; în urm'a gravității lun'a nu se pōte departă de la pamentu, în urm'a gravității pamentulu și tote plantele nu se potu departă de la sōre;* 2. importanția: *gravitatea lucrului, gravitatea faptului; unu suffragiu de atare gravitate recompensa tōte fatigele;* 3. serioșitate: *omu de mare gravitate; gravitate temperata prin affabilitate; am conservatu gravitatea care mi se coveniă; gravitatea judecătoriloru impune advocatiloru.*

GRECARE, (contrassu d'in **gravicare** sau d'in **grevicare**), v., **gravidare**, a îngrecă, vedi compusulu **ingrecare**.

GRECATU, -a, adj., **gravidatus**, îngrecatu, vedi compusulu **ingrecatu**.

GRECANICU, -a, adj., **græcaninus**, **grecescu**: *secte grecanice, pavimentu grecanicu, colōre grecanica.*

GRECESCE, adj., **græce**, în modu grecescu: *a sedē grecesce. a vorbi grecesce, a scrie grecesce.*

GRECESCU, -a, adj., **græcus**, relativu la **greci**: *portu grecescu, vorbe*

grecesci, appucature grecesci, vestimente grecesci, vedi si grecu.

GRECIRE, -escu, v., **græcum facere**, a face **grecu**: *fanariotii voira se grecesca pre români; multe familie romane se grecira; vedi grecesare.*

GRECISARE, v., **græcum facere**, a face **grecu**; a imită pre greci, **græcisare**: *fanariotii grecisara multe familie mari române; grecii sperau a grecisă tōte poporele cari erau în imperiulu byzantinu, inse abiă grecisara capitalea Constantinopoli.*

* **GRECISATU**, -a, adj. part., **græcus factus**, **grecitu**: *multi români grecisati în seclulu trecutu se întorcu acumu érosi la nationea loru.*

* **GRECISMU**, s. m., (it. **grecismo**, fr. **grécismo**); 1. idiotismu propriu greciloru; 2. elementu **grecu**; 3. systema de a **grecisă**: *grecismulu nu mai face astadi progresse între români.*

* **GRECISTU**, s. m., care se ocupa cu limb'a și litteratur'a **greca**; care imita pre greci, care tine multu la totu ce e **grecu**: *grecistii se disputa cu romanistii.*

GRECU, -a, adj. s., **græcus**, nume nationalu allu locuitoriloru d'in **Greci'a**, și care se da la toti cei ce descendu d'in acei-a sau vorbescu limb'a loru: *poporu grecu, natione greca, limba greca; litteratura græca, arte greca; grecii antici se illustrara prin fapte mari și mai allessu prin arti și scientie; unu grecu invetiatu, una græca formōsa; grecii pre tempulu romaniloru treceau de mentinōsi, intriganti și perversi; grecii de la Constantinopoli prefacura imperiulu romanu în imperiu grecu; baseric'a greca se distinge fōrte pucinu de baseric'a latina.*

* **GREGALE**, adj., **gregalls**, d'in **grege**, d'in turma, care merge în turma; vulgariu, commune: *militariu gregale, militariu commune, fora gradu de officiaru, vestimentu gregale, cumu pōrta militarii gregali: animali gregali, cari viu în gregesau în turma; vedi gregaru.*

* **GREGARE**, v., **gregare**, a adună în **grege**, a formă una turma, vedi **aggregare**, și **congregare**.

*GREGARIU, -a, adj., gragarina, relativu la grege, relativu la multimea cea mare : *militariu gregariu, poctu gregariu*, subst. *gregariulu* care conduce gregea, pastoriulu.

*GREGATU, -a, adj. part., gregatus, adunatu in grege; vedi *aggregatu* si *congregatu*.

*GREGE, s. f., grex, gregis, turma : *grege de animali, grege de passeri, grege de omeni*; a numerá in grege, a conscrie in grege, a departá d'in grege.

*GREMIALE, adj., (germialis), relativu la gremiu.

*GREMIU, pl. -ie; gremium, senu, bracie, coprensulu braciiloru, coprensulu d'intre bracie si genuchi : a *sedé in gremiu*, a *punc in gremiu*, a *rapi copillulu d'in gremiulu parentiloru*; fig. coprensulu unei societati : *in gremiulu nostru*; *gremiulu unui ministeriu*; *gremiulu pamentului*.

GREONARE, v., gravare, gravidare, vedi *ingreonare*, si *ingreunare*.

GREONIU, -a, (cu n molliatu) adj., *prægravis*, augmentativu d'in greu, care se misca greu : *betranu greoniu, betrána greonia*.

GRERIU, pl. *greri*, grillus, si gryllus, vedi *grillu*.

GRESSE, s. f., (fr. grès, latin. med. *grossium*), pétra formata d'in mici granuntie de cartiu agglomerate si agglutinate, d'in alle carei varietati cea mai cunoscuta e *gressea* cu care se ascutu cutitele, cos, cotis, d'in caus, cautis.

*GRESSIONE, s. f., *gressio*, actione de *gradere*, mergere, mersu; trecere preste lini'a prescrissa, *sgressione*.

GRESSIRE, -escu, v., (transgredi), errare, dellinquere, a trece preste lini'a prescrissa, a errá, a erratici, a peccá, a peccatuf. D'in *sgressire*.

GRESSITU, -a, adj. part., (transgressus), erraticus, erroneus, erratecitu : *passu gressitu, calculu gressitu*.

*GRESSU, s. m., *gressus*, -us, mersu, passu; passu erraticu, erróre, *sgressu*, *sgressiu*.

GRETIA, (contrassu d'in *greuetia*, si acestu-a d'in *gravetia*), nausea, *tædium*, *fastidium*, desgustu applecere spre

a versá : *ellu suffere de grétia, me apuca gréti'a, mi e grétia, mi vine grétia; a taliá gréti'a*.

GRETIOSU, -a, adj., *nauseosus*, *fastidiosus*, *nauseabilis*, care adduce *grétia* : *lucru gretiosu, fapta gretiösa, portare gretiösa*; *faptele loru nu su numai urite, ci su gretiöse*.

GREU, -a, pl. *grei*, *grelle*, (contrassu d'in *grave*, *græue*), adj.; 1. in sensu physicu, *gravis*, care are pondu mare, care essercita una mare pressione candu se redica : *corpu greu, massa grea, sarcina grea, incarcatura grea*; 2. in sensu morale, *difficilis*, *difficile*, care presenta difficultati, care se pote face numai cu multa incordare de putere : *drumu greu, calle grea, scientia grea, problema grea*; in amendoue sensurile se applica si cá adverbiiu : *plumbulu trage greu in bilancia; ellu invetia greu*; inse in acestu d'in urma intellesu occure a dese ori cu prep. *cu*, *cu greu* : *cu greu vei invinge tôte pedicele; cu greu te vei intellege cu acesti omeni; cu mare greu amu adjunsu a ne uni in idé a acésta-a*; vedi si *difficile*.

GREUIARE, -ediu, v., gravare, acellu-asi cu *greonare*, sau *greoniare*, vedi *ingreuiare*.

GREUNARE, -ediu, v., gravare, acellu-asi cu *greonare*, vedi *ingreunare*.

GREUSIORU, -a, adj., *graviusculus*, camu greu.

GREUTATE, (contrassu d'in *gravitate*, si acestu-a d'in *gravitate*), s. f., 1. *graviditas*, pondu, sarcina care appésa prin mass'a sea : *greutatea petreloru, greutatea metalleloru*; *cu addussu in carru una mare greutate*; fig. *omu de mare greutate, greutatea accusationiloru se sentiá chiaru de amicii accusatului*; 2. *difficultas*, *difficultate* : *amu avutu a ne luptá cu marii greutati; n'amu potutu invince tôte greutatile; nu ne mai faceti greutati, coci lucrulu in sene e destullu de greu*.

GRIGE (contrassu d'in *grigentia*, nascutu d'in *drigentia*; si acestu-a d'in *diligentia*, cá si contrariulu *negrigentia*, it. *negligenza*, pre longa *negligenza*, *negligentia*), s. f., cura *diligentia*, cura atque *diligentia*, *diligentia*, cura.

GRIGENTIA, (*drigentia, diligentia*, cá si contrariulu *negrigentia, negligentia*), s. f., cura, dilligentia, cura atque dilligentia, diligentia, cura.

GRIGIRE, -escu, v., curare, dilligentiam adhibere, providere, a curá, a provedé, a aplicá cura si diligentia; a se *grigi*, a se provedé cu sacramentele pentru salvarea sufletului; vedi si *ingrigire*.

GRIGITU, -a, adj. part., curatus, provisus, provedutu.

GRILLARE, v., grillare, a strigá, a cantá ca *grillii*.

GRILLU, s. m., grillus si gryllus, genu de insecte orthoptere, cari abunda in campurile si gradinele, ba chiaru si in casele nóstre, si infesta prin cantarea sau mai bene repetirea syllabei *grigri*; vedi si form'a *greriu*, nascuta d'in *grillu*, cá si *miere* d'in *melle*, si *fiere* d'in *felle*.

GRINDA, s. f., (*grunda*), trabs, lemnu grossu care se pune la tablatulu case-loru si pontiloru.

GRÓPA, s. f., (compara : it. *grotta*, isp. pg. *gruta*, fr. *grotte*), l. fovea, fossa, serobs, fossa, sapatura facuta in pamentu prin natura sau prin arte : *grópa larga, grópa profunda, grópa stricta, grópa immensa*; a dá in *grópa*, a cadé in *grópa*; *ellu cadú in gróp'a care a sapatu-a altui-a*; 2. mormentu, sepulcrum, : d'in *palatiu in grópa, co-ci asiá finesce comedi'a omenésca*.

GROPARIU, s. m., fossor, face sau care sapa grópe.

GROPU, s. m., (it. *groppo*), vedi *grupu*.

GROSSIARE, v., crassare, crassum reddere, a face grossu, vedi compusulu *ingrossiare*.

GROSSIATU, -a, crassatus, vedi comp. *ingrossiatu*.

GROSSIFICARE, v., a ingrossiá; refl. a se *grossificá*, a se ingrossiá, se dice despre plante.

GROSSIFICATIONE, s. f., (fr. *grossificatione*), actione de a se ingrossiá, desvoltarea fructului dupo inflorire.

GROSSIMANU, -a, (fr. *grossimane*), care are *máni grosse*.

GROSSIME, s. f., crassitudo, (it.

grossume), calitate de *grossu*, stare *gróssa* : *grossimea unui muru; grossimea unui arbore*.

GROSSIPEDE, adj., (fr. *grossipede*), care are *petiore grosse* : *animale grossipede*.

GROSSIORU, (contrassu *grosioru*), -a, adj., crassiusculus, camu grossu.

GROSSITUDINE, s. f., crassitudo, form'a d'in care a essitu *grossime* : *corpurile au trei dimensiuni : longitudine, latitudine si grossitudine*.

GROSSOLANIA, s. f., ruditas, si

GROSSOLANITATE, s. f., (it. *grossolanità*), ruditate, lipse de cultura, portare *grossolana*.

GROSSOLANU, -a, adj. s., (it. *grossolano*, fr. *grossier*), rudis, fora cultura : *appucature grossolane*; subst. *unu grossolanu, una grossolana*.

GROSSU, -a, adj., (it. *grosso*, isp. *grueso*, fr. *gros*), crassus, (lat. med. *grossus*), mare in circunferentia sau in volume : *arbore grossu, omu grossu, trunchiu grossu, columna gróssa, muru grossu; pannura gróssa; prin una gaura larga intra unu cuniri grossu; adduceti alte cunic mai suptiri, co-ci aceste-a su prea grósse*; fig. *voce grossa, appucature grosse, portare gróssa, tractare grossa; muliere grossa, insarcinata*; adv. *ellu scrie grossu, vorbesce grossu, mânca grossu; a castigá grossu, a perde grossu*; locutione : *cu grossulu*.

GROSSU, s. m., (it. *grosso*, fr. *gros*), pondu, $\frac{1}{2}$ de uncia, prin consecentia $\frac{1}{2}$ de libra; moneta in medievu de $\frac{1}{2}$ de uncia, apoi mai mica, de unde si *grossutia* sau *grossitia*; partea cea mai gróssa a unui lucru : *grossulu arborelui*; prin analogia : *grossulu armatei, grossulu poporului; negotiatoriu in grossu*, care nu vende in detaliu, ci numai in buccati mari.

* **GROTTA**, s. f., (it. *grotta*, isp. pg. *gruta*, fr. *grotte*), specus, spelunca, caverna, antrum, cavitate naturale sau artificiala in monte.

* **GROTTESCU**, -a, adj., (it. *grottesco*, fr. *grotesque*), estravagante, ridiculu : *pictura grottésca, figure grottesci, vestimente grotesci*.

* GRUE s. f., grus, specia de passeri mari d'in ordinea grallipediloru, genulu erodiu, cu rostrulu dereptu si lungu, cu capulu calbu, bérda: *gruca, cá si ciconi'a, destruge reptilile, vermi, insectele, cu cari se nutresce.*

GRUIU, s. m., grumus, grumulus, ve-di grumu si grumulu.

* GRUMA, s. f., gruma si groma, instrumentu geometricu, cartu de cercu.

* GRUMATICU, -a, adj., gramaticus si gromaticus, relativu la artea de a mesurá agrii.

GRUMULU sau grumuru, s. m., grumulus, mica inaltime de pamentu.

GRUMU, s. m., grumus, mica inaltime de pamentu, mica eminentia. D'in grumu a essitu vulgariulu gruiu.

GRUNDA, s. f., grunda, marginea inferiore a coperimentului unui edificiu d'in care curge ap'a candu plóua.

* GRUNNIRE, -escu, v., grunnire, a murmurá cá porcii.

* GRUNNITU, s. m., grunnitus, actulu de grunnire, murmurulu ce facu porcii.

* GRUPARE, v., (it. gruppare, fr. grouper), a pune imperuna mai multe lucruri; mai alóssu in pictura si in sculptura, a ordiná mai multe figure ca se arrete una actione commune armonica.

* GRUPATU, -a, adj. part., (it. grupato, fr. groupé), ordinatu asiá ca se formedié unu grupu.

* GRUPU, s. m., (it. gruppo sigrosso, fr. groupe), unire de mai multe lucruri la unu locu; in pictura si sculptura unire de mai multe figure asiá cá se repesente una actione commune armonica.

* GUBERNABILE, adj., (gubernabilis), care se póte guberná: *poporu gubernabile, turma gubernabile.*

* GUBERNACLU sau gubernachiu, pl.-ie, gubernaculum si gubernaculum, timonele cu care se guberná navea; fig. directione, administratione, gubernu: *gubernaculu republicei.*

* GUBERNAMENTALE, adj., (fr. gouvernemental), relativu la gubernu sau la gubernamentu: *acte gubernamentali, mesure gubernamentali*; subst., unu gubernamentale, care tine cu gubernulu.

* GUBERNAMENTU, pl.-e, (fr. gou-

vernement), modulu de a guberná, gubernationea, consiliulu gubernatoriu, principele cu ministrii cari guberná unu statu: *bonu gubernamentu, reu gubernamentu*; vedi gubernu.

* GUBERNANTE, adj. part. pres. s., gubernans, care guberná: *gubernantii si gubernatii de multe ori au interesi diverse.*

* GUBERNARE, v., gubernare (xο-βερῶν), a direptá una nave; de aci in genere a direptá, a conduce, a administrá: *a guberná unu statu, a guberná unu poporu; nu toti principii sciu guberná; ómenii se guberná mai difficile de cátu vitele; mentea e data omului ca se lu guberne; vedi si guvernare.*

* GUBERNATIONE, s. f., gubernatio, actione, de gubernare, direptationea unei nave, direptationea sau administrationea unui statu, gubernamentu, gubernu.

* GUBERNATORIU, -tória, adj. s., gubernator, care guberná, care direpta, care conduce, care administra: *gubernatoriulu navei, gubernatoriulu republicei, gubernatoriulu universului.*

* GUBERNATRICE, s. f., gubernatrix, fémina care guberná, gubernatória, directória, directrice: *gubernatricea casei, gubernatricea copillóloru, gubernatricea intellépta.*

* GUBERNATU, -a, adj. part., gubernatus, direptatu, condussu, administratu: *nave bene gubernata, statu reu gubernatu, casa gubernata de unu parente cu multa esperientia; gubernatii nu se unescu totu-de-a-una in idee cu gubernantii.*

* GUBERNIALE, adj., (gubernialis), relativu la guberniu: *ordini guberniali, decrete guberniali, dispositioni guberniali.*

* GUBERNIALISTU, -a, adj., functionariu in cancellari'a guberniului: *gubernialistii su reu salariati.*

* GUBERNIU, pl.-e, (gubernium, it. governo), modu de gubernare, consiliu gubernatoriu, consiliu administrativu: *guberniulu Transilvaniei se compune d'in unu gubernatoriu si d'in doispre-diece consiliari; guberniu imperiale, gu-*

berniu regale, guberniu responsabile, guberniu irresponsabile.

* GUBERNU, pl.-e, gubernum, (it. governo), consiliu gubernatoriu, (forma mai bona de câtu guberniu) : *gubernu monarchicu, gubernu despoticu, gubernu aristocraticu, gubernu democraticu, gubernu republicanu; forma de gubernu; detoriele gubernului; massimele dupo cari gubernulu si regulédia lucràrile selle; e unu lucru tristu cându gubernulu nu merge in armonia cu poporulu; detori'a gubernului e de a guberná in interesea poporului, co-ci nu poporulu e pentru gubernu, ci gubernulu pentru poporu.*

†† GULA, s. f., gula, inglitiu, esofagu, d'in care apoi a trecut in sensulu de gura, os, oris, care nu e de câtu una largitura de esofagu; appetitu mare, lacumía; vedi gura.

GULLIOCA, s. f., gullioca, vedi glioca.

* GULOSITATE, s. f., calitate de gulosu, appetitu mare, aviditate de a manca, lacumía.

* GULOSU, -a, adj., gulosus, avidu la mancare, glutone, lacumu.

* GUMMA, gummi, gummia, s. f., gummi, substantia vegetale viscosa : *gumma e forte respandita in plante; sunt mai multe specie de gumme, déro gumma propriu dissa e identica in totu regnulu vegetale; gumma de ceresiu, gumma de prunu; gumma arabica; gumma diftere de resina, co-ci resin'a e inflamabile si nu se solve in apa, ci numai in spiritu de vinu, éro gumma se solve in apa, si nu e inflamabile.*

* GUMMIFERU, -a, adj., (fr. gommifère), care produce gumma.

* GUMMINARE, v., gumminare, a destillá gumma.

* GUMMINOSU, -a, adj., gumminosus, plenu de gumma; vedi gummosu.

* GUMMIRE, -escu, v., a unge sau a induce cu gumma.

GUMMITA, s. f., (fr. gomme), gumma ca substantia chymica; vedi gummitu, 2.

GUMMITIONE, s. f., gummitio, aczione de a gummi sau de a induce cu gumma.

* 1 GUMMITU, -a, adj. part., unu sau indussu cu gumma.

* 2 GUMMITU, pl.-e, (fr. gomme), denominatione generica sub care chymicii au unitu gumma propriu dissa, resin'a, bassorin'a, mucilaginea si gelat'a vegetale sau acidulu pecticu, substantie allu caroru caracteriu commune e de a fi fade, incolore, stralucide, incristallisabili, insolubili in alcoholu si in ethere, solubili in alcalie si in mai multe acide, si de a formá cu ap'a unu compositu viscosu.

* GUMMOSU, -a, adj., gummosus, viscosu, glutinosu, cleiosu.

* GUMMU, s. m., gummus, ca si gumma, gummi, gummia.

GURA, s. f., (d'in gula), os, oris, ostium, organulu omului si allu animaloru prin care mânca, si prin care esse vocea : *gura mare, gura mica, gura proportionata, gura formósa, gura urita; gura bona, care vorbesce bene; gura rea, care calumniédia, a fi bonu de gura, a fi reu de gura; ellu e numai gura; gura de auru, elocente; gura desérta, gura sparta, care nu póte tacé; a face gura, a nu mai tacé d'in gura; in gur'a mare; cu voce clara ca se audia tóta lumea; gur'a satului, oratoriulu satului; fig. gur'a coptoriului, usi'a coptoriului; gur'a cellariului, usi'a cellariului; gur'a urciorului, gur'a vasului, partea prin care se tórna apa, vinu, oliu, etc. in vasu; gur'a tunului, prin care esse globulu; gur'a vallei, prin care se deschide intrarea in una valle; gur'a unui riu, gur'a unui fluviu, gurile Dunarii, gurile Nilului, loculu unde se vérsa unu riu sau unu fluviu.*

GURATICU, -a, adj., linguatus, linguax, loquax, loeutulejus, applectatu a vorbi, care vorbesce multu, care vorbesce aspru, care nu mai tace d'in gura : *omu guraticu, muliere guratica, copillu guraticu; cu guraticii nu vorbi multe.*

* GURGE sau gurgite, s. m., gorges, gáttu, inghitiu, esofagu, partea esofagului d'entre gura si pectu; prin estensione : abyssu care inglite tóte lucrurile, mare, oceanu; receptaclu : *gurgitele totoru vitieloru, gorges omnium vitiorum, Cic.*

GURISIÓRA, s. f., osculum, diminutiv d'in gura, gura mica si amabile.

GURITIA, s. f., osculum, vedi gurutia.

GURONIU, pl. -te, Ingens os, augmentativu d'in gura, mare gura.

GUROSITATE, s. f., calitate de guroso, voracitate.

GUROSU, -a, adj., gulosus, care e numai gura, care cauta numai de gura, care mânca multu, glutone, lacumu.

GURUTIA, s. f., osculum, diminutiv d'in gura, mica gura.

GUSIA, s. f., (fr. goitre, it. gozzo, compara si guscio), struma, tumóre scrofulosa ce se desvólta une ori la gúttu prin inflarea glandulei thyroide: *gusia mare, omu cu gusia, fémina cu gusia*; prin analogía: *gusi'a passeriloru, gusia plena de granantie*.

GUSIARE, -ediu, v., stromaticus ferri, a face gusia: *ea a inceputu a gusiá; in acésta valle toti ómenii au gusiatu*.

- GUSIATU, -a, adj. part., strumosus, strumaticus, cu gusia: *omeni gusiati, femine gusiate, in montii acesti-a fetele aru fi formóse, déco n'aru fi gusiate*.

GUSTARE, v., gustare, a essercitá sensulu gustului asupr'a unui lucru care are sapóre, a încercá prin gustu: *a gustá vinulu, a gustá buccatele, a gustá placerile vietiei, a gustá mortea*; fig. *a gustá invetiaturile unui professoriu, a gustá versurile unui poetu, a gustá music'a italiana; ellu inco n'a gustatu ferircirea familiei; ea gusta dulcéti'a de fragi, déro nu gusta societatea in care se afla*.

GUSTARE, s. verbale, gustatio, gustatione, collatione, dejunu.

GUSTATIONE, s. f., gustatio, actiune de gustare.

GUSTATORIU, -tória, adj. s., gustator, care gusta, care încerca gustandu.

1 GUSTATU, -a, adj. part., gustatus, cercatu prin gustu: *vinu gustatu, buccate gustate, fericitate gustata, placeri gustate, dorere gustata, miserie gustate*.

2 GUSTATU, s. m., gustatus, -us, actulu de gustare, gustu.

GUSTOSU, -a, adj., (it. gustoso), sapidus, cu gustu, cu bonu gustu: *buccate gustose, vinu gustosu, mere gustóse*.

GUSTU, pl. -uri, gustus, sensu prin care discernemu saporile, allu carui organu principale e limb'a: *bonu gustu, reu gustu, gustu securu, gustu usatu, gustu stricalu; gustu esteticu, gustu pentru lucrurile formóse, gustu pentru poesia, gustu pentru musica, gustu pentru scientie, gustu pentru littere; omu cu gustu, omu fora gustu; a lucra cu gustu, a se investi cu gustu, a jocá cu gustu, a saltá cu gustu; acestu lucru nu e dupo gustulu meu; gustulu nu se póte impune; ómenii n'au toti acellu-asi gustu*.

GUTONIA, (cu n molliatu), s. f., cydonium, cudonium si cotoneum malum. (it. cotogna, prov. codoing, fr. coling), póma ce produce gutoniulu, bene connoscuta romániloru, d'in care se facu buccate si confecture.

GUTONIU, (cu n molliatu), s. m., cydonia arbor, arbore d'in genulu periloru cultivatu pentru fructulu seu *gutónia*, care se vede de ordinariu in gradinele nostre.

* GUTTA, s. f., gutta, picatura; mici ornamente sub triglyphii ordinii doricé.

GUTTU sau *gútture*, s. m., guttur, fundulu gurei unde incepe esofagulu; tóta partea esofagului peno in pectú: *me dóre gúttulu, ti s'a inflamatu gúttulu; a fránge cuiva gúttulu; a appucá pre cineva de gúttu; a stringe gúttulu unui omu*.

GUTTURALE, adj., (gutturalis), d'in gúttu: *littere gutturali, pronuntia gutturale*.

GUTTURALIU, s. m., gravedo, pitaita capitis, narium destillatio, catarru, flussione care de ordinariu escita tussea si ragusesee vocea: *m'a appucatu unu gútturaliu infricosiatu; nu mai potu vorbi de gútturaliu*.

GUTTURARIU, s. m., acellu-asi cu gutturaliu. Moldavii pronuntia chiaru *gúttunariu*.

GUTTURE, s. m., guttur, forma intréga d'in care s'a scurtatu gúttu.

GUTTUROSU, -a, adj., gutturosus, cu mare gutture; gusiatu.

GUVERNABILE, adj., care se póte guverná: *nave guvernabile, poporu gu-*

vernabile, turma gubernabile; vedi gubernabile.

GUVERNACLU sau *gubernachiu*, s. m., *gubernaculum*, instrumentu cu care se guverna navea, timone; vedi *gubernaculu*.

GUVERNAMENTALE, adj., (fr. *gouvernementale*), relativu la *gubernamentu* sau la *gubernu*; vedi *gubernamentale*.

GUVERNAMENTU, pl.-e, (fr. *gouvernement*), modulu de *gubernare*, *gubernu*, *administratiune*; vedi *gubernamentu*.

GUVERNANTE, adj. part. pres. s. *gubernans*, (fr. *gouvernant*), care *guberna*, care *direptedia*, care *conduce*, care *administra*: *factione guvernante*, subst. *guvernanti*; in oppositiune cu *guvernati*; fem. *una guvernante*: *ellu a luatu una guvernante francese pentru copillii sei*; vedi si *gubernante*.

GUVERNATIONE, s. f., *gubernatio*, *actione de guvernare*; vedi *gubernatione*.

GUVERNATORIU, -*toria*, adj. s., *gubernator*, (it. *governatore*, fr. *gouverneur*), care *guverna*; vedi *gubernatoriu*.

GUVERNATRICE, s. f., *gubernatrix*, *femina care guverna*, *gubernatoria*, *directrice*: *gubernatricea unei case*; vedi *gubernatrice*.

GUVERNATU, -*a*, adj., *gubernatus*, *condussu*, *direptatu*, *administratu*: *casa bene guvernata*, *statu reu guvernatu*; *Italianii diceau co Neapolia e unu paradisu guvernatu de diavoli*; vedi *gubernatu*.

GUVERNU, pl.-e, (*gubernum*, it. *governo*), *actulu de guvernare*; *consiliulu gubernatoriu*, *personele cari guverna*: *gubernulu unui statu*, *gubernu patriarchale*, *gubernu despoticu*, *gubernu absolutu*, *gubernu liberalu*, *gubernu monarchicu*, *gubernu aristocraticu*, *gubernu democraticu*, *gubernu syncraticu*, *gubernu constitutionale*; *la noi principele si ministrii au guvernulu in manile selle*; *gubernulu e responsabilu pentru faptele selle*; *gubernulu nu debe neci una data se separe interessile selle de interessile poporului*; *deco omenii aru fi fientie perfecte ellu n'aru ave necessitate*

de guvern, *ci s'aru guverná ellu ensisi*; vedi *gubernu* si *guberniu*.

* **GYMNASIALE** sau *gumnasiale*, adj. (*gymnasialis*), relativu la *gymnasiu*: *classe gumnasiale*, *studie gumnasiali*, *instrucone gumnasiale*, *carti gumnasiali*, *institutu gumnasiale*.

* **GYMNASIARCHU** sau *gumnasiarcu*; s. m., *gymnasiarhus* si *gymnasiarcha* (*γυμνασιάρχης*), *directoriulu unui gymnasii*.

* **GYMNASIARIU** sau *gumnasiariu*, s. m., *scolariu d'in gymnasii*; vedi *gumnasiastu* si *gumnasistu*.

* **GYMNASIASTU** sau *gumnasiastu*, s. m., *care frecenta gymnasiulu*, *scolariu d'in gymnasii*.

* **GYMNASISTU** sau *gumnasistu*, s. m., *acellu-asi cu gymnasistu*.

* **GYMNASIU** sau *gumnastu*, pl.-ie, *gymnasium* (*γυμνάσιον*), 1. *locu accoperitu sau descoperitu destinatu pentru essercitiile juniloru la cursu, saltu, pugilatu, etc.*: *essercitiile gumnasiului faceau parte essenziale d'in educationea articiloru*; *porticele gumnasiului erau destinate mai allessu conferentiloru filosofice si essercitiloru litterarie*; 2. *scola gumnastica*: *gymnasiu militariu*, *gymnasiu de adulti*, *gymnasiu pentru ambe sessese*; 3. *scola intermediaria intre scolele elementarie si cursurile academice*: *gymnasiale dau juniloru una educatione scientifica si i prepara pentru studiele academice sau universitarie*; *in gymnasie studiele su ordinate dupo gradulu de desvoltare intelectuale a juniloru*, *independu de la elemente procedu gradatu peno la culmea care se crede sufficiente spre a deschide juniloru usiele facultatiloru academice*; *in mai multe state gymnasiele su calculate pentru optu anni de educatione*, *in unele state gymnasiele se impartu in inferiori si superiori*; *la noi numai complessulu classiloru de studie inferiori se numesce gymnasii*, *ero complessu'u superiore se numesce lyceu*; *in gymnasie se propunu limbele classice moderne si antice*, *istoria*, *geografia*, *filosofia*, *scientiele naturali* si *matematice*, *la cari se mai adaugu si alte connoscentie aussiliarie*,

precumu calligrafia, desemnulu, cântulu, gymnastic'a; gymnasiile cá institute de educatione au de scopu a desvöltá junii in respectulu physicu, morale si intellectuale; directionea unui gymnasium e un'a d'între problematele celle mai dificili, pentru co de la educationea juniloru depende fericitatea loru, si depende essistenti'a societáti; se disputa inco multu asupr'a organisatiunei gymnasiumelor, si cu dereptu coventu, pentru co instituttele aceste-a su de prea mare importantia, punctulu principale inse e de a nu perde d'in vedere educationea omnilaterale, prin urmare de a nu esclude neci unu studiu necessariu, apoi de a nu dá juniloru neci prea multu neci prea pucinu, ci de a tiné totu-de-una in vedere, de una parte scopulu educationii gymnasiumi, de altu parte facultátele juniloru.

* GYMNASMA sau *gymnasma*, pl.-ate, *gymnasma* (γυμνασμά), essercitiu, mai allessu essercitiu corporale.

* GYMNASTERIU sau *gymnasteriu*, pl.-ie, (γυμναστήριον), 1. la antici locu allu gymnasiumelor unde depuneau vestimentele, fia spre a intrá in therme, fia spre a se dá la essercitie gymnastice; 2. la moderni loculu scólei gymnastice, spre distinctiune de gymnasium, carui-a s'a datu intellessulu de institutu pentru studie litterarie si scientifiche.

* GYMNASMICA sau *gymnastica*, s. f., *gymnastica ars*, (γυμναστική), artea de essercitie corporali: artea *gymnastica* se addusse d'in Cret'a la Spart'a, si in scurtu tempu se infientiara in tóta Greci'a *gymnastice* sau edificie consecrate studieloru de taria si de agilitate, cari le urmasu junii cu multa ardóre; la antici *gymnastic'a* avea trei ramuri principale, dupo diversele selle obiecte: un'a avea de scopu bellulu, si se numia *gymnastica militaria*, alt'a sanctatea corpului, si se numia *gymnastica medicinale*, alt'a formá pre ómenii cari se destinau spre a diverti pre publiculu spectatoriu, si se dicea *gymnastica athletica*; essercitiile *gymnastice* militarie erau saltulu, disculu, lupt'a, jaclulu pugilatulu, cursulu pre diosu sau in carrutia; Platone

dice co inventoriulu *gymnastice* medicinale fú Erodicu d'in Leontiu, contemporanulu lui Ippocrate; *gymnastic'a* athletica se numia si agonistica, d'in caus'a jocuriloru cari erau scopulu aceste-a; *gymnastic'a* moderna are de scopu desvöltarea totoru poteriloru corpului omenescu; essercitiile *gymnastice* la moderni su: saltulu, lupt'a cu armele, cu sabi'a, cu vérg'a, essercitiile militare, innotatulu, callaritulu, mersulu si saltulu pre fune, etc.; *gymnastic'a* candu e bene dereptata, dá corpului gratia si taria; ea desvöltá formele, procura una sanetate plena de viétia, indura corpulu in contr'a fatigeloru si a intemperieloru, duplica coragiulu si stinge passionile.

* GYMNASMICA sau *gymnasticu*, -a, adj., *gymnasticus*, (γυμναστικός), relativu la *gymnasium* sau la *gymnastica*: essercitie *gymnastice*, jocuri *gymnastice*, aparate *gymnastice*, instrumente *gymnastice*, divertimente *gymnastice*.

* GYMNASMISTU sau *gymnastu*, s. m., (γυμναστής), maiestru de *gymnastica*; la antici: maiestru athletiloru, cari i essercitá la lupta.

* GYMNICU sau *gymnicu*, -a, adj., *gymnicus*, (γυμνικός), relativu la luptele cari se faceau cu corpulu nudu, precumu erau luptele athletiloru: jocuri *gymnice*, lupte *gymnice*.

* GYMNOBLASTU sau *gymnoblastu*, -a, adj., (d'in γυμνός, nudu, si βλαστός surcellu, fr. *gymnoblaste*), se dice despre plantele allu caroru embryone nu e inchisu in unu cercu párticulariu: plante *gymnoblaste*; subst. *gymnoplante*, grupu d'in ordinea planteloru dicotyledonie care coprende vegetalile allu caroru embryone nu e inchisu in unu saccu propriu.

* GYMNOBRANCHIU sau *gymnobranchiu*, -a, adj., (d'in γυμνός, nudu, si βράγχιον, branchiu, adeco urechia a pescelui fr. *gymnobranche*), cu branchiele nude; subst. *gymnobranchie*, familia de mollusce gasteropodi, care coprende celle ce au branchiele nude.

* GYMNOCARPU sau *gymnocarpu*, -a, (γυμνόκαρπος, fr. *gymnocarpe*), care are fructe nude; subst. *gymnocarpele*, genu

de plante portulacee sau paronychie, proprie Africeii.

* GYMNOCAULU, sau *gymnocaulu*, -a, (d'in γυμνός, nudu, si καυλός, fustu, fr. *gymnocaulu*), care are fustulu nudu, fora folie : *plante gymnocaulu*.

* GYMNOCEPHALU sau *gymnocephalu*, -a, (d'in γυμνός, nudu, si κεφαλή, capu, fr. *gymnocéphale*), care are capulu nudu : *passeri gymnocephale*, *pesci gymnocephali*, *plante gymnocephale*, cu florile nude.

* GYMNOCLADU sau *gymnocladu*, -a, (d'in γυμνός, nudu, si κλάδος, ramu, fr. *gymnoclade*), fora ramurelle; subst. *gymnocladii*, genu d'in famili'a leguminoșelor care coprende arbori pucinu inalti despoliati de aculie.

* GYMNOCLINA sau *gymnoclina*, s. f., (fr. *gymnocline*), genu de plante cu flori compuse.

* GYMNOCOCHLIDE sau *gymnocochlide*, adj., (d'in γυμνός, nudu, si κοχλίας, cochlia sau scoica, fr. *gymnocochlide*), care are cochliele afora d'in corpu : *mollusce gymnocochlidi*; subst. *gymnocochlidile*, divisiune a ordinei gasteropodiloru pectinibranchieloru care coprende molluscele cu cochliele afora d'in corpu.

* GYMNOCTYLU sau *gymnocytulu*, s. m., (d'in γυμνός, nudu, si δάκτυλος, dégetu, fr. *gymnodactyle*), genu de reptili saurice.

* GYMNODE sau *gymnode*, adj., (d'in γυμνός, nudu, si σῆδος, forma, fr. *gymnode*), care are corpulu despoliatu de appendici; subst. *gymnodile* sau *gymnodeele*, familia de animalcule microscopice, care coprende celle ce n'au testu, cilie, cirri.

* GYMNODERU sau *gymnoderu*, -a, (d'in γυμνός, nudu, si δέρη, collu, fr. *gymnodère*), care are collulu nudu : *passeri gymnodere*.

* GYMNODERMU sau *gymnodermu*, -a, adj., (d'in γυμνός, nudu, si δέρμα, pelle, fr. *gymnodermu*), care are pellea nuda; subst. *gymnodermu*, grupu de bureti care coprende celli ce au superfaci'a fructifera nuda si coperita cu papille; animalu allu caroru corpu in cea mai mare parte e nudu.

* GYMNODISPERMU sau *gymnodispermu*, -a, adj. (d'in γυμνός, nudu, δις, doui, σπέρμα, sementia, fr. *gymnodisperme*), a caroru flóre produce granuntie nude; subst., *gymnodispermele*, familia de plante care coprende celle ce au dóue granuntie, in apparentia nude, cá umbelliferele si rubiaceele.

* GYMNODONTE sau *gymnodonte*, adj., (d'in γυμνός, nudu, si ὀδός, dente, fr. *gymnodonte*), cu dentii nudi : *pesci gymnodonti*; subst., *gymnodontii*, familia de pesci d'in ordinea plectognathiloru, care coprende celli ce au falcile imbraccate cu una substantia eburnia, produsa prin unirea dentiloru.

* GYMNOGASTRU sau *gymnogastru*, -a, (d'in γυμνός, nudu, si γαστήρ, pantece, fr. *gymnogastre*), cu pantecele nudu; subst., *gymnogastrii*, genu de pesci cari n'au pinne suptu pantece.

* GYMNOGENIU sau *gymnogeniu*, -a, adj., (d'in γυμνός, nudu, si γενᾶν, a generá, a produce, fr. *gymnogène*), care se nasce nudu : *insecte gymnogenie*, subst., *gymnogeniele*, classe de infusorie cari se nascu nude in infusorie animale sau vegetali.

* GYMNOGOMPHU sau *gymnogomphu*, -a, adj., (d'in γυμνός, nudu, si γομφός, dente, fr. *gymnogomphe*), cu falcile nude : *insecte gymnogomphe*; substant. *gymnogomphele*, familia de animalcule infusorie rotifere ai caroru denti se tinu de falci numai prin basea loru.

* GYMNOGRAMMU sau *gymnogrammu*, (fr. *gymnogramme*), genu de filici sau ferici, planta.

* GYMNOGYNU sau *gymnogynu*, -a, adj., (d'in γυμνός, nudu, si γυνή, fémina, fr. *gymnogyne*), allu caroru ovariu e nudu, si allu caroru pistillu nu e involutu prin una corolla : *plante gymnogyne*.

* GYMNOLOMIA sau *gymnolomia*, (fr. *gymnolomie*), genu de plante d'in Peruviu.

* GYMNONOSPERMU sau *gymnonospermu*, -a, adj., (d'in γυμνός, nudu, μόνος, unu, σπέρμα, sementia, fr. *gymnonosperme*), planta a carei flóre produce numai unu granuntiu nudu;

subst., *gymnomonospermele*, plante cari au numai unu granuntiu, in apparentia nudu.

* GYMNUMURENA sau *gymnomurena*, s. f., (fr. *gymnomurène*), genu de pesci d'in divisionea apodiloru.

* GYMNUMYCE sau *gymnomuce*, s. m., (d'in γυμνός, nudu, si μυκήσ, fungu, burete, fr. *gymnomyces*), ordine de fungi sau bureti care coprende celli ce au corpusculele reproductorie nude.

* GYMNUMYZA sau *gymnumusa*, s. f., (fr. *gymnumyze*), genu de insecte diptere.

* GYMNUMYZIDE sau *gymnumyside*, (fr. *gymnumyside*), care sémina a gymnumyza; subst. *gymnumysidile*, subtribu d'in tribulu muscidiloru.

* GYMNUMECTU sau *gymnumectu*, -a, adj., (d'in γυμνός, nudu, si νηκτής, innotatoriu, fr. *gymnumecte*), se dice despre animalile innotatorie allu caroru corpu e cu totulu nudu; subst. *gymnumectii*, familia de crustacee d'in ordinea entomostraceeloru care coprende celle ce au corpulu cu totulu nudu.

* GYMNUMOTU sau *gymnumotu*, -a, adj., (d'in γυμνός, nudu, si νότος, spinare, fr. *gymnumote*), cari au spinarea nuda; pesci *gymnumoti*; subst. *gymnumotii*, genu de pesci d'in riurile Americi meridionale.

* GYMNUMOPE sau *gymnumope*, s. m., (fr. *gymnumope*), genu de fungi stabilitu in loculu agariciloru lui *Linneu*.

* GYMNUMOPEDIA sau *gymnumopedia*, s. f., (γυμνοπαίδια), una serbatóre la Sparta, la care cantáu choruri de copilli nudi.

* GYMNUMOPEDICU sau *gymnumopedicu*, -a, adj., (γυμνοπαδικός), relativu la *gymnumopedia*: *choru gymnumopedicu*.

* GYMNUMOPERISTOMATU sau *gymnumoperistomatu*, -a, adj., (d'in γυμνός nudu, περί, circa, si στόμα, gura, fr. *gymnumopéristomate*), a carorú peristoma e nuda si fora denti; subst. *gymnumopéristomatele*, ordine de musehi cari au peristom'a tóta nuda si fora denti.

* GYMNUMOPHIDE sau *gymnumofide*, adj., (d'in γυμνός, nudu, si ὄφις, serpe, franc. *gymnumophide*), se dice despre serpii cu

pellea nuda, linsa și viscósă; subst. *gymnumophidile*, familia de reptili ophidie, care coprende celle ce au pellea nuda, linsa si viscósă.

* GYMNUMOPHIONI sau *gymnumofioni*, pl. m., (fr. *gymnumophiones*, familia de reptili nude sau batrachice, care coprende ceciliile sau serpii cu pellea nuda.

* GYMNUMOPHTHALMOIDE sau *gymnumoftalmoide*, adj., (fr. *gymnumophthalmoide*), care sémina a gymnumophthalmu; subst. *gymnumophthalmoidele*, familia de reptili saurice.

* GYMNUMOPHTHALMU sau *gymnumoftalmu*, s. m., (fr. *gymnumophthalme*), genu de sauri cu scame rotundite sau cyprilepide.

* GYMNUMOPLEURU sau *gymnumopleuru*, s. m., (d'in γυμνός, nudu, si πλεορά, lature, fr. *gymnumopleure*), genu de insecte coleoptere.

* GYMNUMOPODE sau *gymnumopode*, adj., (d'in γυμνός, nudu, si ποός, petioru, fr. *gymnumopode*), cu petioarele nude; subst. *gymnumopodii*, famili'a de reptili chelonice, care coprinde celle ce nu potu ascunde petioarele loru in cass'a ce inchide corpulu.

* GYMNUMOPOGONE sau *gymnumopogone*, s. m., (fr. *gymnumopogon*), genu de plante d'in pentandri'a digynia și d'in famili'a apocyneloru.

* GYMNUMOPOLYSPERMU sau *gymnumopoluspermu*, -a, adj., (d'in γυμνός, nudu, πολύς, multu si σπέρμα, sementia, fr. *gymnumopolysperme*), care are multe granuntie nude in aparentia; subst. *gymnumopolyspermele*, classe de plante, care coprende celle ce au mai multe de câtu dóue sementie in aparentia nude.

* GYMNUMOPOMU sau *gymnumopomu*, -a, adj., (d'in γυμνός, nudu, si πώμα, operclu, fr. *gymnumopome*), care are operclele nude; subst. *gymnumopomii*, familia de pesci ossosi olobranchi, care coprende pescii cu opercle linse si fóra scame.

* GYMNUMOPTERU, sau *gymnumopteru*, -a, adj. (d'in γυμνός, nudu si πτερόν, aripa, fr. *gymnumoptère*), care are aripele nude, fora téca si fora scame, subst. *gymnumopterele*, sectione d'in classea insecteloru

cu aripele nude, fora elytre si fora scame farinacee.

* GYM NORHIZU sau *gumnorizu*, -a, adj., (d'in γυμνός, nudu si ῥίζα, radecina, fr. *gymnorhize*), care are radecinele nude: *plante gymnorhize*.

* GYM NORHYNCHU sau *gumnoruncu*, -a, adj. (d'in γυμνός, nudu si ῥυγχος, rostru, fr. *gymnorhynque*), care are rostrulu nudu, sau fora appendici, subst., *gymnorhynchii*, familia de pesci d'in ordinea sturioniloru, cari coprende celli ce au rostrulu scurtu si fora appendici.

* GYM NOSOMU sau *gumnosomu*, -a, adj. (d'in γυμνός, nudu, si σῶμα, corpu, fr. *gymnosome*), care are corpulu nudu; subst. *gumnosomii*, familia de mollusce d'in ordinea paracephalophoriloru aporobranchiloru, cari au corpulu de totu nudu.

* GYM NOSOPHISTU sau *gumosofistu*, s. m., *gymnosophista* (γυμνοσοφιστής), nume ce se da filosofiloru d'in Indi'a, cari ambla mai de totu nudi, se abstinu de carne, renuntia la tôte placerile, si se dau la contemplarea lucrurilor naturei si la essercitiile religiöse; vestimentulu loru consiste in una tunica de scörtia de arburi sau de stofa grossa.

* GYM NOSPERMIA sau *gumnospermia*, s. m., (d'in γυμνόσπερμος, fr. *gymnospermie*), in system'a lui *Linneu*, antai'a ordinea d'in didynamia, care coprende plantele alle caroru flori au patru grauntie in fundulu calicelui; gymnospermi'a respunde familiei labiatelor.

* GYM NOSPERMICU, sau *gumnospermicu*, -a, adj., (fr. *gymnospermique*) relativu la *gumnospermia*.

* GYM NOSPERMU sau *gumnospermu*, -a, (γυμνόσπερμος, fr. *gymnosperme*), care are granuntiele nude, cellu pucinu in apparentia; subst. familia de plante alle caroru grauntie parü a fi nude; tribu d'in famili'a dermatocapielorü, care coprende fungii cu sementie pulverulente fora filamente reticulate.

* GYM NOSPOREE sau *gumnosporee*, pl. (fr. *gymnosporés*), ordinea d'in classa licheniloru, care coprende celle ce au corpusculele reproductörie nude.

* GYM NOSPORONGIU sau *gumnosporongiu*, s. m., (fr. *gymnosporonge*), genu de fungi care se apropia forte, de tremelle, d'n cari a facutu parte.

* GYM NOSPORU sau *gumnosporu*, -a, adj., (d'in γυμνός, nudu si σπορά, sementia, fr. *gymnosporie*), care are sementi'a nuda: *fungi gymnospori*.

* GYM NOSTACHYDE sau *gumnostachyde*, s. f., (d'in γυμνός, nudu, si στάχυς, spicu, fr. *gymnostachyde*), genu de plante d'in Olland'a nóua cu radecinele tuberculöse, cu foliele tôte radicali, d'in tetrandri'a monogynia, si d'in famili'a aroidelorü.

* GYM NOSTOMATU sau *gumnostomatu*, -a, (fr. *gymnostomé*), cu gur'a nuda sau fora appendici; subst. *gumnostomatele*, familia de insecte d'in ordinea microscopiceleloru vorticellarie, care coprende celle ce au orificiulu buccale despoliatu de cirri vibratili.

* GYM NOSTOMU sau *gumnostomu*, -a, adj., (din γυμνός, nudu, si στόμα, gura, fr. *gymnostome*), cu gur'a fora appendice: *insecte gymnostome*; subst. *gumnostomii*, grupu de insecte, care coprende celle ce au partile gurei nude.

* GYM NOSTYLU sau *gumnostylu*, -a, adj., (d'in γυμνός, nudu, si στύλος, stylu, fr. *gymnostyle*), cu stylulu nudu; genu de plante cu flori compuse d'in famili'a corymbiferelorü.

* GYM NOTETRASPERMU sau *gymnotetraspermu*, -a, (d'in γυμνός, nudu, τέτρα, patru, σπέρμα, sementia, fr. *gymnotétrasperme*), care produce patru grauntie nude; subst. *gymnotetraspermele*, classe de plante, care coprende celle ce au patru grauntie nude.

* GYM NOTHORACE sau *gymnothorace*, (fr. *gymnothorax*), genu de pesci cu pectulu fora pinne.

* GYM NOTHRICE sau *gymnothrice*, s. f., (fr. *gymnothrix*), genu de plante, famili'a gramineelorü.

* GYM NOTIDE sau *gymnotide*, adj., (fr. *gymnotide*), care seminaa *gymnoti*; subst. *gymnotidii*, familia de pesci care are de tipu genulu *gymnotu*.

* GYM NOTU sau *gymnotu*, -a, adj., (γυμνωτός, nudatu, fr. *gymnote*), care are corpulu nudu; subst. *gymnotii*, genu de

entomostracee cu corpulu nudu : *gymnotulu electricu*, fórté connoscutu in Americ'a, cresce peno la cincí sau sésse petióre in lungu, si are proprietatea de a paralyzá alte animalí chiaru in distantia de la densulu.

* GYMNURU sau *gumnuru*, -a, adj., (d'in γυμνός, nudu, si οβρά, coda, fr. gymnure), care are códa nuda; subst. *gymnurií*, sectione d'in famili'a simieloru, cari au cód'a nuda si callósa.

* GYNANDRIA sau *gunandria*, s. f., (d'in γυνανδρος, fr. gynandrie), classea vicesima d'in system'a lui Linneu, care coprende plantele ermafrodite, alle caroru stamine se nascu pre pistillu si formedia numai unn singuru corpu cu densulu.

* GYNANDRICU sau *gunandricu*, -a, adj., (d'in γυνανδρος, fr. gynandrique), relativu la *gunandria*.

* GYNANDROPSIDE sau *gunandropside* s. f., (fr. gynandropside), genu de plante d'in Americ'a si d'in Afric'a.

* GYNANDRU sau *gunandru*, -a, adj., (γυνανδρος, fr. gynandre), planta alle carei stamine su affipe pre pistillu, subst. *gynandrele*, classe de plante cryptocotyledonie, care coprende tóte plantele alle caroru stamine facu unu corpu cu pistillulu.

* GYNANTHROPU sau *gunanthropu*, s. m., (fr. gynanthrope), ermafroditu care e mai multu fémina de catu masculu.

† GYNE sau *guna*, s. f., (γυνή, gen. γυναικός, forma eolica, in locu de γυνή, de la verbulu radicale γένειν, nascere), fémina, muliere; in mare numeru de compositioni, precumu se póte vedé immediatu in celle urmatórie, si in unele de mai susu.

* GYNECANTHU sau *gunecantu*, s. m., (fr. gynécante), nume care se dá mai nainte bryonei.

* GYNECEU sau *gunecceu*, pl.-e, gynæceum, (γυναικείον), partea caseloru in care sedeau feminele la greci; loculu unde lucráu feminele.

* GYNECIARIU sau *guneciariu*, s. m., *gyneciarus*, inspectorulu *gynecceului* unde lucráu feminele la greci.

* GYNECOCRATÍA sau *gunecocratia*, s. f., (γυναixoκρατία), guvernulu de mulieri; la moderni : statu in care potu se guverne mulierile : *Britanni'a mare si Spani'a su gynecocratie*.

* GYNECOCRATICU sau *gunecocraticu*, -a, adj., (fr. gynécocratique), relativu la *gynecocratia*.

* GYNECOCRATU sau *gunecocratu*, s. m., (fr. gynécocrate), care appera *gynecocrati'a*.

* GYNECOGRAPHIA sau *gunecografia*, s. f., (fr. gynécographie), descriptione de femine, sau tractatu despre morburile femineloru.

* GYNECOGRAPHICU sau *gunecograficu*, -a, adj., (fr. gynécographique), relativu la *gynecographia*.

* GYNECOGRAPHU sau *gunecografu*, s. m., (fr. gynécographe), care scrie despre femine, despre starea femineloru sanetósa si morbósa.

* GYNECOLOGIA sau *gunecologia*, s. f., (fr. gynécologie), tractatu despre femine, istoria naturale a feminei.

* GYNECOLOGICU sau *gunecologicu*, -a, adj., (fr. gynécologique), relativu la *gynecologia*.

* GYNECOLOGU sau *gunecologu*, s. m., (fr. gynécologue), care tractédia despre femine, care se occupa cu istori'a naturale a feminei.

* GYNECOMANE sau *gunecomane*, s. m., (γυναixoμανής, fr. gynécomane), nebonu pentru mulieri, coprensu de *gynecomania*.

* GYNECOMANIA sau *gunecomania*, s. f., (γυναixoμανία, fr. gynécomanie), passione, amóre escessiva de mulieri, nebonia pentru mulieri.

* GYNECOMANICU sau *gunecomanicu*, -a, adj., relativu la *gynecomania*.

* GYNECOMASTU sau *gunecomastu*, s. m., (fr. gynécomaste), barbatu care are titiele asiá de voluminóse ca alle femineloru.

* GYNECOMIMU sau *gunecomimu*, -a, adj., (γυναικόμιμος), care imita feminele.

* GYNECOMORPHU sau *gunecomorfu*, -a, adj., (γυναικόμορφος), in forma feminina.

* GYNECOMYSTACE sau *gynecomystacia*, s. f., (fr. *gynæcomystax*), pârulu sau floccii d'in regiunea pubei la femine.

* GYNECONOMIA sau *guneconomía*, s. f., (*γυναικονομία*), inspecțiune asupra portarei feminelor.

* GYNECONOMICU sau *guneconomicu*, -a, adj., relativu la *guneconomía*.

* GYNECONOMU sau *guneconomu*, s. m., (*γυναικονόμος*), inspectoriu asupra portării feminelor, magistratu la Athene insarcinatu cu acésta funcțiune.

* GYNECOPATHE sau *gunecopate*, s. m., (de la gr. *γυναικοπάθειν*), care se pórtă ca una femina.

* GYNECOPATHIA sau *gunecopatía* s. f., (de la gr. *γυναικοπάθειν*), portare femina.

* GYNECOPATHICU sau *gunecopaticu*, -a, adj., relativu la *gynecopatía*.

* GYNECOPHILU sau *gunecofilu*, -a, adj., (*γυναικοφιλος*), amicu allu feminelor.

* GYNECOPHONU sau *gunecofonu*, -a, adj., (*γυναικόφωνος*), cu voce femina.

* GYNECOPHRONE sau *guncofrone*, s. m., (*γυναικόφρων*), care cogita si sente ca una femina.

* GYNECOPHRONIA sau *gunecofronía*, s. f., modu de cogetare si de sentire ca allu feminelor.

* GYNECOPHYSIOLOGIA sau *gunecofusiología*, s. f., (fr. *gynécophysiologie*), fiziologi'a feminei.

* GYNECOPHYSIOLOGICU sau *gunecofusiologicu*, -a, adj., (fr. *gynécophysiologique*), relativu la *gyneco physiologia*.

* GYNECOPHYSIOLOGU sau *gunecofusiologu*, s. m., care se ocupa cu fiziologi'a feminei.

* GYNECOTOMIA sau *gunecotómia*, s. f., (fr. *gynécotomie*), anatomía feminei.

* GYNECOTOMICU sau *gunecotomicu*, -a, adj., (fr. *gynecotomique*), relativu la *gynecotómia*.

* GYNECOTOMU sau *gunecotomu*, s. m., anatomu care se ocupa cu dissecțiunea corpuriloru feminine.

* GYNOBASE sau *gunobase*, s. f., (fr.

gynobase), base inflata a stylului unicu care se inaltia de asupr'a ovarului divisu.

* GYNOBASEU sau *gunobaseu*, -a, adj., (fr. *gynobasé*), provedutu cu una *gynobase*; subst., *gynobaseele*, classe de plante phanerocotyledonie complete discigyne, polypetale.

* GYNOBASICU sau *gunobasicu*, -a, adj., (fr. *gynobasique*), care se nasce pre basea ovarului.

* GYNOCARDIA sau *gunocardia*, s. f., (fr. *gynocardia*), arbore d'in Indiele orientali.

* GYNOCARPU sau *gunocarpu*, s. m., (fr. *gynocarpe*), classe de fungi sau bureti.

* GYNOCIDIU sau *gunocidiu*, s. m., (fr. *gynocidion*), mica inflatura pre basea pedunculului urnei in unele specie de muschi.

* GYNODYNAMU sau *gunodunamu*, -a, adj., (fr. *gynodyname*), se dice despre plantele la cari predomina organulu femininu, precumu su monocotyledoniele.

* GYNOPHOREU sau *gunoforeu*, -a, adj., (fr. *gynophoré*), care formédia unu supportu pre care su fissate ovariele: *receptaclu gynophoreu*.

* GYNOPHORIU sau *gunoforiu*, -a, adj., (fr. *gynophorien*), care se nasce pe unu *gynophoru*.

* GYNOPHOROIDE sau *gunoforoide*, adj., (fr. *gynophoroïde*), care sémina a *gynophoru*.

* GYNOPHORU sau *gunoforu*, s. m., (fr. *gynophore*), supportu nascutu d'in receptaclulu florii, si care sustine pistilulu singuru.

* GYNOPOGONE sau *gunopogone*, s. m., (fr. *gynopogon*), genu de plante cu florile monopetale, d'in pentandri'a trigynia.

* GYNOSTEGE sau *gunostege*, s. f., (fr. *gynostège*), involucrulu organelorulu genitali alle plantelorulu, calice, corolla, nectarium, etc.

* GYNOSTEMONE sau *gunostemone*, s. m., (fr. *gynostème*), basea columnei de fructificatiune la plante.

* GYPAETU sau *gunpateu*, s. m., (d'in

gr., γρόφ gen. γροφός, vulture, si ἀετός, a-cera, fr. *gypaete*), genu de vulturi.

* GYPOGERANIDE sau *gypogera-nide*, adj., (fr. *gypogéranide*), care sémina a *gypogéranu*: subst., *gypogéranidile*.

* GYPOGERANU sau *gypogéranu*, s. m., (d'in γρόφ, vulture, si γέρανος, grue, fr. *gypogéranus*), familia de passeri rapitória.

* GYPSARE sau *gypsare*, v., *gypsare*, a induce cu *gypsu*, a spoli cu *gypsu*, a frecá cu *gypsu*.

* GYPSARIU sau *gypsariu*, s. mas., *gypsarius*, care face figure de *gypsu*.

* GYPSATIONE sau *gypsatione*, s. f., *gypsatio*, actiune de *gypsare*, aplicatiune de *gypsu*.

* GYPSATORIU sau *gypsatoriu*, -tória, adj. s., *gypsator*, care lucrea cu *gypsu*, care induce cu *gypsu*.

* GYPSATU sau *gypsatu*, -a, adj. part., *gypsatus*, indussu cu *gypsu*: *pariete gypsatu*: *petioru gypsatu*, *gypsatus* pes, la servii cari se scotea la vendiare.

* GYPSEU sau *gypsu*, -a, adj., *gypseus*, de *gypsu*.

* GYPSIFERU sau *gypsiferu*, -a, adj., (fr. *gypsifere*), care contine *gypsu*: *petre gypsifere*.

* GYPSIPHILA sau *gypsifila*, s. f., (fr. *gypsiphille*), genu de plante dicotyledonie d'in famili'a caryophylleloru, d'intre cari se connoscu peno la douedeci de specie.

* GYPSOPHILU sau *gypsophilu*, -a, adj. (fr. *gypsophile*), carui-a place terrenulu *gypsosu*.

* GYPSOPLASTE sau *gypsoplastu*, s. m., *gypsoplastes* (γυψοπλαστής), care face figure de *gypsu*, *gypsariu*.

* GYPSOSU sau *gypsosu*, -a, adj., (fr. *gypseux*), plenu de *gypsu*, de natur'a *gypsului*; care sémina a *gypsu*: *petre gypsóse*, *stratu gypsosu*, *albastru gypsosu*.

* GYPSU sau *gypsu*, s. m., *gypsum* (γυψός), sulfatu de calce compusu d'in

acidu sulfuricu. d'in calce, d'in apa, si câte una data d'in pucinu carbonatu de calce: *gypsu albu*, *gypsu galbinu*, *gypsu fibrosu*, *gypsu grossu*, *figure de gypsu*, *parieti indussi cu gypsu*.

* GYRARE sau *giurare*, v., *gyrare*, vedi *giurare*.

* GYRASOLE sau *giurasóre*, s. m., (fr. *gyrasol*), flórea sórelui.

* GYRATORIU sau *giuratoriu*, -tória, adj. s., (fr. *gyrateire*), care se misca in cercu.

* GYRATU sau *giuratu*, -a, adj. part., *gyratus*, rotunditu; vedi *giuratu*.

* GYRINIDE sau *giurinde* adj., (fr. *gyrinide*), care sémina a *gyrinu*; subst., *gyrinidii*, familia de coleoptere care are de typu genulu *gyrinu*.

* GYRINU sau *giurinu*, s. m., *gyrinus*, (fr. *gyrin*); 1. genu de insecte coleoptere, sectionea pentamereloru, famili'a carnivoreloru; 2. una brósca mica.

* GYRIOPHIDE sau *giuriofide*, adj., (fr. *gyriophide*), se dice despre sérpui cari se potu incollaci in giurulu seu; subst., *gyriophidii*, grupu de reptili cu corpulu accoperitu de soldii si cari se potu incollaci in cercu.

† GYRO-, (d'in gr. γρόος, *gyrus*, cercu), in compositioni cá: *gyrocarpu*, *gyrodactylu*, *gyromantia*, *gyrophoru*, *gyrostemone*, *gyrovagu*, pentru allu caroru intellesu consulta partea posterióre a compositionei.

* GYROLLA sau *giurolla*, s. f., *gyrole*, *gyrolle*, *gyroule*) nume datu buretelui comestibile.

* GYROME, pl. -mate, (γρόωμα, fr. *gyrome*), receptaclulu organeloru reproductorie la unele licheni.

* GYROMIA sau *giuromia*, s. f. (fr. *gyromie*), genu de plante dicotyledonie d'in Americ'a, cari se numescu cucumeri d'in Indie.

* GYROSELLA sau *giurosella*, s. f., (fr. *gyroselle*), genu de plante dicotyledonie d'in famili'a primolaceeloru.

H.

H, a opt'a littera d'in alfabetulu romanu. H e proprie numai aspiratiune, si abia se aude in interiectionile : *ha, hai, hau, ho, hou, hoi, hu, hui, he, hei, hi, hia*, si in vorbele : *hamu, hinnire, hirrire, hornu, huma*; in tote celle alte covente curatu române nu se aude de locu. Se pune inse ca semnu dupo *c* si *g*, case arete co nu trecu in siueratorie, apoi dupo *c*, *p* si *t*, mai raru dupo *r* aspiratu, in vorbele de origine greca, si a nume in loculu greceloru : χ , φ , θ , si ρ , precumu si inaintea vocaliloru grece aspirate, cumu se va vedé in detaliu la fia-care coventu.

HA, interiectione interrogativa, mai multu in usu in Dacia superioare; repetita *ha ha*, esprime risulu.

* HAGIOGRAPHIA sau *agiografia* (d'in $\alpha\gamma\iota\omicron\gamma\rho\alpha\phi\omicron\varsigma$), scriptura sacra; inse in specie scientia despre biografiile sanctiloru.

* HAGIOGRAPHICU sau *agiograficu*, -a, adj., relativu la *agiografia* sau la *agiograf*.

* HAGIOGRAPHU sau *agiografu*, s. m., *haglographus* ($\alpha\gamma\iota\omicron\gamma\rho\alpha\phi\omicron\varsigma$), 1. personale, scriptoriu sau autoriu de *agiografie*; 2. reale, *agiografu*, pl.-e, *hagiographorum* ($\tau\acute{\alpha} \alpha\gamma\iota\omicron\gamma\rho\alpha\phi\alpha$), una parte a bibliei care nu provine neci de la Moise neci de la profeti, ci de la alti autori.

HAI, interiectione interrogativa si essortativa.

* HALOGENIU sau *alogeniu*, s. m., (d'in $\alpha\lambda\omicron\varsigma$, sare, si rad. $\gamma\acute{\epsilon}\nu\epsilon\iota\nu$, generare, fr. *halogène*), corpu care prin combinationea sea cu altele produce sare.

* HALONE sau *alone*, s. m., *halos*

($\alpha\lambda\omega\varsigma$), cercu care se vede una ori in giurului sórelui sau allu lunei.

HAM, interiectione, prin care se imita latratulu câniloru.

HAMU, pl.-uri, (*camus*), jugum equarium, vedi *camu*, 3.

HARMONIA sau *armonia*, s. f., *harmonia* ($\alpha\rho\mu\omicron\nu\iota\alpha$), vedi *armonia*, cu tote derivatele selle.

HAU, interiectione interrogativa, *hau*.

HE, *hei, heu*, interiectioni appellative sau esclamative, *he, hei, heu*.

HEBETE sau *ebete*, adj., *hebes*, vedi *ebete*, cu tote derivatele selle.

* HECATOMBA, s. f., *hecatombe*, ($\epsilon\kappa\alpha\tau\omicron\mu\beta\eta$), vedi *ecatomba*.

* HECTICA sau *ectica*, s. f., *hectica* ($\epsilon\kappa\tau\epsilon\chi\eta$), vedi *ectica* si *ecticu*.

† HECTO-, sau *ecto-*, (contrassu d'in $\epsilon\kappa\alpha\tau\omicron\nu$, *centum*), in compositioni ca : *hectaria, hectogrammu, hectolitr, hectometru, hectosteriu*; vedi *ectaria, ectogrammu, ectolitr, ectometru, ectosteriu*.

* HELICE, s. f., *helice* ($\epsilon\lambda\iota\chi\eta$), si *heltx* ($\epsilon\lambda\iota\epsilon$), vedi *elice*.

† HELICO-, (de la grec. $\epsilon\lambda\iota\varsigma$, spirale), in compositioni ca : *helicodonte, helicogenu, helicolimace*, etc.; vedi *elicodonte, elicogenu, elicolimace*, etc.

† HELIO-, (d'in $\eta\lambda\iota\omicron\varsigma$, *sóre*), in compositioni ca : *heliocaminu, heliocentricu, heliocometa, heliomagnetometru, heliometru, helioscopiu, helioselinu, heliostatu, heliotropiu*, etc.; vedi : *eliocaminu, eliocentricu, eliocometa, eliomagnetometru, eliometru, elioscopiu, elioselinu, eliostatu, eliotropiu*, etc.

† HEMI-, (gr. $\eta\mu\iota$ -, lat. *hemi-*, *semi-*)

in compositioni ca : *hemicadiu*, *hemicarpu*, *hemicranium*, *hemicyclu*, *hemicylindru*, *hemimetru*, *hemispheriu*, *hemistichiu*, *hemitheu*, etc., vedi : *emicadiu*, *emicarpu*, *emicranium*, *emicyclu*, *emicylindru*, *emimetru*, *emisperiu*, *emistichiu*, *emitheu*, etc.

† **HEMO-**, (d'in gr. αἷμα, αἷματος, sange), in compositioni ca : *hemorrhagia*, *hemorrhoides*, *hemoscopia*, *hemostase* etc.; vedi : *emorragia*, *emorroide*, *emoscopia*, *emostase*, etc.

* **HENIOCHU** sau *eniochu*, *heniochus* (ἡνίοχος), vedi *eniochu*.

* **HEPATE** sau *epate*, s. m., *hepar* (ἥπαρ), vedi *epate*.

* **HEPATICU** sau *epaticu*, -a, adj., *hepaticus* (ἥπατικός); vedi *epaticu*.

† **HEPTA-**, (d'in gr. ἑπτὰ, sépte), in compositioni ca : *heptachronu*, *heptagonu*, *heptametu*, *heptaneuru*, *heptaphyllu*, *heptapleuru*, etc., in locu de : *eptacronu*, *eptagonu*, *eptametu*, *eptaneuru*, *eptafoliu*, *eptapleuru*, etc.

* **HEREDE** sau *erede*, s. m., *heres*, vedi *erede*, cu tóte derivatele selle.

* **HERESE** sau *erese*, s. f., *haeresis* (αἵρεσις), vedi *erese*, cu tóte derivatele selle.

* **HERMAPHRODITU** sau *ermafroditu*, s. m., *hermaphroditus* (ἑρμαφρόδιτος), vedi *ermafroditu*.

* **HERMENIA** sau *ermentia*, s. fem., (*ἑρμηνία*), vedi *ermentia*, cu tóte derivatele selle.

* **HERNIA** sau *ernia*, s. f., *hernia*, (*ἕρνος*), vedi *ernia* si derivatulu *erniosu*.

* **HERODIU** sau *erodiu*, s. m., *herodius*, *herodite* (*ἑρῳδίος*), vedi *erodiu*.

* **HEROE** sau *eroe*, s. m., *heros* (*ἥρως*), vedi *eroe*, cu tóte derivatele selle.

† **HERPETO-**, (d'in gr. ἑρπετόν, reptile), in compositioni ca : *herpetographia*, *herpetologia*, etc., in locu de : *erpetografia*, *erpetologia*, etc.

* **HETERIA** sau *eteria*, s. f., *hetæria* (*ἑταίρια*), vedi *eteria* cu derivatele selle.

† **HETERO-**, (d'in gr. ἕτερος, altulu), in compositioni ca : *heteroclitu*, *heterodoxu*, *heterogeniu*, etc., vedi : *eteroclitu*, *eterodossu*, *eterogeniu*.

HEU, interiectione appellativa, *heu*.

† **HEXA-**, (de la gr. ἕξ, sex, sésse), in compositioni ca : *hexachordu*, *hexaclinu*, *hexaedru*, *hexagonu*, *hexametu*, *hexaptotu*, *hexastichu*, *hexastylu*, *hexasyllabu*, in locu de : *essacordu*, *essaclinu*, *essaedru*, *essagonu*, *essametu*, *essaptotu*, *essastichu*, *essastulu*, *essasullabu*.

HI, interiect. cu care se mēna callii.

* **HIATU**, s. m., *hiatus*, *casatura*, *despicatura*, *abyssu*; in gramm. concursu de vocali cari se pronuntia difficile separatu un'a de alt'a; vedi *iatu*, *iare*, *iante*, *iantia*, *iascere*.

* **HIERABOTANE** sau *ierabotana*, s. f., *hierabotane* (*ἱερά βοτάνη*), *verbina*, *planta*, vedi *ierabotana*.

* **HIERACIA** sau *ieracia*, s. f., *hieracia*, *una specia de laptuce selbatice*, vedi *ieracia*.

* **HIERACIU**, sau *ieraciu*, s. m., *hieracium* (*ἱεράκιον*), *numele unui collyriu* vedi *ieraciu*.

* **HIERARCHIA** sau *ierarchia* s. f., *hierarchia* (*ἱεραρχία*), vedi *ierarchia*, cu tóte derivatele selle.

* **HIERATICU** sau *ieraticu*, -a, adj., *hieraticus* (*ἱερατικός*), vedi *ieraticu*.

† **HIERO-**, (de la gr. ἱερός, sacru), in compositioni ca : *hieroceryce*, *hierodulu*, *hieroglyphu*, *hierophante*, in locu de : *ieroceruce*, *ierodulu*, *ieroglufu*, *ierofante*, etc.

* **HILARITATE**, s. f., *hilaritas*, *dispositione voliósá*, *buccuria*, *serenitate*; vedi *ilaritate*.

* **HILARU**, -a, adj., *hilarus*, si *hilaris*, (*ἰλαρός*), *bene dispusu*, cu voli'a *bona*, *voliosu*, *serenu*; vedi *ilaru*.

* **HINNIRE** sau *innire*, -escu, v., *hinnire*, a *strigá* ca callii.

* **HINNITU** sau *innitu*, s. m., *hinnitus*, *strigareá calliloru*.

† **HIPPO-**, (d'in gr. ἵππος, equus, calu), in compositioni ca : *hippocamelu*, *hippocampu*, *hippocentauru*, *hippocomu*, *hippodromu*, *hippoglossa*, *hippolapathu*, *hippomane*, *hippomolgu*, *hipponactiu*, *hippotamulu*, *hipposelinu*, in locu de : *ippocamelu*, *ippocampu*, *ippocentauru*, *ippocomu*, *ippodromu*, *ippoglossu*, *ippolapathu*, *ippomane*, *ippomolgu*, *ipponactiu*, *ippopotamulu*, *ipposelinu*.

* **HIRRIRE** sau *irrire*, -escu, v., hırrire, a face ca cãni, cãndu se irrita si si arrãta dentii.

* **HIRRITU** sau *irritu*, s. m., hırritus, murmurulu cãnilor interritati in-sociatu de arretarea dentiloru.

* **HISTRIONE** sau *istrione*, s. m., histrio, vedi *istrione*.

* **HISTRIONIA** sau *istrionia*, s. f., histrionia, vedi *istrionia*.

* **HISTRIONICU** sau *istrionicu*, -a, adj., histrionicus, vedi *istrionicu*.

† **HOLO-**, (d'in gr. ὅλος, totu) in compositioni ca : *holocauustu*, *holocautoma*, *holochrysiu*, *holographu*, *holosericu*, *holosphaltu*, *holosphyratu*; vedi : *olocaustu*, *olocaustoma*, *olocrasiu*, *olografu*, *olosericu*, *olofaltu*, *olofuratu*.

† **HOMEO-**, (d'in gr. ὁμοιος, assẽmine), in compositioni ca : *homeogonia*, *homeographia*, *homeologia*, *homeomeria*, *homeopathia*, *homeophonia*, *homeoteleutu*, *homeotrophia*, vedi : *omeogonia*, *omeografia*, *omeologia*, *omeomeria*, *omeopathia*, *omeofonia*, *omeoteleutu*, *omeotropia*.

† **HOMO-**, (d'in gr. ὁμός, imperuna, commune), in compositioni ca : *homobranchiu*, *homocarpu*, *homocentricu*, *homochelu*, *homocricu*, *homodermu*, *homodromu*, *homogalactu*, *homogamia*, *homogamu*, *homogeneitate*, *homogenia*, *homogeniu*, *homogrammu*, *homographu*, *homogynu*, *homologia*, *homologu*, *homomallu*, *homomorphu*, *homonymia*, *homonymu*, *homousia*, *homousiu*, *homophonia*, *homophonu*, *homophyllu*, *homopode*, *homopteru*, *homospheroedricu*, *homotele*, *homotene*, *homothalamu*, *homotimia*, *homotimu*, *homotonu*, *homotropu*; vedi : *omobranchiu*, *omocarpu*, *omocentricu*, *omochelu*, *omocricu*, *omodermu*, *omodromu*, *omogalactu*, *omogamia*, *omogamu*, *omogeneitate*, *omogenia*, *omogeniu*, *omogrammu*, *omografu*, *omogunu*, *omologia*, *omologu*, *omomallu*, *omomorfu*, *omonusia*, *omonusu*, *omousia*, *omousiu*, *omofonia*, *omofonu*, *omofoliu*, *omopode*, *omopteru*, *omospheroedricu*, *omotele*, *omotene*, *omotalamu*, *omotimia*, *omotimu*, *omotonu*, *omotropu*.

* **HORA** sau *ora*, s. f., hora, (ώρα), vedi *ora*.

* **HORARIU**, sau *orariu*, pl.-ie, horarium, 1. instrumentu care indica orele; 2. tabla care indica orele de servitiu : *orariulu callei ferrate* vedi; *orariu*.

* **HORIZONTE**, sau *crisonte*, s. m., horizon, (ὁρίζων), vedi *orizonte* sau *orizonte*.

HORNARIU, s. m., furnarius, vedi *fornariu*, si *furnariu*.

HORNU, pl.-uri, fornus, si furnus, vedi *formu* si *furnu*.

HOROLOGIARIA, s. f., artea de a construge *orologie*, vedi *orologiaria*.

HOROLOGIARIU, s. m., horologiaris, care scie face *orologie*, vedi *orologiaru*.

HOROLOGIU, pl.-ie, horologium, (ὡρολόγιον), instrumentu care mesura tempulu sau orele; vedi *orologiu*.

HOROSCOPIRE, v., horoscopare, (ὡροσκοπεῖν) a observa stellele si a predice venitoriulu d'in acãsta observatiune; vedi *oroscopare*.

HOROSCOPICU, -a, adj., horoscopus, relativu la *horosciu*; vedi *oroscopicu*.

HOROSCOPIU, pl.-ie, horoscopium, (ὡροσκοπίον), 1. orologiulu astrologului; 2. observatiunea stelleru cu adjutoriulu acestui instrumentu; 3. predictiunea venitoriului; vedi *orosciu*.

HOROSCOPU, -a, adj. s., horoscopus, (ὡροσκόπος), relativu la *orosciu*; subst. constellatiune sub care s'a nascutu unu omu; predictiunea venitoriului d'in observatiunea stelleru; vedi *orosciu*.

* **HORRERE**, v., horrere, a se in-fricosia; vedi *orrere*.

* **HORRIBILE**, adj., horribilis, in-spaimentatoriu, vedi *orribile*.

* **HORRIDU**, -a, horridus, care inspira *orrere*, vedi *orridu*.

* **HORRIFICARE**, v., horrificare; vedi *orrificare*.

* **HORRIFICU**, -a, adj., horrificus, vedi *orrificu*.

* **HORRIRE**, -escu, v., horrescere, a se in-fricosia, a se inspaimenta, vedi *orrere*.

* **HORRISONU**, -a, adj., horrius, vedi *orrius*.

* **HORBORE**, s. f., horror, affectio-

ne înflorătoare, înflorare, înfricosiare înspăimentare, vedi *orrore*.

* HORTARE, v., hortari, a consiliá; a indemná; vedi *ortare*, cu tóte deriva-tele selle.

* HORTICULTURA, s. f., horti cul-tus, vedi *orticultura*.

* HOSTIA, s. f., hostia, victima ad-dussa la sacrificiu, vedi *ostia*.

HUMA, s. f., humus, pamentu cu care se servescu rusticii spre a lepí casele lor; vedi *uma* si *umus*.

* HYACINTHINU, -a, adj., hyacinthi-nus, de *hyacinthus* (flóre), de colórea *hya-cinthulini*.

* HYACINTHU, s. m., hyacinthus, (*ἵακινθος*), 1. genu de plante monocoty-ledonie d'in famili'a asphodeleelor, care coprende la cincispredece specie, si mai multu de doue mii de varietáti cu flori simple si cu flori duple, ordinate in trei classi: clasa prima coprende varietá-tile cu flori simple, clasa secunda va-rietátile cu flori duple, si clasa ter-tia varietátile cu flori plene; 2. petra pretiosa de colóre galbina care da in rosii, specia de zirconiu.

* HYADE, f. p., hyades, una constel-latione, capulu taurului, (scrófa cu por-cellii).

† HYALO-, (d'in gr. *ὑαλος*, vitrum). in compositioni ca: *hyalode*, *hyalogra-phia*, *hyalographica*, *hyalographia*, *hya-loide*, *hyaloidicu*, *hyaloniite*, *hyalomyta*, *hyaloptera*, *hyalosiderite*, *hyalosoma*, *hyalosperma*, *hyalotechnia*, *hyalurgia*, *hyalurgicu*, *hyalurgia*; vedi: *malode*, *malogra-phia*, *malographica*, *malographia*, *malode*, *maloidicu*, *maloniite*, *malomyta*, *malopte-ru*, *malosiderite*, *malosoma*, *malosperma*, *malotechnia*, *malurgia*, *malurgicu*, *malurgia*.

* HYBRIDU sau *subridu*, -a, ad., hy-bridu si híbrida, de origine dupla. 1. des-pre animali, cana proviniu d'in doue specie diverse; 2. despre ómeni, ai ca-roru parenti erau de diverse nationali-tati; 3. despre vorbe compuse d'in rade-cine luate d'in diverse limbe; vedi *sub-ridu*.

* HYDATIDE, sau *udatide*, s. f. (gr. *ὑδαίς*, fr. *hydatis*), gena de vermi intestinali, a carora forma sémina a

una mica besica de apa; vedi *udatide*.

* HYDATIDICU, sau *udatidicu*, -a, adj., (fr. *hydatisique*), relativu la *hy-datide*; vedi *udatidicu*.

* HYDATIDOCELE sau *udatidocele*, s. f., (fr. *hydatisocèle*), tumóre formata prin *hydatidi*.

* HYDATIDOSU sau *udatidosu*, -a, adj., (fr. *hydatisieux*), se dice despre óre-cari affectioni causate prin *hydatidi*; vedi *udatidosu*.

* HYDATIFORME sau *udatiforme*, adj., (fr. *hydatisforme*), care are form'a unei besice; vedi *udatiformu*.

* HYDATIGERU sau *udatigeru*, s. m., (fr. *hydatisgère*), genu de vermi intesti-nali, asemine *hydatidiloru*; vedi *uda-tigeru*.

* HYDATINA sau *udatina*, s. f., (fr. *hydatisine*), genu de animalcule infusorie; vedi *udatina*.

* 1 HYDATINU sau *udatinu*, -a, adj., (fr. *hydatisin*), care sémina a *hydatina*; vedi *udatinu*.

* 2 HYDATINU sau *udatinu*, s. m., (fr. *hydatisineu*), collyriu a carui base e ap'a de plouia, vedi *udatinu*.

* HYDATISMU sau *udatismu*; s. m., (fr. *hydatisme*) sugetu, causatu prin fluctuationea unui licidu inchisu in una tumóre; vedi *udatismu*.

* HYDATISOMU sau *udatisomu*, -a, adj., (fr. *hydatisome*), care are carpulu in forma de besica.

* HYDATOCHOLU sau *udatocholu*, s. m., (fr. *hydatisochole*), se dice despre materiele desertate, amestecate cu apa si ca bile; vedi *udatocholu*.

* HYDATODE sau *udatode*, a. f., (fr. *hydatisode*), umire apósa a ochiului, in-chisa între cornea si urea; vedi *udatode*.

* HYDATOIDE sau *udatoide*, adj., (fr. *hydatisoide*), relativu la *hydatode*: *membrana hyalida*; vedi *udatoide*.

* HYDATOLOGIA sau *udatologia*, s. f., (fr. *hydatisologie*), acell'asi cu *hy-drologia*; vedi *udatologia*.

* HYDATOSCOPIA sau *udatosopia*, s. f., (fr. *hydatisoscopie*), artza de a com-pare veniturile d'in inspectiunea spei; vedi *udatosopia*.

* HYDATOSCOPIU sau *udatosco-*

picu, -a, adj., (fr. *hydatoscopique*), relativu la *hydatoscopia*; vedi *udatoscopicu*.

* **HYDATOSCOPIU** sau *udatoscopu*, s. m., (fr. *hydatoscope*), care se ocupa cu *hydatoscopi'a*; vedi *udatoscopu*.

* **HYDATU** sau *udatu*, s. m., (de la gr. ὕδωρ, ὕδατος, apa), d'in care s'au formatu *hydatide*, *hydatidicu*, *hydatinu*, *hydatismu*, *hydatismu*, *hydatoidu*, *hydatoidu*, *hydatologia*, *hydatoscopia*, etc., vedi *udatu*.

* **HYDRA** sau *udra*, s. f., *hydra*, (ἕδρα), serpe de apa: *hydr'a de Lern'a*; vedi *udra* si *vidra*.

* **HYDRACIDU** sau *udracidu*, s. m., (fr. *hydracide*), acidu care resulta d'in combinationea unui corpu simplu sau compusu cu hydrogeniu; vedi *udracidu*.

* **HYDRAGOGIA**, s. f., *hydragogia*, derivatione de apa, canale prin care se adduce apa; vedi *udragogia*.

* **HYDRAGOGU** sau *udragogu*, -a, adj., *hydragogus*, (ὑδραγωγός), care trage serositatile: *medicamente hydragoge*; vedi *udragogu*.

* **HYDRARGYRU** sau *udrarguru*, s. m., *hydrargyrus*, (ὑδραργυρος), mercuriu, argentu viu; vedi *udrarguru*.

* **HYDRATATU** sau *udratatu*, -a, (fr. *hydraté*), care contine apa in statu de combinatione: *ferru hydratat*; vedi *udratatu*.

* **HYDRATICU** sau *udraticu*, -a, adj., (fr. *hydratique*), care are unele d'intre caracteriele *hydratelor*; vedi *udraticu*.

* **HYDRATU** sau *udratu*, s. m., (fr. *hydrate*), combinatione de unu oxydu si de apa in care acésta d'in urma jóca rolulu de acidu; vedi *udratu*.

* **HYDRAULICA** sau *udraulica*, s. f., *ars hydraulica*, (ὑδραυλική), artea de a face machine cari se se misce prin adiutoriulu ape; vedi *udraulica*.

* **HYDRAULICU** sau *udraulicu*, -a, adj., *hydraulicus* (ὑδραυλικός), relativu la artea *hydraulica*: *machina hydraulica*, *constructioni hydraulice*; subst. *hydraulicu*, care essercita artea *hydraulica*; vedi *udraulicu*.

* **HYDRAULU** sau *udraul*, s. m., *hydraulus*, (ὑδραυλος), organu hydraulicu; vedi *udraul*.

* **HYDRIA** sau *udria*, s. f., *hydria*, (ὑδρία), védra, vasu de apa; vedi *védra*.

* **HYDRICU** sau *udricu*, -a, adj., (fr. *hydrique*), compusu d'in unu corpu simplu sau d'in unu corpu halogenu cu hydrogeniu; vedi *udricu*.

* **HYDRINU** sau *udrinu*, -a, adj., *hydrinus*, de *hydra*, relativu la *hydra*, vedi *udrinu*.

* **HYDRIODATU** sau *udriodatu*, s. m., (fr. *hydriodate*), sare produssa prin combinationea acidului *hydriodicu* cu una base salificabile; vedi *udriodatu*.

* **HYDRIODICU** sau *udriodicu*, -a, adj., (fr. *hydriodique*), se dice despre unulu d'in dóue acide produse prin combinationea iodului cu hydrogeniu; vedi *udriodicu*.

* **HYDRIODITU**, sau *udrioditu*, s. m., (fr. *hydriodite*), sare produssa prin combinationea acidului *hydriodosu* cu una base salificabile; vedi *udrioditu*.

* **HYDRIODOSU** sau *udriodosu*, -a, adj., (fr. *hydriodeux*), se dice despre unulu d'in dóue acide produse prin combinationea iodului cu hydrogeniu, cumu e acidulu *hydriodicu* ioduratu; vedi *udriodosu*.

* **HYDRIODURA** sau *udriodura*, s. f., (fr. *hydriodure*), combinatione de iodu si de hydrogeniu cu altu corpu simplu; vedi *udriodura*.

† **HYDRO-**, (d'in gr. ὕδωρ, apa), in compositioni ca: *hydrobasculu*, *hydrobatu*, *hydrobetrachicu*, *hydrobelu*, *hydrobenzamide*, *hydrobicarbura*, *hydrobiu*, *hydrobisulfatu*, *hydroblepharu*, *hydroboracitu*, *hydroboricu*, *hydrobranchiu*, *hydrobromatu*, *hydrobromicu*, *hydrocanntharide*, *hydrocanntharu*, *hydrocarbonatu*, *hydrocarbonicu*, *hydrocarbura*, *hydrocardia*, *hydrocaryu*, *hydrocaulu*, *hydrocele*, *hydrocelicu*, *hydrocephalu*, *hydrocephalia*, *hydrocephalicu*, *hydrocephalite*, *hydroceramicu*, *hydroceramu*, *hydroceratophyllu*, *hydrocera*, *hydroceratu*, *hydrocharide*, *hydrochariden*, *hydrocheli-done*, *hydrochloe*, *hydrochloratu*, *hydrochloricu*, *hydrochoeru*, *hydrochou*, *hydrochyma*, *hydrochymicu*, *hydrocitriscete*, *hydroclathru*, *hydrocleide*, *hydroconiu*, *hydrocorace*, *hydrocoratu*, *hydro-*

coride, hydrocorisu, hydrocornu, hydrocolylatu, hydrocotylinu, hydrocotylu, hydrocyanatu, hydrocyanicu, hydrocynu, hydrocystia, hydrocystu, hydrodermu, hydrodictyone, hydrodoloju, hydrodyctia, hydrodynamica, hydrodynamicu, hydrofluatu, hydrofloaricu, hydrofunu, hydrogallina, hydrogalu, hydrogaru, hydrogastu, hydrogenare, hydrogenatione, hydrogenatu, hydrogenese, hydrogenia, hydrogenide, hydrogeniferu, hydrogeniu, hydrogenu, hydrogenura, hydrogeologia, hydrogeologicu, hydrogeologu, hydrogeru, hydrogeu, hydrogitone, hydrogossa, hydrognomia, hydrognomicu, hydrognomistiu, hydrognosia, hydrographia, hydrographicu, hydrographu, hydrotobolu, hydrolopathu, hydrolutura, hydroluturicu, hydrolatu, hydrolia, hydroliaceu, hydrolicu, hydroolithu, hydrologia, hydrologicu, hydrologu, hydroloctia, hydrolytu, hydromania, hydromanicu, hydromante, hydromantia, hydromanticu, hydromechanicu, hydrome diastina, hydromedusa, hydromellatu, hydromellu, hydromeningite, hydrometeoru, hydrometria, hydrometricu, hydrometride, hydrometru, hydromolgu, hydromophalu, hydromuciatu, hydromye, hydromyia, hydromystria, hydromystu, hydromyzide, hydronemateu, hydronemu, hydronose, hydroolatu, hydroolatura, hydroolaturicu, hydroolicu, hydrooolu, hydrooolura, hydroolyticu, hydroolytu, hydroparastu, hydropedese, hydropetide, hydropetideu, hydropericardia, hydropericardiu, hydroperione, hydroperionia, hydroperionite, hydroopersulfatu, hydrophanu, hydrophide, hydrophilace, hydrophilide, hydrophilu, hydrophilu, hydrophiu, hydrophlogose, hydrophobia, hydrophobicu, hydrophobu, hydropholidophide, hydrophoria, hydrophoru, hydrophosphatatu, hydrophosphatu, hydrophosphura, hydrophracticu, hydrophthalmia, hydrophthalmicu, hydrophthalmiu, hydrophthalmu, hydrophthoratu, hydrophthoricu, hydrophycu, hydrophyllatu, hydrophyllu, hydrophysoccele, hydrophysometricu, hydrophysometru, hydrophyte, hydrophytographia, hydrophytographicu, hydrophytographu, hydrophytologia, hy-

drophytologicu, hydrophytologu, hydrophytite, hydrophytu, hydropticu, hydropiode, hydropiperu, hydrophisia, hydropityeu, hydropityu, hydroplatinocyanicu, hydropleura, hydropleuria, hydropleurite, hydroppneumaticu, hydroppneumatocele, hydroppneumonia, hydroppneumonicu, hydroppneumopericardia, hydroppneumosarca, hydroppneumothorace, hydrope, hydropoide, hydroporu, hydroppotinite, hydroppotite, hydroppotu, hydroppsyche, hydroppteride, hydropptila, hydroppyrate, hydroppyreticu, hydroppyricu, hydroppyzide, hydroprachide, hydroprachite, hydroprhodinu, hydrosaccharu, hydrosace, hydrosana, hydrosarca, hydrosarcocele, hydrosatu, hydrosauru, hydroscheonia, hydroscoopia, hydroscopticu, hydroscopiu, hydroscophu, hydroseleniatu, hydroselenicu, hydroseleniu, hydrosideru, hydrosilicatu, hydrosiliciosu, hydrosiliciu, hydrospyrolyticu, hydrostachyde, hydrostatica, hydrostacticu, hydrostatu, hydrosudopathia, hydrosudopathicu, hydrosulfatu, hydrosulfura, hydrosulfuratu, hydrosulfuricu, hydrosulfurosu, hydrosyte, hydrostachymetru, hydrotechnia, hydrotechnia, hydrotechnicu, hydrotellurtu, hydroteluricu, hydrotetrasulfatu, hydrothaliasiticu, hydrotherapia, hydrothionatu, hydrothione, hydrothionicu, hydrothionite, hydrothionosu, hydrothorace, hydrothionu, hydrotila, hydrotite, hydrotremlineu, hydrorosulfatu, hydrotrisulfura, hydroxanthatu, hydroxanthicu, hydroxydatu, hydroxydu, hydrozoicu, hydrozomite, hydrura, hydruratu, cari se potu serie si udrobasculu, udrobatu, udrobatrachicu, udrobelu, etc.

* HYENA, uena sau viena, s. f. hyena (ἕνα), animale patrupe digitigrada d'in Asi'a si d'in Afric'a meridionale, care are multa assemnare cu lupulu prin natur'a sea carnivora, prin forma corpului si mai allestu prin a capului: hyenele sapa mormentele spre a manca carnea cadaverelor.

* HYENINU ueninu, sau vieninu, -a, adj., (fr. hyénu), care sémina a hyena; subst., hyeninele, tribu de felidi care are de tipu genulu hyena.

* **HYENOIDE**, *uenoide* sau *vienoide*, adj., (fr. *hyénoïde*), care sémina a *hyena*.

* **HYETOMETRIA** sau *uetometria*, s. f., (d'in *βετός*, plouia, si *μετρεῖν*, mesurare, fr. *hyétométrie*), mesura de cantitatea de plouia ce cade in unu locu in unu tempu determinatu.

* **HYETOMETRICU** sau *uetometricu*, -a, adj., (fr. *hyétométrique*), relativu la *hyetometria*.

* **HYETOMETRU** sau *uetometru*, s. m., (fr. *hyétomètre*), instrumentu pentru mesurarea cantitatii de plouia ce cade in unu locu in unu tempu determinatu.

* **HYETOSCOPIA** sau *uetosco피아*, s. f., (d'in *βετός*, plouia, si *σκοπεῖν*, spectare, observare, fr. *hyétoscope*), synonymu cu *hyetometria*.

* **HYETOSCOPICU** sau *uetosopicu*, -a, adj., (fr. *hyétoscopique*), vedi *hyetometricu*.

* **HYETOSCOPU** sau *uetoscopu*, s. m., (fr. *hyétoscope*), vedi *hyetometru*.

* **HYGIENIA** sau *ugia*, s. f., (*ὑγιεία*, sanetate), sanetatea personificata, fili'a lui Esculapiu.

* **HYGIASTICA** sau *ugiastica*, s. f., (*ὑγιαστική*), scienti'a de a conservá sanetatea, scientia medicale.

* **HYGIASTICU** sau *ugiasticu*, -a, adj., (*ὑγιαστικός*), relativu la conservarea sanetátii.

* **HYGIENA**, *hygiene* sau *ugiena*. s. f., (d'in gr. *ὑγιαίνειν*, a fi sanetosu, fr. *hygiène*), parte d'in medicina, care are de scopu a ne face conosciuti cu conditionile sanetátii si cu mediele ce su in poterea nóstra de a ua conservá.

* **HYGIENICA** sau *ugienica*, s. f., (fr. *hygiénique*), medicina preservatrice.

* **HYGIENICU** sau *ugienicu*, -a, adj., (fr. *hygiénique*), relativu la *hygiene*.

* **HYGIENISTU** sau *ugienistu*, s. m., (fr. *hygiéniste*), medicu care se ocupa cu *hygien'a*.

* **HYGRASIA** sau *ugrasia*, s. f., (*ὑγρασία*), umiditate.

* **HYGRASIOSU** sau *ugrasiosu*, -a, adj., umedu.

† **HYGRO-**, (d'in gr. *ὕγρός*, umedu),

in compositioni ca: *hygrobaroscopicu*, *hygrobaroscopu*, *hygrobate*, *hygrobiu*, *hygrobiu*, *hygrobr'epharicu*, *hygroceramicu*, *hygroceramu*, *hygrocircoscele*, *hygroclimace*, *hygrocollyriu*, *hygrocrocide*, *hygrogeophilu*, *hygrogetone*, *hygrologia*, *hygrologicu*, *hygrologu*, *hygromantia*, *hygrometria*, *hygrometricu*, *hygrometru*, *hygrophila*, *hygrophilu*, *hygrophobia*, *hygrophobu*, *hygrophthalmicu*, *hygro-nithe*, *hygroscopia*, *hygroscopicu*, *hygroscopu*, *hygrologia*, *hygrusina*, cari se potu scrie si: *ugrobaroscopicu*, *ugrobaroscopu*, *ugrobrate*, etc.

* **HYLE** sau *ula*, s. f., *hyle* (*ὕλη*), materia, in t. s. acestei vorbe.

† **HYLO-**, (d'in gr. *ὕλη*, materia, lemnu, selba), in compositioni ca: *hylobate*, *hylobatrachiu*, *hylochasmoptenu*, *hylochasmoptenu*, *hylogenia*, *hylogonu*, *hylogynu*, *hylonomu*, *hylophagu*, *hyloplatorynchu*, *hyloptenu*, *hylorthorynchu*, *hylotomu*, *hylotrypanoptenu*, *hylozoicu*, *hylozoismu*, *hylurgu*, *hylypsoptenu*, cari se potu scrie si: *ulobate*, *ulobatrachiu*, *ulochasmoptenu*, etc.

* **HYMENE**, sau *umene*, s. m., *hymen* (*ὑμῆν*, membrana), proprie membran'a virginiloru; casatoria, conunia; divinitate care presiéde la casatoria.

* **HYMENEU**, sau *umencu*, *hymenæus* (*ὑμεναῖος*), conunia, casatoria; cánticu la celebrarea conuniei.

† **HYMENO-**, (d'in gr. *ὑμῆν*, membrana), in compositioni ca: *hymenelytru*, *hymenocarpu*, *hymenoceru*, *hymenochete*, *hymenode*, *hymenogastricu*, *hymenographia*, *hymenographicu*, *hymenographu*, *hymenolepe*, *hymenolepidopteru*, *hymenologia*, *hymenologicu*, *hymenologu*, *hymenomeno*, *hymenomyce*, *hymenopappu*, *hymenopappu*, *hymenophallu*, *hymenophylace*, *hymenophyllu*, *hymenopliu*, *hymenopode*, *hymenopogone*, *hymenopteru*, *hymenopterologia*, *hymenopterologicu*, *hymenopterologu*, *hymenorhyzu*, *hymenoscypha*, *hymenosomu*, *hymenosporu*, *hymenostachyde*, *hymenothalamu*, *hymenotheca*, *hymenotheciu*, *hymenotomia*, *hymenotomicu*, *hymenotomistu*, *hymenotomu*, *hymenula*, *hymenulu*, cari se potu scrie si: *umenelutru*,

lapathu, hypoleone, hypolepide, hypolepse, hypoleucu, hypolipathu, hypomnemmu, hypomochliu, hypomucosu, hyponarthezia, hyponitricu, hyponitrite, hyponitrosu, hypope, hypopediu, hypopeltide, hypopetalia, hypophace, hypopharynge, hypophase, hypophasia, hypophlegmasia, hypophleode, hypophoru, hypophosphatu, hypophosphite, hypophosphoricu, hypophrygiu, hypophthalmu, hypophthalmia, hypophyllu, hypophyse, hypoptere, hypopygu, hypopyrrhu, hyposarcu, hyposceni, hyposcheotomia, hyposomu, hypospathismu, hypospermatocysma, hyposphagma, hypostaminia, hypostase, hypostaticu, hypostatu, hypostema, hyposthenia, hypostibite, hypostoma, hypostrategu, hypostroma, hypostrophu, hypostylu, hyposulfatu, hyposulfite, hyposulfuricu, hypotenusu, hypothalatticu, hypothallu, hypotheatreale, hypotheca, hypotheccariu, hypotherenariu, hypothese, hypotheticu, hypotracheliu, hypotypose, hypovandatu, hypoxanthu, hypoxydu, hypoxyly, hypozeugma, hypozoicu, cari se potu scrie si: subazoticu, supoblastu, supobole, supobranchiu, etc.

† HYPSON-, (d'in gr. ὑψος, inaltime), in compositioni ca: hypsographia, hypsometria, hypsoptenu, hypsorthorhynchu, cari se potu scrie si: sussografia, sussometria, sussoptenu, etc.

* HYSOPU sau ussopu, s. m., hysopus (ὑσσωπος), genu de plante aromatice d'in famili'a labiateloru; vedi ussopu.

* HYSTERALGIA sau usteralgia, s. f., (d'in ὑστερα. matrice, si ἄλγος, dolore), dorere de matrice.

* HYSTERALGICU sau usteralgicu, -a, adj., relativu la *hysteralgia*.

* HYSTERANDRIA sau usterandria, s. f., classe de plante, cari au multe de dicee stamine inseriate pre unu ovariu inferiore.

* HYSTERANDRICU sau usterandricu, -a, adj., relativu la *hysterandria*.

* HYSTERIA sau usteria, s. f., (fr. hystérie), morbu chronicu particulariu mulieriloru, care provine d'in estrem'a sensibilitate a systemei nervose.

* HYSTERICU sau ustericu, -a, adj., (ὑστερικός), relativu la *hysteria*: affectione hysterica, fenomene hysterice.

† HYSTERO-, (d'in gr. ὑστερα, matrice, parte d'in ὑστερος, posteriore), in compositioni ca: hysterocarpu, hysteroccele, hysterocysticu, hysterocystoccele, hysterographia, hysterographicu, hysterographu, hysterolithu, hysterologia, hysterologicu, hysterologu, hysterologia, hysteromane, hysteromania, hysterophoru, hysterophyse, hysterophytu, hysteropotmu, hysteroptose, hysterorrhea, hysteroscapu, hysterostomatia, hysterotomia, hysterotomotocia, cari se potu scrie si: usterocarpu, usteroccele, usterocusticu, etc.

* HYSTRICE, sau ustrice, s. f., hystrix (ὑστρίξ), ariciu.

* HYSTRICOSU sau ustricosu, -a, adj., hystricosus, spinosu, stricatiusu, periculosu.

